PAVLI LAYMANN
SOCIETATIS IESV
THEOLOGIA MORALIS.

THEOLOGIÆ
MORALIS
IN V. LIBROS PARTITÆ.

QVIBVS MATERIÆ OMNES PRACTICÆ, CVM AD EXTERNVM Ecclesiasticum, tùm internum Conscientiæ forum spectantes, noua Methodo explicantur.

TOMVS PRIMVS.

AVCTORE

PAVLO LAYMANN,

SOCIETATIS IESV THEOLOGO.

Accedunt Quæstiones Canonicæ eiusdem Auctoris

DE PRÆLATORVM ECCLESIASTICORVM

Electione, Institutione, & Potestate,

EX LIB. I. DECRETALIVM DISPVTATÆ.

Additis de Apostasia à Religione Fr. Caroli Tirelli Ord. Erem. S. Augustini, & Propositionibus a Summis Pontificibus Alexandro VII. & Innocentio XI. nouissimè damnatis.

VENETIIS, MDCLXXXIII.

Apud Blasium Maldura.

SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIO.

ELENCHUS TRACTATUUM, ET CAPITUM

Quæ in quinque Moralis Theologiæ Libris continentur.

LIBER I.

De generalibus moralis Theologiæ principijs.

Continet tractatus quinque quorum primus de Conscientia sex capita habet.

TRACTATUS SECUNDUS.

De actibus humanis voluntarijs, & inuoluntarijs. Continet capita decem.

TRACTATUS TERTIUS.

De peccatis in communi, septem capita complectitur.

TRACTATUS QUARTUS.

De humanis legibus diuisis in capita quatuor & viginti.

TRACTATUS QUINTUS.

De Ecclesiasticis censuris, & irregularitate: diuisus in quinque partes.

PARS I.

De censuris in communi habet septem capita.

PARS II.

De censura excommunicationis cap. sex.

PARS III.

De suspensione quinque capita habet.

PARS IV.

De interdicto sex capita habet.

PARS V.

De irregularitate nouem capita continet.

4 De

Elenchus Tractatuum, & Capitum.

§.3.

LIBER V.

De Sacramentis, & Sacrificio nouę legis.

Continet decem Tractatus, quorum primus de Sacramentis in communi: distinguitur in octo capita.

TRACTATVS SECVNDVS.

De Sacramento Baptismi, in nouem capita distributus.

TRACTATVS TERTIVS.

De Sacramento Confirmationis: diuiditur in septem capita.

TRACTATVS QVARTVS.

De venerabili Sacramento Eucharistiæ: habet septem capita.

TRACTATVS QVINTVS.

De Sacrificio Missæ, habet septem capita.

TRACTATVS SEXTVS.

De Sacramento Pœnitentiæ complectitur capita quindecim.

TRACTATVS SEPTIMVS.

De Indulgentijs: habet octo capita.

TRACTATVS OCTAVVS.

De Sacramento extremæ Vnctionis, octo capita continet.

TRACTATVS NONVS.

De Sacramento Ordinis, in quatuordecim capita dispertitus.

TRACTATVS DECIMVS.

De Matrimonij Sacramento, quadripartito diuiso.

PARS PRIMA.

De sponsalibus, babet duo capita.

PARS II.

De Matrimonio secundùm se, habet septem capita.

PARS III.

De bono Matrimonij, habet septem capit.

PARS IV.

De Matrimonij impedimentis, tum dirimentibus, tum impedientibus tantum quindecim capitibus pertractatur.

LIBER

LIBER PRIMVS DE PRINCIPIIS THEOLOGIÆ MORALIS.

TRACTATVS PRIMVS.

De Conſcientia.

CAPVT PRIMVM.

De Syntereſi.

SVMMARIVM.

1 *Syntereſis eſt habitus principiorum practicorum.*
2 *Practica principia ſunt vniuerſales, ac per ſe notæ humanarum actionum regulæ.*

1 M*ιντήρησις* eſt habitus, ſiue conſeruatio principiorum practicorum, ſecundùm S.Th. *1.p.q.79.art.12.* De e[illegible] agens S.Hieron. *in c.1. Ezech.* ſuper illa verba, *Quatuor facies vni,&c.* vocat *ſcintillam conſcientiæ, quæ in Caiu quoque pectore, poſtquam eiectus eſt de paradiſo, non extinguitur,* S. Baſil. *homil. 12. ad populum circa medium,* quæ eſt in principium Prouerbiorum Salom. *Apud nos ipſos iudicium quoddam naturale habemus, per quod ab iniquis bona facilè diſcernimus.*

Practica, ſiue moralia principia ſunt vniuerſales, ac per ſe notæ humanarum actionum *regulæ*, & quaſi quædam *lumina virtutum*, vera, & incommutabilia, ait, S. Auguſt. *lib.2.de libero arbitrio, cap.10.* Cuiuſmodi ſunt, bonum honeſtum amplectendum eſſe, malum peccati fugiendum, non plus minuſue iraſcendum, comedendum, quàm oportet: item *iuſtè eſſe viuendum: propria ſuie quibuſque eſſe reddenda, &c. nonne fateberis eſſe veriſſimum,* inquit ille, *& tam mihi, quam tibi, atque omnibus id videntibus præſtò eſſe communiter.*

Igitur rectè ait S. Thom. *loc.cit.* Sicuti naturaliter nobis indita ſunt principia ſpeculabilium, ita & principia agibilium. Verum principia ſpeculabilium, verbi gratia: *Quicquid eſt, ſubſtantia, vel accidens eſt. Omne totum maius ſua parte eſt;* pertinent ad ſpecialem habitum, qui ab Ariſt. *6. Ethic. cap.6.* dicitur, *Intellectus:* principia autem agibilium eorum, quæ ad honeſtè viuendum pertinent ad ſpecialem habitum ſpectant, quem vocamus *Syntereſim.* Vide Scot. in 2. *diſt.39. §. ad quæſt.* Durand. *eadem diſtinct. quæſt. 5. art. 4.* Gabrielem Biel. *quæſt. vnic. art. 3.* S. Thom. *in quæſt. diſp. quæſt. 16. art. 2.* vbi rectè colligunt, quòd circa Syntereſin error non contingit, quia verſatur circa vniuerſaliſſima principia agendorum, quæ per ſe nota ſunt, non minus, quàm principia ſpeculabilia.

CAP. II.

DE CONSCIENTIA, QVID SIT.

SVMMARIVM.

1 *Conſcientia eſt actus intellectus practici, iudicantis quid agendum, vel non agendum.*
2 *Conſcientia partim ſe extendit ad opera noſtra præterita, partim ad inſtantia, & futura.*
3 *Conſcientia de agendis eſt actus elicitus à virtute prudentiæ.*

1 CONſcientia definitur, *Actus intellectus practici iudicantis aliquid hic, & nunc agendum eſſe, vel fuiſſe tanquam bonum honeſtum: vel fugiendum eſſe, aut fuiſſe tamquam turpe, & inhoneſtum.* Vel ſic, *Conſcientia eſt iudicium rationis practicæ circa particularia, per ratiocinationem deductum ex principiis vniuerſalibus contentis in ſynteresi.* Verbi gratia, Omne malum peccati eſt deteſtandum: Periurium eſt malum peccati; quippe à Deo prohibitum: cum virtuti, veritati, ac Religioni, adeòque rectè rationi aduerſetur. Ergo etiam periurium illud, quod heri feci, malum peccati eſt, ſupplicioque dignum: vel periurium hoc, de quo nunc delibero, malum peccati eſt, ac deteſtandum. Lege S. Thom. *cit q.79. art. 13.* S. Antonin. *p.p. tract. 3. cap. 9. & 10.* Gabriel. *cit. quæſt. vnic. art. 2. concluſ. 5.*

1 Pro intellectu horum nota, quòd conſcientia partim ſe extendit ad opera noſtra præterita, ea vel accuſando tamquam malè facta, qui dicitur *remorſus conſcientiæ*; vel commendando tanquam rectè facta, quod dicitur *teſtimonium conſcientiæ noſtræ,* ab Apoſt. 2. ad Cor. 5. Et ad Romanos, c. 2. *Oſtendunt* (Gentiles) *opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia eorum, & inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus.* Quomodo etiam accepit Eccleſiaſtes, c. 7. *Scit conſcientia tua, quia & tu crebrò maledixiſti aliis.* Et S. Aug. *lib contra Secundinum Manichæum, c. 1. Senti de Auguſtino quicquid libet: ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet.* Partim verò ſe extendit conſcientia ad opera inſtantia, & futura: dictando quæ agenda ſint tamquam honeſta; quæ verò omittenda tamquam turpia, ſeu inhoneſta: qua de re S. Baſilius *loco ſuprà citat.* ita inquit: *Quoniam ex ipſius Salomonis ſententia, cogitationes iuſtorum iudicia ſunt, viro ſapienti omnino ſatagendum erit intra cordis arcana tribunal conſtituere, reque facere iudicia: mentem quoque velut in trutina ſuſpendere*

pendere ad ea, quæ conueniunt, & ad quodlibet agendum æqua lance librare. Atque hoc iudicium circa agenda propriè practicũ est, ideòque consciẽtia secundùm hanc acceptionem, quatenus de agendis iudicat, quã maximè ad propositum nostrum spectat.

3 Corollarium. Conscientia est actus elicitus à virtute prudentiæ, circa particularia. Synteresis autem continet vniuersalissima principia prudentiæ. Inter Synteresin verò, ac prudentiam particularem media est moralis scientia, iurisque prudentia, quippe cuius pronunciata, v.g. *In malis promissis fides non est seruanda; Omne iuramentum seruari debet, quod sine dispendio salutis æternæ seruari potest*; comparata ad synteresin conclusionum locum obtinent; comparata verò ad particularem prudentiam, sunt & ipsa moralia quædam axiomata, rectæque viuendi regulæ. Ita Durandus *cit. quæst. 5. art. 1.* Vide quæ de virtute prudentiæ dicam *lib. 3. sect. 3.*

CAP. III.

QVOTVPLEX SIT CONSCIENTIA.

SVMMARIVM.

1 *Conscientia alia est vera, recta; & alia falsa, errans, quæ improprie conscientiæ nomen meretur.*
2 *Conscientia erronea interdum est inuincibilis, interdum vincibilis.*
3 *Conscientia alia est consulens, seu suadens, alia verò præcipiens agendum, aut prohibens omittendum.*
4 *Scrupulus non est conscientia appellanda.*

1 PRima diuisio. Conscientia alia est vera, recta; alia est falsa, errans. Quam diuisionem patet esse in membra analoga; cùm errans conscientia nomen conscientiæ simpliciter non mereatur. Conscientia recta, seu vera est, quæ ex practicis principijs secundùm omnes circumstantias rectè applicatis colligitur de agendo, vel non agendo. Porrò applicatio illa principiorum interdum, recta, & vera est tam speculatiua, quam practica veritate, & tunc emergit conscientia omnimodè recta, vera. Exemplum: Ius suum cuique tribuere honestum est; coniugi autem ius competit ad coniugij actum; ergo ipsi suus coniux rectè, & honestè coniugij debitum reddit: hæc autem est mea legitima coniux, vti verè ac probè perspectum habeo: ergo honestum, debitumque est ad ipsam accedere si congruentes loci, temporis, &c. circumstantiæ adsint. Interdum verò applicatio illa principij practici, vera non est speculatiuè, seu ratione obiecti particularis absolutè spectati, sed solùm practicè, siue in ordine ad practicam conclusionem, seu conscientiam rectè formandam. Exemplum habemus Genesis 29. cum Patriarcha Iacob, bona fide, idest conscientia recta ad Liam accessit, ita secum ratiocinans: honestum est accedere ad propriam vxorẽ, hæc autem est mea vxor vti prudenter arbitrari debeo: Ergo honestum est ad hanc accedere. Vbi vides applicationem principij, seu assumptionem speculatiuè falsam esse, veram tamen practicè, idest in ordine ad inferendam conclusionem practicè veram. Etenim accessus ille verus honestus erat, & prudentiæ actus: cùm Iacob, non nisi temerè de mala Labani fide suspicari potuisset: ideòque quiuis vir bonus, ac prudẽs, spectatis omnibus circũstantijs tunc occurrentibus, ita practicè iudicasset, & secundùm tale iudicium, siue conscientiã operatus fuisset.

Si quæras, Vnde cognoscere possis, quòd conscientia quæ speculatiuè, seu ratione obiecti absolutè spectati falsitatem habet, practicè tamen seu moraliter vera sit, & proxima regula humanæ operationis honestæ: Respondeo. Tunc talem censendam esse quotiescumque ea ex duobus practicis principijs indubiè veris per intellectus reflexionem colligi potest. Exempli causa. Honestum est accedere ad eam mulierem, quæ hic, & nunc meritò, ac prudenter existimatur propria vxor: hæc autem mulier, hic, & nunc meritò, ac prudenter à me existimatur propria vxor: ergo honestum est ad eam accedere.

Corollarium. Licet eiusmodi iudicium, siue rationis conclusio secundùm quid falsa dici possit, videlicet secundùm obiectũ præcisè spectatum: absolutè tamen loquendo est, vera, & recta conscientia: idque dupliciter probatur: I. Quia vt vidimus, per bonam ratiocinationem ex principijs practicis absolutè veris, concludi potest: ex veris, autem semper verum infertur. II. Quia talis conscientia est regula proxima honestæ operationis: ideòque propriè, ac directè actus prudentiæ, virtutis semper ad verũ inclinatis. Quãuis aliter sentiat Maior. *in 4. d. 15. q. 9. §. dubitatur.*

Conscientia falsa siue erronea dicitur, quæ ex falso, siue erroneo practico principio colligitur: v.g. cultus religiosus est honestus, Deoque gratus: sed mentiri pro Religionis augmento est cultus religiosus: ergo mentiri pro Religionis augmento honestum est, Deoque gratum: atqui hoc mendacium in religionis augmentum cedet: ergo licitum, & honestum est nunc mentiri. Quæ practicè rationis conclusio, seu conscientia, per se, & simpliciter loquendo, falsa, & erronea est; ducta ex falso, & erroneo illo principio practico, quod mentiri pro Religionis augmento sit cultus religiosus honestus.

2 Conscientia erronea subdiuiditur in inuincibilem, & vincibilem. inuincibilis est, cuius error moraliter vitari non potuit: ideòque nec voluntarius est, nec ad culpam imputatur. Vincibilis autem est, cuius error vitari potuit, ac debuit, ac proinde indirectè voluntarius, atque culpabilis extitit. Consequenter voluntas sequendo hanc conscientiam, peccat: sequendo autem conscientiam inuincibiliter errantem à peccato excusatur.

Sed difficultas est, vtrùm opus moraliter bonum faciat, qui verbi gratia religionis causa ob inuincibilem errorem mentitur? Ex vna parte videtur affirmandum: cùm omnis actus humanus in indiuiduo, vel moraliter bonus sit, vel malus. Ex altera verò parte negandum videtur; quia omnis actus honestus secundùm prudentiam elicitus est: sed conscientia errans, ex falso principio practico deducta non potest esse actus virtutis prudentiæ. Ergo, &c. Respondeo. Talem actum voluntatis propter inuincibilem errorem, v.g. mentiri volentis esse aliquo modo bonum, ac honestum; videlicet secundùm affectum, & intentionem finis, quamuis deficiat à rectitudine honestatis secundùm applicationem medij, quandoquidem mendacium idoneum non est ad religionis honestatem, qui tamen defectus cùm incognitus, & inuoluntarius sit, ad culpam non imputatur. Quare dicendum, quòd conscientia inuincibiliter errans actus prudentiæ sit, non simpliciter; sed secundum quid, quatenus in eo seruatur recta intentio finis honesti, consequenter voluntas sequendo talem conscientiam aliquo modo benè agit, videlicet secundùm affectum finis: licet deficiat secundùm applicationem ad opus, qui tamen defectus, propter ignorantiam excusatur, vt dixi.

4 Altera diuisio. Conscientia alia est consulens, siue suadens aliquid agendum, vel omittendum esse, non tamquam necessarium, sed vt magis conueniens ad morum honestatem, animæ salutem, v.g. virginitatem seruandam esse, diuitias pauperibus erogandas, vt expeditior sis ad salutis viam: Alia verò conscientia est præcipiens aliquid vt agendum; vel prohibens vt omittendum: quia ita necessarium sit ad morum honestatem, animæ salutem, v.g. non mentiendum, non peierandum, parentes honorandos esse. Discrimen est, quod hæc hominem ligat, siue obligat: illa non item.

4 Præter has afferri solet *conscientia dubia, & conscientia scrupulosa*: Verùm hæ vmbræ potius, siue similitudines, conscientiæ sunt, quam vt propriè id nomen mereantur. Nam conscientia debet esse practicum rationis iudicium siue assensus; at neque dubitans, neque scrupulosus determinatè iudicat agendum aliquid, vel omittendum esse: sed ille ambiguus hæret, hic angitur tantùm, ac veretur: de quibus tamen infra dicam.

CAP. IV.

QVANTA SIT OBLIGATIO CONSCIENTIÆ præcipientis.

SVMMARIVM.

1 *Conscientia recta, præcipiendo, vel prohibendo voluntatem obligat, vt peccet, nisi illam sequatur.*
2 *Voluntas peccat, quotiescumque agit contra conscientiam erroneam præcipientem, vel prohibentem.*
Operans contra conscientiam errantem ea specie peccati, & contra eam virtutem delinquit, sicuti intellectus iudicat.
3 *Conscientia errans inuincibiliter obligat voluntatem ad sequendum: errans autem vincibiliter obligat tantum ad non repugnandum: dum illa perseuerat.*
5 *Errans vincibiliter non est simpliciter perplexus, aut constitutus in absoluta peccandi necessitate; cum possit, ac debeat deponere errorem.*

1 ASsertio I. Conscientia recta, seu vera præcipiendo, vel prohibendo, obligat voluntatem, vt peccet, nisi illam in operando sequatur. Prob. voluntas peccat, si in operatione nõ sequitur suam regulam: atqui consciẽtia intellectus rectè præcipiens, aut prohibens est proxima regula voluntatis operantis, mouentisque alias potentias ad operandum, sicuti docet S. Th. 1. 2. *qu. 19. ar. 3. & 4.* Ergo peccat voluntas, ipseque homo, nisi conscientiam rectè præcipientem, vel prohibentem in operando sequatur. Nota hic, quod dixi conscientiam rationis (ductam ex synte-

ex synteresi) esse *proximam* regulam, ac legem humanæ voluntatis, moraliumque actionum: nam regula remota attamen prima, & principalis, est lex æterna, & diuina: vnde humana ratio veluti quidam radius descendit: Dauide teste *Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, Vide S. Thom. *cit. art. 4.*

2 Assertio II. Voluntas peccat, quotiescumque agit contra conscientiam erroneam præcipientē, vel prohibentem. Ita docet S. Thom. *cit. q. 19. art. 5.* & probat ea Apost. *ad Rom. c. 14. Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.* Sensus verborum est: Scio fretus gratia Iesu Christi, qui nos à iugo legis Mosaicæ liberauit, nullo cibo veluti immundo nos inquinari: præterquā, si quis existimet aliquam escam, (v.g. carnem suillam) etiam nunc immundam, & vetitam esse: talis enim esca illi immunda, & illicita erit propter erraneā suam conscientiam. Et paulò post. *Qui autem discernit* (inter cibos ratus aliquos secundum legem Moysis immundos ac prohibitos esse) *si manducauerit, damnatus est. Quia non ex fide*: id est quia non agit secundum conscientiam: *Omne autem, quod non est ex fide*, id est, (quod non fit secundum, sed contra dictamen conscientiæ) *peccatum est*.

Rationem huius doctrinæ dat idem S. Th. & Richard. *in 2. distinct. 39. art. 1. q. 3.* Ioan. Gerson. *par. 2.* operum de natura, & qualitate conscientiæ, vbi de conscientia, indiscreta. Cum obiectum voluntatis sit bonum, ac malum non quomodocumque, sed prout est in apprehensione rationis: ideò si ratio apprehendat aliquid, ac voluntati proponat tanquam bonum morale necessarium, ac præceptum: esto re ipsa bonum non sit, sed malum, voluntas illud respuendo consentit in transgressionem legis. Iterum, si ratio apprehendat aliquid, & voluntati proponat tamquam moraliter malum, & prohibitum: esto re ipsa malum non sit, sed bonum, ac honestum, voluntas illud amplectendo consentit in obiectum malum, & prohibitum, adeoque peccat.

Corollarium, operans contra conscientiam erroneam vincibilem, vel inuincibilem, ea ipsa specie peccati, atque contra eam virtutem delinquit, sicuti intellectus falsò iudicat: v.g. qui arbitratur ex lege misericordiæ se obligari ad mentiendū, quia ita necesse est ad vitam hominis liberandam: is contra misericordię virtutem peccat, non mentiendo, vel mortaliter, si æstimet obligationem mentiendi grauem esse: vel venialiter, si æstimet obligationem leuem esse, sicuti benè aduertit Durand. *in 2. dist. 39. q. 5. art. 3. num. 9.* Item qui falsò arbitratus in Vigilia Epiphaniæ ieiunium præceptum esse non ieiunat, is contra temperantiā peccat. Ita S. Th. *q. 19. a. 5. ad 3.* Nau. *in Man. prælud. 9. nu. 9.* Vasq. *1. 2. disp. 59. c. 3. n. 11.* Martinus Becanus *in 1. 2. tract. 1. c. 4. qu. 6.* Sanch. *lib. 1. moral. cap. 11. n. 5.* Qui tamen rectè monet *nu. 3.* vt aliquis contra erroneam conscientiam agendo peccet necessarium esse, vt actio ipsius libera sit: Quare si in carcere, v.g. conclusus existimet se peccare Missam non audiendo, non ideò peccat: Neque scrupulosus, cùm inuoluntarias suas passiones, aut in oratione distractiones peccata esse arbitratur.

3 Assertio III. Hoc interest inter conscientiam errantem inuincibiliter, & errantem vincibiliter: quod illa voluntatem obligat: adeò, vt nisi eam sequatur peccet: ad hanc autem sequendā voluntas non obligatur: sed tantùm ad non repugnandum ei, quamdiu perseuerat. Ita S. Th. *art. 6.* Prior pars probatur. Nam præceptum, siue lex falsò existimata, errore, quideponi non possit, ratione eius deceptionis, siue falsæ æstimationis, adeòque per accidens, non minùs obligat, quam præceptum, siue lex vera, adeò quidem, vt qui secundum tale existimatum præceptum operatur, moraliter, non malè, seu cum peccato: sed potiùs benè operetur, vt diximus *cap. præced.* Altera pars explicatur. Qui per vincibilem, siue culpatam ignorantiam existimat, v.g. mentiendum esse, vt vita hominis liberetur, is duo virtualiter iudicia format: Vnum *Oportet mentiri*, ad quod iudicium sequendum, siue secundum illud operandum voluntas non obligatur. Nam contradictionem inuoluit voluntatem obligari ad peccandum, atqui voluntas sequendo, siue operando secundum conscientiam errantem vincibiliter, peccat; ergo non obligatur ad eam sequendum. Alterum iudicium, *Malum peccati est non mentiri*: secundum quod iudicium si voluntas nolit mentiri, itidem peccat: quia conformat se malo peccati existimati, sicuti constat ex secunda assertione.

4 Obijcies. Hinc sequitur hominem perplexum fore, vt quicquid agat peccaturum sit: si enim sequendo conscientiam vincibiliter erroneam consentiat in ostendaciū, peccabit contra veritatis virtutem: si autem resistendo conscientiæ mentiri nolit, peccabit contra misericordiæ virtutem. *Resp.* ea doctr. S. Bonau. *dist. 9. a. 1. q. 3.* Richard. *ibid. a. 1. q. 3.* Gabr. *q. vnic. art. 3. dub. 2.* S. Antonin. *p. 1. tit. 3. c. 10. §. 4.* Ioan. Gers. *tract. de natura, & qualit. conscientiæ, circa 3. quæst.* Non esse hominem simpliciter perplexum, aut constitutum in absoluta peccandi necessitate. Potest enim vt supponimus, ac debet deponere errorem: quo deposito cessabit conscientia, quippe quæ ex solo errore nata est. Dum autem conscientia non deponitur, sed perseuerat, fateor adesse peccandi necessitatem: non tamen absolutam, & antecedentem: sed ex hypothesi, ac consequentem: id est, si nolis errorem deponere, quem potes, ac debes deponere. ideòque tibi indirectè voluntarius existit.

Nota autem, tunc errorem vincibilem, atque culpabilem esse, cùm intellectus aliquid agendum, vel omittendum esse iudicat non sine dubio, siue formidine oppositi: expressè vel implicitè dictans rem magis considerandam vel explorandam esse. Enimuerò in hoc casu voluntas nec velle debet quòd intellectus proponit, nec nolle: quia datur medium inter hæc, videlicet applicare intellectum ad rem certiùs intelligendam.

Quòd si autem aliquis eò perplexitatis deueniat, vt vtrumque oppositorum videatur ipsi esse peccatum, mentiri, inquam, contra veritatis virtutem, & non mentiri contra misericordiā: & se tanto errore ipsemet explicare non possit, neminemque habeat quem consulat; tunc eligendum erit quòd minus malum apparet, v.g. in casu proposito mentiendum, vt culpa, quæ grauior videtur, contra misericordiam euitetur. Cùm enim peccatum omne non necessitate, sed libertate admittatur, ideò tali casu, quo homo perplexus ea inuincibili errore, necessitatem sibi oppositam arbitratur, ea duobus, quæ alioquin peccata esse putat, alterum admittendi: formare potest, ac debet practicum iudicium, non forè sibi hic, & nunc imputandum, si quod minus malum sibi videtur, elegerit, sicuti rectè præter alios docit Abb. *in cap. non magnopere, n. vlt. de immunit. Eccles.*

Quòd si demum adeò homo perplexus sit, vt neque hoc ipsum arbitrari possit, vtrum ex propositis ipsi malis, minus existat, tūc non peccabit, quicquid elegerit: quia nemo necessitate peccat. Ita Henriq. *lib. 12. §. 6. n. 7.* Becan. *q. 8. consl. 4.* Aliud exemplum: Parochus ad Ecclesiam festo die veniens, sacrificaturus pro populo, recordatur se ieiunum non esse: nec alius tunc Sacerdos accersiri potest, neque populus edoceri, vt fine Missa quietus abscedat. Tali casu Parochus perplexus videtur: si enim celebrem; (cogitat ipse) peccabo aduersus reuerentiam Sacramenti, propter legem Ecclesiæ: si autem non celebrem, peccabo contra legem charitatis: propter graue populi scandalum. Profectò in hoc casu, si (vt ponimus) scandalum euitari non possit, Parochus celebrare deberet: cùm lex Ecclesiastica cedat maiori legi naturalis charitatis. Si tamen hanc ipse veritatem perspicere nequeat, & alium non habeat, à quo edoceatur, non peccabit Parochus, licet Sacrificio abstineat cum populi scandalo: seu quia id minus malum esse arbitratur, quàm non ieiunum celebrare: seu quia vtrum horum duorum maius malum sit, determinare propter ignorantiam non potest.

CAP. V.

DE CONSCIENTIA DVBIA, ET OPINATIVA.

SVMMARIVM.

1 *Dubium differt ab opinione: & opinio à sententia.*
2 *Dubium (sicuti opinio & sententia) aliud est iuris, & aliud facti. Dubium iuris aliud est speculatiuum, aliud practicum: & hoc vel generale seu abstractum, vel propriè seu proximè practicum.*

1 Notandum est primò: Si propriè loquendum sit, aliud est *dubium*, aliud *opinio*, & aliud *sententia*, siue iudicium animi *certum*. Nam dubium est, cùm mens anceps hæret vt neutri patri contradictionis assentiatur. Opinio est assensus incertus, & non carens, saltem virtuali formidine oppositi, quare opinio aliquid de dubio participare censetur. Iudicium, seu animi sententia certa omnem penitus dubitationem, ac formidinem partis oppositæ excludit: idque vel propter euidentiam obiecti, vel propter contestantis auctoritatem.

2 Notandum secundò: Dubium aliud est *iuris*, & aliud *facti*. Dubium iuris dicitur quod est de obligatione, aut facultate legitima agendi, vel de legitimo actus valore, &c. Diuiditur in *merè speculatiuum, ac practicum*. Dubium iuris merè speculatiuum censetur, in quo directè non quæritur de praxi, id est, humana actione, vtrum ea licita sit, necne, sed de quodam alio: v.g. vtrum Baptismus collatus in nomine Christi sine expressa inuocatione SS. Trinit. valeat? vtrùm testamentum sit legitimū? vtrum matrimonium, quod contraxi, validum? vtrùm bellum, in quo milito, iustum? vtrùm equus quē possideo, meus sit, necne. Dubium iuris practicum est, in quo directè quæritur, de praxi, seu actione morali, num ea licita sit. Hoc iterum duplex est, auctore Caiet. *tom. 1. tract. 31. opusc. 17. responsionum, resp. 13. dub. 7.* Couar. *reg. possessor p. 2. §. 7. nu. 5.* Nau. *in sum. prælud. 9. nu. 9.* Sanch. *l. 2. de matr. disp. 41. n. 4. & l. 1. moral. c. 9. n. 3.* Bec. *q. 8. n. 1.*

Vnum generale, & abstractum, vt cum dubitatur, v.g. num contractus census germanicè vsurarius sit: Vtrùm liceat die festo bellare, piscari, pingere? eiusmodi quæstiones iuris in scholis controuersæ esse solent. Alterum est dubium propriè practicum, seu practicè practicum, cùm in particulari dubitatur, vtrùm hic, & nunc mihi liceat die festo pingere, bellare, contractum talem instituere? Meritò autem hoc dubium appellatur propriè, seu practicè practicum: quia propinquè est de praxi, seu actione morali, spectatis singulis eius circumstantiis. Dubium verò illud generale & abstractum magis est remotum, à praxi, & idcircò à quibusdam speculatiuum vocari solet, comparatione videlicet alterius magis practici dubij, sicuti Sanchez notauit *cit. disp. 41. nu. 4.*

Denique dubium facti dicitur, in quo ambigitur, vtrùm aliquid factum sit, necne v.g. vtrùm votum editum: vtrùm ætas septennij completa: vtrùm Baptismus homini collatus, vtrùm horæ canonicæ persolutæ, necne. Cæterùm ex dubio facti plerumque, oritur dubium iuris: v.g. dubitans vtrùm votum religionis ediderit, mox dubitare incipit, an eo obligetur. Similiter ex dubio iuris merè speculatiuo sæpè oritur dubium practicum: v.g. dubitans, vtrùm Baptismus fuerit validus, mox dubitare incipit an repeti debeat, necne: & dubitans vtrùm matrimonium fuerit validum, mox dubitare incipit, num eius vsus licitus sit, necne: dubitans denique vtrùm res sua sit, posteà dubitare incipit, an eam retinere, alienare iure possit.

Porrò sicut dubium, ita similiter, & opinio aut sententia diuidi debet, quod alia sit de iure, & alia de facto, & illa vel merè speculatiua, vel practica eaque, vel in generali, & abstracto, ideoque sententia potiùs speculatiua, vel in particulari, & propriè, ac proximè practica, seu praxeos directiua.

§. I.

DE DVBIO IVRIS PROPRIE, SEV PRACTICE PRACTICO.

S V M M A R I V M.

3 *Agere vel omittere aliquid cum dubio propriè practico semper est peccatum.*

4 *Ad rectè operandum requiritur iudicium practicum, moraliter certum, quæ est conscientia, prudentiæ, actus.*

3 ASsertio hæc sit. Agere, vel omittere aliquid cum dubio propriè practico, semper est peccatum. Est communis sententia, quæ probatur ex Apost. ad Rom. 14. *Quod non est ex fide peccatum est*: idest, quod non fit cum determinato iudicio intellectus, siue conscientia licitum esse, quod hic, & nunc agitur, vel omittitur, id peccatum est. Ratio est I. Nam omnis actus humanus rectus, & honestus debet esse prudens: prudentia autem consistit in iudicio mentis definientis, quid hic, & nunc licitè fiat, vel non fiat. II. Exponens se peccandi periculo, peccat eodē genere peccati, cui se exponit, sicuti docet S. Thom. *quodlibet* 8. *art.* 13. Nau. *cap. qualitas, nu.* 18. *d.* 5. *de pœnit.* Qui autem agit, vel omittit cum dubio practico, id est dubitans vtrùm agendo, vel omittendo peccet, committit se peccandi periculo. Ergo, &c.

4 Atque in hac quidem assertione Doct. omnes consentiunt, sed disputant, verùm ad rectè seu honestè operandum requiratur iudicium practicum moraliter certum, quo excludatur omnis formido oppositi? Negant Vasq. 1. 2. *disp.* 62. *c.* 5. Sanchez *lib.* 1. *moral. c.* 9. *n.* 19. existimantes sufficere assensum probabiliter dictantem, quamuis non sine formidine oppositi, hoc vel illud honestè agi. Sed contraria sententia est vera, quam præter Caietan. *verb. opinionis vsus.* Azor *verb. opinio, n.* 2. docent Nau. *c. si quis autem; n.* 63. *d.* 7. *de pœnitent.* Suarez *t.* 5. *disp.* 40. *sect.* 5. *nu.* 14. *& sect.* 6. *n.* 9. Benedictus Iustinian. *in paraphr. c.* 13. *ad Rom. in fine.* Less. *lib.* 1. *dub.* 1. *de prudentia.* Nam primas regulas humanarum actionum debet esse, firma, & constans, vid. conscientia recta, quæ est actus prudentiæ, vnius ex intellectualibus virtutibus, quæ semper ad verum, & nunquam ad falsum inclinant, teste *Arist.* 6. *Eth. c.* 3. Opinione autem nos falli interdum contingit. Deinde, iterum sic argumentor: Quicumque deliberatè committit se periculo peccandi, is peccat: sed quicumque operans practicè certus non est, verum rectè ac honestè operetur, is committit se periculo practicè errandi seu peccandi. Igitur talis operans peccat. Oportet tamē hæc intelligere de incertitudine ac formidine intellectus iudicantis non de scrupulo, quæ est inani ratione nixa apprehensio, & inde ortus apprehensiuus timor peccatum alicubi esse, vbi non est. Nam cum tali irrationabili formidine consistere potest, ac debet certum dictamen seu iudicium intellectus rectè, atque honestè aliquid agit, non obstante vana illa apprehensione peccati. Deinde ab hac doctrina excipienda est perplexitas, per quam intellectus iudicat vtrumque oppositorum, puta tacere, & omittere, esse peccatum eoque errore se expedire nequit, hoc casu, si quod minus peccatum apparet, homo elegerit, non peccare eum suprà ostendi. Etenim doctrina ista hominem semper peccare si quod agit peccatum esse existimet, aut dubitet, locum quidem habere si liberè actionem malam amplectatur, non autem si necessario, vti accidit in casu nostro, cum vtrumque & agere, & omittere per inuincibilem ignorantiam peccatum esse videtur.

§. II.

DE DVBIO, SEV QVÆSTIONE PRACTICE vniuersali, quæ est inter diuersas Doctorum probabiles opiniones.

S V M M A R I V M.

5 *Qui vni parti quæstionis opinatiuè assentitur, potest alteram probabilem iudicare, sed non vt veræ assentiri.*

Non potest intellectus assentiri propositioni, dum ipsi minus probabilis apparet, quam opposita.

6 *Probabilis sententia dicitur, quæ certitudinem non habens, tamen graui auctoritate, vel non modici momenti ratione, nititur.*

7 *Ex duabus contradicentibus opinionibus, versantibus circa actionem humanam, an ea licita sit, quisque in praxi sequi potest vtram maluerit.*

8 *In dubio propriè practico quisque obligatur ad partem tutiorem, non item in dubio abstracto, aut speculatiuo.*

9 *Vir doctus alteri consulenti suadere potest secundùm probabilem aliorum sententiam, etsi eam ipsemet falsam iudicet.*

10 *Pœnitentem, qui secundùm probabilem Doctorum opinionem operari vult, tenetur Confessarius absoluere, licet ipsemet certò sibi persuadeat, doctrinam illam falsam esse.*

11 *Superiori præcipienti secundùm opinionem probabilem, subditus obedire tenetur, etiam contra propriam probabiliorem.*

12 *In dubio, an prælatus iustè præcipiat, tenetur subditus obedire, nisi exinde graue incommodum timeatur: non item si præceptum negligatur.*

1 NOtandum est primò: cùm opinio sit animi sententia incerta, & non carens formidine oppositi, fieri potest, vt licet vni parti quæstionis opinatiuè assentiaris, nihilominus alteram contradicentem probabilem iudices: Non dico *veram*, hoc enim impossibile est, vt intellectus duabus propositionibus contradicentibus directè assentiatur siue vtramque veram iudicet, sed hoc ipso, quod vni quæstionis parti, quamuis opinatiuè, & debiliter assentitur, veramque iudicat, eius contradicenti dissentit, falsamque iudicat, cum quo tamen vt dixi, consistere potest vt eamdem probabilem censeat. Imò nihil frequentius, videre est apud Doctores, quàm, vt sententiam aliquam adductis rationibus, falsitatis arguant, cùm interim eamdem probabilem esse fateantur. Cæterum cui vna pars quæstionis, vel per rationem euidens, vel per fidem certa apparet: ei pars opposita, siue contradicens nullo modo probabilis videri potest, sicuti notauit Val. *t.* 2. *disp.* 2. *quæst.* 12. *p.* 5. *q.* 1.

Notandum secundò: Licet omnis pars quæstionis si probabilis sit, opinatiuum assensum gignere possit, absolutè loquendo, non tamen id potest in omni intellectu. Si enim tibi pars opposita quæstionis probabilior videatur, seu maiora rationum momenta in illam partem perspicias: licet assensum omnem cohibere tunc possis: tamen ex hypothesi, quod alteri parti assentiri velis necesse est, vt probabiliori assentiaris, alteri autem, quæ minus probabilis tibi apparet, assentiri tunc non potes. Si enim minus probabilis assentiaris, seu veram iudices hoc ipso oppositam falsam æstimas, quod fieri non potest, dum ea tibi probabilior, seu verisimilior apparet: propterea quod intellectus iudicatiuus secundum specificationem non omninò liber sit, sed à rationibus, & motiuis propositi obiecti determinetur.

Neque responderi hic potest propositionem, vna quidem ratione veram, altera verò falsam esse, quia veritas, & falsitas, cùm inter contradictorios terminos versentur, latitudinem non habent: quin potiùs, si vna pars quæstionis vera est tunc eius opposita simpliciter, & omnimodè falsa est. Quare videtur mihi ille loquendi modus improprius, & minùs philosophicus, quo aliqui dicunt, *Propositio hæc verior est, quàm eius opposita*, cùm dicere oportet, probabiliorem, seu verisimiliorem esse, oppositam verò minùs probabilem, quamuis non apertè falsam.

Nec huic doctrinæ aduersatur S. Th. 1. 2. *q.* 17. *a.* 6. vbi ait in his apprehensis, quæ intellectum non conuincunt, in potestate nostra esse assentiri, vel dissentire. Id .n. absolutè verum est, quia potest intellectus imperio voluntatis moueri, vt omissa consideratione rationum pro vna quæstionis parte, consideret, & æstimet rationes pro opposita occurrentes. Sed stante hypothesi, siue in sensu cōposito, dum, inquā, vna pars contradictionis verisimilior apparet,

apparet, quàm pars opposita, non potest intellectus illi dissentire, & huic assentiri: quia id fieret sine ratione, imò contra rationē.

6 Notandum tertiò: Probabilis sentētia, vt communiter accipitur, ita definiri potest: *quæ certitudinem non habens, tamen vel graui authoritate, vel non modici momenti ratione nititur*. Auctoritas grauis hoc loco censeri debet, quæ est saltem vnius viri docti, & probi qui tamen talem doctrinam non inconsideratè, ac temerè, sed post perspecta rationum pondera, quæ in oppositum afferri possunt amplexus est: quod quidem ab ipso factum fuisse alij plerunque præsumere possunt, præsertim qui indocti sunt. Ea verò sententia probabilis censeri alteri non debet, quam vnus, pluresve Doct. contra communem tenuerunt, alij verò posteà examinantes, communi calculo tamquam improbabilem, ac singularem, reiecerunt adductis rationibus, vel Principum decretis, ad quæ priores illi, vel non attenderunt, vel solidè respondere nequiuerunt. Videri potest S. Th. *quodlibet. 3. a.10.* Syl. *ver. opin. q.1.* Nau. *c.27. n 288.* Sà *ver. dubium, num. 3.* Vasq. *disp. 62. c.4. n.17. & 18.* Sanch. *lib. 1. moral. c.9. n.7. & 11.*

Secundò dixi probabilem sententiam esse, quam non modici momenti ratio alicui confirmat, veritatique consonam persuadet. Quod intelligi debet de viro docto, & rerum perito, qui fundamenta contrariæ sententiæ licet alioquin communis perspexerit, ac dissoluerit, sicuti docet Vasq. *cit. c.4. in princ.* Sanch. *cit. c.9. n.9.* Azor. *t.1. l.2. c.17. n.6.* Id tamen limitandum arbitror, nisi singularem viri docti sententiā alij postea examinantes, iam quam improbabilem, & erroneā damnent: tunc enim non potest illi sua persuasio non valde suspecta esse de falsitate, licet ob intellectus tenuitatem, vel potius ob affectus praui. non agnoscat.

7 Assertio I. Ex duabus contradicentibus probabilibus opinionibus, quæ versantur circa actionem humanam, an ea licita sit, necne; quisque in praxi; siue operatione sequi potest, quam maluerit: etsi ipsi operanti speculatiuè minùs probabilis videatur. Ita Nau. *in cit. c. si quis autem, d.7. de pœnit.* Medina *1.2. q.16. a.6 dub. penult.* Arrag. *2.2. q.63. a.4. ibid.* Salon. *contr. 2.* Lopez *p. instr. c.120.* Suar. *t.5. disp. 40. sect. 5.* Azor. *t.1. lib.2. c.16. q.3. & 4.* Gutierez *lib.1. can. qq. c.13. n.22.* Sanch. *lib.2. de matrim. disp. 41. n.9. & lib.1. moral. c.9. n.14.* Henriq. *lib.14. c.3. n 3. contra Glos. in c. Cappellanus, de ferijs* Caiet. *ver. opinionis vsus* Angelum, & Armillam *ver. opinio,* Syl. *eod. ver. q.1.* Ioann. Maiorem *in prologo 4. sentent. q.2. concl. 3. & 4.* Conrad. *q. vlt. de contract. concl.1.* arbitrantes, sequendam esse opinionem probabiliorem, vel quam operans veram esse iudicat. Prob. assertio: Opinionem, quæ non est aliena à recta ratione, potest aliquis prudenter sequi: probabilis autem opinio non est aliena à recta ratione: ergo potest eam aliquis prudenter sequi. Minor est clara. Minor declaratur ex definitione opinionis probabilis, quam dixi esse, eam quæ, vel graui auctoritate, vel non modici momenti ratione nititur. Confir. Cùm in moralibus non facilè reperiri sit exactam veritatis certitudinem, sed ferme solam verisimilitudinem, sufficit sequi quod est probabile. Et enim valdè difficilis, & propè impossibilis obligatio foret, si quisque examinare semper debeat: vtra duarum probabilium opinionum efficaciore ratione, vel plurium, aut peritiorum Doctorum auctoritate fulta sit.

Et hæc quidem absolutè ostendunt, licitum esse probabilem sententiam in operando sequi. Quod autem id fieri possit, tametsi ipsi operanti speculatiuè minus probabilis, & opposita probabilior appareat, inde ostendi debet: quia speculatiua illa opinatio, eo ipso quod incerta & fortasse falsa sit, non potest esse regula operationis: consequenter operans aliam regulam, eamque certam sectari debet: videlicet, quod in dubijs quæstionibus circa mores quisque operari potest secundùm sententiam, quam viri docti vt probabilem, & in praxi tutam defendunt. Neque verò tunc agit contra propriam conscientiam: cum conscientia non sit speculatiua aliqua opinatio: sed practicum certum iudicium de agendo, quod in tali casu per reflexionem formari potest, vt dicam *num. seq.*

Assertio II. Ex duabus eiusmodi probabilibus partibus quæstionis licitum est etiam eam sequi, quæ minus tuta est, id est, minus, quàm eius opposita, remota videtur ab omni peccati specie. Ita Doct. supra citati cuius oppositum videntur, docuisse Caiet. *ver. opin. vsus* Syl. *ver. dubium, q.2.* Corduba *in q. lib.2. q.3. propr. 3. & apertius* Ioan. Maior. *cit. concl. 3.* Prob. assertio: In moralibus operationibus necesse non est sequi quod optimum, ac tutissimum est, sed sufficit sequi bonum ac tutum. Quod autē probabilis opinio tradit, id bonum ac tutum est. Ergo licitum est eam sequi: quamuis opposita opinio tutior, id est, magis adhuc remota sit ab omni peccati specie, seu similitudine. Minor constat ex supra dictis. Maior verò inde probatur: tum quia alioquin consilium non differret à præcepto: tum quia nimis grauis obligatio homini operanti incumberet. Exemplum huius doctrinæ adfert S. Antonin. *p.1. tit. 3. c.10. §.10.* ex S. Th. *in 4. d.17. q.1. a.3. q.1.* qui probabiliter docet, quod lapsus in peccatum mortale ordinariè non sit obligatus ad confitendum statim, habita copia confessoris: cùm tamen contrarium doceat Alens. *§ 4. qu.77. memb. 4. a.2.* Bonau. *cit. d.17. p.2. a.2. q.2.* quorum sententiam quis neget tutiorem, & consultiorem esse? nihilominùs licitum est in praxi sequi probabilem sententiam S. Thomæ.

8 Sed obijcitur, quod *in dubijs tutior via eligenda est*, iuxtà *c. iuuenis, de spons. & c. si quis autē dist.7. de pœnit. tene certum & dimitte incertum*. Ad hoc respondet S. Anton. *l. cit.* & Nauarr. *cit. c. si quis autē, n.34. & in Man. c.27. n.181.* Regulā illā potius consilium, quàm præceptum continere. Resp. secundò distinguendum esse inter certitudinem, seu dubium propriè, & simpliciter practicum, & dubium abstractum, quod etiam speculatiuum appellatur. Nam in illo quisque obligatus est sequi partem tutiorem: veluti si dubito, siue incertus sum, vtrùm mihi hic, & nunc licitum sit contractum census germanici instituere, peccabo, nisi abstineam, quia committerem me peccandi periculo. In dubio autem abstracto, & speculatiuo, v.g. vtrùm census germanicus secundùm se, & suaptè natura iustus sit, necesse non est sequi partem tutiorem: quia sequendo partem minùs tutam, tamen probabilem formare possum conscientiam, siue iudicium moraliter certum: licitum esse mihi hic, & nunc operari secundum sententiam speculatiuè probabilem, quamuis adhuc certior, magisq; à peccādi periculo, vel potius specie periculi remotus essem, sequendo alteram sententiā oppositam. Verum hic locum habet iuris *reg. 31. in 6. Qui certus est certiorari vlterius non oportet*.

Quæres, Qua ratione in operando certus esse possit, qui incertam, & dubiam sententiam sequitur, cū ex incerto non possit colligi certum? Resp. patet ex supradictis: Certitudinem conscientiæ, quam operans habere debet, non esse speculatiuam ex principijs intrinsecis rei petitam: sed esse practicam, ex practicis, & rei extrinsecis principijs desumptam, v.g. sententiæ Doctorum probabiliter docenti aliquid esse licitum agere, possum me in praxi conformare, atqui Doct. aliqui probabiliter docent, contractum v.g. census germanici celebrare licitum esse: ergo possum me huic opinioni in praxi conformare: vbi vides, vtramque huius practicæ ratiocinationis propositionem certam esse, ex certis autem non sequitur nisi certum.

Sed contra instat aliquis: Non deesse Doctores, qui negant maiorem huius ratiocinationis propositionem veram esse: ergo ea non habet certam, & indubiam veritatem. Secundò: Ponamus esse Doctores, qui negent sententiam, v.g. quæ iustitiam contractus germanici defendit, probabilem esse; existimantes se manifestam demonstrationem de opposito habere, quo casu minor quoque propositio certa, & indubia non erit. Respondeo, hac obiectione non plus probari, quàm quod hi ipsi, qui ita persuasi sunt: conscientiam practicè certam formare haud possint, interim tamen tales non prohibent, quo minus alij Doctores, tā maiorem, quàm minorem propositionem pro certis habentes: ex ijs certum iudicium practicum concludant. Prohibere item non possunt, quò minus alij rem ipsam secundùm se non ita penetrantes, horum Doct. auctoritatem secuti, certò sibi persuadeant, quod isti docti ac probi viri agunt vel ab alijs agi posse fatentur, se bona conscientia sequi, quantumuis alijs reclamantibus.

9 Ex dictis aliqua corollaria existunt: Primum. Doctor alteri consulenti consilium dare potest non solùm ex propria, sed etiam ex opposita probabili aliorum sententia, si fortè hæc illi fauorabilior, seu exoptatior sit. Qua de re Vasq. *disp. 62. c.3. n.47.* Sanch. *cit. c.9. n.22.* Sayrus *l.1. clauis regiæ, c.6. n.11.* Lopez, *p.1. instruct. c.120.* Immò arbitror, nihil à ratione alienum fore, si Doctor consultus significet consulenti, opinionem à quibusdam viris doctis tamquam probabilem defendi, quam proinde sequi ipsi liceat: quamuis idem Doctor eiusmodi sententiam speculatiuè falsam esse certò sibi persuadeat, vt proinde ipsemet in praxi eam sequi non possit. Cum enim consulens in re dubia ius habeat se conformandi opinioni, quæ à quibusdam viris doctis defenditur: nihil obstante, quod aliqui alij contradicant, & speculatiuè sententiam improbabilem iudicent hoc ipsum ius consulenti Doctor indicare non prohibetur. Atque hinc existit, quod vir doctus diuersis, secundùm oppositas probabiles sentētias, opposita cōsilia dare possit, seruata tamen discretione, ac prudētia.

10 Secundum corollarium. Si pœnitens in praxi bona fide sequatur sententiam, quæ à quibusdam Doctoribus tamquam probabilis, ac tuta defenditur; Confessarius verò, seu ordinarius, seu delegatus eamdem speculatiuè improbabilem censeat, nihil obstante sua persuasione, tenetur absolutionem conferre. Ita docet Sot. *in 4. d.18. q.2. a.5. ad 5.* Victor. *in summ. de confess. num. 177.* Nau. *in Man. c.26. n.4. & c. si quis autem, d.7. de pœn. nu. 54. & seqq. & lib.1. cons. 1. de const. q.12. edit.2.* Medina *in instruct. Confessar. lib.1. c.8. & 1.2. q.19. a.6. §. est alia quæstio, concl. 3.* Sanch. *n.27.* Vasq. *l.2. c.7. & alij.* Probatur: Confessarius, audita

confessione non potest absolutionem negare pœnitenti rectè disposito, nullumque peccati obicem ponenti. Atqui sequendo probabilem opinionem, pœnitens non peccat, ac proinde, quatenus est ex hoc capite rectè dispositus est. Ergo non potest illi absolutio negari; igitur reprehendenda est ea Confessariorum consuetudo, qui veriti confitentem contra propriam sententiam absoluere, eundem ad alium Confessarium ablegant, qui oppositam probabilem opinionem tenet. Si enim ille alter absoluere possit, cur non & tu possis? Aut cur tua speculatiua persuasio pœnitenti obesse debeat?

Obijcies. Confessarius est pœnitentis superior: ergo pœnitens, deposita propria opinione, Confessarij præcipientis opinionem amplecti tenetur. Respondeo: Non esse superiorem simpliciter, neque ius præcipiendi habere in omnibus, sed solum in ordine ad peccata, quæ ad tribunal pœnitentiæ adferuntur. Verùm, vt supra dixi, pœnitens non peccat adhærendo opinioni, quæ à Doctoribus probabiliter defenditur: Ergo nihil illi Confessarius in hac causa, tamquam subdito præcipere potest.

11 Tertium corollarium. Superiori præcipienti secundùm opinionem probabilem, subditus tenetur obedire etiam contra propriam probabiliorem magisque tutam. Ita Corduba *lib. 3. Quæst. q. 4.* Vasq. *disp. 62. c. 6.* Manuale Prælatorum Ludouici Mirandæ. *1. 1. q. 26. a. 5.* Si enim subditus aliquid licitè agere potest, præcipiente Superiore, etiam debet. Quisque autem licitè agere potest secundum sententiam probabilem etiam contra propriam probabiliorem, ac tutiorem, vt suprà dixi; ergo subditus præcipiente Superiore, etiam debet: Confirmatur: In dubio inter Superiorem, & subditum præsumptio est pro Superiore, arg. *c. quid culpatur, 23. q. 1.*

12 Sed quid? si dubitetur de potestate præcipiendi vtrùm eius limites non excedantur, vtrùm iusta causa subsit, &c. Respondeo cum Lessio *lib. 2. c. 41. num. 27.* Mirand. *l. c. a. 6.* In tali etiam dubio pro Superiore præsumptionem faciendam esse, arg. *cit. c. quid culpatur*, excepto, si ex hac parte graue incommodum in persona, rebus, aut honore timeatur obedienti, alteriue personæ. Tunc enim subditus partem benigniorem amplecti poterit, vt obedire cum tanto discrimine non teneatur, quamdiu non constat præceptum iustum esse, sicuti præter citatos, etiam docent Adrianus *quodlibet. 2. p. p. ad 3.* Aragon. *2. 2. q. 63. art. 2. ad 2.* arg. Medina *1. 2. q. 19. a. 6. §. ex his principijs.*

§. III.

DE DVBIO IVRIS MERE SPECVLATIVO.

SVMMARIVM.

13 Regula illa, quod liceat quamuis probabilem sententiam in agendo sequi, accommodanda non est ad quæstiones merè speculatiuas.

Si quæstio sit de valore Baptismi, alteriusue Sacramenti, plerumque non licet administrare secundum probabilem, tamen incertam sententiam.

14 Non tamen requiritur exacta certitudo, sed sufficit magna probabilitas: quomodo aiunt Doctores, licitum esse sacramentum Pœnitentiæ accipere cum sola attritione etiam cognita conformando se probabilissimæ sententiæ, quod talis dolor in sacramento sufficiat.

13 NOn placet quorundam Doctorum sententia, qui supra traditam regulam, quod quamlibet sententiam improbabilem in operatione sequi liceat: etiam ad quæstiones ac sententias de iure merè speculatiuas transferunt. Talis merè speculatiua, & non practica quæstio est de valore Baptismi, v. g. si ministretur in materia, vel forma dubia, & incerta. Si enim probabilis sit aliquorum Doctorum sententia, affirmans talem materiam, aut formam validè adhiberi, putant aliqui etiam licitè adhiberi posse, conformando se huic probabili sententiæ, licet opposita probabilior etiam sit: dummodo nec Ecclesiæ canon, nec lex charitatis repugnet. Ita docet Vasq. *1. 2. disp. 63. cap. 2. & 3.* Salon. *2. 2. q. 63. a. 4. controu. 2.* Sayrus in claui regia *lib. 1. cap. 7. num. 4.* Sanch. *1. moral. cap. 9. num. 33.*

Sed non placet hæc sententia: cum infirmo fundamento nixa sit. Tametsi enim sententia affirmans materiam, atque formam ad valorem sacramenti sufficientem esse in scholis probabilis censeatur, tamen cum ea probabilitas merè speculatiua sit, nihil omnino dictat de operando, vel non operando: sed restat adhuc quæstio practica: vtrùm liceat in tali probabili, & incerta materia, vel forma sacramentum administrare, quæ quæstio ex proprijs principijs in negatiuam partem satis clarè resoluitur: ita vt opposita pars quæstionis falsa, imò & improbabilis iudicari possit: cum sit quædam irreuerentia contra sacramentum, exponere illud periculo, ne inualidè ministretur, eiusmodi vero periculum imminet si existente quæst. vtrùm talis materia, aut forma sufficiens sit pars affirmans solum probabilis, ideoque dubia censeatur. Qua de re videri potest Suar. *3. 4. disp. 26. sect. 6. n. 5.*

Excipiendus tamen est casus necessitatis in quo rectè administratur Sacramentum, præsertim vnum ex necessarijs cum dubio valoris, saltem sub conditione, Ita enim v. g. proles baptizatur, exorta ex vtero sola manu, si periculum in mora sit. Cùm enim ratio dictet ex duobus incommodis, id quod minus est eligendum esse, in tali casu necessitatis cessat periculum irreuerentiæ formalis. Vide Petrum de Soto *tr. de sacr. Euchar. lect. 2.* Suarez *3. 4. disp. 26. sect. 6.*

14 Præterea addò quod neque in quæstionibus de valore sacramenti semper requiratur exacta certitudo, sed sufficiat magna probabilitas & quasi moralis certitudo, ita vt opposita sententia negans, talem v. g. materiam esse sufficientem, quasi nihil probabilitatis habere videatur. Nam sic docent multi Doctor. licitum esse sacramentum Pœnitentiæ accipere cum sola attritione etiam cognita, quia opposita sententia negans eam sufficere valdè improbabilis est, quia sequeretur hominem numquam iustificari per ipsam susceptionem sacramenti Pœnitentiæ, cum iam antè per contritionem eum iustificatum esse oporteret, quod tamquam improbabile communiter iam reijcitur.

DE MEDICO, ET CHIRVRGO.

SVMMARIVM.

15 Medicus in curando infirmo sequi debet sententias certas, & securas relictis incertis, ac dubijs.

Si moriturus homo sit, nisi ei adhibeatur medicamentum non vacans periculo accelerandæ mortis, vnctum tamen cum probabili spe conferendæ sanitatis, adhiberi potest.

15 SPeculatiuæ etiam, non practicæ quæstiones sunt de medicamentis, & curationibus. Etsi enim probabilis opinio, sit medicamentum infirmo profuturum esse, non ideo sequitur probabile esse, quod liceat Medico tale medicamentum dubium adhibere. Quin potius cum agatur de periculo corporis, securior via eligenda est. Quare Medici, & Chirurgi sequi debent sententias certas, & securas, reiectis incertis, ac dubijs, grauiterque peccat Medicus, si experiendi tantùm causa inexplorata medicamenta infirmo adhibeat. Quòd si certa curatio non occurrat, tenetur sectari ea, quæ probabiliora iudicat, posthabitis opinionibus minus probabilibus, Ita docet Syl. *ver. Medicus, q. 4.* Nau. *cap. 24. n. 61. & in c. si quis autē, d. 7. de pœn. n. 74.* Sotus *de iustitia, l. 3. q. 6. a. 5. ad 4.* Sāch. *cit. c. 9. n. 40.* Vasq. *1. 2. disp. 64. c. 4.* contra Azor. *3. 1. l. 2. c. 17. q. 11. in fin.* Ratio est. Quia Medici officiū, & lex charitatis ita postulat, vt adhibeantur remedia quę ad propositū sanitatis finē magis idonea, id est profutura, nō obitura iudicantur.

Sed quæstio est, si nulla medicamenta suppetant, nisi dubia & periculosa: vtrùm infirmo applicari possint. Respondeo, prudenter examinandum esse, hinc quidem vim, & periculum morbi: illinc verò tam spem sanandi, quàm timorem ac periculum nocendi. Quare, si medicus intelligat certo moriturum infirmum, nisi medicamentum adhibeatur, non carens quidem periculo accelerandæ mortis: iunctum tamen cum probabili spe conferendæ sanitatis, adhibere poterit, sicuti ex Galeno refert Adrianus *de Sacram. Confess. q. de correct. fraterna*, Corduba *lib. 3. q. 5. prop. 2. reg. 2.* Sanchez, *num. 30.* Valent. *tom. 3. disp. 3. q. 10. p. 2.* Vasq. *cit. disp. 64. cap. 4. num. 22.*

DE IVDICE IN CAVSA DVBIA.

SVMMARIVM.

16 Iudex sententiam ferre debet secundùm opinionem de iure probabiliorem.

Probabilior causa censeri debet. I. cui lex assistit. II. quam loci consuetudo tuetur. III. quam Doctores communiter sequuntur. IV. quam firmiores rationes stabiliunt. V. si reliqua paria sint, præferenda est opinio benignior.

16 SPeculatiua item, & non practica quæstio est de iure partium litigantium, in qua licet probabilis videatur esse causa vnius, non tamen sequitur esse etiam probabile quòd liceat Iudici tali parti victoriam adiudicare. Nam hæc quæstio practica ex proprijs principijs satis manifestè resoluitur: vid. quod Iudex iudicare tenetur secundum sententiam, quæ inspectis allegationibus, & probationibus, probabilior iurique conformior est. Ita docet Syl. *ver. opinio, q. 2.* Sot. *l. 3. de iust. q. 6. a. 5. ad 4.* Vasq. *disp. 64. c. 3.* Bann. *2. 2. q. 63. a. 2. dub. 1. sol. ad 2.* Nam Iudicis officium est partibus litigantibus sententiam dicere, secundum merita causæ, est autem per se notum, eam litigantium partem, quæ causam suam in iudicio secundùm leges, & ra-

tiones

in iudicio ſecundùm leges, & rationes probabilius defendit, potiore iure mereri. Ergo,&c.

Cauenda igitur eſt doctrina Aragon. 2.2.*q*.63.*a*.4. & Salon. *ibid. contron*.2. *concl*.4. Medin.1.2.*q*.19.*a*.7.*dub. pen. ad vlt*. Si circa propoſitam controuerſiam contrariæ ſunt opiniones probabiles de iure, poſſe Iudicem, relicta probabiliore, iudicare ſecundùm alteram probabilem.

Neque etiam placet ſententia Valentiæ *t*.3. *diſp*. 5.*q*.7.*p*.4. *dub*.3.Sayri *lib.*1.*c*.11.*propoſ*.2. Sanch.*lib*.1.*moral.c*.9.*nu*.45.Si oppoſitæ opiniones æquè probabiles videantur, in Iudicis arbitratu poſitum eſſe causam adiudicare vtri parti maluerit, v.g. beneuolentiæ cauſa, amico. Quis verò non videat ab æquitate alienum eſſe, ſi duo æquale ius habeant; Iudicem, quem oportet eſſe iuris interpretem, iuſtitiæque adminiſtrum, vni eorum totum adiudicare, alteri abiudicare? Accedit, & iuris reg.12.in 6. *in iudicijs non eſt acceptio perſonarum habenda*.

Quæres, quid ergo agendum hoc caſu Iudici erit? Reſpondeo ſi poſt cauſæ diutiùs dilatæ accuratam diſcuſſionem, neutra litigantium pars, inſpectis allegatis, de facto, aut de iure, ſuperare videatur: vel ad ſuperiorem Iudicem cauſam ablegãdam eſſe, vel arbitros partium conſenſu ſtatuendos, vel compoſitionem ſuadendam, immò etiam impetrandam in tali caſu nimis intricato, ſicuti notauit Abb. *in c*.4. *vt not*.4. *de maior & obed*. vel denique vni dimidium, alteri alterum dimidium iuris, aut rei, de qua alis eſt adiudicandum venit.

Porrò probabilior cauſa cenſeri debet. I. cui lex eo loco recepta aſſiſtit. Nam *Iudex in mandatis habet, vt ſecundum leges iudicet, l. nemo C.defent. & inter loc.c.*1. *de conſlit. & c. iuſtis, d*.4. Adde ſi à litigatoribus, eorumve Aduocatis minus dictum fuerit iudicem ſupplere, ac proferre poſſe, quod ſciat legibus, ac iuri publico conuenire, iuxta *tit. C. Vt quæ deſunt Aduocatis*, &c. *iuncta Gloſ*. & annotauit Abb.*in c.Rain.n*.21.*da teſtam*. Vbi ait *Vbicumque aliquod ius ex deductis in iudicium competit parti, licet pars ignoret, poteſt & debet Iudex ex officio ſupplere, cum ipſi notorium ſit*: quicquid hac in re repugnent Vaſq. *tit.c*.2. Illa tamen, quæ ad factum pertinent, proferre Iudex non debet, niſi quorum publicam notitiam ex actis, vel inſtrumentis accepit, qua de re vide eumdem Abb. *in c.bonæ*, 3.*nu*.9.*de poſtul. Prælat*.

II. Quam loci conſuetudo tuetur, iuxta *l*.1. *C. quæ ſit longa conſuetudo*: Nam in dubio. *Optima eſt legum interpres conſuetudo, l. ſi de interpretatione, ff.de legibus*, & notat. Abb. *in cit. c*.1.*nu*. 14. *de conſtit*.

III. Quam Doct. eo cauſarum genere periti communiter ſequuntur. Porrò communis opinio non ex opinantium numero æſtimanda eſt, cùm fieri ſoleat, vt vnius ductu, plures eodem tramite, nulla noua ratione moti, velut aues auem, oues ouem ſequantur; niſi etiam alij in nullius verba iurati, & ex profeſſo quæſtionem tractantes, bonis rationibus eamdem ſententiam confirment, ſicuti notauit Nau. *c*.27. *n*.286.& *ſeqq*.

IV. Quam firmiorum rationum momenta ſtabiliunt; immò ſi ratio efficax ſententiam minus communem ſtabiliat, interdum communiori licitè præfertur, iuxta dictum Nau. *c*.12.*n*.10. Quod à communi ſententia recedendum non eſt, niſi in contrarium textus ſit expreſſus, vel ratio efficax.

V. Si cætera paria ſunt, benigniora præferri debent, iuxta monitum Iuris conſulti reg.56. Vid. quod promiſſori fauet, vt is in caſu dubio minus aſtringatur *l. quicquid, ff. de ver. oblig. & l. ſemper in obſcuris, ff. de reg*. Item quod Fidei religioni, atque animæ ſaluti, conducit. nam tales cauſæ, quàm maximè fauorabiles eſſe ſolent. *Summa enim ratio eſt, quæ pro religione facit, l. ſunt perſonæ, ff. de religioſ. & ſumpt funer*. Præterea, *cum partium iura obſcura ſunt, Reo potius fauendum eſt, quam Actori, reg*.11. *in* 6. Quare Actore non demonſtrante, Reus abſolui debet: non quidem pronunciando ipſum innocentem eſſe (cùm enim cauſa, vt ponimus, verè dubia ſit, talis ſententia erroris periculo ſubiaceret) ſed crimen de eo demonſtratum non fuiſſe.

DE ADVOCATO.

SVMMARIVM.

17 *Aduocatus cauſæ probabilis patrocinium licitè ſuſcipit, etſi contrariam probabiliorem iudicet.*

28 *Aduocatus contra iuſtitiam peccat, obligationemque damni compenſandi contrahit, ſi cauſæ iniuſtæ patrocinium ſuſcipiat, vel ſi a patrocinando non deſiſtat, cum primum iniuſtam eſſe deprehendit.*

19 *Aduocatus qui probabili ignorantia facti laborans, cauſæ iniquæ patrocinium ſuſcepit, poſtea errore detecto, ſalarium nihilominus petere poteſt. Sed parti aduerſariæ patrocinium in eadem cauſa præſtare non expedit, & plerumque licitum non eſt.*

20 *Aduocatus, itemque Iudex, & Conſiliarij, ſi intellexerint; quod pars altera litigantium iniquam cauſam habeat, non poſſunt eſſe auctores tranſactionis.*

17 QVæritur, an quod ſupra de iudice dictum eſt, ſimiliter de Aduocato ſentiendum ſit? Reſp. Nequaquam: Quia Aduocati officium non eſt definire, ſeu ius dicere inter partes cõtendentes, ſed parti vni litigantium aſſiſtere, & patrocinium adferre; conſequenter, ſi Aduocatus cauſam clientuli non manifeſtè iniquam, ſed probabilem iudicet, licitè eius patrociniũ ſuſcipit, etſi cauſam aduerſatiã probabiliorem, & facilius obtinendã arbitretur. Ita Sot. *l*.5 *de iuſt. q*.8.*a*.3. Syl. *ver. Aduocatus, q*.10. Nau.*c*.25.*n*.28. Sà *ver. Aduocat*.n.1. Sayr.*l*.1.*c*.11.*n*.17. Vaſ.*diſp*. 64.*c*.1. Sanch.*n*. 51. 52. Leſſ.*l*.2.*c*.31. *dub*.9. *nu*. 52. Nam quotieſcumque cauſa dubia, ſeu controuerſa eſt, permittitur parti litem cum aduerſario conteſtari: atque propoſitis iuribus, ac rationib. ſuis iudicis dirimentis ſententiã poſtulare. *Poteſt, autem quis per alium, quod poteſt facere per ſeipſum, reg*.68.*in* 6. Nam ideo iura, Aduocatum permittunt, vt ſit veluti Vicarius partis litigantis.

18 Cæterùm Aduocatus cauſam dubiam ſuſcipiens ad aliqua obligatus eſt. Primum: Vt ante omnia diligenter inſpiciat cauſæ ſibi propoſitæ æquitatem: vel probabilitatem, & ſi iniuſtam eſſe comperiat, nullo modo eius patrocinium ſuſcipiat, multò minus partem ad litigandum induat, alioquin tamquam concauſa ad compenſationem damni parti læſæ obligatus erit, ſicuti docet S. Thom.2.2.*q*.62.*art*.7.& *q*.71.*art*.3.*in corp*. Quamobrem à Confeſſario abſolui non poſſunt Aduocati qui parati ſunt cuiuis patrocinari, ſeu iuſtam, ſeu iniuſtam cauſam habeat litigandi. Secundum: Vt poſt diligentem totius cauſæ conſiderationem ſincerè aperiat clienti, quantam probabilitatem, vel ſpem victoriæ obtinendæ habeat. Alioquin ſi falſa promiſſione, aut ſpe inani victoriæ clientem detineat, & ſumptibus fruſtra faciẽdis inuoluat, ad compenſationem damni ei obligatur, ſicuti ex communi Leſſ. *l*.2.*c*.31.*dub*.8. Tertium. Vt aduocatus, qui cauſæ dubiæ patrocinium ſuſcepit, paratus ſit, quàm primum aſſiſtere, & clienti ſignificare, ſi in progreſſu litis eius iniquitatẽ manifeſtè deprehẽderit, ſicuti tradit. S. Th.22.*q*.71.*a*.3.*ad* 2. Quod ſi hoc ipſi graue futurũ eſt, ideò à principio cauere debet, ne cauſas dubias facile ſuſcipiat, quibus parua ſpes victoriæ ſubeſt: præſertim ſi Iudices eo loco in contrariã partem hactenus iudicare ſoliti fuerũt. Vide Ioan. Maiorem in 4.*d*.15.*q*.28.§. *Quinto infertur*. Gab.*qu*.6. *art*.2.

19 His adde. I. Si bona fide, & probabili ignorantia ductus cauſæ patrocinium Aduocatus ſuſcepit, & poſtea ex noua cauſa, v.gr. propter inſtrumentum repertum, vel clientuli confeſſionem, cauſæ iniquitatem deprehendit, ſalarium nihilominus peti poſſe, ſecus ſi ob imperitiam cauſæ iniquitatem non cognouit, ſicuti docet Syl.*ver. Aduocatus, q*.22. Armilla, *n*.18. *argum. l. Prætor, ff. de vacat. & excuſat. munerum*.

Adde II. Quamuis abſolutè loquendo, talis deprehendens iniquitatem cauſæ, quam defendendam ſuſcepit, poſſit, ea derelicta, parti aduerſariæ operam præſtare, dummodo ſecreta, quæ cũ expreſſo vel tacito reticendi pacto accepit, non aperiat; tamen plerumque id ſcandalo non caret, ideoque diſſuadendũ, nec à Magiſtratu permittendum, ſicut notat Proſper, Farinac. *l*.1.*tit*.1.*praxis criminal. q. n*.14..16. & videri poteſt Guttierez *l*.1.*pract.qq.q*. 30.

20 Adde III. Quòd peccet Aduocatus, ſicut & Iudex vel Conſiliarius, ſi intellecto, quod pars vna litigantiũ causã iniquã habeat, auctores ſunt tranſactionis faciendæ cum alterius partis damno, quãdoquidẽ tranſactio ſolũ in cauſa dubia interuenire debet, idq; colligitur ex S. Th.*cit.q*.71.*a*.3.*ad* 2.& docet Leſſ. *cit.dub*.8.*n*.49.

DE IVRE DVBIO PROPRIETATIS.

SVMMARIVM.

21 *Si bonæ fidei poſſeſſori ſuperueniat dubium, num res ſua ſit, & poſt diligentem veritatis inquiſitionem nihil certi cognoſcere poſſit, licite eam retinet, immò & abſumet, & qui tali poſſeſſori in dubio rem aufert, peccat, ac reſtituere debet.*

22 *Qui ab initio dubius fuit, ideoque non bona fide poſſeſſionem rei nactus, debet eam reſtituere ſaltem ſecundum proportionem dubij iuris, quod in re illa habere videtur.*

21 PRæterea ſpeculatiua, non practica quæſtio cenſeri debet, quæ eſt de iure proprietatis, videlicet vtrùm res mea ſit, ſiue ad me pertinẽs, necne? Nam eſto probabilis ſit opinio ad me pertinentem eſſe, non ideo, ſtatim conſequens eſt quòd liceat eam à poſſeſſore auferre, vel poſſeſſam abſumere. Sed hæ quæſtiones practicæ ex proprijs principijs moralibus reſolui debent vt mox explicabo I. Si bona fide rem aliquam poſſidenti, ſuperueniat dubium, vtrùm aliena ſit, & reſtitutioni obnoxia, tenetur is veritatẽ

diligenter inquirere, atque interea rem conseruare: sin verò diligenter inquirendo veritatem deprehendere, atque speculatiuum dubium deponere non possit, practicè certum est, quòd liceat sibi rem retinere, vel etiam alienare, aut absumere. Sed etsi postea alienam fuisse demonstratur, non ampliùs tamen obligatur, quàm inde locupletior factus est. Ita ex communi Couar. *reg. possessor, p. 2. §. 7. n. 5. & reg. peccatum. p. 3. princ. n. 4.* Syl. *ver. rest. 3. q. 7. dicto 3.* Vasq. *disp. 66. c. 7.* Medina *C. de restit. q. 17. §. corollariè sequitur non esse indistinctè verum*, Molin. *t. 1. art. 2. disp. 25. & 36.* Sanch. *l. 2. de matr. disp. 41 n. 12.* Suarez *t. 5. disp. 40. s. 5. n. 14.* Nã *in pari causa possessor potior haberi debet reg. 170. ff. de regul. iur.* sine, *In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis, reg. 65. in 6.* Ex quo sequitur, si quis in tali dubio à bonæ fidei possessore rem sine Iudicis auctoritate aufert, iniustum ei damnum inferre, & ad integram rei restitutionem obligari, sicuti notauit Nau. *c. 17. n. 117.* Sanch. *cit. disp. 41. n. 28.* contra Medin. *C. de restit. q. 20. §. Secundum, quia præsupponunt.*

Adde, tametsi bonæ fidei possessor speculatiuè probabilius iudicet, rem ad alterum pertinentem esse; dum tamen moralem certitudinem non habet, ad nullam restitutionem obligari, quę est sententia Mol. *t. 1. tr. 2. disp. 163.* Veracrux. *p. 3. speculi, a. 13. in fine*, Vasq. *1. 2. disp. 66. c. 7. n. 42.* Sanch. *lib. 1. mor. c. 10. nu. 9.* Non enim tenetur, aliquis iure possessionis suæ seipsum ante omnem Iudicis sententiam priuare, nisi constet rem ad alterum pertinere, sicuti sentit etiam S. Aug. *in lib. de fide, & operib. c. 7.* relatus *in c. si virgo, 34. qu. 1. Bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum, cùm verò sciuerit nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibebitur.* Dum verò res incerta est, seu partium iura obscura sunt, interim, ordinariè loquendo, est præsumptio pro possessore, ex iuris dispositione, sicuti constat ex §. *retinendæ Institut. de interdictis.* Quæ etiam doctrina ex cõmuni bono tũ virorum praxi confirmatur: Si .n. aliquis rem bona fide hactenus vt suam possederit, & alius eam restitui petat, tanquam ad se pertinentem: solet possessor, si post veritatis inquisitionem, ipsi certò non constat ad alterum pertinere, iudicium experiri, & antè non restituere, quàm à Iud. cognita causa condemnetur. Si tamen partes in hoc casu Iudicem non habeant, videtur compositione res transigenda, si pars altera exigat, vt infra dicam n. 25.

22 II. Si quis ab initio mala fide possedit, quia, rem à persona de furtis suspecta emit, vel dono accepit, & post diligentem veritatis inquisitionem cognoscere non potest, vtrũ aliena sit, debet restitutionem facere, secundùm proportionem dubij iuris, quod alius in re habere videtur: Ita docet Salo. *2. 2. q. 61. tr. de dominio, in fine* Mol. *t. 3. tr. 2. disp. 723. n. 3.* Reb. *p. 1. de obligat. l. 2. q. 5. n. 7.* Sanch. *cit. disp. 1. n. 24.* Qui enim rem aliquam accipit, dubitans vtrùm accipiendi ius habeat, is non bonæ, sed malæ fidei possessor est: igitur perseuerante hoc dubio possessio illi suffragari non debet. Quia tamen certus non est rem ad alterum pertinere, & consequenter dubium in ea ius habet ex titulo, v.g. emptionis vel donationis comparatum, ideò non obligatur ad restituendum, nisi secundùm dubij proportionem.

Ceterùm interdum fieri potest, vt tametsi aliquis dubitet, num venditor rei venditæ dominus sit, nihilominus iustè illius possessionem capere, ac retinere possit. Primò, si intelligat venditorem bona fide rem alienasse, quia post diligentem inquisitionem non poterat deprehendere esse alienam, sicuti notauit Mol. *t. 1. tr. 2. disp. 36. concl. 1. & 3.* Sanch. *cit. disp. 41. n. 28.* Etenim in hoc casu emptor succedit in iure pristini possessoris. Secundò si quis rem, quam suspicatur furtiuam esse, emit, vel dono accipit cum proposito eam domino reddendi, tanquam eius negotium vtiliter gesturus, sicut notat Couarr. *reg. peccatum. p. 2. pr. nu. 4.* Med. *C. de restit. q. 10. §. aliter tamen videtur.* Sanch. *num. 29.* Quare si postea rei dominus appareat, non debet possessor plus restituere quàm possidet, aut locupletior factus est, sicuti docet Mol. *t. 3. tr. 2. disp. 273. n. 4.*

DE DVBIO VALORIS MATRIMONII.

SVMMARIVM.

23 *Dubitans de matrimonij contrahendi valore (quia v.g certum nuntium de morte coniugis non accepit) abstinere cogitur: sin autem contrahit, stante tali dubio, coniugi debitum petere non potest, sed alteri bona fide contrahenti reddere tenetur.*

24 *Si post matrimonium bona fide contractum superuenit dubium de illius valore: idque post diligentem veritatis indagationem deprehendi non potest, licitum est debitum petere, reddere autem necessarium.*

Qui defectum matrimonij, quamuis bona fide contracti manifestò deprehendit, omnino abstinere cogitur à reddendo, & petendo.

23 Similiratione dicendum est: Si dubium de matrimonij valore, ob latentis impedimenti suspicionem, antecedat, omninò ab eo contrahendo abstinendum esse, sicuti docet Veracrux *3. p. speculi, art. 13. in fin.* Sanch. *lib. 2. de matr. disp. 42.* Henriq. *lib. 11. c. 15. n. 13.* idque partim ob fauorem sacramenti, ne inualidè administretur: partim ob illud principium: *Mala fide contractum iniri, possessionemque inchoari ab eo, qui initio dubitat, num contrahendi possessionem, capiendi ius habeat.* Quare qui ita mala, ac dubia fide contraxit, dum dubium perseuerat, debitum coniugij petere non potest, licet alteri bona fide petenti reddere teneatur: qui est casus *c. Dominus de secundis nuptijs* & docet Sanch. *l. c. concl. 1.* Syl. *ver. matrim. 4 q. 9. in fine*, Veracrux *3. spec. art. 18. concl. 6.*

24 Sin vero post matrimonium bona fide contractum superueniat dubium de illius valore, licitum est coniugij debitum petere. *Nam dubium superueniens bonæ fidei possessori obesse non debet.* Ita ex communiori Sanch. *lib. 2. disp. 41. qu. 4. num. 45.* & colligitur ex S. August. *lib. de fide, & operibus, c. 7.* quod refertur *causa 34. q. 1. cap. si virgo, & c. 2.* Vt lite pendente, vbi habetur, quod *accusatus* (de matrimonij defectu) *ante probatam accusationem, iure quod habet in altero, priuari non potest.*

Imò stante tali dubio theorico coniugi debitum petenti coniux reddere tenetur: quia nemo priuatus alterum sui iuris possessione priuare potest, ob dubias, etiam probabiles, non tamen certas rationes, sicut notat Sanch. *disp. 34. n. 3.* & habetur, *in c. inquisitioni, de sent. excom.* & apud S. Th. *4. d. 41. q. vnic. a. 5. q. 2. ad 3.* Quare neque hic periculum est fornicationis formalis, seu peccaminosæ, cùm & matrimonium re ipsa irritum sit, tamen probabilis ignorantia in bonę fidei possessore à peccato excuset. Si tamen matrimonij defectus manifestò alicui exploratus sit, potius excommunicationis sententiam sustinere deberet, quàm fornicationis peccatum, seu petendo, seu reddendo putatitiæ vxori admittere, sicuti constat *ex citat. c. inquisitioni*, & videri potest Sanchez *l. 2. disp. 39. concl. 1.*

Quòd verò in eod. illo c. dicitur, si credulitas probabilis, & discreta, quamuis nõ manifesta, animum pulset, debitum quidem reddi posse, sed non postulari. Id non eodem modo Doct. intelligunt S. Th. *l. c.* S. Anton. *p. 3. tit. 1. c. 3. §. 2.* Syl. *ver. matr. 8. q. 3. dicto 5.* Pet. Ledes. *de matr. q. 45. art. 1. dub. 2. ad 3. arg. 1. sunt alij*, quòd dubitans de iure suo, si, post diligentem inquisitionem magis propendeat in eam partem, sibi ius non assistere, desinat esse bonæ fidei possessor, quam sententiam cum pluribus à se citatis tenuit Sanch. *lib. 2. de matr. disp. 41. nu. 10.* Sed Veracrux *p. 3. speculat. a. 13. in fine*, Sanchez *lib. 1. moral. c. 10. n. 9.* priorem sententiam suam retractans, docent bonæ fidei possessorem iure suo nequaquam excidere, priusquam certò vel quasi certo deprehendat, sibi ius non competere. Iuxta quam sententiam, quam supra ipse secutus sum, duobis modis responderi debet ad *c. inquisitioni*: Primò, dubitantem in casu eius *c.* non adhibuisse diligentiam cognoscendę veritatis: constat autem dum dubitãs veritatem inquirit, iure possessionis suæ vti non posse: excepto vnico casu, si vsus matrimonij dubij ad experimentum capiendum necessarius sit, iuxta decisionem, *c. laudabilem, de frigid. & malefic.* in quo dicitur si suspicio incidat inter coniuges de naturali perpetua impotẽtia, eaq; probari non possit, triennij spatio cohabitandum ipsis esse experiendi causa. Secundò, & facilius responderi potest: Eum cui Papa illo *c.* respondit, ab initio mala fide contraxisse matrimonium, quia videlicet dubitabat, vel dubitare debebat de eius valore: vt proinde casus similis sit *c. Dominus de secundis nuptijs*, vbi respondetur: Dubitantem de valore matrimonij, quod contraxerat, nondum habita certitudine coniugis prioris præmortuæ, debitum interim à coniuge sua exigere non posse.

DE IVRE BELLI IN CAVSA DVBIA.

SVMMARIVM.

25 *Exorto inter Principes dubio de iure proprietatis, potior est causa possessoris bonæ fidei. Sin longe probabilius iudicetur ad alterum rem pertinere, tunc possessor in transactionem, vel bonorum virorum arbitrium consentire debet: alioquin bellum contra eum geri potest, si partes contendentes iudicem superiorem non habeant.*

26 *Si neuter contendentium rem bona fide possideat, tunc alter alterum cogere potest, vt per arbitros, vel iustam diuisionem, transactionemve, controuersiam componi patiatur.*

27 *Per accidens videlicet ob ignorationem fieri potest, vt bellum ex vtraque parte formaliter iustum sit.*

28 *Qui in aliquo regno subditi sunt, si de aliqua re contendant, debent stare sententiæ Regis, vel Procerum regni: ideoque ordinariè inter tales iustum bellum geri non potest.*

25 De-

25 **D**Enique doctrina suprà tradita etiam in materia belli ostendi solet; vt videre est apud Victor. *relect. de iure belli à n.* 27. Mol. *t.* 1. *tract.* 2. *disp.* 103. Becanum 2. 2. *cap.* 25. *q.* 9. Vasq. *disp.* 64. *c.* 3. Atque in primis supponendum, exorta controuersia inter Principes, vel Respub. quæ superiorem nullum agnoscunt de iure regni, prouinciæ, ciuitatis, &c. oportere ante omnia rationes, seposito affectu, diligenter ac prudenter expendi, & vtrinque audiri, instituto conuentu, v.g. in confini is regnorum, & missis eò viris rerum peritis; Neque fas esse bellum instituere si res aliter discuti, ac iustè componi possit. *Nam bellare necessitatis, non voluntatis esse debet*, ait S. Aug. *Epist.* 207. relatus *in c. noli*, 23. *q.* 1. ob ingentia damna, & incommoda, quæ coniuncta, vel inde prouenientia esse solent. Ea verò discussione facta, si dubium maneat de iure siue proprietate: refert, vtrum altera pars rem bona fide hactenus possederit, necne: *Nam superueniens dubium non nocet bonæ fidei possessori*: neque cogi potest ad rem restituendam, priusquam manifestum fiat alienam esse. Quare hoc casu bello locus non est, vel si instituatur, possessor tanquam vim passus, se defendere, imò etiam illatam iniuriam vindicare poterit, sicuti rectè ostendit Victoria relect. de Indis n. 27.

Monent tamen hoc loco Mol. & Bec. *c.* 2. Si vna pars absque prauo affectu iudicet rem ad se pertinere: possessor vero dubitet quidem, attamen etiam eo propendeat, quòd res alieni iuris sit, tunc in conscientia obligatum esse, (si id sine grauiore incommodo fieri possit) vt saltem in transactionem, vel bonorum virorum arbitrium consentiat, sin verò id facere detrectet, posse contra eum bellum moueri. Cùm enim neuter litigantium, vt suppono superiorem agnoscat, ideoque vterque in propria causa iudex esse debeat, si actor existimet rem ad se pertinere, idque ius suum alia via consequi non possit, restat, vt bello exigendi potestatem habeat, nisi aliter satisfacere velit. Alia verò ratio est, si possessor dubius de iure proprietatis, superiorem Iudicem habeat: tunc enim restituere, nihil tenetur, antequam à Iudice suo condemnetur: dummodo actor impeditus non sit, quo minus si velit, iudicio contendere possit, possessor etiam iustæ sententiæ Superioris sui stare paratus sit.

26 Sin autem neuter contendentium rem bona fide possideat, tunc vnus alterum cogere potest, vt vel mutuo consensu arbitri constituantor, vel res inter partes per transactionem diuidatur pro portione dubij iuris, quod cuique competere videtur. Quod si iustè huic petitioni alter satisfacere renuat, nam iniustus esse incipit, ideoque bello peti potest.

27 Accidit tamen interdum, vt partes post exactam causæ discussionem, iudicio discrepent, & vna quidem arbitretur, certò ac liquido rem sibi debitam esse; altera verò vel contrarium sibi persuadeat, vide l. nihil omnino iuris aduersario competere, vel saltē ius dubium esse, vt non integra res aduersario debeatur, quam tamen sibi deberi existimet. Quo casu alteram quidem partem necesse est decipi, si tamen error inuincibilis sit, & non ex prauo affectu ortus, quandoque fieri poterit, vt bellum ex vtraque parte formaliter iustum existat, nimirum per accidens, siue propter ignorationem.

28 Porrò, si duo contendentes de re aliqua Superiorem agnoscant ordinariè bello locus non erit, cum iudicio lis definiri possit, vt dicam in materia de bello. similiter si mortuo Rege plures ex eodem regno, vel Rep. de iure regni disceptent: ad ipsam Rempub. (quippe quæ singulis suis membris superior est) spectabit litem dirimere, sicuti notarunt Vasq. Mol. Becanus locis citatis. Quemadmodum etiam schismatis tempore ad Ecclesiam, siue Prælat. Ecclesiarum Episcopos pertinet iudicare, an & quis contendentium legitimus Pontifex existat. Et hæc locum habent, siue personaliter aliquis regni subditus sit, siue ratione territorij, quod in regno iam possidet: orta enim controuersia de iure talis territorij, debet possessor stare iudicio Regis aut regni: nisi vel lata sententia manifestò iniqua sit, vel ab initio rationem iustam afferat, cur iudices ipsi suspecti sint: ideoque arbitros dari postulet. Si tamen Princeps externus & nullo modo subditus regno, putet deberi sibi possessionem alicuius territorij, illudque iniustè à Rege vel regno negari non video, qua ratione, vel Rex, vel proceres regni possint esse iudices in hac controuersia, ita vt alter, qui nullo modo adhuc subditus est eorum iudicio stare teneatur, licet contrarium doceat Vasq. l. cit.

§. IV.

DE DVBIO, ET QVÆSTIONE FACTI.

SVMMARIVM.

29 *Dubium facti potius est speculatiuū, & non propriè practicum.*
30 *Factum in dubio ordinariè non præsumitur.*
31 *In dubio an aliquis votum ediderit, aut homini promiserit, non debet censeri obligatus. Sin verò constat promissionem factam esse, sed dubitatur, an ei satisfactum stat, præsumptio pro obligatione.*
Si probabilius sit, ideoque opinetur aliquis, se votum executum esse, aut canonicæ orationis pensum persoluisse, videtur esse immunis ab obligatione.
32 *In dubio non præsumitur aliquid actum, si autem constet actum esse, præsumptio est pro valore eius.*
33 *Qui dubitat, vtrum annum X X I. ætatis compleuerit, non tenetur ieiunare.*
34 *Si dubium sit, vtrum pubes fuerit adolescent, cum votum edidit, a patre, vel tutore cassari potest.*
35 *Dubitans vtrum XXV. ætatis annum attigerit, à sacro Presbiteratus ordine interim abstinere debet.*
36 *Dubitans an dies ieiunij transacta, seu noctis medium sit, non potest carnibus vesci. Dubitans verò, vtrùm sequens ieiunij dies cœpta sit, pergere potest vescendo, donec certior fiat. Et quod talis non obstante illo dubio, postera die licitè sacrificet, aut communicet non est improbabile.*
37 *Qui dubitat vtrum peccatum mortale confessus fuerit, debet illud confiteri.*
Dubitans an peccauerit mortaliter, debet sub dubio confiteri.
38 *In dubio, vtrum excommunicatio aliaue censura contracta sit, benignior pars præferenda. Sin verò constet censuram contractam esse, in dubio non præsumitur absolutionem datam fuisse.*
39 *In dubio iuris nemo censeri debet irregularis, sed neque in dubio facti, excepta irregularitate ex homicidio iniusto.*
40 *Qui rationabiliter opinatur, quamuis non sine formidine oppositi se hominem non occidisse, mortaliter non peccasse, aut peccatum confessum esse, practicè securus esse potest.*
41 *Puer Baptismum petens, de quo dubitatur an vsum rationis habeat, baptizari debet reluctantibus parentibus infidelibus, si periculum in mora sit. Sed & vice versa, si parens talem puerum Baptismo offerat, ipse verò reluctetur.*
42 *Interdum ex diuersis principijs pro vtraque quæstionis parte rationes probabiles occurrunt, vt discerni non possit quarum maius momentum sit.*

29 **D**Vbium, aut quæstio facti dicitur quæstio circa facti aut cuiuscumque operis naturam, conditionem, aut modum. Vt cùm dubitatur, aut quæritur, an puer rationis vsum adeptus sit: vtrùm ætatem septennij compleuerit. Vbi in primis diligenter notandum; Talem quæstionem de facto speculatiuam potiùs esse, quàm practicam: quia per eam directè non quæritur, vtrùm operatio aliqua licita, & honesta sit, necne: quare tametsi probabile sit, v.g. quod aliquis X X I V. annos compleuerit; non ideò statim sequitur, quòd liceat illi Presbyteratum accipere: sed eiusmodi quæstiones circa factum, aut qualitatem facti ex proprijs principijs resolui debent.

30 Secundò obseruanda est regula apud omnes recepta, quòd *factum in dubio non præsumitur, sed demonstrari debet*, sicuti colligitur *ex l. in bello. §. factæ ff. de captiuis, & postliminio reuersis*. Cui affine est, quòd dicitur in *l.* 2. *ff. de prob. Ei incumbit probatio qui dicit*, seu affirmat aliquid factum; *non qui negat*. Quanquam hoc ipsum limitationem patitur. Nisi præsumptio potius sit pro affirmante factum aliquid fuisse. Quò pertinet altera regula apud Mase vol. 2. *de probat. concl.* 734. Gl. *in cit. l.* 2. *ff. de probat. & alteram* Gl. l. *in contrahenda, ff. de veg. int. Factum in dubio præsumitur, si illud de iure faciendum erat*. Quia magis est, vt existimemus aliquem munus suum rectè obijsse, atque in eo, quod egit, nihil necessarium omisisse. *Delictum* autem, *& defectus non præsumitur, sed demonstrari debet*, exempli causa: si constet alienationem aliquam factam esse, in dubio præsumendum, omnem necessariam solemnitatem adhibitam fuisse. Simili ratione, si constet hominem quippiam egisse, v.g. Deo vouisse, præsumitur deliberationem sufficientem adhibuisse, quia id natura inest, vt homo deliberatè agat.

31 Exinde varij casus resolui possunt I. In dubio num votum Deo edideris, vel homini aliquid promiseris, non debes censeri obligatus. Si autem constet de voto edito, vel promissione, aut donatione facta, dubitetur autem, num promissio aut votum impletum sit, v.g. votiuum ieiunium persolutum: vel vtrùm donatiore missa, aut qualicumque debito satisfactum sit, præsumptio stat pro obligatione. Priorem partem, quod votum in dubio non obliget, docet Sot. *lib.* 7. *de iustit. q.* 3. *ar.* 2. Lop. *p.* 1. *instruct. c.* 45. Soar. *l.* 4. *de voto, c.* 5. *& de cens.* 40. *sess.* 5. *n.* 15. *& s.* 6. *num.* 5. Sanchez *l.* 2. *de matr. disp.* 42. *q.* 3. *& l.* 1. *mor. c.* 10. *n.* 36. Barthol. Medina *in instruct. Confessariorum, lib.* 1. *c.* 14. 7. contra Sa *verb. votum n.* 2. Azor. *t.* 1. *l.* 2. *cap.* 19. *q.* 10. Vasq. *disp.* 65. *c.* 3. Nam factum in dubio non præsumitur, sed demonstrari debet, & speciatim in hoc casu vinculum, siue obligatio voti promissionis astruenda non est, nisi liquido cognoscatur. arg. *l. quicquid, ff. de*

verb.

verb. obligat. Quare regula illa, quæ in externo foro vsurpatur, quod *nemo soluere cogitur antequam monstretur esse debitor*, etiam in hoc ipso animæ iudicio locum habere debet, si videlicet mens dubia sit, an promiserit, eoque dubio se expedire non possit, vt libera tunc pronuncietur.

Neque est omninò improbabile, quod docet Sanch. *cit. n. 46.* contra Rebell. *p. 2. de obligat. iust. l. 1. q. 2. s. 2. n. 10.* Etiamsi magis aliquis inclinaret in eam partem, quod vouisset, dum tamen incertus manet, non obligari voto. Quemadmodum nec bonæ fidei possessor rem de qua dubitat num sua sit, restituere cogitur, priusquam morali certitudine cognoscat alienam esse, vt supra dictum. Posterior vero pars assertionis est communis, & probatur ex supra tradita regula. Nam executio voti alteriusue obligationis, sicut, & remissio donationis, &c. est aliquid facti quod in dubio non præsumitur, sicut ex communi docet Sanch. *cit. l. 1. c. 10. n. 12.* Vasq. *1. 2. disp. 96. c. 7. in fine*. Cæterum si quis probabilius esse arbitretur, adeòque opinetur se votum executum fuisse, aut canonicæ orationis pensum absoluisse arbitror eum ab obligatione immunem esse: eo quod in moralibus sæpe certitudo haberi non possit, neque in talibus consc. nimis grauare oportet.

32 II. In dubio non præsumitur actum aliquem v. g. donationis, legati interuenisse: si autem constet tale aliquid actum, potius est vt validum, quam vt irritum pronuntietur, secundùm Gl. receptam *l. in contrahenda ff. de reg. iuris.*

33 III. Qui post accuratam inquisitionem, dubitat vtrùm expleuerit ætatis annum vigesimum primum, non est possessione libertatis spoliandus, & ieiunij necessitate adstringendus, teste San. h. *lib. 2. de matr. disp. 41. n. 38.*

34 IV. Si dubium sit, num pubes fuerit adolescens, id est, XIV. ætatis annum compleuerit cum religionem vouit, à patre, vel tutore votum irritari potest. Nam hæc ætatis mutatio est quid facti, quod non præsumitur nisi probetur. Accedit, quod in dubio superior spoliandus non sit iure, & auctoritate sua. Ita Sanch. n. 39.

35 V. Dubitans, vt in neutrā partē assentiēdo inclinet, an XXIV. ætatis annum compleuerit, à sacro Presb. ordine interim abstinere debet: partim quia factum in dubio non præsumitur: partim propter reuerentiam sacramenti, ne contingat hominem, cum legitimæ ætatis defectu contra sacros canones ordinari. Quamobrem Ordinarij ab ordinandis certum ætatis testimonium exigere solent. Et ita docet Sanchez *num. 41.*

36 VI. Dubitans in die ieiunij num ea transacta sit, & hora 12. in qua noctis medium sonuerit, carnibus vesci non potest donec certior fiat. Sin autem sequenti ieiunium erit, pergere licet carnibus vescendo, dum rationabiliter aliquis dubitat, num hora duodecima noctis sit, vti docet Sanchez *cit. disp. 41. n. 40.*

Sed numquid Sacerdos dubitans, an noctis medium cęnando excesserit, altera die sacrificare poterit? Negat Sāch. *loc. cit.* quia in tali dubio, seu incertitudine tutior pars eligenda videtur propter reuerentiam sacram. Sed existimo, non improbabiliter permitti posse Sacerdoti vt in tali casu sacrificet, etiam propter deuotionem, ac nullâ cogente necessitate. Quia lex Ecclesiast. de ieiunio à communicaturis seruando, non videtur tam arctè constringere conscientias in casu dubio. Cessante autem obligatione legis Ecclesiasticæ tam nulla est irreuerētia cum tali dubio communicare. Alia verò ratio est, si dubitetur, de eo quod ad substantiam sacram pertinet, ab Eccles. voluntate non dependet.

Simili modo respondendum. Si dentibus quippiam masticans dubitet, an deglutiuerit, vt in neutram partem inclinare possit, quod à sacra communione abstinere non teneatur. Quia in eiusmodi casibus fauorabilia præsumere licet, ne conscientiæ nimis adstringantur.

37 VII. Si quis recordetur se peccatum mortale commisisse, dubitet vero vtrùm confessus sit, ita vt nec probabiliter iudicare, seu opinari possit, se præcepto ac debito confessionis satisfecisse, is tenetur peccatum confiteri, sicuti ex communi Sanchez *1. moral. c. 10. num. 71.*

Id verò difficilius est dicere, si quis post diligentem animi discussionem dubius maneat, vtrùm mortaliter peccauerit, ita vt in neutram partem assentiendo inclinare possit, an teneatur peccatum sub dubio confiteri? Communiter Doctor. affirmant: inter quos Alensis *p. 4. q. 77. memb. 2. art. 5. in corp.* S. Bonau. in *4. d. 17. p. 3. a. 2. q. 1. & d. 21. p. 2. a. 1. q. 2. in fine*, S. Thom. *ead. d. q. 2. a. 2. ad 3.* Adrian. *in 4. de confess. q. 4. a. 3. ver. ad tertiam* continuat Syl. *ver. confessio 2. n. 3.* Mao. *c. 9. n. 14.* Suarez *t. 4. disp. 22. sect. 9. n. 7.* Sanch. *lib. 1. moral. c. 10. n. 66. 67.* Contrarium tamen reperi apud Ægidium Coninck *t. 2. de sacram. disp. 7. dub. 8. concl. 2. Ad hoc vt peccatum* (loquitur de mortalibus) *teneatur confiteri, requiritur, vt saltem probabiliter possim iudicare, me peccasse.* idq; probari posse videtur ex Trid. *sess. 14. c. 5.* Vbi ad seruandam confessionis integritatem tantùm exigit, *à pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, recenseri.* Accedit, & ratio: Quia in dubio delictum præsumi non debet: & in nullo foro aliquis accusari debet de delicto, quod eum commisisse ita ostendi non potest, vt data indicia & coniecturæ assensum generent.

Verùm non libenter recedo à communi sententia, praxi etiā, ac persuasione fidelium recepta. Nam sacramentum pœnitentiæ est vindicta salutaris, *sess. 14. c. 8.* Trid. id est non tantùm in punitionem criminum, sed magis etiam ad animarum salutem institutum; atqui in hoc dubio quo de salute animæ agitur, tutior pars amplectenda est, vt si fortè homo spiritualiter per peccatum mortuus sit, necessaria illi medicina quæratur, quæ est contritio, & in lege noua sacramentum pœnitentiæ. Quare respondendi debet ad oppositam rationem: Axiomata illa locum habere in odiosis; non item in ijs, quæ adeò fauorabilia, & animæ salutaria sunt. Trid. verò Concilium ideò de peccatis dubijs mentionē nullam fecit: quia propositū illi erat ea tantū definire, quæ certiora sunt, reliqua scholasticis disputationibus relinquens.

Sed Nota hic primò; quod resolutio ista nō data sit pro scrupulosis; quippe quorum dubia rationabilia esse non solent; vti dicam c. seq. Nota secundò. Quod resolutio ista maximè locum habet si homo de contritione sua incertus, vita excessurus sit; tunc enim committit se periculo damnationis, nisi sacramentalē confessionem instituat: ideòque ad eam obligatur naturali charitatis lege. Sin vero, seu appropinquante periculo mortis, seu in decursu vitæ alia peccata sua, quorum conscientiam habet, confiteatur, tacito illo, de quo post diligentem inquisitionem dubitat, an commiserit, vel an fuerit mortale; tunc probabile apparet non incumbere eius confitendi obligationem. Non enim ex lege positiua Christi, & Ecclesiæ, quia esset nimis seuera obligatio accusandi se de ijs, quæ commisisse se ignorat; Neque ex lege naturali charitatis, propter periculum animæ, quandoquidem confitendo bona fide peccata reliqua, per accidens remittuntur etiam ea, quæ ignorantur. Verum in hac re nihil determino, sed aliorum iudicio committo.

38 VIII. dubitans, an homo ille clericus fuerit quem percussi; quamuis temerè percusserim, non sine suspicione aliqua esse clericum; si tamen postea veritatem deprehendere non possim, non debeo excommunicatum reputari. Eademque est ratio de alijs censuris, puta si aliquis temere, & mala fide sacrum ordinem suscepit dubitans, vtrùm legitimam ætatem habeat: si tamen veritatem deprehendere non possit, censendus non est suspensionis censuram incurrisse, verumtamen, si necessitas nulla cogat, sacro ministerio abstinere debet, vsq; dum certus sit de ætate legitima. Ratio doctrinæ est: Quia delictum opere, & euentu consummatū esse, atq; exinde consequens pœna in dubio præsumi non debeot, sed demonstrari, cum sint quiddam odiosum, & homo existat in possessione immunitatis. Quare omnia iura clamant, reum dubiū esse absoluendū vt *reg. 167. ff. de reg. Fauorabiliores rei potius, quam auctores habentur. Reg. 15. in 6. Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Etenim Iudex in externo foro neminem punire debet, sed absoluere, si delictum, ob quod iuris pœna decreta est sufficienter cognitum non sit, multò minus conscientiæ foro aliquis se ipsum condemnare, & pœnam legis in se exequi cogitur, abstinendo v. g. à sacris tanquam excommunicatus, aut suspensus, donec delictum, & contracta censura in conscientia perspecta, & explorata sit: licet Doct. aliqui contrarium sentiant inter quos Molina *tr. 3. disp. 67. n. 7.* Cæterum si constet quemquam excommunicatum fuisse, dubitetur verò vtrùm absolutus sit idipsum probari debet non præsumi, sicut notat Sanch. *lib. 1. moral. c. 10. n. 57.* & Abb. *in c. proposuit, n. 4. de cleric. excom.* vbi ait: *semel excommunicatus semper præsumitur esse excommunicatus. Nam qualitas semper semel posita, quæ ex solo cursu temporis non tollitur, præsumitur existere, donec probetur sublata*, arg. *reg. 8. in 6. Semel malus semper præsumitur esse malus.*

Sed difficilis quæstio est, an quod hactenus dixi de censuris similiter etiam locum habeat in dubio contractæ irregularitatis? De qua re diuersæ sunt Doct. sententiæ. Nam Henr. *l. 14. c. 3. n. 3. & 4. & c. 14. n. 3.* vniuersim negat, aliquem in dubio æquali, siue iuris, siue facti, irregularem censendum esse in conscientiæ foro; quamuis aliter in foro externo præsumatur. Idque probabile esse fatetur Suar. *cit. disp. 40. sess. 7. n. 10.* Rebell. *p. 3. lib. 1. q. 2. sect. 3.*

Altera sententia omnino opposita est Syl. *ver. homicidium 3. q. 1. reg. 1.* Maioli *lib. 1 de irreg. c. 2. reg. 7.* Nau. *c. 27. n. 193.* Abbatis *c. ad audientiam, n. 3. de homicid.* qui distinguunt inter forum externum, & internum; in illo putant nō esse irregularitatem decernendam. Nam vbi dubitatur de culpa, non est inferenda pœna: *Satius enim est impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem condemnare*, dicitur in *l. absentem ff. de pœnis*. In foro autem interno censent dubitantem irregularem esse, quia in dubio tutior pars eligenda est, iuxta *cap. significasti 2. de homicid.*

Tertia sententia est Couar. *in Clem. p. 1. nu. 3. in princ.* Molin. *tract. 3.*

tract. 3. disp. 33. memb. 7. & disp. 67. n. 6. qui nihil distinguentes inter forum externum, & internum: distinguunt tamen inter dubium iuris, & dubium facti: in illo negant aliqui irregularem esse censendum, in hoc vniuersum affirmant.

Quarta sententia est Vasq. disp. 65. c. 3. & disp. 66. c. 1. Azor. t. 1. l. 3. c. 19. q. 10. qui arbitrantur in vtroque foro, siue dubium facti sit, siue iuris, irregularitatem præsumendam esse.

39 Mihi placet sequi sententiam Suarez, cit. disp. 40. sect. 5. & Sanch. lib. 1. moral. cap. 10. n. 42. & seqq. Auilæ p. 7. de censur. disp. 2. dub. 5. quæ in his pronunciatis consistit. I. In dubio iuris, tam in foro externo quàm interno nemo irregularis censendus est. Probatur ex c. is qui de sent. excom. in 6. vbi ad irregular. ob aliquod crimen incurrendam requiritur, vt in iure expressum sit: cùm autem ius dubium, & controuersum est, satis expressum non est: ergo in dubio iuris non incurritur irregularitas, nec alia pœna, vel obligatio.

II. In dubio commissi homicidij, dubitans irregularis censeri debet, tam in foro externo, quam interno, ita habetur in cap. ad audientiam, c. significasti, & c. penult. de homic. Estque communis Doct. sententia, quæ fundari debet in constitutione Pontificum, quia ob periculum specialis indecentiæ, si forte postea innotesceat homicidam ad sacrum altaris ministerium accessisse, in tali dubio abstinendum esse decreuerunt, quod significatum videtur in cit. c. significasti: Si discerni non possit, ex cuius ictu percussus interit, in hoc dubio tamquam homicida debet haberi; cum in hoc casu cessare sit tutius, quam temerè celebrare. Nota, quod ait, In hoc dubio: in hoc casu.

III. In alijs dubijs facti præter homicidium, nemo, seu in externo, seu interno foro, irregularis censendus est, v.g. qui dubitat vtrùm legitimè natus sit, necne, potest legitimus censeri, & sacros ordines accipere. Qui dubitat vtrùm vxor vnica accesserit virgo, potest ita præsumere, & clericus fieri. Prob. Non est statuenda irregularitas, præterquam in casibus à iure expressis, c. is qui, de sent. excom. in 6. Sed vt in dubio facti aliquis irregularis censeatur, de solo casu homicidij voluntarij expressum est ob specialem eius, vt dixi, deformitatem in ordine ad sacrum altaris ministerium. Ergo non debet extendi ad alios casus iure non expressos. Sed standum est iuri communi tam canonico, quàm ciuili. In dubio neminem condemnandum: in pœnis benigniorem interpretationem faciendam, &c. Quapropter specialis illa decisio, vt in dubio homicidij irregularitas præsumatur, extendenda etiam non est ad dubium mutilationis, quia mutilatio propriè non est homicidium. Et ita docet Sanch. cit. c. 10. n. 49. Deinde extendi non debet ad dubium homicidij iusti v.g. in bello commissi: quia Pontifices loquuntur de casu homicidij prohibiti: odia autem & pœnæ restringendæ potius, quàm extendendæ sunt. Quæ est doctrina Henr. l. 14. c. 3. n. 4. lit. x. Sanchez n. 50.

Fateor tamen contrariam sententiam, quæ in ordine tertia erat, nō carere etiam probabilitate; eò quod in alijs quoq; dubijs contractatum irregularitatum irreuerentiæ periculum subesse videatur; ne contingat v.g. illegitimum, bigamum, mutilatorē, &c. sacros ordines suscipere, & altari ministrare. Nihilominus opinio, quam defendi, in praxi tuta est. Quare respondetur ad hoc obiectum, irregularitatem & indignitatem ad sacros ordines atque altaris ministerium, esse solùm ex lege Ecclesiastica & positiua; hæc autem cùm odiosa, & pœnalis sit, non obligat in casu dubio; quare cessat tunc omnis irreuerentiæ periculum.

40 Ad extremum pro pleniore intellectu, duo obseruanda esse duxi. Primum. Quod resolutiones huius §. quàm maximè procedant, si propriè dictum dubium existat, vt in neutram partem inclinando intellectus opinari possit. Quod si verò aliquis probabiliter opinetur verumq; iudicet (quamuis non sine formidine aliqua oppositi) se v.g. ad ordines suscipiendos requisitam ætatem habere, potest practicum iudicium prudenter formare. In tali casu, quo ob humanæ naturæ imbecillitatem maior certitudo haberi non potest, satis esse sequi verisimiliora. Idemque dicendum est in alijs casibus, puta si probabiliter opineris te hominem nō occidisse, te mortaliter non peccasse, vel peccatum confessum fuisse; sicuti docet Suar. cit. disp. 22. sect. 9. Quamuis si agatur de valore sacramenti præsertim necessarij, vel de periculo impudicitiæ, vt in dubio de impotentia mulieris: maior probabilitas, vel saltem maior operandi necessitas requiratur ad hoc, vt cum rationabili formidine partis oppositæ operari liceat.

41 Alterum. Quod non infrequenter accidat, vt ob diuersas factorum circumstantias, diuersæ, & quasi oppositæ morales regulæ occurrant; vt tunc exactè considerandum sit, cuius maior præ alijs ratio haberi debeat. Exempl. est. Si puer de quo, examinatis indicijs, dubitatur, vtrum vsum rationis adeptus sit, sacr. baptismatis petat, reluctantibus parentibus infidelibus, tali casu baptizandum non esse, existimat Henr. l. 2. c. 25. n. 3. Quia in dubio potior sit conditio patris hactenus habentis filium in potestate sua. Sed cōtrarium magis placet baptizandum puerum esse, si commodè expectari nō possit, donec certius appareat de rationis vsu. Quia in dubio inclinandum est in fauorem fidei religionis, & animæ salutis, cum maior sit hæc iniuria, maiusque detrimentum, si puero, qui fortè cum rationis discretione sacramentum petit, illud denegetur, quam æstimari debeat iniuria, & damnum patris, si puer fortè necdum rationis discretionem consecutus ab eius voluntate, ac potestate abstrahatur. Atque ita docent Sotus in 4. d. 5. a. 10. §. sed alterum dubium est. Suar. in 3. p. disp. 25. de baptismo sect. 3. Vasq. in 3. p. t. 2. disp. 155.

Similis difficultas est, si parentes puerum baptismo sponte offerant: ille autem reluctetur, & consideratis indicijs dubium maneat de discretione rationis. Nam ex vna parte videtur non baptizandus propter reuerentiam sacramenti, ne forte inualidè administretur, quod docuit Suarez cit. sect. 3. in fin. Ex altera verò parte videtur baptizandus: quia in dubio pro salute animæ pronunciandum. Et hæc pars præualere debet si periculum in mora sit, sicuti benè tradunt Sot. & Vasq. loc. cit. Quia minus æstimari debet periculum illud, ne Baptismus puero reluctanti inualidè conferatur saltem sub conditione, Si capax es &c. vt euitetur maius periculum damnationis æternæ, quod puero imminere supponimus, nisi tunc baptizetur. Cum sacramentum, inquit Vasq. institutum sit in hominum salutem, maior habenda est ratio spiritualis necessitatis fratris, quam reuerentiæ sacramenti.

42 Interdum verò in vtramque partem quæstionis ex diuersis principijs probabiles rationes occurrunt, vt discernere aliquis non possit, quarum rationum maius momentum censeri debeat. Exempli causa, si in vtramque partem æquale rationabile dubium sit, vtrum pecuniarum debitor illas soluerit, necne: quæstio est, an hoc casu ad integram solutionem teneatur? Ita probabiliter affirmat Sanch. l. 1. moral. c. 10. n. 1. Tum quia factum in dubio non præsumitur: tum quia creditor iure, & actione sua, quam semel eum habuisse constat in dubio priuari non debet. In oppositam verò partem offert se ratio itidem probabilis, quod debitor non teneatur ad solutionem integram, sed tantum ad partem debiti, secundum dubij proportionem. Quia æquitas non patitur, vt debitor sine culpa sua magno periculo subijciatur bis soluendi integrum debitum: creditor autem, qui & ipse, vt pono, tale dubium non diffitetur, nullo periculo expositus sit. Profectò in hoc casu neque creditorem condemnarem si integram solutionem reciperet: neque debitorem si integram solutionem facere omitteret: idque ob diuersas probabiles, quibus vtraque pars nititur, rationes.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA SCRVPVLOSA.

SVMMARIVM.

1 *Scrupulus est vana apprehensio, & hinc ortus timor, peccatum alicubi esse vbi non est.*

2 *Contra scrupulos operari licitum, atque consultum est, scrupulorum plura remedia.*

1 SCrupuli definitio hæc est, quod sit inani ratione nixa apprehensio, & hinc ortus timor peccatum alicubi esse, vbi non est. Dicitur *scrupulus* quia animo insidens, molestiam & anxietatem parit. Originem plerumq; trahit ex naturæ infirmitate, pusillanimitate, ac melancholia: interdū ex Dæmonis tentatione, teste S. Anton. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 9. Nau. c. 27. man. n. 282.

Indicium hominis scrupulis implicati est, si contra sapientium, imò etiam proprium iudicium, tale quippiam agere peccatum non esse, nihilominus inquietus sit timens, ne fortè peccet, aut peccarit. Quamobrem scrupulosi plerumque in aliena causa iudicare solent sine formidine, hominemque absoluere à peccato: at verò si idem casus ipsis eueniat statim formidare incipiunt peccatum inesse.

2 Remedia contra scrupulos à Doctoribus, afferuntur. I. Scrupulosus contra vanas apprehensiones, ac timores peccati audacter operetur, ex certa conscientia, licitum, consultum, & quandoque necessarium esse contra scrupulum operari. Ita Gers. operum, p. 2. tr. de præpar. ad Missam, cons. 6. S. Anton. p. 1. t. 3. c. 10. §. 10. Corduba l. 3. Quæstion. q. 5 prop. 4. Syl. ver. scrupulus q. 3. Nau. l. c. Nam scrupulus non est conscientia, vel dictamen intellectus iudicantis contra quod agere numquam licitum est: sed vana, vt dixi apprehensio, cui intellectus iudicatiuus, ipsaque voluntas resistere potest, ac debet. sicuti notat Nauar. in man. c. 27. n. 276. & lib. 5. consil. 10. n. 8. de pœnit. & remiss. edit. 3. vbi ait quod scrupulus sit apparentia quædam, quæ haberi potest contra iudicium, seu credulitatem de aliqua re.

II. Numquam iudicet esse peccatum mortale, vel se consensisse in peccatum mortale, nisi id certò deprehendat. Ita Vasq.

disp. 67.

disp.67.c.2. Azor. *t.1.l.2.c.20.q.vlt.* Sanch. *l.1.moral.c.10.n.82.*

III. Ea soluni confiteatur, quæ manifestò peccata esse cognouerit, non dubia, aut scrupulos. Ita docent Azor, Vasq. Sanch. *l.c.*

IV. Confessarium non de quibuscumque dubijs consulat: sed sæpè proprijs rationibus, ac regulis à Confessario præscriptis vtatur ad pellendos scrupulos. Ita Vasq. *loc.cit.* & Mol. *tr.4.disp.t.3. in fine*, vbi ait, quod Confessarius scrupuloso interdum præcipere debeat, vt de eiusmodi re neque cum ipso, neque cum alio vnquam loquatur: sed tamquam inane, ac futile quid omnino contemnat: Interdum verò si aliam materiam præter scrupulos ad Confessionem non afferat, sine absolutione eum ad S. Eucharistiam dimittere consultum erit.

V. Cùm primùm animo scrupulus exoritur, prudente aliqua ratione reijciat, nec cogitatione foueat. Cùm enim in apprehensione consistat, quantò diutius in vtramque partem adhibitis rationibus vertitur, tantò magis animo imprimitur, & confirmatur, vt maiore deinde opera opus sit ad repellendum. Quamobrem expedit scrupulosum negotijs insistere, ne scrupulis vacandi tempus suppetat. Ita Caiet. *ver. scrupulorum medicina.*

VI. Confessiones non repetat: sed postquam semel, vel Confessarij iudicio, vel suo saltem probabili integrè confessus fuisse visus est, acquiescat. Ita Nau. *in c. fratres n.30.d.5. de pæn. & in Man. c.21.n.42.* Medina *q.19. a.6. in fine.* Sà *ver. dubium num.5.* Henriq. *lib.5.c.3.n.4.* Neque verò propterea exponit se periculo, tum quia dubium in conscientia scrupulosi, apud alios esset moralis certitudo: tum quia, esto aliqua confessus non fuisset, non tenetur cum tanto suo damno, & periculo hærendi perpetuò in tali anxietate; omnimodam confessionis integritatem procurare; cum ab ea minores interdum difficultates excusent, sicut bene notat Ægid. ConincK *2.2.p.2.disp.7.num.68.*

VII. Persuadeat sibi, quòd vnusquisque iudicio, vel consilio Confessarij, alteriusve viri docti ac probi tutò acquiescere possit, & verò scrupulosus debeat: videlicet ob damna quæ scrupuloso impendent, si remedia, & consilia respuat. Ita S. Anton. *cit. §. 10. reg.5.* Corduba *cit. prop.4.* Valent. *to.2. disp.2. q.4. p.4. in fine.* Nauar. *lib.5. conf.3. de pænit. & remiss. edit.2.* vbi monet. *num.4.* Postquam vnius eiusmodi viri responsum accepit scrupulosus, quòd alios consulere non debeat: ne animum assuescat ad anxietates inutiles diutius fouendas.

VIII. Quod aliorum bonorum virorum vita, & consuetudo alijs possit esse viuendi regula. Quare quod illi absque peccati formidine agunt, vel agi posse arbitrantur, scrupulosus sequi potest, imo etiam interdum debet. Ita S. Anton. *reg.7. doct.4.* Sylu. *q.4.* Contadus *de contract. q. vlt. circa 1. obiect.*

IX. Nosse, quòd præcepta præsertim affirmatiua, & positiua, v.g. de ieiunijs, horis canonicis, excommunicationibus, irregularitatibus, &c. non secundùm rigorem, sed secundùm epiKeiam intelligenda sint. Ita Syl. Anton. & alij *l. citatis.*

X. *Sentire de Domino in bonitate & simplicitate cordis*, Sap. 1. Neque existimare, legislatorem tam rigidum ac durum vt bonæ voluntatis hominibus peccata adscribat, pœnamve decernat. Neque Deum aut Ecclesiam suis præceptis efficere velle, vt homo in stultitiam cadat quod scrupuloso denique contingit. Ita S. Antonin. *Syl. loc. cit.*

Obijcere solent scrupulosi primò illud S. Gregor. ad Augustinum Anglorum Episc. quod refertur, *cap.4. d.5. Bonarum mentium est, ibi etiam culpas agnoscere, vbi culpa non est*. Nauar. ex Ioan. Gersone respondet, *num.284.* Esse quidem hoc signum animi ad bonitatem propensi: per se tamen bonum non esse: sed scientiæ, atque iudicij defectum. Respondeo secundò: Sanctum Gregorium nomen culpæ latius accipere pro quouis defectu, quem in se ipso homo agnoscere, ac deplorare potest. Proposita enim ibi erat quæstio: vtrùm mulier, dum menstrua patitur, ad Ecclesiam, & sanctæ Communionis mysterium accedere possit? Ad quod respondet: *Si ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est: sed si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est, ibi etiam aliquo modo culpas suas agnoscere, vbi culpa non est: quia sæpe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Vnde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus: quibus ex culpa primi hominis factum est, vt esuriremus.*

Secundò. Si nunc morti proximus essem non auderem cum hoc scrupulo excedere. Respondet Syl. *q.3. In illo articulo multa faceret homo, quæ tamen necesse non est, nec expedit facere in vita: quia homo tandem desperaret, vel fatuus fieret.* Secundò respondet Sanchez *num.81.* Etiam in illo articulo consultius scrupulosofore, vt scrupulos contemnat. Vtraque responsio vera est.

TRACTATVS SECVNDVS.
DE ACTIBVS HVMANIS
Voluntarijs, & inuoluntarijs.

CAP. I.
DE SPONTANEO, ET VOLVNTARIO.
SVMMARIVM.

1 *Ad operationem spontaneam requiritur, vt ab intrinseco principio procedat, & agens cognoscat quod agitur.*
Spontaneum definitur, cuius principium est in agente, cognoscente singula.

2 *Spontaneo contradictoriè opponitur non spontaneum; contrariè inuitum: quare omne inuitum est non voluntarium: sed non vice versa.*

1 Ad operationem spontaneam, quæ in agente intellectuali *voluntaria* dicitur, duo requiruntur: I. Vt ab intrinseco principio procedat, non ab extrinseco. Quare si ab extrinseco mouearis, traharis: tu autem per intrinsecum animæ principium ad motionem, tractionem nihil conferas, non erit hæc motio tibi voluntaria & spontanea, de quo vide S. Thom. *1.2. q.6.a.4.* II. Vt quod agitur ab agente cognoscatur. Nam cognitio est prævium quid siue prærequisitum, quippe proponens obiectum, in quod omnis appetitio suæ voluntas feratur, teste S. Thom. *q.9. a.1.* Quare dici solet: Quòd *voluntas non fertur in incognitum.* Ideò licet, lapis à principio intrinseco, scilicet congenita grauitate, deorsum feratur, quia tamen rationem suam non cognoscit, ea lapidi voluntaria non est; sed tantum naturalis.

Ex quo intelligitur definitio spontanei tradita ab Arist. *3. Eth. c.1.* & explicata à S. Damasc. *lib.2. de fide, c.24.* S. Th. *q.9. a.1. & 2.* Spontaneum est, *cuius principium est in agente cognoscente singula.* Nomine singulorum (Græcè τὰ καθ᾽ ἕκαστα) intelliguntur ea omnia, ex quibus substantia actionis, tamquam obiecto suo, dependet: Exempli causa, si Titius patrem suum ense occidit: vt homicidium istud spontaneum, seu voluntarium ei sit, in primis necesse est, vt manus eius non ab alio impellatur, ipso nihil conferente: deinde requiritur, vt sciat esse hominem, & non inuincibiliter arbitretur esse feram, sciat quoque esse ensem, quo vtitur, eumque idoneum ad cædendum, & non inculpatè existimet esse arundinem. Porrò, vt homicidium hoc, etiam, qua parricidium, voluntarium existat, necesse insuper est, vt patrem suum esse cognoscat, quem cædit, & non inuincibiliter, atque inculpatè existimet esse aliu hominem. Cùm enim actio parricidij suapte natura versetur circa parentem; tamquam proprium substantiale obiectum, cognitione propositum: ideò si hoc obiectum non cognoscat, seu nullam de patre cogitationem suscipiat, impossibile est, vt parricidium operanti voluntarium existat. Lege S. Th. *1.2. q.76. a.3.* Vasq. *1.2. disp.40. cap.2.* Couar. *c. alma p.1. §.10. num.12. & seqq.*

2 Spontaneo contradictoriè opponitur non spontaneum: & voluntario non voluntarium: contrariè verò spontaneo opponitur inuitum, & voluntario inuoluntarium. Differt autem inuitum à non spontaneo, & inuoluntarium à non voluntario in primis subiecto: quia inuitum, sicut & spontaneum, solis cognoscentibus substantijs tribuitur: inuoluntarium autem, sicuti & voluntarium, si propriè loquendum sit solis, substantijs intellectualibus, quia contraria circa idem subiectum versantur. At verò non spontaneum, & non voluntarium, rebus non cognoscentibus maximè competunt.

Secundò differunt latitudine prædicationis: Omne enim inuitum est non spontaneum; sicuti & omne inuoluntarium est non voluntarium: sed non vice versa: siquidem ex contrario rectè infertur contradictio, *Est nigrum, ergo non album.* Non item ex contradictorio infertur contrarium, *Est non album:* ergo

ergo nigrum. Confirm. & declaratur ampliùs: Sola & nuda ignorantia facit actionem esse non voluntariam: veluti si hominem occidisti, inuincibiliter ratus esse feram: sponte, siue volens, homicidium non commisisti. Non tamen sola ignorantia facit actionem esse inuoluntariam: sed requiritur etiam repugnatio voluntatis, vt dicaris inuoluntariè, & inuitus agere, teste Aristot. *loc. cit.* Quapropter infra dicam, si inimicum, quem maximè occisum à te esse cupis, per inuincibilem errorem in venatione occidas pro fera, homicidium nec voluntarium, nec inuoluntarium tibi esse.

CAP. II.

DE LIBERO.

SVMMARIVM.

1 *Intentio est motus rationalis appetitus in finem, per media assequendum.*
2 *Deliberatio rationis oritur ex indifferentia rerum intellectui in hac vita propositarum.*
3 *Voluntas liberè eligit, vel respuit id, quod intellectus, facta consultatione iudicauit.*
4 *Duplex, est libertas: Vna secundùm exercitium, altera secundùm specificationem.*
5 *Libero contradictoriè opponitur non liberum; contrariè autem necessarium naturæ.*
6 *Sola voluntas formaliter libera est à necessitate naturæ, intellectus autem est radix libertatis.*
7 *Illæ hominis actiones propriè humanæ dicuntur, quæ propter finem fiunt ex deliberatione rationis.*
8 *Actus humani partim sunt eliciti à voluntate, partim imperati.*
9 *Intellectus per se, & secluso actu voluntatis, non est capax peccati, aut meriti: similiter nec appetitus sensitiuus.*
10 *Primus actus intellectus in quouis negotio non est propriè humanus, seu moralis, sed naturalis, ideoque peccati aut meriti incapax.*
11 *Actus intellectus, & actus voluntatis sunt inter se partim priores, partim posteriores.*
12 *Licet intellectus in actibus suis per se liber non sit, multùm tamen pendet à libera motione voluntatis.*

1 PLures definitiones liberi, seu actionis liberæ afferri solent: Prima, Libera actio dicitur *quæ post intentionem finis, & deliberationem rationis ex electione est*. Explicatur secundùm singulas particulas: *Intentio* est motus rationalis appetitus in finem, per media assequendum, cuiusmodi actio inter animalia soli homini competit. Nam solus ipse in bono cognito percipit ordinem, ac proportionem ad media; bonum, inquam, acquiri posse per media: in qua proportione formalis ratio finis consistit. Bonum .n. & finis idem sunt, teste Arist. *in 2. phys.* Sed bonum absolutè dicitur; finis cum relatione ad media. Nam finis est, qui propter se appetitur, & cuius gratia cætera, velut media, appetuntur: Bruta autem animalia, etsi bonum suum adeoque finem materialiter cognoscunt, non tamen formaliter. Cum enim intellectu & discursu careant, non possunt percipere proportionem, siue ordinem vnius tanquam viæ, & medij, ad alterū tanquam terminum & finem: quare neque actionibus suis finem intendunt. Exempli causa; Aranea non prius intendit siue proponit naturam conseruare, famem sedare, ob id muscas capere, atq; idcircò telam texere: sed naturæ à Deo inditæ æstimatione ac instinctu ad texendū, velut impetu, impellitur; quare non ipsa, propriè loquendo propter finem agit: sed potius à Deo agitur in finē ab ipso constitutū. Qua de re S. Th. 1.2. q. 12. a. 5 & q. 13. a. 2.

2 *Deliberatio rationis* oritur ex rerum huius mundi indifferētia, in eo consistente, quòd nullum particulare obiectū homini in hac vita appareat omni ex parte bonum atq; conueniens hic, & nunc necessario appetendum, si felix esse velit: sed in quauis re particulari, tametsi intellectus reperiat aliquam rationem bonitatis & conuenientiæ, propter quam expetenda videatur: videlicet in obiectis virtutum honestatem; in obiectis vitiorū voluptatem, vel aliquā vtilitatem; in eisdem tamen reperit quoque rationem inconuenientiæ, in illis quidem difficultatem ac molestiam; in his turpitudinem ac reatū. Quamobrem humana ratio inter se confert, hinc apparentes rationes conuenientiæ, illinc oppositas rationes inconuenientiæ, & sic deliberat: ac denique concludit siue iudicat: dicitur que talis processus intellectus, *deliberatio, & consilium*, quare dicere solemus hominem deliberatum, consultò egisse. At brutorum animaliū æstimatiua facultas vnam solam conuenientiam boni sensibilis, videlicet delectabile, siue commodū naturæ, nullam autē rationē honestatis percipit, quare in ipsis nulla deliberatio, atque consilium locū habet: sed necessarius impulsus, siue determinatio potentiæ ad id prosequendum, quo delectabile, vel naturæ commodum apparet: & refugiendum id, quod molestum vel incommodum apparet. Vide S. Damasc. *l. 1. de fide ortodoxa, c. 22.* & S. Thom. *q. 13. cit. art. 2.*

Postquam, verò intellectus facta consultatione conclusit, siue practicè iudicauit, aliquid agendum esse tanquam magis conueniens ad propositum finem: in potestate siue arbitrio voluntatis est, idipsum velle, & acceptare, adeoque intellectui per electionē consentire; vel non acceptare, non consentire, imò etiam contrarium velle, si tamen priùs voluntas intellectum applicet ad oppositas rationes ponderandum, & secundùm eas contrarium illud iudicandum. Quamdiu autem intellectus vnum ex propositis melius, aptiusque ad finem intentum iudicat, arbitror impossibile esse, vt rationalis voluntas oppositum eius eligat: esset enim talis electio sine rationis iudicio, quod fieri nequit.

Altera est definitio, non absimilis priori. Libera actio dicitur, *quæ positis omnibus ad agendum requisitis, ita fit, vt possit non fieri, vel eius oppositum fieri*. Siue; *Liberum arbitrium est, intellectualis substantiæ potestas, positis omnibus ad agendum requisitis, agendi, & non agendi, vel oppositum agendi.*

4 Duplex enim libertas est voluntatis. *Vna secundum exercitium*, quæ dici solet *libertas contradictionis*: & est potestas, siue indifferentia ad agendum, & non agendum. Qualem libertatem homo in hac vita circa omnia obiecta habet: quandoquidem nullum obiectum est, cuius prosecutio adeò necessaria videri debet ad obtinendam felicitatem (quæ est meta siue finis omnis humanæ appetitionis) vt omissio actus circa idem obiectum non etiam aliquam rationem boni habere possit. Nam ipsam quoque beatitudinem, tum in communi, tum in re particulari constitutam, nec libet, nec expedit omni tempore expetere. De hac vita loquor: nam in altera beati continuò, & necessario amant Deum: quia nulla ratio se offerre potest, cur Deus clarè, visus, & voluntati tamquam summum bonum indesinenter propositus, non ametur.

Altera est libertas, quæ dici solet *specificationis*, siue *contrarietatis*; & est potestas siue indifferentia tū hanc, tum contrariam actionem circa idem obiectum exercendi: v.g. circa Fidei diuinæ propositionem, assensum ac dissensum, circa Deum amorem & odium. Cuiusmodi libertatem homo in hac vita circa omnia bona particularia habet, non item circa bonum, & malum siue felicitatem ac miseriam in communi, sicuti docet S. Thom. 1.2. q. 10. a. 2. Prior pars probatur. Quia nullum est particulare obiectum, quod intellectui in hac vita adeò bonum appareat, vt non etiam in eo reperire possit aliquam rationem malitiæ siue inconuenientiæ, comparatione ipsius appetentis hoc loco, tempore, &c. Siquidem ipsum quoque Deum optimum homo apprehendere potest, tanquam punitorem sui, eaque ratione ipsum odisse: neque vllum obiectum adeò vndequaque malum apparet, vt non etiam in eo reperire possit aliquam rationem bonitatis, siue conuenientiæ. Nam omne malum fundatum est in aliquo ente, quod suaptè natura bonum est, vt alicui conueniens videri possit. Quin & ipsa priuatio siue carentia boni particularis, v.g. mors propria vel aliena, ob certam causam; puta quia à maiore malo liberat: quia inimicum hominem tollit; bona & appetenda iudicari potest, non quidem per se, sed per accidens. Posterior pars probatur: Adæquatum siue totale obiectum voluntatis volentis, est bonum: *Nemo enim ad malum intendens operatur*, teste S. Dionys. *c. 4. de diu. nominibus*. *Et nemo spontè est miser.* Adæquatum verò obiectum voluntatis nolentis est malum. Atqui in bono siue felicitate vniuersim abstractéue considerata, non reperitur aliqua ratio mali: neque in malo siue miseria vniuersim abstractéue considerata, reperitur aliqua ratio boni. Ergo voluntas odisse non potest felicitatem: neque amare miseriam in communi.

5 Libero contradictoriè opponitur *non liberum*: contrariè *necessarium*. Sed aduerte, sicut duplex est necessitas: Vna legis præcipientis, siue prohibentis: quæ non est simpliciter dicta necessitas: sed ex hypothesi, si culpæ reatum ac pœnam declinare velis. Altera est necessitas naturæ, & propriè dicta: sic homo sumpto, v.g. cibo non potest non nutriri: si oculi ei aperiantur, non potest non videre propositum obiectum. Ita duplex etiam libertas est: Vna ab obligatione siue necessitate legis: qua ratione libera opera dicuntur, quæ sub præceptum non cadunt, vt Cælibatus, Religionis professio: de quibus hic non agimus. Altera est libertas à necessitate naturæ, qua ratione libera opera dicuntur ea omnia, quæ non naturæ impetu, sed ex deliberatione rationis, & electione voluntatis fiunt: alioque nomine appellantur *actiones morales*, quia pertinent ad mores, quibus laudem, vel vituperationem meremur, præmio vel pœna digni fimus. Atque de his ex instituto agimus.

6 Nunc aliquæ doctrinæ subijciendæ sunt. Prima, Sola voluntas formaliter est libera à necessitate naturæ, iuxta illud Apo-

stoli.

stol. 1. ad Cor. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem suæ voluntatis*, Et Eccl. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta: si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &c. Ante hominem vita, & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* Intellectus autem est radix, seu scaturigo libertatis, quãdo voluntati obiectum proponit cum variarum rationum oppositione, & quadam indifferentia, vt suprà explicatum. Intellectus autem ipse formaliter non est liber à necessitate: quin potiùs necessariò immutatur, ac determinatur ab obiecto apprehenso. Idque tum quoad exercitium: (quia sicuti potentia visiua, positis omnibus ad videndum requisitis, non potest cohibere visionem; ita & intellectus positis omnibus requisitis ad apprehendẽdũ, vel iudicandum, non potest non apprehendere, aut non iudicare) tum etiam quoad specificationem actus. Nam in primis intellectus apprehensiuus tales res apprehendit, quales ipsi à sensibus proponuntur: intellectus autem iudicatiuus ita propositionibus assentitur certò, aut opinatiuè; vel dissentit: vel denique nec assentit, nec dissentit, sed dubius manet: sicuti ipsi illarum veritas, aut falsitas per argumenta proponitur, vel nõ proponitur. Quamuis in ijs, quæ per se ipsi euidentia non sunt, pendeat à liberæ voluntatis pondere, ac motione, vt infrà dicam *n. 4. coroll.*

7 Altera doctrina: Illæ solùm hominis actiones propriæ humanæ, siue hominis propriæ dicuntur, quæ propter finem ex deliberatione rationis fiunt, seu quarum homo per liberam electionem dominus est, vti docet S. Th. *1. 2. q. 1. a. 1. & 3. p. q. 18. art. 4.* Aliæ verò operationes, quas homo ex naturæ necessitate exercet, non propriè humanæ, sed naturales appellantur, & earumdem comparatione homo agens naturale, non morale dicitur: puta cum dormit nutritur, crescit, vel proposito sibi obiecto, videt, cogitat: aut sine præcedente deliberatione expuit, cutem fricat.

8 Tertia doctrina: Actus propriæ humani seu liberi diuiduntur in elicitos, ac imperatos. Actus eliciti dicuntur, qui à libera voluntate immediatè eliciuntur: quorum alij versantur circa finem, & sunt tres, secundùm S. Th. 2. 2. *q.* 8. videl. Simplex voluntas, seu complacentia boni, intentio seu propositum boni acquirendi, & fruitio seu gaudium in bono acquisito. Alij vero versantur circa media: videlicet consensus, electio, & vsus: Vbi nota, eundem actum voluntatis esse consensum, & electionem: sed dicitur *electio* in ordine ad medium, quod voluntas pre alijs, quę in consultatione intellectus fuerunt, eligit: & *consensus*, in ordine ad intellectum, quatenus voluntas idipsum vult, quod intellectus agẽdum iudicat: quamuis, si vnum tantùm medium ab intellectu propositum sit ad finis consecutionem, tunc illius approbatio consensus est, sed electio dici non potest. Vsus verò est actus, quo voluntas applicat alias potentias ad executionem medij ab ipsa acceptati. Etenim cum opus, quod intellectus, conformiter ad propositum finem, agendum iudicauit, & voluntas acceptauit, executioni mandandum est; tunc voluntas reliquarum sibi subiectarum potentiarum domina, ac motrix, aliam operationem elicit, per quam executrix potentia, siue ea interior sit, vt intellectus, memoria; siue exterior, vt oculus, manus, pes, &c. ad operandum applicetur: qui voluntatis actus applicans, & mouens aliam potentiam ad operandum, dicitur *vsus actiuus*. Vide S. Thom. *q. 9. a. 1. q. 6. a. 1.*

Quare etiam intelligitur, quinam dicantur actus à voluntate imperati: sunt enim actus aliarum potentiarum, videlicet intellectus, appetitus sensitiui, & externorum membrorum, quæ voluntatis motionem suscipere solent. Adde, Ipsam etiam voluntatem quodammodo sibi ipsi in actibus suis imperare posse: qua ratione dicunt Theologi, quod vna virtus, v.g. charitas, vel pœnitentia imperet actus aliarum virtutum: quando voluntas ex motiuo vnius virtutis elicit actum alterius virtutis, v.g. ex amore Dei pauperis miseretur.

Corollarium. I. Intellectus per se, & secluso actu voluntatis non est capax peccati aut meriti. Nam ad peccandum (sicuti & ad merendum) requiritur libertas à necessitate naturæ: atqui intellectus per se, & secluso actu voluntatis mouentis, non est libera necessitate naturæ. Ergo in actus intellectus, secluso actu voluntatis, non cadit ratio peccati. Et quod dico de actibus intellectus, dicendum etiam est de actibus appetitus sensitiui, eos liberos non esse, ideòque peccata esse non posse, nisi fiant ex liberæ voluntatis motione.

Corollarium II. Primus actus intellectus, seu prima cogitatio in quouis negotio non est propriè humana, ac moralis, sed naturalis. Nam libertas, seu moralitas non est sine actu voluntatis: sed primus actus intellectus, seu prima cogitatio in quouis negotio est sine omni actu voluntatis: cùm enim voluntas non possit ferri in incognitum, & consequenter omnem actum voluntatis necessariò præcedat actus intellectus; ne in infinitum abeamus, necesse est fateri, aliquem esse actum intellectus, qui volitus non sit, ideòque nec liber aut moralis, sed planè naturalis, peccati & meriti incapax. Ad eiusmodi autem primam cogitationem homo à Deo immediatè potest moueri: ordinariè tamen vel per sensus exteriores excitatur, quia visui, auditui, &c. aliquid subitò occurrit: vel sine exteriorũ sensuum actuali operatione, imaginatio naturaliter concitatur, & species intellectui proponit: interdum verò ab Angelo bono vel malo species imaginatiuæ commouentur. Vide S. August. *l. 3. de libero arbitrio c. 25.* S. Thom. 1. *p. q.* 27. *a.* 4. Vasq. 1. 2. *disp.* 38. *c.* 3.

11 Corollarium III. Actus intellectus, & actus voluntatis sunt inter se partim priores, partim posteriores. Primus enim omniũ est apprehensio finis, seu actus intellectus proponentis obiectum voluntati, vt bonum hominis: sequitur amor, & intentio voluntatis: exinde mouetur intellectus ad inquirendum media, & consultandum de ijs, ac denique iudicandum quodnam conuenientius sit ad obtinendum finem: succedit his liber consensus, seu electio voluntatis amplectentis medium post consensum in tempore executionis faciendæ, intellectus practicè iudicat medium à voluntate approbatum, membris exterioribus exequendum esse, qui actus imperium dici solet procedens elicitiuè ab intellectu ex electione voluntatis, cùm sit intimatio quædam, facta inferiori membro de executione voluntatis. Denique cum hoc ipso practicè practico iudicio, seu imperio intellectus consentiens voluntas re ipsa mouet, & applicat potentiam ad executionem, quæ applicatio, vsus appellatur, siue actiuè, siue passiuè accipiatur.

12 Corollarium IV. Licet intellectus in actibus suis per se ipsum liber non sit, tamen multum pendet à libera motione voluntatis: tum quia voluntas intellectum applicat ad hoc vel aliud obiectum, has vel alias oppositas rationes, seu argumenta consideranda: tum etiam propter sympathiam, quæ est inter voluntatem, & intellectum, vt ad quod obiectum affectus voluntatis inclinatur, illud ipsum etiam meliùs magisque appetendum intellectui appareat.

CAP. III.

QVOTVPLEX SIT VOLVNTARIVM SEV LIBERVM.

SVMMARIVM.

1 *Voluntarium substantiæ intellectualis vel est necessarium, vel liberum. Voluntarium liberum diuiditur primo in elicitum, & imperatum.*
2 *Secundò diuiditur in id, quod est à voluntate propria, & quod est voluntarium voluntate aliena.*
3 *Tertiò diuiditur in voluntarium expressum, ac tacitum.*
Qui tacet consentire videtur, si agitur de eius commodo, secus si de incommodo.
Tacens consentire censetur, si consentire nolens, contradicere deberet.
Scientia & patientia Prælati consensum indicant.
4 *Quartò diuiditur in voluntarium actu, & voluntarium virtute.*
Dormiens vel phreneticus validè baptizatur, si ante Baptismum desiderauit; non item validè baptizat.
5 *Quintò diuiditur in id, quod directè ac per se voluntarium est, & quod indirectè, siue in alio.*
Si homo voluntariè exercet actionem, ex qua præuidet secuturum effectum, etsi eum directè non intendat, tamen indirectè voluntarius censetur.
Homicidium in ebrietate commissum non est peccatum secundum se: sed interdum antecedentis peccati effectus.
6 *Qui ex inueterata consuetudine, quasi necessariò impetu naturæ, blasphemias, v.g. effundit, licet tunc non peccet: peccauit tamen ante, cum animaduertit sibi per frequentes blasphemias consuetudinem ingenerari, quàm proinde amouere tenetur, quatenus potest: alioquin materiales illæ blasphemiæ imputantur.*
7 *Si quis secuturum effectum impedire non velit, quem potest, ac debet impedire, indirectè voluntarius ei censetur.*
8 *Talis qui consultè prætermittit, contra eam virtutem peccat, ex cuius præcepto impedire obligatus est.*

1 IN primis notandum; Voluntarium tripliciter accipi: Primò latissimè, vt idem sit quod spontaneum, & omnibus substantijs cognoscentibus, etiam brutis animantibus competat iuxta ea, quæ docet S. Th. *q. 6. a. 2.* Vasq. *disp. 23. c. 2.* Secundò magis propriè & vsitatius pro eo quod à voluntate seu intellectualis substantiæ appetitu est. Cuius voluntarij duo sunt modi, vel enim est voluntarium necessarium, vel liberum. Primo modo beati in cœlo voluntariè, sed necessariò amant Deum: infantes item, ebrij, & amentes voluntate sua necessariò feruntur in obiectum sub ratione alicuius boni propositum: imo etiam in alijs homi-

hominibus voluntas necessariò appetit obiectum, quod intellectus non indifferenter, sed cum determinatione seu vna sola ratione boni ostensum proponit, vt infra dicatur. Posteriore verò modo, seu liberè voluntarium dicitur, quod est ex deliberatione rationis, eaque est tertia, & strictissima, acceptio voluntarij, valde vsitata apud Patres, & Script. Theol. Ita enim Sanctus August. *lib. de vera relig. cap. 14. Vsque adeo peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Et in *lib. de duabus animabus, cap. 11. Si liberum non sit, non est voluntas:* quo sensu etiam nos deinceps vocem *voluntatis* ac *voluntarij* accipiemus, videlicet pro libero.

Igitur voluntarium ita acceptum diuiditur, primò. Quòd aliud est voluntarium formaliter, & elicitiuè, videlicet actus ipsius voluntatis cum rationis deliberatione, eli iti: aliud verò est voluntarium imperatum: videlicet actus intellectus, & aliarum potentiarum, quæ voluntatis motioni parent.

2 Secundò diuiditur in id, quod voluntarium est voluntate propria: & quod voluntarium voluntate aliena. Hoc posteriore modo voluntas patris censetur voluntas filij impuberis: voluntas tutoris censetur voluntas pupilli; Prælati voluntas, Religiosi; voluntas primi parentis Adami, posterorum.

Tertiò, diuiditur voluntarium in expressum ac tacitum. Expressum dicitur, quod verbis, aut alijs signis ex instituto significatur. Tacitum verò, quod sine verbis, &c. facto aliquo aut omissione facti, vnde: consideratis circumstantijs, consensus voluntatis meritò colligi possit. Ad hoc spectat iuris *reg. 43. in 6. Qui tacet consentire videtur.* Quæ tamen regula vniuersim vera non est; quia taciturnitas secundum se, neque consensum, neque dissensum significat: nisi alijs adminiculis seu coniecturis adiuuetur, sicuti optimè declaratur in *reg. 44. in 6. Qui tacet non fatetur, sed nec vtique negare videtur.* Si quidem taciturnitas medium quid est inter affirmationem, ac negationem. Ideo Glan *reg. 43.* Abb. *c. nonne n. 1. de præsum.* Syl. *ver. consensus q. 1. & 3.* Ioseph. Mascard. *vol. 1. de prob. conclus.* 417. Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 5. num. 5. & disp. 6. n. 11.* ex varijs circumstantijs coniecturas tradere conantur, quibus tacentis consensus, vel dissensus cognosci aut præsumi possit, secundum prudentis viri arbitrium. Prima: tacens consentire censetur, si agatur de eius fauore, aut commodo, non item si agatur de eius incommodo seu præiudicio, Corollarium. Si, aliquo tibi promittente, donante, &c. taceas, nec contradicas: censeris acceptare. Item si aliquis pro te præsente, nec contradicente fideiubeat, censeris mandare, & ratum habere iuxta l. *si remunerandi, §. si passus, ff. mandati* vbi rubrica Bar. *Qui patitur aliquid fieri, quod ad sui commodum spectat, mandare censetur.* Contrà verò, si quis rem sibi ab altero donari: vel puellam ad matrimonium contrahendum obligare cupiat: illa verò taceat, non censetur hoc ipso consensum præbere: quia agitur de eius obligatione: nisi consensum facto aliquo vel positiuo nutu significet, vt si post rogationem, vel tractatum sponsaliorum, annulum à spondente, vel manum ipsius accipiat, censetur ipso facto consentire, & sponsionem illius acceptare, sicuti notant Sy. & Rosella *ver. sponsal.* Abb. *cit. c. nonne, nu. 1. §. fallit hoc.* Sanch. *lib. 1. de matr. disp. 22.* Ægid. Coninch. *2. 2. t. 2. disp. 21. dub. 3. n. 38.*

Secunda: Tacens consentire videtur, si consentire nolens, negare vel contradicere deberet, non item si respondere, aut contradicere non teneatur. Corollarium. Reus à Iudice legitimè iussus ad ea, quæ obijciuntur respondere, si taceat, fateri præsumitur, *cap. si post, de confess. n. 6.* Item sedens in concilio, capitulo, si iniquæ constitutioni, electioni non reclamet, vbi vtiliter potest, consentire iudicatur, sicuti docent Innoc. *cap. de his quæ fiunt à maiore parte capituli,* Abb. *ibid. nu. 3. & in cap. 2. n. 9. de Simon.* Quod verum est in ordine ad incurrendum peccatum, & pœnam, vt ait Innoc. *cit. c. 1.* Non item quod attinet ad valorem electionis, quia in re graui, & communitati præiudicante taciturnitas non debet haberi pro consensu, teste Abb. *c. in causis, c. Cumana, de elect.* Syl. *ver. electio, 2. q. 12.*

Tertia. Principis, vel Prælati scientia & patientia consensus æstimatur, si contradicendo, absque scandalo, alteriusue mali periculo, impedire potest; non item si facilè impedire non possit. Exemplum habes in Prælato dispensandi facultate prædito, si sciat subditum suspensum vel irregularem confessiones audire: neque prohibeat, censebitur interdum hoc ipso dispensare velle, qua de re Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 35. n. 20.* Suar. *lib. 6. de legib. c. 10. n. 19. & 22.* vbi monent, vt subditus rectè in hoc casu operetur, v.g. confessiones audiat, necessarium esse, vt ex iusta causa rationabiliter præsumat, Prælatum non tantùm scire, quod agitur, sed etiam actu velle, seu contentum esse vt id agatur. Est enim generalis regula, *quòd vbi requiritur licentia ad valorem ipsius actus, sufficit tacita & præsumpta de ratihabitione præsente, non autem futura.* At verò vbi licentia non requiritur ad valorem actus, sed tantùm ad debitum ordinem, tunc sufficit probabilis spes, & præsumptio ratihabitionis futuræ. Vide Sanch. *cit. disp. 24.* & quæ dicam hoc libro, *tr. 4. c. 22. n. 7.*

His adde. quod Canonistæ docent *in c. nonne, de præsumpt.* si quis ex duobus sibi obiectis, vnum neget, alterum tacitè fateri: sin vnum fateatur, alterum tacitè negare. Idque *in cit. cap. probatur authoritate* Gregor. l. *homil. 17. super Euang. Duo Christo illata fuerunt.* (Ioan. 8. & quòd Dæmonium haberet, & quod Samaritanus esset) *vnum negans, alterum tacendo consensit.* Verùm enim hæc vera tantum sint secundum præsumptionem, ideo diligenter consideranda sunt circumstantiæ, quæ tales esse possunt, vt huic præsumptioni nullus locus sit.

4 Quartò diuiditur in voluntarium actu, & voluntarium virtute, de quo S. Thom. *3. p. qu. 64. ar. 8. ad 3.* Vt actio virtute voluntaria dicatur, debet initio imperata fuisse ab interno actu libero voluntatis: eiusque imperij, & motionis vi hucusque durare: quemadmodum videre est in eo, qui proposito orandi aut sacrificandi, domo egreditur, os ad loquendum aperit, atque in his exteriorum membrorum imperatis actionibus, virtute primi propositi contraria voluntate non reuocati, hactenus persistit. Necesse tamen est operantem in ea animi dispositione permanere, secundum quam operatio eius sub arbitrij potestatem cadere possit. Nam si sacerdos v. gr. domo egressus sacramenti conferendi causa, postea in somnum, ebrietatem, vel amentiam incidat, & in ea dispositione verborum solemnem formulam proferat, non erit talis operatio virtute voluntaria: cum moralis non sit, id est, non subiecta humanæ rationis potestati, sed omnino naturalis ac necessaria. De actione loquor non de passione siue susceptione, Est enim discrimen in proposito casu, quod in ministrante sacramentum requiritur voluntas siue propositum perseuerans saltem virtute, videlicet in exercitio siue vsu membrorum, tanquam effectu eius morali; sed in suscipiente sacramentum, etiamsi adultus sit, non requiritur voluntas, siue propositum re ipsa permanens actu, vel virtute, siue in effectu morali: sufficit enim si antecesserit, & contrario actu nunquam reuocata sit: tunc enim secundum benignam interpretationem permanere censetur. Quare dormiens, v.g. vel phreneticus validè baptizatur, si ante Baptismum desiderauit, non item validè baptizatur, vt suprà dictum est.

5 Quintò diuiditur in id, quod directè, ac per se voluntarium est: & quod indirectè, siue in alio. Ita S. Thom. *1. 2. q. 77. a. 7.* Voluntarium indirectum duobus, potissimum modis accidit. Primò, si homo voluntariè exerceat actionem, ex qua fecit, vel suspicatur consecuturum aliquem effectum: etsi eum per se directè non intendat, indirectè tamen ipsi voluntarius efficitur: Exemplum si sciés te in ebrietate rixari, verberare solitū, nihilominus te inebries, percussio, vel homicidium in ebrietate cómissū, indirectè voluntariū céseatur: itē, si tali cibo, tali corporis situ, scias te pollui solitum: pollutio inde orta indirectè volunt. iudicatur.

Circa hanc doctrinam tria aduertenda, sunt: I. vt effectus ex operatione, tanquam causa, secutus, voluntarius censeatur necesse est, operantem aduertisse ad periculum seu probabilitatem secuturi effectus: nam si nulla in de effectu cogitationem susceperit, neque in se ipso, neque in sua causa voluntarius censebitur: quippe nullo modo præuisus, sed ex naturali inaduertentia prouениens, sicuti Vasq. *disp. 127. capitul. 3. & 4.* Sanchez *libr. 1. moral. capit. 16. num. 42.* II. Non rarò accidit vt effectus ordinarius ex libera actione naturaliter ac necessariò secuturus, si præuisus fuerat, voluntarius operanti censeatur; sed ad culpam ei non imputetur quamuis imputaretur: si eiusmodi effectum voluntas directè intenderet. Exemplum est: Si intelligas ex actione honesta, quam exercere vtile aut necessarium est, delectationem carnalem in appetitu, aut pollutionem in somnis secuturam, ea tibi ad peccatum non imputatur: sed nihilominus indirectè voluntaria est, quia qui causam vult, è qua effectum naturaliter ac necessariò secuturum non ignorat, is indirectè, & per accidens vult etiam effectum quantumuis per se non intendat. III. Cum homicidium, verbi gratia in ebrietate, pollutio in somnis nullo modo sit actio voluntaria, & mora is in se, sed solùm in sua causa liberè volita, ex qua postea effectus ille naturaliter, ac necessariò prouenit, neque amplius sub arbitrij potestatem cadit: consequens est, homicidium in ebrietate, pollutionem in somno, &c. nunquam esse peccatum secundum se, sed interdum antecedentis peccati, effectum. Volo dicere hominem non eo tempore peccare quo ebrius occidit, cum iu ea animi dispositione mortalis peccati incapax sit: sed prius peccasse, etiā cótra iustitiam cum præuiso periculo secuturi homicidij, nihilominus se inebriauit. Eademque ratio est, si quis voluntaria actione sua causam præbeat peccato omissionis, v.g. festo die, summo manè se inebriet, vel somno committat cum periculo negligēdi Missam: omissio hæc erit, quidem effectus peccati antecedentis: sed in se

in se nullam malitiam, ne participatam quidem, habebit; cùm non sit moralis sub arbitrij potestatem cadens, in quo differt talis effectus, ita naturaliter ex causa, voluntariè posita, eueniens, ab actione, quam supra in 4. diuis. dixi virtute voluntariam: quòd hæc, dum agitur, sub potestatem arbitrij cadere possit, ideoque moralitatis, seu peccati ac meriti aliquo modo capax sit; non item actio, quæ in somnis ebrietate, aut quacumque alia ratione naturaliter ac necessariò euenit. Atque hæc est doctrina. Halensis *p.2.q.113.membr.5.& 7.* Henrici de Gandauo *in Quodlibeto 3.q.25.* Hadriani *in q.3.* Vlterius videndum est, *de sacram. Euch. ad 7.* Azor. *t.1.l.1.c.7.* Vasq. *disp.73.c.9.n.47.& disp.94.a.2.& 3.* Suar. *t.2. de relig. l.3. de iuram. c.7.* Etsi aliter Val. *t.2. disp.6. q.1.p.4.§.3.* quæri solet, Becan. *c.4. qu.6. concl.2.* Angles *in flor.2. dist.37.q.2. diffic.5.& 6.* quibus fauet S. Th. *q.79.a.3. ad 3.* Quamuis fortasse inter Doct. solùm sit quæstio de modo loquendi.

Hinc colligunt Suar. & Vasq. *ll.cc.* per se loquendo, satis esse si in confessione, dicas, te tegulam, v.g. e tecto proiecisse, perspecto manifesto, vel probabili periculo hominis occidendi: neq; opus esse explicare vtrùm mors secuta sit, necne: quandoquidem tunc solum peccasti, cum causam mortis præbuisti; non item, cùm in potestate tua ampliùs non est, tametsi maxime velis, effectum impedire: ideoque in se, & coram Deo neque maius, neq; minus peccatum est, siue effectus sequatur, siue non. Quæ doctrina vera est eique in praxi locus esse potest; si aliquis post datam causam homicidij, v.g. sed ante eius euentum rite confessus est, se mortis causam præbuisse, quòd postea non teneatur iterum confiteri Sacerdoti homicidium euenisse, cum effectus iste in voluntatis arbitrio, non erat, sicuti bene docet Azor. *t.1. lib.1.c.17. ad finem.* Fateor tamen plerumque necessarium esse, vt Sacerdoti explicetur, an effectus peccati puta homicidium secutum sit: partim vt intelligi possit, quàm probabile fuerit periculum cui se operans exposuit: partim propter contractam obligationem compensandi damni Ecclesiasticæ censuræ, aut irregularitatis, &c.

Porrò, quæ dicta sunt de voluntario indirecto similiter locum etiam habent in voluntario directo, & expresso; Puta, si quis tegulam è tecto proijciat directa intentione hominis occidendi: aut venenum homini ex proposito propinet, tunc solùm peccat interno & externo peccato, cum causam mortis præbet, non itē peccat, cum mors re ipsa sequitur, independenter iam ab arbitrij potestate. Quod eo etiam signo colligitur, quia fieri potest, vt eo tempore de peccato pœnituerit, & in Dei gratia constitutus sit: impossibile autem est hominem peccare mortaliter in gratia constitutum. Quamuis nihil obstet, talem hominem excommunicationem tunc incurrere propter peccatum antecedens, cuius effectus postea sequitur, sicuti notauit Vasqu. *disput.77. cap.9. prope finem.* Idque verùm est, etiamsi ante secutum effectum, v. gr. presbytericidij hominem pœnituerit peccati: licet enim mors postea secuta non imputetur amplius ad peccatum; est tamen effectus peccati, per quam pœna iuris consummatur, sicuti notat Sanch *l.1. mor. c.16. n.17. & l.9. de matr. d.45. nu.30.*

6 Ex dictis etiam colligitur cum qui ex inueterata consuetudine velut quodam necessario impetu, rem malam agit v.g. materiales blasphemias, vel periuria effundit, tunc non peccare, nec propriè blasphemare, vel peierare: quia nullum peccatum sine rationis deliberatione committitur: sed antea aggrauasse & quasi dupliciter peccasse, cum blasphemias, vel periuria deliberatè frequentans, simul etiam animaduertit prauam consuetudinem sibi ingenerari, quæ causa futura sit frequentium iuramentorum, blasphemiarum saltem materialium. Ita docet Scot. *in 3. dist.39. q. vnic. a.1. q.3.* Anton. *p.2.t.10.c.7.§.1.* Sanc. *l.3. moral. c.5.n.28.* Suar. *t.1. de relig. l.1. de irrelig. c.6.n.2. & t.3. de relig. l.3. de iuram. c.7.n.3.* Quamobrem talis in Confessione non tantùm dicere debet, se circiter trigesies deliberatè blasphemasse, sed dicere etiam debet, se ita continuò frequentasse blasphemias, vt consuetudinem blasphemandi sibi quasi naturalem induxerit.

Præterea homo ille, qui voluntariè blasphemandi, aut peierandi consuetudinem induxit, sub peccato mortali obligatus est operam dare, vt eam deponat. Prob. Qui causam praui futuri euentus, aut nocumenti à se voluntariè positam, cùm possit tollere intermittit, is continuò peccat peccato omissionis, ideoque in statu peccati versatur, sicuti, qui ignem excitauit, ex quo incendium oriturum præuidet, nisi extinguat. Sed mala consuetudo blasphemandi, peierandi, vel ad quodlibet dictum nihil aut parùm examinando, num verum, an falsum sit, iurando, collocat hominem in maximo probabili periculo falsorum iuramentorum, aut blasphemiarum, saltem materialium: quæ licet propriè periuria aut blasphemiæ non sint, vt suo loco dicam; sunt tamen graues deformitates aduersus Religionis virtutem. Ergo continuò peccat homo mortalis omissionis peccato, adeoque versatur in statu peccati: perindè ac concubinarius, si concubinam non eijciat; vel rei alienæ detentor, nisi restituat. Qua de re vidè Suarez *citat. libr. 3. capitul. 6.*

Quapropter plerumque etiam non sufficit, talem hominem de præteritis periurijs, aut blasphemis dolere, & concipere propositum in posterum abstinendi, sicuti docuisse videtur Sayrus *lib.5. clauis regiæ, c.5.n.10.* Valentia. *t.3. disp.6. qu.7.p.3.* Nisi id propositum efficax sit extendens se ad propinquas occasiones, siue pericula tollenda, si fieri possit sine magno incommodo. Igitur Confessarius hominem quandoque compellere poterit ad lusum, & potationes fugiendas. quibus blasphemandi vel peierandi consuetudinem retinet, aut confirmat. non item ad deserendam mercaturam, officium aurigandi, qua de re Suarez *cit. l.3.c.8.n.7.* Sanch. *cit. c.5. nu.16.* Posteaquam verò pœnitens prauam consuetudinem efficaci proposito retractauit, tum consequentia falsa iuramenta, & verba blasph. ex eadem consuetudine, quasi naturali & necessario impetu prouenientia, non imputabuntur ad peccatum, cùm neque sint voluntaria in se sicut suppono: neq; in sua causa, puta cōsuetudine, quippe quę ab ipso per propositum retractata, non amplius voluntaria cēseri debet.

7 Secundò accidit voluntarium indirectè, si homo effectum aliquem actione sua impedire, vel tollere posset, ac deberet, sed scienter intermittit: tunc effectus ille moraliter, & interpretatiuè voluntarius est, atque ad culpam imputatur. Ita docet S. Th. *q.6.a.3.* Vbi nota primò: Homini in tali casu agere intermittenti, effectum imputari, tanquam causæ morali, non physicæ, quia mera actionis intermissio, per quam effectus permittitur, in ipsum effectum realiter non influit, vt per se patet.

Nota secundò, Hęc duo posse impedire effectum, & non impedire velle, minimè sufficere, vt idcircò effectus indirectè voluntarius censeatur, aut alicui tanquam causæ morali imputetur. Nam alioquin absurdum sequeretur, quòd omnia Angelorum, hominumque peccata Deo voluntaria essent: cum is haud dubiè omnia impedire possit, & consultò impedire nolit. Sed insuper requiritur ad voluntarium indirectum, & imputatiuum, vt aliquis etiam debeat seu obligatus sit impedire effectum, quem potest, & non vult impedire.

8 Tertiò nota. In hoc casu inspiciendum esse ex cuiusnam virtutis præcepto homo teneatur effectum impedire: nam contra eandem & non aliam virtutem peccare censendus est, si impedire deliberatè intermittat. Exempli causa, si imminente periculo naufragij, præter nautam, alij quoque adsint, qui nauem liberare possint, & sine iusta ratione scienter negligant: solus nauta, cui ratione officij incumbit nauem liberare contra iustitiam peccabit, atque ad damni restitutionem obligabitur: alij autem solùm contra charitatem peccabunt, vnde restituendi obligatio non oritur. Alia verò ratio est in casu, de quo Sanctus Ambros. loquitur apud Gratianum *c. pasce d.86.* & S. Thom. *2.2. q.32.a.5. Pasce fame morientem. si non pauisti, occidisti.* Probabiliter enim dicitur, talem non solùm aduersus charitatem, sed etiam contra iustitiam delinquere, ideoque homicidium ipsi tamquam causæ morali imputari. Quia famelicus in extrema necessitate ius habet ad panem petendum, quem etiam, saltem virtualiter, petit à diuite, consequenter hic iniuriam illi infert, si neget. Quare discrimen est inter eos qui sine obligatione iustitiæ nauem perire sinunt: & hunc diuitem, qui ratione rei possessæ, ad quam pauper in extrema necessitate constitutus ius aliquod habet, subuenire ex iustitiæ lege obligatus est.

Præterea, si Titius solo malo exemplo alterum moueat ad furandum, seu damnum iniustum tertiæ personæ inferendum, tale damnum Titio indirectè voluntarium censetur: quia illud impedire poterat, & debebat, abstinendo ab illa actione, ex qua animaduertit alterum peruersa sua voluntate occasionem furandi accepturum: tamen ad restitutionem damni non obligatur, cum non peccauerit aduersus iustitiam, sed solùm aduersus charitatem, peccato scandali, vt dicam *lib.2. tr.3. c. vlt. n.6. obseru.3.*

Obijciet aliquis contra dicta. Qui malum aliquod, vel peccatum impedire potest, & consultò intermittit, eo ipso vult permittere: ergo ipsi est voluntarium, quamuis impedire obligatus non sit. Resp. Tantùm sequi, quòd permissio sit illi voluntaria, non autem quòd effectus permissus: cum fieri interim possit, vt ab eo secundùm se abhorreat: consequenter non potest illi voluntarius censeri, nisi habeat obligationem impediendi, vt proinde, si non impediat, cum deberet impedire, moraliter ipsi, vt voluntarius imputetur, quæ moralis imputatio locum non habet, vbi non est obligatio impediendi. Aliud verò dicendum de affectu, qui ex libera actione physicè, & necessario prouenit: quem licet operans non intendat, sed solùm permittat, voluntarius tamen aliquo modo censetur: quia qui vult causam, is saltē consequenter, indirectè, & per accidens vult etiam affectum necessariò secuturum, vt suprà dixi hoc c. circa 5. diuisionem.

Ad extremum, circa voluntarium indirectum obseruari debet, minùs propriè, ac perfectè voluntarium esse: consequenter, si

ter, si circa obiectum malum versetur, minus esse culpabile, quàm si formaliter, directè ac per se volitum esset, teste S. Thom. 1.2.*q.76.a.4.* Quare minus peccat, leuiusque puniendus est, qui in ebrietate hominem occidit: quàm si prudens, suique compos. Et minus peccat nauta, qui nauem naufragio eripere negligit, quàm si adhibita opera eam submergat.

CAP. IV.

DE IGNORAMTIA, AN, ET QVOMODO voluntarium tollat?

SVMMARIVM.

1 *Ignorantia diuiditur primò, quòd alia est priuationis: alia prauæ dispositionis.*

2 *Secundo. Est alia ignorantia iuris, & alia ignorantia facti.*

3 *Tertiò diuiditur in eam, quæ est causa operis, & in eam, quæ est tantum concomitans.*

4 *Quartò diuiditur. Quod alia est ignorantia antecedens, quæ & inuoluntaria, seu inuincibilis dicitur, & alia consequens, quæ, & voluntaria ac vincibilis ignorantia appellatur.*

5 *Vincibilis ignorantia subdiuiditur in affectatam, & non affectatam. Et hæc vel est crassa, supina, vel leuis, seu non crassa.*

6 *Ignorantia inuincibilis, siue iuris sit, siue facti, omnino à culpa excusat.*

Vt operatio moraliter mala sit, necesse est, operantem actu aliquo modo aduertere ad illius malitiam, vel periculum malitiæ.

7 *Si operans indistinctè iudicauit esse peccatum, quod re ipsa nullum, aut veniale tantum est: non est præsumendus mortaliter peccasse, nisi venerit illi in mentem dubitari, vel suspicari de malitia mortali.*

8 *Etiam concomitans ignorantia, si inuincibilis sit, à culpa excusat.*

Deus non imputat peccata, quæ aliquis faceret, si hoc vel illud in mentem ei veniret.

9 *Ignorantia vincibilis non excusat opus à culpa: facit tamen esse leuiorem, quàm si scienter patratum fuisset.*

10 *Ignorantia vincibilis earum rerum, quarum cognitio per se in præcepto est peccatum speciale; non item si cognitio rerum per accidens tantum requiritur.*

11 *Ignorantia, & cognoscendi voluntaria omissio, vnum peccatum faciunt in genere moris.*

IGnorantia quædam puræ negationis est, in subiecto ad sciendum non apto: vel simpliciter, vt in lapide, vel pro eo tempore, statu, &c. videlicet in infante aut amente, cuiusmodi S. Th.1.2.*q.76.a.2.* non propriè ignorantiam, sed *nescientiam* appellandam esse censet.

1 Ignorantia autem propriè dicta diuiditur primò, quòd alia sit ignorantia priuationis, quæ est carentia scientiæ in subiecto apto ad sciendum, pro eo tempore, statu, &c. veluti si homo adultus & rationis compos nesciat ea, quæ scire potest. Alia verò ignorantia prauæ dispositionis, quæ est positiua deceptio, & contrarius veritati error existens, v.g. in Iudæis, hæreticis, alijsque errantibus. Vide Henric. à Gandauo *quodlibet.*12.*q.*25.

2 Secundò diuiditur in ignorantiam iuris, & ignorantiam facti, apud iurisconsult. titul. *ff. de iuris, & facti ignorant.* Ignorantia iuris dicitur, si quis ignorat, quod lege vel consuetudine vim legis obtinente constitutum; nesciat v.g. carnium comestionem die Veneris Ecclesiastica lege prohibitam esse. Ignorantia facti est, si quis ignoret rem particularem, ex qua actio moralis veluti obiecto dependet, conuenienter Arist. 3. *Ethic.c.*1. Vt si quis nesciat carnem esse quam comedit, vel cogitet esse diem Veneris. Nam obliuio, & inconsideratio nomine ignorantiæ etiam comprehenduntur.

3 Tertiò diuiditur ignorantia in eam, quæ est causa operis: quia si abesset, opus non fieret, & in eam, quæ non est causa operis, sed concomitans. Exemplum: si amicum tuum occidisti, rarus esse feram: ex ignorantia (tanquam causa) occidisti, quia si abfuisset, id est, nisi ignorasses, minimè occidisses. Idque eo signo ostendit Arist. *l.c.* Quia facti te pœnitet: postquam ignorantia remota fuit. Si autem inimicum, quem maximè à te occisum cupiebas, pro fera occidisti, non ob ignorantiam, sed cum ignorantia, siue (vt Arist. ait) ignorans occidisti: quia tametsi non ignorasses, nihilominus occidisses, quare nec pœnitet te facti, postquam cognouisti: sed potius gaudes.

4 Quartò, diuiditur ignorantia in antecedentem, & consequentem secundum S. Th.1.2.*q* 6.*a.*8. Antecedens ignorantia dicitur, quæ nec directè, nec indirectè voluntaria est: nam ideò antecedens appellatur, quia omnem voluntatis actum antecedit, ideòque prorsus inculpata est: aliàs dici solet ignorantia iusta, probabilis, inuincibilis: quia morali diligentia superari ac tolli non potest, vel quod nunquam in mentem venerit dubitare, aut cogitare de opposito; vel etsi in mentem venit, tamen adhibita diligente inquisitione, ignorantia depelli, & veritatis cognitio acquiri non potuit. Consequens ignorantia dicitur, quæ aliquo modo voluntaria est, ideoque consequitur voluntatem directam, vel indirectam: quamobrem culpabilis est, si versetur circa rem cognitu necessariam: aliàs vocari solet ignorantia iniusta, improbabilis, vincibilis, quia superari ac tolli, & opposita scientia acquiri potuisset, ac debuisset.

5 Porrò vincibilis ignorantia subdiuiditur in affectatam, & non affectatam: quæ inter se differunt, quòd illa directè voluntaria sit: hæc indirectè sicut notauit S. Th *q.76.a.3.* Ioan. Gerson. *p.2.tract. de natur. & qualit. conscientiæ, & est præterea ad finem, & videri potest* Alph. à Castro *lib* 2. *de lege pœnali*, c.14. Igitur affectata ignorantia est, cum quis data opera vult ignorare, & non inquirere veritatem, siue ob discendi tædium ac pigritiam: siue vt legis obligatione ignorata, vel excusationem aliquam mercatur, vel liberius peccare possit. Estque hæc ignorantia interdum concomitans, & non causa operis, quando ignorans ita animo comparatus est, vt etsi sciret se lege obligatum non tamen pareret: interdum verò est causa operis, si illa sublata, faceret, quod lex iubet.

Ignorantia, verò non affectata, siue indirectè tantùm volita alia crassa est, lata, supina, ad quam tollendam, nulla vel modica cura adhibetur, qualis ignorantia earum rerum plerumque esse solet, quæ communiter ob eiusdem conditionis, ac status conditionem ab hominibus cognoscitur. Alia non crassa, non supina ignorantia, qua non tam facile superari potuit, vel ad quam vincendam diligentia adhibita est, licet non sufficiens.

Arbitratur autem Suar. de censuris *disp.*4.*sect.*10.*n.*10. Omnem ignorantiam mortalem, esse etiam crassam. Cui repugnat Sanch. *lib.*1.*moral.c.*16.*n.*7. etiam non crassam ignorantiam interdum sufficere ad mortale peccatum. Sed videtur esse quæstio de nomine. Videbis tamen DD. communiter loqui ad mentem Suarez; vt omnis ignorantia, quæ mortalis est, dicatur crassa, lata: quæ autem venialis ignorantia, dicatur non crassa, & leuis. Hoc fateor, inter ignorantias crassas latitudinem quandam esse, alia nimirum valdè crassa, & prorsus supina: alia minus crassa, quæ tamen omnes mortales esse possunt.

6 Assertio I. Ignorantia inuincibilis tam iuris, quàm facti omninò à culpa excusat. Ita S. Aug. *lib.*3. *de lib. arbitr. c.*18. & *lib. de duabus animab. c.*10. & 11. S. Th. 1.2.*q.76.a.*5. S. Bonau. *in* 2.*d.*22.*a.*2.*q.*3. Richard. *ibid. a.*2.*q.*3. Castro *cit.c.*14. *in propositionibus*. Nam vbi non est voluntarium, ibi nulla est culpa, sed ignorantia facti reddit actum simpliciter non voluntarium, quippe non aduertente animo ad id, quod agitur: legis autem siue iuris ignorantia reddit actum non voluntarium qua malus siue prohibitus est: quippe non aduertente animo ad legis prohibitionem, operisue malitiam, v.g. in posito exemplo, si nescio esse diem Veneris, tunc actus lege prohibitus (videlicet comestio carnium in die Veneris) absolutè mihi voluntarius non est; sin verò nescio legem prohibentem positam esse, tunc licet mihi comestio carnium in die Veneris re ipsa voluntaria sit, non tamen secundùm formalem rationem mali seu peccati, quam accipit ex positiuæ legis prohibitione. Ita notauit Suarez de censuris *disp.*4.*sect.*8.*n.*18. Sanch. *l.*1.*moral.c.*16.*n.*2. & 21. Vasq. *disp.* 107.*c.*3. & *disp.*123.*c.*2. Qui rectè monent, vt opus malum, & aliqua lege prohibitum homini ad culpam imputetur, necesse esse, vt operans actu aduertat, vel aduerterit ad eius malitiam, vel periculum malitiæ. Si enim nunquã in mentẽ veniat cogitare, aut suspicari de operis malitia, vel dubitare de eius honestate, tũ homo non operatur malum deliberatè, cum fieri non possit, vt voluntas in mali peccati cõsentiat, nisi intellectus illud cognoscat.

Dicet aliquis: Qui non cogitat de malitia operis prohibiti, deberet tamen cogitare: igitur operatio eius temeritati, & imprudentiæ imputatur. Resp. Quòd omissio siue negligentia considerationis non imputatur ad peccatum, nisi voluntaria sit: non autem voluntaria est, nisi in mentem veniat cogitare de obligatione examinandi, qua examinatione prætermissa, si homo nihilominus operetur, fatemur vltrò illum peccaturum esse.

7 Adde si intellectus per inuincibilem errorem iudicet esse tantùm veniale, quod alioquin mortale est, voluntatem consentientem non peccaturam plus, quàm venialiter. Si tamen intellectus simpliciter, & distinctè iudicet peccatum esse, quod re ipsa mortale est, voluntas illud acceptando mortaliter peccabit, teste Vasq. *disp.*107.*c.*3. *in fine* Sanch. *lib.*1. *moral.c.*1. *num.*9.

Sed quid, si intellectus simpliciter, & indistinctè iudicet peccatum esse, quod à parte rei, vel nullum, vel veniale tantum est: peccabiturne mortaliter, an venialiter? Nau. *in prælud.*9. *Man.*

n.9. putat venialiter tantùm peccari: cuius doctrinam examinat Lopez *p.1.instruct.c.25.* *At haec doctr.* Sed Vasq. *disp.59 cap.3. n.10.* Azor. *t.1.lib.2.c.8.q.6.* Sayrus *lib.1.clauis reg.c.4.n.17.* sentire videntur mortale peccatum committi. Nam cum voluntas consentit in peccatum genericè, & cum indifferentia propositū, committit se periculò peccandi mortaliter, quandoquidem peccatum aequè potest esse mortale, ac veniale. Quorum sententiam saltem tunc veram arbitror, si intellectus dubitet, sit ne peccatum mortale, an veniale, adeòque aduertat periculum peccandi mortaliter. Sin autē de peccato mortali eiusque periculo nihil omninò cogitauit, non condemnarē hominem peccati mortalis: sed praesumerem ex qualitate obiecti, virtualiter iudicasse esse peccatum tantùm veniale, quia praesumendum est, hominem apprehendentem obiectum, vt peccaminosum, ita saltem virtualiter, & implicitè de eo iudicare, sicut illud re ipsa se habet; vel saltem non nimis ab eius qualitate aberrare: licet distinctè non satis cognoscere videatur; alioquin hominibus simplicibus, & indoctis scrupulorum materiam suggerere mostrabimus.

8 Assertio II. Etiam concomitans ignorantia, si inuincibilis sit, à culpa excusat. Ita docet Cord. *l.2.q.19.* Suar. *de cens. disp.4. sect.8.* Vasq. *disp.125.c.2.* Sanc. *l.1.c.16.n.13.* Azor. *l.1.c.14.q.4.* contra Caiet. *1.2.q.76.a.3.* Couar. *c.alma, p.1.§.10.n.15.vers.10.* Sayrum *in claui reg.l.2.c.9.nu.35.* Prob. eadem ratione qua praecedens assertio vniuersim probata fuit: Vbi non est scientia eius, quod agitur, ibi non est voluntarium: vbi autem voluntarium non est, ibi nulla culpa est: ergo qui inuincibiliter ignorat hominem (inimicum) esse, quem occidit, is non vult ea actione homicidium committere: quare nec peccat homicidij peccato.

Neque obstat, quòd homo ita affectus sit, vt si animum aduerteret, homicidium vellet, & approbaret. Deus enim non imputat homini peccata, quae faceret, si hoc, vel illud in mentem ei venisset: sed diuinae gratiae adscribendum est, quod id animo non incidat, sicut ex S. August. docet Suarez *t.2. de relig.lib.3.de iuram. c.7.num.6.* Sanch *lib.3.moral.c.5.* vbi rectè refutant Caiet. *2.2. q.98.a.3.ad 3.* Nau. *c.12.Man.n.6,* Lopez *p.1.instruct.c.42.* Tolet, *lib.4.c.13.* arbitrantur, periuria indeliberata ex consuetudine prouenientia esse peccata mortalia, si consuetus, licet deliberaret, animumque aduerteret, nihilominus peieraret.

Duo tamen peculiaria habet ignorantia inuincibilis concomitans. Vnum, quòd opus non facit inuoluntarium, etsi faciat non esse voluntarium, sicut ex Arist. *3. Ethic. c.1.* notauit S. Th. *q.6.art.3.* Ioan. Gers. *p.2.operum, tract. de natur. & qualit. conscientiae, §. est praeterea.* Qui nesciens, v.g. inimicum suum esse, quem occidit, sed etsi sciret, nihilominus occideret, is nihil agit contra voluntatis inclinationem actualem, aut virtualem: ergo non agit inuitus, siue inuoluntarius.

Alterum, Quòd ignorantia concomitans prauum animi affectum interdum per accidens operi coniunctum, neque tollit, neque auget, neque minuit. Ita intelligendus videtur S. Th. *cit. q.3.* cum ait: *Ignorantiam concomitantem non excusare a peccato.* Et *a.4. eam peccatum, nec minuere, nec augere*: intellige, quod per accidens operi ignorato coniunctum est. Prob. & explicatur: Cum ignorantia concomitante consistere potest prauus actualis affectus, v.g. *Vtinam haec fera* (existimata) *esset inimicus meus. Gaudeo, quam existimaueram feram, fuisse inimicum.* Ad quem affectum ignorantia per accidens se habet vt proinde eius prauitatem neque tollat, neque minuat, neque augeat. Quod optimè tradidit P. Sotus *tr. de ratione medendi peccatis, lect.2.* Tertio deinum: *Ignorantia concomitans nec accusat, nec excusat. cum nec voluntaria sit, nec inuoluntaria. Itaque occisio inimici, dum putatur occidi fera, non fuit tunc peccatum, quia non est voluntaria: erit tamen peccatum, quando opus placuerit.* Idem sentit Durand. *in 3.d.22.q.4.*

9 Assertio III. Ignorantia vincibilis (siue sit causa operis, siue concomitans.) non excusat opus à culpa, facit tamen culpam leuiorem, quàm si scienter patratum esset. Ita cum S. Th. *qu.76. a.4.* DD. communiter. Nam obiectum malum eatenus culpae imputatur, quatenus est voluntarium. Ignorantia autem vincibilis voluntarium non tollit quidem, minuit tamen sicuti dixi suprà *cap.1.c.3.in fine.* Ergo etiam culpam non tollit ex toto, sed ex parte. Excipitur tamen a S. Th. ignorantia affectata, de qua Dauid *Psal.35. Noluit intelligere, vt benè ageret.* Haec enim interdum profecta ex magna voluntatis inclinatione ad male agendum, peccatum potius auget, quàm minuit. Quod tunc accidit, si aliquis cognitionem praecepti, & obligationis ideò respuat, vt ablato eo quasi rationis fraeno, siue conscientiae remorsu, liberius peccet. Qua ratione impij dixerunt apud S. Iob *c.21. Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus,* sicut ibid. notauit S. Greg. *lib.25.moral. cap.11.* & docent Cordub. *lib.2. quaest.20.* Nau. *c. sciendum num.4. d.2.de paenit.* Sanchez *lib.1.c.17.num.5.moral.* Castro *lib.2.de lege paenali.c.14.*

10 Restat quaestio, Vtrùm vincibilis ignorantia sit peccatum per se, ac speciale? Resp. cum Vasq. *disp.126.c.3.* & *disp.119.c.2. & 3.* Ignorantia, atque sciendi negligentia earum rerum quarum cognitio per se, siue ratione sui praecipitur, est speciale peccatum oppositum ei virtuti, quae in talium rerum cognitione versatur; videlicet negligentia in cognoscendis Fidei mysterijs ad credēdum necessarijs, est peccatum Fidei oppositum. Ignorantia autē, atque cognoscendi negligentia earū rerum, quarum cognitio nō per se praecipitur, sed per accidens, videl. in ordine ad opus, quod praecipitur, vel prohibetur, non est speiale peccatum, sed accipit speciem suam à legis transgressione, cuius causam, vel periculum praebet iuxta ea, quae superiore *c. dicta sunt*: v.g. vincibilis ignorantia vtrùm ieiunij dies sit, quo carnem comedis, pertinet ad peccatum intemperantiae: vincibilis ignorantia, vtrùm Sacerdos sit quem percutis, ad peccatum sacrilegij. Neque tunc refert ad formalem peccati malitiam, vtrùm reuera dies ille ieiunij sit: vel vtrùm Sacerdos, qui percutitur: sufficit, si suborto dubio, & discusso, commisisti te periculo taliter peccandi.

11 Denique hoc moneo negligentiam cognoscendi, ipsamque vincibilem, & culpatam ignorantiam, non constituere duo peccata sed vnicum: ad eum modum, sicut actus internus, & actus externus vnum peccatum in genere moris constituunt, vt infrà dicam, & docet Valent. *t.2.disp.6.q.6.p.2,* Sanch. *lib.1.moral.c.17. num.13,* Ratio est, quia ignorantia cum in intellectu existat non est peccatum, nisi quatenus volita: non autem volita est, nisi quia eam aliquis posset ac deberet tollere, & negligit, qua de re S. Bonauent. *in 2.d.22. a.2.q.2.ad 4.* Castro *lib.2.de lege paen.d.14.*

CAP. V.

DE CONCUPISCENTIA, VTRVM VOLVNTARIVM tollat, aut minuat?

SVMMARIVM.

1 *Passio concupiscentiae alia est antecedens voluntatem, alia consequens,*

2 *Passio consequens non minuit voluntarium: sed potiùs signum est vehementis voluntarij.*

3 *Passio antecedens non facit quidem actum inuoluntarium: minuit tamen eius voluntarium, seu libertatem, imò interdum penitus tollit,*

NOmine concupiscentiae intelligimus passionem appetitus sensitiui, prosequentis bonum delectabile, cuiusmodi sunt amor, desiderium, spes, gaudium, siue voluptas: ira, vti videre licet, apud S. Th. *1.2. q.77.* & videri potest Vasq. *1.2. disp.28.c.1.*

1 Talis passio concupiscentiae diuiditur à S. Th. *1.2.q.77.ar.6.* in antecedentem, ac consequentem, Antecedens passio est, quae naturaliter exurgens omnem voluntatis deliberationem praeuenit: ac proinde secundum se nec peccati, nec meriti capax est. Passio consequens est, quae voluntatis arbitrio excitatur, vt ad promptiorem seu expeditiorem operationem inseruiat, Sunt enim animi passiones amor, spes, ira, audacia, oblectatio veluti cotes, quibus humanae operationes concitatae, cum ad bonum, tum ad malum vigent magis ac feruent, sicuti contra Stoicos docent Peripatetici & explicat Medin. *1.2.q.6.a.7.*

2 Assertio I, Passio concupiscentiae consequens non minuit, sed potius auget voluntarium; consequenter & moralem malitiam, vel bonitatem actionis; siue magis propriè loquendo, *signum est magnitudinis peccati,* ait S. Th. *cit. ar.6. quia demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati, quo sensu verum est, quod quantò quis maiori libidine, vel concupiscentia peccat, tantò magis peccet.* Puta si aliquis in se excitet magnum desiderium vini, vt intemperantius bibere possit. Et similis est ratio, si passio excitetur ad exercendam operationem virtutis: puta, si in te excites magnum misericordiae affectum, quo impellaris ad succurrendum pauperi.

3 Assertio II. Passio concupiscentiae antecedens non facit quidem actum ad quem impellit, inuoluntarium; minuit tamen eius voluntarium, seu libertatem: consequenter etiam virtutis meritum, aut culpae reatum, imò interdum omninò tollit, Ita S. Th. *cit.q.77.ar. 6. & 7.* Assertio tres partes habet; Prima probatur: Inuoluntarium est quod agitur cum tristitia, siue auersione appetitus, quod verò fit ex amore, cupiditate, voluptate, id non agitur cum tristitia, siue auersione appetitus, quin potiùs eiusmodi passiones superant, & absorbent auersionem, ac moerorem, qui alioquin cum opere arduo coniunctus esse solet. Sic enim milites, v.g. spe victoriae, vel amore vindictae, & amatores ex turpi libidine quaeque molestissima iucundè perferunt, sicut notauit Vasq. *1.2. disp.28. c.4.* Ergo passio concupiscentiae non efficit actum inuoluntarium,

Altera pars probatur, Voluntarium humanum, siue liberū oritur ex intellectu proponente obiectū cum indifferētia; sed passio

concu-

concupiscentiæ facit, vt intellectus magis æstimet, ac nimis ponderet rationes, siue motiua occurrentia pro ea parte, ad quam sensitiuus appetitus inclinat: idque ob naturalem sympathiam siue consensionem, quæ est inter potentias sensitiuas inferiores, & potentias rationales superiores. Hinc dici solet: *Quemuis iudicare de rebus sicut affectus est*. *Et, hominem amoris, desiderio, iræ, similibusque affectibus obnoxium, minus idoneum esse ad consultandum, iudicandum*. Ergo passio minuit voluntarium humanum, per consequens etiam peccatum, aut virtutis meritum. Confirmatur ex communi hominũ persuasione: minus liberè egisse, ac proinde venia aliqua dignũ esse, qui aliorum precibus, blanditijs, aut vehemente libidine ac tentatione victus in malum consensit.

Tertia pars probatur: Libertas voluntatis descendit ex potestate intellectus proponentis obiectum cum indifferentia, sed in vehementissima passione, v.g. iræ, tristitiæ fieri potest, intellectũ adeò perturbatum esse, vt obiectum non proponat cum omnibus circumstantijs, neque rationibus in vtramque partem indifferenter ostensis, sed cum determinatione ad id, quò passio inclinat: exhibitis solùm rationibus, quæ in eam partem tendunt: hoc casu voluntas non agit liberè sed naturaliter ac necessariò: adeòque non peccat. Confirmatur. Amentes & ebrij ideò liberè non agunt, quia sensus internos perturbatos habent, quæ perturbatio per accidens redundat in intellectum, quippe in hac vita dependentem ab internis sensibus. Sed in vehementissima passione iræ, tristitiæ sensus interni valdè perturbari possunt: quæ perturbatio similiter in intellectum redundat. Ergo, &c.

CAP. VI.

DE COACTIONE, ET METV, VTRVM INVOLVNtarium efficiant?

SVMMARIVM.

1 *Vis, coactio, & inuoluntarium inter se differunt.*
2 *Metu fieri dicitur, quod quis mali declinandi causa facit, alioquin non facturus.*
3 *Metus, alius est, qui ab intrinseco proficisci dicitur, alius qui ab intrinseco.*
4 *Metus item alius est cadens in virum constantem, alius verò leuis, vanus,*
5 *Metus grauis mali, puta mortis intentatæ, sufficit ad infirmandum actum, esto aliquis agendo peccet, vt si matrimonium tali metu adductus contrahat, & consummet.*
6 *Vis & coactio propriè dicta, si membris exterioribus inferatur, tollit omne voluntarium.*
7 *Quod fit metu, est simpliciter voluntarium, & inuoluntarium secundum quid, ideòque mixtum ex voluntario, & inuoluntario.*
8 *Contractus, qui fiunt ob metum ab extrinseco iniustè illatum, ordinariè validi sunt, licet rescindi debeant.*
9 *Metus gehennæ, si sit causa finalis obseruationis legum, malus, & seruilis est: bonus autem, si sit causa solum impulsiua.*

1 HÆc tria inter se differunt; vis, coactio, inuitum, siue Inuoluntarium. Nam inuoluntarium ex parte latiùs patet quàm coactum. Quia ad coactum duo requiruntur, & vt motio ab extrinseco agente proueniat, & vt contra appetitus inclinationẽ actualem vel virtualem fiat. Ad inuoluntarium verò sufficit hoc posterius: neque necesse est, vt motio ab extrinseco proficiscatur, quare quod propter ignorantiam fit, inuoluntarium est: sed non coactum: motus item primò primi, qui repugnante voluntate in membris oriuntur, inuoluntarij sunt, sed non coacti. Ex parte verò latiùs patet coactum quàm inuoluntarium: nam inuoluntarium, (si propriè loquendum sit) dicitur tantùm de agẽtibus per voluntatem: coactum verò etiam brutis cõpetit: quamuis, si inuoluntarium latè accipiatur, vt idem sit quod inuitum, tunc omne coactum etiam inuoluntarium dici debet.

Deinde violentum, si propriè accipiatur, latiùs patet, quàm coactum. Et si enim omne coactum sit etiam violentum; non tamen vice versa, quia coactum de solis animalibus dicitur, violentum de rebus etiam inanimatis: v. g. lapis contra naturalem inclinationem sursum proiectus, violentiam patitur, sed non coactionem. Animalia verò, ipseque homo aduersus voluntatis inclinationem tam violentiam, quàm coactionem pati potest: non quidem secundùm actus voluntatis elicitos, amorem inquã, desiderium, odium, &c. (Nam eo ipso quòd à voluntate tamquam intrinseco principio procedunt, non inferuntur ab extrinseco contra voluntatem) sed violentia, & coactio locum habet in actibus imperatis exteriorum membrorum, quæ voluntatis imperium suscipere solent. Cùm enim eiusmodi membra ab extrinseco mouentur contra voluntatis inclinationẽ, tunc homo violentiam, & coactionem patitur; Veluti si tibi oculi per vim aperiantur ad videndum turpia: si genua curuentur coram idolo: si puellæ stuprum inferatur non tantùm non consentienti, sed etiã resistenti, quatenus potest ac debet, erit hæc propriè dicta vis, & coactio. Quam doctrinã habes apud S. Th. 1.2.*q.*6.*a.*4.& 5. sumptam ex Arist. 3. *Ethic. c.* 1. & videri potest Nauarr. *in* 4.*d.* 29.*q.* 1.

2 Metus definitur, ex Vlpiano *in l.* 1. *ff. de eo quod metus causa, instantis, vel futuri periculi causa, mentis trepidatio*: & metu fieri id dicitur: quod aliquis mali declinandi causa facit: alioquin non facturus.

3 Diuiditur primò: Metus, alius est qui ab intrinseco proficisci dicitur: cum ad auertendum malum, seu ex causis naturalibus, seu ex quocumque alio infortunio exortum, vltrò aliquis mediũ eligit, quod alioquin nolet, vt si metu naufragij pecunias abijcias, castitatis votum edas. Item si quis supplicio afficiendus matrimonium puellæ spondeat, vt mortem euadat vel pecuniam offerat, vt iudicem, sibi conciliet. Alius verò metus est, qui ab extrinseca persona directè incutitur ad extorquendum alicuius rei consensum. Quod dupliciter fieri potest. Vel iustè; si, exempli causa aliquis, qui sponsalia contraxit ab Ecclesiastico magistratu adigatur ad matrimonium ineundum, intentata excommunicationis pœna. Vel iniustè; si exempli causa maritus deprehendens adulterum cum vxore, mortem minetur, nisi pecunias det, filiam suam vxorem ducat, erit hic metus iniustè incussus, cum ius occidendi ille non habeat, quapropter accepta pecunia restitutioni obnoxia erit, & matrimonium eo metu extortum ipso iure irritum, teste Sanch. *lib.* 4. *de matrim. disp.* 9. *n.* 9. Etenim de tali metu, qui directè atque iniustè incutitur, intelligenda sunt iura ciuilia, & canonica, *De eo quod metus causa*: *De ijs quæ vi*, cum aiunt promissiones & contractus graui metu infirmari, aut infirmandos esse. Qua de re mox dicam.

4 Secundò diuiditur metus, præsertim, qui ab extrinseco iniustè incussus est: Quòd alius est *cadens in virum constantem*, qui etiam dici solet metus *grauis*, *probabilis*, *iustus*: de eo sermo est in *l.* 6. *ff. Quod metus causa*, & *c. consultationi*: *c. veniens* 2. *de sponsalib. c. cum dilectus*. *De his, quæ vi, c. vlt. de appellat.* Alius verò metus est *cadens in virum inconstantem*, qui etiam metus leuis, vanus, iniustus dici solet. In *cit. lib.* 6. appellatur *vani hominis metus*.

Notandum verò est, quòd metus cadens in virum constantem aliter explicari debet in ordine ad euitandam culpam: aliter verò in ordine ad euitandam obligationem ex promissione, aut contractu. Nam vt metus factum alioquin illicitum, cuius causa existit, à culpa excuset, necesse est, vt sit *maioris mali*, *quàm sit illud*, *quod metus causa suscipitur*, iuxta definitionem S. Thom. *in* 4.*d.* 29.*q. vnic. a.* 2. quam tenet Sotus *ibid.* Syl. *verb. metus*, *q.* 1. Couar. 4. *dec. p.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 16. *p.* 2. *c.* 3. §. 4. *n.* 6. Secundùm quam acceptionem, metus etiam grauissimi mali, v.g. tormentorum & mortis non censetur iustus, si ob eum aliquis in peccatum quamuis minimum consentiat. Nam *quælibet mala potiùs tolerare vir fortis debet, quàm in peccatum consentire*; cum peccatum etiam minimum omnibus alijs malis maius sit, teste S. Aug. *lib.* 1. *de ciuit. c.* 18. & refertur *in cap. Ita ne*; 32.*q.* 5. Quare idem S. August. neque pro tuenda vita propria, vel aliena mentiri fas esse, testatur super *Psalm.* 5. & refertur *in c. Ne quis*, 22.*q.* 2.

5 Vt verò metus infirmet promissiones, & contractus, qui eius causa instituuntur, alioquin non instituendi, sufficit, si sit grauis mali metus, atque vim, & iniuriam atrocem contineat, vt humanam voluntatem plerumque concutiat, & inclinet in rem, à qua alioquin abhorret, *arg. c. cùm locum*, *de spons.* & ita docent Nau. *c.* 22. *n.* 51. P. Ledesma *q.* 47. *de matrim. a.* 3. *diffic.* 5. Henriq. *lib.* 11. *de matrim. c.* 9. *nu.* 3. Sanchez *lib.* 4. *de matr. disp.* 2. Ægid. Coninch. 3. *p. t.* 2. *disp.* 20. *dub.* 2. Quare si quis ex metu graui, v.g. iniustæ mortis sustinendæ, matrimonium contrahat, imò etiam consummet, irritum censeri debet: dummodo præsens, & nondum depositus metus sit causa consensus in matrimonium, & copulam: consequenter mortaliter peccat, qui ob talem metum in copulam, quippe hoc casu fornicariam consentit, nisi ignorantia excusetur. Quæ est communior DD. sententia Nau. & P. de Ledes. *loc. cit.* Philiar. *to.* 1. *p.* 2. *lib.* 1. *c.* 8. Sanch. *lib.* 4. *disp.* 18. *n.* 15. Henriq. *l.* 11. *c.* 9. *n.* 7. Coninch. *disp.* 28. *dub.* 4. *n.* 42. Valent. *t.* 4. *de matrim. q.* 3. *p.* 2. Suar. *lib.* 4. *de leg. c.* 30. *n.* 13. contra Palud. *in* 4. *d.* 29. *q.* 1. *ar.* 4. *concl.* 3. Couar. *in epit. p.* 1. *c.* 4. §. 1. *num.* 16.

Porrò, licet à iure & Doctor. atrocia quædam mala numerentur, quorum metus iustus ac probabilis censeri debeat, videlicet mortis, mutilationis, corporis cruciatus, seruitutis, exilij, captiuitatis, diuturni carceris, grauis infamiæ, stupri, iniustæ excommunicationis, amissionis omnium bonorum, aut magnæ partis, si talia, vel propriæ personæ, vel alteri sibi valdè coniunctæ, puta vxori, liberis, parentibus, &c. inferenda sint, vti videre est apud Syl. *ver. metus*, *q.* 1. Couar. *in epit. p.* 2. *c.* 3. §. 4. Sanc. *l.* 4. *disp.* 4. & 5.

Azor. *tom.1. lib.1.c.10.* Coninch. *loc.cit.* Iudicis tamen arbitrio definiendum est, vtrùm in particulari alia mala existant, quorum metus grauis censendus sit: diligenter consideratis circumstantijs, & in primis personæ qualitate, videlicet sexu, ætate, &c. sicuti monet Glos. *in c. cum locum de spons. verbo metus, & in cap. cum dilectus, ver. metum mortis. de his quæ vi.* Nauarr. *lib. 1. cons.10.n.3. eod.tit.in 2.edit. & in Man. c.22. n.51.§.6.* Sanchez *lib.4.disp.3.* Rebell. *p.2.de oblig.iust.lib.2.de matrim.q.11.sect.1.*

6 Assertio I. Vis & coactio propriè ac simpliciter dictæ, si membris exterioribus inferatur, tollit omne voluntarium, omnemque culpam. Est communis, quã Gratianus confirmat causa 32.q.5.testimonijs Patrum asserentiũ, violentia stupri animũ nequaquam maculari. Quod enim fit voluntate reluctante, in id certũ est voluntatem non consentire: consequenter nec peccare.

7 Assertio II. Vis & coactio impropriè dicta & secundum quid, inferens metum alicuius mali, ob quem actio fit, quæ alioquin non fieret, non tollit voluntarium simpliciter: facit tamen inuoluntarium secundùm quid, adeoque efficit, vt actio fit veluti mixta ex voluntario & inuoluntario. Ita S. Thom. *q.6.ar.6.* ex Arist. 3. Eth. c.1. Prior pars probatur: Voluntarium est quod consultò fit ab agẽte cognoscente singula, circa quæ est actio: qui autem metu mortis, v.g. pecunias latroni dat, vel metu naufragij merces in mare abijcit, consideratis omnibus ac singulis, consultò eligit; tanquam hic, & nunc bonum sibi, pecunias dare, vel merces abijcere. Ergo voluntaria est datio, & voluntarius iactus, simpliciter loquendo.

Posterior pars probatur: *Inuoluntarium est, quod fit cum auersione voluntatis actuali, aut habituali*: ab eo autem, quod quis metus causa agit, alioquin non acturus, abhorret voluntas, quatenus illud secundùm se & præcisis circumstantijs spectatur. Experientia n. constat, eum, qui naufragij metu merces projicit, vel mortis metu latroni pecuniam dat; dolere interim, atq; auersari mercium, vel pecuniæ iacturam, si eam præcisè consideret.

Corollarium. Quod metu fit, magis voluntarium est, quàm inuoluntarium. Est enim voluntarium simpliciter, & absolutè, inuoluntarium verò conditionatè, si videlicet metus mali adiacentis, siue tales obiectæ circumstantiæ abessent. Quæ planè: ut mens iurisconsulti in *l. si mulier, ff. de eo quod metus. Si metu coactus adij hæreditatem, puto me hæredem effici. quia, quamuis si liberum esset, noluissem: tamen coactus volui.* Quare Glos. *in reg.4. ff. de reg. iuris*, ait, *Quod coacta voluntas, tamen voluntas est.* Ideoque quod dicitur in regula, *velle non creditur, qui obsequitur obsequio patentis vel domini*; intelligendum ait ad hoc, vt pœna delinquenti minuatur, sicuti etiam notauit Sanch. *lib.4. disp.6.qu.1. ad 1.* Nam metus minuit ex parte voluntarium: consequenter etiam culpam, ac pœnam sicut habetur, *in c. sacris nu.1. de ys quæ vi*, &c. vbi id annotauit Abb. *num.1.*

8 Neque in hac re distinguere opus est, vtrùm metus ab intrinseco proficiscatur, an ab extrinseco, & per vim iniquam; nam nullus metus voluntarium simpliciter tollit. Eò tamẽ differunt: quia quod fit causa metus ab intrinseco, vel sine iniuria omni iure validum ac firmum est, v.g. metu naufragij votum cõceptum, eleemosyna pauperi promissa aut data. Quod verò causa metus ab extrinseco iniustè incussi promittitur aut datur, id aliqui existimant ipso iure, seu ipso facto nullius roboris, & obligationis esse. Ego vero puto promissionem aut contractum mero iure validum esse (cum ei consensus contrahentium, non desit) quamuis secundùm æquitatem rescindi debeat, arbitrio metum passi, vt dicam *lib. 3. tr.4. de iust. c.6. nu.2.* & docet Nau. *in Man. prælud.9.n.5.* cum Glos. recepta *in c. Abbas, de his, quæ vi*, &c. Idq; probatur tũ ex institutione de excep. princip. *Si metu coactus aut dolo inductus, &c. stipulanti Titio promisisti. quod non debueras promittere, palam est, iure ciuili te obligatum esse*; inspecto iuris ciuilis rigore, ait Glos. *ibi*, ex qua tamen obligatione non oritur actio efficax, quo ad executionem, quia secundùm æquitatem elidi potest exceptione, *Quod metus causa, aut doli mali.* Quare & in *l. vlt. C. de his, quæ vi*, ita legimus: *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*, Et *c.2. de ijs, quæ vi, metusue causa. Quæ metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari.* Aliqui tamen sunt contractus, vt matrimonium, & sponsalia, qui ob grauem, & iniustũ metum ipso iure Ecclesiastico irriti sunt, vt suo loco dicam.

9 Ad extremum, circa speciem metus ab intrinseco prouenientis quæri potest, vtrùm is peccet, qui metu pœnæ externæ legem Dei seruat? Resp. ex Vasq. *1.2.disp.27.c.2.n.9.* Vel inuoluntariũ mixtum, siue displicentia operis præcepti secũdùm se habet vim propositi efficacis, quo aliquis secum statuit opus præceptum nõ facturum esse, nisi periculum pœnæ æternæ vrgeret, talis metus seruilis malus est. Vel inuoluntarium, siue displicentia operis præcepti habet vim simplicis tantùm affectionis, qua aliquis abhorret ab opere, tanquam difficili ac molesto: eiusmodi tamen affectionẽ, carnisue tentationẽ superat, quã alioquin fortasse non superaret, nisi metus gehennæ esset: & tunc nihil peccati subest, sed quandoque maioris meriti occasio. Breuius dicere potes cum Ioan. Gers. *p.2. operum in reg. moral. §. diligi potest Deus:* Metum gehennæ malum esse si sit propriè ac principaliter finalis causa obseruationis legum: si quidem hoc casu homo reatum pœnæ timet super omne malum: consequenter suam impunitatem ac proprium commodum amat super omne bonum, quod diuinæ charitati repugnat. At verò bonum & honestum esse timorem gehennæ, si sit causa tantum impulsiua, seu finalis secundaria. Talis enim timor prouenire videtur ex habitu Spei Theologicæ: quandoquidem eiusdem virtutis est bonum suum prosequi, & oppositum eius refugere. Simili ratione si homo nolit seruire Deo, nisi dona & beneficia accipiat, talis eius affectio mala est: quia seipsum & propriam commoditatem plus, quã Deum diligit. Sin verò homo considerans, quòd Deus cultores, ac seruos suos varijs beneficijs remuneret, exinde moueatur ad præcepta eius obseruanda, bonum & honestum actum Spei exercet, qui etiam à Charitatis virtute imperari potest: quandoquidem Deo gratum est, ipsique ea te placemus, si bona tum naturalia tum supernaturalia ab ipso, vt auctore omnis boni, speremus, & petamus. Videri potest Suarez *de virtut. Theolog. tract.2. disp.1. sect.4.* Nau. *c. inter verba 11. q.3. concl.5. num.23. & 24.*

CAP. IX.

VTRVM ACTVS MORALES SPECIEM, ET ESSENTIAM suam accipiant ab obiecto?

SVMMARIVM.

1 *Morale per se primò conuenit actibus humanis ex deliberatione rationis procedentibus.*

2 *Diuiditur in bonum morale, seu honestum, & malum morale seu inhonestum.*

Bonum honestum dicitur, quod substantiæ rationali liberæ per se decens est; inhonestum verò, quod eamdem dedecet.

3 *Actus morales bonitatis, vel malitiæ speciem accipiunt à reali obiecto suo: consequenter bonitas, vel malitia in obiecto reperitur fundamentaliter, in actione formaliter.*

4 *Actus alij per se, & præcisè, ex obiecto mali sunt; alij verò propter legis positiuæ prohibitionem.*

5 *Actus morales alij internè consummantur, alij verò in externam operationem transeunt.*

Externa moralis operatio obiectiuè quidem prior est actu interno: sed vt exercita ab actu interno, posterior tanquam participans bonitatem, vel malitiam ab interno actu.

6 *Actus internus, & actus externus in genere moris non faciunt numerum.*

7 *Actus internus voluntatis efficax, si opere non completur, quia deest operandi facultas, habet quidem omnem substantialem bonitatem, vel malitiam; sed non accidentalem; quandoquidem externa executione materialiter perficitur.*

1 NOtandum est primò, Morale (pro vt opponitur naturali) dicitur illud quod ordinem habet ad substantiam rationalem liberam. Per se primò, ac formaliter conuenit actibus humanis internis, ex rationis deliberatione prodeuntibus; secundùm analogiam verò tribuitur tum actibus externis, qui rationis, ac voluntatis imperio subduntur; tum alijs etiam rebus. Nam & scientia moralis dicitur, quæ de moribus differit; virtus moralis, quæ mores hominis moderatur: ad eum modum, quo sanitas primò, ac formaliter dicitur bona animalis constitutio: secundum analogiam verò, & denominationem extrinsecam alijs rebus v.g. cibo, vrinæ tribuitur.

2 Notandum est secundò. Morale per se diuiditur in *bonum morale*, quod aliàs honestum dicitur; & *malum morale*, quod alias inhonestum, ac prauum vocatur. Bonum morale, siue honestum est, quod substantiæ rationali per se consentaneum, ac decens est: adeòque moralis bonitas consistit in ratione, siue ordine conuenientiæ cum substantia rationali libera. Malum verò morale, siue inhonestum est, quod per se repugnat ac dedecet rationalem liberam substantiam: ideòque moralis malitia formaliter consistit in ratione substantiæ cum rationali libera substantia. Etenim bonum idem est, quod alicui conueniens, & malum, quod inconueniens. Quare sicuti bonum naturale dicimus, quod conuenit repugnãtiæ naturali, quatenus talis est: v.g. corporis bonum est sanitas, animæ scientia, virtus; ignis, calor, aquæ, frigus: mala verò naturalia, quæ eisdem contraria sunt; ita etiam bonum morale, seu honestum appellatur, quod conuenit substantiæ morali, id est, arbitrij libertate præditæ, quatenus talis est, malum verò morale, quod eandẽ dedecet. Vide S. Th. *q.18.a.4. & 5.*

Etsi verò moralem bonitatem, ac malitiam plerumque explicemus

cernus cum ordine ad dictamen rationis, quando dicere solemus: honestum esse, quod recta ratio, siue conscientia agendum dictat: similiter moraliter malum, seu inhonestum esse, cui recta ratio, siue conscientia repugnat: tamen hæc explicatio à posteriore nobisque notiore signo petita est, sicuti notauit Suarez *in Metaph. disp. 10. sect. 2. n. 12.* Nam ideò recta ratio iudicat amare Deum, misereri pauperis honestum esse, quia id re ipsa bonum honestum est: tale autem est, quatenus rationalem liberam naturam condecet. Similiter, ideo recta ratio iudicat mentiri, blasphemare inhonestum esse, quia re ipsa tale est: tale autem est, quatenus rationalem liberam naturam dedecet.

3 Assertio. Actus mortales bonitatis, vel malitiæ speciem atq; essentiam accipiunt ab obiecto suo. Si enim obiectum bonum ac decens sit, certa quadam habitudine conformitatis ad substantiam rationalem liberam, etiam actio circa tale obiectum bona, & honesta erit certa specie virtutis. Contrà, si obiectum indecens sit certa quadam ratione difformitatis ad substantiam rationalem liberam, etiam actio circa tale obiectum mala, & inhonesta erit in certa specie vitij, iuxta illud Oseę *c. 9. Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Ita docet S. Thom. *q. 18. art. 2. 4. & 8.* Exemplum: Amare Deum ideò bonum, ac honestum est, secundum speciem charitatis Theologicæ, quia Deus optimus peculiari quadam ratione humanæ voluntati congruit: & opus eleemosynæ ideò bonum est sub specie virtutis misericordiæ, quia miseria proximi, quatenus subleuabilis peculiari ratione hominem decet. Furtum verò ideo opus malum est sub peccato iniustitiæ, quia rationabilem substantiam peculiari modo dedecet, rem alienam à domino inuito auferre.

Corollarium I. Bonitas, vel malitia moralis, quam obiectum actioni tribuit, est in ipso obiecto fundamentaliter, atque causaliter: in actione verò formaliter ad eum modum proportionalem, sicut veritas, & falsitas formaliter sunt in actu intellectus: quippe intrinsecè repræsentante rem: ex qua, tanquam obiecto species, ac differentiæ sub genere cognitionis, veri ac falsi accipiuntur. Nam ideò cognitio vera est, quia res cognita ita se habet, sicut cognitio significat: & ideò cognitio falsa est, quia res cognita aliter se habet, quàm cognitio significat.

4 Pro pleniore autem intellectu tria obseruanda sunt. I. Discrimen est inter actus malos, qui per se, & natura sua mali sunt, vt fornicari, Deum, ac proximum odisse: & qui mali sunt ex prohibitione legis, vt festo die laborare, Missam non audire. Qui enim prioris generis sunt, speciem malitiæ accipiunt ob obiecto secundum se, at vero qui posterioris generis actus aut omissiones actuum malæ sunt, malitiam suam non habent ob obiecto præcisè, & secundum se, sed cum ordine ad legem præcipientem, aut prohibentem, vti magis patebit *tract. seq. c. 1. & 2.*

5 II. Discrimen etiam est inter actus morales, qui internè consummantur, vt charitas Dei, hæresis: & qui in exteriorem actionem prodeunt, vt eleemosynam dare, furari. Nam actus prioris generis vnicum obiectum habent, à quo suam speciem accipiunt: actus verò posterioris generis feruntur in obiectum interueniente aliqua actione externa: quæ proinde proximum & immediatum veluti obiectum est interni actus siue propositi: quare supra dixi, obiectum misericordiæ esse miseriam proximi *subleuabilem*, obiectum iniustitiæ furti esse rem alienam inuito domino *contrectabilem*.

III. Actus externus liberæ voluntatis, v.g. eleemosynæ datio, rei alienæ acceptio duobus modis considerari potest. Primò, vt obiectum, circa quod actus internus, videl. voluntas dandi, aut furandi, proximè versetur: Secundò, vt executio & effectus eiusdem actus interni. Priore consideratione habet actus externus bonitatem aut malitiam non formalem, sed fundamentalem: quia formalis bonitas aut malitia actus internæ voluntatis desumitur ab actu externo, tanquam proximo obiecto suo. Posteriore verò consideratione, habet actus externus formalem bonitatē, & malitiam: quamuis, non vt intrinsecè ipsi inhærentem, sed tributam dumtaxat per extrinsecam denominationem liberæ voluntatis, à qua imperatur. Quia, vt initio huius c. dixi actus humani interni per se priuò ac formaliter boni sunt, ac mali in genere moris, externi autem secundum analogiam seu attributionem extrinsecam. Videri potest Gabr. *in 3. d. 23. qu. 1. art. 1.*

Corollarium II. Malitia fundamentalis actus exterioris, prior est malitia actus interioris; sed malitia formalis eiusdem actus exterioris, posterior est malitia actus interioris, non quasi sint duæ malitiæ formales, sed vnica, quæ est in actu interno tamquam forma intrinsecè denominans, seu inhærens: in externo autem, vt denominans extrinsecè. Ex similia dici possunt de bonitate actus, v.g. dandi eleemosynam.

6 Corollarium III. Actus internus, & actus externus in genere moris non faciunt numerum: Vnicum, v.g. est peccatum furti, cuius formale, atque essentiale est furandi propositum atque voluntas: materiale est externa actio. Quare sufficit in Confessione explicare actum externum v.g. se furatum esse mille, quo ipso etiam indicatur internum propositum siue voluntas, à qua malitia, siue ratio peccati in actum externum, tamquam forma in subiectum deriuatur. Non autem sufficit ei, qui actum internum siue propositum peccandi opere externo compleuit, solum internum actum explicare. Etsi.n. is omnem formalem atque essentialem seu bonitatem, seu malitiam in se ipso contineat, tamen per actum externum materialiter perficitur, ac velut extenditur: vt proinde actus internus sine externo, quodammodo imperfectus exstat, quippe proximum finem suum non assecutus. Vide Durand *1. d. 42. q. 1.* S. Bonau. *ibid. a. 1. q. 1. & 2.* Nau. *in c. magna, d. 1. de pænit. n. 11. & seq.* Medin. *1. 2. q. 18. a. 2.* Bec. *tr. 2. c. 5. q. 7.*

7 Corollarium IV. Et si actus internus efficax voluntatis benè vel malè agendi, opere non completus, quia deerat opportunitas vel facultas perficiendi, alioquin certissimò perficiendus, æqualem bonitatem vel malitiam essentialem habet: & perinde laudem vel vituperationem, præmium, vel pœnam essentialem coram Deo meretur, ac si opere completus esset. (*Nam voluntas pro facto reputatur, vbi factum excludit necessitas,* ait S. Bern. Ep. 77. ad Hug. de S. Victore) quia tamen internus actus externo perficitur, & consummatur, ideò eius bonitas, vel malitia extensiuè ac materialiter augetur, qua de re Gabr. *in 2. d. 42. q. vn.* Nauarr. *in cit. c. magna, n. 18. & c. si cui, §. item, n. 2. ead. d. 1.* Quæ ipsa causa est, cur v.g. Martyrium in voluntatis proposito efficaci, parem quidem apud Deum laudem, gloriamque essentialem mereatur, ac si re ipsa consummaretur, non tamen accidentalis gloriæ laureolam Martyribus propriam, consequatur. Qua de re S. Thom. *in 4. d. 49. q. 5. art. 1. & 4.* S. Bonau. *in 2. d. 40. art. 2. q. 1. & d. 42. ar. 1. q. 2.* Richard. *ead. q. 40. ar. 1. q. 3. & 4.*

CAP. VIII.

DE HVMANARVM ACTIONVM circumstantijs in communi.

SVMMARIVM.

1 *Circumstantiæ sunt particulares humanarum actionum in genere moris accidentales conditiones.*
Earum duo sunt genera. quædam accidentaliter tantùm aggrauantes vel minuentes, quædam verò nouam speciem afferentes.
2 *Circumstantiæ afferentes nouam speciem subdiuiduntur, quòd quædam actioni retinenti propriam speciem ex obiecto, alteram adiungunt: quædam speciem actionis mutant sine ad aliam transferunt.*
3 *Omnis actio moralis, ac libera in indiuiduo, vel bona, vel mala est, & nulla indifferens.*

1 Circumstantias vocat S. Th. *q. 7. a. 1.* particulares humanarum actionum in genere moris conditiones, siue accidentales affectiones. Earum duo sunt genera, auctore eod. S. Th. *q. 18. a. 1.* Quædam enim actionis bonitatem, vel malitiam intra eandem speciem augent, vel minuunt: quamobrem dici solent aggrauantes, vel minuentes. Huius generis est, v.g. actionis vehementia, vel remissio; mora longa, aut breuis. Melior enim est dolor de peccatis intensus, quàm tenuissus, qui horam durat, quàm qui horæ quadrantem. Aliæ verò circumstantiæ peculiarē bonitatis, vel malitiæ speciem actioni adferunt, ob specialē quam gerit habitudinē conformitatis, vel difformitatis ad rationalē naturā: Vt si quis in *loco* sacro furetur, vel coniugij opus exerceat.

2 Porrò alterum hoc circumstantiarum genus, nouam speciem afferentium, siue, vt alij loquuntur, actionem ad nouam speciem transferentium, subdiuidi debet. Nam aliæ sunt, quæ nouam bonitatis, vel malitiæ speciem adferunt actioni, retinenti propriam speciem, quam habet essentialem ex obiecto: veluti si eleemosynam des, Deo satisfaciendi causa pro peccatis tuis, erit hæc actio in duplici specie virtutis, videlicet misericordiæ, ac pœnitentiæ. Item si fureris in loco sacro, spectabit hæc actio, & ad speciem peccati iniustitiæ, & sacrilegij. Aliæ verò circumstantiæ sunt, quæ mutant speciem actionis moralis, propriam ipsius bonitatem destruendo, & speciem malitiæ transferendo, v.g. si eleemosynam pauperi, des vanæ gloriæ causa, mutatur opus virtutis misericordiæ in opus vitiosum inanis gloriæ: item si coniugij in loco sacro debitum reddas, mutatur opus iustitiæ in sacrilegium, vide Medin. *quæst. 18. art. 3.*

Obijcies: Circumstantia, cum sit quoddam accidens, supponit actionem in propria specie persistentem non destructam. Nam accidens est, quod abest, & adest sine subiecti euersione Resp. ex doctrina, quam indicat S. Th. *1. 2. q. 18. art. 9. in corp. & a. 10. ad 1. & 2.* & tradit Alex. Alensis *in p. 4. q. 77. membr. 3. a. 2. §. 2.* Nau. *cap. consideret, n. 3. d. 5. de pænitentia.* Actio moralis dupliciter

considerari potest, vel secundùm absolutam, & specificam rationem, quam ex obiecto habet, præcisis circumstantijs; vel secundum rationem indiuidualem, quam re ipsa habet, spectatis omnibus circumstantijs, tamquam indiuiduantibus conditionibus. Dico igitur: Licet locus sacer *v.g.* sit propriè dicta circumstantia actus coniugalis, quatenus is spectatur secundùm obiectum præcisè specificans; non tamen est propriè circumstantia, sed transit in rationem obiecti, tribuentis actioni internæ (consequenter etiam externæ) primam & vnicam essentialem speciem malitiæ: quatenus actio spectatur secundum rationem indiuidualem, quam non ex obiecto *præcisè*, sed etiam annexis circumstantijs accipit. Eodemque recidit responsio Medinæ *q.18.a.6. in fine*. Quòd dici solet, circumstantiam, v.g. loci sacri mutare actum de bono in malum, non intelligendum esse; quasi actus antè bonus fuerit & in specie virtutis: per circumstantiam, verò transmutatus in speciem vitij: sed quod esset bonus, & in specie virtutis, nisi praua illa circumstantia inficeretur.

3 Ad extremum notanda est doctrina S. August. *lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. c. 18.* quam sequitur S. Th. *1.2. qu. 18. a. 9.* Richard. *in 2. d. 39. a. 2. q. 3.* Durand. *q. 1.* Capreol. *q. 1. a. 1. concl. 2.* Alb. Magnus *a. 4.* contra Alensem, *3. p. q. 35. memb. 3.* Scot. *in 2. d. 41. q. vnic.* Gabr. *q. 1. a. 2.* Vasq. *1.2. disp. 52.* Omnes actiones humanas, quæ secundùm speciem ex obiecto præcisè considerato, indifferentes sunt, per circumstantias, præsertim in finem, moraliter bonas, vel malas existere; ac proinde nullam esse actionem moralem ac liberam, quæ in indiuiduo indifferens sit. Prob. Omnis actio ex obiecto indifferens, v.g. festucam humo leuare, si humano modo ac deliberatè fiat, ob finem aliquem necessariò fit: quæ relatio ad finem, si recta atque rationi conformis sit, puta si festucam tollas, vt cubiculi mundities corporis atque animæ munditiem tibi conciliet, bona, & honesta est talis actio. Sin autem relatio ad finem rationi conformis nõ sit, vel quia ad finem malum refertur, vel quia ad nullum finem bonum refertur; sed festucam, v.g. humo tollis, solùm vt imaginationi, vel libertatis exercendæ appetitui satisfacias: tunc non minus otiosam ac vanam (quippe sine debito destitutam) actionem exerces, quàm si otiosum verbũ proferas, id est tale, *quod & ratione iustæ necessitatis & intentione piæ vtilitatis caret*, sicut post Origen. *homil. 1. in Psal. 38. Basil. in reg. breuioribus, interr. 23.* Hieron. *in c. Matth. 12.* definit. S. Greg. *7. moral. c. 25. & 3. p. pastoralis admonit. 15. & hom. 6. in Euang.* vel vt S. Bern. *serm. de triplici custodia* ait: *Otiosum verbum est, quòd nullã rationabilem causam habet.* Verbum autem otiosum peccatum esse, significat Dominus apud S. Matth. *c. 12. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in nouissimo die.* Ergo similiter peccatum est aliam quamuis otiosam, nulloque rationabili fine cohonestatam actionem exercere.

Pro solutione argumentorum contrariæ sententiæ, quæ proponit Vasq. *l. c.* duo aduertenda sunt: I. Cum dicitur, quasdã actiones, secundum speciem ab obiecto indifferentes esse, negatiuè explicari debet, vt sensus sit: Ex obiecto, secundùm se, ac præcisè spectato, nec bonitatem nec malitiam moralem habere; sed solum ex circumstantijs, præsertim fine: quomodo etiam Dialectici dicere solent, Naturam humanam præcisè spectatam, indifferentem, seu communem esse: quia secundum se non est determinata, sed per indiuiduantes conditiones. Ita notat Durand. *in 2. d. 40. q. 1.* II. Ad hominis officium spectat, corpus suum eiusque commoda referre ad virtutis studium, animæ salutem, Deique honorem: quod vbi homo præstiterit, quæ deinde agit corporis causa, (v.g. cum frigoris pellendi causa manus confricat) moraliter bona, & honesta censentur; si vel actu vel virtute ad dictum finem honestum referantur, cum corporis conseruatio sit fundamentum exercitij virtutum. Ita resp. S. Th. *q. 18. a. 9. ad 3.*

Cæterùm *tract. seq. in fine c. 5.* diximus sum hominem sæpè multas actiones exercere, solùm ex motiuo temporali alicuius commoditatis, vel vtilitatis: nihil omnino aduertentem, aut cogitantem de alio superiore fine honestatis, ad quem naturalem vel temporalem actionem referre deberet. Tunc autem accidit, vt actio moraliter, nec bona, nec mala sit: quia non fit secundum deliberationem rationis superioris attendentis, ad honestatem, vel inhonestatem, sine qua deliberatione moralis bonitas, vel malitia non consistit.

CAP. IX.

DE CIRCVMSTANTIIS IN PARTICVLARI.

SVMMARIVM.

1 *Circumstantiæ humanarum actionum septem numerantur.*
2 *Peccata tanto grauiora sunt, quanto sanctior aut sublimior persona, quæ peccat, si cum plena deliberatione agat.*
Grauior est iniuria quæ fit homini innocenti, sancto.
3 *Peccata externa in loco sacro commissa continent peccata irreligiositatis, plerumque veniale: tunc autem mortale, si actus valde turpis sit, vel ab Ecclesia specialiter prohibitus ob irreuerentiam loci sacri: vt fornicatio, furtum.*
4 *Finis extrinsecus, licet respectu operantis principale obiectum sit: est tamen accidentalis circumstantia operis, quod ob eum finem exercetur: puta si quis furetur causa fornicandi, vel ieiunet causa satisfaciendi pro peccatis suis.*
5 *Septem potissimum modis contingit, vt actio ex operantis arbitratu ad finem extrinsecum referatur.*
6 *Quotiescumque intentio praua, etiam electio praua est.*
7 *Quotiescumque electio praua, etiam intentio praua est.*
8 *Qui prauum medium eligit ob prauum finem, duo peccata committit: verumtamen actus impudicos, qui ordinariè coniuncti esse solent, non est necesse in confessione explicare, explicato principali actu fornicationis.*
9 *Peccata commissa in die festo non continent speciem irreligiositatis, nisi fiant ex directa intentione inhonorandi sacrum tempus.*

SEptem circumstantias numerat S. Th. *q. 7. a. 3.* ex Cicerone in Rhetoricis: Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Circumstantia *Quis*, significat conditionem siue qualitatem personæ operantis: & actui malo sæpè nouam malitiæ speciem confert: veluti si coniugatus fornicetur, non solùm contra temperantiam, sed etiam contra iustitiam peccat: si verò persona voto castitatis obstricta, etiam contra virtutem religionis peccato sacrilegij. Si persona publica, v.g. Prælatus, Parochus subditis indigentibus opem ferre negligat, non solum contra misericordiam; sed etiam iustitiam delinquit.

2 Interdum verò circumstantia hæc intra eandem speciem operis malitiam auget, quò pertinet personæ sanctitas, sublimitas. Nam grauius, cæteris paribus, est peccatum hominis fidelis, quàm infidelis; Deo accepti, quàm non accepti; docti, quàm indocti, Episcopi, Religiosi, Clerici, quàm Sæcularis, aut laici; eius qui singularibus beneficijs à Deo donatus est, quàm alterius. Quare S. Gregorius ait *hom. 9. in Euang. Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum.* Et Isidorus *lib. 2. de summo bono, cap. 19. Tantò maius cognoscitur pecatum esse, quantò maior, qui peccat, habetur.* Hinc Sapiens *c. 6.* dixit: *Potentes potenter tormenta patientur.* Vide S. Thom. *1.2. q. 33. art. vlt.* Vbi rectè admonet, id intelligendum esse de peccatis, quæ cum deliberatione perfecta committuntur, non item de peccatis ex fragilitate, aut subreptione: hæc enim in viris sanctis (qui desiderium, ac media peccatorum vitandorum adhibent) minus deliberata, adeóque leuiora esse solent. Vide eundem *in 2.2. q. 186. a. 10.* Nau. *in c. consideres, §. ingratus d. 5. de pœnit.*

Grauior, quoque est relapsus in peccatum mortale, quo sæpiùs eius remissionem homo à Deo consecutus fuerat; conuenienter S. Petrus *Epist. 2. c. 2.* Est enim hæc circumstantia ingratitudinis intra eandem speciem peccatum aggrauans, non nouam malitiam conferens, nisi quis formali, & expressa intentione vilipendendi beneficium, vel benefactorem delinquat, sicut explicat S. Thom. *1. p. q. 88. a. 3.*

Eadem circumstantia personæ interdum actui bono adijcit nouam speciem, siue virtutis iustitiæ: veluti si Parochus ex officio populum erudiat, sacramenta administret; siue virtutis religionis, si voto obstrictus ieiunium vel continentiam seruet, interdum intra eandem speciem actionis bonitatem auget, vt si vir doctrina excellens alijs se ob humilitatem postponat, vel subijciat, si pauper eleemosynam det, &c.

Circumstantia, *quid*, aliàs *circa quid*, significat conditionem, aut qualitatem materiæ siue obiecti, circa quod actio versatur. Sæpè actui malo confert nouam malitiæ speciem, vt in genere iniustitiæ, si accedas ad vxorem alienam: vel in genere impietatis contra parentes, aliosque consanguineos, affines, vt videre est in incestu, parricidio, fratricidio; vel in genere sacrilegij, vt in furto rei sacræ, fornicatione cum persona religiosa, percussione Clerici. Interdum intra eandem speciem actionis malitiam auget: vt si iniuriam inferas homini innocenti, sancto, iuxta illud Zach. 2. *qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei*, & prosequitur S. Th. *cit. qu. 73. art. 9.* Eadem circumstantia interdum actui bono nouam speciem addit: vt si pauperi sacerdoti eleemosynam largiaris, erit is actus in duplici specie virtutis nempè misericordiæ, & religionis, dummodo vtriusque virtutis honestatem animo intendas. Interdum verò intra eandem speciem actionis bonitatem auget, vt si viduis, pupillis, peregrinis, &c. humanitatis, ac liberalitatis officia præstes.

3 Circumstantia *Vbi* raro intra eandem speciem notabiliter peccatum aggrauat, nisi fortè in materia iniustitiæ; si coram pluri-

pluribus alicuius famæ detrahas, vel contumeliam inferas: sæpiùs verò nouam malitiæ speciem adfert, vt videre est in furto fornicatione admissa in loco sacro. Qua tamen in re dubitari solet, vtrùm id ex iure naturali, & diuino: an solùm Ecclesiastica prohibitione proueniat? Placet mihi sententia Medinæ *C. de confess. tr. 2. q. 9.* Suar. *tom. 1. de relig. lib. 3. de reuerentia debita locis sacris, c. 7.* Peccata externa ex natura sua inferre aliquam irreuerentiam locis, quæ ab Ecclesia ad sacros tantùm vsus destinata sunt: & quidem tantò maiorem, quantò magis, secundùm prudentis viri iudicium, actus malus sanctitati loci repugnare videtur: ita tamen, vt (seclusa Ecclesiastica prohibitione, qualis interuenit, v.g. in furto sacrilego) ratò sit censenda irreuerentia, & culpa mortalis contra religionis virtutem; peccatum in loco sacro committere, etiam externum, v.g. detractionis, turpiloquij: præterquam si actus valdè fœdus ac turpis sit, exempli causa, impudicos tactus in partibus verendis exercere, quamuis sine pollutione; eiusmodi non videtur posse excusari à sacrilegio mortali, contra ius naturale, ideòque in tali casu circumstantia loci sacri in sacra Confessione explicanda est; sicuti docet etiam Rodriq. *tom. 1. summ. cap. 270. concl. 1.* Licet contrarium sentiant Caiet. *t. 1. opusc. tr. 31. resp. 12. dub. 2.* Nauarr. *c. consideret, n. 20. d. 5. de pœnit.* Sanchez *lib. 9. disp. 15.* vbi aiunt, Peccata in templo admissa non habere circumstantiam sacrilegij, in confessione necessariò explicandam: nisi directè repugnent vsibus illis, ad quos locus sanctificatus est. Denique interdum peccatum in loco publico, vel in præsentia aliorum commissum, peculiarem scandali rationem continet.

Circumstantia *Quibus auxilijs*; partim significat propriè dicta instrumenta, quorum adminiculo, homo ad peccandum vtitur. Vt si armorum genere ad lædendum vel cruciandum exquisito, aut speciali lege prohibito alterum aggrediatur. Partim significat alios homines, iussu vel consilio ad criminis societatem sollicitatos: vnde peculiaris species malitiæ contrahitur vel scandali, vel eius peccati ad quod socius pellicitur, de qua re suo loco. Videri potest. Suar. *t. 4. disp. 22. sect. 4.* Azor. *t. 1. l. 2. c. 4. circumst. 4.*

4 Sequitur circumstantia *propter quid*, siue finis, quam circumstantiarum præcipuam esse, testatur S. Th. *q. 7. art. 4.* Nam finis est præcipuum motiuum voluntatis: quamobrem dixit Arist. *5. Eth. c. 2. consentiente,* S. Th. *q. 18. art. 6.* Eum qui furatur adulterandi causa, magis adulterum, quàm furem esse. Nam id magis tale est propter quod vnumquodque tale est, ait Arist. *1. poster. c. 2.* Furtum autem huic homini voluntarium est propter adulterium; ergo adulterium magis voluntarium. Cæterùm idem finis, licet in operantis intentione principale obiectum sit, ideòque actui interno speciem malitiæ conferens: est tamen accidens siue circumstantia ipsius peccati furti, quod propriam substantialem malitiam ab obiecto suo, videlicet rei alienæ contrectatione accipiens, ad adulterium accidentaliter, quippe operantis arbitratu, non suaptè natura refertur.

Vbi notandum, quòd duplex est finis actionis: Vnus ipsiusmet operis, qui finis obiecto intrinsecus, ac veluti imbibitus est: ideoque operi, seu actioni moralem speciem siue essentiam tribuit, veluti si pauperi eleemosynam des corporalis miseriæ subleuandæ causa, finis iste actioni propriam speciem confert, vt sit opus virtutis corporalis misericordiæ. Alter est finis operantis, qui & extrinsecus dicitur, quem nimirum operans suo arbitratu præstituit: veluti si eleemosynam des causa vanam gloriam captandi: vel pro peccatis satisfaciendi. Atque hunc posteriorem finem dico esse accidentalem circumstantiam afferentem actui (qui ex obiecto suo, fineue intrinseco bonus, vel malus est) nouam bonitatis, vel malitiæ speciem. Vide Medin. *qu. 18. ar. 4. ad 4. & art. 11. reg. 3.*

5 Porrò septem potissimum modis contingere potest, vt actio ex operantis arbitratu, ad finem extrinsecum, tanquam circumstantiam moraliter efficientem, referatur: Vel enim actus ex obiecto bonus, refertur ad finem extrinsecum bonum, vt dare eleemosynam, gratia satisfaciendi pro peccatis. Vel actus ex obiecto bonus, refertur ad finem malum: vt dare eleemosynam ob vanam gloriam. Vel actus ex obiecto bonus, refertur ad finem indifferentem, vt si ieiunes solùm gratia parcendi sumptibus. Vel actus ex obiecto indifferens refertur ad finem bonum: vt iter facere religionis causa. Vel actus ex obiecto indifferens, refertur ad finem malum: vt ambulare ad fornicandum. Vel actus ex obiecto malus, refertur ad finem bonum, v.g. furari, vt eleemosynam dare possis. Vel actus ex obiecto malus, refertur ad finem malum, vt furari fornicandi causa.

Primo casu, circumstantia finis boni nouam bonitatis speciē addit actioni ex obiecto bonæ. Quare duarum virtutum pœnitentiæ scilicet, ac misericordiæ opus exercet, qui eleemosynam dat, vt Deo pro peccatis satisfaciat: quarum illa actio à Theologis dicitur imperata; hæc imperans, vt suprà dixi *c. 2. n. 8.* & videri potest libellus, qui inscribitur praxis bonarum intentionum, §. 2. ad hoc tamen, vt actus tam ex obiecto, quàm ex fine extrinseco bonus in duplici specie virtutis ac honestatis existat, requiritur, vt voluntas etiam ipsam bonitatem seu honestatem proximi obiecti per se eligat, quod fieri solet, quando ea etiam secundum se conducens est ad bonitatem seu honestatem finis principaliter intenti, sicut in suprà posito exemplo videre est, & notauit Becanus, *1. 2. tr. 1. c. 4. q. 3. concl. 3. q. 1.*

6 Secundo casu circumstantia finis mali omnino destruit, & efficit actum, qui ex obiecto bonus esset, simpliciter malum. Quare non tam habet rationem circumstantiæ, quàm obiecti, tribuentis actui morali primam, & vnicam malitiæ speciem: v.g. si eleemosynam des ob vanam gloriam, non actum virtutis misericordiæ, sed vitium actus vanæ gloriæ exerces. Hinc dici solet: *Quotiescumque intentio praua est, etiam electio praua est.* Siue *prauitas intentionis deprauat etiam electionem.* Qua de re S. Greg. *lib. 8. moral. c. 6.* S. Thom. *q. 18. art. 6. ad 2. & q. 19. a. 2. ad 2.* S. Bonau. *in 2. d. 40. a. 1. q. 1.* Gab. *q. vn. a. 2.* Azor. *t. 1. l. 2. c. 5. q. 6.*

Tertio casu, totus actus ex obiecto indifferens est: quippe cùm finis, ex quo actus in moralibus dependet indifferens sit, vti notauit Sanchez *lib. 4. moral. c. 7. num. 5.*

Quarto casu, circumstantia finis boni tribuit actui ex obiecto indifferenti primam, & vnicam essentialem bonitatis speciem: ideòque in genere moris non circumstantiæ proprietatem, sed obiecti rationem habet. Quare peregrinatio, v.g. religionis causa, opus est virtutis religionis. Vide S. Greg. *cit. c. 6.* non longè à fine vbi explicat locum Matth. 6. *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit.* Medin. *1. 2. q. 19. in fine art. 3.* Vasq. *d. 53. c. 2. num. 9.* Becanum *1. 2. tract. 1. c. 4. q. 3.*

Quinto casu, circumstantia finis mali confert actui ex obiecto indifferenti primam & vnicam essentialem speciem malitiæ: ideoque in genere moris amittit proprietatem circumstantiæ, & solius obiecti rationem acquirit. Hinc ambulatio fornicandi causa opus intemperantiæ est. Vide S. Thom. *qu. 18. art. 4. ad 4.* Ioan. Gers. *p. 2. operum,* vbi de intentione & fine affectionis.

Sexto casu, circumstantia finis boni, nihil confert actui ex obiecto malo, sed relinquit simpliciter, & vndequaque malum: v.g. qui furatur vt det eleemosynam, is actum, sub genere iniustitiæ malum: non item sub genere misericordiæ bonum exercet. Nam species quædam furti est, ex alieno liberalem esse, quare Eccles. *c. 34. Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata.* Et S. Aug. in Enchirid. *n. 22.* exinde ostendit, mentiri vt alicui prosis, esse peccatum, sicuti, & furari à diuite, vt pauperi possis dare. Idem docet *lib. contra mendacium, c. 7.* vbi etiam generatim ait: *Ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt.* Et Apost. ipse reijcit illam sententiam ad Rom. 3. *Faciamus mala, vt eueniant bona.* Hinc dici solet. *Quotiescumque electio praua, etiam intentio praua est:* Siue, *Prauitas electionis deprauat quoque intentionem.* Ratio peti debet ex discrimine inter bonum, ac malum morale, quia vt S. Dionys. ait *c. 4. De diuinis nominibus, Bonum ex integra causa est, malum ex quouis defectu.* Sensus est: Vt actio moraliter bona existat, necesse est tum obiectum, tum finem, & cæteras circumstantias bona esse, & rationi consentanea v.g. vt corporis refectio opus virtutis temperantiæ sit: necesse est & mediocrem cibi, potusue sumptionem existere, ac debito fine, loco, tempore, modo fieri. Quòd si eorum vnum solum deficiat, v.g. si comedas medio foro, aut in templo; vel vt alacrior fias ad iniuriam: etsi alia omnia adhibeas, quæ secundùm rationis præscriptum refectioni moderatæ necessaria sunt, non erit opus bonum virtutis, sed vitiosum, ac malum. Ita S. Th. *q. 18. art. 1. 3. & 11.* videri etiam Durand. *n. 2. d. 38. q. 1. n. 8.*

8 Septimo casu, circumstantia finis mali confert actui ex obiecto malo nouam malitiam; eamque vel specie distinctam: si finis ille prauus ordinem repugnantiæ cum recta ratione specificè diuersum habeat: vt videre est in furto fornicationis causa: vel solo numero distinctam, si prauitas finis eiusdem rationis sit cum prauo medio, sicut videre est in furante instrumenta, quibus vti possit ad furandas pecunias: hic enim duo peccata contra iustitiam solo numero distincta committit.

Excipe, nisi media eiusdem speciei malitiam continentia cum malo fine per se, ac ordinariè coniuncta esse soleant: tunc vnà cum fine eandem numero malitiam contrahunt. Exemplum habes in impudicis actibus, qui per se ad fornicationem referuntur, eamque ordinariè præcedunt, tamquam dispositiones, inchoationes: vt proinde explicato in Confessione actu principali fornicationis, necesse non sit explicare antecedentes actus accessorios, qui fuerunt veluti viæ, ac media, teste Suar. *3. p. t. 4. disp. 21. sect. 5. n. 26.* Imò Nau. *c. 6. Man. n. 17. & in c. consideret, n. 48. d. 5. de pœn.* idem censet de impudicis actibus fornicationē consequentibus. Nam licet hæc secundū se mortalia peccata sint,

numero distincta ab antecedente fornicatione; quippe ad quam referri amplius non possunt, tamquam media & viæ; (sicut rectè *l. cit.* Suarez notauit) moraliter tamen illi cohærent, tamquam accessoria, vt facilè intelligi soleant; profectò difficilè, & vix decenter explicari, aut à Confessario inquiri possint.

Sequitur circumstantia *quomodo*, quæ modum actionis significat, & interdum actui malo nouam malitiæ speciem confert: vt videre est in rapina siue furto violento, item in stupro violento; homicidio cum sæuitia, aut feritate: vt si in cadauer hominis à te occisi sæuias, in frusta seces, de quo S. Th. 2. 2. *q.* 159. *a.* 2. denique in omni peccato, facto ex formali legis contemptu, siue directa non obediendi intentione, de quo *tr. seq.* Interdum verò intra eandem speciem operis malitiam auget, vel minuit. Huc pertinet, vtrum peccatum commissum sit ex scientia, ac mera malitia; an ex passione; an ex culpabili ignorantia: num voluntate plenè determinata, an verò ex metu, suasione, precibus.

9 Circumstantia *Quando*, si sumatur pro temporis mora, qua actio durat, eius bonitatem vel malitiam accidentaliter auget. Alioquin verò temporis circumstantia, vt quòd Dominico, vel festo die eleemosynam dederis, ebrius fueris, vel fornicatus, non reddit actionem moraliter meliorem, deterioremve: multò minus nouam speciem addit, per se loquendo, iuxta probabiliorem sententiam Syl. *ver. confessio*, 1. *q.* 10. Caiet. *tom.* 1. *opusc. tract.* 18. *q.* 3. Nau. *in Man. c.* 6. *n.* 11. *& in c. consideret*, *n.* 22. *d.* 5. *de pænit.* Suar. *t.* 4. *disp.* 22. *sect.* 4. *num.* 21. contra Adrianum 4. *de confess. q.* 4. §. *Venio nunc*, S. Anton. 3. *p. tit.* 17. *c.* 17. §. 5. Medin. *C. de confess. tract.* 2. *q.* 9. Lessium *lib.* 2. *c.* 45. *dub.* 4. Nisi actio fiat cum directa intentione honorandi, vel inhonorandi sacrum tempus. Siquidem hoc discrimen est inter locum sacrum, & tempus sacrum: quòd locus, tanquam res permanens, consecrationis, moralisue sanctitatis capax sit: cui proinde exterioris, ac sensibilis praui operis exercitium secundùm rectam rationem repugnat: tempus, autem res transiens, non ita secundùm se capax est consecrationis, moralisve sanctitatis, sed dicitur sanctum per accidens, ratione sanctarũ operationũ, quę in eo fieri solẽt, ac debent.

CAP. X.

QVÆNAM PECCATORVM CIRCVMSTANTIÆ in confessione necessariò explicandæ sint?

SVMMARIVM.

1 *Circumstantiæ omnes mortales, quæ speciem mutant, vel nouam speciem adferunt, in confessione explicari debent.*

2 *Circumstantias quæ intra eamdem speciem, peccati grauitatem notabiliter augent, explicandas non esse, est communior DD. sententia.*

3 *Excipienda tamen hinc est circumstantia quid, seu circa quid, si attingat quantitatem, ac veluti integritatem obiecti substantialis, v. g. quòd decem millia furatus sis, quòd incestum in primo consanguinitatis gradu commiseris, quòd totam domus familiam, tanto hominum numero constantem, occidere proposueris.*

4 *Circumstantia relapsus non est necessario explicanda.*

Neque circumstantia duplicis præcepti, si v. g. violasti ieiunium vigiliæ cadentis in Quatuor tempora.

Neque circumstantia violati duplicis voti castitatis, puta si Religiosus, idemque Sacerdos fornicatus sit, debet dicere se Religiosum esse, sed non est necesse explicari circumstantiam sacri ordinis.

5 *Circumstantiæ peccati minuentes eæ tantùm explicari debent, quæ peccati malitiam vel omnino tollunt, vel ex mortali faciunt veniale.*

1 CONsentiunt Doctores circumstantias omnes mortales, quæ speciem peccati mutant, vel nouam speciem adferunt, in confessione explicandas esse: v. g. quòd calicem sacrum furatus sit; cum persona sacra fornicatus: idque expressè definit Trident. Concil. *sess.* 14. *c.* 5. *& can.* 7. Cum enim ad integritatem confessionis pertineat omnem mortalem malitiam explicare, sequitur, etiam circumstantias quæ propriam in se malitiam, siue speciẽ peccati mortalẽ continent, Sacerdoti explicandas esse.

2 De circumstantijs verò, quæ inter eandem speciem, peccati mortalis grauitatem notabiliter augent, dissentiunt Doctores, vtrùm non solùm ex consilio, sed etiam ex præcepti necessitate explicandæ sint? Communior sententia negat, S. Thom. *in* 4. *d.* 16. *q.* 3. *a.* 2. *q.* 5. Durand. *q.* 4. Palud. *q.* 3. *art.* 3. S. Bonau. *d.* 17. *p.* 3. *a.* 2. *q.* 3. Richard. *ibid. ar.* 3. *q.* 5. S. Anton. *p.* 3. *tit.* 14. *c.* 19. §. 7. *& tit.* 17. *c.* 17. §. 5. Adrian. *in* 4. *q.* 4. *de confess. a.* 2. Syl. *ver. confessio*, 1. *q.* 9. Nau. *cap.* 6. *Man. n.* 6. *& c. consideret*, *n.* 6. *d.* 5. *de pænit.* Couar. *in* 4. *decr. p.* 1. *c.* 1. *nu.* 18. Medin. *C. de confess. tract.* 2. *q.* 7. Philiarchus *t.* 1. *lib.* 2. *c.* 22. Valent. *q.* 11. *p.* 1. Quibus fauere videtur Trident. Concil. *cit. cap.* 5. vbi enumerare instituens ea omnia, quæ ad integritatem confessionis requiruntur, opus esse inquit, circumstantias confiteri quæ speciem peccati mutant: vnde contrarius sensus colligi posse videtur, circumstantias quæ peccati speciem non mutant, sed eandem tantùm aggrauant, necessariò confitendas non esse. Accedit ratio: Cum enim difficile sit discernere, quænam peccatorum mortalium circumstantiæ intra eandem speciem, multùm, & quæ parum aggrauent, non modicam difficultatem, scrupulorumque materiam iam Confessario, quàm pœnitenti ingerimus, si dicamus, circumstantias multùm aggrauantes ad sacræ Confessionis integritatem pertinere, sicuti notauit Nau. *loc. cit.*

Contraria tamen sententia affirmans, circumstantias multùm grauantes explicandas esse, est Barthol. Medinæ *in instruct. Confess. lib.* 1. *cap.* 6. §. 1. Soti *in* 4. *d.* 18 *q.* 2. *art.* 4. Lopez *p.* 1. *cap.* 29. Cani. *relect. de pænit. p.* 5. Henriq. *lib.* 5. *c.* 7. *num.* 6. Suar. *tom.* 4. *disp.* 22. *sect.* 3. Fundamentum est: Peccata eo modo Sacerdoti per Confessionem explicanda sunt, vt is de illorum qualitate, ac grauitate iudicare, conuenientemque cum pœnam, tum medicinam præscribere possit, sicut significatur in Conc. Trid. *cit. c.* 5. & in Concilio Vuormatiensi tempore Adriani II. & Ludouici Imper. II. *c.* 25. & in Concilio Trullano habito post VI. œcumenicum, *can. vlt.* Id autem fieri non potest, nisi notabiliter aggrauantes peccatorum circumstantiæ exprimantur.

3 Circa hanc difficilem quæstionem dicendum mihi videtur primò, cum Henriq. *lib.* 5. *cap.* 7. *num.* 6. Ex circumstantijs intra eandem peccati speciem notabiliter aggrauantibus, necessariò in confessione explicanda est circumstantia *Quid*, siue *circa quid*, si attingat quantitatem, ac veluti integritatem substantialis obiecti. Declaratur exemplis: I. In quantitate furti: neque enim satis est confiteri notabilem pecuniæ summam te furatum esse, siue mortale peccatum furti commisisse, sed necesse est definite dicere quantum furatus sis; num aureos mille, an centies mille, sicuti bene docet P. Sotus *de confess. lect.* 9. Valentia *tom.* 2. *disp.* 6. *q.* 18. *p.* 2. licet contradicat Lucas Pinellus *lib.* 2. *de pænit. cap.* 3. *dub.* 3. II. Qui malignum propositum habet plures homines, siue totam familiam domus supposito v. g. igne occidendi, is vnum numero peccatum committere videtur, teste Suar. *disp.* 22. *sect.* 5. *num.* 74. Nau. *c.* 6. *n.* 18. repugnante Azorio *lib.* 2. *c.* 4. *qu.* 2. §. *Secunda circumstantia*; tenetur tamen multitudinem hominum, quam occidere proposuit, in confessione explicare. III. Si hominem graui vulnere affecisti, vel etiam mutilasti; si viro Principi, vel homini magnæ auctoritatis coràm pluribus contumeliam intulisti: vt iniuria non leuis, sed atrox censeatur: Item si ab homine paupere pecuniam furatus es, arbitror tales circumstantias in confessione exprimendas esse: quia pertingunt ad notabilem grauitatẽ obiecti formalis, quod est iniustum damnum proximi. IV. Explicandum est in confessione, vtrùm ieiunium violaueris carnes comedendo, an sæpiùs in die comedendo alios cibos: quia vtraque abstinentia ab Ecclesia præcipitur: & prior illa obseruari potest, non obseruata posteriore, vt sit tunc quasi semieiunium. Ita docet Henriq. *lib.* 3. *c.* 5. *nu.* 6. *litt. l.* Suarez. *cit. disp.* 22. *sect.* 3. *num.* 12. V. In peccato incestus necessariò explicanda est circumstantia personæ, sitne in primo, secundo, an tertio gradu consanguinitatis, tametsi diuersitas eiusmodi circumstantiarum non adferat diuersitatem peccati specificam, sicuti testatur Caietan. 2. 2. *q.* 154. *art.* 9. Suar. *tom.* 4. *disp.* 22. *sect.* 3. *n.* 12. contra Nauarr. *cap.* 7. *num.* 4. *& c.* 16. *num.* 3. Ratio horum est: Quia circumstantia pertinens ad integritatem siue extensionem malitiæ substantialis est explicanda: cùm alioquin non vera substantia peccati mortalis explicaretur: Sed gradus primus consanguinitatis, quantitas duorum millium furto ablatorum, multitudo hominum occidendorum, & cætera, quæ suprà dixi, pertinent ad integritatem siue extensionem substantialis malitiæ horum peccatorum: Siquidem formalis, ac specifica malitia incestus consistit in irreuerentia, & impietate erga sanguine, vel affinitate iunctos, iuxta illud Leuit. 18. *Mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius*. Maior autem reuerentia debetur matri, v. g. quàm consobrinæ: ergo formaliter siue substantialiter maius peccatum est incestus cum matre, quàm cum consobrina. Item formalis, & substantialis malitia furti consistit in iniusto damno, &c. maius autem damnum per iniuriam infertur, si mille fureris, quàm si decem; item si ab homine paupere, quàm si à diuite. Confirmatur itidem doctrina ex S. Thom. *cit. quæst.* 7. *art.* 4. vbi ait, post circumstantiam finis, eam quæ est *quid*, seu *circa quid*, esse alijs principaliorem, quia *attingit ipsam substantiam actus*.

4 Dicendum est II. De reliquis aggrauantibus circumstantijs valdè probabilis, & tuta est sententia, eas omitti posse: quamuis tunc certum non sit, vtrùm notabiliter aggrauantes sint, quippe alijs Doctoribus id affirmantibus, alijs negantibus. Declaratur exemplis: I. Qui frequenter à Deo alicuius peccati remissionem

con-

consecutus, denuò lapsus est, non tenetur hanc relapsus circumstantiam confiteri, vti docet S. Th. *in 4. d. 22. q. 1. art. 4.* S. Bonau. *ibid. art. 1. q. 2.* Adrianus *in 4. de confeß. vbi de remiß. peccatorum, q. vlt.* Canus *relect. 5. de pænit.* contra Alensem *p. 4. q. 77. memb. 5. art. 4.* Valent. *to. 4. de sacram. pænit. q. 5. p. 2.* Henriq. *lib. 5. c. 8. n. 2.* quibus praxis confessariorum fermè repugnat. Cæterum etsi circumstantia relapsus aggrauet, ob maiorem erga Deum ingratitudinem, vti colligitur ex S. Th. *3. p. q. 88. a. 3. & 4.* non tamen certum est, vtrum notabiliter aggrauet: id enim negat Suarez *loc. cit.* Videri etiam possunt S. Thomas & S. Bonau. *cit. d. 22.* vbi disputant contra eos, qui arbitrati sunt, ideò relapsum, imò etiam antecedentia dimissa peccata in confessione iteratò explicanda esse, quia eorum reatus redeat, quod falsum est.

II. Qui in vigilia Apostoli incidente in Quadragesimam vel Quatuor tempora, binam Ecclesiastici ieiunij legem violat: aut qui festo die, in Dominicam incidente; Missam negligit, is vnicam malitiam, (quamuis grauiorem) committit: quia vtraque lex sub eadem ratione seu motiuo Temperantiæ, vel Religionis lata fuit. Quare communior est sententia, hanc circumstantiam duplicis violati præcepti in confessione explicandam non esse. Eam tenet Henriq. *lib. 5. c. 5. nu. 6. litt. F.* Vasq. *disp. 95. c. 3. nu. 8.* Azor. *to. 1. lib. 4. c. 2. q. 6.* Sanch. *lib. 9. de matrim. disp. 15. num. 6.* contra Nau. *c. 11. nu. 4. & lib. 5. consil. 15. de Cler. excom. minist. edit. 2.* Lopez *p. 1. instruct. cap. 29. §. tertiò dico.*

III. Si Religionem professus, idemque Sacerdos castitatis publicum votum violet, non duo sacrilegij peccata, sed vnum (tametsi grauius) committit: eò quòd duplicis voti obligatio ex eodem motiuo Religionis erga Deum concepta fuerit, sicuti notauit Azor. *cit. q. 6.* Quare satisfacit, si in Confessione dicat se Religionem professum esse, tacita circumstantia sacerdotij, secundum communiorem sentent. Lopez *lib. 1. instr. cap. 29.* (qui tamen negat illam circumstantiam esse multum aggrauantem) Henriq. *lib. 5. c. 5. n. 6. in comment. litt. g.* Sanch. *lib. 7. de matrim. disp. 27. q. vlt. n. 22.* Medinæ *in instruct. conf. lib. 1. cap. 14. §. 18.* contra Ægidium Coninch. *2. 2. to. 2. disp. 20. dub. 13. n. 131.*

Non arbitror tamen talem satisfacturum, si confiteatur Sacerdotem esse, vel Diaconum, tacita circumstantia professionis. Cùm enim professio in Religione, propter Ecclesiæ constitutiones, sit solemnis, & irreuocabilis traditio, ac veluti mors spiritualis, per quam ipsum etiam matrimonium ratum dissoluitur, apparet grauiorem obligationē erga Deum in se continere: qualem qui violat, is peccatum sacrilegij, & infidelitatis erga Deum, quasi substantialiter maius, (vtpote spirituale quoddam adulterium) committit, quàm si aliud castitatis votum violaret, sicuti benè notauit Henriq. *loc. cit.* Barthol. Medina *cit. §. 18.* etsi aliter Lopez, & Sanchez, qui tamen *nu. 28.* fatetur esse probabile, si Professus fornicetur, circumstantiam professionis explicandam esse, licet Sacerdos fornicans satisfaciat, si dicat se contra votum castitatis fornicatum tacito sacro ordine: Quia *Monachi fornicatio multò grauior videtur*, inquit Sanchez, quàm Sacerdotis: siquidem Sacerdotis fornicatio extrinsecè tantùm aggrauatur, propter sanctitatem, & sublimitatem personæ: at verò fornicatio Religiosi intrinsecè aggrauatur in ratione præuaricationis voti castitatis, quod in Religioso maius, & arctius esse constat, quàm in Sacerdote. Quinimò arbitror contra Sanch. *n. 34.* quòd neque Religiosus Societatis Iesu, simplicia vota habens in tali casu satisfaceret, si tantùm fateretur se voto castitatis obstrictum: cum per illa vota fiat vera traditio; ideòque arctiorem obligationem contineant, quàm alia simplicia vota extra Religionem.

Denique quod attinet ad circumstantias minuentes, consentiunt. DD. apud S. Bonau. *in 4. distinct. 17. par. 3. art. 2. quæst. 3.* Nauarr. *cap. 6. Man. num. 5.* illas solùm necessariò in confessione explicandas esse, quæ peccati malitiam, vel omnino tollunt, vel ex mortali faciunt venialem: *v. g.* si ignoranter quod malum est, egisti: si ob tui defensionem hominem occidisti. Supposito enim; quod tale homicidium Sacerdoti confiteri velis, nisi circumstantiam adijcias, grauiter illum decipies; existimantem te mortaliter peccasse occidendo, &c.

TRACTATVS TERTIVS: DE PECCATIS IN COMMVNI;

CAP. I.

QVID SIT PECCATVM.

SVMMARIVM.

1 *Peccatum aliud habituale dicitur, & aliud actuale.*

2 *Peccatum definitur: Dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei æternam.*

3 *Peccatum commissionis aliud non est, quàm actus humanus malus. Malus autem actus est, quia non est conformis suæ regulæ, quæ est lex Dei æterna, homini per lumen rationis manifestata.*

4 *Affirmatio, & negatio reducuntur ad idem genus.*
Peccatum omissionis in eo consistit, quòd homo non operans est, cum secundum legis præscriptum operari deberet.

5 *Quædam prohibita sunt, quia mala; quædam verò mala sunt, quia prohibita.*

1 SVppono, peccatum aliud esse actuale, & aliud habituale Habituale dicitur; quod post actuale, per modum habitualis defectus, permanet, donec deleatur, emundetur. Verum de eo nobis sermo non est: sed solùm de actuali.

2 S. Ioann. Epistol. *1. c. 3.* ait, quod peccatum sit *ἀνομία* id est, transgressio, siue præuaricatio legis diuinæ. Et S. Ambros. *in lib. de Paradiso, c. 8. quid est enim peccatum, nisi præuaricatio legis diuinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* S. August. verò *lib. 22.* contra Faustum *c. 2.* eumque sequutus S. Tho. *1. 2. q. 71. a. 6.* ita definiunt actuale peccatum, *dictum, factum, vel concupitum, contra legem Dei æternam:*

3 Circa hanc definitionem tria aduertenda sunt: Primum, ex S. Th. *in corp. cit. a. 6.* Peccatum commissionis aliud non est, quàm actus humanus malus: est autem actus humanus, quia voluntarius, & liber: malus verò est, quia caret debita commensuratione. Porro omnis commensuratio cuiusque rei spectatur per comparationem ad suam regulam, à qua si res discedat, erit incommensurata. Regula autem humanæ voluntatis propinqua est ratio hominis; remota verò, sed principalis, Dei mens ac voluntas, quæ est lex æterna, homini per naturale lumen rationis manifestata, teste Apost. ad Rom. 2. *Opus legis scriptum in cordibus* &c. Atque ideò S. Aug in definitione peccati primò posuit, quod pertinet ad substantiam humani actus, & est quasi materiale in peccato commissionis, *dictum, factum, vel concupitum:* Secundò, quod pertinet ad rationem mali, & defectus, atque est quasi formale in peccato, *contra legem Dei æternam.* Etenim malitia peccati formaliter non est aliquid reale, & positiuum, quia alioquin Deus esset causa peccati, (seu malitiæ moralis) sed est priuatio, seu defectus honestatis, quam homo operans seruare deberet ex legis præscripto, vt rectè dictum sit à Dauide *Psalm. 4. Vt quid diligitis vanitatem* (impij) *& quæritis mendacium?* Vide P. Sotum *de instruct. sacer. par. 2. de peccatorum discret. lecti. 6.*

4 Alterum ex eod. S. Th. *resp. ad 1.* Nihil obstat huic definitioni, quod videatur comprehendere sola peccata commissionis, & non omissionis, qualia sunt si omittas dicere, facere, &c. quæ oportebat. *Nam affirmatio, & negatio reducuntur ad idem genus*, sicut constat etiam ex *l. si mora, ubi Gl. verb. facto. ff. sol. matrim.* Quare per *dictum*, in definitione S. Aug. intellige etiam *non dictum*, per *factum* etiam *non factum*. Et sicuti paulò ante dixi de peccato commissionis, esse actum liberè volitum, & malum, ita de peccato omissionis dicendum est, esse omissionem actus liberam, & malam: atque hanc malitiam formaliter consistere in dicta priuatione actus seu operationis, quam homo ex legis præscripto exercere deberet. Breuiter dici potest, Peccatum omissionis in eo consistere, quod homo non operans sit, cùm secundùm legis præceptum operari deberet: peccatum autem commissionis in eo, quod homo operans sit, non sicuti ex legis præscripto operari deberet.

5 Tertium: Nihil obstat, sed magis fauet huic definitioni, quod DD. aiunt cùm Glos. *in c. ex par. 1. de offic. deleg. Quædam esse prohibita, quia mala sunt, quædam verò mala esse: quia prohibita sunt.* Nam ex hoc dicto habetur, quod omne peccatum sit contra legem, seu præceptum, quamuis cum discrimine. Quædam enim per se, & suapte natura mala, & inhonesta sunt, atque idcircò præceptis diuinis, & interdum etiam humanis prohibita, aut periurium, blasphemia. Quædam verò per se mala, ac inhonesta non sunt, sed talia fiunt per positiuæ legis prohibitionem, vt festo die laborare; quamuis autem talis lex ab humano

Magistratu posita sit, tamē eius transgressio etiam diuinæ æternæ legi consequenter repugnat: *qui enim resistit potestati, Dei ordinationi resistit, ad Rom. 13.* siquidem Deus iubet, & ratio naturalis dictat legitimis Superioribus, seu Potestatibus humanis obedienduim esse: cum talis potestas à Deo sit. Vide S. Th. *loc. cit. ad 4.* Nau. *prælud. 7. Man. n. 12.* Victor. *relect. de potest. ciuili, n. 15.*

CAP. II.

DE SPECIFICA VNITATE, AC DISTINCTIONE peccatorum.

SVMMARIVM.

1 *Vnitas, & diuersitas peccatorum, quatenus præceptis positiuis repugnant, optimè desumitur penes vnitatem, & diuersitatem formalium præceptorum.*
2 *Vnitas, & diuersitas specifica peccatorum, quæ & quatenus & naturali legi aduersantur, proximè ac formaliter sumitur ex rectitudine virtutis oppositæ; remotè ac fundamentaliter ex obiecto.*
3 *Plures sunt peccatorum, quàm virtutum species, siue vni virtuti plura peccata opponi solent.*
4 *Inter peccata specie diuersa, quæ grauiora sint, ex obiecto præcipuè cognoscendum est.*
Maiori virtuti maius vitium opponitur.

1 Assertio I. Vnitas, & diuersitas specifica peccatorum, quatenus præceptis positiuis repugnant, optimè desumitur penes vnitatem, aut diuersitatem specificam præceptorum. Ita ex communi Vasq. *disp. 98. c. 2.* Sanch. *lib. 9. de matrim. disp. 15. n. 5.* Porrò specifica vnitas, & diuersitas præceptorum non debet attendi penes præcipientes: fieri enim potest vt tam Dei, quàm humani Magistratus præcepto eadem res sub eadem ratione præcipiatur, aut prohibeatur, in quo casu transgressio horum præceptorum materialiter tantùm diuersorum, est vnum peccatum non tantùm specie, sed etiam numero: v.g. furari, quod humana lege tanquam iniustum prohibetur sub eadem ratione, qua etiam naturali, & diuino iure: Sed considerari debet vnitas aut diuersitas præceptorum formaliter, penes motiua honestatis: ita, vt si præcepta posita sint ex motiuo diuersarum virtutum, vel saltem diuersarum rectitudinum eiusdem virtutis, tunc etiam transgressio seu peccatum in diuersa specie existat. Sic v.g. iniusta percussio clerici, quæ lege Ecclesiastica sub excommunicationis pœna prohibetur, non tantum est peccatum contra iustitiam: sed etiam contra virtutem religionis, cuius intuitu lex illa Ecclesiastica posita est. Eademque ratio est de furto, quod fit in loco sacro, & speciali motiuo religionis ab Ecclesia interdictum est. Sin verò ponamus, blasphemias in Deum in aliqua diœcesi prohibitas esse sub excommunicationis pœna, transgressor præcepti vnum simplex peccatum committit contra religionis virtutem: quandoquidem illud non alia ratione seu motiuo ab Ecclesia prohibitum est, quàm iure naturali ac diuino antè prohibitum erat. Præcereà, fornicatio in loco sacro duplicem malitiam mortalem habet: vnam contra castitatem ex naturali, & diuino iure: alteram contra virtutem religionis: quia seminis voluntaria & illicita effusio seuerissimè ab Ecclesia prohibetur, ne in loco sacro fiat, adeò vt per eam pollui censeatur, si factum innotescat, de qua re vide Sanch. *lib. 9. disp. 15. q. 1.* Sin verò actus coniugalis extra necessitatis casum in Ecclesia exerceatur, vnicam culpam mortalem habebit, contra religionis virtutem. Ratio autem huius doctrinæ est: Quia legislatrix potestas hanc vim habet, vt id, quod iusta de causa præcipit, aut prohibet, materiam necessariam, seu obligatoriam constituat sub ea virtute, cuius intuitu lex lata est.

2 Assertio II. Vnitas, & diuersitas specifica peccatorum, quæ, & quatenus naturali legi aduersantur, proximè ac formaliter desumitur ex rectitudine, seu honestate virtutis, cui opponuntur: remotè autem, & fundamentaliter ex obiecto. Hæc est mens S. Th. *1. p. q. 48. a. 5. & 1. 2. q. 72. art. 1.* Assertio quoad posteriorem partem declarata fuit *tract. præced. n. 3.* Prior autem pars probatur. Nam priuatio accipit speciem à forma, cui opponitur: peccatum autem seu malum morale formaliter est priuatio boni honesti, seu virtutis, teste S. Dionys. *c. 4. de diu. nominibus*, S. Aug. in Ench. *cap. 11. & seqq.* ergo peccatum suam speciem accipit penes bonum honestum virtutis, cui opponitur. Videri potest Durand. *in 4. distinct. 16. q. 3.*

Corollarium I. Illa peccata specificè diuersa sunt, quæ vel diuersis virtutibus aduersantur, vt furtum, & blasphemia, vel quæ eidem virtuti, sed diuersa ratione difformitatis repugnant, vt periurium, & præuaricatio voti: item odisse Deum, & Deum non amare, cum oportet: quorum illud est peccatum commissionis, hoc omissionis: atque haud dubiè specie differunt, cùm diuersis modis contra virtutem charitatis erga Deum tendant; sicuti etiam indicat S. Th. *2. 2. q. 79. art. 2. ad 3.* Quamuis interdū omissio, & commissio ad eandem speciem pertinere possunt, vt rapere alienum, & non restituere, quod voluit S. Th. *2. 2. q. 72. art. 9.* & dicam *lib. 3. tom. 2. de iust. c. 2. num. 2.*

3 Corollarium II. Plures sunt species peccatorum, quàm virtutum; siue, aut alijs verbis dicam, vni virtuti plures peccatorum species opponuntur, v.g. liberalitati auaritia, & prodigalitas. Ratio est, Quia bonum ex integra causa est, malum ex quolibet defectu v.g. vt actus quo volūtas in Deū vel proximū fertur, charitatis existat, debet esse ex omni parte bonus: vt proinde bonitas moralis aliud non sit, quàm perfectio & integritas honestatis. Contra hanc autem honestatis perfectionem, seu virtutis integritatem varij repugnantes defectus committi possunt, v.g. Deum vel proximum odiendo, huic inuidendo.

4 Assertio III. Inter peccata specie diuersa, quæ quibus grauiora sint, ex obiecto etiam præcipuè cognoscendum est, vti docet S. Th. *q. 73. art. 4.* Quare peccata, quæ in Deum directè tendunt, vt Dei odium, blasphemia, &c. omnium deterrima sunt. Inter peccata contra proximum, grauius est homicidium detractione, & furto, quia maius est bonum vitæ, quàm bona hominis externa. Addit verò idem S. Th. *cit. art. 2.* Cùm virtus, & vitium circa idem obiectum versentur: (nam contraria circa idem sunt) consequens esse quòd maiori virtuti maius vitium opponatur: quamobrem odium Dei grauissimum peccatorum est, & detractationis peccatum grauius, quàm ebrietatis; nam illud iustitiæ opponitur, hoc temperantiæ: maior autem, & dignior est iniustitiæ, quàm temperantiæ virtus. Interim tamen negari non potest, quin peccata, quæ sub genere intemperantiæ maxima sunt, vt sodomia, &c. grauiora sint peccatis, quæ sub genere iustitiæ ex minoribus sunt, vt furtum, &c. Vide, si placet, Maiorem *in 4. d. 15. q. 24. concl. 5.*

Porrò, contra secundam assertionem obijcitur primò, Vnius formæ est vna priuatio opposita: ergo etiam vni virtuti vnum peccatum priuatiuè opponitur. Resp. Antecedens non esse verum in moralibus, quorum essentia consistit in conformitate, & difformitate cum substantia rationali: conformitas enim quamuis vna sit, tamen oppositæ difformitates ac discessus plures esse possunt, sic v.g. secundùm artem conformiter agendi non tot modi sunt, quot agendi difformiter, atque errandi: & viator sæpè vnicam viam habet in propositam metam perueniendi, plures verò excedendi, seu errandi.

Obijcitur secundò: Si peccatum formaliter consistit in priuatione boni honesti, non rectè dictum videtur suprà *tract. cap. 7. n. 2.* quòd malitia moralis siue peccatum formaliter sit indecentia, seu repugnantia cum natura rationali libera. Resp. hæc duo rectè cohærere. Cùm enim decentia, seu honestas virtutis formaliter non sit aliud, quàm congruentia cum rationali libera substantia, sequitur quòd eius priuatio, id est, indecentia, inhonestas, quæ est malitia moralis, aliud non sit, quàm repugnantia cum rationali libera substantia, vt ibi dictum fuit.

Obijcitur tertiò: S. Ambros. & alij super *cap.* allegati, definiunt peccatum esse transgressionem legis: Ergo hæc potius est formalis ratio peccatorum, & non, quam hic assignamus, quòd consistat in priuatione boni honesti, seu repugnantia cum rationali libera substantia. Resp. Has duas designationes inter se non pugnare. Verissimum enim est, quod omne peccatum sit transgressio legis, seu præcepti, vt suprà *cap. explicaui*. Immò addi potest, specificam peccatorum, etiam eorum, quæ naturali iuri aduersantur, diuersitatem desumi posse ex diuersitate specifica præceptorum, sicuti docet Vasq. *disp. 98. c. 2.* Verùm hæc ratio definiendi ac distinguendi est potius à posteriori, quòd attinet ad peccata contra legem naturalem: nam sicuti hæc non ideò peccata sunt, quia lege prohibentur, ita etiam non ideò specie differunt, quia diuersis legibus, seu præceptis prohibentur, sed potius ideò vetantur, & quidem præceptis specie diuersis, quia diuersam inhonestatem, indecentiam, seu repugnantiam cum rationali libera substantia gerunt. Maluit autem S. Aug. definire peccatum secundum aliquid nobis notius, quatenus est offensa contra Deum, quia talis consideratio quàm maximè etiam ad Theologum spectat, ait S. Th. *q. 71. art. 6. ad 5.* Et hanc esse communē Theologorum doctrinam testatur Vasq. *1. 2. disp. 98. c. 3.*

CAP. III.

DE NVMERICA DISTINCTIONE peccatorum.

SVMMARIVM.

1 *Peccata non ideò præcisè multiplicantur, quia sunt contra plura præcepta.*
2 *Si numerica distinctio obiecti materialis tantùm sit, non*

faci*s*

facit plura numero peccata.

3 *Peccata, quæ animo perficiuntur, vt hæresis, odium Dei vel proximi, sola interruptione ac repetitione multiplicantur.*

Sæpè tamen impossibile est, horum internorum peccatorum numerum in Confessione explicare: quare sufficit moram temporis dicere, quo in tali peccato perstitisti.

4 *Peccata, quæ externo opere perficiuntur, non censentur multiplicari per repetitionem propositi circa idem obiectum, quamdiu efficacitas propositi in libero aliquo affectu perdurat.*

5 *Qui eodem commotionis impetu alterum sæpius percussit, vel repetita contumelia affecit, semel tantum peccasse censetur: secus si per interualla ad verberandum, vel conuitiandum accessit, aut si in eadem contentione diuersæ rationis contumelias irrogauit.*

1 Assertio I. Peccata non ideò præcisè multiplicantur numero, quia sunt contra plura præcepta. Fieri enim potest, vt sub eadem formali ratione de eodem obiecto posita sint, vt videre est in præceptis ieiunij incidentis in eundem diem, Quatuor temporum, & Vigiliæ Apostolorum, aut Quadragesimæ, sicuti dixi super. *tract. cap. vlt.* Sin verò præcepta diuersis rationibus, aut motiuis de eodem materiali obiecto posita sint, tunc eorum transgressiones erunt diuersæ speciei, consequenter etiam numero.

2 Assertio II. Numerica distinctio obiecti, si tantùm materialis sit, vt si vnico actu plures homines occidere intendas: non facit plura numero peccata, sicuti dixi *cit. cap. vlt.* Secus si obiecti multiplicatio sit formalis, siue in ordine ad actum; quia voluntas quasi pluribus actibus in obiectum tendit: vt si proponas hodie furaturum decem, & cras viginti, vel proponas nunc furari claues, vt posteà fureris pecunias. Cùm enim actus internus essentialem ordinem gerat ad actum externum; ideò si externus siue obiectiuus vnitatem non habet, etiam actus internus virtualiter in genere moris multiplicatus censetur.

Exinde etiam colligitur: peccata externi operis circa materias paruas, v.g. parua furta, maneant plura venialia, & non transeant in mortale; tunc etiam propositum circa talia peccata frequentanda, per se loquendo, non fore mortale; sed veniale virtute multiplex. Cuius regulæ ratio est: Quia propositum internum peccandi accipit malitiam ab opere externo, tamquam proximo obiecto suo: ergo si actus externi repetiti circa materias paruas manent plura venialia, etiam propositum illorum erit veniale, virtualiter multiplex. Quando autem hoc ipsum accidat, vt transgressiones repetitæ circa materias paruas transeant in mortale, vel non, dicam infrà hoc *tract. 5. num. 7. & seqq.*

3 Assertio III. Peccata quæ animo perficiuntur, vt hæresis, Dei ac proximi odiū, &c. sola interruptione ac repetitione multiplicantur: vt proinde fieri possit eundem hominem mille peccata odij, internæ infidelitatis, vno die committere. Quæ est cōmunis apud Nau. *c. 6. n. 16.* Azor. *t. 1. lib. 4. c. 4. q. 4.* Suar. *p. 3. tr. 4. disp. 22. sect. 5.* qui tamen rectè aduertit n. 17. plerumque impossibile esse, internorum horum peccatorum numerum nosse: ideoque satis esse in Confessione moram temporis explicare: v.g. integro anno in inimicitia perstiti: & sæpè, cum inimici memoria occurrit, actus odij exercui, fermè in singulos dies, vel singulas hebdomadas. Similiter, & meretrix confiteri potest, se duos vel tres annos in statu meretricio perstitisse; & cuiusuis generis viris, etiā coniugatis, sacratis, religiosis, corporis sui copiā fecisse.

4 Assertio IV. Peccata, quæ in externa operatione perficiuntur, vt homicidium, furtum, fornicatio &c. non censentur multiplicari per repetitionem propositi circa idem obiectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo affectu perdurat. Ita Caiet. *to. 1. tr. 31. qu. 17. resp. 15.* Nau. *cit. n. 16. & in c. consideret, n. 48. d. 1. de pœnit.* Azor. *q. 6.* Suar. *loc. cit. n. 20.* Exempli causa, qui animo furandi domo egreditur, vnum numero peccatum internum committit: etsi in via malum furandi propositum, quod moraliter nunquam interruptum est, actualiter aliquoties repetat: Sin verò somno oppressus, in ea iam dispositione sit, vt externa actio, vel omissio non subdatur voluntatis libertati, & post somnum pristini propositi memor illud approbet, seu renouet, nouum quidem peccatum committit, sicut docent Nauarr. *cit. c. 6. n. 18. in fine*, Vasq. *1. 2. disp. 75. c. 3. & in moral. de restit. c. 5. §. 1. dub. 3.* contra P. Nau. *lib. 4. c. 4. n. 16.* Plerumque tamen necesse non est, eiusmodi internorum peccatorum numerum in Confessione edisere: cum id moraliter impossibile sit: sed sufficit temporis moram exprimere, v.g. integro mense perstiti in proposito. & qua sivi occasionē furādi, fornicādi. Inde enim prudēs Cōfessarius facilè iudiciū formare poterit de peccatoris statu.

5 Idem porrò Nau. *cit. c. 6. Man. n. 18.* & Azor. *qu. 5. ita resoluunt.* Qui eodem commotionis impetu, eademque pugna, vel contentione, alterum sæpius percussit, vel contumelia repetita affecit, semel tantùm peccasse cēsetur, saltem in ordine ad sacramentalem Confessionem. Sin verò per interualla ad verberandū, vel conuitiandum aggressus est: aut in eadem pugna, vel contentione diuersæ rationis contumelias irrogauit, v.g. compellando furem, latronem, adulterū, tria peccata commisisse censetur. Ratio discriminis est, quòd in priore casu verbera, aut contumeliæ maiorem ordinem moralis vnitatis habeant, quā in posteriore.

CAP. IV.

DE DIVISIONIBVS PECCATI ACCIDENTALITER.

SVMMARIVM.

1 *Peccatum aliud est commissionis, & aliud omissionis.*

2 *Si actio cum impletione præcepti incompossibilis causa omissionis culpabilis existat, tunc ipsa etiam actio peccaminosa redditur.*

3 *Si actio, alioquin incompossibilis, tantum comitanter, & per accidens se habeat ad omissionem culpabilem, ab ea non inficitur.*

4 *Sed etsi actio sit causa omissionis culpabilis, ideòque peccatum, non tamen est distinctum ab omissionis peccato.*

Excipitur si ad talem actionem, v.g. venationem, cuius causa Missam festo die negligis, tam inordinatum affectum geris, vt propter eam quamuis Dei legem transgredi paratus sis.

5 *Peccatum aliud est specialiter contra Deum, aliud contra ipsum peccantem, aliud contra proximum.*

6 *Peccata alia spiritualia, & alia carnalia dicuntur.*

7 *Peccatum aliud est cordis, aliud oris, & aliud operis.*

De essentiali, & specifica peccatorum diuersitate dixi *cap. 2.* Deinceps verò afferam diuisiones peccatorum secundum differentias accidentales; quippe desumptas ab accidentalibus peccatorum conditionibus.

Prima est: Peccatum aliud est commissionis, vt furtum, vsus armorum prohibitorum. Aliud verò est peccatum omissionis, vt parentes non honorare, Missam die festo non audire.

Peccatum commissionis opponitur præcepto negatiuo, quod pertinet ad declinandum à malo: v.g. ne Deum oderis, ne in parentes contumeliosus sis, ne furtum facias. Cuiusmodi præceptorum negatiuorum (præsertim si sint iuris naturalis) ea conditio est, vt omni tempore obligent: quamobrem Deum odisse, parentes contumelia afficere, furtum facere, nunquam licitum est. Peccatum verò omissionis opponitur præcepto affirmatiuo, quod pertinet ad faciendum bonum. v.g. Deum ama, parentes cole, pauperis miserere. Quorum præceptorum affirmatiuorum ea conditio est, vt non omni tempore obligent, sed certis temporibus, seu concurrentibus certis circumstantijs, non enim semper Deum actualiter amare, parentes honorare, aut omnibus pauperibus largiri possumus, vel debemus. Ita docet S. Th. *2. 2. q. 33. ar. 2. & q. 79. art. 3. ad 3.* Abb. *c. nouit. n. 39. de iud.*

2 Dubitari solet hoc loco: Vtrùm actio coniuncta omissioni culpabili sit peccatum, & quale? v.g. si dum Missam die festo audire debes, ores, studeas, aues capias, vtrùm tales actiones à neglectu seu omissione Missæ inficiantur, & culpabiles fiant. Resp. ex communiore doctrina Azor. *lib. 4. c. 3. q. 5.* Angles *in 2. d. 36. q. 2. diffic. 4.* Medinæ *1. 2. q. 71. art. 5.* Becan. *tr. 2. c. 3. q. 3.* Et dico I. Quando actio incompossibilis cum impletione præcepti, est causa omissionis culpabilis, tunc inficitur, & fit opus malum, propter circumstantiam mali effectiuam. Duobus autem modis actio incompossibilis potest esse causa omissionis culpabilis: Primò formaliter tantùm, & priuatiuè: Si enim velis Missam omittere v.g. ex contemptu, vel orandi tædio, solum istud propositū non sufficit ad exequendum peccatum, sed necessariò debes opus aliquod (latè sumpto nomine operis) deligere, quod sit incompossibile cum auditione Missæ, v.g. interim domi manendo, vel foras spatiando: tunc dico, hanc mansionem, vel ambulationem esse peccatum, quia causa est peccati, quippe per se impediens præceptam Missæ auditionem. Secundò fieri potest, vt actio incompossibiliter iuncta cum obseruatione præcepti sit etiam causa omissionis in genere finali, v.g. si quis Missam negligat, vt domi studere, vel cum socio officium canonicum orare possit, talis oratio, licet ex obiecto bona sit, per quam etiam Ecclesiæ præcepto satisfit, tamen per circumstantiam mali effectus, videlicet culpabilis omissionis, inficitur, vt absolutè mala actio existat.

3 Dico II. Si actio, alioquin incompossibilis cum obseruatione præcepti, non sit causa omissionis culpabilis, sed omninò cōcomitanter, atque per accidens se habeat, tunc non inficitur ab omissione, sed manet actio bona, vel indifferens, qualis secundùm se est. Exemplum: Si Missam die festo negligere decreuisti, atque idcircò domi manere elegisti, interim verò, ne tempus otiosè transigas, ægrum inuisis, vel ita legis: erit illud opus virtutis misericordiæ; hoc studiositatis. Item si Missam negligere propo-

proposuisti, atque idcirco foras spatiari decreuisti: posteà verò socium piscantem casu reperis, cui te adiungis: piscatio hæc nō fit actus malus, sed manet indifferens: cum non sit causa operis: quia etsi non piscareris, nihilominus foris maneres, Missamque negligeres. Est tamen hæc assertio contra Capreol. 2. *d.* 35. *q. vnic. solut. arg. contra 2. concl.* Valent. *t.* 2. *disp.* 6. *q.* 1. *p.* 4. & alios.

4 Dico III. Licet actio sit causa omissionis culpabilis, iuxta primom dicendum, ideòque peccaminosa; non tamen est peccatum distinctũ ab ipso omissionis peccato. Ratio est: Si Missam negligis, vt domi studeas, vel aues capias: studium istud, vel aucupium non est peccatum secundùm se absolutè, sed relatè, quatenus causa est peccati omissionis. Tota igitur malitia per se primò consistit in voluntaria omissione Missæ, & hinc redundat in actionem, quæ eius causa existit. Quemadmodum si quis hominem occisurus benè comedat, hastam præparet, domo excurrat: actiones istæ secundùm se indifferentes, malitiam non habent, nisi homicidij, cuius causa existunt. Quamobrem satis est in Confessione ipsum homicidium, aut propositum homicidij ita & Missæ culpabilem neglectum explicare; nec opus est causam adiungere, v.g. ideò Missam neglectam, vt poetam legeres, aues caperes.

Excipe, nisi quis tam inordinatum gerat affectum erga venationem, v.g. vt ob eam paratus sit quamlibet legem Dei transgredi, eiusque gratia & amicitia priuari: talis in venatione vltimum finem suum constituit, quod charitati erga Deum repugnat: quare hunc affectum mortaliter malum, & suoptè pondere in mortalia peccata inducentem, tenetur homo in Confessione aperire, sicuti docet Suar. 3. *p.* t. 4. *disp.* 22. *sect.* 4. *nu.* 11. Sanchez *lib.* 1. *moral. c.* 5. *num.* 15. Angles in 2. *d.* 37. *q.* 2. *diffic* 4. Quia explicato peccato omissionis, v.g. Missam, vel partem Missæ neglectam fuisse, non explicatur tota malitia causæ, videlicet prauæ affectionis, quæ ad plura peccata mortalia suoptè pondere inclinat. Eademque ratione docet S. Th. 1. 2. *q.* 88. *art.* 5. *iuncto* Caiet. ibid. Peccatum, quod alioquin veniale est, v.g. otiosam confabulationem, mortale fieri, si in eo finis vltimus constituatur. Et Sanch. *loc. cit. n.* 4. inquit, affectum mortaliter peccandi, non determinata specie peccati, aduersari charitati erga Deum.

Deinde, si quis concepto proposito negligendi præceptum, posteà etiam ad eiusdem præcepti executionem, in longum temporis spatium impotentem se reddat, nouum peccatum admittere videtur: si v.g. in sacris constitutus matrimonium contrahat, vel in diuturna nauigatione breuiariũ abijciat, sicut notat Medina 1. 2. *q.* 71. *a.* 5. §. *ad primum & secundum*.

5 Altera diuisio: Peccatum aliud peculiari ratione contra Deum committitur, videlicet quod Fidei, Spei, Charitati Dei, Religioni aduersatur: vt hæresis, desperatio, Dei odium, blasphemia, periurium, sacrilegium, &c. Aliud verò contra ipsum peccantem: videlicet, quod temperantiæ vel fortitudini aduersatur: vt ebrietas, luxuria, timiditas, &c. Aliud contra proximum videlicet, quod Iustitiæ, vel charitati erga proximum repugnat, vt furtum, homicidium, odium, inuidia, &c. Ratio diuisionis est: Quia aliæ virtutes Deum pro obiecto habent: vt Fides, Spes, Charitas, Religio: aliæ verò proximum, vt Iustitia, Misericordia, &c. aliæ solùm ordinant hominem in seipso, vt Temperantia & Fortitudo. Vide S. Th. 1. 2. *q.* 72. *art.* 4.

6 Tertia diuisio: Peccata alia sunt spiritualia, & alia carnalia, sicuti docet S. Th. 1. 2. *q.* 72. *ar.* 2. Et sumitur ex Apostol. 2. ad Corinth. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus*. S. quoque Gregorius *lib.* 31. *moral. cap.* 31. docet, ex septem vitijs capitalibus quinque spiritualia esse, *Inanem gloriam, inuidiam, iram, tristitiam* (siue acediam) *& auaritiam*. Duo verò carnalia; *ventris ingluuiem, & luxuriam*. Dicuntur autem illa peccata spiritualia, quia consistunt in concupiscentia, vel inordinata delectatione spirituali, seu animali, orta ex sola apprehensione rationis: hæc autem peccata carnalia, quia consistunt in concupiscentia & inordinata delectatione carnali. Nam gula, inquit S. Th. *cit. art.* 2. perficitur in delectatione ciborum; luxuria in delectatione Venereorum. Vide eundem *q.* 31. *art.* 3.

7 Quarta diuisio: Peccatum aliud est cordis, aliud oris, & aliud operis, sicuti docet Cyrillus Hierosolym. catech. mystagog. 5. & S. Hieronym. super Ezechiel. *c.* 43. cùm ait: *Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus*. Quæ diuisio duobus modis intelligi potest, sicuti notauit Medina 1. 2. *q.* 72. *art.* 7. Azor. *t.* 1. *lib.* 4. *c.* 4. *q.* 1. Primò, vt sit tanquam generis in species peccatorum completas, sensusque sit: Quædam peccata cordis cogitatione, vel affectione consummantur, vt hæresis, odium Dei, inuidia, &c. Quædam oris sermone complentur, vt detractio, contumelia erga hominem, &c. Quædam opere perficiuntur, vt furtum, homicidium, &c.

Secundò accipi potest diuisio tanquam in gradus peccatorũ, vt sensus sit; Aliqua peccata inchoari cordis cogitatione & affectione: incrementum verò capere oris sermone; denique perfici, ac consummari opere, iuxta mentem S. Th. *q.* 72. *a.* 7. Exemplum dat Medina *l. cit.* Si quis fornicationem meditatur ac proponit, posteà verbis mulierem prouocat, denique opus perficit: hoc casu mortale peccatum committitur concupiscendo: sed nouum peccatum non admittitur alloquendo: commissum verò magis perficitur: nec denique aliud peccatum admittitur fornicando: sed iam admissum consummatur. Id verò hoc loco aduertendum est; Etiam ea peccata, quæ interno animo perficiuntur, vt hæresis, apostasia, blasphemia, &c. interno peccandi proposito inchoari posse, vt si quis hodie proponat, ad Hæreticos, vel Turcas crastino die deficere, aut Diabolo se deuouere, causa consequendi temporalem commoditatem, is nondum consummatè peccauit, neque hæreticus aut apostata adhuc est, cùm solùm deficiendi propositum habeat, vti dicam iterùm *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 14. *ante num.* 2.

CAP. V.

DE PECCATO MORTALI, ET VENIALI.

SVMMARIVM.

1 *Diuisio maximè celebris est peccati in mortale, ac veniale.*

2 *Etsi peccata venialia sint contra legem Dei, non tamen sunt contra finem legis, quæ est charitas, & amicitia cum Deo, vel dici potest. Venialia non esse contra legem Dei præcipuam, & quæ simpliciter necessaria sit ad salutem.*

3 *Peccati mortalis, ac venialis differentiæ accidentales sunt. Peccatum mortale, & veniale quasi infinitè distant: quare ex venialibus, quantumcumque multiplicatis, numquam efficitur mortale.*

4 *Peccata venialia sunt, vel ex genere suo, vel ex materiæ leuitate, vel ex imperfectione actus.*

5 *Cum aliquid per se malum non est, sed indifferens, excessus in eius appetitione, vsu've est tantum peccatum veniale.*

6 *In peccatis quibusdam aduersus Deum, qualia sunt odium, infidelitas, periurium assertorium, non reperitur veniale ob materiæ paruitatem.*

7 *Si plurium transgressionum paruæ materiæ neque secundùm se, neque secundum effectum moraliter coalescant, numquam efficitur mortale peccatum; Sin verò coalescant, tunc vltima transgressionis, v.g. vltimi furti materia, licet secundum se parua sit, tamē propter connexionem cū antecedentibus, grandis reputatur, & sufficiens obiectum peccati mortalis.*

8 *Qui vouit, se quotidie recitaturum Pater, & Aue, ita vt oratio cuiusque diei onus sit, etsi toto anno intermittat, peccat multoties venialiter, sed numquam mortaliter.*

9 *In voto reali, puta quotidie dandi paruam eleemosynam pauperibus, censetur vouens se obligare, si vno aut pluribus diebus intermittat, posteà compensaturum, quare in talis voti obligatione mortaliter peccari potest.*

10 *Si quis violet partem præcepti, ea non omninò absolutè sed etiam cum comparatione ad totum, cuius pars est, prudentis viri iudicio spectanda est, vt intelligatur, sit ne sufficiens obiectum peccati mortalis.*

11 *Motus appetitus sensitiui circa malum, interdum ante omnem deliberationem rationis excitantur, ideòque dicuntur primo primi, & omni culpa vacant.*

12 *Motus appetitus sensitiui, qui dicuntur, secundò primi, sequuntur deliberationem rationis imperfectam, ideòque culpam venialem continent.*

13 *Vt consensus voluntatis moraliter bonus, vel malus sit, debet esse rationis superioris, seu mentis, attendentis rationibus æternis.*

1 HÆc est quinta, maximè celebris, diuisio peccati in mortale, ac veniale. Mortale peccatum est, quod ob grauitatem sui gratiam & amicitiam cum Deo soluit, pœnamque æternam meretur. Ex quo apparet ratio nuncupationis: dicitur enim mortale, quia spiritualis vitæ principium, videlicet gratiam sanctificantem tollit, mortemque animæ adfert. Nam *homo per malitiam occidit animam*, ait Sapiens *c.* 16. & Apost. ad Rom. 6. *Stipendium peccati mors*, Rom. 8. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini*. Quæ autem talia sint, partim ex Scripturæ testimonijs colligitur, v.g. ad Gal. 5. *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*. Eph. 5. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Dei*. Partim verò ex præstantia aut necessitate virtutis oppositæ: vel, quod eodem redit, ex obiecto, circa quod peccata versantur, æstimari debet. Mortalia enim ex obiecto, siue ex genere sunt, quæ in Dei iniuriam directè tendunt: vel cum proximi iniuria, damno; vel ipsius operantis graui incommodo, contra naturæ ordinem, iuncta sunt; videlicet peccata contra

Theo-

Theologicas virtutes contra Religionē, Iustitiam, proximi Charitatem, denique quæ ad luxuriam pertinent, sicuti docet Sanch. *1. moral. c. 1. n. 4.* Verùm quæ ex genere siue obiecto mortalia sunt, per accidens fieri venialia possunt, vt posteà dicam.

Veniale peccatum est, quod ob leuitatem, gratiam, & amicitiam cum Deo non tollit, quamuis feruorem charitatis minuat, neque æternam, sed temporalem pœnam meretur. Et idcircò veniale nuncupatur, quia saluo principio (nimirum gratia) languorem & infirmitatem facilè curabilem animæ infert, veniamque facilè consequitur. De his loquitur Sapiens Prouerb. 24. *Septies in die cadit iustus.* Iacob *cap. 3. In multis offendimus omnes.* Vide S. Thom. 1. 2. *quæst. 72. art. 5.*

2 Corollarium I. Licet omnia peccata, etiam venialia, sint contra legem Dei, sicuti constat ex definitione peccati *capit. 1.* tradita, non tamen omnia peccata absolutè sunt contra finem legis, quæ est charitas, & amicitia cum Deo, sed sola mortalia. Addi etiam potest, quòd venialia non sunt contra legem Dei præcipuam, seu quæ simpliciter necessaria sit ad salutem. Vide auctorem Compendij Theologiæ apud Gersonem *p. 2. operum,* vbi de veniali peccato. Vasq. *lib. 143. c. 3. & 4.* Becan. *tr. 2. c. 2. q. 7.* P. Sotum *de peccatorum discrimine, cap. 10.*

3 Corollarium II. Licet diuisio peccati in mortale ac veniale, per se loquendo, sit secundùm differentias accidentales, vt patet in furto magnæ, & furto paruæ quantitatis, quæ essentialiter non differunt, sicuti benè docent Richardus *in 4. d. 16. art. 2. q. 2.* Valent. *t. 2. disp. 6. q. 18. p. 2.* contra Nau. *cap. 9. prælud. Man. n. 6.* tamen dubium non est peccatum qua mortale est, à veniali essentialiter differat. Sicut, etiam animal accidentaliter diuiditur in bipes, & quadrupes: sed bipes formaliter, vt bipes est, à quadrupede essentialiter discrepat. Etenim peccatum mortale auertit hominem ab vltimo fine, & infinito bono: peccatum autem veniale continet deordinationem circa ea, quæ sunt ad finem illum; ideòque peccatum mortale, & veniale quasi infinitè distant, sicuti edocet S. Th. 1. 2. *q. 72. art. 5. ad 1. & q. 87. a. 5. ad 7.* Quæ etiam causa est, cur ex venialibus quamuis multiplicatis nunquam fieri possit mortale, quia ex finitis nunquam efficitur infinitum, ait Nauarr. *in cap. Tres sunt, n. 5. d. 1. de pœnis.*

4 Peccatum veniale triplex est: Vnum ex natura & genere suo: Alterum ex materiæ leuitate: Tertium ea imperfectione actus. Qua de re agit P. Sotus *de peccat. discrim. lib. 7.* Azor. *t. 1. lib. 4. c. 9. q. 7.* Sanch. *lib. 1. moral. cap. 1.*

5 Quòd attinet AD PRIMVM; Veniale ex genere dicitur, quòd per se, & absolutè spectatum secundum proprium obiectū, non habet grauem cum recta ratione, & lege Dei repugnantiam: vtpotè nec in Dei iniuriam directè tendens, neque cum proximi iniuria, damno, aut ipsius operantis graui incommodo, contra naturæ ordinem, coniunctum, v.g. cogitatio vana, verbum otiosum, mendacium iocosum. Huc spectat omnis excessus, & defectus in passionibus animi secundum se indifferentibus: qua de re generalem regulam tradit Less. *lib. 4. c. 4. dub. 14. n. 110. Cum aliquid per se malum non est, sed indifferens, tunc excessus eius in appetitione, vsuve peccatum est duntaxat veniale, per se loquendo, & secluso graui nocumento, aliave malitia extrinseca,* tales sunt excessus in cibo, potu, coniugij vsu, ira, timore, tristitia, appetitu pecuniæ, honoris, laudis, excellentiæ. Nam in his mediocritatem attingere difficile est. Quòd autem ebrietas peccatum mortale sit, dicam *lib. 5. sect. 4. num. 4.*

6 AD ALTERVM quod attinet: peccatum, quod ex genere suo mortale est, vt furtum, detractio, &c. veniale efficitur, si materia siue obiectum exiguum sit, v.g. furtum vnius cruciferi. Nam vbi est parua materia, non nisi parua culpa oriri potest. Sed aduerte, quædam peccata esse, quorum obiectum etsi materialiter paruum videatur, formaliter tamen graue est, quia integra ratio ac veluti tota quantitas deformitatis in eo reperitur: sicuti videre est in peccatis, quæ directè contra Deum committuntur, videlicet Dei odio, infidelitate, &c. Quicquid enim in Deo oderis, infinitam eius bonitatem odio habes: & quamcumque ab eo reuelatam propositionem negaris, infinitam eius veracitatem negas. Idem accidit in periurio assertorio, in quo non sine grandi irreuerentia, etiam ad rei minimæ confirmationem, falsus testis Deus adducitur, sicuti dicam *lib. 4. tract. 3. c. 14. n. 2.* Vide Sanchez *lib. 1. moral. cap. 4. num. 1.*

7 Dubitatur hic primò: Vtrum transgressiones repetitæ circa materias paruas efficiant denique peccatum mortale. Respondeo & dico I. Si plurium transgressionum materiæ paruæ, neque secundum se ipsas, neque secundum effectum ab ipsis productum moraliter coalescunt, sed diuisæ manent, tunc omnes ac singulæ transgressiones veniales sunt, quæ nunquam mortale peccatum efficere possunt, iuxta doctrinam S. Th. 1. 2. *q. 88. a. 4.* Exempla sunt: Si quis quotidie in Quadragesima bolum panis extra statuta tempora comedat: si opifex omnibus diebus festis horæ quadrantem operi seruili insistat, secluso scandalo, contemptu. Si Clericus quotidie aliqua verba in officio recitando per negligentiam omittat. Ita docet Vasq. *disp. 146. c. 2. n. 3.* Sanch. *cit. c. 4. n. 9. & seqq.* Suar. *to. 2. de Relig. lib. 5. de voto, c. 5. num. 9. & seqq.*

Dico II. Si plurium transgressionum paruæ materiæ ob aliquē ordinem inter se moraliter vniantur, & coalescant, siue secundùm se ipsas, siue secundum effectum ab ipsis productum, tunc denique completur malitia mortalis in vltima transgressione, cuius materia siue obiectum, licèt præcisè spectatum, paruum sit, tamen propter ordinem & moralem connexionem cum antecedentibus, grande reputatur. Exempla sunt: Si ab eodem repetitis vicibus modicam quantitatem fureris, neque restituas, denique eò peruenies, vt non modicam rem alienam iniustè detineas, & magnum damnum proximo inferas. Qua de re dicam in materia de furto *lib. 3. tract. 3. de iust. c. 1. num. 5.*

Similis ratio est. Si interruptis vicibus plures Psalmos in eodem officio canonico omittas: si operi seruili eodem die festo sæpius, quamuis per modica tempora, insistas, aut eodem die ieiunij sæpius modicum quid extra statuta tempora comedas, denique fieri potest, vt mortaliter pecces. Præterea, licet in comedendo temperantiæ limites excedere, cum modico corporis detrimento, veniale duntaxat peccatum sit, si tamen frequentiùs, eodem, aut diuersis diebus comedendo, valetudinem denique grauiter te lædere animaduertas, mortaliter peccabis, ratione notabilis effectus siue damni, ex peccato gulæ prouenientis. Vide Vasq. *loc. cit. n. 6.* Sanch. *num. 11.* Suarez *num. 8. & 9.*

8 Porrò, ex tradita hactenus doctrina DD. citati resoluunt cum Soto *lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. col. 1.* contra Valent. *t. 3. disp. 6. q. 6. p. 4. q. 2.* Eman. Rodriq. *t. 2. summ. cap. 99. n. 1.* Si quis vouit, quot diebus Sabbathinis daturum se eleemosynam paruam in honorem B. Virginis, vel vouit quotidie recitaturum orationem Dominicam, ita, vt qualibet oratio, vel eleemosyna cuiusque diei onus sit, eaque finita extinguatur obligatio: tunc etsi toto anno votum violet, nunquam mortaliter, sed semper venialiter peccaturum. Imò addit Suar. *n. 16.* Sanchez *nu. 15.* idemque videntur sensisse Sotus *cit. loc.* propositum tale votum longo tempore violandi non esse mortale, sicut nec mortale erit peccatum, si proponas omnibus ac singulis diebus festis modicum laborare: vel diebus ieiunij modicum comedere, vel quotiescumque occasio se offert, venialiter mentiri, proximo detrahere. Quod verum est per se loquendo per accidens tamen, ratione adiuncti periculi labendi in peccatum mortale, timendum est, ne eiusmodi propositum mortali peccato non vacet, sicuti notauit Suar. *cit. cap. 5. in fine.* Sanchez *lib. 1. moral. cap. 4. n. 4.* & tradidit S. Bonau. *in 4. d. 16. p. 2. a. 3. q. 1.* S. Thom. *1. 2. q. 88. a. 4. ad 1.* vbi explicans dictum S. Augustini *hom. vlt. ex 50. cap. 3. & tr. 12.* super Ioann. *minuta plura peccata occidunt*, dispositiuè intelligendum esse ait, quia ex neglectu multorum venialium facilis fit lapsus in mortale, de quo videri potest P. Sotus de peccatorum discrim. *l. 7.* Cæterùm, si vouentis intentio fuit, dies voto suo definire non ad obligationem finiendam, sed vt insequentibus diebus quamprimum præstetur, quòd suis diebus omissum erat, tunc extra controuersiam esse debet, mortaliter peccari, quando longo tempore materia obligationis aucta, votum intermittitur ac violatur, vel ita violandi propositum concipitur.

9 Sed quæres. Vtrum in dubio vouens censendus sit obligare se voluisse ad supplendum diebus posterioribus, quod prioribus, neglexit, ideòque mortaliter peccare, si longo tempore sine iusta causa intermittat, vel intermittendi propositum concipiat. Respondeo. Si, vt ponimus, vouens dubius sit qualem intentionem habuerit, neque de ea ex circumstantijs coniectura capi possit, non displicet doctrina Dominici Soti *cit. ar. 1.* Realia vota plerumque ita concipi, vt mens sit ea supplendi, si vno die prætermittantur: v.g. si nouisti te singulis diebus crucigerum pauperibus largiturum, videris te obligare voluisse ad supplendum si aliquibus diebus omisisti. Personalia autem vota fermè non concipi cum tali onere; vt si quis voueat singulis diebus rosarium recitaturum, vel singulis septimanis ieiunaturum, frequentiùs esse solet vouentis intentio, vt oratio, ieiunium cuiusque diei aut hebdomadæ onus sit: quia alioquin obligatio hominis nimis difficilis accumularetur. Quamuis neque in hac re vniuersalis regula dari potest: cùm non rarò vouentes quotidianam orationem, si quod vno die prætermiserunt altero compensent, voto suo vtcumque satisfecisse se arbitrentur.

10 Dubitatur secundò: Vtrum quantitas materiæ, quæ sufficiat ad mortale peccatum, absolutè spectanda sit, an verò comparatione totius. Nam tres aurei v.g. si absolutè spectentur, magna quantitas sunt, si autem comparatione totius alicuius summæ, v.g. trium millium, exiguæ partis proportionem habent. Ponamus igitur, aliquem vouisse in piam causam se erogaturum ter mille aureos, & omnes soluisse præter tres, quos non sol-

uere

pere proponat, vtrùm mortaliter peccare censendus sit? Nauarr. *de orat. cap. 10. n. 43.* Azor. *t. 1. lib. 10. cap. 7. q. 3.* cum S. Antonin. aiunt, partim notabilem alicuius totius censendam esse tertiam: ex quo inferunt, eum mortaliter peccare qui in recitatione paruæ horæ canonicæ totum principium cum vno psalmo prætermittit. Addit verò Azor. negari non posse, partem etiam minorem tertia notabilem censendam esse, si totum valdè magnum sit, v.g. dies festus continet viginti quatuor horas, & pars quarta sex horas habet: nemo autem à peccato mortali excusat eum, qui die festo sex horis seruili operi insistit. Sed miror Azorium non attendisse eadem ratione, si totum non valdè magnum sit, sæpè tertiam eius partem notabilem non censeri, vt mortalis peccati capax obiectum sit. Exempli causa, si quis partem tertiam rosarij, vel vnius argentei floreni voto promissi exoluere neglexerit, non statim mortalis peccati damnari poterit. Eadem ratio est de tertia vnius horæ ex minoribus, præterquam quod horæ singulæ non tam alicuius, quàm partis totius officij canonici rationem habeant, sicut notauit Suar. *t. 2. de rel. l. 4. de hor. canon. c. 25. n. 16.*

Quare respondeo ad quæstionem cum Suarez ibidem, & Sanchez *lib. 1. cap. 4. num. 17.* Etsi regula vna generalis assignari non possit, tamen magnum, & paruum non omnino absolutè, sed etiã cum comparatione ad totum, cuius pars est, prudentis viri moralì iudicio, æstimandum esse; vt intelligatur, sitne sufficiens mortalis peccati materia. Quemadmodum enim orbis terræ absolutè quidem magnus est, comparatione tamen totius mundi valdè exiguus, & vix æstimandus, ita etiam in alijs rebus, quod absolutè magnum est, comparatione totius, à quo multoties superatur, paruum quandoque censetur, & moraliter non valdè æstimabile. Quam sententiam Suarez tradit *tom. 1. de relig. lib. 2. de festis, cap. 31. num. 2.* vbi disputans, quantum tempus operis seruilis in die festo constituat peccatum mortale, ita loquitur, *Alij dicunt, si attingat horam integram, iam esse materiam grauem, sed nimis est & rigorosa restrictio, quia respectu totius diei pars vigesima quarta non apparet nimia.* Quare ad propositum casum probabiliter responderi potest; Talem voti præuaricationem non esse mortalem, cùm non censeatur notabilis: quia qui totum votum reale exoluit, præter partem eius millesimam, is fermè expleuisse existimatur: quemadmodum etiam homo, cui liberaliter promisisti donaturum ter mille, si omnes soluas præter tres, non censetur valdè ægrè laturus, aut vt magnam iniuriam æstimaturus: Ita, & Deus, cùm non sit seuerior exactor liberalis promissi, quàm homo.

Obijcies. Exinde secututum esse, vt neque is mortaliter delinquat, qui furatus ter mille aureos, aliquos ex ipsis retinet; reliquos restituit. Resp. negando consequentiã: discrimen enim est, quòd ille rem alienam aufert, hic verò suam non dat, cùm dare deberet, & quidem promissario non admodum inuito, si tota fermè gratuita promissio expleta fuit. Quæ est probabilis, & benigna decisio: quia in rigore contrarium dici potest; eò quòd vouens, seu promittens, post factam & acceptatam promissionem, totius rei promissæ ex iustitia debitor factus sit.

11 Ad Tertium, quod attinet, peccatum, quod ex genere suo, & obiecti grauitate mortale esset, sæpè numero veniale fit, ob imperfectionem actus. Pro qua re aduertendum: Motus appetitus sensitiui, ipsiusque voluntatis alij sunt, qui plenam, & perfectam rationis deliberationem sequuntur, ideòque ab obiecto, quod mortaliter malum est, etiam mortalem malitiam accipere solent. Alij verò sunt, qui ante omnem rationis deliberationem, naturaliter excitantur: quare vocari solent motus *primò primi*, id est, maximè primi. Iniecta enim animo cogitatione obiecti mali, siue à malo Dæmone per suggestionem, siue ab extrinseco per visum, auditum, &c. siue ex naturali dispositione ac infirmitate; exinde interdum naturaliter & necessariò appetitus, ipsaque voluntas in propositum obiectum mouetur, vt in hominis potestate non sit eiusmodi subitos motus cohibere, vel prorsus impedire, quamobrem omni culpa carent, teste S. Aug. *lib. 3. de lib. arbitrio c. 25. & lib. 1. de ciu. c. 25.* conuenienter Apostol. ad Rom. 7. *Sentio aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati* Et infrà; *Non quod volo bonum, id ago, sed quod nolo malum id facio.* quem locum explicat S. Hieron. *ep. ad Eustoch. de custodia virginitatis*, relatus in c. si Paulus, 32 q. 5. Nauarr. *in c. super tribus, d. 1. de pœnit. num. 4.*

Obijcies. Etsi homo cogitatione mali obiecti exorta, appetitum omnino cohibere non possit; potest tamen impedire, ne talis cogitatio in animo oriatur, occupando se alijs cogitationibus bonis, & honestis: ergo tunc motus in obiectum malum indirectè voluntarius existit, adeòque peccatum: quando homo negligit amouere eius causam, quæ est eiusdem obiecti cogitatio, sicuti ratiocinatur P. Sotus de peccat. discrimine, *capit. 8.* Resp. cum Vasq. *disp. 106. c. 3.* Azor. *lib. 4. c. 5. qu. 2.* Cogitationem primam in quouis negotio voluntariam non esse, sed naturalem, vt dixi *præced. tract. cap. 2. num. 10.* Tali autem orta cogitatione, v.g. circa obiectum secundùm se inhonestum, sed apprehensum dumtaxat sub ratione vtilis, vel delectantis, appetitus, ipsaque hominis voluntas naturaliter commouentur: consequenter peccatum nullum continet. Loquimur autem de motu, seu appetitione mali, quam ratio aduertens, si possit, impedire & repellere debet. Infrà verò dicam, tametsi homo cogitationem, ex qua prauus appetitus sensitiuus exurgit, tollere possit, abstinendo, v.g. ab audiendis confessionibus, à lectione, scriptione, consideratione peccatorum, v.g. carnalium, tamen ad id non obligari, si absit periculum consensus.

12 Alij denique motus sunt secundò primi, qui licet antecedant perfectam rationis deliberationem, sequuntur tamen considerationem, ac deliberationem imperfectam; adeòque fiunt cum consensu semiplenè deliberato, qualis consensus esse solet in semiebrijs, semidormientibus; similique modo in sobrijs, ac vigilantibus: sed animum passione iræ, timoris, &c. perturbatum, vel alienis cogitationibus adeò implicatum habentibus, vt ad id quod agunt, vel saltem ad actionis malitiam, eiusve periculum plenè non aduertant, adeòque non nisi imperfectè, ac leuiter delinquant, sicuti docent Nau. *prælud. 9. Man. num. 10. & cit. c. super tribus*, Medina 1. 2. *q. 74. art. 6.* Caiet. *verb. delectatio, post princip.* Vasq. *disp. 107. cap. 3. & 4.* Atque ita intelligendus S. Thom. *1. 2. q. 74. a. 3. ad 3. Motum sensualitatis, qui præuenit rationem* (perfectam) *esse peccatum veniale.*

13 Enimverò supra monui *tract. 2. c. 5.* Hominem nunquam peccare, nisi actualiter aduertat ad moralem malitiam operis, aut omissionis. Quare si die ab Ecclesia interdicto appositis carnibus, comestio tibi vtilis, ac commoda videatur, fieri potest, vt deliberatè comedas, & nihil pecces: si de Ecclesiæ prohibitione, & consequenter de operis malitia nihil cogites: imò fieri potest, vt tunc opus virtutis temperantiæ exerceas, si moderatè comedas. Idemque, quamuis rarius, etiam in ijs locũ habere potest, quæ per se mala sunt, vt animus in vehemente passione iræ, vel tristitiæ adeò absorbeatur cogitatione commoditatis, vel incommoditatis, vt vel nihil omninò, vel valdè tenuiter attendat ad operis malitiam, seu inhonestatem: quo casu vel nullum, vel dumtaxat imperfectum ac veniale peccatum erit, quod arbitror interdum euenire ijs, qui nimia tristitia absorpti sibi ipsis necem inferunt. Ratio huius rei peti debet ex doctrina, quam tradit S. Aug. *lib. 12. de Trinit. c. 12. & lib. 2. de Gen. contra Manich. c. 14.* S. Thom. 1. 2. *q. 74. art. 7.* Vt consensus voluntatis moraliter bonus vel malus sit, debet esse rationis superioris, (quæ à S. Aug. viro comparatur) & non tantum inferioris, quæ mulieri assimilatur. Ratio inferior dicitur, quæ humanis, ac temporalibus tantùm motiuis commoditatis, ac delectationis attendit; v.g. commodum atque vtile esse comedere, inimicum è medio tollere. Ratio superior est, quæ rationibus æternis honestatis, vel inhonestatis secundùm legem Dei attendit: verbi grat. quod carnium comestio die interdicto, vel hominis occisio illicita sit, seu legi repugnans: quòd moderatè suo loco, tempore comedere honestum sit. Dico igitur, volũtatis consensum nunquam moraliter, honestari, nisi moueatur, & eliciatur secundùm rationes æternas: & nunquam inhonestari, siue ad culpam imputari, nisi eliciatur præter, aut contra antecedentem considerationem rationum æternarum: dum videlicet voluntas magis patitur se moueri rationibus delectabilis, aut vtilis, quàm honesti. Quæ doctrina ab eodem S. Th. 1. 2. *q. 15. a. 4.* ita probatur: Finalis sententia pertinet ad supremum iudicem: sed ratio superior, attendens rationibus æternis diuinæ legis, supremus in homine iudex est: Ad hanc enim puta mentem, pertinet iudicare de rationibus humanis ac temporalibus, ab inferiore parte propositis. Cùm igitur consensus deliberatus, ob quem homo culpandus sit, debeat esse sententia vltima, (si enim aliud superius examen in homine superesset, excusare se posset & dicere, causam non esse omninò discussam, neque iudicium finitum) sequitur hinc, quod consensus in peccatum debeat esse rationis superioris.

Neque obstat, quod Caiet. *1. 2. q. 74. art. 3. & 4.* P. Sotus *par. 2. instit. sacerdot. de discrim. peccatorum, c. 8.* & alij apud Vasquez *disp. 105. cap. 2. & 3.* existimant, secundum Aug. *lib. 5. contra Iulian. Pelagian. c. 3.* fatendum esse, quod motus appetitus inclinati in malum peccatum sit (veniale) licet omnem rationis deliberationem præueniat. Nam hæc doctrina alienissima est à mente S. Augustini, quippe qui tum ibi, tum aliàs sæpè secutus Apostolum ad Rom. 7. concupiscentiam vocat peccatum, non quod propriè & in se peccatum sit, sed quia à peccato primorum parentum orta est, & quia in peccatum trahit, illudque facit, si reginam Mentem superet, sicuti clarè explicat *lib. 1. de nupt. & concupisc. cap. 22. & subiungit. Vocatur peccatum, quia peccato facta est,* concupiscentia, *cum iam in regeneratis non sit ipsa peccatum: sicuti vocatur lingua locutio, quam facit lingua; & ma-*

nus

enus vocatur scriptura, quam facit manus. Itemque sic vocatur peccatum, quia peccatum si vincit, facit: sicut vocatur frigus pigrum, non quod a pigris fiat, sed quod pigros facit. Eadem habet *libr. 1. contra 2. epist. Pelag. c. 13. lib. 1. retract. cap. 15. & lib. 6. contra Iulian. Pelag. c. 9. & 10.* vbi ait, *desideria carnis, appellari peccatum, non eo modo quo facit reum, sed quòd sit reatu primi hominis factum, & quòd rebellando, nos trahere nititur ad reatum.* Et paulò post: *Quantum ad nos attinet, sine peccato semper essemus, donec sanaretur hoc malum, si ei nunquam consentiremus ad malum: Sed in quibus ab ipso rebellante, etsi non lethaliter, sed venialiter tamen vincimur, in his contrahimus, vnde quotidie dicamus, Dimitte nobis debita nostra.* Vide eundem *de verbis Apostol. serm. 5. & 6.* Henriq. de Gandauo *quodlibet. 6. q. 32.*

CAP. VI.

DE DELECTATIONE MOROSA.

SVMMARIVM.

1 *Duplex est voluntatis affectus, vnus efficax, qui dicitur propositum: alter simplex complacentia, siue exequendi voluntate.*

2 *Aliud est delectari de re cogitata, aliud verò delectari de ipsa suscepta cogitatione: hæc enim per se mala non est, licet circa rem secundum se malam, v. g. fornicationem, occupetur.*

3 *Aliud est delectari de opere malo, & aliud delectari de modo operandi malè.*

4 *Omnis delectatio directè voluntaria de opere secundùm se mala, similiter mala est.*

5 *Delectatio voluntaria circa malum, morosa vocari solet, non quod moram temporis requirat; sed quia, post rationis animaduersionem, voluntas in ea acceptanda persistit, quod temporis momento fieri potest.*

6 *Si quis sine causa, aut necessitate actionem exercet, ex qua intelligit delectationem carnis naturaliter orituram: tamen sine directa intentione, & sine periculo consentiendi, is peccat tantum venialiter. Sin verò causam iustam habet talem actionem exercendi, nihil peccat, permittendo carnis motionem exinde oriri.*

7 *Si homo turpis obiecti cogitationem, & hinc ortam sensitiuam delectationem repellere intermittat; quod placeat illi rei cogitatæ, & hinc ortus motus in parte sensitiua; committit peccatum mortale delectationis morosæ: Sin verò ideò expellere negligat, quia confidit de constantia partis superioris, non inclinata ad consensum, probabile est non peccare mortaliter.*

8 *Vt tamen dicta sententia etiam practicè probabilis sit, requiritur vt voluntas omittens carnalem delectationem, animum ad alia conuertendo, depellere, interim formalis displicentiæ actum exerceat.*

9 *Oblectari iis absolutè & secundùm se, quæ ideò tantùm mala, quia lege positiua, aut voluntario voto prohibita, non est mortale peccatum delectationis morosæ.*

10 *Non est mortale peccatum opus prohibitum desiderare, vel in eo delectari, sub conditione, si prohibitum non esset, modò opposita conditio auferat operis malitiam.*

11 *Sin apposita conditio operis malitiam non aufert, mortale peccatum est, opus ex se mortale sub eiusmodi conditione desiderare, aut eo voluntariè oblectari, v. g. Nisi infamiam timerem: vellem adulterari.*

12 *Coniux mortaliter non peccat, si de maritali copula coniuge absente cogitans, in re cogitata delectetur.*

13 *Vidua mortaliter peccat, si voluntariè consentiat in motum delectationis sensitiuæ, quæ ex recordatione præteritæ copulæ maritalis exurgit.*

14 *Coniux probabiliter excusatur à peccato mortali, si voluntariè delectetur in commotione sensitiua, orta ex imaginatione coniugis absentis.*

15 *Qui simpliciter ac præcisè se oblectat cogitatione mulieris; etsi illa consanguinea sit, vel Deo sacrata, committit vnum simplex peccatum mortale contra temperantiam: secus, si desideret, vel proponat cum tali fornicari: quare tunc circumstantiam personæ in Confessione explicari debet.*

1 NOtandum primò. Duplex est voluntatis affectus: Vnus efficax, qui dicitur voluntas, propositum, intentio exequendi quod cogitatum est: Alter inefficax, quæ est simplex complacentia, amor, siue delectatio in obiecto cogitato, sine exequendi voluntate. Hic loquemur de simplici delectatione.

2 Notandum secundò. Aliud est delectari de re cogitata, v. g. fornicatione; ita vt formalis ratio delectandi ex ipsa re sit: cogitatio verò sit tantùm conditio proponens & applicans rem cogitatam. Aliud verò est delectari de cogitatione, v. g. fornicationis, ita vt formalis ratio delectandi sit ex ipsa cogitatione, tanquam obiecto pulchro & iucundo. Nos hic loquimur de delectatione, quæ capitur ex re ipsa. Cùm enim cogitatio rei malæ per se mala non sit, sed interdum bona; veluti, si de rebus turpibus cogites docendi, vel admonendi causa: interdum autem venialiter mala, vt si ex curiositate de eisdem cogites; sequitur, delectationem quoque de eiusmodi cogitatione tanquam obiecto, per se malam non esse; sed interdum bonam, interdum venialiter malam. Ita docet S. Tho. 1. 2. *q. 74. ar. 8.* & amplectitur S. Antonin. *p. 2. tit. 5. cap. 1. §. 5.* Caiet. *verb. delectatio morosa*, P. Sotus, *de Peccat. discrim. cap. 9. ad finem.* Durand. *in 2. d. 24. q. 6.* Adrianus *in 4. de Euchar. in q. Quia dictum est, quòd somnus.* Vasq. *disp. 115. c. 5. num. 25.* Lopez *p. 1. instruct. c. 2. §. Tandem animaduersione.* Sanchez *lib. 1. moral. cap. 2. num. 3.*

3 Notandum tertiò. Aliud est delectari de opere malo, & aliud delectari de modo operandi malè. Si enim tibi in otio varia cogitanti, aut legenti, vel comœdiam spectanti repræsententur mirabiles modi furandi, alienam sponsam rapiendi; fieri solet, vt absque peccato placeat tibi, non furtum, raptus secundum se: sed furandi, vel rapiendi modus arte, ingenio excogitatus, sicuti notat Cajet. *l. cit.* Azor. *lib. 4. c. 6. q. 1.* qui alio etiam exemplo rem declarat: si v. g. videas hominem equo ridiculè cadentē lædi, sine peccato rides, & te oblectas, non ob illati vulneris damnum, sed ob cadendi & lædendi modum. Nos hic loquimur duntaxat de oblectatione, quæ ex opere malo capitur.

4 Assertio I. Omnis delectatio directè & expressè voluntaria, de opere secundùm se malo, similiter mala est, ita, vt si opus existat peccatum veniale, v. g. officiosum mendacium, immoderata comestio, etiam delectatio de eo venialiter mala sit: si autem opus mortale peccatum existat, v. g. fornicatio, ebrietas, homicidium, etiam delectatio de eo mortaliter mala sit. Quæ est sententia S. Th. *q. 74. ar. 8. ad 5.* Caietan. *ibid. & in summ. verb. delectatio*, Ioan. Gers. *par. 2. operum, in compend. Theolog.* vbi de consensu in delectationem, Nau. *c. 11. Man. n. 13.* Syl. *verb. delectatio q. 1.* Med. *q. 74. a. 6. docum. 1.* Azor. *lib. 4. c. 6. q. 1.* Less. *lib. 4. de iust. cap. 3. dub. 15.* Sanch. *lib. 1. moral. c. 2. n. 9.* Probatur: Nam delectatio est quædam inclinatio appetitus in obiectum cognitū. Abhorret autem à recta ratione, appetitum rationalem inclinatum esse in obiectum turpe siue inhonestum. Ergo, &c. Confirmatur: Deliberatè delectari de opere fornicationis, omnium sententia, est peccatum mortale: ergo etiam delectari de alio quouis opere, quod secundùm se mortaliter malum est. Neque enim ratio discriminis afferri potest, sicuti notauit Armilla *verb. cogitatio, num. 4.* Quamuis aliter discurrat Vasq. *disp. 111. c. 3. & 4.*

5 Locutus sum autem de delectatione voluntaria, quæ à DD. *morosa* dicitur non quòd moram temporis requirat; sed quia post plenam rationis animaduersionem, voluntas in ea acceptanda, siue consentiendo persistat, quod temporis instanti fieri potest, sicut notauit S. Th. 1. 2. *q. 74. a. 6. ad 3.* S. Antonin. *p. 2. tit. 5. cap. 1. §. 5.* Syluest. *loc. cit. dicto 4.* Nau. *c. 11. Man. num. 13.* Excludo igitur delectationem non voluntariam, seu non liberam: Cùm enim subita apprehensione obiecti turpis ante rationis animaduersionem excitata, appetitus naturaliter commouetur, talis motus est primo primus, & omni culpa carens. Sed etsi ratio aduertat motum sensitiuum oblectationis ex apprehensione mali obiecti concitatum: tamen facultas sensitiua, (phantasia inquam, & inde consequens appetitus) non est rationi subiecta despoticè, sicuti seruus domino: (quo modo rationi paret facultas loco motiua, v. g. manus, pes,) sed politicè, sicut ciuis Consuli, cui etiam nonnunquam repugnat, teste Aristot. *1. polit. c. 5. & 3. Ethic. c. vlt.* Experimur namque, nō sicuti manus aduertente ratione, ac prohibente voluntate exercere se nunquam potest, ita etiam phantasiam, & appetitum sensitiuum: sed apprehensiones, & cogitationes identidem repulsas, velut muscas recurrere, & inferioris appetitionis motus, repugnante rationali voluntate, excitari, sicuti in seipso expertus deplorat Apost. ad Rom. 7. *sentio aliam legem in membris meis*, &c. Hinc itaque existit, quòd sæpè etiam post rationis animaduersionem, perseuerat motus delectationis de obiecto prauo; sine vllo voluntatis libero consensu, & absque culpa, sicuti notauit Caietan. *verb. delectatio, §. circa morosas*, Sanch. *lib. 1. cap. 1. num. 19.* Hadr. *de Euch. q. 4.* vbi ait, *Quamdiu ratio resistit, etsi superare non possit, nulla culpa est, sed materia exercendæ virtutis, & res magni meriti.*

6 Deinde locutus sum hactenus tantùm de voluntario expresso: ac directo, quod consistit in positiuo voluntatis consensu, liberè acceptantis delectationem ex cogitatione mali obiecti ortam. Delectatio autem indirectè voluntaria duobus modis contingit: Primò: si homo voluntaria actione, v. g. aspectu, locutione, lectione causam præbet delectationi carnis, sciens aut proba-

biliter

biliter suspicans eam naturaliter inde orituram. Tunc distinguendum est: Vel enim talis actio exercetur ob causam aliquam secundum se honestam, eamq; vtilem, vel necessariam, v. g. discendi, docendi, exhortandi gratia; tunc nulla culpa erit, sicuti ex communi docet Nau. *in c. cogitationis, d. 1. de pænit.* Vel est actio vana, inutilis, v. g. aspectus, collocutio, lectio curiosa, sine directa intentione capiendi delectationem, & sine periculo consentiendi in delectationem, aut praui operis executionem, tunc erit culpa venialis, sicuti docet Vasq. *disp.* 108. *c.* 3. Corduba *lib.* 1. *q.* 23. *dub* 9. Sanc. *lib.* 9. *de matrim. disp.* 46. *n.* 39. & 45.

7 Secundò in accidit, si homo seu a Diabolo iniectam, seu naturaliter exurgentem obiecti mali cogitationem, & hinc ortam delectationem sensitiuam plenè aduertens, eandem repellere, ad alia animum conuertendo, &c. negligat, Quod quidem si fiat, quia placeat res cogitata, & hinc ortus motus delectationis, erit positiuus voluntatis consensus in delectationem, siue morosa delectatio. Si autem ideo negligat, quia consensus de constantia voluntatis, contemnat delectationem partis inferioris naturaliter exortam, veluti passionem non voluntariam, & tentationem insufficientem ad inclinandam voluntatem: tunc multorum est DD. sententia, esse hoc peccatum duntaxat veniale. Ita enim docet S. Tho. *de verit. q.* 15. *a.* 4. *ad* 10. Hadr. *cit. q.* 4. Caiet. *l. c.* Angelus & Armilla *ver. cogitatio*, Nau. *in man. c.* 11. *n.* 12. Angles 2. *d.* 37. *q.* 5. *diffic.* 4. *concl.* 2. *pag.* 265. Lopez *p.* 1. *instruct. cap.* 2. §. *quinto modo*, Tolet. *lib.* 5. *c.* 14. §. *aduerte autem*, Graffis *p.* 1. *lib.* 2. *c.* 78. *n.* 3. Corduba *cit. q.* 23. *dub.* 10. *ad* 7. Sanch. *l.* 1. *mor. c.* 2. *n.* 13. Fundamentum huius sententiæ est: Quia licet inferior mali obiecti appetitus inordinatio, ac deformitas quædam sit, non tamen magna, & grauis, quando præter voluntatem ex naturæ infirmitate oritur: quare eam sine rationabili causa permittere, cùm impediri possit, est sanè peccatum aliquod, sed non magnum, ac graue, per se loquendo & cessante periculo liberi consensus in delectationis motum. Quam doctrinam latè examinat Medina *quæst.* 73. *ar.* 6. reijciunt verò D. Anton. *p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 5. Azor. *lib.* 4. *c* 6. *qu.* 5. Less. *lib.* 4. *c.* 3. *dub.* 15. *nu.* 117. Valent. *tom.* 2. *disp.* 6. *q.* 4. *par.* 3. Vasq. *disp.* 108. *cap.* 2. Becanus 1. 2. *tr.* 2. *c.* 5. *q.* 5. Fundamentum est: Quia consensus voluntatis indirectus & interpretatiuus æquiualet consensui directo & expresso: iste autem est consensus indirectus & interpretatiuus, quando, exorta delectatione sensitiua circa obiectum mortaliter malum, volitas post plenam rationis animaduersionem, potest ac debet malam appetitionem excutere, & tamen intermittit: ergo tunc delectatio sensitiua efficetur voluntaria & morosa; ideoq; mortaliter mala, perinde ac si directo voluntatis cõsensu approbata esset.

Vtraque sententia probabilis est: neque assentior Vasquez dicenti priorem improbabilem. Respondeo enim ad fundamentum posterioris, consensum directum & consensum interpretatiuum non æquiualere in grauitate culpæ, maximè si loquamur de peccatis internæ appetitionis. Nam permissio voluntatis eatenus ad culpam imputatur: quatenus est alicuius mali seu incommodi, quod impediri potest, ac debet: quare si malum seu incommodum graue non sit, eius voluntaria permissio non potest ad culpam grauem imputari. Quòd autem inordinata commotio appetitus sensitiui, si naturaliter oriatur, graue malum censendum non sit, vel inde colligi potest, quia ob causam aliquam honestam, etiam non valde grauem, permitti potest, non auertendo animum à cogitatione, vel actione vtili cum qua homo scit carnis appetitionem coniunctam esse: modò absit periculum consensus. Confirmatur ex communi DD. sententia, quam suprà tradidi *nu.* 6. Actione aliqua vana causam præbere motui delectationis sensitiuæ, esse tantùm peccatum veniale: cò quòd talis commotio, supposito hominis originali lapsu, & naturæ infirmitate, non censeatur graue malum. Ergo eadem ratione peccatum duntaxat veniale est, motum delectationis sensitiuæ naturaliter exortum sine iusta causa permittere, seu non tollere applicatione animi ad alia cogitanda, agenda: quia vtrumque est voluntarium indirectum & interpretatiuum; imò voluntario in causa effectus magis adscribendus videtur: cùm ad eum agens voluntarium etiam physicè concurrat.

8 Veruntamen, vt hæc sententia etiam practicè probabilis sit, requiritur, vt voluntas omittens carnalem delectationem depellere, animum ad alia conuertendo; interim exerceat actum formalis displicentiæ. Nam esto talis actus displicentiæ inefficax sit ad depellendum appetitum sensitiuum, est tamen efficax ad tollendum voluntatis consensum: quippe cui actus displicentiæ formaliter & directè opponitur. Alioquin verò, si homo aduertens motum appetitus sensitiui in malum, actum displicentiæ in voluntate non eliciat, exponitur manifesto periculo voluntariæ approbationis seu consensus. Etsi enim simpliciter possibile sit voluntatem proposito sibi obiecto suspendere omnem actum, vt illud nec approbet, nec improbet, sed negatiuè se habeat; tamen id præsertim in obiecto vehementer alliciente, est valdè difficile, & moraliter fermè impossibile: vt proinde homo proximo & probabili periculo consensus se exponat; Nam *mus in pera, ignis in sinu, serpens in gremio male suos remunerant hospites*, c. *etsi Iudæos, de Iudæis, & causa* 13. *q.* 2. *post c. Ecclesias*.

Igitur concludo, & dico: Si homo orta delectatione sensitiua circa obiectum mortaliter malum, post plenam rationis animaduersionem, non eliciat actum displicentiæ seu improbationis, talem delectationem censeri morosam & mortalem, quæ in confessione necessariò explicanda sit. Sin vero delectatio displiceat homini, ita vt simplici affectu cupiat eam abesse, licet non efficaciter, quia animum ad alia cogitanda, agenda, negligit conuertere, cùm facilè possit, & speret etiam tali modo se commotionem sensitiuam depulsurum esse: tunc valde probabile est, tantùm venialiter peccari: quamuis consultum & omnibus conscientiæ securitatem amantibus consuetum sit, se accusare, si in prauis cogitationibus tali etiam modo expellendis fuerant negligentes, Lege Nau. *cit. cap.* 11. *num.* 14.

9 Assertio II. Oblectari ijs absolutè & secundùm se, quæ ideò tantùm mala sunt, quia vel lege positiua, vel voluntario voto prohibita, non est mortale peccatum delectationis morosæ. Ita Adrian. *quodlib.* 10. *a.* 1. Gabr. *in* 4. *d.* 15. *qu.* 13. *a.* 3. *dub.* 3. Corduba *lib.* 3. *q.* 30. *dub.* 1. Sanch. *lib.* 1. *c.* 2. *nu.* 10. Ratio peti debet ex discrimine, quod est inter voluntatem efficacem, & simplicem affectionem delectationemve: quod illa tendit in obiectum cum omnibus suis adiunctis, siue circumstantijs: simplex autem affectio, quia sequitur simplicem obiecti cogitationem apprehensionemve, cuius proprium est præscindere, siue vnum sine altero ei adiuncto cogitare, tendere potest in obiectum præcisum à reliquis adiunctis siue circumstantijs. Hinc igitur fit, quod, si substantia obiecti secundum se mala non sit, sed tantùm propter extrinsecam siue adiunctam positiuæ legis prohibitionem: tam apprehensiuus intellectus, quàm inde consequens motus appetitionis, ac delectationis ferri possit in substantiam obiecti secundum se, absque omni culpa: Exemplum. Si cognita Ecclesiæ prohibitione habeas voluntatem, seu propositum comedendi carnes die Veneris, habes quoque voluntatem præuaricandi legem, ideoque peccas. Sin autem cognita lege Ecclesiastica, eadem die cogites atque oblectes te carnium esu absolutè & præcisè, non præuaricaris ieiunij legem, quia lex prohibens carnium esum, non prohibet etiam cogitationem & animi oblectationem de carnium esu. Confirmatur: Sæpe quis sine culpa tristatur de ieiunij præcepto, vel edito voto, quod tamen obseruare proponit: & pœnitenti sæpe displicet pœnitentia à Confessario iniuncta quã tamen perficere vult: Ergo similiter sine culpa potest aliquis oblectari in opere lege positiua prohibito, retinens interim efficax propositum opus non faciendi. Cæterum delectari de opere, v. g. carnium esu, quatenus legitimo præcepto repugnat, semper est peccatum: cum pro obiecto habeat formalem inobedientiam, iuri naturali repugnantem.

Corollarium. Iactare se siue gloriari de opere, quod & quatenus secundùm se malum est, v. g. de mendacio, fornicatione, homicidio secundùm se, semper est peccatum mortale, vel veniale, iuxta operis qualitatem. Continet enim in se complacentiam & comprobationem peccati. Quare id reprehenditur, *Psal.* 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* At verò iactare se vel gloriari in opere, quod & quatenus secundùm se malum non est: non continet peccatum eiusmodi approbationis, v. g. si glorieris de corporis viribus, quia proximo die Veneris quatuor pondo carnis auidè comedisti, vel inimicum vno pugno prostrauisti. Vide hac de re Sanch. *lib.* 1. *mor. c.* 3.

10 Restant aliquæ quæstiones; Prima, vtrùm sit mortale peccatum, ex re aliqua prohibita desiderium, vel delectationem capere, sub conditione, si prohibita non esset? Resp. & dico I. Si apposita conditio verè aufert malitiam operis, non est mortale peccatum illud sub tali conditione desiderare, vel in eo delectari. Idque accidere solet tum in ijs, quæ solo iure positiuo prohibita sunt, v. g. *Vellem comedere carnes, nisi dies Veneris esset*: siue, *Vellem hunc diem non subiacere Ecclesiastico interdicto, quo carnem comedere possem*: tum in ijs, quæ iure naturali prohibita; sed non ita, quin per appositam circumstantiam cohonestari possit; v. g. *Vtinam Iudex essem, vt malefactorem istum occidere possem. Si à Deo mihi potestas daretur, prædari vellem* &c. Ita docet Adrian. *quodl.* 10. *a.* 2. *conclus.* 1. Caiet. *ver. cogitationum peccata*, Azor. *lib.* 4. *c.* 6. *q.* 10. Sanch. *lib.* 1. *mor. c.* 2. *n.* 13. *Vasq. disp.* 116. *cap.* 2. Quapropter neque peccatum mortale est, per se loquendo, si coniugatus cupiat vxorem ducere sub conditione, si à sua liber esset: vel religiosus, si à professione liber esset, quod aliud non est, quam optare non esse religiosum quo possit vxorem ducere, & coniugio vti. Atq; ita etiam docet Nau. *in cap. si cui, d.* 1. *de pæn. n.* 1. *Sunt tamen hæ fatuæ & dia-*

bolicæ

bolicæ tentationes, inquit Caiet. *quæ ad peccatum ducere solent*.

11 Dico II. Si opposita conditio malitiam operis verè non aufert, mortale peccatum est, opus ex se mortale sub tali conditione desiderare, vel in eo delectari. Ita Caiet. Sanch. *loc. citat.* Exempla sunt: *Si volare possem, occiderem hunc hominem. Nisi infamiam timerem, vellem adulterari: Nisi sacerdos essem, vellem fornicari*, quò tamen casu aufertur malitia sacrilegii, manente malitia simplicis fornicationis.

Cæterùm, quod Caiet. Armilla *ver. cogitatio*, Sà *ver. peccatum n.2.* Vasq. *disp.116.cap.2.* talem quoque actum mortali peccato liberant; *vellem fornicari, nisi peccatum esset, nisi Deus prohibuisset; vellem vlcisci, si licitum esset*; distinctione indiget. Si enim voluntas deliberatè feratur sub tali conditione in obiectum per se, & suaptè natura malum, committitur culpa mortalis, sicuti rectè docent Adt. Azor. Sanch. *loc. cit.* Tum quia talis conditio impossibilis non aufert malitiam obiecti intrinsecè, & substantialiter mali: ergo voluntas desiderando fertur in malum. Tum quia desiderium istud aliud non est, quàm optare, vt ordo & lex naturæ immutetur: quod peius est, quàm, v.g. fornicari velle. Si autem alia dicentis intentio non sit: quàm ostendere voluntatis suæ, vel appetitus sensitiui malam propensionem, quæ in consensum circa tale obiectum traheret, nisi Dei lex arceret, tunc nihil peccatur; sed propensio in malum recordatione diuinæ legis reprimitur: Et simile est, si Religiosus, v.g. dicat. *Nisi religiosus essem hunc percuterem*, significans se animi commotionem superaturum non esse, nisi religiosus esset. Peccat autem, si imaginando sæcularem se esse, oblectetur cogitata percussione hominis, vindictæ causa, sicuti benè explicat Sanch. *cit. c. nu.25.* Similia dixi *tract. superiore, c.9. num.6.*

12 Quæstio secunda. An sit mortale peccatum morosæ delectationis, si coniux absente coniuge oblectet se cogitatione copulæ maritalis? Eademque quæstio proponi solet de vidua, oblectante se recordatione copulæ præteritæ: Item de sponso desiderante, vel oblectante se in copula futura. Respondeo, & dico I. Coniux mortaliter non peccat, si de maritali copula, absente coniuge, cogitans, rem cogitatam voluntate approbet, siue de ea gaudeat. Ita docet D. Antonin. *p.2. tit.5. cap.1. §.6.* Palud. *in 4. d.9. q.3. art.1.* Caiet. *ver. delectatio morosa, §. tertium est*, Medina *qu.74. a.8.* Vasq. *disp.113. cap.2.* Sanch. *lib.9. de matrim. disp.44.* Etsi contrarium sensisse videatur. Syl. *ver. delectatio, qu.2.* Nau. *c.16. num.10.* Azor. *t.1. lib.4. cap.6. q.8.* Probatur. Mortalis malitia delectationis morosæ sumenda est ex malitia obiecti siue rei cogitatæ: copula autem maritalis malitiam non habet: ergo de ea cum voluntatis approbatione, & gaudio cogitare, non est mortale peccatum morosæ delectationis. Est tamen peccatum veniale, inquit Caiet. cùm nec necessitas, nec pietas talem mentis occupationem suadeat.

Cæterùm tametsi, per se loquendo, idem quod de coniuge dictum fuit, de vidua quoque dici posset: nimirum mortaliter non peccare, si oborta cogitatione copulæ carnalis cum marito defuncto, eam voluntatẽ approbet, sicuti videre est apud Vasq. *disp.114. c.2.* Philiarcum *t.1. de offic. sacerdotis, p.2. lib.4. c.18.* Similiter de sponso, si oborta cogitatione copulæ coniugalis futuræ, eam vel desideret, vel simplici voluntatis affectione approbet: qua de re Caiet. *t.1. opusc. tract.14. dub.2.* Sanch. *lib.9. de matrimon. disp.47. n.1.* Quod idem Sanch. *lib.1. moral. c.2. n.33.* & Philiarc. *loc. cit.* extendunt ad omnem voluntatis affectionem, etiam simplicis complacentiæ conceptæ ex cogitatione concubitus cum muliere, si vxor esset. Nam complacentia voluntatis, inquiunt, cuius obiectum apprehensum bonum est, non est mortale peccatum: concubitus autem cum muliere apprehensa sub conditione & statu coniugii, non est malum, sed bonum obiectum: ergo etiam simplex voluntatis complacentia (& non solùm desiderium, sicut Caiet. existimat *dub.1.*) de tali obiecto apprehenso, à mortali peccato excusatur. Quamuis, inquam, hæc speculatiuè vera esse ponamus: tamen in praxi vix locum habent: sed fermè præsumendum est, cum eiusmodi voluntatis oblectationibus mortale peccatum concurrere; non solùm propter periculum eliciendi consensus in fornicationem absolutè; sed multò etiam magis propter motum carnalem, & sensitiuum, qui naturaliter ex cogitatione obortus, si voluntate acceptetur, mortali peccato in innuptis non caret, vti notauit Nauarr. *loc. cit. & mox dicam.*

13 Dico igitur II. Mortaliter peccat vidua, si voluntariè consentiat in motum delectationis sensitiuæ, qui ex recordatione copulæ maritalis naturaliter oritur. Quæ est omnium Doctorum sententia nominatim Caiet. *cit. dub. 2.* Nau. *cap.6. Man. num.9. & 10. & in cit. c. si cui, num.2.* Syl. *ver. delectatio, quæst.3.* Sanchez *cit. disp.47. concl. vlt.* Sà *ver. luxuria, num.12.* Idemque sentiendum de sponso, si in sensitiuam delectationem, vel carnis commotionem ex cogitatione futuri actus coniugalis exortam, deliberatè consentiat. Qua de re Sanch. *loc. cit. concl.1.*

14 Porrò, licet Nauarr. *cap.16. num.10.* Philiar. *loc. cit.* Azor. *cit. cap.6. quæst.8.* existiment, etiam coniugatum mortaliter peccare, si voluntariè delectetur commotione sensitiua, ac venerea, orta ex coniugis absentis apprehensione: eò quòd talis commotio tunc ordinari non possit ad actum coniugalem, sed potiùs ordinetur ad pollutionem. Opposita tamen sententia Caiet. *ver. delectatio*, Sanch. *lib.9. de matrimon. disp.44. nu.4.* Vasq. *disp.113. cap.2. num.4.* probabilitate non caret. Cùm enim matrimonium à mortali peccato excuset tactus impudicos inter coniuges, non copulandi, sed solius voluptatis gratia institutos, iuxta communiorem sententiam apud eundem Sanch. *loc. cit. num.11. & seqq.* consequens est, similiter etiam sensitiuam commotionem ex absentis mariti cogitatione ortam, & voluntariè acceptatam à culpa mortali excusari. Ratio est, quia hæc omnia in coniugibus per se loquendo, tendunt ad opus coniugale; per accidens autem est, quod ob absentiam, vel simile impedimentum, opus non exerceatur. Suppono autem in his casibus abesse probabile pollutionis periculum alioquin certum est, peccaturum coniugem, si animaduertat ex apprehensione illa pollutionem prouenturam esse.

15 Quæstio tertia. Vtrùm delectatio morosa speciem peccati accipiat à circumstantia personæ *circa quam*, ita vt qui se oblectat cogitatione copulæ cum moniali, v.g. internum etiam sacrilegium committat, ac circumstantiam personæ necessariò in Confessione explicare debeat? Resp. cum Vasq. *disp.112. ca.2.* Azor. *cit. cap.6. q.3.* Sanch. *lib.1. moral. cap.2. n.15.* Qui simpliciter, ac præcisè oblectat se cogitatione concubitus cum muliere, quatenus, v.g. pulchra est, & Venereę delectationis obiectum: non item quatenus est coniugata, Deo sacrata, vel consanguinea: is vnum simplex mortale peccatum internæ delectationis morosæ, contra virtutem temperantiæ, committit. Alia verò ratio est, si desideret vel proponat fornicari cum ea, quam monialem, consanguineam, vel alienam vxorem esse non ignorat. Ratio discriminis est: quia vt suprà dixi, propositum fertur in obiectum cum omnibus circumstantiis consideratum: simplex autem complacentia, cum sequatur simplicem & præcisiuam intellectus operationem potest ferri in vnum, ita vt non simul feratur in alterum ei adiunctum. Prætereà, si quis voluntariè oblectet se tactu, vel amplexu mulieris coniugatæ, aut consanguineæ, quamuis sine proposito fornicandi, debet circumstantiam personæ in sacra confessione explicare, sicuti ex communi docet Sanchez *de matrim. lib.9. disp.46. num.18.* cùm enim tactus libidinosi suaptè natura referantur ad copulam, ideò ex ea speciem malitiæ accipiunt, sicut dicam *lib.3. sect.4. num.13.*

CAP. VII.

DE PECCATIS EX IGNORANTIA: EX INFIRMITATE: & ex certa malitia.

SVMMARIVM.

1 *Peccata alia sunt ex ignorantia, alia ex naturæ infirmitate, & alia ex malitia.*

2 *Peccare ex contemptu est, ideò legem, aut præceptum violare, quod nolis ei esse subiectus.*

3 *Contemptus continet peccatum specialis inobedientiæ, quare qui legem aut præceptum ita transgreditur, debet circumstantiam contemptus in Confessione explicare.*

Si Carthusianus ex contemptu regulæ carnes comedat, triplicis speciei peccatum committit.

4 *Omnis inobedientia ex formali contemptu, est peccatum mortale.*

5 *Etiam ea, quæ solùm in consilio sunt, vt Sacramentum extremæ vnctionis, aquæ benedictæ aspersionem, &c. ex formali contemptu negligere, est peccatum mortale.*

6 *Contemptus materialis, siue ipsius operis, puta si quis regulam, aut præceptum transgreditur, quia parui momenti æstimat, est tantùm venialis culpa.*

7 *Frequens relapsus, seu consuetudo peccandi propriè non continet contemptum, sed solùm interpretatiuè, secundùm præsumptionem fori externi.*

1 HÆc est alia peccati diuisio, sumpta ex S. August. *lib.80. qq. q.26.* S. Tho. *q.76. & seqq.* Quòd aliud est peccatum commissum ex ignorantia: intellige eam, quæ est causa operis, vincibilis, sed non affectata. At verò ignorantia affectata, seu directè volita, quæ voluntarium non minuit, potiùs peccatum malitiæ, quàm ignorantiæ constituere censetur: quia *nescire, ignorantia est, nolle autem scire, superbia*, ait S. Gregor. *libr. 25. mor. c.11.* & videri potest S. Bernard. *ep.77. ad Hug. Victorinum.* Aliud verò est peccatũ ex naturæ infirmitate, seu passione animi,

qua si abesset, peccatum non fieret: vt si hominem ex vehementi passione iræ occidas. Meritò autem passio à recta ratione exorbitans, naturæ infirmitas, & ægritudo appellatur, quandoquidem homini, qua homo, id est, anima rationali, seu mente præditus est, aduersatur. Quare dixit S. Th. *q. 71. ar. 2.* ex S. Aug. *lib. 3. de lib. arbitr. c. 13.* Vitium esse contra hominis naturam; virtutem secundum naturam. Loquimur autem de passione antecedente, & voluntarium minuente, non autem consequente: cùm enim homo vltrò in se excitat passionem seu concupiscentiam, vt eò feruentiùs peccare possit, talis passio non minuit libertatem voluntatis, & malitiam peccati: cùm ipsa non sit prima radix peccati: sed sola voluntas excitans passionem; quare id censetur peccatum ex malitia. Idque tertium membrum diuisionis est, peccatum, inquam ex certa malitia: cùm quis neque ignorantia vel errore inductus; neque propter passionis inclinationem, sed ob solam voluntatis peruersionem, temporale commodum bono honesto hic & nunc deliberatè præferentis, peccat, sicuti docet S. Th. *qu. 78. art. 1.* Azor. *lib. 4. c. 2. qu. 8.*

Inter hæc tria peccatorum genera grauissimum est, quod fit ex malitia: quia est cum plena libertate. Etenim libertas duobus modis in homine minui, vel tolli potest; vel ex parte intellectus, & id facit ignorantia, vel ex parte appetitus sensitiui, & id facit passio: si ergo tam ignorantia, quàm passio absit, dicitur peccatum ex mera voluntatis malitia, quod nullam omninò excusationem meretur. Inter alia verò duo genera, peccatum ex passione grauius est peccato ex ignorantia: quia hoc magis directè minuit voluntarium, seu liberum, cùm impediat radicem eius, ideòque etiam difficilius vincitur. Vide S. Bonauentr. *in 4. d. 22. art. 4. q. 3.* Nau. *inc. sciendum num. 5. d. 2. de pœnit.* & P. Sotum *par. 3. inst. sacerd. de ratione medendi peccatis, lect. 3.*

Porrò his tribus peccatorum membris addi solet quartum, quod est peccatum ex contemptu. Peccare ex contemptu est, ideò legem, vel præceptum transgredi, quòd nolis esse subiectus legi, ex affectu indignationis erga legem, vel legislatricem potestatem, quasi vilis & abiecta esset: Et eadem ratio est de præcepto. Ita hanc rem explicat S. Th. 2. 2. *q. 186. art. 9. ad 3.* Syl. *ver. contemptus*, Caiet. *eod.* Nau. *cap. 23. Man. num. 42.* Vasq. *disp. 158. c. 4. n. 37.* Valent. *t. 2. disp. 2. q. 5. p. 6. casu* 1. Sanch. *lib. 1. moral. c. 5. num. 8.* Suar. *tract. de legib. lib. 3. cap. 28.*

Corollarium I. Qui legem vel præceptum Superioris ex contemptu violat, dupliciter peccat: & quia præceptum siue legem, v. g. ieiunij transgreditur, & quia præceptum, potestatemve præcipientem vilipendit. Estque hoc posterius grauius peccatum, & causa prioris, sicuti notarunt Caiet. & Valent. *loc. cit.* Sanch. *n. 9.* Suar. *n. 25.* Quapropter in sacra Confessione explicanda est circumstantia contemptus, tanquam propriam peccati speciem continens: cùm tamen explicandum non sit, si ex alia causa, v. g. passione iræ, amoris, ad peccandum motus sis; nisi talis circumstantia peccatum adeò minuat, vt ex mortali veniale fiat.

Corollarium II. Peccatum ex contemptu continet in se tumorem superbiæ, vel saltem inde originem trahit: quando homo indignum & alienum à se arbitratur Superioris præcepto, vel legi subiectum esse. Ita indicat S. Bern. *lib. de præcep. & dispens. c. 12. Vbique; & culpabilis negligentia, & contemptus damnabilis est: Differunt autem, quod neglectus quidem languor inertiæ est, contemptus verò superbiæ tumor.*

3 Corollarium III. Peccatum ex contemptu propriè in se continet speciale peccatum inobedientiæ, quæ dici solet formalis & directa inobedientia, sicuti docet S. Th. 2. 2. *q. 105. art. 1.* & sequitur Nau. *c. 23. num. 32.* Vasq. *nu. 37.* Sanch. *n. 9.* Est enim notanda ea doctrina S. Th. 2. 2. *q. 104. ar. 2. ad 1.* quàm explicat Vasq. 1. 2. *disp. 98. cap. 3.* Sicut obedientia omnium virtutum, quarum actus in præcepto sunt, generalis conditio est; sed specialis virtus efficitur, cùm aliquis opus præceptum exequitur formali intentione ac motiuo obediendi: Ita etiam inobedientia omnium quidem peccatorum generalis conditio est; (quia omne peccatum *ἀνομία* est, siue transgressio legis, vel præcepti, adeoque materialis inobedientia) fit autem peccatum speciale, si formali ac directa intentione legem, vel præceptum violes, quia non vis ei esse subiectus: ob affectum superbiæ, vel abiectam æstimationem, contemptumque præcepti, aut Superioris præcipientis.

Corollarium IV. Si Carthusianus ex contemptu regulæ suæ carnes comedat, triplicis speciei peccatum committere videtur; vnum contra virtutem specialis obedientiæ: alterum contra virtutem temperantiæ, cuius intuitu statuta est abstinentia: tertium contra virtutem religionis, quia violat votum suum, quod in professione præstitit obediendi secundum regulam, vti docet Vasq. 1. 2. *disp. 162. c. 3. n. 6.* Sanch. *lib. 4. moral. c. 11. num. 25.* *necto lib. 6. c. 1. n. 6.* Contra verò si Carthusianus, v. g. abstinentiam in regula præscriptam obseruet, triplicis virtutis actus exercere potest: I. Si id agat ex motiuo virtutis obedientiæ, vt satisfaciat voluntati Fundatoris & Prælatorum. II. Si id agat ex motiuo virtutis religionis, vt satisfaciat voto suo, quod secundum regulam edidit. III. Si id agat ex motiuo virtutis temperantiæ.

4 Corollarium V. omnis inobedientia, seu transgressio præcepti etiam circa rem minimam) ex formali contemptu, est peccatum mortale. Quod clarè docet S. Bern. *loc. cit. Contemptus in omni specie mandatorum pari pondere grauis, & communiter damnabilis est*: & consentit Syl. *q. 2.* Less. *lib. 2. c. 46. n. 45.* Suar. *loc. cit. n. 24.* Sanch. *lib. 1. moral. c. 4. n. 11.* Ratio est, quia tam paruum, quàm magnum præceptum à legitima potestate descendit, quam vilipendere intolerabilis quædam superbia, atque in Deum redundans veluti blasphemia est, conuenienter verbis Christi apud S. Lucam c. 10. *Qui vos audit: me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Et Apost. ad Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*, cuius rationem antè dederat: *Non est enim potestas nisi à Deo.* Et Salomon Prou. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Quibus consentit dictum S. Bernard. *Siue Deus, siue homo Vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcepit homo.*

5 Adde I. Etiam ea, quæ non in præcepto, sed solùm in consilio sunt, v. g. Religionis statum, extremæ vnctionis Sacramentum, aquæ benedictæ aspersionem, & his similia ex formali cōtemptu aut vilipensione negligere crimen mortale esse, teste Caiet. *ver. contemptus.* Nau. *c. 23. n. 41.* cum Gl. *in c. quis autem d. 10.* vbi ait; *Aliud est contemnere, aliud non parere*: nam consilio sine culpa non paretur: sed non sine culpa contemnitur. Eandem doctrinam Gl. *q. 3.* accommodat ad Superioris admonitionem.

Adde II. Ex S. Th. 2. 2. *q. 186. ar. 9. ad 1.* Etsi regulæ siue ordinationes Ordinis Prædicatorum (eademque est ratio de regulis Societatis Iesu) non obligent sub culpa, sed tantùm ad sustinendam pœnam, si imponatur, nihilominus earum transgressionem ex contemptu formali, esse peccatum mortale.

6 Loquimur enim de formali contemptu legis, præcepti, regulæ, consilij, qui redundat in eorum auctorem Prælatum, legislatorem, cuius auctoritas & potestas, eo ipso vilipenditur, quòd eius præceptum, ordinatio, statutum vilipenditur. Alius autem est contemptus rei præceptæ, ipsiusque operis, qui dici solet materialis: cùm quis legem, regulam, aut præceptum ideò transgreditur, quia videtur esse exigui momenti: Tunc autem non legislatoris, aut Prælati auctoritas, sed legis, vel præcepti materia vilipenditur, ac proinde venialem culpam non excedit, sicut notarunt Less. Sanch. *loc. cit.* Suarez *n. 21.* & ita intelligendus Caiet. *ver. contemptus*, §. *aduerte hic*.

Simili ratione distinguere possumus cōtemptum Legislatoris, aut Prælati, quòd alius sit formalis, per quem ipsa potestas secundùm se vilipenditur: alius verò materialis, per quem contemnitur Prælatus, qua talis homo est, defectibus prudētiæ, eruditionis, & c. obnoxius, vel erga quem indignationem geris, & ideò eius præceptum implere non vis; tunc fieri potest, vt ob materiæ leuitatem, solùm venialiter pecces: sed plerumque periculosè, sicut notauit Less. *n. 45.* Suar. *num* 24. Quare bonum consilium est erga Superiores suos benè affectum esse. Vide Caiet. *loc. cit.* Alph. de Castro *lib. 1. de lege pœnal. c. 5. docum. 6. in conclusionibus.*

7 Deinde in externo foro est quidem contemptus interpretatiuus. Si enim aliquis frequenter, siue ex consuetudine in aliquo genere delinquat, præsertim post admonitionem, punitionemve, præsumitur, legem, vel Magistratum contemnere, sicut notauit Syl. *q. 1.* Nauarr. *c. 23. n. 42.* Re ipsa tamen relapsus, vel peccandi consuetudo non includit contemptum; quamuis ad eum disponat, atque inducat, iuxta illud Prou. 18. *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*, & docet S. Thom. *cit. qu. 186. ar. 9. ad 3.* Castro *cit. docum. 6.*

TRACTATVS QVARTVS DE HVMANIS LEGIBVS.

CAP. I.

QVID SIT LEX.

SVMMARIVM.

1 *Lex dicta videtur, quòd sit lecta viuendi regula.*
2 *Lex est recta agendorum ratio, à publica potestate communitati denuntiata, cum voluntate eam perpetuò obligandi.*
3 *Ad constitutionem legis tria concurrunt: Iudicium practicum de agendo, voluntas obligandi, imperij denunciatio.*
4 *Lex debet esse honesta, iusta, possibilis, vtilis, pro communi vtilitate lata, denique constans ac perpetua.*
5 *Lex differt à priuilegio, item à præcepto, seu mandato.*

LEgem à ligando dictam esse arbitratur S. Th. 1.2.q.90.art.1. quòd ad sui obseruationem subditos liget, iuxta illud Hierem.2. *Confregisti iugum meum, rupisti vincula mea.* Isidor. verò *lib.5. Etymol.c.3.* à legendo deriuat: quòd lex scribi, & publicè proponi soleat, vt ab omnibus legatur.

1 Rectiùs fortasse Cicero *lib.1. de Legibus* à delectu deducit, quasi lex sit lecta viuendi regula & norma. Quam deriuationem secutus fuit auctor *quæst. noui testamenti qu.15.* apud S. August. *t.4.* vbi ait: *Lex à legendo dicta est, vt de multis quid eligas, scias.*

Duplex est lex; naturalis, & positiua. Lex naturalis aliud non est, quàm recta hominis conscientia, quam *tract.1.c.2.* dixi esse participationem quamdam legis æternæ in creatura rationali, & docet S.Th.1.2.*qu.91.art.2. ad 1.* Positiua lex est, quæ ex rerum natura necessariò non prouenit, sed magistratus libera positione, aut determinatione. Diuiditur in diuinam legem, ac humanam. Leges diuinæ positiuæ aliæ iam nullæ sunt, nisi circa fidem, sacramenta, & sacrificium, de quibus omnibus proprijs locis agendum. Quare ex instituto fermè tantùm dicemus hic de legibus humanis, tum Ecclesiasticis, tum ciuilibus.

2 Lex definiri potest ex S.Th. 1.2.*q.90.præsertim, a.4. Recta agendorum ratio, à publica potestate Communitati denuntiata, cum voluntate eam perpetuò obligandi.*

3 Hinc collige, ad constitutionem legis (positiuæ, quippe cui magis propriè tradita definitio competit) tria necessariò concurrere. I. Est iudicium siue conclusio practica rerum à Communitate agendarum, in Principe vel Magistratu residens. Rectè tamen monet Molina *tract. de iust. disp.46.* conclusiones practicas de rebus agendis Iureconsultorum, seu Consiliariorum prudentia fabricatas, accedente Principis voluntate, & auctoritate, vim legum sortiri. *Omnia enim nostra facimus*, inquit Iustinianus in *l.1. Cod. de iure vet. enucl. quibus auctoritatem nostram impertimus.* II. est Principis, vel magistratus voluntas Communitati aliquid præcipiendi, vel prohibendi. Tametsi enim subditi sciant, Superiorem iudicare consultum fore, vt aliquid ab ipsis agatur, idemque optare; si tamen ille voluntatem, non habeat eos obligandi, non oritur lex, seu præceptum, sicuti notauit Castro *lib.1. de lege pæn. c.1. in fine,* Gabr. *in 3.d.37.quæst.vnic.* III. præcipuum est actus externus intellectualis prudentiæ qui dicitur imperium: & est oratio, per quam voluntas superioris obligare volentis, subditis denuntiatur: *Facite hoc: volo vt fiat.* Ita S.Th. *qu.17.a.1. & qu.90.art.1. & 4.* ex Arist.10. *Etich. cap. vltim.* cum ait: *Lex vim habet cogentem, quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia siue mente profectus.* Et in epist. ad Alexandrum ante libros Rhetoricæ: *Lex est oratio quædam, quæ communis ciuitatis consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit.*

Confirmatur I. Nam ob primum eorum, quæ ad legis constitutionem necessaria esse dixi, leges Dei, in sacra Scriptura appellantur *iudicia* Dei, *Ps.18. & 118.* ob secundũ *voluntates* Dei, *Ps.32. & 142.* ob tertiũ, *sermones, & eloquia* Dei, *Ps.11. & 118.*

Confirmatur II. In Principum quoque constitutionibus fermè hæ voces ingeminantur: *Decernimus, volumus, præcipimus*, Porrò ex his rectè colligit Ludouic. Miranda manuali Prælator. *tom.1. qu.26. ar.4.* Syl. *ver. obedientia, q.12.* cum S. Thom. *de ver. q.23. art. vltim.* Quòd Regulares, ratione voti obedientiæ, non teneantur exequi ea, quæ sciunt Prælatos velle: nisi accedat externum præceptũ, quo ipsius Prælati voluntas & obligandi intentio intimetur. Quamuis consultũ sit, & ad salutẽ atq; excellentiã regularis obedientiæ spectet, quodcunque signũ iustæ voluntatis Prelati instar precepti habere, suamque voluntatem conformare.

Legis conditiones, siue proprietates Isidorus nobis tradit *l.1. Etymol. cap.21.* relatus *in d.4. cap.2.* I. Lex debet esse honesta: quæ conditio respicit materiam legis, secundùm dictum eiusdẽ Isidori *lib.5. cap.3.* & refertur *cap. consuetudo, d.1. Lex erit quod ratione constiterit, religioni conueniat, disciplinæ congruat.* Et consentit S.Aug. *lib. de vera religione c.31.* *conditor legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam legem &c. vt secundùm eius immutabiles regulas quid sit pro tempore vitandum, iubendumque discernat.* Et *lib.19. de ciuit. cap.21. Non enim iura dicenda sunt, vel putanda iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit.* vide S.Thom. *q.96. art.4.* vbi ait, *tales leges non obligare in conscientia,* imò neque seruari posse, si legi superioris Dei repugnent: *Nam obedire oportet Deo magis, quàm hominibus, Actor.5.* Quemadmodum etiam Proconsuli non obtemperatur contra mandatum Imperatoris, vti argumentatur S. Augustin. *de verbis Domini, serm.6. cap.8.*

4 II. Lex debet esse *iusta*. Hæc conditio respicit formam legis, quæ seruata æqualitate proportionis, subditis, secundùm eorum vires, & facultates, proposita esse debet, sicuti explicat S. Tho. *cit. art.4.* Syl. *ver. lex, quæst.5.* Carbo *lib.6. de legibus, disput.10.* Suarez *lib.1. de legibus, cap.9. num.14.* Quare si lege taxetur pretium frumenti, ita vt vna pars ciuitatis taxationem seruare debeat, iniqua est lex: nisi causa aliqua eiusmodi discrimen postulet. Qua de re Vasq. *disp.155. cap.1.* Item, si lege lata subditis imponatur tributum, quòd æquè pauperes, ac diuites pendere debeant, v.g. singuli 10. aureos, iniusta est lex. Similiterque, si aliquibus immunitas à soluendis tributis à Principe concedatur, ea conditione, vt alij subditi plus grauari debeant, iniusta est dispositio, vti annotauit Abb. *in capit.3. de immunit. Eccles. num.16.* Vide Alph. de Castro *cit. cap.1. non longè post princ. & cap.5. docum.2.*

III. Lex debet esse *possibilis secundùm naturam patriæ, consuetudinem, loco, temporique conueniens.* Talis non esset lex Quadragesimalis ieiunij in solo pane & aqua; vel quæ ciuibus omnia conuiuia prohiberet, ait Vasq. *loc. cit.* Verùm de hac conditione plura infrà.

IV. Lex debet esse *necessaria, vel vtilis.* Nam alioquin, tanquam sine ratione lata, superuacanea censebitur.

V. *Nullo priuato comodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.* Quæ conditio duas in se partes cõtinere videtur I. Quòd legem oporteat ad Communitatem latam esse. Nam lex est *commune præceptum, communis Reipublicæ sponsio l.1. ff. de legib.* Et *l.2. ff. eod. Lex est communis sponsio ciuitatis, ad cuius præscriptum omnes, qui in ea Republica sunt, vitam instituere debent.* Et *l.8. Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* In quo lex differt à *priuilegio*, quæ est *lex priuata siue personalis*, sicuti dicitur *in l.1. ff. de Const. Princ.* & notauit Gl. *in cap.2. disp.4.* consentiente Cicer. *lib.3. de legibus. Maiores nostri in personas priuatas leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium.* Quamquam, si priuilegium alicui personarum generi concessum, consideretur ratione aliorum, qui immunitatem personis priuilegiatis seruare tenentur, eatenus legis rationem habere censetur, vti Suarez notauit *lib.1. cap.14. n.8.* II. Quòd legem oporteat in commune, siue Reipublicæ commodum cedere, sicut notauit Gl. *in cit. l.1. ff. de legibus.* S.Thom. *quæst.90. art.2.* Et docet Aristot. *lib.1. Rhet. cap.4.* vbi ait, *Salutem ciuitatis in legibus positam esse.* Neque obstat, quòd obijcit Castro *lib.1. de lege pæn. cap.1.* Iustas esse leges tributorum, cùm tamen non ad communem ciuium, sed solius Principis, vtilitatem referantur. Rectè enim ipsemet respondet: Tributa ita ad Principem spectare, vt simul etiam in Reipublicæ commodum redundent: quandoquidem eo fine, ac pacto Principi penduntur, vt is Rempublicam tueatur, ac gubernet. Simili ratione plures aliæ leges sunt, quæ proximè commodum certi generis personarum, puta pupillorum, militum, spectant: remotè tamen ad Reipublicæ salutem redundare debent, sicuti notauit Suarez *lib.1. cap.7. num.6.*

Hinc verò oritur VI. legis conditio. Quòd eius obligatio constans & perpetua sit: quia ad communitatem fertur, Reipublicæ causa. In quo differt à præcepto, siue mandato, ten-

dente ad personas singulares, cum quibus plerumque extinguitur; imò etiam per mortem mandantis, siue præcipientis. Qua de re Syl. *ver. mandatum, q. 3.* Vasq. *disp. 151. c. 3.* Suar. *lib. 1. de leg. c. 19. n. 9.* Lex autem perpetuò manet, ob continuam successionem communitatis: neque extinguitur, nisi vel à legislatore, eiusve successore reuocetur, vel consuetudine abrogetur: vel ob rerum mutationem inutilis fiat, & Reipublicæ incommoda, de quibus infrà.

Sunt autem dictæ conditiones adeò necessariæ, vt, si aliqua earũ desit, lex non sit. Quemadmodũ de vna eius præcipua conditione S. Aug. dixit *lib. 1. de lib. arb. c. 5. Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Porrò aliam legis conditionem adfert Isidorus *loc. cit.* quæ tamen non ita, sicut reliquæ, ad legis essentiã pertinet: vt sic *manifesta, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat.*

CAP. II.

DE PROMVLGATIONE LEGIS.

SVMMARIVM.

1 *Lex publicè in curia Principis promulgata, quatenus est ex sua parte statim habet essentialem vim obligandi omnes subditos, licet secundum actum non astringat inuincibiliter ignorantes.*

2 *Ad substantiam legis non requiritur Scriptura, sed sufficit eam voce, vel alio signo denuntiatam esse.*

3 *Si legislator tempus adijciat, ex quo lex sua obligare debeat incipit eius obligatio secundum voluntatem ita statuentis.*

4 *Si legislator nullum tempus adijciat, discrimen est inter legem Imperatoriam & Pontificiam, illa enim antè obligandi vim non acquirit, quam elapso tempore bimestri, post factam promulgationem in singulis prouincijs, Pontificia autem, simul ac in curia Romana promulgata est, in toto orbe Christiano obligandi vim habet quatenus est ex parte legis.*

5 *Cur diœcesanos absentes lex Romæ promulgata non statim obliget, id non prouenit ex defectu legis, sed alicuius conditionis accidentalis, puta quia eam ignorant.*

6 *Elapsis duobus mensibus, post promulgationem legum Cæsarearum factam in Metropoli prouinciæ, ignorantia probabilis non præsumitur, sed ab allegante probari debet.*

7 *Lex etiam Ecclesiastica, si sit irritans alicuius actus, iure naturali & diuino alioquin subsistentis, plerumque censeri non debet effectum sortiri, priusquam in diœcesi promulgata sit.*

1 COnstat ex præcedenti c. & docet S. Th. *q. 90. ar. 4.* ad legis essentiam requiri, vt promulgata siuè Communitati denuntiata sit. Cùm enim lex sit communis viuendi regula, dux, index, publicari debet, vt omnes secundùm eam suas actiones instituere possint, sicuti indicatur in *l. 9. Cod. de legibus: Leges Sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.*

Verùm necesse non est, legem omnibus ac singulis è communitate denuntiari, vel innotescere, sed cùm primùm publicè, v. g. in Curia, proposita fuit, vt ab vna communitatis parte ad alios eiusdem Communitatis notitia legis deferri possit, censetur lex, quatenus est ex sua parte, consecuta essentialem vim obligandi omnes. Quamquam quo ad actum secundum, idest, vt re ipsa aliquem obligatione præcepti constringat, requiritur eam inuincibiliter non ignorari. Qua de re S. Th. *cit. art. 4. ad. 2.* Nau. *lib. 1. cons. 1. de const. qu. 4. & in Man. c. 23. n. 44. & 45.* Mol. *tr. 5. disp. 70.* Sotus *lib. 1. de iust. qu. 1. a. 4.* Rodriq. *l. 1. reg. 99. ver. 6. a. 4.* Vasq. *1. 2. disp. 56. c. 2.* Et sumitur ex *c. 1. de concess. præb. in 6.* ibi, *quod lex seu constitutio, & mandatum nullos astringunt,* (actu secundo) *nisi postquam ad notitiam peruenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infrà quod ignorare minimè debuissent.* Etenim sicut ignis habet quidem naturalem potestatem vrendi omnes; sed neminem vrit, nisi quem propinquum comprehenderit, ita etiam lex promulgatione acquirit veluti essentialem omnes obligandi potestatem: sed actu ipso obligat illos tantùm sub peccato, vel pœna, qui eius notitiam acceperunt, vel accipere culpa sua neglexerunt. Paulò aliter circa hanc rem discurrit Suarez *lib. 5. de legib. c. 17. num. 3. & seqq.*

2 Quæstio Prima. Vtrùm lex in scripto promulgari debeat? Resp. *ex c. institutionis, 25. q. 2.* Scripturam ad legis substantiam non requiri: sed voce etiam, aliove signo Communitati denuntiari posse. In qua sententia Aristoteles fuit, ita inquiens *l. 10. Ethic. c. 6. Scriptæ ne sint leges, an non scriptæ, nihil referre videtur,* Neq; obstat, quod Isidor. ait, *lib. 5. Ethymol. c. 3. Lex est constitutio scripta.* Et *Lib. 2. cap. 10. Inter legem, & morem hoc interest, quòd lex scripta sit: mos vetustate probata consuetudo.* Et Iustinianus *in Instit. de iure naturali, gentium & ciuili, Ius aliud est scriptum, aliud non scriptum, ius est lex, &c. Non scriptum ius est, quod vsus comprobauit.* Non enim hæc ideò dicuntur, quod ad legis substantiam scriptura requiratur: sed quod lex plerumque in scriptum redigatur, vt perpetua memoria, inuiolata perseueret.

3 Quæstio Secunda. Vtrùm lex statim ac scripto, vel voce publicata est, obliget subditos, qui inculpatè ignorantes non sunt? Et vtrùm satis sit eam in Principis Curia publicari, an verò in singulis etiam prouincijs promulgari debeat. Respondeo & dico I. si Legislator tempus adijciat, ex quo legem suam obligare velit, v. g. statim ac in Curia, in metropoli, in singulis ciuitatibus, parochijs promulgata est, vel elapso vno, alterove mense post promulgationem: (quo pacto Concilium Trident. *sess. 24. c. 1. de reformat. matrim.* voluit, vt post 30. dies à publicato decreto in quauis parochia, matrimonia clandestina irrita essent) tum lex vim obligandi sortitur secundùm voluntatem legislatoris sicuti docent Abb. *de constit. num. 7.* Nauarr. *cit. qu. 4.* Molin. *cit. disp. 70. num. 12.* Azor. *tom. 1. lib. 3. c. 3. q. 2.*

4 Dico II. Si legislator nullum tempus adijciat, distinguere oportet inter legem Imperatoriam, & Pontificiam, vel generalis Concilij. Nam illa ex ipsius Imperatoris voluntate (quam rubrica Authenticæ *66. collat. 5. tit. 16. Vt factæ nouæ constitutiones, &c.* indicat, & communis vsus, Doctorumque consensus confirmat) obligandi vim non antè acquirit, quam elapso bimestri spatio post publicationem in singulis prouincijs, vt omnis imparitas, confusio, & querimonia populorum latè diffusorum euitetur. Ad quam proculdubio constitutionem respexit Pius IV. in sua Bulla super declaratione temporis ad obseruanda decreta Oecumenici Trid. Conc. verbis illis, *Quia tamen iure etiam communi Cæsareo sancitum est, vt constitutiones nouæ vim non nisi post certum tempus obtineant.* Vide Doctores apud Suarez, *lib. 3. de leg. c. 17. nu. 10.* à quibus discessit Vasq. *disp. 156. cap. 2.*

Cæterùm Imperatoria illa constitutio locum non habet in statutis inferiorum Principum, vel ciuitatum, quippe quorum iurisdictio angustior est, sicuti notauit Abb. *cit. n. 7.* Armilla *ver. lex, num. 11.* Sà *num. 7.* Azor. *cit. q. 2.* Neque locum habet in legibus Principum, ac Regum Romano Imperio non subiectorum, quibus Authentica illa nihil præscribere potest, sicut notauit Vasq. *loc. cit. n. 10.* Suar. *n. 14.* Quare inspiciendum est, quid vel propria lege vel consuetudine singulorum Regnorum, Ducatuum, municipalium ciuitatum, &c. in hac re receptum sit.

Lex autem Pontificia, simul ac in Romana curia promulgata est, omnem in toto Christiano orbe obligandi vim acquirit, quatenus est ex sua parte. Quæ est communior DD. sententia Syl. *ver. lex, q. 6.* Azor. Suar. Vasq. *loc. cit.* Gregorij de Valentia *tom. 2. disp. 7. q. 5. p. 5. §. Controuersia autem.* Rodriq. *lib. 1. can qq. q. 6. a. 4.* contra Abb. *c. 2. de constit. n. 7.* Armillam *cit. n. 11.* Nau. *c. 23. n. 44. Man.* Sotum *lib. 1. de iust. q. 1. ar. 4.* Molin. *1. 2. disp. 395.* arbitrantes, eandem rationem esse Pontificiæ legis, quæ est Imperatoriæ, quia vbi canonico iure nihil dispositum reperitur, secundùm ciuiles leges procedi debeat, iuxta *c. 1. de noui operis nuntiat one, &c. si in adiutorium, d. 10.* Sed communior sententia probatur: Quia lex ad sui valorem suaptè natura plus non postulat, quam vt semel, v. g. in curia Principis publicetur, vnde deinde in aliorum subditorum notitiam deuenire potest; Neq; etiam Ecclesiastica aliqua constitutio extat, quæ maiorem publicationem, aut temporis aliquod interuallum, post primam in curia promulgationem, requirat: Ciuilis autem illa Authentica nullũ modum aut formam Pontificijs, vel Ecclesiasticis legibus præscribere potuit. Quare hanc sententiam stylus etiam Curiæ Romanæ confirmat, teste Nau. *cons. 1. de constit. n. 19. edit. 2.* Allegati autem supra canones tantùm loquuntur de causis iudicialibus, quæ in foro Ecclesiastico secundùm Imperatorias leges deciduntur, vbi canonico iure nihil constitutum reperitur.

5 Hinc discrimen nascitur inter vtramque legem; quòd licet Imperatoria intra duorum mensium spatium post promulgationem à maiore Prouincialium parte recipiatur, & in vsum deducatur, nullam tamen re ipsa obligationem adfert; sed à quouis subdito sine culpa intra illud tempus negligi potest. Lex autem Pontificia simul, ac Romæ publicata est, omnem obligandi vim habet: cur autem Diœcesanos non statim omnes obliget, non prouenit ex defectu legis, aut promulgationis, sed ex defectu alicuius accidentalis conditionis, v. g. quia eam ignorant. Quare nihil contra communem sententiam censendus est dixisse Caiet. *1. 2. q. 90. a. 4. Si Romæ noua lex promulgatur, & nec curia ipsa procurat, vt promulgatio ad Ecclesias Cathedrales deueniat, neque Prælati, qui ibi sunt, insinuant suis Ecclesijs, accusari nec apud Deum, nec apud homines possunt absentes nescij.* Ex quibus verbis non rectè Medina *eod. a. 4.* Nau. *cit. q. 2. num. 18.* colligunt, Caietani sententiam fuisse leges Pontificias vim obligandi priùs non habere, quàm in diœcesibus promulgatæ fuerint.

6 Porrò, quanto tempore, post legis in curia promulgationem, ignorantia præsumenda sit, vt eam alleganti in externo foro onus probandi imponi non debeat: ex locorum distantia, alijsque circumstantijs iudex arbitrabitur, sicuti docent Abb. *in cit. c. 2. n. 8. de const.* Lælius Zecchus *lib. 1. de legib. c. 14.* Medina *cit. 4. 4. conclus. 5.* Circa leges autem Imperiales, duobus elapsis mensibus post earum in prouinciæ metropoli promulgationem, ignorantiam alleganti onus probandi incumbit, sicuti ex communi notat Sanch. *l. 9. de matrim. disp. 32. n. 4.* Vide etiam Mol. *tr. 5. disp. 71.*

7 Dico III. Lex non tantùm ciuilis, sed etiam Pontificia, quæ infirmat contractus alioquin iure naturali subsistentes; vel aufert iurisdictionem v.g. in ordine ad sacramentum Pœnitentiæ, benigna interpretatione censeri debet, non antè effectum suum sortiri, quàm in diœcesibus promulgata sit. Ita docet Sotus *lib. 1. de iustit. q. 1. a. 4.* Molin. *t. 2. disp. 395.* Suar. *lib. 5. c. 33. n. 8.* contra Vasq. *disp. 156. c. 3. n. 17.* Exemplum habes in Conc. Trid. *sess. 22. c. 15. de reform.* vbi requirit approbationem Episcopi ad exponendos Sacerdotes. Et in Bulla Pij V. infirmantis contractus censuales apud Mol. *loc. cit.* quamuis ea Bulla apud nos recepta non sit. Ratio est, quod alioquin eiusmodi leges in multorum detrimentum cessuræ essent, qui inuincibili earum ignorantia laborantes, tales contractus celebrarent, vel à Sacerdotibus non approbatis sacramentalem absolutionem postularent, sicut antea consueuerant. Siquidem hoc proprium est legum irritantium actum, non in odium agentium, sed ob defectum solemnitatis; quòd postquam eiusmodi leges vim obligandi consecutæ sunt: est etiam irritationis consequantur etiam erga ignorantes, sicuti docent DD. in *c. 2. de const.* Nau. *lib. 5. cons. 21. nu. 5. de privileg. edit. 2.* Sanch. *lib. 3. de matr. disp. 17. & lib. 9. disp. 32. n. 2.* Exempli causa: Si quis ob inuincibilem ignorantiam clandestinum matrimonium contrahat, vel cum consanguinea, aut affine sua, à culpa quidem excusatur; sed contractus non subsistit.

Porrò Suarez *cit. c. 33. nu. 7.* rectè excipit Pontificias leges quæ sunt circa eas res, vel actiones, in quibus Papa liberam disponendi, vel dispensandi facultatem habet, vti sunt beneficia Ecclesiastica, professio Religionis &c. Tales enim constitutiones, quamuis irritantes sint, statim post promulgationem in curia, vim suam vbique sortiri videntur.

C A P. III.

DE ACCEPTATIONE LEGIS.

S V M M A R I V M.

1 *Lex substantiam suam promulgatione accepit, neque intrinsecè pendet à populi acceptatione, neque per eam accidentaliter perficitur.*

2 *Episcopis, præsertim Metropolitanis ex officio incumbit nouas Pontificias constitutiones in diœcesibus promulgare, atque in vsum deducere: saltem postquam ex Curia Romana authenticè ipsis transmissæ fuerunt.*

3 *Diœcesanus nec de peccato damnari, nec puniri potest, si legem Pontificiam in diœcesi non promulgatam, neque vsu receptam, ipse quoque non seruet.*

4 *Si lex legitimè promulgata à maiore populi parte sub rationabilis causæ prætextu non recipiatur, currit contra eam præscriptio, quæ saltem decem annorum spatio absoluitur.*

Lex temporis diuturnitate non recepta nullam obligationem habet.

5 *In legum obseruatione quilibet conformari debet illi Communitati, cuius ipse proxima pars est.*

6 *In dubio num lex recepta sit, pro ipsa præsumendum est.*

7 *Si noua constitutio prouinciæ non conueniat, legislatori supplicari potest, atque interim, dum responsum expectatur, eius executio differri.*

1 NOn paucorum sententia est, vim & substantiam legis à populi acceptatione dependere. Ita enim docent Canonistæ in *c. 1. de treuga & pace,* Iulianus Iurisconsult. in *l. 32. ff. de ll. ibid. Cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt.* Item Nau. *c. 23. num. 41. & cons. 1. de constit. q. 5. edit. 2.* Driedo *lib. 1. de libert. Christ. c. 9. concl. 2.* Armilla *verb. lex, n. 11.* Maior *in 4. d. 14. q. 4. contra 2. conclus.* Azor. *t. 1. lib. 5. c. 4.* Rodr. *t. 1. reg. qq. q. 6. a. 9.* Fundamentum huius sententiæ est, quòd ea tacita conditione leges ad populum ferri censeantur, si ab ipso acceptatæ fuerunt, alioquin vim nullam obligandi habituræ. Altera est opposita & absolutè ac per se loquendo, vera aliorum Theologorum sententia, leges Principis vel Magistratus absolutè minimè dependere à populi acceptatione, & consensu: sed mox, vt legitimè promulgatæ sunt, obligari populum ad acceptationem. Ita docet Med. *c. 2. q. 36. ad 5.* Gregor. de Valent. *t. 2. disp. 7. q. 5. p. 5. q. 4.* Barth. Med. *1. 2. q. 90. a. 3. ad fin.* Castro *lib. 1. de lege pœnali c. 1.* Vasq. *1. 2. disp. 156. c. 5.* Mol. *t. 1. tr. 2. disp. 23.* Suar. *de leg. l. 3. c. 19. n. 4.* Ratio est: Quia postquam populus omnem suam potestatem in vnum Regem, vel paucos Optimates absolutè contulit, possunt hi, &, nisi aliud significent, censendi sunt etiam velle, iustis suis legibus obligare subditos ad recipiendum, & parendum: cum alioquin vltima & suprema potestas gubernandi non penes Regem, vel optimates, sed penes populum foret, adeòque non esset forma Reipub. Monarchicæ, vel aristocraticæ, sed potiùs democraticæ. Quod verò attinet ad legem Pontificiam, ea multò minus à populi acceptatione dependet: quandoquidem Summ. Pontifex supremam in Ecclesia potestatem non à populo per electionem, sed immediatè à Christo accepit, ex vi primæ institutionis, ac promissionis S. Petro factæ. Matth. 16. Ioan. 21.

Conclusio verò nostra sit ista: Licet lex, cum Pontificia, tum Imperatoria, substantiam suam, & intrinsecam vim subditos obligandi promulgatione acquirat, accidentaliter tamen perficitur, & confirmatur per populi acceptationem, & vsum. Hæc procul dubio fuit mens Gratiani *dist. 4. Leges instituuntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus vtentium comprobantur.* Ecce quod ait, leges promulgatione institui, ac condi: firmari verò, perfectionemque acquirere, (vt nimirum omnes ac singulos è Communitate, tanquam posteritatem constringant) populi parte acceptatæ, & vsu comprobatæ fuerint.

2 Pro cuius rei pleniore intellectu, quædam aduerte ad praxim vtilia: Primum: Episcopis præsertim Metropolitanis, ex officio incumbit, nouas Pontificias Constitutiones in diœcesibus promulgare, atque in vsum deducere, saltem postquam ex Romana curia authenticè ipsis transmissæ fuerunt, cum mandato expresso, vel tacito, vt eas publicari, & obseruari curent: qua de re vide Nau. *cons. 1. de const. q. 8 edit. 1.* Idemque dicendum de lege Imperatoria, vel Regis, postquam prouincialibus Ducibus, aut Gubernatoribus transmissa fuit.

3 Secundum. Si lex in curia Principis publicata, in distantibus prouincijs non promulgetur, constat ex suprà dictis subditos prouinciales non obligari, si sit Imperatoria: Etsi verò de lege Pontificia, spectata sua natura, contrarium sentiendum sit; tamen quòd attinet ad praxim, arbitror peccati damnandos non esse, neque puniendos singulos è Communitate, si legem Pontificiam in sua diœcesi neque promulgatam, neque vsu receptam, ipsi quoque non obseruent. Primò, quia contraria non paucorum DD. (quos *præced. cap. n. 4. §. lex autem, allegaui*) sententia, quòd non minus ad Pontificiam, quàm Imperatoriam legem opus sit promulgatione in prouincijs: probabilis ipsis videri potest, cui proinde se conformare liceat. Deinde, quia præsumendum non est, mentem legislatoris esse, vt lex præsertim in diœcesi non promulgata à diœcesano vno, altero, vel paucis obseruetur, si maior Communitatis pars non recepit, neque breui tempore receptura vel obseruatura existimatur: Siquidem legem: cùm sit commune mandatum, communiter obseruari oportet, sicut notauit Nauarr, *consil. 1. q. 5. de constit.* Medina *1. 2. q. 90. ar. 4. in fine.*

Tertium. Si lex in prouincijs, vel diœcesibus promulgata sit, sed à maiore populi parte non recipiatur, & obseruetur, refert vtrum legislator populi repugnantiam sciat, & conniueat, an verò ignoret, an denique sciat, & ad legis obseruationem per executores compellat. Primò casu censetur legem reuocare, tanquam subditis difficilem & incommodam, sicuti docet Abb. *in c. quia circa n. 8. de consang. & affinit.* Nau. *cit. cons. 1. q. 5.* Secundo casu, legis obligatio durat, donec legitimæ præscriptionis tempus decurrat. Arbitror, tamen, si tu legem promulgatam recipere paratus sis, & data occasione etiā obserues, sed alij plerique è Communitate non recipiant, neque recepturi existimentur, per epikeiam excusatum te fore à legis obligatione, etiam ante expletū tempus præscriptionis: Quòd ratio & æquitas permittere non videatur, vt tu solus, vel cum alijs paucis legem communiter non receptā longo tempore obseruare debeas: præsertim cùm te tunc conformare possis sententiæ Nau. & aliorum DD. *princip. huius capit.* Tertio casu, si legislator ad legis promulgatæ obseruationem compellat, transgressoresque puniat, tunc singuli eam obseruare tenentur, si iusta sit, etiamsi maior communitatis pars resistat. Quia ratio naturalis postulat, vt in tali tumultu, vel dissensione, quodlibet membrum sui capitis potius, quàm reliquorum membrorum ductum, atque imperium sequatur.

4 Quartum. Si lex seu Pontificia, seu Imperatoria legitimè promulgata, à maiore populi parte prætextu rationabilis causæ, non recipiatur; currit contra eam præscriptio, legislatore ignorante, quæ saltem 10. annorum spatio absoluitur. Ita Nau. *in consil. 1. de constit. q. 5.* Azor. *lib. 5. c. 4. & q. 3.* Suar. *lib. 4. c. 16. de legib. nu. 11.* Cùm enim lex iam recepta, & vsu confirmata per contrariam consuetudinem abrogari possit, iuxta *cap. vltim. de consuetudine*, multò magis ab initio per non vsum ei derogari poterit.

Quare mirandum etiam non est, plus temporis (vid. 40. annorum spatium) requiri ad abolendam via præscriptionis legē Ecclesiasticam receptam, quàm non receptam: quia illa plus, quàm hæc roboris & firmitatis obtinet. Sed etsi fortasse primi, quibus lex data fuit, præsertim Metropolitani, Episcopi, &c. peccarint, eam non recipiendo, & in vsum deducendo: horum tamen successores, si Pontificiam, v.g. constitutionem post longam temporis moram nonquam in diœcesi receptam vel obseruatam videant, per non vsum titulo præscriptionis sublatam credere possunt, sicuti l.c. notauit Suar. & Ioan. Maior *in 4. d. 15. qu.* 5. Ex Ex quo inferre licet eas (v.g. Trid. Concil.) constitutiones, quæ hactenus in diœcesibus receptæ, aut in praxim deductæ non sunt, vim obligandi non habere: vt neque Doctores ex Cathedra quæstiones decidere; multò minus Iudices in foro externo, vel interno causas definire debeant, secundùm leges non receptas, ait Nau. *cit. conf.* 1. *q.* 6. & 8. & docet Salas de legib. *disp.* 13. *sect.* 3. *in fin.* Quamuis optimum consilium sit, vt Episcopi saluberrima illa reformationum decreta, quæ hactenus in suis diœcesibus recepta non sunt, vltrò in obseruationem deducere conentur.

5 Quintum. In legum obseruatione oportet quemlibet conformari cum ea Communitate, cuius ipse proxima pars est, sicuti docet Azor. *cit. c.* 4. *q.* 3. & indicat Syl. *ver. lex, q.* 6. *in fin.* Na. *q.* 3. 5. 6. Quare si lex in alijs regnis, prouincijs, vel diœcesibus recepta sit, in tua recepta non sit, eius obligatione non astringeris. Adde fieri posse, vt lex secundùm vnam sui partem, vel secundùm vnum genus hominum in vsu posita sit, secundùm alterum non sit, v.g. vt soli clerici, & non laici, vel soli regulares, non autem sæculares legem seruent. Quo casu iuris *regula* 37. *in* 6. locum habebit, *vtile per inutile non vitiatur*. Exemplum habemus in ieiunio Feriæ VI. & Sabbati, quod olim in Ecclesia occidentali plenè & integrè seruatum videtur, nunc verò abolitum est quoad vnam partem, & remansit quoad alteram partem, videlicet abstinentiam à carnibus.

6 Porrò in dubio num lex recepta sit, necne, pro ipsa præsumendum est, vt qui eam in fauorem suæ causæ allegat, intentionem fundatam habeat, onusque probandi in aduersarium reijciat, qui legem receptam negat, sicut notauit Rodriq. *t.* 1. *qu.* 6. *reg qq.* 4. 11. Ratio verò est, quam suprà tradidit *tract.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 11. quia *factum in dubio præsumitur, si de iure faciendum erat.*

7 Vltimum. Si Metropolitanus, aut Communitas arbitretur nouam constitutionem prouinciæ moribus, commodisve non conuenire, poterit Papæ, Regi, &c. allatis rationibus supplicare, atque interim, dum responsum expectatur, legis executionem suspendere. Si verò Princeps, cognitis rationibus, in sententia persistat, obedientia præstanda erit, nisi liquidò constet legem iniquam esse. Qua de re lege Castrum *lib.* 1. *de lege pæn. c.* 1. Mol. *tr.* 5. *disp.* 69. Suar. *l.* 4. *c.* 16. *n.* 7. contra Rodriq. *cit. q.* 6. *a.* 8. Vasq. *cit. c.* 5. *in fin.* Nicol. Garziam *tr. de benef. p.* 11. *c.* 3. *nu.* 272. Qui negant, per eiusmodi supplicationem, interim dum responsum datur, suspendi legis obligationem. Verum tamen est, eiusmodi supplicationes & decretorum dilationes longè frequentiùs accidere posse in specialibus Principum decretis ac rescriptis, iuxta *c. si quando, de rescriptis*: quippe in quibus, circa particularia negotia versantibus, faciliùs error, ob malam informationē, irrepit, quàm in generalibus constitutionibus, quæ post diuturnam cū viris prudentibus consultationem, ex certa scientia procedunt: Quamuis nihilominus aliquando accidere possit, vt lex generatim vtilis, certæ tamen prouinciæ, ob speciales rationes nimis difficilis, aut ab eorum moribus abhorrens videatur.

CAP. IV.

DE MATERIA LEGIS HVMANÆ.

SVMMARIVM.

1 *Lege humana, etiam ciuili, præcipi possunt non tantùm opera iustitiæ, sed etiam aliarum moralium virtutum, vsque contraria prohiberi.*

2 *Non omnes virtutum actiones præcipi possunt, neque omnia peccata etiam externa, ab humano magistratu prohiberi, sed quædā interdum permitti debent, vt grauiora vitentur.*

3 *Quædam præcepta secundum substantiam sunt iuris naturalis, aut diuini; secundùm determinationem verò iuris humani.*

4 *Legislator, iuxta legitimam suam intentionem, seu motiuum efficere potest, vt opus aliquod sit medium, siue materia alicuius virtutis conueniens, aut necessaria.*

5 *Lege, aut præcepto humano per se præcipi, aut prohiberi non possunt actus merè interni.*

Crimen quod est per accidens occultum, Ecclesiastica lege puniri potest.

6 *Qui opus præceptum, quatenus ex obiecto bonum est, implet, quamuis mala intentione, is legem humanam non violat.*

Intentio ac finis præcepti non cadit sub præceptum.

7 *Qui opus præceptum secundum substantiam præstat, etsi tunc nolit præceptum implere, reuerà tamen satisfacit.*

Obligatus voto recitandi rosarij, si recitet animo tunc non satisfaciendi, tenetur iterum recitare. Sin autem immemor voti sui rosarium dicat, re vera liberatur.

8 *Actus interni ab humana potestate præcipi vel prohiberi possunt concomitanter, quatenus requiruntur ad moralem substantiam actuum externorum.*

9 *Si ebrius, dormiens, aut mortis impos dicat horas canonicas, non satisfacit præcepto, sed debet iterum recitare, si ad mentem redeat: eademque ratio est, si simpliciter inuitus, seu coactus Missæ sacrificio in festo die intersit.*

10 *Si aliquis in somno, mentis impotentia, vel per vim adactus decimas Parocho soluat, materialiter & in effectu satisfactum est legi vt non opus sit alias decimas dare.*

11 *Qui opus sub censura Ecclesiastica prohibitum omninò inuitus intermittit, pœnam tamen legis aut præcepti euitat: qui autem opus sub censura præceptum coactus facit, tunc pœnam contrahit, si, spectata Ecclesiæ intentione, ad eius executionem actio voluntaria intrinsecè requiritur.*

12 *Qui ob metum, opus præceptum exequitur satisfacit: verbi gratia puer, qui à pædagogo verborum metu adactus Missam attentè audit.*

Licet talis expressam intentionem habeat non audiendi si pædagogus abesset, nihilominus implet opus præceptum, vt aliam Missam audire non teneatur, peccat tamen secundum effectum internum peccato commissionis.

13 *Cùm lex Ecclesiastica præcipit opus aliquod pium, v.g. vocalem orationem, sacramentalem Confessionem, consequenter etiam præcipit actum internæ mentis, quem opus illud essentialiter includit.*

Non potest Prælatus, nisi irregularis sit, subditum sub peccato obligare ad habendam certam intentionem in opere.

14 *In ijs quæ pertinent ad naturam corporis conseruandam & propagandam, homo sui iuris esse debet, ac soli Deo subiectus.*

1 Assertio I. Lege humana, etiam ciuili, præcipi possunt non solùm iustitiæ, sed etiam aliarum virtutum opera aliqua; ijsque contraria prohiberi. Ita S. Th. *q.* 96. *a.* 3. ex Arist. 5. *Etich. c.* 1. *Ipsæ autem leges*, inquit, *de omnibus dictant, consectantes communem vtilitatem*, adde & felicitatemque quæ in honesta ciuium vita, communique virtutum studio præcipuè consistit. Quare idem Arist. 2. *Etich. c.* 1. & *Vlpian. in l.* 1. *ff. de iust. & iure* dixit, Legislatori propositum esse homines *bonos efficere*.

2 Dixi autem aliquas (non omnes) actiones virtutum humana lege imperari posse. Quædam enim nimis arduæ ac difficiles sunt, vt in consilio esse debeant, non in præcepto: v.g. Euangelica paupertas, castitas, &c. sed neque omnia peccata, etiam externa, ab humano Magistratu prohiberi possunt; sed multa permitti debent, vt grauiora euuentur. Quia lex humana ponitur multitudini siue Communitati, in qua maior pars est hominum virtute non perfectorum. Quare fermè non nisi peccata grauiora legibus prohiberi solent, à quibus moraliter possibile est maiorem partem multitudinis abstinere, præsertim, quæ alijs noxia sunt, & humanæ societati incommoda. Ita S. Thom. *art.* 2. & Richard. *in* 3. *d.* 37. *art.* 3. *q.* 3.

Aliqua huic assertioni adiungo: I. Interdum etiam peccata grauia à publico Magistratu permitti possunt, si necessarium videatur ad maius Reip. malum impediendum: qua ratione in quibusdam ciuitatibus publicæ meretrices tolerantur sicuti annotauit S. Aug. *lib* 2. *de ordine, c.* 4. Item publicæ detractiones, & infamationes, vt ciues earum timore in officio contineantur, de qua re Ioan. Faber. §. *in summa, inst. de iniur.* Item Iudæorum vsuræ, de quibus Nauarr. *lib.* 5. *cons.* 33. *de vsur. edit.* 2.

Secundum. Lege humana præcipi, aut prohiberi possunt etiam ea, quæ alioquin sub naturale, aut diuinum præceptū cadunt, v.g. fidem Catholicam profiteri, alienum restituere, à furto, latrocinio, blasphemia abstinere: Quia nihil prohibet, aliquem pluribus titulis seu causis obligari ad idem præstandum vel omittendum.

3 Tertium. Quod lege naturali, aut diuina præceptum est absolutè, & secundum substantiam, interdum humana lege determinatur ad certum tempus, modum: v.g. lege Euangelica præcipitur sacramentum Pœnitentiæ, & sacræ Eucharistiæ: lege autē Ecclesiastica determinatur, vt illud semel in anno: istud quouis Paschali tempore suscipiatur. Itē beneficiati Ecclesiastici naturali, ac diuino iure obligātur ad orandū pro fidelibus: Ecclesia verò præscribit certam orandi formam, & tempus; de quibus suo loco.

4 Quar-

4 Quartum: Cùm legislatrix potestas præsit humanis actibus subditorum, eosque dirigat ad felicitatem publicam, sicuti suprà dixi: inde fit, vt & actiones, quæ ex obiecto bonæ sunt, atque conuenientes alicuius virtutis medium; ac materia; constituere possit eiusdem virtutis materiam necessariam: sicuti videre est in Ecclesiasticis præceptis ieiunij, Missæ, &c. Insuper actiones, quæ ex obiecto indifferentes sunt, constituere lex potest medium, ac materiam alicuius virtutis tum conuenientem, tum necessariam, v.g. vt publicæ preces Paschali tempore stando perficiantur: Itemque actiones ex obiecto indifferentes prohibere potest, tanquam minus conuenientes alicui virtuti v.g. ne festo die mercatura exerceatur ob reuerentiam, & cultum Religionis. Ex quo efficitur, vt qui ieiunium præceptum non seruat, contra temperantiam delinquat, cuius intuitu ac fine lex Ecclesiastica lata fuit: qui verò preces stans non persoluit, aut mercaturam tali die exercet, contra Religionis virtutem peccet, cuius intentione ac motiuo Ecclesiasticæ illæ leges positæ fuerunt, sicuti docet Caiet. 1.2.q.96.a.4.in fine. Sot.lib.1.de iust.q.6.a.4. Azor. tom. 1. lib.5.c.5.q.3. Suar.t.1.de rel. tract.2. lib.3.de reuerentia debita rebus sacris, cap.4.& tract.3.lib.4.de Simon.c.7.

5 Assertio II. Nulla lex, vel præceptum humanum extendere se potest ad actus merè internos per se præcipiendos. Hæc est communior DD. sententia S.Th. 1.2.q.91.a.4.& q.100. a.9.& 2.2.q.104.a.5. Ioan.Gerson. p.2. operum in regulis moral. §. solus Deus. Caiet. tract. de potest. Papæ & Conc.cap.19. Castro lib.2. de iusta hæret.punit.c.18. Nau. c.23. Man. num.38. & c.27.n.57. & c.cogitationis. d.1.de pænit. Vasq. disp.60.c.2. Couar. reg. peccatum, p.2.in princip.nu.2. Ludouici Mirandæ in man. Prælatorum t.1.q.26.a.2. Suar. de censuris disp.4.sect.2.& lib.4.de leg.c.12. Salas disp.11. sect.1. contra Goss.a.c. cogitationis, d.1.de penit. Adrian quodlib.8.a.1.lit.b & i. Albertum Pighium l.6.de Eccles. Hierarchia c.16. Iulium Clarum lib.5. sentent. §. vlt.qu.91. Med. C. de orat.q.15. Rosellam verb. absolutio, 1.num.28. quibus fauet Less.l.2.c.37.dub.11.n.66. Probatur primò ex iure canonico: Nã ob hãc causam dicitur, c.1.c.5 q.6. Quod non possit humano iudicari examine, quem Dominus suo reseruauit iudicio. Et in c.sicut de Simonia, Ecclesiam non iudicare de occultis. Et c.tua nos, eod. tit. Innoc.III. ait: Nobis datum est de manifestis solummodo iudicare: & l.18.de pænis, quæ allegatur apud Gratian.l.1.de pæn. Cogitationis pænam nemo patitur, vbi Glos. rectè monet, verùm id esse, si fiteatur intra fines cogitationis; non item, si exequendi propositum externo signo, siue conatu manifestetur, quamuis sine successu. Nam solum etiam conatum in criminibus prohiberi, ac puniri posse, saltem pęna extraordinaria seu arbitraria, iuxta criminis & facti qualitatem docent Gl. & DD. communiter in l. quisquis, C.ad l.Iuliam Maiest. Nau. c.si quis non dicam, de pænit. d.1. nu.4. Probatur secundò rationibus: quarum primam iudicat S. Th.q.100.in corp.a.9. ac benè explicat Nau. in cit.c.cogitationis. Quia frustra fermè, & inefficacitet lex ad Communitatem fertur, si legislator cognoscere non possit, vtrùm obseruetur, neque ad eius obseruationem compellere: Quare leges ferre, & secundùm leges iudicare ad eandem potestatem pertinet, eundemque ordinarie oportet esse legislatorem & iudicem, legumque vindicem; Atqui de actibus internis, suapte natura latentibus, humanus legislator iudicare non potest: Nam secretorum solus Deus cognitor & iudex est, c.erubescant, d.32. & constat ex 1.Regum 16. Homines vident ea quæ parent, Deus autem intuetur cor.

Secunda ratio sumitur ex eod. S. Th.2.2.q.104.a.3. Vasq. loco suprà cit. Suar. lib.3.de leg.c.13.& lib.4.c.12. nu.7. Cùm omnis humana potestas, siue iurisdictio in hominum societate fundetur, hæc autem materialis atque sensibilis sit: (nam subordinatio, & gubernatio secundùm operationes internas Angelicæ immaterialis societatis propria est) conueniens videtur, vt humana potestas siue iurisdictio solùm se extendat ad actiones humanas, quatenus in exteriorem materiam transeunt, & signo aliquo produntur. Quod etiam Seneca notauit lib.3.de benef. Errat, si quis putet seruitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est, corpora obnoxia sunt & adscripta dominis, mens sui iuris est. Et ideò, inquit S.Th. cit.a.5. in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis homo non tenetur homini obedire, sed soli Deo, tenetur autem homo homini obedire in his, quæ exterius per corpus agenda sunt. Tametsi quandoque huiusmodi externæ actiones occultæ maneant per accidens, quia à nemine videntur, ac testibus destituuntur. Sic enim Ecclesia vniuersali lege prohibet, & lata excommunicatione punit, v.g. quamuis hæresim externo signo licet occultè proditam, vt notauit Nau.c.27.Man. n.56.& in cit.c.cogitationis, n.7.& in rubrica de iudicijs, n.76. vbi ait, Occultum esse duplex: vnum per se occultum, quod suapte natura non est probabile, quales sunt omnes interiores hominis actus, quorum cognitor solus Deus est: alterum est occultum per accidens, quòd exteriùs expressum est, vt suapte natura deprehendi possit, licet à nemine deprehendatur.

6 Corollarium I. Qui præstat opus præceptum, quatenus ex obiecto, siue secundùm speciem bonum est, legem humanam nõ violat, etsi finem siue intentionem legislatoris non intendat, nec assequatur, sed re ipsa & in indiuiduo opus malũ, v.g. ob prauam circumstantiam finis, exerceat. Ita docet S.Th. q.100. ar.9. ibid. Caiet. Medina, & alij. Exemplum: Ecclesia præcipit ieiunium, id est, vnicam in die refectionem absque carnibus: Finis autem huius præcepti est, vt gula frænetur & caro spiritui subijciatur. Si iam aliquis ieiunet vanæ gloriæ causa, aut gulam piscibus & mero oblectet, adeòque intentioni legis repugnet, is Ecclesiasticum ieiunij præceptum non violat; quamuis contra legem naturalem, ac diuinam peccet, saltem venialiter. Ratio est, quia intentio, ac finis præcepti non cadit sub præceptũ: imò nec cadere potest: cùm modus agendi ex virtute & proposito honestatis omninò intrinsecus, & non apparens sit. Duo autem hic obiter aduerte. I. Legislator humanus præcipiendo rem aliquam, efficere quidem potest, vt qui legem transgreditur, contra eam virtutem peccet, cuius intuitu lex lata est: non ita verò efficere potest: vt qui legem obseruat, actum talis virtutis exerceat: cùm hoc pendeat ex speciali interna intentione operantis. II. Interdum accidit, vt Ecclesiasticus legislator (præsertim censuram statuens) aliquid prohibeat, adiuncta conditione, actus interni: quomodo excommunicantur in Clem.1.§.verùm, de hæreticis, qui ex odio, gratia, vel auaritia omittunt aliquem procedere in causa Fidei: talis enim conditio solùm restringit pœnam, seu censuram iuris: vt in conscientia aliter non incurratur propter opus prohibitum: nisi ex tali affectu procedat, sicuti notauit Suar. lib.3.de leg.c.29. nu.10.& lib.4.c.13.num.3.& 20. & de censur. disp.4.sect.2.

7 Corollarium II. Qui opus præceptum secundùm substantiã præstat, etsi non habeat voluntatem implendi præceptum, imò contrariam habeat, re vera tamen satisfacit. Ita docet Suarez lib.2. de relig.lib.4.de horis, cap.26.& 3.p.tom.3. disp.88. sect.3. Less. lib.2.cap.7.dub.10. Valent. tom.3.disp.6.q.10 in fine: Sanch. lib.1.moral.cap.13.num.9.& 12. contra Nau. de orat. cap 16.nu.73. Azor. to.1.lib.7.cap.2.q.6. Medina Cod.de orat. quæst.16. qui posteriorem partem huius corollarij negant. Exemplum: Si aliquis die festo Missam decenter audiat, non recordatus esse diem festum, is satisfacit ex communi sententia. Sed etsi Missam aliquis festo die scienter atque attentè audiat, habeat verò expressam intentionem tunc non satisfaciendi Ecclesiæ præcepto, sed aliam posteà Missam audiendi, is re vera satisfacit, vt non teneatur aliam audire: quamuis id non pauci negent. Eademque ratio est de horis canonicis: quod scrupulosis notandum est, qui cum videntur sibi interorandum distracti, officium vel partem officij recitant cum proposito posteà repetendi; qui tamen repetere non tenentur, quando distractio eorum inuoluntaria fuit. Ratio est, quia lex tantùm præcipit voluntariam operis executionem: non autem quasi reflexam implendi præcepti intentionem: imò eam præcipere non potest, cum omnino intrinseca, & occulta sit. Quare cùm opus quod præcipitur impleas, etsi per ignorantiam, vel errorem te non implere existimes, aut etiam nolis implere; non potes tamen efficere, quominus impleas: Siquidem protestatio contraria facta, vim nullam habet. Id tamen fatendum est, si quis in tali falsa persuasione maneat, quasi præcepto non satisfecerit, peccatum esse, nisi vel errorem deponat, vel aliam Missam audiat, horas canonicas repetat, &c.

Obijcitur: Qui obligatus est voto recitandi rosarij, si recitet animo tunc non implendi votum, debet denuò recitare, ad satisfaciendum voto: Item obstrictus debito pecuniario, si dum pecuniam soluit, creditori significet, nolle se debito exolui, sed gratis donare: debet iterùm soluere: Ergo idem dicendum videtur de obseruatione legum. Ad hæc respondeo. Discrimen esse inter debitum, seu obligationem ex voto, aut promissione, & inter debitum seu obligationem ex lege, aut præcepto Superioris: Nam obligatio voti, & cuiuscunque promissionis prouenit ex voluntate vouentis, promittentis, qui sicut ab initio arbitratu suo debitorem se constituere potuit, sic etiam in eo debito siue obligatione, arbitratu suo perseuerare potest. Debitum autem siue obligatio ex lege, vel præcepto prouenit ex voluntate legislatoris, vel præcipientis, ideòque extendi non potest vltra eius intentionem, aut voluntatem: quamobrem cùm legislator hoc solùm præceperit, vt opus humano modo impleatur, eo opere præstito, extinguetur obligatio.

Cæterùm, si quis immemor, rosariũ se Deo vouisse, illud oret, voto soluitur: sicuti & is, qui homini promisit rem donaturum, si posteà donet immemor promissionis suæ, obligatione liberatur. Alia ratio est, si ex titulo oneroso debitor sis, v.g. exempto, permutato; & immemor huius debiti tantundem liberaliter dones, non videris obligatione solutus, sicuti docet Ludou. Lopez lib.2. de contract.c.vlt.§.superest nunc, Sanch. cit.c.13.n.11. Siquidem

hæc duo inter se pugnant: gratis dare & ex tali debito dare. Quo etiam genere argumentationis, licet alio proposito, vsus est Ap. ad Rom. 11. *Si autem gratia* (loquitur de gratia primæ iustificationis, interprete Côc. Trid. *sess. 6. c. 8.*) *iã non ex operib.* (siue ex operũ merito) *alioquin gratia iã non est gratia*, sed debiti retributio.

8 Assertio III. Actus interni ab humana potestate præcipi vel prohiberi possunt concomitanter, quatenus requiruntur ad moralem substantiam actuum externorum. Ita docet Medina *cit. qu. 100. a. 9. §. ad vltim. argumentum.* Sotus *lib. 10. de iust. q. 5. a. 5.* Miranda suprà *cit. a. 2.* Syl. *ver. obedientia, q. 1.* Suar. *lib. 3. de legibus, c. 13. n. 2. & seqq.* Ratio est: Cùm homines, qui sunt membra Reip. partim interno animo, partim externo, ac materiali corpore constent: fit, vt & interiores hominis actiones non aliter sub Reipublicæ gubernatione cadere possint, nisi quatenus ad externas actiones diriguntur, easque aliquo modo informant: & ipsæ actiones externæ ac materiales non aliter præcipi aut prohiberi possint, quam vti ab internis proficiscuntur, & ijs secundum esse morale informantur, ac constituuntur.

9 Corollarium I. Si ebrius, dormiens, aut mentis impos horas canonicas recitet, vel Missam festo die audiat, non satisfacit præcepto: quare debet posteà, vbi ad mentem redijt, iterum recitare, aliam Missam audire. Ita Sotus *lib. 2. de iust. q. 3. a. 9.* Medina *cit. a. 9.* Sanch. *n. 2.* Suar. *lib. 4. de horis canonicis, c. 26.* & alij. Rationem afferunt, quia leges & præcepta homini imponuntur vt ea humano modo impleat, non brutorum more: quare sicuti opus præceptum violari non potest, nisi per actum vel omissionẽ humanam, ac liberam: ita neque impleri. Eandemque aiunt esse rationem de simpliciter inuito, seu coacto, vt si aliquis vi retentus Missæ, vel concioni intersit, quòd legem aut Superioris præceptum non impleat, sicuti etiam docet Azor. *t. 1. lib. 7. c. 2. qu. 6.* Quia coactio tollit voluntarium, ac liberum, sine quo lex, aut præceptum nec impleri, nec violari potest.

10 Hæc doctrina vniuersim vera est, si loquamur de formali impletione legis, aut præcepti, ad quam omnino requiritur voluntarium: sicuti & ad formalem transgressionem. Sin verò loquamur de materiali executione legis, aut præcepti per illam sæpè satisfieri solet absque actione propriè humana, seu libera, vt si dormiens ex sola imaginatione decimas ad horreum Parochi sui deferat, vel adductus ad altare primitias ponat, materialiter, & in effectu satisfactum est legi decimarum, aut primitiarum, vt alias decimas, vel primitias dare necesse non sit. Etenim sicuti homo sine culpa legem materialiter violare potest, v.g. rem alienam ob inculpatam ignorantiam auferendo: ita etiam sine laude legem materialiter implere potest: vt in exemplis propositis: item in ieiunio cernere est, si quis à carnis esu, vel altera refectione abstineat, quia ad eam accedere per vim prohibetur. Veruntamen quædam præcepta versantur circa actiones, quæ in sui executione intrinsecè includunt voluntarium, seu liberum, vt mirum non sit à dormiẽte, ebrio, coacto, præstari non posse, neque legi satisfieri: & huc spectant exempla suprà posita de auditione Missæ, canonicarum horarum prece, quippe quæ voluntariam animi attentionem necessariò requirere videntur.

11 Ex his facile est resoluere quæstionem: Si præceptum sub excommunicatione, aliave iuris pœna impositum sit, an qui omninò inuitus, seu coactus implet, eam euitet? Respondeo, & dico I. Si opus, quod ab Ecclesia ita præcipitur, in executione reali, spectata intentione legislatoris non requirit concursum actionis voluntariæ, qui illud coactus exequitur, euitat pœnam, ac censuram: vt si decimarum solutio sub excommunicationis pœna præcipiatur, & aliquis vi adductus soluat. Ita Sanch. *libr. 1. moral. cap. 13. num. 6.* Dico II. Si opus ab Ecclesia præceptum, spectata eius intentione, in executione intrinsecè requirit concursum actionis voluntariæ, vti accidit v.g. in Missæ auditione, tunc qui simpliciter inuitus, seu coactus Missæ interest, videtur pœnam statutam incurrere. Ita Sanch. *loco cit.* Salas *disp. 9. sect. 2. nu. 34.* contra Sotum *cit. art. 9.* Dico III. Qui opus qualecunque sub censura prohibitam omninò inuitus intermittit, pœnam statutam non incurrit. Vt si in diœcesi sub excommunicatione prohibitum sit carnes comedere in Quadragesima, & Titius per violentiam ab amicis arceatur, ne eas comedat. Ita docet Sotus *loco cit.* Suar. *cit. c. 26. n. 9.* contra Medinam *cit. q. 100. a. 9.* Ratio harum responsionum est: Nam leges pœnales intelliguntur secundum effectum realem, & consummatum: qui autem omninò inuitus atque reluctans continetur in loco vbi sacrificatur, is, re ipsa, & in effectu non exequitur opus præceptum auditionis Missæ: sed legem omninò violat. Qui verò coactus decimas Parocho suo soluit, & qui inuitus continetur: quo minus die interdicto carnes comedat, alioquin comesturus: his licet secundum internum affectum transgrediantur Ecclesiasticam legem, aut præceptum: non tamen secundum effectum externum, seu consummationem: ergo censuram legis, aut præcepti non incurrunt.

12 Locuti autem sumus de simpliciter inuito, seu coacto. At verò, qui metu, quamuis graui, adactus opus quod in præcepto est, exequitur, is satisfacere, imò etiam formaliter implere censendus est: quia metus non tollit voluntarium, ac liberum simpliciter: sed tantùm secundum quid. Ita Sotus *cit. lib. 2. q. 3. ar. 9.* Sanch. *cit. c. 13. n. 7.* Azor. *to. 1. lib. 10. c. 12. q. 9.* Suarez *p. 3. tom. 3. disp. 88. sect. 2. §. De eo verò,* contra S. Antonin. *q. 2. tit. 9. cap. 10. §. 2.* Exemplum est, si puer à pædagogo, metu pœnæ commotus Missam die festo attentè audiat.

Sed quid dicendum est, si metus verberum sit puero causa principalis audiendi Missam die festo, ita vt expressam intentionem habeat non audiendi, si pædagogus abesset. Et similis ratio est, si oblectatio piscium sit causa principalis ieiunandi ita, vt si tam boni pisces non haberentur, nollet quis ieiunium seruare. Resp. Talem nihilominus implere totum opus quod ab Ecclesia præcipitur, vt proinde puer, v.g. Missam aliam audire non teneatur, si priorem attentè audiuit: Nihilominùs interno affectu peccat, peccato commissionis, aduersus eandem Ecclesiasticam legem; & contra religionis, vel temperantiæ virtutem, cuius intuitu lex lata fuit. Probatur & explicatur: Quia lex Ecclesiæ directè tantùm præcipit attentam Missæ auditionem, quam si puer adhibuit, opus totum ab Ecclesia præceptum impleuit. Verum eadem lex, dum præcipit Missam audiri, indirectè & per consequentiam efficit, vt propositum tum absolutum, tum conditionatum; imò etiam simplex affectus non audiendi Missam, si non auferat obiecti malitiam, prohibitus & prauus sit. Qui autem tale propositum habet: *Si abesset pædagogus vellem negligere Missam: Nisi tam bonos pisces haberem, vellem die prohibito carnes comedere,* is interno affectu versatur circa obiectum prauum ac lege prohibitum: neque aufert malitiam obiecti: ergo committit peccatum internum aduersus Ecclesiasticam legem, & contra religionis aut temperantiæ virtutem. Qua simili ratione etiam is peccat, quem posteà sine iusta causa pœnitet, quòd Missam festo die audierit. Hæc est doctrina Suarez *lib. 3. de leg. cap. 13. n. 9. & lib. 4. c. 13. n. 1. & sumitur ex cap. nulli, d. 19. Nulli fas est vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ Sedis præcepta.*

13 Corollarium II. Cum lex Ecclesiastica præcipit orationem externam, consequenter etiam præcipit internã animi attentionem, seu in Deum eleuationem: Item cum præcipit sacramentalem Confessionem, præcipit quoque animi contritionem, attritionemve: quandoquidem neque essentia orationis sine animi attentione, neque essentia sacramenti Pœnitentiæ sine interno animi dolore consistere potest. Item, cum Superior Sacerdoti præcipit vt sacrificet, sacramenta ministret, consequenter etiam præcipit vt habeat internam intentionem sacrificandi, baptizandi, à peccatis absoluendi. Ita docent Caiet. *in summ. verb. hora, §. ad 3.* Gerson. *loco suprà cit.* Sotus *lib. 10. de iust. q. 5. art. 5. ante 7. conclus.* Suarez *tom. 2. de relig. lib. 4. de horis, c. 16. & lib. 3. c. 13. de legib.* n. 10. Lessius *lib. 2. de iust. c. 37. dub. 11. n. 67.* Azor. *t. 1. l. 10. c. 8. q. 7. & c. 12. q. 9.* Sanch. *l. 1. moral. c. 13. n. 3.* Quis enim neget, quin lege, vel præcepto Ecclesiastico, vtpote animarum salutem spectante præcipi possit, vt Ecclesiæ ministri verè & non simulatoriè orent, sacramenta ministrent; item fidelibus omnibus, vt sacramenta verè & non per fictionem suscipiant: Qui autem sine interna attentione orant, sine vllo animi dolore peccata confitentur, &c. ij non verè, sed simulatè orant; nec verè, sed fictè Pœnitentiæ sacramentum postulant: ergo non satisfaciunt Ecclesiæ præcepto. Vide quæ dicam *lib. 4. tract. 1. c. 5. num. 10.*

Non poterit tamen facilè Legislator, aut Prælatus sub peccato obligare subditos ad habendam intentionem, aliamve internam dispositionem accidentalem, seu non pertinentem ad substantiam moralem operis præcepti: v.g. vt ieiunia & orationes fiant in statu gratiæ, vel vt orationes, & sacrificia Deo offerantur ad particularem aliquam intentionem, sicuti notauit Suarez *lib. 4. de legib. cap. 12. n. 16. & disp. 6. de cens. sect. 3. n. 10.* Prælatis tamen regularibus paulò maior potestas in suos competit, ratione voti religiosi obediendi Prælato in omnibus, quæ secundum regulam vel ordinis consuetudinem præcipiuntur. Qua de re Suarez *l. 4. de legib. c. 12. in fine,* vbi monet, discrimen esse inter obligationem Regularium ex voto obedientiæ: & obligationem aliorum ex lege ciuili, vel Ecclesiastica: Nam *lex fundatur in iurisdictione, quæ solum data est; quantum expedit ad bonum Communitatis: præceptum autem Prælati regularis fundatur in voluntate vouentis, & pacto seu promissione eius, quæ quia principaliter fit Deo, de actu etiam merè interno fieri potest. Item, materia voti latius patet, quam legis: nam votum maximè est de consilijs de quibus non est lex.* Hæc ille.

14 Assertio IV. In his quæ ad naturam corporis conseruandam, & propagandam spectant, homo sui iuris esse debet, & alteri homini non subiectus, sed soli Deo. Ita S. Thom. 2. 2. *qu. 105. artic. 5. in corp. Quia omnes homines natura sunt pares, in*

bit

bis quæ pertinent ad corporis conseruationem & prolis generationem. Vnde non tenentur nec serui dominis, nec filij parentibus obedire in matrimonio contrahendo, vel virginitate seruanda, aut aliquo eiusmodi, sed in his, quæ pertinent ad dispositionem actionum & rerum humanarum, tenetur subditus suo Superiori obedire, secundum rationem superioritatis, sicut miles duci exercitus in his, quæ pertinent ad bellum: seruus domino in his quæ pertinent ad opera seruilia: filius patri in his quæ pertinent ad disciplinam vitæ & curam domesticam.

CAP. V.

DE IVRISDICTIONE.

SVMMARIVM.

1 *Iurisdictio est facultas alicuius habentis publicam auctoritatem & eminentiam super alios, ad eorum regimen & gubernationem.*

2 *Iurisdictio alia est ordinaria, & alia delegata,*

3 *Item alia est iurisdictio contentiosa, & alia voluntaria.*

4 *Voluntaria iurisdictio (ita dicta, quia non nisi volentibus fit,) extra proprium territorium erga subditos exerceri potest, non autem contentiosa.*

5 *Parochus in aliena parochia suorum subditorum nuptias benedicere non debet, neque Episcopus in aliena diœcesi Ordines, aut sacramentum Confirmationis conferre, sed in Pontificalibus extra diœcesim sacrificare non prohibetur.*

6 *Diuiditur item iurisdictio, quod alia sit Ecclesiastica, & alia ciuilis.*

7 *Iurisdictio tum Ecclesiastica, tum ciuilis diuiditur in imperium, ac simplicem iurisdictionem.*

8 *Imperium aliud est merum, aliud mixtum.*

9 *Imperij tum meri, tum mixti plures gradus distingui solent.*

10 *In generali meri aut mixti imperij concessione a Principe alicui facta, non censetur ea comprehensa, quæ primi gradus, ad eoque propria supremæ potestatis esse solent.*

11 *Generalibus Sedis Apostolicæ legatis, item Episcopis & Prælatis similem Episcopali iurisdictionem habentibus, competunt ea omnia, quæ sunt meri aut mixti imperij Ecclesiastici, dempto primo gradu.*

HActenus de ijs fermè egimus, quæ ad legis essentiam spectant. Nunc ordo postulare videtur, vt de Legislatore agamus. Sed quia legis ferendæ potestas species quædam iurisdictionis est; ideò prius vniuersim de iurisdictione quædam dicemus.

Iurisdictio à iure dicendo, siue sententia secundùm æquitatem, iurisque regulas ferenda, tanquam præcipuo publicæ potestatis officio, dicta fuit.

Definitur apud Molin. *tract. 5. de iust. disp. 2. Facultas alicuius habentis publicam auctoritatem, & eminentiam super alios, ad eorum regimen, & gubernationem.* Quare omnis ille actus iurisdictionis est, quem Superior ex publico munere ac potestate in subditos exercet: cuiusmodi sunt leges condere, in ijs dispensare, præcipere, iudicare, punire, ministros publicos creare, pupillis tutores dare, Minores, atque Ecclesias læsas in integrum restituere; item sacramenta ministrare, &c. Est autem iurisdictio interdum libera & expedita; interdum vero impedita per censuram, v. g. excommunicationis, suspensionis ab officio, quominus iurisdictionis facultas in actum secundum, siue exercitium validè, aut licitè prodire possit.

2 Iurisdictio diuiditur primò in ordinariam & delegatam. Ordinarius Iudex est, qui ex proprio munere seu officio iurisdictionem exercet. Delegatus Iudex est, qui non ex officio, sed ex commissione sibi facta iurisdictionem exercet.

3 Diuiditur secundò in contentiosam & voluntariam. Ad illam pertinet leges concedere, præcipere, punire, causas siue controuersias cum ciuiles, tum criminales definire: quamobrem proprium tribunal postulat, quod contentiosum dicitur à partium contentione. Voluntaria verò iurisdictio versatur circa alia publicæ potestatis exercitia: qualia sunt legitimare, dispensare, beneficium conferre, Sacramenta ministrare, matrimonio assistere, quamuis hic actus non nisi latè loquendo à iurisdictione prouenire dicatur, sicuti docet Sanch. *lib 8. disp. 21. de matrim.*

Differunt I. Quòd illa etiam in inuitos exerceri possit; hæc non nisi in volentes, vnde etiam nomen accepit.

4 II. Quòd illa à Iudice extra proprium territorium exerceri non possit, sine expresso, vel tacito consensu iudicis proprij, ipsarumque partium litigantium: *cum extra territorium ius dicenti impunè non pareatur, cap. 2. de Constit. in 6.* Voluntaria autem iurisdictio extra proprium territorium validè, & plerumque licitè exercetur, dispensando, v. g. cum subditis in eorum votis, iuramentis: assistendo eorum matrimonijs: absoluendo à censuris, peccatis. Ratio est: cum voluntaria iurisdictio nullum ordinarium iuris processum, neque Iudicem pro tribunali sedentem requirat: ideo nulla iniuria Iudici infertur, in cuius diœcesi eiusmodi actus exercentur, sicuti docent Doctores, *l. 2. ff. de offic. Proconsulis, & in c. nouit, de officio legati,* Syl. *ver. confessor. 1. q. 14.* Couar. *3. resol. cap. 20. n. 6.* Sanch. *l. 3. de matrim. disp. 19. n. 7.* Suar. *3. p. t. 4. disp. 25. sect. 2.* Quanquam ad vitandum scandalum & confusionem, voluntariæ iurisdictionis actus non publicè, quasi alienam iurisdictionem inuadendo, sed fermè tantum priuatim exercere oportet, sicuti notauit Sanch. *l. c.*

5 Hinc colligitur, quòd Parochus in aliena parochia suorum subditorum nuptias benedicere non debet: Neque Episcopo permissum est sine Ordinarij licentia Episcopales actus exercere, cuiusmodi sunt Ordines, vel sacramentum Confirmationis conferre, quod etiam erga proprios subditos in aliena diœcesi concessum non est, sicuti colligitur ex Triden. sess. 6. c. 5. *de reform.* adiuncta Cardinalium declaratione, & docet Henriq. *lib. 3. cap. 6. n. 6. in comment. lit. a, b.* Couar. *cit. cap. 20. n. 9.*

Permissum tamen est Episcopo (nisi consuetudo repugnet) in aliena diœcesi, absque proprij licentia, sacrificare in Pontificalibus arg. Clemen. vlt. *de priuileg.* vbi id obseruat Gl. & consentiunt Couarr. *l. c. n. 9.* *Abb. in cap. vlt. n. 4. de transl. Episc.* Sanch. *l. c. n. 18.* Licet Archiepiscopus in aliena diœcesi pallio vti non possit: *quia strictior est vsus pallij, quam Pontificalium,* ait Gl. *cit.*

6 Diuiditur tertiò iurisdictio in ecclesiasticam, & ciuilem. Illa ad causas Ecclesiasticas (id est, quæ ad spiritualem animarum gubernationem attinent) se extendit; hæc ad politicas, quæ temporalem Reip. gubernationem proximè spectant. Ecclesiastica subdiuiditur in eam, quæ in foro externo exercetur, & in eam, quæ in foro interno sacramenti Pænitentiæ.

7 Iurisdictio fori externi, cum Ecclesiastica, tum ciuilis diuiditur a Bartolo in *l. 1. & l. imperium. ff. de iurisdictione omnium Iudicum* Abb. *in c. quòd sedes, de officio ordinarij,* in imperium & simplicem iurisdictionem. Imperium dicitur iurisdictio, quæ nobili Iudicis officio exercetur. Vbi Iudicis nomine intelligere oportet quamcunque publicam potestatem, siue omnem personam cui iurisdictio suprà definita competit. *Nobile* autem *Iudicis officium* vocatur quod per se stat, non deseruiens, aut alligatum actioni. Etenim iudex motu proprio siue ex officio, non adactus à partibus, procedere potest ad crimina punienda, beneficia, priuilegia conferenda, &c. iuxta *c. qualiter c. 2. de accus.*

Simplex iurisdictio dicitur, quæ exercetur Iudicis officio mercenario. *Mercenarium Iudicis officium* vocamus, quod deseruit actioni merè ciuili Ciuilis actio est, per quam pars litigans intendit consequi ius proprium, siue quod sua interest: Legistæ *interesse* vocant. Igitur simplicis iurisdictionis officium ideò mercenarium, & actionis deseruiens appellatur, quòd Iudex motu proprio siue ex officio procedere non possit ad causas, & lites ciuiles: sed solùm ad instantiam actoris: quare partibus actione desistentibus, vel transactione compositis, Iudex cessare cogitur: Illis autem instantibus, & iudicium postulantibus: debet sententiam ferre; neque potest partes ad compositionem compellere; nisi in raro casu, si lis nimis diuturna & intricata sit, vt expediri facilè non possit, sicut annotauit Abb. *in c. cum pridem, num. 6. de pactis.*

8 Imperium diuiditur apud eundem Bart. & Abb. *ll. cc.* in merum & mixtum: Merum imperium est iurisdictio, quæ exercetur Iudicis officio nobili: publicam vtilitatem respiciente: Eius actus sunt leges condere, malefactores punire, &c. Mixtum imperium est, quod exercetur Iudicis officio nobili, priuatam vtilitatem respiciente: Eius actus sunt dispensare, priuilegium dare, ætatis veniam tribuere, tutores statuere, in integrum restituere, contra malefactorem procedere ad alterius instantiam, iudicis officium implorantis.

9 Merum Imperium quibusdam veluti gradibus distingui solet: primus gradus *maximi imperij est*, quò pertinet potestas bellum inferendi, vniuersales leges condendi, in eisque dispensandi; vniuersalia Concilia vel Comitia cogendi, cognoscendi de causis & litibus absque remedio appellationis. Item potestas monetam cudendi, tributa imperandi, vectigalia imponendi, &c. quæ *regalia* dici solent, quia propria Regis, siue Principis, ac supremæ potestatis existunt: licet quædam eorum inferioribus Ducibus in feudum ab Imperatore concedi soleant. Alter gradus *maioris imperij est*: quo pertinet potestas facinorosis hominibus mortis, mutilationis, vel perpetui carceris supplicium decernendi. Et vulgo quidem iste gradus nomen meri imperij absolutè sibi vendicat, ex *l. c.* imperium, vbi dicitur: *Merum imperium est habere gladij potestatem in facinorosos homines.* Huc etiam spectat potestas maximæ capitis diminutionis inferendæ, quæ veluti mors quædam ciuilis æstimabatur: quippe per quam

poenam

pœnam non solùm ius ciuitatis, sed etiam libertatis amittebatur, iuxta *tit. Instit. de cap. diminut.* nunc verò apud Christianos in vsu esse desijt. Secundùm ius Canonicum ad hunc gradum pertinet potestas Clericum degradandi, & laicæ potestati tradendi: Item excommunicandi, non ad instantiam partis læsæ, sed motu proprio. Qua de re Molina *tract. 5. de iust. disp. 6.* Tertius gradus *imperij magni est*: quò pertinet potestas igni & aqua interdicendi, (quæ etiam pœna hodie in vsu esse desijt) in insulam deportandi dicitur que hæc media, siue minor capitis diminutio per quam ius ciuitatis amittitur: sed libertas retinetur sicut videre est *titul. Instit. de capitis diminutione*. Quartus gradus est *parui imperij*: quò pertinet potestas relegandi, torturæ subijciendi in corpore acriter, sed citra mortem, vel mutilationem, v. g. flagellis puniendi: cuiusmodi pœnam etiam in Ecclesiastico foro locum habere, testantur Abb. & Molina *ll. cc.* Quintus gradus est *imperij minoris*: quò pertinet modica coercitio in corpore, Sextus gradus est *imperij minimi*: quò pertinet exigua mulcta pecuniaria. Qui duo postremi gradus cuilibet Magistratui, tam ciuili, quàm Ecclesiastico competunt: cum alioquin iurisdictio imperij, quasi inutilis esset, nisi vim cogentem haberet per coercitionem, vel mulctam, saltem modicam. Adde, ex *l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio*; hos duos gradus, qui iure Magistratus competunt (id est, cuiuis, qui Magistratum aliquem gerit) etiam alteri delegare permissum esse.

Imperium mixtum pari fermè modo in suos gradus distingui posset. Est enim vnus gradus maximi imperij, Principi reseruatus v. g. illegitimum, vel communi iure infamem integro statui, vel famæ restituere: reo condonare veniam delicti, si nulla pars læsa adsit, quæ suam, suorumve iniuriam prosequatur: reuocare sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam, &c. Et sic deinceps ad alios gradus, qui inferioribus etiam potestatibus competunt, descendi potest.

10 Sed quia non opus est ea hic prosequi, duo tantùm annotare libet. Primum: In generali meri, aut mixti imperij concessione à Principe alicui facta, non censentur ea comprehensa, quæ primi gradus, adeoque propria supremæ potestatis esse solent, nisi speciatim exprimantur, iuxta *regul. 81. in 6. In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verosimiliter in specie concessurus*. Vide hac de re Cou. *in pract. q. 1. c. 4.* II. Alterum: Non tantùm generalibus Sedis Apostolicæ Legatis, sed etiam Episcopis, alijsque Prælatis, similem Episcopali iurisdictionem obtinentibus, quin etiam Regularium supremis Prouincialibus, vel Generalibus ab Episcoporum iurisdictione exemptis; ordinario iure competunt ea omnia: quæ sunt meri, vel mixti imperij Ecclesiastici, dempto primo gradu, sicuti colligitur *ex c. 1. de offic. ord.* & videri potest Mol. *tract. 5. dis. 6. & 7.*

CAP. VI.

DE LEGE, AC LEGISLATORE Ecclesiastico vniuersali.

SVMMARIVM.

1 *Lex & legislatrix potestas alia est Ecclesiastica alia ciuilis: differunt inter se, tum ratione originis, tum ratione finis.*

2 *Ciuilis potestas subordinata esse debet Ecclesiasticæ potestati ratione finis.*

Potestas Ecclesiasticorum Præsulum ad aliorum regnorum iura, & causas ciuiles directa, & ordinaria via se non extendit.

1 DVplex est lex, & legislatrix potestas, Ecclesiastica, & Ciuilis. Differunt inter se, tum ratione originis: quia Ecclesiastica potestas proximè, ac immediatè à Deo instituta est: ciuilis verò ab hominibus immediatè prouenit, vt infrà dicam, atque ex communi docet Couar. *c. 1. pract. qq. n. 6.* Sotus *lib. 4. de iust. qu. 4. a. 1. conclus. 2.* Tolet. *super c. 13. Epist. ad Rom.* Nau. *c. nouit. de iudicijs, notab. 3. num. 82.* tum ratione obiecti ac finis, quia Ecclesiastica potestas per se ac directè versatur circa res spirituales ad salutem animarum & vitam æternam ordinatas, sicut constat ex verbis Christi Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cælorum*, & Ioann. 21. *Pasce oues meas*. Et ex Apostolo Paulo, cap. 20. Actor. *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo*. Quare, cùm Christus sanguinem suum fuderit, vt acquireret, ac fundaret Ecclesiam sanctam, & ad vitam æternam ordinatam: idcirco etiam Episcopos siue Pastores ei constituit, qui ad eundem æternæ vitæ finem Ecclesiam dirigerent, ac gubernarent. Ciuilis verò potestas per se, ac directè temporalem tantùm commoditatem, ac pacem spectat, sicuti colligitur ex Apost. 1. ad Timot. 2. vbi orare iubet, *pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus*. Quare benè Hosius Episcopus apud S. Athanasium in epist. ad solitariam vitam agentes, ita Constantium Imperatorem allocutus est: *Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit: & quemadmodum, qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ, ita & tu caue, ne quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens magno criminis obnoxius fias*. Et pulchrè S. Ignatius in epist. 6. ad Philadelphenses: *Principes obediant Cæsari, milites Principibus, Presbyteri, Diaconi, & reliquus Clerus vnà cum populo vniuerso, militibus, Principibus, atque Cæsari, ipsi Episcopo pareant*.

2 Corollarium. Sicut corpus animæ, naturalia supernaturalibus, temporalia æternis, veluti media fini subordinata sunt; ita ciuilis potestas Ecclesiasticæ potestati subordinata esse debet. Qua similitudine vtitur S. Nazianzen. *orat. 17.* S. Chrys. *hom. 4. & 5. in Esa. & lib. 3. de Sacerdot.* & clarè Innoc. III. *c. solitæ, de maior. & obed.* ait: *Pontifex in spiritualibus antecellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori*. Ex quo infert Bonifacius Papa VIII. extrauagant. vnam sanctam, eod. tit. *Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati, cum dicat Apostolus: Non est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt, non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquam inferior reduceretur per alium ad suprema*. Vide etiam Gelasium Papam *epist. 10.* ad Anastasium *in cap. duo sunt, d. 96.* & Symmachum Papam in Apologia aduersus eundem Anastasium, & in Synodo Romana 3. cuius verba referuntur *cap. benè quidem, ead. d.* Nicol. 1. *in epist.* ad Michaelem Imperatorem, Innocent. III. *in c. nouit, de iudicijs, ibid.* Nau. *notab. 3. & 6.*

Cæterum, cum hæ duæ potestates, ciuilis & Ecclesiastica, proprijs officijs, ac dignitatibus discretæ sint, & vtraque in suo genere perfecta & per se sufficiens esse debeat: sequitur, quòd potestas Ecclesiasticorum Præsulum, etiam summi Pontificis, ad alienorum regnorum iura, & causas ciuiles, directa & ordinaria via se non extendat, sicuti docet Nicolaus I. in ep. ad Michaelem Imperatorem, quæ incipit *Proposueramus quidem* prope finem, & Alexander III. *c. si duobus §. denique, de appellat.*; vbi habetur, quod à ciuili Iudice ad Sedem Apostolicam, extra temporalem Papæ iurisdictionem, appellari non potest: præterquam in defectum Iudicis sæcularis, si is iustitiam administrare nolit: tunc denique etiam in causis temporalibus inter Christianos, Ecclesiasticus Iudex adiri posset, sicuti colligitur ex *capit. licet, 1. de foro comp. & tradit Abb. cit. c. si duobus, n. 5.* Henricus de Gandauo *in quodlibeto 6. q. 23.* Præterea si ciuiles leges hominum peccata foueant, & animarum saluti repugnent, ad Ecclesiasticam potestatem pertinet prohibere; quandoquidem Pontifices, *etiam pro ipsis Regibus hominum, in diuino sunt reddituri examine rationem*, ait Gelasius Papa ep. ad Imper. Anastasium, quæ incipit, *Famuli vestræ pietatis*, & refertur in *c. duo sunt, d. 69.* Et in *c. 11. d. 96.* Ioan. Papa VIII. *Si Imperator Catholicus est, filius est, non præsul Ecclesiæ: quod ad religionem competit, discere ei conuenit, non docere*.

§. I.

DE SVMMO PONTIFICE.

SVMMARIVM.

3 *Romanus Pontifex est totius Christiani populi pastor, omnium Ecclesiarum caput, & Episcopus Episcoporum.*

4 *Sanctus Petrus etiam ipsis reliquis Apostolis à Christo prepositus fuit.*

5 *Potestas S. Petro collata super Ecclesiam Christi, non fuit tantum perfectè vniuersalis, sed etiam ordinaria, siue perpetuo in successoribus duratura.*

6 *Suprema iurisdictio Papæ non confertur à Cardinalibus per electionem, sed à Christo prouenit promissionis factæ Sancto Petro.*

7 *Summus Pontifex ab Ecclesia iudicari non potest, nisi in causa hæresis.*

8 *Sedes Romana per antonomasiam Apostolica appellatur.*

3 INter Ecclesiasticos legislatores primum ac præcipuum locum tenet Romanus Pontifex, tanquam totius populi Christiani Pastor, omniumque Ecclesiarum Caput, sicuti passim omnia concilia & Patres profitentur, certaque fide tenendum est. Et sumitur ex voluntate atque institutione Christi Domini, qui apud S. Matth. c. 16. specialem promissionem fecerat S. Petro: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*. Nam sicuti fundamento totum reliquum ædificium imponitur, sic S. Petro tanquam Capiti tota Ecclesiæ gubernatio à Christo committenda erat. *Et tibi dabo claues regni cælorum*: quo clauium nomine spiritualem iurisdictionem, ac potestatem significari, constat ex c. 22. Is. Apoc. 3.

Et

Et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum, & in cœlis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Quibus verbis vniuersalis plenitudo potestatis significatur, quam S. Petro eiusque successores, Christi in cœlis regnantis visibiles Vicarij, habituri erant. Hanc verò promissionem S. Petro factam postea Christus impleuit *c.* 21. Ioan. vbi ipsum publicè interrogans; *Simon Ioannis diligis me plus his?* haud dubiè significans, plus eum, quàm Apostolos cæteros accepturum: mox subiungit, *Pasce agnos meos* & iterum, *Pasce agnos meos*, Tertiò, *Pasce oues meas*. Vbi primò notandum est verbum *pascere*, quod regendi atque imperandi potestatem significat, iuxta illud Domini Dei ad Regem Cyrum Is. *c.* 44. *Pastor meus es.* Et ad Dauidem 2. Regum 5. *Tu pasces populum meum Israel.*

Secundò notandum est vocabulum *oues meas*, quod omnes fideles ad Christi ouile pertinentes, adeóque ipsos quoque reliquos Apostolos, Episcopos, Reges, ac Principes Christianos S. Petro, eiusque successori, tanquam Pastori, & capiti suo, subiectos esse significat, sicut egregiè annotauit Bonifac. VIII. in extrauaganti vnam sanctam, de maiorit. & obed. *Ecclesiæ vnius, & vnicæ vnum corpus, vnum caput, &c. dicente Domino ipsi Petro, Pasce oues meas: meas quidem, & generaliter non singulariter has, vel illas: per quod commisisse intelligitur vniuersas.* Similia habet S. Bern. *lib.* 2. *de consider.* ad Eugenium: *Non modò ouium, sed & pastorum, tu vnus omnium pastor. Vnde id probem quæris? ex verbo Domini: Cui enim non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolutè & indiscretè totæ commissæ sunt oues? Si me amas, Petre, pasce oues meas. Quas? illius, vel illius populi, ciuitatis, aut regionis, aut certè regni? Oues meas, inquit: Cui non planum, non designasse aliquas, sed adsignasse omnes? Nihil excipitur, vbi distinguitur nihil.*

4 Neque mysterio vacare aliqui arbitrantur, quòd Christus agnos suos Petro geminatim commendauit pascendos; ad significandum geminum populum, & qui ex Iudæis, & qui ex gentibus crediturus erat. Denique verò subiunxit, *Pasce oues meas*, quia etiam agnorum matres, idest, reliquorum fidelium genitores, puta Apostolos, omnesque Episcopos eius curæ, & gubernationi committebat, adeóque Episcoporum Episcopum S. Petrum constituebat. Etenim, licet Apostoli omnes, ac singuli à Christo ipso vniuersalem iurisdictionem super fideles acceperint, sicuti patet apud S. Matth. c. 18. *Quæcumq; ligaueritis super terram erunt ligata & in cœlo.* Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Matt. vlt. *Euntes docete omnes gentes.* Tamen vt Ecclesiæ vnitas sub vno capite, & pastore conseruaretur, vnum etiam reliquis Apostolis Christus præposuit Petrum. Quod S. Hieron. annotauit *lib.* 1. *contr.* Iouin. *Licet super omnes Apostolos ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto, schismatis tolleretur occasio:* Et Leo I. Ep. 84. ad Anastas. Episc. *Inter Apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, & cùm omnium par esset electio, vni tamen datum est vt cæteris præemineret.* Vide eundem in *Natali Apostolorum Petri & Pauli*, & *ser.* 3. *suæ assump. & epis.* 59. *ad Episc.* Viennenses, S. Cyprianum *lib. de vnit. Ecclesiæ, & li.* 4. *ep.* 1. & 8. S. Chrysost. *hom.* 55. *in* S. Matt. S. Gregor. *lib.* 4. *ep.* 32. *ad Mauritium Augustum*, Gratianum *d.* 21. *c. in nouo, & seqq.* Caietan. *de auctor. Papæ & Concil.* c. 3. Suar. *lib.* 3. *defens. Cathol.* c. 10. Ioan. Turrecrematam *lib.* 2. *sum. de Ecclesia.*

5 Tertiò notandum est, quod Petro collata potestas super Ecclesiam Christi non fuerit tantùm perfectè vniuersalis, sed etiam ordinaria, & perpetuo duratura. Id enim significant verba illa, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Sicut enim visibilis Ecclesia Christi perpetuò duratura est, ita & eius fundamentum, atque Pastor; quod cum in persona S. Petri fieri non possit, in eius successoribus fieri debet, sicuti bene expressit Leo I. *serm.* 2 *de Assumptione sui ad Episcopatum. Sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Christus instituit.* Ex Innoc. IV. *in cap.* 1. *de homic. in* 6. *Iesus Christus ne gregem sui pretioso sanguinis gloriosi redemptum ascensurus post resurrectionem ad Patrem, absque Pastore desereret, ipsius curam B. Petro Apostolo commisit:* quod non solùm pro tempore primitiuæ Ecclesiæ, sed etiam deinceps locum, ac robur suum habet.

6 Ex quo colligitur, Papalem potestatem, ac iurisdictionem non conferri à clero Romano, vel Cardinalibus per electionem: quomodo n. conferant talem potestatem, qua ipsimet carent? Quandoquidem *nemo potest plus iuris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur.* reg. 76. in 6. Tantum igitur illi designant personam: cui ex vi promissionis, institutionisq; à Christo factæ Petro, eiusque successoribus suprema iurisdictio confertur: vt rectè Innoc. III. dixerit in c. *nouit, de iudicijs, Potestas nostra non est ex homine, sed ex Deo.*

7 Quamobrem etiam illud obseruatum semper fuit, vt summus Pontifex à nemine iudicari, aut deponi posset, *neque ab Augusto, neque ab omni clero, neque à Regibus, neq; à populo Iudex iudicabitur, c. vlt. Conc. Rom. sub* Syluestro I. Similia habet Ennodius Diaconus *in Concil. Romano sub* Symmacho Papa *& plura videri possunt apud* Simmancã *de Cathol. inst. tit.* 12. *n.* 1. Cum enim potestatem suam non ab Ecclesia, sed à Christo acceperit, consequens est, vt eadem excidere non possit, nisi Christo permittente, aut auferente. Quod accidit I. Si in hæresim notoriam labatur, saltem postquam ab Ecclesia declarata est, sicut docet Suar. *lib.* 3. *defens fidei Cath. c.* 18. *& lib.* 4. *de leg. c.* 7. *II.* Si Papa Episcopatum resignet, Ecclesia resignationem acceptante. III. Si exterius se gerat vt hæreticum, ideoque Ecclesia alium eligat: qua ratione submoto Liberio Pontifice, Felicem II. substituisse, existimat Bellar. *li.* 4. *de Pont. c.* 9. *IV.* Tempore schismatis, si Ecclesia cognoscere non possit, quis verus Pontifex sit, potest alium eligere, sicuti docet Suar. *libr.* 3. *defens. Cath. ca.* 18. & indicat Bellar. *de Conc. lib.* 2. *c.* 19. *ad* 3. *arg.*

Atque hanc causam esse arbitror eius, quòd passim legimus: Romanorum Pontificum fidei, & morum decreta, B. Petri auctoritate sanciri: quia eadem & Ecclesiasticæ potestatis plenitudo, & infallibilis auctoritas, quæ à Christo B. Petro data est in successoribus permanet. Ita enim legimus in *Conc. Chalced. Act.* 2. *Petrus per Leonem locutus est.* Et *Act.* 3. *in epist.* Patrum ad Leonem I. *Vocis B. Petri omnibus constitutus interpres, eius fidei beatificationem super omnes inducens.* Petrus Chrysol. *in epist. ad Eutychetem, quæ habetur t.* 2. *Conc. ante Conc. Chalced. B. Petrus qui in propria sede viuit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* Et in *Concil. VI. generali Act.* 8. Domitius Episcopus dixit: *Suggestiones decretas à Patre nostro Agathone sanctissimo Archiepiscopo Apostolicæ & principalis Sedis antiquæ Romæ, &c. tanquam à spiritu Sancto dictatas, per os sancti & beatissimi Principis Apostolorum Petri, prædico.* Similia habet Gelasius epi. ad Episcopos Dardaniæ, Agatho Papa in *c.* 2. *diff.* 29. *Si omnes Apostolicæ Sedis sanctiones accipiendæ sunt, tanquam ipsius diui Petri voce firmatæ.*

8 Deinde obiter hic notandum est, Sedem Romanorum Pontificum per antonomasiam passim in Concilijs, & antiquorum scriptis *Apostolicam* appellari, non tantum, quia in ea Principi Apostolorum Petro succeditur sed etiam quia cum simili auctoritate Apostolicæ, & vniuersalis gubernationis, succeditur, quod nulli alteri Episcoporum concessum est: ij enim Apostolis successerunt in Episcopatu Ecclesiæ particularis; sed nõ in Apostolatu, seu vniuersali iurisdictione erga fideles omnes Quamobrem Patres VI. Concilij generalis *Act.* 18. Agathonem Papam vocant *summum Apostolorum verticem*. Patres IV. Concilij generalis, quod est Chalcedonense, *Act.* 1. Leonem Papam vocant *Apostolicam sanctitatem*. In Ephesino *Conc. general. Act.* 1. Cælestinus Papa *vir Apostolicus*; & in subscriptione, *Papa Apostolicus* appellatur.

Nota autem hoc loco, quòd Romani Pontifices abhorrere soliti sunt à nomine Oecumenici, seu Episcopi vniuersalis: partim propter Constantinopolitanos Patriarchas, qui hoc nomen superbè sibi arrogare ausi sunt, vti videre est *in ep.* Pelagij II. *ad vniuersos Episc. quæ incipit Manifesto.* Greg. I. *l.* 4. *indict.* 13. *ep.* 38. ad Ioannem Constantinopolitanum Episcopum: tum quia nomen illud ambiguum sensum habere potest, quasi verò qui se vniuersalem seu vniuersum Episcopum appellat, solus Episcopus esse velit, vti apertè significat Pelag. *in cit. epist.* & Greg. I. *l.* 4. *indict.* 13. *epist.* 32. ad Mauritium Imper. & *l.* 7. *ep.* 30. Ad Eulogium Episcopum. *Si enim vniuersalem me Papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur vniuersum. Sed absit hoc.* At verò titulus quo Romani Pontifices insigniri voluerunt *est vniuersalis, seu vniuersæ Ecclesiæ Episcopus*, aut *Pastor*. Ita enim ipsemet Gregor. *in cit. ep. ad* Maurit. *S. Petro cura totius Ecclesiæ & principatus committitur, & tamen vniuersalis Apostolus non vocatur. Ex epist. ad Abb.* Garraldum t. 2. *edit. Lugdun. fol.* 269. *col.* 1. *Hæc sedes Romana speculationem suam toti orbi indicit. & nouas constitutiones omnibus mittit.* Quare licet Chalcedonense Concilium Leoni Papæ vniuersalis Episcopi titulum detulerit, ipse tamen Leo non ita se appellare solitus est, sed *vniuersalis Ecclesiæ Episcopum*, vti videre est *ep.* 52. ad Martianum Imper. & *in Conc. Chalce.* Paschasius Episcopus subscripsit, *vice beatissimi, & Apostolici, vniuersalis Ecclesiæ Papæ vrbis Romæ Leonis, sanctæ Synodo præsidens.*

§. II.

§. II.

DE GENERALIBVS CONCILIIS.

SVMMARIVM.

9 *Concilia generalia dicuntur, quæ Summi Pontificis auctoritate congregata sunt, vniuersi orbis Christiani Episcopis conuenientibus. Ea potestatem habent vniuersales leges in Ecclesia condendi & fidei controuersias decidendi.*

Papa Concilio generali extra Vrbem in propria persona interesse nunquam solet: quamobrem necesse est, vt quæ in Concilio acta sunt ad Romanum Pontificem transmittantur approbationis & confirmationis causa.

10 *Soli Episcopi in Concilijs sententiam decisiuam dicunt, iure proprio ac ordinario: sed ex priuilegio, aut consuetudine etiam alijs Ecclesiasticis, non item laicis personis competere solet.*

9 CONcilia item Oecumenica Potestatem habent vniuersales Ecclesiasticas leges siue canones qui totam Ecclesiam obligent, condendi, sicuti & fidei controuersias decidendi. Etenim in Concilijs non nouæ definitiones seu articuli fidei conduntur, sed quæ antea, in Ecclesia Christi recepti erant, declarantur, confirmantur, vti testatur Vicentius Lirinensis *c. 32. aduersus hæreses.*

Oecumenica seu generalia Concilia dicuntur, quæ summi Pontificis auctoritate congregata sunt, vniuersi Christiani orbis Episcopis conuenientibus. Vbi duo declaranda & ostendenda sunt I. Concilium generale censeri non posse, nisi cum consensu & auctoritate Episcopi Romani congregatum sit, quam parte commodius tractabo *l. 2. tr. 1. c. 7. nu. 5.* Quod verò ad alteram partem attinet, non ita accipi debet, quasi necesse sit omnes Episcopos Concilio Generali interesse: sed quod omnes interesse possint, ac nemo excludendus sit. Consuetum autem ferme erat, vt si in Oriente Concilia celebrarentur, pauci admodum ex Occidente, nomine aliorum missi, eò accederent: & vice versa, si in Occidente generale Concilium celebraretur, vt pauci ex Oriente aduentarent. interdum verò accidit, vt seorsim in Oriente, & seorsim in Occidente conuenirent Episcopi: quæ verò in Oriente decreta erant, in Occidente à Summo Pontifice postea examinari & approbari debuerunt, cuius rei exemplum habes in Concilio Constantinopolitano contra Macedonium apud Theodoretum *lib. 5. c. 9. hist.* Greg. I. *lib. 6. indict. 15. ep. 31.* ad Eulogium, vbi monet, canones eius Concilij ab Occidentalibus, ipsaque in primis sede Apostolica receptos non esse, sed solum quod in fide contra Macedonium statutum erat.

Præterea cum Summo Pontifex generalibus Concilijs, si extra vrbem habeantur, in propria persona interesse nunquam soleat teste Leone I. *ep. 13. & 17.* ad Theodosium Imp. ideò non sufficit Occidentales Episcopos, aut Legatos ex Vrbe Concilijs interesse, nisi etiam postea decreta Romam transmissa à Romano Pontifice, tanquam Ecclesiæ totius capite, approbentur & confirmentur vti docet Caietan. *in opusc. de auct. Papæ & Concilij, c. 6.* Nau. *cons. de Const. q. 1. n. 4.* Suar. *lib. 4. de legib. c. 6.* & constat ex traditione: nam Episcopi seu Patres Conciliorum oecumenicorum gesta ad Romanum Pontificem transmittere, confirmationemque petere consueuerunt, vti videre licet *in ep. Synodica Conc. 1. Nicæni* ad Syluest. Papam, *Quicquid constituimus in Concilio Nicæno, precamur vestri oris consortio confirmetur* Et in Ephesino Concil. *t. 1. c. 29.* Chalcedonensi Conc. *in epist. Synodica* ad Leonem I. quæ est post *act. 16.* Etenim, nisi fateamur, Conciliorum auctoritatem à summi Pontificis consensu, & approbatione dependere, causa reddi non potest, cur quædam Concilia interdum maioris numeri Episcoporum, & Archiepiscoporum reprobata; quædam verò licet non reprobata, tamen, non vt generalia & infallibilem auctoritatem habentia recepta sint; quædam denique etiam interdum minoris numeri Episcoporum, pro oecumenicis habita fuerint: quia Episcoporum, ex diuersis prouincijs iussu Romani Pontificis congregatorum, decretis, eiusdem Pontificis auctoritas, & approbatio demum accessit. Ex quo benè colligit Gelasius Papa *in epist. 13.* ad Dardaniæ Episcopos, *t. 2. Conc. Vniuscuiusque Synodi constitutum, quod vniuersalis Ecclesiæ probauit assensus, non aliquam magis exequi Sedem præ cæteris oportere: quàm primam, quæ, & vnamquamq; Synodum sua auctoritate confirmat, & continuata moderatione custodit.* Quamobrem etiam hodiè Trident. Concilij canones, pro horum temporum disciplina Ecclesiastica salubriter constitui diligenter obseruari soleant, ac debent, excepta tamen plenitudine potestatis Papalis, si causa recedendi videatur. Alioquin verò si causa nulla adsit recedendi, aut dispensandi, etiam Summum Pontificem secundùm vim directiuam Ecclesiasticis benè constitutis canonibus obligari, certum est, iuxta ea quæ dicam infrà *cap. 9.*

10 Porrò in Concilijs soli Episcopi iure proprio & ordinario sententiam decisiuam dicunt, tanquam iudices: quia ipsi sunt pastores fidelium à Christo constituti, iuxta illud Ioann. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei*: quare cum omnes fideles ad Concilium venire possibile, aut conueniens non sit, eorundem capita vice omnium repræsentant. Idque constat ex traditione, Eusebio *lib. 4. histor. c. 23. 24.* agente de Concilio super quæstione Paschatis, habita tempore Victoris Papæ, S. Ambrosio *epist. 23.* ad Valentinianum; *Si conferendum de fide, sacerdotum* (idest, Episcoporum) *debet esse ista collatio; sicut factum est sub Constantino Augustæ memoriæ.* Ita enim scribit Ruffinus *l. 1. aliàs 10. cap. 1. histor. Tum ille Constantinus ex Sacerdotum sententia apud vrbem Nicæam, Episcopale Concilium conuocat: ibique Arium 318. Episcopis residentibus adesse iubet, ac de eius propositionibus & quæstionibus iudicari.* Eiusque rei rationem leges apud Gratianum Imperatorem in epist. quæ lecta est in Aquileiensi Conc. *Vt à quibus Antistitibus proficiscuntur instituta doctrinæ, ab eisdem discordiis eruditionis repugnantia solueretur.* Vide plura *lib. seq. tr. 1. c. 7. n. 4.*

Dixi autem iure ordinario solos Episcopos Concilijs interesse, tanquam controuersiarum decisores, & leguinlatores: at verò ex priuilegio & consuetudine, etiam alijs Ecclesiasticis personis, vt R. S. Cardinalibus, Abbatibus, & Generalibus Ordinum competere id solet, vti docet Bellarm. *lib. 1. de Concil. c. 15.* Sed laici, quantumuis potentes sint, etiam Imperatoria aut Regia maiestate præditi in Concilijs ius nullum dicendi aut decidendi habent, vti fatentur Constantinus Magnus apud Ruffinum & Ambrosium *l. suprà c.* Theodosius & Valentinianus *in ep. ad Synod. Ephesin.* & idem Valentinianus apud Sozomenum *lib. 6. c. 7. Sibi, qui vnus è numero laicorum erat, non licere eiusmodi negotijs se interponere. Et ideo sacerdotes & Episcopi, inquit, quibus hæc curæ sunt, seorsim pro se vbicunque ipsis libitum fuerit, in vnum conueniant.* Et ante hos Honorius Imperator in Epist. ad Arcadium Augustum, in causa Chrysostomi: *Si quid causa Religionis inter Episcopos ageretur, Episcopale oportuit esse iudicium; ad illos enim diuinarum rerum interpretatio, ad nos Religionis spectat obsequium.* Habetur *to. 1. ep. Pont. par. 2. pag. 73.* Et Sanctus Athanas. *in apol. 2. Præclari Eusebiani quo veritatem scriptaque sua ob literent, nomen synodi suis actis prætexunt, cum res ipsa negotium Imperatorum, non Synodale haberi debeat: quippe vbi Comes præsideat &c.* Vidè eundem in ep. ad solitariam vitam agentes. Denique Greg. magnus *lib. 5. indict. 14. c. 125. epis.* ad Maximum; *nobis, & omnibus notum est piissimos Dominos* (Imperatores) *disciplinam diligere, & ordines seruare, canones venerari, & in causis se sacerdotalibus non miscere.*

§. III.

DE IVRE COMMVNI CANONICO.

SVMMARIVM.

11 *Ius commune canonicum, quatenus in scholis traditur, quinque partes complectitur. Decretum Gratiani, quinque libros decretalium, Sextum decretalium, Clementinas, & extrauagantes constitutiones.*

12 *Opus Gratiani hactenus à nullo Pontifice approbatum est: quamobrem quæ in eo adducuntur capitula, singula ad suam originem reuocanda sunt, vt appareat, quantam auctoritatem mereantur.*

13 *Epistolæ, & responsa Principis legum vniuersalium vim obtinent nisi ex speciali causa, loco, tempore, &c. prodierint.*

14 *Definitiones seu decreta fidei discernenda sunt à decretis morum, quæ sunt propriè dictæ legis.*

11 IVs commune Ecclesiasticum, siue Canonicum quatenus in scholis traditur, & explicatur, quinque in se partes continet. Primum est Decretum, opus Gratiani Monachi Benedictini, ex sacræ scripturæ sententijs, Conciliorum, & SS. Pontificum decretis, ac responsis, Romanorum Imperatorum legibus, Sanctorum Patrum, & Ecclesiasticorum historicorum dictis, ipsiusque Gratiani, ac eius discipuli Paleæ commentis, compilatum: Tres partes in se complectitur: quarum prima habet distinctiones CI. canonibus, siue capitulis suis distinctas Altera xxxvi. causas quæstionibus suis, itemque canonibus siue capitulis discretas: inter quas causæ xxxiii. q. iii. septem distinctiones de Poenitentia habet. Tertia demum pars v. distinctiones de consecratione complectitur. Porrò non omni reprehensio-

hensione labor iste Gratiani caret: & quia aliqua nonnunquam ex suspectis auctoribus congessit, sæpè etiam sanctis Patribus Chrysostomo, Hieronymo, Augustino tribuit, quæ ex aliorum interdum hæreticorum hominum scriptis deprompta sunt, quod exemplis allatis ostendit Bellarm. *de scrips. Ecclesiast.* in Gratiano; & quia ipsasmet Sanctorum Patrum, Summorum Pontificum, & Conciliorum sententias sæpè non ex originalibus fontibus: sed ex luonis, aliorumque compilationibus acceptas, non rarò etiam proprijs verbis vel glossematis permixtas in medium adfert; sicuti liquidò apparet ex doctissimorum virorum restitutione facta sub Greg. XIII. Anno 1580.

12 Quapropter, cùm opus hoc siue totum complexum Gratiani à nullo hactenus Pontifice confirmatum sit, sicuti notauit Ioan. Maior *in 4. d. 27. qu. 6. prope finem*. Rodriq. *tom. 1. reg. qq. q. 6. art. 2.* Canisius *in sum. iuris can. lib. 1. tit. 1. in annot.* Suar. *lib. 4. de legib. c. 5 n. 6.* ideo non omnes canones siue capitula decreti Pontificij, vel Ecclesiastici iuris auctoritatem habere credendum est: sed singula ad propriam originem reuocari debent; videl. ad Pontificiam auctoritatem, quæ sumpta sunt ex Summos Pontificum decretis, vel Oecumenicis Concilijs: aut etiam non Oecumenicis, quæ tamen postea à sede Apostolica confirmata sunt: de quibus vide Leon. IV. *in c. de libellis, d. 20.* ad Ciuilem verò, quæ ex Imperatorum constitutionibus, vel rescriptis. Dicta verò sanctorum Patrum, ipsiusque Gratiani, ac Paleæ, quæ Ecclesiasticis regulis, bonisque moribus non repugnant, licet, per se nullam iuris auctoritatem habeant; cùm in iure condendo, causisque definiendis, non sola scientia, sed magis etiam potestas necessaria sit, iuxta *cap. 1. d. 20.*) nihilominus consuetudo obtinuit, vt in externo foro etiam illa ad causarum decisionem inseruiant.

Altera pars iuris Pontificij continet quinque libros decretalium, quæ sunt variorum Pontificum rescripta, à Gregorio IX. congesta, & varijs titulis, ac capitulis distincta. A quibusdam Doctoribus horum librorum tituli citari solent, addita particula *extra*, quod sint extra Gratiani decretum. Tertia pars continet librum vj. Decretalium, à Bonifacio VIII. ex diuersorum Pontificum responsis compilatum, qui parem cum quinque libris auctoritatem obtinet.

13 Neque mirum esse debet, epistolas, siue responsa Summorum, Pontificum, legum, siue decretorum vim obtinere: vt quod vni Ecclesiæ v. g. Papa respondit, in altera quoque Ecclesia ad controuersiæ decisionem cum auctoritate allegari possit: præsertim vbi decretalis epistola in corpus iuris canonici redacta publicam auctoritatem meruit; quandoquidem id ipsum in ciuilibus quoque Imperatorum responsis obseruatur, sicut constat ex *l. 3. ff. de Const. Principum*. Rectè tamen Isidorus, & Gratianus monent *in d. 29.* diligenter inspiciendum esse. vtrùm Papæ vel Imperatoris responsum ex speciali causa, se persona, loco, tempore prodierit: tunc enim ad alias causas transferri non potest.

Quarta pars canonici Iuris complectitur constitutiones Clementis V. Quæ ideò Clementinæ dicuntur, & quinque libris, varijsque capitulis distinguuntur. Quinta demum pars continet Constitutiones extrauagantes Ioann. xxii. aliorumque Pontificum: quæ ante extra corpus iuris canonici quasi incerta sede vagabundæ, postea in ordinem iuris redactæ sunt. Annumerari his porrò debent canones & decreta Conciliorum generalium, quin etiam particularium, quæ vel à Summis Pontificibus, vel vniuersali Ecclesiarum consuetudine approbata fuerunt. Item variorum Pontificum Bullæ, & constitutiones extrauagantes, quæ necdum in commune corpus iuris insertæ sunt.

14 Ad extremum id moneo, diligenter distinguendum esse inter decreta, siue definitiones Fidei, & Ecclesiastica decreta morum, quæ sunt propriæ dictæ leges, & solum ad propositum nostrum spectant. Nam Ecclesiasticæ definitiones, siue canones Fidei ita infallibilem veritatem habent, vt nullo posteriore Concilio, vel Pontificia auctoritate mutari, aut reuocari possint. Morum verò decreta, siue canones pro temporum, aliorumque circumstantiarum varietate abrogari, derogari, vel desuetudine aboleri, nihil prohibet, vt infra patebit.

CAP. VII.

DE PARTICVLARIBVS ECCLESIASTICIS Legislatoribus, eorumque iurisdictione.

Ecclesiasticas leges non ad vniuersam Ecclesiam, sed ad proprios subditos ferre possunt Concilia particularia, Episcopi, Archiepiscopi, Legati sedis Apostolicæ, Rom. Eccl. Cardinales in Ecclesijs sui tituli, Generalis Vicarius Episcopi, Prælati Ordinum &c. de quibus ordine aliquid dicendum est.

§. I.

DE CONCILIJS NON OECVMENICIS.

S V M M A R I V M.

1 *Concilia non œcumenica alia sunt nationalia, alia prouincialia, & alia synodalia.*

2 *Concilia non œcumenica à Papa approbari necesse non est.*

1 PArticularia, siue non Oecumenica Concilia (nam de Oecumenicis suprà dictum est) alia sunt Nationalia, quæ conuocatis eiusdem Nationis Episcopis, & Archiepiscopis, à Primate seu Patriarcha inducuntur. Alia Prouincialia, quæ olim bis in anno, vere & autumno, per prouincias singulas ab Archiepiscopo siue Metropolitano, conuocatis Coepiscopis, celebrari debebant, sicuti constat ex *can. 5. Conc. Nicæni I. & ep. 4.* Leonis I. *cap. 7.* Vel saltem semel in anno, iuxta epistolam decretalem Hilarij Papæ *ad Episc. Galliæ*. Secundum Trident. verò constitutionem *sess. 24. c. 2. de refor.* quolibet saltem triennio instituí deberent. Alia denique Diœcesalia, quæ auctoritate Episcopi, conuocatis eiusdem diœcesis Prælatis & Parochis, quotannis celebranda essent, ex Trid. ordinatione: Ad quas etiam Synodos Prælati alioquin exempti, qui tamen generalibus capitulis non subijciuntur, accedere tenentur.

2 Porrò ad horum Conciliorum auctoritatem in diœcesi, prouincia, vel natione obtinendam, consensus vel approbatio Summi Pontificis non requiritur: dummodo nihil in ijs contra vniuersales canones, vel Ecclesiæ vniuersæ consuetudines decernatur. Quòd verò docent aliqui, inter quos Azor. *t. 1. l. 5. c. 15. q. 7.* Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 27. n. 30.* Si superior legem inferioris, v. g. Papa legem diœcesanam, vel Concilij prouincialis, &c. approbet, aut confirmet, quòd eo ipso ad se reuocet ac propriam sibi faciat, vt deinde inferior Papa legem abrogare, vel in ea dispensare non possit: id intelligi debet, si confirmatio legis, quam ei superior dat, substantialis sit; quia vid. ab inferiore cum tali potestate condi non posset; vt si Papa alicuius prouincialis Concilij canones, siue statuta velit in tota Ecclesia seruari. Secus, si sit approbatio tantùm accidentalis, & ad maiorem securitatem, ne ab aliquo statutum oppugnari queat, sicuti notauit Suar. *lib. 6. de leg. c. 26. nu. 16.* Vide quæ dicam in *hoc tract. c. 21. n. 1.*

§. II.

DE EPISCOPORVM IVRISDICTIONE.

S V M M A R I V M.

3 *Episcoporum Ecclesiastica iurisdictio, quò ad substantiam ex diuina institutione est, quoad modum verò & ordinem institutionis à Summo Pontifice pendet.*

4 *Olim tres tantum dicebantur Ecclesiæ Patriarchales, quæ à S. Petro, tanquam summo Ecclesiæ capite, & communi omnium Patre fundatæ, & institutæ erant, Romana, Alexandrina, Antiochena.*

5 *Ad Romanos Pontifices pertinet Episcopos electos confirmare, eorum iurisdictionem tum locorum spatiis, tum causarum qualitate definire: eosdem iustas ob causas deponere.*

Episcopi non succedunt Apostolis in Apostolatu: sed in Sacerdotalis ordinis dignitate.

Dictum Canonistarum, quod potest Papa in Ecclesia tota: id potest Episcopus in sua diœcesi, intelligitur cum dependentia à Summo Pontifice: saluis etiam canonibus Ecclesiæ vniuersalis, & exceptis causis maioribus, quæ soli Papæ reseruantur.

6 *Patres in Concilio IV. Carthaginensi appellationem ad sedem Apostolicam absolutè non negauerunt, sed modum appellationem suscipiendi improbarunt.*

3 EPiscoporum Ecclesiastica iurisdictio ac legum ferendarum potestas quoad substantiam quidem ex diuina institutione est: quoad modum verò & ordinem institutionis, à Summo Pontifice, tanquam Christi Vicario & vniuersalis Ecclesiæ Pastore ac capite, dependet. Prior assertionis pars constat ex verbis S. Pauli *Act. 20. Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Posterior verò pars est Caiet. *to. 1. opusc. tr. 1. de auctor.* Papæ & Conciliorum Ricchardi *in 4. d. 16. art. 9 q. 3.* Victor. *relect. 2. de potest. Ecclesiæ in fine*, Turrecremata in summa de Ecclesia, *l. 2. c. 55.* Sot. *in 4. d. 20. q. 1. ar. 4.* S. Anton. *3. p. tit. 22. c. 4 §. 1. ver. septima*, Nau. *c. placuit, n. 11. d. 6. de penit.* Bellar. *lib. 4. de Pont. c. 24.* Syl. *ver. Papa, q. 2.* Conar. *reg. peccatum, p. 2. §. 9. n. 6.* Suar. *p. 3. t. 4. disp. 25. & lib. 4. de leg. cap. 4.* Bannes *2. 2. q. 1. art. 19. dub. 5.* Molin. *tr. 5. disp. 4.* contra Ca-

strum

strum *lib. 2. de heret. punit. c. 24.* Vasq. *1. 2. disp. 152. c. 3.* Cordubam *tr. de indul. q. 10.* Declaratur: Nam Christus Dominus, qui ipse absolutè loquendo caput est corporis Ecclesiæ *ad Coloss. 1. ad Ephes. 1.* constituens in terris visibilem, eumque ordinarium ac perpetuum Vicarium; ac militantis Ecclesiæ vniuersalem Pastorem, consequenter etiam voluit, vt per eundem Vicarium suum, succedentibus temporibus particularium Ecclesiarum Episcopi, ac Pastores instituerentur: tali modo, ac limite potestatis ipsis concesso, sicut ad totius Ecclesiæ conuenientem statum expedire visum fuerit. Siquidem Christus Dominus perfectam Ecclesiæ Monarchiam constituit: ad Monarchiæ autem, præsertim tam latè diffusæ, perfectionem pertinet vt sub vno Monarcha, siue vniuersali capite, alij sint in Republica inferiores Principes, quasi totius corporis nerui, aut manus, dependentes à summo capite. Quare dicere possumus: Sicuti in Romano imperio sub Imperatore Duces sunt, ac Marchiones, &c. ab ipso constituti: ad eum modum proportionalem sub Romano Pontifice esse Episcopos, & Prælatos. Quod significasse videtur Vigilius Papa *ep. ad Euther. c. vlt. & refertur in c. qui se scit, 2. q. 6. Ipsa namque Ecclesia, quæ prima est, ita reliquis Ecclesijs vices suas credidit largiendas, vt in partem sint vocatæ solicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Et S. Thom. *in 4. d. 20. q. vn. a. 4. Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis; quasi Rex in regno: Episcopi verò assumuntur in partem solicitudinis, quasi iudices singulis ciuitatibus præpositi.*

4 Id in primis vetustissima traditio confirmat. Tres enim tantùm in primitiua Ecclesia habebantur Sedes Patriarchales, quæ à S. Petro, tanquam summo Ecclesiæ capite, & communi omnium Patre fundatæ, & institutæ erant: Romana, Alexandrina, Anthiochena. Quod egregiè magnus Gregorius obseruauit *lib. 6. indictione 5. epist. 37.* ad Eulog. Episc. Alexandr. *Cum multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum Principis Sedes in auctoritate conualuit, quæ in tribus locis vnius est: Ipse enim sublimauit Sedem, in qua & quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est, Ipse decorauit Sedem* (Alexandrinam) *in quam Euangelistam discipulum misit: Ipse formauit Sedem* (Antiochenam) *in qua septem annis, quamuis discessurus, sedit.*

Quamobrem Romani Pontifices Græcis constanter se semper opposuerunt, volentibus Sedem Constantinopolitanam, propter imperatoriæ sedis dignitatem, inter Patriarchales alteram post Romã recensere, sicuti constat *ex ep. 53.* Leonis Papæ ad Anatolium, *ep. 54.* ad Martianum Augustum, *ep. 55.* ad Pulcheriam Augustam: Item Gelasij I. *epist. 4.* ad Faustum Magistrum, & *epist. 13.* ad Episc. Dardaniæ. Donec Iustinianus Imperator post annum Christi 500. non secundùm canones (vt ipse ait *Constit. Nouel. 13. c. 2.*) sed propria potentia fretus, Constantinopolitanam Ecclesiam inter Patriarchales secundo loco numerari præcepit: Cui deinde Græcorum, Orientaliumque Imperatorum voluntati Romani Pontifices cesserunt, vt tum Constantinopolitana, tum etiam Hierosolymitana Ecclesiæ Patriarchalibus annumerarentur, sicuti manifestum est ex *can. 21.* Concil. VIII. Oecumen. & *can. 5.* Concil. 4. Lateranensis sub Innoc. III. Vide *c. antiqua de Priu.* & Seuerinum Binium in notis Conc. Nic. *can. 7. §. Quia consuetudo,* Bellar. *lib. 1. de Pont. c. 24.*

Porrò, cùm sedium Patriarcharum institutio atque diuisio à S. Petro manauerit, cum subiectione erga ipsum, eiusque successores Summos Pontifices: Patriarchalibus autem sedibus reliquæ inferiores Ecclesiæ subordinatæ fuerint, sicut constat ex *can. 6.* Nicæni Concilij, apparet hinc recta Ecclesiastici regiminis à Summo capite per reliquas partes diffusio & subordinatio. Quò respexisse videtur Damasus Papa, cum in epist. Synodali ad Episcopos Africæ, & Innoc. I. *epist. 2. ad Victricium* dixerunt: *Per Apostolum Petrum & Apostolatus, & Episcopatus in Christo cœpisse exordium.* Et idem Innoc. *Epist. 26. ad Concil. Mileuitanum, Quoties ratio fidei ventilatur, arbitror omnes fratres & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris auctorem referre debere* (*veluti nunc retulit vestra dilectio*) *quòd per totum mundum possit Ecclesijs omnibus in commune prodesse.* Hinc egregiè etiam S. Irenæus scripsit *lib. 3. contra hæreses, c. 3. Ad hanc enim Ecclesiam,* (Romanam) *propter potentiorem eius principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique fideles.*

5 Profectò perpetua Ecclesiæ praxis atque traditio declarat, ad Romanum Pontificem pertinere electos Episcopos confirmare, eosdem exigentibus causis deponere: eorum iurisdictionem cum locorum spatijs, tum causarum qualitate definire: ab ipsorum iurisdictione aliquos eximere: subiectorum verò appellationem admittere. Quæ omnia arguunt, iurisdictionem non à Christo diuino iure, sed proximè à Papa humano iure ipsis competere. Lege S. Bernard. *ep. 131. ad Mediolanenses,* & Nauarr. *comment. de spolijs clericorum, §. 3.* qui ex tradita doctrina resoluit. Si Summus Pontif. sine iusta causa ab Episcopis, alijsque beneficiatis beneficia auferat, licet peccet, tamen beneficia vacare, & ab altero impetrari ac retinere posse, sine restituendi obligatione.

Obijci verò potest primò, dictum illud Anacleti Papæ *epist. 2. decret. Episcopos in Apostolorum locum successisse.* Quod & Florentinũ Conc. in instruct. Armenorum, & Tridentinum *sess. 23. c. 4.* asserit. Ergo sicuti Apostoli, ita & Episcopi à Christo iurisdictionem accipiunt. Respondeo, Dictum illud, non posse intelligi secundùm proprietatem. Neque enim Episcopi nunc sunt Apostoli, alioquin fateri deberemus eorum iurisdictionem toto terrarum orbe se extendere: habere etiam eos potestatem Ecclesias fundandi, & alia Apostolica munera obeundi. Sed intelligi debet primò, secundùm similitudinem, ac proportionem: quod sicuti primi sub Christo in terris viuente, fuerunt Apostoli duodecim: deinde septuaginta duo discipuli, ita nunc primi sub Romano Papa sint Episcopi. Posteà Presbyteri, ac Diaconi. Secundò, succedunt Episcopi Apostolis ratione Episcopalis Ordinis: quanquam non solis Apostolis, sed etiam Timotheo, Tito, alijsque primis Ecclesiarum Episcopis, qui Apostoli non fuerunt. Tertiò, Aliqui Episcopi, v. g. Hierosolymitanus, Ephesinus successerunt Apostolis Ioanni, Iacobo in particularibus Ecclesijs, ad quas illi primitus ordinati fuerunt: non item in Apostolatu, & iurisdictione vniuersali, quo pacto soli Petro ex Christi institutione succeditur. Quod egregiè indicauit Leo Papa, *epist. 87. ad Viennenses: Muneris huius* (Euangelicæ prædicationis) *sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, vt in beatissimo Petro Apostolo omnium summo principaliter collocaret: vt ab ipso quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet.* refertur *in cap. ita Dominus, distinct. 19.*

Obijci potest secundò, Quòd ordinatio Episcoporum, secundùm antiquos canones, non à Romano Pontifice: sed ad testimonium populi, electionem Cleri, à Prouinciæ Episcopis, cum auctoritate Metropolitani, siue Primatis, fieri debebat, sicut cõstat *ex c. 6.* Nicæni Concilij, *Arelat. 2. c. 6.* Carthag. 2. *c. 12.* Carthag. 4. *c. 1. ex epist.* Synodali Romani Concilij, sub Siricio Papa, *c. 1.* & Conc. Tauritanensi sub eodem Siricio, *c. 1.* & pluribus, quæ congerit Gratianus *d. 63.* Respondet Suarez *c. 4. num. 25.* consensisse Romanos Pontifices, vt in Asia, alijsque remotioribus regionibus, à Comprouincialibus ipsoque præsertim Primate, singularum Ecclesiarum Episcopi crearentur. Addere nos possumus cum Baron. *tom. 6. Ann. Christi* 482. nihilominus morem antiquissimum fuisse, vt ad Romanum Pontificem referretur, quinam etiam in Orientalibus regionibus Episcopi, præsertim Patriarchæ, canonicè electi essent: cuius rei luculentus testis est Simplicius Papa *in epist. 14. ad Acacium, & ep. 17. ad eundem: Alexandrinæ Sedis ad nos ex more relatio missa perfecit, sanctæ memoriæ fratrem quondam & Coepiscopum nostrum obijsse Timotheum: inque eius vicem consona fidelium voluntate, Ioannem cui ad Sacerdotium constare crederentur omnia, subrogatum: & nihil omninò restare videbatur, nisi vt Deo gratias agentibus nobis, atque gaudentibus, vt sine strepitu, quod Catholicus in defuncti ministerium successisset Antistes, Apostolicæ quoque moderationis assensu votiuam sumeret firmitatem. Cùm ecce secundum consuetudinem nobis talia disponenti, tranquillissimi Principis* (Zenonis) *scripta sunt reddita, quibus memoratum tamquam periurij reum, sacerdotio perhiberet indignum; illicò retraxi pedem, & meam reuocaui super eius confirmatione sententiam.* Vide plura de Episcoporum confirmatione apud Gregor. I. *in c. quantò, dist. 63. ex lib. 2. indict. 11. epist. 30. Quantò Apostolica Sedes, Deo auctore, cunctis prælata constat Ecclesijs, tantò inter multiplices curas & illa nos, valde sollicitat, vbi ad consecrandum Antistitem nostrum expectatur arbitrium.* Et infrà, *tunc eum* (Constantium à Clero Mediolanensi electum) *à proprijs Episc. sicut antiquitatis mos exigit, cum nostræ auctoritatis assensu, solatiante, & auxiliante Domino, facias consecrari: quatenus huiusmodi seruata consuetudine, & Apostolica Sedes proprium vigorem retineat. & à se concessa alijs sua iura non minuat.* Vide etiam *c. Salonitanæ, ead. d. & c. pastoralis 7. q. 1.*

Ex his omnibus colligo, dictum Canonist. *Quod potest Papa in tota Ecclesia, id etiam potest Episcopus in sua diœcesi,* intelligendum esse I. cum dependentia, & subordinatione ad Papam, tanquam Superiorem, iuxta *c. qui se scit, & seqq. 2. qu. 6.* II. De communi & ordinaria gubernatione, exclusis causis maioribus, & ad primum gradum meri imperij pertinentibus, quæ summæ Sedi in signum specialis priuilegij reseruata sunt, iuxta *c. 1. & 2. de translat. Episc. c. translationem, de offic. Legat. c. maioris, de Baptismo, c. quamuis, 3. qu. 6.* & testantur Damasus Papa *in epist. 4.* Zosimus *in epist. 5. ad Episc. Galliæ,* & Ægyptij Episcopi *in epist. ad Felicem II.* Huc pertinet v. g. dispensatio in impedimentis matrimo-

trimonij, depositio vel translatio Episcopi, diœcesium diuisio mutatio. III. Vt nihil contra vniuersales Ecclesiæ leges vel consuetudines Episcopus decernat; quamuis sæcularibus Ducibus sæpe concessum sit contra legem Imperatoriam statuere, cuius discriminis rationem videre potes apud Abb. *c. vlt. de consuet. n. 9.* Anton. de Butrio *in c. 1. n. 3. de translat. Episcop. IV.* Episcopi, atque alij Papa inferiores non possunt statuere, aut priuilegia dare cum præiudicio, aut diminutione iuris aliorum Quia *solius supremi Principis est*, per plenitudinem potestatis, postulante causa publica, *vni auferre & altari dare*, ait Gl. *in c. constitutus, ve vb. à quocunque de relig. domibus*. Et Abb. *in c. vestra, not. 1. de locato*, ait, Quòd Episcopus non possit facere statutum in præiudicium iuris inferiorum Ecclesiarum, causa maxima non vrgente. Nam tali casu cùm consentire, boni publici causa, teneantur, etiam ipsis nolentibus procedi poterit. Plura de potestate Episcopi vide apud Syl. *ver. Episcopus, §. 7. & 10.* Henriq. *lib. 1. capit. vlt.*

6 Tertiò obijci potest, quod in Concilio Carthagin. VI. cui etiam S. Augustinus interfuit, Rom. Pontifici ius appellationis ex Africa suscipiendæ in dubium reuocatum, aut omnino negatum fuisse videtur. Respondeo: Quòd Episcopi Africani Romani Pontificis supremam, & vniuersalem super alias Ecclesias iurisdictionem agnouerint, constat primo *ex ep.* Synodica trium Conciliorum Africanæ prouinciæ, sub Stephano Carthaginensi Archiepiscopo, scripta ad Damasum Papam, vbi illum *summum omnium Præsulum Pontificem, Apostolico culmine sublimatum*, appellant. *Notum vestræ facimus beatitudini, quod quidam fratres in confinio nostro positi, quosdam fratres nostros, venerabiles videlicet Episc. vobis inconsultis à proprio deijciunt gradu vel deijcere moliuntur: cum vestræ Sedi Episcoporum iudicia, & summorum finem Ecclesiasticorum negotiorum, in honorem B. Petri, Patrum decreta omnium cunctam reseruauere sententiam.* Et paulò post: *Antiquis enim regulis sancitum est, vt quidquid horum, quamuis in longinquo positis ageretur Prouincijs, non prius tractandum, vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almæ Sedis vestræ fuisset deductum, vt eius auctoritate, iuxta quod fuisset pronunciatum, firmaretur.* Secundò, ex causa Pelagij, & Cœlestij hæreticorum, liberum hominis arbitrium nimis extollentium, quam Episcopi Africani non nisi Sedis Apostolicæ auctoritate dijudicandam ac damnandam censuerunt, vti constat ex S. August. *l. 2.* aduersus Pelagium, *cap. 7. ep.* 106. ad Bonifacium Papam, & *ep. 2.* de verbis Apostoli in fine, *De hac causa duo Concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam: inde etiam rescripta venerunt Causa finita est: error vtinam aliquando finiatur.* Item ex epist. Sinodica Carthaginensi ad Inno. I. quæ est apud August. 90. & Synodica Mileuitana quæ est apud August. 92. vbi rogant Innocentium Papam vt *in magnis periculis infirmorum membrorum pastoralem diligentiam adhibere dignetur.* Tertiò, Ex commonitorio prolato à Legatis Sedis Apost. in eadem 6. Synodo Carthaginensi vbi præter causam appellationis, alia puncta continebantur: puta, *Ne ad Comitatum* Cæsaris *Episcopi importune nauigent*, quod ante etiam ab Innoc. I. scriptum, & mandatum erat Africanis, idque illi acceptarunt & obtemperarunt, vt non Episcopus, sed duo Clerici ad aulam Imperatoriam mitterentur, in Concilio Africano sub Stilicone & Arsenio Consulibus. Et iterum in Concil. Africano sub Zosimo Papa statutum fuit, *vt pergentes Episcopi ad comitatum, causam suam vel Carthaginensi, vel Romano Pontifici insinuare procurent.* Item *de Vrbano Episcopo excommunicando, vel etiam Romam vocando, nisi ea, quæ videbantur corrigenda, corrigeret*: ad quod Patres Africani rescripserunt *in epist.* ad Bonifacium: *Coepiscopus noster Vrbanus, quod in eo corrigendum visum est, correxit.*

Quòd verò ad appellationem attinet, eam absolutè non negarunt Africani Patres Sedi Apostolicæ, sed tantùm modum procedendi, & exequendi, missis à latere Presbyteris cum militari manu; ex quo multa incomoda sequebantur, sicuti conqueritur S. August. *epist.* 162. ad Cœlestium, scribens in causa Antonij Episcopi à Concilio Africano Romam appellantis: *Subueni hominibus opem tuam in Christi misericordia multò auidius quam ille Antonius, poscentibus, à cuius inquietudine liberari desiderant. Iudicia quippe illis, & publicas potestates, & militares impetus tanquam executuros Apostolicæ Sedis sententiam, siue ipse, siue rumores creberrimi minantur.* Similia indicant vniuersi Episcopi Africani *in ep. Synodica ad Bonif. Pap.* & in altera *ep. ad Celest. Pap.* vbi deprecantur, ne Episcopos in Africa excommunicatos, Romanus Pontifex facilius, præproperè, indebitè recipere, & communioni restituere velit. Interim verò, propter incommoda quæ consequi solent, si iudicium in causa Episcopi Romam aducetur, propterea quod multæ personæ tanquam testes necessariò adesse debeant, quæ tamen ob sexus, ætatis infirmitatem, aliaque impedimenta Romam nauigare non possint, putarunt consultius fore, vt iudicia vbi cœpta fuerint, ibi etiam finiantur quod etiam S. Cyprianus ob eadem incommoda fieri optabat, scribens ad Cornelium Papam in causa Fortunati & Felicissimi, *vt vniuscuiusq; causa illic audiatur, vbi est crimen admissum.* quia ita statutum legimus in Concil. Nicæno, can. 5. Sed hunc canonem bene explicarunt Fabianus Papa *in ep. 3. Peregrina iudicia, salua in omnibus Apostolica auctoritate, generali sanctione prohibemus: quia indignum est ab exteris vt iudicetur, quia prouinciales, & à se electos debet habere iudices; nisi fuerit appellatum*, videlicet ad Sedem Apostolicam. Et Steph. Papa *epist. 2. Vltra prouinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur: sed omnis accusatio intra prouinciam audiatur, & à Comprouincialibus terminetur nisi ad Apostolicam Sedem fuerit appellatum.*

Quamuis autem de appellatione Episcoporum ad Sedem Roman. in XX. quæ nunc extant, capitulis Nicæni Concilij nihil expresse reperiatur: tamen constat, multò plures canones, qui temporum iniurijs perierunt editos fuisse, vti apparet ex scriptis ab Eusebio *libr. 3. de vita Constantini*, Ambros. *l. 10. epist.* 82. Hieron. *præfat. in Iudith.* S. Athanas. *Apol. 2. de fuga sua*, Concil. Carthag. 3. *c.* 48. Arelaten. 2. *c.* 24. S. August. *epist.* 100. vbi ait, *Adhuc in corpore posito B. memoriæ Patre Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo quod Concilio Nicæno prohibitum fuisse nesciebam, nec ipse sciebat*: id verò decretum in Nicæno, quod hodie extat, Concilio non reperitur Etenim Concilij Nicæni magnum codicē fuisse, ab Orientalibus se intellexisse, testatur Isidorus *præfat. in collect. canonum*. Atque illum ipsum canonem in magna Nicæna Synodo concorditer soboratum esse à Patribus, ne quisquam Episcoporum absque Romani Pontificis auctoritate damnaretur, testantur Episcopi Ægyptij *in ep.* ad Felicem II. Eiusdemque canonis meminit Theodor. *l. 2. c. 4. Ille* Iulius Papa *Ecclesiæ canonem secutus, eos* Eusebianos Athanasij accusatores & damnatores, *iussit Romam venire, & diuinum Athanasium, quò pro se in iudicio ipse responderet, vocauit.* Et Sozomenus *lib. 3. c. 7.* Quod idem Iulius, *cum propter Sedem dignitatis cura ad eum pertineret*, Athanasio Alexandrino Paulo Constantinopolitano, Marcello Ancyrano *suas Ecclesias restituit.* Similis fuit causa S. Chrysost. ab Innoc. I. defensi de qua re videri potest *ep.* Honorij Imper. ad Arcadium, post *ep.* 31. Innoc. *tom. 1.* Concil. Binij. Et Theodoreti ad Leonem I. appellantis, vti apparet *ex epist.* Theodor. ad eumdem. *Ego Apostolicæ vestræ Sedis expecto sententiam, & supplico, & obsecro vestram sanctitatem, vt mihi opem ferat iustum vestrum & rectum appellanti iudicium, & iubeat ad vos accurrere, & ostendere meam doctrinam, vestigia Apostolica sequentem.* Sed esto in Nicæna Synodo nullum de hac re canonem editum fuisse, extat tamen Canon. 4. & 5. Concilij Sardicensis æcumenici de appellatione Episcoporum ad Sedem Romanam permittenda. Et valde incredibile est, hunc ipsum canonem Sardicensem Romanos legatos ex suo commonitorio in Concil. VI. Carthag. recitasse: quòd autem Nicænum appellarint, mirum videri non debet: cum Concilium illud, ad eundem finem refutandæ hæresis Arrianæ institutum, cum Nicæno veluti vnum in Ecclesijs habitum fuerit.

Non rectè autem Patres Africani inferunt *in ep. ad Celestinum*, Si in Concilio generali decretum fuit expedire, vt Clerici inferiores Episcopo, ipsique laici querelas suas & appellationes deferant ad Metropolitanum, vel Concilium Prouinciale, (sicuti re vera ita statutum legimus *in can.* 14. Conc. Sardicensis idque non immeritò, vt debita in Ecclesia Christi subordinatio seruaretur) non rectè, inquam, hinc inferunt etiam expedire vt causæ Episcoporum apud Metropolitanum decidantur. Quandoquidem Episcopi condemnatio ex grauioribus causis est, quæ semper Sedi Apostol. reseruatæ sunt, vti benè notauit Steph. Papa *in cit. epis.* 2. & testantur Aegyptij *in cit. epist. Canonibus iubentibus*, inquiunt, *absque Romano nos de maioribus causis nihil debere decernere Pontifice.* Cæterum tametsi aliquando ita visum fuit Patribus, vt causæ quædam, v. g. minorum clericorum, extra prouinciam ordinariè non pertrahantur, nihil tamen ea re Sedis Apostolicæ supremæ iurisdictionis derogatum fuisse constat. Quemadmodum nec Imperiali potestati supremæ quidquam derogatum censetus, quod duces v. g. Imperij priuilegium habent, vt in causis criminalibus ab eorum sententijs nulla appellatio recipi possit. Quandoquidem expedit in hoc appellandi genere modum constitui, ne quibuslibet perditis hominibus iudiciarium processum effugere liceat.

Non possum autem hoc loco prætermittere insignem calumniam, qua Patres Africanos, de hac ipsa re disputans Iacobus Hailprunner, Prædicans Lutheranus, affecit *tom. 1. refutat.* Papatus Catholici, *c. 1. fol. 51. col. 2.* Quod dicti Patres in Synodica sua *ep.* ad Bonifacium Papam antecessorem eius Zosimum malè

enco-

encomio, & titulo non beatæ memoriæ *Vnseeliger gedæchtnus* prosecuti sint: quod signum esse debeat, erga Sedem Apostolicam bene affectos non fuisse. Verba Concilij sunt hæc: *Quoniam Domino placuit, vt de his quæ nobiscum egerunt sancti fratres nostri, Coepiscopus Faustinus, & compresbyteri Philippus & Asellus, non beatæ memoriæ Episcopo Zosimo: à quo ad nos mandata, & litteras attulerunt: sed tuæ venerationi, quę in locum eius successit, humilitas nostra rescriberet, ea breuiter insinuare debemus quæ vtrorumque concordia terminata sunt.* Quæso te, attende, quantopere Pseudoeuangelici isti ministri Romani Pontificis concepto odio, se suosque deludi ac dementari patiantur. Si aliquis Catholicus tale crimen falsi publicaret, quantæ apud Aduersarios querimoniæ in omnibus pulpitis personarent? nunc verò quando ipsi falsationibus se defendunt, nemo miratur: quia quæ rara sunt mirari solemus, non quæ frequentia.

§. III.

DE IVRISDICTIONE METROPOLITANI & Archiepiscopi.

S V M M A R I V M.

7 *Metropolitanus est ordinarius Superior Coepiscoporum prouinciæ, tamen in causis criminalibus, quæ depositionem merentur, contra ordinem eorum procedere non debet, sine Sedis Apostolicæ auctoritate.*

8 *Metropolitanus in subditos Coepiscoporum nullam ordinariè iurisdictionem obtinet, nisi ad ipsum ab Episcopo suo appellarint.*

Metropolitanus, antequam pallium à Sede Apostolica acceperit, quæ sunt ordinis Episcopalis, exercere ipsemet non debet.

7 QVod ad Metropolitanum attinet, (qui & Archiepiscopus dicitur, postquam à sede Apostolica pallium accepit, *c. nisi, de auctoritate & vsu pallij*) is ordinarius Superior est Suffraganeorum, siue Coepiscoporum prouinciæ; vt ijs præcipere, eosdemque negligentes ad officium compellere possit sicut colligitur ex *cap. sollicitudinem, de appellat. c. 1. 2. & seq. causa 9. q. 3. cap. quis cognouimus 10. quæst. 3.* & docet Glossa *in cap. pastoralis*, ibid. Abbas *num. 1. de Officio Ordin.* In causis tamen criminalibus maioribus ac depositionem merentibus, re cum prouincialibus Episcopis cognita, ad sententiam definitiuam, aduersus Episcopum procedi non potest, sine Sedis Apostolicæ auctoritate, sicut constat *ex cap. 2. de translat. Episc. & cap. 5. & seqq. 3. q. 6.* & tradit Abbas *in cit. cap. 2.* Imò Nauar. *lib. 2. consil. 2. de foro compet. edit. 2.* obseruat, iure nouo non solum condemnationem contra Episcopum, sed etiam cognitionem, ac processum in criminibus, quæ depositionem vel priuationem merentur, soli Papæ reseruatum esse, & inferioribus interdictum, *arg. cap. inquisitores, de hæret. in 6. iunct.* Glossa *verb. Apostolicæ*. Quod & Trident. Concilium clarè exprimit *sess. 24. c. quinto, de reformat*, vbi in fine adijcit: *Minores verò criminales causæ Episcoporum in Concilio tantum prouinciali cognoscantur, & terminentur, vel à deputandis per Concilium prouinciale.*

8 Cæterum in Coepiscoporum subditos Archiepiscopus iurisdictionem non obtinet, sicut constat *ex capit. nullus Primas, cap. conquestus, 9. quæst. 3. & cap. 1. de Offic. Legati, capit. duo simul, de officio Ordinarij*. Quare ait Abbas *in cap. cum ad quorundam, num. 4. de excess. Prælatorum*, quod Archiepiscopus, seu Metropolitanus nihil possit in diœcesi Suffraganeorum, nisi in casibus iure expressis. Casus autem hi sunt: Primus, si ab Episcopo ad ipsum appellatum sit, iuxta *cit. c. conquestus, iuncto* Glossa *& cit. c. duo simul. & c. 1. de offic. Legati*. Non tamen ob solam negligentiam Episcopi, nulla interposita à partibus appellatione, ad Episcopum deuoluitur iurisdictio, secundùm Abbat. *in cit. cap. duo simul, & c. pastoralis, de offic. Ordin. & in c. nullus. nu. 3. de iure patron.* vbi rectè ait; Si Episcopus requisitus in aliqua re consensum, sine rationali causa deneget, posse adiri Archiepiscopum; non vt ipse consensum suppleat, sed vt Episcopum compellat ad consentiendum.

Secundò, dum prouinciam visitat (quod liberè facere potest communi iure, etsi nulla Episcopi negligentia intercedat, sed cum limitatione Trident. Conc. *sess. 24. cap. 3. de reform.*) Prouincialium confessiones audire potest, iuxta *c. vlt. de cens. in 6.* Iubere item crucem ante se ferri, & populo benedicere, etiam in locis prouinciæ alioquin exemptis, iuxta *Clementin. Archiepiscopo, de Priuileg.* Tertiò. Indulgentias intra suam prouinciam concedere, iuxta limitationem Concilij Lateranensis, Archiepiscopo absolutè permissum est *in c. nostro de pœnit.*

Porrò, si Archiepiscopus Prouincialia statuta condere velit, Episcoporum Synodum eius rei causa cogere debet in eaque præsidere tanquam Decanus in Capitulo, sicut constat *ex cap. nullus Primas, & alijs 9. q. 3.* Quod verò in Prouinciali Synodo decretum fuerit: reuocare, immutare, in eoue dispensare nequit: cum sit inferior Synodo siue Concilio Episcoporum, à quibus & iudicari potest, sicuti resoluit Nau. *libr. 1. cons. 6. de maior & obed. edit. 3.* Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 17. nu. 36.* Suar. *lib. 6. de leg. cap. 15.*

Illud ad extremum monere volo: Metropolitanus, quamprimum confirmatus est, ea quæ ad administrationem, & ordinariam iurisdictionem pertinent, expedire potest, iuxta *cap. transmissam, & c. Suffraganeis*, vbi id notat Glossa in casu, *notan. 2. de elect.* At verò quæ ordinis Episcopalis sunt, exercere prius non debet, neque concilium cogere, donec è Sede Apostolica pallium acceperit; quippe quo plenitudo officij Episcopalis significatur *c. nisi, de auct. & vsu pallij, iuncto cap. quod sicut, §. præterea de elect.* & videri potest Nicol. I. *resp. 62. ad Bulgaros*. Verùm alteri, v. g. Suffraganeo suo ordinandi facultatem concedere posse videtur: cum talis demandatio iurisdictionis actus sit, quicquid contradicat Glos. *in citat. §. Præterea*. Porrò pallium, quasi singulare priuilegium, personæ conceditur, vt eo in certis festis diebus (de quibus Gloss. *in cap. ad honorem, de auctorit. & vsu pallij*) ipsemet vtatur in Ecclesijs suæ prouinciæ, iuxta *cit. cap. ad honorem*, neque alteri Archiepiscopo commodari possit, sed cum eo mortuus sepeliri debeat, *c. ad hoc*, eodem tit.

§. IV.

DE IVRISDICTIONE, ET POTESTATE Capituli.

S V M M A R I V M.

9 *Episcopus sine consilio capituli statuere non debet, quod alicuius momenti sit.*

Episcopus, & Canonici faciunt vnum corpus.

Si consilium alicuius de iure requirendum sit, non idcircò etiam consensus requiritur.

10 *Capitulum sine consensu Episcopi statuere potest in rebus exiguis, & ad ipsum propriè spectantibus.*

11 *Capitulum ipseque Decanus communi iure nullam iurisdictionem habet in singulos Canonicos, & Ecclesiæ suæ Ministros: sed ipse Episcopus est Ordinarius Iudex, & Pastor totius diœcesis.*

12 *Sede Episcopali vacante, Capitulum exercet omnem iurisdictionem tam voluntariam, quàm contentiosam.*

13 *Beneficia, quæ patronata non sunt, Capitulum sede vacante conferre non potest.*

14 *Capitulum non succedit in iurisdictione Episcopo delegata, quia censetur electa industria personæ.*

15 *Bona immobilia Ecclesiæ Cathedralis, & mobilia pretiosa si seruando seruari possunt, vacante sede Episcopali, absque auctoritate Romani Pontificis, alienari non possunt, quamuis Episcopus, vel similis Prælatus postea electus, & confirmatus alienationem ito factam approbare queat.*

16 *Intra annum à die vacationis Capitulum, iure nouo Concilij Tridentini, ordinandi licentiam, vel dimissorias communi iure dare non potest.*

17 *Capitulum sede vacante non potest fructus & commoda Episcopatus distrahere.*

9 SI Episcopum cum Capitulo conferamus, neque ille communi iure, & seclusa contraria consuetudine, sine Capituli consilio statuere aliquid debet, saltem quod maioris momenti sit, iuxta *c. nouit, c. quanto, de his quæ fiunt à Prælatis*, vbi id docent Canonistæ, nominatim Abbas *in c. decori, nu. 6. & seqq. de rescript. & c. 2. de Instit. n. 3.* efficiunt enim Episcopus & Canonici vnum corpus, cuius ille caput est, hi membra. Si tamen Capitulum sine iusta causa consensum neget, firmum nihilominus erit, quod Episcopus statuerit: cùm non tam consensus, quàm consilium Capituli iura requirant, sicuti notauit Abb. *cit. c. nouit, n. 4. c. quanto, n. 4. & in cit. c. cum consuetudinis, n. 5. de consuet. arg. c. cum olim, de arbitr.* vbi Glossa *verb. siue discordet*, annotauit. Si consilium alicuius de iure requirendum sit, non idcirco etiam consensum exigi. Vide, si placet, Ioachim Mynsing. *cen. 6. obser. 46.* Sanch. *lib. 6. mor. c. 4. n. 64.*

Excipiuntur tamen causæ, quæ ad Capitulum quoque attinent, vel in eius damnum cedere possunt; in his enim etiam consensus Capituli tanquam collegarum, seu consortium in tali causa exigitur, teste eodem Abbate *in cit. c. nouit, & cit. c. cum consuetudinis, de consuet.* Suar. *lib. 4. c. 5. n. 1.*

10 Multò minus Capitulum, Episcopo viuente, & iurisdictionem tenente, quicquam statuere, vel nouare potest absque eius voluntate, & approbatione, iuxta *cit. c. cum consuetudinis*

& ex

& ex communi tradit Abb. *in c. cùm omnes, n. 3. de const.* Si tamen Episcopus, aliusque Rector Ecclesiæ seu Prælatus malè administret, Capitulum vel conuentus potest agere contra illum, & res malè alienatas reuocare, qua de re Abb *in c. edoceri, de rescript.* Deinde Capitulum sine Prælati consensu statuere potest in causis exiguis, & ad ipsum propriè spectantibus: puta qua ratione Capitulum congregandum sit, distributiones vel reditus diuidendi, *arg. cit. cap. cùm omnes*, & docet Innoc. *c. cùm consuetudinis*, Abb. *ibid. n. 4. & in c. 1. n. 14. de his, quæ fiunt à maiore parte Capituli, & in cap. vlt. eod. tit.* vbi admonet, ad eiusmodi statuta sufficere consensum maioris partis: etiamsi statuatur de reditibus spectantibus ad singulos, iure tamen Collegij siue capituli: dummodo in hoc casu ratio necessitatis vel magnæ vtilitatis vrgeat. Nam alioquin quod omnes tãgit, ab omnibus approbari debet, *reg. 29. in 6.* Idque etiam in Ecclesijs Collegiatis locũ habet sicuti monet Tiraq. *tr. de iudicijs in rebus exiguis, n. 40.* Abb. *in cit. c. cùm consuetudinis. & in c. cum omnes, n. 4.* vbi respondet, Ecclesiam inferiorẽ posse statuere sine Episcopo in rebus exiguis: non in grauibus, cũ Episcopus sit generalis sponsus Ecclesiarũ suæ diœcesis.

Hinc collige. I. In statutis diœcesalibus condendis plus auctoritatis Episcopum habere, quàm Capitulum. Nam ille propriè est legislator: licet Capitulares adhibendi sunt, tanquam Consiliarij vel consortes: nisi consuetudine aliud receptum sit.

Collige II. Quod Capitulum, ipseque Decanus communi iure nullam iurisdictionẽ in ciuilibus, aut criminalibus causis obtineat in singulos Canonicos, & Ecclesiæ ministros: sed interdum consuetudine, aut priuilegio comparatam, sicuti notat Abb. *c. 2. de his quæ fiunt à maiore parte Capituli, n. 3. & c. cùm contingat, de foro comp. n. 12.* Ioan. Selua *de benef. p. 3. q. 11. n. 13.* Staphileus *de gratijs expectat. n. 14. De modo, & forma impetrandi.* Ratio autem huius est: Quia cum Episcopus ordinarius Iudex & Pastor sit totius diœcesis, procedere potest, spectato communi iure, contra omnes clericos, quamuis inferiori Prælato non exempto subiecti sint, sicuti notat Abb. *in c. conquerente, num. 2. §. Septimò, de foro compet. & in cap. pastoralis, num. 6. & 7. eod. tit.*

12 Cæterùm, sede vacante, Capitulum exercet omnem iurisdictionem Episcopalem tam voluntariam quàm contentiosam, iuxta *c. his quæ; & c. cùm olim, de maior. & obed. c. vnic. eod. in 6. c. si Episcopus, de suppl. negl. Prælat. in 6. iunct.* Gl. *ver. spiritualium* & docet Nau. *lib. 1. cons. 44. de temp. ordin. edit. 2.* Suar. *t. 5. disp. 50 sect. 6. n. 6.* Molin. *tr. 5. disp. 12.* Garzias *de benef. p. 5. c. 7. num. 2.* Quamobrẽ solet interdũ Capitulum, sede vacante, communi cõsensu condere statuta pro Ecclesiæ reformatione, quas recapitulationes vocant, & vim legis obtinent, si sacris canonibus non repugnent.

14 Porrò exceptiones aliquæ sunt I. Quòd beneficia, quæ patronata non sunt, Capitulum, sede vacante, conferre non potest iuxta *c. 2. Ne sede vacante, & c. vnic. eod. in 6. c. 1. de Inst. in 6.* Potest tamen Capitulum beneficia concedere in commendam ad sex menses: &, si interim Episcopus non eligatur & confirmetur, tempus prorogare, teste Rebuffo *in praxi beneficiorum, par. 1. tit. de deuol. num. 77.* Petr. Tholos. *lib. 17. cap. 15. nu. 37. Syntag.* Præterea, si libera collatio beneficiorum ad Episcopum, & Capitulum communiter pertinet, possunt ea sede vacante à Capitulo conferri, iuxta *c. vnic. Ne sede vacante in 6.*

14 II. Quòd Capitulum, vacante sede non succedit in iurisdictione Episcopo delegata: quia censetur electa industria personæ, sicuti ex communi docet Abb. *c. cùm olim. dub. 5. de maior. & obed.* Garz. *p. 5. c. 7. n. 42.* Sanch. *l. 8. de matr. disp. 2. num. 10.* vbi aiunt, idem dicendum, si delegatio à iure, seu canone fiat Episcopo tanquam delegato Sedis Apostolicæ, ratione dignitatis suæ, quæ non transit ad Capitulum, & *in c. verùm, num. 9. de foro compet. & c. at si clerici, §. de adult. num. 7.* generalem regulam tradit idem Panor. Quòd Capitulum sede vacante succedit in iurisdictione, quæ competit Episcopo iure communi, & ordinario: non item in ea, quæ speciali iure, & *in cap. his quæ, num. 3. de maior.* Quotiescumque potestas Prælato competit ratione Prelaturæ, eo mortuo transit ad Capitulum, ijs exceptis, quæ sede vacante expediri non possunt.

15 III. Bona immobilia Ecclesiæ Cathedralis: item mobilia quæ seruando seruari possunt, sine sedis Apostolicæ auctoritate, alienari nequeunt, iuxta *c. hæc huius, 12. q. 2.* & tradunt Abb. & DD. alij *in c. 1. Ne sede vacante, arg. c. vlt. de sup. negl. Prælat.* Nam Ecclesia tunc defensore suo carere censetur, sicuti constat *ex c. 1. & vlt. Ne sede vacante.* Quapropter neque causa iudicialis agitari, neque præscriptio contra Ecclesiam, vacante sede, procedere solet, sicuti docet Abb. *in c. 1. n. 4. de præscript.* Molin. *tr. 2. disput. 78. & tr. 5. disp. 11. de iust.* eritque posteà in arbitrio electi confirmatique Episcopi positum, contractus, & alienationes à Capitulo extra necessitatis casum, & sine Papæ auctoritate institutas, vel infirmare: vel, si in Ecclesiæ suæ vtilitatem cedere videatur, confirmare, sicuti colligitur *ex c. si qua de rebus, 12. q. 2.* & ex communi docet Abb. *cit. c. 1. Ne sede vacante, & in c. edoceri, n. 12. de rescriptis*, vbi generaliter ait: Quod Prælatus alienationem à Capitulo sine sua auctoritate, ideòque illegitimè factam, posteà ratam habere possit, si Ecclesiæ vtilem intelligat: sicuti & vice versa, Capitulum alienationem à Prælato sine suo consensu factam, posteà approbare & ratificare, sicuti docet idem Abb. *in c. 1. nu. 6. de his quæ fiunt à Prælato, &c.* Potest tamen Capitulum, vacante sede, alienationes ab inferiore Ecclesia faciendas confirmare, teste Abb. *c. cùm olim dub. 2. de maior.*

16 IV. Infrà annũ à die vacationis, Capitulũ ordinandi licentiã, aut dimissorias litteras dare non potest: præterquam ei, qui Ecclesiastici beneficij recepti, aut recipiendi occasione arctatus est: Et Capitulum, si contraueniat, Ecclesiastico subiacet interdicto, vbi Trid. constitutio *sess. 7. c. 10. de reform.* recepta est: Iure autem antiquo Capitulum vacante sede concedere poterat ordinandi licentiam, *c. cùm nullus, de temp. ord. in 6.*

17 Denique ad Capitulum non pertinet, vacante sede, merè voluntarias gratias, siue donationes sine debito necessitatis conferre, aut fructus & commoda Episcopatus distrahere, sicuti notat Gl. recepta *in c. 1. de Inst. in 6.*

§. V.

DE IVRISDICTIONE VICARII GENERALIS.

SVMMARIVM.

18 *Generalis Vicarius Episcopi ex eodem, cuius vicem gerit, tribunali iurisdictionem ordinariam exercet in diœcesanos.*

A generali Vicario ad Episcopum appellari non potest: quia appellatio est ad Iudicem diuersum.

19 *Mortuo, vel deposito Episcopo, iurisdictio Vicarij generalis expirat.*

Per Episcopi autem excommunicationem, suspenditur etiam iurisdictio Vicarij.

20 *Officium Viceprioris, Viceguardiani quin & quorundã Vicariorum forensium, mortuo vel deposito principali non expirat.*

18 Generalis Vicarius Episcopi, alteriusue Prælati Episcopalem iurisdictionem habentis, ex iuris dispositione constituendus est in subsidium Episcopi: quare nisi ab Episcopo constituatur, ad Archiepiscopum pertinet prouidere, sicuti colligitur *ex c. cùm sinnt, 9. q. 3.* & docet Abb. *in c. quoniam, num. 3. de offic. Ordinarij.* Est autem talis Vicarius iudex Ordinarius subditorum Diœcesis; sed ex eodem, cuius vicem gerit, tribunali iurisdictionem exercens, sicuti constat *ex c. Romana de appell. in 6. & c. 2. de consuet. in 6.*

Hinc infertur primò, Quòd diœcesanorum omnium confessiones audire, eorumque matrimonijs validè assistere, atque eiusmodi facultates, etiam alijs Sacerdotibus delegare possit, vti docet Sanchez *lib. 3. de matrim. disput. 29.* item in foro externo contentiosas causas cognoscere, præcipere, iudicare, atque etiam excommunicare, teste Suarez *de censuris disp. 20. sect. 1.* Sanch. *loc. cit.* Est enim Ordinarius, & Parochorum Superior, Episcopi personam repræsentans, *c. 2. de consuet. in 6.* Quare parum mihi hodie eius officium differre videtur ab officio Archidiaconi, qui sub Episcopo constitutus, tanquam manus & oculus eius, totius cleri curam gerere debet: vt ei etiam Archipresbyteri, siue Presbyterorum Decani subesse cogantur, sicut constat *ex lib. 1. decret. de offic. Archidiaconi.*

Infertur secundò, Quòd nulla consuetudine obtineri possit, vt à generali Vicario ad Episcopum appelletur, *cit. cap. 2. iunct.* Gl. *ver. Officiali.* Quia *appellatio esse nõ potest ab eodẽ ad eumdem*, ait Gl. *in cit. c. Romana.* Alia verò ratio est de Vicarijs non generalibus; & ab Episcopo delegatam iurisdictionem obtinentibus in certa parte diœcesis: qui in *Clem. 2. de rescriptis, iunct.* Gloss. *foranei, & Decani rurales* appellantur: ab his enim ad Ordinarium appellari potest, sicuti notauit Sanchez *loc. cit. numer. 9.* Nicolaus Garzias *p. 5. de benef. cap. 8. num. 26.*

19 Tertiò infertur, Quòd mortuo vel deposito Episcopo, Generalis Vicarij iurisdictio statim expirat, licet causa cœpta sit, sicuti docet Couar. *in pract. quæst. cap. 4. num. 4.* Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 10. num. 2.* cum Gloss. communiter recepta *in Clem. vlt. de Procurator. ver. contestata.* In eoque differt à delegata, cuius potestas ob mortem delegantis non expirat, quoad negotia cœpta, *c. gratum, de offic. delegati.* Ratio est: Quia, vt suprà dixi, Vicarij Generalis idem est cum Episcopo tribunal: delegati autem diuersum, & inferius.

Quartò sequitur: Post mortem Episcopi, Vicarium generalem denuò confirmandum esse à Capitulo, vt deinceps iurisdictionem exercere possit, sicuti ex communi docet Sanchez *cit. disp. 30. nu. 2.* Differt autem extinctio iurisdictionis Vicarij, quæ fit per mortem, ab ea quæ per reuocationem facultatis, seu

mandati; quòd reuocatio hæc posterior non habeat effectum, nisi fuerit ipsi Vicario legitimè intimata, nomine ipsius Episcopi: Expiratio autem iurisdictionis quæ fit per mortem, aut depositionem Episcopi, ipso iure nititur, ideóque etiam ignorante Vicario: nisi publicus error seu ignorantia comitetur, iuxta *leg. Barbarius, ff. de offic. Prætor.* & ita docet Sanchez *cit. disput. 30.* Nicol. Garzias *p. 5. de benef. c. 8. num. 176.*

Quintò, per Episcopi excommunicationem, aut suspensionem suspenditur etiam, non omninò amittitur, iurisdictio Generalis Vicarij, sicuti docent Auctores *cit. arg. c. 1. de offic. Vicarij in 6.* Quare retinet quidem hoc casu officium suum Vicarius, sed ea quæ iurisdictionis sunt exercere non potest, tametsi causa cœpta fuerit, sicuti ex communi docet Sanch. *ead. disp. n. 6.* In quo iterùm differt à delegato, cuius iurisdictio non cessat ob excommunicationem delegantis, si causa integra non sit. Qua de re, vide Abb. *in cap. licet vndique, num. 8. de officio delegati,* Auilam *de censur. p. 2. cap. 6. dub 4.*

Porrò iurisdictio Vicarij generalis communi iure non extendit se ad meras, & voluntarias gratias, cuiusmodi sunt collatio beneficiorum, dispensatio in irregularitatibus ex occulto delicto, denuntiationibus matrimonij, &c. sicuti pluribus allegatis docet Garzias *p. 5. c. 8. n. 46.* Verùm tametsi iura decernant quantum iurisdictionis generali Vicario competat; non tamen prohibentur Episcopi suis Vicarijs tam in foro interno, quàm externo: contentioso ac voluntario, maiorem iurisdictionem tribuere, quàm iure ordinario ipsis competere debeat, sicuti & praxis declarat, ac docet Garz. *l. c. n. 62.* Sanch. *lib. 3. disp. 7. q. 3.*

20 Notandum verò est ex Nau. *comment. 3. de Reg. c. nulla* 18. *q. 2. n. 22. §. ad prius,* Molin. *t. 5. disp. 10. n. 14.* Sà *verb. religio, nu. 69.* Præter propriè dictos Episcoporum, Prælatorum, aliorumque Præsidum, ac Rectorum Vicarios, qui ab illis constituuntur, vt ipsorum loco iurisdictionem exerceant, ab eisdemque omninò pendent, & plerumque pro arbitrio deponuntur, sicuti notant DD. *in l. solent, §. sicuti, ff. de offic. Proconsulis,* Abb. *in Clemen. 2. num. 7. de rescript.* Rodriq. *tom. 3. Reg. qq. q. 77. ar. 2.* alios esse, minùs propriè dictos Vicarios, qui in subsidium principalis Prælati, Abbatis, Prioris, Rectoris, ex Ordinis constitutione, vel consuetudine, constituuntur, vt proprium atque ordinarium munus exerceant: & appellari solent, v.g. Subpriores, Vicerectores, Viceguardiani: quorum iurisdictio, & officium, mortuo, vel deposito principali, non expirat. Quin & Vicarij foranei, seu rurales, ita quibusdam locis ab Episcopis constitui solent, vt eorum dignitas, seu beneficium perpetuum sit, & quasi ordinariam iurisdictionem obtineant, ideòque priuari seu deponi non possint, nisi propter delictum graue, ac depositione dignum, sicuti notauit Hoieda *de incompatib. benef. p. 2. c. 10. num.* 18. & Petr. Greg. Tholos. *lib. 15. Syntag. c. 37. num. 5.*

§. VI.

DE IVRISDICTIONE LEGATI APOSTOLICI.

S V M M A R I V M.

21 *Legatus Apostolicæ Sedis est Ordinarius iudex & quasi præses prouinciæ, ad quam destinatus est.*

22 *Triplex est legatus sedis Apostolicæ. Vnus à latere, qui à die discessus ab Vrbe, vsque ad diem reditus, absoluere potest omnes percussores clericorum.*

Alius est legatus non à latere, qui solos Prouinciales, dum in Prouincia moratur, à censura canonis absoluit. Alius denique Legatus natus dicitur, cui ratione particularis Ecclesiæ tale munus competit.

23 *Delegatus Papæ in causa sibi commissa maior est alijs Ordinarijs locorum.*

Dum delegatus Papæ visitat, non potest Ordinarius loci id munus obire.

21 Legatus Sedis Apostolicæ Romanæ in prouincia, ad quam destinatus est, ordinarius Iudex, & quasi Præses est: sicuti olim Proconsul apud Romanos: quamobrē etiam delegandi potestate præditus est: ipsiusque potestas morte Papæ legantis non expirat, sicuti habetur *in c. 2. de Offic. Legati in 6.* Quinimò Legatus aliquantò maiorem in prouincia, quàm ipse Episcopus, aut Archiepiscopus potestatem habet: quippe cum ordinarius etiam eorum Iudex sit, teste Abb. *c. 1. nu. 2. de Offic. Legati,* Molina *to. 1. tr. 2. disp. 9. num. 5.* Causæ tamen Episcoporum grauiores, & quæ depositionem merentur, Summo Pontifici specialiter reseruantur, sicut notat Gloss. *in cap. si quis autem, d. 94.* Prætereà subditorum causas Legatus suscipere, & cognoscere non debet, post Trid. Concilij constit. *sess. 24. c. 20. de reform.* Nisi per appellationem ad ipsum deuoluantur: vel Episcopus eas intra biennium à die motæ litis definire neglexerit.

22 Triplex est Legatus, vti monet Gl. *in c. 1. de offic. Legati, in 6.* Abb. *in c. excommunicati, extra eod. tit.* Syl. *ver. deleg. q. 11.* Vnus à Latere Summi Pontificis, siue R.E. Cardinalis: cui æquiparandus est ille, qui etsi à Latere, siue Cardinalis non sit, cum potestate tamen Legati à latere missus est. Eius propria quædam priuilegia sunt: I. Quòd à die discessus ab Vrbe, vsque ad diem reditus sui, absoluere possit percussores Clericorum, tam eos, qui de prouincia sunt, quàm qui aliundè accedunt, *arg. cit. c. excommunicatis,* vbi Gloss. & Abb. *n. 2.* II. Quòd beneficia Ecclesiastica prouinciæ, ad quam mittitur, conferre possit: quod alijs Legatis siue Nuntijs concessum non est, vt dicā in materia de beneficijs. III. Quòd etiam in exemptos prouinciæ iurisdictionem exercere possit, sicuti colligitur *ex c. 1. de ver. signif. in 6. & ex c. si Abbatē, de elect. in 6.* in quo dicitur quòd Legatus à latere Episcoporum, & Abbatum exemptorum electionem confirmare possit, & his in Episcopos electis deserendi monasterium suum licentiam dare: quod alijs Legatis communi iure non conuenit. Qua de re Abb. *in cit. cap. 1. de offic. Legati,* Syl. *ver. deleg. q. 13.* Mol. *tr. 5. disp. 5.* Cæterum quæ ad primum gradum imperij pertinent, siue Papæ specialiter reseruata esse solent, vt est Episcoporum translatio, diœcesium vnio, vel diuisio, dispensationes in matrimonij impedimentis, &c. ea neque à Legatis à latere iure communi competunt, sicut constat *ex c. nisi, & c. quod translationem, de offic. Legati:* quare si eiusmodi potestatem sibi à Summo Pontifice specialiter concessam asserant, eius rei fidem per litteras authenticas facere debebunt, vti notat Molina *tract. 1. disp. 6. num. 4.* Abb. *in cit. cap. quod translationem, num. vlt.*

Alij à sede Apostolica ad prouinciam destinati, cum ordinario officio Legati non à latere, solos Prouinciales à censura canonis absoluere possunt, & solùm dum in prouincia morantur, sicuti habetur *in supra cit. c. excommunicatis,* vbi videri potest Abb. *n. 1.* Eo etiam iurisdictione inferiores sunt, quòd si Legatus à latere in prouinciam superueniat, eorum interim officium, & iurisdictio suspensa sit, iuxta *cap. volentes, de offic. Legati,* vbi Gl. *verb. de latere nostro.*

23 Deinde ijdem Nuntij Apostolici, & quiuis alij delegati Papæ, in causa illa particulari ipsis commissa maiores sunt, & superiores omnibus Ordinarijs, infra Papam, cùm repræsentent personam Papæ. Quare in ea causa ordinarijs præcipere possunt, & censuris cohibere, si causam delegationis impedire velint, *arg. c. sanè de off. Iud. deleg.* & notat Host. *ibid.* Abb. *in c. significasti, n. 5. eod. tit.* Enimuerò, sicuti Episcopus seu per seipsum, seu per alium à se delegatum, causas diœcesanorum cognoscere, loca & personas sibi subditas visitare potest, locorum Parochis etiam non requisitis, ita similiter & Papa, seu per se, seu per alium à se delegatum, causas Christianorum cognoscere, loca, & personas omnium diœcesum visitare potest, Episcopis antè non requisitis: Neque enim potestas superioris dependere ab inferiore debet.

Addendum his est, quòd dum delegatus Papæ suo munere visitandi, v.g. Monasteria fungitur, non possint Episcopi, alijque Ordinarij visitationem instituere, quia per delegationem censetur ablata iurisdictio Ordinario, vt non possit procedere in causa alteri commissa, sicut ex communi docet Emman. Rodriq. *to. 2. reg. qq. q. 22. ar. 8. §. Supra dicta.* Nisi appareat, delegatum contra ordinem iuris, ac commissionis suæ procedere: tunc enim ipsi resisti potest per modum defensionis: sicut & ciuis alteri priuato.

Denique sunt aliqui legati nati, quibus ratione particularium suarum Ecclesiarum, nomen, munus ac dignitas Apostolicorum Legatorum perpetuò competit, de quibus mentio fit in *cap. 1. de offic. Legati, in 6. in.* Gloss.

§. VII.

DE IVRISDICTIONE CARDINALIVM Ecclesiæ Romanæ.

S V M M A R I V M.

24 *Cardinales E.R. quasi Episcopalem iurisdictionem obtinent in Ecclesia sui tituli.*

25 *Cardinales sede vacante non exercent iurisdictionem in Ecclesiam vniuersalem.*

26 *Cardinales ex Papæ commissione emergentia dubia circa morum reformationem, atque iudiciarias lites decidunt.*

24 Romanæ Ecclesiæ Card. ordinariam, & quasi Episcopalem iurisdictionem obtinent in Ecclesia sui tituli, sicuti constat *ex c. querelam, de elect. c. bis, quæ, de maior. & obed.* vbi id notat Abb. *nu. 1.* Ex præscripta item consuetudine ordinariam iurisdictionem exercent in suos familiares: vt proinde hi cum licentia Cardinalis sui, cuicunque confessario exposito confiteri possint, sicuti docet Caietan. *ver. absolutio, cap. 2. in fine,* Henriq. *lib. 10. cap. 27. num. 3. litt. y.*

25 Verùm in Ecclesiam vniuersalem iurisdictionem nullam habent Cardinales, etiam vacante sede Papali, sicuti habetur *in Cle-*

in Clement. ne Romani de elect. & c. vbi periculum, de elect. in 6. vbi præcipitur, vt Cardinales, mortuo Summo Pontifice, post decem dies exactos, quamprimum omni conatu, & solicitudine Ecclesiæ pastorem eligant, & se nequaquam de alio negotio intromittant, nisi vrgens necessitas incidat, ob quam Ecclesiam ab imminenti grandi periculo defendere necesse sit.

26 Ex Papæ verò commissione, emergentibus dubijs circa morum reformationem, & in iudicialibus litibus Concilia, & Pontificia iura interpretantur R.E.Card. Sed vtrùm eorum interpretationes siue declarationes vim legis, an solùm sententiæ doctrinalis, vel iudicialis obtineant, pendet quæstio ex mēte Summi Pōtificis, potestatem ipsis tribuentis. Interim præsumendū non est habere vim legis: præsertim cùm authenticè non promulgentur. Qua de re Sanch. *lib. 8. de matrim. disp. 2. n. 10.* Rodr. *t. 1. q. 11. a. 2.*

§. VIII.

DE POTESTATE RELIGIONVM, ET PRÆLATORVM Regularium.

SVMMARIVM.

27 *In quauis Religione approbata est potestas condendi statuta perpetua, quæ Ordini ac regulæ conformia sunt.*

28 *Prælati ordinum aliqui exempti sunt à iurisdictione Episcoporum, alij non exempti, qui tamen & ipsi Iudices ordinarij suorum Regularium sunt, saltem in causis pertinentibus ad regularem disciplinam.*

29 *In causis criminalibus, præsertim maioribus, & depositionem merentibus, Regularium non exemptorum Iudex ordinarius est Episcopus, qua tamen in re consuetudo locorum attendenda est.*

30 *Ecclesias vnitas Monasterijs Regularium exemptorum, si populum habeant in spiritualibus Episcopo subiectum, idem Episcopus visitare potest: non item alias Ecclesias, quæ propriè ad Regulares spectant.*

27 IN Religionibus à sede Apostolica approbatis est potestas condendi statuta perpetua, quæ Ordini ac regulæ conformia sunt, sicuti docet S. Th. *2. 2. q. 104. ar. 5. q. 186. ar. 9.* vel quæ ad Ordinis, ac regulæ conseruationem, aut reformationem temporis progressu necessaria videntur; etiamsi in regula, quam Regulares promiserunt, expressè non comprehendantur. Est autem talis potestas statuta condendi, vel penes supremum Ordinis Prælatum, vel penes Congregationem, aut Capitulum generale, aut Prouinciale: secundum cuiusque Ordinis regulam, vel consuetudinem. Qua de re Innoc. III. *c. in singulis de statu Monach.* Suarez *lib. 4. de leg. c. 6. num. 21.*

28 Prælati Ordinum alij exempti sunt à iurisdictione Episcoporum, v.g. Prælati Mendicantium, qui proinde summo Pontifici immediatè subiecti, quasi Episcopalem in suos Regulares iurisdictionem habent. Alij sunt Prælati non exempti, qui nihilominus ordinarij Iudices suorum Regularium existunt, saltem in causis pertinentibus ad regularia statuta, & disciplinam, *arg. c. quantò, de offic. Ordinarij*, vbi id notat Abb. *n. 5.* S. Th. *in 2. d. 44. q. 2. ar. 3.* Nauarr. *in comment. 2. de Regul. num. 63.* Quamobrem illos punire, incarcerare, excommunicare possunt, iuxta *cap. cùm in Ecclesijs, de maior. & obed.* & docet Abb. *in cap. cùm ab Ecclesiarum, num. 10. de offic. Ordin. & cap. cùm contingat, n. 21. de foro competente*, Gloss. & Innoc. *in cit. c. quantò*, Couarr. *c. alma, p. 1. §. 12. num. 13.* Et intellige id priuatiuè, vt Episcopus in tali causa se immiscere non debeat, nisi ob negligentiam Prælati regularis, vel si Regularis à Prælato suo multùm distet, sicuti notat Abb. *in cit. c. cùm contingat, num. 24.*

29 Sed vtrùm in causis criminalibus, puta furti, adulterij, homicidij, &c. Regulares non exempti à Prælato sui Ordinis, an ab Episcopo iudicari debeant, non ita constat. Veritati autem consonum est, quod docet Nau. *cit. loco, & lib. 2. de foro compet. cons. 6. edit. 1.* Gloss. *in cit. c. quantò, ver. si Prælati*, De iure communi cognitionem iudicialem eiusmodi criminum ad solum Episcopum pertinere: & consentire videtur Trid. *sess. 24. c. 20. de refor.* vbi ait, causas criminales Episcopi tantùm cognitioni & examini relinquendas. *De iure communi*, inquam: Nam de consuetudine testatur idem Nau. se nullum vidisse Monasterium, in quo non Abbas de criminibus suorum Regularium cognoscat, & puniat, etiam in forma iudicij aut Abb. *repetit. c. si quis contra, n. 50. de foro compet. & in c. cùm contingat, n. 33. eod. tit.* Exceptis ijs, quæ depositione digna sunt præsertim notoria, & scandalosa: horum enim cognitio Episcopo reseruata esse solet, vti notauit idem Abb. *in c. licet, n. 2. de offic. Ordin. & c. cùm contingat, cit. n. 21. de foro compet.* Anton. Corneus *de absolut. iuram. promissorij, p. 2. q. 4. n. 9.* De alijs verò, vt dixi, criminibus, iudicare Prælatis Ordinario permissum est, *non priuatiuè, sed cumulatiuè*, ait Nau. *loc. cit. & consil. 2. de foro compet. in 2. edit.* id est, vt læsus etiam ius habeat, Regularem, si velit, coram Episcopo accusandi. Quin & Episcopus, proprio motu, inquirere non prohibetur: præsertim si Prælatus Ordinis negligat, sicuti constat *ex cit. c. quantò*, vbi Abb. *& in c. vlt. n. 1. de statu Monach.* ait: Quòd *correctio Monachorum primo loco ad Abbatem spectat, in defectum verò Abbatis ad Episcopum.* Tamen in his consuetudo attendenda est, quæ iurisdictionem dat & aufert, iuxta *c. duo simul, de offic. Ord. & c. cùm contingat, iunct.* Gl. *ver. consuetudo*, & notauit altera Gl. *in cit. c. quantò, ver. si Prælati.* Profectò constat Episcopis in Germania maiorem potestatem competere in Monasterio Ordinum non mendicantium, quàm in Italia, Hispania, &c. vbi fermè ab omni Episcoporum iurisdictione exempta sunt.

30 Restat quæstio. Vtrùm Episcopus in sua diœcesi visitare possit Ecclesiam, quæ subest Regularibus exemptis? Respondeo & Dico I. Ecclesias vnitas Monasterijs, quæ populum habent in spiritualibus Episcopo subiectum, idem Episcopus visitare potest, sicut constat ex Trid. *sess. 7. c. 7. de reformat. & sess. 25. c. 11. de Regul.* & docet Felicianus Comensis in manuali visitatorum, *lib. 1. tit. 11. §. item beneficia curata.* Ratio est: Quia tales vniones fieri solent, saluo iure Episcopali.

Dico II. Alias Ecclesias, quæ propriè regulares, seu Regularium exemptorum sunt, non potest visitare Episcopus, vt latè ostendit Emmanuel. Rodriq. *t. 1. regul. qq. q. 36. ar. 3.* & Felicianus *l. c. tit. 12.* Nam visitare est actus iurisdictionis, Superiori competens, sicut constat *ex cap. 1. de censur. in 6.* Ordinarius autem non habet iurisdictionem in exemptos, neque in eorum loca: Sunt enim hæc inter se connexa, & accessorium sequitur principale. Neque obstat, quòd Ecclesia sit posita in diœcesi Episcopi: nam locus exemptus censetur veluti extra diœcesin. Accedit, quòd si loquamur de Religiosis exemptis, qui in congregationes redacti, Generales Ordinum habent: ab his, eorumque delegatis ipsorum Ecclesiæ visitari, solent ac debent, iuxta Trid. *sess. 25. c. 18. & 20. de Regular.* vt proinde ab Episcopis visitari non possint. Siquidem Generalis Ordinis exempti habet in suos Regulares, & loca siue Ecclesias Regularium, iurisdictionem similem Episcopali: iurisdictio autem Ecclesiastica indiuidua est, vt non possit duobus simul competere (Episcopo videlicet, & Generali) quando vnus alteri subordinatus non est. Quapropter idem Trid. *sess. 7. c. 8. de reform* generatim præcipit, vt locorū Ordinarij Ecclesias quascunque quomodolibet exemptas, singulis annis visitent, atqui eiusmodi locorum, & Ecclesiarum Ordinarij non sunt Episcopi: sed Ordinum exemptorū Prælati. Nisi dicere malis, Tridentinum ibi loqui de Ecclesijs sæcularibus, quibus priuilegium obtendebatur, quòd visitari nō deberent: visitandas nihilominus esse ab Ordinario loci, nihil obstāte tali priuilegio. Vid. Rodr. *l. c.*

CAP. XI.

DE LEGE, ET LEGISLATIVA POTESTATE ciuili, siue politica.

SVMMARIVM.

1 *Legem ferendarum potestas hominum naturæ conuenit, Deumque auctorem habet.*

2 *Triplex est forma Reipublica Democratia, Aristocratia, Monarchia.*

3 *Leges ferre possunt in primis Respublica liberæ, deinde cuiusque Reipublicæ supremum caput, Imperator, Rex, & qui ab istis potestatem acceperunt.*

4 *Licet ordinariè nobilitas & dignitas vxoris, in maritum non redundet, secus tamen est, si dignitas vxoris maxima sit, puta regnum, vel ducatum possidentis.*

5 *Rex non potest, in præiudium regni, iurisdictionem, aliaue bona eius alienare.*

6 *Communitates in Republica approbatæ v.g. Mechanicorum statuta intra limites suos condere possunt: quæ tamen à proprietate publicarum legum nonnihil deficiunt, sicuti & statuta domestica à Patrefamilias posita.*

1 CVm homo inter omnia animalia maximè infirmus nascatur: pluribus cùm corporis tum animi sibi debitis ornamentis destitutus: ideò suaptè natura sociale animal est, ipsa, inquam, natura & ratio naturalis eum adigit ad vitæ societatem, & Respublicas constituendas, sicuti prosequitur Arist. *toto libr. 1. Polit.* Auctor. *lib. de amicitia* apud S. August. *in to. 4.* S. Chrysost. *hom. 34. in ep. 1. ad Corinth.* Porrò eadem quoque ratio naturalis dictat, hominum Societatem siue Rempublicam diu consistere non posse, nisi publica potestate gubernetur: Nam *vbi non est gubernator, populus corruet*, ait Sapiens Prouerb. 11. & Arist. *1. Pol. c. 2.* *Sicuti perfectione suscepta optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat à lege, à iudicijs, pessimum omnium*

animalium est homo. Ex quo sequitur, potestatem gubernatricem, ac legislatricem in quauis Repub. non solum valdè conuenientem, ac necessariam esse: sed etiam Deum primum Auctorem habere, teste eod. Salomone Prouerb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et Apost. ad Rom. 13. *Non est potestas nisi a Deo.* Nam qui dat formam, dat etiam ea quæ necessariò formam consequuntur: Sed, vt dixi potestas gubernatiua est veluti necessaria proprietas naturæ humanæ, naturali dictamine in vnum coeuntis. Ergo Deus, qui est auctor humanæ naturæ, est quoque auctor gubernatiuæ siue legislatiuæ inter homines potestatis. Vide Ciceronem *in lib. de amicitia*, Victor. *relect. de potestate ciuili*, Rodriq. *t. 1. regulat. qq. q. 17. ar. 5.* Suar. *lib. 3. de legib. c. 1. & seqq.* Molin. *tom. 1. tr. 2. de iust. disp. 27.*

2 Si potestas legislatiua penes populum communiter maneat, dicitur ea forma Reip. *Democratia*, quasi multitudinis regimen, eiusque iura siue leges, *Plebiscita.* Verùm quia, crescente multitudine, plebs siue populus difficilè conuenire cœpit, legis sanciendæ, vel controuersiæ definiendæ causa, sicuti obseruauit Pomponius in *l. 2. ff. de orig. iuris*, & Iustinianus *instit. de iure naturali, gentium, & ciuili, §. constat autem*: ideò plebs suam potestatem iurisdictionemque, quam communiter possidebat, in paucos prudentes, siue Optimates reiecit: quæ forma Reipub. *Aristocratia* dicitur, quasi Optimorum regimen: eiusque iura siue leges *Senatus consulta, & Prætoria edicta* appellantur. Sæpè etiam populus omne suum imperium ac potestatem in vnum aliquem Regem siue Imperatorem contulit: quæ Reipub. forma *Monarchia* appellatur: eiusque iura siue leges, *Principum constitutiones* dicuntur, sicut constat ex *l. 1. ff. de const. Principum.*

4 Quapropter ciuilem legem condere potest in primis quæuis Respublica libera, & superiorem non agnoscens, v.g. Respublica Veneta, Genuensis, Heluetiorum: siue aristocraticè, siue populariter gubernetur. Ita docent omnes, & colligitur ex *leg. omnes populi, ff. de iust. & iure.*

Secundò cuiusque monarchicæ Reipub. supremum caput, Imperator, Rex, &c. sicut colligitur ex *cit. l. 1. ff. de constitut. Princip.* docet S. Aug. *tr. 6. in Ioan. c. 1.* quod refertur *c. 1. d. 8.* Sunt autem tria hic obseruanda. Primum: Regna & Prouincias, quæ Romano Imperatori subiecta non sunt, Cæsareis legibus minimè adstringi, sicut obseruauit Honor. III. *c. super specula, de Priuilegys.* Quare falsa, & iam pridem reiecta est sententia Bartoli in *l. hostes, ff. de Captiuis, Imperatorem esse totius mundi dominum.* A quo enim tale dominium in aliena regna, etiam Christianorum, accepisset? Cum Summus Pontifex (à quo dignitas & nomen Imperatorium in Occidente à Græcis ad Francos, seu Germanos translatum est) non possit pro arbitrio mutare regna, aut subijcere quæ antè libera erant, ait Suar. *lib. 3. c. 7.* Quibusdam tamen terris, leges Cæsareæ, vbi propria iura deficiunt, vltrò approbatæ & receptæ sunt, ob earum sapientiam & æquitatem. Qua de re vide Suarez *eod. lib. 3. c. 8.* Vasq. *disp. 153. c. 2.*

Alterum. Vtrùm Reges & supremi Principes propria, ac libera voluntate: an solùm in comitijs regni, & cum consilio procerum, leges ferre possint: id pendet ferme ex prima institutione regni, quam amplam vel restrictam potestatem populus in Regem contulerit: hos enim limites ille transgredi non potest. Qua de re Molina *tom. 1. de iust. tr. 2. disp. 23.*

Tertium. Romani Imperij Duces, Marchiones, & Comites quidam: item Imperiales ciuitates prouincialia vel municipalia statuta condere possunt, per potestatem ipsis ab Imperatore communicatam: imò vero Duces Imperij, Marchiones, &c. in quibusdam rebus etiam contra commune ius Cæsareum statuere solent. Qua in re quid cuique permissum sit, & Imperatoris priuilegia, & legitimè præscripta consuetudo spectanda erunt. Vide Abb. *c. quod clericis, num. 45. de foro compet.* Syluest. *ver. lex, q. 4.* Rebell. *par. 1. de oblig. iust. l. 1. q. 6. sect. 1.* Porrò, vtrùm aliorum regnorum sub Rege constituti Duces, gubernatores, ciuitates, &c. leges condere possint, ex ordinationibus regni, singulorum priuilegijs, & longa consuetudine cognoscendum erit.

4 Dubitatur autem primò de Regina, ad quam iure hereditario ius regni deuolutum, posteaquam matrimonio collocata est; vtrùm iurisdictio vel administratio regni, legumque ferendarum potestas competat ipsi fœminæ, an marito eius? Qua in re dicendum est primò: Mulierem iurisdictionis etiam regiæ, capacem esse: per hereditariam successionem, sicuti colligitur ex *capit. dilecti, de arbitris*, & ibid. notat Abbas. Vide etiam Petrum Tholosanum *lib. 45. Syntag. c. 4.*

II. dicendū: Quamuis ordinariè dignitas & nobilitas mariti in vxorem redundet: at non vice versa, maritus ignobilis ex vxoris nobilitate nobilitatur, sicuti fusè ostendit Andreas Tiraquel. *de nobilit. cap. 18.* Cùm enim vir & mulier, ob indiuiduam coniunctionem, sint veluti vna caro; vir autem caput mulieris existat, secundùm Apostol. ad Ephes. *c. 5.* conueniens est, vt mulier viri tanquam dignioris, statum & conditionem sequatur. Quod & in liberis obseruatur, vt à patre potiùs, quàm à matre iura nobilitatis trahant, sicuti docet idem Tiraquel. *n. 20. ex leg. mulieres, Cod. de dignit. lib. 12.* Nihilominus id peculiare esse volunt Bald. *in cap. significauit, de rescript.* Tiraq. *nu. 39.* & hos secuti Vasq. *disp. 153. c. 3.* Suarez *lib. 3. de legib. c. 9. num. 14.* Vt maxima dignitas vxoris, videlicet regnum vel ducatum hereditario iure possidentis, in maritum alioquin in inferiore gradu positum, v.g. militem, quodammodo deriuetur; & Regis vel Ducis nomen ipse quoque vxoris participatione sortiri possit.

5 Dicendum tertiò. In hoc ipso tamen casu, regni seu ducatus administrationem penes Reginam, vel Ducissam manere, neque ad maritum deuolui, nisi & fœmina, & ipsum regnum vel prouincia spontè consentiant. Ita docent Doctores citati. Cuius ratio est: Quia regnum & regia iurisdictio alienari non potest: neque in dotem dari: sed ex primæua sui origine, vel per electionem, vel hereditariam successionem obuenire debet: & omninò nihil circa regnum vel successionis modum absque Reipublicæ consensu mutari: neque bona coronæ regni, quæ alicuius momenti sunt, cum Reipublicæ præiudicio alienari posse. ex communi docet Maior. *in 4. d. 15. quæst. 10.* Abb. *in cap. intellecto, de iureiur.* Molin. *tom. 4. de iust. tract. 2. disp. 25.* Ratio est: Quia bona regni sunt potius dignitatis; quàm propria Regis: quæ causa est, quòd mortuo Rege non diuiditur regnum, vel comitatus inter filios defuncti, ait Abbas ibid. *n. 1.*

Quapropter, si Regina priuato alicui, v.g. militi in matrimonium iungatur, ad maritum quidem pertinebit priuata, siue domestica gubernatio erga familiam, liberorum educationem, ipsiusque vxoris custodiam: Contra verò, ipsa vxor, quatenus Regina est, superior erit marito suo, quòd attinet ad publicam, siue politicam gubernationem: illius proinde legibus ipsemet quoque maritus parere debebit. Qua de re Suar. *lib. 3. c. 9. num. 15.*

6 Dubitatur secundò: Vtrùm communitates in Repub. approbatæ, v.g. Mechanicorum, *die Zunfften*, item Magistrorum in academia: statuta, eisque annexas pœnas ponere possint, tamen intra limites facultatis suæ? Suarez *lib. 4. de legib. cap. 6. n. 5.* negat tales esse propriè leges seu statuta. Nam legem condere actus iurisdictionis est, pertinens ad totam multitudinem, vel personam publicam, quæ totius multitudinis curam gerit, ait S. Thom. *1. 2. quæst. 90. art. 5.* Syluest. *ver. lex, qu. 4.* Atqui communitas, v.g. sartorum, sutorum non facit talem publicam multitudinem, in qua potestas iurisdictionis resideat ad præcipiendum, ac puniendum singulos. Nihilominus, ait Suarez, ex vi pacti mutui, aut præstiti iuramenti, membra eiusmodi communitatis obligari posse ad seruandas iustas ordinationes, & ad pœnas quasi conuentionales.

Sed alij Doctores communiter affirmant, Abbas in *c. quæ in Ecclesiarum, num. 7. de Const.* Ioan. Faber. *Instit. de iure naturali, gentium & ciuili, §. sed quod Principi*: Quòd communitates approbatæ statuta condere possint, *argum. l. vlt. Cod. de iurisdict. omnium iudicum, & leg. 2. §. vltim. Cod. de constituta pecunia.* Ad rationem in contrarium respondent: Maiorem veram esse, quòd perfecta & absoluta legem condendi potestas pertinet ad totam aliquam Communitatem, vel publicam personam, quæ cum auctoritate Communitati præest. Talem absolutam potestatem, ac iurisdictionem Opifices, v.g. non habent, sed statuta inter suos ferunt, cum dependentia a publico Magistratu. Enimuerò sicut Communitates illæ imperfectæ sunt, ita & gubernatio, ac qualis, qualis iurisdictio imperfecta, multumq; dependens est: consequenter etiam statuta eorum à proprietate legum non parum deficiunt: vt proinde quæstio hæc de nomine potiùs esse videatur, quàm de re.

Simili fermè ratione decidi debet. Vtrùm Paterfamilias domesticis suis statuta ponere possit? Respondetur enim. Quòd familia domus, non est perfecta communitas: quare nec Paterfamilias, seu qui domui præest, iurisdictionem in suos habere censetur: sed modum quendam iurisdictionis, seu potius gubernationis, secundum limites ipsi à publica potestate definitos, vt explicabo *lib. 5. tract. vlt. p. 3. cap. 2. num. 7.* Ex quo sequitur, quod & leges eius, seu statuta à proprietate publicarum legum valdè deficiunt: nihilominus vim aliquam obligandi habent non tantum sub pœna, saltem leui: sed etiam sub culpa, si statutum ferens id intendat. Enimuerò quod parentes, præceptores, & qui simili potestate gaudent, intra limites facultatis suæ, ijs quos subiectos sibi habent, iusta præcipere possint, etiam sub peccato mortali, si materia huius obligationis capax est, ex communi docet Syluest. *verb. filij q. 22.* Nau. *cap. 14. num. 12. & cap. 23. num. 36.* & colligitur ex Exod. *cap. 20.* Apost. ad Ephes. *6.* Et quidem frequentius existimandum est, præcepta parentum sub culpa obligare, quàm statuta domestica, quæ plerumque tantum sub pœna obligare censentur.

§. VNI-

§. VNICVS.
DE LEGE CIVILI.
S V M M A R I V M.

7 *Leges naturales immutabiles ſunt, poſitiuæ autem arbitrariæ, ideòque variæ apud varias gentes.*
Diſcrimen eſt inter ius naturale, ac ius gentium.
8 *Si lex canonica contraria ſit legi ciuili circa materiam Eccleſiaſticam, ciuilis ſublata cenſetur: Sin verò circa aliam materiam, vtraque in ſuo foro ſeruanda eſt.*
9 *Mira eſt conſpiratio inter ius ciuile & canonicum.*

7 DE ciuili lege ſubijciendum eſt, latiùs eam ab Ariſtotele accipi *lib. 5. Etich. c. 6.* quàm à Iuriſconſultis *tit. ff. de iuſtitia & iure.* Nam Ariſtoteles ius ſiue legem ciuilem diuidit in naturalem, & poſitiuam ſiue arbitrariam: quia vt Caius Iuriſconſ. ait: *in l. 9. ff. eod. tit. Omnes populi, qui legibus & moribus vtuntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur.* Legem naturalem definit Ariſt. *quæ vbique* (id eſt, apud omnes gentes) *eandem vim habet, non quia ita viſum fuit, vel non fuit.* Quamobrem immutabilis eſt per ſe loquendo: per accidens autem mutari poteſt, ob mutationem obiecti, v.g. ſuum cuique repetenti reſtituendũ eſſe, naturalis iuris eſt; cuius tamen obligatio ceſſat, ſi furioſus depoſitum euſem repetat. Qua de re lege Suarez *lib. 2. de legib. c. 13.* Lex, ſiue ius poſitiuum & arbitrarium ab eodem definitur, *quod ab initio* (id eſt antequam lata ſit lex) *nihil refert ſic an aliter fiat, cum verò poſitum fuerit, refert, v.g. capram Ioui immolare, & non duas oues.* Ex quo fit, vt eiuſmodi leges poſitiuæ variæ fiant apud varias gentes: item, vt pro temporum varietate in eadem Republica variari ſoleant: quia ſicuti Principis, vel populi arbitratu poſitæ fuerunt, ita etiam tolli vel abrogari poſſunt, cùm ita viſum fuerit.

Iuriſconſulti autem magis propriè & ſtrictè ciuilem legem vſurpant, quando ita loquitur Caius *cit. l. 9. Quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſum proprium ciuitatis eſt, vocaturque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis.* Et Vlpian. *l. 6. eod. tit. Ius ciuile eſt, quod neque in totum à naturali vel gentium* (iure) *recedit, nec per omnia ei ſeruit. Itaque cùm aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi,* (omnium gentium) *ius proprium,* id *eſt, ciuile efficitur.*

Obſeruare etiam licet, paulò aliter Iuriſconſultos ius naturale, & ius gentium accepiſſe, quàm Theologi noſtri ſolent. Nam illi ius naturale vocant, *quod natura omnia animalia docuit: vt maris atque fæminæ coniunctio, liberorum procreatio: educatio, l. 1. ff. de iuſt. & iure.* Dixerunt igitur ius naturale, inſtinctum ſiue propenſionem naturæ ſentientis, quæ homini cum brutis animantibus communis eſt. Theologi autem ius naturale vocant, quod hominis menti, Deo auctore, naturaliter inditum eſt ſecundùm Apoſt. ad Rom. 2. *Cum enim gentes quæ legem* (ſcriptam) *non habent, naturaliter ea quæ legis* (Decalogi) *ſunt, faciunt; eiuſmodi legem* (ſcriptam) *non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia eorum.* Ex quibus Apoſtoli verbis colligi videtur legem naturalem aliud non eſſe, quàm hominis conſcientiam ipſo naturali lumine recta præcipientem, & praua prohibentem, de qua *tr. 1.* dictum fuit.

Ius gentium Iure conſultus appellat, *quo gentes humanæ vtuntur: veluti erga Deum Religio, vti parentibus, & patriæ pareamus, vt vim atque iniuriam propulſemus. Manumiſſiones quoque iuris gentium ſunt, l. 1. & ſeqq. ff. de iuſt. & iure.* Ex quibus verbis intelligitur, eos ſub gentium iure comprehendiſſe partim id, quod ab Ariſt. 5. *Etich. c. 7.* Cicer. *lib. 2. de inuent.* noſtriſque Theologis ius naturale nuncupatur, & Decalogi præcepta complectitur, partim id, de quo ſermo eſt *in c. 9. d. 1. Ius gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, limnia, poſt fædera, paces, induciæ, legatorum, non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. Hoc inde ius gentium appellatur, quia eo iure omnes ferè gentes vtuntur.* Suppoſita enim humana ſocietate, ratio naturalis ſuadet, quàm maximè hæc eſſe hominum vitæ conſentanea, vt pleræque gentes ad ea per legem poſitiuam ſtabilienda, & populo præcipienda, ipſo rationis ductu, impellerentur. Vide S. Th. 1. 2. *quæſt. 95. ar. 4. in corp. & ad 1.* Suar. *lib. 2. c. 18.* Ioan. Salas *diſp. 2. de legib. ſect. 3.*

Ex parte tamen aſſentior Vaſq. *diſp. 157. c. 3.* Quædam à Iureconſultis, & Iſidoro ſub gentium iure comprehendi, non quatenus ſignificat legem aliquid præcipientem, aut vetantem; ſed poteſtatem, ſiue facultatem quippiam agendi, quod more, ſeu conſuetudine omnium, aut penè omnium gentium permiſſum eſſe ſolet, tanquam ſalutare hominibus in communi ſocietate viuentibus: cuiuſmodi ſunt, v.g. agrorum diuiſionem inſtituere vim vi repellere, iniurias hoſtiũ vlciſci, ac bello proſequi, eos captos ſub capientium poteſtate ſeruare, &c. Quapropter à quibuſdam appellari ſolent iura non præceptiua, ſed permiſſiua: iura non neceſſitatis, ſed vtilitatis.

8 Reſtat Quæſtio. Ciuilibuſne potiùs, an canonicis legibus ſtandum ſit? Reſp. ex doctrina Abb. *in c. clerici, n. 2. de iudicijs.* Vel iure canonico aliquid contrarium ſtatutum eſt legibus ciuilibus, vel non: Si primum, vel contraria decreta verſantur circa materiam Eccleſiaſticam; tunc correcta & ſublata cenſeri debet lex ciuilis: v.g. ea quæ prohibet mulieri, ne intra annum viduitatis nubat. Vel verſantur circa materiam non Eccleſiaſticam; tunc vtraque ſeruari debet in proprio foro. Sin verò iure canonico nihil diuerſum à ciuili lege ſtatutum reperitur, tunc ea in vtroque foro tam Eccleſiaſtico, quàm ciuili ſeruari debent iuxta *c. 1. de noui operis nuntiatione.*

9 Mirum profectò, inter ius ciuile & canonicum conſenſionem eſſe, & multa ſummorum Pontificum decreta ex ciuilibus legibus penè ad verbum deſumpta, norunt omnes, qui in iuridico ſtudio, vel parum verſati ſunt. Vt proinde nemo ſe Canoniſtã, vel Caſiſtam profiteri poſſit, niſi ciuilium legum aliqualem cognitionem habeat: non tantùm ob eam, quam dixi cauſam, ſed etiam quia leges ciuiles, ſi iuſtæ & ſacris canonibus repugnantes non ſunt, in conſcientia obligant, ſecundum communem DD. ſententiam. Quamobrem licet in *c. non magnopere, & in c. ſuper ſpecula, Ne Clerici, vel Monachi,* &c. ſeuerè prohibitum ſit Religioſis, ne ex clauſtris ſuis exeant ad audiendum leges, vel phyſicam ſeu medicinam, & chirurgiam, ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrendæ; niſi intra duos menſes ad clauſtrum redeant; non tamen ijs prohibitum, ſed laudabile eſt, intra clauſtrum leges ciuiles inſpicere, & earum intellectum addiſcere, quatenus id neceſſarium videtur ad ſacros canones ritè intelligendos, ac docendos, & occurrentes conſcientiæ caſus diſſoluendos, ſicuti annotauit Abb. *in c. vlt. Ne Clerici, vel Monachi,* in fine. Nauarr. *c. 1. §. caueat, n. 9. d. 6. de pœnit.*

C A P. IX.
VTRVM LEGISLATOR PROPRIA LEGE obligetur.

S V M M A R I V M.

1 *Legislator alius eſt abſolutus; alius verò dependens.*
2 *Princeps ſuis legibus non obligatur vi coactiua.*
3 *Obligatur tamen Princeps legibus ſuis, vt directiua: quæ obligatio radicaliter ex naturali iure, proximè autem ex ipſa poſitiua lege deſcendit.*

1 QVæſtio hæc intelligi debet de Legislatore ſingulari, & abſoluto, id eſt, qui ſolus Communitati legem ferre poteſt, qualis eſt Papa, Imperator, Rex, Epiſcopi, Duces imperij, &c. quamuis horum aliqui in ferendis legibus certarum perſonarum conſilium adhibere debent, vt Rex Arragoniæ, & Rex Poloniæ, procerum regni in Comitijs, De eo vero Legislatore, qui ſolus legem condere non poteſt, ſed cum alijs, inter quos ipſe primas tenet, vt Dux Venetus inter Senatores, Metropolitanus inter Coepiſcopos, Prælatus in Capitulo: dubium nullum eſt, quin communibus legibus in Synedrio latis aſtringatur: Multò vero magis ſi tota communitas legem ferat, ſinguli eorum obligabuntur, *arg. c. cùm omnes. de conſtitut.*

Secundò intelligi debet quæſtio de ijs legibus, quarum obſeruatio & vſus æquè Principem decet, ac ſubditos: cuiuſmodi eſt, v.g. quæ taxat pretium frumenti: quæ præcipit Eccleſiaſticum ieiunium, abſtinentiam, Confeſſionem annuam. Aliæ verò leges ſunt, quæ ad ſubditos propriè feruntur, & in principem, ſiue caput Reipublicæ non ita cadunt: Exempli cauſa, Ne quis in ciuitate arma ferat: Ne aliquis veſtibus holoſericis induatur. Neque enim in his & ſimilibus eadem ratio Principis eſt: quæ ſubditorum: ſed decet quandoque caput Reipublicæ quippiam præcipuum habere, neque eandem cum reliquis membris conditionem ſubire: quando nec paterfamilias quibuſuis legibus, ſeu potiùs præceptis, quæ familiæ ab ipſo impoſita ſunt, adſtringitur. Qua de re vide Sotum *lib. 1. de iuſt. q. 6. art. 7.*

2 Tertiò conſentiunt Doctores, cum S. Th. *q. 96. art. 5. ad 3.* Principem proprijs legibus non obligari vi coactiua: hoc eſt, etiamſi legem non obſeruet, puniri tamen nõ poſſe humana poteſtate. Quia pœna imponi debet per Iudicis ſententiam, etiam inuito: Princeps autẽ ſuperiorẽ, vel Iudicem nullum habet, à quo cogi, vel puniri poſſit: A ſeipſo autem nemo propriè cogitur, ait S. Tho. *loc. cit.* Neque quiſquam in proprio facto iudex eſt.

Igitur quæſtio ſolùm eſt de vi directiua: Nempè vtrùm Princeps legislator, non minùs quàm ſubditi, in conſcientia & ſub peccato obligatus ſit ad ſeruandam legem, quæ communiter lata

 eſt?

est? v.g. Vtrùm Papa mortaliter peccaturus sit, si nulla iusta causa impeditus, Paschali tempore S. Eucharistiam non sumat: quod intellige per se loquendo, & ratione ipsius Ecclesiasticæ legis: etiam cessante omni scandalo, quippè quod extrinsecum & per accidens est. Circa quam quęstionem pauci Doctores in negatiuā partem descendunt, Abbas *in cap. magnæ, de voto,* Azor. *tom. 1. lib. 2. cap. 11. quæst. 1.* Salas *disp. 14. sect. 1. num. 18.* Probatur primò: Quia hæc videtur fuisse mens Iureconsultorum, Vlpiani *in l. 31. ff. de legibus*: *Princeps legibus solutus est, Augusta autem licet legibus soluta non est, Principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ ipsi habent.* Et Pauli *l. 23. ff. de legatis 3. Et imperfecto testamento legata, vel fideicommissa Imperatorem vindicare inuerecundum est: decet enim tantæ Maiestati eas seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur.* Consentit Imp. Alexander *in l. 3. C. de testam.* Antoninus item & Seuerus, qui, (vt dicitur in *Instit. Quibus modis testamenta infirmentur*) *sæpissimè rescripserunt, licet legibus soluti simus attamen legibus viuimus.* Eò quòd rationi valdè consentaneum, & bono Principi imprimis decens sit, vt vltrò ac spontè se legibus subijciat, perindeque eas obseruet, ac si necessitate adstringatur. Quo sensu dictum videtur à Theodosio & Valentiniano Imper. *in leg. 7. Cod. de legibus*, interprete Gloss. *ibid. Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri,* & paulò pòst: *Reuera maius imperio est, submittere legibus Principatum.* Item illud Isidori *in cap. iustum, d. 9. Iustum est Principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.*

Probatur secundò: Si enim Papæ, v.g. ante legem Ecclesiasticam, à se latam de obseruantia alicuius ieiunij, carnes comedere tali die licitum fuerat: postea quam verò legem tulit, illicitum esse incipit, per se loquendo, & ex vi legis: sequitur quòd idem homo seipsum per legem vel præceptum obligare possit: idemque sibi ipsi obedire teneatur. Consequens autem est falsum, teste Iureconsulto *in l. penult. ff. de receptis, qui arbitrium, &c. Nemo imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest*; vbi Gloss. adijcit, *ideò verbum in imperatiuo non habet primam personam.* Ratio est; Quia lex & præceptum superioris est erga inferiorem siue subditum, iuxta *c. cùm inferior, de maior. & obed.* Nemo autem se ipso inferior, sibique subditus esse potest. Ob eandemque rationem dicitur *in c. innotuit, de electione*, quòd *par in parem non habet imperium*, ergo neque idem in se ipsum. Cui doctrinæ adstipulatur, S. Th. *1. 2. q. 93. in corp. a. 5. Lex hominis non se extendit nisi ad creaturas rationales, quæ homini subijciuntur. Cuius ratio est, quia lex est directiua actuum, qui conueniunt subiectis gubernationi alicuius; vnde nullus propriè loquendo suis actibus legem imponit.*

3 Contraria nihilominus sententia communis est, à qua non facilè recedendum. Eam docet S. Th. *q. 96. ar. 5. ad 3.* Caiet. Medina *ibid.* Victoria de potestate ciuili, *n. 21.* Sylu. *ver. lex. qu. 14.* Sotus *1. de iust. q. 6. a. 7.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 4. nu. 5.* Vasq. *disp. 67. c. 3.* Suarez *lib. 5. cap. 35. de legib.* eandemque tradidit S. Ambros. *lib. 5. Epist. 32. ad Valentinianum Imper. Quod cum præscripsisti alijs, præscripsisti etiam tibi; leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.* Probari autem solet aliquibus argumentis, quæ non omninò conuincere videntur: Primum ducitur ex verbis Christi apud S. Matth. *c. 23.* reprehendentis Pharisæos: *Dicunt enim, & non faciunt. Alligant enim onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere.* Verùm Christus duntaxat loquitur de traditionibus, & varijs Pharisæorum interpretationibus, ac commentis, ad legem Moysis adiectis, quibus populum grauabant, & tamen nulla in re subleuabant.

Secundùm sumitur ex Apost. ad Roman. *c. 2. Inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas.* Verùm S. Paul. ibi loquitur de peccatis contra legem naturæ, quæ dum Iudæi in Gentilibus damnabant, & eadem tamen ipsimet perpetrabant, simili pœna dignos se ostendebant. *Tribulatio enim* ait: *ver. 9. & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci, &c. Non enim est acceptio personarum apud Deum.* Et clarius *ver. 21. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces, qui prædicas non furandum, furaris.*

Tertium ex edicto Prætoris *lib. 2. tit. 2. ff.* Quod quisque Magistratus noui iuris in aliquem statuerit: vel si alius apud Magistratum aliquid noui iuris obtinuerit, ipsemet quoque, aduersario postulante, eodem iure vti debet. Quod *edictum*, ait Vlpianus, *summam habet æquitatem. Quis enim aspernabitur, idem ius sibi dici, quod ipse alijs dixit, vel dici effecit?* Verùm nullus hic prorsus sermo est de iusta lege Principis, boni publici causa ad communitatem lata, sed de nouo aliquo grauamine, quod vel Magistratus proprij commodi causa in aliquem decreuit: vel alius à Magistratu decerni postulauit, & impetrauit. Exemplum adfert Gloss. Si Magistratus Bononiensis (cùm fortè debitis oneratus esset) statutum fecisset, vt debitores suis creditoribus ante quinquennium soluere non tenerentur, tum etiam qui Magistratui aliquid debet, eodem contra ipsum iure vti poterit, vt antè soluere non cogatur. Simili ratione *in c. cùm omnes, de constit.* reprehendit Papa Innoc. III. Canonicos Trecenses, quòd contra Ecclesiæ suæ consuetudinem, constitutum fecissent: vt ipsi quidem tam in absentia, quàm præsentia reditus perciperent: qui autem post illam constitutionem Canonici instituti fuerint, reditus non in absentia, sed solùm dum resident, percipere possent; mandatque Archiepiscopo Senonensi, & Episcopo Trecensi, vt iuniores Canonicos antiquioribus in redituum perceptione coæquent: Quia *quod quisque iuris in alterum statuit, eodem ipse vti debeat: & sapientis Catonis dicat auctoritas, patere legem quàm tu ipse tuleris.*

Quare, vt proprium huius sententiæ fundamentum aperiatur, sciendum est: Principem siue Magistratum leges ferre tanquam ministrum Dei per potestatem ab ipso deriuatam, sicut expressè testatur Apost. Paulus ad Rom. 13. & S. Petrus *Epist. 1. c. 2.* Quæ ipsa causa est, cur leges Principum, etiam sæculariū, in conscientia obligent; sed aliter subditos, & aliter ipsum Legislatorem, sicut notauit Cajet. *cit. q. 96. a. 5.* Nam subditi ideò peccant legem iustam transgrediendo, quia Deus præcipit Superioribus obediendum esse. Ipsemet verò Superior, siue legislator ideò peccat legem communem non obseruando, quia Deus per lumen naturæ nobis inditum, testantibus plerisque sapientibus, præcipit, ac iubet, legem principi seruandam esse, quàm ipsemet ad Communitatem tulit: *Nam turpis est omnis pars suo vniuerso non congruens*, ait S. August. *lib. 3. Confess. c. 8.* & refertur *in c. quæ contra, d. 8.* Multò magis pars præcipua, siue caput Reipub. cum reliquis partibus congruere debet: quòd id planè necessarium esse videatur, vt inferiores legem sponte, lubenter, ac facilè obseruēt, si eius auctorem proprio exemplo præire conspiciant. Porrò quāuis obligatio legis humanæ radicaliter, vt dixi, descendat ex voluntate Dei & dictamine rationis: proximè tamen & immediatè prouenit ab ipsa lege quæ iustè, ac legitimè lata, constituit materiam suam in certa specie virtutis, tanquam necessarium eius medium: vt proinde tam Papa, v.g. quàm reliqui fideles contra temperantiæ virtutem peccent, si Ecclesiasticum ieiunium violent. Fateor tamen, quòd legis obligatio minus directè in Legislatorem, quàm in subditos cadat, vti colligitur ex ijs, quæ dicam infrà *c. 13. n. 6.* Quare etiam à mortali peccato excusari poterit Legislator, si legem propriam violet, scandalo cessante, vti docet Sotus *lib. 10. de iustit. q. vlt. art. vlt.* Sanch. *lib. 6. moral. c. 6. n. 19.*

Ad 1. argum. contrariæ sententiæ communis est responsio Syl. *cit. q. 14.* Vasq. *cit. c. 3. n. 2.* Suarez *lib. 3. c. 35. n. 15.* cum S. Tho. *cit. art. 5. ad 3.* Principem proprijs legibus solutum esse, quod attinet ad vim cogentem & pœnam: non item quod attinet ad vim dirigentem: sic enim se legibus obligatum vltrò fatetur. Deinde responderi posset, quosdam Iureconsultos, ac Imperatores eam sententiam non omninò improbabilem, & quæ adhuc hodie à quibusdam defenditur, secutos fuisse: Principi legem propriam seruandam esse ex quadam rationis honestate, ac decentia: non propriè dictæ obligationis necessitate.

Ad 2. respondetur: Legem per se primò ad subditos ferri eosque obligare; secundariò autem, & ex quadam consecutione ipsum quoque Legislatorem constringere: Non quod ipsemet sibi obedire, aut subiectus esse debeat, sed potius legi, quæ posteaquam legitimè lata & stabilita est, in Repub. dominatur, teste Arist. *3. polit. cap. 6. circa finem*: & obligationis necessitatem ipsi etiam Principi adfert, ob rationem suprà datam.

CAP X.

VTRVM INFANTES, ET AMENTES LEGIBVS obligentur.

S V M M A R I V M.

1 *Infantes, dum ad rationis vsum non peruenerunt, nullis legibus obligantur.*

Perpetuò amentes infantibus æquiparantur.

2 *Qui verè infantes, aut amentes sunt, propter excessus puniri propriè non possunt.*

3 *Pueris ante vsum rationis, & perpetuò amentibus fas est diebus interdictis carnes ad comedendum præbere.*

Sed ebrijs præbere non licet. Idemque sentiendum de amentibus ad tempus: nisi quòd his tamquam grauissimo morbo laborantibus: carnes dari possint, tamquam cibi magis conuenientes.

4 *Pueri, cùm primum rationis vsum consecuti sunt, communibus legibus obligantur.*

5 Pueri

5 *Pueri post septennium ætatis, si doli capaces sunt, Ecclesiasticam censuram incurrere possunt.*
Probabile tamẽ est censura non ligari, si infantiæ propinqui sint.
6 *Pœnis grauissimis excommunicationis, prohibitione sepulturæ, interdicti Ecclesiæ &c. plerumque non censentur comprehensi delinquentes impuberes.*
7 *Impubes, qui post septennium doli capax voluntarium homicidium committit, irregularis efficitur.*
Non item infans antè septennium exactum, licet doli capax sit, vt mortaliter peccare possit.

1 ASsertio I. Infantes, nondum assecuti vsum rationis, nullis legibus obligantur. Est communis & certa doctrina, quam tradit Palud. *in 4. d. 15. q. 4. ar. 2.* Sot. *lib. 2. de iust. qu. 3. art. 9.* Sanch. *lib. 1. moral. c. 12.* Azor. *tom. 1. lib. 5. c. 11. qu. 4.* Eademque est ratio de perpetuò amentibus, qui infantibus æquiparantur, vti notauit Sanch. *nu. 16.* Cùm enim lex sit præceptum rationale, eius vinculi siue obligationis capaces non sunt, qui ratione carent: quare his leges positæ non censentur.

2 Corollarium I. Qui verè infantes, aut amentes sunt, propter excessus puniri propriè non possunt: cùm pœna omnis culpam supponat. Loquor de pœna propriè dicta. Alioquin enim amentes, si alios v.g. verberent, vel absurda loquantur, castigari possunt, ac debent, vt eo modo sæpiùs perterriti, perinde ac bestiæ, à talibus nocumentis arceantur, sicuti notauit Molin. *tract. 3. de iust. disp. 38. num. 3.* qui addit *num. seq.* Si crimen commissum fuerat dum delinquens sanæ mentis erat, sed posteà in amentiam incidit, procedi posse contra eum ad pœnam pecuniariam: non item ad pœnam mortis vel mutilationis, dum in statu amentiæ versatur: tametsi sententia condemnatoria anteà contra ipsum lata fuerit.

3 Corollarium II. Pueris ante vsum rationis, & perpetuò amentibus fas est diebus interdictis carnes ad comedendum præbere. Ita docet de infantibus Caiet. *2. 2. quæst. 147. artic. 8. dub. 1.* Azor. *tom. 1. lib. 7. cap. 28. quæst. 3.* Sà *ver. ieiunium in fine*, Sanch. *loc. cit. num. 9.* contra Palud. *cit. art. 2.* De amentibus idem docet Sanch. *num. 16.* Angles in floribus *p. 2. quæst 6. de ieiun. diffic. 6. in fine.* Cùm enim leges Ecclesiasticæ talibus personis positæ non sint, causa existere possunt, vt id faciant, quod nulli legi aduersatur. Quare idem eadem ratione dicendum arbitror de operibus seruilibus, quæ festis diebus ab Ecclesia interdicuntur, non infantibus, & perpetuò amentibus: sed iis qui rationis vsum consecuti, eiusmodi præceptum modo humano, & vtiliter exequi possunt: ideóque nihil obstat, quo minùs iis seruilia onera die festo imponantur: mòdo id fiat sine ope aliorum qui lege Ecclesiastica obligari sunt. Errabit verò aliquis, si ex doctrina inferat, licitum esse perpetuò amentes ad iram concitare, vt blasphement, alios verberent, &c. Quia talia, quæ suapte natura deformitatem habent, tribuuntur principali libero agenti, qui amentis opera veluti instrumento vtitur.

Porrò in ebriis tradita doctrina locum non habet. Hi enim Ecclesiasticis legibus subiecti sunt: etsi per accidens excusantur pro eo tempore, statu. Quare licet ipsi non peccent in ebrietate carnes comedendo, peccant tamen qui ad comedendum alliciunt, vel impellunt, sicuti notauit Sanchez *cit. nu. 16. in fine.* Idemque dicendum esset de amentibus ad tempus: verùm, cùm amentiæ morbus grauissimus sit, poterunt carnes illis præberi tanquam cibi magis vtiles, ac necessarij ad morbi curationem, vt Sanchez notauit.

4 Assertio II. Pueri cùm primum rationis vsum adepti sunt, (quòd fermè circa septennium accidit) non solùm naturalibus, & diuinis; sed etiam Ecclesiasticis; aliisque humanis legibus obligantur, si earum materia puerili ætati consentanea sit. Declaratur. Nam pueri, cùm rationis vsum adipiscuntur, legalis vinculi, ac præcepti capaces fiunt, ergo cùm lex generale mandatum sit, quod à tota communitate obseruari debet, etiam pueros comprehendet. Exemplum habemus in Confessione annua, auditione Missæ, abstinentia à carnibus: Quædam verò leges sunt, vt ieiunij, communionis annuæ, quæ non ita puerili ætati congruunt, de quibus suo loco.

5 Assertio III. Pueri, post septennium, si doli capaces sunt, quandoque etiam Ecclesiasticam censuram incurrunt. Probatur *ex c. vltim. de sentent. excommun.* in quo supponitur, pueros, antè pubertatem, ob Clerici percussionem canonis excommunicationem incurrere posse: idque de omnibus pueris exacti septennij ætatem, & rationis vsum consecutis intelligendum esse, testatur Henriq. *lib. 8. c. 42. in fine comment.* Nau. *c. 27. Man. n. 76.* Sanch. *loc. cit. n. 8.* Licet Sà *ver. censura num. 2.* probabiliter dicat, censuram nunquam incurri ante annum ætatis decimum, cùm impubes pubertati proximus esse incipit. Quemadmodum etiam in ciuili foro pueri non puniuntur ob delicta, quæ in ætate proxima infantiæ commiserunt, sicuti constat ex *§. pupillus Instit. de inut. stipul. & §. penult. Instit. de obligat. ex delicto. & l. pupillum. ff. de regul. iuris.* Ex quibus iuribus habetur, quod puer pubertati proximus ex furto, homicidio, & omni delicto teneatur; excepto tamen adulterio, quod in impuberem non cadit, vti notat Gloss. *in cit. l. pupillum.* Et quod dixi teneri, intellige ad pœnam luendam; quamuis mitiorem, iuxta *reg. 108. ff. Fere in omnibus pœnalibus iudiciis & ætati, & imprudentiæ succurritur.* At verò ad damni restitutionem pueri ex delicto per dolum commisso integrè obligantur, si appareat eam rationis discretionem assecutos esse, vt doli capaces sint, iuxta *l. impuberem, ff. de furtis.* Quare, quod dicitur *in §. summa, Instit. de obligationibus, quæ ex delicto,* tum demum ex furto obligari impuberem, si pubertati proximus sit, id intellige secundùm præsumptionem, quasi antè non plenè intelligat se deliquisse: sin verò constet, quòd doli capacitas ætatem suppleat, haud dubiè tenebitur.

Porrò *in cit. c. vlt.* Pontifex concedit Ordinario, vt absolutionis beneficium talibus impertiatur, etiam pubertatem iam adeptis, qui ante pubertatem canonis sententiam incurrerunt: *quòd propter defectum ætatis, in qua fuit commissus excessus, rigor sit mansuetudine temperandus.* Idque etiam in ciuili foro obseruare solet; vt impubes ob delictum puniatur quidem (si doli capax & pubertati proximus sit) sed mitiùs, teste Claro *in pract. crim. qu. 60. num. 2.* Molin. *tract. 3. de iust. disp. 36.*

6 Interim plerumque verum est, quod docet Sotus *in 4. d. 18. quæst. 1. art. 3. propè finem,* Vasq. *de sacram. pœnit. quæst. 90. art. 2. dub. 4.* Cùm in sacris canonibus, pœnæ grauissimæ excommunicationis, prohibitionis sepulturæ, ingressus in Ecclesiam decernuntur; non censeri comprehensos pueros, *argum. c. 1. de delictis puerorum,* vbi Pontif. ait; Quòd peccata in pueris, non ita, vt in maioribus natu, punienda videntur. Et Vgolin. obseruat *tab. 1. de cens. c. 17. §. 3. num. 5.* impuberes neque ab homine excommunicari solere: quòd eiusmodi ætas non censeatur sufficiens ad ordinem iudiciarium intelligendum, *argum. cap. vlt. de iudic. in 6.* Vide Suarez *disp. 5. de cens. sect. 1. num. 19.*

7 Propterea irregularitatem incurrit impubes, qui septennij ætatem consecutus, & doli capax voluntarium homicidium committit, sicuti colligitur ex Clemen. *si furiosus, de homic.* & docet Syl. *ver homicidium, 3. qu. 3. dicto 3.* Sanch. *cit. c. 13. num. 8.* Auila *p. 7. de cens. disp. 6. sect. 1. dub. 13.* Dixi autem, qui *septennij ætatem consecutus,* contra Abb. *in cap. 1. de delictis puerorum,* Couar. *p. 3. Clem. nu. 5. § de infante,* Emman. Rodriq. *p. 2. summæ, de irregul. cap. 176. concl. 1.* arbitrantes, etiam ante septennium irregularitatem incurri, si malitia ætatem suppleat, vt puer mortaliter peccare possit. Sed contrarium videtur verum, quod docet Henriq. *lib. 14. cap. 3. num. 4. lit. Z.* Auila *loc. cit. concl. 1.* Nam in Clementina expressè excipitur infans; quòd cùm sit beneficium siue fauor legis absque præiudicio tertij, latè interpretari debet: vt omnem comprehendat infantem: id est, hominem, qui necdum septennij ætatem exegit, licet rationis vsum consecutus sit: propterea quòd non solus rationis defectus, sed etiam ipsa ætatis teneritudo & imperfectio ad eiusmodi exceptionis beneficium infantibus tribuendum, legislatorem impellere potuerit. Accedit, quòd irregularitas non incurratur, nisi iure expresso: quòd autem infans, si doli capax homicidium committat, irregularis fiat, nullo iure expressum est.

CAP. XI.

VTRVM CIVES, VEL DIOECESANI obligentur legibus territorij proprij, dum absentes sunt.

SVMMARIVM.

1 *Leges territorij non obligant ciues absentes, seu peregrinantes.*
Præceptum & sententia proximè in personas tendit, lex verò locum seu territorium afficit.
2 *Prælati Regularium, cum iurisdictionem in suos habeant non ratione territorij, sed ratione obligationis personalis illos tum præceptis, tum statutis vbique terrarum obligare possunt.*
3 *Statutum obligare potest subditos absentes, si principaliter latũ sit in causa pertinente ad ipsum territorium statuentis.*
4 *Peregrini, dum per regnum Castellæ transeunt, possunt incolarum more intestinis animalium vesci in die Sabbathi.*
5 *Locus intra diœcesin exemptus æquiparatur loco sito extra diœcesin.*
6 *Incola ciuitatis, in qua dies festus celebratur, si manè egressurus, & peruenturus sit ad oppidum, vbi non celebratur, debet tamen priùs Missam audire.*
7 *Discessurus ex loco vbi ieiunium non seruatur, potest ibidem vesci etiam carnibus, etsi eodem die peruenturus sit ad*

proprium territorium vbi lex ieiunij obligat: Et potest domi iterum comedere, quamuis à carnibus abstinere teneatur.

Qui noctu peruenit ad locum, vbi non ieiunatur, potest ibi carnibus vesci: etsi in proprio territorio, vnde illo die exierat, lex ieiunij obliget: Quare antequam talis manè exiret, poterat prandere, sed non carnes comedere.

Verùm in his videtur esse habenda ratio temporis potioris, secundum quod ex loco in locum proficiscens, commoratus est.

8 *Qui ex Episcopatu, in quo vetus Calendarium obseruatur, Quadragesimæ tempore venit ad aliam diœcesim, quando ieiunium ferme absolutum est; non tenetur amplius, quam illi quibuscum viuit, ieiunium prorogare.*

9 *Operarij ex locis Catholicis egredi non possunt ad loca hæreticorum, in quibus ob diuersitatem Calendarij festa non seruantur.*

10 *Si sponsi sine iusta causa, adeòque in fraudem legis, egrediantur ad contrahendum matrimonium sine Parocho & testibus, in loca vbi Tridentina constitutio recepta non est, peccant quidem, sed matrimonium eorum validum esse videtur.*

QVæstio hæc locum habet, si leges proprij territorij non obligent in alieno territorio, in quo peregrinus pro tempore versatur. Nam si leges vtroque loco vigeant certum est peregrinum ijs obligari: quod nulla tũc causa adsit ipsum excusans, sicut notauit Suar. *t. 1. de relig. lib. 2. de festis, c. 14. n. 15.* Sanchez *lib. 1. moral. c. 12. n. 20.* qui tamen rectè excipit cum Less. *lib. 4. de iust. c. 2. dub. 7. n. 52.* Nisi quis legem vtrique loco communem, v.g. Quadragesimalis ieiunij, alicuius festi, aut Vigiliæ in vno territorio suo, vel alieno expleuisset: & postea ad aliud territorium perueniat, in quo ob Calendarij diuersitatem, Quadragesima nondum peracta, Vigilia vel festum nepdum celebratum est, hic non tenetur iterum ieiunare, aut festum obseruare: quandoquidem præceptio, quod semel tantùm obligat, iam satisfecit.

1 Assertio. Leges territorij non obligant ciues absentes, seu peregrinantes. Hæc est communior Doctorum sententia, Abbatis in *cap. à nobis 1. num. 11. de sentent. excommunicat.* Nau. *c. 23. nu. 120.* Syluest. *ver. excommunicatio, 2. n. 7.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 10. num. 3.* Lopez *p. 1. instruct. c. 52. §. nec peccant,* Less. *loc. cit. dub. 8.* Rebell. *p. 2. q. 7. sect. 3.* Suar. *cit. lib. 2. c. 13. & lib. 3. de legib. cap. 32.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 18.* contr. Palud. *in 4. d. 18. q. 4. a. 3.* S. Antonin. *p. 2. tit. 6. cap. 2. §. 2.* Sumitur ex *c. 2. de const. in 6.* vbi dicitur: *Statuto Episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius furtum extra diœcesim committentes minimè ligari noscuntur.* Ratio est. Quia statutum, siue lex, cum stabilem, ac perpetuam obligationem habere debeat, immediatè afficere censetur locum seu territorium legislatoris, atque hinc in subditos ibi existentes transire: ad eum modum proportionalem, sicuti infrà de locali priuilegio dicturus sum. Quapropter, cum legislator extra proprium territorium iurisdictionem extendere non possit, sequitur, quòd eius legibus, siue statutis, subditi extra territorium existentes, non comprehendantur, *argum. l. vlt. ff. de iurisdictione omnium iudicium allegatæ in cit. c. 2. Extra territorium ius dicenti impunè non paretur: idemque est, si supra iurisdictionem suam velit ius dicere:* In eoque differt lex à sententia, & præcepto: quia hæc proximè in personas subditas tendunt, earumque ossibus cohærent, quocumque terrarum discesserint, sicuti docet Vgolinus *de cens. tab. 1. cap. 9. §. 4.* Suarez *tom. 5. de censur. disp. 5. sect. 5. num. 14.*

2 Corollarium. Prælati ordinum regularium, quibus iurisdictio in suos competit, non ratione territorij, sed per se, ratione personalis obligationis ex obedientiæ voto, eos tum præceptis ac sententijs, tum statutis, vbicunque terrarum existentes obligare possunt: quin etiam eosdem in alieno territorio citare, excommunicare, fugitiuos propria auctoritate capere. Ita docet Syluest. *ver. excommunicat. 2. num. 15.* rationem afferens, *quia totus mundus est eis* (Prælatis regularibus) *pro territorio.*

3 Porrò assertio supra posita in primis limitari debet: Nisi statutum præcipuè respiciat rem in territorio sitam, vel ipsius territorij commodum: tunc obligare etiam potest subditos absentes, sicuti constat ex *c. ex tuæ, de Clericis non residentibus,* & docet Abb. *c. postulasti, n. 9. de foro compet.* Syl. *loc. cit. n. 8. casu 3.* Couar. *cit. n. 3.* Nau. *c. 27. n. 6.* Auila *de cens. p. 3. c. 3. disp. 2. dub. 3.* Suar. *disp. 5. sect. 8. num. 8.* Saytus *lib. 1. thesauri, cap. 6. n. 41.* Veluti si statutum sit, vt omnes Clerici certo anni tempore veniant ad Synodum; vel Canonici ad Capitulum. *Qui enim alicubi non facit, quod facere deberet, videtur facere aduersus ea, quæ non facit, arg. reg. 163. ff. de R.* Sic etiam valet statutum, iusta de causa prohibens incolis, ne adeant prouinciam peste infectam; ne extra proprium territorium mercaturam exerceant.

4 Præterea assertio extendi debet primò: Vt locum habeat non tantum in legibus alicuius territorij proprijs, sed etiam communibus; si eæ in loco, vbi aliquis peregrinatur vel hospitatur, non vigeant, sicuti docet Suar. *lib. 2. de festis, c. 14. in fine.* Sanch. *lib. 1. moral. cap. 12. num. 28.* est enim tunc quasi priuilegium locale, quo omnes frui possunt, qui in eo loco versantur. Exemplum habes: Si in aliqua diœcesi contra communem Ecclesiæ legem non ieiunetur in Vigilia alicuius Apostoli, vel quatuor primis diebus Quadragesimæ, (qualis consuetudo Mediolani est) poterit peregrinus se conformare, teste Lessio *cit. cap. 2. dub. 8. n. 59.* & consentit S. August. *epist. 118. ad Ianuar.* & refertur in *c. illa d. 12.* Similiter peregrinos, dum v.g. per regionem Castellæ transeunt, posse incolarum more diebus Sabbathinis exta, & intestina animalium comedere, etsi id communi Ecclesiastica lege prohibitum sit, docet Nau. *c. 23. n. 120.* Less. *n. 53.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 18. n. 18.* Couar. *4. resol. c. 20. num. 8.* Itemque Hispanos, apud quos ius commune Tridentini Concilij viget, posse in alia regione, vbi id receptum non est, inire matrimonium sine Parocho & testibus, docet Petrus de Ledesma *de matrim. q. 45. art. 5. dub. vlt.* Rebell. *p. p. 2. lib. 2. de matrim. q. 7. sect. 3. num. 15.* Sanch. *cit. disp. 18. n. 7. & cit. c. 12. num. 8.*

Secundò extendi debet assertio. Vt locum etiam habeat, si in duabus eiusdem ciuitatis Parochijs non eadem lex siue consuetudo vigeat: Tunc enim Parochianus ex sua parochia, in qua ieiunium, v.g. aut festum obseruatur, conferens se in alteram parochiam in qua id non seruatur, ibi ieiunare, vel operibus seruilibus abstinere non cogitur, sicuti docet Suar. *cit. c. 13. num. 6.* Less. *cit. num. 55.* Sanch. *cit. c. 12. num. 24.*

5 Tertio extenditur: Vt statutum diœcesanum non tantum cesset obligare subditos commorantes extra diœcesim, sed etiam intra diœcesim in loco exempto. Quia locus exemptus in ordine ad iurisdictionem Episcopi à quo exemptus est, æquiparatur loco sito extra diœcesin, sicuti ex communi docet Syl. *ver. excommun. 2. num. 12.* Armilla *eod. ver. num. 20.* Auila *p. 2. c. 3. disp. 2. dub. 5. argum. c. cùm Episcopus de offic. ordin. in 6. & c. 1. de privil. in 6 iunct.* Gloss. *ver. nunquid ergo.* Quare si episcopus statutum ferat sub excommunicationis pœna, aliave censura, ne quis Clericorum aleis ludat, ea non ligantur Clerici ludentes in loco exempto, teste Syl. *ibid.*

Idem Suarez docet *tom. 5. disp. 5. sect. 4. num. 6.* sed excipit Monasteria Regularium exempta, intra quæ, si Episcoporum subditi episcopalia statuta violent, absque dubio eorum censuram incurrere arbitratur. Sed hanc exceptionem apud alios non legi: Contrarium verò docet Henriquez *lib. 13. cap. 25. §. 2.* & indicat Syl. *num. 13.* quando proposita quæstione: Si episcopus generale statutum ferat sub excommunicationis pœna, ne aliquis virorum ingrediatur monasteria monialium, vtrum hanc censuram incurrat, qui ingreditur monasterium exemptum? Respondet non incurrere: Si tamen Episcopus in vtilitatem subditorum, adeòque ex causa pertinente ad Ecclesiam, cui Clerici subijciuntur, expressè prohibeat, ne quis monasterium exemptum ingrediatur, valere ait statutum, eoque ligari subditos, non minus, quã si ciuilis Magistratus statutum condat in ciuitatis commodum, ne quis ciuium in alienam terram ingrediatur, iuxta Doctrinam Abb. *in c. postulasti, n. 10. de foro compet.* Couar. *sup. cit. num. 3.*

6 Præterea, pro eadem illa assertione quædam obseruanda sunt. Primùm. Communior est DD. sententia, Nau. *cap. 13. n. 5.* Lopez *p. 1. c. 52.* Sà *ver. festum, n. 8.* Suar. *lib. 2. de festis c. 15. nu. 9.* Incolam ciuitatis, in qua festus dies est, si manè egressurus & peruenturus sit ad oppidum, in quo festum non celebratur, ideoque ibi opera seruilia exercere licitè possit; nihilominus obligatum esse ad Missam audiendam, antequam egrediatur. Ratio est, quia præceptum affirmatiuum audiendæ Missæ tenetur aliquis quam primùm implere, si postea impleturus non sit: sicuti qui præuidet, se postea ab audienda Missa impeditum iri, statim audire debet, si possit.

Oppositum tamen docet Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 18. n. 21. & lib. moral. cap. 12. num. 42.* & valdè probabile iudicat Less. *cit. dub. 8. n. 56.* Talem incolã non obligari ad Missam manè audiendam, si antè meridiem peruenturus sit ad locum, vbi festum non celebratur. Quia in proprio oppido poterat Missæ auditionem differre vsque ad horam diei quartam, vel quintam, quo tempore, vt supponimus, in altero oppido existens à præcepto Missæ audiendæ liber est. Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Sanchez, aliam rationem esse: si quis præuideat, se ab executione præcepti (qui obligatus manet) ob aliquam causam posteà impeditum & excusatum iri: aliam verò, si quis præuideat, se præcepti obligatione pœnitus exoluendum fore. Si enim debitor sit mille aureorum, præfixa ipsi mora vnius anni ad soluendum, qui intelligat, se post primum anni mensem soluere deinceps nunquam posse: quia v.g. in longinquas terras discessurus, & non reuer-

reuersurus est, is tenetur anticipare, & primo statim mense soluere: Si autem debitor iste intelligeret, se postea intra præfixum anni spatium debito omnino liberatum iri, non teneretur statim primo mense soluere. Verum defendendo communem, magisque tutam sententiam, respondeo, hanc esse mentem Ecclesiasticorum Legislatorum, quam consuetudo & fidelium persuasio interpretatur, quòd incolæ die festo Missam audire teneantur, si per tale temporis spatium in oppido existant, vt commodè audire possint: quare ad id etiam ab Episcopis & Parochis iure optimo compelluntur.

7 Alterum Manè discessurus ex loco vbi ieiunium non seruatur, potest (secundùm doctrinam Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 22. & lib. 1. moral. c. 12. n. 33. Less. lib. 4. c. 2. dub. 8. n. 57.*) ibidem vesci etiam carnibus; etsi eo die peruenturus sit in proprium territorium, vbi ieiunium seruatur, & potest domi iterum comedere: quamuis à carnibus abstinere teneatur. Iterum: Qui noctu peruenit ad locum vbi non ieiunatur, potest ibidem carnibus vesci, etsi in proprio territorio, vnde illo die exierat, lex ieiunij obliget: Quamobrem antequam manè exeat ex proprio territorio, in quo ieiunatur, si certus sit se eo die peruenturum ad locum, vbi ieiunium non seruatur, poterit ibi cenare, vel prandere: sed non carnes comedere. Ratio discriminis est: Quia præceptum siue obligatio carnibus abstinendi diuidua est: adeo, vt, tametsi vna diei parte, iusta, vel iniusta de causa, abstinentiam non serues, nihilominus alia diei parte seruare debeas, vbi præceptum obligat. Quemadmodum etiam videre est in obseruatione festi abstinendo ab operibus seruilibus: Si enim in oppido tuo festum celebratur, laborare non potes, dum ibi moraris: cum primum verò egressus es ad locum, vbi ejus diei festum non celebratur, seruilibus operibus insistere potes. At verò præceptum & obligatio ieiunij indiuidua est, vt qui bis in die reficitur iusta vel iniusta de causa, is ieiunij lege soluatur, propterea quòd formam Ecclesiastici ieiunij tali modo seruare non possit. Cum igitur incola ille (de quo suprà dictum fuit) ex suo oppido abiturus, præuideat noctu sibi licitum fore carnibus vesci, & quidem non semel tantùm, sed iteratò: non tenebitur manè ad ieiunium seruandum: cùm tali modo seruare non possit. Hæc omnia Sanchez & Less. *ll. cc.* non omninò improbabiliter.

Ego verò existimo, in hoc casu habendam esse rationem temporis potioris, vt secundùm illud, incola existens in loco suo vbi ieiunatur: vel in alio vbi non ieiunatur, & ipse obligatus, vel liberatus censeatur: quandoquidem in moralibus receptum est, vt quod majus, ac potius est, trahat ad se id quod minus est. Exempli causa: Si manè hora prima diei egressurus es ex oppido vbi ieiunium non seruatur, & altera vel tertia hora peruenturus ad oppidum tuum, vbi ieiunium seruatur: puto, male te fecisse, si circa auroram ientaculum sumpsisti, præsertim cum carnibus. Alia verò ratio est, si post meridiem egressurus es: potes enim ibi & ientaculum sumere, & prandere, consequenter ieiunio solutus es: quamuis à carnibus in tuo oppido noctu nihilominus abstinere debeas. Similiter si in proprio tuo territorio, vbi lex ieiunij obligat, maiore diei parte commoraturus es, non arbitror tibi licitum esse ientaculum sumere, aut repetita refectione ieiunium violare, propterea solùm quod noctu peruenturus sis ad locum vbi non ieiunatur: quia potior ratio habenda est principalis, quàm secundarij. Secus autem est, si manè ex oppido egressus vbi ieiunium seruatur, statim perueniens ad locum vbi eo die non ieiunatur, tunc potes ientaculum manè accipere, sed sine carnibus.

8 Tertium, Ex eo quòd calendarium nouum, iussu Gregorij XIII. editum in quibusdam Catholicorum diœcesibus adhuc hodie receptum non est, fieri posse videtur vt aliquis iustam proficiscendi causam habens, communibus etiam Ecclesiasticis legibus festorum, ieiuniorum &c. liberetur, sicuti docet Sanch. *lib. 1. moral. cap. 12. nu. 30. Less. lib. 4. c. 2. dub. 8. num. 59.* Exempli causa: Si aliquis ex Vallesia, vbi antiquum calendarium retinetur circa Bacchanalia proficiscatur Constantiam; fieri potest vt ieiunio Quadragesimæ maiore ex parte ibi transacto, non nisi duas v. gr. hebdomadas ieiunare teneatur. Itemque fieri potest, vt aliquis ex Vallesia profectus antequam obseruatio ieiunij, aut festi alicuius secundùm vetus calendarium incidit, Constantiam perueniat, posteaquam festum illud, vel ieiunium transactum est. Sed contra id esse videtur, quòd lex communis Ecclesiastica, quæ in omnibus particularibus Ecclesijs obseruatur (eiusmodi in primis est Quadragesimale ieiunium) videatur afficere personas hoc ipso, quòd sint membra Ecclesiæ vniuersalis: quare Lessius *lib. 4. cap. 2. dub. 8 num. 59.* quæstionem hanc vtrinque disputat, ac denique concludit, in praxi præferendam esse sententiam, quæ ait, saltem Quadragesimale ieiunium complendum esse in loco, vbi propter diuersitatem Calendarij iam expletum est. Existimo tamen, sententiam Sanchez probabilem esse, ac tutam: cum non videatur esse mens Ecclesiæ, aliquem obligare ad ieiunandum in loco, vbi fideles alij non ieiunant: siquidem id commodè plerumque fieri non potest, & valde expedit, Ecclesiæ cuiusque morem vniformiter à fidelibus obseruari.

Loquor autem solum de Ecclesijs ac diœcesibus Catholicorum. Nam alia ratio est, si peregrinus Catholicus in terras hæreticorum veniat. Huic enim arbitror ieiunia, & festa obseruanda esse secundum Calendarium nouum, atque suæ diœcesis, Romanæque Ecclesiæ consuetudinem, si commodè ita seruare possit. Ratio est, quòd in contemptum Ecclesiæ Catholicæ cedere videatur, atque scandali occasionem præbeat, si peregrinus Catholicus, posthabito propriæ Ecclesiæ legitimo more, in obseruationibus Ecclesiasticis se conformet illegitimæ consuetudini, ab hæreticis pertinaciter retentæ, ac defensæ, sicuti bene notat: Rebell. *lib.* 1. de præludijs iustitiæ, *q.* 5. *nu.* 14. Incolas tamen Catholicos, qui in hæreticorum terris v. g. Vlmæ versantur, arbitror posse ex quadam æquitate, & præsumpto consensu Catholicorum Præsulum, ad communem pacem seruandam, festa & ieiunia celebrare secundùm Calendarium vetus, quibus deinde etiam peregrini Catholici, dum inter eos morantur, se conformare poterunt.

9 Corollarium, Mechanici & operarij ex locis Catholicis egredi non possunt diebus festis ad laborandum in locis vicinis hæreticorum, vbi ob diuersitatem Calendarij festa non seruantur; nisi Episcopus hac in re expressè vel tacitè cum ipsis dispenset: dummodo causa dispensandi adsit, & scandalum cesset.

Secundò dixi necesse esse, vt aliquis iustam causam proficiscendi habeat in locum, vbi lex non obseruatur, sicuti docet Sayrus in claui regia *li. 7. c. 3. n. 12.* Petrus de Ledesma *de matrim. q. 45. a. 5. dub. vlt.* Rebel. *p. 2. l. 2. de matrim. q. 7. s. 3.* qui agentes de matrimonio aiunt, illud inualidum fore, si sponsi in fraudem Trident. Concilij requirentis Parochum, & testes, adeant hæreticorum, vel etiam Catholicorum loca, in quibus Tridentinum non est receptum.

Contrariam sententiam tuetur Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 19. & lib. 1. moral. cap. 12. num. 35.* Suarez *lib. 2. de festis, cap. 13. n. 6.* Nam *Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur regul. 55. ff.* Incola autem non cogitur consistere in suo territorio sed habet ius egrediendi: posteaquam autem egressus est in locum, vbi lex non obligat; absoluitur eius vinculo. Sed responderi potest leges Ecclesiasticas, quæ in diœcesibus ad subditorum spiritualem vtilitatem promulgantur, talem conditionem annexam habere, quam fidelium persuasio, & ordinariorum praxis ostendit, vt subditis, sine iusta causa, eam obligationem subterfugere non sit licitum: quamobrem tales puniri solent, qui festis diebus ex suo oppido solùm ob eam causam discedunt, ne festa obseruare cogantur. Sicut etiam communis est Doctorum sententia apud Sanchez *lib. 1. moral. c.* 5. illos, qui festo, aut ieiunij die absque causa iusta iter instituunt, non liberari, aut excusari à præcepto ieiunandi, vel Missam audiendi, quamuis excusarentur si iustam proficiscendi causam haberent.

10 Quod tamen ad matrimonium attinet, probabile est subditos egredientes ad celebrandum in loco alieno, vbi Trident. Constitutio recepta non est, tametsi fortasse peccent, nihilominus validè contrahere absque Parocho & testibus, vti Sanchez docet *cit. numer.* 29. Et enim hoc speciale in matrimonio, quòd sit ex numero contractuum, quibus id proprium est, vt regulari debeant secundùm leges ac consuetudines locorum vbi celebrantur, sicuti DD. docent in *capit. vlt. de foro comp.* & notat in hoc casu Ioan Chapeauille de modo ministrandi sacramenta tempore pestis, *cap. vlt. q.* 16.

CAP. IV.

VTRVM ADVENÆ, ET PEREGRINI teneantur legibus locorum, in quibus pro tempore versantur: quamuis in proprio ipsorum territorio non obligent?

SVMMARIVM.

1 *Aduenæ, si causa inhabitandi, ad tempus longum venerint, vel quasi domicilium figant in oppido alieno, omnibus eius legibus obligantur.*

2 *Princeps non obligatur statutis municipalibus ciuitatis aut prouinciæ ad quam aduenit, quamuis longo tempore moraturus; sicuti nec Legatus in prouincia diœcesalibus legibus adstringitur.*

3 *Aduenæ & peregrini, licet in loco diu moraturi non sint, obligantur tamen legibus communibus, quæ in ipsorum patria speciali priuilegio, vel consuetudine non obseruantur.*

4 Adue-

4 Aduenæ, dum in aliena terra hospitantur, non obligantur legibus & consuetudinibus eius loci proprijs.

5 Contractus, & testamenta interpretationem & valorem accipiunt secundùm leges loci, in quo fiunt.

6 Sacerdos Græcus transiens per Ecclesiam latinam potest in azymo consecrare, vel in fermentato, sicuti maluerit.

7 Probabile est, quòd neque vagabundi obligentur legibus, & consuetudinibus proprijs locorum, in quibus hospitantur.

Nemo sortitur forum, nisi ratione domicilij, aut habitationis, vel ratione delicti; vel ratione contractus, vel ratione rei seu possessionis sitæ in territorio: vel denique interdum ratione originis.

1 VAriæ sunt de hac quæstione Doctorum sententiæ, sicut videre est apud Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 18. qu. 1.* Suarez *lib. 2. de festis, cap. 14.*

Assertio prima. Aduenæ qui non solùm transeunt, neque tantùm hospitandi gratia adsunt; sed animo inhabitandi ad tempus longum, ideóque quasi domicilium figunt in alieno oppido, omnibus eius legibus & consuetudinibus obligantur. Est communis sentent. Palud. *in 4. d. 15. q. 4. ar. 3.* S. Antonin. *p. 2. tit. 6. cap. 2. §. 2.* Syl. *ver. ieiunium, q. 2. dicto 2.* Rosell. *eod. n. 16.* Med. *1. 2. q. 96. ar. 5.* Suar. *loc. cit. n. 5. & lib. 3. de legib. c. 33. n. 3.* Sanch. *loc. cit. n. 9.* contra Gloss. *in c. quæ contra, d. 8. ver. Aut peregrini.* Ratio est. Quia tales eius loci forum sortiuntur, id est, iurisdictioni subijciuntur tum Ecclesiasticæ, tum ciuili sicuti dicam *li. 5. de sacram. Pœnitent. cap. 10. n. 4.* Ergo etiam adstringuntur legibus.

Quæres. Quanto tempore in oppido manendi propositum requiratur, vt aliquis non hospes, sed loci habitator censeatur? Sanch. *cit. num. 9.* cum Syluest. *ver. domicilium, num. 2.* arbitratur, opus esse, vt maiore anni parte inhabitare velit. Sed magis placet doctrina Nauarr. *tract. de Iubilæo, notabili 32. ver. incolæ, n. 43.* non tantùm eos, qui tempore, quod prudentis viri arbitrio magnum secundùm se videri potest, videlicet ampliùs medium annum in oppido moraturi sunt (v. g. scholares in academijs) incolas censeri & iurisdictioni subiectos, sed etiam eos, qui licet aliquanto breuiore tempore, certo permanendi proposito alicuius negotij, vel negotiationis causa in eo loco domicilium, officinam, vel tabernam fixerunt, aut saltem conduxerunt, *argument. l. hæres absens, §. proinde, ff. de iudicijs.*

2 Porrò à tradita assertione Tiraquellus de vtroque retractu *lib. 1.* Gloss. *1. §. 3. num. 28.* Suarez *lib. 3. de legib. cap. 35. nu. 14.* & alij excipiunt legislatorem Principem, qui non obligatur statutis municipalibus locorum, vel Prouinciarum, dum in ijs etiam longiore tempore moratur. Ratio est; Quia ejusmodi leges ab inferiore potestate latæ sunt, vt vim nullam habeant erga superiorem Principem. Quam ob causam etiam Canonistæ dicunt; Legatum in Prouincia non obligari legibus Episcopi diœcesalibus. Neque refert, etsi municipales illæ leges à Principe confirmatæ sint: censetur enim eas tantùm approbare pro determinato loco, eiusque subditis; non pro tota Republica cuius ipse caput est: nisi in eodem loco fixam sedem habeat.

3 Assertio II. Aduenæ & peregrini, licet in loco moraturi non sint, sed tantùm hospitaturi, vel transituri, obligantur tamen communibus legibus & consuetudinibus, quæ in ipsorum patria non obseruantur. Hæc videtur esse communis sententia, quam expressè docet Medina *1. 2. quæst. 96. ar. 5. §. dubitatur præterea,* Henriq. *lib. 7. cap. 13. num. 8.* Suarez *cit. cap. 14. numer. 27.* Exemplum: Ciuis Mediolanensis profectus ad limina Apostolorum peccat: si Romæ primis quatuor diebus Quadragesimæ carnes comedat, etsi in patria sua id ipsi licitum sit. Item Castellanus peccat, si, dum per alias regiones peregrinatur, diebus Sabbathi extremitates, vel intestina pecudum comedat, sicuti etiam docet Nauarr. *cap. 23. num. 120.* Nam leges istæ Ecclesiasticæ omnes Christianos; obligant, nisi speciali priuilegio, aut iure eximantur: Specialis autem illa consuetudo Mediolani, v. g. vescendi carnibus primis Quadragesimæ diebus, est veluti priuilegium locale: quo proinde ciues Mediolanenses frui non possunt, dum absentes sunt. Cumque tales consuetudines à iure communi exorbitent, non debent facilè extendi, sed potiùs tamquam odiosæ restringi. Quamuis contrarium non omninò improbabiliter doceat Sanchez *cit. q. 1. num. 7.* quia ciues, inquit, dum absentes sunt, sed mox in patriam redituri, per fictionem iuris pro præsentibus habentur.

4 Assertio III. Aduenæ & peregrini, dum in aliena terra non inhabitandi, sed tantùm hospitandi causa adsunt, non obligantur legibus & consuetudinibus eius loci proprijs, ac specialibus, v. g. peregrinus veniens Augustam die S. Vdalrici, qui eo loco festus est, non tenetur (per se loquendo, & scandalo cessante) Missam audire, & à seruilibus operibus abstinere, licet totum diem ibi mansurus sit. Hæc assertio est ad mentem Gloss. *in cap. illa, d. 12. ver. veneris,* Palud. Antonini, Syluestri, Rosell. Barthol. Medinæ. *loc. cit.* Ioannis Medinæ *Cod. de ieiunio qu. 10. Quando necesse est ieiunare,* Angles *in floribus, de ieiunio q. 4. post princ. diffic. 2.* Azor. *tr. 1. lib. 5. cap. 11. quæst. 3. §. est tamen aduertendum,* Sanchez *cit. disp. 18. num. 6. & lib. 1. moral. cap. 12. num. 8.* Ægid. Coninch. *3. p. to. 1. q. 74. art. 4. dub. 2.* Sayri *in claui regia lib. 3. capit. 4. n. 15.* Auilæ *p. 2. de censur. c. 3. disp. 2. dub. 3. concl. 3. §. circa corollarium.* Ratio est: Quia ad obligandum aliquem legibus requiritur iurisdictio: sed peregrini ob breuem hospitij moram non subijciuntur iurisdictioni, seu non acquirunt forum sicuti constat *ex l. hæres autem,* suprà citata, ergo non obligantur eius loci legibus.

Contrariam sententiam defendunt Nauarr. *cap. 13. num. 5. & cap. 23. n. 120.* Couar. *var. resolut. c. 20. num. 8.* Abbas *in cap. consilium, de obseruat. ieiunij,* Rodriq. *t. 1. Summ. cap. 122. conclus. 1.* Philiar. *tr. 1. de offic. Sacer. par. 2. lib. 3. c. 23. notando tertio,* Less. *lib. 4. cap. 2. dub. 7. num. 50.* Sà *ver. ieiunium, num. 1.* Salas *disp. 14. de legibus sect. 4. num. 41. §. alia opinio,* Suarez *lib. 2. de festis, c. 14. & lib. 3. de legibus cap. 33.* Plerique tamen monent, doctrinam suam intelligendam non esse de solo transitu; sed si hospes ad breue tempus, saltem vnius diei mansurus sit, legibus loci proprijs obligari, idque probant primò auctoritate S. Ambrosij apud S. Augustinum in *Epist. 118. ad Ianuarium,* & refertur *in cap. illa d. 20. Cùm Romam venio, Sabbathum ieiuno: cùm Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Similia habet S. August. *Epist. 119. & lib. 2. confess. c. 8.* & refertur *d. 8. c. quæ contra,* item in *lib. 3. de doctrina Christiana, c. 12.* & refertur *c. quisquis, d. 41.* vbi Gloss. ait. *ver. viuit. Nota, quod quilibet conformabit se socijs suis in cibis, & in moribus:* & altera Gloss. *in cit. c. illa,* hunc versum ortum esse inquit.

Si fueris Romæ, Romano viuito more,
Et, si sis alibi, viuito, sicut ibi.

Probatur II. Nam gentium iure, ac Christiani populi, maximè Prælatorum cõsensu introductum, vsuque firmatum esse videtur, ad pacem cuiusque territorij tuendam, vt Magistratus suis legibus etiam aduenas & peregrinos constringere, & eorum transgressiones punire possit.

III. Leges cuiusque territorij locales sunt, quæ immediatè locum afficiunt, & inde transeunt in personas ibi existentes: ergo etiam afficiunt peregrinos, dum ibi manent.

IV. Qui sentit commodum, sentire debet & onus, iuxta *reg. 55. in 6.* Peregrinus autem, dum absens est; quamuis modico tempore, soluitur legibus & consuetudinibus patriæ; ergo æquum est, eundem legibus & consuetudinibus alienæ terræ ligari.

V. Certum est, peregrinos obligari quibusdam legibus, & consuetudinibus ciuitatum, aut locorum, in quibus hospitantur, vel transeunt, cuiusmodi sunt, v. g. Ne quis noctu arma ferat: Ne triticum efferat: Ne viator ampliùs triduum in oppido commoretur. Item in contractibus cuiusque loci leges, & consuetudines seruandæ sunt etiam à peregrinis, sicut constat *ex l. 6. ff. de euictionibus, & c. vlt. de foro compet.* in quo dicitur, quemuis forum sortiri ratione contractus, docentque DD. communiter apud Sanchez *cit. disp. 18. num. 10.*

4 Ea inde inferunt Syl. *ver. contractus: q. 8.* Molina *to. 2. tr. 2. disp. 260. in princ.* contractum absolutè initum, interpretandum esse secundùm consuetudinem, & statuta loci, in quo institutus fuit. Secundò infert Andreas Gaill. *lib. 2. obseruat. 123.* Nicol. Enet. *lib. 2. cons. 28. num. 76.* cum Bartolo *in l. 1. C. de summ. Trin.* & communi DD. sententia; Testamentum conditum etiam à peregrino, in loco vbi minùs iuris solemnitas requiritur, validum pronuntiandum esse quoad omnia bona, etsi sita sint in locis, quibus maior testamenti solemnitas exigitur. Et Vasq. *in moral. de test. §. 1. dub. 1.* cum Antonio Gomez ait: Quòd condens testamentum teneatur obseruare solemnitates loci, in quo tunc versatur: si statutum absolutè, & vniuersim talem testandi formam requirat, & non solùm à subditis seu incolis. Quamuis his contrarium sentiat Andr. Fachin. *lib. 5. controuers. iuris cap. 90. & 91.* Excipiendus verò hinc est contractus dotis, qui celebrandus est secundùm leges loci, vbi vir domicilium habet, sicuti constat *ex leg. exigere, ff. de iudicijs.* Denique ex his apparet ratio constitut. Innoc. IV. *in cap. volentes, de priuileg. in 6.* confirmatæ in Trident. *sess. 7. cap. 14. de reformat.* Quòd Ordinarius contra exemptos procedere possit ratione delicti, vel contractus extra loca exempta factorum, vel ratione rei extra illa sitæ. Quamuis rectè notat Nauarr. *comment. 2. de regul. num. 63.* raro hodie huic constitutioni locum esse in ordine ad Religiosos exemptos, propter specialia eorum priuilegia.

Ad I. Respondeo: vel Ambrosium & Augustinum consilium afferre, non præceptum: vel obligationem eos præcepti agnoscere ob periculum scandali: non enim omnes, qui vident ho-

nunem

minem non seruantem ieiunia sciunt peregrinum: esse hoc verò scandalum sæpè vitari potest: Vel eos loqui de peregrinis, qui non mox abituri sunt, sed habitandi gratia accesserunt: vel denique loqui de legibus communibus, non proprijs alicuius loci.

Ad II. *Resp.* Totum id quod assumitur negari posse: Non enim iure gentium, & populorum consensu introductum censeri debet, quòd à multis Doctoribus non agnoscitur: quorum proinde sententiam quisque sequi potest. Neque refert si dicas, quosdam Episcopos & Prælatos punire solitos peregrinum non obseruantem festa vel ieiunia suæ diœcesis propria: Vel enim id faciunt, quia sequuntur sententiam probabilem: imò quæ à Suarez & alijs, tanquam certa asseritur: vel quia peregrini reuera interdum in ea re delinquunt ratione scandali: ideoque forum sortiuntur, seu iurisdictioni subijciuntur ratione delicti ibi commissi: iuxta c. 1. *de Raptor. inn.* Glossa.

Ad III. Resp. leges locales esse, id est, locum afficere, indeque transire in habitantes, qui iurisdictioni eius loci subiecti sunt non autem in alienigenas ac peregrinos.

Ad IV. Regulam illam locum habere, cùm onus ex propria institutione annexum est commodo: sicuti videre est in Ecclesiasticis beneficijs, institutione hæredis, &c. Non item, cùm onus & commodum connexa non sunt, sed disparata, sicuti in proposito euenit. Nam exempli causa, ipsemet Suarez fatebitur, si Vallesianus circa Quinquagesimam veteris calendarij Romam veniat, vbi Quadragesima maiore sui parte peracta sit, posse illum se incolis accommodare, & in Paschate carnibus vesci: Contra verò, si Romanus, expleto ferme Quadragesimalis ieiunij tempore, in Vallesiam veniat, vbi Quadragesima paulò ante cœpta sit, non tenetur se incolis conformare, cessante scandalo: sed potest in Paschate secundùm nouum calendarium carnes comedere: Ergo locum non habet regula, *Qui sentit commodum, sentire debet, & onus.*

Ad V. Resp. A tertia nostra assertione excipiendas esse eas leges, quæ specialiter feruntur ob bonum, & vtilitatem talis Reipubl. vel ob pacificam communicationem cum incolis. Eiusmodi enim leges peregrini quoque seruare tenentur, sicuti ex Legistarum doctrina benè admonet Sanch. *cit. disp.* 18. *num.* 14. Quò etiam pertinent leges contractuum, de quibus obiectio facta est. Porrò allegatum *cap. vlt.* prorsus confirmat nostram sententiam dicitur enim ibi, quemuis sortiri forum vel ratione domicilij; vel ratione delicti: vel ratione contractus: Vnde à contrario sensu inferre licet, si peregrinus neque domicilium, habitationemve fixit: neque in loco deliquit: neque ibi contraxit: non sortiri forum, adeoque legibus & iurisdictioni subiectum non esse.

6 Corollarium ex Suar. *p. 3. tom. 3. disp. 44. sect. 3.* Sanch. *cit. disp.* 18. *num.* 20. Sacerdos græcus, transiens per Ecclesiam latinam, huic se conformare potest, & in azymo consecrare: vel, si malit, propriæ Ecclesiæ morem retinere. Similiter Sacerdos latinus, transiens per Ecclesiam græcam, vel illi se conformare, & in fermentato sacrificare potest, vel Romanæ Ecclesiæ morem seruare, Ratio est, quia peregrinus legibus & consuetudinibus suæ patriæ proprijs liberatur, dum absens est: verùm neque adstringitur alienis eorum locorum, per quæ tantùm transit, aut in quibus hospitatur. Cæterum, si inter Latinos existat Ecclesia græca, vt Romæ: tunc latinus Sacerdos in ea consecraturus, Romanæ Ecclesiæ ritus obseruare cogitur: quia Græcis, veluti priuilegium personale concessum est, vt in fermentato ibi sacrificare liceat.

7 Restat Quæstio de vagis, id est, qui nullibi fixum domicilium habent, vtrùm obligentur legibus & consuetudinibus locorum, per quæ transeunt, vel in quibus hospitantur? Affirmant Sotus *in 4. d.* 18. *quæst. 4. art. 2. §. est hic tamen aduertendum*, Sanch. *lib. 1. moral. c. 12. num. 13.* Suar. *cit. c. 14. num.* 19. Probant ex eo, quia vagabundi à loci Magistratu capi, atque puniri possunt, ob delicta etiam alibi commissa, sicut testatur Iulius Clarus *lib. 5. de sent. in practica criminali, q. 39. n. 7.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 25. n.* 5. Ex quo colligi videtur, eos in quouis loco præsentiæ sui sortiri forum, atque iurisdictioni ac legibus subijci, tum secularibus tùm Ecclesiasticis.

Nihilominus Lessius *lib. 4. cap. 2. dub. 7. num.* 49. arbitratur, eandem esse rationem vagorum, quæ peregrinorum: vt non obligentur legibus proprijs locorum, in quibus hospitantur vel transeunt: quia generalis doctrina est *ex capit. vlt. de foro comp.* neminem sortiri forum, nisi vel ratione domicilij, siue habitationis. vel ratione delicti: vel ratione contractus: adde tu, vel ratione rei, siue possessionis sitæ in territorio: vel denique interdum ratione originis siue patriæ: de quibus Gl. *in cit. l. hæres*, ad finem. Vagi autem nullo horum modorum subiecti sunt vt ponimus: Ergo non sortiuntur forum. Hæc Lessij sententia mihi placet: quare respondeo ad fundamentum prioris sententiæ: Per consuetudinem introductum esse, vt etiam vagabundi, cum proprium iudicem non habeant, puniri possint, vbicumque reperiuntur: ne eorum crimina omninò impunita maneant. Ex quo tamen non sequitur, eos simpliciter & in omnibus sortiri forum siue iurisdictionem loci, in quo existunt.

CAP. XIII.

AN, ET QVA RATIONE CLERICI ciuilibus legibus obligentur.

SVMMARIVM.

1 *Clerici obligantur communibus sæcularium Principum legibus, quæ ad Reipublicæ bonam gubernationem pertinent, neque Sacris canonibus, aut clericorum statui repugnant.*

2 *Ecclesia reprobat ea sæcularium statuta, quibus de rebus, vel personis Ecclesiasticis directè decernitur, præcipiendo, vetando, licet Ecclesiæ fauorem seu patrocinium continere videantur.*

3 *Neque de bonis patrimonialibus Clericorum speciatim aliquid ciuili lege præcipiente, vel prohibente statui potest: secus est, si dispositio ciuilis præceptiua non sit: sed permissiua, & priuilegiatiua.*

4 *Clerici delinquentes aduersus ciuilem legem, pœnam merentur ab Ecclesiastico Magistratu inferendam, siue eandem quæ ciuili lege decreta est, siue aliam arbitrariam.*

5 *Leges ciuiles prohibentes, aut infirmantes contractum obligant, Clericos, si pœnales non sint, secus verò, si pœnales.*

6 *Clerici ciuilibus legibus nunquam videntur obligari directè, & ex virtute ipsarum legum, sed solum indirectè.*

7 *Si in aliqua causa canones nihil decernant, tunc secundùm leges proprias regni in foro ecclesiastico iudicari debet, nisi alia sit Consistorij consuetudo.*

1 COmmunis est Doctorum assertio; Quòd Clerici secundùm vim directiuam obligentur communibus sæcularium Principum legibus, quæ ad Reipublicæ bonam gubernationem ac quietem pertinent; neque sacris canonibus, vel Clericorum statui repugnant: cuiusmodi sunt leges, quibus taxatur pretium frumenti, prohibetur aliquod genus armorum, præscribitur modus ædificandi, testandi, contrahendi. Sic docent Canonistæ *in c. Ecclesia, de constitut. & c. 1. de noui. Si operis nunciatione*, Legistæ *in l. cunctos populos, Cod. de Summ. Trinit.* Summistæ *ver. lex*, Angelus *num.* 5. Syluest. *q.* 15. Sanch. *n.* 11. Victor. *relect. 1. de potest. Eccles. qu. vlt. prop.* 4. Sotus *lib. 1. de iust. qu. 6. ar.* 7. Barthol. Medina 1. 2. *quæ. 96. ar. 5. dub. vlt.* Nauarr. *c. 23. num.* 28. Bellarm. *lib. de Clericis, c.* 28. Vasquez 1. 2. *disp. 176. cap.* 4. Suarez *lib. 3. de leg. cap. 34. & lib. 4. defens. fidei cap.* 16. Ioan. Salas *disp. 14. sect.* 8. licet contrarium respondisse videatur Nauarr. *lib. 1. consil. 2. de constit. nu. 4. §. tertio, edit. 2. Sumitur ex c. 1. cap. quoniam c. de capitulis, d. 19. c. cum ad verum, d. 96. & cap. 1. de noui operis nunciat.* Ratio est: Quia Clerici in communi vitæ societate degentes, sunt etiam ciues, ac membra Reipublicæ. Ergo naturali ratione æquum est, eos etiam præstare, quæ ad communem Reipublicæ gubernationem necessaria sunt. *Turpis enim omnis pars est suo vniuerso non congruens*, ait S. August. 3. *confess. cap.* 8. Confirmatur: Qui sentit commodum, idem & onus sentire debet, iuxta *reg. 55. in 6.* Clerici autem communibus Reipublicæ commodis ac priuilegijs fruuntur: Ergo par est eos etiam communem cum alijs obligationem suscipere, quæ ipsorum, statui, libertati, ac canonicis priuilegijs non repugnat.

2 Verùm aliqua verba, in communi illa Doctorum assertione posita, explicari debent: Primò enim dixi, Clericos obligari *communibus legibus*, id est, quæ ad totam Communitatem feruntur, boni publici causa: Enim verò Ecclesia non recipit, sed reprobat eas sæcularium Principum leges, quæ de Ecclesiasticis bonis, aut personis speciatim decernunt præcipiendo, vetando, tametsi Ecclesiæ fauorem aut patrocinium continere videantur, sicuti habetur expressè *in c. 1. d. 96. & c. Eccles. de Constit.* Ratio est: Quia eiusmodi legibus prætenditur directa laicorum Principum iurisdictio super Ecclesiastica: (siquidem leges ferre iurisdictionis actus est) talis autem vsurpatio potestatis immunitati Ecclesiasticæ repugnat: quare maius Ecclesiæ præiudicium infertur, quàm commodum afferri possit, sicuti notauit Angelus *ver. lex num.* 5. Suarez *cit. c. 34. nu. 13. & cit. c. 16. num.* 7. & traditur apertè *in cit. c. Ecclesia.* Ex quo rectè colligit Abb. *ibi. n. 19. & in c. præsentia, n. 28. de probat.* Leges Imperatorias, quales extant, v. g. *in tit. C. de sacrosanctis Ecclesijs, & auth. eod. tit.* nisi canonico iure receptæ & approbatæ sint, nullius roboris esse; tanquam profectas à non habente potestatem.

3 Deinde colligit idem Abb. *in citat. c. Ecclesia, num.* 21. dictam doctrinam similiter locum habere in bonis Clericorũ patrimonialibus seu proprijs; idque clarè probat Suarez *cit. cap. 16. num.* 12.

nu m. 12. in hanc sententiam: Non potest lex ciuilis aliquid disponere de bonis Clericorum, nisi obligando Clericos ad eiusdem legis obseruationem: quia bona adhærent personæ, ideoque lex disponens circa bona a personis obseruari debet: At verò lex ciuilis non potest speciatim obligare personas Clericorum. Ergo nec de illorum bonis speciatim aliquid diponere, siue præcipere. Vel ita; Lex non fertur sine iurisdictione; nemo autem habet iurisdictionem, siue potestatem disponendi de bonis alicuius, nisi etiam super personam iurisdictione præditus sit: quare cùm laicis potestatibus in personas Ecclesiasticas iurisdictio nulla competat: sequitur neque iurisdictionem, & facultatem de illorum bonis disponendi competere posse.

Sed limitari id debet. I. Nisi bona seu ecclesiarum, seu Clericorum proprio merè reali onere Principi seculari obligata fuerint, antequam ad ecclesiasticos transirent, sicuti notauit Abb. *cit. c. ecclesijs, nu.* 23. *Nam res transit cum onere suo, c. ex litteris, de pignoribus*. Item, si cum tali pacto, vel conditione ecclesijs, aut ecclesiasticis personis data sint, vt tamen secularium iurisdictioni, vel exactioni alicui subsint, *arg. c. verùm de condit. appositis*, & dicam de hac re fusiùs *in lib. 4. tract. 9. c. 6. num.* 3. II limitari debet; Si dispositio ciuilis de bonis, vel etiam personis Clericorum non sit præceptiua; sed solùm permissiua & priuilegiatiua: vt si statuto caueatur, Clericos primogenitos admittendos esse ad feuda, maioratus; valebit statutum, teste eodem Abb. *num.* 26. Cuius rei ratio est, Quia dare priuilegium non est signum superioritatis; cùm etiam non subdito dari possit.

Secundò generatim dixi in assertione; Clericos obligari legibus *sæcularium Principum*, in quorum videlicet regnis vel prouincijs degunt. Enimuerò, licet summorum Pontificum suprà citati canones fermè tantùm loquantur de legibus Romanorum Imperatorum; eædem tamen rationes cogunt nos affirmare, etiam aliorum regnorum leges communes ac iustas à Clericis obseruandas esse, quod & consuetudo confirmat, scientibus & approbantibus Ecclesiasticis Prælatis, introducta.

4 Tertiò dictum fuit: Clericos obligari *secundum vim directiuam*, non coactiuam. Neque enim incurrunt pœnam legibus ciuilibus decretam, neque à ciuili Magistratu puniri possunt: sed querela delata ad proprium Ecclesiasticum Iudicem, ab eo Clerici, contra ciuilem legem delinquentes pœna condigna affici debent, siue eadem quæ ciuili lege in laicos constituta est, siue alia arbitraria mitiore, sicuti bene docet Couarr. *in pract. qq. c.* 33. Rodriq. *t. 1. regul. qq. qu. 66. art. 2. reg.* 8. *& 9.* Vasq. *cit. disp. 176. c. 4.* Suar. *cit. c. 34. n. 18. & cit. cap. 16. num.* 20.

5 Corollarium. Leges ciuiles quæ infirmant contractum, testamentum: vel reddunt personas inhabiles ad contrahendum, testandum, in pœnam commissi criminis ab ipsis, vel maioribus earum: non comprehendunt Clericos, sicuti ex communi notauit Nauarr. *consil. 43. de const. num. 5. edit.* 2. Suarez *cit. cap.* 16. *num.* 21. Ratio est manifesta: Quia talis lex pœnalis est, & vim coactiuam continet, quæ ad personas Ecclesiasticas se extendere non potest. Alia verò ratio est, si bona fuerint antè commissa, seu realiter aliquo modo obligata fisco ob crimen, quàm persona ecclesiastica fieret, sicuti dicam *lib. 4. tract. 9. c. 5. nu.* 2. Hæ verò leges infirmantes, quæ pœnales non sunt, sed certam formam siue solemnitatem contrahendi, testandi præscribunt, vt aliter actus irritus sit, comprehendunt etiam Clericos, ex generali iuris canonici consensu & approbatione: nisi in illo speciatim aliquid contrarium statutum esse reperiatur, sicuti notauit Suar. *cit. c. 16. num.* 24.

Denique ex dictis facile est respondere ad quæstionem illam: Vtrùm obligatio Clericorum ad seruandas leges ciuiles, quæ sunt communes ciuium, & sacris canonibus, ac statui Ecclesiastico non repugnant, directè proueniant ex potestate legislatrice ciuili: an solùm indirectè? Directam esse obligationem contendunt Victoria, Sotus, Medinam, Salas, & alij plures Quia neque alienum est à ratione naturali, neque iuri diuino aut sacris canonibus repugnat, si summi Pontifices, alijque Ecclesiastici Prælati permittant & consentiant, vt Clerici in temporalibus, vnà cum alijs ciuibus, sæcularem Magistratum, aut Dominum agnoscant, eiusque legibus, secundùm vim directiuam: & quatenus eorum priuilegijs, ac statui nihil aduersantur, subiecti sint.

6 Nihilominus contraria sententia longè expeditior, ac probabilior est Azorij *tom. 1. lib. 5. c. 12. quæst.* 3. Vasq. *cit. c.* 4. Suarez *cit. c. 34. n. 12. & cit. cap. 16. nu.* 14. Bellarmini in Apolog. contra Regem Angliæ, Adami Tanner. *in disp. de legibus & priuileg. assert.* 45. Clericos ciuilibus legibus non obligari directè, seu præcisè ex virtute ipsarum legum, aut potestatis legislatricis ciuilis: quippe à qua omni iure prorsus exempti sunt, iuxta Lateran. *Concil. sub* Leone X. *sess. 9. in Bulla*, quę incipit, *Supernę dispositionis. Cùm à iure tam diuino, quàm humano laicis nulla potestas in Ecclesiasticas personas attributa sit*. Et Innoc. III. *in c. Ecclesia, de constitut. Quòd laicis super Ecclesiasticis personis & Ecclesijs nulla sit attributa facultas imperandi*. Sed obligari Clericos ciuilibus legibus solùm indirectè, quia id naturalis æquitas postulare videtur, vti initio dixi: cùm alioquin communis pax inter ciues difficilè seruari posset.

7 Quæ ratio mouit Summos Pontifices, aliosque Ecclesiasticos Prælatos, vt eiusmodi iustas Principum leges approbarent, & Clericis omnibus obseruandas præciperent: imò verò etiam vellent secundùm eas in foro Ecclesiastico iudicari, vbi canones deficerent, sicuti constat *ex c. innocuis, de arbitris, & c. 1. de noui operis nunciatione: Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari; ita & sacrorum statuta canonum, Principum constitutionibus adiuuantur*. vbi id etiam Gl. *annotat. ver. adiuuantur*.

CAP. XIV.

DE EFFECTV LEGIS, AC PRÆCEPTI humani, quæ est obligatio.

SVMMARIVM.

1 *Legislator tum ciuilis, tum Ecclesiasticus obligare potest subditos in conscientia, siue sub peccato.*

2 *Vt lex sub peccato mortali obliget, requiritur & intentio legislatoris, materiæ grauitas, seu capacitas.*

Legislator circa materiam alioquin grauem potest imponere obligationem leuem, siue sub culpa tantum veniali.

3 *Interdum materia, quæ secundùm se leuis, relata ad communitatem & publicam pacem grauis est, atque capax obligationis sub culpa mortali.*

4 *Ex verbis, quibus legislator vsus est, colligi debet, qualem obligandi intentionem habuerit.*

Inspicienda etiam consuetudo, & proborum hominum persuasio quæ est optima legum interpres.

5 *Leges positiuę ordinariè non obligant cum periculo mortis, mutilationis, grauis infamiæ, aut bonorum magnæ iacturę.*

6 *Interdum etiam humana potestas præcipere, vel prohibere aliquid potest cum periculo mortis, &c. si videlicet ex obseruatione legis, aut pręcepti maius Reipubl. commodum speratur, vel ex neglectis maius incommodum timetur, quàm æstimari debeat priuatum periculum mortis, &c.*

7 *Si legis positiuæ transgressio cessura est in contemptum legislatricis potestatis, aut Fidei, ac Religionis Christianæ detrimentum, tunc ipsa etiam naturæ lex obligat ad obseruationem; quamuis cum vitæ dispendio.*

8 *Censura Ecclesiastica non obligat cum grauissimo periculo.*

9 *Sacrificare sine sacris vestibus licitum est ad grauissimum periculum mortis, &c. vitandum: modò id non cedat in contemptum Religionis.*

10 *Matrimonium cum impedimento dirimente licitè contrahitur ob metum grauem: sed non licitè consummatur.*

11 *Lex Carthusianorum de carnium abstinentia semper obligat, excepto casu si nullo alio cibo, præter carnes, suppetente, lex naturalis dictet, vitam præsenti alimento seruandam esse.*

12 *Lex non extendit se ad præterita, sed ad futura.*

1 ASsertio I. Legislator tum ciuilis, tum Ecclesiasticus obligare potest subditos sub culpa mortali, si ita velit, & & materiæ grauitas permittat: etiam in rebus, quæ alioquin iure naturali aut diuino præceptæ, vel prohibitæ non sunt. Est recepta sententia S. Thom. 1. 2. *quæst. 90. a.* 4. quam explicat Victoria *relect. de potest. ciuili, n.* 15. Alphons. à Castro *lib. 1. de lege penali, c.* 4. Valentia *tom. 2. disp. 7. p.* 6. contra Gersonem de vita spirituali animæ, *l. 4. p. 3, operum*. Ratio est: Quia legitimus Magistratus vtitur potestate à Deo tradita, tanquam minister Dei: ergo non minus ipsi iusta præcipienti obediri debet, quàm si Deus per seipsum præcipiat, iuxta illud *Sap. 6. Audite Reges, &c. quoniam data est à Domino potestas vobis*. Et 1. Regum 8. *Non te abiecerunt* (ait Dominus ad Samuelem) *sed me*. Quam etiam rationem Apostolus indicauit scribens *ad Rom. 13. v. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt* (potestates siue dominia gubernationis) *à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt* (ordinationi ac voluntati diuinæ) *ipsi sibi damnationem acquirunt*. Et ver. 4. & 5. *Dei enim minister est* (qui gladium portat) *vindex in iram ei, qui malè agit. Ideò necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, id est, non solùm timore pœnæ humanæ, sed etiam peccati euitandi causa. Et S. Petrus *epist. 1. cap. 2. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ* (supple quæ in auctoritate constituta est) *siue Regi, &c. quia sic est voluntas Dei.*

Ex

Ex his etiam intelligitur dictum S. Thom. *quæst. 96. ar. 4.* Leges hominum iustas habere vim obligandi in foro conscientiæ, a lege æterna, a qua deriuantur, iuxta ea quæ suprà dixi *tract. de peccatis, cap. 1.* Neque tamen hinc inferas, leges ab humano magistratu latas, non esse appellandas humanas, sed potius diuinas, quippe à Deo principaliter profectas, ac dependentes: Rectè enim respondet Suarez *lib. 3. de legib. c. 21. n. 7. Effectum, qui proximè est à causa secunda, ita vt a causa prima non procederet, nisi per illam, simpliciter attribui causæ secundæ:* quomodo v. g. effectus generationis humanæ simpliciter tribuitur causæ secundæ, a qua proxime procedit, ac determinatur.

2 Dixi autem in assertione: *Si legislator velit, & materia permittat.* Duo enim necessaria sunt, vt lex humana sub culpa mortali obliget, sicuti bene docet Ioan. Medin. *Cod. de ieiunio, quæst. 7. §. superest tamen.* Primum est: Materia grauis, & tantæ obligationis capax: quare etsi maximè velit legislator suæ legi, circa leuem materiam versanti, grauem obligationem adiungere, non potest id efficere, sicuti omnes DD. fatentur. Alterum est: Intentio legislatoris tanquam causa effectrix: Quare si legislator suæ legi, quamuis circa grauem materiam versanti, non nisi obligationem leuem, videlicet sub veniali tantum culpa imponere velit, non plus obligabit. Quia *actus agentium non operantur vltra eorum intentionem, argum. l. non omnis, ff. si certum petatur, & c. vlt. de præb.* & docet Castro *l. 1, de lege pænali, cap. 5. docum. 4.* Nau. *cap. 23. num. 49.* Suarez *lib. 3. de legib. c. 37. num. 6.* Salas *disput. 10. sect. 7.* etsi contrarium teneat Barthol. Medina *q. 96. ar. 4. regula prima,* Vasq. *disp. 158. c. 4. nu. 32.* Bellarmin. *l. 3.* de membris Ecclesiæ, *cap. 11. ad 7.* arbitrantes non esse in potestate legislatoris obligare sub culpa leui, si materia, quæ præcipitur grauis sit, quæ sententia probabilis etiam est. Et quæ hic de lege, eadem intelligi debent de præcepto superioris: an eius potestate esse, an sub culpa, eaque leui, an graui (si materia permittat) obligare velit.

Porrò circa materiam vlteriùs obseruandum: Quòd Alph. à Castro *cit. c. 5. doc. 2.* reprehendit eos Regularium Prælatos, qui rem leuem, puta silentium, tardum accessum ad chorum, vnius lactucæ sumptionem sine licentia præcipiunt, vel prohibent sub excommunicationis pœna, vel alio modo grauem obligationem significante; & aiunt DD. eiusmodi leges siue præcepta, si quando imponantur, comminatoria tantum censenda esse. Enimuerò, tametsi lex siue superioris præceptum primum de re leui sit, fieri tamen potest, vt grauis obligatio oriatur, quando post iudicis, vel Prælati admonitionem, præsertim repetitam, contumacia ac veluti contemptus accesserit. Cuius rei exemplum habemus *in c. si quis, de vita & honest. Clericorum,* in quo Clericus excommunicari iubetur, qui comam nutriuerit: haud dubiè præcedente monitione, & accedente contumacia. Quamuis de hac re non sit eadem DD. sententia, vt videre licet apud Sanch. *l. 6. mor. c. 9. num. 49. & seqq.*

3 Præterea, ne quis circa materiæ qualitatem fallatur, oportet eam spectare non nudè, sed cum omnibus circumstantijs, potissimum fine, sicuti optimè præter alios notauit Medina *q. 96. art. 4. ad 2. obiect.* Valent. *tom. 2. disp. 7. q. 5. p. 6. q. 3.* Salas *disp. 10. sect. 6.* Suar. *tom. 5. de cens. d. 4. s. 5. n. 11.* Nam interdum accidit, vt quod præcipitur, vel prohibetur, secundùm se quidem leue sit: relatum verò ad Communitatis pacem, disciplinam, bonam famam seruandam, scandala cauenda, graue sit, tantæque obligationis capax. Ex quo capite ab iniuria vindicabis Ducum belli consuetudinem, milites ob furta exigua, sed ob militarem disciplinam grauiter prohibita, mortis supplicio afficientium: item multorum Magistratuum seuerissimè eos punientium, qui arma prohibita in ciuitatibus deferunt: ferarum venationem in syluis instituendo, quod non aduertit Nauar. *c. 23. man. nu. 58. & seqq.* Et simile quiddam dici potest de diuino præcepto, quod Adamo & Euæ impositum fuit, atque ex obiecto, nude ac materialiter spectato, exiguum videri poterat: grauissimam tamen obligationem attulit ob circumstantiam finis, cuius gratia Deus præceptum illud, sub mortis comminatione imposuerat: videl. in signum ac recognitionem obedientiæ Deo, rerum omnium auctori debitæ; & quasi in tributum humanæ subiectionis erga diuinam maiestatem, sicuti notauit Suarez *lib. 3. de leg. cap. 21. numero 5.*

4 Circa intentionem verò Legislatoris notat Nauar. *cap. 23. num. 50.* Alphonsus de Castro *cit. loco docum. 4.* Sanchez *l. 6. moral. c. 4. num. 32.* Vasq. *disp. 158. c. 3.* consideranda esse verba legislatoris: Hæc enim *monemus, hortamur,* consilium, magis, siue directionis, vel dispositionis formam quàm præceptum significant: At verò *Præcipimus, mandamus, prohibemus, teneantur, nemo possit,* & his æquiualentia præceptum continere videntur, sub culpa mortali obligans, si materiæ grauitas subsit, *arg. Clement. exiui, de verbor. signif.* Quòd si expressiùs in canonica constitutione dicatur, *Præcipimus in virtute S. Obedientiæ; sub comminatione extremi iudicii, Gehennæ,* multò minus de obligationis grauitate dubitari debet. Denique verba communia, siue ambigua; consiliumne tantùm, aut simplicem viuendi regulam, ordinationem: an verò præceptum contineant, hæc censentur: *Caueant, oportet, volumus, ordinamus, statuimus, hoc faciant.* In huiusmodi ambiguitate spectanda est materia legis, adiectio pœnæ, aliæque circumstantiæ, præcipuè finis: Inprimis etiam inspicienda consuetudo, ac proborum hominum communis persuasio; quæ est optima legum interpres, iuxta *reg. 4. in 6.* quæ sumpta est *ex l. in obscuris, ff. de reg. iuris. Inspicimus in obscuris, quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri consueuit.* Quare, cum prudentes ac probi omnes obligationem legis de ieiunio vel abstinentia Ecclesiastica, de audienda Missa grauem & sub mortali culpa agnoscant, non potest id ab aliquo sine temeritate in dubium reuocari. Vide etiam de hac materia Abb. *in c. Clerici, n. 1. de vita & honest. Clericorum,* Syl. *ver. præceptum q. 2.* Medinam *C. de ieiunio suprà cit. q. 7.* Mich. Salon. *2. 2. q. 77. a. 1. contr. 8.* Gutier. *lib. 1. canon. qq. c. 7. nu. 21.* Azor. *to. 1. l. 5. cap. 6. quæst. 5.*

5 Assertio II. Lex humana ordinariè non obligat cum periculo mortis, mutilationis, grauis infamiæ, aut bonorum magnæ iacturæ. Est communis DD. sententia contra Caiet. *1. 2. quæst. 96. art. 4. & sumitur ex c. consilium, de obseruatione ieiunij,* ibi, *cum non subiaceat legi necessitas, & reg. 6. in 6. Nemo potest ad impossibile obligari:* quod autem valde difficile est moraliter impossibile censetur. Quare Isidorus *cap. 1. huius tract. allegatus,* ait, legem humanam oportere esse possibilem: secundùm hominum naturam, ac consuetudinem. Quare neque alia censeri debet mens legislatoris, quàm vt legis suæ obligatio in tali casu cesset: cùm alioquin lex iniusta, & intolerabilis esset, seque ipsam euerteret.

Atque hic discrimen obserua inter legislatorem Deum, humanæ vitæ auctorem, ipsumque Christum, & inter Legislatorem humanum: quòd iste legum ferendarum potestatem limitatam habet, quam vltrà extendere non potest: Deus autem, ipseque Christus potestatem absolutam & illimitatam, iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas, & in cælo, & in terra.* Quare absolutè nos ad legum suarum obseruationem, cum quouis periculo, adstringere potest: quamuis ordinariè non tanta seueritate diuinæ leges positæ sint: ne in veteri quidem Testamento, de sabbato, ab stinentia à sanguine, carne suilla, &c. teste S. Th. *1. 2. qu. 100. art. 8.* Soto *l. 1. de iust. quæst. 6. ar. 4.* Victor. *relect. de temper. num. 6 & 10.* Vasq. *1. 2. d. 161. cap. 2.* Suar. *l. 3. de leg. cap. 30. assert. 3.* Less. *lib. 4. c. 3. dub. 2. num 10. & colligitur ex l. 1. Machabæorum cap 2. v. 38. 1. Reg. cap. 21.* Multoque minus in nouo Testamento de suscipiendis sacramentis: per se loquendo. Nam per accidens aliter euenire potest: vel ratione scandali, vel proprij spiritualis detrimenti vitandi, si in speciali casu susceptio sacramenti ad salutem alicui necessaria esse videatur. Qua de re Suarez in *3. part. q. 3. d. 31. sect. 3.*

6 Dixi autem in assertione, *ordinariè.* Nam quotiescunque ex legis, aut præcepti humani obseruatione maius Reipub. commodum speratur: aut ex illius neglectu maius incommodum timetur, quàm æstimari debeat priuatum periculum vitæ, famæ, bonorum amittendorum: tunc lex aut præceptum etiam cum tanto periculo obligare potest, sicuti notauit Carbo *l. 7. de leg. d. 6. posit. 2.* Sotus suprà *cit. qu. 6. a. 4. & in 4. d. 22. quæst. 1. ar.* Medina *1. 2. quæst. 96. ar. 4. § sequitur grauissimum dubium,* Vasq. *cit. c. 2.* Sic enim belli dux militi præcipit, vt stationem seruet cum vitæ discrimine: & summus Pontifex Sacerdoti, vt cum simili periculo Christi fidem paganis prædicet. Deinde, si legis positiuæ transgressio cessura videatur in contemptum legislatricis potestatis, aut Fidei, ac Religionis Christianæ detrimentum, tunc ipsa etiam naturæ lex obligat ad obseruationem: quamuis cum propriæ vitæ dispendio, sicuti notarunt Sotus *cit. q. 6. a. 4.* Medina *l. cit.* Vasq. *in fine disp. 161.* Suarez *de censur. disp. 6. sect. 3. & cit. c. 30. nu. 7.* Ægid. Coninch. *3. p. t. 2. disp. 13. dub. 12. in fine.* Cuius rei exemplum habes in Eleazaro *2. Machab. 6.* Et in eandem sententiam S. August. dixit *lib. de bono coniugij, cap. 16. Satius est fame mori quam idolotytis vesci:* puta cum scandalo, vel Religionis contemptu, secundum Apostolum *1. Corinth. 10.*

8 Corollarium I. Ecclesiastica censura ligatus, non tenetur cum periculo vitæ, infamiæ, alteriusve grauis iacturæ, abstinere a communione fidelium, seu in sacris, seu politicis negotijs, sicuti docent Sotus in *4. d. 22. q. 1. art. 4.* Sanch. *l. 1. moral. cap. 12. num. 8.* Vasq. *d. 161. cap. 4.* Aula *p. 2. de censur. c. 7. d. 11. conclus. 4. & 5.* Suarez *l. 3. de leg. ca. 30. n. 16.* Alijs quoque ob simile periculum, permissum est cum excommunicato vitando communicare, secluso contemptu Ecclesiasticæ potestatis. Qua de re

fusius

fusius tract. seq. part. 2. capitol. 2. & seqq.

9 Corollarium II. Si Tyrannus, morte intentata, cogat Sacerdotem sine sacris vestibus, altari lapideo, alijsque Ecclesiastico iure requisitis sacrificare, inspiciendum est, vtrùm id tendat in Religionis, vel tremendi Sacrificij contemptum, necne. Nam primo casu mors appetenda potiùs est, sicuti rectè docuit *Caiet. cit. art.* 4. Altero verò casu sacrificari ita potest, teste Medina eadem *q. 96. art. 4. §. sequitur grauissimum dubium, conclus.* 3. Ægid. *cit. d.* 13. *dub.* 12. *num.* 103. Suar. *d.* 6. *de censur. sect.* 3. *numer.* 4. Vasq. *cap.* 3.

10 Corollarium III. Mortis aliove graui metu adactus matrimonium licitè contrahit cum consanguinea, tacita intentione, quantùm in me est, si nihil aliud impediat; Non tamen licitè consummat, ante impetratam à Papa dispensationem: quia esset copula fornicaria, & incestus. Ita docent Sanch. *l.* 7. *d.* 5. *de matrim. n.* 4. Suarez *cit. c.* 30. *n.* 13. Vasq. *cit. d.* 161. *cap.* 3. & videntur idem sentire Sotus & Medina. *ll. suprà citatis*, contra Caiet. 1. 2. *quæst.* 96. *art.* 4. Nauar. *cap.* 27. *num.* 141. in fine, qui priorem partem huius corollarij negant.

11 Corollarium IV. Lex Carthusianorum de carnium perpetua abstinentia, non comprehendit eum casum, cum nullo alio cibo suppetente lex naturalis dictat vitam alimento seruandam: quare in tali casu mortiferè peccabit Carthusianus, si abstineat, sicuti benè probat Ioannes Maior in 4. *d.* 38. *quæst.* 24. Vasquez *d.* 162. *cap.* 4. licet contrarium doceat Lessius *l.* 4. *cap.* 3. *dub.* 3. *nu.* 12. Quamdiu verò alij cibi suppetunt, laudabilis eiusdem Ordinis consuetudo ita regulam interpretatur, vt fas ipsis non sit, cuiuscunque ægritudinis occasione, carnibus vesci. Quia si alij cibi haberi possint, carnium esus non est medium absolutè necessarium ad vitam seruandam: diutiùs autem vitam prorogare delicatiore viuendi modo nemo tenetur, si id à vitæ instituto alienum sit, maiusque & publicum bonum virtutis, ac regularis obseruantiæ impediat, vel imminuat: tunc sanè paruam longioris vitæ iacturam perpeti seu permittere à ratione naturali alienum non est; sed temperantiæ ac fortitudinis opus, Deo naturæ auctori gratum, ad quod proinde Carthusiani iuxta regulam suam se obligare possunt. Vide etiam Ioannem Gersonem, *p.* 2. *operum, tract. de abstinentia Carthusiensium*, Victoriam *rel. cit. de temperant. n.* 8. *& seqq.*

12 Assertio III. Obligatio legis non se extendit ad actus præteritos: sed solùm ad futuros. Hæc est certa assertio, quod attinet ad effectum legis, qui est obligatio sub culpa. Nam causa prior est effectu suo: & ad præteritum non datur potentia: consequenter lex superueniens non potest regulam, vel obligationem imponere actibus factis, sed solum faciendis, sicut bene explicat Suarez *l.* 2. *ca.* 14. *num.* 8. Quod verò attinet ad alios effectus legis, cuiusmodi sunt: declarare, pœnam delicto statuere, formam actui præscribere, & aliter factum infirmare, &c. nihil obstat, legem ad præterita etiam extendi, sicuti DD. docent in *cap. vlt. de constitut.* Nam lex quatenus solùm declaratoria est, v. g. matrimonium tali modo contractum pro inualido habendum esse: etiam ad præterita se extendit, sicuti docent Canonistæ, præsertim Abb. *num.* 11. *c. cap. vlt.* Suarez *cit. c.* 14. *nu.* 2. Quatenus verò lex nouam pœnam delictis statuit, ordinariè intelligenda est de peccatis committendis: attamen nihil obstat, si legislator velit, & mentem suam exprimat, vt noua pœna decernatur etiam ijs, qui antè contra naturalem aut positiuam legem deliquerunt. Similiterque dicendum de lege præscribente formam actui, aut infirmante actum, nisi taliter fiat: *non ad præterita, sed ad futura tantum* ordinariè *extendi: Cùm leges & constitutiones futuris certum sit dare formam negotijs; non ad præterita facta trahi, nisi nominatim in eis de præteritis caueatur*, citat. capit. vlt. *de Constit.*

CAP. XV.

DE LEGE POENALI.

SVMMARIVM.

1 *Lex vel est absolutè obligatoria sine adiectione pœnæ; vel est merè pœnalis sine obligatione sub culpa, vel denique est mixta, quæ tum sub culpa, tum sub pœna obligat.*

2 *Culpa interdum strictè accipitur pro defectu coram Deo culpabili: interdum verò latè, pro quocunque defectu moris saltem politicè culpabili.*

Ex grauitate, adiectæ pœnæ mortis, mutilationis, exilij, &c. coniectura sumitur de mente legislatoris sub mortali culpa obligantis.

3 *Leges pœnales non ita interpretandæ sunt, quasi earum transgressores in conscientia obligentur ad pœnam per se ipsos soluendam, seu actiuè exequendam.*

4 *Qui commisit crimen læsæ maiestatis, hæresis, &c. ante iudicis sententiam licitè ac validè bona sua alienat, ea tamen conditione, vt si deinde sententia feratur, quamuis post mortem criminosi, omnia bona, à die commissi criminis alienata, fiscus reuocare possit.*

Debet tamen fiscus emptori pretium restituere, si extet; vel quatenus criminosus, cui fiscus succedit, ditior exinde factus est.

5 *Leges pœnales interdum ipso facto, & ante Iudicis sententiam, efficiunt criminosum inhabilem ad acquirendum, vtendum: sicuti videre est in Ecclesiasticis censuris, irregularitate, canonicis impedimentis matrimonij, &c.*

6 *Non facilè tamen reperietur lex tanta seueritate obligans, vt criminosus ante iudicis sententiam teneatur positiuam pœnalem actionem exercere, abdicando se dominio ac titulo acquisito.*

Et si lex pœnalis ipso facto decernat priuationem rei suæ, non tamen criminosus ad executionem obligatur ante sententiam Iudicis.

7 *Reus tenetur per se ipsum exequi pœnam honestam, & non nimis acerbam, postquam per iudicis sententiam ad id condemnatus est.*

Iudex interdum condemnat Reum ad agendum, videlicet in minoribus pœnis, vt mulctam soluat, vt in carcerem eat. Interdum verò ad patiendum, videlicet pœnas grauiores mortis, mutilationis, verberationis, publicæ & infamis.

8 *Damnatus vt venenum ebibat, parere non tenetur, imò nec posse videtur.*

9 *Damnatus ad mortem inedia perferendam, non tenetur cibum clam sibi subministratum recusare, quamuis possit, ob iustitiæ amorem.*

10 *Ante iudicis sententiam semper licitum est reo fugere, nisi promiserit, vel iurarit se permansurum.*

Etiam post latam sententiam de pœna grauissimæ mortis, mutilationis, &c. subeunda, Reus fugere potest: Quin & in eum finem vincula & compedes rumpere.

11 *Reus mortis etsi fugere possit, non tenetur: quin & Iudici se ipsum sistere, ad iustam pœnam patiendum, non prohibetur.*

1 LEx alia est absolutè obligatoria, sine adiectione pœnæ, quæ proinde, si à iure definita non sit, Iudicis arbitratu transgressori imponi debet. Alia verò est pœnalis lex aliquid præcipiens, vel prohibens, certa pœna constituta. Et hæc iterum duplex: Vna merè pœnalis: altera mixta, sicuti docet Henricus *quodlib.* 3. *quæst.* 22. Angel. *ver. inobedientia*, Castro *lib.* 1. *de lege pœnali, c.* 8. *&* 9. Salon. 2. 2. *q.* 76. *a.* 1. *contr.* 7. Philiarchus *t.* 1. *p.* 3. *l.* 3. *conclus.* 1. Suar. *l.* 5. *de leg. c.* 4. *n.* 2.

Lex purè pœnalis est, cum Legislator ad culpam obligare non intendit: sed ad solam pœnam. Nam sæpe ad animarum pericula cauenda, expedit in Communitate conscientias non obligari sub culpa, & nihilominus quasdam constitutiones fieri boni publici causa, cum obligatione ad pœnam, qua ratione quarundam Religionum leges positæ sunt, iuxta *Clement. exiui de verb. signif.* Etsi verò, si rectè attendimus, eiusmodi constitutiones seu ordinationes non sint propriè leges in ordine ad id, quod ordinatur: nam omnis lex iusta est Superioris præceptum, consequenter obligans in conscientia, sicuti bene aduertit Syluest. *ver. inobedientia in fine*. Sanchez *lib.* 6. *moral. c.* 4. *num.* 12. habent tamen similitudinem cum legibus propriè dictis: quia modo simili feruntur propter bonum publicum, a Superiore auctoritatem habente, circa actiones subditorum, ad quas iurisdictio se extendit imò in eo etiam similes sunt, quia saltem remotè continent aliquam obligationem in conscientia, videlicet ad pœnam acceptandam, si sententia, ac præcepto Superioris, subdito legem pœnalem transgredienti imponatur. Quare obseruarunt Sotus *l.* 1. *de iust. q.* 6. *art.* 5. *in fine*. Castro *l.* 8. *de leg. cap.* 5. Suarez *tom.* 2. *de relig. l.* 4. *de voto, cap.* 4. *num.* 14. eiusmodi leges pœnales sub conditione ac veluti disiunctione latas censeri; *Nemo ciuium in nemore ligna cædat; aut, si ceciderit paratus esto pœnam soluere. Nemo regularium tali tempore loquatur, alioquin pœnam luere paratus esto* dummodo ea per præceptum inferatur, vti dicam latiùs *l.* 4. *tract.* 5. *c.* 9. *q.* 1. *dict.* 3.

Obijcies. Nemo puniri debet qui non peccauit. Nam pœna definitur à Iurisconsulto *l.* 131. *de verb. signif. peccati vltio, & noxæ vindicta.* Et S. August. in *l.* 1. *retract. c.* 9. dixit: *Omnis pœna si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur:* Ergo repugnat dari leges merè pœnales, seu obligantes ad pœnam; non præcedente culpa. Respondeo cum Soto, Carbone, Sanchez *ll. cc.* Suarez *cit. c.* 4. Pœna interdum propriè, & strictè accipitur quatenus est correlatiuum peccati, seu culpæ propriè dictæ, cui secundùm proportionem pœna respondere debet, iuxta illud

Deut.25. Pro mensura delicti erit, & plagarum modus, & notauit Gerson.de vita spirituali, *lect.1.* ante primum Corollarium, Castro *l.1.de lege pœnali, cap.3.* Interdum verò accipitur latè pro quocunque incommodo, quod alicui iustè infligitur, quamuis nulla præcedente eius culpa, siue peccato, sicuti notauit Gl. *in ca.2.de Constitut.& adstipulatur reg.23.in 6. Sine culpa nisi causa subsit, nemo est puniendus.*

2 Similiter distinguere possumus nomen culpæ, quod interdum strictè ac propriè accipitur pro defectu coram Deo culpabili; interdum vero latè pro quouis defectu moris, seu Theologicè, & coram Deo; seu saltem politicè, coram hominibus culpabili. Qua ratione certum est, Magistratum ciuibus, Prælatum regularibus; patrem famil.domesticis suis, ob defectus, & culpas ciuiles, regulares, domesticas, quamuis coram Deo innoxijs, pœnam irrogare posse, communis disciplinæ gratia.

Lex pœnalis mixta est quæ tam sub culpa, quàm sub pœna obligat. Quod autem Nauar. *cap.23. num.55. & 66.* existimat, rariores esse eiusmodi leges, præsertim ciuiles: eò quòd legislator suæ legi pœnam adijciens, ea contentus esse censeri debeat, neque sub culpa obligare velle, nisi aliud exprimat, id communiter à reliquis DD.reijcitur. Nam pœna legi adiecta culpam non destruit; sed magis supponit, ac requirit. Profectò enim non tantum legib.Ecclesiasticis, censuram excommunicationis, suspensionis, &c. continentibus, sed etiam in ciuilibus, sæpe ex annexa grauitate pœnæ puta mortis, mutilationis, exilij, magnæ amissionis bonorum, &c. certa coniectura capi potest, de mente legislatoris sub graui seu mortali culpa obligare volentis, modò materia seu obiectum legis tantæ obligationis capax sit. Ita notauit Sotus *l.4.de iust.q.6.a.5.* Castro *lib.1.de lege pœnali cap.vlt.* Sanchez *l.6.moral.cap.4.num.64.* Exemplum habes in decretis Principum, sub pœna exilij, aut corporali, ferarum venationem prohibentium? qua de re Medina *Cod. de restit. qu.12.* Quòd si simplex pecuniaria mulcta legi adiuncta sit, partim ex materia, & fine alijsque circumstantijs: partim ex verbis legis de mente legislatoris coniectura capienda est: Sic v.gr. ex materia, & fine legis de tributis Principi præstandis, concludit Suarez *l.5.cap.14.num.12.* eam præceptiuam censeri, atque ob transgressionem præcepti, pœnam adiectam esse. Contra verò, ex materia, fine, ipsaque verborum formula colligi potest, tales leges merè pœnales esse, *Si quis deprehensus fuerit frumentum ex prouincia euehere, in tali publico loco venari, ligna cædere, &c. hanc pœnam pecuniariam soluat.*

3 His positis, est Assertio I. Leges pœnales non ita interpretandæ sunt, quasi earum transgressores in conscientia obligentur ad pœnam per se ipsos soluendam, seu actiuè exequendam. Hæc est communior DD.sententia Caiet. 2.2.*q.61. art.3.& in sum.ver.pœna*, Soti, *l.2.q.6.a.6.de iust.* Syluest. *ver.pœna, qu.25.* Nauarr. *cap.23.num.66.&* l.3.*consil. 8. de don.edit. 2.* Cordubæ *l.1.quæstionarij qu.36.* Couarru. *in 4.decret.par.2.cap.6.§.8.nu.12.* Azor. *tom.1.l.5.cap.7.q.1.* Sanchez *l.2.moral.cap.22.num.7.* Less. *l.2.cap 29.num.63.* contra Abb. *in c.dilecti, num.de arbitris,* Castro *l.2.de lege pœnali.c.8.& 9.* Nam legem humanam oportet esse hominum moribus ac naturæ congruam: Est autem valde alienum a natura & moribus hominum, quod idem cogatur esse reus, ac iudex, vel iustitiæ executor: & non rarò occulti sui criminis proditor, & accusator. Quapropter aduertit Medina *1.2.q.96.art.4.* Eiusmodi leges pœnales, quatenus præceptum continent, ad subditos dirigi, vt eas obseruent, quatenus vero pœnam siue mulctam adiungunt, præcipuè ad Iudices referri, vt eam transgressoribus imperent, exigant: quamuis etiam secundario ad subditos, vt iustæ executioni obtemperent, sicut suprà dixi.

4 Corollarium. Pœna confiscationis bonorum, quæ ipso iure incurritur, v.g. ob crimen hæresis, iuxta *l.5.& vltim. Cod. ad l.Iuliam Maiestatis*: non eo sensu intelligi debet, quasi criminosus à lege condemnatus, bonorum suorum dominio, aut possessione, ante Iudicis sententiam priuatus sit: vt ea retinere, aut validè alienare nequeat, sed fisco deferre debeat sui ipsius accusator, iudex, aut vindex. Sed sensus est, à die commissi criminis; ante omnem iudicis sententiam, bona criminosi reali obligatione, veluti vinculo, adstringi fisco: vt ad quemcumque possessorem quocunque titulo seu contractus, seu hæreditatis, aut legati perueniat: tali onere obligata maneant, quòd post iudicis sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam criminis, rescisso contractu, testamento, &c. vindicari ac fisco applicari possint, vnà cum fructibus extantibus, vel quatenus possessor inde ditior factus est. Quæ est communior sententia Caiet. Soti, Couarr. Azorij, Cordubæ. Sanch. Lessij *ll.cc.* Victor. *relect.de Indis, num.8.* Medina *Cod.de eleemosyna, q.4.in princ.* Syluest. *verb.hæresis, 1.q.6.& 8.* Nauarr. *cap.28.man.num.66.* Iacobi Simancæ de *Cathol. instit, tit.9.num.17.* Antonij Gomez *3.resol.c.vltim.* Vasq. *disp.170.cap.3.* Bannes *2.2.qu.13.ar.2.* Suarez *l.5.de leg c.5.n.9.* Molin. *tr.2.disp.95.* contra Abb. *in c.1.de constit.& in c.dilecti, de arbitris* Castro *l.2. de lege pœnali, c.10.& 12.* Quam-obrem licet in his grauissimis criminibus sententia feratur etiam in defunctum, iuxta *l.Cod. ad l.Iuliam Maiestatis. & cap.2 de præscript.in 6.* notat Gl. *verd. hæretici*, Abb. *in c.vlt.de hæret.in fine,* Couarr. *in 4.decret.p.2.c.6.§.8.n.7.* tamen iuris fictione retrotrahitur ad diem commissi criminis: fitque executio confiscationis perinde, ac si tunc sententia lata fuisset.

Illud vero hic moneo, quòd fiscus bonæ fidei possessori, *v.g.* emptori, in quem post commissum crimen à defuncto res alienata fuerat, pretium restituere teneatur, si extet: vel quatenus inde defunctus, cui fiscus succedit, ditior factus fuit, sicuti ex communi docent Simanca de *Cathol. inst. tit.9.num.29.& seqq.* Gomez *3.res.c.2.n.2.* Vasq. *disp.171.c.2.n.7.* Sanc. *cit.c.22.nu.68.* Vide etiam Nau. *l.3.cons.8. n.3. de donat.* vbi resoluit: Tametsi aliquis sciens pœnam confiscationis ipso iure ob admissum crimen incursam esse, donationem à criminoso accipiat non esse obligatum ad bona fisco reddenda, nisi à iudice repetantur. Vide Vasq. *disp. 271.cap.3.*

5 Assertio II. Leges pœnales, præsertim Ecclesiasticæ, interdum ipso facto, siue criminis commistione, ante omnem iudicis sententiam, efficiunt criminosum inhabilem ad acquirendum, vel acquisito vtendum: ita vt abstinere in conscientia obligatus sit. Quæ est communis DD. sententia Caiet. 2.2.*q.62. ar.3.* Sà *ver. pœna, num.1.* Suar. *lib.5.de legib.cap.8.* Nau. *cap.23. Man.num.67.* Rodriq. *tom.1.regul.qq.q.6.ar.16.* Castro *l.2.de lege pœn.c.5.* Molin. *t.1.tr.2.disp.96.* Exemplum habemus I. In censuris Ecclesiasticis, quæ dicuntur latæ sententiæ II. In irregularitate ob crimen. III. In canonicis impedimentis matrimonij ex crimine contractis. IV. In habilitate ad suffragium seu actiuum seu passiuum, quæ interdum ipso facto incurritur, sicut videre est apud Suar. *lib.5.de leg.cap.9.* Quamuis Sotus *libr.1.de iust q.6.a.6.ad 4.* Sanch. *l.9.de matrim.disp.30.num.2.* Molin. *cit. disp.96.* negent inhabilitatem, ad ferendum suffragium ipso facto impositam ob crimen, incurri ante iudicis sententiam. V. In inhabilitate acquirendi reditus beneficij ob neglectum officium canonicum, iuxta verba Concilij Lateranensis sub Leon. X. *Beneficiorum suorum fructus non faciat suos.* Et item *tanquam iniustè perceptos erogare teneatur.* Vel ob intermissam residentiam, iuxta Trident. *sess.23.cap 1.de reform. Eum pro rata temporis absentiæ, fructus suos non facere nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non secuta, illos sibi detinere posse.* Talis etiam pœna videri potest, quæ in Trident.Concil. *sess.24.ca.12.de reform.* prouisis de beneficio curato, vel canonicatu, aut dignitate Ecclesiæ Cathedralis decernitur: vt nisi intra duos menses, post diem possessionis adeptæ, Fidei professionem edant, *fructus suos non faciant*, atque ita docet Azor. *t.2.l.7.c.3.qu.1.* Quamuis Th.Sanchez *l.2 mor.cap.6.num.11.* existimet, opus esse Iudicis sententia, & condemnatione, vt beneficiatus ita perceptos fructus restituere cogatur. VI. In inhabilitate acquirendi dominium bonorum incertorum, quæ ex furto, rapina, vsura possidentur, & proprijs dominis restitui non possunt: ea enim pauperibus erogari debent ante omnem Iudicis sententiam, iuxta *cap. cum tu, de vsuris.*

6 Cæterum, etsi dubium esse non debeat, quin supremus Princeps, ex plenitudine potestatis, subditos ob crimen graue aut perniciosum, ipsa lege lata, absolutè spoliare possit dominio, vel iure iam acquisito, ita vt ante Iudicis sententiam teneatur reus positiuam pœnalem actionem exercere, abdicando se dominio, ac titulo acquisito, sicuti fusè ostendit Suarez *cit. lib.5.cap.5.& seqq.* non tamen satis constat, tales leges seu Imperatorias, seu etiam Pontificias hactenus tanta seueritate latas, aut vsu receptas esse. Esto enim interdum exprimatur, v. g. vt pœna priuationis, vacationis officij, aut beneficij ipso iure ac facto incurratur, plerumque tamen benignior interpretatio adhiberi potest, criminosum non statim excidere dominio siue iure retinendi officium, aut beneficium, modò illud per se vel per alium administret: sed latam postea à Iudice sententiam idem operari ob iuris dispositionem, ac si tempore commissi criminis lata fuisset, sicuti suprà dixi de pœna confiscationis bonorum. Atque ita docet Caiet. *l.c.* Couarr. *4.decret. par.2.cap.6.§.8 num.8.* Nauar. *in comment.de datis, & promissis, not. 31. num.44.* Aula *p.de censur.dub.7.* Sanch. *lib.2.moral.cap.26.* Less. *cap.35.dub.26. in princip.* Sà *verb.pœna, num.1.* Suar. *tom 1.de Relig.tr.4 libr.4. de Simon cap.43.nu.13.* vbi regulam generalem & communiter receptam tradit. *Quando aliquis per pœnam priuatur re sua, non obligatur ad executionem ante sententiam*: Et licet addatur verbum, *ipso iure*, vel *ipso facto*, accommodatur tamen pœnæ secundum capacitatem eius

7 Assertio II. Reus debet per seipsum exequi pœnam hone-

stam, & non nimis acerbam, postcaquam per Iudicis sententiam ad id condemnatus est. Ita docet S. Thom. iuncto Caiet. 2. 2. *qu.* 62. *ar.* 3. idem Caiet. *quæst.* 69. *ar.* 3. & 4. Nau. *comment.* 4. *de Regul. num.* 63. Driedo *l.* 2. *de liber. Christ. cap.* 6. Castro *l.* 2. *de lege penali, cap.* 3. Suar. *lib.* 5. *de leg. cap.* 10. *num.* 15. Salas *disp.* 15. *sect.* 7. Nam quisque subditus Superiori suo, iusta & moraliter possibilia præcipienti obedire debet. Exemplum habes primò; Si condemnatus sis in carcerem, vel in exilium; debes cò te conferre, ibique manere. Secundò, Damnatus ad mulctam pecuniariam, debet eam soluere: quamuis expectare possit, donec exigatur, teste Nauar. *cap.* 23. *num.* 66. Salas *num.* 82. Nisi iudex expresse iubeat, vt reus, sine alia admonitione pecuniam per se adferat. Idemque obseruari solet in pœna conuentionali, vt licet vna contrahentium pars eius obligationem contraxerit, non tamen soluere cogatur, priusquam altera postularit: nisi aliter conuentum sit: Qua de re Couar. *in* 4. *decret. p.* 2. *cap.* 6. §. 8. *nu.* 14. Nauar. *num.* 68. Suarez *l.* 4. *cap.* 6. *num.* 7. Vasq. *disp.* 173. *cap.* 1. *num.* 3. qui etiam Iudicis sententiam siue coactionem requirit: Sed hoc non placet. Quod enim aliquis ex libera conuentione debet, id in conscientia soluere cogitur, etiamsi iudex non iubeat. Tertiò, Reus per sententiam Ecclesiastici Iudicis obligari potest, v. g. ad abstinentiam, sui ipsius flagellationem moderatam, & non infamem, qualis consuetudo viget in quibusdam Religionibus, & officio sanctæ Inquisitionis, sicuti docent Sotus *lib.* 1. *de iust. quæst.* 6. *art.* 6. *ante resp. ad argum.* Suarez *l.* 5. *cap.* 30. *num.* 17. Vasq. *disp.* 173. *c.* 3.

Assertio IV. Reus, postquam per Iudicis sententiam condemnatus est ad pœnam mortis, mutilationis, flagellationis publicæ & infamis, debet indirectè, & per accidens cooperaris quatenus id conueniens, aut necessarium est ad publicæ iustitiæ pœnam perferendam, ne legitimæ potestati resistere videatur, ita DD. citati. Quare ad furcam damnatus scalas conscendere, ad gladium damnatus iugulum præbere debet, dixi *indirectè, & per accidens*: Nam directè in se ipsum pœnam tam acerbam, aut ignominiosam exequi non tenetur: v. g. se ipsum in publico foro flagellet, cùm id nimis à natura hominis alienum sit, adeòque præceptum moraliter impossibile. Quapropter obseruat S. Th. 2. 2. *q.* 69. *art.* 4. *ad* 2. Io: Driedo *cit. art.* 6. Castro *l.* 2. *de lege pen. cap.* 3. Sotus *l.* 5. *quæst.* 6. *art.* 4. *in fine*. Reum à iudice interdum condemnari ad agendum, nempe in mitioribus pœnis, vt pecuniam soluat, in carcerem eat: interdum verò condemnari ad patiendum, videlicet pœnas grauiores, mortis, mutilationis, captiuitatis perpetuæ, &c.

8 Sed dubitant primò: An damnatus ad venenum bibendum parere possit? Affirmat Victor. *relect. de homic. nu.* 30. Arrag. 2. 2. *quæst.* 69. *art.* 4. Sà *ver. iudicialis actus, in reo, n.* 12. Corduba *l.* 1. *quæst.* 36. Sed rectiùs alij negant, Caiet. cit. *quæst.* 69. *art.* 4. *ad* 7. *quæst.* Couar. 1. *resol. cap.* 14. *num.* 8. *in fine*. Sotus *l.* 5. *quæst.* 6. *a.* 4. Salon. *cit. quæst.* 69. *a.* 4. Sairus *l.* 7. *c.* 9. *num.* 26. Nam directa & positiua sui ipsius occisio neque iustè imperari neque iustè executioni mandari potest. Qui autem venenum sciens epotat, non minùs directè ac positiuè ad sui occisionem concurrit, quàm si liquidum, & feruens plumbum ebibat, aut ense se confodiat: Ergo, &c. Veruntamen cùm hæc res inter Doctores controuersa sit, conformare se poterit reus probabili sententiæ Iudicis, ita præcipientis: non tamen ad id obligatur, cùm sit præceptum inhumanum, & facilè aliud supplicium decerni possit.

Dubitant secundò: Vtrùm damnatus ad mortem inedia perferendam possit, aut etiam debeat recusare cibum, clanculum sibi, contra Iudicis voluntatem, subministratum? Resp. & dico. I Posse recusare: quia actiuè non concurrit ad mortem suam; sed iustitiæ amore eam fortiter perfert ac patitur, sicut docent Sotus, Sairus *ll. cc.* Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 22. Tolet *l.* 5. *cap.* 6. P. Nauar. *l.* 2. *de restit. cap.* 3. *num.* 72. contra Caiet. Arrag. Castro *locis suprà cit.* Couar. *num.* 20. Vasq. *disp.* 174. *cap.* 4.

Dico II. Posse etiam acceptare, & comedere, sicuti docent Henricus à Gandauo *in quodlibeto* 6. *q.* 26. S. Thom. *cit. art.* 4. Salon. ibidem, Sotus *loc. suprà cit.* Sà *l. c. n.* 11. contra Driedo *l.* 2. *de l. Christ. c.* 6. *dub.* 1. Quia nimis difficile est mortem oppetere, si se aliquis facilè liberare possit.

Dubitant tertiò; Vtrùm licitum sit Reo capto fuga sibi consulere? Resp. & dico I. Ante iudicis sententiam, semper licitum est Reo fugere: nisi promiserit, vel iurarit se permansurum. Est communis doctrina Couar. 1. *resol. cap.* 2. *nu.* 11. *& seqq.* Nauar. *comment.* 4. *de Regul. num.* 63. *ad* 4. Arrag. 2. 2. *q.* 69. *art.* 4. *contr.* 2. *conclus.* 1. Dried. *cit. cap.* 9. Less. *lib.* 2. *cap.* 31. *dub.* 5. Vasq. *disput.* 174. *cap.* 2. Quia ante latam sententiam nullum Reo præceptum manendi impositum est: ideoque carcer in hoc casu non se habet per modum pœnæ, sed solum per modum custodiæ: quare si negligenter custodiatur, custodum hæc culpa est: Reus autem iure ac libertate sua vtitur.

Dico II. Etiam post latam sententiam mortis vel mutilationis Reus fugere potest, proprij grauissimi periculi declinandi causa. Ita Henricus *loc. cit.* Sanctus Thom. *quæst.* 69. *art.* 4. *ad* 2. *ibid.* Caiet. Arrag. Driedo, Tolet, Couarru. *ll. suprà cit.* Syluest. *verbo, fugere*. Atque in eum finem vincula, & carceres perfringere, sicuti docent Caiet. & Driedo *ll. cc.* Nauar. *cap.* 17. *num.* 102. Sotus *lib.* 5. *quæst.* 6. *ar.* 4. Sà *num.* 9. Less. *loc. cit. numer.* 36. contra Henricum Gandauensem *cit. qu.* 26. Maiorem *in* 4. *dist.* 15. *qu.* 22. Couar. *loc. cit. num.* 14. Cui enim concessus est finis, huic etiam media ad finem necessaria concessa sunt.

Neque desunt, qui hanc fugiendi licentiam ad perpetuos carceres, ad triremes, ad seruitutem extendunt; Salon *loc. cit. concl.* 4. Suarez *l.* 5. *de legibus cap.* 10. *num.* 16. Less. *num.* 39. Quia nimis etiam dura, & à naturali inclinatione aliena videtur esse obligatio persistendi in perpetua, aut durissima captiuitate, seruitute, si facilè se Reus liberare possit. Rectè tamen id limitat Suarez, nisi quis iuramenti aut voti religione; vel speciali promissione ad permanendum sit obligatus: qua ratione concludit, Regularem iustè ob crimen damnatum ad carcerem perpetuum, fugere non posse, quia ratione voti obedientiæ tenetur Prælato obedire in omnibus, quæ sunt secundùm regulam, & accessoria ad regulam. Quod etiam respondit Nauar. *cit. comment. quartò, de regul. num.* 64. qui tamen ibi vniuersim negat; Reo post latam sententiam licitum esse ex captiuitate fugere: quæ sententia probabilis est, eamque etiam tenent Sotus *lib.* 5. *quæst.* 6. *art. quarto*. Vasq. *disp.* 174. *cap.* 1. *in fine*, & videri potest Sanchez *l.* 6. *moral. cap.* 8. *num.* 12.

Dico III. Quibus casibus Reo fugere, eiusque rei causa compedes, vel carceres effringere permissum est, alijs quoque ad id consilium, vel instrumenta illi subministrare licet; non tamen ad violandam custodiam principaliter cooperari. Ita Caietan. *cit. art. quarto, ad quæst.* 5. *ibid.* Salon. *cont.* 3. Driedo *cit. cap.* 6. Sà *num.* 9. Less. *dub.* 6. Vasquez *disput.* 174. *cap.* 3. contra Sotum *l.* 5. *qu.* 6. *art.* 4. Ratio prioris est. Quia ordinariè alteri opem ferre licet ad id, quod ab ipso rectè fieri potest. Interdum verò obstat lex specialis id prohibens; item specialis obligatio, ratione officij, impedit Iudicem, Custodem, aliosque iustitiæ ministros, quò minus Reum in hac re adiuuare possint. Ratio posterioris est Quia publicam custodiam effringere, ac violare, res per se grauis est, ac proinde soli Reo, ratione grauissimæ necessitatis suæ declinandæ, concessa; non item alijs, si id agant, vt causæ principales. Sin verò, spectatis circumstantijs aliquis agat, vt instrumentum alterius, v. gr. famulus intra custodiam, iussu heri captiui, muros perforans, puto consequenter dicendum in conscientia non esse illicitum. Quia quod aliquis per se ipsum, idem etiam per alium, tanquam instrumentum suum, efficere potest.

Neque obstat, quòd fuga illa in detrimentum Custodis cessura sit: Hoc enim Reus permittere potest, quando iure suo vtitur, *regul. ff.* 55. *Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur.* Nec obstat secundò, quòd Iureconsultus *in lib.* 1. *ff. de effractoribus* dixit: *supplicium sumendum de ijs, qui è carcere, foribus effractis, vel conspiratione facta, erumpunt.* Nam respond. I. Eum secutum fuisse sententiam non improbabilem, quæ etiam est Henrici, Couarru. *ll. cc.* Simancæ *de Cathol. instit. tract.* 16. *nu.* 28. & fauet Syluest. *verb. fugere & verb. accusatio, num* 12. peccare Reos, cùm è carcere erumpunt. Res. II. Rei fugam, carcerisve effractionem, grauem præsumptionem, ac veluti confessionem criminis præbere, ob quam iure puniri posse videatur, præterquam quòd Reipubl. intersit, tales quamuis minus noxios, aliquanto grauiùs puniri, vt publica custodia inuiolata sit.

11 Cæterùm, etsi Reo ad grauissimam pœnam damnato, secundùm probabilem sententiam, fugere licitum sit: certum tamen est, posse etiam non fugere, sed amore iustitiæ Iudicis se sententiæ conformare. Qua de re vide August. & Syluest. *v. fugere*, Caiet. *s. a.* 4. *q.* 6. Sot. *c. q.* 6. *a.* 3. Couar. *c. c.* 2. *n.* 7. Vasq. *c. disp.* 174 *c.* 4. Quin imò mortem commeritus vltro se iudici sistere, & occasionem iustitiæ exercendæ afferre non prohibetur, vti rectè docet P. Nauar. *lib.* 2. *c.* 3. *nu.* 75. Less. *l.* 2. *c.* 9. *dub.* 6. *num.* 38. Nam sicuti alius Iudici suadere potest vt publica auctoritate Reo iustam mortem decernat, ita & Reus idem suadere non prohibetur.

CAP. XVI.

DE LEGE PROHIBENTE, VEL INFIRMANTE pacta, contractus, testamenta, &c.

SVMMARIVM.

1 *Legislator supremus potestatem habet, ex iusta causa, personas aliquas ad contrahendum, testandum inhabiles reddere: item contra-*

contractui, vel testamento certam formam præscribere, quæ ad eorum substantiam pertinere debeat.

2 *Interdum lex contractui nec resistit, nec assistit, vti videre est in pacto nudo, ex quo ciuili iure actio non conceditur.*

3 *Interdum lex contractum prohibet, sed non infirmat, nec à Iudice infirmandum decernit.*

Si lex Ecclesiastica simpliciter aliquid prohibeat, nulla facta mentione infirmandi, non censetur infirmare: secus est dicendum de lege Imperiali.

4 *Interdum lex contractum aliumve actum licet per se ipsam non infirmet, tamen à iudice infirmandum decernit.*

5 *Interdum lex contractum, testamentum, &c. ipso facto, & ante omnem aliam sententiam irritum reddit; consequenter iudici iubet, vt per sententiam ita declaret.*

Talis infirmatio contractus, alteriusve actus, suaptè natura subsistentis plerumque intelligitur tantum ciuiliter, vt interim maneat obligatio naturalis, per se sufficiens ad transferendum dominium, aliosque effectus.

6 *Interdum lex plenissimè infirmat actum, v.g. matrimonium clandestinum; vt nullus inde effectus aut obligatio, ne in conscientiæ quidem foro, oriatur.*

7 *Si legislator, cum actum instituit, vel eius exercendi potestatem primitus confert, formam vel conditionem apponat, cum qua exerceri debeat, censetur forma substantialis.*

Sin verò legislator formam aliquam procedendi præcipiat obseruari ab iis, qui iam ante actus secundum substantiam exercendi potestatem habuerunt, forma accidentalis censeri debet.

8 *Sed etsi legislator exprimat, vt, tali forma non obseruata, actus inutilis sit, plerumque tamen intelligitur, vt requiratur Iudicis sententia, cassantis actum.*

9 *Si actus aliquis (puta electio, alienatio rei ad Ecclesiam pertentis) sine fraude, & iniuria vlla celebratus est prætermissa iuris solemnitate, in conscientia tutus est electus, rei Ecclesiasticæ emptor, &c. donec Iudicis rescindentis auctoritas accedat.*

1 NOtandum est I. Nullum oportere esse dubium, quin supremus Legislator, tum Ecclesiasticus, tum sæcularis ob iustam causam ad bonum publicum pertinentem, possit personas quasdam ad contrahendum inhabiles reddere, quæ, seclusa tali constitutione, adeòque naturali iure præcisè spectato, habiles essent: sicuti euenit in impedimentis matrimonij, contractu pupilli, &c. Potest etiam Legislator contractibus, & testamentis certam formam, & solemnitatem præscribere, quæ adeò ad eorum substantiam pertineat, vt absque ea contractus, & testamentum omni robore careant, etsi iure naturali præcisè spectato, firma ac valida forent: sicuti videre est in matrimonio clandestino. Denique potest Legislator contractum aliquem, iure alioquio naturali subsistentem, iusta de causa penitus prohibere, vel etiam, si ita velit, cassare, & infirmare: sicuti videre est in contractu censuali ex parte emptoris redimibili, qui licet à quibusdam Doctoribus tamquam immunis ab vsura defendatur, tamen vtroque iure prohibitus, & cassatus est, de quibus proprijs locis plura dicentur.

2 Notandum est II. Quinque fermè modis accidere posse, vt lex humana contractum vel quemuis alium actum improbet: Primò. Si lex contractum nec prohibeat, nec infirmet, nec resistat: sed solùm non assistat, atque in foro externo nullam actionem tribuat, ob litium multitudinem declinandam: qua ratione pacto nudo leges nec assistunt, nec resistunt, sicut notauit Abb. *c. quia plerique de immunit. Eccles.*

3 Secundò. Si lex prohibeat contractum, sed non infirmet, neque à iudice infirmandum decernat. *Nam multa fieri prohibentur, quæ, si fuerint facta, obtinent firmitatem*, ait Papa Innoc. III. *cap. ad Apostolicam, de Regul.* Diciturque tunc contractus validus, sed non licitus: qua ratione Clerici negotiatio prohibita est: & matrimonium tempore interdicto, vel ante publicas denuntiationes: item post votum continentiæ, aut contra fidem priorum sponsaliorum celebratum, illicitum est, sed validum. Qua de re Glos. *in reg. 64. in 6.*

Quærunt autem Doctores, si lex simpliciter prohibeat, nulla facta mentione infirmandi, vtrùm nihilominus infirmare, seu irritare censeatur? Communior & probabilior est sententia negans apud Suarez *lib. 5. de legib. cap. 25. & 29.* Glos. margin. *in l. pacta Cod. de pactis.* Nam actum prohibere, eumque infirmare diuisa sunt, & inter se separabilia: ergo vnum ex altero colligi non debet, præsertim in materia odiosa, (qualis hæc est) non extendenda vltrà proprietatem verborum. Et accommodari huc potest iuris regula 30. in 6. ex Vlpian. *ff. de regul. iuris. Semper in obscuris, quod minimum est sequimur.*

Sed obijcitur I. expressa constitutio Theodosij Imperat. in leg. *non dubium Cod. de legib. Nullum pactum, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* Et paulò post: *Quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habentur: licet legislator fieri prohibuerit tantùm, nec specialiter dixerit inutile esse debere, quod factum est.* Consentit lex *iubemus, 2. Cod. de sacrosanct. Eccl. §. sanè*, eademque Theodosij legem citat: Gregor. I. *lib. 7. indict. 2. Epistol. 7.* & refertur *causa 13. quæst. 2. cap. 13. Imperiali constitutione apertè sancitum est, vt quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint.* II. Obijcitur similis constitutio Antonini Imperat. quæ refertur. *l. 6. C. de pactis. Pactaque contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati iuris est.* III. Obijcitur *reg. 64. in 6. Quæ contra ius fiunt, debent vtique pro infectis haberi.*

Ad I. Resp. obiectionem illam conuincere, ita obseruandum esse in legibus Imperialibus simpliciter prohibentibus, ob specialem illam Theodosij constitutionem: quam tamen Gregor. Papa ad Canonicas sanctiones, aut aliorum regnorum leges non transtulit, sed solùm epistola illa explicauit, qualem vim Imperiales constitutiones habere debeant, sicuti notauit Suar. *lib. 5. de legib. cap. 9. num. 4.*

Ad II. Non desunt, qui existiment idem ab Antonino, quod posteà à Theodosio Imper. de Imperialibus legibus decretum fuisse: sed placet magis explicatio Glossæ *in cap. vlt. de pactis*, Antoninum Imper. loquutum fuisse de pactis siue promissionibus aliquid agendi contra leges, vel bonos mores, seu ciuiles, seu naturales. Quòd clarè indicat Greg. IX. *in cit. cap. vlt. Nam etiam secundùm legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis, de iure, vel de facto nullam obligationem inducit.* Veluti, si quis promittat testamentum non reuocaturum, hominem necaturum &c.

Ad III. Resp. Quòd regula illa nimis generalis sit, multasque intelligentias & limitationes admittat, sicuti videre est in Glos. adiuncta, & apud Suarez *cit. c. 29. num. 5.* Qui rectè aduertit, dictam regulam Iudici præscribi: cuius proinde officium est inspicere, contra quale ius, & qua ratione contra illud actum sit: vt intelligat validumne, an inualidum pronuntiare debeat.

4 Tertiò accidere potest, vt lex actum vel contractum aliquem per seipsam non infirmet, sed per sententiam iudicis infirmandum decernat. Idque ordinariè ita censendum erit, si lex vtatur verbis ad iudicem propriè spectantibus, *rescindatur, infirmetur, annulletur*; neque aliud adiungat, ex quo maior vis legis intelligi possit. Puto autem in corpore iuris ciuilis raras reperiri huiusmodi leges: sed plerasque esse sententiæ latæ, non tantùm ferendæ, propter suprà cit. Constitutionem Theodosij.

5 Quartò igitur accidere solet, vt lex contractum, testamentum, aliumve actum ipso facto, & ante omnem iudicis sententiam irritum reddat; consequenter verò iubeat iudici, vt talem etiam per sententiam declaret. Neque tunc ad propositum nostrum refert, vtrùm actus ille etiam prohibitus sit, ideòque in pœnam criminis rescissus: an non prohibitus, ideòque non ob culpam, sed ob aliam causam infirmatus, seu irritatus.

Huiusmodi leges illæ censeri debent, quæ vel expressè decernunt, contractum ipsum ipso iure, ipso facto, ante omnem iudicis sententiam, &c. irritum esse: vel aliud quippiam adiungunt, ex quo minùs id intelligi possit: v.g. nullam ex eo obligationem nasci, nullam actionem competere, sed datum restituendum esse: dominium non transferri, &c.

6 Est autem diligenter hic aduertendum, legem contractui, &c. duobus modis resistere, eumque infirmare posse, nimirum, vel tantùm ciuiliter, vel etiam naturaliter. Tunc lex contractum ipso facto infirmare dicitur ciuiliter tantùm, si relicta eius obligatione naturali, neque impedita dominij translatione, actionem tamen in externo foro non tribuit, imò per iudicis sententiam contractum, iuris quadam fictione, adeò infirmandum iubet (omni eius effectu, fructu, quem contrahens inde perceperat, rescisso) ac si ab initio nullus, siue infectus fuisset, ad eum modum, quo suprà de bonorum confiscatione dictum fuit. Atque hoc sensu arbitror cit. *l. Non dubium* à Theodosio latam fuisse, sicut etiam notauit ibid. Gloss. margin. *ver. pro infectis*, & Suarez *lib. 5. c. 28.* Exempla verò specialia multa afferri possunt. Sic enim ludus alearum infirmatur, sic contractus cum pupillo celebratus, sic testamentum minùs solemne, sic vltima voluntas mulieris secundas nuptias sortitæ, & bona ex primo matrimonio obuenientia, non eiusdem matrimonij liberis suis, sed alijs relinquentis, iuxta *leg. 3. Cod. de secundis nuptijs.* Sic alienatio prædij dotalis, etiam consentiente vxore à marito facta Institut. *Quibus alienare non licet.* Sic pœna sponsalibus adiecta, teste Sanchez *lib. 1. de matrim. disp. 31.* Sic donatio vltrà 500. solidos facta sine insinuatione apud Iudicem; sic contra-

ctus graui metu initus, &c. per iudicem cassari debent, modo explicando. De quibus omnibus proprijs locis.

Alter verò, isque in ordine nostro quintus, atque plenissimus infirmandi modus est, si lex seu ciuilis, seu Ecclesiastica contractum, vel quemuis alium actum, ipso facto & ante omnem Iudicis sententiam, tam ciuiliter, quàm naturaliter irritam reddat, vt nullus inde effectus, vel obligatio, ne in conscientiæ quidem foro, oriatur. Sic leges canonicæ infirmant matrimonium clandestinum, vel initum ex metu graui, vel cum impedimento dirimente. Item professionem in Religione factam ante xv. ætatis annum completum, vel ante exactum annum probationis, per Trident. Constit. *sess. 25. capit. 15. de regul.* Lex ciuilis verò pari modo infirmat, v.g. contractum pupilli cum tutore celebratum, vt neque naturalis obligatio inde oriatur, iuxta Gloss. communiter receptam *in leg. 1. C. de inut. stipulat.* & colligitur *ex leg. pupillus, ff. de auctor. tutorum*, & docet Sanch. *lib. 6. de matrim. disp. 38. n. 25.* Molin. *tract. 2. disp. 225.*

7 Quæri solet hic: Quibus indicijs, aut regulis cognosci debeat, vtrùm forma seu conditio, quam lex præscribit, substantialis sit; ita, vt nisi illa obseruetur, actus irritus existat, an verò tantùm accidentalis? Mihi placet doctrina Suarez *lib. 5. c. 31. num. 8.* Si Legislator, cùm actum instituit, vel eius exercendi potestatem primitus confert, conditionem, vel formam apponat, cum qua exerceri debeat, censetur forma substantialis. Exempla habemus, I. In formis Sacramentorum, ex Christi Domini institutione, requisitis. II. In formis sacramentalium, puta benedictionum, consecrationum, ex Ecclesiæ institutione requisitis, de qua re idem Suarez *c. 32. num. 36.* III. In iurisdictione alicui sub certa forma, vel procedendi modo delegata, nam tunc forma, non datur Iudici, potestatem iam habenti; sed ipsi iurisdictioni veluti limitatio adiungitur, quam si commissarius, seu delegatus prætermittat, excedit limites commissæ potestatis, nihilque efficit: qua de re videri potest Gl. *in Clem. 1. ver. imbibentes, de iure patronatus.* Nau. *c. 27. n. 37.* Suar. *c. 31. num. 9.* Quare, si Papa tibi committat, vt hominem post trinam monitionem excommunices, censeri poterit forma & conditio substantialis: quamuis in Iudice ordinariam potestatem habente accidentalis tantùm sit, cuius prætermissio excommunicationem illicitam, non inualidã reddit, argum. ducto per sensum contrarium *ex c. Romana, de sentent. excommunic. in 6.* iunct. Gloss. *ver. iniustas*, & docet Couarr. *in c. alma, p. 2. §. 9. num. 7. & 8.* Auila *p. 2. c. 5. disp. 1. dub. 9.*

8 Sin verò legislator formam aliquam, vel modum præcipiat obseruari ab ijs, qui iam antea actus, secundùm substantiam, exercendi potestatem habuerunt, forma accidentalis tantùm censeri debet: Nisi exprimat, velle se, vt tali modo, seu forma non obseruata, actus inutilis sit, pro infecto habeatur, vel aliquid simile adijciat, ex quo eius mens cognosci possit.

9 Hoc ipso tamen casu dubitari potest; Vtrùm id intelligendum sit etiam in conscientiæ foro, & ante omnem Iudicis sententiam, an posteaquam Iudex contractum, aliumve actum, vnà cum effectu eius, penitus iuxta legem cassauit? Respondendum videtur; Si neque ex materia legis, neque ex verbis, quibus legislator vsus fuit, satis appareat, mentem eius fuisse, actum etiam in conscientiæ foro irritum reddere, adeòque perseuerante dubio, posteriorem, tanquam benigniorem legis sensum, præferendum esse. Atque ex hoc principio faciliùs defenditur doctrina Abbat. *c. quia plerique num. 31. de immunit. Eccles.* Innoc. ibid. Syluest. *ver. alienatio, qu. 13.* Nau. *de spol. Cleric. §. 2. num. 6.* Rodriq. *to. 1. regul. quæst. 27. art. 10.* Sã *ver. contractus num. 1.* Si actus, vel contractus (puta electio, alienatio rei ad Ecclesiam, ad Minorem pertinentis) sine cuiusquam fraude, iniuria, celebratus sit, prætermissa iuris solemnitate; in conscientia tutum esse, qui electus est: vel qui rem Ecclesiæ, Minoris emit, donec iudicis rescindentis auctoritas accedat.

CAP. XVII.

DE LEGE CÆSAREA INFIRMANTE VLTIMAS defunctorum voluntates non solemnes.

SVMMARIVM.

1 *Ciuilium Legislatorum vltimas minus solemnes voluntates cassantium intentio fuisse videtur, illis resistere ciuiliter tantùm, relicta interim obligatione naturali, quamuis inefficaci, quippe quæ per exceptionem ciuilis constitutionis elidi possit.*

2 *Iudex in externo foro hereditatem adiudicare debet heredi ab intestato, eumque liberum pronunciare à soluendis legatis ex testamento minus solemni; licet certum sit, aliam fuisse testatoris voluntatem.*

3 *Neque in conscientiæ foro heres ab intestato soluere tenetur legata ex testamento imperfecto: ijs semper exceptis, quæ ad pias causas sunt.*

4 *Si heres in testamento non solemni institutus, vel legatarius rem sibi relictam sine vi, & fraude nactus est, ius retinendi habet, donec ciuili condictione indebiti ab ipso repetatur.*

5 *Si heredis fidei defunctus commiserat, vt aliquam rem alteri tradat, absque alia solemnitate obligationem contrahit.*

6 *Idem homo vnius testamenti tamquam minus solemnis cassationem petere, & postea ex alio minus solemni hereditatem, vel legatum capere non prohibetur, si nihil contra ipsum opponatur.*

7 *Heres institutus in testamento minùs solemni, non potest occulta compensatione vti, si hereditas in externo foro heredi ab intestato adiudicata est.*

8 *Forum externum, si iustum est, non repugnat foro conscientiæ.*

QVæ superiori *cap. summatim dicta sunt*, pleraque longiorem, propriamque discussionem requirunt, alibi faciendam: hoc autem loco animus est, traditæ doctrinæ praxim in vltimis voluntatibus, velut in paradigmate ostendere. Quæstio celebris est. Si certò constet, heredem vel legatarium à defuncto institutum fuisse in testamento minus solenni, id est, destituto ea forma siue solemnitate, quam ciuilia iura requirunt, vtrùm nihilominus hereditatem, vel legatum accipere, aut petere possit, & vtrùm heres ab intestato illi dare, vel relinquere debeat.

Prima sententia est Abb. *cit. cap. quia plerique, n. 43.* & in repet. *cap. cum esses, n. 8. & 15. de testam.* Medin. *in fine q. 33. de restit.* Leges ciuiles cassantes testamenta minus solemnia, fundari in præsumptione commissæ fraudis, quare si constet, eam fuisse testatoris voluntatem, nullamque interuenisse fraudem, tunc hereditatem siue legatum omni iure tam ciuili, quàm naturali debitum esse, ob generalem regulam, *Leges in præsumptione fundatas vim suam amittere, si de contraria veritate constet.*

Altera sententia est Molinæ *tom. 1. tr. 2. disp. 81.* Canisij *in regul. 13. in 6. & aliorum*, Ciuilium legislatorum mentem non fuisse, testamentis minus solemnibus resistere: sed solùm non assistere, siue in externo foro actionem denegare, ad eum modum quo super *c. de promissione simplici*, seu pacto nudo dictum fuit. Quare dicendum est, ait Molina, heredem ab intestato, qui sibi persuadet, vel merito persuadere debet, voluntatem testatoris fuisse illam, quæ in testamento minus solemni explicatur, mortaliter peccare, si vel petat sibi adiudicari hereditatem alteri relictam: vel non soluat legata alijs relicta, probatque *ex leg. vlt. C. de fideicom.*

Tertia sententia est Couar. *in c. cum esses, num. 7. de testament.* Vasq. *in moral. tr. de testament. c. 3. num. 4.* Salas *disp. 16. sect. vlt. n. 52.* Ciuilium legislatorum mentem fuisse, ad euitandas fraudes, quæ sæpè in vltimis voluntatibus contingere solent, penitus auferre ab hominibus potestatem testandi, præter formam siue solemnitatem ciuilibus legibus præscriptam; vt proinde testamenta, vel codicilli non solemnes, omni iure, etiam naturali, pro infectis haberi debeant: ex quibus nemo relictam sibi hereditatem, legatumve, seu in externo, seu in conscientiæ foro exigere, vel accipere possit, illis exceptis, quæ ad pias causas pertinent, quippe quibus lex ciuilis nihil præiudicij afferre potest.

1 Quarta sententia est Soti *lib. 4. de iust. q. 5. ar. 3.* Bannes *2. 2. præambulo ad q. 62.* Sã *ver. contractus n. 1. vers. hereditas, num. 32. ver. testam. nu. 3.* Victor. apud Molin. *l. cit.* & aliorum apud Couarr. *loc. cit. n. 10.* Ciuilium Legislatorum mentem fuisse, testamentis, alijsque vltimis voluntatibus minùs solemnibus resistere tantùm ciuiliter, tollendo actionem obligationemque ciuilem, relicta tamen obligatione naturali, licet aliquantulum inefficaci; quippe quæ exceptione ciuilis constitutionis elidi potest.

2 Hanc ego quartam sententiam probabilem, & in praxi expeditam ac tutam esse iudico; & secundùm eam tria assero. I. Si controuersia hæc ad forum ciuile deferatur, Iudex debet hereditatem adiudicare heredi ab intestato, eumque liberum pronunciare à soluendis legatis ex testamento imperfecto: etiamsi constet contrariam fuisse testatoris voluntatem. Est contra 1. & 2. sententiam, sed probatur. Iudex non de legibus, sed secundùm leges iudicare debet, iuxta *cap. 3. dist. 4.* ex August. *cap. 31. de vera relig.* Imperfectum autem testamentum secundùm leges nullum est, *§. ex eo, Institut. Quibus modis testam. infirmetur, & C. de testam. Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti nolumus. & l. hac consultissima, C. eod. non subscriptum à testibus, & non signatum testamentum pro infecto haberi conuenit.* Ergo Iudex ita iudicare debet.

3 Dico II. Neque in conscientiæ foro heres ab intestato tenetur relinquere hereditatem, vel soluere legata ex testamento minùs solemni, ijs exceptis, quæ ad pias causas sunt. Est itidem contra 1. & 2. sententiam; sed præter alios traditur à Suarez

rez

rez. *lib. 3. de leg. cap. 32. n. 7.* & sequitur ex priore assertione. Nam Iudicis sententia vt iusta sit, non debet repugnare iuri naturali: repugnaret autem iuri naturali ea Iudicis sententia, per quam hæres in conscientia legata, v.g. soluere efficaciter obligatus, ita vt nulla exceptione se tueri posset, à solutione liber pronuntiaretur: Ergo hæres non est in conscientia obligatus. Quare est hæc generalis regula: *Qui in foro externo iustæ & receptæ legis beneficio se tueri potest, quò minus soluat: is neque in conscientiæ foro de ea re conuentus, soluere ex iustitia obligatus est.*

4 Dico III. Si hæres in testamento minus solemni institutus vel legatarius rem sibi relictam absque vi, & fraude nactus fuit, ius retinendi habet, donec ciuili condictione indebiti (idest, tanquam ciuiliter non debitum) ab ipso repetatur. Est contra tertiam sententiam, sed præter alios traditur à Soto, Sà *ll. cc.* Nau. *lib. 3. cons. 1. de test. edit. 2.* & videri potest Syl. *ver. hæreditas, q. 7.* Ratio autem est, quia manet obligatio naturalis, quæ per se sufficiens est ad dominium transferendum. Cui doctrinæ consentit Gl. *in l. cùm quis, C. de iuris & facti ignorantia, & Legistæ Instit. de actionib. §. de constituta;* cùm aiunt legatum ex testamento imperfecto, cùm naturaliter debitum sit, per constituti simplicem promissionem firmari, vt actionem pariat, etiam in ciuili foro.

Ad 1. sentent. fundamentum respondeo: Legem, quæ ex generali præsumptione fraudis interdum interuenientis, tanquam causa impulsiua, aliquid decernit, non cessare, etsi in casu particulari omnis suspicio fraudis absit: sed eam tantùm legem in præsumptione fundatam esse, & cognita veritate cessare, quæ statuit, ac iubet Iudici, vt, secundùm fraudis præsumptionem à iure factam, in quouis particulari casu sententiam ferat, vt infrà … dicam. Lex autem Cæsarea infirmans testamentum minus solemne prioris, non posterioris generis est.

5 Ad 2. sentent. Fundamentum Respond. *Lege illa vlt. C. de fideicom.* hoc specialiter constitutum esse, si hæres fateatur suæ fideicommissum à defuncto, vt hereditatem vel legatum alteri restituat, ciuili quoque iure ad id cogendum esse. Eademque ratio est, si id per duos testes probari possit, sicuti notauit Sà *verb. testamentum, num. 14.*

Ad 3. demum sententiæ fundamentum patet responsio ex dictis, Leges Cæsareas testamentis minùs solemnibus resistere ciuiliter tantùm, & non naturaliter.

6 Corollarium I. Idem homo modò vnius testamenti, tanquam minùs solemnis, cassationem petere potest; vt ipsemet ab intestato succedat: Aliàs verò, si ipse institutus sit, vel ei quippiā relictum in testamento minùs solemni hereditatem, vel legatum capere & retinere potest, si nihil contra eum excipiatur. Hæc enim duo, licet ex diuersis, tamen non oppositis principijs oriuntur. Nam priùs illud testamentum oppugnauit, & cessari fecit, ob beneficium legis ciuilis, quæ talia testamenta à Iudice infirmanda esse decreuit. Ex altero autem minùs solemni testamento hereditatem, aut legatum cœpit, secutus voluntatem defuncti, secundùm iuris naturalis æquitatem, si hæres non opposuit beneficium legis rescindentis, quippe quod ijs tantum prodesse debet, qui eo vtuntur.

Confirmatur à simili: Si minor xxv. annis absque tutoris auctoritate contraxit, potest excipere, & opponere beneficium legis ciuilis, quò minus contractum seruare teneatur: Porrò, si idē homo temporis progressu, cum ætate maior factus est, similiter contractum ineat cùm minore, non prohibetur ab ipso petere, & accipere solutionem, si is nulla se exceptione legis defendat. Ratio horum est: Quia leges ciuiles infirmantes contractum pupilli, vel minus solemne testamentum, non omninò auferunt obligationem naturalem; quamuis reddant minus efficacem, dum beneficium exceptionis tribuunt: Sin verò pars vna nihil excipiat, aut opponat, altera iure naturali vti non prohibetur: quæ doctrina pleniùs intelligetur *lib. 3. tract. 4. c. 9. n. 5.*

7 Corollarium II. Non arbitror probabilem sententiam esse, quam defendere videtur Molina *tom. 1. tract. 2. disp. 81. §. quòd si hæc fuit.* Hæredem in minus solemni testamento institutum, legatarios item ac fideicommissarios in eo nominatos posse occultam compensationem accipere, si hereditas in exteriore foro hæredi ab intestato adiudicetur. Si enim iusta fuit Iudicis sententia hereditatē heredi ab intestato adiudicantis, sequitur quod heres ab intestato ius habeat eam accipiendi possidendique. Si autem heres ab intestato hereditatē iustè possidet, sequitur, quòd heres minus solemniter institutus, ac legatarius iniuriam illi inferant, siue iure acquisito spolient, quando hereditatem, aut partem hereditatis illi clam auferunt. Quòd autem Iudex iustè iudicet infirmando testamentum non solemne, suprà probatum est. Et confirmatur: Quia Iudex in quæstione inter Doctores controuersa debet consuetudinem, seu stylum curiæ sequi: cùm consuetudo sit optima legum interpres: imò verò stylus curiæ ius facit. Est autem communis praxis tribunalium, saltem in Imperio, vt testamenta non solemnia cassentur, & hereditas adiudicetur hæredi ab intestato, ergò id iustè fit, & consequenter hæredi ius acquiritur. Interim fateor, si stylus alicuius curiæ esset, vt hæreditas conferretur secundùm voluntatem defuncti, etiam ex testamento non solemni, tunc cessante scandalo, posse institutum hæredem, vel legatarium clanculum accipere, quod sibi defuncti voluntate relictum esse, indubitatè persuasum habet, esto, in externo foro id probari non possit. Quia quando in externo foro alicui causa abiudicatur solùm propter defectum probationis, tunc pars litigans, si veritatem perspectam habeat, non tenetur se in conscientia conformare sententiæ, nisi propter scandalum vitandum. Alioquin verò si causa aperta sit, nullaque probatione indigens, tunc Iudicis sententia, si iusta sit, iuri naturali, ac conscientiæ repugnare non potest, vt per se patet. Quamobrem hanc regulam dare possumus, *Quod forum externum, si iustum est, non repugnat foro interno conscientiæ, nisi propter defectum probationis, adeòque per accidens ob ignorantiam.* Id etiam tradidit Sanchez *lib. 1. moral. c. 10. num. 8. & lib. 7. cap. 25. num. 8.*

CAP. XVIII.

DE INTERPRETATIONE LEGUM.

SUMMARIUM.

1 *Legis interpretatio alia est necessaria, alia doctrinalis tantùm. Illa vel est generalis, siue erga omnes subditos; eiusmodi interpretatio ad Legislatorem siue Principem pertinet: vel est particularis, quæ ad inferiorem iudicem spectat.*

2 *In dubio præsumptio esse debet pro lege cōmuni, quod verò communi iure deficit, aut exorbitat, strictè interpretandum.*

Correctio legum, quantum fieri potest, vitari debet.

Exceptio à regula firmat regulam in alijs.

3 *Leges pœnales, & aliæ, quæcunque odiosæ sunt, strictam interpretationem postulant.*

Verba legis pœnalis intelligenda sunt cum effectu.

4 *In legum interpretatione potiùs adhærendum est menti, quàm verbis legislatoris.*

5 *In dubio verba legis, alteriusue dispositionis decipi debent secundum communem acceptionem, quæ etiam proprietati præferenda est.*

6 *Propria verborum interpretatio eligenda potiùs est, quàm impropria; nisi ad hanc recurrere necessitas cogat.*

7 *Lex generaliter, vel indefinitè loquens omnia significata propria comprehendere censetur.*

Enunciatio indefinita in cōmuni locutione æquiualet vniuersali.

8 *In materia fauorabili, ac nemini præiudicante, nisi quid obstet, vltra communem & vsitatam verbi acceptionem interpretatio fieri potest.*

9 *Interdum lex vltra verborum significationem, ob rationis identitatem, extenditur ad alios casus & personas, si præsumi possit Legislatoris mentem fuisse eos etiam comprehendere.*

Talis extensio ob similitudinem rationis fieri non debet in legibus odiosis, nisi necessitas cogat, ad seruandā iustitiam legis.

10 *Statutum de vno correlatorum censetur etiam statutum de altero. Quando duo in iure æquiparantur, quod de vno constituitur, de altero etiam constitutum censetur.*

11 *Lex interpretans non minus obligat, quàm interpretata.*

Si iudex casum controuersum in iure decisum non habeat, à similibus argumentum ducere, & ita ius dicere debet.

1 Notandum est primò: Lex alia est communis, alia limitans, alia exorbitans, alia corrigens. Iterùm alia lex est fauorabilis, alia odiosa, & interdum pœnalis.

Lex communis dicitur, quæ vti verbis, ita & sensu vniuersa cōplectitur, & vniuersorum respectu. Lex limitans, per quam à communi lege exceptio fit, vt in certo casu locum non habeat. Exorbitans, quæ à communi lege, ob fauorem causæ, vel personæ, aliquos eximit, diciturque ius speciale, ac priuilegium. Differunt igitur lex limitans, & exorbitans, quod illa à communi iure certū casum excipiat comparatione omnium, hæc verò certum duntaxat personarum genus à lege communi simpliciter eximat.

Correctoria autem lex dicitur, per quam ius commune, vel in totum, vel ex parte simpliciter aboletur. Nam lex noua veteri derogat, si simul stare non possint.

Lex fauorabilis vocatur, quæ in personæ, vel Communitatis fauorem lata est: Lex odiosa, quæ in detrimentū personæ, vel personarum generis lata est. Lex pœnalis, quæ pœnam transgressori decernit. Etsi autem omnis lex pœnalis, odiosa sit, saltem formaliter, quà talis: (nam sæpè lex pœnalis, quatenus vergit in

vtilitatem animæ in fauorem Ecclesiæ, vel boni publici, inter fauorabiles numerari potest, teste Syl. ver. lex, q. 19. Non tamen vice versa, omnis lex odiosa etiam pœnalis est. Præterea, an lex fauorabilis sit, necne, æstimari debet ex principali intentione legislatoris, verùm ea fuerit, vt alicui gratiam, & fauorem præstaret, licet secundariò in alicuius damnum cederet. Nam ex primario fine consideranda est dispositio.

Notandum secundò: Interpretatio est verbi, vel sententiæ obscuræ per aliud declaratio, teste Carbone lib. 11. de leg. disput. 1. Legis autem interpretatio alia necessaria est, alia non necessaria: iterùm vel generalis, vel particularis est. Generalis ac necessaria interpretatio legis ad ipsum Legislatorem, eiusque successorem pertinet: habet enim & ipsa legis vim. Quare eiusdem est legem authenticè interpretari, cuius & condere, sicuti constat ex l. 9. & seq. C. de legib. c. per venerabilem. Qui filij sunt legitimi, & c. inter alia, de sent. excom. ibi. vt vnde ius prodijt, etiam interpretatio procedat. Quamobrem in l. 1. ff. de const. Principum, inter modos ferendi leges numeratur, quod Princeps cognoscens decreuit, videlicet dando definitiuam sententiam ait Gl. Et in l. vlt. C. de leg. Si imperator partibus sententiam dixerit, omnes omninò Iudices sciant, hanc legem non solùm illi causæ per quam producta, sed & omnibus similibus. Particularis & necessaria legis interpretatio ad Iudicem etiam inferiorem spectat. Nam Iudex est iuris interpres in causa dubia: Nisi ardua sit, vt eam ad Principem remittere necesse sit. Dicitur autem hæc iudicialis interpretatio necessaria: quia iuxta eam iudex fert sententiam, cui parere oportet, tanquam vim habenti particularis legitimi præcepti. Interpretatio non necessaria, sed doctrinalis, siue scholastica propria Doctorum est, quæ coniecturam adfert, non necessitatem: nisi sit omnium Doctorum consensus.

His consentit Doctrina Abb. in c. 1. n. 18. de postul. Prælat. vbi ponit quatuor species interpretationis. Vna est à Principe, & hæc necessaria ac generalis. Altera à consuetudine habente vim legis, quæ itidem necessaria, & generalis est comparatione eorum, apud quos consuetudo viget. Tertia à Iudice: necessaria quidem, sed particularis, idest tantùm in ordine ad partes: nam alij non tenentur interpretationem sequi. Quarta est doctrinalis, non necessaria. Vide etiam Suar. lib. 6. cap. 1. de legibus.

2 His ita positis, variæ regulæ ex Doctoribus subijciendæ sunt: Primò. In dubio fauor, & præsumptio esse debet pro lege communi: neque sine necessitate ab ea recedendum est. Quòd verò à communi iure deficit, vel exorbitat, strictæ interpretationis esse oportet, neque producendum ad consequentias, iuxta l. 14. ff. de leg. & leg. 1. ff. de const. Princep. & reg. 28. in 6. iunct. Glos. Correctio quoque legum non facilè præsumenda est sicuti indicatur in c. Ecclesia, 2. de elect. & in l. præceptum, C. de appellat. Quicquid in posteriore lege specialiter non fuerit expressum, id veterum legum, constitutionumque regulis relictum esse, intelligendum est. Quapropter si constitutio Principis posterior sit prioribus contraria, ijsque derogare videatur, videndum est, vtrùm per casuum diuisione, aliamue interpretationem conciliari possint. Nam iura iuribus concordare debent, eorumque correctio, quatenus fieri potest, vitanda, c. cùm expediat de elect. in 6. Lex limitatoria verò, si certum casum communi lege excipiat, confirmat potiùs eandem in reliquis, iuxta dictum Gl. in leg. 5. ff. de leg. Exceptio à regula firmat regulam in alijs. 3. Lex quoque pœnalis, & omnis alia odiosa in dubio strictè interpretanda est, nec facilè extendenda vltrà casum, vel personas expressas, sicut constat ex l. 42. ff. de pœnis. Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius, quàm exasperandæ. Consentit reg. 49. in 6. In pœnis benignior est interpretatio facienda. Et regula 15. in 6. Odia restringi & fauores conuenit ampliari. Vide Nauarr. in c. interpret. d. 2. de pœnit.

Ea propter verba legis pœnalis intelligi debent cum effectu, teste Gl. in c. hæc autem verba, d. 1. de pœnit. v. g. si censura canonica, vel irregularitas homicidæ decreta sit, eam non incurret, qui occidendi proposito facinus aggressus est, nisi etiam effectus mortis sequatur: Item, qui actum, v. g. contractum inualidè celebrat, non videtur incurrere pœnam decretam contrahenti, nisi verba legis prohibentis aliud expressè significent, qua de re videri potest cit. Gloss. c. hæc autem verba, ibid. Nauarr. & in c. interpretatione, ead. d. 1.

4 Secundò: In legum interpretatione potiùs sequenda est mens Legislatoris, quàm verba iuxta l. 27. ff. de legib. Scire leges non est earum verba tenere; sed vim ac potestatem. Et l. scire, §. aliud ff. de excusat. Sed etsi maximè verba legis hunc habeant intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult. Ratio est quia mens, & voluntas legislatoris est veluti spiritus & anima legis, vnde omnis vis obligandi per verba, tanquam instrumentalia signa prouenit. Hinc Papa Cælestinus in c. humanæ aures, 22. q. 5. Non debet aliquis verba considerare, nudè & simpliciter, sed intentionem ac voluntatem: quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni. Idem habetur in c. in his, de verbor. signific. Vlpian. quoque in l. 30. ff. de leg. ait. Fraus legi fit, vbi quod fieri noluit, fieri autem (expressè) non vetuit, id fit: & quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας (id est, verbis expressum à mentis conceptu) hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit. Consentit l. non dubium, C. de leg. Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. Porrò mens, & voluntas legislatoris partim ex materia legis, partim ex circumstantijs, præcipuè verò siue causa, siue ratione legis ferendæ intelligi poterit. Quò pertinet iuris regula 67. ff. Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est. Et illud S. Hilarij lib. 4. de Trin. quod refertur in c. intelligentia de verbor. signific. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed sermo est rei subiectus, siue inseruiens. Sic Apost. 1. Cor. in illo Deut. dicto, Non alligabis os bovi trituranti, considerato fine ac proposito Legislatoris; Numquid de bobus cura est Deo? spreta proprietate litteræ intelligentiam, ac veluti spiritum legis ante tulit. Finis autem ac intentio Legislatoris plerumque in prooemio præponitur: in Principum verò rescriptis ex postulatione cognoscitur: nam interrogationi responsio consentit. Adde quod dicitur in l. 24. ff. de leg. Inciuile esse nisi tota lege perspecta, vna eius particula proposita, iudicare, vel respondere: Sed textus ipse sermonis à præcedentibus, & consequentibus considendus est, vt videamus, cuinam sententiæ ex pluribus quæ se ostendant, ferat suffragium, ait S. August. lib. 3. de doctrina Christiana, c. 2. Vide Nauar. lib. 5. cons. 6. num. 9. de hæretic. edit. 2. Syl. verb. lex, q. 16. 17. Azor. to. 1. lib. 5. cap. 16. q. 9. Rebel. in præl. inst. quæst. 6.

5 Tertiò: In dubio, si aliud nil obstet, verba legis alteriusue dispositionis intelligenda sunt secundùm communem vsum, & acceptionem, quæ etiam proprietati præferenda est, sicuti docent Legistæ in cit. l. non dubium, Bartol. in l. Labeo, ff. de suppell. legata. Canonistæ in prooemio Decret. vbi Abb. Panorm. & in cap. inter corporalia, num. 17. de translat. Episc. Alph. à Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 7. docum. 1. Suarez lib. 6. de leg. cap. 1. num. 9. Sà verb. interpretatio, num. 15.

6 Deinde verò propria verborum significatio anteponenda est impropriæ, iuxta l. non aliter ff. de legat. 3. & tradit Nauar. in Gloss. cap. hæc inter verba, d. 1. de pœnit. num. 10. Et verba ad improbos sensus trahi non debent, nisi ratio vel necessitas cogat. Qua de re Abb. in cap. ad audientiam, num. 2. de decim. Quatuor autem autem potissimùm causæ sunt, quæ vel à communi, & vsitata, vel à propria verborum acceptione recedere cogunt: I. est, quàm suprà dixi, si de mente Legislatoris aliunde certior coniectura accipi possit, arg. cit. l. 69. de legat. 3. Non aliter à significatione verborum recedi oportet, quàm cum manifestum est aliud sensisse testatorem. II. Si significatio verbi vsitata, vel propria absurditatem contineat: Nam, vt dicitur in l. 18. ff de legatis, Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur. Et in leg. seq. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. Vide Sylu. quæst. 20. III. Si lex secundùm propriam verborum acceptionem repugnaret, ac derogaret antiquioribus iuribus, trahenda potiùs est ad significationem impropriam, sicuti docet Abb. c. causam quæ, num. 1. de rescript. Gutierez lib. 3. pract. qq. q. 15. n. 34. Sanch. lib. 1. de matr. disp. 17. n. 6. Quia correctio iurium inuehenda non est, nisi necessitas cogat, arg. l. præcipimus; in fine, C. de appellat. Hanc autem doctrinam benè explicat Suar. lib. 6. c. 27. n. 11. tunc veram esse, si significatio impropria sit etiam in communi, vel saltem iuridica vsurpatione: cuius exemplum habes in c. olim, iunct. Gl. vlt. Abb. c. vlt. de sent. & re iudic. Alioquin verò à propria & communi significatione verbi recedendum non videtur, nisi ex legis abrogatione aliud absurdū seu incommodum sequatur. IV. Si recepta consuetudo aliter legem interpretetur, ea interpretatio præferenda erit, iuxta l. 22. ff. de legib. Minimè sunt mutanda, quæ interpretationem certam semper habuerunt, & l. 37 ff. eod. Si de interpretatione legis quæratur in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retrò in eiusmodi casibus vsa fuit. Optima est enim legum interpres consuetudo: consentit c. cùm dilectus. de consuetudine. Eademque ferunè, quæ diximus, in testamenti dubij interpretatione locum habere debent, vti videre licet apud Clarum lib. 3. recep. q. 76. vbi ait, in primis considerandum, quænam fuerit mens & voluntas testatoris: deinde mos regionis in qua versatus est: præterea qualitas personarum, charitas & necessitudo. Item ex præcedentibus & consequentibus verbis conijciendum, quid testator senserit: & si vna parte testamenti reperiatur verbum ambiguum, interpretandum est eo sensu, quo clarè positum reperitur in altera testamenti parte. Denique in dubio præsumi debet, mentem testatoris conformem fuisse dispositioni iuris, præsertim particularis loci, cuius iurisdictioni testator subiectus erat.

7 Qua-

7 Quartò: Lex generaliter, vel indefinitè loquens omnia significata propria comprehendere censetur. Nam *verba generalia generaliter accipienda sunt*, aiunt DD. *in l. 1. ff. de legatis præstandis, & in l. prospexit, ff. qui & à quibus manumis.* Et, *vbi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus*, ait Bartol. *in l. de pretio ff. de Publiciana, &c.* Quare rectè notat Suarez *lib. 6. c. 2. n. 3.* Enunciationem legis indefinitam, ob sui indifferentiam, & communem loquendi modum, æquiualere vniuersali: quòd non tantùm de affirmatiua, sed multò magis de lege negatiua ac prohibente accipiendum est; quandoquidem *negatio quicquid post se repetit, tollit, eiusque oppositum adstruit*: quamobrem à Dialecticis *malignantis naturæ* esse dicitur.

8 Cæterùm, cum duplex sit significatio propria; vna naturalis siue communis: altera ciuilis, & quasi propria artis iuridicæ: v.g. vocabulum *mors* apud Iurisconsultos non tantùm naturalem, sed etiam ciuilem mortem significare solet: & nomen *filij* interdum etiam adoptiuum; nomen *legitimi*, etiam legitimatum quandoque comprehendit: hæc distinctio obseruari debet; Quòd in materia fauorabili, ac nemini præiudicante amplior interpretatio fieri possit, si aliud nihil obstet: adeò, vt lex fauorabilis, aut Principis priuilegium de filijs absolutè statuens, comprehendat etiam nepotes: item filios adoptiuos, ac legitimatos: qua de re vide Suarez *cit. cap. 2.* In alijs verò legibus quæ specialiter fauorabiles non sunt, ordinariè verba vltrà communem & vsitatam acceptionem ad ciuilem extendi non debent, teste eodem Suar. *n. 3.* Exempli causa. Statutum de filijs comprehendit quidem etiam filias: quia vox filiorum communi etiam & vulgari vsurpatione pro vtroque sexu accipitur: non tamen comprehendit nepotes, neque filios adoptatos. Cæterùm, si lex odiosa sit, vel iuris antiqui correctoria, aut exorbitans: & verba secundum communem loquendi proprietatem, tam ampliam, quàm restrictam acceptionem patiantur: v.g. nomen filiorum, quod interdum masculinum sexum dumtaxat, interdum vtrumque comprehendit: tunc stricta interpretatio præferenda erit, nisi identitas rationis persuadeat, eandem de omnibus fuisse Legislatoris voluntatem, vt mox dicam.

9 Quintò. Vltrà omnem verborum significationem quandoque lex per interpretationem extendenda est ad eos etiam casus, personas, &c. quas ob identitatem rationis adæquatæ credibile est legislatorem etiam comprehendere voluisse. Quæ est communis Doctorum sententia, consentiens ijs quæ suprà dicta sunt *n. 2.* Dixi autem in primis. Ad talem extensionem faciendam necesse esse, vt ratio quæ Legislatorem mouit ad id quod in lege sua expressit statuendum, adæquatè, siue per omnia etiam locum habeat in alijs casibus per verba non expressis: nam si aliqua ratio disparitatis assignari possit, cur Legislator vnum casum, vel personarum genus sua lege comprehendere voluerit, atque idcircò etiam verbis expresserit, non autem alios casus, vel personas: tunc interpretatio merè extensiua fieret non tantùm vltrà verborum proprietatem, sed etiam probabiliter vltrà mentem Legislatoris, per verba expressam, ac limitatam. Id autem nunquã permissum est: eò quòd mens ac voluntas Legislatoris sit veluti anima legis, per verba, tanquam sensibilem materiam, indicata, à quibus proinde sine necessitate recedendum non est, iuxta *l. non aliter, ff. de legatis 3. & l. 1. §. si is qui, ff. de exercitatoria actione*, ibi, *in re dubia melius est verbis edicti seruire.* Et accommodari huc potest, quod dixit Innocent. III. *cap. 2. de translat. Episc.* Si (canon) *idem fieri voluisset, poterat expressisse*: Et quod Gloss. ibid, ait *ver. non inueniunt*; *Intelliguntur concessa, quæ expressè non sunt prohibita.* Vide Suarez *lib. 6. c. 3.* Tiraquell. *in l. si vnquam, ver. libertis, Cod. de reuocat. donat.* Rodriq. *tom. 1. regul. q. 67. ar. 1. & 2.* Accedit magno argumento esse debere, quia Legislator vnum specialiter expressit, alia excludere voluisse. Quare modus ille argumentandi in moralibus valdè frequens & efficax esse solet, qui dicitur *à speciali*, vel *ad sensum legis contrarium*. Qòd enim de vno specificè affirmatur, de contrario siue opposito negari videtur: & quod de vno negatur, de contrario affirmari, sicuti docent Doctores in canone, de præsumpt. & Gl. *vlt. cap. de multa: de præbend.* Sà *ver. interpr. num. 13.*

Deinde dixi, *Si credibile sit Legislatorem alios quoque casus, &c. comprehendere voluisse.* Tali enim præsumptione non existente, neque ob eandem, vel parem, neque ob maiorem rationẽ extensio legis a priuato homine fieri potest. Quia, vt suprà dixi, in dubio recedendum non est a verborum proprietate, quippe quæ internæ Legislatoris voluntatis interpres est. Licet autem eadem, par, vel maior ratio legislatorem meritò mouere potuisset ad idem de alijs quoque casibus aut personis statuendum; potuit tamen etiam eum non mouisse, sed pro sua libertate non de omnibus, sed de vna, aut quibusdam duntaxat statuere voluisse: atque hanc eius fuisse mentem in dubio præsumi debet, quam ipsa verborum proprietas exprimit. Exempla habes: I. Si opus aliquod sub canonica censura v.g. excommunicationis prohibitum sit, adiecta causa, quæ pariter, vel magis etiam locum habet in alio delicti genere, non tamen id sequitur, in alio illo genere delinquentes eandem censuram incurrere. II. Si Papa vni v.g. Mendicantium Ordini quippiam prohibuit, addita causa quæ æquè eum mouere potuisset, ad idem etiam alijs Mendicantium Ordinibus prohibendum, non ideò tamen talis extensiua interpretatio facienda est: teste Rodr. *cit. ar. 2. concl. 2. arg. cap. non solum iuncto c. sequent. de Regul. in 6.* vbi id notat Gloss. *ver. prorogamus.* III. Habemus casum *in c. 1. de temp. ordinat. in 6.* vbi præceptum Italiæ Episcopis imponitur de non ordinandis Clericis Vltramontanis, absque certis dimissorijs suorum Episcoporum. Vbi Glossa resoluit, eam constitutionem extendendam non esse ad Episcopos Germaniæ, quasi & ipsis Italos peregrinos ordinare permissum non sit. Nam potuit esse ratio, quæ sæpè nos latet cur Legislator vnum genus casuum, personarum, &c. non item aliud simile sua lege comprehendere voluerit, sicuti expendit Suarez *in cit. cap. 3. num. 1.* idque indicat Iulianus *l. 20. ff. de legib.* *Non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.*

Cæterùm, si ob identitatem rationis, præsertim expressæ in lege, considerata materia eius, coniectura fieri possit de mente Legislatoris, voluisse eum etiam alia comprehendere, quæ eiusdem generis siue similia sunt, ac certam illam personarum, aut casuum qualitatem vel exempli causa, vel occasione oblata, &c. designasse; tunc interpretatio ad casus similes non expressos non tam videri debet extensiua, quàm comprehensiua, sicuti notat Abbas *in cap. super quæst. num. 7. de officio iudicis delegati, & in cap. quia in insulis, de Regul.* Sylu. *verb. lex, qu. 18.* Suarez *cit. c. 3. num. 9. & 22.* Rodriq. *cit. ar. 2.* ante primam conclusionem. Atque hæc quidem coniectura siue præsumptio faciliùs fieri potest, si lex fauorabilis sit, vel saltem non odiosa. At verò in lege pœnali, correctoria, exorbitante, alijsque odiosis interpretatio vltrà verborum proprietatem ob rationis identitatem fieri non debet, nisi necessitas cogat, vt quia alioquin iniquitas, iurium contradictio, aliudve absurdum secuturum est, sicut ex communi docet Suar. *cit. lib. 6. cap. 4. num. 3. & seqq.* Alphonsus de Castro *lib. 1. de lege pœnali, cap. 7. docum. 3.*

10 Nunc exempla aliqua afferamus, in quibus ob identitatem rationis extensio fieri debet ad casus, vel personas non expressas, sed secundum probabilem, aut necessariam præsumptionem mente legislatoris comprehensas.

I. In correlatiuis, in quibus statutum de vno, censetur etiam de altero statutum. Vt si pœna aliqua canonica, vel ciuilis vxoricidio decreta sit, eam etiam vxor incurret, si maritum occiderit. Item si lex disponat, vt maritus succedat, vel non succedat in bonis vxoris, idem quoque interpretandum de vxore, vt succedat, vel non succedat in bonis defuncti mariti, teste Rebell. *lib. 1. de prælud. q. 6. sect. 3. num. 22.*

II. In ijs, quæ secundum iuris regulam æquiparantur, seu parificantur: Nam constitutum de vno, quatenus æquiparatum est, censebitur etiam de altero constitutum, sicuti notant Doctores *in l. si quis seruo, Cod. de furtis*, Gloss. & Canonistæ *in c. si postquam, de elect. in 6.* Abb. *cap. de multa, num. 18 de præbend.* Sylu. *ver. pœna, quæst. 4.* Rodriquez *cit. ar. 2. post. 1. conclus.* Suar. *cit. cap. 4. num. 9.* Sic v. grat. excommunicationem canonis, latam contra Clericorum percussores incurrit etiam mandans, iuxta *c. mulieres, §. illi verò, de sentent. excommunicat.* ob iuris æquiparationem: Cùm quis per alium facit, perinde esse ac si ipsemet faciat. Extenditur item ad eum, qui Clerici percussionem suo, quamuis nescientis, nomine factam posteà ratam habet, sicuti definitur *in capit. penultimo, de sentent. excommunicat. in 6.* Eiusque ratio datur, quia ratihabitatio æquiparatur mandato, iuxta *iuris regul. 10. in 6.* *Ratihabitionem retrò trahi, & mandato non est dubium comparari.* Item si alicui concessum sit in Quadragesima comedere oua, potest is etiam lacticinijs vesci: quia vtraque ob eandem causam prohibita sunt, quòd sementinam carnis originem trahant, teste Sanch. *lib. 8. disput. 1. in fine.*

III. In ijs, quæ inter se sobordinata sunt, tanquam perfectum, & imperfectum, vel tanquam totum, & pars. Huc spectant iuris regulæ: *Cui licet quod est plus, licet vtique quod est minus, reg. 3. in 6. & reg. 80. eod.* *In toto partem non est dubium contineri.* Quare cui testamentum facere concessum est, multò magis codicillum: est enim codicillus testamentum imperfectum: Contrà, cui codicillum facere prohibitum est, multò magis testamentum. Præterea, cui tempore Quadragesimæ esus carnium permissus est, ouorum quoque & lacticiniorum permissus esse censebitur: nam *concesso principali, conceduntur etiam accessoria.*

11 Ad extremum notandum est, nos hactenus locutos fuisse de interpretatione priuata, & secundùm obligationem legis in con-

scientiæ foro. Longè autem alia ratio est de interpretatione legis authentica, & iudiciali: nam vtraque maiore facilitate, & libertate fieri potest. Quia licet Princeps interpretando, legem anteriorem, eius sensum non assequatur, tamen auctoritas interpretantis defectum supplet: siquidem lex interpretans non minus obligat, quàm interpretata. Iudex verò quilibet à publica potestate, ipsoque Principe in mandatis habet, vt, quàm fieri potest, conformiter legibus sententiam proferat. Qua propter, si lex suppetat, per quam controuersia exprimitur, ac deciditur, secundum illam iudicare tenetur: Sin lex talis non suppetat, à similibus ad similia procedere debebit, iuxta *l. 12. ff. de legibus*. *Non possunt omnes articuli singillatim, aut legibus, aut Senatusconsultis comprehendi; sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, & ita ius dicere debet*. Consentit lex sequens iunct. Gloss.

C A P. XIX.

DE RESTRICTIONE LEGIS secundum æquum & bonum.

S V M M A R I V M.

1 *Aequum & bonum opponitur iuri stricto, verborum proprietati tenaciter adhærenti.*

2 *Aequum & bonum, siue epikeia est emendatio iusti legitimi; dictat enim aliquem casum à lege propter æquitatem excipiendum esse, qui alioquin verbis vniuersalibus legis comprehenderetur.*

In legibus obligantibus potius, quàm infirmantibus epiKeiæ locus est.

3 *Si manifestum sit casum aliquem, ob speciales circumstantias, à lege generali excipi oportere, interpretatio talis à quouis fieri potest.*

Si concurrant duo præcepta, quæ simul seruari non possunt posthaberi debet minus.

4 *In dubio, verum lex in particulari casu per epiKeiam cesset, Princeps consuli debet.*

5 *Qui excusatur ab eo, quod in præcepto accidentale est, debet tamen obseruare principale, si possit.*

6 *Si præceptum sit de re indiuidua, qui excusatur à parte eius substantiali, excusatur à toto: nisi pars præcepti, quæ seruari non potest exigua sit.*

7 *Si præceptum sit de re diuidua, qui excusatur ab vna eius parte, debet tamen seruare alteram.*

1. ÆQuum & bonum opponitur iuri stricto, verborum proprietati tenaciter adhærenti; de quo sermo est *C. de iudiciis l. 7. Placuit in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ, & æquitatis, quam stricti iuris rationem*. Et *reg. 90. In omnibus maximè tamen in iure, æquitas spectanda est*. Hinc illud enatum: *Summum ius, summa iniuria*. Vide Ioan. Fabrum *in cit. reg. 90.* & Gl. receptam in *c. tale pactum §. vlt. ff. de pactis*, vbi regulam tradit. *Id iure seruandum, licet statutum non sit, quod verisimile est statuendum fuisse, si quæsitum fuisset*. Duplex est restrictio secundùm æquum, & bonu: I. Per quam iudicatur, lege, voluntate testatoris, &c. quamuis generalibus verbis posita, certum genus rerum, personarum omninò non comprehendi: quia materia legis, alteriusue dispositionis, vel ratio eius adæquata & intrinseca ad illud se minimè extendit. Exemplum habes primò *in l. adigere §. quamuis, ff. de iure patronatus*, vbi cùm prohibitum esset patrono, iuramento libertos adigere, ne matrimoniū contrahant, subijcit Iureconsult. *Quamuis nulla persona lege excipiatur*, (si verba spectemus) *tamen intelligendum est de his legem sentire, qui libertos tollere possunt. Itaque si castratum libertum iuramento quis adegerit, dicendum est non puniri patronum hac lege*. Cùm enim is ad matrimonium inhabilis sit; statim apparet non cadere sub materiam legis. Secundò in *l. cum pater. §. dulcissimis, ff. de legat. 2.* vbi cùm mater filium hæredem instituisset, hæc verba adiunxit: *Dulcissimis fratribus meis, auunculis autem tuis, quæcunq; mihi supersunt in Pamphilia, Lycia, vel vbicunq; de maternis bonis, concedi volo, ne quam cum his controuersiam habeas*: explicat Iureconsultus atque restringit, non esse intelligendum de omnibus bonis maternis, quasi etiam ea legata sint, quæ diuisionis iure matri propria facta erant; sed tantùm quæ ipsi cum fratribus communia fuerant: cùm discordias propinquorum, sedandas prospexerit, quas materia communionis solet excitare. Adde interdum aliunde coniecturā capi posse contra verba generalia, ex mente Legislatoris, alteriusue disponentis restrictionem faciendā esse: quo pertinet iuris regula 81. in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus*.

Videri potest Suarez *lib. 6. cap. 5. prope finem*.

2 Altera restrictio secundum æquum, & bonum dicitur epiKeia quæ definiri solet: Benigna interpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias, lege vniuersaliter lata non esse comprehensum. De ea Arist. 5. *Ethic. c. 10.* ita loquitur, *Æquum bonum, siue epiKeia est emendatio iusti legitimi: nam lex quidem vniuersalis est: fieri autem non potest, vt de quibusdam vniuersaliter rectè dicatur. Sed lex id accipit quod fit plerumque non ignorans, quandoque deficere. Et est nihilominus lex recta defectus autem non est in lege, nec in legislatore, sed in ipsa rei natura. Continuò, enim rerum earum quæ sub actionem cadunt, materia talis est. Cum igitur lex quidem vniuersaliter loquitur, in his autem præter vniuersale quippiam accidit, tum rectè se habet, vt ea parte qua Legislator omisit, atque peccauit absolutè locutus, emendetur defectus: Quod & ipse Legislator si adesset, hoc modo dixisset*: Sensus est: Cum ob rerum particularium multiplicem varietatem, ex materiæ mutabilitate ortam, omnes euentus lege generali comprehendi non possint, ideò necesse est leges constitui in his quæ vt plurimum accidunt; non quæ vno aliquo casu euenire possunt sicut Iureconsulti monent *in l. 3. & seqq. ff. de legib.* Quare æquitatis ratio interdum dictat concurrente aliqua circumstantia, contra verba legis agendum esse: quamuis non contra mentem Legislatoris: quippe Legislator, si interrogatus fuisset, vtrùm ad hunc quoque euentum legis suæ obligationem extendi vellet, vtique negasset, vel nunc quoque, si adesset, idem decret. Consentit S. Th. *1. 2. q. 96. ar. 6. & 2. 2. q. 120. ar. 1.* Caiet. *ibid.* definiens, quod epiKeia æquitas sit, *directio legis, vbi deficit propter vniuersale*. Nauarr. *in rubr. de iudicijs, n. 71.* Sotus *lib. 6. de iust. quæst. 6. ar. 8.* Vasq. *disp. 176. c. 3.* Suar. *lib. 6. de legib. c. 6. & seqq.* Exempli causâ. Si lege ciuili cautum sit, ne ciuitatis portæ aperiantur: aperiri tamen possunt, ac debent, eo casu, quo ciues hostium impetum fugientes ad ciuitatem se recipere cupiunt. Et lex Ecclesiastici ieiunij omnibus Christianis adultis vniuersaliter posita, non obligat neque obligare potest eos, qui mortis aut grauis infirmitatis periculum incurrerent, si ieiunarent. Interdum verò, etsi potuisset Legislator, si omni sua potestate vti voluisset, etiam particularem casum comprehendere, nonnunquam tamen benignius interpretari licet noluisse comprehendere. Qua de re Suarez *c. 7. num. 11.*

Porrò epiKeia maximè locum habet in legibus obligantibus: non ita in infirmantibus: nisi de voluntate legislatoris aliquo signo constet. Sic enim v. g. testamentum non valet factum coram testibus tribus, vel quatuor, etsi in aliquo casu, lege aut voluntate Principis non excepto, plures haberi non potuerunt: nec valet matrimonium sine Parocho ac testibus celebratum pestis tempore, etsi ij interesse non potuerint, sicuti docet Chapeauille de modo ministrandi sacramenta tempore pestis, *cap. 6. q. 36.* Quia eiusmodi leges præscribunt formam substantialem: sine substantia autem actus subsistere non potest. Deinde ad vitandas fraudes interest Reipublicæ, ita obseruari, posthabito particulari commodo per accidens aliquando interueniente. Vide Suarez *lib. 5. de leg. c. 23. n. 2.* Ægid. Conninch *t. 2. disp. 30. dub. 2. concl. 8.* vbi rectè ait. Quāuis Ecclesia sua prohibitione efficere non possit, vt omninò ignorantes, aut iusto metu coacti contra eam agentes peccent, posse tamen efficere, vt quod ab ijs agitur, sine effectu atque irritum sit.

3 Quæritur autem primò. Ad quem pertineat legem secundùm epiKeiam interpretari? Resp. & dico I. Si manifestum sit, particularem casum generali legis sententia non comprehendi, sed æquitatis ratione excipi debere, interpretationem hanc à quouis etiam priuato, secundum prudentiæ legem, fieri posse. Ita S. Th. *2. 2. q. 74. art. 4.* Caiet. *ibid.* aliique communiter. Erit autem id manifestum primo: Si lex seruari non possit, nisi violando aliam grauiorem legem, puta naturalem, aut diuinam: de quo regula traditur, *Si concurrant duo præcepta, quæ simul seruari non possint, posthaberi debet, quod minus est*. Secundò: Si legis obseruatio à maiore bono altioris virtutis impediat: sic v. grat. Missa festo die omitti potest, vt proximo ægrotanti subuenias. Tertiò: Si obseruatio legis, v. g. de ieiunio, in aliquo casu nimis difficilis sit, vt certò constet Legislatorem non potuisse, vel saltem noluisse tanta seueritate obligare, quo pertinent ea, quæ supradicta sunt, *cap. 14.*

4 Dico II. Si dubium sit, vtrùm lex in casu particulari per epiKeiam cesset ad Principem recurrendum erit, iuxta *l. 1. C. de leg.* vbi Imper. ait. *Inter æquitatem, eiusque impositam interpretationem nobis solis, & oportet, & licet inspicere*. Vide Medin. *C. de ieiunio q. 9. §. quæret hic quispiam*, & dicam *cap. seq. num. 5.*

5 Quæritur secundò. Vtrùm ob iustam causam excusatus à parte præcepti, excusetur quoque ab altera parte? Respondeo ex doctrina Sanch. *l. 1. mor. c. 19.* & dico I. Qui excusatur ab eo, quod in præcepto accidentale est, debet tamen seruare principale, si possit.

posse. Ratio est; quia *principale non trahitur ab accessorio*. Exemplum habes in eo, qui ob profectionem, negotium vel infirmitatem, in die ieiunij cogitur prandium anticipare, debet is deinde nihilominus ieiunium seruare, si possit. Quia determinatio temporis, secundùm consuetudinem qua hodie vtimur, prandendi circa meridiem, vel hora ante meridiem, videtur esse tantùm accidentale, vel saltem secundarium requisitum ad ieiunij formam, vt suo loco dicam. Aliud exemplum habes in eo, qui die festo ad vnicam eius loci Missam accessit, cùm iam præfatio cœpta est, debet is quod reliquum est Missæ, audire: nam quæ à consecratione vsque ad Sacerdotis communionem peraguntur, propriè & substantialiter ad Missæ sacrificium pertinent, reliqua verò quasi accidentariè annexa sunt, sicuti docet Suar. *p.3.to.3. disp.*88. *sect.*2. Si autem circa præfationem, v.g. discedere debeas, & quod principale Sacrificij est negligere, non peccabis, etsi totam Missam intermittas; quia destructo principali destruitur etiam accessorium.

6 Dico II. Si præceptum sit de re indiuidua, qui excusatur à parte eius substantiali, excusatur à toto. Eam autem voco rem indiuiduam, in cuius parte substantia præcepti seruari non potest: consequenter si vnam partem substantialem præcepti auferas, totum corruit. Exemplum habes in eo, qui præuidet, se debere in die ieiunij post meridiem binam refectionem capere, is etiam manè ientaculum accipere non prohibetur. Deinde, qui vouit se rosarium, vel vesperas oraturum; & non potest orare totum, excusatur etiam à parte.

Sed limitanda est assertio: Nisi pars præcepti, quæ seruari non potest exigua sit: vt qui reliquum obseruat, censeatur moraliter implere præceptum, quo ad substantiam. Tunc autem exigua & non notabilis videri debet in præceptis sub culpa mortali obligantibus, si partem illam culpatè omittendo, & reliquum seruando mortaliter aliquis peccaturus non sit. Exemplum habes in eo, qui ieiunij legem perferre non potest, nisi manè vnicum panis frustum, vel offam comedat: is de cætero, si certus sit se ieiunare posse, tenebitur: nam frustillum panis, v.g. comedere, exiguam ieiunij violationem esse, inde colligo; quòd qui sine causa, ita violat, & de cætero ieiunat, mortalis peccati damnari non posse videatur. Simile est, si qui breuiarium suum amisit, in Matutinis alicuius feriæ omnes psalmos memoriter sciat; sed tres lectiones cum responsorijs nesciat; obligatur ad psalmos recitandos: quia tunc pars, quæ omittitur, notabilis non est. Aliud verò dicendum de matutinis nouem lectionum; quarum omissio notabilis censetur: quare qui eam partem recitare nequit, à toto excusatus esse videtur.

7 Dico III. Si præceptum sit re diuidua, qui excusatur ab vna eius parte, debet tamen seruare alteram, quippe in qua præcepti substantia consistere potest: v.g. Sacerdos, qui ob aliquam causam impeditur à recitandis Matutinis, tenetur nihilominus recitare horas paruas, & Vesperas, si possit. Item, qui ob corporis labores, aut infirmitatem, vna refectione in die ieiunij contentus esse non potest, debet tamen à carnibus abstinere, si possit: quia hæ duæ partes constitutiuæ ieiunij inter se diuiduæ sunt. Multoque magis qui ob aliquam causam maiore Quadragesimæ tempore à ieiunij lege excusatus est, tenetur nihilominus ijs diebus ieiunare, quibus ratio excusationis manifestò cessat. Nam præceptum Quadragesimæ, item canonici officij habet partes inter se diuiduas, in quibus singulis ratio Ecclesiastici ieiunij, abstinentiæ, vel orationis canonicæ seruari potest. Quare habet hic locum iuris *reg.37. in 6. Vtile non debet per inutile vitiari*: quam regulam intelligendam monent DD. *si vtile ab inutili separari possit*. Nam alioquin, vitiato vno, vitiabitur totum. Dixi autem, *manifestò cesset*: Nam si certus aliquis sit adesse impedimentum excusans à maiore parte canonici officij, aut Quadragesimalis ieiunij; dubitet verò, quoties in hebdomada ieiunare, aut quantam officij partem sine corporis læsione persoluere possit: tunc epikea dictabit, quod pars certa trahat ad se partem minorem incertam, hominemque omninò exoluat obligatione legis: cum alioquin propter dubium, scrupulorum & anxietatis materiã oriri perfacile esset, sicuti notauit Rodriq. *in sum. p.1.c.145.* Suar. *t.2. de relig. lib.4. de horis canon. c.27.n.27.*

CAP. XX.

DE EXCVSATIONE OB IGNORANTIAM.

SVMMARIVM.

1 *Probabilis ignorantia legis excusat non solùm à culpa, sed etiam à pœna.*

2 *Ignorantia crassa, seu supina non excusat à pœna legis, etiam graui, cum neque à mortali peccato excuset. Si tamen pœna decreta sit scienter, aut temerè peccantibus, non comprehenduntur delinquentes ex ignorantia, nisi affectata sit.*

3 *Ignorantia vincibilis, non crassa, excusat à pœna ordinaria graui: quare Iudex in tali casu vel veniam delicti dare, vel aliam mitiorem pœnam imponere debet.*

4 *Qui post diligentem inquisitionem speculatiuè dubitat, vtrùm, lex vel præceptum impositum sit, necne, interim obligatione immunis est.*

5 *Si constet de lege lata; dubium verò sit vtrùm abrogata, vel obligatio eius cesset, tutior pars eligenda est.*

6 *Qui præuaricatur legem, quam latam esse non ignorat, licet ignoret annexam pœnam nihilominus efficitur reus pœnæ. Censuram nemo incurrit ob delictum, cui ignorat annexam esse, nisi ignorantia crassa sit.*

7 *Ignorantia facti excusat, non iuris.*

1 ASsertio I. Probabilis ignorantia legis excusat non solùm à culpa: sed etiam à pœna. Prior assertionis pars ostensa fuit suprà *tract.2.cap.4.* Posterior verò sequitur ex priore, iuxta *c.2. de const. Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit.* Nam pœna decernitur ob culpam: ergo cessante culpa, tamquam causa, cessare etiam debet effectus, siue reatus pœnæ, *arg. c. cum cessante de appell.*

2 Duo addenda sunt. Primum. Legis ignorantia crassa, aut supina, sicuti non excusat à mortali peccato, ita neque à pœna legis, licet ea grauis sit. Sumitur *ex c.2. de constit. in 6. & l.1. ff. de legib.* & docet Syl. *ver. ignorantia q.5.* Excipe, nisi pœna decreta sit scienter ac temerè peccantibus: hac enim voce non comprehenduntur delinquentes ex ignorantia, sicuti ex communi docent Syl. *ver. ignorantia, n.18.* Nauarr. *cap.27. n.141. p.2.* Auila *cap.5. disp.5. dubio 9.* Suarez *l.5. de leg. c.14. n.14.* Præterquam si ignorantia affectata sit: hæc enim scientiæ æquipollet, nullamque peccantibus excusationem affert: sicut colligitur *ex c. eos, qui. iunct.* Gloss. *ver. affectata, de temp. ordin. in 6.*

3 Alterum, Legis ignorantia vincibilis, sed leuis, sicut culpæ grauitatem minuit, & venialem efficit, ita etiam æquum est, vt pœnam minuat, sicuti docet Sotus *lib.5. de iust. q.1. ar.9. ad finem*, Suar. *l.c. nu.16.* Quare si legis transgressori certa pœna decreta est, in tali casu Iudex vel veniam delicti dare, vel mitiorem arbitrariam imponere debet.

5 Assertio II. Qui post diligentem inquisitionem speculatiuè dubitet, vtrùm lex aut præceptum diuinum, vel humanum impositum sit, necne, interim obligatione immunis est: v.g. Si quis in siluis constitutus dubitet, vtrùm lex Ecclesiastica extet de alicuius diei ieiunio, & neminem habeat, ex quo intelligere possit, is ieiunare non est obligatus. Ita docet Suar. *l.5. disp.40. sect.5. n.15.* Sà *ver. dubium, num.2.* Henriq. *lib.8. c.45. n.3. in comment. lit. P.* Sanch. *lib.2. de matrim. disp.41. n.36. & lib.1. mor. c.10. n.32.* Ratio est: Nulla lex aliquem ad sui obseruationem obligat, si sufficienter ipsi proposita & cognita non est; atque per ipsum non stat, quò minus cognoscatur: Nam tali casu adest inuincibilis ignorantia iuris, quæ omnium sententia à peccato excusat. At, quando aliquis post diligentem inquisitionem, de lege, aut præcepto, dubius manet, tunc legem siue præceptum sufficienter sibi propositum & cognitum non habet: ideòque inculpatè ignorat: Ergo licèt abstractè & speculatiuè dubius hæreat de lege siue præcepto in particulari tamen ac practicè certus est, se eo non obligari. Confirmatur. In dubio melior videri debet conditio possidentis: quamdiu autem inuincibiliter ignoras, vtrùm lex lata sit, manes in naturali possessione liberæ voluntatis tuæ: Ergo in dubio non es adstringendus legis necessitate. Atque his consentiunt ea, quæ *tr.1. c.5. n.7. dicta sunt*: Si quæstio, adeòque dubium, sit inter Doctores vtrùm aliqua hominis actio, v.g. contractus licitus sit, necne, alijs affirmantibus, alijs verò negantibus; possum me talem actionem exercere quamdiu speculatiuè certus non sum, & dubius de eius prohibitione, aut malitia.

5 Assertio III. Si constet de lege lata: dubium autem sit, vtrũ abrogata, vel ob circumstantiam eius obligatio cesset, tunc tutior pars eligenda est, & secundùm legẽ operandũ, Ita S. Th. *1.2. q.96. a.6. ad 2. & 2.2. q.120. a.1. ad 3.* Caiet. *cit. art.6.* & Med. *ibid. prop.3.* Ioan. Med. *Cod. de ieiun. q. de his qui ieiunare tenentur*, vbi docent; si aliquis dubitet, vtrùm obligatione ieiunij ob aliquã causam liberatus sit, superioris iudicio acquiescendũ: si autem superiorem adire nolit, vel non possit, legem seruandã esse. Ratio est. Cùm enim semel constet legem positam fuisse, præsumptio ac veluti possessio stat pro lege: vt si quis contra eam excipere velit, probãdæ exceptionis necessitas ipsi incumbat. Similiter se res habet in obligationibus ex cõtractu, vel delicto: Si enim certus sim, debitorem me fuisse, dubitem verò de causa excusante à solutione, nihilominus soluere cogor, teste Sanch. *cit. c.10. num.340.*

Arbitror tamen, si quis re diligenter considerata, non omninò ambigat, sed probabilius arbitretur, quamuis non sine formidine oppositi: se ob aliquam causam à legis obseruatione excusatum, adeòque mentem legislatoris non fuisse, talem casum particularem comprehendere; tum locum fore epiKeiæ, vt practicè indicare possit, se legis obligatione tali casu absolutum esse; sicut docet S. Anton. *p.1.t.3.c.10.§.10.§. pro cuius enodatione*, Gutier. *l.1.can.qq.cap.31.n.41.* Medina *l.c.prop.4.* Corduba *in quæst.lib.3.q.13.* Propterea, quòd in moralibus, vbi certitudo haberi non potest, sufficit sequi iudicium probabile.

6 Assertio IV. Qui legem latam non ignorat, quamuis ignoret annexam pœnam, si illam præuaricetur, non culpæ solum, sed etiam pœnæ reus efficitur. Ita ex communi docet Molina *tract. de iust.disp.71.n.9.* Sanch. *lib.9.de matrim. disp.32.q.4. num.21.* Suarez *loc.cit.num.11.* contra Nau. *c.23. num. 47.* Excipe primò censuram Ecclesiasticam, quam nemo incurrit ob delictum, cui ignorat annexam eiusmodi pœnam; nisi ignorantia crassa sit. Qua de re dicam *tr.seq.p.1.cap.5.num.7.* Excipe secundò, Nisi pœna sit admodum grauis, & plus quàm delictum absolutè spectatum mereatur. Exemplum habes; Si peregrinus transeat per regionem, in qua sub pœna grauissima prohibita est venatio ferarum: non videtur puniendus tanta pœna, si legem violet sciens quidem venationem prohibitam esse, sed inculpatè ignorans grauitatem pœnæ: cum in sua regione & spectata ipsa natura rei, non ita grauiter venatores puniri soleant.

7 Porrò contra primam nostram assertionem obijci potest *iuris regula 13.n.6. Ignorantia facti excusat, non iuris.* Cuius ratio affertur *in l.2. ff. de iuris, & facti ignorantia.* Quia ius finitum est, quod comprehendi potest: facta autem varia & infinita, quæ proinde etiam prudentissimos fallant. Respondetur autem. Id accipiendum esse secundum forum externum, vbi ignorantia iuris communis ac publica fermè non præsumitur: sed ab allegante probari debet, *propria scientia instructum se non fuisse, neque Iureconsulti consilium secutum fuisse*, iuxta *l.regula, §.sed iuris ff. de iuris & facti ignorantia*: cuiusmodi probatio admodum rara, & difficilis esse solet. Cessat verò præsumptio, probandique obligatio, si de veritate constet. Deinde excipi debent, nonnullæ personæ, in primis miles iuxta *l.1.Cod. de iuris & facti ignorantia*: quippè de quo facilè præsumitur probabilis ignorantia iuris: arma enim magis, quàm iura scire milites legislator existimat, *l.vlt.C.de iure deliber.* Deinde minor xxv. annis, cui ob iudicij imbecillitatem venia datur, iuxta *cit.l.regula, & l.quamuis in lucro Cod. eod.*

Facti autem *ignoratia* (puta alieni) *præsumitur vbi scientia non probatur, reg.47.in 6.* Nisi vel publicum, siue notorium factum sit, iuxta *cit.l regula, & c.1. de postul. Prælatorum*, vel eius scientia ex officio alicui incumbat, *arg.cap. innotuit de elect. & cap.quamuis, de reg.iuris* vbi S. Gregorius ait: *Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, & pastor nescit.* Quam doctrinam reperies apud Abb. *in cap. ab excommunicato, num.18. de rescript. & cap. innotuit, num.9. de elect.*

Debet præterea dicta regula ita intelligi quòd ignorantia, etiā iuris excusat in damnis, & suum petenti nihil nocet: non autem excusat in commodis, & acquirere volentem nihil adiuuat. Facti autē ignorantia, nisi crassa & supina sit, tam in commodis, quàm damnis excusat. Ita habetur in *l.7. & seqq. ff. de iuris & facti ignorantia.* Idque etiam in conscientiæ foro locum habere, monet Abbas *in cap. quia plerique n.17. de immunitate Ecclesiæ.* Exemplum huius rei nobis proponitur *in l.10. C. de iuris & facti ignorantia. Cùm quis ius ignorans indebitam* (ciuiliter, debitam autē naturaliter) *pecuniam soluerit, cessat repetitio.* Veluti, si hæres per ignorantiam legata soluit ex testamento imperfecto, vel non detracta Falcidia, ordinariè dignus non censetur, cui iuris beneficium prodesse debeat, sicuti constat, *ex cit.l.regula.§. si quis ius, ff. de iuris & facti ignorantia, & l.error, Cod. ad l. Falcidiam*: Quicumque autem ex facti ignorantia (non supina) indebitum ciuiliter soluit; quia ignorauit, v.g. testamentum imperfectum esse, solutum repetere potest, sicuti constat *ex cit.l.10. & tit.ff. & Cod. de condict. indebiti.* Cæterum si aliquis ob ignorantiam, siue iuris, siue facti, soluisset, quod suum erat, nulloque iure alteri debitum, illud haud dubiè, tanquam indebitè solutum condicere poterit: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura, reg. 48. in 6.* Quam doctrinam leges in Gloss. *c. vlt. de sol.ver. indebitam*, Abbat. *ibid.num.1.*

CAP. XXI.

DE MVTATIONE, DEROGATIONE, ET abrogatione legis.

S V M M A R I V M.

1 *Lex perpetuò durat, quamdiu legitima auctoritate non tollitur.*
2 *Posterior Principis constitutio derogat priori, quatenus ei contraria est.*
3 *Cessante vniuersim totali causa legis, per se ipsam cessat lex.*
4 *Lex in præsumptione fundata, cessat obligare, si de contraria veritate constet.*
Præsumptio cedit veritati.

1 DVplici ex capite lex mutari, vel tolli potest. Primò ex parte efficientis. Licet enim lex in conseruatione non pendeat ab auctore suo: sed eo etiam extincto perseueret, sicuti *cap.1.* dictum fuit: nihilominus auctor legis, eiusque successor, vel superior legi derogare, eamque abrogare potest. Quare, quod dicitur legem esse perpetuam, intelligi debet, donec legitima auctoritate tollatur: *nam res omnis per quascumque causas nascitur, per easdem dissoluitur, cap 1. de regul. iuris.* Porrò legi derogatur, cum pars eius detrahitur, abrogatur verò, cùm prorsus tollitur, iuxta *l.derogatur, ff. de verborum signif.* Illud verò hic obseruandum ex doctrina Bartoli *in l.omnes populi, ff. de iustitia, & iure*, Abb. *in cap.cùm accessissent, num.2. de constit.* Si statutum concernens fauorem aliorum, aut publicum à Superiore confirmatum sit, non posse deinde, ab inferioribus, qui illud statuerunt, infringi, aut mutari; quia Superior illud confirmando, fecit quasi proprium. Sin verò statutum à Superiore confirmatum est in gratiam & fauorem ipsorum statuentium, tunc possunt hi recedere, illique perinde atque alteri gratiæ seu priuilegio renunciare, *arg.c.pro illorum, de præbend.* Secundò cessat lex ob mutationem obiecti seu causæ, propter quam lata est. Eaque mutatio, vel fieri potest in causa particulari, & propter epiKeiam, de qua suprà; vel in vniuersali: idque vel totaliter, vel partialiter, sicut posteà explicabo.

2 Assertio I. Posterior Principis constitutio derogat, vel abrogat priorem, quatenus ei contraria est; licet verbis expressis nulla eius mentio fiat. Ita habetur *in cap. de constit. in 6.* Excipiuntur tamen decreta Concilij generalis, quibus posteriore contraria lege, aut priuilegio derogatum non censetur: nisi clausula derogatoria expressè adijciatur, sicuti colligitur *ex capit. ex parte, cap.vlt.de capellis Monachorum*, & docet Felinus *in c. nonnulli, de rescript.* Nau. *cap.27.num.265.* Couar. *in epit.p.2.ca.8. §.9.num.7.* Sanch. *lib.3.de matrim.disp.26.num.6.*

3 Assertio II. Cessante vniuersim totali causa legis, per se ipsā cessat lex, omnisque eius obligatio. Ita ex communi, Castro *lib.1. de lege pœnali, cap.5.docum.3.* Medina *quæst.90.ar.2. ad 4.* Sylu. *ver.lex q 9.§.8.* Suarez *lib.6.de leg.cap.9.n.5.* Sumitur *ex capit. cùm cessante, de appell.* vbi dicitur, *cessante causa, cessat effectus.* Et confirmatur amplius. Quia, sicuti lex ab initio non subsistit, si sine ratione lata sit; ita etiam posteà desinit desinente ratione eius: quandoquidem tunc eius obseruatio inutilis atque superuacanea esse incipit. Hac ratione Apostolus ad Hebr.7. ait: *Reprobatio fit præcedentis mandati* (legis Mosaicæ) *propter infirmitatem eius & inutilitatem. Quia* vt idem Apost. ad Rom.10. ait *Finis legis, Christus.* Et ad Gal. 3. *Propter transgressiones posita est, donec veniret semen.* Et infrà eod.c. *Lex pædagogus noster fuit.* ad Christum venturum nos dirigens. *At vbi venit Fides* (Christi) *iam non sumus sub pædagogo.* Item in Ecclesia primitiua Apostoli Act.15. lege constituta, gentibus præceperunt, vt abstinerent se ab immolatis simulacrorū, sāguine, & suffocato, ob eam causam, vt cum Israelitis ad Christum conuersis, qui ex antiquissima consuetudine maximè ab his abhorrebant, facilius in Christo lapide angulari, tanquam duo parietes vniri possent, sicuti docet S. August. *lib.32. contra Faustum, cap.13.* Nicolaus I. in responsis ad Bulgaros, *cap.90.* S. Thom. *1.2.quæst.103.ar.4.ad 3.* vbi addit, *Procedente autem tempore, cessante causa, cessat effectus*, siue obligatio legis illius Apostolicæ: idemque docet Victor. *de temper.num.2.§. ad aliud*, Suarez *lib.9.de leg.c.20. num.13.* Turrianus *in constitut. Apostol.pag.230.*

Dixi autem in assertione, cessante causa *totali*: Nam si partialis tantùm causa siue finis legis cesset, fieri potest, vt perseueret altera causa, siue finis legis, qui sufficiens sit ad conseruandam eius obligationem, sicuti benè annotauit Abb. *in c.cùm cessante, num.2.de appellat. & in c.vlt.de immunit. Ecclesiæ, num.8.* Exempli causa: Lex tributi ciuibus indicta, cum hostes ciuitatem oppugnarent, non penitus cessat, etsi hostes adesse desinant, dum periculum ab hostibus, vel aliæ iustæ causæ exigendi tributi permanent. Qua de re vide Ioan. Medin. *q.13.de rest.* P. Nau. *lib.3. de rest.cap.1.n.258.* Suarez *lib.5.de legib.cap.15.num.6.*

Secundò dixi, Cessante causa *vniuersim*: Nam cessante causa legis in particulari homine, non ideò eius obligatio desinit: Veluti, si Princeps lege lata ciuibus interdixit armorum vsum, ad vitandos clamores, ac rixas: fas non erit ciui, qui ob senectutem, vel morū simplicitatem, à pugna alienissimus est, arma prohibita gestare: quia interest boni publici, vt leges cōmunes ab omnibus

commu-

communiter obseruentur, quamdiu non occurrit aliquod impedimentum contrarium quod per epiKeiam excuset, vt rectè notauit Suarez *lib.6.cap.9.num.6.* Quare breuiter dici potest, excusationem à lege non satis esse, si ratio legis cesset in particulari *negatiuè*: cum debeat etiam cessare *contrariè*; videlicet propter impedimentum, vel moralem impossibilitatem seruandæ legis.

Assertio III. Si lex plures in se partes continet, quarum vna ab altera separari potest, tunc cessante ratione vnius tantùm partis, perseuerat lex secundùm alteram partem. Quæ est communis doctrina tradita à Nau. *cap. si quando, except. 11. num. 10. de rescript.* Suar. *lib.6.c.9. in fine*. Ratio est: *Quia vtile per inutile non debet vitiari, reg. 37. in 6.*

4 Assertio IV. Lex in præsumptione fundata, cessat obligare, si de contraria veritate constet. *Cedit enim præsumptio veritati, argument. cap. super hoc, de renuntiatione: & docet* Abb. *in cap. quia plerique, num. 18. de immunit. Eccles.* Couar. *cap. cum esses, num. 9. de testament.* Nauar. *cap. ita quorumdam, de Iudæis, notab. 30. num. 29.* Porrò ea lex in præsumptione fundari dicitur, cuius formale motiuum, & intrinseca obiecti conditio est præsumptio alicuius rei: siue per quam Iudici præcipitur, vt in omnibus occurrentibus casibus, ex tali præsumptione quam ipsamet lex facit, talem sententiam ferat. Exemplum habemus *in cap. veniens, 2. cap. is, qui fidem, de sponsalibus*, vbi dicitur, quod sponsalia, de futuro, secuta copula, in matrimonium transiisse censeantur; ob iuris præsumptionem sponsos non animo fornicario, sed coniugali coniunctos fuisse, quo tamen nihil obstante, si sponsus sciat falsam esse hanc iuris præsumptionem, animumque sibi non fuisse in matrimonium consentire; ideoque aliam postea vxorem duxerit, priore sponsa quamuis per iniuriam spreta, hoc casu non prius falsa præsumptione nixum: sed posterius matrimonium constabit. Quod adhuc hodie obseruari debet iis locis, quibus Tridentina Constitutio *sess. 24. cap. 1. de reform. matrimon.* Parochi, ac testium præsentiam ad valorem matrimonij requirens, recepta non est. Vide Couar. *par. 1. epit. decret. cap. 4. §. 1.*

Aliud exemplum affert Nauarr. *cit. loco*. Licet *in cit. cap. ita quorumdam*, excommunicentur ij Christiani, qui Sarracenis, & in Bulla Cœnæ Domini, qui aliis etiam Christi nominis inimicis deferunt arma, ferrum, quibus Christianos impugnant, & vera præsumptio iuris esse soleat, talia ipsis subministrari cum nocumento Christianis inferendo: si tamen certo constet ministranti Sarracenum vel Turcam non ad bellicos vsus, sed v. gr. ad ædes priuatas fabricandas petere: contra legem Ecclesiasticam non peccat, ideoque nec excommunicationem incurrit.

CAP. XXII.

DE DISPENSATIONE IN LEGE.

SVMMARIVM.

1 *Dispensatio est relaxatio legis, publica auctoritate facta.*
2 *Dispensandi potestas alia est ordinaria, & alia delegata.*
3 *Papa in omni Ecclesiastico iure tum vniuersali, tum particulari dispensare potest.*
4 *Episcopus in lege vniuersali Ecclesiæ iure ordinario dispensare nequit.*
Facultas dispensandi, quæ specialiter conceditur Episcopis ratione dignitatis suæ, transit in ordinariam.
5 *Super votis ac iuramentis Episcopi iure ordinario cum subditis suis dispensant: non item Parochi.*
6 *Delegata dispensandi potestas alia est à iure, & alia ab homine.*
Quæ ab homine est, vel datur per modum puræ commissionis seu mandati, vel per modum gratiæ. Et hæc, si absolutè collata fuit, non expirat morte concedentis.
7 *Dispensatio interdum expressè fit per verba, interdum tacitè per factum, quo dispensandi voluntas significatur.*
8 *Ratihabitio de præterito non sufficit ad valorem dispensationis, vel collatæ iurisdictionis.*
9 *Error communis cum titulo præsumpto ius facit, iurisdictionemque tribuit, etsi impedimentum occultum subsit, ex positiuo iure proueniens.*
10 *Dispensatio iusta est, quæ cum causæ cognitione fit & hæc interdum debita interdum permissa ob misericordiam, & pietatem.*

1 Dispensatio est legis relaxatio, publica auctoritate facta. Ex quo colligitur, dispensationem esse iurisdictionis actum: cum autem omne exercitium iurisdictionis, præsertim voluntariæ, dispensatio quædam publicæ potestatis sit, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator ac prudens?* inde accidisse videtur, vt nomen commune dispensationis vsu Ecclesiastico vnius rei proprium factum sit, sicuti notauit Suar. *lib.6. de legib. cap. 10. num. 5. & 6.*

Cum dispensatio definitur, *legis relaxatio*, distinguitur Primò ab absolutione, quæ fit, v.g. à censuris: nam per hanc non relaxatur vinculum legis, sed alterius obligationis; quare absolutio non est contra communem legem, sed secundum legem, si persona absolutionem mereatur.

Secundò distinguitur dispensatio ab interpretatione secundum epiKeiam: quia per hanc obligatio legis non tollitur, aut relaxatur; sed declaratur per seipsam cessare: dispensatione autem relaxatur lex, alioquin obligatura, sicuti notauit Couar. *in 4. decret. par. 2. cap. 6. §. 9. num. 2.* Suarez *lib. 6. de voto, cap. 9. n. 2.* Ex quo sequitur I. Quòd ad dispensandum minore causa opus est, quàm ad epiKeiam: quia per epiKeiam declaratur, tantam causam adesse, vt aliquis per se legis obligatione eximatur, ad dispensandum autem requiritur causa ob quam aliquis per auctoritatem Superioris eximi possit. Sequitur II. Quod in legem diuinam non cadat dispensatio: quia inferior, videlicet homo, non potest tollere, vel relaxare legem Superioris, Dei, teste S. Thom. *1.2. q. 97. art. 4. ad 3.* Interdum tamen locum habet interpretatio, legem diuinam ob certas circumstantias per seipsam cessare: qua de re Couarr. *citat. §. 9. num. 11.* Suarez *libr. 10. de leg. capit. 6.*

Tertiò distinguitur à licentia data: Nam superior licentiam dans non tam efficit, vt aliquis lege soluatur; sed magis, vt nunquam obligetur. Siquidem ea interdum conditione leges latæ sunt, vt omnes comprehendant, ac obligent, nisi superior vel alius quispiam licentiam præbuerit aliter agendi, v. gr. *Nemo sine Consulis licentia frumentum ex ciuitate efferat*, tunc Consul licentiam dans, non dispensat in lege, aut relaxat legem: sed affert conditionem, qua posita, lex non obligat: licet, ea sublata, obligaret. Qua etiam ratione Prælatus Religioso licentiam dare potest aliquid accipiendi, vel donandi: licet in voto paupertatis dispensare nequeat. Præterea quamuis lex sigilli sacramentalis indispensabilis sit, pœnitens tamen confessario licentiam dare non prohibetur, peccata sua, iusta de causa, alteri reuelandi: siquidem hoc casu non dispensatur in lege sigilli, sed apposita conditione, immutatur obiectum legis: vt ea per se ipsam cesset.

Quartò distinguitur dispensatio à legis abrogatione, & derogatione: quippe per quam lex vel tota, vel pars eius absolutè & vniuersim tollitur, & abolетur, dispensatione verò vinculum siue obligatio legis solùm relaxatur respectu certæ personæ, temporis, &c.

2 Potestas dispensandi diuiditur in ordinariam, & delegatam. Illa in primis Legislatori competit: nam *eiusdem est ligare & soluere, c. inferior, d. 21. c. cum inferior, de maior. & ob.* Secundò eius successori: *Nam par in parem non habet imperium, cap. innotuit, de elect.* Successor autem non minor est, quàm antecessor: sed pari potestate præditus est. Ergo ab illo prohiberi non potuit, quominus legem positam abrogaret, vel in ea dispensaret. Tertiò Legislatoris, eiusque successoris superiori, cui illi in iurisdictione & legum ferendarum potestate subordinati sunt v. g. Episcopi summo Pontifici.

3 Corollarium I. Papa dispensare potest in omni iure Ecclesiastico tam vniuersali, quàm particulari, sicuti ex communi Couarr. *cit. §. 9. num. 13.* Quin, & in Apostolicis canonibus, iis nimirum, quos tanquam Ecclesiæ præsides, potestate à Christo accepta, condiderunt: v.g. de ieiunio Quadragesimæ, obseruatione Dominicæ, non ordinandis bigamis: non item in iis canonibus, quos à Christo auctore acceptos, veluti ministri Ecclesiæ promulgarunt, ac tradiderunt, v.g. de paruulorum baptismate, confirmandis baptizatis consummati matrimonij indissolubili vinculo, mortuorum suffragiis. Qua de re Durand. *in 4. d. 27. q. 4. n. 9.* Azor. *tom. 1. lib. 5. cap. 15. q. 5.* Suar. *l. 6. c. 14. num. 2.*

4 Corollarium II. Episcopus in legibus Pontificiis vel conciliorum vniuersalium iure ordinario dispensare nequit, iuxta *capit. dilectus, vnic.* Gloss. *ver. permissa, de tempor. ordinat. &* videri potest Abb. *c. at si Clerici, §. de adulteriis, nu. 4. de iudiciis, & c. cum dilectus, de elect. num. 10.* Suarez *lib. 6. c. 14. de legib. n. 4.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 7. num. 6.* Ratio est: Quia inferior non dispensat in lege Superioris. Attamen in dubio, vtrùm res egeat dispensatione, Episcopus declarare potest non egere, sicut notat Sà *ver. dispensatio num. 1.* Deinde exceptiones aliquæ sunt: I. Nisi dispensandi facultas aliqua Episcopis generali lege concessa sit, iuxta *cit. c. dilectus*. Talis enim concessa potestas transit in ordinariam: cùm non personis, sed officio, & dignitati conferatur. Exemplum habes in Tr. *sess. 24. capit. 6. de reform.*

2 Nisi

2 Nisi Episcopus legitimè præscripta consuetudine dispensandi facultatem aliquam compararit.

3 Si in casu necessitatis ad Sum. Pontificem non sit facilis recursus; qua de re Nauarr. *c.22. num.* 85. Sanch. *lib.2. disp.40. num.* 3. Ægid. Coninch. *tom.2. disp.33. dub.3. conclus.3.* vbi aiunt Episcopum ex præsumpta facultate Summi Pontificis, dispensare posse super impedimento matrimonij, alioquin dispensabili, si matrimonium cum defectu occulto palam in facie Ecclesiæ, saltem cum alterius bona fide, celebratum fuit: separatio autem sine maximo incommodo fieri nequit; ad Papam verò, vel Legatum, aliumue priuilegiatum facilis accessus esse non potest. Et similiter in votis continentiæ ac Religionis, quæ alioquin Papæ reseruata sunt, dispensare posse Episcopum propter graue incontinentiæ periculum, si ad summum Pontificem, vel eius delegatum accessus non sit, tradunt Sylu. *verb. votum 4. q. 4.* Nau. *cap. 12. num. 76.* Less. *lib.2. c.40. dub.13. num.106.* Suar. *lib.7. de voto, cap.26. num.9.* Sanch. *lib.8. disp.9. nu.22.* Verùm in impedimento dirimente matrimonij, nondum in facie Ecclesiæ contracti, Episcopus numquam dispensat, nisi quod Sanchez, nullius tamen Doctoris auctoritate nixus, *cit. disp.40. quæst. 1. num. 7.* cunctabundus permittere videtur, vt in vrgentissima necessitate dispensare possit.

4 In materia leui, aut frequenter occurrente, v. g. circa festa, ieiunia: cum verò simile non sit, Principem velle, vt in rebus parui momenti, aut quæ ob frequentiam ad iurisdictionem ordinariam necessariæ sunt, multoties ad ipsum recurratur. Qua de re S. Thom. *in 4. d.15. q.33. a.2.* Sotus *lib.1. de iust. quæst.7. a. 3.* Caiet. *1.2. q.7. a.4.* Syl. *verb. dispensatio, q.9.* Sà eodem *ver. nu.9.* Salas de legibus, *disp.20. sect. 3.* Denique quotiescunque in lege Pontificia v.g. latæ irregularitatis, dicitur in ea dispensari posse, intelligitur talis potestas Episcopis concessa, iuxta Glossam receptam *in capit. in quibusdam, de pœnis, ver. dispensatum*: quia alioquin eiusmodi verba frustra posita essent, cùm omnibus notum sit, Papam in tali lege dispensare posse, sicuti notauit Sylu. *cit. q.9.* Suar. *cit. c.14. n.8.*

5 Loquimur autem de dispensatione in legibus: At verò dispar ratio est de dispensationibus super voto, ac iuramento: in quibus ordinario iure Episcopi cum subditis suis dispensare, eosque à peccatis omnibus, & censuris absoluere possunt, nisi Papæ specialiter reseruata sint. Quia talis absoluendi, & dispensandi facultas, ob frequentem eius necessitatem, omnino Ordinarijs conuenit, ad rectam gubernationem, & salutem animarum, sicuti constat *ex cap.1. de voto.* Parochis verò iure ordinario non conceditur dispensandi potestas, sicuti ex communi notauit Nauar. *cap.12. num.75. & 79.* Suarez *lib.6. de voto, cap. 10.* Sed interdum ex speciali priuilegio, vel consuetudine, introducta ratione necessitatis, in casibus frequenter occurrentibus, quod facilè accidere potest in Germania nostra, vbi Parochi sæpe ab Episcopo suo remotiores sunt, Qua de re Caietan. *verb. ieiunium* Gabr. *in 4. d.38. qu.1. in fine*, Nauar. *c.21. num.21.* Suarez *cit. libr. 6. de legibus c.14. in fine.*

6 Delegata dispensandi potestas alia est à iure, quæ si in perpetuum concedatur, non annexa personæ, sed officio, aut dignitati, æquiparatur ordinariæ, vt supra dixi, & constat *ex lib. 1. ff. de officio eius cui commissa est iurisdictio, & cap. quoniam Abbas, de officio delegati.* Alia delegatio ab homine quæ dupliciter prouenit: I. Per modum puræ commissionis: vel mandati in fauorem certæ causæ, personæ, cuius dispensationis ea natura est, vt delegante mortuo, aut deposito expiret commissio, si res integra est, siue causa executioni nondum mandari cœpta, iuxta *cap. relatum, de officio delegati, cap. sicut de præbend. in 6.* Præterquam si delegatio à dignitate potius, quàm particulari persona delegantis profecta videatur, tali verborum formula, *Sedes Apostolica tibi committit.* Nam *Sedes ipsa non moritur*, sed in successore continuatur, *cap. si gratiosè, de rescriptis, in 6. &* ex communi docet Sanch. *l.8. de matrim. disput. 28. n.44.* II. Per modum gratiæ in fauorem delegati, quæ si absolute conferatur, non expirat morte concedentis, iuxta *cit. cap. sicut. de præbendis in 6. Decet* enim *concessum à Principe beneficium esse mansurum, regul. 16. in 6.* Quare etiam hoc discrimen est, quod facultas seu priuilegium dispensandi alicui generatim, seu indefinitè concessum, cum sit gratia & beneficium, latè interpretari debet, sicuti docent Doctores *in c. at si Clerici. §. de adulterijs. de iudic. & cap. vltim. de Simon.* Couarruu. *in epitom. p.2. cap.9. §.8. num. 26.* At verò commissa alicui facultas dispensandi cum persona particulari strictæ interpretationis est, sicuti & ipsa dispensatio: cum Commissarius sit solùm quasi executor dispensationis factæ à Superiore, sicuti ex Felino annotauit Suar. *lib.6. de legibus, cap.17. num.10.*

7 Dispensatio diuiditur I. in expressam, & tacitam. Illa verbis fieri solet; (quamuis certam verborum formam non requirat, teste Suarez *lib.6. cap.13. de legibus*) hæc facto aliquo, ex quo voluntas dispensantis perspici possit. Nam in his, quæ certam verborum formam non postulant, tantundem operatur voluntas re aut facto significata, quàm si verbis explicata sit: quia *taciti, & expressi eadem virtus est, argum. lib. 32. ff. de leg. & l. quæ ad certum, ff. locati.* Quæ quidem doctrina difficultatem nullam habet, si Princeps in propria lege dispenset, v. gr. Pontifex matrimonio iungat quos Ecclesiastica lege inhabiles esse non ignorat; Vel Rex iudicem constituat, quem seruum suum esse scit, tacitè ei libertatem conferre censetur, iuxta *l. Barbarius ff. de officio Prætorum.* Sed idem quoque de inferiore, puta Episcopo vel Ordinis Prælato, dispensandi facultate prædito in iure Pontificio, dicendum: vt si v.g. subditos irregulari literas dimissorias det ad ordines suscipiendos, vel confessionibus audiendis exponat, tacitè cum ipso dispensare censeatur, vt ex communiore docet Syluester *verb. dispensatio, nu.21. & verb. irregularitas in fine*: Sà *verb. dispensatio, n.8.* Sanch. *l.8. disp.4. n.25.* Suar. de censuris, *disp.41. sect.3. num.4.*

8 Porrò ad hoc, ad tacitum consensum, omnino necessariam esse scientiam eius quod agitur: qui enim nescit, vtique non consentit. Quare ratihabitio, quæ dicitur, de præterito, nullo modo sufficit ad conferendam potestatem, aut valorem illi actui, ad quem actualis voluntas conferentis requiritur: Cuiusmodi esse solet v.g. dispensatio ad ordines, collatio iurisdictionis, approbatio Confessarij. Quare illegitimè natus etsi certissimò persuasus Papam dispensaturum si causam cognitam haberet, ordines suscipiat, censuram suspensionis nihilominus incurret. Item, si Sacerdos iurisdictione carens à peccatis absoluat, eo necessitatis casu, quem si Ordinarius sciret, haud dubiè iurisdictionem conferret, absolutio irrita est, neque subsequente ratificatione conualescit, sicuti dicam *libr. 5. tr. 6. capit. 10. numer. 12.*

Exinde resolue: Cum hodierno iure iurisdictio seu potestas audiendi confessiones Sacerdoti committi non possit, nisi prius ab Episcopo approbatus sit, consequens hinc esse, si Parochus audiendis confessionibus exponat Sacerdotem ab Episcopo non approbatum, prætextu ratihabitionis, vel approbationis postea conferendæ, nihil effici. Qua de re videri potest Suar. *3. p. t.1. disp.26 sect.1 & disp.28. sect.4. nu.11.*

9 Excipe, nisi hoc postremo casu communis probabilis error in loco vbi res gesta est, accedat: *Nam error communis cum titulo præsumpto, ius facit, iurisdictionemque tribuit etsi occultum subsit impedimentum ex iure positiuo proueniens, argum. l. Barbarius, ff. de officio Prætorum*, & tradit Gratianus *in cap. 1. causæ 3. qu. 7.* Gloss. *in l. 3. ff. de supellectili legata, verb. error ius facit*, & Gloss. *in cap. ad probandum, de sentent.* Paludan. *in 4. d.17. quæst.6. ar.2.* Abbas *in c. suscitatus, num.11. de rescript.* Mascard. *de probationib. conclus.* 648. Vgolin. *de censur. tabul.1. cap.13. §.3. & 4.* Petrus Sotus *lect.6. de Confess. §. quod verò*, Castro, *lib.2. de lege pœnali, c. vlt. conclus.2.* Henriq. *lib.6. cap.7. n.2. & lib.13. cap.7. nu.6.* Sanch. *lib.3. disp.22. de matrim.* Less. *lib.2. cap.29. dub.8. nu.67.* Sensus illius regulæ est. Si à legitimo Superiore, videlicet Papa, Rege, Episcopo, Parocho, commissa sit alicui iurisdictio, bona vel mala fide, in foro externo, vel interno; qui ob impedimentum publicè ignoratum iurisdictionis incapax est, omnia illius acta valent, etiam paucorum defectu, qui impedimentum cognitum habent. Ratio est, quòd tali casu, ad vitanda scandala, & grauia Reipublicæ incommoda, Princeps vniuersali iure ac voluntate, non obstante tali defectu occulto, agendi potestatem conferre censeatur, sicuti benè explicat Suarez *de censuris, disp.2. sect.4. num.2.*

Corollarium. Si Sacerdos excommunicatus, atque denuntiatus, ex eo loco in alium remotum se transferat, vbi eius impedimentum ignoratur; ibique Parochiale beneficium, Episcopi auctoritate accipiat, absolutiones eius validæ erunt, sicuti tradit Abb. *in c. veritatis, num.33. de dolo & contumac.* Suar. *de censur. disp.11. sect.2. num.14.* Item si alicuius ad Episcopatum electionem, aut confirmationem ob occultum defectum irritam fuisse posteà innotescat, gesta eius retractari non debent, sicuti docet Abb. *in c. nihil, num.12. de elect.* Idemque dicendum in casu, quo iurisdictio ordinaria vel delegata alicui ablata, aut reuocata est: seu ipso iure, seu per sententiam, aut mortem delegantis: si tamen talis ademptio vel reuocatio publicè ignoretur, & reuocatus vel priuatus officium vel iurisdictionem, quamuis mala fide, administret, acta eius valida erunt; in tali casu ipso iure supplente defectum, sicuti ex communi docet Sylu. *verb. Confess.1. qu.19. §. tertiò, verò* Less. *lib.2. c.20. num.66.*

Dictum est autem in regula I. *Si error communis* sit: nam paucorum error non sufficit. Nihil autem refert, vtrum error facti sit, an iuris, dummodo iustus: vel si probabilis sit Doctorum sententia, iurisdictionem ob talem causam non amitti, etsi in veritate

aliter

aliter se res habeat, existimandum est, quòd ius suppleat defectum. Vel si populus dubitet, verùm iurisdictio in aliquo casu amissa sit & rei veritatem cognoscere non possit: cùm in dubio Iudex vel pastor non sit priuandus possessione iuris sui, meritò populus interim ab eo administrationem officij petit, ac recipit: ideoque ius supplet defectum si quis re ipsa subsit, vti docent Less. num.68. Sanch lib.3 disp.20.num.4. II. *Cum titulo præsumptio*. Quare si Sacerdos absque consensu Ordinarij, vel Parochi, se alicubi intrudens, Confessiones audiat, nihil efficiet, quamuis impedimentum publicè ignoretur. idque notauit Abb. *in c.2.num.4.de restit. in integrum*, vbi ait, quod *gesta ab intruso non valent, quantumcunque sit toleratus*. III. *In loco vbi res gesta est*: Quia non obstat, impedimentum Sacerdotis, in Hispania v.gr. excommunicati ac denunciati, notorium esse: si in Germania, vbi ab Ordinario cum titulo præsumpto parochiam consecutus, vel à Parocho tanquam Cooperator expositus est, publicè ignoretur, quod extra controuersiam esse oportere, ait Abb. *in cap. sciscitatus, num.13. de rescript*. IV. dictum est, si impedimentum ex *iure positiuo* proueniat: Nam aliud sentiendum, si ex iure naturali vel diuino descendat: quippe quod humana voluntate tolli non potest. Exempli causa: Si Parochus Diaconum, qui publicè existimatur Sacerdos, mittat ad assistendum matrimonio, benedicendum aquam, vel nuptias, valida erunt acta eius, non item, si eundem audiendis Confessionibus exponat, sicuti benè notant Vgolin. *tab.2.cap.13.§.4.* Caiet. *ver. confessio iteranda ex parte Confessoris*, Abb. *in c.2. de Presbytero non baptizato*. Richar. *in 4. d. 17. ar. 3. q. 4.*

10 Aliter diuiditur dispensatio apud Syluester *verb. dispensatio in princip.* in licitam, & illicitam, Licita est, quæ cum iustæ causæ cognitione fit; eaque interdum etiam debita est: cùm vel legis, aut Superioris præceptum, vel publica vtilitas, aut priuata hominis necessitas eam conferri postulat: Interdum verò non debita tamen permissa ob misericordiam, & pietatem. Qua de re Suar. *lib 6. de legib. cap.18. nu.17.* Illicita verò dispensatio est, quæ temere ac imprudenter fit, iusta causa non cognita, quare non tam dispensatio, quàm dissipatio dici debet.

QVÆSTIONES DE DISPENSATIONE.

SVMMARIVM.

11 *Si inferior sine iusta causa in lege superioris dispenset, irrita est dispensatio.*

12 *Peccatum est, ex genere suo mortale, temerè dispensare in lege superioris, vel talem dispensationem petere; aut concessa vti.*

13 *Si superior in lege propria dispenset absque iusta causa; valet dispensatio: quamuis ipse, & qui talem dispensationem petit, eaque data vtitur, saltem venialiter peccent.*

11 QVæstio prima. Vtrùm dispensatio illicita sit etiam inualida? Resp. & dico I. Si inferior sine iusta causa dispenset in lege Superioris, v.g. Episcopus in lege Pontificia, irrita est dispensatio. Quæ est omnium Doctorum sententia, teste Suar. *lib.6. cap.19. num.1.* Sanch. *lib.8. de matrimon. disput.17. quæst.1. num.4.* Ratio est: Quia delegatus, si excedat limites commissæ potestatis nihil efficit; Cùm autem Papa v.g. Episcopis committit dispensandi potestatem in lege vniuersali, non præsumitur dare facultatem temerè & iniquè dispensandi: Ergo si ita dispenset, non valet dispensatio. Ex quo etiam colligitur, dispensationem in voto vel iuramento sine iusta causa factam à Papa, alioue Ecclesiastico Prælato irritam esse, sicuti ex communi docet Sanch. *cit. quæst.1. num.3.* Suar. *lib.6. de voto, cap.17. num.2.* Nam talis dispensatio est in iure superioris Dei: non est autem credibile Deum commisisse suo in terris Vicario, alijsque ab eo constitutis pastoribus potestatem temerè & sine causa relaxandi vota, vel iuramenta sibi facta: Esset enim hæc potestas non dispensandi, sed dissipandi; non ad ædificationem, sed ad destructionem. Quare neque Oeconomus, cùm contra domini sui voluntatem bona, vel iura eius dissipat, quidquam efficit, aut dominium transfert.

12 Colligitur. Qui sine iusta causa ac temerè dispensat in lege Superioris, modo explicato; item qui talem dispensationem petit, eaue vtitur, is mortaliter peccat, si lex, in qua ita dispensatur, sub mortali peccato obliget. Qua de re Caietan. *in summa, verb. dispensatio*. Verùm ne ea res hominibus anxietates pariat, moderationes aliquas Doctores adhibent. I. Etsi Prælatus iustam causam non agnoscat, ideoque temere, & non sine culpa dispenset: si tamen re vera causa iusta suberat, valida est dispensatio, sicuti præter alios notauit Armilla *verb. dispensatio §.14.* II. Si Prælatus probabiliter arbitretur iustam adesse dispensandi causam, quamuis eum errare contingat; valet tamen dispensatio, ob præsumptam voluntatem Superioris, in cuius iure dispensatur, sicuti obseruat Sanchez *cit. disput.17. quæst.1. num.8.* Idque intelligi debet, etiamsi dispensatio fiat in iure Dei, ex commissione Vicario suo facta: puta in votis, ac iuramentis: item in concessione indulgentiarum, si legitima pastorali potestate præditus rationabiliter existimet, causam iustam subesse, sicuti docet Henriq. *lib.7. cap.24. num.4. lit.y.* III. Si subditus bona fide dispensationem petat, allatis rationibus quas Superioris examini committit, impetrata dispensatione, securus esse potest, & præsumere, legitimè collatam fuisse, (saltem in conscientiæ foro) donec contraria veritas appareat, teste Soto *in 4. dist.21. quæst.2. artic.2. & lib.7. de iust. quæst 4. artic.3.* Nauarrus *prælud.9. manual. num.23.* Suarez *lib.6. de voto, cap.17. num.6.* Lopez *parte 1. instruct. cap. 4. arg. cap. in præsentia, de renunt. &c. quid culpatur, 23. quæst. 1.* In foro autem externo interesse videtur, vtrùm dispensatio proprio motu Superioris data sit: an verò ad instantiam partis. Nam illa fauorabilior est, habens præsumptionem iuris, & de iure, affuisse idoneam causam; hæc verò odiosa magis est: quare in dubio per importunitatem extorta præsumitur, onusque probandi contrarium ei incumbit, quo cum dispensandum fuit, sicuti ex communi docent Suar. *tom.5. de censur. disp.41. in fine*, Sanch. *l.c. num.14.*

13 Dico II. Si Superior in propria lege, sine iusta causa ac temerè dispenset, valet dispensatio, quamuis peccet non solum ipse, sed etiam qui talem dispensationem postulat. Est communis sententia Doctorum cum S. Thom. *1.2. q.97. a.4.* Prima pars probatur: Nam legis obligatio necessariò dependet à voluntate Legislatoris. Ergo si is vnum, aut plures è communitate obligari nolit, cessabit obligatio legis, eorum respectu. Vbi nota, licet ad legem statuendam non sufficiat voluntas Legislatoris, sed requiratur etiam causa rationabilis Communitati vtilis; tamen ad eam abolendam ex toto, vel ex parte sufficit ita velle Legislatorem, eiusue successorem. Nam, vniuersim loquendo, vt effectus ponatur, requiritur causa, integra; vt autem tollatur, sufficit partialem causam, ex qua intrinsecè pendet, deficere.

Quod ad alteram partem attinet. Nau. *prælud. 9. num. 14.* Sotus *lib. 1. de iust. q.7. ar.3. prope finem*, Salas *de legib. disp.20. num.54.* Lopez *p.1. instruct. cap.4. §. sexto superadditur*, Sanch. *lib.1. mor. c.20.* existimant, per se loquendo, & cessante scandalo, esse id tantum veniale peccatum: Vtitur enim Legislator iure suo: perinde ac si quis pecuniam suam prodigat; Suarez verò *lib.6. de leg. cap.18. num.9.* Valent. *tom.2. disput.7. quæst.5. p.9.* Couar. *in 4. p.2. cap.6. §.9. num.15.* putant dispensantem sine iusta causa peccare contra iustitiam tum legalem, tum distributiuam, adeoque ex genere suo mortaliter; consequenter etiam eum, qui dispensationem petendo ad tale peccatum cooperatur. Sed ad hoc responderi potest, violationem iustitiæ legalis aut distributiuæ mortalem non esse: nisi graue damnum Com[illegible] inferatur; atqui, per se loquendo, non infertur graue damnum Communitati, si aliquis sine causa à communi lege absoluatur, dummodo talis gratia dispensationis sit, per quam alijs nihil adimitur, v.g. ne aliquis in quadragesima ieiunare cogatur. Cæterum, si aliquibus à communi v.g. tributo vel obsequio sine iusta causa exemptis, alij plus grauarentur, certum est, mortale peccatum fore. Probabiliter igitur teneri potest prior sententia, per se loquendo esse peccatum duntaxat veniale: quatenus deformitas quædam est, partem à toto sine causa discrepare. Quare similiter etiam peccabit, qui dispensatione, absque legitima causa impetrata, vtitur: peccabit, inquam: non quidem directè contra legem positiuam, cuius obligatione tunc iam solutus est: sed contra legem naturæ peccato singularitatis & insolentiæ, ex genere suo veniali: turpis enim est omnis pars suo vniuerso non congruens, sicuti ex communi docet Caiet. *1.2. q. 96. ar. 5 prope finem*, Couar. *in 4. decretal. p.2. c.6. §.9. n.16.* Sanchez *libr. 8. de matrimon. disp.18. n 12. 13. quamuis* Azor. *tom. 1. lib.5. nu.15. q.3. & Suar lib.6. cap. 19. nu. 14.* in vsu talis dispensationis nullum omnino peccatum agnoscant.

SVMMARIVM.

14 *Si causa dispensandi tempore datarum litterarum adfuit, non item, cum à Commissario dispensatio facienda est, potest executioni mandari.*

Cessante finali causa mandati, effectus mandati expirat, si nondum consummatus fuit.

Etsi tempore exequendæ dispensationis causa subsistat, si tamen non subsistit tempore datarum, quia postulatio subreptitia erat, non potest dispensationem exequi Commissarius.

15 *Si causa dispensandi subsistat, cum dispensatio facta ab Ordinario vel Commissario intrinsecum effectum consecuta*

cuta est, nihil interest, etsi postea causa cesset.

16 *Priuilegia, & dispensationes, quæ tractum successiuum habent, cessante causa finali, pariter cessant.*

Si cum aliquo in voto continentiæ absolutè & illimitatè dispensatum fuit, intelligitur ad omne legitimum matrimonium.

14 QVæstio Secunda. Si tempore dispensationis in voto, iuramento, irregularitate, impedimento matrimonij &c. iusta dispensandi causa adfuit, postea verò penitus cesset, vtrum dispensatio quoque vim suam amittat? Pro solutione notandum est ex Suar. *lib. 6. de legib. cap. 20. num. 2.* Triplex tempus seu statum rei spectari posse: I. Cum indultum dispensandi est concessum, sed dispensatio nondum collata. II. Cùm dispensatio alicui impetrata, sed effectus eius, & vtilitas nondum executioni mandata est. III. Postquam dispensationis vltimus effectus & vtilitas secuta est. Hoc posito, Resp. & dico I. Si tempore impetrationis, vel datarum literarum (potest enim dispensatio, & priuilegium vel viua voce, vel in rescripto concedi) causa subsistat dispensandi, non item, cùm ex dantis commissione, precum veritate inspecta, dispensatio conferenda est, potest eam Commissarius executioni mandare. Exemplum habes: Caia, allegata paupertate ac dotis defectu, susceptione item prolis ex consanguineo suo, postulauit à Papa dispensationem super impedimento consanguinitatis: Papa commisit Ordinario, vel Officiali eius, vt precum veritate inspecta, cum Caia, eiusque consanguineo dispenset: sed priusquam id Officialis exequatur, proles moritur, & Caia hæres ab extraneo constituitur: non potest tunc Ordinarius cum ipsis dispensare, sicuti docet Gutierez *lib. 1. can. quæst. cap. 15. num. 12. & lib. 2. cap. 15. num. 3.* Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 20. num. 13.* Sanchez *lib. 8. de matrimon. disput. 30. num. 12.* Coninck. *in 3. p. tom. 2. disput. 33. sect. 6. num. 94.* Ratio est: *Quia cessante causa finali mandati, effectus mandati expirat, si nondum consummatus est.* Dispensatio autem Ordinario commissa, effectum suum (qui est absolutio à lege, vel impedimento) non sortitur, priusquam is mandatum exequatur; ergo si tunc, tempore inquam executionis, causa mandati cesset, non poterit executioni mandari. Loquor autem in casu, quo causa dispensationis finalis, ac principalis totaliter, aut fermè totaliter cessat: secus enim est, si cesset tantùm causa impulsiua; item si pars causæ finalis desinat, altera adhuc manente; ita vt executor benignè interpretari possit, concedentis mentem esse, vt dispensatio executioni mandetur, sicut notauit Sanchez *num. 7. & 8.* Imò posteaquam gratia dispensationis faciendæ à Papa emanauit, præsumendum est, facilius eum permittere, vt executioni mandetur, quàm vt ab initio concedatur, sicuti notauit Coninck. *cit. dub. 6. in fine*. Quamobrem, quod Guttierez ait *lib. 1. can. qq. c. 15. n. 25.* non posse Officialem Ordinarij validè dispensationem Papalem exequi, si interea temporis aliquid innouatum est quod dispensationem difficiliorem redderet, id intelligo, si tale sit, vt iuxta stylum curiæ præsumi debeat, non esse mentem Pontificis, vt dispensatio tali mutatione superueniente executioni mandetur: v. gr. si copula incestuosa intercesserat, sicuti ex communiore docet etiam Sanch. *lib. 8. disp. 25. nu. 8.* secus si aliud quippiam interueniat, quod etsi tale sit, vt eo cognito Papa talem dispensationem non concessisset: posito tamen quòd concesserit, præsumi facile non debet, velle, vt eius executio, vel vsus impediatur.

Præterea, quod Sanchez *cit. nu. 8.* docet, secundùm Rom. Curiæ stylum, Commissarium Apostolicum non debere exequi commissam dispensationem, si incestus post impetratas literas Papales intercessit, id intelligendum videtur de formali incestu: Secus autem est, si bona fide nuptias celebrarunt, consummarunt sponsi, per simplicem, & inculpatam ignorantiam sibi persuadentes, satis dispensatum esse ad matrimonij valorem, si literæ Romæ impetratæ sint, secundùm veritatem narratorum. Videri etiam potest Henriq. *lib. 12. c. 2. n. 4. & seqq.*

Dico II. Si vice versa accidat, vt tempore quidem conferendæ seu exequendæ dispensationis, causa subsistat: sed non constiterit tempore impetrationis seu concessionis, ac datarum literarum; quia postulatio fraudulosa & subreptitia fuerat, non potest dispensatio fieri à Commissario, vel executore, sicut constat, *ex cap. si eo, de rescript. in 6. & docet* Suarez *n. decimo quarto*, Idque probatur, tum ex iuris *reg. 18. in 6. Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit*, tum ex verbis quibus commissio fieri solet, *precum veritate inspecta*.

15 Dico III. Si causa dispensandi eo tempore subsistat, cùm dispensatio ab Ordinario, aut Commissario absolutè facta, intrinsecum effectum, consecuta est, etsi postea desinat subsistere, non tamen reuiuiscit obligatio, quia semel per dispensationem ablata fuit. Ita docet Guttierez *ll. cc.* Suarez *lib. 6. de legib. cap. 20. num. 15.* Couarr. *1. resolut. cap. 20. num. 5.* Abb. *cap. post translationem, num. 17. de renunciat. contra* Sanch. *lib. 8. de matrimon. disputat. 10. numer. 14.* Exempla sunt: Si cum aliquo dispensatum sit super irregularitate, ob penuriam ministrorum Ecclesiæ, etsi hæc ratio post collatam dispensationem cesset, non reuiuiscit irregularitas. Item, si cum aliquo dispensatum sit super voto continentiæ, vel super impedimento matrimonij, causa legitimandæ prolis, etsi post factam dispensationem proles moriatur, non reuiuiscit impedimentum, aut voti obligatio. Ratio est: Quia per dispensationem, causa iusta subsistente, extinguitur obligatio legis aut voti: ergo postea reuiuiscere non potest nisi per aliquam causam moraliter efficientem, quæ in proposito casu nulla assignari potest. Confirmatur primò: sicuti, si Princeps debitum sibi tributum absolutè alicui remittat, quia pauper est; etsi ille, præter opinionem, thesauro reperto, diues factus fuerit, non corruit tamen donatio siue remissio facta: Ita etiam, si Princeps aliquos consanguineos absolutè liberauit impedimento matrimonij, quia causa iusta aderat, v. gr. legitimandæ prolis, etsi postea præter opinionem causa cesset, proles v. g. ante nuptias moriatur: nihilominus consanguinei illa dispensatione vti poterunt: Confirmatur secundò *ex reg. 73. in 6. Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eueniat, à quo non potuit inchoari.*

16 Hanc tamen regulam Doctores limitant I. Si factum consummatum, & non tantùm inchoatum sit: Nam etiam priuilegia & dispensationes, quæ tractum successiuum habent, cessante causa finali pariter cessant, sicuti rectè docet Sanchez *loc. cit.* & Suarez *num. 18.* Quare, si Papa cum infirmo, cuius valetudo desperata videtur, absolutè dispenset in lege ieiunij: ille autem præter opinionem vires integrè recuperet, tenebitur postea legem cum alijs obseruare. Nam sicuti obligatio Ecclesiasticorum ieiuniorum successiuo tempore oritur, ita etiam decens est, vt dispensatio liberationem à ieiuniorum lege successiuè operetur: dum causa subsistit. Neque verò aliam Pontificis dispensantis mentem fuisse existimari debet. Quia numquam præsumendum est peccatum, peccasset autem dispensando Pontifex si aliquem ab obseruatione legis communis exemptum voluisset, etiam eo euentu, quo omnis causa exemptionis penitus cessauit. Vide Suarez *lib. 8. de legibus, cap. 30.*

Limitant II. Nisi effectus actus legitimi per rerum mutationem ad impossibile redigatur, sicuti præter alios notauit Henricus Canisius super eadem *regul. 73.* Exempla sunt: I. In lege Principis, cuius ratione & vtilitate penitus cessante, desinit obligare: quia fieri non potest; vt lex obliget ad actum inutilem. II. In sponsalibus; quæ superueniente, v. g. impedimento affinitatis, ipso iure soluuntur; quia fieri non potest, vt obligent ad nuptias incestas. III. In voto & iuramento, si eius obiectum per rerum mutationem iniquum, vel inutile efficiatur. quia fieri non potest, vt aliquis ex religionis virtute obligetur ad rem malam, vel inutilem præstandam.

His affine dubium est. Si quis nuptias contracturus cum Caia petat & impetret dispensationem super voto continentiæ; vtrùm impeditis postea his nuptijs aliud matrimonium contrahere possit? Respondeo, Inspiciendam esse causam, & formam factæ dispensationis. Nam interdum dispensatio, v. g. in voto continentiæ confertur limitatè, ac respectiuè, puta in ordine ad certum matrimonium, cuius contrahendi causa atque necessitas incumbit, v. g. ne mulier decepta infamiam incurrat: tunc enim talibus nuptijs impeditis, non erit licitum aliud matrimonium contrahere sine noua dispensatione. Secus est, si dispensatio super voto continentiæ in ordine ad matrimonium contrahendum alicui absolutè data sit, propter difficultatem continendi à supplicante allegatam: tunc enim, etsi nuptiæ, quarum contrahendarum causa dispensatio petita fuit, post dispensationem impediantur, poterit aliud matrimonium contrahere. Frequenter tamen in rescripto exprimitur, dispensationem non extendi vltra primum matrimonium.

SVMMARIVM.

17 *Rescripta Principum alia sunt gratiæ, vel iustitiæ, siue ad lites.*

18 *Taciturnitas qualitati, cuius expressionem ius, vel stylus curiæ specialiter requirit gratiæ rescriptum subreptitium reddit, esto Princeps etiam expressa illa gratia, concessurus fuisset.*

19 *Rescripta gratiæ subreptitia censentur, quæ per taciturnitatem veri, & per se intrinsecè ad rem pertinentis, obtenta sunt, si Princeps ea veritate expressa, non concessisset, saltem tali modo non concessisset, Idque variorum casuum exemplo illustratur.*

20 *Dissimulatio veritatis, quamuis intrinsecè pertinentis ad rem*

postulatam, non vitiat dispensationem aliamue gratiam, si praesumptio esse possit, etiam intellecta tali veritate, Superiorem dispensaturum fuisse.

21 *Si qualitas dissimulata in postulatio ne intrinsecè tantum se habet ad rem postulatam, non ideo dispensatio, vel alia gratia subreptitia censetur, tametsi Princeps, ea circumstantia cognita non dispensasset.*

21 QVaestio tertia. Quibus in casibus dispensatio subreptitia censeatur, ob taciturnitatem veri? In primis nota, Rescriptum Principis aliud esse gratiae, siue beneficij, aliud verò iustitiae, siue ad lites, quod ad decisionem controuersiae ex Principis curia prodit: de quibus multa Rebuffus *in praxi beneficiorum; tit. de differentia inter rescripta gratiae & iustitiae.* Praecipuum inter ea discrimen est, quod rescriptum gratiae (cuius species quaedam est dispensatio) obtentum per subreptionem ipso iure irritum fit, sicuti constat *ex cap. ad aures, cap. constitutus de rescriptis, cap. vlt. de filijs presbyt. in 6.* Rescriptum verò ad litea non antem irritum censetur, quàm ab aduersario per exceptionem allegatae subreptionis elidatur, *arg. cap. si autem, cap. plerumque, de rescrip. & docet Abb. cap. caeterum, de rescrip.* Sanchez *lib. 8. disput.* 21. *num.* 3. & Nicolaus Garcias *de beneficys, p.* 8. *c.* 3. *num.* 1. Ratio esse videtur. Quia tametsi rescriptum iustitiae ex errore promanet, cum tamen versetur tantùm circa media, siue modum litis terminandae, potest nihilominus causa iustè terminari. At verò rescriptum gratiae, cum versetur circa finem, videlicet gratiam obtinendam, si ex errore promanet, euertitur omnino principalis intentio concedentis, sicuti notauit Coninck. 3. *p.* 4. *a. disp.* 33. *dub.* 6. *n.* 56.

18 Nunc resp. & dico I. Taciturnitas qualitatis, cuius expressionem iura, vel stylus curiae specialiter requirunt, reddit dispensationem, & quoduis gratiae rescriptum, quod ob petitionem conceditur, subreptitium: etsi constet Principem, etiam expressa illa qualitate, similiter concessurum fuisse. Ita docet Couar. 1. *resol. cap.* 20. *num.* 5. *verum*, Gutierez *lib.* 1. *cap.* 15. *num.* 32. *& lib.* 2. *capit.* 15. *num.* 38. Mascardus *de prob. concl.* 846. *num.* 2. Sanchez *cit. disput.* 21, *num.* 13. *& seqq.* Ratio est, quia expressio talis qualitatis requiritur tanquam forma postulationis. Quapropter vitiabitur etiam dispensatio, licet qualitas, de iure simpliciter exprimenda ignoranter omissa sit, cum enim omittitur forma, vel conditio sine qua non, corruit actus: etsi ignorans talem conditionem requiri, à culpa excusetur, sicut docet Sanchez *lib.* 8. *disp.* 21. *nu.* 18. Exempla sunt: I. *in c. cùm adeò, & c. penult. de rescript. cap. si motu proprio, eod. titul. in* 6. vbi definitur, ex beneficij ante obtenti quantumuis modici taciturnitate, alterius impetrationem subreptitiam esse.

II. In Auth. *Quibus modis naturales effic. legitimi*, §. *fit igitur* vbi rescriptum legitimationis irritum dicitur, si in petitione expressum non est, quòd filius naturalis sine dedecore parentis legitimari possit per subsequens matrimonium.

III. Impetratio dispensationis super impedimento matrimonij intra gradum prohibitum, nulla facta mentione ante cedentis copulae incestuosae, subreptitia est, iuxta probabiliorem sententiam Sanch. *lib.* 3. *de matrim. disput.* 14. *num.* 3. *& lib.* 8. *disput.* 25. Rebelli *lib.* 3. *de matrim. qu.* 5. *f.* 4. *n.* 24. Gutierez *lib.* 1. *can. qq. c.* 15. *n.* 13. 16. Garcia *l. c. n.* 32. & aliorum. Quia stylus curiae, qui ius facit, iuxta *c. quam graui, de crim. falsi*, ita obseruat, & Cardinalium Congregatio declarauit, apud Garciam *numer.* 66. etsi contrarium docuerit Henriq. *lib.* 12. *cap.* 2 §. 4. *&* 7. Nauarr. *lib.* 4. *consil.* 5. *de consang. & affin. edit.* 1. *& cons.* 8. *& seqq. edit.* 2. Rodr. *to.* 1. *sum. c.* 238. *concl.* 5. Si tamen incestus occultus, sit potetit à sacra Poenitentiaria (quippe quae super occultis eiusmodi casibus potestatem habet) dispensatio impetrari, facta interim mentione, quod super publico consanguinitatis, aut affinitatis impedimento dispensauit, aut dispensaturus sit Summus Pontifex: idque ob vitandam infamiam, quia dispensatio impetrata à Summo Pontifice in foro externo publicari debet, sicut notauit Sanch. *lib.* 8. *disp.* 25. *n.* 11. ConincK. *disp.* 33. *dub.* 6. *n.* 81.

Deinde ampliari debet assertio; Vt idem sentiendum sit si iura specialiter prohibeant, ne aliqua causa vel circumstantia concurrente, dispensatio concedatur: talis enim circumstantiae taciturnitatis dispensationem vitiabit. Exempli causa. Qui dispensationem petit super impedimento intra gradum prohibitum, postea quam matrimonium ita inualidum contrahere, vel etiam consummare praesumpsit, tenetur circumstantiam istam tenere contracti, vel etiam consummati matrimonij intra gradum prohibitum, explicare: quia Tridentin. Concilium *sess.* 24. *cap.* 5. *de reform. matrimon.* cum talibus specialiter vetat dispensari, de quo Henriquez *lib.* 12. *cap.* 2. *num.* 8. Coninch. *tom.* 2. *disp.* 27. *dub.* 9. *num.* 82. *& disput,* 33. *dub.* 6. *numero* 83. Sanchez *lib.* 3. *disput.* 45. *num.* 3. Adde, explicandum quoque esse si matrimonium contractum, vel etiam consummatum fuit sub hac temeraria spe dispensationis impetrandae: Quia Tridentinum ad hanc ipsam spem reprimendam vetuit dispensari. Haec tamen intelligi debent, si vterque mala fide contraxit: sin verò alter culpa caruit, non debet spe dispensationis carere, ne innocens ob culpam nocentis plectatur.

19 Dico II. Extra dictos casus, dispensationes, & rescripta gratiae subreptitia etiam censentur, quaecunque per taciturnitatem veri per se intrinsecè ad rem pertinentis impetrata fuerunt, si Princeps veritate expressa, atque intellecta probabiliter non concessisset dispensationem vel gratiam, vel certè tali forma, & modo non concessisset, sed cum adiuncta conditione, & onere, vt infrà explicabo *q. seq.* Ita docet Couarruuias 1. *resolut. cap.* 20. *in c. dudum, numer.* 3. *de Praesumpt.* Vasquez *tract. de beneficijs cap* 3. §. 4. *dub.* 3. Sà *verb. gratia, num.* 10. Sanchez *cit. disp.* 21. *nu.* 17. Garcias *l. supra cit. num* 25. ConincK. *cit. dub.* 6. Et sumitur ex *c. postulasti, & c. super literis de rescript.* Ratio verò est manifesta. Quia concessio gratiae pendet à voluntate concedentis: ergo quando praesumi potest, si totum vinculum seu difficultas dispensandi ad rem intrinsecè pertinens ostensa esset, quod Pontifex tali modo dispensandi animum non habuisset; consequenter etiam praesumi debet, tali veritate suppressa, irritam esse dispensationem, quippe inuoluntariè concessam, propter errorem: Exempla sunt: I. Si concurrant duo impedimenta, & se inuicem augent, in ordine ad obtinendam dispensationem: verb. g. impedimentum duplicis consanguinitatis ex parte vtriusque parentis: vel impedimentum tam consanguinitatis, quàm affinitatis, non valet dispensatio super vno, impetrata cum taciturnitate alterius, teste Couar. *in* 4. *p.* 2. *c.* 6 §. 4. *nu.* 11. Henriq. *lib.* 12. *cap.* 10. §. 3. Suarez *lib.* 6. *capit.* 24. *numero* 3. Sanchez *lib.* 8. *disp.* 23. *nu.* 2. Petr. Ledesma *quaest.* 56. *de matrim. art.* 2. *dub.* 1. *&* 2. Garcias *loc. cit. numer.* 54. quamuis contrarium doceat Nauar. *lib.* 4. *consil.* 7. *de consanguin. edit.* 2. Sà *ver. dispensatio. nu.* 16. *&* alij apud Sanchez *l. c. numer.* 1. Atque ex hac communiore sententia sequitur, si aliquis tam consanguineus, quàm affinis mulieris, primò petat dispensationem super affinitate, postea super consanguinitate, vtramque dispensationem subreptitiam fore: quia in odiosis, cuiusmodi est dispensatio, sub simplici mixtum non comprehenditur: secus esse videtur in facultate dispensandi, v. g. super impedimentis consanguinitatis, & affinitatis adulterij, & incestus: ea enim tanquam fauorabilis extendi potest ad dispensandum cum ijs, qui vtroque impedimento laborant. v. gr. qui ex incestuoso adulterio natus est: vel qui vtroque impedimento consanguinitatis & affinitatis tenetur, de qua re vide Sanchez *lib.* 8. *disp.* 2. *n.* 30. *& disp.* 84. *n.* 9.

II. Qui petit dispensationem super impedimento matrimonij in gradu inaequali: tenetur inaequalitatem exprimere, si alter contrahentium à communi stipite distet in primo gradu: v. g. si quis velit ducere filiam fratris sui. Nam hoc casu difficulter dispensare solet Summus Pontifex, sicuti dicam *lib.* 5. *tract. vlt. part.* 4. *cap.* 6 *num.* 9. Idem dicendum, si consanguinitas, vel affinitas ex duplici capite contracta sit: quare qui v. g. fornicatus fuit cum duabus sororibus eius foeminae, qua cum matrimonium contrahere cupit, debet duplicem impedimenti causam siue radicem explicare, quia alioquin Pontifex non totum impedimentum cognoscit, sicuti docet ConincK. *disp.* 33. *dub.* 6. *nu.* 81. Sanchez *lib.* 8. *disp. vigesimaquarta, num.* 5. Garcias *num.* 88. contra Henriq. *loc. cit.* Ob eandemque rationem, qui duo homicidia commisit, is debet in postulatione dispensationis super irregularitate exprimere numerum homicidiorum, vti docet Suarez *lib.* 6. *de legibus, c.* 24. *num.* 12.

III. Si illegitimus à Papa dispensatus ad ordines, & beneficium etiam curatum, postea petat ab eodem dispensationem super beneficiorum pluralitate, debet impedimentum natalium iterum exprimere; quia aliòquin non proponitur Papae totum impedimentum, seu difficultas dispensandi, sicuti habetur *in c: de filijs Presb. in* 6. Secus est, si legitimationem à Papa absolutè impetrasset: cum enim tunc defectum natalium abolitum habeat, non minus, quàm alij legitimi pluralitatis beneficiorum curatorum cum dispensatione Papae capax esse potest, sicuti notauit Molin. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 173. §. *Item legitimatus*, Couar. *in* 4. *epit. part.* 2. *capit.* 8. §. 8. *num.* 5. contra Syluestrum *ver. beneficium quaest.* 13.

IV. Qui à Principe legitimationis rescriptum petit, explicare debet, sit ne naturalis an spurius, in quo genere aut gradu foeditatis, sicuti docet Couar. *in epit. p.* 2. *c.* 8. §. 9. Syluest. *verb. legitimus, num.* 8. Vasquez *de testam. capit.* 6. *num.* 57. Praeterea si legitimationem petat, vt in bonis paternis succedere possit: explicandum, si pater legitimos liberos habet, in quorum praeiudicium legitimatio cessura est: cùm ob eam legitima ipsorum portio minuenda sit, sicuti docet Molin. *d.* 173. §. *item si legitimatus*.

V. Si

V. Si aliquis à Papa impetrauit dispensationem super impedimento criminis, v. gr. vxoricidij; & postea simili crimine commisso aliam dispensationem nulla facta mentione prioris obtentæ, posterior subreptitia erit, *argum. l. 3. Cod. de Episcop. audientia*, ibi: *vt remissionem veniæ, crimina nisi semel commissa, non habeant.* & ex communi docet Sanchez *lib. 8. disp. 22. num. 20.* Suarez *lib. 6. de legib. cap. 23. numer. 12.* vbi etiam generalem regulam tradit: In secunda dispensatione faciendam esse mentionem dispensationis antè obtentæ, quando exindè moraliter valdè augetur grauitas vinculi, aut impedimenti, & consequenter dispensationis impetrandæ, *argum. cap. 2. de filiis Presbyt. in 6.* Sic v.g. dispensatus super residentia ad quinquennium si, *eo elapso*, mox similem non residendi facultatem tacita priore dispensatione impetret, posterior subreptitia erit: Sic etiam priuilegium amplioris exemptionis censetur subreptitium si in eius impetratione non fiat mentio prioris exemptionis cum aliqua restrictione concessæ: qui est casus *capit. penult. de præscript.* vbi Abb. *num. decimoquarto.* Ex quo regula generalis colligi potest. Quòd dispensatio vel priuilegium absolutum inualidè impetratur, si non fiat mentio priuilegij seu dispensationis prioris, datæ sub conditione, cedente in alterius commodum: propterea quòd Pontifex non censeatur velle alteri ius suum auferre nisi id exprimat, sicuti notauit ConincK. *disp. 33. dub. 6.* Alioquin verò non videtur necessarium, si quis impetrauit dispensationem cum aliqua restrictione, vel conditione, non in vtilitatem alterius concepta; ac postea iterum absolutè similem dispensationem petat, vt prioris mentionem faciat, sicuti docet Abb. *in cit. cap. penul. num. 13.* ConincK. *cit. dub. 6. num. 90.* afferens exemplum de eo, quo cum dispensatum fuerat super voto continentiæ, cum obligatione: vt quotidie recitet, v. gr. rosarium, cum nec iuris textus, nec ratio cogat, vt propterea secundam impetrationem, tacita priore, subreptitiam dicamus, quia sæpè Princeps, etsi memor sit prioris gratiæ cum restrictione concessæ, potest ac solet aliam super eadem re sine tali restrictione concedere; dummodo per eiusmodi mutationem non præiudicetur iuri alterius.

VI. Qui petit à Papa dispensationem super voto castitatis, habens etiam votum ingrediendi Religionem, debet vtrumque votum explicare, sicuti docet Suarez *lib. 6. de legib. cap. 24 num. 8.* Eademque ratio esse videtur, si quis dispensationem petat contrahendi matrimonium intra gradum prohibitum, qui iam antè voto castitatis, vel promissione sponsaliorum alteri fœminæ obligatus est, nisi talis obligatio alia ratione tolli possit, v. g. per irritationem, sponsæ remissionem, sicuti docet Sanchez *disp. 23. nu. 4, licet aliter* Garzias, *num. 62.* Excipi etiam debet cum Sanchez eadem *disp. 23. num. 7.* ConincK. *tom. 2. disp. trigesimotertia, dub. 6. num. 78.* Nisi alterum impedimentum sit occultum, quod proinde in publicis literis Papalibus exprimi aliquis non immeritò reformidet: tunc potest petere dispensationem super vno impedimento quod notorium est, videlicet super impedimento consanguinitatis, atque interim aliam dispensationem petere super affinitate contracta *ex* occulta fornicatione cum sorore eius cognatæ, quam ducere cupit, explicans summum Pontificem dispensasse, vel dispensaturum esse super impedimento consanguinitatis.

20 Dico III. Neque item dissimulatio veritatis, quamuis intrinsecè pertinentis ad rem postulatam, dispensationem, aliamue gratiam vitiat; si præsumptio sit, etiam intellecta illa veritate, Superiorem eodem modo concessurum fuisse. Quemadmodum in contractibus quoque & donatione euenit, vt, dolus præbeat propriè causam contrahendi, vel donandi, quia etiam perspecta veritate, aliter contraxisset, donasset: non infirmetur contractus vel donatio: quamuis fortasse dolus impulerit donatorem, vel emptorem, vt facilius, & citius donaret, emeret.

Verum, stante dubio æquali; præsumendumne sit, errorem, seu ignorationem fuisse causam finalem dispensandi, an verò tantum impulsiuam; &, vno verbo, vtrum dispensatio in dubio valida, & executioni mandanda, an verò irrita censeri debeat, Doctores non consentiunt. Nam pro irrita habendam esse, docet Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 173. §. hinc colligitur: in fine.* ConincK. *cit. dub. 6. num. 92.* Cùm enim impedimentum, v. g. matrimonij, super quo dispensatio petitur, certum sit: dispensatio autem dubia; stat possessio pro impedimento. Sed contrarium non minus probabiliter tradit Sanchez *cum alijs quibusdam lib. 8. disput. 21. numer. vigesimoquinto.* Quia in dubio potius est, vt existimemus dispensationem (sicuti, & alias dispositiones) à Principe sine alterius præiudicio promanantem, validam esse, quàm vt irritam, *argument. cap. Abbate de verb. significat. & l. quotiens, 2. ff. de rebus dubijs.*

21 Dico IV. Si qualitas, vel circumstantia, in postulatione dissimulata, extrinsecè tantum se habet ad rem postulatam non ideò dispensatio subreptitia redditur; etsi ea circumstantia cognita Superior non dispensasset, sicuti ex communi docet Sanchez *disput. 23. nu. 18.* Exempla habes I. In eo, qui beneficium Ecclesiasticum, aliamue gratiam postulat, dissimulatis criminibus, quæ si Episcopus cognita haberet, non concederet: sicuti & pauper, qui vita improbus est, non censetur eleemosynam per errorem seu subreptitiè obtinuisse quamuis ei non dedisset, si hominis improbitatem agnouisset.

II. In eo qui petit dispensationem super vna irregularitate, v. g. ex homicidio casuali, tacita altera irregularitate omnino separata, & priorem per se non aggrauante, puta ex natalium defectu, sicuti docet Suar. *cit. c. 24. n. 10.* Idemque sentiendum de omnibus pœnis ac censuris.

III. In eo, qui petit dispensationem super voto continentiæ eaque impetrata, aliam dispensationem super impedimento matrimonij ad ducendam consanguineam, vel affinem, sicuti docet Sanc. *lib. 8. disp. 23. nu. 4.* Suar. *cit. c. 24. n. 5.* ConincK. *to. 1. disp. 23. dub. 6. num. 74.*

IV. In eo, qui impetrauit dispensationem de contrahendo matrimonio cum consanguinea, eaque ducta, ac mortua, aliam consanguineam ducere postulat, nulla facta mentione prioris dispensationis, sicut docet Suarez *citat. lib. 6. cap. 23. num. 19.* Sanchez, *disp. 22. num. 13.* Qui valde probabiliter addit, idem sentiendum esse, si quis impetraret dispensationem, vt ducere posset consanguineam vnam: postea verò, mutata voluntate, petat dispensationem super impedimento consanguinitatis ad ducendam consanguineam alteram, nulla facta mentione prioris dispensationis: licet contrarium sentiat Suarez *citat. cap. 23. num. 21.* Ratio verò pro sententia Sanchez est; Quia hæ duæ dispensationes super diuersis sunt, non habentes inter se dependentiam: ideoque circumstantia prius obtentæ dispensationis non censetur intrinsecè pertinens ad causam dispensationis posterius obtinendæ. Obiter autem hic nota; In dicto casu obtenta posteriore dispensatione, corruere prius impetratam vt licitum deinde non sit priorem consanguineam ducere. Nam *tacita renuntiatio fieri censetur per factum contrarium.* Posterior autem dispensatio voluntariè impetrata, est contraria priori secundum executionem. Ergo impetrans censetur tacitè priori renuntiasse: *gratia autem semel, repudiata non potest amplius acceptari.* Ita docet Sanch. *lib. 8. disp. 22. n. 15.*

V. Qui petit dispensationem super irregularitate ex homicidio, non tenetur exprimere, quod Clericum occiderit, cum hæc circumstantia ad Canonicum impedimentum irregularitatis extrinseca, & accidentaria sit, sicuti docet Molin. *tract. 3. disp. 76. n. 9.* contra Nau. *cons. 18. de rescrip. edit. 3.* Suar. *lib. 6. c. 25. num. 12.*

VI. Qui dispensationem acceperat super ordine sacro subdiaconatus, vt posset vxorem ducere, si postea velit consanguineam ducere non videtur obligatus, vt in altera dispensatione mentionem faciat prioris, sicuti probabiliter docet Rodriquez *to. 1. sum. c. 238. concl. 4.* Sanch. *lib. 8. disp. 22. nu. 5.* vbi generalem regulam tradit: Si dispensationes sint super diuersis, & vna non habeat repugnantiam cum altera, non vitiari posteriorem ob taciturnitatem prioris.

SVMMARIVM.

22 *Expressio falsi, si fuit causa finalis concedendi, dispensationes aliasque gratias, vitiat, non item si fuit causa tantum impulsiua.*

23 *Si vna tantùm causa obtinendæ dispensationis, eaque falsa à supplicante allata fuit, dispensatio subreptitia censeri debet. similiterque si duæ narratæ fuerunt, quarum altera tantum vera erat, sed insufficiens ad iustam dispensationem.*

24 *Expressio falsi vitiat dispensationem, si Principi causa finalis fuit dispensandi tali modo.*

25 *Vna parte rescripti ob subreptionem vitiata, altera pars cuius causa verè subsistebat, ipso iure non vitiatur, si partes separatæ, & inuicem independentes sint.*

22 QVæstio quarta, Quibus casibus dispensatio subreptitia censeatur ob expressionem falsi? Resp. & dico I. Expressio falsi tunc vitiat dispensationes, ac reliquas gratias, quando prudentis viri iudicio Principi fuit causa finalis concedendi: non item, si fuit tantùm causa impulsiua. Prior pars assertionis est communis apud Sanch. *lib. 8. de matrim. disp. 21. q. 2.* Suarez *lib. 6. de voto, cap. 27. n. 12.* Couar. *1. resol. cap. 20. nu. 5.* Nam causa finalis ea dicitur, propter quam Princeps concedere vult, & qua non existente, concedere non vult: ideoque talis causa resoluitur in conditionem sine qua non, quæ con-

conditio plerumque in rescripto exprimitur; *Si ita est, vel si preces veritate nituntur*: sed etiam si non exprimitur tamen sub intelligitur, iuxta *c.2. de rescriptis, vbi id notat* Abb. *num.3.* Vnde is colligit, si supplicanti opponatur, narrata non esse vera, onus probandi ipsi incumbere. Posterior verò pars licèt non sit communis, est tamen probabilis, & in praxi tuta sententia DD. quos citaui. Ratio est. Quia causa impulsiua dicitur, quæ non absolutè mouet ad concedendum, sed ad facilius concedendum, & sine qua non absolutè noluisset concedere, quamuis difficilius concessisset: consequenter in proposito expressio falsi seu dolus, si tantùm sit causa impulsiua, non resoluitur in conditionem sine qua non, neque comprehendi censetur illa clausula, *si preces veritate nituntur*. id enim intelligi debet de veritate principali, propter quam & sine qua non, Princeps gratiam concedere voluit. Neque obstat, quòd Princepes, si fraudem & mendacium postulantis cognitum habuisset, fortassè gratiam in odium fraudolenti derogasset: si enim, posita tali ignoratione, concessit absolutè, & principaliter propter causam verè subsistentem, rata censeri debet concessio.

23 Porrò ex his ad praxim deducitur primò. Quotiescunque in dispensatione super voto, matrimonij impedimento, vnica tantùm causa affertur, quæ propter malam informationem falsa est, irritam esse dispensationem. sicut notauit Sanch. *cit. disp. 21. n. 41.* Suar. *cit. c. 27. n. 9.* Ratio est: Quia Princeps, v.g. Summus Pontifex vel non potest dispensare sine vera causa, videlicet in votis, & iuramentis: vel etsi absolutè possit, tamen non vult dispensationem valere, vti constat ex clausula consueta, *si preces veritate nituntur*.

Deducitur secundò: Idem prorsus dicendum, si duæ causæ dispensandi narratæ fuerunt, vna vera, altera falsa, sed quæ vera erat, per se solam insufficiens est, vt ob eam Princeps, v.g. Papa licitè possit, vel saltem soleat dispensare: tunc causa falsa censetur fuisse finalis, ideòque dispensatio corruit, sicut Suarez *notauit n. 10.*

Deducitur tertiò; si duæ causæ dispensandi in rescripto gratiæ, seu dispensationis sunt expressæ, vna vera, altera falsa, quarum vtraque per se sola sufficiens esse possit ad dispensandum: v.g. si voto continentiæ obstrictus petat dispensationem, tum allegato incontinentiæ periculo, tum etiam quod ex motu, vel indeliberatione aliqua vouerit: quorum primum verum sit, alterum falsum, tunc attendendum erit non tam ad intentionem postulantis, quam illarum causarum, quas potissimũ Papa proponere intenderit; sed potius ad intentionem concedentis, vtra earum causarum potissimum nitatur, siue propter quam principaliter & absolutè gratiam concedere voluerit: quatenus hæc eius mens tum ex verbis rescripti, tum ex conditione, & meritis causæ colligi potest, in dubio autem æquali potius præsumendum est, vt actus valeat, quàm vt pereat, *arg. c. Abbate, de verb. signif. & notat* Sanchez *cit. disp. 21. n. 25.*

24 Dico II. Tunc etiam expressio falsi vitiat dispensationem quando sine ea Princeps, videlicet Papa voluisset quidem dispensare: non tamen tali modo, sed adiunctis commutationibus, alijsue conditionibus. Ita valdè probabiliter docent Cou. *loc. cit.* Suar. *cit. c. 27. n. 11.* Sanch. *cit. disp. 21. n. 32. arg. cap. postulasti, de rescript.* Exemplum est: Si aliquis petat dispensationem super voto Hierosolymitano, allegatâ corporis debilitate, ac paupertate, quarum prior causa vera sit, posterior falsa, tunc dispensatio Papalis ei collata absque onere seu commutatione reali censeri debet subreptitia. Quia hanc numero dispensationem in tali forma & modo noluit concedere, nisi subsit causa paupertatis: ergo est causa finalis huius numero rescripti, seu dispensationis, qua causa corruente, corruit etiam dispensatio huius rescripti.

25 Dico III. Si gratia concessa duas partes inter se diuisibiles continet, vna per subreptionem vitiata, non idcireò ipso iure corruit altera, si eius causa verè subsistat. Nam *vtile non debet per inutile vitiari*, *reg. 37. in 6.* si vtile ab inutili separari possit. Exemplum est: Si quis petat dispensationem in voto castitatis, propter periculum lapsus ex grauibus tentationibus, & simul dispensationem super impedimento affinitatis, vt possit ducere affinem, quæ alioquin maritum sibi similem acquirere non posset: si prima causa postulationis vera sit, altera verò falsa, distinguendum est iuxta *c. super literis, de rescript.* Vtrùm ex simplicitate vel ignorantia, falsa causa allegata sit, hoc enim casu, si ea finalis fuit, vitiatur rescriptum quoad partem posteriorem, non priorem: vt proinde talis vxorem ducere possit, sed non affinem illam. An verò scienter & non per fraudem falsitas in altera petitione proposita fuerit; tunc totum rescriptum in pœnam criminis rescindi debet, saltem per Iudicis sententiam, sicuti hunc textum explicant Sanchez *lib. 8. cit. disp. 21. quæst. vl.* ConincK. *tom. 2. disp. 33. dub. 6. num. 67.* & conducit ad hoc doctrina Abb. *in cap. sedes, num. 4. de rescript.* Quòd expressio falsi magis odiosa sit, quàm taciturnitas veri: quia hæc frequentius ex ignorantia, & simplicitate fieri solet.

S V M M A R I V M.

26 *Error qualitatis adiectæ per modum demonstrationis, dispositionem vel scriptum inutile non reddit: secus, si adijciatur per modum taxationis, ita vt rei substantiam designet.*

27 *Verba rescripti ad alium casum extendenda non sunt, nisi de intentione mandantis sufficienter constet.*

16 QVæstio quinta. Vtrùm vitietur rescriptum gratiæ, vt à Commissario executioni mandari non possit, si error aliquis in curia, v.g. scriptoris manu irrepsit? Casus sit talis. Titius & Caia in tertio affinitatis gradu coniuncti, cupientes matrimonium contrahere, à Papa super dicto affinitatis gradu, re tota sincerè & perspicuis verbis proposita, dispensationem petiuerunt: Papa commisit Officiali, vt, si preces veritate niti cognouerit, cùm eisdem Titio, & Caia Apostolica auctoritate dispenset: sed erratum fuit in Bulla Pontificia, quòd pro tertio gradu affinitatis positus sit tertius gradus consanguinitatis. Quæritur, vtrùm Officialis nihilominus dispensare possit, vt dictæ personæ matrimonio iungantur? Pro parte negante est. Quod licet error qualitatis, adiectæ per modum demonstrationis, non faciat inutilem dispensationem vel rescriptum, quando de corpore siue rei substantia constat: v.g. *confero tibi beneficium simplex, quod vacat in tali Ecclesia, & talem fundatorem seu patronum habet*, cùm tamen alium fundatorem habeat: Attamen error qualitatis adiectæ per modum taxationis, ita, vt rei substantiam designet & contineat: omnino vitiat dispensationem vel rescriptum, sicut tradunt Canonistæ, *capitul. super literis, de rescript.* Sanch. *lib. 8. de matrimon. disput. 21. num. 36.* At verò error iste haud dubiè est circa qualitatem pertinentem ad rei substantiam, ideoque adiectam per modum taxationis, siue definitionis, vt in simili docet Sanchez *cit. loc.* Inutilem esse dispensationem, si erretur in gradu, asserendo esse secundum, cùm tamen sit tertius, vel asserendo esse beneficium curatum, cùm tamen sit simplex. Accedit, quod habetur in *l. diligenter, ff. mandati, & notat* Gl. *in capit. susceptum, de rescrip. in 6. ver.* per mortem, formam rescripti diligenter seruandam esse, idque ipsum expressius dicitur *in c. cui de non præbendis in 6.* ibi, *Huiusmodi mandata, quorum fines diligenter seruari oportet, non debent ad casus alios, quam expressos extendi.*

27 His tamen non obstantibus, Respondeo; Si Titius & Caia sufficientibus testimonijs Officiali ostendant, errorem ab ipsis commissum non fuisse, sed se sinceris, & perspicuis verbis dispensationem super tertio affinitatis gradu petiuisse, quòd Officialis commissionem à sede Apostolica factam, exequi possit. Idque probo *ex cit. cap. susceptum, de rescriptis, in 6.* in quo habetur, verba rescripti esse strictè accipienda, & ad alium casum non extendenda: *nisi de intentione mandantis aliud appareret expressè.* Quæ exceptio omnino in isto casu locum habet: Si quidem dubitari nulla ratione potest, quin Summus Pontifex voluerit dispensare super eo ipso matrimonij impedimento, quod sibi propositum fuerat; propositum autem erat impedimentum affinitatis: Ergo in illo voluit Summus Pontifex dispensare, siue eius dispensationem officiali committere. Quare manifestum est, errorem illum præter mandantis intentionem, in curia executorum, vel scriptoris irrepsisse, ideòque omninò materialem censendum esse, cuius nulla ratio habenda sit, sicuti in simili docet Sanchez *cit. disp. 21. num. 38.* Etsi erretur in nomine quo cum dispensatur, v.g. *dispenso cum Ioanne Sanchez*: cùm tamen sit *Ioannes Lopez*, validam esse nihilominus dispensationem: quia intentio potiùs, quàm verba in quouis rescripto attendenda est: neque enim decet, vt eiusmodi inuoluntarius error veritatis intentioni aliquid deroget. Accedit denique, hoc rescriptum subreptitium censeri non posse: quia subreptio non fit sine aliqua callida veritatis suppressione, vel simili circumuentione ac dolo, cuiusmodi nihil in hoc casu interuenit.

S V M A R I V M.

28 *Prelatus in lege propria dispensans, commutationem aliquam adiungere potest.*

39 *Episcopus in lege vniuersali, v. gr. ieiuniorum cum aliquo dispensans, eleemosynam imperare potest in opus pietatis, non per modum compensationis aut stipendij sibi obuenientis.*

28 Quæ-

28 Quæstio sexta. Vtrùm Superior in lege dispensans aliquam commutationem admiscere possit, sicuti fieri solet in dispensationibus super votis & iuramentis? Responsio est affirmatiua, apud Sanchez *lib. 8. disp. 14. num. 1.* Suarez *libr. 6. de legib. cap. 16. num. 2.* & constat ex praxi curiæ Romanæ, vbi frequenter dispensatur in legibus canonicis, imperata aliqua mulcta siue eleemosyna: cuius exemplum habes, *in cap. licet de ferijs*. Eundemque morem mutari posse Episcopos dispensantes in legibus diœcesalibus, fatentur omnes.

29 Sed dubitant: Vtrùm etiam Episcopus, vel simili potestate præditus, quibus casibus ipsi in legibus Pontificijs dispensare concessum est, v. g. in ieiunio, festorum obseruatione, commutationem aliquam in aliud pium opus, v. g. eleemosynam, admiscere possit? Negant Nauarr. *lib. 5. consf. 18. de penit. & remiss. num. 3. & 4. edit. 2.* Sanchez *l. c. num. 2. & lib. 3. disput. 10. qu. 2.* Sed probabilius affirmant Doctores *in cap. licet, de penit.* Henricus *quodlib. 12. q. 15.* Suarez *n. 4.* Quia nulla lex prohibet Episcopos talem commutationem facere, puta in opus aliquod pietatis, non item per modum compensationis, vel etiam stipendij sibi aduenientis: sic enim est intelligenda constitutio Trident. *sess. 25. cap. 18. de reform.* quâ vniuersim præcipitur, vt dispensatio gratis fiat. Confirmatur: Minor est potestas commutandi, quàm dispensandi: Qui enim commutat, non omnino tollit obligationem, sed in aliam conuertit: quare, si alicui concessa est potestas dispensandi, magis etiam videtur competere potestas commutandi: sicuti si dominus Oeconomo det potestatem debita remittendi, censetur etiam multò magis dedisse potestatem debita commutandi.

Notandum tamen est, quod talis commutatio, ab Episcopis maximè fieri possit in relaxatione earum legum; quibus subditi ad onus alicuius virtutis obligantur, v. g. ad ieiunium, festi obseruationem: vt eius loco aliquam eleemosynam facere teneantur. Non autem ita decens est imperare eleemosynæ opus in relaxatione aliarum legum, quæ ob alium finem institutæ sunt: v. g. cum Episcopus dispensando remittit denuntiationes matrimonij, *impertinens est*, inquit, Suarez *l. c. n. 10. imponere mulctam pecuniariam etiam in opus pietatis: quia hoc nihil deseruit ad finem legis Ecclesiasticæ*.

SVMMARIVM.

30 *Si Prælatus v. gr. in lege ieiunij dispenset cum Communitate cuius caput existit, indirectè se ipsum etiam obligatione soluit.*

31 *Si Prælatus sine iusta causa secum ipse dispenset dispensatio nulla est.*

32 *In casu, quo Prælatus, cum subdito in lege dispensare posset, se ipsum etiam liberum censere potest.*

33 *Prælatus dispensandi potestate præditus, Confessario suo committere potest, vt secum, causa cognita, dispenset.*

Quæstio septima. Vtrùm superior secum ipse dispensare possit: Hæc quæstio locum habet non tantùm in supremo Principe, v. g. Papa, sed etiam in inferioribus, puta Episcopo, Ordinis Prælato, &c. vtrùm dispensare possint tum in legibus proprijs diœcesis, Ordinis: tum etiam in communibus, eo casu, quo cum subditis dispensare illis permissum est.

30 Resp. & dico I. Si Superior, puta Papa, Episcopus, Ordinis Prælatus, iusta de causa cum subditus dispenset, v. gr. in lege ieiunij, obseruatione festi: se ipsum quoque legis vinculo indirectè soluit; æquissima interpretatione, si alioquin è Communitate, cuius ipse caput est, legis obligatione liberati sunt, se quoque liberum esse oportere. Ita Sotus *in 4. dist. 21. quæst. 1. articul. 4.* Sanchez *libr. 8. disp. 5. numer. 2. de matrim.* & alij communiter.

31 Dico II. Si Prælatus absque iusta causa secum directè dispenset, quamuis in propria lege, dispensatio nulla est: ita ex communi docet Suarez *l. 6. de legibus c. 2. num. 17.* Probatur. Si enim Princeps propriæ legis vinculum sibi ad libitum, etiam nulla exigente causa, valide relaxare non potest: sequitur eum legis vinculo, siue necessitate nunquam astrictum fuisse: quod manifestam contradictionem inuoluit. Probatur sequela. Non enim ea necessitas vel obligatio dici potest, quam cùm volueris, abijcias.

Dico III. Vtrùm Prælatus, præditus potestate dispensandi cum subditis, etiam secum, iusta de causa, per se ac directè dispensare possit, non est extra controuersiam positum: Nam quo minus id efficere queat, obstare videtur, quia nemo in se ipsum iurisdictionem exercere, vel in proprio facto auctoritatem præstare potest, sicuti constat ex *l. 2. ff. de auctor. tutorum*, & ita S. Thom. *in 4. d. 20. quæst. 1. art. 5. quæst. 4. ad 1.* & alij apud Sanch. *cit. disp. 3. num. 4.* Plerique tamen Doctoribus contrarium asserentibus posse videl. Prælatum ob iustam causam secum ipse dispensare: quam communem sententiam, refert, & sequitur idem Sanch. *num. 6. & seqq.* & ex parte Suarez *lib. 6. de voto cap. 11. & 3. p. 3. 4. disp. 52. sect. 1. nu. 20. & lib. 6. de legib. cap. 12. nu. 8.* atque ad contrariæ sententiæ fundamentum respondent, non in omni actu iurisdictionis distinctionem personarum requiri: sed solùm in coactione iudicij per sententiam: iudicem enim haud dubiè personam distinctam esse oportere a partibus, quibus ius dicit.

Sin verò hæc responsio alicui non satisfacit; sed incredibile apparet posse aliquem seipsum directè & auctoritatiuè obligatione aliqua soluere: cùm etiam plerique Doctores in 4. d. 20. vbi Richar. *a. 4. q. 3.* Palud. *q. 3. concl. 5.* ob eandem rationem negent, Prælatum sibi ipsi per se, ac directè indulgentias concedere posse, (quamuis contrarium defendant Suar. *l. cit.* Henr. *lib. 6. c. 8. & lib. 7. c. 32. n. 2.* Sanch. *n. 12. resp. ad confirm. 4. argum.*) tunc paulò aliter responderi potest.

32 Si iusta causa adsit, ob quam in tali euentu Prælatus etiam cum subdito dispensare possit: naturalem æquitatem dictare, si Prælatum quoque legis obligatione se immunem reputare posse, ne videlicet ipse deterioris conditionis existat, quàm subditi; vt proinde hæc non tam propriè dicta dispensatio, quàm interpretatio sit.

33 Denique in praxi securissimus modus est, si Prælatus dispensandi facultate præditus, Confessori suo committat, vt secum causa cognita dispenset, sicuti contra Suar. *cit. cap. 11. n. 3.* docet Sanch. *l. c. & lib. 4. moral. c. 37. n. 41.* idemque tenet Palud. *in 4. d. 38. q. 4. a. 1. concl. 4.* Syluest. *ver. confessor. q. 9.* Sà *eod. ver. n. 16.* vbi ait: *Confessor Episcopi, vel superioris exempti, potest in ipsum absoluendo, & dispensando quicquid ille potest in subditos.* Nihil enim prohibet, quo minus alter alteri iurisdictionem committere possit erga se ipsum exercendam. Sic enim Papa, verbi gr. dat Confessario suo iurisdictionem à peccatis absoluendi ipsummet Papam, vti docet S. Bonauentur. *in 4. distinct. 19. articul. 3. quæst. 2.*

CAP. XXIII.

DE PRIVILEGIIS.

SVMMARIVM.

1 *Priuilegium est priuata lex, in alicuius fauorem data:*
2 *Priuilegium aliud est reale, & aliud personale.*
3 *Priuilegium personale triplex est: singulariter personale, communiter personale ac mixtum.*
4 *Priuilegium personale personam sequitur. sed reale priuilegium adhæret rei cuius respectu datum est.*
5 *Priuilegium aliud est contra ius ideoq. strictæ interpretationis; aliud est vltra ius, quòd cum sit gratia seu beneficium, latam interpretationem meretur.*
6 *Si beneficium Principis in alterius præiudicium tendat, vel scandali occasionem præbeat, eatenus odiosum est, & strictè interpretandum.*
7 *Priuilegia ordinariè non plus operantur, quàm verbis exprimunt.*
Exempti, cum Prælati sui consensu possunt se subijcere Ordinario petendo dispensationem in votis, iuramentis, ab solutionem à censuris, &c.
8 *Priuilegium aliud est, quod motu proprio confertur, & aliud, quod ad instantiam partis: idque magis odiosum censetur.*
9 *Priuilegium motu proprio concessum non antè suum effectum sortitur, quam priuilegiato innotuit.*
Priuilegium ante acceptationem reuocari potest, si ex mera liberalitate promanauit, secus, si ex debito officio conferentis.
10 *Priuilegium, quod in gratiam petentis per literas, vel Procuratorem conceditur, statim suum effectum sortitur, quamuis ignorante eo, qui postulauit.*
11 *Priuilegia partim sunt affirmatiua, partim negatiua.*
12 *Quædam Priuilegia absolutæ gratiæ sunt, quædam verò respectiua, & in alterius grauamen cedentia.*
13 *Item quædam priuilegia ex mera gratia dantur, quædam verò ob ante cedentiam merita, vel cum imposito, futuro onere.*

1 Priuilegium est veluti priuata lex, in alicuius fauorem data; iuxta *cap. priuilegia, d. 3.* Quæ causa est, cur priuilegium ad alias personas, loca, &c. præterquam quibus ex speciali

ciali causa concessum est, extendi non possit: legis autem communis dispositio ad omnes communiter pertinere debet: ideòque si in ea particularis personæ, aut loci mentio fiat, causa exempli id factum censetur, sicuti annotauit Abb. in *cap. sanè de priuileg.*

2 Diuiditur priuilegium I. in reale, ac personale, sicut colligitur ex regul. 68. & 157. *ff. de regulis iuris*. Priuilegium reale est, quod proximè ac directè alicui conceditur, respectu rei, loci, muneris, dignitatis; puta prædij, Monasterij, Ecclesiæ, Episcopatus: cui proinde rei, siue causæ concessionis priuilegium immediatè cohæret: in personas autem, ad quas res illa siue causa pertinet, per accidens redundat: v.g. si immunitas aliqua Monasterio, vel Ecclesiæ concedatur, ea gaudere poterunt omnes, qui temporis successu Monasterium, vel Ecclesiam possidebunt; donec omnino destructa sint, sine spe refectionis: nam si spes refectionis sit, perdurat priuilegium, & censetur adhærere solo, *argum. l. ædes sacra, ff. de contrahend. empt. & argum. cap. & hoc diximus*, 16. *qu.* 7. iunct. Gloss. & Gloss. vlt. *in cap. Abbate, de ver. significat.* Gloss. *in cap. pastoralis*, 7. *qu.* 1. & ait Gloss. *reg.* 7. in 6. Item, si Episcopo Frisingensi, quatenus talis loci Episcopus est, priuilegium aliquod concessum sit: censebitur reale, & proximè collatum ipsi Sedi, ac dignitati, *arg. ducto ex cap. quoniam Abbas, de offic. delegati*; vbi habetur, quod delegatio facta dignitati, (non expresso nomine proprio,) v.g. *Episcopo Frisingensi commisso*, ad successorem transeat: nisi vel ex materia subiecta, vel ex circumstantijs aliud colligi debeat, qua de re fusè Abbas *in cit. c. quoniam, numer.* 2. *& sequentibus, & in cap. ult. quanto num.* 3. *de translat. Episcop.* vbi monet: In discernendo, vtrùm priuilegium personæ, aut dignitati datum sit, potiùs ad naturam, & conditionem rei datæ, quàm verborum expressionem attendendum esse: quare concessum sub nomine proprio, in materia quæ talis naturæ est, vt transire debeat ad successorem, censetur esse reale, non personale.

3 Priuilegium personale est, quod proximè ac directè ob fauorem personæ confertur. Idque triplex est, teste Syluest. *verb. priuilegium, qu.* 2. Vnum propriè ac singulariter personale, quòd vni tantùm per se conceditur. Per se, inquam: nam per accidens, siue propter illum interdum etiam familia siue domestici eo participant; vt si alicui personæ generalis interdicti tempore concessum sit priuilegium celebrandi, vel audiendi Missam; familiares quoque siue domestici interesse poterunt, sicut habetur *in cap. licet, de priuileg. in* 6. Alterum est priuilegium communiter personale, quod certo personarum generi côceditur puta minoribus XXV. annis priuilegium restitutionis in integrum, si ex contractu læsi sint: Mulieribus priuilegium Senatusconsulti Velleiani, ne ex fideiussione obligentur. Huc etiam spectant priuilegia militum, de quibus Tholosanus *lib.* 19. *syntagm. cap.* 16. *n.* 1. Tertium est priuilegium corporale, quod corpori siue Communitati confertur vel ea conditione, vt singuli è Communitate priuilegio frui possint: vel vt communiter tantùm, & collectiuè.

4 Discrimen est inter priuilegium personale, & reale quod *Priuilegium personale personam sequitur, & cum eadem extinguitur*, *reg.* 7. *in.* 6. Priuilegium autem reale cohæret rei, & cum eadem expirat. Consentit *reg.* 68. *ff. In omnibus causis id obseruatur, vt vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficiat.* Et *reg.* 196. *eod. Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ, & ideò quædam ad heredem transmittuntur, quæ causæ sunt,* (siue realia,) *quæ personæ sunt, ad heredem non transeunt.* Ex quo inferas: Priuilegia, quæ suprà dixi communiter personalia, & corporalia, censenda, esse mixta, & multũ participantia de natura realium. Nam quæ certo personarum generi priuilegia data sunt, ad heredes etiam transmittuntur, v.g. beneficium restitutionis in integrum, iuxta *l.* 6. *ff. de in integrum restitutione*: cuius ratio est, quia non merè respectu personæ sed etiam ratione rei, videl. interuenientis læsionis, concessa sunt, sicuti notauit. Gloss. vlt. *in cit. regul.* 7. *in* 6. & videri de hac re potest Ioachim. Mynsinger *centur.* 4. *obseru.* 19. Priuilegia item quæ communitati concessa sunt nô extinguuntur cum personis singularibus, sed continuantur in personis perpetuò succedentibus; quare multum etiam recedunt à proprietate priuilegiorum personalium. Nihilominus multum refert, vtrùm priuilegia, quæ v. g. Ordini Regularium conceduntur, ad personas maximè dirigantur: an verò absolutè ad rem, v.g. eorum Ecclesiam, aut prædium. Exemplum habes in priuilegio immunitatis à decimis præstandis, in quo considerandum est, an talis immunitas prædio, aut horto absolutè concessa sit, vt eam retineat, etsi alteri locetur, an verò cum ordine ad personas priuilegiatas, vti ipsæmet hortum vel prædium colant, sicuti videre est in priuilegio Regularibus concesso *in cap. ex parte* 10. *de decimis*, & notatur Abb. ib. *num.* 4. Henr. Canisius *tr. de decimis c.* 6. *num.* 10. Suarez *tom.* 1. *de reg. tract.* 2. *lib.* 1. *cap.* 19. *num.* 14.

Aliud exemplum habes in priuilegio Missam celebrandi in loco priuato; vel in Ecclesia de speciali aliquo Sancto, aut Beato: considerandum enim est, vtrum verba priuilegij ad personas priuilegiatas tantùm, an verò directè ac principaliter ad locum dirigantur. Nam in priore casu Clerici, vel Religiosi talis Ecclesiæ eo vti poterunt: posteriore autem casu etiam alij Sacerdotes incolæ, & aduenæ, si eo loco celebrent, sicut obseruauit Suarez *p.* 3. *disp.* 81. *sect.* 3. *in fine, & lib.* 3. *de legibus, cap.* 3. *num.* 10. Interdum verò conceditur tale priuilegium tum contemplatione loci, tum etiam fauore personarum: puta quia Sanctus in Ecclesia sepultus est, vel eius reliquiæ ibi asseruantur & honorantur, ita vt eiusdem Ecclesiæ beneficiatis aut possessoribus instar patroni sit, hoc casu exteri quoque Sacerdotes in ea Ecclesia de eodem Sancto sacrificare poterunt. ipsi verò incolæ tum in hac Ecclesia, tum alibi, tanquam de patrono suo, de quo etiam canonicum officium dicunt.

5 Altera est diuisio priuilegij. Quòd aliud sit contra ius, cuius generis sunt multæ dispensationes in communi lege. Quamuis non omnium idem sit priuilegium contra ius & dispensatio in iure: Nam monopolium, v.g. priuilegium quoddam est, & tamen dispensatio dici nequit: quia per illud ius commune non relaxatur, sed potiùs restringitur. Deinde dispensatio facta ad vnum actum, vel breue tempus, v.g. hodie carnibus vesci, ruri laborare liceat, priuilegium propriè non est: hoc enim magis constans esse debet; cum sit quasi lex priuata, & ius singulare, sicut notauit Salas *disp.* 20. *sect.* 1. *in fine*, Suarez *lib.* 8. *de legib. c.* 2. *n.* 10. Quare nec dispensationes in irregularitate, aut matrimonij impedimento, priuilegia dici possunt: quia effectum suum statim consequuntur, & tractum successiuum non habent, qualis ad legem tam communem, quàm priuatam requiri videtur.

Aliud verò priuilegium est præter ius: siue vt alij loquuntur, vltrà ius, v.g. potestas absoluendi, vel dispensandi, & aliæ multæ gratiæ siue beneficia principis, ijs concessa, quibus lege communi, & ordinaria non competunt. Differentia inter hæc duo priuilegiorum genera sunt; quòd illa quæ iuri communi derogant, plerumque strictæ interpretationis esse debent, iuxta *cap. porrò, cap. sanè, de priuileg.* & docent Innoc. Abb. *in cap. quod dilectio, de consang. & affin.* Nauarr. *cap.* 12. *num.* 79. Syl. *ver. priuileg. q.* 3. Sanch. *lib.* 8. *de matrim disp.* 1. *nu.* 1. Suarez *cit. lib.* 8. *disp.* 17. *n.* 5. Licet enim priuilegia hæc fauorabilia sint, quatenus ad priuilegiatum referuntur; tamen, quatenus à iure commune exorbitant, odiosa censeri debent: cum igitur fauor iuris communis meritò præferendus sit fauori priuato, ideò rectè dicitur, priuilegia à iure communi exorbitantia strictæ potiùs interpretationis esse oportere.

Dixi autem *plerumque*. Quia excipiendum est primò. Nisi priuilegium datum sit in fauorem causæ, publicæ, piæ, religiosæ, alteriusve fauorabilis. Qua de re Syluest. *cit. quæst.* 3. And. Tiraq. *de priuileg. piæ causæ, priuil.* 162. Suar. *c.* 27. *num.* 7. vbi ait, priuilegium exemptionis Clericorum à iurisdictione Principum temporalium, vel religiosorum à iurisdictione Ordinariorum amplè interpretandum esse in Religionis fauorem; *Summa enim ratio est, quæ pro religione facit*; dicitur *in leg. sunt personæ, ff. de religios. & sumptib. funerum*. Accedit, quòd eiusmodi priuilegia vel dispensationes non vni personæ, sed toti Communitati in perpetuum concessæ, æquantur legibus publico iuris corpori insertis quæ latam interpretationem habent, sicuti notauit Sanch. *lib.* 8. *disp.* 1. *num.* 3. Henriq. *lib.* 7. *cap.* 22. *num.* 3. Coninch. 3. *par. tom.* 2. *disp.* 33. *dub.* 2. *num.* 16. Secundò: Si priuilegium, quamuis contra ius commune, motu proprio Principis concessum sit, tunc amplam potiùs interpretationem meretur: veluti quod proprium Principis beneficium est, & ex certa scientia datum censetur, *arg. c. si motu, de præb. in* 6. & docet Abb. *in cap. vlt. nu. vlt. de translat. Episc.* Suarez *cit. cap.* 27. *num.* 8.

Alia verò priuilegia, quæ vltra ius cômune cõcessa, meræ gratiæ, siue beneficia Principis sunt, latè interpretari debent. Ita habetur *in cap. quia circa, de priuileg. & cap. olim de verb. significat. l.* 3. *ff. de const. Principum*, vbi dicitur *beneficium Principis quàm plenissimè interpretari oportere*. Quare facultatem concessam, v.g. Episcopis in Trid. *sess.* 24. *cap.* 6. *de reformat.* dispensandi super omnibus irregularitatibus ex delicto occulto, (excepto homicidio) item absoluendi ab omnibus casibus occultis, Sedis Apostolicæ alioquin reseruatis: latè interpretari possumus: vt competat etiam Episcopo confirmato, etsi nec dum consecrato. Secundò, vt ijs etiam competat, qui Episcopo in iurisdictione æquiparantur: videl. Capitulo sede vacante, sicuti docet Sanch. *lib.* 8. *disp.* 2. *n.* 10. Rodriq. *tom.* 1. *regul. quæst. q.* 61. *art.* 9. contra Suarez *de censuris disp.* 41. *sect.* 2. *n.* 13. Item Prælatis exemptis ab Episcopi iurisdictione, teste Sanch. *l. c. num.* 12. Henriq. *lib.* 1. *c.* 18. *num.* 2. *litt. p.* & indicat Nauar. *cap.* 12. *num.* 75. contra Suarez *loc. cit. num.* 7. Nam Capitulum vacante sede, omnem ordi-

nariam Episcopi iurisdictionem exercere potest, sicuti videre est apud Abb. *in c. verum, n. 9. de foro compet.* Rodriq. *loc. cit.* hæc autem dispensandi, & absoluendi facultas Episcopis ratione suæ dignitatis perpetuo iure concessa, ordinaria censeri debet. Ergo, &c. Prælati verò exempti iurisdictionem Episcopali æqualem in territorio suo obtinente. Quare & Confessarios approbare possunt, teste Suarez *3. par. tom. 4. disp. 28. sect. 5.*

6 Verùm etiam hæc doctrina limitanda est: Nisi beneficium Principis in alterius præiudicium cedat, eiusmodi est, v.g. exemptio à soluendis decimis à iurisdictione Ordinarij: id enim stricte interpretandum est, seruata tamen verborum proprietate, *arg. cap. super eo*, vbi Abb. *num. 1. de offic. deleg. & c. cum capella, & c. dudum, de priuileg. c. dilecti, de decimis*, ex quo colligitur, priuilegium de decimis non soluendis ex prædijs suis, non esse extendendum ad prædia ab alijs conducta, vel in emphyteusim accepta. Item *arg. cap. ex tua, de auctorit. & vsu palli*, vbi id Glos. notauit *ver. permittit*, & Abb. in *c. vlt. num. vlt. de translat. Episc.* Suar. *cit. c. 27. n. 9. & tom. 1. de relig. tr. 1. lib. 1. c. 18. & 19.* Hear. Canis. *tr. de decimis, cap. 6. num. 12.* Azor. *tom. 1. libr. 5. c. 23. q. 2.* Etenim non facilè præsumendum est Principem velle alicui gratiam conferre cum alterius damno, sicuti Abb. notauit *in cap. cum ad hoc, n. 8. de Cler. non resid.* Eademque ratio est, si beneficium scandali, aut litium occasionem præbeat: nam eatenus odiosum censeri debet, *arg. c. quòd dilectio, de consang. & affinit. in fine.* Denique addendum est, quod Princeps conferens priuilegium non censeatur velle derogare speciali conuentioni, siue pacto, quod ante inter priuilegiatum, & alteram personam intercesserat, sicuti habetur in *cap. ex multiplici, de decimis*, vbi Abb. hanc regulam tradit, quòd *priuilegium non tollit specialem conuentionem inter partes, nisi de ea specialis mentio fiat.*

Porrò quæ *cap. 18. num. 4. & seqq.* dicta sunt de interpretatione, ea ferme etiam obseruanda sunt in interpretatione priuilegij: Vt ante omnia mens, atque intentio concedentis inspiciatur, & colligatur tum ex postulatione, & proœmio; tum ex materia priuilegij, & circumstantijs omnibus præsertim personæ conferentis, eiusque cui confertur. Nam secundùm qualitatem personæ, si Episcopo, v.g. priuilegium concessum sit, interdicti tempore Missam celebrandi, intelligi debet in Pontificalibus, teste Angelo *ver. priuileg. §. 4.* Item iuxta qualitatem tum materiæ, tum personæ priuilegiatæ interdum extensio fieri potest, per illam regulam: *Concesso vno censentur etiam concessa alia, sine quibus illud commodè obtineri vel exerceri non potest*, *argument. cap. præterea, de offic. delegati*. Ex quo probabiliter resolui posse, ait Suarez *cit. lib. 8. cap. 11. num. 7.* Si cui ob senectutem vel labores, priuilegium à Papa concessum sit orandi matutinum vna vel altera hora post meridiem, posse etiam socium per se non priuilegiatum adhibere: tum quia talis cum socio orandi modus canonicæ institutioni conformior est: tum quia alioquin priuilegium parum suffragaretur, si altero commodo siue leuamine adhibendi socium spoliaret.

7 Sin verò adhuc dubium maneat de voluntate priuilegiantis, interpretatio facienda est secundùm communem, & vsitatam, vel propriam verborum acceptionem. Nam priuilegia non plus operantur, quàm verbis exprimunt, iuxta *c. priuilegia, d. 3. & cap. porrò, de priuileg.* Neque vnquam priuilegium, etsi odiosum sit, vltrà verborum proprietatem communemque acceptionem, restringere oportet: nisi necessitas cogat: quia alioquin iniquitas, vel absurdum aliquod sequeretur sicuti docet Suar. *lib. 8. de leg. cap. 18. n. 9.* Contra etiam, nec priuilegium quod fauorabile est, vltra verborum vim & acceptionem, tam communem, quàm iuridicam, ad alias personas, vel actus, ob solam similitudinis rationem, extendere oportet: tametsi motu proprio Principis concessum sit, sicuti tradit Glos. *in Clem. per litteras, de præb. verbo directas*, Suarez *loc. cit. num. 11. 15.* Sanch. *lib. 8. disp. 1. num. 5. & disp. 24. num. 19.* Coninch. *to. 2. disp. 33. dub. 1.* vbi exemplum afferunt de eo, cui concessa est facultas dispensandi in gradibus cognationis, non posse vi huius facultatis in gradibus dispensare affinitatis, quia diuersa sunt. Excipe I. Nisi æquiparatio iuris talem extensionem exigat, sicuti suprà dixi de Capitulo sede vacante, & Prælatis exemptis, participantibus iurisdictionem Episcopalem.

II. Nisi extensio fiat ad ea, quæ secundùm consuetum morem vtendi priuilegio, per se, & ordinariè accessoria sunt: sic, v.g. habens priuilegium tempore interdicti celebrandi Missam, potest Ministrũ quemlibet specialiter non interdictum adhibere: quare hæc non est tam priuilegij extensio, quam iuridica interpretatio. Qui enim concedit facultatem alicuius rei censetur etiam concedere omnia, quæ requiruntur ad vsum talis potestatis, *arg. l. 1. ff. de iurisdict. omnium iudicum: Cui iurisdictio data est, quoque concessa esse censentur sine quibus iurisdictio explicari non potest.* Quare ex Abb. *in c. quia nonnulli, n. 9. de Cleric. non residentibus*, regula tradi potest; Quòd *dispensatio*, seu priuilegium *contra ius extenditur ad necessario consecutiua*; vt si cum aliquo dispensatum sit super beneficiorum pluralitate, videtur etiam dispensatum, quò minus in eorum altero residere teneatur.

III. Nisi necesse sit extensionem facere, vt priuilegium aliquid operetur, & non omninò inutile, seu superuacaneum sit. Nam priuilegium ita interpretari oportet, vt aliquid tribuat, quod iure communi concessum non est, iuxta *l. 1. ff. Ad municipalem, cap. in his, de priuilegijs* vbi id notat Abb. *num. 2.* Glos. *in cap. 1. ver. vt liberè, de rescript.* Quamuis interdum, quod iure alioquin communi Regularibus, v.g. concessum est, impetrari solet ad maiorem securitatem, omnemque tollendam dubitationem: siue ad impetum aduersariorum coercendum, sicut notauit Nau. *lib. 3. cons. 5. num. 5. de statu Monach. edit. 2.* Rodriq. *to. 1. regul. quæst. 7. art. 1.* Suarez *lib. 8. cap. 1. num. 7. argum. cap. innouamus, de treuga & pace. Nam plus valet specialis cautio, quàm generalis*, ait Glos. *in cap. quamquam, d. 23.*

Denique interpretandum est, priuilegium, vt non sit onerosum priuilegiato, siue, vt potius illi aliquid tribuat, quàm vt auferat, iuxta *reg. 9. in 6. Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.* Quapropter probabiliter dicitur, quòd priuilegium exemptionis, v.g. concessum Regularibus non impediat, quo minus ij, cum Prælati consensu, subijcere se possint Episcopo, vt ab eo absoluantur à peccatis, ac censuris; vel dispensetur cum eis in voto, iuramento, irregularitate; si accidat Episcopum, non autem Prælatum Ordinis tali facultate ex priuilegio præditum esse. Ita præter alios docet Henriq. *lib. 7. cap. 25. num. 2. & lib. 14. cap. vlt. in fine*, Auila *p. 2. de censur. c. 7. disp. 1. dub. 6. concl. 2.* Molina *tract. 3. disp. 91.* vbi ait, idem sentiendum, si manifestè appareat, quòd Prælatus Ordinis consensum irrationabiliter neget: cùm non videatur esse mens Summi Pontificis, exemptionis priuilegium ad talem casum extendere, quo in perniciem animæ cedere possit.

8 Tertia diuisio priuilegij. Quòd aliud proprio motu Principis confertur, aliud verò in gratiam petentis. Discrimina inter ea sunt: I. Quòd illud, si cætera paria sint, fauorabilius esse soleat; hoc verò magis odiosum, præsertim si gratia ambitiosa, & insolita sit: v.g. si illegitimè natus amplum beneficium, vel dignitatem à Papa impetret.

II. Priuilegium, quod motu proprio conceditur, excludit præsumptionem subreptionis; secus si ad instantiam petentis, sicuti constat *ex c. si motus, de præb. in 6.* vbi dicitur, quod taciturnitas beneficij ante habiti, non vitiat rescriptum motus proprij de altero beneficio eidem conferendo: Et addit ibid. tunc solùm censeri gratiam motu proprio conferri à Papa, si in literis exprimatur: tunc verò nihil obstabit, etsi aduersarius probare vellet, petitionem gratiæ antecessisse, sicuti notat Gloss. *vlt. ib.* Et simili ratione, si Papa alicui iussit conferri beneficium primò vacaturum, isque tempore datarum literarum non habuit ætatem requisitam, si tamen habeat tempore vacationis, debetur ei beneficium, si ei prouideri mandatum fuit motu proprio; secus si ad instantiam, quia præsumitur vitiũ subreptionis, *c. si pro eo, de præb. in 6.* & notat Abb. *c. dilectus 2. nu. 9. extra eod.* Qua simili ratione docent Doctores apud Ioach. Mynsigerum *cent. 5. obseru. 8. & centur. 5. obseru. 97.* Si Princeps contra ius commune aliquid statuat vel rescribat motu proprio, præsumendum esse, quod iusta causa moueatur. secus, si ad postulationem alterius quia tunc concessum videtur propter importunitatem petentis.

9 III. Priuilegium, quod proprio motu confertur, ordinariè suum effectum non antè consequitur, quàm priuilegiato innotuit, sicuti ex communi Sylu. *ver. priuilegium, q. vlt.* Sanch *lib. 1. de matrim. disp. 6. num. 29. & lib. 3. disp. 36.* Azor. *to. 1. lib. 5. cap. 3. & cap. 23. q. vlt.* Suar. *lib. 8. c. 25. n. 10. & seqq.* & sumitur *ex c. si tibi absenti, de præb. in 6.* in quo dicitur, si Episcopus beneficium absenti conferat, ius ei in beneficio non acquiri: & consentit *lex qui absenti, ff. de acquiren. possess.* Nam hic est ordinarius modus donandi, beneficia conferendi &c. scienti, inquam, & acceptanti. Quare etiam reuocari poterunt ante acceptationem, si ex mera concedentis liberalitate proficiscantur, sicuti docet Couarr. *3. resol. c. 16. num. 1.* Sanch. *ll. cc.* Secus est, si Prælatus ex officio conferre cogatur, v.g. beneficia Ecclesiastica: vbi enim semel contulit, non potest reuocare: sed expectare tenetur, num absens re cognita acceptare velit, iuxta *cit. c. si tibi absenti.*

Dixi autem priuilegium motus proprij *ordinariè* non habere effectum, antequam priuilegiato innotuit. Nam primò excipienda videntur priuilegia, quæ non per modum specialis rescripti; sed generali lege seu statuto conceduntur, ad remunerandum aliquos de Repub. benè meritos, sicuti ex communiore notauit Sanch. *lib. 3. de matr. disp. 36. n. 3.* Ratio est. Quia lex, boni publici causa lata, publicatione omnẽ vim suaptè natura acquirit: nisi quòd inuincibiliter ignorantibus nullã obligationem culpæ, aut

pœnæ

pœnæ inferat, ficuti dixi suprà, *c.2. huius tr.* Hic autem non agitur de obligatione & pœna, sed de commodo priuilegiati. Ergo, &c.

Præterea, ficuti nihil prohibet speciali lege Principis decerni, vt ius alicui, verbi gratia ex donatione, etiam ante acceptationem acquiratur, sicuti multi dicunt de donatione facta Ecclesiæ: ita etiam nihil obstat, Principem alicui beneficium, siue priuilegium conferre, eo animo, vt statim suum effectum consequatur, etiam priusquam ad notitiam priuilegiati perueniat, sicuti docet Suar. *cap.25.n.11.* & indicat Sylu. *cit.q.vlt.* quòd maximè verum est in ordine ad alios, quibus virtute talis priuilegij obligatio imponitur præstandi immunitatem priuilegiato, sicuti habetur *in cap.1. de conceſſ.præb. in 6.* Si alicui à Papa priuilegium datum sit, vt excommunicari non possit, non ligari sententia Episcopi, quamuis ignorantis priuilegium. Adde fieri posse, præsertim si ratio boni communis ita exigat, vt exemptio à lege, v.g. ieiunij, etiam inuito & reluctanti tribuatur: adiecto præcepto vt non ieiunet: quapropter regula illa *ff.69. Inuito beneficium non datur,* ordinariè tantùm, & non sine omni exceptione vera est. Vide etiam Salas *disp.16.sect.3.num.5.*

10 Priuilegium autem, quod in gratiam petentis, v.g. per literas, per Procuratorem conceditur, statim suum effectum sortitur, cùm conferens annuit, vel voluntatem suam significauit, etiam adhuc ignorante eo qui postulauit, sicuti docet Angelus *ver. renuntiationum 5. in fine.* Sylu. *ver. priuilegium, quæst. vltim.* Sotus *in 4.d.29.q.2.art.1. ad finem,* Veracrux *in speculo p.1. dub. 39. appendicis, §. at si post dispensationem,* Sanch. *lib.2. de matrim. disp.36. num.6.* etsi contrarium doceat Vasq. *1.2. disp.156. cap.4. num.3.* Suar. *c.25. n.26.* Vbi proposita quæstione, si Titius à Papa per Procuratorem postulauit gratiam vel dispensationem aliquã: & elapso temporis interuallo, quo Procurator responsum accepisse existimatur, probabili præsumptione gratiæ iam concessæ dispensatus ea vtatur, v.g. matrimonium contrahat, vtrùm validum sit? Ad id neganter respondent: Quia dispensatio siue priuilegium datur propter vsum: vsus autem dispensationis, ante acceptam eius notitiam, illicitus, ac temerarius est: ergo non videtur esse voluntas Papæ dispensantis, vt valeat dispensatio ante eius notitiam: ne occasionem praui vsus ministrare videatur. Sed puto: In primis considerandum esse stylum Curiæ Romanæ: Si enim Summus Pontifex dispensationem ipsemet non exequatur, sed iubeat ab Ordinario, vel Officiali expediri post acceptas literas: tum certum est matrimonium sub præsumptione dispensationis à Papa concessæ, ante acceptas literas, validum non fore. Sin verò Summus Pontifex dispensationem per se ipsum absolutè conferret, omnino putarem validum: & in casu etiam necessitatis licitum eius vsum fore, si moraliter præsumi possit, gratiam tunc concessam fuisse: quandoquidem ad omnem concessionem, donationem, pactum, & contractum sufficit duorum mutuum consensum super eadem re haberi & explicari. Qua simili ratione, si quis ab Ordinario petiuit facultatem, vt alienus Sacerdos matrimonio assistere posset; atque ex probabili præsumptione, facultatem modò datam esse, corã tali Sacerdote matrimonium posteà celebretur: validum censeri debet, si eo tempore vera licentia data fuerat, sicuti docet Sanch. *cit. disp.36. n.8.*

Ad rationem in contrarium respondetur; potius credendum esse, quòd Summus Pontifex, nisi aliud exprimat; in dispensationibus intendat quod est per se, & ex natura rei, quàm quod per accidens & rarò contingens. Per se autem & ex natura rei dispẽsatio robur suum habet post mutuum petentis & concedentis cõsensum: ergo id ipsum etiam intendere censetur Pontifex: esto per accidens propter defectum certæ cognitionis, aliquid interdum prudenter vel temerariè attentari possit. Nota autem hic cùm primùm Summus Pontifex petitioni annuit, licet literæ expeditæ non sint, priuilegium datum censeri, exceptis prouisionibus beneficiorum; de quibus iure nouo Pontificio aliter statutum est, vt videre licet apud Azor. *tom.1. lib.5. cap.2. q.5.*

IV. Discrimen. Licèt priuilegia, quæ in gratiam petentis conceduntur, subreptitia sint, si in petitione non exprimantur ea quæ ius & stylus gratiæ exprimi iubent; secus tamen est in priuilegijs, seu rescriptis gratiæ nemini præiudicantibus, si motu proprio fiant: talem enim gratiam Princeps causa tota plenè perspecta concedere censetur, vt proinde nulla reticẽtia verò obesse debeat, sicuti constat *ex c. si motu, de præbend. in 6.* vbi dicitur; per motum proprium validè conferri alicui beneficium, qui aliud habet: etsi huius nulla mentio in rescripto fiat. Expressio tamen falsi, si videatur fuisse causa principalis & sine qua non, perinde vitiat rescripta motus proprij, sicuti alia, vt ex Abb. *c. quia circa, de priuil.* notat Rosell. *ver. rescriptum, in fine.*

11 Quarta diuisio priuilegij est in affirmatiuum, & negatiuũ. Affirmatiuum est, quod datur ad aliquid faciendum; v.g. ad sacrificandum, confessiones audiendum carnes, diebus interdictis comedendum. Negatiuum, quod datur ad non faciendum, quale est priuilegium exemptionis à tributis, à decimis. Discrimen duplex est: I. Quòd negatiuum semper sit contra ius commune, fieri aliquid præcipiens, à cuius obseruatione aliquis per priuilegiũ eximatur. Affirmatiuum verò quandoque est vltrà ius prohibens fieri aliquid, cuius agendi facultas per priuilegiũ cõceditur. Alterũ discrimen est, quod affirmatiuũ interdũ per non vsũ tollitur: negatiuũ verò per non vsum cõtrariũ, vt infrà explicabo.

12 Quinta diuisio. Priuilegia quædam sunt absolutæ gratiæ (siue vltrà ius, siue contra ius data sint) in nullius grauamen redundãtes, cuiusmodi est, v.g. priuilegiũ dispensandi, ante auroram sacrificandi: item non ieiunandi, interdictum non seruandi. Alia verò priuilegia sunt gratiæ respectiuæ, & in alterius grauamen redundantes: cuiusmodi est priuilegium exemptionis à soluendis decimis, à iurisdictione Ordinarij, &c.

13 Sexta diuisio. Quædam priuilegia sunt merè gratiosa, quæ consistunt in sola facultate siue licentia aliquid præter, aut contra ius commune operandi, tacita conditione, quamdiu Principi & successoribus eius placuerit; alia verò non sunt merè gratiosa, sed vel ob merita in præmium data, quæ dici solent *remuneratiua*: vel cum imposito onere, siue grauamine data, quæ dici solent *conuentionalia*: Quorum omnium id commune est, vt per ea ius acquiratur priuilegiato, quo minus à conferente ordinariè, & sine vrgentissima causa ab bonum publicum pertinente, reuocari possint. Qua de re Suarez *lib.8. cap.37. num.5.*

QVÆSTIONES DE PRIVILEGIIS.

SVMMARIVM.

14 *Quicunque legem condere, etiam priuilegium dare potest, & vice versa.*

15 *Priuilegia dari possunt non tantum ijs, qui absolutè subditi sunt: sed etiam alijs.*

16 *Is cui Ordinarius concessit priuilegium legendi libros prohibitos, vti eo potest extra diœcesin concedentis.*

Priuilegia duobus modis confirmari possunt: in forma communi, & ex certa scientia.

17 *Priuilegium finitur elapso tempore, cessante causa finali, vel conditione, sub qua concessum fuit.*

18 *Gratia per mortem concedentis, etiam re integra, non extinguitur: quod intelligendum est, si sit gratia facta, secus, si sit facienda.*

19 *Priuilegium extinguitur, si per rerum mutationem iniquum fiat: vel si in ipsius priuilegiati maius detrimentum cedere incipiat.*

20 *Priuilegium item extinguitur per renuntiationem priuilegiati, si in eius solius fauorem concessum fuerat; secus, si in gratiam Ecclesiæ, vel Communitatis.*

21 *Priuilegia, quæ alijs onerosa sunt, amittuntur per non vsum spatio decennij inter præsentes: viginti verò annis inter absentes: si tamen vtendi occasio fit.*

22 *Quæ absolutæ gratiæ sunt in nullius grauamen cedentes, v.g. sacrificandi ante auroram, absoluendi à casibus reseruatis; per solum non vsum non videntur amitti.*

23 *Priuilegia negatiua, quæ alijs onerosa sunt, per contrauentionem duobus modis amitti possunt: vel via præscriptionis, vel via tacitæ renuntiationis.*

24 *Qui dato sibi priuilegio abutitur, eo priuari meretur.*

25 *Priuilegia, quæ ad operandum aliquid præter ius commune subditis merè gratiosè data sunt, à concedente, eiusue successore reuocari possunt.*

Quæ non subditis concessa sunt priuilegia, post acceptationem reuocari non possunt: Neque quæ subditis data sunt in remunerationem meritorum, vel cum grauamine in futurum: vel si cum absoluta donatione, aut translatione alicuius iuris, absque vrgente causa reuocari possint.

26 *Reuocatio priuilegij alia est expressa, & alia tacita. Expressa vel fit in specie, vel per clausulam generalem non obstantibus, &c. qua tamen non censentur reuocata priuilegia contenta in corpore iuris.*

27 *Tacita priuilegij reuocatio fit per actum Principis contrarium: si præsumi possit, eum scire aut recordari antè concessi priuilegij.*

Generi per speciem derogatur, siue ea antecedat; siue sequatur.

28 *Reuocatio priuilegij, alteriusue facultatis non ante vim suam habet, quàm priuilegiato innotuit.*

PRima Quæstio. Quis priuilegium concedere possit? Resp. Omnis & solus ille, qui legem condere; etiam priuilegium conferre potest. Ita est communis S. Anton. *p.1. tit.19. c.1. in princ.* Syl. *ver. priuilegium, quæst.2.* Ratio est: Tum quia priuilegium lex

quædam priuata est: tum quia priuilegium non cuiusuis hominis beneficium dicitur: sed quod publica potestate alicui confertur, ad faciendum aliquid, vel omittendum. Ex quo inferas publicas potestates eum ciuiles, tum Ecclesiasticas, in ijs tantùm rebus priuilegia dare posse, de quibus disponendi ius habent: v.g. Imperator in temporalibus tantùm; Papa verò per se ac directè in spiritualibus, vel ijs, quæ annexa sunt spiritualibus, vt decimæ, contractus matrimonij, &c.

15 Quæstio secunda. Quibus priuilegium conferri possit? Respondeo: Non ijs tantùm conferri posse, qui verè & absolutè subditi sunt; sed etiam ijs, qui respectiuè inferiores, vel inæquales sunt, secundùm ordinem ad rem, in qua priuilegium confertur. Sic enim constat, Imperatorem, v.g. extraneis priuilegium concedere posse: in terris Imperij militem conscribendi, merces aduehendi, vectigal non soluendi. Item Ecclesiasticis Iudicibus, vt de laicis in causis temporalibus directè iudicare possint; quod communi iure ipsis concessum non est. Quale priuilegium est Theodosij Imperatoris, quod refertur, *cap. quicumque, causa* 11. *q.* 1. Vide etiam Baronium An. 398. *num.* 69. & An. 408. *num.* 60. Suarez lib. 8. *de legib. cap.* 9.

16 Quæstio tertia. Vtrùm habens ab Ordinario suo priuilegium legendi, v.g. libros prohibitos, eo vti possit extra territoriũ concedentis? Negat Commentator Nau. *cons. 6. de priuileg.* & Suar. *lib. 8. de leg. c. 26. n. 8.* Primò, quia Iudex non potest iurisdictionem extendere extra territorium, conferre autem priuilegiũ actus iurisdictionis est. Secundò, quia peregrinus tenetur obseruare leges loci, in quo moratur, & lectio, v.g. talium librorum prohibetur. Sed contrarium probabilius affirmare videtur ipsemet Nau. *cit. cons. 6. edit.* 2. quem sequitur Azor. *tom. 1. lib. 5. capit.* 23. *q.* 6. Ratio est: quia priuilegium personale cohæret personæ, & idcircò eam comitatur, quocumque terrarum discesserit. Quapropter licet alicui priuilegium personale contra ius commune ab Episcopo datum sit, v.g. non ieiunandi, cibos prohibitos comedendi: vbique terrarum eo vti poterit, per se loquendo, vti fatetur ipsemet Suar. *n.* 16. & docet Sanch. *lib. 8. disput.* 31. *q.* 2. Aliud verò dicendum videtur, si dispensatio in lege communi facta sit pro tota diœcesi, ob peculiarem aliquam causam, v.g. vt in Quadragesima càseo & lacticinijs vesci liceat: non poterit incola peregrè profectus eo vti in aliena diœcesi, vbi lex communis Ecclesiastica obseruatur: quia tale priuilegium cẽsetur adhærere loco, iuxta ea quæ suprà dixi *c. 12. n.* 3. Ad I. argumentũ contrariæ sententiæ respondetur: Iurisdictionem non coactiuam, sed voluntariam, præsertim carentem publica solemnitate, effectum suum habere posse etiam extra territorium exercentis, sicut suprà dixi *c. 5. n.* 4. Ad II. Resp. Peregrinum, quo cum dispensatum est, non obligari lege vetante libros prohibitos, quatenus diœcesis propria est: quia iurisdictioni diœcesanæ non subijcitur: Neque quatenus lex communis Ecclesiastica est: nam suppono Episcopum ex delegata ipsi potestate à Papa, cum illo dispensasse.

Quæstio quarta. Quibus modis priuilegia data confirmari soleant? Respondeo duobus modis: *In forma communi, & ex certa scientia*, sicuti notant DD. *in c. quia diuersitatem de concess. præbendæ*. Confirmatio ex certa scientia dicitur, si Princeps confirmans priuilegium significet, se plenam eius cognitionem habuisse: cuius proinde confirmationis tanta vis est, vt etsi priuilegium aliquando legitimè collatum posteà per non vsum, vel abusum, vel superioris reuocationem cassatum fuisset: iam de nouo confirmaretur, seu innouaretur, sicuti docet Gloss. communiter recepta *in cit. c. quia diuersitatem, ver. forma communi*, Suar. *lib. 8. c. 18. n.* 12. qui monet *n.* 6. necessarium non esse, vt hæc verba *ex certa scientia*, in confirmatione exprimantur, modò ponantur alia, quæ secundùm stylum curiæ æquipolleant, v.g. *ex plenitudine potestatis*. Interdum tamen in confirmatione eiusmodi priuilegiorum additur limitatio, v.g. *prout nunc sunt in vsu*, vt excludatur confirmatio priuilegiorum, quæ in desuetudinem abierunt. Item, *Dummodo Concilio Tridentino contraria non sint*: cuiusmodi clausula intelligitur de ijs priuilegijs, quæ per Tridentinum reuocata fuerunt, vti docet Rodriq. *tom. 1. Regul. qq. q. 8. a.* 6. Suarez *n.* 18. Verùm, etiamsi talis clausula exceptoria non adderetur, nihilominus subintelligi deberet, sicuti docet Rodriq. *cit. q. 8. art.* 10. Suarez *lib. 8. disp. 19. nu.* 18. Quòd in generali derogatione, nunquam censeatur derogatum Concilio generali: quia id quod tanta auctoritate corroboratum est, non nisi speciali & expressa reuocatione tolli debet.

Existimat verò Rodriq. *cit. ar. 10. in fine*. Per hoc, quòd in confirmatione excipiantur ea, quæ sunt contraria Concilio Tridentino, tacitè confirmari ea, quæ in alijs generalibus Concilijs reuocata fuerunt; quia exceptio firmat regulam in alijs. Sed de hoc dicto non immeritò dubitat Suar. *cit. cap. 10. n.* 7. Nam exceptio firmat quidem regulam in alijs, quæ alioquin excepta non sunt; non autem firmat in ijs, quæ per alias regulas æqualiter excepta reperiuntur. Nam alioquin exceptio apposita esset potiùs ampliatio quædam. Quare cum generalis regula sit, quòd in concessione confirmatoria priuilegiorum excepta censeantur priuilegia illa, quæ per generalia Concilia reuocata fuerunt: sequitur, clausulam illam, *Dummodo Tridentino Concilio contraria non sint*, additam fuisse duntaxat, vt certior esset exceptio Concilij Trid. & non tantum generalibus DD. regulis subnixa.

Alius verò modus est confirmandi priuilegia *in forma communi*: eiusmodi confirmatione nulla noua fit concessio; sed pura prius existentis priuilegij approbatio, vel confirmatio: ita vt per eam non reualidetur priuilegium, si propter præcedentem abusum, reuocationem, &c. inualidum fuerat, sicuti colligitur *ex c. 1. & 2. de confirm. vtili*.

17 Quæstio quinta. Quibus modis priuilegium finiatur? Resp. His fermè modis. I. Elapso tempore, cessante causa finali, vel conditione sub qua concessum fuit. Qua de re vide Molin. *tom. 2. tract. 2. disp.* 298. Suar. *cap. 29. & 30.* Quare si priuilegium concessum sit ad vnicum actum, vel ob profectionem, muneris occupationem, &c. ijs transactis, extinguitur. Quòd si Princeps tali verborum forma concesserit, *donec voluero, quoad beneplacitum meum*, eo mortuo expirat. Non item; si dixerit, *donec reuocauero, dum aliud decreuero*. Ita docet Nau. *lib. 5. de priuileg. cons. 3. edit. 2.* Couar. *3. resolut. c. 15. n.* 2. Molin. *l. c.* Suar. *lib. 8. c. 5. n.* 1. Sanch. *lib. 8. de matrim. disp. 28. q. 3. num.* 51. Ratio discriminis est: Quia actus reuocationis positiuus, & affirmatiuus est: quare si à concedente, dum viueret, non fuit exercitus, manet priuilegium. Verba autem *donec voluero* significant perseuerantiam voluntatis, quæ morte interrumpitur, *argum. l. 4. ff. de locato*. Si autem dicatur *quandiu Sedi placuerit*, non extinguitur morte conferentis: quia potestas Sedis non moritur, sed transit ad successorem, sicut habetur *in c. si gratiosè, de rescript. in 6*.

Corollarium. Qui iurauit se non lusurum, vel cælibem vitam ducturum, quamdiu pater volet: eo mortuo, ludere, vxorem ducere non prohibetur. Sin autem iurauit, se non lusurum, castitatem seruaturum, nisi pater aliter statuerit, iusserit, non soluitur voto per mortẽ patris. Et ita intelligendus videtur Sanc. *l. c. n.* 55.

18 Sed vt ad propositum reuertamur, generalis est Doctorum regula, quòd gratia per mortem concedentis, etiam re integra, non extinguitur, vti videre est apud Nau. *cons. 2. de offic. delegati, edit.* 2. Sà *ver. gratia num.* 1. Nicol. Garzias *p. 6. de benef. capit.* 2. Molin. *tract. 5. de iust. disp. 19. ex c. si super, de offic. deleg. in 6. & c. si cui nulla de præb. in 6.* Sed intelligi hæc regula debet de gratia facta, & non de facienda. Gratia facta dicitur, quotiescunque facultas, seu licentia alicui in ipsiusmet fauorem à Superiore concessa est, quamuis mera executio interdum ab alia adhuc persona dependeat. Exempla sunt. Si alicui à Papa detur gratia expectatiua ad beneficium vocaturum, vel si impetret aliquis literas à Papa, quibus mandet Episcopo, vt ipsi beneficium prouideat, vel vt cum eo super impedimento matrimonij, precum veritate inspecta, dispenset, aut si impetret aliquis à Papa vel Episcopo licentiam eligendi Confessarium. Eiusmodi enim concessiones, seu gratiæ, postquam à publica potestate processerunt, censentur ex parte concedentis factæ, seu perfectæ, vt morte ipsius non expirent, nihil obstante, etsi realis executio gratiæ nondum facta sit, qua de re videri potest Henriq. *lib. 7. c. 21. n. 6. & seqq.* Sanch. *lib. 8. c. 28. q.* 3. Sanch. *lib. 8. de legib. c.* 31. Nicol. Garzias *de benef. p. 6. c.* 2. Gratia autem facienda dicitur, cùm ipsi, in cuius fauorem gratia tendit, nihil directè datum aut concessum est à principali, sed alteri mandatum, vt talem gratiam illi conferat, tunc enim nondum est gratia facta, sed commissio, & mandatum faciendi. Exempla sunt. Si Papa, vel Episcopus directè ipsi Sacerdoti committat, vel mandet, vt cum quadam persona, causa cognita, dispenset, vel ipsi beneficium Ecclesiasticum conferat: mortuo committente; Commissarius mandatum exequi non potest, re integra, nisi talis conferendi, aut dispensandi facultas Commissario principaliter in ipsiusmet fauorem data fuisset, tunc enim haberet rationem gratiæ factæ, quæ per mortem facientis non expirat. Quod notandum est pro ijs, quibus à Papa, vel Episcopo delegata est licentia audiendi confessiones, vel absoluendi à reseruatis, morte delegantis non expirare, cùm talis licentia inter gratias, non inter rescripta iustitiæ, seu delegatæ iurisdictionis contentiosæ numerari debeat, sicut ex probabiliore docet Sanch. *cit. q. 2. n.* 72. Henriq. *lib. 6. c. 6. num.* 7. Sà *ver. gratia, num.* 4. Suarez *l. 4. disp. 26. num. 6. & 9.* Garzias *cit. cap. 3. numer.* 319.

Dubitant verò, an idem sentiendum de licentia à Parocho cõcessa alicui Sacerdoti, vt illo mortuo non expiret? Placet mihi responsio Garz. *n.* 325. Si Parochus facultatem habeat alicui delegandi talẽ facultatem in certa parte parochiæ, non expirare, cũ sit gratia: Secus, si Cooperatori suo, seu Vicario tribuat facultatẽ; cum enim mortuo principali, cesset alter esse illius Vicarius, seu

cooperator, expirat etiam huius potestas: quamuis in hac re consuetudo diœcesis attendenda est, vti Suarez *l.c.* notauit.

19 II. Extinguitur priuilegium, si cedere incipiat in graue detrimentum aliorum, vel Communitatis, adeòque per rerum mutationem fiat iniquum, vt vel per se ipsum cesset, vel certè à priuilegiante reuocari possit, sicuti colligitur ex *cap. suggestum, de decimis*, vbi notant Doctores, reuocari priuilegium exemptionis decimarum si posteà in Ecclesiæ notabile detrimentum vergere incipiat. Item *ex c. cùm ad hoc, de Clericis non residentibus*, vbi habetur: Si Ecclesia patiatur defectum ministrorum, quòd priuilegiati super non residentes, ad redeundum compelli possunt, fructuum subtractione.

III. Si cedere incipiat in maius detrimentum ipsius priuilegiati: nam *quod in gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum*, *reg. 61. num. 61.*

20 IV. Per renunciationem priuilegiati, si priuilegium in eius solius fauorem concessum sit. Nam *liberum vnicuique est suo iuri renuntiare*, dicitur in *c. si. de terra, de priuileg.* Porrò priuilegijs quæ principaliter in fauorem Ecclesiæ, vel communitatis concessa sunt, personæ priuatæ, ne iuramento quidem renuntiare possunt, v.g. Clerici priuilegio canonis, iuxta *cap. contingit, de sent. excom.* vel *priuilegio fori*, iuxta *c. si diligenti, de foro compet.* vbi Abb. *n. 4. & in c. cùm accessissent, n. 2. de const.* Quin imò Innoc. in *c. accedentibus, de priuilegijs*, ibidem Alex. de Neuo, super Abb. *litt. c.* generalem regulam tradunt; Quòd Capitulum siue Conuentus non possit renuntiare iuri acquisito per consuetudinem, statutum, aut priuilegium, si tale ius Ecclesiæ vtile, aut honorificum sit, v.g. vt in Canonicos non assumantur, nisi qui sunt in sacris ordinibus constituti: quòd si Capitulum contra talem constitutionem, consuetudinem, aut priuilegium faceret, vnus solus posset se opponere: imò si omnes contra facerent, Superior puta Episcopus, posset, & deberet impedire, quatenus id in damnum Ecclesiæ cedit. Qua eadem ratione Suar. ait *t. 1. de relig. tr. 2. lib. 1. c. 20. n. 3.* quòd priuilegio immunitatis à decimis Ordini Religiosorum concesso à Prælato, & Conuentu renuntiari non possit. Quare tantùm ea priuilegia per renuntiationem expressam, vel tacitam (puta per actum priuilegio directè contrarium scienter, ac liberè exercitum) tolli possunt à Capitulo, vel Prælato, quæ Ecclesiæ vtilia non sunt, vel saltem indifferentia, iuxta *c. cùm accessissent, de constitut. c. pro illorum, de præb.* His adde, quòd exempti priuilegio exemptionis renunciare non possunt: quia id cederet in præiudicium Principis, v.g. Papæ, qui eos, ab aliorum Ordinariorum iurisdictione liberos suæ gubernationi & protectioni immediatè subiecit, sicuti colligitur *ex c. cùm tempore*, vbi id notat Abb. *in 2. de arbitris*. Veruntamen id publicæ vtilitatis causa receptum est, vt propter negligentiam Prælati, contra Ecclesiam currat præscriptio 40. annorum, iuxta *cap. 4. & 5. de præscript. c. accedentibus de priuileg.* Vt litium aliquis finis sit, atque iura & dominia non diutiùs in incerto maneant.

21 V. Priuilegia affirmatiua, quæ alijs onerosa sunt, amittuntur per non vsum spatio decennij inter præsentes; viginti verò annorum inter absentes, modò vtendi occasio fuerit. Sumitur ex *l. 1. ff. de nundinis*, iunct. Glos. & tradit Suar. *lib. 8. de legib. c. 34.* Ratio est: Quia reliquæ etiam obligationes, ac seruitutes tam reales, quàm personales ita extinguuntur, si altero iure suo pro temporum occasione nunquam vtente, res obligata, legitimi temporis decursu, vt libere possideatur, ac denique vsucapiatur: v.g. si ius habeas seruitia imperandi Vassallo, & longo tempore, cùm occasio se offert, imperare cesses. Vel ius habeas currum agendi per prædium meum, & longo tempore agere intermittas. Ita etiam se res habet in priuilegijs alteri onerosis: veluti si habeas priuilegium exigendi decimas, visitandi Monasteria exempta, ac talibus priuilegijs, si vtendi occasio sit; longo tempore non vtaris, ea amittis, partim per viam præscriptionis, partim verò per viam tacitæ renuntiationis, ex iuris dispositione, Dico autem; si vtendi occasio sit: Alioquin priuilegia affirmatiua non amittuntur, vt si habeas priuilegium iurisdictionis sanguinis, eoque longo tempore non vtaris, quia nullum malefactorem cœpisti. Qua de re vide Andr. Gail. *lib. 1. obseru. 60. num. 6.* Neque vassalli contra Principem præscribere possunt, quod eorum obsequijs longissimo tempore vsus non sit, si casus, seu occasio non occurrit, teste Abb. *c. ad audientiam, in fine de præscript.* Suarez *lib. 8. cap. 34. num. 3.*

22 Reliqua autem priuilegia, quæ absolutè gratiæ sunt, in nullius grauamen cedentes, v.g. celebrandi antè auroram, dispensandi in irregularitate, absoluendi à casibus reseruatis comedendi carnes in Quadragesima: per merum non vsum nunquam amitti videntur, quæ est sententia Glos. *penult. in capit. vt priuilegia, de priuileg.* Suar. *l.c. n. 17.* etsi contrarium doceat Abb. *in cit. c. vt priuilegia, & c. cùm accessissent, n. 6. de const.* Salas *de leg. disp. 17. sect. 13. n. 64. arg. l. 1. ff. de nundinis*; *Nundinis impetratis à Principe, non vtendo qui meruit, decennij tempore amittit.* Sed probatur non enim amittuntur via præscriptionis: cùm nemo sit, qui contra eiusmodi priuilegia non onerosa præscribere possit. Neque via tacitæ renuntiationis, quia quisque liberam facultatem habet priuilegio vtendi, vel etiam non vtendi. Hanc enim regulam tradit Abbas *in c. Ioannes, de Clerico coniug. in fine*: *Cùm lex, quæ non necessitat ad agendum, sed solum dat facultatem ad agendum, non tollitur per non vsum.* Eadem verò ratio est de priuilegio, quod etiam liberum, & voluntarium vsum habet. Ad *l. 1. ff. de nundinis*, respondet Glos. suprà citata, illud inter onerosa priuilegia numerandum esse. Aliter etiam responderi posse ait Suarez *n. 7.* Speciale id esse in illo priuilegio nundinarum, quòd tali conditione à Principe concessum videtur, vt, per non vsum, decennij spatio amittatur ideòque extendendum non esse ad alia, quibus talis conditio neque ex iure scripto, neque ex consuetudine annexa est.

23 VI. Priuilegia negatiua, quæ alijs onerosa sunt, v.g. exemptionis à decimis, iurisdictione Ordinarij, per actum contrarium duobus modis amitti possunt. Primò per præscriptionem, si post actum contrarium, seu contrauentionem priuilegij sine protestatione factam, elabatur tempus legitimum, ad præscribendum sufficiens: puta si aliquis exemptus, iudicio Ordinarij se sistat, ex eo tempore incipit ordinarius esse in quasi possessione iurisdictionis, quæ possessio decennij spatio cum bona fide continuata præscriptionem absoluit: qua de re Suarez *lib. 8. de legib. c. 34. n. 28.* Alter modus est per tacitam renuntiationem. Nam in externo foro præsumitur iuri ac priuilegio suo renuntiare, qui sine necessitate cogente, actum et contrarium exercet: vt si exemptus Ordinarij iudicio sponte se sistat. Quæ est communis doctrina Glos. & Abb. *in cit. c. cùm accessissent, n. 7.* & Glos. *in c. gratum, de offic. delegati*, Syl. *ver. priuileg. q. 11. arg. cit. cap. cùm accessissent, & cap. ex ore, de his quæ fiunt à Prælatis.*

Cæterùm quia hæc decisio in præsumptione renuntiationis fundatur, ideò si priuilegiatus, actum contrarium exercens, non habuit animum priuilegio simpliciter renunciandi, sed solùm quoad illum actum, in conscientiæ foro priuilegium non amittit. Imò neque in externo foro amittere debet, si constet, vel ex indicijs colligi possit, animum simpliciter renuntiandi abfuisse, nisi insuper etiam legitimæ præscriptionis tempus, cum priuilegiati taciturnitate, decurrat. Quæ est sententia Suarez *cap. 35.* & probatur ex *l. voluntariæ, Cod. de excusat. tutorum*, in qua secundùm interpretationem Salyceti definitur, Si aliquis priuilegium obtinuit, ne ad tutelam suscipiendam cogi possit, etsi vnam sponte susceperit, non ideò ad alias suscipiendas compellendum esse. Vnde regula rubricæ est: *Per vnum actum contrarium non perdit aliquis priuilegium, habens effectum reiterabilem, & successiuum.*

Deinde priuilegia concessa principaliter in fauorem Ecclesiæ, alteriusve Communitatis, non possunt tolli per renuntiationem particularem personarum, v.g. Prælati, Cleri nisi superueniat tempus præscriptionis legitimum; sicuti notat Abb. *in cap. cùm accessissent, num. 8. de constitut.*

Idque certum esse debet, priuilegia absoluta, & nulli præiudicantia, v.g. non ieiunandi, horas canonicas non recitandi, per actum contrarium non tolli: Quia priuilegium minimè obstat, quominus aliquis ex libera voluntate oret, ieiunet, &c. sine priuilegij præiudicio, sicut suprà dictum est.

24 VII. Amittitur priuilegium per abusum, cùm quis ex priuilegio peccandi occasionem sumit: aut finis, ob quem priuilegium concessum est, directè repugnat. Qua de re Suarez *lib. 8. de leg. c. 36. n. 3.* Plerumque tamen non amittitur ex ipsa rei natura; sed vel iuris constitutione, quo pacto, v.g. in *cap. vlt. de immunit. Ecclesiæ* statuitur eos, qui in Ecclesia vel cœmeterio delinquunt, Ecclesiastica immunitate non gaudere. Vel per iudicis sententiam: quo sensu dixit Simplicius Papa *epist. 2. ad Episc. Rauennat.* & refertur *dist. 74. c.* vbi *Priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate*, & videri potest Glos. *reg. 16. in 6.* interdum tamen amissio priuilegij per se, & ex natura rei consequitur, cùm ratio, & fundamentum priuilegij per abusum tollitur: si v.g. alicui beneficiato seruitium Ecclesiæ commutatum fit in studium literarum: ipse autem in Academia nullo modo studeat, sed alijs actionibus inutilibus se occupet: non faciet fructus suos: quia fructus in absentia dantur ratione studij, cessante autem causa finali, cessat effectus. Ita docet Suar. *loc. cit.*

25 Denique per reuocationem concedentis, eiusque successoris, extinguuntur priuilegia, quæ merè gratiosè ad operandum aliquid præter ius commune subditis data sunt. Quæ est communis Doctorum sententia *in c. nouit. de iudicijs* Glos. *cit. regula 26.* Sylu. *verb. priuileg. q. 10. dicto 7.* Si tamen Superior concedentis priuilegium sua auctoritate confirmarit: non potest deinde ab inferiore reuocari; dummodo satis colligatur ex confirmatione,

quòd superioris mens fuerit, priuilegium ad suam potestatem reuocandi: non autem priuilegium ab inferiore validè datum sua auctoritate accidentaliter tantùm, siue ad melius esse; (vt aiunt,) approbandi, ne ab aduersarijs oppugnari possit, sicut docet Suarez *lib. 6. de legib. c. 26. & lib. 8. c. 35. num. 13.*

Dixi autem primò reuocari posse priuilegia subditis data: Quæ verò non subditis concessa sunt priuilegia, reuocari posteà non possunt, sicuti docent Gloss. *cit. Innoc. in cit. cap. nonit*, ibid. Abb. *num. 23. & in cap. suggestum, de decimis in fine.* Quia postquam acceptata sunt, transeunt in pacta; quibus propriè dictum ius acquiritur: talia sunt priuilegia, quæ Imperatores, alijque principes Ecclesiæ concesserunt. Secundò dixi, reuocari posse, quæ gratiosè data sunt: Quæ enim etiam subditis data sunt in præmium, seu remunerationem meritorum, aut cum adiuncto onere, talia non nisi ex graui causa ad bonum publicum pertinente reuocari possunt: & quidem cum aliqua compensatione iuris ablati, sicuti docent DD. *in cap. quæ in Eccles. de constitut.* Nau. *cap. quando, de rescript. except. 20. num. 10.* Tertiò dixi, reuocari posse priuilegium præter ius commune datum: Rectè enim notat Suar. *lib. 7. cap. 37. nu. 7.* Aliud esse priuilegium consistens in mera facultate aliquid præter ius commune operandi: sine iuris translatione: & tale subditis per reuocationem auferri posse. Aliud verò esse priuilegium consistens in absoluta donatione, seu translatione alicujus iuris: vt cum alicui conceditur castrum, ius vectigalis, iurisdictio in prima instantia: & tale priuilegium, cum transeat in pactum, absque grauiore causa Princeps reuocare non potest. Vide etiam Abb. *in cit. cap. nonit. num. 26.*

26 Porrò reuocatio priuilegij duplex est; vna expressa, & altera tacita. Expressa vel fit in specie, vel per clausulam generalem, *Non obstantibus quibuscumque priuilegijs.* Per quam tamen clausulam non censentur reuocari priuilegia, quæ in corpore iuris continentur: nisi eorum quoque clausula derogatoria exprimatur, sicuti notant Glos. *in Authent. Qua in Prouincia, C. de criminibus, &c. verbo, illic omni priuilegio.* Cùm enim correctio iuris vitanda, & non facilè præsumenda sit, ideò ius generale posterius non tollit prius speciale, si ob specialem aliquam rationem exceptum videri possit, vti Nau. & Rodriq. *ll. cc.* notarunt: Accedit, quòd Princeps iura omnia, etiam specialia, quæ in corpore iuris continentur, nosse credatur *cap. 1. de constit. in 6.* Quare credendum est, si eiusmodi ius speciale per generalem derogationem tollere vellet, eius specialem mentionem facturum. Sic Cistercienses Monachi *ex c. cùm ordinem, de rescript.* id ius obtinent, vt nullo rescripto Papali, contra eorum priuilegia impetrato, teneantur, nisi in eo specialis mentio Ordinis fiat.

Deinde neque priuilegia in corpore iuris non contenta per clausulam illam generalem reuocantur, quibus insertum est, quòd sublata censeri non debeant, nisi specialis eorum mentio fiat. Reuocata tamen etiam ista censebuntur, si plenissima derogatio fiat, per quam voluntas derogantis sufficienter significetur, v.g. *Non obstantibus quibuscumque priuilegijs, sub quacumque verborum forma conceptis. Vel, etiamsi de verbo ad verbum debeat de illis mentio fieri:* sicut docet Abb. *c. cum instantia, de censib. n. 5.* Sylu. *ver. priuilegium, q. 10. dicto 6.* Suarez *lib. 8. c. 38. num. 2.*

27 Tacita priuilegij reuocatio fit per actum Principis contrarium: dummodo præsumi possit, eum scire & recordari antè concessi priuilegij, *argum. l. idem Vlpianus, §. sunt & alij, ff. de excusationib.* Quod ad priuilegiorum tacitam renunciationem attinet, hæ regulæ traduntur. Prima: Per legem vniuersalem non derogatur priuilegijs in corpore iuris non contentis, nisi eorum specialis mentio fiat. Sumitur *ex c. 1. de constit. in 6.* vbi dicitur, constitutionem Romani Pontificis derogare priori, cui contraria est, quamuis de ipsa mentio non fiat; non verò derogare specialibus legibus, & consuetudinibus. Ratio ibi affertur: Quia iura omnia in pectore suo Pontifex habere censetur, iura autem specialia probabiliter ignorare potest.

Altera regula. Priuilegium prius concessum, non tollitur per rescriptum, vel priuilegium posterius, quod videtur contrarium, nisi illius specialis mentio fiat. Sumitur *ex c. veniens de præscript.* vbi id notat Glos. *ver. nullam*, & alia Glos. *in c. quoniam d. 18.* Abb. & alij Canonistæ *in c. 1. & c. cum ordinem de rescript.* Ratio est; Tum quia posterius rescriptum, aut priuilegium censetur processisse ex ignorantia prioris, sicuti habetur *in c. ex parte, 2. de offic. delegat.* Tum quia posterius priuilegium impetratum cum taciturnitate prioris, cui contrarium est, subreptitium iudicatur, teste Gloss. *vlt. in c. 1. de rescript.*

Limita hanc regulam I. Nisi prius priuilegium in corpore iuris contentum sit, ac proinde Principi cognitum censeatur. Limita II. Nisi prius priuilegium generale sit: posterius verò speciale: tunc probabilius est priori ex parte derogari, iuxta *regulam 34. in 6. Generi per speciem derogatur*, siue ea antecedat, siue sequatur, aie Gloss. ibid. *Quæ regula sumpta est ex reg. 90. ff. In toto iure generi per speciem derogatur: & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est.* Atque ita docet Syl. *cap. 1. quæst. 10. d. 6.* Suarez *c. 39. num. 7.* & rubrica *in c. 1. de rescript.* & videtur expressè decisum *in c. dubium, §. nos igitur, & c. quamuis tibi, de præb. in 6.* in quibus habetur: Si Papa alicui facultatem dedit vacantia beneficia in aliqua Ecclesia suo nomine conferēdi, & posteà specialiter beneficium in eadem Ecclesia primò vacaturum conferri certæ personæ rescripsit, posterius rescriptum executioni mandandum esse. Nam primæ generali gratiæ, ait Papa *in cit. c. quamuis*, derogat posterior specialis, licet de illa non fecerit mētionem. Ratio est, quia Princeps gratiam generalem eo animo ac voluntate concedere censetur, vt semper sibi integrum maneat occurrente casu illi derogare per gratiam specialē. Id verò sublimitandum est: Nisi virtute primi priuilegij generalis tertiæ personæ ius acquisitum fuerit: vt si Papa alicui cōcesserat omnes decimas alicuius Parochiæ: tunc enim præsumendum non est, Principem per posterius speciale priuilegium, sine maiore examinatione causæ, præiudicium adferre voluisse, teste eod. Abb. *in c. 1. n. 10. de rescrip. & c. veniens, n. 12. de præscript. arg. c. ex tua, de filiis Presbyt.* vbi Papa fecerat potestatem Archiepiscopo Eboracēsi dispensandi cum filijs Presbyterorum, vt liceret eis retinere beneficia, quę ipsis contra canonū præcepta, immediatè post suos parentes collata fuissent: posteà verò aliquibus supplicantibus concessū fuerat, vt dictis presbyterorū filijs eiectis, ipsi in Ecclesijs instituerentur: causa ista ad Papā relata, respondit Archiepiscopo: *Si per priores literas cū aliquibus Clericis dispensasti, dispēsationem tuam posteriorum litterarum intuitu nolumus irritari.*

Porrò reuocatio priuilegij, sicuti & indulgentiarum, personæ, loco, aut rei alicui concessarum, item delegatæ iurisdictionis, alteriusve facultatis, non antè vim suam obtinet, quàm priuilegiato, aut delegato reuocatio innotuit: cùm alioquin plurima incommoda oriri possint, sicuti ex communi docent Henriq. *lib. 7. cap. 20. num. 1.* Salas *de legib. disp. 12. sect. 2.* Sanch. *lib. 3. de matr. disp. 30.* qui addit *num. 12.* non sufficere casualem aliquam notitiam reuocationis, sed opus esse, vt ad priuilegiatum, vel delegatum aliquo modo destinata sit. Nam per quas causas aliquid nascitur, per easdem etiam dissoluitur. Priuilegium autem vim suam erga absentem obtinere incipit per destinationem nuntij, epistolæ, &c. ergo simili etiā modo reuocari & tolli debet. Quod tamen improbat Suar. *lib. 8. cap. 40.* Quia facilius res destruitur, quàm acquiritur, & ad reuocationem non requiritur consensus & acceptatio priuilegiati, sicuti ad acquisitionem requiritur. Illud verò certum est, ad indulgentiæ, alteriusve priuilegij reuocationem, quæ per legem communem fit, haud opus esse, vt ea priuilegiatis singulis innotescat: satis est, si legitima promulgatio facta sit, vt in publicam notitiam deuenire possit, sicuti suprà etiam dixi *cap. 2. huius tract.* & notauit Salas *loc. cit. §. ver. gratia, nu. 17.* Tunc enim si aliqui adhuc ignorent, per accidens id censeri debeat, sicuti etiam docuit Suarez *num. 1.*

CAP. XXIV.

DE CONSVETVDINE.

SVMMARIVM.

1 *Consuetudo ius est quoddam moribus constitutum.*
2 *Ad ius consuetudinis introducendum quatuor requiruntur I. est, actus liberè à populo frequentatus. II. Temporis diuturnitas. III. Scientia & tacitus consensus potentis legem condere. IV. Vt frequentetur actus tanquam ex obligatione.*
3 *Triplex est consuetudo: Vna secundùm legem; altera præter legem, quæ & iuris constitutiua dicitur; tertia contra legem.*
4 *Consuetudo contra legē, quæ & desuetudo dicitur, vt legē vincat, & abroget, rationabilis esse debet, & legitimè præscripta.*
5 *Qui legem condere non possunt, interdum tamen legem per diuturnam contrariam consuetudinem abolere, seu aduersus eam præscribere possunt.*
6 *Ad præscribendum contra legem ciuilem ordinariè decennium requiritur: aduersus Ecclesiasticam vero 40. annorum spatium.*
7 *Si lex resistat consuetudini introducendæ, non potest ea præualere, nisi immemorabilis sit.*
8 *Si lex non prohibeat tantùm, sed etiam reprobet consuetudinem, tanquam irrationabilem, intelligitur quoque de immemoriali.*
9 *Regula illa, Quæ sibi dia priuilegio, sunt etiam quæ sibi dia per consuetudinem, saltem immemorialem, locum non habet, si consuetudo, vt irrationabilis damnata sit.*
10 *Consuetudo aduersus legem procedere potest, legislatore ignorante.*

11 *Ad*

11 *Ad præscribendum contra legem, seu introducendam consuetudinem aduersus legem, bona fides requiritur.*

12 *Consuetudo etiam in sacramentalibus aduersus ius commune introduci potest, si in sacris canonibus reprobata non sit.*

13 *Impedimentum matrimonij dirimens per consuetudinem tolli potest, non autem nouum impedimentum per consuetudinem introduci, ignorante Summo Pontifice.*

14 *Consuetudo cœpta, & nondum consummata vnico actu contrario interrumpitur.*

15 *Consuetudo abrogatiua legis species quædam est præscriptionis.*

1 CONsuetudo definitur ab Isidoro *lib. 5. Etymol. art. 3.* relato in *c.5.d.1. Ius quoddam, moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.* Circa quam definitionem notandum est primò, quod duplex est consuetudo: Vna facti; & altera iuris. De consuetudine facti loquitur idem Isidorus *cit. c.3. Vocata est consuetudo, quia in communi vsu est,* Et clarius S. Th. *in 3. d.23. q.1. art.4. ad q.2.* quod consuetudo sit frequentia operandi libere eodem modo. Consuetudo autem iuris, quam initio definiui, est quasi altera lex, parem obligandi potestatem obtinens, sicuti habetur, *in l. quibus, 33. ff. de legib. Inueterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur, & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum.* Et in *l. seq. Diuturna consuetudo pro iure & lege in his, quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.*

Notandum secundò. Consuetudo, quatenus pro iure accipitur, ortum & constitutionem suam accipit à consuetudine facti, quatenus idem est, quod mos populi, id est, actus publicitus frequentatus.

Notandum tertiò. Non ex omni populi more, consuetudine, seu actuum libera frequentatione oritur ius sed in primis requiritur, vt mos ille rationabilis sit, & Reipublicæ vtilis, Fidei ac Religioni congruens: deinde vt non fiat ex legis antecedentis obligatione: cùm potius tendat ad noui iuris introductionem; Atque hoc est, quod Isidorus ait; Ius ex moribus populi ortum, pro lege suscipi, *cùm deficit lex.* Consentit *l. 32. cit. De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodire oportet, quod moribus & consuetudine inductum est.* Tertullianus in *lib. de corona militis, cap.4. Consuetudo in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit.*

Igitur ad ius consuetudinis introducendum quatuor requiruntur: I. est Actus liberè frequentatus: requiruntur autem tot actus, & ita notorij seu manifesti, vt probabiliter in populi notitiam deueniant, sicuti docet Abb. *in cap. vlt. de consuetud. n.17, & 19.* vbi notat, si actus perpetuitatem habeat, vnicum sufficere posse: vt cùm pons publico loco ædificatus à populo toleratur. Vide de hac re Ioan. Fabrum *tit. Instit. de iure natur. gent. & ciuili, §. ex non scripto,* Mynsingerum *cent. 6. obseru. 41.* Syluest. *ver. consuetudo, q.4.* Ioan. Salas de legibus, *disp. 19. sect. 8.*

II. Est, Temporis diuturnitas seu longitudo, sicuti habetur in *l.35. de legib. Sed & ea, quæ longa consuetudine approbata sunt, & per annos plurimos obseruata, veluti tacita ciuium conuentio, non minus quàm ea, quæ scripta sunt iura, seruantur.* Est autem longum tempus ciuili iure decennium, iuxta *tit. C. de præscript. longi temporis.*

III. Est, Scientia & tacitus consensus potentis legem condere, sicuti constat *ex cit. l.35.* & ex communi docet Abb. *cit. capit. vlt.* Suarez *lib.7. de legib. cap.2.* Nam in eo differunt lex seu statutum, & consuetudo: quòd in illo expressus consensus, in hac tacitus interueniat. Quapropter si ipsemet populus legem siue statutum condere possit, tacitus ipsius videntis, & non contradicentis consensus auctoritatē consuetudini præstabit: dummodo tamen, si non consentire vellet, contradicere posset. *Quid enim interest,* dicitur *in cit. l.32. ff. de legib. suffragio populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis?* Sin autem populus legem condere non possit, tunc neque ius consuetudinis propria auctoritate introducere potest: quia consuetudo est species iuris seu legis *à quo* autē *remouetur genus, ab eodem & species,* Quare hoc casu requiritur tacitus consensus siue approbatio Principis, seu Superioris, à quo populus dependet: Tacitè autem consentire & approbare Princeps censetur, si sciens populi morē, cùm posset prohibere, lōgo tempore toleret, sicuti docet S. Th. *1.2. q.97. a.3. ad 3.* Med. *ibid.* Syl. *ver. consuet. q.3.* Ioan. Salas *tr. de legib. disp.19. sect.11.* Ex quo colligitur; Neque Prouinciales Bauaros, v.g. sine consensu saltē tacito Ducis sui in rebus politicis; neq; Diœcesanos sine consensu Episcopi circa festa ieiunia, &c. consuetudinē vim legis obtinentem introducere posse. Obiter autē hic aduerte, licet ad introducendam legem per consuetudinem populi, cū tacito consensu Principis, requiratur tempus decennij: minus tamen tempus requiri ad abolendā legem per consensum Principis tacitè approbātis consuetudinem contrariam: quia in priore casu agitur de obligatione imponenda, quod magis odiosum est.

IV. Est, vt actus à populo, vel maiore parte populi frequentetur quasi ex obligatione, seu potius animo introducendæ obligationis; sicuti ex communi notauit Glos. *in cit. cap. vlt. de consuet.* ibid. Abb. *n.17.* Suar. *lib.7. de legib. c.14. n.5.* Molin. *t.1. tract.2. de inst. disp.77.* Nam si populus temporis diuturnitate opus aliquod frequentet, v.g. in capite Quadragesimæ cinerem benedictum accipiat, ad campanæ pulsum salutationem Angelicam ter recitet ex libera pietate ac deuotione: non ideò nascitur iuris necessitas sub peccato obligantis: esto aliqui sint, qui tali obligatione se teneri falsò sibi persuadeant. Qua de re Suarez *lib.7. capit.14. num.5.* Ioan. Salas *tract. de legib. disp.19. sect.11. numer.92.* Bellarm. *lib.4. de Pontif. cap.18. §. ad id quod.*

3 Porrò cùm triplex sit consuetudo sicuti notauit Abb. *in cit. cap. vlt. de consuet. nu.20. in fine:* Secundùm legem, præter legem, & contra legem: Sciendum est, suprà traditam ex Isidoro definitionem, & assignatas conditiones propriè tantùm conuenire consuetudini quæ est præter legem: quia hæc sola iuris constitutiua est, per tacitum consensum, vbi lex scripta, seu per expressam voluntatem promulgata, deficit. Nam quòd attinet ad consuetudinem secundùm legem, (de qua sermo est Lucæ 2. *Vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo,*) illa supponit legem scripto, vel verbo præexistentem, quam consuetudo approbat, confirmat, interpretatur teste Gratiano super *c. in istis. d.4. Leges instituuntur cùm promulgantur, firmantur, cum moribus vtentium approbantur.* Et *l.37. ff. de legib. Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retrò in eiusmodi casibus vsa fuit. Optima enim est legum interpres consuetudo.* Quare dictum Gloss. & Doctorum in *c. sopitæ, de censibus,* Quòd *duplici iure fulcitur is, cui lex & consuetudo assistit,* non ita accipiendum est, quasi legis per consuetudinem confirmatæ duo vincula, vel distincta iura sint: sed vnum: id verò firmius, ac magis indubitatum, quippe virtualiter quasi ex duplici iure compositum, sicuti notauit Suarez *cit. lib.7. cap.4. num.15.* & colligitur ex doctrina Gl. communiter receptæ *in c. 1. de constitut. in 6.* apud Abbatem *in cit. c. vlt. num.21.* Quòd *sublato iure communi, tollitur etiam statutum particulare; itemque consuetudo introducta secundùm idem ius.*

Insuper hic duo addenda sunt. Primùm ex Suarez *cit. lib.7. capit.17. n.3.* Legem, cuius intellectus dubius est, quandoque interpretationem accipere à consuetudine, tanquam ius nouum constituente. Quemadmodum enim authentica interpretatio legis quasi noua lex est: ideòque ad eundem pertinet legem ferre & legem dubiam interpretari, iuxta *l.1. C. de legib.* Ita etiam de consuetudine dici debet, sicut habetur in *l.38. ff. eod. In ambiguitatibus, quæ ex legib. proficiscuntur, cōsuetudinem, aut rerum perpetuò similiter iudicatarum auctoritatem vim legis obtinere.* Quibus posterioribus verbis indigitatur *stylus curiæ* (vt vocant,) id est, ius non scriptum, ex actibus iudiciarijs ortum, quod sub iure consuetudinis continetur, tanquam species sub genere, sicuti colligitur *ex l. vlt. in fin. C. de iniurijs.* Quare necesse etiam est, vt in tribunali sæpius ita iudicatum sit, tanquam ex obligatione, sine animo introducēde obligationis, sicuti notauit Vasq. *1.2. disp.177. in fin.*

Alterum. Consuetudinem non esse tantùm comprobatricem, & confirmatricem legis scriptæ, sed etiam non scriptæ, & verbo tantùm traditæ, sicuti expresse docet Tertull. *in lib. de corona militis, c.3. Hanc* (traditionem) *si nulla scriptura determinauit,* (potest etiam traditio tam scripto, quàm sermone fieri sicut apertè ait S. Paulus 2. ad Thess. 2.) *certè consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit.* Et *c.4. Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix.* Istud tamen rectè addit Suarez *cit. l.7. c.4. num.11.* Quasdam esse consuetudines Ecclesiasticas, etiam vniuersales, v.g. sacramentales cæremonias, quæ à nulla expressa lege, scripta aut tradita, Diuina, aut Apostolica seu Ecclesiastica promanarunt; sed sola tacito Ecclesiæ Pastorum consensu introductæ, & continuatæ fuerunt: quarum ipsarum si nullum omninò initium reperiatur, sed semper in Ecclesia retentæ legantur, Apostolorum tempore incepisse rectè creditur, secundùm regulam S. August. *lib.4. de baptismo paruulorum, c.24.*

4 Quòd verò attinet ad consuetudinem contra legem, per illam propriè non constituitur ius: sed tollitur, quare non tam ius consuetudinis dici debet, quàm ius desuetudinis. De ea mentio fit *in c. vlt. de consuet. Licet longæuæ consuetudinis non sit vilis auctoritas: non tamen est vsque adeò valitura, vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.* Ex quibus verbis colligitur duo esse necessaria, vt contraria consuetudo legem vincat & abroget: Videlicet, vt sit rationabilis: & legitimè præscripta: neque præter hæc aliud requiritur, cum neque iura plus requirant, sicuti benè notauit Abb. *cit. c. vlt. num.7.* & Rosell. *verb. consuetudo, num.5.*

Circa primum horum dissentiunt Doctores apud Abbat. *cit. cap. vlt.* quanam dicenda sit consuetudo rationabilis, & quæ ir-

rationabilis, seu corruptela, sicuti appellatur *in c. 1. de consuetud. in 6.* Mihi placet doctrina Rochi *in c. vlt. de consuetud. n. 26.* Suarez *cit. l. 7. capit. 6. numer. 10. & 13. & capit. 18. numer. 10.* Azor. *tom. 1. libr. 5. capit. 17. quæst. 5. in fine*, neque repugnare videntur Nauar. in *comment. de spolijs Clericorum*, §. 14. *num.* 7. Iacob. Menoch. *de arbitrarijs quæst. lib. 2. casu* 82. Eam consuetudinem irrationabilem esse, quæ vel iuri naturali, aut diuino aduersatur: vel iure canonico reprobatur; vel peccandi licentiam, aut occasionem præbet, vel alia ratione communi vtilitati perniciosa est: aliæ autem omnes consuetudines rationabiles esse possunt. Probatur autem hæc doctrina primo generatim: Nam talia, quæ nec diuino iuri aduersantur, neque legibus reprobata sunt, neque publico bono incommodant, ea indifferenter se habent, sicuti loquitur S. August. *epist. 118. cap. 1. ad Ianuar. & epist. 119. cap. 18.* Ergo sicuti occurrente aliqua ratione, & causa per humanam legem vel consuetudinem introduci, & statui possunt; ita etiam, & quidem faciliùs, occurrente alia aliqua ratione, per contrariam legem, aut consuetudinem iterum tolli seu abrogari possunt. Dixi autem *faciliùs*, Quia, vt Suarez notauit *cit. cap. 18. num. 9.* ad iuris introductionem requiritur positiuè, vt ad publicam vtilitatem conferat, ad eiusdem verò abrogationem sufficit, vt publicæ auctoritati non aduersetur.

Secundò speciatim probatur: In primis consuetudinem contra ius naturæ introduci non posse: ex eo constat; quia ius naturale immutabile est. Deinde, nec contra ius positiuum diuinum consuetudinem præualere posse, ex eo patet: quia homines cùm inferiores sint, non possunt tollere legem Superioris Dei: Quare passim reprehenduntur consuetudines, seu traditiones legi diuinæ repugnantes, Matth. 15. *Quare & vos transgredimini præceptum Dei, propter traditionem vestram?* Item Marci 7. ad Coloss. 2. Præterea, quòd consuetudo, quæ iure præsertim canonico reprobata est tanquam irrationabilis, aduersus legem dominari non possit, constat *ex c. cum venerabilis, de consuetud. in fine, & cap. 2. eod. in 6.* quibus locis talis consuetudo corruptela appellatur, quæ sacris canonibus est inimica. Denique, quòd consuetudines, quæ peccandi occasionem, vel periculum præbent, vel alia ratione bono communi incommodant, irrationabiles censeri debeant; colligitur ex *c. 1. & c. ex parte, de consuet.* vbi regulam tradunt Doctores: *Non valere consuetudinem, qua aliquis inducitur ad peccandum, vel bona propria dissipandum*. Huiusmodi etiam consuetudines essent, *vt liberi spurij æquè ac legitimi heredes instituantur; vt homicidæ pœna tantum pecuniaria puniantur, &c.* Tametsi enim talia quandocumque, licitè & sine Reipublicæ detrimento fieri possint, obligatio tamen, vt ita necessariò fiant, non potest esse Reipublicæ non perniciosa, sicuti notauit Suarez *lib. 7. cap. 6. num. 10.*

Corollarium. Non videtur consuetudine introduci posse, vt pater nullam omninò hereditatis portionem filijs relinquere cogatur: quia talis consuetudo ita vniuersim introducta irrationabilis esset, bono publico incommodans, *argum. l. cum ratio, ff. de bonis damnatorum*. Dico *ita vniuersim*: at verò ob certam caussam introduci, aut lege statui potest, vt v. g. pater liberis diuitibus nihil relinquere teneatur: item vt in nobilibus familijs omnia primogenito relinquantur, ad quem deinde spectet fratribus ac sororibus prouidere, ne egeant. Vide Couarr. *par. 2. epit. cap. 8. §. 6. num. 5.* Gail. *lib. 2. obseru. 122. num. 12.*

Quod ad alterum attinet, videlicet præscriptionem consuetudinis, est, Quæstio prima. Quo sensu dicatur consuetudo præscripta? Respondeo ex doctrina Abb. *in cit. cap. vlt. num. 7.* Rocho Curtio *sect. 3. num. 2.* Ideo sic appellari, vt distinguatur à consuetudine facti, quæ imperfecta est, ac veluti via ad præscribendum aduersus legem. Etenim consuetudo iuris, quæ legem tollit & abrogat, debet esse perfecta & completa: vt proinde aliud non sit consuetudinem legitimè præscriptam, quàm eius præscriptionem aduersus legem legitimè perfectam esse. Rectè autem notat Abbas, discrimen esse inter populum, qui leges condere, & abrogare potest, (qualis olim erat populus Romanus,) & populum qui tali potestate præditus non est: sicuti nunc Clerus, aut populus Christianus contra canones statuere nihil potest. Nam illi præscriptione aduersus legem non indigent, cùm eam directè tollere possint, vel expressè contra eam statuendo, vel tacitè abrogando per diuturnam consuetudinem, iuxta *l. de quibus, ff. de legib. Quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissimè etiam illud receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. Qui verò legem, v. g. canonicam directè per consensum suum tollere non possunt: ijs necessaria est præscriptio aduersus legem, ex ipsius legislatoris, seu Principis voluntate vim & auctoritatem capiens. Sic v. g. Inferiores Papa, licet contra iura canonica statuere prohibeantur interdum tamen per consuetudinem ius Canonicum tollere possunt: Exempli caussa, Vt Canonici in sui receptione aliquid dent ad fabricam Ecclesiæ applicandum, repugnat quidem *c. ex multis, 1. q. 1.* sed nihilominus ex iusta caussa per priuilegium Papæ permitti; ideòque etiam per consuetudinem legitimè præscriptam introduci potest, sicuti annotauit Alex. de Neuo super Abb. *in c. Iacobus, de simon. litt. b.*

6 Quæstio secunda. Quanto tempore opus sit ad complendam præscriptionem aduersus legem? Respondeo ex communi doctrina Gloss. Abb. Rochi, & aliorum *in cit. cap. vlt.* Sylu. *verb. consuetudo, q. 2. & 4.* Angel. §. 8. Armillæ, *n.* 5. Molin. *to. 1. tract. 2. disp. 77.* Azor. *cit. lib. 5. c. 4. q. 4.* Cordub. *e lib. 1. quæstion. qu. 12. art. 4.* Suarez *lib. 4. c. 8. num. 7.* Ordinariè requiri decennium ad præscribendum contra legem ciuilem; quadraginta verò annos aduersus Ecclesiasticam. Ratio est: Quia ad præscribendum aduersus legem requiritur tempus longum: tale autem ciuili iure censetur esse decennium. Sed aduersus ius Ecclesiasticum ordinarium præscriptionis tempus censetur esse annorum 40. *arg. c. de quarta & c. ad aures, de præscript.* Et hanc esse communem doctrinam fatetur Menochius *de arbitr. quæst. lib. 2. casu* 83.

7 Dixi autem *ordinariè*; Quia tempus etiam longissimum sine titulo non sufficit ad præscribendum aduersus legem, si lex præscriptioni, seu contrariæ consuetudini resistat, *argum. cap. 1. de consuet. in 6. & cap. 1. de præscript. eod.* Nam, vt infrà dicam, præscriptio ex legislatoris seu Principis voluntate vim suam accipit: ergo eo resistente procedere non potest. Quare hanc regulam tradunt Innoc. & Abb. *num. 5. in cit. c. vlt. Consuetudo contra legem non valet, si lex resistat*. Etenim cogitandum est, quòd consuetudo facti contra legem, sit quasi possessio iuris tendentis ad abolendam legem via præscriptionis: licet autem legumlatores ordinariè talem consuetudinis præscriptionem aduersus legem præualere permittant temporis diuturnitate: interdum tamen non permittunt, sed expressè prohibent aduersus legem, aliquam consuetudinem introduci posse.

Tunc verò restat quæstio, an saltem consuetudo immemorialis, id est, cuius initij nulla memoria extat, contra talem legem præualere possit? Respondeo, & dico I. Si lex derogatoria consuetudinis vtatur clausula illa generali, *consuetudine qualibet contraria non obstante*, & nihil aliud exprimat, aut significet, videtur tantum tollere consuetudines existentes; non item se extendere ad futuras: ideòque nihil obstat, aduersus talem legem, etiam receptam, posteà præscribi. Exemplum huius habemus *in Clem. statutum de elect.* vbi id notat Glos. *ver. consuet.* Suarez *lib. 7. cap. 7.* nec dissentire videtur Sylu. *ver. consuetudo, n.* 10.

Dico II. Si lex generali clausula prohibeat quamcunque consuetudinem contra legem introduci: & nihil aliud exprimat aut significet; non censetur tali prohibitione comprehensa consuetudo immemorialis. Ita docet Abb. *in c. vlt. num. 35. de præscript.* Couar. *3. resol. cap. 13. num. 5.* Mascardus *de probat. concl. 1371. n. 45.* Nam talis consuetudo maiorem vim & auctoritatem habet, quàm aliæ consuetudines, *arg. l. hoc iure §. aquæ ducti, ff. de aqua quotidiana & æstiua*. Ergo necesse est, vt ei specialiter, & expressè per legem derogetur.

Imò verò plus docent Nau. *in comment. de spolijs, §. 14. num. 8.* Vasq. *1. 2. disp. 177. c. 8.* Suar. *lib. 7. c. 16. n. 21.* Azor. *t. 1. lib. 5. c. 17. q. 10.* Si lex simpliciter prohibeat consuetudinem introduci: sed tanquam irrationabilem non damnet, nihilominus contra eam ordinario cursu præscribi posse: ideòque fateri coguntur hi Doctores, huiusmodi clausulam prohibitoriam consuetudinis futuræ tantummodo ad Iudices dirigi, vt ne patiantur talem consuetudinem aduersus legem introduci. Hæc tamen sententia non placet, si loquamur de præscriptione propriè dicta, quæ Principe etiam nesciente aduersus legem perficitur. Certum enim est, quòd Princeps seu Legislator talem præscriptionem inhibere, eique resistere possit: velle autem ei resistere, satis declarat, cùm ait, *nolumus aduersus hanc legem vllam contrariam consuetudinem procedere; aut vllam præscriptionem præualere posset*. Cæterum nemo negat, quin talis etiam lex, sicut alia quæcunque per contrariam consuetudinem tolli queat, in duobus casibus: I Ob rerum mutationem, seu superuenientem nouam caussam à legislatore non præuisam, *argum. l. si hominem, ff. mandati*. Vnde colligit ibidem Bartol. & Abb. in *cit. cap. vlt. n. 24.* Sylu. *ver. consuetudo, q. 10.* Rodriq. *t. 1. regul. qq. q. 69. ar. 4.* *Ex caussa noua vrgente, & non præuisa à canonis auctore, posse fieri statutum contra canonem*. Quia licet tale statutum sit contra verba canonis, non tamen contra mentem auctoris eius. Item, *delegatum generalem, occurrente casu non præuiso à delegante, posse prohibere delegato speciali, ne in commisso sibi negotio procedat: licet alioquin delegatus specialis in negotio suo speciali vincat generalem, cap. si duobus, de offic. legati.*

II. Si Princeps consuetudinis conscius eam non prohibeat, cùm prohibere possit, censetur tacitè abrogare legem suam.

Verum

Verùm hæc non est propriè dicta præscriptio aduersus legem, sed tacita reuocatio legis.

8 Dico III. Si lex, præsertim canonica, non prohibeat tantùm, sed reprobet ac damnet consuetudinem, tanquam irrationabilem; intelligitur etiam de immemoriali. Ita ex communi docet Couar. *3. resol. cap. 13. nu. 5.* Abb. *cit. cap. vltim. nu. 15.* Rochus Curtius *ib. sect. 4. num. 29.* Tiraquell. *lib. 2. de retractu*, §. 2. Gloss. 2. *nu. 25. & alij suprà citati*. Sonatur apertè *ex c. 1. de consuetud. in 6.* vbi corruptela appellatur consuetudo etiam immemorialis, quòd aliquis sine Sedis Apostolicæ dispensatione duos personatus, dignitates, vel officia perpetua, vnà cum canonica seu præbenda, in eadem Ecclesia obtineat. Ratio est, quia præscriptio aduersus legem consuetudine perfici debet: cum consuetudo facti sit quasi via ad præscriptionem, siue consuetudinem iuris præscriptam. Ex quo sequitur, si consuetudo irrationabilis & iniqua iudicata fuit, non posse ex ea præscriptionem, siue consuetudinem iuris præscriptam oriri.

Excipiunt verò aliqui, sicut videre est apud Rochum *loc. cit.* Nisi consuetudo aduersus legem introducatur cum scientia, & patientia Principis. Quod licet verissimum sit, tamen non puto esse propriè dictam exceptionem à tradita doctrina. Nam si Princeps sciens, permittat consuetudinem aduersus legem introduci, cùm illam, si vellet, prohibere posset, tunc lex non propriè per præscriptionem; sed per tacitam Principis reuocationem abrogatur: vt proinde mirum non sit, neque legitimi temporis diuturnitatem, neque item bonam fidem requiri, vt paulò ante dixi, & postea iterum dicendum erit.

Sed hoc loco obiectio soluenda est: Nam quicquid per priuilegium aut dispensationem Principis obtineri potest, id etiam per consuetudinem temporis immemorialis introduci posse videtur: quia tanti temporis possessio, vel consuetudo facit præsumptionem tituli, seu priuilegij, sicuti colligunt Doctores *ex cap. 1. de præscriptionibus in 6.* Ergo si versemur in casu seu facto aliquo, quod non ita iuri naturali aut diuino repugnat, quominus saltem per summi Pontificis consensum ac priuilegium cohonestari possit, v. g. vt laici clericales decimas possideant, vt iurisdictionem aliquam in personas Ecclesiasticas exerceant, vel ijs aliquam collectam imponant; vt in eadem Ecclesia duæ dignitates vnà cum canonica obtineantur; sequitur, in eiusmodi casibus etiam consuetudinem immemorialem introduci posse.

9 Respondeo, Id nullo modo concedendum, atque regulam illam, *Acquisibilia priuilegio, sunt etiam acquisibilia consuetudine, aut præscriptione*, necessariò limitandam esse; nisi lex consuetudinem tanquam abusum & corruptelam improbet ac damnet, sicuti ex communi notauit Felinus *in c. accedentes, nu. 15. de præscript.* ibidem Abb. *num. 3. & in cap. quanto, de consuetud, n. 2. & in c. vlt. eod. n. 15.* Rochus *sect. 4. num. 33.* Aymon. Crauetta *de antiqu. tempor. p. 4. §. materia ista, n. 94.* Suar. *lib. defens. fidei Cathol. c. 32. nu. 12.* Henricus Canisius *tr. de decimis, c. 13. n. 3.* Mascard. *concl. 1371. n. 32. & colligitur apertè ex cit. c. 1. de consuet. in 6.* Nam præscriptio locum habere non potest, si ius aliquem faciat capacem possessionis, & inde consequentis præscriptionis, sicuti videre est in iure decimarum quod cum ex propria institutione sua Ecclesiasticum sit, in laicum cadere non potest, nisi ex speciali & legitima Ecclesiastici Prælati concessione, aut priuilegio, *cap. prohibemus, cap. dudum, de decimis, cap. causam quæ de præscript. c. decimas 1. 16. q. 7.* Ergo si talis concessio facta sit, ius decimarum non acquiritur per præscriptionem, sed per priuilegium. Sin autem facta non sit legitima concessio, tum laicus decimarum ius non possidet ciuiliter & iuridicè: consequenter præscribere nunquam potest, tametsi tempore immemoriali detinuerit: quia *incapax possidendi est etiam incapax præscribendi*, sicuti docent Gloss. Abb. Felinus & alij communiter *in cit. cap. causam.* Sed hæc ratio similiter locum habet, quotiescunque iura aliquam consuetudinem tanquam irrationabilem damnant: nam hoc ipso reddunt eam inefficacem ad præscriptionem inducendam: vel, quod eodem redit, vtentes tali damnata consuetudine reddunt iura inhabiles ad præscribendum aduersus legem: quandoquidem consuetudo, per quam præscriptio introducitur, rationabilis esse debet, *cap. vlt. de consuetud.*

Id tamen limitandum est primò. Nisi talis consuetudo scientia & libera patientia seu permissione Principis adiuuetur, sicuti notauit Rochus *loc. cit. &* Abb. *in cit. cap. accedentes, n. 3.* Secundò. Nisi talis consuetudo præsumpto aliquo titulo iuuetur, v. g. constante fama priuilegij concessi, quod temporis diuturnitate amissum sit. Nam *fama dat iustam causam credendi*, ait Abb. *c. de quarta, n. 10. de præscript.* & præter alios annotarunt Crauetta *loc. cit.* & Mascardus *concl. 1471. n. 33.* vbi ait. *Data incapacitate præscribentis, solus cursus temporis nihil potest operari, vt reddat capacem eum, qui incapax est: quare tunc opus est vt allegetur titulus priuilegij, aut exemptionis: & ad probationem talis tituli sufficiet probare lapsum temporis cuius initij memoria non extet.* Si nimirum testes adsint, qui dicant, semper fuisse constantem famam, & opinionem, tale ius alicui competere ex concessione feudi, vel Pontificij priuilegij, eaque ratione & præsumptione iuris aliquem possedisse à tempore, cuius initij etiam ex auditu seu relatione maiorum, nulla sit memoria: quod etiam docet Felinus *in cit. c. causam*, Syluest. *verb. decimæ, d. 10. dicto 2.* Suarez *tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 1. de decimis, c. 27.* M. Anton. Peregrinus de iure Fisci, *lib. 4. tit. 8.* Antonius Gabrielius *lib. 5. de præscript. concl. 1. n. 18.* Corollarium. *Si sit incapacitas personæ ex iure positiuo proueniens, fortius est priuilegium, quàm consuetudo; Contra verò, si non adsit incapacitas personæ, fortior est consuetudo, quam priuilegium: quia illa etiam iuri tertij derogare potest.* Ita Crauetta *l. c. n. 95.*

10 Quæstio tertia. Vtrum ad præscribendum aduersus legem Superioris, requiratur eius scientia & tacitus consensus? Resp. Nequaquam requiri, quæ est verissima & communis sententia Gloss. *c. in istis, d. 4.* Abb. *cit. c. vlt. num. 13. & in cap. 1. de tregua & pace nu. 4.* Rochi *cit. sect. 4. n. 24.* S. Anton. *p. 1. tit. 16. §. 1.* Ioan. Maioris *in 4. d. 15. q. 5.* Ioan. Fabri *tit. Instit. de iure natur. gent. & ciuili, §. ex non scripto, n. 8.* Sylu. *verb. consuetudo q. 7.* Azor. *cit. lib. 5. c. 18. q. 7.* Sancher. *de matrim. l. 8. disp. 4. n. 10. &* 14. Ioan. Salas *de legib. disp. 19. sect. 4. n. 37.* Suar. *l. 17. c. 13. n. 7. & c. 18. n. 15.* Nam vniuersim hæc vis præscriptionis esse solet, vt currat etiam contra ignorantem: alioquin vix vllæ particularium Ecclesiarum consuetudines aduersus iura Pontificia introductæ censeri poterunt legitimæ, cum Papa particulares locorum consuetudines se ignorare fateatur, *c. 1. de constitut. in 6.* Licet autem particularem ignoret, ideoque ex eius speciali consensu consuetudo vim suam non obtineat: consentit tamen generatim, quando rationabili & diuturnæ consuetudini contra iura sua, generali lege auctoritatem tribuit, *cap. ult. de consuet.* Quamuis huic doctrinæ contradicat Vasq. *1, 2. disp. 177. c. 2. n. 19.*

12 Quæstio quarta. Vtrum ad præscribendum aduersus legem bona fides requiratur? Negant Caiet. *1. 2. q. 97. a. 3. ad 2.* Sanch. *l. 7. de matrim. disp. 4. n. 14.* Ioan. Salas *cit. disp. 19. sect. 4.* Vasq. *cit. disp. 177. c. 7. n. 64.* vbi aiunt, consuetudinem ex malis & illicitis actibus conualescere, & legem abrogare posse. Quæ sententia haud dubiè vera est, si Princeps, sciat, toleret, ideoq; tacitè abrogationi consentire censeatur. Sin verò loquuntur de præscriptione aduersus legem Principe ignorante, dicendum est cum Gloss. *in c. non est, de consuetudine, verbo canonicè*, Suarez *l. 4. defens. fidei Cathol. c. 32. n. 20.* Azor. *cit. l. 5. c. 17. qu. 6.* Sicuti ad omnem aliam præscriptioné, ita etiam ad eam, quæ aduersus legem tendit, bonã fidem requiri, sine qua impossibile est consuetudinem præscriptiuam inchoare, cùm ea iusta & rationabilis esse debeat. Ex quo ipso consequens est in eiusmodi præscriptione semper interuenire probabilem ignorantiam præscribentium. Veruntamen, tametsi primi temerè & nõ sine culpa legem Reip. vtilem transgredientes præscriptionem re ipsa inchoare non potuerint: horum tamen successores, videntes legem ab antecessoribus suis non obseruatam, existimare possunt, & in dubio præsumere, illos habuisse iustam legis non seruandæ causam: & ita illorum vestigijs insistentes præscriptionem inchoare, vel quasi bona fide ab antecessoribus inchoata fuisset, tandem perficere: sicuti optimè explicat Sotus *l. 1. de iustit. q. 7. a. 2. ad 2.* *Vt lex pristina antiquetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum habet ortum, potest, licet non apud eosdem homines, tamen apud posteros vim obtinere.* Idemque tradit Abb. *in c. 1. n. 4.* de tregua & pace, Sylu. *ver. consuetudo, q. 7.* & esse hanc communem sententiam testatur Rochus *l. c.*

12 Quæstio quinta. Vtrum sint aliquæ leges humanæ, præsertim Ecclesiasticæ, quæ contraria consuetudine tolli non possint? Respondeo cum Nauarr. *lib. 1. cons. 1. num. 3. de maior. edit. 2.* Suar. *lib. 7. de legib. c. 49. nu. 27.* Nullam exceptionem hic admittendam esse, sed regulam illam sumptam *ex c. vltim. de consuetud.* vniuersim veram esse; Si consuetudo rationabilis sit, & legitimè præscripta, aduersus quodcunque ius positiuum præualere. Ex quo infertur primò; Consuetudinem etiam in sacramentalibus, & alijs ad sacramentorum substantiam non pertinentibus, contra ius commune introduci posse, si in sacris canonibus reprobata non reperiatur, v. g. vt secundæ nuptiæ benedicantur, sicuti contra Glos. & Abb. *in capit. vir autem, de secundis nuptijs*, probabiliter docet Rochus *cit. c. vlt. sect. 4. n. 27.* Couar. *in epit. 4. p. 3. c. 6. §. 10. n. 35.* Suar. *n. 26.* Sanch. *lib. 7. de matr. disp. 82. nu. 10.* Nauar. *c. 22. Man. nu. 83.* qui id probant tum *ex c. de trina, dist. 4. de consecr.* quod est Greg. I. *lib. 1.* Epistol. 1. ad Leandrum Episc. vbi habetur, Nihil referre, seu vna, seu trina mersione Baptismus conferatur pro cuiusque Ecclesiæ consuetudine: quia *in vna fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa*, tum *ex c. de temp. ordinationum*: vbi dicitur, penitus improbandam esse consuetudinem illam, quæ in Scotia inualuerat, vt in dedicationibus Ecclesia-

ecclesiarum extra ieiunia 4. temporum Clerici ad sacros ordines promouerentur: quia tamen consuetudo eius regionis antiqua erat, neque ordinantes, neque ordinatos alicui censuræ obnoxios esse oportere. Ex quo textu colligi videtur, licet valde decens sit, vt in Sacramentorum administratione vniuersalis Ecclesiæ canones ac ritus vniformiter seruentur; ideoq; omnino deceat Ecclesiæ pastores, particulares à sacris canonibus abhorrentes ritus improbare, ac tollere; dum tamen à Prælatis, & ipso Summo Pontifice tolerantur (sicuti Orientalium præcipuè Ecclesiarum peculiares ritus ad Sacramentorum substantiam non pertinentes tolerari solent) non esse aliqua culpa damnandos, qui antiquæ & nondum improbatæ consuetudini se conformant.

Infertur secundò: Leges item, quæ pœnas, v.g. censuras Ecclesiasticas, etiam latæ sententiæ, annexas habent, cõsuetudine abrogari posse: idque vel simpliciter: vel secundùm quid, quatenus nimirum pœnales sunt, manente interim obligatione quoad culpã, sicuti docet Abb. *in c. 1. de treuga, & pace*, Gl. *in c. denique, d. 4.* Nau. *comment. 3. de Regular. n. 52.* Suar. *cit. c. 19. n. 1.* Qui rectè notat *n. 11.* è contrario etiam fieri posse, vt obligatione legis quoad culpã per desuetudinem abrogata, maneat obligatio ad pœnam: ideoq; ex lege mixta fiat purè pœnalis: *Et sic fortasse*, inquit, *multæ leges ciuiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna scindere, vel aliquid ex regno extrahere, licet in principio directiuæ fuerint, potuerunt vsu fieri merè pœnales, & quasi naturam mutare: quia non aliter sunt obseruatæ.* Excipi tamen debent pœnæ illæ, quæ suapte natura culpam supponunt ab eaque inseparabiles sunt: v.g. censuræ Ecclesiasticæ, quia propter inobedientiam & contumaciam infligi debent. Tertiò infertur: Etiam legem infirmantem, puta quæ formam seu solemnitatem substantialem actibus præscribit, vel certas personas ad contrahendum, eligendum, &c. incapaces reddit, per consuetudinem abrogari posse. Quæ est sententia Gl. *in c. frustra, d. 8. ver. consuetudinem*, Innoc. *cap. 1. de cognat. spirituali*, Suar. *c. 19. n. 14.* Ioan. Sal. *cit. d. 10. s. 10.* Sanch. *l. 7. de matrim. d. 4. q. 2.* Ægid. ConincK. *in 3. p. 1. 2. d. 30. dub. 1. conc. 6.*

13 Qui specialiter loquuntur de canonicis impedimentis matrimonij, ea per diuturnam consuetudinem tolli posse quamuis multi contrarium sentiant, ex quibus Abb. *in c. quod super, de consang. & affinit.* Cou. *in 4. p. 2. c. 6. §. 10. n. 35.* & alij apud Sanch. *n. 13.* qui præcipuè *mouetur responso* Innoc. III. *in cit. c. quod super* ibi. *Ne supra gradus prohibitos matrimonium contrahatur, debet publicè inhibere, & præsumptores Ecclesiastica districtione punire; non obstante consuetudine, quæ dicenda est potius corruptela.* Ad id respondet Sanch. *n. 15.* Etsi Pontifex reprobarit consuetudinem; non tamen prohibuisse, quin ex iusta superueniente causa de nouo introduceretur. Sed hæc responsio difficultatem habet: Si enim consuetudo aliqua tanquam irrationabilis iure damnata sit: præsumptio semper est contra illam, nisi ostendatur, quod propter mutationem rerum cõsuetudinis conditio mutata fuerit sicuti bene notat Suar. *n. 24.* & videri etiam potest Rochus *s. 7. n. 24.* Id verò in canonicis matrimonij impedimentis difficile ostendi poterit: si, vt ponimus, ea communiter in ecclesia obseruentur: non item in vna aliqua regione aut prouincia: quia vix afferri poterit grauis aliqua obseruandi difficultas, quæ non similiter etiam in alijs locis habeat locum, qua tamen non obstante, expedit mitigas legem vniformiter in Ecclesia obseruari. Quare magis mihi placet responsio Ægid. *cit. concl. 4. n. 14.* Consuetudinem illam non fuisse generalem & antiquam, sed aliquorum tantum, qui eam contra canones introducere præsumebant, vt in tertio etiam gradu coniungerentur, quare meritò talis consuetudo, tanquam canonum corruptela, ab Episcopo inhibenda erit.

Controuersia etiam est, Vtrùm aliquando nouum impedimentum dirimens matrimonij, diuturni consuetudine diœcesis introduci possit? Ita affirmant Abb. & plures alij *in c. 1. & c. super eo, de consang. & affinit.* & alij apud Sanch. *cit. d. 4. q. 1.* Mihi verò placet sententia Hostiensis *in c. quod super de consang. c. super eo, de cognat. spirituali.* Roselle *ver. impedimentum 1. n. 7.* Syl. *ver. matrim. 2. q. 3.* Non posse introduci, nisi sciente ac tacitè consentiente Papa. Ratio est, *Quia consuetudo non acquirit vim legis, nisi ex voluntate potentis in ea re legem condere, qui in proposito est solus Papa*, ait Syluest. *loc. cit. in fine*, Si quidem matrimonij impedimenta, & dispensationes in eisdem Summus Pontifex sibi reseruauit, sicuti dicam l. 5. *tr. vlt. p. 4. c. 1.* ad *c. 2. & c. super eo, de cognat. spirit.* quibus absolutè probari videtur, per consuetudinem, (concurrente scandalo nisi ea obseruetur) introduci posse impedimentum dirimens matrimonij: duobus modis respondetur. I. Casum illum esse specialem de duorum compatrum liberis matrimonio iungendis, qua de re diuersi canones antiqui habentur. Prior est Paschalis II. *c. post susceptum, causa 30. qu. 3.* vbi definitur coniungi non posse, si post compaternitatem nati fuerit. Posterior est Vrbani *in c. super quibus, ead. q.* qui priorem canonem corrigens ait, tales coniungi posse, Quamobrem rectè respondit Alexander III. *in cit. c. de cognat. spirit.* posteriorem Vrbani constitutionem seruandam esse, nisi diœcesis alicuius consuetudo, quæ sine scandalo tolli non possit, nondum recepta ibi consuetudine Vrbani, antiquam constitutionem seruet. II. Vniuersim dici potest de matrimonij impedimentis, si eorum aliquod consuetudine, præsertim immemoriali, introductum sit, & sine scandalo tolli non possit, obseruandum esse: quia in tali casu Sum. Pontifex non resistit consuetudini, sed obseruandam permittit, secundùm communem DD. interpretationem. Alioquin verò valde expedit, vt impedimenta matrimonij in tota Ecclesia vniformiter seruentur: ideò consuetudines speciales contrariæ nullo modo introduci debent, aut postquam introducta sunt, tollere eas oportet, modò sine scandalo id fieri possit, vt dixi.

14 Quæstio sexta. Quomodo consuetudo cœpta, & nondum consummata interrumpatur? Respondeo ex communi doctrina. Tam ea consuetudo quæ præter legem tendit ad statuendum ius quàm ea, quæ contra legem tendit, ad ipsam abolendam, vno actu contrario interrumpitur. Illa quidem propterea, quod Princeps, vel populus legem condere potens, apertè significet, non habere se voluntatem consuetudinem instar legis introducendi, quando contra eam operatur. Hæc autem ideò interrumpitur, quia vniuersim ad præscriptionem, præter bonam fidem, etiam temporis longitudo requiritur, quare si ante tempus legitimum, puta annos decem vel quadraginta completos, legislator ciuilis, vel ecclesiasticus transgressores puniat, vel in tribunali suo pro lege, contra consuetudinem iudicet, præscriptio interrumpitur, ideoque de nouo postea inchoari debet, vt legem temporis progressu vincere possit. Quòd si verò, elapso tempore legitimo, consuetudo completa sit, non tolletur vno actu contrario sed vel Principis lege consuetudinis abrogatoria, vel contraria noua consuetudine, cum temporis diuturnitate. &c.

Hoc adde, vt lex contraria consuetudine tollatur, non sufficere merum eius non vsum, & legem ideo non seruari, quia casus, siue occasio seruandi non incidit, v.g. si centum annis hermaphroditus nullus natus sit, & ob id populus ciuili constitutione *l. quæritur, ff. de statu hominum* (quod secundùm sexum præualentem, mas vel femina existimandus sit) nunquam vsus fuerit, non ideo lex Cæsarea abolita censeri debet, sed requiritur, casum legis aliquoties accidisse, & contra legem publicè factitatum fuisse; quæ dicitur, non vsus legis contrarius, prior verò negatiuus, sicuti bene explicat Abb. *in c. lo: n. 9. de Clericis coniug.* Syl. *ver. cõsuet. q. 8.*

15 Quæstio septima. Quodnam discrimen sit inter consuetudinem, & præscriptionem? Hanc quæstionem tractant Gl. & Abb. *n. 20.* Rochus *s. 3. n. 3. c. vlt. de consuet.* Aym. Crauetta *de antiq. temporum, p. 4. in princ.* Syl. *ver. consuet. q. vlt.* Balbus de præscriptione *p. 1. q. 10.* Suar. *cit. l. 7. c. 1. n. 10.* Ego puto distinguendum esse inter consuetudinem quæ est præter legem; & eam quæ est contra legem. Nam illa, quæ est præter legem, nihil re ipsa commune habet cum præscriptione, seu vsucapione; sed sola conuenire videntur vocis communione: quia vtraq; dicitur acquisitiua iuris, sed secundum significationem diuersam. Nam diuturna consuetudine, per tacitum populi consensum, introducitur ius quatenus idem est quod lex: at verò præscriptione, seu vsucapione acquiritur ius, quatenus idem est quod dominium, aut alia facultas vtendi, agendi, &c. Altera autem consuetudo, quæ est abrogatiua legis videtur esse propriè dicta species præscriptionis generatim acceptæ: est enim acquisitiua iuris, videlicet immunitatis ac libertatis à lege: requirit etiam temporis legitimi decursum: item bonam fidem & quandoque titulum præsumptum, si lex alioquin consuetudinis introductioni resistat.

Duo tamen hic aduertenda duxi: Primum est: Præscriptionis nomen à Doctoribus interdum generatim accipitur: quomodo comprehendit etiam populi consuetudinem abrogatoriam legis, per temporis diuturnitatem, & bonam fidem, sicuti supra dixi, & colligitur apertè *ex c. vlt.* de consuetudine. Interdum verò strictius accipitur, vt non comprehẽdat specialem illam præscriptionem communitatis aduersus legem communem (propterea quòd eiusmodi præscriptio peculiare nomen habere soleat *consuetudinis legitimæ præscriptæ*) comprehendat verò cæteras omnes bonæ fidei vsucapiones, quæ vel sunt particularium personarum ad acquirendum sibi ius aliquod: vel etiam Communitatis, quatenus ea in acquirendis iuribus, v.g. alicuius rei dominio, quasi particularis personæ vicem subit.

Alterum. Interdum accidere solet, vt duplex præscriptio simul concurrat: v.g. si Communitas laicorum, à tempore immemoriali non exigentibus Clericis decimas, cum bona fide præscripserit ius immunitatis: duplex hic cernitur præscriptio: vna, per quam excluditur obligatio legis vniuersalis canonicæ de decimis realibus ac personalibus præstandis: altera, per quam excluditur ius & actio Clericorum, quæ ipsis ex eadem illa lege, siue canone aduersus laicos competit:

TRACTATVS QVINTVS. DE ECCLESIASTICIS CENSVRIS, ET IRREGVLARITATE.

Subijcio hunc tractatum, partim quia affinitatem habet cum materia de legibus; partim quia in sequentibus sæpè de censuris mentio facienda erit; ideoque earum explicatio præmittenda videtur. Diuido autem tractatum in quinque partes. In prima agitur de Censuris in communi. In secunda, de præcipua specie censuræ, quæ est Excommunicatio. In tertia de Suspensione, & Depositione. In quarta de Interdicto & Cessatione à diuinis. In quinta de Irregularitatibus.

PARS PRIMA.

De Censuris in communi.

CAP. I.

QVID SIT CENSVRA ECCLESIASTICA?

SVMARIVM.

1 *Censura est pena merè Ecclesiastica, ac spiritualis.*
2 *Bona spiritualia quædam sunt propria, quibus nemo inuitus spoliari potest, quædam verò sunt communia, quibus homo in penam priuari potest, quoad vsum tantùm.*
3 *Censura est pena medicinalis, quare per absolutionem tolli debet, cum primum peccator emendatus est.*
Nunquam fertur censura propriè dicta propter peccatum merè præteritum.

Censura Romanis significabat sententiam Censoris mores corrigentis, aut pœnam decernentis. Hinc censuræ vox ab Ecclesiasticis scriptoribus translata est ad significandam spiritualem pœnam, quam Ecclesiæ Prælati contumacibus infligunt.

Definitur: *Pena spiritualis, per quam homini baptizato delinquenti, ac contumaci per Ecclesiasticam potestatem quorundam spiritualium bonorum vsus aufertur, donec à contumacia recedat.* Ita fermè Suarez de censuris *disp. 1. f. 1.* Sairus *lib. 1. cap. 1.* Auila *p. 1. dub. 4.*

1 Hæc definitio partim ex capitibus sequentibus intelligetur: partim verò hic explicanda est: cur videlicet dicatur, *pena spiritualis, priuans vsu spiritualium bonorum.* Pro cuius intellectu Nota primò: Censuram esse pœnam merè Ecclesiasticam, siue quam solus Ecclesiasticus Magistratus infligere potest; quia per se primò ac principaliter versari debet circa rem spiritualem vel potiùs priuationem rei spiritualis: circa res verò temporales secundariò, & quatenus referuntur ad spiritualia. Siquidem pœnas absolutè temporales, vt carcerem, exilium, mulctam pecuniariam, &c. etiam sæculares potestates infligere possunt. Ita notauit Ægid. Coninch. *3. par. tom. 2. disp. 13. dub. 1. num. 2.* Auila *citat. dub. 4.*

2 Nota secundò; Bona spiritualia quædam sunt propria, seu priuata vt dona gratiæ, Fides, Spes, Charitas, aliæque virtutes, earumque bona opera, tum secundùm vim merendi, tum etiam impetrandi, & satisfaciendi: iuxta propriam operantis intentionem vel applicationem. Cuiusmodi bonis spiritualibus Ecclesia neminem spoliare, eorumve vsum interdicere non potest. Alia verò bona spiritualia sunt publica, seu communia: cuiusmodi sunt publica Ecclesiæ suffragia, & satisfactiones: item spiritualis iurisdictio, Sacrificium, & Sacramenta: Ecclesiastica beneficia: quorum omnium dispensatio Ecclesiæ commissa est, vt proinde eorum vsum actiuum, & passiuum alicui ob culpam, & contumaciam, interdicere possit. Nam omnis benè constituta Respubl. potestatem habet subditos suos ob culpam eorum, priuandi bonis communibus: Ecclesia autem est spiritualis à Christo optimè constituta Respubl. Ergo potestatem habet subditos suos ita meritos priuandi bonis iis spiritualibus, quæ diximus esse publica, eiusque dispensationi commissa.

Nota tertiò: Communibus spiritualibus bonis, ver. gr. spirituali officio, aut beneficio, duobus modis aliquem priuari posse: Primò, quoad vsum tantùm, & hoc proprium est censuræ, sicuti ex definitione constat. Secundò quoad ipsam quoque facultatem, seu potestatem: quod præstant irregularitas, depositio, degradatio, cessatio à diuinis: quæ propriè censuræ non sunt, sicuti DD. communiter docent contra Sotum *in 4. dist. 22. quæst. 3. art. 1.* Nam censura debet esse pœna medicinalis, *cap. 1. de sententiis excommunic. in 6. cap. ex litteris, de constitut.* ideoque infligi per modum vinculi facilè solubilis, cùm primùm reus à contumacia recesserit: quapropter ipsam spiritualem potestatem, siue ius radicale non aufert; sed tantùm ligat, seu vsum & exercitium impedit. Secus est in irregularitate, depositione, degradatione, quæ ipsam potestatem spiritualem, quatenus id fieri potest, homini simpliciter, & sine spe ordinariæ recuperationis adimunt.

3 Ex quo alia rursus discrimina emergunt: I. Censuræ propriè dictæ tolli debent per absolutionem Rei, quamprimum is emendatus est: quia per eas non tam intenditur punitio, siue vindicta peccati, quàm emendatio peccantis; quapropter non facilè ad censuram deueniendum est, quæ peccatori profutura non putatur, nisi bonum publicum manifestò exigat; tunc enim per accidens censeri debet, si censura, quæ suapte natura, & institutione medicinalis est, ei, cui adhibetur, ob indispositionem suam, minus vtilis, & fortasse noxia futura sit, qua de re Couarr. *cap. alma mater, par. 1. initio, num. 12.* At verò irregularitas, depositio, &c. tolli debent per dispensationem, seu relaxationem legis, aut sententiæ, quippe quæ simpliciter, & irreuocabiliter lata est.

II. Depositio, & degradatio: cùm sit pura pœna, ferri potest ob peccatum merè præteritum, imò etiam emendatum. At verò censura propriè dicta, cùm sit potiùs medicina, non decernitur ob peccatum merè præteritum, sed quod tractum successiuum habet, & in quo peccator adhuc contumaciter persistit.

III. Depositio, degradatio, & cessatio à diuinis non incurruntur ante Iudicis sententiam: quia sunt pœnæ grauissimæ, & quæ non statim auferuntur, tametsi delinquens emendatus sit. Censuræ verò propriè dictæ, ipso interdum iure contrahuntur ob delictum, ante omnem Iudicis declarationem: quod meritò ita ab Ecclesia statutum est; quia sunt pœnæ medicinales, & plerumque occultæ, à quibus facilis absolutio post emendationem conceditur. Ita notauit Caietan. *verb. pena statutorum*, Auila *par. 1. dub. 7.* prope finem, Sà *verb. pena, num. 1* Vide *in præced. tract. cap. 18. numer. 5.* vbi idem dixi de irregularitate, eam ante Iudicis sententiam ipso facto incurri, ob reuerentiam Sacramenti: quandoquidem irregularitas non tam pœna est, quàm inhabilitas quædam ad sacrum altaris ministerium.

CAP. II.

QVOTVPLEX SIT CENSVRA.

SVMMARIVM.

1 *Tantùm tres sunt censuræ: Excommunicatio, Suspensio, Interdictum.*
Concessa alicui facultas absoluendi à censuris, non extenditur

ad

ad irregularitates, quæ per dispensationem tolluntur.

2 *Censura alia est à iure lata, & alia ab homine; inter quas discrimen est, quod hæc extinguitur morte, aut depositione ferentis: illa non item.*

Censura ab homine aut fertur per sententiam generalem, aut per specialem in certam personam.

3 *Censura alia est latæ sententiæ à iure, vel ab homine, alia est sententiæ ferendæ per iudicem.*

1. SOtus in 4. dist. 22. q. 3. ar. 1. in princ. quinque censuras numerat: Excommunicationem, suspensionem, interdictum, cessationem à Diuinis, & irregularitatem quæ ob culpam contrahitur, & idcirco pœnæ rationem habere videtur. Aliqui verò etiam depositionem ac degradationem annumerant: ideoque septem censuras colligunt. Sed communis, & vera sententia est, quam docent DD. in 4. dist. 18. Syluest. ver. *interdictum*, 1. num. 3. Nauarr. cap. 27. num. 1. 51. 188. & 194. Suarez disp. 1. sect. 3. Auila p. 1. dub. 5. Ægid. cit. disp. 13. dub. 1. tantùm tres esse species censuræ. Excommunicationem, Suspensionem, Interdictum. Colligitur ex dictis c. *præced.* & confirmatur primò: Quia in iure canonico, cùm de censuris mentio fit in c. 1. c. *statutum*, §. *is cui*, *de sent. excommun. in 6.* tantùm tres illæ species nominantur. Quare Innoc. III. in c. *quærenti*, *de signif. verborum*. *Quærenti, quid per censuram Ecclesiasticam debet intelligi, cum eiusmodi clausulam in literis nostris apponimus, respondemus, quòd per eam non solum interdicti, sed suspensionis, & excommunicationis sententia valeat intelligi.* Secundò: Quia concessa alicui potestas absoluendi à censuris non extenditur ad irregularitates, &c. quippe quæ non per absolutionem, sed per dispensationem tolli debent, sicut ex communi stylo curiæ annotauit. Nauarr. num. 54. Tertiò; Qui violando censuram celebrat, aut sacramenta ministrat, incurrit irregularitatem; qui verò cessationem à diuinis transgreditur, non fit irregularis, teste Syluest. *verb. cessatio à diuinis*, *quæst.* 5. Nau. *cit. num.* 188. Neque etiam irregularis celebrans nouam irregularitatem incurrit, sicuti notauit idem Nauar. n. 193. Auila *cit. dub.* 5. Ergo irregularitas, & cessatio à diuinis non sunt censuræ.

2 Porrò, vnaquæque ex dictis censuræ speciebus diuidi solet quod alia sit à iure, videlicet quæ lege seu statuto lata est contra omnes subditos, qui tale crimen commiserint. Alia verò est censura ab homine, quæ per iudicis sententiam infligitur. Inter quas hoc præcipuum discrimen est, quod censura lata per sententiam vim suam amittit post mortem, vel depositionem ferentis, vt nemo eam deinceps incurrere possit: quamuis, si antè incurrerat, ea ligatus maneat, donec absoluatur. Ex quo colligitur, si Iudex sententiam excommunicationis in aliquem ferat sub conditione, nisi intra mensem restituerit & nondum elapso mense Iudex mortuus, non contrahi excommunicationem, sicuti rectè docet Gloss. *c. à nobis 1. de sent. excomm.* Abb. *c. cùm ad hoc, num. 9. de Cleric. non resident.* Vgol. *de cens. tab.* 1. c. 2. §. 2. *num.* 3. At verò censura iuris, seu statuti perpetuò durat, sicuti & ipsum statutum, donec reuocetur.

Censura quæ ab homine est, subdiuiditur in eam, quæ alicui ob contumaciam nominatim infligitur, & in eam, quæ per generalem sententiam fertur; v. g. *Si quis tale facinus commiserit: si rem ablatam non restituerit, excommunicatus esto.* Sed aduerte hic, quòd v. g. excommunicatio per sententiam generalem, interdum fertur ex causa generali, & indeterminata, v. g. *Qui furtum sacrilegum commiserit, excommunicatus esto.* Interdum autem fertur talis excommunicatio ex causa, seu facto particulari: v. g. *Qui orto nuper incendio quippiam abstulit, & intra triduum non restituerit.* Vel, *qui talem incendiarium, aut ciuitatis proditorem sciens, non indicauerit, is excommunicatus esto:* Inter quos excommunicandi modos hoc discrimen est; quòd prior ille magis ad naturam statuti accedit: quare valde probabilis est sententia Ægid. *cit. disp.* 13. *dub.* 7. *concl.* 4. eiusmodi sententiam generali non tantùm obligari eos, qui tempore promulgationis subditi sunt, sed etiam eos, qui postea subditi fiunt: propterea quòd ita generatim lata pertinere videatur ad omnes quocunque tempore inhabitatores, atque in eo tantum differre à lege, siue statuto propriè dicto, quod talis sententia, quamuis generatim lata pro futuro delicto, morte latoris expiret, statutum verò siue lex permaneat, donec reuocetur: quam differentiam notauit Abb. *in c. irrefragabili*, §. *cæterum*, *num.* 2. *de Offic. Ord.* Verùm hic immorari nos non oportet: quia talis excommunicandi modus pro delicto futuro, sine causa vel delicto in præsentiarum existente, vsitatus non est, imò prohibitus *in c. Romani* §. *caueant, de sent. excomm. in* 6. interprete Abb. *in c. à nobis*, 1. *nu.* 8. *de sent. excom.* Vgol. *tab.* 1. *cap.* 9. §. 5. *num.* 3. Couarr. *cap. alma*, p. 1. §. 10. *num.* 1. At verò excommunicatio lata per Iudicis sententiam, posteriore modo, magis accedit ad naturam præcepti: cuius ea vis est, vt statim operetur, & afficiat personas ad quas in præsentiarum fertur, non autem transeat ad personas quæ postea iurisdictioni subijciuntur, sicut docet Abb. *c. à nobis* 1. *de sent. excommunic. num.* 8. Vgolin. *tab.* 1. *c.* 9. §. 2. *num.* 4. Couarr. *loc. cit. num.* 3. Syluest. *verb. excomm.* 2. *n.* 10. Auila *de censur. part.* 2. *c.* 3. *disp.* 2. *dub.* 3. *concl.* 3. Ægid. *loc. cit. concl.* 5. Suar. *disp.* 5. *de censuris*, *c.* 5. *n.* 19.

3 Secundò diuiditur censura quælibet in eam quæ est *latæ sententiæ*, & in eam quæ est *sententiæ ferendæ*, vti apertè de excommunicatione loquens; significat Gregorius *c. lib.* 2. *dial. capit.* 23. Censura latæ sententiæ dicitur, quam Reus, sine alia Iudicis sententia, ipso facto vel criminis admissione incurrit, quare dicitur *in c. pastoralis*, §. *verum*, *de appell.* quod *excommunicatio*, latæ sententiæ *executionem secum trahit*. Censura sententiæ ferendæ dicitur, quæ non ipso facto, seu delicto, sed sicuti aliæ pœnæ per Iudicis sententiam infligi debet.

Cæterum quibus loquendi formulis significari soleat censura sententiæ latæ, & quibus sententiæ ferendæ, passim apud Doctores reperies, Syluest. *verb. excommunicatio*, 1. *num.* 22. Auilam *p.* 2. *cap.* 2. *disput. vnica*, Castrum *lib.* 2. *de lege pœnali*, *cap.* 1. & 6. Ægid. *disp.* 13. *dub.* 2. Censuram latæ sententiæ indicant eiusmodi verba: *Excommunicamus, anathematizamus suspendimus. Qui hoc fecerit, sciat se excommunicatum, suspensum, &c. excommunicationi, subiaceat, prohibemus sub excommunicatione, suspensione ipso iure, ipso facto incurrenda.* Excommunicatio autem sententiæ ferendæ eiusmodi verbis significatur: *Qui hoc fecerit excommunicetur, ab officio suspendatur. Prohibemus sub interminatione excommunicationis, sub pœna suspensionis, &c.* Quod si verba ambigua videantur: potius indicari debet censura sententiæ ferendæ, quam latæ, iuxta iuris regulam 49. *in* 6. *In pœnis benignior facienda est interpretatio.* Eiusmodi dubia verba censet Nauarr. *cap.* 17. *num.* 12. Sanchez *lib.* 7. *de matrim. disp.* 12. *n.* 2. esse ista, *excommunicatus sit, anathema sit*, ideòque explicanda esse, quasi præcipiatur Iudici, vt ab ipso criminosus excommunicatus fiat: nisi istud dubium resoluatur ex alijs iuribus excommunicationem sententiæ latæ expressè decernentibus. Qua ratione respondet Sanchez *lib.* 2. *mor. c.* 38. *num.* 91. Diuinatores, ac veneficos, eorumque consultores non esse ipso iure excommunicatos, sed excommunicandos, *iuxta cap. non oportet. cap. aliquanti*, 26. *q.* 5. Non obstante, quòd *in c.* 1. *ead. qu.* dicatur; *Si quis ariolos, aruspices, aut incantatores obseruauerit anathema sit.*

CAP. III.

QVIS CENSVRAM FERRE POSSIT:

SVMMARIVM.

1 *Omnis, & solus Prælatus Ecclesiasticus censuras ferre potest in subditos, quam facultatem alteri Clerico delegare non prohibetur.*

2 *Laicis, & Clericis coniugatis, dum in coniugio viuunt; itemque bigamis committi non potest facultas ferendi censuras, nisi ex plenitudine potestatis Papalis.*

3 *Feminæ, quamuis sanctimoniales sint, & Abbatissæ censuras propriè ferre non possunt.*

Non videtur tamen femina huius potestatis omnino incapax ex iure Diuino, sed solum Ecclesiastico.

4 *Abbatissa, licet spiritualem iurisdictionem propriè non habeat, vsus tamen cuiusdam iurisdictionis ei committi potest.*

1 ASsertio I. Omnis, & solus Prælatus Ecclesiasticus, id est Clericus in foro externo iurisdictionem obtinens ordinario iure censuram ferre potest in subditos sibi contumaces. Sumitur *ex c. cum ab Ecclesiarum*, *de Offic. Ordinarij*, & docet S. Thom. *in* 4. *d.* 18. *q.* 2. *a.* 2. *q.* 2. Ricard. ibid. *a.* 4. *qu.* 1. Palud. *qu.* 2. *a.* 2. Abb. *in c. sacerdos*, *de offic. Ordinarij*, *num.* 10. *aliique communiter.* Nam potestas Ecclesiastica fori externi ordinatur ad Christianam disciplinam seruandam per leges, præcepta, sententias: Hæc autem potestas infirma, & inermis foret, nisi contumaces propositis pœnis ac censuris coercere, & ad obedientiam compellere possit.

Assertio II. Qui ordinariam potestatem habet censuras ferendi, eam cuivis Clerico, clericalibus priuilegijs gaudenti committere seu delegare potest. Sumitur *ex cap. vlt. de offic. ordin.* & ex communi docet Couar. *c. alma*, *p.* 1. §. 11. *num.* 1. Suar. *de censuris disp.* 12. *sect.* 3.

2 Assertio III. A potestate tum ordinaria, tum delegata censuras ferendi excluduntur laici: Nam *laici Ecclesiastica negotia*

tractare

tractare non debent c. decernimus, de iudicijs, c. iudicatum d. 89. Censuræ autem ad Ecclesiasticam, & spiritualem clauium potestatem pertinent. Quare rectè notauit Paludan. *in 4. dist. 19. qu. 2. artic. 1.* Quòd Episcopus, vel Ordinis Prælatus non possit committere laico religioso potestatem absoluendi ab excommunicatione minore; possit tamen committere Clerico nouitio.

Secundò excluditur Clericus coniugatus: quia neque hic ad ecclesiastica negotia admitti debet; præterquam si vnicam, eamque virginem duxit, ab eaque se separauit, edito vtrinque castitatis voto, iuxta *cap. sanè, 1. iunct. Gloss. de Clericis coniugatis.* Porrò, tametsi Clerici qui cum vnicis, & virginibus contraxerunt, si cum vxoribus in coniugio permanentes, alicui ecclesiæ seruiant, atque habitum, & tonsuram clericalem deferant priuilegio tum Canonis, tum fori ecclesiastici gaudere debeant, *cap. vnic. de Clericis coniugatis, in 6.* iuncta Tridentin. *sess. 23. cap. 6. de reformat.* attamen ad beneficia, sacros ordines, & administrationes ecclesiasticas admitti non debent, sicuti habetur *in cit. cap. sanè, 1. de Clericis coniugatis.* Quare neque ecclesiasticæ iurisdictionis capaces sunt, sicuti docet Gloss. communiter recepta *in cit. cap. vnic.* Abb. *in cit. c. sanè*, Couarru. c. *alma p. 1. §. 11. n. 3.* Auila *p. 1. dub. 6.* Suar. *disp. 2. sect. 3. n. 11.* Ægid. *dub. 4. n. 32.* vbi notant cum Palud. *in citat. quæstion. 2. artic. 1.* Quòd Episcopus nec coniugatum, nec bigamum, tametsi quatuor minores ordines habeat, Officialem vel Vicarium suum constituere possit. Quia vniuersalis ecclesiæ canones, & consuetudines Episcopus mutare nequit; sed solus Papa ex plenitudine potestatis.

3 Tertiò excluduntur fœminæ omnes, etiam Abbatissæ, *arg. 6. de monialib. de sent. excommun. iunct. Gloss. & cap. noua de pœnit. & remiss.* & expressius *in cap. dilecta* de maioritate, & obedientia, vbi dicitur: quod abbatissa moniales, & Clericos suæ iurisdictioni subiectos excommunicare non possit; sed Prælatus ordinis, vel Episcopus. Neque refert, quod ibidem significatur ad Abbatissam pertinere dictas personas *propter inobedientias. & culpas officio. beneficioque suspendere.* Rectè enim respondet Abb. ibid. *n. 5.* Syluest. *verb. Abbatissa n. 6.* Auila *p. 1. dub. 6.* Suar. *cit. sect. 3. num. 6.* Nomen suspensionis eo loco non accipi pro censura ecclesiastica, cuius violator irregularitatem incurrit; sed latè & impropriè, pro præcepto siue sententia, per quam Abbatissa Clerico, v. g. iurisdictioni suæ per accidens subiecto, ratione alicuius capellæ, ad ipsam pleno iure ex priuilegio aut præscriptione pertinentis, prohibet celebrationem Missarum, donec satisfecerit: atque interea eidem reditus subtrahit.

Controuersia autem est inter Doctores; Verùm mulier iure diuino incapax sit huius potestatis censuram ferendi: ideoque neque summus Pontifex talem ipsi facultatem committere possit: An verò mulier, perinde ac masculus laicus, aut bigamus, iure tantùm ecclesiastico (in quo Papa ex suæ potestatis plenitudine dispensare potest) ab eiusmodi spirituali iurisdictione arceatur? Priorem partem tenet Auila *cit. dub. 6.* Ægid. *cit. dub. 4.* & alij apud Palud. *cit. quæst. 2. art. 1.* Quia excommunicatio, & aliæ censuræ pertinent ad potestatem clauium: hæc autem a Christo solis Apostolis data est, ijsque qui aliqua ratione Apostolis succedunt: cuiusmodi non possunt esse fœminæ. Confirmatur ex *cap. noua, de pænit. & remiß.* vbi Innoc. III. notauit, *Licet beatissima Virgo Maria dignior & excelsior fuerit Apostolis vniuersis, non tamen illi, sed istis omnibus Dominus claues regni cælorum commisit*, Quare ibidem prohibet, ne Abbatissæ suas Moniales benedicere, Euangelium legere, aut prædicare præsumant, conuenienter Apostolo 1. ad Corinth. 14. *Mulieres in Ecclesia taceant.* Quo cum non pugnat, quin mulieres sanctimoniales priuatim suas exhortari, & tanquam filiabus benedicere, item in matutinis suis Euangelium legere possint, sicuti notauit, Syl. *n.* Abb. *n. 8.*

4 Alteram quæstionis partem tenet Palud. *cit. art. 1.* Nauarr. *lib. 5. consil. 1. de sent. excom. edit. 2.* Suar. *disp. 2. de censur. s. 3. nu. 7.* in eandem inclinat Sotus *in 4. d. 20. qu. 1. art. 4. circa quartum argum.* Et mihi quoque non displicet: quia negari non potest mulieribus, puta Abbatissis, committi solitum vsum aliquem spiritualis iurisdictionis, sicuti expressè docet S. Thom. *in 4. d. 19. q. 1. art. 1. q. 3. ad 4. Mulier nec ordinis, nec iurisdictionis clauem habet: committitur autem ei aliquis clauium vsus, & d. 25. q. 2. a. 1. q. 1. ad 2. Abbatissæ non habent Prælationem ordinariam, sed quasi ex commissione, propter periculum cohabitationis virorum:* Quare licet Abbatissæ per se ac directè non nisi temporalem potestatem habeant Moniales gubernandi, ac præcipiendi ea, quæ ad bonam Monasterij quietem pertinent, videl. vt regulæ Ordinis seruentur: quomodo etiam paterfamilias, quæ iusta ac debita sunt, domesticis præcipere potest: Nihilominus summus Pontifex; imò etiam Prouincialis Ordinis, aut episcopus, sub cuius obedientia viuunt, aliquem vsum iurisdictionis a saltem indirectè committere potest Abbatissæ: Vt si Prouincialis cum Moniali dispenset in lege ieiunij sub conditione relata in arbitrium Abbatissæ, quoties ipsi visum fuerit causa non ieiunandi adesse: vel si Monialibus præceptum imponatur obediendi Abbatissæ præcipienti aliquid in tali causa, ad spiritualem finem pertinente. Qua de re Sot. *in 4. d. 20. q. 1. art. 4.* Rodriq. *to. 1. regul. qq. q. 12. a. 2. & q. 15. a. 1.* Sanch. *6. moral. cap. 1. n. 17.* Accedit, quod Abbatissæ non quidem iure ordinario, sed ex Apostolicæ Sedis priuilegio, cum Capituli sui consensu conferre possint beneficia: & instituere clericos in ecclesijs ad Monasterium suum pertinentibus, dando illis possessionem, ac titulum, non item iurisdictionem ad ligandum & soluendum: quia nemo dat, quòd non habet, sicuti post Abb. *in cit. c. dilecta, num. 5. de maior. & Obed.* docet Syluest. *ver. Abbatissa, q. 2.* Garzias *de benefic. p. 1. c. 2. n. 33. & p. 5. c. 1. num. 622.* Victoria *relect. de potest. ecclesiæ, q. 2. n. 5. in fine.*

Ad fundamentum prioris sententiæ resp. cum S. Thom. *in 4. d. 18. qu. 2. art. 2. quæst. 2.* Abb. & Syluest. *ll. cc.* Duplicem esse clauem Ordinis, & iurisdictionis. Illius incapax omnino est mulier secundùm Christi institutionem: huius autem capax esse potest, saltem ex commissione, & quoad exercitium: sicuti & merè laicus capax est: cum tamen Apostolorum successor censeri non debeat, quamdiu extra clerum constitutus est. Interim fatemur, neque Christum, neque Ecclesiam vnquam eiusmodi potestatem per censuram homines ligandi mulieri concessisse; cùm id neque expediens, neque decens sit. Idque solum probari potest ex supra *cit. cap. noua;* non autem quòd iuri diuino absolutè repugnet.

CAP. IV.

IN QVOS CENSVRA FERRI POSSIT.

SVMMARIVM.

1 *Censura ligari potest homo baptizatus, doli capax, qui Superiorem Ecclesiasticum habet.*
2 *Mortuus proprie, ac directè excommunicari non potest.*
3 *Furiosus, qui ante furorem contumaciter peccauit, potest incurrere excommunicationem iuris, sed ab homine excommunicari non debet.*
4 *Summus Pontifex censuram nullam incurrere potest.*
5 *Peregrini non obligantur censuris locorum, generali sententia, aut statuto decretis.*
6 *Subditus contra proprium statutum diœcesis suæ agens extra diœcesim, vel in loco diœcesis exempto, non incurrit censuram.*
7 *Subditus extra diœcesim existens ligari potest censura per sententiam particularem Prælati sui.*
8 *Cur Prælatus subditis suis extra territorium ius dicere non possit. causa est, ne alienam iurisdictionem inuadere censeatur. quare hac causa cessante, puta si iudiciarius processus necessarius non sit, nihil obstat iurisdictionem aliquam exerceri.*

1 ASsertio, Omnes, & soli homines baptizati, viatores rationis, & doli capaces, qui in Ecclesia superiorem habent, censuris ligari possunt. Est communis, quam leges apud Nauarr. *cap. 27. num. 13.* Suarez *disp. 5. s. 1.* Ægid Coninck. *disp. 13. dub. 6.* Prima pars, quòd debeat esse *homo baptizatus* seu fidem in Ecclesia professus, non Paganus, Iudæus, aut Catechumenus, probatur ex Apost. 1. ad Corinth. 5. *Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt iudicare? & ex c. gaudemus, de diuortijs, c. de Iudæis, dist. 45.* Verùm Hæretici, Apostatæ atque Schismatici, quia fide Christi in Baptismo suscepta, Ecclesiæ associati fuerunt: ab eadem recedentes, ac fugitiui, Ecclesiasticis pœnis ac censuris ad fidem, vel obedientiam compelli possunt, sicuti praxis Ecclesiæ demonstrat, & significatur in *cit. c. de Iudæis.*

2 Altera pars, quod debeat esse *homo viator*, seu in terris existens, non mortuus *ex verbis Domini monstratur*, ait Gratianus causa 24. *qu. 5.* Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terram, &c. super terram, inquit, non sub terra, ostendens, quod viuentes, pro varietate suorum meritorum, soluere possumus, vel ligare: de mortuis autem sententiam ferre non possumus? Sed horum causa Dei iudicio reseruanda est*, inquit Leo I. ad Rusticum Episcop. Narbonensem Epist. 90. alias 92. c. 7. Et Gelasius Papa in Epistola ad Episcopos Dardaniæ: *De eo, qui in diuino iudicio est constitutus, nobis fas non est, aliud decernere, præter id, in quo eum dies supremus inuenit.* Ideque docent DD. communiter. Couarr. *cap. alma p. 1. §. 11. num. 8.* Syluest. *ver. excommunicatio 1. §. 7.* Castro *lib. 2. de hæretic. punitione, c. 19. & 20.* Auila *p. 2. cap. 4.*

cap. 4. disp. vnic. dub. 8. Suar. & Ægid. *ll. cc.* Ex quo colligitur, si homo nondum completo crimine, vel conditione, sub qua censura lata est, moriatur; licet postea crimen vel conditio perficiatur, non incurri censuram à mortuo: v. g. si in aliquem excommunicatio lata sit, nisi intra mensem satisfecerit; ille autem ante elapsum mensem sine satisfaciendi proposito moriatur. Vel si aliquis mandatum dedit Titio, vt clericum occideret: is autem post mortem mandantis mandatum executus est; neutro casu criminosus mortuus pro excommunicato haberi debet.

Neque his obstant testimonia congesta à Gratiano *in cap. vlt. 23. qu. 2.* ex V. Synodo Generali, quibus ostenditur *hereticos etiam post mortem anathematizari posse*. Nam respondetur, anathema interdum accipi pro execratione, seu detestatione, sicuti colligitur ex Apost. ad Galat. 1. *Licet nos, aut Angelus de cęlo euangelizet vobis, preterquam quod euangelizamus vobis, anathema sit.* Quo sensu etiam ij, qui excommunicandi potestate prædīti non sunt, dicere possunt, se hæreticos anathematizare; id est, tanquam impios & alienos ab Ecclesia, execrari. Interdum verò ab ijs, qui tali potestate prædīti sunt, anathematizantur hæretici post mortem, id est, publicè declaratur, eos à Fide & Ecclesiæ communione alienos decessisse; ideoque eorum nomina ex sacris diptychis (id est albo defunctorum Episcoporum) auferri, & nullam in Sacrificijs illorum commemorationem fieri oportere: qua de re vide Glossam Gregorianam super *citat. capit. vlt.*

Denique potest aliquis post mortem excommunicari impropriè ac indirectè: si, ita exigente eius crimine, in quo decessit, ad aliorum terrorem præcipiatur fidelibus, vt abstineant ab ecclesiastica eius sepultura, publicis precibus, ac sacrificijs: quomodo intelligo, quod Nicephorus *refert lib. 4. histor. c. 34.* de Innoc. I. Papa Arsacium pseudoepiscopum post eius mortem excommunicante, in Epist. ad Arcadium Imperatorē. *Arsacium quem pro magno Ioanne* Chrysostomo *in thronum Episcopalem introduxistis etiam post obitum exauctoramus, vnà cum omnibus, qui consulto cum eo communicarunt, Episcopis: cuius etiam nomen sacro Episcoporum albo non inscribatur.* Qua simili ratione, licet ecclesia propriè ac directè non possit absoluere eum; qui in excommunicatione, tametsi editis pœnitentiæ signis, mortuus fuit tamen alijs facultatem dare potest, vt illum in loco sacro sepeliant, publicas preces, & sacrificia pro ipso offerant. Quomodo explicari debet *c. à nobis, 2. de sent. excommun.* & docet Sotus *d. 22. q. 2. a. 2. prope finem.* Cou. *cit. §. 11. n. 8.*

3 Tertia pars, quòd debeat esse *rationis, & doli capax*, ideoque infans, & furiosus excommunicari non possunt; constat tum generali ratione: quia huiusmodi personæ legibus ac præceptis obligari nequeunt: tum etiam speciali, quia censura fertur propter delinquentis contumaciam, quæ in amentes & infantes haud cadit. Cæterum, si aliquis contumaciter cœpto, sed nondum consummato crimine in furorem lapsus est: v. g. Titio in mandatis dederat, vt Clericum occideret: postea verò, durante furore, crimen à mandatario perficitur: tali casu etiam furiosus iuris excommunicationem incurrit, sicuti rectè notauit Suarez *disp. 5. numer. 10.* Quia etiam furiosi subiecti sunt ecclesiæ, ab eaque puniri possunt si ob præcedentem contumaciam ita meruerunt. Ab homine tamen seu Iudice tales excommunicari non debent: præsertim si eorum amentia perpetua iudicetur; quin potius absolui eos conuenit; si censuram aliquam contraxerunt. Cum enim censura, præsertim excommunicatio, pœna medicinalis sit, non debet ei infligi, qui medicinæ spiritualis incapax est.

Quarta pars, quòd debeat esse *subditus* ecclesiasticæ potestati, à qua censura emanat: constat ex eo, quòd par in parem, aut superiorem non habet imperium: neque potestatem cogendi, aut puniendi. Deinde, sicuti in ferente censuras requiritur dominium iurisdictionis, in foro externo: ita in eo, ad quem fertur, requiritur subiectio: hæc enim duo correlatiua sunt, vti notauit Suarez *disp. 5. s. 1. n. 26.*

4 Corollarium I. Summus Pontifex censura ligari non potest. Neque enim à seipso: quia nemo sibi ipsi præcipere, aut seipsum iudicare, & condemnare potest. Non item ab alio, quia neminem in terris superiorem habet. Vide, quæ dixi tractatum super *cap. 9.*

5 Corollarium II. Si Episcopus, aliusue Prælatus Papa inferior generalem censuram ferat: v. g. *Si quis tale crimen admiserit, excommunicatus esto*; talis censura non extendit se ad aduenas, & peregrinos breui tempore ibi, non constituta habitatione, commorantes. Constat ex ijs quæ dixi *prec. tract. capit. 12. assert. 3.* & traditur aperiè in *c. à nobis 1. de sentent. excommun.* vbi quæsitum erat. *Vtrum, si quis ita pronunciauerit, Quisquis furtum fecerit, excommunicatus sit: hæc generalis clausula ad ipsius excommunicatoris subditos referatur an generaliter extendatur ad omnes, qui non sunt de iurisdictione illius.* Respondetur *quod hac sententia non nisi subditi obligentur.* Vide ibi Glos. marginalem ex Hostiensi. Quamuis autem Abb. *in cit. c. à nobis, n. 7.* putet, distinguendum esse inter sententiam generalem, & statutum: & illa quidem non ligari peregrinos, hoc verò obligari: Mihi tamen hæc distinctio nullo modo probatur: quia responsio Pontificis ea ratione nititur, quòd potestas iurisdictionis tantùm ad subditos se extendat: atqui non minus statutum, quàm generalis sententia proficiscitur à potestate iurisdictionis: ergo tantum comprehendit subditos, non item aduenas & peregrinos. Neque satisfaciunt Glos. *in cit. cap. à nobis,* & Abb. *cit. num. 7.* Vgol. *tab. 1. cap. 9. §. 2. num. 4. in fine*, cùm aiunt; extraneos delinquentes contra statutum fieri subditos ratione delicti, ideoque censuram incurrere posse. Frustra enim assumunt, quod probare debent: videlicet, peregrinos delinquere contra statutum proprium eius diœcesis, in qua pro tempore morantur. Nos autem contra ostendimus, eos non delinquere contra statutum: quia non sunt subditi statuentis: prius enim requiritur, vt aliquis sit subditus, quàm vt statuto obligetur, & contra illud delinquat, sicuti rectè notauit Suarez *disp. 5. s. 5. n. 10.* Quamuis ipsemet quoque *n. 14.* distinguat inter sententiam & statutum; propterea, quòd statuto, cum territorio inhæreat, affici debeant etiam peregrini, dum ibi existunt: quam sententiam refutauit *cit. c. 12. assert. 3.*

Dices. Negari non posse, eum qui furtum sacrilegum in aliena diœcesi sub excommunicatione prohibitum committit, peccare; ideòque forum sortiri ratione delicti, sicuti constat *ex cap. vlt. de foro compet.* Respondeo peccare quidem contra legem quatenus ea communis omnium gentium, ipsiusque naturæ est, & ratione huius peccati subditum fieri, ideòque citari posse, atque Ecclesiasticis censuris compelli ad satisfaciendum: non peccare tamen contra legem, quatenus propria est huius diœcesis, censuram in se continens: cùm non sit subiectus huic legi, & legislatrici potestati. Vide Auilam *par. 2. cap. 3. disp. 2. dub. 3. concl. 1. & concl. 4. §. circa Corollarium.*

Exinde resolues hunc casum. Cùm Ordinarius alicuius loci intellexisset, aliquod in diœcesi sua crimen patrari, decretum ad Ecclesię valuas affixit, vt quicunque tale facinus in posterum committere præsumpserit, ipso iure excommunicatus sit. Postea verò cum cognouisset hominem aduenam, spreto suo decreto, in eo ipso deliquisse, eundem hominem tanquam excommunicatum publicè promulgari iussit. Respondetur ex dictis, Ordinarium non rectè processisse: Quia decretum eius, sub excommunicationis sententia latum, tantum ad subditus se extendebat; aduena autem ille non erat subditus priusquam deliquit, postea verò ratione delicti subditus factus est: quare citari potuit, dum in territorio manebat; atque ad satisfactionem compelli; & tunc demum, si contumax esset, excommunicari.

6 Corollarium III. Subditus non incurrit excommunicationem, latam per statutum propriæ diœcesis, si contra illud agat extra diœcesim, vel intra diœcesim in loco exempto existens. Ita habetur expressè, *c. 2. de constit. in 6.* vbi Geminianus, alijque Doctores; Abb. *in c. vlt. de foro compet. n. 4.* Couarr. *cap. alma par. 1. §. 10. num. 13.* propria huius rei ratio est: Quia, vt habetur *in l. vlt. ff. de iurisdict. omnium iudicum. Si quis supra iurisdictionem suam ius dicat, impune ei non paretur*: Atqui, si legislator velit sua lege aut statuto subditos, etiam extra territorium obligare, tunc supra iurisdictionem suam ius dicit: eo quòd statutum, ex propria natura, territorium afficiat, & intra eius limites se contineat, vt dixi *tr. super. cap. 11. num. 1. in assert.* Ergo impune ei non paretur. Ex quo rectè infert Suarez *disp. 5. s. 5. n. 9.* Si quis delictum, v. g. homicidium statuto proprio diœcesis suæ sub censura prohibitum, inchoauit intra diœcesim hominem persequendo, aut vulnerando: consummauit verò extra diœcesim, eundem occidendo; non incurrere censuram in homicidas latam; licet alter puniri possit ab vtroque iudice tum delicti inchoati, tum consummati iuxta *l. 1. C. vbi de crimine agi oportet.*

Porrò de censura lata per sententiam, specialis difficultas est: Videlicet, si subditus contra sententiam superioris, puta Episcopi sui, sub excommunicationis vel suspensionis pœna aliquid præcipientis, aut prohibentis, agat extra diœcesim, vel in loco exempto, vtrùm censuram incurrat? Puta, si Episcopus clerico peregrinaturo sub pœna suspensionis præcipiat, ne aleis ludat, ne arma prohibita ferat, vel vt singulis septimanis sacrificet. Negant expressè Ægid. *disp. 13. dub. 7. concl. 61.* Auila *par. 2. cap. 3. disput. 2. dub. 2. conclus. 1.* Henriqu. *lib. 13. cap. 26. num. 1.* Sairus *lib. 1. thesauri cap. 6. num. 40. argum. citat. ca. 2. l. vlt. ff. de iurisdict. omnium iudicum. Extra territorium ius dicenti non paretur impune*: Si autem Episcopus aliquid sub censura prohibeat, aut præcipiat agendum extra diœcesim suam, ius dicit extra territorium.

torium. Ergo ipsi impunè non paretur.

7 Verùm hæc sententia solido fundamento non nititur: quare contraria magis placet, quæ & communior est Abb. *in cit. cap. vlt. num. 42.* Geminiani *in cap. 2. de constit. in 6. num. 13.* Vgol. *tab. 1. cap. 9. §. 3. num. 4.* Sa *verb. iudex de senten. & citatione num. 9.* Suarez *disput. 5. s. 5. in fine.* Probatur primò, Ex discrimine quod est inter statutum, & præceptum, siue sententiam. Statutum enim immediatè tendit ad territorium, illique cohæret: atque idcirco neminem ligat extra territorium existentem. Præceptum verò, & sententia immediatè tendit ad personas subiectas, earumque ossibus cohæret, quocunque terrarum discesserint. Probatur secundò: Superior subdito discessuro aliquid præcipiens aut prohibens sub censura, non fert sententiam extra, sed intra territorium suum: licet autem sententia, commisso crimine incurratur extra territorium: id tamen fit sine cognitione causæ, & strepitu iudiciario: quia excommunicatio, & quæuis censura latæ sententiæ, tacitam, ac veluti insensibilem executionem secum trahit *c. pastoralis, in fine de appellat.* Confirmatur I. Si alicui per sententiam, vel etiam per statutum, sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda homicidium prohibitum sit; ille autem, homine lethaliter vulnerato, fugiat, & vulneratus postea moriatur: quis neget homicidam excommunicationis sententiam extra territorium incurrere? Ergo nihil obstat excommunicationem incurri à subdito extra territorium statuentis, Vide Syluest. *verb. excommunicatio, num. 8.* Confirmatur II. Si subditus ratione domicilij, commisso delicto, fugiat etiam absens per nuncium, vel literas citari potest, isque comparere debet. &, si contumax sit, excommunicari poterit, sicuti colligitur *ex cap. ex tuæ, de Clericis non resident.* Cuius rei rationem dat Abb. n. 41. *Quia citatio decernitur in proprio territorio ipsius iudicis, licet nuntius exequatur extra territorium, sed illa executio nunc iudicialis non est.* Idemque dicendum, si subditus ratione domicilij alibi deliquit, & à iudice delicti præuentus non est; potest Iudex domicilij reum citare; & contumacem excommunicare, per ea, quæ ex communiore docent Abb. *cit. c. cum contingat, n. 7. & c. vlt. n. 13. de foro comp.* Vgol. *tab. 1. c. 2. §. 12. & c. 9. §. 3. in fine.* Conarru. *in pract. qq. cap. 11. num. 6.* Iulius Clarus *lib. 5. sent. § pract. crim. quæst. 39.* Confirmatur III. Notum est *ex cap. postulasti, & cap. vlt. de foro compet.* peregrinum in alieno territorio delinquentem, ratione delicti subditum fieri in ordine ad forum externum, nisi delinquens sit Superior vel Papali priuilegio personaliter exemptus, sicuti docent Canonistæ *ll. cc.* & Vgol. *tab. 1. c. 2. §. 15. Clarus li. 9. sent. §. practica crim. q. 38. & 39.* Quod si verò ille peregrinus, post commissum delictum citatus, adeoque iudicio præoccupatus, fugiat, vel si à Iudice loci Ordinario postulatus, atque sistere se iussus non compareat, tum etiam absens excommunicari potest, sicuti ex communi docet Abb. *cit. c. vlt. n. 7. Ægid. cit. dub. 7. concl. 3.* Henr. *l. 13. cap. 26. §. 2.* Sairus *l. 1. Thesauri cap. 6. n. 42. & 43. argument. Clement. pastoralis, de re iudic.*

8 Quæ omnia idcirco adduxi, vt intelligeretur, quòd Ordinarius extra suum territorium, siue diœcesim, sententiam ferre non possit, sicuti docent Gl. & DD. *in c. Romana, §. contrahentes, de foro compet. & in 6.* causam huius non esse, quia extra territorium non habet subditos: Constat enim eos, qui ratione domicilij, aut beneficij Ordinario subditi sunt, licet extra diœcesim habitent, semper tamen iurisdictioni subiectos manere, vt ipsis proinde imperari, & sententia in eos ferri possit, sicuti optimè notauit Abb. *c. cit. cum contingat, n. 7.* Sed vera causa, cur in aliena diœcesi Episcopus sententiam censuræ ferre nequeat, ea sola est, ne alienum territorium inuadere, atque violare videatur: qua ratione cessante, nihil omnino obstat, quo minus Episcopus, aliusue superior in alieno territorio iurisdictionem in suos exerceat, seu cum ijs dispensando aliamue voluntariam iurisdictionem exercendo: siue ijs imperando, sub pœna censuræ ipso facto, & sine alia sententia incurrendæ, vt supra dixi siue particularem sententiam in eos pronuntiando, ob delictum notorium, quod nullam causæ cognitionem postulat, vel denique si alter Episcopus, in cuius diœcesi res agitur, facultatem det iudiciarium processum instituendi, sicut docet Abb. *c. notauit. num. 3. de off. legati,* Nau *c. 27. n. 6.* Sair. *l. 1. thesauri, c. 6. prope finem.*

CAP. V.

OB QVAM CAVSAM CENSVRA ferri possit.

SVMMARIVM.

1 *Censura ferri non potest ob peccatum merè internum, nec ob quoduis externum, licet graue sit, nisi etiam contumaciam adiunctam habeat.*

2 *Censura non incurritur ob peccatum, quod iuri tantùm naturali aut diuino repugnat, sed requiritur Ecclesiæ præceptum.*

3 *Censura nunquam incurritur ob peccatum merè præteritum, seu quod penitus transactum est.*

4 *Censura infligenda non est, nisi præcedente canonica monitione.*

5 *Si ipso iure decreta sit censura sententiæ latæ, alia monitio non requiritur, sed, reus antequam declaretur, aut denuntietur à Iudice citari, & audiri debet.*

6 *Si à iure decreta est censura sententiæ ferendæ, infligi non debet reo, etiam conuicto, aut manifesto, nisi præcedente monitione.*

7 *Ignorantia (si crassa non sit, nec affectata) tum iuris, tum facti, etiam concomitans, à censura excusat.*

8 *Qui scit opus prohibitum esse, nescit tamen annexam censuram, eam haud incurrit, sed secus est in irregularitate.*

9 *Qui ex graui metu Ecclesiæ legem aut præceptum transgreditur, censuram euitat, licet quandoque à culpa mortali non excusetur, vt si quis ob mortis metum cum consanguinea Matrimonium contrahat, & consummet.*

1 Assertio I. Nulla Ecclesiastica censura ferri potest ob peccatum merè internum, est communis doctrina. Quia Ecclesia non iudicat de occultis, *c. sicut tuis, de Simonia.* Vide *tract. præced. c. 4. assert. 2.*

Assertio II. Excommunicatio maior, & ferme etiam aliæ censuræ ferri non possunt, nisi ob peccatum mortale. Hæc assertio, quod attinet ad excommunicationem, traditur à Caietano in summa *verb. præcepti transgressio, §. pœna præceptorum,* Palud. *in 4. distinct. 18. quæst. 1. art. 2.* Nauarr. *cap. 27. num. 9.* Gabr. *in 4. distinct. 18. quæst. 2.* Corollar. 2. Soto *distinct. 22. quæst. 1. art. 2. conclus. 1.* Couarruu. *cap. alma, part. 1. §. 9.* Auila *par. 2. c. 5. disp. 1. dub. 2.* alijsque communiter, & sumitur *ex cap. nemo Episcoporum: cap. nullus sacerdotum 11 quæst. 3.* Tridentin. *sess. 25. ca. 3. de reformat.* Nam pœna debet esse commensurata culpæ, *cap. Felicis, de pœnis, in 6. Iudex pœnam metietur ex culpa.* Sed excommunicatio maior grauissima pœna est: gladius spiritualis: ac neruus Ecclesiasticæ disciplinæ, teste Triden. *cit. c. 3.* Ergo grauem siue mortalem culpam exigit. Alteram partem docet Ægid. *disput. 13. dub. 8. n. 68.* Quia etiam reliquæ censuræ, sicuti communiter ferri solent, magnis commodis spiritualibus priuant, vt infrà patebit. quare vt graues pœnæ, graue peccatum requirunt, sicuti ratiocinatur Suar. *disp. 4. s. 4.* Vasq. *1. 2. d. 158. c. 4. n. 48.* Sanch. *l. 6 moral. c. 4. n. 54.*

Corollarium. Quotiescunque aliquis, ob ignorantiam, vel animi passionem, à grauitate culpæ mortalis excusatur, à censura etiam excommunicationis, graui suspensione, vel personali, eoque totali interdicto excusari debet, vt mox iterum dicam.

Assertio III. Non ob quoduis peccatum mortale ferri potest excommunicatio maior, aut alia propriè dicta censura: sed debet esse peccatum inobedientiæ, & contumaciæ per quam reus Ecclesiæ monentis, ac præcipientis auctoritatem spernere censeatur. Ita de excommunicatione docet Abb. *cap. qua fronte, num. 10. de appellat.* Sotus *cit. art. 2. concl. 4.* Petrus Sotus *lect. 3. de excommun.* Nauar. *c. 27. n. 9.* Auila *cit. c. 5. disp. 1. dub. 10.* Sairus *l. 1. c. 9. n. 28.* alijque communiter & sumitur *ex c. 18. S. Matt. Si Ecclesiam non audierit,* id est, obediens ei non fuerit, *sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus.* id est, tanquam non sit intra gremium Ecclesiæ, siue in numero fratrum: Loqui enim Christum de potestate Apostolis, eorumq; successoribus tradita ad ligandum, & compescendum eiusmodi inobedientes, ac contumaces. colligitur etiam ex verbis statim adiectis: *Amen dico vobis quæcunque alligaueritis super terram erunt ligata, & in Cœlo.* De reliquis verò censuris idem docet Suar. *disp. 5. s. 5. nu. 6.* Ægid. *cit. dub. 8. conclus. 6.* & colligitur *ex cap. ex parte 1. de verb. sign.* vbi causa, ob quam excommunicationis vel interdicti sententia in aliquem proferri possit, dicitur esse contumacia. Et *c. 1. de sent. excomm. in 6.* postquam dictum fuit, quomodo excommunicatio sit *pœna medicinalis, non mortalis,* &c. subiungitur: *Et hæc eadem in suspensionis, & interdicti sententijs volumus obseruari:* vbi Gloss. ait, *Ista tria paria sunt.*

Nota tamen cum Auila, *p. 2. cap. 5. disp. 1. dub. 11.* ad censuram non requiri inobedientiam directam, seu contemptum formalem: ne fateri cogatur, eum duplex peccatum committere, qui opus sub censura prohibitum exercet; sed sufficit inobedientia generalis, & contemptus interpretatiuus. Nam ob Ecclesiæ tam seuerè præcipientis, ac comminantis auctoritatem, atque ob spiritualium bonorum præstantiam, quibus aliquis priuandus est, quàm maximè abstinere quisque deberet à peccato habente

anne-

annexam censuram: quare si non abstineat, censetur minoris, quàm oportet, facere Ecclesiæ auctoritatem.

2 Exinde plura Corollaria inferuntur, quæ licet plerique Doctores peculiariter de excommunicatione, tamquam præcipua censuræ specie, tradere solent, tamen simili modo etiam in alijs censuris locum habent. Primum est. Excommunicatio, & quæuis alia censura nunquam incurritur propter peccatum soli naturali, aut diuino iuri repugnans: sed omnino requiritur præceptum Ecclesiæ, quod reus contumaciter spernat. Ita ex communi Suarez. *disp. 4. sect. 5. num. 6. Ægid. loc. cit.*

3 Secundum. Excommunicatio, aut quæuis alia propriè dicta censura nunquam infligenda est propter peccatum merè præteritum: id est, quod penitus cessauit, nullamque præsentem contumaciam siue inobedientiam coniunctam habet: tametsi alioquin grauissimum sit, vt blasphemia, sodomia, &c. Est communis doctrina, & habetur *in cit. cap. ex parte*, vbi duæ tantum causæ afferuntur, ob quas excommunicationis, aut interdicti sententia in aliquem ferri possit: vel quia citatus ac monitus à peccato absistere, siue (vt ibi dicitur) iuri parere non vult: vel quia pro commisso peccato satisfacere iussus recusat. Confirmatur *ex citato cap. 1. de sententia excommunicationis in 6.* vbi habetur, quòd excommunicatio (idemque postea dicitur de suspensione, & interdicto) non sit pura pœna siue vindicta: sed *pœna medicinalis, disciplinans non eradicans: quare cautè prouideat Ecclesiasticus Iudex, vt in ea ferenda ostendat se prosequi quod corrigentis, atque medentis est.* Quod verò attinet ad censuras quæ à iure, vel per sententiam generalem statuuntur ipso facto incurrendæ, ita, vt alia deinde Iudicis condemnatione opus non sit, eas manifestum est pro culpis merè præteritis, aut emendatis ferri non posse. sed in hunc modum: *Qui tale crimen admiserit*, vel *qui pro tali admisso crimine intra mensem non satisfecerit, excommunicatus esto.*

4 Tertium Corollarium. Excommunicatio, & quæuis alia censura nunquam infligenda est, nisi præcedente monitione, & comminatione. De excommunicatione ita docent Sotus *cit. art. 2. concl. 4.* Auila *cit. c. 5. disp. 1. dub. 10.* Nauarr. *c. 27. num. 11.* Sayrus *l. 1. c. 12. n. 6.* alijque communiter, & colligitur ex Apost. ad Titum c. 3. *Hereticum hominem, post vnam, & secundam correptionem, deuita.* Et traditur apertè *in cap. sacro, de sent. excommun. & cap. Romana eodem tit. in 6.* De alijs verò censuris id docet Sanch. *lib. 9. de Matrimonio, disp. 32. n. 13. 17. & 21.* Suar. *disp. 3. s. 8.* Ægid. *disput. 13. dub. 9. & habetur in cap. reprehensibilis, de appellat. cap. statutum, de sent. excommunic. in 6.* Ratio est, quia censura non fertur nisi in eos, qui contra Ecclesiam contumaces sunt: tales autem non sunt, nisi qui præcedente monitione, & comminatione censuræ, obedire recusant. Quæ ratio ostendit, censuram non solùm iniustam, sed etiam irritam esse si sine vlla omnino præcedente monitione seu comminatione, in aliquem ob peccatum merè præteritum feratur, sicuti notauit Suar. *disp. 3. s. 12. num. 3. & disp. 18. sect. 3. n. 29.* Sotus *in 4. d. 22. q. 1. art. 2. concl. 3.*

His addendum est *ex cap. constitutionem, de sentent. excomm. in 6. ibi.* Glos. & DD. ibidem: canonicam monitionem ex iuris præcepto, vt iustè censura inferatur, oportere esse trinam, interposito aliquorum, saltem duorum vel trium dierum, interuallo. Potest tamen etiam vnica monitio fieri pro trina: præfixo eo temporis spatio, quod pro trina sufficiat, iuxta *leg. contumacia, ff. de re iudic.* Quamuis si criminis, aut mali impendentis periculum, factiue necessitas interdum aliud suadeat, dilationem quæ non patiatur; tunc Iudex statim rem aggredi, excommunicationem comminari, & contra inobedientem proferre possit. Debet autem huiusmodi canonica monitio ad reum personaliter fieri, nisi is malitiosè lateat: tunc enim satis est citationem cum comminatione fieri ad eius domum, Ecclesiæ valuas, aliumue locum publicum, vt ad ipsius notitiam deuenire possit: sin autem per contumaciam non comparet, etiam absens excommunicari potest. Vide r. *quoniam frequenter, §. porrò, ibi.* Glos. *vt lite non contestata*, & Clement. *causam, de elect.* Couaruu. *c. alma p. 1. §. 9. n. 4.* Suar. *disp. 3. sect. 11.*

5 Est porrò diligenter hic obseruandum, canonicam istam monitionem solùm requiri ad censuram, quæ ab homine infligenda est, pro culpa præterita aut præsente, in qua reus contumaciter persistit, vel pro ea satisfacere iussus recusat, sicut optimè notauit Suarez, *disp. 3. sect. 7. num. 5.* & colligitur *ex cit. cap. ex parte, & cit. cap. Romana* ibi *nec in specie, nec in genere pro culpis, & offensis præteritis, vel præsentibus, excommunicationum sententias absque competente monitione præmissa promulgent.* Ratio est. Quia si culpa antecedit Ecclesiæ præceptum aut sententiam, quando ob illam nulla adhuc censura lata est tunc reus, ver. gr. qui innocentes vexat, vel bona eorum possidet, nondum contumax censeri potest, priusquam ab Ecclesia monitus, vt ab iniuria desistat, vel illatum damnum resarcire, præstare renuit. At verò ad incurrendam censuram iuris, aut sententiæ cuiuscunque pro culpa futura, verb. grat. *Si hoc fecerit*, vel *Quicunque hoc fecerit ipso facto excommunicatus, suspensus, &c. esto*. alia insuper monitio necessaria non est, sicut habetur *in cap. reprehensibilis, de appellat. ibi.* Glos. *verb.* ipso suo genere siquidem ipsa lex, aut Iudicis præceptum generale, vel speciale, sub tali comminatione latum, continuo admonet, vt meritò inobediens ac contumax censeatur, qui obedire recusat. Idque maximè verum est, si aliquid fieri sub excommunicationis, vel suspensionis pœna prohibeatur: nam si aliquid fieri præcipiatur, tunc ordinariè requireretur monitio, vt appareat, an fuerit pertinaciter in mora, & nullo legitimo impedimento excusatus, iuxta ea quæ docet Innocen. *in cap. extirpandæ, § qui verò, de præbend.* & videri potest Alexander de Neuo super Abb. *in cap. excommunicationis, de raptor.*

Nihilominus verò, etsi aliquis ipso facto, seu criminis admissione excommunicationem aliamve censuram contraxerit; si tamen à Iudice declarandus vel denuntiandus sit, necesse est eum prius citari, data illi copia suæ defensionis, quippe quæ naturali iure debetur, iuxta Clement. *pastoralis, §. cæterùm de re iudicata.* Et ita docet Glos. *in cap. præsenti. verb. constiterit, de censibus*, Couarruu. *p. 1. §. 9. nu. 5.* Auila *p. 2. c. 5. disp. 1. dub. 5.* Suarez *disp. 3. sect. 10. n. 15.* Nauarr. *lib. 5. cons. 2. n. 2. & cons. 7. n. 3. & 8. de sent. excommunic. edit. 2.* vbi ait, sine citatione, nisi causa omnino notoria sit, declarationem fore nullam.

6 Dubium verò est, si à iure decreta sit excommunicatio, aliave censura, non latæ, sed ferendæ sententiæ, ver. gr. *Qui tale crimen commiserit excommunicetur*: vtrùm Iudex statim contra reum de crimine conuictum procedere possit ad censuram ei inferendam, sine alia monitione? Ita affirmat, Abb. *cap. cum sit Romana, num. 28. de appellat.* Sanch. *lib. 2. de matrimon. disp. 24. in fine.* Auila *cit. dub. 5.* licet addat, melius facturum, si vnam saltem monitionem præmittat. Sed contrarium benignius & probabilius est, quod docet Suarez *disp. 3. s. 10. num. 19.* & indicat Couar. *l. c.* Caietan. *ver. præcepti transgressio, §. pœnas, & colligitur apertè ex cit. c. reprehensibilis Nec Prælati, (nisi canonica commonitione præmissa) suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in subiectos, nisi fortè talis sit culpa, quæ ipso suo genere* (id est ex se, seu ipso facto ait Gl. ibi) *suspensionis vel excommunicationis pœnam inducat.* Cum igitur exceptio firmet regulam in alijs, sequitur ad omnem omnino censuram quæ non ipso facto seu criminis admissione incurritur, sed à Iudice actualiter infligenda est, canonicam monitionem, (eamque trinam, per se loquendo) necessariò præmittendam esse. Ratio est. Quia ob crimen merè præteritum aut emendatum, neque excommunicatio, neque alia propriè dicta censura infligi potest vt supra dictum est: Si autem Iudex excommunicationem, aliamve censuram sententiæ ferendæ exequi posset contra criminosum, nulla præcedente monitione; tunc sæpe accideret, censuram infligi propter crimen merè præteritum, aut emendatum. Quid enim? si Reus citatus, & crimen confessus, ab eo absistere velit, & Ecclesiæ satisfacere, profectò excommunicari non poterit: cùm potius tunc absolui deberet, si antea excommunicationem incurrisset, iuxta *c. qua fronte, de appell.* Confirmatur ex eo, quòd censura hæc actualiter non lege feratur: sed ab homine, ideoque legis monitio sufficere non videatur: nisi etiam hominis monitio præcedat: saltem ordinariè, & nisi aliud causæ grauitas, seu necessitas requirat. Atque exinde rectè colligit Suarez *numerus* 21. Delictum, quod tractum successiuum non habet, neque satisfaciendi obligationem parit, v. g. blasphemiam, non posse prohiberi cum comminatione censuræ ferendæ.

Et hæc adeò vera sunt, inquit Couar. *l. c. n. 6.* vt etiam in notorijs, excommunicationis v. gr. sententia ferenda non sit, nisi præmissa citatione, & canonica monitione. cùm enim censura ob contumaciam feratur, apparere non potest, vtrùm reus contumax sit, nisi moneatur. Secus est, si censura ipso facto contracta duntaxat à Iudice declaranda, aut denuntianda sit: tunc enim si factum, seu crimen adeo notorium existat, vt manifestò constet, nullam defensionem, aut excusationem reo competere, citationem à Iudice intermitti posse, docet Abb. *ca. nostram 3. de iureiur.* Nauarr. *lib. 5. cons. 20. de hæret. num. 5. edit 2.* Andreas Gail. *lib. 1. obseru 77. num. 9.* Auila *loc. supra cit. concl. 2.* Suar. *num. 18. argum. c. de manifesta, 2. q. 1. c. euidentia, de accus. cap. pen. r. de elect.* vbi dicitur, quòd *excessus notorius examinatione non indiget.*

7 Quartum Corollarium. Qui cum ignorantia non crassa, seu supina, agit contra id, quod sub comminatione censuræ præceptum, vel prohibitum est, censuram non incurrit. Est communis doctrina sumpta, *ex c. 2. de constitut. in 6. ibi quamquam*

pericu-

periculis obiicitur, sententiis, per statuta quorumcumque Ordinariorum prolatis, ligari nolumus ignorantes, dum tamen eorum ignorantia crassa non sit, aut supina. Ratio est: Quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, & virtualis quidam contemptus, in eo consistens, quòd aliquis monitioni legis, aut præcepti, cum comminatione tantæ pœnæ siue censuræ, parere recusat. Qui autem huiusmodi Ecclesiasticæ legis aut præcepti comminationem siue censuram ignorat, is contumax, vel claujum contemptor censeri non potest. *Non enim contemnit disciplinam, qui ignorauit, l. si ignorans 50. ff. locati.* Ergo, &c. Ex quo infertur, *cit. c. vt animarum*, non nouum aliquod ius positiuum conditum fuisse, sed id quod ipsa natura, & institutio censurarum exigit, declaratum: sunt enim illæ institutæ ad medendum, & disciplinandum, non ad periculum animis creandum. Quapropter idem eadem ratione dici debet de Pontificijs censuris: quamuis in dicto *c. 2.* solum Episcoporum mentio fieri videatur.

Porrò tradita doctrina extendi debet primò, vt etiam intelligatur de inconsideratione siue obliuione legis, aut præcepti Ecclesiastici non crassâ, seu supina, vti aduertit Suar. *disp. 4. sect. 8. n. 11.* Quia ignorantia, & consideratio æquiparantur: si quidem fieri etiam non potest, vt aduersus legem vel præceptum Ecclesiæ contumax, aut contemptor existat, qui ad illud non attendit.

Secundò extendi debet, vt non solum locum habeat in ignorantia iuris, sed etiam in ignorantia facti: puta non tantum si nescias, percussionem Clerici sub excommunicationis pœna prohibitam esse: sed etiam si nescias Clericum esse illum, quem percutis: vtroque casu censuram effugies, sicuti definitur *in cap. si verò 2. de sent. excom.* & docet Gloss. *in cit. c. si ignorans, verb. contemnit*, Graffis *1. p. decis. lib. 4. c. 9. n. 42.* Couar. *p. 1. §. 10 n. 15.* Suar. *cit. sect. 8. n. 12.* Qui addit rectè, *n. 13.* contra Sylu. *ver. excomm. in 6. §. sciendo 4.* nihil referre, vtrùm ignorans dederit operam rei alioquin licitæ, an illicitæ: qui enim manus violentas in Clericum inijcit, nesciens esse Clericum, is operam dat rei illicitè: attamen censuram excommunicationis non incurrere dicitur *in cit. c. si verò.* Cuius ratio est, quia ignorantia tollit voluntarium circa obiectum illud quod ignoratur: ac proinde talis non peccat contra legem siue censuram Ecclesiæ de non percutiendo Clerico. Quòd si autem eiusmodi, v. g. percussores Clericorum nihilominus à censura excommunicationis absoluantur, id fieri solet, *ad cautelam*, & *in quantum indigent.*

Tertiò extendi debet, vt locum etiam habeat, tametsi ignorantia concomitans sit: v. g. Rusticus clericum cædens, si nesciat esse Clericum, excommunicationem non incurrit. quamuis ita animo comparatus sit, vt, tametsi sciret, nihilominus cæderet, vel etiamsi optet Clericum esse quem laicum arbitratur. Ita docet Vasq. 1. 2. *disp. 126. num. 9.* Henriq. *lib. 11. cap. 10. in princip. in comment. litt. a.* Sanch. *lib. 9. de matrim. disp. 32. num. 25.* Suarez *cit. sect. 8. num. 7.* contra Couar. *cit. n. 15. illat. 10.* Graffis *cit. n. 42.* Vgolin. *tab. 1. cap. 9. §. 8. num. 8.* Ratio est: Quia censura Ecclesiastica nunquam fertur propter internam prauam operantis dispositionem habitualem, vel actualem: sed propter externam Ecclesiastici mandati contumacem transgressionem: Qui verò actualiter ignorat opus, quod operatur, Ecclesiastica lege sub censura prohibitum esse, is contra Ecclesiæ præceptum nihil delinquit; ideòque nec actualiter contumax est: quamuis ponamus interno affectu delinquere, cum tamen Ecclesia non puniat. Ex quo rectè colligit Sanchez *loc. cit.* idem sentiendum esse de irregularitate, & restituendi obligatione: quippe quæ non contrahitur ob prauum animi affectum, sed ob externi operis prauitatem, vel illati damni iniuriam: cùm igitur ignorantia obiecti, circa quod externa operatio versatur, tollat voluntarium; puta si inimicum tuum occidas, ratus esse feram; sequitur etiam tolli iniuriam, omnemque prauitatem ab opere externo, neque infici ab interno prauo affectu concomitanter adiuncto, & non existente, causa illius operis.

8 Quartò extendi debet, vt tametsi aliquis sciat opus prohibitum esse, etiam Ecclesiastica lege, si tamen ignoret annexam illi censuram, eam haud incurrat. Quæ est sententia Syluest. *verb. excomm. 10. q. 3.* Nau. *cap. 27. n. 274. & lib. 3. consil. 10. num. 4. de sepult. edit. 2.* Sanch. *num. 13.* Suar. *sect. 9. n. 19.* Ægidius *disp. 13. dub. 10.* contra Gloss. *cap. à nobis, de sent. excommun.* Couar. *cap. alma, p. 1. §. 19. nu. 9.* Cordubam *in quæst. lib. 2. qu. 25.* Probatur *ex cap. propositum, d. 82.* & suprà *cit. cap. 2. de constit. in 6.* vbi generatim definitur *sententijs per statuta Ordinariorum prolatis, non ligari ignorantes*, quod dictum, cùm sit fauorabile, retenta verborum proprietate rectè intelligitur, vt, tametsi aliquis statutum sciat, si tamen adiunctam sententiam, seu censuram ignoret, ea non ligetur. Confirmatur ex ratione ibi adiuncta; *Vt animarum periculis obuietur.* Oportet enim censuram pœnam medicinalem esse: at non esset medicina: sed tantum obesset, si etiam ignorata incurreretur. Denique, vt suprà dixi, nemo censuram incurrit, nisi aduersus Ecclesiæ potestatem, cum tantæ pœnæ comminatione aliquid præcipientis, aut prohibentis, contumacem se præbeat; non potest autem aliquis contumax censeri, si Ecclesiasticam pœnam siue censuram ignoret. Ex quo etiam colligitur, id esse proprium censurarum alijsque pœnis non competere, sicuti dixi super *tract. capit. 20. assert. 4.* Quin & irregularitatem ex delicto arbitror re ipsa incurri, tametsi delinquens eiusmodi canonici impedimenti inuincibili ignorantia laboret, quamuis contrarium defendat Sanchez *lib. 9. disput. 32. num. 17.* Sed quod dixi est ex communi sententia; eò quòd talis irregularitas non contrahatur, propter contumaciam, sed propter turpitudinem, seu maculam culpæ, qua criminosus, secundùm Ecclesiæ canonem inhabilis redditur ad altaris ministerium.

Porrò à tradita suprà doctrina, quod *censura non liget ignorantes*, excipi debet, *nisi sit ignorantia crassa, seu supina, cit. c. 2.* Crassa autem ignorantia est, quæ ex magna cognoscendi negligentia oritur, siue quam facilè aliquis, cum posset ac deberet deponere, negligit: qua de re Sotus *in 4. d. 28. q. 1. art. 2. §. ex his primum*, Sanch. *num. 32. & seqq.* Ægid. *disp. 13. dub. 11.* & docui suprà *tract. 2. cap. 4.* Omnino tamen hic requiritur, vt aliquis susceperit cogitationem, aut suspicionem impositæ censuræ; sed nulla, aut pœnè nulla adhibita veritatis indagatione, opus prohibitum exequitur, non sine virtuali contumacia, & interpretatiuo contemptu, sicuti explicat Suar. *disp. 4. sect. 10. num. 4.*

Multò verò minus à censura excusat ignorantia eius affectata, seu directè volita: hæc enim voluntarium culpæ nõ minuit; quin potiùs malitiam directam, siue ex proposito, & dolum formalem in se includit. Quapropter notant Doctores apud Sanchez *n. 40.* Henriquez *lib. 13. cap. 13. num. 3.* Suarez *disp. 4. sect. 10. num. 2.* Si censura lata sit contra eos, qui *scienter, consulto, temerario ausu, præsumptione*, quippiam peccauerint: contrahi etiam ab ijs, qui cum affectata, ignorantia deliquerunt: secus, si cum affectata, quamuis crassa aut supina: quia hæc directam malitiam ac dolum formalem non continet. Quamobrem regulam tradit Nauarr. *comment. 4. de regul nu. 6. Lex imponens pœnam præsumenti aliquid facere non includit faciendum per obliuionem, incogitantiam, vel simplicitatem sine dolo.* Quamuis ignorantia si nimis crassa videtur, in externo foro interdum dolo æquiparatur.

9 Quintum Corollarium. Qui ex graui metu mortis, infamiæ, &c. transgreditur legem, aut præceptum Ecclesiæ, is non incurrit annexam censuram, tametsi quandoque à culpa etiam mortali non excusetur, si videlicet legem violet, quæ naturaliter etiam obligat. Exemplum affert Suarez *lib. 3 de legibus, cap. 30. num. 4.* Si quis graui metu adactus matrimonium contrahat, & consummet cum consanguinea, non incurrere excommunicationem ipso iure latam in *Clem. vn. de consanguin. & affinit.* Tum quia ad censuram requiritur contumacia, & interpretatiuus contemptus; qui autem ex graui metu peccat, alioquin non peccaturus, is non censetur contumax, neque delinquere ex contemptu Ecclesiasticæ potestatis: sed ex mera infirmitate naturæ: Ergo, &c. Tum quia in ordine ad forum externum, & leges positiuas Ecclesiæ, grauis metus censetur *iustus, probabilis*, tametsi interdum à peccato non excuset, spectato naturali iure, sicuti dixi *tract. 1. capit. 6. num. 5.* & ex communiore docet Nauarrus *cap. 27. Man. num. 63. §. septima. & in cap. ita quorundam, notab. 11. num. 18. de Iudæis*, Suarez *disp. 4. sect. 3. num. 14.* contra Sanchez *lib. 9. disp. 31. n. 4.* Ratio vero est: Quia Ecclesiasticæ leges ordinariè non obligant cum tanta seueritate.

Sed obijcitur *cap. sacris, de ijs quæ vi, metusue causa fiunt*, habetur, quod qui communicat cum excommunicato per vim, seu coactionem, is censuram excommunicationis effugiat; qui verò ob metum, non effugiat: quia pro nullo metu culpam mortalem incurrere quis debeat? Huius *c. variæ sunt interpretationes*, sicuti videre est apud Abb. ibidem, Vasquez *1. 2. disp. 161. cap. 4.* Mihi placet explicatio Suarez *disp. 6 sect. 3.* Ægid. *disput. 13. dub. 12. numer. 97.* Propositum fuisse Pontifici discrimen tradere inter coactionem & metum: quòd coactio, seu vis semper à censura excuset: quia simpliciter aufert voluntarium, ideòque omnem culpam ac pœnam in culpa fundatam. At verò metus, cum relinquat voluntarium simpliciter, ideòque culpam non omninò auferat, non habet hanc vim, vt semper à censura excommunicationis excuset. Porrò, quibus casibus excommunicatio incurratur non obstante metu, etiam graui, Pontifex explicat; videtur autem tali regula explicari posse. Quotiescumque actio per censuram prohibita, ratione talis prohibitionis, ac circumstantiæ, intrinsecè mala redditur, tunc eam, quamuis ob grauem metum exercens, contra Ecclesiasticam etiam legem delinquit, & tam pœnam eius, quàm censuram, vel irregularitatem incurrit. Exemplum habes: Si Sacerdos excommunicatus, ac publicè denunciatus, graui metu adactus, confessiones audi-

audire, & absoluere præsumat, non sine irreuerentia Sacramenti, quod tali casu inualidè administratur: Vel si quispiam ab excommunicatis, graui metu interueniente, adigatur, vt cum ipsis communicet in contemptu Ecclesiasticæ potestatis, aut cum Christianæ fidei detrimento: nam his casibus Ecclesiastica etiam lex obligare videtur, vt non obstante quouis priuato incommodo, bonum publicum Fidei, ac Religionis, aut Sacramenti reuerentia, & honor defendatur.

CAP. VI.

QVIBVS CASIBVS CENSVRA INIVSTA, & quibus etiam inualida sit.

SVMMARIVM.

1 *Censura interdum iniustè fertur, tamen validè.*
2 *Censura lata post appellationem legitimam, vel cum alio defectu substantiali, irrita est: quare nec timenda, per se loquendo.*
3 *Si causa ferendi censuram re ipsa non subsistat, quamuis in externo foro secundum allegationes appareat, non obligat in conscientia, debet tamen obseruari talis censura, quatenus necesse est ad publicam disciplinam, & Iudicis auctoritatem tuendam.*
Qui talem censuram violat: quamuis peccet, tamen irregularitatem non incurrit.
4 *Ad substantiam censuræ requiritur antecedens monitio, non tamen trina, nisi in casibus à iure expressis.*

1 SVppono, quædam interdum illicitè, seu iniustè fieri, quæ tamen facta, rata & valida existunt. Sic etiam censuræ interdum iniustè, (id est, contra legalem iustitiam) feruntur: quæ tamen ita latæ obligant, quia accidentali tantum defectu laborant. Puta, si forma iudicij in censura ferenda à Iudice non obseruetur, quæ *in cap. sacro, de sent. excomm. & 6. 1. cap. Romana, cap. constitutionem, eod. in 6. præscribitur.* Vt canonica id est trina, interpositis interuallis, admonitio antecedat, & vt sententia proferatur coram testibus ex scripto, inserta causa, & exemplum scripturæ tradatur Reo. Quòd si Iudex talem iudicij formam in excommunicatione, aliaue censura ferenda, temerè, & sine iusta causa prætermiserit, vno mense ab ingressu Ecclesiæ & diuinis officijs suspensus manet, vbi habetur *in cit. cap. sacro & cit. cap. 1.* Hæc tamen pœna non comprehendit Episcopos, propter *capit. quia periculosum, eod. tit. in 6.* in quo cauetur, vt Episcopi generali sententia suspensionis, aut interdicti non comprehendantur, nisi de ipsis expressa mentio fiat. Vide etiam Trid. *sess. 25. c. 3. de reform.* & Nauar. *c. 27. n. 10.*

Censura non tantùm iniusta, sed etiam inualida ex triplici capite existit: Primo, ob defectum ferentis, si iurisdictione, vel simpliciter careat, vel impeditam habeat per censuram excommunicationis, suspensionis, &c. vel suspensam per legitimam appellationem, quæ interposita fuit ante sententiam absolutè à Iudice latam, *c. 1. c. præterea, 1. de appellat. cap. solet, de sent. excommun. in 6.* Neque refert, vtrùm ea verbis expressis facta sit, an facto: puta quia reus Superioris protectioni se subiecit: vel ad ipsum iter arripuit, *cap. ad audientiam, cap. dilecti, 2. de appellat.* & docet Syluest. *ver. appellatio, q. 15.* notant verò Gabr. *in 4. d. 18. q. 2.* Nau. *cit. c. cùm contingat, de rescriptis, remed. 2.* Cum sententia excommunicationis, vel alia censura lata post appellationem legitimam, vel cum alio defectu substantiali, ipso iure irrita sit: sententia autem inualida non censeatur sententia: ideò neque timendam, neque obseruandam esse, per se loquendo, & nisi scandali vitandi ratio aliud exigat. Quare inquit Gabr. *Si aliquis publicè excommunicatur, & denunciatur nulliter ex aduerso publicet ipse sufficienter causam, propter quam sententia est irrita, eoque facto non pareat sententiæ,* (quòd intelligo dummodo nullitas sententiæ manifestè, atque indubiè demonstretur,) *& si aliquis tunc scandalizatur, non est scandalum pusillorum, sed Pharisæorum. Neque tenetur eam reuocare occultè ante scandali sedationem. sed neque in occulto, neque in publico coram sapientibus: quibus nota est nullitas sententiæ.*

Verùm, posteaquam sententia censuræ validè in aliquem lata est, eius effectus per sequentem appellationem non suspenditur, sicuti habetur *in cap. is cui, de sent. excomm. in 6. & cap. ad hæc, cap. pastoralis, §. vtrùm, eod. tit. in antiquis:* cuius ratio ibidem affertur, *Quia excommunicatio,* sicut & quæuis alia censura, *executionem secum trahit.* Quare talis non obstante appellatione, denuntiari potest, iuxta *cit. cap. pastoralis. §. Verùm.* Excepto, si appellatum est à sententia Iudicis delegati, & Ordinarius appellationem admisit: tunc enim iurisdictionem in tali casu à delegato suo reuocasse censetur, iuxta *cap. pastoralis, §. præterea, de offic. iud. delegat.* Vide plura apud Nau. *cap. cùm contingat, de rescriptis, remedio 6. num. 7.* Suarez *disp. 3. sect. 15.* Sylu. *verb. excommun. 2. num. 16.*

Quæres. Quid si aliquis ante latam sententiam appellauerit? Iudex autem existimans appellationem illegitimam ac nullam, nihilominus procedat ad sententiam excommunicationis: excommunicatus verò, in appellatione sua confisus, bona fide celebret, vtrùm irregularitatem incurrisse censendus sit, si posteà Superior, ad quem appellatum fuit, pronuntiet appellationem nullam fuisse, & Iudicis prioris iurisdictionem non suspendisse? Responsio est negatiua, secundùm Gloss. receptam *c. solet, ver. in officijs, de sent. excommun. in 6.* Nauarr. *cap. 23. Man. num. 104. §. succedit tamen quæstio,* Auil. *p. 2. cap. 5. disp. 5. dub. 12. ex capit. ad præsentiam, de appellat.* Ratio est: Quia ad irregularitatem ex hoc capite incurrendam requiritur temeritas aut saltem mala fides, & culpa mortalis. Quare secus dicendum, si mala fide appellationem prosecutus, post latam sententiam celebrauit, vt Auila ibid. notauit.

Secus etiam dicendum est, si quis censuram latæ sententiæ incurrisse ab Ordinario declaretur, & ille à declaratione appellet, eaque non obstante celebrare audeat: hoc casu, si Iudex ad quem appellatũ est, declarationẽ Ordinarij ratã habeat, seu confirmet, cõsequenter etiam pro irregulari reputabitur is qui celebrauit.

Secundò redditur sententia censuræ nulla seu inualida ob defectum iustæ causæ: si videlicet ob nullam, vel ob leuem & non commensuratam culpam feratur. Qua de re vide Leonem I. *Epistol. 89.* aliàs 93. ad Episcopos Viennenses, S. Augustinum *ep. 75.* ad Auxilium Episcopum. Porrò tribus modis iustitia causæ deficere potest: Primò, si à parte rei causa siue crimen subsistat, sed non in ordine ad iudicium: quia illud reus nec confitetur, nec de eo legitimè conuincitur. Secundò, si à parte rei causa, siue crimen non subsistat, licet iuridicè contra reum demonstretur, ideòque titulum, siue causam præsumptam ferendi censuram Iudex habeat. Tertiò, si nec re ipsa, nec secundùm allegationes, & externi fori præsumptionem, causa subsit; vt si Episcopus excommunicet eos, qui Paschali tempore extra parochias Regularibus priuilegiatis confitentur. Quo postremo modo lata censura haud dubiè irrita est, quia tunc maximè *intolerabilem errorem continet,* vt iura loquuntur *cap. solet, cap. venerabilibus, §. potest, de sent. excom. in 6. iunct. loc. irritam, cap. cui est, 11. q. 3.* Sed & primo modo lata sententia, videlicet causa subsistente secundùm rem, sed non secundùm publicam notitiam iudicij, irrita censeri debet; nihil obstante, quòd Iudex crimen occultum priuata notitia perspectum habeat: quandoquidem is publicam personam gerens, secundũ publicã, nõ priuatã notitiam iudicare debet: Qua de re Nau. *cit. cap. cùm contingat, causa nullitatis 8.*

3 De secundo verò modo diuersimodè loquuntur DD. Mihi placet resolutio Suar. *disp. 4. sect. 6. nu. 7.* Auilæ *p. 2. cap. 6. disp. 1. dub. 2. & 3.* Ægid. *disp. 13. dub. 13.* quæ talis est. Censura lata contra innocentem, qui secundùm allegata & probata in iudicio censetur nocens, re ipsa, & in conscientiæ foro non priuat eũ Ecclesiæ suffragijs, alijsq; spiritualibus commodis, aut facultatibus, cuiusmodi est, v. g. iurisdictio in foro interno & externo, potestas conferendi, aut accipiendi Ecclesiastica beneficia, vsus Sacramẽtorum actiuus & passiuus. Nihilominus eiusmodi sententia, secundùm legitimas probationes lata non omnino irrita est, aut omni effectu caret, quin potius necessitatem imponit existimato reo, vt in facie Ecclesiæ, saltem coram ijs, qui censuram latam sciunt, innocentiam autem nesciunt, abstineat à Sacramentorum vsu, fidelium communione, alijsque rebus, quæ per censurã prohibentur, donec vel ab ea absolutus sit; vel innocentia ipsius atque error censuræ publicè innotuerit. Prior pars assertionis est etiam Caiet. *2. 2. q. 80. a. 4. ad 2. to. 1. opusc. tract. 19. ad 2.* Soti *in 4. d. 22. qu. 1. a. 3. corol. 3.* Couar. *cap. alma, p. 1. §. 7. n. 5.* Tolet. *lib. 1. cap. 10. §. ex parte verò excommunicatio est,* neque dissentit Nau. *cap. 9. n. 4. & cap. 23. n. 3.* Ratio est, quia Ecclesia neque vult, neque potest excedere limites datæ sibi potestatis: atque potestas per censuras ligandi, per se tantùm data est Ecclesiæ aduersus inobedientes & contumaces: non etiam aduersus innocentes: Ergo nec potest, nec vult hos ligare, nisi quatenus id per accidens quandoque necessarium est ad publicam disciplinam & Ecclesiæ auctoritatem tuendam: consequenter, si hæc ratio cesset, quia res occultè agitur, vel coram ijs, qui hominis innocentiam perspectam habent, non est is censura ligatus; cùm neque coram Deo ligatus sit: quia *æterni tribunal Iudicis illum reum non habet, quem iniustè Iudex condemnat, c. 1. de sent. & re iudic. in 6.* Hæc autem sententia re ipsa, & secundum condemnati conscientiam iniusta est, licet in ordine ad forum externum iusta censetur: ergo non amplius etiam obligat, nisi in ordine ad forum publicum, seu faciem Ecclesiæ, ne legitimè condemnatus publicæ potestati resistere videatur. Vide quæ dicam *lib. 3. tract. 6. de iust. c. 2. q. 1.*

Altera

Altera pars assertionis est ex mente S. Thom. *in 4. d. 18. qu. 2. ar. 1. quæst. 4.* S. Anton. *3. p. tit. 24. cap. 37.* Couar. *c. alma. p. 1. §. 11. n. 14.* eandemque docent Nauarr. & Tolet. *ll. cc.* & videtur tradita à S. Gregor. *homil. 26. in Euang.* quem refert Gratianus *capit. 1. & capit. non solùm 11. quæst. 3.* quòd *sententia pastoris, seu iusta, seu iniusta sit, gregi timenda est.* Ratio est: Quia Iudex ex officio suo, pertinente ad publicam vtilitatem ac disciplinam, cui meritò commoda priuata posthaberi debent, obligatus est, vt in iudicio secundùm publica allegata, & probata sententiam ferat, reo præcipiat, tametsi priuata notitia eundem innocentem cognoscat; sed innocentiam eius publicè ac legitimè ostendere non possit: consequenter in tali casu reus condemnatus, iustæ iudicis sententiæ, ac præcepto parere obligatus est, quatenus præcisè necessarium est ad publicam disciplinam, & iudicis auctoritatem tuendam, vti rectè indicat Gratianus super *cap. si Episcopus 11. q. 3.* vbi explicans verba S. Gregor. ait: *Non dicit sententiam iniustè latam esse seruandam: sed timendam: timenda est ergo, id est, non ex superbia contemnenda.*

Corollarium I. Si Clericus innocens secundùm publicas probationes à Iudice excommunicatus, actum sui Ordinis posteà exerceat, non contrahit irregularitatem sicuti, notauit Suar. *n. 20.* Auil. *cit. dub. 3. concl. 4.* contra Cou. *§. 7. nu. 7. concl. 4.* Quia talis non merè, ac simpliciter; sed tantùm apparenter, & in ordine ad forum externum censura ligatus est: Cùm autem canones irregularitatem decernunt violatori censuræ, intelligi debent de vera & simpliciter dicta censura; quia odia & pœnæ restringenda sunt.

Duo tamen hic addo: I. Si talis innocens, secundùm publicas probationes, excommunicatus, v. g. Sacerdos, occultè, vel coram ijs qui eius innocentiam cognitam habent, sacrificet, nihil quidem delinquit: si tamen in iudicio de hac re accusetur, & conuincatur, tamquam irregularis à Iudice condemnari potest. Cùm enim in foro externo excommunicatus censeatur, consequenter etiam irregularis declarari debet, si in tali excommunicatione celebrasse demonstretur II. Si talis re ipsa innocens, sed publicè condemnatus cum scandalo, & apparente contemptu Ecclesiasticæ potestatis celebret, & monitus desistere nolit, tunc de nouo verè excommunicari poterit propter contumaciam.

Corollarium II. Si eiusmodi excommunicato propter falsas allegationes, Ecclesiasticum beneficium conferatur, videtur collatio in se valida, & prorsus in conscientia tutus, licet in externo foro à Iudice rescindi, vel irrita declarari possit. Ita docet Suarez *cit. sect. 7. num. 27. & 29.* Ægid. *concl. 3.* Ratio est: Quia talis excommunicatio materialiter iniusta non reddit hominem verè, & simpliciter inhabilem, sed solùm in ordine ad forum externum, & publicam æstimationem, quatenus ita necesse est ratione communis boni ac disciplinæ.

4 Tertiò, redditur censura nulla, & inualida, si substantialis ordo iudicij prætermittatur; puta si reus non citetur, & ad sui defensionem admittatur: quamquam si factum notorium sit, non ita iuris ordinem necessarium esse, suprà monui. Semper tamen antequam censura in aliquem feratur, requiritur monitio, quam spernendo reus in crimine persistere, & contumax esse incipit. Quamuis vt suprà etiam dictum est, ad valorem censuræ non requiratur monitio trina: præterquam si Episcopus, vel similis Prælatus maioris excommunicationis sententiam ferat in eos, qui cum excommunicatis participant ea participatione, quæ communi iure solùm minorem excommunicationem inducit: talis enim sententia, non præmissa canonica, id est trina monitione, irrita decernitur in *c. constitutionem, de sent. excomm. in 6.* Quod ipsum quoque extensum posteà fuit ad sententiam suspensionis, & interdicti, *in c. statutum, eod. tit. & lib.*

CAP. VII.

DE ABSOLVTIONE à Censuris.

SVMMARIVM.

1 *Censura propriè dicta alio modo non tollitur, quàm legitima absolutione.*

2 *A censura lata per sententiam particularem is tantùm absoluit, qui eam tulit, vel eius superior, successor, aut delegatus.*

3 *Quicumque iure ordinario, vel priuilegio potest absoluere à censura iuris, is etiam potest absoluere à censura per sententiam generalem lata.*

4 *Præuentus à Iudice, forum ipsius in eadem causa declinare non potest.*

5 *Potestas absoluendi à censuris interdum delegatur personæ particulari, & quandoque etiam respectu certæ causæ interdum verò vniuersim Episcopus, Ordini Regularium, &c.*

6 *Si potestas absoluendi à censuris, absolutè concedatur, intelligitur etiam in ordine ad forum externum, nisi ex adiunctis aliud colligi debeat.*

7 *Absolutio data in foro conscientiæ tantùm non prodest in foro externo, nisi Iudex eam vltrò acceptare velit.*

8 *Absolutio à censura interdum confertur ad cautelam, interdum ad reincidentiam.*

1 ASsertio I. Censura nullo alio modo tolli potest, quàm legitimi Iudicis absolutione: vt nimirum eadem publica potestate, qua contracta est, etiam dissoluatur. Non enim tollitur per mortem ferentis, sicuti colligitur *ex cap. si Episcopus, 11. q. 3.* quia pœna per legitimam Iudicis sententiam inflicta transit in rem iudicatam: adeòque non finitur morte, aut depositione Iudicis imponentis, multò minùs quæ à iure imposita pœna est; ab eius auctore dependet, sicuti neque ipsum ius siue statutum; sed neque per mortem eius in quem censura, v. g. excommunicationis lata est, ea omninò extincta censetur; cùm etiam mortuus Ecclesiæ suffragijs, & sepultura sacra carere debeat, iuxta *cap. à nobis, 2. de sent. excommun. c. is, cui, eod. in 6.*

Denique licet censura, vt validè feratur, necessariò requirat antecedentem contumaciam, posteaquàm tamen contracta est, per se ipsam non cessat, deposita contumacia; sicuti colligitur *ex cap. cum desideres, de sent. excomm.* Sed à Iudice per absolutionem tolli debet, *cap. quo parte, de appellat.* Quod tamen intelligendum est de censura absolutè ac indefinitè lata: potest enim censura, saltem validè, in aliquem ferri sub tali conditione, vt cùm primùm à contumacia recesserit, vel satisfecerit, ipso facto liber, & absolutus existat, sicuti probabiliter docet Couarr. *capit. alma, p. 1. §. 11. n. 5.* Suarez *disp. 7. sect. 5. num. 11.* Ægid. *disp. 14. dub. 16. quæst. 5. concl. 1.* contra Syluest. *verb. absolutio 3. in prop.* Nam sicuti valor cuiuscumque liberæ concessionis immediatè pendet à voluntate concedentis; ita & valor absolutionis à voluntate absoluentis: consequenter, si is velit, hoc vel illo eueniente concessionem, vel absolutionem ratam esse, statim ita erit. Alia verò ratio est de Sacramentis quæ (excepto matrimonio) inualidè conferuntur sub conditione pendente in futurum, v. g. *absoluo te si restitueris*: properea quòd ministratio Sacramentorum non dependeat ex libera voluntate seu intentione ministri, nisi ea actu concurrat cum exhibitione materiæ, & formæ, secundùm Christi institutionem, sicuti benè inter alios notauit Ægidius *tom. 1. qu. 64. art. 8. dub. 2. concl. 4.*

Si obijcias *reg. 50. in 6. Actus legitimi conditionem non recipiunt, neque diem,* Censura autem, eiusque absolutio est actus legitimus, quippe Ecclesiasticis legibus & canonibus introductus: Ergo non recipit conditionem, & diem. Respondetur. Dictam regulam sumptam esse *ex reg. 77. ff.* vbi apertè declaratur, eam non esse vniuersim de legitimis actibus intelligendam: sed de ijs tantùm, quibus ex propria natura vel institutione repugnat dies, aut conditionis adiectio, licet autem repugnet, censuram propriè dictam ferri ad certum diem, vel tempus, verbi gratia; *excommunicatus esto vsque ad triennium*, propterea quòd censura non sit pœna merè afflictiua, sed contumaciæ correctiua: non tamen repugnat censuram ferri, sub hac ipsa conditione, vt duret donec in contumacia perseueratur. Quamuis haud consuetum est tali modo censuram decernere; vt præstita, verbi gratia, satisfactione, per se ipsam expiret: sed potiùs vt à Iudice per legitimam absolutionem auferatur, sicuti videre est *in cap. quamquam, de censibus, in 6.*

2 Assertio II. A censura lata per sententiam particularem is solùm absoluere potest, qui eam tulit, vel eius superior, aut successor, aut delegatus. Sumitur *ex cap. pastoralis, §. præterea*, vbi id notat Abb. *num. 1. de offic. ordin.* & ex Canon. 47. Concil. Niceni Arabici, *Nullus Episcopus soluat, quem alius Episcopus ligauit, quamdiu ille qui ligauit, vixerit*; Consentit Canon. 5. Gracan. & Can. 16. Concil. Carthag. 6. De auctore, siue qui censuram tulit, certum est ex regula recepta; *Eiusdem esse soluere, & ligare,* & vt dicitur *in c. verbum, d. 1. de pœnit. Par est ius soluendi, & ligandi.* Quod verum est, dummodo iurisdictio in illo duret: secus, si extincta sit per depositionem, vel impedita per censuram excommunicationis, suspensionis, &c. vel in iudice delegato, si tempus delegationis finitum sit, iuxta *c. quærenti, de officio delegati,* & videri potest Nauar. *in cit. c. verbum; resp. ad 2.* Suar. *disp. 7. sect. 8. num. 7.* vel si certa ipsi causa delegata, definitiuam sententiam tulit: quamuis etiam tunc ad eius executionem totius anni spatium concedatur: vt proinde, si reus à Iudice delegato ante, vel post sententiam definitiuam excommunicatus sit, atque intra annum à definitiua sententia numerandum, deposita contumacia, sententiæ parere velit; adhuc ab illo absolui possit: post annum verò ad delegantem remitti debeat, sicuti habetur *in cit. cap. quærenti, de offic. delegati,* & explicat ibid. Gloss. & Abb. *n. 7.*

Nau. c. 27. n. 40. Ægid Coninck cit. dub. 16. q. 14. n. 256. Denique si Superior censuram ferentis, ex certa scientia, expressè, vel tacitè (puta per illius confirmationem, ad se reuocet, sibique propriam faciat, consequenter, & absolutionem eius sibi reseruet; tunc inferior, qui eam tulit, auferre deinde non potest, sicuti docent DD. in cap. ex frequentib. de Instit. Syluest. verb. absolut. 2. q. 4. Nauar. l. c. Suarez disp. 7. sect. 2. nu. 14. Exemplum eiusmodi generalis auocationis habes in ca. tuo nos, de sent. excom. vbi prouidetur, vt incendiarij, si nominatim excommunicati, & publicè denuntiati sint, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittantur. Vide Glos. ibid. ver. publicati in fine.

De superiore, quòd à censura Iudicis inferioris absoluere possit, intelligi debet non quolibet, sed de eo duntaxat, qui plenam & ipse iurisdictionem obtinet in eos qui censura ligati sunt: qualem habet Summ. Pontifex in omnes excommunicatos: & Prælatus Ordinis superior in omnes subditos Prælati inferioris. Quare Prouincialis, v. g. absoluere potest, quem Prior, aut Guardianus excommunicauit; sicuti & causam ab inferiore Prælato inchoatam ad se auocare non prohibetur, teste Suarez cit. sect. num. 18. Syl. ver. absolut. 2. in princip. Auil. p. 2. cap. 7. disp. 1. dub. 11. At verò ligatos censura Episcopi Archiepiscopus siue Metropolitanus absoluere non potest, nisi ad ipsum appellatum sit, & tunc vocatis partibus ac cognita causa appellandi, si ea in dubium reuocetur, sicuti habetur in cap. Romana, §. cum autem, & seqq. de appellat. in 6. Idemque dicendum de Legato Sedis Apostolicæ, qui licet aliquo modo Superior sit Episcopi, non tamen in ordine ad causas subditorum, quippe quæ in prima instantia coram Episcopo terminari debent, sicuti dixi tract. praeced. cap. 7. num. 21. Episcopus quoque excommunicatos Regulares à proprio Prælato ex causa pertinente ad regularem disciplinam absoluere non potest, quia correctio Monachi primo loco ad Abbatem spectat, ait Glos. in cap. quanto, ver. si Prælati, de offic. Ordinarij, & colligitur ex cap. reprehensibilis, de appellat. Quamuis, si Regulares exempti non sint, ab iniusta sententia Prælati ad Episcopum appellare non prohibeantur, sicuti notauit Abb. in cit. c. reprehensibilis, num. 11. & per sensum contrarium colligitur ex c. ad nostram, de appellat. Vide quæ dixi cit. cap. 7. §. 8.

Deinde limitari debet tradita doctrina: Nisi alicubi consuetudo obtineat, vt causa à Prælato inferiore cœpta & præuenta, superior intromittere se non debeat, si ad ipsum appellatum non sit, sicuti notauit Gloss. in cit. c. quantò. Syluest. & Suarez ll. cc. Denique statutum est in cap. cùm ab Ecclesiarum, de offic. Ordinarij, vt Prælatus, superior, puta Episcopus, inferioris Prælati, v. g. Archidiaconi, vel Archipresbyteri (cui ratione beneficij sui iurisdictio competit) sententiam non relaxet, nisi cum conscientia eiusdem, & congrua satisfactione Reo imposita. Veruntamen si relaxatio, seu absolutio aliter fiat, rata censeri debet, tametsi illicita, secundùm sententiam Gloss. ibid. quam communiter receptam testatur Couar. c. alma, p. 1. §. 12. num. 3. Syluest. l. suprà cit. & videri potest Richard. in 4. d. 18. a. 9. q. 1.

De successore, quòd absoluere possit à censura, quam antecessor tulit, dubium esse non potest, & habetur apertè in c. si Episcopus, 11. q. 3. & c. vnic. de maior. & obed. in 6. Episcopali sede vacante, potest Capitulum, seu is, ad quem Episcopalis iurisdictio tunc temporis noscitur pertinere, iis quibus posset Episcopus, si viueret, ab excommunicationis sententia, siue iuris, siue hominis fuerit, absolutionis beneficium impartiri. Ratio est, quia potestas per censuram ligandi & soluendi competit Prælato ratione beneficij, muneris, aut dignitatis suæ, quæ cum illius morte, aut depositione non extinguitur, sed ad successorem transit. Adde, idem quoque locum habere in iudicibus delegatis, si vnus alteri in delegatione succedat, iuxta c. pastoralis, §. præterea. de officio Ordin. vbi habetur: Si delegatus Papæ, qui Reum contumacem excommunicauerat, mortuus sit, non posse excommunicatum, extra mortis articulum, vel ab Ordinario loci (cùm delegatus quantum ad illud sit maior Ordinario) vel ab alio quouis, præter Romanum Pontificem absolui, nisi fortè delegatus talis extiterit cui alius succedat in onere & honore.

Denique de delegato, quòd possit absoluere à censuris, si quis eas tulit Iudex ordinarius, aut delegatus subdelegandi potestate præditus, talem illi absoluendi facultatem committat, nemo dubitare potest. Solum hic nota: Si Papa, aliusue Ordinarius alicui mandet, vt certum hominem excommunicet, sine alia commissione causæ, non posse eum deinde absoluere: eò quòd non iudex delegatus, sed merus executor censeatur, sicuti notauit Nauarr. c. 27. n. 44. Auila p. 2. c. 7. disp. 1. dub. 9. cosu. 3. Suar. cit. sect. 2. n. 8.

Cæterum quòd præter hos, qui numerati sunt, nemo alius à censura per sententiam particularem lata absoluere possit, inde probari debet: Quia iudicialis causa, per Rei citationem, quæ necessariò sententiam censuræ antecedere debet, corá proprio iudice cœpta est: Ergo si alius Iudex quicunque (præter superiorē, successorem vel delegatum) se intromittat, & Reum absoluere tentet, manifestò eius iurisdictionem violat, & interturbat. Veruntamen, si ligatus excommunicatione, seu ab homine, seu à iure inflicta satisfacere paratus sit: sed longissimè distet ab auctore, cui absolutio reseruatur, potest interdum ab inferiore absolui, præstita cautione, quòd, quamprimum poterit, conspectui eius, ad quem iure ordinario absolutio spectat, se præsentare velit, sicuti colligitur ex cap. qua fronte, de appellat. & tradit Nau. lib. 5. consil. 45. n. 2. & consil. 49. n. 6. de sent. excomm. edit. 2.

3 Assertio III. A censura lata ab homine per sententiam generalem omnes ille absoluere potest, cui vel iure ordinario, vel ex priuilegio concessum est absoluere à censuris iure, seu statuto impositis. Quæ est probabilior, & in praxi tuta sententia, quam post Imolam in c. graue de præb. & c. frequentib. de Instit. docent Nau. cit. num. 44. & in cap. ita quorundam, Gl. vlt. de Iudæis, Couar. p. 1. c. 12. n. 4. Tol. lib. 1. c. 17. n. 7. Henriq. lib. 13. cap. 28. n. 5. lit. y. Auila p. 2. c. 7. disp. 1. dub. 9. Ægid. disp. 14. dub. 16. concl. 13. argum. cit. cap. ex frequent. de Instit. quamuis Gloss. & Hostiensis ibid. Vgolin. tab. 1. c. 3. §. 4. n. 4. contrarium sentiant. Ratio est. Quia censura ita generatim lata non continet propriè sententiã Iudicis, quam rescindere alius non possit sine violatione iurisdictionis, vt suprà dixi: sed potiùs continet præceptum, sub tali pœna siue censura impositum: ideòque æquiparantur in hac parte censuræ iuris, siue statuti, sumpto argumento ex c. nuper, de sent. excomm. vbi sententia excommunicationis bimembris tantum traditur; Vna iudicis, & altera iuris, & ab illa absoluere debere Iudicem qui eam tulit: ab hac verò quemcumque Ordinarium absoluere posse, nisi auctor eam sibi reseruarit.

4 Corollarium, Qui alicui Episcopo subditus, seu ratione domicilij, seu ratione solius delicti, ab illo propter crimē & contumaciam excommunicatus fuit, tametsi posteà aliò proficiscatur, domicilium mutet, vel Religionem ingrediatur, non potest tamen ab altero Episcopo, vel Prælato absolutionem consequi; eò quòd prior Episcopus, qui excommunicauit propter causam in Consistorio suo cœptam & nondum absolutam, ius in excommunicatum adhuc retineat, sicuti colligitur, ex c. proposuisti, de foro competente, vnde generalis hæc regula sumitur: Quod præuentus à Iudice, forum ipsius in ea causa declinare non potest. At verò si quis in propria diœcesi Frisingensi excommunicationem iuris, aut sententiæ generalis contraxerit, ac posteà domicilium Ratisbonam transferat, potest is tunc à Ratisbonensi Episcopo absolui: imò etiam à Parocho, si talis excommunicatio ibi reseruata non sit, sicuti colligitur ex cit. c. nuper. Eademque ratio est, si ciuis Monacensis, aut Frisingensis: dum negotij causa Ratisbonæ maiore anni parte moratus, censuram excommunicationis ibi generatim latæ contraxit, ac posteà in patriam redijt: potest enim tunc ab Episcopo Frisingensi, aut proprio Parocho absolui, sicuti notauit Ægid. disp. 14. dub. 16. q. 15. nu. 258.

Assertio IV. A censura iuris, vel sententiæ generalis, quam auctor sibi reseruauit, nemo absoluere potest, præter ipsum, eiusue superiorem, successorem, vel delegatum. Sumitur hæc assertio ex cit. c. nuper, & pari modo intelligenda est, quo assertio secunda.

4 Porrò quod ad delegatum attinet, notandum est potestatem absoluendi à censuris reseruatis varijs modis delegari posse. Vel enim delegatio particularis est facta determinatæ personæ, & interdum in ordine ad certam causam: v. g. committo tibi, vt, causa cognito, hunc ob excommunicatione absoluas. Interdum verò generalis delegatio est, quæ fit, v. g. omnibus Episcopis, aut omnibus Confessarijs, aut certo Confessariorum Ordini: idque vel ad certum tempus, ob publicam aliquam causam, sicut fieri solet in Iubilæo, Bulla cruciatæ, &c. Vel per modum priuilegij perpetui quale est priuilegium Religiosis mendicantibus concessum absoluendi à quibuscumque censuris iuris, ijs exceptis, quæ in Bulla Cœnæ Domini continentur. Cuiusmodi generali concessione (qualis etiam in Iubilæis fieri solet) haud dubiè comprehenduntur quoque censuræ, quas Episcopi diœcesano statuto, vel generali sententia sibi reseruant. Quandoquidem talis reseruatio fit respectu inferiorum tantùm, & nequaquam summi Pontificis; ideòque certum est, eum ab omnibus casibus, & censuris Episcopalibus absoluere, consequenter etiã alijs absoluendi facultatem committere posse, velle autem per dictas Bullas, & priuilegia tam amplam potestatem delegare, tum verba ita generatim prolata significant, tum praxis etiam confirmat, sicuti ex communi testatur Suarez disp. 7. sect. 5. num. 14.

Præterea, interdum delegatur absolutio à censuris, vt valeat in foro conscientiæ tantùm: cuiusmodi est priuilegium Regularium, de quo paulò antè dixi: Interdum verò vt valeat in vtroque foro, tam externo, quàm interno.

6 Quòd si in Bulla nihil exprimatur, sed absolutè concedatur facultas absoluendi à censuris, in dubio accipi debet de vtroque foro, quia gratia, siue beneficium Principis latissimè interpre-

interpretandum est, *l. beneficium, ff. de const. Principum*. Verùm interdum ex circumstantijs, & materia subiecta coniectura capi potest, non fuisse mentem Pontificis delegare potestatem absoluendi à censuris cum præiudicio fori externi: sed tantùm in fauorem animæ, puta cum in Bullis Iubilæi, aut Cruciatæ datur potestas Confessarijs absoluendi ab omnibus peccatis, & censuris, intelligi debet in ordine ad forum conscientiæ tantùm, sicuti docet Couar. *cap. alma, p. 1. §. 11. n. 16.* Guttierez *lib. 1. canon. qq. cap. 2. num. 10.* Auila *p. 2. cap. 7. disp. 3. dub. 12.* contra Medinam *in summa, lib. 2. cap. 12. in fine*, Suarez *disp. 7. sect. 5. nu. 21.* Nam sicuti virtute Bullæ absolutus à peccatis enormibus, nihilominus in foro exteriori accusari, & puniri potest, sicuti docet Glos. *in c. de his, de accusat.* Couar. *2. resol. cap. 10. num. 3.* ita etiam, si quis virtute eiusdem Bullæ à censura absolutus est, tale beneficium ad forum contentiosum non porrigitur. Quia forum conscientiæ & forum externum iudicij valdè distincta sunt: si quidem in illo præcipuè spectatur animæ salus, & diuinæ offensæ compensatio: in hoc verò ad publicam etiam vindictam, & Reip. satisfactionem attendi debet, sicuti præter alios docet Lud. Mirand. *t. 1. Man. Prael. q. 46. a. 7.* vbi ait: Absolutionem in foro conscientiæ dici, non quod fieri debeat in secreta confessione: sed quòd *fiat, sine strepitu iudicij, & sine derogatione iuris alterius, at denique dumtaxat, vt anima, quæ excommunicationis, vel alterius censuræ vinculo ligata erat, absoluta maneat coram Deo.*

7 Sed addendum hic est, an & quatenus absolutio à censura in foro conscientiæ data, pro foro etiam externo prodesse possit. De hac re dico 1. Qui in foro Conscientiæ per Bullam, Iubilæum, aut priuilegium ab excommunicatione, v.g. absolutus fuit, is in facie Ecclesiæ, si excommunicatio eius notoria fuit, perinde à sacris, & alijs rebus, quæ excommunicato interdicuntur, abstinere debet, ac si absolutus non esset: quamdiu de legitima eius absolutione publicè non constat. Quare si intereà publicè celebrare præsumat, ab Ecclesiastico Iudice perinde ac irregularis, puniri poterit: Quamuis, si velit Iudex eiusmodi absolutionem in foro conscientiæ datam, etiam pro externo foro acceptare, possit, atque accusationem Fiscalis, quòd Reus in excommunicatione celebrarit, repellere. Ita docet Henr. *lib. 13. cap. 17. n. 5. lit. V.* Auila *p. 2. c. 7. disp. 3. dub. 12. §. ex dictis sequitur.* Et hæc eadem locum etiā habere in dispensationibus concessis pro foro conscientiæ tantùm, monet Nauarr. *lib. 2. cons. vlt. de iud. num. 7. edit. 7.*

Dico II. Si excommunicationis, v.g. censura occulta fuit, tunc non prohibetur, qui ab ea in foro conscientiæ absolutus est, etiam publicè celebrare. Quod si verò accidat excommunicationem posteà innotescere, & causam ad forum externum deferri, puniri quidem propter crimen, cuius causa censuram incurrerat, atque satisfactio ei imperari potest; sed nequaquam tanquam irregularis propter celebrationem condemnari debet: dummodo de absolutione fidem facere possit, per Confessarij testimonium, vel testes, qua de re Nauarr. *lib. 2. consil. de fide, instrument. edit. 2.* Suarez *disp. 7. sect. 5. n. 26.* Eademque ratio esse videtur, etsi excommunicatio notoria fuit, absolutus tamen in foro conscientiæ occultè & sine vllo scandalo celebrauit. Quamuis hic cautius agendum est, præsertim si causa ad forum iudiciale deducta fuerat, tunc enim absolutio, & multò magis celebratio cedit aliquo modo in præiudicium externi fori: vt proinde Iudex talem absolutionem non admittere cogatur; sed celebrantem, tanquam irregularem, punire possit. Quamobrem Regulares priuilegiati cauere debent, ne absoluant à reseruatis casibus & censuris notorijs, si ad forum iudiciale deductæ sint, vel probabiliter deducendæ putantur, vt indicatur in compendio priuileg. Societatis Iesu, *verbo absolutio, §. Caueant Superiores, ne in vsu huius facultatis ordinarios offendant, simulque admoneant pœnitentes, absolutionem a censuris, si quam impendeant nihil prodesse in foro exteriore.* Et videri potest Henr. *in summa l. 13. c. 28. n. 2.* Ægid. ConincK *disp. 14. dub. 16. n. 207.* Ratio potissima est Quia, vt infrà dicam, absolutio danda non est, priusquam parti læsæ satisfactum sit, & consequenter, si Ecclesia, aut status clericalis, v.g. notoria clerici percussione læsus fuit, priusquam Ecclesiæ satisfactum sit: propterea quòd Reus posteaquam absolutionem à censura, v.g. excommunicationis re ipsa consecutus fuit non ita efficaciter ad præstandam satisfactionem, siue emendationem vrgeri possit.

8 Ad extremum dicendum est, absolutionem à censura varijs modis ferri, Primò purè & simpliciter, v.g. *Absoluo te à vinculo excommunicationis, quam incurristi ob talem causam*: Secundò sub conditione pendente in futurum: quem tamen modum vsitatum non esse, suprà dixi *n. 1.* Tertiò ad *cautelam* si nimirum suspicio, vel dubium subsit, num aliquis censuram incurrerit; tunc absolui solet sub conditione, v.g. *Absoluo te à censura excommunicationis, si indiges, vel si eam incurristi, ob tale crimen.* Interdum verò, etsi nulla suspicio censuræ contractæ adsit, præmitti solet absolutio à censuris ante sacramentum Pœnitentiæ; *Absoluo te à vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, in quantum possum, & indiges*, ad vitandam irreuerentiam, si fortè pœnitens in occulta censura sit: vel ante collationem ordinum, ad vitandam irregularitatem ordinanti: vel ante electionem, aut collationem Ecclesiastici beneficij, aut alicuius priuilegij, ad vitandam eius inualiditatem. Qua de re Couar. *cap. alma, p. 1. §. 12. num. 7.* Vgolin. *tab. 1. c. 22. §. 1. nu. 9.* Suar. *disp. 7. sect. 8. num. 12.* Quartò dari solet quandoque absolutio, *ad reincidentiam*, idemque duobus modis: 1. Ad certum effectum, v.g. vt excommunicatus testari possit, vel vt facta ipsi collatio valeat: quæ tamen re vera non est propriè absolutio ad reincidentiam: sed potiùs dispensatio quædam vt actus subsistat, non obstante impedimento censuræ, à qua tamen dispensatio simpliciter non liberatur, idcòque nec propriè reincidit. Porrò frequenter talis absolutio tribuitur tantùm *ad cautelam*. *Si fortè censura ligatus es ad effectum talem consequendum dumtaxat, te absoluimus*, iuxta *cap. Apostolicæ, de except. & cap. veniens, 2. de testibus*, in quo notant Doctores, & Vgolin. *tab. 1. cap. 4. §. 5. nu. 18.* Suarez *cit. sect. 8. num. 20.* quod Iudex Ecclesiasticus etiam delegatus, licet alioquin à censuris absoluendi potestate præditus non sit, nihilominus absoluere potest, si ita necesse sit, vt testimonium alicuius recipiatur ad præsentem causam decidendam quando aliorum testimonia haberi nequeunt: Quamquam id speciale sit in testis receptione, & ad alios fines, puta collationem beneficij, &c. transferri haud possit.

Secundo datur absolutio, eaque propriè dicta ad reincidentiam, cum certa conditione, quam nisi absolutus intra præfixum tempus, vel quamprimum commodè potest, adimpleat, v.g. Ordinario se sistat, aut parti læsæ realiter satisfaciat, in eandem, vel potiùs similem censuram denuò incidat. Dixi *Vel potius similem*. Nam si propriè loquendum sit, censura illa in quam quis recidit, non est eadem numero cum illa, quæ per veram absolutionem priùs sublata fuerat, quamuis similis, æquiualens, vt moraliter eadem iudicetur, sicuti annotauit Sanchez *lib. 2. moral. cap. 13. num. 28.* Quamobrem nouum etiam contumaciæ peccatum requirit; nouam item Iudicis, aut legislatoris sententiam latam sub conditione, nisi tale quid absolutus præstiterit, ad quod iure obligatur: quare si idipsum absque sua culpa intermiserit, aut distulerit, re ipsa in excommunicationem non recidit, sicuti docet Auila *par. 2. cap. 7. disp. 3. dub. 14.* Henr. *lib. 13. cap. 29. num. 2. in comment. lit. V.*

De Censura Excommunicationis.

CAP. I.

QVID SIT EXCOMMVNICATIO, ET QVOTVPLEX.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicationis nomen, si absolutè proferatur, accipi solet pro maiore: qua aliquis propter contumaciam ab Ecclesiæ communione separatur.*
2 *Triplex est communio inter fideles, merè interna, merè externa, & mixta.*
3 *Ecclesia neminem priuare potest communione fidelium merè interna, quæ est per Fidem ac Charitatem.*
4 *Pro excommunicatis licitum est orare priuata intentione etiam in memento Missæ.*
5 *Ecclesia per excommunicationem priuat hominem communibus suffragijs, vsu sacramentorum: & fidelium conuictu.*
6 *Excommunicatio est pœna, qua nulla maior in Ecclesia est. Communitas collectiuè excommunicari non potest.*
7 *Anathema ab excommunicatione essentialiter non differt.*

1. EXcommunicatio est censura, per quam aliquis ab Ecclesiæ communione separatur. Diuidi solet in maiorem ac minorem: Maior est, quæ à communione fidelium simpliciter separat. Minor, quæ à communione fidelium separat secundùm quid, videlicet secundùm vsum passiuum, seu perceptionem sacramentorum tantum, sicuti habetur, *in cap. si quem, de sentent. excomm.* Ex quo colligitur, nomen excommunicationis esse analogum attributionis; ideòque, si absolutè ponatur, accipiendum esse pro principali, seu maiore excommunicatione, sicuti expressè dicitur *in cit. cap. si quem* præterquam, si ex adiunctis aliud colligi debeat, videlicet ea solùm prohiberi vsum sacramentorum passiuum, sicuti videre est, *c. cum excommunicato* 11. *quæst.* 3. *in cap. Sacerdote d.* 1. *de consecr.* vel solam perceptionem sacræ Eucharistiæ, vt *in c. qui verò*, 11. *quæst.* 3. *cap. de presbyterorum*, 17. *quæst.* 4. Vide Suarez *disp.* 8. *sect.* 3.

Omissa autem excommunicatione minore, de qua posteà dicam: Maior excommunicatio fundamentum habet in verbis Christi apud S. Matth. *cap.* 18. *Si Ecclesiam non audierit, &c.* quorum sensum tradidit parte *præced. cap.* 5. *nu.* 1. Et in facto Apostoli, qui 1. ad Corinth. 5. 1. ad Timoth. 1. quosdam *Sathanæ tradidisse* se ait, quando eos excommunicauit, siue ex consortio fidelium tanquam exules eiecit, sicuti colligitur *ex verbis cit. cap.* 5. *Cur non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestri, qui hoc opus fecit?* Siquidem, vt apud Gratianum legimus *causa* 11. *q.* 3. *Omnis Christianus, qui à Sacerdotibus excommunicatur, Sathanæ traditur: quia extra Ecclesiam Diabolus est, sicut in Ecclesia Christus.* Vide plura apud Sotum *in* 4. *dist.* 22. *quæst.* 1. *art.* 1. Bellarmin. *lib.* 3. *de Ecclesia militante*, *cap.* 6. & Gratianum *cit. qu.* 3. illud in primis quod canon. 107. ex Arausicano Concilio refert *Canonica instituta, & SS. Patrum exempla sequentes; Ecclesiarum Dei violatores auctoritate Dei, & iudicio S. Spiritus à gremio S. Matris Ecclesiæ, & à consortio totius Christianitatis eliminamus, quoadusque resipiscant, & Ecclesiæ Dei satisfaciant.* Et Sanctus Augustinus ex verbis Christi Matth. 16. excommunicandi potestatem ostendit in epist. 75. ad Auxilium: *Spiritualis* (non politica, vt hæretici nostri putant) *pœna est anathema, qua fit quod scriptum, Quæ ligaueris in terra, ligata erunt in cælis: animas obligat.*

2 Sed vt plenè intelligatur in quo ista excommunicatio, siue eiectio extra communionem Ecclesiæ consistat, in primis aduertendum est ex doctrina S. Bonauent. *in* 3. *dist.* 18. *qu.* *est.* 1. Couar. *cap. alma in princip. num.* 3. Auila *p.* 1. *de censur. dub.* 2. *conclus.* 3. Suarez *cit. disp.* 8. *sect.* 1. *num.* 9. Triplicem esse fidelium communicationem, purè internam, purè externam, & mediam siue mixtam. Purè interna fidelium communicatio consistit in Fide, ac Charitate, per quam fideles inter se, & cum Christo mysticè copulantur, sicuti docet Apostolus ad Rom. 12. 1. ad Corinth. 12. ad Eph. 4. Ratione cuius vnionis vnus fidelis alteri ex congruo impetrare à Deo potest specialia beneficia, atque proprias satisfactiones si alter capax est, applicare. Quapropter Dauid dixisse videtur *Psalm.* 118. *Particeps ego sum omnium timentium te.* Et Dominus Abrahamo *cap.* 18. *Genes.* promisit, se non deleturum Sodomitas, propter decem iustos, si inuenti fuerint in ciuitate. Purè externa communicatio politica est, consistens in fidelium conuictu, colloquio, commercijs. Media siue mixta communicatio est, quæ in exterioribus actionibus, vel cæremonijs existens, interiorem ac spiritualem fructum ex propria institutione continet. Huc spectat in primis vsus tum actiuus, tum passiuus Sacramentorum: deinde Ecclesiæ suffragia, quæ in Sacrificio, alijsue publicis officijs ad Deum pro vniuersa Ecclesia funduntur: Item satisfactiones Christi, & Sanctorum, quæ ex communi Ecclesiæ thesauro per indulgentias fidelibus iustis applicantur. Cùm enim Ecclesia visibilis sit, ideò communicatio ista, seu applicatio communium orationum & satisfactionum per sensibilem actionem fieri debet.

3 Hoc posito certum est primò, quòd Ecclesia nec vult, nec potest quempiam priuare, communicatione bonorum merè interna, quæ est per Fidem ac Charitatem; quippe quibus nemo inuitus spoliatur. Adde, nihil obstare, quominus vera Fides, ac Spes in excommunicato, aliaue censura irretito permaneat. Neque charitatem excommunicato homini adimit, sed potiùs supponit ademptam per mortalem contumaciæ culpam, posteà verò fieri potest, vt homo priusquam ab excommunicatione absoluatur, in gratiam, & amicitiam cum Deo per contritionem redeat.

4 Certum est secundò; quòd Ecclesia Excommunicatum non priuet fructu orationum & satisfactionum, quas alij fideles proprio nomine, & priuata intentione ipsi applicant. Cum enim huiusmodi actiones siue opera pia cuiusque operantis propriæ sint, ideò ad ipsius liberam applicationem, & non ad Ecclesiæ dispensationem spectant. Ea propter nemo prohibetur pro excommunicatis, etiam non toleratis, priuatim Deum orare. Et quamuis Sacerdoti non liceat sacrificium Missæ, vel Ecclesiasticum aliquod officium, quatenus id publicum est, facere pro excommunicatis non toleratis; potest tamen pro eisdem, sicuti & pro alijs hominibus, priuata intentione Deo offerre actionem sacrificandi, vel horas canónicas recitandi, quatenus est opus proprium operantis, & ea ratione satisfactorium, vel etiam ex congruo impetratorium, sicuti optimè notauit Nau. *c.* 27. *n.* 36. *§. ad quantum*, Couar. *c. alma*, *p.* 1. *§.* 6. *n.* 4. *concl.* 6. Syl. *ver. excom.* 1. *nu.* 2. Auila *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 4. *dub.* 1. *concl.* 2. Item potest Sacerdos pro excommunicatis, etiam non toleratis, orare in *memento*, & offerre Sacrificium, tamquam persona priuata, sicuti & alij circumstantes, vel cooperantes priuata intentione pro eisdem orare, & Sacrificium offerre possunt, vti docent Sylu. Sot. &c. & alij *cit. locis* & dicam *lib.* 5. *tr.* 4. *c.* 2. *assert. vlt.*

5 Tertiò certum est; quòd Ecclesia, ob iustam causam hominem inobedientem ac contumacem, per excommunicationis censuram priuare possit communibus suffragijs & satisfactionibus, item interdicere vsu tum actiuo, tum passiuo Sacramentorum, & Sacrificij, quatenus ea ministeria publica ideòque Ecclesiæ dispensationi à Christo demandata sunt, vt proinde ea indignis prohibere possit, quamuis illorum vim, ac valorem, ex Christi institutione pendentem, impedire nequeat, sicuti dicam *c. seq. & lib.* 5. *cit. tract.* 4. *c.* 2. *num.* 5. *ver. quartò.*

Quartò certum est. Quod Ecclesia per excommunicationem criminoso interdicere etiam possit externam societatem & conuictum fidelium. Nam quæuis Respub. potestatem habet subditum rebellem à reliquorum ciuium consortio excludendi. Ergo etiam ad Ecclesiam pertinet, quæ perfectissima & ad supernaturalem finem ordinata Respublica est, vt subditos sibi inobedientes à reliquorum fidelium consortio separet: tum ne alios morbi contagione inficiant, vti S. August. aduertit *lib. de correpti. & gratia*, *cap.* 15. tum vt ipsi tantò magis pudefacti, citius resipiscant, & curentur iuxta *c. cùm non ab homine, de sent. excommun.* & videri potest S. Bonauent. *in* 4. *d.* 18. *q.* 1. Ex quibus denique intelligitur, quomodò intelligendum sit, quod Patres, & Concilia passim dicunt hominem per excommunicationem à corpore Christi mystico separare (*ἀφορίζειν*) atque extra Ecclesiam eijci: videlicet non secundùm internam & fundamentalem communicationem, quæ est per Fidem ac charitatem: sed secundum externam, sensibilem, eamque quæ est communium spiritualium bonorum, ex Ecclesiæ voluntate ac dispensatione pendentium, communicationem, ac proinde rectè definita sit excommunicatio à Sair. *l.* 1. *c.* 4. *Separatio à communione Ecclesiæ, quoad Sacramenta, & publica suffragia, atque fidelium conuictum.*

6 Ex hac definitione colligitur. Excommunicationem esse pœnam, qua *nulla maior in Ecclesia est*, ait S. Aug. *cit. c.* 15. relatus *in cap. corripiantur*, 24. *q.* 3. Quare ad eam deueniendum non est, nisi posteaquàm monitionibus, ac plerumque alijs leuioribus pœnis & censuris nihil obtineri possit, iuxta *c. tam Sacerdotes*, *c. Ecce autem*, *ead. q.* & Trid. *sess.* 25. *de reform. c.* 3. Dummodo etiam

tunc

tunc spes aliqua fructus affulgeat ad reum emendandum, vel saltem in bonum publicum promouendum. Nam alioquin omni censura abstinendum erit: cum sit pœna medicinalis, ideòque finis eius esse debeat salus delinquentis, vel certè Communitatis, vt suprà dictum est.

Quæ ipsa etiam ratio est: Cur Collegium, Capitulum, & quoduis aliud corpus politicum simul ac collectiue excommunicari non possit, *c. Romana, de excomm. in 6.* Vbi ita legimus. *In Vniuersitatem vel Collegium proferri excommunicationis sententiam penitus prohibemus, volentes animarum periculum vitare, quod exinde sequi posset, cum nonnunquam contingeret, innoxios huiusmodi sententia irretiri, sed in illos dumtaxat de Collegio, vel Vniuersitate, quos culpabiles esse contigerit, promulgetur.* Cum enim excommunicationis pœna hominem priuet spiritualibus maximis bonis, quę ad animũ propriè pertinent: infligi ea non debent, nisi ob propriam grauem culpam, ac inobedientiam. Quare neque Papa propter vnius, vel plurium contumaciam, totam Communitatem excommunicationi subijcere potest. Si tamen præmisso examine exploratum fuerit, omnes ac singulos è communitate delicti participes, & in eo contumaciter persistentes esse: tunc in omnes singillatim ac determinatè, præmissa canonica monitione, excommunicationis sententiam proferri haud dubiè poterit, vti colligitur *ex cit. cap. Romana in fine*, & docet Nauar. *lib. 5. consil. 10. de sent. excom. dicto 4. edit. 1.* Auila *p. 2. c. 4. d. vn. dub. 5.* Suarez *disp. 18. sect. 2.*

7 Ad extremum quæret aliquis, quid sit anathema & quomodo à maiore excommunicatione differat? Respondeo cum Sylu. *ver. excommun. 1. in fine*, Suarez *disp. 8. sect. 2. n. 4.* Ægid. *disp. 14. dub. 1.* Anathema ab excommunicatione maiore essentialiter nõ differt, quare interdum pro eodem accipiuntur, sicuti videre est in Trid. *sess. 25. cap. 3. de reform.* Dicitur enim *ἀνάθεμα* quasi suspensio, seiunctio, seu separatio alicuius ab Ecclesia: tamquam maledicti & execrandi. Cuiusmodi separatio excommunicationis propria est. Videri potest S. Th. *in cap. 1. ad Galat.* Frequenter tamen vox anathematizari in sacris canonibus peculiariter vsurpari solet, partim ad exaggerandã sententiæ seueritatem in excommunicandis hæreticis, qui omninò à Christi corpore & Ecclesia auulsi declarantur, partim ad significandas accidentales solemnitates, vt excommunicatio fiat: cum publica denuntiatione, & condemnatione, adhibitis cæremonijs terrorem, & culpæ exaggerationem inducentibus: videlicet, vt duodecim Presbyteri Episcopum circumstent, qui lucernas ardentes in manibus teneant, easque, in detestationem excommunicati, in terram proijciant, ac pedibus conculcent, sicuti habetur *in capit. debent 11. q. 3.* Qua ratione etiam explicari potest, *c. cum non ab homine, de iudicijs.* Alijs verò canonibus, puta *c. Engeltrudam, 3. q. 4. c. nemo Episcoporum, 11. q. 2.* in quibus apertius distinguitur excommunicatio ab anathemate, videtur sermo esse non de excommunicatione maiore; sed minore vel partiali. Vide Gloss. in *cit. cap. Engeltrudam*, Nau. *in comment. de datis & promissis pro iustitia not. 4. & 5.* Suarez *sect. 2. num. 9.*

CAP. II.

DE EFFECTIBVS excommunicationis.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicato Sacramenta suscipere non licet: validè tamen ea suscipit, excepto sacramento Pœnitentiæ.*

2 *Excommunicatus priuatur communibus Ecclesiæ suffragijs, & satisfactionibus.*

3 *Excommunicatus, per quem stat quominus absoluatur, videtur peccare contra Ecclesiasticum præceptum, quando in Paschate se disponere negligit ad percipienda sacramenta Pœnitentiæ, atque Eucharistiæ.*

4 *Excommunicatus, licet emendatus sit, quamdiu tamen absolutionem non recepit, non videtur gaudere Ecclesiæ suffragijs.*

5 *Excommunicato interdictus est vsus actiuus seu administratio Sacramentorum: Valet tamen Sacramentum, si ab excommunicato ministretur: excepto Pœnitentiæ, quippe ad quod iurisdictio requiritur, qua excommunicatus non toleratus caret.*

6 *Excommunicato prohibitum est diuina officia celebrare.*

7 *Excommunicatus inhabilis est ad beneficia Ecclesiastica: quare electio eius, aut præsentatio, itemque institutio irrita est, quamuis electus institutus suam excommunicationem ignoret.*

8 *Excommunicatus incapax etiam est pensionis Ecclesiasticæ.*

9 *Si excommunicatus in cõtumacia, vel mora petendæ absolutionis persistens, officium suum nec per se, nec per alium obeat, fructus beneficij percipere non potest: Sin verò officium præstet, quamuis peccet, tamen probabilius est, quod fructus in conscientiæ foro retinere possit.*

10 *Si excommunicatus contumacia recessit, neque per eum stat quominus absoluatur, fructus beneficij percipere potest, licet officium suum non præstet, quia non potest: sicuti & beneficiarius infirmus percipit fructus, esto culpa sua causam infirmitati præbuerit.*

11 *Ad beneficium legitimè electus, si posteà in excommunicationem lapsus est, non potest illud durante excommunicatione acceptare.*

12 *Rescriptum Sedis Apostolicæ ab excommunicato impetratum non valet.*

13 *Excommunicatus non toleratus omni exercitio Ecclesiasticæ iurisdictionis priuatus est: quatenus nec eligere potest, nec præsentare.*

14 *Excommunicatio hominem priuat communicatione forensi. Si tamen Actor, Aduocatus, & Testis in iudicio, neque à Iudice, neque per aduersarij exceptionem repellantur, acta eorum valent, secus est de Iudice non tolerato, cum iurisdictione priuatus sit.*

15 *Neque Tabellionis excommunicati acuitandi instrumentum authenticum censeri potest.*

16 *Excommunicato prohibita est omnis politica fidelium communicatio, præterquam in casibus iure, aut necessitatis ratione exceptis.*

17 *Excommunicatio, nihil obstat, quominus contracta debita solui, aut exigi possint.*

18 *Si excommunicatus anno integro in excommunicatione contumaciter perseueret, de hæresi suspectus redditur.*

19 *Si excommunicatus ante absolutionem moriatur sepultura Ecclesiastica priuatur.*

1 PRimus effectus est. Excommunicato interdicta est susceptio, siue vsus passiuus Sacramentorum, *c. cum illorum, c. si quem, de sent. excommun.* Excusat tamen grauis necessitas ob euitandum periculum mortis, mutilationis, infamiæ, iacturæ bonorum, scandali: quia lex & censura Ecclesiastica non obligat cum tanta seueritate.

Sed etsi aliquis sine tali necessitate, ideòque mala fide atque illicitè Sacramenta suscipiat, sciens se excommunicatum esse, nihilominus validè ea suscipit, quia natura & virtus Sacramentorum, ex Christi institutione dependens, iure Ecclesiastico impediri non potest. Excipitur verò sacramentum Pœnitentiæ, quod saltem indirectè inualidum redditur propter indispositionem pœnitentis: si is censuram excommunicationis suæ non ignorans, nullaque necessitate constrictus, ideòque sacrilegè Sacramentum petat, sicuti benè notauit Nauarr. *in Man. c. 9. nu. 5.* quamuis contrarium videatur sentire Caiet. *verb. absolutionis impedimenta.* At verò si ponamus excommunicatum bona fide peccatorum confessionem instituere, videlicet in casu necessitatis, aut probabilis ignorantiæ: tunc nihil obstat, quominus verè & sacramentaliter absoluatur à peccatis, remanente censura excommunicationis: si vel ea Superiori reseruata sit, vel, si reseruata non sit, Confessarius absoluendi potestate præditus per obliuionem, aut inscitiam, à peccatis prius, quàm à censura absoluat. Quæ est sententia Caiet. *loc. cit.* Nau. *cap. 9. Man. num. 4. & c. Fratres num. 40. & seqq. dist. 5. de pœnit.* Medinæ *in summa lib. 1. c. 21. §. 3.* Auilæ *par. 2. cap. 6. disp. 3. dub. 4.* Ægid. *disput. 14. dub. 7.* contra Sotum *4. dist. 22. quæst. 1. art. 1. prope finem.* Vide quæ dicam *lib. 5. de sacrament. pœnit. c. 12. num. 10.*

His adde, quod Clerici, qui scientes, & sponte aliquem à Papa nominatim excommunicatum, aut saltem denuntiatum ad diuina admittunt, participando cum eo in diuinis officijs, aut Sacramentis, ipso iure excommunicationem maiorem incurrunt Papæ reseruatam, *c. significauit, de sent. excomm.* Cuius censuræ interpretationem vide apud Caiet. *in summa ver. excom. c. 58.*

2 Secundus effectus est Excommunicatus priuatur communibus Ecclesiæ suffragijs, quæ ex publicis ministrorum officijs & Sacrificijs, fidelibus prouenire solent, item fructu satisfactionum, qui ex communi Ecclesiæ thesauro per indulgentias, Prælatorum auctoritate, applicatur. Ita docuit S. Greg. *1. lib. 2. dialog. c. 13.* & Scholastici *in 4. d. 18.* & sumitur *ex c. à nobis, 2. c. de sacris, de sent. excommun.* Nam horum spiritualium bonorum Ecclesia vel domina est, vel saltem dispensatrix, vt proinde ea indignis ac contumacibus denegare possit, ob maius bonum tum publicum, tum etiam ipsorummet, qui tanto malo perculsi, ad mentem meliorẽ redire deberent, promouendum. Nihil enim inquit S. August. *tr. 27. super Ioan. cap. 6.* relatus *in cap. nihil, 11. quæst. 3.* sic debet

 formi-

formidare Christianus, quàm separari à Corpore Christi: tunc enim non vegetatur spiritu eius; At verò excommunicatus ea, vel maximè ratione à corpore Christi mystico separatur, quatenus communibus orationū & satisfactionū auxilijs, seu suffragijs priuatus, ac derelictus, quasi Sathanæ traditur magis infestandus, sicuti significat Apost. 1. Cor. 5. & explicat Suar. *disp. 9. sect. 2. n. 2.*

Quæri autem hic solet: Vtrum excommunicatus, si in procuranda absolutione negligens sit, peccet etiam contra Ecclesiasticum præceptum de audienda Missa, annua cōfessione, & paschali communione: Ad quod probabiliter respondetur primò cum Nau. *cap. 21. num. 3.* Suarez *tom. 3. disp. 88. sect. 6.* Non peccare contra præceptum audiendæ Missæ. Quia quamdiu in excommunicatione est, Missam audire non debet: Sed neque ratione præcepti obligatus videtur, vt se disponat & impedimentum tollat: cùm ea dispositio valdè remota sit: quemadmodum nec is, qui sua culpa in vinculis detinetur, contra præceptum de Missa audienda festo die delinquit.

3 Respond. secundò. Excommunicatum, voluntariè in excommunicatione persistentem, peccare contra præcepta, etiam quatenus Ecclesiastica sunt, suscipiendi sacramenta Pœnitentiæ & Eucharistiæ, sicuti Nau *c. 25. num. 34.* & docet Suarez *l. c.* Ægid. *disp. 14. dub. 7. nu. 57.* contra Auilam *p. 2. c. 6. disp. 4. dub. 7.* Quia præcepta per se obligant ad mundandam animam, & consequenter ad tollenda vincula tum mortalium peccatorum, tum etiam excommunicationis.

Altera Quæstio est. Vtrùm excommunicatus, cùm primum à culpa & contumacia recessit, & per contritionem, vel confessionem iustificatus est, communium suffragiorum & satisfactionum particeps fiat: præsertim si per ipsum non stet, quo minus per Iudicis sententiam absoluatur? Ita affirmant Antonin. *3. p. tit. 24. cap. 76.* Richar. *in 4. d. 18. a. 7. q. 2.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 6. concl. 9.* Nau. *cap. 21. num. 18.* Auila *p. 2. c. 6. disp. 4. dub. 2.* Fundamentum est. Quia videtur esse alienum à pietate Ecclesiæ, velle eum priuare spiritualibus communibus auxilijs, & Sathanæ insidijs objicere, qui à culpa & inobedientia, cuius causa tanta ipsi pœna inflicta est, penitus recessit. Confirmatur ex eo: Quia talis est viuum membrum Christi, & Ecclesiæ, ideòque vegetari debet communi spiritu, & influxu, non minus, quàm alia membra.

4 Contraria sententia est probabilior, quam docet Sotus *in 4. d. 22. quæst. 1. art. 1. §. attamen dubium*, Alanus *lib. 2. de sacram. Euchar. c. 31.* Suarez *disp. 9. sect. 3.* Ægid. *disp. 14. dub. 7. difficult. 2.* & fumitur apertè *ex cap. à nobis, 2. c. sacris, de sentent. excommun.* vbi Innoc. III. respondit, pro excommunicato, qui ante absolutionem mortuus est, tametsi manifesta pœnitentiæ signa dederit, & per eum non steterit quò minus absolueretur, neque eleemosynas, seu oblationes recipiendas, neque publicas orationes instituendas esse: quia licet vinculum culpæ, quo peccator ligatus est apud Deum, per pœnitentiam soluatur: vinculum tamen censuræ, quo per Ecclesiæ sententiam ligatus est, sine eiusdem Ecclesiæ iudicio & absolutione non relaxatur. Ex qua responsione in primis habemus, quod excommunicatus, licet emendatus sit, priusquam tamen absoluatur, vere censura ligatus maneat: & tum alios omnes eius effectus sustineat, tum verò specialiter hunc ipsum, quòd publicis Ecclesiæ suffragijs priuatus sit: quandoquidem non aliunde scimus, excommunicatum, inter alia, etiam his communibus Ecclesiæ suffragijs &c. priuatum esse, quàm quia Ecclesia, ex cuius voluntate & dispensatione dependent, non vult ac prohibet ea pro excommunicatis fieri: cùm igitur expressè interdicat, etiam pro emendato, sed nondum absoluto offerri, & orari; rectè inde colligimus, cum fructu suffragiorum communium interim priuatum esse.

Deinde ex eadem responsione Innocentij satisfit fundamento contrariæ sententiæ: Videlicet, quòd censura excommunicationis non sit culpa sed pœna, quæ ablata etiam culpa, permanet, donec à Iudice remittatur. Quamuis autem, deposita culpa & contumacia, censura remitti debeat: non tamen priuato, sed publico iudicio & absolutione. Ad confirmationem respondeo; Excommunicatum, si contritus & emendatus sit, participare internum influxum Fidei viuæ, seu Charitatis, atque in illa fundatam communionem, seu societatem Sanctorum, propter quam quilibet fidelis iustus respectiue gratior Deo est; vt ipsius orationes facilius exaudiat, majoreque prouidentia eum tueatur propter consortium aliorum, quibuscum Fide, & Charitate coniunctus, & vnitus est: non tamen participare influxum eius spiritualis auxilij, qui ex publicis, atque ab Ecclesiæ intentione dependentibus suffragijs prouenit: cùm enim priuatio sit pars quædam censuræ, qua homo ille, vt ponimus, nondum liberatus est.

5 Tertius effectus. Excommunicato prohibita est administratio, siue vsus actiuus Sacramentorum, sicuti colligitur *ex cap. vlt. de clerico excommunicato, &c.* Nam ministratio Sacramentorum, cum sit ministerium publicum, Ecclesiæ à Christo commissa est; vt proinde eam indignis ac contumacibus interdicere iure possit. Excipitur tamen casus necessitatis, qualis vt suprà dictum est, censura Ecclesiastica haud comprehenditur. Quapropter minister excommunicatus, non tantum sacramenta Baptismi & pœnitentiæ administrare poterit, si alius non adsit qui in extrema necessitate ministret; sed etiam accidere potest casus, in quo Sacerdoti non tolerato, S. Eucharistiam vel extremam vnctionem morituris, qui aliud Sacramentum suscipere nequeant, ministrare liceat, vti notauit Nau. *c. 22. n. 4.* Suar. *disp. 11. sect. 1. num. 17.* Auila *p. 2. c. 6. disp. 3. dub. 3. concl. 4.* Idemque multò magis sentiendum de specialiter interdicto: ac denunciato.

Sed etsi excommunicatus, sine necessitatis causa adeòque temerè ac mala fide, sacramenta administret, tamen valida est administratio, cum illorum substantia, vis, & valor propria materia, forma, atque intentione ministri secundùm Christi institutionem perficitur: neque illa Ecclesia mutare potest, sed solùm ordinare, quæ ad accidentalem, & magis conuenientem Sacramentorum administrationem spectant.

Verum tamen ab hac doctrina excipi debet sacramentum Pœnitentiæ. Cum enim ad eius administrationem non tantùm potestas ordinis requiratur, sed etiam iurisdictio, quæ ab Ecclesiæ Prælatis inferioribus ministris confertur & propter censuram excommunicationis eisdem aufertur, sicuti infrà dicam, sequitur, absolutionem irritam esse, quæ fit à Sacerdote excommunicato non tolerato, quippe cui omnis iurisdictio per censuram adempta est; præterquam si publicus error facti cum titulo præsumpto interueniat, sicuti constat ex ijs, quæ dixi *tract. præc. c. 21. n. 9.* Hinc verò generalem regulam tradunt, Nau. *c. 27. nu. 36. in fin.* Auila *p. 2. c. 6. disp. 6. dub. 3. in fin.* Suar. *disp. 11. sect. 2. num. 9.* Ægid. ConincK. *disp. 14. dub. 10. in fine.* Quotiescumque excommunicatus non toleratus exercet actum prouenientem, aut pendentē à potestate iurisdictionis irritus censendus est: puta si Episcopus Confessarios approbet, vel ipse aut Parochus alicui delegat facultatem confessiones audiendi, aut quoduis Sacramentū ministrandi: item matrimonio assistendi. Sin verò actus non requirat iurisdictionem, sed solam ordinis potestatem, cuiusmodi est non tantùm Sacramentorum administratio, sed etiā variæ benedictiones, & consecrationes; talia valida sunt, tametsi fiant à ministro excommunicato, quia licet Ecclesia posset ad horum sacramentalium valorem requirere, vt minister toleratus sit: re ipsa tamen non requirit, sed solùm vt licitè ministrentur.

6 Quartus effectus Excommunicato prohibitum est diuina officia celebrare, ijsue interesse, sicuti colligitur *ex c. significauit, c. nuper, c. responso, de sent. excom. cap. alma eod. in 6.* Nomine diuinorum officiorum intelliguntur sacræ functiones, quæ ab Ecclesia publicè ac solemniter fiunt: Cuiusmodi in primis est Missæ sacrificium, cui si excommunicatus non toleratus interesse præsumat, monendus est vt discedat sicuti colligitur *ex Clement. grauis, de sent. excom.* vbi noua etiam excommunicatio Papæ reseruata decernitur, si exire rursus non paruerit. Tunc verò, si id commodè fieri possit, expellendus est opera laicorū, tametsi Regularis, vel Sacerdos sit, qui eijcitur: Si laici non adsint, neque vocari possint, etiam Clerici eum expellere debent, *arg. c. veniens, de sent. excom.* Quod si expelli nequeat, Sacerdotem ab altari recedere oportet, nisi canonem Missæ cœperit, secundùm Syl. *v. excom. 5. n. 3.* secundum alios verò apud Auil. *p. 2. c. 6. §. 9. dub. 8.* Suar. *disp. 12. sect. 1. n. 11.* tametsi canon cœptus sit, sed nondum consecratio peracta. Verùm existimo, si verba illa proximè antecedentia consecrationem, *Qui pridie, quàm pateretur*, dici sint cœpta, non posse discedere Sacerdotem: at verò alij omnes, præter altaris ministrum, recedere coguntur: quia cum excommunicato non tolerato communicare in sacris officijs non licet, Sacerdos autem sacrificium perficere debet vsque ad calicis sumptionem: tum verum monito excōmunicato vt recedat, si nolit, ipse quoque abire debet, & quæ reliqua sunt Missæ, in sacristia peragere: vel si talis locus non sit, omnino intermittere. Debent tamen hæc intelligi de sacrificio Missæ, comparatione eius duntaxat altaris, cui excommunicatus assistere præsumit: nam interim nihil obstat, quò minus in alijs altaribus Missa peragatur, præsētibus etiā fidelibus sicuti notauit Suar. *disp. 12. sect. 1. in fin.*

Alia diuina officia sunt canonicarum horarum preces, omnis publica oratio, processio, item benedictio, consecratio, vel similis cæremonia, quæ ex Ecclesiæ, vel Christi institutione à ministris ad id ordinatis solemniter fit. Porrò priuatim orare, etiam in Ecclesia, vel concionem ibi audire, dum in ea nullum diuinū officium celebratum excommunicatis prohibitum non est, sicuti docet Henriq. *lib. 3. c. 7. num. 2.* Suar. *disp. 12. sect. 2.* & colligitur *ex cap. responso, de sent. excomm.* Quare si alias rationes ordinis, aut beneficij obligationem officij canonici recitandi aliquis habuit, ea propter excommunicatione haud liberatur: ne ex propria iniquitate commodū ferat, sicuti ex communi notauit Abb.

in

in cap. 2. num. 8. de Clerico excommunicato ministrante, Syluest. *ver. hore, nu. 4.* Nauarr. *cap. 25. num. 102. & de horis can. c. 7. nu.* 18. Couar. *3. resol. c. 13. n. 8. §. duodecimò*, Auil. *par. 2. c. 6. disp. 4. dub. 6.* Suar. *disp. 12. s. 2. n. 13. & disp. 14. dub. 7.* Qui addunt, idem dicendum esse tametsi beneficiatus, propterea quòd in excommunicatione officium præstare non possit, fructibus interim priuetur: quia ipsius culpa id accidit, siue per eum stat, quo minus fructus percipiat. *Damnum, autem, quod quis sua culpa sensit, sibi debet, non alii imputare, reg. 86. in 6.* Et Pomponius *reg. 203. ff. Quod quis ex sua culpa damnum sentit non intelligitur damnum sentire.*

Notant verò Doctores communiter, excommunicatum horas canonicas recitantem non posse dicere, *Dominus vobiscum*; cùm hæc verba significent publicæ personæ, videlicet Sacerdotis, vel Diaconi sacram cum populo communicationem, excommunicato interdictam: quare loco illius dicendum esse, *Domine exaudi orationem meam*. Cæterùm, si priuatim recitetur officium, non videtur hæc esse obligatio sub mortali: quia materia grauis non est. Alioquin dicere deberemus, etiam Clericum non excommunicatum, Diacono inferiorem, si in priuata recitatione dicat, *Dominus vobiscum*, mortaliter peccare, & irregularem fieri, vsurpando actum alieni Ordinis, quod falsum videtur. Imò Auil. *cit. dub. 6. concl. 3.* cum alijs quibusdam nullum omnino peccatum esse putat, si excommunicatus priuatim recitans dicat, *Dominus vobiscum*; sed contra communem, vt dixi.

7 Quintus effectus. Excommunicatus inhabilis est ad quoduis Ecclesiasticum beneficium accipiendum: quare præsentatio, vel electio illius; item institutio ac confirmatio ipso iure irrita est, sicuti colligitur *ex c. postulastis, & c. vlt. de clerico excommunicato, &c.* Idque verum est, tametsi excommunicatus, etiam toleratus, suam excommunicationem ignoret, sicuti docet Gl. communiter recepta *in c. penult. de Cler. excommun.* Couar. *cap. alma, par. 1. §. 7. n. 3.* Henriq. *lib. 13. c. 3. n. 3.* Garcias *p. 7. de benef. c. 13. n. 9.* Suar. *disp. 13. sect. 1. n. 3.* Ægid. *dub. 9.* Auil. *p. 2. c. 6. disp. 5. dub. 2.* Less. *lib. 2. c. 34. n. 117.* contra Nauar. *in cap. Fratres, dist. 5. de pœnit. n. 45.* Quia licet ignorantia obligationis aut præcepti reddat aliquem immunem à culpa, & inde resultante pœna vel censura, *cit. c. penul.* non tamen ignorantia contracti impedimenti, siue inhabilitatis, aliquem habilem reddere potest. Cæterùm, qui bona fide beneficium accepit, eoque deseruiuit, licet postea, impedimento cognito teneatur illud derelinquere, fructus tamen suæ congruæ sustentationi debitos, reliquos bona fide absumpsit, neque inde ditior factus est, restituere non cogitur, sicuti latius dicam *libr. 4. tract. de benef. Eccles. capitul. numero 153.*

Monet verò Suarez *disp. 13. s. 1. num. 7.* Henriq. *lib. 13. cap. 14. num. 1.* dictam inhabilitatem extendendam esse ad quoduis munus vel dignitatem Ecclesiasticam præter Papalem; v. g. ad munus Legati Apostolici, Inquisitoris, Episcopalis administratoris, Prælati Ordinis: item ad munus eligendi, beneficia conferendi, &c. *arg. c. postulastis, de Cleric. excommun.* vbi ratio affertur, cur excommunicatis beneficia Ecclesiastica conferri non possint *quòd cum ipsis communicari non debeat*: assumptio autem ad quoduis Ecclesiasticum munus, vel dignitatem, magna quædam, eaque Ecclesiastica communicatio est. Alia eaque firmior ratio sumi potest ex regula, quam tradit Abbas *in c. vlt. de Clerico excommun. n. 3. Prohibita exercitio actus, censetur prohibitum illud omne, per quod peruenitur ad illum actum.* Atqui excommunicato prohibitum est exercitium Ecclesiastici muneris vel dignitatis: Ergo etiam institutio siue collatio illius quippe quæ per se ordinatur ad exercitium. Probabile tamen est, si facta collatione excommunicato, suspenso, &c. antequam is acceptet, à censura absoluatur, acceptationem validam fore, dummodo interea collator conferendi voluntatem non mutarit, sicut docet Les. *lib. 2. c. 34. n. 119.*

8 Hinc Quæstio resolui potest. Vtrùm pensio conferri possit excommunicato? Negat absolutè Gigas *de pension. quæst. 14.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 7. num. 2.* Suar. *disp. 13. sect. 1. num. 7.* Sed rectius, vt puto, distinguit Auil. *p. 2. c. 6. disp. 5. dub. 5.* Est enim triplex pensio, sicuti videre etiā est apud Tolet. *l. 6. c. 82. & dicam infrà l. 4. tr. de beneficiis, c. vl. n. 2.* Vna spiritualis, quę in spirituali titulo fundatur: siue ob spirituale ministerium confertur, v. g. Concionatori, Episcopi Coadiutori, Parochi Cooperatori: Cuiusmodi pensionis omnino incapax esse videtur excommunicatus, aut irregularis: quia sicuti beneficium, ita & pensio hæc propter spirituale officium datur; quare cùm excommunicatus, & irregularis officium præstare non possint, non minus inualidè huiusmodi pensio illis confertur, quàm beneficium.

Altera est pensio temporalis seu laica, quæ in temporali titulo fundatur, siue propter temporale aliquod obsequium designata, laicis etiam personis competere potest. Cuiusmodi pensionem probabilissimum est excommunicato, & irregulari conferri posse: quia à spiritualis beneficij natura plurimum recedit, ac potius temporalis stipendij rationem obtinet.

Tertia denique est pensio mixta, quæ licet ob spirituale ministerium non conferatur, tamen statum clericalem requirit, & plerumque loco beneficij datur Clerico v. g. resignanti, permutanti, siue cedenti, sustentationem sufficientem non habenti: quare nonnihil affinitatis cum Ecclesiastico beneficio gerit, atque eisdem ferme modis, quibus beneficium amitti solet, teste Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib. 3. quæst. 1. n. 13.* Garcia de beneficijs, *p. 1. c. 5. num. 106.* Nihilominus probabile est, huiusmodi etiam pensionis excommunicatum & irregularem capaces esse posse, propter declarationem Cardinalium super *sess. 14.* Trident. Concilij, *c. 7. Incapacitatem homicidæ ad beneficia extendendam non esse ad pensiones.* Quæ verba intelligi non posse videntur de pensione mere spirituali, quæ ob spirituale officium, cuius irregularis incapax est, confertur: sed de omni alia pensione, quæ ob aliam causam seu laico, seu Clerico designatur. Vide Garc. *loc. cit. n. 137.* & Suar. *de censuris prope finem, disp. 44. num. 24.*

Altera Quæstio. Vtrùm excommunicatus fructus sui beneficij interim percipere possit: an potius Ecclesiæ, vel pauperibus restituere in conscientia cogatur. In qua quæstione in primis supponendum est; Clericum per excommunicationis censuram, ipso facto non excidere titulo ac possessione beneficij antè acquisiti: quamuis, si excommunicatus per annum in excommunicatione insordescat, beneficijs suis priuari possit, secundum Gloss. & Innocent. *in c. cum bona, de ætate & qualit: ver. spoliare*, Syl. *ver. excommunicatio, 3. n. 1. dicto 9. ducto argum. ex c. rursus, 11. qu. 3.* ex quo tamen nihil conuinci potest: quare ad Ordinarium spectabit examinare vtrum crimen, iuncta contumaciam tam diuturna, beneficij priuationem mereatur necne.

Verùm, quòd ad fructus beneficij attinet, ijs excommunicatum ipso iure priuatum esse, vt ante Iudicis condemnationem restituere teneatur, docent Syluest. *loc. cit.* Couar. *3. resolut. cap. 13. num. 8.* Gutierez *lib. 1. can. quæstion. cap. 1. numer. 92.* Suarez *disp. 13. sect. 2.* Garc. *p. 7. de benef. cap. 13. num. 92.* Abbas, & alij Canonistæ *in cap. pastoralis, §. verùm de appellat.* ducto argumento ex ijs verbis: *Illi prouentus Ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communio denegatur.* Quæ tamen si rectè perpendantur, solum significant, excommunicatum per Iudicis sententiam fructibus spoliandum esse, quos tempore contumaciæ percepit, sicuti docet Gloss. *in cit. §. verùm, verb. subtrahuntur*, Henriq. *lib. 13. c. 24. n. 4. in comment. lit. m.* Auila *p. 2. cap. 6. disp. 6. dub. 1. §. ad argumenta*, & latè Ægid. Coninck. *dis. 14. dub. 9. num. 82.*

9 Ad quæstionem autem respondeo, & dico I. Si excommunicatus, vel ab officio suspensus in contumacia vel mora petendæ absolutionis persistens, officium neque per se, neque per alium præstet, tunc ex naturali iustitiæ lege obligatus est ad fructuum restitutionem, quippe qui non dantur nisi propter officium, *c. vlt. de rescriptis in 6.* Ita omnes, & nominatim Couarr. *3. resolut. cap. 13. num. 8.* P. Nauarr. *lib. 2. de restit. cap. 2. nu. 238.* Auila *par. 2. disp. 6. dub. 1. conclus. 1.* Sed innuunt primò: Nisi excommunicatio iniusta sit; tunc enim beneficiatus non tantùm fructus, sed etiam distributiones lucrari debet: cùm legitimè impeditus sit, quominus intersit, & officium præstet. Secundò innuitur Auila *conclus. 3.* & indicat Syluest. *verb. Clericus, 4. quæst. 25.* Quòd excommunicatus, vel ab officio suspensus, licet negligens sit in procuranda absolutione, nihilominus, si pauper sit, & aliunde non habeat vnde viuat, fructus beneficij, quatenus ad moderatam sustentationem necessarij sunt, per modum eleemosynæ sibi in conscientiæ foro applicare possit. Non enim is deterioris conditionis esse debet; quàm alij pauperes: quod autem fructus beneficij si id à beneficiato propter censuram excommunicationis, vel suspensionis, non administretur, fabricę Ecclesiæ, vel pauperibus dari debent, ea communiter docet Nauar. *cap. 25. num. 123.* Henr. *lib. 7. cap. 36. num. 3.* Auil. *citat. disp. 6. dub. 2.* Dixi autem *in conscientiæ foro*: quia in externo foro, Ecclesiæ inobediens, ac contumax dignus non censetur, vt ex bonis illius alatur, sicuti notauit Nauar. *num. 224.* Couarr. *cit. nu. 8. illat. 11.* Gutier. *cit. c. 1. n. 96.* Garc. *cit. c. 13. num. 28.* Auil. *cit. conclus. 3.*

Dico II. Si excommunicatus, vel ab officio suspensus, nihilominus per se, vel per alium officium præstet, fructus sui beneficij retinere potest, secundum probabilem sententiam P. Nauar. *lib. 2. c. 2. num. 229.* Auil. *loc. cit. concl. 2.* Ægid. *disp. 14. dub. 9. difficul. 3. concl. 2.* Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 51. num. 12.* Fundamentum huius sententiæ est: Quia excommunicatus, vel ab

officio

officio suspensus, ratione censuræ formaliter ac præcisè fructibus priuatus non est: cùm id nullo iure expressum reperiatur; igitur pœna tam grauis; quòd beneficiatus ante iudicis condemnationem fructibus beneficij se ipsum spoliare debeat, facilè astruenda non est. Verùm, vt supra dixi excommunicatus, vel ab officio suspensus, si officium suum culpabiliter omittat; ex naturali iustitiæ lege ad fructuum restitutionem obligatur: consequenter si officium præstet; v. g. Canonicus in occulta vel tolerata censura existens choro intersit, Capellanus Missas persoluat, vel Parochus Sacramenta administret, non est ratio, cur eum in conscientiæ foro ad fructuum restitutionem obligemus. Quia licèt peccet, si seipsum diuinis ingerat; validè tamen officium implet, & fidelibus vtilis est: ideoque fructus, propter impletum officium ipsi dari solitos, retinere poterit.

10 Corollarium, quod probabiliter colligit P. Nau. n. 138. & indicat Caiet. ver. excommunicatio, cap. 82. §. sexto. Si excommunicatus à contumacia recessit, & per eum non stat: quo minùs absoluatur: tametsi officium non præstet, quia non potest, (ne per substitutum quidem, vt ponimus) nihilominus fructus in conscientiæ foro recipere eum posse. Qui iam legitimè impeditus est, nihil obstante, quod propria culpa in tale impedimentum inciderit. Quemadmodum etiam beneficiarius infirmus, tametsi sua culpa causam infirmitati præbuit, tamen fructus beneficij interim lucratur, sicuti Couar. docet citat. capitul. 13. num. 8. illat. 5.

Tertia quæstio. Si aliquis ad beneficium legitimè electus fuit postea verò in excommunicationem lapsus, vtrùm validè illud acceptet? Quam quæstionem tractat Cou. 5. resol. c. 16. & ex alma p. 2. §. 7. n. 3. Auila p. 2. cap. 6. disp. 3. dub. 6. Suar. disp. 13. s. 1. nu. 15. Ægid. disp. 14. dub. 9.

11 Mihi videtur talem acceptationem, dum excommunicatio durat, validam non esse. Quia excommunicatus nullum ius in Ecclesiasticis beneficijs acquirere potest: Si autem acceptatio valida esset, acquireret ius in beneficio, sicuti constat manifestè ex c. si tibi absenti, de præb. in 6. Quod etiam inde confirmatur. Quia si talis ante absolutionem moriatur, beneficium non censebitur vacare per mortem eius, vti fatetur Couar. cap. 16. num. 3. Suar. num. 17. Quamuis ob DD. auctoritatem contraria sententia probabilis est, vti notauit Less. lib. 2. ca. 34. dub. 23. num. 148.

12 Sextus effectus. Rescriptum Sedis Apostolicæ ab excommunicato impetratum, ipso iure irritum est, cap. 1. de rescriptis, in 6. Quapropter eiusmodi rescriptis inseri solet absolutio ad cautelam, duntaxat ad rescripti effectum consequendum. Aliorum verò inferiorum Prælatorum gratiæ, & concessiones non videntur ipso iure infirmari si excommunicato fiant: quia nomen rescripti, præsertim in materia pœnali strictè accipi debet, sicuti etiam communiter accipi solet, pro Principis responso, vti notauit Nau. lib. 5. consil. 23. de sent. excom. ad 1. q. edit. 2. Vide etiam regulam Cancellariæ de insordescentibus apud Nau. in c. 14. quorundam, Gl. vlt. de Iudæis: Quòd clausula illa absolutionis ad effectum gratiæ, &c. emanans ex curia Romana non prodest ijs, qui in censura aliqua per continuum annum, & certis casibus in sententia excommunicationis per quatuor menses; perseuerarunt.

13 Septimus effectus. Excommunicatus priuatur omni vsu, siue exercitio iurisdictionis spiritualis: vt proinde omnia eius acta inualida sint. Quapropter dicitur in c. audiuimus 24. quæst. 1. quòd excommunicatus excommunicare non possit. Et in cap. si is cui, de off. delegati, in 6. Si delegatus Papæ alicui causam subdelegauit, delegato postea excommunicato, non ad ipsum quippè iurisdictione priuatum, sed ad primum delegantem appellandum esse. Et in c. 1. de offic. Vicarij, in 6. Substitutum ab Officiali, eo excommunicato, non posse iurisdictionem exercere, quam ab ipso acceperat. Et in c. vn. Ne sede vacante, in 6. significatur, eos, qui in maiore excommunicatione positi sunt, à beneficiorum collatione suspensos esse. Idemque dicendum de electione, eam irritam esse, si fiat ab excommunicato, sicuti docent DD. communiter arg. c. cum dilectus de consuetud. & c. cùm inter, 1. de elect. vbi significatur, electionem, factam à suspensis inualidam esse: omnis autem excommunicatus ab officio, & iurisdictione suspensus est. Idem quoque sentiendum de præsentatione: tum quia præsentato per præsentationem aliquod ius ad beneficium acquiritur, quod ipsi excommunicatus dare non potest; tum quia excommunicato omnis communicatio fidelium interdicta est: præsentatio autem magna quædam, eaque Ecclesiastica communicatio est: Ergo, &c.

Verùm hoc loco aliqua aduertenda. I. Quæ circa hunc effectum dicta sunt, solùm intelligi debent de excommunicatis non toleratis: nam acta excommunicati tolerati, puta excommunicatio, & quæuis iudicialis sententia, item iurisdictionis delegatio, Ecclesiastici beneficij collatio, electio, præsentatio, &c. valida sunt: nisi opposita exceptione repellantur: sicuti docent Nau. c. 27. n. 21. Guttierez lib. 1. canon. c. 1. n. 85. Auila p. 2. cap. 6. disp. 6. dub. 3. Less. lib. 2. de iust. c. 29. dub. 7. num. 57. Ægid. disput. 14. dub. 10. Suar. disp. 14. s. 2. & sumitur ex c. exceptionem, de excep. & c. 1. eod. in 6. quibus locis habetur, publicè siue notoriè excommunicatum iudicis officio ab actibus legitimis repellendum esse: Ex quo Glossæ & DD. colligunt, occultè excommunicatum non repelli, nisi à parte aduersa contra eum, tanquam minùs idoneum excipiatur: Sed vt cap. sequ. dicam, quicunque excommunicati nec nominatim denuntiati sunt, neque notorij Clerici percussores, ij hodierno iure perinde se habent, & ab Ecclesia tolerantur, sicuti olim occulti excommunicati. Ratio verò est: Quia ex vna parte multa incommoda, & inconuenientia oriri necesse est, si acta eorum, qui ab Ecclesia publicè tolerantur, tanquam irrita rescindi debeant. Ex altera verò parte, cùm iura non intendant ipsis excommunicatis fauorem aliquem præstare, ideoque nemo inuitus cum illis communicare teneatur, meritò illis, quorum id interest, contra excommunicatum, quamuis toleratum, excipere concessum est.

II. Quòd ad electionem attinet, in primis excipienda est electio summi Pontificis, quæ ob nullam Cardinalium excommunicationem, suspensionem, vel interdictum infirmari potest, Clem. ne Romani, §. cæterùm de elect. in 6. Deinde, si plures electores sint, tametsi aliqui excommunicationis impedimentum habeant, nihilominus aliorum suffragia valebunt, & electo ius tribuent, si ipsorum numerus sufficiat ad electionem complendam: quia vtile per inutile non debet vitiari, regul. 37. in 6. & argum. cap. vn. Ne sede vacante in 6. vbi idem decernitur in casu, quo plures conferendi ius habent, puta Episcopus, & Capitulum: atque omnes Capitulares excommunicati sunt, quòd eo non obstante, Episcopus conferre possit. Quanquam si electores reliqui excommunicatos non toleratos ad electionem scienter admiserunt, eorum electio à confirmante infirmari potest argum. c. vlt. de procur. & docet Ægid. cit. dub. 10. num. 93. Imò alij apud Suarez nu. 13. & seqq. existimant, talem electionem ipso iure irritam esse.

III. Quod ad præsentationem attinet: Si patronus excommunicatus, etiam vitandus, aliquem præsentet Episcopo, isque præsentationem suscipiat, & secundùm patroni voluntatem præsentatum instituat, peccat quidem saltem venialiter, si sine causa necessitatis cum excommunicato patrono ita communicet: nihilominus institutio recta & valida est: dummodo Episcopus vitium præsentationis non ignorarit. Si enim præsentationem legitimam esse putauit, ideoque præsentatum instituit, potest deinde, cognita veritate illam rescindere, quia error siue dolus causam præbuit instituendi. Qua de re vide Suar. cit. disp. 14. sect. 2. num. 14. Ægid. ConincK. cit. dub. 10. difficul. 4.

IV. Si actus proprius personæ Ecclesiasticæ, iurisdictionis non sit, vti est matrimonio assistere, aliquem ad Religionis professionem admittere, &c. eiusmodi irrita censeri non debent; etsi fiant ab excommunicato, aut suspenso non tolerato, qua de re Sanchez libr. 3. de matrimon. disput. 21. & libr. 5. moral. cap. 4. num. 78.

14 Octauus effectus. Excommunicatio priuat communicatione forensi; siue impedit, quominùs excommunicatus esse possit Iudex, Tabellio, Aduocatus, Actor, Testis, etiam in quibuslibet causis. Ita de Iudice habetur in cap. ad probandum, de sent. & re iudicata. De alijs verò in 6. decernimus, de sent. excomm. vbi dicitur, quòd Iudex excommunicatus ab agendo, patrocinando, & testificando repellere teneatur. Quanquam id duntaxat de non toleratis intelligendum est, sicuti ex communi notat Auila cit. ca. 6. disp. 7. dub. 1. conclus. 2. dub. 3. conclus. 2. dub. 4. concl. 2. Sin verò tolerati sint, potest quidem eos Iudex repellere, si excommunicatio publicè nota sit: non tamen ad hoc obligatur, nisi pars aduersa de excommunicatione excipiat, eamque, si notoria non sit, intra octo dies apertissimis documentis demonstret, vti habetur in cap. 1. de excep. in 6.

Potest autem hæc exceptio excommunicationis in qualibet parte litis opponi, vsque ad latam sententiam, c. exceptionem 22. de except. & c. 1. de except. in 6. Quia ratio excipiendi, quæ est excommunicatio, & contumacia Actoris tractum successiuum habet, ita vt continuò peccet, si absque necessitate cum fidelibus communicet; tametsi vitandus non sit: Quandoquidem per Constant. extrauagantem excommunicatis toleratis nullus fauor factus est, sicuti annotauit Auila p. 2. c. 6. disp. 7. dub. 1. concl. 1. & dicetur infrà c. 4.

Verumtamen si actor (eademque ratio est de Aduocato, & teste) excommunicatus quamuis vitandus in iudicio neque à Iudice ex officio, neque per aduersarij exceptionem repellatur, valida erunt omnia, quæ in tali iudicio acta fuerunt, sicuti colligitur

gitur *ex cit. c. 3.* ibi, *Si post rem iudicatam talis exceptio proponatur, executionem* (sententiæ) *impediet, sed sententia, quæ præcessit, non minus robur debitum obtinebit*, quàm si ille tempore sententiæ excommunicatus non fuisset, supplet Glossa ibidem *ver. obtinebit*.

Alia verò ratio est à Iudice non tolerato, qui licet ab officio remotus non sit, omnia tamen eius acta irrita censentur, sicuti docent Doctores communiter *in cap. ad probandum de sent. & re iudicata*. Ratio est: Quia substantia iudicij vitiatur, si defectus sit in iurisdictione: Iudex autem per excommunicationem priuatur, siue suspenditur à iurisdictione, sicut de Iudice Ecclesiastico apertè traditur *in cit. c. ad probandum, & c. tanta de excessibus Prælatorum*. De ciuili verò Iudice colligi potest *ex ca. nos Sanctorum*. 15. *q.* 6. accedente communi Doctorum sententia. Addat. Aul. *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 7. *dub.* 7. *prope finem, cum* Gloss. à pluribus recepta *in c. venerabilem, verb. electus, de elect.* Si excommunicato non tolerato ciuilis dignitas, cui iurisdictio annexa est, per electionem, confirmationem, &c. conferatur, talem electionem, aut collationem ipso iure irritam esse, Suarez verò *disp.* 16. *sect.* 2. *num.* 3. probabilius arbitratur; non esse ipso iure irritam, sed rescindi vti colligitur *ex citat. capitul. venerabilem*.

15 De Tabellione similiter docent Canonistæ *in cit. cap. ad probandum*, publica eius acta ratione publici muneris, ipso iure irrita esse: quod tunc saltem verum esse videtur, si actus publici Tabellionis, videl. authenticum instrumentum ad substantiam, & valorem testamenti, vel contractus alicuius, ex iuris dispositione requiratur. Nam instrumentum confectum ab excommunicato non tolerato non censetur authenticum: cùm à publicis actibus tum iure ipso, tum Iudicis officio repellatur, Imò tametsi tale instrumentum à tolerato confectum sit, nihilominus in foro externo infirmari poterit, si opponens excommunicationem sufficienter probare queat. Vide Henr. *lib.* 13. *cap.* 9. *n.* 2. Aulam *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 6. *dub.* 5. Suarez *disp.* 16. *dub.* 5. Ægid. *dub.* 11. *q.* 3. *concl.* 4.

Denique verò nihil obstat, quo minus excommunicatus, in causa tum ciuili, tum criminali tanquam Reus conueniri possit: ne ex propria malitia commodum reportet. Consequenter autem omnia ea agere, aut etiam petere potest, quæ ad suę legitimam defensionem necessaria sunt, *ca. cùm inter*, 5. *de except.* & videri potest Suar. *disp.* 16. *s.* 3. *n.* 2.

Debet tamen Reus excommunicatus non per seipsum sed per Aduocatum, respondere, si idoneum reperire possit, & causa ardua non sit, sicuti colligunt DD. *ex c. intelleximus de Iudiciis*, Syl. *ver. excommunicatio*, 3. *n.* 1. *effectu.* 12. Aul. *c.* 6. *disp.* 7. *dub.* 2. Gl. tamen *in cit. c. intelleximus, verbo debet*, Abbas *nu.* 5. Ægid. *dub.* 11. *q.* 4. probabiliter docent, excommunicatum compelli non posse, vt per alium respondeat, si ipsemet se defendere paratus sit: quia melius se id præstiturum confidit: quandoquidem in tali causa agentes cum excommunicato nullam censuram incursunt. Et hanc esse communem sententiam, ait Gl. magna *in c.* 1. *de except. in* 6.

16 Nonus effectus. Excommunicato prohibita est omnis ciuilis seu politica communicatio fidelium, sicuti colligitur *ex cap.* 2. *de except. cap. nuper, cap. si aliquando, c. si quem, de sent. excommun. & cap. sicuti Apostoli, & seqq. cap. ad mensam*, 11. *q.* 3. Nomine *fidelium* comprehenduntur hoc loco omnes baptizati, etiam excommunicati, ipsique hæretici: quod ex communi sententia tradit Suarez *disp.* 15. *sect.* 2. *num.* 12. contra Gloss. *in cap. deuotam*, 27. *quæst.* 1. Tametsi enim illi præsertim qui fidem quam in Baptismo professi sunt, abiecerunt, non sint vera, & simpliciter dicta Ecclesiæ membra, tamen quod attinet ad obligationem ac subiectionem, non minus, quam alij, ad Ecclesiam spectant. neque enim conuenit, vt Ecclesia propter ipsorum delictum iurisdictionem in eos amittat: ne ex propria iniquitate commodum ferant: quamobrem, cùm Ecclesiastici canones absolutè vetent, ne quisquam cum excommunicatis communicet, ad omnes omnino Ecclesiæ subditos talis prohibitio se extendere debet.

Nomine autem *ciuilis communicationis* comprehenditur quæuis humana societas per verba, nutus, litteras, nuntium, munera: Item per contractus, & commercia, cohabitationem, communem mensam, iter: quę tamen intelligi debent, si conueniant, vt socij formaliter: secus si præter intentionem in eandem viam, domum, balneum, vel hospitium incidant, qua de re legi potest S. Anton. *p.* 3. *tit.* 25. *c.* 2. Syl. *verb. excommunicatio*, 5. *n.* 3. Nauar. *c.* 27. *n.* 10. Suar. *disp.* 15. *s.* 1. *num.* 6. Sayr. *lib.* 3. *cap.* 13. *num.* 8. Aula *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 9. *dub.* 9. Comprehenditur item quoduis amicitiæ signum, videlicet osculum, amplexus, salutatio, &c. conuenienter Apost. 1. ad Corinth. 5. *Cum huiusmodi, nec cibum sumere*, Et S. Ioan. *epist.* 2. *Nec aue ei dixeritis*, Vide Bedam relatum *in c. omnis qui*, 24. *quæst.* 3. Quamuis autem Angelus *ver. excommunicatio* 8. *n.* 4. Sotus *in* 4. *d.* 22. *q.* 2. *art.* 4. *circa tertiam conclus.* Sayrus *lib.* 2. *c.* 13. *num.* 7. & alij id restringant ad eam salutationem quæ verbis fit, existimantes licitum esse honoris causa excommunicato assurgere, caput detegere: contrarium tamen probabilius docent Syl. *ver. excommunicatio* 5. *nu.* 3. Suar. *cit. s.* 1. *n.* 3. Nauar. *c.* 27. *n.* 10. Cum re vera hæc sit communicatio aliqua in externis actibus, vel signis reuerentiæ consistens. Vide Aulam *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 9. *dub.* 9.

Est porrò obligatio ista non communicandi reciproca; vt non tantùm excommunicatum afficiat, ne in aliorum fidelium societatem se ingerat; sed etiam ipsos fideles, ne excommunicati hominis societatem admittant, sicuti colligitur *ex cap. illud dominus §. illud autem, de clerico excommunicato ministr.* Excusat tamen probabilis ignorantia, item causa pietatis, necessitatis, vel vtilitatis, Quapropter DD. ex responso Gregor. VII. *in cap. quoniam multos*, 11. *qu.* 3. causas iustas communicandi cum excommunicato hoc versu comprehendere solent, vti videre est in Glos. *cap. cùm desideres, de sent. excomm.* & apud S. Bonauent. *in* 4. *d.* 18. *quæst.* 5.

Vtile, lex, humilis, res ignorata, necesse.

Itaque primò excusat *vtile*, id est, notabilis vtilitas corporalis, aut spiritualis: cùm nostra, tum etiam ipsius excommunicati. Quapropter licitum est excommunicato indigenti subministrare subsidium corporale, multoque magis spirituale per consilium, vel exhortationem, sicuti colligitur *ex c. cùm voluntate, de sent. excom.* vbi dicitur, eum excommunicationis sententiam non incurrere, *qui excommunicato in his, quæ ad absolutionem, vel alias ad salutem animæ pertinent, in locutione participat, licet etiam alia verba incidenter, vt apud eum magis proficiat, interponat*. Et simili ratione permittitur *in c. responso, eod. tit.* vt coram excommunicatis verbum Dei in Ecclesia publicè prædicetur, quod ipsum Sotus *in* 4. *dist.* 22. *q.* 1. *a.* 4. circa tertiam concl. ad lectionem sacræ Theologię extendit, cui tamen alij repugnant sicuti videre est apud Aulam *p.* 2. *cap.* 6. *disp.* 11. *dub.* 3. *concl.* 8. Ægid. *disp.* 14. *dub.* 12. *n.* 122. quod talis lectio plerumque non ita, vt sacra concio, ad spiritualem emendationem ac salutem tendat. Vice versa, concessum etiam est fidelibus ab excommunicato non tolerato consilium, vel subsidium seu corporale, seu spirituale petere, si eo indigeant: quia alius non adest à quo ita commode adiuuari possint, sicuti docet Syl. *ver. excomm.* 5. *nu.* 4. Aula *cit. disp.* 11. *dub.* 2. *in fine*. Vt verò publicè in Ecclesia concionetur permittendum non est. cùm ea sit grauis eaque Ecclesiastica communicatio, à qua merito excommunicatus repellitur: excepta necessitate admodum graui, sicuti docent Sotus Aula, & alij *loc. cit.*

Secundò excusat *lex*, puta matrimonialis: si enim vel vnus, vel vterque coniux excommunicatus sit, nihilominus coniugij debitum tum petere, tum reddere ipsis licitum erit; quin etiam in rebus alijs omnibus inter se communicare, videlicet in domus gubernatione, mensa, colloquio familiari, sicuti docet Caiet. *ver. excommun. c.* 81. *§. illicita autem cum excommunicatis*, Sanchez *lib.* 9. *de matrim. disp.* 14. *n.* 4. & colligitur *ex cit. c. quoniam*, vbi vxori simpliciter permittitur, vt cum marito excommunicato communicare possit. Etsi verò Syluest. *ver. excommunicatio*, 5. *num.* 4. Armilla *num.* 45. aliud sentiendum potent de marito comparatione vxoris excommunicatæ: contrarium tamen est verum, quod docet Adrianus *in* 4. *tr. de claub: quęst.* 3. *except.* 6. Angelus *ver. excommun.* 8. §. 8. Nau. *cap.* 27. *nu.* 27. Aula *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 9. *dub.* 5. Ægid. *l. c. n.* 123. Sanch. *n.* 16. Quia in correlatis quod statuitur de vno; censetur etiam de altero statutum, quando vtriusque eadem ratio est, vt in proposito euenit. Nam ius excipit vxorem ad euitandum periculum animarum: quod idem similiter locum habet in viro respectu vxoris. Tametsi verò maritus, cùm sit caput vxoris, teneatur excommunicatam corrigere, & ad emendationem perducere, denegando illi etiam societatem, quatenus ad hunc finem expedire iudicauerit: si tamen id negligat, peccabit quidem contra legem naturalem Charitatis, non item contra Ecclesiasticam de vitandis excommunicatis, quare neque excommunicationem minorem incurret sicuti Aul. notauit *resp. ad* 2.

Tertiò excusat *Humile*, id est humilitas subiectionis, quam habent liberi erga parentes, serui, famuli, villici erga dominum: Religiosi erga Prælatum, vel Clerici erga Episcopum excommunicatum non toleratum, sicuti constat *ex cit. cap. quoniam*, vbi huiusmodi personis communicatio absolutè permittitur, vt animarum periculum euitetur: quapropter talis concessio reciprocè intelligenda est, vt etiam patre cum filijs, & dominus cum seruis excommunicatis non toleratis sine Ecclesiasticæ legis violatione, communicare possit, sicuti ex probabiliore docent Nauar. *cit. num.* 27. Aula *loc. cit. dub.* 6.

Deinde

Deinde intelligenda est concessio generatim, adeò, vt etiam communicatio in damnis, quam personæ subiectæ alioquin præstare solent, ob excommunicationis censuram non impediatur, sicuti docet Henriq. *lib.* 13. *c.* 22. *num.* 1. *in comment. lit. B.* Aula *cit. dub.* 6. *§. vtrum verò.* Sanch. *lib.* 9. *de matrimon. disp.* 14. *nu.* 5. Sà *verb. excommunicatio, num.* 45. Ægid. Conninck. *citat. disp.* 14. *dub.* 12. *nu.* 132. Quare famuli (sicut & vxor, ac liberi) dominum excommunicatum ad Missam audiendam comitari; & Sacellanus cum Episcopo horas canonicas recitare non prohibetur. Excipitur autem communicatio in scelere; propter quod excommunicatio contracta fuit: talis enim societas omnibus personis prohibita est, sicuti colligitur *ex cit. c. quoniam, & c. inter alia, de sent. excommun.* Quapropter, si aliquis excommunicationem ideo incurrit, quòd cum probabili impedimento irritum reddente matrimonium contraxerit, alter coniux non tantum contra legem naturalem peccabit; si durante dubio de matrimonij valore debitum reddat, sed etiam censuram incurret quia communicat in scelere, ob quod alter excommunicatus fuit.

Quartò excusat *res ignorata*, siue ignorantia, vel inconsideratio tam iuris, quàm facti, modò non sit affectata, aut crassa; iuxta ea quæ dixi suprà hoc *tract. p.* 1. *c.* 5. *nu.* 7. Cæterùm, dum dubius sum, num aliquis excommunicationem contraxerit, v. g. ob clerici percussionem, non teneor, imò nec possum illum tanquam excommunicatum, vitare, sicuti docet Nauar. *ca.* 27. *n.* 27. Aula *cit. c.* 6. *disp.* 11. *dub.* 11. *ante* 6. *conclus.* Si autem certò constiuit aliquem in excommunicationem incidisse, in dubio præsumi non debet ab illa liberatum esse, ad eum finem vt cum ipso communicare liceat, præsertim in rebus sacris: sed necesse est, saltem probabilem existimationem haberi de eius absolutione, sicuti notauit Aula *concl.* 6. Sylu. *ver. excommun.* 5. *n.* 26. *ex reg.* 8. *in* 6. *Semel malus semper præsumitur esse malus.* Cuius ratio est: Quia mutatio est facti; factum autem non præsumitur, sed probationibus vel coniecturis ostendi debet; quia videlicet est vir Deum timens & longum tempus ab incursa excommunicatione elapsum est, vt credibile sit absolutionem intereà impetrasse.

17 Vltimò excusat *necessitas* omnes eas personas, quæ ratione alicuius contractus obligatæ sunt personæ excommunicatæ, sicuti colligitur *ex c. inter alia de sent. excomm.* in quo habetur, famulatæ obsequium, aliudue debitum iusta conuentione contractum, per superuenientẽ creditoris excommunicationem minimè solui, sed nihilominus reddendum, & per consequens ipsi communicandum esse: idem ex communiore sententia docet Palud. *in* 4. *d.* 18. *q.* 6. *art.* 2. *concl.* 5. Couar. *reg. peccatum. par.* 1. *§. vltim.* P. Nauarr. *lib.* 4. *cap.* 4. *num.* 85. Aula *disp.* 11. *dub.* 4. Suarez *disp.* 14. *sect.* 8. *num.* 5. Sanchez *lib.* 2. *moral. ca.* 34. *num.* 8. Becanus 2. 2. *cap.* 16. *q.* 2. Mol. *to.* 3. *tr.* 2. *disp.* 759. contra Abb. *in cit. capit. inter alia* in fine, & Gloss. *in cap. nos sanctorum* 15. *quæst.* 6. *ver. constricti sunt*, vbi ait; *Probabiliter dici posse, quod excommunicato debita soluenda non sint.* Quam sententiam nihil adiuuat dictum *c. nos sanctorum* vbi Gregor. VII. absoluit eos, qui excommunicatis fidelitate, aut sacramento constricti sunt, nam ideo subditi ab obedientia Principi excommunicato (donec absolutionem impetret) præstanda absoluuntur, quia excommunicatio hominem priuat vsu iurisdictionis, non item iure dominij, aut debiti petendi ex legitimo contractu, sicuti notauit Aula *cit. d.* 4. *§. sed arguitur.*

Multò verò magis si debitor meus excommunicatus est, possum ab eo debitum exigere, & consequenter quatenus necesse est cum eo communicare, sicuti habetur *in c. si verè, eod. tit.* vbi etiam generatim significatur, licitam esse communicationem cum excommunicato, quotiescunque ea sine graui incommodo vitari non potest: nam idcirco ait Papa iure permissum esse: *si quisquam per terram hæreticorum, aut quorumcunque excommunicatorum transierit, necessaria emere, ac accipere ab ijsdem.* Eademque ratione fas erit fidelibus pauperibus, si aliàs commode sustentari non possint eleemosynam petere ab excommunicatis non toleratis, atque ad illorum mensas accumbere.

Porrò controuersia est inter DD. si aliquis operam suam locauit, vel alia ratione se obligauit homini tunc existenti in excommunicatione: vtrùm nihilominus ei communicare possit? In qua quæstione in primis, supponendum est Contractus cum excommunicato etiam non tolerato omni iure validos esse, sicuti contra Hostiensem *in c. veritatis, de dolo & contumacia*, docet ibid. Abb. *n.* 35. & colligitur *ex c. illorum, de sent. excommun.* vbi Abb. aliique DD. idem notant de professione Religionis validam esse, sed illicitam quæ fit ab excommunicato, quippe cui communicatio cum fidelibus prohibita est. Quod etiam sentiendum est de testamento, sicuti ex communi docet Aula *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 6. *dub.* 6. Ægid. *cit. disp.* 14. *dub.* 13. *qu.* 3. vbi notant excommunicatos quandoque etiam licitè testamentum condere; si appropinquante morte non habeant copiam sacerdotis, à quo absoluantur: tunc enim necessitas illos excusat.

Deinde distinguendum est. Vtrùm aliquis per ignorantiam adeòque bona fide cum excommunicato contraxerit, an verò sciens, & mala fide, atque illicitè: Si enim bona fide contraxit, nihil ipsi obesse debet, quominus contractum prosequi & cum contrahente communicare possit, perinde ac si excommunicatio postea superuenisset, secus si mala fide, & sciens; tunc enim a contractu resilire debet, si sine graui incommodo possit, sicuti ex communi docet Syl. *ver. excomm.* 5. *nu.* 4. Aula *cit. disp.* 11. *dub.* 6. Suar. *disp.* 15. *sect.* 5. *num.* 13. & 17. Quamuis aliqui apud eundem absolutè affirment, quòd tametsi v. g. famuli scienter ac mala fide cum excommunicato contraxerint suam ipsi operam locando; postea tamen in famulatu perseuerare, & promissa obsequia præstare possint: quia *in cit. capit. quoniam multos* personis huiusmodi subiectis, ac obligatis communicatio sine distinctione permittitur; ergo neque nos distinguere oportet. Quomodo etiam Sanchez argumentatur *lib.* 9. *de matrim. disp.* 14. *num.* 4. loquens de vxore viro excommunicato scienter nubente. Verùm de vxore minor est difficultas: cùm ea viro excommunicato, licet illicitè nupserit, adhærere tamen cogatur; famuli autem à domino excommunicato, cui operam suam locarunt, sæpe sine graui suo damno discedere possint, ideòque ad hoc obligari videantur, idque colligi videtur *ex cap. inter alia §. vt igitur, de sent. excomm.* Quamuis in alteram partem, quòd non obligentur, inclinat etiam Ægid. *disput.* 14. *dub.* 12. *numero* 129.

18 Decimus effectus excommunicationis est. Quòd si excommunicatus toto anno contumaciter in excommunicatione persistat, &, vt iura loquuntur insordescat, contra ipsum tanquam de hæresi suspectum, procedi possit, sicuti patet ex Trident. *sess.* 15. *c.* 3. *de reform.*

19 Vndecimus effectus. Si excommunicatus ante absolutionem moriatur, priuandus est Ecclesiastica sepultura, sicuti & funebri Ecclesiastico officio: quia hæc censetur quædam cum mortuo communicatio: *Sacris autem Canonibus institutum est, vt quibus non communicamus viuis, neque mortuis communicemus. c. sacris, de sepult.* vbi Abbas notat *n.* 3. Quòd *isti quibus Ecclesiastica sepultura interdicta est, sepeliri non debent prope cœmeterium, sed procul: saltem tanta distantia, vt voces Clericorum cantantium ibi exaudiri non possint.* Si tamen excommunicatus ante mortem pœnitentiæ signa ediderit, nec per eum stetit, quominus absolutionem consequeretur, etiam post mortem ab excommunicatione absolui debet, ad eum finem, vt Ecclesiæ suffragijs & sacra sepultura fruatur, *capit. a nobis*, 28. & *capit. sacris, de sent. excommun.*

Porrò qui propriæ temeritatis audacia, non sine contemptu clauium Ecclesiæ, defunctorum corpora interdicti tempore, vel excommunicatos, aut nominatim interdictos vel vsurarios manifestos in loco sacro sepeliri præsumunt, ipso facto excommunicationem incurrunt, Clem. 1. *de sepult.* Adde *ex cap. quicunque, de hæret. in* 6. eos, qui hæreticos, vel eorum fautores scienter Ecclesiasticæ sepulturæ tradere præsumpserint, non antè ab excommunicatione absoluendos esse, quàm huiusmodi damnatorum corpora publicè exhumulent atque abijciant, modò eorum corpora à reliquorum fidelium corporibus discerni possint, sicuti habetur *cap. sacris, de sepult. iuncto c. consuluisti, de consecratione Ecclesiæ vel Altaris.* Sed hæc locum tantum habere in non toleratis, dicam *c.* 4. *n.* 9.

Vltimus effectus est, quòd qui cum excommunicato non tolerato extra casus iure concessos, communicat, ipse quoque censuram minoris, & interdum maioris excommunicationis incurrat, de quo dicam *cap. seq.*

CAP. III.

DE POENIS, SIVE CENSVRIS, QVÆ incurruntur ob communicationem cum excommunicato, & speciatim de excommunicatione minore.

SVMMARIVM.

1 *Qui excommunicato communicat in crimine criminoso, similiter excommunicationem incurrit.*
2 *Cum excommunicato communicare in rebus sacris est peccatum mortale nisi materiæ paruitas excuset.*
3 *Communicare cum excommunicato in rebus politicis plerumque est peccatum tantum veniale.*
4 *Qui cum excommunicato communicat in rebus sacris aut politicis minorem excommunicationem incurrit.*
Excommunicatio minor per se solum priuat vsu passiuo Sacramento-

mento-

mentorum, peccat tamen saltem venialiter, quia in excommunicatione sine necessitatis ratione Sacramentum ministrat.

5 *Si in minore excommunicatione constitutus ad Ecclesiasticum beneficium scienter se eligi patiatur, electio infirmanda est.*

6 *A minore excommunicatione quiuis proprius vel expositus Sacerdos absoluere potest.*

1 IN primis supponenda est celebris distinctio triplicis communicationis cum excommunicato. Prima est communicatio seu cooperatio in crimine contumaciæ, ob quod alter excommunicationem contraxit: v. gr. si Titius excommunicatus, denuntiatusque fuit, quod rem alienam detinet, & tu illum postea adiuuas, quominus secundum iustam Iudicis sententiam ac præceptum restituat, communicas in crimine, vt iura aiunt, criminoso. atque similiter maiorem excommunicationem incurris, sicuti constat *ex ca. Nuper, & c. Concubinæ de sent. excommun.* Requiritur autem ad hanc pœnam siue censuram contrahendam, vt quis scienter communicet in eo ipso crimine, propter quod alter excommunicationem talem incurrit, ob quam non toleratus, siue vitandus existit, sicuti latiùs videre potes apud Nau. c.27.n.112. Syl. *ver. exc.* 8. *n.* 10. Auil. *p* 2. *c.* 6. *d.* 10. *dub.* 3. Qui rectè obseruant excommunicationem hanc diuersam esse ab ea, quæ interdum consulenti vel cooperanti, v. g. ad homicidium decernitur: nam ad incurrendam excommunicationem, de qua hic agimus, necesse est, vt principalis prius incurrerit excommunicationem postea alter cooperatur, & propter eam cooperationem excommunicetur. In altero verò casu cooperatio antecedit criminis consummationem, & principalis criminosi excommunicationem. Demum hic nota, absolutionem ab excommunicatione hac accessoria pertinere ad eum, ad quem de iure pertinet absoluere ab excommunicatione principali, sicuti habetur *in citat. capit. nuper*, & explicat Syluest. *loc. cit. dub.* 13. *in fine*.

Altera est excommunicatio Ecclesiastica, quæ Christianis conuenit, quatenus Christiani sunt, adeoque ipsis propria existit. Quamuis & hæc duplex est auctore Caiet. *verb. excommun. cap.* 81. §. *vbi scito*. Auila *c.* 6. *disp.* 8. *dub.* 3. Suar. *disp.* 15. *s.* 2. *n.* 8. Vna quæ propriè dicitur communicatio in diuinis, siue in sacris videlicet in Sacramentis ac sacrificio Missæ, alijsque diuinis officijs ac precationibus, Ecclesiæque suffragijs. Altera verò retinet commune nomen Ecclesiasticæ communicationis: quia consistit in Ecclesiasticis quibusdam actionibus; quæ propriè etiam ad Christianos spectant, quamuis secundariò videlicet, conferre beneficium Ecclesiasticum: eligere ad illud, exercere officium Iudicis Ecclesiastici, publici item Concionatoris, &c.

2 Quod attinet ad priorem illam communicationem *in diuinis*, consentiunt Doctores, eam sub peccato mortali prohibitam esse excommunicatis: quia valde repugnat tum auctoritati Ecclesiasticæ censuræ, tum etiam dignitati rerum sacrarum, si ad has, quæ maximè propriæ sunt filiorum Ecclesiæ admittantur qui ab Ecclesia præcisi sunt. Nisi materiæ paruitas à culpæ grauitate excuset: puta, si excommunicatus per templum transiens, tamdiu hæreat, & attendat: dum vnus Psalmus decantatur, vel si aliquis cum excommunicato non tolerato assistat Missæ vsque ad Euangelium, vti notauit Auila *cit. c.* 7. *disp.* 8. *dub.* 3. *concl.* 2. *& post.* 2. *concl.* §. *Primò ergo dico*, Ægid. *disp.* 14. *dub.* 24. *nu.* 146. Præterea, si aliquis cum excommunicato non tolerato priuatim cecinerit officium aliquod diuinum, non plus quàm venialiter peccare videtur, secluso scandalo & contemptu, sicuti docent Couar. *cap. alma*, *p.* 1. §. 3. *num.* 9. *&* 10. Suar. *disp.* 12. *s.* 2. *num.* 18. Auila & Ægid. *ll. cc.* Quia hæc priuata communicatio in oratione non continet tantam deformitatem considerato fine Ecclesiasticæ legis, & censuræ, quàm communicatio quæ in solemni officio fit.

De altera verò Ecclesiastica communicatione, vtrùm ea sub peccato mortali prohibita sit, necne, non consentiunt Doctores. Nam Caiet. *loc. suprà cit.* Nauar. *cap.* 17. *num.* 28. *&* 29. & alij putant prohibitionem hanc esse tantùm sub peccato veniali, per se loquendo. Quæ sententia ita generatim pronuntiata non immeritò displicet Ægid. Coninck. *cit. disp.* 14. *dub.* 14. *nu.* 147. Nam collatio, electio, vel præsentatio ad Ecclesiasticum beneficium tam actiua, quàm passiua, est grauis Ecclesiastica functio, valde honorifica conferenti, & prouiso: eligenti, & electo: ideoque valde indecens est, eam ab excommunicato & præciso membro, contra Ecclesiæ prohibitionem ac censuram, exerceri. Idemque sentiendum videtur, si excommunicatus publicum Ecclesiasten agat, vel Iudicem, præsertim in Ecclesiasticis causis, sicuti notauit etiam Less. *lib.* 2. *c.* 29. *num.* 59. Henriq. *lib.* 13. *c.* 7. *n.* 6. Siquidem, & hæ functiones valde honorificæ sunt, hominemque suprà reliquos fideles in Ecclesia extollunt. Secus verò est de alijs iudicialibus actibus, inquit Ægid. *num.* 148. puta Aduocati, Procuratoris, Actoris, Testis, quia non continent tantam in se dignitatem, aut repugnantiam. Fatetur tamen Less. contrariam sententiam esse probabilem, quod v. g. Iudex toleratus cuius acta valent, peccet tantùm venialiter iudicando.

3 Tertia est communicatio mere ciuilis seu politica, quæ proinde Christianis cum infidelibus communis esse potest. De qua communiter sentiunt DD. eam sub veniali tantùm peccato excommunicatis prohibitam esse. Ratio est. Quia huiusmodi communicatio in actionibus pertinentibus ad conuictum, atque commercia humana, & secundùm se, leuis ac valde vulgaris est, & non admodum repugnans fini excommunicationis quippe cùm per eam per se primò ac directè tantùm prohibeatur vsus & communicatio rerum spiritualium & Ecclesiasticarum; indirectè verò, & secundario politicarum, sicuti notauit Caiet. *cit.* §. *vbi scito*: Suarez *dis.* 15. *s.* 2. *num.* 2. alijque communiter. Cæterùm si vir grauis hominem excommunicatum, non toleratum, in societatem suam diu duraturam asciscerer, vel Iudex ad munus Aduocati sæpiùs admitteret, ex quo ipsius excommunicati existimatio non parùm augeretur, Ecclesiasticæ verò censuræ minueretur, tunc mortale peccatum committi, notauit Ægid. *num.* 149.

4 Est autem hoc commune communicationi cum excommunicato, tum in sacris, tum in politicis negotijs, vt qui eam, iusta causa non excusatus, adeoque non sine culpa mortali, aut veniali exercet, excommunicationem minorem incurrat, sicut habetur *in c. statuimus, de sent. excommun. in* 6. Videri possunt quæ Gratianus congerit, *c. placuit, & pluribus seqq.* 11. *quæst.* 3. ex quibus colligi videtur, olim communicationem cum excommunicato maiore censura prohibitam fuisse, *can.* 10. *Apost.* Carthag. 4. *can.* 73.

Est autem minor excommunicatio *censura, per se solum priuans vsu passiuo, siue susceptione sacramentorum, cap. penul. de sent. excommun. cap. vlt. de clerico excommunicato ministrante*. Et quia materia huius prohibitionis grauis est, ideo grauiter seu mortaliter peccat, qui tali censura ligatus absque iusta necessitate sacramentum Confirmationis, Pœnitentiæ, Eucharistiæ, Ordinis, Matrimonij, vel Extremæ Vnctionis suscipit: licet ob id nullam irregularitatis notam contrahat sicuti habetur expresse *in cit. cap. vlt.*

Atque hic, vt dixi, vnicus est minoris excommunicationis effectus proximus, per se, ac directus. Alij verò duo sunt indirecti, remoti & per consequentiam: Quorum primus est, quòd minore excommunicatione irretitus peccet (saltem venialiter) si sine necessitatis ratione Sacramenta ministret, sicut docent Barthol. Medina *in instruct. Confessar. l.* 1. *c.* 11. §. 6. Cou. *c. alma p.* 1. §. 8. *n.* 2. Auila *cit. c.* 6. *disp.* 11. Ægid. *dub.* 17. Suar. *disp.* 24. *s.* 2. *num.* 21. Idque propter quandam irreuerentiam: quia indecens esse videtur excommunicatum administrare Sacramentum aliquod, cùm ipsi susceptio Sacramentorum tanquam indigno prohibita sit. Imò Syl. *ver. excommunic.* 4. *n.* 1. Armilla *num.* 21. existimant, esse hanc culpam mortalem. Contrà verò Nauarr. *c.* 27. *num.* 24. Henr. *lib.* 13. *c.* 3. *n.* 2. nullum omnino peccatum in ea re agnoscunt, si alioquin Sacramenta in dicta excommunicatione ministrans à mortali culpa immunis sit. Quibus tamen repugnat textus *cit. c. vlt. Peccat autem conferendo sacramenta: sed ab eo collata virtutis non carent effectu: cum non videatur à collatione, seu participatione sacramentorum* (per se ac directè) *remotus*.

Corollarium I. Si Episcopus in minore excommunicatione sacros ordines conferat, dupliciter peccat: primò venialiter, quatenus Ordinis sacramentum ministrat: secundò mortaliter, quatenus S. Eucharistiæ sacramentum suscipit. Ita Auila *loc. cit. dub.* 3.

Corollarium II. Si duo Sacerdotes in minore excommunicatione constituti sint, prius debent se vicissim absoluere à censura, (hæc enim absolutio sacramentalis non est) quàm vnus alteri absolutionem à peccatis conferat. Ita Auila *l. c.*

5 Alter effectus minoris excommunicationis indirectus & per consequentiam est: quod ea ligatus ad beneficium Ecclesiasticum eligi non debeat: sed electio infirmanda sit, iuxta cit. *c. vlt. Si scienter talis electus fuerit, eius electio est irritanda*, & ratio adiungitur. *quòd ad eorum susceptionem eligitur, a quorum perceptione à SS. Patribus est priuatus*, id est, Quia beneficium Ecclesiasticum suapte institutione ordinatur ad sacros ordines suscipiendos, vel Missam celebrandam &c. à quibus tamen minore excommunicatione affectus repellitur. Quare idem eadem ratione dicendum de præsentatione & collatione beneficij, sicuti docent DD. ferme communiter apud Richar. *in* 4. *dist.* 18. *art.* 7.

art. 7. quæst. 4. Couar. *c. alma, p. 1. §. 7. num. 1.* Sanch. *disp. 24. s. 2. num. 22.* Ægid. *cit. disp. 14. dub. 17. n. 263.* Auilam *cit. disp. 12. dub. 4.* Et censeri debet peccatum mortale, ita excommunicatum atque inhabilem scienter ad beneficium eligere, vel præsentare; quia est res grauis, sicuti etiam testatur Auila *citat. dub. 4. conclus. 1.*

Dubitant verò Doctores, propter verba *cit. Si tamen scienter talis electus fuerit, eius electio est irritanda*: Vtrùm etiam irritanda sit, tametsi electores ignorauerint excommunicationem electi? Canonistæ communiter affirmant, vti videre est apud Abb. *num. 8.* Couar. *cit. §. 8. num. 3. quos sequitur* Suarez *disp. 24. s. 2. num. 18.* Ægid. *nu. 263.* Quia talis electio reprobata est non ob culpam eligentium: sed ob incapacitatem electi, sicuti ex adiuncta, & supra explicata ratione colligitur: contrarium tamen expressè docent Syl. *ver. excommunicatio, 4. num. 4.* Auila *cit. dub. 5. conclus. 4.* Nam vocula illa *scienter* ita explicari debet, vt non sit superflua: est autem omnino superflua, nisi dicamus electionem talis excommunicati cassandam non esse, nisi scienter facta sit ab electoribus. Sed neque hæc sententia satisfacere videtur: siquidem in hac electionis cassatione non tam electores puniuntur, sed potius electus: ergo non ad illorum sed huius potius culpam attendendum est. Quare placet mihi solutio Gl. *cit. c. vlt. ver. scienter*: Sensus illorum verborum esse, *si tamen scienter talis*, id est, sciens minorem suam excommunicationem, atque inhabilitatem electus fuerit, irritandam esse; siue sciuerint electores, siue ignorarint. Ad fundamentum verò primæ sententiæ resp. Censuram seu inhabilitatem personæ affectæ minori excommunicatione, non esse adæquatam causam: cur talis eligi non debeat: (nam alioquin consequens foret, talem electionem ipso facto irritam esse, quod tamen communiter negant DD. contra Syl. *l. cit.* Cou. *cit. n. 3.*) sed quia canones statuerunt, talem electionem faciendam non esse, imò etiam cassandam in pœnam electi, si huiusmodi electionem sciens acceptauit.

Porrò excommunicatio minor iuris decreto incurritur, propter culpabilem communicationem cum excommunicato non tolerato, vt supra. Quamuis verò absolute nihil obstet, quo minus ea etiam ab homine decernatur, vt videlicet in pœnam alicuius delicti, præsertim accedente contumacia, nominatim alicui interdicatur vsus Sacramentorum, vel saltem vnius præcipui S. Eucharistiæ (quæ antonomasticè communio dicitur ait Victor. *in sum. de excommunicat num. 1.*) atque olim ita in vsu erat, vt alicui seu ob hoc ipsum vetitæ communicationis, seu ob aliud peccatum præteritum, partialis excommunicatio à sacra Synaxi, vel etiam oratione imponeretur, vti frequenter legere potes in regula S. Benedicti. Nunc autem talis excommunicandi modus ferme desijt, Vide Victoriam ibidem, Suar. *cit. disp. 24. sess. 1. n. 7.* Tolet. *lib. 1. cap. 17. num. 5.* & quæ dicam infrà hoc *tract. p. 4. c. 1. & lib. 5. tr. 6. c. 7. n. 2.*

6 Denique à minori excommunicatione in externo foro quiuis Ordinarius Ecclesiasticus Iudex absoluere potest. In foro autem interno, non tantum Episcopus, sed etiam Parochus & quiuis proprius sacerdos, sicuti habetur in *c. nuper de sent. excommun.* & docent ex communi Sotus *in 4. d. 22. q. 2. a. 3. concl. 1.* Syl. *ver. absolutio, 1. n. 3.* Couarr. *c. alma, p. 1. §. 12. n. 6.* Auila *p. 2. c. 7. disp. 1. dub. 1.* Suar. *s. 4.* Ægid. *cit. dub. 17. in fine.* Imò non desunt DD. inter quos Nau. *c. 27. n. 39. & in c. placuit d. 6. de pœn. n. 25.* Tolet. *cit. c. 17. in fine*, existimantes, quemuis simplicem Sacerdotem absoluere posse ab excommunicatione minore, quæ ob venialem culpam contracta fuit. Sed alij rectiùs id negant Richar. *in 4. d. 18. ar. 7. q. 3.* Medina *cit. §. 6.* Caiet. *t. 1. opusc. tr. 7. qu. vn.* Quia absolutio sacramentalis à peccatis, & absolutio à censuris valde diuersæ sunt, & illa quidem ad forum internum pœnitentiæ pertinet: hæc verò ad forum externum ac contentiosum, quæ proinde nemini competere potest, nisi vel in externo foro iurisdictionem obtineat: vel ipsi à iure, aut ab homine talis potestas commissa sit. Non legimus autem à iure commissam cuiuis etiam simplici Sacerdoti; sed solùm proprio Sacerdoti: quo nomine in hac materia intelligitur non tantùm qui ordinariam iurisdictionem habeat ad absoluendum à mortalibus peccatis: sed etiam qui delegatam, sicut colligitur *ex cap. omnis vtriusque, de pœnit. & remiss.*

CAP. IV.

QVINAM EX COMMVNICATI SINT vitandi, seu non tolerati; & qui tolerati, seu non vitandi.

SVMMARIVM.

1 *Hodie excommunicati, nisi denuntiati sint, aut notorij clericorum percussores; à fidelibus vitandi non sunt, seu in sacris seu politicis negotijs.*

2 *Ad hoc, vt percussor clerici vitandus sit, requiritur notorium facti adeò in publico manifesti, vt nulla tergiuersatione celari aut excusari possit.*

3 *Qui in vno loco ob excommunicationem denuntiatus est, alibi vbi eius excommunicatio ignota, vitandus est occultè non publicè, sed clerici percussor in loco, vbi id ignotum, neque in occulto debet.*

4 *Fideles, si velint, abstinere possunt à communione excommunicati non vitandi, si excommunicatio publicè nota sit vel sufficienter probari possit.*

5 *Communis est doctrina, quòd fideles peccent, si sine vlla causa necessitatis, aut maioris vtilitatis excommunicatum, quantumuis emendatum, inducant ad sacrificandum vel Sacramenta ministranda, si alius minister facilè haberi possit: contraria tamen sententia non est improbabilis.*

6 *Etsi ipsi excommunicati tolerati se ingerere non debeant communioni fidelium, præsertim in sacris, tamen licitè requisiti aut rogati parere possunt.*

7 *Excommunicatus non vitandus validè absoluit à peccatis & exercet actus iurisdictionis voluntariæ, non item contentiosæ.*

8 *Probabile est quod liceat hodie publicè orare, & sacrificare pro excommunicatis, toleratis etiam hæreticis: modò horum nomina in Missa non exprimantur contra Ecclesiæ morem, aut cum scandalo.*

9 *Excommunicatis toleratis, præcisè ob censuram sacra sepultura negari non debet.*
Sin verò constet, vel præsumi possit, eos in mortali peccato decessisse, v. g. in hæresi, sepelire tales non licet in loco sacro: si tamen sepeliantur, locus non violatur.

CVm præcipuus excommunicationis effectus sit, exclusio à communione, siue consortio aliorum fidelium, seu baptizatorum; vt & ipsi excommunicato prohibitum sit cum reliquis fidelibus in sacris seu profanis negotijs communicare: & fideles quoque eundem euitare teneantur: ideo necesse est explicare, quousque se prohibitio ista extendat.

Notandum igitur est; Antiquo iure omnes omnino excommunicatos vitandos fuisse, eo tamen discrimine, vt si excommunicatio publicè nota non fuisset, publicè etiam vitarentur, sin verò publicè nota non esset, priuatim tantum vitarentur ab ijs, qui eam cognitam haberent, sicuti constat *ex cap. cum non ab homine, de sent. excom.*

1 In Concilio verò Constantiæ circa Annum Domini 1414. celebrato ad schisma inter tres Pontifices tollendum, Ecclesiæque pacem reddendam: ac postea confirmato à Martino V. Pontifice, edita est constitutio, *Ad euitanda*, quæ licet in tomis Conciliorum non extet, refertur tamen à S. Anton. (qui eodem illo tempore vixit) *3. p. tit. 26. cap. 3.* Soto *in 2. d. 22. quæst. 1. a. 4.* Guttierez *lib. 1. canon. qq. c. 1. num. 1.* Nau. *cap. 27. nu. 25.* & confirmata fuit à Leone X. in Concil. Lateranensi. Summa hæc est; Ad euitanda animarum pericula statuit S. Synodus, vt nemo deinceps quempiam ratione alicuius sententiæ, aut censuræ Ecclesiasticæ à iure vel ab homine generaliter promulgatæ, in Sacramentorum administratione, receptione, aut alijs quibuscumque rebus diuinis, vel externis vitare, aut interdictū obseruare teneatur, nisi sententia vel censura huiusmodi contra certam personam, Collegium, Ecclesiam, &c. specialiter à Iudice publicata, vel denuntiata fuerit: eo excepto, qui ob sacrilegam manuum iniectionem in Clericum excommunicationem canonis notoriè incurrit, vt factum eius nulla tergiuersatione celari & nullo iuris suffragio excusari possit: nam ab huiusmodi, etiam non denuntiati communione abstinendum. Postea verò subiungitur: *Per hæc autem non intendimus ipsos excommunicatos, suspensos, interdictos in aliquo subleuare, vel quomodolibet eis suffragari.*

Porrò hæc constitutio in Basileæ postea habito Concilio, Anno Domini 1435. correcta videtur, vt non solùm Clericorum percussores, sed quicunque etiam alij notoriè excommunicati à fidelibus vitari debeant, sicuti videre est *sess. 1b.* dicti Concilij

Basileensis. Quare dubitant DD. Verùm Basileensis, an Constantiensis Concilij decreto hodie standum sit? Pro Basileensi stat Syluest. *verb excommun.* 5. *num.* 9. Nau. *in c.* 1. §. *laboret, dist.* 6. *de pœnit.* Couar. *c. alma, p.* 1. §. 2. *num.* 7. Sed alij fermè communiter pro Constantiensi, sicuti videri potest apud Sotum *cit. a.* 4. Nauar. in Manuali, *cap.* 27 *num.* 35. Victor. *de excommun. num.* 10. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 5. *num.* 1. Auilam *p.* 2. *c.* 6. *disput.* 2. *dub.* 1. Suar. *disp.* 7. *s.* 2. *n.* 5. Ægid. *disput.* 13. *dub.* 2. Tum quia Concilium Basileense ab Eugenio IV. Pontifice reuocatum, atque auctoritate Apostolica confirmatum non est; exceptis paucis quibusdam constitutionibus circa causas beneficiales à Nicolao V. receptis: inter quas non erat ea de vitandis excommunicatis. Tum quia consuetudo (quæ est optima legum interpres; imò per se ipsam sufficiens ad legem nouandam) iam obtinuit, præsertim in nostris septentrionalibus partibus, vt hæretici alijque excommunicati haud euitentur, nisi vel nominatim denuntiati, vel notorij Clericorum percussores sint. Quod etiam in Concordatis Galliæ cum Leone X. receptum legimus.

Quare pro pleno intellectu, & praxi dictæ extrauagantis *Ad euitanda* quædam ex communi Doctorum sententia, notanda sunt: Primum: Non sufficit aliquem esse nominatum excommunicatum, vt euitari debeat: sed insuper requiritur, vt à Iudice siue Superiore suo publicè denuntiatus sit. Ita colligitur ex verbis extrauagantis, & docent Nau. *cit. num.* 35. Couar. *par.* 1. §. 2. *num.* 7. *versic.* 4. Guttierez *cit. cap.* 1. *num.* 29. Auila *par.* 2. *cap.* 6. *disp.* 2. *dub.* 3. Ægid. *disp.* 13. *dub.* 2. alijque fermè communiter. Ex quo colligitur primò: si alicui in scripto tradita sit sententia excommunicationis, vt eam contra aliquem denunties, quòd denuntiatarius non teneatur hominem euitare, nisi postea quam sententia contra illum denuntiata siue promulgata est. Secundò colligitur cum Nau. *l.* 5. *conf.* 6. *n.* 2. *& consil.* 9. *n.* 5. *de sentent. excommunic. edit.* 2. & Glos. communiter recepta *in cap. cupientes*, §. *quod si per viginti, verb. priuatus, de elect. in* 6. Licet appellatio ipsam excommunicationis sententiam absolutè latam suspendere non possit; cum ea executionem secum trahat, *cap. pastoralis*, §. *verum, de appell.* nihilominus suspendit effectum denuntiationis, vt appellans, pendente appellatione, vitandus non sit. Quia simili ratione tametsi aliquis in facto notorio appellare non possit, *cap. cum sit Romana de appellat.* tamen à sententia Iudicis declarantis factum notorium esse, appellare potest: cùm is iniustè iudicare potuerit, sicuti notauit Abbas *p.* 1. *consil.* 100. Denique licet à pœna iuris non appelletur, *cap. quia nos, de appell.* appellari tamen potest à sententia Iudicis declarantis aliquem incidisse in pœnam iuris.

2 Secundum notandum. Cùm duplex sit notorium: *iuris & facti*, sicuti dicam *lib.* 3. *tract.* 3. *de iust. par.* 2. *c.* 3. *num.* 7. *quæst.* 3. sciendum est, vt Clerici percussor dicatur notorius, & ante denuntiationem vitandus, hodie non sufficere notorium iuris, sed requiri notorium facti, quod nulla tergiuersatione celari possit, sicuti docet Couarruuias *c. alma, p.* 1. *c.* 2. *num.* 9. *in fine*, Auila *cit. disp.* 2. *dub.* 4. & colligitur *ex verbis extrauag.* Porrò notorium facti debet esse publicum: quare etsi aliquid tribus aut quatuor personis præsentibus factum sit, vt sufficienter in iudicio probari possit, non ideo statim factum notorium censetur: consequenter, si quis Clericum, te, alijsque tribus aut quatuor testibus præsentibus, in domo priuata percussit, non erit ille tibi, alijsque tribus ne priuatim quidem euitandus: quia licet factum his notorium sit, non tamen absolutè notorium, siue publicum existit, vt nulla tergiuersatione celari possit, sicuti docet Nau. *c.* 25. *n.* 73. Gomez 3. *resol. c.* 1. *n.* 42. Arrag. 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 9. Auila *cit. dub.* 4. §. *secundò sequitur*: licet contrarium sentiat Suar. *disp.* 9. *sect.* 2. *n.* 12. *de censur.*

Hoc adde, tametsi factum notorium sit, vt in publicam communitatis notitiam deuenerit, vel mox deuenire necesse sit: si dubium tamen iuris subsit, quia percussor aliqua probabilitatis ratione se defendere possit, quominus excommunicationem contraxisse videatur; puta quòd percussio facta sit causa defensionis, vel ex vehemente passione iræ, hoc casu vitandus non est: propter verba Concilij, *Aut aliquo iuris suffragio excusari possit.* Quare tunc solùm Clerici percussorem euitare debeo, quando morali certitudine mihi constat seu per proprium visum, seu per confessionem rei, seu per plurium testimonium, seu per publicam, & constantem famam, quòd percussio notoriè facta sit, vt nulla tergiuersatione celari possit: atque ita maliciosè, vt nulla ratione probabili à peccato mortali, & annexa censura canonis excusari queat, sicut explicat Auila *cit. capit.* 6. *disp.* 11. *dub.* 11. *&* 12.

3 Quæres. Si sciam, Titium in vna ciuitate vel diœcesi publicè denunciatum, vel notorium Clerici percussorem fuisse: ac nondum absolutum præsumere possim; vtrùm debeam eum vitare etiam in alia ciuitate, vel diœcesi, vbi eius excommunicatio, vel denuntiatio publicè ignoratur? Ad hoc respondent Syl. *verb. excommunicat.* 5. *nu.* 36. Armilla eodem *verb. num.* 61. Auila *cap.* 6. *disput.* 11 *dub.* 12. Sanchez *lib.* 2. *moral. cap.* 11. *num.* 20. Talem in publico vitandum non esse, sed in occulto. Ratio est: Quia à lege antiqua recedendum non est, nisi quatenus in lege noua exprimitur, *l. præcipimus*, in *fine Cod. de appellat.* Cum igitur in extrauag. Constantiensi nihil decretum sit circa modum excommunicatum vitandi, publicè an occultè, sed solùm circa qualitatem excommunicatorum vtrùm denuntiati sint, nec ne: ideo standum est iuri antiquo *cap. cùm non ab homine, de sent. excommunicat.* vt excommunicati (intellige nunc denuntiatos) publicè vitentur si eorum excommunicatio publicè nota sit; occultè verò, si publicè ignota sit.

Addo tamen huic doctrinæ; Si vera sit sententia non paucorum Doctorum, de qua dicam *lib.* 3. *de iust. tr.* 3. *p.* 2. *cap.* 3. *num.* 10. Crimen, quod per Iudicis sententiam publicatum est, alijs etiam locis sine iniuria euulgari posse: consequens esse talem etiam in publico euitari posse ab ijs, qui illius denuntiationem alibi factam esse norunt. Sed fortasse non tenentur eum euitare; quia canones Ecclesiasticos, vetantes communicationem cum excommunicato, benignius interpretari conuenit, vt non obligent cum noua infamia excommunicati. Quanquam ex suprà *cit. capit. cum non ab homine*, parum probari posse videtur: cum illud expressè loquatur de eo qui per Iudicis sententiam denuntiatus non est. Alia verò ratio est de percussore Clerici alicubi notorio: is enim alibi, vbi eius crimen incognitum est, publicè euitari non potest: occultè verò euitari non debet, secundum probabilem sententiam apud Auilam *loc. cit.* §. *Vir quidam doctus.* Ratio diuersitatis est: quia sententia Iudicis denuntiatoria sicuti & ipsamet excommunicatio, afficit personam; quæ proinde illam secum fert, quocunque vadat: accedente etiam iuris communis dispositione. At verò publica notitia facti, seu criminis commissi, circumscripta est loco, ponimus enim alibi crimen occultum esse.

4 Tertium notandum. Quod attinet ad reliquos excommunicatos toleratos, qui videlicet neque denuntiati, neque notorij Clericorum percussores sunt, cum his fideles tam in sacris, quàm prophanis actionibus communicare quidem possunt: ad id tamen minimè obligantur: sed sine iniuria etiam abstinent, cùm priuatim, tum etiam publicè, dummodo eorum excommunicatio vel publicè nota sit, vel sufficienter ab ipsis probari possit. Quare licitum est Iudici aut parti litiganti exceptione repellere Actorem, Aduocatum, Testem excommunicatum. Regularibus item, & Clericis recusare imperium seu iurisdictionem Episcopi, Abbatis excommunicati; sicuti de iure etiam antiquo testantur Doctores *in* 4. *dist.* 18. vbi Richard. *art.* 11. *q.* 2. Neque cogi possunt subditi, vt à Parocho excommunicato Sacramenta suscipiant, eius Missæ intersint: vel excommunicati Iudicis seu in spiritualibus, seu temporalibus legi, sententia, aut mandato pareant. Ratio est: Quia Concilium Constantiense non ipsis excommunicatis, sed solum reliquis fidelibus fauorem, & gratiam conferre voluit. *Quod autem ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum reg.* 61 *in.* 6. & *Nemo beneficio inuitus vti cogitur, argument. reg.* 96. *ff.* Hæc tamen doctrina limitanda est primò: Nisi vel consuetudo, vel specialia fœdera alicuius regionis aliud postulent, qua ratione in Imperio Lutherani Confessionistæ à publicis contractibus, iudicijs, dignitatibus ciuilibus repelli non possunt. Secundò: Interdum lex naturalis charitatis, pietatis, aut obseruantiæ postulat, vt subditi Prælato suo: & liberi, etiam emancipati, parentibus suis excommunicatis, si iure possint, subsidium, aut obedientiam præstare non intermittant.

Quartum notandum. Tametsi fideles communicando cum excommunicatis toleratis nunquam peccent contra legem, seu censuram Ecclesiasticam, quare neque minorem excommunicationem ob id vnquam contrahant, sicut rectè notauit Auila *p.* 2. *c.* 6. *disp.* 8. *dub.* 1. *conclus.* 4. Suar. *disp.* 11. *sect.* 4. *n.* 3. Ægid. *dis.* 13. *dub.* 3. *conclus.* 6. nihilominus interdum peccare possunt contra legem naturalem charitatis, si absque necessitatis ratione cum tolerato communicent: Primò. Si intelligam excommunicatum ob meam communicationem in contumacia sua confirmatum iri. sin verò ab ipso abstineam, ad emendationem prouocandum fore.

Secundò Si intelligam, Ministrum excommunicatum in peccato suo contumaciter persistentem, non nisi sacrilegè Sacramenta administraturum, non possum ab eo petere, vel ipsi me offerre, sine causa necessitatis, vel vtilitatis, sicuti constabit ex ijs quæ dicam *lib.* 2. *tr.* 1. *c. vlt. n.* 4.

5 Tertiò, tametsi aliquis existimet, Ministrum excommunicatum à peccato recessisse, paratumque absolutionem à censura petere, communiter tamen docent DD. apud Auilam *cit. dub.* 1.

*dub.*1.Suarez *cit. sect.*4.*nu.*10. ConineK. *tom.*1.*q.*64.*art.*6.*dub.*2. *& tom.*2.*disp.*13.*dub.*2. non esse licitum fidelibus sine causa necessitatis, aut maioris vtilitatis, ab eo Sacramenta petere: si videl. alius non excommunicatus præstò sit, qui æquè vtiliter ministrare possit. Ratio est, quòd excommunicatus peccet ministrando Sacramenta sine vlla necessitate, si alius æquè idoneus adsit: cum per se indecens videatur, vt præcisus ab Ecclesia publica ministeria Ecclesiæ sine vlla necessitatis ratione obeat: consequenter etiam is peccat, qui tale quippiam ab eo petit. Quæ doctrina multò magis locum habet in celebratione: cum indecens sit eum sacrificium Missæ offerre, atque legatione fungi apud Deum pro Ecclesia, à qua præcisus est: quare excommunicatus id præstare non potest, sine graui causa: consequenter neque fideles ab eo petere, sicuti notauit Auila *disp.*8. *dub.*2.*ad* 2. Ægid. *cit. dub.*3.*conclus.*4. vbi ait, grauem eiusmodi causam censeri, si alioquin aliquis sine Viatico mori deberet, vel integra Parochia, festo die, Missa carere.

His adde, minorem causam requiri, vt fideles à Parocho suo excommunicato tolerato administrationem alicuius Sacramenti, val sacrificium Missæ iure suo petere possint, quàm ab alio Sacerdore, qui ipsis nullo iure obligatus est: sicuti ex communi notauit Auila *cit. disp.*8.*dub.*2.*opin.*5. Ægid. *to.*1.*quæst.*64.*art.*6.*dub.*2.*conclus.*2.§.*nota tamen*, Suarez *cit. sect.*4.*num.*17. Minor item causa requiritur, vt Sacramenta fideles recipiant ab eo, qui per se paratus; vel expositus est, quàm à non parato: quia minus illi, quàm huic existunt causa siue occasio eiusmodi actionis. Denique verò excommunicati tolerati Sacerdotis sacrificio, vel alteri diuino officio solum interesse, sine vlla petitione aut inductione fideles non prohibentur, per se loquendo sicuti constat ex decreto Constantiensi, & docet Ægid. *to.*1.*disp.*14.*dub.*3.*conclus.*2.

Hæc dixi ex communi doctrina. Interim verò improbabile non est, quod tradunt Sot. *in* 4.*dist.*22.*q.*1.*art.*4.*concl.*1. Sanch. *lib.*7.*de matrim.disp.*9.*num.*8. Nullam esse culpam petere Sacramentorum administrationem ab eiusmodi excommunicatis toleratis; propterea, quòd Constantiense Concilium fidelibus absolutè concesserit facultatem communicandi cum talibus, tam in sacris, quàm politicis rebus, consequenter neque ipsos excommunicatos præcise ob censuram peccare, si rogati Sacramenta ministrent: modò se non ingerant.

6 Quintum notandum. Quamuis ipsis excommunicatis toleratis in dicta extrauagante nulla gratia directè facta sit, ideòque ipsi peccent, si spectato communi iure, fidelium communioni seu in sacris, seu politicis negotijs, extra casus concessos, se ingerant: indirectè tamen, & per consequentiam etiam ipsi incommodum ex Constantiensi illo decreto reportant. Primò enim, ne gratia seu licentia alijs fidelibus facta cum excommunicato tolerato communicandi inutilis, aut noxia sit; necesse est dicere, etiam ipsi excommunicato ad communicationem legitimè prouocato permissum esse communicare: imò interdum obligari: vt si Parochiani à Parocho administrationem Sacramenti: vel ciues à Iudice excommunicato administrationem iustitiæ exigant: modò per eos non stet quo minus si id fieri possit, ab excommunicationis censura, ante præstitum officium, absoluatur.

7 Secundò cùm ius indulgeat subditis, vt à iudice excommunicato tolerato iustitiam; à Pastore ordinario absolutionem à peccatis, &c. petere possint, ne frustranea sit hæc concessio siue indulgentia, fateri debemus, eiusmodi toleratis exercitium iurisdictionis suæ nequaquam ademptum esse, sicuti notauit Cou. *c.alma*, *p.*1.§.7.*num.*9. Suarez *disp.*11.*sect.*4.*num.*9. Auila *p.*2.*c.*6.*disp.*3.*dub.*2.*concl.*3.& Nauar. *lib.*5.*consil.*15.*de hæret. quæst.*2. vbi benè resoluit, licitum esse à Parochis in hæresim aut schisma notoriè lapsis antequam denuntiati sint, Sacramenta omnia suscipere. Quod non rectè refutat Azor. *tom.*1.*lib.*8.*capit.*11.*quæst.*7. ex S. Thom. 2.2. *quæst.* 39. *art.* 3. vbi ait, eiusmodi hæreticos iurisdictione priuatos esse: quia hoc verum est spectato iure antiquo, non nouo.

Eademque ratione valida etiam est præsentatio, electio, vel collatio alicuius muneris, dignitatis, aut beneficij facta ab excommunicato tolerato, nisi per oppositam prius exceptionem infirmata sit. Idemque dicendum de dispensatione in voto, iuramento, item de absolutione à censura, & alijs eiuscemodi actibus iurisdictionis externæ, quæ ob fauorem, vel petitionem alicuius exerceri potest, aut debet, sicuti ex communi docet Suar. *disp.*14.*sect.*2. Ægid. *disp.*14.*dub.*70. Auila *disput.*6.*dub.*3. Quin etiam ex officio Iudicem excommunicatum toleratum actus iurisdictionis directiuę, & coactiuæ valide exercere posse, v. g. inobedientem excommunicando, existimant Ægid. ibidem *n.*91. idemque sentire videtur Gutier. *lib.*1.*canon.quæst.capit.*1.*num.*82.*in fine*. Tum quia Iudex, quamdiu ab Ecclesia toleratur, exercitium iurisdictionis retinet: tum quia ad bonum publicum pertinere videtur, vt Iudicis tolerati acta publica rata existant, *arg. cap. ad probandum*, *iunct.* Gloss. *de sentent. & re iudicata*.

Sed contrarium probabilius docet Suarez *cit. sect.* 2.*num.*15. Non esse validam Excommunicationis sententiam, latam à Iudice notoriè excommunicato tolerato, seu non vitando. Quia in extrauagante Constantiensi nullum ius, fauor, aut licentia data est ipsis excommunicatis, nisi quatenus cedit in gratiam, commodum, aut petitionem reliquorum fidelium. Ergo actus iurisdictionis coactiuæ, quos iudex ex officio exercet erga subditum inuitum, non minus, nunc inefficaces, seu irriti sunt, quàm olim fuerunt. Ex quo patet responsio ad primum. Ad alterum respondeo: Ad bonum publicum pertinet, si impedimentum eius, qui publicum officium gerit, occultum sit, vt eius acta valeant, sicuti notauit Glos. *in cit.c.ad probandum*; non item, si impedimentum publicum, seu notorium existat.

Restant duæ quæstiones. Prima. Vtrùm licitum sit hodie pro excommunicatis toleratis, v. g. hæreticis, publicè orare, & sacrificare. Multi Doctores negant, Guilelmus Alanus *libr.* 2. *de Sacrament. Euchar. cap.*31. Dominicus Sotus *in* 4.*d.*22. *quæst.*1.*art.*4.*concl.*2.§ *hoc supposito*, Couar. *p.*1.§.6.*n.*4. Bellarmin. *lib.*2.*de Missa*, *cap.*6. Suarez *disp.*9.*sect.*2.*n.*16. Auila *p.*2.*c.*6.*disp.*9.*dub.*3. Ioan. Bapt. Scortia *lib.*2.*de Sacrificio Missæ*, *cap.*2.*num.*4. Probatur primò: Quia Concilium Constantiense non intendit vllum fauorem præstare ipsis excommunicatis: id autem totum cederet in ipsorum fauorem; si pro eis publicè orare, & sacrificare licitum esset.

Secundò; Quia Concilium solùm permittit fidelibus externam communicationem cum excommunicatis toleratis: talis autem non est applicatio communium Ecclesiæ suffragiorum, cùm ea fiat per internam mentis intentionem.

Tertiò: Cùm excommunicationis vis præcipua in eo consistat, quod hominem priuet communibus Ecclesiæ suffragijs: ideoque tanquam ab Ecclesia præcisum Sathanæ tradat: non est credibile, hunc effectum à Concilio sublatum, aut imminutum fuisse.

8 Contrariam tamen sententiam docuit Nauar. c 27.*num.* 36. & expressius Henriqu. *lib.*13.*cap.*11.*n.*2. Ægid. *tom.* 2.*disp.*14.*dub.*6.*nu.*40. Eaque sententia probatur primò: Quia Concilium Constantiense decreuit, quòd deinceps nullum excommunicatum, præter denuntiatos, & notorios Clerici percussores, in quibuscumque etiam diuinis rebus vitare debeamus; sed liberè communicare liceat. Publicè autem pro aliquo orare, vel sacrificare est quædam communicatio in diuinis, sicuti colligitur *ex c. à nobis*, *& c. sacris*, *de sent. excomm.* Imò verò Ecclesia excommunicatos communium suffragiorum, aliarumque rerum spiritualium participatione priuare videtur non primaria intentione, (cùm potius eorum emendationem intendat; quàm vt in peccato sine spiritualibus auxilijs desertos velit) sed tantùm secundaria: quatenus id necessarium est ad illorum societatem perfectè vitandam: vt ea ratione grauitatem sui peccati agnoscentes, à contumacia faciliùs recedant: consequenter, si hæc ratio cesset, quia Ecclesia permittit fidelibus communicationem cum excommunicato tolerato, videtur etiam permittere, vt pro eis publica suffragia fiant;

Secundò probatur ex ratione, quæ mouit Concilium, vt cùm excommunicatis toleratis licentiam daret communicandi; videlicet *ad euitanda animarum pericula*: hæc autem ratio similiter vrget in publicis suffragijs, atque Missæ sacrificio. Ponamus enim Regem, vel Episcopum, qui in sacrificio Missæ nominari solet, videri ob aliquod factum notorium, excommunicationem incurisse: multis Sacerdotibus graue accidere, imò etiam litis ac turbationis publicè occasionem præbere poterit, si ante denuntiationem ipsius nomen in Missæ sacrificio omittere debeant. Similiter, si excommunicatus toleratus eleemosynam tibi offerat, vt pro ipso sacrifices non erit tibi licitum accipere; consequenter eum vitare debebis, non sine tuo aliquo incommodo: cùm tamen Concilium expresse statuerit, vt nemo huiusmodi excommunicatos in diuinis, vel externis rebus vitare teneatur.

Tertiò. Iure antiquo, si quis priuatim sciuit aliquem excommunicatum esse non debuit ipsi publicè denegare Ecclesiæ suffragia, sicuti fatetur Suar. *in cit. sect.* 2 *nu.*19. *in fine*. Ergo iure nouo, neque notoriè excommunicato, ac nondum denuntiato, (Clerici percussores semper excipimus) suffragia necessariò deneganda sunt. Quia sicuti olim occulti excommunicati, ita hodie notoriè excommunicati ante eorum denuntiationem tolerari censentur.

Quartò: Vsitatissimum est apud viros pios, & doctos, vt Missæ sacrificium offerant pro conuersione hæreticorum, eamque consuetudinem reprehendi non posse, fatetur Bellarmin. *l.* 2.

cur non possit etiam sacrificium Missæ pro omnibus offerri? Atque olim moris fuisse, vt Sacerdotes publicè orarent pro infidelibus, hæreticis, Iudæis, ex antiquis Liturgijs, & Patribus ostendit Bellarmin. ibid. Neque pugnat cum succedentis Ecclesiæ Canonibus: si quidem hi per Extrauagant. Constantiensem, vel saltem per consuetudinem, moderationem acceperunt, vti suprà dictum est.

Quamuis autem Auila *cit. dub. 3. probat. 4.* dicat, Si in aliqua Religione præcipiatur, vt pro conuersione hæreticorum Missæ legantur, non esse sensum, quod pro ipsis hæreticis directè offerendum sit, sed potiùs pro augmento ac pace Catholicorum, qui inter hæreticos viuunt, eorumque conuersioni incumbunt: Multi tamen, vt supra dictum, proximè ac directè pro ipsorum hæreticorum salute, ac conuersione ex motiuo charitatis, Deo supplicant, & offerunt, licet principaliùs propter Ecclesiæ pacem, in primis verò ipsius Dei honorem augendum, dummodo interim hæretici in Missâ non exprimantur, contra Ecclesiæ morem, aut cum scandalo.

Quapropter hæc posterior sententia non displicet, quam qui sequi volet, respondeat ad primum prioris sententiæ argumentum: Directè quidem nullum fauorem excommunicatis præstari, attamen indirectè, vt supra dictum est. Ad secundum negari debet, Oblationem sacrificij, & alia publica officia, quæ visibiliter fiunt pro aliorum, sæpenumero etiam petentium, & cooperantium, salute, non esse communicationem quandam. Ad tertium respondetur: Effectus excommunicationis mutabiles, ac dispensabiles esse, quippe pendentes ab Ecclesiæ voluntate. Quare licet fateamur, simpliciter loquendo, excommunicatos omnes communibus Ecclesiæ suffragijs priuatos esse, tamen interdum iustis de causis permittit Ecclesia, vt pro ijs talia suffragia fiant. sic enim olim, concessum erat, vt pro excommunicatis occultis publicè orare licitum esset: nunc verò, secundùm hanc nostram sententiam, vt pro omnibus toleratis, cessante tamen scandalo, vel contraria consuetudine.

9 Altera quæstio est de sacra sepultura, vtrùm excommunicatis, præsertim hæreticis notorijs, sed nondum denuntiatis concedi possit? Respond. & dico I. Qui tales excommunicatos etiam hæreticos in loco sacro sepeliunt, non incurrunt excommunicationem *Clementin. 1. de sepulturis*, latam aduersus eos, qui excommunicatum scienter sepeliunt: neque incurrunt excommunicationem *c. quicunque de hæret. in 6.* latam contra eos, qui hæreticos, eorumque fautores &c. scienter in loco sacro sepeliunt: denique neque locus vbi est sepultura excommunicati, aut hæretici nondum denuntiati, violatur. Hæc est communior sententia quam leges apud Nauarr. *c. 27. man. n.* 137. Henriq. *libr.* 13. *c.* 11. *§.* 3. Ægid. *to. 2. disp.* 14. *in fine, dub.* 10. Auilam *p. 2. c. 6. disp.* 10. *dub.* 6. Nam eo ipso, quod tales vitandi non sunt, sed tolerati, nulla ex ipsorum communicatione à fidelibus aut sacris locis censura incurri potest, sicut indicat Nauar. *lib. 5. consil. 19. nu. 4. de hæreticis, edit. 2.*

Dico II. Probabile est, quòd excommunicatis, etiam notorijs, sed nondum denuntiatis, si piè mortuos fuisse præsumi possit, sacram sepulturam concedere fas sit. Ita expresè docet Nauarr. *cit. c. 27. nu. 36. ad* 2. Henriq. *cit. §. 3.* contra Auilam *p. 2. c. 6. disp. 9. dub. 6. & disp. 10. dub. 1. concl. 3. casu. 4.* Probatur primò: Quia sacræ sepulturæ eadem ratio est, quæ diuinorum officiorum, ac suffragiorum, quandoquidem ob hanc causam fideles in sacro loco sepeliuntur, vt participes fiant suffragiorum, sicuti bene notauit Henriquez *loc. cit.* & Suarez de Censuris *disp. 12. sect. 4. nu. 2. in fine*, sed probabile est, pro excommunicatis non vitandis licitum esse publicas orationes, & sacrificia offerre, vt supra dixi: Ergo, &c. Secundò: Causa, cur excommunicatis sacra sepultura negetur, ea est, quæ affertur *cap. sacris, de sepultur. vt quibus viuis non communicamus, neque mortuis communicemus*: Ergo à sensu contrario, quibus viuis communicare potuimus, quando in viuis tolerati fuerunt, etiam mortuis per sacram sepulturam communicare non prohibemur.

Corollarium. Si hæreticus ante mortem manifesta signa dedit conuersionis, licèt ab hæresi absolutus non sit, potest in sacro loco sepeliri: quamuis ad vitandum scandalum, & alia incommoda, oporteat priùs de hac re Episcopum admonere, qui, si velit, etiam post mortem absolutionem ab excommunicatione impendere potest.

Nota etiam, quod dixi in 2. *respons. Si piè mortuos fuisse, præsumi potest*: Cùm enim excommunicatio non nisi ob crimen mortale incurratur, ideo si quis in tali crimine notorio, v. g. in hæresi decedat, sacra sepultura prohiberi debet, non ob censuram præcisè, sed ob peccatum mortale, in quo notoriè decessit, & ob id orationum, ac suffragiorum Ecclesiæ incapax est, iuxta ea quæ dicam *l. 3. tr. 5. c. 12. q. 5. n.* 12. Verum tamen est, quòd in quibusdã Germaniæ locis, quibus cum Catholicis Lutherani permixti viuunt, diuturna consuetudine permittitur, vt hi in locis sacris sepeliantur à Ministris suis: si tamen possibile esset, talis consuetudo tolli deberet, atque curandum, vt Catholici separatum ab hæreticis sepulturæ locum sacrum retinerent.

Id verò minus dubitationis, continet, quòd eiusmodi hominum funera cognati & amici Catholici comitari solent: tum quia talis cooperatio ad sepulturam valde remota, & materialis est: ideoque eiusmodi comitantes nomine sepelientium non comprehenduntur, sicuti docet Gloss. *in Clement. 1. ver. sepelire, de sepultur.* Nauar. *c. 27. num.* 137. *& lib. 5. cons. 12. de hæret.* tum quia talis comitatus cognationis, aut necessitudinis causa præstitus, potiùs ad politicam communicationem spectat.

CAP. V.

DE EXCOMMVNICATIONIBVS IVRIS, & speciatim de ea, quæ ob Clerici percussionem decreta est.

SVMMARIVM.

1 *Ab excommunicatione iuris non reseruata quiuis expositus Sacerdos absoluere potest.*

2 *Casus Bullæ Cœnæ Domini specialiter Summo Pontifici reseruatur.*

3 *Excommunicationē Canonis si quis suadente, incurrunt quicumque Clericum, quamuis minoribus tantum, aut prima tonsura initiatum, percusserint, nisi quod in quibusdam casibus Clerici priuilegio canonis priuati sint.*

4 *Omnes Religiosi vtriusque sexus, eorumque conuersi & Conuersæ canonis priuilegio gaudent.*

5 *Ad excommunicationem canonis incurrendam requiritur iniuria grauis, cum violentia illata Clerico, vel Religioso.*

6 *Excommunicatio ista speciali constitutione extenditur etiam ad mandantem, consulentem, vel non impedientem, si ex officio impedire debebat.*

7 *Qui mandatum Clerici verberandi, occidendi, ante operis executionem, reuocauit, immunis est à pœna excommunicationis, & irregularitate; licet mandatarius nihilominus exequatur.*

De consulente, licet dispar ratio esse videatur; tamen probabiliter dici potest, si consilium datum reuocauit, & alia omnia egit, quæ potuit ad effectum impediendum, eo nihilominus secuto, pœnam iuris euadere.

8 *Certi casus sunt, quibus Clericum, vel Monachum percutiens, canonis censuram euitat.*

9 *Patri laico non videtur permissum castigare Clericum in maioribus constitutum.*

Episcopus non per se, sed per alium Clericum, vel vbi consuetudo permittit, per laicum Clericos castigare potest.

10 *Ab excommunicatione, contracta ob leuem Clerici, vel Monachi percussionem, Episcopi ordinario iure absoluere possunt: Sed etsi grauis fuerit percussio, dummodo non enormis, in quibusdam casibus Episcopo, vel Ordinis Prælato communi iure absoluendi potestas competit.*

1 EXcommunicationes iuris aliæ sunt, quarum absolutionem sibi reseruat auctor: siue is sit Papa, siue Episcopus &c. Aliæ sunt excommunicationes non reseruatæ, à quibus proinde etiam Parochus, & quiuis alius expositus Sacerdos ex tacita commissione auctoris absoluere potest, sicuti habetur in *cap. nuper de sent. excomm.* ibi, *Quia conditor canonis eius absolutionem specialiter sibi non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem alijs relaxandi*. Et sic tradit Nau. *c. 27. n. 39.* Syl. *verb. absolutio, 1. n. 4.* Henriq. *lib.* 13. *c. 28. n. 5.* Auil. *p. 2. c. 7. disp. 1. dub. 4.* Suar. *disp. 7. sect. 4. n. 9.* Sà *verb. excommun. vbi de absolut. n.* 15.

Excommunicationes reseruatæ (loquor de Pontificijs tantùm) aliæ sunt Bullæ Cœnæ Domini, ideò sic dictæ, quia quotannis in die Cœnæ Domini renouari solent. Circa quas excommunicationes Bullæ hæc obiter notanda sunt: I. Excommunicationes Bullares habent se per modum sententiæ latæ ab homine, quia non feruntur, vt perpetuò durent per modum statuti: cùm quotannis renouari soleant. Quamobrem mortuo Pontifice, earum vis expiraret: nisi vt nunc fieri solet, specialiter caueretur, processus Bullares robur suum obtinere etiam vacante Sede, vsque ad tempus, quo à futuro Pontifice denuò edantur, ait Toletus *l. 8. cap. 18. in fine*.

II. A Casibus Bullæ Cœnæ, & annexa excommunicatione nemo, quamuis Episcopali, aut maiore dignitate Ecclesiastica præditus, absoluere potest præter summum Pontificem, eiusue specialiter delegatum. Vtrùm autem hæc Bullæ reseruatio-

ne derogatum sit priuilegio in Tridentino Concilio *sess. 24. c. 6. de reformatione* Episcopis concesso, vt in foro conscientiæ absoluere possint subditos suos à quibuscumque casibus occultis, etiamsi Sedi Apostolicæ reseruati sint, dissentiunt Doctores. Nam derogatum esse, existimat Tolet. *lib. 1. c. 41.* Suar. *p. 3. to. 4. disp. 30. sect. 2. & to. 5. disp. 21. sect. 3. nu. 5.* & plures alij. Contrarium sentit Henriq. *lib. 6. c. 14. n. 6.* Bannes. 2. 2. *qu. 11. ar. 4. post. 2. conclus.* Auila *loco cit. dub. 6.* Rodriqu. *to. 1. regul. quæstionum qu. 20. a. 10.* Sanch. *lib. 2. moral. c. 12. n. 27.* Quorum sententiam tutius in praxi amplecti possunt Episcopi in regionibus ab Vrbe remotioribus propter difficultatem adeundi Summum Pontificem, sicuti annotauit Marinus Alterinus Romanus Script. *t. 1. de censuris lib. 5. disp. 22. c. 2. fol. 769. col. 2.* & speciatim de absolutione ab hæresi occulta annotauit Nauar. *lib. 5. cons. 11. de priuileg. edi. 2.* Vbi etiam admonet, *q. 3.* Quod Tridentin. Synodus *cit. c. 6.* facultatem absoluendi ab hæresi occulta Episcopis tantum, non etiam eorum Vicarijs Generalibus committit, intelligendum esse, de iure Ordinario, ac veluti ex officio. Interim verò nihil obstat, quominus Episcopus Vicario suo vel alteri idoneæ personæ talem facultatem specialiter committat, *argument. capit. vlt. de Offic. ordinarij*, iunct. Glos. *Si cui ex officio vel priuilegio dignitatis suæ competit absoluere, aliumue iurisdictionis actum exercere, potest id etiam per alium facere.* Correctio autem iuris antiqui absque necessitate introducenda non est. Quam eandem sententiam cum alijs secutus est Emmanuel Rodriqu. *cit. q. 20. a. 11.* Sanc. *cit. c. 11. n. 23.* Henriq. *l. 6. c. 15. n. 7.* contra Gutierez *l. 1. can. qq. c. 14. n. 29.* Suar. *in 3. p. t. 4. d. 30. s. 2. n. 9. & 15.* His addo, episcopos quosdam in partibus septentrionalibus ob casuum frequentiam, & difficultatem adeundi Romam, per se, vel Vicarium suum absoluere consueuisse subditos suos ab hæresi etiam manifesta, de quo iterum dicam *c. seq.* Accedit, quòd Martinus Becanus testatur, *l. 2. c. 15. q. 2. n. 6. Bullam Cœnæ Domini in multis Germaniæ prouincijs non esse vsu receptam.* Saltem non quoad omnia apud nos receptam esse, satis constare videtur.

III. Quicumque absque legitima potestate, aut probabili excusatione à censura Bullæ quempiam absoluere præsumpserit, excommunicationis sententiam, non tamen reseruatam Papæ, ipsemet incurret.

IV. In priuilegio seu facultate absoluendi ab omnibus censuris non censentur comprehensæ excommunicationes Bullares, nisi exprimantur. Deinde, licet generatim concedatur potestas absoluendi à censuris Bullæ: non censetur comprehensa absolutio ab hæresi, nisi speciatim explicetur. Nam *in generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus, reg. 81. in 6.* Censuræ autem Bullæ, & inter eas excommunicatio ob hæresim, peculiarem reseruationem habere solent sicuti praxis, & stylus Curiæ ostendunt, & ex communi docet Sanch. *l. 2. mor. c. 12.* Suar. *de censur. disp. 22. sect. 3. n. 3.*

V. Priuilegia à Sede Apostolica concessa v. gr. Regularibus absoluendi ab omnibus casibus Sedi Apostolicæ reseruatis, etiam in Bulla Cœnæ comprehensis reuocata censentur per sequentem Bullæ promulgationem, vti constat ex clausula Bullæ, *Per nos & dictam Sedem, ac cuiusuis Concilij decreta, aut aliam quamcumque scripturam in genere, & in specie concessorum.* Consequenter, si priuilegia talia, quæ semel sublata sunt, confirmentur à Sede Apostolica in forma communi, & ordinaria, ea minimè reuiuiscunt, vt constat ex ijs quæ suprà docui *tr. 4. cap. 23. num. 16. in fine.* Verumtamen, si in priuilegio concesso expressus sit casus Bullæ, verb. gr. vt possint absoluere ab hæresi, vel eos qui libros hæreticos legerunt, tunc per subsequentes Bullæ promulgationes reuocari non censetur, propter clausulam, quæ quandoque in Bulla adiungitur, aut si non adiungitur, intelligendam esse, existimat Marinus Alterinus *lib. 5. disp. 22. c. 2. to. 1. de censur. fol. 782. Nisi in ijs priuilegijs etiam casus præsentibus litteris expressi comprehenderentur.* Multò minus ea priuilegia sublata videri possunt quibus insertum est, quòd licet absoluere a casibus non obstante Bulla cœnæ, seu quod per Bullam Cœnæ Domini priuilegium reuocatum censeri non debeat. Denique si priuilegium concessum sit abeuntibus ad terras infidelium, vel alias remotissimas, ita vt ad Summum Pontificem accessus non sit, non est ratio, cur per sequentes Bullæ promulgationes debeat censeri reuocatum. Quandoquidem casus in ea necessitate quodammodo cessant esse Papales; & per accidens sunt Episcopales. Sicut itaque Episcopi absoluere possunt non obstante Bulla, ita & priuilegiati, propter dictum speciale priuilegium.

Intermitto autem excommunicationes tum eas, quæ in Bulla Cœnæ Domini, tum eas, quæ in corpore iuris continentur, particulariter recensere, quia in progressu plerasque locis proprijs referam: interim legi possunt S. Antonin. *p. 3. tit. 24.* Caiet. Armilla, & alij Summistæ *ver. excommunicatio*, Nau. *capit. 27. n. 49. & seq.* Suar. *de censuris disp. 21. & seq.* Sairus *l. 3. thesauri casuum conscientiæ.*

3 Hoc verò loco vnam solùm excommunicationem valdè frequentem, *can. si quis suadente, 17. quæst. 4.* explicabo, *si quis suadente Diabolo in Clericum, vel monachum manus violentas iniecerit, anathematis vinculo subiaceat. Et nullus Episcoporum præsumat illum absoluere, nisi mortis vrgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, & eius mandatum suscipiat.*

Vocula, *si quis*, comprehendit omnes vtriusque sexus, ordinis, ac dignitatis personas, quæ excommunicationis capaces sunt, adeo, vt etiam ipsi Prælati Ecclesiastici, si Clericos sibi non subditos, vel subditos per personas quibus id non competit, percutiant, excommunicationis censuram incurrant, sicuti videre est apud Mol. *tract. 3. disp. 51.*

Nomine *Clerici* intelliguntur, quicumque saltem primam tonsuram ab Episcopo acceperunt, sicuti colligitur *ex c. cùm contingat, de ætate, qualitate, & ordine præfic.* iun. Gloss. *ver. ordo.* Quamuis aliqui ex his canonis priuilegio priuati sunt: Primo: Bigami, qui omni priuilegio clericali nudati esse dicuntur *in c. vn. de bigamis in 6.* Quod tamen de ijs solùm intelligendum videtur, interprete Gloss. *ibid. verb. bigamus*, qui prima tonsura, vel minoribus tantùm initiati, cum duabus, vel cum vna vidua, aut ab altero corrupta matrimonium contraxerunt, & consummarunt, non item de ijs Clericis, qui in sacris ordinibus constituti, inualidè contrahere, aut contractum consummare præsumpserunt, quia tales verè bigami esse non possunt, sicuti habetur *in c. nuper, c. à nobis*, extra, *eodem tit.* Accedit, quod *in d. c. vn.* sub anathematis pœna prohibetur bigamis, ne habitum vel tonsuram clericalem deferant: quod non est credibile statutum fuisse de Sacerdotibus, Diaconis, aut Subdiaconis similitudinariam bigamiam contrahentibus, cùm potiùs tales præsertim post actam pœnitentiam, ad Clerum redire, & clericalem habitum denuò induere oporteat, sicuti notauit Ægid. *d. 14. dub. 15. n. 157.*

Secundò, Clerici in coniugio viuentes, præterquam si tonsuram, & habitum clericalem gestantes, qui cum vnica, eaque Virgine copulati sunt, alicui Ecclesiæ ministrent, *c. vn. de Cler. coniugatis, in 6. sess. 23.* Concilij Trident. *c. 6. de reform.*

Tertiò. Probabiliter docent Bannes 2. 2. *qu. 12. art. 1.* circa finem, Suar. *disp. 22. s. 1. num. 11.* Ægid *disp. 13. dub. 14. n. 163.* Nullum prima tonsura initiatum, aut in minoribus ordinibus constitutum gaudere priuilegio canonis: nisi vel Ecclesiasticum beneficium habeat, aut clericalem habitum, & tonsuram deferre solitus, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiat, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, cum licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines versetur. Tametsi enim Synodus Tridentina *sess. 23. c. 6. de reform.* solùm loqui videatur de priuilegio fori, inde tamen necessariò colligitur, idem sensisse de priuilegio canonis, quia illud primum maiore difficultate amittitur, quàm hoc secundum, ait Abb. *in c. 1. de Apostatis n. 6.* & notat Angelus, *ver. excommunicatio 5. n. 23.* Syl. *eod. verbo 6. num. 4.* Suar. *lib. 4. defensionis fidei catholicæ c. 27. n. 24.* vbi rationem etiam afferunt. Quia priuilegium canonis ex humano iure prouenit: priuilegium fori ex diuino. Accedit, quod Concilium *allegat. c. vn. de Clericis coniugatis in 6.* in quo manifesta mentio fit de priuilegio canonis ab Innocentio Papa II. editi in fauorem ordinis clericalis. Contrarium nihilominus docent Nau. *lib. 5. cons. 24. de priuil. edit. 2.* Mol. *tr. 3. de iust. disp. 54. n. 9.* Auila *p. 2. c. 1. disput. 2. dub. 9. concl. 3.* Vide etiam Clarum *lib. 5. sent. §. fin. q. 36. nu. 19.* vbi testatur, diuersas esse in hac re consuetudines.

Quartò, Clerici, etiam in maioribus constituti, qui dimisso habitu, & tonsura negotijs secularibus se immiscent, si tertiò ab Episcopo suo moniti emendare se contempserint, amittunt priuilegium canonis, iuxta *c. in audientia, c. contingit. 2. de sent. excomm.* Adde *ex c. cum non ab homine, & cit. c. perpendimus eod. tit.* Clericos, qui dimisso habitu clericali *tyrannidi, & enormitati*, id est seditioni, vel latrocinijs; & iniquis bellis se immiscent, etiam ante Episcopi monitionem canonis priuilegio priuari.

Sed numquid talis etiam fori priuilegium amittit, vt à Iudice seculari capi, & puniri possit? Negandum est cum Abb. *in cit. c. 1. de apostat. & in cit. cap. perpendimus n. 5.* Nauar. *lib. 5. cons. vlt. de priuil. edit. 2.* Couarr. *in pract. qq. c. 31.* D. Martha *tr. de iurisdict. part. 4. casu. 135.* Ægid. *cit. dub. 15. numer. 160.* Quare monec Abb. *in cit. cap. 1. numer. 5.* Quòd Clericus occultus, qui sine habitu, & tonsura in enormi crimine à sæculari Iudice deprehensus est, allegando se Clericum, petere possit se remitti ad Iudicem ecclesiasticum, audiendusque sit. Quæ doctrina sumitur ex responsione Cœlestini Papæ III. *in c. cum non ab homine, de iudic. Quòd si Clericus in quocumque ordine constitutus, in furto, vel homicidio, vel periurio, seu alio crimine fuerit deprehensus legitimè, atque conuictus, ab Ecclesiastico Iudice deponendus est. Qui*

si de-

si depositus incorrigibilis fuerit, excommunicari debet: deinde contumacia crescente, anathematis mucrone feriri, postmodum verò, si in profundum malorum veniens, contempserit, cum Ecclesia non habeat vltra quid faciat, ne possit esse perditio plurimorum, per sæcularem comprimendus est potestatem, ita quod ei deputetur exilium, vel alia legitima pœna inferatur. Consenuit *c. vt famæ, de sentent. excomm.* vbi dicitur, quod laici Clericos incorrigibiles capere, & ad iudicia trahere possint, sed mandato, & auctoritate Prælatorum, quorum iurisdictioni Clerici illi subiecti sunt. Quare Abb. *in c. 1. Apost. n. 4.* notat: *Quantumcumque aliquis seculariter vixerit, vt nec fama sit, ipsum clericum esse, si tamen deprehensus in maleficio, allegat se Clericum, & petit se remitti ad Iudicem ecclesiasticum, est audiendus.*

Sed quid si Clericus in sacris ter monitus ab Episcopo suo, arma iniqua deponere, & habitum clericalem assumere nolit: vtrum ipso iure priuilegio etiam fori priuatus sit, à sæculari Iudice puniri possit? Negant Ioan. Lupus *tr. de libert. Eccles. p. 2. q. 5. n. 5. & 9. & q. 8. n. vn.* quem sequi videtur Suar. *lib. 4. defens. c. 27. nu. 24.* vbi generalem regulam tradunt; Clericum in sacris non amittere priuilegium fori, nisi per sententiam degradationis realem aut fictam, quæ in absentem à Iudice ferri solet, excepto vnico casu *c. 1. de homicidio in 6.* quem explicat Couarru. *2. resol. c. 20. n. 10.* Clarus *§. fin. q. 36. nu. 30.* Sylu. *verb. assassini, q. 3. & 4.* Sed affirmantem sententiam alij plerique amplexi sunt, Couar. *in pract. qq. c. 31. n. 2. §. 2. est annotandum,* Cler. *l. c. num. 23.* Gloss. *in c. 1. de Apostatis, ver. liberati,* D. Martha *tract. de iurisd. casu 135.* Quia trina monitio facta Clerico apostatæ in sacris: ob quam ille incorrigibilis appareat, instar sententiæ, & degradationis esse soleat, per iuris adminiculum, *c. in audientia, de sent. excomm.* Quæ sententia ob DD. auctoritatem probabilis: sed prior tutior, & supra allegatis iuribus conformior.

Quintò; Clerici exercentes publicè officium lanionis, aut cauponis, si coniugati sint, vel habitum clericalem dimiserint, atque ter moniti ab Episcopo suo non destiterint, vel postquam destiterunt, idem officium resumant, priuantur omni clericali priuilegio. Si autem coniugati non sint, & habitum clericalem retineant, amittunt priuilegium quoad res tantùm: ita, vt instar laicorum tributa, & vectigalia soluere cogantur: non item quoad personas; adeòque gaudent priuilegio fori ac canonis. Ita habetur in *Clem. 1. de vita, & honestate cleric.*

Sextò, Clericus, qui per annum exercet artem ignominiosam ludionis, mimi, aut parasiti, ipso iure perdit omnia priuilegia clericalia, quin etiam ante annum, si post trinam Episcopi admonitionem non resipiscat, *cap. vn. de vita, & honest. Clericorum in 6.* Quamquam hos canones aliqui solùm intelligunt de Clericis minoribus, qui Clericatui renuntiare possunt; non item de Clericis in sacris, quos ante Iudicis Ecclesiastici sententiam seu degradationem fori priuilegium non amittere, aiunt Lupus, & Suarez *ll. cc.* Ioan. Monachus in addit. Glos. ad *cap. vn. de vita, & honestate Clericorum in 6.* alij Doctores dicta iura indistinctè de omnibus Clericis intelligunt. Vide Molin. *tr. de iustitia, disp. 49. & 54.*

4 Nomine *Monachi* comprehenduntur omnes vtriusque sexus Religiosi, quin, & eorum Conuersi, ac Conuersæ, quamuis in aliquibus Religionibus propriè dictam professionem non emittant, *c. non dubium, iun.* Glossa *ver. conuersor, &c. ex tenore, c. de monialibus, de sentent. excommun.* Item Nouitij, cùm sint in via ad Religionis susceptionem, *cap. Religioso, §. Quamuis, eod. in 6.* Quamobrem in fauorabilibus nomine Religiosorum comprehenduntur, eorumque gratijs, & priuilegijs participant; vt etiam ob delicta, quamuis enormia ab Ecclesiastico, non sæculari, iudice iudicari, & puniri debeant, sicuti docet Naua. *lib. 1. consil. 4. de foro competen. edit. 2.*

Dubitatur autem primò: De Tertiarijs, id est, qui tertiam regulam, & habitum Ordinis S. Francisci, vel S. Dominici susceperunt, vtrum Ecclesiasticæ personæ censeri, ideoque earum priuilegijs gaudere debeant? Negat Caiet. *verb. excommunicatio, c. 10. not. 7.* Affirmat Nauar. *c. 27. n. 29.* Sed in primis aduerte, dubitari non posse de ijs Tertiarijs, qui, editis tribus votis essentialibus, verè Religiosi sunt, sub regula, & iurisdictione Ordinis mendicantium viuentes ex concessione Sixti IV. apud Rodriqu. *tom. 3. reg. qq. q. 72. art. 1. concl. 3.* Lud. Mirandam *in Man. Prælatorum 1. t. quæst. 36.* Deinde quod ad alios Tertiarios attinet, qui religiosi propriè non sunt, sed solùm addicti Religioni, cui vel bona sua offerunt, vel etiam habitum, & regulam suscipiunt, etsi hi omnes videri possint canonis priuilegio gaudere, *arg. c. duo sunt, 12. q. 1. & c. quisquis 17. q. 4. & ita sentit* Glos. *in cit. c. non dubium,* Ioan. Capistranus *tr. de excommunic. qui habetur to. 14. tractatuum diuersorum iuris,* Mol. *tr. 3. disp. 50. n. 4.* Syl. *ver. Ecclesia, 1. q. 5.* Aula *p. 2. c. 5. disp. 2. dub. 11.* Suar. *disp. 22. sect. 1. n. 20.* tamen dubitationem istam sustulit Leo X. apud Rodriq. *tom. 2. regul. qq. q. 65. a. 6.* Quod fratres, & sorores qui dicuntur tertij Ordinis, si in proprijs domibus habitent, secularibus omnino personis annumerari debent: Sin autem collegialiter viuant sub habitu, & voto aliquo expresso, gaudere eos oportet priuilegijs, quibus fratres Ordinis, qui tertiæ regulæ habitum gestant, potiuntur, & gaudent.

Similia habet Miranda *in Manuali, t. 1. q. 29.* vbi monet distinguendum esse; Quod alij sunt fratres *laici*, qui communem cum alijs Religiosis regulam profitentur: eosque verè non minùs, quàm ceteros, Religiosos esse, nemo dubitat. Alij verò sunt fratres *Conuersi*, qui mutato seculari habitu, & assumpto regulari, quamuis distincto à cæterorum Religiosorum habitu, alicui Ecclesiæ vel Religioni se deuouerunt, emisso voto simplici saltem continentiæ, interdum etiam obedientiæ, & paupertatis: Et hi haud dubiè personæ Ecclesiasticæ sunt, atque Ecclesiastica immunitate gaudent, quamuis non sint propriè Religiosi: Propterea quòd non profitentur regulam, & obseruantiam ordinis: neque illa vota sua emittunt tali conditione, vt per ea constituantur sub regula Religionis a summo Pontifice approbatæ, sicuti resoluit etiam Nauar. *lib. 3. cons. 7. c. 2. & 81. de Regul. edit. 1.* Quare tales conuersi validè matrimonium contrahunt, quamuis non licitè propter votum continentiæ simplex. Denique alii sunt *oblati*, seu *donati*, quia nulla facta mutatione habitus, neque emisso voto continentiæ, aut obedientiæ, in domibus suis manent, quamuis ad maioris meriti cumulum, sua bona Religioni dicarint: Et hi non sunt propriè personæ Ecclesiasticæ, neque Ecclesiastica immunitate gaudent.

Secundò dubitatur de Eremitis: Vtrùm dicto priuilegio canonis gaudere debeant: Negat Abb. in *cap. 2. de foro compet. n. 10.* Angelus *ver. Eremita: nu. 3.* affirmat Glos. *in cap. qui verè, 16. q. 1.* Nau. *cit. c. 79.* Syl. *ver. Eremita, n. 2.* Verùm in hac etiam quæstione in primis aduerto: Dubitari non posse de iis Eremitis, qui verè Religiosi sunt, vt videre est apud Rodr. *tom. 3. reg. qq. q. 49. a. 4.* De alijs verò, qui Religiosi non sunt, distinguendum: Vtrùm edito voto paupertatis, vel alia suscepta obligatione, apud Prælatum ecclesiasticum Ordini, vel Ecclesiæ alicui speciatim addicti sint, an verò nullam talem obligationem professi: Illi enim priores inter ecclesiasticas personas numerari, earumque priuilegijs gaudere debent, posteriores, non item, sicuti resoluit idem Rodriq. *t. 2. regul. qq. q. 63. at. 4.* Ægid. *disp. 14. dub. 15. n. 164.* Mol. *tr. 3. disp. 52. n. 4.* Suar. *cit. disp. 25. sect. 1. n. 22.* Idemque sentire videtur Gl. *cit. c. non dubium.* Sylu. & Nau. *ll. cc.*

5 *Suadente diabolo*, Hæc verba significant, ad incurrendam canonis huius censuram requiri grauem iniuriam, adeoque mortale peccatum, etiam in ratione sacrilegii, cum hoc sit proprium obiectum Ecclesiasticæ huius pœnæ, sicuti docet Caiet. *verb. excommunicat. c. 10. notand. 6. dict. 4.* Angelus *eod. ver. casu 1. n. 27.* Molina *tr. 3. disp. 51. n. 6.* & notandum hoc loco est, vtrumque requirit ad excommunicationem canonis contrahendam, & vt animi affectus, seu internum lædendi peccatum mortale sit, & vt externa iniusta violentia grauis sit, vel in corporis, vel saltem honoris læsione, Sin verò intentio lædendi mortalis quidem est, sed læsio exigua, non contrahitur excommunicatio, quia verba legis pœnalis intelligenda sunt cum effectu, vti notauit Angel. *l. c.* Henriq. *lib. 13. c. 17. n. 2.* Suar. *de censur. disp. 2. n. 23.* Sanch. *lib. 2. moral, c. 8. n. 7.* Et vice versa, licet exterior læsio grauis sit, si tamen intentio lædendi a mortali peccato excusari possit, excommunicatio non incurritur. Ratio est, quia ecclesiastico canone punitur externum mortale peccatum grauis ac violentæ inuasionis Clerici, tale autem esse non potest, nisi internum peccatum mortale, & exterior violentia aut læsio grauis existat.

Manus violentas miecerit, Significatur his verbis quæuis iniuriosa, seu contumeliosa actio exterior ac corporalis, circa personam, vel res ei adhærentes, cuiusmodi sunt Clericum, vel Regularem occidere, mutilare, vulnerare: percutere manu, ense, fuste, &c. eum violenter detinere in publica, aut priuata custodia: eripere aliquid per vim, & iniuriam, de manibus, vel corpore eius, puta librum, pileum, aut vestem: secus verò est; si nulla vi adhibita, clam, & per fraudem marsupium Clerico præscindatur, aut vestes in lecto iacentis, sine directa eum in loco concludendi intentione, auferantur, tunc non incurretur excommunicatio canonis, *teste Caiet. notand. 2,* Ægid. *cit, dub. 14. num. 166.* Molin. *tr. 3. disp. 51.* Suar. *disp. 22. sect. 1, nu. 32,* contra S. Antoninum *3. p. tit. 24. c. 1. §. 1.* Item conspergere aqua, puluere, lapillis: Persequi eum, vt in fluuium aut fossam incidat, equo decidat, &c. Inijcere manus violentas in equum, cui clericus insidet, illum occidendo, vulnerando, percutiendo, aut retento fræno, sistendo. Tametsi enim huiusmodi violentiæ, clerico illatæ, graues non sint comparatione corporis, attamen graues atque mortales sunt comparatione honoris, qui contumeliosè læditur, sicuti notauit Innoc. III. in *c. nuper, de sent. excomm. & consentit l. Item apud Labeonem ff. de iniurijs, Si quis pulsatus quidem*

non est, verùm manus aduersus eum leuatæ, & sæpè territus quasi vapulaturus, non tamen percussit, vtili iniuriarum actione tenetur. Lege etiam Syl. *ver. excommunicatio, 6. n. 5.* Nauar. *cap. 15. n. 11. & c. 27. n. 77.* Auil *p. 2. c. 5. disp. 3. dub. 12.*

His adde I. Licet Clericus in sui percussionem consentiat, si tamen ea ordini clericali ignominiosa existat, excommunicationem non euitari: cùm canon iste non tam in fauorem Clerici ordinati, quàm in fauorem Ordinis clericalis promulgatus sit. Ita habetur *in c. contingit, 1. de senten. excom.* Imò Nauar. *c. 27. nu. 28.* Mol. *cit. disp. 51.* aliique communiter notant, eandem excommunicationem a Clerico incurri, si seipsum per malitiam occidat aut vulneret.

6 Adde II. Etsi alioquin excommunicatio lata contra facientes, extendenda non sit ad mandantes, vel consulentes; nisi exprimatur, sicut ex communiori docet Clarus *lib. 5. sent. §. fin. qu. 89. n. 2.* Caiet. *ver. excommunicatio in princip.* Nauar. *c. 27. num. 51.* Molin. *disp. 42.* Auila *cit. disp. 3. dub. 2. concl. 1.* Sanc. *lib. 3. de matr. disp. 49.* Quia tamen *in c. mulieres, §. vltim. & c. quantæ, de sent. excomm.* expressè habetur, non solùm criminis executorem, sed etiam mandantem, consulentem, aut alio modo incitantem: item consentientem; imò & non impedientem, modò ex officio impedire deberet secundùm probabiliorem Nauar. *n. 78.* Auilæ *dub. 8.* Ægid. *n. 174.* secuto postea effectu, excommunicationis incurrere sententiam; quin & eum, qui Clerici percussionem suo nomine factam deinde ratam habet, iuxta *cap. cùm quis eod. tit. in 6.* ideò dicere cogimur, canone illo, *si quis suadente*, omnes eiusmodi concausas comprehendi, quod & Ecclesiæ consuetudo, & communis Doctorum sententia confirmat.

7 Sed quæstio est. Si mandans, vel suadens alicui Clerici percussionem, ante opus patratum, mandatum vel consilium suum reuocet, verùm nihilominus excommunicationem incurrat, si alter vim Clerico inferat? In qua quæstione certum esse debet, quod Innoc. *c. ad audientiam, de homic.* aliique communiter docent; Non ideo præcisè excommunicationis pœnam euitari, quòd mandans, aut suadens ante operis executionem pœnitentia ducatur, vel etiam in Dei gratiam se restituat: quia quantum est ex sua parte, operis prohibiti malitiam iam compleuit: quamuis ex parte effectus, consummatio siue executio spectetur, tanquam conditio sine qua iuris pœna non incurritur: perinde ac si quis lapidem à tecto Clerici necandi causa proijciat, & statim post iactum pœniteat; atque si posset, reuocaret, is nihilominus excommunicationem, & irregularitatem incurret, si Clericus occidatur. Vide Ægidium *cit. dub. 15. nu. 163.* vbi rectè notat; Si mandans Clerici occisionem posteà reuocet mandatum, sed reuocatio ad mandatarium non perueniat, nihilominus excommunicationem incursurum, quod etiam Auila docet *p. 2. cap. 5. disp. 3. dub. 7. conclus. 2.*

Deinde quamuis Less. *de iust. cap. 13. dub. 3. n. 17.* Ægid. *cit. dub. 15. n. 176.* putent, eodem modo in hac quæstione ratiocinandum esse de pœna excommunicationis, sicuti Doctores solent de irregularitate & damni restituendi obligatione: mihi tamen contrarium dici posse videtur. Quia obligatio restituendi, & ferme etiam irregularitas ex delicto non sunt propriè dictæ pœnæ: sed præcisè sequuntur ex maligno effectu, puta homicidij, cuius aliquis causa extitit. Quare valde probabiliter dicunt multi, nominatim Nauarr. *c. 27. n. 33.* Mol. *tr. 2. tom. 3. poster. disp. 731.* Gomez *lib. 3. resol. cap. 3. num. 40. & 44.* Tole. *lib. 1. c. 85. post princip.* Less. *loc. cit.* Si aliquis suaserit Titio, vt hominem occideret: postea verò reuocet consilium, seriò affirmans rationes suas esse falsas, & ineptas: tamen Titius dissuaderi sibi amplius non sinat, ideoque homicidium committat, suasorem irregularem fore, atque in defectum Titij executoris ad damni restitutionem obligatum: Quia verè causa, vel potius concausa cædis extitit, si Titius motus rationibus, quas suasor ipsi proposuerat, facinus patrauit. Nota autem quod dico, *si rationibus motus*. Nam si consilium petens sola consulentis auctoritate motus sit, ac postea consiliarius suum dictum serio retractet, & se errasse profiteatur, non potest ille amplius cõsulentis auctoritate moueri ad opus exequendum.

De mandante verò dicunt citati Doctores cum Innocent. & Abb. *in cit. c. ad audientiam, &* Syluest. *verb. homicidium, 1. numer. 11. & ver. mandatum, num. 5.* aliam rationem esse; Quia mandatum nomine, ac gratia mandantis fit: quare, reuocato mandato, si mandatarius post cognitam reuocationem verè, ac serio factam, nihilominus occidat, censeri non potest hæc executio mandati: sed proprio nomine commissum homicidium. Consilium autem fit gratia accipientis: quare si semel persuasisti Titio, vt occideret, qui absque consilio tuo non occidisset: etsi postea consilium reuoces, nihilominus secuti homicidij causa censeberis. Sicuti, qui sagittam, inquiunt, semel emisit; etsi postea pœnitentia ductus reuocare vellet, nihil efficit ad vitationem pœnæ, aut censuræ.

At verò excommunicatio habet se per modum propriè dictæ pœnæ: certum autem est, eum mitiùs puniri solitum, qui cùm consilium alicui dedisset de homine occidendo, postea seriò retractauit, & nihil omnino intermisit, quo homicidium impedire posset; quia si alter posteà nihilominus facinus exequatur, potius sua malitia siue proprijs rationibus motus in externo foro præsumitur: quare non est credendum, talem suasorem in hoc casu ordinariam excommunicationis pœnam Clerici, percussionem suadenti decretam incurrere. Quæ est sententia Auilæ *cit. disp. 3. dub. 7. concl. 3.*

Imò non pauci neque obscuri Doctores, Innoc. *in cit. cap. ad audientiam* S. Anton. *in 3. p. tit. 28. c. 2. §. 2.* Syl. *ver. homicidium 1. nu. 11. §. 3. & n. 12. in fine*, P. Nauar. *lib. 3. cap. 4. nu. 27.* & alij negant etiam irregularitatem a consulente contrahi, postquam is consilium seriò reuocauit, & nihil eorum quæ ad impediendum homicidium opportuna, & necessaria videbantur, prætermisit, v. g. monendo alterum hominem, vt sibi caueat. Quæ sententia valde probabilis est, propterea quòd etiam irregularitas ea, quæ propter culpam canonico iure decernitur, pœnæ rationem, vel certè similitudinem aliquam gerat: ideoque extendenda non sit vltra casus in iure expressos, sed potiùs restringenda.

Alia verò ratio est de restituendi obligatione, quippe quæ naturaliter oritur ex damno iniustè illato; consequenter, si constet homicidium re vera motum fuisse ex maligno consilio consulentis, quantumuis suum consilium postea reuocantis, videtur consulens ex iustitia obligatus ad damni illati compensationem, in defectum principalis; licet contrarium sentire videatur Salon. *2. 2. q. 62. a. 7. contr960. 6.* & expressiùs P. Nauar. *l. c.* Sà *ver. restitutionem. 11.* qui tamen *ver. consilium, n. 3.* dubius manet. Et profectò hæc etiam sententia improbabilis non est, sicuti fatetur Less. *cit. c. 13. n. 18.* Responderi enim potest ad contrariæ sententiæ fundamentum: Disparem esse rationem de sagitta: quia ea semel emissa naturaliter ac necessariò operatur, at verò persuasus, contrarijs rationibus è sententia dimoueri potest: quare si dissuasionem non suscipiat, effectus postea secutus malitiæ illius, non suasoris adscribi debet.

Resolutio igitur sit. Qui alteri propositis rationibus homicidium iniustum persuasit, si eas postea seriò, & quatenus potest efficaciter retractauit: secuto nihilominus homicidio, excommunicationem non incurrit; Quin & probabiliter ab irregularitate, & damni compensandi obligatione immunis est: quamuis opposita sententia, quod attinet ad irregularitatem, & damni compensationem, æquè probabilis, aut fortasse probabilior existat.

8 Porrò ab huius canonis censura aliquæ excusationes in iure reperiuntur: Prima est propter ignorantiam: Vt si Clericum percutiens, arbitratus est esse laicum, quia habitum & tonsuram non gestauit, alioquin si allegatio ignorantiæ dubia sit, allegans eam iuramento in foro externo confirmare cogitur; *c. si vero, 2. de sent. excomm.* Cæterùm, si quis existimet esse Ioannem Clericum, quẽ percutit: cùm sit Clericus Iacobus, censuram excommunicationis non effugiet, sicuti rectè annotauit Couarr. *in c. alma par. 1. §. 10. n. 15. argum. l. eum qui, §. si iniuria mihi, ff. de iniurijs,* vbi dicitur. *Si iniuria mihi fiat ab eo cui sim ignotus, aut quis putet me esse Lucium, cùm sim Caius, iniuriarum mihi actionem competere.* Qua de re videri potest Molin. *tract. 3. disp. 30.* Contrà vero dicendum, si quis volens percutere hunc clericum, ab eo aberret, & casu, siue præter intentionem percutiat alterum Clericum proximè astantem: talis enim excommunicationem non incurrit, sicuti rectè docet Suar. *disp. 22. s. 1. n. 54.* Ægid. *cit. dub. 15. n. 197.* Ratio discriminis est: Quia in priore casu voluntariè percutit hominem, quem scit Clericum esse, in quo tota ratio consistit, ob quam canonis excommunicatio lata est: in posteriore autem casu voluntariè non percutit hominem, quem scit esse Clericum; si quidem, vt ponimus, a Clerici intenta percussione aberrauit: alium autem hominem, qui fortè adstabat, & Clericus erat, præter intentionem, ac inuoluntariè percussit.

Altera excusatio est. Imperfectio actus non pertingentis ad culpam mortalem: puta ob subitam passionem iræ, animo non plenè aduertente ad id quod agitur: vel ob circumstantias personarum &c. minuentes culpam. Qua ratione, ait Sotus *in 4. dub. 22. q. 1. ar. 2. casu. 2. excus. Si pueri Clerici rixantes, etiam in Ecclesia, se pugno percusserint mutuo, vt sanguinem è naribus, vel è capite in parna copia emittant, nulla innodantur censura.* Quod verum est, si considerata rei qualitate, seu circumstantijs, iniuria percussionis ad grauitatem peccati mortalis non pertingat.

Tertia. Qui in defensionem sui, vel alteri corporis, famæ, bonorum, pudicitiæ, Clericum aggressorem detinet, vel percutit, excommunicationem non incurrit, *c. si verò, 1. c. ex tenore, de senten. excom.* Dummodò modus defensionis notabiliter non excedatur, & ea in continenti aggressionem subsequatur, sicuti habetur *in cit. c. si verò*. Ex quo resolues I. Licet mulier excommunicationem

non

non incurrat, si Clericum pudicitiam suam ipso facto tentantem percutiat: secus tamen esse, si eam Clericus solis verbis aggrediatur: tunc enim sufficit etiam verbis repellere; nisi valde molestus sit, vt mulier se aliter ab eo liberare non possit, quàm fuste, aut verbere, sicuti ex communi docent Auila *p. 3. ca. 5. disp. 13. dub. 13. casu* 18. Suar *loc. c. n.* 33. Ægid. *num.* 194. II. Postequam Clericus rem à se iniustè ablatam ad locum destinatum detulit, & in pacifica eius possessione existit, non amplius licitum est vim illi propria auctoritate inferre, si res per viam iudicij recuperari possit, sicut notauit Mol. *l. c.* Si tamen Clericus iniuriam inferens, vel in flagranti graui crimine deprehensus, de fuga suspectus sit, poterit interim a laico capi, vel detineri, vt Iudici suo Ecclesiastico tempestiuè præsentetur, sicuti ex communi docet Nau. *c. 27. n. 81. & 85.* Auila *l. c. casu* 12. Clar. *lib. 5. sentent.* §. *fin. q. 28. n. 6.* Suar. *disp. 12. sect. 1. n. 37. in fine*, Molin. *tr. 3. disp. 66. numer.* 12.

Quarta. Qui in Clericum cum vxore, matre, sorore, vel propria filia turpiter inuentum manus violentas in continenti iniecerit, licet peccet, canonis tamen excommunicationem non incurrit, *cit. c. si verò 1. quia iustum talem dolorem compescere difficillimum est*, ait Gl. *ibi ver. turpiter*. Turpiter autem inuentus dicitur, qui actum quemcunque impudicum cum eiusmodi persona exercet: Imò satis esse, vt solus cum sola reperiatur in loco suspecto, accedentibus etiam alijs circumstantijs suspicionem mouentibus, docet Syl. *ver. excommun. 6. n. 5. casu.* 10. Nauarr. *c. 27. n. 84.* Suarez *cit. n.* 37. Ægid. *n.* 196. Porrò excusatio hæc ab excommunicationis censura locum non habet, si maritus adulterum non mox, vt in crimine deprehensus est, sed interiecto temporis interuallo, quo dolor iustus sedari potuerit, occidat: Item si data opera in loco occulto se absconderat, vt deprehensum occidere posset, sicuti docet Nauar. *lib. 5. cons. 25. de sent. excomm. edit.* 2. Deinde dictam excusationem locum non habere in alijs consanguineis quæ percutientem in prima consanguinitatis linea non contingunt, puta auia, vel nepte, significatur in *cit. cap. si verò*, 1. §. *cæterum. iun.* Gloss. *ver, matre, & tradit* Molin. *tr. 3. disp. 59. num.* 5.

Quinta. Prælatus, Preceptor, Pater si disciplinæ siue correctionis causa Clericum percutiat, a censura canonis immunis est. De Prælato Ecclesiastico, & Magistro seu Præceptore habetur id expresè *in c. 1. & c. ex tenore, de sententia excom.* In quo posteriore textu sermo est de Subdiacono: quare rectè docet Nauarr. *c. 27. n. 81.* Suar. *disp. 22. s. 1. n. 48.* & alij communiter, Magistrum quoque, & non tantùm Ecclesiasticum Prælatum (de quo dubitari non potest) ius habere castigandi Clericos, etiam in maioribus Ordinibus constitutos: modò castigatio moderata sit, habita ratione culpæ & personæ tum percutientis, tum eius quæ percutitur: alioquin si percussio valde indecēs sit, aut excessus notabilis, censura excommunicationis non euitabitur, teste Nauar. Suarez *ll. cc.* & colligitur *ex c. cùm voluntate eod. tit. iun.* Gl. *verb. Prælationis: & verb. Magisteru*.

9 De patre maius dubium est; Vtrùm filium in sacris constitutum, sine nota excommunicationis castigare possit? Negat Gloss. *in cit. c. cum voluntate verb. inferiorum graduum: quia sacer ordo*, inquit, *liberat a patria potestate*, intellige quod attinet ad effectum castigationis: nam ab alijs effectibus patriæ potestatis sacer ordo non eximit, sed solùm Episcopalis, vel Cardinalitia dignitas, sicuti docet Abb. *in cit. cap. cùm voluntate*, Angelus, *ver. excommun.* 5. §. 10. Eandemque sententiam Glossæ sequitur Abb. ibid. Molin. *to. 1. tr. 2. disp. 228. in 6. effectu, & tract. 3. disp.* 56. & alij apud eundem: Quia indecens esse videtur, Clericum in sacris constitutum a patre laico verberari, vt proinde præsumendum non sit, iura huic rei patrocinari velle.

Contrariam tamen sententiam defendit S. Anton. *3. p. tit. 24. c. 1. §. 2. casu* 32. Syluest. *ver. excommun. 6. n. 6. casu* 8. Nauarr. *citat. n.* 82. Auila *p. 2. c. 5. disp. 3. dub. 13. casu.* 1. Suar. *cit. sect. 1. num.* 49. Ratio eorum est; Quia pater non minorem, sed potiùs maiorem in filium potestatem habet, quàm magister in discipulum: Atqui *in c. 1. & c. ex tenore* absolutè & sine restrictione significatur, magistrum ab excommunicatione immunem esse, si discipulum correctionis causa percutiat: Ergo idem de patre sentiendum est erga filium. Hæc sententia probabilis est. Sed mihi magis placet illa prior, quam etiam communiorem esse testatur Molin. *in cit. disp.* 228. in eandemque inclinat Angelus *ver. excommun.* 5. §. 10. Sotus *lib. 5. de iustitia artic.* 2. Cùm enim canon sine ius commune prohibens Clerici percussionem, fauorabile sit Ecclesiastico ordini; restringi non debet, nisi expressam in iure exceptionem reperiamus. Nullibi autem expressum est quòd pater quoscunque filios Clericos, etiam in sacris, absque nota excommunicationis castigare possit; Sed solùm quod patrifamilias concessum sit, Clericos adolescentes in inferioribus gradibus siue ordinibus constitutos, qui de familia eius, vel propinqui sunt, disciplinæ causa corrigere, *cit. c. cùm voluntate, de sent. excommun.*

Ad fundamentum verò posterioris sententiæ responderi potest: Ideo iura magistro absolutè permittere, vt Clericum disciplinæ causa percutiat; quia fieri potest, vt magister in maiore gradu, siue ordine constitutus sit, quàm eius discipuli: si enim esset laicus, vel in minore ordine positus, non videtur ipsi iure concessum, vt Clericum in maiore ordine verberibus puniat, *argum. cap. vniuersitatis, de sent. excommun.* Aduerto tamen, si pater filium, vel magister laicus discipulum in sacris constitutum correctionis causa percutiat, faciliùs a peccato mortali, & consequenter a censura excommunicationis excusari posse: propterea quòd ius aliquod correctionis ille habens, difficilè interdum se cohibet, quin, grauiter aut sæpius delinquentem, etiam verbere castiget, ipsamque circumstantia superioritatis deformitatem non parum imminuit.

Porrò *in cit. cap. vniuersitatis* decernitur, vt Abbas per se ipsum non per alium, regularis disciplinæ causa, Monachum percutiat; vel si necessitas postulet, per Clericum, vel Monachum (non per laicum) id fieri iubeat; alioquin, tam qui tales verberari præcipit; quàm illi, qui verberant, quamuis ob delictum, excommunicationis sententiam incurrunt. Alia ratio est de Episcopo, a cuius dignitate alienum est aliquem proprijs manibus verberare *ca. non licet, d.* 86. Quare Clericos delinquentes per alium Clericum, non laicum corrigere debet: Quamuis Clerici facinorosi (idemque de Monachis sentiendum) ex mandato Prælati Ecclesiastici etiam a laicis capi possint *cap. vt famæ, de sentent. excommun. cap. si Clericos, eod. in* 6. Quin per consuetudinem in Gallijs, & alijs locis approbatum esse, vt Clerici, si ita commeriti sint, per laicos torqueantur, aut verberentur, testantur Clarus *5. sentent. §. vlt. q. 77. nu.* 3. Mol. *disp.* 51. Suar. *disp. 2. sect. 1. num.* 44. Ægid. *nu.* 191. Auila *p. 2. c. 5. disp. 3. dub.* 12. & ipsemet Nau. *in commentar. de Regularibus*, circa finem, & *lib. 5. cons. 28. de sent. excommun. edit.* 2. Quamuis aliter in manuali, *cap. 27. num.* 86. dixerat: talem consuetudinem excusare a censura, non item a culpa. Adde, quòd simili ratione excusatur Præfectus nauis, aut qui ab illo potestatem habet, si Clericum degradatum & ad triremes damnatum perinde vt alios remigantes percutiat, sicuti docet Auila *de censur. p. 4. disp. vn. dub.* 1. Prætereà partim consuetudine, partim etiam priuilegijs obtentum est, vt Prælati Ordinum Regulares suos delinquentes non per se, sed per alium Religiosum, etiam non Clericum, sed conuersum, corrigant. Qua de re Nau. *cit. cons.* 28. Suarez, Auila, Molin. Ægidius *ll. cc.* Si tamen ętate minores, & quasi pueri sint, præsertim Nouitij. ij possunt ex commissione Prælati Ordinis, etiam a sæculari laico, v. g. Ludimagistro, disciplinæ causa verberari: sicuti hoc ipsum eadem ratione de Clericis minoribus, quod per laicum corrigi possint, tradit Molin. *tr. 3. disp. 56. n.* 8.

Sequitur *in can. Si quis suadente, Vt nullus Episcoporum ipsum absoluere præsumat*. Circa quæ verba notandum est, à iure & DD. *in c. peruenit, de sentent. excommun.* & apud Nauar. *cap. 27. n.* 91. Mol. *disp.* 57. duplicem Clerici percussionem distingui: Modicam, siue leuem; & grauem siue enormem, quæ inter se viri prudentis, etiam Confessarii, iudicio discerni debent, non ex sola percussione, lęsioneue, sed etiam ex circumstantiis personarum, percutientis ac percussi, loci, temporis, secuti scandali &c. sicuti videre est *in Extrauagante* quæ incipit *perlectis*, apud Nau. & Mol. *ll. cc.* Couar. *c. alma, par. 1. §. 9. n.* 2. & colligitur *ex c. cùm illorum, de sent. excommun.*

10 Ab excommunicatione canonis contracta ob Clerici percussionem leuem (quæ videlicet nullam maculam, aut lacerationem carnis, nec membri mutilationem, dentium euulsionem, multorum capillorum extractionem, nec sanguinis immodicam effusionem attulit, neque ex circumstantijs aggrauata est) Episcopo absoluere permissum est *in cit. c. peruenit*, secundùm communiorem DD. sententiam, contra quosdam existimantes illo Pontificis responso non ius commune, sed speciale priuilegium datum esse.

Altera verò percussio, quæ grauis dicitur, subdiuidi debet in eam que speciatim in iure enormis, siue atrox iudicatur, & in eam quæ non specialiter enormis, sed mediocris, & quasi media inter leuem, & enormem censetur. Absolutio ab excommunicatione contracta ob percussionem Clerici enormem, semper Sedi Apostolicæ reseruatur, communi iure: quin etiamsi percussio solùm mediocris, siue plus quàm modica fuerit; exceptis tamen tribus casibus: I. est in *cit. cap. si verò, 1. de sent. excomm.* Si Ostiarius prætextu officij Clericum percusserit, vt idcircò excommunicationem incurrisse existimetur, ab Episcopo absolui potest; nisi percussio grauis, seu enormis sit. At verò, si officialis, Iudex, seu Apparitor sęcularis potestatis, in Clericum iurisdictionem sibi vsurpando eundem percusserit, sine mandato Summi Pontificis absolui non potest: cùm hæc grauis iniuria sit, quippe Ecclesiasticæ libertati repugnans. *cit. c. si verò*.

II. Si Clerici in communi societate viuentes se mutuò percutiant, ab Episcopo suo absolui possunt, nisi facti atrocitas aliud exigat, *c. quoniam, de vita, & honestate Clericorum*.

III. Regularis Regularem eiusdem claustri percutiens non enormiter, à Prælato suo absolui potest. Sin verò Abbatis discretio ad delinquentis correctionem non sufficiat, adhibendus est Episcopus, *c. Monachi, c. cum illorum, c. canonica, de sent. excomm.* Si autem Regularis percutiat Regularem sub alio Prælato constitutum, absolui etiam potest a proprio Prælato, si percussio enormis non fuit, præsente tamen Prælato percussi, vt iniuriam condonet, ac pœnam in satisfactionem definiat, sicuti colligitur ex *cit. c. cum illorum*, & explicant Hostiensis, & Abbas *ibid.* Molin. *tr. 3. disp. 60.* n. 5. vbi rectè monet: Prælatum offensi committere posse Prælato percussoris potestatem absoluendi, vt sine ipso eum absoluat, iuxta suum arbitrium, ac discretionem. Denique si Commendatarij ordinis S. Ioan. se inuicem percutiant, absolui possunt a Presbytero Priore Conuentus, vti habetur in *cit. c. canonica de sent. excomm.*

Cæterùm in *cit. c. cum illorum*, aliqua adduntur annotanda: Primum. Si quis ante Religionis ingressum excommunicationis sententiam ob Clerici, vel Monachi percussionem incurrit, is postea Nouitius, vel Religiosus factus a Prælato suo absolui potest, nisi excessus siue percussio enormis fuerit. Quamuis rectè notet Molin. *disp. 60. in fine*; Multos Regularium Ordines priuilegijs Papalibus obtinuisse, vt, etiamsi enormis sit læsio, absolutio à Prælato suis conferri possit. Secundum. Si religiosus aliquis Clericum sæcularem percussit, non nisi à Sede Apostolica absolui potest; vt scandalum euitetur. Id tamen ne vniuersim de omni percussione intelligatur, declaratum postea fuit in *c. Religiosum, & eodem, in 6.* Religiosum manus violentas in Clericum secularem inijcientem ab Episcopo absolui posse eo in casu, quo secularis Clericus posset, si alium Clericum percussisset; videlicet, si percussio leuis fuit, iuxta *cap. peruenit, extra eodem*, & annotauit, Glos. in *cit. c. religioso*. Idque spectato communi iure, & seclusis specialibus priuilegijs, ac consuetudine, propter quæ interdum Episcopi, atque Ordinum Prælati maiorem absoluendi ab excommunicatione canonis potestatem habent, sicuti in specie testatur Mol. *cit. disp. 60. in fine*, quòd omnes fermè Ordinum Prælati hodie suos absoluere possint, etiamsi percussio enormis fuerit.

CAP. VI.

DE ABSOLVTIONE AB EXCOMMVNICATIONE.

SVMMARIVM.

1 *Parochi potestatem absoluendi ab excommunicatione non habent ex officio, tanquam ordinariam, vt eam directè delegare possint: sed solum indirectè, quatenus alicui Sacerdoti approbato committunt facultatem audiendi confessiones.*

2 *In mortis articulo quiuis Sacerdos ab excommunicatione, quantumcunque reseruata sit, etiam extra Sacramentalem confessionem absoluere potest.*

Inferioribus Clericis commissa non est potestas absoluendi ab excommunicatione in articulo mortis.

3 *Casus Papæ reseruatus, superueniente impedimento legitimo, fit Episcopalis.*

4 *Si impedimentum adeundi Sum. Pontificem temporale sit, absolutus, eo cessante, Apostolico conspectui se præsentare tenetur, alioquin in eandem excommunicationem reincidet.*

5 *In articulo mortis Sacerdos expositus absoluere potest à casu Papali, licet Episcopus adiri posset: excepto, si specialis commissio Episcopis facta reperiatur, v. g. absoluendi percussores Clericorum.*

6 *Probabile est, impeditum ire Romam absolui posse ab Episcopo, licet ad Legatum Papæ se conferre posset.*

7 *Ad essentiam absolutionis ab excommunicatione pertinet, vt aliquo externo signo manifestetur.*

8 *Ante absolutionem ab excommunicatione exigenda est satisfactio parti læsæ, & iuramentum parendi Ecclesiæ, si crimen commissum enorme sit: si tamen hæc, vti debent, non exiguntur à reo, valet nihilominus absolutio.*

9 *Absolutio ab excommunicatione, aliaue censura etiam absenti dari potest.*

Excommunicatus ex alia causa iterum excommunicari potest; consequenter etiam absolui ab vna excommunicatione, altera manente.

1 QVæstio prima. Quinam a maiore excommunicatione absoluere possint? Respondeo, & dico I. Ab excommunicatione iuris non reseruata non tantùm Episcopus, vel Episcopalem iurisdictionem obtinens, sed quiuis etiam Parochus seu Sacerdos proprius absoluere potest, sicuti dixi *cap. præced. in princ.* & est communis Thelogorum sententia, vt videre est in add. S. Thom. *3. p. q. 23. art. 1.* & apud Armillam, *ver. casus, n. 5.* Henriq. *lib. 13. c. 28. §. 5. & c. 35. §. 2.* Suar. *to. 5. de censur. disp. 7. sect. 3. n. 23.* Tolet. *lib. 1. cap. 16.* Et esse indubitatam, dixit Sotus *in 4. d. 22. q. 2. art. 2. concl. 3.* Et in praxi eam obseruari, testatur Ægid. Coninch. *de sacram. disp. 14. dub. 16. n. 232.* Denique apud Steph. Quarantam in summ. Bullarij *ver. casus reseruatus, fol. 202.* in literis sacræ Cardin. Congregationis, monentur Ordinarij, *ne illis casus promiscue reseruent, quibus annexa est excommunicatio maior à iure imposita, cuius absolutio nemini reseruatur:* Ratio reddi debet. Quia *indultum à iure beneficium non alicui auferendum*, *reg. 17. in 6.* Contrarium nihilominùs tradunt Couar. in *cap. alma, par. 1. §. 12.* n. 5. Tabiena *ver. absolutio 2. n. 3.* Sayr. in thesauro *lib. 2. c. 19. & alij, argumen. ducto ex extrauag. 1. de priu.* quæ tamen nullam de Parochis mentionem facit: imò etiam reuocata est per *Clemen. 2. de sepulturis*. Quamobrem rectè in Synodo Constantiensi, Ann. 1610. *p. 1. cap. 11.* declaratum fuit, Parochos absoluere non posse a maiore excommunicatione iudiciali.

Notandum verò est ex Syl. *verb. absolutio, 1. n. 4.* Suar. *disp. 7. sect. 4. n. 15.* & Ægid. *disp. 14. dub. 16. n. 231.* discrimen esse inter Episcopum, & Parochum: quòd, cùm absolutio ab excommunicatione ad forum externum propriè pertineat, Episcopum talem absoluendi potestatem quasi ordinariam habet, quippe officio ac dignitati suæ communi iure annexam; quamobrem eam alij cuicunque Clerico, quamuis non Sacerdoti, per se, ac directè delegare potest. Parochi verò, alijque curati, qui in foro externo nullam iurisdictionem obtinent, potestatem absoluendi ab excōmunicatione tā maiore, quam minore, non censentur habere ratione officij sui, tanquam ordinariam, sed potius ex quadam Papali commissione, quatenus talis potestas sæpè necessaria est ad sacramentalem a peccatis absolutionem ritè conferendam. Quapropter hanc ab excommunicatione absoluendi facultatem non potest Parochus alteri Clerico propriè ac directè delegare, sed solùm indirectè conferre, dum enim alicui Sacerdoti, v. g. Cooperatori suo delegat potestatem confessiones audiendi, eo ipso efficit, vt eidem a iure committatur potestas ab excommunicationibus non reseruatis absoluendi.

Dico II. Ab excommunicatione iuris, quam auctor sibi reseruauit, item ab ea, quæ alicui nominatim, siue per particularem Iudicis sententiam inflicta est, nullus inferior absoluere potest. Est communis assertio, quam satis explicaui suprà *p. 1. c. 7.* & traditur à S. Bonau. in *4. d. 18. q. 6.* & alijs Scholasticis *ead. d.* Abb. in *cap. ex frequentibus n. 7. de instit.*

2 Excipitur autem mortis articulus, in quo quiuis Sacerdos etiam excommunicatus non toleratus, ab omnibus censuris, tam ab homine, quàm a iure latis, absoluere potest, si accessus non sit ad eum, cui de iure absolutio competit quo, modo intelligendum Concil. Trident. *sess. 14. c. 7.* Idque verum est, tam etsi constitutum in mortis periculo a peccatis sacramentaliter non absoluat; quia absolutio ab excommunicatione alijsque censuris minimè dependens est ab absolutione a peccatis, sicuti ex communi docet Nau. *c. 27.* n. 272. *dist. 6.* Suar. *disp. 7. sect. 6. n. 7.* Licet enim causa siue occasio fuerit, cur talis a censuris absoluendi potestas Sacerdotibus omnibus in mortis articulo commissa sit, quia ea sæpe necessaria est ad sacramentalem absolutionem conferendam: nihilominus per se, & simpliciter, atque sine necessaria connexione ad sacramentum Pœnitentiæ, concessa videtur, sicuti verba Tridentini Concilij significant: cùm enim talis concessio gratiam, & fauorem contineat, latè interpretanda est. Quod similiter de Parochis alijsque Confessarijs dicendum, eos ex concessione *cit. cap. nuper*, ab excommunicationibus non reseruatis etiam extra Sacramentum Pœnitentiæ absoluere posse, sicuti docet Suar. *disp. 7. sect. 4. n. 19.* Sà *ver. excommunicatio, vbi de absolut. n. 1. & dicam lib. 5. tr. 6. c. 10. n. 21.*

Porrò, licet non desint DD. videlicet Gloss. & Abb. in *cap. A nobis, 2. de sent. excommun.* Sylu. *ver. absolutio, 1. nu. 8.* Armilla *nu. 39.* existimantes in defectum Sacerdotis, etiam alium inferiorem Clericum, imò, & laicum a censura excommunicationis &c. in mortis articulo absoluere posse. Contraria tamen sententia magis recepta, & probabilior est, quam docet Palud. in *4. d. 20. q. 1. art. 2.* Sotus *d. 18. q. 4. art. 4.* Nau. *c. 26. man. n. 26. & in cap. 1. princ. num. 84. d. 6. de pœnit.* Couar. *cap. alma, p. 1. §. 11.* n. 9. Suar. *disp. 7. sect. 6. nu. 6.* Ægid. *disp. 14. dub. 16. nu. 236.* Quia licet Ecclesia talem potestatem cuique Clerico, imò, & fideli laico committere possit; tamen re ipsa commisisse, nullo iure, aut consuetudine Ecclesiastica ostendi potest. Adde; hoc etiam pertinere ad maiorem æstimationem censuræ, si eius absolutio non ab alio,

quàm

quàm Presbittero, fine speciali commissione conferatur: præsertim cùm accidat, vt nullus Presbyter haberi possit, qui excommunicatum absoluat: sed, & si talis casus accidat, moriturus tamen per contritionem à peccatis suis liberari, atque post mortem absolui poterit.

Neque obstat *c. sanctorum, d. 4. de consecr.* pro priore sententia allegatum a Gloss. *in c. pastoralis §. præterea de Officio ordinarij*, in quo ex S. August. refertur: Cùm fidelis aliquis, qui tamen ex numero pœnitentium erat, cum infidelibus naui veheretur, accidisse, vt vnus illorum à pœnitente Baptismum peteret; quo ipsi collato, pœnitentem vicissim à recens baptizato reconciliationem petijsse, & accepisse. Respondetur: Si vera est historia hæc, (nam S. Aug. tanquã incertam narrat, licet addat veram esse posse) reconciliationem illam non fuisse veram absolutionem à censura; multoque minus Sacramentalem à peccatis; sed fuisse deprecationem, & orationem hominis iam membrum Ecclesiæ per Baptismum effecti, vt Deus pensãs animum ac desiderium pænitentis, etiam sine Sacerdotis ministerio, reconciliationem tribuat. Quod idem clarè explicat Auctor de vera, & falsa pœnit. *c. 10.* relatus in *c. quem pœnitet, d. 1. de pœnit. Qui confiteri vult peccata, vt inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare, & soluere.* Et paulò post: *Tanta est vis confessionis, vt si deest Sacerdos, confiteatur proximo: sæpe enim contingit, quòd pœnitens non potest confiteri coram Sacerdote, quem desideranti nec locus, nec tempus offert. Et si ille, cui confitebitur, potestatem soluendi non habet, fit tamen dignus venia ex Sacerdotis desiderio, qui socio cõfitetur turpitudinẽ criminis.*

3 Deinde, quod attinet ad censuras Papæ reseruatas, ea reseruatio, non tam strictâ est; quin ob plures causas relaxetur, & ad Episcopalem iurisdictionem deuoluatur: quæ causæ in iure canonico circa Clerici, percussionem exprimuntur, vt videre est in *c. de cætero c. ea noscitur, de sent. excommunic.* Prima causa impedimenta est ætatis infirmitas: si nimirum impuberes excommunicationem incurrant, hi etiam post pubertatem ab Episcopo absolui possunt, *c. pueris, de sent. excommunic.*

Secunda est sexus infirmitas. Mulieres videlicet in excommunicationem lapsæ a Diœcesano absolui possunt, *c. mulieres, c. quamuis eod. tit.*

Tertia est quoduis canonicum seu legitimum impedimentum ad Sedem Apostolicam accedendi, qua ratione excusantur pauperes, qui tantum itinere mendicandi consuetudinem non habent, senes, valetudinarij, membris capti, *c. ea noscitur, cap. quamuis, de sent. excom.* Item, qui capitales inimicitias gerunt, vt sine vitæ periculo viæ se committere non possint, *c. de cætero eod. tit.* Et qui sui iuris non sunt, puta serui, & filij familias, si eorum domini vel parentes profectioni resistant, *cit. c. mulieres.* Et qui ob curam administrandi familiam, gerendi officium publicum, vel ob periculum infamiæ, scandali, vel aliam similem causam impediti sunt, quominus Romã, absolutionis accipiendæ causa, proficiscantur, iuxta *cit. c. de cætero c. quamuis, eod tit.* Et qui magnæ potentiæ sunt, aut ita delicati, vt laborem accedendi ad Summum Pontificem sustinere nequeant: hos enim Episcopus, si periculum mortis vrgere arbitretur, absoluere statim potest: alioquin verò *statu personæ prius, & veritas negotij est intimanda Sum. Pontifici, & secundum consilium eius tales (potentes) de commisso scelere corrigendi erunt, cit. c. mulieres.* Atque ita explicat Nau. *c. 27. n. 88.* licet paulò aliter Gl. *ver. laborem veniendi.*

4 Verùm, circa huiusmodi canonica impedimenta distinguendum est, vtrùm perpetua sint, an temporalia. Si perpetuum impedimentum sit, Episcopus absolutè, & sine onere præsentandi Apostolicæ Sedi absoluere potest impeditum: Sin verò impedimentum temporale sit, excipio hinc puerilem ætatem, tunc iurare debet absoluendus, quòd cessante impedimento, Apostolico conspectui se præsentare velit: non vt iterum ab excommunicatione absoluatur, sed vt mandatum accipiat de satisfactione præstanda Ecclesiæ, ac parti læsæ, sicuti docet Nau. *cap. 26. numer. 26.* Sanch. *lib. secundo moral. cap. 13. numer. 27.* Sayrus *lib. 3. capit. 28. numer. 36. & habetur in capit. de cætero, cap, ea noscitur, & cap. quamuis, de sent. excomm.* Si autem absolutus se præsentare, seu personaliter, seu per procuratorem, intra tempus à Iudice præfixum, vel cùm primùm commodè potest, intermiserit, in eandem excommunicationem reincidit, *cap. eos qui, de sent. excommun. in 6.* & explicat Nauarr. *cap. 27. numer. 89. & num. 113.* Henriq. *lib. 13. capit. 29. num. 3.* Et habent hoc locum in omni absolutione ab excommunicatione reseruata, quæ datur ob impedimentum seu causam necessitatis, quod absolutus sub pœna reincidentiæ, teneatur se postea præsentare Superiori, ad quem de iure absolutio spectat, iuxta *cit. c. eos qui.*

Sed limitant Henr. *cit. num. 3. lit. Z.* Sà *verb. excommunicatio, vbi de absolut. nu. 8.* Nisi, priusquam terminus elapsus est, plenè satisfacias parti læsæ, aut cum ea concordes: quia tunc cessat ratio, ob quam Superiori sistere debeat. Sed non placet hæc limitatio, quia iuri consentanea non est, sicuti colligitur ex *capit. quamuis, de sentent. excommunic.* Neque enim vt parti læsæ satisfiat, causa est adæquata huius obligationis sistendi, sed vt debita Ecclesiæ etiam læsæ obedientia, & satisfactio præstetur. Quamobrem tametsi nulla pars aduersaria læsa sit, vel ipsi ante absolutionem satisfactum fuerit, nihilominus hoc onus comparendi imponi debet, sicuti docet Suar. *to. 3. disp. 30. sect. 6.* Sanch. *lib. 2. moral, c. 13. num. 29.* contra Nauar. *c. 26. n. 26.* Henriq. *l. cit.*

Dubitatur autem hîc primò; Quòd de Clerici percussore dicitur in *c. de cætero, c. ea noscitur, de sent. excommun.* Si ad Sedem Apostolicam accedere legitimè impeditus sit, ab Episcopo absoluendum esse, vtrùm id in alijs quoque casibus Papalibus locum habeat? Ita affirmant Canonistæ communiter, Innocent. in *cap. 1. De eo qui furtiuè,* Abb. & Felinus in *c. Monachi, de sentent. excommun.* Syluest. *ver. absolutio 3. in fine, & 4. n. 5.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 11. n. 15.* Nauarr. *c. 27. n. 89. & 112.* Henriq. *lib. 6. c. 11. n. 5. & c. 16. in princ.* Suar. *de censur. disp. 22. sect. 1. n. 64.* Quare hæc regula communiter recepta statuenda est: Quòd *casus Papalis, superueniente impedimento adeundi Papam, fit Episcopalis:* quia id congrua subordinatio inter Prælatos Ecclesiæ requirere videtur. Sed excipiunt aliqui valde probabiliter articulum mortis, in quo omnes Sacerdotes expositi, nullo obseruato ordine, à casibus Papalibus, absoluendi ius habent; præterquam, si in iure specialis commissio Episcopis facta reperiatur, puta in casu percussionis Clerici; iuxta, *cap. si quis suadente, 17. q. 4. & c. ea noscitur, de sent. excommun.* & docet Suar. *disput. 22 sect. 2. nu. 62. de censur.* Couar. *cap. alma p. 1. §. 11. num.* 8. Sanch. *lib. 2. moral. c. 13. nu. 9.* modò eo casu ad Episcopum accessus sit. In alijs vero casibus Papalibus penitus cessat omnis reseruatio in mortis articulo, ideoque quiuis iurisdictione præditus Sacerdos absoluere potest. Ita Sylu. *ver. absolutio, 1. n. 7.* Suarez *to. 4. disp. 30. sect. 3. n. 4.* Sanchez *l. c.* licet contrarium sentiat, Zambrana *c. 4. dub. 4. num. 14.*

6 Dubitatur secundò. Si impeditus Romam ire pro absolutione casus Papalis, possit tamen adire Legatum Papæ, vel alium specialiter priuilegiatum, vtrùm nihilominus ab Episcopo absolui possit? Affirmat Henriq. *lib. 6. c. 10. n. 1.* Auil. *p. 3. c. 7. disp. 1. dub. 6. post 3. concl. not. an. 4.* Suarez *to. 4. disp. 30. sect. 3. n. 5.* Quia iura in signum specialis reuerentiæ ac priuilegij requirunt, vt pro absolutione Papa adeatur: si ergo is adiri non possit, cessat reseruatio Papalis, & deuoluitur casus ad proprium Ordinarium. Accedit, quòd reseruatio casuum Papalium strictæ interpretationis esse debeat, cum iuri Episcopali deroget.

Contrarium tamen docet Nauar. *c. 27. n. 89. & 90. & ad quartam,* Sanch. *lib. 2. moralium, c. 13. n. 11.* Quia casus reseruatus Superiori deuoluitur ad inferiorem ratione necessitatis, non est autem necessitas, si adsit aliquis, qui iure seu ordinario, seu speciali absoluere possit. Affertur etiam ab Ægid. *cit. disp. 16. n. 242.* in confirmationem huius sententiæ *c. quamuis, de senten. excommun.* In quo tamen (sicut, & in *cap. ea noscitur*) nihil aliud habetur, quàm Clericorum percussores non ab alio, quàm Romano Pontefice, vel eius legato absolutionis beneficium obtinere posse: præterquam, si canonico impedimento retardantur, quominus Romanum Pontificem adire possint, vbi cum nulla mentio fiat Legati Apostolici, canon iste potius priori sententiæ fauere videtur: quam proinde probabilem censeo, sed alteram tutiorem.

His addendum est I. ex doctrina Nauar. *lib. 1. consil. 1. q. 14. de constit. edit. 2.* locorum etiam consuetudinem spectandam esse. Nam Episcopi in regionibus Roma remotioribus, in quibus nullus adest Legatus Sedis Apostolicæ, præscripsisse possunt iurisdictionem absoluendi à quibusdam casibus Papalibus frequenter contingentibus v. g. notoria Clerici percussione, hæresi, &c. sine onere quod Reo imponi debeat comparendi coram Romano Pontifice, eiusue Legato: præsertim, si Reus Ecclesiæ, & parti læsæ sufficienter satisfaciat, vel satisfacere paratus sit: Vt verò Episcopi ad alios priuilegiatos, puta Regulares mendicantes, eiusmodi excommunicatos pro absolutione mittant; (licet hoc tutius sit, vt dixi) difficile tamen aliquibus videri potest, si in huiusmodi frequentibus casibus proprios subditos ad alios è diœcesi, vel extra diœcesim mittere debeant: tanquam qui maiorem ipsis absoluendi potestatem habeant, sicuti notauit Nau. *lib. 5. cons. 11. de priu. edit. 2.*

Addendum est II. Ex hoc capite defendi potest, quòd Episcopi Germaniæ nostræ ex hæresi Lutherana, Caluiniana, aut Zwingliana ad Fidem Catholicam recipere se volentes per se, vel delegatos suos, etiam in foro conscientiæ absoluere possint. Quia ob nimiam frequentiam, & multitudinem absoluendorum, adest euidens ac necessarium eos Romam mittendi impedimentum, & ideò casus iste Papalis videtur fieri Episcopalis. Quamuis securitatis

causa, Episcopi aliqui a Sede Apostolica talem absoluendi facultatem specialiter postulant, & facilè impetrant. Dixi autem *etiam in foro conscientiæ*. Nam pro foro externo minus dubitari potest, quin Episcopis, præsertim in Germania, vbi alij inquisitores prauitatis hæreticæ non sunt, tanquam Apostolicæ Sedis super hæresis crimine delegatis: dicta absoluendi ab hæresi facultas ex communi iure competat, *c. vt officium, §. si vero, de hæret. in 6.* vbi videri potest Dominicus, Prosper Farinac. *de hæresi q.* 192. *§. 4. nu.* 52. Molin. *tr. 5. de iust. disp. 7. n.* 5. Barbosa *de Offic. Episcopi allegat.* 105. *num.* 56. Atque talis absolutio facta in foro externo proderit etiam in ordine ad conscientiæ forum, sicuti obseruauit Farinac. *cit. loc.* & Sanch. *li. 2. moral. c.* 12. *num.* 6. Si quidem ablata per Episcopum, aut delegatum eius censura excommunicationis pœnitens mitti potest ad Confessarium quemlibet, vt a peccato hæresis absoluatur. Sed, vt supra indicaui, quando Germani ab hæresi Lutherana, vel simili ad Catholicam fidem recipiuntur, non deducuntur ordinariè ad externum forum, sed mox ad salutarem pœnitentiam, catechismum frequentem, hæresis abiurationem, ac denique sacramentalem reconciliationem, & Sacram Synaxim.

7 Quæstio secunda. Qua forma vtendum sit in absolutione ab excommunicatione? Respondeo & dico I. Ad essentiam absolutionis pertinet, vt aliquo externo signo manifestetur: cum sit actus iurisdictionis, atque etiam restitutionis ad pristinam Ecclesiæ communionem,

Dico II. Quamuis ad essentiam absolutionis absolutè non requirantur verba, multò minus certa formula verborum, consuetum tamen est, vt absolutio, quæ præsentibus confertur, talibus verbis fiat: *Absoluo te à vinculo excommunicationis, quam incurristi propter crimen, v. g. percussionis sacrilegæ & restituo te Sacramentis Ecclesiæ, & fidelium communioni, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen.* In publica ac solemni absolutione præmittitur Psal. 50. vel alius ex pœnitentialibus: & ad quemuis versum pœnitens humeri denudati virga leuiter percutiuntur: (nisi ob iustam causam, v. g. in fœminis talis ceremonia prætermittenda videatur) postea adiectis precibus consuetis absolutio datur, & absolutus in Ecclesiam introducitur. Qui modus absoluendi quadantenus etiam seruatur, si mortuus ab excommunicatione absoluatur, ita vt præmissis precibus, sepulchrum virga percuti debeat, iuxta *c. à nobis, 2. iunct.* Gl. *ver. forma seruetur, de sentent. excom.* Nau. *in c. 1. princip. n.* 55. *dist. 6. de pœnit.* In foro autem interno eiusmodi solemnitates omitti possunt, teste Nau. *l. c. nu.* 56. Henriq. *l.* 13. *c.* 29. *n.* 4. Sà *ver. absolutio ab excomm. nu.* 20. Auila *p. 2. c. 7. disp. 3. dub. 2. &* 3. Ægidi. *disp. 14. dub. 16. nu.* 203.

8 Dico III. Ante absolutionem ab excommunicatione contracta ob crimen enorme, aut valde perniciosum, exigendum est iuramentum à Reo, quòd Ecclesiæ parere, idest, ab eiusmodi crimine imposterum abstinere velit, sicut docent & explicant DD. communiter, S. Bonauentur. *in 4. distin.* 18. *quæst.* 6. Richar. *ibid. art.* 10 *quæst.* 2. Nauarr. *in cap. 1. in princip. num.* 53. *dist. 6. de pœnitent.* Syluest. *verb. absolutio 3. num.* 3. Auila *cit. disp. 3. dub.* 2. Henriquez *lib.* 13. *cap.* 28. *num.* 4. Sà *loc. citat. num.* 19. *&* 20. Ægid. *num.* 204. Sanchez *l. 2. moral. c.* 13. *num.* 17. vbi ex communi notat *num.* 19. à delinquentibus in impubertate, licet adempta iam pubertate absolutionem accipiant, non esse iuramentum exigendum.

Dico IV. Absolutio ab excommunicatione neque in foro externo, neque interno, conferenda est, nisi parti læsæ prius satisfactum, vel cum ea transactum sit, sicuti colligitur *ex cap. 2 de sentent. excomm. in 6.* Quod si verò absoluendus realem satisfactionem exhibere statim non possit, tunc cautionem præstare cogitur pignoratitiam, aut fideiussoriam: Sin verò nihil horum efficere queat, sufficit iuratoria, vti ex communi docet Abb. *c. quæstio. in fine, & c. qua fronte n.* 17. *de appellat.* Syl. *ver. absolutio.* 3. *num.* 3. Nau *c. 26. man n* 7. Auila *p. 2. cap. 7. disp. 3. dub. 6. &* 8. Henriq. *cit. c.* 28. *n.* 1. Sà *l. c. nu.* 3. Ægid. *nu.* 206. Sanch. *supra cit. c.* 15. *n.* 23. *& lib.* 10. *de matrimon. disp.* 18. *n.* 28. *&* 42. vbi generalem regulam tradit: Si iura cautionem sufficientem requirant, & aliquis, quia pauper vel peregrinus est, aliam præstare non possit, sufficere iuramentum eius, iuxta *Authent. generaliter, Cod. de Episcop. & Clericis*: Quia nemo ad impossibile obligari potest. Et verò hic specialis ratio est: Quia Iudex ex officio obligatur, ideoque etiam compelli potest, vt Reum emendatum, atque, quatenus ipsi possibile est, satisfacere paratum a censura absoluat, sicuti colligitur *ex capitul. qua fronte de appellat.* dummodo Reus de violatione iuramenti suspectus non sit, sicuti Abbas *notat citat. capit. qua fronte, numer. vltimo*. His adde, quòd in foro interno, spectata qualitate personæ, simplex promissio, seu fidei interpositio instar iuramenti esse possit.

Duo insuper hoc loco annotanda sunt: Primum: Si quis post præstitam cautionem seu iuramentum de satisfaciendo postea satisfacere negligat, non recidit in excommunicationem: cùm id iure expressum non sit: quamuis ab homine iterum excommunicari possit, *cap. ad reprimendam, de offic. Ord.* Alterum. Tametsi illicita, valida tamen est absolutio, quæ antequam parti læsæ satisfactum sit, vel antequam iuramentum præstitum de parendo imposterum mandatis Ecclesiæ, confertur ad habente ordinariam absoluendi potestatem, iuxtà *cap. venerabilibus, §. sanè, in fine, de sentent. excommunic. in 6.* Quin etiam si aliquis solùm delegatam potestatem habeat, modò delegatio ipsi absolutè facta fuerit: Secus si cum limitatione expressa, *alias absolutio sit nulla vel aliter non absoluat, nisi satisfacta parte, aut præstito prius iuramento.*

Quòd si verò in delegatione, aut priuilegio dicatur, *Committimus facultatem absoluendi satisfacta prius parte, aut præstito iuramento*, non consentiunt Doctores, vtrùm sit censenda limitatio potestatis, ita vt absolutio irrita existat, nisi talis conditio, siue forma obseruata sit? Affirmant Caiet. *verb. absolutio*, Armilla *eodem verb. num.* 48. Suar. *disp. 6. sect. 5. num.* 42. Ægid. *disput. 14. dub. 16. num.* 210. & plerique alij. Sed contrarium valde probabiliter docet Auila plures alios allegans *par. 2. c. 7. disp. 3. num.* 9. Est enim recepta regula Gl. in Clem. I. *de offic. delegat. verb. reperit*, Couar. *p. 1. c. alma §. 9. nu. 8. & §.* 11. *num.* 7. Nauar. *cap. 27. man. num.* 37. Sanc. *lib. 3. de matrimon. disput. 33. num.* 3. Quòd in commissione seu delegatione, expressio rei, quæ iure communi inest, non inducit nouam formam seu conditionem sine qua non, sed solùm admonetur commissarius, seu delegatus, quid eum facere oporteat. Quare si requisita conditio secundum ius ordinarium ad formam seu substantiam actus non pertineat, tunc illicita quidem erit executio delegantis, non obseruata tali conditione, sed nihilominus valida. Ita autem in proposito res se habet, nam spectato iure communi atque ordinario, ante absolutionem præmittenda est satisfactio, aut cautio satisfaciendi parti læsæ; si tamen Iudex non sine culpa, eam exigere prætermittat, valebit nihilominus absolutio. Ergo idem dicendum est, si quis ex delegata potestate absoluat, non exacta satisfactione: præsertim si delegatio facta fuit per modum gratiæ, quæ latè interpretari debet, vti fit in bulla, priuilegio, aut Iubilæo.

9 Dico V. Absolutio ab excommunicatione, vel alia censura, non requirit præsentiam eius, qui absoluitur; sed etiam absenti conferri potest per literas, nuntium: vel etiam sine his per sola verba, aut factum, quo exprimatur intentio absoluendi. Idemque sentiendum de dispensatione super irregularitate. Ita ex communi Richar. *in 4. distinct. 18. ar. 10. q.* 2. Nau. *c. 26. n.* 14. Sotus *in 4. distinct. 22. q. 2. art. 3. in fine*, Henriq. *l.* 13. *c. 29. nu.* 1. Sanch. *lib. 2. moralium, c. 11. n.* 14. Auila *p. 2. c. 7. disp. 2. dub.* 1. Suarez *disp. 7. sect. 7 n. 4. & sect. 9. in fine*. Nam excommunicatio est pœna Ecclesiastica, quæ sicuti absenti, & ignoranti (cuius tamen contumacia non sit) infligi potest; ità multò magis eidem remitti potest, sola voluntate potestatem absoluendi, habentis, dummodò ea humano modo significata, & expressa sit.

Exinde infert Auila, Rectè facere Prælatos Ordinum, cùm in capitulis generalibus dantes absolutionem a censuris, eam etiam ad absentes extendunt, Secundò inferunt Nauarr. Henriq & Auila; Si confessarius, facultate absoluendi præditus, oblitus sit aliquem a censura absoluere; vel si aliquem absoluit à censura à qua non poterat: quia erat Superiori reseruata, postea impetrata facultate, posset absolutionem etiam absenti conferre, si eum ad se accersere non possit. Secus dicendum est de absolutione à reseruato peccato: cùm hæc sit sacramentalis, ideòque præsentiam Rei omnino requirat, quamuis contrarium sibi persuasisse videatur Nauar. *l. cit.*

Dico VI. Absolutio ab excommunicatione, aliaue censura etiam inuito, & nondum emendato conferri potest; saltem validè, & interdum etiam licitè, sicuti docet Richard. *cit. art. 10. qu.* 1. Abb. *cap. ab excommunicato, n. 20. de rescript.* & alij communiter. Quæ assertio eodem modo, sicuti antecedens probari debet. Quia censura est pœna, quæ inuito inferri, atque etiam auferri potest. Excipe: Nisi qui absolutioni reluctatur, contumaciter persistat in crimine, v. g. hæresis, cui excommunicatio ipso iure continuè annexa est. Nam talem hominem nemo absoluere potest nisi canonis auctor, siue qui in canone dispensandi potestatem habet. Vide Suar. *disp. 7. sect. 7. num.* 8.

Dico VII. In absoluente tamen omnino requiritur libera intentio, siue voluntas absoluendi. Quamobrem irrita est absolutio, quæ fictione dolosa, errorem, atque inuoluntarium efficiente, impetratur, sicuti docet Suarez de *censur. disp. 7. sect. 7. n.* 12. Sanchez *lib. 2. moral. cap.* 12. *num.* 9. Item, quæ per vim ac metum iniustum extorquetur. Insuper ita directè absolutionem extorquens excommunicationis sententiæ de nouo subijcitur, *cap. vnic. ys quæ vi metusue causa in 6.*

10 Etenim, quòd extremo loco annotare libet, nihil obstat,

stat, quominus excommunicatus iterùm excommunicetur; siue ob diuersas culpas, & contumacias ab eodem etiam Iudice, siue ob eandem culpam, & contumaciam à diuersis Iudicibus: qua de re legi potest Nauar. *in c. ita quorundam*, Gloss. *vlt. de Iudæis*, Palud. *in 4. dist. 18. q. 5. a. 3.* Suarez *disp. 5. sect. 2.* Consequenter fieri potest, vt quis reum pluribus excommunicationibus ligatum ab vna earum absoluat, ab altera non absoluat, vel quia potestate absoluendi præditus non est; vel tametsi potestatem habeat, non tamen voluntatem. Cæterùm, si aliquis facultate præditus, v. g. Confessarius à Papa priuilegiatus, indefinitè ac generatim absoluat pœnitentem suum à vinculo excommunicationis, alijsque censuris: (cuiusmodi absolutio sacramentali absolutioni ad cautelam præmitti solet) tunc credendum est, absolutionem verè, & efficaciter conferri ab omnibus excommunicationibus, alijsque censuris, à quibus Confessarius pro eo tempore rectè & conuenienter absoluere potest, tametsi fortè pœnitens, per obliuionem non crassam omittat confiteri peccata, quibus censuræ annexæ sunt; vel, etsi confiteatur, nesciat tamen modò vel ipse, vel etiam Confessarius, huiusmodi peccatis censuram adiunctam esse. Ex quo sequitur, si posteà pœnitens recordetur peccati Summo Pontifici reseruati, quod apud Confessarium dicta potestate præditum bona fide confiteri intermisit; posse illud deinde cuiuis exposito Sacerdoti confiteri: quippe cùm Papalis reseruatio censuræ ablata fuerit. Quæ est Doctrina Palud. *in 4. distinct. 18. quæst. 5.* Hadrian. *quæst. 4. de confess. §. si pietas circa prædicta*, Nauarr. *in Man. cap. 26. num. 13. & in cap. consideret, §. cautus, num. 30.* Sanchez *lib. 3. moral. cap. 12. numer. 9.* Secus verò dicendum est, si sint peccata specialiter reseruata Episcopo: quia Episcopi non tantùm censuras, sed etiam ipsamet peccata secundùm se absolutioni suæ reseruare, & Parochis eorumque Cooperatoribus denegare solent. Vide Suarez *disp. 7. sect. 5. numer. 16. & seqq.* Ægid. *cit. dub. 16. quæst. 8. num. 225.*

PARS TERTIA.

De Suspensione.

CAP. I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT SVSPENSIO.

SVMMARIVM.

1 *Suspensio est censura per quam persona Ecclesiastica impeditur iure seu potestate Ecclesiastica vti.*
2 *Suspensio vel est totalis vel partialis.*
3 *Suspensus ab officio non ideò etiam à beneficio suspensus est, neque vice versa.*
4 *Suspensus à beneficio non potest fructus percipere, nisi quatenus indiget; modò tamen officium per se, vel per alium præstet.*
Suspensus à beneficio non propterea amittit ius eligendi, aut conferendi, quod ratione beneficij competit.
5 *Suspensus ab ordine exercere potest actus iurisdictionis, qui ordinis actualem vsum non requirunt, & vice versa suspensus à iurisdictione exercere potest actus ordinis, qui sine iurisdictione sunt.*
6 *Suspensio ab ordine Episcopali, vel Sacerdotali intelligitur tantùm de actibus proprijs eius ordinis.*
7 *Censura ligatus in vno loco, vbique ligatus manet, donec absoluatur.*

1 SVspensio est, *censura per quam persona Ecclesiastica impeditur aliqua potestate, aut iure Ecclesiastico vti.* Vide Summistas *verb. suspensio*; Nauarr. *cap. 27. numer. 151.* Suarez *de censuris, sect. 1.* Auil. *de censuris p. 3. disp. 1. dub. 1.* Sayrum *lib. 5. thesauri, c. 1.* Henriquez *lib. 13. cap. 31. num. 2.* Ægid. ConincK *tom. 2. disp. 15. dub. 1.*

Dixi esse *censuram*; vt intelligas, neque enim cui Confessarius, vel Abbatissa, qui censuram ferre non possunt, iusta de causa interdixerunt, ne celebret: neque eum, cui propter culpam mortalem diuino iure illicitum est sacrificare &c. propriè suspensos dici, sed prohibitos, quare neque irregularitatem contrahent, si officio suo illicitè fungantur, vti notauit Nauarr. & ConincK *loc. cit.* Sà *verb. suspensio num. 4.* *Per quam persona Ecclesiastica*, vt intelligas censuram hanc non in laicis, sed solis Clericis locum habere: quamuis Henriquez *loc. citat.* fateatur, etiam Abbatissam censuram suspensionis ab officio incurrere posse, quia licet non sit Clericus, est tamen regularis, & quasi Ecclesiastica persona, capax spiritualis officij, & cuiusdam iurisdictionis, saltem ex commissione vti docet Syluest. *ver.* Abbatissa, & dixi suprà *p. 1. cap. 3. num. 4.* *Impeditur vti potestate*: vt intelligas, per censuram suspensionis non auferri ipsum officium, seu potestatem Ordinis, iurisdictionis aut ius beneficij Ecclesiastici, sed suspendi eius vsum, siue exercitium.

2 Suspensio diuiditur in totalem, & partialem. Totalis iterùm duplex est: *Vel simpliciter totalis*, quæ simul est ab officio, & beneficio: cuiusmodi suspensio duobus modis ferri potest: Primò, cum expressione, vt sit tam ab officio, quàm à beneficio: cuius exemplum habes *in cap. tuarum de priuileg. & Clem. 1. de decimis*: Secundò, si absolutè, & sine limitatione suspensio imponatur, neque ex adiunctis limitatio aliqua colligi possit, censenda est simpliciter totalis: Nam ex sermonis vsu propositio indefinita ob suam indifferentiam æquiualet vniuersali, sicuti notat Henriq. *lib. 13. c. 32. num. 1.* Ægid ConincK *dub. 1. num. 4.* Exemplum huius habes in *Extrauagante Diuina, de priuileg.* vbi excommunicationis, suspensionis, & interdicti sententia ipso iure ijs infligitur, qui conferunt, vel recipiunt, beneficia pro suis negotijs ad curiam Romanam proficiscentium, aut aliquod in illa officium exercentium. Vel est suspensio *totalis secundum quid*, seu in certo genere, videlicet officij, vel beneficij Ecclesiastici.

Suspensio totalis ab officio dicitur, per quam aliquis ab omni spirituali officio tum ordinis; tum iurisdictionis, & Ecclesiasticæ administrationis impeditur; quamuis interim taliter suspensus sacris officijs interesse possit, cum alijs orare, cohabitare, sacrificanti ministrare, in necessitate baptizare, mortuos sepelire, quatenus talia officia etiam laicis competere possunt, sicut notauit Sayr. *num. 5.* Auil. *p. 3. disp. 2. dub. 1. concl. 6.* Ægid ConincK. *dub. 2. concl. 1.* Totalis verò suspensio à beneficio est, per quam aliquis ab omni Ecclesiastico beneficio, quod attinet ad eius administrationem, & fructuũ perceptionẽ, ad tempus suspenditur.

Tametsi verò suspensio strictæ interpretationis esse debeat sicuti, & aliæ pœnæ, quæ extendendæ non sunt vltrà verborũ proprietatem, tamen cùm absolutè & indistinctè fertur suspensio ab officio, vel à beneficio, intelligi debet de omnibus: cùm nulla adsit ratio limitandi, si ex verbis canonis nulla limitatio colligi possit.

Partialis suspensio vel est ab ordine tantùm, aut aliquo actu ordinis, v. g. à celebratione missarum, vel actu ordinandi, vel à iurisdictione tantùm, aut certo actu iurisdictionis, aut quasi iurisdictionis, v. g. à collatione beneficij, voce suffragij, vel denique à certo beneficio, aut parte beneficij, puta lucrandis distributionibus, dimidia parte fructuum, idque vel in perpetuum, vel ad tempus.

3 Corollarium I. Suspensus ab officio non ideò etiam à beneficio suspensus est. Quæ est sententia Nau. *lib. 5. consil. 51. de homicid. edit. 2. & c. 26. Man. num. 160.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disp. 51. num. 12.* Vgolin. *tab. 4. de censur. c. 6. §. 3.* Henriq. *lib. 13. c. 32. §. 3.* Sayr. *l. 4. thesauri, c. 5. n. 16.* Sà *verbo suspensio n. 1.* Auil. *disp. 2. dub. 1. concl. 6.* ConincK. *dub. 2. concl. 2.* licet aliter sentiat Palud. *in 4. d. 18. q. 7. ar. 3. concl. 3.* & alij apud Sanch. *l. c.* Sed probatur ex eo, Quia diuersæ pœnæ sunt suspensio ab officio, & suspensio à beneficio, & potest vna executioni mandari sine altera; si videlicet suspensus ab officio interim beneficij temporalem administrationẽ gerat, & fructus percipiat; officio verò, quatenus ei concessum est, satisfacere paratus sit, videlicet horas canonicas recitando: & ad alia munia Ecclesiastica Vicarium constituendo. Si tamen suspensio ab officio ob delictum graue perpetuò duratura sit, beneficiatus beneficio priuari debet, sicuti docet Vgol. & ConincK *loc. cit.* Sanch. *num. 13.* Sayr. *lib. 4. cap. 6. num. 17. argum. cap. ex tuarum de purgat. canon.*

His adde, suspenso ab officio totaliter illicitè conferri beneficium, sicut constat *ex c. cum dilectus de consuetud.* Cùm enim beneficium detur propter officium, non rectè confertur ei, qui officium præstare non potest *cap. vlt. de Clerico excommunicato ministr.* Putant tamen Abb. *c. vel non est, num. 4. de temp. ord.* Suar. *disp. 26. sect. 3. num. 4.* ConincK. *concl. 3.* collationem irritam non esse: sed potius infirmandam, neque enim plus ex *cit. cap. cum dilectus* colligi potest, licet Gloss. ibid. aliter sentiat. Similiter docet idem Suar. *disp. 47. sect. 1. num. 26.* suspenso à benefi-

cij

cij, nouum beneficium validè conferri, quamuis collatio infirmanda sit: quæ sententia saltem in foro conscientiæ locum habere poterit.

Corollarium II. Suspensus à beneficio, non ideò etiam ab officio suspensus censetur. Quare potest, imò etiam debet officio suo satisfacere, & iurisdictionem, vel administrationem ratione officij competentem exercere. Quæ est communis sententia Doctorum cum Gloss. *in c. cum Vintoniensis de elect.* Abb. *in cap. cum dilectis num. 20. de elect.* Igitur suspensus à beneficio intelligitur tantùm à perceptione fructuum, ac temporali administratione beneficij, quare illi Oeconomus constituendus est, si autem se ingerat beneficij interdictæ sibi administrationi, ipso iure eo priuatur, *cap. cupientes, §. cæterum, de elect. in 6.* & ex communi docet Sayr. *cit. cap. 6. num. 5.*

Notant verò DD. inter quos Abb. *in cap. Apostolicæ, num. 7. de exception. & cap. Pastoralis, §. verò, num. 16. de appellat.* Nau. *c. 25. Man. num. 124.* Suar. *disp. 27. sect. 2. num. 3.* ConincK. *citat. dub. 2. conclus. 6.* Sayrus *cit. cap. 6. num. 12.* cum Gloss. *recepta in c. cum Vintoniensis, ver. admiserant de elect.* suspensum à beneficio, si egeat, posse fructus percipere, quatenus necessarij sunt ad se, & suos alendos: modò per ipsum non stet quominùs à suspensione liberetur: quamuis alij quidam maiorem etiam licentiam tribuant, Auila *par. 2. cap. 6. disp. 6. dub. 1. concl. 1. & 2. & par. 3. disp. 1. dub. 2. concl. 6.* P. Nauar. *lib. 2. de restit. c. 2. n. 237.* Quod excommunicatus, vel suspensus à beneficio, si præstet officium, lucretur omnes fructus, præterquam si fructus copiosissimi sint.

Illud porrò dubitatur, vtrùm suspensus à beneficio amittat ius conferendi, aut eligendi, quod ipsi ratione beneficij competit? Ita affirmat Nauar. *cap. 27. Man. num. 163. §. 6.* Henriq. *lib. 13. c. 31. §. 3.* Sayrus *lib. 4. c. 6. num. 7.* Sed contrarium est probabilius, quod docent Abb. *in cit. c. cum Vintoniensis n. 10.* cum Gloss. ibid. *ver. admiserant,* & idem Abb. *in c. Apostolicæ, num. 8. de except.* Suarez *disp. 27. num. 34.* ConincK. *concl. 5.* & alij plures: Quia collatio, & electio, non propriè numerantur inter beneficij fructus, quorum perceptio suspensio interdicta est: cùm potius sint actus officij, & quasi iurisdictionis, ratione beneficij, competentis. Quamobrem canonis auctor, cùm ab vtroque tam beneficio, quàm iure eligendi suspendere vult, idipsum exprimit, vt videre est *in c. cum in cunctis, §. vlt. de elect.* si ergo in canone non exprimatur, non est cur extensionem faciamus in materia pœnali.

5 Corollarium III. suspensus ab ordine exercere potest omnes actus iurisdictionis, qui ordinis actualem vsum non requirunt, sicuti docet Caiet. *ver. suspensio,* Henriq. *cit. cap. 32. num. 4.* Sayrus *lib. 4. c. 6. n. 6.* Auila *cit. disp. 2. dub. 1. concl. 3.* Nau. *c. 27. num. 160.* Vgolin. *tab. 4. c. 6. §. 5.* contra Abb. *c. cum dilectus, num. 20. de consuet.* Syluest. *ver. suspensio, n. 5.* Quare Episcopus suspensus ab ordine, licet confessiones audire non possit, alteri tamen absoluendi potestatē delegare non prohibetur, vt Henr. notauit.

Corollarium IV. Suspensus à Iurisdictione exercere potest omnes eos ordinis, aut officij spiritualis actus, qui iurisdictionem non requirunt: cuiusmodi est sacrificare, in choro officiatorem agere, officium custodis, vel administratoris ecclesiastici exercere, sicuti docent Caietan. Nau. Sayrus, & alij locis citatis. Suarez *disp. 26. sect. 4. num. 16.* Gloss. *in c. transmissam, de elect.* Auila *cit. dub. 1. concl. 8.* At verò eos actus ordinis, ad quorum substantiam requiritur iurisdictio, vti est absolutio à peccatis, nè validè quidem exercere potest: Sed neque eos actus ordinis, aut sacra officia, quæ sine iurisdictione licitè non fiunt, suspensus à iurisdictione exercere debet. Quare peccat Parochus ita suspensus, inquit Suarez, si Sacramenta ministret ouibus suis, vt pastor ordinarius: & Episcopus, si subditis suis ordines conferat: quemadmodum etiam peccat, si alteri ordinandi licentiam tribuat. Quæ tamen doctrina limitanda est, nisi ex circumstantijs colligi possit, non fuisse mentem suspensionem ferentis, eiusmodi etiam sacra ministeria interdicere.

6 Corollarium V. suspensio ab ordine episcopali extendit se ad eos tantùm actus ordinis, qui Episcopo proprij sunt, & sacerdoti iure ordinario competere non possunt. Cui affinis est suspensio à Pontificalibus, per quam per se, ac directè prohibetur vsus insignium Episcopalium, videlicet mitræ, baculi, pallij: per accidens verò, & consecutiuè omnia Episcopalia solemnia officia, quæ sine eiusmodi insignibus exerceri non debent: qualia sunt ordines conferre, confirmare, Ecclesias, altaria, virgines consecrare, &c. Secundùm Gloss. *in Extrauag. suscepti regiminis, verb. Pontificalibus,* Sayr. *l. 4. c. 4. n. 14.* Interim tamen concessum est Episcopo ita suspenso, Missam priuatam sine Pontificalibus celebrare, confessiones audire, iurisdictionem forensem exercere.

Corollarium VI. Suspensio ab officio Sacerdotis, qualis habetur *in cap. literas, de tempor. ordinand.* extendit se ad omnem actum proprium Sacerdotis: cuiusmodi est Missam celebrare, Sacramentum Pœnitentiæ, Eucharistiæ, Extremæ vnctionis ministrare, solemniter baptizare, vel benedicere: Non verò se extendit hæc suspensio ad actus ordinis inferioris, quare non prohibetur Presbyter suspensus ab officio sacerdotis, Epistolam, vel Euangelium solemniter canere.

Sed dubium est, vtrùm suspensus ab ordine inferiore, ver. gr. Episcopus ab officio Sacerdotis, possit exercere actus ordinis superioris, videlicet Episcopales? Doctores plerique negant apud Suar. *disp. 64. sect. 4.* talem regulam tradentes: *suspensus ab ordine inferiore, censetur etiam suspensus à superiore non vice versa. Nam cui non licet quod minus est, non debet licere, quod est maius,* arg. *l. legatorum, §. vlt. ff. de interdictis,* ibi. *Est enim perquam ridiculum, eum qui minoribus honoribus, pœnæ causa prohibitus est, ad maiores aspirare: maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur.* Verùm hanc regulam Sayr. *l. 4. c. 3. reg. 1.* Sà *ver. suspens. n. 8.* ConincK. *dub. 2. n. 10.* Suar. *cit. loc. n. 14.* probabiliter restringunt ad actus inter se connexos, ita vt in exercitio ordinis superioris contineatur exercitium ordinis inferioris, à quo aliquis suspensus est, sic v. g. Presbyter suspensus ab officio Diaconi, consequenter etiam suspensus censetur à sacrificando, cùm sacrificium non fiat sine Euangelio, idque ob iuris regulam 84. in 6. *cum quid vna via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti:* Alia autem Sacerdotis munia, vt confessiones audire, solemniter baptizare, benedicere, &c. taliter suspensus Presbyter præstare posset, licet non decenter, attamen vt irregularitatē non contraheret. Eademque ratio est, si suspensus ab exercitio actus inferioris, suscipiat ordinem superiorem, peccat quidem propter indecentiam: sed irregularis fieri non videtur: cùm non propriè exerceat actum ordinis, à quo suspensus est.

Illud verò adhuc probabilius est, quod docent Suarez, & ConincK. *ll. cc.* contra Henriq. *c. 32. num. 2.* Sylu. *ver. suspensio q.* Auilam *p. 3. disp. 2. dub. 2. concl. 11.* Sayrum *lib. 4. c. 4. n. 19.* Vgol. *tab. 4. c. 6. §. 6. nu. 3.* Episcopum suspensum à collatione ordinum minorum posse conferre ordines maiores: quia horum collatio necessariò connexa non est cum collatione minorum, aut primæ tonsuræ: cum nihil obstet, in aliqua ecclesia sacros ordines conferre ijs, qui minoribus iam initiati sunt. Accedit in arbitrio superioris positum esse, prohibere alicui, quod minus est, non prohibito eo, quod maius est, præsertim si in vsu minoris, & non maioris delictum commissum fuit: vt in eo quis puniatur, in quo deliquit, *c. litteras, de temp. ordin.* Quia simili ratione Episcopus suspensus ob officio confirmandi, non ideò suspensus censetur ab officio consecrandi, & ordinandi, quamuis hæc maiora sint, sed connexa.

7 Ad extremum duo nota: Primùm: Quod suspensus ab officio, ordine, aut iurisdictione, actus eiusmodi Ecclesiasticos in omni loco exercere prohibeatur, vti notant Gloss. Abb. & alij *in c. pastoralis, §. verùm, de appellat.* Sayrus *lib. 4. cap. 5. numer. 7.* Vgol. *tab. 4. c. 6. §. 2. num. 4.* Cùm enim censura immediatè personam afficiat, ideò comitatur eam etiam extra territorium ferentis: ita, vt suspensus, vel excommunicatus in vno loco, vbique ligatus sit, donec legitimè absoluatur: *Excommunicatio,* inquit idem Abbas *in c. ad reprimendam, num. 2. de Offic. ordin. afficit personam, eamque sequitur, sicuti lepra leprosum.* Eademque ratio est de alijs censuris.

Alterum: Ex vi censuræ suspensionis non tenentur fideles vitare suspensum, etiam denuntiatum: cùm id nullo iure cautum sit. Quamuis lex charitatis postulat, vt Clericum ab officio suspensum sine causa non inducam v. g. ad celebrandum, quando is sine peccato & irregularitatis nota celebrare non potest. Sin verò iusta causa adsit à suspenso non denuntiato Sacrificium petendi, tunc is licitè parere potest, *post extrauag.* Concilij Constantiensis, indulgentis fidelibus, vt suspensos, antequam denuntiati sint (notorium clerici percussorem excipimus) vitare non teneantur, sicuti notauit ConincK. *cit. dub. 2. in fine.*

CAP. II.

QVIS POSSIT CENSVRAM SVSPENSIONIS ferre, & in quos.

SVMMARIVM.

1 *Qui excommunicare, is etiam suspendere potest, ac vice versa.*
2 *Omnes, & soli Clerici, præter Papam capaces sunt censuræ suspensionis. Episcopi tamen generali sententia interdicti, ac suspensionis non censentur comprehendi.*
3 *Non tantùm singulares personæ, sed etiam Communitas suspensione, vel interdicto ligari potest.*

1 ASsertio I. Quicumque excommunicationis censuram ferre potest, idem, & suspensionis, ac vice versa. Ita ex communi S. Antonin. *3. p. tit. 28. cap. 4. not. vlt.* Syluest. *ver. suspensio q. 2.* Nauarr. *par. 2. num. 159.* Suar. *disp. 28. sect. 1.*

2 Assertio II. Omnes, & soli Clerici, præter Papam, suspensionis censuram incurrere possunt. Ita Caiet. *ver. suspensio*, Suar. *sect. 2.* & alij plerique, quamuis Henriq. vt suprà notaui: non improbabiliter existimet, etiam in Abbatissam suspensionis censuram cadere posse. Illud verò priuilegio speciali Episcopis concessum est: *c. quia periculosum, de sent. excommun. in 6.* vt generali statuto, vel sententia interdicti, aut suspensionis non comprehendantur, nisi eorum expressa mentio fiat: idque *propter executionem Pontificalis officij, quod frequenter incumbit*. Dicendum tamen est, hanc causam impulsiuam quidem esse: sed non principalem, & adæquatam: quæ potius videtur esse Episcopalis dignitas, sicuti colligitur apertè *ex c. si compromissarius §. huiusmodi, de elect. in 6.* Vbi Bonifac. ex eodem illo canone concludit: Episcopos non incurrere censuram suspensionis à beneficio, nisi eorum expressa mentio habeatur.

Hinc rectè infert Suarez *cit. sect. 2. num. 6.* dictum priuilegium competere Episcopo electo, & confirmato, etiam ante consecrationem, quia Episcopali iam dignitate præditus est: quemadmodum, & alia similia priuilegia, vt illud de eligendo confessore, *cap. vlt. de pænit. & remissionib.* Item de vsu altaris portatilis, *cap. vlt. de priuileg. in 6.* confirmatis, & necdum consecratis Episcopis competunt. Nam priuilegia à Principe concessa, si nemini sint præiudicantia: amplè interpretari conuenit, quatenus verborum proprietas permittit. Addit Henriq. *lib. 13. c. 34. n. 2. lit. X.* suprà dictum priuilegium etiam ad R. E. Cardinales pertinere; quod est probabile, attenta praxi ecclesiæ, per quam priuilegia Episcopis ob status dignitatem concessa, ad Cardinales ferme extendi solent, propter maiorem eorum dignitatem.

Pertinere item, inquit lit. y. ad Imperatorem, & Reges. qui & ipsi suspensionem incurrere possint, quatenus ecclesiastica iura ex Apostolicæ Sedis liberali concessione, participant, vt ecclesiarum Rectores nominare, ac præsentare possint.

3 Assertio III. non solùm personæ singulares, sed etiam tota Clericorum Communitas, v.g. Capitulum, suspensionis, (sicut & interdicti) censuram incurrere potest, vti constat *ex cap. quia sæpè, de elect. in 6.* ex quo colligitur, generalibus statuti, aut sententiæ verbis, *Quicumque id fecerit*, etiam Capitulum, tanquam personam fictam comprehendi. Dupliciter autem censura in communitatem ferri potest. Primò collectiuè, vt ipsum v.g. corpus Capituli, obtinens ius alicuius beneficij, iurisdictionis, administrationis, ab eo suspendatur: Secundò distributiuè, vt singuli, è capitulo, dummodò noxij sint, eandem pœnam incurrant. Qui duo modi interdum coniunguntur, vt videre est *in cit. cap. quia sæpè*, in quo tum capituli corpus, tum singuli è corpore bona Prælati defuncti occupantes, vel diripientes, ab officijs, & beneficijs suspenduntur, donec restituant. Verùm suspensio lata in capitulum, si nihil aliud exprimatur, neque ex adiunctis colligatur, extendi non debet, ad personas particulares: quia vox Capituli collectionem significat, non personas singulas, sicuti notauit Suar. *disp. 28. sect. 3. num. 5.*

CAP. III.

OB QVAM CAVSAM SVSPENSIO ferri possit.

SVMMARIVM.

1 *Censura suspensionis non incurritur sine propria culpa.*
2 *Plerumque requirit culpam mortalem, quamuis nihil obstet leuem suspensionem propter venialem culpam alicui imponi.*
3 *Suspensio interdum fertur ob culpam merè præteritam, licet talis propriè censura non sit, quamobrem neque per absolutionem tollitur; sed alijs modis.*

1 ASsertio I. Nemo suspensionis censura ligari potest, nisi qui peccauit: siue, vt alijs verbis dicam, censura suspensionis propriè dicta non incurritur, nisi ob culpam propriã. Ita Caiet. *ver. suspensio*, Nauar. *c. 27. n. 151. & 165.* Suar. *disp. 28. sect. 4.* ConincK. *cit. disp. 15. dub. 3. concl. 1.* Auil. *p. 3. disp. 3. dub. 2. concl. 2.* Ratio est. Quia suspensio est propriè dicta pœna, quippe directè alicui adimens vsum ecclesiasticæ potestatis: Pœna autem requirit culpam in eo qui punitur, *arg. c. 2. de Const.* ergo, &c.

2 Assertio II. ad incurrendam suspensionis censuram, qualis in sacris canonibus decreta est, & communiter etiam ab homine imponi solet, requiritur culpa mortalis. Ita intelligendus est Henriq. *c. 34. num. 4.* Auila *p. 3. dub. 3. concl. 2.* ConincK *cit. dub. 3. concl. 2.* Ratio est: Quia pœna debet esse commensurata culpæ; suspensiones autem ab officio, à beneficio, ab ordine à iure eligendi, beneficia conferendi, &c. sunt pœnæ graues. Ergo requirunt culpam grauem, seu mortalem. Interim nihil prohibet, quin propter leuem siue venialem culpam, leuis suspensio imponatur, puta ab vno electionis actu, à lucrandis vna aut altera vice distributionibus; Missa celebranda ad tempus breue, sicuti docet Caiet. *ver. suspensio*, Nau. *c. 27. n. 151. 159.* Henriq. *loc. cit.* Suar. *disp. 28. sect. 4.* Auila *concl. 1.*

3 Assertio III. Suspensio interdum fertur ob culpam merè præteritam, & quidem varijs modis: In perpetuum, & sine spe relaxationis: quo casu, si suspensio totalis est ab officio, beneficio, vel ordine, habet vim depositionis, irregularitatis, aut priuationis beneficij. Ad certum tempus, v.g. triennium, quo transacto, suspensio per se ipsam expirat. III. Donec reus satisfecerit, restituerit: quare exhibita satisfactione, suspensio ipso iure absque alia sententia tollitur, iuxta *c. quia sæpè*, iunct. Gloss. *ver. donec de elect. in 6.* IV. Ad beneplacitum Superioris, cuius proinde declarata voluntate remittendi, seu reuocandi suspensionem, sine alia absolutione expirat. Imò etiam mortuo vel deposito superiore suspensio cessat, nisi sit posita ad beneplacitum Sedis, quæ non moritur, Quamquam hi omnes suspensionis modi non sunt propriè dictæ censuræ, sed merè spirituales pœnæ, sicuti Abbas annotauit *in c. sæpè contingit, n. 16. de appellat.* & constat ex dictis hoc tract. *par. 1. cap. 2. & 3.*

Alia igitur est propriè dicta censura suspensionis, quæ Iudicis canonicam monitionem, & rei contumaciam requirit; ideòque absolutione indiget, posteaquam contumacia deposita est. Vide Nau. *c. 27. num. 151. & 159.* Sylu. *ver. suspensio qu. 4.* Suar. *disp. 25. sect. 1.* ConincK. *dub. 2. num. 16. & dub. 4.*

Porrò, quibus in casibus iure communi suspensio lata sit, dicam in proprijs locis, Interim videri potest S. Antonin. *3. par. tit. 27.* Angelus *ver. suspensio, 1,* Sylu. *q. 6.* Palud. *in 4. d. 18. q. 7. ar. 2.* Nau. *c. 27. num. 144.* Tolet. *lib. 1. c. 48. & 49.* Henriq. *lib. 13. cap. 36. & seqq:* Sayrus *in thesaur. lib. 4. c. 12. & seqq.* Suar. *de censur. disp. 31.* ConincK. *t. 2. disp. 15. dub. 5.*

CAP. IV.

QVIBVS MODIS SVSPENSIO TOLLITVR.

SVMMARIVM.

1 *Suspensio lata ad certum tempus, eo elapso, per se cessat.*
2 *Suspensio, quæ propriè censura est, ob contumaciam lata, absolutione indiget.*
Parochi communi iure à suspensionibus absoluere non possunt.
3 *Suspensio, quæ propter peccatum præteritum, vt pura pœna imposita est, vel in perpetuum, vel ad tempus certum, si relaxanda sit, remedio dispensationis indiget, quam inferior Prælatus iure proprio, & ordinario facere non potest.*
4 *Qui tamen priuilegium, vel generalem commissionem habent absoluendi à suspensionibus, etiam tales tollere possunt.*

1 SVspensio tribus modis tolli potest. Primò, si ob delictum præteritum imposita est ad certum tempus, v.g. ad triennium, vel sub conditione, *donec restituerit*, elapso tempore, vel impleta conditione, per seipsam cessat, sine alia superioris declaratione. Ita Gloss. recepta *in Clem. 1. ver. donec, de decimis*, Couar. *in 4. decr. p. 2. c. 6. in princ. num. 18. & 19.* Nau. *c. 27. n. 161.* Henr. *lib. 13. c. 35. n. 2.* Auil. *p. 3. disp. 6. dub. 1.* Suar. *disp. 29. sect. 1. n. 1.*

2 Secundò. Per absolutionem tollitur ea suspensio, quæ propriè dicta censura est, propter contumaciam inflicta, cum expressa, vel tacita lege, vt tunc, & non antè absolutio danda sit, quàm si à contumacia, seu inobedientia recedatur, sicuti explicat Suar. *disp. 29. sect. 2. nu. 1.* Atque à tali suspensione iuris dicendum est, Episcopum, vel alium quasi Episcopali iurisdictione præditum absoluere posse, si Sedi Apostolicæ specialiter reseruata non sit, *argum. c. nuper. de sentent. excom. & c. ex literis, de const.* & tradit Innoc. *in cap. 2. de solut.* ibid. Abb. *num. 5.* Syluest. *verb. suspensio, qu. 4.* S. Antonin. *par. 3. tit. 27. c. 4. § sed quæritur*, Couarru. *p. 1. decr. c. 6. princ. n. 27.* Nau. *c. 17. num. 162.* Auila *p. 3. disput. 6. concl. 3.* Suar. *disp. 26. sect. 2. num. 6.* Quamuis Sayrus *in thesauro lib. 4. cap. 17. num. 8.* & alij apud Suarez *loc. cit.* arbitrentur, suspensionem propter contumaciam latam, per se ipsam cessare, si reus à contumacia recessit, vt nulla absolutione opus sit: sed sententia, quam dixi vsu, recepta est.

Porrò Parochi, alijque expositi confessarij non possunt absoluere à talibus suspensionibus etiam iure communi non reseruatis, nisi speciale priuilegium, vel delegatam potestatem acceperint ab eo, ad quem iure ordinario talis absolutio spectat.

spectat. Ita notauit Henriqu. cit. c. 35. nu. 2. Auila p. 3. disputat. 6. concl. 2. Alia verò ratio est de excommunicatione, quippe cuius absolutio ordinariè antecedere debet absolutionem à peccatis, sicuti dixi hoc tr. p. 2. c. 6. n. 1. & 2. Non item absolutio à suspensione, & interdicto. Si tamen Episcopus alicui Parocho, verb. gr. committat potestatem absoluendi à casibus Episcopalibus, poterit ille etiam ab eiusmodi suspensionibus absoluere: etiamsi talis delegandi facultas nullibi reperiatur Episcopis interdicta.

3 Tertiò tollitur suspensio per relaxationem seu dispensationem, si videlicet lata fuit propter peccatum commissum seu præteritum, tanquam pura pœna. Quod duobus modis fieri potest; Primò ad certum tempus, v. g. *Qui id fecerit, per triennium ab officio, aut beneficijs suspensus maneat*, ante cuius terminum si pœna relaxanda sit, per dispensationem id fieri debet ab auctore canonis, aut eius successore, delegato, &c. non item ab inferiore v. gr. Episcopo: quia sicut legem superioris, ita, & annexam ei pœnam inferior soluere non potest, sicuti notat Gl. recepta *in c. cupientes, §. certum, vers. suspensus, de elect. in 6.* S. Anton. *d. 3. tit. 28. c. 4.* Couar. *in 4. decret p. 2. c. 6. princ. n. 18.* Sanch. *lib. 3. de Matrim. disput. 52.* Addit verò Suar. *disp. 29. sect. 1. n. 20.* idem dicendum esse, si lex canonica præcipiat ob tale delictum imponi suspensionem v. g. triennalem, non posse talem pœnam ab inferiore, puta Episcopo, iure proprio, & ordinario coarctari, aut in ea dispensari, *quia sufficit quæstio*: Papinianus *l. 1. ff. ad S. C. Turpil. est in arbitrio iudicantis: pœnæ verò prosecutio non eius voluntati mandatur, sed legi auctoritate reseruatur.* Secundò, suspensio ob delictum commissum seu præteritum, vt pura pœna ferri potest in perpetuum, sine spe relaxationis ordinariæ: Et tunc certum est; inferiorem, puta Episcopum, in tali canonis suspensione dispensare non posse, nisi in casibus specialiter concessis, sicuti docet S. Anton. *p. 3. tit. 27. c. 4. §. sed queritur*, Abb. *in cit. c. 2. de solut. n. 5.* Sylu. *verbo suspensio q. 8.* Nauar. *c. 27. n. 126.* Quia auctor canonis dum talem suspensionem perpetuam, & irremissibilem imponit, eo ipso sibi reseruare censetur.

Dubium verò est, si suspensio ob delictum commissum lata sit absolutè, sine temporis determinatione, atque sine expressione vt perpetuò duret, aut non relaxetur; vtrùm censuris suspensionum annumerari debeat, quas dixi absolutione tolli, etiam ab Episcopo, si expressè reseruatæ non sint, an potius puris pœnis annumeranda, quas solus is qui tulit, vel eius successor, delegatus, &c. per dispensationem relaxare potest. Atque hanc posteriorem partem tenent Abb. *in cit c. tam literis, n. 3. de test bus, & attestat.* Nauar. *c. 27. n. 126.* vbi negant Episcopum dispensare posse in suspensionibus iure communi indefinitè latis propter delictum præteritum; quia talis suspensio habet rationem pœnæ: pœna autem absolutè lata censetur esse perpetua, & irremissibilis à Iudice inferiore, iuxta *l. seruus: Cod. de pœnis.*

Veruntamen contraria sententia probabilis est, quam tenet Glosf. *in Clement. 1. de hæreticis, §. penultim. ver. excommunicationis, & ipsemet Abb. in c. quàm sit, de excess. Prælatorum, in fine,* Auila *p. 3. disput. 6 concl. 4.* Suarez *cit. sect. 1. nu. 19.* Si tamen suspensionem Papa sibi non reseruauit, ab Episcopo, aut alio similem iurisdictionem habente, post peractam pœnitentiam, & satisfactionem, tolli posse. Ratio est quia cùm indefinitè fertur suspensio propter commissum delictum, ordinariè benignior interpretatio haberi potest, ac debet, non esse impositam vt pœnam verè vindicatiuam, sed potiùs medicinalem, & cum ordine ad duraturam contumaciam, seu inobedientiam; qua cessante, seu secuta emendatione, per absolutionem, instar aliarum censurarum, quæ pœnæ, non absolutæ, sed medicinales sunt, tolli possit, ducto etiam argum. *ex c. ex litteris, de constitut.* Accedit, quòd si auctor suspensionis voluisset perpetuam, & irremissibilem, id expressisset, sicuti sæpe exprimere solet. Atque ex hoc principio rectè docuit Glos. *in ca. 1. d. 71.* quam sequitur Less. *lib. 2. c. 34. dub. 26. n. 93.* Si quis ab alieno Episcopo ordines accepit, Episcopum proprium dispensatiuè permittere posse, vt in suscepti s ministret, atque ad altiores ascendat, *argum. c. Salonitanæ. d. 63.*

4 Porrò sciendum est iure nouo Trident. Concilij *sess. 24. c. 6. de reform.* Episcopos absoluere posse ab omni suspensione etiam Papæ reseruata, quamuis vt pura pœna, seu in perpetuum seu ad certum tempus decreta sit, dummodò proueniat ex delicto occulto non deducto ad forum contentiosum. Ita notarunt Henriq. *lib. 13. c. 35. n. 2. lit. S. in comment.* Auila *cit. disp. 6. dub. 1. concl. 7.* Etsi verò eiusmodi suspensiones, quæ vt puræ pœnæ feruntur, potius per dispensationem tolli debeant, vt suprà dixi, Doctores tamen aliqui nullo obseruato discrimine, omnem suspensionem propter delictum, seu in perpetuum, seu ad certum tempus impositam, absolutione auferri aiunt: quod verbum, & in formula relaxationis indistinctè vsurpari solet: *Absoluo te à vinculo suspensionis, quod incurristi propter tale crimen, & restituo te ad executionem tui muneris, ordinis, vel ad beneficium tuum*, vt videre est apud Sylu. *ver. absolutio 6. dub. 2.* Nauar. *cap. 27. n. 161.* Auilà *in fine, p. 3.* Suar. *disp. 29. sect. 3. in princip.* eademque ratione priuilegium à Sede Apostolica confessarijs Societatis Iesu concessum, quod fidelium confessionibus auditis eos in foro conscientiæ absoluere possint à quibuscunque sententijs, censuris, ac pœnis ecclesiasticis ex peccatis resultantibus, ad suspensionis iuris indistinctè se extendi, sicuti significat Auila *p. 3. disp. 6. dub. 2.*

Ad extremum moneo, ante absolutionem à censura suspensionis, si opus sit, exigendam esse satisfactionem, vel cautionem satis faciendi parti læsæ, & in criminibus enormibus exigendum iuramentum parendi Ecclesiæ, vti notat Nauar. *c. 27. n. 161. §. 6.* Auilap. *3. disp. 6. in fine*, Henriq. *lib. cit. c. 35. n. 3.*

CAP. V.

DE DEPOSITIONE, AC DEGRADATIONE.

SVMMARIVM.

1 *Depositio, quatenus pœna canonica, est perpetua, & irremissibilis ecclesiastica pœna ob enorme crimen remotiua ab ordine iurisdictione, aut beneficio.*
2 *Depositio aufert ipsum iuris radicale, seu titulum beneficij, aut iurisdictionis, in quo differt à pœna suspensionis.*
Crimen Sodomiæ exercentes ipso iure incurrunt priuationem ob officio, & beneficio.
3 *Per simplicem seu absolutam depositionem non auferuntur priuilegia fori, & canonis, sicuti per degradationem.*
4 *Degradatio alia est verbalis, seu sententionalis, & alia realis, seu actualis,*
5 *Realis degradatio non nisi ab Episcopo consecrato fieri debet.*
6 *Crimen, ob quod Clericus degradatur, & sæculari Iudici traditur, debet esse grauissimum.*

1 Depositio latè sumpta, est Remotio alicuius personæ à munere, aut dignitate, ob crimen, senium, aliumue defectum: strictè autem, & sicuti hic sumitur, est ecclesiastica pœna, per quam persona ecclesiastica ob enorme crimen remouetur ab ordine, iurisdictione, vel beneficio, in perpetuum, & sine spe remissionis. Quæ depositionis pœna cum suspensione magnam similitudinem gerit: quia vtraque est ab ecclesiastico ordine, officio, aut beneficio: quare in solas Ecclesiasticas personas cadere potest. Quæ causa est, quòd in sacris canonibus hæ duæ pœnæ interdum promiscuè vsurpantur, sicuti notat Suar. *disp. 30. sect. 1. n. 10.* Si tamen propriè loquendum sit, inter se differunt, quòd depositio, vt ipsum vocabulum significat, sit perpetua, & irremissibilis remotio ab ordine, officio, aut beneficio: non item suspensio, sicuti clarè colligitur *ex ca. at si Clerici, de iudic.* & docet Nauar. *c. 27. nu. 152.* Auila *p. 3. disp. 1.* Suar. *cit. sect. 1.* Quod quidem discrimen manifestum est, si loquamur de suspensionibus, quæ positæ sunt seu à iure, seu ab homine, ad certũ tempus, aut sub conditione, vel indefinitè, adeòque sub tacita conditione donec emendatio secuta fuerit, nam hæ omnes simpliciter ac positiuè perpetuæ non sunt, sicut, est pœna depositionis. At verò difficile est ostendere, quo modo ea suspensio, quæ tanquam pura pœna, seu vindicta in perpetuum lata est, à depositione differat. Quare in primis dicunt Abb. *in cap. inquisitionis, num. 6. de accusat.* Nauar. *cit. nu. 152.* Auila *cit. disp. 1. dub. 2.* Si suspensio in perpetuum, & sine spe restitutionis sit totalis, videlicet ab omni officio, ac beneficio; censendam esse quasi depositionem.

Secundò ait Suar. *cit. sect. 1. n. 11.* Quòd suspensio ab ordine positiuè perpetua vix differat à depositione; quia vtraque relinquit characterem indelebilem, atque inîterabilem, & priuat tantùm legitimo vsu ordinis, sine spe restitutionis, saltem ordinariè: nam extraordinariè nihil prohibet à Papa, vel etiam in casibus specialiter concessis ab Episcopo, restitutionem fieri. Verùm realiter degradatus restitui non solet per gratiam dispensationis, sicuti annotauit Abb. *c. ex tua, nu. vlt. de Clericis non resident.*

2 Tertiò ait Suarez *nu. 4.* Quòd suspensio à beneficio positiuè perpetua differat à depositione: quia depositio aufert ipsum titulum siue ius beneficij, & consequenter eius administrationem, ac fructuum perceptionem; insuper reddit personam inhabilem ad idem beneficium: vel ad omne beneficium consequendum, si depositio absolutè à beneficijs illata fuit. Hæc autem non ita se habent in suspensione, quippe, quæ tantùm intelligitur esse à fructibus, manente interim radicali iure, seu titulo ipsius beneficij, vt supra c. 1. n. 1. dictum fuit. Similiter depositio à dignitate aut iurisdictione ipso iure, & quasi dominio muneris priuat à

quam-

quamuis executio per ipsum reum facienda non sit: quia esset nimis difficile, si reus se ipsum condemnare deberet (præsertim de crimine occulto) sed cùm posteà reus conuictus condemnatur de crimine, cui ipso iure depositio à beneficio, vel officio annexa est, iuris fictione beneficium, vel officium censetur vacasse à die commissi criminis, vti explicaui *præced. tract. c. 15. nu. 6.* & in specie notauit Auila *p. 1. dub. 7. concl. vnic.*

Quartò ait idem Suarez, quòd suspensio ab officio formaliter non includat, nec secum trahat suspensionem, aut depositionem à beneficio: nec vice versa, quare si iure reperiatur lata depositio ab officio, etsi eam aliquis ob crimen incurrat, non ideò ipso iure beneficium etiam vacare censeri debet, quamuis reus à Iudice priuandus sit, cùm enim beneficium detur propter officium, haud dubiè indignus beneficio est, cui officij administratio perpetuò interdicta est, & ita colligitur *ex c. eos etiam, dist. 81.* & notauit Gloss. *super cap. 1. causa 1. qu. 3. princ. verb. annexa,* & Suarez *disp. 30. sect. 1. n. 14.* Quamquam pœnæ depositionis, quæ in iure canonico ipso facto latæ reperiuntur, semper aut fermè semper continent vtramque priuationem, ab officio inquam, & ab annexo beneficio, sic notauit ConincK. *tom. 2. disp. 16. num. 5.* & videre est in *cit. c. eos etiam, & c. 1. de homic. in 6. & in Bulla* 70. Pij V. contra Sodomitas, *edita, in qua omnes Clerici sæculares, & regulares, cuiuscumque gradus, & dignitatis* (adeoque etiam Episcopi, aut Cardinales) *tam dirum nefas exercentes, omni priuilegio Clericali, omnique officio, dignitate, & beneficio ecclesiastico eiusdem canonis auctoritate priuantur.* Requiritur tamen ad huius ipsius pœnæ executionem sententia Iudicis, vt supra dixi, & in hoc ipso casu notarunt Henriq. *lib. 14. c. 5. nu. 1. in comment. lit. F.* Auila *par. 7. disp. 4. dub. 7. concl. 8.* Suar. *disp. 31. sect. 4. num* 22. Qui omnes etiam adduxerunt cum Nauar. *cap. 27. num. 250.* ad hanc admodum grauem pœnam depositionis incurrendam non satis esse semel, aut iterùm Sodomiæ scelus commisisse, sed requiri frequentiam actus, vt quasi per consuetudinem exerceri censeatur.

Crimina, quæ depositione digna sint, siue ob quæ pœna depositionis à Iudice imponenda sit, numerant Doctores plerique: Furtum, homicidium, periurium, virginis stuprum violentum, incestum, adulterium, & omnia eo maiora, sicuti videre est apud Canonist. *in c. at si Clerici, & c. cùm non ab homine,* vbi Abbas *num. 4. de iudic.* Syluest. *ver. crimen., & verb. degradatio, qu. 4.* Nau. *c. 27. num. 248.* Henriq. *lib. 13. cap. 55. num. 3.* Auil. *par. 5. dub. 3.* Sà *ver. depositio, num. 2.* Sed placet mihi maximè resolutio Abb. *in cit. cap. at si Clerici, num. 33. & seqq.* Debere esse crimen enorme, siue vnum ex maximis: quale autem hoc sit: non ex antiquis semper canonibus cognosci posse (quia olim cùm seuerior disciplina vigeret, facilius imponebatur depositio, vti colligi potest *ex cap. presbyter, & seqq. distinct. 81.*) sed Iudicis arbitrio relinqui; videlicet, vtrùm sit enorme, seu vnum ex grauioribus secundùm se, siue ex obiecto: vel ratione circumstantiæ, aut adiunctæ qualitatis, vt quia habet annexam irregularitatem indispensabilem, v.g. homicidium, vel iuris infamiam, aut publicum scandalum, aut diuturnam continuitatem, vel incorrigibilitatem. Ex quo rectè idem Abb. resoluit, sicuti & Auila, & Sà *loc. cit.* notorium concubinatum, seu fornicationem, si post monitiones continuetur, esse sufficientem causam depositionis. Idque apertè constat *ex cap. si autem Clerici, de cohabitat. Cler. & mulier,* & Trid. *sess. 25. c. 14. de reform.* Atque *in sess. 22.* in decreto de obseruandis, & euitandis in celebratione Missæ, præcipitur Episcopis, *vt neminem, qui publicè, & notoriè criminosus sit, sacro Altari ministrare permittant:* quòd si autem eiusmodi criminosus post monitiones, & minores suspensionis pœnas, se non emendet, haud dubiè deponendus erit. Vide Abb. *loc. cit.*

3 Dixi hactenus de depositione simplici, & absoluta, cuius hoc proprium est, si per sententiam à Iudice alicui inferatur, quòd per eã depositus non amittat priuilegia clericalia fori & canonis. Quæ etiam causa est, cur ita depositum, sicuti & à beneficijs suspensum, Ecclesia alere teneatur, ne cum opprobrio cleri mendicare cogatur, sicuti docet Abb. *cap. pastoralis, §. verùm, num. 16. de appellat.* Auila *p. 4. dub. 1. concl. 3.* cum Gloss. *in cap. studeat, ver. & sui, distinct. 50.* Sed benè excipiunt Abb. *loc. cit.* & Suarez *disp. 27. num. 5. sect. 2.* nisi in crimine, ob quod suspensus est, contumaciter adhuc persistat: tunc omnis prouisio ab Ecclesia ipsi subtrahi potest, vt ita magis perculsus resipiscat.

Cæterùm si Clericus ob crimen simpliciter depositus se non corrigat: sed in eodem, vel simili crimine perseueret, tunc excommunicari debet, posteà crescente contumacia solemniter anathematizari, ad terrorem maiorem incutiendum, iuxta *cap. debent, 11. q. 3.* & notauit Abb. *cit. c. cùm non ab homine, num. 23.* Quòd si ne ita quidem se correxerit, per sæcularem potestatem est comprimendus, vt vel exilium, vel alia legitima pœna ei inferatur; atque ita habetur *in cit. c. cùm non ab homine, de iudicijs.*

Dubium verò est, an Iudex sæcularis contra clericum simpliciter depositum, & post monitiones excommunicatum, & anathematizatum, si incorrigibilis reperiatur, statim sine actuali Ecclesia traditione, aut etiam incorrigibilitatis declaratione, procedere possit? Quam quæstionem proponit Abb. *in cit. cap. cum non ab homine, nu. 28. de iudicijs, & argum.* eius textus cum Ioan. Andr. & Anton. de Butrio affirmat: Si incorrigibilitas manifesta sit, puta si Clericus, post excommunicationem, & anathematis promulgationem, se Ecclesiæ ad agendam pœnitentiam in carcere, vel Monasterio (*iuxta c. tuæ, de pœnis, c. vt famæ, de sent. excomm. & c. nouimus, §. vlt. de verb. signif.*) subijcere pertinaciter recuset, vel exinde effugiat, nec reduci possit: & multò magis, si in crimine enormi iterùm deprehendatur: cùm tunc Ecclesia non habeat ampliùs quod in talem Clericum statuere possit, sæculari Iudici relictum videri, quam sententiam docuit etiam Syl. *ver. degradatio, q. 6.* Auila *p. 4. dub. 1.* D. Martha *tract. de iurisdict. cent. 2. casu 131. n. 14.* *Si Clericus,* inquit, *depositus verbaliter iterat delictum, ex hac incorrigibilitate subest iudici sæculari absque alia degradatione actuali, & traditione, si tamen incorrigibilitas surgat ex trina monitione.* Quamuis contrariam sententiam, quòd requiratur traditio actualis, vt Iudex sæcularis contra depositum procedere possit, indicat Gl. *cit. cap. cùm non ab homine, ver. postmodum,* & clarè docent Tol. *lib. 1. cap. 40. §. aduerte,* Suarez *disp. 30. sect. 2. num. 7. & 8.* Quæ sententia tutior ac praxi Ecclesiarum conformior est: excepto si necessitas in hoc casu aliud postulare videatur.

Venio nunc ad Degradationem, quæ est pœna Ecclesiastica, qua Clericus ab omni officio, ac beneficio Ecclesiastico depositus, Clericorum insuper priuilegijs per solemnem sententiam in perpetuum, & sine spe restitutionis exuitur. Dicitur itaque Degradatio, quia per eam Clericus, quatenus fieri potest: extra gradum & statum Clericorum eijcitur; consequenter recidit sub iurisdictione sæcularis Magistratus: à quo, perinde ac laicus, capi, incarcerari, & iuxta leges ciuiles de commissis criminibus puniri potest: eiusdemque inuasor, aut percussor, quamuis iniustus, canonis excommunicationem non incurrit, secundum communem Doctorum sententiam. In quo ipso maximè differt à depositione simplici, quippè per quam priuilegia canonis, & fori non auferuntur. Idque discrimen notauit Gloss. communiter recepta *in c. 2. de pœnis, in 6. ver. priuilegio clericali;* Abb. *c. cùm non ab homine, n. 5. de Iudic.* Iulius Clar. cum addit. *lib. 5. sentent. §. practica criminalis, q. 74. nu. 1.* Sylu. *ver. degradatio, q. 6.*

4 Porrò duplex est degradatio, sicuti colligitur *ex c. de pœnis, in 6.* Vna verbalis, seu sententionalis, quæ aliquando etiam *verbalis depositio,* appellatur; sed respectiua, quia ordinata est ad reum posteà cum actuali & solemni cæremonia degradandum, & Iudici sæculari tradendum, quæ est altera, & posterior degradatio *actualis,* inquam, *realis,* siue *solemnis,* vti appellatur à Trident. *sess. 13. cap. 4. de reform.*

Verbalis degradationis requisita solemnitas describitur in *cit. c. 2. de pœnis, in 6.* Vt proprius Episcopus, assistentibus sibi alijs sex Episcopis, in condemnatione Presbyteri: tribus autem in condemnatione Diaconi, vel Subdiaconi, iuxta *c. felix, & seq. 15. quæst. 7.* coram his tanquam assessoribus, & iustitiam causæ cognoscentibus, sententiam in criminosum pronuntiet. Verùm Concilium Trid. *cit. c. 4. de reformat.* satis esse decreuit, si loco Episcoporum totidem infulati Abbates, vel, si tales commodè interesse non possunt, alij in Ecclesiastica dignitate constituti Clerici adhibeantur. Ad degradationem verò verbalem Clerici in minoribus tantùm constituti, sufficit proprij Episcopi auctoritas, cum præsentia, quorundam è Clero, Capitulum repræsentantium, sicuti docet. Gloss. communiter recepta *cit. cap. 2. verb. præsentia, ex cap. 2. de excess. Prælatorum,* idque seruandum, nisi aliud consuetudine receptum sit: Facta autem degradatione verbali, seu sententionali, posteà accedit Episcopus ad realem, seu actualem degradationem, etiam sine alijs Episcopis, aut Prælatis, sicuti apertè colligitur *ex cit. c. 2.* & ex communi docet Abb. *in c. qualiter, 2. de accusat. num. 21.* Suar. *sect. 2. nu. 6.* Atque criminosum iam ante per sententiam omni ordine, beneficio, & priuilegio clericali legitimè priuatum, actuali etiam adhibita cæremonia, vestibus & ornamentis clericalibus, quasi spiritualis militiæ insignibus, spoliat, vel potiùs antea spoliatum solemniter declarat, adiuncta ea ipsa, vel simili verborum formula, qualis in *cit. c. 2.* præscribitur.

5 Quare hoc etiam discrimen est inter degradationem verbalem, & actualem: seu realem quòd ista sit actus Episcopali ordini ex ecclesiæ institutione annexus, qui proinde à solo Episcopo consecrato exerceri potest, sicuti notauit Gloss. communiter recepta *in cap. transmissam, ver. de talibus,* Abb. *num. 4. de elect.* Tolet. *lib. 1. c. 50. §. secunda est,* Suarez *disp. 31. sect. 1. n. 18* & colligitur ex Trident. in suprà *cit. c. 4.* vbi significat, verbalem depositionem

depoſi-

depositionem, seu degradationem (nam pro eodem accipit) etiam Vicario generali committi posse: cuius causa est, quia ad eam non requiritur potestas ordinis, sed solius iurisdictionis: quamobrem etiam Episcopus confirmatus per se, vel per alium eiusmodi actum exercere potest. Sed ad actualem, ac solemnem degradationem nonnisi consecratus Episcopus procedere potest, sicuti colligitur *ex cit. cap. transmissam*, vbi id notat Gloss. *verb. de talibus*, Abb. *in c. non potest*, *numer. 3. de sentent. & re iudic.* Quamuis nihil obstat, quominus id etiam alteri Episcopo consecrato delegari queat, sicuti Suar. notat *cit. num.* 18. non item alteri non Episcopo, puta Vicario Generali: quia ea quæ sunt ordinis committi non possunt nisi ijs, qui eumdem ordinem habent, sicuti habetur *in c. Aqua*, vbi id notat Abb. *nu. 3. de consecrat. ecclesiæ*: Excepta tamen plenitudine potestatis Papalis: si loquamur de exercitijs ordinis ab ecclesia institutis, & aonexis.

Debet autem hæc solemnis, & realis degradatio fieri præsente Iudice sæculari, cui denuntiatur, vt reum tanquam exutum iam ecclesiasticis priuilegijs, in suum forum, seu iurisdictionem recipiat, cum intercessione tamen, seu deprecatione *efficaci*, id est, seriò & ex animo facta, *vt citra mortis periculum sententiam circa eum moderari velit*: ne videlicet Ecclesia cuiusquam hominis necem desiderare, aut procurare censeatur. Ita habetur *in cap. nouimus, de verb. signif.*

6 Crimen ob quod Clericus degradandus, & consequenter Iudici sæculari tradendus est, debet esse vnum ex grauissimis: quorum aliqua iure expressa sunt: I. Crimen hæresis manifestum, si in eo reus pertinaciter perseueret iuxta *c. ad abolendam*, *c. excommunicamus, de hæreticis*, *& c. 1. eod. in 6.* Si autem se corrigere paratus sit, recipitur: licet in perpetuum carcerem trudi possit, secundùm Gloss. *in cit. c.* Mol. *tract. 3. disp. 49. num. 15.* Sin verò posteà relapsus fuerit, non iterum recipiendus, sed degradandus est, *cit. c. ad abolendam, §. illos autem, & c. super eo, eodem in 6.* II. Falsatio literarum Papalium, *c. ad falsariorum*, *de crimine falsi*. Nisi Papa hanc pœnam in aliam, v.g. carcerem perpetuum commutet, *c. nouimus, §. pro illo de verb. signif.* III. Sodomia frequentata, sicuti apertè colligitur ex Constitut. Pij V. *ver. priuilegio clericali*, de quo suprà dixi, *num. 2. ver. Quarto.* IV. Calumnia proprio Episcopo irrogata, *c. si quis Sacerdos. 11. qu. 1.* Quòd autem Gloss. communiter recepta *in c. cùm non ab homine*, *de iudicijs*, Abb. *cap. at si Clerici*, *num. 37. eod. tit.* Sylu. *verb. degradatio*, *qu. 2.* Tolet. *lib. 1. cap. 50.* Auila *p. 4. dub. 3.* & alij rectè intelligunt ac moderantur; si incorrigibilitas accesserit. Idque commune est omni crimini enormi, atque mortis pœna digno in laicis, v.g. homicidio simplici, vt ob tale crimen iteratò commissum Clericus sæculari Magistratui tradi, seu relinqui possit, si alijs pœnis ab Ecclesia infligi solitis corrigi non poterat, sicuti notarunt Abb. Tolet. & Auila *loc. cit.* & colligitur *ex cit. cap. cùm non ab homine*. Denique seu de iure, seu de consuetudine, ob aliud crimen nimis enorme, atque Reipublicæ, valdè perniciosum, Clericum degradari, & sæculari Magistratui tradi posse, docent Abb. *in cap. at si Clerici*, *num. 39. & c. cùm non ab homine*, *nu. 6. de iudicijs*, Syl. *ver. degradatio*, *q. 2.* Tol. *cit. cap. 50. §. tertia est.* Auila *cit. dub. 3.* Mol. *tr. 3. disp. 49. nu. 19.* Exempli causa ob homicidium non simplex, sicuti constat *ex cit. c. cùm non ab homine*, sed qualificatum, videl. parricidium, vel simile: item ob furtum non simplex, sed valdè qualificatum, ac sacrilegum, cùm enim pro eiusmodi criminibus qualificatis ac valdè enormibus Ecclesia non habeat condignam pœnam, meritò reus iudici sæculari relinquitur. Vide hac de re disputantem Couar. 2. *resolut. c. 20. n. 7.* Clarum *lib. 5. sentent. recept. §. fin. q. 36. num. 36.* qui tandem id Iudicis, atrocitatem facti cum omnibus circumstantijs attendentis, arbitrio committit.

Ad extremum nota, quòd Magistratus sæcularis in causa hæresis, vel alterius merè Ecclesiastici criminis cognoscere non possit, sed solùm exequi secundùm latam declaratoriam sententiam à Iudice Ecclesiastico, iuxta *c. Vt inquisitionis*, *§. prohibemus de hæret. in 6.* At verò in crimine non merè Ecclesiastico potest petere à Iudice Ecclesiastico processum, vt eius iustitiam cognoscat, & posteà reum sibi traditum, suique fori effectum puniat, sicuti notat Abb. *in c. 1. num. 12. de officio ordin.*

PARS QVARTA.

De Interdicto.

CAP. I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT INTERDICTVM.

SVMMARIVM.

1 *Interdictum est censura, priuans participatione Sacramentorum, diuinorum officiorum, & Ecclesiastica sepultura.*
2 *Interdictum diuiditur in locale: ac personale.*
Vtrumque subdiuiditur in generale, ac partiale.
3 *Interdictum locale grauius est, quàm personale.*
4 *Alia est diuisio interdicti in totale, & partiale, cuius species quadam est, qua aliquis ingressu Ecclesiæ prohibetur.*

1 INterdictum definitur: Ecclesiastica censura, per quam participatio certorum Sacramentorum, omnium diuinorum officiorum, & Ecclesiasticæ sepulturæ prohibetur. Ita sumitur *ex cap. non est vobis de sponsal. cap. quod in te, de pœnis & remiss.* & videre licet apud Palud. *in 4. dist. 18. qu. 8.* S. Antonin. *p. 3. tit. 26. cap. 2.* Sylu. *ver. interdictum*, *num. 2.* Armillam *eod. ver. nu. 4.* Nau. *c. 27. num 164.* Sotum *in 4. dist. 22. qu. 3. art. 1.* Tolet. *lib. 1. c. 51.* Henriq. *lib. 13. cap. 41.* Couar. *c. alma. p. 2. §. 1. n. 2.* Sayrum *in thesaur. lib. 5. c. 1. n. 7.* Auilam *p. 5. de cens. disp. 1.* Suar. *disp. 32.* Conin ck. *tom. 2. disp. 17. dub. 1.* Pro eius intellectu notandum: Licet interdictum cum alijs censuris materialiter non nihil conuenire videatur: quia omnes censuræ spiritualiter quibusdam bonis priuant, formaliter tamen distinguitur. Nam excommunicatio priuat diuinis officijs, Sacramentis &c. quatenus continent sacram communicationem cum fidelibus. Suspensio priuat spiritualibus bonis, quatenus proueniunt ex potestate Clericali, quæ per censuram impedita est. At verò interdictum priuat dictis spiritualibus bonis, quatenus habent rationem dispensationis, ac participationis, quam Ecclesia iustis de causis per interdictum subtrahere intendit.

2 Interdictum diuiditur in locale, & personale. Locale est, quod immediatè locum afficit, prohibendo, ne in eo sacræ illæ functiones fiant. Personale est, quod immediatè afficit, personas, prohibendo eis participationem sacrarum illarum functionum, Differunt etiam inter se, quòd interdicto locali consequenter etiam prohibeatur eum indigenis, tum alienigenis participatio sacrorum officiorum; non absolutè tamen, sed in loco interdicto. Interdicto autem personali certis personis, aut toti Communitati prohibetur illa participatio absolutè, atque in omni loco. Interdum verò coniunguntur duo illa interdicta, vt & locus, v.g. ciuitas, & ipsa etiam Communitas, seu incolæ ciuitatis secundùm se interdicantur: quod à quibusdam appellari solet interdictum mixtum.

Porrò interdictum locale subdiuiditur in generale, ac particulare. Generale est, quod fertur in locum generalem, id est, qui à Communitate, vt Communitas est, adeóque diuisis habitationibus occupatur, vt regnum, prouincia, ciuitas, parochia, villa, iuxta *c. cùm in partibus*, *de verborum signif.* Particulare est, quo interdicitur certus locus sacer, vnus vel plures, v.g. parochialis Ecclesia, quo nomine comprehenduntur etiam capellæ, & cœmeteria contigua: Quemadmodum & nomine ciuitatis etiam suburbia comprehenduntur: licet ad alterius iurisdictionem pertineant, *c. si ciuitas, de sentent. excomm. in 6.* Accessorium enim sequitur conditionem principalis: & alioquin paruipenderetur interdictum, si populus ad suburbia sacrorum officiorum causa confluere posset. Differunt autem inter se interdictum loci generale, ac particulare: quia si ciuitas, v.g. interdicta sit, neque intra, neque extra ciuitatis Ecclesias diuina Officia celebrare licitum est: Si autem ciuitatis Ecclesia, vna, plures, vel omnes in interdicto sint, licitum est extra has Ecclesias, v.g. in priuatis oratorijs diuina officia celebrare.

Interdictum personale similiter diuiditur in generale, ac particulare. Generale est, quod fertur in communitatem, vt est corpus politicum, v.g. totam aliquam gentem, populum alicuius ciuitatis, pagi, item in Collegium, Capitulum, Academiam: cuiusmodi interdictum constringit omnia membra, seu partes Communitatis, etiam innocentes: nisi speciali priuilegio eximantur: Particulare autem interdictum est, quod fertur in personam particularem vnam, vel plures, v.g. in Episcopum, Consulem ciuitatis: vel in omnes, ac singulos, qui tale facinus patrarunt, vel auxilium attulerunt, tametsi ignoti sint: nam etiam tali interdicto afficiuntur personæ, vt particulares sunt, & non

vt

vt membra alienius Communitatis, vt proinde in hoc casu sint quasi plura particularia interdicta, vna, generali sententia comprehensa.

3 Quòd si inter se comparare velimus interdictum locale, & personale: illud absolutè grauius censeri debet: quia in interdicto locali virtualiter etiam includitur personale, non viceversa. Nam locus nunquam interdicitur, nisi propter culpam vnius, vel plurium personarum, quæ proinde personaliter, ac speciatim interdictæ censentur, vt nullo loco eis liceat sacris participare, iuxta c.si sententia de sentent. excom. in 6. In interdicto autem personali Communitatis non prohibentur alij, qui eiues seu membra Communitatis non sunt, sed negotij, v.g. vel studiorum causa commorantur, in loco Communitatis sacra officia adire, sicut notat Sylu. ver. interdictum 2. n. 13. Suar. disp. 32. sect. 2. n. 15. ConincK. disput. 17. n. 12. Ex quo colligitur, etsi totus populus, seu tota Communitas ciuitatis interdicta sit: posse tamen in Ecclesijs sacra officia celebrari ianuis apertis, campanis pulsatis, &c. Excepto, si perturbatio oritura sit, & interdicti aditu prohiberi, vel excludi non possint, sicuti ConincK. l. c. notauit. Deinde, si interdicta Communitate, aliquis desinat esse membrum Communitatis, ver. gr. per domicilij mutationem, liberatur interdicto, cui ipse culpa sua causam non præbuit: contra verò alij interdicto ligari incipiunt, qui in Communitatem interdictam de nouo recipiuntur, sicuti ex communi docet Auila p. 5. disp. 1. dub. 4. concl. 4. Henr. lib. 13. c. 43. n. 2.

Obijcies contra dicta. Censuræ interdicti habent aliquam rationem pœnæ spiritualis. Qui autem culpa carent, seu innocentes sunt, nullam pœnam merentur, Ergo interdicto ligari non debent. Respon. Innocentes, seu qui culpa sua interdicto causam non præbuerunt, per se ac propriè censura interdicti non ligari, sed tantum per accidens: quia sunt in loco, vel Communitate interdicta: quòd si inde transeat, cessat omne eorum impedimentum. Ex quo habemus, innocentes per interdictum propriè non puniri, quamuis damnum sentiant per accidens, quatenus id necessarium est ad noxios puniendos, absterrendos, & emendandos, nec non Ecclesiæ honorem defendendum, ac stabiliendum.

Alia diuisio interdicti est, in totale ac partiale. Totale dicitur, quod omnes interdicti effectus habet: Partiale, quod non omnes ad eum modum, quo supra de suspensione dictum fuit. Etenim in hoc differunt suspensio, & interdictum ab excommunicatione propriè dicta: quòd huius effectus connexi sint, & separari possint: non ita verò feres habet in suspensione, atque interdicto.

4 Partialis interdicti species quædam est, qua prohibetur ingressus in Ecclesiam, cuiusmodi reperiuntur in c. sacro, de sent. excommun. & cap. 1. eod. in 6. contra Iudicem Ecclesiasticum, non seruantem iuris ordinem in ferendis censuris, Et in ca. Episcoporum, de priuil. in 6. contra exemptos à iurisdictione Episcopi, si in loco interdicto celebrent, vel celebrari faciant, vel excommunicatos, aut interdictos ad sacra officia, Sacramenta, vel Ecclesiasticam sepulturam extra casus iure concessos admittant. Vide Nau. c. 25. n. 94. Henriq. lib. 13. c. 43. §. 3. lit. B. Et in c. exigi, de censibus in 6. contra Episcopos, in visitatione aliquid recipientes, contra c. Romana, eod. tit. nisi intra mensem restituant: quod acceperunt. Et in c. præsenti, de off. Ordinarij in 6. & extrau. Ne sede vacante, &c. contra Episcopos, Ecclesiarum vacantium bona vsurpantes. Et in extrau. de rebus Ecclesiæ non alienandis, contra Prælatos, qui bona Ecclesiæ non legitimè alienant.

Per hoc autem partiale interdictum prohibetur aliquis intra Ecclesiam officia diuina tum celebrare, tum audire, & si in tali interdicto sine pœnitentia moriatur, corpus eius in loco sacro sepeliri non potest, c. is cui, de sent. excom. in 6. & explicat Gloss. ibi. Nau. c. 27. n. 170. Couar. c. alma, p. 2. §. 1. n. 3. Henr. lib. 13. c. 32. n. 2. Auil. p. 5. disp. 4. sect. 3. dub. 5. concl. 5. Suar. disp. 35. sect. 4. Nomine autem Ecclesiæ intelligitur omnis locus ab Episcopo deputatus ad publicum Missæ sacrificium, vel alia officia: in priuatis autem oratorijs talis interdictus celebrare, & audire Missam non prohibetur: atque intra ipsam quoque Ecclesiam priuatas orationes persoluere, sicut ex communiore docent Nau. Cou. Auil. Henr. Quamuis Suarius n. 22. contrarium placeat, propter cap. latorem 33. quæst. 2.

Denique secundum Henr. & Auil. ll. cc. non prohibetur talis interdictus intra Ecclesiam sacramenta recipere, quod tamen verum non videtur, cùm alij indubitanter contrarium doceant, Sylu. ver. suspensio, q. 5. prope finem, Suar. disput. 35. sect. 4. n. 5. Gl. in c. præsenti. 5. p. 2. vbi regulam tradit: Cui interdicta est Ecclesia, etiam sacramenta Ecclesiæ interdicta esse censentur. Id verò intelligo intra Ecclesiam; nam extra potest recipere Sacramenta, cùm & celebrare possit.

Id moneo: Si Clericus, cui ingressus Ecclesiæ interdictus est, tale interdictum violet, exercendo actum ordinis intra Ecclesiam, effici irregularem cit. c. is cui, & docet Gl. in c. præsenti, verb. Ecclesiæ, de off. Ordinarij, in 6.

Exempla veteris Ecclesiæ de interdicto Ecclesiæ habes apud Theodoret. lib. 5. histor. c. 17. & 8. Ambros. epistol. 28. qui Imperatorem Theodosium ob Thessalonicensium cædem Ecclesiæ ingressu interdixit. Et apud Innoc. I. epistol. ad Arcadium apud Niceph. lib. 13. c. 34. & habetur t. 1. epist. Pontif. epist. 17. in causa S. Chrysostomi post mortem eius data: Vox sanguinis fratris mei, Ioannis, clamat ad Deum contra te, ô Imperator: Et paulò post: Eiecisti è throno suo, re non iudicata, magnum totius orbis Doctorem, & vnà cum eo Christum persecutus es. Et posteà: Itaque ego minimus, & peccator, cui thronus magni Apostoli Petri creditus est, segrego te, & illam (coniugem Euxodiam) à perceptione immaculatorum mysteriorum Christi Dei nostri. Nisi malis dicere, fuisse hanc speciem quandã excommunicationis partialis ob culpam merè præteritam inferri solitam, donec digna pænitentia, & satisfactio acta esset, vt dixi supra p. 2. c. 3. n. 5. in fine, & dicam lib. 5. tr. 6. c. 7. n. 3. Quid autem Arcadius Imperator Innocen. Papæ rescripserit: reperies apud Glycam in Annalibus par. 4. Videlicet, sibi quidem ea quæ cum Chrysostomo gesta erant ignota fuisse: Eudoxiæ autem filiæ tuæ, scito me parum moderatè prorationе delicti mercedem retulisse, quo sane factum est, vt ex eo mærore, & angustia difficili, grauissimaque correpta ægritudine decumbat. Igitur, quod sui est, enixe te obsecro, vt nos à segregatione liberes, nec multipliciter punias, non enim ipse Dominus idem ob delictum bis hominem percutit.

CAP. II.

DE EFFECTIBVS INTERDICTI.

SVMMARIVM.

1 Quædam Sacramenta, videlicet necessaria, in interdicto conceduntur.

2 Diuina officia omnia interdicto prohibentur, sed hodie secundum limitationem, c. Alma.

3 In loco interdicto nulli fideles sepeliri possunt exceptis Clericis seu Ecclesiasticis personis, si personaliter interdicti non fuerunt, neque interdictum illicita diuini officij celebratione violarunt.

4 Personaliter interdictos in loco sacro sepelire licet, si denuntiati non fuerunt.

1 Tres sunt effectus interdicti totalis: I. Vsus actiuus, & passiuus Sacramentorum prohibitus est c. quod in te, de pen. & remiss. c. si sententia, & c. vlt. de sent. excommun. in 6. quibus absolutè dicitur, in interdicto vsum Sacramentorum non concedi, præterquam in casibus iure exceptis.

Sunt autem exceptiones istæ: Primò, tempore interdicti, atque in Ecclesia interdicta ministrari potest sacramentum Baptismi, c. responso, de sent. excomm c. quoniam eod. in 6. præmissis etiam ijs, quæ sunt veluti dispositiones ad Baptismum, Catechismo, fontis benedictione, &c. quamuis hanc fieri oporteat, sicuti, & alia diuina officia cum moderatione capit. alma, vt postea dicam.

Secundò, Sacramentum Confirmationis in Ecclesia interdicta solemniter ministrari potest, atque in eum finem sacrum chrisma in die Cœnæ Domini consecrari, sicut colligitur ex citatis iuribus. Neque prohibentur tum Clerici, tum laici administrationi horum Sacramentorum interesse. Vide Suar. disp. 33. sect. 1. n. 3.

Tertiò, Sacramentum Pænitentiæ tempore interdicti omnibus ministrari potest: præterquam ijs propter quorum culpam, dolum, autem fraudem sententia interdicti lata est, vel qui ad perpetrandum delictum consilium, aut auxilium præbuerunt, nisi de delicto satisfecerint, vel satisfaciendo idoneam cautionem (pignoratitiam, fideiussoriam, vel si talem non possint, saltem iuratoriam) præstiterint cit. c. alma mater, de sent. excom. in 6.

Quartò, Sacramentum S. Eucharistiæ morituris per modum Viatici in interdicto ministrari potest, idque propter canonicam regulam: Quibus morientibus Pænitentiæ Sacramentum non negatur, neque Viaticum negari debet. Adde I. Vt S. Eucharistia in mortis periculo existentibus ministrare possit, concessum est eam semel in quauis hebdomada renouare, celebrato Sacrificio Missæ, cum moderatione c. alma. Ita habetur in c. permittimus, de sent. excom. II. S. Eucharistia ad ægrotos cum lumine, campanula, & fidelium comitatu solemniter deportari potest, sicut notauit Nau. c. 27. n. 179. Sa ver. interdictum, n. 17. ConincK. dub. 2. nu. 44. Suar. disp. 33. sect. 1. n. 27.

Porrò extra mortis periculum, prohibitum est sacram Commu-

Communionem fidelibus in interdicto ministrare: ijs exceptis qui speciale priuilegium habent, quales nunc communiter sunt Religiosi ac Moniales, inquit Suar. *disp. 33. sect. 1. num. 33.* & videri potest Sà *cit. num. 7.*

Est autem hoc loco diligenter aduertendum, vsum horum Sacramentorum tum actiuum, tum passiuum ab Ecclesia concedi in omni interdicto generali, & probabiliter etiam in locali speciali, sicuti docet Sylu. *ver. interdictum 5. q. 7. num. 9.* Suarez *disp. 33. sect. 1. n. 3.* & colligitur *ex cit. c. alma*, ijs verbis: *Vbi ciuitas vel locus alius, vel vniuersitas interdicta existunt.* At verò non conceditur ijs personis, quæ in speciali interdicto sunt, seu directè, seu virtualiter, quia videlicet culpa sua interdicto loci, aut communitatis causam præbuerunt: hi enim perinde atque excommunicati, neque ad susceptionem Sacramentorum Confirmationis, Pœnitentiæ, & Eucharistiæ admittendi sunt priusquam Ecclesiæ satisfecerint, sicut colligitur *ex cit. c. alma, & cap. Episcoporum de priuileg. in 6.* Neque item Ecclesiæ ministri, si in speciali interdicto sunt, ante eius relaxationem, absolutionemve, vllius Sacramenti administrationem, extra necessitatis casum vsurpare debent, sicuti docet Suarez *disp. 33. sect. 3.* Quia non minus Sacramentorum administratio, quàm diuinorum officiorum celebratio est prohibita interdictis: præter casus iure exceptos *c. si sententia, de sentent. excommun. in 6.* Iste autem casus nuspiam excipitur, neque rationabiliter excipi potest, vt personaliter interdicta Sacramenta ministrent, extra necessitatem. Quamobrem Parochus, si in speciali interdicto est, vel interdicto loci, aut Communitatis causam præbuit, interim sacrum Viaticum, & alia Sacramenta non per se ministrare debet, si alius Sacerdos specialiter non interdictus haberi possit, cui vices suas deleget; cùm enim per censuram interdicti iurisdictione priuatus non sit, vtique delegandi facultatem habet.

De Sacramento extremæ vnctionis certum est, interdicti tempore ministrari non posse, iuxta *c. quod in te, de pœnit. & remiss.* Et debet hæc prohibitio generatim accipi, vt ne laicis, nec Clericis, vel Religiosis, si speciali priuilegio muniti non sint, hoc Sacramentum ministrare, vel suscipere liceat, tametsi specialiter interdicti non existant, quæ est communis sententia contra Palud. *cit. d. 18. q. 8. ar. 2. concl. 5.* Illud tamen non est improbabile, quod docet Ioannes Chapeauille *de modo ministrandi Sacramenta tempore pestis c. 4. q. 3.* In casu necessitatis, si infirmus aliud Sacramentum recipere non possit, licitum esse extremam vnctionẽ ei ministrare, propterea quòd Ecclesia Sacramẽta, quatenus ad salutem necessaria, ideòque etiam in præcepto sunt, denegare interdicti tempore non intendat.

De Sacramento Ordinis similiter certum est tempore interdicti conferri non posse: cum sit generaliter regula *c. si sententia, de sentent. excom. in 6.* In interdicto non esse licitum percipere Sacramenta, nisi in casibus iure exceptis, sacra autem ordinatio, nullibi excipitur. Ergo, & ipsa simpliciter ac vniuersim interdicta censeri debet. Nam vbi aliquid generaliter prohibetur, quod expressè non conceditur, intelligitur denegatum. *Clem. exiui, §. porrò, de verb. signif.* Quare non rectè sentit Innoc. *cap. non est vobis, de sponsal.* Clericos antè ordinatos, posse tempore interdicti ad superiorem ordinem ascendere. Sed contraria sententia est communis, Abb. *ib. n. 8.* Syl. *ver. interdictũ, 5. q. 7. ad finẽ*, Couar. *c. alma, p. 2. §. 3. n. 4.* Suar. *disp. 33. sect. 1. nu. 45.* Verumtamen in casu necessitatis atque penuriæ ministrorum, retinenda est doctrina Innoc. sacros ordines conferri posse præsertim ijs, qui ante in Clerũ adscripti fuerũt, sicuti etiã Abb. & Syl. *ll. cc.* notarunt.

De Matrimonio dubitant DD. Vtrum interdicti tempore, itemque tempore cessationis à diuinis, siue nuptiarum benedictione, licitè celebrari possit? Suar. *cit. sect. 1. n. 50.* putat esse negandum, propter generalem regulam: Quòd in interdicto (eademque ratio est de cessatione à diuinis) licitum non sit percipere Sacramenta: præterquam in casibus iure exceptis, matrimonium autem exceptum non legimus: Ergo censeri debet interdicto comprehensũ. Confirmatur: Excommunicatio minor facit illicitã matrimonij celebrationem: ergo multò magis interdictũ.

Sed contraria sententia est communis & vera, Abb. in *cap. non est, de sponsal. n. 8.* Sylu. *ver. interdictum, 5. n. 9.* Nau. *c. 27. nu. 179.* Henriq. *lib. 13. c. 45. n. 3.* Aula *p. 5. disp. 4.* Coninck, *disp. 17. dub. 2. nu. 48.* Sanch. *de matr. lib. 7. disp. 8.* Nam per interdictum, aut cessationem solùm prohibetur participatio Sacramentorum, quæ sunt ex Ecclesiæ dispensatione, seu ministratione, tale autem non est matrimonij Sacramentum, cuius ministri sunt ipsi contrahentes. Et verò, cùm matrimonium in substantia sua sit contractus naturalis, humano generi adeò necessarius, eius vsus non conuenienter prohiberetur alicui Communitati, vt per se patet. Ex quo sequitur, vt suprà citati Doctores notarunt, neque in speciali interdicto personarum, matrimonij prohibitionem contineri. Cùm enim canones absolutè & indistinctè pronuncient, in interdicto illicitam esse perceptionem Sacramentorum: si hac prohibitione etiam matrimonium comprehenderetur, consequens foret, vt in interdicto tam generali, quàm speciali, matrimonium prohibitum esset: quod cùm dici non possit, sequitur matrimonium in interdicto penitus non comprehendi. Ex quo etiam patet responsio ad confirmationem: Est enim disparitas; tum quia excommunicatio secundùm propriam rationem priuat communicatione cum alijs fidelibus, qualis etiam est matrimonij contractus, interdictum verò non priuat hominem commercio, & contractibus: Tum quia excommunicatio, præsertim minor, facilè tolli potest per penitentiam, & absolutionem: interdictum autem, quod etiam ab innocentibus contrahi solet, non potest ad arbitrium ipsorum amoueri.

2 Alter effectus interdicti est, Quòd celebratio, & auditio diuinorum officiorum prohibetur, *c. si sententia, c. vlt. de sentent. excomm. in 6.* Nomine diuinorum officiorum comprehenduntur in primis sacrificium Missæ: deinde omnis publica, ac solemnis oratio, seu deprecatio, quæ ab Ecclesia instituta est, vt à Clericis ad Dei laudem celebretur: cuiusmodi sunt omnia sacramentalia, seu benedictiones, quæ nomine & auctoritate Ecclesiæ à Sacerdotibus fiunt: non item priuata benedictio mensæ, personæ, itineris, &c. Horas quoque canonicas nomine diuini officij comprehendi, dubitari non debet: cùm canonicæ preces propriè institutæ sint, vt nomine Ecclesiæ à Ministris seu Clericis peragantur. Tametsi verò alijs quibusdam concedatur, vt in Ecclesia solemniter officium hoc peragant, videlicet Monialibus, & cantoribus laicis, nihilominus tamen per se loquendo, censetur retinere nomen diuini officij interdicto comprehensi. Loquimur autem de publica horarij officij recitatione: nam priuatim Clerici in interdicto locali, vel personali officium recitare etiam obligantur, si beneficiati, vel in maioribus constituti sunt: & possunt id agere bini, vel terni intra Ecclesiam: si ita insinuant, vt modus priuatæ orationis seruetur, atque excommunicati, & interdicti audire non possint, *cap. quod in te, de pœnit. & remiss.* Vide Suar. *disp. 34. sect. 3. n. 10. & seq.* vbi monet, extra Ecclesiam posse etiam plures, quàm duos aut tres conuenire ad orandum priuatim, vt tamen à prohibitis non audiantur.

Porrò hæc ita ampla officiorum diuinorum prohibitio posteà limitata fuit *in c. alma de sentent. excommunic. in 6.* vt tempore interdicti *singulis diebus in Ecclesijs, ac Monasterijs Missæ celebrentur, & alia officia diuina, sicuti prius* ante interdictum, *submissa tamen voce, ianuis clausis, excommunicatis, & interdictis exclusis, & campanis etiam non pulsatis.* Circa quam concessionem quædam annotanda sunt: I. Hæc limitatio intelligi tantùm debet de interdicto loci generali: si autem Ecclesia specialiter interdicta sit, non est concessum Clericis sacra officia dicto modo celebrare, sicuti ex communi docet Couar. *c. alma, p. 2. §. 4. num. 1.* Nau. *n. 173.* Sanch. *lib. 7. disp. 8. n. 18.* Auil. *par. 5. disp. 4. sect. 2. dub. 3.* Suar. *disp. 34. sect. 3. n. 33.* cum Gloss. *in cit. c. alma verb. Ecclesijs*,

II. Nomen Ecclesiæ in materia fauorabili latè accipiendum est, vt comprehendat omnia sacra loca, etiam hospitalia & priuata oratoria, quæ ab Episcopo deputata sunt ad Missæ sacrificium, vel alia officia peragenda. Nam intentio Pontificis erat statuere, vt diuina officia tempore generalis interdicti peragerentur, sicuti si interdictum non esset, seruatis tamen illis conditionibus, quæ est sententia Nau. *n. 175.* Suarez *disp. 34. sect. 1. n. 9.* Auil. *cit. disp. 4. sect. 2. dub. 3.* Henr. *lib. 13. cap. 46. num. 1.* Coninck. *cit. dub. 2. num. 19.*

III. Non tantùm sacrificia, sed etiam alia diuina officia Clerici in Ecclesijs suis tẽpore interdicti celebrare possunt, imò debent, si beneficiati sint, alioquin distributionibus priuãtur *cit. c. alma.*

IV. Nomen Clericorum, quibus relaxationem interdicti factã esse dixi, latè accipi debet, vt comprehendat omnes personas Ecclesiasticas tum incolas, tum alienigenas, etiam Religiosos vtriusque sexus, eorumque Nouitios; Clericos item prima tonsura initiatos, si beneficium habeant, aut ex mandato Episcopi ecclesiæ alicui seruiant, vel in litterarum studio tanquam ad maiores ordines accipiendos versentur, iuxta Trident. *sess. 23. cap. 6. de reform.* denique, & Clericos coniugatos, cum virgine vnica, si & ipsi ex Episcopi mandato alicui Ecclesiæ inseruiant, sicuti docet Sotus *in 4. d. 23. q. 3. ar. 1. post concl. 4.* Aula *cit. sect. 2. dub. 4. concl. 4.* Coninck. *dub. 2. n. 30.* contra Couar. *c. alma, p. 2. §. 4. num. 4. ver. decimo*: Ratio est: Quia intentio Bonifac. VIII. *in cit. c. alma* fuit, prouidere, vt tempore interdicti officia diuina in ecclesijs peragantur, sicuti priùs: ergo qui Clerici priùs solebant, vel etiam debebant in ecclesia officia celebrare, id etiam possunt, vel debent præstare tempore interdicti.

V. Hæc relaxatio, siue indultum intelligitur tantùm in ordine ad Clericos, vt per se, vel per Vicarios suos diuina officia in ecclesijs peragere possint, ac debeant, sicuti prius solebant, dummodò

modò non sint excommunicati, suspensi, neque specialiter interdicti: non item intelligitur respectu laicorum, quibus ad audienda, seu percipienda diuina officia nihil omnino indultum est, tametsi Clericorum, vel Canonicorum domestici sint: idque apertè colligitur *ex cit. c. alma, ibi*. Gl. *ver. interdictis, & c. licet, de priu. in 6.* vbi id notat Gl. *ver. exclusis*, Cou. *c. alma, p. 2. §. 4. num. 4.* Nau. *n. 147.* Auil. *cit. dub. 4.* Suar. *disp. 34. sect. 1. n. 22.*

VI. Missa aliaque diuina officia non cantu solemni, sed voce ita submissa celebrari debent, vt ab ijs qui foris sunt, & à participatione officiorum excluduntur, percipi non possint. Sonus autem campanarum is tantùm prohibetur, quo populus ad diuina officia conuocari solet: non autem quo ad concionem, vel ad Angelicam salutationem, &c. Addunt tamen Doctores plerique etiam tintinnabuli vsum ad sacram eleuationem prohibitum censeri.

VII. Si laici personaliter interdicti ac denuntiati sacrificio Missæ, alijsue diuinis officijs in loco interdicto præsentes esse velint, atque expelli non possint, Clerici cessare debent; modò canon cæptus non sit. Ita colligitur *ex cit. c. alma, ver. exclusis* & docet Auil. *p. 5. disp. 5. dub. 1. concl. 3.* Suar. *disp. 34. sect. 2. nu. 9.* qui tamen *nu. 10.* non idem sentiendum arbitratur, si locus interdictus non sit, sed solùm persona interdicta, & denuntiata: multò verò minus alij à sacrificio Missæ discedere debebunt, si personaliter interdictus: ac denuntiatus interesse præsumat, sicuti docet etiam *Caiet. ver. interdictum*.

Sequuntur nunc, aliquæ limitationes seu exceptiones in ordine ad laicos. Prima prouenit ex incapacitate, qua ratione infantes à diuinis officijs non arcentur, cum censuræ capaces non sint, & eorum præsentia moralis non censeatur, sicuti docet Couar. *c. alma, p. 2. §. 4. n. 5.* Suar. *disp. 34. sect. 1. n. 34. & d. 30. sect. 2. n. 7.* Auil. *p. 5. dis. 4. sect. 2. dub. 5.* contra Nau. *n. 168.*

Altera exceptio ex necessitate prouenit: Si ver. g. sacrificaturus habere non possit Ministrum Clericum, adhiberi tunc potest laicus, specialiter non interdictus. Ita Henr. *lib. 13. c. 48. n. 5. in fine*, Sà *ver. interdictum, n. 21.*

Tertia est ex priuilegio: Cùm enim singulari personæ conceditur, vt tempore interdicti celebrare possit, vel audire diuina: tunc admittuntur etiam familiares domestici, siue qui personam priuilegiatam tanquam famuli vel officiales comitari solent, sicuti habetur in *c. licet, de priuileg. in 6.* & explicat Henr. *l. c.* Auil. *p. 5. dis. 4. sect. 2. dub. 7.* Probabile autem est, quod docet idem Auil. *cit. sect. 2. dub. 6.* Coninck. *cit. dub. 2. n. 27.* contra Nau. *c. 21. num. 3.* Medinam *lib. 1. sum. c. 11. §. 13.* Henr. *cit. n. 5.* specialiter priuilegiatos non obligari ad audiendam Missam die festo: quia nemo priuilegio specialiter sibi contra commune præceptum dato, vti cogitur, *arg. reg. 69. ff. & reg. 61. in 6. Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum*, cederet autem in grauamen priuilegiati, si dum alij laici liberi sunt obligatione missæ audiendæ, ille obligatus esset. Alia verò ratio est de Clericis quibus iure communi, & ordinario concessum, ac præceptum est diuinis officijs interesse, horas canonicas in Ecclesia persoluere, iuxta *cit. c. alma*. Alia item ratio esse videtur de communione Paschali, quam, vt mox dicam omnibus specialiter non interdictis ordinario iure accipere concessum est, consequenter etiam sub præceptum cadere videtur, sicuti docet Suar. *disp. 33. sect. 1. n. 37.*

Quarta exceptio traditur *in cit. c. alma*: Vt in quatuor præcipuis anni festiuitatibus: videlicet Natiuitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, & Assumptione B. Virginis (quibus ex concessione Martini V. accessit festum Corporis Christi cum octaua) licitum sit sacrificium Missæ, & alia diuina officia sine vlla alia limitatione celebrare: nisi vt qui in speciali interdicto sunt, vel propria culpa generali interdicto causam dederunt, ad altare non appropinquent; intellige vel oblationis accipiendæ, vel S. Eucharistiæ sumendæ causa, sicuti explicat Suarez *disp. 34. sect. 1. n. 33.* Coninck. *disp. 17. dub. 2. n. 35, arg. c. quia in omnibus, de vsuris*. Alijs verò laicis omnibus in dictis festiuitatibus, Clericis verò quotidie, sub Missa sacram Communionem accipere concessum esse videtur, ob generalem regulam: Si cui sacrificio vel assistere, vel inseruire absolutè permittitur, etiam de eo participare, seu communicare permissum censetur, cum sacra communio sit præcipua pars, seu participatio sacrificij, sicuti notauit Suar. *disp. 33. sect. 1. n. 36.* contra S. Anton. *3. p. tit. 26. c. 4. col. 3.* Syl. *ver. interdictum, 5 q. 2.* Alia verò sacramenta, videlicet extremæ vnctionis, & Ordinationis his festiuitatibus ministrari nequaquam possunt, excepto vnico necessitatis casu, si in prouincia, ver. gr. pestis tempore non essent Sacerdotes ad renouandam S. Eucharistiam pro morituris, sicuti probabiliter notat Abb. *c. non est vobis, de spons.* Angelus *ver. interdictum 6. n. 38.* Auila *p. 5. dis. 4. sect. 1. dub. 8.* contra Cou. *c. alma, par. 2. §. 3. n. 4. ver. quintò*.

Computari autem festiuitas debet secundùm morem Ecclesiasticum, à primis vesperis vsque ad secundas, adiuncto etiam Completorio, sicut probabilissimè docent Palud. *in 4. d. 18. q. 8. a. 2.* Cou. *p. 2. §. 5. n. 5.* Angelus *ver. interdictum, 6. §. 18.* Suar. *d. 34. sect. 1. n. 39.* arg. *c. 2. dub. 9. & 20.* existimant festiuitate Natiuitatis, Paschatis, & Pentecostes, non vnum, sed tres, vel quatuor dies festos comprehendi; ipsamq; festiuitatem Resurrectionis, & Pentecostes inchoari à Missa Vigiliæ, quę per anticipationem in Sabbatho cantatur, sicuti etiam Palud. annotauit *cit. qu. 8. ar. 3. conclus. 7.*

4 Tertius effectus est, priuatio Ecclesiasticæ sepulturæ, idest, vt in loco sacro fideles non sepeliantur, *c. quod in te, de pœnit. & remiss.* Quæ prohibitio adeò generalis est, vt etiam defunctorum infantium, & amentium corpora comprehendat: cum ea æquè vt adultorum corpora huius priuationis capacia esse possint. Nullibi tamen statutum legimus, corpora defunctorum non personaliter interdictorum, & denuntiatorum, si in loco interdicto illegitimè sepulta sint, exhumanda esse: sed vice versa, corpora, quæ tempore localis interdicti in loco non sacro sepulta fuerant, sublato interdicto, exhumanda, & ad sacrum locum transferenda sunt, sicuti ex communi docet Nau. *n. 276.* Henr. *c. 44. n. 5.* Auila *p. 4. sect. 3. dub. 2.* Veruntamen nihil obstat in locali interdicto, quominus ij, qui specialiter interdicti non sunt, neque interdicto culpa sua causam dederunt, in quocumque loco sacro non interdicto sepeliantur, sicuti notauit Suar. *disp. 35. sect. 1. n. 3.* Auila *cit. disp. 4. sect. 3. dub. 1. conclus. 2.* Ratio est: quia in locali interdicto personæ non sunt interdictæ, nisi comparatione loci interdicti.

Porrò in *cit. c. quod in te*, concessũ est, vt in interdicto locali corpora Clericorum, siue Ecclesiasticarum personarum quæ personaliter interdictæ non sunt, (modò interdictum illicita diuini officij celebratione non violarint) in locis sacris etiam interdictis sepeliri possint, sine campanarum pulsu in silentio, &c. Quamquam iure nouo *c. alma*, excipiendæ sunt quatuor festiuitates, in quibus sicuti alia officia, ita & Clericorum exequiæ solemniter celebrari possunt. Non oportet tamen clericos in loco specialiter interdicto sepelire, si ad aliam non interdictam Ecclesiam commodè deferri possint vti notat Syl. *ver. interdictum. 5. q. vlt.* Suar. *disp. 35. sect. 2. n. 4.*

5 Sed quid sentiendum de sepultura in interdicto personali? Respondeo, tum Clericos, tum laicos, non obstante censura interdicti personalis (nisi aliud, videl. finalis eorum impœnitentia obstet) in Ecclesia non interdicta sepeliri posse, si denuntiati non sint, *arg. c. sanè, 24. q. 2. Quibus viuis communicamus etiam mortuis communicare possumus*: interdictos autem personaliter non tenemur à sacris officijs, quæ in loco non interdicto celebrantur, repellere, antequam denuntientur, post extrauag. Concil. Constatiensis. *Ad euitanda*: ergo neque eorum corpora ab eiusmodi sacro loco excludere. Cæterùm in interdicto personali generali sufficit Communitatem denunciari vt singula eius membra in sacris officijs, & sepultura, &c. vitare teneamur: cum moraliter impossibile sit, omnes particulatim vt interdictos promulgare, sicuti notauit Suar. *dis. 37. sect. 1. n. 3.* Coninck. *dub. 2. § sed est aduertendum*, etsi contrarium significet Sà *ver. interdictum numer. 3.*

CAP. III.

DE VIOLATIONE INTERDICTI, & decretis pœnis.

SVMMARIVM.

1 *Clericus violans interdictum personale aut locale, mortaliter peccat.*

2 *Laici non seruantes interdictum locale, saltem venialiter peccant, nisi vis: aut fraus interueniat, vel si personaliter interdicti: sint his verò casibus mortaliter delinquunt, interdictum violando.*

3 *Pœnæ contra interdicti violatores communi iure decreta.*

1 ASsertio I. Clerici, qui interdictum personale, vel locale contra iuris præscriptum violant, peccant mortaliter. Quæ est communis sententia, quam solus Caiet. *ver. interdicti violatio in dubium reuocare audet*. Ratio est. Quia lex interdicti potissimum ac directè in Clericos tendit: quare cùm materia grauis sit, obligat sub culpa mortali.

Interdictum personale violatur à Clericis primò: Si personaliter, ac specialiter interdicti actum proprium sui ordinis exercere præsumant, quo casu irregularitatem contrahunt. Secundò; Si personaliter, ac specialiter interdicti sacris officijs intersint, vel sacramenta sibi prohibita accipiant. Tertiò, Si aliquem personaliter interdictum post interdicti denuntiationem diuinis in-

teresse, vel diuina celebrare permittant. Quod intelligitur de ijs quibus Ecclesiæ regimen commissum est, vti ex communi notauit Auil. *disp. 5. dub. 1. concl. 3.* Henr. *lib. 13. c. 46. n. 3.*

Interdictum verò locale violatur à Clericis, & Religiosis primò: Si celebrent diuina officia non obseruata moderatione, *cap. alma*: puta cum pulsu campanarum, voce elata vt à laicis foris exaudiri possint, vel ianuis apertis, aut excommunicatis, & interdictis non exclusis: Secundò: Si ij, quibus regimen Ecclesiæ commissum est, alios sine dicta moderatione diuina officia in loco interdicto celebrare permittant, sicuti colligitur *ex c. non est vobis, de sponsalib.* ibi *Ne celebretis, nec alium celebrare permittatis.*

2 Assertio II. Etiam laici peccant mortaliter, si interdictum personale generale violent. Quæ est communis sententia, propterea quod tale interdictum eos directè afficit. Ita Sotus *cit. q. 3. a. 1. concl. 6.* Nau. *n. 177.* Suar. *disp. 34. sect. 6.* & alij communiter.

De locali verò interdicto dubitant, vtrum laici personaliter non interdicti peccent, si illud non obseruent? Respondeo, & dico I. Certum esse debet, quibusdam casibus qualificatis, eos mortaliter peccare: Videlicet, si per violentiam se officijs diuinis in loco interdicto ingerant, vel Clericis iubentibus exire obtemperare recusent. Idemque dicendum videtur, si fraudibus ac mendacijs ingressum impetrent, v. g. fingendo se Clericos, aut priuilegiatos: nam etiam talis fraus, non minus ferme, quam violentia, iniuriam erga Ministros Ecclesiæ in re graui continet. Præterea, si Clericos inducant, vt coram ipsis officia diuina celebrent: multoque magis, si ipsi laici more Clericorum officium, ver. gr. canonicum in loco interdicto peragant. Quos casus videre potes apud Sotum *l. c.* Nau. *c. 27. n. 187.* Auil. *p. 6. dis. 5. dub. 2.* ConincK. *dub. 3. n. 66.* Henr. *lib. 13. c. 46. n. 3.* qui tamen indulgentius quàm alij loquitur.

Dico II. Si laicus, etiam sine vi, fraude, sacramentum v. gr. sacræ Eucharistiæ, vel aliud in loco interdicto administrari prohibitum accipiat, videtur peccare mortaliter. Ita ConincK. *l. c.* Suar. *disp. 33. sect. 2. nu. 6. & disp. 34. sect. 5. n. 9.* Quia saltem inducit, & cooperatur Clerico ad id, quod ipse sine peccato mortali agere non potest.

Dico III. Si laicus personaliter non interdictus, sine vi fraude, scandalo, diuinis officijs solùm intersit, videtur peccare saltem venialiter. Quæ est communior sententia, contra Caiet. *ver. interdicti violatio,* Nau. *n. 187. §. 18. & colligitur ex c. si sententia, de sent. excomm. in 6.* vbi dicitur, laicos tempore interdicti licitè audire diuina extra ciuitatem interdictam: vnde à sensu contrario colligitur, in loco interdicto licitè non audire. Ratio verò est: Quia etsi lex interdicti principaliter feratur ad Clericos, ne laicos ad diuina officia in loco interdicto admittant, *c. responso, de sent. excomm. c. non, est nobis, de sponsal. c. licet, de priuil. in 6.* tamen pertinet etiam consequenter ad laicos: vt ipsi loco interdicto post promulgationem se non ingerant: Sicuti sententia excommunicationis principaliter afficit excommunicatum, vt cum alijs non communicet; secundariò autem, & consequenter etiam alios, vt ab eius communicatione, post denunciationem abstineant. Quòd verò talis violatio interdicti localis in laico sit peccatum duntaxat veniale, probabiliter docent Syl. *verb. interdictum, 6. n. 7.* Sotus *cit. dist. 22. q. 3. a. 1. concl. 6.* Henr. *cit. n. 3.* Auila *cit. dub. 2.* Ratio est: Cum lex interdicti localis ad laicos directè ac principaliter non tendat; non videtur eius obligatio tam grauis respectu laicorum, quamuis Suar. *disp. 34. sect. 5. n. 9.* excipiat sacrificium Missæ, cui assistere laicum putat esse mortale: quod tamen citati DD. negant.

3 Pœnæ, quæ ob interdicti violationem ipso iure incurruntur, hæ sunt: Prima: Clerici qui non seruant interdictum priuantur priuilegio: quod alioquin haberent, vt in loco sacro sepeliri possent, *cap. quod in te, de pen. & remiss. & c. tieni, de sen. excomm. in 6.*

Secunda: Si Clericus personale aut locale interdictum violet, exercendo actum sacri ordinis, vel celebrando officia diuina, fit ineligibilis tam actiuè, quàm passiuè. Ita colligitur *ex cap. 1. de postul. Prœl. & cap. is qui, §. is verò, de senten. excomm. in 6.* & docet Syl. *ver. interdictum 6. q. 2 §. 2.* Sot. *cit. a. 1. concl. 5.* Suar. *disp. 34. sect. 4. n. 28.* Henr. *cit. n. 3.* Auil. *cit. disp. 5. dub. 4. concl. 3.* Con. *disp. 17. dub. 5.*

Tertia: Clericus interdicti violator, videtur incurrere suspensionem ab officio, & consequenter à iurisdictione, sicut colligitur ex *c. vlt. de excess. Prælat.* vbi id notat Gloss. *ver. irritas,* Sot. *loc. cit.* Sylu. *q. 3.* Cou. *c. alma, p. 2. §. 2. n. 2.* Auil. *cit. dub. 4. concl. 5.* Suar. *disp. 34 sect. 4. n. 16.* quamuis repugnet Coninch. *dub. 4. n. 71.*

Quarta: Religiosi tum exempti, tum non exempti excommunicationem ipso facto incurrunt, si animaduertentes Ecclesiam Cathedralem matricem, vel Parochialem loci interdictum seruare, ipsi non obseruent *Clem. 1. de sent. excomm.* vbi additur, id etiam accipiendum de cessatione à diuinis; indicta à Concilio Prouinciali. Vide Abb. *c. cum inter n. 3. de consuet.* Nau. *c. 27. num. 147.* Henr. *c. 46. n. 4.* Auil. *par. 5. disp. 5. dub. 3.*

Quinta: Qui excommunicatum, aut interdictum denuntiatum, in loco sacro, vel alios contra iuris permissionem in loco interdicto sepelire scienter præsumpserit, excommunicationis sententiam ipso iure incurrit, *Clem. 1. de sepult.*

Sexta: Dominus temporalis, qui compellit Clericum in loco interdicto publicè ac solemniter celebrare diuina, vel pulsu campanæ, aut voce præconis faciens populum conuocari ad audienda diuina; vel impediens, ne excommunicati, vel interdicti ab Ecclesia exeant, dum in ea Missarum solemnia celebrantur, posteaquam a celebrantibus moniti fuerunt; & ipsi denique excommunicati aut interdicti, si iussi exire, remanere præsumpserint, excommunicationem Papæ reseruatam incurrunt, *Clem. 2. de sent. excomm.*

CAP. IV.

QVIS POSSIT INTERDICTVM FERRE, in quos, & ob quam causam.

SVMMARIVM.

1 *Qui excommunicationem vel suspensionem, ijdem etiam interdicti censuram ferre possunt.*

2 *Qui locale interdictum ponit, eodem ipse per accidens ligatur,*

3 *Interdicto Clero, non censetur interdictus populus, neque vice versa.*

Neque interdicto Clero, censentur comprehensi Religiosi, nisi ex materia, causa ferendi alijsque circumstantijs contrarium appareat.

4 *Vt interdictum totale in determinatam personam ferri possit, videtur requiri culpa mortalis. Vt autem interdictum locale, vel generale in Communitatem feratur, requiritur peccatum valde graue, contumaciter commissum à capite vel membris precipuis alicuius Communitatis.*

1 Assertio I. Qui excommunicare, vel suspensionis pœnam ordinario iure imponere possunt, ijdem etiam interdictum personale, aut locale in personas, vel locum iurisdictioni suæ subiectum. Notant tamen Doctores, non esse in vsu neque expedire, vt Prælati Ordinum locale interdictum ferant, nisi tales sint qui etiam in plebem iurisdictionem habeant. Vide Suar. *d. 36. s. 1.*

2 Assertio II. Si Ecclesiæ pastor interdictum personale ferat in communitatem, cuius caput est, ipsemet interdicto non ligatur: Secus est, si locale interdictum ponat. Ita ex communi Auila *par. 5. dis. 2. dub. 2.* Ratio discriminis est. Quia nemo à se ipso per se ac directè vinculo censuræ, quippe quod pœnale est, obligari potest: quamuis per accidens possit: Personale autem interdictum per se, ac directè afficit personas, locale autem ipsum locum, ex quo per accidens redundat in personas.

3 Assertio III. Si sententia interdicti proferatur in Clerum, non censetur comprehensus populus: & vice versa, si interdicatur populus, non censetur etiam interdictus Clerus, nisi exprimatur. Ita habetur expressè in *c. si sententia, de sent. excomm. in 6.* Ratio est: Quia in sententia pœnali mitior sensus præferri debet: quare, cum sæpè populus ita accipiatur, vt à Clero distinguatur, hæc acceptio eligenda est, si aliud non exprimatur.

Dubitant verò Doctores. Si Clerus interdicatur, vtrùm hoc nomine censeantur etiam comprehensi Religiosi vtriusque sexus? Ita affirmat Nau. *c. 37. n. 167.* Cou. *c. alma, p. 2. §. 1. n. 8. §. 5.* his addendum, & aiunt esse communem. Sed contrarium docet Syl. *ver. interdictum, 2. n. 17.* Armilla *n. 10.* Henr. *c. 42. num. 3.* Auila *p. 5. dis. 1. n. 7.* Quia licet nomine Clericorum in materia fauorabili comprehendantur Episcopi, & religiosi vtriusque sexus, eorumque Nouitij: non tamen in materia odiosa, sicuti notant Sylu. *ver. Clericus, 1. §. 1.* Armilla, & Sà, ibid. Et hæc posterior sententia vera est, nisi considerata interdicti materia, causa ferendi, alijsque circumstantijs, aliud intelligi possit, sicuti obseruauit Suar. *dis. 32. sect. 2. n. 17.* Adde interdicta localia etiam ab Ordinarijs locorum promulgata, à Regularibus in eorum Ecclesijs publicanda, & seruanda esse, vt superiore, *c. dictum est, & decreuit* Concil Trid. *seß. 25. c. 12. de regulari.*

4 Assertio VI. probabilius est, requiri culpam mortalem, vt interdictum totale in certam personam delinquentem ferri possit. Ita Suar. *dis. 34. sect. 3.* licet contrarium sentiat Sà, *ver. interdictum n. 7.* Henr. *c. 50. n. 2.* Auil. *disp. 3. dub. 2.* Ratio est: Quia pœna tam grauis culpam grauem requirit. Loquor autem primò de interdicto totali: nam partiale, videlicet ab ingressu Ecclesiæ, vel à sacra Communione ad tempus breue, cùm sit pœna leuior, ob culpam leuiorem seu venialem, imponi nihil prohibet: Vide de qua supra dixi supra de *suspen. c. 3. nu. 2.* Secundò loquor de interdicto, quod ob propriam culpam alicui imponitur; nam si ob culpam alienam, secundum omnes requiritur, vt mortalis sit.

Qua-

Quapropter, vt interdictum locale vel generale in Communitatem feratur, requiritur peccatum valde graue: imò grauius, quàm ad excommunicationem; idque contumaciter admissum seu à Capite, seu à pluribus aut præcipuis membris alicuius Communitatis, vti ex communi docent Sotus *cit. q. 3. a. 1. conclus.* 3. Cou. *p. 2. §. 1. n. 4.* Henriq. *cit. c. 50. n. 2. & 3.* Auila *cit. disp. 3. dub.* 2. Suar. *disp. 36. sect. 3.* Quia haud dubiè grauissima causa adesse debet, vt multi etiam innocentes, per subtractionem rerum spiritualium, affligantur.

Porrò *in extrauag. prouidè de sentent. excommun.* inter communes decretum est, vt propter pecuniarium debitum *sine speciali & expressa licentia Papæ, nulla prouincia, ciuitas, Castrum, villa, locus, territorium interdicto supponatur.* Quamuis autem iste textus loqui videatur de interdicto locali, eoque generali tantum sicuti eum intelligit Glib. Abb. *in c. cum in partibus, de verb. sign.* Nau. *n. 268.* Suar. *disp. 36. sect. 3. nu. 8.* aliqui tamen, vt Cou. *p. 2. §. 1. n. 5.* Auila *p. 5. disp. 3. dub. 2.* intelligunt etiam de speciali interdicto loci: Imò Auila dictam prohibitionem, ob rationis similitudinem, etiam ad interdictum personale generale extendit.

CAP. V.

QVIBVS MODIS INTERDICTVM tollatur, vel relaxetur.

SVMMARIVM.

1 *Interdictum sicuti & suspensio interdum fertur vt pura pena, propter peccatum merè præteritum, interdum vt propriè dicta censura, ob præsentem contumaciam.*

2 *Per priuilegium absoluendi ab omnibus censuris intelligitur etiam concessa potestas absoluendi ab interdicto personali speciali, non item tollendi interdictum locale, aut personale Communitatis.*

3 *Etiam parochi, & alij expositi Confessarij absoluere possunt ab interdicto personali speciali, si reseruatum non est.*

4 *Destructa Ecclesia, aut ciuitate interdicta, non tollitur interdictum, sed adhæret solo.*

1 NOtandum est; Quod interdictum, sicut suspensio, duobus modis fertur. Vel vt pura pœna, propter delictum merè præteritum, vel vt propriè dicta censura, propter præsentem contumaciam. Quapropter interdictum partim per se cessat, elapso tempore, vel conditione sub qua latum est: partim verò absolutione indiget, ab eo qui potestatem habet, Quamuis aliqui apud Suar. *disp. 38. sect. 1. num. 4.* existiment, cessante contumacia per se tolli interdictum, sine absolutione. Sed oppositum est probabilius & Ecclesiæ praxi magis conforme, vt de suspensione super parte *c. 4. n. 2.* dixi.

Hic verò breuiter aliqua dicenda sunt: I. Interdicta localia, & personalia, generalia, quæ iure communi imposita & non reseruata sunt, possunt tolli auctoritate Episcopi, vel alterius iurisdictionem habentis in Communitatem interdictam. Ita colligitur *ex cap. nuper, de sent. excommun.* Porrò ait Auila *part. 5. disp. 6. dub. 1. conclus. 8.* Nullum in iure reperiri locale interdictum, quod Papa sibi reseruauit: Interdicta autem personalia Communitatis interdum tacitè reseruantur, quando ad certum tempus, vel sub certa conditione imponuntur, ante cuius impletionem Episcopus dispensare non potest, nisi interdictum proueniat ex delicto occulto, non deducto ad forum contentiosum.

2 II. Regulares, alijque, quibus priuilegium concessum est absoluendi à censuris iuris in foro conscientiæ tantùm, non possunt tollere interdictum locale, aut personale Communitatis: cum locus & communitas pœnitentiæ foro non subijciatur, vt per se notum est.

3 III. Ab omni interdicto iuris personali, ac speciali absolutio dari potest, per priuilegium, quo conceditur potestas absoluendi ab omnibus censuris iuris. Ita ex communi Henriquez *lib. 13. c. 35. n. 3.* Auila *cit. disp. 6. dub. 2.*

Sed dubium est: Vtrum eiusmodi interdictum personale particulare, si absolutè & sine reseruatione latum sit, à Parocho, aut alio quouis exposito Confessario post satisfactionem vel satisfaciendi cautionem tolli possit? Negat Henriq. *cap. 35. num. 2.* Auila *par. 5. disp. 6. dub. 1. conclus. 2.* Sed probabilius affirmat Suar. *disp. 38. sect. 2. n. 8.* Coninch. *dub. 6. conclus. 3.* Quia interdictum personale speciale non minus quàm excommunicatio, prohibet à perceptione Sacramentorum, vt suprà dictum est *c. 2. n. 1.* Ergo sicuti excommunicationem, si reseruata non sit, ante absolutionem à peccatis, quiuis expositus Confessarius tollere potest *arg. c. nuper, de sent. excommun.* Ita & interdictum hoc personale.

IV. Quibus casibus interdictum ab Episcopo absolutè tolli seu relaxari, iisdem etiam ad tempus suspendi potest v. g. interdictum loci, vel communitatis, propter incidentem festiuitatem, Principis aduentum, &c. Item interdictum speciale personæ, vt certo casu officium diuinum celebrare, & celebrationi interesse possit. Tali autem tempore, vel actu transacto, redit ius interdicti: Qua de re Henriq. *c. 5. n. 4.* Auila *p. 5. d. 6. dub. 1.* In eoq; differt interdictum à censura excommunicationis, quòd hæc suspendi non potest, sicuti docent Doctores *argum. c. cum desideres, de sent. excomm.* contra Nauarr. *n. 265.* Porrò, si interdictum totaliter suspensum est, eius executio interposita appellatione impeditur: secus, si suspensio interdicti fuit tantum ex parte. Ita colligunt Doctores *ex c. dilectis de appellat.* & videri potest Syl. *ver. interdictum, 4. q. 8.* Suar. *disp. 58. sect. 3. n. 8.* Auila *disp. 6. dub. 4. concl. 6.*

4 V. Interdictum personale Communitatis eo ipso expirat, quòd Communitas dissoluitur. Locale autem interdictum non extinguitur, etsi locus, v. g. ciuitas, aut Ecclesia diruatur: quia ipsum solum censuram interdicti retinet, vt in eo diuina officia celebrari non debeant. Vide Suar. *cit. dis. 38. sect. 8.*

CAP. IV.

DE CESSATIONE A DIVINIS.

SVMMARIVM.

1 *Cessatio à diuinis non est censura nec propriè pœna, sed simplex prohibitio diuinorum officiorum, in signum mæroris propter grauissimam iniuriam Ecclesiæ illatam.*

2 *Clericus violans cessationem à diuinis per exercitium ordinis, non efficitur irregularis.*

3 *Quatuor festiuitatibus exceptis* in c. alma, de sent. excomm. in 6. *locus etiam esse videtur tempore cessationis, sicuti in interdicto.*

4 *Tempore cessationis pariter videtur omnibus tum Clericis tum laicis concessa sepultura in loco sacro, modò fiat sine officio funebri.*

5 *Qui Episcopalem iurisdictionem obtinet, & Sede vacante Capitulum, cessationem à diuinis ponere potest, sicuti & interdictum.*

1 CEssatio à diuinis, quæ & suspensio organorum dicitur, est Ecclesiastica prohibitio, ob quam Clerici cessare debent in certo aliquo loco, à diuinis officijs & Sacramentorum administratione, nisi quatenus eam necessitas postulat. Quamuis cum interdicto loci similitudinem gerat: re ipsa tamen differt: quia cessatio hæc non est censura, imò nec propriè dicta pęna, sed simplex prohibitio diuinorum in signum grauissimi mærorjs ab Ecclesia concepti, propter grauissimam iniuriam sibi, aut honori diuino illatam: vt hac ratione iniuriosus desistere, & Ecclesia læsa satisfacere cogatur, sicuti colligitur *ex Clem. 1. de sent. excomm.* & explicat Suar. *disp. 39. sect. 1. n. 13. & seqq.*

Vnde alia discrimina nascuntur inter interdictum & cessationem à diuinis: I. Interdictum semper aliquam personam, quæ culpa sua causam præbuit, specialiter afficit, & censura ligat; non verò cessatio à diuinis, vt infrà dicam,

2 II. Clericus violans interdictum per ordinis sui exercitium irregularis efficitur: non item agens contra positam cessationem à diuinis, licet grauiter peccet.

III. Priuilegia tum specialia, tum etiam generalia, concessa circa interdictum, v. g. vt Clerici quotidie diuina officia celebrare possint cum moderatione *c. alma, de sentent. excomm. in 6.* non habent locum in cessatione, sicuti ex communi docet Nauarr. *capit. 27. n. 188.* Henriq. *lib. 13. cap. 53. num. 2.* Auila *par. 6. disput. 1. dub. 3.* Suar. *disp. 39. sect. 2. nu. 11.* Coninck *disp. 17. dub. 7.* contra quosdam Canonistas apud Couar. *par. 2. cap. 4. §. 7. verb. Hinc patet.* Ratio est: Quia à diuersis ad diuersa non fit bona illatio, seu extensio. Imò Auila *dub. 4.* cum Doctoribus Academiæ Salmaticensis existimat, Clericis tempore cessationis licitum non esse, vt bini vel terni in Ecclesia horarum officium persoluant; quia *in cap. non est*, de sponsalibus dicitur: *Nulla diuina officia permittatis aliquatenus celebrari.* Deinde *in cap. quod in te, de penitent. & remiss.* talis facultas peculiariter conceditur tempore interdicti, ideòque transferri non debet ad cessationem à diuinis. Sed contraria sententia valde probabilis est, Couarr. *loc. cit.* Suarez *disp. 39. sect. 3. nu. 14.* & aliorum apud Henriq. *cap. 53. nu. 1.* Quia cessatio est tantùm ab officijs publicis; quamobrem & organorum suspensio appellatur: recitatio autem cum socio vno vel duobus non excedit modum orationis priuatæ. Deinde, si extra Ecclesiam clericis binis aut ternis suas horas orare permissum est, sicuti contra Salmaticenses sentit Henriq. *num. 2.* Auila, *dub. 4.* cur non etiam in Ecclesia? Dictum autem *c. quod in te,* non videtur nouam aliquam concessionem fecisse, sed quod per se licitum erat, explicuisse, sicut notauit Suar. *disput. 34. section. 3. num. 12. & 13.*

3 Quamuis verò, inspecto iuris rigore, neque in quatuor festiuitatibus exceptis *in cit. c. alma*, licitum esse videatur officia diuina celebrare tempore cessationis: cum dicta exceptio solùm facta sit de interdicto, sicut latè disputat Couar. *cit. num.* 7. Tamen secundùm æquitatem, & Doctorum quorumdam, præsertim Salmaticensium, auctoritatem apud Henriq. *cap.* 53. *n.* 3. Auilam *dub.* 6. Suarez *disp.* 39. *sect.* 2. *num.* 12. Sanchez *lib* 7. *disp.* 8. *num.* 18. probabiliter dicitur, in quatuor illis præcipuis anni festiuitatibus, & Octaua Corporis Christi, diuina officia solemniter celebrari posse, non obstante quacumque generali prohibitione: quia talis facultas in *cit. cap. alma*, absolutè concessa videtur ob reuerentiam dictarum festiuitatum. Similiter licet, spectato iuris rigore Sacramentorum administratio cessationis tempore, non tam amplè, vt in interdicto concessa videatur, sed solùm propter grauem necessitatem, sicuti colligitur ex *cap. non est, de sponsal. Nulla diuina officia præter Baptismum paruulorum, & Pœnitentiam morientium, adiuncto etiam Viatico, celebrentur*: tamen secundùm quorumdam Doctorum, præsertim Salmaticensium, sententiam benignius interpretantium Ecclesiæ mentem probabiliter dici potest: Sacramenta iisdem casibus tempore cessationis ministrari posse: sicuti tempore generalis interdicti omnibus qui specialiter interdicti non sunt: quare quæ suprà dicta sunt, *capit.* 2. huc etiam transferri debent. Et ita docent Henriquez, Auila, Suarez *loc. cit.* Couar. *num.* 7. *vers. vtcumque autem sit*.

4 Denique, quod attinet ad sacram sepulturam, iidem Salmaticenses Doctores, Henriq. *cap.* 53. *num.* 4. Auila *dub.* 10. docent, eam in pura cessatione à diuinis, perinde vt tempore interdicti, prohibitam esse omnibus laicis: concessam verò omnibus Clericis, seu Ecclesiasticis personis, vt in silentio, seu sine officio funebri in sacro loco sepeliantur. Aliqui verò apud Auil. *l. c.* & Suarez *disp.* 39. *sect.* 2. *n.* 28. ConincK *dub.* 7. *n.* 82. non malè annotarunt, ex nullo iure ostendi posse, quòd sacra sepultura (si sine funebri officio fiat) tempore cessationis puræ, seu ab interdicto seiunctæ, vllis seu laicis, seu clericis prohibita sit. Nam de effectibus cessationis habemus tantum *cit. c. non est, de sponsal.* vt diuina officia non celebrentur, quo nomine Sacramenta etiam comprehendi ex verbis adiunctis colligitur: non autem comprehenditur sepultura in loco sacro, cùm hæc diuinum officium dici soleat. Extensionem autem facere ab interdicto ad cessationẽ, ob similitudinẽ rationis concessum non est (præsertim in materia odiosa) cum interdictũ & cessatio diuersa sint, vt suprà dictum.

5 Quicumque interdictum ponere potest, is etiam cessationem à diuinis, videlicet, qui Episcopalem, aut similem Episcopali in foro externo iurisdictionem obtinet, & Sede vacante Capitulum, sicuti docent Summistæ *ver. cessatio*, Gloss. *in c. si Canonici, ver. cessare, de offic. ordinarij in* 6. Sotus *d.* 22. *q.* 3. *art.* 2. Cou. *c. alma, p.* 2. §. 3. *n.* 6. Suar. *disp.* 39. *sect.* 3. & alij commun. Notandum verò est: Cessationem à diuinis interdum indici præcedente interdicto, vt accedat tunc noua, & arctior prohibitio cessationis, cuius proinde effectus coniunguntur cum cẽsura interdicti: Interdum verò ponitur cessatio purè, & sine interdicto.

Causa, propter quam cessatio indici potest, debet esse delictum grauissimum, publicum, & contumaciter perseuerans aduersus commune bonum Ecclesiæ, v. g. immunitatem eius. Forma autẽ, & conditiones, quæ in cessatione ponenda seruari debent, præscribitur *in cit. c. si Canonici, & c. quamuis, de offic. ordinarij eod. in* 6. quæ ibi legi possint, iunctis Gl. & apud Suar. *cit. disp.* 39. *sect.* 3. *n.* 7.

PARS QVINTA.

De Irregularitate.

CAP. I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT irregularitas.

SVMMARIVM.

1 *Irregularitas non est censura, sed canonicum impedimentũ, quo minus aliquis ordines suscipere, aut susceptis vti possit.*
Non solum in Clericos, sed etiam in laicos cadit.
2 *Irregularis alia omnia agere potest, quæ ordinis vsum non requirunt.*
3 *Probabile est, quod collatio beneficij facta irregulari, non sit ipso iure irrita, sed infirmanda.*
4 *Irregularitas diuiditur in eam, quæ ob culpam puta propriam, ac mortalem contrahitur, & in eam, quæ ob alium defectum.*
5 *Irregularitas solo iure Ecclesiastico, eoque non particulari, sed vniuersali decerni potest*
6 *Irregularitas non agnoscitur, nisi de casus expressum, vel generalis Ecclesiarum consuetudo habeatur.*
7 *Irregularitas alia est totalis, & alia partialis.*

1 IRregularitas ita definiri potest: *Impedimentum canonicum, per se primo impediens susceptionem Ecclesiasticorum ordinum; secundario verò, & consequenter eorumdem vsum*: Cum dicitur *impedimentum*, distinguitur irregularitas à censuris, quæ ex propria ratione sua ob culpam infliguntur, tamquam pœnæ medicinales: Irregularitas verò est moralis inhabilitas personæ ad ordinem Ecclesiasticum consequendum; vel (si iam consecuta fuit) exequendum, propter aliquem illius defectum, & maculam: quandoquidem decet eos, qui ad altaris ministerium assumuntur, tam corpore, quàm animo integros, puros, immaculatos esse.

Specialiter autem tradita definitio explicat differentiam irregularitatis à suspensione, ac depositione, cum quibus similitudinem aliquam gerere videtur. Nam suspensio, sicuti & depositio per se ac directè non impedit ordinis susceptionem; sed potius vsum ordinis suscepti: quamobrem Clericorum propria est. At verò irregularitas tam in laicos, quàm in Clericos: imò magis in laicos cadit; quippe cum in ijs primarium effectum suum exercere possit, vt ipsos inhabiles reddat ad Ecclesiasticum ordinem, seu statum: in Clericis autem puta Episcopo, Presbytero, &c. cum primarium effectum suum, non consequatur, vt eos penitus extra clericalem ordinem abijciat, seu laicos efficiat; operatur saltem effectum secundarium, vt eos inhabiles reddat ad exercitium ordinis suscepti, nec non ordinis superioris susceptionem.

2 Corollarium I. Quæcumque sacra munera laico competere possunt, vti sunt Sacramenta suscipere (excepta ordinatione) in Ecclesia canere, sacrificanti ministrare, &c. ea etiam Clericus irregularis licitè obire potest. Ita ex communi Auila *p.* 7. *disp.* 2. *dub.* 6. *concl.* 5. Suarez *disp.* 40. *sect.* 2. *num.* 8.

Corollarium II. Irregularitas non priuat Clericum iurisdictione: quare validè, per se loquendo, exercet omnes actus iurisdictionis Ecclesiasticæ, sicuti ante contractam irregularitatem: quamuis illos non licitè, qui actum ordinis requirunt, vti est absolutio à peccatis, realis degradatio. Ita ConincK *disp.* 18. *dub.* 1. *num.* 7. Suar. *disp.* 40. *sect.* 2. *n.* 25. 44. & 46. vbi monent, idem dicendum esse de suspenso ab ordine, & interdicto personaliter, eos validè à peccatis absoluere bona fide confitentes, licet contrarium, doceat Nau. *c.* 9. *n.* 8. Auila *dub.* 6. *concl.* 7.

Corollarium III. Irregularitas ipso iure non priuat Clericum beneficij fructibus & administratione, dummodò officium saltem per Vicarium administret. Ita Innoc. alijque Doctores communiter *in c. cum nostris, de concess. præb.* Nau. *c.* 27. *n.* 251. Suar. *n.* 15. Auila *dub.* 6. *concl.* 4. Henriq. *lib.* 14. *c.* 2. *n.* 5. Debet tamen beneficio priuari, iuxta *cap. ex literis, de excess. Prælat.* imò spontè illud resignare: si dispensatio breui tempore impetranda non sit, & beneficium requirat officium, cui beneficiatus per se ipsum satisfacere debeat. Qua de re Suar. *sect.* 2. *num.* 18. ConincK. *disp.* 18. *du.* 1. *n.* 5. & videri potest Gl. *in c. studeat, ver. Vt tale d.* 50.

Sed dubium est: Vtrùm collatio beneficij facta irregulari ipso iure irrita sit, vt prouisus in conscientia illud resignare teneatur? Ita affirmant Nau. *c.* 27. *n.* 251. Cou. *c. alma, p.* 1. §. 7. *n.* 1. Henriq. *l. c.* Auil. *dub.* 6. *concl.* 3. & alij ferè communiter. Nam beneficiũ datur propter officium, *c. vlt. de rescript. in* 6. Ergo inhabilis ad officium, est etiam inhabilis ad acquirendum beneficium iuxta *c. vlt. de Cler. excom. ministrante*. Verùm hæc ratio eo loco assignatur de irretito minore excommunicatione, cuius electio dicitur infirmanda, tanquam illegitimè facta: ergo non plus etiam probat de irregulari. Præterquam quod non omnia beneficia requirunt officium, cui irregularis satisfacere nequeat: quid enim, si sit beneficium, solum requirens officium precum canonicarum, vel aliud quod per Vicarium administrari possit?

3 Quapropter Syluest. *ver. excommunicatio,* 4. §. 4. & alij apud Suarez *disp.* 40. *sect.* 2. *num.* 29. existimant, beneficij collationem factam Irregulari esse quidem illicitam, & contra canones, ideòque infirmandam, non tamen ipso iure irritam: quam sententiã

Suar.

Suar. *loc. cit.* & Coninch. *cit. dub.* 1. *nu.* 6. probabilem censet: quia nunquam collatio beneficij censeri debet ipso facto irrita, sine iure expresso, *argumen. c. si soli, de conceß. preb. in* 6. hic autem nullum ius expressum afferri potest. Addunt tamen priorem sententiam securiorem & practicè probabiliorem esse; tum quia communiter recepta, tum quia valde conformis est naturæ irregularitatis, quippe quæ hominem omnino inhabilem reddere videtur ad iura clericalia de nouo acquirenda. Denique ait Suar. si collator beneficij sciuit irregularitatem, eo ipso censetur dispensare si dispensandi potestate præditus est: sin verò nesciuit, quia erat ipsi occultata, plerumque censebitur inuoluntaria, ac subreptitia concessio: nisi ponamus, etiam ipsum prouisum suam irregularitatem ignorare, vel proprio motu facta ipsi collatione, non obligari ad occultam irregularitatem statim manifestandam quo casu arbitror collationem subsistere, *arg. capit. vlt. de Cler. excommun. ministr. ver. scienter*: ac proinde prouisum, post impetratam dispensationem super irregularitate, in conscientia tutum fore.

4 Irregularitas diuiditur primò; In eam quæ ob culpam propriam; & in eam, quę propter alium defectum, seu maculam contrahitur. Data opera dico, *propter alium*: Nam etiam ea irregularitas, quæ ex delicto, eoque externo oritur, macula quædam atque defectus est, ob quem homo canonici iuris constitutione, inhabilis censetur ad sacrum altaris ministerium.

Exinde colligitur primò; Propter culpam tantùm venialem, non incurri irregularitatem, sicuti ex communi docet Sotus *lib.* 9. *de iust. quæst.* 1. *art.* 6. Nauar. *cap.* 27. *num.* 252. *in fine*. Suar. *disp.* 40. *sect.* 2. *num.* 17. contra Caiet. *ver. irregularitas*, §. *scito tamen*, Armil. *numer.* 14. Cùm enim grauissimum sit irregularitatis incommodum, non nisi ob grauem defectum imponi debet, qualis non est venialis culpa.

Colligitur II. Non rectè dixisse Sotum *in* 4. *distin.* 22. *quæst.* 3. *art.* 1. Saltem eam irregularitatis speciem, quæ ex delicto contrahitur, censuris annumerandam esse; eò quòd rationem pœnę habeat. Sed respondetur, Irregularitatem, quæ ex delicto contrahitur, per se ac principaliter institutam non esse ad punitionem, emendationemve delinquentis, sed ob honorem sacri ministerij, ad quod indignus censetur, qui talem peccati maculam contraxit. Quæ cùm ita sint, generali appellatione censuræ non venit irregularitas, etiam ea, quæ ex culpa oritur, & aliquam pœnæ rationem participat, sicuti Suarez notauit *disp.* 40. *sect.* 3. *numer.* 7.

5 Colligitur III. Irregularitatem non ab homine per sententiam: sed solo iure, eoque non particulari, seu Episcopali, sed tantùm vniuersali Pontificio imponi posse, sicut docet Couar. *Clem. si furiosus, init. num.* 3. Suarez *cit. disp.* 40. *sect.* 4. *n.* 7. *& seqq. & sumitur ex cap. is qui de sent. excommun. in* 6. vbi significatur irregularitatem non incurri, nisi id (iure videlicet Pontificio) expressum sit. Ratio est: Quia irregularitas principaliter non imponitur per modum pœnæ, sed potiùs per modum canonici impedimenti, ob decentiam ac reuerentiam sacro altaris ministerio debitam, valde autem decens est, vt talia perpetua impedimenta eadem sint in tota Ecclesia; sicuti & altaris ministerium honor quoque eius ac reuerentia vniuersæ Ecclesiæ communis est. Exinde regula annotanda est: Quotiescunque in canone præcipitur, vt pœna alicui per Iudicis sententiam imponatur, non est irregularitas: sed v. g. suspensio, vel depositio.

6 His adde, quòd defectus, ob quem irregularitas incurritur, debet esse specificè nominatus in iure: neque ab vno ad alium casum, ob similem, vel maiorem rationem extensio fieri potest, sicut ex communi docet Nauar. *cap.* 27. *num.* 149. *in fine*, Suar. *disput.* 40. *sect.* 5. *&* 6. Quamuis negari non posse videtur, quasdam irregularitates sine iure expresso, per Doctorum ita opinantium auctoritatem introductas, atque diuturna Ecclesiæ consuetudine firmatas fuisse, quæ non minus, quam aliæ censuræ, vim obtinere debent: tum quia consensus Doctorum, & Ecclesiarum consuetudo optima est sacrorum canonum, & antiquæ obseruationis interpres, tum quia vniuersim verum est, quod consuetudo per tacitum consensum sit constitutiua iuris, etsi lex scripta desideretur. Et quod dico de irregularitate, idem sentiendum de quibusdam censuris, v. g. suspensione propter susceptionem ordinis, per saltum: quæ suspensio nullo iure satis expressa censetur, sed per consuetudinem stabilita, ideòque obiter approbata per Trident. *sess.* 23. *cap.* 14. *de reform.*

7 Secundò diuiditur irregularitas in totalem, ac partialem. Totalis ac propriè dicta irregularitas est, quæ omni ordine suscipiendo, & suscepti exercitio priuat, vt homicidij, bigamiæ, &c. Partialis verò dicitur, quæ Clericum ordinatum non omni ordinis ministerio priuat, sed aliquo tantùm vel solum ascensu ad ordinem superiorem: v. g. Diaconus, cui sinister oculus erutus est, inhabilis fit ad sacerdotium, licet in suo ordine ministrare non prohibeatur, sicuti colligitur *ex cap. vlt. d.* 55. Et sacerdos, cui pollex vel medietas palmæ cum duobus minoribus digitis abscissa est, inhabilis fit ad sacrificandum, non item ad alia Sacerdotis munera, v. g. confessiones audiendas, *cap.* 2. *de Cler. ægrotante*, & notat Nau. *cap.* 27. *n.* 200. Suar. *disp.* 51. *sect.* 2. *n.* 13. Mol. *tr.* 3. *disp.* 70. *num.* 14. Abb. *in cit. cap.* 3. *num.* 2. vbi bonam regulam tradit; Quod deformitas, vel debilitas superueniens Clerico, reddit eum inhabilem tantùm respectu illius officij, quod ob talem infirmitatem ritè exercere nequit.

Aliam appellare possumus partialem; sed impropriè dictam irregularitatem, quæ non est in perpetuum, sed ad tempus, v. g. pro tempore durantis infantiæ, morbi, infamiæ, facti.

CAP. II.

DE IRREGVLARITATIBVS, QVÆ incurruntur occasione Sacramenti baptismatis.

SVMMARIVM.

1 *Qui alterum absolutè rebaptizat: & qui ita baptizanti ministrat, irregularis efficitur, si culpa notoria sit, neque ob ignorantiam à mortali excusata.*

Est tamen hæc irregularitas tantum partialis, vt impediat, quominus Clericus ad altiorem ordinem ascendere possit.

2 *Qui se absolutè rebaptizari sinit, omnino irregularis efficitur, dummodo in ea re mortaliter peccarit.*

3 *Qui ab hæretico se baptizari sinit, irregularis fit: nisi ignorantia, vel necessitas excuset.*

4 *Qui in ægritudine ob mortis periculum baptizatus est, ordinari non debet.*

5 *Neophytos recens ad fidem conuersos citò ordinare non oportet.*

6 *Propter iteratam susceptionem Sacramenti Confirmationis, vel Ordinis, non incurritur irregularitas.*

1 ASsertio I. qui alterum rebaptizat, & qui ita baptizanti ministrat, irregularis efficitur, saltem quòminus ad superiores ordines ascendere possit. Est communis sententia: & quod attinet administrantem expressa *in cap.* 2. *de Apostatis*. Ex quo colligunt Doctores, idem multò magis de rebaptizante sentiendum esse; quibus & consuetudo, quæ est optima legum interpres, consentit. Vide Nau. *c.* 27. *num.* 246. Henriq. *lib.* 2. *cap.* 31. *n.* 1. *& lib.* 14. *c.* 4. *n.* 4. Auila *p.* 7. *disp.* 7. *dub.* 1. Suar. 3. *p. t.* 3. *disp.* 31. *sect.* 6. Coninch. *disp.* 18. *dub.* 14. *num.* 35.

Sunt verò aliqua aduertenda. I. Irregularitas hæc non incurritur ab Acolytho seu ministrante, nisi delictum eius publicum, seu notorium sit, sicuti expressè dicitur in *cit. capit.* 2. vbi id notauit Abb. *notab.* 2. Sed vtrùm idem etiam sentiendum sit de ipso rebaptizante, non satis constat. Nam quòd is irregularis fiat, tametsi crimen eius occultum maneat, DD. plerique existimant; Hostiensis super *cit. cap.* Sotus *in* 4. *dist.* 6. *quæst.* 8. Auila *cit. dub.* 1, sed nullo iure probant: quamobrem Suar. *cit. s.* 6. §. *Tertium*. tamen dubius manet Palud. verò *in* 4. *dist.* 6. *quæst.* 4. *art.* 1. *concl.* 2. & Tol. *lib.* 1. *cap.* 70. §. 4. expresse docent: Rebaptizantem non fieri irregularem, nisi crimen publicum sit.

II. Irregularitas hæc Acolytho imposita, qui rebaptizanti ministrauit, non est perfecta & totalis, sed tantùm partialis, vt ad superiores ordines ascendere non possit, & arbitratur Suarez §. *Sed ad explicandam*, neque de ipso rebaptizante maiorem pœnam asserendam esse, cùm ius non exprimat.

III. Ad hanc irregularitatem, sicut & ad alias quæ ex delicto oriuntur, requiritur dolus vel culpa lata, ideoque ignorantia quæcunque, si crassa non sit, excusat.

V. Si rebaptizatio fiat sub conditione, quamuis temerè, & non præmissa inquisitione, vtrùm Baptismus antea acceptus sit, non contrahitur irregularitas. Nam leges pœnales intelligi debent cum effectu: qui antè baptizatum sub conditione baptizat, *si baptizatus, non es, &c.* is re vera non baptizat, quia apposita conditio, si subsit, suspendit, & impedit actum. Ob eandemque causam, qui metu, v. g. adactus, animo simulato exterius rebaptizat, non fit irregularis: cùm non habeat animum baptizandi.

2 Assertio II. Qui se ita absolutè rebaptizari sinit, irregularis simpliciter efficitur: Ita habetur *in c. Afros, d.* 98. *& c. qui in qualibet*, 1. *qu.* 7. *c. eos, quos, de consecrat. d.* 4. Solùm dubitatur, vtrùm ad hanc irregularitatem requiratur baptizati dolus, vel culpa crassa: an vero id iure statutum sit in detestationem solius facti, ob honorem & reuerentiam Sacramenti, vt proinde hæc irregularitas etiam ab ignorantibus contrahatur? Quam posterio-

rem partem docuit Anto. 3.p.t.14.c.13.§.12.Palud.in 4.d.6.q.4.a.1.concl.2.Simon Maiol. li. 3. de irreg.c.14.& probari potest ex cit. can. *Qui in qualibet ætate alibi, quam in Ecclesia Catholica, aut baptizati, aut rebaptizati sunt ad Ecclesiasticam militiam prorsus non permittantur accedere.* Ex quo colligi videtur, etiam infantes ab hæreticis baptizatos, vel rebaptizatos irregularitatem contrahere. Accedit quod in c. *qui bis, dist. 4. de consec. expressè dicitur: Qui bis ignoranter baptizati sunt, non indigent pro eo pœnitere nisi quòd secundum canones ordinari non possunt, nisi magna aliqua necessitas cogat.*

Nihilominus contraria sententia est probabilior, & communior Scoti *in 4.d.6.q.8.* Soti *in 4.dist.3.q.vn.a.9.§. vnum hic*, Cou. *Clem. si furiosus, p.1.princ.n.8.* Nau.c.27.n.246.Tol.l.1.c.70.§.2. Henriq. *cit.c.3.n.2.lit.K.* Auilæ *cit. disp.7. dub. 2.* Suarez *cit. disp. 51.sect.6§..solet autem, & de censuris disp.42.sect, 1.* Sà *ver. irregularitas ex iterato Baptismo n.1.* Fundamentum est: Quia canones citati nihil probant: Nam Felix III. *in c. qui in qualibet, explicandus est de qualibet ætate doli capace*, sicut Gloss. *ibid.* explicat, & colligitur tum ex verbis subsequentibus, *quibus satis esse debet* (considerata eorum culpa) *quòd in Catholicorum numer. sunt recepti*, tum *ex placuit, & c. qui apud, 1.q.4.* quibus expressè decernitur, paruulos ab hæreticis baptizatos, cum ad Ecclesiam Dei reuersi fuerint, ordinari posse, Ad *can. qui bis*, respondetur cum Cou. esse sumptum ex Pœnitentiario Theodori, ideoque non habere auctoritatem legis.

3 Assertio III. Qui ab hæretico se baptizari sinit, irregularis efficitur. Ita habetur in *cit. c. Afros*, & *c. Qui in qualibet*. Sed limitari debet, vt suprà, nisi ignorantia, vel necessitas a culpa excuset. Est enim hæc etiam irregularitas ex iis, quæ propter peccatum introductæ sunt, quasi quædam pœna, sicuti colligitur ex *cit. cap. placuit, & c. qui apud 1.q.4.*

4 Assertio IV. Qui in ægritudine propter mortis periculum baptizatus est[], Presbyter ordinari non debet, sicuti constat ex Conc. Neocæsariensi c. 12. & refertur in *c. vn. d. 57.* Ratio ibid. affertur: Quia suspicio est, quòd Fides ab ipso non tam voluntariè, quàm ex necessitate suscepta sit. Subiiciuntur tamen duæ limitationes: I. Si postea ipsius studium, & fides probabilis reddatur: II. Si hominum in sacerdotium promouendorum raritas sit: modò ille, qui in ægritudine baptizatus, post superatum morbum ex aliis causis non indignus ordinatione appareat, sicut explicat Suarez *disput.42.sect. 1.n.5.* Porrò hanc irregularitatem multò ante in Romana Ecclesia obseruatam fuisse, vt ad sacerdotium, & omnino in Clerum non assumeretur, qui in lecto propter morbum baptizatus erat, testatur Cornel. Papa apud Eusebium, *l.5. histor.c.35.* memorans Nouatianum ita baptizatum, & postea Episcopum ordinatum fuisse: ideòque vniuersum Clerum, multosque laicos ab eo abstinuisse. Existimat verò Maiolus *lib.3.c.10.* irregularitatem hanc propter identitatem rationis, ad eos quoque extendendam esse, qui ob vim, metum, vel similem necessitatem, Baptismatis Sacramentum acceperunt: quam extensionem valde probabilem iudicat Suarez *n.7.*

5 Assertio V. Simili ratione Neophytus, id est in Fide Baptismo suscepta adhuc nouitius, ordinari non debet, sicut constat ex Apost. 1. ad Timoth, 3. rationem afferente, *Ne in superbiam elatus, in iudicium incidat Diaboli*. Et canone Apost. 79. *Eum, qui ex vita gentili accesserit, & baptizatus fuerit, vel ex improba viuendi ratione, non est æquum, protinus Episcopum fieri. Iniquum est enim, vt qui sui nondum experientiam ostenderit, sit aliorum magister, nisi fortè hoc diuina gratia* (seu speciali vocatione) *fiat*; sicuti postea S. Amb. contingit. Qua de causa ipsemet se excusans epist. 82, ad Vercellenses ait: *Si dilatio ordinationi defuit, vis cogentis est* Addit tamen quòd *ordinationem* suam *Occidentales Episcopi iudicio, Orientales etiam exemplo* [] in Ordinatione Nectarij Constantinopoli, *probarunt*.

Comprehenditur autem Episcopi nomine etiam Presbyter, sicuti intellexit Laodicens. Conc. c. 4. & Nicæn. I. Oecum. *can. 2. Ne accedentes nuper ad Fidem, simul vt baptizati sunt, ad Episcopatum, vel Presbyteratum promoueantur: nam, & tempore opus est ei qui catechizatur, & post Baptisma probatione quamplurima: manifesta est enim Apostolica Scriptura.* Quinimò Concilium Sardicense Oecum, præeunte Osio Episcopo, hanc prohibitionem latius etiam intellexit *can. 3. Conueniens non est, nec ratio, nec disciplina patitur, vt temere ordinetur aut Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui neophytus est.* Et vniuersim de sacris Ordinib. & vno verbo de Clericali statu intellexit Greg. I. *lib. 4. Epist. 50.* ad Virgil. Episcop. Arelaten. *Cum ad sacros ordines Apostolus neophytum venire prohibeat, &c.* quandoquidem recenter conuersus ad Fidem nec in Doctrina Fidei potest esse satis instructus, nec in Ecclesiasticis rebus expertus, imò nec in constantia Fidei satis probatus, ait Suarez *disp. 43. sect. 3. n. 6.* Quia rectè admonet, ad prudentem Episcopum pertinere, vt declaret, considerata personæ qualitate, & temporis interuallo transactum esse statum neophyti, vt sine alia dispensatione ordinari possit: durante verò adhuc conditione neophyti non posse Episcopum ordinationem facere sine consensu Summi Pontificis; quippe ad quem solum pertinet in vniuersalis Ecclesiæ canonibus dispensare: idque clarè colligitur *ex cit. cap. 2.* Nicæni Concilij, vbi hoc ipsum culpatur, quòd neophyti *ex necessitate, vel vrgentibus hominibus præter Ecclesiasticum canonem ordinati fuerunt.*

Denique verò S. Anton. *3. par. tit. 28.c.6.§.3.* Rich. *4. sentent. dist.7. art.6. quæst.1.* Nau. *n.247.* Maiol. *li.3.c.15.* existimant, irregularitatem etiam contrahi propter iteratam susceptionem aliorum Sacramentorum, quæ characterem imprimunt; videlicet Confirmationis, & Ordinationis. Fatetur tamen ipsemet Nauar. contrariam sententiam Scoti *in 4.d.7.qu.vlt.* esse communem: eò quòd dictæ irregularitates iure scripto expressæ non sint, eandemque amplexus est Alph. à Castro *lib. 1. de lege pœnali c.7. doc. 3.* Cou. *clem. si furiosus, par.1. princ. n.8.§. sed & illud*, Suar. *dis. 42. sect.2. n.2. & sectio. 3.n.6.* Henriquez *lib.14.c.5.num.5.* Auila, *par.7. disput. 7. dub. 5.* Sà *verb. irregularitas ex iterato Baptismo, numer. 2.*

CAP. III.

DE IRREGVLARITATIBVS
Ex Ordinis abusu.

SVMMARIVM.

1 *Qui furtiuè ordinatus est, irregularis efficitur.*
2 *Clericus solemniter ministrans in ordine, quem non habet: irregularitatem contrahit.*
3 *Si laicus solemniter exerceat actum ordinis Clericalis proprium, irregularitatem non incurrit: quamuis grauiter peccet.*
4 *Clericus irregularis efficitur, si exercendo actum ordinis censuram violet.*
5 *Clericus suspensus ab ordine, si ad superiorem ordinem ascendat, non videtur irregularitatem incurrere.*

1 Assertio I. Qui furtiuè ordinatur, id est, ignorante Episcopo, se per dolum ordinandis ingerens, irregularis efficitur, saltem quòminùs ad superiorem ordinem promoueri possit. Potest tamen Episcopus cum taliter ordinato dispensare, nisi, vt iam in ecclesijs consuetum est, eiusmodi accessum furtiuum sub excommunicatione interdixerit: tunc dispensare non potest; excepto si reus postea Religionem ingressus sit, & aliquandiu in ea laudabiliter vixerit. Ita habetur c. 1. *de eo qui furtiuè, &c.* Si tamen crimen occultum maneat; absolutè concedit Trid. Concilium, vt Episcopus dispenset.

2 Assertio II. Clericus ministrans in ordine, quem non habet, irregularis efficitur: *si* v. g. Diaconus Missam celebret, aquam, vel nuptias solemniter benedicat, & absque Sacerdotis commissione solemniter baptizet. Ita habetur in *cap. 1. & 2. de clerico non ordinato ministrante*. Notant verò Doctores communiter; Ad hanc pœnam requiri primò, Vt quis in ea re mortaliter peccet non excusatus probabili ignorantia &c. Secundò, vt solemniter, & tanquam ex officio exerceat actum ordinis, quem secundum Ecclesiæ institutionem, aut consuetudinem non licet exercere iis, qui tali ordine carent, sicuti docent Paludanus *in 4. dist. 24. quæst. 4.§.4.* S. Anton. *par. 3. tit. 27. cap. 1.§.1.* Silu. *ver. irregularitas, nu. 14.* Angelus *eod. verb. 1. nu. 38.* Nau. *nu. 242.* Henriq. *lib. 14. c.6. nu. 1.* Auila *part. 7. disput. 9. sect. 2 dub. 13.* Sà *verb. irregularitas ex abusu ordinis, num. 5.* Sairus *lib. 7. capit. 10.* Tol. *lib. 1. capit. 72.* Quare inferunt, talem non fieri irregularem, si in officio solemni Epistolam, vel Euangelium canat, etiam dalmatica indutus: modò manipulum, vel stolam non deferat: quia proprium insigne Diaconi est stola: Subdiaconi verò manipulus.

Quares, Vtrùm id etiam licitè fieri possit: videlicet clerici in minoribus constituti tanquam cantores adhibeantur, super pelliceo, vel dalmatica induti ad cantandam Epistolam, vel Euangelium, aut Passionem Domini? Respondeo. Id ex consuetudine petendum esse. Nam in aliquibus Ecclesijs Cathedralibus, & Collegiatis id non permittitur, in quibusdam verò ecclesijs præsertim Regularium consuetum est id fieri, in defectum Subdiaconi, & Diaconi, sicuti notauit S. Antoninus *cit. cap. 1.* Nauar. *lib. 5. consil. 5. de cler. non ordinat. edit. 2.* Tol. *loc. cit.* Sa *ver. clericus, num. 32.* Imò Nau. *cap 27. num. 243.* Auila *cit. dub. 13.* ex Villadiego testantur, consuetudinem esse apud Fratres Minores, vt clericus inferior Subdiacono etiam cum manipulo Epistolam solemniter canat; ideòque talem irregularem haud fieri.

Monent verò S. Anton. & Syluest. *locis cit.* Quamuis concessum sit clerico inferiori Epistolam in solemni officio canere, vt suprà dictum; non tamen, concessum esse sacrum calicem ad Altare porrigere, aliàs irregularem fore. Sed melius sentire videntur Henriq. *cit. cap. lit. m.* Auila *in fine dub.* 1 3. licet talis peccet, tamen irregularem non fieri: cùm non exerceat actum ordinis solemniter: quandoquidem solemniter ministrare est cum proprijs ornamentis ministrare; proprium autem ornamentum Subdiaconi est manipulus.

De laico non legi apud Doctor. vtrùm sine solemnibus vestibus, indutus, v. g. superpelliceo, Epistolam in solemni officio canere possit: quare videntur supponere, id non esse licitum: & re vera non est decens, si Clericus haberi queat. Sin verò nequeat, fortasse ob causam permitti posset; præsertim si Religiosus sit. Quia talis non exercet actum ordinis, sed simplicis cantoris, quare cur laico hoc officium in solemni Missa competere non possit, solùm obstat consuetudo, quæ tamen in varijs locis varia est.

Tertiò requiritur: Vt quis seriò, & ex animo, non per iocum, & ludum vsurpet exercitium proprium ordinis, quo caret, sicuti monent Doctores suprà citati. Non puto tamen aliam intentionem requiri, quàm vt clericus ver. gr. in minoribus, sponte, ac scienter in solemni officio canat Epistolam, dalmatica, & manipulo indutus. Neque satis intelligo, quod aiunt Nauar. *cit. n.* 242. *& consil. 1. de Sacrament. non iterandis*, & Auila *cit. dub.* 13. opus esse, vt habeat intentionem id faciendi tanquam Subdiaconus: præterquam si aliquis per ignorantiam non crassam existimaret tale officium etiam suo ordini, quem habet, competentem esse: vt si Diaconus existimaret solemniter baptizare in Ecclesia iure ordinario annexum esse ordini suo, non fieret irregularis, etsi sine Sacerdotis commissione baptizaret: quia non habet intentionem baptizandi vt Sacerdos, sicuti docet idem Nau. *consil. 3. de Clericis non ordinandis edit.* 2.

His adde ex Abbate *in cap. 1. de clerico non ordinato &c.* Quod non ordinatus temerè exercens officium ordinis, quem non habet, v. g. celebrans, vel confessiones audiens, tenetur etiam pœna falsi: sicuti qui non habens dignitatem, profitetur se habere, vel vtitur insignibus eius, L. eos, ff. ad L. Cornel. de falso.

Porrò circa dictam irregularitatem dubitatur primò: Vtrùm sit totalis, quamuis ex vna parte dispensabilis ab Episcopo. videlicet, vt post biannium, vel triennium in ordine antè susceptto ministrare permittatur? An verò sit irregularitas partialis impediens tantùm ab ascensu ad ordinem superiorem: iuncta tamen suspensione ad tempus biennij, aut trienij ab ordine supremo antè suscepto. Nam vtrumque sensum admittere videtur *cap. 2. de Clerico non ordinato ministrante*. Et posteriorem amplexus est Suarez *disp. 42. sect. 4. numer. 4.* Couinch. *disp. 18. dub. 6. concl.* 1. Sed prior sensus est probabilior, & communiter receptus, vti videre est apud Syluest. *ver. dispensatio, quest. 18. dicto* 6. Nauar. Henriquez, Auilam, Sairum *locis cit.* & consentit Abb. *in cap. 1. eod. tit.* vbi ait canonem illum, *Si quis baptizauerit* (solemniter) *vel aliud diuinum officium exercuerit non ordinatus, propter temeritatem abijciatur ab Ecclesia*, intelligi de abiectione à Clero, seu depositione, propter incursam irregularitatem: Sed *in can.* 2. hunc rigorem laxatum fuisse.

Secundò dubitatur; Vtrùm laicus exercens actum proprium ordinis, v. g. solemniter baptizans, dictam irregularitatem contrahat? Ita affirmant Anton. *cit. cap.* 1. Syluest. *ver. irregularitas quest. 12. dicto* 2. Sotus *in 4. d. 18. q. 3. a.* 1. Nauar. *cit. nu.* 242. *ver.* 7. Suarez 2. *part. tit. 3. disp. 31. sect. 4. in fine*, Auila *dub.* 14. *&* 15. Valentia *to. 4. disp. 7. qu. 10. par.* 1. Probant tum ex suprà *cit. capit.* 1. vbi generatim dicitur. *Si quis baptizauerit, &c.* tum ex paritate, vel potius maioritate rationis. cum tanto indecentius sit actum ordinis aliquem solemniter exercere, quanto magis ab eo remotus est.

2 Sed contrariam sententiam significat Couar. in *Clem. par. 1. §. 1. num.* 1. Sà *loco suprà cit.* & expressè docent Angelus *verb. irregularitas*, 1. *n.* 38. Rosell. *nu. 2. princ.* Sairus *loc. cit.* Henriquez *l. 2. capit. 29. num. 1. lit. b.* Armilla *verb. irregularitas, num.* 65. vbi ait: hanc sententiam sequendam esse tanquam benigniorem in materia odiosa, Et mihi idem videtur: propterea quòd hæc irregularitas de laico ministrante expressa non sit, si sequamur probabilem intellectum c. 1. quem rubrica, & titulus indicat, & traducit ibi Abb. Syluester. & Sairus *locis suprà citatis*; Quòd ministrans solemniter in ordine, quem non habet, sit deponendus, & nunquam ordinandus: depositio autem propria Clericorum est. Cur autem in iure Clerico vsurpanti alieni ordinis ministerium irregularitas decreta sit, non item laico, causa ea esse potest, quia talis vsurpatio frequentior esse solet in clericis, quam in laicis. Quare ipse etiam S. Anton. 3. *par. titul. 17. capit. 1. §.* 1. Syluester. *verbo Confessor.* 5. *nu.* 1. reijciunt sententiam eorum, qui dicunt, laicum irregularem fieri, si fingens se sacerdotem, à peccatis absoluere præsumat, licet hanc opinionem sequantur Sotus, & Valentia *locis cit.* allegantes Palud. *in 4. dist. 17. quest.* 3. qui tamen in contrarium magis propendet.

Multò verò minus seu laicus, seu Clericus irregularitatem contrahet, si tanquam Diaconus sit, cum manipulo, & stola prædicare in Ecclesia præsumat: cùm non exerceat actum ordinis, quæ est communis sententia contra Nauarr. *capit. 27. numer. 163. versic. octauo*. Peccet nihilominus talis, quando actum Ecclesiasticum prædicandi stola indutus exercet tanquam Diaconus, cum non sit. Alioquin verò ait idem Nauar. *libr. 1. consil. 7. de officio delegati*: Consuetudine pœnè totius orbis Christiani obseruati, vt Parochi non tantùm Diaconos, sed inferiores etiam Clericos in Theologia eruditos, ad prædicandum in Ecclesia interdum constituant. Quibusdam tamen diœcesibus apud nos adhuc viget consuetudo, vt Parochis non liceat ad prædicandum exponere nisi Diaconos. Imò Tridentin. *session. 4. capit. 2. & session. 24. capit. 4. de reformat.* significat, tales substitutos in munere prædicandi priùs ab Episcopo examinari, & approbari oportere: quod etiam docet Simanca *de Cathol. institution. tom. 49. numer. 1. ex capit. excommunicamus, §. quia verò, de haret. & Concil. Late.* sub Leone X. *session.* 11. Sed in his cuiusque diœcesis receptam consuetudinem sequere.

Tertiò dubitatur: Vtrùm sacerdos, non Episcopus, exercendo actum ordinis Episcopalis proprium, v. g. confirmando, sacros ordines conferendo, Ecclesias, & altaria illegitimè consecrando, pœnas canonicas tituli de Clerico non ordinato ministrante incurrat: videlicet vt irregularis censeatur, ad hoc vt Episcopus ordinari nunquam possit, absque Papali dispensatione, *iuxta can. 1. eodem titulo*, & à Sacerdotali ordine ad biennium, vel triennium, secundùm Episcopi sui arbitrium, suspensus esse debeat, *capit. 2. eodem titulo*, ex quo habetur, Quòd Clericus exercens actum ordinis superioris suspensus esse debeat saltem ad biennium, imò etiam ad trienuium, si Episcopo ea videtur. Ratio dubitandi est: quia Episcopatus. à quibusdam non numeratur inter ordines, vel saltem non censetur esse ordo omnino distinctus à sacerdotio, sicuti explicabo *lib. 5. tract. 9. cap. 1. num. 2. & sequentibus*. Respondetur, ex communi sententia, vt vidare est apud Suarez *de censuris disputatione 42. sectio. 4. numero* 7. Sairum in thesauro, *libr. 7. capit. 10. numero* 5. addit Sà *verbo irregularitas ex ordinis abusu numero* 6. Quod talis sacerdos dictas pœnas incurrat. Quia nomine ordinis superioris in hac materia intelligitur etiam ordo Episcopalis comparatione sacerdotalis: Cui consentiunt ea, quæ dicam *in citato capitulo 3. in fine*, quod sacerdotium, & Episcopatus sint diuersi gradus potestatis, inter quos ab vno ad alterum ascenditur.

4 Assertio III. Clericus violans censuram maioris excommunicationis, suspensionis ab ordine, interdicti personalis, aut loci, exercendo actum proprium ordinis, irregularitatem contrahit, sicut constat *ex titul. decret. de Cler. excomm. ministrante, capit. 1. de sentent. & re iudic. in 6. cap. is cui, de sentent. excommun. in* 6. Requiritur autem ad hanc irregularitatem primo; vt Clericus vsurpando tale ordinis ministerium, mortaliter peccet: quamobrem ignorantia, si crassa non sit, illum liberat, vt habetur expressè *in cap. Apostolicæ, de Cleric. excommun. ministrante*. Secundò requiritur, Vt ministerium, quod Clericus in censura exercet sit proprium ordinis, seu ab alio, qui talem ordinem non habet, exerceri non possit.

Ex quo infertur primò; Clericum in minoribus vix posse ex hac causa irregularitatem contrahere: quando consuetudo ferme obtinuit, vt eorum ministeria à laicis etiam solemniter obeantur, sicuti notauit Anton. *citato capit. 1. in princ.* Henriquez *libr. 14. capit. 7. numer. 1. lit. f.* Sotus *in 4. dist. 22. quest. 3. art. 1. conclus.* 5. Sairus *lib. 7. cap. 9. num.* 4. Auila *p. 7. disp. 9. sect. 2. dub.* 13. contra Syluest. & alios ab ipso citatos, *ver. irregularitas, num.* 15. Nau. *cap. 25. num.* 76.

Infertur secundò, Clericos excommunicatos, vel suspensos non fieri irregulares, si præstent ea, quamuis illicitè, quæ solius iurisdictionis, nō ordinis officia sunt: videlicet si Episcopus in tali censura excommunicet, vel ab excommunicatione absoluat, omissa tamen solemnitate stolæ, precum: Si Parochus matrimonio assistat: sed non benedicat nuptias. Ita notauit Henriqu. *cit. n.* 1. Auila *cit. sect. 2. dub.* 2.

Infertur tertiò: Non fieri irregularem Clericum, si censura ligatus in Ecclesia lectiones, & responsoria canat, dummodò officiatorem non agat, dicendo collectam, præmisso *Dominus vobiscum*, sicuti notat Abb. *in cap. vlt. num. 5. de excess. Prælat.* Richard. *in 4. dist. 18. artic. 7. quæst. vlt.* Item, si in loco sacro mortuum sepeliat, intermisso officio diuino. Ita Nauar *lib. 5.*

conf. 9. de Clerico excomm. ministr. edit. 2. & in man. c. 27. num. 244. Henriq. & Auila, *locis cit.*

Tertiò requiritur: Vt exercitium ordinis sit ipsi secundùm substantiam prohibitum, & non secundùm modum dumtaxat accidentalem. Quamobrem docet Sylu. *ver. suspensio, qu. 5.* Couar. *in Clem. p. 2. §. 1. n. 1.* Auila *cit. dub. 2. §. sed notandum,* Episcopum suspensum à Pontificalibus non incurrere irregularitatem, si missam celebret cum apparatu Episcopali, quia ab actu celebrandi secundùm substantiam suspensus non est: sed tantùm secundùm solemnitatem accidentalem: licet contrarium senserit Angelus *ver. susp. 3. n. 3.*

Obijciet aliquis, quòd Doctores communiter dicant, Sylu. *ver. interdictum 5. q. 5.* Couar. *c. alma, p. 2. §. 4. n. 6.* Henriqu. *lib. 14. c. 7. n. 4.* Auila *p. 3. dis. 2. dub. 8.* Clericum in interdicto generali celebrantem officium diuinum, ordini Clericali proprium, non obseruata moderatione *c. alma,* irregularem fieri: cùm tamen hoc casu celebratio officij secundùm substantiam actus ipsi concessa sit. Respondeo. Esse hunc casum disparem, & specialem: propterea quòd iure antiquo simpliciter decretum erat, vt Clericus celebrans tempore Interdicti irregularis fieret: hoc autem ius posteà mutatum non est simpliciter: sed cum conditionibus seu moderationibus *ca. alma,* sicuti indicatur in *c. is qui, §. is verò, de sent. excomm. 6. Is verò, qui scienter in loco celebrat supposito interdicto (nisi super hoc priuilegiatus existat aut à iure sit concessum eidem) irregularitatem incurrit.*

Illud porrò plerique Doctores affirmant Abb. *in c. illud, n. 7. de Cler. excomm.* Sylu. *verb. irregularitas, n. 15. dicto 4.* Henriq. *cit. ca. 7. n. 5.* Nau. *cit. n. 244. & lib. 5. conf. 1. de Cler. excomm. ministrante, edit. 2.* Couar. *c. alma, p. 1. §. 6. n. 9.* Auila *dub. 6.* Episcopum excommunicatum, interdictum, vel ab officio suspensum irregularem fieri, si coram se celebrari auctoritatiuè iubeat, *arg. cap. illud, de Cler. excomm. ministr.* vbi tamen id non exprimitur: quare hæc irregularitas potiùs auctoritate Doctorum, quam scripto iure nititur, sicuti notauit ConincK *dub. 6. in fine.*

Denique dubitari solet: Vtrum Clericus suspensus à suo ordine, irregularis fiat, si ad superiorem ordinem ascendat. Affirmat Couar. *c. alma, p. 2. §. 3. n. 5.* Nau. *lib. 1. conf. 26. n. 2. de temp. ordin.* & alij apud Henriq. *lib. 14. c. 6. n. 4. lit. T.* Primò. Quia ascensus ad ordinem superiorem est veluti exercitium ordinis inferioris, à quo Clericus suspensus est. Secundò: Si Diaconus ab ordine suspensus presbyteratum accipiat, exercet ministerium presbyteri sacrificando cum Episcopo: item subdiaconus cantando solemniter Euangelium: Ergo his actibus irregulares efficiuntur.

5 Sed contraria sententia probabilior est. Suar. *disp. 42. sect. 3. n. 2.* Sair. *lib. 4. c. 16. n. 22.* Eò quòd hæc irregularitas nec iure expressa sit, sicuti Henriquez etiam notauit: nec rationes pro eo illatæ conuincant. Ad primam enim respondetur; Susceptionem ordinis superioris non nisi impropriè, & abusiuè dici posse exercitium ordinis inferioris, vti dixi supra hoc *tract. par. 3. c. 1. corol. 6.* consequenter irregularitatem decretam ob ordinis illicitum exercitium, non esse extendendam ad illicitam ordinis superioris susceptionem: cùm pœnæ non extendendæ; sed potiùs restringendæ sint.

Ad alteram resp. Primum sacrificium, seu Sacerdotis primitias non æstimari actum illum concelebrationis, cùm neque certum sit, vtrùm re ipsa consecret, an solus Episcopus. Quæ est sententia Medin. *in sum. lib. 1. c. 11. §. 8.* Sair. *num. 6.* vbi respondent, Non fieri irregularem Presbyterum, qui in sui ordinatione contracta suspensione ob immaturam ætatem, cum Episcopo verba consecrationis profert; sed cum posteà, non obtenta prius dispensatione, primum sacrum celebrat, licet contrarium sentiat Cou. *loc. cit.* Nau. *lib. 5. consil. 8. de Cler. excom. minist. edit. 2.* Adde, quòd nec omnes ordinati Diaconi sub officio Euangelium canunt; sin verò præter opinionem accidat, vt hoc officium illi deferatur, qui se ab ordine suspensum nouit, isque deprecando declinare non possit absque sui diffamatione, vel aliorum scandalo, tunc, nihil impediente censura occulta, parere poterit.

CAP. IV.
DE IRREGVLARITATIBVS ex infamia.

SVMMARIVM.

1 *Infamia est duplex. Vna iuris, & altera facti. Illa interdum oritur ex delicto proprio, cui iuris constitutione infamiæ pœna constituta est, seu ipso facto incurrenda, seu à Iudice decernenda. Interdum oritur ex delicto parentum, aut ex vili conditione, seu statu personæ.*

2 *Qui ciuili iure infames habentur, etiam canonico tales censentur, nisi infamia ciuili iure introducta, per canonicum sublata sit.*

3 *Infamiam iuris auctoritatiuè abolere ad Principem spectat, comparatione subditorum suorum.*

4 *Infamia facti oritur non tantùm ex euidentia criminis infamantis: sed etiam ex vulgata opinione de commisso tali crimine: dummodo rumor seu fama non ex leuiculis hominibus originem traxerit.*

5 *Infamia tum iuris, tum facti à dignitatibus, & honoribus repellit: imò infamia facti priuat etiam dignitate acquisita: sed requiritur Iudicis sententia.*

6 *Electio, vel collatio beneficij facta infami, ipso iure irrita est. Si tamen infamia est tantùm facti, electus vel prouisus beneficium in foro conscientiæ retinere potest, si, per vitæ emendationem, infamiam abolere velit.*

7 *Infamia tum iuris, tum facti ab actibus legitimis repellit.*

8 *Infamia tum iuris, tum facti irregularitatem homini inducit.*

9 *Ob nullum crimen occultum, excepto homicidio, & violatione censuræ, irregularitas incurritur.*

10 *Infamia iuris non tollitur per pœnitentiam, sed infamia facti.*

11 *Sacerdos publicus concubinarius, post vitæ emendationem publicè notam, celebrare non prohibetur. Fideles non prohibentur audire Missam Publici concubinarij, si denuntiatus non sit tanquam in sacris vitandus.*

12 *Hæresis, & apostasia, si notoria sit, facit irregularem, vt talis etiam emendatus; & absolutus ordinari non debeat. In quibusdam tamen regionibus, quibus heretici infames non censentur, si ad Fidem Catholicam reuersi sint, ab Episcopis ordinantur.*

1 INfamia bonæ famæ priuationem significat, fama autem seu bona existimatio *est dignitatis illesæ status, legibus ac moribus comprobatus, l. cognitionem. ff. de varijs, & extraordinarijs cognition.* Quare infamia aliud non est, quàm diminutio eiusmodi status, sicuti notauit P. Gregor. Tholos. *lib. 31. Syntag. c. 29. n. 7.* Suar. *dis. 48. sect. 1. n. 1.*

Duplex est infamia, vna iuris, quæ etiam *legalis* dicitur, & altera facti. Infamia iuris iterum duplex est: vel enim oritur ex delicto proprio, cui ex iuris constitutione infamia annexa est, idque duobus modis. Nam aliqua atrocia crimina sunt, quæ si notoriè committantur, ante Iudicis sententiam, infamiam reo inferunt, sicuti præter alios notauit Alph. de Castro *l. 2. de lege pœnali, c. vlt. circa finem.* Couar. *3. resol. c. 3. n. 2.* Auil. *p. 7. dis. 4. dub. 5.* Eiusmodi est primo, Crimen lenocinij *l. athletas, §. ait Prætor, ff. de his qui notantur infamia, & l. palam, §. lenocinium. ff. de ritu nuptiarum,* ex quibus tamen textibus colligi videtur, opus esse ad hanc infamiam incurrendam vt quis lenocinium, id est, prostitutionem viri aut fœminæ quasi per consuetudinem exerceat. II. Crimen sponsaliorum, vel matrimonij cum duabus, *l. 1. & l. quid ergo ff. de his qui notantur infamia, & c. nuper de bigamis,* III. Crimen publici vsurarij, *l. improbum fenus, C. ex quibus causis infamia irrogatur.* IV. Crimen læsæ Maiestatis, cui assimilantur hostilis persecutio Rom. Ecclesiæ Cardinalium, vel præstitum auxilium, *c. felicis, de pœnis in 6.* V. Crimen periurij promissorij, *l. si quis maior, C. de transact. l. quotiens. C. de dignit. lib. 12.* VI. Ignominiosa exauctoratio militis, ob crimen commissum, *l. 1. & 2. ff. de his qui notantur infamia.* VII. Qui operas suas, vt cum bestijs pugnaret, locauit *l. 1. §. item Senatusconsulto, ff. de postulando.* VIII. Qui quæstus causa, seu pretio accepto in certamen cum homine descendit, *l. 2. §. vlt. ff. de his qui notantur infamia,* iuncta interpretatione Molin. *tr. 4. disp. 8. §. 9.* Pugiles tamen, seu athletæ, qui proposito sibi præmio, fortitudinis exercendæ causa decertant, hoc numero non comprehenduntur, sicuti notauit Glos. in *l. 1. Cod. de athletis, lib. 10.* IX. Crimen hæresis, de quo infra dicam. X. Etsi non iure expresso, tamen per consuetudinem, & Doctorum consensum infames sunt Sodomitæ voluntarij, non vim passi. Denique in Trid. *sess. 24. c. 6. de reform. matrimonij,* infamia decreta est mulieris raptori, ijsque qui consilium, vel auxilium præbent, *& sess. 26. c. 19. de reform.* in duellum descendentibus, eorumque patrinis.

Alia verò crimina sunt, de quibus reus per Iudicis sententiam infamiam incurrit: talia in primis sunt, quæ crimina publica dicuntur, quod in ijs cuilibet è populo accusare concessum sit, vt crimen homicidij, adulterij, proditionis, falsi, rapinæ, *instit. de publicis iudicijs, l. 1. & l. infamem, ff. eod.* Adde etiam quædam crimina priuata: vt furti, iniuriarum, doli mali, *l. 1. l. athletas, §. vlt. ff. de his qui notantur infamia, & cit. l. infamem:* Et non solùm qui de his proprio nomine condemnatus est, sed etiam qui pactus, ne de tali crimine accusaretur, *cit. l. athletas. §. vlt. quoniam intelligitur confiteri crimen qui paciscitur, l. seq. ff. eod.* Arbitror tamen hoc casu requiri Iudicis sententiam condemnantis de turpi pactione. Item qui actione directa pro socio, tutelæ, mandati, depositi ob interuenientem dolum damnati sunt, infamiam

incur-

incurrent, de quibus Mol. *tr. 4. disp. 8. n. 28.* Præterea, qui de calumnia per iniquam accusationem illata, vel de præuaricatione, condemnatus est, *cit. l. athletes, §. calumniator, & §. præuaricator.* Dicitur autem præuaricator *quasi varicator, qui diuersam*, vel potius aduersam *causam adiuuat, prodita causa sua.*

Requiritur autem ad infamiam ex hoc capite incurrendam, vt antecesserit processus ordinarius per viam accusationis, vel saltem innocato, & audito reo ad sui defensionem, si Iudex ex officio procedat, sicuti ex communi docet Clarus *lib. 5. sentent. §. practica criminalis, q. 72. nu. 3.* Insuper, vt sequatur sententia condemnatoria: quia sola iudicialis probatio, aut confessio criminis, non habentis *ipso iure* annexam infamiam, non inducit infamiam iuris, sed facti, sicuti docet Bartol. *in cit. l. infamem*, Angelus *ver. infamia nu. 6.* Auila *cit. dub. 5. §. pro quo.* Verumtamen, si causa subsit, cur ordinarius iuris processus, & sententia condemnatoria non præmittatur: & reus crimen confessus, aut in eo deprehensus, verberum, vel simili publica, & crimini competente pœna afficiatur, hoc ipso iuris infamiam incurret, sicuti constat *ex l. ictus fustium, ff. de his, qui notantur infamia, & l. fustibus, Cod. ex quibus causis infamia irrogatur*, & docet Gloss. *in leg. nullam, §. quæstione, C. eod.* Molin *cit. disp. 8 numer. 19.* Tortura tamen cum non sit ad condemnationem, sed veritatis indagationem, non reddit hominem infamem, iuxta *cit. l. nullam*, iuncta Gloss. Deinde requiritur, vt sententia Iudicis condemnatoria transierit in rem iudicatam, & ab ea intra tempus à iure definitum appellatum non fuerit: nam sicuti interposita appellatio suspendit sententiam, ita etiam infamiam ex tali sententia oriundam, sicuti notat Mol. *tract. 3. disp. 9. num. 4.*

Altera iuris infamia non ex proprio delicto contrahitur: sed vel ex delicto parentum, qui crimen læsæ Maiestatis, ac perduellionis admiserunt, *l. quisquis, §. filijs; C. ad leg. Iuliam Maiest.* Et similis est infamia, quæ iure canonico *cap. felicis de pœnis in 6.* irrogatur filijs, ac nepotibus eorum, qui Rom. Ecclesiæ Cardinalem hostiliter persequuntur. Vel ex vili conditione personæ, qua ratione infames ipso iure censentur histriones, idest, qui in publicis obscœnis spectaculis agunt, *l. 2. §. vlt. ff. de ijs qui notantur infamia, c. aliquantos, d. 55. & cap. 1. causa 4. quæst. 1.* Et qui cum muliere publicis eiusmodi spectaculis mancipata matrimonium contraxit, *c. si quis viduam, (qui est canon. 18. Apost.) d. 34.* Illegitimi quoque quasi infames, seu ignominia notati censentur; quamobrem natalium defectus dicitur, sicuti Abbas notatur *in cap. per venerabilem, num. 3. Qui filij sint legitimi.* Quamuis illegitimi non propriè & simpliciter infames censeri debent: sed solum in ordine ad effectus iure expressos: cùm interim, si iura non prohibeant, ad actus legitimos & munera publica admitti debeant, v. g. ad munus tabellionis: item ad ius hæreditatis ex testamento, si aliquis carens ascendentibus, illegitimum instituit, vt à fratre testatoris per querelam testamenti inofficiosi, quasi vilis & infamis persona instituta esset, repelli non possit, sicuti tradit Molin. *tract. 4. disp. 7. num. 5.* Denique in Germania Carnificum & quorundam histrorum filij infames censentur, adeo vt non solum à publicis dignitatibus, sed etiam à mechanicis officijs repellantur.

2 Has autem à iure ciuili constitutas infamias ideò enumeraui, quia omnes etiam à iure canonico receptæ, & approbatæ sunt, generali regula Hadriani Papæ *causa 6. q. 1. Omnes infames esse dicimus, quos leges sæculi infames appellant.* Nisi infamiam à iure ciuili introductam canones speciatim sustulerint; sicuti *in cap. vlt. de secundis nuptijs* ablata est infamia, decreta mulieri, intra annum viduitatis, ad secundas nuptias transeunti, Authent. *C. de secundis nuptijs.*

3 Infamiam iuris auctoritatiuè tollere, seu abolere ad Principem spectat, comparatione subditorum suorum: Ex quo sequitur, ad Summum Pontificem pertinere Ecclesiasticas personas quascumque in quamuis Republica degentes, quæ ex quacumque causa infamiam iuris contraxerunt, pristinæ famæ restituere vti notat Mol. *tract. 4. disp. 10. num. 4.* Quin & laicos ex plenitudine potestatis suæ restituere poterit, si videlicet eos in clericalem statum, per sacram ordinationem recipiendos ex causa censuerit, sicuti docet Sylu. *verb. infamia. qu. 13.* Mol. *ibid.*

Infamia facti (quam Suarez *cit. sect. 5. nu. 3.* popularem ac vulgarem appellat) est, publica notitia vel opinio commissi criminis, per quod fama, & existimatio hominis, spectata personæ qualitate & statu, apud viros prudentes grauiter læditur, sicut colligitur *ex l. ea, quæ pater, C. ex quibus causis infamia, & c. vlt. de tempor. ordinat.*

4 Sunt autem hic aliqua aduertenda: I. Non tantùm publica commissi criminis euidentia, sed etiam communiter vulgata opinione infamiam contrahi: cum infamia aliud non sit, quam publicæ famæ, seu existimationis diminutio. Verùm etsi de crimine infami aliquis accusatus sit, non tamen ideò infamis censeri debet, nisi apud viros honestos, & probos famam eius læsam esse sciatur, sicuti docet Hostiensis *in cap. meminimus, de accusat.* Nau. *lib. 5. consil. 7. de accusat. edit. 2.* Quo in casu, & quotiescumque Clericus non ex vanis, sed probabilibus coniecturis infamatus est de crimine, quod tamen plenè probari non potest, indicenda est ei purgatio canonica, vt iuret se delictum non commisisse; & viros honestos adducat, qui iurent credere se purgatorem verè iurasse, iuxta *cap. quotiens de purgat. canonica.* & videri potest Simanca *de cath. institut. c. 56.* Quòd si crimen, de quo aliquis infamatus est, graue sit, & cum scandalo iunctum, tunc superior illum interim suspendere debet, donec se purgarit, sicuti colligitur *ex c. cum P. & cap. inter, eod. titul.*

II. Vt aliquis de crimine infamatus dicatur, necesse est, viros graues ac prudentes talem de homine existimationem habere: si autem constet, ab hominibus tantùm leuibus & imprudentibus rumorem criminis profectum esse, non ideò infamia contracta censeri debet, sicuti notat Abb. *in cap. inquisitionis. §. quæsiuisti. n. 4. de accusat. & in cap. qualiter, 2. n. 29. eod. tit.* Quia vanæ voces hominum non sunt audiendæ, *l. decurionem C. de pœnis.*

III. Crimen de quo quis infamatur, debet esse tale, quod eum attento statu personæ, & Communitatis intra quam viuit, meritò obiectæ & vilis existimationis reddit: Quamobrem, inquit Mol. *disp. 7. n. 6. Si homo sæcularis in simplices fornicationes incidat, vel immoderatè iuret, vel similia alia crimina habeat, non contrahit infamiam facti*: quod ego intelligo ad contrahendos ciuiles effectus infamiæ: sed ad Ecclesiasticos ordines talis inhabilis est, sicuti constat *ex can. 57. Apost.* & mox iterùm dicam.

IV. Etiam infamia facti, seu popularis aliquo modo ex iuris dispositione pendet, videlicet quod attinet ad effectus, seu impedimenta legalia. Quare faciliùs incurritur hæc infamia, spectato iure canonico, videlicet propter quoduis peccatum mortale, in quo aliquis notoriè perseuerat: quia ita significatur *in cap. testimonium, de testibus, cap. constituimus, 3. q. 5. cap. alieni, & seqq. 2. q. 7. cap. infames, cap. illi, 6. qu. 1.* Ciuili autem iure infames censentur inprimis, quos ipsæ leges apud viros probos, sinistra opinione speciatim notatos significant, v. g. filij quos pater in testamento seriò increpauit, vti habetur *in cit. leg. ea quæ pater.* Sin verò leges non expresserunt, tunc Iudicis id arbitrio commissum videtur, considerata tum criminis nondum emendati grauitate, tum etiam conditione, seu dignitate muneris, à quo criminosus repelli debet. Quod fermè etiam locum habet in infamia canonica: siquidem, vt Mol. *tract. 4. disp. 8. in fine annotauit*, antiquus canonum rigor, vt propter quoduis peccatum mortale infamia incurratur, hodie non tam strictè obseruatur, saltem in ordine ad aliquos infamiæ effectus: quamuis maximè obseruari deberet, vt talis persona, antequam emendata sit, ad Ecclesiasticos ordines & beneficia non admittatur, atque testimonio eius tantò minor fides habeatur.

V. Venio nunc ad effectus seu impedimenta, quæ ex iuris cum ciuilis, tum canonici dispositione per infamiam inducuntur. Quorum primum est; Quòd infames ad dignitates admitti non possint, sicuti habetur *in l. vnic. C. de infamibus lib. 10. & l. 2. C. de dignit. l. 12. Neque famosis, & notatis, & quos scelus & vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt.* Quibus verbis admonet ibi Gl. omnem infamiam comprehendi, siue iuris sit, siue per sententiam, siue per improbam, & vulgò reprehensam vitam. Idque totum multò magis canonico iure locum habet in ordine ad dignitates Ecclesiasticas, sicuti habetur *in c. inter dilectos, de excessib. Prælat.* ibi: *Cum personis vilibus & indignis portæ dignitatis patere non debeant, iuxta legitimas sanctiones; & regul. 87. in 6. infamibus portæ non pateant dignitatum.* Et debet id intelligi de quibusuis Ecclesiasticis beneficijs, quod ab infami acquiri non possint, sicuti docet Abb. *in c. querelam, de iureiur.* Couar. *3. resol. cap. 3. num. 3.*

Est tamen discrimen inter infamiam iuris, & infamiam facti, seu popularem; quòd illa non tantùm repellit à dignitatibus, & beneficijs acquirendis: sed priuat etiam quæsitis, sicuti colligitur *ex cit. l. vn. C. de infam. lib. 10.* & ex communi docet Cou. *in pract. qq. c. 19. n. 5.* Syluest. *ver. infamia, n. 15.* Molin. *tract. 4. disput. 11.* Armilla *ver. infamia num. 4.* Quia sicut miles per contractam infamiam priuatur iure militari vti habetur *in l. 2. §. miles, ff. de his qui notantur infamia*, ita multò magis miles spiritualis per infamiam priuatur iure Ecclesiastico, sicuti Gloss. ibi argumentatur. Requiritur tamen sententia Iudicis ad executionem, sicuti Mol. ibid. notat. *n. 3.* Deinde debet id solùm intelligi de dignitatibus; non de alijs minoribus beneficijs, quorum priuatio ipso iure non incurritur, admissione criminis infamis: cùm id iure expressum non reperiatur: sed post Iudicis sententiam, sicuti docent Molin. & Syluest. *loc. cit.* Garzias *p. 7. de benef. c. 8. num. 37.* & in simili Gloss. *c. vlt. verb. ex vi, de iure patron.*

At

At verò infamia facti, quæ & popularis dici potest, repellit quidem ipso iure à dignitatibus, & beneficijs acquirendis, non tamen priuat antè quæsitis: cùm id nullo iure expressum sit: quare priuatio dignitatis à legitimo Superiore inferenda est: si crimen depositione dignum existat, sicuti ex communi docet Mol. *loc. cit.* Garzias *n.* 35. Henriq. *lib.* 14. *cap.* 5. *num.* 3. *litt.* O. Auila *p.* 7. *disp.* 4. *dub.* 5. *concl.* 2. Vide etiam Abb. *cap. omnipotens, de accusat.* vbi tractat, vtrùm accusatus de crimine eligi possit. Et respondet negatiuè si infamia præcessit: sin minùs, eligi quidem posse, ne malitiosè accusatio prætendatur; sed interim promouendum, seu instituendum non esse.

6 Sed numquid electio, vel collatio beneficij facta infami ipso iure irrita est? Respondeo: Si loquamur de infamia iuris non est dubium collationem irritam esse, cùm hic vnus sit ex effectibus sententiæ, seu à canone, seu ab homine inflictæ, Sin verò loquamur de infamia facti, vtrùm videlicet electio, seu collatio beneficij facta cuicumque alij criminoso, seu moribus improbo, ipso iure nulla sit? Negat Garcias *p.* 7. *c.* 8. *num.* 47. etiamsi crimen sit depositione dignum. Alij verò affirmant, Abb. *cit. capit. inter dilectos num.* 8. Ioan. Selua *p.* 3. *de benef. q.* 5. *num.* 31. Nau. *c.* 27. *num.* 204. *&* 251. Molin. *cit. disp.* 11. *n.* 3. Auil. *p.* 7. *disput.* 4. *dub.* 7. §. *ex dictis sequitur.* Ratio est. Nam omnis irregularitas præcedens collationem beneficij, reddit ipsam subsequentem irritam, ait Nau. *loc. cit.* Atqui omnis infamia non solum iuris, sed etiam facti irregularitatem inducit, vt infra dicam. Ergo non tantùm iuris, sed & facti infamia reddit subsequentem electionem, aut collationem beneficij irritam. Ego respondeo, hanc posteriorem sententiam haud dubiè veram esse in foro externo; ita, vt Iudex electionem, vel collationem factam moribus infami perinde cessare debeat, ac si principio irrita fuisset: at verò in conscientiæ foro electum, vel prouisum, si vitæ emendatione infamiam, & consequenter irregularitatem amouere velit, non obligari ad resignandum beneficium. Cùm enim talis criminosus, nec à iure, nec ab homine condemnatus sit, non videtur illi tanta obligatio imponenda, si se ad beneficium habilem reddere velit. Idque colligitur ex eo, quod suprà dictum est hac *p.* 1. *n.* 3. prouisum in irregularitate beneficium retinere posse, si super sola irregularitate dispensationem impetraturum speret, ergo multò magis in proposito casu, si hanc minus propriè dictam irregularitatem ex vitæ improbitate ortam, cum notoria pœnitentia, abolere paratus sit.

7 Secundus effectus infamiæ est, quod ea, seu iuris, seu facti sit, repellat hominem ab actibus legitimis, & publicis muneribus, cuiusmodi sunt Iudicis, assessoris, causarum patroni, accusatoris, testis, sicuti videre est *causa* 3. *q.* 7. *cap. licet, cap. testimonium, de testibus,* & alijs iuribus apud Sylu. *verb. infamia, qu.* 8. P. Greg. Tholos. *l.* 31. *syntag cap.* 29. *n.* 7. *& seqq.* Mol. *cit. disp.* 11.

8 Tertius, & maximè huc pertinens infamiæ effectus est, quòd ea seu iuris, seu facti sit, irregularitatem inducit. Quæ est communis sententia Doctorum, *ex cap. infames,* 6. *qu.* 1. *c. qui in aliquo, d.* 51. *c. omnipotent de accusat.* Pueros enim & immaculatos; non infamatos in Clerum seu sortem Domini, & sacrum eius ministerium adoptari conuenit. Vide Scholasticos *in* 4. *dist.* 25. vbi Richard. *art.* 6.

Restant duæ quæstiones: Prima: Vtrùm infamia iuris, & quæ inde nascitur irregularitas contrahatur ob solam criminis admissionem, tametsi occultum maneat, seu in publicam notitiam non deueniat? Ita affirmant S. Anton. *p.* 3. *tit.* 28. *cap.* 6. §. 7. Sylu. *ver. irregularitas q.* 14. Suar. *disp.* 43. *sect.* 1. *n.* 17. cù ait quòd talis, qui occultè commisit crimē, cui infamia ipso iure annexa est, teneatur abstinere ab ordinibus tamquam irregularis, si cesset periculū se infamandi, &c. Contraria eaque probabilior sententia est Gloss. *in c. inquisitionis, de accus.* Abb. *in c. ex tenore, de tempor. ordinat.* Couar. 3. *resol. c.* 3. *num.* 2. Nau. *c.* 27. *nu.* 248. ConincK, *disp.* 18. *dub.* 7. *n.* 56. Henriq. *lib.* 13. *c.* 36. *& lib.* 14. *cap.* 5. *num.* 2. Auilæ *p.* 7. *disp.* 3. *dub.* 7. *concl.* 1. qui etiam regulam tradunt ex *cap. vlt. de temp. ordinat.* Quòd *per nullum crimen occultum, excepto homicidio,* adde in violationem censuræ Ecclesiasticæ, *irregularitas contrahitur.*

9 Mihi verò ita respondendum videtur: Patratione criminis occulti, quod iure suo vt infame damnatum est, infamia & quæ inde oriuntur impedimenta legalia contrahuntur fundamentaliter & in radice: accedente verò publicatione, extra vel intra iudicium efficitur infamia formaliter. Prior pars inde constat: Quia hæc est virtus latæ sententiæ ipso iure, quòd per eam ipsum factum damnatur. Posterior pars inde: Quia infamia essentialiter consistit in diminutione famæ: ergo pœna infamiæ, cum suis effectibus, completè non potest incurri ante criminis publicationem. Publicato verò, seu euulgato crimine, statim sine omni Iudicis sententia, infamia indelebilis, & propriè dicta irregularitas contrahitur, vt mox iterum dicam.

Quæstio secunda. Vtrùm criminis infamia, & quæ inde sequitur irregularitas, tollatur per pœnitentiam. Respondeo & dico I. Si crimen, quod vt infame à iure damnatum est, occultum fuit, & publicandum non putatur, criminosus, post actam pœnitentiam, sacros ordines accipere non prohibetur. Hanc suprà duxi esse probabiliorem, & benigniorem sententiam, sicuti etiam fatetur Garcias, *p.* 7. *c.* 8. *n.* 19. Cæterùm, si quis existimet crimen infame, à se occultè commissum, in publicam notitiam deuenturum esse, haud dubiè abstinere debet à susceptione ordinum, aut Ecclesiastici beneficij: nam alioquin ordinatus à Iudice deponetur, & collatio beneficij rescindetur, perinde atque si ab initio irrita fuisset, sicuti docet Suarez *cit. sect.* 1. *num.* 16.

10 Dico II. Infamia ipso iure, vel per Iudicis sententiam contracta ob crimen notorium, non tollitur per pœnitentiam: sed per dispensationem Principis, cuius auctoritate infamia decreta fuit. Est communis sententia, quam explicat Gratianus super c. *Euphemium,* 2. *q.* 3. & probat ex Calixto Papa *epist.* 2. Ratio est: Quia talis infamia habet rationem pœnæ sententialis, quæ a legitimo Magistratu in perpetuum illata est: ergo tolli non potest, nisi ab eodem Magistratu. Nam eiusdem iurisdictionis est ligare, & absoluere; pœnam imponere, & in integrum restituere. Ex quo sequitur, quod nec Magistratus Ecclesiasticus via ordinaria, & directa possit iure ciuili infamem restituere in ordine ad effectus ciuiles, vt videlicet ad dignitates, & actus legitimos admitti debeat: Neque vice versa, Magistratus ciuilis possit infamem iure canonico, v. g. hæreticum, vel contrahentem cum duabus, restituere in ordine ad effectus canonicos, vt videlicet ad ordines promoueri possit. Quod tamen limitat Suarez *disp.* 48. *sect.* 2. *nu.* 10. Si infamia iure canonico directè ac speciatim decreta non sit, sed solùm indirectè, quatenus omnes iure ciuili infames, etiam canonicè infames, & irregulares censentur, (quòd non deceat eos qui à ciuilibus officijs repelluntur ad Ecclesiasticos ordines vel beneficia assumi) tunc ablata infamia ciuili per sæcularis Principis restitutionem, videtur etiam consequenter tolli inhabilitas seu irregularitas canonica.

Dico III. Infamia facti, licet orta sit ex crimine enormi, & digno depositione, penitus tollitur per factum contrarium, id est, per publicam, & constantem vitæ emendationem: sublata autem infamia consequenter etiam cessat omnis inhabilitas, cum ciuilis, tum canonica. Sumitur *ex cap. testimonium, de testibus, & attestat.* vbi id docet Gl. & Innoc. & *ex c. certum, d.* 58. *Non debet despici in eo, quod fuit, qui iam incipit esse, quod non fuit,* quæ sunt verba S. Greg. *li.* 18. *moral. c.* 16. *Ex c. nunquam d.* 56. vbi S. Chrysost. ait: *Ad meliora conuersum nequaquam prior vita commaculat.* Ex c. *si duo,* 35. *q.* 6. ibi *infames effecti, donec ab incesti crimine desinant* Eãdemque sententiam docent Abb. *in c. inquisitionis, n.* 2. *de accus. & c. ex diligenti, n.* 6. *de simon.* Syluest. *ver. infamia, n.* 11. Sà, n. 1. Molin. *tract.* 4. *disp.* 7. *in fine, & disp.* 10. *in princ.* Auil. *p.* 7. *disput.* 4. *dub.* 5. Henriquez *lib.* 14. *c.* 5. *n.* 3. Suarez *disp.* 48. *sect.* 2. *n.* 6. *&* 8. Nicol. Garcias *de benef. c.* 8. *n.* 64. ConincK *disp.* 18. *dub.* 7. *concl.* 3. Iulius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §. *vlt. q.* 21. *in fine num.* 1. vbi cum Saliceto ait: Infamiam istam plenè purgari emendatione vitæ per triennium. Ratio huius doctrinæ est. Quia *cessante causa cessat effectus, c. cùm cessante, de appellat. & per quas causas aliquid nascitur, per easdem dissoluitur, c.* 1. *de regul. iuris.*

Hinc colligitur primò, cū Garcia *l. c.* Ex infamia facti non oriri propriè, & simpliciter dictam irregularitatem. Nā irregularitas est perpetua inhabilitas ad ordines accipiendos, donec dispensatione tollatur, Quamobrem regula generalis sit, *Impedimentum, quod absque dispensatione tolli, seu ipso facto cessare potest, non est propriè irregularitas,* ver. grat. defectus ætatis, scientiæ, morum, &c.

11 Colligitur secundò. Sacerdotem publicum concubinarium, vel adulterum, post peractam pœnitentiam, & vitæ emendationem publicam, interposito saltem aliquo temporis spatio, sine dispensatione celebrare posse: quamuis contrarium senserit Nauar. *cap.* 25. *num.* 73. *&* 77. quia existimauit, ex omni crimine notorio, & depositione digno nasci irregularitatem simpliciter dictam, & indelebilem, sicuti idem docet *cap.* 27. *n.* 154. *&* 248.

Neque refert, quòd S. Anton. *par.* 3. *titul.* 27. *cap.* 3. Syluest. *verb. concubinarius, q.* 5. Couar. Clement. *si furiosus par.* 1. §. 1. *n.* 5. existimant, Clericos concubinarios notorios suspensionem ab officio contrahere, quia ita significatur *in c. præter, distinct.* 32. *cap. si qui sunt, dist.* 81. *& c. vlt. de cohabit. Clericorum, & mulierum.* Nam suspensionem istam consuetudine sublatam esse testatur Ioan. Gerson *tr. de cognit. peccat. venial. & mortal. considerat.* 23. Medina *lib.* 1. *instruct. cap.* 11. §. 8. Sotus *in* 4. *dist.* 1. *qu.* 5. *art.* 6. *circa* 2. *argum.* Sayrus *lib.* 4. *cap.* 15. *nn.* 24. Henriq. *lib.* 13. *art.* 36. Suarez *de cens. disp.* 31. *sect.* 4. Finellius *casu reseruato* 11. *num.* 13. 15. & colligitur ex Trid. *sess.* 25. *cap.* 14. *de reform.* vbi

dicitur,

dicitur, quòd tales, post vnam, & alteram admonitionem, à beneficijs suspendi; & si adhuc se non emendauerint, omninò priuari debent: quamuis post manifestam vitæ emendationem cum eisdem dispensari possit, sicuti etiam habetur *in c. at si Clerici*, *§. de adulterijs*.

His adde; Licet iure antiquo fidelibus prohibitum fuerit, ne publici concubinarij Missam audiant, sicuti videre est *in cit. c. si qui sunt, & c. nullus, c. præter, d. 32.* vbi id Gratian. docet, & S. Th. *3. p. q. 82. ar. 9. ad 3. & quodlib.* 11. *art.* 8. Nau. *c.* 25. *num.* 80. hæc tamen prohibitio hodie post Extrauagantem *Ad euitanda*, locum non habet, priusquam tales tamquam in sacris vitandi publicè denuntientur, sicuti annotauit Sotus *l. c.* Henriq. *lib. 9. cap.* 25. *n.* 12. Suar. *p.* 3. *tom.* 3. *disp.* 18. *sect.* 1. *§. secundò est obseruandum*, & colligitur *ex c. vestra, de cohabitat. Clericorum, in fine, ver. quamdiu tolerantur*.

12 Denique ex his facilè colligitur, quid sentiendum sit de hæreticis, & apostatis, vtrùm post pœnitentiam & absolutionem ad sacros ordines admitti possint? Dico enim primò: Si hæresis, vel Apostasia occulta fuit, nihil obstare videtur, quò minùs conuersi ordinentur. Ita probabiliter docent Sayrus *lib. 7. c. 12. n. 16.* Philiarcus *tom. 1. de offic. sacerd. p. 1. lib. 4. c.* 15. Henriq. *lib. 14. c. 4. nu. 6.* Auila *p. 7. disp. 4. dub. 2.* Ratio est: Quia non propter hæresim, & apostasiam secundum se; sed quatenus iuris infamiam annexam habent, irregularitas decreta videtur: quamuis contrarium significent Sylu. *ver. hæresis q.* 5. Nau. *c.* 27. *n.* 205. quando absolutè aiunt, per hæresim irregularitatem incurri.

Dico II. Si hæresis, vel apostasia notoria sit, impedit à susceptione ordinum etiam post pœnitentiam & absolutionem. Est communis sententia *ex cap. Presbiteros d. 50. c. 1. c. qui in qualibet, c. saluberrimum, 1. q. 7. c. 2. §. hæretici, de hæreticis in 6.* in quo decernitur, hæreticos, eorumque fautores, & in hæresi decedentium filios, ac nepotes ad nullum Ecclesiasticum beneficium, vel publicum officium admittendos esse: sunt igitur ipso iure infames; consequenter etiam irregulares. Quòd tamen non pauci Doctores intelligunt solùm de liberis posteà natis, quàm parens in hæresim lapsus est: qui enim antè nati, hi ex infecta radice non procedunt: licet alij aliter sentiant, vt videre licet apud Couar. 2. *resolut. cap.* 18. *num.* 5. Iacob. Simancam *de Cathol. instit. tit. 29. num.* 22.

Notat verò Henriq. *lib. 14. cap. 4. num. 4.* hæreticorum liberos irregulares non esse ijs regionibus, in quibus nulla ipsis ob crimen paternum infamia aspersa est. Quare eadem ratione probabiliter defenditur consuetudo septentrionalium quarumdam regionum, in quibus Episcopi ordinare solent ex hæresi ad fidem Catholicam conuersos & absolutos, eò quòd tales neque in ciuili foro à publicis dignitatibus, & officijs repellantur: qua de re vide etiam Nau. *lib. 1. cons. 1. de constit. q. 14. edit. 2.* Illud verò certum esse debet, cum talibus ad Fidem Catholicam his regionibus reuersis, dispensari posse per priuilegium dispensandi super omnibus irregularitatibus, præter eas, quæ ex voluntario homicidio, mutilatione, bigamia, & natalium defectu contractæ sunt.

CAP. V.

DE IRREGVLARITATE EX natalium defectu.

SVMMARIVM.

1 *Illegitimè nati omnes irregulares sunt: etiamsi defectus occultus sit.*

2 *Probabile est, quòd Episcopus dispensare possit cum illegitimo occulto: oppositum tamen iuri conformius est.*

3 *Natus ex coniugato, post legitimam eius in sacris ordinationem, vel in Religione professionem, sine dispensatione ordinari non debet.*

4 *Cum expositis, quorum parentes ignorantur, Episcopus dispensare potest, vt in sacris ordinentur.*

1 Filij illegitimi omnes tum naturales, tum spurij irregulares sunt, canonici iuris constitutione, *c. 1, & 2. de filijs Presbyt. c. eod. in 6.* Quod introductum est partim in detestationem sceleris paterni: partim ob turpitudinis notam, quam filius ex tali natiuitate moraliter contrahere censetur; partim quia timetur, ne filius paternæ incontinentiæ imitator existat, teste Gloss. in *c. 2. de filijs Presbyt. in 6. ver. defectu*, & videri potest Richard. *in 4. d. 25. a. 5. q. 3.* Nau. *c. 27. n. 69.*

Sed dubitatur primò: An qui occultè se illegitimum esse nouit, vt tamen id probari nequeat, neque de ea re fama vulgata sit, sacros ordines sine dispensatione accipere possit? Ita affirmat Alph. à Castro *lib. 2. de lege penali, c. vlt. conclus.* 3. Quia putat ex nullo facto aut crimine, etiam homicidio, si omnino occultum sit, vt probari non possit, suspensionis, aut irregularitatis pœnam contrahi, quod etiam tenuit Vincentius apud Angelum *verb. homicidium. 5. q. 1. arg. cap. ex tenore, de temp. ordinat.* in quo tamen nihil aliud habetur, nisi quòd criminosus notorius propter infamiam ordinari non possit, sin verò crimen occultum sit, post pœnitentiam repelli non debeat. Secundò argumentatur Castro: Si in casu homicidij, aut natalium defectus omnino occulti irregularitas incurreretur, tunc infamandus esset ille, aut parentes eius, per quos dispensatio peteretur. Contraria verò sententia est communis. Nau. *cap. 27. num. 201.* Vgolin *de irregul. c. 44. §. 1.* Gutierez *lib. 1. canon. qq. c. 13. n. 20.* Auila *p. 7. disp. 3. dub 6. concl. 1.* Couar. verò *Clem. si furiosus, p. 2. §. 3. nu. 4.* in hac quæstione dubius mansit.

Mihi respondendum videtur primò: Quòd mater sciens occultè filium esse illegitimum, non solùm permittere, sed etiam suadere ipsi possit, vt ordines suscipiat. Quia suadet filio, quod per se suapte natura malum non est, quodque ab ipso laborante inuincibili impedimenti ignorantia, absque peccato fieri potest.

Secundò: Si filius sciat: aut credat se illegitimum esse, atque ex vna parte grauis causa vrgeat, cur sacros ordines suscipiat; ex altera verò parte, si dispensationem peteret, grauiter se infamaret saltem apud Papam vel Episcopum, tunc sine dispensatione ordinari potest, idque probare videtur ratio Castri. Exemplum habes: Si primogenitus Regis occultè sciens se legitimum non esse, hæreditatem fratri legitimè nato, & ad regnum idoneo non possit aliter relinquere, quàm si fiat Cardinalis Diaconus, aut Presbyter; non teneretur se infamare apud Sum. Pontificem.

Tertiò: Si nulla necessitas cogat sacrum ordinem suscipere, tunc illegitimus occultus abstinere debet, si super impedimento suo dispensationem petere nolit: Quæ est communis doctrina: Quia iura absolutè significant illegitimos irregulares esse, nihil distinguendo inter occultum, & notorium: vbi autem ius non distinguit, neque nos distinguere debemus, Vide quæ dicam *li. 3. tr. 3. de inst. p. 3. c. 14. q. 1.*

2 Dubitatur secundò: Vtrùm Episcopus super irregularitate ex occulto natalium defectu dispensare possit, etiam ad ordines sacros, & beneficium curatum? Ita affirmat Auila *p. 7. disp. 3. dub. 7.* Quia hæc irregularitas prouenit ex crimine parentum: quòd cùm occultum est, sæpè non expedit ad Sedem Apostolicam referri: quæ causa esse videtur, cur dispensatio in inhabilitatibus ex occulto crimine, præter homicidium, Episcopis commissa fuerit. Accedit, quòd licet dispensatio in casu particulari facienda strictæ interpretationis esse debeat: tamen dispensandi facultas, cùm sit gratia, & beneficium Principis, latè interpretanda est, *arg. c. vlt. de simonia, iuncta Gl. ver. Abbates.*

Hæc sententia probabilis est: sed contraria de iure probabilior, quam docuit Nau. *c.* 27. *n.* 194. *in fine*, Suar. *disput. 50. sect. 5.* Vgolin. *tr. de irregul. c. 44. §. 2.* Nam hæc irregularitas proximè ac formaliter non est ex crimine, sed ex morali macula, & nota ipsius personæ. Accedit, quòd etiam sine vlla culpa parentum contrahi possit, vt si proles suscepta sit ex personis in amentia copulatis, sicuti notauit ConincK *tom. 2. disput. 18. dub. 14. concl. 5.* Si tamen bona fide aliquis ordinatus fuerat, cognito deindè natalium defectu, haud dubiè Episcopus dispensare potest, vt in susceptis ministret, sicuti notauit Henriq. *lib. 14. c. 8. n. 10. lit. H.* Auila *p. 7. disp. 3. du. 7. notab. 6.* Imò fortasse, etiamsi mala fide ordines accepit, occultum natalium defectum subticendo, sicuti colligi videtur *ex c. nisi cum pridem, §. personæ, de renunt. Licet irregularitatem non potuerit subtice: si tamen, & culpa latet, & causa, cum eo qui laudabiliter suum implevit officium (iniuncta sibi pœnitentia salutari) potest non minus vtiliter, quam misericorditer dispensari.*

3 Tertiò dubitatur de susceptis ex vero coniugio, sed parentibus illegitimè coeuntibus, videlicet post editum castitatis votum; Respondeo: Tali modo susceptos pro legitimis habendos esse; nisi certa aliqua lege aut canone constet, eos in ordine ad aliquem effectum pro illegitimis reputari. Huiusmodi autem canon vnicus extare videtur *in c. literas, de filijs Presbyter.* Quòd natus ex coniugato, post legitimam eius in sacris ordinationem, vel in Religione professionem, ad sacros ordines sine Papæ dispensatione admitti non debeat, sicut ex communiore docet Suarez *disp. 50. sect. 2. n. 5.* Henr. *lib. 11. c. 20. n. 1.* quamuis contrarium visum sit Sanchez *lib. 9. disp. 38. n. 7.*

Quartò dubitatur de expositis, quorum parentes ignorantur, vtrùm illegitimi, & consequenter irregulares censendi sint? Aliqui affirmant apud Suarez *tom. 5. disp. 50. sect. 4. nu. 4.* Couar. in *Clem. si furiosus, p. 1. initio, n. 9.* Alij verò apud eosdem negant: Quia in dubijs benigniora præferenda sunt, *regul. 56. in 6.* Et, Qui non demonstratur malus indignus, interim præsumendus est bonus ac dignus, iuxta *c. vlt. de præsumpt.* Contingere autem interdum, vt propter paupertatem, vel similem causam filij legitimi exponan-

ponantur, vt præter alia ostendit exemplum Moysis *c.2. Exodi.*

4 Respondeo, & dico I. Expositi filij, quorum parentes ignorantur, ad ordines sine dispensatione promoueri non solent, nec facilè debent: cùm vehemens suspicio sit, eos ex illegitimo toro natos esse. Neque negari potest aliquam exinde ipsis maculam aspergi, ob quam meritò ab ordinibus repelluntur. Hæc est communis apud Couar. *l.c.* Vgol. *cit. c.44. §.7.*

Dico II. Episcopus tamen cum expositis dispensare potest, vt ad ordines etiam sacros, & beneficia curata promoueantur. Ita Couar. & Suarez *ll. cc.* Henriq. *lib.11. c.20. n.2. lit. L. & lib.14. c.8. n.10. lit. L.* Auila *p.7. disp.3. dub.9.* Quia licet Episcopis iure ordinario concessum non sit dispensare in irregularitate, præsertim notoria, possunt tamen dispensare in casu dubio, qualis iste est.

Dico III. Si expositus ad sacros ordines sine dispensatione admissus fuit, securè in susceptis ministrare potest. Ita Suarez, & Auila *ll. cc.* Cum enim ordinibus initiatus habeat ius quæsitum, melior in dubio est conditio possidentis.

CAP. VI.

DE IRREGVLARITATE EX bigamia.

SVMMARIVM.

1 Irregularitas bigamiæ est ob defectum Sacramenti.

2 Bigamia vera, & propriè dicta est, si quis cum duabus legitimis vxoribus matrimonium consummauit.

3 Qui viduam, vel ab altero corruptam in matrimonium accepit, interpretatiuè bigamus est.

4 Qui accessit ad vxorem suam, post quam ab altero cognita est, bigamus censetur, ideoque ordinari non potest.

5 Clericus in sacris, qui antè fuerat coniugatus, si in Clericatu vxorem inualide ducat, & cognoscat, efficitur irregularis, tanquam sit bigamus.

6 Si Religiosus professus, vel Clericus in sacris vxorem ducat, irregularitatem contrahit: quamuis dispensabilem ab Episcopo.

7 Episcopus cum bigamo vero, aut interpretatiuo dispensare non potest, ad ordines seu maiores, seu minores accipiendos.

8 Bigamia non tollitur per Baptismum.

9 Neque infamia ciuilis per Baptismum, aboletur; sed infamia facti, etiam ea, quæ ex iniusto homicidio, videtur auferri.

1 HÆc irregularitas dici solet ex defectu Sacramenti, *c. debitum, de bigamis, c. Acutius d. 26.* Nam matrimonium consummatum in lege noua significat coniunctionem Christi cum Ecclesia per carnis assumptionem, teste Apost. Ephes. 5. Hæc autem significatio plenior ac perfectior est in matrimonio cum vna sola, eaque virgine: cum etiam Filius Dei copulant sibi Ecclesiam vnam, ab alio non assumptam. Non ita perfecta, sed quodammodo deficiens huius mysterij significatio cernitur in matrimonio cum vxore secunda, vel cum vidua, aut corrupta, sicuti interpretatur quam S. Augustinus *lib. de bono coniugali, c.8.*

2 Gl. *in c.2. de bigamis.* Sylu. *ver. bigamia, q.2.* Nauar. *c.27. num. 195.* Suar. *disp. 49. sect. 1. princ.* Auila *p.7. disp.8. dub.1. notab.2.* & alij communiter tres afferunt species bigamiæ irregularitatem inducentis: Prima est vera, & propriè dicta, si vir cum duabus legitimis vxoribus matrimonium consummauit: quam ob causam irregularem fieri, & ad ordines assumendum non esse, constat ex Apostolica traditione, quam S. Paulus expressit, 1. ad Timoth. 3. *Oportet Episcopum vnius vxoris virum esse: Diaconi sint vnius vxoris viri;* Quibus verbis vetat Apostolus, ne is qui plusquam vnam vxorem habuit, Episcopus, Presbyter, aut Diaconus ordinetur, quomodo hunc locum Patres omnes, & vniuersa semper Ecclesia intellexit, vti videre est *canon. Apost.* 16. & apud Tertul. *lib. 2. ad vxorem,* Conc. Roman sub Siricio, *c.9.* Concil. 4. Carthag. *canon. 69.* S. Ambrosium *Epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem,* vbi addit: Patres Concilij Nicæni statuisse: *Neque Clericum quemquam debere esse, qui secunda coniugia sortitus sit.* S. Epiphan. *hæres. 59. contra Catharos,* Innocentium Papam *Epistol. 22. ad Episcopum Macedon. cap. 1.* Calest. I. *Epist. ad Episcopum Galliæ, c.6.* Concil. Roman. sub Hilario, *c.2* Gelasium Papam Epist. 1, *c.24.* Lucium III. in *c.2,* Calestin. III. in *c.3. de bigamis non ordinandis.* Porrò si quis cum vna sola consummauit, cum altera verò priore, aut posteriore, verè contraxit, sed non consummauit; bigamus, aut irregularis haud efficitur: Ratio est, quæ traditur ab Innocentio III. *in cap. debitum, eodem tit.* Quia coniugium illud, quòd non est commixtione corporum consummatum, non pertinet ad illud coniugium designandum, quod inter Christum, & Ecclesiam per carnis mysterium est contractum. Quare id vniuersim in hac materia notari debet, matrimonium seu viri, seu fœminæ, nunquam afferre causam bigamiæ, aut irregularitatis, nisi consummatum sit: quòd semel annotasse sufficiat.

Altera est bigamia interpretatiua, quæ secundùm iuris interpretationem, fictionemue, bigamia censetur; ab ordinibus repellens.

3 Eius tres modi afferri solent, quorum duo priores extra controuersiam sunt. Qui viduam, vel ab altero corruptam, duxit, censetur bigamus, & irregularis, sicuti de vidua habetur *can. Apost. 17. alias 18. c. si quis viduam, dist. 50. c. præcipimus, dist. 34:* quod est Greg. I. *lib. 1,* Epist. 25. ad Scyllacinum, alias Squilatinum Episc. *cap. debitum, c. vlt. de bigamis.* Et *in c. curandum, d.24.* quòd est Hilarij Papæ in Concil. Rom. generatim cauetur, *ne ad sacros ordines quisquam: qui vxorem non virginem duxit aspiret.* Apud Innoc. I. Epist. 22. ad Episc. Macedoniæ, *cap. 1. Nos, omnesque per Orientem & Occidentem Ecclesias nouerit vestra dilectio, nec ad vltimum Ecclesiastici ordinis locum tales* (qui viduam, vel eiectum duxerunt) *assumere, & si reperti fuerint; submouere.* Ex Concil. Carthag. 4. can. 69, sub Anastasio. *Simili sententia* (suspensionis ab offic. ordinandi) *subiacebit Episcopus, si sciens ordinauerit Clericum eum, qui viduam, aut repudiatam vxorem habuit, aut secundam.* Ratio peti debet ex defectu Sacramenti sicuti indicat Innoc. III. *in cit. c. dubium,* quia tale matrimonium non perfectam gerit similitudinem Christi copulantis sibi Ecclesiam soli ipsi desponsatam, & ab altero non assumptam.

Exinde colligitur primò; Nihil referre, siue mulier volens corrupta fuerit, siue per vim: Item, siue vir sciuerit esse viduam, vel aliter corruptam, siue ignorarit: quæ est communis sententia contra Sà *verb. irregularitas ex bigamia, n.2,* & alios apud Sanchez *lib.7. disp.84. n.15.* Quia hæc irregularitas non oritur ex culpa, aut aliqua infamia personæ: sed ex defectu Sacramenti. Vide S. Tho. *in 4. dist. 27. quæst. 1. art. 3. q. 3.* Syl. *verb. bigamia, n.2.* Couar. *Clem. si furiosus p.1. c.2. §. 3.* Sanc. *n.9.*

Secundò intelligitur ratio, cur vir bigamiam interpretatiuam non incurrat, etsi ante matrimonium cum vna sæpius fornicatus sit, aut plures concubinas habuerit, sicuti docent Doctores in *capit. quia circa, de bigamis.* Quia matrimonium non priuat defectu Sacramenti; quippè quod erga mulierem tendit, postulans vt ea à pluribus viris cognita seu assumpta non sit: quare vbi reperitur maritalis coniunctio viri cum vnica ab alio carnaliter non cognita, consistit perfecta significatio Sacramenti.

Tertiò intelligitur; multò minus fieri irregularem virum si duxit mulierem non ab alio, quàm a seipso ante matrimonium cognitam.

4 Alter modus bigamiæ interpretatiuæ est, si quis accessit ad vxorem propriam, postquam ab altero tempore matrimonij cognita fuit, *c. si cuius vxorem, cap. si laici, dist. 34.* Ratio est defectus Sacramenti: quia talis maritalis coniunctio desinit habere perfectam similitudinem Christi cum Ecclesia. Quare nihil refert, seu mulier volens, seu per vim cognita sit: item siue vir adulterium vxoris sciuerit, siue ignorauerit. Sicuti docent Cou. Clem. si furiosus, *p.1. §.2. nu.3.* Nau. *cap.27. num.195.* Syluest. *verb. bigamia, quæst.3.* Auila *par.7. disp.8. dub.1. §. tertiò modo,* Suarez *disp.49. sect.3. num.16.* Simon Maiolus *lib. 1. c. 33.* & colligitur *ex c. si cuius vxorem, dist. 34.*

Tertius modus bigamiæ interpretatiuæ à Doctoribus communiter affertur; si quis post vnam legitimam vxorem carnaliter cognitam, aliam, priore viuente aut mortua, maritali affectu cognoscat, cum qua inualidè propter impedimentum nuptias contraxerat, censeri bigamum & irregularem: idque sumunt *ex c. nuper de bigamis,* vbi habetur: Eum qui mortua vxore sacrum ordinem accepit, & postea in Clericatu secundam mulierem sibi matrimonialiter coniunxit, licet in veritate bigamus non sit, tamen quasi talis sit, pro irregulari habendum esse; non propter Sacramenti defectum sed propter affectum intentionis, cum opere subsecuto. Existimant autem Doctores, hanc responsionem tantùm exemplariter datam de Clerico in sacris constituto; esse autem intelligendam de omnibus etiam laicis: si cum vna validè, & postea cum altera inualidè matrimonium contrahant, & consumment, tanquam bigamos à sacris ordinibus repelli.

Porrò dubitant Doctores primò: Si priùs aliquis inualidè cum vna contraxit: postea cum altera validè, vtrùm contrahatur bigamia interpretatiua & irregularitas? Negat Henriquez *lib. 12. capit. 6. num. 9. in comment. litter. y.* Sed affirmat Auila *citato dub. 1. notan. 2.* Sanchez *lib. 7. de matrim. disp. 84. numer. 5.* & alij plerique.

Secundò dubitant: Si vtrumque matrimonium inualide contractum fuit, vtrùm irregularitas oriatur? Negant Henriquez Auila *ll. cc.* Affirmat verò Nauar. *nu.195.* Suarez *disp. 49. sect.2.*

nu.

numer. 11. Sanchez *numer.* 3. & alij apud eumdem.

Tertiò dubitant: Si quis contrahat cum altera simulatè, vtrùm bigamia interpretatiua, &c. contrahatur? Negat Henriq. *citat. num.* 9. *lit.* y. & alij apud Suarez *cit. sect.* 2. *numer.* 3. Sed affirmat Suarez ibid. *num.* 10. & alij plerique.

Quartò dubitant: Si quis bona Fide, nescius impedimenti, cum altera contraxit, vtrùm tamquam bigamus, & irregularis fiat? Negat cum alijs quibusdam Sanchez *cit. disp.* 48. *numer.* 6. ratus hanc interpretatiuam bigamiam ratione culpæ introductam esse. Sed alij communiter affirmant apud eumdem Sanch. & Suarez *sect.* 2. *num.* 8.

Quintò dubitant: Vtrùm contrahens (& consummans, id enim suprà monui semper sub intelligendum) inualidè cum vidua vel corrupta bigamiam interpretatiuam, & irregularitatem incurrat. Negat Nau. *cit. num.* 195. Quia id nullo iure expressum est: irregularitas autem non incurritur, nisi in casibus iure expressis: quare ita in sacra Pœnitentiaria conclusum fuisse, ait Nau. quem sequitur Henriq. *cit. num.* 9. *in fine*, Auila *dub.* 2. Sanchez *num.* 11. Sed contrarium docet Cou. *Clem. si furiosus, par.* 1. §. 2. *n.* 2. Suarez *sect.* 3. *n.* 3. qui aiunt esse communē sententiam.

Mihi in hanc sententiarum varietate duo dicenda videntur: Primùm: Nullam harum irregularitatum ex iure canonico satis ostendi posse, sicuti expresse docet Ægidius ConincK. *disput.* 18. *dub.* 11. *num.* 100. Henriq. *lib.* 12. *c.* 6. *num.* 9. *in comment. litt.* y. vbi alios citat, sicuti & Suarez *disp.* 49. *sect.* 2. *num.* 4. Nam *c. nuper, & cap. vlt. de bigamis* (ex quibus hæ irregularitates desumuntur,) agunt de Clerico in sacris constituto, ducente in Clericatu vxorem, cùm ante Clericatum coniugatus fuisset: talis ijs iuribus dicitur indispensabilis tamquam bigamus sit, licet in veritate non sit bigamus: cùm in eo non defectus Sacramenti cernatur, sed intentio cum opere subsecuto. De laicis autem inualidè contrahentibus, quòd tamquam bigami repellendi sint, nusquam exprimitur. Neque licet nobis ad eos extensionem facere, cùm versemur in materia strictæ interpretationis: & valdè credibile sit, Innoc. III. dictis responsionibus specialiter puniri voluisse Clericorum temeritatem: cùm dicat, non esse irregulares propter defectum Sacramenti, sed propter prauam intentionem cum opere secuto: sicuti etiam *infamia notatur, qui duas simul vxores habet*: & Presbyter punitur, *qui non legalibus nuptijs detinetur*. Quare satis ex textu intelligitur, non fuisse propositum Innocentio Papæ, nouum aliquod Ius introducere: sed quod antiquis canonibus conforme esset, decernere. Quòd autem matrimonium inualidè contractum, siue cum altera vxore, siue cum vidua, irregularitatem tamquam ex bigamia inducat, id iuri conforme non est, quia *non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum*, *reg.* 52. *in* 6.

Alterum. Cùm Doctores communiter consentiant, irregularitatem contrahi, tanquam bigamiæ, si laicus post primum matrimonium aliam, seu priore viuente seu mortua, seriò & non simulatè ducat, conscius impedimenti: hæc sententia in praxi sequenda est iuxta ea, quæ dixi suprà *c.* 1. *in* 6. censuras & irregularitates, licet iure satis expressæ non sint, posse tamen per generalem Ecclesiæ consuetudinem, consensu Doctorum introductam, vim obtinere. In alijs verò casibus qui inter Doctores dubij & controuersi sunt, non arbitror irregularitatem in praxi timendam esse.

6 Tertia afferri solet bigamia similitudinaria: Si quis post professionem in Religione, matrimonium contrahat & consummet, quamuis cum virgine, is enim priorem fidem Christo datā irritam faciens, & cum muliere matrimonialiter se coniugens, quasi bigamus, ideòque irregularis censetur. Ita colligunt Doctores apud Sanch. *lib.* 7. *disp.* 85. *n.* 8. *ex c. quotquot*. 27. *q.* 1. quod est Concil. Ancyran. *c.* 18. *aliàs* 19. Quamuis, vt Henriquez notauit *lib.* 12. *c.* 6. *num.* 10. *in comment. lit. H.* ibi: sermo esse videatur de virginibus Deo sacratis, quæ si post Christum, cui se spiritualiter desponsarunt, alteri viro carnali, nubant, quasi *digami*, & adulteræ habeantur: de irregularitate autem nulla prorsus ibi mentio fit. Nihilominus communis Doctorum sententia, & praxis ac traditio Ecclesiæ, quæ est optima canonum antiquorum interpres, testatur, Religiosos, ob matrimonium illegitimè contractum, & consummatum, irregularitatem incurrere, quamuis dispensabilem ab Episcopo, vel Prælato Ordinis exempto, sicuti docet Suarez *disp.* 49. *sect.* 5. *num.* 7. *& in fine* Auila *p.* 7. *disp.* 8. *dub.* 4. & alij.

Sed quid de Clericis in sacris? De his enim maius dubium est inter Doctores, vtrùm similitudinariæ bigamiæ irregularitatem contrahant. Ad quod respondeo & dico I. Si Clericus in sacris vxorem viduam, vel si ante Clericatum coniugatus fuerat, quamcumque alteram in Clericatu ducat, tamquam bigamus irregularitatem contrahit. Ita habetur *in c. nuper & c. vlt. de bigamis*, vbi Gloss. *marg. in cit. c. nuper*, *ver. tamquam* dictam bigamiam inter similitudinarias numerat. *Hoc tamquam*, inquit, *non est expressiuum veritatis, Sed similitudinarium.*

Dico II. Si Clericus in sacris, qui anteà vxorem non habuerat, contrahat matrimonium cum virgine, irregularitatem contrahit, licet non bigamiæ similitudinariæ. Prior pars est communis, & apertè sumitur *ex c.* 1. *Qui Clerici, vel vouentes*, &c. & *c. sanè Sacerdotes de Clericis coniugatis*. Quibus tamen locis adiungitur, Episcopum cum tali, si post longam pœnitentiam, & laudabilem vitam continens fuerit, dispensare posse, vt officio restituatur; imò etiam ad superiorem ordinem ascendat, quod etiam, vt suprà dixi, de Religioso intelligi debet: nam hæ duæ irregularitates ex contracto matrimonio à Clerico in sacris, & Religioso à DD. æquiparantur. Posterior autem pars inde colligi videtur, quod in titulis decretalium, quibus de matrimonio à Clericis illegitimè contracto agitur, nulla vnquam bigamiæ mentio fiat. Accedit, quòd Innoc. III. *in cit. c. nuper, & cit. c. vlt.* agens de bigamia in qua nullus etiam est Sacramenti defectus; ait tamen, in ea dispensari nō esse licitum: cum ergo in irregularitate contracti matrimonij à Clerico in sacris, qui antea coniugatus non fuerat, Episcopo dispensare liceat: sequitur non esse hanc irregularitatem bigamiæ similitudinariæ.

Existimat etiam S. Th. *in* 4. *d.* 27. *q.* 3. *ar.* 3. Sylu. *ver. bigamia*, *q.* 7. Auila *cit. dub.* 4. Episcopū cum bigamo quocumque dispensare posse ad ordines minores accipiendos. Id tamen Nau. *c.* 27. *n.* 197. probabilius negat; cum id sacri canones prohibeant, sicuti constat ex Innoc. I. *Epist.* 22. & alijs locis suprà citatis, & *ex c. vnic. de bigamis, in* 6. *& c. nuper c. vlt. extra, eod.* Ait verò Nauar. dispensari posse cum bigamo, vt in ordinibus minoribus, ante bigamiam susceptis ministrare possit: quod verum est, si loquamur de nuda ministerij executione. Imò tunc dispensatione opus non est: cum consuetudo Ecclesiarum obtinuerit, vt ad ministeria ordinum minorum quoscumque etiam laicos adhibere liceat. Verùm vt bigamo conferatur officium, vel beneficium Ecclesiasticum, cui ordinum minorum ministerium per se annexum sit, ideòque clericalibus priuilegijs gaudeat; id iure communi licitum non est, sicuti constat *ex cit. c. vnic.* & Trident. *sess.* 23. *cap.* 17. *de reform.* & notauit Suarez *disp.* 49. *sect.* 5. *num.* 4. *& sect.* 6. *num.* 5. qui tamen monet, sententiam S. Thomæ seruari posse, vbi vsum recepta est.

Denique dicendum est bigamum, etsi posteà Baptismum accipiat, ordinari non posse. Ratio est, quam S. August. affert *lib. de bono coniugij, c.* 18. relatus *in c. acutius*, *d.* 26. Quia de sacramento agitur, non de peccato. *In Baptismo* autem *culpa dimitti potest, lex aboleri non potest*, ait S. Ambros. *lib.* 2. *de offic. c. vlt.* relatus *in c. vna, ead. d.* Debet autem hæc doctrina intelligi non tantum, si quis ante Baptismum vnam, & post Baptismum alteram vxorem duxit, bigamum & irregularem fieri, sicuti docet S. Augustin. & Innoc. *loc. cit.* sed etiamsi quis ante Baptismum vtramque, vel vnam viduam duxerat, sicuti expressè docent Episcopi in Concil. Valentino sub Damaso *cap.* 1. Innoc. I. *Epist. ad Victricium Rhotomag. Episc. cap.* 5. relatus à Gratiano *d.* 34. *Si quis viduam, licet laicus, duxit vxorem, siue ante Baptismum, siue post Baptismum, non admittatur ad Clerum. In Baptismo enim crimina dimittuntur, non acceptæ vxoris consortium relaxatur*, Et cap. 6. *Ne is, qui secundam duxit vxorem, Clericus fiat: Quia in Baptismo peccata remittuntur, non acceptarum vxorum numerus aboletur.* Et S. Ambros. *in cit. c. vna, cùm dixisset, Plerisque mirum videtur, cur etiam ante Baptismum iterato coniugio ad electionem muneris, & prærogatiuam ordinationis impedimenta generentur*: duas rationes subiungit: Prima, *Quòd culpæ est, in Baptismo relaxatur, quod legis est, in coniugio non soluitur.* Ecce prima ratio, quia matrimonium, abstrahendo etiam à Baptismo, secundùm primæuam institutionem, sacram significationem gerit Christi cū Ecclesia, vti dicam *l.* 5. *tr. vlt. p.* 2. *c.* 1. *nu.* 4. *& p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. à qua significatione aliquo modo deficit bigamia. Altera ratio Ambrosij est: *Quomodo potest hortator esse viduitatis, qui ipse coniugia frequentauerit?* Quamuis contrarium senserit S. Hieron. *Ep.* 83. *ad Oceanum* cuius sententiam defendit Maior. *in* 4. *d.* 27 *quæst.* 6. Eum qui ante Baptismum duas vxores, vel viduam duxerat, Clericum ordinari posse, quod etiam indicat Gennad. *de Eccl. dogm. c.* 72. relatus *in c.* 2. *d.* 33. Idemque colligi videtur *ex c.* 16. alias 17. *Apost. Qui post Baptismum duobus coniugijs fuerit implicitus*, &c. Quare aliqui existimant, in primitiua Ecclesia tales bigamos fuisse ordinatos, sed posteà irregularitatem bigamiæ extensam fuisse. Vide Suar. *sect.* 6. *num.* 15.

9 Porrò exinde eadem ratione colligitur: Infamiam ciuilem in Baptismo non aboleri. Quare, si Iudæus, v.g. ob furti crimen condemnatus, & virgis cæsus, Baptismum suscipiat: Clericus ordinari non potest, nisi à Principe prius famæ restituatur, sicuti notat Suarez *disp.* 48. *sect.* 2. *num.* 12. Eademque est ratio de natalium defectu, vt docet Syl. *verb. Baptismus*, 6. *num.* 2. Sayrus

lib. 7.

lib.7.cap.13.n.2. Infamia autem facti, orta v.g. ex iniustis homicidijs, adulteriis, per Baptismum aufertur. [Atque ita intelligenda Gl. c. *sine pœnitentia*, *d.4. de consecrat.* quam sequitur Abb. *c. gaudemus*, *nu.16. de diuortijs*, Syl. *l.c.* Henr. *lib.14.c.17.§.2.* Sair. *l.c.* Ratio est, quia Baptismo non solum tolluntur peccata, sed etiam maculæ, seu deformitates, quæ præcisè ex peccato contractæ sunt, vti etiam Innoc. annotauit *in cit. c. gaudemus*. Quamquam, si delicto ante Baptismum contracto, persona aliqua vel Communitas læsa fuerit, obligatio satisfaciendi per Baptismum non extinguitur, adeò quidem, vt Iudæus, v.g. propter furta, vel homicidia ante Baptismum commissa, post Baptismum accusari atque puniri possit, sicut docent Innoc. & Hostiensis *in cit. c. gaudemus*, Henric. Gandauensis, *quodlib. 14. q.15.* Sin verò peccatum ante Baptismum commissum duntaxat in Dei iniuriam cedat; videlicet Iudæus sacram Hostiam cultro sacrilegè conscidit: exinde mox sanguis profluit: quo ille miraculo commotus, Fidem Christianam, atque Baptismum spontè petiuit, ac impetrauit: talem hominem non esse propter commissum facinus pœna aliqua afficiendum, valdè probabiliter resoluit Henricus *cit. q.15.* & significant Hostiensis, & Innocent. *cit. loco*.

Sed, & istud plerique Doctores affirmant, Henricus *quodlib. 6.q.28.* Abbas, Syl. Henriq. Sairus *ll. cc.* Auila *p.7. disp.10. dub.2.* Defectum lenitatis, contractum ex homicidio iusto à milite, Iudice, &c. per susceptionem Baptismi deleri, vt talis ex hoc capite à Clericatu non impediatur, sicuti colligitur *ex cap. si quis viduam*, *dist.50.* licet contrarium sentiat Innocent. *in cit. c. gaudemus*, & alij apud Gl. *in cit. c. si quis viduam*. Ratio autem probabilioris doctrinæ est: Quia homo per Baptismum quasi in alterum virum mutari, Christique tanquam agni mansuetudinem induere censetur.

CAP. VII.

DE IRREGVLARITATE EX corporis vitio.

SVMMARIVM.

1 *Omnis defectus corporis, qui vel congruum ordinis exercitium impedit, vel notabilem deformitatem aut horrorem affert irregularitatem inducit.*

2 *Vnius oculi, etiam sinistri, priuatio, sine notabili deformitate, irregularem non efficit.*

3 *Cum Lunaticis, arreptitijs, &c. si plenè conualuisse videantur, Episcopus dispensare potest.*

4 *Claudus irregularis non est, nisi magna sit gressus deformitas.*

5 *Qui sibi ipsi membrum, vel partem membri per iniquitatem amputat, vel amputari iubet, irregularis efficitur.*

6 *In dubio, an defectus corporis notabilis sit & irregularitatem inducat, ad Ordinarium pertinet iudicare.*

1 OMnis defectus corporis, qui vel congruum exercitium ordinis impedit, vel notabilem deformitatem aut horrorem adfert, irregularitatem inducit, sicuti constat *ex tit. decr. de corpore vitiatis*, *cap. Presbyterum*, *de Clerico ægrotante*. Ex priore capite impediti congrui exercitij, irregularis est, cui brachium, vel manus deest aut manca est; *c. exposuisti, de corp. vitiat.* vel cui digitus abest ad frangendam hostiam & eleuandam necessarius videlicet pollex, aut index, *c. vlt. eod. tit.* Deinde cæcus, surdus, vel gradiendi, aut standi facultate destitutus, sicuti habetur *can.77. Apost.* Et de surdo videri potest Nauar. *lib.1. cons.7. & 8. de corp. vitiatis*, *edit.2.* vbi ait: Eum qui post legitimam ordinationem omnino surdus factus est, secretò sine ministro respondente celebrare posse. Præterea nanus, qui ita statura paruus est, vt brachia attollere non possit, quatenus necesse est ad altaris ministerium.

Ex posteriore capite notabilis deformitatis, irregularis est, cui aures, vel nares abscissæ sunt, sicuti ex communi Nauar. *ca.27. nu.223.* Nisi aurium deformitas capillatura tegi possit, sicut notauit Auila *p.7. disp.3. dub.1, §. sequitur secundò*, Coninch. *disp. 38. dub.13. n.128.* Præterea vnipes, vel qui faciem vstulatam, maculatam, vel gibbum valdè deformem habet, sicuti tradit Nauar. *nu.199.* Molin. *tr.3. disp.60.* Auila *cit. dub.1. ex cap.1. d.36.* Item Hermaphroditus ad sexum virilem magis inclinans, cùm sit monstrum, sicut docet Nau. *n.203.* Suar. *disp.51. sect.2. num.2.* Si autem ad sexum fœmineum magis accedat, characteris etiam incapax est, *argum. l. queritur*, *ff. de statu hominum*. Idemque simili ratione dicendum de professione Religionis, nullius valoris esse, si inter viros, fiat ab hermaphrodito, in quo potentia muliebris, præualet, sicuti docet Nau. *l.3. cons.17. de reg. edit.2. arg. l. c. queritur ff. de statu hominum.*

2 Irregularis quoque est, qui oculi dextri, vel sinistri facultate cum notabili deformitate priuatus est, sicut constat *ex c. vlt. d.55.* Sed etiamsi notabilis deformitas non appareat, orbatio tamen oculi sinistri, quem, & canonicum appellant, irregularitatem conciliat, nisi oculus dexter tali polleat virtute, vt sine deformi faciei conuersione, canon legi possit: ad quam rem inseruire etiam potest libri accommodatio, qua de re Nau. *cit. c.199.* Auil. *cit. dub.1. §. hinc sequitur primò.* Mol. *tr.3. d.70.* Sà *ver. irregul. ex corporis defectu*, *n.3.* Suar. *dis. 51. sect.2. n.15.*

Ex vtroque verò capite irregulares sunt leprosus, paralyticus, phreneticus, amens, arreptitius, morbo caduco laborans. Imò qui in veram, stabilem, seu habitualem amentiam incidit, etsi conualuisse videatur, ordinari non solet, sicuti notat Gratianus *in c. vlt. 15. q.1.* Nau. *c.203.* Suar. *disp.6. s.1. n.4.* Idemque sentiendum de Epileptico, seu morbum caducum passo, sicuti constat *ex c. maritum*, *& tota d.33.* Ratio est, quia tales nunquam perfectè sani creduntur.

3 Veruntamen, si integrè conualuisse videantur, quod Prælati iudicio relinquitur, qui antè ordinati erant, ad celebrationem admitti possunt, sicuti Gratianus *loco cit.* annotauit & constat ex *cap.1. causa 7. q.2.* atque ex communi docet *S. Anton. p.3. tit.28. c.5. in fine*, Sylu. *ver. corpore vitiatus*, *q.8.* Nau. *num.203.* Suar. *sect.1. n.5.* Henriq. *l.14. c.8. nu.9.* Sacerdos quoque si in lepram incidit, vbi sine scandalo priuatim potest celebrare, non est prohibendus, sicuti colligitur *ex c. de Rectoribus*, *& c. tua*, *de Clerico ægrot.* & notat Syl. *q.7.* Sà *nu.3.* De Epileptico quoque tradit S. Anton. *l.c.* Syl. *q.8.* Nau. *n.203.* Mol. *cit. disp.70. n.11.* Henriq. *c.8. n.8.* in Gl. *lit. O.* Auila *dub.4. concl.1.* Si rarò cadat, & spumas ore non euomat, priuatim celebrare posse, adiuncto ei socio sacerdote, qui Missam prosequi posset, si alter deficeret, iuxta *cap. illud, & seq. q.1.* Idemque videntur sentire de furioso, aut lunatico, si non ex omni parte curatus, constantia tamen lucis interualla habeat. Arreptitius verò, seu à Dæmone possessus, ad celebrationem admitti non debet; quamuis Episcopus, postquam is plenè à Dæmone liberatus videtur, dispensare potest, secundum Sylu. *q.8.* Henriq. *cit. num.8. comment. lit. F.* Auil. *loc. cit.* Quinimo existimat Mol. *cit. disput.70. nu.12.* & consentire videtur *cap. communiter*, *d.33.* Æquum esse, vt Episcopus cum Lunaticis, aut Dæmoniacis in sacro aliquo ordine constitutis, si plenè conualuisse videantur, dispenset, quò ad altiorem ordinem ascendere possint. Quod etiam dicendum de Religiosis etsi nullos adhuc ordines acceperint: cum quibus dispensari quoque potest virtute Priuilegij dispensandi in omnibus irregularitatibus, excepto homicidio voluntario, bigamia, &c. quamuis alioquin in irregularitate ex notabili corporis vitio solius Sum. Pontificis sit dispensare, sicuti ex communi notat Couar. *quest. 1. princ. n.7.* Nauar. *n.200.* Mol. *in fine disp.70.*

Porrò irregularis non est, qui sex digitos in manu habet, neque qui vno digito ex minoribus caret, modò sine notabili deformitate cruces formare possit. Neque claudus, nisi magna sit gressus deformitas, vel nisi baculo, vel pede ligneo niti debeat, quod indecorum est in altaris ministerio, sicuti docet Glossa *cap. si quis in infirmitate*, *dist.55. & cap. nullus Episcopus*, *p.1. de consecrat.* Vide Sylu. *ver. corp. vitiatus*, *quest.3. & 5.* Molin. *cit. disp.70.*

4 Multò minus est irregularis, qui membro aliquo occulto 5. v.g. genitalibus, sine propria culpa, priuatus est, sicut constat *ex c. si quis a medicis: & seqq. d.55. c. ex parte*, *2. de corp. vitiatis*, & ex communi tradit Couar. *Clem. si furiosus*, *p.1. principio*, *n.5.* Vulgi error est, inquit Nauar. *n.200.* membrum alicui abscissum in pulueres redactum, deferendum esse, ad irregularitatem vitandam. Sin vero aliquis causam culpabilem præbuit, vt membrum occultum sibi abscinderetur, v.g. adulter in adulterio deprehensus à marito adulteræ, irregularitatem incurrere videtur, si vera mutilatio ipsi accidit, sicuti notauit Nauarr. *numer.197.* Molin. *num.18.* Suarez *disp.51. sect.2. num.8.* Auila *cit. disp.3. dub.1. §. sequitur tertiò*. Denique, si quis sibi ipsi membrum, vel partem membri voluntariè, & illicitè abscindat, vel ab altero abscindi iubeat, licet defectus occultus sit, incurrit irregularitatem ex deformitate illicita. Verum de irregularitatibus, quæ ex mutilatione, aut homicidio oriuntur, commodius agam *l.4. tr.3. de instit. p.4. cap.7. & seqq.*

6 Ad extremum duo nota: I. In dubio, num corporis aliquis defectus notabilis sit, vt irregularitatem inducat, ad Ordinarium Prælatum pertinet arbitrari, *arg. c.2. de corp. vitiatis*. Quòd si is sit Prælatus v. gr. Ordinis ab Episcopo exemptus, qui dimissorias dare potest, ipsi hoc arbitrium ferre licebit sicuti contra Syluest. *quæst.5.* Nau. *nu.209.* docent Angelus, *ver. corpore vitiatus*, *nu.5.* Auila *cit. disp.3. dub.2.* Armilla *n.3.* Suarez *disp.51. s.2. n.16.* qui tamen rectè addit: Episcopum ordines conferentem posse tale arbitrium vel admittere, vel reijcere.

11. Hæc certa regula tradi potest: tametsi aliquis corporis vitium, seu defectum habeat, si tamen neque notabilem deformitatem contineat, ita vt scandalum in celebratione generare possit, neque vsum, seu exercitium celebrationis impediat, quòd non faciat irregularitatē. Quam regulam tradit Anton. de Botrio *in c. vlt. de corp. vitiatis*, & consentit Auila *de cens. p. 7. disput. 3. dub. 1.* Tolet. *lib. 1. c. 63.* Domin. Sotus *in 4. d. 25. q. 3. ar. 3.* Exempli causa: Si alicuius pollex mutilatus, vel truncatus sit: tamen ita firmus, vt vnà cum indice, hostiam sacram tenere, eleuare, ac frangere possit, non adest impedimentum, quo minùs ille ad sacerdotium promoueri possit. Secus autem dicendum, si pollex inutilis factus sit ad Hostiam frangendam. Imò in tali casu Pontifex non facilè, neque congruenter dispensabit, secundum Sotum *cit. q. 3. art. 3.* Henriq. *lib. 14. cap. 8. num. 4.* Sayrum *in thesauro lib. 6. c. 8. num. 18. & 19.* Quia Pontifex non solet dispensare circa excellentissimi Sacrificij ministerium contra traditionem Ecclesiasticam, secundum quam pollicis vsus necessarius est ad tractandam, & frangendam Eucharistiam. Quare Sotus *loc. cit.* ita loquitur. *S. Marcus fertur sibi amputasse pollicem, vt à Sacerdotio reprobus haberetur, qui nihilominus postea fuit Patriarcha Alexandrinus ex dispensatione Spiritus sancti, vel S. Petri, qui erat Papa, per consequens in omni tali defectu dispensare poterat: quia nec tantum erat amputatum, quin posset facere fractionem. Quibus verbis satis significat, quod S. Petrus non dispensasset, nec congruenter dispensare potuisset, si pollex mutilus, seu inhabilis fuisset ad hostiam frangendam.*

CAP. VIII.

DE IRREGVLARITATE EX OBLIGATIONE seruili, &c.

SVMMARIVM.

1 *Seruus seu mancipium, sine domini consensu, ordinari non potest.*
2 *Neque coloni originarij, qui non tantum ratione personarum: sed personaliter etiam obligati sunt, ordinari debent, priusquam a Domino suo liberi existant.*
3 *Sed, & quicumque sæcularis muneris obligatione adstricti sunt, prius se expedire debent, redditis etiam rationibus, quam in Clerum ordinentur.*
4 *Clerici in sacris, & beneficiati officio tabellionis fungi non possunt, ne quidem in causis Ecclesiasticis, & Episcoporum consistorijs, nisi pauperes sint, vel nisi consuetudine diœcesis alter receptum.*
5 *Clerici non prohibentur in curijs Principum sæcularium fungi officio Cancellarij, Consiliarij, imò etiam Iudicis in ciuilibus causis, quamuis id plerumque non expediat.*
6 *Olim vsitatissimum erat, vt Episcopi in ciuilibus fidelium controuersijs iudicium ferrent.*

1 Seruus, seu mancipium, cum sui iuris non sit, sed in Domini potestate constitutus in Clerum assumi, seu ordinari non potest, sine expresso, vel tacito consensu domini sui, vti habetur *c. 8. Apost. & tot. d. 54. & l. 1. de seruis non ordinandis*, vbi vide Gl. *c. 2. ver. deponatur*, & *Scholasticos in 4. d. 25.* vbi S. Bonau. *a. 2. q. 4.* Richar. *a. 5. q. 1.* Idque etiam in libertis particularium, præsertim sæcularium personarum, olim locum habebat, vt dominis eorum viuentibus, & inuitis, non ordinarentur, sicuti constat *ex c. quicumque, & c. vlt. d. 54.* Quia liberti gratitudinis vinculo obnoxij manebant dominis suis, adeò, vt si contra eos agerent, seu delinquerent, in seruitutem iterùm redigi possent, *l. vlt. C. de bonis libertorum, l. 2. C. de in ius vocando*: Si autem seruus, sciente, & non contradicente Domino, in Clerum fuit ordinatus, ex hoc ipso liber & ingenuus est, *constitut. si seruus sciente, ead. d. 54.* Quòd si Domino nesciente, aut contradicente in minoribus tantum seruus ordinatus fuit, potest eum sibi vindicare ac repetere, argumento *c. 2. de seruis non ordinandis; & c. 2. d. 54.* Sin verò sacro ordine seruum Episcopus scienter ordinauit, duplicatum Domino pretium soluere cogitur, *c. si seruus absente*, iunct. Gloss. *d. 54.* Quandoquidem & Dominus hoc casu grauatur, vt seruum ita ordinatum venundare cogatur. Quod si Episcopus bona fide ordinauit, tunc alij qui seruum ad ordines accipiendos induxerant, similem satisfactionem dupli præstare coguntur, *c. si absente, ead. dist.* Sin verò à nullo inductus fuit seruus, ex proprio peculio oblato pretio, vel simili seruo, se ipsum redimere cogendus est, *c. ex antiquis; ead. dist.* Si autem offerre non possit, in seruitutem à Domino intra anni spatium vendicari potest: nisi Sacerdos ordinatus sit: quamuis etiam tunc in spiritualibus officijs Domino ministrare tenetur, si exigat, *c. frequens ead. dist.* Cæterùm, si Dominus, posteaquam seruum ordinatum esse intellexit integro anno dissimulet, censetur ei omnem libertatem dedisse, *cit. c. si seruus sciente*. Potest etiam Dominus tali conditione libertatem dare, & facultatem ad ordines accipiendos, vt ipsi in spiritualibus officijs ministrare teneatur, *c. nullus, de seruis non ordinandis*;

His adde, Simili ratione seruum Domino suo ignorante, aut contradicente, Religionem ingredi non posse: alioquin à Domino intra tempus iure definitum repeti potest: sicuti docet Nau. *in commēt. 1. de Regul. n. 7. ex c. 1. d. 54. c. si quis incognitum. 17. q. 2.* vide Gl. ibid. & Less. *lib. 2. c. 41. n. 31.* Azor. *t. 1. l. 2. c. 1. q. 3.*

2 Nota autem, quæ de seruis dicta sunt, fermè etiam locum habere in ijs, qui serui originarij, vel adscriptitij dicuntur, si Domini sui non tantùm ratione possessionum, sed etiam personaliter obligati sunt, vt nisi pretio persoluto, vel gratis à Domino manumissi, discedere non possint: quales serui vulgò *Leibeigne* adhuc hodie multi in Germania reperiuntur, videri potest *c. admittuntur, ead. d. 54.* quod est Leon. *1. epist. 1. ad omnes Episcopos*.

3 Sed & alij coloni, qui ratione possessionis, vel administrationis suæ Domino obligati sunt, antè ordinari non debent, quā eiusmodi obligationibus liberi sint, atq; administrationis suæ rationē reddiderint, sicuti apertè habetur *in cit. c. admittuntur, & c. generalis, ead. d.* quod est Gelasij *Ep. 1. ad Episc. Lucaniæ, c. 16.* & colligitur *ex c. vn. de obligatis ad ratiocinia, & c. 3. d. 54.* Etsi enim ibi in specie solū dicatur de procuratoribus, actoribus, curatoribus, seu tutoribus pupillorum (nisi sint constituti in causa pietatis, vel miserabilium personarum, secundum Gl. receptam *in cit. c. vn.*) ijsque, qui publicis officijs, puta tabellionis, &c. deputati sunt, vt ad ordinationem nisi deposito munere non admittantur, tamen eadem omnino ratione idipsum sentiendum est de quibuscumque personis obligatis aliquo munere, quod ipsas minus expeditas reddat ad seruiendum Deo in officijs spiritualibus iuxta illud Ap. 2. ad Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus*: idque obseruauit Suar. *disp. 51. sect. 3.* Sed neque deposito tali munere ordinari antè debent, quam redditis rationibus ab eiusmodi curis se expediuerunt: Sin verò post redditas rationes debito pecuniario obstricti permaneant, non videntur ab ordinibus excludendi, præsertim, si de solutione debiti cautionem præstare possint, sicuti Suarez notauit *cit. sect. 3. num. 3.*

4 Ob eamdem causam, ne videl. Clerici sæcularibus negotijs dediti, à spiritualium officiorum administratione impediantur, præcipitur *in c. sicut; Ne Clerici, vel Monachi*, vt qui in sacris ordinibus constituti sunt, per subtractionem beneficiorum compellantur officium tabellionatus relinquere. Idemque sentiendum esse de alijs Clericis, si beneficiati sint, valdè probabiliter docet Sylu. *ver. Tabellio, q. 3. §. 3.* post Panorm. *in cit. c. sicut, n. 7.* Accedit etiam alia ratio huius prohibitionis, quia officium tabellionis vile est, ideòque indecens personis Ecclesiasticis, *argum. leg. non aliter, ff. de adoption.*

Verò, an in causis Ecclesiasticis, v. g. consistorio Episcopi Clericus beneficiatus tabellionis munus exercere possit; Doctores non consentiunt. Plerique autem negant, id extra curiam Papæ licitum esse Clerico in sacris, non indigenti, sed sufficiens beneficium, vel sustentationem habenti: quia vniuersim, & sine distinctione prohibetur *in cit. c. sicut*. Ita Gloss. *ibid. ver. Clerici*, Abb. *num. 6.* Sylu. *cit. qu. 3.* Rosella *eod. vers. §. 4.* Attendenda tamen est diœcesium consuetudo, per quam contrarium introduci potest; cum officium tabellionis in Ecclesiasticis causis absolutè non dedeceat Ecclesiasticas personas.

5 Neque item in specie prohibitum reperitur, sed potiùs per Ecclesiæ consuetudinem concessum, vt personæ Ecclesiasticæ in Principum, etiam sæcularium, curijs fungi possint officio Consiliarij, Cancellarij, imò etiam Iudicis in causis ciuilibus, vti monet Abb. *in c. Clericis, n. 10. Ne Clerici, vel Monachi, & in c. non est, num. 4. de voto.* Non autem in causis criminalibus, quamuis citra mortis, vel mutilationis sententiam, vti colligitur *ex cap. sed nec & cit. c. Clericis, Ne Clerici, vel Monachi, & l. si quis, C. de Episcop. audientia*. Excepto tamen casu, si fidei defendendæ causa, aut bonum spirituale animarum id exigat, vt annotauit Mol. *tr. 3. disp. 8. num. 10. argum. c. in Archiep. de raptoribus*.

6 His adde, olim vsitatissimum fuisse, & pro æquissimo, ac pœnè necessario habitum, vt fideles in litibus ciuilibus, præsertim si grauatos se sentirent, Episcopi, tamquam Christianorum, maximè oppressarum, & miserabilium personarum defensoris, officium atque iudicium postularent; eiusque sententiæ, tamquam vltimæ, & irrefragabili standum foret, dicunt Imp. Constantin. *in rescripto ad Ablauium, l. 1. C. Theodos. de Episcop. iudicio;* Arcadius & Honorius *in l. 9. C. Iust. de Episcop. audientia: Episcopale iudicium ratum sit omnibus: qui se audiri a Sacerdotibus elegerint: eamque illorum iudicationi adhibendam esse reuerentiam iubemus, quam vestris deferri necesse est potestatibus à quibus non licet prouocare.* Atque in eiusmodi causis S. Augustin. valdè occupatus fuisset, testis Possidonius *cap. 19. vitæ eius*; & ipsemet S. August. scribens *de opere Monach. cap. 20. Multò mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene Moderatis Monaste-*

rijs

vijs constitutum est, aliquid manibus operari, & cæteras horas habere ad legendum & orandum, quàm tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati, de negotijs sæcularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis: quibus nos molestijs affecit Apostolus 1. ad Cor. 6. non vtique suo, sed eius qui in eo loquebatur, arbitrio.

CAP. IX.

DE DISPENSATIONE SVPER irregularitatibus.

SVMMARIVM.

1 *Solus Papa proprio & ordinario iure in irregularitatibus dispensat.*

2 *Quamuis in omnibus irregularitatibus Papa dispensare possit, in aliquibus tamen rarò solet, videlicet in bigamia præsertim vera: in homicidio voluntario, si notorium sit: in corporis defectu, si valdè deformis sit.*

3 *Ad arbitrium Episcopi pertinet iudicare, vtrùm vitij deformitas grauis sit, & irregularitatem inducens. Facilius autem permittet, vt aliquis in ordine iam suscepto ministret, quàm vt de nouo ordinetur.*

4 *Episcopi dispensare possunt in irregularitatibus prouenientibus ex crimine occulto, id est, non notorio, aut famoso.*

5 *Non possunt dispensare, quamdiu crimen sub foro contentioso versatur, finito autem iudicio, si vel reus absolutus sit, vel occultè punitus ac toleratus, videntur posse dispensare.*

6 *Per professionem in Religione non tolluntur irregularitates, præter eam, quæ est ex defectu natalium.*

7 *Prælati ordinum mendicantium amplam potestatem habent dispensandi cum suis super irregularitatibus.*

Non possunt tamen cum suis dispensare super bigamia vera, homicidio voluntario, si notoriū sit, & super corporis defectu valdè graui, ita vt in tali nec sū. Pontifex dispensare facilè soleat.

1 Assertio. Solus Papa in irregularitatibus iure ordinario dispensare potest. Est communis Doctrina, quia irregularitates iure vniuersali canonico constitutæ sunt, in quo nemo inferior Summo Pontifice dispensat. Quamuis autem is absolutè possit dispensare in omnibus, tamen in quibusdam rarò solet, videlicet in irregularitate bigamiæ, præsertim veræ, ac propriè dictæ, cum illa ex Apostolica traditione descendat; qua de re S. Thom. *in* 4. *d*. 27. *q*. 3. *ar*. 3. Durand. *ibid*. *q*. 4. Maior. *q*. 6.

2 Secundò in irregularitate ex homicidio voluntario, & illicito non facilè Papa dispensat ad ordines accipiendos, sicuti tradit Sylu. *ver. homicidium*, 2. *q*. 8. Couar. *in Clement*. *p*. 2. §. 3. *nu*. 3. Auila *p*. 7. *disp*. 6. *sect*. 5. *dub*. 3. Nisi crimen occultū sit, ita vt iudicialiter probari non possit: Imò tunc etiam Episcopum dispensare posse, saltem vt in susceptis ordinibus ministretur, docent DD. aliqui apud Couar. *loc. cit*. *nu*. 4. Sed contrarium est verum, & satis indicatum in Trid. *sess*. 14. *c*. 7. & *sess*. 24. *cap*. 6. *de reform*. Excepto tamen casu necessitatis, si ad Papam non sit facilis recursus, vti notauit Auil. *sect*. 3. *dub*. 3. Vide autē Nau. *c*. 17. *n*. 240.

Tertiò in irregularitate ex corporis defectu, si nimis magna deformitas appareat, vt in populo Christiano scandalum generare possit, si talis ad altaris ministerium accedat, non dispensat Papa, teste Auil. *p*. 7. *disp*. 3. *dub*. 3. Secus si non magna deformitas; qualis est, v. g. macula albuginis in oculo, iuxta, *c*. 2. *de corp. vitiatis*: cum quo tamen, si Religiosus fieri velit, dispensari posse, significat Sylu. *ver. corpore vitiatus*, *q*. 4. §. 6. Angelus *n*. 2. Sed melius sensit Simon Maiolus *lib*. 18. *c*. 20. Si Magna sit deformitas oculi, esse casum Papæ reseruatum. Ad arbitrium verò Episcopi pertinet iudicare, num magna videatur, qui etiam facilius admittere ad ordines potest eum, qui Religiosus fieri vult.

3 Deinde si talis deformitas, v. g. oculi cæci, aut maculosi, superuenit Clerico post sacerdotis susceptionem sine culpa eius, ait Maiolus *lib*. 1. *c*. 18. §. *quæ omnia*, & *in fine c*. celebrare eum posse, donec ipsi ab Episcopo interdicatur: sed tutius est, vt petatur Episcopi arbitrium, qui considerata causa, licentiam plerumque dare poterit, saltem vt priuatim celebretur: vel etiam publicè, si non tam magna deformitas sit vt scandalum generare possit: idemque similiter dicendum de claudicante, gibbo, &c. Nam longè maior deformitas requiritur, ob quam aliquis, postquam ordinatus est, à ministerio repelli debeat; quàm ad ordinationem non admitti.

4 Dixi autem in assertione, Iure ordinario ac proprio Episcopos, & similes Prælatos ab irregularitatibus non dispensare: Nam ex commissione ipso iure facta ipsorum dignitati in quibusdam dispensare possunt, qualis facultas est illa Trid. *sess*. 24. *c*. 6. dispēsandi super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario, & exceptis alijs delictis deductis ad forum contentiosum. Circa quam concessionem notandū est primò: Occultum hoc loco censeri delictum, quodcumque non est notorium, aut famosum, quamuis à tribus, aut quatuor in occulto sciatur, ita vt iudicialiter per testes probari possit, iuxta ea quæ dixi suprà *p*. 2. *c*. 4. *n*. 2. & tradit Nau. *c*. 27. *n*. 254. §. 11. Auila *p*. 7. *disp*. 10. *dub*. 6. circa secundam conditionē, qui addit, etsi factum notorium sit, quia multi præsentes erant, si tamen nescierunt, id esse prohibitum, ideóq; crimen occultum mansit, dispensare Episcopū posse: v. g. si Diaconus solemniter infantem baptizauit, coram plebe nesciente Diaconum commissionē legitimā non habuisse, aut sine commissione tale ipsi ministerium seuerè prohibitum esse, sicuti etiam docet Rodr. *p*. 1. *summ*. *c*. 166. *concl*. 3.

5 Secundò notandum: Episcopum super irregularitate orta ex crimine, dispensare non posse, quamdiu illud sub foro contentioso versatur, etsi videatur plenè probari non posse, sicuti docet Henr. *lib*. 14. *c*. 7. *n*. 5. At verò dispensare poterit, postquam iudicium finitum est: siue quia reus absolutus est (esto iniquis, & falsis remedijs absolutionem obtinuerit, sicuti docet Rodr. *c*. 167. *concl*. 4. Henriq. *lib*. 14. *c*. 4. *n*. 5. Auil. *p*. 7. *disp*. 10. *dub*. 6. *in fine*; quia crimen manet occultum, vt pono, & cessat ratio deducti ad forum contentiosum) siue quia reus cum sufficiente satisfactione punitus est: nam etiam hoc casu Episcopum dispensare posse, si crimen publicum, aut famosum non sit, tamquam indubitatum docet Auil. *dub*. 7. & alij graues Theologi apud Guttierez *libr*. 1. *can*. *qq*. *c*. 3. *in fine* licet ipse, eumq; secutus Rodr. *c*. 168. *concl*. 16. contrarium sentiant. Ratio verò probabilis illius sententiæ est: Quia concilium ideò vetat dispensari super delicto ad forum contentiosum deducto, ne iudiciarius processus impediatur, aut imminuatur: hæc autem ratio cessat, si iudicio finito, reus punitus in Ecclesia toleretur, adeòque crimen occultum maneat.

6 De Ordinum Prælatis dubitatur, qualia priuilegia habeant dispensandi super irregularitatibus, seu cum suis Regularibus, seu cum alijs personis. In primis Sotus *in* 4. *d*. 25. *q*. 1. *art*. 3. *post* 1. *concl*. sic scribit: *Mos nunc in Religionibus seruatur, siue iure communi, siue consuetudine, siue priuilegio obtentus sit: vt per professionem omnis irregularitas, quo ad ordinis susceptionem, aboleatur, præter illam quæ ex homicidio voluntario, vel ex bigamia contrahitur, non autem quantum ad prælationem.* Verū de hoc more nihil certi constat eumque improbant Henr. *l*. 14. *c*. 8. *n*. 10. *lit*. X. Auil. *disp*. 10. *dub*. 2. & solam irregularitatem, quæ ex natalium defectu est, per vota in Religione approbata edita tolli testantur, quod & Medina tradidit *in instruct*. c. 11. §. 12. *paulò post princip*. & sumitur *ex* c. 1. *de filijs Presbyt*. vbi dicitur, vt filij illegitimè nati, *ad sacros ordines non promoueantur: nisi aut Monachi fiant, vel in congregatione canonica regulariter viuentes, prælationem verò nullatenus habeant.*

7 Interim Prælati Ordinum Mendicantium ex priuilegijs suis magnam potestatem habēt dispensandi cum suis super omnibus irregularitatibus: excepta ea, quæ ex voluntario homicidio, aut bigamia vera, vel interpretatiua prouenit, sicuti videre est apud Rodr. *t*. 1. *Reg*. *qq*. *q*. 24. *art*. 2. & *seqq*. Quamuis Henr. *lib*. 12. *c*. 6. *n*. 11. & Auila *disp*. 8. *dub*. 4. *concl*. 8. existiment, etiam in bigamia ipsos per priuilegia dispensare posse, quin & in homicidio, circa celebrationem Missæ. Non putò tamen his priuilegijs locū esse; cùm hæ dispensationes à Papa vix fieri, & secundū Romanæ curiæ stylum excipi, vel tamquam exceptæ intelligi soleant; sicuti tradit Nau. c. 27. *n*. 197. & *l*. 5. *consil*. 1. *de homic*. *edit*. 1. Rodr. *cit*. *art*. 2. & *in sum*. *c*. 158. *concl*. 5. Simon Maiolus *lib*. 5. *de irreg*. *c*. 48.

Illud addo; Si in priuilegio dispensandi super irregularitatibus excipiatur bigamia, non esse intelligendum de similitudinaria; cùm ea indispensabilis non censeatur, vt suprà dixi *c*. 6. *nu*. 6. Si excipiatur homicidium voluntarium, intelligi debet de directè volito, atque iniusto, etiamsi occultum sit. Verumtamen Mendicantes speciale priuilegium habent à Martino V. concessum, dispensandi cum suis super irregularitate ex homicidio non notorio, apud Rodriq. *cit*. *q*. 24. *art*. 12. Si excipiatur in priuilegio natalium defectus, intelligitur etiam de occulto, vt dixi suprà.

Denique, quod attinet ad corporis vitiū: si valdè magna deformitas sit, ita vt Papa dispensationem facere non soleat, tunc Prælatus priuilegiatus non potest dispensare ad ordines suscipiendū, vel susceptis vtendū. Si verò deformitas tanta non sit, quin Papa dispensare soleat, puta si sit oculi deformitas, claudicatio, seu priuatio pedis, vt cum ligneo pede ad altare accedere oporteat, cùm eiusmodi Prælati dispensare possunt: saltem vt susceptis ordinibus vti, & sacerdoti celebrare liceat, sicuti docet Rosel. *ver. vitiatus*, *n*. 1. Maiolus *l*. 1. *de irreg*. *c*. 18. Auil. *p*. 7. *disp*. 3. *dub*. 3. Qui eādē facultatē in hoc claudicationis casu cū sacerdote religioso dispensandi Episcopo concedunt, cū Syl. *ver. corpore vitiatus*, *q*. *ult*. Angel. *ea ver*. *n*. 1. Cauenda tamē est in vsu harum dispensationū tum Ordinariorū offensio, tum populi admiratio, aut scandalū.

Atque hic primi libri finis esto. Deo optimo sit sempiterna laus, & gloria: Amen.

THEOLOGIÆ MORALIS LIBER SECVNDVS

De Theologicis Virtutibus, Fide, Spe, & Charitate.

TRACTATVS PRIMVS.

De Theologica Fide, & oppositis Vitijs.

CAP. I.

DE NOMINE, DEFINITIONE, AC diuisione Fidei.

SVMMARIVM.

1 *Fides dicta est, quia fit quod dicitur.*
2 *Fidē habere est assētiri alicuius dicto, propter auctoritatē dicētis.*
3 *Fides alia humana est, & alia diuina.*
4 *Sola Fides diuina infallibilem certitudinem habere potest.*
5 *Duplex est Fides diuina: habitualis, & actualis.*
6 *Credimus Deum, credimus Deo, & credimus in Deum.*

1 Fides à Latinis appellata est, quia *fit, quod dicitur*, teste Cicer. *lib. 1. de officijs*. Primæua acceptione significat virtutem eam, de qua Cicero ibidem, *Fundamentum autem iustitiæ est fides, id est, dictorum, conuentorumque constantia, & veritas*. Quomodo & Apostolus accepit ad Rom. 3. *Numquid incredulitas eorum fidem*, id est, veritatem promittentis Dei, *euacuauit?* Hinc verò translata est vox fidei: I. Vt significet ipsam promissionem, quam fidelitas implet. sic enim dicimus fidem seruare, violare, & Apostolus 1. ad Timoth. 5. de viduis post continentiæ votum nubere volentibus ait, quòd *damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt*. II. Vt significet existimationem de alterius constantia in promissis: sic enim bonæ fidei homo dicitur, cui tutò aliquid credendum iudicamus, quo sensu Ecclesiasticus dixit c. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit*. III. Vt significet idem, quod conscientia, quippe quæ dictat in promissis fidem seruandam esse, quo sensu Terentius dixit: *O Iuppiter, vbi nam est fides?* id est, conscientia. Et Apost. ad Rom. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est*. IV. Vt significet assensum intellectus, quem præbemus, quidpiam asserenti, propter auctoritatem eius: sic enim dicimus fidem alicui habere, id est, credere: Quomodo etiam intelligi potest illud Apost. Iacob. *cap. 1. Postulet in fide nihil hæsitans*. id est, certò & indubitatè credens, eaque ratione benè sperans, se à Deo accepturum, sicut Christus dixit Marc. 11. *Quidquid orantes petitis credite, quia accipietis, & fiet vobis*. V. Vt significet ipsum obiectum, quod fide certa credimus: sic enim accipit Apostolus ad Rom. 10. *Verbum Fidei, quod prædicamus*. Galat. 3. *Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu Fidei?* id est doctrinæ Christianæ.

2 Ex his acceptionibus ea, quæ penultima est, ad propositum nostrum spectat: secundùm quam fides est *assensus firmus, quem animus præbet alicuius dicto, ob auctoritatem dicentis*. Dicitur *assensus*, id est, determinatio, siue adhæsio intellectus ad alteram partem contradictionis, in quo differt à dubitatione, quæ est veluti suspensio animi, neutri parti propositæ quæstionis assentientis, *Quem animus præbet alicuius dicto*. Omnis enim assensus fidei ordinem, seu respectum habet ad personam dicentem, asseuerantem, testantem: nam alteri dicenti credimus, seu fidem habemus, iuxta illud Genes. 15. *Credidit Abraham Deo*. Denique additur in definitione: *Ob auctoritatem dicentis*: Auctoritas aliud non est, quàm personæ excellentia, & dignitas ob quam in dicendo verax, seu eius dictum ac testimoniū verū cēsetur. Videri potest Durand. *in 3 d. 24. q. 1. n. 5*

3 Duplex est fides, humana, ac diuina. Humana dupliciter dicitur, vel ratione principij tantùm, vt si à Deo reuelatis aliquis credat per humana tantùm motiua, & fide acquisita; vel ratione obiecti, puta si credam aliquid ob hominis testantis auctoritatem. Fides autem diuina tum ex parte principij, tum etiam obiecti, supernaturalis esse debet, vt infrà dicam.

Inter fidem diuinam, & humanam, eam maximè quæ ratione obiecti, est talis, hoc maximum discrimen est, quòd humana non semper certum, ac firmum, sed sæpè opinatiuum tantùm assensum contineat: at verò diuina Fides certissimam, atque firmissimam animi adhæsionem habet: quamuis obscuram, seu non apparentem. In quo differt diuina Fides à scientia, siquidem assensus scientiæ ideò firmus, ac certus, quia euidens est, atque ortus ex clara apprehensione connexionis terminorum, ac veluti intuitu veritatis, vt in hac demonstratione. *Summum bonum est amandum: Deus est summè bonus: ergo Deus est amandus*: Fides autem diuina obscura est, neque intuetur veritatem obiecti: sed vnica ratio, ac motiuum credendi, seu per Fidem firmissimè assentiendi, est summæ Veritatis testimonium, (seu quod idem est) auctoritas Dei reuelantis.

4 Pro pleniore intellectu aduerte: Tantò certiorem esse Fidei assensum, quantò maior auctoritas dicentis, seu contestantis, qua tamquam ratione nititur: inter intellectuales autem substantias, quæ dicere, ac testari aliquid possunt, solus Deus perfectissimæ veracitatis auctoritatem habet: quippe qui suapte natura nec falli potest ob illuminatam, rerum omnium scientiam, neque alios fallere, ob infinitam bonitatem. Quamobrem Deus *veritatis dicitur*, Psal. 39. *Spiritus veritatis*, Ioan. 14. *Qui non mentitur Deus*, ad Tit. 1. *Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur*, Num. 23. *Est Deus verax, omnis autem homo mendax*, ad Rom. 3. Ex quo sequitur, solum Dei verbum, ac testimonium certissimæ veritatis esse, solamque Fidem diuinam, id est, quæ circa verbum, ac testimonium Dei versatur: maximè certam, & infallibilem esse, vt rectè dictum sit ad Ephes. 1. & Iacobi 1. *Verbum veritatis* Psalm. 118. *Lex tua veritas*, 1. Io. 5. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est*. Ideòque dixit S. Basil. *in moral. reg. 8. c. 2. Maiorem auctoritatem deberi verbis Domini, quàm vlli, quantumuis certissimæ animi nostri expletioni*.

5 Duplex est Fides diuina: Vna habitualis, & altera actualis. Illa definitur virtus supernaturalis, inclinans intellectum ad assentiendum firmiter, & obscurè omnibus à Deo reuelatis, quatenus ita reuelata sunt. Fides autem actualis est exercitium Fidei, siue assensus firmus, quo intellectus fertur in veritatem diuino testimonio obscurè reuelatam, Apostolus virtutes Fidei Theologicæ definiuit ad Hebræos 11. quòd sit *Substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*; quam definitionem commendant, & explicant Scholastici cum Magistro *in 3. dist. 23*. Sensus verò est: Quòd Fides inclinet intellectum ad assentiendum firmiter ijs, quæ nobis in ordine ad finem supernaturalem obscurè reuelata sunt à Deo. Vbi nota, quòd Fides diuina triplicem ordinem ad Deum habeat; credimus enim Deū; credimus Deo, & credimus in Deum, vti ex Doctrina S. August. referunt Magister *loc. cit.* S. Thom. 2. 2. *quæst. 2. art. 2.* Quorum primum obiectum primarium Fidei significat: alterum formalem rationem Fidei; siquidem primæ Veritati dicenti credimus; tertium autem finem Fidei denotat: quia Fides in intellectu sita obscurè nobis exhibet Deum, ad quem per Spem, & Charitatem accedere debemus: quamobrem hypostasis, seu fundamentum vitæ Christianæ censetur. Videri potest Durandus *in 3. dist. 23. quæst. 7. num. 5. & 6.*

CAP. II.

DE OBIECTO, SEV SVBIECTO FIDEI.

SVMMARIVM.

1 *Materiale obiectū Fidei, quod terminationis appellari potest, est verbū Dei obscurè propositū: subiectum attributionis est Deus.*
2 *Deus interdū per seipsū aliquid reuelat, interdū per aliā personā.*

3 *Verbum Dei aliud scriptum est, & aliud traditum.*
4 *Ecclesiæ definitiones verbum Dei appellari possunt.*

1 SVppono ex communi Scholasticorum doctrina, quòd intellectualis assensus obiectum debeat esse aliquid complexum: videlicet propositio, seu enuntiatio: v.g. Deus trinus & vnus est. Subiectum autem, siue de quo aliquid dicitur, est quid incomplexum.

Assertio I. Materiale obiectum Fidei diuinæ est Verbum Dei, seu quidquid diuinitus viatoribus obscurè reuelatum est: ver.g. Deus est, Deus trinus & vnus est, Filius Dei homo factus est. Ita S. Thom. 2.2. *quæst. 1. art. 2.*

Assertio II. Subiectum Fidei primarium, quod attributionis appellatur, id est, ad quod reliqua omnia in Fide referuntur, est Deus. Ita S. Thom. *in corp. cit. a. 1.* Durand. *in 3. dist. 24. quæst. 1. num. 7.* & alij communiter. Nam inter reuelata maximè simplex, absolutum, & præcipuum est Deus, à quo reliqua pendent tanquam à principio: ad quem referuntur, tamquam ad finem: vt rectè dicit S. August. *lib. 4. de ciuit. Dei cap. 20. Fidei maximum & præcipuum officium est, in Deum credere.*

2 Porrò Verbum Dei, quod Fidei obiectum esse dixit, tripliciter diuiditur. Primò: Verbum Dei aliud est, quod Deus per se ipsum, nullo alio, tamquam nuntio aut legato interueniente, reuelat. Tale erat verbum, quod factum est à Domino ad Hieremiam, ad Michæam, &c. talis erat vox de cœlo lapsa, Matth. 3. 2. Petri 1. *Filius meus dilectus.* Einsmodi etiam erat verbum ad Angelos factum, post primam eorum creationem: siquidem & hi, non minus, quàm homines, reuelatæ veritati per Fidem assentiendo, beatitudinem mereri debebant. Aliud autem est Verbum Dei, quod Deus per alium, tamquam legatum suum, loquitur, ac reuelat. Sic in veteri Testamento locutus erat Deus Patriarchis, & Prophetis; & per hos deinde populo vniuerso, sicuti indicat S. Petrus *Epist. 2. cap. 1. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia. Sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Item per Angelum locutus est Deus Tobiæ c. 12. B. Virgini, Zachariæ, Luc. 1. *Sed & multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè locutus est in Filio.* Hebr. 1. & S. Ioan. *cap. 1. Vnigenitus Dei, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Postea verò locutus est nobis Deus per Apostolos, & Euangelistas, iuxta illud Apostol. 1. ad Thessalonicens. c. 2. *Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non vt verbum hominum (sed sicuti est verè) Verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.* Vbi notandum est: Sicuti montes Solis lumen primò excipiunt, deinde in subiectas valles demittunt, ita congruum. Deoque omnia suauiter operanti consuetum est, Maiores Ecclesiæ, Prophetas ac Doctores primò illuminare, & per hos deinceps populos, quod S. August. *tract. 1. in S. Ioan.* Dauidem indicasse autumat. Psal. 71. *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.*

3 Altera diuisio. Verbum Dei aliud est scriptum, & aliud non scriptum, seu traditum. Nam verbum, quod Deus ad Adamum, & Patriarchas locutus erat, non statim litteris mandatum fuit; sed per traditionem profectum vsque ad Moysen, qui Pentateuchum scripsit. Neque nouum testamentum, quod Christus condidit, statim scriptum fuit, sed annis aliquot post eius ascensum; quando se scribendi, vel occasio, vel necessitas obtulit. Veruntamen nec omnia scripta sunt, quæ Christus docuit, & Apostoli Ecclesijs tradiderunt: cùm Christus ipse dixerit Ioan. 16. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*: ea verò haud dubiè post resurrectionem suam dixit, præsertim quæ ad Ecclesiæ constitutionem, Sacramentorum ministrationem, & sæculi finem pertinent, sicuti Actorum 1. indicatur: *Præbuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei*: cùm tamen de gestis, & dictis Christi post eius resurrectionem pauca Apostoli, & Euangelistæ scripserint; ea videlicet, quæ ad fidem de resurrectione stabiliendam pertinere videbantur: reliqua, quæ ad mysteria spectabant, & arcana seruari oportebat, viua voce in Ecclesijs tradentes. Quare S. Epiph. hæres. 61. *Oportet autem, & traditione vti; non enim omnia à diuina Scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione per vocem S. Apostoli tradiderunt, quemadmodum dicit S. Apostolus, sicut tradidi vobis: & alibi, sic doceo, & sic tradidi in Ecclesijs.* Et S. Chrysost. 2. ad Thessal. 2. *Hinc patet, quod non omnia per epistolam tradiderint: sed multa etiam sine litteris: eadem verò fide digna sunt tam illa, quàm ista: itaque traditionem quoque Ecclesiæ fide dignam putamus: Traditio est, nihil quæras amplius.* Eadem habet Theophyl. ibidem.

Confirmatur ex eo; Quòd omnis ritè instituta Respublica, partim scripto, partim non scripto iure vtatur: ergo decet etiam Deum humanum genus sermone, ac mandatis partim scriptis, partim non scriptis, sed aliter traditis gubernare. Cùm enim inter signa, quibus hominibus aliquid reuelari, vel quod reuelatum est, propagari potest, non sit sola scriptura; eaque ipsa per se, non sufficiens, quandoquidem libri scripti vetustate deprauari, absumi igne, alijsque modis penitus perire possunt (quod de sacris libris deplorat S. Chrysostom. *Homil. 9. in Matth.*) facilè hinc apparet, vocis etiam traditione continuò per Ecclesias deriuata, in Fidei mysterijs credendis adiuuari nos oportere.

Tertia diuisio. Verbum Dei aliud est, quod publicam auctoritatem habet, vt ab omnibus fidelibus recipi debeat: cuiusmodi est Testamentum vetus, ac nouum, item traditiones tum diuinæ, tum Apostolicæ; ac denique Ecclesiæ definitiones, seu canones. Alterum est, quod publicam auctoritatem non habet: sed priuatim alicui à Deo reuelatum, ac nondum Ecclesiæ satis contestatum est.

4 Nota autem, quòd sub verbo Dei publicam auctoritatem habente, etiam Ecclesiæ definitiones comprehendo, cum S. Th. 2. 2. *q. 5. art. 3. in corp.* Nicol. Serario *in prologom. biblicis, cap. 7. q. 12.* Quia enim *Ecclesia Dei viui columna est, & firmamentum veritatis*, 1. *ad Timoth.* 3. ex Christi promissione, Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Et Matth. 18. *Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus*, consequens est, quæcumque Ecclesia tanquam ad fidem, vel mores generatim spectantia, Christiano populo decernit, ac proponit pro eiusmodi habenda esse: quibus deceptio, seu falsitas subesse non possit, quandoquidem Spiritus sanctus quem Christus Ecclesiæ se missurum promisit, vt doceat eam omnem veritatem, Ioan. 16. & maneat nobiscum in æternum, Ioan. 14. eidem Ecclesiæ assistit, instruens, atque gubernans. Quod etiam Apostoli in primo Hierosolymitano Concilio congregati testati sunt *Actor. 15. Visum est Spiritui sancto, & nobis*. Quare ita argumentari licet: Omnis sermo procedens ex infallibili assistentia Spiritus sancti, est verbum Dei reuelatum: sed definitio Ecclesiæ est sermo procedens ex infallibili assistentia Spiritus Sancti: Ergo, &c. Idque planè expressit S. Athanas. *tom. 1. Ep. ad Africanum Episc. Verbum Domini per Oecumenicam Nicææ Synodum in æternum fiat.* S. Ambros. *lib. 5. Epist. 32. ad Valentinianum: Sequar tractatum Concilij Nicæni, à quo me, nec gladius poterit separare.* Magnus Constantinus Imper. ad Socratem *lib. 1. cap. 6. in Ep. ad Alexandrinam Ecclesiam: Quod trecentis Episcopis Nicææ visum est, non est aliud putandum, quàm Dei sententia: cùm in talium, & tam præclarorum virorum mentibus sacer insideret Spiritus, qui illis diuinam voluntatem aperuerit.* Leo I. Papa *Epist. 78. ad Leonem Imperator. De rebus, & apud Nicæam, & apud Chalcedonem (sicut Deo placuit) definitis nullum audemus inire tractatum, tanquam dubia, vel infirma sint, quæ tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas.* S. Greg. 1. *lib. 1. Epist. 24. Sicut sancti Euangelij quatuor libros, sic quatuor Concilia*, Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense, *venerari me, ac suscipere fateor.*

Sunt tamen aliqua discrimina inter Ecclesiæ definitiones, ac reliquum verbum Dei, quod in Canonicis libris continetur: I. Ecclesia de nouis Fidei mysterijs reuelationes iam non accipit, vt olim Prophetæ, & Apostoli, sicut bene explicant Alph. de Castro *lib. 1. aduersus hæreses, cap. 8.* Gab. *in 3. d. 25. q. vn. art. 3. dub. 3.* Sed assistente, & dirigente Spiritu sancto docet, quodnam sit verum, ac legitimum Dei verbum scriptum, vel traditum, & quod suppotititium. Deinde quis verus, & legitimus verbi Dei sensus, ac interpretatio; quæ autem illegitima, atque hæretica: denique quænam ex verbo Dei scripto, aut non scripto per bonam consequentiam deducantur. Qua de re videri potest Vincentius Lirinensis *lib. contra hæreses, capit. 32.* Quamobrem, vt Baronius testis est super anno Christi 325. & 341. in Concilijs semper vsitatum erat, vt sacer Euangeliorum Codex proponeretur: quo admonerentur congregati Episcopi, quòd secundùm sacræ Scripturæ normam, iunctis Patrum traditionibus, definitiones suas condere debeant: vti videre est apud Cyril. Alexandrin. *Apol. 4. in Ephes. Concilio tom. 4. capit. 10. quæ est Epistol. Synodica ad Theodos. & Valentinian.* Augustos, & in generali *Concilio 5. Collat. 3.* Interim tamen fateri possumus, hodie aliqua explicitè credi, quæ ante Ecclesiæ definitionem implicitè credebantur, v.g. Concilium Nicænum canonicum esse: item quæ Ecclesia ex vna reuelata, & altera naturali lumine nota propositione deducit, & fidelibus credenda proponit.

II. Canonici Scriptores plerumque clariorem Dei loquentis, ac reuelantis cognitionem habuerunt, atque sibi reuelatas veritates minore labore scripserunt, sicuti de se ipso testatur Dauid Psalm. 43. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, insuper doctrinam populo traditam miraculis confirmarunt: Marci vltim. *ad Hebr.* 2. Nunc verò Pastores Ecclesiæ assistentiam, & directionem Spiritus sancti obscura fide credunt, deinde in definien-

definiendis controuersijs, atque decretis Fidei, morumque faciendis multum operæ, ac laboris ponere debent, perscrutando Scripturas, exquirendo Apostolorum traditiones, interpretationes Patrum, Ecclesiarum consensum: siquidem Deus, cessante iam miraculorum ac signorum tanta frequentia, secundùm communem legem, ordinarijs medijs Ecclesiam suam gubernat. Idque mirum videri non debet, quando etiam olim *cap. Act.* 15. controuersia inter credentes orta: Vtrum Circumcisio, & lex Moysis seruanda esset ab ijs, qui ex gentibus ad Christi Fidem conuersi fuerant, in primo Hierosolymitano Concilio: primam sententiam dicente Petro, *magna* inter Apostolos *conquisitio facta est*.

III. Quidquid ad sacram Scripturã spectat singula verba, & sententiæ siue eæ sint de generali dogmate Fidei, aut morum: siue de particulari facto præterito, aut futuro, ad fidem spectant, cui falsum subesse non possit, quia tota Scriptura à sancto Spiritu inspirata est, sicuti indicat Apostol. 1. ad Timoth. 3. At verò in decretis Ecclesiæ, solùm sententia absolutè definitiua alicuius dogmatis tamquam ad Fidem, vel mores generatim spectantis infallibilem veritatem habet: non item disputationes, siue inquisitiones præmitti solitæ; neque rationes, quibus definitio probatur: nec verba singula, quibus definitio exprimitur, ad fidem spectant, præterquam si decretum de ipso verbo directè fiat, vt in Concilio Nicæno de voce *ὁμοούσιος* in Ephesino de voce *Θεοτόκος* Denique nec iudicia, siue responsa de particulari facto infallibilem veritatem habent. Videri potest Bellarm. *l. 2. de Concil. c. 12.*

CAP. III.

DE RATIONIBVS SEV MOTIVIS Fidei diuinæ.

SVMMARIVM.

1 *Ratio formalis Fidei est auctoritas Dei obscurè reuelantis.*

2 *Fides consistere potest cum euidentia attestantis, seu reuelantis, non item cum euidentia rei reuelatæ.*

3 *Fidei diuinæ assensus in nobis, secundùm ordinariam Dei legem, extrinsecis adminiculis indiget, quæ veræ Fidei notæ dici solent.*

4 *Intellectus Viatoris in eliciendo assensu Fidei diuinæ, quàm maxime pendet ab auxilio Spiritus sancti.*

5 *Interna sancti Spiritus illustratio ordinariè non est nobis sufficiens argumentum cognoscendi, aut probandi veram Fidem.*

1 ASsertio I. Ratio formalis sub qua Fidei, siue formale principium, quo Fidei diuinæ assensus nititur est prima Veritas, & auctoritas Dei obscurè reuelantis. Ita S. Th. iuncta interpretat. Caiet. 2. 2. *q. 1. a. 1. & de verit. q. 1. a. 8. ad 6.* S. Bon. *in 3. d. 23. art. 1. q. 1. n. 13.* Ibidem Durand. *q. 7. n. 6.* Richard. *dist. 24. art. 1. quæst. 1.* & alij.

Notat verò ex communi Doctrina Valentia *qu. 1. p. 1. asser. 2*, Veracitatem Dei dicentis, duobus modis considerari posse, vel in actu primo, vti intra Deum est, quasi quædam proprietas eius, vel in actu secundo, quatenus ex ea nobis externo signo quippiã reuelatur; atque hoc posteriore modo accipiendum est, quod prima Veritas in dicendo, ac reuelando exterius, sit ratio formalis Fidei. Idque Doctores communiter exprimunt, cùm aiunt: Obiectum Fidei diuinæ esse Verbum Dei, quatenus obscurè reuelatum: vt sensus sit, propositionibus Fidei non alia ratione nos assensum præbere, nisi quatenus à summa veritate nobis obscurè reuelatæ sunt. Quæ doctrina confirmatur ex verbis illis 1. Ioan. 5. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est*; id est, si hominibus credimus, quando nobis aliquid testantur; multò magis Deo veracissimo, cùm nobis testimonium perhibet, credere debemus.

Corollarium. Cùm in formali obiecto Fidei duo contineantur: Dei veritas, & externa reuelatio; prius illud est principale, quippe valor exterioris reuelationis: nam ideò quæ diuinitus reuelantur, certam fidem habent, quia Deus, qui reuelat, verax est.

2 Assertio II. Si Deus Fidei veritates rationali creaturæ reuelet cum euidentia sui reuelantis, tunc creatura nullo alio adminiculo indiget ad certissimum Fidei diuinæ assensum eliciendũ. Est communis assertio. Circa quam duo aduerte: I. Sermonem esse de euidentia Dei reuelantis non absolutè, & secundùm essentiam (sic enim creatura beata foret, si cognosceret Deum, sicuti est: ideòque fidem non haberet, sed claram agnitionem) sed quatenus Deus reuelans siue loquens est: ita vt hoc solùm creatura euidenter cognoscat, Deum esse qui ipsi loquitur, aut reuelat: cuiusmodi euidentem Dei loquentis cognitionem habuerunt viatores, Angeli & Prophetæ.

II. Sermonem non esse de euidentia rei reuelatæ: sed solius Dei reuelantis. Si enim Deus rem reuelatam clarè, euidenter, ac intuitiuè intellectui viatoris exhibeat, orietur euidentia, & non fides: Fides autem est argumentum rerum non apparentium, id est, inclinans intellectum ad assentiendum rebus obscuris, non visis. Quare etiam S. Aug. *tr. 40. in Euang. Ioan. Quid est Fides nisi credere, quod non vides?* Et S. Greg. *hom. 26. in Euang. Fides illarum rerum est, quæ apparere non possunt: quæ enim apparent, iam fidem non habent, sed agnitionem.* Sic quoque Athanas. *de salutari Christi aduentu aduersus Apollinarem, post med. Neque enim Fides de re euidenti concepta, Fides dici poterit.* Ratio verò est, quòd frustrà aliquis testimonio alioue motiuo nitatur ad veritatem sibi persuadendam quę vltrò apparet, & liquido nota est.

Non pauci tamen Doctores apud ConincK. *de actibus supernatur. disp. 11. dub. 1. num. 55.* Valent. *disp. 1. q. 1. p. 4.* existimant: Fidem cum scientia de eodem obiecto, v. g. quòd Deus sit, quòd omnipotens, in dicendo verax sit, simul consistere posse, & ad Patrum auctoritates respondent: Fidem per se numquam versari circa rem visam, seu clarè apparentem: licet nihil obstet aliunde notam, seu euidentem esse videlicet per scientiam. Quæ doctrina vera est, si loquamur de scientia humana, quæ longè inferiorem, infirmioremque mentis certitudinem parit, quàm Fides, quare quæ per humanam scientiam cognoscuntur, ea Fidei argumento omnimodè confirmari possunt. Sin verò loquamur de scientia supernaturali, qua Deus viatori rem clarè, & intuitiuè exhibet; vel si loquamur de visione beatifica, cum ijs Fides consistere nullo modo potest: quia Fides est argumentum rei non apparentis: quod autem manifestissimè, & certissimè apparet, eius argumentum nullum persuasionis esse potest: quomodo enim per lucernam diem clarissimum alicui ostendere queas?

Nota tamen hoc loco: Licet Prophetæ interdum apertè, ac intuitiuè videant, quæ ipsis à Deo reuelantur, vnde & *Videntes* dicuntur, id tamen perpetuum non est: nam aliquando solius Dei reuelantis euidentiam habent: non item rerum reuelatarum secundùm proprias rationes: tunc autem Fides simul locum habet; sicut, & in intellectu Angeli viatoris secundum S. Thom. 2. 2. *qu. 5. a. 1.* Vide Suarez *p. 3. to. 1. disp. 21. sect. 1.*

Obijcies Propheta, cui v. g. Messias reuelatus fuit, ita ratiocinari potuit: Quidquid Deus reuelat, id verum est: atqui Messiam venturum ad liberandum populum, Deus mihi reuelat: ergo verum est Messiam venturum. Maior, & minor euidentes sunt intellectui Prophetæ: igitur pariunt ei scientiam absolutam, non fidem. Respondeo cum Caiet. *cit. q. 5. art. 1.* Duplex est rei reuelatæ euidentia: Vna absoluta, quæ oritur ex connexione terminorum, vel intuitione ipsius obiecti, & talis excludit fidem. Altera est respectiua, & extrinseca rei reuelatæ: si videlicet res cognoscatur in ordine ad reuelantem, & talis euidentia simpliciter non parit scientiam rei reuelatæ, sed cum obscura fide consistere potest. *Habere euidentiam*, inquit Caiet. *de veritate aliquorum, contingit dupliciter: primò quòd intellectus videat, seu sciat ipsa enuntiata in seipsis esse vera, & sic excludit rationem Fidei: Secundò, quòd videat, seu sciat in testificante esse vera, & sic non excludit fidem: & ita est in proposito.*

Assertio III. Licet verbum Dei tum scriptum, tum non scriptum, in ordine ad se, infallibilem certitudinem habeat, ob solam auctoritatẽ Dei attestantis, tamen in ordine ad nos, siue vt à nobis certum & indubitatum Fidei assensum mereatur, secundùm ordinariam Dei legem, pluribus extrinsecis adminiculis indiget, quotiescumque Dei reuelantis euidentiam non habemus. Hæc est communis assertio, quæ alijs etiam verbis tradi solet: duplicem esse Fidei certitudinem; Vna est obiectiua, seu tenens se ex parte obiecti; & hæc sufficienter sumitur ex auctoritate diuina. Altera est ex parte subiecti, videlicet intellectus, & aliud non est, quàm firmissima mentis adhæsio, atque hanc dico plerumque alijs etiam adminiculis indigere.

Eiusmodi Fidei persuadendæ adminicula sunt. Inprimis ministerium hominis prædicantis Fidem, Pauci enim sunt *διδακτοὶ θεοῦ*, quos Deus Fidei mysteria per se ipsum edocet, cum edocentis euidentia. Quandoquidem ipse Apostolus, qui ad tertium coelum raptus erat, tamen ad Ananiam mittitur instructus, *Act. 9.* & obseruauit S. August. *præfat. lib. de doctr. Christ.* & Eunuchus *Act. 8.* à Philippo edoceri debuit, Cornelius à S. Petro *Act. 10.* Quare S. Paulus ad Rom. 10. vniuersim ait: *Quomodo credent ei, quem non audierunt: Quomodo autem audient sine prædicante?* Deinde verò, præter ministerium hominis proponentis Fidem, requiruntur alia argumenta, & incitamenta acceptandæ Fidei. Si enim Christianus Doctor infidelibus prædicet Deum trinum, & vnum, Dei filium substantialem, hominem factum, mortuum, resurgentem, &c. atque tales propositiones certissima Fide tenendas asseueret, quia à Deo hominibus reuelatæ sunt, nisi assertionis suæ, & factæ à Deo reuelationis indicia ac motiua afferat, quibus ea prudenter credibilis, & acceptabilis reddatur, nemo ex illis habebit fidem, quia neque habere poterit. Nam

Fidei obsequium rationabile est, Rom.12. *ad Corinth.*10. Philip.2. *Et, qui citò credit, leuis est corde* Eccles 19.

Tales sunt, quæ à Doctoribus dici solent notæ veræ Ecclesiæ, seu signa Catholicæ Fidei, videlicet miracula, quæ in contestationem propositæ Fidei à Christo, Apostolis, alijsque Sanctis patrata sunt, sicut legimus Matt.16. *Prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis*. Et Christus apud S. Io. c.15. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum* infidelitatis *non haberent*: Item vnanimis consensus plurimorum hominum, vitæ innocentia, sapientia præstantium, qui tot continuis sæculis, toto terrarum orbe, eandem Fidei doctrinam ab omni eo, quod mundus, & caro amare solet alienam, indubitatè amplexi sunt, & contra tam multos aduersarios inuiolatè defenderunt, ac propagarunt, sæpissimè cum sanguinis sui effusione, vt meritò dictum sit à Dauide Psalm.92. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam*, id est Ecclesiam, *decet sanctitudo, Domine in longitudinem dierum*. Ita seipsum in Fide S.Aug. confirmauit contra *Epist. fundam. cap.4. Multa sunt, quæ me in eius* Catholicæ Ecclesiæ *gremio iustissimè teneant. Tenet consensio populorum, atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, firmata: tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas, post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum, successio Sacerdotum*.

Obijcies. Absurdum videri, quod Verbum Dei, & diuina infallibilis Fides ab humanis, & absolutè fallibilibus argumentis, sine indicijs, dependeat. Respondeo, Non pendere per se, & suapte natura, sed per accidens, & respectu nostri, neque tamquam ex formalibus credendi principijs, sed extrinsecis tantùm conditionibus, & adiumentis, neque talibus, quæ propositiones Fidei veras esse intrinseca euidentia ostendant: sed quæ easdem credibiles, seu vt diuinitus reuelatas, prudenter acceptandas esse, euidenter demonstrent: id est, vt licet fidei propositionum veritas per terminorum apprehensionē non appareat, extrinsecis tamen illis argumentis ac motiuis adeò corroborentur, vt homo imprudentiæ, ac temeritatis manifestò conuincatur, si apprehensis Fidei motiuis, nihilominus contradicere, & assensum negare audeat.

Etenim ita ratiocinari licet: Ad Dei bonitatem, & prouidentiā spectat, veram Fidem, ac Religionem maioribus & vrgentioribus argumentis ac signis ornare, & confirmare, quàm vlla falsa Religio, aut secta ornata apparet. Nulla autem est Religio tam grauibus, vrgentibusque argumentis, ac signis ornata, quàm Fides Christiana Catholica: Ergo hæc ipsa est vera Fides. Maior est certa. Si enim Deus veram Fidem, ac Religionem non redderet persuasibilem argumentis, ac signis, nemo eam acceptare teneretur, nec prudenter posset: Si autem Deus falsam Religionem externis argumentis, ac signis permitteret esse magis ornatam, ac persuasibilem, nemo hominum reprehendi posset, qui derelicta vera Fide, tamquam minus in speciem verisimili, falsæ verisimiliori Fidei adhæreret, quod euidenter diuinæ bonitati, ac prouidentiæ repugnat. Si denique tum vera, tum falsa Fides æqualibus argumentis, ac signis persuasibiles existant, tunc homines meritò dubij & ancipites manebunt, ac neutri certum assensum prudenter præbere poterunt: quod itidem diuinæ bonitati, ac prouidentiæ aduersatur. Minor etiam certa apparet rem seriò, & secluso omni affectu examinantibus, quòd Fides nostra Catholica, & per se consentanea sit rectæ rationi, ac bonis moribus, & innumerabiles per continuata annorum sæcula testes dignissimos habuerit, qui vitæ innocentia, ac sapientia præcelluerunt, plurimi diuinitus accepta potestate per signa mirabilia eamdem doctrinam confirmarunt, & varias persecutiones, ipsamque mortē pro ea oppetere non dubitarunt: cum interim Religio, seu Fides Catholica inter tot grauissimas persecutiones non solū immota consisteret, sed magis, ac magis cresceret. Quamobrem rectè colligit Richard. de S. Victore, *lib.1. de Trinit. c.1.* ita Deū alloquēs: *Si error est, quem credimus, a te decepti sumus, iis enim signis doctrina hæc confirmata est, quæ nisi a te fieri non potuissent*.

Quæ sanè causa est, quod hæretici (vt de Gentilibus, ac Iudæis tot sæculis à Deo derelictis, ac spretis taceam) nihil magis oderunt audire, quàm de veræ Fidei, ac Ecclesiæ notis, siue indicijs, more suo prouocantes ad Scripturam: sed imperitè: cùm de scriptura ipsa fermè omnis lis, & controuersia sit, num illi, an nos veram Scripturæ intelligentiam, ac interpretationem habeamus. Quare S. August. *tract.18. in Ioann. Neque enim natæ sunt hæreses, & quædam dogmata peruersitatis illaqueantia animum, nisi dum* Scripturæ *bonæ non benè intelliguntur & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè, & audacter asseritur*. Vide etiam Tertullian. *lib. de præscript. capit.*15. Vincentium Lirinensem, aduersus hæreses, *cap.*37. *& seqq.*

Sed obijciet aliquis: Dictam ratiocinationem, cuius maior & minor propositio certa, imò euidens videtur, esse demonstrationē, qua paritur scientia de veritate propositionum fidei, quod suprà negatum est. Respondeo. In homine, qui atheus non est, sed certam Dei persuasionem habet, ratiocinatione illa exactè apprehensa, generari posse assensum de veritate Fidei Catholicæ moraliter certum: sed non propriè euidentem, ac scientificum: quippe cum talis euidentia, per quam excluditur Fides, nasci debeat, non ex principijs extrinsecis, sed intrinsecis ipsius rei cognitæ, vt suprà ex Caietan. dixi. Ad eum modum, sicuti hæc ratiocinatio: Quòd innumeri homines à pluribus sæculis tamquam oculati testes constanter asseruerunt, id verum est; sed innumeri homines à pluribus sæculis tamquam oculati testes constanter asseruerunt, Romam esse, vel fuisse. Ergo id verum est. Assensus iste licet moraliter certus, ac indubitatus, tamen est Fidei, non scientificus, quatenus habetur de veritate Romæ, aliquando existentis, & non præcisè de credibilitate.

4 Assertio IV. Intellectus viatoris ad Fidei diuinæ assensum eliciendum in genere causæ efficientis, quam maximè pendet à concursu, & speciali auxilio Spiritus sancti, illustrantis intellectum, ac mouentis voluntatem. Est communis, tradita à S. Aug. *lib. de spiritu, & littera*, & probatur primò ex Scriptura sacra: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus cælestis traxerit illum*, Ioan.16. *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam*, Marci 9, *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*, 1.Cor.12. *Gratia estis saluati per Fidem, & hoc non ex vobis; Dei enim donum est*. Eph.2. *Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo*, Act.16. *Prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis, vt Fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei*, Rom.1.

Secundò probatur ratione: Diuinæ Fidei assensus maximam, & infallibilem adhæsionis certitudinem requirit, quam secundū ordinariam Dei legem homo habere sufficienter non potest ex principio formali obiecti, quæ est reuelatio Dei; propterea quòd hæc ipsa hominibus plerumque obscura, & incognita sit. Si enim Gentili v.g. dicas verbum, quod S. Matthæi nomine circumfertur, diuinitus reuelatum esse: id ipsi non apparet, vt certissimum mentis assensum mereatur. Sed neque maxima illa certitudo assensus Fidei sufficienter nasci potest ab extrinsecis motiuis, seu adminiculis; cum enim ea humana, & absolutè fallibilia sint, non possunt ex se sufficienter parere diuinæ Fidei assensum, qui omni humana certitudine infirmior, & omnimodè infallibilis esse debet; conuenienter S. Pet. *Epist.2.c.2.* vbi postquam dixisset, se oculis conspexisse claritatem Christi in monte Thabor, subiunxit *Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco*. Consentit S.Aug. *l.7. Confess. c.19. Non erat prorsus, vnde dubitarem, faciliusque dubitarem me viuere, quam non esse veritatem*. Talis certissima Fidei adhæsio, cùm aliunde prouenire nō possit, restat, vt Spiritus sancti gratia, in genere causę efficientis humanam imbecillitatem, in credendis sublimibus, & obscuris Fidei mysterijs adiuuet, & intellectui nostro cooperans, firmitudinem adhæsionis conferat.

Corollarium I. Licet Fides sit virtus intellectualis, tamen necessariò requirit piam affectionem liberæ voluntatis, mouentis intellectum ad assentiendū obscuris Fidei propositionibus, iuxta illud Apost. 2. Cor.10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*. Nam maior illa, imò maxima, quæ in Fide est certitudo adhæsionis, nō prouenit ex speculatione obiecti; sed determinatione liberi arbitrij, Spiritus sancti gratia adiuti, quæ etiam causa est, quòd licet Fides maiorem, quàm scientia, adhæsionis certitudinem, seu firmitatem habeat: faciliùs tamen abijci, aut in dubitationem verti possit: cùm ex libera voluntate dependeat. Vide de hac re S.Bon. *in* 3.d.23.a.1.q.4. Rich.a.7.q.1.

Corollarium II. Qui in hæreticorum conuersionem incumbunt, operam dare debent inprimis, vt illos ad pœnitentiam, & dolorem de peccatis suis inducant: ad quos efficiendum inprimis necessarium est, vt ipsimet vitæ probitate, ac virtutibus fulgeant: hæc enim res maximam vim habet ad hæreticorum, vel infidelium conuersionem. Contra verò parum fructus sperari potest, si Catholicæ Fidei Prædicatores, dum benè docendo nouas plantulas in agrum veritatis inserunt, malæ vitæ exemplo iterùm eradicent scandalizando. Deinde ostendere oportet, nō in quauis religionis persuasione, aut secta salutem nos consequi posse; sed persuasum habeant, vnam esse veram Fidem, in qua salui fieri debeant: ad quam cognoscendam Spiritus sancti illustratione, ac directione syncere postulent, parati omnino nullis humanis impedimentis obstantibus, diuinam voluntatem, ac ductum sequi, interim proponantur illis hinc quidem orthodoxæ fidei, atque Catholicæ Ecclesiæ notæ: illinc verò sectæ eius, quā hactenus professi fuerant, nouitas, absurditas, contradictiones. Quòd si eiusmodi adminiculo persuasi sint, vt Fidem nostram

stiam inter omnes religiones, maximè credibilem esse agnoscât, ideòque eam amplecti velint: iterum moneantur, credere firmiter atque infallibiliter esse opus Dei, naturales liberi arbitrij vires superans: quare diuinũ auxilium sedulò implorandum esse.

Corollarium III. Extrinseca illa motiua respectu Fidei diuinę, sunt tantum cõditione, sine quibus non, secundum ordinariam Dei legem: respectu autem Fidei humanæ, & acquisitæ, sunt formalia media, ac principia. Quamobrem fieri solet, vt aliquis humanis tantum illis & extrinsecis motiuis permotus, arcana Fidei mysteria credat, destitutus tamen fide Diuina supernaturali iustificante, quam vel numquam à Deo syncerè postulauit, & impetrauit, aut diuinitus sibi concessam perdidit. Ex quo numero hæretici sunt, qui multas fidei veritates, credunt, fidem solùm acquisita, & naturali; non diuina, supernaturali, infusa, sicuti benè præter alios annotauit Richard. *in 3. dist. 23. ar. 7. qu. 2.* ibidem Scotus *q. vn. §. in ista quæst.* Cùm enim fides diuina inclinet ad omnes articulos explicitè, vel implicitè propter diuinam reuelationem credendos: sequitur, quòd, qui aliquos articulos fidei credit, alios credere pertinaciter recusat, id faciat principaliter ex propriæ libertatis nutu, sicuti notauit S. Bonau. *in 3. d. 23. a. 2. q. 1. n. 47.* & magis intelligetur infrà *c. 5. in fine.* Verumtamen naturalis hæc Fides humanis argumentis, & propriæ voluntatis arbitrio nixa, pro humanarum Virium inconstantia, instabilis est: vt nimis facilè mutetur, vel omnino abijciatur, sicuti nimis ostendit hæreticorum nostrorum in rebus ad fidem spectantibus inconstantia, & inter ipsosmet disceptatio. Quod tamen optimo consilio Deus permittit, quia vti S. Hilarius annotauit *libr. 7. de Trinit. Dissensio hæreticorum confirmat Ecclesiæ veritatem.* Vide etiam Gabr. *in 3. d. 23. q. 2. ar. 3.* Bellarm. *lib. 6. de gratia, cap. 3.* vbi ad quintum argumentum ait: *Res credibiles sine alia Dei gratia credi posse, sed humana Fide, non Diuina: argumenta enim, quæ articulos Fidei nostræ credibiles faciunt, talia non sunt, vt Fidem omnino indubitatam reddant,* (loquitur de omnimoda infallibilitate, qualem diuina Fides requirit) *nisi mens diuinitus adiuuetur.*

5 Corollarium IV. Etsi ad supernaturalis Fidei assensum omnino requiratur interna sancti Spiritus illustratio, ac persuasio: non tamẽ ea est ordinariè ad adstruendæ, aut probãdæ Fidei sufficiens argumentum: vt malitiosè traditum sit à Caluino *libr. 1. instit. c. 7.* Omnino certum, ac indubium esse Spiritus sancti testimonium. Cùm enim apud omnes in confesso sit, quòd sæpè Sathanas transfiguret se in Angelum lucis, plerique dubitare possunt, vtrùm testimonium Fidei suæ, quòd in se experiri putant, ex bono, an malo Spiritu proueniat, nisi alijs externis indicijs probetur: inter quæ haud dubiè primum ac præcipuum est Ecclesiæ consensus, atque traditio. Idque S. Ioan. indicauit *Epistol. 1. c. 14. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint.* Quod si autem internum Spiritus testimonium vlteriùs probandum est, sequitur non esse illud ordinariè sufficiens adstruẽdæ veræ Fidei argumentum. Dico autem *ordinariè*: fateor enim aliquos, præsertim qui olim primitias Spiritus acceperant, sed & hodie quosdam singulares Dei amicos in se quandoque experiri, & clarissimè intelligere sancti Spiritus contestantis auctoritatem. Sed id nec generale, nec perpetuum est: quia non omnibus, sed paucis, & his ipsis non omni tempore tribuitur. Denique si alij à te ad veram Fidem conuertendi sint, quam ipsi negant, vel de ea dubitant, frustrà ipsis sancti Spiritus testimonium, quod sentire te gloriaris, tamquam certum veritatis argumentum adduces: cum id arcanum, tuoque corde inclusum sit: argumentum autem notius esse conuenit: ad quod ostendendum adhibetur. Quomodo enim alicui tenebras depellere possis, per lucem, quæ ipsi non luceat?

CAP. IV.

VTRVM FIDES DIVINA DISCVRSIVA SIT.

SVMMARIVM.

1 *Vtrùm Fides diuina discursiua sit, Doctores non consentiunt;*
2 *Fides discursiua non est circa omnia obiecta sua.*
3 *Fides omnibus obiectis, seu propositionibus suis absque discursu assentiri potest.*
4 *Probabile est, quòd Fides diuina discursiuos assensus elicere possit circa pleraque obiecta sua, quæ mediata dici possunt: seu quæ in aliud, tamquam medium, & principium formale resolui possunt.*
5 *Conclusio, quæ ex duabus propositionibus Fidei infertur, videtur esse de fide: secus, si vna sit tantum naturaliter euidens.*
6 *Omnes Fidei actus eiusdem speciei, siue essentiæ sunt.*

1 Quòd Fides diuina discursiua esse non possit, docent Capreolus *in 3. d. 24. q. 1. a. 3.* Bannes 2. 2. *q. 2. quæst. 1. ar. 1. dub. 4. concl. 5.* Valentia *t. 3. disp. 1. q. 1. p. 2.* Melchior Can. *lib. 12. de locis Theolog. c. 3.* Turrianus *de fide, disp. 6. dub. 1.* Suar. *de fide, disp. 6. sect. 4.* ConincK *de actibus supernaturalibus, disp. 9. dub. 7.* Probant primò: Quia Fides diuina, cùm infallibilis sit, alia reniti non debet, præter auctoritatem Dei reuelantis, si autem fides discursiua esset, niteretur illatione, seu consequentia naturali lumine cognita: ergo fides non est discursiua. Secundò: Si non per eumdẽ fidei actum intellectus assentitur veritati reuelatæ propter Dei reuelantis auctoritatem, sed alio priore actu assentimur reuelationem à Deo factam esse, & exinde mouemur ad alium actum circa propositionem reuelatam: sequitur quòd fides diuina partim sit habitus absolutus exercens actus immediatos, partim verò sit habitus respectiuus, seu discursiuus, exercẽs actus mediatos: consequens autem dici non potest, cum absolutũ, & discursiuum, immediatum, & mediatum sint essentiales differentiæ habituũ, vti apparet in habitu principiorũ, & scientia discursiua.

Opposita sententia est Durandi *in 3. d. 24. qu. 1. nu. 16.* Marsil. *q. 14. a. 1. p. 3. concl. 1.* Gabr. *in 3. d. 13. q. 2. a. 1.* Vasq. *p. 1. disp. 5. c. 3. n. 5.* Martini Bec. 2. 2. *c. 8. q. 3. concl. 2.* & videtur esse S. Th. *de verit. qu. 14. a. 8. ad 16.* vbi ait, quod testimonium Veritatis primæ, seu auctoritas Dei reuelantis ita se habet in fide, sicuti se habent principia in scientijs demonstratiuis. Et 2. 2. *qu. 1. art. 1. in corp.* quod Veritati primæ aliquid reuelanti fides innititur tamquam medio. Nam v. g. Deum trinum, & vnum esse ideò per fidem credimus, quia Deus veracissimus id reuelauit: quare priore actu credimus reuelationem Dei, tamquam principium: & exinde mouemur ad assentiendum rei reuelatæ.

2 Assertio I. Fides diuina discursiua esse non potest circa omnia obiecta sua. Probatur: Quia alioquin sequeretur processus in infinitum. Esto enim, quòd SS. Trinitatem esse, discursiuè credã, quia diuinitus id reuelatum est: ipsam verò reuelationem non propter aliud credere possum, sed propter seipsam, adeòque immediatè, & sine discursu, vti benè docet Caiet. 2. 2. *q. 1. ar. 1. ad dub. 4.* & conuincit argumentum Scoti *in 3. d. 23. q. vnica, §. Quæro igitur à te.* Palud. ibid. *q. 3. §. de fide tamen infusa.*

Obijcies, Si infallibilis reuelatio Dei per aliud tamquam medium in fide ostendi non potest, sequitur esse per se notum, ac euidens, quod dici nequit. Respondeo, negando sequelam. Etsi enim in scientijs demonstratiuis principium, quod vlteriùs probari non potest, per se, siue ex terminis notum, ac euidens sit, non tamen ita se habet principium in obscura fide. Id enim cum per aliud prius ostendi non possit, debet esse per se, non quidem notum ac euidens, sed acceptatum, certum, indubium, infallibile. In hoc tamen similitudo, seu potiùs proportio cernitur: quòd sicuti scientia principium suum, per se loquendo, non probat, seu à priore non demonstrat, sed aliàs declaratum acceptat, & supponit, cum alioquin processus esset in infinitum: Simili modo in fide diuina principium credendorum, quod est veracissimi Dei reuelatio, per se loquendo, ostendi non debet per aliquid prius: cùm alioquin processus in infinitum foret: sed supponitur, seu vt acceptatum habetur.

Acceptat autem intellectus primæ Veritatis testimonium, seu reuelationem, primò per Prophetiam, aut aliam scientiam infusã, qua intellectus eleuatus euidenter perspiciat reuelationẽ à prima Veritate fieri: licet veritatem rei reuelatæ non videat, sed per Fidem assentiatur, vti suprà dixi *c. præc. n. 2.* Secundò, Per actum fidei immediatum, ad quem eliciendum, id est, acceptãdum, seu credendum reuelationẽ à prima Veritate esse, extrinsecè prærequiritur humana motiua, quibus acquisita fides innititur: intrinsecè verò, & in genere causæ efficientis requiritur Spiritus sancti gratia supplens quod humanæ infirmitati ad supernaturalẽ infallibilẽ fidei assensum eliciendum deest, sicuti suprà explicatũ est.

Dixi autem *per se loquendo*, principium in fide, quod est summæ veritatis testimonium, seu reuelatio per aliquid tamquam medium, seu motiuum probari, aut ostendi non posse: nam per accidens, & respectu nostri interdum id fieri potest: vt si credas Euang. S. Matthæi esse Dei Verbum, quia Ecclesia, quatenus regitur infallibili assistentia Spiritus, id definit.

Pro pleniore intellectu obseruandum: In primo isto principio fidei, quod dixi esse summæ Veritatis testimonium, seu infallibilem reuelationem Dei, tria omnino continentur: videlicet, Quòd Deus est: Quòd prima & summa veritas est, quæ nec fallere, nec falli potest: Quòd Deus aliquid obscurè reuelauit, v. g. sacrosanctam Trinitatem. Hæc omnia & singula in fide supponuntur, & acceptantur: non per aliud prius, velut medium ostenduntur: Si enim crederem Deum esse, & in dicendo veracem esse, eo argumento, quia Deus veracissimus id reuelauit, tunc in argumento, seu medio supponeretur id, seu tamquam medium assumeretur, quod ostẽdendum foret,

Accedit, quòd medium assentiendi prius, ac simplicius esse debet, quàm id, quod ostenditur: prius autem ac simplicius est, Deum esse, & summam Veritatem esse: posterius autem, quòd hæc creaturis de se reuelauit, vbi benè notauit Marsil. *de Inghen. loco suprà citat.* Ergo credi non posse videtur, Deum esse, & summam veritatem esse propter reuelationem tamquam medium, & argumentum credi, sed esse hæc in fide, vt principia.

3 Assertio II. Valdè credibile est, quòd etiam alijs omnibus obiectis materialibus humanis intellectus per fidem assentiri possit absque discursu. Sicut enim possibile est, vt vni obiecto materiali, eique primario: puta, quòd Deus est, propter diuinam reuelationem absque discursu assentiamur, simili modo fieri posse videtur, vt alios fidei articulos, v.g. Sanctiss. Trinitatem propter eamdem reuelationem diuinam sine discursu credamus: Credo Deum trinum esse in personis, vnum in substantia, quatenus id reuelatum, sed quia id reuelatum diuinitus est. Imò arbitror, hoc ipsum sæpius accidere in fide humana: vt si hominis veracitatem perspectissimam habemus, ei asseueranti credimus, quatenus nobis enuntiat, non interueniente discursu, saltem formali, & explicito. Quemadmodum pari ratione cum horologium aspicimus, iudicamus esse horam, v.g. diei tertiam, quatenus, seu quia id in horologio denuntiatur, nullo plerumque habito formali discursu.

4 Assertio III. Probabilissimè dicitur, quòd fides discursiua esse possit circa pleraque materialia obiecta, quæ proinde mediata appellare licet: quia in aliud prius, tamquam medium assentiendi, resolui possunt. Talia obiecta sunt, quod Deus trinus, & vnus est: quòd filius Dei incarnatus est, &c. Si enim aliquis ex me quærat: Cur credis Verbū Dei incarnatum esse, aptè respondeo rationem à priore afferens. Ideo credo, quia à prima veritate id reuelatum est. Sin autem vlterius quæratur: Cur certa fide credis talem a prima Veritate reuelationem factam esse, tum rationem aliam, per quam intellectus meus ad credendum fide diuina moueatur, afferre haud possum, sed respondere debeo: Talia signa externa mihi proposita esse, vt secundùm regulas prudentiæ fidem hanc libera voluntate cum Dei auxilio acceptarim; & Spiritus sancti illuminantis, ac confirmantis gratia certissimè, atque infallibiliter me credere, vt pro hac fide mortem oppetere paratus sim.

Vlterius probatur assertio: Nam discursus hominis in eo consistit, quòd humanus intellectus assentitur vni propositioni: & exinde, propter perspectam connexionem medij cum consequente, mouetur ad assentiendum alteri propositioni. Id autem fieri potest in assensu Fidei circa Sanctiss. Trinitatem, v.g. vt prius intellectus assentiatur, seu credat, quòd prima Veritas hoc reuelauit: & eainde moueatur ad alterum posteriorem assensum, seu fidei actum, quòd Deus trinus est. Aptissimè enim rationem à priore reddo: Deus, qui veracissimus est, dixit se Trinum esse in personis: Ergo Deus trinus est personaliter.

Confirmatur primò. Doctores communiter docent, eiusmodi propositiones quas mediatas dicis, in Fide resolui posse in diuinam reuelationem, tamquam formale principium: at verò principium resolutionis debet esse aliquid prius, ex quo tamquam medio alterum deducitur, quod sine discursu fieri non potest. Confirmatur secundò. Idem simili modo accidit in humana fide, vt considerantes hominis loquentis auctoritatem ita discurramus. Quod homo iste auctoritate plenus dicit, id verum est: ait autem, prælium cum Turcia commissum esse: ergo id verum est.

5 Corollarium. Si homo fidelis ita ratiocinetur: Quidquid Deus veracissimus reuelauit, id verum est: Si Deus veracissimus reuelauit se trinum esse in personis, vnum in essentia: Ergo Deus vnus, & trinus est. In hoc discursu tum maior, tum minor propositio, adeòque etiam conclusio fide diuina creduntur, vt docuit inter alios Andr. Vega super Trid. *lib.9.c.30.* Marsil. *in 4. q.12.a.1.p.3.* Gabr. *d.23.qu.2.ar.1.* & alij Scholastici super prologo sententiarum. Quia licet maior propositio lumine etiam naturali euidens sit: assensu tamen Fidei non nititur eius veritate, quatenus naturaliter cognita, sed quatenus Fide certum, seu diuinitus reuelatum est, Deum in dicendo veracem esse. Quamobrem cùm omnes propositiones, ipsaque tota ratiocinatio vnico formali principio, videlicet diuina reuelatione, tamquam formali ratione, sub qua assensus nitatur, consequens est à Fidei diuinæ habitu prouenire.

Cæterùm si ex vna propositione fidei, & altera propositione naturaliter tantùm euidente conclusio infertur, ea non ad Fidem infusam, sed ad naturalem, & acquisitum habitum Theologiæ spectat, v.g. *Omnis verus homo est risibilis: Christus est verus homo: Ergo Christus est risibilis.* Hæc conclusio per se ipsam de Fide non est, cum non ex sola Fidei propositione, sed altera etiam naturaliter tantum nota intrinsecè dependeat. Quòd si autem eiusmodi aliqua conclusio Ecclesiæ auctoritate definita, & Christiano populo credenda proposita sit; videl. quòd Christus duas voluntates habet, diuinam, & humanam: tunc videtur propositio esse de Fide, quatenus per os Ecclesiæ à Deo reuelatur, iuxta ea, quæ dixi suprà, *cap.2.num.4.*

Restat, vt respondeamus ad 1. sentent. argumenta, quatenus nostræ repugnant. Ad primum, Fidem diuinam suis conclusionibus assentiri propter solam Dei reuelantis auctoritatem. Nam habitus discursiuus assentitur suæ conclusioni propter medium, seu argumentum ritè apprehensum, seu propositum: tale autem medium, seu argumentum Fidei, est Dei reuelantis auctoritas, siue Dei reuelatio infallibilis: ergo, &c.

Pro pleniore intellectu nota, Quòd in discursu duo sunt, quibus assensus illatiuus nititur; I. Est connexio medij cum extremis ritè apprehensa. II. Assensus præmissarum, quo veluti manu ducitur, ac mouetur intellectus ad assensum conclusionis. His duobus etiam assensus Fidei circa reuelata innititur, & ab ijs dependet: Primò quidem innititur primæ Veritatis reuelationi, tamquam formali principio, ac medio assentiendi; quamuis autem necesse sit, vt hoc principium, mediumque ritè apprehensum, & cum extremis connexum sit, id tamen habet se tantùm vt conditio proponens obiectum. In qua quidem connexione, apprehensioneue terminorum si error contingat, profectò non elicietur Fidei diuinæ actus, & consequenter periculum non erit, ne fidei diuinæ error subsit. Quemadmodum & contrariæ sententiæ defensores dicere coguntur, ad fidei assensum necessarium esse, vt intellectus apprehendat connexionem rationis formalis cum materiali, videlicet Deum trinum esse, quia à prima Veritate reuelatum est; in qua ipsa apprehensione error contingere potest, vt videlicet intellectus humanus connexionem illam non rectè apprehendat. Id verò nihil obest fidei infallibilitati, quia talis falsa apprehensio non erit obiectum fidei, sed erroris. Secundo suprà dictum fuit, quòd assensus Fidei discursiuæ circa reuelatum, dependet à priore assensu principij: sed hæc dependentia nihil officit, cùm assensus principij non minus supernaturalis, certus, & infallibilis esse debeat.

Dicent illi: Præter ea, quæ numeraui, ad assensum illatiuum requiri, vt intellectus bonitatem consequentiæ cognoscat. Respondeo ad hoc: Si sermo sit de reflexa, & artificiali cognitione, nego: si sermo sit de directa, & naturali cognitione, concedo. Verumetiam ipsimet fateri coguntur, quòd intellectus cognoscere, seu apprehendere debeat connexionem formalis rationis cum materiali, vt assensum elicere possit.

Ad secundum respondeo, Absurdum non esse, quòd habitus Fidei infusæ partim absolutus sit, seu immediatus, respectu principij; partim mediatus, adeòque discursiuus; comparatione aliorum, quibus vt conclusionibus assentitur. Nam etiam contrariæ sententiæ Auctores, fatentur, primæ Veritatis reuelationem, quæ homini obscurè fit, per fidei habitum immediatè, & absolutè credi, ipsa verò reuelata eodem fidei habitu, credi non ita immediatè, sed per diuinam reuelationem, tamquam motiuum, seu vt S. Thom. ait *q.1.a.1.* tamquam medium assentiendi.

Qua simili ratione idem habitus charitatis infusæ tum in Deū fertur secundùm se, & absolutè, tum etiam in creaturas rationales propter Deum, seu quatenus capaces Dei, adeòque non absolutè, sed respectiuè; atque fidei habitum rectè comparari cum Charitate, significat S. Th. *2.2.q.1 a.1. ad 3.* Quòd verò in naturalibus, & acquisitis habitibus intellectus non accedat, vt idem habitus diuersorum actuum respectu, absolutus, & respectiuus sit, causa est, quia habitus illi ab actibus generantur: cum itaque actus similem, aut potius proportionatum sibi habitum producant, sequitur, quòd pro diuersitate essentiali actuum, etiam habitus essentialiter distinguantur, vti docet Arist. *2. Ethic.c.1.* & videri potest Scot. *in prolog. sent. q.3.* Ariminin. ib. *q.3.a.1.* Gabr. *q.8. & 7.* Durand. *q.4.* Suar. *in metaph. disp.44. sect.11.* qui eo argumento colligunt, quòd scientia totalis, v.g. Physica non simplex qualitas sit, sed aggregatum ex pluribus habitibus. Quis autem neget, quin Deus humano intellectui infundere possit habitum scientificum, quo habilitetur ad actus omnes circa subiectum attributionis promptè, ac facilè eliciendos, cùm nihil omninò repugnet ab vno principio elicitiuo diuersæ speciei actus produci. Pari itaque ratione nihil repugnabit, per vnum habitum fidei infusæ intellectum habilitari ad omnes, quamuis diuersæ essentiæ actus, circa subiectum attributionis, quod Deus est, eliciendos.

6 Secundò responderi potest faciliùs, & clarius. Actus fidei omnes eiusdem speciei esse, & diuersitatem esse tantùm materialē, prouenientem ex diuerso modo tendendi in obiectum, tamen sub eadem ratione formali. Quemadmodum enim actus Charitatis circa Deum, circa nos, & circa proximum eiusdem speciei sunt, propter vnicam formalem diligendi rationem, quæ est diuina bonitas; quamuis modus tendendi in Deum, &

in alia

in alia obiecta diuersus sit: quia Deum immediatè amamus ex Charitate propter se ipsum, nos autem & proximum propter Deum, seu in ordine ad Deum. Ita etiam dicendum, actus fidei omnes eiusdem speciei esse, propter vnicam rationem assentiendi formalem, quæ est prima Veritas reuelans: quamuis modus assentiendi diuersus sit: nam ipsam veracissimi Dei reuelationem per se ipsam, aut propter se ipsam credimus: rem autem reuelatam, puta SS. Trinitatem, Christi Incarnationem, &c. immediatè, ac propter diuinam reuelationem credimus. Ex quo etiam apparet discrimen, cur alius in naturalibus statuatur habitus principiorum: alius verò habitus scientificus conclusionum: quia sub diuersa ratione formali, seu motiuo tendunt in obiecta sua: nam principijs naturaliter euidentibus assentitur intellectus propter terminorum incomplexorum perspectam habitudinem: conclusionibus verò assentitur propter principia, seu propositiones præmissas. At verò in fide diuina eadem est ratio assentiendi obiectis omnibus, videlicet diuina reuelatio. Ita annotauit Becanus *cit. c. 8. concl. 4.* & consentit his doctrina Scoti *in 3. d. 28.*

CAP. V.

DE RESOLVTIONE FIDEI.

SVMMARIVM.

1 *Resolutio Fidei, si propriè loquendum, sit in formale principium, tamquam medium assentiendi.*

2 *Fides diuina, per se loquendo, resoluenda non est in auctoritatem Ecclesiæ, quatenus ea Spiritu sancto regitur: sed in veracitatem Dei reuelantis.*

3 *Ecclesiæ definitiones fidelibus esse debent, vt norma discernendi credenda à non credendis.*

4 *Fides acquisita per humana motiua, secundùm ordinariam Dei legem, est prærequisitum quoddam ad Fidei diuinæ assensum.*

1 SErmo est de assensu Fidei circa reuelata, in quidnam tamquam formale assentiendi principium reducatur, ex quo per se, & necessariò dependeat.

Prima sententia circa Fidei resolutionem est Aureoli apud Capreolum *in 3. d. 24. ar. 2.* quod Fides Diuina resoluenda sit in Deitatem. Verùm hæc doctrina ad propositum nostrum non est, quia loquitur de principio essendi: nos autem quærimus de principio assentiendi. Volo dicere; Tametsi quærenti cur Deus Trinus sit: cùm prima veritas sit, &c. rectè respondeatur, Quia Deus est. Attamen quærenti, cur credis Deum trinum esse, non rectè respondeo; Quia Deus est: sed, Credo Deum trinum esse, quia id à prima veritate reuelatum est, Videri potest Caietan. *2. 2. q. 1. art. 1. dub. 1.* Bannes *eod. ar. 1. §. His suppositis.*

Altera sententia est Melchioris Cani *lib. 2. de locis Theologicis, cap. 8.* resolutionem Fidei faciendam esse in auxilium gratiæ diuinæ. Verùm etiam iste auctor, etsi reipsa rectè sentire videatur, tamen ad propositam quæstionem non aptè respondet. Assignat enim principium in genere causæ efficientis: in resolutione autem Fidei inquirimus principium assentiendi formale, vt dixi.

Tertia sententia est Durandi *in 3. d. 24. qu. 1.* Mich. Medinæ *lib. 5. de recta in Deum fide, cap. 11.* Fidem diuinam resoluendam esse in auctoritatem Ecclesiæ, quatenus est organum Spiritus sancti assistentis, ac dirigentis, atque *domus Dei quæ est columna, & firmamentum veritatis. 1. ad* Timoth. 3. Videlicet, cur credis Filium Dei incarnatum esse?

Propterea, quia Ecclesia Catholica, quæ Spiritu sancto regitur, ita testatur, ac proponit. Sed non placet hæc resolutio: cùm neque omnibus communis, neque secundùm se sufficiens sit. Prior pars ex eo probatur: Quia fieri sæpè solet, vt alij articuli Fidei nostræ, puta quæ sunt de Deo vno, & trino, explicitè credantur, ante hunc, qui est de infallibili Ecclesiæ auctoritate. Quin imò hæc Ecclesiæ infallibilitas Spiritus sancti promissione nititur: ergo prius oportet credere Spiritum sanctum, adeòque Trinitatem in diuinis esse. Præterea constat, Beatissimam Virginem, Apostolos, primosque Christianos Fide diuina credidisse, non ob auctoritatem Ecclesiæ, quæ vel fundata non erat (v. g. cùm S. Petrus credidit Christum esse Filium Dei viui. Matth. 16.) vel nondum fidei dogmata definierat. Posterior pars probatur; Quia, vt suprà dictum, resoluere Fidem diuinam aliud non est, quàm eam ad formale assentiendi principium, seu motiuum reducere, Talis autem non est Ecclesiæ auctoritas. Si enim ex te quæram, cur credas Deum esse incarnatum? respondeasque, Quia Ecclesia Catholica, quæ errare non potest ob S. Spiritus assistentiam, ita testatur: Iterum ex te quæram, Vnde id scias, vel cur credas, Ecclesiam errare non posse, vel sanctum Spiritum ei assistere? Quare rectè dixit Canus *cit. c. 8. post mediū. Si generaliter quæratur, vnde fidelis constet, ea quæ fide tenet, esse à Deo reuelata, non poterit infallibilem Ecclesiæ auctoritatem adducere: quia vnum ex reuelatis est, quòd Ecclesia errare non possit.*

3 Interim non negamus quin resolutio fidei in auctoritatem Ecclesiæ, quatenus Spiritu sancto regitur fieri possit, & communiter soleat à fidelibus ipsis, qui infallibilem Spiritus sancti assistentiam, ac directionem, Ecclesiæ promissam, certa fide tenent: his enim eius testimonium, ac definitio certa regula est ad alios articulos amplectendos, testante S. Thom. *q. 4. art. 3. Qui inhæret doctrinæ Ecclesiæ, tamquā infallibili: omnibus assentit, quæ Ecclesia docet.* Imò talis regula, seu norma exurgentibus circa Fidem dubijs, omnino nobis necessaria est, puta ad discernendum Scripturam canonicam ab apocrypha, traditiones veras à falsis, denique credenda à non credendis, sicuti benè docet Bannes *q. 1. art. 1. dub. 6.* & videri potest Caiet. *in fine eiusdem art. 1.*

4 Quarta sententia est Scoti *in 3. d. 23.* ibid. Gabrielis *q. 2. ar. 1. & 2.* qui in resolutione recurrere videntur ad fidem acquisitam, propter auctoritatem Ecclesiæ, quatenus ea est illustris congregatio tot hominum excellentium. Exempli causa: Credo Deum esse incarnatum, quia diuinitus id reuelatum est; reuelatum autem hoc esse diuinitus, seu reuelationem hanc à Deo profectam esse, ideò accepto: seu credo (fide acquisita) quia ita scriptum est in Euangelio S. Ioannis, cui omnis Ecclesia, seu congregatio hominum vitæ innocentia, & sapientia illustrium, testimonium & assensum præbet.

Hæc sententia, si rectè explicetur, à vero aliena non est; non enim mens est Doctorum illorum, quod Fidei diuinæ assensus in fidem acquisitam propter auctoritatem Ecclesiæ resoluatur, tamquam in principium, sed tamquam in extrinsecum adiumentum, & conditionem sine qua non, etenim auctoritas illa Ecclesiæ, non quatenus consideratur, vt organum Spiritus sancti, sed vt illustris congregatio hominum prudentum, &c. est quidem formale principium credendi fide humana: sed non Fide diuina: Quia Fides diuina, est qua Deo dicenti credimus, ob auctoritatem, & veritatem eius, consequenter, qui credit propter auctoritatem hominum, vel simile motiuum humanum, is fide solum humana credit; Accedit, quod, sicuti ipsimet Scotus, & Gabriel argumentantur, assensus cognoscitiuus non possit excedere certitudinem principij, quo nititur: assensus autem fidei diuinæ certitudinem infallibilem habet, ergo fieri non potest, vt assensus Fidei diuinæ tamquam principio nitatur auctoritate hominum, vel simili motiuo humano, quippe quòd secundùm se absolutè fallibile est, Solùm igitur volunt citati Doctores, fidem acquisitam per humana motiua, esse secundùm ordinariam Dei legem, prærequisitum quoddam ad Fidem diuinam, ac supernaturalem, quod etiam annotauit Durand. *d. 25. q. 2.*

Maior autem, imò maxima, & certissima animi adhæsio, quam Fides diuina continet, non ex viribus naturæ, aut humanis persuasionibus prouenit, sed ab auxilio Spiritus sancti succurrentis intellectui, & liberæ voluntati nostræ, sicut ille in Euangelio S. Marci *c. 9.* expressisse videtur: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Quid est, credo, & incredulus sum? Credo ob præsentiam, & maiestatem, ob miracula, quæ video, &c. Sed hæc non sufficiunt ad omnino certissimam fidem, quæ diuina est: ideòque eam habere non possum, nisi tu interius per gratiam me adiuues. Quamobrem S. Aug. *l. de spiritu & littera* fusè disputat, & contendit, animam per liberum arbitrium credere non posse, nisi diuina adsit vocatio, suasio, auxilium. Et *lib. 6. Confess. c. 5.* significat quæstionem illam: *Vnde scis illos libros vnius veri, & veracissimi Dei spiritu, esse humano generi demonstratos?* ingenij sui inquisitione satis discuti non potuisse: sed paulatim Dominum manu mitissima, & misericordissima pertractasse, & composuisse cor suum ad credendum firmiter.

Verum de causa illa diuinitus efficiente super *cap.* dictum est. Quod verò ad formalem, de qua nunc agimus, Fidei resolutionem attinet, expeditus ac verus dicendi modus est iste apud Caietan. *2. 2. quæst. 1. art. 1.* Quod Fides diuina ex parte obiecti, ac motiui formalis resoluatur in auctoritatem Dei reuelantis. Credo Deum esse incarnatum: Ecclesiæ item definientis auctoritatem infallibilem esse: quia prima, & summa Veritas id nobis reuelauit. Deum autem veracem talia nobis reuelasse, vlterius resolui, vel per Fidem probari non potest, nec debet, quandoquidem principia resolutionis non probantur, sed supponuntur. Verum in ordine ad nos, reuelatio diuina credibilis, & acceptabilis fit per extrinseca motiua: inter quæ vnum ex præcipuis meritò censetur auctoritas, & consensus Ecclesiæ, tot sæculis, tanto numero hominum clarissimorum, florentis: quamuis id non vnicum, neque simpliciter necessarium motiuum est: quandoquidem non omnes eodem modo, sed alij aliter ad Fidem Christi amplectendam mouentur, vti notauit S. August. *de vtilit. credendi, cap. 14.* contra *epist. fundamenti, cap. 14. & l. 1. ad Simplicianum. quæst. 2. Nam alios mouet constantia Martyrum: alios specialiter sanctitas, & innocentia*

prædicantium Fidem: alios operatio signorum: alios pœna Ecclesiæ persecutoribus diuinitus, vt apparebat, inflicta. Sic exempli causa, cæcus ille apud S. Ioan. c. 8. Filium Dei credidit, & adorauit, quia ipsemet, qui ei loquebatur, Messias reuelauit, & contestatus est: Ad hanc autem reuelationem, ac testimonium acceptandum miraculo motus fuerat: *Quia à sæculo non est auditum, quòd quis aperuit oculos cæci nati.*

His adde: non tantùm varijs motiuis homines ad Fidem amplectendam moueri: sed etiam alios alijs facilius, partim propter majorem internam Spiritus sancti illustrationem, & impulsionem, sicuti notauit Valeotia *qu. 5. argum. 18.* partim propter animi sui simplicitatem, quia de opposito errore persuasionem nullam conceperunt. Qua ratione pueri apud Catholicos, cùm ad vsum rationis peruenerunt, acceptant fidei mysteria, tamquam diuinitus reuelata, quia natu maiores, & prudentes, quos ipsi norunt, ita credere animaduertunt.

CAP. VI.

DE ORDINE RERVM CREDENDARVM.

SVMMARIVM.

1 *Inter credenda absolutè primum, ac præcipuum est, Quòd Deus sit.*

2 *Inter Fidei articulos, quos discursiuè, & vt conclusiones credimus, non est aliquis ordo per se necessarius.*

3 *Hæretici ex eorum concessis conuincendi sunt, maximè autem per traditiones, & consensum Ecclesiæ.*

1 ASsertio I. Inter credenda absolutè primùm, ac præcipuũ est, Quòd Deus sit, sicuti indicauit Apostolus ad Hebr. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est.* Obijciet aliquis: Quòd Deus sit, lumine naturali per discursum euidenter cognosci potest, & à philosophis huius mundi cognitum est, sicuti testatur Apostolus ad Rom. 1. Ergo non necessaria Fides, imò ea cùm tali scientia consistere non potest. Ad hoc respondeo, & dico I. Lumine naturali ex ijs, quæ facta sunt, cognosci potest Deus vnus, vt est Auctor naturæ, & effector huius mundi: hæc tamen cognitio non sufficit ad salutem, sed requiritur, vt agnoscamus Deum esse Auctorem gratiæ, & gloriæ, quod lumine naturali non assequimur, sed per Fidem supernaturalem.

Dico II. Si loquamur de habitu scientiæ naturalis; & habitu Fidei insusæ, nemo negat, simul in eodem intellectu consistere posse, etiam in ordine ad idem materiale obiectum, videl. *quòd Deus est*: Sin verò loquamur de actibus, est quidem probabilis sententia S. Thom. 2. 2. *qu. 1. art. 4. & 5.* Dum euidens cognitio obiecti intellectui in promptu est, vel in memoria hæret non posse simul obscuræ Fidei actum circa tale obiectum elici: *Quia Fides est argumentum rerum non apparentium*, si autem res per se appareat: atque conspicua sit, non est locus extrinseco argumento, seu motiuo ad persuadendum veritatem. Verùm licet intellectus humanus interdum ita benè dispositus esse possit, vt euidentem demonstrationem de Deo, quatenus naturæ Auctor est, consequatur, tamen ob naturalem imbecillitatem, eiusmodi scientia de re adeò à sensibus nostris remota, non semper in promptu est, sed facilè dilabitur: tunc verò necessarium est, vt Fides succurrat, certam, & infallibilem de Deo, quamuis scientificè tunc non apparentem, persuasionem menti ingenerans; per Spiritus sancti gratiam: subseruientibus etiam motiuis extrinsecis, puta omnium populorum perpetua persuasione, veneratione, concepta ex ordinata huius mundi fabrica, mirabilibus, & naturæ ordinem excedentibus effectibus, &c. Adde, quòd certitudo assensus Fidei maior, ac perfectior est, quàm demonstrationis humanæ, vt suprà dixi c. 3. n. 2. *verb. non pauci*: Igitur qui demonstrationem, seu scientiam acquisitam de Deo habet, is nihilominus piè intellectum inclinare poterit, cum Dei auxilio, vt Fide, etiam diuina credat, Deum esse Auctorem naturæ, &c. idque certiùs iã teneat, quã seipsum viuere, vti locutus est S. Aug. *l. 7. Confess. c. 10.*

2 Assertio II. Inter speciales Fidei propositiones, seu articulos, qui discursiuè creduntur, vt conclusiones, non est aliquis ordo simpliciter necessarius. Ita Nicolaus Serarius *in prologom. Bibliac. c. 7. q. 7. prop. 2.* Ratio est, Quia vnus articulus ab altero non dependet, tamquam formali principio, ac motiuo: sed omnes præcipuè dependent à veracissimi Dei reuelatione.

Assertio III. Conuenientior tamen ordo proponendi, & credendi Fidei articulos ille est, qui in Symbolo Apostolico continetur, vt primum locum obtineat mysterium sacrosanctæ Trinitatis: deinde Incarnatio Verbi: Missio Spiritus sancti, tum Ecclesiæ Catholicæ sanctitas, & infallibilis auctoritas: deinde septẽ Sacramenta, hominisque iustificatio, & glorificatio. Quapropter hunc ordinem plerumq; obseruamus in pueris primo Catechismo instruendis, atq; infidelibus ad Christi Fidem conuertendis.

3 Assertio IV. Si agatur de conuersione Hæreticorum: illæ Fidei propositiones, & Sacræ Scripturæ testimonia, quæ ab ipsis bono sensu recipiuntur, argumenti loco assumi possunt ad ostendenda alia Fidei dogmata, quæ ab eisdem negantur. Quamuis enim hæc argumentandi ratio non sit ex notiore secundum se, est tamen ad hominem accommodata: nihilque frequentius est, quàm ex confessis contra aliquem argumentari, ad adstruenda ea, quæ ipse negat.

Porrò hæretici, quàm maximè per traditionem à Patribus acceptam, conuincendi sunt. Etsi enim auctoritatem Scripturæ ipsi inprimis vrgeant, nullum tamen ex ea argumentum firmum ducere possunt sine Ecclesiæ traditione. Vnde enim ipsis constare satis potest, S. Matthæi Euangelium, v. g. non item, quod Nicodemi nomine circumfertur, canonicum esse, nisi ex Ecclesiæ auctoritate? Quare S. Augustinus dixit contra *epist. fundam. c. 5. Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moueret auctoritas.* Et *l. 28.* contra Faustum c. 2. quod de S. Matthæi Euangelio, ait: Non esse dubitandum de eius auctoritate, *quam ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum Ecclesia certa connexionis successione, vsque ad tempora ista perduxit*: item suo modo de alijs sacræ Scripturæ libris, & Fidei dogmatibus semper in Ecclesia receptis dici potest. Accedit, quod tametsi satis constaret, S. Matthæi, v. g. Euangelium esse canonicum, vereri tamen possent hæretici, ne pluribus sententiarum locis malitia infidelium, alijsue de causis deprauatum sit: si Ecclesiæ definitionem, ac traditionem respuant.

Quare notandum est hoc loco, hæreticos conuinci posse, quòd articulos de SS. Trinitate, Christi Incarnatione &c. non Fide diuina infallibili; sed solùm humana persuasione credant: Si enim articulos illos Fide diuina crederent, propter Dei reuelationem crederent: consequenter eadem diuina, & infallibili Fide credere deberent articulorum reuelationem à Deo factam esse. At verò ipsi respuentes traditiones, atque apertè profitentes, nihil Fide diuina credendum, quod scriptum non sit, libros Euangelistarum, v. g. tamquam Dei infallibile verbum Fide diuina acceptare non possunt: cùm scriptum in Euangelio non sit, à Spiritu sancto reuelatos, aut dictatos esse.

CAP. VII.

DE PROPONENTE FIDEM.

SVMMARIVM.

1 *Singuli Ecclesiæ ministri, & Doctores, ob humanam imbecillitatem in rebus Fidei errare possunt: etiam Summus Pontifex secundùm propriam personam.*

2 *Summus Pontifex, vt publica persona proponens Ecclesiæ vniuersalia Fidei, aut morum decreta, ob Dei prouidentiam, errare non potest, secundum probabiliorem sententiam.*

3 *Summus Pontifex, etiam vt publica persona errare potest in particularibus quæstionibus facti.*

4 *Quod in generali concilio, tamquam ad Fidem, vel bonos mores pertinens, definitum est, nulli errori subiectum esse posse, certa fide constat.*

5 *Ad Summum Pontificem propriè pertinent Concilia generalia indicere, ac congregare.*

6 *Imperator, seu Princeps laicus in Concilijs, alijsque Ecclesiasticis negotijs nihil cum auctoritate præstare potest.*

7 *Ad Pontificem pertinet libros canonicos à non canonicis, seu apocryphis discernere, & Scripturas canonicas in puritate conseruare.*

8 *Ad eundem Pontificem spectat Symbolum Fidei ordinare; aut de nouo edere.*

Quatuor in Ecclesia symbola extant, Apostolicum, Nicænum, Constantinopolitanum, & Athanasij.

9 *Symbolum fidei articulis suis, ijsque quatuordecim constat.*

10 *Hæreses emergentes cognoscere, & condemnare Summi Pontificis officium est.*

1 INprimis notandum est, quòd Fides alicui proponi potest; vel ab ipsa Ecclesia, vel saltem à capite Ecclesiæ, seu summo eius Magistratu, vel ab Ecclesiæ Ministris supremam auctoritatem non obtinentibus.

Assertio I. Ecclesiæ Ministri, v. g. Parochi, & Episcopi singuli (excepto Summo Pontifice) non tantùm ipsimet in rebus Fidei errare possunt, ac falli, sed etiam errores suos alijs proponere. Hæc est communis: Quia nullum vel ex Scriptura, vel ex Patrum traditione priuilegium scimus concessum singulis Ecclesiæ Ministris, excipio Apostolos, & Apostolorum Principis in vniuersali potestate successorem, quominus secundùm humanam imbecillitatem, in rebus Fidei & falli, & alios fallere possint. Dixi

autem

autem singulos errare posse. Nam vt omnes Doctores & Pastores in rebus Fidei errent, fieri non posse videtur, quandoquidem populus Doctoribus, & Pastoribus suis adhærebit, ideòque tota Ecclesia in errorem induceretur, quod fieri non potest, sic uti ratiocinatur Bannes 2.2.q.2.art.10.dub.1.concl.3.

Assertio II. Probabilius est, quòd Summus Pontifex, quoad suam personam in hæresim etiam notoriam incidere possit, ob quam dignus sit, vt ab Ecclesia deponatur, vel potiùs vt præcisus declaretur. Ita Caietan. *Opusc. de auctor. Papæ capit.18.& seqq.* Turrecrem. *lib.2.Sum.de Ecclesia, cap. 112. ad 6.* Canus *lib. 6. de locis, cap. vltim. ad 11.* Azor. *tom.2.lib.5.capit. 9.* Valent. *cit.quæst. 1.par.7.& quæstio 6.§.36.* Bannes *cit.art.10.dub.2.* contra Albert. Pigbium *lib.4.de Eccles.hierarch. cap.6.* cui fauet Bellarm. *libr.2. de Pontif.cap.30.& lib.4. cap.2. & 6.* Probatur assertio: Quia eiusmodi Priuilegium à Christo summis Pontificibus concessum nec ex Scriptura sacra, nec ex Patrum traditione colligitur. Ergo asserendum non est. Prior pars ex eo ostenditur, quod promissiones à Christo factæ S.Petro non possunt ad alios Summos Pontifices transferri, quatenus priuatæ personæ sunt, sed vt successores Petri in pastorali potestate docendi, &c. Posterior pars probatur: Quia ex Patrum scriptis, & decretis potiùs contrarium colligitur; non quidem quòd Romani Pontifices defacto aliquando hæretici fuerint, id enim haud facilè ostendi potest; sed quòd persuasio fuerit, fieri posse vt in hæresim labantur, ideoque si tale quid accidisse videatur, ad reliquos Episcopos pertinere, vt rem examinent, iudicent, sicuti videre est in sexta Synodo, *Action.18.* Septima Synodo, *Act. vlt.* Octaua Synodo *act. 7.* in ep. Hadriani; & Conc. 5. Romano sub Symmacho Papa; *A multis antecessoribus nostris synodaliter decretum, atque firmatum est: vt oues Pastorem suum nec reprebendere nisi à Fide exorbitauerit, præsumant.* Et c.si Papa d.40. ex Bonifac. Archiepiscopo refertur, *Cunctos ipse iudicaturus à nemine est iudicandus, nisi fortè deprebendatur à Fide deuius:* Et ipsemet Bellar. *l.2. cap. 30.* ita scribit: *Non possumus negare quin Hadrianum cum Concilio Romano, imò & tota Synodus Generalis VIII. senserit, in causa hæresis posse Rom. Pontificem iudicari.* videri potest Melchior Can. *l.6.de loc.Theol.c.vlt.*

Nota autem, hoc ponatur, summum Pontificem, vt priuata persona est, hæreticum fieri, ideòque desinere esse verum Ecclesiæ membrum: cum Ecclesia sit fidelium congregatio: hæretici autem quilibet, eo ipso, quòd veram Christi fidem abijcerunt, neque fideles; neque veri Christiani existant, teste S. Augustino in Enchirid. *cap. 5.* tamen quamdiu Papa ab Ecclesia toleratur, & vt pastor vniuersalis publicè agnoscitur, tamdiu etiam Pontificia potestate re ipsa præditus est, vt omnia eius decreta non minorem vim & auctoritatem habeant, quàm si verus fidelis esset, sicuti benè notat Domin. Bannes, *q. 1. a. 10. dub.2. ad 4.* Suarez *lib. 4. de legibus, c. 7.* Ratio est. Quia id pertinet ad conuenientem gubernationem Ecclesiæ, sicuti etiam in alia benè constituta Republica tamdiu acta publici Magistratus valent, quamdiu in tali munere relinquitur, & publicè toleratur, iuxta *l.Barbarius, ff.de officio Prætorum.*

2 Assertio III. Summus Pontifex ob Dei prouidentiam errare non potest in decretis Fidei vniuersalibus, seu quæ toti Ecclesiæ proponit, quamuis sine Episcoporum Concilio; neque in præceptis morum, versantibus circa res ad salutem necessarias, vel quæ per se bonæ, aut malæ sunt. Ita DD. communiter apud Caiet. *opusc.de auctorit.Papæ.* Bannes *cit.q.1.a.10 dub.2.* Bellar. *l.8.c.2.* probatur primò ratione: Si Summus Pontifex in vniuersalibus Fidei aut morum decretis erraret, tunc tota Ecclesia in errorem contra Fidem, aut doctrinam Christianam induci posset, consequens est impossibile: ergo, & antecedens: Minor est certa ex promissione Christi Matt. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Et verbis Apostoli 1. ad Timoth. 3. vbi Ecclesiam appellat *columnam. & firmamentum veritatis.* Maior probatur. Quia Ecclesia reliqua Summo Pontifici, tanquam membra capiti, tanquam oues pastori suo adhærere tenetur: ergo si ille falsum aliquid contra Fidem aut doctrinam Christianam proponeret, & credi iuberet, Ecclesia tota in errorem induceretur.

Probatur secundò ex testimonijs Patrum: S.Cyprian. *lib.1.ep.3. ad Cornelium* Petri *Cathedram vocat Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est: atque eos esse Romanos, quorum Fides Apostolo prædicante laudata est, ad quos perfidia non possit habere accessum.* Similia habet S.Hieron. *l.3. Apol aduersus Ruffinum:* Et ipse Ruffinus in expositione symboli, quæ habetur apud Hier. *t.2.* rationem reddit, cur in Ecclesia Romana nulla vnquam verborum adiectio Symbolo Apostolorum facta fuerit, quia *nulla hæresis ibi sumpsit exordium:* Idemque Hier. *in epist. ad Damasum* ita scripsit: *Beatitudini tuæ, idest, Cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam Ecclesiam scio: Quicunque extra hanc domum Agnum comederit, prophanus est, si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluuio.* Petrus Chrysologus *ep.ad Eutychen. Hortamur te, frater, vt bis, quæ à beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas; quoniam B. Petrus, qui in propria Sede viuit, & præsidet, præstat quærentibus Fidei veritatem.* Gelasius in ep. ad Anastas. Aug. *Hoc est, quòd Sedes Apostolica magnopere cauet, vt quia mundo radix est Apostoli gloriosa confessio, nulla rimis prauitatis, nulla prorsus contagione maculetur. Nam si (quod Deus auertat, quod fieri non posse confidimus (tale aliquid proueniret, vnde cuiquam resistere auderemus errori?* S. Bern. *ep.90.* ad Innoc. II. *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scandala emergentia in regno Dei, ea præsertim, quæ de Fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarcire damna Fidei, vbi non possit Fides sentire defectum. Hæc quippe huius prærogatiua Sedis; Cui enim alteri aliquando dictum est. Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua?*

Porrò notandum est primò: Licet dicta assertio non ita certa sit, vt contraria sit error in Fide, quandoquidem non defuerunt Doctores, Adrianus *in 4.quæst.vlt.de Confirmation.* Gerson *par.1.tract.de examinat. doctrin.* & alij Parisienses, qui in solo Concilio Generali constituerunt infallibilitatem iudicij de rebus fidei: tamen si quis generalem definitionem Papæ circa Fidem aut mores falsitatis argueret, aut ei se opponeret, contra eum meritò, tanquam suspectum de hæresi, aut schismate introducendo, procedi posset. Excepto, si Summus Pontifex manifestum errorem contra Fidem Ecclesiæ proponere seu obtrudere conaretur. Nam id nihil repugnare graues Doctores docent, inter quos Gerson *consid.1.* Turrecremata *l.2. de Ecclesia. c. 112. ad 7.& lib.4.p.2.cap.16. modo 17.* & indicat Sylu. *verb. opinio, in fine*, Corduba *cit.q.1.propos.10.dimis.2.* Valent. *q.1.p.7.q.6.§.30.* Qui etiam rationem afferunt. Quia tunc Ecclesia non versabitur in periculo: cùm non teneatur Pontificem, docentem aliquid contra Fidem receptam in Ecclesia, vt pastorem sequi: sed potiùs tanquam lupum apertè grassantem auersari. Quare etiam Bellarm. *l.4.c.2.* non sine causa ex communi Catholicorum sententia ita loquitur: *Pontificem in re dubia statuentem ab omnibus fidelibus obedienter audiendum esse.*

Deinde accidere potest casus, vt licet Summus Pontifex re ipsa verum doceret, tamen aliquis per inuincibilem ignorantiam sibi persuaderet, doctrinam Ecclesiæ propositam manifestò esse contra sacram Scripturam, & Fidem Christianam, quomodo credibile est S.Cyprian. cum LXXX. Episcopis Africanis deceptum fuisse in quæstione de rebaptizandis hæreticis, antequam dogma, quod Stephanus Papa ecclesiæ tradidit, & imperauit obseruandum, (vt videlicet hæretici in forma SS. Trinitatis ritè baptizati, sine alio baptismo ad ecclesiam reciperentur) generali Concilio confirmatum esset. Qua de re videri potest S. Aug. *l.2.contra Donatistas c.4.& l.4.c.6.* cæterùm post quam doctrina aut definitio Sum. Pontif. etiam sine generali Concilio tradita, ab Ecclesijs communiter recepta fuit, tunc apertè hæreticus censeri debet, qui ei pertinaciter contradicere, aut in dubium reuocare audet, cùm certa Fide constet, Ecclesiam vniuersam errare non posse.

Secundò notandum est, quòd in assertione dixi Pontificem errare non posse in decretis morum circa ea, quæ ad salutem necessaria, vel per se bona, aut mala sunt, v. g. vt doceat vsuram esse licitam, iniustè ablata non esse restituenda. Nam interim nihil obstat, quin Pontifex leges condat, aliaue statuat, quæ per se quidem siue ex obiecto mala non sunt, tamen propter adiunctas circumstantias minus Ecclesiæ expediunt; vt si in censuris alijsue pœnis ferendis nimis seueros, vel contrà in indulgentijs, aut dispensationibus concedendis nimis facilis sit, propterea eiusmodi decreta Pontificum, si Ecclesiæ minus vtilia appareant à successoribus eorum quandoque reuocantur.

3 Assertio IV. Summus Pontifex, etiam vt publica persona errare potest in dijudicandis particularibus quæstionibus, quæ plerumque de facto sunt. Ita ex communi Corduba *lib. 4. quæst. 1.prop.10.limit.3.* Bann. *cit.quæst.1 dub.6.concl.4.* Bellarmin. *l.4. de Pontifice, capit.2.* Ratio est: Quia assistentia, & directio sancti Spiritus promissa est Petro, & successoribus eius in ordine ad Ecclesiam, ne eam in errorem inducant: cuius rei periculum nullum est in decretis particularibus, seu non ad vniuersam Ecclesiam attinentibus.

4 Assertio V. Certa Fide apud Catholicos constat, quòd in generali Episcoporum Concilio, tanquam ad Fidem, vel bonos mores pertinens, definitum fuerit, errori, aut falsitati subiectum esse non posse. Probatur ex eo: Quia Ecclesia vniuersa errare non potest, sicuti constat *ex cap. 16. & 18. Matth. 1. Timoth. 3.* Episcopi autem ex vniuerso orbe, quatenus commodò fieri potest, congregati, cum capite suo, qui est summus Pontifex, vniuersam Ecclesiam repræsentant; Quandoquidem et S.Cyprianus

eis

ait *lib. 4. Epistol. 9. Ecclesia est in Episcopo*. Et Euseb. *l. 3. de vita Constantini*, Concilium Episcoporum Nicææ habitum vocat, *Conuentum vrbis terrarum*. Et S. August. *lib. 3. de Baptism. ca. 18. totius Ecclesiæ consensum*, Ergo quæ in tali Concilio, circa Fidem, aut mores (modo suprà explicato) decreta fuerint, errori obnoxia non sunt, Vide quæ dixi *lib. præced. t. 4. c. 7. §. 3.*

5. Corollarium I. ad Summum Pontificem propriè pertinet generalia Concilia congregare. Probatur in primis ratione: Ad eum pertinet Concilium generale indicere, qui omnium nationum Episcopis cum auctoritate imperare potest: Hic autem est solus Romanus Pontifex, tanquam aliorum Episcoporum, totiusque Ecclesiæ caput, sicuti appellatum reperiem in Concilio Ephesino Generali *tom. 2. cap. 15.* & in Chalcedonensi *Act. 1.* & in eodem *Act. 3.* in epistola Synodica ad Leonem I. Probatur secundò ex traditione, & praxi Ecclesiæ. Sic enim testatus est, edicitque Iulius Papa Romanus apud Athanasium *Apolog. 2.* Socrat. *libr. 2. capit. 13.* Sozom. *lib. 3. cap. septimo, & 9.* Nicephorum *l. 9. cap. decimo*. Extare canonem Ecclesiæ, quo auctoritas omnis eis derogetur, quæ præter Romani Antistitis sententiam, decreta essent. Et Damasus Papa *Epist. 4. ad Episcop. Africanos cap. 1. Vt nostis Synodum sine eius* (Romani Pontificis) *auctoritate fieri non est Catholicum, nec Episcopus, nisi in legitima Synodo, & suo tempore Apostolica vocatione, congregata, definiri damnari potest: neque vlla vnquam Concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta Apostolica auctoritate*, Et Lucentius Legatus Romanus in Chalcedonensi *Concil. Act. 1. Synodum ausus est facere* Dioscorus Alexandrinus Archiepiscopus, *sine auctoritate Apostolicæ Sedis, quod nunquam licuit, nunquam factum auctoritate est.* Ægyptij Episcopi in *ep. ad Fel. II. Canonibus iubentibus, absque Romano de maioribus causis nos nihil debere decernere* Episcopo Et infrà: *Scimus in Nicæna magna synodo communiter ab omnibus esse roboratum, non debere absque Romano Pontifice Concilia celebrari, nec Episcopos damnari*. His adde Leon. I. *epist. 15. ad Ephesin. pseudosynodum, & epist. 24. ad Theodos. Augustum*, Actionem I. Concil. Chalced. aduersus Nestorij audaciam, Episcopos Ephesum conuocantis. Pelag. II. *ep.* quæ incipit *manifestò* ad Episcopos, qui conuocatione Ioannis Episcopi Constantinopolim conuenerunt Pulcheriam Augustam in *Epist. ad Leonem I.* ante Conc. Chalcedonense. Denique in Conc. VI. Oecumenico *Act. 18.* testantur Patres, omnia etiam antecedentia Concilia Oecumenica Romani Pontificis auctoritate habita & conclusa fuisse.

Sed vt sigillatim ostendamus, Concil. I. Nicænum à Syluestro indictum, & congregatum fuisse, præter Patres Concil. VI. testantur Episcopi Concilij Romani II. sub Damaso apud Sozom. *lib. 6. c. 23.* Theodor. *lib. 2. c. 22.* Gelasius Cyzicenus *lib. 2. act.* Concilij Nicæni *ca. 12. Sancta, & magna, & generalis Synodus sanctorum Patrum Nicææ congregatorum, per B. Hosium, Episcopum Ciuitatis Cordubæ in Hispania, tenentem locum Episcopi Romani, cum eiusdem Sedis Presbiteris*.

De Concilio Constantinopolitano, præter Patres Concil. VI. satis indicant planè Episcopi Orientales in *epist. ad Damasum*, apud Niceph. *l. 2. cap. 16.* quæ verba mox referam. *seq.*

De Concilio Ephesino generali testantur literæ Cœlestini Papæ ad Theodosium, & Valentinianum Imperatores, quæ habentur in actis *Concil. Ephes. tom. 2. c. 17.* & meminit Euagrius *l. 1. c. 4.* quod Cœlestinus Cyrillo Alexandrino Archiepiscopo vices suas congregandi, & disponendi in Oriente Synodum commiserit, donec Legati ex Vrbe aduenirent. Posteà verò quàm legati Apostolici aduenissent, quo modo omnia eorum auctoritate acta fuerint, atque Nestorius damnatus, videre licet in eiusdem Concil. actis *tom. 2. cap. 15. ed. Commelin.*

De Chalcedonensi Concil. Generali constat ex *Epist.* Valentiniani, & Martiani Imperator. ad omnes vbique Reuerendissimos Episcopos & alia *Epist.* quam sæpè allegant, scripta ad Anatolium; & qua ratione omnia auctoritate Legatorum peracta sint, & Dioscorus iudicatus apparet ex Actione I. *Beatissimi, & Apostolici viri Papæ Vrbis Romæ, quæ est caput omnium Ecclesiarum, præcepta habemus præ manibus*: Et posteà contra Dioscorum: *Synodum ausus est facere*. &c. quæ verba suprà allegaui.

De Concilio V. Oecumenico videri potest Baron. *Anno 553. n. 219. & 225.*

De VI. Oecumenico quæ scripta sunt. *Act. eius 19. & in epist. ad Agathonem*. Plura de Concilijs apud Gratianum *dist. 16. cap. Sancta, & seqq.* Eius tamen error cauendus est, cùm Antiochenum I. Concilium ab Eusebianis celebratum inter legitimas Catholicorum Synodos recenseat. Vide de hoc S. Athanas. *apolog. 2.* & Innocent. I. in *epist. ad Clericos Constantinopoli.* in causa Chrysostomi.

6 Nihil autem dictis obstat, quòd in Concil. VI. *general. cit. Act. 18.* Imperatorum quoque mentio fit: *Constantinus semper Augustus, & Syluester laudabilis magnam, atque insignem in Nicæa Synodum congregabant*. Non enim Imperator, vt auctor Concilij, illud congregabat, sed prius à Romano Pontifice monitus, atque rogatus, vt tamquam Ecclesiæ vniuersæ patronus, suam quoque ad Synodi locum euocandi, ac deducendi Episcopos, opem præsidiaque conferret, vti videre est in *epist. Synodali ad Damasum* apud Niceph. *l. 12. c. 16. Sed enim cùm fraternam vestram erga nos pietatem conseruantes, & dilectionem exhibentes, indicto Romæ de Voluntate Dei Concilio, nos quoque vt membra vestra propria eò conuocaueritis*: Et paulò post: *Conuenimus, Constantinopolim, litteris proximis adducti, quas Reuerentia vestra post Synodum Aquileiensem, ad Dei amantissimum Imperatorem Theodosium dedit*. Eiusdemque consuetudinis mentionem facit Martianus Imp. *in epist. ad Leonem Papam*, Valentinianus & Martianus *in ep. ad Anatolium*, quæ habentur *t. 2.* Conciliorum. Denique Patres Concilij VI. Oecumenici in *ep. ad Agathonem Papam*: *Acquiescentes veræ confessionis litteris, à vestra paterna beatitudine ad pijssimum Imperatorem missis, quas vt à summo Apostolorum vertice diuinitus perscriptas cognoscimus*. Plura leges apud Bellarm. *l. de Conc. c. 12. & 13.* Videri etiam potest Baron. *Anno Christi 314.* de tractoria, siue annonæ prouisione, quam Imperator Episcopis, ad Concilium vocatis facere solebat.

Neque Imperator, eiusue Legatus, vt Iudex, aut cum potestate sententiam suam in Ecclesiasticis negotijs dicendi, intererat, sed vt præsentia, & auctoritate sua cohonestaret, ac defenderet Synodum, atque si opus esset, auxilia externa præstaret, sicut S. Ambr. testatur *l. 5. ep. 32. ad Valentinianum Imp. Si conferendum de Fide Sacerdotum* (id est, Episcoporum, tanquam Ecclesiæ Principum) *debet ista esse collatio, sicut factum est sub Constantino Augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberum iudicium dedit Sacerdotibus*, S. Athan. in *Apol. 2. Præclari Eusebiani, quo veritatem, scriptaque sua obliterent, nomen Synodi suis actis prætexunt, cum res ipso negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat, quippe vbi Comes præsideat, &c.* Et *in ep. ad solitariam vitam agentes*: *Quando à condito æuo auditum est quando iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vsquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ ante hac Synodi fuere, multa iudicia Ecclesiæ habita sunt, sed neque Patres istius modi res Principi persuadere conati sunt, nec Princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit*. Et Hosius Episcopus apud eundem Athan. *in eadem epist.* ita Constantium alloquitur. *Desine, quæso, & memineris te mortalem esse: reformida diem iudicij, serua te in illum diem purum, nec te misceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea à nobis disce*. Idque planè etiam agnouerunt atque professi fuerunt Catholici Imperatores, vt Constantinus Magnus apud Ruffinum *l. 1. cap. 1.* vbi ita alloquitur Patres Nicææ congregatos: *Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos à vobis rectè iudicamur*. Similia habet Honor. Imper. *in ep. ad Arcadium*, & Gratianus Imperator *in epistola lecta Aquileæ*, quarum verba retuli *lib. 1. tract. 4. c. 7. nu. 10.* Theodosius item & Valentinianus in *epistola ad Synodum Ephesinam*, quæ habetur in ea *tom. 1. ca. 32. Candidianum præclarissimum Religiosorum domesticorum Comitem ad sacram vestram Synodum abire iussimus: sed ea lege, & conditione, vt cum quæstionibus & controuersijs, quæ circa Fidei dogmata incidunt, nihil commune habeat. Nefas est enim, qui sanctissimorum Episcoporum Concilio inscriptus non est, illum Ecclesiasticis negotijs & consultationibus se immiscere*. Simile testimonium Valentiniani Imperatoris legere potes apud Sozom. *l. 6. c. 7.*

7 Corollarium II. ad summum Pontificem pertinet etiam definire, quinam libri sacræ Scripturæ, tanquam veri, & canonici in Ecclesia recipiendi sint, qui verò pro apocryphis habendi, est communis doctrina, quæ ferme etiam ex supradictis intelligitur. Pro pleniore autem intellectu nota primò quòd non infrequenter fit acceptio canonis pro eo, quod certo numero, aut limitatè definitum est. Sic enim *lib. 10. Cod. titul. 23.* certo numero definita pensio, *canon* appellatur. Et qui in album Sanctorum, vel defunctorum Episcoporum referuntur, in canone poni dicuntur. Eodem igitur sensu libri canonici dici solent, qui in Sacrarum Scripturarum numero censentur, per auctoritatem, & definitionem Ecclesiæ, cuius caput est Romanus Pontifex, ita vt sine ipso nulla talis definitio fieri possit. Hoc sensu dixit Toletanum I. Concilium in exposit. Fidei. *Si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas esse canonicas, præter eas, quas Catholica Ecclesia recepit, anathema sit*. Et Hieronymus *præfat. in librum Iudith: Quia hunc librum Synodus Nicæna in numero sanctarum scripturarum legitur computasse, acquieui*. Et S. Augustinus *l. 2. contra Crescon. cap. 31. Salubri vigilantia canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum, & Apostolorum*

libri

libri pertineant, quos omnes iudicare non audemus, & secundùm quos de ceteris fidelium, vel infidelium libris liberè iudicemus. Inuenies autem canonem sanctorum librorum apud Gelasium Papam in Conc. 70. Episcoporum: Innocent. I. *epist. 2. ad Exuperium* & in Concil. Carthaginensi VI. cui etiam S. August. interfuit, vbi Episcopi testantur, se canonem hunc Scripturarum à Patribus accepisse, vt in Ecclesia legerentur, *t. 1. Concil. Seuerini Binij*, in fine dicti Concil. Quamuis fateri debemus, ante ea tempora de quibusdam libris dubitatum fuisse, vti apparet ex Concilio Laodiceno *cap. vlt.* Verum sicuti Nicenum Concil. statuit, vt liber Iudith pro canonico, & indubitato haberetur, teste S. Hieronymo *præfat. in Iudith*: ita postea in Ecclesia statutum est, vt alij dubitati, v. g. liber Sapientiæ, liber Tobiæ pro indubitatis agnoscerentur, vt videre licet in Trident. *sess. 4.* vbi additur: *Si quis autem libros ipsos integros qui enumerati sunt, cum omnibus suis partibus, id est, capitibus, seu sectionibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris canonicis non susceperit &c. anathema sit.*

Libri verò Apocryphi dicuntur, qui, quòd eorum origo, & auctoritas obscura sit, ab Ecclesia approbati, & in canonem diuinarum Scripturarum relati non sunt: imò plerumque saltem quoad aliqua reprobati. Sic enim S. Augustin. *libr. 15. de ciuit. c. 23. Omittamus earum scripturarum fabulas, quæ apocryphæ dicuntur, eò quòd occulta eorum origo non claruit Patribus, à quibus vsque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima, & notissima peruenit*, Lege Nicol. Serarium *capit. 8. Proleg. Bibliac. quæstion. 12.*

His adde, ad Summum quoque Pontificem, cum aliorum Ecclesiæ Pastorum auxilio, pertinere, vt aduigilet, quò canonicæ Scripturæ ab omni, quatenus fieri potest, mendo liberæ conseruentur, & posteritati tradantur. Eam enim ob causam Patres, vt S. Irenæus, *lib. 3. contra hæres. cap. 3.* S. Cyprianus *in lib. de vnitate Ecclesiæ*, S. August. *lib. de vtil. credendi c. 17. & 18.* monuerunt, necesse esse ad vnitatem Fidei seruandam, vt Ecclesiæ aliæ, atque fideles omnes principalioris Ecclesiæ Romanæ doctrinis se conforment, & adhærescant: quandoquidem illa ab Apostolis Petro, & Paulo instructa, traditiones illibatas conseruauit, iuxta Domini promissionem. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* Matth. 16. Ea propter post Trident. Concilium, plurium Summorum Pontificum vigilantia; sacræ Scripturæ editio latina, multis antè sæculis vsitata, ac vulgata, adhibitis viris doctissimis, & inspectis antiquissimis exemplaribus, quæ vndecumque in Vrbem illata fuerunt, nec non Sanctorum Patrum commentarijs, &c. accuratissimè emendata, ac denique Anno Domini M.D.XCIII. à Clemente VIII. in lucem data est, vt deinceps tanquam alijs latinis editionibibus correctior in scholis prælegeretur, commentarijs illustraretur. Non quòd hæc editio omnibus etiam leuissimis mendis careat, quæ vel librariorum incuria, vel alia de causa irrepserunt, sed quod nullum errorem contineat aduersus Fidem, vel bonos mores. Videri potest Vega *libr. 25.* in Trident. *capit. 9.* Canus *libr. 2. de locis, capit. 13.* Serarius *in preleg. Bibliac. c. 9. quæst. 1.*

8 Corollarium III. Symbolum Fidei ordinare, aut de nouo edere ad Summum Pontificem spectat. Ita S. Thom. 2. 2. *quæst. 1. ar. 10.* & probat: *Quia noua editio Symboli necessaria est ad vitandum errores, Ad illius ergo auctoritatem pertinet editio Symboli, ad cuius auctoritatem pertinet finaliter determinare ea, quæ sunt fidei, vt ab omnibus inconcussa Fide teneantur: hoc autem pertinet ad auctoritatem Summi Pontificis, ad quem maiores, & difficiliores Ecclesiæ quæstiones referuntur.* Et paulò post: *Vna Fides debet esse totius Ecclesiæ*, secundùm illud 1. *ad Corinth. 1. Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Quod seruari non potest, nisi quæstio Fidei de Fide exorta determinetur per eum qui toti Ecclesiæ præest; vt sic eius sententia à tota Ecclesia firmiter teneatur, & ideò ad solam auctoritatem Summi Pontificis pertinet noua editio Symboli, sicut & omnia alia, quæ pertinent ad totam Ecclesiam, vt congregare Synodum generalem, & alia huiusmodi.* Confirmatur ea praxi Ecclesiæ, siquidem illa Symbola Fidei quæ in Concilijs a Summo Pontifice non approbatis edita sunt, v. g. in Synodo Sirmiensi, Ariminensi, vbi DC. Episcopi conuenerant, nullam in Ecclesia auctoritatem obtinuerunt.

Pro cuius doctrinæ pleniore intellectu nota primò: Symbolum Fidei dictum videri, quasi quædam militaris tessera sit, siue professionis nota, per quam Christiani ab infidelibus discernantur, sicuti explicat Ruffinus *præfat. in expos. Symboli*, & Isidor. *lib. 7. Originum c. 19.*

Secundò: Quadruplex in Ecclesia Symbolum haberi: I. Apostolicum II. Nicænum, III. Constantinopolitanum, IV. Athanasianum. Illud quod Apostoli composuerunt, Fidei Christianæ capita præcipua simplicius ac breuius proponit. Alia verò eandem Apostolicæ Fidei doctrinam, contra hæreticorum postea exortos errores, vberius explicant, sicuti S. Thom. notauit *ref. ad I. In doctrina Christi, & Apostolorum veritas Fidei est sufficienter explicata, sed quia peruersi homines Apostolicam, & ceteras Scripturas, & doctrinas peruertunt ad suam ipsorum perditionem, sicuti dicitur 2. Petri vlt. ideò necessaria fuit temporibus præcedentibus explicatio Fidei contra insurgentes errores.* Et *a. 9. ad 6.* rationem reddit, cur Symbolum Patrum (videlicet Constantinopolitanum, quo Nicæna fides explicata erat) publicè in Missis cantari soleat: Apostolicum verò submissè tantùm dici in prima & Completorio: Quia Symbolum Patrum est declaratiuum Symboli Apostolorum, & quia conditum Fide iam manifestata, & Ecclesia pacem habente: at vero Symbolum Apostolorum, tanquam feruente persecutione conditum, iuxta primam suam originem, quasi occultatur.

9 Tertiò Symbolum Fidei articulis suis constat: Dicitur enim articulus, sectio, & quasi membrum quoddam totius Symboli continens in se peculiarem, & distinctam reuelationem à Deo Ecclesiæ factam, ad vitæ æternæ consecutionem. Quare tria requiruntur ad articulum Fidei strictè, & propriè sumptum: I. Vt contineat Dei verbum Ecclesiæ publicitus propositum. II. Vt contineat distinctam, & propriam credendi difficultatem, quæ per reuelantis Dei auctoritatem superanda sit, auctore S. Thom. *a. 6.* vbi rationem adfert, cur diuersi sint articuli Passionis, & Resurrectionis Dominicæ, quia diuersam credendi difficultatem habent: Vnicus autem articulus Christi passi, crucifixi, mortui, ac sepulti: quia hæc vnicam credendi difficultatem habent, vt vno eorum per Fidem suscepto, non sit difficile alios suscipere. III. Vt contineat veritatem Fidei per se: & non per accidens, reuelatam. Cùm enim finis reuelatæ à Deo Fidei sit viatorum salus, ac vita æterna (siquidem Fides est *hypostasis* siue fundamentum *rerum sperandarum* Hebr. 11. *Et quæcunque, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus*, Rom. 14.) ideò rectè Symbolum Fidei distinguitur per capita, siue articulos, quibus per se, ac directè ordinamur ad consecutionem vitæ æternæ, ideoque omnibus ad credendum proponi debent, ver. gr. quòd Deus sit vnus & trinus. Filius Dei homo factus, quòd in Ecclesia sit peccatorum remissio, per Sacramenta &c. Alia verò, quæ indirectè tantùm, ac per accidens, videl. ob aliorum intelligentiam, reuelata sunt, v. g. quod Abraham duos filios habuit, quòd ad tactum ossium Elisæi suscitatus est mortuus &c. strictè, ac propriè loquendo, non censentur articuli, quamuis ad Fidei articulos reducantur, testante S. Thom. *cit. art. 6. ad 1.* Quia tamen certissima etiam Fide credi debent, vt hæreticus sit, qui ea pertinaciter negat: ideo latè loquendo, articuli, (id est, propositiones) Fidei non malè dicuntur.

Quarto: Licet pro numero Apostolorum, per quorum ministerium Fidem accepimus, duodecim Fidei articuli vulgò numerentur, tamen secundùm numerum rerum credendarum, quatuordecim à Doctoribus distinguuntur, vt videre est apud S. Th. *a. 8.* Septem ad diuinitatem pertinent: I. ad veritatem diuinæ naturæ, *Credo in vnum Deum*, tres sequentes ad Trinitatem personarum, *Credo in Deum Patrem, Et in Iesum Christum, Et in Spiritum sanctum*: tres alij ad triplicem operationem Dei, tribuentis creaturis rationabilibus esse naturæ per creationem, *Creatorem cæli & terræ*; esse gratiæ per iustificationem, *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum*: esse gloriæ per glorificationem, *Carnis resurrectionem, & vitam æternam*. Alij septem articuli Christi incarnati opera explicant: *1. Conceptus est de Spiritu sancto. 2. Natus ex Maria Virgine 3. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. 4. Descendit ad inferos. 5. Resurrexit a mortuis. 6. Ascendit ad cælos. 7. Venturus est iudicare viuos, & mortuos.*

Porrò quædam reuelatæ Fidei veritates sunt ad salutem nobis necessariæ, quæ dictis articulis implicitè continentur; v. g. animæ immortalitas eo articulo, *Credo vitam æternam*: Item Sacramenta eo articulo, *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.*

10 Corollarium IV. Ad summum Pontificem etiam pertinet, hereses in Ecclesia surgentes cognoscere, easdemque condemnare. Constat assertio ex suprà dictis, & traditur à Ruperto Thuitiensi *l. 2. de diuinis offic. c. 22. Romana Ecclesia super Apostolicæ Fidei petram altius fundata firmiter stetit, & tam Græciæ, quam totius orbis hereticos semper confutauit, & de excelso Fidei tribunali data sententia iudicauit.* Et Platina in vita Bonifacij III. *Meritò Sedes Romana ceteris anteferetur, cuius integritate & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt, & explosæ.* Rectè tamen notat Bellarm. *lib. 1. de Concil. ca. 9.* hæreses nouiter ortas ordinariè cognitas, damnatas fuisse in Concilio generali Romani Pontificis auctoritate ob eam causam coacto.

CAP. VIII.

AN, ET QVATENVS FIDES DIVINA, AC supernaturalis viatoribus necessaria sit, necessitate medij ad salutem.

SVMMARVIM.

1 *Fides diuina alia est habitualis, alia actualis, & hæc vel explicita vel implicita.*
2 *Alia est necessitas medij: & alia necessitas præcepti.*
3 *Explicita supernaturalis cognitio Dei viuus, est medium ad salutem necessarium omnibus adultis.*
4 *Post lapsum humani generis Fides actualis in Christum redemptorem, saltem implicita, adultis necessarium medium ad salutem fuit.*
5 *Post Euangelij promulgationem explicita Fides in Christum, & SS. Trinitatem necessaria est, saltem necessitate præcepti.*

1 SVpponendum I. quod etiam *cap. 1. dixi*. Duplex est Fides diuina, supernaturalis, ac Theologica: Vna habitualis, ac permanens: altera actualis, & transiens. Illa à Deo infusa, inest omnibus fidelibus, non solum iustis, sed etiam peccatoribus, itemque infantibus, ac amentibus, qui baptizati sunt. Fides autem actualis solis ratione vtentibus competit.

Supponendum II. Fides actualis Theologica iterùm Duplex est: Vna explicita, siue expressa, per quam Fidei aliqua propositio in se ipsa speciatim creditur, v.g. Quòd Deus trinus; Anima rationalis est. Altera verò est implicita, per quam Fidei propositio non in se ipsa speciatim, sed in aliqua alia, in qua implicitè continetur, generatim creditur. v.g. Qui credit verum esse, quicquid Ecclesia Catholica credendum tradit, is mysterium SS. Trinitatis, Incarnationis, & alias Fidei veritates implicitè credit. Ita Gabr. *in 3.d.25.q.vn.art.1.notab.2.* Azor. *tom. 1 lib.8. cap.6.in fine*, Tolet. *lib.4.cap.2.* Sanchez *lib.2. moral.cap.2. nu.2.* Valentia *t.3.disp.1.q.7.p.3.*

2 Supponendum III. Duobus modis dicitur aliquid necessarium ad salutem: Necessitate medij, & necessitate præcepti. Necessitas medij est, quo destitutus homo, quamuis sine vlla culpa sua, secundùm ordinariam Dei legem saluari non potest, Quomodo Baptismus, v.g. re ipsa susceptus necessarium medium est infantibus ad salutem: Et pœnitentia adultis necessaria est in peccatum mortale lapsis, vt suis locis dicam.

Necessitas verò præcepti est, sine cuius executione homo saluari non potest, si exequendi facultas & occasio suppetat: secus, si propter ignorantiam, vel aliam impotentiam à præcepto, & consequenter à culpa excusetur.

Assertio I. Fides habitualis à Deo infusa, omni tempore, ac hominum statu, tam paruulis, quam adultis necessarium medium fuit ad salutem. Est communis doctrina quæ traditur in Triden. *sess.6.c.7.* Ratio est, quam Gabriel affert *art.2. conclus.1.* Anima non est accepta Deo, supernaturalium bonorum largitori, nisi supra naturæ vires eleuata, secundùm intellectum ornata sit habitu supernaturalis cognitionis, aut Fidei; secundùm voluntatem verò habitu supernaturalis amoris, seu Charitatis.

3 Assertio II. Actualis & explicita vnius Dei Fides supernaturalis omni tempore, ac hominum statu necessarium medium ad salutem fuit adultis, ac ratione vtentibus. Ita Trid. *sess.6. cap.7.* & August. *serm.38. de tempore*. S. Thom. *cit.d.25.q.2.a.1.quæst.1.* Gabr. *cit.q.vn.art.2.* Sotus *lib.2. de natura & gratia, capit.11.* & alij communiter apud Sanchez *libr.2.moral.cap.2.n.3.* Ratio est, quam Apostolus dat ad Hebr. 11. Quia *Fides est sperandarum rerum substantia*: id est, sperandæ salutis fundamentum. Quare, *sine fide impossibile est placere Deo: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & quia inquirentibus se remunerator est.* Quæ ratio aliter etiam formari potest: Deus homines adultos saluare non vult, nisi cum eorum cooperatione: atqui cooperatio hominis ad salutem vtilis non est sine Fide supernaturali: cùm sine ea operatio nullam proportionem, aut eleuationem habeat ad finem beatitudinis supernaturalis: Ergo secundùm ordinatissimam Dei dispositionem Fides supernaturalis actualis est necessarium medium adultis ad salutem. Vide S. Thom. 2.2. *qu. 2. articul. 3.*

Vsus autem sum in hac probatione vocabulo *cooperationis*, & non *meriti*. Et si enim regulariter homines adulti sine proprijs meritis non saluentur, fingi tamen non potest casus, in quo homo adultus absque vllo merito ex condigno, salutem æternam consequatur, vt si Catechumenus, ac credens, qui de peccatis suis imperfectum duntaxat dolorem habuerat, in phrenesi postea baptizetur, & moriatur, salutem æternam consequatur sine meritis ex condigno; sed non sine supernaturali fide, spe, pœnitentia.

Secundò in assertione dixi, necessariam esse Fidem *supernaturalem*: quòd intellige non tantum ex parte principij, seu auxilij diuini, quo potentiæ nostræ adiuuantur: Non enim *sufficientes sumus aliquid cogitare à nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*, ait Apostol. 2. *ad Corinth.* 3. sed etiam ex parte obiecti: quia non satis est Deum cognoscere auctorem naturę, & largitorem naturalium bonorum; sed necesse est cognoscere, ac credere, quòd Deus auctor sit supernaturalium rerum, gratiæ, & vitæ æternæ largitor: cùm talis cognitio sit fundamentum accessus nostri ad Deum. Ita docet S. Thom. 2.2. *q.2. art.3.* Medina *lib.4. de recta fide. cap.8.* Valent. *cit.q.2.p.2.& p.3. assert.1.* Bannes *q.2.art.8.dub.1.* Sanch. *cit.c.2.concl.1.& 3.* & colligitur ex Apost. *cit.c.11. ad Hebræos*, vbi Fidem vocat *argumentum rerum non apparentium*. Ratio est quia Fides hominem viatorem dirigere debet ad finem non naturalem, sed supernaturalem beatitudinis ęternæ.

4 Assertio III. Post lapsum humani generis in peccatum, tam sub lege naturę, quàm sub lege Moysis fides actualis in Christum redemptorem, saltem implicita, necessarium medium fuit ad salutem omnibus adultis ratione vtentibus: Ita docet S. Bernard. *Epist.77. ad Hugonem de S. Victore*, Magister *in 3.d.25.* S. Bonau. ibid. *art.1.q.2.* Rich. *art.3.q.2.* S. Thom. 2.2. *q.2. art.7. ad 3.* Sotus *in 4.d.5.a.2.§. hic primum omnium*. Valentia *cit. qu.2.* P. Sanchez *concl.4.* Probatur ex sacra Scriptura. *Act.4.* dicitur, *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, sub quo oporteat nos saluos fieri.* Ioan. 14. *Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Ad Galat. 2. *Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per Fidem Iesu Christi.* Vult dicere; Neminem hominem ex operibus secundùm vires naturæ, aut legem Moysis iustificari posse: sed necessarium esse Fidem in Christum.

Secundò ratione: Sicuti in statu naturæ integræ adulti saluari non potuissent sine cognitione Dei Creatoris, & Sanctificatoris; ita in statu naturæ lapsæ saluari non possunt, sine aliqua saltem confusa cognitione Christi Redemptoris, ac Restauratoris. Vult enim Deus, vt homines cooperando ad salutem suam, desiderent, ac quærant animarum suarum Medicum, sed non possunt desiderare, ac quærere, nisi illum aliquo modo cognoscant, videlicet per Fidem in vita præsenti.

Dixi autem: Necessariam fuisse, necessitate medij, Fidem supernaturalem saltem implicitam, quæ tunc habetur, cùm homines suæ naturæ infirmitatem, atque ad peccandum pronitatem agnoscentes, credunt Deum esse auctorem supernaturalium donorum, in remedium animarum. Sin verò loquamur de obligatione præcepti, debebant habere explicitam, saltem confusam, Fidem de Christo Redemptore, secundùm modum reuelationis, ac prædicationis ipsis factæ, vt dicam *cap seq. asser.2.*

5 Assertio IV. Incertum est, an post sufficientem Euangelij promulgationem explicita Fides in SS. Trinitatem, & Christi incarnationem necessarium medium ad salutem sit adultis & ratione vtentibus. Affirmatiuam partem probabiliter defendunt Gabr. *cit.quæst.vnic.art.2.conclus.2.* Valent. 2.2. *quæst. 2.p.4.& 5.* Ludou. Molina *p.1.q.1.art.1.disp.2.* Ioan. Malder. 2.2. *q.2.art.8.* Becanus *ca. 12. quæ.2.concl.3.* Sanchez *cit.c.2.concl.6.* & alij apud Victoriam relect. de Indis Insulanis, *n. 33.* Probari solet tum ex Scriptura Sacra, Ioan. *cap. 3. Misit Deus filium suum, &c. vt saluetur mundus per ipsum: Qui credit in eum non iudicatur: Qui autem non credit, iam iudicatus est.* Et apud S. Matth. *cap.28. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Marci 16. *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium*, de Christo, Dei Filio, Saluatore, &c. *omni creaturæ: Qui crediderit* Euangelio, *& baptizatus fuerit, saluus erit; qui verò non crediderit condemnabitur.* Tum verò ratione, Sicuti in Lege veteri, cùm mysterium humanæ redemptionis implicitè & obscurè propositum erat, Fides in Christum saltem implicita, necessarium medium ad salutem fuit; ita in Lege gratiæ, cum Euangelium sufficienter promulgatum, & mysteria redemptionis humanæ, ac SS. Trinitatis explicita sunt, Fides explicita in Christum, & SS. Trinitatem, necessarium medium ad salutem existit.

Si obijciatur: Multi Gentiles sunt, & fuerunt, quibus cùm Euangelium enuntiatum non esset, inuincibili Fidei ignorantia laborârunt: cur igitur ad ignem æternum propter defectum Fidei explicitæ in Christum damnantur? Respondent ex doctrina S. Thom. *quæst. 10. art. 1.* Non damnari eos propter infidelitatis peccatum, sicuti obiectio conuincit, sed propter alia peccata contra naturæ legem: Cùm enim Deus facienti cum gratiæ diuinæ auxilio, quod in se est, vlteriorem gratiam non deneget. Fides autem actualis, & explicita in Christum supernaturale do-

num

orum gratiæ sit, absolutè necessarium homini adulto, sequitur; si infideles auxilio diuinæ gratiæ quod omnibus hominibus sufficienter præsto est, rectè vtantur, & sicuti ratio naturalis eis dictat, iustè viuendo, ad maiora dona gratiæ se disponant, benignissimum Deum illis porrò lumen Fidei explicitæ in Christum Deum, & hominem communicaturum esse. Ex quo colligi posse aiunt, eos, qui inter Gentiles in inuincibili infidelitate, seu ignorantia Christianæ fidei decesserunt, gratia Dei non rectè vsos fuisse, sed contra Dei legem grauiter peccasse, ob quæ ipsorum peccata Deus fidei lumen in iustam pœnam ipsis negauit, atque in damnationem labi permisit.

Contraria tamen sententia, quòd explicita fides de SS. Trinitate, & incarnatione Christi, neque post factam Euangelij promulgationem, necessaria sit necessitate medij, seu ad veram iustitiam, seu ad gloriam æternam consequendam; non minus probabilis, & facilè defendi posse videtur. Eam tenent Richar. *cit. d. 29. art. 4. quæst. 1.* Sotus *in 3. d. 5. q. vnic. & libr. 2. de natura, & gratia, cap. 12.* licet ibi dubius sit: Barthol. Medina *lib. 1. instruct. c. 14. §. 2. ver. sextò*, Michael Medina *lib. 4. de recta in Deum fide ca. 10.* Vega *lib. 6.* super Trident. *cap. 17. & 20.* Sà *verb. fides, num. 5.* Luisius Turrianus *in 2. 2. disp. 27. dub. 4. & 8.* Quia necessitas illa medij, post factam Euangelij promulgationem, neque ex rei natura, neque ex sacra Scriptura, aut Patrum traditione ostendi potest. Non ex rei natura: nam Gentiles inuincibili ignorantia mysteriorum fidei Christianæ laborantes, quia ipsis Euangelium prædicatum nunquam est, possunt tamen cùm diuinæ gratiæ auxilio, vnum Deum Auctorem supernaturalium donorum credere, in eum spem suam collocare, & super omnia diligere; atque ita iustitiam coram Deo, & consequenter ius gloriæ æternæ consequi, quamuis non sine implicita fide in Christum, *quem Deus proposuit propitiationem per fidem*, Rom. 3. *Vt sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificentur*, 1. Cor. 15. Loca autem Scripturæ, sicuti & Patrum testimonia, quæ adduci solent, plus ostendere non videntur, quàm necessitatem præcepti, post factam Euangelij promulgationem omnibus communiter incumbentis, vt explicatè credant Christianæ fidei mysteria, postquam ipsis sufficienter proposita sunt: alioquin, propter hoc ipsum infidelitatis suæ peccatum, damnationem æternam merentur.

Confirmatur hæc sententia primò: Quia etiam inter Christianos reperiuntur homines adeò rudes, vt mysteria Incarnationis ac sacrosanctæ Trinitatis vero conceptu non apprehendant, consequenter non credant explicitè, sicut inter alios notauit Medina *lib. 1. instruct. cap. 14. §. 2.* Sà *ver. fides, num. 1.* Secundo: Quid dicemus de ijs, qui a natiuitate surdi, & muti sunt? quos inter fideles numeramus, iisque baptizatis, si rationis compotes sint, ac desiderent, Sacramenta reliqua ministramus, vt dicam *lib. 4. cap. 4. num. 4.* Et tamen mysteria sacrosanctæ Trinitatis, & Incarnationis Christi, ab ijs vero conceptu apprehendi, ac credi, vix credibile est; nisi ad speciale miraculum confugere velimus.

Qui hanc sententiam defendere volet, respondere debet ad loca scripturæ, ex ijs rectè ostendi, non quidem necessitatem medij absolutè, sed præcepti ijs incumbentis, quibus Euangelium annunciatum est. Ad rationem respondetur: Si loquamur de necessitate medij, sub omni lege sufficisse fidem in Christum implicitam, sicut docet Richar. *cit. art. 4. qu. 3. & 4.* Sin vero loquamur de necessitate præcepti; tunc locum habet distinctio, quòd in Lege veteri fideli populo communiter sufficiebat fides confusa de Christo, seu Messia venturo, vt suprà explicatum: In noua autem Lege requiritur explicita, & distincta, videlicet esse hunc Dei Filium, vnum in natura cum Patre, & Spiritu sancto, discretum personaliter.

Alia porrò sententia est de hac re minus probabilis Can. *relect. de Sacrament. in genere, p. 2. q. 2.* Bannes *2. 2. quæst. 2. art. 8. quæst. vlt.* Quod fides explicita in Christum hodie necessarium medium sit non quidem ad iustificationem, sed ad vitam æternam. Quæ distinctio frustra, & sine fundamento affertur, cùm iustis omnibus vita æterna, tanquam præmium ac merces, debita sit.

CAP. IX.

QVÆ FIDES, AVT RERVM DIVINARVM cognitio necessaria sit, necessitate præcepti.

SVMMARIVM.

1 *Hominibus præceptum diuinum impositum est, supernaturali Fide credendi vnum Deum, & Christum Saluatorem, idque secundum modum ac mensuram reuelationis, aut prædicationis ipsis factæ.*

2 *In lege Euangelij omnibus adultis ex præcepto necessaria est explicita Fides articulorum, qui in vulgato Symbolo continentur, saltem secundum ipsorum substantiam.*

3 *In omni hominum statu necessitate præcepti ea cognosci, vel credi debent, quæ vel Fidei exercendæ, vel piè viuendi causa ad salutem requiruntur.*

4 *Extat Ecclesiasticum præceptum, obligans saltem sub veniali discendi orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, & Symbolum Apostolorum.*

1 Assertio I. Certum est, hominibus impositum esse à Deo præceptum de actu fidei supernaturalis. Incumbit enim ipsis naturalis lex, & obligatio tendendi ad finem suum, in quem à Deo creati sunt. Initium autem huius vitæ, qua tendimus ad finem, qui est Deus, & beatitudo æterna, fides existit, teste Apost. ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum oportet credere, &c.* Quapropter S. Thom. observauit 2. 2. q. 16. a. 1. Præceptum de habenda fide, siue credendo in vnum verum Deum, non esse in Decalogo comprehensum, sed tanquam fundamentum ac principium præsupponi ante decem legis præcepta, sicuti videre est Exodi c. 20. Deut. c. 5.

Assertio II. Certum etiam est, hominibus impositum esse à Deo præceptum de credendo Mediatore, & propitiatore Christo, secundum modum ac mensuram reuelationis, aut prædicationis, pro temporum, aut personarum varietate, factæ. Cùm enim Christus à Deo Patre hominibus constitutus sit caput, Dux, Via, Medium ad vitam æternam, conueniens est, vt hoc caput, hunc Ducem, Viam, ac Mediatorem suum cognoscant, & per hanc fidei agnitionem corpori eius mystico, siue Ecclesiæ militanti inserantur. Verùm rectè monet S. Thom. *cit. qu. 2. ar. 7.* Quantò homines remotiores fuerunt à tempore Christi, tanto difficilius, & obscurius mysteria Fidei Christianæ communiter credidisse, videlicet secundùm modum reuelationis ipsis factæ. Etenim, dum mysteria redemptionis humanæ ante Christi aduentum figurarum velamine occultata manebant, satis erat fidelibus generatim & confusè credere, affuturum aliquem (seu Deum, seu Angelum, seu purum hominem) qui humanum genus peccati seruitute liberatum, cælorum sedibus restitueret: neque opus erat speciatim credere, fore hunc Dei Filium, hominemque moriturum, resurrecturum, &c. ijs exceptis, quibus Deus Incarnationis, ac redemptionis mysterium explicitè, & distinctè reuelasse putatur, videlicet Adamo in Paradiso; item Henoc, Iobo, & alijs gentilibus, teste S. Thom. *cit. a. 7.* S. Bon. *d. 25. art. 2. q. 1.* Richard. *ar. 3. q. 1. & 2.* Gabr. *q. vn. art. 2. conclus. 3.* Imò valde credibile est, nullo vnquam tempore defuisse viros præclaros, Deoque familiares, Patriarchas videlicet, & Prophetas, vnoque verbo Maiores Ecclesiæ, qui explicitè ac speciatim Christum Dei Filium pro humani generis salute moriturum, adeoque sacrosanctæ Trinitatis, & Incarnationis Verbi mysteria, secundùm reuelationis suæ mensuram, crediderint, sacrificijs figurarint, & populo sub vmbris & velaminibus, Deo iubente, annunciarint: nam exinde constans semper fama, & persuasio de futuro mundi Redemptore emanauit. Quo respexit S. Gregor. *lib. 2. moral. cap. 17.* explicans illud Iob. *cap. 1.* Boues arabant, & asini pascebantur iuxta illos: id est, Ex Sapientum hominum illustratione ac meditatione rude vulgus pabula sumpsit. Et videri potest Hugo de S. Victore *lib. 1. de sacrament. par. 10. cap. 5. & 6.*

Assertio III. In noua lege adultis omnibus & ratione vtentibus ad salutem necessaria est, necessitate præcepti, actualis & explicita fides articulorum, qui in vulgato Symbolo continentur, saltem secundum ipsorum substantiam, vt vero conceptu, quamuis imperfecto, & confuso, apprehendantur & credantur. Ita Theologi *in 3. distinct. 25.* S. Thom. *2. 2. q. 2. ar. 5.* Armilla *verb. credere, num. 2.* Nauar. *c. 11. man. n. 22. §. Sextò peccat.* Azor. *l. 8. cap. 6. q. 2. & cap. 7. q. 3.* Tolet. *lib. 4. c. 2.* Valent. *cit. qu. 2. p. 3. assert. 2.* Becanus *super. 2. 2. cap. 1. conclus. 2.* Sanch. *lib. 2. mor. cap. 3. nu. 6.* Vasq. *1. 2. disp. 121. c. 2.* Sumitur ex c. 28. Matth. *& cap. 16.* Marci *locis citatis supra.* Et confirmatur primò ratione: Quia status, & professio hominis Christiani haud dubiè exigit, vt summa, ac præcipua Christianæ fidei capita, siue articulos cognoscat, & credat. Secundò ex perpetua Ecclesiæ praxi, ad Baptismum, in quo fidei professio editur, neminem adultum admittentis, nisi Symboli articulos calleat, & credat, sicuti constat ex Catechesibus Patrum, Ambrosij, Cyrilli Hierosolym. Augustini, & *ex cap. symbolum, cap. baptizando, cap. non liceat, dist. 4. de consecrat.* Vide Suar. *3. p. q. 71. in comment. art. 2.* Sanchez *lib. 2. cap. 3. in fine.* Quare erronea est sententia Rosellæ *verb. fides, n. 1.* & quorundam Canonistarum, apud Syluest. *eod. verb. q. 3.* Nauar. *cap. 11. num. 22.* & Sanchez *cit. cap. 3. nu. 3.* Hominibus rudibus satis esse, si fidei nostræ articulos, siue præcipua capita credant implici-

etiamsi huius maiorem probabilitatē, seu credibilitatem cognoscat: Tum quia talis adhuc prudenter iudicat, persistere se posse in sua secta, quæ probabilis ipsi apparet, licet altera probabilior: tum quia tempus magis cognoscendæ veritatis opportunum expectare potest.

Sed hæc non obstant: Ad I. Respondeo cum Bannes *loco supra cit.* Licet tali homini sua religio speculatiuè probabilis adhuc appareat: practicè tamen, seu in ordine ad operationem, vt eam retinere, aut sectari licitum sit, non posse videri probabilem; dum altera probabilior, ac credibilior iudicatur; quin potius in ordine ad praxim, vt eam sectari, aut retinere possit, nihil probabilitatis habet: cum euidens sit, illam religionem præ alijs acceptandam esse, quam Deus maioribus notis, seu argumentis adornauit. Accedit, quod impossibile sit, intellectum iudicatiuum retinere fidē, quæ ipsi post diligentem inquisitionem minus verisimilis apparet, quàm eius opposita: quia fides, præsertim diuina ratione, ac prudentia uti debet: nulla autem est ratio inter duas contradicentes assentiendi parti, quæ minus probabilis videtur. Lege quæ dixi *l.1.tr.1.c.5.nu.5.* Ad alterum non nego: hominem posse, ac debere rem diligenter considerare: sed, si omnibus diligenter consideratis, Religio nostra ipsi probabilior & verisimilior, ob extrinsecas notas, siue argumenta liquidò appareat: tunc dico, prudentiam euidenter dictare, talem religionem intellectu acceptandam esse, per piæ voluntatis inclinationem adiutam supernaturali lumine, ac cooperatione Spiritus sancti: per quam Fidei actus firmissimus, & omnimodè indubitatus fiat, vt suprà dixi *c.3.* Quare licet fortasse talis homo formidet, aut dubitet de veritate Fidei nostræ antequā eam acceptauit: at vero quādo eam voluntariè acceperat, cooperante Spiritus sancti gratia, tunc nullo modo dubitat: cū Fidei assensus firmissima mentis adhæsio sit.

Alter casus, quo fidei exercendæ præceptum obligat, est, Cum grauis contra fidem tentatio incidit, quam superare non posse videaris, nisi contrarium actum fidei eliciendo: cuiusmodi præceptum maximè obligat in mortis articulo, cùm molestiores Dæmonis infestationes ingruunt, sicuti bene docet Valent. *qu.2. p.5. §. superest secunda quæstio.*

Tertius casus est, cùm præcepti necessitas homini incumbit ad eliciendos actus Spei, Charitatis, Religionis, Pœnitentiæ: propterea quod fides fundamentum sit reliquarum virtutum, quæ suis actibus Deum aliquo modo attingunt. Verùm hæc obligatio exercendi actum fidei solum est per accidens, siue propter aliud: quare neque transgressio eius peccatum est contra fidem: sed contra illam virtutem, cuius actus exercendi medium necessarium intermittitur.

CAP. XI.

DE PRÆCEPTO, SIVE OBLIGATIONE externæ Fidei confessionis.

SVMMARIVM.

1 *Nullo casu licitum est externa voce, alioue signo veram Fidem negare, aut falsam profiteri.*
2 *Fidem veram exterius profiteri non semper obligati sumus, sed interdum tacere, aut dissimulare licitum est.*
3 *Priuatum hominem sciscitantem ex me, num Christianus aut Catholicus sim, repellere possum dicendo, Quid tua interest, &c. Sed non possum ficto animo negare, me Christianum, aut Catholicum esse.*
4 *Ob grauem necessitatis causam licitū est fideli se vestire Iudaico, aut Gētilium more: vt incognitus lateat, & periculum effugiat.*
5 *Licitum est inter Hæreticos carnem comedere die interdicto: ne, si Catholicus agnoscatur, graue periculum vitæ, fortunarum, &c. incurrat. cum lex Ecclesiastica, tali casu non obliget.*
6 *Magistratui hæretico, in odium Religionis Catholicæ, præcipienti, vt subditi Catholici ad conuentus seu conciones hæreticas accedant, obedire nefas est.*
7 *Ante prouisionem beneficij curati, vel canonicatus in Ecclesia Cathedrali, Fidei professionem facere oportet.*

1 Assertio 1. Nullo casu licitum est externa voce, aliove signo veram fidem negare, aut falsam profiteri. Ita S.Th. *2.2.q.3.art.2.* & latè Valent. *q.3.p.2.* Sanchez *cit.lib.2.c.4.* Ioan. Molanus de fide hæreticis seruanda, *li.4.c.9.* Et sumitur ex verbis Christi apud S. Matth. *ca.10. Qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* Et ex Apostolo ad Rom. *10. Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris: Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Quibus verbis indicat Apostolus, interprete S. Aug. *l.de fide, & Symbolo c.1.* non tantùm fidem internam, sed etiam externam eius confessionem adultis necessariam esse ad salutem, & vitam æternam consequendam: illam quidem necessitate medij, iuxta ea, quæ *c.8.* dicta sunt, hanc verò necessitate præcepti, quod quatenus negatiuum est. *Ne Fidem veram abneges: Ne falsam profitearis*, semper obligat: cum hæc sit conditio præceptorum negatiuorum, quæ iuris naturalis sunt, vt ibid. S. Thom. notauit. Et confirmatur exinde: Vel enim aliquis seriò, siue ex animo fidem orthodoxā abnegat, falsamve profitetur: & tunc verè ac propriè in peccatum infidelitatis, exterius quoque consummatum, labitur: fidemque amittit. Vel ficto, animo simulat se à vera Religione alienum, aut alterius falsæ religionis sectatorem esse, & tunc licet fidem internam non amittat, neque verè hæreticus, aut apostata fiat, sicuti ex communi docet Sanchez *l.2.c.7.n.8. & 10.* mentitur tamen in re grauissima, quippè contra veritatem diuinitus nobis reuelatam & datam: quare Christus Luc. 9. dixit: *Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet.* cuiusmodi peccatum S. Petrus commisit, Christum ex timore negando, de quo Vide S. August. *tract.66. in* Ioann.

2 Assertio II. Fidem veram exteriùs confiteri non est semper necessarium: sed interdum tacere, aut dissimulare licitum. Ita S. Thom. *loc.cit.* quod probat: Quia præceptum de confessione fidei est ex numero affirmatiuorum, quæ non obligant secundùm omne tempus: sed in certis tantùm casibus, seu concurrentibus debitis circumstantijs.

Casus autem, in quibus præceptum veræ fidei palàm profitendæ obligat, numerantur ab eodem S. Thom. Si nimirum ita necesse videatur ad Dei honorem, ac cultum: vel ad spiritualem proximi vtilitatem: vel denique (vt alij adiungunt) ad ipsius confitentis propriam salutem tuendam. Siquidem hoc commune est omni virtuti, vt eius actus in præcepto sit, cùm necessarius esse incipit ad finem charitatis erga Deum, erga seipsum, vel erga proximum. Nam *finis præcepti est charitas*, ait Apost. 1. ad Timoth. 1. Quapropter si ex taciturnitate, dissimulatione, fuga tua, Religionis Catholicæ contemptus, proximorum scandalum, spiritualis ruina secutura putetur, Fidem palam profiteri debes, sicuti ex communi docet Becanus *2.2.cap.9.q.4.numer.9.* Tolet. *l.4. c.2.* Similiterque, si ex publica professione tua magnum augmentum Religionis, aut cultus diuini secuturum sit, cui salus corporalis meritò postponenda est secundùm charitatis ordinem, denique etiam, si tibi ipsi periculum immineat, ne Fidem abneges, nisi eam oblata occasione palam profitearis.

Cęterùm sine ratione necessitatis, aut secuturæ vtilitatis fidem suam apud hæreticos, aliosue infideles, cum eorundem perturbatione profiteri, temerarium potiùs, quàm laude dignum est, teste S.Th. *cit.art.1.ad 3.* Tolet. *cit.c.2.* Armilla *verb. fides, n.7.* Sanch. *cit.c.4.n.2.* Vide quæ dicam *lib.seq. tr.3.de.iustit.p.3.c.1.n.6.*

Porrò supponenda hic est communis doctrina, quam latius explicabo *li.4.tr.3.de.iuram.c.13.* Simulare quod non est, siue falsitatem, numquam licitum esse: cum id sit mendacium intrinsecè malum, teste S. Tho. *2.2.q.111.a.1. in corp. & ad 4.* Dissimulare verò quod est, siue veritatem, & ob id verbis, alijsue signis ambiguis ac indifferentibus vti, quandoque licitum esse: si videlicet interroganti, aut rem cognoscere volenti manifestare non tenearis, sed iustam celandi, siue dissimulandi causam habeas.

3 Exinde sequitur I. Si priuatus & vilis homuncio ex me fidei rationem exposcat, sciscitando, num sim Christianus, Catholicus, aut Pontificius, grauiter me peccaturum contra externam fidei confessionem, si negem me Christianum, vel Catholicum esse. Attamen à peccato immunis ero: si taceam vel interroganti respondeam, *Quid tua interest?* aut, *Cur me talia rogas?* Vel denique, si sermonis ambiguitate Fidem meā ob iustam causam dissimulem, quando nulla eam profitendi necessitas cogit, sicuti docet Nauarr. *comment. c. humanę aures, q.3. in fine* Azor. *to.1.lib. 8.c.27.q.1.* Valent. *cit.q.3.p.2.dub.3. & 4.* Sanch. *cit.c.4.nu.6.in fine*, Becanus *c.9.q.4.* Alia verò ratio est, si persona publica, siue Magistratus, quantumuis iniqua intentione, de fide, ac Religione examinet; tunc fas non est fidem dissimulare, aut interrogantem sermonis ambiguitate deludere: quia talis dissimulatio cum aliorum scandalo, & Christianæ orthodoxæ Religionis detrimēto iuncta esse solet, sicuti notarunt Lopez, Azor. Valentia, Sanchez, Becanus, Ioan. Molanus locis suprà citatis.

Sequitur II. Contra externam fidei confessionem mortaliter peccari, si vel ficto animo dicat quispiam se Turcam, Caluinistam, vel alterius falsæ religionis sectatorem esse, vel quocunque alio signo alienam religionem simulet, v. g. idolo genua flectat, thus adoleat. Quæ est communis doctrina, contra Adrianum *in 4. de Baptismo qu.1. a.1. ad 5.* Nam sicuti virtus veritatis obligat nos affirmatiuè, vt, cum opus est, vel circumstantiæ ita requirunt, veritatem non celemus, sed syncerè aperiamus; negatiuè verò, vt nullo vmquam tempore oppositam falsitatem, seu verbo, seu facto mentiamur, aut simulemus; Ita virtus fidei diuinæ multò adhuc strictiùs, & grauiùs obligat, affirmatiuè quidem, vt veritates

diuinitus

diuinitus nobis reuelatas: cum opus est, & circumstantiæ ita exigunt, palàm profiteamur: negatiuè verò, vt oppositam fidei falsitatem nullo vnquam tempore, seu verbo, seu facto mentiamur, aut simulemus.

Neque obstat locus scripturæ 4. Regum, *capitol.* 5. Non enim Elisæus permisit Naaman Siro, vt idolum adoraret: sed vt adorante Domino suo, atque inniti volente super Naaman, ipse quoque procumberet: non idoli, sed Domini honorandi causa, sicut Liranus, & Abulensis ibid. explicant, Azor. quoque *lib.* 8. *c.* 27. *q.* 7. Sanchez *lib.* 1. *c.* 7. *n.* 21. Rodriq. *p.* 1. *sum. c.* 119. *concl.* 5. Multò minus obstat locus 4. Regum, *cap.* 10. vbi Rex Israel Iehu, vt sacerdotes Baal occidere posset, simulauit se idolum colere velle. Nam licet simulationem hanc commendet S. Hier. *c.* 2. *ad Galat.* rectius tamen reprehendit S. August. *lib. contra mendacium*, *cap.* 2. S. Th. 2. 2. *q.* 111. *a.* 1. *ad* 2. vbi addit: *Commendatur tamen Iehu, & remuneratur à Deo non pro simulatione: sed pro Zelo quo destruxit cultum Baal.*

4 Propter hæc multi Doctores, nominatim Caiet. 2. 2. *qu.* 3. *a.* 2. Nauar. *cap.* 11 *n.* 27. Philiarchus *tom.* 1. *p.* 2. *lib.* 3. *cap.* 9. Tol. *lib.* 4. *c.* 2. Becanus 2. 2. *c.* 9. *q.* 5. *dub.* 6. *n.* 35. existimat, esse mortale peccatum contra fidei confessionem, gestare in publico vestimenta, quibus soli infideles vti, & ab alijs hominibus discerni solent; puta, si quispiam in terris Turcarum vtatur pileo, & ligamine Turcico, vt securus pertranseat, vel Romæ, more Iudæorum, gestet signum flauum in pileo, vt dum ad necem quæritur, incognitus effugiat. Nunquam enim licitum est, falsam sectam simulare, vt supra dictum: talis autem eo vestimenti genere, quod Turcarum, vel Iudæorum proprium est, simulat se Iudæum aut Turcam esse &c.

Contraria tamen sententia probabilior est, quam docet Angelus *verb. infidelitas*, *num.* 9. Azor. *cit. c.* 37. *q.* 4. Bannes 2. 2. *qu.* 3. *art.* 2. *dub.* 2. Lopez *cit. cap.* 41. §. *peccat mortaliter*, Sà *verb fides*, *num.* 5. Sanch. *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 11. & 19. Rodriq. *tom.* 1. *Sum. cap.* 119. *conclus.* 5. Ob grauem causam, v. g. mortem euitandam, aut iustam ab hoste victoriam reportandam, id licitum esse: Ratio est: Quia huiusmodi vestes per se propriè, ac directè non sunt signa protestatiua falsæ religionis. (alioquin peccarent etiam Iudæi, v. g. talem pileum gestantes, quin & Magistratus Catholicus eosdem ad talem habitum compellens) sed sunt res secundùm se indifferentes, qualibus vti per se malum, aut veræ Fidei confessioni oppositum non est.

Sed neque id simulationem aliquam continet, siue mendacium: si talem vestitum gerens non intendat se fingere, aut simulare Iudæum, Turcam, sed solùm intendat dissimulare se Christianum esse eo loco, ac tempore, quo fidem, ac statum suum profiteri non tenetur. Eodem prorsus modo quo Sacerdos, vel Religiosus iter faciens per terras hæreticorum, induit se vestibus hominis laici, aut sæcularis: non ea intentione vt se laicum esse simulet (id enim mendacium foret) sed vt Sacerdotem, aut Religiosum esse celet, ac dissimulet. Cùm enim obligatus non sit suum statum vestimento prodere, sed occultandi ius habeat: ideò ad hunc finem consequendum alieno vestimento se induere iure potest, permittendo interim, vt alij fallantur, existimantes esse ipsum ex illorum hominum genere, qui tale vestimentum communiter gerunt.

Atque hic discrimen obseruandum est inter signa verborum, & vestes: Nam verba hunc solum vsum, finemque habent, quòd sint subordinata conceptibus ad rem aliquam significandam, secundùm determinationem institutionis humanæ. Quare si quis dicat se religione Mahometanum esse, cum Christianus sit; vel laicum se esse, cum Sacerdos sit, aliud eatenus significat, quàm re ipsa esse cognoscit, ideóque vterque mentitur, ac peccat; & prior quidem etiam contra fidei confessionem mortaliter: posterior verò simplici mendacio, vti notauit Caiet. *in sum. verbo habitus*, *in fine*, Azor. *cit. c.* 27. *q.* 2. Sanch. *cit. cap.* 4. *n.* 10.

Eademque ratione suprà dixi, non esse licitum coram idolo thus adolere, vel genuflectere; quia huiusmodi actio, per circumstantias loci, temporis, personarum determinata, vnam solam moralem significationem cultus idololatrici habet: quam proinde actionem ita vsurpans, exterius profitetur, ac simulat cultum falsi Dei. At verò vestimenti genus, tametsi lege aliqua, aut consuetudine significet gentem Iudaicam, aut laicorum statum: interim tamen non amittit vsum, ac commoditatem, quam suapte natura habet, tegendi, vel ornandi corpus, vt proinde assumi possit ab eo, qui proprium habitum sui status occultandi causa, iure mutare potest.

Simili modo Sanchez *numer.* 22. & 23. defendit Christianos qui in mari nauigantes signis Turcarum vtuntur, ne tanquam hostes à Turcis inuadantur, aut captiui abducantur: item Christianos milites si vexillis, habitu, ac sermone Turcarum, vel Gentilium proprio vtantur, vt ea ratione incogniti hostem incautum inuadere, atque opprimere possint. Excipit tamen cum Azorio *cit. cap.* 27. *q.* 6. Bannes *cit. dub.* 2. *conclus.* 2. nisi in vestibus, aut vexillis Imago Mahometis, Martis item, aut Mercurij depicta sit: eiusmodi enim symbolo professio fieri videtur religionis falsæ, quod per se malum, ac nunquam licitum est. Verum hanc professionem generatim loquendo, non cogimur agnoscere: quandoquidem etiam apud Christianos eiusmodi signa, puta Mercurij, Veneris, &c. tanquam fabulosa ornatus gratia adhibentur. Igitur non damnatem milites nostros, si ijs, tanquam indifferentibus, insidiarum causa in bello vterentur.

Præterea ex communi Doctorum sententia respondendum: Fas non esse occultis Catholicis inter hæreticos ipsorum cœnam, ob metum pœnarum sumere: Quia licet talis cœna, si absolutè & præcisè spectetur, res indifferens sit, cum etiam naturalem vsum famis, sitisue sedandæ habeat: tamen per circumstantias personarum, loci, temporis, adiunctorum verborum, &c. determinatur ad significandum cultum, ac professionem religionis hæreticæ: vt proinde fideles eam sumere non possint, absque simulatione falsæ fidei.

5 Vlterius resoluit Sanchez *num.* 25. Azor. *cit. cap.* 27. *qu.* 3. & *cap.* 29. *q.* 7. *in fine*. Martinus Becanus *c.* 9. *q.* 5. *dub.* 5. Non peccare Catholicum, si inter hæreticos die interdicto carnes comedat, ne cognita Religionis suæ professione, periculum vitæ, vel bonorum incurrat. Neque enim delinquit contra Ecclesiasticam ieiunij legem, quippe quæ in tali necessitate non obligat, neque contra legem diuinam non abnegandi veram fidem, & non profitendi alienam, Quia carnium esus die interdicto secundùm se non est nota, aut professio hæresis: neque huiusmodi interdictum ab Ecclesia propter talem finem institutum est, vt Catholicæ fidei professio, aut Orthodoxorum ab alijs internotio fiat. Quare inter Catholicos etiam reperiuntur, qui die interdicto carnes comedunt, vel iusta causa excusati, vel interdum cupiditate ac intemperantia superati. Neque obstat: quòd hæretici ex hoc signo colligere soleant, aliquem suæ fidei sectatorem, aut à Romana Religione alienum esse: quia hanc ipsorum deceptionem, ob grauem causam, interdum permittere fas est: dummodo absit scandalum, & Religionis orthodoxæ contemptus.

Dixi autem comestionem carnium die interdicto *secundùm se* rem indifferentem esse: quia non nego per circumstantias personarum, loci, temporis, verborum, &c. determinari posse, vt sit hæreticæ sectæ professio, Quomodo intelligi potest Valent. *t.* 2. *disp.* 7. *quæst.* 5. *p.* 6. *casu* 4. Exemplum habes, si hæretici in hospitio tempore Quadragesimæ eadem mensa cum Catholico considentes, ad explorandam huius fidem dicant: *Qui Euangelicus est, & Papæ inimicus ex hoc carnium ferculo sumat, & comedat:* peccabit Catholicus grauiter contra fidei professionem, si cum ipsis comedat, nulla vtens protestatione contraria: videlicet, hoc non oportere esse signum explorandæ religionis: cùm multi etiam Romanæ fidei sectatores ob iustas causas in Quadragesima carnes comedant, Deinde rectè monet Becanus *l. c.* Si Catholicus sit apud Lutheranos, à quibus plerumque non graue periculum, sed solum irrisio aliqua timeri potest, si quis inter eos à carnibus abstineat: tali casu abstinendum esse, legemque Ecclesiasticam obseruandam.

Denique eadem ratione dicendum est; Non peccare Catholicum, si hæreticorum concionem adeat, ex iusta causa: v. g. vt dominum suum comitetur, sicuti Naaman Syrus, de quo suprà dictum: vel hæretici Ministri errores notet ad confutationem, permittendo interim falsam persuasionem, quæ in aliquorum animis oriri potest, talem accedentem hæreticum esse: dummodo scandalum absit. Ita docent Azor. *cit. c.* 27. *q.* 5. Becanus *cap.* 9. *quæst.* 5. *dub.* 2. & 3. Vide etiam Valent. *cit. dub.* 4. §. & *per hoc*, Sanchez *num.* 6.

6 Sed quæstio est, si publico hæretici Magistratus edicto, sub grauissima pœna, præcipiatur omnibus subditis, vt ad hæreticos conuentus accedant: vtrùm Catholici parere possint? Negandum id est, sicuti constat ex bina responsione Pauli V. Pontif. ad Anglos Catholicos, apud Sanchez *citat. cap.* 4. *nu.* 27. Cùm enim tale edictum directè atque ex proposito tendat ad hæreticæ religionis augmentum, atque cogendos Catholicos, vt à fide vera desciscant, vel saltem inter eos, & hæreticæ prauitatis sectatores internotio appareat; manifestum est, Catholicos subditos tali edicto obedire non posse sine animi mutatione, & falsæ religionis professione exterius apparente: ex quo multorum etiam scandalum, & nostræ Religionis vilipensio consequitur.

Quamuis verò aliqui apud Azor. *cit. c.* 27. *q.* 5. existiment, hoc malum scandali, atque peccati euitari posse, si aliquis publicè protestetur, se ad hæreticorum templa & conuentus accedere, non vt hæreticam sectam profiteatur, sed solùm, vt Magistratui ita iubenti satisfaciat, attamen talis protestatio vel inutilis erit ad pœnam euadendam, vel saltem non omne scandalum aut pro-

priæ salutis periculum auferret, sicuti fusè declarat Sanch. *l.c.nu.* 27. idemque notauit Ludouicus Turrianus 2.2.*disp.*35.*dub.*7.*in fine*. Atque simili modo, licet Catholicus cœnam hæreticorum sumere non prohibeatur cum protestatione publica, facta non coram solo ministro, seu Prædicante, sed toto populo, se tantùm sumere vt prophanum & communem panem, &c. tamen talis protestatio plerumque nihil proderit ad internum finem, videlicet pacem cum incolis retinendam, edicti pœnam fugiendam.

7 Ad extremum notandum est, quod in Trident. Synodo *sess.*24.*c.*12.*de reform.decernitur. Vt prouisi de beneficus quibuscunq; curam animarum habentibus, teneantur à die adeptæ possessionis ad minus intra duos menses in manibus ipsius Episcopi, vel eo impedito, coram Generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ suæ Fidei publicam facere professionem: & in Romanæ Eccl. obedientia se permansuros spondeant, ac iurent. Prouisis autem de canonicatibus, & dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus, non solum coram Episcopo, seu eius Officiali, sed etiam in Capitulo id facere teneantur alioquin prædicti omnes prouisi fructus non faciant suos: nec illis possessio suffragetur*, puta ad præscribendum spatio triennij sicuti explicat Sanch. *l.*2.*c.*5.*nu.*11. & 12. Veruntamen si aliquis ob decreti huius inculpatam ignorantiam, vel inconsiderationem, fidei professionem facere intermiserit, in conscientiæ foro à dicta pœna immunis censeri debet: quippe cùm pœnæ locus non sit, vbi nulla culpa est: sed in externo foro excusatio iuris adeò clari non admittatur. Ita Nau. *l.*1.*consil.*2. & 3.*de Sum.Trinit. edit.*1. & *l.*2.*consil.*11. & 12.*de iureiur.edit.*2. Sanch. *n.*13. Rodr. *t.*2. *Regul. q.q.*72.*a.*3. & *t.*1 *Sum.c.*119.*concl.*2. Azor. *t.*1.*l.*7.*c.*2.*q.* 2. Porrò decretum hoc Concilij Trid. Pius IV. in quadam constitutione, quæ incipit *Iniunctum* apud Nauarr. *conclus.* 10. *de iureiurando, edit.* 2. extendit ad Regularium Prælatos: illam tamen non in omnibus Religionibus receptam esse, monet Sanchez *citat. cap.*5.*num.*4.

Insuper Pius V. in motu proprio, qui incipit. *In sacrosancta* apud Rodr. *cit.q.*72.*a.* 2. decreuit, vt eandem Fidei professionem facere teneantur Doctores, Magistri, Regentes: & alij cuiuscunque artis, aut facultatis Professores, tum Clerici, tum Laici. Vbi etiam continetur excommunicatio latæ sententiæ, & priuatio omnium beneficiorum in eos, qui aliquem ad eiusmodi gradum, vel Cathedram, sine præuia Fidei professione promouent.

CAP. XII.

DE INFIDELITATE, EIVSQVE speciebus.

SVMMARIVM.

1 *Infidelitas alia est materialis tantùm, & alia formalis.*
2 *Infidelitatis peccatum grauius est, quàm alia quæ ad mores pertinent.*
3 *Inter Infidelitatem merè negatiuam, ideoque omnino inculpatam & infidelitatem formalem, ac propriè dictam, media est infidelitas, quæ Fidei priuatiuè opponitur, videlicet culpabilis ignorantia, vel error in rebus Fidei, sed sine pertinacia.*

1 DVplex est infidelitas, auctore S.Th.2.2.*q.*10.*a.*1. Vna materialis & secundùm puram negationem, quæ peccatum non est; sed magis pœna peccati. Etenim infidelitas materialis dicitur, quæ inuincibilis est, id est, nulla adhibita diligentia tolli potest, vel certè tolli non debet; aut quia de fide Christiana nihil vnquam aliquis audiuit: quò spectat illud *Apost. ad Rom.*10. *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Aut quomodo audient sine prædicante?* Et illud Domini apud S.Ioan. *c.*15. *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato*: Aut tametsi aliquis audierit, tamen post diligentem considerationem) quam quisque infidelis adhibere tenetur cùm de veritate sectæ suæ quam profitetur, prudenter dubitare incipit(non deprehenderit sufficientia argumenta, quibus ad Fidei acceptationem, & assensum prudenter moueatur, sicuti suprà dixi c.10.*n.*3. & docet S.Th.2.2.*q.*1.*a.*4.*ad* 2.*ibi*. Caiet. Vict. *relect. de Indis Insulanis, n.*34. & *seqq.* Bannes 2.2.*q.*10.*a.*1. *dub.*1. Azor. *t.*1.*l.*8.*c.*7.*q.*6. Becanus *c.*13.*q.*1. Vasq. 1.2.*d.*120.*c.*3. Sanc. *l.*2.*mor.c.*1.*n.*4. Qui rectè notat *nu.*7. ex Caiet. *cit.a.*4.§.*Dicendum est igitur*, sæpè numero fieri, vt, si eadem fidei nostræ expositio pluribus, fiat vnus eam acceptare teneatur, alius non: propterea quòd credibilitas propositionum fidei non sit præcisè ex parte rei; sed quatenus ea ab intellectu videtur; siue apprehenditur. Est tamen, vt dixi, hæc materialis infidelitas pœna peccati, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà *c.*8.*n.*5.*ver. Si obijciatur*, & colligitur ex Apost. *ad Rom.*1. *Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei* (quod vnus sit creator, & sanctificator, &c. *in iniustitia detinent*: cùm peccatis suis Deum impediant, quominus veritatis lumen hominibus ad salutem necessarium ipsis ostendat. Et *ad Ephes.* 5. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.*

Altera est infidelitas formalis, & secundùm contrarietatem: adeòque peccatum formaliter ac contrariè fidei diuinæ oppositum. Cuius tres species sunt, auctore eod. S.Th.*q.*10.*a.*5. Aut enim infidelitas aduersatur fidei prius susceptæ, aut non susceptæ: Si hoc secundum, est *Paganismus*: Si primum vel aduersatur fidei susceptæ solùm in typo, seu figura; & est Iudaismus: Vel denique aduersatur fidei cum veritate susceptæ; & est Apostasia, ac Hæresis: quæ inter se ea ratione differunt, quòd illa diuinæ fidei veritates vniuersim; hæc ex parte abijciat.

2 Comparando infidelitatem cum alijs peccatis, ait S.Tho.*qu.*10.*a.*3. Eam grauitate superare omnia peccata, quæ ad mores pertinent. Nam peccati ratio consistit in auersione mentis à Deo: infidelis autem maximè remotus à Deo est, cùm nec veram eius cognitionem assecutus sit. Confirmatur ex eo, quia peccatum infidelitatis directè impedit remissionem aliorum peccatorum, iuxta verbum Christi. Ioan. 8. *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro*: propterea quòd fides sit fundamentum, & radix iustificationis, sine qua nemo Deo placere, & ad filiorum eius consortium peruenire possit, sicuti ait Trident. *sess.*6.*c.*7. Interim notat idem S.Tho. *ad* 2. quòd ignorantia fidei (ea nimirum quæ cum pertinacia iuncta non est) excusationem aliquam meretur, teste Apostol. 1. *ad Timot.*3: *Misericordiam consecutus sum quia ignorans feci in incredulitate.*

3 Porrò inter infidelitatem merè negatiuam, & omninò inculpatam, atque infidelitatem formalem, ac propriè dictam, statuenda est media infidelitas, quam dicere possumus fidei priuatiuè oppositam. Eaque aliud non est, quàm ignorantia vel error in rebus fidei, culpabilis quidem, sed sine pertinacia: Puta, si Catholicus aliquis, siue Romanam orthodoxam Religionem professus, ex vincibili ignorantia opinionem aliquam veræ fidei repugnantem teneat, paratus tamen eam mutare, si contra Ecclesiæ sensum, aut definitionem esse sciret.

Videtur autem posset alicui, eandem esse rationem de eo, qui inter hæreticos natus, & educatus, postquam de religionis suæ falsitate suspicari cœpit, ideo tamen eam non deserit, quia orthodoxæ Religionis argumenta, & credibilitatem cognoscere culpabiliter intermittit. Sed non ita est; quin potiùs discrimen istud, quòd prior ille simpliciter & absolutè fidelis, atque Catholicus censeri debet: tum quia fidem habitualem retinet; tum quia reliquas fidei propositiones, ac veritates fide diuina credit, quippe retinens regulam, per quam credenda à non credendis certò deprehendere possit, quæ est infallibilis Ecclesiæ auctoritas. At verò posterior, qui à communione orthodoxæ Ecclesiæ alienus, in falsæ religionis professione, per culpabilem crassam ignorantiam persistit, infidelibus atque hæreticis formalibus annumerandus videtur. Qui enim Ecclesiæ auctoritati se opponit per ignorantiam crassam, is contumax, seu pertinax censetur esse; *argum. cap.*2.*de Constit.in* 6. consequenter eius infidelitas est formalis, & propriè dicta, per quam fidei habitum in Baptismo infusum demeritoriè perdit, & dum in tali dispositione versatur, dignus non est diuina supernaturali Spiritus sancti motione ad actum supernaturalem fidei eliciendum, ideoque reliqua etiam dogmata, quæ ipsi cum Catholicis communia sunt, v.g. de SS. Trinitate, Verbo incarnato, propria tantùm libertate, ac humana persuasione, non fide supernaturali credere conuincitur. Quam doctrinam ex S.August. accepi *lib.* 4. *de Bapt.* contra Donatistas *c.*16. vbi hoc discrimen clarè constituit his verbis: *Constituamus duos isto modo: vnum eorum, v.g. sentire id de Christo, quod Photinus opinatus est, & in eius hæresi baptizari extra Ecclesiæ Catholicæ communionem: alium verò hoc idem sentire, sed in Catholica baptizari, existimantem ipsam esse Catholicam Fidem: Istum nondum hæreticum dico: nisi manifestata sibi doctrina, Catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit: quod antequam fiat, manifestum est illum, qui foris baptizatus est esse peiorem. Itaque in hoc sola falsa opinio: in illo autem etiam ipsa diuisio corrigenda est: sed in neutro ipsorum Sacramenti veritas repetenda.*

Cæterùm, si qui seu à Catholico, seu ab hæretico Ministro ritè baptizati, postea inter infideles, aut etiam hæreticos educentur, apud quos de fide & Religione Romana Catholica, vel omnino nihil, vel non nisi obscura quædam, nefaria & abominanda audiant, Papam esse Antichristum, bestiam, quæ sicuti Deus colitur, &c. fieri potest, & interdum solet, vt tales inuincibili Catholicæ veritatis ignorantia laborantes, fidei in Baptismo infusum habitum retineant: quippe qui non nisi per actum fidei supernaturali formaliter oppositum excluditur. Deinde eas fidei veritates, quas nobiscum communes retinent, v.g. de sancta Trinitate, Verbi incarnatione, fide diuina & supernaturali credere possunt,

cum Dei auxilio,& extrinsecorum motiuorum adminiculo. quare tales homines saluari nihil prohibet. Vide Sanch. *l.2.cap. 1.nn.* 8.& S. August. *Epist.* 162. relatum in supra citato c. *dixit Apostolus*, 24. *qu.* 3. *Qui sententiam suam quamuis falsam, atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt: præsertim quam non audacia suæ præsumptionis pepererunt: sed à seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem corrigi parati, cum inuenerint; nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.*

CAP. XIII.

DE HÆRESI.

SVMMARIVM.

1 *Hæresis est error contra veritatem fidei diuinæ iunctus cum pertinacia in eo, qui fidem suscepit.*
2 *Qui ignorat, quamuis crassa ignorantia, opinionem suam Ecclesiæ Catholicæ repugnare, is pertinax non est: ideoque nec hæreticus.*
3 *Omnes hæretici Ecclesiæ vniuersali, cuius caput Romanus Pontifex est, se opponunt: illiusque infallibilem auctoritatem in proponendis fidei dogmatibus negant.*
4 *Qui à secta Lutheri, Caluini, &c. quam professi sunt, recedere cupiunt, si examinati, probabili, vel saltem moraliter non culpabili ignorantia laborasse videantur, à locorum Parochis absolui possunt, nisi consuetudo diœcesis aliud exigat.*
5 *Qui circa fidei articulum, seu propositionem deliberatè dubitat, is hæreticus est.*
6 *Qui diuinæ reuelationi priuatim sibi factæ pertinaciter dissentit: essentialiter ab hæretico non differt.*
7 *Qui agnoscit, v. g. Christum verum hominem esse, negat tamen propositionem Theologicam, v. g. quòd Christus ridendi naturalem facultatem habet, is hæreticus non est.*

1 HÆresis est secta, siue sententia in rebus fidei, quam aliquis contra Ecclesiæ sensum, propria persuasione elegit. Clarius sic definitur: *Error contrà aliquam fidei veritatem, cum pertinacia iunctus, in eo, qui fidem suscepit.* Nomine eius, qui fidem suscepit, aliqui etiam Catechumenos comprehendunt, vt & ipsi hæretici dicendi sint, si postquam credentes facti, fidem abijciant. Ita Bannes 2.2.*q.*11.*a.*2.§.*vltima particula*, Suar. *de censuris*, *d.*21. *s.*2. Becanus *c.* 14. *q.* 2. Alij verò negant Catechumenum propriè dictum hæreticum fieri, si fidem abijciat: cum numquam Ecclesiæ membrum fuerit. Ita Arrag. 2.2.*q.*11.*a.*2.*c.*7.*n.*34. Respondeo & dico I. Esse hanc quæstionem de nomine. Nam hæreticus propriè dicitur, qui ab Ecclesia, cuius membrum erat, diuersum pertinaciter sentiendo, se segregat: Catechumenus autem licet per fidem inchoatiuè membrum Ecclesiæ factus sit, non tamen formaliter & completiuè, cum fidem in Baptismo professus non sit; Ecclesia enim spectabilis Christi Respublica, est congregatio fidelium solemniter professorum. Interim fateri debemus, quòd Catechumenus à fide Christi recedens, essentialiter non differt ab hæreticis: sicuti etiam rectè dicimus, quòd æthiops essentialiter non differt ab alijs hominibus, qui æthiopes non sunt.

Dico II. Id certum esse, quòd Catechumenus à fide recedens, Ecclesiasticis hæreticorum pœnis minimè obligatur.

2 Denique quod ad hæresin requiratur pertinacia, habetur apud S. August. *epist.* 162. relatum in *c. dixit Apostolus*, 24. *qu.* 3. *&* *l.*18. *de ciuit. c.* 5. relatum *in can.* 31. *ead. q.* 3. *Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid prauumq; sentiunt, si correpti, vt sanum, rectumq; sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici sunt.* Idem docetur in *Clem. vnic. de S. Trinitat. & Clem. vnic. §. si quis, de vsuris*, & à S. Th. *q.*11.*a.*2.*ad* 3. alijsque communiter qui etiam aiunt; pertinaciam in eo consistere, quòd quis sciens suam sententiam esse contra Ecclesiæ vniuersalis auctoritatem, ac definitionem, nihilominus eam teneat: idque culpabiliter: Sin verò aliquis ignoret, suam opinionem Ecclesiæ Catholicæ aduersari, quantumuis crassa sit ignorantia, & à peccato mortali aduersus fidem non excuset: propriè tamen hæreticum non esse, neque Ecclesiasticis hæreticorum pœnis subiectum. Ita docet Turrecremata *l.*4. *Sum. p.*2.*c.*13. Canus *l.*12. *de locis, c.*9. Castro *l.*1. *de iusta hæretic. punit. c.*9. Nau. *c.*11.*n.*22.§.*octauo*. Azor. *t.*1.*l.*8.*c.*9.*q.*7. Corduba *l.*4.*q.*17.§.7. Sair. *l.*2.*c.*9.*n.*24. Petr. Nau. *l.*2. *de restit. c.*4.*n.*2. Rodr. *t.*1.*c.*130. *concl.*1. Sanch. *l.*2.*c.*7.*n.*20. Vasq. 1.2. *disp.*126. *c.*2. Becanus *c.*14.*q.*2.*n.*15. contra Sotum *in* 4.*d.*22.*q.*2.*a.*3. *post.* 5. *concl.* Addunt Vasquez & Sanchez *ll. cc.* etiam ignorantiam affectatam, ob discendi tædium vel similem causam, ab hæresi excusare; secus, si ideò quis res fidei ab Ecclesia propositas ignorare affectet, quia proponentis auctoritatem minoris æstimat. Ratio traditæ doctrinæ est: Quia quamdiu aliquis erga Catholicam Ecclesiam rectè affectus est, agnoscens in ea infallibilem auctoritatem res fidei proponendi, paratus ab ea corrigi, tamdiu non est pertinax, seu Ecclesiæ se opponens, aut ab ea se separans: Qui autem ex ignorantia crassa, vel etiam affectata, propter inquirendi tædium, &c. errorem aliquem contra fidem tenet, eum statim derelicturus, si intelligat Catholicæ Ecclesiæ repugnantem esse, talis erga Ecclesiæ auctoritatem benè affectus est; consequenter non est pertinax, neque hæreticus. Secus, si ideò fidei veritates ab Ecclesia propositas ignorare velit, aut inquirere prætermittat, quia auctoritatem Ecclesiæ minoris æstimat, ideoque minus rectè erga eam affectus est.

Verùm hic aduertendum est, Doctores suprà citatos, cum dicunt, errantes contra fidem ex ignorantia etiam crassa aut affectata, hæreticos non esse; tantummodo loqui de ijs, qui fidem Catholicam Romanam profitentur, adeoque in ea infallibilem auctoritatem agnoscunt. Verùm si loquamur de his, qui alienam ab orthodoxa Ecclesia, puta Lutheri, Caluini, Zvvinglij sectam profitentur, ex crassa, vt sæpe fieri solet, ignorantia credulitatis tum aliorum Catholicorum dogmatum, tum etiam huius ipsius, quod est de infallibili auctoritate Ecclesiæ, discernentis credenda à non credendis: hos, inquam, hæreticis annumerandos, eorundemque censuris obligatos esse censeo. Nam quicunque veram Christi Ecclesiam, in cuius fide baptizatus fuit, oppugnet, eius auctoritatem culpabiliter negans, is contra Ecclesiam inobediens, contumax, ac proindè ab ea separatus, & vno verbo, hæreticus censeri debet.

2 Corollarium I. Omnes hæretici vniuersali Ecclesiæ, cuius caput Romanus Pontifex est, se opponunt, illiusque infallibilem in proponendis fidei dogmatibus auctoritatem contumaciter negant. Si enim eam agnoscerent, aut ab Ecclesia corrigi parati essent, si fortè à veritate deflecterent, hæretici non forent. Ita Gabr. *in* 3. *dist.*25. *quæst. vn. a.*2. *corol.* 1. Ioan. Lopez *t. de hæresi* §.4.*n.*6.

4 Corollarium II. Qui à secta Lutheri, Caluini, &c. quam professi sunt, recedere volunt, si examinati, inuincibili, vel saltem moraliter non culpabili ignorantia laborasse videantur; ij, post sufficientem instructionem, edita quoque, si id fieri posset, coram testibus fidei professione, à locorum Parochis absolui possunt: nisi quòd aliquarum Ecclesiarũ consuetudo exigit, vt tales, etiam materiales hæretici ad eos mittantur, qui ab hæresi absoluendi potestatem habent, vel Episcopi, aut Vicarij eius examini atque iudicio relinquantur. Denique verò in absolutione horum hominum non oportet hac forma vti: *Absoluo te ab excommunicatione, quam incurristi propter hæresin*: tamen ad cautelam ita dici potest ab eo, qui potestatem habet; *Absoluo te à vinculo excommunicationis, & speciatim ob hæresim, si incurristi: in quantum possum, & indiges.*

Nota autem, quod dixi de sufficiente instructione præmittenda: Ea enim omnino requiritur, antequam eiusmodi reuertentes (siue formales, siue materiales tantùm sectarij fuerint) ad sacram Confessionem admittantur. Alioquin multi fictè accedent, ob timorem Magistratus, aliam ve causam: ex quo multa incommoda orirentur, quòd multi inconstantes, ac dubitantes in fide Catholica diuturno tempore permanebunt, vel apertè etiam ad pristinos errores reuertentur. Quare ante omnia confessarius quærat ex eiusmodi conuersis, & primo ipsi confitentibus, Verùm ex animo firma fide credant ea, quæ Catholica Romana Ecclesia credenda proponit, & vtrùm in hac fide semper perseuerare & mori parati sint? Si affirmare nolint, vlteriùs non procedat ad peccatorum narrationem faciendam: sed dimittat eos, denegato testimonio factæ confessionis; ne si schedam testimonij accipiant, tanquam veri fideles habeantur, & ad sacram Eucharistiam admittantur. Neque enim hic periculum est violãdi sigilli sacramentalis: cùm enim tales homines veram fidem Catholicam profiteri nolint, ideoque Sacramentalem Sacerdotis absolutionem parui facientes, non ex animo expetant: illorum accessus Sacramentalis non est, sed fictitius, & simulatus. Quæ omnia incommoda magna parte vitabuntur, si anteà bene instructi, & catechizati, priùs etiam fidei professionem coram testibus facere compellantur, quàm ad Sacramenta nostra admittantur.

5 Quæstio Prima. Vtrùm verè ac formaliter hæreticus sit, qui de articulo aliquo fidei, quem scit ab vniuersali ecclesia propositum, aut definitum esse deliberatè dubitat? Negat Canus *l.* 12. *de locis c.*9. Sanch. *lib.*2.*c.*7.*nu.*12. Ioan. Malderus *in* 2.2. *qu.*12. *art.*1. *mem.*2. Nam hæresis est error, adeoque assensus falsus contra Fidem, cum pertinacia iunctus: Dubitans autem assensum, nec dissensum habet: Ergo qui in Fide dubitat, hæreticus non est. Sed contraria sententia communis est, quam docent Caiet. 2.2. *q.* 11. *ar.*2. Turrecrem. *li.*4. *Summ. par.* 2.*c.*12. Sà *ver. hæresis, nu.* 1. Azor. *cit. lib.*8.*c.*9.*q.*5. Tol. *lib.*4.*c.*4. Nam vt dicitur in *c.* 1. *de hæreticis.*

Dubini

Dubius in fide, infidelis est, & consequenter hæreticus, si homo baptizatus sit, & de articulo ab Ecclesia proposito dubitet. Ratio est: Quicunq; aliquem Fidei orthodoxæ articulum, quem ab Ecclesia receptum, & fidelibus propositum scit, incertum esse iudicat, is verè ac formaliter hæreticus est: sed quicumque de einsmodi Fidei articulo deliberatè dubitat, is seu explicitè, seu implicitè iudicat eum incertum esse. Ergo verè & formaliter hæreticus est. Ex quo patet responsio ad fundamentum prioris sententiæ, intellectum verè & propriè dubitantem non merè negatiuè se habere: quia ideò proposito sibi obiecto assensum negat, quòd ipsi incertum appareat; ideoque seu expressè, seu implicitè de eius incertitudine iudicat.

Excipiendi tamen hinc sunt ij, qui inter hæreticos nati, & educati, orthodoxam Religionem ignorant: his enim dubitare interim licet, donec instruantur, & argumenta siue credibilitatem nostræ fidei rectè apprehendant, sicuti supra dixi, & colligitur ex verbis S. Aug. *cit. epist.* 162. & docet Valent. *t.* 3. *d.* 1. *q.* 10. *p.* 4. Sanc. *l.* 2. *c.* 1. *n.* 8. Ratio huius exceptionis est, quia dubitatio, & virtuale iudicium de incertitudine, in talibus cum pertinacia iunctum non est. Porrò simili modo docent Henr. *l.* 13. *c.* 17. *n.* 3. *lit.* Z. *l.* 2. *c.* 7. *n.* 30. verè hæreticum esse, qui falsò existimans aliquid ab Ecclesia definitum esse, contrarium pertinaciter defendit.

Id obiter hic annotare placuit: eximendum esse scrupulum ijs, qui de Fide Catholica dubitare se arbitrantur, eò quòd hæreticæ aut blasphemæ cogitationes ipsi occurrere solent. Cum enim eas seriò detestentur, & nunquam in animum venire exoptent, insuper protestationem faciant, numquam eis consensum præbituros, non possunt culpæ imputari, sed magis merendi apud Deum materiam præbent. Quare præstat plerumque tales cogitationes seu tentationes contemnere tanquam inefficaces ad consensum impetrandum apud eos, qui Dei gratia muniti sunt. Verùm in quibusdam hominibus eiusmodi tentationes à Deo permittuntur propter vitam eorum sceleratam, præsertim impuritatis vitium: quibus proinde suadendum, vt se corrigant, tum fidem eorum, atque fiduciam in Deo constantiorem fore.

4 Quæstio Secunda. Vtrùm hæreticus sit, qui diuinæ reuelationi priuatim sibi factæ pertinaciter dissentit habens sufficientia indicia reuelationem à Deo esse? Aliqui negant apud Sanch. *l.* 2. *c.* 7. *n.* 13. Alij autem affirmant, ex quibus Vega super Triden. *lib.* 9. *c.* 3. & Sanc. *l. c.* idque probant: Qui negat Fidei articulum ab Ecclesia omnibus propositum, is verè ac formaliter hæreticus est, qui autem reuelationi diuinæ priuatim sibi factæ pertinaciter dissentit, is, saltem virtualiter, negat præcipuum fidei Catholicæ articulum, videlicet Deum in dicendo veracem esse. Confirmatur: Secundùm communem doctrinam tres tantùm sunt infidelitatis species, de quibus præced. c. dixi: Cùm igitur talis homo, qui fidem in Baptismo susceptam totaliter non abijcit; sed solùm reuelationi à Deo specialiter factæ dissentit: infidelis sit non apparet, quam aliam infidelitatis speciem incurrat, nisi hæresim.

Ad q. respondeo, & dico I. Talem verè ac formaliter infidelem esse. Ita omnes. Nam sicuti omnis ille, qui ob auctoritatem Dei reuelantis, tanquam vnicum formale credendi motiuum reuelatam sibi propositionem prudenter ac piè credit, Fidei diuinæ actum elicit: ita huic formaliter oppositum actum infidelitatis exercet, quicunque reuelationi sibi à Deo factæ imprudenter ac pertinaciter dissentit.

Dico II. Talis infidelis essentialiter non differt ab hæretico. Hæc videtur esse mens Vegæ l. c. Azor. *t.* 1. *l.* 8. *c.* 9. *q.* 4. Ratio est: quia, reuelationem à Deo publicè, aut priuatim fieri non ad essentiales (vti Sotus arbitratus est *l.* 3. *de natura, & gratia, c.* 11. *in* 2. *argum.*) sed ad accidentales tantùm Fidei, & consequenter infidelitatis, differentias pertinere videtur.

Dico III. Si propriè & vsitatè loquendum, ita dissentiens reuelationi speciali, nec hæreticus appellari, nec hæreticorum pœnis subiectus censeri debet. Ita docet Corduba *l.* 1. *quæstionarij, q.* 17. §. 1. *dub.* 2. Nam hæresis est error contra Fidem Catholicam: siue hæreticus propriè dicitur, qui in sententijs siue dogmatibus fidei ab Ecclesia contumaciter recedit. Ad fundamentum contrariæ sententiæ, quo nititur Sanch. respondetur: Eum, qui dissentit reuelationi sibi à Deo obscurè factæ, ita vt neque rei reuelatæ, neque ipsius reuelantis claram, & intuitiuam notitiam habeat: non ideò negare Deum in reuelando veracem esse: (sic enim atheus omnino, & apostata esset, quippe ipsam formalem rationem, ac fundamentum fidei abijciens) sed negare reuelationem sibi factam, veram, aut certam esse, quam tamen sufficientibus indicijs, cognoscere posset à Deo profectam esse. Ad confirmationem verò respondetur; Ea rectè probari, eiusmodi infidelitatem ab hæresi essentialiter non differre, ideòque ad eandem speciem reducendam esse.

5 Quæstio Tertia. Vtrùm hæreticus censendus sit, qui negat propositionem Theologicam, quæ ex vna propositione natu raliter nota, & altera de Fide, per euidentem illationem sequitur. Vt si aliquis agnoscat, quòd Christus verus homo est, neget tamen, quòd risibilis est. Affirmant Canus *lib.* 12. *de locis c.* 7. Valen. *q.* 11. *p.* 1. *diffic.* 3. Talem saltem indirectè, & reductiuè hæreticum esse. Sed non placet hæc sententia: Quia vel agnoscit veritatem præmissarum, nec non illationis euidentiam, & tunc impossibile est, vt conclusioni dissentiat. Vel non agnoscit propositionis, siue principij naturalis veritatem, videlicet, *Quòd omnis homo necessariò risibilis est*, aut si agnoscat, tamen ingenio tam hebes est, vt illationis necessitatem non percipiat; tunc hæreticus minime censeri debet: cum non sit pertinax circa aliquam Fidei propositionē: sed paratus corrigi, si conclusionem ex fidei articulis necessariò colligi intellexerit. Ita Bannes 2. 2. *q.* 11. *a.* 2. §. *circa hæc*, Corduba *cit. q.* 17. *dub.* 3. *notab.* 3. §. *id etiam*. Sanch. *cit. c.* 7. *n.* 33.

CAP. XIV.

DE EXCOMMVNICATIONE LATA IN hæreticos, eorumque credentes, fautores, &c.

SVMMARIVM.

1 *Hæretici formales, si hæresim externo actu prodant: excommunicationem Papæ reseruatam incurrunt,*
2 *Qui hæresim, quam animo conceptam gerit, in somno, vel ebrietate profert, excommunicationem propterea non contrahit.*
3 *Neque qui consilij, aut instructionis capiendæ causa hæresim suam alteri manifestat: cum talis manifestatio moraliter mala non sit.*
4 *Si hæreticus opere: vel omissione operis, spectatis, circumstantijs, suam hæresim sufficienter profiteri censeatur, excommunicationem incurrit:*
5 *Hæreticorum credentes, fautores, ac receptatores eandem excommunicationem Bullæ Cœnæ Domini contrahunt.*
Fautores tamen, aut receptatores excommunicationem incurrere non videntur, nisi exinde malus effectus consequatur, videlicet vt hæreticus Iudicis manus euadat, hæresis eius magis diffundatur, &c.

1 ASsertio I. Hæretici formales, qui hæresim animo conceptam externa voce, aliaue actione mortaliter mala asserunt, aut profitentur, excommunicationem incurrunt Papæ hodie reseruatam. Habetur in prima excommunicatione Bullæ cœnæ Domini, quam explicat Nau. *cap.* 27. *num.* 55. Tol. *l.* 1. *ca.* 19. Suar. *de censuris, dist.* 21. *sect.* 2. Sanchez *libr.* 2. *moral. cap.* 9. Viuald. *in explanat. Bullæ casu.* 1.

Circa quam assertionem nota. Quatuor conditiones requiri ad hanc excommunicationem incurrendam: Primò: Vt aliquis sit verus & formalis hæreticus, non materialis, & obiectiuè tantùm, id est, qui propositionem Catholicæ doctrinæ aduersantem ex inuincibili ignorantia defendat: vel etiam vincibiliter, sed non pertinaciter: quippe animo paratus illam deponere, cùm primum Catholicæ Ecclesiæ, cuius infallibilem auctoritatem agnoscit, aduersari intellexerit: Talis enim sicuti verè hæreticus non est, ita neque excommunicatur, vt suprà dictum.

Secundò requiritur: Vt aliquis hæresim animo conceptam exteriùs significet: Nam hæretici purè mentales, id est, qui hæresin nulla externa actione sufficienter significante exprimunt, excommunicati non sunt, quare à quouis exposito Confessario absolui possunt. Et nota, quod dico *sufficienter*: id enim omnino requiritur ad excommunicationem incurrendam, vt verba, aliaue signa vel suapte natura, aut institutione, vel consideratis circumstantijs personarum, loci, temporis, &c. sufficienter manifestatiua sint internæ hæresis. Vide quæ dixi suprà *lib.* 1 *tract.* 4. *de legibus, c.* 4. *assert.* 2.

Ex quo colligitur primò: Si quispiam, dum mente hanc hæresin fouet, *Christus non est verus Deus*, exteriùs talia verba proferat: *Non est verè Deus*: purè mentalem hæreticum, & non excommunicatum censendum esse. Quia verba illa non sufficienter hæresim indicant, vt Ecclesia de ea cognoscere, & iudicare possit, quandoquidem, qui talia verba profert, non exprimit de quo subiecto loquatur, nisi ex adiunctis colligi possit, sicuti notauit Castro *libr.* 2. *de hæret. punit. cap.* 18. Vasq. *tract. de benef. ca.* 4. *num.* 90. Sanch. *lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 8. *&* 10. vbi addit, idem eadem ratione dicendum esse, si quis hæresim mente assertam scribat characteribus, qui à nemine, præter ipsum, intelligi possunt: ideoque, qui scripsit, ex tali Scriptura ab Ecclesia conuinci, aut iudicari nequeat.

Colligitur secundò. Si internus hæreticus exteriùs dicat, se hæresim Lutheri aliquando sectatum esse, vel habere propositum amplectendi, non idcirco excommunicationem incurrere, quamuis

quamuis iustè puniri possit. Ita docet Simanca *de Cath. instit. tit. 42. n. 9. & 10.* Azor. *t. 1. lib. 8. c. 10. q. 6.* Sanch. *cit. c. 8. nu. 21. & 22.* Sair. *de censuris lib. 3. c. 4. n. 31.* Ratio est; Quia talis, vt ponimus, præsentem hæresim non indicat, aut profitetur: sed præteritam, aut propositum futuræ: quo cum consistere posset, vt, qui ita loquitur, veram tunc Fidem retineret, vti Sanc. *cit. n. 22.* notauit.

2 Colligitur tertiò. Neque eum excommunicationem incurrere, qui hæresim quam animo conceptam gerit, in somno vel ebrietate profert. Discrimen enim est inter homicidium, & similia peccata quæ opere externo consummantur; & hæresim, cuius malitia animo perficitur: Quòd qui in ebrietate hominem occidit, cùm sciret se rixari & verberare solitum, & ob id à vino temperandum sibi esse, irregularitatem, & excommunicationem incurrere possit; non item qui inebrietate hæresim profert, licet sciuerit, se, cùm vino repletur, de Fide disputare, & hæreticas suas sententias effutire solitum esse. Ratio discriminis est: Quia hæresis in intellectu consistit, & essentialiter perficitur; per verba autem exteriora tantum manifestatur: Consequenter prolatio hæretici dogmatis non est peccatum externum hæresis, nisi ab interna intellectus hæresi procedat, & exprimatur: At verò in ebrio non procedit ab hæresi mentali, sed ex imaginatione, & consuetudine. Homicidium autem in externo opere consistit, ac perficitur, ideoque verum est peccatum externum homicidij, tametsi fiat ab ebrio, qui tunc nihil aduertit, siue intelligit: modò priùs aduerterit, cùm causam præbuit, ob quam indirectè atque imputatiuè ipsi voluntarium censetur.

3 Tertiò requiritur, vt actio externa, per quam hæresis interna significatur, & proditur, mortaliter mala sit, sicuti notauit Sà *ver. hæresis, nu. 2.* Sanch. *lib. 2. c. 8. n. 7.* Becanus *c. 15. q. 1. n. 8.* Quapropter excommunicatus non est, qui hæresim animo conceptam alteri manifestat consilij, vel instructionis capiendæ causa; quia huiusmodi manifestatio non malus, sed bonus actus est, qui ab Ecclesia puniri non potest. Atque ita docet Simanca *nu. 9.* Azor. *q. 5.* Sanch. *nu. 20.* Corduba *lib. 4. q. 15. circa 3. opin. §. tertio corollariè*, contra Bannes *q. 11. art. 2. dub. 3. concl. 2. arg. 5.*

Quartò requiritur: Vt aliquis hæresim suam exteriùs manifestet animo eam asserendi vel profitendi, sicuti rectè notauit Azor. *cit. lib. 8. c. 10. q. 7.* Corduba *loco suprà cit.* Sanch. *n. 7. & 17.* Ratio est. Quia dicta excommunicatio lata est propter externum hæresis peccatum: non est autem peccatum externum hæresis; nisi quod ab interna hæresi informatur, dum eam aliquis exterius asserere, astruere, vel profiteri intendit.

4 Ex quo resoluitur quæstio, Vtrùm excommunicationem incurrat, qui Lutheri hæresim animo occultè fouens, idcirco à Missæ sacrificio, vel sacra Synaxi abstinet: aut coram venerabili Sacramento genua non flectit, caput non denudat? Respondeo ex doctrina Caiet. *2. 2. q. 11. a. 4.* Azor. *cap. 9. q. vlt.* Sanch. *n. 16.* Tolet. *lib. 1. c. 19. §. tertium est*: Si attentis circumstantijs personæ, loci temporis, &c. talis omissio censeri possit virtualis professio sectæ hereticæ, excommunicationem incurri: Secus, si tales circumstantiæ adsint, vt huiusmodi omissio obliuioni, aut alteri iustæ excusationi probabiliter adscribi possit; licet re ipsa ex hæretico animo proficiscantur. Ita intelligendus Azor. *loc. cit.*

Simili ratione resolui potest, Vtrum excommunicationem contrahat, qui lapsus in hæresim Lutheri, die ab Ecclesia interdicto carnes comedit, quippe existimans huiusmodi interdictionem illegitimam, & Christianæ libertati repugnantem esse. Respondetur enim: Carnis comestionem in die interdicto, secundùm se rem indifferentem esse, & non protestatiuam hæreticæ fidei, sicuti dixi suprà *cap. 11. num. 5.* attamen per circumstantias loci, temporis, &c. determinari posse ad hæreticæ sectæ professionem.

Limitat vero Sanchez *nu. 17. Si quis motus hæresi interna, qua putat licere esum carnium diebus prohibitis, tantillum carnium ederet, vt esus ratione paruitatis materiæ venialis esset, non fore hæreticum externum, & excommunicatum*: Sicuti neque excommunicationem incurrit Clerici percussor, si percussio leuis & venialis tantùm sit, esto mortalis existat sola relatione ad malignum affectum, seu propositum percutientis. Sed hæc limitatio non vniuersim & omni casu vera est, siquidem nihil prohibet tales circumstantias concurrere, vt etiam exigua carnis comestio sufficiens sit protestatio hæresis: puta si hac expressa intentione inter alios cibos etiam carnis ferculum proponatur, vt qui Lutherani sunt à Catholicis discernantur: nam hoc casu occultus hæreticus, si sine contraria protestatione vel modicum ex eo comedat, peccat quidem venialiter contra Ecclesiasticam legem, ex intemperantiæ motiuo latam: at verò mortaliter delinquit, & excommunicationem incurrit, quatenus hæresim suam sufficienter manifestat, ac profitetur. Quare discrimen aduertere licet inter externum peccatum percussionis, & peccatum externum hæresis; quòd illud in maligni propositi executione: hoc verò in interno animo complete hæresis manifestatione consistat, sicuti notauit Viualdus *expl. au. Bullæ, casu 1. num. 3.* Quare sicuti excommunicationem incurrit, qui propositum percutiendi Clericum sufficienter exequitur: ita etiam incurrit, qui hæresim animo consummatam sufficienter significat & profitetur: secus, si insufficienter, & imperfectè.

4 Secundo loco, in eadem Bulla cœnæ Domini excommunicantur hæreticorum *credentes*, id est, qui hæresim implicitè profitentur, dicendo v. g. vera esse dogmata, quæ Lutherus, aut Caluinus contra Romanam Ecclesiam docuit, se pro ijs mori paratos; licet in particulari nesciant quænam ea dogmata sint. Etsi verò huiusmodi credentes verè ac formaliter hæretici sint: (sicut etiam Catholici censeri debent, qui Fidei articulos implicitè credunt: credendo, quicquid Ecclesia Catholica credit) tamen ne quis de horum excommunicatione dubitare posset, eorum etiam specifica mentio in Bulla facta est. Videri potest Palud. *in 4. d. 13. q. 3. a. 1.* Iac. Simanca *de Cathol. instit. c. 15. n. 2.* Nauar. *c. 27. n. 55.* Tol. *lib. 1. cap. 19. §. secundum genus*, Suar. *to. 5. disp. 21. sect. 2. nu. 6.* Sanch. *lib. 2. c. 10. n. 2.* Sà *ver. hæresis, num. 11.*

Tertio loco excommunicantur hæreticorum receptatores, fautores, & quilibet defensores, conuenienter, *c. sicuti, 1. & c. excommunicamus, §. credentes, de hæreticis*. Debent autem illa verba formaliter accipi, vt eos solùm comprehendant, qui fauorem vel auxilium hæretico præbent, quatenus hæreticus est: siue, vt hæresim suam faciliùs docere, defendere, aut latiùs diffundere possit, sicuti explicat Sotus *in 4. d. 22. q. 2. a. 3. post. 5. concl.* Nau. *cit. n. 54. in fine*, Suar. *cit. s. 2. nu. 8.* Rodr. *t. 1. reg. qq. q. 30. a. 9.* Quamuis ad hoc non requiratur formalis, atque directa intentio propagandi hæresim, sed sufficiat indirecta seu imputatiua: puta si Iudex, cùm ipsi ex officio incumbit, non capiat, aut non puniat hæreticos: siue ex affectu amicitiæ, aut consanguinitatis erga illos, siue ex tædio laboris, &c. sicuti docet Syl. *ver. hæresis, 1. qu. 7. §. fautores*. Viualdus *in expl. Bullæ casu 1. n. 4.* Castro *l. 1. de hæret. punit. c. 9.* Item, si quis hæreticum, propter amicitiam, vel consanguinitatem, recipiens in domum suam, causa sit, quò minus a magistratu capiatur, & puniatur, sicuti ea communi docet Syl. ibid. Viualdus *n. 7.* Tol. *cit. c. 19. §. tertium est*, Vgolin. *de censuris Papæ reseruatis par. 2. cap. 1. ver. receptatores, §. 1. n. 3.* Iac. Simanca *cit. c. 15. nu. 20.* Sair. *in thesauro l. 3. c. 5. n. 3.* contra Caiet. *verb. excommunicatio c. 1.* Sanch. *l. 2. c. 10. n. 5.* qui requirunt in receptatore, vel fautore hæretici, formale motiuum siue intentionem fauendi, aut promouendi hæresim, vt excommunicationem incurrat. Quo modo vix vlli essent hæreticorum receptatores, vel auxiliatores, nisi simul etiam hæretici: cuius contrarium communiter DD. docent. Accedit, re ipsa & in effectu aliquem tali receptatione ad conseruandam, vel promouendam hæresim concurrere posse, ideoq; verè ac propriè hæretici receptatorem esse: quamuis id non faciat ex formali seu directa intentione. Confirmatur *ex l. 2. ff. de Receptator.* vbi dicitur, Receptatorem latronis, causa affinitatis, vel consanguinitatis, puniendum esse, tametsi mitius: ex quo colligitur, huiusmodi verè ac propriè inter receptatores numerandos esse. Quòd vero ibi dicitur de pœna mitiganda, id ad Ecclesiasticam excommunicationem, simpliciter in hæreticorum receptatores latam, transferri non debet: præterquam quod aliqui valde probabiliter docent: Receptatorem personæ coniunctissimæ, puta patris, filij, vxoris, vel etiam fratris, ne in manus Inquisitorum v. gr. deueniat: licet aliquando peccet, excommunicationem tamen non contrahere. Quia persona tam coniuncta alicui, quasi eadem cum ipso reputatur, quam non defendere valde difficile sit. Ita Simanca *nu. 21.* Viualdus *n. 8. §. ex quibus*, Azor. *t. 1. l. 8. c. 16. q. 4.*

Id verò magis probabiliter dicit Sanch. *cit. c. 10. n. 9.* Censuram excommunicationis non incurri ab hæretici receptatore, auxiliatore, defensore, nisi malus effectus sequatur: vt videlicet hæreticus, ob tale ipsi auxilium præstitum, manus Iudicis euadat, aut hæresim magis diffundat. Cùm enim Canonibus Ecclesiasticis contrafaciens alicui rei principaliter excommunicatur, accessoriè autem mandans, consulens, aut fauens: tunc hi excommunicationem non contrahunt, nisi secuto effectu, secundùm receptam DD. sententiam. Atqui hac prima Bullæ excommunicatione principaliter excommunicantur hæretici, accessoriè verò, & secundum quandam extensionem ipsorum receptatores, fautores, & defensores, vti etiam Suar. docuit *cit. s. 2. n. 8.* Ergo isti non incurrunt excommunicationem, nisi ex fauore, siue auxilio malus effectus sequatur. Licet contraria sententia probabilior visa sit Sair. *cit. l. 3. c. 5. n. 4. §. dubium autem est.* Graffis *p. 1. decis. l. 4. c. 18. n. 34.*

CAP.

CAP. XV.

DE EXCOMMVNICATIONE BVLLÆ lata in eos, qui libros hæreticorum legunt, &c.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicationem Bullæ incurrit, qui librum hæretici legit de Religione tractantem.*
2 *Libri Catholicorum, quibus scholia quædam hæreticorum inserta sunt, hac censura non comprehenduntur.*
3 *Qui vnam hæretici epistolam, vel concionem de Religionis materia scriptam scienter legit, videtur excommunicatus, licet aliqui negent.*
4 *Libri hæreticorum historici, poetici, iuridici, medici, etsi obiter hæresim permixtam habeant, his regionibus non prohibentur.*
5 *Paruitas materiæ, puta si quis paucos versus in libro hæretico legat à censura excusat.*
6 *Qui alteri v.g. famulo suo librum hæreticum legendum tradit, vt ex illius ore audiat excommunicationem Bullæ incurrit.*
7 *Qui librum hæreticum retinent, imprimunt, aut quomodolibet defendunt, simili excommunicatione ligantur.*
8 *Index librorum prohibitorum duas classes continet.*
9 *Hæreticorum libros comburendi antiquissimus mos est in Ecclesia Catholica.*

1 ASsertio. Excommunicationem Summi Pontifici reseruatam incurrunt, qui hæretici librum hæresim continentem, vel de Religione tractantem, sine Apostolicæ Sedis auctoritate scienter legunt, retinent, imprimunt, vel quomodolibet defendunt. Ita habetur in prima excommunicatione Bullę cęnę Domini, vnde colligitur, quatuor conditiones requiri, vt excommunicatio ex hoc capite contrahatur: I. Vt liber ab hæretico scriptus sit, siue vno ex recentioribus, siue ex veteribus ab Ecclesia damnatis: nisi quod scripta Tertulliani, & Origenis, licet errores contra fidem contineant, propter eruditionem, & quia nullum iam ab illis periculum in fide timetur, ab Ecclesia permittuntur. Qua de re vide Azor. *l.8.c.16.q.16.* Deinde nihil refert, vtrùm liber sit typis excusus necne, dummodo ab hæretico scriptus. Non autem excommunicatio incurritur, si quis hæreses Scriptoris hæretici *in lib. Auctoris Catholici ad verbum insertas*, quamuis praua intentione hæresim discendi, legat, sicuti ex communi docet Nau. *c.27. n.56.* Sanch. *l.2.c.10.n.23.* Sair. *cit.c.5.n.13.* Azor. *cit.l.8.c.16 q.2.* Quia lege canonica non puniuntur effectus, sed factum legentis librum hæretici: iste autem non legit librum hæretici.

2 Idemque dicendum, si in Catholici Scriptoris libro, vel quouis alio, hac Bullæ excommunicatione non comprehenso, legas adiecta scholia, seu annotationes Auctoris hæretici. Quia talis liber non censetur esse commentantis hęretici, seu Catholici a quo scriptus est. Ita ex communi Nau. *l.c.* Graffis *p.1.decis.l.4.c.18.n.43.* Sanch. *n.25.* Suar. *l.5.disp.21.s.2.n.11.* qui tamen non improbabiliter limitat: *Nisi tales, vel tam copiosi essent commentarij, vt etiam censeretur liber potius ex eis, quàm ex textu constare.* Denique, licet in libro Catholici Scriptoris, vel qui publicè Catholicus existimatur, manifestæ hæreses contineantur, tamen excommunicationem hanc non incurret, qui illum legit, aut imprimit, teste Vgolino, & Graffis *ll.cc.* Sanch. *nu.24.*

3 Sed dubium est: Vtrùm excommunicationem Bullæ contrahat, qui epistolam ab hæretico de causa Religionis scriptam, vel hæreses continentem scienter legit, imprimit, retinet? Ita Affirmat Vgol. de casibus Papæ reseruatis, *p.2. ver. ac eorundem libros, in princ. n.1.* Quia bulla idcircò mentionem facere libri videtur, quia hæreses frequentius libris comprehendi, ac propagari solent: cùm autem legislator vnius ex pluribus mentionem facit propter frequentiorem eius vsum, non ideo alia exclusisse putandus est; sed speciem præcipuam pro genere posuisse. Quæ sententia valde verisimilis est: licet contrarium doceat Sanch. *cit.c.10.nu.29.* non incurrere excommunicationem: qui vnam hæretici hominis epistolam, aut concionem in formam tractatus non redactam legit, vel imprimit: tum quia hæc nomine libri propriè & vsitatè comprehendi non solent: verba autem legis pœnalis strictè ac propriè accipienda sunt: tum quia ratio disparitatis afferri potest, quòd tractatus, siue liber latius diffundi, ac diutiùs conseruari soleat, quàm vna sola epistola.

Altera conditio est: vt liber vel hæresim in se contineat, vel de Religione tractet, puta sacram Scripturam interpretando, Theologicas quæstiones decidendo, de cultu Dei, & Sanctorum, statu Clericorum, vel Monachorum disputando. Circa quam conditionem duo extra controuersiam esse debent: Primum: Non esse prohibitos hæreticorum libros philosophicos, medicos, iuridicos, historicos, poeticos, si nullam hæresim contineant; alterum: Prohibitos esse hæreticorum libros, qui ex professo de Religione tractant: etsi certum sit, nullum errorem contra Fidem orthodoxam in ijs contineri.

Sed dubium est de illis hereticorum libris, quibus ex instituto non de Religione tractantibus obiter aliqua hæresis inserta est, vtrùm hac Bullæ censura comprehendantur? Negant Sair. *cit.ca.5.n.12.* Graffis *n.40.& 42.* Contrarium verò docent Suar. *p.3.to.5.disp.21.s.2.nu.10.* Sanc. *cit.c.10.nu.34.* quorum sententia verbis bullæ conformior est: si quidem in ea disertè distinguitur: si aut liber hæresim contineat, aut de Religione tractet: In alternatiuis autem sufficit alterutrum verificari.

4 Verumtamen in partibus nostris Septentrionalibus Bullaris hæc constitutio secundùm talem rigorem recepta non est. Multi enim frequenter prodeunt hæreticorum libri iuridici, medici, historici, quibus plerumque reperias vnam vel plures hæreses obiter admixtas, & tamen passim in Catholicorum bibliothecis asseruantur, leguntur. Dummodò hinc excipias eorum hæreticorum historias, v.g. Ioan. Auent. Ioann. Sleidani, Sebast. Munsteri, quibus satis apparet præcipuum institutum fuisse, Romanam Ecclesiam, Clericorum, & Monachorum statum conuellere ac denigrare: quorum proinde nomina in Indice librorum prohibitorum disertè posita sunt. Quamobrem horum etiam historicorum libri in diœcesi hac meritò prohibentur. De alijs verò præsertim remotioribus diœcesibus non satis mihi constat. Ait autem Mar. Becan. *2.2.cap.17.q.8.num.5. Vbi Bulla Cœnæ Domini vel index librorum prohibitorum receptus non est Catholicos in Germania non excommunicari, qui legunt libros hæreticos.*

Præterea, licet in regula VIII. Indicis librorum prohibitorum præcipiatur, vt libri, quorum principale argumentum bonum est, in quibus tamen obiter aliqua inserta sunt, quæ ad hæresim, seu impietatem, diuinationem, seu superstitionem spectant à Catholicis Theologis Inquisitionis generalis auctoritate expurgentur, quia tamen in Germania nostra inquisitores non sunt, ideo hoc præceptum in obseruationem non deducitur: quamuis consultum sit obseruare, eiusmodi libros viris Theol. expurgandos tradere.

Tertia conditio est: Vt aliquis eiusmodi librum scienter legat, imprimat, &c. Quare ab ista censura immunes sunt qui ignorant, quamuis crassa ignorantia, librum hæretici esse, aut de Religione tractare. Nam quotiescunque lex pœnalis scientiam requirit, excusat ignorantia, etiam crassa. Qua de re videri potest Sanc. *lib.2. moral. ca.10.n.38.& l.9.de matrim.d.32.n.36.&* 39. Porrò haud requiritur ad censuram hanc praua legentis intentio, seu affectus hæresim concipiendi: sed sufficit etiam sola curiositas.

5 Quarta conditio est: Vt id, quod legitur, materia notabilis sit atque sufficiens ad peccatum mortale, sicuti præter alios docet Azor. *c.16.q.3.* Sair. *cit.c.16.nu.12.* Sanc. *lib.2.cap.10.nu.31.* Cum enim in alijs rebus paruitas materiæ a mortali excuset: cur non item in hac, præsertim cùm hæc lex Ecclesiastica sit, grauissimam excommunicationis pœnam inferens. Quare audiendus non est Toletus, cùm ait *n.4.* etiam vnam vel alteram lineam sufficere ad excommunicationis censuram, eò quod perfecta hæresis etiam vnico versu contineri possit. Sed respondetur. In lege, præsertim pœnali spectari id, quod plerumque non quòd raro vsuvenit: plerumque autem non imminet graue periculum ex tam modica hæretici libri lectione. Quare Sanchez post Viualdum *in expl. Bullæ Cœnæ, casu 1.n.11.* Rodriq. *addit. ad Bullam cruciatæ §.6.nu.68.* Sà *veteris edition. ver. excommunicatio Bullæ, num.2.* ausi sunt dicere, vnam paginam, tametsi liber sit ex maiorib. voluminibus non esse sufficientem materiam contrahendæ excommunicationis. Quę nimis magna quidem Bullaris excommunicationis limitatio esse videtur. Nihilominus inseruire poterit hæc sententia confessario, vt secundùm eam interdum præsumere possit, legentem bono aliquo fine, vel etiam ex curiositate, vnam solam paginam, non peccasse mortaliter, ideoque Bullæ excommunicationem haud incurrisse, sicuti Sair. *l.c.* notauit. Vt taceam casum accidere posse, quo aliquis vir prudens ac doctus in Germania nihil peccabit, si locum aliquem contradictionis in hæretico auctore quærat, certò sperans, eo exhibito, alterum ad Fidem Catholicam se perducturum esse: tunc enim lex naturalis charitatis erga proximum vincere debet legem Ecclesiasticam. Quam causam esse arbitror, cur in aliquibus prouincijs lectio librorum hereticorum non tanta seueritate prohibita censeatur vt supra ex Becano audiuimus; quia ad confines hæreticos conuincendos necessarium putant eorum libros legisse.

Denique rectè monent Vgol. *cit.n.1.* Sanchez *cit.c.10.n.30.* incurri excommunicationem, etsi quis prœmium duntaxat vel epistolam ad Lectorem, vel annexum indicem, sufficiente quantitate legat. Sunt enim hæ partes libri: & prœmium quidem, atque epistola ad Lectorem, quæ mentem Auctoris, & ea, quæ in toto

libro tractanda sunt, explanant: index verò summam rerum in libro contentarum complectitur.

6 Sed controuersia est inter Doctores, an excommunicationem incurrat, qui librum hæretici non ipsemet legit; sed alteri legendum tradit, & mandat. Negant Sanch. *n.* 48. Vgol. §. 1. *nu.* 4. Quia censura lata contra facientes non comprehendit mandantes nisi exprimantur: cum lex pœnalis strictè interpretanda sit. Sed placet magis sententia Azorij *c.* 16. *q.* 4. Sair. *nu.* 14. Graffis *nu.* 45. quæ in duabus assertionibus consistit. Prima est contra Sanchez; Qui famulo v. g. librum hæreticum legendum tradit, vt ex eius ore audiat, excommunicationem Bullæ incurrit. Quia talis, moraliter rem æstimando, librum legit, quamuis per alterius ministerium: Quod enim quis per alium facit, perinde est, ac si ipsemet faciat. Neque dubito mentem SS. Pontificum esse, vt etiam talis comprehendatur: nam alioquin cuilibet in fraudem legis agere, & excommunicationem effugere, per quam facile esset. Non est autem ad strictam verborum interpretationem confugiendum, cum de mente legislatoris rationabiliter dubitari non potest. Quare in hoc casu tum legens (modò intelligat quæ legit) tum is cui legitur: non item alij auscultantes excommunicationem contrahent, sicuti Azor. notauit. Ad fundamentum Sanchez respondetur, quòd talis legentem sibi audiens, non incurrat excommunicationem tanquam mandans, sed tanquam legens moraliter rem æstimando, vt dixi.

Secunda. Qui alteri librum hæreticum tradit, vel eius lectionem suadet, & mandat, non vt ipsi auscultet, & quasi per ipsum legat, excommunicationem non incurrit. Ratio est, quam Sanchez suprà attulit: Quia censura lata in facientes non censetur comprehendere suadentes, ac mandantes, nisi exprimantur. Verùm, si ex eiusmodi suasione, vel mandato malignus effectus hæresis sequeretur, tunc excommunicatio contraheretur, quatenus ea in hæreticorum fautores decreta est.

7 Vlterius, quod attinet ad retinentes libros hæreticorum, quædam addenda sunt: I. Nihil referre, verùm quis in sua an aliena domo; item num suo, an alieno nomine: denique vtrùm causa legendi, necne, talem librum retineat, siue asseruet: Quia Pontifex simpliciter prohibet libros asseruari, volens eos penitus exterminari. Ita ex communi Graffis *n.* 48. Sanch. *nu.* 52. Sair. *nu.* 16. Vgol. *ver. aut retinentes*, vbi monet cauendum esse bibliopolis ac bibliopegis, ne retinendo libros hæreticos ad vendendum, vel compingendum, excommunicationem contrahant. II. Requiri temporis spatium notabile, quo aliquis librum hæreticum retineat. Non enim incurrit excommunicationem, qui breui tempore retinet, tametsi in eo occasionem habuerit tradendi Inquisitori, aut Teologo, adeòque non sine aliqua negligentia, sed non mortali, librum interim retinuerit. Ita Sanch. *nu.* 56. III. Si quis etiam longiore tempore librum apud se retineat, donec opportunum tempus tradendi offeratur, excommunicationem non incurret, neque peccabit, si scandalum absit. Ita Graffis *nu.* 47. Sairus *n.* 16. Sanch. *cit. n.* 55.

Quòd attinet ad *Imprimentes*, sciendum est, hoc nomine omnes comprehendi, qui ad libri impressionem propinquè cooperantur: Videl. Qui librum imprimendum tradit, Typographus qui suscipit, qui typos ordinat, denique qui imprimunt. Ita Sanchez *n.* 57. Sairus *n.* 17. Graffis *n.* 50. Vgol. *ver. imprimentes*.

Denique quòd attinet ad *quomodolibet defendentes*, eo nomine comprehenduntur ij, qui librum hæretici, quatenus hæretici opus est, commendāt, ab incendio vel manu inquisitoris vindicāt, sicuti explicat Tol. *cit. c.* 19. *n.* 9. Sair. *n.* 17. Sanch. *n.* 58. Vgol. *verb. quomodolibet defendentes*. Atque hæc dicta sufficiant de prima excommunicatione Bullę Cœnæ.

8 Quibus ad extremum subijciam annotanda quædam ex Indice librorum prohibitorum: auctoritate Pij IV. Sixti V. & Clementis VIII. edito. I. Duplicem esse librorum prohibitorum classem: In prima ponuntur auctores omnes hæretici, vel de heresi publicè suspecti, quorum omnes libri de Religione tractantes, vel hæresim continentes, tum editi, tum in posterum edendi prohibentur. Additur verò in regula 2. Hæresiarcharum, id est, qui hęreticorum Capita, aut Duces sunt, omnes omnino libros, cuiuscunque nominis, tituli, vel argumenti sint, penitus interdictos esse. De quo tamen parum solliciti esse debemus, cum vix aliquis liber exiet ab Hæresiarcha nostri temporis scriptus, nisi de materia Religionis. Ad alteram verò classem pertinent libri, qui doctrinam non sanam, suspectam, vel moribus fidelium repugnantem continere iudicantur, tametsi à Catholicis auctoribus prodierunt.

Inter has duas librorum classes, duo discrimina sunt. Primum Quod primę classis prohibitio sit propter Auctores hęreticos, quorum proinde omnes libri de materia Religionis prohibentur: tametsi eorum aliqui fortasse nullum manifestum errorem contineant. Quia damnato auctore in certo genere, puta Religionis, damnata censentur omnia eius scripta de Religione, *arg. c. fraternitatis, de hæreticis*, vbi hanc regulam Abb. tradit. Alterius autem classis prohibitio est propter errores, siue doctrinas falsas, quæ in quibusdam libris etiam Catholicorum auctorum, deprehensæ fuerunt, cuiusmodi tamen libri non antè prohibiti censentur, quàm speciatim in Indicem relati fuerunt. Alterum discrimen est: Quòd libri primæ classis prohibentur sub excommunicatione Papę reseruata, per Bullam Cœnæ Domini: Libri autem secundæ classis sub excommunicatione non reseruata. Quamuis quòd attinet ad prohibitionem librorum secundæ classis, Index Romanus, apud nos in Germania receptus non sit: quia nemo est, qui in obseruationem cum auctoritate deducat.

II. Libri cuiuscumque Auctoris, res obscœnas, seu lasciuas ex professo tractantes, penitus prohibentur regula 7. Indicis, ijs exceptis, qui ab Ethnicis, v. g. Poetis, conscripti sunt, atque ob sermonis elegantiam, ac proprietatem permittuntur, sed pueris prælegendi non sunt, nisi expurgati.

III. Libri omnes, & scripta magica planè reijciuntur, reg. 8. Indicis. Verùm, ob lectionem librorum magicorum, sicuti, & obscœnorum, vel similium, excommunicationis censura non contrahitur: sed solùm peccatum mortale, si materiæ grauitas adsit. Vide regulam 10. in fine.

IV. Regula quarta Indicis prohibetur, ne fideles sacra Biblia vulgari idiomate, sine Episcopi aut Inquisitoris licentia legant, aut habeant. Quæ tamen prohibitio his nostris regionibus recepta non est. *Non puniuntur*, inquit Nicolaus Serarius *in prologom. bibliac. cap.* 20. *q.* 3. *sed laudantur, qui in Germania nostra, nulla diserte petita facultate, Biblia vulgata, & vernacula EccKij, vel Dietenbergij legunt*. Versio autem Germanica Lutheri, & aliorum hæreticorum prorsus interdicta est: imò etiam versiones hæreticorum latinæ, præsertim noui Testamenti, cuiusmodi sunt Sebastiani Munsteri, Oecolampadij, Tigurina Leonis Iudæ, Vatabli nomine inscripta, Castalionis Basileę inscripta, Tremellij Geneuæ edita, &c.

9 Ad extremum annotare libet, immeritò conqueri de nobis hujus temporis hæreticos, quòd eorum libros populo prohibeamus, quin & igni tradamus. Cùm id in antiqua etiam Ecclesia vsitatissimum fuerit, vti testatur Clemens *lib.* 1. *Apost. Constitut. ca.* 7. Alexander Episcop. Alexandrinus *in epist. ad Alexandrum Episcop. Constantinopolitanum*, apud Theodor. *lib.* 1. *histor. cap.* 4. *& tom.* 1. *Concil. Seuerini Binij fol.* 281. Constantinus Imperator *in Epistola ad Episcopos, & populum*, apud Socratem *lib.* 1. *historiæ, c.* 6. *Porphyrij impia scripta deleta penitus, & extincta fuisse: atque similiter visum, si quod opus ab Ario conscriptum reperiatur, illud cremandum esse*. Et addit pœnam: *Vt si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus fuerit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte mulctetur*. Fuerat autem hoc de Arij libris igne absumendis decretum *in conc. Niceno* apud Niceph. *lib.* 8. *histor. cap.* 18. Atque olim in more positum fuisse, vt si hæreticus ad fidem catholicam rediret, libros à se hæreticè scriptos comburendos traderet, colligitur ex Socrate *lib.* 1. *cap.* 24.

Theodosius quoque & Valentinianus Imp. *in leg.* 3. *Cod. de S. Trinit. Iubemus, facta huiusmodi scripta* (quæ Nicanæ, & Ephesinæ Synodis non conueniunt) *potissimum autem, quæ Nestorij sunt, comburi, & perfectissimo interitui mancipari: ita vt in nullius cognitionem venire possint: his, qui talia scripta, aut tales libros habere, aut legere sustinuerint, vltimum supplicium experturis, de cetero nulli patente licentia*. Idemque Imper. *in Epist. ad Leontium, leg. vlt. de hæreticis, Cod. Theodos. Nec impios libros nefandi sacrilegij Nestorij aduersus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi cœtus Antistitum Ephesi habere scriptos, aut legere aut describere quisquam audeat. Quos diligenti studio requiri, & publice comburi decernimus*.

Veruntamen tempore necessitatis permissum fuit Episcopis vt hæreticorum libros legerent, ad eorum errores refutandos, vti constat *ex concil. Carthag. IV. can.* 16. & Hormisda Papa *in epist.* 56. *ad Possessorem Episcopum*. Eodemque modo intelligenda sunt, quæ de Dionysio Alexandrino Episcopo, libros hæreticos legente, scribit Euseb. *lib.* 7. *histor. c.* 6.

Denique fuisse antiquissimam consuetudinem libros vanos, aut noxios publicè comburendi, testis est S. Lucas *Actor.* 19. *Multi ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus*. Fuerunt enim hi libri magici, quos igni tradendos esse legimus apud Vlpian. l. 4. §. *tantundem, ff. famil. hercisc.* & plura videre potes apud Baron. *Anno* 56. *n.* 40. *& Anno* 302. *n.* 20. vbi ex Arnobio refert; Christum, & eius sectatores, ob miracula, quæ faciebant, à Gentibus magos existimatos esse; ideoque iussum, vt libri eorum igne cremarentur, & qui eos detinerent, vltimo supplicio afficerentur. Hinc traditores sacrorum librorum dicti, qui cruciatuum metu, eos Magistratui tradebant.

Quamuis

Quamuis multi etiam eos occultabant, vti in Romano Martyrol. 2. Ianuar. legitur; *Romæ commemoratio plurimorum Sanctorum Martyrum, qui spreto Diocletiani Imperat. edicto, quo tradi sacri codices iubebantur, potius corpora Carnificibus, quàm sancta dare canibus maluerunt.*

CAP. XVI.

DE APOSTATIS EORVMQVE, & hæreticorum pœnis.

SVMMARIVM.

1 *Triplex est Apostasia, à Fide, ab obedientia, ab ordine sacro, vel religione.*
2 *Apostasia à Fide differt ab hæresi, sicuti maius à minore, extensius à minus extenso.*
3 *Pœnæ Apostatis decretæ etiam ab hæreticis contrahuntur, sed non vice versa.*
4 *Pœnæ variæ in hæreticos iure canonico decretæ reperiuntur.*

1 TRiplex est Apostasia; secundùm S. Thom. 2.2.q.12.*art.*1. Glos. *in cap.* 1. *de Apostatis*: Prima est à fide, altera ab obedientia, tertia ab ordine sacro, vel Religione.

Apostasia à Religione est criminosa, & mortifera recessio à religiosi Ordinis instituto, sine reuertendi proposito. Ita Caiet. *super cit art.* 1. Rodriq. *t.*1.*regul.qq.q.*3.*a.*1. Dicitur *criminosa & mortifera*; nam apostata non est, qui cum licentia Prælati egreditur, vel Ordinis obseruantia liberatur, aut secundùm canones ad Episcopalem dignitatem transfertur, iuxta *Clem.*1.*de elect. A Religiosi Ordinis instituto*, quod intelligi debet vniuersim, siue ab omni instituto: Enim verò qui ab Ordine, quem professus, est sine licentia Prælati, ad alium laxiorem religionis Ordinem transit, quamuis peccet; & excommunicationem incurrat, si ex ordine Mendicante transeat ad non Mendicantem (ordine Carthusiensium excepto) extrauag. de Regular atque ad priorem Ordinem redire debeat, *cap. intelleximus, de ætat. & qualit.* tamen apostata non est, sicuti notauit Glos. *in cap. vlt. de Apost. ibid.* Abb. in fine, Caiet. *in cit. a.*1.§.*In eodem* Syl. *ver. Apostata. q.*4. Rodr. *cit. q.* 30.*a.*1. Sanch. *l.*6.*mor. c.*8. *Sine reuertendi proposito.* Si enim reuertendi animum retineat, vagaturus ad tempus, fugitiuus censendus est, atque etiam excommunicatus, si habitum penitus abiecit, c.2. *Ne clerici, vel Monachi in* 6.& videri potest Abb. *in cap. Deus qui, de vita & honestate cleri. n.*4. non item propriè apostata; sicuti notauit Caiet. *cit. a.*1. Lud. Miranda *in man. Prælat. to.*1.*qu.* 11.*ar.*1.*concl.*1. Syl. *cit. quæst.*4.

Porrò ad apostasiæ crimen hoc nihil refert, vtrùm quis habitum religiosum abijciat necne, teste Caiet. & Miranda *locis cit.* Valent. *tom.*3.*disp.*1.*q.*12.*p.*1. Quare si quis Religiosus sine Prælati legitima facultate, & absque reuertendi proposito, in sæculo vagetur, habitum religiosum retinens, verus apostata censetur; ita, vt qui eum recipit, occultat, aut defendit, excommunicationem latæ sententiæ incurrat, iuxta priuilegia Ordinum Regular. de quibus Miranda *art.*2. & videri potest Sanchez *lib.*6. *moral. cap.* 8.*quæst.* 3.

Apostasia à sacro ordine est; Cum quis à perfectiore statu clericali, quem in manu Episcopi, edito etiam continentiæ voto, assumpserat, ad statum coniugij, vel laicæ conuersationis, dimisso suo habitu, propria temeritate se transfert, *cap. vlt. de vita & honestate clericorum.* Talis ipso iure infamis est, *c. beatus* 3.*q.*4. Et, si monitus se non correxerit, deponendus, *cap. præcipimus*, 21.*q.*4. & docet Sylu. *qu.* 8. Porrò qui minoribus tantum ordinib. initiati sunt, liberam ad nuptias, vel statum laicorum transeundi facultatem habent. dummodò, si quæ obtinent Ecclesiastica beneficia, derelinquant, sicuti colligitur *ex c. Ioannes, de cleric. coniugatis*. Vide Caiet. *ver. Apostasia.*

Apostasia *ab obedientia*, si latè accipiatur, in omni peccato mortali reperitur, teste S. Thom. *cit. a.* 1. Syluest. *num.* 3. Strictius verò, cùm quis iustis præceptis Prælatorum suorum se opponit, obedire penitus recusans, cuius præcipua species est schisma, de quo infrà *tract.* 3.*c.* 10. 11.

2 Apostasia à fide (quæ omnium grauissima) dupliciter considerari potest: Primò, secundùm ordinem ad terminum à quo; quatenus est discessus à vera Fide: Et sic differt ab hæresi tanquam maius à minore, extensius à minus extenso. Nam apostata dicitur qui Christum, & fidem christianam, quam suscepit, penitus abnegat; hæreticus verò non omninò, sed secundùm vnum aut aliquos articulos.

3 Quamobrem omnes pœnæ, quæ in iure hæreticis decretæ reperiuntur, etiam ab apostatis contrahuntur: non autem vice versa, sicuti docent canonistæ *in cap.*1.*de Apostat.* Syl. *ver. Apostasia, n.*1. Caiet. *eod. verb.* Azor. *to.*1.*lib.*8.*cap.*21.*q.*7. Valent. *to.* 3.*disp.*1.*qu.*11.*p.*1. Sanch. *lib.*2.*moral. c.*7.*nu.*18. qui rectè monet. *n. preced.* licet peccatum apostasiæ videatur non specificè, sed tantùm accidentaliter differre ab hæresi; tamen hanc circumstantiam, siue qualitatem in sacra confessione necessariò, explicandam esse, cui consentiunt ea, quæ dixi *lib.* 1 *tract.*2.*c.*10.*n.* 3.

Secundò considerari potest apostasia secundùm ordinem ad terminum ad quem: qua ratione spectat vel ad Iudaismum vel Paganismum, vel Atheismum: quæ specie differentes infidelitates sunt, ideòque haud dubiè à redeuntibus ad Ecclesiam in Sacramentali confessione explicandæ.

4 Pœnæ apostatis, & hæreticis canonico iure decretæ sunt hæ: I. est excommunicatio maior, quæ habetur *in cap. ad abolendam cap. excommunicamus* 1. *de hæreticis, cap. quicunque, eod. in* 6. Eaque nunc Summo Pontifici reseruatur in Bulla Cœnæ Domini, vt supra dictum fuit. Vide Sanch. *lib. moral. c.*9.

II. Pœna est irregularitas, sicuti colligitur *ex capit. saluberrimum, cap. conuenientibus*, 1.*q.*7. Qua de re vide quæ dixi *l.* 1. *tract.* 5. *de censuris, p.*5.*c.*4.*n.*12.

III. Pœna est iuris infamia, sicuti colligitur *ex cap.*2.§.*hæretici, & cap. vt commissi*, §.*priuandi, de hæreticis in* 6. Quæ pœna extenditur ad eorum filios vsque ad secundam generationem ex linea paterna, & vsque ad primam ex linea materna, *cap. statutum*, 15. *eod. in* 6. Item ad hæreticorum fautores, *cit.* §.*hæretici*. Vide Azor. *tom.*1.*lib.*8.*cap.*13.§.*pœna septima*, Sanchez *lib.* 2.*cap.* 26.*nu.*1. qui putant, ad hanc pœnam requiri Iudicis sententiam, saltem declaratoriam criminis.

IV. Confiscatio omnium bonorum à die commissi criminis, *c. cùm secundum, de hæreticis in* 6. *Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata*. Qua de re Sylu. *verb. hæresis*, 1 *nu.*14. Sanch. *lib.* 2. *moral. c.*14. *& sequentib.* Iacob Simanca *de Cathol. instit. tit.*8.*n.* 7. Vasquez *t.*2.*disp.*169. Azor. *tom.*1 *lib.*5.*cap.*7. *quæst.* 6. Valent. *quæst.*11.*p.*3. Becanus *cap.*15.*qu.*5.

V. Hæretici, eorumque fautores, si per annum in excommunicatione persistant, fiunt instabiles; vt neque testandi liberam facultatem habeant, neque ad hæreditatis successionem admittantur, sicuti habetur *in c. excommunicamus*, §.*credentes, de hæreticis*. Cuiusmodi etiam pœna percussori Cardinalis S. Ecclesiæ Romanæ decreta est *in cap. felicis, de pœnis in* 6. Requiritur tamen sententia criminis declaratoria, antequam, si testamentum ab hæretico factum fuerat, valeat: licet superueniente postea sententia infirmetur; ad eum modum, sicuti etiam donationes, & aliæ alienationes factæ ab hæreticis; & similibus criminosis, quorum bona ipso iure confiscationi subiacent, ante condemnationem de hæresi valent, licet postea rescindantur ac reuocentur. Ita Sanch. *l.*2.*c.*24.*n.*2. Becanus *cit. q.*5. *& c.*16.*q.*2.*concl.*3. Molin. *to.* 1.*tr.*2.*de iust. disp.*95. licet contrarium sentiat Couar. *Clem. si furiosus p.*1.§.1.*n.*6. vbi tanquam probabilius ipse defendit; Sodomitam, cùm infamis sit, & omnium bonorum dominio priuatus, etiam ante condemnationem testari non posse.

VI. Est priuatio patriæ potestatis in liberos, etiam ante sententiam Iudicis declaratoriam criminis, *iuxta c.*2.§.*vlt. de hæret. in* 6. *vnct.* Gloss. *verb. desierint*. Qua ratione etiam serui, alijque subditi personali obligatione soluuntur, sicuti docet Sanch. *cit. c.*24. & habetur expressè *in cap. vlt. de hæreticis*: *Absolutos se nouerint à debito fidelitatis dominij, & totius obsequij, quicumque lapsis manifestè in hæresim aliquo pacto quacunque firmitate vallato, tenebantur*. Sed hæ, & aliæ eiusmodi pœnæ locum non habent in Lutheranis Confessionistis, qui licet ab Ecclesia Romana recesserint; tamen ob fœdus cum illis initum, Summo Pontifice permittente, & tacitè consentiente liberos suos in potestate retinent, alijsque iuribus, & immunitatibus ciuilibus, non item ecclesiasticis, vnà cum Catholicis pacificè gaudent.

VII. Priuatio ecclesiasticorum beneficiorum, ac dignitatum, item publicorum officiorum, *c. vt commissi*, §.*priuandi, de hæretic. in* 6. Quæ pœna priuationis ipso iure incurritur, secundùm communiorem sententiam, quam docet Nauar. *lib.* 5.*consil.* 6. *de hæreticis*: *edit.*2. Flaminius *de resignat. benefic. lib.*3.*q.*1.*n.*32. Rodr. *t.*1 *Sum. c.*130.*n.*3. Azor. *t.*1 *lib.*8.*cap.*13.*qu.*8. Sanch. *lib.*2.*ca.*26. *n.*6. Quamuis contrarium non improbabiliter doceant Iacob. Simanca *de Catholic. institut. tit.*46.*n.*72. Castro *l.*2.*de hæretic. punitione, c.*9. Vasq. 1.2.*disp.*172.*c.*2.*n.*11. *argum. cit. c. vt commissi*.

Ciuilis autem pœna in hæreticos, & hæresim abiurare nolentes, aut relapsos iustè decerni solita, est mortis supplicium; vti videre licet *in Cod. Theodosiano, l.* 56. *de hær.* & testantur Doctores apud Iulium Clarum. *l.* 5. *sent.* §.*hæresis n.*7. Quia hæresis est crimen perturbans Reipublicæ pacem, & tranquillitatem, non minus, quàm furtum, & homicidium, sicuti fusè ostendit Becanus, *cap.*15. *quæst.*6.

CAP. XVII.

DE COMMVNICATIONE CHRISTIANORVM cum infidelibus, puta Iudæis, ac Paganis.

S V M M A R I V M.

1 *Communicatio familiaris cum infidelibus, præsertim Iudæis, canonico iure prohibita est.*

2 *Pagani & Iudæi ad fidem Christi amplectendam cogi non possunt, alia verò ratio est de apostatis, & hæreticis.*

3 *Fas non est Gentiles exteros bello persequi propter Idololatriam, & similia peccata, quæ ipsis Christianis, vel alijs innocentibus iniuriosa non sunt.*

Qui autem Christiano Magistratui subditi sunt infideles, cogi possunt ad naturæ legem seruandam.

4 *Ritus Gentilium sicut & hæreticorum exercitia, in terris Catholicorum, toleranda non sunt: nisi ita necesse videatur ad maius malum vitandum.*

5 *Iudæis in Christianorum terris habitatio, & rituum Iudaicorum exercitium permitti potest.*

6 *Permitti non debet, vt Pagani, vel Iudæi de nouo acquirant ius dominij vel iurisdictionis infideles: quod autem ante acquisiuerunt dominium, non amittunt, si eorum subditi Christiani fiant; Nisi quòd infideles subiecti Christiano Principi priuari possunt dominio in seruos suos, si hi ad fidem Christianam transeant.*

1 QVæstio prima. An, & quatenus Ecclesia prohibeat Christianis politicam communicationem cum infidelibus, præsertim Iudæis? Respondeo ex doctrina S. Tho. 2.2. q.10. a.9. communicationem cum infidelibus prohiberi posse. Primò in pœnam spiritualem: qua ratione excommunicantur hæretici & apostatæ, cùm sint subditi Ecclesię, qui modus erga Paganos, & Iudæos locum habere non potest. *Quid enim mihi est*, inquit Apostolus *primo ad Corinth. 5. de ijs qui foris*, id est, nullo modo ad Ecclesiam pertinentes *sunt, iudicare? Nam eos Dominus iudicabit.* Monet tamen S. Tho. *in respon. ad* 2. Infideles, qui Christianorum Principum iurisdictioni subiecti sunt, posse interdum, propter speciales eorum culpas, hac tanquam temporali pœna affici, vt ipsis communicatio cum fidelibus prohibeatur, sicuti constat ex *cap. postulasti, de Iudæis, & cap. post miserabilem. de vsuris*, vbi Papa vult, Iudæis à sæculari Magistratu omne commercium cum Christianis interdici, donec vsuras restituant.

Altera verò causa eiusmodi prohibitionis esse potest periculum peruersionis: qua ratione Ecclesia præcipuè interdicit fidelibus assiduam conuersationem, seu familiaritatem cum Iudæis, quippe qui difficiliùs conuertuntur: ad peruertendum autem paratiores sunt, quàm gentiles. ait Sylu. *verb. Iudæus qu.* 2. Quare prohibitum est *in cap. nullus, & cap. omnes 28. quæst.* 1. Ne quis seu Clericus, seu laicus cum Iudæis habitet, eorum aliquem ad curandam infirmitatem accersat, aut medicinam ab eo accipiat, aut eorum azyma comedat, vel eodem balneo, aut conuiuio cum eis vtatur, quod intellige, si formaliter vt socij conueniant: secus, si per accidens, & præter intentionem, sicuti notauit Sanch. *l.2. moral. c.* 31. *n.*27.

Item *in cap. multorum, cap. Iudæi*, 2. *cap. ad hæc, de Iudæis*, Ne quisquam Christianorum Iudæo seruiat, aut famuletur: Operas tamen Iudæo locare fas est: si assidua conuersatio non accedat, vti sumitur ex citatis iuribus, & docet Sylu. *quæst.* 2. *dicto* 2. Angelus *n.*2. Azor. *tom.*1. *lib.*8. *ca.*22. *q.*7. & 8. Sanch. *l.*2. *moral. c.* 31. *n.*21. Quare permissum esse Iudæo habere christianum colonum adscriptitium, vel originarium, non autem seruum, vti habetur *cit. cap. multorum*, & notat ibi. Abb. alijque communiter.

Præterea *in cit. cap. ad hæc, & c. etsi Iudæis*, seuerè nutricibus prohibetur ne infantes Iudæorum in ipsorum domibus nutrire præsumant: Imò nec extra domum Iudæi talem nutritionem concessam esse existimant Sylu. *verb. Iudæus quæst.*2, *dicto* 3. Angelus *nu.*4. Armilla *n.*8. Sanchez *n.*17. Azor. *cit. cap.*22. *q.*9. Quod tamen plerique limitant: Nisi munus hoc ita obiri possit, vt interim familiaritas cum Iudæis euitetur: præsertim in aliqualis necessitatis casu. Vide Abb. *in cit. cap. ad hæc*.

Duo hoc loco annotanda sunt, Primum. Cùm finis harum prohibitionum sit, partim vt dignitas Religionis Christianæ conseruetur, partim vt peruersionis periculum caueatur; ideò si finis iste ab Ecclesia intentus grauiter lædatur, mortale peccatum committitur: Vt si cum Iudæo intra eandem domum Christianus habitet: aut Paschali tempore cum ipso azyma comedat, vel idolothyta cum Pagano: item si Iudæus ad publicum officium, aut dignitatem inter Christianos assumatur, quod seuerè etiam prohibetur, *l.* 17. *C. de Iudæis*. Veniale autem peccatum censeri debet, si finis non nisi leuiter lædatur; contemptus vero atque contumacia absit: vt si christianus semel comedat cum Iudæo cibos non discretos. Ita docet Caiet. *verb. Iudæorum conuersatio*. Arm. illa *verb. Iudæus*, *n.* 3. Sanchez *n.*26.

Alterum est. Sicut in alijs Ecclesiasticis legibus excusat grauis necessitas corporalis, aut spiritualis, ita etiam in his: dummodo absit contemptus, siue vilipensio Religionis Christianæ. Quare culpa vacat, cum Iudæo cibum sumere, si alius grauiter esurienti non suppetat. Vel Iudæum medicum adhibere, si alius medendo morbo idoneus haberi non possit. Similiter fas est Christianis in Fide confirmatis, qui in conuersionem Iudæorum incumbunt cum ipsis familiariter agere, atque cibum capere, sicuti colligitur *ex cap. quam sit, de Iudæis*, S. Thom. *quæst.* 10. *art.* 9. *ad* 3. & & docet Sanchez *n.*16.

Porrò de excommunicatione ijs decreta, qui arma aliaue subsidia infidelibus, vel hæreticis ad impugnandos fideles deferunt, videri potest *cap. ita quorundam, cap. significauit, quod olim, de Iudæis, & Bullarium excom. septima*. Et dixi aliquid *lib. præced. tract.*4. *cap.*21. *in fine*.

2 Quęstio secunda. Vtrùm Iudæi ac Pagani, eorumque peccata à Christianis toleranda sint? Respondeo, & dico I. Fas non est Christianis ciuilem Magistratum gerentibus Paganos, ac Iudæos ad Christi fidem amplectendam directè cogere instituto v.g. contra eos bello, vel proposita pœna mortis, carceris, bonorum spoliationis, &c. Ita habetur *in cap. sicut de Iudæis*, & docet S. Th. *quæst.* 10. *art.* 8. alijque communiter. Ratio est, quia potestas & iurisdictio sæcularium Principum ad finem tantum temporalem se extendit, non autem ad ea, quæ supernaturalis ordinis sunt, cuiusmodi est Christiana fides, & susceptio Baptismi. Quare etiam praxis Ecclesiæ ostendit, Dei voluntatem non esse, vt homines ad Fidem Christi audiendam, vel amplectendam directè compellantur: quandoquidem ad diuinum honorem, & suauem Euangelij propagationem, Ecclesiæque ædificationem valde interest, vt Christi Fides liberè suscipiatur, eoque constantiùs retineatur.

Addidi autem in assertione voculam *directè*: Quia indirectè permissum est Principibus Christianis, infideles ad fidem Christianam compellere, idque duobus modis, sicuti annotauit Becanus *capit.* 13. *quæst.* 4. *n.*4. Primò Negando illis ius habitationis in regione Christiani Principis, nisi Euangelij prædicationem audire velint: quandoquidem habitandi ius illis non debetur, sed absolutè negari posset. Secundò: Imponendo illis maiora, quàm alijs subditis tributa (modò intra iustitiæ limites) donec Christiani fiant: idque sumitur *ex cap. iam verò 24. q.6.* & docet S. Anton. *p.*2, *tit.*12. *c.*3. §.2.

Dico II. Neque ecclesiasticis Prælatis concessum est, infideles illos, qui fidem Christianam nunquam professi, ideo que Ecclesiasticæ iurisdictioni subiecti non sunt, spiritualibus pœnis ad fidem compellere, sicuti ex Apostol. colligitur 1. *ad Corinth.* 5. Alia verò ratio est de hæreticis & Apostatis: hi enim, cùm Christi fidem in Baptismo professi, & per hanc veluti ianuam in ecclesiam ingressi, eiusdem iurisdictioni se subdiderint; ab eadem postea impiè recedentes, ad obsequium fidei, & obedientiam ecclesię meritò compelluntur, sicuti habetur *in cap. de Iudæis, d.* 45. *cap. excommunicamus, de hæreticis*. Adeò quidem, vt qui relapsi, vel incorrigibiles reperiuntur, sæculari Magistratui traditi, pœna mortis afficiantur, *iuxta capit. ad abolendam* §. *illos, & cit. cap. excommunicamus*, §. 1. *de hæreticis*, & docet S. Thom. *quæst.*10. *art.*8. & *quæst.* 11. *art.* 3. & agnouit S. Augustin. *lib.*2. *retract. ca.* 5. *tract.*21. *in Ioan. c.* 3. *lib.*1. *contra epist. Parmen. cap.* 7. *epist.* 48. *ad Vincentium, epist.* 50. *ad Bonifacium*. etsi aliquando aliter senserat.

3 Dico III. Fas non est Christianis Principibus inuadere aut bello persequi paganos exteros, suæque iurisdictioni non subiectos, propter infidelitatem, idololatriam, & similia illorum peccata, Christianis aut alijs innocentibus non iniuriosa. Ita ex communiore docet Victoria *relect. de Indis Insulanis*, *part.* 1. *nu.* 39. 40. Couarru. *regu. peccatum*, *par.*2. §.10. *num.*4. Valent. *t.* 3. *disp.* 1. *quæst.* 10. *punct.*7. Becanus *cap.*13. *quæst.*6. Molin. *tom.*1. *tract.*2. *disp.*106. contra Castrum *de iusta hæretic. punit. lib.*1. *capit.* 14. S. Anton. 3. *par. tit.*22. *capit.* 5. §.8. Ratio est: Quia ad omnem punitionem aut vindictam iustam requiritur vel iurisdictio, vel illata iniuria. Ergo vbi vtraque deest, iusta punitio, seu offensio inferri non potest.

Cæterùm, propter peccata, quæ iniuriam continent, licitum est quandoque infideles bello persequi. Primò, Si impijs suis ritibus innocentes iniquo damno afficiant, v.g. rapiendo, immolando infantes: atque moniti à Christianis desistere nolint. Qua de re Moli. *cit. disp.* 106. Secundò, si Christianam fidem conuicijs, atque blasphemijs proscindant, aut christianos peruertere conentur, idque colligitur *ex cap. in nonnullis, de Iudæis, & Sarracenis*. Tertiò, Si christianis Euangelij Prædicatoribus,

cum

enim ex Dei voluntate atque imperio mittantur, (*vt in omnem terram exeat sonus Euangelicæ doctrinæ, secundùm Christi promissionem Matth. 24. v. 14. & cap. 28. v. 19.*) aditum in regiones suas patefacere, vel suis subditis fidem ex Prædicatoribus audiendi, & amplectendæ liberam potestatem concedere recusent: iustæ hæ erunt causæ bello illos persequendi, sicuti docet S. Thom. *q. 10. art.* 8. Victoria *relect. de Indis par. 2. n. 15.* Becanus *capit. 13. q. 4. concl.* 3. vbi rectè ait: *Ecclesiam posse concedere alicui Principi Christiano curam, & potestatem introducendi, & conseruandi idoneos Prædicatores in prouincijs infidelium, & vlciscendi iniurias huiusmodi Prædicatoribus ab infidelibus illatas: imò etiam titulo belli occupandi infidelium prouincias, in quibus non permittitur libera Euangelij prædicatio.*

Locutus sum autem in assertione de infidelibus externis, & iurisdictioni non subiectis. Qui enim subditi sunt Magistratui christiano, ij compelli possunt, vt naturæ legem obseruent, ideòque abstineant à falsorum Deorum cultu, & omni impietate sacrilega, sicuti constat *ex leg. nemo, C. de Paganis, Clem. vnic. de Iudæis & Saracenis.* S. Aug. *epist.* 48. ad Vincentium, atque docet S. Thom. *qu. 10. art. 11.* Molina *disp. 106. concl.* 2. Valent. *to. 3. disp. 1. qu. 10. punct. 6. ad* 4. Item fas est christiano Principi Paganos, atque Iudæos, propter similia peccata contra legem naturæ, & ne christiani damna ab illis patiantur, terris suis omnino expellere.

4 Quæstio tertia. Vtrùm ritus infidelium in regionibus fidelium tolerandi sint? Respondeo & dico I. Ritus Gentilium (sicut & hæreticorum exercitia) in terris christianorum toleranda non sunt; nisi, prudenter consideratis omnibus, id omninò necessarium iudicetur, vel ad maius malum puta dissidij, aut perturbationes Reipub. impediendum; vel ad maius bonum, puta ipsorum infidelium certam conuersionem, promouendum. Ita expressè S. Thom. *cit. art.* 11. quod ibid. explicat Caiet. & Valent. *cit. q. 10. punct. 7. in principio,* Becanus 2. 2. *cap. 36. q.* 4. Ioan. Molanus *de fide hæreticis seruanda, lib.* 1. Iac. Simanca *de cathol. instit. titul.* 11. qui id de hæreticis inter catholicos non tolerandis, probant veterum Patrum, & christianorum Imperatorum testimonijs: & confirmari potest ex Apostolo ad Tit. 3. *Hæreticũ hominem, post vnam & secundam correptionem, deuita.* Et 2. ad Timoth. 2. *Sermo eorum vt cancer serpit*: quandoquidem sub specie pietatis ad alios subuertẽdos mirè idonei sunt. Quamobrem libertas religionis hæreticis permissa, multoque magis promissa, adeò perniciosa est saluti animarum, atque cuiuis Reipublicæ, quippe quæ sine consensione fidei, ac Religionis diu in pace consistere, ac conseruari non poterit, vt talis fidei libertas inter mala maxima Reipublicæ numerari debeat: ideòque catholicis Principibus, rectè omnia considerantibus, & in Deum confidentibus, non facilè malum aliquod grauius videri possit, cuius vitandi causa hæreticis subditis suis libertatem exercitij religionis promittere, aut iuramento confirmare liceat: præsertim cum eiusmodi pactio cum hæreticis semel inita, posteà omnino seruanda sit, sicut infrà dicã *tr. 3. c. 12. n. 15. verb.* Ex dictis.

5 Dico II. christiani Principes Iudæis permittere possunt, vt in ipsorum terris habitent, veteres suas synagogas restaurent: non autem nouas ædificent, iuxta *cap. consuluit, de Iudæis*. Item, vt Iudaicos ritus exerceant, libros edant, quibus vetus Testamentum exponitur: non autem quibus christiana fides oppugnatur. Ita S. Thom. *cit. art.* 11. iuncto Caiet. & habetur *in cap. qui syncera, d.* 45. & apud S. August. *lib. 18. de ciuit. cap.* 46. Tali enim immunitate Iudæos gaudere conuenit: quia ritus Iudaici Euangelicam veritatem figura adumbrant, eidemque testimonium præbent. Quæ causa est, cur Deus gentem Iudaicam non penitus deleri voluerit: sed tamquam veritatis, ac Iustitiæ exemplum toto orbe dispergi. Quamobrem à S. August. in Psalm. 58. *in fine concion.* Iudæi vocantur *Christianorum librarij*, & *l. 12.* contra Faustum, c. 23. ait: *Quid est aliud gens ista, nisi quædam scriniaria? baiulans legem & prophetas, ad testimonium assertionis Ecclesiæ, vt nos honoremus per sacramentum, quod nuntiat illa per litteram.* Et Psal. 40. *ad finem Capsarij nostri studentibus nobis codices portant.*

Corollarium. Iudæorum causæ seu controuersiæ ciuiles decidi debent apud Iudicem Christianum, secundùm legem ipsorum Mosaicam, v. g. vt filius excludat filiam ab hæreditate patris, vti colligitur *ex cap. 27. Numer.* iunct. Gloss. ordinaria. Sin verò casus lege Mosaica determinatus non est: vel si Iudæus cum Christiano litigat, tum controuersia dirimi debet secundum ius Cæsareum, seu commune regni *l. Iudæi, C. de Iudæis*.

6 Quæstio quarta. Vtrùm infidelibus Iudæis, ac Paganis competere possit ius dominij aut prælationis super fideles: Respond. & dico I. Permitti non debet, vt infideles de nouo acquirant aliquod dominium aut iurisdictionem in fideles. Ita S. Th. *q. 10. ar.* 10. & habetur in *c. cum sit, cap. ex speciali de Iudæis, c. constituit, 17. q. 4. & l. vlt. C. de Iudæis,* quia id cederet in scandalum, & periculum Fidei: quamobrem etiam Apostolus 1. *Cor.* 6. vetuit, ne fideles coram Iudice infideli in iudicio contenderent.

Dico II. Infideles dominio iurisdictionis in subditos non ideò priuantur, quòd subditi fidem Christi amplexi sunt. Sumitur ex S. Petro *Ep. 1. c.* 2. S. Paulo 2. *ad Timoth. cap.* 3. vbi iubent Christianos obedire dominis ac Magistratibus, qui eo tempore infideles erant; Idemque docet S. Th. & probat: Quia dominium, & prælatio introducta sunt iure humano, & gentium: distinctio autem fidelium, & infidelium prouenit ex iure diuino. Ius autem diuinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione: Ideò distinctio fidelium, & infidelium non tollit dominium, & prælationem infidelium super fideles. Ita etiam Durand. *in 2. dist. 44. quæst.* 3. & alij.

Dico III. Ecclesia, & Principes Christiani possunt infideles sibi subditos priuare dominio in seruos suos, si hi Christiani fiant. Ita S. Thom. *l. c.* & probatur ex praxi Ecclesiæ, quæ dudum statuit *in cap. fraternitatem, d. 54. & c. 1. & 2. de Iudæis* vt serui Iudæorum tum vernaculi, tum empti ad seruitutem, liberi fiant eo ipso, quòd Fidem Christi suscipiunt: Sin autem empti sint ad mercationem, teneatur dominus eos intra tres menses venum exponere, vt à Christianis emi possint. Ratio est: quia Princeps Reipublicæ potest subditos suos priuare dominio non tantum rerum, sed & personarum, si id ad bonum publicum necessarium esse videatur. Adde, si serui infidelium, etiam non subiectorum Christianis principibus, periculum peruersionis patiantur, posse à dominio suorum dominorum ecclesiastica potestate absolui: Tunc enim directè tantum exercetur iurisdictio in ipsos fideles, indirectè autem, & per accidens in infideles, quatenus id necessarium est ad tuendum finem ecclesiasticæ potestatis à Deo concessæ.

TRACTATVS SECVNDVS, DE VIRTVTE SPEI, & Oppositis Vitijs.

CAP. I.

QVID SIT SPES VIRTVS Theologica.

SVMMARIVM.

1 *Spes Theologica, sicuti, & Fides, in viatore tantùm locum habet, non in comprehensore.*
2 *Spes Theologica, quatenus consideratur in ordine ad omnes eius actus, pro materiali obiecto habet omne bonum quod supernaturali lumine nobis diuinitus prouenire cognoscimus: Pro formali verò obiecto habet summam Dei erga nos bonitatem, ac benignitatem.*
3 *Inter fidem, & Spem Theologicam magna analogia, seu proportio est.*
4 *Quatenus Spes Theologica strictè accipitur, in ordine ad actum sperandi propriè dictum, formale illius obiectum sub quo, est summa Dei promittentis fidelitas.*
5 *Rectè docuit S. Thom. obiectum formale Spei strictè sumptæ, esse auxilium diuinum nobis promissum ad beatitudinem consequendam.*
6 *Spes definitur: Expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, & nostris meritis.*
7 *Gratia Dei principalior causa sperandi est, quàm nostra merita, cum ea ipsa sint ex Dei gratia.*
8 *Certitudo Spei, siue infallibilis expectatio beatitudinis non est absoluta, sed conditionalis, si iustè certauero, & vsque ad finem*

finem perseuerauero, quod cum Dei mihi promisso auxilio præstare possum.

9 *Datur tamen in hominibus pijs moralis certitudo Spei, anxietatem excludens.*

1 NOtandum est primò: Cùm duæ hominis potentiæ sint, quæ supernaturalibus donis ac virtutibus ornari ac perfici debent, vt Deo homo gratus & acceptus fiat; inter Theologicas virtutes vnica *Fides* intellectum ornat ac perficit: duæ reliquæ *Spes*, & *Charitas* voluntatem: Ratio est. Quia viator absoluta cognitione non potest complecti Deum sicuti est: sed solùm cognoscere cum analogia ad creaturas, testante Apostolo 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* Amore autem voluntatis in Deum tendere possumus non tantùm cum ordine ad nos, quatenus nobis bona promittit, ac largitur (qui est amor concupiscentiæ suaptè natura imperfectus) sed insuper etiam Deum absolutè amare possumus quatenus in se bonus atque perfectus est, qui est amor amicitiæ. Quòd S. Apostolus citato loco expressit *Charitas numquam excidit*: quia eadem manet in via, & in patria: propterea quod amor charitatis tum imperfectã in hac vita, tum perfectam in altera vita cognitionem sequi possit. Quemadmodum etiam inter homines non tantùm eos amore amicitiæ prosequi possumus, quorum virtutes perspeximus, sed etiam de quibus audiuimus, etsi numquam eos viderimus, siue secundùm faciem agnouerimus. *Cùm autem venerit*, subiungit Apostolus, *quod perfectum est*, videlicet clara, & absoluta Dei visio, *euacuabitur, quod ex parte est*, id est, imperfecta & obscura Fidei cognitio desinet. Et paulò pòst: *Nunc cognosco ex parte*, puta per Fidem imperfectam, *tunc autem*: in vita beata, *cognoscam, sicut & cognitus sum* à Deo clarè: Quia, vt S. Ioan. *Ep. 1. c. 3.* ait, *cùm apparuerit, similes ei erimus.* Quare concludit S. Paulus: *Nunc manent tria hæc: Fides, Spes, Charitas: maior autem horum est Charitas*: quia, vt dixi, perfecta est, vt etiam in vita æterna permanere possit: non item Fides: sed nec Spes, saltem secundùm primarium actum suum, quæ est expectatio beatitudinis, vt infrà dicam.

2 Notandum secundò: Quòd habitus Spei Theologicæ duobus modis considerari potest: Primò adæquatè in ordine ad omnes actus ab ipso procedentes: sic pro materiali obiecto habet omne bonum, quod supernaturali lumine nobis diuinitus prouenire cognoscimus: cuiusmodi inprimis est ipse Deus tanquam supernaturalis finis, & beatitudo nostra: tum verò media supernaturalia ad hunc finem conducentia, ac denique bona naturalia, seu temporalia. Horum enim auctorem Deum esse supernaturali fide credimus: ergo etiam ab eo supernaturalem spei actum desideramus, expectamus, & tamquam à Deo prouenientibus delectamur. Etenim actus Spei Virtutis Theologicæ iuxta hanc considerationem, plures sunt: videlicet amor boni nobis à Deo prouenientis, eiusdem desiderium, & expectatio, si nondum acceptum est: gaudium siue delectatio de eo, si acceptum, & possessum, vt ostendit Suarez *de virtut. Theolog. tract. 2. disp. 1. sect. 1.*

Secundò considerari potest habitus Spei in ordine ad vnum tantùm eius primarium actum, qui est expectatio certa beatitudinis æternæ, per media diuinitus ordinata: quomodo communiter à Scholasticis accipi, & definiri solet *in 3. d. 26.* Eodemque sensu ait S. Thom. 2. 2. *qu.* 18. *a.* 2. Quòd Spes, sicuti Fides, euacuatur in patria, & in beatis esse non potest: cùm interim valdè probabiliter dicatur, habitum Spei secundùm substantiam manere in altera vita, & quosdam actus exercere posse: videlicet amorem, ac delectationem de beatitudine, quatenus bonum ipsorum est; item desiderium, & expectationem corporis gloriosi, vti docet idem Suarez *cit. disp. 2. sect. 8.*

3 Notandum tertiò, Inter Fidem & Spem Theologicam magna analogia seu proportio est: I. Quia ambæ, si secundùm se præcisè spectentur, carent perfectione simpliciter dicta, cum non exerceant actus potentiæ optimos, quandoquidem feruntur in Deum, non secundùm se, sed cum ordine ad creaturam, sicuti docet S. Thom. 2. 2. *q. 13. ar. 6. Semper, id quod est per se, maius est eo, quod per aliud: Fides autem, & Spes attingunt Deum, secundùm quod ex ipso prouenit nobis, vel cognitio veri, vel adeptio boni: Sed Charitas attingit ipsum Deum, vt in ipso sistat, non vt ex eo aliquid nobis proueniat: & ideò charitas est excellentior Fide, & Spe*: Quæ ipsa causa est quòd actibus fidei, ac Spei æternam gloriam apud Deum non mereamur sine charitatis imperio, vt infra dicam *tract. seq. c. 1. n. 2.*

II. Sicuti Fides in viatore tantùm locum habet, ita fermè etiam spes saltem secundùm primarium actum suum, à quo & nomen accepit: quare vtraque tum Fides, tum Spes, circa obiectum non apparens versatur, sicut docet Magister *in cit. d. 26.* & sumitur ex Apost. ad Rom. 8. *Spes, quæ videtur* (sumit nomẽ spei pro re sperata) *non est spes, nam quod videt quis, tamquam præsens sibi, quid sperat? si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.* Quibus verbis apparet, Spem ab Apostolo considerari, prout est boni absentis & nondum possessi, videlicet æternæ beatitudinis expectatio.

III. Quemadmodum Fides Theologica duplex obiectum habet, materiale, & formale. Materiale obiectum continet omnia reuelata à Deo, quorum primum ac præcipuum est Deus ipse, auctor omnis gratiæ, ac gloriæ, conuenienter illi Ioan. *cap. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus.* Alterum locum tenent, quæ nobis reuelata sunt diuinitus, tamquam media per se ordinata ad finem beatitudinis consequendum, videlicet qui in symbolo fidei articuli continentur: vltimum verò locum tenent, quæ per accidens, seu ad aliorum declarationem reuelata sunt; vt *quòd Abraham duos filios habuit, quòd ad tactum ossium Elisæi suscitatus est mortuus*, ait S. Thom. 2. 2. *qu. 1. art. 6.* Formale autem fidei obiectum est summa Dei in dicendo, seu reuelando veracitas. Ita secundùm proportionem Spes Theologica, duplex obiectum habet; materiale, & formale. Materiale continet bona omnia: quæ nobis à Deo proueniunt, quorum primum ac præcipuum est Deus ipse secundùm illud Genes. 15. *Ego merces tua magna nimis.* Et S. Ioan. *c. 17. Hæc est vita æterna*, seu felicitas, *vt cognoscant te solum verum Deum.* Ad hoc porrò præcipuum obiectum Spei reliqua referuntur, seu tamquam media per se ordinaria, videlicet gratia Dei per Christum, item propria merita, aliorum hominum, ac beatorum preces, quatenus tamen & hæc in Dei gratia ac misericordia, Christique meritis fundantur, tamquam media per accidens, iuxta Dei prouidentiam ac dispositionem, subseruientia, cuiusmodi sunt temporalia bona, quæ à Deo ad animæ nostræ salutem desideramus, ac petimus, & accepturos nos speramus, atque acceptis delectamur. Formale autem obiectum Spei secundùm generalitatem suam, seu in ordine ad omnes actus spectatæ, est summa Dei erga nos bonitas, seu benignitas.

4 IV. Si spem consideramus, vt communiter à scholasticis strictè accipitur, quatenus est expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, &c. maior adhuc analogia inter eam, & Theologicam Fidem cernitur. Nam sicuti fidei obiectum materiale adæquatum sunt omnia à Deo reuelata cum ordine ad ipsum Deum, quì est præcipuum reuelatum, ita Spei obiectum materiale adæquatum sunt omnia à Deo nobis promissa, cum ordine ad ipsum Deum, tamquam præcipuum promissum. Deinde sicuti Fidei obiectum formale, siue ratio ac motiuum credendi est summa Dei in reuelando veracitas, qui nec falli potest, cum sit sapientissimus: nec fallere potest, cùm sit verissimus: ob quam causam fides Theologica infallibilem credendorum certitudinem obtinet, quippe innixa primæ, & certissimæ regulæ veritatis. Simili modo Spei obiectum formale, siue ratio, & motiuum sperandi, est summa Dei promittentis fidelitas: qui quod promisit, certò nobis præstaturus est: cùm, & possit præstare, quia omnipotens, & velit præstare, quia benignissimus, ac fidelissimus: eiusque rei causa Spes Theologica constantem, & infallibilem certitudinẽ obtinet, quippe innixa diuinæ promissioni, tamquam certæ, & infallibili regulæ: vti docet Trid. *sess. 6. c. 13. In Dei auxilio firmissimam spem collocare omnes debent.* Et Apost. ad Hebr. *6. Volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui, interposuit iuramentum: vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.* Et ad Titum *c. 1. In spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur Deus.*

Notandũ quartò: Ex dictis facilè esse conciliare doctrinam S. Th. de obiecto formali Spei Theologicæ. Quatenus enim ea cõsideratur in ordine ad omnes actus suos apertè indicat 2. 2. *q. 23. ar. 6. in corp.* quòd *Spes attingit Deum, quatenus ex ipso nobis prouenit adeptio boni*: sensit itaque Deum, quà bonum nobis: seu benignum, esse obiectum formale Spei, & *q. 17. ar. 8. Perfectus amor est, quo aliquis secundum se amatur, puta cum aliquis secundum se vult alicui bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum seipsum, sed vt bonum illud sibi proueniat, sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad Charitatem, quæ inhæret Deo secundùm seipsum: Sed Spes pertinet ad secundum amorem, quia ille, qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit*, vbi vides, S. Doctorem formale obiectum Spei statuere bonum diuinum amabile amore concupiscentiæ.

5 At verò si spes consideretur secundùm primarium actum in viatore, quæ est expectatio certa beatitudinis æternæ, sic idem S. Thom. ait, formale obiectum Spei esse auxilium diuinum nobis promissum ad beatitudinem consequendam, seu, quod eodem recidit, obiectum formale, esse fidelitatem Dei omnipotentis in promisso nobis auxilio. Ita enim apertè sentit in qq. di-

spuna-

sputatis, q. de Spe, ar. 1. in corp. Spes adipiscendi vitam æternam habet duo obiecta, scilicet vitam æternam, quam quis sperat, & auxilium diuinum, vel potiùs Deum auxiliantem, *à quo quis sperat*, Et paulò pòst: *Sicuti formale obiectum fidei est veritas prima, per quam, sicuti per quoddam medium assentit his, quæ creduntur, & sunt materiale obiectum Fidei, ita etiam formale obiectum Spei est auxilium diuinæ potestatis ac pietatis, propter quod tendit motus Spei in bona sperata, quæ sunt materiale obiectum spei*. Similia habet in summa 2.2.*q.*17.*ar.*1.2.5.6. Nam *in* 6.*art. ad* 3. ait: *Spes facit tendere in Deum, sicuti in quoddam bonum finale adipiscendum, & sicut in quoddam adiutorium efficax ad subueniendum*, quam ponit vt vltimam formalem rationem Spei: Et *art.* 5. *dist.* 4. *Quòd Spes respicit arduum, alterius auxilio assequendum*. Et *ar.* 1. *ad* 3. *& in corp. ar.* 2. iudicat, quòd Spes virtutis perfectionem aliquam & constantiam habet, quia attingit Deum, tamquam propriam regulam, cuius promisso auxilio nititur ad vitam æternam obtinendam: sicuti etiam Fides virtutis perfectionem aliquam, & certitudinem obtinet, quia innititur primæ Veritati, tamquam propriæ regulæ instructionis nostræ ad vitam æternam. Quo loco alta analogia, seu proportio inter Fidem, & Spem obseruari potest: Quòd sicuti Deum, & æternam beatitudinem nobis reuelatam credimus propter reuelationē, ipsam autem reuelationē Fide diuina credimus, quatenus à prima Veritate procedit, ita simili modo Deū, & æternā beatitudinē expectamus, ac speramus ob auxilium, tamquā formale expectandi, seu sperandi motiuum, vt locis citatis expressè S. Th. tradidit, & sequitur Dur. *in* 4. *dist.* 26. *ar.* 2. *q.* 2. *ad* 2. Vasq. 1. *p. q.* 84. *cap.* 1. *disp.* 235. Turrianus 2.2. *disp.* 60. *dub.* 2. Ipsum verò diuinum auxilium expectamus & speramus, quatenus à Deo fidelissimo promissore nobis proueniet.

Sed contra hanc sententiam non pauci Doctores sentiunt, auxilium diuinum, seu Deum vt auxiliantem, non posse esse formale obiectum Spei Theologicæ, vt videre licet apud Suarez de virtutibus Theologicis *tract.* 2. *disp.* 1. *sect.* 3. *sent.* 2. ConinckK. *de actibus supernat. disp.* 19. *dub.* 4. Nam auxilium diuinum, cùm sit medium à Deo ordinatum ad beatitudinem æternam à nobis consequendam: non potest esse ratio formalis amandi, appetendi, consequenter nec sperandi beatitudinem; quandoquidem finis prior est intentione, quam media; imò ratio formalis, propter quam media appetuntur.

Respondeo. Bonum absolutè amare, illud desiderare, & expectare, seu sperare, esse actus diuersos, propter formalem rationem diuersam tendendi in obiectum. Nam bonum amamus amore concupiscentiæ, quatenus nobis absolutè conueniens: desideramus verò, quatenus hoc idem nobis conueniens bonum, absens est, vbi vides, absentiam non posse esse rationem formalem amoris absoluti: quamuis sit ratio formalis desiderij, quod fertur in bonum, quatenus absens est. Expectamus autem, seu speramus bonum, quod arduum est, assecuturos nos, propter mediorum efficacitatem: quamuis enim media non sint ratio amandi, & appetendi absolutè, imò nec intendendi finem, sunt tamen formalis ratio, propter quam finem, seu bonum arduum nos assecuturos speramus. Sic etiam in humanis, amamus rem absolutè, quia nobis conueniens est, desideramus eam, quia absens est: intendimus, quia possibilis est acquisitu per media: expectamus autem & speramus eam, quatenus arduum bonum est, attamen superabile & reipsa acquirendum, propter mediorum efficacitatem, siue operandi facultatem propriam, vel alienam. Etenim rationes istæ formales actuum voluntatis proueniunt ab antecedente iudicio intellectus. Is autem iudicat aliquid absolutè amandum esse, quia nondum habitum, seu absens est: iudicat per media intendendum esse, quia per ea acquisitu possibile est: denique iudicat expectandum, seu sperandum esse, quia arduum quidem ac difficile, sed ob mediorum efficacitatem, seu ob vires proprias, vel alienas acquirendum est. Quamuis igitur voluntas rem bonam propter media non intendat, nec simpliciter appetat, vel desideret, tamen propter eorum aptitudinem, seu virium facultatem, rem desideratam sperat: Quemadmodum vt suprà dixi, propter absentiam voluntas rem bonam non amat absolutè: tamen propter absentiam rem amatam desiderat.

Aduerte tamen, quòd nomen amoris, vel appetitionis, interdum latè accipitur, vt sit veluti genus comprehendens sub se amorem absolutum, desiderium, spem, &c. Hac verò acceptione negandum est, quòd auxilium diuinum non possit esse ratio amandi, appetendi: si sensus sit eiusmodi rationem repugnare amori, seu appetitioni: quandoquidem ratio speciei non debet repugnare generi.

Quæres, Vtrùm actus Spei Theologicæ, quos dixi esse amorem concupiscentiæ boni diuini, eiusdem desiderium, expectationem, seu spem, & delectationem: essentialiter differant? Respondeo, sicuti suprà de actibus Fidei *tract.* 1. *c.* 4. *respons. ad* 2. Fortasse absurdum non esse, fateri, quod ab eodem habitu infuso diuersæ speciei actus prodeant. Verùm faciliùs, & probabiliùs dicitur, diuersitatem esse tantùm accidentalem: Tametsi enim actus spei, seu expectationis, qua talis est, essentialiter differat à simplici, v.g. desiderio, sicuti ex eorumdem definitionibus apparet; tamen secundùm substantiam actus videntur conuenire, propter eandem communem formalem rationem sub qua, quæ est fidelitas Dei, promittentis nobis beatitudinem æternam.

6 Superest, vt explicemus definitionem Spei Theologicæ, iuxta strictiorem eius acceptionem, traditam à Scholasticis cum Magistro *in* 3. *d.* 26. *Expectatio certa beatitudinis, ex Dei gratia, & nostris meritis*. Cùm dicitur *expectatio*, nota hos voluntatis actus subordinatos esse, qui sunt amor, desiderium, intentio, & expectatio. Nam amor latiùs patet, quàm desiderium: amamus enim cum absentia, tum præsentia; desideramus tantùm absentia. Desiderium latius patet intentione, & expectatione: quia desiderium boni absentis aliud est simplex, quo desideramus etiam ea, quæ valdè difficilia, aut impossibilia acquisitu iudicamus, ideòque desperamus, nec consequi intendimus, quo modo reus supplicio afficiendus vitam longiorem desiderat, quam tamen desperat, & interdum obtinere non intendit. Aliud verò est desiderium efficax boni absentis, seu nondum possessi, quod, quatenus per media acquisitu possibile iudicatur, dicitur intentio; quatenus verò arduum, tamen re ipsa acquirendum iudicatur, propter mediorum efficacitatem, seu propter facultatem propriam, aut alterius adiutoris, dicitur expectatio. Ex quo appatet, quòd actus expectationis, seu spei modum quendam firmitatis superaddat actui intentionis, propter perspectam obtinendi facultatem.

Beatitudinis, in Dei clara visione consistentis: quandoquidem hoc est primarium materiale obiectum Spei, ad quod reliqua sperata referuntur, vti suprà explicaui, & docet S. Tho. 2.2. *q.* 17. *a.* 2. *d.* 2. Nota hoc, perinde esse, siue dicas, Deū esse obiectū Spei, vt à nobis comprehendendum: siue dicas, obiectum Spei esse comprehensionem fruitionemque Dei. Nam Deus est obiectum *quod*, comprehensio obiectum *quo*: quandoquidem amor concupiscentiæ, in quo Spes veluti in subiecto fundatur, non fertur in obiectum, nisi cum ordine ad comprehensionem, adeptionemue: v.g. miles desiderat, & sperat pecunias ad apprehendendum, seu prædandum.

Certa, seu infallibilis: quia fundatur in infallibili Dei promissione, quam per diuinam, itidem infallibilem, fidem accepimus. Ad quem modum Apostolus ad Rom. 4. de Patriarcha Abraham dixit: *In repromissione Dei non hæsitauit diffidentia*: eiusque rationem mox adiunxit: *sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcumque promisit, potens est & facere*.

Nota autem hoc loco, quòd certitudo & infallibilitas, si propriè loquendū, ad intellectum pertinet: ideòque fidei propria affectio est: voluntati autem, & actui eius, quæ est expectatio, conuenit secundùm quandam participationem, vti loquitur Durand. *cit. d.* 26. *q.* 3. *ar.* 1, Richar. *ar.* 4. *q.* 2. *in corp.* Et aliud non est, quàm firmitas, & constantia voluntatis, adhærentis, & persequentis bonum iuxta illud Psal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam*, Et Apost. ad Hebr. 6. vocat spem *anchoram animæ firmam*, propter voluntatis adhæsionem, seu determinatioem: *tutam*, quia, vt dicitur ad Rom. 5. *Spes non confundit*, porrò eiusmodi certitudinem, seu potiùs firmitatem in humani auxilij promissione, quippe suapte natura incerta, & fallibili, collocare non possumus. Id enim esset confidere in mendacio, ac vanitate, atque maledictioni Dei se subijcere: quia *maledictus homo, qui confidit in homine* Hier. c. 17. Et Dauid Ps. 145. *Nolite confidere in Principibus, nec in filijs hominum, in quibus non est salus*: id est, à quibus certa salus non prouenit: cum ob inopiam suam non possint nos adiuuare, & ob inconstantiam, aut malitiam, interdum nolint adiuuare. Similiter neque in proprijs viribus, neque in vlla alia re creata tamquam ex se sufficiente ad beatitudinem nobis conferendam, spes collocari, sine graui præsumptionis scelere, potest: sed in solo Dei omnipotentis ac fidelis promisso auxilio.

Denique additur, *Ex Dei gratia, & proprijs meritis*. Circa quæ verba aliquæ doctrinæ explicandæ sunt: Prima. Spes omnis circa bonum arduum versatur, vti docet S. Thom. 1.2. *q.* 40. *art.* 1. *&* 2.2. *q.* 17. *art.* 1. *&* 5. Richard. *cit. dist.* 26. *art.* 4. *qu.* 1. Durand, *q.* 1. *n.* 5. Id est, circa tale bonum, quod difficultatem obtinendi habet, & tamen obtinendum iudicatur, propter promptitudinem, seu facultatem propriam, vel alienam, vti expressè docet S. Thom. 1.2. *q.* 42. *ar.* 3. *ad* 2. licet contrarium placuerit Vasq. 1. 2. *q.* 40. *cap.* 2. Turriano 2.2. *q.* 60. *dub.* 1. At verò Spes Theologica, cum circa beatitudinem æternam, ac supernaturalem versetur, respicit arduum, vt alterius, videlicet Dei, auxilio assequen-

quendum, ait S. Thom. *cit. art.* 5. *ad* 4. Beatitudinem, inquam, obuenturam nobis speramus non naturæ nostræ viribus, aut facultate, sed Dei potentia, gratia, ac misericordia, conuenienter illi: Osææ 9. *Perditio tua ex te, Israel, tantummodò in me auxilium tuum.*

7 Altera. Licet hæc duo, *gratia Dei, & propria merita*, coniunctim adultis necessaria sint, veluti media à Deo ordinata ad æternam beatitudinem assequendam: tamen principalior est gratia Dei, quæ per merita Christi nobis communicatur, quandoquidem ab ea merita nostra dependent, vim & efficaciam accipiunt. *Deus est enim*, inquit Apost. ad Philip. 2. *qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate*, seu beneplacito. Et Christus apud S. Ioan. *cap.* 15. *Ego sum vitis vera: & Pater meus agricola est*, Et posteà: *Vos palmites, &c. quia sine me nihil potestis facere*, quod vel ad iustitiam coram Deo, vel ad vitam consequendam vtile sit. Item Apost. in Epist. ad Rom. & ad Galat. sæpè inculcat, hominem, nec iustificari, nec saluari posse sine Fide in Christum & gratia Dei per Christum.

Exinde etiam intelligitur, quomodo in nostris operibus sperare, seu confidere possimus, videlicet non quatenus præcisè ex nobis, aut viribus naturæ sunt: sed confidere aliquo modo possumus in nostris bonis operibus, quatenus ea ex Dei gratia proficiscuntur, ideòque, & ipsa Dei dona sunt, ac media misericorditer ordinata ad vitam æternam, sicuti docet S. Aug. *lib. de gratia, & libero arbitrio, c.* 6. *& de verb. Apost. serm.* 13. & Trid. Conc. *sess.* 6. *c.* 16. *Licet bonis operibus in sacris litteris tanta tribuantur, absit tamen, vt Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, & non in Domino, cuius tanta est erga omnes homines bonitas, vt eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona*: siquidem id magis exaltat Dei misericordiam, & Christi merita, quòd eorum virtute consequamur, vt & ipsi salutem nostram ministerialiter operemur. Qua simili ratione egregiè notauit S. Th. 2. 2. *q.* 25. *art.* 1. *ad* 3. in homine iusto, aut beato sperare nos posse, *non sicuti in principali authore salutis, sed sicuti ab adiuuante ministerialiter sub Deo*. Qui enim ita confidit in creatura, quatenus est instrumentum siue medium salutis nostræ à Deo assumptum, is in Deo potius confidit, sicuti qui homines amat propter Deum, & in eorum salute lætatur propter gloriam Dei, is Deum ipsum potiùs amat.

8 Tertia: Cùm Deus hominis adulti cooperationem, ac merita exigat, vt vita æterna non sit tantùm gratia, sed etiam merces, & corona iustitiæ; *Nam & qui certat in agone, non coronatur, nisi legitimè certauerit*, ait Apost. 2. ad Timoth. 2. hic consequens est, quòd certitudo Spei, seu infallibilis expectatio beatitudinis non sit absoluta: *Nemo*, inquit Trident. Concil. *sess.* 6. *c.* 13. *sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur*. Quia Spes, & expectatio nostra tanquam fundamento nititur promissione Dei, quæ nobis facta non est absolutè, sed conditionatè: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Matt. 19. Item: *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit*, Matt. 10. Luc. 24. At verò nemo sine speciali reuelatione, certus est se in gratia Dei constitutum, legis mandata obseruare, & nullo etiam occulto peccato mortali teneri. *Nescit homo*, inquit Ecclesiastes, *cap.* 9. *vtrùm amore, an odio dignus. sed omnia in futurum seruantur incerta sit*: Et Dauid Ps. 18. *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce seruo tuo*. Et Paul. Apost. 1. ad Corinth. 4. *Neque me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum*. Quia sæpè euenit, vt etiam ignorantes peccemus, ait Theod. ibid. & S. Hieron. *lib.* 2. *dial. aduersus Pelagium.* Similiter de perseuerantiæ dono nemo hominum sine peculiari reuelatione certus esse potest, teste S. Aug. *lib.* 13. *de ciuit. cap.* 12. Nam *qui se existimat stare*, inquit Apost. 3. Cor. 10. *videat ne cadat*, & consequenter nemo, sine speciali reuelatione, absolutè certus est, se vitam æternam consecuturum, sicuti docet Trid. *sess.* 6. *cap.* 9. *& can* 13. *& seqq.* Quamobrem monet Apostol. ad Philip. *c.* 2. *Cum metu, & tremore salutem verâ operamini*. Quod sapienter Deus instituit, quia vtilis timor iste humilitatem continuam seruat, vti notauit B. Prosper. *lib.* 2. *de vocatione gentium*, necnon solicitudinem parit, ac cautionem, maioremque diligentiam seruiendi Deo, vti notauit S. Hieron. in S. Ioan. *cap.* 3. Et in Epist. ad Celantiam, quòd, quamdiu in vitæ huius agone versamur, nec peccator desperare debet: cùm vno die se iustum efficere possit, nec sanctus id est, qui nullius culpæ sibi conscius est; securus esse debet, ne de præterita iustitia confidens, remissior efficiatur exemplo Apostoli ad Philippenses 3. Quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt se extendat. Et S. August. *l. de correptione, & gratia cap.* 13. *Propter huius vtilitatem secreti, (ne fortè quis extollatur, sed omnes etiam qui benè currunt, timeant, dum occultum est, quò perueniant,) credendum est quosdam de filiis perditionis, non accepto dono perseuerandi vsque ad finem in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter ac iustè viuere, & posteà cadere.*

Ex quibus denique consequens est absolutum iudicium hoc: *Certa, & infallibili fide credo, me vitam æternam consequuturum*, non esse actum Fidei Theologicæ, sed falsam hæreticorum nostrorum persuasionem, in qua non Theologica virtus Spei, sed inanis præsumptio fundatur. Fides autem diuina, in qua veluti basi ac fundamento Spes fundatur, hæc esse debet, *Credo Deum promisisse, & re ipsa præstiturum beatitudinis coronam legitimè certantibus vsque in finem, cum eiusdem Dei auxilio, quod omnibus sufficienter præstò est.*

9 Quamuis autem nemo, sine speciali reuelatione, omnimodè certus sit, se vel legitimè certare, vel vsque in finem certaturum esse: tamen tantò firmiorem persuasionem, & interdum quasi moralem certitudinem. & quæ inde nascitur, maiorem spem, ac consolationem quisque fidelium habere potest, quantò tum Dei singularem circa ipsum prouidentiam, gubernationem, ac spiritualia beneficia, tamquam signa prædestinationis animaduertit, tum verò nullius mortalis peccati, in quo animus hæreat, sibi conscius, firmius Deo etiam in posterum seruiendi propositum in se experitur. Quare S. Bernard. *serm. in Septuag. Quis potest dicere: Ego de electis sum: ego de prædestinatis ad vitam: ego de numero filiorum? reclamante Scriptura, Nescit homo si sit dignus amore, an odio. Certitudinem vtique non habemus: sed Spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.* Vide etiam S. Bonau. *in* 3. *dist.* 26. *num.* 1. *qu.* 5. S. Antonin. *p.* 4. *tit.* 9. *cap.* 4. *§.* 4. Nau. *in cap. si quis num.* 34. *d.* 7. *de pænit.*

CAP. II.

DE PECCATIS CONTRA SPEM.

SVMMARIVM.

1 *Præceptum sperandi certis casibus obligat, sicuti & præceptum fidei exercendæ.*
2 *Spei secundum excessum aduersantur peccata præsumptionis.*
3 *Præsumptio est vna ex speciebus peccatorum in Spiritum sanctum, quæ irremissibilia dicuntur.*
Virtuti Spei secundùm defectum opponitur desperatio,
4 *Amissa Fide per apostasiam vel hæresim, amittitur etiam spes; non autem amissa spe semper perditur fides.*
5 *Peccata contra spem non possunt esse venialia ex obiecto, siue materiæ paruitate,*

1 PEccata contra virtutem Spei alia in commissione consistunt, & alia in omissione. Illa repugnant præcepto affirmatiuo sperandi in Deum, cuiusmodi præceptum hominibus impositum esse docet S. August. *tract.* 83. & facilè probatur hac ratione. Nam omnis actus, qui ad æternam salutem necessarius est necessitate medij, est etiam necessarius necessitate præcepti diuini: sed actus Spei supernaturalis ac Theologicæ est necessarius hominibus adultis necessitate medij ad salutem æternam. Ergo, &c. Maior est clara. Minor sumitur ex Apost. ad Hebr. 10. & 11. & eodem modo probari debet, sicuti *tract.* 1. *c.* 8. *assert.* 2. ostensum est, supernaturalem actum Fidei in vnum Deum, adultis necessarium, medium esse ad salutem æternam. Nam Deus homines adultos seruare non vult sine eorum voluntate, ac cooperatione supernaturali: hæc autem cooperatio, supposita Fide, non fit sine acto Spei, siquidem per spem voluntas viatoris incipit accedere, & appropinquare Deo.

Notandum verò hoc loco: Fieri posse, vt puer in infantia baptizatus, circa temporalia, & quæ sensui obuia sunt, rationis discursum obtineat, & ob id contra naturæ legem peccet venialiter, v. g. mentiendo, & tamen nondum intellectum instructum habeat, vt Deum vnum, tamquam supernaturalium rerum auctorem credat, & in eum sperare possit: talis puer, si in hoc casu moriatur, haud dubiè saluabitur, quippe constitutus in Dei gratia, quam in Baptismo accepit, & numquam amisit, cum mortaliter non peccauerit, vt ponimus. Quare talem puerum non inter adultos, sed inter paruulos numerare debemus, quibus habitualis iustitia ad salutem æternam sufficit: cùm ad actualiter cooperandum saluti suæ incapaces sint.

Præceptum Spei affirmatiuum fermè ijsdem casibus obligare videtur, sicuti de fide dictum fuit *tract. præc. cap.* 10. *num.* 2. Primus est: Cùm primum homini rationis vsum assecuto, Deus, & beatitudo tanquam finis; ad quem bonis actibus tendere debet, sufficienter propositus est: tunc longiorem moram trahere non debet, quin ad hunc finem per actum Spei feratur. Cùm alioquin nec iustitiam consequi, nec, si in infantia per Sacramentum Baptismi iustificatus fuit, in accepta iustitia, sine Fidei, Spei, & Charitatis actu, diu persistere; neque vllum omninò actum meritorium

ritorium gloriæ æternæ exercere possit. Quare hunc primum casum obligationis affert Bannes 2.2. *quæst.22. art.1. dub.2.* & alij Thomistæ apud Sanch. *l.2. moral. capit 33. num. 3.* quamuis ipse contradicat cum Valentia *t.3. disp.2. q.4. p.1.*

Secundus casus: Cùm quis in periculo desperandi versatur, à quo eripi non posse videatur, nisi animum contrario actu Spei Theologicæ confirmet. Quo casu idem præceptum Spei obligans hominem ad non desperandum, obligat etiam ad sperandum, tanquam medium necessarium ad desperationis barathrum vitandum; consequenter ad idem numero peccatum pertinebit non sperare, ac desperare, qua de re Valent. & Sanch. *l.c.* Aliquando verò præceptum Spei per accidens obligat: cum vel actus charitatis, orationis, penitentiæ, &c. in præcepto sunt, qui sine præuio actu Spei exercere non possunt: Vel cum tentatio contra aliam virtutem, v.g. castitatem incidit, quam te superare non posse existimes, nisi in animo spem suscites, diuinum auxilium tibi fore. Quamuis in his casibus omissio sperandi actus non est peccatum diuersum ab eo, cujus causa est, ideoque in sacra Confessione, speciatim non explicandum, sicuti in simili dixi *tract. præced. de Fide cap. 10. in fine.*

2 Circa peccata commissionis contra Spem aduerte: Sicuti in moralibus virtutibus accidit, vt vni virtuti duo vitia opponantur, vnum secundum excessum, & alterum secundum defectum, v.g. liberalitati prodigalitas, & auaritia: sic etiam Spei Thelogicæ secundum excessum aduersatur peccatum præsumptionis, quod duplex est auctore S. Th. *q.21. a.1.* vnum si quis confidat se Dei gratiam, iustitiam, aut beatitudinem æternam consecuturum ex se ipso, aut naturæ suæ viribus: cum tamen id creaturæ facultatem excedat. Contra quod peccatum, Deo valdè displicens dicitur Iudith *capit. 6. Præsumentes de se humilias.* Et Prouerb. 12. *Qui confidit in cogitationibus suis impiè agit.* Et c. 28. *Qui confidit in corde suo, stultus est.* Alterum est: Si quis confidat ex Dei misericordia consecuturum se remissionem peccatorum sine operibus pœnitentiæ, aut cœlestem gloriam sine proprijs meritis ex Dei gratia factis.

3 Atque hæc præsumptio, inquit S. Tho. *cit. art. 1.* propriè est species peccati in Spiritum sanctum, de quo peccato Christus Matth. 12. ait, non remitti neque in hoc sæculo, neque in futuro. Ratio est, Quia Deus iustus, & misericors, secundùm ordinatissimum decretum suum, in sacris litteris passim nobis promulgatum, non remittit peccata hominibus adultis, nisi pœnitentibus, neque dat mercedem gloriæ, nisi operantibus. Huic autem diuinæ iustitiæ ordinationi homo se opponit, cum pœnitentiã, vel bonorum operum meritum excludit: ideòque impedit Deum, quominus per Spiritum sanctum ipsi peccata remittat; vel gloriam æternam tribuat. Quare in Apost. *const. l.2. cap. 27.* legitur: *Si quis ex acie instructa aduersus Deum, peccet, tentans Deum, quasi non insequatur pœnis improbos: is veniam quidem non merebitur.*

Eademque dici possunt de priore præsumptionis specie, excludente gratiæ diuinæ auxilium, sine quo tamen nihil seu ad iustitiam, seu ad vitam æternam vtile homo præstare potest: Imò verò commune hoc est omnibus peccatis in Spiritum sanctum, quę ideò etiam sic appellantur, quia Spiritui sancto aditum præcludunt, dum media, aut dispositiones, puta spem, timorem, dolorem à se remouent, sine quibus secundùm ordinariam legem Spiritus sanctus peccatores non iustificat: quamobrem eiusmodi peccata irremissibilia dicuntur, quòd difficilis & rara sit eorum remissio, licet non absolutè impossibilis, sicuti docet S. Th. 2.2. *q.14. in corp. ad finem*, S. Bon. *in 2. d.43. a.2. q.2.* S. Anton. *p.2. tit.8. §.3. in fine*, Nau. *c.23. Man. in fine*, Suar. *3. p. tit. 4. disp. 5. sect. 1. nu. 29.* Ex quo etiam intelliguntur verba Christi superius citata. Cùm enim Iudæi, supernaturalia opera, quæ Spiritus sanctus speciali prouidentia ad Fidem conseruandam, & peccatores conuertendos in Christo operabatur, malo Spiritui adscriberent: contestatus est Christus eorum peccatum difficilè remitti posse: Sicuti si medicus ægroto medicinam abominanti diceret, sanari eum non posse, quia respuit medium, per quod sanari deberet, vti benè explicat Durand. *in 2. dist. 43. quæst. 2.*

Secundum defectum virtuti Spei deponitur desperatio: cùm quis desperat, se remissionem peccatorum, & gloriam æternam consecuturum esse, ideòque omnem conatum intermittit. Quod proinde peccatum plenissimè repugnat Spei: quippe tum à fine, seu scopo illius, quæ est cœlestis beatitudo, hominem auertens: tum etiam media omnia, puta diuinæ gratiæ auxilium, & propriam cooperationem abijciens: quare inter alia peccata maximè periculosum est, teste S. Th. *q.20. a.3.* & Isidoro *l.2. de sum. bono, cap. 14.* vbi ait: *Perpetrare flagitium, mors animæ est, desperare autem descendere in infernum.*

Ad extremum tria aduertenda sunt: Primum. Licet Magister in 2. *dist. 43.* eumque secutus S. Th. *cit. qu. 14. art. 2.* sex tantùm peccata in Spiritum sanctũ numerẽt: *Desperationẽ, præsumptionẽ, impœnitentiã, obstinationẽ, impugnationẽ veritatis agnitæ, & fraternæ charitatis inuidentiam.* Tamen negari non potest, quin præter hæc odium Dei sit grauissimum peccatum in Spiritum sanctum: quia directè opponitur Charitati Dei, per quam peccatorum remissio fit, sicuti notauit Valent. *t.3. d.3. q.11. p.2. §. atque hinc.* Sed ideò reliquis annumerandum non fuit, quia odium Dei grauissimum scelus est, quasi mensura aliorum peccatorum, vt in specificam aliorum communionem venire non soleat: sicuti indicat S. Thom. 2.2. *q.34. a.2. ad 1.*

4 Secundùm. Cùm fides ordine generationis antecedat spem, tamquam hypostasis siue fundamentum, hinc est, quòd amissa Fides per Apostasiam, vel hæresim, simul etiam necesse est amitti Spem. Contrà verò amissa Spe per actum ipsi directè, per se ac perfectè oppositum, cuiusmodi est actus desperationis, non semper etiam amittitur Fides. Fieri enim potest, vt tametsi aliquis in vniuersali, ac veluti speculatiuè credat, quod certa Fide credendum est, omnibus hominibus ex Christi meritis, & auxilio Dei sufficiente, remissionem suorum peccatorum & vitæ æternæ consecutionem absolutè possibilem esse, attamen in particulari, propter adiunctas circumstantias, & corruptam æstimationem ex passione acediæ, luxuriæ, &c. liberatio à peccatis, & beatitudinis consecutio admodum difficilis alicui appareat, atque vt existimet, se de facto saluandum non fore, ideòque animum despondere, omnemque conatum intermittere velit. Quæ est doctrina S. Th. *supra cit. qu. 10. a.2.* Tolet. *lib.4. cap.7. §. desperatio*, Sanch. *lib.2. cap. 33. num.6.* Becani 2.2. *cap. 17. qu.9. in fine*, Valentiæ *t.3. disp.2. q.3. p.2.*

Interim verò negari non debet, desperationem, si non ex infidelitate, saltem ex aliqua fidei infirmitate proficisci, vt rectè monet Gabr. *in 3. d.26. q. vn. art. 1.* animum hominis, qui in desperationis barathro versatur, ante omnia in fide confirmandum, erigendumque esse ad considerandam misericordiam & dilectionem Dei, qui nos, cũ peccatores essemus, prior dilexit, & proprio Filio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, ad Rom. 8.

5 Tertium, Peccatum tum præsumptionis, tum desperationis licet venialia esse possint ob defectum deliberationis, sicuti, & alia omnia, semper tamen mortalia sunt ex parte materiæ, sicuti, & odium Dei, blasphemia, & similia quæ alicui Dei attributo, puta veritati, bonitati, misericordiæ, aut iustitiæ directè aduersantur, saltem secundùm prauæ voluntatis affectionem, & interdum etiam secundùm erroneum intellectus iudicium. Nam, vt rectè notauit Tolet. *l.4. c.7. num. 5. ad finem*: Becanus *cap. 17. qu. 12. num. 2.* Sanchez *lib. 2. cap. 33. num 8.* aliquando huiusmodi peccata cum errore, & hæresi intellectus iuncta sunt, v.g. fiducia Lutheranorum, qui sine cooperatione ac meritis se saluari posse existimant: & Pelagianorum, qui iustitiam, & premium æternum solis etiam naturæ viribus à Deo obtinere posse iudicant. Aliquando verò dicta peccata sine hæresi sunt: cùm intellectus nullum quidem de Deo erroneum iudicium speculatiuè format, nihilominus practicè judicat, vtile, aut delectabile esse homini, si ita voluntate erga Deum, eiusue attributa affectus sit, eum odiendo, blasphemando, de eius misericordia nimis præsumendo, &c. perinde ac si odio, seu contumelia dignus, aut non iustus peccatorum punitor esset.

TRA-

TRACTATVS TERTIVS;

DE CHARITATE, MISERICORDIA,

Atque Oppositis Vitijs.

CAP. I.

QVID SIT CHARITAS,

SVMMARIVM.

1 *Charitas est virtus perfectissima, ac veluti forma aliarum, & regina.*

2 *Vt aliarum virtutum opera in homine iusto meritoria sint augmenti gratiæ, & gloriæ æternæ, requiritur præuius actus seu imperium Charitatis.*

3 *Gratia sanctificans, & habitus Charitatis infusæ secundùm probabilem sententiam, sunt vna qualitas realiter.*

4 *Dantur actus in indiuiduo indifferentes, secundùm rationem meriti, ac demeriti.*

5 *Ad meritum singulorum operum bonorum non sufficit, si homo iustus initio diei omnia generatim Deo offerat.*

1 Charitas non est aliud, quàm excellentissimus amor, quare cùm amoris obiectum sit bonum, siue finis, sequitur, quòd obiectum primarium Charitatis sit summum & excellentissimum bonum, atque vltimus finis supernaturalis, Deus, qui secundùm se, & propter se diligendus est, & propter quem, siue in ordine ad quem, reliqua diligenda sunt.

Corollarium I. Charitas inter omnes virtutes excellentissima est, teste S. Thom. 2.2. *qu.* 23. *art.* 6. & Apost. 1. ad Corinth. 15. ad Coloss. 2. Quia circa perfectissimum obiectum versator, & quidem perfectiore modo, quàm aliæ virtutes, quæ suis actibus Deum etiam attingunt, vti constat *ex præced. tract.*

Corollarium II. Charitas est forma reliquarum virtutum, puta Fidei, Spei, Temperantiæ, Iustitiæ, adeò vt sine Charitate non sint simpliciter dictæ virtutes hominis, quatenus is consideratur, sicuti à Theologo considerari debet, cum ordine ad supernaturalem beatitudinis finem, vti docet S. Thom. 2.2. *q.* 23. *ar.* 7. *&* 8. *& in* 3. *d.* 30. *q. vn. ar.* 5. *in qq. disputatis, q.* 6. *quæ est de miraculis Dei, ar.* 9. & alij Scholastici *in* 3. *dist.* 36. vbi S. Bonau. *art. vn. q.* 6. Gabr. *q. vn. a.* 2. *p.* 2. *&* 4. & fortitur ex S. August. *lib.* 1. *de moribus Ecclesiæ, cap.* 15. *& lib.* 4. contra Iulianum, *cap.* 3. Nam virtus hominis est, quæ operationes eius ordinat, ac dirigit, vt conuenienter fiant ad finem suum, vti tradit S. Th. 1.2. *q.* 55. Finis autem vltimus hominis, considerati non præcisè secundùm vires naturæ, sed secundùm dona gratiæ, est æterna beatitudo, & coniunctio cum Deo: ad hanc autem promerendam, & consequendam, viatoris opera congruentem proportionem non habent sine Charitate, per quam solam vniuntur Deo. Idque ex sapientissima Dei ordinatione, passim in sacris literis declarata, quòd meritum vitæ æternæ ex Charitate tamquam radice dependeat: vt sicuti finis hominis summus, & excellentissimus est, ita etiam acquiri nõ possit sine præstantissima virtute, quæ est Charitas. Qua simili ratione S. Th. 1. *p. q.* 26. *art.* 4. *ad* 2. dixit. Quòd Angeli sola naturali conuersione ad Deum, beatitudinem mereri non potuerunt: sed conuersione charitatis, quæ est per gratiam.

Quamuis verò Doctores omnes in eo consentiant reliquarum virtutum opera sine Charitate meritoria non esse gloriæ æternę, discrepant tamen, quale nam sit hoc subsidium, seu influxus Charitatis, ad meritum ex condigno necessarius.

Prima sententia est: Quod quibuscumque bonis operibus homo ex condigno mereatur gratiæ augmentum, & vitam æternã, modò in gratia Dei constitutus, & habitu Charitatis præditus sit, Ita Vasq. 1.2. *disp.* 127. *cap.* 4. Sed est contra communem ferme Theologorum doctrinam: quia vt actus meritorius sit vitæ æternæ, debet habere habitudinem ad finem supernaturalem; vt sit proportio inter meritum ac præmium; atqui actus moralium virtutum, v.g. Misericordiæ, iustitiæ, non habent habitudinem, ac proportionem cum supernaturali fine, quandoquidem secundùm se spectati non superant naturæ vires: neque suaptè natura referuntur ad Deum, vt supernaturalem hominis finem. Ipsa verò habitualis Iustitia, siue Charitas moralium virtutum actibus talem proportionem, seu habitudinem conferre non potest, cum non sit relatiua operum in Deum, tanquam finem supernaturalem, nisi in actum seu operationem transeat. Confirmatur. Ex hac sententia sequitur, si puer baptizatus, cùm primum rationis vsum adeptus est, opus moraliter bonum, v.g. obedientiæ erga parentes, aut misericordiæ erga pauperem exerceat, quòd augmentum gratiæ, ac gloriæ mereatur, licet adhuc nullum supernaturalem Fidei actum elicuerit: id autem absurdum videtur, quòd Deus eius hominis opera ad supernaturalem gloriam acceptet, qui nondum de ipso cognitionem aliquam consecutus est.

Altera sententia est, Quòd homo iustus quibuscumque bonis operibus ex condigno mereatur gratiæ & gloriæ augmentum: modò procedant ex motiuo aliquo supernaturali, v.g. fidei, aut Spei Theologicæ, quamuis nullus Charitatis actus antecesserit. Ita docet Suarez *de gratia diuina, lib.* 12. *cap.* 8. *&* 9. *& fide, disp.* 6. *cap.* 7. *nu.* 16. Hæc sententia longè probabilior est, quàm prior. Sed mihi non placet, Primò, quia repugnare videtur Apostolo ad Galat. 5. *In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed Fides, quæ per Charitatem operatur*: Quibus verbis significat, neque ipsam Fidem vtilem esse ad vitam æternam promerendam nisi ex charitate, tamquam radice pullulet: qua similitudine radicis vtitur S. Aug. *lib.* 1. *de gratia Christi, capit.* 18. S. Thom. *ar.* 2. *q.* 23. *a.* 8. *ad* 1. *&* 1.2. *q.* 118. *a.* 4. *ad* 3. ait opera Fidei, patientiæ, &c. non esse meritoria vitæ æternæ, nisi ex Charitate procedant: id autem actualem aliquem Charitatis influxum significare manifestum est. Et 1. *ad Cor.* 13. postquam dixisset Apostolus, Quòd neque prophetia, nec Fides, nec scientia, nec opera misericordiæ quicquam absque Charitate prosint, intellige ad vitam æternam, statim subiungit, quomodo per Charitatis imperium, adeòque præuiam actualem operationem, vtilia fiant. *Charitas patiens est, benigna est, &c.*

Secundò: Constat ex sacra Scriptura, & est communis Theologorum sententia: vt opus bonum hominis meritoriom sit vitæ æternę, fondatum esse debere, in Charitate, & amicitia cum Deo, ita vt fiat propter Deum, siue quod eodem recidit, ad implendam voluntatem Dei, seu ad augendam gloriam Dei, amplificandum nomen Dei: Atqui hoc ipso, quòd opus bonum ita exercetur propter Deum, seu ob amicitiam cum Deo, ex imperio, & actuali motione Charitatis prouenit: vt si quis pauperi panem porrigat propter Christum, seu quia Christi discipulus est, sicuti si quis filio donet propter patrem, seu intuitu patris, & in gratiam patris.

Tertiò. Homo iustus ijsdem bonis operibus meretur gloriam æternam, quibus, meretur gratiæ, & Charitatis augmentum: sed non videtur conueniens, charitatem habitualem augeri, nisi per actus aliquo modo ab ea procedentes, cùm neque alij habitus aliter augeantur. Loquor autem de actibus virtutũ nõ dependentium, aut connexarum: quemadmodum si quis actum Temperantiæ exerceat, tunc habitus Iustitiæ non augetur: & simili ratione si quis actum Fidei exerceat, augmentum virtutis Spei à Deo non impetrat: quia Fidei actus Spem connexam non habet. At verò neque Fides, neque Spes à Charitate pendent; sed illarum actus sine Charitate exerceri possunt: ergo tunc non est credibile, Charitatem augeri. Alia verò ratio est de ipsa Charitate, quæ cùm sit regina virtutum, ac vinculum perfectionis, cum eius augmento aliarum etiam supernaturalium virtutum augmentum meritò coniunctum est.

Tertia sententia est: Quòd primus, & vnicus actus Charitatis, quo homo se, & omnia sua, etiam consequentia opera, in Deum refert, tanquam summum bonum, & vltimum supernaturalem finem suum, sufficiens sit, vt sequentibus bonis operibus in gratia Dei factis, vim merendi tribuat, tametsi ab eo nullo modo, nec elicitiuè, neque imperatiuè procedant. Ita docent Sotus *lib.* 3. *de natura & gratia, cap.* 4. Valentia *tom.* 2. *disp.* 8. *qu.* 6. *p.* 3. Barthol. Medina 1.2. *q.* 114. *a.* 4. Et est probabilis sententia, quia rectè intelligi potest, quòd clementissimus Deus opera bona hominis iusti, qui se, & omnia sua in Deum, vt vltimum supernaturalem finem retulit, talemque voluntatem nunquam mutauit, ad iustitiæ augmentum, & gloriam æternam conferendam acceptet, propter interpretatiuam operum relationem ad Deum: quandoquidem talis operans ita dispositus est, vt si ei in mentem veniret, opera virtutum actualiter in Deum per Charitatem referret. Sed non sequor hanc sententiam: quia, vt mox amplius patebit, sacræ literæ, & Doctores, actualem Charitatis operationem siue imperium requirunt, vt opera aliarum virtutum meritoria vitæ æternæ fiant: quamobrem non sufficit relatio interpretatiua.

2 Quarta sententia, quam veram iudico, est S. Th. 1.2. *q.* 114. *art.* 4.

art.4 & 2.2.q.23.a.8 ad 3. & in qq. disp. de miraculis, art.9. & in 4.d.30.q.vn.a.5. Durand. *in 2.d.40.qu.2.* S. Bonau. *d.41.ar.3.q.2.* Scoti *ibid.q.vn.* Gabr. *art.3.d.2.* Richard. *in 3.d.30.art.1.qu.4.* Palud. *in 3.dist.23.q.4.a.3.* Bellarm. *l.5.de iustific c.15.* vbi eandem communiorem appellat; Quod nullum opus hominis iusti meritorium sit gloriæ æternæ, & augmenti iustitiæ in hac vita, nisi vel eliciatur à Charitate, vel ab eadem imperetur, atque in Deum vt finem vltimum supernaturalem referatur: siue id fiat per præsentem Charitatis actum, (quod est actualiter referri) siue per præteritum Charitatis actum, quod est virtute referri: v.g. si proposuisti summam pecuniæ pauperibus propter Deum erogare: & posteà oblata occasione, vi illius propositi eroges, tametsi tunc nihil ampliùs de Deo cogitans, opus hoc eleemosynæ virtute in Deum refertur, atque à Charitate imperatur. Probatur hæc sententia ratione S. Th. *cit.art.4.* Nam ita sapientissimus Deus ordinauit, vt finem vitæ æternæ, quæ in comprehensione ac fruitione summi boni consistit, homo viator non mereatur, nisi per motum liberæ voluntatis proportionatum: videlicet quo fertur in vltimum finem summumque bonum, per modum vnionis & amicitiæ: atqui iste motus proprius est actus Charitatis: ergo *meritum vitæ æternæ,* inquit S. Doct. *primò pertinet ad Charitatem, ad alias autem virtutes secundariò, secundum quod earum actus à Charitate imperantur.* Et in *cit.ar.9.* ait, quod omnes aliæ virtutes *habent efficaciam merendi à Charitate quæ nos vnit Deo, à quo meremur.*

Huic etiam spectat, quod ex communi Theologorum sententia suprà dictum est, Charitatem esse formam reliquarum virtutum omnium: non quòd aliæ virtutes sine Charitate veram in suo genere virtutis rationem non habeant: quandoquidem etiã in infidelibus reperiuntur, teste S. Th. *1.2.q.65.ar.3.* Durando *in 3.d.36.q.1.* S. Bonau. *ibid.q.6.num.46.* sed quia ad promerendam vitam æternam inutiles, ac steriles sunt: à Charitatis autem motione & imperio vim, valorem, dignitatemque apud Deum obtinent. Eodemque recidit, si dicas cum S. Thom. reliquas virtutes hominis sine Charitate perfectas non esse; sed perfectionem à Charitate accipere, quando eius imperio ad supernaturalem finem diriguntur, quo sensu etiam Apostol. dixit ad Coloss. 3. *Super omnia Charitatẽ habete, quod est vinculum perfectionis.* Exempli causa, qui per virtutem Spei circa Deum versatur, præcisè vt remuneratorem bonorum, is eo actu per se ac directè non Dei honorem, & gloriam: sed propriam vtilitatem, oblectationemque quærit: quare dignus non est æternæ cum Deo coniunctionis remuneratione. Nisi actus Spei ex motione siue imperio Charitatis procedat; vt beatitudinem, & alia Dei dona spiritualia desideremus, & expectemus propter Dei amorem, & gloriam: quippe cùm beatitudinis expectatio, & consecutio nostra Deo placeat, & ab ipso præcipiatur.

Rectissimè etiam secundùm traditam sententiam explicantur varia Scripturæ loca: Videlicet, cur Christus Matth. *cap.10. & 19.* atque alias sæpè mercedem gloriæ operibus bonis non simpliciter promittat: sed si fiant propter nomen eius, vel si exerceantur erga iustum in nomine iusti, id est, quia Dei seruus, Christi discipulus, à Deo dilectus est. Item cur Apostolus Iacobus in Epist. *cap.1.* dixerit, quòd *coronam vitæ promisit Deus,* non quibuscumque, sed *diligentibus se.* Et cur Apostolus Paulus *1. ad Cor. 10.* tam solicitè moneat: *Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et ad Coloss. 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi gratias agentes Deo,* seu glorificantes Deum: Denique cur ab eodem Apost. ad Rom. 6. vita æterna *gratia Dei* appelletur, quia vt S. August. ait *in lib. de correptione, & gratia, c.13. redditur meritis, quæ contulit gratia.* Et ep. 105. ad Sixtum, *omne meritum in nobis non facit nisi gratia: & cum coronat deus merita nostra, nihil aliud coronat, nisi munera sua.* Quòd verò S. August. nomine gratiæ intelligat sanctificantem, quo tamquam principio homo inclinatur ad actus meritorios exercendos, patet ex eodem S. August. *in lib. de Prædestinatione Sanctorum, c.5.* vbi explicans illud Apostoli 1. ad Corinth. *Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* ita inquit: *Nihil huic sensui tam contrarium est, quàm de suis meritis sic quemquam gloriari tamquam ipse sibi ea fecerit, non gratia Dei. sed gratia, quæ bonos discernit à malis: non gratia, quæ communis est bonis, & malis.*

3 Neque refert hoc loco, siue existimes, gratiam sanctificantem realiter eandem esse cum habitu Charitatis infusæ; quamuis differat ratione; dicitur enim gratia in ordine ad subiectum, quod sanctificat; Charitas autem in ordine ad operationes, ad quas animam, & voluntatem promptam, expeditamque reddit; quæ est valdè probabilis sententia Magistri *in 2.d.26.* ibid Richard. *a.1.q.1.* Durand. *q.1.* Scoti *qu.vn.* §. *Hic quæritur,* Henriq. *quodlib.4.q.10.* Bellarm. *lib.1.de gratia, & lib. arbitr. cap.6.* Salmeron. *tom.15. in epist. ad Galat. c.3.* Siue existimes cum S. Tho. *1.2.q.110.art.3.* esse qualitates distinctas; quia gratia benè afficiat animam secundùm se: Charitas verò afficiat voluntatem ad operationem. Nam etiam secundùm hanc sententiam, gratia & Charitas inuicem subordinatæ sunt in ratione meriti: quia, vt S. Th. ait, *in 3.d.30.q.vn.art.5. ad 1. gratia facit meritum, sicuti principium remotum, constituens nos in esse spirituali, sine quo non possumus mereri, sed Charitas est sicuti proximum merendi principium.*

4 Corollarium I. Licet nullus actus plenè rationalis, ac deliberatus in indiuiduo indifferens sit secundùm rationem bonitatis ac malitiæ moralis, sicuti dixi *lib.2.ar.2.cap.8.num.3.* Sunt tamen in homine tum peccatore, tum etiam iusto, actiones indifferentes secundùm meritum ac demeritum vitæ æternæ, vti benè distinguit Durand. *cit.dist.40.qu.2. & 4.* Si videlicet homo opera bona virtutum exerceat, sine vlla seu actualiter præsente, seu præterita & virtualiter manente Charitatis relatione in Deum. Aduerte tamen cum S. Th. *cit.qu.6.quæ est de miraculis, artic.9.* Durand. *in 4.d.15.q.3.* Adriano *in 4. de Sacram. Pœnitentiæ,* vbi de satisfactione, *quæst.* Discusso an vnum mortale; Quòd opera virtutum etiam moralium, atque ex motiuo moralis tantùm honestatis præstita, ob quandam congruitatem secundùm beneplacitum Dei mereri possint temporalem aliquam prosperitatem; quo modo legimus Deum in veteri Testamento sæpè remunerasse opera virtutum, etiam à peccatoribus præstita.

5 Corollarium II. Non sufficit homini iusto ad promerendũ singulis actionibus bonis, augmentum gratiæ, ac gloriæ æternę, quòd principio anni, mensis, hebdomadis, diei, v.g. manè postquam è lecto surrexit, totum se Deo ex charitate offerat, cum proposito omnia ad ipsius gloriam operandi: sed necesse est, vt propositum hoc efficax sit, id est, verè causa operum subsequentium existat. Tametsi enim homo principio diei omnia agere proponat ob amorem Dei: fieri tamen solet, vt posteà multa agat non vi eius propositi: sed ex motiuo merè humano, aut etiam moralis solùm honestatis: vt si parentibus obtemperet, ne ab illis verberetur: vel quia id secundùm morum honestatem decens est. Signum autem erit, tales actiones non prouenire ex motiuo & proposito Charitatis antecedente: si facta hypothesi, quòd tale propositum non antecesserit, nihilominus actiones illæ eodem modo exercitæ fuissent: quia aliud sufficiens agendi motiuum habuerunt, vti dixi. Sin verò propositum operandi propter Deum, quamuis aliquo modo generale, verè causa existat subsequentium operum, adeò quidem, vt absque præcedente Charitatis intentione exercita non fuissent: tum rectè dicitur, ea ex præuia motione, & imperio Charitatis, virtualiter, adhuc manente, prouenire: ideòque in homine iusto meritoria esse vitæ æternæ. Ita præter alios docet S. Bonau. *in 2.d.41.a.1.q.3.* Bellarm. *lib.5. de iustific. cap.9.* & optimè explicat Ioan. Bus. *in viridario virtutum,* vbi de intentione recta, *cap.4.* Ad meritum boni operis *requiritur, vt vel tunc cum fit, actu imperetur a Charitate, atque in Deum, vt finem supernaturalem ac vltimum referatur, vel certè nascatur ab actu, imperato a Charitate, atque in Deum ante relato, quod est virtute referri. Tunc enim dicitur opus aliquod virtute in Deum relatum, cum intentio antegressa verè est causa illius, vt fiat. Quare si quis generali tantùm intentione initio anni, mensis, vel diei omnia futura opera ad gloriam Dei offerat, vt quidem laudabiliter faciunt, non ideò dicetur virtuali intentione obtulisse, singulisque bonis operibus, licet in gratia sit constitutus, vitam æternam promeruisse.*

Dicere, itaque debemus, quod propositum initio hebdomadis, aut diei conceptum, ob Dei amorem omnia opera in gloriã eius agendi, secundùm se actus Charitatis, ac Religionis sit, tantò præstantior, magisque meritorius, quantò extensius obiectum habet. At verò, vt opera sequentia, ex tali actu meritoria fiant supernaturalis iustitiæ, aut gloriæ, necesse est, vt sint effectus illius. Exempli causa: Aliquis ob amorem Dei, & ad gloriam eius, constituit peregrinationem instituere: quascumque deinde in via actiones exercet, aut labores perfert, meritoria ipsi sunt apud Deum, si fiant ex vi, ac necessitate propositi illius, numquam reuocati.

Eodemque modo de Religioso ratiocinandum est, si ob amorem Dei per obedientiæ ac reliqua voluntaria vota, veluti holocaustum se Deo obtulit: omnia quæ ex necessitate illius obligationis, in qua voluntariè persistit, seu opera exercentur, seu labores perferuntur, apud Deum meritoria fieri: tametsi intentio ob Dei gloriam, aut amorem operandi, perferendi, non repetatur, aut renouetur. Quemadmodum etiam in humanis si quis opus aggrediatur in principis viri obsequium, ac honorem; quęcumque in illo opere perficiendo veluti necessaria agit, Princeps remunerare debet, tamquam quæ sui gratia facta sunt.

Verumtamen etiam Religiosi (& non tantùm personæ sæculares,

lares, quæ non ita Deo obligatæ sunt) interdum actiones aliquas liberas exercent, ad quas vi status, aut professionis suæ non obligantur: ideò tum ob hanc causam, tum etiam quia specialis, & actualis intentio, seu relatio operis in Deum certior, & aptior est ad promerendum, quàm generalis, aut virtualis, ideò omnibus tum Religiosis, tum sæcularibus suadendum est, vt initio actionis cuiusque mentem in Deum eleuent, cuius amore, & ad cuius gloriam operaturi sunt: vel, quod magis consultum, ad imitationem veterum Christianorum, dicant versiculum Dauidis: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina, Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*, &c. vt eadem opera & Dei sibi necessarium auxilium petant, & ob ipsius amorem, ac gloriam operari decernant.

CAP. II.

DE PRÆCEPTIS CHARITATIS.

SVMMARIVM.

1 *Duo sunt præcepta charitatis: de Deo diligendo, ac proximo.*
2 *Præceptum dilectionis Dei primum ac maximum est.*
3 *Iubemur Deum super omnia diligere, secundum maiorem æstimationem, non actus intensionem.*
4 *Nefas est Deum diligere propter mercedem vitæ æternæ, tamquam finem principalem; sed causa adminiculans, & impellens ad diligendum potest esse spes præmij, sicuti, & timor pœnæ.*
5 *Præceptum dilectionis Dei, licet a nobis secundùm omnem perfectionem impleri non possit, potest tamen eo modo, sicuti ad viatorem pertinet.*
6 *Præceptum negatiuum de non odiendo Deo, semper obligat; sed affirmatiuum diligendi certis tantùm casibus.*
7 *Præceptum de proximo diligendo dicitur secundùm, & affine primo.*
8 *Præcepta Charitatis in Decalogo, non expressè, sed virtualiter continentur, tamquam principia in conclusionibus.*

1 DVo sunt præcepta Charitatis; Primum de Deo: alterum de proximo diligendo. Præceptum de diligendo Deo super omne bonum traditur in Deuter. *c.6.* apud S. Matth. *c.22.* Luc. 10. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & ex tota mente tua, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis.* Sensus verborum est, Quòd homo diligere Deum debet ex omnibus facultatibus suis, quarum quatuor præcipuæ sunt. Vna intelligendi, altera appetendi, tertia sentiendi, quarta loco mouendi: vt proinde nihil sit in intellectu, nihil in voluntate, ac desiderio, neque in sensu, neque in externa operatione, quod non Deo subijciatur: siue in Deum referatur. Ita interpretatur S. August. *l.1. de doctr. Christiana c.22. Cum ait, toto corde, tota mente, &c. nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum præbere, vt re alia fruatur: sed quicquid aliud venerit in mentem, illuc rapiatur, quò totus dilectionis impetus currit.* Vide etiam S. Tho. 2.2. *q.44. a.5.* Gabr. *in 3. d.27. q. vn. a.1. notan.5.*

2 Præceptum hoc de diligendo Deo primum ac maximum dicitur Matth. *c.22.* quia est de excellentissimæ virtutis primario actu, eoque inprimis necessariò ad salutem: Nam *Charitas est*, inquit S. Aug. in epist. S. Ioan. *tr. 5. c.4. sine qua nihil prodest, quodcumque habueris: quam si solùm habeas, sufficit tibi.* Et Apost. ad Coloss. 3. *Super omnia Charitatem habete: quod est vinculum perfectionis.* Siquidem Charitas facultatibus, atque virtutibus alijs imperans, earum actiones ad Deum refert, tamquam finem vltimum, summumque bonum, vt proinde, qui præceptum Charitatis erga Deũ obseruat, facilè etiam & consequenter non solùm proximos propter Deum diligat, sed etiam reliquas Christianas virtutes acquirat, legemque vniuersam impleat: quare dixit Apost. ad Rom. 13. *Plenitudo legis est dilectio.* Et 1. ad Cor. 13. *Qui diligit, legem impleuit.* Et Christus apud Ioan. *c.14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Et S. Ioan. epist. 1. *capit. 2. Qui seruat verbum eius, verè in hoc Charitas Dei perfecta est.*

Alio modo hoc ipsum ostendit S. Thom. *q.44. a.1.* Eatenus aliquid est in præcepto, quatenus debiti rationem habet: In vnoquoque autem genere magis debitus est finis, quàm media quæ sunt ad finem: (quia illud quod est per se, potius est eo quod est per accidens, siue propter aliud) v.g. à Medico per se primò requiritur vt sanet, per accidens & secundariò, vt medicinam tribuat: Atqui finis vitæ spiritualis, ad quem homo tamquam ad propriam perfectionem tendere debet, est vt vniatur Deo, quod fit per Charitatem: Reliquæ autem virtutes cum Theologicæ, tum morales sunt de operationibus, quibus homo ad Charitatis perfectionem disponitur, testante Ap. 1. ad Timoth. 1. *Finis præcepti est Charitas*: quia nimirum ad Charitatis perfectionem reliquæ virtutes ordinantur. Ergo cùm de alijs virtutibus præcepta extent, multò magis de Charitate.

3 Porrò pro pleniore huius præcepti intellectu tria notanda sunt: Primum. Quod iubemur Deum super omnia, id est, magis quàm res omnes creatas, diligere; id intelligi debet secundùm maiorem æstimationem (siue vt alij dicunt, appretiationem Dei, diuinique amoris & amicitiæ: non autem intelligi debet secundùm maiorem amoris intensionem. Etenim licet decens sit, & ad maiorem Charitatis perfectionem spectet, vt summum bonum intensiore, ac vehementiore amore, quam alia bona creata, amemus: id tamen in præcepto de dilectione Dei super omnia non continetur, sicuti ex communi docet Gabr. *cit. d.27. q. vn. a.1. notan.6. & art.2. concl.7.* Nau. *cap.11. q.19.* Suar. *3. par. t.4. disp.4. sect.4. num.7.* Tolet. *lib.4. c.9.5. Deus*, Gregor. Valent. *tom.3. disp.3. q.4. p.1. & 2.* Sanch. *2. moral. cap.35. num.2.* contra Scotum *in 3. d.26. q. vn. art.3. §. de primo, dico.* Sicuti enim fieri solet, vt aliquis catulum, v.g. feruentiùs, ac teneriùs amet, quam proprium filium, non tamen firmius, aut magis æstimatiuè, quod inde cognoscitur, quia si vel catulus, vel filius amittendus foret, vtique canis relinqueretur, & filio posthaberetur, ita etiam fieri potest, vt aliquis sine culpa teneriùs, atque intensiùs amet creaturam, puta vxorem, liberos, vel amicum, quàm creatorem, non item firmius, & magis æstimatiuè, si animo paratus sit creaturam deserere eiusque amicitiam dissoluere potiùs, quàm vt amicitiam cum Deo soluat. Quare quod Dominus ait apud S. Matth. *cap.10. Qui amat patrem, vel matrem plus quàm me, non est me dignus*: id secundùm maiorem appretiationem, siue æstimationem intelligi debet.

4 Alterum: Etsi nefas sit Deum diligere propter mercedem vitæ æternæ, tamquam finem principalem, & causam propriè finalem; nam hic amor mercenarius est, cuius ratio finalis, ac principalis est, vt merces acquiratur; quare qui ita Deum diligit, plus se, quàm Deum diligit: Fas tamen est diligere Deum propter mercedem vitæ æternæ, tamquam finem minus principalẽ, & causam impellentem, teste Dauid Ps. 118. *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionẽ.* Rectè inquam, ac meritoriè agit, qui spe vitæ æternæ, vel timore inferni excitatus, ac commotus, ad Deum diligendum fertur non propter aliud, v.g. proprium commodum; sed propter ipsum Deum, sicuti tradit S. Th. 2.2. *q.27. art.3.* vbi ait: Pari ratione nos ex beneficijs ab amico acceptis, vel accipiendis disponi, ac moueri ad eumdem diligendum, quem tamen non propter beneficia, (nam talis amor concupiscentiæ esset) sed propter virtutem amore amicitiæ diligimus. Consentit Gabr. *in 3. d.26. qu. vn. ar.3. dub.6.* Syl. *ver. Charitas, qu.7.* Nau. *cit. c.11. n.20.* Sanch. *cit. cap.35. num.3.* Tolet. *l.4. c.9. §. cum igitur.*

Quòd verò Sanch. *l.c.* ait. Tunc dilectionem mercenariam, ac prauam esse, *quando, nisi ea præmij spes adesset, non diligeremus*: id dupliciter intelligi potest: vel de actuali voluntatis affectione, secundùm quam homo, instar mercenarij, operam, vel obsequium suum domino exhibentis, nollet Deum diligere, eiusque mandata implere seclusa mercede: & sic rectè loquitur Sanch. Vel intelligi potest de habituali voluntatis dispositione, ac infirmitate, secundùm quam homo agnoscit, ac dolet, ita comparatum se esse, vt, nisi, vel spe præmij æterni, vel timore inferni ad Deum diligendum, & mandata eius seruanda incitaretur, nequaquam ea præstiturus esset: & in hoc nihil culpæ committitur, sicuti etiam dixi *lib.1. tract.2. cap.6. num.9.*

5 Etsi præceptum de diligendo Deo ex toto corde, tota mente, &c. secundùm perfectionem simpliciter dictam in hac vita impleri nequeat: potest tamen ita perfectè impleri, sicuti ad viatorem pertinet. Ita S. August. *lib. de perfect. iustitiæ resp. ad 16.* S. Th. *q.44. ar.6.* S. Bonau. *in 3. d.27. a.2. qu.6.* Richard. *ibid. ar.8. qu.2.* Gabr. *q. vn. art.3.* Valent. *to.3. disp.3. qu.29. d.2.* Mol. *tr.5. de iust. disp.59. in fine*, & alij communiter. Prior pars explicatur, Nam diligendi perfectio simpliciter dicta consistit in actuali continua voluntatis vnione cum Deo, & relatione omnium actionum in ipsum: huiusmodi autem dilectio non in via vitæ huius mortalis, sed in salutis termino haberi potest, testante Apost. ad Philip. 3. *Non quòd iam acceperim, aut perfectus sim? sequor autem, si quomodo comprehendam.* Ratio est, quia Beati in cœlo Deum, summum bonum suum, per claram eius visionem, continuò sibi propositum habent, vt nulla vnquam ratio adsit, cur voluntas eorum non continuè in Dei amorem rapiatur. At verò in hac vita, præsertim post lapsum humani generis in peccatum, propter insitam naturæ infirmitatem, mentis ignorantiam, effugere non possumus, quo minus ab actuali Dei consideratione, & amore sæpè absistamus, & ad creaturas amandas descendamus, interdum verò eas amemus, ac desideremus non cum ordine ad Deum, adeòque actum otiosum, aliudue veniale pec-

etiam communicatione: quod licet diuinæ Charitati, & amicitiæ non omnino repugnet, sed cum eadem consistere possit, tamen imperfectionem aliquam voluntatis, & amoris secum adfert. Et hoc est, quod aiunt Doctores, peccatum veniale non esse contra Deum, cum eius amicitiam non dissoluat: sed præter Deum, & ob hanc ipsam causam peccatum, ac malum, quandoquidem nihil vnquam hominem deliberatè agere oportet, quod non in Deum aliquo modo referatur. Vide quæ dixi l. 1. t. 3. c. 5.

Posterior verò pars probatur ex epistol. 1. S. Ioan. c. 2. *Qui seruat verbum eius, verè in hoc Charitas Dei perfecta est.* Et ca. 5. *Hæc est Charitas Dei, vt mandata eius custodiamus, & mandata eius grauia non sunt*: igitur nec impossibilia, & Matth. 11. ait Christus *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* In hoc autem consistit impletio præcepti Charitatis in via, vt viator finem suum cognoscat, ad quem tendere debeat, eumque rebus alijs omnibus appretiatiuè anteponat, deinde impedimenta salutis, quæ sunt peccata, a se remouere studeat: & numquam se satis perfectum agnoscat, sed in dies magis ad Charitatis perfectionem peruenire contendat, secundum Apostolum *ad Phil. c. 3.* Videri potest S. Aug. *in l. de perfect. iustitiæ.*

6 Quæritur nunc, quibus temporibus præceptum dilectionis Dei obliget. Respondeo, & dico I. Præceptum negatiuum de non odiendo Deo, in nihilque agendo, quod eius dilectioni, & amicitiæ contrarium sit, semper obligat.

Dico II. Præceptum affirmatiuum de Deo super omnia diligendo, certis tantum temporibus obligat. Ita omnes. Sed quænam sint illa obligationis tempora, difficile est definire. Valent. *disp. 3. qu. 19. p. 2. in fine*, septem recenset ex Soto *l. 2. de natura, & gratia, c. 22. & in 4. de iust. q. 3. a. 10.* Sanch. verò *l. 2. c. 35.* ex ijsdem & alijs Auctoribus nouem enumerat, sed pleraque reijcit quia incerta ac dubia sint: Quatuor tamen mihi certiora videntur, quorum duo priora continent obligationem per se, alia per accidens.

Primum est: Cum primum homo vsum rationis adeptus, Deum tanquam vltimum finem supernaturalem per lumen Fidei sufficienter propositum sibi habet, tunc obligatus esse videtur, vt longam moram non trahat, quin eum voluntate acceptet, & sua omnia opera in eum referat, sicuti docent Doctores apud S. Th. 1. 2. q. 89. a. 6. Bannes 2. 2. q. 10. a. 1. dub. 2. Sotus, & Valentia l. c. Nauar. c. 11. man. n. 8. & sumitur ex ijs, quæ dixi supra hoc *l. 1. tr. 2. ca. 10. & tract. 2. cap. 2. n. 1.* Quia ad statum, & officium viatoris pertinet vt ad finem suum, qui Deus est, se conuertat, cum rebus omnibus creatis prætereundo: cum alioquin nec iustitiam consequi, aut in Baptismo acceptam longo tempore retinere, neque per bona opera iustitiæ augmentum, & gloriam æternam promereri possit. Confirmatur ex doctrina S. Th. *1. 2. qu. 100. a. 3. ad 1.* Quod præceptum de diligendo Deo prærequiritur tanquam necessarium principium ad seruandas leges naturæ in Decalogo contentas: ergo non debet homo diu morari, quin principium hoc ponat.

Intelligitur autem quod dixi, vt longam moram non trahat, morali rerum æstimatione, postea quam præceptum hoc diligendi; tanquam ad salutem necessarium, homini propositum fuit. Quod fieri deberet à Parentibus, Parochis, Confessarijs, vt pueros, ac rudes admoneant, cogitare a quo creati, & cur in hoc mundo positi sint; nimirum, vt Deo rerum omnium Auctori ac Domino seruiant, ad ipsum tanquam finem suum actionibus tendant, cui in perpetuum vniri esse debent. Addit verò Suarez *de Charitate disp. 5. section. 3. in fine* quod homo sæpius etiam in vitæ decursu, actum eiusmodi Charitatis erga Deum elicere obligatus sit.

Secundum tempus: Cùm ingruente graui tentatione, periculum homini impendet, ne in odium Dei labatur, nisi contrarium diuinæ Charitatis actum eliciat.

Tertium. Cùm quis actum contritionis exercere tenetur, v. g. moriturus, aut sacrificaturus, vel sacramentum ministraturus, si conscius peccati mortalis, confessarij copiam non habeat. Nam actus contritionis, cum sit dolor de offensa Dei super omnia dilecti, sicuti dicam *lib. 5. tract. 6. cap. 1. num. 5.* actum Charitatis necessariò includit.

Quartum. Si quis existimet grauem tentationem, præsertim mortis tempore, se non superaturum, nisi per amorem in Deum conuertatur. Verùm rectè obseruat Valent. *cit. q. 19. p. 1. §. dico secundò*, & Sanch. *cit. c. 35. n. 4.* Interdum satisfieri præcepto Charitatis, si Deus super omnia diligatur amore naturali, seu vt est auctor naturæ lapsæ, lumine naturali cognoscibilis, quando v. gr. tentatio peccati tali dilectione sufficienter superari potest: quamuis neque hic ipse actus Charitatis sine actuali auxilio diuinæ gratiæ exerceri posse videtur, teste Valentia ibid. Vide etiam Suarez *de Charitate, disp. 5. sect. 3.*

7 Secundum atque simile primæ Charitatis præceptum est; *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, Matth. 22. Luc. 10. Appellatur secundum, quia est de secundario & minus principali Charitatis obiecto. Appellatur simile, siue affine primo, quia ex eo consecutione quadam oritur, iuxta illud S. Ioan. *ep. 1. c. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Si quidem diuina bonitas ratio & causa est, cur homo ex charitate diligere possit, ac debeat imprimis ipsum Deum, deinde proximum propter Deum. Nomine autem *proximi* oportet intelligere eum, quem per lumen Fidei cognoscimus diuinorum bonorum, gratiæ inquam, & amicitiæ, atque cœlestis gloriæ nobiscum participem. Videlicet Angelos, homines beatos, viatores, etiam animas in purgatorio detentas, non item malos dæmones, homines damnatos, creaturas irrationales, sicuti docent Doctores *in 3. d. 28.* S. Bonau. *a. 1. q. 1. & 2. dist. 29. art. 1. q. 3.* S. Thom. *2. 2. qu. 25. & qu. 44. art. 7.* vbi monent: quod iubemur proximum diligere sicut nos ipsos, non esse intelligendum secundùm æqualitatem (quia ordo Charitatis postulat, vt quisque se ipsum potius diligat, quàm proximum suum, sicuti dicam *ca. seq.*) sed secundum similitudinem, quæ in eo consistit, vt sicuti nobis ipsis, ita & proximis nostris amemus ac desideremus ea omnia, quæ ad amicitiam, vnionemque cum Deo, ac beatitudinem æternam pertinent, vel conducunt.

8 Denique aduerte cum S. Thom. *1. 2. quæst. 100. a. 3. in corpore & ad 1.* Duo præcepta de Deo, ac proximo diligendo, idcirco in Decalogo non fuisse numerata, sunt prima practica principia, quæ omnibus statim innotescunt, seu per naturalem considerationem, seu per Fidem, vt proinde necesse non fuerit ea foris scribi, & populo Israelitico in tabulis proponi. Quamuis præcepta dilectionis in decem præceptis virtute contineantur, tanquam principia in conclusionibus: si quidem, vt supra dixi, omnia aliarum virtutum præcepta ordinantur ad Charitatem; tanquam ad finem. Ita docet idem S. Thom. *cit. q. 44. a. 1. ad 3.*

C A P. III.

DE ORDINE CHARITATIS.

S V M M A R I V M.

1 *Non omnia quæ ex Charitate diligenda sunt, æquè diligenda sunt, sed cum ordine.*
2 *Propriæ animæ salus nulli alteri bono creato post haberi potest.*
3 *Proximo in extrema necessitate spirituali versanti succurrendum est, cum certo periculo propriæ vitæ.*
Pastores autem animarum etiam in graui spirituali periculo constitutis succurrere tenentur, posthabito proprio periculo corporali.
4 *Propriam vitam pro aliena vita exponere ordinariè non est licitum.*
5 *Vitam hominis innocentis præferre oportet vitæ nocentis, si cetera paria sint.*
6 *Qui nobis coniunctiores sunt, magis diligendi, ac iuuandi quàm alij.*

1 SVppono primò: Non omnia, quæ ex Charitate diligenda sunt, pariter siue æqualiter diligenda esse; sed Charitatis ordinem seruandum. Ita docent Scholastici *in 3. dist. 29.* S. Bonau. *a. 1. q. 2. & 3.* Richar. *a. 1.* S. Th. *2. 2. q. 26.* allegans illud Cant. 2. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me Charitatem.*

Suppono secundò: Cùm diligere aliud non sit, quam alicui bonum velle, ideo ad duo nobis attendendum esse, vt Charitatis ordinem reperire possimus: videlicet ad personam, quæ diligitur, & ad rem, quæ in illa diligitur, vel illi desideratur. Quod ad primum horum attinet: Quatuor ex Charitate nobis diligenda sunt, hoc ordine. Primù est supra nos, Deus: Alterum sumus, nos ipsi: Tertium est iuxta nos, proximus: Quartum est infra nos, corpus hominis. Ita docent Scholastici *in 3. d. 28.* vbi Richard. *a. 1.* Gabr. *qu. vnic.* S. Tho. *2. 2. qu. 25. art. 12.* ex S. Aug. *lib. de doctrina Christiana, capit. 23. 26. 27.*

Prouenit autem ordo iste diligendorum ex diuerso modo sortiendi formalem dilectionis rationem, quæ est diuina bonitas. Cùm enim ea in Deo per se primò, & secundum essentiam insit, ideò Deus primò, præcipuè, ac maximè diligendus est, tanquam fons omnis boni, atque fundamentum, & causa omnis bonæ & ordinatæ dilectionis, sicuti docet idem S. Tho. *qu. 26. a. 2.* Postremum locum obtinet corpus hominis, quippe, quod diuinorum bonorum, gloriæ, ac beatitudinis cœlestis per accidens tantùm capax est, videlicet secundum beatitudinis fructum, ac velut dotem ex anima beata redundantem, sicut docet S. Tho. *qu. 25. art. 5. ad 2. & qu. 26. art. 5.* Gabr. *cit. distinct. 28. quæst. vnic. art. 2. conclus. 8.* Quæ verò intermediæ sunt intellectuales creatæ substantiæ, beatitudinis per se capaces, eæ ex vno capite tantò magis diligendæ sunt, quanto magis ad similitudinem ac participa-

tionem bonitatis ac perfectionis diuinæ accedunt. Ex altero verò capite potior ac vicinior est ratio diligendi seipsum, quàm alterum; sicuti prior est vnitas, siue identitas, quàm coniunctio seu societas. Seipsum enim quisque ex Charitate diligit, quia diuinorum bonorum particeps esse potest: proximum verò, quia eorundem comparticeps, & socius: vt proinde hic locum habeat doctrina Aristot. l. 9. *Ethic. c. 8. & 9.* quòd appetibilia alijs sunt appetibilia sibi. Ex quo eodem capite prouenit, quod eos qui nobis coniunctiores sunt, potiùs quàm alios diligere debeamus, vt infrà dicam. Videri potest S. Bonau. in 3. *d. 29. q. 3.* Richard. *ar. 1. q. 3.* Gab. *q. vn. ar. 2. conclus. 4.*

Quod ad alterum attinet: Tria sunt bonorum genera, quæ vel nobis ipsis, vel alteri velle possumus: Primum continet spiritualia bona, gloriam, gratiam, & virtutes: Alterum bona corporalia, vitam, & sanitatem corporis: Tertium bona externa, famam, honorem, ac diuitias.

Conclusio. Ordo diligendi ex Charitate ita obseruandus est, vt quisque primò omnium ac maximè diligat Deum: secundò, seipsum secundùm bona spiritualia: tertiò proximum secundùm bona spiritualia; quartò seipsum secundùm bona corporis: quintò proximum secundùm bona corporis: deinceps seipsum, ac proximum secundùm externa bona. Intelligitur hæc assertio ex dictis.

2 Corollarium I. Nunquam licitum est, cuiuscunque boni assequendi causa, Charitatem Dei abijcere, vel spiritualem propriæ animæ iacturam per peccatum, quantumuis exiguum, sibi velle, aut optare. *Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* ait Christus apud S. Matt. c. 18. Et Matt. 22. dilectio sui ipsius ponitur tanquam regula, & norma dilectionis erga proximum. *Dilige proximum tuum sicut te ipsum.* Regula autem prior, & potior est, quàm regulatum, teste S. Th. q. 26. a. 4. quo sensu intelligi debet illud vulgatum, *Charitas incipit a seipsa.* Et, *Proximus sum egomet mihi.* Item. *Qui sibi nequam, cui bonus erit.* Eccles. 14.

Neque obstat illud Moysis c. 32. Exod. *Dimitte illis hanc noxam aut dele me de libro vitæ.* Nec illud S. Pauli *ad Rom. 9. Optabam* (ηὐχόμην) *ego ipse anathema*, id est separatus seu maledictus, *a Christo esse pro fratribus meis.* Nam respondetur; Hæc dicta esse per exaggerationem, ex magna confidentia ergà Deum: quomodò amico dicere solemus, *potius me occidas, quam vt facias, quod proposuisti.* Vel dic, quòd voluntas Moysis, & Apostoli non fuit absoluta spoliandi se æternæ beatitudinis consecutione, sed tantùm velleitas quædam: vellem & optarem, nisi Dei voluntati, atque ordinationi repugnaret, in perpetuum excidere atque separari à Christo, cœlestique gloria, si ita opus foret ad fratrum meorum salutem, qui est actus perfectissimus Charitatis, quem ipsum Sancti illi susceperunt, primò ac principaliter, non propter aliorum hominum salutem: sed propter diuinæ gloriæ augmentum. Vide S. Chrysost. Theodoretum, & inter recentiores Cornelium a Lapide in *c. 9. Rom.* Greg. Nazianz. *orat. 44.* de Pentecoste, Cassian. *collat. 23. c. 6.* Adde, locum illum S. Pauli referri à quibusdam ad tempora Iudaismi, quando ex zelo, & amore erga Iudæos, & cæremonias Iudaicas, Christum persequebatur, vt videre est apud Vasq. 1. p. q. 24. a. 3. Suar. *de Charitate disp. 9. s. 5. n. 4.*

3 Corollarium II. Proximo versanti in extrema, & moraliter insuperabili necessitate spirituali succurrendum est cum certo periculo propriæ vitæ: dummodo spes æquè certa proximum iuuandi affulgeat, nullumque grauius damnum inde secuturum poteur. Ita S. Aug. *lib. de mendacio ad Consentium, c. 6.* S. Th. *q. 44. a. vlt. ad 2.* Adrianus *in 4. q. de correct. fraterna.* Nau. c. 24. *ad finem*, conuenit et S. Ioan. *epist. 1. cap. 3. Et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quare si infans absque Baptismo moriturus sit, nisi a me ministretur; teneor illum baptizare, etiam cum vitæ meæ periculo: idque colligitur ex S. Aug. *l. c.* & docent Nau. *in man. ca. 24. nu. 9.* Valen. *dis. 3. qu. 4. p. 5. asser. 5.* & alij contra Sotum *de tegen. secr. memb. 2. qu. 2. concl. 6.* Item si populus in infidelitatis errore versetur, aut pestis contagione laboret, omni Sacerdote destitutus; multòque magis, si hæreticæ prauitatis minister hæresin alicubi diffundat; debebo eum propriæ vitæ periculo remedium adhibere, si possum. Vide plura apud Val. *l. c.*

His adde, quòd ij, qui ratione officij ex iustitia obligati sunt ad prospiciendum spirituali aliorum saluti: non tantùm in extrema, sed etiam graui spirituali necessitate constitutis auxilium ferre debent, cum propriæ vitæ corporalis discrimine. Quapropter tempore pestis Parochus fugere non potest, ac populum deserere. Nam *bonus pastor animam suam dat pro ouibus.* Ioan. 3. Excepto, si alteri æquè idoneo officium suum cum Ordinarij consensu committat, aut resignet, sicuti ex communi docent Valent. *cit. p. 3.* Ioan. Chapeauille de modo ministrandi sacramenta tempore pestis, *c. 1. q. 4.* vbi rectè tamen monet, dum Pastor beneficium curatum, altero substituto, retinet, licet corpore absens sit, animo tamen, & prouidentia præsentem esse debere, vt nihil necessarij ad salutem ouibus suis desit.

Cauere etiam Parochus debet, ne dum pestis tempore vnius non grauiter indigentis spirituali vtilitati conferre intendit, plures alij ex ipsius occubitu grauiorem iacturam spiritualem patiantur. Quare, si solus sit, non facilè ministrare debet cum vitæ suæ periculo Sacramenta, quæ non admodum necessaria sunt, vel secundùm se, vt extrema vnctio; vel respectu personarum, quarum bonum statum Confessarius probabiliter cognitum habet, quia nuper earum confessiones exceperat. Denique quotiescunque ab aliqua persona, quam verisimilibus coniecturis Sacerdos credit non habere conscientiam peccati mortalis, vel per contritionem rectè ad moriendum dispositam esse, probabilissimè timetur periculum contagionis, in tali casu manus bonum publicæ necessitatis præferendum priuatæ alicuius vtilitati. Quæ de re Suarez 3. p. t. 4. *de extrem. vnctione in fine*, Chapeauille *cap. 3. q. 3. & 16.* Ioan. Maior. *in 4. d. 23. q. 1.*

Præterea; quòd dixi de obligatis ratione officij, similiter dicendum de obligatis ex delicto: vt & ipsi damnum spirituale alicui illatum, si graue sit, cum mortis suæ periculo resarcire teneantur: Exempli causa, si obstetrix infantem inualidè baptizauit. Quo loco occurrit casus, qui in praxi difficultatem habet: Obstetrix quædam, pauper mulier, confitetur Sacerdoti se 40. circiter infantes baptizasse in nomine Zabuli, quibus posteà à Parocho, sine alio baptismate, cæremoniæ tantùm adhibitæ fuerunt. Personæ autem illæ non rectè baptizatæ partim mortuæ sunt, partim adhuc viuunt; sed sectim per varia oppida, vel etiam regiones dispersæ, vt, consideratis omnibus, nullus modus excogitari possit, quo illis defectus Baptismi significetur, nisi mulier Magistratui se prodat, & extremum supplicium subire debeat. Quæritur, quid Confessario hic agendum.

Respondendum videtur, quòd Confessarius inprimis mulieri explicare debet grauitatem peccati sui, & spirituale damnum, quod hominibus à se perperam baptizatis accidit, inducere etiam ad renunciandum Diabolo, si cum eo, quod verisimile est, pactum habeat: Quòd si eam semel, iterùm, vel sæpiùs si opus sit, instructam, & catechizatam, rectè dispositam existimet, & verum propositum concepisse non solùm abstinendi imposterum ab eiusmodi sacrilegijs, sed etiam satisfaciendi, & præstandi ea, ad quæ Confessarius eam obligatam esse indicauerit: tunc si hæc promiserit mulier, à peccatis absoluenda est.

Deinde verò seu in ipsa Confessione, seu posteà, tempore magis opportuno confessarius operam dare debet, vt in muliere excitet desiderium plenè satisfaciendi pro peccatis suis, & reparandi spirituale magnum damnum, quod innocentibus intulit, & ea propter extremum supplicium corporis libenter sustinendi ad salutem animæ suæ, & aliorum, seque ipsam ad hoc offerendi. Quòd si autem confessarius ab isto tam heroico facto mulierem suapte natura infirmam, planè abhorrentem conspiciat, non illam vrgendam multum arbitror dicendo, v. g. aliter saluam fieri non posse: ne omninò in desperationem agatur, & in retia Diaboli recidat; sed contentus esse debet, si mulier imposterum à peccatis, & sacrilegijs eiusmodi abstinere firmiter proponat. Licet enim, casum istum speculatiuè considerando, probabilissimum videatur, quòd hæc mulier teneatur seipsam Magistratui prodere: quia salus corporis ex lege Charitatis postponenda est saluti animæ, præsertim non vnius, sed plurium personarum. Imò hæc obligatio ex iustitia esse videtur, quandoquidem ipsamet mulier homines illos innocentes in salutis suæ discrimen per summam iniuriam coniecit: Tamen hic ipse discursus fortasse non tam certus est, vt à nemine in dubium reuocari possit: proptereà quòd, licet maius in genere suo absolutè consideratum sit spirituale, quàm corporale damnum: tamen corporale in hoc casu maximum, & certissimum est, non item spirituale, cum homines illi per contritionem saluari possint: Sed quidquid sit de hac responsione, saltem mulier, vt ponimus, obligationem hanc seipsam prodendi, & ad mortem offerendi, non agnoscit: edocere autem illam probabiliter ignorantem in re non omninò euidente, consultum non est, si confessarius arbitretur, se non persuasurum, sed magis obfuturum, vti dicam *l. 5. tr. 6. cap. 13. n. 5.*

4 Corollarium III. Ordinariè licitum non est, vitam propriam postponere vitæ alienæ. Quia, cæteris paribus, quisque secundùm Charitatis ordinem, magis propensus esse debet ad diligendum se, quam alterum. Nihilominus multi docent, nominatim Victor. *relect. de homicidio, n. 26. & sequentibus*, Sotus *lib. 5. de iust. q. 1. ar. 6.* Bannes 2. 2. *q. 26. art. 4. dub. 2.* Sayrus *in Claui Regia lib. 7. cap. 9. dub. 5. & 6.* Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 6. num. 29. & sequentibus*, Molin. *tract. 3. de iust. disput. 14. & 18.* Becanus 2. 2. *cap. 19. quæst. 2. num. 8. §. tertiò*, ex Arist. *lib. 9. Ethic. cap. 7.* Licitum, atque laudabile esse, vitam suam certo periculo exponere pro seruando amico, ex motiuo honestatis, & amicitiæ, quandoquidem

honestas

honestas virtutis maius bonum est, quàm vita propria corporalis. Quare licitum esse aiunt, amico peste laboranti inseruire, cum æquè certo mortis periculo: & in communi naufragio tabulam socio credere.

Hæc sententia propter doctorum auctoritatem, & bonorum virorum persuasionem, valde probabilis est. Eam tamen non malè impugnat P. Nauar. *l. 2. de restit. ca. 3. nu. 41. & sequentibus*. Si enim virtus Charitatis, & ordo dilectionis præcipit, vt propriam quisque vitam præferat alienæ, sequitur, nullam honestatis laudem esse, si quis occumbere velit, vt vitam alienam seruet. Quare secum ipse pugnat, qui fatetur, secundum Charitatis ordinem, vitam propriam præferendam esse vitæ proximi, & nihilominus in eo honestatis laudem quærit, si vitam propriam alienæ posthabeat. Alia verò ratio est de bonis fortunæ ac famæ: cùm enim horum homo dominus sit, facultatemque habeat de ijs arbitratu suo disponendi; potest ea ex rationabili causa, videlicet proximi iuuandi, negligere, aut dimittere, non autem propriam vitam. Quare S. August. *lib. de mendacio ad Consentium, cap. 6.* ait: *Si quis pro alterius temporali vita suam ipsam temporalem perdit; non est iam diligere illum sicuti seipsum, sed plus, quam seipsum*, quod sanæ doctrinæ regulam excedit.

Dixi autem in Corollario, *Ordinariè id licitum non esse*: pro salute, & incolumitate personæ publicæ, ex qua multum pendent Reip. commoda: quemadmodum & pro ipsa Republica, multoque magis pro fide, ac Religione Catholica, bona temporalia relinquere, quin & propriam vitam periculo exponere, non tantùm laudabile, sed interdum etiam necessarium est. Nam bonum quantò vniuersalius est, tanto maius ac dignius: quare sicut in naturalibus pars vna corporis periculo se exponit pro seruando toto corpore: ita & in politicis particulare Reip. membrum pro seruanda tota Republica, sicuti docet S. Tho. *q. 26. a. 4. ad 3.* Deinde ad impediendam spiritualem æternam damnationem iniusti aggressoris, cùm illum occidere iure possis, potiùs permittere, ac tolerare mortem propriam corporalem, abundantioris Charitatis opus est, sicuti benè docent Caiet. *2. 2. qu. 65.* P. Nau. *l. 2. capit. 3. numer. 61.* Victoria *numer. 24. relect. de homicidio*, Sairus *citat. dub. 6.*

5 Corollarium IV. Vitam hominis innocentis præferre debemus vitæ nocentis. Quare probabilior est sententia Victor. *de homicidio, n. 25.* Nauar. *in cap. non in ferenda, 23. q. 3. num. 10* Mol. *tract. 3. disp. 18.* Occidendum esse latronem v. gr. vt ex manibus eius homo innocens liberetur, cui consentire videtur Sapiens Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses*. Et Eccles. 17. *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo*. Sed excipe primò: Si vitam innocentis liberare non possis, absque propriæ vitæ aliquo graui discrimine; sicuti notat P. Nauar. *l. 2. c. 3. n. 424.* Secundò, Si latronis aggressio, vel occisio tibi homini imbelli, ac pugnis non assueto, valdè difficilis accidat. Tertiò, Si martyr malit pro Christi Fide mortem oppetere, quam liberari, sicuti notauit Sà *verb. Martyrium, n. 2.* Mol. *tract. 3. disp. 18. n. 6.*

Corollarium V. Ea dilectione, quam comitatur complacitum seu gaudium in bono alieno possesso, item honos, cultus, reuerentia, ij magis diligendi sunt, qui meliores, Deoque similiores existunt, teste S. Thom. eadem *q. 26. a. 7. 8. & 9.* Ob eandemque rationem parentes magis, quàm filij & vxor, magisque benefactores, quàm ij, quibus benefecimus: quia maiorem illi cum Deo communi omnium parente ac benefactore similitudinem gerunt. Ea verò dilectione, qua desideramus alteri bonum nondum possessum, & quam comitatur misericordia, & beneficentia, ij magis diligendi sunt, qui nobis coniunctiores existunt. Quare S. Aug. *lib. 1. de doctrina Christiana c. 28. Cum omnibus prodesse non possis, his potius consulendum est, qui pro locorum ac temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, strictius tibi quasi quadam sorte iunguntur*.

6 Corollarium VI. Qui nobis coniunctiores sunt, alijs præferri debent secundùm ea bona, in quibus coniunctio vel amicitia fundatur: quia communicatio bonorum est fundamentum amicitiæ ac Charitatis. Quare in bonis pertinentibus ad naturam, & vitam corporis, illi præ alijs diligendi qui nobis sanguine sociati sunt. Et quidem, si cætera paria sunt, in his primò omnium quisque opitulari debet vxori suæ, cum qua est veluti vna caro: Secundò filijs, quibus naturali iure plus parentes obligati sunt ad prouidendum; quàm vice versa: *Non enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs*. ait Apostolus 2. *ad Corinth. 12.* & docet S. Thom. *a. 9.* Tertiò parentibus; magis patri, quàm matri: quia ille excellentiorem principij rationem obtinet, sicuti notauit S. Hier. *in c. 44.* Ezech. S. Th. *q. 26. a. 10.* Richard. *d. 29. a. 1. q. 8.* Imò in casu extremæ necessitatis, parentibus ante omnes alios, etiam vxorem ac proprios filios, succurrendum esse, existimat S. Th. *a. 9. & a. 11. ad 2.* Quia debitum erga illos tum antiquius, tum nobilius est: si quidem ipsi nobis existendi causa, & principium fuerunt: quare æquitas postulat, vt in extrema necessitate ab interitu eos liberando, tantumdem rependamus. Idque etiam reuerentia postulat, quam præ alijs omnibus debemus parentibus vt in extrema necessitate constitutos alijs non post habeamus. Vide etiam Richard. *in 3. d. 37. a. 3. q. 1.* Henricum *quodlib. 11. qu. 16.* vbi resoluit; Patri infideli potius succurrendum esse quàm extraneo fideli. Quartò fratribus, sororibus, alijsque consanguineis, domesticis, ac familiaribus, conuenienter Ap. 1. *ad Timoth. 5. Si quis suorum, maximè domesticorum, curam non habet, fidem negauit*. Adde quod Bannes *q. 26. a. 8.* docet, insigni amico, aut benefactori potius ex Charitatis lege subueniendum esse, quàm consanguineo non valde propinquo, vel de nobis non benè merito. Similiterque fratribus spiritualibus magis, etiam in temporalibus bonis, subueniendum videtur, quàm cognatis non valde propinquis: quandoquidem bona spiritualia, in quibus spiritualis societas fundatur, aliquo modo dependet a temporalibus, tanquam subseruientibus.

Corollarium VII. In rebus pertinentibus ad ciuilem communicationem, Conciues nostri, in rebus bellicis; Commilitones alijs præferri debent. In spiritualibus verò auxilijs, eorum maior habenda est ratio, qui nobis secundùm spiritum filij, patres, aut fratres censentur: Bannes tamen citat. loco non improbabiliter docet, parentes carnales etiam in spiritualibus rebus præferendos esse: partim quia eorum nobiscum coniunctio etiam in his fundata est: partim quia coniunctio carnalis, aliarum coniunctionum fundamentum ac basis, suapte natura prior ac stabilior est, sicuti monet S. Tho. *in corp. art. 8.* Richard. *cit. art. 1. qu. 9.* Gratia autem Charitatis inclinationem naturæ non destruit, sed perficit, & ad finem supernaturalem dirigit, teste eod. S. Thom. *a. 7.* Et quod dictum est de parentibus, eadem ratione dici debet de filijs, ac fratribus carnalibus, comparatione filiorum, vel fratrum spiritualium.

Corollarium VIII. Secundùm ea bona, quæ in præcepto non sunt, nihil alienum à ratione est, proximum sibi ipsi anteponere, v. g. beneficium, dignitatem, aliudue temporale bonum a se reijcere, vt alteri obueniat: item Religionis ingressum differre, vel intermittere, ob alterius, seu spiritualem seu temporalem vtilitatem qua de re Valent. *q. 4. p. 3. assert. 1.* Quin etiam beatitudinis dilationem optare, vt pluribus prosis, exemplo S. Martini: *Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem*. Et Apostoli ad Philipp. 2. *Coarctor è duobus: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius; permanere autem in carne, necessarium propter vos*.

CAP. IV.

DE DILECTIONE PECCATORVM atque inimicorum.

SVMMARIVM.

1 *Inimici quatenus proximi nostri sunt, ex Charitate diligi debent: quamuis vt peccatores detestari eos conuenit.*
2 *Inimicis nostris præstare tenemur beneficia, & signa dilectionis generalia, non item specialia, per se loquendo.*
3 *Opus Christianæ virtutis in consilio positum est, specialibus beneficijs inimicum sibi conciliare.*
4 *Superior subditum peccantem correctionis causa, etiam communibus signis amoris priuare potest.*

1 ASsertio I. Peccatores atque inimici ex Charitate diligendi sunt, quatenus proximi nostri, id est, eiusdem naturæ consortes, & beatitudinis æternæ capaces sunt. Ita S. Th. *q. 25. a. 6. & 8.* & alij Scolastici *in 3. d. 28.* vbi S. Bonau. *a. 1. q. 3 & in dist. 30.* vbi Gab. *q. vni. a. 2.* Sumitur ex c. 5. S. Matt. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros benefacite his, qui oderunt vos*. Veruntamen, quod in illis est malum peccati, odisse, ac detestari conuenit (exemplo Dauidis Ps. 118. *Iniquos odio habui*), idque per emendationem tollere, si ipsimet iure possumus: vel optare vt a Deo aliouè legitimo Magistratu puniatur. Quin & in eiusmodi punitione lætari possumus, nostra, vel aliorum causa: è contrario verò tristari, si peccatoribus conatus suos feliciter succedere videamus. Quare Psalmista inquit Ps. 103. *Deficiant peccatores a terra, ita vt non sint*. Et Apostolus ad Gal. 6. *Vtinam & abscindantur, qui vos conturbant*. Et S. Greg. *l. 22. moral. c. 11. Euenire plerumque solet, vt non amissa Charitate, & inimici nos ruina lætificet, & rursus eius gloria, sine inuidiæ culpa, contristet: cum, & ruente eo quosdam bene erigi credimus, & proficiente eo quosdam iniustè opprimi formidamus*. Si quidem Reipublicæ interest, vt mali affligantur atque è Communitate tollantur. Neque te-

fert, etsi interdum spiritualis eorum ruina timeatur, ne v. g. relegatus ad hæreticos transeat: si quidem malum eiusmodi permitti debet maioris mali vitandi causa. Accedit, quod ipsis quoque peccatoribus plerumque prosit, vt paupertate, infirmitate, alijsque calamitatibus afflicti, & exercitati, ad saniorem mentem redeant, vel morte præuenti, suam ipsorum damnationem peccando augere desinant.

2 Assertio II. Ex Charitate obligati sumus præstare inimicis nostris beneficia & signa dilectionis generalia) id est, quæ communiter omnibus eiusdem status ac conditionis hominibus præstare solemus (non item specialia. Ita S. Thom. *qu.* 25. *art.* 8. *&* 9. iuncto Caiet. Richard. *in* 3. *dist.* 30. *a.* 1. *q.* 1. Gab. *q. vn. ar.* 2. Nauar. *cap.* 14. *num.* 25. Prior pars assertionis declaratur exemplis: Si pro tota aliqua Communitate ores, eleemosynam in omnes ciuitatis pauperes distribuas: cognatos omnes ad cœnam inuites, omnes in vicinia, Collegio, Monasterio, obuiam tibi factos salutare soleas, nefas est solum inimicum ab eiusmodi, beneficio, vel dilectionis signo excludere. Ratio est: Quia talis exclusio vindictæ cupiditatem indicat, quæ priuatis personis interdicta est, iuxta illud Leuit. 19. *Non quæres vltionem, neque eris memor iniuriæ ciuium tuorum*. Loquor de priuatis, siue ijs qui vindicandi, puniendiue reum ius nullu habent. Alia verò ratio est de Parente, Prælato, &c. qui subditos in se peccantes a communibus beneficijs, vel amoris indicijs excludere possunt, correctionis causa.

Posterior pars declaratur etiam exemplis: Inimicum ægrotum inuisere, mæstum solari, hospitio accipere, obuiam factum salutare, per se loquendo, non teneris, nisi is in necessitate aliqua positus sit, id est, eiusmodi beneuolentia vel auxilio specialiter indigeat, sicuti docent S. Th. *cit. a.* 9. S. Bonauen. *in* 3. *d.* 30. *art.* 1. *q.* 5. Rich. *ibid. ar.* 1. *qu.* 1. Ratio est: quia præceptum affirmatiuum de exhibenda speciali dilectione aut beneficentia non obligat semper, sed in casu necessitatis, iuxta illud Prouerb. 25. *ad Rom.* 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*. Quamuis interim quisque semper animo paratus esse debet speciatim subuenire inimico, cùm is indiguerit.

Dixi autem *per se loquendo*: At verò ob accidentarias circumstantias aliter euenire potest. Primò, ratione scandali vitandi, si negando specialia signa amoris, quæ antea præstare solitus eras, maius erga te hominis odium, vel iram concites. Secundò, Si salutatione, vel simili beneuolentiæ signo animum inimici tibi ac Deo facilè conciliaturum arbitreris, sicuti notauit Azor. *t.* 2. *l.* 11. *c.* 3. *q.* 3. Tertiò: Si ad depellendum odium, quod aduersus hominem geris, necessarium esse existimes, specialia amoris effecta ipsi præstare, sicuti præter alios monet Nauarr. *l.* 5. *consil.* 3. *num.* 6 *de pœnit. edit.* 2. Denique inimicum salutantem vicissim salutare necesse est, veniam petenti tribuere, & alia tunc amoris indicia exhibere, quæ declarent simultatem depositam, & amicitiam redintegratam esse, sicuti docet S. Thom. 2. 2. *qu.* 83. *a.* 8. Nauar. *c.* 14. *man. n.* 9. Quod limitari debet, sicuti supra: Nisi superior, iustæ correctionis aut vindictæ causa, reconciliationem differendam esse arbitretur.

3 Atque hæc intelligenda sunt de obligatione præcepti. Interim verò magnæ Christianæ perfectionis opus, & eximiæ Charitatis indicium, est, quod Apostolus monet *ad Rom.* 12. *Non solùm non vinci a malo, sed vincere in bono malum*: id est, non tantùm non moueri odio hominis, ad reddendum ipsi odium, ac vindictam; quod illicitum est: sed contra, exhibendo amoris ac beneuolentiæ signa, extinguere malum hominis odium, & congerere carbones ignis Charitatis super caput inimici, quibus emollitus odium deponat. Quamquam interdum si inimicus ita animo ac moribus comparatus esse videatur, vt singulari beneuolentia affectus deterior fiat, intermittenda sunt specialia amicitiæ signa, ac beneficentiæ opera.

Assertio III. Qui ab inimico iniuria affectus est, nullum odium inimicitiæ concipere, sed offensam ex animo condonare tenetur, vt vindicare ipsemet nolit. Sumitur ex *cap.* 6. Matthæi. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater cœlestis dimittet vobis peccata vestra*. Ratio est, quòd odium personæ, secundum inimicitiæ per se malum, & nunquam licitum sit. Dixi autem *ex animo condonandum esse* iniuriam. Nam ex phantasia, ac memoria eandem pellere valde difficile, & quibusdam impossibile est, vti notauit Sylu. *verb. Charitas q* 6.

Deinde actionem iniuriarum tam ciuilem, quàm criminalem, qui iniuriam passus est, aduersus inimicum instituere iure potest, non ex odio, sed illam quidem, vt illatum damnum compensetur vel pro iniuria parti læsæ satisfiat: hanc verò publicæ iustitiæ amore, ne crimina impunita maneant, cum Reipubl. incommodo, sicuti præter alios docet Richard. *in* 3. *d.* 30. *a.* 5. *q.* 2. Abb. *in c.* 1. *nu.* 6. *de Maledicis*, Gab. *in canon. Missæ lect.* 73. *propos.* 3. Couar. *in l.* 2. *resol. c.* 10. *n.* 7. Martin. Nau. *l.* 5. *consil.* 1. *de accusat. & consil.* 3. *de pœnit. & remiss. n.* 2. *edit.* 2. cum Gl. *receptam c. si quis contristatus, dist.* 90. Quamuis fermè periculo non vacat, actionem criminalem aduersus inimicum instituere, quòd pauci reperiantur qui ea in re iustitiam & commune bonum sincero animo spectent, & non etiam propriæ vindictæ cupiditatem explere velint. Vide etiam Gab. *in can. Missæ lect.* 76.

4 Ex dictis resolui potest iste casus. Iuuenis contra parentum voluntatem indigno matrimonio se copulauit, & non paruo dedecore familiam affecit: ea propter parentes, & fratres hominem ad colloquium suum admittere, eique veniam petenti ignoscere constanter recusant: quæritur, an à Confessario absolui possint. Resp. Quòd pater offensus à filio, in locum pœnæ, reconciliationem ipsi ad tempus negare possit; & idcirco reliquis suis liberis totique familiæ præcipere, vt hominem qui ita deliquerat, ad domum vel consortium suum non admittant, quousque delicto conuenientes pœnas luisse se censeatur: & familia hac in re præcipienti parere potest, veluti ministri, & executores iustæ vindictæ paternæ.

Quare Confessarius in hoc casu duo exquirere atque perpendere debet: I. Vtrùm pater, vel frater ex animi odio procedant; an solum iustam vindictam spectent ad ipsius delinquentis emendationem, familiæ honorem, & aliorum maiorem cautelam procurandam. II. Vt vindicta siue pœna quæ delinquenti irrogatur, non excedat mensuram delicti: quare in perpetuum non poterunt illi reconciliationem denegare, sed tantùm ad tempus differre: quousque videbitur conueniens ad punitionem, & fines bonos, qui propositi sunt, consequendos.

CAP. V.

DE ACTIBVS CHARITATIS.

SVMMARIVM.

1 *Actus Charitatis sunt dilectio, gaudium, pax.*
2 *Gaudium, & pax in hac vita perfectè obtineri non possunt.*

1 PRimus, ac præcipuus Charitatis actus internus est *dilectio*, per quam alteri bonum volumus, secundùm affectum amoris ac communicationis eius boni (videlicet beatitudinis, vel alterius conducentis ad illam) in quo amicitia, seu amor Charitatis fundatur. Quare S. Th. *q.* 27. *a.* 2. ex Arist. 9. *Ethic. c.* 4. aduertit, propter affectum vnionis, amatum reputari quasi eundem cum amante: vel ad ipsum pertinentem. Vide etiam S. Dionys. *cap.* 4. *de diuinis nominibus*.

Porrò, huic interno actui Charitatis, quatenus ad proximum tendit, respondet externus actus, ac veluti executio illius, quæ dicitur *beneficentia*. De vtroque actu extat præceptum *Ep.* 1. Ioan. *c.* 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate*; id est, tum animo, tum externa exhibitione.

Præter actum dilectionis alios inde consequentes numerat S. Paulus *ad Galat.* 5. *Fructus autem Spiritus sunt, Charitas*, id est actus dilectionis, *gaudium, pax*. Gaudium est quies animi in bono præsente, ac possesso, qua de re S. Th. *q.* 28. *a.* 1. Dupliciter autem de Deo, tanquam bonorum optimo, & præcipuo Charitatis obiecto, gaudere possumus: Primò cùm lætamur de diuinis bonis, quatenus secundùm immutabilem, & infinitam perfectionem in Deo sunt. Secundò, cùm lætamur de Deo ipso, veluti amico nobis præsente, ac vnito, secundùm nobilissimum eius effectum, gratiæ videlicet ac Charitatis donum: de quo Christus apud S. Ioan. *c.* 14. *Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Et *Ep.* 1. Ioan. *c.* 4. *Qui manet in Charitate, in Deo manet*.

2 Verùm rectè monet S. Th. *a.* 3. gaudium huius vitæ non nisi imperfectum esse; si quidem viator finem suum, ac beatitudinis bonum nondum possidet, sed motu Spei ac desiderij ad illud tendit, conuenienter Apost. *ad Rom.* 12. *Spe gaudentes*. Accedit, peccata quibus vel nos ipsi infestamur, vel proximi nostri obnoxij fiunt, sæpè nobis iustam tristandi causam præbere: tristitia autem repugnat gaudio. Ita notauit S. Th. *a.* 2.

Porrò gaudium, quatenus ad proximum tendit, versatur circa bona ipsius, quibus ad cœlestem beatitudinem promoueri potest vel eadem iam fruitur, si beatus sit.

Pax definitur à S. Th. *qu.* 29. *a.* 2. ex S. Aug. *l.* 19. *de ciu. c.* 13. *Tranquillitas ordinis*. Consistit autem in eo, vt voluntas nostra diuinæ voluntati adhæreat, ad eamque reliquas inferiores appetitiones, tanquam regina & motrix aliarum facultatum accomodet, vt rectè dictum sit Ps. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam*: Deinde verò, vt eadem voluntas cum proximi voluntate consentiat in ijs, quæ ad communem beatitudinis finem pertinent.

Rectè tamen monet S. Thom. pacem in hac vita non nisi imperfectam esse, plenam autem ac perfectam in patria expecta-

pectari, secundùm illud Dauid de cœlesti Ierusalem loquentis Ps. 147. *Qui posuit (Deus) fines suos pacem.* Nam in hac vita multa necessariò occurrunt, quæ rectæ voluntati aduersantur, tum in ipso homine, *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, ad Gal.* 5. tum extra hominem: quia ob multarum rerum ignorantiam sæpè numero inter homines opinionum diuersitas oritur, & eainde non rarò diuersitas in electione voluntatis; vt diuersis diuersa placeant, quod licet salua pace accidere possit, quia vt Arist. ait *lib. 9. Ethic. ca. 6.* ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus intellectus speculatiui (nam amici sæpe inter se dissentiunt v.g. in scholasticis quæstionibus) sed magis cōcordia voluntatis in desiderandis bonis conferētibus ad vitam, Christianus addet, *æternam*: dissentire autem in electione bonorum paruorum, ac indifferentium, seu quæ in præcepto posita non sunt, quasi non videtur esse dissensus: tamen negari non potest, talibus mutuis dissensionibus pacem nostram aliquo modo imperfectam reddi. Vide Sanctus Thom. *articul. 3. ad 2.*

C A P. VI.

DE MISERICORDIA, ET ELEEMOSYNA corporali.

S V M M A R I V M.

1 *Misericordia virtus est Charitati affinis.*
2 *Misericordia est de aliena miseria, aliquo modo inuoluntaria, quæ vt propria æstimatur, patienti autem indecens.*
3 *Eleemosyna duplex est, spiritualis, & corporalis.*
4 *Eleemosynæ præceptum oritur vel ex parte dantis, si habeat bona superflua: vel ex parte accipientis: si in necessitate extrema, aut graui positus sit.*
5 *Probabilius est, quòd ex superfluis bonis eleemosyna danda sit communem inopiam patientibus: quamuis hæc obligatio censenda non sit sub mortali.*
6 *Qui mutuo, aut venditione succurrere potest necessitati proximi, non tenetur donare.*
7 *Illicitè acquisita, si proprio domino restitui debent, alijs in eleemosynam dari non possunt: secus est, si quæ male aut turpiter acquisita, tamen in acquirentis dominium transferunt.*

1 Misericordiæ virtus Charitati valdè affinis est, quippe ex qua proxime nascitur, teste S. Ioan. *Epist. 1. cap. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in eo?* Definitur à S. August. *lib. 9. de ciuit. cap. 5. Alienæ miseriæ in corde nostro compassio, qua vtique, si possumus, subuenire compellimur.* Illi secundùm excessum opponitur nimia cordis mollities siue indulgentia; secundùm defectum verò, cordis duritiès atque crudelitas.

2 Ad Actum misericordiæ tria requirit Arist. 2. Rhet. *cap.* 8. I. Vt sit de aliena miseria, æstimata quasi propria: quod duobus modis accidit, teste S. Thom. *quæst. 30. artic.* 2. Primò, Propter vnionem affectuum, quam amor amicitiæ parit: amicus enim vt suprà dixi, æstimat amicum tanquam alterum se, & ideò malum eius quasi proprium: quare idem Arist. 9. Ethic. *cap.* 4. inter amici officia numerat, amico dolenti condolere. Et Apost. *ad Rom.* 12. *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus.* Secundò, Propter realem communicationem miseriæ seu actualem, seu potentialem: si quidem homo misericors, ob naturæ societatem eadem sibi accidere posse arbitratur, quæ in misero homine videt, ideóque ipsius miseretur ac condolet.

Hinc existit primò, Quòd infirmi, senes, ac, sapientes, cum propriam naturæ imbecillitatem cognoscant, ad miserendum propensiores sunt, quàm insipientes, potentes, & qui se felices, fortes, & à miserijs immunes iudicant. Existit secundò, Quòd Apostolus *ad Hebr.* 2. de Christo annotauit; *Debuit per omnia* (exceptis peccato, & ignorantia) *fratribus assimilari, vt misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum*: id est, vt miserias nostras in se ipso expertus, pronior fieret ad miserendum, & pro nobis apud Deum Patrem intercedendum.

II. Requisitum est: Vt miseria patienti aliquo modo inuoluntaria, ac necessaria sit. Qui enim sponte miser est, misericordia dignus non æstimatur, v.g. diues qui ob auaritiā vel robustus qui ob pigritiam miserè victitat. Veruntamen Christo Domino & Martyribus eius meritò compatimur: quia licet passionis fructum sponte ac libenter amplexi sint, tamen repugnantiam & tristitiam propter dolores aperti, sicuti Dominus de se in horto testatus est: *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, Matt. *cap.* 26. Nam miseriam, quatenus miseria & malum quoddam est, vnusquisque naturaliter abhorret.

III. Requisitum est, vt malum seu miseria æstimetur aliquo modo esse contra dignitatem personæ patientis. Quare experimur, minui, aut penitus extingui commiserationis affectum, cum iudicamus eum, qui patitur, ita meritum esse. Contrà verò tantò magis miseremur, quantò digniorem, vel innocentiorem personam æstimamus, quæ, miseriam patitur. Ex quo etiam fit, superbos, sicuti ad alios contemnendos, damnandosue procliues, ita ad miserandum tardos esse.

3 Externus actus siue opus misericordiæ à Græcis dicitur Ἐλεημοσύνη. Cùm autem homo animo & corpore constet, quorum vtroque miseriam in hac vita pati potest, ideò duplex eleemosynæ species est. Vna spiritualis, altera corporalis, de quibus S. Thom. *q.* 32. *a.* 2. Nau. *c.* 24. *n.* 3.

Definitur eleemosyna apud S. Thom. *quæst.* 32. *Opus quod datur aliquid indigenti ex commiseratione, propter Deum.* Quæ definitio potissimùm assignata videtur eleemosynæ corporali, quamuis etiam spirituali eleemosynæ accomodari possit. Additur autem *propter Deum*, quia sermo est de operibus misericordiæ quatenus a Charitate Dei imperantur, atque æternam mercedem merentur, sicuti notat S. Thom. *art.* 1. *ad* 2. Videri etiam potest Nauar. *cap. quamobrem, d.* 1. *de penit. n.* 6. *&* 7.

De corporali eleemosyna extat præceptum ab Apostolo commendatum. 1. *ad Timot. c. vlt. Diuitibus huius sæculi præcipe, facilè tribuere*: apud S. Ioan. *Ep.* 1. *c.* 3. *Qui habuerit substantiam huius mundi, &c.* apud S. Matth. *c.* 25. *Esuriui enim & non dedistis mihi, &c.* Prou. 21. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur.* Ez. 16. *Hæ sunt iniquitates Sodomæ sororis, tuæ superbia, & saturitas panis; & manum egeno, & pauperi non porrigebat.*

Intelligendum verò istud est præceptum respectu omnium proximorum indigentium, etiam peccatorum, infidelium, & inimicorum, iuxta illud Apost. *ad Rom.* 12. *Si esurierit inimicus tuus ciba illum, si sitit potum da illi.* In quo imitamur Deum Patrem nostrum cœlestem, *qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Matth. Quare etiam Christus dixit, Luc. 6. *Omni petenti te retribue.*

Notat tamen Becanus *c.* 21. *dub.* 18. *n.* 23. reprehendi non posse Magistratus illos, qui ex ciuitatibus suis pauperes peregrinos expellere solent: si id faciant: Primò, Quia pauperes domestici peregrinis præferendi sunt, si vtrisque satisfieri non possit. Secundò, Quia peregrini sæpè, inferunt morbos, corruptelas, hæreses, contentiones, proditiones. Tertiò, Quia multi ex illis sano & integro corpore sunt, qui exclusi, de victu per labores honestè acquirendo cogitabunt. Nam eiusmodi robusti, qui cibum manuum labore acquirere possunt, à mendicitate arcendi sunt, iuxta *tit. C. de mendicantibus validis lib.* 11. Vide tamen, si placet. Med. *C. de eleemos. qu.* 7. *&* 8.

4 Porrò, cùm præceptum dandæ eleemosynæ affirmatiuum sit, non omni tempore obligans, notanda est doctrina S. Tho. *a.* 9. Palud. *in* 4. *d.* 15. *q.* 3. *a.* 2. Obligationem faciendæ eleemosynę corporalis ex duplici capite oriri, Primò, Ex parte dantis, si habeat bona superflua, siue ea sint superflua, naturæ, idest, non necessaria ad vitam suam, vel suorum sustentandam; siue sint superflua personæ, id est non necessaria ad personæ statum, ac dignitatem tuendam, Secundò, Ex parte accipientis, si in necessitate positus sit, quæ triplex esse solet: Vna extrema, cui nisi succurras, homo vita periclitabitur. Altera grauis, cui nisi succurras, vitam ægrè ac difficulter sustentabit, vel statu ac dignitate sua priuabitur. Tertia ordinaria siue communis, qualis ferme eorum est, qui ostiatim mendicant, vel in hospitalibus aluntur.

His positis, quædam extra controuersiam esse debent, Primò, De necessarijs naturæ non extat præceptum faciendæ eleemosynæ: quia suam suorumque vitam & incolumitatem quisque potest, imò etiam debet alienæ vitæ, & incolumitati anteponere. Ita S. Th. *cit. q.* 32. *a.* 5. vbi rectè excipit casum, *Si quis subtrahendo sibi daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia, vel Respub. sustentaretur, quia pro talis personæ liberatione, se ipsum & suos laudabiliter periculo mortis exponeret, cùm bonum commune sit proprio præferendum.*

Secundò, De necessarijs personæ siue statui conseruando, facienda est eleemosyna homini extremam naturæ necessitatem patienti. Nam ordo Charitatis postulat, per se loquendo & ceteris paribus, vt proximi vitam pluris faciamus, quàm dignitatem propriam. Ita videtur S. Anton. *p.* 2. *tit.* 1. *ca.* 24, *in fine*, & expressè docet. Syl. *ver. eleemos. q.* 1. *conc.* 5. Ioan. Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 7. *concl.* 2. Nau. *in man. c.* 24. *n.* 5. Azor. *t.* 2. *l.* 12. *c.* 7. *q.* 5. Valent. *t.* 3. *disp.* 3. *q.* 9. *p.* 4. Sà *ver. eleemos. n.* 1. Med. *C. de eleemos. q.* 3. P. Nau. *l.* 3. *c.* 1. *n.* 361. Caiet. 2. 2. *qu.* 32. *a.* 6. Bannes ibid. vbi explicant S. Thom. qui *cit. a.* 6. contrarium sensisse videtur.

Dixi autem *per se loquendo*. Quia nemo tenetur pro seruanda pauperis vita statu suo excidere, si maius id damnum videatur,

tur, quàm illius mors, ficuti rectè notauit Sà n. 5. Nemo item tenetur magnam pecuniæ summam date pauperi, ad emendam necessariam quidem medicinam, sed exquisitissimam magnique pretij: cum neque ipsemet infirmus, tametsi pecunias haberet, eiusmodi medicinam sibi comparare deberet: sufficit enim adhibere communia remedia, ait Sà n. 4.

Tertiò, Proximis constitutis in graui necessitate succurrendum esse videtur etiam cum modico, & vix æstimabili proprij status detrimento. Ita significant S. Th. *qu. 32. a. 6. in corpore* Valent. *cit. p. 4. prope finem, §. secundò controuersum*, Bannes *q. 32. a. 6. dub. 4.* P. Nau. *l. 3. c. 1. n. 136.* & alij communiter, contra Rosel. *ver. eleemos.* Gab. *in 4. d. 16. q. 4. a. 2. concl. 2.* Abb. *in c. si vero, n. 6. de iureiur.*

Quartò, In communem pauperum necessitatem opes suas cum notabili status detrimento profundere, vt, v. g. officium Consulis, dignitatem Doctoris deinceps sustinere non possis, plerumque non expediens, neque licitum est, nisi quis velit ad perfectiorem paupertatis Euangelicæ statum transire, secundum consilium Christi, Matt. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Idque notauit S. Th. *cit. a. 6.* Palud. *in 4. d. 15. q. 3. a. 2.* Syl. *l. c. concl. 2.* Bellarm. *lib. 3. de bonis operibus, c. 8.* Videri etiam potest Nauarr. *ca. 24. num. 6.* vbi explicat, quæ dicantur pertinentia ad statum personę; videlicet, quæ necessaria sunt sustentandis filijs, filiabus, famulis, hospitibus: item ad conuiuia, donationes honestas: ex quo colligit, non ita frequenter iudicandum esse, homines seculares plura in bonis suis habere, quam ad statum eorum necessarium sit.

5 Quintò, Ex superfluis naturæ, ac personæ danda est eleemosyna, non tantum extremam, sed etiam grauem necessitatem patientibus, si duæ conditiones adsint: I. Si talem pauperum necessitatem perspectam habeas: nam inquirere, quibus subuenias, non teneris; sicuti S. Ambros. indicat *lib. 1. de offic. c. 31. Grandis culpa est, si sciente te, fidelis egeat, si scias eum fame laborare, ærumnam pati, præsertim si mendicare erubescat*: quibus postremis verbis eos indigitat, qui honestis parentibus nati sæpè grauiori paupertate premuntur, quando publicè mendicare eos pudet. II. Si nemo alius adsit, qui miseriæ pauperis subuenire possit; at velit, si enim alius opem laturus est, non est pauper in necessitate positus, sicuti notauit S. Th. *cit. a. 5. ad 3.*

Exinde rectè colligunt Syl. *ver. Aduocatus n. 13.* Less. *lib. 2. ca. 31. dub. 7.* Aduocatum ex Charitatis lege obligari, vt gratis patrocinetur pauperi, cui nemo alius patrocinium præstaturus est; non tantum si ille in extrema necessitate constitutus sit, sed etiam, si in graui; vt si putetur iniustè damnandus ad triremes, ad publicam flagellationem, &c. nisi in iudicio defendatur. Similia habet Suar. *de Charitate, d. 7. §. 4. num. 5.*

Controuersum autem est inter Doctores; Vtrùm ex superfluis naturæ, ac personæ largiendum sit communem inopiam patientibus? Negant, Alex. de Hales *in 4. p. q. 1 3. memb. 1.* S. Ant. *p. 2. tit. 1. ca. 24. §. vlt.* Gab. *in 4. d. 19. q. 4. a. 2. concl. 3.* Maior *l. c.* *Summa Confessorum l. 3. tit. 8. q. 4.* Vasq. *tractat. de eleemos. c. 1. dub. 3. & 4.* Sed contraria sententia est S. Th. *2. 2. q. 66. a. 7. & cit. q. 32. a. 5.* vbi concludit; *Dare eleemosynam de superfluo est in præcepto, & dare eleemosynam ei, qui est in extrema necessitate*: quæ verba non copulatim, sed copulatiuè accipienda sunt, vt duobus casibus præceptum eleemosynæ obliget, sicuti clarè indicat idem S. Tho. *2. 2. q. 116. a. 4. ad 2. & de malo, quæst. 13. a. 2. ad 4. & in 4. d. 15. q. 2. a. 1. q. 4.* Primò, Si quis habeat superflua: quo casu nunquam deesse solent pauperes, si non extrema, aut graui, saltem communi, seu ordinaria penuria laborantes, quibus subueniri possit. Secundò, Si proximus in extrema necessitate constitutus sit: quo casu ex bonis, etiam non superfluis, quæ tamen absolutè necessaria non sunt subueniendus est. Ita S. Th. explicat Caiet. *in cit. a. 5. & t. 2. opusc. tract. 5. de præcepto eleemosynæ*, eandemque sententiam tenent Richard. *in 4. d. 15. a. 2. q. 2. & 5.* Palud. *ibid. q. 3. a. 2.* Sotus *lib. 5. de iust. q. 3. a. 4.* Nauar. *3. resol. c. 14. n. 5.* Valent. *cit. p. 4. §. quæ sint controuersa.* Bellarm. *l. 3. de bonis operibus c. 7.* Ban. *2. 2. qu. 32. a. 6. dub. 1. & 2.* Azor. *l. 2. l. 12. c. 7. qu. 4.*

Nunc probatur responsio: Quia Charitas quemlibet obligat ad subueniendum proximo in quauis miseria constituto, si facilè tolli, aut subleuari possit: Debet enim quilibet diligere proximum, sicuti seipsum. Et, *Cuiuis Deus mandauit de proximo suo*, Eccles. 17. Sed qui diuites sunt, & bona superflua habent, facilè atque sine æstimabili incommodo suo, multorum pauperum communem inopiam, ac miseriam subleuare possunt: Ergo ad id obligantur. Accedit, hanc esse Dei prouidentiam ac voluntatem, terrenas diuitias inæqualiter distribuentis, vt qui eis abundant, per opera misericordiæ: qui autem carent, per patientiam æternæ gloriæ mercedem sibi compararent; vt proinde tam paupertas, quam diuitiæ dona Dei sint, de quibus & pauperes, & diuites rationem ipsi reddituri sunt, an illa, secundum diuinum propositum ac voluntatem vsi fuerint.

Quæres: Vtrum ista obligatio sit sub culpa mortali, an veniali. Respondeo. Cum pauperum communis miseria leuis, ac tolerabilis esse soleat, auxilium aliquod denegare, si commodè afferri possit, & nulla negandi ratio adsit, videtur esse culpa tantùm venialis. Porrò hęc ipsa rogantibus pauperibus eleemosynam iusta negandi causa esse solet, si diues propositum habeat alijs dandi, loco aut tempore commodiore, vel magis indigentibus; vel si superflua, quæ habet, ad alium pium vsum conferre velit, vt Medina notauit *q. de eleemosyna, §. videtur secundò*. At verò si abundans diuitijs nulla rationabili excusatione motus, omnes a se mendicos & pauperes inhumaniter repellat, is nimis inordinato diuitiarum amore affectus, & Dei, ac proximi Charitate exutus, ideoque in malo statu versari videtur, iuxta verbum Christi Matth. 6. *Non potestis Deo seruire, & Mammonæ.* Quamuis Confessarius absolutionem à peccatis diuiti non facilè negare debeat, quòd communes pauperum miserias per eleemosynam subleuare monitus, recuset: tum quia de obligatione, hac, an, & qualis sit, Doctores non consentiunt, tum quia moraliter vix accidit, diuitem nullam, saltem in specie, causam afferre posse, cur eleemosynas dare non soleat: Et ita notauit Medina *q. 3. in fine*, Sà *num. 2.* Luisius Turrianus *2. 2. disp. 82. dub. 2. in fine*. Vide etiam Suarez *de Charitate, s. 3. dictio 3. & 4.*

6 Deinde notandum est cum Bellar. *l. c.* Vasq. *tract. de eleemosyna c. 1. dub. 6.* Si proximi egestas, qualiscunque ea sit, alia ratione, v. g. mutuo, venditione tolli possit: quia egens alio loco pecunias depositas habet, vel paulò post artificio acquisiturus est: tali casu non obligatur diues ad donandum, præsertim quantitatem notabilem. Quod ostenditur exemplo Tobiæ *cap. 5.* qui pecunias Gabelo non donauit; sed mutuo dedit. Et Iosephi *c. 41.* Gen. qui frumentum Ægyptijs non donauit, sed vendidit, vterque misericordię officium præstitit. *Iucundus enim homo, qui miseretur, & commodat*, ait Dauid Psal. 111. Et Eccles. *c. 29.* iubet *proximo fœnerari*, id est mutuo dare *in tempore necessitatis illius*.

Accidit etiam interdum, vt proximus indigeat tantùm vsu alicuius rei, non ipsa re: tunc satis erit, illam commodare postea restituendam: vt si ei, quem hostes spoliarunt, vestes commodem, donec domum suam reuersus sit. Qua de re Nau. *c. 17. n. 61.* Med. *q. 5. de eleemos.* Becanus *c. 21. dub. 5.* Turrianus *d. 82. dub. 6. §. pro explicatione*, Vasq. *l. c.* Nau. *l. 3. c. 1. n. 466.* Suar. *de Charit. d. 7. f. 5.*

Denique quæritur: Vtrùm de illicitè acquisitis eleemosyna danda sit? Resp. cum Alensi *4. p. q. 110. memb. 3.* S. Tho. *q. 32. ar. 7.* S. Bon. *in 4. d. 15. a. 2. q. 1.* Richard. *ibid. a. 2. q. 5.*

7 Et dico I. Si illicitè acquisita obnoxia sunt restitutioni faciendæ certæ personæ, aut Ecclesiæ, tunc pauperibus erogari non possunt: quia ex alieno liberalem esse species furti est.

Dico II. Si illicitè acquisita obnoxia sint restitutioni ipsis pauperibus faciendæ v. g. cum dominus illorum ignoratur, tunc erogari quidem debent. Sed hoc non est propriè opus eleemosynæ, cum ex iustitia debitum sit, sicuti notauit S. Aug. *ep. 54. ad Macedonium, relatus in cap. vlt. 14. qu. 5.* Vide testimonia plura, quæ ad vtramque assertionem confirmandam congerit Gratianus *cad. q. 5.* & Bellarm. *cit. l. 3. c. 9.* Rectè autem monet P. Nau. *l. 4. c. 2. nu.* doctrinam in hac distributione bonorum incertorum, quæ ex iuris positiui dispositione, sicuti, & legatorum, quæ ex testatoris iussu pauperibus fieri debet, seruandum esse ordinem Charitatis, ita vt ij qui sint in extrema, vel graui necessitate constituti, his præ alijs pauperibus tribuatur: qua in re consulendum est prudentis Parochi, vel Confessarij consilium habere.

Dico III. Si illicitè acquisita restitutioni obnoxia non sint, eo quòd non ipsa acquisitio, siue acceptatio illicita fuit, sed opus, propter quod acquisita: cuiusmodi sunt turpia seu sordida lucra lenonum, meretricum, histrionum; ex his eleemosyna pauperibus rectè fieri potest. Attamen Ecclesia talium oblationes ad altare, vel pro Missę sacrificio non acceptat: partim ob seruandam reuerentiam rerum sacrarum; partim ob scandalum vitandum, ne partem lucri ex his operibus recipiendo, ea approbare videatur, partim ad imitationem legis veteris, qua prohibitum erat Deut. 23. ne offerretur merces prostibuli in domo Domini, quia abominatio est apud Deum. Plura de eleemosyna, videl. a quibus personis fieri possit, vide *l. seq. tr. 4. c. 12. nu. 6.*

CAP. VII.

DE CORRECTIONE FRATERNA.

SVMMARIVM.

1 *Fraterna correctio actus quidam est misericordiæ virtutis.*
2 *De eo extat præceptum Christi. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum.*
3 *Obligatio hæc suapte genere est sub mortali, sed sæpenumero tantum*

tantum veniali efficitur, vel propter indispositionem eius, qui corripere debet, vel propter materiam, seu peccati emendandi paruitatem.

1 Correctio fraterna est actus misericordiæ spiritualis, quo per conuenientem sermonem, proximum à malo peccati ad bonum honestatis conuertere nitimur, secundum illud Psal. 140. *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me.* Tametsi enim peccatum libera voluntate suscipitur, pœnam tamen tenetur, quam peccator refugit, necessariò adiunctum habet. Deinde propter naturæ infirmitatem, passionum vehementiam, intellectus cæcitatem, inueteratam peccandi consuetudinem, plerumque peccator quodam veluti peccati vinculo constringitur, quo illum exoluere, seu admonendo ne in peccatum, cuius periculum ipsi impendet, consentiat, seu admonendo, vt ex peccato, in quo positus est, exurgat, magnum spiritualis misericordiæ opus est.

2 De correctione fraterna habemus præceptum Christi apud S. Matth. *cap.* 18. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te:* idem est, quod contra te, siue id fiat directè siue indirectè. Nam etiam qui in seipsum, vel contra Deum peccat, vidente, aut sciente te, scandalum tibi, vel saltem iustam indignandi causam præbet. Quare S. August. *serm.* 16. *de verbis Domini*, dictum præceptum de omni peccato proximi, quod in alterius notitiam deuenit, accipiendum esse docet: Idemque sentiunt S. Bonauen. *in c.* 17. Lucæ, Gl. *in cap. si peccauerit*, 2. *quæst.* 1. Valent. *to.* 3. *disp.* 3. *quæst.* 10. *par.* 2. & alij.

Frater tuus. Quo nomine comprehenduntur omnes Christiani, siue qui Ecclesiæ membra sunt, vti colligitur ex verbis sequentibus: *Si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Eodemque sensu hoc nomen accipitur Matt. 13. *Omnes vos fratres estis*. Notat verò Gab. super *can. Missæ, lect.* 74. aliter corripiendum esse inferiorem, aliter æqualem, & aliter superiorem. Nam inferior plerumque prius increpandus, postea mansuetè hortandus est, vt vulnus correptionis asperæ hominum inflictum, mox mansuetudinis veluti emplastro sanetur, monente Apost. *ad Gal.* 6. *Si præoccupatus fuerit homo in delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Æqualis verò amicè commonendus, secundum eundem Apost. 2. *ad Thessal.* 2. *Nolite quasi inimicum æstimare, sed corripite vt fratrem.* Superior denique humiliter rogandus est, teste eod. Apostol. 1. *ad Timoth.* 5. *Seniorem ne increpaueris: sed obsecra vt patrem.* Quod limita; Nisi Superior, vel Prælatus infirmorum laqueus & scandalum in rebus Fidei existat: tunc publicè à subdito redarguendus erit; Vide S. Thom. *qu.* 33. *art.* 4. Gab. *cit. lect.* 74.

Corripe eum. Quod verbum præceptum continet, quamuis non omni tempore obligans, sed certis circumstantijs concurrentibus, vt videre licet apud S. Th. *q.* 33. *a.* 2. Richard. *in* 4. *d.* 19. *a.* 2. *q.* 1. Gab. *l. c.* lo. Gerson. *p.* 2. *operum, opusc. de corrept. proximi*, Adrian. *in* 4. *de conf. q. de correct. fraterna*, §. *sed quia principaliter.* Prima circumstantia est: Si scias peccatum fratris: at verò inquirere in aliorum vitam, nemo, nisi superior, debet. Secunda, Si non credas fratrem iam emendasse, vel mox per se emendaturum esse delictum vel saltem non repetiturum, quæ verba ideò addo, quia valde probabilis est sententia Gl. *in c. a. si quis peccauerit*, 24. *qu.* 1. Syl. *ver. correptio q.* 1. *in fine* Turriani 22. *dis.* 86. *dub.* 2. peccatum merè præteritum, si non subsit periculum recidendi, non cadere sub obligationem præcepti correptionis, quandoquidem neque ipsimet peccanti obligatio incumbit, peccatum præteritum per pœnitentiam statim delendi, sicuti ex communi dicam *li.* 5. *tr.* 6. *ca.* 2. *n.* 5. Quare rectè dixit Ecclesiasticus *ca.* 19. *Corripe proximum, ne fortè iteret.* Tertia est: Si nemo alius adsit æque idoneus, qui emendaturus existimetur. Quarta: Si spes fructus ex correptione affulgeat: Nam finis eius est proximi emendatio, qua si desperetur, medium correptionis frustra adhibetur: At verò *frustra niti, & nil aliud laborando, quàm odium quærere, extremæ dementiæ est*, ait ille. Ex Sal. Prou. 9. *Noli arguere derisorem, ne oderit te*, videri potest Palud. *in* 4. *d.* 38. *q.* 6. *in fine*. Quarta, Si locus, tempus aliæque circumstantiæ ad corrigendum opportunæ sint. Qua de re vide differentem S. Aug. *lib.* 1. *de ciuit. Dei, cap.* 6. S. Th. Adrian. & alios suprà citatos; Caiet. *ver. correctio fraterna*, Nauar. *cap.* 24. *man. n.* 12. *inter te, & ipsum solum.* Hæc sequentia verba explicata reperies *l.* 3. *tract.* 3. *de instit. p.* 2. *c.* 3.

3 Dubitatur. Quanta sit præcepti huius obligatio? Respondeo & dico I. Qui commodè ac facilè impedire, vel tollere potest grauem spiritualem miseriam proximi, videlicet peccatum mortale, quamuis ex malitia patrandum: sed ob mali temporalis timorem vel boni temporalis cupiditatem, quæ in eius animo fraternæ Charitati preponderat, id facere negligit, mortaliter peccat: sicut constat ex dictis *ca.* 2. & 5. & videri potest S. August. & D. Thom. *ll. cc.* Abb. *in cap. nouit, nu.* 37. *de iudicijs*.

Dico II. Qui propter passionem timoris, verecundiæ, pusillanimitatis tam strictè se ad hoc obligatum esse non aduertit; vel in eiusmodi affectione constitutum minus idoneum se existimat ad fratris delictum emendandum, quamuis eiusmodi timor, & existimatio manis sit: plerumque tamen corripiendi negligentia culpam venialem non excedit, Ita S. Th. *q.* 33. *a.* 2. *ad* 3.

Dico III. Probabilior mihi videtur sententia Caiet. *verb. correctio, in fine primi c.* Valent. *disp.* 3. *q.* 10. *q.* 10. *p.* 4. *in fine* contra Syl. *verb. correctio, q.* 1. Bannes 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. *dub.* 4. Turrianum 2. 2. *disp.* 86. *dub.* 4. quemuis sub veniali peccato obligatum esse ad corrigenda leuia, siue venialia proximi peccata, si facillimè possit: Id enim lex Charitatis postulat, vt quoduis proximi malum, quantumuis in suo genere exiguum, impediamus, vel tollamus, si facillimè & sine vllo incommodo nostro possimus.

Quod ipsum fortasse Christus mysticè repræsentauit, cum Ioan. 13. *discipulorum pedes lauit*, id est, venialium peccatorum sordes, illorum affectibus adhærescentes, ante Venerabilis Sacramenti institutionem, ac communicationem, abstersit, & protinus adiecit. *Et vos debetis alter alterius lauare pedes* id est, inordinatos affectus, & veniales noxas tollere. Nam *qui lotus est*, siue à mortalibus peccatis mundus, *non indiget nisi vt pedes lauet*, id est, leuiorum affectuum maculas abstergat, sicuti explicant S. August. *tract.* 56. *in Ioann.* Beda *in cit. cap.* 13. *Ioan.*

Cæterùm quia plerumque impedimentum aliquod interuenit siue ex parte corripiendi, ne iniquo animo correptionem accipiens deterior fiat; siue ex parte corripientis, quem sæpe naturalis verecundia constringit, vt difficilè in animum inducat proximum arguere aut monere, nisi admodum familiaris sit: ideò rarior est hæc obligatio emendandi peccata venialia proximiorum quibuscum viuimus. Excipio eos, qui ratione officij, aut gubernationis peculiarem aliorum curam gerere debent, v. gr. Religiosorum Prælati. Imò fieri potest, vt hi sub mortali peccato veniales subditorum culpas impedire, ac tollere teneantur; si fiet inde Religiosæ disciplinæ vigor minuatur, & impunitas venialiter peccandi passim inualescere incipiat: cum magno Religionis detrimento. Atque eadem fermè ratio est de patrefamilias, præsertim erga liberos suos.

Ad extremum notandum est: Licet is, qui in simili, aut maiore peccato constitutus est, minus idoneus ad corripiendum alterum existat; quamobrem munus corripiendi iustorum magis proprium esse significatur Ps. 140. *Corripiet me iustus*. Peccatori verò dicitur illud Luc. 4. *Medice cura te ipsum.* Attamen neque iste omnino ab obligatione huius præcepti liber est, quamquam non superbè obiurgando, sed congemiscendo, propriamque culpam fatendo, id agere debeat: quò pertinet illud Matth. 7. *Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides?* Ex mox. *Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo.* Tunc enim peccator trabem, id est, maius peccatum suum de oculo eijcit, siue deponit, cum illud non tanquam hypocrita tegit, aut dissimulat, sed agnoscit, palam fatetur, & ante oculos ponit. Nonnunquam verò, si peccator fratrem, correptione sua grauissimè indigentem, sine scandalo aliter corripere, & emendare non possit, nisi prius peccatum proprium per pœnitentiam ac vitæ emendationem abijciat; ad hoc ipsum ex misericordiæ ac Charitatis lege obligatus esse videtur. Qua de re Valent. *cit. quæstion.* 10. *part.* 3. §. *vnde verè*, Nauarr. *cit. capit.* 24. *num.* 14. Veniam hanc obligationem raram esse, rectè docet Suarez *de Charit. disput.* 8. *sect.* 4. *num.* 7.

CAP. VIII.

DE ODIO DEI AC PROXIMI.

SVMMARIVM.

1 *Duplex est odium: Vnum personæ, quod & odium inimicitiæ dicitur: alterum qualitatis, alias odium abominationis vocatur.*

2 *Odium inimicitiæ tum erga Deum, tum erga proximum, est peccatum mortale ex genere suo: quippe Charitatis virtuti directè oppositum.*

3 *Odium inimicitiæ erga Deum, est omnium peccatorum grauissimum. Odium Dei in omni peccato mortali virtualiter continetur.*

4 *Odij peccatum inter capitalia non numeratur, cum sit potius complementum peruersionis.*

5 *Odium abominationis erga Deum semper malum est, non item odium abominationis erga hominem.*

6 *Maledictio est actus odij imperatus.*

7 *Hominibus malis maledicere ex odio abominationis quandoque licitum est.*

Sine iusta causa proximo maledicere, Charitati repugnat; interdum vero, si contumeliam contineat, virtuti iustitiæ aduersatur.

1 ODium directè opponitur amori, seu Charitati. Quare sicut duplex est amor, Vnus beneuolentiæ siue amicitiæ, alter concupiscentiæ, ita duplex quoque est odium; Vnum dicitur *odium personæ*, aliàs *odium inimicitiæ*, quo personæ alicui, quæ nobis displicet, malum volumus, quatenus absolutè ipsi malum est. Alterum dicitur *odium qualitatis*, aliàs *odium abominationis*, quo personam auersamur, non secundum seipsam, sed secundum malum ipsi adiacens, quatenus id vel nobis, vel alteri, vel Communitati repugnat.

Assertio I. Fieri potest, vt homo in hac vita Deum odio habeat. Ita S. Th. *q. 34. a. 1.* Probatur & explicatur: Etsi in Deo summo, ac infinito bono, secundum se atque intrinsecè, apprehendi non possit malum ratione cuius alicui displiceat, & ob id aliquid aduersitatis ipsi accidere velit, extrinsecè tamen in effectibus ab eo procedentibus, quatenus vel difficilia iubet, vel legum suarum transgressores punit, apprehendi potest in Deo malum, ratione cuius alicui displiceat, & ob id saltem simplici affectu ac voluntate optet, vt Deo aliqua aduersitas eueniat, v. g. vt dispereat. Neque refert, quòd ratio ac veluti occasio huius odij inimicitiæ aliunde accepta sit, videlicet ex molestia proueniente à Deo, quem homo odit: Sicuti nihil refert ad amicitiæ amorem, quo personam secundum se, & propter se prosequimur, rationem ac veluti occasionem nos accepisse ex beneficijs ab eadem persona profectis. Similiter etiam euenit, vt homo ex molestijs, quas a proximo passus fuit, inogeatur vt ipsum secundum se, & absolutè odio prosequatur.

Dixi autem simplici affectu hominem velle & optare posse, vt Deo aliqua aduersitas accidat, ad eum modum, sicuti optare aliquis potest per aera volare, manibus cœlum tangere. Nam voluntas efficax, siue desiderium haberi non potest eius rei, quam impossibilem iudicamus, teste *Arist. 3. Eth. cap. 2.* qui autem Dei summi boni veram cognitionem habet, is impossibile esse scit, vt ipsi malum siue aduersitas aliqua eueniat: ergo odisse cum efficaci voluntate non potest.

2 Assertio II. Odium inimicitiæ tum erga Deum, tum erga proximum per se intrinsecè malum, & ex genere suo mortale peccatum est. Sumitur ex Ps. 73. *Superbia eorum, qui te oderunt ascendit semper*, & lib. Num. *cap. 10. Dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te*. Et 1. Ioan. 2. *Qui odit fratrem suum, in tenebris est*. Probatur ex eo, quia odium inimicitiæ directè opponitur maximæ virtutum Charitati, de qua præcipuum mandatum habemus. Etenim, sicuti per Charitatem volumus Deo, ac proximo bona; & de eisdem gaudemus, aut maiora etiam desideramus, dolemus verò de malis proximi; Ita è contrario per odium inimicitiæ tristamur de bonis Dei ac proximi; volumus autem vel desideramus eis mala; insuper gaudemus, cum proximo malum accidisse cognoscimus.

3 Assertio III. Odium inimicitiæ erga Deum est omnium peccatorum grauissimum. Ita S. Th. 2. 2. S. Antonin. *part. 2. tit. 8. cap. 3. S. 4.* alijque communiter. Probatur. Optimo opponitur pessimum: Sed odium inimicitiæ erga Deum directè opponitur amicitiæ, & dilectioni diuinæ, in qua maxima hominis viatoris perfectio consistit, sicuti *cap. 1.* dictum est: Ergo odium inimicitiæ erga Deum est pessimum scelus, viatorem maximè dedecens. Confirmatur: Quod est per se, potius est eo, quod est per aliud per participationem: Ratio autem peccati, quæ est voluntaria auersio a Deo, per se primò reperitur in odio Dei, cùm sit actus, quo voluntas à Deo per se auertitur, sicuti per amorem Deo per se adhæret. In alijs verò mortalibus peccatis auersio voluntatis a Deo non directè, formaliter, ac per se reperitur, sed indirectè, virtualiter, seu interpretatiuè. Nam in peccatis mortalibus contra virtutes morales, puta fornicatione, iniustitia, &c. dum homo ad creaturam voluntariè conuertitur contra legem, & voluntatem Dei indirectè etiam ac consequenter auertitur a Deo legislatore, cuius mandatum, gratiam, & amicitiam creaturæ postponit. In peccatis verò contra Fidem ac Spem maior quidem à Deo auersio cernitur: quia per infidelitatem auertitur homo à diuinis reuelatis veritatibus, per desperationem auertitur a supernaturalibus donis & auxilijs Dei, attamen neque his ipsis aut similibus peccatis voluntas Deum directè ac per se refugit aut detestatur, sicuti per odium; sed tantum indirectè, atque imputatiuè.

Ex quibus colligitur primò, quod docet Caietanus super *q. 34. a. 2.* Odium Dei virtualiter ac participatiuè reperiri in omni peccato mortali, siue vt alij dicunt, omne mortale peccatum esse contra Charitatem, & amicitiam Dei. Quia vt supra explicui, in omni peccato mortali continetur aliquo modo auersio a Deo, summo & infinito bono, propter quam diuinæ gratiæ & Charitatis amissionem pœnamque infinitam meretur. Huiusmodi tamen auersio per se primò cernitur in odio Dei, quippe quod Charitati Dei formaliter ac directè contrarium est, reliqua verò tantum indirectè, ac virtualiter aduersantur. Qua simili ratione ostendit S. Th. *a. 4.* odium proximi esse grauissimum inter peccata, quæ erga proximum committuntur, si illud consideretur ex parte operantis, cuius voluntatem, quæ est radix peccati, absolutè deordinat, & Charitati erga proximum directè aduersatur. Quamuis peccata quædam exteriora contra proximum, si considerentur ex parte nocumenti, grauiora sint, vt adulterium, homicidium.

4 Colligitur secundò, Cur odium Dei ac proximi inter peccata capitalia non numeretur, sicuti videre est apud S. Greg. *lib. 31. moral. c. 31.* Quia non est tale, ex quo tanquam fonte seu capite reliqua oriuntur, sed potius in quod reliqua terminantur. Nam in ijs, quæ contra naturam fiunt, paulatim fit processus a minore ad maius, ait S. Th. *a. 5.* Odium autem, quod Charitati opponitur, cùm ipsum amorem boni, qui maximè homini naturalis, destruat, est maximè contra naturam hominis, quatenus rationalis est; Ergo odium Dei, & proximi non capitale, sed vltimum potius peccatum est. Quæ doctrina principaliter locum habet in odio Dei summi, & infiniti boni: secundariò verò in odio proximi participatam bonitatem, seu perfectionem habentis. Siquidem homo ob amorem creaturarum, legem Dei frequenter transgrediendo, ipsum postea Deum, quatenus legislator, & peccatorum vindex est, odisse, & auersari incipit: quod est abominationis odium: denique verò eò peruersitatis peruenit, vt ipsum Deum secundum se & absolutè execretur, & hodio habeat: quod est odium inimicitiæ altero multò deterius, ac simpliciter pessimum. Simili fermè modo, postquam homo erga proximum respectiuè seu propter accidentalia eius, malè affectus fuit ira, inuidia, &c. denique ad odium inimicitiæ peruenit, vt ipsum secundum se odio prosequatur, absolutè illi malum optando, sicuti notauit S. Th. *a. 6. ad 3.*

Est verò discrimen etiam inter odium inimicitiæ erga Deum, & proximum: quòd illud, si deliberatè fiat, semper est peccatum mortale, cùm qualecunque malum etiam leuissimum, quod Deo optatur, destruat eius infinitam bonitatem. At verò odium erga proximum ex leuitate materiæ fit veniale, puta si ex displicentia aliqua personæ exiguum malum illi optes, sicuti annotauit Turrianus *2. 2. disp. 91. dub. 1.*

5 Assertio IV. Odium abominationis erga Deum per se & intrinsecè malum, & ex genere suo peccatum mortale est. At verò odium abominationis erga proximum interdum culpa vacat, & laude dignum est. Prior pars assertionis sumitur ex S. Matt. *c. 19.* *Quis enim bonus, nisi solus Deus?* Ipse enim infinitè bonus est, vt in eum nulla malitia siue defectus intrinsecè, vel extrinsecè cadere possit, ob quem abominatione atque odio dignus sit. Quod alijs verbis dici potest, Deum & in seipso omnimode bonum esse; & omnia, quæ ab ipso procedunt, bona esse: quare ex omni parte reperiri causam cur ametur, honorificetur, nullam autem omninò, cur odio haberi, vel abominationi esse meritò possit.

Posterior pars probatur: Quia odium abominationis erga proximum non semper Charitati aduersatur, sed interdum fundatur in amore beneuolentiæ seu Charitatis erga Deum, vel nos ipsos, vel ipsum quem odimus, aut alterum proximum, vt proinde eiusmodi odium, si debito ordine instituatur, ex virtute Charitatis proueniat. Consistit autem ordo in eo, vt minus malum proximo euenire (saltem simplici & inefficaci voluntate) optemus, quo malum maius siue nostrum siue alienum euitetur. Contra verò si maius malum v. g. corporis mortem proximo, quamuis simplici affectione, desideremus, vt nos ipsi, vel alius minore malo ver. gr. particulari damno fortunarum liberetur, odium hoc malum erit; quippe ordini Charitatis repugnans, iuxta ea, quæ dixi suprà *capit. 2. & 3.*

6 Restat Quæstio. Vtrùm maledictio, qua alicui homini malum imprecamur, sit actus odij, & an semper peccatum? Respondeo & dico I. Maledictio siue imprecatio mali non est actus odij elicitus, sed imperatus. Nam vt S. August. docet *libr. 1. de serm. Domini in monte cap. 5.* S. Thom. 2. 2. *quæst. 76. art. 1.* Maledicere est malum alicui dicere, quod elicitiuè ad intellectum pertinet, non ad voluntatem. Veruntamen, cùm maledictio fiat per modum imprecandi, v. gr. fulmine, laqueo pereas, aliud non est, quàm expressio voluntatis auersæ ab altero; ideòque ab odio imperatur.

7 Dico II. Hominibus malis seu peccatoribus interdum licitum est maledicere ex odio abominationis: v. g. furi, vel latroni, qui Reipublicæ noxius est, vt laqueo suspendatur: non quidem id optando, quatenus malum ipsius absolutè est, (sic enim ad odium personæ pertineret) sed quatenus boni rationem habet, quia per illud maiora mala impediuntur, sicuti docet S. Thom. *citat. articul. 2.* Loquor autem de maledictione simplici & inefficaci:

nam

nam maledicere peccatoribus per modum causalitatis, seu imperij efficacis, eisdemque malum inferre, ad eos solum pertinet, qui jus habent noxios puniendi, sicuti notauit Molin. *tract.4. de iust. disp.21. num.7.* Multò verò magis hominibus, & spiritibus damnatis maledicere possumus, quatenus Dei inimici sunt, ab eoque maledicti. Ad illud verò Ecclesiastici 21. *Dum maledicit impius Diabolum, maledicit ipse animam suam*, respondet S. Th. ad 4. Cùm Diabolo maledicendum sit non secundum naturam eius, sed secundum culpam: ideò dum impius Diabolo maledicit, seipsum quoque maledictione dignum iudicat: quo sensu etiam Apostolus dixit ad Rom.2. *In quo iudicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas.*

8 Dico III. Proximo sine iusta causa maledicere, Charitati repugnat, & ad peccatum odij pertinet; interdum verò iustitiæ aduersatur, & ad contumeliam spectat. Quas rationes, siue species peccatorum exactè in sacra Confessione perpendere oportet. Nam interdum ambæ reperiuntur in maledictione; vt si quis ex animo, adeoque ex odio alicui homini maledicat in faciem, non sine contumelia, siue honoris iniusta læsione, hic duplex peccatum committit, vnum contra Charitatem, & alterum contra Iustitiam, quorum vtrumque ex genere suo mortale est; licet vel ex considerationis imperfectione, vel ex materiæ leuitate veniale fiat, vt Caiet. docet cit. qu.76. Interdum verò peccatur contra Charitatem sine contumelia: si quis alicui serio, & ex animo maledicat: tamen absenti, & sine vlla honoris, aut bonæ apud alios existimationis detractione. Interdum vice versa, committitur peccatum contumeliæ contra Iustitiam, vel Pietatem; non item peccatum odij contra Charitatem: videlicet, si quis alicui in faciem maledicat, sed non ex animo, quasi id euenire optet. Et est tantò grauior contumelia, vel impietas (si fiat erga parentes, vel eos quos parentum loco habere oportet) quantò excellentior persona est, vel à nobis magis reuerenda: quare legimus Exod.21. *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.*

Denique interdum accidit, vt verba maledictionis erga hominem, v.g. subditum, neque Charitati, neque Iustitiæ notabiliter repugnent; sed tantùm solum Mansuetudinis virtuti, ac Patientiæ, adeoque culpam venialem non excedant, sicuti docet Nau. c.23. n.17. Mol. c. Puta, si parens filio; hera ancillæ malum imprecetur, non ex animo vt ita eueniat, atque etiam sine notabili honoris imminutione; Immò arbitratur Mol. tametsi aliquis ex ira, vel obiurgationis causa grauem alioquin maledictionem in alterum effundat, v.g. vt Diabolus illum rapiat: sed sine animo, ac voluntate, vt id eueniat, atque sine notabili contumelia, spectata personæ qualitate, alijsque circumstantijs: non fore peccatum mortale: verum, si se ipsum aliquis ex ira Dæmoni deuoueat, quamuis sine intentione, vt ita eueniat, à mortali excusandum non esse, ob fœditatem, horroremque ac peruersitatem rei.

C A P. IX.

DE PECCATO ACEDIÆ.

S V M M A R I V M.

1 *Acedia est tristitia de bono diuino, à nobis participando cum labore & difficultate.*
2 *Est ex genere peccatorum mortalium, quippe repugnans Charitati & amicitiæ Dei.*
3 *Acedia est vnum ex vitijs capitalibus.*
4 *Expellitur acedia non cedendo, sed resistendo.*

1 Acedia definitur ex S. Th. q.35. Tristitia de bono diuino, à nobis participando, quod propter obtinendi, vel conseruandi difficultatem, nobis malum videtur: & idcircò animus in teporem & ignauiam cadit. Pro cuius intellectu, repetendum, quod suprà dixi cap.5. num.1. De Deo duplex gaudium à nobis concipi posse: vel cùm lætamur de diuinis bonis, quatenus in Deo insunt; vel cùm lætamur de Deo nobis secundum gratiæ effectus præsente: Ita duplex est tristitia gaudio opposita: Vna de diuino bono, quatenus in Deo est: cuiusmodi tristitia longè pessima ad Dei odium pertinet. Altera de bono diuino (puta gratia & gloria) quatenus à nobis participari debet. Etsi enim tristitia concipi non possit de bono spirituali secundùm se, siue, vt est animæ perfectio: quia nemo bonum quatenus bonum, odisse, aut de eo tristari potest; tamen concipi potest tristitia per accidens, quatenus eius acquisitio, aut conseruatio cum corporis labore iuncta est, carnisque oblectationes impedit, eamque ob causam malum nobis quoddam videri potest.

2 Quapropter peccatum acediæ aliud non est, quàm tristitia animi de gratia Dei acquirenda, conseruanda; seu de gloria cœlesti obtinenda per actiones nostras cum labore, ac difficultate iunctas. Est ex genere suo peccatum mortale; quia Charitati & amicitiæ Dei repugnat, teste S. Tho. art.3. S. Anton. par.2. tit.9. cap.1. in princ. Quamquam, si tristitia, siue horror diuinorum bonorum in appetitu tantùm sensitiuo hæreat, cui ratio & voluntas resistat, nullum peccatum est, sicuti colligitur ex Apostolo ad Galat.5. *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis, caro enim concupiscit aduersus Spiritum: & spiritus aduersus carnem: hæc enim sibi inuicem aduersantur.* Sin verò spiritus, siue ratio hominis superior languidè resistat, committitur peccatum veniale, sicuti notauit S. Thom. cit. art.3.

3 Quamuis acedia sæpè oriatur ex nimio rerum temporalium affectu, & sæculi huius amore, atque oblectamentis, nihilominus inter vitia capitalia numeratur. Cùm enim homo in tristitia, sine vlla delectatione, diu permanere non possit, fit, vt qui rerum spiritualium horrorem ac tædium concepit, mox ad noxium creaturarum amorem, & illicitas cupiditates, atque delicias animum conuertat: quibus cum spiritualia bona, & quæ ex his percipiuntur, sinceræ oblectationes consistere haud possunt. Ita notauit S. Th. art.4. ad 2. ex Arist. 10. *Ethic. c.6.*

Porrò præter acediam Charitati oppositam, de qua hactenus dixi, sunt etiam aliæ tristitiæ noxiæ, quæ virtutibus singulis aduersantur: videlicet; si quis tristetur, quod orare debeat, quod eleemosynam dare, debitum reddere, &c. Verùm huiusmodi acediæ diuersa peccata non sunt ab ijs, quæ opponuntur virtutibus, de quarum bono aliquis tristatur, sicuti docet Caietan. in *summa verb. Acedia*, Nau. cap.23. num.124. Quamobrem tali genere acediæ nunquam peccatur, nisi cùm actio virtutis sub præceptum cadens, ob sui difficultatem omittitur: vel negligentius, quàm par est, exercetur, sicuti notarunt Caiet. & Nau. *ll. cc.* Tolet. *de peccatis mortal. cap.68.* & indicat S. Th. *art.3. ad 2.*

4 Expellitur autem acedia non fugiendo, sed resistendo, atque opus salutis fortiter aggrediendo: partim, quia difficultates in opere, seu exercitio virtutum non tam vehementes sunt, quàm falsa apprehensione ac timore ab inexpertis æstimantur: partim quia rerum spiritualium studium, quantò magis exercetur, tantò auidius retinetur, secundùm illud Sapientis de sapientia loquentis cap.8. *Non habet amaritudinem conuersatio illius; neque tædium conuictus illius: sed ad lætitiam & gaudium.* Delectatio autem retinet operantem in opere.

C A P. X.

DE PECCATO INVIDIÆ.

S V M M A R I V M.

1 *Inuidia est tristitia de bono alieno, quatenus inuidentis malum æstimatur, videlicet ipsius excellentiam minuens.*
2 *Affectiones quædam similes inuidiæ, interdum bonæ sunt: vt Zelus, indignatio, &c.*
3 *De prosperitate proximi tristari licet, non quatenus ipsi commoda est, sed quantum nobis noxia: Item de infortunio bonitus, v.g. de parentis morte, gaudere aliqua ratione malum non est, v.g. quatenus filio hæreditatem adfert.*
4 *Christus moriturus habuit duas voluntates; vnam de vita seruanda inefficacem, & virtute conditionalem: alteram de morte obeunda absolutam & efficacem.*

1 Inuidia dicta est à nimis videndo siue intuendo in prosperitatem alterius. Definitur ex Arist. 2. *Rhet. c.9.* & 10. S. Th. *qu.36. art.1.* Tristitia de bono alieno, quatenus id malum inuidentis æstimatur, tamquam propriam ipsius excellentiam minuens. Peculiare vitium pusillanimorum, quibus aliena omnia grandia videntur, quia se facilè superari posse formidant: quare in lib. Iob. cap.3. legimus, *Paruulum occidit inuidia.* Est ex genere suo peccatum mortale: quia opponitur virtuti Charitatis, cuius actio est gaudere de bono ac prosperitate proximi. Porrò, licet inuidia ex superbia, & inanis gloriæ cupiditate ortum ducat; est tamen etiam ipsa fons, siue origo aliorum scelerum, quæ recenset S. Anton. *p.2. tit.8. cap.1. §.4.* Valent. *q.13. p.2.* Tolet. *c.67.* Vt proinde inter vitia capitalia meritò numeretur.

2 Sciendum autem, tres alias tristitiæ affectiones esse, quæ cum inuidia similitudinem gerere videntur, de quibus S. Th. *artic.2.* ex Arist. 2. *Rhet. cap.9. & 11.* Prima est indignatio, siue Nemesis, per quam bona temporalia impijs, atque indignis, obuenire tristamur. Cuiusmodi tristitia vitiosa est si considerentur ea bona, vel prout absolutè proximi sunt, quem ex Charitate amare, & de cuius bonis gaudere potiùs debemus, vel quatenus ex ordinatissima Dei dispositione ob certum finem indignis etiam proueniunt. Siquidem voluntas nostra voluntati diuinæ in volito formali numquam repugnare debet, vt posteà dicam. Quare

con-

contra hanc tristitiam David ait Psal. 36. *Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias*: Laudabilis autem est hæc tristitia, si bona illa considerentur, prout indigno humana voluntate ac potestate, aduersus distributiuam, aut vindicatiuam iustitiam, obueniunt; vel prout eis indignus ad peccandum abutitur. Vide S. Antonin. *cit. c. 1. in princ.* Caiet. *cit. a. 2. & in summa verb. Nemesis*. Nau. *c. 23. n. 118.*

Altera est Æmulatio siue zelus, per quam tristamur de bono alterius, non quia ipsius est, sed quia nos eo caremus. Cuiusmodi tristitia si versetur circa bona animi, scientias ac virtutes, laudabilis est; quippe discendi ac proficiendi studium excitans, conuenienter illi Apost. 1. ad Corinth. 12. *Æmulamini Charismata meliora*: & S. Hieronymus Epist. ad Lætam; *Habeat socias, cum quibus discat, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur*. Quin etiam circa temporalia bona laudabilis est æmulatio, si ea æmulanti conuenientia sint: vt si opifex tristetur, cùm videt alios sui similes ex opificio familiam alere; se non alere. Non item bona est æmulatio, si rusticus tristetur, cùm videt nobiles emere, ac possidere pagos & castra, sibi talia deesse. Multum verò re ipsa differt æmulatio ab inuidia: nam per inuidiam contristatur homo de bonis proximi, quamuis non absolutè; (id enim ad odium pertinet;) sed cum ordine ad inuidentem, qui ea re superari se existimat. Per æmulationem verò homo non tristatur de bonis proximi; sed de sua penuria, quam comparando cum alterius abundantia magis animaduertit.

Tertius affectus similis inuidiæ est, cùm tristamur de bono proximi, quia ex eo occasionem acceptumus paratur nobis, vel alteri nocendi. Quæ tristitia bona est, si non temerè, sed prudenter timeamus, ne ille ea felicitate ansam accipiat affligendi innoxios: Vitiosa autem est, si temerè ac imprudenter sinistram talem suspicionem, aut iudicium de proximo concipiamus. Bona item hæc affectio est, quando non temerè & sine causa timemus, ne proximus collatam sibi potestatem, vel officium malè administret. Vitiosa verò, si ideò collatam ipsi potestatem, vel munus dolemus, quia nobis, vel alijs malè agentibus debitas pœnas irrogabit. Est autem manifesta ratio, cur hæc affectio interdum bona, inuidia verò semper mala sit: quia iusta causa est tristandi de proximi felicitate, quòd is inde peccandi occasionem accipiat. Numquam autem iusta est causa tristandi de prosperitate proximi, quòd ea tuæ excellentiæ obesse, eamque quasi obumbrare videatur: cùm ex proximi felicitate tibi propter Charitatis & amicitiæ vnionem potiùs aliquid excellentiæ accedat.

3 Pro pleniore intellectu eorum, quæ dicta sunt, aduerte: Velle, & nolle: amare, & odisse: lætari, ac tristari non esse actus contrarios, nisi circa idem obiectum, sub eadem formali ratione, versentur. Quare imprimis fieri potest, vt quamuis voluntas hominis de aliqua re sub vna ratione licitè tristari non possit, sed potiùs gaudere debeat: tamen sub alia ratione de eadem re iure, ac meritò tristetur: v.g. Caupo, cùm videt plurimos hospites ad vicinum suum diuertere, tristari licitè non potest de concursu isto, quatenus proximo commodus est: sed quatenus in suum detrimentum cedit. Præterea, de morbo tuo, vel parentis tui meritò tristaris, quatenus malum quoddam personæ est quam amas. Tristari autem non licet de morbo secundùm eam rationem, qua Deus homini accidere vult, videlicet vt corrigatur, & peccatum eius puniatur, & emendetur. Hoc enim est, quod Theologi dicunt in 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Voluntatem hominis cum diuina voluntate semper debere conformari in volito formali, ita vt numquam rem, quam Deus vult, homo nolit sub ea ratione, qua Deus vult: licet sub alia ratione eandem rem homo nolle possit, saltem simplici & inefficaci affectu: quomodo filius rectè tristatur patrem sibi charum & vtilem mori, tametsi sciat Dei prouidentia, ac voluntate, quæ numquam ipsi displicere debet, mortem euenire.

4 Optimum verò huius rei exemplum habemus in Christo Domino, qui imminente passione ac morte, duas voluntates habuit. Vna erat Voluntas efficax, per quam maximè desiderabat pro salute humani generis mori, sicut ipsemet expressit Luc. 12. *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor, vsque dum perficiatur?* Eandemque voluntatem sciebat voluntati diuinæ conformem esse; ideòque vocauit eam Patris voluntatem. Altera autem in Christo erat voluntas simplicis affectionis, per quam viuere cupiebat, & à morte abhorrebat, tamquam mala humanæ naturæ, quam veraciter gerebat, & ostendebat; atque idcircò ostendit hanc suam voluntatem, quia ipsi vt homini naturalis erat Matth. 26. *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. Luc. 22. *Non mea voluntas, sed tua fiat*.

Notandum tamen ex Vasq. 1. 2. *disp.* 72. *c.* 4. *&* 3. *p. to.* 1. *disp.* 73. *c.* 5. Quod voluntas simplicis affectionis virtute in se contineat efficacem voluntatem conditionalem, quæ in Christo talis erat; velle mortem declinare, nisi eam, secundùm Dei Patris voluntatem, redemptio humani generis exposceret. Cuiusmodi quoque voluntatem rectè habet filius mortuo parente: Vellem patrem meum diutiùs viuere, si Dei voluntas esset, cui tamen repugnare non debeo.

Hanc ipsam pugnam duarum in Christo voluntatum, quarum vnam dixi inefficacem, & virtute conditionalem de seruanda vita; alteram verò absolutam, & priori dominantem de morte, secundùm voluntatem Dei Patris, appetenda, expressit etiam Dominus Ioan. c. 12. *Nunc anima mea turbata est*, ancipiti cogitatione, & affectione hinc vitæ seruandæ, illinc mortis vltrò appetendæ: *Et quid dicam?* Verba sunt hæc deliberantis, & consilium inquirentis. *Pater saluifica me ex hac hora*, id est, volo ne dicere, vt Pater cœlestis me ex huius horæ angustijs, & morte imminente liberet? *Sed propterea veni in hanc horam*: *Pater clarifica nomen tuum*. Quibus verbis priorem voluntatem reijcit, & inefficacem ostendit: quia ideò in mundum venerat, vt hanc mortis horam pro hominum salute sustineret, & ea in re Patris voluntati obsecundaret, nomenque eius clarificaret.

Deinde verò fieri etiam potest, vt quamuis voluntas hominis de aliquo obiecto sub vna ratione gaudere iure non possit, sed potiùs tristari debeat: tamen sub alia ratione meritò gaudeat. Exempli causa: De morte parentis gaudere non est licitum, quatenus ea malum personæ est: nam id ad hominis odium spectat: attamen fas est gaudere de morte parentis, quatenus ea tibi commoda est, propter hæreditatem; sicut bene docet Nau. *in Man. cap.* 15. *num.* 10. *& cap.* 20. *num.* 22. Id enim non est præferre proprium temporale commodum vitæ patris corporali, sicuti imaginatus est P. Nau. *lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 214. quin potiùs hæc duo inter se comparando, mallet filius patrem adhuc viuere, quàm hæreditatem eius habere: nihilominus quando mors euenit, de qua alijs rationibus dolet, ea ratione licitè gaudere potest, quatenus ipsi hæreditatem parit: cùm, vt sic spectata, bonum quoddam illius sit per accidens.

Multò magis gaudere licet de morte parentis, quatenus cogitas, illam ea Dei voluntate ac prouidentia euenisse: Siquidem omnis complacentia, & vno verbo, omnis voluntatis nostræ actus bonus conformis rationi est, qui versatur circa obiectum diuinæ voluntatis sub eadem ratione, qua illud Deus vult, vel non vult. Quin hæc erit bona pars felicitatis in cœlo, quando voluntas nostra in omnibus voluntatem diuinam sequetur: quod etiam in hac vita, quatenus id possibile est, euenire precamur: *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra*. Atque secundùm hæc explicandus S. August. in *Enchiridio, cap.* 101.

CAP. XI.

DE DISCORDIA, CONTENTIONE, ac Schismate.

SVMMARIVM.

1 *Discordia est dissensio voluntatum erga bonum, quod ex Charitate velle debemus.*
2 *Contentio est impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris.*
3 *Oppugnatio falsitatis, puta disputatio de rebus Fidei cum hæreticis, propter circumstantias interdum vitiosa, aut noxia redditur.*
4 *Schisma peccatum est, si quis ab Ecclesiæ vnitate se segregat.*
5 *Schisma vel est purum, Charitati, & Paci oppositum, vel etiam cum hæresi iunctum.*
Omnis hæreticus schismaticus etiam est, sed non vice versa.
6 *Schisma est vnum ex peccatis, quæ opere externo perficiuntur: in quo differt ab hæresi, quæ in mente consummatur: ideòque hæretici occulti verè ab Ecclesia segregati sunt: licet externè Ecclesiæ membra esse videantur.*
Schismatici non sunt vera Ecclesiæ membra.
7 *Schismatici in Bulla Cœnæ Domini excommunicati sunt.*

1 Discordia definitur ex S. Th. *q.* 37. *a.* 1. Dissensio voluntatum circa bonum, quod ex Charitate velle debemus. Dicitur *dissensio*: Quia sicuti concordia & pax in voluntatum consensione, ita discordia in voluntatum dissensione consistit. *Circa bonum*: Nam discordia circa malum non vitiosa, sed laudabilis est: quo sensu dixit Christus Matth. c. 10. *Non veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c.* vt doceret, ne parentibus quidem aut cognatis obediendum esse, cum à bono honestatis impedire volunt. *Quod ex Charitate velle debemus*. Non enim discordiæ peccatum est dissentire ac discordare in bono, si in eo concordare obligati non sumus, v.g. si socium rogantem vt cum ipso peregrineris, aut Religionem ingrediaris, sequi recuses, sicuti notat S. Thom. *l. c.* Caiet. *verb. discordia*. Nau. *c.* 23. *Man. n.* 33. Vel si nolis consentire

tare, vt proximus bonum aliquod, ipsi non debitum consequatur; non quia ipsi bonum non cupis, sed quia propriam, vel alterius hominis commoditatem præfers. Adde interdum ex ignorantia etiam inculpata dissensionem voluntatum oriri: dum vnus hoc, alius aliud medium ad Dei honorem, vel proximi salutem conuenientius probabili ratione iudicat: qualis erat dissensio inter Paulum, & Barnabam, de qua *Actorum* 15. & notauit S. Anton. *par. 2. tit. 4. c. 8. in princip.*

2 Contentio definitur à S. Th. *q. 38. a. 1. Impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris.* Veritas dupliciter impugnari potest, secundùm Caiet. *cit. a. 1.* Vel intentione formali, si quis agnitam veritatem impugnet: Vel intentione virtuali, si quis doctrinam oppugnet, non curans siue ea vera sit, siue falsa. Eademque ratio est de eo, qui veritatem oppugnat, per culpabilem ignorantiam existimans esse falsitatem: quo modo plerique hæretici Fidei Catholicæ dogmata oppugnare solent, sicuti Valentia notauit *q. 14. p. 2.* Loquimur autem de veritatis oppugnatione, quæ seriò fit: nam si exercitij causa, vel ad explorandam alterius doctrinam debitis circumstantijs instituatur, laudabilis esse solet.

Porrò contentio, seu veritatis oppugnatio, siue directè, siue indirectè voluntaria sit, est ex genere suo peccatum mortale; quippe oppositum Paci ac Charitati, per quam debemus cum proximo consentire in bonis ipsi necessarijs: Veritas autem sæpè proximis, tum ijs quibuscum contendimus, cum alijs qui audiunt, necessaria est animæ ad salutem, vel corporis incolumitatem, vel bonam ipsorum famam seruandam: Ergo eam impugnare & contentiosè tollere velle, peccatum est Paci ac Charitati oppositum. Quod etiam ex Apostolo confirmatur ad Galat. 5. vbi inter opera carnis, spiritui contraria, & à regno cælesti excludentia, *contentiones* numerat. Et ad Roman. 1. quos Deus in reprobum sensum tradidit, *repletos*, ait, *omni iniquitate, contentione, dolo.*

Additur autem in definitione, *cum confidentia clamoris* quod licet ad essentiam peccati contentionis non pertineat, est tamen circumstantia accidentaliter aggrauans, quæ plerumque cum vitiosa contentione coniuncta esse solet.

3 Monet verò S. Th. etiam falsitatis oppugnationem, quæ ex genere, siue obiecto bona, ac laudabilis est, interdum vitiari inordinato modo clamoris, & gestu; item ex circumstantijs personarum, loci, temporis non congruentibus: vt saltem veniale peccatum sit, immò interdum mortale, ratione scandali, sicut notat etiam S. Anton. *p. 2. tit. 4. cap. 9. §. 2.* Quomodo sæpè accidit, vt contentio, siue disputatio de rebus Fidei, illicita sit. Primò ex parte disputantis, si non sit satis doctus & in scriptura, ac Fidei controuersijs versatus, qualemque Apostolus requirit ad Titum *cap. 1. Vt sit potens exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere.* Quamobrem in *cap. 2. §. inhibemus de hæret. in 6.* sub pœna ferendæ excommunicationis prohibetur laicis, ne publicè, vel priuatim de Fide disputent: quòd tales plerumque in rebus Theologicis non satis versati sint. Quamuis hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, vel magnæ vtilitatis, si laicus doctus sit, ait Sanch. *lib. 2. moral. cap. 6. nu. 7.* Insuper in regionibus, vbi hæretici inter Catholicos viuunt, consuetudo viget, vt Laici saltem priuatim de Fide cum hæreticis disputent, sicuti notauit Valent. *to. 3. disp. 1. q. 1. p. 4. §. & alij*, etiam Becanus *2. 2. cap. 15. qu. 7. num. 6.*

Secundò, illicita fit ex parte eorum, coram quibus disputatio de fide instituitur, si sint homines simplices, & indocti, atque in fide Catholica inconstantes, vt notauit S. Th. 2. 2. *q. 10. a. 7.* Quia tales sæpè magis vim obiectionum penetrant, quàm earum solutionem intelligant: vt proinde consultum quoque non sit, in concionibus eiusmodi fidei controuersias apud populum Catholicum mouere, nisi homo valdè doctus ac disertus sit, qui etiam simplicibus auditoribus satisfacere possit, vt monet Caiet. *cit. a. 7.* Valent. *cit. p. 4. §. sit autem &* videri potest Iacob. Simanca *de Cathol. instit. c. 20.*

Tertiò, Illicita fit ex parte eorum quibuscum disputatur, v. g. hæreticis de sensu Scripturæ, quem illi proprio arbitrio fingunt, & pertinaci animositate defendunt, vt plerumque talis *congressio Scripturarum nihil proficiat, nisi vt aut stomachi quis ineat euersionem aut cerebri*, ait Tertullian. *lib. de præscript. contra hæret. c. 19. & c. 15. Scripturas hæretici obtendũt, & hac sua audacia statim quosdam mouent, in ipso vero congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt*, Et Sysinnius vir doctus ac valdè exercitatus apud Sozom. *l. 6. c. 12. auctor fuit Catholicis, vt fugerent institutas cũ hæreticis disputationes, vtpotè rixarum, atque pugnarum fomites: sed ex ipsis quærerent, reciperent ne eos, qui ante Ecclesiæ distractionem interpretes, atque doctores fuissent Scripturæ sacræ. Etenim si horum testimonia reiecerint, iamque à suis ipsorũ cõsortibus explodentur. Sin verò sufficere eos ad controuersias decidẽdas arbitrabũtur, produci oportet illorũ libros.*

Verumtamen hæreticos non rarò, posthabitis, & spretis Patribus, propriam sapientiam, & Scripturarum intelligentiam iactare solitos, testis est de Arianis Alexander Episcopus Alexandrinus in Epist. ad Alexand. Constantinopol. Episc. apud Theodor. *lib. 1. hist. c. 4.* Et de Euthychete hæretico, quod suffugij causa à Patribus ad Scripturam prouocaret, videri potest apud Baronium Anno Christi 448. *num. 31.* Quare Vincentius Lirinensis in opusc. suo contra hæreses, *cap. 35. Hæretici nihil vnquam penè de suo proferunt, quod non etiam Scripturæ verbis adumbrare conentur*, Et *c. 36.* Ideò Saluator clamabat: *Attendite vobis à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium. Quid est vestitus ouium? nisi Prophetarum & Apostolorum eloquia?* Et S. Aug. *tract. 18. in Ioann. Neque enim natæ sunt hæreses, & quædam dogmata peruersitatis, illaqueantia animam, nisi dum Scripturæ bonæ intelliguntur non benè, & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè, & audacter asseritur.*

Cæterum, si alicubi auditores ab hæreticis, alijsue infidelibus seducti, aut sollicitati sint, tunc expedit, & interdum necesse est, eos, qui in Fidei controuersijs instructi, atque exercitati sunt, spirituale auxilium adferre, tum in publicis concionibus seductos instruendo, titubantes confirmando, tum etiam eorum seductores hæreticos publico congressu redarguendo: quod cum fructu plerumque fiet, si doctrinæ illorum inconstantia, contrarietates, mendacia, falsationes ostendantur, & tamquam rei conuincantur. Vide Becanum *cit. cap. 15. q. 7.*

Denique addo ex doctrina S. Th. *cit. q. 38. a. 1.* Cum bonum ex integra causa, malum autem ex quouis defectu existat, consequens esse, vt bonæ ac laudabilis contentionis talis descriptio sit; *Impugnatio falsitatis, cum debito acrimoniæ modo, congruo loco, tempore, &c. instituta.*

4 Schismatis peccatum committitur, cùm aliquis se segregat ab vnitate Ecclesiæ, prout ea est corpus mysticum, ex diuersorum statuum fidelibus tamquam membris inter se, & cum vno Capite Christo, eiusque in terris Vicario connexis. De quo corpore Apostol. ad Rom. 12 *Sicut in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, alter autem alterius membra.* Vide eundem 1. ad Corinth. 12. ad Ephes. 4. ad Coloss. 4.

Duplex est modus schismatis, teste S. Thom. *q. 39. a. 1.* iunct. Caiet. *§. aduerte.* Primus, Cùm aliquis se separat ab Ecclesiæ visibili capite, seu Summo Pontifice, debitam ei obedientiam, ac subiectionem, qua talis est, denegando. Dico *qua talis*, id est, fungens vniuersali potestate Ecclesiam gubernandi à Christo concessa. Sin verò aliquis Pontifici obedire recuset ratione rei præceptæ, quod ea difficilis ac molesta appareat, in alijs obedire paratus: vel ratione offensionis, quam, ob specialem causam, aduersus hunc Pontificem gerit, alioquin contra ipsam Sedem siue potestatem Pontificiam non rebellis, denique si ideò subesse quis renuat, quia probabiliter existimat, non esse hunc verum Pontificem, vel saltem rationabiliter dubitat, tales pro schismaticis habendi non sunt, sicuti docent S. Anton. *q. 2. tit. 3. cap. 11. §. 6. & 10.* Sylu. *verb. schisma in principio*, Caiet. *eod. verb. in fine*, Azor. *tom. 1. l. 8. cap. 20. q. 4.* Vgol. *de censuris Papæ reseruatis, p. 2. cap. 2. verb. nec non schismatici, numer. 4.* Iacob. Simanca *de Cathol. instit. t. 58. n. 9.* Valent. *q. 15. p. 1.* Sanch. *lib. 2. c. 36. num. 3.*

Alter schismatis modus est, cum quis se separat à reliquis Ecclesiæ membris, siue fidelibus in Religionis cultu, oratione, Sacramentis, alijsue spiritualibus functionibus, atque seorsim per se, vel cum alijs agit, tamquam Ecclesiæ membrum non esset. Quamuis rectè aduertit Valent. *cit. p. 1. column. 6.* Cum caput & reliqua Ecclesiæ membra inter se connexa ac subordinata sint; eos, qui à membris Ecclesiæ expressa voluntate se separant, virtualiter etiam à Capite se separare; & vice versa: vt etiam Sanctus Cyprianus docuit *lib. 4. Epist. 9. ad Florentium Puppianum*, relatus *in cap. scire debes, 7. q. 1.*

5 Iterùm diuiditur schisma in purum, & iunctum cum hæresi. Purum schisma, Charitati solùm atque paci oppositum, in ijs est, qui cùm credant vnam esse sanctam Ecclesiam, sub visibili capite Summo Pontifice constitutam: tamen ex malitia voluntatis nolunt Pontifici subiecti, vel reliquis Ecclesiæ membris vniti esse: idque vel sola intentione, quod est schisma merè internum; vel operis etiam executione, cùm quis externus se gerit, ac si non esset Ecclesiæ membrum, vel in spiritualibus Pontifici non subiectus; quod est schisma externum, & opere consummatum. Ita Caiet. & Valent. *l. c.* Neque tamen ad schisma requiritur directa siue expressa intentio se subtrahendi à Pontificis obedientia, vel aliorum membrorum communione: sed sufficit indirecta, & interpretatiua: Si nimirùm aliquis externum opus schismatis exerceat, licet non ex formali intentione separandi se ab Ecclesia, aut membris eius: Puta, si Episcopi generalem Synodum, absque Summi Pontificis auctoritate congregare præsumant, si-

cuti

cuti Caiet. *loc. cit.* notauit. Vel si Catholici, v.g. in Anglia Regi suo in spiritualibus tanquam Ecclesiæ capiti, obedientiam iurent, aut præstent, sicuti docet Suarez *t.5. disp.21. sect.2. num.13.* Sanchez *cit. c.36. num.14.*

Ex quo obiter intelligitur discrimen inter peccatum hæresis, & schismatis, quòd illud in mente interna perficitur, & exterius solùm significatur: ideòque requirit actualem intellectus, cumque pertinacem errorem contra fidem, sicuti explicaui suprà hoc lib. *tract. 1. cap. 14. n. 2.* At verò Schisma externo opere consummatur: ideòque sufficit ad id voluntarium indirectum, & imputatiuum: sicuti ad homicidium, & alia eiusmodi peccata.

Schisma cum hæresi iunctum est, si aliquis pertinaci animo negat Summum Pontificem totius Ecclesiæ Caput & Pastorem esse: vel Ecclesiæ sanctæ communionem: atque ob eam caussam se segregat.

Corollarium I. Sicut ruente fide, ruit etiam Charitas, non vice versa: ita hæresis secum ducit schisma, non vice versa. Igitur omnis hæreticus verus ac formalis schismaticus est, teste S. Augustino *lib. 2. contra Crescomum Grammaticum*, vbi hæresim vocat *schisma inueteratum*. Non item omnis verus schismaticus etiam hæreticus est: versatur tamen in via ac dispositione ad hæresim: quandoquidem schismatici non diu puri manent: sed, nisi resipiscant, in hæresim etiam cadere solent, sicuti notauit S. Hieron. relatus *in cap. inter hæresim 24. q. 3.* S. Th. *cit. art. 1. ad 3.* S. Anton. *p. 2. tit. 3. c. 11. ante §. 1.* Eiusque rei exempla habemus in Nouatianis, Græcis, & pluribus alijs.

Corollarium II. Schisma merè internum, præsertim si purum sit, & in sola voluntate consistens, non est propriè dictum schisma, neque eo infectus propriè schismaticus: cùm & secundum fidem internam Ecclesiæ membrum existat, & externa specie ab ea non segregatur. Alia verò ratio est de occultis hæreticis: hi enim amissa fide verè præcisi sunt ab Ecclesia, licet exteriori specie membra Ecclesiæ videantur. Cum enim Ecclesia sit fidelium visibilis congregatio, sequitur duo necessaria esse, vt aliquis Ecclesiæ membrum sit: fidem, ac communionem. Defectu primi in Ecclesia non sunt hæretici: defectu autem secundi in Ecclesia non sunt excommunicati, & schismatici externi: quandoquidem à Communione Ecclesiæ segregati sunt.

Dubitari autem solet: Vtrum schismaticus sit, qui ab Episcopo suo, vel particulari aliqua ecclesia se segregat: interim volens esse subiectus Summo Pontifici, & cum alijs membris ecclesiæ vniuersalis communicare? Affirmant Bellarm. *lib. 3. de ecclesia cap. 5. in fine*: Valentia *cit. p. 1. post 3. propos.* Sed placet magis sententia Vgolini *de censuris Papæ reseruatis, p. 2. c. 10. vers. necnon schismatici, num. 3.* Sanch. *loc. cit. n. 6.* Tales esse schismaticos secundùm quid, & impropriè: ideòque schismaticorum canonicis pœnis non subiecti, sicuti etiam sentit Azor *cap. 20. q. 4.* Nam schisma propriè ac simpliciter significat separationem ab ecclesia vniuersa: eiusue visibili in terris capite, siue Pastore: Certum autem videtur, posse aliquem ex maligno affectu separare se ab ecclesia sua particulari, eiusue pastore, interim intendens, ac palàm protestans, se manere in communione ecclesiæ vniuersalis, & sub obedientia Summi Pontificis: Igitur talis non erit propriè ac simpliciter schismaticus: cùm etiam Ecclesiæ vniuersalis membrum permaneat.

7 Pœnæ schismaticorum sunt: *Excommunicatio Bullarii*, quæ tamen non extenditur ad eorumdem fautores, receptatores, &c. sicuti ea, quæ contra hæreticos decreta est. Item inhabilitas ad ecclesiastica beneficia: quin etiam post schismatis abiurationem, actamque pœnitentiam, sine dispensatione admitti non posse colligitur *ex c. quia diligentia, de elect.* & docet ibid. Abb. *n. 7.* Azor. *cit. c. 20. q. 8.* Sanch. *num. 18.*

CAP. XII.

DE BELLO,

SVMMARIVM.

1 *Differunt bellum, seditio ac rixa: quòd bellum sit multitudinis contra extraneos: Seditio multitudinis contra multitudinem eiusdem communitatis; Rixa paucorum, vel singulorum contra paucos, aut singulos.*

2 *Bellum aliud est iustum, & aliud iniustum: Bellum iustum duplex est, defensiuum, & offensiuum.*

3 *Ad Belli offensiui honestatem tres conditiones requiruntur: Legitima auctoritas, causa iusta, & recta intentio.*

4 *Bellum offensiuum propria auctoritate gerere ad eum dumtaxat Magistratum pertinet, qui superiorem nullum agnoscit.*

5 *Causa iusta belli semper est iniuria accepta, eaque grauis, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars aduersa recuset. Bellare non voluntatis, sed necessitatis est.*

6 *Infideles in belli societatem adsciscere contra Christianos plerumque illicitum est.*

7 *Bello iusto captis vitam condonare æquum est; nisi de crimine, v.g. perduellionis specialiter conuicti sint.*

8 *Subditi in dubio de iustitia belli pro principe ad bellum eos vocante, præsumere, eique parere possunt: sed extranei ac voluntarij milites iustitiam causæ magis examinare tenentur.*

9 *Milites hosti damna inferre possunt, secundum iustam Ducis supremi voluntatem, expressam vel tacitam.*

10 *In bello iusto insidijs vti licitum est, modò mendacium absit.*

11 *Innocentes per se, & ex intentione occidere numquam licet: sed interdum per accidens eorum mors permittitur, si ita necessum sit ad victoriam, & pacem obtinendam.*

12 *Innocentes, si sint membra Reipublicæ nocentis, bonis, aut libertate spoliare concessum est.*

13 *Milites in terra hostili etiam innocentes subditos spoliant, si id necessarium sit ad finem belli.*

Represaliæ sine necessitate concedendæ non sunt: & qui contra Ecclesiasticas personas represalias concedunt, excommunicationem incurrunt.

14 *Mobilia ab hostibus accepta, gentium iure militum capientium sunt: immobilia si occupentur, ad supremum belli Ducem spectant: quatenus iustam compensationem, aut pro illata iniuria satisfactionem non excedunt.*

15 *Fides data quibuscumque hostibus publicis, etiam infidelibus, atque hæreticis, omnimodè seruanda est.*

16 *Capti etiam in bello iusto ex parte capientiũ cessante scandalo, & speciali manendi sollicitatione fugere possunt; capti autem in bello iniusto ex parte capientium, non solùm fugere, sed etiam bona hostium secum auferre in compensationem damni, aut iniuriæ illatæ.*

17 *Peregrini Christiani, dum inter Turcas versantur non possunt eos bonis suis spoliare.*

18 *In bello plurima ingentia mala committi solent.*

19 *Clericis iure Ecclesiastico prohibitum est propria manu pugnare: excipiuntur autem qui in minoribus tantùm sunt, & Ecclesiasticum beneficium non habent.*

20 *Clerici qui spiritualis auxilij causa bello intersunt spoliorum iure non minus, quam alij milites, gaudent.*

1 Bellum, seditio, ac rixa inter se differunt, auctore S. Tho. *q. 2. a. 1.* S. Anton. *p. 2. tit. 4. c. 8. §. 1.* Quia bellum est multitudinis contra extraneos: Seditio est multitudinis contra multitudinem in eadem Republica, siue communitate: Rixa est paucorum vel singulorum, contra paucos vel singulos. Præterea differt seditio à bello & rixa: quòd hæc actualem pugnam, seu conflictum propriè significant; seditio verò non solùm pugnam, siue bellum ciuile, ac intestinum: sed etiam præparationem animorum ad pugnandum: est enim seditio *tumultus populi concitati ad pugnam*.

Rixa verò definitur ex S. Tho. *q. 41.* *Verborum contradictio, orta plerumque ex ira, & procedens vsque ad verbera*, iuxta illud Prouerb. 17. *Vir iracundus prouocat rixas*. Quapropter rixa priuatum quoddam bellum est, ex genere suo peccatum mortale, quippe Charitati ac Paci oppositum: vt rectè ab Apostolo ad Galat. 5. inter ea numeretur, quæ à regno cœlorum excludunt. Dixi autem ex genere suo: Fit enim interdum veniale, vel ob passionis vehementiam, & animi præcipitationem, vel ob materiæ leuitatem, v.g. cùm pueri leuiter inter se rixantur, sicuti notant Valentia *q. 12. p. 1.* Molin. *tom. 3. poster. tr. 3. disp. 51. in fine*, vbi rectè monet, pueros leuiter secundùm personarum circumstantias inter se rixantes non incurrere canonis excommunicationem.

Seditio verò, si, vt plerumque accidit, iusta ratione subnixa non sit, tantò grauius est peccatum quàm rixa, quantò maius est bonũ publicæ quietis, & politicæ concordiæ, quæ per seditionem violatur; quàm concordiæ & pacis paucorum, quam rixa violat.

2 Bellum denique aliud est iustum, aliud iniustum. Bellum iniustum est graue peccatum tum Charitati ac Paci, tum etiam iustitiæ oppositum. Iustum verò bellum Charitati & Paci potius inseruit: quia finis belli est pax, & securitas, teste S. Augustin. *Epist. 207. ad Bonif. Non pax quæritur, vt bellum excitetur: sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, vt eos, quos expugnas ad pacis vtilitatem bellando perducas.*

3 Duplex est bellum iustum: Vnum defensiuum, & alterum offensiuum. Bellum defensiuum est, quo vis per iniuriam illata repellitur, quod non solùm publica, sed etiam priuata auctoritate cuiuis omni iure permissum est, vti habetur *in l. 3. ff. de iustit. & iur.* Bellum offensiuum est, in quo vis infertur, iniuriæ vindicandæ causa: quapropter vindicatiuæ iustitiæ actus est. Ad eius honestatem tres conditiones requiruntur. Legitima auctoritas, causa iusta, & recta intentio, vt videlicet amore iustitiæ, aut

iustæ

iustæ indemnitatis, non ex odio, aut priuatæ vindictæ cupiditate suscipiatur, sicut inter alios docet P. Nau. *lib.1.c.3. num.268.*

4 Assertio I. Bellum offensiuum non nisi publica auctoritate Principis, vel Magistratus superiorem nullum agnoscentis geri debet. Est communis doctrina apud S. Th. *q.40. art.1.* Gabr. *in 4.d.15.q.4.a.1.* Victoriam *de iure belli, n.2.* ex S. August. *lib.21. contra Faustum, n.75. Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas penes Principes sit.* Probatur, & explicatur: Discrimen est inter Magistratus, quòd alij superiorem nullum agnoscant (vt Imperator, Reges, & Reipublicæ liberæ, qualis est Venetorum, Genuensium, Heluetiorum) hi non tantùm instantia pericula repellendi præsentesque iniurias arcendi potestatem habent: sed etiam præteritas vindicandi, puniendique. Oportet enim quamuis Rempublicam ita comparatam esse, vt sibi sufficiat ad publicum statum ac quietem seruandam: quam tamen seruare non potest, nisi externorum etiam infestationes, atque iniurias vindicare ac bello persequi liceat. Alij verò Magistratus non supremi sunt, sed superiorem aliquem agnoscentes: (v.g. Duces, ac Ciuitates Imperij) hi licet durante necessitate seu periculo, vim atque iniurias aliorum repellere possint, cum moderamine inculpatæ tutelæ: cessante tamen necessitate, ac periculo, mox & ipsi cessare debent, & vindicandæ iniuriæ iustitiam, ac sententiam, eiusdemque executionem à Principe, vel supremo Magistratu suo petere. Nam iste secundùm Apost. ad Rom. 13. *gladium portat: Deus enim minister est, vindex in iram.* Quapropter *in l. hostes, ff. de captiuis & postliminio reuersis, & in l. hostes, ff. de verb. signif.* prædones atque latrunculi appellantur, qui in Imperio, sine consensu, & auctoritate Imperatoris, bellum offensiuum suscipiunt. Monet tamen Victor. *n.9.* Mol. *tom.1. tract.2. de iustit. disp.*100. Becanus 2.2.c.25. *q.1. num.3.* Si supremus Princeps, seu Magistratus negligat, vel non audeat illatas iniurias vindicare: quod in tali casu necessitas licentiam tribuat bellum inferendi hostibus, eosque pro meritis puniendi: ne improbitas impunita maiores animos faciat.

Adde, prohibita quoque esse conuenticula, & confœderationes, quæ sine Principis, seu Imperatoris auctoritate fiunt, *l. denunciamus, C. de his, qui ad Ecclesiam, &c.* præterquam ad necessariam defensionem contra iniquos aduersarios. Qua de re Mynsing. *centur.6. obseru.1.*

5 Assertio II. Vnica, eaque generalis causa iusta belli offensiui est *accepta iniuria*. Ita S. August. *in lib. qq. super Iosue qu.10.* relatus *in c. Dominus, 22. qu.2. Iusta bella definiri solent, quæ vlciscantur iniurias, si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quòd a suis improbè factum, vel reddere, quod per iniurias acceptum est.* Et videri potest Victoria *relect. de iure belli, num.13.* Cum enim Respublica vel Princeps, contra quem bellum offensiuum geritur, superiorem Iudicem non habeat, à quo ad iniuriæ satisfactionem damnique compensationem compellatur: ideò in defectum proprij iudicis, ac vindicis, ipsamet Respubl. vel Princeps, qui, vel cuius subditi iniuriam passi sunt, iudicandi vindicandique sceleris potestatem naturali, ac gentium iure consequuntur.

Quòd si non ipsemet Princeps, vel Respublica aliena, sed eius subditi damnum, vel iniuriam intulerunt, tunc qui ex altera Republica iniuriam passi sunt, non prius bellum inferre, ac de malefactoribus vindictam sumere debent, quàm Principem, vel Rempublicam monuerint, vt à suis subditis pœnam exigat, eosque ad damni compensationem cogat. Si autem Princeps, seu Magistratus id facere negligat, tunc contra ipsum quoque bellum moueri potest ab eo, qui in Republica quæ iniuriam passa fuit, auctoritatem habet.

Oportet autem iniuriam grauem, ac magni momenti esse, ob quod publicum bellum, instituere fas sit, quippe in quo tot hominum, etiam innocentium, cædes fiunt, regiones vastantur, & ipsamet, quæ bellum infert, Respublica periculum adit; nam *belli exitus incerti sunt.* Quare Princeps, eiusque Consiliarij, si sine graui causa bellum decernant, mortali iniuria non solùm alienam, sed etiam propriam Rempublicam afficiunt; quando eam periculis exponunt, tributis grauant, publicum ærarium exhauriunt. Et verò maximè Catholicus Princeps animaduertere debet, vtrùm occasione belli, quòd secundùm se iustum est, Ecclesia & Fides Catholica incrementum, an verò detrimentum passura sit. Si enim spes amplificandæ Ecclesiæ effulgeat, aggredi debet bellum iustum, etsi alioquin intermitteret. Sin autem periculum sit scandali, seu spiritualis ruinæ multorum, intermittere debet bellum, quod alioquin iure instituere posset, notauit Victor. *num.33.* Molin. *tom.1. de iustit. tr.2. disp.107.* Et videri potest Ioan. Maior. *in 4. d.15. q.20. ad finem.*

Assertio III. Particulares iustæ causæ belli suscipiendi sunt hæ:

I. Vt subditi rebelles ad obedientiam redigantur.

II. Vt recuperetur prouincia, aut ciuitas Principi, aut Reipublicæ alicui iure debita, quam recuperare boni communis multùm interest.

III. Ad vindicandam grauem contumeliam Principi, vel Reipublicæ illatam: cuius rei exemplum habes 2. *Reg. c.10.*

IV. Vt vltio sumatur de gente, vel Principe, qui hosti iniustum bellum gerenti auxilium præbet: quo iure Romani multas prouincias sibi subegerunt: & in veteri Testamento exemplum habes 2. *Regum* 8.

6 V. Vt repellantur ij, qui iniustè prohibent, ne nocentes puniantur, quos puniri Reipublicæ multùm interest: exemplum habes *cap.20. Iudic.*

VI. Vt animaduertatur in eos, qui cum Principe, vel Republica initum fœdus violarunt, non sine graui damno, iniuria aut dedecore illius: cuius rei exemplum habetur 4. *Reg. 3.*

VII. Vt impetrentur ea, quæ iure gentium permissa sunt, & per iniuriam denegantur. euiusmodi est, v.g. transitus sine mora & sine nocumento ex vna regione in alteram, sicuti habetur *in c. vlt. 23. quæst. 2.* Eoque sensu Cæsar dixit, *Arma tenenti omnia dat, qui iusta degat.*

VIII. Vt socijs auxilium iustum afferatur: quòd si verò ab hostibus infestantur auxiliarij, tunc & ipsi ius acquirunt per se bellum inferendi aduersarijs; qua item ratione à Romanis imperium amplificatum fuisse, testatur Victor. *n.17.* Eiusdemque rei exemplum habemus *Gen.14.*

IX. Si populi subiecti idololatriæ sint, iusta erit causa eos bello persequendi, iuxta ea, quæ dixi hoc libro, *tr.1. cap.17. num.3.* Vel si in hæresim aut infidelitatem lapsi, alios secum trahant; atque ita dissensionem in regno vel prouincia excitent. Idemque dici debet, si Rex, vel subditi vnius regni à vera Fide deficientes, subditos vicini regni ad eandem defectionem pertrahere conentur, iustam causam habet Rex vicinus bello se defendendi, & illatam iniuriam vindicandi, sicuti docet Becanus c.25. q.5.

Denique rectè addit S. August. *in suprà cit. cap. Dominus, Etiam hoc genus belli sine dubitatione licitum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & nouit, quid cuique fieri debeat.*

Monet verò Becanus 2.2. *cap.25. q.7.* Bellum interdum formaliter iustum esse respectu Principis; non item respectu Consiliariorum; aut eorum qui Principem, vel Consiliarios informant de varijs circumstantijs causæ. Si enim informatio re ipsa falsa, vel consilium erroneũ sit, tamen Princeps rationabilẽ causam non habet suspicandi de falsitate, aut deceptione, practicè conformare iudicium suum poterit informantium allegationibus, & consilijs virorum doctorum minimè suspectorum.

Assertio IV. Postquam iusta belli causa perspecta est, debet ea parti aduersæ proponi, priusquam bellum instituatur. Quòd si illa competentem satisfactionem offerre parata sit, acceptari debet, bellumque intermitti, aut cœptum reuocari, sicuti dixi *lib.1. tr.1. cap.5. §.3. n.25.26.* & ex communi docet Caiet. *verb. bellum, §. fac ergo Confessor,* Mol. *tom.2. tract.2. disp.103.* atque consentit illud Deut. c.20. *Si quando accesseris ad Ciuitatem oppugnandam, offeres ei primùm pacem.* Ratio est. Quia *bellare non voluntatis, sed necessitatis est, cap. noli 23. qu.1.* propter ingentia mala, quæ cum bello coniuncta esse solent.

Dubitant verò Doctores, an etiam post mutuam aggressionem & conflictum, quando iam aliqui occiderunt ex parte eius, qui iustum bellum gerit: si aduersarius condignam satisfactionem offerat, acceptari debeat, & bellum intermitti? Responsio debet esse affirmatiua, ex hypothesi, si condigna satisfactio offeratur. Quia verò id in bello vindicatiuo ferme impossibile est: nam totus exercitus, qui bellum iustum gerenti se iniustè opposuerat, in mortem tradi deberet, quod numquam facere consentirent: ideò rectè negant Doctores apud Molin. *disp.103. §. dubium est;* Bello actualiter cœpto, Principem iustè pugnantem ex iustitia obligari, vt bello absistat, & oblatam sibi satisfactionem acceptet. Plerumque tamen ex charitate acceptare obligabitur, etsi in ipsomet conflictu, aut post conflictum, pars aduersa ita offerat satisfactionem, quam moraliter exhibere potest ac debet; videlicet, vt iniustè ablata restituat; belli expensas, & æstimationem periculi, & illatæ iniuriæ, Principi iustum bellum gerenti refundat; auctores etiam iniuriæ, qui specialiter digni morte sunt, tradat. Quia item in re naturalis æquitas, & lex charitatis postulat, vt Princeps Christianus multùm de summo iustitiæ rigore remittat.

His adde primò: Etsi, negata ab initio satisfactione competente, possit Princeps bellum iustum gesturus, quoscumque etiam infideles, in belli societatem vocare per se loquendo, sicuti rectè docet Bannes *qu.40. art.1. dub.3.* Tamen per accidens ratione scandali, & secuturi nocumenti publici, plerumque illicitum erit, Iudæos vel Turcas in belli societatem contra Christianos adsciscere: de qua re videri potest Becanus *cap.25. q.6.*

7 Adde secundò: Etsi bello iusto captos, vel sponte deditos, si culpabiliter antè pugnando, mortem meruerant, omnes occidi

possint,

possint, spectato iustitiæ rigore: (præterquam, si ante deditionem de securitate pacti sint) æquitas tamen & lex Charitatis postulat, vt Dux belli, habita ratione boni communis, in clementiam potius declinet & multitudini parcat: cum consueto more, & quasi gentium iure post partam victoriam & redditam securitatem, captiuis etiam nocentibus vita condonetur: Excipio, si de peculiari crimine, puta perduellionis, læsæ Maiestatis, &c. conuicti, aut damnati sint. Qua de re Victor. *de iure belli*, n. 49.

Quin immò id ordinarium esse solet; vt si Communitas, vel multitudo hominum deliquit, mitiùs puniantur, exceptis iis, qui commissi delicti auctores, vel executores fuerunt, sicuti notauit Abb. *in c. latores, numer. 3. de Cler. excommun.* Clar. *lib. 5. sent. S. pract. crim. q. 60. num. 30.* Mol. *tr. 3. de iust. disp. 34.*

Accedit hic specialiter, quòd tota nocentium Communitas plerumque occidi non possit sine multorum etiam innocentium cæde, aut damno quod iniquum est, sicuti colligitur ex S. Ambros. *epist. 28. ad Theodos. Imperat.* de Thessalonicensium cæde: præterquam, si id opus esse videatur ad stabiliendam securitatem contra valdè pertinaces ac desperatos hostes: tunc enim id malum occisionis innocentium, &c. si à Duce belli omninò impediri non possit, vt minùs malum permittitur, sicuti notauit Victoria *de iure belli num. 48.* Becan. *cap. 25. q. 10.*

8 Assertio V. Subditi, qui de belli iustitia dubitant Principi, aut Magistratui ita iubenti meritò parent, ac militant. Ita Victoria *de iure belli, num. 31.* Caiet. *verb. bellum.* Gabr. *in 4. dist. 15. qu. 4. art. 2.* Major. *ibid. q. 20.* Nau. *rubr. de iudic. n. 106.* Molina, *disp. 123.* Ratio est: Quia *in dubio quisque obedire debet Principi, vel Superiori suo*, sicuti notauit Gloss. *in cap. quid culpatur 23. q. 1.* Quare idem quoque dicendum de conductitio milite, si illi posteà bellum imperetur, de cuius iustitia dubitat. Quam obrem S. August. *lib. 22. contra Faustum, cap. 75.* relatus *in cit. cap. quid culpatur*, ita loquitur: *Vir iustus, si forte sub Rege, homine etiam sacrilego, militet, rectè potest illo iubente bellare, si quod sibi iubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est; vel vtrum sit, certum non est, ita vt fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi; innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi.* Eodem simili ratione Carnifex mercede conductus ad iustitiæ officium exequendum, latam à iudice sententiam, iustè exequitur: etsi de eius iustitia dubitet: quandoquidem ad ipsum non pertinet discutere.

Assertio IV. Milites extranei, atque voluntarij vocati ad bellum, de cuius iustitia dubitant, vt in neutram partem prudenter assentiantur, militare plerumque non possunt. Ita Caiet. *l. c.* Gabr. *concl. 4.* Maior. *S. istis notatis*, Sylu. *verb. bellum, 1. q. 9. prope finem*, Molina *disp. 114.* Valent. *q. 16. par. 2.* aliique communiter contra Suarez *de Charit. disp. 13. sect. 6.* P. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 288.* Ratio est, quia nulla cogente & excusante obediendi necessitate, exponunt se periculo grauissimæ iniuriæ inferendæ. Addidi tamen vocula: *plerumque*, limitari enim assertio debet: nisi causa bellandi speculatiuè quidem dubia videatur: præsumptio tamen sit, Principem cum Consiliarijs suis, examinata prius diligenter causa, ideoque bona fide, & probabili opinione ductum ad bellum procedere, sicuti annotauit Adamus Tanner *in disp. de bello, assert. 52.* Ex quo sequitur, si pro vtraque parte præsumi possit, quòd bona fide, & iure practicè probabili ad bellandum procedant, damnari non posse milites, si de iustitia belli dubitantes, seu huic, seu alteri parti pro stipendio militent.

Quare inter milites principi aut Magistratui subiectos, & extraneos est hoc discrimen: Quod illi iustitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit, quæ ipsos positiuè dubitantes reddit; tunc enim eo ipso, quòd subditi sunt, pro Principe præsumere possunt. At verò extranei seu voluntarij milites inquirere debent de iustitia belli, & facta inquisitione, saltem probabile iudicium ferre, Principem, cui bellaturi sunt, bellum formaliter iustum gerere. Neque valet argumentatio P. Nau. *nu. 277.* In dubio de iustitia belli Principem, etiam non superiorem peccare damnare non debeo, ergo bellantem sequi, ac iuuare possum. Nam sicuti ad hominem iudicandum, & damnandum requiruntur indicia, ac præsumptio iniustitiæ: ità etiam ad hominem iuuandum, cum aliorum præsertim tam graui præiudicio, requiri debent indicia, vel præsumptio, illum ius agendi habere.

Illud verò apud omnes in confesso est, Milites paratos sequi quemcumque ad bellum vocantem, seu iustum sit, seu iniustum dummodo stipendium trahebat; in malo statu versari, vt nisi propositum corrigant, à Confessario absolui non possint.

Diximus hactenus de ijs, quæ pertinent ad intelligendam causam, & iustitiam belli. Ea verò intellecta, videndum nunc est, quæ sint obligationes militantium in bello; & consequenter quæ, & qualia peccata ab ijs committi soleant.

9 Quæstio prima. Quænam damna hostibus milites inferre iure possint? Respondeo & dico; Quicumque in bello iusto pugnant, progredi possunt, secundùm iustum mandatum, aut voluntatem Ducis sui expressam vel tacitam, ad agrorum vastationem, pagorum euersionem, hostium spoliationem nocentium cædem, vti docet Mol. *tom. 1. tract. 2. disput. 101.* Cùm enim milites ac singuli veluti ministri sint, seu executores iustæ sententiæ ac vindictæ, quam supremus Princeps, vel Respublica in hostes decernit; satis liquet, omnem potestatem, quam milites, siue exercitus in hostes exercent, à suprema Ducis voluntate pendere, atque inde conueniente ordine, per subordinatos belli ductores, in singulos gregales milites deriuari: vt proinde peccent, si præter Ducis voluntatem aliquid in hostes moliantur.

Verùm considerare milites debent, ob quam causam belli Dux, seu Princeps hostibus damnum inferri nolit, aut prohibeat. An quia eis consultò parcere vult? Tunc contra iustitiam peccant milites, si damna inferant, ad eorumque restitutionem obligantur. An solùm, vt militaris disciplina seruetur, & exercitus, ab hoste tutus sit? Tunc peccabunt quidem non obedendo iusto mandato Ducis; fermè tamen non mortaliter; nisi vel se ipsos, vel exercitum in graue periculum temerè conijciant.

Vt verò intelligatur, quousque supremi Principis potestas ac voluntas hostibus nocendi, eorumque Ciuitates occupandi, vastandi, incendendi iure se extendat: attendere oportet, cur bellum contra hostes instituatur: An solùm defensionis causa, seu vt periculum arceatur? Tunc solùm agere fas est, quæ ad præstandam pacem & securitatem ab hostibus necessaria sunt. Qua de re Victoria *de iure belli, n. 55.* An ad prosequendam iniuriam tantùm materialem, & culpa carentem; v.g. ad recuperandam ciuitatem, quæ iure Principi debetur, sed ab altero per inuincibilem ignorantiam alieni iuris possidetur. Tunc ea duntaxat agere licitum est, quæ ad occupandam Ciuitatem necessaria videntur: & quidem, quatenus fieri potest, cum minimo hostium, & incolarum damno. Neque belli pœnæ tunc exigi debent, multò minus vindictæ loco aliquid contra hostes decerni: quandoquidem nec in iudicio pars, quæ causa cadit, ad expensas alteri parti præstandas condemnari solet, nisi litigando in dolo vel culpa fuerit, sicuti notauit Molin. *disp. 102. S. an hoc secundo.* An denique ad vindicandam iniuriam formalem, ac propriè dictam? Tunc iustitiæ vindicatiuæ modum seruare oportet, vt iniuriæ quantitatem pœna, seu vindicta non excedat. Quare, si Galli, inquit Victoria *num. 56.* irruentes in terram Hispanorum, iussu Regis sui pagum incendissent, non ideò fas erit Hispanis integrum regnum Galliæ occupare; sed solum quatenus iustitia & æquitas permittit, Gallorum iniuriam vindicare: adductis etiam belli expensis, & æstimatis damnis, quæ Hispani passi sunt, nec non laboribus, ac periculis, quibus se exposuerunt: quæ omnia eo vsque interdum accrescere possunt, vt, si bellum iustè coeptum, hostibus resistentibus, & satisfacere recusantibus, diu continuetur, totam illorum Prouinciam, aut etiam Regnum occupare liceat, quamuis ex non admodum magna iniuria bellum originem sumpserit, sicut notauit Mol. *disp. 117.*

10 Quæstio secunda. Vtrùm licitum sit in bello insidijs vti? Responsio est affirmatiua cum S. Th. *q. 40. ar. 3.* S. Aug. *to. 4. lib. qq. 6. super Iosue, q. 20.* *Cum iustum quis bellum susceperit, vtrum aperta pugna, an insidijs vincat, nihil ad iustitiam interest.* Cum enim in bello iusto fas sit hostibus nocere, fas etiam erit occultando ipsis consilia, efficere, vt decepti nocumentum patiantur; modò absit mendacium, quod neque in bello licitum est. Exemplum habemus Iosue *cap. 8.* vbi legimus, Iosue collocato exercitu in insidijs contra Ciuitatem Hai, cum suis fugiendo, metum simulasse. Quod intelligi debet secundùm communem loquendi modum: licet non fuerit propriè dicta simulatio, quæ est falsi, ac species mendacij, iuxta S. Thom. *2. 2. q. 111. art. 1.* Cum enim fugere siue recessus sit operatio homini naturalis, non determinata ad metum siue terrorem animi significandum: (quandoquidem etiam ob alias causas institui potest) ideò Iosue propriè non simulabat falsum: sed naturalem actum recessus exercendo data opera permisit, vt hostes decepti falsam metus opinionem conciperent.

Porrò, tametsi simulare aliquid verbo vel facto quod non est causa fallendi hostes, numquam licet: cum id mendacium existat: si tamen talis simulatio extra fœdera & promissiones fiat erga hostem, cui nocendi ius habeas: non est peccatum graue & mortale. Sic enim sæpè exploratores & alij milites mentiuntur, v.g. socios, aut amicos se esse, cùm nocendi animo veniant, & plura talia stratagemata in militia commendantur, quæ tamen propter mendacium aut simulationem falsi omni culpa non carent: quamuis propter inuincibilem ignorantiam, puta si rectè se agere tales homines existimant, excusari possint. At verò in promissionibus seu pactis initis cum hoste quocumque per fictionem aliquid dicere aut facere, aliud in animo gerendo, &

aliud

aliud verbis promittendo, est mendacium iniuriosum; ideòque ex genere suo peccatum mortale; sicuti benè docet Ioan. Molan. *de fide hæreticis seruanda lib. 1. cap. 15.* Becanus 2. 2. c. 16. q. 1. n. 9.

11. Quæstio tertia. Vtrùm liceat in bello innocentes occidere? Respondeo & dico I. Innocentes per se atque ex intentione in bello occidere nunquam licitum est. Quia potestas gladij Magistratibus à Deo data est aduersus eos qui malè agunt: non contra innocentes. Quare Exodi 23. dicitur: *Insontem & iustum non occides.* Et Deuteronom. 20. *Percuties omne, quod in eis est, masculini generis, præter infantes.* Cùm autem innocentes vnà cum nocentibus ab Israelitis occidi debuerant, id ex speciali mandato Dei prouenit, vt Iosue 6. & 1. *Reg.* 15. Porrò innocentium numero censentur imprimis infantes, etiam Turcarum, hæreticorum, &c. Deinde peregrini, Clerici, Religiosi, homines simplices ac rusticani, iuxta *cap. innouamus, de treuga & pace*: Idque secundùm iuris præsumptionem, donec contrarium de illis ostendatur. Per accidens verò, si bellum geri, & victoria ab hostibus obtineri non possit, nisi vnà cum nocentibus etiam innocentium mors permittatur, euersione vrbium, conflagratione ædium, &c. licitum id est, quando ratio communis boni ita exigit, teste Victor. *num.* 34. Syluest. & Caiet. *verb. bellum*, Cou. *regula peccatum, par.* 2. §. 3. *num.* 4. Mol. *disp.* 119. Becan. *quæst.* 11.

12 Dico II. Quòd attinet ad bonorum spoliationem verùm innocentes sint partes Reipublicæ contra quam iustum bellum geritur: tunc enim, quia tota Respublica, seu Communitas, quæ deliquit, hostis censetur, fas est per se, atque ex intentione omnia eius membra in bonis fortunæ punire, v. g. bonorum spoliatione, imposito generali ac perpetuo tributo, vel abductis in captiuitatem mulieribus, ac infantibus, sicuti constat *ex l. si quid bello, & l. hostes, ff. de captiuis.* Quamuis quod ad captiuitatem spectat, ea solùm locum habet in infidelibus: At verò Christiani à Christianis capti, serui eorum non efficiuntur; ob diuturnam consuetudinem, vim legis obtinentem: sed interdum pecunia, tamquam in præmium victori oblata, redimi solent; sicuti notauit Mol. *disp.* 117. *conclus.* 4.

Porrò ad hoc, quod tota Communitas deliquisse censeatur ac puniri possit: necesse est, vt maior seu potior eius pars, quæ alioquin ad decernendum aliquid Communitati sufficeret, delictum aliquod fieri collegialiter decreuerit, vel impedire per traditam sibi potestatem neglexerit: tunc si delictum valdè graue sit, v. g. proditionis apostasiæ à Fide, propter quale peccatum à parentibus commissum etiam filij puniri solent, multò magis quicumque ex Communitate illa sunt, quamuis innocentes, puniri possunt bonorum spoliatione, libertatis, vel ciuitatis amissione, imposito tributo, &c. qua de re Molin. *tract.* 3. *disp.* 35.

13 Loquor autem de punitione, quæ per se ac directè propter crimen commissum infertur Communitati, plerumque post partam victoriam. Sin autem aliquis quærat de spoliatione & vexationibus, quas milites in terra hostili incolis inferre solent, licet sciant eos innocentes esse: quia solus eorum Princeps deliquit, aut iniuriam intulit. Respondendum est: Posito, quod eiusmodi spoliationes fiant cum expresso, vel tacito consensu Ducis bellum iustum gerentis, à peccato tunc excusari, si necessariæ esse videantur ad finem belli consequendum: seu quia hoc modo vires partis aduersæ diminuendæ erunt: seu quia alio modo iusta vindicta sumi, aut debita satisfactio impetrari non poterit à Capite Reipublicæ, cōtra quod bellum institutum est, nisi inuadendo, & spoliando subditos eius: præsertim si etiam ipsis subditis expedire videatur, vt à iurisdictione Principis sui, puta infidelis, aut hæretici Caluinistæ iusto bello extrahantur. Veruntamen in tali casu Princeps ille, qui causam damni subditis suis dedit, ad eius compensationem in conscientia obligatus est.

Atque huc spectant literæ, quas vocant represaliarum, quibus Princeps, vel Respublica subditis, aut militibus suis damnum iniustum passis potestatem facit inuadendi terram eorum, qui damnum intulerunt: & occupandi bona incolarum, etiam innocentium, donec iusta damni compensatio fiat: dummodo prius Communitas, vel is qui Communitati præest admonitus, compensationem facere, aut imperare neglexerit. *Vt si Galli*, inquit Victor. *de iure belli, num.* 41. *fecerint prædas in agrum Hispanorum, & Rex Francorum nolit cogere illos ad restitutionem, cùm possit, possunt Hispani auctoritate Principis spoliare mercatores Gallos, aut agricolas quantumcumque innocentes: quia licet fortè à principio Respublica, aut Princeps Gallorum non fuerit in culpa, tamen est in culpa, quia negligit vindicare.*

Sunt autem represaliæ species quædam belli, ideòque sine necessitate non concedendæ: cùm sint periculosæ & occasionem præbeant rapinarum, ait Victor. ibid. Insuper, ne contra Ecclesiasticas, vel bona earum represaliæ concedantur, aut extendantur, prohibitum est sub pœna excommunicationis ipso iure lata in personas sæculares: interdicti verò in Communitatem, nisi talem præsumptam licentiam intra mensem post diem concessionis reuocet, *cap. vnic. de iniurijs in* 6. Vide etiam Sylu. Caiet. Sà *verb. represaliæ.* Ioach. Mynsing. *centur.* 6. *obseru.* 5. qui casus numerat, in quibus represaliæ iure peti possunt.

Dico III. Quòd attinet ad eos, qui non censentur partes Reipublicæ nocentis, quales sunt peregrini, Clerici, ac Religiosi, eos non nisi per accidens bonis spoliare licitum est, si alia ratione finis, qui est victoria, pax, & securitas, commodè obtineri nequeat. Quamobrem fas est eiusmodi innocentibus auferre naues, arma, equos, frumentum, pecunias, si probabilis suspicio sit, quòd alioquin iniusti hostes talibus ad bellum sustinendum vsuri sint. Verùm transacto bello, quæcumque ab Ecclesijs, Clericis, ac peregrinis abstracta sunt, eisdem restitui debent, nisi bona fide in belli vsum absumpta fuerunt. Alia verò ratio est de innocentibus subditis, ij enim, vt suprà dictum, bonis quandoque spoliantur in odium aut vindictam Principis sui, contra quem bellum geritur: quare ad ipsum pertinet compensationem damni facere. Modò hinc etiam excipias illos subditos Principis, aut Reipublicæ delinquentis, qui, quatenus in ipsis erat, ansis restiterunt, atque Principi bellum iustum gerenti adhæserunt: nam hos quoque ab omni damno se atque ex intentione inferendo, immunes esse oportet.

Quæstio quarta. De spolijs, ac prædis, quatenus iustæ sint, & ad quos pertinere debeant? Respondeo & dico I. Non tantùm fas est eos, contra quos bellum iustum geritur, bonis spoliare, sicuti suprà dixi: sed etiam interdum, si culpa & iniuria hostium id mereatur, totam eorum ciuitatem militi in prædam ac direptionem dare, sicuti docet Syluest. *verb. bellum* 1. *qu.* 10. Victor. *de iure belli, num.* 52. Mol. *disp.* 122. Cæterùm quia cum tali deprædatione grauissima crimina coniuncta esse solent: puta innocentium cædes, virginum, & matronarum stupra, templorum spoliationes. &c. quæ licet à Duce prohibeantur, & impediri debeant: quia tamen propter impetum militum, in tali casu sæuientium omninò impediri non possunt: ideò per accidens peccat Dux belli, si eiusmodi generalem Vrbis direptionem permittat sine causa necessitatis, aut magnæ vtilitatis: cuiusmodi est, v. g. vt hostes pertinaces, ac desperati tandem frangantur, vt militum alioquin languentium ardor excitetur, vt bellum denique expediri, & pax iusta siue securitas obtineri possit.

14 Dico II. Mobilia ab hostibus accepta gentium iure militum capientium fiunt: Ita docet Nauarr. *lib.* 1. *consil.* 3. *de restitut. spoliat. edit.* 2. Victor. *num.* 51. Couarr. *regula peccatum, p.* 2. §. 11. Molin. *disp.* 117. *concl.* 4. & constat *ex l. si quid bello ff. de Captiuis & §. item ea, Instit. de rerum diuisione. Quæ ex hostibus capimus, iure gentium statim nostra fiunt: adeò quidem, vt & liberi homines* (non Christiani) *in seruitutem nostram deducantur.* Idque hodie etiam seruari solet; præterquam si alicubi consuetudo, vel lex vigeat, vt spolia omnia seu prædæ ad Ducem afferantur, à quo pro cuiusque meritis, ac dignitate distribuantur: iuxta *cap. militare, dist.* 1. Illud etiam monet Victoria *l. c.* cum Sylu. *verb. bellum,* 1. *qu.* 9. Eiusmodi prædas siue spolia rerum mobilium, cum gentium iure capientium fiant, non esse computanda in compensationem debiti principalis, quod iustum bellum gerens ab aduersa parte iure exigere potest.

Dico III. Si ab hostibus, contra quos bellum iustum geritur, abstrahantur mobilia, quæ ipsi ab alijs antè quamuis iniustè, cœperant, ea similiter secundùm ius Cæsareum capientium fiunt: neque pristinis dominis restituenda sunt, posteaquam in locum tutum deportata fuerunt. Ita docent Innoc. *cap. sicut*, 3. *de iureiur.* Cou. *reg. peccatum, p.* 2. §. 11. Nau. *supr. cit. consil.* 3. Molin. *disp.* 118. §. *his ita explicatis*, Becanus c. 25. q. 14. §. *quæ res secundò*. Puta, si hostes iniquum bellum gerentes, spolia à nostris abegerunt: eaque postea à militibus nostræ partis recuperantur, cum primùm ad locum tutum spolia deportata pacificè possidere inceperunt, eorum domini efficiuntur. Ratio est, quia id ad similitudinem iuris Romani *cit. loc.* si quid bello, per consuetudinem introduci potuit, boni communis causa: tum ad militum animos excitandos, tum ad innumeras lites tollendas, quæ alioquin oriri possent. Sed excipi debent, quæ postliminij iure gaudent, vt currus, & naues onerariæ, quibus commeatus, & similia pro vsu belli aduehuntur, ea pristinis dominis restituenda, posteaquam ab hostibus liberata, post limen ipsorum reducta sunt, *l. nauibus, ff. de Captiuis, & postliminio reuersis.*

Dico IV. Immobilia, quæ occupantur, quatenus iustam damni compensationem, vel pro iniuria satisfactionem non excedunt, pertinét ad Principem seu supremum Ducem belli, *l. si captiuus*, §. 1. *ff. de Captiuis.* Si verò ab hoste cui erepta sunt, iniustè possessa fuerant, pristinis dominis restituenda erunt, sicuti ex communi Couarr. *p.* 2. §. 11. Valentia *p.* 3.

15 Quæstio quinta. Vtrùm hosti, quamuis iniustè vexanti, seu iniustum bellum gerenti fides publica seruanda sit? Respon-

sio

tio est affirmatiua S. Th. *q. 40. num. 2.* Con. *in 4. decret. qu. 2. §. 4. n. 22.* Ioan. Molan. *de fide hæreticis seruanda, lib. 1. c. 16.* & aliorum, ex S. Aug. *epist. 205. ad Bonifacium Comitem*, qui refertur in *cap. noli, 23. qu. 1. Fides quando promittitur etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur.* S. Ambros. *lib. 1. offic. capit. 29. Quanta iustitia sit, ex hoc intelligi potest quòd nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus reseruatur.* Et paulò post: *Liquet igitur etiam in bello fidem, & iustitiam seruari oportere: nec vllum decorem esse posse, si violetur fides.* Loquimur autem de Fide publica, id est, quæ a publico Magistratu, vel Communitate datur. Ratio assertionis est, quia fœdera publica gentium iure introducta sunt, quod omni generi humano commune est, *cap. ius gentium, d. 2. inuncto §. ius gentium, Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili.* Idque propter necessitatem: quia nisi fœdera publica seu inter diuersos Principes, aut Respublicas, seu inter Principem aut Magistratum & subditos eius, v. g. rebellantes, inita, omnimodè seruanda essent, nulla pax aut societas inter humanum genus consistere posset. Intelliguntur tamen hæc, dummodò fœdus ex obiecto malum non sit: consequenter nec obligatorium [illegible].

Neque verò tergiuersationi locus est, quòd pars altera ad fœdus ineundum per vim iniustam adacta sit: quòd in bellis, quippe quæ ex altera parte fermè iniusta sunt, plerumque accidit. Cùm enim paciscentes superiorem Iudicem non habeant, qui causa cognita ipsis ius dicat; pars quælibet paciscens, posteà causari posset, ac dicere, sibi vim iniustam illatam esse, ideóque fœdus à se rescindi posse. At verò si priuatus aliquis alteri priuato, vim iniustam inferenti, promissionem faciat metu adactus: licet eiusmodi pactio siue fœdus mero iure valeat, tamen propter æquitatem rescindi potest, iuxta Prætoris edictum: *Quod metus causa gestum erit ratum non habebo, lib. 4. ff. tit. 2.* Idque locum habet, si paciscentes Magistratui alicui subsunt; præsertim ille, qui vim iniustam intulit: potest enim ac debet à suo Iudice compelli, vt promissionem iniquè extortam, quamuis iurata fuerat, remittat, & non exigat. Prætereà, si inter Dominos Catholicos iuratum fœdus, ex vna parte iniustitiam manifestam contineat, quod summus Pontifex per viam denuntiationis Euangelicæ se interponere, atque alteram partem à iuramento absoluere possit, constat *ex c. nouit. 13. de iudic. & cap. sicut, 29. de iureiur.*

Si deinde tergiuersationi locus non est, etiamsi posteà appareat, fœdus publica auctoritate initum, Principi, aut Reipublicæ paciscenti perniciosum esse: dummodò, vt dixi, ex obiecto malum, seu iniquum non sit. Alia verò ratio est de fœdere priuato, seu quod priuati pepigerunt cum altero priuato, vel alia Republica, aut Principe: si enim tale fœdus cedere videatur in proprij Principis, aut Reipublicæ perniciem, rescindi poterit: quandoquidem in omni promissione intelligi debet exceptum ius Superioris, quippe cui subditus præiudicare non potest, *cap. venientes, de iureiurando.* Sin verò fœdus aut promissio alieno Principi, aut Reipublicæ facta in publicam perniciem non cedat; vt si quis Tyranno reditum, vel redemptionis pretium iuratus promisit, fides seruanda est, sicuti docet Couarr. *loc. cit.* Molanus *lib. 1. cap. 17. & 29.* eiusque rei exemplum habemus apud Ciceronem *lib. 1. de Officijs* de M. Attilio Regulo, quem laudat S. August. *lib. 1. de ciuit. cap. 15. & 24.*

Ex dictis iudicium ferri potest de doctrina Ioan. Molan. *lib. 3. de fide hæreticis seruanda cap. 14. Respondeo,* inquit, *Romani Pontificis auctoritatem nullam esse ad destructionem, sed ad ædificationem. Quia autem absque magna destructione, non posset dispensare, vt fides publica a Concilio, aut Principe data violetur, ideò dispensationis eius auctoritas, & potestas eò se non extendit. Neque vllum hactenus extitit, aut vnquam extabit huius rei exemplum. Nam si Romanus Pontifex semel in fidei publicæ transgressione dispensaret, quòd hæc non foret legitima dispensatio, sed potius dissipatio, probatur: Quia deinceps nemo posset esse securus habito à Rege, aut alterius tituli Principe saluo conductu, aut solemni iuramento: quod semper periculum foret, ne regia potestas id via dispensationis extorqueat, quod semel concessum esse nouit.*

Mihi in hac re dicendum videtur primò Fœdus publicum, quod v. g. duo Reges Catholici inter se pepigerunt, non potest vlla potestate, ne Ecclesiastica quidem, directè dissolui per dispensationem, aut iuramenti relaxationem. Nam soluendi potestas Prælatis Ecclesiasticis data est in ædificationem, non in destructionem: at verò talis relaxatio fidei, aut fœderis publici tenderet contra ius gentium, adeóque cederet in magnum detrimentum societatis humanæ, & grauissimum alterius partis præiudicium. Ergo &c.

Dico II. Si fœdus publicum inter partes Catholicorum quamuis legitima potestate initum, successu temporis cedat in magnum Ecclesiæ Christianæ detrimentum, tunc Summus Pontifex ex plenitudine potestatis suæ fœdus indirectè rescindere possit, cogendo alteram partem, vt remittat obligationem fœderis in publicum Ecclesiæ detrimentum cedentis; vel eo recusante, propria auctoritate relaxando. Probatur tum quia id postulat bonum regimen Reipublicæ Christianæ, vt supremus eius Pastor tollere possit ea, quæ in perniciem grauem Ecclesiæ Christi cedunt: tum quia ipsi Catholici Reges ac Principes, cùm sint Ecclesiæ filij, non alia conditione sua fœdera constituere censentur, nisi vt salua interim sit Ecclesiæ Christi incolumitas.

Dico III. Si à Christiano, v. g. Rege cum infidelibus, seu non baptizatis publicum fœdus fiat, nulla vnquam ratione, seu directè, seu indirectè Summus Pontifex relaxare potest. Ratio est: Quia cederet in maximum detrimentum, ac contemptum ipsiusmet etiam Ecclesiæ: siquidem nihil tam indecorum, Christianæ Catholicæ Religioni: & nihil ipsis Catholicis Regibus, ac populis adeò noxium esse potest, quàm si fidem publicè datam non seruare, seu fœdera violare censeantur. Profectò fidem fallere, & multis modis decipere proprium est insigne, seu nota infidelium, præsertim hæreticorum: cùm enim hi fidem Deo in Baptismate datam abiecerint, quid mirum, si neque hominibus fidem seruent? Quamobrem si quando fœdus a Catholico Rege cum infidelibus legitima potestate constitutum, cedere posteà videatur in Ecclesiæ Catholicæ detrimentum, à Christo supremo eius Rectore & defensore auxilium sperandum, petendumque, & nunquam alicuius perfidiæ remedium adhibendum est.

Dico IV. Si Catholici cùm hæreticis publicum fœdus ineant, non potest per auctoritatem Pontificiam solui, aut relaxari. Hæc est doctrina à Ioanne Molano præcipuè intenta. Probatur: Licet enim, si quædam præcisè spectentur, videlicet quòd hæretici, propter Baptismum Ecclesiasticæ iurisdictioni subiecti sunt, ob odium ac pœnam ipsorum, iure compellantur ad remissionem fœderis in Ecclesiæ detrimentum cedentis: aut si recusent, ipsis etiam inuitis, relaxatio fieri queat, per supremam Ecclesiasticam potestatem, attamen, spectatis omnibus, adeòque absolutè negari debet, id à summo Pontifice fieri posse; quandoquidem is non habet potestatem dispensandi, aut relaxandi in detrimentum Ecclesiæ: talis autem relaxatio cederet in grauissimum Ecclesiæ detrimentum: quia cùm hæretici Catholicæ Fidei hostes, in omni fœdere cum Catholicis inito exclusam velint Papalem relaxandi potestatem: ideò apud ipsos, & omnes nationes infideles blasphemabitur nomen Domini, & Religio Catholica in contemptum veniet, & plura mala ingentia sequentur, si dicatur, nos cum Pontificis nostri consensu fœdera publica, contra ius gentium, erga hostes nostros violare. Hoc autem tam graue malum est, vt nullum incommodum, seu detrimentum Ecclesiæ Catholicæ, ex fœderis obseruatione inferendum, ita magnum videri debeat sperantibus in Deo, & Christo summo Ecclesiæ defensore, qui auxilium fert in tempore opportuno.

Verùm hæretici huius temporis Caluinistæ egregiè astuti sunt. Vt enim impunè ipsis liceat pacta cum Catholicis inita violare, causam prætexunt, quòd Iesuitæ, & alij Catholici doceant, fidem hæreticis (quales se esse conscientia ipsis dictat) seruandam non esse: talibus autem, qui fidem violare parati sunt, fidem seruari non oportere: cùm tamen interim fidem publicam à Catholicis violatam fuisse, nullo exemplo ostendere possint, multò minus, quod Catholici Doctores in ea, quam dicunt, sententia sint: *Fidem hæreticis seruandam non esse.* Ecce enim tam Iesuitæ, quàm alij Doctores Catholici contrarium apertè profitentur, ac docent: fidem publicam hæreticis datam, inuiolabiliter, & sine vllo dispensationis, aut absolutionis remedio seruandam esse, quamdiu ipsi seruare parati sint.

Obijciunt nobis Concilium Constantiense, in quo saluum conductum Ioanni Hussio datum, violatum esse aiunt: sed probare non possunt. Nam Patres Hussio saluum conductum dedisse non legimus: Sigismundus autem Imperator dedit saluum conductum: at non violauit. Primò: Quia dedit in forma iuris communis, id est, salua executione iustitiæ: quo ipso modo Patres *sess. 6.* Hieronymo Pragensi dederunt *omnem saluum conductum à violentia, iustitia semper salua.* Secundò: Quia Hussius post datum saluum conductum fugam arripuit, quæ ipsi sub pœna capitis ab Imperatore prohibita erat, vti ostendit Martinus Becanus in Opusculo de fide hæreticis seruanda. Tertiò: Ipsamet Synodus Constantiensis *sess. 19.* optimè demonstrat, à seculari, ipsaque Imperatoria potestate per saluum conductum alicui datum Ecclesiasticæ (quippe omninò distinctæ, atque superiori iurisdictioni) nullum præiudicium generari posse, quò minus de personis seu erroribus inquirere, & contra pertinaces ad punitionem procedere possit.

16 Quæstio sexta. Verùm in bello captis fugere licitum sit, & res hostium asportare? Respondeo, & dico I. Non est improbabile, quòd capti in bello, etiam iusto ex parte capientium, iniusto autem ex parte aduersariorum, ad suos fugere possint, absque

peccato:

peccato: modò scandalum, & specialis permanendi pollicitatio absit. Ita docent Sotus *lib. 4. de iust. qu. 2. art. 2. concl. 3.* Couar. *1. resolut. capit. 2. num. 10. & regul. peccatum, par. 2. §. 11. numer. 6.* Vasq. *1. 2. tom. 2. disp. 174. cap. 1. num. 8.* Pet. Nau. *lib. 3. de restitut. cap. 1. num. 200.* Ioan. Malderus *in 2. 2. quæst. 30. art. 1. dub. 7.* contra Gloss. *in cap. ius gentium dist. 1.* S. Anton. *par. 3. tit. 3. capit. 6. §. 4.* Nau. *cap. 17. num. 103.* Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 37.* Nam iure gentium introductum esse videtur, vt capti iustè ab hostibus, si fugiendo ad suos perueniant, libertatem consequantur, Id enim ius postliminij est, *l. in bello, §. nihil interest, ff. de Captiuis, & §. item ea, quæ ex hostibus, Instit. de rerum diuis.* Accedit, quòd hæc pœna perpetuæ seruitutis naturali propensioni admodum repugnet, vt eam sustinere, si effugere quis possit, valdè difficile sit, vt dixi *lib. 1. tract. 4. c. 15. num. 10.* & tradit P. Nau. *lib. 3. cap. 1. n. 201.* vbi consequenter ait, quòd bello captus fugere possit non tantùm in patriam, sed etiam in aliud regnum distinctum: neque domino suo restitui debeat.

Non obstat his, quòd tales fugitiui, si ex fuga reducantur, priusquam ad suos peruenerunt, puniri solent, sicuti colligitur *ex L. 3. Cod. de seruis fugitiuis*; Quia etiam damnati ad mortem, si ex captiuitate fugiant, grauiter puniuntur: licet secundùm probabilissimam Theologorum sententiam fugiendo nihil peccarint, vti dictum est, *cit. num. 10.*

Dico II. Capti bello iniusto ex parte capientium, v. g. Christiani à Turcis non tantùm licitè fugere possunt, (seclusa speciali permanendi promissione, iuramento firmata) sed etiam in compensationem damni illati, vel debitæ mercedis propter præstita seruitia, res illorum, qui iniuriam intulerunt, propria auctoritate auferre. Ita docet Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 693. concl. 1.* Ratio est: Quia, si nemo adsit, qui iustitiam administraturus est, potest quilibet, si scandalum cesset, per se ipsum clàm vel palàm accipere, quæ sibi liquidò debentur. Neque refert, tametsi inter Turcas, v. g. & Christianos induciæ, vel pax constituta sit: Ea enim ad id solum se extendit, vt à neutra parte Reipublicæ damnum alteri inferatur: non verò, vt qui hactenus iniustè oppressi fuerunt, ius suum ac debitum recuperare non possint.

17 Dico III. Cùm Christiani inter Turcas versari, vel peregrinari permittuntur ex pacto cum ipsis inito, si quid palàm, vel clàm ab illis auferant, furti vel rapinæ crimen committunt, cum restituendi obligatione. Ita Molin. *loc. cit. concl. 4.* Ratio est: Quia Turcæ veri domini sunt mobilium bonorum suorum: ergo illis spoliari non possunt: nisi vel iure belli in iustam vindictam, vel in iustam compensationem liquidi debiti naturalis. Hic autem ponimus vtramque causam cessare: Nam inprimis, licet ponamus, bellum eo tempore cum Turcis esse: peregrinantes tamẽ non possunt ipsis damnum inferre: tum quia prohibentur pacto seu fide ipsis data, quæ etiam hosti seruanda est, tum quia præsumere non possunt esse voluntatem Principis Christiani contra Turcas bellum gerentis, vt à peregrinantibus hostile damnum inferatur. Quod verò ad alterum attinet, si Turcæ à Christianis inter ipsos commorantibus per iniustitiam aliquid extorserunt, v. g. pretium redemptionis suæ, vel tributum ob permissam ipsis peregrinationem, tunc fatetur Molina, licitè tantumdem à Turcis auferri, si id clàm sine vllo scandalo fieri possit.

Dico IV. Si Turcæ per terras Christianorum peregrinantur cum consensu Principum, vt fieri solet tempore induciarum; aut pacis, nefas est quicquam damni eis inferre. At verò tempore belli, nullaque ipsis promissa securitate, possunt haud dubiè bonis spoliari, in captiuitatem trahi, &c. non solùm à Principe, bellum contra eos gerente, sed etiam à quouis eius subdito, ex præsumpta Principis voluntate. Ita docet Palud. Nau. *lib. 4. c. 1. num. 54.* & colligitur ex doctrina Molin. *loc. cit.*

18 Quæstio Septima. Quibus modis in bello peccari soleat? Plurima, & ingentia peccata sunt, quæ bello, quamuis alioquin iusto gerendo, committi solent. Inprimis Dux supremus, seu Magistratus, cuius auctoritate bellum geritur, grauiter peccat, si iusta stipendia militibus non prouideat, ex quo ipsi ad iniustas rapinas, aliaque damna innocentibus inferenda stimulantur: ad quorum proinde restitutionem Princeps obligatur. Deinde peccat, si disciplinam militarem seruare intermittat, milites ab iniustis incursionibus, rapinis, stupris, &c. propositis pœnis non coerceat: atque etiam exinde restituendi obligationem contrahit: cùm ex iustitia obligatus sit ad eiusmodi damna, quatenus potest, impedienda.

Nota autem, quod dico *quatenus potest*: Inprimis enim considerandum hìc est, vtrùm Princeps vltrò ad bellum iustum gerendum accedat, v. g. occupandæ ciuitatis, aut prouinciæ causa, quæ ipsi iure debita denegatur: tunc persuadere sibi debet, quòd bello rectè sustinendo idoneus futurus sit; videlicet diuitijs tam potens, vt militibus, quamdiu bellum geritur, stipendia soluere, & tam potens auctoritate, vt eosdem per subordinatos Duces in officio continere possit, alioquin bellum plerumque intermittere debebit. An verò necessitate coactus ad bellum, præsertim defensiuum, v. g. contra incursus infidelium, aut hæreticorum aggrediatur: tunc interdum accidere potest, vt sine culpa Ducis, aut Principis diuturnum bellum gerentis, stipendia militibus tardiùs aut tenuius proueniant, quàm ipsi mereantur. Quo necessitatis casu sumptus quamuis omni possibili studio quæsiti, & collecti non sufficiant, partim ipsos milites, partim verò incolas, boni publici causa, aliqua incommoda tolerare necesse est. Contingere etiam potest, vt etsi maximè belli Dux supremus disciplinam militarem seruare curat, non tamen possit: quia milites eorumque Capitanei secessionem ad aduersarios apertè cogitant, si eum supplicij seueritate à prædis omninò arceantur: quo casu interdum minora eiusmodi mala permitti, & ab incolis æquanimiter perferri debent, vt grauiora incommoda vitentur: modò talia pericula re vera subsint, & non vana excusatione prætendantur.

Accedit, quod ad stipendij solutionem attinet, etiam consuetudinem spectandam esse: Nam quibusdam regionibus mos est, vt milites in partem stipendij sui pannum accipere cogantur, eo pretio æstimate, quo mercatores fœneratores Principi vendiderunt. Plerisque verò locis consuetum est, vt trium, vel quatuor plerumque mensium stipendia militibus seruentur, fortassè ob eam causam, vt dum hanc debitam sibi pecuniam apud Ducem quasi depositam habent, à fuga, & secessione retrahantur: quòd si autem ex militibus aliqui moriantur hæredibus eius nihil soluitur. Sin autem dimissio militum fiat, aliquid debiti ipsis stipendij detrahitur tanquam in pœnam, quia multas contra Ducis voluntatem rapinas abegerint; esto multi eorum in hac re innocentes sint. Hæc & similia interdum probabiliter excusantur; vt saltem à Confessarijs, tanquam manifestò iniusta damnari non possint; partim ob necessitatis rationem, quia pecuniæ non sufficiunt ad bellum necessarium gerendum, vel continuandum: quare priuata militum iactura posthabetur bono publico: partim quia milites, dum militiæ nomen dant scientes eiusmodi consuetudinem, spontè in eam consentire videntur.

Peccata Ducum supremo subordinatorum, præter alia, quæ ex suprà dictis colliguntur, hæc esse solent; I. Si milites suos absque necessitatis causa temerè exponant certæ internecioni. II. Si nulla cogente necessitate in locis palustribus, & valdè insalubribus castra figant, cum periculo morbi, seu contagionis. III. Si in solutione stipendiorum iniustis, & vsurarijs cambijs, seu permutationibus pecuniarum vtantur. IV. Si pecunias accipientes pro maiore militum numero, eum non compleant, cum ingenti interdum Reipublicæ damno. V. Si dimissis veteranis, & exercitatis, in eorum locum nouos inexpertos minore stipendio substituant. VI. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant eos à rusticis & alijs innocentibus extorquere, quæ sibi necessaria sunt. VII. Si dum per prouinciam exercitum ducunt, à pagis & Ciuitatibus pecuniam accipiant, ad redimendam vexationem, vt videlicet, exercitus non ad ipsos, qui pecunias obtulerunt, sed ad alios adducatur. Hæc enim omnia cedunt in iniustum damnum subditorum. Vide Mol. *disp. 117.* Becan. *q. 15.* Nau. *l. 2. c. 3. n. 285.*

Alij porrò Officiales in exercitu peccant: I. Si victualia exercitui necessaria conuehi negligant; aut per auaritiam, vel negligentiam militi cibum, potumve corruptum præbeant; ex quo morbi oriantur. II. Si pulueri tormentario alienam materiam admisceant, lucri sui gratia. III. Si pro cibo, potu, & similibus plus, quàm debeant, à militibus accipiant. IV. Si à domibus pro redempta vexatione, seu subleuato onere, quòd in eas nullos milites hospitij causa mittant, pecuniam accipiant: præsertim si propterea alios plus grauari accidat.

Denique milites omnes, ratione stipendij, quod accipiunt, ex iustitia, adeòque sub culpa mortali obligati sunt: I. Vt Duci, ac Præsidi militiæ obtemperent, in acie, & pugna consistant & non facilè fugiant, alijsque timorem iniiciant iuxta *L. omne delictum, ff. de re militari.* II. Vt stationem seruent, arcem sibi commissam defendant, etiam cum vitæ periculo, quamdiu, spes defendendi superest: alioquin capite plectuntur, iuxta *l. 3. ff. ad l. Iuliam Maiest.* III. Vt sine Ducis sui consensu à castris, vel exercitu non discedant: quandoquidem tali pacto à belli Duce milites conducti censentur, vt illi liberum sit, eos cum voluerit, persoluto stipendio dimittere, ijs verò liberum non sit, cùm voluerint, discedere. Qua in re aduertere etiam debet miles, quantum damnum ex discessione, aut fuga sua sequatur, seu quod alius miles non nisi longo tempore, magnisque expensis adduci possit: seu quod periculum sit: ne paucorum exemplum alij plures secuti, castra, vel etiam aciem aduersus impetus hostiles non satis instructam deserant: vt meritò eiusmodi delicto capitis supplicium decretum sit *in L. omne, §. qui in acie, ff. de re militari & leg. 3. ff. ad leg. Iuliam Maiest.* IV. Milites suis stipendijs contenti esse debent, vt

S. Ioan. Baptista illis præcepit Lucæ 3. ideòque homines innocentes, per quorum terras non hostiles transeunt, vel apud quos hospitantur, insolitis atque indebitis exactionibus non grauare.

Sed etsi milites in solutione stipendij iniustam imminutionem aut dilationem patiantur, non ideò ipsis licitum est subditos, aut accolas innocentes spoliare: quia bona aliena non sunt oppignorata militibus pro stipendio, ait Caiet. *verb. bellum* prope finem. Neque dissimulatio, vel auctoritas Ducis sui ipsos excusat: nisi id fiat in pœnam iniustè infligendam nocentibus, aut membris Reipublicæ nocentis. Alioquin verò Princeps stipendia militibus dare debet ex prouentibus totius Prouinciæ, aut Regni secundum proportionem facultatum singulorum: & non particulares personas, puta agricolas, &c. præ alijs grauare. Excipitur tamen primò, si consuetudo loci obtineat, vt hospites militibus habitationem, ligna, paleas, & similia gratis dent: tunc enim per accidens, & quasi fortuitò accidit, vt vna pars prouinciæ plus quam altera oneretur. Excipitur secundò, si grauissima necessitas cogat milites ad spoliandum innocentes, quo tamen casu belli Princeps in conscientia obligatus erit ad damnum, quatenus moraliter potest, resarciendum, si iniusta stipendiorum detentione causa eius extitit: Sin verò sine culpa extitit, non amplius obligatur quàm inde locupletior redditus est, sicuti in materia de restitutione apparebit *lib. seq. tract. 2. de iustit. c. 3.*

Quis verò modus seruandus sit in restitutione facienda alicui Communitati, tradit Less. *lib. 2. c. 14. num. 32.* Vt videlicet totus valor rerum restituendarū, si magni momenti sit, loci Magistratui mittatur: à quo per edictum conuocari omnes debeant, qui spoliati fuerant vt examinentur, vbi, quando, quibus & qualibus rebus iniustè spoliati sint.

16 Quæstio Octaua. Vtrùm Clericis licitum sit pugnare? Respondeo: Clericis iure Ecclesiastico prohibitum est extra necessitatis casum propria manu pugnare. Constat *ex cap. Clericum, c. de his Clericis, c. eos qui, 20. q. 3. c. sp. quicumque Clericus, c. Clerici, c. quicumque ex Clero, 23. q. 8. c. ex multa, §. vlt. de voto*, & docet S. Th. *q. 40. a. 2.* Quia indecens est, vt qui spirituali militiæ se tradiderunt, arma vel negotia sæcularia tractent, iuxta Apostol. 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus*. Accedit, quod ordines Clericorum ordinantur ad ministerium altaris, in quo repræsentatur passio & mors Christi: ergo non oportet Clericos alienum sanguinem fundere, sed potius paratos esse ad sanguinis sui pro Christo effusionem, vt imitentur opere, quod gerunt ministerio. Quamobrem ab Ecclesia institutum est vt quicumque hominem, extra necessitatis casum, occidunt vel mutilant, irregulares fiant, quamuis cum discrimine, quòd laici hanc irregularitatem, quæ dicitur ob defectum lenitatis, sine peccato contrahant: sed Clerici cum peccato.

Dixi autem iure Ecclesiastico non naturali prohibitum esse Clericos pugnare, sicuti rectè docent Bannes *cit. q. 40. ar. 2.* Mol. *disp. 108.* contra Valentiam *tom. 3. disp. 3. q. 16. p. 4. controuer. 1. §. contrariam.* Quandoquidem Papa in hac re dispensare potest cum Clerico, ipsique facultatem dare manu propria pugnandi in bello iusto: qua quidem licentia concessa, omne etiam irregularitatis incurrendæ periculum à tali Clerico auferre præsumitur, teste Sylu. *verb. homicidium. 3. q. 5.* Cou. *in Clem. p. 2. §. 3. num. 2.* Gutierez *lib. 3. can. qq. cap. 6. num. 65.* Molin. *loc. cit. & tract. 3. disp. 8. nu. 1.* Auila *p. 7. de cens. disp. 6. sect. 3. dub. 2. concl. 2.* Confirmatur ex veteri Testamento, Exod. 32. vbi Leuitæ laudantur à Moyse quòd contra Idololatras pugnarint: Et Machabæi summi Pontifices simul & supremi belli duces erant, propria manu pugnantes, sicuti constat ex Machab. libris.

Secundò dixi *propria manu*: Quia etiam Clerici cum consensu Superioris sui expresso, vel rationabiliter præsumpto absque peccato & irregularitatis nota, interesse possunt iusto bello, vt pugnantibus spirituale consilium, auxiliumque afferant, sicuti docet S. Th. *cit. ar. 2.* & Gratianus *super cit. cap. quicumque ex Clero*, Gloss. *in cap. quod in dubius, de pœnis*, vbi monet; cùm ibi Innocentius III. sub pœna depositionis Sacerdotibus prohibet, ne alios ad pugnandum incitent, intelligendum esse *in bello iniusto*: Si enim bellum iustum sit, licitum est Clerico milites hortari ad pugnandum fortiter pro patria, pro iustitia, Religione: dummodo non dicant *occide macta*, sicuti monent Nau. *cap. 27. nu. 215.* Mol. *cit. disp. 108. §. his non obstantibus*, Becan. *c. 25. q. 25. num. 5.* Quinimò probabiliter docet Henriq. *lib. 14. c. 14. nu. 4. lit. T.* Auila *cit. dub. 2.* & videtur idem sentire Nau. *in Man. c. 27. n. 215. iuncto consil. 4. & 6. de homicid.* posse Clericos, sine irregularitatis periculo, milites in bello iusto hortari generatim ad percutiendum & occidendum hostes: modò in particulari neminem occidi suadeant, aut iubeant, cum talis concursus ad homicidium directus, & valdè propinquus existat.

Deinde, licet Clerici propria manu pugnare non debeant, possunt tamen alijs bellum iustum suadere teste S. Th. *cit. ar. 2. ad 3.* & colligitur *ex c. omni tempore & seq. 23. q. 8.* II. possunt Principem sæcularem in subsidium inuocare ad bellandum contra infideles in defensionem Ecclesiæ, exemplo Maximiani Episcopi apud S. August. *Epist. 50. ad Bonifac.* & refertur *c. Maximianus, 23. q. 3.* III. Clerici, qui temporalem iurisdictionem obtinent, quales sunt Episcopi Germaniæ: bellum legitima cum auctoritate indicere, exercitum conscribere, Ducem belli præficere, arma ad pugnandum militibus dare non prohibentur, sicuti constat *ex c. Episcopus, Ne Clerici, vel Monachi, &c. in 6.* Quamuis exercitus Ductores ipsi esse non debeant, propria præsentia ius & auctoritatem bellandi militibus præstantes, sine Pontificia dispensatione, aut necessitatis ratione, sicuti constat *ex cap. sententiam, extra eod. tit.* vbi id Abb. notat.

Tertiò dixi, *Extra necessitatis casum*: Nam in quibusdam casibus, quos ipsum ius naturale dictat, Clerici propria manu pugnare possunt etiam non obtenta priùs dispensatione, quos numerat Molin. *cit. disp. 108. §. sunt verò aliqui*, Becanus *cit. qu. 25. concl. 3.* Ioan. Maldet. *2. 2. q. 40. a. 2.* I. Si id necessarium sit ad defensionem propriæ vitæ. II. Si necessarium sit ad defensionem proximi innocentis; præsertim qui Reipub. valdè vtilis aut necessarius est, teste Caiet. *q. 40. ar. 2.* III. Si necessarium sit ad defensionem patriæ, aut ciuitatis contra iniustos inuasores, *Arg. c. 2. de immunit. Eccl.* IV. Si necessarium sit ad consecutionem iustæ victoriæ, ex qua salus Ecclesiæ, vel Reipublicæ Christianæ multùm pendet, Ordinariè autem talis necessitas in bello præsertim offensiuo, non occurrit; cùm plerumque milites laici adhiberi possint.

Restant duo dubia: *Primum.* An omnibus Clericis in bello pugnare prohibitum sit? Ad hoc Molina, eumque secuti Malderus *2. 2. q. 40. ar. 3.* Becanus *cit. q. 25. n. 9.* ita respondent: Vel sunt Clerici in maioribus constituti, & hi pugnando mortaliter peccant. Vel sunt Clerici in minoribus, non gaudentes priuilegio fori, & hi nihil peccant, consuetudine id eis permittente. Vel sunt Clerici in minoribus. gaudentes priuilegio fori & canonis, iuxta Decretum Trid. Conc. *sess. 25. c. 6. de reform.* & hi pugnando peccant venialiter. Vel denique tales etiam beneficiū Ecclesiasticum obtinent, & timendum est, ne mortaliter delinquant, sicuti etiā docet Nau. *l. 3. cons. 3. n. 3. de vita & honest. Cler. edit. 2.*

Ex his quatuor dictis, duo priora extra controuersiam esse videntur. De duobus verò posterioribus dubitari potest. Quandoquidem Couar. *Clem. si furiosus, p. 2. §. 3. num. 2.* Valent. *q. 16. p. 4. paulò post princip.* vniuersim dicunt, Clericos in minoribus non prohiberi, quominus propria manu pugnent. Quamuis autem hinc excipi debeant beneficiati, non tamen peccati mortalis semper damnandi sunt, si eorum beneficia residentiam non postulent, & nihil obligationis, quod beneficijs eorum incumbit, negligatur; maximè si bellum contra infideles, aut hæreticos institutum sit. Quod ideo assero, quia hoc in quibusdam Germaniæ diœcesibus vsitatum est, vt Canonicis nondum Capitularibus, neque reditus Capitularium habentibus interim permittatur, quocumque ipsis lubitum est, etiam ad bellum proficisci. Si tamen accidat beneficiarium propria manu in bello aliquem occidere, vel mutilare, beneficium resignare debet, vel dispensationem super irregularitate impetrare.

20 Alterum dubium est, Vtrùm Clerici, qui non pugnandi, sed spiritualiter adiuuandi causa bello intersunt, spolia hostium non minus, quàm alij milites, accipere, & retinere possint? Affirmandum est cum Mol. *cit. disp. 108. prope finem*: Nisi de contraria supremi Ducis voluntate constet. Quia tales Clerici sunt exercitui vtiles, immò & pars exercitus: ideòque gaudere debent commodis belli, sicuti etiam periculis expositi sunt.

CAP. XIII.

DE SCANDALO.

SVMMARIVM.

1 *Scandalum est dictum, vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis.*

2 *Duplex est scandalum: Vnum per se, siue datum: alterum per accidens, siue merè acceptum: illud vel est propriè actiuum, siue inductiuum ad peccatum consilio, iussu. Alterum impropriè inductiuum videlicet obiectiuè, tantum, vel materialiter.*

3 *Nullo casu licitum est alterum iussu, vel consilio inducere ad id quod ab eo sine peccato fieri nequit.*

4 *Ad peccatum materialiter tantùm cooperari licitum est, si certæ conditiones adsint.*

5 *Cooperatio materialis ad peccatum, quantò remotior est tantò faciliùs ob causam rationabilem permittitur.*

6 *Qui exemplo suo alios, v. g. ad furandum mouet, duplici peccato se obstringit: quare talis circumstantia scandali seu inductionis in Confessione explicanda est.*

7 *Minus peccatum suadere non licet, vt vitetur maius: nisi illud*

illud minus sit pars formaliter aut virtualiter contenta in maiore peccato.

8 *Scandalum passiuum, seu merè acceptum ex nostra operatione permittere possumus, si rationabilem operandi causam habeamus.*

Scandalum ex malitia minus curandum est, quàm si ex infirmitate, vel ignorantia proueniat.

9 *Prælatus Ecclesiæ interdum debet exactionem debitorum differre ob scandalum infirmorum: non ita verò propter scandalum ex malitia.*

10 *Mulier aliquanto tempore domi se continere debet, & die etiam festo semel aut iterum à Missæ auditione abstinere, si sciat, ex aspectu sui adolescentem aliquem, ob infirmitatem, scandalum passurum esse.*

11 *Excessus in corporis ornatu, per se loquendo, est peccatum tantum veniale: per accidens autem frequenter mortale.*

1 MΣκάνδαλον, quod periculum, seu pedis impactionem vertit S. Hier. in c. 15. Matth. definitur à S. Th. qu. 43. art. 1. Alensi in 2. p. qu. 189. memb. 2. & alijs Scholasticis in 4. d. 38. *Dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem spiritualis ruinæ.* Dicitur *dictum, vel factum*, quia externa tantum, & non interna occulta hominis operatio alterum ad peccandum mouere seu inducere potest. Nomine autem dicti vel facti, seu externæ operationis intelligi etiam debet omissio externa, sicuti notat ex communi Azor. tom. 2. lib. 12. c. 16. q. 1. Additur *minus rectum*: quia necessè non est, operationem vel omissionem secundum se, siue ex obiecto malam aut prohibitam esse: sed sufficit speciem mali habere, & idcircò ea saltem habitudine siue circumstantia minus rectam, ideòque malam fieri, quia alteri occasionem peccandi præbitura est. Exemplum habes in Clerico, qui domi suæ alit mulierem populo suspectam; quamuis ponamus nihil subesse peccati, neque etiam periculum peccandi: tamen ad amouendum publicum scandalum, & malum detractionis &c. obligatus est Clericus sub culpa mortali, mulierem deponere, sicuti colligitur ex Trid. sess. 25. cap. 14. de reformat. & docet P. Sotus de vita Sacerdotum, Lect. 4. Sà verb. Clericus nu. 27. & alij, consentienter Apostolo 1. ad Thessalon. 5. *Ab omni specie mali abstinete vos.*

Duo insuper obseruanda: I. Operatio secundum se venialiter tantùm mala, fieri potest mortalis per circumstantiam siue habitudinem ad alterum, cui occasio præbetur peccandi mortaliter, sicuti notauit Becan. c. 27. qu. 2. in fine: Vt si Religiosus verbum iocosum proferat coram fœminis, talibus circumstantijs, quibus occasionem accipere possint peccandi mortaliter: Vel adolescentis verbum amatorium insinuet mulieri audiente eius marito valdè Zelotypo, ex quo probabiliter secutura putatur magna dissensio inter coniuges.

II. Licet operatio, vel omissio in se non mala speciem mali gerat, vt alicui occasio lapsus esse possit, tamen si eam, quantum in te est, remoueas, edocendo, cur ista agendi, vel omittendi causam habeas; aliquando cessat esse scandalum datum, & fit merè acceptum. Sic Parochus, v. g. qui die festo legitimè impeditus est sacrificare; atque alium substituere non potest, debet populum edocere, cur Missa intermittatur: quod si scandalum nihilominus sequatur, ipse extra culpam erit. Vide Richar. in 4. d. 38. a. 10. q. 2. in corp. Maior. eod. dist. q. 5. Contra secundã partẽ.

2 Duplex est scandalum, sicuti colligitur ex doctrina S. Thomæ cit. a. 1. ad 4. Vnum per se, quod dicitur *datum*, & suprà definitũ est: alterum per accidens, quod dicitur *acceptum*, siue *merè passiuum*. Scandalum datum iterum duplex, Vel enim est propriè in genere moris actiuum, seu inductiuum in peccatum consilio, iussu: Vel est impropriè actiuũ seu inductiuum: vt si quis eiusmodi operationem exerceat, quæ suapte natura apta est alteri occasionem peccati præbere: idque vel obiectiuè tantùm, vt si coram alijs die interdicto carnes comedas: vel in genere causæ materialis, vt si Principi bellum iniustum gesturo pecunias mutuò des, sine expresso aut tacito consilio, & iussione. Neque verò opus est ad peccatum scandali, vt ruina proximi re ipsa sequatur, sed sufficit, quòd suapte natura ex opere cum circumstantijs considerato sequi possit, teste S. Th. a. 2. Vt in proposito exemplo si die interdicto coram alijs carnes comedas, quamuis ob aliquã causam occultam excusatus sis, peccas tamen scandali peccato, si, qui præsentes sunt, occasionem inde accipere possunt vel legem Ecclesiæ violandi, vel fidei iacturã faciendi: esto, re ipsa, nihil tale accidat.

Scandalum per accidens, siue merè passiuum, merè acceptum est, cum & præter operantis intentionem, & præter naturam seu conditionem operis, alter ex eo peccandi occasionem accipit. Diuidi potest in scandalum pusillorum, quod ex hominis ignorantia, vel infirmitate prouenit: & in scandalum Pharisæorum, quod ex merà malitia oritur, in libris ...

3 Assertio I. Nullo casu licitum est aliquem inducere iussione, aut consilio expressè, vel tacitè ad agendum id, quod ab eo sine peccato fieri non potest. Est communis doctrina quam tradit S. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 9. §. 14. Nau. c. 17. Man. n. 262. Suarez 3. p. t. 3. disp. 18. sect. 1. Ægid. Coninck. in 3. p. D. Th. q. 64. art. 6. dub. 2. concl. 4. Sumitur ex illo apud S. Matth. c. 18. *Væ homini illi, per quem scandalum venit.* Hoc autem de quo in assertione dixi, est scandalum per se, propriè datum & actiuum. Ratio est: Quia repugnat præcepto negatiuo iuris naturæ, *Ne proximum in peccatum inducas*: Quare talis inductio semper mala, & speciale peccatum scandali est, virtuti Charitatis ac Misericordiæ oppositum.

Exinde resolues, non esse licitum à malefico petere, vt maleficium maleficio soluat, nec ab vsurario, vt cum vsura mutuet, nec ab infideli, vt per falsum Deũ iuret, nec à Sacerdote, qui iurisdictione caret, vt à peccatis absoluat. nec licitum esse alterum inuitare ad bibendum vsque ad ebrietatem. Quia hæc omnia opera, sine peccato fieri non possunt. Neque refert, tametsi huiusmodi homines per se ipsos ad peccandum parati sint: nam licet tunc minùs grauiter contra charitatis legẽ delinquas; non tamen à peccato (eoque mortali, si ad mortale inducas: veniali autem, si ad veniale) immunis es; quia licet causa non sis interni mali propositi, quod est peccati principium: causa tamen es peccati secundum executionem, vel continuationem, sicuti notauit Maior. in 4. dist. 15. q. 4. prope finem, Caiet. 2. 2. qu. 78. art. 4. Nau. cap. 21. n. 26. Mol. tr. 2. t. 2. disp. 335. Sanch. lib. 1. moral. c. 6. n. 14.

4 Assertio II. Ad peccatum concurrere seu cooperari materialiter tantùm exhibendo obiectum, vel ministrando materiam, ac facultatem peccandi, non semper malum, ac prohibitum, sed interdum licitum est, si tres conditiones adsint: I. Vt cooperatio secundum se moraliter bona, vel saltem indifferens sit. II. Vt bona intentione, siue ex motiuo alicuius virtutis fiat: & nequaquam intentione mouendi alterum ad peccatum. Quare rectè à quibusdam dicitur nefas esse cooperari alterius peccato formaliter, vt peccatum est, fas tamen esse interdum materialiter cooperari operi quod peccatum est. III. Vt proximi peccatum impedire nequeas, vel saltem impedire non debeas: sed ob aliquam causam permittere possis. Vide de hac assertione Maiorem in 4. dist. 19. qu. 35. Adrian. quodlib. 3. art. 2. Caietan. 2. 2. qu. 147. art. 4. Nau. cap. 21. n. 24. Azor. tom. 2. lib. 12. cap. 18. q. 4. & 8.

Nunc probatur, & declaratur exemplis: Inprimis, licet Deus Opt. Max. ad opus peccati nec physicè, nec moraliter quemquam inducat: *Deus enim intentator malorum est*, ait Apost. Iacob. cap. 1. Nam alioquin auctor peccati existeret; quod dicere nefas est: Nihilominus, secundum generalem & quodammodo debitam dispositionis ac prouidentiæ suæ legem, in genere causæ efficientis concurrit, non præueniendo, sed concomitando, ad omne opus materiale peccati quod ab homine exercetur, cum sit prima causa influens in omnem effectum causæ secundæ: qua de re S. Th. lib. 2. sentent. dist. 37. quæst. 2. art. 1. & 2. Nau. in Man. Prælud. 7. n. 14. Sic etiam coniux coniugi voto castitatis obstricto coniugij debitum ex iustitia reddere cogitur, si eum exigentem à proposito auocare non possit. Attamen peccat mulier, si sciens viri votum castitatis, cum eo contraxit; quia talis desponsatio, ad quam mulier actiuè concurrit promissionem acceptando, Deo iniuriosa est, iuxta cap. nos nouimus, 17. qu. 2. vbi notat Gloss. verb. sciens, Nau. cap. 22. Man. numer. 74. Sanch. lib. 7. de matrim. disp. 11. num. 11. Et Parochus Eucharistiæ Sacramentum ministrare debet peccatori, etiam excommunicato, vel hæretico occulto, si publicè petat, Imò Confessarius etiam priuatim petenti Sacram Communionem præbere debet, si eius indispositionem ex sola sacramentali confessione cognitam habet, sicuti dicam lib. 5. tract. 4. cap. 6. nu. 10.

Deinde in casu, quo Matrimonium Catholici cum hæretica, vel ob consuetudinem loci, vel ob Summi Pontificis consensum ad dispensationem, ob rationabilem causam concessum est, sponsus Catholicus licitè ministrabit Sacramentum Matrimonij sponsæ hæreticæ, etiam notoriæ. Licet enim minister publicus seu Sacerdos, cui ex ordinatione, & officio suo incumbit sancta custodire, & non proijcere canibus, Sacramenta publicè ac notoriè indignis ministrare non debeat: alia tamen ratio esse videtur de priuato ministrante in Sacramento Matrimonij: præsertim cùm vtatur iure naturali contractus celebrandi, cui Sacramenti ratio accessoriè coniuncta est.

Præterea in Ciuitatibus, quibus id permissum est maioris mali vitandi causa, fas est meretricibus domos locare ad habitandum: interim permittendo, vt opus meretricium exerceant: quàm verò periculosa sit eiusmodi permissio, ideòque dissuadenda videri potest apud Nau. cap. 17. num. 195. Mol. tom. 2. disput. 500. Par item est amicum, qui violandi ieiunij causa ad cauponam diuertere cogitat, domum tecum abducere, & epulas ministrare hospitalitatis causa; sicuti probabiliter docent Caiet. 2. 2.

quæst. 147. *ar.* 4. Nau. *n.* 21. *n.* 24. Angles *de ieiunio qu.* 7. *difficul.* 4. quamuis contrarium sentiat Vasq. *de scandalo art.* 1. *dub.* 3. Fas etiam est in Ciuitate, in qua Catholici cum hæreticis permixti viuunt, die interdicto carnes in caupona apponere postulantibus: Fas est Iudæorum Synagogas, hæreticorum templa, permittente legitimo magistratu, restaurare, aut ædificare: de quibus videri potest Nau. *lib.* 5. *consil.* 1. *de Iud.* *edit.* 2.

Hæc omnia tunc maximè locum habent, si tametsi tu materiam, seu facultatem peccandi non ministrares, nihilominus tamen peccatum committeretur; quia alij non deerunt, qui ministraturi sunt, videlicet ades locaturi: cibos, carnes vel pocula præbituri, murari hæreticorum templa ædificaturi: Si autem materiam seu facultatem te non ministrante, peccatum non committeretur, sed impediretur: tunc grauior & vrgentior causa siue necessitas requiritur, ob quam peccatum impedire non tenearis, sed permittere possis.

Maior autem causa & vrgentior necessitas requiritur, si peccatum, ad quod materialiter cooperaris, aduersus iustitiam, siue perniciosum sit: quamuis etiam tunc cooperari liceat, si grauissima necessitas cogat, v.g. furi scalam applicare, ensem homini irato vel furioso præbere, si alioquin te occisures sit: iniustum bellum gesturo pecunias mutuò dare, si sine maiore periculo tuo negare non possis. Et similis ratio est in causa Fidei, seu Religionis: Puta, si Catholicus oppidum, vel pagum vendat homini hæretico, à quo subditi peruertentur, & ad hæresin transire cogentur. Talis enim venditio, siue alienatio à peccato scandali excusari non poterit, nisi grauissima necessitas vrgeat: cum maior habenda sit ratio spiritualis salutis proximorum, præsertim eorum, qui in alicuius subiectione, & obedientia hactenus perstiterunt: quàm temporalium commoditatum.

5 Denique tantò grauior causa, cæteris paribus, requiritur, quantò cooperatio materialis ad peccatum magis per se, siue propinquor est; minor autem causa requiritur, si cooperatio sit tantum per accidens, siue remota: v.g. fundere campanam, aut characteres æneos, facilè cuius concessum est, etsi his aliqui abusuri sint ad hæresin propagandam: longè autem grauior causa atque necessitas requiritur, vt liceat alicui pulsare campanam, qua hæreticorum concio congregetur, vel ordinare characteres ad hæreticorum librorum impressionem: quia tale opus valdè propinquè, ac per se ad hæresim ordinatur. In necessitate tamen admodum graui, si etiam alia scandala, & Catholicæ Religionis contemptus absint; tale quippiam ad breue tempus præstari posset: v.g. si filius typographi hæretici ad Fidem Catholicam conuertatur, qui sine grauissimo suo detrimento patrem tam citò deserere non possit. Siquidem hæreticum scriptum typis ordinare, sicuti & transcribere, per se malum non est, si malo fine non fiat; neque lex Ecclesiastica id prohibens in tam graui necessitate obligat.

Simili ratione si Æditus, qui hactenus in Ecclesia ab hæreticis occupata seruiuit, ad Fidem Catholicam conuertatur, sed graui necessitate seruitio suo statim abstinere non possit; puto cogendum non esse, sed absoluendum, si promittat, quod seruitium suum deseret, cum primum rerum status mutatio, poterit: modò absit scandalum, atque falsæ Religionis virtualis professio; si nimirum, vel ex aperta Æditui coram populo protestatione, vel alijs rationibus manifestum sit, quòd ab illo ministeria pulsandi campanas, Ecclesiam aperiendi, claudendi, panem & vinum afferendi, &c. solùm fiant materialiter, & vt actus secundùm se indifferentes sunt: & nequaquam fiant, quatenus ordinantur ad exercitia hæretica, quippe quæ hominem illum detestari, palam constat.

Vlterius ex suprà dictis resolues primò; Quòd Christianis captis concessum esse videtur in Turcarum, vel hæreticorum triremibus contra Catholicos remigare, vel propugnacula ædificare, item sarcinas, machinas & arma ad bellum necessaria afferre. Nam ex vna parte magna necessitas & metus verberum ac mortis ipsos cogit: ex altera verò parte, licet peccatum, ad quod materialiter cooperantur, valdè perniciosum sit, tamen & cooperatio illorum non admodum propinqua est; & sine illa damnum, ac iniuria nihilominus inferretur; quia, illis detrectantibus, alij non deessent, qui hunc laborem obirent. At verò si eo loco constituta res esset, vt captiui auxilium denegantes, magno periculo Christianos eriperent, vel victoriam ipsis conferrent; tunc fateor, lege charitatis eos obligari ad bonum Reipublicæ Christianæ anteponendum propriæ vitæ. Ita probabiliter docent Pet. Nau. *lib.* 3. *c.* 4. *n.* 62. Less. *lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 123. Lopez *p.* 1. *instruct. cap.* 60. Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 155. *concl.* 3. Vasq. *de scandalo art.* 8. *dub.* 7. Sanch. *lib.* 1. *moral. cap.* 7. *num.* 18. contra Nauarr. *cap. quorundam notab.* 11. *num.* 10. *de Iudæis, & in Man. capit.* 27. *num.* 63. *in fine.* Tol. *lib.* 1. *cap.* 23. *in fine.*

Secundò resolues; Incolas prouinciæ, quam Tyrannus expulso legitimo Principe iniustè occupauit, posse inter iniquos possessores manere, eosq. cogente imperio, fossione, excubijs, & contributione aliqua iuuare: non quidem intentione bellandi contra legitimum Magistratum: sed quatenus opera illa secundùm se indifferentia sunt, quæ si ab incolis recusentur, maiora pericula, & incommoda imminent: vt videlicet bonis suis omnibus spoliati, prouincia eijciantur, & alij ad nocendum promptiores substituantur, quamobrem existimandum etiam est, legitimũ Principem consentire, vt eiusmodi obsequia à subditis interim exhibeantur; vel etiam iuramento promittantur, quatenus ita opus est, & ipsi etiam vtile ad grauiora mala cauenda. Quæ autem in maius legitimi Principis & Reip. damnum, aut Catholicæ Religionis oppressionem cessura sunt, ea subditi à Tyranno coacti præstare non possunt: multò minus se iuramento obligare, qua de re Io. Molan. *lib. de fide & iuram.* qui est vltimus opusculorum.

Tertiò resolues; Fas esse Patrifamilias, famulo, vel filio, quem de furtis suspectum habet, pecuniam apponere, vt eum deprehensum efficaciter emendet, vel grauiori malo occurrat, sicuti docet P. Nau. *lib.* 3. *de restit. cap.* 4. *num.* 137. licet contrarium sentiant Sa *verb. peccatum, num.* 7. Sanch. *lib.* 10. *disp.* 12. *num.* 35. Probatur autem ex eo, quia id non est formaliter cooperari ad peccatum, sed materiam & occasionem peccati ministrando, illud permittere: non quod permittens intendat malum peccati fieri; sed potiùs graue aliquod malum impedire, qua ratione Deus plurima peccata permittit, etiam materiam eorum suppeditando, quo maiora inde bona resultent. Quamuis rectè aduertit P. Nau. id homini ordinariè concessum non esse; cum ipse non sit dominus rerum absolutus, & vniuersalis.

Quartò resolues; Fas non esse Patrifamilias in die ieiunij cœnam familiæ ministrare, si constet, vel valdè credibile sit eos lege ieiunij obligari, sicuti notauit Gabr. *in* 4. *d.* 16. *qu.* 3. *a.* 3. *dub.* 6. Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 4. 5. *dubitatur* Nau. *cap.* 21. *n.* 26. Nam & cooperatio hæc satis propinqua est; & sine ea, vt ponimus, peccatum probabiliter intermitteretur. Ob eandemque rationem licitum non est famulo, aut cauponi in Ciuitate Catholica carnes die interdicto coquere hæretico postulanti nisi grauis necessitas minarū, v.g. vrgeat, & absit scādalum, atq. periculū alterius maioris mali.

Quintò resolues: Fas non esse Pharmacopolæ venenum vendere quibusuis postulantibus: sed ijs tantùm, quos verisimile est ad alium humanum vsum, v.g. medicinæ, aut colorum confectionem vsuros esse. Sin verò tale venenum sit, quod alijs vsibus, quā hominis occisioni deseruire non potest, eius venditio interdicta est *l. quod sæpè, §. veneni, ff. de contrahend. empt.* & ita docent Ioan. Maior. *in* 4. *d.* 15. *quæst.* 15. *§. contra ista*, Molin. *tom.* 2. *disp.* 330. *in fine*, Sanch. *cit. cap.* 7. *num.* 17. *lib.* 1. *moral.*

Sextò resolues: Fas esse famulo fœminam, cum qua herus peccaturus est, per ianuam intromittere, facem præferre, lectum sternere, sicuti docent Sanch. *cit. cap.* 7. *n.* 14. Nauarr. Rodriq. Azor. *loc. mox citandis.* Quia huiusmodi materialis cooperatio satis remota est, & sine ea peccatum nihilominus committeretur. At verò vt meretricem, quamuis per se paratam, vel etiam conductam, famulus è domo eius educet, & per plateas ad herum deducat; vel literas ad turpia concitantes ab hero ad mulierem deferat, permittendum non videtur: cùm hæc via fieri posse videantur sine aliqua inductione mulieris ad peccatum, ideòque speciem quamdam lenocinij contineant, sicut rectè docet Angles *in tr. de ieiun. q.* 7. *in fine*, contra Nau. *lib.* 5. *consil.* 5. *de pænit. edit.* 2. qui huiusmodi etiam famulorum obsequia, si ob iussum heri absque prauo affectu fiant, à mortali peccato excusari posse, ait: eumque ex parte secutus est Rodriq. *tom.* 1. *summ. cap.* 205. *concl.* 3. Azor. *t.* 2. *lib.* 12. *cap. vlt. qu.* 8.

Porrò circa scandalum datum (de quo hactenus egi.) Prima quæstio est: Vtrum qui alterum iussu, consilio, malóue exemplo ad peccandum mouet, licet ruinam eius directè non intendat: peccet tamen speciali peccato scandali, aduersus charitatem, ac misericordiam. Ita affirmant Ioan. Maior. *in* 4. *d.* 38. *quæstio vlt. §. Tertiò principaliter*, Nau. *in Man. cap.* 6. *num.* 19. *& in cap. consideres, §. animaduertere, d.* 5. *de pœnit.* Sylu. *verb. scandalum, q.* 3. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 7. *c.* 4. *§.* 4. P. Sotus *lect.* 9. *de confess. propè finem.* Valent. *tom.* 3. *disp.* 3. *q.* 18. *p.* 2. Suar. *de Charitate, disp.* 10. *sect.* 2. Nam etiam in alijs omnibus peccatis, quæ ex damno proximi malitiam accipiunt, voluntarium indirectum, siue implicitum ac virtuale æquiparatur explicito seu directo. Præterea, si quis sine necessitate exerceat actionem secundùm se non malam, sed ideò tantùm, quia alter exinde scandalum accipiet; talis, licet non habeat intentionem pertrahendi ad peccatum, tamen peccat, non alio peccato nisi scandali dati.

Contrariam tamen sententiam docere videtur S. Thom. *q.* 34. *art.* 3. Palud. *in* 4. *dist.* 38. *quæst.* 36. *ar.* 2. *concl.* 2. Durand. *q.* 3. *a.* 3. Vasq. 1. 2. *disp.* 102. *a.* 4. Azor *lib.* 4. *cap.* 7. *q.* 1. Sanch. *lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 3. Becan. 2. 2. *c.* 27. *q.* 2 existimantes eum, qui suo exemplo:

aut

aut consilio alterum ad peccandum commouet, non ea directa intentione, vt in spiritualem ruinam præcipitet, sed alio fine: non committere peccatum speciale scandali; sed delinquere eo genere peccati, in quod alter labitur: quare aiunt, si quis coram alijs furando, illum quoque exemplo suo ad furandum pertrahat, duplici peccato furti se obstringere, vno proprio, & altero alieno. Secundùm quam sententiam peccatum speciale scandali rarissimè committitur: quia hæc affectio alterum in spiritualem ruinam præcipitandi Dæmonum propria est, & raró in hominibus expresse ac formaliter reperitur, sicut notauit Valent. *cit. par. 2. §. accedit quartò.*

6 Tametsi verò prior sententia probabilior videatur; tamen quod ad praxin attinet, vix quicquam inter vtramque interest, si hæc obseruentur, quæ ab omnibus fermè probantur I. In sacra Confessione necessariò exprimenda est species peccati mortalis, ad quod exemplo, suasione, aut iussu alterum induxeras, insuper etiam exprimendus numerus personarum quas ad tale peccatum traxisti, vel probabiliter trahere potuisti, sicuti ex cōmuni docet Nau. *cit. n. 19.* Azor. *t. 2. l. 12. c. 16. q. 2. & 3.* Sanch. *cit. c. 6. & seqq.*

II. Non semper peccatum scandali committitur, si quis coram alijs peccet, sed tunc solum, quando probabile periculum est alterum quoque ad peccandum commouendi: sæpè autem euenire solet, peccantem coram alijs tam prauis moribus & mala fama laborare; vel aspicientes tam prudentes & in virtute constantes esse, vt nemo eorum prauo peccantis exemplo moueatur. Item fieri solet, vt præsentes per se ipsos maximè ad peccandum parati & instructi sint; ideòque exemplum alterius ad aliorum peccatum nihil conferat, sicuti Nau. notauit *in citat. capit. consideret, §. animaduertere, n. 9. d. 5. de pœnit.* Sanch. *n. 7.* Denique interdum circumstantia scandali, seu inductionis ad peccatum ideò in Confessione explicanda non est, quia eam Confessarius facilè intelligit; vt si aliquis confiteatur se cum fœmina fornicatū esse; quamquam, si eam non paratam precibus vel suasione induxerat, talis circumstantia aperienda: quia est notabiliter augens essentialem malitiam scandali siue inductionis in peccatum, cùm aliquis non tantùm causa existit alieni peccati secundum executionem, sed etiam secundùm internū propositū, sicuti suprà dixi *n. 3.* & videri potest Azor. *t. 2. lib. 12. c. 16. q. 5.* Sanch. *cit. c. 6. n. 14.*

III. Qui alterum exemplo suo induxit ad furandum, aliudve damnum iniustum inferendum, non obligatur ad eius compensationem: sicuti nec irregularitatem incurrit, qui exemplo suo alterum pertrahit ad rixam, & inde consequentem hominis cædem. Secùs verò dicendum, si iussio aut suasio efficax antecessit; item si quispiam materialiter tantum præsertim propinquè, ad iniustum damnum cooperatus fuit, v. g. ensem, pecunias suppeditando, nisi grauis ac iusta necessitas excuset, qua de re videri potest Less. *l. 2. c. 13. dub. 3. n. 31.* Ratio dati discriminis est, quod qui suo exemplo alterum pertrahit ad peccatum furti, homicidij, &c. solùm peccat propriè contra Charitatem: Qui verò iubet, suadet, vel materialiter cooperatur alteri ad furandum, alioquin non furaturo, is non solùm contra Charitatem peccat peccato scandali aduersus eum, cui iubet, suadet, cooperatur, vti suprà ex probabiliore dixi; sed etiam contra Iustitiam aduersus eum, cui furto damnum infertur. Atque ita docet Valent. *disp. 5. q. 21. p. 4. col. penult.* Sanch. *cap. 7. n. 19.* Vasq. *de scandalo, super. a. dub. 6.*

Simile quiddam est, si quis, dum hominem occultè occidit, suspicetur fore, vt alteri innocenti mors planè per accidens imputetur: comparatione eius videtur tantùm peccare contra Charitatem, occasionem illam & quasi materiam iniustæ vexationis præbendo: Sin verò homicidium illud vel ex intentione operātis: vel saltem ex natura & conditione operis (si v. g. ense alterius vsus fuit) per se eò ordinaretur ac tenderet, vt alteri imputandū esset; tūc malefactor etiam comparatione huius innocentis peccaret contra Iustitiam, ideòque omnia damna et prouenientia resarcire deberet, de quo videri potest Mol. *tract. 3. disp. 86.*

7 Altera Quæstio celebris est circa scandalum propriè actiuū: Vtrùm habenti certum propositum committendi peccati grauioris, si alter à proposito abduci non possit, quàm suggerendo ac suadendo illi peccatum aliquod minus, suadere id licitum sit? Affirmant Abb. *in cap. super eo, n. 4. de vsuris,* Adrian. *quodlib. 1. art. 3. & quodlib. 9. ar. 3.* Nau. *cap. 14. num. 40. & c. 17. n. 263.* Sotus *lib. 6. de iustit. q. 1. ar. 5.* Barthol. Medina *1. 2. q. 96. a. 4. in fine,* Rodriq. *to. 1. sum. c. 12. concl. 9.* Mol. *tom. 2. disp. 335.* Sanch. *lib. 7. de matrim. disp. 11. num. 15.* Becanus *cap. 27. qu. 4.* Vasq. *opusc. de scandalo super qu. 40. art. 1. dub. 1.* Fundamentum huius sententiæ est, quia suasor absolutè non suadet malum, siue peccatum, sed sub conditione: Si omninò peccare decreuisti, suadeo tibi, vt, derelicto peccato maiore, v. g. vxoricidio, aliud minus peccatum committas, videlicet aliam vxorem superinducas. Ergo suadetur quod bonum est: siquidem ex duobus malis, si alterum eligendum sit, bonum est eligere minus. Confirmatur primò auctoritate S. August. *lib. 2. de adult. coniugijs, cap. 15.* & refertur *in c. si quod verius, 33. quæst. 2. Si factum est quod non licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium, vt viuente vxore alteram ducat, & non humanum sanguinem vxoris fundat.* Confirmatur secundò ex eo, quod omnes DD. fatentur licitū esse à Tyranno petere iustitiæ administrationem: quia licet is peccet sententiam dicendo, cùm legitima iurisdictione careat: præstat tamen, siue minus hoc malum est, quàm si tyrannidem deserere nolens, interim iustitiam iacere, & innocentes opprimi sinat, sicuti docent Caiet. Armilla, Sà *verb. Tyrannus,* Nau. *cap. 14. n. 41.* Less. *lib. 2. c. 29. dub. 9.*

Contrariam verò sententiam tenent Caiet. *2. 2. qu. 78. art. 4. notab. 3.* Gabr. *in 4. d. 15. q. 11. art. 3. dub. 14.* Azor. *suprà cit. c. 16. q. 8.* Cou. *in 4. decret. p. 1. cap. 4. in princ. num. vlt.* Valent. *tom. 3. disp. 5. quæst. 21. p. 4.* Sà *verb. peccatum, n. 8.* Ratio est. Quia inducere aliquem ad peccatum iussu vel suasione per se malum & numquam licitum est, sicuti dixi in *1. assert.* Si autem alicui habenti determinatum propositum faciendi maius peccatum, v. g. vxoricidium, vt ab eo auertatur, suades facere minus peccatum, puta adulterium, inducis hominem, quantum in te est, in peccatum, ideòque auctor huius peccati existis. Ex quo patet responsio ad fundamentum prioris sententiæ. Negari enim debet, si homo commissurus sit maius peccatum, bonum ipsi esse committere minus, nam minus peccatum etiam peccatum, & malum quoddam est: consequenter illicitum illud suadere: vel eius auctorem existere. Quòd verò additur, Ex duobus malis, quod minus est, eligendum esse, id locum non habet in peccatis, quæ voluntariè ac liberè acceptantur, sed in ijs tantùm malis, quorum vnum sustinendi necessitas incumbit.

Ad auctoritatem S. August. rectè respondet Gl. *verb. adulterium*: Non fuisse id consilium S. Augustini, sed comparatiuam permissionem: si alterutrum peccatum committendum sit, potiùs se permissurum adulterium: quamuis neutrum suadeat: quamobrem statim subiungit: *quod si est vtrumque nefarium* (videlicet vxorem occidere, & ea viuente alteram ducere) *non debet alterum pro altero perpetrare, sed vtrumque vitare.*

Eadem ratione explicari possunt verba Loth, quæ *cap. 19. Gen.* locutus est ad Sodomitas, vt eos à grauissimo scelere auerteret: *Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt virum, educam eas ad vos, & abutimini eis dummodo viris istis nihil mali faciatis*: fuisse hoc non consilium, aut seriam inductionem ad peccandum, sed comparatiuam permissionem: *potius filias meas vobis prostituerem, quàm vt id fieri videam,* quo sensu etiam dicere solemus, *potius me occide, quàm vt agas quod meditaris.* Ita hunc locum explicant Caiet. Delrius, & Sà *in cit. c. 19.* Valent. *loc. suprà cit. disp. 11. num. 28.* Molin. *cit. disp. 335.* Quamuis S. Aug. Abulens. & Lyranus existimarint, peccasse in ea re Loth; sed minùs grauiter, ob animi perturbationem.

Ad alteram confirmationem respondeo: Interim dum Tyrannus tyrannidem deserere recusat, Communitatem velle, & consentire, vt iustitia ab eo contra malefactores administretur; consequenter rectè illum agere, qui iustæ populi voluntati se conformans, iustitiæ executionem à Tyranno postulat. Ad eum modū, sicuti si aliquis bonis suis à latrone spoliatus eumdem rogaret, vt si nollet restitutionem facere saltem partem aliquam pauperibus erogaret: tunc pauper non malè ageret, qui à latrone, eleemosynam ex eiusmodi bonis peteret. Ex quo sequitur primò: Acta & sententias eiusmodi Tyranni, si aliam iniquitatem non continent, validas esse; quippe ex tacito populi consensu profectas. Sequitur secundò: Inferiores à Tyranno constitutos Iudices nihil peccare, si iurisdictionem exerceant cui præsunt: cùm in eorum potestate non sit, vt tyrannus deponatur: posito autem quod tyrannus dominetur, populus consentit, vt iustitia administretur, sicuti notauit idem Less. *num. 73.*

Verùm posteriori sententiæ, quam veram esse censeo, exceptio adhibenda est. Quòd licitum sit suadere minus peccatum, si id sit pars formaliter, vel virtualiter inclusa in maiore peccato, quod alter perpetrare certò decreuit. Tunc enim suadens non inducit hominem ad peccatum, sed abducit à parte peccati, cùm à toto auertere non possit: Et suadet malum minus, non qua malum, sed qua minus, seu diminutio mali, quæ bona est: quia formaliter, & non comparatiuè, opposita malo. Exempla sunt: Si quis animo decreuit adulterium committere: suaderi potest ei, vt potius cū soluta fornicetur; quia malitia fornicationis formaliter in adulterio continetur, tamquam pars in toto. Simili ratione volenti Titium bonis omnibus per iniuriam spoliare, suaderi potest, vt minore aliqua rapina contentus discedat. Præterea volētē me, vel alium innocētem occidere, suadere possum, vt pugnis cædat, vel fuste, aut manum amputet: quia huiusmodi læsio corporis virtualiter cōtinetur in hominis occisione. Vide Azor. *c. 17. q. 1.*

Debet tamen in his cautio adhiberi, vt tali suasione nullum

damnum seu corporale, seu spirituale, tertiæ personæ inferatur. Exẽpli causa, volenti adulteriũ committere, suadere non licet, vt cum certa persona fornicetur. Neque volenti à Titio furari 100. aureos, suadere licitum est, vt furetur 50. à Caio, nisi in hoc casu suasor damnum Caio inferendum resarcire proponat. Alioquin verò perinde esset, ac si Caio bona eriperes vt indigentiori tribuere posses: quod nefas est: nam de alieno liberalem esse furti species censetur. Et ita docent DD. communiter, licet contrarium senserit Vasq. *cit. art. 1. dub. 2. in fine.*

Denique verò rectè inquit Valentia *cit. q. 21. p. 4. §. hoc ipsum*: Commissuro maius peccatum, si inde abduci alia ratione non possit, licitum esse offerre materiam siue occasionem minoris peccati, non suadendo, sed permittendo iuxta ea, quæ suprà dixi *assert. 2.*

8 Assertio III. Scandalum merè passiuum seu acceptum ex nostra operatione, quæ neque in se, neque specie externa illicita est, interdũ permitti etiam debet. Ratio est: Quia permissio scandali passiui repugnat præcepto affirmatiuo virtutis misericordiæ, vt spiritualem proximi ruinam impediamus, vel tollamus: id autem non semper obligat, sed concurrentibus certis circumstantijs. Verùm cùm assertio tres partes habet, per singulas declaratur: Primò, permitti non potest scandalum passiuum, sed impediri debet, quotiescumque nulla ratio necessitatis, aut vtilitatis propriæ vel alienæ cogit nos agere, vel omittere aliquid, ex quo alterum occasionem ruinæ spiritualis accepturum putamus, seu ex ignorantia, vel infirmitate, seu ex malitia. Quia charitatis, & misericordiæ lege obligamur, sicut ad alia proximi incommoda, ita, & ad peccata eius impedienda, vel tollenda, si facilè possimus. Quapropter licitum non est, à Sacerdote excommunicato etiam tolerato, vel concubinario petere, vt sacrificet, sacramenta ministret, si nulla ratio necessitatis vel vtilitatis cogat, quia alius Sacerdos haberi potest, qui decenter & sine peccato id peracturus sit. Similiter fas non est nulla poscente necessitate, aut vtilitatis ratione, ab vsurario petere vt mutuò det: aut ab infideli, vt iuret: quia sine iusta causa materiam peccandi offero.

Secundò. Fas est talia, quæ enumeraui, ob causam necessitatis vel vtilitatis ab altero petere, quæ rectè, & sine peccato præstari possunt, tametsi is qui petit alterum malè, & nõ sine peccato præstaturum existimet, v. g. vsurarium cum vsura mutuaturum esse, qui tamen sine ea mutuò dare posset; infidelem per Deum falsum iuraturum, qui tamen aliter iurare posset; Parochum concubinarium non præmissa confessione, & contritione, quam tamen præmittere posset, sacrificaturum; vel excommunicatum toleratum, non petita prius absolutione, vel, si petere tunc non possit, etiam sine contritione, & proposito posteà petendi, sacramenta subditis ministraturum. Talia enim eorum peccata permitti possunt, quando iusta causa adest cur opus aliquod petatur, quod sine eiusmodi peccatis præstari posset, sicuti colligitur ex doctrina S. Th. 2. 2. *q. 78. a. 4.* & docent Richar. *in 4. d. 38. art. 10. q. 2.* Nau. *c. 14. Man. n. 39. & in c. 1. §. Sacerdos, nu. 5. d. 6. de pœnit.* Sanch. l. 7. *de matrim. disp. 9. num. 8.*

Est verò hic aduertendum, maiorem aliquam causam vrgentis necessitatis requiri, vt permitti possit scandalum passiuum proximi, quod prouenit ex ignorantia aut infirmitate eius, cui plerumque condescendendum, & ignoscendum est: minorem verò aliquam causam sufficere, vt permittatur scandalum ex mera malitia. Notant verò S. Th. *q. 43. art. 7.* Ioan. Gerson. *p. 1. operum, in reg. moral. §. ille dicitur*: Scandalum ex ignorantia, post debitam admonitionem, & instructionem veritatis, fieri Pharisaicum, cuius nulla plerumque ratio habenda est.

Tertiò, Interdum obligati etiam sumus ad operandum, tametsi sciamus, proximum inde ansam peccati, quamuis ex propria infirmitate, & ignorantia accepturum esse; si videlicet ex operis nostri intermissione vel propriæ salutis detrimentum, vel aliud graue damnum, quod impedire debemus præsertim Communitati euenturum putatur, qua ratione in bene constituta Republica hæretici, aliique peccatores obstinati, spreta eorum spirituali ruina, ac damnatione, ob maius Communitatis bonum, morte afficiuntur. Huc spectat etiam illud S. Greg. *homil. 7. in Ezechielem*; *Si de veritate scandalum accipitur, vtilius permittitur, quàm vt veritas relinquatur*, quando ad augmentum Fidei interest, vt veritas propagetur.

Quamobrem in hac scandali passiui materia diligenter consideranda, atque inter se conferenda sunt; hinc grauitas damni, quod ex operis intermissione prouenit; illinc verò grauitas peccati siue scandali passiui. Si enim damnum graue sit, quod necessitate quadam sustinendum putatur, nisi peccatum, libera alterius voluntate patrandum, permittetur, tunc meritò permittitur. Sin verò peccatum, quod à proximo committendum timetur, multum in genere suo superet quantitatem damni nostri, tunc lex Charitatis postulat, vt opus intermittamus, & proprium damnum temporale maiori spirituali damno proximorum posthabeamus, dummodò scandalum non ex malitia proueniat.

Ex tradita doctrina resoluitur primò. Quòd Abraham Patriarcha à peccato excusandus sit, qui vt vitam propriam impendenti periculo eriperet, Saræ vxori suæ dixerat, Genes. 12. *Dic obsecro, quod soror mea sis*. Nam Sara, aliàs Iesca, non solùm vxor fuit, sed & neptis ex fratre Aran, vti docet S. August. *lib. 16. de ciuit. c. 12. & lib. 22. contra Faustum, cap. 45* Quamuis solo paterno, non etiam materno sanguine iuncti, vt significatur Genes. c. 20. Consuetum autem erat Iudæis, vt consanguineos suos appellarent fratres & sorores, vti ostendit August. locis cit. & constat ex Euangelio de fratribus, & sororibus Domini: quare sicut Abraham Lothum nepotem suum ex Aran, fratrem suum vocauit Genes. 13. *fratres enim sumus*: eodem iure, absque mendacio, dissimulando vxorem esse Saram, sororem appellari iussit; Idque cogente necessitate, *Vt benè sit mihi propter te, & viuat anima mea, ob gratiam tui*. Interim permittens, vt Ægyptij occasionem caperent mulierem rapiendi: quippe cuius pudicitiæ ille confidebat: quòd in adulterium consensura non esset, multoque magis Dei prouidentiæ, qui eam ex periculo liberare posset, sicut & euentus ostendit. Quam doctrinam leges apud S. August. *cit. lib. 16. de ciu. c. 19. Vxorem Abram tacuit, non negauit, coniugis tuendam pudicitiam committens Deo, & humanas insidias cauens, vt homo: quoniam si periculum, quantum caueri poterat, non caueret, magis tentaret Deum, quàm speraret in Deo*: Et infrà: *Absit, vt credamus, alieno concubitu fuisse pollutam, quia multò est credibilius, hoc Pharaonem facere afflictionibus magnis non fuisse permissum*. Vide eundẽ *lib. 22. contra Faustum c. 36.* & Rupertũ Tuitiensem *lib. 5. in Gen. cap. 7.* Accedit quod etiam S. August. ex Hieron. annotauit, *l. 4. q. 26. super Gen. Non esse consequens, vt cum aliquot dies apud Regem Ægypti Sara fuerit, etiam eius concubitu credatur esse polluta: quoniam mos erat regius, vicibus ad se admittere mulieres suas, & nisi fomentis, & vnguentis diu prius ac curato corpore nulla intrabat ad Regem. Quæ dum fierent, afflictus est Pharao manu Dei.*

Resoluitur secundò ex doctrina S. Th. 2. 2. *q. 43. art. 7.* Palud. *in 4. d. 38. q. 6. ar. 3. concl. 2.* Durand. *q. 4.* S. Anton. *p. 2. tit. 7. cap. 4. §. 5.* Quamuis propositum Religionis ingrediendæ, propter scandalum ex parentum aliorumve consanguineorum infirmitate, aut ignorantia profectum, omninò intermitti non debeat: quia hæc grauis iactura spiritualis censetur: sæpè tamen differendum est, donec illi propositis rationibus instruantur. Posteà verò, si resistere pergant, incipit esse scandalum Pharisaicum, quod minus curandum, quàm scandalum infirmorum.

5 Resoluitur tertiò cum eod. S. Th. *ar. 8. & in 4. d. 38. q. 2. a. 4. q. 3.* Palud. *concl. 3.* S. Anton. *p. 2. tit. 8. c. 4. §. 6.* Prælatus non solùm potest, sed interdum etiam debet iurium & bonorum Ecclesiæ, vel Monasterio debitorum exactionem differre, ob scandalum ignorantium, & infirmorum euitandum: quoad ij edoceantur, & scandalum non ampliùs ex infirmitate vel ignorantia, sed ex malitia prouenire videatur: cuius vitandi causa temporalium bonorum repetitio, quæ alicuius momenti sunt, intermitti non debet: & verò ab Ecclesiæ Prælato intermitti non potest: cum non sit absolutus dominus illorum, vt arbitratu suo remittere aut donare possit, sed administrator tantùm, curator & custos. Quare idem sentiendum est de pupillorum tutoribus, & quouis alio bonorum alienorũ administratore. Verùm, quod ad Ecclesiæ Prælatum attinet, monet S. Anton. *l. c.* Caiet. *cit. a. 8.* Valent. *q. 18. p. 4.* Si animaduertat, rem ita comparatam esse, vt tametsi populo rationem reddiderit, nihilominus scandalum oriturũ, & spiritualis fructus iacturam, cum gratius Deo obsequium facturum, si Ecclesiæ consensum procuret, vt debitum condonetur: quàm si exactionem faciat cum spirituali iactura populi: cuius ratio est (inquit Caiet.) quia temporalia propter spiritualia instituta sunt: non cõtrà, spiritualia propter temporalia. Qua tamen in re nihil generatim definiri potest, sed in particulari attendi debet, hinc quidẽ quàm graue scandalum oriturum sit, & num ex infirmitate aut ignorantia, an verò ex mera malitia, quæ sæpè magis exasperatur, & augetur, si quis cedat, conniueat. Quare S. Tho. ait: *Propter scandalum Pharisaicum non sunt temporalia dimittenda: quia hoc & noceret bono Communitatis: daretur enim malis occasio rapiendi: & noceret rapientibus, qui retinendo aliena in peccato remanerent*. Illinc verò attendi debet, quanta sint bona temporalia, quorum exactio ob scandalum intermitti debeat, & quàm necessaria Ecclesiæ. Vide etiam Gandauensem *quodlibeto 4. quæst. 29.*

19 Resoluitur quartò cum S. Antonin. *p. 2. tit. 7. c. 4. §. 4.* Nau. *c. 14. n. 30.* Medina 1. 2. *q. 74. art. 6. ad 3.* Azor. *tom. 2. lib. 12. c. vlt. qu. 12.* Less. *lib. 4. c. 4. dub. 14. n. 113.* Quòd mulier semel aut iterum, non tamen longo tempore, & cum magna difficultate sua, domi se continere debeat, si sciat ex suo foras prodeuntis aspectu

Adole-

adolescentem, ob infirmitatem, vel ignorantiam, scandalum passurum: quod intellige, si alicui particulari personæ, ob specialem eius dispositionem, ruina spiritualis timeatur. Nam alioquin propter timorem scandali absolutè, fore videlicet vnum, aut plures è communitate, qui ea occasione lapsum patientur, non sunt omittenda opera alioquin vtilia, si nec in se mala sint, neque speciem mali habeant, quomodo intelligi potest Caiet. 2.2.q.154.*ad* 4.*in fine*, *&* *qu*.160.*ar*.3.*dub*.5. Armilla *verb. præsens*, *n*.3. & expressè notant Less. l.c. Vasq. *de scandalo, in qu*.43. *ar*.8.*dub*.2. Becanus c.27.q.6. Esset enim difficile, & scrupulorum materiam præberet, si mulier honesta, quæ nullius ruinam intendit, proprio iure, ac libertate priuari deberet, quominus ex iusta causa ad fenestram accedere, vel honesto vestitu foras egredi ei liceret, ne ex eius aspectu aliqui è populo scandalum patiantur. Deinde limitat Vasq. *cit. art*.8. *dub*.1. eumque secutus Becanus *cit.c*.27.*q*.5. Nisi præcepti alicuius necessitas vrgeat, v.g. vt mulier festo die Missam audiat. Putant enim, nullum vnquam etiam positiuum præceptum omittendum esse, propter vitandum scandalum passiuum, quamuis ex infirmitate, vel ignorantia prouenturum: & probant auctoritate Innocentij *in cap*.2. *de noui operis nuntiatione*, S.Th. *qu*.43. *art*.7. Maioris *in* 4.*d*.38. *q.vlt.concl*.3. Syluest. *verb. scandalum*, *q*.3. Armillæ *n*.5. & aliorū dicentium: Quæ sunt de necessitate salutis nunquam omittenda esse propter scandalū: Atqui præcepta etiā positiua, v.g. de Missa audienda, ieiunio seruando, sunt de necessitate salutis: Ergo &c.

Verùm hæc sententia ita vniuersim prolata est contra communem aliorum qui docent: Quòd fœmina, v.g. omittere debet confessionem eius peccati, ex quo intelligit Confessarium (si alteri confiteri non liceat) graue scandalum ob infirmitatem, vel ignorantiam passurum esse, sicut docet Adrian. *in* 4. *de confess*. *q*.4. Maior. *in* 4.*d*.17.*q*.5. Nau. *c*.7.*n*.4. & alij citandi *lib*.4. *tr*.6. *c*.8. *casu* 5. Item, quod coniugata possit intermittere ieiunium præceptum, si intelligat maritum ægrè laturum, & occasionem grauis dissidij ex ignorantia, vel infirmitate accepturum, sicuti docent Doctores, quos referam *lib*.4.*tr*.8.*cap*.3.*nu*.3. Ratio est: Quia concurrente duplici præcepto, vno legis naturalis de impedienda spirituali ruina proximi: altero positiuo de ieiunando, aut confessionis integritate seruāda: maius & fortius est naturale.

Ad probationem autem Vasquez respondetur: In eo id assumi, quod probandum erat: videlicet in tali casu præceptum ieiunij, vel audiendæ missæ obligatorium, & de necessitate salutis esse. Quamobrem neque auctoritate Innocentij, aut S. Thomæ, & aliorum Doctorum aliquid ostendi potest, quin potius contrarium. Fatentur enim communiter, bona spiritualia, quæ non sunt necessaria ad salutem, tantisper occultanda, vel etiam differenda esse, dum durat periculum scandali passiui, ex alterius infirmitate vel ignorantia: idque haud dubiè dictante iure naturali propter charitatem proximi. Quare iure huic naturali aduersaretur lex Ecclesiastica de audienda Missa in die festo, vel ieiunando in Quadragesima: si tali rigore lata esset, vt non obstante quocumque scandalo passiuo Missa audiretur, ieiunium seruaretur. Quare accidere potest casus, licet raró, vt mulier debeat etiam festo die auditionem Missæ intermittere, si propter circumstantias, breui tempore mutandas, intelligit infirmum adolescentem lapsurum esse in aspectu ipsius. Et simili ratione domi die festo continere te debes, si propter circumstantias breui mutandas, intelligas ex aspectu tui inimicum graue scandalum ex ignorantia, vel infirmitate passurum esse.

Simile exemplum affert Angelus *verb. ornatus num*.10. Excessum in ornatu muliebri, si probabiliter credatur, aliquos ad libidinem prouocatum iri, non excusari à mortali. Verùm huic sententiæ alij Doctores repugnant: Pro cuius intellectu notandum, Ornatum corporis secundùm se rem indifferentem esse, adeòque ex fine, alijsque circumstantijs bonis cohonestari posse, puta quia conditio status talem vestium ornatum postulat, secundùm patriæ consuetudinem. Deinde mulieres coniugatæ ornare se possunt, etiam ad pulchritudinem conciliandam, vt placeant viris suis, sicuti testatur S. Th. 2.2.*qu*.169. *a*.2. *ad* 4. Atque simpliciter innuptæ, seu nubiles, vt commodius matrimonium consequantur. Quapropter S. Aug. *Ep*.73.*ad Possid.* ait: *Nolo de ornamentis auri, vel vestis properam habeas inhibendo sententiam: nisi in eos, qui nec coniugati, nec coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.*

11 Excessus verò in corporis ornatu, considerata qualitate personæ, loci, &c. ad insolentiam, & luxum pertinet; quod tamen, per se loquendo, veniale tantùm peccatum est, sicuti excessus in apparatu conuiuiorum, ædificiorum, & similium; vti docent S. Th. *cit. ar*.2. *in corp.* S. Antonin. *p*.2.*tit*.4. *cap*.5.§.7.*&* 8. Caiet. 2.2.*q*.169.*art*.1. Nau. *c*.23.*Man*.*n*.1. & sumitur ex generali regula, quam tradit Less. *lib*.4. *c*.4.*n*.10. *Quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu, vel vsu illius, seposita omni malitia extrinseca, non est nisi peccatū veniale.*

Extrinsecus autem finis, aliæue circumstantiæ prauæ, ex quibus corporis ornatus malitiam accipere potest, variæ sunt.

I. Ex cupiditate vanæ gloriæ, si aliqua persona se ornet, solùm vt formosa alijs appareat.

II. Si ex ea re corporis delitias sectetur: nam cultus corporis ad vtrumque deseruire potest, videlicet, vt ornamentum ad vanam gloriam, & vt fomentum ad delitias. Vtraque tamen de ordinario venialis tantùm est, sicuti ex dictis colligitur.

III. Negari non potest, quin corporis cultus luxuriæ etiam incitamentum esse soleat: quare dissuaderi debet, præsertim adolescentibus, qui ea re emolliuntur & effœminantur, à bonis artibus, ac virtutibus retrahuntur: vt non raró exinde periculum mortalis peccati immineat.

IV. Circumstantia est damnum extrinsecum, si aliquis propter superfluos sumptus in vestes, &c. se, & suos honestè alere nō possit, quod charitati repugnat, sicuti præter alios annotauit Nau. *l.c.*

V. Est circumstantia simulationis ac mendacij, si mulier fucis ac pigmentis vtatur, ad pulchritudinem mentiendam: quod esse peccatum tantùm veniale, cùm non sit mendacium perniciosum, docet S. Th. *cit. art*.2. *ad* 2. & Caiet. ibid. *ad* 3. *dub.* Nau. *cap*.23. *n*.20. Nullum autem peccatum est, si alienus fucus, seu ornatus adhibeatur ad dissimulandum corporis defectum, v.g. capillatura ad caluitiem celandam. Deinde rectè monet Less. *n*.111. plerasque mulieres à mendacio excusari posse, quæ ascititijs fucis, & capillaturis vtuntur, ad maiorem pulchritudinem conciliandam: quia non faciunt animo simulandi, cùm plerique sciant, non esse colorem natiuum, aut capillaturam naturalem.

VI. Est circumstantia scandali: cultus enim muliebris viros ad lasciuiam prouocat, ait S. Th. *cit. ar*.2. *in corp. ex cap*.7. *Prouerb.* Verùm si mulieres non intendant alicuius turpem amorem seu lasciuiam prouocare, scandalum huiusmodi non imputari ipsis ad peccatum mortale, docent DD. communiter, S. Anton. *cit.* §.8. Caiet. 2.2.*q*.169.*ar*.1. *&* *verb. ornatus*. Armilla *eod. verb. n*.3. Sà *n*.1. Azor. *to*.2.*l*.12.*c.vlt.q*.12. Nau. *c*.14. *n*.27. Sanch. *lib*.1. *mor. c*.6.*n*.17. Less. *cit.c*.4.*n*.113. Quia est scandalum potiùs acceptū, quàm datum: quandoquidem corporis ornatus, sicuti & naturalis eius pulchritudo, per se ac directè non prouocat ad luxuriam. Excipe primò cum Nau. *n*.50. Sanch. Less. *ll.cc.* Si in speciali, & raro casu probabile periculum sit, ne particularis persona spiritualiter ruat, quando mulier ita ornata comparet; tunc ex lege charitatis abstinere cogitur, si sine difficultate possit. Secundò, si ornatus seu habitus corporis sit admodum turpis, & per se ac directè ad libidinem prouocatiuus, puta qui membra verenda non tegat, aut nimis tenuiter tegat, sicuti notauit Nau. *c*.13.*n*.19. Less. *n*.112. Tertiò, Si quis consuetudinem introducat alicuius vestimenti, cuius occasione probabile sit, multos scandalum passuros esse, v.g. vt pectora nuda, vel non nisi tenuiter tecta aspiciantur. Licet enim Doctores communiter Caiet. Nau. Azor. Less. & alij cit. loc. fœminas ita incedentes in locis, vbi talis consuetudo viget, à peccato mortali excusent; tamē de nouo introducere talem non laudabilē consuetudinē, graue peccatū est, ait Less. *cit. n*.112.

Denique verò virum vestimento muliebri vti, aut fœminam virili, per se non est peccatum: sed causa iusta cohonestari potest, v.g. in comœdijs; vel ad sui occultationem, si autem ex leuitate, est peccatū, sed veniale tantū, sicuti indicat S. Th. *cit. q*.169. *ar*.3. & docet ibid. Caiet. *ad* 2. *dub. in fine*. Nau. *n*.22. quamuis ob circumstantiam mortale fieri possit. Hæc de Theologicis virtutibus ad gloriam SS. & indiuiduæ Trinitatis. Amen.

THEOLOGIÆ MORALIS LIBER TERTIVS.

DE IVSTITIA, ET IVRE;

Cæterisque Cardinalibus Virtutibus.

PARTITIO LIBRI.

Liber iste quinque sectiones continet. PRIMA est de Virtute morali generatim. SECVNDA de Prudentia, quæ inter Cardinales Virtutes prima est. TERTIA de Fortitudine, & oppositis Vitijs. QVARTA de Temperantia, & Vitijs oppositis. QVINTA de Iustitia, & Iure, quæ pars, quia alijs copiosior, in plures tractatus distinguetur.

SECTIO I.

DE VIRTVTE MORALI generatim.

SVMMARIVM.

1 *Virtus hominis dicitur ea dispositio, qua & ipse bonus, & propria eius operatio bona efficitur.*
2 *Virtutes aliæ intellectuales sunt, & aliæ morales.*
3 *Virtus moralis est habitus electiuus secundum mediocritatem, quatenus prudens definierit.*
4 *Virtus in medio consistit: vitia autem ad extrema tendunt. Maior est vitiorum, quam virtutum multitudo.*

1 VIrtus vniuersim significat cuiusque rei vigorem, bonamve dispositionem, quæ subiectum, cui inest, in suo genere bonum perfectumve, eiusque operationem aliquam excellentem reddit. Ita enim Arist. 2. *Ethic. c. 6.* definit. *Virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit.* Sic oculi, v.g. virtus est bona videndi acies: Equi virtus, est promptitudo currendi, portandi, nam ob ista commendantur, & bonus oculus appellatur, qui videndi acie, bonus equus, qui currendi, & portandi facultate pollet.

2 Igitur humana virtus, siue hominis virtus dicenda est ea dispositio, seu habitus, quo homo ipse bonus efficitur, ipsiusque propria operatio bona & excellens redditur. Cùm autem homo, qua homo, idest, secundùm rationalem animam, duplici operandi facultate præditus sit: Vna intelligendi, quæ dicitur *mens*, siue *intellectus*, & altera volendi, quæ dicitur *voluntas*: ideò virtutes aliæ mentis sunt, seu intellectuales, perficientes hominem in cognitione veri: videlicet ars, scientia, prudentia, sapientia, & intellectus, de quibus Arist. *lib. 6. Ethic. c. 3.* Aliæ verò virtutes sunt voluntatis, seu morales, perficientes hominem in affectione ad bonum honestum; videlicet Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sub quibus aliæ continentur, vel ad illas reuocantur.

Inter virtutes morales, id est, morum, siue humanarum actionum institutrices, & virtutes illas intellectuales, quæ ad formandos mores non pertinent, hoc discrimen tradit S. Th. 1. 2. *qu. 56. a. 3. & 2. 2. q. 47. a. 4.* quòd illæ nomen virtutis magis propriè, ac simpliciter merentur: hæ verò secundùm quid, & imperfectè. Nam virtus est, quæ hominem bonum facit, & opus eius bonum reddit: A morali autem virtute, prudentia, iustitia, &c. homo simpliciter bonus est, ac dicitur. Idem enim homo bonus, qui & prudens, iustus. Non itè a virtute intellectuali homo simpliciter bonus est, ac dicitur, sed cũ additio, bonus Rhetor, bonus Philosophus: qui tamen malus homo esse potest. Accedit, quòd, vt S. Th. monuit *cit. ar. 3.* Virtus intellectualis, v.g. ars, præbet quidem benè operandi facultatem, vt Rhetorica bene dicendi, non tamen præstat boni operis vsum, idest, non inclinat voluntatem, vt arte vtatur: siue secundùm artem operetur; cum fieri possit, bonum artificem, v.g. Rhetorem, data opera malè perorare, non secundum regulas artis, tunc verò non reprehenditur vt malus artifex, nec vitium eius arti imputatur: sed potius voluntati. Quamobrem dixit Arist. *lib. 6. Ethic. cap. 5.* Eum, qui sua sponte peccat in arte excusationem mereri: non verò eum, qui contra moralem virtutem, puta imprudenter, iniustè agit. Cuius ratio est: Quia virtus moralis, ipsaque prudentia non solam facultatem benè operandi præstat, sed rectificans rationalem appetitum, eo ipso efficit, vt facultate benè vtatur, siue secundùm virtutem operetur. Quare si homo iniustus, v.g. magis etiam culpandus est, si data opera iniuriam inferat.

Ea propter idem Arist. *in cit. cap. 5.* aliud discrimen inter artem ac prudentiam assignat, quòd artis sit virtus, prudentiæ non sit. Cum enim ars, v.g. Rhetorica non dirigat, neque applicet voluntatem ad vsum seu exercitium artis, ideò prudentia, ac morali virtute opus est ad hoc, vt Rhetor non tantùm sciat, ac possit benedicere: sed etiam velit, quando, & vbi oportet. Prudentia autem, & aliæ virtutes morales, cum non tantù benè operandi facultatem præstent, sed etiã dirigant, & moueant voluntatem ad honestè operandũ, nõ indigent alterius virtutis subsidio.

Huc pertinet, quod Doctores aiunt: Virtute neminem abuti posse; sed arte quemuis abuti posse, vt proinde morali virtute homo indigeat partim, vt vtatur arte, quando, & vbi oportet; partim ne abutatur. Denique huc spectat illud Arist. in 2. *Ethic. c. 4.* Ad scientias & artes Præcipuum requisitum esse ipsum scire: ad virtutes autem, scire, parum conducere, sed magis velle agere, quod agendum intelligitur: quamobrem virtutes non tam per doctrinam, sicuti artes, & scientiæ quàm per assuetudinem acquiruntur: non inquam, vir bonus est, qui benè viuendi regulas scit, aliosque edocere potest, sed qui benè viuere consueuit.

Virtus moralis in voluntate tanquam subiecto posita, definitur ex Arist. 2. *Ethic. c. 6. habitus electiuus, in mediocritate consistens, quatenus prudens definierit.* Dicitur *habitus*, idest, primæ speciei qualitas acquisita, inclinans potentiam constanter ad operandum. Nam virtus non est naturalis potentia, sicuti visus, intellectus, &c. Quandoquidem has qualitates, quas Philosophi in secunda specie ponunt, priùs assequimur, quippe à natura inditas, posteà ijs operamur. Virtutes autem, sicuti & artes natura non suscipimus, sed idonei sumus ad suscipiendum, operandi assuetudine posteà acquirimus, quando sæpè citharam pulsantes citharœdi efficimur, & sæpè iusta agentes, iusti, fortia agentes, fortes, ait Arist. 2. *Ethic. cap. 1.* Quod etiam inde confirmatur: Quia fieri non potest, vt contra potentiam naturalem assuetudo gignatur neque enim si lapis, cui sua natura competit deorsum ferri millies assuefaciendi causa sursum iaciatur, euehi vnquam assuescet. Homo autem frequenter operando ea, quæ virtutis honestati contraria sunt, veluti iniustè, timidè agendo, contrarias vitiosas assuetudines, siue habitus acquirit: Ergo virtutis non est naturalis potentia.

3 Neque etiam virtus dici potest tertiæ speciei qualitas, videlicet mentis affectio; aut motio, cuiusmodi est Amor, timor &c. Non enim ob timorem, aut iram, v.g. aliquis simpliciter laudatur, aut vituperatur: cùm benè, & malè fieri possint: ob virtutem autem, aut vitium quisque per se dignus est, laude, vituperio. Deinde affectio, & actio in motu actuali consistit: virtus autem non est actualis motio, sed permanens dispositio mentis: quandoquidem dormiens, & nihil agens, dispositus tamen ad agendum iusta, fortia, iustus, fortis appellatur.

Electiuus: Hic loquimur de virtutibus in voluntate sitis, quibus homo assuefactus est ea eligere, & agere, quæ conuenientia iudicantur ad morum honestatem: quam veluti propositam

suarum

futurum actionum metam homo virtute praeditus spectat, testante Arist. 3. *Ethic.cap.7.* quod honestas sit finis virtutis. Id verò vt plenius intelligatur, quaedam aduertenda sunt: I. Virtus quaelibet moralis, & ipsa prudentia, veluti principij loco requirit synteresin, vniuersim dictantem ea, quae ad hominis actiuam felicitatem pertinent, videlicet, bonum honestum esse amplectendum, inhonestum verò fugiendum, sicuti dixi *lib.1.tract.8.cap.1.* Praeterea requirit, vt appetitus rationalis rectè affectus sit ad virtutis honestatem, omnibus numeris absolutam: desideret, inquam, & proponat iustè, fortiter, temperatè viuere, iuxta doctrinam eiusdem Arist. *6. Eth.c.12.* & S.Thom. 2.2.*q.47.a.7.*

4 II. Quemadmodum corporis sanitatem, bonamue dispositionem lędunt & nimium, & parum; vt si plus iusto exercearis, comedas, &c. aut si minus iusto; mediocritas verò in his sanitatem conseruat. Quae autem sit mediocritas corporalis exercitationis, aut cibi, vir sapiens decernere debet. Sed & in arte factis vituperari solet, & quod nimium, & quod parum; mediocritas verò commendatur, ita enim dicere solemus, orationem tanto artificio compositam esse, vt neque addere ei quicquam possis, neque desideretur; neque demere, quod superfit, sicuti notauit Arist. 2. *Eth.c.6.* Simili modò virtus moralis, quae nimiò arte exactior est, contraria sibi habet; videlicet, quod in affectibus, actionibusque nimium, & quod parum, quae proinde vituperantur. Quare vitia ad extrema tendunt, excessum inquam & defectum: amat verò & consectatur virtus quod inter vtrumque extremum medium est, siue mediocre: ideoque laudari solet. Exempli causa. Qui facilè omnia metuit, vbi, & quando non oportet, nihilque aggredi audet, tanquam timidus reprehenditur. Qui autem quaeuis aggredi audet, etiam vbi, & quando non oportet, neminemque timet, is vt audax culpatur. Inter quos medius est vir fortis, qui confidit ac metuit, quando, & vbi oportet. Similiter qui omni voluptati indulget, nullam excipit, intemperans est; qui autem omnē voluptatem fugit, nullam admittit, agrestis. Temperans autem ab vtroque extremo, declinans, medium tenet.

Deinde colligit Arist. *in cit.loc.* Maiorem vitiorum, quam virtutum esse multitudinem: Quia a medio tanquam scopo aberrare varijs modis contingit; rectè agere, mediumque attingere, vnico modo, quare illud quidem facile est, hoc autem difficile. Sicut etiam in corpore humano plures sunt aegritudinum, quàm sanitatis species, siue modi: siquidem vno modo harmonia siue mediocritas humorum continetur; multis autem modis inde abscedit: qua similitudine vsus est S.Th. 1.2.*q.73.a.2.* & 3.

III. Etsi appetitus rationalis rectè affectus sit erga honestatem, virtutisque mediocritatem, velit, inquam, ac desideret secundum rectam rationem agere, ac proinde non plus irasci, non plus voluptate affici, non plus minusue dolere, & angi, quàm oportet; tamen prudentię virtute opus est, quae in singulis affectionibus & operationibus, spectatis omnibus circumstantijs, mediocritatem honestatemque definiat, haec ira, iste esus, haec tristitia mediocris est, nec maior, nec minor, quam oportet, comparatione mei, operantis hoc loco, tempore, &c. Vide S.Tho. 2.2.*q.47.art.7.* Atque ex his intelliguntur vltima verba definitionis, *In mediocritate consistens, sicuti prudens definierit.*

SECTIO II.

DE PRVDENTIA, ET VITIJS ei oppositis.

SVMMARIVM.

1 *Quatuor sunt Cardinales virtutes, Prudentia, Fortitudo, Temperantia, Iustitia.*
2 *Prudentia est virtus intellectus, ideoque moralium actionum non elicitiua, sed directiua.*
3 *Prudentię tres sunt actus; Benè consultare, rectè iudicare, & praecipere executionem.*
4 *Prudentia alia est monastica, & alia gubernatrix.*
5 *Iterum, Alia est prudentia perfecta, ac simpliciter dicta; alia verò imperfecta, & secundum quid.*
6 *Est etiam prudentia falsa, cuius species quaedam, astutia, eiusque executio est dolus & fraus.*
7 *Species imprudentiae moralis peccati rationem sortiuntur, quatenus efficacem causam vel saltem periculum praebent malae electionis, operationisve.*

1 S.Thom. 1.2.*quaest.61.art.2.* Magister & alij Doctores *in li. 3.sent.dist.33.* ex S.August. *l.83.qq.quaest.31.* & S.Gregor. *lib.2. moral.* quatuor praecipuas virtutes morales numerant, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitiam, quae etiam *Cardinales* dicuntur, quòd his veluti Cardinibus, totius humanae vitae honesta institutio vertitur, ac vniuersa boni operis structura nititur.

2 Tametsi verò Prudentia non sit moralium actionum elicitiua, cum non in voluntate, sed intellectu consistat, quod & vocabuli etymon ostendit: dicitur enim prudens quasi prouidens, seu procul videns, quod opus intellectionis est: vt notauit S.Thom. 2.2.*q.47.ar.1.* Est tamen moralium actionum directiua; quippe circa quas versatur, vt proximam materiam ac finem, dictans & praescribens, quid in quauis particulari actione honestum & amplectendum, quid verò turpe & aspernandum sit, sicuti prosequitur Arist. *6.Eth.c.4.5.* & breuiter definit S.Basil. *homil.12.ad populum,* quae est in princip. Prouerb.Salom. *Prudentia vera est eorum, quae agenda & non agenda sunt, cognitio.*

3 Corollarium. Licet prudentia essentialiter non sit moralis, sed intellectualis virtus, est tamen dux & regina omnium moralium virtutum, sine qua nulla earum consistere potest. Siquidem voluntas per se ipsam, quod honestum est, seu virtutis medium prosequi non potest, nisi ratio ostendat: haec autem ratio ostendens prudentia est. Quibus planè consentit S. Bernar. *ser.49.super cantica: Est ergo discretio* (seu prudentia) *non tam virtus* (moralis) *quam quaedam moderatrix, & auriga virtutum, ordinatrix affectionum, & morum doctrix.* Ob eamque causam prudentia inter virtutes morales non rarò numerari solet, vti annotauit S. Tho. 2.2.*quaest.58.art.3.ad 1.*

Prudentiae tres actus veluti integrantes sunt, auctore S.Thom. 2.2.*q.47.art.8.in corp.* Benè consultare, rectè iudicare, & praecipere executionem. Bona consultatio est, quando mens proposito honestatis fine, accuratè examinat secundum omnes circumstantias, quae actiones ad finem illum, tanquam media magis, minusue inseruiant. Huic opponitur inconsideratio, praecipitatio: quando mens absque sufficiente negotij totius consideratione, deliberatione, ad sententiam, seu iudicium de agendis festinat. Videri potest S.Anton. *c.2.tit.5.cap.10.*

Rectum iudicium est mentis conclusio, siue sententia de particulari opere honestè agendo, aut turpi fugiendo: sequitur bonam consultationem, & antecedit voluntatis electionem, sicuti constat ex ijs, quę dixi *l.1.tr.2.ca.2.* Huic parti aduersari videtur mentis inconstantia, per quam homo ob passionum impetum, aut leues rationes, a recta mentis sententia semel concepta dimouetur se sinit, sicuti docet Less. *l.1.c.2.dub.4.n.19.* ex S.Th. 2.2.*q.53.a.4.5.* & S.Anton. *p.2.tit.5.c.12.* velint, inconstantiam esse defectum vltimi actus prudentiae, de quo iam dicam.

Praecipere executionem praecipuus prudentiae actus est, voluntatis exercitium dirigens, per quem actus intellectus a voluntate antea motus, practicè iudicat, ac veluti impetrat, hic & nunc executioni mandandum esse, quod in consilio mentis decretum, & à voluntate acceptatum fuerat. Huic actui specialiter aduersatur negligentia, quando id, quod à ratione & voluntatis consensu decretum est, ob passionum repugnantiam, operandi taedium, homo exequi intermittit, contra quod est prudentum consilium apud Aristot. *6.Ethic.cap.9.* *Deliberandum diu, sed quod deliberatione conclusum inconstanter exequendum esse.* Vide Richard. *in 3.dist.33.art.2.quaest.6.*

4 Prudentia diuiditur primò in monasticam, & gubernatiuam. Monastica est, qua quisque sibi prospicit, quid in actionibus singulis decens ac honestum sit. Gubernatiua subdiuiditur in Oeconomicam, qua totius familiae honestam institutionem tuetur; Ciuilem, seu iurisprudentiam, quae bonum commune ciuitatis, Reipub. spectat. Haec iterum duplex est auctore Arist. *6.Eth.cap.8.* Vna veluti architectonica, seu principatum gerens, per quam leges cū auctoritate decernuntur ab ijs, qui Reipub. praesunt. Altera ministerialis; quae in particularibus negotijs ac litibus publicis, quod rectum & iustum est, ob Reipublicae commodum definit: estque propria eorum, qui Rempublicam administrant, quare & administrans vocari solet.

5 Secundò diuiditur prudentia in perfectam ac simpliciter dictam; & imperfectam, ac secundum quid, Auctore S.Th. 2.2.*q.47.art.13.* Vera, perfecta, & simpliciter dicta prudentia est, quae proposito vero fine totius vitae humanae deliberat, iudicat, & praecipit, quid ad eum finem accomodatè agendum sit. Prudentia imperfecta, ac secundum quid est, quae, proposito fine speciali, consentaneè ad illum finem deliberat, iudicat, & praecipit: quo modo dicitur prudens medicus, prudens nauta, prudens mercator, qui tamen potest esse malus homo: Qui autem simpliciter prudens, idem & bonus homo est.

6 Est etiam prudentia falsa seu fucata, eaque duplex secundum S.Thom. 2.2.*quaest.55.art.3.* Vna, quae proposito fine falso, siue fucato, v.g. carnis commoditate, conuenientia media ad talem finem inquirit, ac decernit. Ab Apostolo *ad Roman.8.* appellatur haec *prudentia carnis;* estque peccatum mortale, si in commoditate carnis principalis & vltimus humanae vitae finis statuatur, si-

euti Apostolum explicans docet idem S. Thom. *cit. q. 55. art. 2. ad 1.* Altera est, quæ proposito fine vero aut apparente, excogitat; & decernit media non propriè instituta ad talem finem, sed fallacia, & fucata diciturq; Astutia ad decipiendum accommodata: cuius veluti executio siue actus externus *dolus & fraus*: quæ differunt secundùm S. Th. *art. 5. in corp. quod dolus pertinet vniuersaliter ad executionem astutiæ siue fiat per verba, siue per facta*: cui consentit definitio Iurecons. *in l. 1. §. dolum ff. de dolo malo*, quòd dolus malus, dicitur omnis *calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum alterum* non iure *adhibita*. Quare doli mali species sunt mendacium, & illicitæ æquiuocationes, de quibus dicam *l. 4. tr. 3. c. 13. Fraus autem*, inquit S. Th. *propriè pertinet ad executionem astutiæ secundum quod fit per facta*. Porrò astutiæ vitium alio nomine cordis duplicitas appellatur quia vir astutus ad finem consequendum non recto ac simplici tramite per media ordinata, aggreditur, sed veluti per cuniculos, & ambages, ad alterius circumuentionem, sicuti habetur Ecclesiast. 2. *Væ duplici corde, & labijs scelestis, & manibus malè facientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs*. Salomon. Prouerb. c. 28. *Qui ambulat simpliciter, saluus erit: qui peruersis graditur vijs, semel concidet*. Eius rei duæ causæ ex diuina prouidentia reddi possunt: Primò; Quia Deus veritas est, protector eorum, qui in ipso sperantes, veritatem, fidemque sectantur. Astuti autem ac dolosi homines, cùm in cogitationibus suis confidant, impiè agunt, & a Deo deseruntur. Secundò: Quia iusto Dei iudicio accidit vt dum astuti, ac mendaces homines sibi ipsi prodesse, alijsque nocere desiderant, contrarium prorsus eueniat, vti Dauid Psalm. 7. annotauit, *Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit*. Ecclesiast. c. 37. *Est vir astutus, multorum eruditor, & animæ suæ inutilis*. Videri potest Caietan. *verb. fraus, & ver. astutia*, Lessius *lib. 1. ca. 2. dub. 4. nu. 24.* vbi notant: Astutiam ad alterum decipiendum directam, adeoque dolum, fraudem, mendacium, verbi æquiuocationem nulla iusta necessitate nixam, esse ex genere suo peccatum veniale, sed ratione nocumenti directè, aut indirectè voliti, si id graue sit, mortale effici.

7 Ad extremum notandum est ex S. Th. 2. 2. *q. 53. a. 2.* Quemadmodum Prudentia in se quidem atque essentialiter virtus intellectualis est, causa tamen ac veluti ratio, siue forma generalis moralium virtutum: sic & imprudentia, licet in se vitium speciale sit intellectus, est tamen causa influens in omnia vitia moralia, quandoquidem nullum peccatum moris committi potest sine iudicio rationis dictante agendum, quod agere non oporteret: vel non agendum, quod agere oporteret. Cui consentit Sap. Pro. 14. *Errant, qui operantur malum*. Et Prou. 13. *Animæ dolosæ errant in peccatis*. Et Arist. 3. *Eth. cap. 1. Omnis prauus ignorat, quæ agere oportet*. Videri etiam potest Caiet. 1. 2. *q. 77. a. 2.* Vasq. *disp. 128.*

Corollarium. Species imprudentiæ, quæ sunt secundùm defectum, videlicet inconsideratio, præcipitatio, negligentia &c. licet ex parte intellectus diuersæ sint; tamen in genere moris, & vt in confessione sacramentali explicari debent, eam solùm peccati rationem habent, quòd efficacem causam vel saltem periculum malæ electionis, actionisue præbeant. Quapropter qui hominem pro fera incautè occidit, non duo peccata committit, quorum vnum sit incautæ circumspectionis, vel negligentiæ, alterum verò homicidij; sed vnicum homicidij, propterea quod consideratio, & cautio adhibenda sit ea solùm de causa, vt homicidium euitetur. Videri potest Caiet. 2. 2. *q. 53. a. 2. ad 3.* Vasquez 1. 2. *disp. 119. cap. 2.* Lessius *lib. 1. cap. 2. nu. 20.* Neque illæ species imprudentiæ, quæ secundùm excessum sunt, videlicet prudentia carnis, astutia, rationem moralis peccati in confessione explicandi habent, quatenus præcisè sunt vitia intellectus, sed quatenus efficacem causam, aut saltem periculum præbent prauæ electionis, operisue, cum quo velut forma cum materia, vnum numero peccatum in genere moris constituunt.

SECTIO III.

DE FORTITVDINE, ET OPPOSITIS ei vitijs.

SVMMARIVM.

1 *Virtus fortitudinis consistit in mediocritate circa timores, & audacias.*
2 *Martyrium est excellentissimus actus Fortitudinis.*
3 *Ad Martyrium requiritur, vt mors alicui inferatur odio fidei Christianæ, & vt voluntariè acceptetur propter Fidei veritatem tuendam.*
4 *Paruuli tamen Baptismo sanguinis speciali Dei priuilegio saluantur, sine propria voluntate.*
5 *Qui ob motiuum honestatis moralis mortem subit, martyr non est: sed requiritur causa pia, quæ per Fidem supernaturalem cognita est.*
6 *Martyrium instar Baptismi fluminis delet omnem culpam & pœnam: sed absque imperio, & motione Charitatis in hominibus adultis.*
7 *Baptismus sanguinis quadam ratione etiam superat Baptismum fluminis.*
8 *Timiditas Fortitudini opposita, est peccatum dumtaxat veniale, per se loquendo: per accidens interdum mortale: Idemque de audacia, & alijs oppositis vitijs dici potest.*

1 Fortitudinis, ac Temperantiæ virtutibus commune est, quòd ambæ occupantur in moderandis passionibus animi, ne mentem ab honesto auocent, iuxta ea, quæ dicam infra *tract. 1. de iust. cap. 1. num. 2.*

Fortitudo duobus modis accipitur teste S. Thom. 2. 2. *qu. 123. a. 2.* Primò, pro animi firmitate, & constantia adhærendi honestati virtutis, non obstantibus quibuslibet contrarijs: quo modo est generalis conditio cuiusque virtutis, saltem in gradu perfecto, & heroico considerata. Cuiusmodi virtutem qui vnam habet, reliquas omnes facilè consequitur, quippe cum connexæ sint in generali firmissimo, & constantissimo proposito honestatis sectandæ, seu nihil vnquam in quocumque genere agendi, quod ab honestate deficiat.

2 Secundò accipitur fortitudo pro speciali virtute moderante animi timorem, ac fiduciam. Quamobrem ab Arist. 3. *Ethic. c. 6.* definitur: *Mediocritas circa timores, & fiducias*. Et c. 7. Quòd vir fortis est, qui honestatis causa nunc quidem cum fiducia pericula aggreditur, & tolerat: quando, vbi, sicuti ratio dictat: nunc verò ingruentia mala timet, aut tolerat, quæ, & quando, & gratia cuius tolerare oportet. Valentia verò *t. 3. disp. 8. qu. 1. p. 1.* sic describit: *Fortitudo est virtus moralis, per quam animus erga ea, quæ acerba, & terribilia sunt, rectè se habet, vt nec prauè timendo, nec temerè audendo, ab officio desciscat.*

Fortitudinis virtus vel maximè ostenditur occurrentibus malis, seu periculis repentinis, ijsque maximis, puta quæ mortem inferunt, maximè in bello, testante Arist. 3. *Ethic. c. 6.* Neque enim vir fortis absolutè dici debet, qui omnia alia huius vitæ pericula honestatis causa subire paratus est: non item mortem, quæ est terribilium omnium terribilissimum.

Eainde colligit S. Th. 2. 2. *q. 124. ar. 3.* Martyrium excellentissimum Fortitudinis actum esse: nam Martyres propter seruandum bonum veritatis Fidei, ipsam vitã profundere non perhorrescunt. Quare de his dicitur ab Apost. ad Hebr. 11. *Fortes facti sunt in bello*, non inuadendo, sed tolerando. Et S. Cyprian. *l. 2. Epist. 6. Quibus vos laudibus prædicem fortissimi Martyres? robur pectoris vestri, & perseuerantiam fidei quo præconio vocis exornẽ? Tolerastis vsque ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem: nec cessistis supplicijs, sed vobis potius supplicia cesserunt.*

3 Ad Martyrium hæ conditiones requiruntur: Prima. Vt mors alicui inferatur odio Fidei, seu doctrinæ Christianæ. Ex quo sequitur primò; Non esse propriè perfectè martyres, qui in vincula coniecti multa patiuntur, nisi etiam mortem perferant, teste, S. Th. *q. 124. ar. 4.* Quia non satis re ipsa testantur, se omnia temporalia propter Fidem Christi contemnere, nisi vitam ipsam, quæ maximum bonum est, derelinquant, iuxta illud Iobi *capit. 2. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua*, id est, vita corporali.

4 Sequitur secundò: Quòd hæretici martyres esse non possint: si enim occidantur propter fidem, quam profitentur, cum ea Christi non sit, sed ipsorum propria; ac proinde non supernaturalis, sed humana & acquisita, sequitur, eos neque occidi, neque occisionem acceptare propter Fidei veritatem. Quare S. August. ait, *conc. 2. in Ps. 34. Martyrem non pœna sed causa facit: pœna enim communis est latroni & Martyri, hæretico, & Catholico, sed causa dispar.*

Altera conditio. Vt mors voluntariè acceptetur, propter Fidei veritatem tuendam. Loquor autem de adultis, qui voluntarium testimonium veritati Christianæ dare possunt. At verò in paruulis qui odio Fidei occiduntur, reperitur testimonium, seu martyrium dumtaxat materiale: sicuti indicatur in collecta de SS. Innocentibus: *Deus, cuius præconium innocentes Martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt*. Et auctor sermonis de stella, & Magis, inter opera S. Cypriani: *Testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione. & sufficit causa testimonij, licet non eloquio distinguatur*. Quare ab Origene *hom. 3. in varios locos Euang. Primitiæ martyrum* appellantur. Et S. August. ait *lib. 3. de libero arbitrio*: *Eos in honorem martyrum receptos, veneratur Ecclesia*. Quia speciali priuilegio, propter causam Fidei occisio est ipsis instar Baptismi. Videri potest S. Th. *cit. q. 124. a. 1. ad 1.* Richard. *in 4. d. 4. a. 2. q. 3.* Suar. *3. p. to. 3. disp. 29. sect. 1.*

Qua-

Quòd verò ad adultos attinet, ex dicta conditione sequitur primò: Si quis dormiens occidatur in odium Fidei Christianæ, cùm antè nihil cogitarit; ideoque nec consenserit in mortem, martyrem censendum non esse, sicuti docet Suarez *sect. 2. verb. in hac re*, Less. *lib. 3. c. 1. n. 24.* Si in verò aliquis in vincula coniectus, statuit apud se mortem potius oppetere, quàm Fidem Christi negare, & postea dormiens occidatur: verus martyr erit: sicuti, & Baptismi sacramentum suscipit, in somnis, qui antea illud desiderarat, vti dicam *lib. 5. tract. 2. cap. 6. nu. 2.* In infantibus autem, cùm propriam voluntatem afferre non possint, eam specialis gratiæ priuilegium supplet.

Secundò sequitur; Martyres non esse, qui pro Fide contra hæreticos vel infideles, pugnando, occiduntur. Quia non voluntate, sed potius necessitate mortem oppetunt, neque Christi patientis similitudinem gerunt, qui *cum pateretur, non comminabatur*, 1. Pet. 2. & tanquam ouis coram tondente se obmutuit, sicuti Isaias prædixit *capit.* 53.

5 Tertiò sequitur: Quòd causa martyrij debet esse pia, quæ per Fidem supernaturalem innotuit. Nam martyr dicitur, qui excellentissimam, quam potest, confessionem, ac testimonium, voluntaria morte sua, præbet veritati Fidei Christianæ, secundùm verba Christi Matth. 10. *Omnis qui confitebitur me, &c.* Notat autē S. Tho. *qu. 24. art. 5. in corp.* eo ipso, quòd aliquis patitur pro opere virtutis, cum ordine ad doctrinam Christi; id est, dum opus bonum deserere recusat, quia consentaneum est Fidei Christianæ, aut opus malum patrare non vult, quia contrarium est fidei Christianæ, & ob id mortem sustinet, verè martyrem esse: quia testimonium, ac confessionem præbet veritati Fidei. Cuius rei exemplum habemus in S. Ioanne Baptista, qui pro adulterij reprehensione mortem sustinuit.

6. Tertia conditio martyrij à Scholasticis antiquis afferri solet: Vt sit opus Charitatis, siue ex Charitatis imperio procedat. Ita enim docet S. Thom *cit. quæst. 124. art. 2. ad 3.* *Martyrium est actus Charitatis, vt imperantis: Fortitudinis autem, vt elicientis* Et mox: *Quod autem sit meritorium martyrium, hoc habet ex Charitate, sicuti, & quilibet virtutis actus & ideo sine Charitate non valet ad æternam salutem*, iuxta verba Ap. 1. *ad Corinth.* 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et 3. p. q. 66. a. 12. ad 2. *Effusio sanguinis nō habet rationem Baptismi, si sit sine Charitate, ex quo patet, quod Baptismus sanguinis includit Baptismum flaminis, & non è conuerso; vnde ex hoc ipso probatur perfectior esse*, quam Baptismus flaminis, seu contritionis, Alexander Alensis, *p. 4. q. 22. memb. 5. a. 1. in respons.* *Baptismus sanguinis præsupponit Charitatem: aliter nihil valeret, ad salutem.* Et paulò post: *Baptismus sanguinis gratiam gratum facientem non tribuit, sed conseruat.* Eadem verba habet S. Bonau. in 4. d. 4. p. 2. a. 1. q. 1. nu. 51. *& infrà n. 54.* ait: *Quamuis Baptismus sanguinis non auferat culpam, aufert tamen communem possibilitatem ad culpam quod maioris perfectionis est.* Duran. eadem *dist. 4. q. 8. ad 3.* *Martyrium non tantum habet efficaciam à Charitate patientis, licet illa requiratur secundum Apost. 1. ad Corinth. 13. sed ex causa patiendi, & ex conformitate ad passionem Christi, propter quæ virtus passionis Christi æque plenè, vel plenius communicatur in martyrio, quàm in Baptismo.* Palud. eadem *distin. 4 quæst. 3. ar. 1. concl. 1.* *Baptismus sanguinis deficit in duobus à vero Baptismo: scilicet in charactere, quem Martyr non habet; quia habet rem sacramenti, sine sacramento. Item deficit in alio, scilicet quia ad istum Baptismum sanguinis non sufficit attritio: sed requiritur contritio: ad illum verò Baptismum Fluminis sufficit attritio. Et causa est, quia ille iustificat, ex opere operato, iste ex opere operante: & ideo nisi sit contritio, non saluat*: Vide etiam S. Bern. *epist. 77. ad Hug. de S. Vict.* Melchior. *relect. de pœnit. p. 3.* Vasq. *3. p. t. 2. disp. 153. c. 1.* vbi testatur, hanc esse communem SS. Patrum, & antiquorum Scholasticorum doctrinam.

Contrariam tamen sententiam multi recentiores defendunt, vti videre licet apud Suarez *cit. disp. 29. sect. 2. & 3.* Less. *cit. libr. 1. c. 1. dub. 5.* Valent. *t. 3. disp. 8. q. 2. p. 2. ver. contra verò*: Quòd actus martyrij, siue mors voluntariè acceptata propter veritatem Fidei supernaturalem, habeat vim ex opere operato delendi omnem culpam, & pœnam, ideoq; hominem vi sua iustificandi, ex Christi meritis ac promissione. Probant primò, auctoritate S. Augustin. *l. 13. de ciu. c. 7.* *Quicunque etiam non suscepto generationis lauacro, pro Christi Confessione moriuntur, tantum eis valet ad remittenda peccata, quantum si abluerentur sacrofonte Baptismatis.* Tertull. in Apolog. *Quis non pati exoptet, vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo, compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* S. Thom. *3. p. q. 87. a. 1. ad 2.* *Passio pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi. & ideo purgat ab omni culpa & veniali, & mortali: nisi actualiter peccato inuenerit inhærentem.* Secundò ratione: Quia alioquin Baptismus sanguinis non esset distinctus à Baptismo flaminis, seu dilectionis diuinæ, nisi absque ea vim haberet iustificandi ex opere operato: modò homo dispositus sit per actum supernaturalis Fidei, ac pœnitentiæ, saltem imperfectæ, quæ dicitur attritio. Deinde si martyrium non habet vim delendi peccata, nisi propter inclusam dilectionem Dei, sequitur non omnem semper in martyrio pœnam aboleri, cum neque per actum dilectionis, seu contritionis penitus deleatur, nisi perfectissimus sit. Consequens autem est contra persuasionem Ecclesiæ, quæ pro nullo Martyre orat; teste Innocentio III. *in cap. cum Marthæ, de celeb. Missar.* sed omnes pro beatis habet, absque inquisitione, num fuerint iusti, ac Dei dilectione præditi, necne.

In hac quæstione vnum certum est, & alterum controuersum. Certum est, quod martyrium in sua essentiali ratione non includat dilectionem Dei: cum rectè intelligi possit, aliquem veritatem Christianam vsque ad sanguinis profesionem tueri alio motiuo, quàm Charitatis diuinæ, verb. gra. propter spem vitæ æternæ, timorem gehennæ. Interim piè credendum est, nunquam hominem voluntariam mortem pro Christi Fide oppetere, nisi ardentis Charitatis actu præcedente: cùm enim ista voluntas moriendi pro Fide reuelata, ex obiecto præstantissimus, & suapte natura difficillimus actus sit, quadam congrua necessitate impetrat à Deo vberiorem gratiam, per quam disponatur ad Charitatis operationem, sicuti annotauit Durandus *cit. quæstion. 8. num. 10.* *Alioquin Deus*, inquit: *deficeret in necessarijs; cum maior gratia sit necessaria ad difficiliorem actum.* Profectò communis est Doctorum, fideliumque omnium persuasio, morituris omnibus valde conuenientem, & propè necessarium esse dilectionis actum, cur itaque non existimemus, Deum opitulatione gratiæ suæ, vti S. Aug. ait *lib. 13. de ciuit. cap. 17.* mentem hominis disponere ad hunc actum si pro veritate Fidei animam suam positurus sit? Idque etiam historiæ testantur, & multorum experientia comprobauit, eos qui in carcere tantùm detenti, vel quippiam passi sunt pro Fidei Catholicæ veritate, ardentissima in Deum charitate flagrasse. Vide in hac re benè discurrentem Caietan. 2. 2. *quæst. 124. articul. 2.*

Controuersum autem est, Vtrùm martyrium potestatem illam abolendi omnem culpam, & pœnam, instar Baptismi fluminis, habeat vi propria, ob speciale priuilegium seu promissionem Christi: an verò propter imperium, ac motionem antecedentis Charitatis. In qua controuersia placet mihi prior sententia: cum sit generalis persuasio Apostoli & SS. Patrum, quòd opera virtutum reliquarum absque Charitatis imperio ad hominis salutem, & gloriam æternam non sufficiant. Atque singulare illud martyrij priuilegium, sine Charitatis actu homines iustificantis, nec ex Scriptura, nec ex Patrum traditione colligitur, ideo asserendum non est, vti benè ostendit Vasq. *cit. disp. 153. c. 5.*

Ex Scriptura sacra habemus verba Christi Matt. 10. *omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* Sed hoc intelligitur, si confiteatur, sicuti Christi discipulum decet, propter ipsum, seu amore ipsius, vti verbis mox sequentibus explicatur: *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Id enim est mori pro Christo, seu propter Christum, ex affectu dilectionis erga ipsum: nam *maiorem hac dilectionem nemo habet, nisi vt animam suam ponat pro amicis suis*, Ioan. 5. Maximum igitur dilectionis non tantùm argumentum, sed etiam actus est, mori propter Christus.

Quod autem ad Patres attinet, illi tribuerunt martyrio parem Baptismo fluminis, imò etiam præstantiorem vim delendi penitus peccata: sed non sine Charitatis actu, quem semper includere debet, vt ad salutem proficiat. Cùm enim S. Cyprianus *in Epistola ad Iubaianum*, opinionem suam, quòd extra Ecclesiam verum Baptisma non conferatur, eo argumento confirmare vellet, quia etiam extra Ecclesiam Martyrium, seu sanguinis Baptismus non est: *Numquid potest vis Baptismi esse maior aut potior quàm passio vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur?* Ad hanc obiectionem respondet S. Augustinus *lib. 4. de Baptismat. contra Donat. c. 17.* *Hoc verissimum est, extra Ecclesiam quippe occisus, Charitatem non habuisse conuincitur, de qua Apostolus dicit: Etsi tradidero corpus meum vt ardeam, Charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Hoc autem Apostoli testimonium de imperio actualis Charitatis accipiendum esse dixi *l. præced. tr. 3. cap. 1.*

7 Ad rationem posterioris sentent. respondetur: Licet Baptismus sanguinis includat in se Baptismum flaminis; siue dilectionis, vti expressè ait S. Thom. *3. par. quæst. 66. art. 12. ad 2.* tamen ab eodem distingui solet, propter peculiares excellentias, quas Baptismus sanguinis siue mors voluntaria pro Christo superaddit: ob quas prærogatiuas non solùm Baptismum flaminis secundùm se spectatum, sed ipsum etiam Baptismum fluminis quibusdam rationibus superare videtur, vti docent Scholastici locis suprà citatis. Nam primò in Baptismo sanguinis valde copiosa gra-

tia

tia sanctificans infunditur, propter excellentissimæ charitatis actum; cùm homo plus Dei amore præstare non possit, quàm vt vitam ipsam profundat, sicuti docet Durand. *cit. q.* 8. *n.* 10. Gratiæ autem sanctificanti correspondet par essentialis beatitudinis præmium in cœlo.

Secundò, Baptismus sanguinis in plerisque quidem effectibus conuenit cum Baptismo fluminis: quia & omnem culpam mortalem delet propter inclusum actum dilectionis; & omnem venialem, propter virtualem repugnantiam erga peccata, inclusam in actu excellentissimo, quo homo vitam suam, qua nullum temporale bonum charius esse solet, ob Dei amorem contemnendo, etiam aliarum omnium temporalium rerum inordinatam affectionem excludere censetur: excepto, si actualiter peccato inhærescat. Deinde omnem etiam pœnam peccatis debitam Baptismus sanguinis extinguit. Cum enim certum sit, hominem propter Deum patiendo, satisfacere pro peccatis suis, necessariò consequens est eum plenissimè satisfacere, omnemque pœnam abolere, si tantum patiatur, vt plus non possit, siue si totum corpus, & animam suam pro Dei amore impendat.

Superat verò hic Baptismus, quia non tantùm peccata penitus tollit, sed etiam omnem possibilitatem peccati, hominemque actualiter introducit in alteram beatam vitam. Præterea superat, quia continet veram ac realem imitationem, repræsentationemque passionis Dominicæ, ex qua omnis vis nostræ salutis promanat: cùm Baptismus fluminis tantùm contineat repræsentationem singularem, vti notat S. Th. *cit. ar.* 2. *in corp.* idemque reperies apud Clementem Romanum *lib.* 5. *Constitut. Apostolicarum cap.* 6. Denique Baptismo sanguinis non tantum correspondet præmium essentiale in cœlo, propter actum præstantissimæ Charitatis, quæ est radix omnis meriti, sed etiam accidentalis gloria, quæ Martyrum aureola vocatur, propter actum excellentissimæ Fortitudinis, ita tamen, vt sicuti accidentalis illa gloria in cœlo supponit essentialem, in eaque fundatur: ita etiam meritum gloriæ illius accidentalis supponat meritum principale Charitatis, ab eoque dependeat.

Ex dictis etiam apparet, cur fideles pro beatis habeant eos omnes, qui pro Fidei veritate mortem oppetiuerunt, quia hoc opus indicium est maximæ dilectionis Dei, quæ sola in adultis peccata mortifera extra Sacramenta extinguit. Quòd si tota Ecclesia aliquem Martyrem vt beatum, seu sanctum colat, tunc etiam Fide certū est, in Dei gratia decessisse; cum Ecclesia propter directionem S. Spiritus errare non possit. Et hæc de Martyrio, tanquam excellentissimo Fortitudinis actu.

8 Vitium Fortitudini oppositum per excessum timoris dicitur *timiditas*, quod per se loquendo, veniale tantùm peccatum est, quando per libertatem arbitrij non corrigitur, si corrigi possit. Interdum per accidens fit mortale, si ob timorem sinas te moueri in consensum peccati mortalis, qua de re S. Th. 2. 2. *q.* 125. *a.* 3. Caiet. *in sum. ver. timor.* Viguerius *in Instit. Theol. c.* 5. §. 2. *verb.* 1. Less. *lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 61.

Vitium oppositum Fortitudini per defectum timoris dicitur *animi stupiditas*, nulla mala seu pericula formidantis, quando vbi formidare, & cauere oportet: estque peccatum hoc graue, aut leue, pro grauitate, aut leuitate mali, quod declinare aliquis debet & consulto negligit, sicuti docet S. Th. *q.* 126. Caiet. *ver. intimiditas*. Vitiū verò oppositum Fortitudini per excessum fiduciæ, dicitur *audacia*, siue temeritas in aggrediendis periculis; quando, vbi, quomodo non oportet. Denique vitium oppositum Fortitudini per defectum fiduciæ, dicitur *ignauia* animi nihil audentis, quando, vbi aggredi vel sustinere oportet. Vide S. Th. *q.* 127. *a.* 1. Caiet. ibid. *& in sum. verb. audacia*, Viguerius *capit.* 6. §. 2. *&* 3. Lessius *numer.* 66.

DE VIRTVTIBVS ANNEXIS FORTITVDINI atque earum oppositis vitijs.

S V M M A R I V M.

9 *Virtutes Fortitudini annexæ sunt; Animi securitas, Magnanimitas, Magnificentia, Patientia, Constantia, Vide etiam num.* 15. *&* 16.
10 *Magnanimitati secundùm excessum opponuntur Præsumptio, Ambitio, & Vanagloria.*
11 *Ambitio est inordinatus appetitus honorum.*
12 *Inanis gloria est inordinatus appetitus humanæ laudis.*
13 *Honorem, laudem, &c. desiderare, vel acceptare, ob virtutem seu honestatis causa, est opus bonum Magnanimitatis: secus, si honor vel laus humana propter se appetatur.*
14 *Magnanimitati secundum defectum opposita est pusillanimitas.*

9 AD Fortitudinis virtutem reuocatur: I. *Securitas*, quæ est tranquillitas animi benè fidentis. Et opponitur nimia animi *sollicitudo, anxietas*. Videri potest S. Th. *q.* 128. *vnicl. q.* 129. *a.* 7. Valen. *t.* 3. *disp.* 8. *q.* 3. *p.* 1.

II. *Magnanimitas*, quæ magna, & excelsa bona spectat, parua, & humilia contemnit: Quare cum in hac vita nihil præclarum sit, præter virtutem: illius proprium munus est ad virtutum opera, eaque non quælibet, sed quæ eximia, magnoque honore digna sunt, contendere, sicuti docet Arist. 4. *Ethic. cap.* 3. S. Th. *qu.* 129. *art.* 1. Enimuero, cum res omnes huius mundi, excepta virtute, fluxæ, & caducæ sint: ideo magnanimus eas facilè contemnit, ipsum quoque mundanum honorem, & hominum existimationem, si secundùm se præcisè spectentur, vt proinde neque prosperis huius mundi euentibus multum extollatur, neque aduersis deijciatur. Vide Less. *lib.* 3. *cap.* 2. *dub.* 2.

10 Magnanimitati secundùm excessum opponuntur Præsumptio, Ambitio, & Vanagloria. *Præsumptio est*, qua homo aggreditur opus arduum, facultatem suam excedens, teste S. Tho. 2. 2. *qu.* 130. *a.* 2. *ad* 1. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 3. *c.* 6. Veluti, si imperitus artis medicæ corporibus, imperitus rerum ad conscientiam pertinentium animis hominum mederi præsumat: Si Sacerdos iurisdictione carēs, à peccatis absoluat: Iudex sæcularis de Ecclesiasticis causis decernat: si in via virtutis incipiens opera perfectorum meditetur: videlicet ante passiones edomitas assiduæ meditationi vacare, alios arguere, cum mulieribus confidenter agere audeat. *Est* autem præsumptionis peccatum per se veniale: sed sæpe mortale efficitur, ratione nocumenti, irreuerentiæ &c. Vide Caiet. *in sum. verb. præsumptio*, Nau. *c.* 23. *n.* 14. Tol. *de peccatis mortalib. cap.* 22. Less. *l.* 3. *c.* 2. *dub.* 3. Viguer. *cit. c.* 6. §. 4. *verb.* 2.

11 *Ambitio* est inordinatus appetitus honorum: tribus ferme modis contingit, vti videre est apud S. Anton. *p.* 2. *tit.* 3. *c.* 5. I. Si appetas honorem, qui tibi non conuenit, vel maiorem, quàm conuenit, vt si honorari cupias ob doctrinam, generis nobilitatem, qua cares: si aspires ad dignitatem, officium, quo indignus es; vel si dignioribus præferri cupias: aut si ob meras diuitias magnos tibi honores deferri velis. II. Si appetas honorem ex re illicita, puta tyrannide, rebellione, &c. III. Si honoris acquirendi, vel consequendi causa non verearis malum admittere: vt si diuinos honores ambias: Si Episcopatum per Simoniam; regnum aut prouinciam bello iniusto compares. Etsi verò ambitionis peccatum per se veniale sit, sæpe tamen mortale efficitur vel ratione nocumenti, quod alicui infertur; vel materiæ mortaliter illicitæ, ex quo honor vt summum bonum, seu finis vltimus appetatur. Videri potest S. Th. & Caiet. 2. 2. *q.* 131. *a.* 1. *&* 2. Nau. *comment. de finibus humanorum actuum, num.* 56. 59. Viguer. *cit. ca.* 6. §. 4. *vers.* 3. Lessius *loc. citat.* Tol. *capit.* 25.

12 *Inanis gloria* est inordinatus appetitus humanæ existimationis ac laudis. Accidit I. Si de fucata aut simulata virtutis, vel doctrinæ excellentia laudem vel famam quæras, quæ est hypocrysis. II. Si maiorem de te opinionem aut famam desideres, quàm merearis; vel ex rebus malis, puta commisso homicidio, stupro; aut ex indifferentibus, puta diuitijs, corporis viribus, pulchritudine, quæ claram famam non merentur, & hæc est iactantia. III. Si famam, aut laudem quæras apud eos qui iudicare nequeunt: vt si de rebus altissimis coram imperita plebe disputes. Est autem inanis gloria peccatum ex se veniale, per accidens sæpe mortale, vt suprà de ambitione dictum. Legi possunt S. Th. *qu.* 132. *ar.* 3. Caiet. *ver. gloriæ inanis appetitus*. Nau. *c.* 23. *num.* 12. Viguer. *cap.* 6. §. 5. Less. *c.* 2. *dub.* 3. *n.* 25. rationem adfert, cur vanagloria à S. Gregor. *lib.* 31. *moral. c.* 31. & S. Th. *q.* 132. *& ar.* 4. & 5. inter capitalia vitia numeretur. Quia ea vitia, veluti aliorum radices, & propagines esse solent, quæ circa obiectum valde appetibile versantur, vt circa gloriam, (sub qua etiam honor, & fama comprehenditur) diuitias, voluptates, gustus, & tactus, quorum causa plerique homines parati sunt multa mala facere, & pati: Item ea vitia, quæ versantur circa obiectum valde molestum saltem in imaginatione, cuius pellendi causa multa etiam contra honestatem homines facere consueuerunt. Ex priore enim radice nascuntur vanæ gloriæ cupiditas, auaritia, gula, & luxuria; ex posteriore verò inuidia, ira, & tristitia.

13 Cæterùm, honorem, gloriam, laudem, & fauorem hominum quæ meritus sis ex virtutis opere, desiderare, & acceptare, non est peccatum, sed potiùs magnanimitatis opus: dumodo non propter se, in ijs sistendo, sed honestatis causa expetantur, aut amentur, quatenus honor, gloria, &c. sunt veluti vmbræ, siue signa virtutis, & sæpe incitamēta, teste S. Th. 2. 2. *q.* 131. *a.* 1. *ad* 3. *q.* 132. *a.* 1. *ad* 3. Caiet. *in sum. ver. gloriæ appetitus*. Interdum etiam vtilia ad alia bona externa, puta dignitates, officia, quibus Deo, & Reipublicæ seruire possumus, consequenda: vel aliorum salutem spiritualem, & in primis Dei gloriam promouendam, iuxta verbum Domini Matth. 5. *Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra*

vestrabonas, & glorificent Patrem, &c. Videri potest S. Anto. *p. 2. tit. 4. c. 1. prope finem.* Nau. *c. inter fratres, nume. 5. num. 45. & 57. & comment. de finibus humanarum actionum, nu. 45.* Sylu. *ver. vana gloria*, Viguer. *c. 4. ver. 5.*

Non placet autem, quòd Lessius ait *cit. c. 2. dub. 5. nu. 22.* Si honor appetatur ex re bona, etsi nullus alius finis spectetur, non esse peccatum: cum obiectum indifferens sit. Nam hoc ipso, quòd honor, & existimatio hominum obiectum indifferens est, eius appetitio est inordinata, si ad nullum finem honestum referatur, sicuti optimè notauit Nau. *in cit. comment. de finibus, n. 57.* & sumitur ex doctrina S. Thom. *q. 132. a. 1. in corp.* vbi posito principio, quòd appetere quodlibet vanum vitiosum sit, iuxta illud *Ps. 4. Vt quid diligitis vanitatem, &c.* subsumit, inter alios modos, quibus gloria vana est, vnum esse ex parte ipsius, qui gloriam appetit, si non referat ad debitum finem, puta ad honorem Dei, vel proximi salutem; Quia simili etiam ratione appetitus pecuniæ in nullum alium finem formaliter, aut virtualiter relatus, malus & inordinatus est, sicuti colligitur ex eodem S. Th. *q. 118. a. 2.*

24 Eidem magnanimitatis virtuti secundum defectum opponitur *Pusillanimitas*, qua sibi quis diffidens, bonum aliquod tanquam superans propriam facultatem, frustra detrectat: vt si idoneus ad docendum populum, curandas animas, delatum vel imperatum sibi munus, quod vtiliter administrare posset, ob animi deiectionem respuat, sicuti videre est apud S. Th. *q. 133. a. 1. & 2.* Huc etiam spectat, si delatum tibi honorem, laudem, quam ratio ad conseruationem status, augmentum dignitatis, boni publici causa, necessarium vel vtilem iudicat, ex animi deiectione respuas, sicuti docet Less. *cit. dub. 3. n. 28.* Viguer. *cit. c. 6. § 4. ver. 8.* Et est peccatum veniale nisi mortale fiat vel ratione nocumenti, vel specialis materiæ, circa cuius neglectum versatur.

III *Magnificentia*, quę est promptitudo animi ad faciendos magnos sumptus, vbi recta ratio expedire iudicat. Continet in se pecuniæ contemptum, seu vilipensionem, vti videre est, apud S. Th. *q. 134.* Differt a liberalitate, quòd hæc circa sumptus mediocres, & ordinarios, illa circa maiores occupatur, Auctore Arist. *2. Ethic. c. 6. & 4. Eth. c. 2.*

Magnificentiæ, secundùm excessum, opponitur *pecuniarum profusio*, si maiores expensas facias, quàm ratio dictat: Sicuti mercator ille, inquit Less. *c. 2. dub. 4. n. 35.* qui hyemis tempore ex cinnamomo ignem in camino excitauit, conuiuas tum calefaciendi, tum exhilarandi gratia. Secundum defectum aduersatur, *Paruificentia*, cùm quis, præ animi angustia, cœpto magno operi, v. g. Cœnobij, Ecclesiæ ædificandæ, fundandæ, non pares, seu decentes sumptum exhibet, de qua re S. Th. *q. 35.* Vtrumque est peccatum veniale, sicuti prodigalitas, & auaritia, quæ cum his similitudinem gerunt: per accidens verò mortalia fiunt, vel ratione iniusti nocumenti vel ratione intentionis, puta si adeò pecunias desideres, vt earum causa paratus sis legem Dei grauiter transgredi. Ita de auaritia docent S. Th. *2. 2. q. 118. a. 5.* Sylu. Caiet. *ver. auaritia.* Tol. *de pecc. mort. c. 4. 25.* De profusione ac prodigalitate Nau. *c. 23. man. n. 69.* Less. *l. 2. c. 47. dub. 8. n. 61. & 62.*

25 IV. *Patientia*, quæ in rebus aduersis animi mœrorem temperat, ac mala præsentia æquanimiter tolerat, ne quicquam contra honestatis decorem agatur, vti docet S. Tho. *qu. 136. a. 4.* Huic per excessum opponitur *impatientia*: & est peccatum veniale, per accidens quandoque mortale ratione effectus, puta scandali, aut mali quod impatientia victus admittis, vel admittere proponis, sicuti docet Viguer. *c. 6. § 6. ver. 4.* Per defectum verò opponitur *duritiem*, si ob animi stuporem nec proprijs nec alienis malis moueare: & est peccatum ex genere suo veniale, teste Less. *cit. cap. 2. dub. 5. num. 41.*

16 V. *Perseuerantia, & constantia*, per quam non obstante temporis diuturnitate, difficultate, molestijs, homo persistit in bono opere, quamdiu recta ratio dictat, vti docet S. Th. *q. 137.* Illi secundum excessum opponitur *pertinacia*, quæ est firmitas animi retinentis proprium sensum, vel agendi propositum, quando, vbi non oportet, vel plus, quàm oportet, teste Arist. *7. Ethic. c. 9.* S. Th. *q. 138. a. 2.* Est peccatum plerumque veniale: interdum mortale, si versetur circa aliquod perniciosum, v. g. quæ sunt contra Fidem, vel quæ grauiter nocent proximo, sicuti notat Caiet. *ver. pertinacia.* Secundum defectum verò opponitur *inconstantia*, qua leuiter aliquis a bono proposito absistit. Et est peccatum mortale, si graui obligatione tenearis ad propositum exequendum, v. g. votum circa rem magni momenti; veniale, si obligatio leuis sit. Quòd si nullo modo obligatus sis, non esse vllum peccatum, ieiunandi, eleemosynæ dandæ, Religionis ingrediendæ, profitendæ, bonum propositum mutare, nisi fiat ex inordinata passione, vel cum propinquo peccandi periculo, docet Less. *in fine lib. 3.* & significat Caietan. *verb. inconstantia.* Sed ego malo dicere semper esse peccatum inconstantiæ ex genere suo veniale, sine causa à proposito bene cœpto desistere: cum hæc sit inordinatio mentis, quod bene consultatum, iudicatum, & acceptatum est, leuiter & sine vlla rationabili causa derelinquere.

SECTIO IV.

DE TEMPERANTIA, ET OPPOSITIS EI VITIJS.

SVMMARIVM.

1 *Temperantiæ tres species sunt, Abstinentia, Sobrietas, Castitas.*
2 *Gula est inordinatus appetitus, vel vsus ciborum, causa voluptatis.*
Per se loquendo, est peccatum veniale: per accidens quandoque mortale.
3 *Carne humana vesci, extra casum extremæ necessitatis, est peccatum mortale.*
4 *Ebrietas est excessus in potu, causa voluptatis, donec vsus rationis adimatur, si deliberatè fiat, est peccatum mortale.*
5 *Inebriare se non causa voluptatis, sed valetudinis recuperandæ, si in raro aliquo casu necessarium medium censeatur, non videtur esse illicitum.*
6 *Alterum prouocare, seu inducere ad illicitam ebrietatem semper est peccatum, ex genere suo mortale.*
7 *Virginitas est perfectissima Species Castitatis.*
8 *Quæ animo corrupta, sed carne integra est, virginitatem per pœnitentiam recuperare potest: atque inter sacras virgines velari.*
Probabile est, etiam eas consecrari posse, quæ voluntaria pollutione fœdatæ sunt.
9 *Mulier, quæ occultè, vel per vim violata fuit à sacro virginitatis velo abstinere debet.*
Quid si sine sui manifestatione abstinere iam non possit, Episcopus eam consecrare potest, vsurpando vocem Virginitatis pro voce Castitatis.
10 *Simplex fornicatio, & omnis impudicitia inter personas legitimo fœdere non coniunctas, est ex genere suo peccatum mortale.*
11 *Oscula, amplexus, tactus inter sponsos de futuro videntur excusari à peccato mortali, si absit periculum pollutionis, & consensus in copulam: neque per se sunt ex obiecto turpes sunt.*
12 *Tactus inter coniuges, si fiant solum voluptatis causa, & non in ordine ad copulam coniugalem, culpa non vacant, sed non excedunt venialem, per se loquendo.*
13 *Impudici tactus pertinent, interdum ad peccatum mollitiei, vel adulterij, &c. pro diuersitate personæ, quæ cum exercentur.*
14 *Delectatio, quæ capitur ex aspectu, facilius à peccato excusatur, quàm delectatio ex tactu.*
15 *Directè & efficaciter in seipso, vel in alio procurare pollutionem, semper est mortale peccatum.*
16 *Qui causam pollutioni per accidens præbet, non peccat mortaliter, sed neque venialiter, si actio, ex qua pollutio oritura putatur, per se honesta sit: & finis eius honestus.*
17 *Pollutionem permittere vel simplici affectu desiderare ob causam, v. g. sanitatis, non est peccatum.*
18 *Pollutionis nomine non comprehenditur destillatio, seu fluxus humoris qui semen non est, quamuis similitudinem humani seminis habeat.*
19 *Voluntaria pollutio etiam inter coniuges est mortale peccatum.*

1 Virtus Temperantiæ versatur in moderandis voluptatibus corporis, ijs nempe quibus gustus, & tactus afficitur, circa esculenta, poculenta, & Venerea, sicuti ostendit Arist. *3. Eth. cap. 10.* & S. Tho. *2. 2. quæst. 141. art. 4.* Atque hinc tres eius species existunt: Abstinentia, Sobrietas, Castitas, ipsaque Virginitas.

Virtus Abstinentię est, quæ secundùm rationis regulam moderatur appetitum, vsumque ciborum oblectantium. Regula autem ac mensura cibi, potus item, ac somni capiendi, continetur corporis ac vitæ humanæ necessitate, ac vtilitate, teste eod. Arist. *ca. 11.* & S. Hieron. *in cap. 44.* Ezechiel. super illa verba. *Et dices ad exasperantem: Tunc ista circumcidimus inquit, cum non ad delicias & ad luxuriam, & ad inertiam sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentationem cuncta facimus.* S. Aug. *l. 10. confess. c. 31. & l. de moribus Ecclesiæ, cap. 19. & cap. 21.* vbi ait. *Habet vir temperans in huiuscemodi rebus mortalibus, & fluentibus vitæ regulam vtroque testamento firmatam: vt eorum nihil deligat, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius atq; officiorum necessitatem quantum satis est, vsurpet, vtentis modestia, non amantis affectu.*

3 Abstr-

2 Abstinentiæ peculiariter aduersatur Gula, quæ est Inordinatus appetitus, vel vsus ciborum, voluptatis causa. Gulæ vitium quinque modis exercetur: Si *plus iusto comedas*, vel *ante tempus*, vel *voraciter*, vel *cibos nimis exquisitos*, vel *nimis exquisitè paratos* sicuti ex S. Greg. *l.* 20. *moral. c.* 27. docet S. Th. 2.2. *q.* 148. *a.* 4. Syl. *verb. Gula.* S. Anton. *p.* 2. *tit.* 6. *c.* 1. §. 4. Nau. *c.* 23. *n.* 116. Valen. *t.* 3. *disp.* 93. *q.* 1. Addidi autem *voluptatis causa*: Si enim ob alium finem plus comedas, quam corporis constitutio, seu valetudinis ratio postulat, intemperans non es: neque peccas, si finis intentus eiusmodi sit, vt ob eum corporis aliquod incommodum meritò subeas, v.g. si ad hospitem, vel ægrotum prouocandum comedendo præ eas, licet tibi tunc non indigens.

Tametsi vitium gulæ inter capitalia numeretur, quòd aliorum origo esse soleat, sicuti docet S. Tho. *qu.* 147. *a.* 5. per se tamen, & absolutè veniale duntaxat peccatum existit, teste Caiet. *ver. gula,* Nau. *c.* 22. *n.* 119. Fit autem mortale primò, Ratione peruersæ intentionis, si homo adeò inhæreat oblectationibus ciborum, &c. vt ob eas paratus sit legem Dei grauiter transgredi: ideoque in cibo, aut potu vltimum suum finem constituat, iuxta Apostol. *ad Philipp.* 3. *Quorum Deus venter est*, & tradit S. Th. *cit. q.* 148. *a.* 2. S. Anton. *p.* 2. *titul.* 6. *cap.* 1. §. 2. Tolet. *de peccatis mortal. cap.* 68. Secundò fit mortale ratione grauis incommodi, si id homo corpori suo aduertenter afferat, sicuti docet Caie. ibid. Tol. *l. c.* Tantum autem, tibi capere, vt vomitus sequatur, non audeo peccati mortalis damnare: licet non paruæ, sed venialis deordinatio sit per se loquendo.

3 Vesci autem carnibus humanis, ferinum, & crimen mortale est, secundùm S. Tho. *cit. qu.* 142. *a.* 4. *ad* 3. & alios communiter. Ratio esse videtur: Quia ordo naturæ postulat, vt aliquis vescatur alimento secundùm substantiam inferiore, ac indigniore, quod proinde tanquam sui alendi causa conditum decerpere, vel occidere possit, videlicet gramina, fructus, iumenta. Repugnat igitur præstantiæ humanæ naturæ corpore humano vti in alimentum. Deinde si persuasio esset, occisorum hominum carnibus vesci licitum esse, perinde ac carnibus brutorum, consequens videri potest, vnum hominem propter alterum conditum esse, vt ipsi sit in alimentum: Et rursus, vnum hominem ab altero perinde vt bestiam occidi posse alimenti causa.

Sed quæstio est; Vtrùm saltem in extrema necessitate famis licitum sit humana carne vesci? Negant Victoria *relect. de temper. n.* 6. Valent. *t.* 3. *disp.* 9. *q.* 3. *p.* 1. Azor. *t.* 1. *lib.* 7. *cap.* 22. *qu.* 5. quòd id iuri naturali repugnet, ideoque intrinsecè, ac per se malum sit. Contrarium docet Caiet. 2.2. *q.* 148. *a.* 2. *ad* 2. Abulensis 4. *Regum c.* 6. *qu.* 52. Nau. 23. *num.* 122. Tol. *cap.* 60. Less. *lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 2. Sà *verb. comedere, num.* 1. Sanch. *lib.* 1. *moral. cap.* 18. *n.* 12. Quæ sententia benignior, ac probabilior est. Quare respondeo ad fundamentum prioris, quædam absolutè spectata, esse quidem à natura hominis aliena, siue naturali iuri repugnantia; quæ tamen in extrema necessitate permissa fiunt: v.g. Se inebriare; sibi ipsi brachium abscindere, si ita necesse sit ad propriam vitam conseruandam. Quemadmodum enim in his casibus non inhonoratur natura humana, quando leuius nocumentum postponitur maiori nocumento; ita etiam in priore casu non inhonoratur natura humana; sed potiùs videtur honorari, quando assumitur emortua, vt altera è morte liberetur.

Porrò, etiam extra necessitatem extremam ad morbum depellendum licitum est vti medicamentis ex humana carne confectis; sicuti docent Valent. Sanchez & alij. Eademque videtur esse ratio effusi humani sanguinis, quem caduco morbo laborantibus prodesse aiunt: Item lacte fœmineo, quod phtisicis prodesse Medici docent. Mirum autem non est, quòd facilius licitum sit sanguine, aut lacte humano vesci, quàm carne: quia sanguis, & lac humana anima informata nunquam fuerunt, adeòque humanam naturam non ita participant, sicuti caro. Denique etsi quis iure possit humanis carnibus tempore extremæ necessitatis vesci, vt supra dixi, non tamen ad id tenetur, sed potest iam emori malle: Tum quia potest se conformare priori sententiæ, tanquam probabili: tum etiam quia nemo tenetur vitam suam conseruare, vel prorogare medio admodum difficili, & à quo natura valde abhorret. Tali autem medio, videlicet humanarum carnium esu, vitam conseruare, nullus admodum difficile apprehendit.

4 Sobrietas moderatur inordinatum appetitum, vsumque potionis vim inebriandi habentis, auctore S. Tho. *q.* 149. *a.* 1. Ei aduersatur ebrietas, quæ est excessus in potu inebriante, causa voluptatis, donec vsus rationis adimatur. Est peccatum mortale secundum Apost. *ad Galat.* 5. S. Tho. 2. *q.* 150. *a.* 2. & alios Doctores communiter, contra Abb. *in cap. a crapula, n.* 2. *de vita & honestate Clericorum*. Quia grauis dolositas censetur, magnumque malum, abiecta rationis potestate, qua nihil in homine præstantius, ad brutorum stoliditatem voluptatis gratia, vltro se abijcere; Qui de re videri potest S. Basilius *homil. in ebrietatem*.

5 Dixi autem *voluptatis causa*: Nam si ob alium finem bonum, ac honestum, v.g. sanitatis recuperationem, haustus vini vsque ad ebrietatem, prudentis Medici iudicio, necessarius sit, tunc non absurdum iudicat recta ratio, ad breue tempus vsu rationis destitui, vt recuperata sanitate, munera rationis meliùs præstentur, quemadmodum etiam dormientibus contingit; quare culpa vacat talis voluntaria ebrietas, teste Syluest. *verb. ebrietas, quæst.* Caiet. *super qu.* 150. *art.* 2. & *in Sum.* 3. *verb. ebrietas*, Tolet. *capit.* 61.

Ex qua doctrina non improbabiliter Lessius infert *cit. capit.* 3. *dub.* 4. Licitum esse inebriari mortis vitandæ causa, quam tibi aliquis, per violentiam minatur, nisi propinanti respondeas, modò scandalum absit, neque cedat in contemptum virtus temperantiæ à Christianis seruandæ. Probatur: Si enim ad redimendam vitam à Tyranno fas est sibi ipsi manum vel pedem amputare, cur non etiam rationis vsum ad breue tempus sibi adimere? Repugnat tamen Caiet. 2.2. *qu.* 150. *a.* 2. *ad* 3. imò S. August. *serm.* 232. *etiamsi ad hoc veniretur, inquit, vt tibi diceretur, aut bibas, aut morieris; melius erat, vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*; Sed Lessius respondet S. Aug. id dixisse propter ea, quæ per accidens coniuncta esse solent.

Deinde addidi, *donec vsus rationis adimatur*. Ex quo colligitur, tunc hominem peccati mortalis damnandum esse, si pergat bibere postea quam aduertit periculum probabile secuturæ priuationis rationis, nisi desistat; esto quòd mentis spoliatio post vnam, aut alteram horam, cùm in liberum aerem progredientur, proventura sit. Cæterum si homo post vini haustum discernere possit inter bonum, & malum honestum, ac turpe, tametsi phantasia nonnihil turbata sit, atque ideirco, vel lingua titubet, vel pedes vacillent, vel oculi duplicata aspiciant, vel caput in gyrum agi videatur, imperfecta hæc est ebrietas, & peccatum duntaxat veniale: quamuis vnum ex grauioribus, si deliberatè committatur, vti notat Caiet. *verb. ebrietas*.

6 Porrò, si ebrietas voluptatis causa volita per se mala est, & peccatum mortale, sequitur simile peccatum esse ad eiusmodi ebrietatem iussu, aut consilio inuitare, atque inducere: quare Patres, vt S. August. *serm.* 231. & *seq.* Ambros. *de Elia, & ieiunio, cap.* 13. & 14. grauiter tales reprehendunt, qui ad vini haustus se mutuo prouocant, verisimiliter præuidentes in se, vel altero ebrietatem secuturam esse. Nota autem, quod dico, inducere & prouocare ad bibendum vsque ad ebrietatem esse peccatum: nam vinum alteri apponere, relicta illi libertate quantum bibere velit, etsi putes illum ad ebrietatem vsque bibiturum, non est semper illicitum: cum talis cooperatio materialis tantùm sit, sicuti constat ex *lib. præced. p.* 3. *c. vlt. n.* 4.

Sed quid, si grauissimum malum, v.g. proditionis, quod alterum meditari intellexisti, alio modo impedire non possis, quàm hominem inductiuè inebriando, vtrùm id licitum sit? Affirmat Less. *lib.* 4. *c.* 3. *dub.* 4. *num.* 33. Quia licitum est, inquit, suadere, & inducere, ad minus malum (peccati) vt impediatur maius: atque hic nihil aliud fit. Ergo, &c. Sed respondeo & dico I. Licitum esse tali homini offerre vinum fortissimum, cuius virtutem ipse cognitam non habet, & ad illud bibendum inuitare, vt sic præter intentionem ac propositum suum inebrietur. Ratio est, quia tali haustu homo ille non est peccaturus: ergo ad eum inuitare non est scandalum actiuum, seu prouocatio ad peccatum. Damnum verò ebrietatis, seu emotæ mentis huic homini inferre, vt malum longè grauius, animo eius propositum, euitetur, non est alienum à recta ratione.

Dico II. Illicitum est talem hominem iussu, vel suasione inducere seu prouocare ad voluntariam ebrietatem. Probatur ea regula communiter recepta; Nunquam licitum esse aliquem inducere ad actionem, quæ ita intrinsecè mala est, vt sine peccato fieri non possit. Sed voluntaria ebrietas, voluptatis causa suscepta, ita intrinsecè mala est, vt sine peccato fieri non possit, perinde vt mentiri, blasphemare. Ergo, &c. Ad fundamentum Lessij resp. Veram esse illam propositionem, si inductio fiat ad peccatum minus, quam minus, ita vt alteri suadeas, non totum peccatum, quod certo animo concepit, committere; sed partem duntaxat formaliter, aut virtualiter inclusam in toto; vti videre licet in alijs exemplis: quæ ibidem Lessius congerit. Tunc enim non suades homini, vt malum peccati faciat, sed vt saltem aliquam partem peccati non faciat, si à toto abduci non possit. Falsa autem est propositio quòd liceat inducere hominem ad peccatum minus committendum, quod ille committere nec formaliter, nec virtualiter decreuerat: cùm hæc sit vera inductio ad malum peccati, & scandalum actiuum per se intrinsecè malum, quippe repugnans naturali præcepto negatiuo: Ne inducas alterum in peccatum; Siue, ne alteri auctor sis peccati cuiusquam.

7 Castitas moderatur inordinatum appetitum, vsumque Venereorum.

reorum. Est duplex: Vna perfecta, & simpliciter dicta; quæ omnem cupiditatem, vsumque Venereorum firmo voluntatis proposito in perpetuum excludit. Alia imperfecta, & secundum quid, quæ vel ad certum tempus, videlicet nuptiarum, ab illicitis voluptatibus carnis, honestatis gratia abstinet; vel in statu coniugij concessis voluptatibus moderate, & secundum rationis præscriptum vtitur, quæ coniugalis Castitas dici solet apud S. Aug. *lib. de sancta Virginitate cap.* 13. Eademque virtus interdum pudicitia appellatur, quatenus se extendit ad cohibendos impudicos aspectus, oscula, tactus.

7 Virginitas autem est perfectissima Castitas, continens firmum propositum integritatis, ac puritatis perpetuò conseruandæ gratia honestatis. Eam definit S. Aug. *cit. ca.* 13. quòd sit *in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio*. Differt à Castitate, quod illa etiam in coniugatis, atque corruptis, & pœnitentibus locum habere possit: virginitas non item: sed semel amissa per consensum voluntarium, irreparabilis est, sicuti docet S. Basil. *de vera virg.* S. Hier. *Ep.* 22. *ad Eustochium de custodia virg.* S. Th. 2.2. *q.* 152. *a.* 3. *ad* 3. Maior. *in* 4. *d.* 30. *q.* 2. Syl. *ver. virginitas*, Less. *l.* 4. *ca.* 2. *dub.* 14. Præterea propositum seruandæ integritatis vsque ad tempus nuptiarum non est virtus virginitatis, sed solius castitatis secundum doctrinam S. Th. *cit. q.* 152. *a.* 1. Syluest. *verb. virginitas*, *q.* 1. contra Maiorem *loc. cit.*

8 Duplex autem est virginitatis integritas, vna carnis ac veluti materialis; altera animi ac propositi, ideoque formalis. Quare virgo alia integra est sola carne, alia integra est sola mente, alia denique tam carne, quam mente, sicuti docet S. Th. *in* 4. *d.* 23. *q.* 3. *a.* 1. *& cit. quæst.* 152. *art.* 1. *ibid.* Palud. *qu.* 2. *art.* 1. S. Anton. *p.* 3. *tit.* 2. *cap.* 2. §. 1. Syluest. *verb. Virginitas*, *q.* 2. Virgo integra animo & proposito, violata autem per stuprum, virginitatis laudē ac premium retinet, sed à velo consecrationis, quod xxv. ætatis anno virgines professæ accipiunt, iuxta *cap. placuit*, 28. *q.* 1. humilitatis ac maioris decoris causa, perinde atque aliæ corruptæ abstinere tenetur, *arg. c. si quis, non*, 15. *qu.* 1. *& c. illæ*, *c. de pudicitia* 32. *qu.* 5. & docent S. Th. *in* 4. *d.* 38. *q.* 1. *art.* 5. *ad* 4. Syl. *ver. consecratio virginum*, *qu.* 1. Palud. *l. cit.* Nau. *l.* 3. *consil.* 2. *de statu Monach. edit.* 2. Armilla *verb. virginum consecratio*. Ad Prælaturam quoque ascendere, seu velum prælationis, corruptæ, etiam per vim, sine Summi Pontificis dispensatione, accipere non possunt, sicuti docet Rodriq. *t.* 1. *regul. qq. q.* 64. *a.* 4. Vide eundem de quintuplici velo, *a.* 1. post Palud. *in* 4. *d.* 38. *a.* 3. *concl.* 2. S. Anton. *p.* 3. *tit.* 2. *cap.* 2. §. 2. Videlicet, Velum professionis, velum ordinationis, quod hodie in vsu non est, separatim conferatur; velum consecrationis, quod à solo Episcopo recipitur: velum prælationis: Et velum continentiæ.

Virgo integra carne, violata autem animo, vel proposito, virginitatis decorem ac meritum coram Deo omnino perdit. Duo tamen commoda habet. I. Quia virginitas sola voluntate amissa, non item opere externo per carnalem commistionem, aut voluntariam pollutionem, post actam pœnitentiam integrè recuperatur, sicuti docet S. Th. *in* 4. *d.* 33. *q.* 3. *a.* 1. Syl. *ver. Virginitas*, *q.* 2. Caiet. *ver. virginum consecratio*. II. Quod talis, quę carne integra est, coram Ecclesia virgo habeatur, ideoque inter virgines consecrari atque velari possit.

Sed dubium est, an etiam si voluntaria pollutione, absque viri concubitu, fœdata fuit? Respondeo & dico I. Voluntaria pollutione seu seminis emissione, virginitas verè ac simpliciter amittitur, vt per pœnitentiam reparari nunquam possit. Ita S. Thom. *cit. q.* 152. *a.* 1. *ad* 4. Caiet. 2.2. *q.* 154. *art.* 6. *dub.* 3. Less. *cit. dub.* 3. *n.* 119. & alij communiter. Ratio est: Quia in hac seminis, præter naturæ ordinem effusi, carnali voluntaria delectatione potissimùm consistit peccatum externum, & consummatum luxuriæ; sicuti indicat S. Th. *cit. art.* 1. *in corp. & art.* 3. & bene docet Armilla, *verb. virginitas*, *num.* 2.

Dico II. Probabile est, quòd mulier voluntariè polluta post pœnitentiam inter virgines consecrari, atque velari possit. Ita docet Caiet. *verb. virginum consecratio*, Armilla *eod. n.* 3. Sà *verb. consecratio n.* 6. Less. *n.* 10. contra Rodriq. *t.* 1. *regul. qq. q.* 64. *art.* 3. Nau. *c.* 16. *man. num.* 3. §. *interrogatus*. Ratio est: Quia licet coram Deo virgo, seu incorrupta non sit, neque virginitatis laureolam in cœlo habitura, quia tamen claustrum virginitatis illæsum seruat, apud homines censetur virgo: quare licet non sit virgo virtute, retinet tamen virginitatis statum coram Ecclesia: adeò quidem, vt qui talem violaret, virginis stuprator diceretur.

9 Aliud dubium: Vtrùm mulier occultè violata inter virgines consecrari, & velari possit? Responsio est negatiua S. Th. *in* 4. *dist.* 38. *q.* 1. *a.* 5. *ad* 5. Palud. *ibid. q.* 5. *a.* 3. *concl.* 7. Caiet. *verb. virginum consecratio* Syl. *verb. consecratio virginum*, *qu.* 1. Nau. *c.* 16. *num.* 3. Sà *verb. consecratio*, *n.* 6. qui dicunt talem occultè violatam, etiam per vim, peccare, si velum consecrationis inter virgines ab Episcopo petat, vel accipiat, corruptione dissimulata: quamuis aliquis apud Syl. & Sà oppositum senserint, quibus fauere videtur Sotus *in* 4. *d.* 19. *art.* 5. *in fine*, & Henriq. *l.* 10. *c.* 24. *lit. m.* Sed communis doctrina probatur: Quia non leuis irreuerentia est, si in sacramentis, vel sacramentalibus falsitas interueniat. Quemadmodum enim sacrilegium esset, v. g. salis, aut aquæ consecrationi supponere quod sal, aut aqua non est; ita multo magis, si vt virgo consecrari se patiatur, quæ virgo non est. Confirmatur: Sicuti qui occultè bigamus est, quia corruptam duxit, ordinari non potest: ita neque, quæ per vim vel in occulto corrupta: cum in his habeatur ratio sacræ significationis, sicuti habetur in *cap. acutius d.* 26. vbi Gl. *quærit verbi consecrari*: Cur Episcopus, qui concubinam habuit, consecrari possit, non autem mulier, quæ ante, vel post Baptismum corrupta est, inter virgines consecrari? cum tamen dignior sit consecratio Episcopi; respondet: Quia sacra virgo significat Ecclesiam triumphantem, in qua non est macula, neque ruga.

Quapropter quod Syl. Nauar. Sà, & alij dicunt; Episcopum dispensare posse, vt occultè fornicata consecretur, id intelligi non debet per se, ac directè, cùm in sacris vniuersalibus canonibus Episcopi dispensare non possint, præsertim in talibus rebus, quæ ad sacram significationem pertinent, vt nec Papa dispensare soleat: Sed intelligi debet, propter rationem necessitatis; si Sanctimonialis professa, quæ anteà occultè fornicata, aut per vim corrupta fuerat, a velo consecrationis abstinere non possit sine scandalo, vel sui infamatione, hoc casu Episcopum dispensatiuè permittere posse, vt talis consecretur, mutato inter consecrandum nomine *Virginitatis*, in nomen *Castitatis*, vel *Continentiæ*. Verùm Nauar. *in cit. conf.* 2. *de statu Monachorum edit.* 2. rectè aduertit, non satis hoc modo consultum fore famæ mulieris, cùm semper aliquæ personæ interesse soleant, quæ talem vocis mutationem intelligant. Quare ipse præstare putat, *Vt Episcopus hoc casu pronunciet verba consecrationis, quæ virginem, aut virginitatem sonant, accipiendo illa intra mentem tanquam significantia castitatis, vt & scandalum absit, & mendacium*. Cui addo, quòd etiam communi sermone virgines sine mendacio appellamus quas scimus occultè corruptas esse: quare hanc sententiam defendit etiam Henriq. *cit. c.* 24. *lit. m.* Rodriq. *cit. q.* 64. *art.* 3. contra Caiet. *ver. virginum consecratio*.

Ex dictis colligitur pro praxi, Quòd Confessarius mulieri, quæ occultè fornicata, aut vim passa est, si quærat, vtrùm Monasterium Virginum ingredi possit veritatem apertè dicere debet: Posse ingredi & profiteri; ita tamen, vt si Monasterium ingrediatur, in quo consuetudo viget consecrandi virgines, ab eo velo abstinere debeat, contenta velo continentiæ, seu obseruantię. Quia certum est, talem seu occultè, seu notoriè corruptam benedici posse benedictione viduali, mutato nomine *viduæ*, in nomen *innuptæ*, *Deo deuotæ*, vti tradit Nau. *cit. conf.* 2. Sin verò mulier solum suum propositum Confessario aperiat, nihil quærens & dubitans: tunc interdum dissimulare poterit prudens Confessarius, si ingressum mulieri valdè vtilem fore intelligat, quandoquidem ingressus, & professio mulieri corruptæ prohibita non sunt; de velo autem consecrationis accipiendo, vel non accipiendo confessarius Monasterij iudicare poterit. Accedit, quòd sententia Henriq. *l. c.* non improbabilis videri possit: Mulierem occultè corruptam, quæ iam velum professionis accepit, posse consecrationis velum non quidem petere, sed oblatum acceptare, ne alioquin se ipsam infamet. Quare interrogata de carnis integritate respondere potest secundùm hanc sententiam, se virginem esse intelligendo coram Ecclesia, siue apparenter statum virginitatis seruare, vt suprà dictum.

Castitati aduersatur luxuria, quæ est inordinatus appetitus, vel vsus Venereorum. Dupliciter hoc peccatum contingit: Primò secundum substantiam actus, & sic est mortale, teste Apostol. *ad Gal.* 5. vbi inter opera carnis, luxuriam numerat, dicens quód *qui talia agunt regnum Dei non possidebunt*. Eius sex species numerantur a S. Thom. 2.2. *quæst.* 154. *art.* 1. *ex cap. lex illa*, 36. *quæst.* 1. *Simplex fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, vitium contra naturam*: quibus addi potest septima species, *concubitus sacrilegus*.

Secundò contingit luxuria quo ad modum, & circumstantiam accidentalem: qua ratione in coniugio peccari potest, vt dicam *in lib.* 1. *tract. vlt. p.* 3. *num.* 1. De adulterio quoque, incestu, stupro, raptu, & fornicatione sacrilega alijs locis dicendum erit. Quare hic tantum agam de simplici fornicatione, & vitio contra naturam.

10 Simplex fornicatio est carnalis commixtio soluti cum soluta. Esse peccatum mortale certa fide constat ex Apostol. 1. *ad Corinth.* 6. *ad Ephes.* 5. *ad Gal.* 5. & docet S. Thom. *quæst.* 154. *art.* 2. Ratio est: Quia valde repugnat naturali instinctui qui brutis quoque animantibus, quantò magis homini inditus est, opus generationis non exercendi extra coniugale fœdus, ob meliorem prolis

lis conceptionem, natiuitatem, educationemque: quæ naturæ lex, cum circa materiam grauem versetur, sub culpa mortali obligat ex communi sententia Doctorum *in 4. dist.* 33. vbi videri potest Palud. *q.* 1. *a.* 3. contra Durand. *q.* 2. vbi sentire videtur, fornicationem legibus tantùm positiuis veteris, ac noui testamenti prohibitam esse.

Quin immò rectè docuit Richar. *in ead. d.* 33. *a.* 2. *qu.* 2. quòd nec per Dei dispensationem fieri possit, vt fornicatio licita sit: quia fornicatio significat accessum ad mulierem non suam, seu cuius corporis potestatem vir non habet. Si autem Deus vniuersorum dominus alicuius mulieris potestatem faciat viro, tum accedet ad suam, seu cuius potestatem accepit. Quare inquit Richard. *ad 3. Deus non dispensauit cum Osea, vt fornicaretur: sed mandauit vt acciperet mulierem prius fornicariam, & hoc mandando fecit illam esse Prophetæ vxorem Propheta consentiente.*

Ad peccatum fornicationis reuocari debent amplexus, oscula, tactus qui impudici sunt, id est, instituti causa Venereæ delectationis, consurgentis ex commotione spirituum generationi inseruientium, circa partes corporis Venereas, sicuti explicat Sanch. *lib.* 9. *de matrim. disp.* 36. *num.* 5. Neque refert, quòd ad carnalem copulam, intentione operantis, sæpè non referantur, suaptè natura eò spectant, ac tendunt, tanquam viæ, dispositiones inchoationes; ideòque mortalia peccata esse solent inter personas nullo legitimo coniugij, aut sponsaliorum fœdere iunctas, sicuti docet S. Thom. 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. ibid. Caiet. *& tom.* 1. *opusc. tract.* 14. *de delect. morosa, & in sum. verb. impudicitia.* S. Anton. *p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 9. Armilla *eod. ver. num.* 1. Nau. *cap. si cui, dist.* 1. *de pænit. num.* 8. Valent. *tom.* 3. *disp.* 9. *qu.* 3. *prope finem*, Roderiq. *to.* 1. *sum. cap.* 203. *num.* 3. Graffis *p.* 1. *decis. lib.* 2. *cap.* 75. *num.* 10. Sanc. *lib.* 9. *de matr. disp.* 46. *concl.* 1. Philiarcus *to.* 1 *par.* 2. *lib.* 4. *cap.* 18. *dub.* 3. Sa *ver. luxuria, num.* 13. Tol. *lib.* 5. *cap.* 14. & alij communiter, quibus consentit *Apost. ad Galat.* 5. *& ad Ephes.* 5. cum fornicatione pariter iungens *impudicitiam, & immunditiam*; adiiciens, quòd qui *talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Videri etiam potest Auctor commentar. *in Ep. S. Pauli apud Ambrosium* super illa verba 1. *ad Thessalon. cap. quinto. Salutate fratres in osculo sancto; Sancta oscula sunt*, inquit, *in salutatione Christiana; cætera carnalia sunt. Quia quicquid sine Christo fit, carnale est, ac per hoc & mortale.*

Quædam hic addenda sunt; I. Oscula & amplexus, si fiant non causa delectationis Venereæ; sed vt signa amicitiæ, aut beneuolentiæ, v. g. secundùm patriæ consuetudinem, culpa vacant, vti colligitur ex *cit. c.* 5. *ad Thessal.* Similiter si placeat tactus, aut visus corporis proprij, vel alieni, ob solam proportionem seu connaturalitatem cum organo tactus, aut visus, per se loquendo, culpa non est: cum tactus rei blandæ, & visus rei pulchræ organa visus, ac tactus naturaliter delectent, ait Sanch. *lib.* 5. *moral. cap.* 6. *num.* 13. Denique si oscula, amplexus &c. proficiscantur ex ioco, aut animi leuitate, non causa delectationis Venereæ, culpam tantùm venialem habent, per se loquendo. Ita DD. communiter apud Rebell. *p.* 2. *de oblig. iust. lib.* 3. *q.* 10. *sect.* 2. Sanch. *num.* 3. *&* 10. qui tamen rectè excipit, nisi tactus, vel etiam aspectus valdè impudicus sit, videlicet partium verendarum inter personas sexus diuersi, quam iis ex sola curiositate fiat, excusari non posse a mortali, quia & per se siue ex obiecto magnam deformitatem habet, & graui periculo hominem exponit: cùm suapte natura ad Veneream delectationem tendat, eamque valde excitet. Sed inter personas eiusdem sexus putat Sanch. *nu.* 12. eiusmodi tactum ex sola curiositate habitum, interdum excusari posse a mortali peccato: quod tamen rarum est, saltem propter adiunctum periculum. Aspectus verò partium verendarum inter personas eiusdem sexus ex sola curiositate facilius a peccato mortali excusatur idemque sentiendum de aspectu sui ipsius ex curiositate. Quæ sumpta sunt ex eodem Sanch. *n.* 27. 28.

11 II. Oscula, amplexus, & tactus inter sponsos de futuro videntur excusari à culpa mortali, licèt fiant causa delectationis sentitur: dummodo absit periculum pollutionis, aut consensus in copulam, & non per se atque ex obiecto suo turpes, ac impudici sint. Ita docet Caiet. *in sum. ver. sponsalia, &* 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. Nau. *c.* 14. *man. num.* 18. *& c.* 16. *n.* 12. Philiarc. *de offic. Sacerdotis*, 1. *t. p.* 2. *lib.* 4. *c.* 18. Sa *cit. n.* 13. Lopez *p.* 1. *instruct. c.* 54. §. *peccant parentes. & c.* 75. *prope finem*, *& contra* Sanch. *cit. disp.* 46. *num.* 48. Ratio afferri solet: Quia sponsalia sunt initium matrimonij, quibus proinde aliquale ius sponsæ in corpus sponsi acquiritur: non quidem ad ipsam copulam, sed ad dictos corporum tactus, quamuis venialis culpa sit, si fiant ob delectationem: & sæpissimè mortale, propter pollutionis præuisum periculum.

12 III. Tactus turpes inter coniuges, si fiant vt præparationes, seu incitamenta ad copulam coniugalem, vacant culpa, quia cui concessus est finis, concessa etiam sunt media ad finem ordinata, sicuti ex communi docet Sanchez *lib.* 9. *disp.* 44. Sin verò fiant solius voluptatis causa, culpabiles sunt; sed non mortaliter: quia cum eiusmodi tactus inter coniuges secundùm se indifferentes sint, & non prohibiti: ideò eorum excessus aut inordinatus vsus propter voluptatem, non excedit culpam venialem, vti docent Caiet. & Armilla *verb. impudicitia*, Sanch. *numer.* 12. & alij contra Anton. *p.* 3. *tit.* 1. *cap.* 20. §. 6. Sylu. *verb. debitum qu.* 7. Sin verò coniux ob solam voluptatem Veneream, & non coeundi causa, seipsum tangat, arbitror esse mortale, etiam cessante pollutionis periculo, sicuti notauit Vasq. 1. 2. *disp.* 113. *n.* 4. Armilla *ver. impudicitia, num.* 3. Quia coniux non habet ius in proprium corpus ad vsum Venereum, nisi per accidens, vt possit copulari cum coniuge: ergo extra hunc casum tactus Venereus sui ipsius non est indifferens, sed per se illicitus, & ordinatus ad pollutionem, ideoque peccatum mortale, quamuis contrarium sentiat Sanchez *cit. disp.* 44. *num.* 16.

13 IV. Impudici, seu Venerei tactus, amplexus, oscula inter personas eiusdem sexus grauiora peccata mortalia sunt, quam inter personas solutas diuersi sexus, quia illa suapte natura tendunt ad peccatum mollitiei, quod grauius est fornicatione simplici, sicuti notauit Sanchez *num.* 18. Præterea, si actus impudici exerceantur a persona coniugata, vel cum coniugata, pertinet ad ad speciem adulterij. Quare tales circumstantiæ personarum in confessione explicari debent, sicuti rectè monet, idem Sanchez *n.* 19. Addit Ioseph Mascardus *concl.* 46. *nu.* 1. Oscula impudica esse veluti partes adulterij, eiusque in foro externo aliquam præsumptionem afferre, præsertim si alia etiam adminicula concurrant, de qua re vide Sanch *lib.* 10. *disp.* 8 *num.* 47. Denique, & seipsum contrectare aut confricare causa delectationis Venereæ, si fiat cum plena deliberatione, est peccatum mortale, sicuti ex communi Armilla *loco citat.* Nota autem quod dico, *causa Venereæ delectationis*: Non enim omnis pruritus, etiam circa membra verenda, Venereus: aut omnis extinctio eius per fricationem luxuriosa delectatio censeri debet: vti notauit Gerson. *p.* 2. *operum tract. de pollut. diurna. notab.* 2. Quia sicuti in aliis membris ita etiam in verendis homo pruritum ex sanguinis affluxu sentire potest. Est autem pruritus ille, si membra genitalia vt potè teneriora inuadat, admodum vehemēs, vt à fricatione continere se difficillimum sit. Quamobrem existimat Sanch. *lib.* 9. *disp.* 45. *nu.* 9. Non esse peccati damnandum, qui eiusmodi molestissimum pruritum fricatione sedare conatur, quamuis cum periculo pollutionis, tamen sine periculo consentiendi in illam.

V. Turpiloquium, turpis cantio, literæ amatoriæ, si Venereæ voluptatis gratia restituantur inter personas omnino solutas, mortalia peccata sunt; sicuti ex communi docet S. Anton. *p.* 2. *tit.* 5. *ca.* 1. §. 8 Nau. *c.* 16. *nu.* 14. Armilla *ver. impudicitia*, Sanchez *num.* 30. Si verò ex animi leuitate, curiositate, venialia tantum sunt, per se loquendo; at verò ratione scandali, vel periculi labendi in mortale, frequenter mortalia esse solent. Idemque sentiendum de turpibus spectaculis, vel comœdiis. Quamobrem mortaliter etiam peccare censendi sunt, qui turpes libros, cantilenas, aut comœdias scribunt, vel publicè exhibent, qui turpes imagines pingunt, ac publicè edunt, vel proponunt: cum hæc fieri vix possint sine aliquorum legentium, vel spectantium spiritualis iactura. Vide Sanch. *l.* 9. *d.* 46. *q.* 3.

14 VI. Discrimen inter tactum, & visum afferre solent Doctores, Caiet. *cit. opusc.* 14. *qu.* 3. *& verb. impudicitia. ibid.* Armilla *num.* 1. Nau. *cap.* 16. *man. n.* 11. *& in cap. si cui, d.* 1. *de pæn. num.* 12. Medina 1. 2. *q.* 74. *a.* 8. *dub.* 5. Philiarcus *cit. dub.* 3. Sanch. *cit. disp.* 46. *num.* 32. Quod tactus, puta amplexus, oscula, &c. magis propinquè tendunt ad concubitum; ideoque delectatio sensibilis, quæ ex tactu voluntariè percipitur, ordinariè est Venerea, ac mortalis. At verò visus, seu aspectus mulieris propinquè non tendit ad concubitum; & delectatio, quæ ex aspectu pulchritudinis percipitur, potest & sæpe solet esse non Venerea. vt si quis mulieris pulchritudinem contempletur ob solam curiositatem, erit culpa venialis, sin verò ideò contempletur, vt Dei auctoris potentiam admiretur, nullum peccatum erit, per se loquendo. Sæpenumerò tamen ex eiusmodi aspectu oritur, & commouetur delectatio Venerea, cum spirituum generationi inseruientium commotione; in quam delectationem deliberatè consentire, est peccatum mortale, sicuti rectè docet Anton. *p.* 3. *tit.* 16. *cap.* 1. *nu.* 10. Caiet. *to.* 1. *opusc. tract.* 14. *dub.* 4. Syl. *verb. delectatio, qu.* 4. Nau. *c.* 16. *num.* 13. Armilla *verb. impudicitia, num.* 1. Graffis *supra cit. c.* 75. *n.* 16. Quare Iob. *c.* 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Sin verò aspectus ex sola curiositate deliberatè captatus, valdè impudicus sit: videl. aspicere concubitum viri cum muliere, vel partes verendas diuersi sexus, non videtur posse excusari a mortali, vt suprà etiam dictum est. & notat Sanchez *nu.* 23. *&* 29. Si tamen aspectus, aut etiam tactus verendarum fiat ex necessitate; Medicis, v. gr. aut Chirurgis, excusari potest a peccato. De quo Nau. *cit. c. si cui, n.* 13.

Vitium

est. Pro cuius intellectu notandum ex doctrina S. Th. *q. 155. art. 11.* Actum Venereum eo tantum modo fieri oportere, quem & ipsius actus naturalis conditio requirit, & natura omnia animalia docuit: sin autem alio modo exerceatur, tunc aduersus ordinem naturæ peccatur, quod quatuor modis contingit. Primò, si absque concubitu profusio seminis procuretur, quæ mollities dicitur, & peccatum pollutionis. Secundò, si concubitus fiat cum alterius speciei supposito, videlicet cum bestia, quæ proinde dicitur bestialitas: quò etiam reuocatur concubitus cum Dæmone in forma hominis, vel bruti. Tertiò, si concubitus fiat cum persona eiusdem speciei ac sexus, maris cum mare, fœminæ cum fœmina, quæ dicitur sodomia. Quartò, si inter personas eiusdem speciei & diuersi sexus non seruetur naturalis concumbendi modus. Qua de re Caietan. *cit. q. 154. a. 1. resp. ad 4. & ad 2. de modo, & cit. art. 11. ad 4.* Sylu. *ver. debitum, q. 4.* Sanch. *l. 6. de matrim. disp. 16.* vbi ex communiore sententia generalem regulam tradunt. Quocumque modo ac situ coniuges copulentur, seruato tamen legitimo vase, & secluso probabili pollutionis, aut seminis effundendi periculo, non esse culpam mortalem, sed venialem, quamuis grauem, nisi necessitas aliqua excuset: & verò hanc esse sufficientem necessitatem, ait Sanchez, quòd coniugi instanter talem inordinatum, concumbendi modum exigenti, alter reddere compellitur.

15 Nunc alijs prætermissis, speciatim tantùm dicam de peccato pollutionis, de qua fit ista assertio. Directè, & efficaciter intendere, vel prouocare pollutionem, seu seminis humani effusionem in selpso, vel in alio, semper est mortale peccatum contra naturam: idque non tantùm, si Venereæ voluptatis causa fiat, sed etsi sanitatis recuperandæ, vitæ conseruandæ, vel alia quacumque causa. Quæ est omnium Doctorum sententia, teste Sanchez *lib. 9. disp. 17. concl. 5.* Contra quam ita quispiam obijcere potest: vitæ liberandæ licitum est pedem vel manum sibi resecare: ergo ob similem causam etiam semen effundere. Respondent Doctores apud Less. *l. 4. c. 3. dub. 14.* negando consequentiam. Cum enim alia membra ad conseruationem indiuidui pertineant, non est à natura alienum ea negligere vel abijcere, proprij suppositi seruandi causa: semen autem, cum ad generationem, conseruationemque speciei referatur, natura non permittit indiuidui seruandi causa, abijcere, speciemque negligere.

Porrò vt hæc ratio efficacior sit, aliam adiungit Sanchez, cur à natura animalis, ipsiusque hominis alienum sit, quocumque etiam necessitatis casu extra naturalem concubitum, seminis profusionem prouocare. Si enim animali, ipsique homini inditus esset instinctus, aut dictamen in aliquo casu extra naturalem concubitum semen profundendi; cum in ea ipsa re voluptas sentiatur, facilè ac pronum esset eiusmodi facultate abuti, & extendere ad plures alios casus, cum maximo speciei detrimento. Non ita verò euenit, quando animali ipsique homini inditus est instinctus, vel dictamen abscindendi membrum aliquod corporis seruandi causa: cum enim a membri abscissione tanquam re secundùm se molesta, appetitus animalia abhorreat, non facilè homo tali potestate abutetur, aut vltra casum necessitatis extendet. Quæ ipsa etiam ratio dari debet, cur ad conseruandam matrem licitum sit expellere genituram nondum animatam: non ita verò propter eandem vitæ seruandæ causam, liceat seminis effusionem procurare. Confirmatur. Minus a natura abhorret effusio seminis in fornicatione, quàm in pollutione procurata: illa autem nullo in casu licita est: Ergo neque hæc.

Dixi itaque primò, *directè intendere* pollutionem semper esse peccatum mortale. Nam de indirecta intentione seu voluntate, cum nimirum aliquid agitur, ex quo agens præuidet pollutionem naturaliter secuturam, distinctione opus est: Vel enim actio, ex qua, tanquam causa, pollutio sequetur, per se turpis est, atque ordinata ad rem Veneream: cuiusmodi sunt Impudicæ cogitationes, amplexus, oscula, quæ propter voluptatem fiunt. Tunc mortaliter peccat, qui eiusmodi pollutionis causam sciens ac volens præbet, ideòque hanc circumstantiam euentus in Confessione explicare debet, sicuti docet Nauarr. *cap. 16. nu. 6.* Sanchez *lib. 9. disp. 45. conclus. 1.* & indicat Caietan. *in sum. verb. pollutio, & t. 1. opusc. 12. de pollut. ex audit. confessionis*. Philiarchus *cit. cap. 18. in fine*. Ratio est: Quia perinde esse censetur, siue effectus procedat ex natura, ac necessitate operis voluntariè exerciti, siue fiat ex intentione operantis: nam *expliciti, & impliciti eadem est res*. Sicuti qui multum vini bibit, ex quo scit naturaliter sequi ebrietatem, is implicitè censetur velle ebrius fieri: licet explicitè non intendat: Ergo simili ratione, qui actum impudicum exercet, ex quo, spectata corporis sui constitutione, præuidet pollutionem per se ac naturaliter secuturam, implicitè censetur velle pollutionem, quamuis eam implicitè non intendat.

16 Vel causa, seu actio per se & suapte natura non ordinatur ad pollutionem, sed alium finem vtilitatemque habet, etiam ex operantis intentione, quamuis præter intentionem, & per accidens pollutio orta videatur, tunc iterum distinguendum est: Vel enim actio talis secundùm se honesta est, & finis eius honestus, *verb. gr.* Confessiones mulierum audire, vel eas secundùm morem patriæ amplecti, quando sine graui offensione intermitti non potest à laicis secularibus; huiusmodi actiones licitæ sunt, non obstante periculo pollutionis inde naturaliter secuturæ, sicuti tradit S. Anton. *p. 2. tit. 6. cap. 5.* Caiet. *in sum. verb. pollutio*, Nauar. *cap. 16. man. num. 7.* Sanchez *cit. disput. 45. num. 8.* Idque probatur ex generali regula: Si ius habeas aliquid agendi, ex quo indirectè, & per accidens secuturus existimatur effectus, quam directè ac per se intendere non licet, non ideò cogeris abstinere ab actione, quotiescunque ex ea maior vtilitas speratur, quàm sit incommodum euentus, qui permittitur: seclusa tamen speciali prohibitione, pacto, &c. Sic enim in bello iusto, v. g. fas est arces diruere, etsi innocentium mors secutura sit, quam directè intendere numquam licet. Atqui pollutio, quæ ex actione sua aliam vtilitatem, finemque habente, per accidens sequitur, exiguum ac penè nullum incommodum affert, tum tibi ipsi, tum humanæ speciei, vt ostendit idem Sanchez *cit. disp. 45. num. 15.* Ergo non teneris talem actionem intermittere. Vide quæ dixi *l. 1. tract. 3. cap. 6.*

Vel denique actio ex qua pollutio secutura putatur, secundùm se, vel ratione circumstantiæ illicita, otiosa, vel minus necessaria est; v. g. nimio cibo, aut potu se ingurgitare, inutiliter confabulari, vnde pollutionem secuturam existimas, quam tamen minimè intendas; tunc veniale tantùm peccatum contra castitatem committitur, etiamsi causa, ex qua pollutio sequitur, in se mortalis sit, v. gr. ebrietas, sicuti docet idem Sanchez *num. 17.* Vasquez *1. 2. disp. 15. numer. 9.* Suarez *3. part. tom. 3. quæst. 80. in comment. art. 7.* Nau. *cap. 16. num. 8.* Non enim esse mortale peccatum luxuriæ, inde probatur: Quia ex parte operantis abest effectus Venereæ oblectationis, vt ponimus: ex parte verò operis seu euentus, non adest grauis inordinatio, seu naturæ incommodum, quando pollutio per se intenta aut procurata non est, sed potius ex naturæ impulsu prouenit. Esse autem peccatum saltem veniale, præter Doctorum consensum, etiam ratio ostendit. Habet enim hæc passio aliquam inordinationem; mentem conturbat, ad malum incitat: vt proinde causa illi neque per accidens præberi, sed euitari debeat, si commodè possis.

17 Secundò dixi in assertione, pollutionem esse peccatum, si *efficaciter intendatur*. Vbi notandum est primò: Etsi pollutionem actiuè cooperari nunquam fas sit, prouenientem tamen, v. gr. in somnis, quam sine corporis detrimento impedire iam non potest, licitum est pati seu permittere: nullo impediendi conatu adhibito: dummodo cohibeatur omnis complacentia & consensus, sicuti ex communi docet Sà *verb. luxuria, numer. 10.* Sanch. *loc. cit. disp. 17. num. 19.* vbi ait, idem dicendum esse, tametsi pollutio ex culpa orta sit.

Notandum secundò, Ob honestum finem, v. gr. sanitatem, vel superandam tentationem, licitum est simplici affectu, & sine vlla procuratione, aut prouocandi proposito optare, vt pollutio naturaliter eueniat: item gaudere de ea, quatenus ex naturalibus causis orta est, sicuti docet Gerson. *part. 2. operum, tract. de pollut. diurna, prop. 1.* S. Anton. *part. 2. tit. 6. cap. 5.* Caietan. *2. 2. quæst. 154. art. 5.* Less. *dub. 14. num. 15.* Nau. *c. 16. num. 7.* Neque enim id infrequens est, quòd ob finem honestum liceat desiderare effectum aliquem per causas naturales euenire, & de eius euentu gaudere, quem tamen efficaciter intendere, aut procurare nunquam liceret. Exempli causa. Si legitimus Rex cum multorum ruina Rempublicam administrat, fas est boni communis causa simplici affectu optare, vt moriatur, aut eo mortuo gaudere: cùm tamen mortem ipsi procurare haud liceat.

Id tamen rectè admonet Gerson. *cit. loco*, Eiusmodi simplex desiderium aut gaudium de pollutione naturaliter proueniente, quia v. g. ad sanitatem conducere videtur, esse indicium hominis necdum castitatis perfectionem assecuti. Nam viri perfecti ob amorem puritatis, atque timorem periculi consentiendi in carnis delectationem, quàm maximè abhorrent ab omni, quamuis naturaliter proueniente carnis impuritate. Porrò pollutionem simplici affectu optare, vel de ea naturaliter orta gaudere, propter voluptatem, est peccatum mortale delectationis morosæ, sicuti testatur S. Anton. *p. 2. tit. 6. c. 5. in fine*, Adrian. *q. 4. de Eucharist.* Nau. *num. 8.* Azor. *lib. 6. c. 6. qu. 6.*

18 Dixi tertiò, Pollutionis nomine intelligendam esse humani seminis effusionem. Nam hinc discernenda est distillatio, vti vocant, siue fluxus humoris, quasi medij inter vrinam, & verum semen, cum isto coloris ac cuiusdam viscositatis similitudinem gerens, licet verum humanum semen non sit, sicuti docet Ioan. Gerson. *p. 2. operum tract. de pollut. diurna notab. 1.* Caiet. *t. 1. opuscul. tract. 22. de pollut. ex audit. confess.* quoad secundum

in fine, Sanchez *lib. 9. disp. 45. num. 2.* Atque hæc distillatio siue fluxus humoris medij interdum prouenit sine commotione & sensu carnis, vt Gerson testatur, & tunc rectè dicit Caiet. non plus ob talem fluxum anxium esse oportere, quàm de sudore. Interdum verò prouenit cum sensu carnali, & spirituum generationi inseruientium aliquali commotione, excitata plerumq; ex cogitatione, aspectu, collocutione cum persona dilecta. Et tunc de ea sentiendum est, sicuti de alijs carnalibus, & venereis motionibus: istis cooperari, aut causam per se præbere, vel in ea prouenienti voluntariè delectari, esse peccatum mortale, sicuti n. 15. de pollutione dixi, & docet Sanch. *cit. disp. 45. num. 32.*

Sin verò loquamur de cooperatione omninò indirecta, & per accidens, sicuti n. 16. explicaui: tunc minor eius habenda ratio est, quàm pollutionis, propterea quod distillatio) aliqui stillicidium appellant (longè minore sensu proueniat, neq; tantam deformitatem habeat, quàm pollutio. Longè item faciliùs, & in quibusdam personis leuissima quaque commotione prouenit: atque multùm promouetur imaginatione, ac timore, vti annotauit Gerson. *propos. 8.* & Caiet. *in citato opusculo.* Quare personæ, quæ eiusmodi passioni obnoxiæ sunt, si exercendo actiones per se honestas, ob finem honestum, eiusmodi carnis commotionem experiantur, dissimulando, & contemnendo faciliùs liberabuntur, quàm æstimando. Interim tamen cauere debent ab ijs, quæ per se talia irritare solent, vti sunt *lubrici aspectus*, inquit Gerso. *societas plusquam decet amicabilis, in se gerens delectationem.*

19 Ad extremum quæri potest. Verùm voluntaria pollutio, & quæcumque seminis effusio extra legitimum vas sit peccatum mortale inter coniuges? Ita affirmandum est cum Caietan. *2. 2. quæst. 154. art. 1. respons. ad 4.* S. Anton. *p. 3. tit. 1. cap. 20. §. 6.* Rodriq. *tom. 1. cap. 247. conclus. 20.* Sanchez *lib. 9. disp. 17. nu. 13.* Ratio est: Quia talis seminis effusio aduersatur fini generationis: ideoque est peccatum contra naturam. Sed intelligi debet, si seminis extra vas effusio fiat ex proposito, v. gr. ad prolem legitimam impediendam: secus si præter intentionem, ex festinatione, aut metu. Item; si fiat ob senium, vel aliam indispositionem alterius coniugis; modò tamen probabilis spes supersit seminandi intra vas: quamuis sæpe, aut plerumque aliter eueniat, tali in casu licitum est coniugibus conari ad copulationem legitimam; etsi præter intentionem accidat, maritum semen foras effundere. Qua de re iterum dicam *lib. 5. tractatu vltimo part. 4. capitul. 11. numero 4.*

Secundò loquor de pollutione, non de distillatione. Nam licet coniugibus mortale sit pollutioni præuisæ sine vlla necessitatis aut vtilitatis ratione, causam præbere per tactus, amplexus, &c. non tamen mortale est, causam ita præbere distillationi, sicuti nec alijs delectationibus, & commotionibus carnis, vti Sanch. notauit *disp. 45. numer. vlt.*

Illud denique communiter notant Doctores Palud. *in 4. dist. 31. quæst. 3. art. 2. casu 5.* S. Anton. *cit. §. 6.* Caiet. *loc. cit. §. ad 2. verò casum.* Sà *verb. debitum, num. 17.* Armilla *num. 9.* Sanchez *disput. 19.* contra Syluest. *ver. debitum, quæst. 7.* instante in vtroque coniuge pollutionis periculo, non peccare maritum mortaliter, si cœptam copulam ante seminationem abrumpat, ne proles generetur: modò id faciat vxore consentiente, & non rationabiliter inuita. Imò ait Sanchez *n. 3.* si iusta causa adsit impediendi seminationem, v. gr. ob paupertatem ac multitudinem prolis, & nihilominus concumbendi ad sedandam concupiscentiam: omnem culpam abesse, si mutuus consensus accedat: dummodo etiam mulier non seminet: alioquin etiam mulier ordinariè seminare debet: ne alterius semen frustra effundatur, sicuti etiam Paludanus, & alij annotarunt. Sed quia periculum illud pollutionis, moraliter loquendo, vix abest, ideò raò in praxi tradita DD. doctrina locum habebit.

DE VIRTVTIBVS ANNEXIS TEMPERANTIÆ, atque earum oppositis vitij.

S V M M A R I V M.

20 *Virtutes temperantiæ annexæ sunt Mansuetudo, Clementia, Humilitas, Studiositas, Modestia, Eutrapelia.*

21 *Mansuetudini secundum excessum opponitur peccatum iracundiæ; secundum defectum iræ vacuitas.*

22 *Clementiæ secundum excessum aduersatur crudelitas, & sæuitia, secundum defectum nimia lenitas.*

23 *Humilitati secundum excessum repugnat superbia, secundum defectum nimia sui obiectatio.*

24 *Studiositati secundum excessum curiositas opponitur, secundum defectum verò negligentia.*

25 *Modestiæ secundum excessum aduersatur petulantia, & insolentia; secundum defectum rusticitas morum.*

26 *Eutrapelia est, quæ in ludicris ad animarum corporumque relaxationem institutis decorem conseruat. Excessus verò illius, sicut & nimius defectus in vitio sunt.*

20 VIrtutes Temperantiæ affines hæ sunt præcipuæ: I. *Mansuetudo*, quæ moderatur passionem iræ; Ira autem definitur, desiderium vindictæ. Est verò sciendum iram non esse ex earum passionum genere, quæ ex obiecto malæ sunt, vt nunquam bonæ esse possint, qualis est, v. g. inuidia, odium inimicitiæ erga proximum, sed ex earum genere, quæ ex obiecto indifferentes sunt, vt malè & benè insurgere possint, puta si irascaris mediocriter, vbi, quando, cui oportet, vt iustitia seruetur, vitia corrigantur, sicuti tradit S. Thom. *2. 2. q. 158. a. 1.* Sylu. Caiet. *ver. ira.*

21 Mansuetudini secundùm excessum opponitur peccatum iracundiæ, quod duobus modis euenit: I. ex parte obiecti, si vindictam desideres ei, qui non meruit, vel plus quàm meruit, vel inferendam sine legitima auctoritate, vel non ob rectum finem, sed ex odio. Qua ratione ira ex genere suo peccatum mortale est, quippe iustitiæ, vel charitati oppositum: fit tamen veniale aut ex imperfectione actus, si ira plenam animi deliberationem præueniat: aut ex materiæ leuitate, si vindicta iniusta modica sit, veluti si puerum nihil commeritum ex ira capillis trahas, aures eius vellices. Vide Caiet. *loc. citat.* II. In modo irascendi, si nimis intra te excandescas, vel signis externis plus quàm oportet, iram ostendas, qua ratione ex genere suo est veniale peccatum. Fit autem mortale per accidens, ratione euentus, puta scandali; vel si ex iræ commotione grauiter in Deum vel proximum delinquas blasphemijs, maledictis, iniurijs. Ita S. Tho. *a. 2. & 3.* Caiet. ibid. S. Anton. *part. 3. tit. 3. capit. 1. §. 2.* Ioan. Gerson. *part. 2. operum, tract. de cognit. peccatorum mortalium, & venialium, consid. 8.* Less. *l. 4. cap. 4. dub. 4. num. 24. 25.*

Secundùm defectum eidem virtuti opponitur iræ vacuitas. Cùm enim ira sit veluti rationis satelles, qui post Principis decretum de vindicando malo, moueri debet ad exequendum, ne mala impunita maneant cum Reipublicæ detrimento: profectò à rectæ rationis ordine alienum est, satellite isto destitui, vbi quispiam ex iustitiæ, vel charitatis lege monendus, increpandus castigandus est.

22 II. *Clementia*, cum mansuetudine affinitatem gerens, per quam homo potestate præditus, ex animi lenitate, propensus est magis ad puniendum citra meritum culpæ, quatenus recta ratio permittit, quàm vltrà meritum, sicuti docet S. Thom. *quæst. 157. art. 2.* Sicuti ad benignitatem pertinet, præmia conferre potius vltrà, quam citra meritum: quibus nos rationibus, Deum clementem, ac benignum dicimus.

Clementiæ secundùm excessum opponitur crudelitas, per quam homo ex animi quasi cruditate, propensus est ad exigendum pœnam vltra culpæ meritum. Crudelitatis affinis est sæuitia seu feritas, differunt tamen, quod per sæuitiam homo in inferendis malis non considerat culpam eius qui affligitur, sed potius suam delectationem. Crudelitas verò in pœna inferenda intendit culpam eius, qui punitur, quamuis modum excedat, ideoque deterior est sæuitia, quam crudelitas, sicuti tradit S. Tho. *qu. 159. a. 2.* Est autem tum crudelitas, tum sæuitia contra charitatem, & iustitiam, ideòque ex genere suo peccatum mortale, teste Caiet. *verbo Crudelitas.*

Eidem clementiæ secundùm defectum opponitur nimia lenitas: quando pœna remittitur, vel mitigatur: vbi seueritate vtendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, publicam disciplinam faciendam. Est peccatum graue vel leue pro portione damni, quod ex remissa animaduersione prouenit.

23 III. *Humilitas*, quæ temperat appetitum tendendi ad excelsa, sicuti docet S. Thom. *qu. 161. ar. 1.* Et secundùm excessum aduersatur *superbia*, si nominis etymon spectes quasi super se ire, iuxta illud Ps. 130. *Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Definitur ex S. *Aug. l. 15. de ciuit. c. 13.* Inordinatus appetitus propriæ excellentiæ siue celsitudinis: quando nimirum homo ex maiore, quàm par est, consideratione, & æstimatione suarum virium inflatus, maiora, & altiora se affectat. Videri potest S. Anton. *p. 2. tit. 3. c. 1.* Less. *l. 4. c. 4. num. 62.*

Superbiæ quatuor species ex S. Gregorio *lib. 23. moral. c. 7.* numerant. S. Th. *q. 162. a. 4.* S. Anton. *cit. tit. 3. c. 2.* I. Si bona tua æstimes, quasi ex te ipso habeas, non à Deo acceperis, quod reprehendit Apost. 1. *ad Cor. 4. Quid autem habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* II. Si bona à Deo accepta æstimes tanquam proprijs meritis debita. III. Si æstimes te bona habere, quę nō habeas vel maiora, quam habeas. IV. Si contemptis alijs videri velis singulariter habere, quæ habes.

Notat verò S. Thom. *cit. a. 4. ad 1.* Necesse non esse ad eas superbiæ species, vt quis reuera iudicet se bona à se ipso habere, aut ob propria merita, non ex Dei gratia accepisse; talis enim

hæreticus foret) sed quod consideratis bonis suis, sine relatione ad Deum, ex cuius misericordia, & amore erga nos omne bonum prouenit; perinde se gerat, & animo se extollat, ac si propria industria acquisiuisset; sicuti patet in paupere, inquit Less. cit. c. 4. nu. 65. qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, ac si essent suæ, vel sua industria, & meritis partæ: quia non meminit aut non considerat esse beneficium alterius, quod tamen si expressè interrogaretur, non negaret.

Præterea superbia alia est perfecta, & consummata, per quam homo adeò se extollit, vt Deo eiusque diuinæ voluntati ac legi subiectus esse nolit: quod peccatum grauissimum est, ac dæmonibus proprium, quippe formalem ac directam mentis a Deo auersionem continens. De quo S. Thom. art. 6. Syluest. verb. Superbia, qu. 2. Alia verò imperfecta, quæ præcisè sistit in nimia æstimatione sui, atque amore propriæ excellentiæ; ideòque si absit iniuria erga Deum vel proximum, censeri debet peccatum veniale, teste Caietan. vers. superbia ad finem, Tol. de peccatis mortal. c. 4. Less. cit. cap. 4. num. 68.

Differunt autem superbia, vanagloria, & ambitio; quòd superbia sit inordinatus appetitus excellentiæ propriæ; vanagloria inordinatus appetitus laudis, & famæ; ambitio inordinatus appetitus honoris, sicuti notat Syl. q. 7. Nau. c. 23. n. 5.

Eidem humilitati, secundùm defectum aduersatur nimia abiectio sui, videlicet cum contemptu aut neglectu proprij muneris, iactura status in quo quis positus est, aut incommodo eorum quibus præest: vt si Episcopus præponat sibi Presbyterum, vel Diaconum: si pater à filio, superior ab inferiore flexis genibus veniam petat, sicuti docet Lessius n. 64.

24. IV. *Studiositas*, quæ moderatur naturalem appetitum sciendi, seu cognoscendi; de qua S. Thom. qu. 166. Ei, secundùm excessum opponitur curiositas, quæ est superflua cognoscendi aut discendi cura; qui excessus, seu inordinatio vel est ex parte obiecti, si cupias cognoscere ea, quæ ad te non pertinent: quò pertinet monitum Eccles. c. 3. *Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper.* Vel ex parte modi, si rerum ad te pertinentium cognitionem assequi coneris medijs illicitis, aut intempestiuis animæ aut corporis noxijs laboribus, quod & ipsum genus quoddam intemperantiæ est, ex genere suo peccatum veniale, per accidens interdum mortale, vti docet Caietan. vers. curiositas; & videri potest S. Thom. qu. 167. S. Anton. p. 2. t. 2. c. 7. Secundùm defectum verò aduersatur negligentia, quæ est voluntaria omissio eorum discendorum, quorum cognitio ad cuiusque statum, officium pertinet: Et est idem peccatum graue, vel leue, prout obligatio sciendi ex lege Fidei, Religionis, Iustitiæ, Charitatis descendens, grauis aut leuis fuerit. Vide Nau. c. 23. n. 23. Less. cit. c. 4. dub. 11. & quæ dixi lib. 1. tract. 2. cap. 4. n. 10.

25 V. *Modestia*, quæ motus & gestus corporis externos secundùm rationis præscriptum moderatur. Ei secundùm excessum opponitur petulantia, & insolentia: veluti si puer gestus viriles, adolescens iocorem, gressum fœmineum: Religiosus mores aulicos sectetur: secundùm defectum verò opponitur morum ruditas. Hæc ex genere suo peccata venialia, per accidens interdum mortalia esse possunt, ratione scandali, nocumenti, vti docet Less. dub. 12. in fine, & videri potest S. Th. q. 168. a. 1.

Est & alia Modestia in cultu externo, quæ in corporis ornatu, & rerum externarum apparatu mediocritatem obseruat, vti docet S. Tho. q. 179. & S. Anton. p. 2. tit. 4. capit. 5. §. 1. & seq. Contra hanc virtutem peccatur secundùm excessum dupliciter: I. per insolentiam, id est, modum inconsuetum, singularem, vel competentem in ornatu vestium, apparatu conuiuiorum, supellectilis: II. Per affectum, externo cultu, & apparatu vtendo libidinosè, ambitiosè: quia vt S. August. ait lib. 3. de doctr. Christiana cap. 12. *In omnibus talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.* Vide quæ dixi lib. præced. tr. 3. c. vlt. in fine.

26 VI. *Eutrapelia*, quæ in dictis, & factis ludicris ad animorum recreationem, corporumque relaxationem institutis decorem seruat. Contra quam virtutem peccatur secundùm excessum dupliciter, vel ratione obiecti, si illiberale, immodestum, petulans, contumeliosum, iniuriosum, flagitiosum, obscœnum iocandi aut ludendi genus vsurpetur. Vel ratione circumstantiarum, si genus ludendi, aut iocandi, alioquin honestum, ac liberale, exerceatur, loco, tempore non debito, vel contra dignitatem personæ ludentis, iocantis, eiusue, coràm qua ludus exercetur, vti videre est apud S. Th. q. 168. a. 3. Secundùm defectum peccatur, cum quis ob animi austeritatem, cruditatem, morositatem, duritiem, tum sibi ipsi omnem ludum ac iocum, ad animi corporisque quietem ac relaxationem honestam interdicit, tum etiam in alijs impedire conatur. Videri potest S. Tho. qu. 168. a. 3. & Less. dub. 13. Ioan. Maior. in 4. d. 15. q. 14.

SECTIO QVINTA

De iustitia, & Iure.

Hæc est præcipua, & copiosissima huius libri pars, sex tractatus in se complectens. I. De generalibus principijs iuris ac iustitiæ. II. De restitutione, fermè tantum in genere. Nam in specie posterioribus etiam tractatibus agendum erit. III. De delictis. IV. De pactis, & contractibus. V. De Testamentis, & alijs vltimis voluntatibus. VI. De iudicijs.

TRACTATVS PRIMVS.

De quibusdam Generalibus Principijs Iuris, ac Iustitiæ.

CAP. I.

DE OBIECTO IVSTITIÆ, QVOD EST ius, siue ius iustum.

SVMMARIVM.

1 *Ius, siue iustum interdum accipitur, vt idem sit quod legitimum: interdum vt idem sit quod æqualitas alteri debita: & hoc iustitiæ particularis ac propriè dictæ obiectum est.*

2 *Iustitia moderatur hominis actiones in ordine ad alterum, sed temperantia, & fortitudo in ordine ad ipsum operantem.*

3 *Variæ iuris acceptiones numerantur.*

IVstum, (quod per syncopen ius dictum fuisse, arbitratur Sotus lib. 3. de iure, & iustitia, q. 1. a. 1. & indicat Isidorus cap. 2. distin. 1. *Ius autem est dictum, quia iustum est*) græcè δίκαιον idem est quod *æquum*.

1 Æquum autem, quatenus ad mores pertinet, duobus modis accipitur: Primò generatim, vt idem sit, quod legitimum, id est, conforme, commensuratum, adæquatum legi, tanquam normæ ac regulæ omnis operationis humanæ. Secundò accipitur specialiter, vt idem sit quod *æqualitas alteri debita*; idque est propriè iustitiæ obiectum.

Pro cuius intellectu nota primò ex Arist. 2. *Ethic. capit.* 2. 6. 7. *iuncto lib.* 5. *Ethic. cap.* 4. Omnis virtus moralis amplectitur medium, siue mediocritatem in operationibus humanis, sicut recta ratio, siue prudentia definit, vt neque plus, neque minus fiat, quàm oportet. Quare dici solet. *Virtus in extremis consistere, virtutem in medio positam esse.*

2 Est autem discrimen inter iustitiam, & reliquas morales virtutes, Temperantiam ac fortitudinem: quòd hæ occupantur in moderandis animi passionibus ipsiusmet operantis: puta cupiditate, voluptate, ira, timore, audacia, tristitia. Et prosequuntur medium cum habitudine, ac proportione ad operantem. Nam quod v. gr. infirmo nimium est, ebibendum carnis librani comedisse, duos vini aut aquæ cyathos bibisse: id robusto parum est. Iustitia verò occupatur in moderandis actionibus humanis, quatenus ad alterum tendunt, & prosequitur medium rei sine discrimine personarum, vt videlicet inter partes contrahentes, nullo habito respe-

respectu, sint ne personę diuites, an pauperes, probę, an improbę, &c. sed ex ipsius rei natura constituatur ęqualitas dati, & accepti, lucri, & damni. Quemadmodum enim duæ inæquales lineæ inter se æquantur, cùm vni earum demitur quatenus plus ęquo habet atque alteri minus æquo habenti additur. Sic etiam per iustitiam (loquor de propriè dicta, & commutatiua) partes inter se æquantur, cum alteri, quatenus plus, quam oportet, lucri, vel accepti habet, demitur, idque alteri minus, quam oportet, lucri, habenti, adeoque damnum siue defectum patienti, tribuitur. Vide etiam S. Th. 2. 2. *q.* 57. *a.* 1. *& q.* 56. *a.* 10.

Nota secundò: Iustum siue æquum, quod dixi esse obiectum iustitiæ, non est qualibet æqualitas, siue æquatio, sed æquum *debitum*, ortum videlicet habens ex aliqua obligatione voluntaria, & inuoluntaria, vt infrà *tractat.* 3. *&* 4. magis patebit. Quare si duo Mercatores ad nundinas profecti sint, quorum vnus lucrum cepit, alter verò damnum tulit, inæqualitas inter ipsos est, sed non tollenda per iustitię æqualitatem, nisi vel societatis pactio, & obligatio præcesserit, vel ille huic causa iniusta damni extiterit. Iterum, Si tu mihi equum tuum concessisti, ex quo vtilitatem cepi, siue lucrum mihi accessit, tibi contra aliquid lucri decessit: tunc si pactum reciprocum antecesserat, per iustitiam ad æqualitatem redigendi sumus, compensando tibi defectum ex meo commodo. Ea propter Iudex *δικαστής*, quasi mediator dictus est, quia partes inter se obligatas ad iustitiæ æqualitatem redigit, pronuntiando videlicet, quid iustum, id est æquum sit.

3 Porrò, præter has duas primæuas, magisque proprias acceptiones iuris, quarum vna est pro legitimo (de quo iterum dicam c. *seq.*) altera pro æquo alteri debito: sunt aliæ minus propriæ, & à prioribus translatæ: Nam exinde, quod alicui ex iustitia quippiam debitum sit, comparatur ei facultas agendi, petendi, obtinendi, vtendi, quod ius dici solet. Et hæc est frequentissima acceptio iuris, pro legitima facultate aliquid agendi, obtinendi, disponendi, vtendi, Quo sensu Abraham Gen. 23. à filijs Heth petijt *ius sepulchri*, id est, mortuum sepeliendi facultatem. Et *in leg. ius, ff. de pactis*, dicitur aliquis habere ius agnationis aut cognationis, videl. ad hæreditates, & tutelas: id que ius *necessitudinis* appellatur *in l. vlt. ff. de iust. & iure*. Simili acceptione loquitur Iureconsl. *in reg.* 54. *ff. Quod nemo plus iuris*, seu potestatis, *in alterum transferre potest, quam ipse habeat*. Et *reg.* 59. *&* 62. *ff. quod hæres succedit in omne ius defuncti*. Et *reg.* 55. *ff. Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur*.

Altera ex translatis acceptionibus iuris est, pro lege. Cùm enim legibus, ac statutis ea decerni soleant, quæ iusta sunt, seu debita inter ciues, vel erga Rempublicam: inde factum est, vt ipsæ leges, cum humanæ, tum diuinæ ius appellentur, Vlterius porrò translatio ista porrecta fuit, vt ipsa scientia iurium siue legum ius diceretur, Quo sensu Vlpianus dixit *in leg.* 1. *ff. de iust. & iure*, Iuri, id est, scientiæ legum, *operam daturus, nosse oportet, vnde nomen iuris descendat*. Et paulò post: *Ius est ars boni, & æqui*. Quemadmodum enim medicamentorum artem, aliqui *Medicinam* appellant, ita & ius ciuile pro studio, seu peritia legum ciuilium, & ius canonicum pro studio, seu peritia Ecclesiasticorum canonum, frequenter accipimus, ipsum videlicet scientiæ habitum ab obiecto suo denominantes.

Tertia iuris translata acceptio est pro Iudicis pronuntiata sententia. Nam iudex dictus est, quia partibus coram se contendentibus ius dicit, Pronuntiat enim quid iustum sit, & alteri debitum, quid item legitimum, seu legibus diuinis ac humanis consentaneum. Et hanc acceptionem adeo latè patentem esse, testatur Paulus I. C. *in l. pen. ff. de iust. & iure*, vt iudex ius reddere dicatur, etiam cum inique decernit. Id verò intelligi debet secundum iuris præsumptionem, quæ post lapsum decem dierum tempus, si appellatum non sit, pro iustitia sententiæ nascitur, ita vt in re iudicatam transisse censeatur, & actionem iudicati, seu in factum producere, *leg. cum prolatis. ff. de re iudic. & c. cum inter, de sent. & re iudicata*, Si tamen error aut repugnantia iuris sententia expressa sit, aut si manifestam iniquitatem contineat, ipso iure irrita est, *l. si cum inter, C. quando prouocare non est necesse, & ca.* 1. *c. inter, de sent. & re iud.*

Quarta translata acceptio iuris traditur *in tit. penult. ff. de iust. & iure*, Ipsum locum *ius* appellari, in quo Prætor, salua maiestate imperij saluoque iure Maiorum ius dicere consueuit. Quare locus iste publicus esse debet, non priuatus, aut secretus, *leg. cum sententiam Cod. de sentent. & interloc. omnium iudicum*, vbi habetur, irritam esse sententiam, quam Præses non publicè sed in secreto loco dixit. Verùm in causis minoribus, & summarijs iudicijs minor solemnitas requiri solet.

CAP. II.

DE IVSTITIA GENERALI, seu legali.

SVMMARIVM.

1 *Iustitia generalis versatur circa omnia virtutum opera, ob Reipublicæ felicitatem.*

2 *Opera virtutum, quatenus per ea diuinæ legi ac voluntati conformantur, iustitiæ in sacris litteris appellantur.*

1 HOmo in humana societate viuens dupliciter comparari potest: vel tanquam pars ad partem: ciuis inquam ad ciuem: vel tanquam pars ad totum, ciuis inquam, ad communitatem. Hinc duplex ius oritur, & consequenter duplex iustitia, auctore Aristot. *lib.* 5. *Ethic. cap.* 1. Vna generalis, per quam quisque reddit quod iustum est, ac debitum Reipublicæ, cuius ipse pars est. Altera iustitia particularis, per quam quisque reddit, quod iustum est ac debitum comparti, siue consorti, de qua dicam *capit. seq.* & toto libro.

Illa autem Iustitia *virtus generalis* dicitur ab Arist. *loc. cit.* & S. Tho. 2. 2. *qu.* 58. *a.* 6: quia omnes virtutes morales in se comprehendit, non quidem vniuersalitate prædicationis, qua ratione animal continet species animalium (sed vniuersalitate causæ) qua ratione sol se habet ad alia corpora, quæ ipsius virtute illuminantur, generantur, conseruantur) quatenus reliquis virtutibus ipsa imperans, illarum actiones ad Reipublicę prosperitatem refert.

Quemadmodum enim Charitas, inquit S. Thom. *loc. cit.* secundùm se spectata, peculiaris atque ab alijs distincta virtus est; comparata verò ad virtutes reliquas, quarum operationes dirigit vt propter Deum exerceantur, quasi omnium virtutum forma est; & virtus vniuersa, ac proinde perfectio, & adimpletio totius legis: Sic etiam Iustitia, de qua agimus, secundùm se peculiaris, atque ab alijs distincta virtus est, quia peculiarem rationem honestatis ac laudis obtinet, quatenus per eam quisque rectè ac debitè se gerit erga Rempublicam, cuius pars est: peculiaris etiam difficultas in hac virtute cernitur: siquidem vt Aristot. annotauit. 3. *Polit. cap.* 3. *Non eadem est virtus boni viri, & boni ciuis. Complures enim*, ait idem *in* 5. *Ethic. c.* 1. *In proprijs quidem vti virtute possunt, sed in ijs quæ sunt ad alium* (præsertim erga Rempublicam) *nequeunt. Et propterea sententia Biantis illa benè se habet, Magistratus virum ostendet*. Eadem porrò generalis iustitia comparata ad alias virtutes, quarum actiones ad Reipublicæ prosperitatem dirigit (pertinet enim ad Reipubl. laudem ac felicitatem, vt partes eius rectè se habeant, officiumque præstent: sicuti ad totius corporis decorem, & vtilitatem spectat, vt membra singula sanitate vtantur, & functiones rectè obeant) ea, inquam, consideratione dicitur *virtus perfecta, quæ vna in se virtutes continet omnes, vt, neque Hesperus itaneq; Lucifer omnes admirationes efficiat*, inquit Arist. *cit. c.* 1. Quo loco eandem virtutem, quam communem, seu generalem appellarat, nouo nomine *legalem* vocat quia versatur circa legem, seu iustum legitimum, interprete S. Th. *q.* 58. *ar.* 5. Et enim in Republica legibus benè constituta omnia omnium virtutum officia præcipiuntur. *& ea quæ ad virum fortem pertinent. vt non deserere locum in acie, non fugere non arma abijcere Item quæ sunt temperantis: vt non committere adulterium, non libidine vti: Etiam quæ sunt mansueti, vt non pulsare, non conuitia dicere. Et in cæteris identidem virtutibus, atque vitijs, illa iubens, hæc vetans.*

2 Atque in hac significatione nomen *iuris* accepit Iureconsultus *in l. Iustitia ff. de Iust. & iure*, cùm ait: *Iuris* (id est, iustitiæ legalis) *præcepta sunt honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere*. Etenim Respublica quæuis triplici iure nititur: videlicet naturali æquitate, scripta lege, & consuetudine vetusta, sicuti colligitur *ex l.* 2. *ff. de aqua pluuia arcenda*. In sacris quoque literis frequentissima est vsurpatio iusti pro quouis virtutis opere, quatenus per illud diuinæ legi ac voluntati conformantur, Matth. 5. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*. Et *cap.* 6. *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, & videamini ab eis*. Quemadmodum, & è contrario omne peccatum iniustitia appellari solet, Ioan. 7. *Iniustitia in illo non est*. Rom. 1. *Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum*.

Ad extremum aduertenda est doctrina S. Thom. *citat. quæst.* 58. *artic.* 6. Iustitiam legalem, seu generalem dupliciter se habere. Nam in Principe siue Magistratu leges decernere ob Reipubl. commodum, inest, quasi architectonicè: in subditis verò acceptantibus, & obseruantibus leges ob eiusdem Rei-

publicę

publicæ commodum; inest ministerialiter, velut executioni mandantibus, quæ per Magistratum decreta sunt. Vide Arist. 3. Polit. capit. 3.

CAP. III.

DE IVSTITIA PARTICVLARI.

SVMMARIVM.

1 *Iustitiæ particularis proprietates sunt. Vt sit ad alterum. Vt versetur circa debitum: Vt reddat ad æqualitatem.*
2 *Inter patrem, & filium inter dominum, & seruum; inter Maritum, & vxorem non est iustitia simpliciter dicta.*
3 *Neque religio erga Deum propriè dicta iustitia est, cum non possit reddere ad æqualitatem.*
4 *Inter patrem, & filium, inter Maritum & vxorem, inter Dominum, & seruum, quod attinet ad bona ipsorum propria, videtur esse iustitia propriè dicta.*

PArticularis Iustitia definitur ab Vlpiano in l. 1. ff. de iust. & iure. *Iustitia est constans, & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitiam esse habitum, siue bonam affectionem voluntatis, qua firmiter, & constanter inclinamur ad tribuendum alijs, quod iustum est, siue debitum ad æqualitatem. Cui consentit definitio sumpta ex S. Thom. *quæst.* 58. *art.* 1. & Aristot. 5. *Ethic. cap.* 2. *Iustitia est habitus, secundum quem aliquis constanti, & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuit.*

1 Porrò tum ex hac definitione iustitiæ, tum ex dictis, *cap.* 3. colligitur, tria omnino ad proprietatem Iustitiæ particularis necessaria esse. I. Vt sit ad alterum simpliciter. II. Vt versetur circa debitum. III. Vt reddat ad æqualitatem; sicuti præter alios notauit Rebellus *lib.* 1. *de præl. Iustitiæ. q.* 1. *sect.* 5.

2 Hinc infert S. Th. 2. 2. *qu.* 68. *art.* 4. ex Arist. 5. *Ethic. c.* 6. Inter patrem ac filium, dominum ac seruum, maritum ac vxorem, non esse iustitiam, ac iustum propriè ac simpliciter, sed secundum quid, & per similitudinem: iustum inquam *paternum herile, & Oeconomicum.* Nam Iustitia particularis tendit ad alterum id est, diuersum ab operante: & iustum particulare versatur inter partes, quæ exæquari possunt. Atqui filius non est omnino diuersus à patre, sed aliquid patris, velut fructus, ac portio decisa à patre; sicuti colligitur ex Aristot. 8. *Ethic. c.* 11. Quamobrem, tum commoda, tum incommoda filij in patrem redundant, ac vice versa. Seruus autem siue mancipium est possessio, & velut instrumentum domini sui: quare quicquid acquirit, domino acquirit. Denique vxor in ijs rebus, quæ ad coniugij societatem, familiæque administrationem spectant, censetur veluti vnum corpus, siue vna caro cum marito, consentiente Apostolo *ad Ephes.* 5. Deinde filius parenti reddere non potest æquiualens: Nec seruus domino æquari potest: cum, quantus est, domini sui sit. Vxor tamen maritò fermè æqualis est, quippe in familiæ administratione eius socia: in iure autem coniugij omnino par: quapropter rectè dixit Arist. 5. *Ethic. cap.* 6. Iustum Oeconomicum magis ad proprietatem iusti accedere, quàm herile, ac paternum.

Ad traditam doctrinam tria addenda sunt. I. Licet iustum paternum v. g. recedat à proprietate iusti, quod attinet ad æqualitatem inter diuersas partes statuendam, non tamen quod attinet ad rationem debiti. Imò maius debitum; arctiorque obligatio est Pietatis, siue iustitiæ patris erga filium, & vice versa, quàm sit iustitiæ ciuilis, & simpliciter dictæ. Quod inde etiam colligimus, quia grauius censetur deliquisse filius si in parentem impius & contumeliosus sit, quàm si in alium ciuem iniurius, sicut notauit Mol. t. 1 tr. 1. *de iust. disp.* 7.

3 Secundum. Quod Arist. dixit de pietate filij erga parentem, deficere nimirum à proprietate veræ iustitiæ; idem nos dicere debemus de virtute Religionis erga Deum. Quamuis enim in nobis reperiatur perfectissima ratio debiti erga Deum: non tamen æqualitas, neque perfecta distinctio: Siquidem Dei opus, atque possessio sumus, eique æquiualens reddere haud possumus, sicuti Dauid indicat Psal. 111. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* & explicat S. Th. 2. 2. *q.* 80. *a.* 1.

4 Tertium, ex Soto *lib.* 3. *p.* 1. *art.* 5. Molin. *cit. disp.* 7. Vasquez *p.* 1. *disp.* 85. *c.* 5. Rebel. *loc. cit. num.* 25. contra Caiet. 2. 2. *qu.* 54. *ar.* 4. Iustum paternum, herile, ac Oeconomicum propriè se tantùm extendunt ad ea bona, quæ filius patri, seruus domino, coniux coniugi debent, quatenus tales personæ sunt: quod ad alia verò attinet bona, quæ inter se debent, verb. grat. ex aliquo contractu intercedente inter patrem ac filium emancipatum vel etiam non emancipatum ex bonis eius castrensibus vel quasi castrensibus, item inter dominum ac seruum ex proprio peculio, & inter maritum, & vxorem ex bonis paraphernis, &c. consistere potest iustum simpliciter: quandoquidem isti se habent tanquam conciues, & partes distinctæ, quibus status ille patris ac filij, domini ac serui, vel coniugum, accidentarius est; Qua simili ratione, si ciuis cum Republica siue Communitate sua celebret emptionis v. g. contractum, obligantur inter se secundum iustitiam particularem & propriè dictam: quia in eiusmodi contractu Respublica non habet se vt totum; sed vt pars ad partem.

Exinde colligit Molina, si filius patrem in bonis temporalibus defraudet, peccare illum contra iustitiam simpliciter dictam; & non peccato impietatis, quo ius paternum violatur. Quare, inquit ille, *non tenetur filius confiteri furtum aut defraudationem factam fuisse patri, quoniam peccatum est eiusdem speciei, ac si aduersus alium factum fuisset; & quod defraudatio in bonis temporalibus sit facta patri, non aggrauat, sed extenuat culpam.* Quæ doctrina vt vera, & secum ipsa consentiens sit, duo ei addenda esse puto: Primum. Licet, inter patrem, & filium, quod attinet ad eiusmodi bona, sit iustum simpliciter; non tamen omnino perfectum, sicuti notauit Bannes 2. 2. *q.* 17. *a.* 4. Cùm enim bona temporalia patris aliquo saltem modo ad filium pertinere censeantur & vice versa bona filij ad patrem, propter arctissimam inter eos tum naturalem, tum legalem coniunctionem: sequitur, cæteris paribus, non esse tam graue & tam perfectum peccatum iniustitiæ, si vnus alterum in bonis temporalibus defraudet, ideoque oriri quidem restituendi obligationem, sed plerumque non tam strictam, quàm si defraudatio alteri personæ facta sit. Secundum: Pœnitens interdum debet exprimere, se à patre furatum esse: nimirum talis circumstantia faciat esse peccatum tantùm veniale, quod alioquin esset mortale. Idemque simili ratione dicendum de furtis, quæ inter coniuges fiunt: quamobrem neque in externo foro, inter tales personas adeò coniunctas datur actio famosa furti: sed rerum amotarum, vt dicam infrà *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *q.* 2.

CAP. IV.

DE SPECIEBVS IVSTITIÆ particularis.

SVMMARIVM.

1 *Duæ sunt species iustitiæ particularis: Vna commutatiua quæ propriè est ad alterum, seu personam distinctam. Altera iustitia distributiua, quæ non est omnino ad alterum, sed totum ad partem.*
2 *Iustitia commutatiua constituit perfectam, seu arithmeticam æqualitatem: distributiua verò æqualitatem geometricam, seu proportionalem.*
3 *Iustitia vindicatiua plurimum recedit à veræ iustitiæ proprietate.*

1 DVæ sunt particularis iustitiæ species testante Aristot. 3. *Ethic. cap.* 2. & S. Th. *q.* 61. *a.* 2. & 3. Iustitia commutatiua, & distributiua. Illa constituit iustum inter partes omnino distinctas, secundum æqualitatem rei datæ ad rem acceptam: & dicitur commutatiua, quia in commutationibus, & potissimùm in contractibus occupatur. Hæc constituit iustum inter totum, & partes, secundùm æqualitatem proportionum & dicitur distributiua, quia occupatur in distributione communium bonorum, puta dignitatum, officiorum, &c. quæ in Republica vacantia, vel abundantia, partibus Reipublicæ, pro cuiusque statu ac meritis distribui debent.

Hæc tamen diuisio iustitiæ non est in species vniuocas, sed analogas: Siquidem communis ratio ac proprietas iustitiæ particularis magis reperitur in commutatiua, quàm distributiua. Primò, quia illa propriè est ad alterum, siue personam distinctam; hæc non omninò ad alterum, sed totius ad partem: Pars autem non adæquatè siue totaliter à toto suo distinguitur.

Secundò. Illa respicit ius strictum, siue propriè dictum debitum, hæc autem ius ac debitum latè acceptum. Strictius enim, & magis proprium ius quisq; habet ad petendam rem sibi debitam v. gr. ex contractu emptionis, mutui, alteriusue commutationis; quàm habeat aliquis qui in Republica dignior est ad petendam dignitatem, beneficiũ. Quare maior quoque & strictior est iniuria illa, per quam commutatiua iustitia violatur: quippe quæ sola obligationem restituendi annexam habet, vt infrà dicam.

3 Tertiò. Iustitia commutatiua constituit medium simpliciter, videlicet perfectam, & arithmeticam æqualitatem inter quantitatem rei acceptæ, & rei datæ: v. g. si equum emi, atque accepi 20 flor. æstimatum, totidem dare debeo: & qui 30. flor. furatus est, totidem restituere cogitur. Iustitia verò distributiua non constituit medium simpliciter, perfectam, inquam & arithmeticam æqualitatem, qualis est inter duas quantitates, puta 20. & 30. Sed mediam proportionem, quæ est æqua-

litas geometrica: v. g. sicuti se habent 4. ad 2. ita se habent 8. ad 4. Vtraque enim proportio dupla est. Sic enim in distributione communium bonorum æquitas siue iustitia postulat, vt eadem seu æqualis sit proportio; inter bona distribuenda, qualis proportio est inter status, siue dignitates personarum quibus distributio facienda est. Veluti, si dignitas vnius personæ duplo superet dignitatem personæ alterius, duplo plus illi tribui debet, quàm alteri. Quare si in distributione hostilium spoliorum v. g. militi alterum dignitatis vel meritorum gradum obtinenti 10. auri obuenerunt, necesse est, vt ei qui in quarto dignitatis meritorum gradu positus est, 20. aurei obueniant. Vide de hac re Richard. *in 3. dist. 33. ar. 3. q. 1. & 4.*

Iustitię simpliciter dictæ ac commutatiuæ duplices sunt commutationes, & inde ortæ obligationes, auctore Arist. *libr. 5. Ethic. cap. 4.* Aliæ voluntariæ, quæ mutuo paciscentium consensu constituuntur. Aliæ inuoluntariæ, quæ oriuntur ex delictis, quibus alteri inuito damnum iniustum infertur furto, detractione, homicidio, de quibus *infra tract. 3.* Tametsi verò in hac posteriore specie iustitiæ commutatiuę non semper ita appareat lucrum, sicut apparet damnum: Nam qui alteri v. g. domum per iniuriam exussit, nihil lucratus est, sed solum damnum intulit: nihil tamen hoc obstat iis, quæ dicta sunt; quia nihilominus seruari potest æqualitas, quasi cuiusdam commutationis: vt quantum acceptum, aut quantum damni illatum fuit, tantundem restituatur, aut resarciatur.

3 Porrò præter has duas particularis iustitiæ species commutatiuam, & distributiuam: tertia quædam est iustitia vindicatiua similitudinem gerens cum commutatiua: quandoquidem secundum quantitatem delicti, decernit & pœnam, iuxta illud Deuteron. 25. *Pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Re ipsa autem plurimum deficit a proprietate, & solum fermè nomen iustitiæ commune habet. Nam commutatiuæ iustitiæ proprium est, quod acceptum, vel damnum illatum fuit, ad æqualitatem reddere ac compensare, id verò vindicatiua non præstat: siquidem pœna, quæ pro delicto infligitur, propriè non compensat, aut tollit delictum vel damnum delicti.

CAP. V.

DE IVRE DOMINII, ET RERVM diuisione.

SVMMARIVM.

1 *Ius aliud est in re, ex quo oritur actio realis: aliud est ius ad rem ex quo actio personalis nascitur.*

2 *Dominium aliud est iurisdictionis, & aliud proprietatis, idque definitur: ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege quis prohibeatur.*

3 *Solæ substantiæ intellectuales dominii capaces sunt.*

4 *Homo totius spectabilis mundi propriè dominus dici non potest.*

5 *Diuisio rerum gentium iure introducta est: cum iure primæuo ac naturali communis esset rerum possessio, ac dominium.*

Quod est iuris naturalis præceptum, mutari non potest, secus, si sit iuris naturalis permissum.

6 *Quædam res singulorum sunt, quædam vniuersitatis, quædam communes, & quædam nullius.*

Res pro derelicto habitæ quæ dicantur.

7 *Ad acquisitionem dominii ordinariè duo requiruntur, titulus & traditio.*

Titulus acquirendi dominii alius est verus, & alius bona fide præsumptus.

8 *Quibusdam casibus solus titulus, sine traditione vel apprehensione sufficit ad acquirendum dominium: non item ad possessionem.*

9 *Homini dominium tribus modis acquiri, siue seruitus constitui potest: Vel enim nascuntur serui, vel fiunt gentium iure per captiuitatem, aut ciuili iure per emptionem.*

Partus sequitur conditionem matris. Si tamen mater serua, seu ancilla non sit, proles legitima non participat nobilitatem, & familiam patris.

10 *Quod seruus acquirit, domino suo acquirit: nisi ea conditione datum sit, vt eius proprium maneat.*

11 *Serui fugere possunt à dominis suis, si in periculo animæ apud ipsos versentur.*

12 *Feræ animantes sub nullius dominio sunt, ideò primo occupanti naturali iure acquiruntur.*

13 *Si princeps ius venandi in locis publicis, iusto aliquo titulo, pro primo sibi vendicat aliis iure interdicit: sed venatores ob primam decreti præuaricationem corporali pœna afficere non potest.*

14 *Iniquus venator captarum ferarum dominium sibi acquirit, licet de damno illato in conscientiæ foro teneatur.*

15 *Venatio Clericis prohibita est, præsertim quæ cum armis atque tumultu instituitur.*

16 *Si Princeps lege lata subditis venationem prohibeat, nulla interueniente pactione, aut renuntiatione ipsorum, obligatus est ad damna cauenda, & illata ipsis resarcienda: secus si per liberum populi consensum, vel simili titulo iusto Princeps ius venandi vt proprium acquisiuit.*

17 *Columbaria licita sunt, si leges, & consuetudine loci obseruentur.*

18 *Ciues, siue incolæ in communibus locis ligna cedentes contra Magistratus prohibitionem, obligantur ad pœnam, si deprehendantur, non item ad restitutionem aliquam, nisi graue damnum, dederint.*

19 *In publicis fluminibus non est licitum, absque Principis consensu, molendinum ædificare: in priuatis autem seu propriis fluminibus id concessum: modò per nouum molendinum antiquiori non auferat commodum naturale, quòd est aquæ defluxus. Qua tamen in re consuetudo regionis attendenda.*

20 *Quod per alluuionem fundo Titii adijcitur, ipsius fit: secus, si per vim fluminis repentina adiectio fiat.*

21 *Rerum dominium acquiritur nobis per specificationem, accessionem, confusionem, commixtionem, ædificationem, implantationem, scriptionem, picturam.*

22 *Quæ in mare iacta ob naufragii periculum, vel incendio erepta, sunt ea propriis dominis restitui debent, postulata laboris & industriæ compensatione.*

23 *Thesaurus in proprio fundo, vel in publico loco repertus ad inuentorem spectat: sed in alieno fundo casu inuentus, partim ad inuentorem, partim ad fundi dominum pertinet.*

24 *Res inuentas, quarum dominus ignoratur, inuentor retinere, ac demum absumere potest, secundum probabilem sententiam.*

25 *Bona vacantia ad fiscum deuoluuntur, & quandoque in causas pias erogari debent: si videlicet peregrinus ignotus absque testamento decedat.*

1 NOtandum, inter alias iuris acceptiones, *capit. 1.* illatas vnam esse pro *legitima facultate aliquid agendi, obtinendi, disponendi, vtendi, &c.* in quo si alterum absque iusta causa impedias, iniuriam ipsi inferre censeris. Exempli gratia: Si ego ius habeo ex arbore fructus colligendi, iniuriam mihi infert qui absque iusta causa me impedit.

Ius secundum hanc acceptionem duplex est. Vnum *ius in re*: & alterum *ius ad rem*. Ius in re dicitur, quod tribuit actionem realem, quæ vocatur rei vindicatio *libr. 6. tit. 1. digest.* Quale ius habet dominus in mancipio, cane, domo; veste sua. Ius ad rem dicitur, ex quo descendit obligatio, & actio personalis. Vocatur autem actio *personalis*, quia proximè tendit in personam nobis obligatam ex contractu, vel delicto: puta ex mutuo, venditione, furto, &c. Quamuis autem hęc actio sit in ordine ad aliquid faciendum, & interdum ad rem aliquam tradendam, tamen cohæret personæ, ita vt contra alium rei possessorem institui non possit; verb. gr. si mutuò dedisti Titio 100. aureos, quos ille Sempronio donauit, & tradidit, hoc casu actio personalis tibi contra Titium; nulla autem contra Sempronium competit, iuxta *l. penult. Cod. de act. & obligat. iunct. §. omnium autem, Inst. de actionibus.* Præterea emptor ex contractu emptionis solum agere potest aduersus venditorem ad tradendam sibi mercem, pretio numerato; non item aduersus aliam personam, in cuius manus ac possessionem merx deuenit; nisi actio à venditore cedatur.

Actio autem *realis* dicitur, quia adhæret rei, eamque insequitur, adeò, vt in cuiuscunque possessionem res nobis obligata deuenerit, ab eodem reposci, seu vindicari possit, *l. officium, ff. de rei vindicat.* Hęc actio realis varijs modis competere potest: Primò, & potissimum ratione dominij directi *l. in rem actio, ff. de rei vindicat.* siue illud cum vsufructu coniunctum sit, siue separatum, vt ex mox dicendis constabit.

Secundò ratione dominij vtilis, puta vasallo, & emphyteutæ competit rei vindicatio vtilis, *leg. 1. iunct. Gloss. ff. si ager vectigalis. &c.*

Tertiò ratione quasi dominij, Publiciana in rem actio competit illi, qui cum titulo, & bona fide à non domino rem acceptam non omnino vsucepit: is enim Prætoria æquitate vendicare eam potest ab altero possessore; nisi exceptione se defendat, quòd legitimus rei dominus existat: vel nisi & ipse cum titulo non vitiose rem possideat, tunc enim melior est conditio possidentis: Vide *tit. ff. de Publiciana in rem act. & §. sed iste quidem & seqq. Institut. de actionibus.* Gloss. in *cap. Abbate, verb. dominij, de sent. & re iudic. in 6.*

Quar-

Quartò ratione seruitutis, competit confessoria in rem actio illi, qui confitetur, seu prætendit seruitutem sibi in re alterius competere, videlicet vt per alienum fundum ire, aut currus agere possit. Huic è diametro opponitur actio negatoria, per quam negamus alteri in re nostrâ seruitutem deberi, nisi eam demonstret. Qua de re *Instit. de actionibus, æque*, vbi Ioan. Faber annotauit: Confessoriam in rem actionem non solum pro seruitutibus, sed similiratione pro alijs incorporalibus iuribus competere posse: vt si quis me impediat recipere decimas, aliosue mihi debitos reditus ex re alterius, vel vti iurisdictione, iure præsentationis, iure pascuorum, quòd mihi debetur, tali casu etiam possessori actio in rem conceditur: quod in rebus corporalibus fieri nequit, *cit. §. Æque & c. examinata, 15. de iudicijs*.

Quintò ratione pignoris seu hypothecæ, competit actio Seruiana, per quam locator contra quemuis possessorem agit ad res, quæ à conductore scienter in rem locatam, ita vt perpetuò illic essent, inuectæ, aut illatæ, sibique pro pensione & rei deterioratione tacitè obligatæ sunt. Cui affinis est actio quasi Seruiana; seu hypothecaria, per quam creditores pignora sua, & hypothecas persequuntur, *§. Item Seruiana, & quasi Seruiana, Instit. de action.* Dicta est autem Seruiana actio à Seruio Prætore Romano, qui eius auctor erat: sicuti Publiciana à Publicio Prætore appellata fuit, cui similis ferme est Paulina, seu Pauliana actio à Paulo Iureconsulto ita vocata, per quam creditores res in fraudem alienatas à possessoribus, rescissione eius quod actum est, reuocant: siquidem & hæc realis actio est respectu possessorum, à quibus res alienatæ reuocantur, *§. Item si quis in fraudem, Instit. eod.*

Hæc iuris, & inde ortæ actionis diuisio ideo hoc loco à nobis breuiter ob oculos posita est, quia dominium, de quo ex proposito agemus, est species potissima iuris in rem, vnde propriè dicta actio realis, seu vindicatio rei nascitur.

Dominij vocem plerique à nomine *domus* deriuant: dominus enim dicitur qui familiæ præest. Petrus autem Greg. Tholosanus *lib. 1. Syntagm. c. 12. n. 1.* non incongruè à verbo *domo* deducit: quia dominus vniuersim is dicitur, qui aliquid sibi subiectum habet: & dominium latè sumptum definiri potest *facultas disponendi de aliqua re, tanquam sibi subiecta*. Duplex est Dominium: Vnum *iurisdictionis*, de quo dixi *lib. 1. tract. 4. cap. 5.* Alterum dominium *proprietatis*, quod solum huc pertinet: est enim, vt dixi, species præcipua iuris in re. Nam dominus ius habet in fundo, equo, veste sua, vt ijs vti, ea alienare, & vno verbo, suo arbitratu de ijs agere ac disponere possit, nisi speciali lege prohibeatur. Porrò id notum est, quòd ius in re latius pateat, quàm Dominium. Nam pignoris, v. g. aut hypothecæ ius reale est, licet dominium rei ad alterum spectet.

2 Bartolus in *l. si quis vi, §. differentia, ff. de acquirend. possessione*, ita definit dominium: *Est ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. Dicitur ius, id est facultas, siue potestas, *Perfectè disponendi de re*, Quia Bartolo propositum fuit describere dominium plenum, siue perfectum: cuius duæ quasi integrantes partes sunt; videlicet dominium *directum*, siue nuda *proprietas*, & dominium *vtile*, siue *vsus fructus*. Nam rei proprietatem interdum ab vsufructu separari, manifestum est in feudo, emphyteusi, item in bonis aduentitijs liberorum, &c. de quibus suo loco. Etsi verò merus proprietarius, id est, ad quem sola proprietas spectat, rei dominus absolutè appellari soleat; Bartolo tamen placuit dominium non nisi plenum ac integrum, quod ex directo & vtili compositum est, definire.

Corporali. Nam rerum aliæ corporales sunt, aliæ incorporales, sicut constat ex *tit. Institut. de rebus corporalibus & incorporalibus*. Corporales sunt, quæ suaptè natura tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: cuiusmodi sunt, ea quæ in iure consistunt, vt ius hæreditatis, vsusfructus, ius eligendi, ius præsentandi. Itaque Bartolus censuit rerum incorporalium, id est iurium, non esse propriè dictum dominium, sed quasi dominium; sicut nec propriè possessionem, sed quasi possessionem. Data opera dixi, *id est, iurium*. Non enim negasset Bartolus Deo Opt. Maximo, ratione creationis, ac conseruationis, perfectissimum, & maximè independens dominium in omnes, etiam incorporeas creaturas, competere: verùm ad propositum illius non pertinebat de diuino dominio agere, sed solum de humano & politico.

Nisi lege prohibeatur. Nam interdum lex, etsi ab aliquo non auferat ipsum dominium, seu ius primum ac radicale disponendi de re sua; impedit tamen, ac velut ligat exercitium siue vsum dominij. Quod alijs verbis dici potest, relinquere actum primum dominij, & auferre actum secundum. Ita enim verb. gr. pupillus quamuis bonorum suorum dominus sit, tamen ea arbitratu suo alienare non potest, quamdiu sub tutoribus est, sicut notauit Apostolus *ad Gal. 4.* & videri potest Maior. *in 4. distin. 15. quæst. 21. dub. vlt.* Nauarr. *in commentar. 1. de regul. numer. 13.* Victoria *relect. de Indis, part. 1. numer. 20.* Et bona maioratus seu primogenituræ verum dominium habent, etsi interdum vinculata sint, id est, lege aliqua, vel dispositione testatoris prohibita alienari, vt semper ad primum familiæ caput deuoluantur.

3 Quæstio prima. Quodnam sit subiectum dominij? Respondeo, Solæ intellectuales substantiæ dominij capaces sunt. Probatur. Dominium est facultas de re aliqua suo arbitratu disponendi. Talis autem facultas sine intellectu & libertate arbitrij haud consistit. Ergo, &c. Hinc scriptum legimus *c. 1. Genesis: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ, &c.* Quibus verbis causa redditur, cur homini dominium in bruta animantia competere possit, quia conditus est ad similitudinem Dei, quæ posita est in intellectu, & voluntatis libertate.

Corollarium. Bruta dominium non habent super terræ gramina, quibus pascuntur, neque qui ea prohibet, iniuriam ipsis infert, sed eorum domino. Vide S. Thom. iuncto Caiet. *2. 2. q. 66. a. 1.* Victoriam *l. c.*

4 Quæstio secunda. Vtrùm homo totius huius mundi corporei dominus verè ac propriè dici possit? Respondeo cum Less. *lib. 2. cap. 4. dub. 8.* Rebello *q. 7. prælud. sect. 5.* Vniuersim ita dici non posse. Nam earum rerum aliquis dominus est, de quibus arbitratu suo disponere potest. Atqui cursus cœlorum, astrorum, nubium, &c. imperio ac libertati hominis subiectus non est: Ergo horum dominus verè dici non potest. Volatilium autem cœli, & piscium maris, ferarumque terrestrium animantium, licet homo in statu innocentiæ dominus extiterit, iuxta verba Gen. c. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram*; (quamobrem rectè docet S. Thom. *1. par. quæst. 96. art. 1. & 2.* ea naturali instinctu homini in illo statu obeditura fuisse, sicuti grues ducem sequuntur & apes regi obediunt) post lapsum tamen in peccatum homini in feras propriè dominium non competit; sed tantum remotè, ac quasi dominium, quatenus ius habet eas capiendi, occidendi. Cum igitur S. Thom. *cit. qu. 96. art. 2. & 2. 2. q. 66. art. 1.* vniuersim ait, *homini naturale dominium super cæteras creaturas* (corporeas) *competere*, dominij nomen latè accipit, pro subiectione siue subordinatione ratione finis; omnes enim reliquas corporeas substantias in hominis gratiam, vtilitatemque à Deo conditas esse, ipse rerum conditarum ordo ac dispositio apertè demonstrat. Quare & Arist. dixit 2. *Phys. text. 23. Sumus enim, & nos quodammodo finis*, puta rerum aspectabilium & corporearum. Dicit autem *quodammodo*, quia finis earum vltimus ac simpliciter dictus est Deus.

Porrò hoc loco non agimus de Christo, qui quatenus homo diuinitati hypostaticè vnitus, potestatem & dominium super omnes res creatas, ideoque supra vniuersum mundum, & omnia eius regna à Patre cœlesti accepit, iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra*. Ioan. 13. *Omnia dedit ei pater in manus*. Et Apost. *1. ad Corinth. 15. de Christo ait: Omnia subiecit sub pedibus eius, &c.* sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia. Et *ad Hebr. 1. Quem constituit hæredem vniuersorum*, Quamuis per hoc dominium Christi vniuersale, nihil decedat dominio particulari aliorum hominum. Vide Molinam *to. 1. tract. 2. disp. 28.*

5 Quæstio tertia. Quo iure rerum diuisiones ac proprietates institutæ sint? Respondeo: Gentium iure institutas fuisse, Nam, vt Isidorus testatur *in capit. ius naturale, dist. 1.* & S. Thom. *2. 2. quæst. 66. art. 2. ad 1.* iure naturali ac primæuo communis erat rerum possessio, atque dominium: neque etiam credibile est, homines rerum sibi à Deo communiter donatarum diuisionem aliquam instituturos fuisse, nisi in peccatum lapsi fuissent. Siquidem in statu innocentiæ admodum felici, summaque hominum inter se concordia, nulla poterat esse causa siue necessitas diuidendi: atque per se decens, & ad humani generis dignitatem, ac magnificentiam magis pertinens est, vt huius mundi bona, communiter possideantur. Verùm in statu naturæ lapsæ, quando terra spinas & tribulos germinabat, nisi hominum labore coleretur: homines verò ad laborem segnes, & sæpè debiles: insuper pluribus cupiditatibus atque insatiabili rerum desiderio æstuantes erant: omnibus gentibus expedire visum fuit, ad communem egestatem, animorum dissensiones, atque alia cauenda mala, rerum diuisiones ac proprietates instituere. Quare statim Gen. 4. legimus, Abel, & Cain propria peculia habuisse, & obtulisse Deo de primogenitis gregis sui. Atque in hunc modum explicari debet, quod refertur tanquam Clementis Romani dictum *in cap. dilectissimis, 12. q. 1. Omnis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus hominibus communis esse debuit, sed per iniquitatem* (occasionem præbente iniquitate primorum parentum) *alius dixit hoc esse suum, alius illud*. Videri potest Ioan. Maior. *in 4. distin. 15. quæst. 10.*

Corollarium. Cùm in benè institutis Regularium Communitatibus partim Prælatorum vigilantia, partim subditorum virtute ac obedientia fieri possit, ac soleat, vt mala omnia declinentur, quæ alioquin ea communi rerum dominio, & possessione oriuntur: ideò etiam hodie expedit, atque ad maiorem status perfectionem confert, vt commune inter eos maneat bonorum dominium, sine vlla singulorum proprietate.

Nunc obiectio soluenda est, quæ à multis proponitur. Quæ iuris naturalis sunt, hominum potestate ac iure tolli, vel mutari non possunt, sicut constat ex *Clem. pastoralis, de re iudicat. prope finem, & cap super eo, de vsuris*, & docet S. Th. 1.2. *quæst.* 54. *art.* 5. Atqui communis rerum possessio & dominium, iuris primæui naturalis est, vt dixi: Ergo hominum potestate, seu gentium iure tolli non potuit. Respondeo cum S. Thom. *cit. a.* 5. *ad* 2. *&* 2.2. *q.* 66. *a.* 2. *ad* 1. Duobus modis aliquid esse potest de iure naturali, videlicet præceptiuè, & permissiuè. Illud dicitur esse de iure naturali præceptiuè, cuius opposito ius naturale resistit, ideòque humana lege statui non potest. Sic v.g. lex naturalis præcipit, ius suum cuique reddendum, parentes honorandos esse: cuius oppositum nulla lege, vel hominum consuetudine decerni potest. Illud verò dicitur de iure naturali permissiuè, cuius opposito ius naturale non resistit, quamuis etiam illud non statuat, sed permittat hominum voluntate superaddi. Naturam enim lex & ars perficit. Simili quodam modo dici potest, nuditatè esse hominum naturalem non præceptiuè, sed permissiuè: quia natura hominem non vestit; nec vetat tamen, sed permittit hominem ab arte vestiri; Ita etiam lignum à natura nudum & informe procreatur, formabile tamen per artem. Eadem prorsus ratione rerum communio naturalis iuris est non præceptiui, sed permissiui, ideòque rerum diuisio ac proprietas, licet à naturæ lege non sit, non tamen est contra naturæ legem. Vide etiam Scot. *in* 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 1 Nau. *in c. ita quorundam.* Gl. penult. *n.* 7. *de Iudeis, Felicianum de Solis l.* 1. *de censib. c.* 1 *n.* 7.

Sed instabit aliquis: Ante rerum diuisionem, gentium placito introductam, ius naturale præcepit, neminem prohibendum esse ab apprehensione, & vsu quarumcumque rerum, quibus indigebat: Post diuisionem autem ius naturale desijt ita præcipere: Ergo ius etiam præceptiuum lege humana mutatum fuit. Respondeo, concedendo antecedens, & distinguendo consequens: Ius naturale mutatum non est, neque vnquam mutari potest per se ac directè, ita vt nulla facta mutatione in obiecto, eius obligatio immutetur, aut desinat. At verò nihil prohibet ius naturale, eiusque obligationem mutari, ac desinere indirectè, & per accidens, si videlicet apposita aliqua circumstantia, mutatio fiat in obiecto, sicuti explicat Mol. *t.* 1. *tract.* 2. *disp.* 20. *concl.* 2. Quemadmodum enim visionem, & cuiusque potentiæ actum suapte natura mutari necesse est, facta mutatione in eius obiecto: ita etiam mirum non est, si lex naturæ, conscientia, siue dictamen rationis nostræ varietur facta appositione: aut variationem obiecto illius. Sic v.g. lex naturalis dictat, bonæ fidei possessori, postquam intellexit rem a se possessam alterius esse, eidem restituendam: desinit tamen ita dictare, accedente lege humana vsucapionis, quæ boni publici causa, post certi temporis decursum, dominium rei possessori adiudicat. Item lex naturalis, præcisè spectata præcipit matrimonium mutuo maris ac fœminæ consensu, licet clam celebratum; & voluntatem defuncti duobus, v.g. aut tribus testibus confirmatam seruari oportere: desinit autem ita præcipere, posteaquam publica potestate eiusmodi contractus, vel testamentum iusta de causa infirmatum fuit. Qua de re vide quæ doctè differit Adrianus *in* 4. *de Sacrament. Matrimon. quæstion.* 1. §. *Ad rationes.*

Pari igitur modo, stante ab initio rerum communione, ius naturale dictabat, neminem prohibendum esse ab apprehensione, & vsu rerum, quibus indigebat. Introducta autem rerum proprietate, adeòque facta mutatione in obiecto, nam ius naturale contrarium dictat: videlicet furti iniuriam committere eum, qui extra extremæ necessitatis casum, rem aliquam accipit, inuito illo, ad quem propriè pertinet. Vide Suar. *lib.* 2. *de legibus, cap.* 14. Rebell. *q.* 2. *prælud. sect.* 3. *&* 4.

Verumtamen à rerum diuisione ac proprietate excipiendus in primis est casus necessitatis extremæ, si aliquis ad vitam sustentandam, seu à morte liberandam re aliqua indigeat. Nam rerum diuisio gentium iure aliter introduci non potuit, nisi excluso hoc casu. Quare dici solet: *In extrema necessitate omnia communia esse.*

6 Præterea in rerum diuisione gentium iure instituta, quædam omnium consensu ac placito communia manserunt, de quibus *tit. Institut. de rerum diuisione.* Videlicet aer, imber, mare, & littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: Flumina item omnia, ac portus, publica, siue communia sunt: quare in his nauigandi, piscandi ius omnibus commune est. Riparum quoque vsus publicus est, gentium iure, ideòque naues ad eas appellere, funes arboribus religare, onus in his reponere cuiquis liberum.

Exinde sequitur, quòd in publico flumine ædificare, vel aquas ex flumine nauigabili deriuare, concessum non est absque Principis licentia: imò talis facultas concedenda non est cum publicæ nauigationis detrimento, *lib.* 1. *ff. de fluminibus & toto tit. ff. de aqua quotidiana.* Interim verò nihil obstat, quominus aliqua ex ijs, quæ publica diximus, v.gr. ius piscandi, maris vel littorum dominium alicuius personæ, aut Communitatis propria fieri possint populorum consensu, aut præscriptione temporis, cuius initij nulla memoria extat, sicuti docent Doctores *in l. vlt. ff. de vsucapion.*

Præterea, quædam res non singulorum, sed Communitatis, seu Vniuersitatis propriæ sunt, vt in ciuitatibus theatra, stadia, & his similia. Quæ interdum etiam publica dicuntur quia omni populo communia sunt.

Denique quædam res nullius sunt, vt liber homo: Item feræ bestiæ, videlicet cerui, apri, volucres, pisces: quæ tamen animantes simul atque ab aliquo captæ sunt, gentium iure ipsius fiunt. Nam in his locum habet quod habetur in §. *Feræ, Instit. de rerum diuisione, Quod antea nullius est; id naturali ratione occupanti conceditur.*

Huc etiam spectant res, quæ pro derelictis habentur, de quibus §. *Hoc amplius, Instit. eod. Pro derelicto habetur, quod Dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerum suarum esse nolit: ideoque statim Dominus esse desinit: Alia verò causa est eorum quæ in tempestate leuandæ nauis causa eijciuntur, hæ enim dominorum permanent, quia palam est, eas non eo animo eijci, quòd quis haberi velit.*

Res etiam sacræ seu religiosæ nullius sunt, *quod enim diuini iuris est, id in nullius hominis bonis est*, §. *nullius, Inst. de rerum diuis.* Res autem sacræ hoc loco censentur, quæ per Pontifices Deo specialiter consecratæ sunt, vt sacræ ædes, vasa, vestes: quæ proinde ad vsum profanum adhiberi nunquam possunt, sed nec alienari nisi ob pauperum necessitatem, vel captiuorum redemptionem, §. *res sacræ, Instit.* & dicetur *infrà hoc libr.* 1. *tractat.* 4. *cap.* 10. *num.* 3.

7 Quæstio quarta Quænam ad acquisitionem dominij seu pleni, seu non pleni requirantur? Respondeo. Ordinariè duo requiruntur: titulus, ac traditio: quorum neutrum per se solum sufficit, sicut constat ex l. 20. *C. de pactis: Traditionibus, & vsucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* Et l. 31. *ff. de acquirendo rer. dominio. Nunquam nuda traditio transfert dominium sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus dicitur, quod est velut radix, origo, siue ratio, fundandi dominium: v.g. emptio est titulus, id est, iusta causa comparandi dominium mercis & legitima electio ad regnum, vel beneficium Ecclesiasticum, est titulus siue iusta causa acquirendi Dominium regni, vel quasi dominium beneficij. Insuper autem tanquam necessaria conditio, ordinariè loquendo, traditio seu apprehensio rei requiritur. Nam instituto, v.g. emptionis contractu, emptor ante mercis traditionem acquirit solùm actionem personalem aduersus venditorem, non item, realem, seu rei inhærentem, ita vt ex ea obligatio transeat ad quemuis possessorem. Idque adeo verum est, vt si venditor eandem rem alteri vendat, ac tradat, huic posteriori dominium eius acquiratur, iuxta *leg. Quotiens. Cod. de rei vindic.* vbi Gl. Bald.: *Ille est potior in dominio cui res prius traditur, licet alius in titulo præuenerit.*

Titulus acquirendi dominij alius verus est, cuius exempla suprà dedi, Alius præsumptus, qualis est in rei alienæ bonæ fidei emptore, donatario: Possident enim rem ex præsumpto titulo donationis, emptionis: siue, vt iura loquuntur, pro donato, empto, existimantes donatorem, vel venditorem fuisse rei dominum, cui proinde alienandi ius competeret. Porrò, qui absque titulo tam vero, quàm præsumpto, rem possidet tanquam suam, is malæ fidei possessor dicitur.

8 In quibusdam porrò casibus solus titulus, sine traditione apprehensioneve, ad transferendum dominium sufficit: I. Sola collatione, & acceptatione (quæ inter absentes etiam fieri potest) acquiritur ius in re, & quasi dominium beneficij Ecclesiastici, ante eius apprehensionem, iuxta *c. si tibi absenti, de præb. in* 6. II. Sola aditione, siue acceptatione hæreditatis acquirit hæres dominium bonorum defuncti, ante eorum apprehensionem ac possessionem *l. cum hæredes, ff. de acquirend. possessione.* Quòd si verò aliquid legatum sit in specie indeterminatum, v.g. 100. aurei, vel sex vini plaustra: tunc legatario conceditur actio hypothecaria, ob realem obligationem quam habet in bonis defuncti, vt ex ijs legatum sibi soluatur, ad quemcunque possessorem deueniant, iuxta *leg.* 1. *Codic. communia de legatis*, & docent Doctores

commu-

communiter apud Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 3. §. quando verò*. III. Legatarius alicuius rei determinatæ, cum primum hæres hæreditatem adijt, rei legatæ dominium acquirit, iuxta *leg. si tibi homo, §. Cum seruum, ff. de legatis 1. & l. à Titio, ff. de furtis*. Immò Gloss. ibidem existimat: quòd secundum iuris fictionem, dominium rei legatæ transeat in legatarium tempore mortis testatoris, ita vt fructus ex eo tempore eidem debeantur. Quæ sententia saltem in legatis pijs obseruanda est: quandoquidem in his voluntatem defuncti secundum ius naturæ, & quàm fieri potest, benignè ac liberaliter interpretari oportet. IV. Si alicui donatio facta sit sub modo seu conditione, vt donatori alimenta præstentur: donatarius autem conditionem implere negligat, dominiũ rei donatæ absque traditione reuertitur ad donatorem, vt à quouis possessore eam vendicare possit, iuxta *l. 1. Cod. de donationibus quæ sub modo*. V. Ex titulo donationis, venditionis, aliove simili, ante traditionem acquiritur dominium ciuitatibus, Ecclesijs, alijsque pijs locis, ob speciale priuilegium *leg. vlt. Cod. de sacrosanctis Ecclesijs*. Quare si fundus, v.g. Ecclesiæ venditus, vel donatus, posteà alteri vendatur, ac tradatur. Ecclesiæ competit rei vindicatio aduersus posteriorem emptorem; quippe cui nullum ius dominij in re empta, cum præiudicio Ecclesiæ, acquisitum fuit, sicut ex communi docet Cou. *lib. 2. resol. c. 19. n. 2*.

Denique certum esse debet, Principem in donatione, feudi concessione, &c. posse, si velit, in donatarium rei dominium transferre, absque eius traditione, vel apprehensione, quamuis si id non exprimat, secundum communes leges donatio facta censeri debet, sicuti annotauit idem Cou. *num. 3*. Aduerte tamen; licet in dictis casibus dominium rei acquiratur ante apprehensionem; non tamen acquiri eiusdem possessionem, sicuti constat. *ex cit. l. cum hæredes*; vbi generalis regula statuitur; quòd *possessio, nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertineat*. Nam vt dicitur in *l. naturaliter, ff. de acquirend. possess. nihil commune habet proprietas cum possessione*. Fieri enim potest, ac sæpè solet, hunc quidem esse verum rei dominum; alium verò possessorem: quia dominium iuris est; possessio magis facti, vt infrà dicam. Atque hanc doctrinam leges in Gloss. *l. vlt. Cod. de sacrosanctis Ecclesijs, verb. in rem*, & apud Andream Gaill. *lib. 2. obseru. 162. num. 9*.

9 Quæstio quinta: Quibus modis omne dominium alteri acquiri, seu seruitus personæ constitui possit? Respondeo *ex instit. tit. de iure personarum, §. penult*. Tribus potissimum modis: Vel enim nascuntur serui; vel fiunt. Nascuntur ex ancillis: Fiunt vel iure gentium per captiuitatem, vel iure ciuili per emptionem.

Primus igitur titulus comparandi dominium hominis est *conditio natiuitatis*, Pro qua regula traditur *in l. partum, Cod. de rei vendic*. Quòd *partus sequitur ventrem*, seu *conditionem matris*: adeò, vt non considerato statu patris, ex serua seruus, ex libera liber nascatur, sicut constat *ex tit. Institut. de Ingenuis, cap. vlt. de seruis non ordinandis, & cap. vnic. de natis ex libero ventre*. Idemque indicauit Apost. ad Galat. 4. Agar, *quæ erat ancilla Abrahæ*, in seruitutem generasse, siue filios non liberos Abrahæ procreasse, Ratio huius gentium constitutionis est, tum quia mater ancilla propter partum subtrahitur seruitio domini, & sæpè mortis periculo exponitur: quare æquum est, vt pro hoc damno, vel periculo damni, partus eius ad dominum ancillæ spectet iuxta *iuris regulam 55. in 6. Qui sentit onus, sentire debet commodum, & contrà*. Veruntamen ob fauorem libertatis statutum est, vt siue mater solo tempore conceptionis, siue tempore natiuitatis, siue intermedio, libera aut libertati donata extiterit: proles ingenua ex ea nascatur, *Instit. de Ingenuis, §. sufficit*.

Quòd verò attinet ad honores, nobilitatem, & familiam, proles legitimè nata sequitur conditionem patris *l. cùm legitimæ, ff. de statu hominum*. Dummodò mater serua, siue ancilla non sit: cùm enim ex ea natus seruus sit, vt suprà dictum, non est capax ciuilis nobilitatis, aut dignitatis: Quia quod attinet ad ius ciuile, *serui pro nullis habentur, reg. 32. ff.* Existimat tamen Sanch. *lib. 7. disp. 24. num. 4*. Natum ex patre nobili, & matre ancilla; postquam libertati redditus est, patris nobilitatem recuperare: quasi nobilitatis status, quem iure sanguinis à patre traxit, per seruitutem non sit omninò extinctus, sed interim sopitus: quod licet probabile ac pium sit, tamen neque lege decretum, nec consuetudine receptum videtur.

Alter titulus *captiuitatis* est. Nam gentium iure mancipia, seu manu capti in bello iusto, capientium *serui* efficiuntur: dico sic dicti, quòd illos, cùm occidere domini possent, seruare maluerunt, *§. serui. Instit. de iure personarum*. Verùm per consuetudinem temporis diuturnitate stabilitam inter Christianos receptum est, vt si ipsi inter se bellum gerant, capti capientium serui nõ efficiantur. Vide etiam quæ dixi *lib. 2. tract. 3. cap. 12. num. 16*.

Tertius titulus est *emptionis ac venditionis*, de quo dicam infrà hoc lib. *tract. 4. cap. 17. num. 31*. His verò adijci potest alius titulus, quo dominium in hominem alteri acquiri potest: videlicet, sententia Magistratus, qua aliquis ob delictum, tali pœna dignũ, in seruitutem alterius redigitur. De quo vide Molin. *tom. 1. tr. 2. disp. 33. §. secundus titulus*, & Gabr. *in 4. dist. 15. q. 5. notab. 3*.

10 Porrò ius dominij in seruos extendit se ad omnes eorum operas, fructus, & reliqua emolumenta: vt quæcumque seruus acquirit, domino suo acquirat, sicuti constat *ex §. 1. Instit. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt*. Præterquam, si quid seruo, ea expressa vel tacita conditione donatum aut relictum sit, vt eius proprium maneat: Vel si ipsemet dominus seruo aliquid tali modo donauit, vel aliter cum eo, vt homo quidam, pactus est, id naturali iure, atque in conscientiæ foro obseruari debet, sicuti docet Mol. *disp. 38. in fine*. Sanch. *lib. 7. disp. 24. num. 24*. & colligitur *ex leg. is qui, ff. de manumissionibus*. Præterea, licet iure antiquo Gentium, domini in seruos suos vitæ, necisque potestatem haberent, id tamen meritò correctum, statutumque *in leg. 1. ff. & Institut. tit. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt*. Vt qui sine iusta causa proprium seruum occiderit, perinde puniatur, ac si alienum occidisset: sed & maior asperitas, seu sæuitia dominorum in seruos impunita non maneret.

11 Multò verò minus potestas domini in seruum extendit se ad interiora animæ, vel spiritualem eius salutem: quare rectè docuit S. Anton. *p. 3. tit. 3. cap. 6. §. 7*. Gabr. *in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. dub. 3*. Molin. *cit. disp. 37*. Seruo licitum esse à domino suo aufugere si per eius malitiam in periculo mortaliter peccandi constituatur: neque obligari ad reuertendum, dum periculum tale perdurat.

Corollarium: Dominium, quod homini in hominem, tamquã mancipium competit, valdè imperfectum est, & impropriè dictũ. Nam dominium definitur facultas de re sua disponendi arbitratu suo: talis tamen facultas homini in hominem competere non potest: nec quoad corpus eius, nec quoad animum, vti suprà dixi: sed solùm quoad externa opera, & lucra domino præstanda, adeò vt recedere seruo numquam liceat, nisi à domino manumissus fuerit. Accedit autem status, & conditio vilis seruorum, ciuili iure introducta, vt serui pro nullis habeantur, *regul. 32. ff. cùm ad nullos actus legitimos, aut officia publica admittantur*. Cuiusmodi inhabilitas, licet adhuc hodie locum habeat in captiuis infidelibus, ac Turcis, tamen penitus sublata est à Christianis.

Quapropter mancipiorum, seu seruorum nomine ac statu propriè non comprehenduntur serui originarij, seu adscriptitij, de quibus *libr. 11. Codic. de agricolis*. Quia licet hi speciem quamdam seruitutis gerant, propriè tamen serui non sunt, sed homines liberi, sicut inter alios notauit Gabr. *in 4. dist. 15. q. 5. art. 2. concl. 5*. Quare neque ab actibus legitimis repelluntur: quamuis ad ordines non admittantur, sine consensu domini, vti dixi *lib. 1. tract. vlt. p. 5. c. 8. num. 2*. & constat *ex c. 2. de Iudæis*. Neque à Dominis suis vendi possunt: & quæ operibus suis lucrantur, sibi non domino acquirunt.

Quæstio sexta. Quomodo animantium, præsertim ferarum, dominium acquiratur, & retineatur? Respondeo. Inter animantes quædam suaptè natura mansuetæ sunt, vt canes, &c. Et hæ tametsi longiùs à conspectu abscesserint, aut fugerint: emortuarum quoque carnes, pelles, & quidquid ex eis reliquum fuit, ad proprios dominos pertinet, iuxta *l. Pomponius ff. familiæ herciscundæ, & §. Gallinarum, Instit. de rerum diuisione*.

12 Quædam suaptè natura feræ sunt: quarum aliquæ assuetudine cicurantur: vt cerui, columbæ, accipitres. Et hæ ad propriũ dominum spectant, dum animum, & consuetudinem ad ipsum reuertendi retinent, vel custodia eius coercentur: Posteà verò quàm reuerti desierint, ad naturalem feritatem, libertatemque redijsse censentur, & fiunt primò occupantis. Eademque ratio est de apum examine, spectato communi iure. Aliæ autem feræ sunt, quæ cicurari non possunt, vt apri, pisces, & pleraque auium genera: quorum dominium quisque acquirit capiendo; retinet verò, quamdiu ipsius custodia coercetur, vt cerui in viuarijs, apes in aluearijs, pisces in lacubus, aues in cauernis. Posteà verò quàm in naturalem libertatem se receperunt, vt earum consecutio difficilis sit definunt esse illius, & primò occupanti cedunt, nisi loci consuetudine aliter obseruetur. Videri potest Gloss. *in §. singulorum, Institut. de rerum diuisione*.

His adde, si custodia, qua feræ conclusæ continentur, magnæ vastitatis sit, & magis natura loci, quam hominum industria constituta, vti sunt cerui in saltibus, pisces in stagnis, aut riuis, ideòque illorum captura difficilis, & dubia existat: tunc feras manere in naturali libertate, atque ad nullius dominium spectare, vti habetur *in l. 3. §. item, ff. de acquir. possess.* & tradit Couarr. *reg. peccatum. p. 2. §. 8. num. 15*. Mol. *tom. 1. tract. 1. disp. 41*. Quare qui feras per iniuriam extrahit, propriè furtum non committit: sed iniustum damnum, ad cuius compensationem obligatur, & in foro externo, inspecta qualitate facti, puniri solet.

Illud dubitatum est, si fera bestia ab vno vulnerata, ab altero

capta

capta sit, vt et eius dominus existat à iureconsulto *in leg. naturalem. § illud quæsitum, ff. de acquirend. rerum domin.* visum est, pertinere ad capientem, & non ad vulnerantem, quia multa accidere possunt, vt eam, qui vulnerauit, non capiat. Ex qua responsione colligunt Mol. *disp.* 42. Less. *lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 10. Si fera tale vulnus accepisset, vt certò constaret, percussoris manus effugere non posse, eidem tradendam esse. Sin autem dubium sit, inter vtrumque diuidendam, secundum dubij proportionem.

Simile dubium est: Si vnus aui laqueum tetendit, alter extraxit, ad vtrum pertineat? Ad extrahentem respondet Nau. *cap.* 17. *num.* 176. Cou. *reg. peccatum, par.* 2. § 8. *num.* 13. Sed rectius Sà *verb. venatio*. Molin. *loc. cit.* restituendam esse ei, qui laqueum posuit, si certò eam capturus fuisset, nisi alter præuenisset. Habet enim ius extrahendi auem: qui proprio eam laqueo irretiuit. Quamuis in externo foro aliter fortassè iudicabitur, propter sententiam Proculi l. *in laqueum, ff. de acquir. rerum domin.*

Ferarum animantium venatio, iure alioquin gentium omnibus concessa, duplici ex capite illicita efficitur. Primò, Si Princeps iusto aliquo titulo, tale ius vt proprium acquisiuit, puta, quia populus ab initio liberè consensit, vel, quia iusto bello victus, per modum pœnæ iure venandi priuatus est. Secundò, si à temporis vetustate, cuius initij memoria nulla extat, ius venandi in locis publicis Princeps, vel Magistratus sibi proprium vendicauit: tunc alij iniuriam inferunt, & iustè puniri possunt, qui contra ius, & decretum Principis venari præsumunt.

Quænam autem pœna in eiusmodi venatores iustè decerni possit, disputant Doctores. Respondeo, & dico primò. Venatores ob primam decreti præuaricationem, pœna corporali affici non possunt, sed alia mitiore. Ita Sotus *lib.* 4. *de iust. qu.* 6. *art.* 4. Sylu. *verb. venatio, in fine*. Andr. Fachinæus *p.* 2. *controu. iuris, lib.* 1. *controu.* 5. Ratio est, quia crimen per se tam graue non est, vt tam magnam pœnam mereatur. Nisi fortè iniquus venator Principis insuper venatoribus, alijsue Officialibus mortem minatus, & minas exequi paratus fuerit: nam hoc casu multum eius delictum aggrauatur.

Dico II. Si crimen non semel, sed sæpius commissum, ac frequentatum sit, vt magna temeritas, contumacia & quasi contemptus legis appareat, pœna corporali affici poterit criminosus. Ita docet Fachin. *concl.* 4. & indicat Nau. *loc. cit.* & confirmat praxis multorum Magnatum. Nam crimina repetita grauius punienda esse, notant Gl. & DD. *in l.* 3. *Cod. de Episcopali audientia*.

14 Dico III. Iniquus tamē venator in conscientiæ foro nō tenetur captas feras, ante Iudicis sententiā, Principi restituere, quandoquidē earū, in locis publicis sub nullius potestate existētium, per captionem dominium acquisiuit. Ita docet ex communi Sotus *loc. cit.* Maior. *in* 3. *dist.* 15. *q.* 10. § *Tertio circa hanc quæst.* Med. *de rebus restituendis, q.* 12. *ad* 2. Cou. *regula peccatum, par.* 2. § 8. *num.* 11. Mol. *disp.* 51. Lopez *p.* 1. *instru.* 1. *cap.* 148. *concl.* 3. P. Nau. *lib.* 3. *de restit. cap.* 1. *num.* 283. Vasq. *de restit. c.* 5. § 2. *dub.* 6. Nihilominus tenetur de damno illato. Quare si nullum aliud damnum iniquus venator intulit, quam quòd vnicum, v.g. ceruum sclopo traiecit, in conscientiæ foro non obligatur ad integrum corpus, eiusue pretium restituendum: cum valdè incertum sit, verum Princeps ceruum hunc aliquando capturus fuisset: sed restituere debet, quantum moraliter æstimatur spes, siue ius capiendi huius cerui, quo Principem priuauit, sicut rectè notat Cou. *cit. num.* 11. § *præterea*, Medina *cit. qu.* 12. *ad* 3. § *vnum tamen*, P. Nau. *cit. c.* 1. *num.* 298. Mol. *loc. suprà cit.* Eademque ratio est de captura piscium in fluminibus, vel stagnis, contra ius alterius.

Porrò non omni ex parte placet, quod docet Less. *lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 9. *num.* 44. Venari in loco publico, venationi Principum iustè assignato, esse peccatum veniale: nisi graue damnum inferatur, capiendo feras multas, aut pretiosas, vel reddendo eas fugaces, vt difficilis postea captura existant. Si enim ius in loco publico venandi soli Principi competit: sequitur venationem in alterius esse iniustam, siue peccatum contra iustitiam, ex genere suo mortale: utpláque iniuria hæc, seu violatio iuris Principi competentis, magni æstimari solet. *Vide quæ dixi libro* 1. *tractat.* 4. *cap.* 5. *num.* 3.

Obijcies contra dicta: Nemo per actionem iniuriosam, ius sibi acquirit. Atqui venatio, de qua suprà egimus, est iniuriosa Principi. Ergo per eam iniquo venatori non acquiritur ius in captam feram. Respondeo, maiorem veram esse, si actio per quam ius acquiri debeat, formaliter & intrinsecè sit iniuriosa; implicat enim contradictionem, vt acquisitione iniusta, quod iustum est, acquiratur; falsam autem esse maiorem, si actio sit extrinsecè tantum iniuriosa, & non quatenus formaliter acquisitiua huius iuris. Exempla plura adduci possunt. Si enim vi aliquem iniusta adigas ad vendendum tibi equum: iniustus est ex parte tua contractus; & tamen validus, si, quæ emptioni, & venditioni substantialia sunt, adsint, videlicet mutuus consensus in mercem pro pretio, sicuti ex probabiliore dixi *lib.* 1. *tract.* 2. *c.* 6. *nu.* 8. Item si Princeps iusta de causa prohibeat, ne quisquam frumentum, v.g. pro exercitu adductum, emat, præter milites, iniusta est emptio frumenti ab alio celebrata, & tamen valida: modò Principi animus non fuerit emptores extrinsecè inhabiles reddere ad emptionem; sed tantum extrinsecè ius ipsis emendi adimere; quemadmodum etiam in nostro casu Magistratus ita alijs priuatis ius venandi interdicit, vt tamen non velit eos incapaces reddere acquisitionis dominij ferarum.

15 Secundò prohibita est venatio Ecclesiasticis personis in *cap. quorundam, d.* 34. *cap.* 1. *de Clerico venat.* & Trid. *sess.* 24. *c.* 12. *de reform.* Quòd præcipuè intelligi debet, si venatio instituatur cum armis, tumultu, canum clamore, sicuti notant Abbas, & alij Canonistæ in *cit. c.* 1. Ratio est: Tum quia talis venatio per se dedecet statum Clericalem: tum quia à grauioribus spiritualibus occupationibus auocat: populoque scandalum præbet, præsertim si frequenter fiat. Aiunt verò Caiet. *verb. Clericorum peccata*, Abb. *loc. cit.* Mol. *disp.* 44. Rebell. *q.* 4. *prælud. sect.* 2. *num.* 10. Sà *verb. venatio, num.* 4. § *Clericis*: Ex sola causa venationis, & nisi aliud adiunctum sit, non esse facilè Clericum damnandum mortalis peccati. Immò, spectatis circumstantijs loci, personarum, fieri potest, vt omni culpa vacet venatio rara, & moderata à Clerico etiam cum canibus instituta; vel necessitatis, vel exercitij causa. De quo vide Abbat. *in cit. cap.* 1. *de Clerico venatore*, Sylu. *verb. venatio*, Maiorem *in* 4. *d.* 15. *q.* 14. Medin. *cit. qu.* 12. *de restit.* Valent. *tom.* 3. *disp.* 3. *q.* 6. *p.* 1. *q.* 8. Rebell. & Sà *loc. cit.* Less. *dub.* 9. *n.* 40. Cæterum Religiosos adhuc magis venatio dedecet, eique prohibita est *in Clem.* 1. *de statu Monach.* § *porrò*.

Quæstio VII. Vtrum Magnates, qui ius venandi feras proprium sibi vendicant, debent cauere damna, quæ ex ferarum multiplicatione subditorum agris inferuntur, ad eorumque compensationem in conscientia obligentur? Pro solutione notandum, varijs titulis ius venandi in locis alioquin communibus alicui, vt proprium competere posse. Primus est, per legem latam iusta de causa, qualis etiam est recreatio Principis: modò prohibitio non sit generalis, seu extendens se ad omnia loca: talis enim lex inhumana esset, & noxia subditis, si eorum consensus & renuntiatio non accedit, sicuti docet Medina *C. de restit. q.* 12. Rebell. *p.* 2. *lib.* 1. *q.* 14. *sect.* 2. Less. *lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 35. Azor. *p.* 3. *Instit. mor. lib.* 5. *cap.* 16. *quæst.* 1. *in fine*. Porrò talem legem venationis prohibitoriam seu inter Regalia computatur: id est inter ea, quæ soli Principi, seu Superiorem non agnoscenti competunt, ijsque, quibus Princeps tale ius priuilegij loco concesserit: cui addi debet præscriptio immemorialis, quippe quæ priuilegij instar censetur.

Alter titulus est, Spontaneus consensus populi, ius omne venandi feras Principi concedentis: siue id fiat gratis, ac liberaliter: siue titulo oneroso, quia v.g. Princeps subditis in compensationem huius iuris partem tributi, aut grauaminum remittit, vti annotauit Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 47. *paulò post princip.* Medina *cit. q.* 12. *verb. Sed nec negandum*.

Tertius titulus est, Bellum iustum: Si Princeps, seu Rex prouinciam aliquam iustè occupauit, atque subegit: & expulsis, aut bonorum confiscatione punitis incolis, terras illas inter benè meritos distribuit, vel in feudum, aut emphyteusim concessit, reseruato sibi iure venandi feras in eisdem terris. Quæ de re idem Mol. *cit. disp.* 47. *verb. Item si*.

16 Nunc respondeo, & dico I. Si Princeps lege lata subditis prohibeat, ne in locis communibus, aut ipsorum proprijs venentur, nullo interueniente pacto aut renuntiatione subditorum: hoc casu obligatus est ad cauenda damna, vel si quæ inferuntur, ad eorundem compensationem. Hæc est communis sententia, quam docet Caiet. *in tract.* 17. *responsionum, resp.* 12. *dub.* 6. vbi ait: *Licet Principes possint prohibere venationes ferarum, non tamen possunt prohibere in damnum aliorum: immò tenentur ad restitutionem de damnis, quæ inferuntur; quia non permittunt alios venari: sicut habens bouem cornupetam, & non prouidens, tenetur de damnis subsecutis.* Ex quo patet, inquit, *quid debeant facere Confessarij Principum, cum enim iniustitia sit peccatum mortale ex genere suo, & statutum hoc sit iniquum, non debent ipsos absoluere, nisi desistant à peccato.* Et Gab. *in* 4. *senten. d.* 15. *q.* 5. *art.* 2. *concl.* 5. *corol.* 2. *Prohibens subditum ne de possessionibus suis feras fructus depascentes expellat, fugando etiam occidendo causa defensionis tenetur ad damnorum illatorum restitutionem. Patet; Quia naturali iure competit cuilibet, defensio rerum suarum etiam contra homines iniurantes: ergo magis contra feras; maximè illas, quæ in nullius sunt bonis, & naturali ratione occupanti conceduntur.* Idem docent Couar. *reg. peccatum, p.* 2. § 8. *num.* 10. Andr. Gaill. *lib.* 2. *obseru.* 68. *num.* 10. Molina, Rebellus, Azor. Less. *locis suprà citatis*.

Dico II. Si Princeps per liberum populi consensum seu renuntiationem, ius venandi acquisiuit, non tenetur ex iustitia cauere damna, neque illata compensare, quæ ex ferarum multiplicatione proueniunt: multoque minus ad talia obligatur, si ius venandi Princeps habuit, aut sibi reseruauit, antequam terras inter suos distribuit, aut in feudum, vel emphyteusim concessit. Ita expressè docet Molin. *cit. disp.* 47. & Less. *cit. cap.* 5. *dub.* 7. *numer.* 37. Ratio est: Quia hoc ipso, quod Principi ex concessione, aut quacumque dispositione ius venandi propriè competit, eo vti vel non vti potest sine cuiusquam iniuria, iuxta *reg.* 193. *ff. Nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere ius non habet.*

Hanc tamen doctrinam arbitror limitandam esse primò. Nisi fama, præsertim consuetudine, firmata sit, quòd populus ius venandi Principi proprium reliquerit ea lege, vt damna arceat, vel illata resarciat.

Secundò. Nisi immodica damna subditis passim inferantur, ad quæ sustinenda non est credibile populum consensisse. Accedit, quod id publicum damnum censeri debet, cuius impediendi, vel auertendi obligatio Principi ante omnia incumbit.

Tertiò. Nisi appareat, populum subiectum alioquin valdè grauari tributis, alijsque oneribus, vt accedentibus eiusmodi damnis, quæ à feris inferuntur, meritò conqueri possint. Ratio est: Quia hæc seruitus, quam populus patitur, vt in locis communibus, vel ipsorum proprijs feras capere ipsis non liceat, est veluti pars tributi, quod Principi pendunt: ergo necesse est, vel non nimis eos alijs tributis grauari; vel seruitutem, & damnum, quod ex iure venationis Principi concesso patiuntur, eisdem imminui.

Dubitabis primò; Quid de hac re in terris Imperij sentiendũ? Respondeo, & dico, Valdè credibile esse, quod ius venandi maiores feras Imperatori, alijsque Magnatibus, quibus ipse concesserit, à prima Imperij origine pleno iure competat, sine obligatione resarciendi damna, si quæ ex multiplicatione ferarum subditis inferuntur. Quandoquidem nulla est memoria aut indicium alicuius legis prunitus latæ, qua venatio incolis prohibita fuerit; sed à tempore immemoriali, ac perpetuo hoc ius venandi alijs interdictum, inter specialia Principum virorum priuilegia numerabatur. Dummodò limitationes considerentur suprà positæ: videlicet, vt non immodica damna, & cum boni publici detrimento subditis inferantur, ad quæ auertenda Charitatis lege, immò etiam ex iustitia obligatur Princeps, tanquam Communitatis curam gerens; Et vt subditi alijs oneribus non nimis grauentur: ita, vt si hoc etiam seruitutis genus accedat, onus eis intolerabile fiat.

Dubitabis secundò. Quodnam immodicum damnum in hoc casu censeri debeat? Respondeo: Tunc damnum incolarum immodicum censeri, & à Principe tollendum, quando consideratis omnibus circumstantijs, & habita boni publici ratione, non tanti æstimanda est Principis recreatio, quam ex multiplicatione ferarum capit, vt propter eam permittenda sint damna multorum subditorum, quæ ipsis inferuntur, seu quòd feræ arua eorum depascantur, seu quòd pretio custodes alere debeant.

Multò verò magis subditi tutandi sunt, ne damna ab vrsis, lupis, & alijs noxijs animalibus patiantur. Profectò non video; quo iure prohiberi possint, quominus pecora sua contra incursus noxiarum bestiarum defendant, etiam occidendo, si opus esse videatur, secundum ea quæ paulò ante ex Gabriele allata sunt. Quamuis id decerni possit, vt non vnus solus agricola ad occidendum egrediatur: sed vnà cum alijs incolis, adhibitis etiam venatoribus Principis: dummodo illi adesse non morentur: & non (vt interdum fieri solet) de industria differant, cum iniusta vexatione subditorum.

Quæstio VIII. Quid de columbarijs sentiendum? Respondent Doctores communiter, Caiet. *verb. Columbarium*, Sà *eod. num.* 1. Sylu. *verb. restitutio*, 4. *q.* 4. Salon. 2. 2. *q.* 62. *art.* 3. *controu. vlt.* Nau. *cap.* 17. *num.* 126. Mol. *disp.* 48. Less. *cap.* 5. *dub.* 6. *num.* 29. contra Maiorem *in* 4. *dist.* 15. *q.* 28. §. *Tertiò principaliter*: Ea licita esse, quamuis certum sit, columbas tempore iacti seminis, ac messis, grana tritici ex agris alienis auferre. Ratio est: Quia apud omnes fermè gentes, sine vicinorum querela permittuntur: siue ob simplicitatem Columbarum, nec spicas erectas decerpentium, nec semina terræ obruta deuorantium: sed quæ in propatulo iacent, & alioquin peritura sunt: siue quia segetibus etiam commodum adferunt, quando mala semina auferunt, ex quibus lolia, & aliæ noxiæ herbæ nascerentur.

Cæterum postquam columbæ ad Columbarium redeundi cõsuetudinem amiserunt, atque in naturalem libertatem se receperunt, fiunt primò occupantis: Velut si alterius Columbis se aggregarunt, & in eiusdem Columbarium inuolarunt. Arte autẽ, vel fraude ad se attrahere alienas Columbas, furti species est, ad restitutionem obligans, sicuti notauit Medin. *cit. quæst.* 12. Cou. *regul. peccatum, p.* 2. §. 8. *num* 14. Sà *num.* 9. Quamquam in his, & similibus in primis inspicienda est loci consuetudo: & quid leges Columbariorum exigant, vel permittant.

18 Quæstio IX. Quid dicendum de pascuis, & siluis cæduis? Respondeo, cum Soto *lib.* 4. *de iust. q.* 6. *art.* 4. Salon. *cit. q.* 62. *ar.* 3. *controu.* 2. Angles *in floribus lib.* 4. *sentent. p.* 2. *q. de cædentibus ligna.* Molin. *disp.* 58. Less. *dub.* 14. Rebell. *q.* 15. Vel ea ad Communitatem pertinet, vel ad dominum particularem. Si prius, quicumque è Communitate sunt, ijs frui possunt, nisi Magistratus iusta de causa prohibeat: Tunc verò, si subditi contra legis decretum ligna cædant, vel pascua depascant, puniri possunt deprehensi; sed ante Iudicis sententiam ad nullam restitutionem obligantur: neque lethaliter peccare censendi sunt: præter quam si graue damnum dederunt, vt Conciuibus debita lignorum portio notabiliter minuatur. Eademque ratio est de iure venandi, si Communitati competat, sed à Magistratu certo loco, aut tempore prohibeatur. Qua de re vide Rebell. *q.* 14. *prælud. sect.* 3. Vasq. *de rest. c.* 5. §. 3. *dub.* 1. Alij verò qui ex ea Communitate non sunt, si ligna cædant, pascua depascant, furti crimen committunt, & restituere debent. Excusari tamen per consuetudinem, & tacitum consensum videntur ij Oppidani tam à culpa mortali, quàm à restituendi onere; qui cum oppida, & siluas vicinas habeant, vicissim cædere solent, cum obligatione soluendæ mulctæ, si in cædendo deprehendantur: dummodò tamen extraordinarium damnũ non inferant, vt suprà etiã dixi de Ciuibus.

Si autem silua, vel pascua priuata sint, vel ad dominum particularem spectantia, tunc nemo alius absque furti crimine illis frui potest. Eademque ratione ex locis dominorum circumseptis, puta viuarijs, piscinis, &c. feras extrahere, & capere, furti crimen est, vnde tantundem restituendi obligatio contrahitur. Notandum verò est ex Cou. *in pract. qq. capit.* 37. quòd in dubio ius pascendi censetur pertinere ad Communitatem: non ad dominum Ciuitatis, &c. quandoquidem nomine iurisdictionis nõ comprehenditur ius pascendi: potest tamen dominus pascuis publicis vti, sicuti alij è Communitate, nisi diuturna consuetudine, aut præscriptione aliud introductum sit.

19 Quæstio X. Quid de molendinis sentiendum, an de nouo cuilibet ædificare liceat? Respondeo. In publicis fluminibus nõ est licitum ædificare molendinum, aut aliud ædificium, ne videlicet impediatur vsus publicus nauigationis; sicuti neque in via, aut alio loco publico ædificare fas est, absque Principis consensu, vti constat ex *l.* 1. *&* 2. §. *si quis à Principe, ff. Ne quid in loco publico.* In priuatis verò, aut proprijs fluminibus cuilibet permissum est molendinum construere: cum quilibet in proprio fundo, etiam cum alterius damno, ædificare possit: modò id faciat principaliter, vt sibi prosit, non vt alteri noceat, *l. fluminum*, §. *vlt. iuncta l. seq. ff. de damno infecto*, & explicant Bartolus & Iason. *in l. quo minus, ff. de fluminibus.*

Sed limitari debet primò: Nisi per nouum molendinum auferatur priori & antiquiori commodum naturale, ac necessarium molendi, quod est aqua, *arg. l. si manifestè, Cod. de seruit. & aqua*, vbi Bartolus ait; quod *in aquæ ductu antiqua consuetudo seruanda est.* Cæterùm incommodum illud, quod ex noui molendini constructione sequitur, vt ad antiquiora molendina pauciores homines frumenta deferant, in æstimatione esse non debet: cùm cuilibet liberum sit frumentum suum deferre ad quemcumque voluerit: & expedit plerumque communi bono plura esse molendina, ad vitandas fraudes, & vexationes hominum maiorum.

Limita secundò: Nisi regionis consuetudo prohibeat, ne nouum molendinum cum præiudicio seu damno aliorum ædificetur: tunc pristini molitores prohibere poterunt ædificationẽ, si ostendant exinde sibi damnum euenturum, vt docet idem Iason *in tit. l. quo minus, n.* 28. Sebastianus Medices *de nouation. in verb. molendinum.* Verùm stante etiam consuetudine non ædificandi nouum molendinum, potest tamen quilibet in suo loco extruere molendinum pro proprio tantùm frumento molendo, deriuata etiam aqua ex proprio flumine: nam ex publico deriuare non potest sine Principis licentia. Deinde stante illa consuetudine non ædificandi nouum molendinum cum præiudicio alterius, potest tamen pristinum transferri in locum commodiorẽ fluminis. Quod tamen iterùm limitari potest, nisi aquis nimis deriuatis, cum varijs aquarum dilapsibus, molendinum extruatur in aliorum magnum præiudicium: nam hoc casu veluti noua forma molendini censetur.

20 Quæstio XI. Quomodo per alluuionem dominium acquiri possit? Respondet Gaius *in l. adeò* §. 1. *ff. de acquir. rerum dominio. Quod per alluuionem agro nostro flumen adiecit, iure gentium nobis acquiritur. Per alluuionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adijciatur.*

Alia verò ratio est, si vis fluminis repentina partem aliquam de

suo

tuo prædio detraxerit, & meo prædio attulerit; palam est, inquit Gaius, *eam tuam permanere*. Id tamen limitari debet: *Si pars adiecta longiore tempore fundo meo hæserit, arboresque, quas secum traxerit, in meum fundum radices egerint, ex eo tempore videtur meo fundo acquisita esse*, cit. *l. adeò*, §. *planè*, & §. *præterea*, *Instit. de rerum diuisione*.

21 Quæstio XII. Quomodo dominium rerum acquiratur per specificationem seu formationem, per accessionem, confusionẽ, commixtionem, inædificationem, implantationem, scriptionẽ, pictionem? Respondeo ex I.C. Gaio *in cit. l. adeò*, §. *cum quis*, & *seqq.* & dico I. Si quis ex aliena materia speciem fecerit, refert, vtrum species ad materiam reuerti possit, an non possit. Primo casu pertinebit ad dominum materiæ: v.g. ex tuo argento à me fabricatus scyphus, tuus erit. Altero casu, ad eum spectabit, qui rem formauit: v.g. qui ex lana vestem, ex vuis vinum, ex oliuis oleum confecit. Requiritur tamen, vt bona fide alienam rem adhibuerit, existimans suam esse; si enim mala fide egit, res à pristino domino vindicari poterit, *l. de eo*, §. *si quis. ff. ad exhibendum*, & videri potest Gloss. *in* §. *Cùm ex aliena*, *verb. ab aliquo*; *Instit. de rerum diuisione*.

Dico II. Si quid ornatus causa alteri rei adijciatur, licet pretiosius sit, quàm id cui adijcitur, accessionis iure acquiritur domino rei, cui adiectio est facta, v.g. si purpura vesti meæ intexatur, aut margaritæ auro inserantur, *l. etsi non sint*, §. *perueniamus, ff. de auro & argento legato*. Ratio est, quia *accessorium sequi congruit naturā principalis, reg. 28. in 6.* Succurritur tamen domino gemmæ, v.g. concessa illi actione ad exhibendum annulum, vt excludatur gemma. Alia verò ratio est de tigno alienis ædibus iuncto, quod eximi non debet, ne publicus ædificiorum deformetur aspectus, §. *cum in suo, Instit. de rerum diuis.* & *l. gemma ff. ad exhibendum*. Videri potest Gloss. §. *si tamen, verb. pretiosius, Instit. de rerum diuisione*.

Dico III. Si duorum dominorum materiæ, vtriusque consensu, aut casu confusæ fuerint, totum corpus ipsis commune efficitur, *cit. l. adeò*, §. *voluntas*, & *Instit. de rerum diuis.* §. *si duorum*. Veluti, si qui vina sua confuderit, aut massas argenti, vel auri conflauerit: si ex vino & melle mulsum, ex auro & argento electrum factum sit. Cæterùm si, quæ casu confusa sunt, facilè separari possint, v.g. plumbum ab argẽto, in rem actio dabitur, *l. idem Pomponius*, §. *sed si plumbum, ff. de rei vindicatione*.

Dico IV. Si duorum dominorum corpora commisceantur, v.g. frumenta: refert, vtrum amborum voluntate fiat, tunc communicata censebuntur; an sine voluntate eorum, tunc singulis competet in rem actio, quatenus apparet, aut Iudex re cognita arbitrari poterit, in illo aceruo cuiusque esse *cit. l. Idem Pomponius, princ.* Eademque ratio est si greges ouium permisceantur. Differt autem commixtio à confusione; quòd in illa, corpora separata inter se manent secundùm substantiam: in hac corpora in vnum coeunt, §. *Quòd si frumentum, Instit. de rerum diuisione*.

Dico V. Si quis in suo solo ex aliena materia ædificauerit, dominus fit ædificij; quia omne, quod solo inædificatur, solo cedit. Veruntamen diruto ædificio, materiæ dominus eam vindicare poterit, nisi antea ipsi pro materia satisfactum fuerat. Ita habetur *cit. l. adeò*, §. *cùm in suo*, & *Instit. de rerum diuis.* §. *Cum in suo*. Contra verò, si quis in alieno solo sua materia ædificarit, illius erit ædificium, cuius & solum est. Distinguendum verò hoc casu, vtrum sciens solum alienum esse, in eo ædificarit, an nesciens. Si primum, nihil repetere in externo solo potest, etsi dominus diruatur, quia aut donasse; aut temerè ædificasse censetur: excepto, si ea re negotium absentis vtiliter gessit. Sin autem secundum, bona fides non patitur, vt soli dominus cum alterius inædificantis detrimento locupletetur: quamobrem pretium materiæ, & mercedes fabrorum soluere cogetur, *cit. l. adeò*, §. *ex diuerso*.

Dico VI. Sicuti ædificia solo cedunt, ita multò magis plantæ, & arbores: cum à terra substententur, alimentum, vitam & incrementum trahant. Quare si quis alienam plantam in suo solo posuerit, eaque radices egerit, ipsius sit planta, cuius & solum est. E contrario, si quis suam plantam in Titij solum transtulerit, postquam ea radices egerit, ad Titij dominium spectabit; *l. adeò*, §. *vlt. ff. de acquir. dominio*; & §. *si Titius*, *Instit. de rerum diuis.* Æstimationem tamen plantæ, atque impensæ laboris mercedem repetere potest, qui in alieno agro, v.g. frumenta conseuit: præsertim si bona fide id factum, *leg. qua ratione*, *ff. de acquir. rerum dominio*.

Corollarium. Si arbor propè confinium posita, in duorum dominorum fundo radices egerit, communis erit; *cit.* §. *vlt. in fine*. Cæterùm si arbor in vnius fundo posita, in alterius vicinum fundum radices aliquas miserit, eius erit arbor, in cuius fundo origo, & plantatio est, *l. si plures*; §. *vlt. ff. arborum furtim cæsarum*. Sed alter si cognouerit, impendentes ramos arboris alicuius suis ædibus, aut horto officere, denuntiare poterit, vt succidantur: si dominus arboris neglexerit, ipsemet qui damnum ex arbore patitur, totam succidere, & ligna tollere non prohibetur, *tit. ff. de arboribus cædendis*.

Porrò si dubitetur, vtrùm arbor, vel planta radices egerit necne: item vtrùm fundo vicino nocumentum afferre censeatur: standum erit arbitrio rusticorum, quippe qui in genere agriculturæ præ alijs peritiam habere censentur. Ita sumitur *ex l. septimo, ff. de statu hominum*.

Dico VII. Litteræ, licet aureæ sint, chartis, vel membranis cedunt: sicuti solo cedere solent ea, quæ inædificantur, vel inseruntur. Quare si in charta Titij historiam scribas, eius corporis Titius dominus fiet. Impensas tamen scripturæ soluere tibi debet, si bona fide scripseras, *l. qua ratione*, §. *litteræ, ff. de acquir. dominio*, §. *litteræ, Institut. de rerum diuisione*. Cæterùm si quis in aliena tabula pinxerit: tabula picturæ cedit. Quia quod minus principale est, sequi debet id, quod est principalius: pictura autem plerumque pretiosa est, tabula vilis: ergo non picturam tabulæ, sed tabulam picturæ cedere conuenit, *l. cit. qua ratione*, §. *sed non*, & *Institut. de rerum diuis.* §. *si quis in aliena*. Quare si accidat tabulam esse pretiosam, v.g. argenteam, auream, pictura, præsertim minus pretiosa, in accessionem tabulæ veniet.

Præterea, si picturam cuicumque rei, quamuis viliori adieceris, eius ornandæ causa; vt si super alicuius mensa Herculem depinxeris, pictura mensæ cedit: quia eius veluti gratia adiecta est, vt ornatior fieret. Ita enim colligitur ex doctrina Celsi *in l. cùm autem* §. *perueniamus, ff. de auro, argento &c. legato. Semper cum quærimus, quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornandæ causa adhibetur; vt accessio cedat principali*; intellige secundùm intentionem operantis. *Cedent igitur gemmæ phialis, vel lancibus, inclusæ auro, argentoue: sed & in coronis, mensarum gemmæ coronis cedent: & hæ mensis*.

Corollarium. Cùm hodie chartæ, & membranæ vili pretio sint, ideò existimandum est eas plerumque cedere scripturæ, quæ pluris æstimatur. Neque enim scripturam ornandæ chartæ causa adhibemus; sed vtimur charta tamquam subiecto, scripturæ gratia. Veruntamen qui in aliena charta, aut membrana scripsit, eius pretium soluere debet: alioquin doli exceptione repelletur, si membranam sibi vindicet. Ita annotauit Glos. *in cit. l. qua ratione*, §. *Aduersus ff. de acquir. dominio*. Quia vt Paulus I.C. ait. *leg. in rem*, §. *sed & id. ff. de rei vindic. In omnibus istis, in quibus mea res per præualentiam, alienam rem trahit, meamque efficit, si eam rem vindicem, per exceptionem doli mali cogar pretium eius, quod accesserit, dare*.

Quæstio XIII. Quomodo acquiratur dominiũ rerum inuentarum? Respondeo ex Doctrina S. Thom. 2.2. *qu. 66. ar. 5. ad 2. & 3.* Res inuentæ triplicis generis sunt: Aliquæ, quæ numquam dominum habuerunt, vt insula in mari nata, gemmæ, & lapilli in maris littore: & hæc primò occupantis sunt. Quòd enim antè nullius est, naturali iure occupanti conceditur, *l. adeò*, §. *insula, ff. de acquir. rerum dominio*. Porrò de alueo derelicto à flumine, cum ad aliam partem fluere cœperit, item de insula in flumine nata, respondit idem Gaius *cit.* §. *Insula*, & §. *quod si toto, ff. eod.* ad eos pertinere, qui prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cuiusque prædij. Venæ tamen metallicæ, & lapidicinæ, quæ in proprio fundo natæ sunt, ad fundi dominum iure gentium, & seclusa speciali consuetudine, aut lege, spectant. Qua de re vide Gabrielem *in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dub. 3.* Ludou. Molinam *tom. 1. tract. 2 disp. 54.* Less. *c. 5. dub. 12.*

Aliæ verò res inuentæ sunt, quæ dominum habuerunt, nunc autem dominio carent; vel quia pro derelictis habentur, vt Principum missilia, merces in mare iactæ, sine animo & spe recuperandi, iuxta *l. falsus*, §. *si iactum, ff. de furtis*. Item thesaurus diu repositus, cuius dominus, eiusue hæredes mortui, vel incogniti sunt. Hæc enim omnia, gentium iure, primo occupanti cedunt.

22 Cæterùm, quòd attinet ad mercium iactum ob naufragij periculum; nisi ex circumstantijs, probabilis præsumptio fieri possit, eas pro derelictis habitas: puta, quia dominus lōgè abscessit, neque reuersurus, iactumque requisiturus putatur, vel si præsens, cum facilè recuperare possit, dissimulat, & contemnere videtur: tali, inquam cessante præsumptione, res omnes à nauigantibus iactæ, aut amissæ, eisdem restituendæ sunt; nihil obstante, quod eas numquam recuperaturi fuissent, nisi alter singulari industria, cum vitæ etiam periculo, ab interitu vindicasset, sicut constat ex §. *alia sanè, Institut. de rerum diuis.* Et docet Abbas *cap. cum dilecti, num. 11. de accusat.* Caiet. *tom. 2. tr. 8. opuscul. de vsuris, q. 1.* Maior. *in 4. dist. 15. q. 27.* P. Nau. *lib. 4. cap. 1. nu. 54. contra Mart. Nau. c. 17. Man. num. 98.* Eademque ratio est de ijs, quæ incendio eripiuntur, vel hostium direptione liberantur. Ratio verò est manifesta: Quia dominus rei suæ dominium non amittit, nisi consentiat, siue eam pro derelicta habeat; sicuti benè expli-

nè explicat Gabr. *cit. loco dub. 6. & 7.* Compensationem tamen laboris sui, æstimationemque periculi iure exigere potest, qui domini negotium ita vtiliter gessit: & intereà, dum offertur, veluti pignoris loco rem retinere. Videri potest Mol. *disp. 55.* Rebell. *qu. 15. Prælud. sect. 2.* Less. *cap. 5. dub. 18.*

23 Quod verò attinet ad thesaurum, definitur *ex l. vn. Cod. de thesauris lib. 10. & §. thesauros, de rerum diuis.* Vetus depositio pecuniæ, vel similis rei, vt de ejus depositione, & dominio nulla cognitio, seu memoria extet. Is inuentus, spectato solo naturali, & gentium iure, ad inuentorem spectat: cùm in nullius dominio sit. Verùm secundùm ius Cæsareum ita distinguere oportet: Si in proprio fundo thesaurus reperiatur, ad inuentorem spectat: nisi arte magica quæsitus sit, tunc enim in pœnam criminis, fisco adiudicabitur per Iudicis sententiam, vti rectè notat Nauarr. *c. 17. Man. n. 175.* Si verò in alieno fundo thesaurus casu inuentus sit, (v. g. à mercenario conducto vt in terra sua fodiat, alia quàm thesauri quærendi causa) partim ad inuentorem, partim ad fundi dominum pertinet: quæ constitutio, cùm pœnalis non sit, sed secundum æquitatem naturalem lata, in conscientia obligare videtur ante Iudicis sententiam, teste Caiet. *2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* Nau. *loc. cit.* Cou. *reg. peccatum, p. 3. §. 2. num. 3.* Molin. *disput. 56.* Less. *cap. 5. dub. 15.* Vasq. *de restit. c. 5. §. 4. nu. 30.* Vel denique de industria, & non sine iniuria aliqua in fundo alieno sine consensu domini inuentus est: & totus ad dominum spectare debet; quamuis hanc partem constitutionis pœnalem esse, ideòque quoad dimidiam thesauri inuenti partem, non obligare, dicant Less. *loc. cit.* Rebell. *loc. cit. sect. 2. num. 13.*

Quòd si sciens in alieno agro thesaurum reconditum esse, agrum emas, perinde, eodemque pretio, ac si nihil in eo reconditum sit, nullam venditori ignoranti iniuriam facies, dominiumque eruti posteà thesauri tibi comparabis. Quod colligitur ex verbis Christi apud S. Matth. *c. 13.* & docet S. Th. *cit. art. 5. ad 2.* Sotus *lib. 5. q. 3. ar. 3. ad 2.* Nau. *c. 17. n. 175.* Mol. *disp. 56.* & alij communiter. Cùm enim thesaurus in fundo non natus, sed positus fuerit, ideò pars, siue fructus fundi non censetur; neque ad dominium alicuius pertinere, antequam eruatur: erutus autem à domino fundi, eidem mox acquiritur. Cùm ergo emptor post traditionem fundi dominus existat, jus habet & eruendi, & dominium sibi acquirendi latentis in eo thesauri.

Insuper duo annotanda sunt. Primum ex Nau. *cit. n. 175.* Nomine thesauri, vt suprà dictum, intelligi veterem depositionem, seu potiùs defossionem pecuniæ, vel similis rei: quare si quis aurum in terræ superficie, vel in angulo aliquo domus reperiat, quamuis dudum ibi positum videatur, non est propriè thesaurus: ideòque ad inuentorem spectabit, si dominus, vel hæredes ejus ignorentur. Item, si incolæ metu belli nuper defodientes pecuniam, vel similia, ea deserant: eruta non censeri debent thesaurus, de quo loquimur: quare vel proprijs dominis restitui: vel si justum contra illos bellum geratur, militi inuentori prædæ instar cedere debent.

Præterea si quis alteri vestem, v. g. vendat, in qua aurum repositum latuit, emptor posteà reperiens aurum non efficitur eius dominus, sed ei, qui posuit, vel hæredibus restituere debet: cùm in venditionis contractum non venerit aurum propter ignorationem, vti habetur *in l. à tutore; ff. de rei vendic.* Sed esto emptor triennio cum bona fide possederit, nesciens aurum absconditum esse; dici nequit, eum præscriptione dominium acquisiuisse. *Is enim, qui nescit, nō possidet aurū,* quamuis possideat vestem, quæ est aurum, vt in simili ait Iureconsult. *in l. 3. §. Neratius, ff. de acquir. possess.* Sine possessione autem nulla est vsucapio.

Alterum ex Cou. *cit. 6. num. 5.* Less. *dub. 16.* Valdè probabile esse, si thesaurus reperiatur in loco publico, id est, ad nullius speciale dominium pertinente, quamuis pertineat ad dominium iurisdictionis alicuius Principis, aut Magistratus; vel ad administrationem Ecclesiæ; puta, si in loco sacro, seu Religioso, inuentus sit, totum pertinere ad inuentorem; sicuti de loco sacro habetur *in §. thesauros, Instit. de rerum diuisione.* Vide tamen, si placet, Legistas *in l. 3. §. si in locis, ff. de iure fisci.*

Restant aliæ res inuentæ, quæ bona incerta dicuntur, quorum dominus etsi non procul abesse credatur, tamen inculpatè ignoratur: v. g. loculus plenus argento publica via repertus. De quibus est communis Doctorum sententia, S. Thom. *2. 2. q. 66. ar. 5. ad 2.* Palud. *in 4. dist. 15. qu. 2. ar. 5.* Abb. *in c. cum dilecti, num. 12. de accusat.* Maior. *in 4. d. 15. qu. 28.* Syluest. *verb. restitutio, 8. q. 2. & verb. inuentum, qu. 1. num. 2.* Caietan. *verb. furtum, ad finem,* Nau. *cap. 17. num. 171.* Medinæ *de restit. q. 3. casu 10.* Cou. *regul. peccatum, p. 3. §. 1. num. 2.* Molin. *tom. 3. poster. tract. 2. dispu. 746.* Si earum dominus, post diligentem inquisitionem, non comparreat, pauperibus erogandas, vel ad alium pium vsum applicandas esse. Ratio est. Cùm rerum inuentarum non desinat esse dominus, qui eas amisit; ideò si ipsimet restitui non possint, restitui debent, quibus ille vult: Est autem præsumendum, velle eum, vt hoc casu in pauperum, aliumue pium vsum erogentur, in satisfactionem pro peccatis suis.

24 Contrariam verò sententiam primus defendere conatus est Sotus *lib. 5. q. 3. art. 3. ad 2.* quem secuti sunt Bartol. Medina *in summa l. 1. c. 14. §. 24. reg. 5.* Arrag. *2. 2. quæst. 62. ar. 5. §. sed dubitabis,* P. Nau. *lib. 4. de restit. c. 2. num. 75.* Sà *verb. thesaurus, nu. 4.* & probabilem censuit Less. *lib. 2. cap. 14. dub. 7.* Vel enim bona inuenta, & incerta pauperibus erogari debent præcipiente iure naturali, vel Ecclesiastico. Non Ecclesiastico quia tale nullum afferri potest. Nam *ex c. cum tu, de vsur. & c. cùm sit, de iudicijs* solùm colligi potest: si quæ iniustè acquisita sunt, proprijs dominis seu creditoribus restitui non possint, fas non esse ea retinere, (quippe canonica lege prohibente, atque impediente talium dominium acquiri;) sed pauperibus restituenda esse: quibus proinde ius aliquod ex lege, seu canone acquiritur, saltem vt Iudicis Ecclesiastici officium implorari possit. Non item naturali iure: Quia ius naturale est, quod apud omnes gentes obligat: Non autem omnibus hæc inest persuasio, res inuentas pauperibus largiendas esse: Neque etiam omnes fideles Catholici, (ne dicam de hæreticis, ac infidelibus) cùm rem quampiam amiserunt, talem cognitionem, ac voluntatem suscipiunt, vt ab inuentore pauperibus tribuatur, sed potiùs, vt in custodia seruetur, sibique restituatur, si fortè eos repetere contingat. Eoque sensu intelligi debet dictum S. August. *homil. 9. ex 50.* quod refertur *causa 14. q. 5. Si quid inuenisti, & non dedisti* (domino comparenti) *rapuisti.* Si autem dominus longo tempore non comparet, perinde esse censetur, ac si res inuenta domino careat, & pro derelicta habita sit, sicut suprà de thesauro dictum fuit.

Inter has duas sententias prior magis pia, ac tutior est, attamen posterior quoque valdè probabilis. Ad praxin verò obserua Prudentis viri arbitrio ex circumstantijs æstimandum esse quanto tempore expectare debeat inuentor, donec rem inuentam alienare, vel absumere possit. Quòd si verò post alienationem, vel absumptionem bona fide factam, dominus comparet, nihil ipsi restituendum est, nisi quatenus inuentor locupletior inde factus est. Similiter, nec pauperes, si in eos rei inuentæ distributio facta fuit, aliquid restituere debent: nisi res in specie extet, vel inde locupletiores facti sint, dominusque repetat. Vide Sylu. *verb. restit. 8. q. 4.* Mol. *cit. disp. 746. in fine.*

25 Denique sunt bona, quæ speciali nomine vacantia appellantur: & sunt ea, quorum dominus sine testamento decessit, nullo vel incognito relicto hærede, qui secundùm leges ab intestato succedat: tunc eius bona ad fiscum deuoluuntur, sicuti habetur *in l. 1. l. vacantia. C. de bonis vacantibus, lib. 10.* Præterquam si peregrinus, seu hospes, cuius hæredes ignorantur, alicubi intestatus moriatur: nam huius bona ita vacantia ab Episcopo loci in pias causas erogari debent, iuxta Auth. *Omnes peregrini, C. communia de successionibus.*

CAP. VI.

DE VSVFRVCTV, VSV, & habitatione.

SVMMARIVM.

1 *Vsusfructus, est ius vtendi, ac fruendi re aliena salua eius substantia.*
2 *Inter vsumfructum, & vsum plura discrimina sunt.*
3 *Vsusfructus propriè constitui non potest in rebus vsu absumptibilibus.*
4 *Vsufructuarius sine consensu domini, rem, in qua vsumfructum habet, absolutè alteri donare, & vendere non potest: solam autem vtilitatem rei alteri cedere non prohibetur saltem ad vitam ipsius vsufructuarij.*
Vsufructuarius impendia præstare debet, quæ sunt ad fructuum perceptionem necessaria; tributa item, quæ pro re fructifera debentur.
5 *Vsusfructus pluribus modis finiri potest.*
6 *Si vsufructuarius Religionem profiteatur, immobilium bonorum atque redituum capacem, vsusfructus ad Monasteriū deuoluitur. Si autem profiteatur Religionem incapacem stabilium redituum, vsusfructus cum proprietate consolidatur.*
7 *Ius vsus dependentis à domini arbitratu etiam in rebus, quæ vsu absumuntur locum habere potest.*
8 *Ius habitandi ædium plus aliquid est, quàm merus vsus ædium.*

ACcidit interdum, vt alicui seu testamento, seu pactione solius rei vsusfructus, vel merus vsus, domusue habitatio conce-

concedatur. Quare videndum est, quid tali concessione comprehendatur.

1 Vsusfructus est *ius vtendi, ac fruendi re aliena, salua eius substantia*, *l. 1. ff. de vsufructu, & Instit. eod. tit.* Est autem hic sermo de vsufructu non coniuncto cum proprietate, sed seiuncto; ita *vt* ad aliam personam rei proprietas, & ad aliam vsusfructus pertineat, iuxta *l. rectè, ff. de verb. signific.* Veluti si quis relicta hæreditate Titio, prædij vsumfructum vxori legauerit, proprietas fundi ad Titium hæredem spectabit; vsusfructus autem, id est, plenum ius, fructus omnes, seu natos, seu nascituros percipiendi ad vxorem *l. Item si fundi, ff. de vsufructu.*

Nunc explico definitionem. Dicitur *ius vtendi, ac fruendi*, Primò, vt distinguatur à iure, quod creditor habet in pignore; depositarius in deposito: his enim re oppignorata, deposita vti, ac frui concessum non est.

2 Secundò, vt distinguatur à *mero vsu*. Differt enim vsufructuarius ab vsuario, quòd ille fructus omnes ex re fructifera percipere potest, etiã pensiones, ac redditus ex ædificijs areis *l. vsufructu legato. ff. de vsufructu.* Sed & venationum, ac piscationum prouentus ad fructuarium pertinent, *l. Item si fundi, §. aucupiorum, ff. eod.* Item si in fundo sint lapidicinæ, vel metallorum fodinæ, inquirere, & eruere ad eundem pertinebit, ita tamen, vt agriculturæ nihil obsit, *l. Item si fundi, l. æquissimum, §. proinde, ff. eod.* Sed in Imperio decima pars metallorum domino proprietatis inferenda est, *l. cunctis, C. de metallarijs, lib. 11.* Vsuarius autem talem fructuum percipiendorum facultatem non habet, vt posteà dicã. Tertiò, Quod vsufructuarius rem fructiferam alteri locare, aut concedere potest, etiam inuito proprietario, vt posteà explicabo; sed non ita vsuarius, vti constat *ex tit. Instit. de vsu & habitatione*, & videri potest Ioan. Maior. *in 4. dist. 15. q. 12.*

Re aliena. Quia sermo nobis est de vsufructu nudo, seu separato à proprietate, *qui & formalis vsusfructus*, appellari solet.

Salua eius substantia. Ex quibus verbis intelligitur primò: Vsumfructum propriè constitui non posse in rebus, quæ vsu absumuntur; puta in pecunia, frumento, vino.

3 Sed quasi vsumfructum etiam in his constitui posse decretũ est in *l. 1. & 2. ff. de vsufructu rerum, quæ vsu absumuntur, & §. constituitur, Instit. de vsufructu*. Ea ratione, vt si v.g. maritus vxori testamento legarit vsumfructum omnium suorum bonorum, vel rerum vsu absumptibilium: hæ vxori æstimatæ tradi debeant, postulata cautione, quòd tempore vsusfructus finito, videlicet post mortem vxoris, earumdem æstimatio hæredibus mariti restituenda sit. Vide de hoc *cap. vlt. iunct. Gloss. verb. pecuniam, de pignoribus*.

4 Secundò intelligitur, vsufructuarium non posse absolutè alteri donare, vendere, & vno verbo alienare rem eam, in qua vsumfructum habet: Immò neque nudum sibi competentem ius vsumfructum in alterum, absque domini seu proprietarij consensu, transferre potest, *§. finitur, Instit. de vsufructu*, vbi dicitur: Si quis extraneo, id est, alteri, quàm proprietario, vsumfructum cedat, nihil agi, seu irritam esse cessionem, & consentit *l. si vsusfructus, ff. de iure dotium*. Verumtamen commoditatem, seu vtilitatem rei per donationem, venditionem, permutationem, locationem, &c. alteri cedere non prohibetur vsufructuarius, secundùm Gloss. communiter receptam *in c. §. finitur, verb. cedendo*, & videri potest Couar. *1. resol. cap. 8. n. 7.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 7.* Gomez *2. resolut. cap. 15. nu. 17.* Sanch. *lib. 8. moralium c. 13. n. 12.* & habetur in *l. Arboribus, verb. vsufructuarius, ff. de vsufructu*. Vbi notandum est, quod hoc casu vsusfructus manet penes vsufructuarium, cuius nomine alter fructus ex fundo percipere potest: Ex quo sequitur commoditatem alteri cedi, aut locari non posse vltrà vitam vsufructuarij; posse tamen concedi vltrà vitam eius, cui relinquitur: ita vt ad hæredes etiã transferatur, dũ vsufructuarius viuit, iuxta *l. necessario, §. vlt. ff. de periculo, & commodo rei vendit.* Quare ita explicari debet, si vsufructuarius in instrumento dicat: se ius vtendi, fruendi alteri concedere, quod loquatur de commoditate sola, seu ad certum tempus, seu ad vitam vsufructuarij percipienda.

Tertiò intelligitur, quòd ad vsumfructuarium pertinet rem sibi concessam diligenter colere, & deteriorem non reddere, *cit. l. Item si fundi, & l. 13. §. Fructuarius, ff. eod.* vbi dicitur, quod fructuarius *non debet arbores frugiferas exscindere, neque villam diruere, nec quicquam facere in perniciem proprietarij*. Debet quoque impendia, quæ ad annuam fructuum perceptionem pertinent, sicut & collectas, tributa, & similes reales præstationes, quæ pro re fructifera debentur, vsufructuarius præstare, *l. eum ad quem, C. de vsufructu l. vsufructu legato, ff. eodem. l. inter fructuarium, ff. de damno infecto.* Nam *secundũ naturam est, vt qui sentit commodum, sentiat & onus, l. 55. in 6. & reg. 10. in ff.* At verò impendia maiora, quibus res melior efficitur, ad proprietarium seu dominum spectant, vti colligitur ex *l. Eum ad quem*, vbi Gloss. benè distinguit inter impendia, quæ fiunt ratione rei, illa vsufructuario incumbere, hæc autem domino: Ea propter vsufructuarius mox initio satis dare, seu cauere debet per pignora, aut fideiussores, vsurum & fruiturum se sicut diligens paterfamilias in re propria faceret, & finito vsufructu restituturum quod extabit, *l. 1. ff. Vsufructuarius quemadmodum caueat.*

5 Vsusfructus finitur pluribus modis. Primò: Si vsufructuarius vsumfructum proprietario cedat vel vice versa, si proprietarius proprietatem rei in vsufructuarium transferat. Quo casu definitur esse vsusfructus formalis, & dicitur vsusfructus causalis, quia consolidatur cum sua causa, videlicet cum proprietatis dominio, ex quo suapte natura promanat, *cit. §. finitur, Inst. de vsufructu.*

Secundò: Si res tota pereat, v.g. tota domus incendio absumpta sit: non enim tunc retinetur vsusfructus in area, *l. repeti, §. rei, ff. Quibus modis vsusfructus.*

Tertiò, Si tempus finitum sit, ad quod vsusfructus alteri legatus vel alter concessus est, qua de re videri potest *l. ambiguitatem, C. de vsufructu.*

Quartò, morte ipsius vsufructuarij naturali, aut ciuili cessat omnis vsusfructus: cum sit ius personale, siue, vt Celsus Iurisconsultus ait *l. 2. ff. de vsufructu. Vsusfructus in corpore est, quo sublato, & ipsum tolli necesse est.* Sed etsi testator, vel alius concessor expressit, vt vsusfructus ad hæredes quoque pertineret, id exequendum sit post mortem primi vsufructuarij: tamen nouus in persona hæredis vsusfructus censetur, & idcircò de nouo caueri debet, secundùm Gloss. receptam in *cit. l. repeti, verb. hæredibus*. Plura vide *cit. §. finitur, Instit. de vsufructu*: Et adde *l. an vsusfructus, ff. de vsufructu*, vbi dicitur, Si vsusfructus ciuitati, alterius Communitati relictus sit, quæ non extinguitur, centum annis duraturum esse: quia *is finis vitæ longæui hominis est*.

Id verò hoc loco quæri potest: Si vsufructuarius Religionem profiteatur, ad quem vsusfructus deuoluatur? In qua tamen quæstione nõ loquor de patre habente vsumfructũ in bonis aduentitijs filij: de hoc enim dicam *tract. 4. c. 8. num. 2.* Sed de alijs vsufructuarijs respondeo & dico I. Si vsufructuarius profiteatur in Monasterio capace bonorum immobilium in communi, & perpetuorum redituum, vsusfructus deuoluitur ad Monasterium, quod contemplatione Monachi fuit potitum, quamdiu is viuit. Sumitur ex Authen. *Ingressi*, vbi id notat Gloss. recepta, *verb. dedicant, C. de sacrosanctis Ecclesijs*, & videri potest Molina *to. 1. tract. 2. disp. 9.* Sanch. *lib. 7. moral. c. 13. num. 47.* qui benè monet idem esse sentiendum de legato annuo ante professionem relicto, quod transeat ad Monasterium: quia *in cit. Authen. ingressi, & authen. de Monachis, §. illud quoque*, absolutè & sine restrictione dicitur, quòd bona vnà cum persona, seu tamquam accessoria personæ, Monasterio debeantur.

Corollarium I. Talis Religiosus ante professionem, sicuti de alijs bonis ita etiam de vsufructu testari poterit, vt ab initio factæ professionis, vsusfructus, seu potius commoditas eius ad hæredem spectet, dependenter à persona Monachi, seu dum Monachus viuit, sicuti docet Rodr. *to. 3. regul. q. 16. art. 5.* Sanch. *cit. cap. 13. num. 56.* Idemque sentiunt de censu annuo Religioso relicto ante professionem suam.

Corollarium II. Si talis Religiosus ad alium Ordinem, vel Monasterium bonorum stabilium capax transferatur, vsusfructus vnà transfertur, quia sequitur personam, vt benè docet Sanchez *number. 62.*

Dico II. Si vsufructuarius profiteatur in Religione incapace stabilium bonorum, ac redditũum, videlicet in ordine PP. Minorum de obseruantia, Capuccinorum, & Societatis Iesu, vsusfructus finitur, & cum proprietate consolidatur. Quæ est communis sententia apud Angelum *verb. Religiosus, num. 52.* Sylu. *verb. Religio, 6. q. 1. dicto 2.* quam sequitur Azor. *tom. 2. lib. 2. c. 22. q. 4.* Molina *tom. 1. tract. 2. disp. 9. verb. alterius dubium est*, Sanch. *cit. c. 13. n. 53.* contra Rodriq. *cit. art. 5.* qui ait, ad hæredes ab intestato vsumfructum pertinere, interim dum professus viuit. Sed contra est: Quod vsusfructus est ius personæ, quod cum ea extinguitur, seu per mortem naturalem, seu per mortem ciuilem, qua omninò incapax vsusfructus persona fiat, *argum. §. finitur, Instit. de vsufructu*. At verò per professionem in Ordine incapace bonorum, & stabilium redditũum, persona omninò incapax vsusfructus efficitur: Non ita verò per professionem in alijs Ordinibus, in quibus vsusfructus permanere potest in Monasterio, cum ordine ad Professum: ita vt Professus, & Monasterium, veluti vna persona censeatur.

Corollarium. Religiosus ante professionem in Ordine incapaci testari non potest de vsufructu; cum eius professione, veluti morte quadam, ad proprietarium redire debeat. Neque item testari potest de legato annuo, quod ita ipsi, v.g. alimentorum causa, relictum fuit, vt in annos singulos cedere debeat, iuxta

leg. si

l. si ita singulos, & l. in singulos, vbi Gloss. *ff. de annuis legatis*; potest tamen testari de eo legato, quod initio anni cesserat, siue ei pleno iure acquisitum fuerat, vti benè explicat Rodriq. *loc. cit.*

6 Vsus est *ius vtendi tantum* (non fruendi) *re aliena saluâ eius substantia*, sicut colligitur ex *l. 1. & 2. ff. de vsu, & habitatione, & Instit. eod. in princ.* Dicitur, *ius*; Quia non loquimur de vsu facti qualis est equitatio, inhabitatio: sed de iure vtendi, v.g. equitandi, inhabitandi. Additur *vtendi tantum*. Minus enim iuris est in vsu, quàm in vsufructu. Nam cui nudus vsus horti, v.g. concessus est, is non potest omnes ex eo fructus percipere, suoque arbitratu absumere, vel alienare, sicuti quis vsumfructum horti habet, sed tantùm in illo deambulare, poma, olera, & reliqua, quæ ibi nascuntur, ad suum, & familiæ suæ, hospitum quoque victum accipere. Item qui nudum vsum habet iumentorum, vel gregis ouium, vaccarum, &c. non potest percipere pecorum fœtus, lanam, (hæc enim in in fructu magis, quàm in vsu numerantur) neque lac, nisi modicum, & quatenus ad victum quotidianum opus est. Potest autem bobus, vel ouibus vti ad agrum stercorandum. Ita habetur *in l. plenum, ff. de vsu & habitatione*. Præterea vsuarius ius quod habet, alteri locare, vendere, aut concedere non potest, *Instit. de vsu & habitat. §. 1.* Cùm tamen vsufructuarius commoditatem fructuum percipiendorum alteri locare non prohibeatur.

Res aliena. Loquimur enim de vsu nudo, ac seiuncto à proprietate. *Saluâ eius substantia*. Quapropter vsus propriè dictus, ac independens, (adeò, vt quicumque etiam ipse dominus, iniuriam inferat vsuario, si eum ab vsu rei prohibeat) in ijs tantùm rebus locum habere potest, quæ vsu non absumuntur: non item in pecunia, esculentis, poculentis. Cùm enim harum rerum substantia vsu absumatur, consequens est, vsum, sicut & vsumfructum, ab earundem proprietate separari non posse, *l. si tibi vini, l. Hoc Senatusconsf. in fine, ff. de vsufructu earum rerum, &c.* & docet S. Thom. *2. 2. quæst. 78. art. 1.*

7 Cæterum vsus imperfectus, atque dependens à domini libera voluntate, cui, si ita placuerit, reuocare liceat, etiam in rebus vsu absumptibilibus, separatus ab earum dominio, constitui potest. Nam tali ratione laudatissimus Ordo Minorum S. Francisci profitetur, se rerum ad victum necessarium, quæ à fidelibus offeruntur, nec in communi, nec in particulari dominium acquirere; sed solum vsum, imperfectum tamen, ac dependentem à voluntate dominorum, qui datas à se eleemosynas in pecunia, & similibus, sine omni iniuria, quocumque tempore reuocare possint, donec ab illis absumptæ, vel alienatæ sint; Quæ verò comparata, vel donata bona seruari possunt, tum mobilia, vt libri, suppellex; tum immobilia, vt domus, horti, &c. horum dominium Sedes Apostolica in se recepit, vti videre est apud Nicol. III. *in c. exijt, de verb. significat. in 6.* & Clementem V. *in Clem. exiui, eodem tit.* Licet postea Ioan. XXII. ab Occainno, & alijs offensus *in extrau. Ad conditorem, eod. tit.* de tali Fratrum Minorum vsu iuris dependentis, & quasi solius facti, contrarium disputando potius, quàm definiendo statuerit; dominiumque rerum à Sede Apostolica abdicauerit: sed subsequentes Pontifices denuo receperunt, & ad hunc vsque diem retinuerunt. Vide Henricum *quodlib. 7. qu. 28. & quodlib. 8. qu. 27.* Ioan. Turrecrem. *lib. 2. sum. c. 112.* Suarez *3. p. tom. 2. disp. 28. sect. 2.* Bellarm. *lib. 4. de Pontif. cap. 14.* Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 6.* Less. *lib. 2. c. 4. 5. dub. 8.* Vasq. *tract. de reddit. Ecclesiast. §. 1. dub. 1. num. 7.* Sanch. *lib. 7. moral. cap. 18. n. 5.* Rodr. *tom. 2. regul. quæst. 127. art. 3.* qui admonet propter Bullas Martini V. & Pauli III. dominium pecuniæ donatæ Fratribus Minoribus nunc non manere penes dantem, sed apud Sedem Apostolicam, vti & aliorum bonorum.

Quin & alij omnes Religiosi, qui paupertatem Euangelicam vouerunt, in particulari nullum habent dominium; sed merum vsum librorum, vestium, ciborum, &c. eumque imperfectum, ac dependentem à Prælato, qui absque iniuria, quamcumque huiusmodi rem ab ipsis repetere, & auferre potest, sicuti ex communi docet Nau. *tract. de reddit. Ecclesiast. q. 1. mon. 13. & seqq. & in comment. 1. de Regul. n. 13.* qui rectè etiam monet *n. 15.* hoc sensu dissonum non esse, si Monachus vestes, libros &c. suos aut proprios dicat: id est, quorum vsum, dependentem tamen, sibi concessum habeat.

8 Si habitatio in domo alicui legata, vel concessa sit, plus aliquid, quàm merus ædium vsus concessum esse censetur: vt videlicet habitatori ius competat ædes alteri locandi, pretiumque locationis percipiendi, iuxta *l. cum antiquitas, Cod. de vsufructu.* Quod tamen mero vsuario adhuc permissum non est; sed solùm, vt ipse cum familia sua inhabitare possit, sicuti habetur in *§. item is, & §. sed si cui, Instit. de vsu & habitat. & l. 2. ac seq. ff. eod.*

C A P. III.

DE POSSESSIONE.

S V M M A R I V M.

1 *Possessio est detentio rei corporalis, corporis, animi, iurisque adminiculo.*

2 *Accipiendo possessionem prælaturæ aut beneficij, acquiritur etiam possessio iurium & bonorum connexorum, si alius in possessione non sit.*

Possessio acquiritur apprehensione rei vera, vel ficta.

Num possessio in absentia rei tradi possit.

3 *Possessor rei non censetur qui non vt suam possidet: sed vt ad alterum pertinentem.*

4 *Ad possessionem acquirendam corpus & animus requiritur: sed ad retinendam plerumque sufficit solo animo, seu ciuiliter tantùm possidere.*

Possessio interdum est solius facti: interdum etiam iuris.

5 *Possessionis multa iuris commoda sunt.*

Iudicium aliud est de possessione, & aliud de proprietate rei.

6 *Possessor intentionem suam fundatam habet: nisi ius commune ipsi resistat.*

Si possessio, cui iura resistunt, titulo adiuuetur, vel tempore immemoriali præsumptionem facit pro possessore.

7 *Remedia possessoria æquitate Prætoria introducta sunt.*

8 *Qui ciuilem rei possessionem retinet, eam ab iniusto inuasore, aut spoliatore, etiam vi adhibita, quatenus necesse est, defendere potest.*

9 *Qui alienam possessionem inuadit, eo ipso in pœnam priuatur iure, si quod in re habet.*

1 POssessionem alij dictam esse putant, quasi pedum positionem, ex Paulo Iureconsulto *in l. 1. ff. de acquirenda, vel omittenda possess.* & declarat Pet. Greg. Tolosanus *lib. 3. syntagm. c. 19. num. 7.* Nam præcipuum, & fermè vnicum instrumentum, quo rerum immobilium possessionem capimus, est pedum ingressus, sicuti notauit Celsus *in l. quod meo, §. si venditorem, ff. eod.* & indicat sacra Scriptura *c. 11. Deut. Omnis locus, quem calcauerit pes vester, vester erit.* Et alludit Cic. *in 3. Philipp. Hodierno die primùm, Patres conscripti, longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus.* Alij verò malunt possessionem dictam esse, quasi positionem sedium, vt Alciatus apud Cou. *rubrica de testam. p. 1. n. 4.* Qui enim regionem aliquam occupauit, ac possidet, sedem ibi posuisse videtur.

Possessio definitur apud Sylu. *verb. dominium, qu. 7.* Molina *tom. 1. tract. 2. de iust. disp. 12. Detentio rei corporalis, corporis, animi, iurisque adminiculo.* Eadem definitio alijs verbis proponitur à Cou. *regula possessor, p. 2. initio. n. 1. Apprehensio rei corporalis, vera vel ficta, corporis animi, iurisque adminiculo.* Differt tamen à priore, quòd hæc causalis sit; illa magis essentialis. Nam apprehensione acquiritur possessio, quæ est detentio rei, &c.

Dicitur autem *apprehensio* (vel detentio) *rei corporalis*. Nam rerum incorporalium, siue iurium non est propriè possessio, sed quasi possessio, iuxta *l. 3. ff. eod. tit. l. seruum, §. incorporales, ff. de acquir. rerum dominio, & l. sequitur, §. viam, ff. de vsucapionibus,* & consentit *cap. cum Ecclesia, de causa possess. & propriet.* iunct. Gloss. *verb. quasi possessionem.*

2 *Vera, vel ficta.* Apprehensio vera manibus fit, si mobilis sit; pedibus, si immobilis. Necesse tamen non est fundi possessionem accepturum omnes terræ glebas circumambulare, vel omnia ædium conclauia ingredi; sed satis est, si quamlibet partem ingrediendo, reliquum animo complectatur, sicuti habetur *in cit. l. 3. ff. de acquir. & amitt. possess.*

Immò verò ingrediendo domum comparatur etiam possessio rerum mobilium, quæ in ea continentur, si animus possidendi etiam ad illas se extendat, vti ex communi docet Molina *tom. 2. tract. 2. de iust. disp. 13. num. 7.* Sic etiam cum dignitatis, aut potestatis traditione, seu acceptione, acquiritur possessio rerum singularum ad eam pertinentium. Vt si Episcopus accipiat possessionem sedis ac dignitatis Episcopalis, per consequentiam comparat possessionem omnium iurium ac bonorum ad Ecclesiam suam spectantium: Idemque sentiendum de alijs Ecclesiasticis beneficijs, & videre licet apud Cardinal. Tuschum *in pract. concl. tom. 5. concl. 406. n. 66.* Maschard. *volum. 3. de probat. concl. 1323. num. 22.* Ratio est, Quia iura ista sunt annexa dignitati, aut beneficio, sicuti bona, & iura regni annexa sunt coronæ regni, ideò apprehendendo, seu accipiendo possessionem Ecclesiastici beneficij, dignitatis, aut coronæ regni, acquiritur etiam possessio iurium & bonorum connexorum: dummodò alius in possessione non sit. Sed alia ratio est, si bona inter se controuersa non sint; Quomodò hæres apprehendendo vnam rem hæreditatis, non

non ideò constituitur etiam in possessione aliarum: propterea quòd connexionem inter se non habeat.

Apprehensio ficta ex iuris dispositione pluris modis accidit: Primo per actum ipsius pristini possessoris, eiusque, ad quem pertinet, vacuam rei possessionem, interueniente aliquo titulo, tradere, ostendendo, v.g. eminus ædes, Ecclesiam, aut beneficium vacans, cuius possessionem alteri traditurus est, iuxta *l. 1. §. si iussierim, & l. quod meo, §. si vendiderem, ff.* Vel tradendo claues, annulum, pileum, aut simile signum vacantis possessionis acquirendæ, iuxta *l. clauibus, ff. de contrahenda emptione.* Notant autem Doctores communiter, requiri etiam conspectum siue præsentiam rei, puta horrei, ædium, Ecclesiæ, cuius claues traduntur. Naturaliter quando ædis traditur per pileum, ensem, clauem, & non tribuit possessionem: sed ius possessionis accipiendæ, sicuti notat Gloss. in c. ex ore, verb. esse mandatum, de his, quæ fiunt à maiori parte Capituli, & in cap. Per tuas, verb. in possessione, de donat. & videri potest Abbas in cap. ex litteris, num. 10. exemplo 2. de consuet. Cou. 3. resol. cap. 16. numer. 11. Iosephus Mascardus volum. 3. de Probat. concl. 1184. num. 38. Mol. disp. 13. §. tertius est. Vel denique tradendo scripturam siue instrumentum, quo continetur, v. g. ius donationis, donare rem quampiam, eiusque vacuam possessionem tradere volentis; iuxta *l. 1. C. de donat.* & docet Gloss. in c. sané, ver. tradens, de renuntiat. Neque opus esse conspectu, seu præsentia rei ad eius possessionem tali modo acquirendam, existimat Cou. n. 12. Quamuis alij aliter sentiunt, quibus assentitur Mascard. num. 12.

Secundò transfertur possessio iuris fictione, si pristinus possessor, post contractum donationis, venditionis, &c. significet, se possessurum nomine donatarij, vel emptoris seu absolutè, seu tamquam vsufructuarium; iuxta *l. quisquis, C. de donat.* vel tamquam conductorem, aut depositarium, iuxta *leg. quædam mulier, ff. de rei vindic.* & docet Gloss. in *l. ab empt. verb. constituatur, ff. de pactis*, Abbas *cit. c. ex litteris, exemplo quinto*, Mascard. concl. 1185. & 1186. Mol. cit. disp. 13. §. quintus est, & §. nonus.

Tertiò acquiritur possessio iuris fictione, per actum aliquem non possessoris: puta, si cum pristini possessoris consensu, rem sibi donatam, vel emptam proprio nomine signet, sicut colligitur ex *l. quod si neque, ff. de periculo & commodo rei venditæ*, vel si custodes suo nomine apponat, iuxta *l. quoniam id, ff. de acquir. poss.*

Quartò per Iudicis auctoritatem, solo aspectu rei præsentis tradi potest possessio vacans, si tradens eius custodiam, vel administrationem habeat, vt collator Ecclesiastici beneficij iuxta *leg. quod meo, §. si vendiderem, ff. de acquir. possess.* & docet Abbas in *c. cum aliquibus, num. 10. de sent. & re iudic.* Vel si ob potentiam aduersarij, realis apprehensio fieri non possit, dummodo in hoc casu sententia contra pristinum possessorem lata sit, sicuti ibid. docet Abb. & *in c. ex litteris, num. 10. de consuet.* Quin & in absentia rei, si ob aduersarij vires aliudue impedimentum, verbi gratia propter pestem, accessus ad illam non sit, possessionem à iudice per sola verba tradi posse singulariter existimat Cou. 3. *resol. cap. 16. nu. 12.* & referunt Vasq. *tract. de benef. cap. 4. Mol. cit. disp. 13. §. De actibus filiis, arg. l. si finita, §. illud, ff. de damno infecto, & cap. contingit, de dolo & contumacia.*

Dicendum tamen, id ordinariè verum non esse, quòd possessio in absentia rei tradi alicui possit, vt benè docet Abb. *in cit. c. ex litteris, num. 10.* sed tunc tantum, si hæc tria concurrant: I. Quòd nemo alius in possessione sit. II. Quòd ob impedimentum, v.g. aduersarij resistentis vires, ad rem accedi non possit. III. Quòd qui possessionem rei tradit, rei dominus sit, aut liberam de ea disponendi facultatem obtineat, v.g. collator ordinarius tituli Ecclesiastici beneficio. Ita etiam docet Alex. de Neuo in *c. cum aliquibus, nu. 26. de sententia & re iudicata.* Exemplum afferri potest: Si hæretici laici parochiam iniustè occuparint, & sacerdotem, cui canonica collatio facta, ad possessionem eius accipiendam accedere non permittant, possessio ficta, etiam in absentia parochiæ tradi potest ab Episcopo, qui eius custodiam & administrationem habere censetur, propterea quòd laici illi, & de ea incapaces, possessionem parochiæ non habeant.

3. Sequitur in definitione, *corporis, & animi.* Vtrumque enim ad acquirendam possessionem requiritur: vt & corpore rem apprehendas, eiue insistas, & vt eâ tamquam tuam capias habeasque; sicuti habetur *in l. 3. ff. de acquirenda possess.* Quare qui rem conductam, commodatam, depositam, vel pignoris loco penes se habet, non est eius possessor: cum non vt suam, sed vt alienam teneat non suo, sed alieno nomine teneat, ideòque nudum ministerium præstet, ait Abb. *c. si diligenti, n. 6. de præscript.* Quin & vsufructuarius, vt emphyteuta, vassallus, rei proprietatem non suo, sed domini loco possidet. Vtile autem dominium, siue vsumfructum suo nomine quasi possidere vsufructuarium, tam ciuiliter, quàm naturaliter, nihil prohibet nos fateri: cum ea ipsa possessio sufficiat ad præscriptionem, & alia iuris remedia, sicut docet Cou. verò *possess. p. 2. in initio n. 7. Mol. t. 1. tr. 2. disp. 12. §. dubitatur.*

4. Dixi autem, *ad acquirendam possessionem corpus & animum requiri.* Nam ad eamdem conseruandam sufficit plerumque solo animo possidere, sicuti constat ex *l. 3. §. in amittenda, ff. de acquir. possess.* Non tamen sufficit solo corpore insistere, si animum possidendi deposuisti: *amitti enim solo animo possessio potest, licet acquiri non potest.* Consentit *l. si quis vi, §. differentia, ff. eod.*

Corollarium Si Titius à fundo, quem hactenus possederat discesserit: eoque absente, alius in possessionem fundi inuolat, Titius possessione fundi non tantè spoliabitur, quam, re cognita, animum possidendi, vel possessionem recuperandi deposuerit: si videlicet aut metu perculsus, ad recipiendam naturalem possessionem non accesserit; aut accesserit quidem, sed repulsam passus fuerit: tunc ciuiliter quoque possidere desinet, sicuti habetur in *cit. §. in amittenda*, iunct. Gloss. *verb. possides, & l. clam possidere, §. qui ad nundinas, l. si id quod, §. quod autem, ff. eod. tit.* Hæc verò doctrina intelligitur tantum de rebus immobilibus, etiam iuribus, & seruitutum, quibus omnibus hoc commune est, vt earum possessio non acquiratur sine scientia & patientia pristini possessoris. At verò mobilium rerum possessio, vt facilius acquiritur, ita & amittitur, etiam ignorante pristino possessore: Vt si equus tibi ignoranti ex stabulo abducatur, prædandi causa: Vel si is, cui equum commodasti, furandi causa adducat *l. 3. §. si rem, & l. si rem mobilem*, iunct. Gl. *verb. amisisse, ff. de acquir. poss.*

Ea propter Doctores in ordine ad res immobiles communiter aiunt, duplicem esse possessionem, vel potius duas partes possessionis: ciuilem, & naturalem siue corporalem. Possessio ciuilis seiuncta à corporali in eo est, qui à possessione absens, nullumque aliud, qui suo nomine in possessione sit, relinquens, solo animo eam retinet. Possessio verò naturalis, siue corporalis, à ciuili seiuncta, in eo est, qui possessionem rei, tamquam sua sit, apprehendit, dum alius absens, ciuilem eiusdem possessionem tenet. Est autem naturalis possessio imperfecta, & magis impropriè dicta, quàm ciuilis: quæ verò ex vtraque ciuili, & naturali coalescit ea demum perfecta possessio est.

Denique additur, *iurisque adminiculo.* Quæ verba duobus modis explicari possunt: Primò, Vt apprehensio rei, corpore & animo facta; possessionis rationem rancifcatur, necesse esse, quod ius non refragetur. Quibusdam enim casibus resistit, & impedit, ne possessio oriatur: Velut ne laicus acquirat possessionem loci sacri, iuxta *l. quod vniuersa, §. possessionem, ff. de acquir. possess. Locum Religiosum, aut sacrum non possumus possidere, etsi contemnamus Religionem, & pro priuato eum teneamus sicut hominem liberum*, iuxta *l. cum heredes, §. item quæro, ff. eod.* Deinde, ne quis acquirat possessionem rei ad publicum vsum deputatæ, puta fluminum, pontium, viarum: etsi populus his vti desierit, iuxta *l. viam, ff. de via publica*, item ne quis acquirat possessionem ciuilem rei immobilis, cuius possessor absens est, sicuti supra dictum. Cæterum iuxta hanc expositionem prædo, & rei alienæ inuasor, postquam dominus eum persequi destitit, verè possessor est, quamuis iniustus: quod & Iureconsultus approbare videtur in *l. 3. §. ex contrario, ff. eod.* vbi dicitur: *In summa possessionis non multum interest, iuste quis, an iniuste possideat.*

Alter verò explicandi modus est, quem tradit Sylu. *verb. dominium, n. 3.* Rebellus *lib. 1. præl. q. 1. sect. 1. in fine*, vt per ea verba excludatur possessio rei manifestè iniusta, quippe quæ magis detentio quædam est in solo facto consistens, quàm propriè dicta possessio, sicuti notauit etiam Greg. Tolosanus *lib. 1. syntagm. c. 13. n. 23.* Less. *l. 2. c. 2. dub. 9. n. 41. & cap. seq.* patebit.

5 Ex dictis porrò colligitur, quòd possessio nihil commune habet cum dominio, *l. naturaliter, §. 1. ff. de acquir. poss.* Sæpè enim accidit, quòd vnus rem possideat, alter autem dominus eius sit. Interdum etiam acquiritur nobis dominium, vel quasi dominium, v.g. hereditatis, ante apprehensionem rerum, *d. l. cum heredes, ff. de acq. poss.* Sed possessio absque omni apprehensione acquiri non potest: cum ea magis in facto consistat, quàm in iure. Adde, fieri posse, vt per rei traditionem cum iusto titulo, acquiratur rei dominium, non item possessio, si nimirum alius in possessione existat. Exempli causa: Si Titius fundum suum, quem Caius, quamuis iniustè possidet, mihi vendat, & tradat; vel in eo fundo ius seruitutis constituat, acquiro dominium fundi, & quasi dominium seruitutis, non autem possessionem, nisi accedat scientia & patientia Caij possessoris, vt præsumatur ciuili sua possessione absistere velle, vt colligitur *ex l. 3. §. in amittenda ff. eod.* Ratio huius doctrinæ inde dari debet, Quia fieri non potest, vt eandem rem duo simul possideant, *cit. l. 3. §. E contrario*: dum igitur Caius fundum ciuiliter possidet, non potest eum Titius, quamuis dominus fundi sit, possidere; consequenter nec possessionem eius, quippe quam ipsemet non habet, mihi tradere.

Restat iam, vt commoda possessionis enumeremus: Primum: Si quis tempore legibus definito, cum bona fide; possessionem

sionem rei continuet, dominium eius acquirit, si re vera eius non fuerat, vti apparebit *cap. seq.*

Secundum: Si bonæ fidei dubium oriatur, nam res sua sit, necne, interim eam retinere, eaque vti, & frui potest, quousque veritate diligenter inquisita, certò deprehenderit, ad alterum spectare. Qua de re dixi *lib. 1. tract. 1. cap. 5. num. 21.*

Tertium: Si bonæ fidei possessorem, aut fructus eius absumat, vel alienet, existimans se eius habere; posteà verò appareat, rei dominium ad alterum pertinuisse, nihil restituere debet, nisi quatenus locupletior factus est, *l. item veniat, §. præter hæc*, iunct. *Gl. verb facti, ff. de petit. hæredit.* & dixi hoc lib. *tract. 2. cap. 3.*

Quartum: Qui bona fide possidet, interim habet ius administrationis. Quare si quis sit in possessione iuris patronatus, aut ferēdi suffragij, & aliquis ab eo electus, vel præsentatus fuerit, valida est electio, aut præsentatio, etsi posteà appareat, re ipsa ius illū nō habuisse, iuxta *c. consult. de iur. patr.* & dicā *l. 4. tr. 4. c. 13. n. 19.*

Quintum: Princeps non censetur dare priuilegium, aut beneficium, si alter in possessione existat, nisi id exprimat, *cap. de decimis, cap. dudum, de priuilegijs.* Nam, vniuersim loquendo, Princeps non facilè vni gratiam confert, cum alterius præiudicio.

Sextum: Qui tempore litis contestatæ in possessione reperitur, à Iudice defendendus & conseruandus est, *l. 1. ff. Vti possidetis, l. 2. C. de seruitutibus.* Quibus locis excipitur: Nisi quis vi, clàm, aut precario possessionem ab altero nactus sit: is enim possessione priuandus, & alter restituendus est, qui ostenderit se per violentiam possessione ab illo deiectum fuisse: aut ipsum possessionem rei clam accepisse, cùm via iuris, alioue legitimo modo consequi posset, vti habetur, *ff Quod vi, aut clam*, denique illum precario possidere, id est, se ipsi roganti possessionem, aut vsum rei, ad beneplacitum suum, vel ad tempus certum, quod finitum iam sit, concessisse, *l. 2. §. vlt. & l. 3. ff. de precario.*

6 Septimum: Qui rem possidet, non cogitur eam petere ab aduersario: sed alter, qui non possidet, probare debet, atque ostēdere, rem ad se pertinere, *c. examinata, de iudicijs.* Quòd si id non demonstrarit actor seu petitor, contra eum pro possessore iudicari debet. Exinde nascitur, iudicium siue litem, quæ in externo foro institui solet, interdum esse de possessione; quod dici solet possessorium iudicium. Interdum verò esse de proprietate siue dominio; quòd dici solet iudicium petitorium, quia in eo actor petita possessore rem sibi adiudicari, tamquam domino, vel saltē ius ad rem habenti. Inter quas actiones siue iudicia, illud quod de possessione est, prius institui solet. *Quia & ciuilis, & naturalis ratio facit*, Inquit Iustin. *§. retinendæ, Instit. de interdictis, vt alius possideat, & alius à possidente petat, Et quia longè commodius est, & potius possidere quàm petere: ideò fermè ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi in eo est quòd etiamsi eius res non sit, qui possidet: si tamen Actor, non potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio: propter quam causam cum obscura sunt iura vtriusque contra petitorem iudicari solet.*

Verùm, licet hæc regula ordinariè vera sit, quod possessio releuat ab onere probandi titulum; fallit tamen, si aliunde vehemens coniectura vel præsumptio existat malæ fidei atque iniquam possessionem esse; quia, v.g. ius commune resistit: tunc onus probandi possessori incumbet argument. *l. sine possidetis, C. de probat.* vbi Glos. ait, *verb. facti sunt*, quod reus probare, & causam siue titulum dicere debet, cum præsumptio est pro actore, & colligitur *ex cap. ex insinuatione*, iunct. Gl. verbo, *probare potuerit, de Procurat.* atque notauit Ioseph. Mascard. *vol. 3. de probat. concl. 1194. num. 66.* Abb, *in cap. cum Ecclesia, nu. 49. de causa possess. & propriet. ex c. 2. de restit. spoliat. in 6.* vbi dicitur, quòd Ecclesia, spoliata possessione decimarum ex aliena parochia percipiendarum, non restituitur, nisi doceat se legitimè possedisse, quia ius commune ei resistit. Si tamen possessio, cui iura communiter resistunt, v.g. vt Ecclesia bona aliena, vel laicus decimas possideat, titulo etiam adiuuetur, tali casu possessio tribuit præsumptionem, veritatis ac iustitiæ, licet de eius modo ac qualitate non satis constet, sicuti post Anton. à Butrio & Imolam *c. cum venissent, de instit.* docet Mascard. *n. 70.* Idemque dicendum, si possessio immemorialis sit, quamuis titulus siue priuilegium exhiberi non possit: tunc enim, ne pereat ius partis propter difficultatem probandi, ob temporis elapsi diuturnitatem, præsumendum est pro priuilegio, sicuti docet Felin. *c. causam quæ, de præscript n. 3.*

7 Præterea, ne iniqui rerum inuasores, & detentores, qualecumque inde commodum aduersus earum dominum capere possent, Prętoria æquitate remedia possessoria introducta fuerūt, quæ *interdicta* dicebantur: quia erant certæ verborum formæ, quas inter duos de possessione contendentes, Prætor proferebat. Sunt autem alia interdicta, siue remedia possessionis adipiscendæ causa comparata: alia verò retinendæ: alia demum recuperandæ. Interdictum siue remedium adipiscendæ possessionis hæredi tribuitur, vt post aditam hæreditatem mittatur in possessionem omnium bonorum, quæ defunctus tempore mortis possidebat, sicuti constat, *ex ff. & C. quorum bonorum, ff. & C. quorum legatorū.* Interdictum siue remedium retinendæ possessionis possessori inseruit, qui litis contestatæ tempore rem siue immobilem, siue mobilem, nec vi, nec clàm, nec precariò se possedisse probauerit, sicuti cōstat *ex tit. ff. & C. vti possidetis, & §. retinendæ, §. quorumnis, Instit. de Interdictis:* v.g. Si Titius, te absente, & ignorante, possessionem tuam clàm & furtiuè ingressus est: postquā id rescisti, competit tibi remedium, siue interdictum, *vti possidetis*, ad retinendam possessionem ciuilem, expellendumque alterum à naturali, Iudicis vel Prætoris auctoritate. Qua de re Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 16. §. quando autem*, Mascard. *vol. 3. concl. 1190.* Denique per interdictum recuperandæ possessionis: pristinus possessor restituendus est, si probauerit, alterum vel vi illata, vel clàm & furtiuè, vel precariò (id est concessione ipsi ad certū tēpus, vel vsū facta) possessionē, nactū esse, sicuti cōstat *ex l. 1. & toto tit. ff. de vi, & vi armata, ff. quod vi, aut clam, & l. 2. ff. de precario.*

8 His adde, quòd tam canonico, quàm ciuili iure cuiuis permissum est, vt dum ciuilem rei possessionem retinet, eam ab iniusto inuasore propria auctoritate defendere & propugnare possit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ac proinde furem fugientem persequi, & rem ablatam vi adhibita ab ipso recuperare; quousque re de loco in locum delata, custodiam hominis effugerit, ita vt possessione illius etiam ciuili priuatus fuerit, iuxta *l. 3. §. Neratius, ff. de acquir. possess. & l. ait Prætor, si debitorem, ff. Quæ in fraudem creditorem.* Et ita docet Gab. *in 4. d. 15. q. 4. ar. 1.* Sylu. *verb. bellum 2. n. 3.* Less. *lib. 2. cap. 6 dub. 11. n. 75.* Fundi verò siue rei immobilis iniustum occupatorem, re intellecta, etiam armis necessariæ defensionis causa adhibitis deijcere non prohiberis, sicut constat *ex l. 1. C. vnde vi, l. 1. & 3. ff. de vi & vi armata, cap. olim 1. de restit. spoliat.* & docet Gabr. *loc. cit.* Abbas *c. item, cum eod. tit.* Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 16. §. illud etiam.*

Præterea docet Abb. *in c. 1. de immunit. Eccles. n. 6.* hanc violentiæ repulsionem cum moderamine inculpatæ tutelæ non tantùm concessam esse possessori fundi feudi seu loci; sed etiam possessori iuris in tali fundo: vt si iure suo vti, v.g. iter agere, exercitum trāducere, pascua depascere, in domo debitum sibi hospitium accipere prohibeatur, non tantùm contra personalem resistentiā se tueri possit, sed multò etiā magis contra realia obstacula; puta fores & muros infringendo, sepes perrumpendo &c. Cùm enim cuicumque iusto possessori liceat ius possessionis suæ defendere, licebit etiam ea agere, quæ ad defensionem eius iuris necessaria sunt; seruata debita moderatione: Nam cui concessum est principale, eidem etiam præparatoria ad illud permitti debent.

Rectè tamen notat Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 11. n. 69.* per accidens interdum, ratione scandali, vel grauioris damni secuturi, in foro conscientiæ Charitatis legi repugnaturum, qui contra iniquum rerum inuasorem, vel contra depositarium, conductorem, precariò vtentem, aut contra emphyteutam, post pœnam commissi, &c. restituere recusantem, propria auctoritate arma sumpserit, bellum mouerit. Idemque dicendum si quis ob ius alicuius seruituris, vel hospitij denegatum, domum vel muros diruere non sine graui damno, vel scandalo aggressus fuerit, cum vel via iudicij, v.g. remedio interdicti possessorij, vel alio modo mitiore in possessionem iuris sui se restituendum speret.

9 Deniq; ciuili iure constitutū est *l. si quis in tantū, C. vnde vi:* Quòd violentus inuasor, non solùm rei possessione priuandus sit, sed insuper eius dominio excidere debeat, si sua sit, vel æstimationem soluere cogatur, si sua non erat. Quæ tamen lex cum pœnalis sit, non obligat ante sententiam, sicuti notauit Adrianus *in 4. de restit.* vbi de bello, & videri potest Maior. *in 4. d. 15. q. 21.* Molin. *to. 1 tr. 2. disp. 16. §. secundum est, & t. 3. post disp. 682.* Simili modo statutum est canonico iure *in c. eum qui, de præbendis in 6.* vt qui beneficium curatū vi occupat, vel scienter se iniustè intrudit, ipso iure priuatus sit simili beneficio, quod antè iniustè obtinebat. Insuper vt quicumque dignitatem, personatum, vel quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum vi occupat, eo ipso ius, quod habebat, amittat. De quo vide Cou. *3. de resol. c. 16. n. 7.* Vasq. *tract. de beneficijs, c. 4. §. 4. dub. 5.*

CAP. VIII.

DE EXCEPTIONE, PRÆSCRIPTIONE, ac vsucapione.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio est exclusio, seu potiùs debilitatio actionis intentatæ.*
2 *Duplex est exceptio. Vna peremptoria, & altera dilatoria.*
Exceptiones dilatoriæ ante litis contestationem proponi debent: Peremptoriæ autem pòst, quibus actio perpetuò excluditur.
3 *Præscriptio est exceptio peremptoria, ex tempore legibus definito substantiam capiens.*

4 *Bonæ fidei possessor post legitimi temporis decursum plenum rei dominium omni iure acquirit.*

5 *Ad præscribendum seu vsucapiendum inprimis requiritur possessio, eaque ciuilis: sola autem naturalis non sufficit.*

6 *Non plus aliquis vsucapione acquirere potest, quam possedit.*

7 *Incapax possidendi, est etiam incapax præscribendi quamobrem iura Ecclesiastica à laicis nullo etiam immemoriali tempore vsucapi possunt.*

8 *In actibus meræ voluntatis præscriptio non procedit.*

9 *Si colonus tempore longissimo canonem non soluit, existens in possessione immunitatis absolutæ, contra dominum præscribere potest.*

10 *Malæ fidei possessor nullo vnquam tempore præscribit. Dubium superueniens non obest bonæ fidei possessori.*

11 *Error facti, sed non iuris quamuis inuincibilis sit, vsucapienti prodest.*

12 *Obligationes quæ sunt non ad agendum, sed patiendum, præscriptione temporis legitimi extinguuntur sola actoris negligentia seu cessatione; etsi reus obligationem suam non ignoret.*

13 *Cum titulo, puta, præsumpto, facilius præscribitur, quam sine titulo.*

14 *Res immobiles sine titulo vsucapiuntur tempore longissimo: nisi ius commune possessori resistat: vel vehemens suspicio sit, possessionem mala fide, vel ex iuris errore acquisitam esse: tunc tempus immemoriale requiritur ad vsucapiendum, modò capacitas sit in vsucapiente.*

15 *Præscriptio immemorialis plura peculiaria commoda habet.*

16 *Triennio possidens beneficium Ecclesiasticum cum bona fide, ius in eo acquirit.*

17 *Successor in possessione numerare etiam potest tempus antecessoris sui, si is bona fide possedit: secus si mala fide.*

18 *Mala fides antecessoris nocet successori vniuersali, siue hæredi, quominus is vsucapere possit, nisi fortè tempore longissimo.*

19 *Vsucapio semel cœpta interdum currere desinit: postea iterum processura.*

20 *Si res Minorum temporis diuturnitate vsucaptæ sint, conceditur illis beneficium restitutionis in integrum, continuo quadriennio à die quo natu maiores facti sunt.*

21 *Exemplo minorum simile restitutionis beneficium competit Ecclesiis, aliisque locis piis.*

22 *Maioribus ætate, legitimè impeditis, quominus res vel iura sua petere potuerint, restitutio in integrum conceditur, quadriennio continuo à die cessantis impedimenti.*

23 *Qui rem legitimè vsucepit, etsi ob iuris ignorantiam posteà nihil excipiens, restituat: repetere tamen potest tanquam omni iure indebitam.*

1 VErbum præscribere apud latinos interdum ita accipitur, sicut apud græcos τὸ παραγράφειν, excipere; vt præscriptio idem sit, quod exceptio. Exceptio autem dicitur actionis exclusio, non inficiando omninò eius intentionem, siue fundamentum, sed aliquid opponendo, ob quod fine vel efficacitate sua priuetur, Exempli causa; Si Titius aduersum te actionem instituat ad soluendum pretium, pro vendito tibi equo, fundamentum ac intentio huius actionis est venditio: tunc verò duobus modis contra eum defendere te poteris, primò si neges equum tibi venditum esse: per quam defensionem intentio aduersarij, & fundamentum actionis excluditur, & onus probandi aduersario imponitur. Secundò, si fatearis, quidem equum tibi venditū esse; sed opponas, pretium te soluisse, vel tibi à Titio donatum fuisse: tunc diceris contra aduersarium excipere, eiusque exceptionis probatio tibi incumbit. Porrò exceptionem à reo conuento appositam interdum Actor contraria exceptione retundit, quæ dici solet replicatio: & hanc iterum reus exceptione impugnat, quæ duplicatio appellatur: & sic deinceps triplicationes quadruplicationes, &c. dari possunt. Vide *l. 2. ff. de except. & tit. Instit. de replicationibus.*

2 Est autem duplex exceptio: Vna peremptoria, per quam actio simpliciter & perpetuò excluditur, cuius exemplum suprà datum est. Altera dilatoria, per quam actio non simpliciter, ac perpetuò: sed respectu certi, v.g. loci, vel personæ excluditur: vt si reus opponat iudicem non esse competentem, tunc enim actio non omninò excluditur, sed respectu huius tribunalis, diciturque hæc exceptio declinatoria fori; de qua videri potest Iulius Clarus *lib. 5. recept. sent. §. fin. q. 35.*

Et talis exceptio primo loco proponitur: ne alioquin reus conuictus iurisdictionem iudicis prorogare velle videatur, *cap. inter*, ibi Gl. & Innoc. *de sent. & re iudicata*: Aliæ verò sunt dilatoriæ exceptiones contra personam, actoris, aut procuratoris, quod in iudicio stare non possit, quia sit infamis, excommunicatus, legitima ætate destitutus, &c.

Inter vtriusque generis exceptiones hoc etiam notissimum discrimen est: quod exceptiones dilatoriæ ante litis contestationem opponi debent: posteà verò non admittantur, *c. pastoralis, de except. c. 1. de litis contestatione, in 6. cit. c. inter, & l. penult. & vlt. C. de except. l. ita demum, C. de Procuratoribus.* Limitatur I. Nisi exceptio sit de nullitate, seu (vti loquuntur) processum retro nullum reddens: v.g. Procuratorem non habere mandatum: iudicem omni iurisdictione carere, aut amentem esse. Videri potest *l. licet*, vbi DD. *C. de probationibus.* Limitatur II. Si reus suo consensu impedimentum tollere non possit, v. g. quando actor excommunicatus in iudicio contendit, exceptio excommunicationis etiam post litem contestatam obijci potest, *c. 1. de except. in 6.* Tertiò: Si exceptio seu causa excipiendi post litem contestatam exorta, aut cognata fuerit, *c. insinuante, de offic. delegati.*

At verò peremptoriæ exceptiones post litis contestationem reseruandæ sunt: quia vsque ad sententiam obijci possunt, *cit. c. de except. in 6. l. præscript. & l. seq. C. eod. l. pen. C. sententiam rescindi oportere.* Excipiendæ verò sunt ex peremptoriæ, quæ litem finitam faciunt; ideòque ante litis contestationem opponi debent, quatenus seruiunt ad litis processum impediendum, ne alioquin frustra litigetur, *c. 1. de litis contestatione, in 6.* Dummodo exceptio talis mox probari possit, seu intricationem non habeat, alioquin post litis contestationem differri potest, vti docet Bart. *in l. nam postea, n. 1. ff. de iureiur.* Tales exceptiones litis finitæ sunt, si opponatur de hac causa esse antea iudicatum, inter partes transactum, per iuramentum, aut compromissum seu arbitros decisum: Denique etiam præscriptio, seu vsucapio inter huius generis exceptiones numerari debet, quippè cum per eam actio omnis exclusa sit: sine actione autem iudicij processus in ciuilibus causis esse non potest, *l. si pupill. §. videam. ff. de negot. gest.*

His præmissis, ad propositam præscriptionis materiam particularius accedemus: Romano iure statutum est, vt bonæ fidei possessor, post legitimi temporis decursum, dominum rem suam pristinam repetentem, vel pristino iure suo vti volentem oppositione tanti temporis, quantum iura ad id exigunt, &c. repellere possit, adeoque contra eum peremptoriè excipere, siue præscribere. Qua verbi acceptione Tertull. egregium opus de præscriptione aduersus hæreticos scripsit: in quo ostendit, ipsos ad nullam de rebus Fidei disceptationem, & controuersiā à Catholicis admittendos esse, sed compendio præscriptionis, id est, oppositione iā diuturni temporis, quo tali modo vbiq; in Ecclesia creditū fuit, omnem, quæ contra affertur, nouitatē repellendā: Quòd si omninò aliquis Orthodoxus hæreticum ad disputationem admittat, profiteri eum oporteat, non ex necessitate, aut debito se id facere, sed ex abundanti, & ne causæ suæ diffidere videatur.

3 Præscriptio in hac acceptione definitur apud Couarr. *reg. possessor, p. 1. §. vn. num. 4. Exceptio peremptoria, ex tempore legibus definito substantiam capiens.* Vsucapio verò definitur apud Iureconsultum *in l. 3. ff. de vsurpationibus & vsucap. Adiectio*, (idest acquisitio) *dominij per continuationem temporis, lege definiti.* Vnde colligitur, præscriptionem plerumque esse quasi fructū siue effectum vsucapionis. Nam ideò quòd aliquis longa & pacifica rei possessione dominium acquisiuit, contra pristinum dominum, rem eandem repetentem, exceptionem opponere potest. Dico *plerumque*: Quæ præscriptio aliquantò latius patet, quàm vsucapio: siquidem interdum præscriptione excludimus, ac tollimus ius actionis personalis vel seruitutis, quod alter habet, interim nullius rei dominium, aut quasi dominium nobis acquirentes aut vsucapientes, vt infra patebit.

Multi aliud etiam discrimen statuunt inter vsucapionem, & præscriptionem: quasi illa rerum mobilium tantum sit, hæc verò immobilium. Verum hæc distinctio nullum in iure fundamentum habet, sicut legere potes apud Cou. *l. cit. n. 2. & 3.* Nau. *c. 17. Man. n. 84.* post Alciatum *in l. vt sunt, ff. de verb. signif.*

Beneficium præscriptionis ob bonum publicū introductum est, duabus de causis. I. *Ne diu, & ferè semper quarundā rerum dominia incerta essent, l. 1. ff. de vsurpat. & vsucap.* Et vt *aliquis litium finis esset, l. vlt. ff. pro suo.* Ac denique possessores propè immortali timore tenerentur: ait Iustinus Imper. *in l. cum notissimi, C. de præscript. 30. vel 40. annorum.*

II. Causa. Vt hac ratione segnities, ac desidia hominum, res ac iura sua actione prosequi intermittentium, acuatur, iuxta *l. vt perfectius, C. de annali except. & c. vigilanti, de præscript.* Vide Petrum Tholos. *lib. 30. Syntag. c. vlt.*

4 Neque tamen hinc rectè colligunt Adrian. *in 4. de restit. vbi de præscript. §. Mihi autem sine præiudicio.* Medin. *C. de restit. q. 18.* quòd leges de vsucapione in conscientiæ foro locum non habeant, nisi vbi culpabilis negligentia pristini possessoris interuenit. Nam contraria sententia non solùm Iureconsultis, sed fermè etiam Theologis communis est. Bonæ fidei possessorē post legitimi temporis decursum, directū ac plenū rei quam vsucapit, domi-

dominium omni iure sibi comparare, iuxta l. 3. ff. de vsucap. vt proinde eam posteà à quouis possessore tamquam dominus vindicare possit l. si quis emptionis, C. de præscript. 30. vel 40. annorum. Neque in conscientiæ etiam foro restituere teneatur, licet pristini domini inuincibilem ignorantiam planè agnoscat, sicuti rectè ex recepta sententia docent Abb. c. vigilanti nu. 6. de præscrip. cum Glos. ibid. verb. nouerit, Gloss. in cap. vlt. Abb. ibid. num. 37. eod. tit. Maior. in 4. d. 15. quæst. 11. concl. 1. & 2. Couarr. reg. possessor, p. 3. §. 3. Syluest. verb. præscriptio, 1. q. 13. Andr. Fach. lib. 1. contr. iuris, c. 64. contra Henricum Gandauensem quodlib. 8. q. 22. Greg. Tholos. lib. 4. Syntagm. c. 8. num. 4. & 5.

Ad fundamentum Adriani, & aliorum respondetur: Non ob solam pristini domini negligentiam: sed multò magis ob alias caussas, ad bonum publicum spectantes, beneficium vsucapionis publicis legibus constitutum esse: Nemo autem dubitat, quin Principi ius competat de subditorum bonis ita decernendi, sicuti Reipublicæ vtilitas exigit: idque annotauit Scotus in 4. dist. 25. qu. 2. art. 2. Abb. in c. quæ in Ecclesiarum, numer. 11. de constitut. Adrianus in cit. loco, §. secundò præmitto, Thomas de Argentina in 4. dist. 15. in fine Gabr. ibid. quæst. 3. art. 1. notab. 2. Ioan. Faber. tit. Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili, §. sed naturalia, nu. 3. Cou. reg. possessor, par. 1. §. vnic. num. 5. & p. 3. §. 3. nu. 2. Accedit, quòd cum in iure mentio fit culpæ vel negligentiæ pristini possessoris, sermo non fit de propriè dicto peccato: sed de culpa, seu negligentia ciuili, quæ sæpè simplex tantùm, aut inuoluntaria omissio est, & nihilominus aliquo modo ciuiliter puniri potest, ad aliorum industriam excitandam, sicuti dictum fuit lib. 1. tract. de legibus, cap. 15. num. 1.

Conditiones ad legitimam vsucapionem præscriptionemve quatuor requiruntur, teste Sylu. verb. præscriptio, 1. num. 1. Prima est possessio. Nam sine possessione præscriptio non procedit, reg. 3. in 6. & habetur in l. fine ff. de vsucap. Debetque ea saltem ciuilis esse: sola autem naturalis non sufficit, sicuti ex communi docet Abb. c. caussam, num. 6. de præscript. Cou. reg. possessor, par. 2. initio, num. 7. Quapropter neque alienæ possessionis occupator vsucapionem inchoare potest, quamdiu alter, v. g. absens ciuiliter possidet, sicuti notauit, Abb. c. vigilanti, num. 4. de præscript. Neque commodatarius, depositarius, colonus, inquilinus, procurator, qui rem in pignus accepit, præscribere possunt, sicuti colligitur ex l. 2. C. de præscript. 30. vel 40. annorum: eò quòd non suo, sed alieno nomine in possessione sint, siue non vt suam, sed vt alienam rem possideant: quamobrem nec propriè possident, sed potius ille, cuius nomine possessionem tenent, c. si diligenti, de præscript. l. Si id quod, ff. de acquir. possess. Sed neque qui ab eiusmodi personis, quamuis bona fide, rem accepit, præscribere siue vsucapere potest, quamdiu dominus ciuilem rei possessionem retinet. Vassallus tamen, Emphyteuta, & omninò vsufructuarius, cum quasi possessionem non tantum naturalem, sed etiam ciuilē vtilis domini habeant, quippe suo nomine possidentes vsumfructum, eumdem præscribere possunt; teste Cou. loc. cit. Gomez lib. 2. resol. c. 15. nu. 26. Mol. tom. 1. tr. 2. disp. 62. Ioan. Fabro lib. 2. instiut. tit. Per quas personas nobis acquiritur, §. de his autē, n. 4.

5 Ex hac requisita conditione infertur primò; Quòd aliquis via præscriptionis præcisè plus acquirere non potest, quàm possedit, arg. c. cùm olim de præscript: Quare si inferior Principe, temporis diuturnitate, cum bona fide, ex certis rebus vectigalia exegit, non ideò censetur ius vectigalis absolutè & quoad omnia præscripsisse. Dixi via præscriptionis præcisè: Nam ob præsumptionem, si iura possessori non resistant, plerumque ex vno iurisdictionis, v. g. actu, colligi poterit ius totius iurisdictionis: v. g. exorto dubio de aliqua parochia, ad cuius Episcopi diœcesin pertinere debeat, adiudicabitur illi, qui in loco actum Episcopalem exercere solitus fuit, iuxta c. 1. de relig. domibus. Simili ratione, si constet, quòd Titius à triginta, v. g. annis fuerit in possessione præsentandi Clericum ad Ecclesiasticum beneficium, adeòque hoc ius Ecclesiasticum præscripserit, ex vno isto actu præsumptio fiet totum ius patronatus eidem Titio competere, sicuti notauit Abb. in cit. cap. 1. num. 4.

Infertur secundò; Quòd subditus, dum se subditum profitetur, præscribere non potest aduersus ea, quæ potestas gubernatiua intrinsecè ac necessariò requirit: puta, vt legibus, aut præceptis non teneatur: vt à Superiore numquam iudicetur, puniatur: vt ad Principem ab inferioribus seu subiectis Iudicibus non appelletur: vt à censibus & tributis ordinarijs, quæ in signum supremæ potestatis Principi soluuntur, immunis sit, l. competit, C. de præscript. 30. vel 40. annorum. Ita docent ex communi Abb. in cap. cùm contingat, n. 40. de foro competente, c. cùm non liceat, nu. 15. & c. audientiam n. 18. de præscript. Cou. reg. possessor, p. 2. §. 2. nu 9. & 10. Less. lib. 2. c. 6. dub. 12. Potest tamen aliquis temporis diuturnitate contra Superiorem præscribere immunitatem, qua desinat esse eius subditus, sicut Cou. loc. cit. annotauit. Potest item subditus partem aliquam iurisdictionis, quæ alioquin communi iure Superiori competit, cum bona fide præscribere, v. g. Capitulum, vt in prima instantia suos Canonicos, & Officiales iudicare possit: sed requiritur ad hoc possessio temporis immemorialis, 30. vel 40. annorum, cum titulo colorato: quandoquidem præsumptio iuris suffragatur Principi, Episcopo, sicuti annotauit Couarr. reg. possessor, par. 2. §. 3. num. 3. & sumitur ex cap. 1. de præscript. in 6.

7 Infertur tertiò: Quòd qui incapax est possidendi, is etiam præscribendi incapax est. Quamobrem laici res sacras seu Ecclesiasticas nullo vmquam tempore præscribere possunt: cùm earū possessionis incapaces sint, vti constat ex cap. præced. num. 4. Tales sunt, v. g. decimæ clericales, item iurisdictio in personas, & bona Clericorum, quamobrem iura canonica passim reprobant consuetudinem hanc, tamquam irrationabilem, si laici clericales decimas detineant, vel iurisdictionem in Ecclesiasticas personas, aut bona earum vsurpent.

Idemque Archidiaconus in c. hortamur, num. 1. d. 71. Abb. in c. causam, n. 4. Felin. n. 7. de præscript. docent de iure patronatus, secundùm se, ac seorsim numquam à laico præscribi posse: licet per accidens seu accessoriè vsucapi queat, vnà cum vniuersitate, iuxta c. ex litteris de iure patr. Ratio iam allata fuit; Quia ius spirituale à laico possideri non potest absque titulo, seu legitima concessione Ecclesiastica: possessio itaque hæc habet inuolutam, seu implicitam caussam tituli, seu proprietatis, sicut de possessione rei, aut loci sacri habetur in l. qui vniuersitas, §. possessionem, ff. de acquir. possess. Sed ius patronatus per se, ac seorsim non acquiritur laico, nisi ex fundatione, ædificatione, aut dotatione: Vel itaque talis titulus, seu ius acquirendi antecessit: vel non: Si prius, non opus est præscriptione: Immò sibi ipsi aduersatur, qui ait se præscripsisse, rem cuius legitimum titulum, concessionemve habet, sicuti notauit Alex. de Neuo in c. pastoralis, n. 4. de except. Sin secundum, tum deficit possessio, quia vt supra dictum, laicus spiritualia absque titulo, ac concessione legitima Ecclesiæ seu Ecclesiastici Prælati, possidere non potest: consequenter nec præscribere.

Quod verò Iuristæ aliqui aiunt; ipsam consuetudinem, aut detentionem temporis immemorialis, cum bona fide iunctam, loco tituli esse, l. 3. §. aquæductus, ff. de aqua quotidiana, id verum est duntaxat, si aliquis sine vero antecedente titulo seu concessione legitima, fit capax possessionis: alioquin verò, si iura resistant possessioni, aut cōsuetudini, quatenus vtilis esse potest ad præscribēdum, aut vsucapiendum, tum nec temporis qualiscunque diuturnitas, nec bona fides vsucapionem, quippè iure ipsi resistente, perficere potest, l. vbi, 24. ff. de vsucap. Id tamen fateri oportet, quod temporis diuturnitas ac bona fides in tali casu tituli præsumptionem concilier, ita vt possessorem in vtroque foro tutum reddat, donec contrarium innotescat, videl. absque titulo decimas, v. g. ad laicum translatas fuisse: tum veritas præualet opinioni, seu præsumptioni, iuxta c. cum inter, 13. de sentent. & re iudic. Ideoque restitutio fieri debet, prout docet Felinus in c. accedentes n. 6. de præscript & dicam iterum lib. 4. in 6. de decimis.

8 Infertur quartò: Vt intelligatur, quidnam aliquis temporis diuturnitate præscripserit, diligenter considerandum esse, quidnam possederit, vel quasi possederit, si loquamur de præscriptione iurium, de quibus maior difficultas est. Interdum enim possidemus ius agendi contra aliquem tanquam obligatum nobis, v. g. seruitia imponendi, annuas præstationes exigendi. Nota quòd dico: tanquam obligatum, quia iuri siue actioni ex altera parte obligatio correspondet. Alioquin verò recepta est apud Iurecconsultos regula: Quod per actus liberos non inducitur præscriptio: id est, dum aliquis liberè, & non tanquam ex obligatione aliquid mihi præstat, non possum præscribere, cùm non sim in possessione iuris erga ipsum. Interdum verò possidemus ius immunitatis ab alterius actione, aut exactione. Et ad hanc possessionem requiritur, vt aliquis neget se alteri obligatum esse, vel ipsa re aut facto ita se gerat, ac si obligatus non sit: ab eo tempore incipit esse in possessione immunitatis, verb. grat. à tributis, angarijs, decimis præstandis. Sin verò aliquis se agnoscat obligatum, vel communiter habeatur pro obligato, tunc nihil eum adiuuat, exactionem factam non esse, quia locum habet regula supra tradita; Quòd in actibus meræ voluntatis non procedit præscriptio. Qua ratione Neoterici resoluunt, quos sequitur Andr. Gaill. libr. 2. obseruat. 60. numer. 4. quod Vassallus, aut subditus nunquam præscribit contra dominum ius seruitiorum, v. g. angariarum, nisi interpellatus negauerit ea dare, adde tu, nisi re ipsa pro immuni seu exempto se gerat, aut publicè habeatur, Cum enim in arbitrio seu mera voluntate Principis sit, vtrùm seruitia, v. g. angarias, perangarias exigere velit necne: non ideò præcisè quia temporis diuturnitate non exiguntur, alter in possessione immunitatis constituitur. Sæpè tamen

præsumi potest renuntiatio iuris, si oblata opportunitate exigendi, nulla ex actio fiat, & ob talem præsumptam renuntiationem facile est possessioné immunitatis inchoare; item si, dũ ab aliis exactio fit, à quibusdã non fiat, præsumptio esse solet pro exceptione.

9 Ex his aperitur verus sensus *l. cum notissimi, §. in his etiam, C. de præscript. xxx. vel xl. annorum*, vbi negat Imper. Iustinianus, propter non exactum, neque solutum canonem tempore longissimo, ius emphyteuticum extingui. Id enim verissimum est, si colonus se emphyteuticum, atque ad canonem obligatum profiteatur, vel publicè pro tali habeatur. Tunc temporis diuturnitate vsu capere quidem potest pensiones singulas, vt si pensio, cuius soluendæ dies ante xxx. annos cesserat, hactenus exacta numquam fuit, ab eius solutione liber existat, non tamen vsucapere potest immunitatem absolutè, siue vt etiam subsequentes, & nondum ita præscriptas pensiones soluere obligatus non sit. Ratio est, quæ sumitur *ex l. malè agitur*, iunct. Gl. & Bart. *C. eodem tit.* Quia non plus aliquis præscribit, quàm possidet; iste autem colonus, vt ponimus, non habetur pro immuni à soluendo canone absolutè; sed tantũ à canone vno, aut altero, cuius exactio facta non fuit. Cùm enim singulis, v.g. annis pensio soluenda sit, tot sint actiones seu exactiones, quot pensiones, & consequenter tot præscriptiones, quot actiones: ita vt ex vna ad alteram argumentari non liceat: idest, non propterea quòd contra vnam exactionem præscripsisti, etiam contra alias subsequentes pensiones præscripsisse censeris. Quo sensu vera est doctrina Mynsing. *centur. 3. obseruat. 13.* Gaill. *lib. 2. obseru. 72.*

At verò si annua pensio siue præstatio petita fuit, & colonus se debitorem absolutè negauit, ab eo tempore incipit esse in possessione immunitatis simpliciter; vt, si dominus, seu creditor triginta annorum spatio quiescat, omne ius annuæ præstationis, per præscriptionem extingui possit. Idemque dicendum, si re ipsa siue facto præsertim accedente communi persuasione, colonus se immunem à pensione soluenda profiteatur. Etenim certissimum est, quod iura immunitatis aduersus annuas exactiones præscribi possint: modò adsint possessio, bona fides, & temporis legitimi decursus. Nam hoc modo contra ius quartæ decimarum Episcopis debitæ, quadraginta annis præscribi potest, *c. de quarta, de præscript.* Item ius immunitatis à decimis soluendis vniuersim vsucapi potest 40. annorum spatio, *c. ad aures eod. tit.* Denique notum est *ex l. sicut in rem, & l. omnes, Cod. de præscript. xxx. vel xl. annorum* contra actiones omnes tum reales, tum personales, saltem longissimo tempore præscribi posse.

Porrò cùm idem ius sit de parte ad partem, quod est de toto ad totum; simili ratione dicendum: Si temporis diuturnitate non integra pensio soluta fuit, sed pars eius, referre, vtrum colonus tali protestatione soluerit, quasi plus non deberet: tunc est in possessione iuris immunitatis, quoad alteram partem, sicuti manifestè colligitur *ex c. olim, de censib.* & notat ibi Gl. *verb. triginta sex*, & Gl. *in cap. conquerente, verb. duos solidos, de offic. Ordinarij*. An verò soluerit partem, cùm sciret, & profiteretur se plus debere: tunc præscribere non potest quoad futuras pensiones integras, immo verò soluendo partem debiti contenti in instrumento, totum debitum confiteri censetur, *l. cum fidem, C. de non numerata pecunia*.

Excipi verò à tradita doctrina debent legata annua: si ita relicta sint, vt primum legatum purè debeatur, alia autem sub conditione, si in viuis sit legatarius, cum ad hæredem eius non transeant, *l. si in singulos, 4. ff. de annuis legatis*: Quamobrem *in l. se natus, 36. §. vlt. ff. de mortis causa donat.* dicitur, quod in hoc casu non vnum, sed plura legata censeantur: ac veluti plures oriri obligationes, actionesque. Consequenter, si legatarius cesset pro vno legato agere, illud tempus non debet computari ad præscribendũ contra ipsũ pro legato sequentis annũ cùm obligatio eius respectu diuersa sit, & nondum orta, sicuti annotauit Gl. *in l. si vsusfructus, 28. ff. Quibus modis vsusfructus*, &c. Sed alia ratio est de debitis annuis præstationibus, quæ ex stipulatione, siue contractu nascuntur: quia earum obligatio statim ab initio purè orta, & contracta est: licet exactio, & solutio per tempus annuum diuisa sit, sicuti benè explicat Glos. & Bartol. *in cit. l. cum notissimi, §. In his etiam*. Quemadmodum hoc ipsum contingeret in legato, si purè factum esset de 1000. aureis, ita tamen vt non simul darentur legatario, & hæredibus eius, sed in singulos annos xx. sicuti Abbas notat *in cap. auditis, de præscript.*

10 Altera conditio est bona fides: Nam *possessor malæ fidei vllo tempore non præscribit, regula 2. in 6.* Dicitur autem bona fide, id est, bona conscientia rem possidere, qui prudenter existimat se possidendi ius habere, ratus videlicet rem suam, seu ad se pertinentem esse, vel saltem nesciens alienam esse. Quo sensu nomen fidei, pro conscientiæ ingquam iudicio Apostolus accepit ad Romanos 14. *Quod non est ex fide, peccatum est*: id est, quicumque contra conscientiam agit, peccat. Et consentit Innocent. III. in Concil. Later. *cap. vlt. de præscrips. Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, Synodali iudicio definimus, vt nulla valeat, absque bona fide præscriptio, tam canonica, quàm ciuilis; cùm generaliter sit omni constitutioni, & consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari. Vnde oportet, vt qui præscribit in nulla temporis parte habeat rei alienæ concupiscentiam.* Idipsum verò ordinariè præsumendum est, aliquem bona fide possedisse, præsertim si possidendi titulus aliquis prætendatur: quia non facilè præsumi debet peccatum. Idque tradit Gl. recepta *in l. super longi, verb. probetur, C. de præscriptione longi temporis*. Nisi contra ius commune rei possessionem aliquis acquisiuerit; vel possessionis suæ causam, ac titulum afferre nequeat: præterquam si longo tempore pacificè possederit: qua de re Abb. *in cap. si diligenti, num. 15. de præscrips.* Prætereà non censetur bona fide aliquis possedisse, si ipsi denuntiatum sit ne emeret, v.g. cùm res aliena sit, vel si posteà quàm denuntiatio facta fuerat rem esse alterius, ille autẽ veritatẽ inquirere neglexit secundum *l. 2. C. de annuis exceptionibus*. Ita Gl. & Abb. *cit. cap. si diligenti, & c. vlt. num. vlt. eod. tit.* Ioseph. Maschard. *de probat. concl. 12. 13. num. 43.* Cou. *reg. possessor, p. 2. num. 8. p. 2.*

Tametsi verò ad inchoandam bonæ fidei possessionem, vsucapionemque non satis sit dubitare, sed oportet existimare rem suam esse, siue eius accipiendæ, & possidendæ ius competere, tamen ad possessionem, vsucapionemque, quæ bona fide cœpta est, continuandam, sufficit nescire alienam esse: licet aliquis dubitet, an sua sit: modò interim moralem diligentiam adhibeat veritatis cognoscendæ. Idque colligitur *ex cap. vltim. de præscription.* ibi, *In nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Et ex Sancto August. *l. de fide & operibus, cap. 7.* quod refertur in *cap. si virgo 34. quæst. 1. in iure prædiorum tamdiu vnusquisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum. Cum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit: tunc malæ fidei perhibebitur, tunc iustè iniustus vocatur.* Atque hoc est, quod docent Gloss. recepta *in cap. vltim. verb. nulla temporis, de præscriptione*. Abb. ibid. *numer. 30.* Medina *Cod. de restitut. quæst. 17.* Couarruu. *par. 2. regula possessor, §. 7. numer. 3.* Syluest. *verb. præscriptio, 1. §. 3. dicto 3.* Nauarr. *capit. si quis autem, numer. 89. disput. 7. de pœnitentia.* Molin. *disput. 63.* Sanchez *lib. 2. de matrimonio, disput. 41.* Suarez *tom. 2. de religione, lib. 4. capit. 5. numer. 16.* Less. *lib. 2. capit. 6. dub. 3.* contra Hadr. *de restitut. quæst. de præscription. §. hoc supposito*, Maiorem *in 4. disput. 15. quæst. 11. requisito 2.* Sotum *lib. 4. de iustitia quæst. 5. art. 4.* *Quod possessionem & vsucapionem bona fide cœptam dubium superueniens non vitiat, seu interrumpit.* Ratio est, *Quia in dubio melior est conditio possidentis*: quamobrem stante tali dubio speculatiuo, formari potest conscientia certa seu bona fides, tali casu rem retineri, imò & absumi posse. Ex qua doctrina rectè respondit Gloss. *in c. cura, verb. legitima, ibid.* Abb. *n. 1. de iurepatr.* Etiamsi primi, possessionem aliquam contra iura accipientes, præscriptionem inchoare non potuerint, tamen eorum successores vsucapere posse qui hoc ignorant, ideoque bonam fidem habent, ob præsumptionem, quam etiam in dubio habere possunt, interuenisse legitimum titulum, vel priuilegium: *Nam qui in alterius locum succedit: iustam habet ignorantiæ causam, reg. 42. ff.* Vide Medinam *C. de restitut q. 18. & quæ dixi lib. 1. tract. 1. cap. 5. num. 21. & tract. 4. cap. 3. num. 3.*

Pro pleniore autem intellectu duo aduertenda sunt. Primum ex Couar *reg. possessor. par. 2. §. 6. num. 9.* Bonam, & malam fidem dupliciter accipi, Theologicè, ac ciuiliter. Priore acceptione aliud non est rem bona fide, vt suam possidere, quàm sine peccato possidere, quod licet vel maximè ad vsucapiendum requiritur, tamen non sufficit; sed requiritur etiam bona fides ciuili consideratione. Cùm enim ius seu commodum vsucapiendi legibus ciuilibus approbante etiam iure canonico, boni publici causa introductum sit, ideo vbi *lex vsucapionem inhibet, bona fides* Theologica *vsucapienti nihil prodest*, ait Pompon. *in l. 24. ff. de vsucap.* Hoc etiam sensu dicitur *in l. sed etsi, §. si ante, ff. de hæredit. petitione*: *Post litis contestationem omnes malæ fidei possessores esse*; intellige ciuili consideratione: propterea quòd leges ab eo tempore vsucapionem procedere vetant.

11 Quare hoc loco quæstio resolui potest: Vtrùm cum inuincibili iuris ignorantia vsucapio fieri possit? Affirmat Medina *C. de restit. qu. 17. prope finem*, idque non improbabile putat Less. *l. 2. c. 6. dub. 5.* Fundamentum est: Quia iuris ignorantia, si inuincibilis sit, inculpata est, consequenter bonam fidem inducit, quæ ad vsucapiendum sufficit. Sed contraria sententia est communis, ac vera apud Cou. *reg. possessor, par. 2. §. 7. nu. 11.* Abb. *cap. cum non liceat, numer. 8. de præscript.* & traditur apertè *in l. 31. ff. de vsucap. Numquam in vsucapionibus iuris error possessoribus prodest.* Et *leg. 4. ff. de iuris & facti ignorantia*: *Iuris ignorantia in vsucapionibus negatur prodesse: facti verò ignorantiam*

pro-

prodesse constat. Et *l.2.ff. pro emptore: Si a pupillo emero sine tutoris auctoritate, quem puberem esse putem dicimus vsucapionem sequi, &c. Quod si scias pupillum esse: putes tamen pupillis licere res suas sine tutoris auctoritate administrare, non capies vsum, quia iuris error nulli prodest.* Simile est, si emas à Prælato, ratus Capitulum consensisse, cùm non consenserit, potes præscribere: Sin verò arbitratus fuisti, Capituli consensum non requiri, præscribere non potes, sicuti docet Abb. *in c. de quarta, n.12. de præscr. & ca. dudum, nu.13. de decimis.* Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur ex dictis. Ad vsucapiendum requiri quidem bonam fidem theologicè, idest bonam conscientiam sed eam non sufficere, si adsit mala fides ciuiliter, idest, quæ vitium aliquod ex lege habet, præscriptionem prohibente; quamobrem legimus in *l. quemadmodum, C. de Agricolis, & censitis, lib. 11. Malæ fidei possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legem mercatur, adeo vt vsucapere non possit.*

Sed limitanda est communis doctrina. I. Nisi sit ignorantia, seu error iuris dubij, seu circa quod diuersæ sint Doctorum probabiles opiniones: talis enim ignorantia bonæ fidei possessorem impedire non debet, quominus vsucapere possit, sicuti docet Abb. *c. de quarta, n.12. de præscript.* Syl. *verb. præscript. 1. q. 3.* Nauar. *lib.1. cons.9. de officio Iudicis Ordinarij, edit.2.* Cou. *regula possessor, p.2. §.9. numer. 12.* Less. *lib.2. cap.6. dub.5.* Si ignorantia iuris ciuiliter inculpata censeatur, puta in Milite, Minore viginti quinque annis, vel Rustico non habente copiam consultoris, sicuti probabiliter docet Molin. *lib.2. de prim. genitis, cap.7. n.69.* quem citat, & non improbat Less. *cit. dub. 5. num. 17.* Nam ideo legum ciuilium latores iuris ignorantiam in commodis acquirendis prodesse nolunt, vt desidia euitetur, & homines ad legum scientiam excitentur: consequenter si in quibusdam personis iuris alicuius ignorantia toleretur, eaque etiam Theologicè inculpata sit, tunc bonam fidem inducere poterit, quæ omni iure ad vsucapiendum sufficiat. III. Limitant Nauarr. *in cit. consil. 9.* Lessius *citat. dub. 9. numer. 15.* Quòd iuris ignorantia prosit ad præscribendum fructus, quos possidens bona fide, percepit, existimans videlicet & ius percipiendi habere. Sed hoc verum non videtur, quod attinet ad fructus extantes: illi enim post rescissionem contractus, qui iure ipso resistente non subsistit, vnà cum ipsa re restituendi veniunt, sicuti ex communi docet Bartolus *in l. sed etsi. §. scire, ff. de petit. hæred.* Abb. *in c. ad nostram, de rebus Ecclesiæ non alienandis n. vlt. ex l. iubemus. 2. C. de SS. Ecclesijs.*

Alterum aduertendum. Obligationes quæ per præscriptionem extingui possunt, duplicis generis sunt. Quædam enim suapte natura reddunt ad agendum, vel non agendum: v.g. qui rem alienam possidet, obligatur ad eandem suo domino reddendam. & qui ex mutuo, empto, aliaue pactione debitor est, obligatur ad rem debitam alteri soluendam. Item in seruitutibus vrbanis obligatur aliquis, v.g. ad ædificium altius non tollendum, fenestram in alterius hortum non aperiendam. Quibus omnibus hoc commune est, vt nulla præscriptione tolli possint, quamdiu earum scientia adest: Dum, inquam, scis, te rem alienam possidere, ex empto, aliaue personali actione debitorem esse, vel ius ædificium tollendi, fenestram aperiendi, item in alieno prædio pascendi, venandi, tibi nullam competere præscriptionem nec inchoare, nec perficere potes, quia mala fide vteris. Qua de re lege Cou. *reg. possessor, p.2. §.6. ra.n.4. §. verum.*

Aliæ verò obligationes sunt, quæ suapte natura duntaxat referuntur ad patiendum, vel onus subeundum, si ab altero agatur, petatur. Eiusmodi obligationes præscriptione extinguuntur ob solam negligentiam siue cessationem actoris seu exactoris; etsi obligatus fuerit interim obligationis probè conscius sit. Quæ est doctrina Bartoli *in leg. item sequitur, §. si viam ff. de vsucap.* Sylu. *verb. præscriptio, 1. n.1.* Medin. *cit. qu.17. §. de præscriptione,* Moli. *tom.1. tract.2. disp.66.* quam latè examinat Abb. *in cap. vlt. de præscript.* Exempla habes I. In legibus pœnalibus non obligantibus reum ad soluendam pœnam ante Iudicis sententiam, seu exactionem, sicut cernere est in pœna commissi ob vectigal non solutum. Nam fiscus post elapsum sine litis contestatione quinquennium, res sibi amplius vindicare non potest, iuxta *l. 2. C. de vectigalibus, & commissis.* Talis quoque est actio pœnalis contra furem in duplum vel quadruplum; item actio iniuriarum, aliæque Prætoriæ, quæ anni spatio extinguuntur, *Instit. de perp. & temp. action.*

II. in actionibus quæ ciuili iure tribuuntur, certoque temporis spatio definitæ sunt, v. g. aduersus venditorem, rei venditæ vitium, etiam sine dolo reticentem, competit actio *redhibitoria*, *vel quanto minoris*: quarum illa semestri: hæc anni spatio extinguitur, manente nihilominus naturali obligatione, & actione ad damni compensationem, sicut docet Couar. *d. c. lap. 2. §. 11. n. 6. concl. 7.* & dicam infra *tract. 4. cap. 17. §. 2. assert. 3. in fine.*

III. Seruitutes rusticæ extinguuntur per solum non vsum, tempore legibus definito, etsi is, qui præscribit, probè sciat alteri tale ius competere; puta itineris, vel actus per fundum alienum. Non enim vi talis seruitutis dominus fundi cogitur admonere alterum, vt iure suo viatur, sed pati tantummodò, si vtatur, sicuti rectè cum Bartol. docent Molin. *loc. cit. concl. 4.* Medin. *suprà cit.* Less. *cit. dub. 6. in fine.*

IV. Eadem ratione existimo probabiliter dici: Quòd actio hypothecaria, præsertim in generali hypotheca fundata, post lapsũ temporis legitimi, institui amplius non possit contra a tertium possessorem, puta bonæ fidei, & absque fraude emptorem, etsi tempore currentis præscriptionis probè scierit, rem oppignoratam esse, cùm neque hic teneatur ad aliquid agendum, sed solùm ad patiendum, vt à se vindicetur, si debitor, excussis bonis suis soluendo idoneus non reperiatur.

Tertia conditio ad vsucapiendum frequenter requisita est titulus, non quidem verus, (nam hic vnà cum traditione, vel possessione rei dominium transfert, vt præscriptione tunc opus non sit) sed rationabiliter præsumptus, puta, quia aliquis rem, dono aut hæreditate accepit, probabiliter arbitratur, dominium esse, à quo acceperit. Talis enim dicitur possidere, & vsucapere pro emptore, pro hærede, pro donato, legato & omninò pro suo; sicuti constat *ex lib. 41. tit. 4. & seq. ff.* Interdum tamen opus non est titulum possessionis nosse, aut ostendere posse: cùm nihilominus bona fides consistere, vsucapionemque temporis diuturnitate perficere queat, sicuti constat *ex cap. 1. de præscript. in 6.* Ratio est: Quia facilè etiam in proprio facto, ex temporis longinquitate, obliuio contingit, vt dicere aliquis non possit, quo titulo rei possessio ad ipsum deuoluta sit, iuxta *l. peregrè, ff. de acquir. poss.* Quare in dubio bonæ fidei iurisque præsũptio stat pro possessore; dùmmodò is capax sit, vt videre licet apud Cou. *reg. peccatũ, n. 2. §. 8.*

13 Quarta & vltima conditio est continuatio possessionis tempore legibus definito. Qua in re distinguendum est, vtrùm res, quæ vsucapienda est, cum titulo possideatur, an sine titulo. Et iterum vtrùm res mobilis sit, an immobilis. Dico igitur I. Res mobiles triennij spatio vsucapiuntur cum titulo, & bona fide, sicuti constat *ex instit. de vsucap. in princip. & l. vnic. C. de vsucap. transformanda, & authen. quas actiones, C. de sacrosanctis Eccles.* vbi significatur, eamdem triennalem præscriptionem procedere aduersus Ecclesiam, quamuis Romana sit. Vide Less. *dub. 7.* Cou. *reg. possess. p. 2. §. 2. nu. 5.* Excipiendæ verò sunt ab hac assertione res furtiuæ, & iniqua violentia acceptæ, ad quarum vsucapionem, in cuiuscumque manus deueniat, 30. anni requiruntur, *§. furtiuæ, Instit. de vsucap. l. vltim,* iunct. Gloss. *C. de acquir. possess.*

Dico II. Res mobiles sine titulo vsucapiuntur aduersus quemlibet 30. annorum spatio. Quæ est communis Doctorum sententia apud Molinam *disp. 68.* Lessium *cit. dub. 7.* ducta ex *l. 3. C. de præscript. 30. vel 40. annorum.* Quare cum in ea re Ecclesia nullum priuilegium acceperit, fateri debemus, eodem iure in rebus mobilibus contra Ecclesiam, etiam Romanam, præscribi, sicuti contra priuatum.

Dico III. Res immobiles cum titulo vsucapiuntur inter præsentes decennio, inter absentes spatio viginti annorum, sicuti constat *ex instit. de vsucap. l. vltim. & toto titul. Cod. de præscript. longi temporis,* & legere potes apud Gratianum *super cap. placuit, 16. qu. 3.* sed cautè, quia plures errores suos congerit. Excipitur verò, si res immobilis à malæ fidei possessore ad te pacto aliquo, vel contractu translata sit, non potes domino ignorante, ante 30. annos vsucapere, sicuti habetur apertè in *Authen. malæ fidei, Cod. de præscript. longi temporis.* Porrò præsentes dicuntur, qui in eadem prouincia, ac sub eodem regimine domicilium habent: licet res quæ vsucapiuntur alibi sitæ sint. Absentes autem dicuntur, qui domicilium sub diuerso regimine habent, *l. vltim.* iunct. Gloss. *Cod. eod.*

Loquor autem de bonis priuatorum: Nam primò, bona tum mobilia, tum immobilia fisci, id est, quæ fisco iam acquisita & incorporata sunt, non nisi tempore longissimo triginta, vel quadraginta annis vsucapiuntur, *§. res fisci,* iunct. Gloss. *Instit. de vsucap. & leg. omnes, Cod. de præscript. triginta, vel 40. annorum.* Sin verò nondum fisco incorporata, sed vacantia sunt, quia aliquis, sine hærede mortuus est: tunc vel non sunt denuntiata fisco, & præscribuntur tempore ordinario, *l. quamuis, ff. de vsucap.* Vel sunt denuntiata, & tunc tempus quadriennij sufficit ad præscriptionem *leg. 1. Cod. de præscriptione.* Sin autem ob crimen fisco commissa sunt, puta ob vectigal non solutum, ob hæresis, vel læsæ Maiestatis crimen: tunc aut loquimur de fisco sæculari, aut Ecclesiastico: Si de sæculari, post lapsum quinquennij omnis actio fisci extinguitur, sicuti docet Bartolus communiter receptus *in leg. 2. Cod. de Apostatis.* Sin verò loquamur de fisco Ecclesiastico, tunc spectato iure communi, seruanda est constitutio *cap. 2. de præscript. in 6.* vt bona ob delictum commissa Ecclesiæ Romanæ non nisi centum annorũ spatio iuxta speciale eius priuilegium: aduersus inferiorem autem

Ecclesiam quadraginta annis præscribantur: idque etiam in causa hæresis locum habeat, ita vt filij, si Catholici sint, & bona fide bona parentum hereticorũ possideant, existimantes ipsos in fide Catholica decessisse, quadraginta annorum spatio non tantùm contra Ecclesias particulares, sed etiam Romanam præscribere possint, sicuti docet Abb. *in c. cùm vobis num. 8. & seqq. de præscript.* licet aliter Bartolus *l. c.* Vide Cou. *in epit. p. 2. §. 8. num. 22. & reg. possessor, p. 2. §. 2. num. 20.*

Secundò aduersus Romanam Ecclesiam 100. annorum spatio vsucapio perficitur, *c. ad audientiam, c. si diligenti, de præscript. c. 2. eod. in 6.* Auth. *quas actiones, C. de sacrosanctis Ecclesiis.*

Tertiò aduersus inferiorem Ecclesiam, Monasterium, Hospitale 40 annis, *c. de quarta, c. ad aures, cap. illud, de præscript. & cit. Authent. quas actiones.* Idemque locum habere in hæreditatibus, legatis, aut donatis ad pias causas, puta pro pauperibus, pro captiuorum redemptione, &c. habetur expresse *in Authent. de Ecclesiast. titulis, c. 3. collat. 9.* & docet Abb. *in cap. 2. num. 10. de præscript.* Cou. *cit. p. 2. §. 2. num. 3.*

Quartò, aduersus Monasteria S. Benedicti, & Ordines eorumdem priuilegiis gaudentes 60. annis, sicut constat ex priuilegio Eugenij Papæ apud Mol. *disp. 77.* Less. *lib. 2. c. 4. dub. 8. num. 25.*

Quintò: Bona legata, donata, vendita ciuitatibus, & quæ ad coronam regni vel prouinciæ spectant, 10. annis, iuxta *l. vt inter, C. de sacrosanctis Eccles.* & videri potest Cou. *p. 2. §. 2. num. 15.*

Sextò, Alienatio feudi sine domini cõsensu facta alteri, quamuis bona fide accipientis, præscriptione non obstante, reuocari potest à domino, *lib. 2. feudorum, cap. 40. de capit. Conradi.* Quòd tamen ibi Gloss. & Doctores intelligunt de præscriptione temporis longi, non tamen longissimi, seu annorum XXX.

14 Dico IV. Res immobiles sine titulo vsucapiuntur tempore longissimo, videlicet 30. 40. 60. vel 100. *annorum*, iuxta differentiam eorum, aduersus quos vsucapio procedit. Ita docent Doctores communiter, *ex leg. sicut in rem, & l. si quis emptionis, §. quod si quis C. de præscript. 30. vel 40. annorũ, & c. sanctorum, de præscr.*

Limita assertionem: Si ius commune resistat, vel aliunde vehemens præsumptio sit, possessionem mala fide, vel ex iuris errore acquisitam, & vsurpatam fuisse, tunc neque longissimum tempus ad præscribendum sufficit, sed necesse est ostendere vel titulum apparenter iustum, per quem elidatur præsumptio malæ fidei, sicuti explicat Abb. *in c. ductum, num. decimo de decimis*: vel ostendere possessionem temporis immemorialis, id est, cuius initij nulla memoria existat. Nam talis immemorialis possessio inducit præsumptionem tituli, vel accepti priuilegij, si capacitas sit in præscribente. Ita habetur *in cap. 1. de præscript. in 6.* & docet Gloss. communiter recepta *in cap. super quibusdam, §. præterea, de verb. signific.* M. Antonius Peregrinus *de iure Fisci, lib. 6. cap. 8.* Antonius Gabrielius *lib. 5. de præscript. concl. 1. nu. 1.* Aymon. *de antiquitate tempor. p. 4. §. absolutis, n. 48.* Abb. *in cap. de quarta, num. 26. & in cap. vigilanti, nu. 35. de præscriptiõ.* Couar. *reg. possessor. par. 2. §. 10. num. 7.* Ios. Mascardus *volum. 3. conclus. 1214.* Molin. *disput. 77. argument. l. vlt. ff. de aqua pluuia arcenda, ibi: Quibus authoritatem vetustas daret, licet ius non probaretur, & l. 2. in princip. ff. eod. ibi: vetustas semper pro lege habetur.*

Exempla habes: Si Episcopus alienæ diœcesis Ecclesiasticas decimas tempore immemoriali possideat, iuxta *cit. cap. 1.* Si regulares beneficia, tamquam regularia sint, cum Episcopi præiudicio, absque titulo tempore immemoriali teneant. Si laici à soluendis decimis pari antiquitate immunes sint, vel diœcesani ab ordinarij iurisdictione exempti, iuxta *cap. cùm personæ, de priuileg. in 6.* & videri potest Couarr. *1. resol. cap. decimo septimo.* Si inferior Episcopo Pontificalia insignia ob immemorialis temporis consuetudinem sibi vendicet, de quo Abbas *in cap. 1. num. 10.* Vt lite pendente nihil innouetur. Si inferiores Duces aut Magnates regni tributa exigant, monetas cudant, vectigalia imponant, *cap. super quibusdam, de verb. signific.* vel simul. faciant, quæ ad merum Imperium spectant, & supremo Principi, tamquam specialia, eius priuilegia, competunt, qua de re Abb. *in c. cum tanto, num. vndecimo, de consuetudine.* Crauetta *de antiquitate tempor. par. 4. §. absolutis, numer. 13.* Couarr. *cit. par. 2. §. 3. numer. 5.* Ioach. Mynsinger. *centur. 4. obseru. 24.* Si electus aliquis in Ecclesia, quæ secundum propriam institutionem liberà esse deberet, ius patronatus à tempore immemoriali possideat; vel si fundator seu patronus Ecclesiæ collegiatæ ius præsentandi prælatum, seu Rectorem Ecclesiæ vindicet sibi à tempore, cuius initij nulla memoria extat, qua de re Couarruu. *reg. possessor par. 2. §. 10.* Molin. *disput. 75. §. quando Ecclesia.* Less. *lib. 2. capit. 6. dub. 10.* Videri etiam potest Trident. *sess. 25. cap. 9. de reform.*

15 Porrò circa præscriptionem temporis immemorialis, quædam obseruanda sunt: I. Quòd hæc præscriptio non censeatur comprehensa statuto aut lege, quamuis generalibus verbis prohibente fieri præscriptionem: puta *nulla præscriptione obstante.* Quia hæc specialem fauorem, atque æquitatem continens, specialem derogationem desiderat; quæ tamen fieri solet, si capacitas sit in præscribente, & res præscriptibilis.

II. Tametsi is, qui possessionem temporis immemorialis ostendere potest, non teneatur titulum allegare; cùm ob temporis diuturnitatem id sæpè difficile sit, atque ipsa tanti temporis continuata possessio ius tribuat, si capacitas sit in possidente, sicuti notat Gloss. recepta *in cap. 1. de præscript. in 6. verb. non extat.* Abb. *in cap. peruenit, numer. 3. de censibus.* Couarruu. *reg. possessor, par. secunda, §. 3. numer. 8. verb. hinc falsum*, Nihil tamen plerumque obest, vnà cum tanti temporis possessione titulum allegasse, verb. gr. accepti priuilegij, factæ compositionis, &c. etsi talis titulus plenè probari non possit: quandoquidem ex adiuncta possessione diuturna præsumptionem, ac corroborationem accipit.

III. Præscriptio immemorialis nullum definitum annorum tempus requirit; sed probari debet secundum Gl. & DD. *in cap. 1. de præscript. in 6.* Ioan. Fabr. *tit. de iure naturali, gentium, & ciuili, §. ex non scripto, per testes, quod semper viderunt, & audiuerunt ita esse: neque vmquam contrarium, & quod communis est, & fuit semper opinio ac fama de hoc facto, neque extet contrarij vel initij memoria.* Monent autem Nau. *lib. 2. consil. vltim. de præscript. edit. 2.* Molin. *disp. 76.* nihil obstare huic præscriptioni, etsi constet, possessionem ante 200. vel 300. annos nullam fuisse, sed posteà cœpisse, dummodò initium illius memoriam senum, qui modò viuunt, etiam ex auditu sine relatione maiorum suorum excedat, neque etiam apertè sciatur, quòd initium talis possessionis vitiosum fuerit, sicut annotauit Cou. *cit. §. 3. num. 8.* Aymon. Crauet. *cit. p. 4. §. absolutis, num. 60.*

Dico V. Quòd dixi de rebus immobilibus, pariter intelligi debet de præscriptione rerum incorporalium, siue iurium, puta vsusfructus, annuæ præstationis, iuris patronatus, iurisdictionis, &c. Quæ proinde 10. annis inter præsentes; 20. annis inter absentes, cum titulo colorato, & bona fide absoluitur, 300. verò annis sine titulo. Ita ex communi Mol. *disp. 70. in princ.* Less. *dub. 8. in fine.* Est verò hoc loco diligenter distinguendum; Vtrùm præscriptio iuris, v.g. emphyteutici, vel iuris patronatus tendat contra Ecclesiã; & similiter vtrùm præscriptio iurisdictionis tendat contra proprium Superiorem vel Principem; an verò præscriptio horum tendat, aduersus personam priuatam; sicuti benè annotauit Cou. *in reg. possessor, p. 2. §. 10. n. 8.* Mol. *disp. 70. in princip.* & sumitur ex doctrina Glos. vlt. *in c. contingit, verb. constituantur, de dolo, & contumacia.* Etenim si præscriptio iurium tendit contra Ecclesiam, aut contra Principem, tunc 40. annorum, & interdum temporis immemorialis possessio, requiritur, vt ex suprà dictis constat. At verò, si contra aliam personam, puta si non quæratur vtrùm Ecclesia patronata sit, necne, sed vter duorum, patronus eius existat: tunc vnus contra alium præscribit tempore ordinario, vt in assertione dictum est, & esse communem doctrinam ait Less. *cit. cap. 6. num. 33.*

Vnde aliud etiam discrimen nascitur: Quòd in casu, quo iuris præsumptio est contra possidentem, vt si quis ius præsentandi sibi vindicet in Ecclesia collegiata litteras fundationis, si penes se habeat, Episcopo exigenti exhibere teneatur. At verò, si litiges de iure patronatus cum alia persona, non teneris illi instrumentum exhibere, iuxta *l. 4. C. de edendo.* Quod etiam in conscientiæ foro locũ habere potest, vt si aliquis à longissimo tempore solus præsentauit ad beneficiũ Ecclesiasticũ cum bona fide, posteà inspexit litteras fundationis, in quibus continetur ius præsentandi vnà cum altero competere, v.g. cum Titio eiusque hæredibus; his litẽ mouentibus, non tenetur litteras fundationis exhibere: cum diuturna pacifica possessione præscripserit: atque fieri potuerit, vt post factam fundationem Titius eiusue hæredes, vel per negligentiam suam, vel per aliquam pactionem aut commutationem ius præsentandi amiserint.

16 Dico VI. Hoc speciale est, per regulam Cancellariæ de triennali possess. quòd qui beneficiũ Ecclesiasticũ triennij spatio pacificè possedit, sine ingressu simoniaco, &c. ius in eo acquirit. Idque certũ est in ordine ad actorẽ seu petitorẽ quemcumque, vt eum tali exceptione repellere possit. Sed an etiam locũ habeat absolutè vt beneficij Ecclesiastici quasi dominus efficiatur, neque vllũ titulũ suæ institutionis exhibere Ecclesiæ teneatur, non consentiunt DD. Negant enim Cou. *cit. p. 2. §. 10. n. 10.* Mol. *disp. 70.* post Gl. *in c. contingit, de dolo, & contumacia*, proptereà quòd *beneficium Ecclesiasticũ non potest licitè sine institutione canonica obtineri, reg. 1. in 6.* Sed responderi potest: Hanc regulam veram esse iure ordinario, & secluso extraordinario remedio vsucapionis. Quare contrariam seu affirmantem partem docent Nau. *lib. 3. consil. 30. de præb. & lib. 1. consil. 8. nu. 2. de renunt. edit. 2.* Sã *verb. beneficium, n. 14.* Less. *c. 6. dub. 10. in fine, c. 35. dub. 25. num. 140.* Sanch. *lib. 7. moral.*

moral. cap. 29. num. 91. Nicolaus Garzias *tract. de benef. p. 8. c. 11. num. 15.* Rebuffus *tract. de pacific. possess. num. 241.* qui tres posteriores resoluunt: Si aliquis simoniacè institutus fuit per ignorantiam, quia v.g. pater pro filio ignorante pecuniam numerauit, prodesse regulam triennalem possessori cum bona fide, & eiusmodi titulo colorato: vt aliàs nulla habilitatione, aut dispensatione opus non sit. Quòd porrò Nau. ait in *cit. consil. 8.* & Sà *cit. numer. 14. Triennio possidens beneficium pacificè, etiam si mala fide sit eius dominus*, non intelligo; quomodo defendi possit, cum certum sit, ad acquirendum ius titulo præscriptionis bonam fidem requiri, saltem in conscientiæ foro, de quo ipse Nauarrus, & Sà loquuntur.

Dico VII. Debita omnia aduersus ciuiles actiones tam reales, quàm personales, cum bona fide, saltem longissimo tempore, puta 30. annis præscribuntur, *l. sicut in rem, Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum.* Excipitur verò actio hypothecaria, quæ 40. annorum spatio tollitur: si ipsemet debitor, eiusue hæres temporis accessione volens, possessor sit, *l. cum notissimi, C. eod. tit.*

Dico VIII. Omnis actio siue accusatio criminis decursu 20. annorum, à die commissi criminis, præscriptione tollitur, *l. querela, C. de falsis.* Adde, idem dicendum de inquisitione ex officio Iudicis: Cum enim inquisitio succedat loco accusationis; merito sublato iure accusandi, censetur etiam sublatum ius inquirendi, ait Iulius Clar. *lib. 5. sentent. §. fin. q. 51. n. 2.* & testatur esse communem sententiam: etsi aliter sentiat Eman. Rodericus *tom. 2. regul. q. 9. q. 6. art. 11.* Quædam tamen crimina sunt, in quibus quinquennij spatio præscriptio absoluitur, vt adulterium, *l. quinquennium, ff. ad l. Iuliam, de adulterijs, l. adult. C. eod.* Item crimen peculatus, *l. 7. mod. Gl. ff. ad l. Iuliam peculatus.* Vide Petrum Greg. Tholosanum *l. 40. syntagm. cap. 5. num. 26.*

Porrò aliqua addenda sunt circa continuationem temporis legitimi: I. Ad probandam possessionem continuam sufficit plerumque ostendere principium possessionis, ex quo legitimum tempus ad præscribendum lapsum sit: nam ex possessione de præterito, præsumitur possessio huc vsque continuata, si quis adhuc in possessione permanet, *arg. l. fine possidetis, C. de probat.*

17 Alterum si possessor rem bona fide aliquamdiu possedit, & posteà in alterum, bonam item fidem habentem, transferat: potest hic numerare etiam tempus antecessoris sui, adeòque ei vti licet, vti accessione temporis in vsucapiendo, iuxta *l. Idola. §. eum, qui, ff. de contrahend. empt. & l. Pomponius, §. cum quis, ff. de vsucap.* Qua simili ratione successor in beneficio numerare potest tempus, quo antecessores eius ab aliqua conditione seu onere in fundatione requisito liberi fuerunt, eamque libertatem illos bona fide posse disse in dubio præsumere potest, iuxta *reg. 14. in 6. Cum quis in ius succedit alterius iustam ignorantiam causam censetur habere*, & notauit Nau. *l. 2. consil. 1. de præscript. edit. 1.* & in simili Cou. *cit. p. 2. §. 11. n. 6. Corol. 4.*

Tertium. Si mutatio accedat in personis, contra quas præscribitur, puta si fiscus vel Ecclesia succedat priuato in hæreditate bonorum, tunc vsucapientis aliquid ex tali hæreditate bonorum computandum est tempus, secundum proportionem respectiuam: ita vt si medietatem vsucapionis compleuerat ante mortem personæ priuatæ, alteram medietatem complere teneatur iuxta priuilegium succedentis: videlicet, si vsucapiens inter præsentes, quinque annis fundum bona fide possederat ante successionem Ecclesiæ: postea medietate temporis quadragenarij, quo contra Ecclesiam præscribitur, videlicet 20. annis opus habebit ad vsucapionem complendam, sicuti singulariter notat Abbas *in cap. de quarta, num. 20. de præscript.* Alex. de Neuo *in c. illud, numer. 15. eod. tit. argum. leg. fiscus, ff. de iure fisci*, vbi dicitur: *Quod fiscus cum in priuati ius succedit, priuati iure pro anterioribus suæ successionis temporibus vtitur.* Et in Authent. *quod si quis, Cod. de præscript. longi temporis: Quod si quis quibusdam annis præsens, quibusdam absens, adijciantur ei super decennium tot anni, quot annis ex decennio fuit absens.* Vt si absens fuit duobus annis, octo verò præsens, is duodecim annos requirit ad complendam vsucapionem rei immobilis.

18 Quintum. Si antecessor mala fide possedit, eius bonæ fidei successor particularis decursu temporis legitimi vsucapere potest, non numerando tamen tempus, quo malæ fidei auctor possedit, *Dixi particulares.* Nam successori vniuersali, siue hæredi immediato adeò nocet mala fides defuncti, vt vsucapere numquã possit iuxta *§. diutina, Instit. de vsucap. l. si mala fide, Cod. communia de vsucap.* Ratio est: Quia hæres cum defuncto quasi vna persona reputatur, iuxta *l. cum hæres, ff. de diuersis & temporal. præscript.* Cou. *p. 2. §. 9.* Molin. *disp. 65.* Quamuis Gloss. *in reg. 14. in 6.* & alij apud Cou. *num. 5.* Less. *lib. 2. cap. 6. dub. 13.* existiment etiam vniuersalem successorem bonæ fidei, tempore longissimo, id est, 30. annis vsucapere posse. Verum sententia, quam dixi, communis & recepta est, apud Abb. *in cap. si diligenti, num. 29. de præscript.* Gabriel. *lib. 3. concl. vbi de præscript. concl. 4.* & Doctores *in l. vitia, Cod. de longi temporis præscript.* dicunt, *quod vitium defuncti nocet successori vniuersali, etiam bonam fidem habenti.* Exemplum est, si res defuncto custodiæ causa tradita sit, posteà hæres eam inter res hæreditarias bona cum fide numerauit, præscribere is numquam potest, adeò vt post 200. aut 300. annos, si possessio numquam per particularem dispositionem translata est, sed semper hucusque hæreditatis nomine transijt, à possessore isto vindicari possit. Idemque sentiendum in successore, populo, eiusue Magistratu; si prima mala fide possederunt, eademque possessio apud eundem, moraliter loquendo, populum continuetur, vsucapionem perfici non posse: quia quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere, *reg. 29. ff.* & ita tradunt DD. *in l. cum hæres, 11. ff. de diuers. & tempor. cit.*

19 Quantum: Vsucapio semel cœpta interdum currere desinit, idque duobus modis: Primò, vt sopita seu suspensa maneat, ac veluti dormiat, cessante verò impedimento denuò currat, & cum lapsu temporis prioris continuetur. Secundò. Vt omninò interrumpatur vsucapio: posteà verò, causa interruptionis cessante denuò inchoetur. Quibus casibus præscriptio dormiat, tradit Abb. *in cap. illud, num. 5. & cap. ex transm. fin. num. 4. de præscript.* Sylu. *verb. præscript. 1. q. 9.* Less. *l. 2. c. 6. dub. 16.* Videlicet tempore belli, aut pestis, si ius non dicatur, vel homines aliò diffugiant. Si Ecclesia careat Episcopo, aut rectore, vel habeat inutilem ad agendum. Si is, contra quem præscribitur, agere non possit, puta filius comparatione bonorum aduentitiorum, & vxor comparatione bonorum dotalium, quorum plenam administrationem & quasi dominium maritus habet. Quibus verò modis præscriptio, seu vsucapio omninò interrumpatur, tradit Abb. *in cit. c. illud,* Cou. *reg. possessor, p. 2. c. 12.* Videlicet si possessio, vel bona fides, amittatur: vel possessori lis moueatur, & continuetur, *l. mota illis, C. de rei vindicat.* Si tamè actor litem deseras, vel in ea succumbet, non censebitur interrupta vsucapio. Cæterùm qua ratione vsucapio ita interrupta, posteà cessante impedimento, à bonæ fidei possessore denuò inchoari possit, videbis apud Couar. *cit. §. 12. num. 7.*

20 His ita de legitima vsucapione explicatis, porrò sciendum est: Quibusdam beneficium restitutionis in integrum, ad rem suam temporis diuturnitate præscriptam Iudicis auctoritate recuperandam, concedi. Primò quidem, minoribus 25. annis tribuitur tale beneficium continuo quadriennio, à die quo maiores facti sunt, adeòque vsque ad expletum annum XXXIX. iuxta *leg. vlt. Cod. de tempor.* in integrum restitut. Itaque locum etiam habet in vsucapione longissima; atque ob solam læsionem in minore illa ætate interuenientem, tametsi nulla ignorantia, aliudue impedimentum intercesserat.

21 Secundò exemplo atque æquiparatione Minorum, simile beneficium competit, Ecclesijs, alijsque pijs locis, vt res ab alieno, quamuis longissimi temporis, videlicet 40. vel 100. annorum vsucapione amissas, recuperare possint, continui quadriennij spatio quod numerari debet à die, quo, re intellecta, Ecclesiæ integrum fuit restitutionem petere: sicut colligitur *ex cap. 1. de restitut. in integrum in 6. verb. negligenter omiserit*, & docet Syl. *verb. præscriptio 1. q. 14.* Less. *lib. 2. c. 6. dub. 18.* & Doctores in *Authen. quas actiones, C. de sacrosanctis Ecclesijs.* Et habet hæc in integrum restitutio locum etiam aduersus alteram Ecclesiam, sicuti constat *ex c. auditis, de in integrum restitut.*

22 Tertiò. Si quis Reipubl. causa absens fuit, vel in vinculis hostiumue potestate constitutus, vel alio legitimo impedimento detentus, quò minus res vel iura sua, dum contra eum vsucapio currebat, repeteret: Prætoris æquitate in integrum restituendus est iuxta *l. 1. ff. Ex quibus causis maiores, & c. §. rursus Instit. de action. & l. vlt. C. de temporibus, in integrum restit.* vbi quadriennij continui spatium conceditur, numerandum a die cessantis impedimenti. Vide Gl. *& ibid.* Abb. *in c. ex transmiss. 1. num. 13. de præscript.* Maior. *in 4. dist. 5. q. 11.* Molin. *tract. 2. disp. 80.*

Idemque restitutionis beneficium locum etiam habere, si aliquis ignorantiam iustam currentis vsucapionis, adeoque inuincibilem facti ignorantiam probare possit, docent Doctores communiter apud Couar. *reg. possessor. p. 3. §. 9.* Mol. *cit. disp. 80.* Quod verum esse videtur, saltem si præscriptio non sit longissimi temporis, sicut vult Andreas Gail. *l. 2. obseruatio 160.* Sed in hac re cuiusque tribunalis consuetudo spectanda erit. Videri potest Ayin. Crau. *de antiq. tempo. p. 4. §. materia ista, n. 94.* Andr. Fach. *l. 1. cont. c. 69.*

Restat soluenda quæstio: Si is, qui rem legitimè vsucepit, pristino domino posteà repetente, nihil excipiat, sed restituat ob iuris ignorationem: vtrum rem, tanquam indebitè datam, condicere possit. Negat Greg. Tholos. *l. 40. Syntag. & c. 10. n. 2.* vbi ait, Exceptionem vsucapionis ita demum prodesse ei, qui vsucepit, si obijciatur ab eo: Eò quòd per vsucapionem ciuilis tantùm obligatio sublata sit; manente naturali, quæ sufficiens sit ad ius comparandũ

Actori, si Reus conuentus nulla se exceptione defendat.

23 Sed contrariam sententiam puto veram, quam docet Glos. & Bartolus *in l. vlt. ff. rem ratam haberi*, Abb. *in cap. ad aures, n. 4. de præscript.* Bald. *de præscript. par. 1. qu. 6.* Nam iuris ignorantia, etsi non excuset cum agitur de acquirendo: excusat tamen: cum agitur de damno rei iam acquisitæ, iuxta regulam Papiniani *in l. 7. ff. de iuris, & facti ignorantia. Iuris ignorantia non prodest acquirere volentibus: suum verò petentibus non nocet.* Atqui per vsucapionem dominium rei plenè transfertur in vsucapientem, sicuti ex communi fatetur ipsemet Tholosanus *cit. l. 40. c. 1. n. 8.* & constat *ex l. qui fundum, §. fin. ff. pro emptore, sicut traditione ita & vsucapione rem nostram facimus, & l. 27. ff. de verb. signif. Alienationis verbum etiam vsucapionem continet; vix est enim, vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi.* Quare in *l. omnes C. de præscript. 30. vel 40. annorum dicitur*: Eum qui vsucepit *plenissima munitione securum esse*. Sequitur ergo hinc: quòd qui rem vsucapione sibi plenè acquisita, ob iuris errorem, pristino domino restituit, nihil obesse sibi debeat; sed tamquam solutum, tam ciuiliter, quàm naturaliter indebitum, condicere, ipse repetere possit, iuxta *tit. ff. & C. de condictione indebiti.*

Confirmatur ex doctrina, quam tradit Abb. *in cit. c. ad aures, n. 5.* ibid. Alexand. de Neuo *n. 7.* & videtur esse communis, licet, cum quibusdam repugnet Tholosanus *cit. c. 10.* Quòd Iudex ex officio repellere debeat actorem, contra quem præscriptum est, etsi Reus conuentus nihil excipiat. Cui doctrinæ si addamus regulam quam ex Bart. tradit Baldus *l. cog. 81.* Quòd *Iudex ex officio, parte tacente non repellit Actorem, nisi prorsus iure carentem & solum agentem de facto*: sequitur, inde pristinum dominum, aduersus quem præscriptum est, omninò suo iure, & actione cadere, sicuti etiam colligitur *ex cit. c. ad aures.* Quare rectè notauit Cou. *reg. possessor, p. 1. n. 5. concl. 8.* duplicem esse exceptionem: Vna est, per quam submouetur actio, quæ modò actori competit, sed ope exceptionis oppositæ excluditur ac retunditur. Altera est, per quam aliquid allegatur, quo actio ipso iure antè sublata erat, & modò actori non competit. Atque huius posterioris generis exceptio est, quæ ex vsucapione nascitur, vti ex dictis constat.

CAP. IX.

DE SERVITVTIBVS, EARVMQVE præscriptione.

SVMMARIVM.

1 *Triplex est seruitus, Personalis, Realis, & Mixta.*
2 *Seruitus realis alia rustica est, & alia vrbana; & hæc vel affirmatiua, vel negatiua.*
Seruitus tum vrbana, tum rustica vel continua est, vel discontinua.
3 *Seruitus realis quibus modis constituatur, eiusdemque possessio acquiratur.*
4 *Seruitus realis, quæ continua, vel quasi continua sit, præscribitur cum bona fide X. annis inter præsentes. XX. inter absentes, etsi titulus non interueniat.*
5 *Seruitus affirmatiua, si discontinua sit cum titulo præscribitur tempore ordinario, sine titulo verò tempore immemoriali.*
6 *Ad vsucapionem seruitutis negatiuæ requiritur, vt dominum in re sua aliquid agere volentem, bona fide repellam, ex eo tempore comparo seruitutis possessionem, quæ si tempore ordinario cum titulo, immemoriali verò sine titulo continuatur, vsucapio perficitur.*
7 *Vsusfructus, & seruitutes rusticæ per solum non vsum tolluntur: non item seruitutes vrbanæ, sed necesse est, contrarium seruituti actum bona fide exerceri.*

1 TRiplex est seruitus, secundùm Gl. *tit. de seruitutibus prædiorum rusticorum, & vrbanorum.* Vna merè personalis, quæ à persona personæ debetur, videlicet ius, quod dominus habet in seruo, seu mancipio suo. Cuiusmodi ius seruitutis, nullo tempore vsucapi potest, sicuti constat *ex l. vltim. C. de præscript. longi temporis, quæ pro libertate.* Ratio est, quia æquitas non permittit, vt aliquis propter errorem temporis diuturnitate ex libero seruus efficiatur. Contra verò libertas viginti annorum spatio, cum bona fide, præscribitur *l. 2. C. eod.* & docent Gl. & DD. ibid. Gomez *2. resol. cap. 14. num. 20.*

Altera est seruitus mixta; quæ à re personæ debetur. Et est triplex hæc seruitus, nimirum vsusfructus, vsus, & habitatio: cum hæc à substantia rei, siue proprietate separata, legis aut hominis dispositione alicui constituuntur. Et talis seruitus præscriptione comparatur cum bona fide, & titulo 10. annis inter præsentes; 20. inter absentes: si autem desit titulus, tempore longissimo 30. annorum. Ita habetur in *leg. vltim. in fine Cod. de præscript. longi temporis, & in leg. penult. C. de seruitut.*

Tertia est seruitus merè realis, quæ rei à re debetur, videlicet quæ prædio adhæret, ac tendit ad alterum prædium, cui ius seruitutis competit. Etenim in reali seruitute duo prædia requiruntur: vnum seruiens, siue cui seruitus realis inhæret, & alterum dominans, seu cui seruitus debetur, *l. 1. ff. Communia prædiorum.* Exempli causa: Iter, seu semita est seruitus inhærens prædio, comparatione prædiorum vicinorum, è quibus ius competit per illud pedibus, & equo transeundi adeò, vt dominus prædij seruientis, post constitutam talem seruitutem, non possit sepem, aut aliud quippiam ædificare, quo ius itineris impediatur. Sin aliquid ædificatum fuerit, ij qui in possessione iuris hactenus existebant, eius defendendi ac retinendi causa, propria auctoritate diruere non prohibentur, *l. 1. §. Hoc interdicto, ff. de itinere & actu priuato*, Abb. Panor. *in c. 1. de immunit. Ecclesiæ*, vbi docet, quòd etiam pro defensione possessionis rerum incorporalium, seu iurium vim vi repellere concessum est.

Porrò aduertendum, seruitutes, de quibus sermo est: ideò tales appellari, quia ordinatè per se habent ad prædia, non ad personas; vti colligitur *ex l. via, constitui, §. Si fundus, ff. de seruit. rusticor. prædiorum.* Est enim regula generalis, quòd priuilegia & iura personalia personam sequuntur, & cum eadem extinguuntur; *reg. 7. in 6.* Realia autem iura rem comitantur, & per accidens, siue ratione rei, redundant in personas, in quarum possessionem res deuenit: Exempli causa: Ius itineris per prædium vicinum semper competet possessoribus eorum prædiorum, in quibus aliquo pacto, aut diuturna vsucapione tale ius constitutum fuit. Loquimur autem de priuato itinere aut via; non de via regia; hæc enim non priuati, sed publici iuris censetur, ideòque inter regalia numeratur, *c. 1. Quæ sint regalia. De vsibus feudorum.*

2 Duplex est seruitus realis; Vrbana & rustica: Vrbanæ seruitutes dicuntur, quæ vrbanis prædijs, id est, ædificijs, habitandi gratia constructis, & annexis hortis, areis, &c. inhærent. Subdiuiduntur in affirmatiuas, & negatiuas. Affirmatiuæ sunt, v.g. vt ædium mearum stillicidium in ædes vel aream tuam recipiatur, vel tignum in parietem tuum mittatur: vel ex domo mea in domum tuam transitus pateat. Negatiuæ sunt, v.g. Ne altius ædes tuas tollendo prospectum ædibus meis adimas, vel ædificando luminibus officias, *Instit. de seruit. prædiorum, &c.* Item vt fenestram in muro tuo apetire tibi non liceat. Enimuerò, seclusa tali seruitute, pacto vel per præscriptionem constituta, cuius liberum est ædes suas altius tollere, & in pariete suo, non alieno, fenestram facere, *l. altius C. de seruitute & aqua.* Nisi certus modus statuto definitus sit, ne ædes altius tollantur, vti notauit Gl. *l. 1. Cod. de ædificiis priuatis*, Vel nisi quis ædificare, aut fenestram in muro suo aperire velit solùm ad æmulationem vel despectum vicini, *arg. l. opus, ff. de operibus publicis, & l. fluminum, §. vlt. ff. de damno infecto*, vbi Gl. ait; Quòd in dubio existimandum non sit, aliquem facere nocendi animo, quando iure suo vtitur.

Rusticæ seruitutes dicuntur, quæ rusticis prædijs inhærent, cuiusmodi sunt agri, & prata, item pecorum stabula à domibus seiuncta, talis seruitus est, v.g. vt per agrum tuum transire, iumenta vel currus agere liceat, quæ dici solent, iter, actus, via. Item vt in prato tuo arenam fodere, calcem coquere licitum sit. Notat tamen Gl. *in l. 2. ver. arcam, ff. de seruit. vrban. prædiorum*, quòd in seruitutibus distinguendis potius habeatur ratio prædij, cui debetur; vt si domui meæ ius erga agrum tuum competat, inter vrbanas seruitutes numerari debet, quamuis id non semper obseruetur, vti colligitur *ex Instit. de seruit.*

3 Porrò vtraque seruitus, id est, tum vrbana, tum rustica, diuidi solet in continuam, ac discontinuam. Continua seruitus dicitur, quæ quantum est ex se, continuum actum siue vsum habet, seu re ipsa, seu animi præparatione: vt seruitus aquæ ductus, tigni suscipiendi, oneris ferendi, stillicidij admittendi, sicuti benè explicat. Syl. *verb. præscriptio, 1. qu. 7. dicto vndecimo*, Discontinua verò seruitus est, cuius vsus per interualla est, quia ab hominum actione pendet, v.g. iter, actus, aquæ haustus, arenæ fossio. Cou. *lib. 1. resolut. cap. 17. num. 11.* Ioach. Mynsinger. *cent. 4. obseru. 53.* annumerant pecorum pastum in agro alieno. Et Andr. Gaill. *l. 2. obseru. 66.* ius venandi in alieno fundo.

Seruitutes vrbanæ, & rusticæ tribus modis constitui, aut comparari possunt: videlicet pacto, vltima voluntate, & vsucapione. De prioribus duobus modis seruitutem constituendi habetur, *Instit. de seruitut. prædiorum, §. vlt. Si quis vicino aliquod ius constituere, Pactionibus atque stipulationibus id efficere debet. Potest etiam testamento quis hæredem suum damnare, ne altius tollat ædes suas, ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem suum immittere, stillicidiumve aduersus eum habere: vel vt patiatur eum per fundum suum ire, agere, aquamue ex eo ducere.*

Seruitutem in prædio constituere potest non solùm dominus

nus directus(modò id faciat absque detrimento habentis dominium vtile) sed etiam qui dominium vtile duntaxat habet: puta vasallus,& emphyteuta in prædio feudali,aut emphyteutico seruitutem imponere potest, quæ tamen vnà cum feudo vel emphyteusi extinguitur: quia resoluto iure concedentis, resoluitur etiam ius seruitutis concessæ, *l. si is, cui, §. heres, ff. Quemadmodum seruitutes amittantur.*

Quod verò attinet ad possessionem seruitutum comparandam, dicendum est I. Ad affirmatiuæ seruitutis, iuris ue possessionem acquirendam duo requiruntur. Primum est, vt actus exerceatur veluti ex debito, non ex gratia, familiaritate, amicitia, *l. vlt. ff. Quemadmodum seruitutes amittantur.* Nam omne ius consistit in debito: Itaque si re aliqua viatis, v. g. per agrum alienum eas, non quasi id debitum sit, non incipis possidere ius. Quare, quòd interdum vnicus actus ad possessionem iuris, aut seruitutis sufficiat, interdum autem plures actus requirantur, causa est, quia aliquando ex vnico actu satis apparet, eum exerceri, quia debitus sit, seu ius agendi competat: vt si quis tignum in vicini ædes non clàm, non precariò immittat: neque prohibeatur: aut si quis ad electionis, vel præsentationis actum admittatur, ita vt ex circumstantijs colligi possit, cum elegisse, aut præsentasse, tanquam id de iure competat. Alterum requisitum est, vt possessor, seu is, in cuius præiudicium ius acquirendum est, sciat, & patiatur actum exerceri. Idenim est quod docent Felinus & alij *in cap. de quarta, de præscript.* quòd ad acquirendam possessionem seruitutis requiritur scientia,& patientia aduersarij. Veruntamen, qui in possessione iuris est à tempore, cuius initij nulla memoria est, & fortasse aliam, qui tempore longissimo, vid. annis 30. ostenderet non tenetur scientiam, & patientiam pristini possessoris, cum tanto tempore ius sibi via præscriptionis, etiam sine titulo, si bona fides adsit, acquirere potuerit.

Dicendum secundò: Negatiuæ seruitutis possessio acquiritur per vnum actum prohibitionis, cum scientia, & patientia eius qui prohibetur. Vt si vicinus meus ædes suas altiùs tollere velit, ego prohibeam: ipse verò prohibitionem sciens patiatur, Quod si verò ædes vicini, centum annis, & ampliùs depressæ fuerint, non ideo seruitutem acquirent, quo minus eas attollere ipsi liceat, vti Gl. notauit in *ca. Abbate de ver. signif.*

4 Quod denique attinet ad præscriptionem seruitutum realium, dico I. Seruitus realis affirmatiua, tam rustica, quàm vrbana, si continua aut quasi continua sit, præscribitur cum bona fide inter præsentes decennio, inter absentes viginti annorum spatio, *lib. 1. & 2. C. de seruitutibus.* Neque requiritur titulus, *leg. si quis diuturno, ff. Si seruitus vindicetur*; sed scientia, & patientia domini liberè permittentis alterum tali iure in præiudicium eius vti: nam ex eo tempore inchoatur possessio seruitutis, *l. vlt. ff. de seruitutibus, leg. 1. Cod. eod.* & docet Gomez *num. 27.* Abb. *in cap. cum Ecclesia, num. 21. de causa possess. & propriet. & in c. de quarta, num. 21. & seqq. de præscrip.* Couar. *reg. possess. in p. 2. initio n. 8.* Mol. *to. 1. tr. 2. disp. 74.* vbi rectè notat, necesse esse ad possessionem iuris acquirendam, vt ex circumstantijs appareat, quod alter non mera gratia aut liberalitate aliquid fieri patiatur, sed quasi ita debitum sit. Nam per actus meræ facultatis, seu gratuitæ voluntatis nunquam inducitur possessio iuris; consequenter neque præscriptio. Vt si aliquis te pluribus annis aliqua festiuitate ad cœnam inuitaset, vel per agrum suum ire aut agere arbitratu tuo patiatur, si appareat, id eum concedere ex gratia, & non vt debitum, nunquam contra eum præscribes, quantumuis actus frequentetur, sicuti docet Innoc. *in cap. cum Ecclesia Sutrina, de causa possess. & propriet.* Annon. Crauet. *de antiq. tempor. p. 4. §. materia ista, n. 80.* Nauar. *lib. 3. consil. 4. de præscr. edit. 2.* In dubio tamen ex diuturna, & ordinaria v. g. quotannis recurrente alicuius rei præstatione, potius præsumitur obligatio seu debitum fieri notat Ioan. Faber. *Instit. de rerum diuis. §. vero etendi.* Præterquam, quòd tametsi aliquid à principio libera voluntate præstabatur, si tamen postea tanquam debitum exigi aut dari cœperit, ex illo tempore acquiritur possessio iuris, in qua si temporis diuturnitate cum bona fide perseueretur, præscriptio absoluitur, vt iam verè, & re ipsa debitum sit, sicuti notat Cra. *in fine cit. p. 4.*

Præterea notandum hic est, suprà dictam scientiam, & patientiam domini requiri, si ab ipso met, quasi traditio iuris seruitutis fiat: sin verò ab alio possessore, cum titulo præsumpto, & bona fide tua, seruitus tibi constituatur, non requiri scientiam, & patientiam veri domini, aduersus quem possessio, & vsucapio procedit colligitur *ex l. vlt. Cod. de præscr. longi temporis*, & bene notat Gomez *cit. num. 27.* Videri etiam potest Couar. *reg. possessor. part. 2. initio, num. 8. tract. 9.*

5 Dico II. Seruitus affirmatiua, si discontinua sit, præscribitur cum titulo tempore ordinario, videlicet 10. vel 20. annis, iuxta *cit. l. vlt.* Si autem titulus non interueniat, requiritur possessio temporis immemorialis, cum bona fide, sicut colligitur *ex l. seruitutes, ff. de seruitutibus*, & ex communi tradit ibidem Gl. *ver. certam*, Sylu. *ver. præscr. q. 7. dict. 11.* Gomez *cit. c. 15. nu. 28.* Less. *lib. 2. c. 6. num. 28.* Neque verò hoc casu scientia & patientia domini necessaria est: quia possessio tanti temporis tribuit præsumptionem tituli, *arg. leg. hoc iure, §. aquæ ductus, ff. de aqua quotidiana & æstiua. Ductus aquæ cuius origo memoriam excesserit, iure constituti loco habetur.* Vide Cou. *reg. poss. part. 2. §. 10. numer. 8.* Nicol. Euer. *tom. 1. cons. 59. num. 8.*

Id verò in quæstione est, Quòd dictum de iuribus realibus seu seruitutibus, habentibus actus discontinuos, ad earum præscriptionem sine titulo tempus immemoriale requiri, an etiam locum habeat in iuribus personalibus, cuiusmodi sunt v. gr. confirmandi Prælatum, collectam exigendi ab extraneis? Ita affirmant aliqui apud Crauet *cit. p. 4. §. materia ista n. 31.* Sed contraria sententia est vera, quam tenet idem Crauetta, præscriptionem absolui tempore ordinario. Ratio est: Quia cum primum aliquis Prælatum Ecclesiæ confirmauit, vel collectam extraneo imposuit, tamquam ius agendi habens, incipit esse in possessione eiusmodi iuris; quare nisi iura resistant, vsucapio tempore ordinario perficitur, videlicet contra Ecclesiam 40. annis contra alium 10. vel 20. annis, cum titulo, 30. autem sine titulo.

6 Dico III. Seruitutes reales negatiuæ, quarum videlicet possessio in negatione consistit, eodē tempore præscribuntur, quo & affirmatiuæ: solum hoc peculiare est, quod possessio seruitutis negatiuæ non antè acquiritur, quàm dominus in re sua aliquid agere conatur, & ego illum bona fide impedio: nam ab eo tempore incipit tempus vsucapionis. Veluti si Titius domum suam altiùs tollere velit, aut fenestram in pariete aperire, & ego illum prohibeam, ratus prohibendi mihi ius competere, illeque acquiescat, comparo tunc possessionem seruitutis vrbanæ in domo Titij, sicuti notat Gl. magna *in l. 1. C. de seruit.* & post Gom. explicat Less. *num. 29.* Eademque ratio est de alijs iuribus, quorum possessio in negatione consistit: puta vt aliquis ad electionem non admittatur, Exempli causa, vt Capitulum Canonicum aliquem iure suffragij, per viam præscriptionis priuet, necesse est, vt eum ab actu electionis bona fide remoueat: illeque acquiescat; nam ab eo tempore possessio remouendi contra illum currit, & tempore legitimo perficitur, sicuti notauit Mol. *cit. disp. 79.* Quemadmodum etiam affirmatiuè, si aliquis ad electionem, quasi ipsi ius competat, & non ex mera gratia admittatur, ex eo tempore ius suffragij possidere incipit: vt per legitimum tempus præscribere possit: Idemque dicendum de iure præsentandi, & similibus iuribus quorum possessio etiam per vnicum actum, efficaciter præstitum, cum alterius scientia, & patientia; ac bona fide operantis acquiri potest, sicuti docet Abb. *cap. cum Ecclesia, numer. 22. de causa poss. & proprietatis*, Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 14.* Mynsinger *cent. 1. obseruat. 29.* vbi resoluit: Per vnum actum præstiti seruitij cum bona fide, & xxx. annorum decursu, fundum liberum vsucapi posse, vt feudalis fiat.

Corollarium. Si tu, sciente Titio, ac patiente, ad Ecclesiasticum beneficium Clericum præsentasti, tanquam tibi ius præsentandi debeatur: in eaque persuasione 30. annis cum bona fide, perstitisti, absoluis præscriptionem contra Titium, vt ipse ius præsentandi tibi amplius vindicare non possit. Sin verò Titio patrono absente ac nesciente præsentasti, non ideò existis in possessione sufficiente ad inchoandam possessionem, eo quòd Titius in hoc casu adhuc ciuiliter possidere censeatur: quare opus tunc est, vt ad tale beneficium tu & antecessores, qui præsentauerint a tempore immemoriali ius ostendant, ex eo denim acquiris præsumptionem tituli acquisiti.

Et hactenus quidem dixi, qua ratione aliquis vsucapione comparare sibi possit ius seruitutis in re aliena. Nunc verò dicendum, qua ratione aliquis ius seruitutis in re aliena quæsitum temporis diuturnitate per non vsum amittat.

Dico IV. Vsusfructus & omnes seruitutes reales per non vsum amittuntur decennio inter præsentes, & xx. annorum spatio inter absentes. Ita expressè habetur *in l. penul. C. de seruit.* Est autem in primis discrimen obseruandum inter seruitutes vrbanas, & rusticas, cuiusmodi sunt via, aquæductus, pastus, &c.

7 Quod rusticæ, sicuti, & vsusfructus, per solum non vsum tolluntur, siue à te liberantur. At verò vrbanæ non tolluntur per merum non vsum eius, qui ius seruitutis habet; sed insuper necesse est, vt dominus, qui prædij sui libertatem vsucapere vult aliquem actum seruituti contrarium bona fide exerceat: ab eo enim tempore præscriptionis tempus inchoatur: Veluti, si ædes tuæ ædibus meis seruiant ne altius tollantur: etsi ego fenestras meas obstruxero, non incipis præscribere aduersus me libertatem: nisi & tu aliquid noui feceris: videlicet ædes altius sustuleris. Item, si ædes tuæ immissi tigni seruitutem debeant, & ego tignum exemero: ita demum amitto ius meum, si tu foramen, vnde tignum exemptum est, obturaueris; & per tempus constitutum ita habue-

habueris: alioquin si nihil noui feceris, integrum ius meum permanet, l. *hæc autem iura, ff. de seruitutib. vrb. prædiorum*, & benè explicat Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 66. §. porrò antequam*. Ratio autem huius doctrinæ est: Quia, nisi aliquid contrarium alterius iuri fiat, non procedit præscriptio. Quo eodem fundamento puto probabiliorem esse sententiam Mynsing. *cent. 1. obseru. 16.* Gail. l. 20. *n. 4.* And. Fach. *l. 1. controu. cap. 13.* contra ius venditori absolutè & in perpetuum concessum, rem venditam redimendi, xxx. annorum decursu non præscribi: nisi venditor redimere volens bona fide repulsus fuerit: licet multi contrarium sentiant apud Cou. *1. resol. c. 5.* Binsfeld. *c. in ciuitate qu. 7. concl. 17.*

Secundò, obseruandum est, si ius seruitutis tibi constitutum non habeat vsum quotidianum; sed aquam v. gr. ex alieno fundo ducere possis æstate tantum, vel quot mensibus, requiri tempus duplicatum, videlicet 20. annos inter præsentes, vt tali iure per non vsum eius via præscriptionis spolieris, sicuti habetur in *l. si sic, ff. quemadmodum seruitutes amittuntur*, & explicat Innoc. *in capit. de quarta, de præscript.* Cou. *1. resol. cap. 18. num. 10.* Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 70. §. reliquæ.*

Ad extremum monere volui, quòd res quælibet ab origine sua censeatur esse libera, & non obnoxia seruituti, vt docet Gloss. *recepta in l. altius, Cod. de seruitutibus*. Quamobrem quilibet in prædio suo vrbano, & rustico ædificare, ac destruere arbitratu suo potest: nisi vel legibus ob iustam causam laus prohibeatur, vel prædium seruitute aliqua grauatum esse, ostendatur. Incumbit enim probatio illi, qui sibi ius seruitutis in prædio alieno vendicat, *l. si in ædibus, Cod. eod.* Eodemque modo; si dubium oriatur, num fundus proprius, & liber sit, an verò feudalis, pro libertate pronuntiari debet; nisi iusta præsumptio, vel probatio in contrarium sit, iuxta *capit. 1. §. defuncto, vnic.* Gloss. *lib. 2. feudor. tit. 26. si de feudo defuncti contentio sit inter dominum, & agnatos vassalli.*

TRACTATVS SECVNDVS
DE RESTITVTIONE.

CAP. I.

QVID SIT RESTITVTIO.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio est damni iniustè dati secundùm arithmeticam æqualitatem restauratio.*
2 *Duæ sunt restituendi radices: Vna ex parte rei acceptæ, & possessæ: altera ex parte iniustæ acceptionis, seu læsionis.*
3 *Pro sola iniuria, si nullum damnum pretio æstimabile datum sit, restitutio facienda non est.*
4 *Restitutio solius iustitiæ commutatiuæ actus est.*

RESTITVERE, (si vim nominis spectes) est, in pristinum statum reponere, *l. restituere, in n. 1. & 2. ff. de verb. sign.* Quo etiam S. Thom. respexisse videtur, cùm in *2. 2. quæst. 62. art. 1.* dixit, *restituere nihil aliud esse, quàm iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ*. Veruntamen hæc verba S. Th. non adæquatè definiunt restitutionem, quatenus nunc à Doctoribus accipi solet. Quia partim latius patent; cùm etiam comprehendant cuiuscunque debiti ex contractu, secundùm commutatiuam iustitiam, redditionem; quo sensu dicimur restituere mutuum, commodatum, depositum, &c. Partim verò strictius posita sunt, cùm non comprehendant cuiusque damni iniustè dati compensationem: neque enim qui alienam v. gr. domum vastauit, iumentum occidit, tandem rem restituere potest, aut debet: sed aliam æquiualentem, vt infrà dicam.

1 Quare aliter dicere possumus secundùm communem Doctorum acceptionem, quòd restitutio aliud non sit, quàm *damni iniustè dati secundùm arithmeticam æqualitatem restauratio*. Cùm dicitur, *damni iniustè dati*, aduerte duplicem esse iniuriam, materialem, ac formalem. Materialem iniuriam infert, qui v. g. rem alienam accipit, vel detinet, probabiliter arbitratus esse suam, vel certè ius accipiendi, detinendi se habere, tametsi ipsa non habeat. Iniuriam autem formalem infert, qui rem alienam accipit, detinet, destruit, cùm sciat, vel scire possit, ac debeat, id agendi ius sibi non competere.

2 Hinc duæ restituendi radices siue causæ oriuntur, quæ in hac materia restitutionis perpetuò ob oculos habendæ sunt. Vna est ex parte rei acceptæ & possessæ, quæ domino suo restitui debet, cùm penes eum possessor sciat alienam esse. Altera est ex parte iniustæ acceptionis siue læsionis, ob quam res ablata domino, restitui, vel potius compensari debet, etsi qui iniustè læsit, nihil leò ex possideat, nullumue emolumentum ceperit, sicuti infrà manifestius fiet.

Nunc verò tria breuiter adnotanda. Primum. Mensuram restitutionis faciendæ ob iniuriam solum materialem, ratione rei acceptæ, possessæ, debet esse quantitatis possessionis; id est, vt tantum restituas, quantum ex re aliena possides, vel inde locupletior factus es. Mensura autem restitutionis faciendæ ob iniuriam formalem, ratione iniustæ damnificationis, debet esse quantitas alieni damni: vt nimirum, quatenus alter læsus est, restitutio fiat, nihil attendendo vtrum is qui læsit, v. g. segetes destruxit, ædes incendit, aliquid inde habeat, nec ne, sicuti notauit S. Thom. *2. 2. quæst. 62. art. 6.* Caietan. ibid. Mol. *tract. 2. tom. 3. poster. disput. 723.* P. Nauar. *lib. 3. cap. 2. num. 186.*

Alterum. Hæ duæ restituendi radices interdum concurrunt, v. g. in fure qui rem alteri iniustè ablatam detinet: apud quem si res furata auctior siue melior facta est, debeat eam ita auctam domino suo restituere; deductis tamen in foro conscientiæ expensis, quas fur vtiliter fecit, sicut docet Cou. *reg. peccatum, p. 2. §. 9. num. 3.* P. Nauar. *lib. 4. cap. 1. num. 32.* Lessius *lib. 2. cap. 12. dub. 16. num. 401.* Si autem res furata in manu furis deterior facta fuit, quàm si in domini potestate mansisset, tunc cogitur domino æstimationem damni præstare, ratione iniustæ læsionis: qua de re Syluest. *verb. restitutio, quæst. 6.* Cou. *loc. cit. num. 2.* Medina *quæst. 6. de restit.* Interdum verò hæ duæ restituendi radices separantur, sicuti videre est in rei alienæ bona fide possidente; is enim solum ex primo restituendi capite obligatur. Item in rei alienæ destructore, qui si nihil inde possideat, solum ex secundo restituendi capite obligatus est.

3 Tertium. Pro sola iniuria, si nullum damnum illatum sit, restitutio facienda non est. Nam restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, vti mox explicabo: Sola autem iniuria, quatenus pro ea satisfieri debet; non est obiectum iustitiæ commutatiuæ, sed vindicatiuæ, cuius exercitium ad publicam tantùm potestatem pertinet. Ex quo sequitur, ante iudicis sententiam, & coactionem, nullam oriri obligationem satisfaciendi pro iniuria, præcisa à damno, sicuti colligitur ex S. Thom. *cit. disp. 62. art. 3. in corp.* & tradit Mol. *disp. 71. §. n. 9. tract. 3. disp. 100.* vbi exemplum ponit de adulterio, quamuis notorio, si exinde nullum aliud damnum proueniat marito adulteræ, nullam ei restitutionem faciendam esse, in conscientiæ foro.

4 Porrò, circa alteram definitionis particulam, *secundùm arithmeticam æqualitatem*, duo obseruanda occurrunt. Primum: Restitutionem esse actum iustitiæ commutatiuæ, non item distributiuæ, sicuti cum S. Th. *q. 62. a. 1.* docent D. communiter, contra P. Nauar. *l. 1. de restit. c. 2. n. 18.* Quia restitutio fieri non potest, nisi quantum ablatum est, tantundem reddatur, quod est proprium commutatiuæ iustitiæ.

Pro responsione ad fundamentum Petr. Nauar. existimantis, restitutionem quandoque esse actum iustitiæ distributiuæ, v. gr. si belli Dux spolia hostium iniquè inter milites distribuit, non secundùm cuiusque merita ac dignitatem: aduertendum est cum Soto *lib. 4. q. 7. art. 1. ad 3.* Couar. *reg. peccatum p. 2. §. 7. num. 6.* Less. *lib. 2. cap. 34. dub. 15. num. 37.* Discrimen esse inter bona communia, quæ ex distributiua iustitia distribui solent: Nam eorum aliqua in commodum Reipublicæ præcipuè tendunt, cuiusmodi sunt publica officia, Ecclesiastica beneficia; quæ si posthabitis dignis, conferantur indignis, propriè non infertur iniuria ijs qui digni sunt; eò quòd nullum ad ea propriè, & strictè, ius habeant; quamobrem nec restitutio aliqua ipsis facienda est, sed potius Reipublicæ, si exinde damnum accepit. Alia verò communia bona sunt quorum distributio per se præcipuè tendit in commodum partium: veluti cùm Dux belli spolia hostium inter milites, pro singulorum meritis, ac dignitate, distribuere debet: tum peccabit quidem contra distributiuam iustitiam, si ea vel in proprios vsus conuertat, vel largiatur ijs, quibus non competit, restitutionem tamen postea facere cogitur, non secundùm distributiuam, sed commutatiuam iustitiam: vt quantum damnum milites ex iniqua distributione passi sunt, hoc est,

quanto

quantò minus, quàm oportebit, singuli acceperant, tantundem eius Dux belli ex proprijs bonis restituat: in qua proinde restitutione, seu comparatione debiti, iam non geometrica, sed arithmetica & omnimoda æqualitas cernitur, sicuti bene explicant Caietan. 2.2.qu.62.a.1. Vasqu. in *moral. de restit. cap.1. dub. vn.* Mol. *tract.2.tom.3.post. disput.714.*

Alterum, quod obseruari debet: Res quæ ablatæ sunt restitui debent eædem secundùm numerum, seu, vt Iuristæ loquuntur, *in specie*, si extent, vel saltem secundùm idem genus ac qualitatem, si res vsu consumptibiles sint, vt pecunia, triticum &c. In alijs verò rebus, quæ functionem in genere suo non recipiunt, vt vna alterius loco substitui possit, videlicet ædibus, vestibus, equis, si quid ablatum absumptumque est, vel damnum iniustè datum; compensatio in pecunia fieri debet: si ea fieri non possit in alia re æquiualente, boni viri arbitrio.

C A P. II.

VTRVM RESTITVERE ABLATA necessarium sit ad salutem.

S V M M A R I V M.

1 *Restituere iniustè ablata est necessarium ad salutem necessitate præcepti.*

2 *Præceptum restituendi, licet externa forma affirmatiuum sit, includit tamen in se negatiuum, non detinendi rem alienam.*

3 *Vnicum est peccatum iniustæ detentionis: & non restitutionis.*

1 ASsertio est affirmatiua; quæ traditur à S. Thom. *cit. q.62. art.2.* Gabr. *in 4. dist.15. qu.2. art.2.* Hadriano *in 4. vbi de rest. quæst.1.* & alijs communiter. Probatur primò ex sacra scriptura: *Ad Rom. 13.* Apostolus ait: *Reddite omnibus debita.* Tob. *cap.2.* *Videte, ne forte furtiuus sit, hædus, Reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Et Ezechiel. *cap.33. vers.15.* palam significat, peccati veniam, & iustitiam non impetrari, nisi rapina restituatur. Quare S. Augustin. *epist.54. ad Macedonium, & refertur cap.1. causa 14. quæst.9. si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum, si, vt dictum est, restitui possit.*

Secundò ratione S. Th. *in cit. loco.* Extat præceptum naturale, & diuinum, cuius obseruatio ad salutem necessaria est, vt iustitiam & æquitatem seruemus: iniustitiam verò, & iniquitatem effugiamus. Atqui rem alienam domino inuito rapere, detinere, destruere, iniustitiam & iniquitatem continet, quæ alio modo tolli, & iustitia seruari non potest, nisi quod ablatum vel destructum est restituendo. Ergo & ad iustitiam seruandam, & ad salutem consequendam necessarium est ablata restituere.

2 Dubitant autem DD. vtrum restituendi præceptum affirmatiuum, an negatiuum sit? Negatiuum esse contendit P. Nau. *lib.1. cap.1. n.17. & lib.4. nu.4.* indicat Hadrian. *loc. cit.* Alij autem vt S. Thom. *2.2. qu.62. art.8. ad 1.* Nau. *in man. cap.17. nu.54.* Mol. *tract.2. tom.3. poster. disp.716. ad 1.* Rebellus *de obligat. iustit. p.1. li.3. de restit. q.1.* dicunt, explicitè affirmatiuum esse, quippe quo positiuus restituendi actus præcipitur; implicitè tamen ac virtute contineri in eo præceptum negatiuum, alienam rem, aut debitum non detinendi. Quæ sententia vera est; modò fateamur id quod in eo continetur præceptum negatiuum non detinendi magis principaliter intentum esse; præceptum autem affirmatiuum restituendi esse potius accessorium, ideòque naturam imitari sui principalis, vt statim & semper obliget, iuxta doctrinam S. Tho. *cit. a.1.* vbi ait: *Licet præceptum restituendi secundùm formam sit affirmatiuum: tamen includit negatiuum, & ita ad statim obligat, sicuti omnia negatiua præcepta.*

Pro cuius rei pleniore intellectu, aduerte, Septimo Decalogi præcepto, *Ne furtum facias*, non solùm prohiberi rei alienæ iniustam ablationem, sed etiam destructionem, detentionem. Quamobrem Innoc. Papa dixit *in cap. sæpe, de restitut. spoliatorum, quòd non multum interest quoad periculum animæ iniustè detinere & inuadere alienum*: vbi Gl. *iura pro eodem reputant auferre & detinere iniustè: similiter auferre & non dare.* Porrò vt alienam rem siue debitum domino inuito, adeòque iniustè non detineas necessarium est restituere: quandoquidem restitutio medium ordinarium est, quo cessatur à retentione. Quamobrem eodem præcepto, quo in Decalogo prohibetur ne rem alteri debitam retineas, consequenter etiam præcipitur, vt restituas: sicuti vniuersim cùm præcipitur finis, præcipitur etiam medium, sine quo finis obtineri nequit. Et vice versa, cùm præcipitur vt restituas, ideò id præcipitur, quia nefas est retinere, dum creditor rationabiliter inuitus est.

3 Ex quo denique colligitur, vnicum esse peccatum retentionis, & non restitutionis, quia opponitur vnico præcepto iniustè non restituendi, licet affirmatiuum sit, quia tamen connexum cum negatiuo non retinendi, omni tempore obligat, quo rem retinere nefas est: adeò, vt quantò diutius aliquis rem alienam detinet, tantò magis peccatum continuet: imò & augeat secundùm intrinsecam rationem iniustitiæ, si exinde maius creditori damnum vel molestia accidat, qua de re videri potest Adrian. *l.c.* Less. *l.2. c.12. dub.3. & 4.* Vasqu. *de rest. c.5. p.1. dub.3.*

C A P. III.

DE POSSESSORE BONÆ FIDEI, quatenus restituere teneatur.

S V M M A R I V M.

1 *Bonæ fidei possessor, si intelligat rem alienam esse, non plus restituere debet, quàm possidet.*

2 *Fructus alij sunt rei, & alij meræ industriæ. Deinde fructus rei, vel sunt purè naturales vel, mixti: item vel sunt percipiendi, vel percepti.*

3 *Fructus vel potiùs lucra, quæ meræ industriæ sunt ad bonæ fidei imo etiam malæ fidei possessorem omni iure spectant.*

4 *Fructus percipiendi, v. g. segetes solo adhærentes, vnà cum re domino eius cedunt.*

5 *Fructus rei, non solum naturales, sed etiam mixti ex re aliena percepti, si extantes sunt domino restitui debent, deductis expensis, & æstimatione laboris.*

6 *Pretium locationis ex re aliena ad eius dominum spectat, licet dominus rem, si penes se habuisset, numquam locaturus fuisset.*

7 *Si bonæ fidei possessor fructus rei absumpsit, restituere debet, quatenus ex iis locupletior factus est.*

8 *Bonæ fidei possessor fructus perceptos ex fundo alieno breuiore tempore vsucapere potest, quam ipsum fundum.*

1 ASsertio: Postquam aliquis cognouit rem, quam bona fide hactenus possedit, alienam esse, tenetur eam restituere vnà cum eius fructibus, si extent, vel quatenus inde locupletior factus est: præterquam si legitimæ præscriptionis beneficio dominium sibi compararit. Hæc assertio est ex mente S. Th. *qu.62. ar.6.* ibid. Caiet. *& in summa v. restitutio, cap.1.* Sot. *libr.4. de iust. qu.7. art.2.* Couar. *1. resol. cap.3. & reg. peccatum p.3. init. num.3.* Nau. *c.17. nu.7.* Med. *q.10. de rest.* Mol. *tr.2. tom.3. poster. disp.718.* Rebellus *lib.2. de rest. qu.3.* Tol. *lib.5. cap.17.* Sanch. *lib.2. moral. cap.23.* Dixi autem primò, *Postquam cognouit rem alienam esse.* Nam quamdiu possessor bonæ fidei sibi persuadet, rem suã esse, vel ad se pertinentem, probabilis ignorantia eum à restitutione excusat: Sin verò dubitet, quid eum tunc facere oporteat, dictum est *lib.1. tract.1. cap.5. num.21.*

Dixi secundò: Rem ipsam restituendam esse, si extet: Si autem non extet, sed consumpta sit, vel perierit, non plus restituendum esse, quàm possessor inde locupletior factus fuit. Ita docet Abb. *in cap. grauis, num.6. de restit. spoliatorum,* & alij DD. supra citati, & habetur *in l. item veniunt, §. præter hæc ff. de petitione hæreditatis: Eos autẽ, qui iustas causas habuissent, quare bona* (hæreditatis) *ad se pertinere existimassent, vsque eò duntaxat, quò locupletiores ex ea e facti essent, condemnandos* Vbi Gl. *ver. facti, essent* ait, *hanc esse optimam regulam, qua nulla verior in iure; vt bonæ fidei possessor ad id tantum, quod ad se peruenerit, teneatur.* Cùm enim bonæ fidei possessor nullam iniuriam intulerit, non obligatur ex capite iniustæ acceptionis, sed solùm ex capite rei acceptæ, ac possessæ: quare plus restituere non cogitur, quàm possidet: siue res ipsa sit extans secundùm se, siue aliquid inde acquisitum, adeòque patrimonium auctum fuerit, iuxta *leg.72. ff. de legatis: Non absumitur quod in corpore patrimonij retinetur.*: si verè & in seipso: siue iuris fictione, in altero: *Nam quod inde comparatum est vice permutati dominij restituetur,* dicitur in *leg.71. ff. eod. titulo.*

Exemplis declaratur: Si vestem holosericam 20. aureis valentem, & à fure tibi donatam, bona fide accepisti, & attriuisti: postea verò dominus comparet: in primis restituere ipsi debes ipsam vestem attritam, quæ fortè non amplius, quàm 10. aureis valet. Deinde compensare debes attritionem vestis, non omnimodè, sed quatenus ditior factus es: v. g. si eo anno sex aureos te vestiendo insumpsisses, nisi vestem holosericam dono accepisses, sex tantùm, non decem aureos restituere cogeris. Quòd si vestis illa non donata tibi, sed empta fuit, nihil præter ipsam vestem attritam restituere debes: quandoquidem nihil ditior factus es, siue patrimonium tuum auctum non fuit.

Item si ad cœnam furtiuam inuitatus, cibos, & vinum pretiosum, ignorantia te excusante, absumpsisti, re postea intellecta, obligatus eris non quidem integram cœnæ bona fide absumptæ æstima-

æstimationem domino soluere, in furis defectum, sed quantum de tuo domi erogasses, nisi de cœna furtiua participasses. Qua de re Nau. *c.17.Man.num.9.* P. Nau. *lib.3.cap.2. num.*184. Mol. *disp.*719. Sanch. *cit.cap.*23.*num.*34.

Præterea milites quotiescumque in bello materialiter iniusto bona fide pugnarunt, excusante eos probabili opinione, vel Superioris præcepto in causa dubia, iuxta ea, quæ dixi in materia de bello *lib.1.tr.2.cap.12. num.*8. intellecta posteà iniustitia belli, non tenentur resarcire illata damna, & rapinas, nisi quatenus inde locupletiores se factos agnoscunt, sicuti docet Sotus *lib.4. de iust.qu.7.ar.1.* Victor. *de iure belli, num.*33. Molin. *tom.1.tract.2. disp.*113. *& tom.3.par.post.disp.*720. Rebell. *quæst.*4. Sanch. *l.cit. num.*6. contra Syl. *ver.bellum, 1.q.9.dicto* 3. Neque refert, etsi aliqua eorum malè absumpserint, fornicando, potitando negligēter seruando: Quia nihil contra iustitiam peccarunt, cùm ignorarent res alienas esse, ergo non tenentur ad restitutionem ratione rerum acceptarum: cùm non extent, sed absumptæ sint. Ita contra Scotum *lib.4.qu.7.art.2.* Nau. *cap.17. num.*7. docet Sanchez *num.*5. Less. *lib.2.c.14.dub.1.n.*7. Molin. *tom.1.tract.2.disp.*246. *§.in priori euentu,* P.Nau. *lib.4.c.1.num.*9.

Denique eadem ratione; qui bona fide, seu per ignorantiam excusantem illum à culpa Theologica, contractum celebrauit, quem posteà vsurarium esse intelligit, non plus restituere tenetur, quàm seditiorem redditum, seu patrimonium suum auctum esse animaduertit, sicuti docet Mol. *tom.3.post. disp.*720. *num.*5. Rebell. *qu.4.in fine.* Quibus addendum est, etsi aliquis rem, quā bona fide accepit, posteà intelligat iniustè (materiali iniustitia) acquisitam esse, sed per ignorantiam Theologicè non culpabilem, restituendi obligationem non animaduertat, ideòque rem consumat, non ampliùs deinde restituere obligatum esse, quàm exinde patrimonium suum auctum reperit.

2 Tertiò dixi in assertione de fructibus rei domino restituendis, si extent. Quo loco imprimis obseruandum est, quòd fructus alij sunt rei, alij verò industriæ. Fructus meræ industriæ dicuntur, quos ipsa natura ex se nullo modo progignit; sed tantum concurrit vt instrumentum operantis, negotiantis. Quomodo lucrum, quod ex rebus vsu consumptibilibus, puta pecunia, vino frumento, &c. negotiando acquiritur, non rerum ipsarum, sed industriæ fructus censetur: Et opus, quod alieno instrumento artifex confecit, non instrumento, sed industriæ artificis tribuitur.

Fructus rei alij sunt purè naturales, quos videlicet natura producit, nullo aut vix vllo hominum labore, seu industria concurrente, vti sunt animalium fœtus, arborum poma, herbæ, & gramina, iuxta *l. fructus* 45. *ff. de vsuris.* Alij verò sunt mixti, ad quorum productionem æquè, aut magis hominis industria, quā natura operatur: eiusmodi sunt segetes, & alij fructus, qui serendo gignuntur, iuxta *c.l. fructus.* Item caseus vinum, oleum, lana, sicuti ex communi docet Rebellus *cit.qu.*4. Sanch. *cit.c.*23. *num.*54. *& seqq.* Huc etiam referuntur pretia domorum, iumentorum, &c. locatorum: qui fructus ciuiles dicuntur; eò quòd non propriè fructus sint, sed ad similitudinem fructuum, iure ciuili constituti, sicuti annotauit Abb. *in cap. grauis, num.*7. *de restit.spoliat.* & habetur *in l.prædiorum, ff. de vsuris: Prædiorum vrbanorum pensiones pro fructibus accipimus.* Porrò differentia est non in re, sed in modo loquendi inter Theologos, & Iureconsultos, quòd illi omnes fructus; qui ex re ipsa proueniunt, quamuis concurrente hominis industria, *naturales* appellant, sicuti notauit Molin. *cit.t.3.disp.*719. Rebellus *cit.qu.4. num.*4. Less. *lib.2. cap.12. dub.17.nu.*114. Iureconsulti autem eiusmodi fructus *mixtos* vocant, vel simpliciter *industriales,* si magis industria quàm natura operari videatur, sicuti videre est apud Bartol. *in leg. ex diuerso, ff. de rei vendicat.* Abb. *in cit.c. grauis, n.*3. Arium Pinellum *leg.2. C. de rescindenda vendit. p.2.c.*4. Angelum & Sylu. *verb. fructus initio,* Sanch. *l.c.n.*48. Rebell. *cit.cap.8.n.*2. Azor. *to.3. lib.4.c.*2.

Ad extremum fructus rei, quos omnes sinè discrimine naturales Theologi appellant, alij sunt percipiendi, pendentes; alij verò percepti, à solo separati. Vide Gl. *cit.l. & ex diuerso, ff. de rei vindic. verb: non habendam.*

3 His positis de fructibus dico I. fructus vel potius lucra, quæ sunt meræ industriæ, ad bonæ fidei, imò etiam malæ fidei possessorem pleno iure spectant. Ita ex communi docet Palud. *in 4. d.* 15. *q.2.a.*4. Scotus ibid. Nau. *c.17.n.*25. Mol. *cit.disp.*719. *&* 720. *num.*2. Less. *num.*111. Nam sicut fructus rei rem sequitur, eiusque dominum; ita lucrum, ac veluti fructus industriæ ad eum pertinet, qui adhibuit.

Corollarium I. Si quis alieno instrumento opus elaborauit, ad artificem, non ad instrumenti dominum artefactum pertinet: debet tamen artifex præter instrumentum, æstimationem siue valorem vsus rei domino restituere.

Corollarium II. Si quis alienum frumentum aliò deportatum vendidit, vbi plus valet: lucrum, siue augmentum sibi ipsi, non domino acquirit, & satisfacit restituendo frumentum eiusdem generis ac qualitatis, vel certè quanti interest domini frumentum suum abductum, & alienatum non fuisse. Et simile est, si fur pecuniam furtiuam negotiationi exponat, lucrum inde prouenient ad furem spectat, sicuti docet S. Th. 2.2.*q.*78.*a.*3. Sotus *in 4. d.12.q.2.a.2.* Gabr *q.1.a.2.conclus.*6.

4 Dico II. Fructus percipiendi, v. g. segetes ad agrum adhærentes, fœtus in vtero adhuc latentes, ad rei dominum pertinent & non minus, quam res ipsa, vindicatione repeti possunt: Quia censetur pars rei frugiferæ, sicuti constat *ex leg. fructus, ium.* Glos. *ver. pars, ff. de rei vendicat l. Iulianus,* §. *si fructibus, ff. de action. empti l. si quis sciens, C. de rei vendicat. &* §. *si Titius l. instit. de rerum diuisione: Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit, ipsius erit. Ex diuerso, si Titius suam plantam in Meuij solo posuerit, Meuij planta erit, si vtroque casu radices egerit.*

5 Dico III. Fructus omnes rei siue sint merè naturales, siue mixti, quia bonæ fidei possessore ex re aliena percepti & adhuc extantes sunt domino restitui debent, deductis expensis, & æstimatione laboris. Ita Gl. recepta in *cit. l. & ex diuerso,* §. *non habendam.* Maior. in *4.d.*15.*q.*26.§. *si secundum,* Syl. *ver. fructus. nu.* 2. *& ver. furtum q.*16. Cou. 1. *resol.c.2.n.*6. Med. *C. de restit.q.*10. *concl.*3. Caiet. *ver. restitutio, c.1.in fine* Less. *cap.15.dub.*2. Azor. *p.*3. *l.*5. *c.*2. §. *hæc tamen omnia;* Vasq. *in moral. tract. de restitut. ca.* 9. §. 11. *dub.*1. Mol. & Rebell. *loc. supra cit.* Prior pars sumitur *ex l.* 22. *C. de rei vindicat. Certum est malæ fidei possessores omnes fructus soluere cum ipsa re præstare, bonæ fidei verò, extantes: post litis autem contestationem, vniuersos.* Et *l. qui scit,* §. *vlt. ff. de vsuris,* vbi interprete Accursio dicitur; Quamuis bonæ fidei emptor fructus perceptos interim sibi acquirat; si tamen postea res euincatur, ad restitutionem eorum, Iudicis implorato officio, compelli. Ratio est: Quia res quæuis domino suo fructificat. Altera verò pars, deducenda esse impendia, & æstimationem laboris habetur *in leg. si a domino,* §. *fructus, ff. de petit. hæred.* & docent Gl. & Abb. in *cap. grauis, de restitut. spoliat.* Angel. *verb. fructus, n.* 3. Gabr. *in 4.d.15.q.5.art.3.dub.5.propos.*2. Sanchez *nu.*79. Mol. *l.c.n.*4. Rebel. *q.8.n.*2. Vtriusque verò ratio est. Quia *locupletari non debet aliquis cum alterius iactura, reg.48. in 6.* consentit *l. nam hoc, ff. de condict. indebiti. Natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem;* Locupletior autem fieret bonæ fidei possessor, si præter expensas, & æstimationem laboris atque industriæ suæ, aliquid ex fructibus rei alienæ sibi retineret. Contrà verò, rei Dominus iacturam, & detrimentum pateretur, nisi eiusdem rei fructus ipsi restituerentur.

Aduerte autem in foro externo ciuili discrimen esse inter fructus rei merè naturales, & fructus rei industriales: Nam horum dominium, posteaquam a solo separati, seu percepti sunt, bonæ fidei possessori acquiritur, sicuti habetur *Inst. de rerum diuis. Si quis à non domino fundum bona fide emerit vel ex donatione aliaue iusta causa æquè bona fide acceperit naturali ratione placuit fructus quos perceperit eius esse pro cultura & cura;* & consentit *l. fructus* 45. *ff. de vsuris.* Quamobrem fructus hi industriales, quamuis extantes sint, a Domino repeti non possunt instituta actione reali vindicationis, sed potiùs condictione sine causa, vel Iudicis implorato officio, ob æquitatem, sicuti docet Gl. *in cit. l. & ex diuerso.* Abb. *in cit.c. grauis, n.*9. Mynsingerus, & alij *in citat.* §. *si quis a non domino,* Sanchez *citat. capit.* 23. *numer.* 73. Couarr. *citat. capit.* 3. *numer.*9. alijque communiter.

Fructus autem merè naturales, tametsi à solo separati, perceptiuè sint, bonæ fidei possessori non acquiruntur, sed domino rei, sicuti habetur *in cit. l.*45. *Fructus percipiendo, vxor, vel vir, ex re (aliena) sibi donata suos facit illos tantum; quos operis acquisierit, veluti serendo, nam si pomum decerpserit, vel ex silua ceciderit, non fit eius, sicuti nec cuiuslibet bonæ fidei possessoris.* Vbi vides, manifestam distinctionem inter fructus rei industriales, & naturales, illorumque dominium, summo ciuili iure possessori bonæ fidei acquiri: horum non item. Neque his aduersatur *lex* 47. *ff. de acqu. rer. dom. Bonæ fidei emptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex re aliena suos interim facit; non tantum eos, qui diligentia & opera eius prouenerunt: sed omnes, quia quoad fructus attinet, loco domini penè est.* Verum enim est: quod bonæ fidei possessor interim dum illis non mouetur, quasi domini loco habeatur; adeò, vt si fructus etiam naturales alienarit, vel consumpserit, ad nihilum teneatur, nisi forté locupletior factus sit, vt postea dicā.

6 Ex dictis colligitur; minus rectè respondisse Nauar. *cap.*17. *num.*25. Lopez. *p.1. instruct. cap.*103. *ad finem:* Eum, qui torquem aureum a non domino emptum sæpius locauit, locationis pretium domino restituere obligatum non esse. Cuius contrarium benè docet Rodriquez *p.2. sum. cap.42. concl.*6. P. Nauar. *libr.4. cap.1.num.*49. Sanchez *lib.2.cap.23. num.*132. Rebel. *qu.5.nu.*4. Mol. *disp.*710. *num.*5. Less. *lib.2.cap.12.dub.17. num.*114. Ratio est: Quia torques aureus non numeratur inter res vsu absumptibiles

biles: sed eius vsus a dominio separari, alteri concedi, & per se in æstimationem venire potest: quare pretium elocati torquis non est meræ industriæ, sed ipsius rei fructus quippe cùm propter eius vsum pendatur. consequenter ad rei dominum spectat: Neque refert, etsi fortasse dominus nunquam torquem locaturus fuisset, id enim per accidens censeri debet, quia sæpè fit, vt res apud alienum possessorem plus suo domino fructificet, quam si in eius potestate mansisset. Quod etiam confirmari potest exemplo ædium, quas si iniquus possessor locet, pretium locationis ad dominum spectat, ex omnium sententia: nihil obstante, quod fortasse dominus ipse nunquam elocasset.

7 Dico IV. Si bonæ fidei possessor fructus rei, seu naturales, seu industriales, & mixtos absumpsit, tenetur restituere, quatenus ex iis locupletior factus est. Ita docet Bartol. *in l. & ex diuerso, ff. de rei vindic.* Abb. *in c. grauis, de restitut. spoliat.* Ang. *ver. fructus*, Syl. *eod. q. 1.* Valent. *t. 3. disp. 5. q. 5. p. 3. concl. 5.* Azor. *cit. lib. 4. c. 2. q. 2.* Mol. *cit. disp. 719.* Tol. *lib. 5. ca. 17.* Reb. *q. 4.* Rodriq. *in summa p. 2. cap. 42. concl. 1.* Sanchez *cit. cap. 23. n. 76.* Less. *cit. cap. 14. dub. 2.* aliique Theologi communiter, contra Gloss. Mynsingerum, aliosque commentatores *in cit. §. si quis a non domino*, item Gloss. *in cit. l. & ex diuerso.* Arum Pinellum *in cit. cap. 4. num. 47. 60. 61.* Andr. Faebinguin *libr. 1. controu. iuris, capit. 58.* aliosque apud Conarr. & Mol. *ll. cc.* existimantes, bonæ fidei possessorem, qui fructus rei præsertim industriales, ante litis contestationem consumpsit, ad nullam restitutionem obligari, tametsi ex iis locupletior factus sit, quorum sententiam probabilem censet Less. *n. 10.* Sanch. *cit. num. 78.* eamdemque in foro iudiciali receptam esse, præter alios testatur Pinellus *ibid.*

Sed nostrum assertum iuri conformius esse probatur *ex l. item veniunt, §. præter l. si rem, & seq. l. sed etsi, §. 1. & 2. ff. de petit. hæreditatis*, quibus apertè habetur: Si possessor hæreditatis alienæ, quam ad se pertinere arbitratur, aliquid ex ea bona fide consumat, obligari eum quatenus locupletior factus, vel patrimonium auctum est: Ex quo argumentari licet: Si ita se res habet in causa, siue possessione vniuersali hæreditatis: multò etiam magis in causa particulari. Nam verus hæres non habet ius in re respectu hæreditatis a se nondum aditę, sed tantum ius ad rem. & tamen, si quid ex detractione vel consumptione rei ad hæreditatem pertinentis, ad bonæ fidei possessorem peruenit, hæredi restitui debet, ergò multo magis vero domino restitutio facienda est, si quid ex re eius ad bonæ fidei possessorem, v. g. rei alienæ emptorem, peruenit. Quod planè etiam indicatur *in l. si & me, ff. si certum pet. Quia pecunia mea*, (id est, quæ mihi debita erat) *ad te peruenit, eam mihi a te reddi, bonum, & æquum est.* Æquitas autem ea est, quam Iurec onf. *in l. 14. ff. de condictione indebiti expressit. Nam hoc natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem.*

7 Ad extremum, in prima, & principali huius *c. assertione dixi*: Bonæ fidei possessorem debere rem alienam vnà cum fructibus restituere, *præterquam si legitimæ vsucapionis beneficio dominium sibi compararit.* Circa quę verba id solùm annotare placet: fieri posse, vt bonę fidei possessor fructuum dominium vsucapione sibi acquisierit: non vero fundi, ex quo percepti sunt. Quia ad vsucapionem fructuum tanquam rerum mobilium, triennij spatium sufficit: Ad vsucapionem verò fundi, siue rei immobilis tempus longum requiritur, iuxta ea, quæ dicta sunt *tr. 1. huius l. 1. c. 8. n. 13.* Vide Sanch. *cit. c. 23. n. 87.*

CAP. IV.

DE POSSESSORE MALÆ FIDEI, quatenus restituere teneatur.

SVMMARIVM.

1 *Malæ fidei possessor est, qui iniustè possidet, sciens vel per crassam negligentiam scire intermittens, ius sibi non competere.*

2 *Si res apud malæ fidei possessorem casu fortuito perit, alioquin etiam peritura apud dominum nihil restituere debet. Secus est, si iniquus possessor eam dolo absumpsit, vel per crassam, seu moralem negligentiam amittat, nam exinde restituendi obligationem contrahit, quæ semel contracta, propter accidentalem euentum non extinguitur.*

3 *Inuentor rei alienæ si nesciens ad quem pertineat, eam per crassam negligentiam amittat, non obligatur ad restitutionem.*

4 *Malæ fidei possessor restituere debet omnia melioramenta intrinseca, deductis tamen expensis, non tantum necessariis, sed etiam vtilibus.*

5 *Si res intrinsecè aucta siue melior effecta apud malæ fidei possessorem, postea decreuit, restituere debet secundum valorem status optimi, excepto, si etiam apud dominum similiter deterior facta esset, etsi ab iniquo possessore in statu optimo restituta fuisset.*

6 *Si res manu iniqui possessoris extrinseca existimatione aucta, & tunc carius, v. gr. vendita est, satisfit domino, si ipsi res similis restituatur, vel pretium eius secundùm taxationem temporis in quo restitutio fit.*

7 *Semper tamen lucrum omne cessans, & damnum emergens domino iniquus possessor restituere cogitur.*

ASsertio, Malæ fidei, & iniquus possessor, debet rem alienã, vel si perijt, æstimationem eius domino restituere vnà cũ eius incremento, & fructibus, non tantùm iis, quos possessor percepit (deductis tamen expensis) sed etiam quos dominus verisimiliter percepisset, nisi ipsi ablata, vel iniquè detenta fuisset: insuper omne aliud damnum emergens, & lucrum cessans eidem domino resarcire cogitur. Ita docent Doct. communiter *in l. bonæ fidei, ff. de acquir. rerum dom. & l. fructus ff. de rei vindic. l. dominum, C. eod. & Instit. de rerum diuis. §. ei verò*: Et Canonistæ *super cap. grauis, de restitut. spoliatorum*: Item S. Th. *in 2. 2. qu. 62. art. 6.* Caiet. ibid. Gab. *in 4. d. 15. q. 2. ar. 3.* Palud. *ibid. art. 5.* Med. *q. 6. de restit.* Couarr. *reg. peccatum, p. 2. §. 6.* Syluest. *verb. restit. 3 qu. 7.* Rebell. *citat. lib. 3. qu. 5.* Mol. *tr. 2. t. 3. poster. disp. 723. & seqq.* Less. *c. 12. dub. 15. & seqq.* Sanch. *l. 2. moral. c. 23. nu. 97. & seqq.* Azor. *p. 3. li. 4. c. 4.*

1 Explicanda est autem assertio per singulas particulas: Primò dixi, *Malæ fidei, & iniquus possessor*, Loquor enim de possessore malæ fidei, qui propriè ita dicitur, quia videl. non intelligit, vel per crassam negligentiam intelligere prætermittit, rei possidendæ, vtendæ ius sibi non competere, adeòque alteri iniuriam fieri. Non item in assertione comprehendendo eum, qui impropriè malæ fidei possessor dicitur postea quam causa in iudicium deducta, & lis contestata est, iuxta *leg. sed etsi §. si ante, ff. de hæredit. petit.* vbi Iure consult. ait. *Quoniam post litis contestationem, omnes incipiunt malæ fidei possessores esse.* Verùm hi, cùm causam dubiam actori statim cedere obligati non sint, si antea bona fide in possessione fuerunt: non tenentur, si causa cadant, nisi de fructibus post litis contestationem perceptis, iuxta *l. bonæ fidei, ff. de acquir. rerum dominio, l. ex diuerso, ff. de rei vindic.* vel quos negligentia sua percipere intermiserunt, sicuti docet Sanch. *nu. 115.* Fructus verò perceptos ante litis contestationem, restituere debent, quatenus extant, iuxta *leg. certum, C. de rei vind.*

Secundò dixi: *Rem alienam, vel si ea perijt, æstimationem eius, domino restituendam esse.* Circa quæ verba quæstio occurrit: Si res aliena, quæ apud malæ fidei possessorem perijt, similiter peritura fuisset, etsi in domini potestate permansisset, verùm nihilominus restitutio domino facienda sit? Circa hanc quæstionem variè loquuntur Doctores, sicuti videre est apud Palud. *in 4. d. 25. q. 2. a. 1.* Cou. *reg. peccatum, p. 2. §. 6.* Sylu. *verb. restit. 7. qu. 5.* Ioan. Med. *q. 6. Cod. de restit.* Petr. Nau. *l. 4. de restit. c. 1. n. 17. & seqq.* Mol. *cit. t. 3. disp. 725. conclus. 7.* Less. *l. 2. c. 12. dub. 15.* Barto. Med. *l. 1. sum. c. 14. §. 30. reg. 5.*

2 Dicendum verò est primò: Si res aliena apud furẽ, vel alium malæ fidei possessorem fortuito casu, & sine eius culpa perijt, quę certò etiam apud dominum periisset, tunc in conscientiæ foro ad nullam ipsi restitutionem obligatur, non enim ratione rei acceptæ: cùm nihil ex ea possideat: neque ratione iniustæ damnificationis: cùm causa damni non extiterit: quando sine vlla furis culpa, v. gr. hostium incursione, ciuitatis deflagratione perijt, nihilominus peritura, etsi fur eam à domino non abstulisset. Hæc est communis sententia, sumpta ex Iureconf. *in l. vlt. §. si ea conditione, ff. ad l. Rhodiam de iactur. contra* Palud. *in 4. d. 15. q. 2. a. 1. conclus. 5.* & Legistas apud Couar. *l. c.* Verùm hi loquuntur de foro externo, in quo eiusmodi restitutio in pœnam criminis quandoque imperari solet.

Dico secundò: Si res aliena periit dolo furis, alteriusue iniqui possessoris; qui eam scienter destruxit, absumpsit, alteri donauit, &c. tunc tenetur æstimationem eius domino præstare, nihil obstante, quod si ei a fure ablata non fuisset, certò periisset. Exemplum: Heri Titius à Caio poculum argenteum furatus est: hodie verò ædes Caii incendio conflagrant quod haud dubiè poculum quoque absumpsisset, nisi a fure ablatum fuisset, hoc casu Titius nihilominus obligatur ad restitutionem rei iniquè ablatæ: Sin verò eam non restituat sed destruat, vel absumat, iniustum domino damnum denuò infert, ad cuius compensationem naturali iure obligatur. Quæ est communis DD. sententia tradita a Molin. *disp. 726.* Quare vides rationem discriminis, inter hanc, & præcedentem assertionem. Si enim fur casu fortuito sine culpa sua rem amittat, quæ similiter apud Dominum periisset, non est causa interitus; ideoque non tenetur ex capite iniustæ damnificationis: tantum enim iniuriam intulit auferendo, ablatio autem non erat causa damni, quandoquidem etiam sine ea res periisset. San verò furtem ablatam dolosè absumat, hic, & nunc est causa interitus, ac proinde restituendi obligatione statim contrahit

contrahit

trahit ratione iniustæ læsionis; licet postea intelligatur: rem etiam absque eo perituram fuisse.

Limitant verò hanc doctrinam Less. *cit. dub.* 15. *n.* 93. Vasq. *in moral. tr. de restit. c.* 2. §. 3. *dub.* 3. *n.* 9. *& c.* 5. *dub.* 11. §. *hæc omnia*, & alii apud P. N. *n.* 26. Furem ad nullam restitutionem obligari, si eo loco, atque intra illud tempos rem destruat vel absumat, quo alioquin etiam apud dominum peritura fuisset: propterea quòd nullum damnum pretio æstimabile illi inferat. Exempli causa. Si Titius hodie ouem ex grege Caii abegit, statimque absumpsit, cras verò integer ouium grex fulmine pereat: aiunt Titium in conscientiæ foro restituendi obligatione immunem esse, quando certò constat, ouem perituram fuisse, etsi furto sublata non esset.

Prætetea, si quis prospiciens incendium oriturum in domo Titij, quo omnia absumenda erunt, cum sociis perueniat, & vini dolium, cum facilè tamen incendio liberare posset, statim exhauriat, ad nullam restitutionem obligari. Quia in tali casu res, quæ absumuntur, quasi nullius pretii sunt; ideoque dominus rationabiliter inuitus esse non potest.

Hæc limitatio ita absolutè posita mihi non placet: Nam in primis refert, vtrùm publicè sciatur, an ignoretur, rem incendio, vel hostium incursione perituram esse. Si enim ignoratur, negari debet, rem tunc nullius pretii esse, aut dominum rationabiliter inuitum non esse. Sicuti enim, si eo tempore vini dolium vendidisset, pretium ipsi ab emptore restituendum foret, ita non minus restitui debet a fure, qui ipso inuito iniustè absumpsit; etim non minùs fur, quam emptor obligationem compensandi ex iustitia contrahant: cui obligationi omnino per accidens coniunctum est, quòd res eodem loco, ac intra illud tempus, quo fur eam absumpsit, peritura fuisset: id enim casui, & fortunæ domini adscribi, & non furis commodo cedere debet, quæ est sententia Soti *lib.* 4. *de iust. q.* 7. *a.* 2. At verò, si publicè sciatur, rem periculo incendii, naufragii, hostium direptioni subiectam esse, tunc fateor æstimationem rei plurimum imminui, vt proinde fur, si tali rerum statu rem absumat, minorem restitutionem facere debeat: quin fieri poterit, vt ad nihilum absumptor teneatur, si videlicet res nullo modo ab interitu liberari posse videatur, quia tali casu dominus meritò inuitus non est. Sin verò eripi possit, tunc re uera domino valet, vt qui eam absumit, cùm eripere posset, iniustum damnum inferre censendus sit, ideòque ad restitutionem obligandus.

Exinde casus resolui potest. Miles quidam ita confitetur: Cùm Commilitones mei in transitu per prouinciam non hostilem, spoliarent domum agricolæ; ego eius consilii inscius casu interueni (alioquin enim iniustè prędari non soleo) & duas vestes abstuli, 15. florenos æstimatas, ea ratione ductus, quod si ego non auferrem, alii proculdubio ablaturi essent. Quæro nunc an peccarim, & quàm grauiter. Deinde quid restituere debeam & cui. Respond. Similes iste vestes accepit animo restituendi per occasionem, nihil peccauit, immò vtiliter negotium domini gessit, & debetur illi merces ob industriam. Si autem accepit animo non restituendi, peccauit proculdubio: quia sicut alii iniuriam intulissent, & damnum iniustum, auferentes rem alienam domino inuito, ita & hic, quando eos præuenit, idque egit, quod alii mali acturi erant. Fieri tamen potest, vt ob materiæ leuitatem, venialiter tantùm, non mortaliter peccarit: Quia licet vestes absolutè æstimentur 15. flor. quæ est quantitas sufficiens ad furtum mortale, attamen pretia rerum sumi debent ex morali hominum æstimatione, secundùm præsentes circumstantias: quamobrem ob varios casus accrescere, & decrescere solent rerum pretia. Certum autem est, cum hostium incursus timetur, præsertim, si iam hostes ingruant, mercium pretia valde decrescere, adeò, vt vestes eas in eo periculo constitutas nemo æstimasset 10. paziis, aut floreno, quamobrem miles (si alijs militibus prædandi nullam causam dederat) non magnum damnum censendus est intulisse, neque multum furatus, sed rem valentem 10. paziis, vel floreno. Quod attinet ad restitutionem, si accepit animo restituendi domino, adeoque bona fide, ac postea domino restituere non possit, neque pauperibus debet: quia secundùm probabilem sententiam restitutio pauperibus fieri tantum debet, cùm res aliena ex delicto acquisita est. Si verò mala fide accepit, debet pauperibus restituere: Nisi ipsemet pauper sit, in necessitate constitutus, vt infrà dicam.

Alter casus. Titius vnà cum mercatore naui vectus, frumentum ab eo furatus est, & statim absumpsit, postero die improuisa tempestas orta nauem submersit, vnà cum mercibus saluis solis hominibus. Numquid fur in conscientiæ foro obligatus est ad faciendam restitutionem mercatori? Less. & Vasq. *cc. ll.* negantes respondent, idque fateor esse probabile. Quia fur in hoc casu alienum frumentum absumendo, licet iniuriam intulerit, nullum tamen re ipsa, & in effectu damnum intulisse videtur; quandoquidem nulla ratione caueri potuit: quominus frumentum periret. Nihilominus contrarium existimo esse probabilius, quia semel contracta obligatio restituendi mercatori frumentum, iniustè ipsi absumptum, subsequente fortuito euentu non extinguitur, vt ex suprà dictis constat.

His addendum. Quòd suprà de dolosá absumptione dictum fuit, similiter locum habere, etsi sine directo perdendi proposito, sed per crassam siue mortalem seruandi negligentiam res ablata apud furem pereat. Exempli causa: Fur poculum argenteum furatus est, sed statim amisit, non sine graui culpa: arbitror eum ad restitutionem teneri, nihil obstante, quod poculum similiter perijsset, etsi domino non ablatum, vel etiam suo tempore restitutum fuisset, sicuti indicant Cou. *cit.* §. 6. Medi. *cit. q.* 9. Mol. *disp.* 725. *concl.* 7. & expressè docet P. Nau. *cit. c.* 1. *nu.* 23. Ratio est: Quia aliquis rem alienam furando, ex iustitia obligationem inuoluntariam, ratione delicti sui contrahit: non minùs, quàm depositarius, v.g. voluntariam ex contractu: ergo sicuti depositarius nō tantum dolum, sed etiam culpam Theologicam, præsertim latam siue mortalem præstare debet, ita & fur.

3 Quæres: Quid in eiusmodi casibus sentiendum sit de bonæ fidei possessore, v.g. qui rem alienam inuenit, & posteà iterum perdidit dolo, aut culpa lata? Respondeo. Si talis, v.g. inuentor dominum rei inuentæ determinate sciens, inculpabili mora restituendi existat, iam malæ fidei possessor redditur: ideòque tenetur, si eam dolo, vel lata culpa (quæ in delictis dolo æquiparatur) amittat. Sin verò dominum nesciat, sed adhuc inquirere debeat; refert, vtrùm rem positiuè destruat, absumat: an ab alio auferri patiatur, & negligat. Nam in primo casu iniustum damnum infert: quod domino posteà comparenti resarcire tenetur. In secundo verò casu tantùm peccat contra charitatis legem: nō item contra iustitiam, quare nec ad restitutionem obligatur. Ratio est: Quia nemo censetur causa damni propterea, quòd cum facilè illud impedire posse, neglexit, nisi ex iustitia obligatus fuerit, ad impediendum, siue rem custodiendam. At verò inuentor in hoc casu ex iustitia obligatus non est ad rem custodiendam. Quia omnis obligatio, vel est voluntaria ex pacto, vel inuoluntaria ex delicto: Iste autem neque cum rei domino pactus fuit: neque contra eum deliquit. Ergo ex iustitia non obligatur ad custodiam rei, sed solùm ex charitate. Excipe, Si dominus rem suam per se, vel aliam personam recepturus, & seruaturus fuisset, tunc si ego præueniam, & rem accipiam tacitè me obligare videbor ad tantam custodiam rei præstandam, quantum ei dominus, vel alter ille præstitisset, nam alioquin damnum iniustum domino inferetur, quippe qui meritò inuitus est, vt res, nisi sub tali obligatione, auferatur.

4 Nunc verò redeo ad assertionem principalem. Tertiò enim dixi: *Restituendum quoque esse rei augumentum, & fructus omnes perceptos* sicuti ex communi docet Syl. *verb. restitutio*, 3. *q.* 7. *&* 9. Nau. *c.* 17. *n.* 26. Med. *q.* 6. *de restit.* Mol. *disp.* 725. Sanch. *cit. c.* 23. *nu.* 117. *& seqq.* Less. *c.* 12. *dub.* 17. Quia augmentum, seu melioratio rei intrinseca domino eius cedit: consequenter etiam fructus ex re, eiusque intrinsecis meliorationibus percepti, eidem restituendi sunt; quia res quæuis domino suo fructificat. Quod si hos fructus malæ fidei possessor absumpsit, vel dolò, aut lata culpa perire permisit, eorum æstimationem domino præstare cogitur: quia rem alienam perdendo damnum iniustè intulit. Idque habetur, §. *si quis à non domino*, §. *si verò*, *Instit. de rer. diuis.*

Neque refert, tametsi dominus, si in sua potestate rem seruasset, non tantos fructus inde percepisset: nam id eius fortunæ cedere debet, quòd res eius plus in manu furis fructificarit, quàm si ipsemet eam possedisset, sicuti benè docet Mol. *cit. disp.* 725. *n.* 4. Less. *cit. c.* 23. *n.* 117. contra Cou. *reg. peccatum p.* 2. §. 6. *n. vlt. vers.* 4. Idemque locum habet in creditore, qui fructus omnes ex fundo sibi oppignorato perceptos, deductis expensis, & æstimatione laboris, restituere cogitur, nihil obstante, quòd dominus eum non tanto studio coluisset, sicuti docet Less. *l. c. num.* 115. contra Sotum *lib.* 6. *q.* 1. *a.* 2. *in fine*.

Porrò tria aduertenda sunt: Primum: Quòd supra dixi, fructus omnes ex re aliena, eiusque meliora mentis, domino restituendos esse: intelligi debet deductis expensis, & æstimatione laboris. Quia, vt sæpiùs dictum est, fructus non intelliguntur nisi deductis impendijs, sicuti constat *ex l. fructus, ff. soluto matrimonio*, *l. fundus. ff. familiæ herciscundæ: ibi, nullus casus interuenire potest, qui hoc genus deductionis* (impendiorum ex fructibus) *impediat*, &c docet Gabr. *cit. dist.* 15. *q.* 2. *art.* 3. *conclus.* 2. Cou. 1. *resol. cap.* 3. *nu.* 3. Nau. *c.* 17. *n.* 25. Mol. *disp.* 725. Less. *cit. dub.* 17. *nu.* 111. Sanchez *num.* 136. Rebellus *lib.* 2. *de restit. q.* 8. Idque in conscientiæ foro, & spectata naturalis iuris æquitate, non tantùm locum habet in expensis necessarijs, quas si malæ fidei possessor non fecisset, negligentiæ, & culpæ eius imputaretur: sed etiam in vtilibus, quibus res melior ac pretiosior effecta fuit. Expensæ autem, quæ ad

solam voluptatem spectatorum, repeti non possunt; Si tamen sine damno a re separari queant, permissum quoque est, eas auferre, qua de re Ioach. Mynsing. *§. certè, institut. de rerum diuis.* Sanch. *num.* 139. Molin. *cit. disput.* 725. *in fine*.

Alterum. Data opera suprà dixi, augmentationem siue meliorationem rei *intrinsecam* (quæ, v.g. fit stercoratione, plantatione, posteaquam plantæ radices egerunt) rei domino cedere: Quæ enim meliorationem vel ornamenta rei extrinsecus adiuncta sunt, & sine illius incommodo separari possunt, veluti ianuæ, fenestræ, lapides pretiosi, &c. eorum dominium, & correspondens locationis pretium, ad possessorem, etiam malæ fidei spectant, sicuti notauit Sanch. *n.* 105. *&* 123.

5 Tertium. Refert quoque alia ratione, vtrùm res apud furem v.g. melior effecta sit augmento intrinseco: veluti si pullus equinus furto ablatus adoleuit, an verò extrinseca tantùm æstimatione ac valore: veluti, si aliquis frumenti modium, vel equum furatus sit, quorum pretia in communi foro postea aucta sunt. Nam in primo casu semper restitutio fieri debet rei spectatæ secundùm optimum statum, quem in manu furis habuit. Quare siue fur equum tam adultum alienarit, siue amiserit, deterioremue reddiderit, semper restitutionem facere debet, secundùm æstimationem rei in optimo statu; licet fortè apud dominum manens; eiusmodi incrementum nunquam nacta fuisset. Quòd egregiè tradit Vlpianus *l. in re furtiua. ff. de condict. furtiua, Si ex causa furtiua res condicatur cuius temporis æstimatio fiat, quæritur. Placet tamen id tempus spectandum, quo res vnquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem factam fur dando non liberatur, semper enim moram fur facere videtur.* Idemque docet Ang. *ver. furtum*, §. 44. Syl. *ver. rest.* 3. *q.* 7 *dict.* 1. Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 26. ibid. Gab. *q.* 2. *a.* 3. *concl.* 3. Nau. *c.* 17. *n.* 27. Cou. *reg. peccatum. p.* 2. §. 6. *n.* 2. Reb. *qu.* 5. Sanch. *n.* 123. Less. *dub.* 16. *n.* 105. 108. Ratio est: Quia vt suprà dictum, augmentum intrinsecum ad dominum rei spectat, eique statim vna cum re ipsa restituendum est: quare si a fure non restituatur, sed absumatur, vel longiore mora deterior reddatur, iniustum damnum domino infert, quod eidem compensari debet. *Semper enim fur moram facere videtur*, inquit Vlpian.

Sed limitari debet, cum Medina *q.* 6. *de rest.* 1. *ad* 6. Couar. *reg. peccatum. p.* 2. §. 6. *n.* 2. P. Nau. *lib.* 8. *c.* 1. *n.* 34. Vasq. *de rest. c.* 5. §. 1. *dub.* 12. Nisi ita res comparata sit, vt licet vt iniquus possessor rem in optimo statu restituisset, à domino tamen non diuendita, &c. sed seruata, similiter deterior facta esset; tunc satisfacit iniquus possessor, restituendo rem in statu deteriore, ad quem, sine culpa tamen sua, peruenit. Ratio est: Quia hoc casu fur per moram restituendi nullum re ipsa domino damnum intulit, sicuti constat ex suprà dictis.

6 In altero autem casu, si res extrinseca tantùm æstimatione aucta, eoque tempore a fure consumpta, vel alienata fuit, v. gr. scapha frumenti furtiui: postea verò pretium frumenti iterum decreuit: satisfacit fur, si tunc aliam scapham frumenti eiusdem generis, ac bonitatis restituat, vel pretium eius, secundùm taxationem temporis, in quo restituit, sicut docent Mol. *cit. disput.* 725. *concl.* 3. *&* 4. Less. *dub.* 16. P. Nau. *num.* 37. Ratio est: Quia ille valor extrinsecus non censetur fructus, seu augmentum rei, sed potius industriæ: ideo non rei domino, sed possessori etiam malæ fidei cedit. Quapropter de rebus, præsertim ijs, quæ in genere suo functionem recipiunt, generalis hæc regula tradi potest: A debitore tum bonæ, tum malæ fidei, per se loquendo, restituendam esse vel rem ipsam numero, quæ accepta fuit, non deteriorem redditam, vel aliam eiusdem generis ac bonitatis, vel denique eiusdem pretium, siue æstimationem præsentem. Cuius ratio petitur debet ex iustitia commutatiua, exigente æqualitatem inter rem acceptam & dandam. Neque obstat, quod fur frumenti scapham tempore intermedio carius vendendo lucrum ceperit: nam id ad industriam eius pertinet; postea verò satisfacit restituendo frumentum quale acceperat, vel loco eius pretium, quo tunc frumentum venire solet. Idemque quamuis non ita certò, tamen probabiliter dici potest de rebus vsu non absumptibilibus satisfieri creditori, si equus ipsi restituatur omnino talis, qualis ablatus fuerat, etsi vel tunc, cum auferebatur, vel tempore intermedio pluris valuerit.

7 Sed oportet his casibus pretium equi, si fortè alijs locatus fuit, domino restituere: atque insuper omne damnum, & lucrum cessans eidem integrè compensare. Exemplum damni emergentis est, si propterea quod equus, aut frumentum ablatum, vel tempore debito non restitutum fuit, ipsemet dominus coactus est frumentorum, aut equum pretio maiore emere. Exemplum lucri cessantis est: si dominus frumentum non seruasset, donec decresceret: sed maiore pretio vendidisset: totum hoc eidem resarciri debet: quæ est doctrina Ioan. Medinæ *c. de restitut. cit. qu.* 6. *ad* 1. Syl. *ver. furtum, q.* 6. P. Nau. *l. c. n.* 37. Vasq. *cit.* §. 1. *n.* 77.

Atque hoc ipsum est, quod vltimo loco dixi in principali conclusione; Fructus non tantùm eos, quos iniquus possessor ex re aliena percepit, restituendos esse; *sed eos quoque quos dominus verisimiliter percepisset; nisi ipsi res ablata, vel inique detenta fuisset.* Ratio est; Quia in casu iniustæ damnificationis dominum indemnem omnino seruari oportet, sicut egregiè traditur *reg.* 79. *Generaliter, cum de fraude disputatur, non quid habeat actor, sed quid per aduersarium habere non potuit considerandum est.* Et in *l. domum, C. de rei vendic. domum quam ex matris successione ad te pertinere, & ab aduersaria parte iniuria occupatam esse contendis, præses Prouinciæ; cum pensionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa damni, restitui iubebit.* Et in *l. fructus, ff. eod. Fructus non modò percepti, sed qui honestè percipi potuerunt, æstimandi sunt.* Consonat *l. si nauis* §. *vlt. ff. eod. Constat animaduerti non debere, an malæ fidei possessor fruitus sit: sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset*, neque dissentit lex canon. *in cap. grauis de rest. spoliat. Non tantum fructus à nouo, & violento possessore perceptos: sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.* Qua de re latè disputat Sanchez *n.* 97. *& seqq.* Couar. *reg. peccatum, cit.* §. 6. *n.* 4.

CAP. V.

QVINAM RESTITVERE DEBEANT damnum iniustè datum?

S V M M A R I V M.

1 *Præter damni iniusti executorem, etiam concausæ eius ad restitutionem obligantur.*
2 *Qui expressè, vel tacitè mandat damnum inferri, eo tenetur.*
3 *Ratihabitio damni illati mandato comparatur in ordine ad pœnas iuris, non autem in ordine ad restituendi obligationem.*
4 *Male consulens damnum inferri, damnificato obligatur etiam ex culpa saltem crassa, ei verò qui consilium sequitur, non obligatur consulens, nisi dolosum fuerit: excipio, si ratione status, vel muneris maiorem, quam alij peritiam profiteatur, tunc obligabitur etiam ex culpa.*
5 *Qui alterum certo proposito determinatum ad damnum inferendum suo hortatu magis adhuc confirmauit, non obligatur damnificato: nisi causa fuerit: vt maius ei damnum inferretur, tunc tenetur de excessu.*
Qui materialiter tantum, non verè causaliter damnum cooperatur, restituere non debet.
6 *Consentientes, fautores, receptatores, si causa, vel concausa damni existant ad restitutionem obligantur.*
7 *Damno non obstantes, non manifestantes, &c. tunc solùm ad restitutionem obligantur, si ratione pacti, vel officij adeòque ex iustitia impedire debeant.*
Receptator furis, eiusdem criminis reus efficitur.
8 *Qui donum à fure accipit ne clamet, aut ne indicet, non tenetur ad restitutionem, nisi sua pollicitatione furem animosiorem reddiderit.*

EX suprà dictis constat, ad contrahendam obligationem restituendi ex capite iniustæ læsionis duo esse necessaria: & vt damnum illatum sit, & vt contra iustitiam, siue per iniuriam illatum sit. Quare si quis, dum in aliena sylua contra domini voluntatem arbores cædit, iumentum casu occidat, non tenebitur de damno, quod, vt suppono, omnino inuoluntarium, ideòque sine iniuria illatum est. Præterea si aliquis famulo suo in mandatis dedit, vt hominem iniquè occideret, ille autem quacumque de causa mandatum executus non fuit, ad nullam restitutionem iniquus mandator ante Iudicis sententiam obligabitur, quando nullum damnum illatum est.

Porrò, cùm sæpè accidat, vt præter eum, qui damnum iniustè exequitur, alij etiam, tanquam concausæ, non sine iniuria, ad damnum inferendum concurrant, & cooperentur: dicendum est ex omnium DD. sententia, non solum ipsum exequentem restituendi obligationem contrahere, sed omnes etiam eius concausas, quæ nouem recensentur, earumque sex priores directè concurrunt, atque hoc disticho comprehenduntur, apud Scotum *in* 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 4. Richard. *ibid. a.* 5. *q.* 4.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

2 Nomine iussionis intelligitur, qui damnum inferri mandauit, siue expressè, siue tacitè, videlicet facto, vel dicto, ex quo v.g. famulus facilè colligere potuit, gratum fore hero, si nomine eius damnum inferatur. Dubitatur autem primò. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, v. gr. inimicum tuum occidere neque prohibeas, cum facilè possis, vtrùm mandasse censearis, & in conscientiæ foro ad restitutionem obligeris? Affirmat Mol. *cit. t.* 3. *disp.* 729. *n.* 6. Sed rectius distinguit Rebellus *p.* 1. *l.* 2. *q.* 14. *s.* 3. *nu.* 13. Vel alter scit, te malignum suum

propo-

propositum cognitum habere, & non contradicere, aut impedire vel nescii. Si primum, taciturnitas tua consensus, & approbatio iudicatur: per quam si ille moueatur ad facinus patrandum, de damno teneberis. Si secundum, non teneberis vt mandans, sed interdum vt non obstans, si videlicet ex officio, adeòque ratione iustitiæ, non solius charitatis, obligatus sis ad damnum iniustum impediendum.

3 Dubitatur secundò, Si filius nomine patris, aut famulus nomine domini sui nescientis, & non consentientis, damnum intulit, quod is, postea re intellecta, ratum habeat, vtrùm in conscientiæ foro ad restitutionem damni obligandus sit. Affirmat Palud. *in 4. d. 15. qu. 2. art. 3.* Sylu. *verb. restitut. 3. quæst. 6. dictu 2.* Angelus *verb. furtum, n. 29.* Nau. *c. 17. num. 133.* Quia talis mandasse censetur, ob iuris regulam 10 *in 6. Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium æquiparari.* Sed rectius alij negant Med. *q. 7. de restit. ad 4.* Rebel. *cit. f. 3.* Mol. *disp. 729. n. 3.* Less. *lib. 2. ca. 13. dub. 3. nu. 13.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 1. num. 19.* Quia talis vera non est causa efficiens damni: cùm ad preteritum non sit potentia. Ad iuris regulam respondetur: Eam intelligendam imprimis de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati ac proinde a consensu eius pendentes, subsequente ratificatione confirmantur. Deinde de pœnis, quæ per iudicis, vel legis sententiam non minus incurruntur, postquam aliquis delictum, suo nomine patratum, ratum habuit, quàm si antè patrari iussisset, secundùm Gloss. communiter receptam *in leg. 1. §. deiecisset, ff. de vi, & vi armata.*

Nomine *consilij* intelligitur qui damnum dari suasit, vel hortatus est, si alter ea ratione motus executus fuit. Et verò sæpè accidit vt executor ipsemet iuris imperitus, & suasorum siue Consiliariorum, Aduocatorum, &c. auctoritatem meritò secutus omni culpa vacet, ideoque ad restitutionem *ex cap.* iniustæ lesionis non teneatur, sed soli v. g. Principum Consiliarij Aduocati clientium, Confessarij pœnitentium, &c. sicuti dixi suprà *lib. 2. tract. 3. c. 12. ante 4. assert.* & notauit Mol. *t. 3. poster. disp. 730.*

4 Sed dubitatur primò: Vtrùm malè consulens ex dolo tantùm, an etiam ex culpa obligetur? Vel quæritur hic, vtrùm talis suadens ex consilio suo noxio obligetur illi, qui consilium sequitur. Vel quæritur hic, vtrùm obligetur tertiæ personæ, cui ex tali maligno consilio damnum iniustum illatum est. Ad posteriorem hanc quæstionem facilis est responsio, suasorem obligari damnificato (saltem in defectum exequentis) non tantùm si dolo, sed etiam si culpa, saltem crassa seu mortali (quippe quæ in delictis dolo æquiparatur, non in ordine ad pœnam, sed ad damni resartionem) consilium noxium dedit. vt si Confessarius pœnitenti per crassum errorem respondit, restitutionem faciendam non esse, sicuti latiùs dicam infrà *tr. 4. c. 7. n. 5.*

Circa priorem autem quæstionis sensum, maior est difficultas. Respondeo autem ex doctrina Syl. *verb. consil. q. 7.* P. Nau. *lib. 3. cap. 4. num. 22.* Mol. *l. c. fi 2.* Rebel. *p. t. l. 2. q. 14. sect. 5.* & dico I. Si consulens talis persona sit, quæ ratione status, vel muneris sui peritiam profitetur in ea re quam suadet, vt Doctor, Aduocatus, Consiliarius, Confessarius, tenebitur etiam de culpa, saltem lata: immò etiam leui, si inde proprium commodum, v. grat. stipendium capiat.

Dico II. Si malè consulens seu suadens non sit talis persona, quæ ratione muneris, aut status sui peritiam præ se ferat; non obligatur ex consilio nisi doloso, id est, nisi fraude ignorantem circumueniat iuxta iuris *regul. 62. in 6. Nullus ex consilio, nisi fraudolentum sit, obligatur: & regul. 47. ff. Consilij non fraudulenti nulla obligatio est.* Ratio discriminis est: Quia prioris generis personæ, dum peritiam præ se ferunt, qua carent, hoc ipso decipiunt alios, qui ipsorum consilium, & auctoritatem per simplicitatem sequuntur. Qui autem talem peritiam non profitentur, horum consilium nemo prudens sequitur, nisi prius explorarit, nec ne, iuxta *l. 2. in fine ff. mandati.* Puto autem hoc intelligendum, etiam si culpa Theologica sit, v. g. si homo plebeius inconsideratè, seu per negligentiam etiam crassam, tamen sine fraude alteri consilium noxium det, cùm tantùm aduersus charitatis legem delinquat, de damno secuto non tenebitur: atque alter, qui datum sibi consilium voluntariè sequitur suæ id potius temeritati, ac imprudentiæ imputare debet.

5 Dubitatur secundo. Si aliquem, qui iniustum damnum alteri inferre decreuerat, consilio vel hortatu magis etiam confirmasti, vtrùm ad restitutionem damnificato tenearis? Respondeo, Probabiliter negari posse. Quia non fuisti causa efficax, vt damnum absolutè, & secundum substantiam inferretur, quando alter per se ipsum satis incitatus erat ad inferendum, vt etiam absque suasu tuo intulisset. Ergo non teneris de damno. Quæ est doctrina S. Th. *2. 2. q. 62. a. 7. & in 4. d. 15. qu. 1. ar. 5. quæst. vlt. ibid.* Palud. *q. 2. a. 3.* S. Anto. *p. 2. t. 1. c. 12. §. 12.* Adrian. *in 4. de restitut. vbi de currentibus cum fure, dub. 1.* Sylu. *verb. restit. 3. q. 6. dicto 3. & 4.* Nau. *c. 17. nu. 17.* Less. *l. 2. c. 13. dub. 2. n. 6.* Sà *verb. restitutio, numer. 39.* contra Caietan. *2. 2. quæst. 62. art. 7.* Med. *quæst. 7. & 8. de restitut.* Scotum *l. 3. qu. 7. art. 3.*

Neque obstare videtur etsi hortatu tuo causa sueris, vt citiùs, aut expeditiùs damnum inferretur, quia moraliter rem æstimando, parùm, imò nihil interest ad damni illationem, primane v. g. an secunda diei hora iniustum homicidium perficiatur, si absque dubio perficiendum sit, sicuti probabiliter docet Less. *l. c.* contra Medinam *cit. q. 8.* P. Nauar. *lib. 3. c. 4. num. 15. 35. 67.* Mol. *disput. 736. n. 3.* Vasq. *de restit. cap. 9. §. 1. dub. 1. in fine, & dub. 2. num. 32.* Quòd si verò suasione, vel hortatu causa fuisti, vt maius damnum inferretur, quàm alioquin illatum fuisset, teneris tantùm de excessu sicuti rectè docent S. Ant. *l. c.* Nau. *n. 20.* Less. *n. 6. &* colligitur ex communiore doctrina Medinæ *cit. q. 8. §. sequitur amplius,* Maioris *in 4. d. 15. q. 16.* Cou. *reg. pecc. p. 2. §. 12. ad finem,* P. Nauar. *libr. 3. cap. 4. n. 48.* Rebel. *cit. lib. 2. q. 14. sect. 4. num. 49.* Eum, qui furi per se parato furari aureos 100. persuasit, vt furaretur ducentos, secuto effectu, contrahere tantùm obligationem restituendi centum; licet contrarium senserit Adrian. *loco cit.* & Molina *cit. disput. 736. numer. 2.*

Multò magis a restitutione immunis erit ea persona, cuius cooperatio tantùm materialis fuit, in effectum formaliter non influens; quia sine ea hoc numero damnum ab hoc damnificante nihilominus illatum fuisset. Exempli causa: Si furi furandi gratia ascendenti scalam teneas, quam etsi nemo teneret tamen ascenderet. Si ancilla dominæ suæ vocanti obsequium præstet in asportanda cista furtiua, quam sine cuiusquam subsidio, auferret tamen, & fur aretur. Cui doctrinæ consentiunt Adrianus Syluest. Palud. S. Anton. Nauarr. *ll. suprà citatis,* eandemque tradit Mol. P. Nauar. *num. 49.* Less. *capit. 13. dub. 4. numer. 35.* contra Vasqu. *citat. dub. 2.* In externo tamen foro tales meritò puniri solent, ob delictum, præterquam si iustus metus excuset: qua ratione a peccato excusantur rustici, cùm a militibus, vel prędonibus mortis metu adiguntur ad prædas iniustas auchendas.

6 Nomine *consensus* intelligitur efficax approbatio vel suffragium ad damnum inferendum, veluti si aliquis a Magistratu ad inferendum bellum iniustum; aliquis ex Concilio, Capitulo, ad decernendam legem iniquam & damnosam, eligendum hominem indignum, & Ecclesiæ perniciosum, suffragium, & consensum præstet.

Cæterùm, si videas maiorem partem Assessorum, Canonicorum; iniquum suffragium ante te dedisse; vt licet tu suffragium neges, nihil tamen profecturus sis, neque damnum impediturus, peccabis quidem suffragando: sed ad compensationem damni non teneberis: cùm eius causa non fueris: quandoquidem sufficiens, & efficax causa posita erat ante tuam suffragationem. Ita ex communi Caie. *in sum. ver. restitut. cap. 1. verb. attende ergo,* Nau. *in man. cap. 17. num. 21.* P. Nauar. *cit. cap. 4. num. 35.* Mol. *tr. 2. to. 3. part. poster. disp. 732.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 1. n. 16.* Aduerte tamen quod dixi primò: Si maior pars (secundùm quam sententia ferenda est) suffragium iniquum *ante te dederunt.* Nam si tu prior dedisti, tunc vnà cum alijs causa actiua ferendæ sententiæ fuisti, ideòque ad damnum resarciendum obligaris; nihil obstante, quòd tametsi tu suffragatus non fuisses, eadem tamen sententia lata, idemque damnum secutum esset, sicuti notauit Molin. *citat. disp. 732. num. 3.* Secundò dixi, *Si nihil profecturus sis.* At verò si speres, te contradicendo aliis persuadere posse; vt iniquam sententiam reuocent, ex munere, & officio obligatus es ad id præstandum: alioquin teneberis de damno secuto, tanquam mutus siue non obstans, vt ex sequentibus patebit, & notauit Mar. Nau. *citat. num. 21.* P. Nauar. *num. 36.*

Nomine *palpantis,* intelligitur, qui v. g. commemorando hominis iniuria affecti notabilitatē, corporis vires: vel exaggerando acceptam contumeliam, dedecus, &c. eundem ad iniustam vindictam, damni illationem concitat. Modò sit causa efficax, ita vt alter sine tali palpatione damnum non intulisset sicut supra dixi de consulente, & tradit S. Thom. *q. 62. a. 6.*

Nomine *recursus,* intelligitur damnificantis receptator, idest, qui facultatem occasionem, patrocinium damno inferendo, aut illato non compensando præbet: videlicet Aduocatus, vel quiuis alius causæ manifestò iniquæ patrocinium apertè, vel occultè suscipiens, qua de re P. Nauar. *lib. 3. c. 4. n. 37.* Item caupo filium familias, contra patris voluntatem, domo sua suscipiens, ad prodigendas pecunias profectitias a patre, sicuti docet Molin. *disp. 733.* Item receptator furis, quatenus formaliter fur est, aut rerum alienarum detentor: Quòd si rem ipsam furtiuam sciens recipiat celandi causa, furti crimen committere, eademque pœna dignus censetur, vti habetur *in l. 3. § non tantum, ff. de incendio, ruina, &c. & §. conceptum Institut. de obligat. ex delicto.* Idque notandum est contra eos qui scientes rem furtiuam esse, a fure emunt, ac seruant; cùm sint receptatores furti, de quibus dicitur in

cit.

cit. leg. 3. Receptatores non minus delinquunt, quam aggressores. Et consentit *l. eos Cod. de furtis.*

Nomine *participantis*, intelliguntur, quicunque præstito auxilio, seu subsidio ad damnum inferendum formaliter cooperantur: v.g. vsurarij institores, seu factores de quibus Sylu. *verb. vsura, 7. q. 4.* Nauar. *c. 27. n. 267.* Tabellio conficiens instrumentum vsurarium: & testes illi scienter subscribentes in gratiam mutuatoris, de quibus Sylu. *q. 7.* Molin. *disp. 331.* Item faber ferrarius subministrans clauem ad furandum: qui scalam furi applicat ac tenet: qui eundem comitatur, ei que assistit animi augendi causa: qui vigilem vel exploratorem agit. Qui proinde etiam pœnis furti tenentur, *leg. in furti, §. ope, l. pignore, §. qui ferramenta, ff. de furtis*, & docet Clarus *l. 5. sent. §. practica criminalis, q. 90. num. 9. Mol. t. 2. tr. 3. poster. disp. 695. n. 44.*

Veruntamen, si tales materialiter tantùm cooperentur, quia alter per se ipsum satis determinatus est, etiam sine eiusmodi auxilio (quippe quod absolutè non necessarium) damnum inferre: tunc probabile est, participantem in conscientiæ foro à restitutione immunem esse. Exemplum affert Palud. *cit. d. 15. q. 2. a. 3.* de vsurarij famulo, qui pecunias iussu domini numerando aliud non facit, quam manus suas denigrare; cùm etiam secluso auxilio famuli, ab ipsomet domino numerarentur: prӕterquam quòd famulus numerando pecunias plerumque non cooperatur ad pactionem vsurariam, sed tantum ad mutuationem. Aliud, exemplum supra positum est de ancilla, quæ dominæ suæ furanti subsidium adfert non necessarium: quia sola etiam auferret, & furaretur. Sin autem absque alterius auxilio domina furari non posset, tunc adiutrix obligationem restituendi contraheret: esto, quòd si hæc non subueniret, & iuuaret, alius non deesset, a quo illa adiuuaretur, sicuti bene notauit Adrian. *cit. q. de currentibus cum fure, §. secundò dubitatur.*

7 Nomine *muti, non obstantis, non manifestantis* comprehenduntur ij, qui cùm verbo, scripto, opere damnum impedire possent, & ratione officij, vel antecedentis pacti ex iustitia impedire deberent, dolo vel negligentia intermittunt, v.g. Principes in suis terris non impedientes damna a feris, a latronibus, de quo videri potest Andr. Gaill. *lib. 2. obseruat. 64.* Assessor, Consiliarius, Canonicus tacendo, vel se absentando, non impediens iniquam constitutionem, electionem, &c. Tutor, curator, administrator bonorum, non impediens damna pupillis, Minoribus, Ecclesijs prouenientia. Vide S. Th. *2. 2. q. 62. a. 7.* Adrianum *citat. q. de currentibus cum fure, §. est dubium apud Doctores*, Nauarr. *in comment. super cap. non inferenda 23. q. 3. & in man. c. 14. num. 136. & cap. 24. n. 15. & seqq.*

Ex quo colliges primò: Si duo eiusdem familiæ famuli sint, quorum vni cura penus custodiendæ demandata est, alteri non est; etsi vterque ex lege charitatis furta impedire debeat, si facilè & sine graui suo incommodo possit, ex iustitia tamen ferme is solùm, qui curam penus gerit; quare solus etiam ad restitutionem obligatur, sicuti docet Nauar. *cap. 24. man. n. 7. & lib. 3. consil. 3. in fine, de testam. & l. 5. consil. 7. de iniurijs edit. 2.* Molin. *disp. 735. in fine*, Less. *cap. 13. dub. 10. num. 74.* P. Nau. *l. 3. c. 1. nu. 224.* Qui tamen id limitat: Nisi extranei fures in domum ingrediantur, tunc putat ex iustitia quemlibet famulum obligari ad reuelandum, si aliter malum impediri non possit: quòd cuicunque famulo, eo ipso quia domesticus est, custodia domus aliquo modo incumbat, vt ab extraneorum iniuria defendatur.

Secundò: Si Iudex in exequenda causa, proferenda sententia negligens, vel iniquus sit, non solùm parti læsæ, officium eius requirenti compensare tenetur, sicuti bene explicat Gabr. *in 4. d. 15. q. 6. a. 2.* sed interdum etiam Communitati siue fisco, si v.g. mulctam pecuniariam, quam ex consuetudine vel communi lege imponere, Reo debebat, sine causa intermisit, sicuti sentire videtur S. Thom. *2. 2. q. 67. a. 4. ad 3.* & docet Syluest. *ver. pœna q. 28.* & latè Salon. *2. 2. qu. 67. art. 7. contrau. 5.* etsi id neget Azor. *tom. 1. lib. 5. cap. 8. ad 3.*

Tertiò: Eadem ratio est de telonarijs, si iustum vectigal exigere negligant: Item de custodibus vinearum, &c. si per negligentiam damnum inferri patiantur, vel à deprehensis in furto, secundùm loci consuetudinem dominique voluntatem, mulctam exigere neligant, sicuti docet Salon. *l. c.* Mol. *disp. 739. nu. 5.* Ioan. Medina *q. 12. de restit. prope finem*, Barth. Medina *lib. 1. instruct. c. 14. §. 30.* P. Nau. *lib. 3. cap. 4. num. 142.* contra Nau. *cap. 25. n. 34. & lib. 5. consil. 4. de iniurijs n. 4. edit. 2.* Syluest. *verb. restitut. 3. q. 5. dicto. 7.* Quorum tamen sententia tunc rectè defenditur, si Iudex crimina inquirere; custos reos deprehendere intermittat; vel Procurator fiscalis causam contra reum in iudicio negligentiùs agat, non teneri eos ad restitutionem mulctarum: eò quòd ipsorum officium propriè ac directè non sit fiscum vel dominum mulctis ditare, sed vineam custodire, damna Communitatis auertere: ad quorum proinde compensationem obligantur, si per incuriam eorum causa extiterunt. Alia verò ratio est, si Iudex, vel Custos à Reo deprehenso, aut conuicto negligat exigere mulctam, quam secundùm legem vel consuetudinem loci ex officio suo exigere deberet: quia hoc casu ius magis propinquum domino, vel fisco acquisitum est, idque Officialis ex Officio suo exequi tenetur. Videri potest Less. *l. 2. c. 31. dub. 7. n. 51.*

Sed neque is, qui ad testandum a Iudice vocatus, fuga, astu, vel tergiuersatione aliqua declinat, obligatus videtur ad restitutionem damni, si quod ex intermissione eiusmodi testimonij alteri innocenti euenit, sicuti probabiliter docent Molin. *t. 1. tr. 2. disp. 83. §. de teste constat*, Less. *lib. 2. cap. 30. nu. 59.* contra Sotum *lib. 5. q. 7. ar. 3. circa medium*, Nau. *c. 25. n. 41.* Cum non ex iustitia, sed solum ex Charitate erga innocentem, obedientia verò erga Iudicem imperantem, ac denique ex religionis virtute, si etiam iurauit, teneatur ad veritatem, quam nouit, aperiendam. Sin verò testis falsum contra alterum testimonium proferat, certum est obligari ad restitutionem damni, cuius causa iniusta extitit. Certum item est, si quis ad dicendum testimonium pro innocente accedat, & veritatem celans causa sit, quominus innocens alium testem adhibeat, per quem innocentia eius demonstretur, in tali casu veritatem malitiosè celantem, obligari ad restitutionem damni, sicuti Mol. *loc. cit.* tradit.

8 Quartò inferunt Sotus *l. 4. q. 7. a. 3.* Nau. *c. 17. n. 21.* Si quis a fure pecunias accipiat, ne clamet, ne indicet, ad nullam restitutionem obligari: nisi ex officio suo furtum impedire debeat, vel nisi res accepta sit pars furti. Cui tamen doctrinæ aliæ duæ limitationes adhiberi debent: Prima est apud P. Nau. *l. 3. c. 4. nu. 132.* Less. *cit. dub. 10. n. 68.* Si accipiens sua pollicitatione expressa, vel tacita, furem animosiorem reddidit, qui alioquin absterritus fuisset, tenetur de illato damno tanquam participans. Altera apud Mol. *disp. 725. n. 3.* Rebell. *q. 14. sect. 8. n. 64.* Si pecunia a fure data fuit non animo donandi, sed ex iustitia obligandi accipientem, vt ne indicaret, cùm ex lege charitatis teneretur hoc casu accipiens obligatur ad rescindendum contractum, pretio restituto furi, quippe cum obligatio ad peccandum ipso iure irrita sit. Quamquam, si aliqui propter non denuntiandi pactionem pœnæ periculo se subiiciant, vt custodes, ac vigiles, quibus denuntiandi obligatio incumbit; ii peccant quidem pecunias accipiendo cum tali pactione, vt deprehensos è manu dimittant, atque ad damni compensationem obligantur, si quod Communitas exinde patiatur, tamen datæ sibi pecuniæ dominium acquirunt, sicut dicam infrà *tr. 4. c. 4. n. 8.*

CAP. VII.

QVANTVM SINGVLI DAMNIFICANTES restituere debeant, & quo ordine?

SVMMARIVM.

1 *Si plures damnificantes sine conspiratione concurrant ad damnum inferendum, singuli non plus obligantur, quam ipsimet intulerunt.*

2 *Mandans damnum dari, ante alios, etiam ipsum executorem, obligatur ad restitutionem. si nemo damnum inferri mandauit, executor damni ante alias concausas restituere cogitur.*

3 *Concausæ damni dati obligantur tantum in defectum principalis: quare si iste restituat, vel restitutio ipsi condonetur concausæ penitus liberantur.*

Si vna ex concausis restitutionem fecit, ius & actionem acquirit aduersus principalem, atque in eiusdem defectum aduersus concausas, pro rata.

4 *Inter ipsas concausas prius obligari videntur, quæ positiuè cooperantur, v.g. consulendo, quam quæ negatiuè, non obstando, tacendo.*

5 *Si plures conspirarunt ad damnum inferendum, singuli obligantur in solidum, saltem in defectum aliorum.*

SVpponendum I. Generalis regula statui potest, quòd singulæ causæ damnificantes restituere debent secundùm proportionem influxus, vt quæ potiores ac principaliores causæ fuerunt præ alijs restituere teneantur: item, quæ totum damnum suæ causalitatis influxu attigerunt, in solidum obligatæ sint, quæ verò non totius damni causæ fuerunt, pro parte teneantur, qua de re videri potest Vasq. *de resti. c. 9. §. 1. dub. 3. n. 48.*

Supponendum II. Causæ damnificantes interdum nullam inter se relationem habent, sed singulæ suas partes seorsim agunt. Interdum verò relationem ac ordinem inter se habent, ob consensionem, pactionem: in eoque ordine, aliæ principales esse solent: aliæ verò accessoriæ, seu concausæ.

1 Assertio I. Si plures, absque conspiratione & consensu

ideoque omnino casu concurrant ad damnum inferendum, tum singuli duntaxat tenentur de damno ab ipsis illato, non item de eo, quod alij, quamuis eodem tempore, loco, &c. intulerunt. Ex quo resoluitur primò: Si in casu superueniens, vbi plures ex alieno dolio hauriunt, ipse quoque modicum bibas, vel sciens plures a Rege furari solitos, modicum quid fureris, venialiter tantum peccabis: neque plus restituere debes, quam accepisti. Ita Sylu. *verb. restitut. q. 6.* Rebell. *l. 2. de restit. q. 5. §. 6.* contra Maiorem *in 4. dist. 17. q. 25. §. sed contra, & q. seq.* P. Nauar. *l. 3. c. 1. nu. 48.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 1. dub. 5.* Ratio est. Quia in tali casu non est aliquis causa influens in totum damnum, sed solum in partem eius.

Resoluitur secundò: Si in rixa subitò exorta plures aduersarium impugnent, ille solus de homicidio tenetur, qui vulnus lethale inflixit: non item alij, qui percusserunt, iuxta *l. vlt. ff. ad leg. Cornel. de sicarijs*: *Si in rixa percussus homo perierit, ictus vniuscuiusque in hoc collectorum contemplari oportet*, & docet Couar. *p. 2. Clem. §. 2. n. 3.* Con ex *3. resol. c. 3. num. 30.* Mol. *tr. 2. disp. 33. memb. 7.* Neque obstat, etsi aduersarius ob tuam præsentiam, vel vulnus a te inflictum nonnihil debilitatus, & facilius ab homicida superatus sit. Nam hæc qualis cooperatio ad mortem, licet fortasse ad irregularitatem sufficiat: non tamen ad pœnam ordinariam, neque ad damni compensandi obligationem: si credibile sit; etiam absque tua percussione hominem moriturum fuisse, sicuti dixi *c. præced. n. 5. verb. Neque obstare videtur*.

Assertio II. In damnificatione lucrosa, quantum quisque iniustè abstulit, tantundem restituere tenetur. Ita ex communi Cou. *reg. peccatum, p. 2. §. 12. n. 3.* Sylu. *cit. q. 6.* P. Nauar. *l. 3. c. 4. nu. 73. 88.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 1. dub. 3. n. 53.* Quia talis obligatur ratione rei acceptæ, possessæ, quæ est prima, & potissima restituendi obligatio. Sin verò ponamus, hunc malæ fide possessorem, cum rem restituere deberet, malè absumere; tunc per se ipsum iniustè damnificat, ideoque restituendi obligationem contrahit ex capite iniustæ læsionis: præterquam si id agat alterius mandantis nomine, qui proinde obligationem seruandi mandatarium indemnem in se suscipere videtur, vt mox dicam.

2 Assertio III. Principalis damnificans censeri debet mandans, qui proinde primo loco, etiam ante ipsum damni executorem, restitutionem facere cogitur. Ita S. Th. *2. 2. q. 62. art. 7. ad. 2.* ibid. Caiet. Sotus *l. 4. q. 7. a. 3. ad 2.* Rebell. *q. 15.* Less. *l. 2. c. 13. dub. 5. n. 42.* P. Nauar. *l. 3. c. 4. n. 75.* Ratio est: Quia actio magis tribuitur agenti principali, quàm exhibenti ministerium, si autem dominus famulo mandet, vt hominem occidat, & is exequatur, famulus est quasi agens ministeriale, quo sicuti instrumento dominus operatur. Ergo, &c. Est tamen intelligenda assertio de eo tantum, qui cum auctoritate præcipit: qualis est, dominus, pater, iudex. Nam si alius iubeat, nulla iubendi auctoritate præditus, non est propriè præceptum, sed magis consilium, vti notauit P. Nauar. *n. 78.* Excepto si vel minas adhibeat, metumque inferat; vel fraude ad facinus patrandum inducat, vel denique si alteri præcipiat, aut suadeat, vt in sui gratiam damnum inferat, qui alioquin non inferret: tales enim auctores censentur illati damni, ideoque ante alios, etiam ipsum realem executorem, ad restitutionem obligati.

Assertio IV. Si nemo damnum fieri mandauit, nec coegit, tunc executor damni, ante alias concausas, puta consulentem, consentientem, participantem, &c. restituere cogitur Quæ est communis DD. sententia, & videri potest Innocent. *in cap. sicut dignum, de homicid.* Mol. *tr. 2. t. 3. poster. disp. 737.*

3 Assertio V. Causæ secundariæ, qualis est executor comparatione mandantis; & concausæ, siue cooperantes, comparatione executoris, omnino liberantur, posteaquam principalis damnum compensauit. Ratio est: Quia illæ solum obligantur in defectum: id est, si principalis damnificans compensaturus non putetur, quia non potest, vel non vult. Quòd si vna ex secundarijs causis damni compensationem fecit, tum ius, & actionem acquirit repetendi à principali totum quod expendit, atque ille expendere debuerat. In defectum verò principalis, id est, si ab eo debitum consequi non possit, a reliquis concausis repetet, duntaxat pro rata singularum. Ita S. Th. *a. 6. ad 3. & a. 7. ad 2.* Richard. *in 4. d. 14. a. 5. q. 4.* ibid. Scot. *q. 2. a. 4.* Palud. *qu. 2. a. 5.* Maior *qu. 26.* Angelus *verb. furtum, §. 16.* Syluest. *verb. restit. 3. q. 6.* Couar. *reg. peccatum, p. 2. §. 2. n. 3.* Med. *q. 8. de restit.* P. Nauar. *l. 3. c. 4. n. 108.* Molin. *tr. 2. tom. 3. poster. disput. 737.* Less. *citat. dub. 5. num. 46.* vbi rectè hæc confirmat similitudine fide iussoris, in defectum debitoris principalis obligati.

His adde: Si principali damnificanti restitutionis debitum condonetur, etiam accessorios liberari: non autem viceuersa. Ratio est: Quia ruente principali, ruit accessorium; non item ruente accessorio, etiam principale tollitur, sicut post Innoc. *in cap. sicuti dignum, de homicid.* docet S. Anton. *p. 2. tit. 1. c. 12. §. 25.* Medina *de restit. q. 8. prope finem*, quem vide, & P. Nauarr. *l. 3. c. 4. n. 115.*

4 Assertio VI. Inter causas secundarias, seu quæ in defectum principalis restituere debent, priore, ac potiore obligatione tenentur illæ, quæ positiuè influunt in effectum, puta consulentes, aliterque cooperantes: postea verò, & in defectum horum, obligantur causæ negatiuæ, puta tacentes, non obstantes, &c. Ita docent Vasqu. *capit. 9. de restitut. §. 3. dub. vlt.* Less. *citat. capitul. 13. dub. 11. assert. 2.*

5 Assertio VII. Si damnificantes omnes principales fuerunt, veluti si plures condixerunt ad furandum, iniustè bellandum, latrocinandum, tum singuli ad totius damni compensationem per se primò obligantur, sicuti constat *ex leg. si plures, ff. de dolo*. Ratio est, quia singuli causa sunt totius damni. Cæterum, si vnus sociorum restitutionem fecit in solidum, a reliquis, saltem in conscientiæ foro, pro rata repetere potest, sicuti docet Caiet. *2. 2. qu. 62. art. 6. §. in tertio casu.* Medin. *qu. 8. §. quod autem*, Couar. *reg. peccatum, p. 2. §. 12. n. 4.* Less. *cit. c. 13. dub. 7. n. 52.*

Exinde intelligi potest, verane sit responsio Nauarri *c. 17. nu. 20.* quam super hac re consultum dedisse se profitetur. Quod miles, qui in diripienda vrbe, Anno Domini 1527. Ducem Borbonum iuuit, non amplius restituere teneatur, quàm ad ipsum peruenit, vel cuius damni ita causa extitit, vt sine eius præsentia & ope illatum non fuisset. Quam sententiam ante Nauarrum tenuit Palud. *in 4. d. 15. q. 2. a. 5.* & secutus est P. Nauar. *l. 3. de restit. c. 4. n. 53.* Less. *dub. 4. n. 37.* Valent. *de restit. c. 9. §. 1. dub. 2. num. 35.* Respondeo autem & dico I. Gregarius quisque miles in primis restituere debet, quod ex iniqua tali direptione, aut bello ad ipsum peruenit; vel si alicuius particularis damni, proprii commodi causa, auctor fuit.

Dico II. Totum reliquum damnum ante alios restituere tenetur Dux belli, vel direptionis, cuius iussu, auctoritate, impulsu, ciuitas v. g. spoliata, vel deuastata fuit. Hæc sunt ex communi sententia, & videri potest Rebell. *l. 2. de rest. q. 15.*

Dico III. In defectum Ducis, & aliorum, qui auctores, vel executores damnorum fuerunt, reliqui omnes ac singuli milites, qui communi consilio, conspiratione, ac veluti vna manu ad ciuitatis direptionem, deuastationem occurrerunt, in solidum obligantur ad totius damni compensationem: quamuis ob impotentiam, aliasque causas a tali restitutione per accidens excusentur: Hæc est sententia Adriani *suprà cit. q. dub. 2.* Gabr. *in 4. d. 16. q. 3. a. 3. dub. 4.* Caiet. *q. 62. a. 7.* Sot. *l. 4. de iust. q. 7. a. 3.* Couar. *reg. peccatum p. 2. §. 12. nu. 2. verb. tertiò.* Angles *in floribus difficul. 10. de restit. ex bello.* Molin. *cit. t. 3. disp. 734.* Est enim communis & recepta doctrina, quòd in defectum causæ principalis, id est, si principalis damnum non compenset, obligetur causa secundaria siue accessoria, modò non materialiter tantum, sed formaliter ac verè in effectum damni dati influxerit: Tunc autem concausa, siue causa adiutrix verè & formaliter influxisse censetur, quando sine tali cooperatione damnum dari non potuisset. Atqui in proposito casu Dux belli solus, & sine exercitu vrbem diripere non potuisset; ergo milites gregarij eum adiuuantes, & cooperantes, fuerunt causæ damni formales, & propriè dictæ: consequenter tenentur ad restitutionem, in defectum causæ principalis.

Neque obstat primò, si miles dicat: Etsi ego non interfuissem, nihilominus vrbs ab alijs direpta fuisset. Nam ita omnes, & singuli se excusare possent, atque totus exercitus restituendi obligationem effugere, quod falsum est. Secundò nihil iuuat, si iidem milites se excusare vellent: Etsi nos Duci non militassemus, & ad iniustam direptionem concurrissemus, tamen alij non defuissent, à quibus idem damnum illatum fuisset. Nam sicuti illi alij tunc restituendi obligationem contraxissent, ita vos nunc de facto contraxistis, cum iniustè militastis.

Ad extremum notanda est doctrina Mol. *disp. 737. nu. 4.* *Si aliqui ex damnificantibus principaliores sint, alij minus principales tunc iuxta proportionem concursus cuiusque eorum, tenentur contribuere ad restitutionem: v. g. si sit societas latronum ita constituta, vt prædam inæqualiter inter se diuidant; quia quidam eorum sunt præcipue fortiores, industriores; tunc iuxta proportionem diuisionis prædæ, inter ipsos communi consensu constitutæ, contribuere etiam debent ad damna.* Interim tamen fateri semper oportet, quòd in aliquorum defectum, alij restituere teneantur, sicuti docet etiam Syluester *verb. restitutio. 3. quæstione 6. dict. 4.*

CAP.

CAP. VII.

VTRVM RESTITVERE DEBEAT, QVI aliquem à consecutione alicuius boni impediuit?

SVMMARIVM.

1 *Qui alterum impediuit à consecutione rei ex iustitia debitæ, tenetur ad restitutionem: secus, si ex libera voluntate conferenda erat.*

In externo foro actio conceditur de dolo, aduersus eum qui ex æmulatione agit.

2 *Qui Ecclesiastici beneficij collatorem iam determinatum ad conferendum Titio, precibus aut suasione adducit, vt sibi, vel alteri quamuis minus digno, conferatur, non videtur obligatus ad restitutionem faciendam Titio.*

3 *Qui per vim, aut fraudem impedit, quo minus alter beneficium, legatum; vel donum gratuitum consequatur, ad damni compensationem obligatur.*

4 *Reus & testis, si iuridicè interrogati veritatem celantes, causa existant, quominus mulcta à Iudice imponatur, non sunt ad restitutionem obligati: secus dicendum videtur, si pœna ob commissum crimen contracta est ipso iure.*

1 Assertio I. Qui voluntariè aliquem impediuit a consecutione rei, quæ ipsi ex iustitia propriè debita erat, tenetur ad damni illati compensationem. Exempli causa: Si aliquem impediuisti, vel remouisti a beneficio Ecclesiastico, ad quod ipsi ius quæsitum erat, siue perfectum per collationem, confirmationem, siue imperfectum per legitimam electionem, præsentationem, &c. iniustum damnum intulisti, quod compensare ei debes, sicuti constat ex supra dictis, & docet S. Th. 2.2.*q*.62.*a*.2.*ad* 4. Cou. *reg. peccatum*, *p*.2.§.7.*nu*.8. Tolet. *l*.5.*ca*.19. Nauar. *in man*.*c*.17.*n*.69. P. Nau. *l*.3.*c*.5.*n*.2. Molin. *disp*.727.*concl*.2.

Assertio II. Si alicui res ex iustitia debita non erat, sed conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine vi, fraude, collatorem suasione, aut precibus mouet, vt officium, legatum, donum gratuitum non conferat ei, cui animo destinerat, sed sibi, vel alteri, vel nullis, contra iustitiam non peccat, ideoque ad nullam restitutionem obligatur. Ita docet Caiet. *q*.62.*a*.2.*ad* 4. Palud. *in* 4.*d*.15.*q*.2.*a*.2. Sylu. *verb. restitutio*, 3.*q*.12. Sotus *l*.4.*q*.6.*art*.4.*ad*.6. *argum*.*concl*.2. Nauar. *cit*.*n*.66. Couar. *cit*.§.7.*n*.8. Molin. *cit*. *disp*. 727.*concl*.1. Less. *l*.2.*c*.12.*dub*.18. P. Nauar. *l*.3.*c*.5. *num*.7. contra Scotum *in* 4.*dist*.19.*q*.2.*resp*.*ad argum*.*vlt*. Cùm enim alter ex iustitia conferre non sit obligatus, & sine iniuria voluntatem suam, vel testamentum mutare possit, neque ego iniuriam infero, si ei consilio, precibus auctor sum, vt voluntatem mutet. Peccabo, quidem, si id ex odio, vel alio malo fine agam, non tamen contra iustitiam, sed contra charitatem, quæ nullam restituendi obligationem parit.

Verum est, quòd in externo foro concedatur actio de dolo, aduersus eum, qui aliquid agit (cuius alioquin agendi ius haberet) ex æmulatione, id est, vt alteri noceat, cùm sibi nihil prosit, sicuti habetur in *l*.1.§ *idem aiunt*, *ff*. *de aqua pluuia arcenda*. de eo, qui in fundo fodiens vicini fontem auertit, animo nocendi vicino, non agrum suum meliorem efficiendi. Sed hoc ad forum tantùm externum pertinet, neque ante Iudicis sententiam, malignam nocendi intentionem punientis, obligatio resarciendi damni incumbit, sicuti testatur Mol. *disp*.700.*&* 229.

2 Assertio III. Probabile est, quòd neque is contra iustitiam peccet, vel ad restitutionem teneatur, qui Ecclesiastici beneficij collatorem, iam determinatum ad alium conferendum, suasione, aut precibus eò perducit, vt sibi, vel alteri, etiam minus digno conferatur. Ita docet Adrianus *in* 4.*de restit*.§.*consequenter quæro*, *vtrum impediens*, Sotus *l*.4.*qu*.6.*a*.3.*prope finem*, Valent. *t*.3.*disp*.5.*q*.7.*p*.2. Nauar. *c*.17.*n*.72. Couar. *reg*. *peccatum*, *p*.3.§.7.*n*.6. Tol. *cit*.*c*.19. Sa *verb. restit*.*n*.23. Less. *c*.34. *dub*.15.*in fine*, & alij contra Palud. & Syl. *ll*.*cc*. Caiet. *q*.62.*a*.2. Petr. Nauar. *lib*.3.*c*.5.*n*.10. Vasq. *tract*. *de beneficiis*, *c*.2.*n*.140. Nicol. Garcia *de benef*. *c*.16.*nu*.39. Pendet autem hæc assertio ex alia probabili opinione, quam suprà *cap*.1.*huius tract*. *declaraui*, eamque minimè explicat Gutierez *lib*.2.*can qq*.*cap*.11.*nu*.47. Nauar. *cit*. *num*.72. Couar. *cit*.§.7.*num*.6. Collatorem Ecclesiastici beneficij propriè nullam iniuriam digniori inferre, si, eo prætermisso conferat minus digno: consequenter neque ille iniuriam infert, qui collatorem suasione, aut precibus ad id faciendum mouet. Quare neuter restitutionem facere tenetur digniori prætermisso, (quippe cui beneficium propriè ac strictè debitum non erat) sed interdum Ecclesiæ, si inde damnum accepit, quòd indignus, & non idoneus electus, vel institutus fuit.

Excipiendum tamen est, nisi ex consuetudine, vel statuto, alicuius Ecclesiæ beneficia conferenda sint per oppositionem antecedentis examinis: tunc enim iniuriam infert, atque ad restitutionem obligatur, si quis causa exstat, vt illi non conferatur qui ex concurrentibus dignior est: quippe cui ex lege ius quæsitum est petendi beneficium, sicuti rectè notauit Nauar. *nu*.74. Emman. Rodriq. *p*.1.*casuum conscientiæ*, *c*.108.*conclus*.6. Less. *cit*. *dub* 15.*numer*.75.

3 Assertio IV. Qui per vim, fraudem, calumniam aliquem impedit, quominus Ecclesiasticum beneficium, officium, legatum, donationem, &c. consequatur, is damnum compensare debet, arbitrio viri prudentis, iuxta certitudinem, vel probabilitatem, qua ille tale bonum alioquin assecuturus fuisse existimatur. Ita videtur intelligendus S. Th. 2.2.*q*.62.*a*.2.*ad* 4. & docet Couar. *cit*. §.7.*n*.8.*concl*.5. Nauar. *n*.73. Barthol. Medina *l*.1.*instruct*.*c*.14.§.31. Tolet. *cit*.*c*.10.*n*.6. Molin. *disp*.727.*n*.7.*concl*.3. Sà *cit*.*nu*.22. Less. *cit*.*dub*.18.*assert*.1. P. Nauar. *cit*.*l*.3.*c*.5.*n*.31. Valent. *cit*. *disp*.5.*q*.7.*p*.2. Exempla habes: Si molestijs & importunis precibus à morituro obtineas, vt testamentum mutet; Si mendacijs, aut falsis criminationibus Episcopo persuadeas, vt beneficium alij conferat, quàm ipse decreuerat. Eademque ratio est, si dolo, mendacijs, aut vi adhibita, impedias aliquem quominùs beneficium sibi conferri supplicet. Nam licet Titio, v.g. ius non competat postulandi beneficium, tanquam sibi propriè debitum, competit tamen ei ius accedendi, supplicandi. Quemadmodum pauper, licet ius non habeat eleemosynam, tanquam sibi debitam flagitandi, habet tamen ius mendicandi, obsecrandi: Quare si eos ab hoc iure impedias, cogeris damnum resarcire, secundùm proportionem spei, quam habuerunt consequendi beneficij, eleemosynæ.

4 Porrò ex eodem fundamento respondit Sotus *l*.2.*qu*.6.*ar*.6. Molin. *t*.1.*tract*.2.*disp*.95.*prope finem*, Castro *de leg*. *pœn*. *l*.2.*c*.12.§.*ex his*: Quòd reus pœnam pecuniariam meritus, si iuridicè interrogatus, crimen à se admissum iniustè neget, ad restitutionem obligetur. Quia tametsi Magistratus ante latam sententiam, ius non habeat exigendi mulctam à Reo, habet tamen ius inquirendi de crimine ad mulctam inferendam: quare si Reus, legitimè interrogatus, veritatem celet, iniustè impedit Magistratum a mulcta consequenda, ideoque restituere debet. Sed contrariam sententiam docent Nauar. *c*.18.*nu*.49.*&* *l*.5.*conf*.4.*de iniur*.*edit*.2. Salon. *q*.62.*cont*.2.*a*.3. Azor. *t*.1.*l*.5.*c*.8.*q*.5. Vasq. 1.2.*disp*.175.*c*.12. Less. *l*.2.*c*.31.*dub*.8. Sanch. *l*.10.*de matrim*. *disp*.8.*n*.14.*&* *l*.2.*moral*.*c*.22.*n*.22. Fundamentum esse potest: Quia omnis restituendi obligatio propriè oritur ex læsione iustitiæ commutatiuæ: Reus autem veritatem celans, propriè non peccat contra iustitiam commutatiuam, quæ inter partes Reipubl. versari solet. sed potius lædit iustitiam publicam iudicialem, & vindicatiuam: si quidem ius, & officium Magistratus cuiusque de criminibus inquirendi, per se ac directè non spectat pecuniariam mulctam, seu commodum, sed publicæ pacis, ac iustitiæ conseruationem: cuius causa per accidens pecuniaria mulcta imponitur.

Hæc posterior sententia valde probabilis est, si sermo sit de pœna, Iudicis arbitratu, ob commissum crimen imponenda, ac fisco inferenda, sin verò loquamur de pœna ipso facto, seu criminis admissione contracta, placet mihi magis prior sententia: quia tunc directè agitur ad pœnam soluendam, cuius iam reus factus est, qui crimen admisit, ac proinde ius Iudicis lædit, si falsis allegationibus, siue mendacijs mulctam secundùm legis decretum imponendam, sibi effugiat. Eademque ratio est de falso teste, iudicem in tali casu recipiente.

Quare neque istud placet, quod docet Sanchez *cit*. *disput*.8.*punct*.14. Si vxor legitimè accusata de adulterio, falsis se tueatur testibus, vel vicissim de viro adulterium falsis allegationibus ostendat, ideoque absoluatur, obligari quidem in conscientiæ foro ad expensas litis viro soluendas, non item ad dotem reddendam, quam ille alioqui propter mulieris adulterium lucrari deberet.

CAP. VIII.

VTRVM RESTITVERE TENEATVR, QVI ALIQVEM ad peccatum induxit, vel à Religione abduxit?

SVMMARIVM.

1 *Qui alterum exemplo suo, aut suasione in peccatum induxit, ex iustitia non obligatur ad eius emendationem.*

2 *Qui suo consilio alterum, licet nouitium, à Religione abduxit, tamen sine vi fraude, ad nullam restitutionem obligatur.*

3 *Qui Religiosum à Religionis statu suasione, aliaue coope-*

ratione abstraxit, tenetur Religioso Ordini ad restitutionem, quatenus potest, faciendam. Quare persuadere debet apostatæ, aut fugitiuo, vt redeat. sin minus, curare tenetur, vt alius æque idoneus ingrediatur. Ipsemet autem ingredi ex iustitiæ lege numquam obligatur.

1 AD Primum respondeo. Qui alterum suasione, aut exemplo ad peccandum induxit, non ex iustitia; sed sola charitate obligatus est ad emendationem ei procurandam. Ita Sylu. *ver. restitutio, 3. q. 1.* Sotus *l. 4. q. 6 a. 3.* Nau. *l. 5. cons. vlt. de Simonia edit. 2. & in c. non d. 1. de pœnit. & in man. c. 4. n. 45.* P. Nau. *l. 2. c. 2. n. 2.* Salon. *2. 2. q. 62. a. 2. contr. 2.* Mol. *tr. 4. disp. 50. concl. 2.* Less. *l. 2. c. 8. dub. 2.* contra Scotum *in 4. d. 15. q. 3 a. 1.* Richard. ibid. *a. 5. q. 2.* Maior. *qu. 15.* Adrian. *in 4. de restit. §. ex causa differens*. Ratio est: Quia volenti, ac consentienti non fit iniuria. Omne autem peccatum, sicuti libera voluntate admittitur; ita liberè in eo perseueratur. Confirmatur ex *l. 2. §. vltim ff. mandati*: *Nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat cui dabatur: quia liberum est cuiq; apud se explorare, an expediat ei sibi consilium*. Sed excipi debet. Nisi alterum fraude, dolo, vel iniusto metu ad peccatum induxeris, v.g. laborantem ignorantia crassâ in hæresin, falsum alterius crimen denuntiando in hominis odium: aut si dominus famulo, pater filio, Magister discipulo cum auctoritate præcipiat, quod malum est, Siquidem tam metus, quam ignorantia efficiunt, vt ille non plena animi voluntate in culpam, & spirituale damnum, te impellente labatur. Multòque magis, si magister discipulos suos falsa docuit, ea reuocare tenetur in qua obligatione in primis considerandum est, quantum incommodi ex falsa illa doctrina sequi possit: deinde verò, vtrum dolo, vel culpa, præsertim lata; an verò sine tali causa falsitatem docuerit: tunc enim non ita strictè, & cum graui pudore aut infamia sua reuocare tenebitur: nisi incommodum secuturum maioris momenti esse censeatur.

2 Ad alterum respondeo, & dico I. Qui sine vi, fraude, suasione tantùm, alterum a Religionis proposito, quamuis iam ingressum, seu Nouitium retraxit, ad nullam restitutionem obligatur. Ita Sotus *cit. a. 3. in 2. arg.* P. Nauar. *cit. c. 2. nu. 13.* Less. *cit. c. 8. dub. 3.* Vasq. *tract. de rest. c. 7. dub. 2.* Valent. *t. 3. disp. 5. qu. 6. p. 5.* & alij supra citati, contra Palud. *in 4. disp. 15. q. 2. a. 2. conc. 1.* Maior. ibid. *q. 17 prope finem*; Andr. *in 4. cit. loco* vbi de restitutione bonorum agitur, S. Anto. *p. 2. tit. 2. c. 2. §. quantum ad 2.* Quod enim ipsi Nouitio sponte consentienti nulla restitutio fieri debet, constat ex præced. asserto. Quod verò nec Religioni, etiam manifestum est, quia illi nullum adhuc ius in hominem acquisitum fuit. Quare sicuti nouitius nullam Ordini iniuriam infert, si recedat: ita & alter qui illi hoc suadeat.

Peccant tamen grauiter, v.g. parentes, cognati, amici, si absque rationabili causa homines suasionibus aut blanditijs ab ingressu sancti religiosi instituti auertant: vel post Religionis ingressum, prætextu probandæ magis constantiæ, reuocent. Qua de re Petr. Nauar. *nu. 16.* Mol. *tract. 4. disp. 51.* Qui etiam causas recenset, ob quas aliquibus hominibus Religionis ordo non expediat; ideòque talibus dissuaderi meritò possit. Quod etiam Christus Dominus significauit apud S. Lucam, *9.* vbi quendam vltro se offerentem, quòd non satis expeditum cerneret ad sequendum, reiecit: *Vulpes foueas habent, & volucres cęli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet*. Alium autem non se offerentem tantopere vocauit, vt ne permitteret quidem patrem mortuum prius sepelire. Quid enim ea re Christus aliud indicare voluit? nisi quòd non omnes, qui se ad status Religiosi perfectionem offerunt, idonei, aut suscipiendi sint; aliqui vero, etsi se non offerant, speciali Dei gratia preuenti, veluti compellantur vt hic etiam impleatur, quod Apostolus dixit *ad Rom. 9. Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*.

3 Dico II. Qui Religiosum, vel Professum suasione, alia ve cooperatione à Religione abducit, siue ad apostasiam trahit, ex iustitia obligatur Religioni ad restitutionem, quatenus potest, faciendam. Ita docent Scotus, Antoninus, Paludan, Maior *locis supra citatis*, Richard. *dist. 15. a. 5. q. 4. ad 8.* Nauar, *c. 12. n. 35.* P. Nauar. *loc. cit. n. 18.* contra Sotum *l. cit.* Salonem *cit. q. 62. a. 2. controuers. 3.* Mol. *tract. 4. disp. 15. concl. 1.* Less. *cit. c. 8. dub 3. n. 16.* Sà *verb. restitutio, n. 14.* Ratio est: Quia Religiosus Ordini suo personaliter obligatus est, cum sui iuris non sit, sed se Ordini per obedientię votum, acceptante Prelato, tradiderit.

Verum quidem est, hinc non propriè dictum dominium oriri, attamen ius in re, quod satis est ad Religiosum fugientem vindicandum, & reducendum. Igitur Religiosus apostata iniuriam Religioni infert: & non minus ille, qui eum ad hoc inducit: quare vterque ad restitutionem ex iustitia obligatur: in primis quidem Religiosus ad ordinem redeundo, & quatenus potest, damnum illatum compensando; In defectum autem eius obligatur suasor, siue cooperator: non vt ipsemet loco eius ingrediatur, sicuti rectè docent Sotus *l. c. conclus. 4.* Nauar. *cap. 12. num. 45.* P. Nauar. *loc. cit.* contra Palud. & Adrianum *ll. cc.* S. Antonin. *part. 2. tit. 2. capit. 2. ante §. 1.* Quia Religionis susceptio non necessitatis, sed liberæ voluntatis esse debet, iuxta illud apud S. Matth. *capit. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia &c.* Quare licet in canonibus reperiatur, vt aliquis in pœnam delicti includatur in Monasterium; nuspiam tamen præcipitur, nec præcipi potest, vt Religionem profiteatur, sicuti notauit Salon. *controu. 3. conclus. 3.* P. Nauar. *numer. 15.* Sed operam dare debet suasor, vt vel eundem, quem abduxit, Ordini restituat, vel alterum æquè idoneum, & alia damna, si quæ illata sunt, compenset. Neque obstat, quod Salon. obijcit, ista in praxi non obseruari: Causa enim est, vel quia impotentia excusat; vel quia pars læsa non tanto rigore restitutionem postulat, vel denique quia contraria Soti, & aliorum sententia, ab omni restitutione in tali casu liberans probabilis quibusdam videtur.

CAP. X.

CVI RESTITVTIO FIERI DEBEAT?

SVMMARIVM.

1 *Debita ex contractu incerta, id est, quorum creditor ignoratur, vel conueniri non potest, a debitore licitè retinentur.*
2 *Debita incerta, prouenientia ex delicto, pauperibus vel Ecclesiæ restitui debent.*
3 *Bonorum certorum restitutio ordinariè facienda est possessori iusto, a quo accepta sunt, vel quibus damnum illatum.*
4 *Bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed Capitulo restitui debent: Et quæ filio familias, vel pupillo, accepta eorum patri, tutori, bonorum administrationem habentibus restituenda sunt: alioquin, qui pupillo soluit sine tutoris auctoritate, probare debet in vtilitatem pupilli solutionem versam fuisse.*
5 *Spolia quæ fur, aut prædo deposuit, in conscientiæ foro non ipsis, sed potius eorum domino restitui debent.*
6 *Si restitutio cessura sit in graue detrimentum, vel ipsiusmet, cui fieri debet, vel alterius personæ, aut Communitatis, interim differenda erit.*
7 *Qui sine iusta causa excusante, alteri inimicè, v.g. pugnaturo pecuniam mutuò dat: vel ex contractu debitum sine necessitate restituit, contra iustitiam peccat.*
8 *Soluens creditori sui creditoris obligatione liberatur.*
9 *Soluisse censetur, qui iusta compensatione vtitur.*
10 *In conscientiæ foro, si quodcumque debitum, modò indubium sit alio modo consequi non liceat, prospicere mihi possum per compensationem, vel saltem retentionem alterius cuiusque a me debiti, donec mihi satisfactum sit.*
11 *Si chirographum, seu instrumentum debiti penes debitorem repetiatur, præsumptio est factæ solutionis.*

NOtandum est, in hoc & sequentibus capitibus restitutionis nomen fermè, nos latè accepturos, vt significat omnem redditionem debiti, seu ex delicto, seu ex contractu descendens.

1 Assertio I. Debita incerta, idest, quorum creditor ignoratur, vel conueniri non potest, quia v.g. nimis distat, si proueniant ex contractu iusto, possessor sibi retinere potest, neque tenetur pauperibus erogare. Ita docet P. Nau. *l. 4. c. 2. nu. 46.* & probabilem censet. Less. *l. 2. c. 14. n. 38*, quamuis contrarium senserit S. Tho. *2. 2. q. 62. a. 5. ad 3.* & plerique alij. Exemplum est: Si a Mercatore per errorem duos panni vlnas pro vna accepisti: sed ei restituere non potes, quia nescis, quò discesserit, sine iniuria retines: neque pauperibus ex præcepti necessitate restituere cogeris. Ratio est: Quia incertorum bonorum restitutio facienda non est iure naturali, aut diuino; sed tantum iure positiuo, *capit. Cum tu de vsuris*, sicuti fatentur Sotus *l. 4. q. 7. a. 1.* Coua. *reg. peccatum p. 2. mit. n. 6.* Med. *qu. 3. de restit. causa 13.* Less. *loc. cit.* Atqui lex illa canonica solùm præcipit, vt quæ iniustè acquisita sunt, puta per vsuram, &c. si domino non possint, in pauperes, vel alias pias causas erogentur: quia ius Ecclesiasticum iniustum possessorem eiusmodi incertorum bonorum incapacem reddit, in pœnam criminis. De bonis autem incertis a bonæ fidei possessore in pauperes erogandis canonico iure nulla mentio habetur. Quare regula hic locum habet, quam à multis DD. aprobatam testatur P. Nau. *cit. c. 2. nu. 145.* Quotiescunque certæ personæ, vel Communitati restitutio non est facienda, nulla omnino ex præcepto debetur, nisi iusta lex positiua imperet.

2 Assertio II. Debita incerta, quę per iniustitiam contracta sunt, videlicet ex furto, vsura, &c. pauperibus, vel Ecclesiæ re-

stitui

stitui debent, Ecclesiastici iuris constitutione, *cap. cùm tu, de vsuris, c. cùm sit, de iudiciis*: quibus accedit communis Doctorum consensus, atque Ecclesiæ praxis. Verum his seclusis, & spectato solo naturali iure, si res aliena iniustè rapta proprio domino restitui non possit, probabile est, quòd possessori eam retinere liceat, tanquam pro derelicta habitam, iuxta regulam P. Nauarri supra allegatam.

Obijcies contra secundam assertionem: Lex illa Ecclesiastica pœnalis est: Ergo non obligat ante Iudicis sententiam, Respondeo neg. consequ. Quia, vt dixi, *lib. 1. tract. 4. c. 15. n. 5.* leges pœnales, quæ aliquem ob crimen inhabilem reddunt ad acquirendum, sæpe obligant ante sententiam Iudicis: talis autem est lex ista, impediens, ne quisquam rerum per ipsum iniusto furto, vsura, &c. acquisitarum dominium absolutè acquirere possit, sed vt in defectum veri domini, pauperibus, ob canonis constitutionem, tribuere obligatus sit.

Sed aduertendum est hoc loco: Bona incerta, iniustè acquisita, duplicis generis esse, Nam quędam simpliciter, incerta sunt, quorum dominus omnino ignoratur: vel saltem adiri non potest, vt ipsi restitutio fiat: & hęc ordinariè pauperibus eroganda sunt. Quædam verò sunt incerta secundum quid, quia dominus eorum confusè cognoscitur: puta si sciatur, ad vnum, vel aliquos ex certo hominum genere, aut numero rem spectare: sed nesciatur determinatè ad quem, vel ad quos, vel secundum quam partem: tunc inter eos diuisio, vel transactio fieri debet, sicuti explicat Caiet. *q. 62. art. 5. respon. ad 3.* Molin. *tom. 3. poster. disp. 745.* Huc etiam spectat, quod docet idem Caietan. *cit. loco,* P. Nauar. *lib. 4. cap. 2. num. 66.* Si à multis eiusdem Communitatis incolis bona ablata sunt, incumbere obligationem restitutionis, si ea ita institui possit industria Magistratus, vt particularibus personis, quæ damnum passæ fuerant, saltem secundum notabilem partem, satisfiat: ideoque ea talem restitutionem velle censeantur.

3 Assertio III. Bona certa restitutioni obnoxia, ordinariè restitui debent possessori iusto, à quo res accepta, vel cui damnum illatum est. Ita S. Tho. *q. 62. art. 5.* iuncto Caiet. Palud. *in 4. disp. 15. q. 2. a. 4.* Syluest. *verb. restitut. 4. q. 4.* Nauar. *cap. 17. n. 28.* Ioan. Med. *de restit. qu. 2. §. de eo quod secundo loco,* Barthol. Medin. *lib. 1. sum. c. 74. §. 30* P. Nauar. *lib. 4. c. 2. num. 5.* Molina *t. 3. poster. disp. 741.* Rebel. *p. 1. lib. 2. q. 11.* Ratio peti debet ex iustitia commutatiua, quæ postulat, vt quantum acceptum est, tantundem restituatur illi, a quo acceptum. Quare quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, ijsdem, non domino restituendum est, sicuti DD. citati docent. Nam alioquin iniuria ipsis fieret, si iure possessionis, detentionis, custodiæ, aut vtilitatis spoliarentur, & damnum, atque lucrum cessans compensari deberet.

Excipe primò: Si eorum, à quibus res aliena accepta est, nihil intersit, quòd non ipsis, sed statim rei domino restituatur, sicuti notauit Rebellus *loco cit. sect. 2.* Excipe secundò: Si de maligno proposito valde suspecti sint, idest, probabiliter existimentur rem alienam ablaturi, vel absumpturi, cum domini iniuria; tunc si fieri possit, sine maiore damno, & infamia potior ratio domini habenda, eique quod suum est restituendum, sicuti docent Scotus *lib. 4. q. 3. a. 1.* Nauar. *n. 17.* Man. *num. 26. & conf. 4. de furtis, edit. 2.* P. Nauar. *n. 17.* Rebell. *sect. 1. num. 4. & 9.* Sanch. *lib. 7. moral. c. 19. num. 110.*

4 Ex quo rectè infertur, cum Paludano *in cit. art. 4.* Caiet. *in sum. verb. restitutio, c. 3. & 2. 2. q. 62. a. 5. super corp. art.* P. Nauar. *cit. c. 2. n. 14.* contra Martinum Nau. *cap. 17. n. 29.* quod bona Ecclesiæ, non Prælato dissipatori; sed potius Capitulo restituenda sint: eo quòd ius administratoris non se extendat ad dissipandum. Quæ etiam ratio est de fructibus beneficiorum, quorum non nuda administratio, sed & dominium quamuis aliquo modo oneratum, ad Ecclesiasticos beneficiatos pertinet, sicuti dicam *lib. seq. tract. 2. c. 3. n. 3.*

Deinde, quæ à filio familias, pupillo, furioso, vxore, Religioso accepta sunt ex illis bonis, quorum administratio eis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, Prælato, sicuti notat Gabr. *in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. dub. 3.* Nam alioquin qui filio soluit sine consensu patris: aut pupillo sine consensu tutoris: Religioso sine consensu Prelati, is probare debet, rem solutam conuersam fuisse in vtilitatem Patris, pupilli, Ecclesiæ: alioquin iterum soluere cogitur, sicuti monet Syluest. *verb. solutio, q. 4.* Angelus *§. 8. ex l. pupillus, ff. de actionibus, & tit. ff. ad SC. Macedon. iuncta l. 1. & 2. C. si aduersus creditorem, l. quod si fortè, §. vlt. & l. pupillo, ff. de solutionibus.* Denique, quando bona creditoris, publicata sunt, & fisco addicta, tunc depositum, & similia debita fisco reddi debent, *lege bona fides, in principio, ff. depositi.*

5 Neque dictis obstat *c. in litteris, de restit. spoliatorum,* vbi dicitur, quòd *etiam prædo secundùm rigorem iuris restituendus est*; ex quo sequi videtur, non tantùm iusto, sed etiam iniusto possessori, puta furi, prædoni, dissipatori, à quo res accepta fuit, eidem reddendam esse. Respondeo: Decisionem eius capituli pertinere ad forum iudiciale: in quo si quis queratur, se vi deiectū è possessione beneficij, alteriusue rei immobilis: accusatus non auditur, si Actori obijciat non esse ipsum canonicè institutum, vel ad eum non pertinere rei proprietatem: sed actor ante omnia restituitur in possessionem, & postea de iure canonicæ institutionis, vel proprietatis agitur, iuxta *leg. 1. §. quia me, ff. de vi, & vi armata.* Præterea *in l. bona fides, §. exempli loco, ff. depositi,* hoc æquissimum fore decernitur, vt spolia, quæ fur, aut latro deposuit, potius domino restituantur, si ante furem, vel simul cum fure repetat, aut vindicet: sed eo non comparente, potius iniusto deponenti reddenda esse. Verùm in conscientiæ foro, si certum sit, rem iniquè ablatam, & restitutioni obnoxiam esse, opus non est dari furi, aut prædoni: cùm etsi ipsi daretur, statim tamen domino suo reddere teneretur: imò nec furi dari potest, si periculum exinde domino immineat. Vide Gabr. *in 4. dist. 25. qu. 10. art. 9.* Abb. *in cit. c. in litteris,* Syluest. *verb. restitut. 4. q. 5.* Mol. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 741. n. 4.* Less. *lib. 2. c. 17. n. 15.*

Id verò in quæstione positum est. Qui rem alienam à bonæ fidei possessore, inculpatè existimante rem suam esse, accipit, ac certo deprehendit ad alterum pertinere, vtrùm bonæ fidei possessori, an potius domino restituere debeat? Placet mihi distinctio, quam Rebellus affert *de restit. lib. 2. q. 11. sect. 2. n. 5.* Vel res à bonæ fidei possessore accepta est, interueniente pacto depositi, commodati, pignoris &c. tunc ipsi potius, quo cum iustum pactum intercessit, restituenda est: Interim verò lex charitatis postulabit, vt dominus moneatur, si id ei profuturum putetur, sine grauiore alterius incommodo. Vel res à bonæ fidei possessore alia ratione in manus tertiæ personæ peruenit: tunc domino tanquam verum & potius ius habenti restituenda erit, si absque scandalo, aliouè incommodo fieri possit, Lege etiam Gabr. *in 4. dist. 15. quæst. 2. ar. 3. dub. 3.* P. Nauar. *lib. 4. c. 2. num. 21.* Molin. *cit. disput. 741. numer. 3.*

Præterea, aliæ causæ à Doctoribus adferuntur, quibus debitor excusetur, quo minùs rem iusto possessori, vel domino, à quo accepta fuit, restituat.

6 Prima excusationis causa: Si restitutio cessura sit in illius vel alterius personæ, aut Communitatis detrimentum, tunc potest, interdum etiam debet differri restitutio, vel res restituenda tuto loco reponi, sicut docet S. Thom. *2. 2. q. 62. a. 5. ad 1.* Caiet. ibid. Maior. *in 4. dist. 15. qu. 28. §. contra primum Couullarum.* Gab. ibid. *q. 2. a. 2.* Nau. *c. 17. n. 63.* Mol. *disp. 755.* P. Nau. *l. 4. c. 2. nu. 31.* Less. *c. 16. dub. 4.* Exemplum est: Si aliquis pecuniam tibi mutuò datam repetat ad fornicandum; vel ad bellum iniustum gerendum. Nam priore casu ex lege charitatis teneris differre solutionem, si eam à creditore impetrare possis. Quòd si ille, constanter solutionem exigat: puto ex iustitia obligatum te esse ad soluendum: sicuti & mulier ad debitum reddendum marito habenti votum castitatis, si eum ab exigendi proposito auertere nequeat, sicut notauit Sanch. *lib. 9. de matrim. disp. 6. n. 6.* P. Nau. *nu. 33.* contra Less. *nu. 58.* In posteriore verò casu, quo agitur de damno iniustè inferendo tertiæ personæ, nefas est debitum restituere quantumuis exigenti, præter quam si periculum maioris mali ex negatione solutionis timeatur.

Circa quam doctrinam tria aduertenda sunt. Primū, Cur debitū difficilius reddi possit creditori abusuro contra iustitiam, quàm contra alias virtutes, v. g. temperantiam: causa est, partim, quia obligatio virtutis iustitiæ suaptè natura grauior est, quàm aliarum moralium consequēter oritur indè strictior obligatio impediendi peccata contra iustitiam, quàm contra alias virtutes; partim, quia per peccatum iniustitiæ infertur damnum alteri innocenti, & inuito: per alia verò peccata, v. g. intemperantiæ, solus peccans & quidem propria voluntate damnum accipit, sicuti notauit P. Nau. *l. cit.* & Sanchez *lib. 1. mor. c. 7. n. 12.*

8 Alterum: Qui sine iusta causa, & excusante causa alteri pecuniam mutuò dat: vel ex contractu debitam reddit abusuro contra iustitiam, v. g. illaturo bellum iniustum, is secuto inde damno ad eius compensationem tenetur, saltem in defectum principalis damnificantis, sicuti valde probabiliter docet Scotus *l. 4. de iust. q. 7. a. 2. ad 1.* P. Nau. *l. 4. c. 2. n. 36.* Sanch. *n. 19.* Valent. *t. 3. d. 5. qu. 21. p. 4.* Less. *l. c. n. 59.* Ratio est: Quòd qui sine iusta causa materiam proximam, & necessariam malè operaturo ministrat, indirectè cooperari censetur: licet neque iubeat, neque suadeat operationem, sicuti constat *ex leg. si pignore, ff. de furtis: Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium, vel armarium; vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum: furti tamen actione tenetur.* Dixi autem *sine*,

iusta causa: Nam alteri peccaturo materiam ministrare sine suasione, aliaue directa, & formali cooperatione, per se atque intrinsece malum non est: sed ob iustam causam cohonestari potest: adeò, vt etiam furioso gladium suum repetenti restituere liceat, si ita necesse sit ad proprium graue damnum euitandum, sicuti ex communi notarunt Molin. & Sanchez *ll. cc.* & constat ex iis quę dicta sunt *lib. 2. tr. de charitate, c. vlt. n. 4. & seqq.*

Tertium, Cæteris paribus, faciliùs permitti potest, vel saltem minor culpa est, si aliquis rem ex iustitia debitam restituat creditori abusuro, quàm si alicui mutuò det vel donet, cum ea re ad malum finem sciat vsurum esse; sicuti notauit P. Nauar. *nu. 33.* Ratio est. Quia debitor ad soluendum adigitur obligationis necessitate, quæ vim aliquam excusandi habet: Mutuatoris autem & donatoris officium spontaneum esse solet. Non placet tamen, quod absolutè negat Molina *disp. 755.* aduersus iustitiam peccare, eum, qui depositum apud se gladium restituit domino, volenti occidere iniustè. Cum enim lex depositi depositarium in hoc casu non obliget ad restituendum, censetur materiam homicidij committendi vltro administrare, atque indirectè cooperari.

8 Altera liberationis causa: Soluens creditori sui creditoris obligatione liberatur, teste Gloss. *Institut. Quibus modis tollitur obligatio, in princip. verb. solutio fiat.* Quæ tamen regula in externo foro fermè tunc tantùm locum habet, si debitum ex eadem causa proueniat, sicuti docent Doctores *in leg. si liber. ff. de negot. gestis.* Exemplum habes: Conduxi domum à Titio, quam is à Caio ante conduxerat: hoc casu pensio à me constituta, est obligata Caio primo locatori, in defectum Titij primi conductoris: quare si soluam Caio, liberatus sum à Titio, iuxta *leg. vtrum præsente, ff. de constituta pecunia.* Item, si Sempronius à Sticho pecuniam mutuò accepit in meam gratiam, sique vt mihi mutuaret possit, cùm hoc casu Sticho contra me actio competat, (saltem in defectum Sempronij) si pecunia in rem meam versa fuerit; ideò si Sticho numerem, antequàm ei Sempronius numerauit, liberor obligatione *leg. si liber homo. ff. de negotiis gestis, iuncta leg. et qui, Cod. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.* Vide Bartolum *in leg. solutum, ff. de pignorat. actione.* Syluester *verb. solutio, quæst. 4.* Molina *disput. 743.* Similis ratio est, si meus creditor suis debiti generali, vel speciali hypotheca creditori suo obligauit: tunc quia creditoris mei creditor, saltem in defectum illius à me debitum exigere potest; ideò si soluam, antequam meus creditor ei soluit, liberor *leg. nomine, Cod. quę res pignori obligari possunt.*

In foro autem conscientiæ modus iste soluendi latiùs se extendere potest. Si enim Titio, v. g. ex causa mutui debeam centum aureos, se autem totidem ex alia causa debeat Caio, possum ego eidem Caio numerare aureos centum, vt cedat, vel concedat mihi ius crediti aduersus Titium debitorem suum, quod ius cùm tantundem valeat, quantum ego Titio debeo, videlicet 100. aureos, compensatione vti possum, sicuti docet Angelus *verb. solutio, §. 13.* Medin. *quæst. 3. de restitut. causa 5.* Lessius *capit. 17. dub. 5.* P. Nauar. *libr. 4. capit. 2. numer. 27.* Deinde, si creditor liquidum debitum neque via iudicij, neque alia ratione à debitore suo consequi possit, cessante scandalo, occulta compensatione vti potest; tantumdem de bonis eius clanculum accipiendo quantum debitum valet; itaque etiam ego ipsi ad hoc consequendum cooperari possum, eique soluere id, quod eius debitori debeo; modò interim caueatur, ne idem debitor eiusque heredes, huius rei ignari, postea iterum soluant, quod ego eius nomine iam solueram. Ita Molina *disp. 743. in fine.*

Tertia causa, eaque pleorissima liberandi se ipso iure à restitutione, siue debiti solutione, est compensatio, id est, *debiti & crediti inter se contributio*; sicuti definit Mod. *in l. 2. ff. de compensat.* Ratio est; Quia vt dicitur *in l. 3. ff. eod. interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere.* Imò compensatio solutionis instar esse censetur, sicuti constat ex *l. si debitor, ff. Qui potiores in pignore*, vbi dicitur *Nihil interesse, solueritne aliquis, an compensauerit*; & in *l. 76. ff. de verbor. significat. Desisse etiam eum intelligendum esse, qui compensaut.* Porrò compensatio præcipuè locum habet in rebus, quæ in suo genere functionem recipiunt, vt vnum pro altero solui possit: puta, si vtrinque ex quacunque causa, vel actione, quam liquidò debeantur viginti floreni, aut viginti scaphæ frumenti, vel viginti vini amphoræ eiusdem generis, ac bonitatis, *leg. si constat. Cod. de compensationibus.* In aliis verò rebus non consistentibus in numero, pondere, vel mensura, tunc solùm compensationi locus est, si debita sint eiusdem rationis, & non rei determinatæ, siue individuo, sed indeterminatæ. Vt si mihi ex causa venditionis debeas tres oues; ego autem vicissim ex simili, vel diuersa causa etiam tibi debeam tres, aut plores oues, possum vti compensatione in tribus. Sin autem debita sint rerum diuersæ rationis, v. gr. tu mihi debes centum oues; ego autem tibi debeo 20. florenos. Vel si debita sint rerum eiusdem rationis, sed determinatarum & in indiuiduo; v. g. tu debes mihi Bucephalum, ego vicissim tibi debeo Xanthum; quamuis his casibus compensatio locum non habeat, (quia concessum non est, debitore inuito, vnam speciem pro altera soluere) habet tamen locum retentio rei alteri debitæ, donec is mihi soluat quod liquidò debet iuxta *leg. si non sortem, §. sicentum, ff. de condict. indebiti, ibi: ager autem retinebitur, donec debita pecunia soluatur.* Vbi Gl. notat, *Si tu aliquid debeas mihi, & res tua sine vitio ad me peruenit, propter debitum retentionem habeo.* Videri potest Abbas *in cap. bona fides, n. vlt. de deposito,* Syl. *verb. compensatio, q. 1.* Mol. *to. 2. disp. 570. §. habet autem locum.*

Quibusdam verò casibus compensatio, seu directa, & propriè dicta, seu indirecta, quæ dici solet retentio debiti, fieri non potest. Primò. Quod Reipubl. debitum est ratione vectigalis aut tributi, solui debet, non opposita exceptione alterius à Republ. debiti, *leg. in ea, Cod. de compensatione.* Secundò; Qui ex furto rapina, vi illata debitor est, iure compensationis priuatur, *leg. vltim. iunct. Gloss. Cod. eod.* Tertiò: In deposito compensationi locus non est, *cit. leg. vlt. & c. bona fides, de deposito.* Neque in commodato secundùm aliquos, quibus consentit *lex vlt. Cod. de commodato.* Sed hæc omnia præcipuè ad forum externum spectare videntur.

10 In conscientiæ autem foro, si, quod mihi ex quacunque causa liquidò debetur, consequi alio modo non possum, tum ius naturæ, ac gentium permittere videtur, vt compensatione, vel saltem retentione alterius cuiusque a me debiti mihi prospicere possim, donec satisfiat: nisi vel scandalum timeatur, vel legitimus Iudex aliud præcipiat, vel denique compensationis beneficio sponte renunciarim. Ita docet Syluest. *verbo compensatio, q. 2. & verb. furtum, q. 1.* 3. Nauar. *c. 17. n. 112. 115.* Less. *lib. 2. c. 27. dub. 4. n. 16.* Sà *verb. depositum n. 4.* Rebell. *p. 1. lib. 2. q. vlt. de restitutione q. 18.* P. Nauar. *lib. 3. c. 1. n. 390.* Sin vero nulla necessitate constrictus sim quia via iudicij, alioue modo debitum meum recuperare possum, tunc depositum reddere debeo: quandoquidem contractus iste maximam fidem postulat, vti Greg. IX. respondit *in cit. cap. bona fides.*

Quarta, eaque notissima causa liberationis est; si creditor debitum remisit, idque vel expressè, vel tacitè. puta si instrumentum debiti laceraurit, *leg. si chirographum, ff. de probat.* vel ante factam solutionem debitori vltro reddidit, censebitur id egisse animo condonandi, nisi indiciis ostendat, per errorem, vel aliam ob causam id factum fuisse, iuxta *leg. Labeo, ff. de pactis, vbi additur leg. seq.* non idem esse de pignore: quia pignoris restitutio etiam aliam ob causam fieri potest, quàm ob debiti liberationem.

11 Sed quid, si apud debitorem reperiatur chirographum, eritne hæc bona præsumptio solutionis factæ? Profectò affirmandum videtur; nisi suspicio esse possit, chirographum creditori surreptum fuisse: vt quia persona domestica chirographum producit, sibique redditum affirmat: tunc ei onus probandi incumbet. Qua de re Bartolus & alii *in cit. leg. Labeo.* Quamobrem monet Gl. *in leg. post pignus, versu item quid, ff. de pactis,* consultum esse debitori, vt facta solutione debiti, a creditore exigat non tantùm chirographi sui restitutionem: sed etiam confessionem factæ solutionis: quia *professio pecuniæ solutæ maiorem probationem continet, quam si chirographum accepte mutuò pecuniæ redditum fuisset l. pecuniæ, C. de solut. & liberationibus.*

Atque hic egimus de causis ex parte creditoris occurrentibus cur restitutio differri, aut negari possit. De aliis porrò casis, quę ex parte debitoris à restitutione excusare solent, capite vltimo commodius dicam.

CAP. X.

QVO TEMPORE, ET LOCO RESTITVTIO fieri debet.

SVMMARIVM.

1 *Debitor ex contractu soluere debet tempore, de quo inter ipsum conuentum est; tametsi creditor tunc non exigat.*
2 *Debitor ex delicto, ob iniustam læsionem, aut rei alienæ detentionem, cum primum potest, restituere tenetur.*
3 *Quæ iniustè accepta sunt, sumptibus eius qui accepit ad dominum deferenda sunt, vt is omnino indemnis seruetur.*
4 *Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, vbi rem possidet.*
5 *Debita ex contractu eo loco solui debent, de quo inter partes expressè, vel tacitè conuentum fuit.*
6 *Si creditor oblatum sibi debitum recipere nolit, consultum est apud Iudicem deponi.*

1 Asser-

1 Assertio I. Si obligatio restituendi, siue soluendi ex contractu descendat, solutio fieri debet tempore, quo inter partes contrahentes expressè, vel tacitè conuentum fuit. Eo transacto, si debitor in mora culpabili existat, iniuriam creditori infert, obligationemque contrahit compensandi damni, quod exinde creditor patitur. Neque ad id necesse est, vt creditor solutionem exigat: quia ipsa dies, siue tempus statutum, intra quod solutio fieri debeat, pro creditore interpellat, *l. magnam, Cod. de contrahen. & committ. stipul.* Si tamen debitor paratus sit tempore & loco constituto soluere; sed creditor vel absens sit, nullo loco sui procuratore relicto: vel præsens recipere nolit, tunc debitor liber est à præstando ipsi damno postea eueniente, vel pœna conuenta, *leg. si soluturus, ff. de solut. l. obsignatione, Cod. eod.*

Assertio II. Si nullum tempus solutioni debiti ex contractu expressè, aut tacitè constitutum est, tunc debitor non antè in mora culpabili esse censetur, vt de damno teneatur creditori, quàm is debitum congruo tempore exegerit. Ita colligitur per sensum contrarium *ex cit. leg. magnam, & leg. traiectitiæ, ff. de action. & obligat.* & ex communi docet Molin. *t. 2. disp. 564.*

2 Assertio III. Si restituendi obligatio proueniat ratione rei, iustè vel iniustè acceptæ, possessæ, destructæ, tum restitutio statim fieri debet, quatenus commodè ac moraliter fieri potest. Ratio est, quia præceptum negatiuum non detinendi rem alienam; item non differendi solutionem debitam, omni tempore obligat. Rectè tamen monet Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 753.* Si quis certum restituendi propositum habeat; sed restitutionem aliquanto tempore (non admodum longo) differat, vel differre cogitet, non esse facilè mortalis peccati damnandum, vel sacramentali absolutione priuandum, si ex tali mora nullum omnino damnum creditori inferatur. Quia licet talis dilatio, vel detentio iniusta sit, iniuria tamen hęc plerumque grauis non censetur, si nullum inde damnum proueniat: quod maximè verum est, si obligatio restituendi ex contractu descendat. Vide etiam Gabr. *in 4. d. 15. qu. 2. art. 3. dub. 6.*

3 Assertio IV. Quod restituendum est ratione iniustæ acceptionis, detentionis, id debitor proprijs sumptibus ad eum locum deferre debet, vbi creditor habiturus fuisset, nisi ei res ablata, destructa, vel iniquè detenta esset, deductis tamen expensis, si quas creditor eam seruando, vel deferendo facere debuisset. Ita Caiet. *2. 2. q. 62. art. 5. ad 3. & verb. restit. cap. 5.* Syluest. *eod. verb. 4. qu. 4.* Medina *Cod. de restitut. q. 2. in quæst. 3.* P. Nauar. *lib. 4. c. 4. num. 2.* Molin. *tom. 3. post. disp. 752.* Less. *lib. 3. cap. 17. dub. 8.* Vasq. *de rest. cap. 10. dub. 1.* Ratio est: Quia restitutio orta ex iniusta damnificatione in integrum fieri debet, ita vt creditor omnino indemnis seruetur. Exemplum est. Si alicui equum abstulisti, quem is in Italiam ducere debuisset, debes mittere equum, deductis impensis, quas ipsemet in equum fecisset, ita tamen vt omnimodè indemnis seruetur.

Excipe: Nisi transferendo in locum domini multò maiores expensas ex proprio facturus sis, quàm res restituenda valeat: tum ad id non obligaris, sed potes pauperibus dare; nisi spes sit aliquando fore, vt sine magno sumptu ipsi domino, vel hæredibus eius restitutio fieri possit: hoc enim casu res in tuto interim loco seruari deberet, vt notauit S. Thom. *q. 62. a. 5. ad 3.* & videri potest P. Nauar. *num. 4.* Less. *n. 50.*

4 Assertio V. Si res accepta restituenda sit à bonæ fidei possessore, puta qui eam bona fide emit; satis est eam restituere in loco vbi possidetur: quod si dominus absens aliò transferri cupiat, suis sumptibus id curare debet: Vel si ob eam causam possessor in domini gratiam aliquid vtiliter expendat, actione negotiorum gestorum repetare poterit. Ita Doctore citati. Ratio verò discriminis inter hanc, & priorem assertionem est; quia si restitutio facienda sit ratione iniustæ acceptionis, integrum damnum, & lucrum cessans compensandum est: Si autem restitutio facienda sit ratione rei acceptæ, bona fide hactenus possessæ, sola rei possessio transferenda est.

5 Assertio VI. Si debitum ex contractu descendat, solutio eius fieri debet in loco, de quo expressè vel tacitè inter partes conuentum est, sicuti ex communi docet Nauarr. *cit. cap. 27. nu. 42.* Plerumque autem ita videtur esse mens contrahentium, vt solutio fiat in loco domicilij. Sed creditorisne, an debitoris? Prius illud affirmat Rebell. *citat. libr. 12. quæst. 13. section. 2. conclus. 3.* Posterius Molina *citat. disputat. 752. conclus. 2.* Ergo arbitror, quæstionem hanc simplici responsione definiri non posse; sed spectandam esse tum loci consuetudinem, tum naturam contractus, & varias circumstantias, vt inde, quæ fuerit mens contrahentium, colligi possit, si nihil expresserunt.

Quod si contractuum naturam spectare velimus: alij sunt quibus rei dominium non transfertur, vt commodatum, depositum: tunc restitutionem fieri conuenit in loco, vbi res tradita fuit. Quòd si ex illo loco ablata est, ordinariè transmitti debet ad locum contractus, vel vbi eam dominus habiturus erat, sumptibus eius, qui ablationis causa extitit: considerata tamen etiam conditione contractus, in cuiusnam vtilitatem principaliter institutus fuerit. Si v. gr. torquem aureum tibi gratis commodatum aliò transtulisti, tuis sumptibus remittere debes ad locum, vbi tibi traditus est: vel ad locum vbi dominus tempore restitutionis faciendæ habitaturus credebatur: cùm non oporteat illi officium suum damnosum esse. Sin verò torques, vel equus tibi pro pretio locatus fuit, sufficit restituere in loco contractus: nisi aliter expressè, vel tacitè conuentum fuerit, quòd restitutio fieri debeat in loco, vbi dominus moraturus est. Multo verò magis, si torques aureus apud te depositus fuerit: & dominus ex eo loco ad alium v. g. vbi domicilium habet, transmitti velit, suis sumptibus curare debet. Ita fermè P. Nauarr. & Less. *locis cit.* Med. *cit. q. 2. in 3. quæsita.*

Alij verò contractus sunt, quibus rei traditæ dominium transfertur: & hi vel sunt gratuiti, vt donatio: vel reciproci, vt mutuum, emptio, &c. In gratuitis res danda est in loco, vbi sita erat, cum donatio fieret: & inde sumptibus donatarij transferenda; Eademque ratio est de legato. In reciprocis verò solutio facienda est in loco, vbi res, pro qua solutio fiet, v. g. pecunia, vel merx accepta erat. Ratio est: Quia in reciprocis contractibus res vna in alterius locum quasi substituitur. Quod tunc perfectè fit, si etiam idem locus acceptionis & restitutionis seruetur, sicuti notarunt Vasq. *de restit. cap. 9. dub. 2. n. 50.* Lessius *num. 56.* In censu autem reali solutionem pensionis fieri conuenit in loco, vbi res frugifera sita est: In personali autem censu, vbi persona ad pensionem obligata domicilium habet: nisi aliter conuentum sit, vel consuetudo aliud postulet.

His addendum est primò: Si debitor paratus soluere eo loco, quo debet, non reperiat creditorem, vel alium, qui eius nomine recipiat, ex illo tempore non censetur in mora esse, vti notat Gl. *marginal. ad l. obsignatione, ff. de solut.*

6 Addendum secundo. Si creditor congruo loco ac tempore sibi oblatum integrum debitum recipere nolit, consultum est debitori, vt illud obsignatum coram testibus apud Iudicem, vel alium Iudicis auctoritate deponat: talis enim depositio vim habet plenæ liberationis: ita, vt impediat cursum vsurarum, liberet à casu periculi fortuiti, soluat pignora, &c. iuxta *leg. acceptam, Cod. de vsuris, & citata l. obsignatione.*

CAP. XI.

QVO ORDINE RESTITVENDVM SIT.

SVMMARIVM.

1 *Si debita omnia ob debitoris impotentiam restitui non possunt, quæ certa sunt præferenda incertis. Nisi res aliena in specie extet apud iniquum possessorem ea enim pauperibus restitui debet, si proprio domino non possit.*

2 *Qui accepit facultatem vendendi, non ideo emptori fidem habere potest de pretij solutione.*

3 *Impensa funeris, & Medicorum honoraria ante alia defuncti debita solui debent.*

4 *Creditores hypothecarii præferuntur ijs, qui solam debitoris personam obligatam habent.*

5 *Inter hypothecarios creditores, qui priores hypothecas habent, illi anteponuntur, exceptis casibus iure expressis.*

6 *Si creditoribus merè personalibus nudumque iuris priuilegium habentibus plenè satisfieri non possit, soluendum est secundum proportionem debitorum, siue ex contractu, siue ex delicto proueniat, nulla etiam habita ratione prioritatis, aut posterioritatis.*

7 *Si vnus creditorum ante alios quamuis priuilegiatos, sed nullam hypothecam potiorem habentes, debitum suum exigat, ei solui potest, antequam bona Iudicis auctoritate occupentur: Idemque dicendum, si vnus creditorum graui inopia prematur.*

8 *Non censetur alienatio, vel solutio facta in fraudem creditorum, si exinde facultates diminutæ non sint, vel si aliquid comparatum, quod necessarium sit ad conseruationem vitæ, honoris, status iustè acquisiti.*

9 *Vxor, & filij à marito debitis grauato accipere possunt alimenta seu sustentationem necessariam, absque restituendi obligatione: quamuis maritus ob hanc causam familiæ alendæ noua debita contraxerit.*

1 Qvæstio hæc solùm locum habet, si bona debitoris non omnibus debitis soluendis sufficiant: quisnam tunc ordo seruandus sit?

Assertio I. debita certa, id est, quę proprijs creditoribus

restitui possunt, præferenda sunt debitis incertis, id est, quæ proprijs dominis, aut creditoribus restitui non possunt; sed eorum loco Ecclesiæ, vel pauperibus erogari debent. Ita docet Caietan. *verb. restitut. c.* 8. S. Anton. *p.* 2. *l.* 2. *c.* 7. Med. *qu.* 2. *de rest. quæst.* 5. Nau. *c.* 18. *n.* 47. P. Nau. *lib.* 4. *c. fin.* Vasq. *de restit. c.* 11. *num.* 9. Less. *lib.* 2. *c.* 15. *dub.* 1. & alij communiter: quamuis contrarium senserit Mol. *tr.* 2. *t.* 3. *post disp. vlt.* Ratio assertionis est: Quia dominis ac creditoribus certis ex iustitia commutatiua propriè dictum ius competit ad debita sua exigenda, non item pauperibus vel Ecclesiæ ad postulanda debita incerta: hanc enim ipsis faciendam restitutionem sola lex Ecclesiastica præcipit, quæ iuri illi & obligationi naturali nullum præiudicium adferre censetur.

Excipe cum DD. citatis: Nisi res aliena in specie extet apud iniquum possessorem, tunc si vero domino restitui non possit; pauperibus potius, vel Ecclesiæ tribuenda erit, quam vt ex tali re alijs certis debitis satisfiat. Ratio est: Quia debitor creditoribus suis certis obligatus est tantum ex proprijs bonis soluere, non item ex alienis. Si autem aliquis rem certam ab aliquo iniustè raptam detinet, eius dominus non efficitur, quamuis verus dominus ignoretur. Ergo &c.

Assertio II. Quæ res in specie extant, certis dominis debitæ, puta ex commodato, deposito, locato, furto, &c. Item si res empta apud debitorem in specie extet, nondum soluto pretio, neque de solutione fide habita, iuxta §. *venditæ, Instit. de rerum diuis.* Et vniuersim, quarum rerum dominium debitori acquisitum non est, ex certis ac proprijs dominis integrè restituendæ sunt: cum reliqui creditores nullum in ijs ius habeant, vt supra dictum.

2 Adde, tametsi Minister, vel Procurator a Domino acceperit facultatem vendendi, non tamen eo ipso fidem emptori habere posse de pretij solutione: quod clarè indicatur de Procuratore fisci *in l. si Procurator, ff. de iure fisci.* Vbi Gloss. *final.* & Bartolus *in l. a Diuo Pio, §. sed si emptor, ff. de re iudicata.* Abb. *capit. cum olim, 1. n. 5. ff. de offic. Iud. delegati.* Syluest. *verb. emptio, nu.* 2. idem docent de curatore Minoris, vel Ecclesiæ: quare tametsi hi emptoris fidem de pretij solutione secuti sint, tamen rei venditæ dominium emptori acquisitum non est: consequenter Ecclesia, Fiscus, Minor ius prælationis habebunt, vt vel res in specie extans ipsis restituenda sit, vel pretium ante alios omnes creditores soluendum, sicuti notant Less. *cit. cap.* 15. *dub.* 2. Mol. *tom.* 2. *disput.* 5. 6. §. *hac eadem ratione.*

Quod verò docet Syluest. *verb. restitut. 6. quæst.* 5. Caiet. *eod. verb. cap.* 8. Nauar. *cap.* 17. *num.* 49. Less. *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 2. *n.* 11. Etsi dominium rei venditæ, propter fidem solutionis habitam, in emptorem transierit; nihilominus pro pretio nondum soluto obligatam manere, vt etiam hoc casu venditor alijs creditoribus præferendus sit, id fieri non potest nisi per tacitam hypothecam, quæ cum ex nullo iure ostendi possit, frustra asseritur: quare contraria sententia est communis apud P. Nauarr. *libr.* 4. *capit. finali, numer.* 11. Molin. *loc. cit.*

3 Assertio III. Ex bonis ipsius debitoris, si defunctus sit, in primis soluenda sunt impensa funeris, *l. penult. ff. de Religiosis & sumptibus funerum,* & quæ ad confectionem inuentarij, apertionem testamenti: item Medicorum honoraria, Pharmacopolij pretia, sicuti colligunt DD. *ex leg. vltim. §. in computatione, Cod. de iure deliberandi.* Cuius rei ratio est, partim quod eiusmodi debita, adeò necessaria, non censeantur contracta in fraudem antecedentium creditorum: partim quod alioquin nemo reperiretur, qui indigentibus talia subministraret, si de solutione certius non esset. Quamobrem quibusdam locis etiam operariorum ad necessarium vsum conductorum mercedes reliquis omnibus debitis, secundùm æquitatis rationem, præferri solent. Vide Vasq. *de restitut. cap.* 11. *dub.* 3. *numer.* 83.

2 Assertio IV. Creditores hypothecarij, id est, qui non solùm personam debitoris, sed etiam rem eius vnam, vel plures obligatas habent, in his præferuntur omnibus creditoribus chirographarijs, id est, qui solam personam personali actione sibi obligatam tenent: licet talis obligatio chirographo proprio, aut instrumento publico vel testibus, vel debitoris confessione, aut alia quauis ratione probari possit. Ita habetur *in leg. eos, Cod. qui potiores in pignore,* & ex communi tradit Nauar. *c.* 17. *n.* 51. Angel. *verb. restit.* 2. §. 16. Quia, vt Pomponius ait *reg.* 25. *ff. Plus cautionis in re est, quàm in persona.*

5 Assertio V. Inter ipsos hypothecarios creditores, in eodem pignore concurrentes reg. iuris 54. *in* 6. *sumpta ex l.* 2. *ff. qui potiores in pignore* locum habet: *Qui prior tempore, potior iure.* Ratio est: Quia pactio, & obligatio posterior non potest tollere ius alteri ante in re quæsitum. Et nihil refert, sitne pignus siue hypotheca tradita, an solùm obligata; item sitne expressa, an tacita, generalis, an specialis, sicuti constat *ex l.* 2. *ff. Qui potiores in pignore.*

Neque his obstat *l.* 2. *C. de pignoribus, & hypothecis,* vbi dicitur: Quòd primus creditor, qui præter hypothecam generalem, etiam specialem sibi prouidet, si ex hac speciali totum debitum consequi non possit, alia bona, creditori secundo obligata, petere non debeat. Huius etiam ratio est: Quia dum generali hypothecæ specialem adiunxit, tacitè pactus esse videtur se nolle ad generalem venire, nisi in defectum specialis: quæ ratio cessat in eo, qui generali tantum hypotheca nititur, sicuti rectè ex communi sententia explicant Less. *c.* 15. *dub.* 4. Mol. *disp.* 536. §. *leg. secunda,* contra Sylu. *verb. restitutio,* 6. *q.* 5. Couar. 2. *resol. cap.* 18.

Sunt tamen certi casus, in quibus singulari iuris priuilegio creditor hypothecarius posterior antiquiori præfertur: I. Qui pecuniam credidit ad emptionem prædiorum, ædificationem ædium, atque ius pignoris sibi in ijs pactus est, præfertur creditoribus, habentibus anteriorem generalem hypothecam in bonis debitoris, *l.* 1. *ff. in quibus causis pignus &c. leg. licet. C. Qui potiores in pignore.* Ratio constitutionis est, quia talis creditor causam pignoris præbuit.

II. Qui ad conseruationem ædium alteri priori creditori specialis hypothecæ nomine obligatarum, pecuniam credidit; illi præfertur, *l. interdum, ff. Qui potiores in pignore.*

III. Qui pecuniam credidit in conseruationem aliarum rerum, (præter ædes) puta nauis, mercium &c. atque ius pignoris sibi in ijs constituit, is alijs hypothecarijs creditoribus, quamuis priores sint, præfertur, iuxta *l.* 6. *ff. eod.* vbi ratio huius, & præcedentis exceptionis affertur: Quia *huius* posterioris creditoris *pecunia saluam fecit totius pignoris causam.* quandoquidem per eam pignus seruatum fuit. Vide Couar. 1. *resol. c.* 7. *nu.* 3. Andr. Gail. *l.* 2. *obseru.* 12. *&* 25. Mol. *t.* 2. *disp.* 438. *& disp.* 546. §. *quando aliquis.* Ioachim. Mynsingerum *cent.* 1. *obseruat.* 60.

IV. Bona mariti tacitè obligata sunt vxori, eiusque liberis pro dote; adeo, vt alijs creditoribus etiam prioribus, habentibus tacitam, non similiter priuilegiatam hypothecam, præferantur, *l. Assiduis, C. Qui potiores in pignore, §. fuerat, Instit. de actionib.* Non item habentibus hypothecam priorem expressam, sicuti ex communiore docent Accursius *in cit. l. Assiduis,* Couar. *cit. ca.* 7. *n.* 1. Andr. Gail. *cit. obseruat.* 25. *n.* 10. Syl. *verb. dos, q.* 12. P. Nau. *lib.* 4. *cap. fin. n.* 52. Mol. *cit. disp.* 438. contra Ioach. Mynsingerum *cent.* 4. *obseruat.* 13. Ratio autem est. Quia lex non intendit mulieri priuilegium dare cum præiudicio, ac damno eorum, quibus ex propria conuentione ius acquisitum est: sed eorum tantum, quibus ius hypothecæ legum priuilegiis, absque propria eorum pactione concessum. Vide de eadem *quæst.* Abb. *in cap. ex literis, numer.* 8. *de pignor.*

V. Si ex pecunia pupilli res aliqua comparata fuit, in ea tacitam hypothecam acquirit, & iuris prælationem *leg. idemque, ff. qui potiores in pignore.* Quin & vtilis eidem vindicatio competit, si tutor proprio nomine ex pecunia pupilli rem aliquam comparauit, *l.* 2. *ff. quando ex facto tutoris, &c. l.* 3. *ff. de rebus eorum, qui sub tutela sunt.* Quod idem etiam de milite statutum reperitur, si alius suo nomine ex pecunia illius quippiam emit, *l. si vt proponis, C. de rei vindic.* vbi Gl. notat, idem quoque locum habere, si ex pecunia Ecclesiæ, ab eius administratore res aliqua comparata fuit. Quia Ecclesia in istis æquiparatur Minori, sicuti notauit Abb. *in cit. c. ex literis, in fine, arg. c.* 1. *de in integ. restit.* vbi dicitur: Quod *Ecclesia iure minoris debet semper illæsa seruari.*

VI. Si priuatus quispiam generalem accepit hypothecam in bonis alicuius, acquisitis, & acquirendis, & postea similiter fiscus: tunc licet priuatus fisco præferatur in bonis, quæ ante posteriorem fisci obligationem acquisita sunt, iuxta *leg. vlt. ff. Qui potiores in pignore;* contra tamen fiscus præfertur in iis bonis, quæ debitor post secundam illam obligationem acquisiuit, *leg. si qui mihi, ff. de iure fisci.*

VII. Inter creditores priuatos, quorum vnus priuata scriptura, alter publicis actis, vel instrumento de pignore cauit; præfertur ille, qui publicam hypothecam habet, hoc est, in iudicio coram Iudice datam, vel coram Notario & testibus factam *leg. scripturas, Cod. qui potiores in pignore.* Idque statutum est ob fraudis suspicionem, quæ in priuata scriptura facilè interuenire potest. Quare si omnis suscipio fraudis absit; quia prioritas hypothecæ per priuatam scripturam, aut si sine scriptura constituta fuit, per Testes legitimè probari possit, potior censenda est; quàm posterior hypotheca, quamuis publica: quia in litibus exercendis non minorem fidem merentur depositiones testium, quàm publicum instrumentum, *leg. in exercendis, Cod. de fide instrumentorum.* Videri potest Glossa *in capitul.* 2. *de fide instrumentorum,* Andr. Gaill. *libr.* 2. *obseruation.* 26. *numer.* 10.

6 Assertio VI. Post debita realia & hypothecaria, si bona debitoris suppetant, soluenda sunt debita merè personalia, siue ex contractu quocumque, (intellige onerosum) siue ex delicto descendant. Ita Angelus *verb. restitut.* 2. §. 16. *&* 18. Syluester

verb.

verb. restit. 6. q. 5. in fine, P. Nau. cit. c. vlt. n. 40. Vasq. de restit. c. 11. dub. 2. Less. cit. c. 15. num. 16. Quia neque iura exprimunt, neque ratio aliqua conuincit, inter creditores ex contractu, aut delicto prærogatiuæ locum esse: cum vtriusque generis debita æqualiter ex iustitia sint: licet aliter senserit Caiet. cit. c. 8. Nau. c. 17. n. 53. arbitrantes, prius esse soluenda debita ex contractu: aliter verò S. Th. opusc. 37. cap. 18. S. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 1. & 2. Medina cit. q. 2. dub. 5. prius faciendam esse solutionem debitorum iniustè contractorum.

Sunt tamen aliqui creditores, qui priuilegiati dicuntur, quia ex iuris priuilegio totum debitum suum postulare possunt, antequam alij creditores chirographarij non priuilegiati admittantur. l. Respublica creditrix omnibus chirographarijs creditoribus præfertur, ait Paulus IC. in l. bonis venditis, ff. de priuil. creditorum.

II. Qui pecuniam deposuit apud depositarios à Republica cōstitutos, (ita vt depositum transeat in contractum mutui, posteaquam pecunia consumpta est) alijs creditoribus etiam priuilegiatis præfertur, nisi vsuras exceperit, l. si ventri §. in bonis, ff. de priuil. credit. & l. si hominem, §. quotiens, ff. depositi. Quod aliqui perinde etiam de alijs rebus depositis & absumptis accipiunt.

III. Qui ad nauem extruendam, instruendam, emendam, pecuniam credidit, priuilegium prælationis habet, l. Qui in nauem, & l. quod quis nauis, ff. de priuil. credit. Idque aliqui vniuersim intelligunt, si quis ad quamcumque aliam rem comparandam, reficiendam, &c. credidit. Alij autem existimant esse istud speciale priuilegium, fauore nauigationis maritimæ, Reipub. valdè commodæ concessum; ideoque ad alia non extendendum.

Porrò promissiones, seu debita ex titulo gratuito haud dubiè posthabenda sunt debitis ex titulo onerosis: adeò vt etiam vota realia solui non debeant; nisi prius deducto ære alieno argum. leg. 2. §. illud, ff. de collatione. Illud intelligendum est filium in bonis habere, quod deducto ære alieno superest.

Assertio VII. Si postquam priuilegiatis creditoribus integrè satisfactum fuit, adhuc bona aliqua debitoris supersint, reliquis personalibus creditoribus solutio facienda est pro rata, siue secundum proportionem debitorum, nulla habita ratione, vtrùm tempore priores, an posteriores sint. Ita sumitur ex l. priuilegia, ff. de priuilegijs creditorum, leg. pro debitis, C. de bonis auctorit. Iudicis possidendis, vbi videri potest Baldus, alijque Legistæ, & ex l. 1. §. ex contrario, ff. de separationibus, vbi dicitur quòd licet alicui adducendo sibi creditorem, creditoris sui facere deteriorem conditionem, & docet S. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 3. Sylu. verb. 6. q. 5. Nau. cap. 15. n. 51. Molin. tom. 2. disp. 136. §. quando creditores, Less. cap. 15. dub. 6. num. 44. contra Gabr. in 4. d. 15. qu. 2. dub. vlt. Maiorem ibi. q. vlt. Medinam q. 2. dub. 5. Sà verb. restitut. n. 61. Tolet. lib. 2. c. 23. §. vltimum tenens. Quamobrem si debitor, qui omnibus soluendis debitis imparem se nouit, vni creditorum præ alijs non priuilegiato, neque exigenti, neque valdè indigenti, ideoque nulla suadente necessitate integrum debitum soluat, in fraudem aliorum agere, & iniuriam inferre censetur: nihilominus creditor iure accipere potest quod sibi offertur: nec restituere tenetur, nisi per fraudem assecutus sit, simulando, v. g. grauem inopiam, vel si ab inuito extorserit, cum eo loco res essent, vt bonis cedere vellet, sicuti colligitur ex l. pupill. ff. Quæ in fraudem creditorum.

7 Cæterum plures casus sunt, in quibus dissolutiones debitorum à iure non priuilegiatorum, etiam de nouo contractorum, censeri haud possunt in fraudem aliorum creditorum factæ. Primus: Si vnus creditorum debitum suum exigat, alijs, quamuis magis priuilegiati sint, tacentibus, solutio illi fieri potest, sed antequam bona debitoris Iudicis auctoritate occupentur, iuxta l. qui autem, §. sciendum, ff. quæ in fraudem creditorum. Etenim creditor ille vigilando, exigendoque meliorem suam conditionem fecit; nam ius ciuile vigilantibus scriptum est, ideòque non reuocatur ab eo, quod ante alios creditores accepit, sicuti habetur in cit. l. pupillus. Dummodò tamen creditores alij potiorem hypothecam non habeant, sicuti notat Glos. in l. scimus, §. etsi præfatam, C. de iur. deliberandi. Videri potest Nau. c. 17. num. 53. & lib. 3. consil. 4. de solut. edit. 2. Syl. verb. restitutio 6. q. 8. Molin. cit. disp. 536. prope finem.

Alter casus est valdè probabilis. Si vnus creditorum personalium longè alijs pauperior, & in graui necessitate constitutus sit, potest huic totum debitum præ alijs solui, charitatis lege id permittente, priusquam bona Iudicis auctoritate possideantur. Ita S. Th. opusc. 73. c. 8. Syl. verb. restit. 6. qu. 8. Med. q. 2. dub. 5. dicto 5. Sà verb. restit. n. 60. contra Lessium dub. 7. num. 46.

Tertius casus: Si debitis grauatus aliqua expendat ad comparationem, aut conseruationem eorum, quæ necessaria ipsi sunt ad vitam, honorem, statum, iustè acquisitum, nullam iniuriam creditoribus infert. Sicuti enim talia sibi necessaria, antequam bonis cedat, retinere potest, interim dilata restitutione, vti dicam cap. seq. Ita etiam, si non habeat, ex bonis suis comparare non prohibetur, v. g. vestes, pharmaca, cibos ad vxoris & liberorum sustentationem, equos item, & famulos ad status conseruationem necessarios. Qua de re Vasq. de restit. cap. 11. dub. 3. Nau. cap. 17. num. 270. Molin. tom. 2. disp. 330.

8 Quartus casus: Non censetur, aliquid alienatum vel solutum in fraudem creditorum, si eatenus facultates debitoris imminutæ non sunt. Exemplum habes primò: Si ære alieno grauatus pro ædibus emptis, & adhuc in eius dominio existentibus iustum pretium soluat, nullum alijs creditoribus damnum infert. Secundò: Si famuli, vel quibus debita merces soluitur, tantumdem commodi in bonis debitoris afferant, sicuti docet Ang. verb. rest. 1. §. 21. Nau. c. 18. num. 270. Verùm etiamsi famuli, qui bona fide dominis operas suas conduxerunt, ac præstiterunt, animaduertāt, illos ex tanto famulatu impotentes reddi ad satisfaciendum prioribus creditoribus personalibus; debitam tamen sibi mercedem petere, & datam recipere non prohibentur, sicuti ex supra dictis constat & docet Adrian. in 4. de restit. vbi de vsuris, q. vlt. Medina de rebus per vsuram acquisitis, q. 4. §. vnde forte.

Sed numquid tales, postquam intellexerunt dominos tantum famulatum sine creditorum suorum damno alere non posse, discedere coguntur? Ita affirmant Adrian. Angelus, Nau. loc. citat. Sotus lib. 6. q. 1. n. 3. circa medium. Sed oppositum non improbabiliter docuit Mol. tom. 2. disp. 330. §. iuxta hæc. Nam tales famuli neque contra iustitiam peccant, si à dominis rogati vt seruitium præstent, vel in eo perseuerent, mercedem propterea accipiant: neque contra charitatem, si ita res comparata sit vt licet ipsi famulatum non præstent, alij tamen non defuturi sint, qui operam suam conduci patiantur.

9 Ex dictis resoluitur etiam quæstio: Vtrùm vxor & liberi, quæ à grauato debitis marito, parente acceperunt, restituere debeant tamquam in fraudem creditorum alienata? Respondeo & dico I. Si liberi sumptus sibi non debitos à patre, accipiant: puta quia aliunde sustentationem habent, v. g. ex bonis maternis, aut si superfluos sumptus, donationesue capiant: restituere debent creditoribus, si intra tempus legitimum exigāt. Eademque ratio est de gratuitis donationibus vxori factis. Vide quæ dicam hoc libro tract. 4. cap. 12. q. 2.

Dico II. Si liberi bonis proprijs carent, non tenentur restituere sumptus, quos pater ipsis ad studia litterarum, vel aliam honestam sustentationem necessarios fecit. Eademque ratio est de sumptibus factis ad vxorem alendam. Ratio est: Quia paterfamilias ex iustitia obligatus est liberos & vxorem alere: ergo hoc suum debitum accipere possunt ex eius bonis, nullo reali vinculo obstrictis. Neque refert, tametsi paterfamilias noua debita contrahat, v. g. mutuo pecunias accipiat ad vxorem & liberos alendos, sicuti benè docet Sanch. lib. 9. de matrim. disp. 4. nu. 29. Quia inopia patrisfamilias non liberat eum simpliciter obligatione præstandi alimenta vxori, ac liberis, sed solùm obligationem eius suspendit pro tempore ac statu durantis impotentiæ, vt sequenti cap. dicam. Quare quemadmodum si debitor soluendi impotens, mutuo pecunias accipiat vt antiquiori satisfaciat, creditor iste nullam obligationem contrahit ob pecuniam sibi solutam, sicuti constat ex l. eum cui, C. de action. & obligation. quandoquidem ex solutione eius, quod sibi iure debitum erat, locupletior factus non est, ideòque pecunia tamquam in rem ipsius versa condici haud potest; Ita etiam se res habet in præstatione alimentorum, quæ vxori, ac liberis debita sunt: licet contrarium senserit Henric. de Gandauo quodlib. 4. qu. 7. & alij apud Sanch. num. 28.

Huic doctrinæ consentiens est, quod docet Nau. c. 17. n. 278. Vasq. de restit. cap. 4. dub. 3. Molin. cit. disp. 330. § de vxore eius, contra Syl. verb. vsura, 8. q. 2. Vxorem non peccare, quæ tametsi ea proprijs, vel consanguineorum bonis se alere possit, viuit tamen ex bonis mariti vsurarij, quem scit soluendo sufficientem non esse, quia non minus obligatur ad vxorem alendam, quàm ad vsuras restituendas. Si tamen vxor ea in re fraude vtatur, pecunias quas maritus creditoribus solui iussit, ad suam, & familiæ sustentationem conuertens, tunc tenebitur in defectum mariti, quando causa extitit, vt creditores debitum suum non consequerentur. Excepto si familia grauiter indigeat: huic enim necessitati maritus potius succurrere tenetur, quàm creditoribus alijs: quare vxor intercipiendo pecunias nondum creditoribus acquisitas, iure suo vtitur, ac fraudem committere non censetur.

CAP. XII.

DE RESTITVENDI IMPOTENTIA.

SVMMARIVM.

1 *Debitor restituere non cogitur cum grauiore damno sibi, vel alteri inferendo, quàm æstimari possit commodum restitutionis.*

2 *In pari causa potior est conditio creditoris, quàm debitoris, excepta necessitate extrema, in qua melior est conditio possidentis.*

3 *Non tenetur aliquis restitutionem facere cum detrimento famæ, aut status iustè acquisiti, etiamsi debita sint ex delicto, præsertim incerta.*

Qui pauperibus restituere tenetur, potest sibi ipsi applicare, si verè pauper est.

4 *Circa restitutionem bonorum ex delicto cum Summo Pontifice compositio fieri potest.*

5 *Qui bonis suis cessit, nō ideò liber est ab obligatione restituendi, sed duo commoda habet. I. Vt propter debita in carcere detineri non possit. II. Vt si posteà aliquid acquisiuit, non amplius restituere teneatur, quàm commodè possit.*

Cessio bonorum locum non habet, si debita ex delicto descendunt.

6 *Aere alieno grauatus, si manendo in sæculo debita se soluturum existimet, non potest creditoribus inuitis Religionem ingredi, quamuis eam vouerit.*

7 *Si debitis obstrictus contra creditorum voluntatem Religionem professus est, adhuc obligatus manet, adeò, vt interdum egredi teneatur, sicuti, & filius, qui patrem graui inopia pressum cum iuuare debuisset, ingrediendo Religionem deseruit.*

8 *Debitor non obligatur obligatione restituendi, quia maius lucrum ipsi cessauit, quàm commodum creditori ex restitutione obueniet.*

9 *Qui ex furto, vsuris, &c. debitor est, si ei, cui restituendum esset, tantumdem donet immemor sui debiti, non videtur obligatione obligari.*

10 *Si debitor ex delicto, v.g. fur rem restituendam committat Confessario, is verò defraudet, aut fugiat, non liberatur primus debitor.*

1 Dicendum est. Si debitor vel simpliciter non habeat quod restituat, vel restituere non possit, nisi cum notabiliter grauiore damno sibi vel suis, vel Reipublicæ inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obuenturum, tunc negari potest restitutio, vel potiùs differri: quoad difficultas siue impotentia cesset. Ita ex communi docent Henr. *quodlib.6.qu.24.* Gab. *in 4.dist.15.q.2.ar.2.* Sylu. *verb. restitut.5. q.3.* Nau. *c.17.num.57.& seqq.* P. Nau. *lib.4.c.4.num.40.* Molin. *tract.2.tom 3. post disp.754.* Bartol. Medin. in *instruct. Confessar. lib.1.cap.14.§.34.cap.7.de restit.* Sumitur *ex c. si res, 14.qu.6.* Pro cuius assertionis pleniore intellectu, aduerte cum Caiet. *in sum. verb. restit. c.6.* Soto *lib.4.de iust.q.7.ar.4.* Nau. *num.58.* P. Nau. *lib.4.c.4.num.41.* Less. *cap.16.num.22.* Non ideò solum liberari debitorem à restitutione facienda, quod magnam quantitatem debeat, ex cuius solutione ad paupertatem redigendus sit. Siue enim multum, siue parum debeatur, restitui oportet, si nihil aliud excuset: Verùm si restituenti aliud rei propriæ damnum grauioris æstimationis euenturum sit, tunc in conscientiæ foro restituere non tenetur, donec periculum cesset. Exempla sunt; Primò. Si creditor multùm distet; vt plures expensæ faciendæ sint in re debita ipsi transmittenda: quàm debitum valeat. Secundo: Si debitor soluere non possit, nisi domum, v.g. vel prædium vendat multò minoris, ideòque longè maiori suo detrimento, quàm debitum valeat, tali casu solutio differri potest, vti benè docet Nau. *l.c.* P. Nau. *lib.2.c.4.num.46.*

Deinde necessitas non solùm extrema, quando, si debitor restituat, fame, v.g. periturus est, sed etiam grauis, quando, si restituat, vitam difficulter sustinebit, vel statu suo iustè, & non per rapinas, vsuras &c. acquisito excidet, facultatem præbet, saltem differendi restitutionem, aut paulatim, & per partes restituēdi. Quòd etiam in externo foro obseruari solet, circa illustres, aut magnæ auctoritatis personas. Ita docent Scot. *in 4.d.15.q.2.a.4.* S. Anton. *p.2.tit.2.c.8.* Syl. *verb. resti.5.q.1.& 3.* Nau. *c.17.num.62.in fine,* Armilla *verb. restit.§.28.* P. Nau. *lib.4.c.4.num.55.* Less. *cap.16. dub.1.num.14.* licet contrarium senserit Richard. *in 4. dist.15. art.5.q.4.* Medin. *q.5.de rebus restituendis.* Communis autem doctrina duabus regulis nititur, quarum vnam suprà tradidi: Quod *nemo tenetur restituere cum suo notabiliter maiore detrimento, quàm sit creditoris commodum.* Altera regula ex Scoto in *4.d.15.q.2.ar.4.* Gab. *q.2.a.2.* S. Anton. *loc. cit.* P. Nau. *lib.4.c.4. num.31.* *Quotiescumque dominus siue creditor rationabiliter contentus esse debet, vt restitutio differatur, potest etiam differri, licet ille inuitus sit, arg. cap. ne quis, 22.q.2.* Cùm ergo creditor debitori, constituto in graui necessitate, ex lege charitatis subuenire teneatur; sequitur quòd contentus esse debeat, seu rationabiliter inuitus esse non possit, si debitor ad grauem suam necessitatem subleuandam, restitutionem differat.

2 Limita, nisi creditor in simili graui necessitate constitutus sit, tum restitutio ipsi facienda est: quia in pari causa potior est conditio creditoris, quàm debitoris, sicuti ex communi tradit Maior. in *4.d.15.qu.28.* Nau. *c.17.num.59.* P. Nau. *lib.4. cap.4. num.53.* Multòque magis melior esse debet conditio innocentis, quàm nocentis, si ponamus debita ex delicto contracta esse. Excipitur tamen semper necessitas extrema, quippe in qua melior est possidentis, seu manu tenentis conditio, licet aliter sensisse videatur Scotus *in 4. dist.15. quæst.2. art.4. in resp. ad argum.* Gabr. ibid. *quæst.2. art.2.*

Porrò nihil refert ad excusationem ob impotentiam, etsi debita ex delicto, v.g. furtis, rapinis contracta sint: modò status, dignitas, officium, aliudue bonum, cuius iacturam passurus est debitor, iustè ipsi acquisitum fuerit. Exempla sunt; Si dux belli iniquas rapinas possideat, quas si proprijs dominis restituat, militia excidere debebit, non sine Christianæ Reipublicæ detrimēto, cui vtilis est; aut non sine graui iactura proprij status, ac dignitatis, quam militari industria sibi comparauit: vel denique non sine graui familiæ dedecore, vxoris, ac liberorum querelis, scandalo. Item si fur res furtiuas restituendo se infamaturus sit, in carcerem conijciendus, puniendus, Qua de re extat regula apud S. Anton. *l.c.* Caiet. *cit. cap.6 & 2.2.q.62.ar.3.* Nau. *c.18. num.47.* Bartol. Medinam *cit. lib.1.c.14.§.34.cap.7.de restitut.* P. Nau. *lib.2.cap.4.n.403.* Corduba *lib.1.qq.q.31.in 2. & in 3. opinione.* *Bonum inferioris ordinis restituendum non est cum detrimento boni superioris in suo genere æquè grauis.*

Requiritur tamen, vt dixi, statum iustè acquisitum esse. Quare alia ratio est de mercatore, v.g. qui ex iniustis lucri lautè viuendo statum honoratum sibi comparauit: censetur enim iniustè, & ex alieno comparasse: sicuti notauit Scotus *q.2.a.2.* Caiet. *verb. restitutio c.6.* Nau. *c.17.num.57.* P. Nau. *lib.4.c.4. num.44.* Si tamen talis mercator multis debitis grauatus paulatim per partes restituere velit, in commodum etiam ipsorum creditorum, vt interim bona sua augendo pluribus satisfacere possit, damnari haud debet, sicuti notauit etiam Adrian. *in 4. vbi de rest. dub.6.*

Porrò id rectè admonet Molin. *cit. disp.754. num.3.* Si ex solutionis debitæ dilatione, quamuis damnum aliquod creditori, vel lucrum cessans eueniat, ipsi omni iure compensandum fore. Quia iniqua esset conditio, si debitor solutionem debiti in suum commodum differre vellet, non suscipiendo in se onus resarciendi iacturam, quæ ex tali solutione creditori eueniet: neque creditor aliter in dilationem debiti consentire cogitur.

3 His addendum I. Quod attinet ad debita ex delicto, quæ incerta sunt, debitores faciliùs propter impotentiam excusari possunt à restitutione pauperibus facienda, eò quod obligatio hæc, secundùm probabilem sententiam, ex iure tantùm Ecclesiastico proueniat, quod magna cum seueritate non obligat. Quare, quod supra vniuersim dixi, non esse debitorem cogendum ad restitutionem statim, atque integrè faciendam cum detrimento status sui, id maximè locum habet in restitutione bonorum incertorum pauperibus facienda. Quin valdè probabiliter docet P. Nau. *lib.4.c.4.n.50.* In hoc casu obligationem restituendi non differri tantum, sed omnino sopiri, adeò, vt tametsi accidat debitorem posteà ad pinguiorem fortunam venire, nihil tamen pauperibus restituere teneatur. Idque probatur: Quia debitor, vt ponimus, spectata conditione, & qualitate status sui, verè pauper est: aut certè, si totum debitum restituat, pauper futurus est; quòd autem debitor bonorum ex delicto pauperibus restituendorum ea sibi ipsa applicare, & pleno dominij iure acquirere possit, si verè pauper est, docent multi Doctores, Scotus in *4.dist. 15.q.2.ar.4.* Gabr. ibid. *q.2.ar.2.* Maior, *q.8. concl.3.* Medina *C. de rest. q.3. causa 10.§. esto igitur.* Nau. *de reddit. Ecclesiast. q.3. monit.35. & in Man. c.17.n.93.* P. Nau. *lib.4.cap.2. n.53.* Molin. *tract.2.tom.3.disp.747.num.1.* Cur enim ipse debitor, qui bona incerta veluti quasdam eleemosynas distribuere debet, si ipse pauper sit, deterioris conditionis sit quam alij pauperes? sicuti argumentatur etiam S. Th. *2.2.q.32.art.9.* & ibid. Caiet. *§. ad hoc dicitur,* loquentes de eo, qui distributor eleemosynarum inter pauperes constitutus, quod etiam se ipsum connumerare possit, si verè talis existat.

4 Addendum II. Circa bona incerta ex delicto prouenientia cum summo Pontifice compositionem fieri posse, vt is tamquam supremus, & vniuersalis iuritum, & bonorum Ecclesiasticorum curator, ac dispensator, imperata aliqua parte restitutionis in pias causas facienda, reliquum remittat, & condonet. Qua de re Medin. *q.3. causa 11.* Nau. *c.17. Man. num.39.* Sà *verb. restitutio num.36.*

num. 16. Molin. *disp.* 748. Less. *cap.* 16. *nu.* 11. Cuiusmodi etiam compositionem beneficiati petere possunt, cum multùm grauantur obligatione restituendi ob canonicas preces longo tempore intermissas. Piè enim ac benignè tale beneficium summus Pontifex largitur, tum ad Ecclesiæ bonum, tum ad salutem restituentium; ne tanto onere pressi vel nihil restituant, vel omninò desperent. Id nota cum Molin. *loc. cit. nu.* 7. Maiore *in* 4. *distinct.* 15. *q.* 28. *prope finem*: De hac compositione ita ratiocinandum esse, sicut de commutatione legatorum, quam facere in causis pijs ad Papam etiam pertinet. Non solet autem eiusmodi commutationem vel compositionem facere cum præiudicio personæ particularis: quamobrem, si appareat posteà ad quem, vel quos bona restituenda particulatim pertineant, ipsis restituenda erunt; modò extent, vel possessor ex ijs locupletior factus fuerit.

5 Restant aliquæ quæstiones: I. Vtrùm cessio bonorum liberet ab obligatione restituendi? Respondeo. Debitor, qui debitis soluendis impar, bonis cedit, id est, creditoribus bona sua relinquit inter se, secundùm debitorum qualitatem, ac proportionem diuidenda, non ideò reliquo debito liberatur, quin potiùs tam in foro externo, quàm interno compelli potest ad laborandum, & acquirendum vnde soluat, quantum conditio seu status personæ permittit, sicuti constat *ex leg.* 4. *ff. de cessione bonorum*: & de foro conscientiæ ex communi testantur Cou. 2. *resolut. cap.* 1. *num.* 5. Mol. *tract.* 2. *tom.* 3. *poster. disp.* 758. §. *super est.* P. Nau. *lib.* 4. *c.* 4. *n.* 62. Sed duo solùm beneficia ex bonorum cessione ciuili iure consequitur: Primum: licet alioquin debitor ex contractu, vel quasi contractu, post latam contra ipsum sententiam, & soluendi moram, postulante creditore, in carcerem conijci, & tamdiu detineri possit, donec satisfaciat, nisi sufficientem cautionem soluendo præstare possit: attamen per bonorum voluntariam cessionem id beneficij consequitur, vt in carcerem mitti non possit, vel missus ex eo liberari debeat, sicuti hæc omnia habentur *in leg.* 1. *C. qui bonis cedere possunt*, & videri potest Couar. 2. *resolut. cap.* 1. Mol. *tom.* 2. *disp.* 571. Andreas Gaill. *lib.* 1. *obseru.* 26. vbi ait: Ordinariè in causa pecuniaria, seu pro debito ciuili neminem capi, vel incarcerari debere, modo cautionem exhibere possit: & nisi de fuga suspectus sit, vel nisi fisci debitor existat. Vide *leg. ob æs, Cod. de obligat. leg. nemo, Cod. de exactor. tributor. lib.* 10.

Alterum beneficium est: Vt debitor, si post bonorum cessionem aliquid acquisierit, non amplius, quàm in quantum facere potest, conueniatur, seruatis ei alimentis necessarijs, secundùm statum, & qualitatem personæ, sicuti constat *ex l.* 5. *& 6. ff. de cessione bonorum*. Quamuis autem in conscientiæ foro ære alieno grauatus, etiam ante cessionem bonorum, vel cùm bonis suis cedit, seruare possit ea, quæ ad sustentationem necessaria sunt, spectata conditione status sui iustè acquisiti, sicuti ex suprà dictis constat, & docet Syluest. *verb. restit.* 7. *q.* 6. Nau. *nu.* 86. Less. *c.* 16. *dub.* 3. tamen in foro exteriore non tam benignè agitur cum debitore; sed bonis omnibus cedere cogitur: in alijs verò, quæ posteà acquirit, condemnatur quatenus commodè facere potest. Vide Abb. *in c. Odoardus. num.* 8. *de solutionibus*.

Porrò certæ causæ, & personæ sunt, quæ etiam sine cessione bonorum, tali priuilegio gaudent, vt neque in carcerem ob debita detrudi, neque amplius, quàm commodè facere possunt, id est, alimentis necessarijs relictis condemnentur: de quibus Abbas *loc. cit.* Molin. *tom.* 2. *disp.* 571. *in fine*. Tales enim sunt Clerici, Clericalibus priuilegijs gaudentes, sicuti habetur *in citat. capit. Odoardus, de solutionibus*, & videri potest Couar. 2. *resolut. c.* 1. *num.* 9. Si tamen Clericus simpliciter recuset se satisfacturum, vel de fuga suspectus sit, tunc à Magistratu suo incarcerari potest; sicuti docet Abb. *in cap.* 1. *n.* 7. *de depos.* Molin. *cit. disp.* 571. §. *si Clericus*. Alioquin, si sufficiens non est ad soluenda omnia debita, relicto ipsi quantum satis est, vt parcè viuat, reliqua eius bona, annuique redditus creditoribus assignari debent: *argum. c. peruenit, de fideiussor.*

Illud verò controuersum est: An beneficium hoc, vt debitores post bonorum cessionem, Clerici autem etiam sine cessione bonorum, non amplius, quàm commodè facere possunt condemnentur: locum habeat in debitis ex delicto prouenientibus, v.g. furto, rapina, quatenus ciuiliter agitur ad interesse partis priuatæ; Affirmant Sylu. Nau. Less. *ll. cc.* Sed alij DD. communiter negant: Ioan. Faber, & alij in §. *vlt. Inst. de action.* Cou. *cit. c.* 1. *nu.* 8. Abb. *in cit. c. Odoardus, n. vlt.* Iulius Clarus *lib.* 5. §. *practica criminalis. c.* 95. *n.* 5. P. Nau. *lib.* 4. *c.* 4. *n.* 58. Mol. *tom.* 2. *disp.* 572. §. *his ita constitutis*. Quia non est credibile iure ciuili beneficium cessionis ijs tribui, qui potiùs pœnæ seueritatem merentur. Quare in debitis ex delicto locum habet illud, quod sumitur *ex l.* 1. *in fin. ff. de pænis, Qui non habet in ære, luat in corpore*.

Quæstio II. Vtrùm ingressus Religionis liberet debitorem à restituendi obligatione? Aliqui Doctores absolutè affirmant; quod debitis obstrictus, quibus tunc soluendo non est, dimissis bonis, quæ habet, Religionem statim ingredi possit: licet manendo in sæculo lucrari, & creditoribus satisfacere posset, tamen ad id non obligari. Ita videtur sensisse S. Th. 2. 2. *q. vlt. ar.* 6. *ad* 2. Caiet. ibid. & sequitur Palud *in* 4. *dist.* 38. *q.* 4. *art.* 3. *concl.* 3. Angelus *verb. Religiosus*, §. 6. Sylu. *verb. Religio*, 2. *q.* 4. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 13. *c.* 2. §. 1. Probant primò: propter debita homo liber non obligatur quoad personam suam, sed tantùm quoad bona: ergo cedendo bonis, persona debitoris libera manet, vt quemcumque statum amplecti possit. Secundò: Nemo tenetur soluere debitum cum detrimento boni sui longè maioris, vel quod altioris ordinis sit, vti suprà etiam diximus *n.* 1. Sed bonum Religionis longè maius, & altioris ordinis est, quàm bonum pecuniarum: Ergo debitor pecuniarum non obligatur ad solutionem, si propterea bono Religionis priuandus sit. Tertiò: Quia sic etiam sponsus de futuro, vel præsente, non obstante promissione, & obligatione sponsaliorum, Religionem ingredi iure potest, eadem autem videtur esse ratio de alijs debitis seu obligationibus. Addunt S. Anton. 3. *p. tit.* 16. *c.* 2. §. 3. Sylu. *loc. cit.* etsi iuramentum integrè soluendi interuenerit, censeri tamen tacitè exceptum, nisi Religionem ingressus fuerit: quemadmodum, & sponsalia iurata eiusmodi tacitam conditionem annexam habent.

Alij verò Doctores sententiam dictam moderantur: Si quis breui tempore in sæculo manendo tantùm lucraturum se existimet, vt debita sua vel integrè, vel secundùm magnam partem soluere possit, ad hoc obligari: secus, si longo tempore: tunc enim non obligari ad expectandum, sed statim ingredi posse. Ita Lopez *p.* 1. *instructoriu*, *c.* 29. Azor. *tit.* 1. *lib.* 12. *c.* 1. *qu.* 5. Less. *lib.* 2. *cap* 16. *dub.* 8. Sanch. *lib.* 4. *mor. c.* 19. *n.* 8. qui definit, tempus breue, quo expectandum sit, esse biennium, si intra illud solutionem fieri posse existimetur.

6 Tertia sententia est Ioan. Gers. *in p.* 2. *operum opusc.* An liceat grauatum debitis &c. Ioan. Medinæ *C. de restit. qu.* 3. *causa* 8. Mart, Nau. *comment.* 1. *de reg. num.* 8. Valentiæ *tom.* 3. *disput.* 5. *qu.* 6. *par.* 7. P. Nau. *lib.* 4. *cap.* 4. *prope finem*, Molin. *tom.* 3. *poster. disp* 757. qui absolutè docent; Quod ære alieno grauatus, si probabiliter existimet, se in sæculo manendo, debita ex contractu, aut delicto prouenientia soluturum esse, Religionem ingredi non possit; esto quod longo tempore expectans omninò se impotentem redditurus sit ad ingrediendum. Hæc sententia videtur mihi vera & approbata est à Sixto V, & Gregor. XIV. apud corrector. Emman. Sà *verb. Religio, n.* 1. Probatur primò: Cùm solutio debitorum sit iuris, ac iustitiæ naturalis, iniuriam infert, qui absque necessitate voluntariè se impotentē reddit ad soluendū: atqui talis ingrediendo, ac profitēdo impotentē se ad soluenda debita reddit voluntariè & sine necessitate: cùm ingressus Religionis in præcepto non sit: Ergo, &c. secundò: In casu, quo filius naturali iure obligatus est succurrere parenti inopi, vel aliam miseriam passo, (sit videlicet ea alio modo subleuari non possit) non licet filio Religionem ingredi, sicuti docet S. Th. communiter receptus *cit. ar.* 6. *in corp. & quodlib.* 2. *art.* 16. Ergo neque debitor Religionem ingredi potest, si in sæculo manendo creditoribus satisfacere possit: cùm ipse non minus ex iustitia obligatus sit ad soluenda debita, quam filius ad alimenta præstanda patri inopi. Probatur tertiò: Quia in sacris canonibus prohibetur, *cap. legem dist.* 53. ne grauati ratiocinijs, seu obligatione reddendarum rationum ex officio, priusquam se ijs expediuerunt, ad Religionem recipiantur: non aliam ob causam, nisi quia Religionis ingressus, aut professio, sicuti & alia vota atque obsequia, Deo grata non sunt, si in alterius iniuriam cedant.

Corollarium primum. Si obstrictus debitis voueat se Religionem ingressurum intra certum tempus, differenda est executio voti, quousque debita soluta sint, sicuti rectè docet Nauarr. *cit. num.* 8. Sanch. *num.* 11. Azor. *cit. q.* 5. contra Palud. *in* 4. *dist.* 38. *qu.* 3. *ar.* 2. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 11. *c.* 2. §. 1. Quia votum, sicuti & iuramentum non debet esse vinculum iustitiæ, *argum. c. quanto, de iureiuran.* Et posterior obligatio tollere non potest priorem, *arg. c. veniens, c. intellecto*, vbi Doctores communiter *de iureiuran.* Immò, benè addit Sanchez: Tametsi votum Religionis antecessit, & debita posteà contracta sunt, non posset illud executioni mandari, priusquam debita soluta sint; sicuti si post tale votum grauis parentum necessitas superueniat. Nam gratuita promissio, cuiusmodi est votum, desinit obligare, si grauis mutatio accidat, vel incidat in casum, in quo incipere non posset.

7 Corollarium secundum: Si debitis obstrictus, contra creditorum facultatem, Religionem professus sit, adhuc obligatus manet, adeò, vt si in Monasterio, vel hæreditate, legato, &c. quidpiam acquisierit, vel si salua Ordinis regula, artificio, seu manuū non insueto labore aliquid lucrari possit, tali modo creditoribus satisfacere studeat, sicuti docet Innoc. *in rubr. de obligatis ad ratiocinia*, Abb. *c. cùm I. & A. num.* 27. *de sentent. & re iudic.* Medina,

dina, Nauar. *locis cit.* Mol. *concl.* 2. Azor. *cit. q.* 5. contra Palud. *cit. art.* 2. Sylu. *cit. q.* 4. Angelum *verb. Religiosus*, §. 7. Sanch. *n.* 14. qui negant Religiosum obligari ad laborandum & acquirendum. Ratio huius Corollarij est, quam suprà dedi. Quia promissio posterior professionis Religiosæ, non potest præiudicare naturali obligationi siue debito anteà contracto. Vide eundem Sanch. *l.* 7. *mor. c.* 31. vbi benè docet: Monasterium, quod in bonis professi sui successit, obligari creditoribus eius secundùm vires bonorum; vel si quid posteà Religioso hæreditate, legato, donatione, &c. acquiratur.

Corollarium tertium. Si talis debitor Religionem professus, debita, quæ non exigui momenti sunt soluere non possit, nisi ingrediendo Monasterium cum spe probabili satisfaciendi debitis, per prouisionem, v.g. alicuius beneficij, tenetur id facere, si creditores etiam rogati remittere nolint, & scandalum, aliaue grauis iactura spiritualis non obstat, sicuti docent Medina *cit. at. causa* 8. Mol. *cit. conclus.* 2. Angel. *in floribus p.* 2. *quæst. Quis à restitutione sit liber*, *art.* 3. *difficult.* 12. contra P. Nau. *lib.* 4. *de rest. cap.* 4. *num.* 96. Sanch. *num.* 15. Confirmatur ex doctrina S. Tho. *cit. quodlib.* 3. *a.* 26. *&* 2. 2. *q.* 101. *a.* 4. *ad* 4. Henric. *quodlib.* 6. *q.* 19. Si filius patrem in graui necessitate constitutum derelinquens, Religionem professus fuit, atque illi alia ratione subuenire non potest, obligatus est ad regrediendum, vt patri subueniat; Sin verò pater, post filij professionem, in talem necessitatem ex improuiso incidit, quamuis egredi possit cum Prælati licentia, Religiosum habitum retinens, sicuti ex communi Nau. *lib.* 3. *consil.* 71. *&* 72. *de Regul. edit.* 2. tamen ad id non obligatur; cum tunc quasi spiritualiter mortuus, & sæculi curis expeditus, noua alendi parentes obligatione astringi non debeat, licet contrarium senserit Henric. *loc. cit. & quodlib.* 12. *q.* 23. Excipio tamen necessitatem extremam, in qua filius omninò subuenire deberet, etiam egrediendo Religionem, petita tamen prius, licet non obtenta, licentia: cum etiam extraneo in simili necessitate subuenire secundùm charitatis legem oporteret. Vide Nau. *cap.* 14. *Man. n.* 13. *& comment.* 3. *de Regul. num.* 45. Caiet. *cit. art.* 4. Sylu. *verb. Religio*, 2. *q.* 7. Less. *lib.* 2. *c.* 41. *num.* 34.

Ad 1. Argument. suprà propositum resp. Personam ex contractu vel delicto naturali iure obligari, non quidem in ordine ad se, sed in ordine ad bona sua habita, & habenda. Exempli causa: Si pecuniam mutuò accepisti, contrahis obligationem personalem, non eò quidem tendentem, vt propter debitum, si aliter soluere non possis, in seruitutem rapi, aut vendi possis, vel personaliter seruire cogaris, quod prohibetur *in l. nemo*, *C. de exact. tribut. l.* 10. Sed eò tendentem, vt omni iure tenearis debitum restituere ex bonis tuis, si habeas, vel acquirere possis: secus, si impotentia etiam adsit acquirendi; tunc enim dimissis bonis, quæ habes, omninò liber es, saltem si debita ex contractibus prouenerunt. Quare libenter fateor, si vir nobilis debitis obstrictus alia ratione soluere non possit; quàm seruilibus, & sibi insuetis laboribus, quòd eos subire non teneatur, cùm talis nimis seruilis obligatio eiusmodi personæ moraliter impossibilis videatur, ad quam etiam se non obligasse videtur, sicuti benè notat Lopez *cit. c.* 29.

Exinde discrimen obseruari potest, quod tradit Med. *cit. causa* 8. *ad quintum*; Cur professio Religionis facta à mancipio, siue domini sui consensu: vel professio mariti post consummatum Matrimonium sine consensu vxoris, ipso iure irrita sit, iuxta *cap. nulli dist.* 54. *& cap. placet*, *c. quidam intrauit*, *de conuers. coniugat.* at verò professio debitoris facta sine consensu creditorum, quamuis illicita, & iniuriosa, tamen valida sit. Cum enim mancipium suo domino, & coniux suo coniugi obligati sint secundum propriam personam, ideò se Religioni iterum obligare non possunt. At verò debitor ex contractu vel delicto obligatus non est secundùm personam, seu in ordine ad personalia obsequia: quare Religioni se validè obligare potest, quamuis iniuriam inferat, si ea occasione se impotentem reddat ad acquirenda bona, quibus satisfacere queat.

8 Ad secundum respondeo: Veram esse maiorem, si loquamur de propriè dicta iactura, seu detrimento boni maioris, altioris: non item, si loquamur de lucro, seu commodo cessante. Si enim debitor sis mille florenorum, non propterea liberaris obligatione soluendi, quod facta solutione tibi maius lucrum cessaturum sit, quia mille illis florenis plus, quàm alios mille lucrari posses. Atqui debitor, si propter obligationem debiti Religionis ingressum longo tempore differre, vel omninò omittere cogatur, commodum quidem seu lucrum aliquod spirituale negligit: non tamen propriè iacturam salutis, aut spiritualis boni sustinet: cum Religio medium ipsi ad salutem necessarium, aut in præcepto positum non sit. Si tamen casum extraordinarium fingamus, quo aliquis ita comparatus sit, spectato eius ingenio, ac moribus, vt valdè difficile, & moraliter impossibile censeatur, eum à peccatis, quibus implicatus est, liberari, nisi relicto sæculo Religionem ingrediatur, tunc fateor, talem ingredi posse, posthabita obligatione debitorum: quemadmodum etiam filius, si ita comparatus esset, non teneretur cum tanto suo spirituali periculo in sæculo manere ad subueniendum patri inopi. Quia tamen eiusmodi casus rarus, & non facilè præsumendum est: ideò absolutè dicimus, neque filium obligatum parenti ad subueniendum eius graui inopiæ: neque debitorem obstrictum creditori, interim Religionem ingredi posse: Sin verò ingrediatur: tam filium à parente inope, quam debitorem à creditore suo, implorato Iudicis Ecclesiastici officio, ex Religione, saltem ante professionem editam, reuocari posse.

Ad tertium respondeo cum Molin. *cit. disput.* 758. *concl.* 4. Ex Ecclesiæ traditione notum esse, quod in sponsalibus, tam de præsente, quàm de futuro, licet iurata sint, hæc tacitè censeatur inesse conditio: Nisi religionem ingredi posteà placuerit. Quæ quidem conditio in neutrius iniuriam cedit, cum in ea vtraque pars contrahentium æquali iure gaudeat; vterque, inquam, sponsus inuito altero Religionem ingredi possit. At verò eiusmodi conditionem in contractibus subintelligi: *Reddam tibi pecunias mutuò acceptas, nisi Religionem ingredi placuerit*, traditio, aut praxis Ecclesiæ non habet: neque naturalis æquitas talem conditionem patitur: cùm ea in solum commodum debitoris, magnum autem incommodum & grauamen creditoris cedat.

Et debent hæc intelligi non tantùm de debitis ex contractu oneroso ac reciproco; sed etiam, si aliquis liberaliter ac gratuitò alteri se obligasset, deberet tamdiu Religionis ingressum differre, donec obligationi satisfactum esset, sicuti indicat Molin. *cit. concl.* 4. contra Sanch. *n.* 10. Ratio est: Quia postquam liberalis promissio acceptata est, tribuit ius & actionem promissario: ergo iniuria fit, nisi impleatur. Sed excipi debet; Si promittens ita animo comparatus fuerit, vt non intenderit se obligare in eo euentu; Si Religionem ingredi vellet, quod etiam in dubio præsumi potest.

9 Quæstio III. Si is, qui ex furto, vsuris &c. debitor est, ei, cui restituere deberet, tantundem donauit, immemor sui debiti, vtrùm obligatione restituendi liber existat? Affirmant aliqui, quos tacito nomine cit. Sanch. *lib.* 1. *moral. cap.* 12. *num.* 11. Sed contrarium docent Henric. *quodlib.* 12. *quæst.* 20. Lopez *lib.* 2. *de contract. cap. vlt. prope fin.* Sanch. *loc. cit.* Less. *lib.* 2. *cap.* 37. *nu.* 14. Nam donum gratuitum, & debitum ex iustitia inter se pugnant, sicuti docet Apostolus ad Rom. 11. *Si autem gratia, iam non ex operibus*, (id est, operum merito) *alioquin gratia, iam non est gratia*; sed debiti retributio. Neque refert, quod debitor ex furto, vsuris, &c. si debiti sui memor fuisset, gratis non donasset, quia actualis dispositio voluntatis, non conditionalis in contrahentibus attendenda est.

Hanc sententiam veram arbitror, cum duplici limitatione: I. Nisi fur, vel vsurarius probabiliter sibi persuadeat, quòd alter, si rem totam cognitam haberet, debitum exacturus non esset, sed libenter remissurus. II. Nisi obligatio restituendi, puta pauperibus, ex iure tantùm Ecclesiastico promanet, iuxta ea, quæ dixi supra, tunc arbitror probabiliter dici posse, eleemosynas, quæ cum tali obligatione, quamuis non animo satisfaciendi, factæ sunt, tamen ad eam extinguendam prodesse posse. Exempli causa. Venit Canonicus ad Confessionem, qui toto anno Canonicum officium recitare neglexit & ideò in pias causas 300. aureos restituere deberet: tali obligatione à Confessario illi significata, respondet, se, quamuis huius obligationis immemorem, his ipsis diebus statuam argenteam Ecclesiæ alicui donasse, quæ 300. aut amplius aureis æstimetur, puto, quod Confessarius contentus esse possit. Tum quia non desunt Doctores, qui ita sentiunt, tum quia videtur esse virtualis intentio omnium dantium eleemosynas, satisfaciendi per eas omnibus obligationibus, quas suis peccatis, aut negligentijs contraxerunt: tum denique, quia leges Ecclesiasticæ benignè explicari debent.

Quæstio IV. Si debitor rem restituendam Confessario commisit: ille verò defraudauit, vel aufugit, vtrùm cesset obligatio primi debitoris. Suppono, esse consilium S. Th. 2. 2. *q.* 62. *art.* 6. *ad* 2. Nau. *c.* 17. *num.* 67. Si quis restitutionem debiti sine periculo famæ, &c. facere non possit, vt commoditatem capiat restituendi per hominem fidelem, & secreti obseruantem: ad quam rem peragendam Parochus, vel Confessarius plerumque idoneus videri poterit, qui persona nulla nominata creditori restituat. Sin verò accidat, præter opinionem, eiusmodi Confessarium defraudare, restitutionemque intermittere, liberaturne debitor?

Hoc casu respondeo, & dico I. Si quod restituendum erat, debitum fuit indeterminatè, seu in genere, v.g. decem floreni ex iniusta emptione, aut venditione, tunc debitor non liberatur, sed debet aliorum decem restitutionem facere. Ratio est, quia res qualibet, si casu pereat, domino suo perit: debitor autem rei debitæ indeterminatæ adhuc dominus est: ergo etsi sine eius

culpa

culpa, adeoque casu per malitiam Confessarij pereat, ipsius id damno accidit, sicuti tradit S. Anton. *p.2.tit.2.c.4.§.1.* Nau. *loc. cit.* & P. Nau. *lib.4.c.5.n.6.* Less. *lib.2.cap.16.n.65.* contra quosdam, quos tacito nomine referunt idem Nau. & Less. ea ratione persuasos, quia debitor, qui alio modo restituere non poterat, fecit quod debuerat, ideòque creditor contentus esse tenebatur, vt per talem personam intermediam restitutio ipsi fieret. Sed facilis est responsio: Fecisse debitorem, quod hactenus facere debebat: tamen remanente obligatione, vt si restitutio efficaciter facta non sit, alius modus restitutionis efficax ineatur. Neque aliter censetur contentus esse creditor, nisi vt, si velit debitor restituere per Confessarium, vel aliam personam intermediam, à se speciatim non destinatam, suo id periculo faciat.

Dico II. Si res aliqua in specie debita fuit, sed iustè, v.g. inuenta, vel aliàs bona fide possessa, tamen interest debitoris, vt non sciatur, restitutionem ab ipso prouenire, tunc planè satisfacit, si Confessario, quem prudenter credit fidelem esse, restituendam rem tradat, qui si posteà defraudet, debitor omni iure liberatus est. Ita vterque Nauar. *loc. cit.* Ratio est: Quia in tali casu neque obligatur ratione rei acceptæ, cùm eam non habeat, neq; ratione iniustæ acceptionis, seu læsionis, cùm ab omni culpa, & iniuria immunis sit: cõsequenter si res pereat domino suo perire debet.

Dico III. Si res in specie debita, per iniustitiam acquisita, & abstracta sit, v.g. torques aureus furto ablatus: non liberatur debitor, si in tali casu Parochus, vel Confessarius, alioquin fidelis existimatus, defraudet. Ita indicant S. Anton. & Nau. *ll. cc.* & docet expressè Less. *l.c.* Eiusdemque sententiæ olim se fuisse fatetur P. Nau. sed posteà mutasse, eo argumento motum, quia res, si casu omnique seclusa culpa pereat, domino perit, atqui in nostro casu debitor non est dominus rei in specie debitæ: perit autẽ sine omni eius culpa, per solam malitiam, vel negligentiam Confessarij: Ergo non ipsi perit, sed creditori: videlicet illi, à quo torques ablatus fuit. Respondeo non censeri rem casu perire, quando eius interitus causa & occasio fuit iniusta ablatio. Sicuti enim si furi torques aureus ablatus fuisset, absque vlla culpa eius, deberet is nihilominus domino damnum compensare, quippe cuius causa siue occasio extitit; ita similiter compensare tenetur, si per Confessarij malitiam perijt, posito, quòd res, si domino iniustè sublata non fuisset, ipsi salua mansisset. Quod totum constat ex principijs restitutionis, à DD. communiter admissis.

TRACTATVS TERTIVS
DE DELICTIS.

OBligationes iustitiæ aliæ ex contractu nascuntur; aliæ verò ex delicto, auctore Arist. *5. Ethic.c.2.* Illæ voluntariæ dicuntur, quia libera contrahentium voluntate susceptæ sunt. Hæ autem appellantur inuoluntariæ, & quidem ob duas causas: Primò, Quia ille, cui damnum iniustè illatum est, in id minimè consensit. Secundò, Quia neque delinquens in obligationem secundùm se consensit: sed potius inuitus eam contrahit. Nam sicuti reatus pœnæ, tamquam cuiusque peccati necessariò consequens effectus, quodammodò inuoluntarius est peccantis; sic etiam ex delictis, quibus iniquum damnum infertur, damnificans obligationem seu reatum damni compensandi, etsi minimè velit atque optet, tamen iuris naturalis, ac positiui necessitate contrahit.

Cum autem pro diuersitate bonorum, quæ inuitis eripi possunt, triplex homini iniquum damnum inferatur; puta vel in bonis externis fortunæ per furtum, rapinam, &c. Vel in bonis externis honoris, ac famæ per detractionem, contumeliam, &c. Vel denique in bonis corporis internis per homicidium, mutilationem, raptum, stuprum, adulterium, &c. ideò de obligationibus inde ortis hoc tractatu trifariam nobis agendum est.

PARS PRIMA.

De obligationibus contractis ex iniusto fortunarum damno.

CAP. I.
DE FVRTO.

SVMMARIVM.

1 *Furtum est acceptio rei alienæ occulta, & fraudolosa.*
2 *Furtum diuiditur in simplex, ac qualificatum: iterùm in manifestum, & non manifestum.*
3 *An furtum mortale sit ex obiecto, prudentis viri arbitrio æstimandum est, non solùm ex quantitate rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui ablata est.*
4 *Actio famosa furti non datur aduersus liberos, & vxorem.*
5 *Si vxor, liberi, aliique domestici in domo furentur, præsertim esculenta, & poculenta, quæ ipsimet absumant, maior quantitas damni requiritur ad constituendum mortale. Eademque ratio est de Religiosis in domo furantibus esculenta.*
6 *Qui repetitis vicibus modicum quid aufert, denique mortaliter peccare potest.*
7 *Qui extrema necessitate coactus aliquam rem inuito domino accipit ad vtendum, absumendum, quatenus indiget, is non furatur, nec peccat, Sed neque restituere quicquam debet, si ad meliorem fortunam deueniat.*
8 *Qui in graui necessitate positus a diuite, præsertim ante rogato, aufert, non facilè peccati mortalis damnari debet.*
9 *Si debitum certum ac liquidum alio modo acquiri non possit, fas est clanculum accipere, vel occulta compensatione vti.*
10 *Famuli occulta compensatione vti non prohibentur, si liquidò constet, stipendium iusto minus esse.*
11 *Pœna furto decreta vel ciuilis est in duplum, aut quadruplum, vel criminalis, quæ olim arbitraria erat, hodie verò ob tertium furtum materiæ notabilis, suspendium inferri solet.*

1 FVrtum dictum esse aiunt à *furuo*: idest nigro, quod clàm, & obscurè, ac plerumque nocte fiat. Vel à ferendo: quemadmodum, & Græci, ἀπὸ τοῦ φέρειν, φῶρας dixerunt, *leg.1.ff. de furtis*, & *§. furtum, Instit. de oblig. ex delicto.*

Furtum definitur locis iam cit. *Contrectatio fraudolosa, lucri faciendi causa, alicuius rei vel eius vsus, possessionisue.* Quam definitionem explicat Gabr. *in 4.dist.15.q.3.art.1.*

Breuius describi potest, ex doctrina S. Th. *2.2.q.62.ar.3. Acceptio rei alienæ occulta, & fraudolosa.* Cum dicitur *acceptio*, distinguitur furtum primò ab iniusta damni datione, puta domum incendendo, segetes destruendo, idres perstringendo, in quibus qui damnum dat, nihil accipit. Secundò distinguitur à detentione, siue iniusta mora soluendi debitum: hæc enim licet iniuriam contineat, non tamen furti speciem.

Nomen rei in definitione latius accipi debet, vt etiam rei vsum, ac possessionem comprehendat. Quare si Commodatarius, Depositarius, Conductor, Qui pignus accepit, &c. contra rationem conuentionis, adeòque sine domini expresso, vel præsumpto consensu, re commodata, deposita, locata, pignore vtantur, quasi furtum committunt, *l. qui furtum, ff. de conditione furtiua*, & *§ furtum, §. placuit, Instit. de obligat. quæ ex delicto*, & docet Syl. *verb. commodatum, q.11. verb. depositum, q.9.* Molin. *tr.2.tom.3.disp.681.* Simili modo, qui Commodatarium, Conductorem, Creditorem priuat vsu, possessione, custodia pignoris, rei conductæ, vel commodatæ, furtum committere censetur. Furti autem actio ei competit, cui interest rem furto ablatam non esse, iuxta *l. cuius interest, & seqq. ff. de furtis*. Quare si dominus maluerit actionem instituere contra Commodatarium, Fullonem, Cauponem, cuius culpa, siue negligentia furtum accidit: tunc ipsemet Caupo, Fullo, vel Commodatarius aduersus furem actione furti agere poterit, *§. furti autem, & seqq. Instit. de action. ex delicto*. Sed & ipsemet dominus, si rem suam auferat ab eo qui ius vtendi, vel fruendi habet: vel pignus ab eo, qui ius detinendi adhuc obtinet, furtum committere censetur, *l. creditoris, leg. in actione, §. qui rem, ff. de furtis, & §. aliquando, Inst. de oblig. ex delicto, & §. sanè, Inst. de vi bonorum raptorum.*

Alienæ, idest, ad alterum iure spectantis. Nam si rem tuam, vel

ubi

tibi liquidò debitam, quam alter non iure tenet, propria auctoritate auferas: licet interdum preces, furtum tamen non committis; qua de re infra, *q. 6.*

Per vocem *occulta* differt furtum à rapina, de qua *cap. seq.* Additur *fraudolosa*: Primò: Quia si aliquis ius habeat rem alienam, etiam domino inuito auferendi, furtum non committit: puta, si in extrema famis necessitate constitutus sis, vel si Deus rerum omnium supremus Dominus præcipiat, aut facultatem tribuat aliena occupandi. Qua ratione Israelitæ Ægyptios in egressu spoliarunt, sicuti indicatur Sap. *c. 10. Iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt, Domine, nomen sanctum tuum*: Et posteà terram promissionis sublatis Regibus occuparunt, Iosue *c. 10. & seqq.* Secundò: Si quis arbitretur, dominum inuitum non esse, aut permissurum, vt res sua contrectetur, furti reus non est, *l. inter omnes §. recte, ff. de furtis*. Quia *furtum sine affectu furandi non committitur, §. placuit, Instit. eod.* Adde, quòd in externo foro, nec solus affectus sufficit: sed tam materialiter, quàm formaliter furtum euenisse, necesse est. Quare, si credat aliquis, inuito domino se rem contrectare, cum volente id fiat, furtum non est, vti habetur, *in cit. leg. inter omnes, §. per contrarium, & §. sed etsi, Instit. eod.*

2 Furtum diuiditur primò, ratione rei ablatæ, in simplex, & qualificatum. De furto simplici ex proposito hic agimus: Qualificati autem plures sunt species: *Sacrilegium*, quod est furtum rei sacræ è loco sacro: vel, non sacræ è loco sacro: vel rei sacræ è loco non sacro, iuxta *cap. quisquis, 17. q. 4.* De eo dicam *lib. seq. tr. 10. cap. 17. num. 8.*

Peculatus, id est furtum rei pertinentis ad fiscum Principis, *ff. ad l. Iuliam peculatus.*

Crimen Plagij, cum vel mancipia à dominis, vel liberi à parentibus, in quorum potestate sunt, abstrahuntur, aut captiuantur, *ff. ad l. Fabiam de Plagiarijs.*

Abigei, quibus cura est alienis insidiari animalibus, aut iumentis, eaque transportare. *Auth. de nuptijs, c. 1. §. maiores in collat. 4. tit. 1.* Vide *ff. & C. de abigeis.* Hisque criminibus grauior pœna legibus decreta est, quam simplici furto. Videri potest Molin. *cit. tom. 3. disp. 684.*

Secundò, ratione modi furandi diuiditur furtum in manifestum, & nõ manifestum, *l. 2. ff. de furtis. Furtum manifestum est*, in quo fur cum re furtiua deprehenditus, priusquam eo loci detulerit, quo destinarat *leg. 3. & seqq. ff. eod. & §. furtorum. Institut. de obligat. ex delicto. Furtum non manifestum*, in quo fur non ita deprehenditur. Vide Ioan. Med. *Cod. de rest. q. 4. paulò post princ.*

Præterea, fur alius diurnus est, alius nocturnus. *Diurnus*, dicitur, qui sole lucente furatur, vt agnosci possit. *Nocturnus*, qui furatur de nocte, vt agnosci non possit, sicut colligitur *ex cap. si perfodiens, de homicid.* vbi Gl. Abb. & alij Canonistæ.

Quæstio I. Quæ quantitas rei ablatæ sufficiat ad mortale peccatum furti? Barthol. Med. *1. 2. q. 88. ar. 4.* Nau. *c. 17. n. 4.* Rebell. *p. 1. l. 3. q. 5. sect. 1.* Less. *lib. 2. cap. 12. dub. 6.* fermè consentiunt, duos regales siue Iulios, id est, quatuor vel quinque nostrates pazios, licet à valdè diuite auferantur, esse materiam furti mortalis, quamuis minor etiam quantitas requiratur, si à valdè paupere surripiatur.

Verùm ex doctrina Soti *lib. 5. qu. 3. art. 3. ad 3.* Sylu. *verb. furtum, num. 3.* Ioan. Med. *qu. 10. Cod. de rest. ad 2. casum*, Arragon. *2. 2. q. 66. art. 6.* Mol. *disp. 685.* P. Nau. *lib. 3. de restit. cap. 5. num. 35.* Sà *verb. furtum, num. vlt.* Valent. *disp. 5. q. 10. par. 5.* Respondeo, & dico I. Rem istam prudentis arbitrio definiendam esse, non solùm ex quantitate rei ablatæ, sed etiam ex circumstantijs personæ cui ablata est. Probatur, & explicatur. Furti grauitas pensanda est tum ex damno iniustè illato, tum verò ex voluntate domini iniquè ferentis rem suam sibi auferri, siquidem furtum aliud non est, quam ablatio rei alienæ, domino eius rationabiliter inuito. Certum autem est, ob eamdem pecuniæ quantitatem furto ablatam, maius damnum accipere, & meritò plus angi atque dolere pauperem, quàm mediocriter diuitem & plus hunc quam valde diuitem. Ergo furti grauitas, siue mortale crimen, non ex sola quantitate rei ablatæ, sed etiam ex circumstantijs personæ, cui aufertur, prudentis arbitrio esset æstimandum est.

Dico II. Probabiliter tamen ita definiri potest: hanc esse notabilem furti quantitatem, ac peccati mortalis materiam, quæ in vnum diem sufficiat ad victum eius hominis, cui furti iniuria fit: Veluti si à mercatore valdè diuite fureris duos, vel tres nostrates florenos: à ciue mediocriter diuite duodecim, vel quindecim pazios: ab operario tres, vel quatuor pazios, à mendico pauculos nummos, quibus vno die vtcumque se aluisset. Nam etiam Domini testimonio Marci 12. Vidua, quæ duo minuta in gazophylacium misit, plus omnibus dedit, quando totum victum suum dedit. Ergo qui illi furto hæc duo minuta abstulisset, non modicum damnum intulisset quippe totum victum ei abstulisset.

Dico III. Duo vel tres ducati à quocumque auferantur, quamuis rege potentissimo, mortale peccatum constituunt. Hæc est communis assertio apud hosce, Arag. Sà, P. Nau. *ll. cc.* Ioan. Maiorem in *4. d. 15. qu. 25.* Ang. *verb. furtum, §. 34.* Sylu. *q. 2.* quamuis aliqui, vt Tol. *l. 5. c. 18.* maiorem summam statuant. Probari autem debet assertio: Quia hæc est communis hominum persuasio, valorem, qui duos aureos excedit, non esse modicum, quod etiam Iabeo agnouit apud Vlpian. Iurecons. *in l. si quis affirmauit, & seq. ff. de dolo*, Adeo, vt vix aliquis etiam potentissimus reperiatur, qui spectatis omnibus impendiorum oneribus, tantæ pecuniæ iacturam non grauiter ferre censendus sit.

Tria insuper moneo: Vnum est. Mortale peccatum committi posse, etiam rem modicam auferendo, si exinde graue damnum, vel iactura lucri cessantis eueniat: Veluti si à sartore acum fureris, à sutore subulam, à scriba calamum: quem scis aliud instrumentum ad opera sua præstanda plurium dierum spatio acquirere non posse, sicuti inter alios notat Nau. *cap. 17. nu. 2. & 4.* Vel si transiens, v. g. cum multis per vineam, paucos racemos accipiens, causa sis, vt alij exemplum tuum secuti, ingens damnum inferant, quo casu teneberis sub culpa mortali ad restitutionem illius modici; si spes probabilis sit, alios etiam simul restituturos; damnumue compensaturos esse, qua de re Mol. *disp. 680.* Sin verò exemplo tuo tracti non fuerunt, tunc nihilominus charitatis lex obligabit te ad restituendum, si videas te restituente alios etiam restituturos, & graue damnum proximo resarciendum: quomodo limitari debet doctrina Less. *lib. 2. c. 12. n. 52.*

Alterum: Si pœnitens confiteatur modicum quid furatum se esse, interdum à Confessario examinandus erit, an fortè non defuerit animus plura surripiendi, si copia vel occasio fuisset. Quia vt dicitur *c. vlt. 14. q. 6.* ex S. Hieron. in Epist. ad Titum, *c. 2. Furtum non solum in maioribus, sed etiam in minoribus iudicatur: Non enim* (in foro conscientiæ) *id quod furto ablatum, sed mens furantis attenditur.* Vide S. Anton. *p. 2. tit. 1. c. 15. §. 3.* Cou. *1. resolut. cap. 3. num. 12.* Nau. *cap. 17. num. 2.* Molin. *disp. 685.* Rebell. *loc. cit. sect. 1.* Pet. Nau. *cit. cap. 3. num. 41.*

Tertium: Si quis rem alienam auferat, quamuis modicam, sciat tamen dominum ea valdè delectari, aut affici, vt ex eius amissione magnam molestiam capturus sit, peccabit mortaliter non in genere furti, sed potiùs contra charitatem, sicuti notant Syl. *verb. furtũ, q. 4.* Nau. *in Man. c. 17. cit. n. 2.* P. Nau. *cit. c. 3. n. 46.*

4 Quæstio II. Quid sentiendum sit de furtis domesticorum, vel amicitia iunctorum? Resp. & dico I. Licet verè furtum sit, si liberi, vel mancipia patrifamilias inuito auferant, sicuti constat *ex §. hi qui Instit. de oblig. ex delicto*: tamen actio furti pœnalis, & famosa aduersus eos non conceditur. Sed neque coniugi aduersus coniugem ob matrimonij honorem datur, sicuti constat *ex ff. & C. rerum amotarum*. Denique nec contra alios domesticos, vel famulos paterfamilias furti actiones instituere potest, si furta modica sint, *l. perspiciendum, 11. §. furta, ff. de pœnis.* Nihilominus, si rem ablatam à domesticis paterfamilias recuperare nequeat, Iudicis officium implorare poterit, quo hi ad restitutionem compellantur. Deinde si domesticorum aut famulorum furta immodica sint, vel nimis multiplicata, etiam pœna corporali puniri solent, teste Claro *lib. 5. sentent. §. furtum, num. 22.*

5 Dico II. Plerumque maior quantitas requiritur ad crimen mortale furti, auferentibus liberis, vxore, mancipijs, amicitia, vel sanguine iunctis, immò etiam famulis, & ancillis, præsertim circa esculenta, & poculenta, quorum curam, & dispensationem habent: dummodò ipsimet insumant, & non alijs diuendant. Ratio est, quod dominus minus inuitus sit, vt ab his, quam ab extraneo surripiatur. Vel, etsi valdè inuitus videatur, sæpè tamen non tam ratione rei acceptæ, quàm ratione modi accipiendi clàm, furtim, aut ratione mali finis, ob quem liberi, famuli, vel vxor accipiunt, vt ludant potitent &c. Ita præter alios docet Caiet. *verb. furtũ. §. Et hinc habes*, Nau. *c. 17. n. 138.* P. N. *lib. 3. c. 1. n. 221.* Mol. *disp. 686.* Less. *lib. 2. c. 12. n. 47. & n. 76.* vbi ait: Tametsi filius familias patri diuiti duos vel tres aureos furetur, nõ semper mortalis peccati damnandum fore. Sed, vt breuiter dicam, prudens Confessarius arbitrari hoc debet, nõ ex sola quantitate rei ablatæ; sed etiã ex circumstantijs personę accipientis, eiusq; cui aufertur.

Id verò explicatione indiget, quod Sanch. *lib. 7. moral. cap. 21. n. 31.* absolutè negat, furta parua esculentorum commissa à famulis ad proprios vsus, etsi paulatim ad magnam quantitatem perueniant, esse crimen mortale, quod multò magis docet de furtis Religiosorum: cum hi non instar famulorum, sed tamquã filij ex Monasterij bonis alantur. Hæc doctrina vera est, si dominus, vel Prælatus inuitus non sit quoad rem, sed quoad modum accipiendi clàm. Secus dicendum si re ipsa inuitus est, quia graue damnum etiam per furta modica frequenter repetita domui, aut Monasterio inferri potest, si sint talium rerum, quæ non communiter, aut non tanta copia famulis, vel Religiosis dari solent.

solent. Vt si famulus, vel Religiosus quotidie in cellam vinariam clanculum descendat, & duas vini mensuras (apud nos, vbi vinum in pretio est ebibat) quis neget spatio vnius mensis graue damnum illaturum, & mortaliter peccaturum, non tantum in genere furti: sed etiam contra paupertatis votum, si Religiosus sit? Vide *q. seq.* & quæ dicam lib. seq. *tract. 3. c. 7. q. 2.*

Dico III. Si existimetur, patremfamilias inuitum fuisse etiam ratione rei ablatæ secundùm se, tenetur restituere ei vxor ex paraphernis: filius verò ex castrensibus, &c. si talia non habeat, post mortem patris adserre debet in diuisionem hæreditatis: si rei ablatæ quantitas modica non sit, neque pater eius restitutionem expressè aut tacitè remiserit. Quòd si domestici sine magna difficultate restituere non possint, præcipiat illis Confessarius, vt extraordinarijs officijs, & obsequijs, quatenus fieri potest compensare studeant.

Quæstio tertia. Qui repetitis vicibus modicum furatur, an denique mortaliter peccet? Affirmandum est cum Ioan. Maiore *in 4. d. 15. q. 25.* Med. *C. de restit. q. 10.* Sotus *l. 5. q. 3. art. 3. ad 3.* Cou. *1. resolut. c. 3. num. 12.* P. Nau. *lib. 3. cap. 1. num. 50.* Vasq. *de restit. cap. 9. §. 1. dub. vlt. & 1. 2. disp. 146.* Molin. *disp. 788.* Valent. *disp. 5. qu. 10. par. 5.* contra Nau. *cap. 17. num. 139.* & alios apud Sanch. *lib. 7. moral. cap. 21. num. 5.* Probatur, & explicatur: Si à mercatore non diuite per duos menses quotidie fureris crucigerum, vltimo die notabile illi damnum infers, ideòque mortaliter peccas. Nam opus, quo iniustum notabile damnum proximi completur mortale est: per ablationem autem siue furtum *vltimi* sexagesimi crucigeri completur notabile damnum mercatoris: (nam antè non censebatur graue damnum nunc autem meritò censetur.) Ergo vltimi cruciger furtum mortale est, non secundum se absolutè; sed cum habitudine ad furta antecedentia consideratum, sicuti benè explicat inter alios Maior. *cit. loc.*

Pro pleniore tamen huius rei intellectu quatuor animaduerte. Primum. Maiore opus esse quantitate ad peccatum mortale constituendum, si modica furta diuersis, ac pluribus contingant, quàm si vni, & eidem. Sint v.g. triginta mercatores, quibus singulis auferas pazium, fieri potest, vt mortaliter non delinquas, quia nulli eorum graue damnum infers. Vide Rebell. *de iust. p. 1. lib. 3. q. 15. sect. 5. num. 43.* Sanch. *cit. c. 21. q. 2.*

Secundum. Si modica furta fiant animo, & proposito ex eis ditescendi, grauius peccatum est, quam si sine huiusmodi proposito fierent. Quare iudica eum mortaliter peccasse, qui alienas vineas circumcursando racemorum multitudinem collegit; qui mensuras aut pondera falsando, vel de pecunijs abscindendo, duobus, v.g. aureis defraudauit. Eum verò non ita facilè iudicabis mortaliter peccasse, qui hodie à Titio non valdè diuite duos pazios furatus est, & absumpsit, ac deinceps abstinere proposuit: Post tres verò dies nactus occasionem, iterum duos pazios eidem, vel alteri abstulit, eoque modo sæpius, quamuis abstinere proposuerit, vel etiam peccatum confessus fuerit; opportunitate tamen malaque propensione superatus, ad summam vnius denique nostratis floreni peruenit. Ratio discriminis est, quòd in prioribus casibus vnicum sit malignum propositum, cuius obiectum, quia graue est, à culpa mortali non excusatur, in posteriore autem casu, non vnicum animi propositum manet: reuocatum enim est per pœnitentiam: quare neque vnum peccatum est, sed plura, eaque venialia. Si tamen sæpius, etiam post pœnitentiam furando duos pazios ab homine non admodum diuite, denique quis perueniat ad damnum valdè notabile, v.g. trium florenorum, mortalem culpam non effugiet.

Tertium: Siue ab vno, siue à pluribus fureris, maiore quãtitate opus est ad peccatum mortale, siue furta modica per maiora temporum interualla fiant. Quare si famulus subinde subtrahendo nummum, vel crucigerum, quatuor annorum spatio perueniat ad vnius aurei ducati quantitatem, non arbitror mortalis peccati damnandum esse. Partim, quod furta tanto temporum interuallo repetita non contineant vnius, & eiusdem damni habitudinẽ: partim quod dominus non tam inuitus sit, paruas quantitates, præsertim à domesticis per temporum interualla sibi auferri, quàm semel vnam magnam. Quod si à pluribus per temporum interualla, absque ditescendi proposito, furta fiant, etiam duo vel tres aurei non sufficient ad peccatum mortiferum furti. Lege Molin. *disp. 689.* Sanch. *cit. cap. 21. num. 10.* Rebellum *par. 1. de iust. l. 3. quæst. 15. sect. 4. num. 37.*

Quartum: Si hodie aliquis à Titio sex crucigeros furetur, à quo etiam anteà sæpius furatus erat, sed eidem restituit, tunc furtum hoc sex crucigerorum ad furta præcedentia ordinem non habet, neque ex illis aggrauatur; sed tantùm veniale est, sicuti notauit Molin. & Rebell. *loc. cit.* Less. *lib. 2. c. 12. dub. 8.* item, si quis antè furatus à Titio materiam non notabilem, nunc iterùm tantundem furetur, ita vt materia notabilis fiat, si tamen accipiat, cum certo proposito, saltem partem eidem mox restituendi, non videtur mortaliter peccare: cum non habeat voluntatem damnum notabile efficaciter inferendi. Quod etiam significat Petr. Nau. *lib. 2. cap. 3. num. 60.* Sanch. *num. 8. & 9.*

7 Quæstio quarta: Vtrùm sit peccatum ob necessitatem aliquid auferre? Resp. & dico I. Qui extrema, aut penè extrema necessitate coactus, rem alienam accipit ad vtendum, fruendum, absumendum, furtum non committit, neque peccat. S. Thom. communiter receptus *2. 2. q. 66. ar. 7. ad 2.* Ratio est, quod alioquin rerum communium diuisio, iure gentium introducta, iniqua foret, nisi ea tacita conditione facta esset, vt tamen in extrema necessitate omnia communia essent, id est, cuilibet integrum maneret ius naturale, ad accipiendum vel vsurpandum ea, quibus extremè indiget: quare S. Th. *loco suprà cit.* ait: *Per talem necessitatem* (extremam) *efficitur suum id quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Excipe, Nisi ille à quo aufertur, in pari necessitate constitutus sit, Nam in pari causa melior esse debet possidentis conditio. Sin vero tu antè acceperas, quam in extremam necessitatem deuenisti, tunc superueniente tali necessitate absumere potes, nihil obstante, quod rei pristinus dominus in simili necessitate positus sit, sicuti docet Tol. *lib. de peccatis mortal. c. 39.* Less. *lib. 2. cap. 16. n. 14.* vbi addunt; Etiam parentes, liberos, quin & fratres, in tali casu domino, vel creditori præferri posse. Prætereà, si nec ego, nec dominus, in possessione rei tunc sumus; cum ad necessitatem extremam deuenimus: licitum est mihi, dominum præueniendo; rem, qua indigeo, capere atque sumere, sicuti docet Maior, *in 4. d. 15. q. 9. §. Secundò arguitur*, licet aliter Scotus ibid. *q. 2.* & Gabr. *q. 2. art. 2.* Ratio nostræ doctrinæ est: Quia in extrema necessitate omnia communia censentur, ideòque primo occupatori cedunt.

Dico II. Qui rem ablatam, vel apud se depositam, commodatam, &c. vrgente extrema necessitate absumpsit, nihil restituere debet, postquam ad meliorem fortunam peruenit. Ita significant S. Th. *cit. ar. 7. ad 2.* Richar. *in 4. d. 37. art. 3. quæst. 4.* cùm aiunt, indigentem in tali casu accipere, quod suum est de iure naturæ, & expressè assertionem istam docent Angel. *verb. furtum, §. 37.* Sylu. *verb. furtum, qu. 5. & verb. eleemosyna in fine*, Clarus *lib. 5. sentent. § furtum, num. 25.* P. Nau. *lib. 4. c. 4. n. 24.* contra Scotum *in 4. d. 15. q. 2. art. 4. resp. ad argum.* Adrian. *in 4. de restit. §. Quia dictum est de lucro*, Nau. *c. 17. num. 61.* Cou. *reg. peccatum, par. 2. § 1. num. 4.* Medin. *C. de restit. q. 3. in princip.* Less. *lib. 2. c. 16. n. 9.* Cùm enim rem auferendo non peccauerit, non tenetur ratione iniustæ acceptionis: & cum rem ablatam ob necessitatem bona fide, immò tamquam dominus eius factus, absumpserit, non tenetur ratione rei acceptæ; adeòque ex neutro capite, vnde restituendi obligationem oriri præc. tract. dictum est. Qua simili ratione colligitur: Si quis merces alienas in mare abijciat, ne ipsemet pereat, non teneri ad vllam restitutionem: cùm nec iniuriam intulerit, nec rem alienam possideat. Qua de re Medina *C. de rest. q. 3. in 2. causa §. 2.* P. Nau. *lib. 3. c. 1. nu. 382.* Vide etiam *l. 1. §. cum in eodem ff. ad l. Rhodiam de iactu*, vbi secundùm naturalem æquitatem decernitur, iacturam istam ab omnibus vectoribus præstandam, secundùm proportionem æstimationis rerum, quas singuli in naui portant.

Quædam addenda sunt circa ablationem rei in necessitate extrema. Primum: Etsi conuenit, cum qui extremam necessitatem patiatur, priùs postulare, quàm auferre, tamen mortaliter nõ peccat, qui eiusce ordinem prætermittit, modò scandalum absit. Quia non peccatur quoad rem ablatam, sed tantùm quoad modum auferendi. Ita notauit Less. *c. 12. dub. 12.*

Alterum, In casu, quo extremè laboranti nemo dare vult, quiuis alius, si ex proprio subuenire nequit, aliena accipere potest, quibus misero subueniatur, vti docet S. Th. *cit. art. 7. ad 3.*

Tertium: Eatenus tantùm potest miser rem alienam, absque peccato, & restituendi obligatione absumere, quatenus extremè indiget: Quare si quis famis necessitate adactus, alienam, ver. g. vaccam abigat, & fructibus ex ea perceptis, salua rei substantia, vitam suam vtcumque sustentare possit, ipsam vaccam absumere ipsi non licet, II. Tametsi diues homini extrema patienti iniuriam inferat, si necessaria neget: cum ipsi naturali iure debeantur: transacta tamen illa necessitate debitum extinguitur, neque restituendi aliqua obligatio permanet. Quemadmodum etiam filius ex naturali iustitia, seu pietate obligatur ad parentem inopẽ alendum, ita vt si alimenta neget, impius & iniuriosus sit: non tamen restituendi obligationem contrahit, quia eiusmodi debita naturalia ac legalia, solùm durant, durante necessitate. Si tamen propterea quod filius patri inopi alimenta negarat, aliud pater damnum incurrit, similiterque, si propterea, quod diues pauperi extremè indigenti necessaria negauit, pauper mortuus est, secundùm rigorem iustitiæ vterque ad compensationem damni obligatur, quippe cuius causa iniusta extitit. Quod dico, secundùm probabilem sententiam, quam doctè tradit Franc. Sermiè-

tus

tus *de reddit. Eccles. p. 3. cap. 4. num.* 3. eamque secutus sum suprà *lib. 1. tr. 2. cap. 3. n.* 8. Diuitem contra iustitiam peccare, si pauperi in extrema famis necessitate non subueniat, sed mori sinat, Quia pauper in tali casu habet ius petendi panem, quem diues possidet: & miser ille vel expressè, vel virtualiter postulat: consequenter ei iniuria infertur, deoegando: quia contrauenitur iuri eius: licet contrarium doceat Suarez *de Charitate, disput. 7. sect. 6. num.* 2.

8 Dico III. Etsi non desunt Doctores, vt Angel. *verb. furtum*, §. 37. Syl. *q. 5. dicto* 2. Nau. *c. 17. n.* 5. P. Nau. *lib. 3. cap. 1. nu.* 375. Sà *verb. furtum, n.* 1. Less. *c. 12. dub.* 12. *n.* 71. arbitrantes, etiam in graui siue magna necessitate rem alienam accipere concessum esse: Cùm enim diues, inquiunt illi, tali casu ex lege Charitatis obligatus sit ad largiendum, immeritò inuitus est, si eo non largiente, clàm auferatur: Contraria tamen sententia communior, & probabilior est, Adr. *l. c. verb. circa prædicta*, Ioan. Maior. *in* 4. *d. 15. q. 9. § tertiò arguitur*. Soti *lib. 5. q. 3. ar.* 4. Caiet. 2. 2. *qu. 66. art.* 1. Cou. *reg. peccatum, p. 2. §.* 1. Sayri *lib. 9. Clauis regiæ cap.* 14. *dub.* 7. Valent. *t. 3. disp. 5. qu. 10. p.* 5. Turriani 2. 2. *disp. 82. dub.* 8. Ratio est, quia constitutus in graui necessitate non habet ius propria auctoritate rem alienam accipiendi: ergo iniuriam infert, si accipiat, & dominus meritò inuitus est. At verò qui in extrema necessitate versatur, is ius accipiendi habet, reique ita acceptæ dominium sibi comparat. Ad fundamentum contrariæ sententiæ respondetur: Diuitem non ex lege iustitiæ, sed ex sola Charitate obligari ad tribuendum pauperi constituto in necessitate graui: talis autem obligatio non parit ius exigendi, vel accipiendi.

Moneo tamen primò: Non facilè mortalis peccati cum damnandum esse, qui à diuite, præsertim antè rogato, clàm aufert, quod ad grauem suam necessitatem necessarium est: partim ob auctoritatem DD. prioris sententiæ, partim quia negari non potest, circumstantiam necessitatis multùm de malitia furti minuere, cum etiam dominus, cui aufertur, minus inuitus tunc esse possit, Idque significatur *in cap. si quis. de furtis, & in cap. sicut, dist.* 47. ait S. Ambrosius, Quod esurientium panis sit, quem diues detinet, & Gl. ibi monet: Licet pauperes actionem directam non habeant ad petenda sibi necessaria, posse tamen eos implorare officium Iudicis Ecclesiastici, vt cogātur diuites ad largiendum, sicuti notauit etiam Abb. *in c. 1. num. 7. de empt.* Adr. *in* 4. *de rest. q. 1. ad* 4. Syl. *verb. eleemosyna in fine*, Nau. *de redd. Eccles. q. 2. mon.* 6. vbi generaliter, ait quod naturali æquitate, aut sola Charitate obligatus ad faciendum aliquid, Iudicis officio compelli possit.

Moneo secundò. Licet ob necessitatem grauem fas non sit rem alienam auferre, tamen rei iam habitæ restitutionem differre ob similem necessitatem licitum esse videtur, sicut dixi *super tr. c. vlt. num.* 1. Quia plus est rem alienam auferre, quàm debitum non restituere: cum illud omninò repugnet præcepto negatiuo; hoc autem aliquid participet de præcepto affirmatiuo. Etenim in præcepto restituendi continetur actus positiuus, à quo per moralem impossibilitatem excusamur. Accedit, quod differendo rei debitæ restitutionem, parum adimitur creditori: quod enim differtur, id non aufertur.

9 Quæstio V. Vtrùm creditor debitum suum propria auctoritate sibi vindicare, aut retinere possit? Resp. Si debitum certum, ac liquidum sit, nec alia ratione, puta extra, vel intra iudicium petendo, moraliter recuperari possit per se loquendo, illicitum non est, propria auctoritate illud, vel eius æquiualens occultè accipere. Ita Gloss. *in cit. cap. ius gentium d.* 1. S. Th. 1. 2. *q. 66. art.* 5. *ad* 3. Abb. *in c. sicut num. 14. & 15. de iureiur.* Adrian. *l. cit.* Lopez *p. 1. inst. c.* 8. Medina *C. de rest. q. 3. causa* 12. Nau. *in Man. cap. 17. num.* 112. Syl. *verb. furtum, q.* 3. Molin. *disp.* 691. Less. *lib. 2. c. 12. dub.* 12. & alij communiter.

Explicatur responsio particulatim: Primò, Si debitum incertum sit, propria auctoritate accipi sine iniuria non potest, quia in dubio melior est conditio possidentis. Secundò: Si alio conuenientiore modo, videlicet petendo à creditore, vel Iudicis officium implorando, debitum facilè consequi possis; peccas quidem trangrediendo ordinem à iure constitutum, iuxta *l. vnic. C. Ne quis in sua causa &c.* furtum tamen, vel iniustitiæ crimen non committis, sicuti notat S. Th. communiter receptus *in citat. art. 5. ad* 3. Tertiò, Per accidens id aliquando illicitum erit, ob periculum scandali, vel propriæ infamiæ; ne fortè deprehensus, in foro externo fur censeatis: aut tamquam rei alienæ violentus inuasor puniaris, sicuti Abb. & S. Thom. annotarunt. Deinde, si periculum sit, ne creditor, eiusue hæredes huius rei ignari iterū soluant, monendi erunt (si id fieri possit) debito satisfactum esse, vel remitti, sicut monet S. Antonin. *p. 2. tit. 1. c. 15. §.* 1. Nau. *num.* 133. Quartò compensatio ista fieri debet in eadem specie, vel eodem genere debiti: nec potest pro empto & non tradito Bucephalo accipi Xanthus: aut pro pecunia debita accipi oleū; aut pro debito oleo frumentum. Si autem in eadem specie, vel eodem genere rerum vsu consumptibilium compensatio fieri nequeat, in conscientiæ foro fieri etiam potest in quibuscumque rebus alijs, seruata æqualitate: Exempli causa, si debitos tibi sex florenos recuperare non possis, accipias eiusdem valoris frumenti scapham, vel vini amphoram: Si equum tibi debitum consequi non possis, accipias pecuniam, quanti ille æstimatur. Ita annotauit P. Nau. *lib. 3. c. 1. n.* 398. Vasq. *in mor. de restit. c. 5. §. 1. dub.* 8. & videri possunt, quæ dixi *tr. præced. c. 9. num.* 9.

10 Atque hinc existit solutio quæstionis frequenter occurrentis: Videlicet, Famulos occulta compensatione vti posse, si liquidò cōstet de inæqualitate stipendij comparatione laborum atque vtilitatis, quam dominis suis præstant. sicuti docet Nau. *lib. 3. consil. 1. de locato, lib. 5. consil. 1. de iniurijs edit.* 2. Lopez *par. 2. instruct. cap.* 8. Licent. Diez. *lib. 1. var. qq. q. 8. §.* 2. Less. *l. c. num.* 63. Molin. *tract. 2. tom. 3. priore disp.* 506. & 548. Nam sicuti qui mercem necessitate, v. g. coactus, minoris iusto vendidit, in conscientiæ foro pretij defectum, quem donandi animus non fuit, exigere potest; ita etiam famulus stipendij defectum, si ob necessitatem, ob errorem, vel similem causam, operam suam minoris iusto locauit. Idemque in hoc casu dicendum, si manifestum sit, quòd dominus famulis, & famulabus, considerato eorum labore, consuetudine loci, &c. non præbeat victum sufficiētem; atque illi alia ratione, videlicet dominum rogando monendo, quod debitum sibi esset, consequi non possint; occulta aliqua compensatione vti concessum ipsis esse, sicut notauit Mol. *cit. disp. 506. col. 5. §. illud est obseruandum*.

Verumtamen, quod attinet ad famulos, præsertim nobilium personarum, & Principum Officiales, aduertendum insuper est, varias posse esse causas, cur dominus cum famulo minus stipendium paciscatur I. Quia expressè, vel tacitè promittit, se obsequio diligenter præstito, remuneraturum, ad maiora promoturum: tunc famulus occulta compensatione vti non potest, quamdiu probabilis spes affulget, dominum promissioni satisfacturū. II. Quia Famulus non totam operam domino impendit, sed interim etiam permittitur artem aliquam addiscere, vel aliud quippiam commodi sibimet acquirere, sicuti notauit Nauar. *nu.* 109. P. Nau. *lib. 3. c. 1. n.* 410. III. Quia Dominus famuli opera non multùm indigebat; sed rogatus eumdem conduxit: Tunc conqueri facilè non potest de stipendij exiguitate; nam sicuti merces, ita & operæ vltroneæ vilescunt. Qua de re Diez *concl. 2. &* 3. IV. Quia tametsi opera famuli dominus indigebat, multi tamen aderant, qui eamdem conditionem libenter acceptassent: & nūc quoque, si officio famulus discederet, plures reperirentur, qui eodem stipendio siue salario, suscepturi erunt. Neque hoc casu stipendium minus iusto videri debet: quia sicuti multitudo vendentium mercis pretium minuit, ita, & multitudo operam locantium quantitatem stipendij siue mercedis, sicuti docent Nau. *l. c.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp.* 83. Vasq. *de rest. c. 5. §. 1. dub.* 10. Less. *cit. dub. 10. in fine*. Interim tamen rectè monet Nau. *in cit. consil. 1. de iniur. num.* 14. Non ideò semper salarium seu mercedem iustam effici; quia si vnus accipere nolit, alter non deerit, qui accipiat; cùm posterioris acceptatio ex mera necessitate, non ex æquitate rei acceptæ prouenire possit.

11 Pœna simplici furto statuta vna ciuilis est, vt fur occultus præter rem ablatam, in duplum, fur manifestus in quadruplum condemnetur, pœnaque hæc, post Iudicis sententiam domino applicetur, sicut constat ex §. *ex maleficijs, Inst. de action. iuncto, §. vlt. de obligat. ex delicto*. Verùm hæc actio in duplum, vel quadruplum vix ampliùs in vsu est: Sed rei dominus, eiusque hæredes solent aduersus furem, eiusque hæredes, condictione furtiua, ad recuperandum non solùm rem ipsam, eiusue æstimationem; sed etiam omne damnum, & lucrum cessans. Sin verò res furtiua penes alterum possessorem extet, tunc simplici rei vendicatione repeti potest.

Altera est pœna criminalis; quæ licet ex iure Authent. Vt nulli iudicum, &c. *cap. vlt.* citra mutilationem, vel mortem, arbitraria esse debeat; *pro furto nolumus omninò quodlibet membrum abscindi, aut mori, sed aliter castigari*. Lege tamen Carolina ob tertium furtum, suspendium decretum est, sicuti videre licet apud Cou. 2. *resol. c. 9. n* 7. Quod intelligi debet de furtis materiæ notabilis, quæ ad mortale peccatum sufficiat, teste Molin. *tr. 2. to. 3. poster. disp. 695. §. in regno*. Nihilominus iusta esse potest constitutio, vel consuetudo, quæ pro vno simplici etiam furto magnæ quantitatis, pœnam mortis, vel mutilationis decernit, teste Cou. & Mol. *ll. cc.* Clar. 5. *sentent. §. furtum, num.* 8. Multò magis si sit furtum, sacrilegum, de quo videri potest *l. sacrilegii, & lex sacrilegi, ff. ad l. Iuliam peculatus, & l. aut facta, ff. de pœnis*, vbi Claudius Saturninus in criminibus puniendis septem consideranda esse admonet, quæ sunt: *causa, persona, locus, tempus*,

qua-

qualitas, quantitas, euentus, & in fine ait, *Euenit, vt eadem scelera in quibusdam prouincijs grauius plectantur, vt in Africa messium incensores, in Mysia vitium, vbi metalla sunt, adulteratores monetæ*. *Euenit* quoque *vt aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur, quoties nimirum multis personis grassantibus exemplo opus est*.

CAP. II.

DE RAPINA.

SVMMARIVM.

1 *Rapina est acceptio rei alienæ per vim.*
2 *Vis iniusta alia publica est, videlicet quæ armis fit: & alia priuata.*
3 *Rapina à furto specie distinguitur.*
4 *Extorquere aliquid per metum iniustum, rapinæ species est.*

1 RApina propriè & strictè accepta definitur *ex l. 1. Cod. de vi bonorum raptorum, & c. pœnale, 14. qu. 5. Acceptio rei alienæ per vim*. In qua definitione nomen *rei* ita accipi debet, vt personas non comprehendat: Nam raptus mulieris, ver. g. licet species quædam rapinæ sit: censetur tamen crimen diuersum à rapina, sicut hic expressè accipitur.

Deinde Iureconsulti volunt, rapinam esse tantùm rei mobilis, puta pecuniæ, vini, vaccæ, &c. ideòque prædonem distingui à raptore; quòd raptor (quemadmodum & fur) rerum tantùm mobilium sit, prædo etiam immobilium, teste Abb. *capit. 1. de raptor*. Sylu. *verb. rapina*. Verùm à Theologis, & in conscientiæ foro discrimina hæc non ita attenduntur.

Quòd additur, *per vim*, distinguit rapinam à furto. Rapina enim hanc specialem malitiam in se continet, quòd per eam domino videnti, remque suam seruare volenti violentia, adeoque specialis iniuria atque contemptus infertur. Aut saltem raptor animo paratus est talem vim, & iniuriam inferre: licet per accidens interdum contingat, dominum domi suæ non reperiri, aut dormientem non aduertere, *l. si quis ex domo*, iunct. Gl. *ff. de furtis*.

2 Vis iniusta alia publica est, & alia priuata. Vis publica dicitur, quæ cum armis, id est, quocumque eorum quæ corpori nocere possunt, palàm infertur, *l. 1. l. armatos, ff. ad l. Iuliam de vi publica*. Vis verò priuata, quæ sine armis, alio modo infertur, *leg. si quis aliquem, ff. ad l. Iuliam de vi priuata*. Porrò de vi publica etiam tenetur, qui ex incendio aliquid rapuerit, præter materiam lignorum, & similium: Qui puerum, vel fœminam stuprauerit: Qui hominem dolo malo incluserit, obsederit: quiue fecerit, quominus sepeliatur: Qui fecerit, quominus iudicia tutò exerceantur; aut Iudices, vti oportet, iudicent: Item publicanus si nouum vectigal, id est, plus quàm debeatur, nomine tributi exigat, sicuti videre est *cit. tit. ff. ad l. Iuliam de vi publica*.

3 Consentiunt fermè Doctores, Rapinam à crimine furti specie distingui in genere moris, S. Tho. 2. 2. *q. 66. ar. 4*. Caiet. ibid. Sotus *lib. 5. de iust. q. 3. ar. 2*. Less. *c. 12. dub. 2*. licet dubitet Gabr. *in 4. d. 15. q. 3. a. 1. ante 6. notandum*. Probari solet: Vbi est diuersa ratio inuoluntarij, inde oritur diuersa species iniustitiæ: Sed in furto diuersa ratio inuoluntarij reperitur, quàm in rapina: Ergo furtum & rapina sunt diuersæ species iniustitiæ. Maior ex eo probatur, quòd inuitum, siue inuoluntarium in ratione formali obiecti iniustitiæ includatur, siquidem volenti iniuria fieri non potest, sicuti notauit Arist. 5. *Ethic. cap. 9*. Minor declaratur: Nam aliud est inuoluntarium ob ignorantiam, aliud verò est inuoluntarium ob coactionem teste eod. Arist. 3. *Ethic. cap. 1*. Furtum autem fieri solet domino ignorante: rapina autem domino vidente ac vim patiente. Ergo, &c.

Aliter, & ad praxim magis accommodatè explicant P. Nauarr. *lib. 3. cap. 1. num. 19*. Mol. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 683*. Rapina præter iniustitiam furti, versantem circa bona proximi, continet in se alium iniustitiæ modum siue speciem, versantem circa proximi honorem. Nam vim alicui inferre in bonis suis species quædam est realis contumeliæ, vt infra dicam. Quare fieri potest, vt aliquis à persona illustri rem exiguam per vim auferens, venialiter tantùm delinquat in genere furti; mortaliter autem in genere contumeliæ: Vel contrà, venialiter tantùm in genere realis contumeliæ, si violentia notabilis non sit, neque valdè repugnans dignitati personæ; mortaliter tamen in genere furti, si res non modica sit. Exemplum habes: si miles inspiciente agricola, duas vel tres gallinas iniustè rapiat.

4 Denique ex dictis colligitur: Ad rapinam pertinere, si quis per metum iniustè incussum aliquid ab altero extorqueat. Exempla sunt. I. Quod latro mortis metu intentato accipit. II. Iniustæ tributorum exactiones, quæ à potentibus fiunt. III. Si publici ministri aliquid sibi postulent, quod rogati ob metum recusare non audent. Idque dicitur crimen concussionis apud Richard. *in 4. dist. 25. ar. 3. quæst. 2. in fine*, ex S. August. *de verb. Domini, serm. 19*. relato in *cap. militare 23. q. 1. Quicumque sibi stipendia publicè decreta consequitur, si amplius quærit, tamquam calumniator, & concussor Ioannis sententia* Luc. 3. *condemnatur*. IV. Si alterum cogas ad inæqualem contractum tecum ineundum *arg. leg. qui cætu, ff. ad leg. Iuliam de vi publica*.

CAP. III.

DE TRIBVTIS, ET VECTIGALIBVS, eorumdemque defraudatione.

SVMMARIVM.

1 *Tributum est pensio, quæ subditis imponitur, Magistratui soluenda, vt dignitatem & onera Reipubl. sustinere possit.*
Tributum diuiditur in ordinarium, & extraordinarium.
2 *Ad iustitiam tributi aut vectigalis tria requiruntur: Legitima imponentis auctoritas: Causa iusta: Modus impositionis, vt secundùm cuiusque facultates fiat.*
3 *Etiam ijs rebus, quæ ad necessarium familiæ vsum inuehuntur, vectigal statui potest, vbi consuetudo obtinuit.*
4 *Tributum directè à subditis exigitur: indirectè verò, & per accidens, etiam ab extraneis.*
5 *Si vectigal, aut tributum iustum existimetur, solui debet, etsi Officialis per errorem, vel similem causam non exigat: secus, si putetur iniustum, vel si de eius iustitia non immeritò dubitetur.*
6 *Officiales iussi exigere tributum, de quo dubitatur an iustum, parere non prohibentur: sed Consiliarij impositionem, vel auctionem tributi suadere non possunt, nisi eius iustitiam affirmatiuè cognoscant.*
7 *Officiales cum pauperibus quandoque dissimulare possunt.*
8 *Si Princeps, vel Magistratus populum tributo iniusto grauet, restituendi obligationem contrahit.*

TRibutum, si latè accipiatur, significat omne id quod Principi, vel Reipublicæ penditur, ad onera communia sustinenda. Qua acceptione comprehendit etiam vectigal, id est quod pro rebus in Ciuitatem, vel prouinciam inuectis, vel auectis soluitur, aliàs *portatorium* appellatur, *l. omnibus, C. de vectigalibus*. A Summistis *gabella* dicitur. Ei valdè similis est pensio illa, quæ Principi, vel Magistratui soluitur ex rebus venditis mobilibus, vel immobilibus, & apud Hispanos est decima pars pretij, Cou. *reg. peccatum, par. 2. §. 5. num. 1*. Antiquitus verò erat pars octaua, sicut colligitur *ex leg. 2. Cod. de Eunuchis, & leg. ex præstatione, Cod. de vectigalibus*. Pedagium verò dici solet, quod à transeuntibus, vel equitantibus soluitur pro pontis conseruatione, viæ custodia, &c.

1 At verò tributum, si strictè accipiatur, & quatenus à vectigali & pedagio distinguitur, est pensio, quæ subditis imponitur, Principi, vel Magistratui soluenda, vt & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac vtilitatibus prospicere possit: Duplex est tributum: Vnum, quod singulis capitibus siue personis imponitur, non facultatum proportione, quod sanè constat debere esse exiguum quiddam, & fermè tantùm in recognitionem dominij imperatum, idque *capitatio* dici solet, *l. vnic. C. de capitatione Ciuium*. Alterum est tributum frequentiùs vsitatum, quod secundùm propriarum facultatum æstimationem à subditis soluitur. Idque iterum duplex est. Vnum ordinarium, quod certam, & quotannis recurrentem, ex communi lege antiqua, vel noua, præstationem continet. Alterum extraordinarium, quod propter superuenientem causam siue necessitatē extraordinariè imperatur, & dici solet *collecta* seu *talia*. Omitto autem hoc loco dicere de tributis seu pensionibus merè realibus, siue quæ fundis, & possessionibus ex pacto censuali, feudali, vel alio simili inhærent: ideòque à quibusuis earum possessoribus; etsi alioquin non subditis, solui debent, sicuti dicam *l. seq. tr. 9. cap. 6. n. 4. & 5*. Videri potest Suar. *lib. 5. de leg. cap. 15*.

2 Quæstio prima. Quæ conditiones necessariò requisitæ sint, vt tributa, & vectigalia iusta censeantur? Resp. cum Med. *Cod. de restit. qu. 13*. Alphons. à Castro *lib. 1. de lege pœnali, cap. 9*. Less. *lib. 2. cap. 33. dub. 1*. Tres potissimùm requiri. Prima est: Vt legitima auctoritate imposita sint, iuxta *c. super quibusdam, de verb. significat*. Videlicet, ab Imperatore, Rege, aut alio Magistratu in terris suis superiorem non agnoscente: item ab ijs, qui à supremo Principe, vel legitimè præscripta consuetudine, potestatē hæc vectigalia, & tributa imponendi consecuti sunt. Porrò, qui absque legitima auctoritate in suis terris nouas gabellas imponunt,

vel veteres augent, & qui tales exigunt præter restituendi obligationem, incurrunt excommunicationem Bullæ Cœnæ, quam explicat Nau. c. 27. n. 61. & add c. *quanquam, de censibus in 6.* Vide etiam Gabr. in 4. d. 15. q. 5. a. 3. Alphons. a Castro l. 1. *de lege pœnali*, c. 10. Mol. tr. 2. t. 3. *priore disp.* 666. & Canonistas *in cit. c. super quibusdam*.

Cur autem vectigalis, & tributi impositio inter regalia numerari debeat, iuxta *l. 2. feudor. c. 56. Quæ sint regalia*, rationem affert Less. *dub. 2. n. 13.* Quia Principes, seu Magistratus supremi a subditis accipere debent sumptus necessarios: proreges verò Duces, & Gubernatores ab ipsis Principibus, a quibus constituuntur, ac dependent.

Altera conditio est: Iustitia causæ, quæ in primis est Principis sustentatio, considerato statu, dignitate, ac meritis eius in Rempublic. Deinde necessitas, vel magna Reipublicæ vtilitas, cui alia ratione subueniri non possit: In specie autem numeratas causas tributum imponendi legere potes apud Gabr. *in 4. disp. 15. quæst. 5. a. 3. conclus. 3.* S. Anton. *p. 2. titul. 1. cap. 13.* §. 2. Addit verò Caiet. *vectigalia iniqua*: Necessarium quoque esse, vt vectigalia, & tributa ad eum vsum, videlicet publicum applicentur, cuius causa exiguntur, & si causa temporaria sit, ea cessante, cesset etiam exactio, quod etiam docet Angelus *verb. pedagium*, §. 6. Med *q. 13. C. de rest.* Caiet. *verb. vectigalia*. Less. *dub. 6. nu.* 42. P. Nau. *lib. 3. cap. 2. nu.* 255. Vbi ait: Si aliter fiat, *tunc necessitas publica assumitur pro forma: reipsa vero fraus est, & rapina, pauperumque oppressio*. Quòd maxime locum habet in vectigalibus, & tributis nouis, quorum causa, an, & qualis fuerit, cognoscitur, vel facilè coniectari potest.

Sed monendi hic sumus primò: Si tributum in perpetuum impositum fuit, propter obligationem Principi incumbentem v. g. vt mare a piratis defendat, etiamsi aliquandiu cesset piratarum incursio; nihilominus exigi posset tributum: quia paratus ille esse debet futuro tempore, si maior hostium incursus futurus est, maiores sumptus facere sicuti notauit Mol. *t. 3. priore*, 667.

Secundò monendi sumus: Licet imposito tributo ob causam extraordinariam, ac temporaneam, necessitas expensarum in eo opere cesset: tamen fieri interdum posse, vt loco eius aliæ æquiualentes necessitates occurrant, ob quas prius illud tributum adhuc durare possit. Quamobrem, vt in hac re æqualitas seruetur, non debet etiam Princeps quauis postea occurrente occasione, nouum tributum imponere, aut consuetum augere; si quæ prius imposita sunt, sufficere possint ad nouas sumptuum faciendorum necessitates: sicuti notat P. Nau. *l. 3. c. 1. num.* 261. Suar. *l. 4. de legib. c. 15. num.* 7. & videri potest Alphons. a Castro *l. 1. de leg. pæn. c. 11.*

Tertio monet Sylu. *ibid. 4. q. 3.* Licet Princeps, vel Magistratus subditis tributum imponere, vel impositum augere non possit, si fiscus ad publica onera sustinenda, & Reipublicæ pericula auertenda sufficiat; non tamen censendum esse sufficere, *quando Princeps non potest se defendere, aut publicum bonum procurare, nisi ita se depauperet, vt nihil remaneat, quo iuuari possit, si iterum intra breue tempus ab aduersarijs inuaderetur, maximè si multos insidiatores habeat: tunc enim necessarius est thesaurus, eò quod aduersarij id scientes, magis timent, ideòque magis pacificè viuitur*. Quæ doct. vera est, dummodo periculum rationabiliter in futurum timeatur, & non ad tegendam auaritiam prætendatur. Vide etiam, quæ pro defensione Principum, maiora interdum tributa exigentium ad debellandos hæreticos, & infideles, tradit Vasq. *in moralibus tract. de restitut. c. 5. §. 3. & c. 6. §. 3. numer.* 55.

Deniq. si tributum, aut vectigal antiquum sit, quod a tempore, cuius initij memoria non extet, sine murmure ac querela populi exactum fuit, præsumptio est pro iustitia causæ ac tituli, adeò, vt tametsi constet, primam imponendi causam posteà mutatam fuisse, præsumendum tamen sit, aliam loco eius successisse, v. g. merita singularia Principis, quæ ipsi compensari debeant, sicuti annotauit Sylu. *ver. gabella, 2. q. 6.* Med. *cit. q. 13. §. de Veteribus*. Valentia *t. 3. disp. 5. q. 9. p. 5. in fine*, Less. *dub. 7. in fine*. Mol. *t. 3. priore, disp.* 674. Suar. *cit. c. 15. n. 8.* & sumitur *ex c. super quibusdam, de verb. sign.* iunct. Gl. *verb. non extat memoria*.

Tertia conditio est: Modus siue forma tributi, vt videlicet exactio seu contributio non nimia sit, sed moderata, iuxta mensuram causæ, seu finis, ob quem contribui debet; atque secundum proportionem facultatum singulorum, vt non alij plus, alij minus grauentur, quàm iustum sit. Et quod dico de actione tributi, similiter intelligi debet de cōpulsione ciuium ad mutuandū Principi, v. g. bellū iustū gesturo, qua de re Maior. in 4. d. 15. q. 34.

3 Caietanus in sum. ver. vectigalia, præter dictas tres conditiones, aliam adfert ex parte materiæ, vt non iis rebus vectigal imponatur, quæ ad vsum necessarium familiæ alendæ, aut ruris colendi, sed quæ negotiationis, vel simili causa inuehuntur, aut euehuntur, iuxta *l. vniuersi, C. de vectigal.* Verùm hæc conditio, licet iure communi conformis sit, & pluribus locis obseruetur, non tamen adeò necessaria est, vt contrarium iustam ob causam a Principe, seu Magistratu statuto, vel consuetudine introduci non possit, sicuti contra Angelum *verb. pedagium*, §. 3. docet Nau. *c. 17. n. 203.* Sylu. *verb. gabella, 3. q.* SS. Anton. *2. p. t. 1. cap. 23. prope finem*. Valent. *t. 3. disp. 5. q. 6. p. 5. in fine*, Less. *cit. cap. 13. dub. 7*, Suar. *li. 5. de legibus, cap. 16. n. 3.* Mol. *tract. 2. t. 3. priore, disp.* 669. Excepto si pauperes emant aliqua, quæ præcisè necessaria sunt ad subleuandam suam vel suorum inopiam: tunc naturalis æquitas non permittit, aliquid ab ijs exigi, sicuti notat P. Nau. *l. 3. c. 1. num.* 235.

4 Quæstio secunda. A quibus tributa, & vectigalia iustè exigi possint; Respondeo directè ferme tantum a subditis. Nam tributum pendere signum subiectionis est, sicuti indicat Apost. *ad Rom. 13.* Datur enim Principi, siue Magistratui vt bonum statum Reipublicæ tueri possit. Quod eorum interest tantùm, qui eiusdem Reipublicæ membra sunt. Veruntamen ab exteris quoque ac non subditis fieri solet exactio vectigalis, seu tributi, plerumque indirectè ac per accidens. Primò: Qui merces in regionem inuehunt, coguntur vectigal soluere, quæ tamen exactio, secundum effectum in subditos redundat, quibus tantò carius merces postea venduntur, sicuti annotauit Mol. *t. 3. priore, disp.* 669. Secundò: Si vectigal, vel similis exactio imposita sit super vino, frumento, alijsque fructibus, & mercibus, quæ in tali regione venduntur, tum etiam extranei, seu alienigenæ (sicuti & Clerici) indirectè grauantur, vt si ibi emere velint, pari cum incolis iure vtantur, secundum pretium consuetum, sicuti notauit Syl. *ver. immunitas, 3. in fin.* Mol. *loc. cit.* Tertiò: Exteri, qui merces ex regione euehunt, soluere coguntur gabellam, seu vectigal, partim propter ius mercimonij, seu negotiationis, quod ipsis in aliena terra conceditur, partim propter expensas pontium, viarum, & securitatis præstandæ obligationem, quæ domino loci incumbit, sicuti notauit idem Syl. *verb. gabella 3. n. 18. &* 16. Ioach. Mynsing. *cent. 5. obseruat.* 70. Armilla *ver. gabella. n. 12.* vbi monet, huiusmodi vectigalia oportere esse moderata.

Ea propter docent Doctores communiter, Caietan. *verb. vectigalia iniqua, prope finem*, Angelus *verb. pedagium*, §. 5. Sylu. *verb. gabella, 3. n. 16.* Armilla *n. 11.* Sa *n. 3.* Less. *cit. cap. 33. dub. 2. n. 15.* discrimen esse inter collectam, & vectigal seu gabellam: quòd collecta subditis tantùm indicitur, occurrente aliqua publica necessitate: qua sublata, etiam collecta tolli debet. Gabella autem siue vectigal tam ab exteris, quàm a subditis exigi solet, & plerumque ordinariam ac permanentem exactionem continet.

Ex quo aliud discrimen nascitur, quòd quælibet Ciuitas seu Communitas habens potestatem statuta condendi, possit etiam ob iustam necessitatem cum consilio, & consensu Primorum, collectam suis subditis imponere, non petita speciali licentia ab Imperatore, aut Rege, cui subest, sicuti etiam notat Vasq. *in moral. iurisdict. c. 6. §. 1. n. 6.* Nō ita verò vectigal de nouo sine Principis auctoritate imponere, aut impositum augere concessum est.

Quæstio Tertia. Vtrùm tributa, & vectigalia in conscientiæ foro soluenda sint, tametsi non exigantur, & vtrùm non soluentes ad restitutionem obligentur? Non pauci Doctores vtrumque negant, saltem de forensibus, siue extraneis vectigal non soluentibus, si non exigatur. Quorum aliqui, inter quos Rodriq. *tom. 2. sum. cap. 74. conclus. 2.* eam rationem afferunt, quia alienigenæ facilè ignorare possunt vectigalis impositionem. Quòd sanè verum est secundùm fori externi præsumptionem, quamobrem forensis, non soluens vectigal, si probabilem ignorantiam alleget, eamque iuramento confirmet, non damnatur pœna commissi, seu mercium confiscatione, sicuti ex communi notauit Gaill. *lib. 1. obser. 48. n. 26.* In foro autem pœnitentiæ interioris creditur simplici cuiusque assertioni. Alij aliam rationem adferunt; Quia lex pœnalis non obligat nisi ad pœnam, post iudicis condemnationem. Lex autem vectigalium soluendorum pœnalis est: quia Magistratus intentio esse videtur, vt negotiatores vel vectigal soluant, vel, si non soluisse deprehendantur, pœnæ obnoxij sint. Ita senut Angelus *verb. pedagium*, §. 6. Tabiena eodem *verb. concl.* 3. Nau. *c. 23. n. 56. & 60.* Beia *par. 2. casu. 13.* in eandemque sententiam inclinat Sotus *lib. 3. q. 6. a. 7. in fine* Tolet. *lib. 5. c. 75.*

5 Verùm ex communiore doctrina Caiet. *verb. vectigalia iniqua*, Med. *cit. q. 13.* Syl. *verb. gabella, 3. n. 21. & 4. quæst.* S. Ant. *regula peccatum p. 2. §. 5. n. 1.* Alph. de Castro. *lib. 1. de lege pœnali c. 9.* P. Nau. *lib. 3. c. 1. n. 219.* Suar. *lib. 5. de legib. c. 18.* Vasq. *de restitut. cap. 6. §. 3. dub. 2.* Mol. *t. 5. priore disp. 674. concl. 1.* Sayri *lib. 9.* Clauis regiæ *c. 16. n. 30.* Lessius *cit. cap. 33. dub. 8. & aliorum*.

Respondeo & dico I. Si constet, vel probabiliter præsumi debeat, vectigal, seu tributum iustum esse, eius soluendi obligatio incumbit, tametsi Officiales per errorem, vel similem causam non exigant. Sumitur ex Apostolo ad Rom. 13. *Reddite omnibus*

debi-

debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Ratio est: Quia vectigalis, & tributorum solutio fundatur in iustitia commutatiua, secundùm quam Principi, siue Magistratui publica onera compensari debent ab ijs, quorum gratia sustinentur: Hoc autem commune est debitis illis, quæ ex commutatiua iustitia oriuntur, vt etiamsi creditor per obliuionem aut errorem non exigat, nihilominus et solui debeat.

Dico II. Si vectigal aut tributum probabiliter existimetur iniustum; vt quia est nouiter impositum, & de eius auctoritate, titulo, aut omnimoda iustitia causæ non satis constat, quia fama est & persuasio in populo, quòd tributa sub prætextu alicuius necessitatis imposita, in non necessarios vsus conuertantur, vel asseruentur; tunc solutionem subterfugere, aut clandestina compensatione vti, non est illicitum, modò absit scandalum; sed & mendacium, ac periurium, quæ nunquam licita sunt. De hac assertione vide Sylu. *verb. gabella 3. q. 3. & 14.* Sà *eodem verb. n. 6.* Caiet. *verb. vectigal, notando 4.* Driedo *lib. 2. de libert. Christiana, cap. 5.* Molin. *t. 3. priore disp. 675.* Qui etiam admonent, cum tot conditiones ad iustitiam vectigalis, ac tributi nouiter impositi, vel aucti requirantur, non facilè in conscientiæ foro ad faciendam restitutionem condemnandos esse defraudantes: nisi satis constet de exactionis iustitia, ac necessitate.

6 Neque id displicet, quod docent idem Sylu. *cit. q. 3.* Caiet. *verb. vectigalia, §. occurrunt,* Molin. *cit. disp. 764. §. quando tributa,* Lessius *cit. dub. 6. num. 45.* Accidere posse, vt existente publico dubio de iustitia impositi tributi, aut vectigalis, Officiales licitè exigant: illi autem, à quibus exactio fit si sine mendacio possint, licitè subterfugiãt. Videlicet, si in vulgo sit probabilis, non certa suspicio, exactionem esse iniquam: & re diligenter examinata, non possit agnosci probabilis causa pro Principe, ob quam nouũ, vel auctius tributum exigat: tunc enim subditi negare possunt, cum potior hic sit eorum, præsertim bona sua adhuc possidentiũ, conditio. Officiales autem seu executores, si præceptum exigendi commodè declinare non possint, iustè exigunt: quia quãdiu non adest moralis certitudo de iniustitia causæ, præsumere possunt; quod Princeps ita præcipiens causam iustam habeat ipsis incognitam, sicuti in simili dixi de subditis in bello dubio militantibus *lib. 2. tr. 3. c. 12. n. 8.* Alia ratio est de consiliarijs, ad quos pertinet de iustitia tributi cognoscere: hi non possunt eius impositionem, vel auctionem suadere, aut Principi proponere, nisi affirmatiuè cognoscant tum tributi imponendi potestatem, tum etiam causæ seu iustitiæ probabilitatem, qua de re videri potest P. Nau. *lib. 3. c. 1. n. 267.* Vasq. *de restit. c. 6. §. 3. num. 73.*

Hjs quædam addenda sunt ex Sà *verb. gabella*. Primò: Quòd ait, *n. 8.* Si tributum nimis durum sit, soluendum non esse, nisi exigatur. Id tamen limitari debet: Nisi quis soluere possit partem tributi, quatenus, spectata conditione & facultate personæ, atque iustitia causæ; iustum videtur, retinendo interim excessum. Vide Suarez *lib. 5. de legib. c. 18. num. 7.*

7 Secundò: Quod ait, *nu. 10.* Deputatos ad exigendum dissimulare posse cum pauperibus, quando non ij habent, vnde soluant. Quod etiam docuit Gloss. *in l. omnes pensitare, verb. compelletur, C. de annonis & tributis lib. 10.* Abb. *in cap. 2. num. 22. de immunit. Eccles.*

8 Tertio: quod ait, *nu. 7.* ex communi sententia; Principem, seu Magistratum, qui populum nouis tributis absque necessitate grauat, obligari ad restitutionem. Quæ quidem restitutio facilè fieri potest, si collecta pecunia in fisco Principis asseruetur: poterunt enim *vel* tributa ordinaria minui, vel extraordinaria, quæ futuro tempore propter aliquam occurrentem necessitatem exigi possent, omnino intermitti, & pecunia antè collecta ad talem vsum applicari. Sin verò pecunia, tributi nomine collecta, à Principe, vel antecessoribus eius consumpta sit, tunc difficile est restitutionem facere; præterquam quod Princeps, præsertim si ipsemet non necessarijs tributis populum grauauit, teneatur parcius viuere, quatenus sine dedecore status sui potest. Alioquin verò Princeps à restitutione liberatur: quare si posteà accidat Rempublicam in periculum deuenire: vel ipsummet Principem non habere redditus sufficientes ad dignitatem suam tuendam: tunc obligatur populus ad nouam contributionem faciendam in commodum Reipublicæ. Eo tamen pacto, vt si posteà contingat Principem ad meliorem fortunam deuenire, obligatus sit ad compensationem damni, quippe quod propria culpa subditis suis intulit, sicuti docet Mol. *tr. 2. cit. t. 3. priore disp. 667.* & videri etiam potest S. Anton. *p. 2. tit. 1. cap. 13. §. 2.*

§. VNICVS.

DE SVBSIDIO CHARITATIVO.

SVMMARIVM.

9 *Episcopi, & similes Prælati à Clero subsidium charitatiuum petere possunt, ob causam necessitatis, aut magnæ vtilitatis publicæ.*

10 *Si Clerici iusta de causa petitum subsidium conferre recusent, compelli possunt etiam sub censura excommunicationis.*

11 *Subsidium charitatiuum est onus adhærens Clericis in ordine ad Ecclesiasticos redditus: quare soli beneficiati præstare coguntur.*

12 *Capitula Collegiata, etiam Ecclesiarum Cathedralium subsidium conferre debent.*

13 *Monasteria Regularium non obligantur ad subsidiũ Diœcesano Episcopo præstandum: nisi ratione Ecclesiarum, vel Capellarum habentium populum, seu curam plebis.*

14 *Episcopus subsidium charitatiuum remittere alicui non potest in perpetuum: sed vt semel, vel iterum non præstetur.*

15 *Immunitas à præstando subsidio per præscriptionem temporis immemorialis cum bona fide acquiri potest: præsertim si titulus præsumptus, puta, fama accepti priuilegij exemptionis, comitetur.*

CVm tributo similitudinem magnam gerit subsidium charitatiuum, quod Episcopi, & similes Prælati occurrente aliqua necessitate à Clericis petere, immò exigere solent. Igitur de eo hic subijciam.

De charitatiuo subsidio mentio fit *in cap. cùm Apostolus, de censibus, §. prohibemur,* quod sumptum est ex Lateranẽsi Concilio: *Sustinemus, pro multis necessitatibus, quæ aliquoties superueniunt, vt si manifesta ac rationabilis causa extiterit cum charitate moderatum ab eis* (subditis) *valeant auxilium postulare.* Et *in c. conquerente de officio Ordinarij,* vbi Honorius III. *Non amplius exigat* (ab Ecclesijs & Capellis Monasterij) *præter moderatum auxilium, quod iuxta formam Lateranensis Concilij, si manifesta, & rationabilis causa extiterit cum charitate postulandum: sicuti ab alijs Ecclesijs eiusdem diœcesis, pro necessitate temporis.*

9 Ex istis responsis colligitur primo: Quinam charitatiuum subsidium petendi ius habeant. Videlicet Episcopi, & qui similem Episcopali iurisdictionem, ac Clericos beneficiarios sibi subiectos habent, qua de re videri potest Barthol. Bellencinus *de charitat. subsidio, q. 1. & duabus seqq.*

Colligitur secundo: Quòd causa petendi debeat esse publicæ necessitatis, aut magnæ vtilitatis, eaque manifesta: qualis est, v. g. vt grauia onera debitorum soluantur: vt Ecclesia contra hostes defendatur: Item si multis opus sit sumptibus pro Ecclesiæ fabrica, profectione ad Concilium. Vide Reinig. Gonnij *de charitat. subsidio q. 5.* Barthol. Bellenc. *q. 16.* Azor. *tom. 2. lib. 9. cap. 14. q. 4.* Quod verò Bellenc. ibidem ait: Si Episcopus propria culpa in necessitatem, v. g. grauia debita incidat, non esse illi contribuendum à Clero: quia suæ culpæ imputare debeat: id ego intelligo, vt non tam facilè illi contribuatur. Si autem grauis & manifesta necessitas sit, debent membra reliqua Capiti suo nihilominus subuenire, sicuti in simili dixi *cap. præced. in fine.* Porrò, si dubiũ sit inter Episcopum & Clerum de causæ æquitate, recurrendum est ad Superiorem, secundùm Gloss. *in cit. cap. cum Apostolus, verb. rationalis.* Vel arbitri partium consensu statuendi, sicut docet Bellenc. *q. 17.* Azor. *cit. q. 4.*

Colligitur tertiò: Subsidium istud charitatiuum, (ideò sic dictum, quia proficiscitur ex charitatis & vnionis vinculo, quod inter Episcopum & Clerum intercedit) peti oportere moderatum: Ita vt Ecclesiæ & Clerici non nimis grauentur.

10 Sin verò hoc ipsum ob iustam causam petitum, præstare Clerici recusent, compelli possunt, etiam excommunicationis censura, sicuti colligitur ex iuribus initio citatis, & docet Innoc. *in cit. c. cùm Apostolus,* Bellenc. *quæst. 15.* Gonnij *quæst. 8.* Azor. *tom. 2. lib. 11. cap. 14. q. 2.* Quia in tali casu aiunt illi; *Si deficit charitas, valere debet potestas.*

11 Colligitur quartò: Si Ecclesia sita in vna diœcesi habeat prædia & redditus suos in altera diœcesi, solui debet subsidium charitatiuum Episcopo eius diœcesis, vbi Ecclesia est. Ita sumitur *ex cit. cap. conquerente,* & tradit Bellenc. *q. 35.* Gonnij *qu. 25. & seqq.* Quia subsidium charitatiuum non est onus reale adhærens prædio, qualia solent esse tributa agrorum: sed est onus adhærens personæ in ordine ad prædia, seu redditus Ecclesiasticos.

Colligitur quintò: A quibus subsidium charitatiuum postulari possit; Videlicet à Clericis Episcopo subiectis, qui be-

neficia obtinent. Est enim onus huius subsidij præstandi mixtum, annexum personis in ordine ad beneficia, siue Ecclesias, ex quibus redditus Ecclesiasticos percipiunt, sicuti notauit idem Gonnij *q.25.* Quare si Clericus in diœcesi nullos Ecclesiasticos redditus habeat, etsi bona alia patrimonialia, vel quasi patrimonialia abundè obtineat nihil contribuere tenetur, teste eodem Gonnij *q.40. & 41.* Bellenc. *q.37. nu.23.* Si autem beneficium pensione grauatum est, pensionarius pro rata soluere tenetur, nisi pensio assignata sit libera ab oneribus & contributionibus, sicuti plerumque assignari solet, & Azor. *loc. cit.* notauit.

12 De Capitulis Collegiatis Ecclesiarum sæcularium nemo dubitat, quin ad subsidium charitatiuum teneantur, & colligitur apertè *ex extrauag. vas electionis, prope finem, verb. eorumque Capitulis:* sed & Canonicos Ecclesiæ Cathedralis, spectato communi iure, ad subsidium Episcopo præstandum obligari, Doctores affirmant communiter, Hostiensis *in c. vt prætéritæ, de elect.* Barthol. Bellenc. *q.27.* Remigius de Gonnij *qu.28.* qui allegat etiam Antonin. *in cit. c. vt præteritæ: Quod hoc potissimum Canonicos Cathedrales tangit, quippe magis Episcopo vnitos.*

13 Quod verò attinet ad monasteria, & Ecclesias Regularium, dicendum est cum eodem Bell. *q.29.* Gonnij *q.20.* Ea ad subsidium Episcopo diœcesano præstandum, spectato communi iure, non obligari: nisi ratione Ecclesiarum, vel Capellarum, habentium populum. Ratio est: Quia subsidium charitatiuum est de lege diœcesana, secundùm Innoc. *in cap. 1. de statu Monach.* Monasteria autem Regularium exempta sunt à lege diœcesana Episcopi, tametsi subdita sint legi iurisdictionis, de quo vide Gloss. *in cap. dilectus, de offic. Ordinarij.* At verò comparatione Ecclesiarum, quibus cura populi incumbit, censentur esse de lege diœcesana; ideòque ratione earum contribuere tenentur, sicuti colligitur *ex cit. cap. conquerente.* Quin immò docent Bellencinus *q.29. & 32.* Gonnij *q.22.* Azor. *qu.9.* quòd Ecclesiæ Collegiatæ tam sæculares, quàm regulares, quamuis alioquin exemptæ sint à iurisdictione Episcopali, nihilominus Episcopo diœcesis conferre debeant subsidium charitatiuum, ratione Ecclesiarum; vel Capellarum habentium populum, siue curam plebis; vel quæ aliquando huic oneri subiectæ, postea Ecclesiæ, vel Monasterio exempto vnitæ seu incorporatæ fuerunt: Quia nunquam præsumitur, quòd talis vnio facta fuerit cum præiudicio iurium Episcopalium. Potest tamen Episcopus, adhibito Capituli consilio, & consensu, componere cum Monasterijs, alijsue Ecclesijs, de certo aliquo præstando ratione eiusmodi onerum, sicuti annotauit Bellencinus *qu.48.*

14 Sed vtrùm Episcopus subsidium charitatiuum aliquibus omninò remittere possit, maior est difficultas. Communior est Doctorum responsio *in cap. cum venerabilis, de censibus,* Bellenc. *q.47.* Azor. *cit. cap. 14. q.7.* Quod in totum remittere non possit: quia talis renunciatio cederet in detrimentum Ecclesiæ, aliorumque grauamen, nisi Papa ex plenitudine potestatis talem exemptionem confirmet. Potest tamen Episcopus ob iustam causam semel atque iterùm remittere: quia tunc proprio tantùm commodo renuntiat, quod facere non prohibetur. Quin immò Clericis, qui pauperes sunt, vt vix sufficientem victum & vestitum ex beneficio habeant, secundum æquitatem remittere debet, teste Bellenc. *q.30.* Azor. *q.6.*

Restat quæstio. Vtrùm contra subsidium charitatiuum temporis diuturnitate præscribi possit? Negant Hostiensis, Abbas & alij *in cap. cum Apostolus, de censibus,* Bellenc. *quæst. 50.* Gonnij *q.28.* Azor. *cit. cap. 14. q.7.* Probant I. Quia hoc esset præscribere contra charitatem: quare præscriptio non haberet iustam causã, ac fomentum. II. Quia etiam contra tributa, & similes functiones publicas præscriptio non procedit, sicuti habetur *in leg. competit, Cod. de præscript. 30. annorum,* & docet Gl. communiter recepta *in cap. cùm non liceat, de præscript.* III. Quia præscriptio locum non habet in ijs, quæ meræ facultatis sunt: positum autem est in mero arbitratu Episcopi, vtrùm charitatiuum subsidium exigere velit. Ergo &c. IV. Contra procurationes visitatoribus debitas præscribi numquam potest, *cap. cùm ex officijs, de præscript.* Ergo, neque contra charitatiuum subsidium.

15 Sed hæ rationes conuicere non videntur, si loquamur de præscriptione temporis immemorialis. Ad primum respondetur; non esse contra charitatem, aut rectæ rationis dictamen; quòd particularis aliqua Ecclesia à communibus alioquin oneribus eximatur, seu per priuilegium summi Pontificis, seu per aliquam compositionem, aut commutationem cum Episcopo factã, vt suprà dictum est: quo simili modo Princeps, saltem ob causã, ad bonum publicum pertinentem, aliquos subditos eximere potest à communi tributorum onere; siue per priuilegium in remunerationem meritorum, siue per aliquam compositionem, venditionem, sicuti docet Molin. *disp. 673. cit. tom. 3. prior.* Constat verò, quicquid per priuilegium, vel alium concessionis modum obtineri potest, idem etiam, per præscriptionem temporis immemorialis: Ergo tanto tempore cum bona fide vsucapi potest immunitas à subsidio charitatiuo, vel tributo præstando. Ex quo patet etiam resp. ad secundum; Licet tempore ordinario contra tributa præscriptio non procedat, posse tamen præscribi immunitatem tempore immemoriali, præsertim cum fama alicuius priuilegij adeòque cum titulo præsumpto. Ad tertium respondeo: Verissimum esse illud dictum; Quòd donatio, & omnis gratuita præstatio, aut remissio, quantocumque tempore ita continuetur, numquam alteri ius tribuat præscriptionis. Verum, si diuturno tempore præstatio aliqua, vel remissio continuetur, nisi ex circumstantijs appareat, à gratuita voluntate procedere, in dubio præsumitur potiùs ex obligatione, siue debito proficisci: quia nemo facilè sua bona iactare, & indebitè effundere censetur, iuxta *l. cùm de indebito, ff. de probat.* Quamobrem si in nostro casu Episcopus ab alijs Ecclesijs subsidium charitatiuum sæpiùs exegit, ab vna autem per temporis immemorialis spatium numquam exigere solitus fuit: præsumitur id egisse non ex gratuita voluntate, sed quia propter præcedentem aliquam compositionem, aut priuilegium ius exigendi non habuerit. Vide quæ dicta sunt suprà hoc libro *tract. 1. c. 8. n. 8.* Ad quartum respondetur, negandã esse conseq. Ratio dari debet: quia ius canonicum resistit præscriptioni aduersus procurationes tanquam irrationabili, & contra Ecclesiarum vtilitatem tendenti: quandoquidem hac ratione locorum Ordinarij negligentiores fierent in visitatione, si eam proprijs impendijs facere, aut procurare deberent: Præterquam quòd id indecens esset, si visitatori Ecclesiarum causa laboranti, ac spiritualia ministranti, necessariæ sustentationis beneficium non tribueretur. Hæ autem rationes non ita locum habent in charitatiuo subsidio, aut principis tributo. Quod etiam inde confirmatur, quia charitatiuum subsidium, sicut & tributum priuilegio, aut pacto seu compositione remitti potest: consequenter etiam eius liberatio per præscriptionem acquiri, saltem immemorialem, cùm ea vim tituli, ac constituti habeat. At verò procurationes ab Ordinarijs locorum absolutè, & in perpetuum remitti non possunt, ob rationes suprà datas; ita Innoc. *in cit. cap. cùm ex officij, num. 1.* Abb. *num. 16.*

CAP. IV.

DE CRIMINE FALSI.

SVMMARIVM.

1 *Ad crimen falsi tria requiruntur: veritatis immutatio, Dolus operantis, Damnum alterius notabile.*
2 *Crimen falsi varijs modis committi potest.*
3 *Non est licitum amisso legitimo instrumento, aliud simile confingere.*
4 *Litteras laceratas, & in publicum abiectas quilibet colligere; & legere, earumque notitia in suum commodum, vti potest.*

1 CRimen falsi *est peruersio veritatis, cum dolo, & alterius iactura.* Tria igitur ad hoc crimen requiruntur sicut post Hostiensem notauit Sylu. *verb. falsarius, nu. 1.* Gregor. Tholos. *lib. 36. Syntag. cap. 1. num. 6.* I. Est veritatis immutatio. II. Dolus operantis. III. Vt alteri inde damnum proueniat.

2 Crimen falsi varijs modis committitur, vt videre est *in tit. ff. & C. Ad leg. Corneliam, de falsis.* Primò crimen falsi committit, qui monetam publicam adulterat, vel sine legitima auctoritate cudit, de quo dicam §. *seq.*

Secundò, Qui testamentum, codicillum, aliudue instrumentum vel scripturam immutat, supprimit, lacerat, iuxta *l. 1. & seqq. l. quid sit, ff. eod. l. 3. C. eod.* & docent Nau. *c. 17. n. 168.* Tholos. *c. 5.* Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 700.* Clarus *lib. 5. sent. §. falsum, num. 16.* P. Nau. *lib. 3. c. 1. num. 338.*

Tertiò, Qui alienas litteras dolosè aperit, ac legit, cum alterius iniuria, vel damno iniusto. Qua de re Gl. *in c. cum olim 2. de offic. delegati.* Nau. *c. penult. d. 6. de pœnit.* Sylu. *q. 1.* P. Nau. *num. 340.* Mol. *tract. 4. disp. 36.* Existimant tamen Innoc. & Abb. *n. 4. cit. cap. cùm olim.* Rosell. *verb. falsitas, num. 5.* si quis dolosè aperiat litteras priuatas, nisi aduersario illius ostendat, non puniri pœna falsi: sed alia arbitraria: quia id speciale est in aperiente testamentum clausum, vt falsi crimine teneatur, *l. qui testamentum, ff. eod.* Deinde dixi, si litteræ dolosè aperiantur: interdum autem iusta est aperiendi causa, etiam inuito eo, ad quem mittuntur: puta si id fiat iure belli, aut iustæ defensionis contra inimicum insidias molientem, sicuti notauit Nau. *c. 18. n. 53.* Vel si Prælatus, paterfamilias &c. suspicentur aliquid mali patrandi in litteris contineri, vel si Religionis statutum, aut cõsuetudo licentiam aperiendi litteras Regularium Prælato tribuat.

Quæ-

Quartò, Venditores, qui falsis ponderibus, vel mensuris vtuntur, *l. penult. ff. ad leg. Corneliam de falsis*. Vel materiam adulterinam minus vtilem mercibus admiscent: qua de re Abb. *c. 2. de vendit.* Nau. *num. 166.* Molin. *disp. 701.*

Quintò, Qui alienum partum alicui supponit, *l. 30. ff. eod.*

Sextò, Qui falsum profert testimonium: falsum testem in iudicium producit, *cap. 1. de crimine falsi*. Qui iudicem corrumpit. Aduocatus, qui parti aduersariæ causam prodit, *leg. 1. ff. eod.*

Septimò, Qui signum adulterinum fecerit, vel sculpserit, *leg. 30. ff. eod.* Qui alienum chirographum imitatus fuerit, *leg. quid sit, ff. eod.* Et qui rationes, tabulas, vel instrumentum aliquod rasura falsarit, aut signum amouerit, *l. 1. ff. eod.* Si tamen rasura fiat in loco instrumenti non suspecto, vt veritas nihilominus appareat, non ideò instrumentum vitiatum censetur, *c. ex litteris, de fide instrumentorum*, & videri potest Rosella *verb. falsitas, num. 4.*

Octauò, Qui proposita edicta dolo malo corrumpit, *leg. penult. ff. eod.*

Pœna pro crimine falsi olim homini libero decreta erat deportatio in perpetuum cum confiscatione bonorum, *l. 1. §. vlt. ff. eod.* Hodie autem est arbitraria, teste Claro *5. sent. § falsum, n. 31.* Deinde in conscientiæ foro, (quemadmodum & in externo) resarcienda sunt omnia damna, quæ occasione commissi falsi alteri acciderunt, cuius oppositum non rectè docuit Clarus, *n. 14.* agens de teste falsum testimonium dicente; quod *in conscientiæ foro non tenetur, nisi de falso testimonio, non autem de damno ex illo subsequente.* Denique falsificans litteras Papales excommunicationem incurrit ipsi Papæ reseruatam, *c. ad falsariorum, de crimine falsi, & excommun. sexta Bullæ Cænæ Domini.*

3 Quæstio Prima: Vtrum licitum sit, amissa scriptura de hæreditate, nobilitate, debito, &c. similem confingere? Vel conuento de pecunia, v.g. mutuò accepta, quam legitimè soluerat, factæ solutionis falsum instrumentum producere? Videtur enim id licitum esse: quia nemini ea te iniuria infertur. Respondeo tamen cum Cou. *1. resolut. cap. 2. num. 2.* Sà *verb. falsarius, num. 2.* Non esse id licitum. Nam huiusmodi falsationes Reipub. perniciosæ esse solent: quamobrem legibus seuerè prohibentur: & cùm prohibitio iusta sit, in conscientia obligat. Ad rationem in contrarium dico: Quamuis per huiusmodi falsationem non violetur particularis iustitia; quia nemini ius suum læditur, quamobrem neque restituendi obligatio aliqua contrahitur: peccatur tamen contra veritatis virtutem, & quidem cum Reipublicæ pernicie, vt dixi.

4 Quæstio Secunda: Si aliquis litteras, quas maximè sua interest secretas esse, laceratas in publicum abijciat: alius verò superueniat & collectis litterarum fragmentis, eas legat, vtrum peccet? Cuiusmodi casum testatur Syl. *verb. emptio, qu. 17.* Venetijs accidisse. Mercator acceptas litteras ab Oriente de superuentura penuria & charitate aromatum, lacerauit, & abiecit: has deinde collegit alius mercator, illumque præuenit, & copiam aromatum emendo, lucrum præripuit: quæritur, vtrum iniuriam illi fecerit? Affirmat Rebell. *p. 2. lib. 1. q. 7. num. 9.* Sed rectius cum Archidiacono negat *loc. cit.* Syl. Cùm enim mercator ille litteras laceratas in publicum abiecit, & velut pro derelictis habuit, hoc ipso omnibus fragmentorum illorum potestatem ac vsum fecisse censetur; vt proinde quisque in suum commodum ijs vti potuerit. Igitur rectè resoluit ibid. Syl. *Si quis litteras in publicum locum abiectas legit, solum vt sciat: curiositas est, si vt sibi prouideat, commodisque suis studeat, humana, non vitiosa prudentia est.*

Interdum tamen lex charitatis obligat, vt qui ex litteris ita in publicum abiectis secretum aliquod cognouit, illud alijs non manifestet, cum damno litteras abijcientis. Quin immò reuelans eiusmodi secretum, cuius notitiam etiam iustè acquisiuit, contra iustitiam peccabit; si intelligat, audientes ea notitia vsuros ad damnum iniustum inferendum: quemadmodum si Titio hominem quærenti ad necem iniustam tu domum ostendas, in qua latitat, homicidij cooperator censeberis, sicuti docet etiam Molina *tract. 4. disp. 3.*

CAP. V.

DE MONETÆ FALSATIONE, AC MVTATIONE.

SVMMARIVM.

1 *Nummus publica lege constitutus fuit, vt rerum omnium quibus indigemus æstimatio esset.*

2 *Nummus, vt legitimus ac iustus sit, requirit materiam, & pondus metalli, sicuti signum ipsi impressum indicat.*

3 *Nummi seu pecuniæ valor & æstimatio alia intrinseca, ac veluti substantialis est, alia verò extrinseca, & impositititia: quæ vt vera ac iusta sit, intrinsecæ correspondere debet.*

4 *Tria ad iustitiam causæ monetæ requiruntur: Legitima cudendi auctoritas; materiæ bonitas, seu integritas; iustum materiæ pondus, sicuti impressum signum demonstrat.*

5 *Pecuniarum falsatio pluribus modis contingit.*

6 *Ius monetam cudendi inter regalia numeratur: quare illud tamquam speciale priuilegium Ducibus, Comitibus, Ciuitatibus concessum, vendi vel aliter alienari non potest, quamuis vsus, & commoditas ad tempus alteri elocari possit: Eademque ratio est de iure vectigalium.*

7 *Princeps mutationem monetarum facere non potest absque consensu Communitatis, vel saltem potioris eius partis excepto casu publicæ, ac manifestæ necessitatis.*

8 *Ingentia incommoda ex monetarum præsertim intrinseca mutatione, prouenire solent: vt consideratis omnibus, plerumque etiam ipsum Reipublicæ caput plus inde damni accipiat; quamuis vna aliqua ratione in ipsius commodum mutatio cessura videatur.*

9 *Grauissimè peccat Princeps, seu Magistratus, si ob commodum suum, & absque publica necessitate, monetarum mutationem introducat.*

10 *Mutatio pecuniæ alia intrinseca tantùm est; alia tantùm extrinseca; alia tum intrinseca: tum extrinseca.*

11 *Interdum in obligationem venit certa pecuniæ species; interdum verò pecunia incerta, ac indeterminata. Item species pecuniæ vel inseritur causa demonstrationis tantum; vel causa æstimationis tantum: vel causa vtriusque.*

12 *Si moneta mutata sit tam intrinseca bonitate, quàm extrinseco valore, tum alia pecuniæ species efficitur, quamuis nomine cum priore moneta conueniat: quare noui nummi pro veteribus, qui in obligationem venerunt, solui non debent.*

13 *Si monetæ species certo numero in pactionem vel promissionem deducantur, superueniens earum mutatio extrinseca creditoris commodo, vel incommodo accedit.*

14 *Qui certam speciem, vel materiam pecuniæ promisit, aliam quamuis extrinsecè æquiualentem, inuito creditori soluere non potest: nisi promissa pecuniæ species perierit, aut acquiri nequeat; vel nisi ostendatur, nihil interesse creditoris, num in hac, an altera moneta debitum recipiat.*

15 *Si nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, quantitas pecuniaria in obligationem deducatur, & postea extrinseca monetarum mutatio accidat, ea commodo, vel incommodo debitoris accidit: quia tantò pauciores, vel plures nummos soluere cogetur.*

16 *Extrinseci seu imposititi valoris mutatio in solutionibus debitorum antiquorum attendenda non est his casibus: I. Si auctio, vel diminutio extrinseca facta est non per legitimam potestatē. II. Si mutatio valoris constituta est publica quidem lege, sed nō vt stabiliter ac perpetuò duratura. III. Si notabilis auctio extrinseca monetarum introducta est propter intrinsecā diminutionem, seu deprauationem aliarum minutiorum pecuniarum.*

17 *Merè extrinseca auctio monetarum lege iusta & stabili nunquā constitui potest, ita vt sit magna, ac valdè notabilis.*

18 *Si valor monetarum extrinsecus crescat in manu depositarij administratoris, aut cuiuscumque possessoris, ordinariè tale augmentum non ad ipsum, sed ad dominum pecuniarum spectat.*

19 *Si mutatio monetarum facta est in bonitate intrinseca, videlicet in materia, aut pondere, attendendum est tempus contractus, non solutionis: id est, debita pecuniaria soluenda sunt secundùm bonitatem monetarum, quam habuerunt tempore contractus, non solutionis.*

20 *Promittens, aut legans pecunias censetur intelligere de talibus, quales vsitatæ sunt tempore dispositionis, aut promissionis.*

21 *Pro bona moneta mutuo data, non tenetur creditor aliam intrinsecè deteriorem recipere.*

22 *Si intrinseca imminutio monetarum, & consequenter extrinseca auctio aliarum bonarum pecuniarum modica sit, eius mutationis consideratio nulla esse debet: secus, si immodica, & valdè notabilis.*

23 *Qui antè annos XXV. mutuò accepit thalerum Imperialem valentem. 18. bazios non videtur satisfacere, si iam soluat bazios 18. qui intrinsecè multò deteriores sunt.*

24 *Magnus seu immodicus extrinsecæ taxationis excessus suprà iustum valorem intrinsecum monetarum, tamquam stabiliter duraturus, constitui, aut introduci non potest: nisi diuturnitate, ac perpetuitate temporis.*

25 *Si valdè enormis, præsertim vt non duratura, monetarum intrinseca deprauatio fiat, & quod inde consequens est bonarum monetarum valor extrinsecus augeatur extra controuersiam est apud Doctores, in antiquis soluendis debitis spectandū esse intrinsecum valorem monetarum, quem habuerunt tempore*

contractus, ideoque veteres, non nouos adulterinos nummos soluendos esse.

26 *Si impositus sit valor monetarum enormiter excedens valorem, ac bonitatem intrinsecam, diminuatur, & ad normam veritatis redigatur, consequenter etiam bonarum monetarum extrinsecus valor comparatione deprauatarum decrescat; extra controuersiam est apud Doctores, solutionem debitorum faciendam esse secundum valorem intrinsecum, quem habuerant tempore contractus; ideoque vitiatos florenos, v.g. quales dati sunt, non autem nouos intrinsecè multùm meliores soluendos esse.*

27 *Si nihil specialiter expressum fuit, contractus quilibet censetur institutus secundum naturales conditiones eius.*

Conditiones contractuum, quæ natura insunt, expressione non indigent.

28 *Etsi contrahens existimet plus se obligari, quàm secundùm contractus naturam obligatur, si tamen plus exteriùs non promittat, error ipsi suus obesse non debet.*

29 *Creditor curiosus esse non debet, in quam rem, seu vtilitatem debitoris pecunia ipsi credita vertatur.*

Non ideò pecunia, vel merx pluris æstimari debet, quòd illa mutuatario, hæc emptori, seu ob eius industriam, seu ob fortunā, & quamuis extrinsecam causam, vtilis futura sit.

30 *Lucrum cessans, vel damnum emergens mutuatori resarciendū non est, nisi in pactum expressè, vel tacitè deducatur.*

31 *Iudices inferiores secundum leges, non secundum æquum & bonum, sicuti ipsis videtur, iudicare debent: cum inter ius, & æquitatē interposita interpretatio soli Principi reseruata sit.*

1 NOtandum est primò ex Aristotele *lib. 5. Ethic. cap. 5.* & Paulo I.C. *in l. 1. ff. de contrahend. empt.* Quòd nummus hominum impositione ac lege propter necessitatem introductus fuit, vt esset rerum omnium, quibus indigemus, certa æstimatio. Electa autem est materia metalli, videlicet aurum, argentum, æs, quæ olim rudi & non signata massa appendebantur: postcà verò ad subleuandum libræ laborem signabantur, impressa pecudis figura, vnde & pecunia dicta fuit, vt videre licet apud Aristot. *lib. 1. Polit. cap. 6.* Succedentibus verò temporibus, consuetudo obtinuit, quæ & nunc viget, vt ad augendam publicam nummi auctoritatem, omnemque fraudis tollendam suspicionem, Principis imagine nummus signaretur, vti constat *ex l. vlt. C. de veter. numis. potest. l. 11.* vbi capitali supplicio afficiendus dicitur, qui *æternales vultus* Imperatorum *fraudibus duxerit violare.* Et Cassiod. *lib. 7. variarum, c. 32. Omninò monetæ debet integritas quæri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quid enim erit tutum, si in nostra peccatur effigie?* Quin etiam apud Christianos non rarò nomen Domini, aut alicuius Sancti, vel Crucis figura imprimitur, vt *sit in testimonium veritatis monetæ, secundum materiam, & pondus,* ait Nicolaus Oresmius Lexouiēsis Episcopus Caroli V. Francorum Regis præceptor. *in lib. de mutat. monetarum, cap. 13. tom. 8. Bibliot. SS. Patrum.*

2 Notandum secundò ex eodem Paulo *in cit. leg. 1.* Quòd pecunia seu nummus publica auctoritate cusus, vim vsumque in commutationibus non tantùm habet ex substantia materiæ; sed magis etiam ex quantitate æstimationis lege publica impositæ: Si enim substantiam auri, vel argenti absolutè species, nondum habet rationem pretij, sed potius mercis: quare vt pretij rationē consequatur, ad res alias æstimandas, emendásque idonei, publicę æstimationis quantitate indiget, hæc igitur est vltima forma pecuniæ constituens. Verumtamen fundamentum iusti nummi est metalli bonitas, & pondus, hæc enim ab impressa publicæ æstimationis figura significantur, cui signo nisi intrinseca materiæ bonitas respondeat, falsus nummus erit, vti apertè colligitur *ex l. 1. C. de veter. numism. potestate lib. 11.* vbi Imperat. Valentinianus & Valens, Solidos veterum Principum veneratione formatos ita tradi, ac suscipi iubent, *modo debiti ponderis sint, & speciei metalli probæ.* Eademque doctrina satis indicatur *in citat. l. 1. ff. de contrahent. empt.* ibi, *Electa est materia, cuius publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum equalitate quantitatis subueniret.* Atqui, nec æqua, nec perpetua, consequenter, nec publicā lege constituta æstimatio esse posset, nisi ad veritatem nummi præcipuè requireretur materiæ bonitas, ac iustum pondus vti dixi 1. *notand.* & mox clarius explicabo.

Notandum est tertiò: Quod intrinsecus valor monetæ partim sumitur ex metalli varietate, & naturalibus proprietatibus, ver. g. auri vel argenti puritate, ductilitate &c. partim verò ex communi hominum apprehensione, & affectione. Verùm vt nummus seu moneta vtilitatem suam habeat, ob quam instituta est, videlicet ad subueniendum necessitatibus commutationum, ac commerciorum, spectari debet intrinsecus eius valor, non secundùm priuatam aliquorum, aut vnius alicuius prouinciæ, vel regionis, sed aliarum etiam gentium, quibuscum commercium, seu negotiatio est, quasi communiter receptam persuasionem, æstimationemue, vti benè annotauit Anton. Faber. *de varijs nummariorum debitor. solut. c. 1. num. 32. & c. 21. nu. 4.* Fingamus enim, in vna prouincia thaleri, aut ducati pondus diminui, vel admixtione deterioris metalli vitiari, manente eadem extrinseca, seu per edictum imposita æstimatione, vt videlicet tantundem valeat, quantum alius ponderosior, aut purioris materiæ thalerus, ducatus, in alijs non longè dissitis regionibus communiter valere solet, manifestum est, commerciorum facultatem, quin & mutuam societatem, atque ex vna in alteram regionem transeundi facilitatem impeditum iri: vt proinde talis priuata potiùs, quā publica vniuś regionis, aut etiam nationis, nummorum æstimatio, diuturna esse non possit, neque publica lege constitui, sed solùm edicto aliquo ad tempus propter occurrentem necessitatem.

3 Notandum quartò: Præter valorem, seu æstimationem monetæ intrinsecam, alia à Doctoribus assignatur extrinseca, seu impositia, quæ & variari solet hominum, & præsertim Magistratus publici auctoritate. Quæ extrinseca æstimatio accessoria censeri debet intrinsecæ, eique correspondere, vel saltem non multùm ab ea distare: modica autem diuersitas in considerationem non venit. Sin verò extrinseca æstimatio multùm discrepet, iniusta erit, saltem materialiter: quare suprà dixi, diuturnam esse non posse, cùm sit noxia Reipublicæ. Nisi quod propter occurrentem necessitatem ad tempus obseruari queat.

4 Exinde colligitur primò: Ad iustitiam causæ monetæ, seu pecuniæ tria omninò requiri, secundùm Gl. *in c. quanto, verb. patris, de iureiur.* Syl. *verb. falsarius, q. 7.* P. Nau. *lib. 3. de restit. c. 1. num. 316.* Primum est, legitima cudendi auctoritas quam etiam signum impressum indicat. Nam monetam cudere ex Regalibus vnum est, vti constat *ex lib. 2. Feudorum, cap. 56. Quæ sint regalia, & l. 2. C. de falsa moneta,* vbi mortis supplicium decernitur ijs, qui monetam priuata fusione formarint, tamquam læsæ Maiestatis crimine obnoxij. Cùm enim nummus propter publicam vtilitatem ac necessitatem institutus sit, non nisi eius auctoritate prodire debet, qui totius Communitatis curam gerit: nam alioquin innumeræ fraudes, & incommoda sequi poterunt. Qua de re Oresmius *cap. 5. & 6.* Veruntamen ius cudendi monetam alijs etiam, præter supremum Principem, sicuti & alia regalia, competere solent, seu ex priuilegij concessione, seu ex legitimè præscripta consuetudine, annotauit Petr. Gregor. Tholosanus *lib. 36. Syntag. cap. 2. num. 25.*

Alterum est materiæ bonitas, seu integritas: non quòd nummus suaptè natura certam materiam requirat; sed ex hypothesi, quatenus aureus nummus esse debet, nihil argenti; quatenus argenteus esse debet, nihil æris admixtum habeat.

Tertium est iustum pondus materiæ, sicuti signum nummi indicat: quia vt suprà ex Aristot. dictum, tale signum ideò in nummis ponitur, vt mensurate opus non sit. Quare à nummis adeò omnis fallitas, & deceptio abesse debet, sicuti Principem, cuius imaginem præferunt, ac veluti sanctam contestationem fraus omnis maximè dedecet.

Aduerte tamen hoc loco, quod ipsa formatio, & signi publici impressio valorem nummi intrinsecum aliquantulum augeat, sicuti docent Innoc. *in cit. c. quanto,* Abb. ibid. *num. 10. de iureiur.* Cou. *in collat. veter. numism. c. 7. num. 1.* P. Nau. *lib. 3. c. 1. n. 321.* Anton. Faber. *cit. cap. num. 62.* contra Gl. *in l. 1. verb. præbet, ff. de contrah. empt.* Barthol. *in l. 2. §. 1. ff. si certum petatur,* vbi aiunt; quod nummus non plus valere debet, quàm ipsa rudis massa metalli. Sed quod dixi communi, eaque iusta consuetudine obseruatur, vt Princeps seu Magistratus deducat inprimis æstimationem laboris, ac impendiorum, deinde modicum quippiam pro publico signo, ex quo pecuniæ vim, & dignitatem accipiunt, detrahere iniquū non æstimatur: etsi id non vbique consuetum sit.

5 Colligitur secundò, quibus modis falsatio, seu falsi crimen circa monetas, accidere possit: Si quis monetam cudat tali potestate non præditus. Ita significatur *in l. 2 & 3. C. de falsa moneta,* & docet S. Aug. *lib. 2. contra Parmenianum, cap. 13.* relatus *in c. quod quidam 1. q. 1. §. si enim aliqui,* Couar. *de collat. veterum numismat. c. 8. num. 3. verb. is verò,* Mol. *tract. 2. tom. 3. post er. disp. 702.* P. Nau. *citat. num. 327.* Iacob. Menoch. *de arbitr. Iudicum qq. casu 316.* Nam tale hominis factū falsationē continet, dolum, & iacturam Principis: quippe cuius ius vsurpatur, efficiturque vt eius monetæ non tanto numero expendantur. Quamobrem eiusmodi falsarius etiam ad restitutionem obligatur Principi, vel Monetario eius faciendam: licet contrarium senserit Sylu. *cit. quæst. 7.* & Nau. *cap. 17. Man. num. 167.*

II. Qui falsam monetam cudit, videlicet pondere iniquo, vel materia adulterina, sicuti colligitur *ex cap. quanto, de iureiur. & l. 3. Cod. de veter. numismat. collat.* & docet Syl. *cit. verb. falsarius q. 7.* Gabr. *in 4. d. 15. tota q. 9.* Clarus *lib. 5. sent. §. falsum, num. 37.*

Pet. Nauarr. *citat. cap. 2. numer.* 311. Marc. Nau. *loc. cit.*

III. Qui de iusto pondere monetæ detrahit abscindendo, radendo, sicuti constat *ex l. Quicumque, ff. ad Legem Corneliam de falsis*, & ex communi docet Angel. *ver. falsarius*, §. 8. Sylu. *qu.* 8. Sed quid si de monetis illis aliquid detrahatur, quæ iustum pondus excedunt? Respondeo. Si id publica auctoritate à Monetarijs fiat, non videtur reprehendi posse; quamuis si aliqui nummi minus iusto contineant, æquum omninò est vt alij plus iusto continentes relinquantur: cùm alioquin Communitas damnum passura sit. Sin verò priuatus quispiam de nummis plus iusti ponderis habentibus detrahat, ait Syl. falsarium non esse, idemque sentit P. Naua. *nu.* 325. Sed mihi verisimile apparet, talem vt fraudatorem ac falsarium puniri posse: quia monetæ publicæ priuata auctoritate detrahit, cum damno Communitatis, quod etiam visum fuit Iac. Menoch. *cit. casu* 315. *num.* 38. Existimat tamen Angel. *cit.* §. 8. tales, licet moniti à Confessario abstinere nolint, (quia putant id non esse iniustum, si de monetæ iusto pondere nihil dematur) absolui posse: quod non satis manifestò appareat, eos mortaliter peccare.

Simile dubium est: Vtrùm illi contra iustitiam peccent, qui meliores, aut ponderosiores nummos seligunt, eosque conflant, vel cambiando lucrantur, alios verò expendunt? Eodem modo, sicuti ad prius, respondent Angelus *cit.* §. 8. & Gabr. *in 4. qu.* 15. *q. 9. art. 3. dub.* 3. Adrian. *in 4. de restit. vbi de vsuris*, 1. *Quæritur anne licet*. Sed mihi alia de his ratio esse videtur: quandoquidem monetam publicam non peruertunt, aut permutant; sed cum singulorum nummorum domini existant, eorum alios arbitratu suo expendunt: alios verò retinent, conflant, &c. *Nullus autem videtur dolo facere qui iure suo vtitur regul. ff.* 55.

IV. Qui adulterinæ materiæ nummos, puta stanneos, plumbeos tingunt, seu colorant, vt appareant aurei, argentei, falsi crimen committunt, sicuti colligitur *ex l. quicumque, ff. Ad l. Corneliam, de falsis*, & docent Abb. in *cit. cap. quanto, num.* 4. Cou. *cit. c. 8. num.* 5. Sed quid si monetæ publica auctoritate cudantur, admixto, v. g. cupro, illudque temporis successu in aliquibus appareat, vt à mercatoribus ægrè accipiantur: vtrùm grauiter peccare censendi sint, qui tales nummos argento viuo, aut sale madefacto illinunt, vt albiores, purioresque videantur? Non ausus sum tales damnare, si monetæ, vt ponimus, publicam auctoritatem in eo regno habeant, & per eiusmodi tincturam deteriores non efficiantur.

V. Qui falsas monetas, puta stanneas, aut plumbeas pro argenteis scienter expendunt: nihil obstante, quod ante etiam ab alijs decepti fuerint. Ita colligitur *ex l. Cornelia, ff. eod.* & docent Syl. *q.* 6. Cou. *nu.* 4. Nau. *cit. c.* 16. Clarus *num.* 38. Mol. *n.* 9. P. Greg. Tholos. *lib.* 36. Syntag. *c.* 3. Sed etsi bona fide, seu ignoranter aliquis expenderit, tenetur ad restitutionem ei, qui læsus fuit, sicuti notat Mol. *cit. disp. 702. ad finem*, P. Nau. *lib. 3. c. 1. nu.* 312. Sed quid dicendum, si quis nummum adulterinum, v. g. thalerum stanneum alteri donet vel det mercatori scienti ac consentienti, quem probabiliter scit eo animo accipere, vt alium decipiat? Respondeo, illum peccare, & puniri posse, *argum. cit. l. lege Cornelia*, eò quòd cooperetur ad multas falsationes inde secuturas. Vide quæ dixi *lib. 2. tr. 3. c. vlt. num. 4. ad finem*.

6 Quæstio Prima. Vtrùm ius monetam cudendi, alijs donari, vendi, locari possit? Respondeo, & dico I. Supremus Princeps, seu Magistratus ius monetam cudendi, sicuti & alia regalia, alijs concedere potest: sed debet in ea re modum seruare secundùm ordinationes cuiusque regni, cùm in subditorum ac totius Reipublicæ graue detrimentum cessurum sit, si multi in regno, aut prouincia ius monetam cudendi, vectigalia exigendi, &c. sibi vendicent.

Dico II. Inferiores Duces, ac Magnates, qui v. g. in Imperio ex Imperatoris concessione, cudendæ monetæ priuilegium obtinent, ij non possunt hoc ius alijs concedere, vendere, locare: quandoquidem eiusmodi regalia sunt specialia personarum priuilegia, quæ alienari nequeunt. Interim tamen non prohibetur quicumque Princeps, Dux, Comes habens ius monetam cudendi, vectigalia exigendi &c. vsum & commoditatem alteri in menses, annos elocare; vt ipse artem monetariam exerceat sub nomine, ac signo Ducis, Comitis, qui proinde curam adhibere debet, vt Monetarius nec in materia, nec in pondere defraudet: alioquin etiam ipsemet principalis ad damni restitutionem obligabitur.

7 Quæstio secunda. Vtrùm Princeps arbitratu suo, & sine consensu subditorum, monetæ mutationem facere possit, siue intrinsecam, videlicet de iusto pondere demendo, aut deteriorem materiam admiscendo; siue extrinsecam, videl. si nulla facta mutatione in monetis, decernatur maiore pretio recipiendas esse, quàm in se contineant. Communis Doctorum responsio est, requiri populi consensum. Ita apertè colligitur *ex c. quanto, de iureiur.* & docet S. Tho. vel si alius auctor est *opusc. de Regimine Principum, lib. 1. cap.* 13. Nicolaus Oresmius *tract. de mutat. monetarum, cap.* 21. Innoc. Abb. & alij Canonistæ *in c. quanto, de iureiur.* Syl. *verb. falsarius, q.* 7. Cou. *in collat. numism. cap. 7. nu.* 6. Alber. Brunus *tr. de monet. princ. num.* 4. Martinus Laudensis *in tr. de monetis n.* 8. P. Nau. *lib. 3. c. 1. n.* 337. Ratio est: Quia pecuniæ vsus & commoditas publica esse debet: at verò *quod omnes tangit ab omnibus approbari debet, reg. 19. in* 6. Accedit, quod per pecuniæ mutationem, puta si intrinsecus valor minuatur vel extrinsecus augeatur, magnum populo detrimentum inferatur: id autem iniustum est, nisi populus spontè consentiat.

Verùm huic doctrinæ duæ limitationes adhiberi solent: Prima est apud Innocentium, & Syl. *loc. cit.* Quòd sufficiat consensus maioris partis Magnatum regni: quia in talibus rebus consensus maioris, aut potioris partis alicuius Communitatis censetur consensus omnium, *argum. l. quod maior, ff. ad Municipalem*: quandoquidem possibile non est, omnium omninò consensum postulari. Altera: Quòd ob euidentem causam, seu necessitatem, Princeps pecuniæ mutationem facere possit, etiam non requisito populi consensu. Ita docet Oresmius *cit. c.* 21. Cou. *cit. cap. 7. num.* 6. Ioan. Faber. *Instit. Quibus modis tollitur obligatio princip.* Sed admonent, quod Princeps cessante necessitate, populo compensare debeat damnum, quod ob pecuniæ mutationem passi sunt. Exempli causa, si ingruentibus hostibus, ad bellum necessarium gerendum pecuniæ desint, duobus modis Princeps succurrere poterit, vt publico edicto monetarum omnium valor extrinsecus augeatur; vel vt nummi ærei pro argenteis, aut etiam aureis, impresso eodem valoris signo, cudantur, cum implicito pacto crediti; ita videlicet, vt quicumque finito bello tale signum attulerit ipsi bonus nummus argenteus, vel aureus ex eadem Principis officina dandus sit, vnde æreus prodierat. Quare tale signum non tam nummi quam arrhæ, aut tesseræ rationem habebit.

Obijcies. Occurrente publica necessitate, ad quam tollendam Principis facultates non sufficiunt, populus contribuere tenetur: ergo ob eamdem causam monetæ mutatio à Principe fieri poterit absque damni compensandi obligatione. Respondeo ex doctrina Oresmij *cit. cap.* 21. Tributum, vt iustum sit, exigi debet secundùm facultates subditorum, vt non alij multùm, alij verò parum, aut nihil grauentur: & instituendus est modus exactionis, quàm fieri potest, cum minimo Communitatis detrimento. At verò si monetarum mutationem Princeps instituat, aliqui subditorum ingentem iacturam patiuntur, ij videl. qui ob negotiationem, annuos redditus, &c. deteriorem monetam recipere coguntur; contrà, alij qui pecunias bonas abscondunt, vel auctiore pretio merces distrahunt, damnum nullum, sed ingens fermè lucrum ferunt. Aliaque plurima incommoda ex mutatione monetæ, præsertim secundùm intrinsecum valorem, prouenire solent, quæ à multis Scriptoribus passim annotata reperies: sed nos hoc tempore in Germania experti sumus.

8 Sunt autem incommoda ista: Primum. Egregia ansa præbetur nummulariæ arti, per quam pecunias nunc mutuò accipiendo, nunc commutando, aut conflando, qui vel parum industrij sunt, breui tempore quàm maximè ditescunt, cum aliorum multorum damno, & rei familiaris euersione. Hoc incommodum proponit Oresmius Episc. Lexouiensis, *cap.* 19.

Secundum. Negotiationes & commercia perturbantur, ac impediuntur. Nam mercatores in transportandis mercibus ex vna regione in alteram, secundùm bonas, easque maiores monetas contrahere solent: quæ si in aliena terra, vnde merces aduehuntur, minoris æstimantur, tantò plures numerari debent, cum ingenti damno eius regni, aut prouinciæ, in qua est auctior bonarum monetarum æstimatio: contrà verò, merces omnes, & victualia, quæ in tali regno nascuntur aut venduntur, leui pretio comparantur ab extraneis; quippe quorum bonæ pecuniæ plurimum in hoc regno æstimantur. Cùm hæc scripsi in Germania superiore, æstimato thalero Imperiali floren. Rhenanis X ducato autem XVI. gloriari solebant extranei, numquã se minore pretio victitasse, & quæuis necessaria suis pecunijs comparasse: cùm interim incolæ fermè omnes de magna rerum charitate, atque inopia passim quererentur. Videri potest Oresmius *c.* 18. *sui tract.*

Tertium. Si monetæ intrinsecus vitiatæ cudantur populi adiacentes seuerissimo interdicto, vti par est, eas proscribunt, & à terris suis ablegant. Ex quo fit, vt monetæ bonæ, ob necessarium cum finitimis populis commercium, è regno, aut prouincia extrahantur; vitiatæ autem fermè solæ remaneant. Accedit, quod monetæ tales, ob materiæ deterioris, v. g. cupri admixtionem, ponderosiores, ideòque ineptiores sint ad transportandum, & negotiandum. Nam mercator, v. g. tria millia ducatorum in crumena sua transferre potest: quorum tamen valorem in materia adulterina & cuprea, duo, vel tres equi vix trahere possunt.

Quartum. Magni sumptus fiunt cudendis, ac formandis monetis adulterinis: Nam præter Monetariorum, aliorum-

que operariorum, & officialium stipendia, quin & frequentes fraudes, id quoque incommodi est, quòd cuprũ, cuius admixtione moneta cuditur, tunc magno pretio emi debet, posteà verò, cum adulterinæ monetæ cudi desierunt, denuò vilescit: consequenter ipsæ etiam monetæ eiusdem materiæ conflatæ contemnuntur. Vt taceam per istas conflationes, ac fusiones, non parum materiæ bonæ igne absumi: sed longè plus à furibus abripi.

Quintum, Census, ac redditus omnes annui tali pecuniarum mutatione perturbantur, vt proinde domini, ac Magnates regni ex prædiis, vectigalibus, censibus emptitijs integros prouentus suos consequi non possint: ex quo graue rei familiaris detrimentum incurrunt, neque status sui dignitatem decenter sustinere queunt. Sed ipsemet etiam Rex, seu Princeps Reipublicæ contentus esse cogitur, si tributi, aut vectigalis nomine, vitiatæ monetæ soluantur, quales ex eius officina prodeunt. Quamobrem coguntur Magnates subditis suis, iam antè propter pecuniarum mutationem exhaustis, nouas exactiones imponere. Sin autem populi facultates exhauriantur, nonne hoc incommodum deniq; in ipsum Reipublicæ caput redundare necesse est? Vt facilè appareat, tametsi vna parte ex monetarum mutatione Principi, aut Magistratui lucrum prouenire censeatur: maius tamen esse damnum, quando exhaustis plurimorum facultatibus, veluti siccatis riuis, lædique etiam publicum ærarium, quod ex subditorum bonis, sustentatur, diminui necesse erit. Vide Oresmium *capit*. 18.

Sextum, Paulatim conflatis, vel à ditioribus absconditis monetis bonis, adulterinæ exosæ manent: ex quo magna rerum ad quotidianum victum necessariarum inopia, & communis fames consequitur: sicuti his temporibus nimis experti sumus quando rustici propter monetæ vitium, nullis minis adigi poterant ad frumentum aduehendum, aut vendendum, nisi denique suo arbitratu æstimare concessum ipsis fuerit.

Septimum. Occasio præbetur plurimarum fraudum, atque litium coram iudicio, propter monetæ diuersitatem, in contractibus mutui, emptionis, &c. in frequentibus venditionum retractibus, censuum resignationibus. Exinde autem prouentunt priuatæ contentiones, atque inimicitiæ, non sine graui offensione diuini Numinis: particulares etiam tristitiæ eorum, qui grauem bonorum iacturam passi sunt: quando, v.g. pro grandi summa veteris ipsis debitę monetæ, nouam adulterinam decepti receperũt. Ita optimè etiam annotauit idem Oresmius Episcopus *cap*. 19.

9 Hæc satis ostendunt, grauissimè peccare Principem, aut Magistratum, si absque iusta necessitate, seu in priuatum suum commodum, monetæ mutationem instituat. Exempla reperies apud Abb. *in c. quanto num.* 11. *de iureiur*. Gabr. *in cit. q.* 9. *art*, 3. *dub*. 1. Maiorem *in* 4. *d*. 19. *qu*. 28. *corol*. 6. Si Princeps bonum monetæ genus reprobet, atque congregatum conflet, ac posteà minus valentem monetam cudi imperet, lucri sui causa. Item si omnem penè aureorum nummorum copiam venditione, permutatione attrahat, vt deficiente auro in regno, eius pretiũ valdè crescat, posteà magno eo valore monetam cudi iubeat.

Accidit verò interdum, vt publica necessitas, v.g. belli difficilius ac diu duraturi pecuniæ mutationem exigere videatur, præsertim si etiam hostes tali attentato remedio pecunias auxerunt, quod his nostris temporibus Caluinistæ, egregij in omni genere falsarij, primò factitare aggressi sunt, vt ex non magna argenti massa ingentem, admixto cupro, pecuniarum numerum conflarent: quamobrem viri multi prudentes necessarium esse duxerunt, atque Catholicis Principibus persuaserunt, vt defensionis causa, aliquam etiam pecuniarum mutationem fieri curarent.

Id equidem in tali casu reprehendi haud potest, considerandũ tamen erit, quisnam optimus, & tutissimus succurrẽdi modus sit; ne alioquin, dum vnum incommodum auertere volumus, aliud maius inferamus. Et plerumque quidem expedire magis arbitror, vt materia metalli intrinsecus non vitiata, bonarum monetarum omnium valor impostitius augeatur, monetæ autem vitiatæ, & adulterinæ seuerissima confiscationis pœna interdicantur: curandumque, vt executioni sedulò mandetur, & non à malis Officialibus per negligentiam, aut collusionem dissimuletur. Nam hoc modo improborum hominum fraudes, & pleraque alia superius enumerata, incommoda vitabuntur; pecuniæ bonæ ac veteres, etiam finito bello, vsum commoditatemque suam retinebunt: aduersariorum verò adulterini nummi in dies magis contemnentur; vt vnde commodum sperarunt, inde potius detrimentum accipiant.

Quæstio Tertia. Cuiusnam lucro, aut damno accidat monetarum mutatio, creditoris, an debitoris: Videlicet? Si aliquis ex contractu mutui, alteriusue dispositionis, aut promissionis debitor factus est centum talerorum Imperialium, cùm singuli non plus valerent, quam XVIII. pazios, tempore autem solutionis talerorum auctior est valor, vt singuli æstimentur sesqui floreno, seu XXII. pazijs, cum dimidio; plusne, an minus, quàm accepit, an verò tantundem intrinseco, vel extrinseco valore restituere debet? Eademque difficultas est, de diminutione: si contingat, v.g. talerum, qui nunc æstimatur sesqui floreno, deijci ad XVIII. pazios, seu florenum vnum cum tribus pazijs, quomodo solutio facienda?

10 Pro solutione huius intricatæ difficultatis, hæc inprimis notanda sunt. Primum: Sicuti duplex est valor pecuniæ, vti suprà dixi *num*. 3. vnus intrinsecus, qui attenditur secundùm materiæ qualitatem, & pondus: alter autem valor extrinsecus & impositicius: Ita duplex pecuniæ mutatio fieri potest: vna secundum intrinsecum eius valorem, vel de iusto pondere detrahendo, vel deteriorem materiam admiscendo: altera secundum valorem, seu æstimationẽ extrinsecã, si manente eadem materiæ bonitate, secundũ se & intrinsecè spectata, pluris aut minoris fiat. Quibus addi potest tertia mutatio quæ est simul intrinseca & extrinseca.

11 Alterum: In obligationem ac debitum pecuniarium interdum venit certæ pecunię species, interdum autem pecunia incerta, & indeterminata. Exemplum primi: Si alicui mutuos dedi decẽ taleros Imperiales, eo pacto, vt etiam in decem taleris solutio. Exemplum secundi: Si alicui mutuos dedi decem thaleros, æstimatos tunc quindecim florenis argenteis. Nam florenus argenteus Rhenanus apud nos in instrumentis debitorum apponitur, non vt certa species pecuniæ, sed potiùs vt genus seu æstimatio ac mensura omnis pecuniæ probæ, ac receptæ.

Tertium. Interdum species pecuniæ, in qua solutio fieri debeat, inseritur causa demonstrationis tantùm; interdum causa æstimationis tantùm, interdum verò causa vtriusque. Exemplum primi. Si mutuò dans quindecim florenos, v.g. in thaleris, paciscatur, vt solutio etiam fiat in thaleris, nihil sollicitus de æstimatione thalerorum, sed eam fortunæ committens. Exemplum secundi. Si decem thaleros mutuò dans paciscatur, vt nec minor, nec maior numerus thalerorum restituendus sit: Idque non propter speciem pecuniæ secundùm se, sed propter æstimationem eius variabilem. Vult itaque decem sibi thaleros in specie restitui, vel aliam pecuniam solutionis tempore æquiualentem. Exemplum tertij. Si quis mutuo dedit thaleros, cum pacto, vt totidem, omninò thaleri secundùm speciem restituantur, sicuti accepti sunt. Hæc est communis Doctorum sententia.

12 Assertio Prima. Si moneta mutata fuit tã intrinseca bonitate, quàm extrinseco valore seu pretio communi, tunc alia pecuniæ species censetur; quamuis fortassè secundùm nomen cum priore moneta conueniat, quare hoc casu veteres nummi soluendi sunt, aut noui, secundum æstimationem veterum. Ita habetur *in c. cum Canonicis, de censibus*, & ex communi docet Couar. *de mutat. monetarum. §. vnic. num*. 3. Anton. Faber *de varijs nummariorum debitor. solutionib. c*. 2. *num*. 29. Carol. Molinæus *de vsuris. contract. q*. 100. *num*. 159. Ioan. Faber. *instit. Quibus modis tollitur obligatio, princip*. Immò in hac assertione Doctores omnes consentiunt: Quia cùm noua pecunia, veteri, quæ in obligatione existit, non æquiualeat, clarum est, eius vicem in solutione subire non posse. Exemplum: Si hodie, promisisti soluturum te thalerum Imperialem, censeris intellexisse de thalero, qui nunc in vsu est: quare etsi accidat posteà thaleros cudi materiæ deterioris, qui proinde etiam æstimationem minorem habeant, soluere debebis thalerum antiquum, aut saltem secundum æstimationem antiqui.

13 Assertio secunda. Si monetæ species certo numero in pactionem obligationemque deducantur, illarum superueniens mutatio extrinseca creditoris commodo, vel incommodo cedit: quia tot numero species tempore constituto solui debent, quot in pactionem venerunt, siue earum extrinsecus valor auctus, siue diminutus sit. Hæc est communis DD. sententia apud Cou. *cit. §. vnic. concl*. 7. Abbat. *in cit. cap. quanto, num*. 5. Molin. *tom*. 2. *de iust. disput*. 312. *concl*. 2. *verb. Excipe*, Rebell. *de obligat. iust. p*. 2. *lib*. 11. *qu*. 15. *num*. 8. Philiarcum *de offic. sacerdot. tom*. 2. *lib*. 5. *cap*. 6. Anton. Fabrum *de varijs nummar. debitor. solut. cap*. 2. Exempla sunt: Si emi à te domum 1000. ducatis, in specie & numero soluendis: vel si mutuò dedi tibi 1000. ducatos, eodem numero ac specie restituendos; ita solui debent, nihil obstante, quòd eorũ valor extrinsecus auctior fiat. Dummodo pactio iusta fuerit, quia intererat, v.g. mutuatoris, qui aureos ad illud tempus auctionis seruasset, vel si æquale periculum fuerat, tum accrementi, tum decrementi monetarum, vti docent Syl. *verb. vsura, qu*. 14. *&* 15. Philiarcus & Rebellus *loc. cit*. & dicam de hac re infrà, *tr*. 4. *cap*. 16. *nu*. 12. Ratio verò assertionis est, quia vniuersim loquendo, cum certa rei species debetur, illaque ante moram debitoris (quam semper exclusam) volumus auctior, vel diminutior fiat, intrinseco, aut extrinseco valore, commodo, vel incommodo creditoris id accidit. Vt si tibi promittam hunc thalerum Imperialem me daturum, tuo commodo cedet, si eius valor augeatur.

Eadem-

Eademque ratio est, si dicam, talem thalerum tibi dabo: quia monetæ eiusdem speciei ac formæ ita æquiualent, vt vna alterius vicem semper subire possit.

14 Sed dubium est, Qui certam speciem, ac numerum monetæ promisit, verum aliam eiusdem valoris, seu æstimationis pecuniam soluendo, liberetur? Communis, & vera Doctorum responsio est negatiua apud Couar. *cit.* §. 1. *concl.* 1. Antonium Fabrum *c.* 3. *n.* 3. Fridericum Martini *de iure censuum, c.* 5. *n.* 116. Eademque ratio est, si conuentum sit, vt solutio in auro fiat, non tenetur creditor argenteam monetam, quamuis probam, eiusdemque æstimationis recipere. Quia *contractus ex conuentione legem accipiunt leg.* 1. §. *si conuenit, ff. depositi, & reg.* 23. *ff.* Et *aliud pro alio inuito creditore solui non potest,* iuxta *l.* 2. §. 1. *ff. si certum petatur.*

Excipe primò; Si species monetæ promissæ omnino perit aut reprobata est, tunc alia eiusdem æstimationis solui potest ac debet, *argum. cap. olim de censib.* vbi id notat Gloss. *vlt.* & Abb. *n.* 4. Albertus Brunus *de monet. p.* 2. *n.* 3. *& p.* 5. *n.* 1. Martinus Granatus *de monetis, n.* 13. Mynsing. *cent.* 4. *obseru.* 1. *n.* 6. And. Gail. *l.* 2. *obseru.* 73. *n.* 7. Carol. Molinæus *de vsur. contract. q.* 91. *num.* 691. Frider. Martini *cit. c.* 5. *n.* 119. contra Ioan. Fabrum, *loco supra cit.* existimantes, debitorem hoc casu omnino liberari, quia impossibilis ei sit pecuniæ promissæ solutio. Sed respondetur: In contractibus præsertim onerosis, & reciprocis, ad duo debitorem in tali casu obligari: & ad soluendum pretium pecuniarum certum, vel incertum, seu fortunæ commissum, & ad soluendum illud in certa specie monetæ. Quæ duæ obligationes diuiduæ sunt, ita, vt tametsi posterior tanquam accessoria, & minus principalis impleri nequeat, tamen prior persistat, iuxta iuris *reg.* 37. *Vtile non debet per inutile vitiari.*

Locutus sum autem de onerosis contractibus. Sin autem permissio liberalis fuit donandi aliquos talis speciei nummos, ex intentione promittentis pendet, vtrùm ad talem monetę formam principaliter se obligare voluerit, an verò solum accessoriè, vt talibus nummis abolitis, eorũ nihilominus æstimationem soluere velit. Et hoc posterius in dubio præsumendum videtur, excepto si determinatus nummus promissurus sit v. g. hunc aureum, quem ludendo lucratus sum, tibi donabo; eo ante soluendi moram, siue culpa promissoris deperdito, omnino liberabitur promissor.

Excipe secundò; Si ostendi possit, nihil interesse creditoris in moneta, de qua conuentum, an in alia ipsi solutio fiat. Sumitur *ex cit. c. olim, & l.* 98. *ff. de solut. Paulus respondit, debitorem non esse cogendum in aliam formam nummos accipere, si ea re damnum aliquod passurus sit.* Ergo videtur cogendus esse, si nullum damnum patietur. Quod verò Gl. *in l. si quis argentum, C. de donat.* & Doctores alij apud Couar. *cit.* §. *vn. concl. de consuetudine*, testantur, vt debitum vnius monetæ alia quacumque æquiualente, ac proba modò non minutissima sit, solui possit, id non arbitror intelligendum, si expressa conuentio facta fuit, vt in certa monetæ specie solutio fiat, & creditoris intersit ita fieri: qua de re videri potest Carol. Molin. *q.* 92. *n.* 708. Ant. Faber. *c.* 7. *nu.* 11. Sed ea est rationabilis consuetudo, vt si nihil de specie monetæ conuentum fuit, in quaelibet vsitata, & proba fieri possit; modò non magna solutio fiat in minutissimis nummis, cum magno numerandi labore.

15 Assertio III. Si nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, quantitas pecuniaria in obligationem deducatur ac postea extrinseca monetarum mutatio fiat, ea commodo, vel incommodo debitoris accidit, vt tantò pauciores nummos soluere cogatur, quatenus eorum valor auctus est; vel tantò plures, quatenus eorum valor extrinsecus diminutus fuit. Hanc sententiam ex Iureconsultis amplexus est Io. Faber. *tit. Instit. Quibus modis tollitur obligatio.* Tholos. *cit. c.* 2. *nu.* 27. Carol. Molinæus *q.* 92. Mynsinger. *cent.* 4. *obseruat.* 1. Couar. *cit.* §. *vn. n.* 3 *in fine, & conclus.* 4. Frider. Martini *cit. cap.* 5. *n.* 60. *& cap.* 8. *nu.* 59. Ex Theologis verò Sotus *lib.* 6. *de iust. q.* 1 *a.* 2. *& qu.* 12. *art.* 1. Sylu. *ver. solutio. q.* 2. P. Nauar. *l.* 3. *de resti. c.* 1. *n.* 259. Tolet. *lib.* 2. *c.* 34. *n.* 2. Ioan. Medina *C. de restit. q. vlt. ver.* Ideo fatentur, Rebellus *p.* 2. *l.* 11. *q.* 15. *concl. vlt.* Vincen. Fillucius *in moral. qq. tract.* 35. *num.* 409 *verb. Quintò* Ludou. Mol. *tom.* 2. *disp.* 312. *conclus.* 1. Exemplum: Si centum ducatos tibi mutuò dem, hoc solo pacto, vt tantundem in proba moneta restituas; vel si quantitas debiti in pecunia expressa fuit, non vt in specie, sed vt in mensura, videlicet vt centum ducati, valentes eo tempore Rhenanis argenteis 290. florenis, restituantur, vel denique si species monetę soluendæ adiecta fuit causa demonstrationis, tantùm, non æstimationis, videlicet quod solutio debiti in auro, seu in ducatis fieri debeat: non expresso numero specierum, sed fortunę commisso; his casibus, inquam, auctio, vel diminutio extrinseca monetæ proderit, vel oberit debitori.

Hæc assertio in primis probatur consuetudine Imperij, secundùm quàm crescentibus monetis, secundùm valorem extrinsecum tantùm, debita pecuniaria omnia omnore monetarum numero soluuntur. Quo modò Imperator Ferdinandus I. Anno Domini 1559. in Comitijs Augustæ florenum aureum Rhenensem octodecim pazijs valentem, sine sui intrinseca immutatione, tribus crucigeris auxit, & potestatem fecit debitoribus, eo valore auctiore debita sua dissoluendi. Secundò probatur ratione. Nam auctio, vel diminutio pecuniarum ideò decernitur, vt secundùm eam mercationes, & solutiones debitorum fiant: ergo si decretum æstimationis iustum est, vt ponimus, seruari potest, ac debet. Alioquin si debitor vnius, v. g. ducati æstimati duobus florenis argenteis, postea eius æstimatione aucta ad duos florenos, & duos pazios, integrum ducatum soluere deberet, amplius ipso exigeretur, quam in promissionem, obligationemue deductum fuerat.

Aduerte tamen hic primò: Doctores ad hanc asser. allegatos licet re ipsa consentiant, tamen diuersimodè loqui solitos: nam alij aiunt, in debitis pecuniarijs, quibus species monetę certo numero soluenda expressa non fuit, attendendum esse ad tempus contractus: alij verò, attendendum esse ad tempus solutionis. Et vtraque pars rectè docet, diuersa habitudine: Siquidem tempus contractus inspiciendum est, vt intelligatur quantitas debiti, seu valor pecuniæ, v. g. mutuò datę, quem illo tempore habuerant, videlicet quòd 100. ducati confecerint 200. florenos. At verò tempus solutionis inspiciendum est, vt intelligatur valor pecuniæ, per quam solutio fiet, quia secundùm eum pecunia numerari debet. Quam doctrinam leges apud Anton. Fabrum *c.* 2. *nu.* 36. *& seqq. & c.* 21. *principio.*

Aduerte secundò. Eiusdem assertionis doctrinam latè accipiendam esse, vt locum habeat in omni dispositione contractus, sententiæ, statuti pœnalis, vltimæ voluntatis, &c. Est enim generalis, & ex terminis manifesta ratio, attendendum esse hinc quidem quid, & quantum in promissionem, obligationem, aut quamcunque dispositionem venerit; illinc verò quid, & quantum in solutione contineatur. Si itaque tempore dispositionis actum fuit de certo numero specierum, vel nummorum, qui v. gr. in arca conclusus est, hoc ipsum solui debet: vel saltem alia moneta, solutionis tempore æquiualens: Sin verò tempore dispositionis actum non fuit de certo nummero specierum, sed absolutè constitutum, vt dentur tot floreni, thaleri, æstimati tanto numero paziorum, crucigerorum, tunc in primis spectandum est, quanta summa in dispositione venerit, deinde verò quid solutionis tempore pecuniæ valeant, ad summam debiti conficiendam. Modò nulla debitoris mora interuenerit in soluendo, neque negligentia creditoris in recipiendo: alioquin superueniente mutatione pecuniaria, compensandum erit illinc, quantum interest creditoris suo tempore solutionem factam non fuisse, hinc verò, quantum interest, debitoris pecuniam suo tempore non receptam fuisse. Qua de re videri potest Couar. *citat.* §. *vn. conclus.* 5. Anton. Faber. *de varijs debit. nummar. solut. c.* 10. Gaill. *libr.* 1. *obseruat.* 73. *numer* 9.

Cæterum oppositum nostræ assertionis plerique vtriusque iuris Doctores tenere videntur, cum Bartolo *in leg. Paulus, ff. de solut.* Hostiensi *in capit. quanto de iureiur.* Ita enim testantur Couarr. Molinæus, Frider. Martini *loc. cit.* eandemque sententiam, tanquam communem citant, & sequuntur Albertus Brunus *de monetis, part.* 1. *in conclus. parsic. & limit.* 1. Anton. Faber. *capit.* 6. *numer.* 4. Andr. Fachinæus *libr.* 2. *controuers. iuris, capit.* 9. Tiraquel. *lib.* 1. *de retract.* §. 2. Gloss. 18. Nauarr. *cap.* 27. *man. num.* 294. Azor. *tom.* 3. *lib.* 10. *cap.* 7. *quæst.* 2. Quod Doctores conciliare nititur Rebell. *cit. conclus. vlt.* Et mihi etiam incredibile videtur, negare eos voluisse, si iusta, & stabili lege, vel communi populi consensu, & approbatione decernatur, vt moneta, auctiore, quàm ante solebat, valore recipiatur, quominus secundùm talem legitimam taxationem, debitorum solutiones fieri posint.

16 Veruntamen hæc ipsa doctrina, adeoque assertio nostra tertia aliquot limitationes, seu declarationes requirit. Prima limitatio est, Si auctio valoris extrinseci monetarum facta est, non legitima potestate, sed improba fœneratorum & campsorum consuetudine, populo reliquo non consentiente, sed improbante: eius ratio in soluendis debitis, præsertim antiquis, nulla habenda est. Quę est nota, & ab omnibus probata declaratio.

Altera, Si talis auctio lege publica constituta sit, sed non stabili, & vt perpetuò duratura. Etenim auctionem, sicuti, & diminutionem valoris extrinseci, publica potestate eo pacto constitutam esse oportere, vt constans & perpetua sit, præter alios docet Couarr. *cit.* §. *vn. conclus.* 6. & colligitur *ex lib.* 1. *ff. de contrahend. empt.* vbi ait I.C. *quòd pecunia publicam, & perpetuam æstimationem habere debet* ad subueniendum difficultatibus permuta-

mutationum. Quamobrem si Principis edicto, vel populi consensu statuantur, vt monetarum pretia in duplum aucta sint, quamdiu, v. g. necessitas bellica perdurat nullo modo admittendum erit, vt antiquorum debitorum obligationes secundùm auctiorem illum valorem soluantur. Quia, neque Principis statuentis, neque populi consentientis voluntas fuit, aut esse potuit, vt monetarum mutatio admodum notabilis, & valde discrepans ab intrinseco valore constituatur, nisi quatenus id necessarium est ad præsens periculum pellendum; non autem cum graui præiudicio & damno eorum creditorum, quibus veterum obligationum ius quæsitum fuit, vti benè etiam notauit Anton. Faber. *de var. solut. debitor. pecuniar. c. 4. nu.* 59. Sicuti etiam non expedit, neque possibile est, valde exorbitantem extrinseci valoris excessum diu in Republ. continuari: cùm ea res in maximum eius detrimentum cedat, vti constat ex suprà dictis.

Tertia. Si magna, seu notabilis extrinseci valoris auctio proueniat ex intrinseca deprauatione monetarum: hoc enim casu receptissima est Doctorum sententia, solutionem antiquorum debitorum faciendam esse secundùm intrinsecam bonitatem, ac valorem veteris monetæ; nihil attendendo ad valoris extrinseci augmentum, quod pecuniæ solutionis tempore habent, vti docent Albertus Brunus *cit. p. 1. in conclus. num.* 3. vbi ait, id esse indubitatum; Anton. Faber. *in cit. suo tract. c. 6.* & fusè explicabo infrà *assert. 5. & 6.*

17 Hic verò aduertendum esse duxi; Merè extrinsecam auctionem monetarum iusta & stabili lege nunquam constitui, vt sit magna & notabilis. Si enim monetæ vt ponimus, iusto metallo, ac pondere cusæ sunt, non est ratio, cur earum valor multùm excrescat, aut decrescat, si in monetis nulla intrinseca deprauatio fiat. Accidit quidem, vt quædam monetæ, videlicet thaleri, ducati, &c. comparatione minutiorum intrinsecus non vitiatarum monetarum, maiorem transportandi, negotiandi opportunitatem, vtilitatemque habeant; & idcircò supra valorem suum intrinsecum, si is secundùm se spectetur, earum commodiorum monetarum valor extrinsecus augeatur: sed eiusmodi auctio exigua est, & valde rationabilis: atque secundùm talem auctionem debitorum, etiam veterum, solutionem fieri posse, dixi in assertione tertia, & arbitror Doctores alios non negaturos. Sin verò, vt præteritis annis in Imperio, experti sumus, auctio monetarum grandiorum, puta thaleri, ducati, &c. præcipuè accidat propter deprauationem, seu intrinsecam diminutionem monetarum minutiorum: tunc alia quæstio euadit, ad quam paulò post respondebo.

18 Assertio IV. Si valor monetarum extrinsecus crescat in manu depositarij, administratoris, aut cuiuscumque possessoris, ordinariè tale augmentum non ad ipsum, sed ad dominum monetarum pertinet. Ratio est manifesta. Quia id augmentum est quoddam accidens monetæ; ergo eiusdem esse debet, cuius est moneta, quemadmodum etiam detrimentum valoris, si contingeret, ad eundem pertineret. Ex quo resolues: Si ex gazophylacio alicuius Ecclesiæ, præfecto pecunia tradatur custodienda, eiusque pretium postea augeatur: restituendam esse pecuniam secundùm valorem temporis, quo solutio, aut restitutio fit.

Excipe primo; Nisi administrator, v. g. templi Præfectus, ius habeat pecunias elocandi in censum: tunc enim ipsemet in censum accipere potest, vt pecuniarum dominium acquirat, cum obligatione restituendi suo tempore capitale, vna cum annua pecuniaria pensione, secundùm communem taxationem.

Excipe secundò: Si Depositario, Administratori, aut Officiali, tali lege tradatur pecunia, vt ipse omne periculum etiam casus fortuiti præstare teneatur: tunc contractus videtur transire in ipsum accipientem, imposita illi obligatione personali, vt eandem quantitatem pecuniarum tempore constituto restituat. Quo casu augmentum, sicuti & decrementum valoris pecuniæ, ad ipsum pertinere videtur iuxta assertionem.

Porrò in Administratoribus Ecclesiarum, Tutoribus, &c. etiam hoc considerandum est: Si illi nollent speratum pecuniarum augmentum ad Ecclesiam, vel pupillum pertinere, deberent plerumque pecunias in censum elocare, vel ad negotiationem dare. Si igitur id non faciant, æquum est, vt augmentum pecuniæ ipsi Ecclesiæ seu pupillo relinquatur. Quamuis propter periculum casus fortuiti, si id ipsis incumbat, & alio modo non compensetur; partem moderatam augmenti, seu lucri sibi retinere tali casu non prohibentur.

19 Assertio V. Si mutatio monetarum facta est in bonitate intrinseca, videlicet in materia, aut pondere, attendendum est tempus contractus, non solutionis: id est, debita pecuniaria soluenda sunt secundùm bonitatem monetarum, quam habuerant tempore contractus, non solutionis. Hæc est communissima Doctorum sententia Bartoli, & aliorum in *l. Paulus, ff. de solut.* Abb. *& aliorum in cap. quantò de iureiur.* Couar. *cit. §. vnic. conclus.* 3. Tiraquell. *de vtroque retractu l. 1. §. 2. Gl. 18.* Anton. Fabri *de variis pecun. debitor. solut. c. 4. n. 10.* Filliucii *tr. 35. p. 2. nu. 49. ver. Secundò si pecunia*, & aliorum, quorum catalogum attexere necesse non est: quia huius sententiæ singularis oppugnator Carol. Molinæus *in sua analysi, q. 100. de monetarum mutatione, nu. 749. ita* confitetur: *Omnes & veteres, & medij, & recentiores (vno Ioan. Fab. excepto Auth. hoc nisi, C. de solut.) vna voce vbique tenuerunt, & tenent semper, ac indistinctè; siue debeatur pecunia in genere abstracto quantitatis puta, tot libræ: siue certa species monetæ, puta, mille aurei, debere attendi, & exigi bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus siue cuiuscunque dispositionis.* Ratio fundamentalis huius receptissimæ doctrinæ peti debet ex natura iustitiæ commutatiuæ, id enim iustum est, vt in omni debito tantundem, ea specie, genere, & qualitate seu bonitate, soluatur, sicuti in obligationem deductum est. Si autem ante annos decem emisti domum mille florenis argenteis Rhenanis: vel accepisti mutuos mille florenos Rhenanos, debitor factus es talium florenorum: siue in specie, siue in genere, quales tempore contractus in vsu erant: ergo etiamsi postea noui floreni deteriores cudantur, solutionem facere non potes in nouis florenis, aut secundùm æstimationem nouorum: sed veteres, quales promisisti, aut secundùm æstimationem veterum, soluendi sunt. Ita etiam vice versa, si accidat post contractam obligationem florenos meliores, ac ponderosiores cudi, eiusmodi nouos soluere non cogeris, sed veteres, quales promisisti, aut secundùm æstimationem veterum.

20 Neque refert, tametsi in dispositione, seu obligatione adiectum non fuerit eius generis, seu intrinsecæ bonitatis ac qualitatis monetam soluendam esse, qualis eo tempore in vsu erat: quia id semper præsumitur, donatorem, v. g. promittentem centum florenos: aut testatorem totidem legantem, loqui de moneta, qualis eo tempore vsitata est: talis igitur pecunia, aut æquiualens eius æstimatio præstanda erit, qualis promissa, donata, legata fuit, vti ostendit præter alios Anton. Faber. *cap. 21. sui tractatus.*

Id verò manifestum est in contractibus onerosis. Nam mercium, v. g. æstimatio fieri solet secundùm monetas eo tempore vsitatas, vt domus veneat mille florenis, equus centum: Sin autem emptor in multò deterioribus postea cusis florenis solutionem facere velit, non erit id iustum mercis pretium: quia talibus diminutis florenis domus venditionis tempore constabat non mille, sed fortasse bis mille: non centum, sed ducentis. In mutui item contractu, si dati sunt floreni argentei centum, ac postea cudantur alij floreni multo ære admixto, si in his restitutio fiat, non redditur tantundem secundùm idem genus & qualitatem, sicut natura mutui postulat: siquidem centum floreni cusi, neque contractus, neque solutionis tempore æquiuarent centum florenis argenteis, quales mutuatarius accepit. Quare rectè dixit Pomponius *in leg. 3. ff. de rebus creditis: In contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id autem agi intelligitur, vt eiusdem generis, & eadem bonitate soluatur, qua datum est.*

21 Obijcitur. Si nouus florenus cusus sit admixto ære signo tamen & charactere legitima potestate impresso, talis florenus æquiualet floreno veteri, cuius non species, sed æstimatio indeterminatè promissa fuit: ergo eiusmodi ærei floreni solutione satisfiet creditori. Respondeo. Vel eiusmodi ærea seu intrinsecus vitiata moneta cusa, aut in prouinciam introducta est, alijs monetarum speciebus non immutatis neque intrinsecè, neque extrinsecè: sicuti factum aliquando est, vt v. g. denariorum, aut crucigerorum quoddam genus intrinsecè, deterius, cum alijs melioribus eiusdem taxationis monetis introduceretur, atque etiam reciperetur a mercatoribus: sed tali pacto, vt pretium mercis plerumque augerent: sin verò boni ac veteres nummi soluerentur, pretium minuerent. Hoc casu dico, creditorem, qui bonos argenteos florenos dederat: non obligari ad recipiendum nouos deteriores: quales si cum datis comparentur, æqualitatis rationem in ordine ad vsum non seruabunt. Si enim creditor accipiat mille bonos denarios, quales dederat, comparabit decem vlnas panni, sin verò deteriores accipiat, tantùm nouem comparare sibi poterit, sin autem hos cum bonis, quales dederat permutare seu cambiare voluerit, non mille ipsi dabuntur: sed solùm nongenti. Videri potest Anton. Faber. *c. 4. n. 39.*

22 Vel simul etiam aliarum monetarum valor immutatus est, quod plerumque fieri solet propter intrinsecam deprauationem pecuniarum minutiorum. Quia enim crucigeri, ternarij, &c. deteriores cudi iam solent, quam olim cudebantur, ideo bonorum respectu, & ita per accidens, bonorum thalerorum valor auctus est valore extrinseco. Hoc casu iterum distinguendum est: vel enim intrinseca mutatio seu immutatio monetarum, & consequenter extrinseca auctio meliorum monetarum exigua est, tunc fateor, eius mutationis considerationem non esse; sed solutionem debi-

debitorum etiam in his monetis fieri posse, secundùm præsentem earum valorem, vti docet idem Faber *c.23.n.11.* Idque probatur ex generali consuetudine: Constat enim in plerisque Europæ prouincijs veteres monetas aureas, & argenteas melioris materiæ maiorisque ponderis olim fuisse, quam quæ postea in earum locum substitutę sunt, & tamen censuum, ac prædiorum oppignoratorum redemptiones his ipsis aliquantulum leuioribus monetis absque creditorum querela fieri solent.

33 Vel intrinseca mutatio seu imminutio monetarum, & consequenter auctio extrinseca meliorum monetarum magna est, tunc arbitror, creditoris ius tuendum fore, vt in tali moneta antiqui debiti solutionem recipere non teneatur. Exemplum: Anno Domini M.DC. Titius mille thaleros Imperiales mutuò dedit Caio, quorum singuli eo tempore æstimabantur 18. pazijs, & conficiebat hæc summa argenteos Rhenenses florenos 1200. Postea verò, propter deteriorum monetarum frequentem procusionem, thalerorum bonorum cuiusmodi accepti erant, valor multum auctus fuit, vt Anno M.DC.XX. vel anno M.DC.XXV. quo solutio facienda est, quatuor thaleri, licet intrinsecè non meliores, sed potius deteriores cudantur, extrinseca tamen taxatione æquiualeant, quinque taleris datis tempore contractus. Hoc casu Caius debitor secundùm præsentem monetarum valorem soluere vult thaleros tantùm 800. Sed Titius creditor questus de inequalitate solutionis, eam recipere recusat.

Dico, in hoc casu, secundùm naturalis iustitiæ æquitatem; gentium, ac Cæsarea iura, pro creditore pronunciandum fore: & esse hanc communem Doctorum sententiam, fatetur eius oppugnator Carolus Molinæus *q.92. & 100.* Ratio sumi debet ex monetæ essentiali constitutione, duas partes complectente, iuxta *l. 1. ff. de contrahend. empt.* quarum prior habet se vt materia ac fundamentum, videlicet bonitas, & quantitas materiæ, ad cuius vsum selectæ: altera se habet vt forma, videlicet character seu signum æstimationis materiæ, publica potestate ac stabili lege impressum, vti explicaui suprà *n.2. & seqq.*

Non disputo hic, vtrum horum principalius in nũmo censeri debeat, signum an subiecta materia. Sufficit, quòd vtrumque substantialiter requiratur, sicuti forma, & materia ad compositum: vt neque informis argenti materia nummi rationem habeat: neque nummus verus ac legitimus censeri possit, cui subiecta materia non respondet, in ordine ad commutationes, & commercia peragenda.

Hoc posito, ita argumentari licet: Naturalis ratio iustitiæ, gentium, & Cæsarea iura postulant, vt in omni mutuo tantundem eodem genere ac bonitate, adeoque æquiualens reddatur ei, quod datum fuit. Dati autem fuerunt ante annos 20. vel 25. thaleri mille, quibus tempore solutionis 80. thaleri non equiualent, seu eandem bonitatem, æstimationemque iustam, ac legitimam non habent. Ergo non satisfit creditori restituendo ipsi thaleros octingentos. Maior est certa. Minor probatur. Olim enim valebat thalerus crucigeros 70. vel 72. nunc autem valet crucigeros 90. Atqui nostrates crucigeri 90. secundùm veritatem, & substantiam non plus valent, imò minus: quàm ante annos 25. crucigeri 70. Ergo neque thalerus secundùm veritatem plus valet, imò verò minus, quàm valebat tempore mutuationis. Quamobrem neque in ordine ad commutationes melior seu vtilior est thalerus, quam erat ante annos 25. cum certum sit, rerùm omnium pretia simul cum pecuniarum mutatione augeri, ijsque crescentibus accrescere.

Dico autem, *secundùm veritatem* thalerum plus iam non valere, quàm olim valebat. Nam extrinseca, seu potius fictitia specie plus valet, videl. 90. crucigeros, cum olim tantum valeret 70. Verumtamen crucigeri, quibus nunc vtimur, valdè immutati secundùm intrinsecam bonitatem, verè non æquiualent, neque eiusdem formæ aut essentiæ censeri possunt cum crucigeris antiquis quales in mutuationem venerunt. Neque enimuero vlla lege stabili ac diu duratura constitui potest, vt moneta intrinseca bonitate notabiliter vitiata, tamen æquiualeat bonæ ac legitimæ, præterquam si omnes nationes quibuscum nobis commercium est, in eandem notabilem mutationem consentiant, alioquin verò non erit iusta, sed super excedens; neque Reip. commoda, sed planè noxia nummi taxatio, sicuti constat ex dictis suprà *num.2. not.3.* & fusè ostendit Anton. Faber. toto suo tractatu, præsertim c. 1.

Confirmatur doctrina. Est enim communis omnium fermè Doctorum, ideoque quasi præiudicata sententia. Si notabilis intrinseca mutatio pecuniarum fiat, solutionem debitorum faciendam esse secundùm æstimationem, & valorem pecuniarum, qui erat tempore contractus, non solutionis. Hæc autem monetarum mutatio, quæ intra viginti circiter annos accidit, intrinseca, atque notabilis est. Causantur enim crucigeri, binarii, pazii, longè deteriores, quorum quatuor vix æquiualent tribus antiquioribus, quales in mutuationis contractum venerunt, atque earum vitiatarum tantùm respectu valor extrinsecus thalerorum, & similium grandiorum monetarum augetur: in dies etiam magis augendus, nisi remedium adhibeatur.

Addendum etiam est, quod hæc mutatio, seu deprauatio pecuniarum originem, aut approbationem non habet ab vlla Imperiali Constitutione: neque a populo communem consensum, sed improba, præsertim fœnatorum, & campsorum negotiatione, per abusum, introducta, interim toleratur, donec pecuniarum generalis reformatio in Imperij Romani Comitijs fiat. Qua de re legi possunt, quæ, allegatis pluribus Imperialibus Constitutionibus, & Cameræ Imperialis Iudicijs, doctè in hac ipsa causa congessit Arrig. Felserus I.C. quamobrem hoc loco argumentum sumere non licet ex quarundam prouinciarum & tribunalium consuetudine, quæ facti tantum est, non iuris, cùm non habeat legitimam originem, nec populi communem consensum, sed quotidianam querelam. Et quòd in hoc casu quibusdam locis pro creditore non iudicetur, contra debitorem, causa est, non quia id iustum non sit, sed quia ob litium multitudinem ac varietatem non expediat, donec generalis de hac re constitutio fiat: præterquam, quod Iudicibus sententia Molinęi, & aliorum paucorum, quamuis contra communem sit, tamen probabilis, & pro praxi iudiciaria expeditior videri possit. Nos autem, abstrahendo a praxi, quam sicuti nec probamus, ita nec omnino damnare audemus, disputamus hic, quid iustum sit, spectatis legibus Cæsareis, spectata institutione ac fine nummi, vt ad negotiationes, & commercia vtilis existat; spectata denique essentiali constitutione nummi, vt character, & exterior æstimatio interno valori respondeant: cùm alioqnin veritas characteris corruat: ideòque stabili lege constitui nequeat, præsertim cum præiudicio creditorum, quibus propter antiquas obligationes ius acquisitum fuit.

34 Sed quæret aliquis: Quænam censeri debeat mutatio pecuniarij valoris modica, cuius considerationem habendam non esse, suprà dictum fuit: quæ vero magna, seu immodica, vt obesse non debeat creditori, quominus bonam, qualem ipse dedit, non intrinsecùs diminutam & extrinsecè auctam pecuniam exigere possit? Respondeo. Magnus seu immodicus extrinsecæ taxationis excessus, suprà iustum valorem intrinsecum monetarum, constitui non potest per legem stabilem, & perpetuò duraturam. Exempli causa; Ante Annos 40. cusus fuit thalerus Imperialis iusto valore 17. paziorum; non potuisset anno sequente constitui vt valeret pazios 22. cum dimidio, nisi ad tempus aliquod, propter necessitatem. Alioquin fuisset iniusta lex, seu taxatio nummi. Sed mutatio valoris pecuniarij temporis successu paulatim introducitur, fermè propter intrinsecam monetarum, præsertim minutiorum aliquam deprauationem. Quemadmodum enim omnia alia in hoc mundo paulatim deficiunt; ita & hominum fidelitas, ac mutua charitas; quamobrem, instigante cupiditate, passim iusto deteriores nummi cudi, & introduci solent: eorum autem consideratione maiores, ac meliores monetæ augentur extrinseco valore, vt thalerus, qui antè valebat pazios 17. postea valeat 18. 19. 20. Introducto autem, & aliquantulum stabilito augmento extrinseco thaleri, aut ducati: cum tales pecuniæ censeantur esse regula, ac mensura minutiorum monetarum, consequenter Monetarij eatenus secundum proportionem de bonitate intrinseca minutiorum diminunt, quatenus thaleri, vel ducati extrinsecum valorem auctum esse intelligunt. Quia verò maiores monetę semper maiorem aliquam commoditatem habent, & vtilitatem ad commercia, ideò vlterius semper earum valor extrinsecus prouehitur, nisi animaduersis, quæ inde proueniunt, incommodis, à supremo Magistratu sublato abusu, Monetarum reformatio instituatur. Hæc, quamuis suprà dicta fuerint, tamen repetiuisse non piget; quia tota fermè exinde controuersia dependet.

Porrò in tali pecuniarum sensim illabente mutatione, ac diminutione, arbitror attendendum esse non tantùm, quanta ea sit secundùm se, sed etiam quanto tempore introducta, tolerata, & communi vsu recepta. Si enim thalerus Imperialis spatio ducentorum, vel trecentorum annorum quinta sui parte paulatim diminutus esset, vt quatuor thaleri veteres nunc valerent quinque, quorum tamen singuli aliquantulum deteriores essent intrinsecè, quàm vnus ex veteribus, talis mutatio tolerabilis censeri deberet, quæ nihil obstaret debitori, quominus secundùm præsentem pecuniarum taxationem, antiquum debitum soluere posset. Idque propter obseruationem tam diuturnam sine populi contradictione stabilitam. Sin verò eadem mutatio, ac diminutio spatio 20. annorum introducta sit, sæpius dixi, immodicam, ac irrationabilem videri: cùm neque lege Imperiali constituta, neque legitima temporis diuturnitate præscripta, sed solum tolerata consuetudine nixa sit.

35 Assertio VI. Si valdè enormis, præsertim vt non duratura, mone-

monetarum intrinseca deprauatio fiat; &, quod inde consequens est, bonarum monetarum valor secundùm proportionem extrinsecè augeatur, extra controuersiam est, in antiquis debitis soluendis spectandam esse bonitatem, seu intrinsecum valorem monetarum, quem habuerunt tempore contractus: quamobrem veteres non noui adulterini nummi soluendi sunt. Hæc est omnium Doctorum sententia, nullo contradicente: quandoquidem etiã ipse Molinæus, quamuis singularis mutationis pecuniariæ defensor, semper tamen requirit; eam publica lege, vel communi consensu populi ita constitutam esse, vt stabilis, ac duratura sit, vti videre licet tota eius *qu.* 100. *præsertim num.* 764.

Addidi autem in assert. vocalam *præsertim*; vt nimirum clarior, & minus dubitata res esset: alioquin verò arbitror impossibile esse, vt valdè enormis monetarum mutatio fiat lege iusta & stabiliter duratura; cùm enormis æstimationis inæqualitas sit contra naturam, institutionem, ac veritatem nummi; atque cedat in Communitatis perniciem; commerciorum omnium impedimentum, quorum tamen causa nummus introductus est.

Nihilominus hoc nostro tempore non defuerunt aliqui tum Iureconsulti, tùm Theologici, qui naturam, & institutionem nummi non satis considerantes, neque rectè distinguentes inter mutationem valoris extrinseci, atque intrinseci, stabilem ac temporaneam: in tali casu pro debitore contra creditorem pronunciarunt. Exemplum. Titius An. Domini M. DC. thaleros Imperiales mille mutuos dedit Caio, æstimatos singulos 18. pazijs, quæ summa conficiebat florenos argenteos, 1200. Accidit autem, vt Anno M. DC. XXII. mense Iunio (quo has monetarias quæstiones scribere cœpi) propter vitiatam materiam monetarum penè omnium, extrinsecus valor Imperialis thaleri sit in decem florenis vitiatis, ac penè cupreis. Aiunt Doctores isti (quod posteritas admirabitur) satisfacturum debitorem Caium, si soluat thaleros Imperiales tantùm 120. quia hic numerus eo tempore, conficiebat florenos 1200. penè cupreos.

Fuit autem hæc ingens monetarum mutatio propter bellicos tumultus, nimis varia locorum, & temporum consideratione: vt manifestissimè appareret, nulla lege Imperiali stabiliter introductam, diu durare non posse. Nam quibusdam Imperij prouincijs retinebatur pristina monetarum integritas, & valor etiam extrinsecus: alijs locis mutabatur plus, aut minus: etiam eisdem locis varia mutatio facta. Nam inprimis thalerus Imperialis comparatione minutiorum monetarum non immodicè deprauatarum, valebat duos florenos, posteà maiore facta deprauatione, tres; quatuor, sex, octo, denique decem. Igitur secundùm istos Doctores, si quis debitum illud antiquum 1200. floren. soluisset An. Domini M. DC. XXI. cum thalerus valebat floren. quinque, numerare debuisset thaleros 240. Sin autem soluisset anno sequente, quo thalerus valebat decem, satisfuisset soluere dimidiũ, siue 120. quo nihil improbabilius dici posse videtur.

Persuasiones sunt istæ: I. Nummi essentia potissimùm consistit in æstimatione seu taxatione hominum; ergo si eius extrinseca ratio auctior fiat in qualicumque materia, tantò plus valebit, & inseruire debebit ad commercia. II: Creditor conqueri non potest, cùm acceptam pecuniam eodem valore statim expendere possit: seu sua debita dissoluendo, seu merces emendo, seu census elocando, &c. Sin verò in arca reseruet; donec pecuniarũ valor decrescat, seu ad pristinum reducatur; suæ id negligentiæ imputare debet. III. Cum in dicto mutuo conuentum non fuerit de certo numero specierum restituendo: sed de florenis Rhenensibus in 60. crucigeros singulis æstimatis; ideò satisfit huic obligationi, si restituatur numerus florenorum, aut crucigerorũ, qualis tempore solutionis vsitatus est: cùm sit non paucorum Doctorum sententia, tempus contractus inspiciendum esse vt intelligatur, quantum sit in obligatione, videlicet in proposito casu 1200. floreni: at verò tempus solutionis spectandum esse, vt intelligatur, quid sit in solutione; siue quid valeat pecunia, quæ tunc soluitur: valet autem eo anno M. DC. XXII. thalerus Imperialis 10. florenos Rhenenses: ergo soluendo 120. thaleros Imperiales satisfit obligationi promissorum florenorum, 1200.

Sed facilis ad hæc responsio est: Ad I. Falsum esse, quòd omnis penè vis ac potestas pecuniæ in extrinseca impositicia taxatione consistat; vt nihil, aut parum referat, qualis materia subiecta sit. Cudantur ergo nummi ænei, ferrei, immò coriacei, impresso illa charactere valoris eodem cum argenteis, & aureis: Eo enim tandem deuenire oportebit, vt hoc absurdum fateamur. Non inficior, plurimum positum esse in hominum affectione, quòd tantò pluris aurum æstiment, quàm argentum, tantò pluris argentum, quàm ferrum, aut cuprum: nam quædam gemmæ æstimatione præferuntur auro; quæ tamen naturalibus proprietatibus fortasse superantur. Igitur agant id. & persuadeant hominibus: non vnius tantùm prouinciæ, aut regni, sed populis omnibus Europæ, quibuscum commercium nobis est, vt æquè afficiantur erga æs; & tanti illud æstiment, quanti argentum, tunc facilè litem componemus. Sed quia id impossibile est, dicere oportet, fundamentalem substantiam nummi in bonitate, ac pondere materiæ ad id selectæ consistere: quo fundamento destructo, aut vitiato, corruit vis, potestas, commoditas nummi, & character impositicius, qui deberet esse norma iustitiæ in commutationibus, seu commercijs obseruandæ, falsitatẽ continet, & deceptionẽ gignit.

Ad II. dico: Creditorem maximè conqueri posse de læsione 1 Nam inprimis, cur creditor hac facultate priuandus sit, vt acceptam pecuniam, cuius dominus factus est, in arca seruare non possit absque periculo grauissimi damni sui; Deinde, numquid creditor solutionem debiti iniquam ideò accipere debebit, quia & ipse aliũ simili modo decipere poterit, vitiatas monetas offerẽdo, perinde ac si bonæ sint? Præterea, Si creditor accepta pecunia vitiata prædium emisset, vel in censum nouum elocasset, aut censum aliquem sibi emptione comparasset: his casibus, præter conscientiæ remorsum, timere debuisset, ne prædium per retractum eodem oblato pretio à consanguineis reuocaretur, ne contractus propter læsionem longè vltra dimidium iusti rescinderetur, beneficio *l. 2. Cod. de rescind. vendit.* aut per restitutionem in integrum si à pupillis, minoribus natu, vel Ecclesijs emptio facta fuit. Falsum item est, mercium pretia, facta monetarum deprauatione, aucta non fuisse: tametsi enim venditores principio, propter simplicitatem & ignorantiam, in mercibus distrahendis minus attenderint ad intrinsecum monetarum valorem: tametsi successu temporis magis ac magis animaduerso vitio monetarum, pretia rerum auxerunt, alij quidem minus, alij verò plus, & fermè secundùm proportionem augmenti extrinseci bonarum monetarum. Exempli causa: Si quis pannos empturus ad tabernam venit, ante omnia quæsiuit prudens mercator, qualem pecuniam numerare vellet, puta thaleros, ducatos: & quonam valore? posteà secundùm eius valoris rationem; mercis pretium computauit. Etenim facta extrinseca illa monetarum bonarum auctione, propter deprauationem minutiorum, facultas mercatoribus relicta est vendendi merces suas auctiore iusto valore: quamuis propter simplicitatem aliqui tali facultate non vtebantur: alij verò ideò minore pretio vendiderunt, quia propter pecuniarum inopiam, emptores alioquin non reperissent. Quemadmodum etiam, vice versa, cum primum pecuniarum immensus valor ad mediocritatem redactus erat, edicto promulgatum fuit, vt eadem proportione diminuti valoris, etiam pretium mercium decresceret, iuxta *l. 2. Cod. de veter. numis. collat.* Id tamen partim propter hominum auaritiam, partim propter Magistratus negligentiam obseruatum non fuit. Quæ omnia præter rei naturam, per accidens euenisse manifestum est.

Ad III. Fateor, conuentum non fuisse de reddendo mutuo in aliena certa specie ac forma monetarum; sed de solutione faciẽda secundùm idem genus, ac qualitatem pecuniæ probæ, cuiusmodi accepta fuerat. Quod quidem plerumque instrumento debiti inseritur: vt mutuum restituatur *in dem Schrot vnd Korn. Vnie es dargeben, vuorden, in quella sorte, ò frumento, nella quale fu data.* Fateor etiam, si monetæ maiores, puta thaleri, ducati in ordine ad minutiores non notabiliter vitiatas monetas, aliquantulum aucti sint, eorum augmentum deduci posse, iuxta assert. nostram tertiam, & quintam. Verùm ista auctio ad propositum casum non pertinet. Oportet enim considerare, quatuor, vel quinque præteritis annis, quibus ob bellicos tumultus, mutationem pecuniariam passi sumus, thalerorum, & ducatorum valorem, neque extrinsecum, neque intrinsecum mutatum fuisse: quia toto tempore vnus ducatus æstimabatur circiter 35. argenteis, pazijs; seu duobus florenis, & viginti crucigeris: thalerus autem sesqui floreno argenteo, sicuti etiam Anno M. DC. XVIII. antequam tumultus cœperant, monetæ istæ æstimatæ erant. Tota autem auctio thalerorum, & ducatorum accidit propter intrinsecam deprauationem aliarum monetarum; quæ cùm in obligationem mutui non venerint, sed monetę probæ, & in Imperio vsitatæ, manifestum est, propter immensam illam auctionem thaleri, ducati, &c. his annis factam, non posse minus solui, quàm si solutio facta esset annis superioribus.

26 Assertio VII. Si impositicius valor monetarum deprauatarum, enormiter excedens valorem bonitatis intrinsecæ, diminuatur, & ad normam veritatis redigatur; consequenter etiam bonarum monetarum extrinsecus valor comparatione deprauatarum monetarum decrescat; extra omnem controuersiam est, solutionem debitorum faciendam esse, secundum valorem intrinsecum, quem monetæ habuerunt tempore contractus: ideoque vitiatos florenos, v.g. quales dati fuerunt: non autem nouos intrinsecè longè meliores restituendos esse: Hæc assertio eadem omninò ratione nititur, qua antecedens: quia contrariorum eadem est ratio contraria. Sicuti enim pro bonis florenis mutuò datis, creditor non tenetur recipere alios intrinseco valore enor-

pites

miter deteriores, quamuis extrinsecum valorem pro aliquo tempore eundem ferant, ita, vice versa, pro vitiatis eiusmodi florenis mutuò acceptis, non tenetur debitor restituere a·os intrinseco valore longè meliores. Neque vllus est Doctorum, qui inter diminutionem, & auctionem, seruata proportione, discrimen faciat. Nihilominus placuit assertiones diuidere, propter speciales, saltem extrinsecas, casuum difficultates, vt apparebit.

In primis autem referam speciem facti: Anno Domini M.DC.XXII. thalerus Imperialis æstimabatur decem florenis vitiatis; penè cupreis: accidit autem paulò post, sub finem eiusdem anni, vt deprauatarum monetarum impositițius valor decreto publico dimidia parte minueretur, vt idem nummus, qui hac die valebat florenum, altera valeret medium; & qui hac valebat medium florenum, altera valeret quindecim crucigeros: quæ est quarta pars floreni Rhenensis. Consequenter thaleri Imperialis impositițius valor dimidia parte diminutus erat, vt valeret tantum quinque florenos, qui tamen intrinsecè tam boni erant, imò iidem cum decem florenis hesternis.

Porrò post hoc impositițij & arbitrarij valoris decrementum, nummi adulterini cœperunt magis hominibus esse suspecti, atque exosi: vt nemo reperiretur, qui non mallet habere thalerum Imperialem, quàm quinque eiusmodi vitiatos florenos, qui paulò antè nomine ac statu duplicati floreni gaudebant, sed ob vitium deiecti erant: quare, ne omnis bonarum monetarum copia abscondendo, conflando, exportando auferretur, concessum fuit quibusdam locis, vt thalerus Imperialis valeret florenis sex qui ante paucos menses valebat taleris duodecim. Quam tamen monetarum extrinsecam mutationem aliquæ prouinciæ non receperunt, sed in priore impositiția auctione thaleri Imperialis secundùm florenos decem perstiterunt: donec plurium Principum Imperij consensu, thalerus Imperialis ad eum reductus est valorem, in quo fuerat Anno Domini M.DC.XVIII. antequam tumultus bellici cœperunt. Quòd consultissimè, & magno Reipub. bono factum esse, experimur iam, cùm incommoda priora, & mala ingentia, quæ ex deprauatione monetarum secuta sunt, paulatim cessant, cessatura adhuc magis, si plena pecuniarum reformatio futura sit. Quomodo enim malum aliter tolli possit, nisi remouendo causam, ex qua prouenit? Alioquin verò si pecuniæ vitiatæ non tollantur omnino, sed ad mediocritatem redigantur, malum non curatur, sed potius ostenditur vitium monetarum, propter quod rerum pretia semper aucta esse oportebit. Nam quæuis res qualis sit, ex resolutione ostenditur. Profectò sicut in alijs rebus mundus decipitur, vt res vanas, & inanes, ob speciosum titulum, & extrinsecum fulgorem, magni æstimet; sed cum ad corruptionem & amissionem declinare incipiunt, tunc earum vanitas, & indignitas apparet, ita etiam monetis accidit, vt dum extrinsecum argenti fulgorem, atque impositițium grandem titulum seu nomen floreni simplicis, duplicis gerent, magni fierent, & non modica merce dignæ censerentur: postea verò detrito argenti colore, & apparente interna inanitate, ac publicæ taxationis diminutione, omnino contemni, & tantò magis rerum omnium pretia accrescere cœperunt. Idque omnino non emendabitur, nisi, vt dixi, antiquarum monetarum integritas restituatur.

Sequuntur casus; Titius Anno Domini M.DC.XXII. mutuò dedit Caio vnum florenum vitiatum, ac penè cupreum, qui eo tempore æstimabatur 60. crucigeris. Sub finem eiusdem anni soluere vult Caius, reddendo eundem numero florenum, vel alium prorsus similem, & æquiualentem bonitate intrinseca, ideoque etiam eodem charactere publico insignitum. Sed Titius creditor vno non contentus, alterum etiam postulat; propterea quod impositițius valor harum monetarum, quamuis intrinsecus nihil immutatatum, dimidia parte descenderit.

Præterea, Sempronius eodem Anno M.DC.XXII. mense Augusto, thalerum Imperialem impositițio, & arbitrario valore tunc æstimatum decem florenis, Sergio mutuauit. Sequente anno, cùm sublata illa immensa impositiția auctione, thalerum iterum valeret sesqui florenum, Sergius restituere vult thalerum in specie, vel eius eo tempore æquiualentem monetam, videlicet sesqui florenum. Sed Sempronius non contentus vno thalero, decem nostrates florenos exigit: quales nunc iusto, ac vero valore efficiunt thaleros Imperiales sex, cùm dimidio & 15. crucigeris. Vel si solutio facienda sit in nouis vitiatis monetis, exigit pro 16. florenis, quos dederat, alios eiusdem intrinsecæ bonitatis 80. Iste enim numerus monetarum, ex impositițio statu ac nomine floreni denique deiectarum, efficiebat 50. florenos, seu, seu 6. thaleros cum dimidio, & 15. crucigeris. Pro creditorene, an debitore respondendum est?

Iterum dico, miraturam esse posteritatem, quod de hoc dubitatum fuerit, cùm manifesta sit debitoris causa, ac iustitia. Nisi omnem prorsus vim & valorem pecuniarum ex voluntaria hominum impositione pendere existimemus, nulla habita ratione proportionis ad intrinsecam bonitatem: id enim fateri coguntur, qui pro creditore responderunt, eandem numero monetam die contractus duo plus valuisse, quàm valeat sequente die, aut mense; idque ob solam arbitrariam hominum impositionem: & septuplo plus valuisse die contractus, quàm valeat anno sequente, cùm solutio facienda est: idque tantùm propter hominum quorundam voluntatem, nullam omnino in ipsis monetis mutatione facta.

Non defuerunt tamen Doctores, qui in his ipsis casibus contra debitorem pro creditore responderunt. Persuasiones sunt istæ. I. In contractu conuentum non fuisse de certa specie reddenda, v.g. thalero Imperiali: sed de numero florenorum: Ergo reddendos nunc esse decem florenos, vti verba conuentionis indicant.

II. Esto in contractu expressum non fuerit, vt tantus florenorum numerus redderetur, etiamsi contingeret solutionis tempore, ob decrementum valoris extrinseci, meliores florenos in vsu esse, tamen hanc fuisse tum mutuantis, tum accipientis persuasionem, & intentionem: neque enim quisquam, nisi cum hac tacita seu virtuali conditione, suas pecunias elocasset, quippe quę in magno suo prętio ad mercandum, & lucrandum vtiles erant.

III. Pecuniam ex se ipsa exiguam homini vtilitatem præstare; nisi quatenus ad res necessarias comparandas idonea est: at uero vno thalero Imperiali Anno M.DC.XXII. tantundem aliquis frumenti, vini, aliarumque rerum venalium comparare potuit, quantum hoc tempore quatuor thaleris Imperialibus vix comparare potest. Ergo non satisfit creditori, nisi pro vno thalero plures restituantur.

IV. Debitorem pecunia sibi credita eodem magno valore vsum fuisse, & lucrum cæpisse seu mercando, seu in censum elocando &c. Non autem æquum est, alterum cum alterius iactura locupletari, iuxta *reg. 49. in 6.*

V. Nemini officium suum damnosum esse debet: multi autem ad subleuandas necessitates tum priuatas, tum etiam publicas, pecunias suas rogantibus bona fide ac intentione suppeditarunt, quas alioquin ad alios vsus sibi commodos applicuissent: quare neque æquitatis, neque gratitudinis ratio patitur, vt debitor officio adiutus, lucrum omne sibi retineat, damnum autem in creditorem & auxiliatorem suum reijciat. Accedit, quòd bona pupillorum, & Ecclesiarum Magistratus imperio, ad publicas belli necessitates elocari debuerunt: ergo necesse est eos immunes seruari tum a damno, tum a lucri alioquin prouenientis iactura.

Ad I. resp. Creditori restituendum esse eum numerum florenorum, de quo conuentum est, videl. decem florenos, sed tales, quales ipse dederat: neque enim ratio, aut natura mutui patitur, vt debitor plus restituere cogatur, quàm accepit.

27 Ad II. resp. Si inter contrahentes nihil specialiter expressum est, contractus quilibet institutus censetur secundùm naturales conditiones eius: hæc autem est natura contractus mutui, vt tantundem secundùm genus, & qualitatem restituatur, quantum datum fuit: cùm ergo dati sint decem floreni non veri, nec argentei, sed falsi, & cuprei: verba illa in contractu apposita, vt decem floreni, singuli in sexaginta crucigeros ęstimati, restituantur, intelligi debent de monetis cupreis, non argenteis. Si aliud in mente habuit creditor, cur non expressit, aut in pactum deduxit? vt deliberare potuisset debitor, vtrum talem conditionem præter naturam contractus recipere; & non tanquam iniquam repudiare deberet. Negādum itaque est, fuisse tacitam seu virtualiter subintellectam conditionem, vt floreni restituerentur, qualescunque tempore solutionis in vsu erunt. Nam istæ conditiones contractuum expressione non indigent, quæ natura insunt: natura autem mutui postulat, vt tantundem eiusdem generis ac qualitatis reddatur: pro auena non triticum, sed auena; sic etiam pro cupreo & vitiato floreno, nō probus, & argēteus, sed cupreus. Etsi enim hæ duæ monetæ nomine impositițio cōueniant, re ipsa tamen maximè differunt, plus quàm auena pessima a tritico optimo.

28 Sed etsi fingamus, vtrumque tam debitorem, quàm creditorem, in ea persuasione fuisse, quòd restitutio fieri deberet monetarum, quales futuræ essent tempore solutionis, non sequitur, propterea obligationem ita soluendi contractam esse. Cùm notum sit, internam persuasionem præsertim falsam, & naturæ contractus repugnantem, non sufficere ad obligationem: sed opus esse vt in pactum externum deducatur. Quòd si creditor pecuniæ in pactum deduxisset, solutionem eodem numero florenorum faciendam esse, quamuis accidat, eorum intrinsecum valorem emendari, profectò debitor deliberasset, & prudentiores consuluisset, expediret ne, tali se fortunæ cōmittere. Sicut scio factum esse, vt homo pecuniosus, ac futurorum prouidus, aliquot millia thalerorum Titio offerret in censum ea conditione, vt nullam

is pe-

js pecuniæ pensionē spatio quadriennij soluere teneretur; dempta tamen ipsi redimendi facultate: elapso verò quadriennio, censum annuum, vel si redimere vellet, ipsum capitale soluere cogeretur in pecuniā eo tempore currente. Tum Titius veritus, ne tale pactum sibi & hæredibus suis obesset, re cum prudentibus communicata, tanquam iniquum reiecit.

Ad III. resp. Valor ac dignitas pecuniæ desumi quidem potest ex utilitate seu commoditate ad mercandum &c. sed ea, quę per se & suapte institutione inest, non ea, quæ per accidens, ob speciales rerum circumstantias, ad tempus incidit. Pecunia autem secundùm propriam institutionem ita apud omnes gentes comparata est, vt quantò plus bonitatis intrinsecæ habere censetur, tantò magis idonea sit ad mercandum & necessaria comparāda. Etsi propter extrinsecas circumstantias, adeoque per accidens contingat interdum, minore pecunia plus comparare, quam alio tempore maiore comparari possit; non tamen propterea minor pecunia censetur æquiualere maiori, exempli causa: Pestis tempore, pluribus hominibus demortuis, vno thalero tantundem aliquis emere potest, quàm aliàs quatuor, aut quinque thaleris: non ideò tamen, qui eo tempore thalerum alteri mutuauit, postea quatuor, vel quinque exigere iure potest.

29 Ad IV. Resp. Obiectionem non esse iuridicam. Neque enim iura volunt, ut creditor curiosus sit, in quam rem pecunia data vertatur: modò debitor ad soluendum sine omni opposita exceptione paratus existat, *argum. l. doli exceptione, ff. de Nouat. & delegat.* Nam postquam pecunia mutuò data est, nihil in eo iuris habet creditor, sed in mutuatarij dominium transit, ipsiusque dispositioni, fortunæ, ac industriæ subiacet. Quemadmodum enim si pecuniā debitor perdidisset, vel vitiosam mercem mercando damnum tulisset, ipsemet ferre debuisset, neque ideo minus restituere mutuatori: ita, vice versa, si industria, aut fortuna sua lucrum ex pecunia ferat; ad ipsum pertinet; neque ideò plus restituere cogitur, quam acceptum fuit. Eademque ratio est in venditione: neque enim ideò merx pluris vendi potest, quia ob singularem industriam aut fortunam emptoris, ipsi commodissima erit: cur enim aliquis quod suum est, videlicet propriam industriam aut fortunam emere debeat? sed tanti res quælibet venditur, quantum valet: sic etiam in mutuo tantundem iustè restituitur, quantum acceptum est.

30 Quòd verò de iactura sua queritur mutuator, quia poterat ex pecunia sua magnum lucrum mercando capere: respondeo, hoc argumentum vim habere, si ad mutuandum adactus fuit: quare non dubito, pupillis, & Ecclesijs, de quibus *in vlt. obiect.* mentio facta; lucri ob talem pecuniarum elocationem cessantis compensationem faciendam esse. Alioquin verò si spontè mutuauit, vel in censum dedit pecunias, pacisci debuisset de lucri cessantis compensatione: vt alter id sciret, ac dispicere posset, vtrùm cum tanta obligatione pecunias recipere vellet. Cùm sit communis doctrina, quam explicabo infrà *tr. 4. c. 16. nu. 10.* Lucrum cessans, vel damnum emergens mutuatori resarciendum non esse: nisi illud in pactum deducat, vel expressum, vel saltem tacitum, si videl. aliquis negotiari pecunijs soleat, & nunquam aliter mutuare, nisi ea lege, vt lucri abscedentis compensatio fiat. Alioquin verò, si mutuator ex mutuatione, ob causam accidentariam, incommodum passurus est, de eius compensatione expressè pacisci debet: videl. incommodum istud feram, aut commodo hoc carebo in tuam gratiam, si promiseris tantum.

Ad V. resp. Si creditor iure agere velit, propter mutuandi officium plus illi non deberi, quàm mutuauit: *contrarium enim est officio merces,* aut quæuis exactio retributionis, tanquam ex iustitiæ lege debeatur, iuxta *l. 1. ff. mandati.* Sin verò de gratitudine, & æquitatis ratione agatur, fateor, causam creditoris esse valdè probabilem: vt proinde, si fieri possit, partes ad amicabilem compositionem adducendæ sint, atque persuadendum debitori, vt considerata hinc quidem commoditate sua, quam ex isto mutuo percepit, illinc verò incommoditate creditoris, quam passurus est nisi compensatio aliqua fiat, ob pacis & concordiæ bonum, quod omnibus pecunijs preferri debet, aliquid de iuris sui rigore remittere velit debitor; & gratitudinis, æquitatis, suæque etiam æstimationis retinendæ causa, nonnihil creditori concedere: Non vt immensam solutionem faciat, pro vno v. g. thalero restituendo sex, aut septem, sed pro vno duos, vel ampliùs consideratis rerum circumstantijs.

31 Veruntamen hoc Iudicibus supremo Principe inferioribus nequaquam permissum est, vt posthabita contractuum natura & conditionibus; posthabito etiam legum ac iustitiæ prescripto, secundùm æquum & bonum, prout ipsis videatur, sententiam ferre possint. Quare Constant. Imperator in *l. 2. C. de legibus* ait: *Inter æquitatem eiusque interpositam interpretationem nobis solis & oportet, & licet inspicere.* Vbi rubrica: *Iudex non debet recedere à iure scripto propter æquitatem non scriptam, nisi auctoritate Principis, ad quam hoc pertinet, scilicet limitare ius scriptum.* Ratio est manifesta: Quia Iudex in iudicando non potest excedere limites potestatis suæ: At verò Princeps Iudicibus suis committit potestatem secundùm leges tum naturales, & omnibus gentibus communes, tum proprias regni iudicare: cùm lex sit norma & regula, secundùm quam Iudex iudicare debet. Alioquin iacebunt leges tanta sapientia & auctoritate constitutæ, tanta temporum diuturnitate ac vsu comprobatæ; præsertim Cæsareæ, quæ propter æquitatem & iustitiam, ab alijs etiam, Romano Imperio non subditis regnis, in honore & existimatione sunt, & pleræque in Ecclesiastico foro receptæ: Ipsique adeò Iureconsulti, qui ætatem optimam in legum Cæsarearum studio: magnis expensis, insumpserunt, huius sui laboris, atque scientiæ iustam retributionem non consequentur, si inspectis intrinsecis causarum circumstantijs ex æquo & bono, sicuti Iudici videtur liceat iudicare. Id enim quiuis alius, in legum studio non exercitatus, modò ingenij acumine, & naturali prudentia polleat, æquè præstare poterit.

Cęterùm non dubito, quin supremus Magistratus in hac controuersia pecuniæ, secundùm æquitatis rationem, imperiali decreto determinare possit, solutiones debitorum tali modo faciendas esse, vt neque debitores immodicum lucrum retineant, neque creditores magnum damnum patiantur. Non enim hìc agitur causa vnius, aut paucorum, sed plurimorum contrahentium: ita, vt si solutiones debitorum fiant conspecta intrinseca bonitate monetarum, vt in assert. 7. dictum fuit, creditores omnes damnum capturi sint, & debitores lucrum: quare id non omninò per accidens censeri potest, quod ita generaliter prouenit ex introducta illa monetarum mutatione. Quam cùm Imperij Principes partim permiserint, partim propter necessitatis rationem introduxerint, ipsorum amor in subditos suadere videtur, vt incommoda, quæ exinde orta sunt, quo optimo modo fieri potest, tollant; ita vt neutra pars seu creditorum, seu debitorum multùm grauetur aut iustè conqueri possit: idque propter publicum Imperij bonum, pacis & concordiæ conseruandæ studium.

Hæc est mea de monetarijs controuersijs sententia: quam ideò liberiùs exposui, quia in omnium omnis conditionis, ac status hominum ore versantur. Et mihi quidem, dum in hoc studio casuum conscientiæ versor, nulla vnquam quæstio toties proposita fuit, sicuti ista: quòd nimirum alij conscientia cruciarentur, quia nimis magnam pecuniæ summam receperunt, aut nimis exiguam reddiderunt; alij verò mœrore affligerentur propter ingens damnum ex iniusta solutione acceptum. Quibus à tribus annis hucusque ea responsa dedi, quæ publicis nunc typis edo, veritatis, atque iustitiæ amore.

CAP. VI.

DE DAMNO INIVSTE DATO.

SVMMARIVM.

1 *Damnificatio duplex est; vna lucrosa, & altera non lucrosa.*
2 *Qui, nullo pacto præcedente, damnum dedit absque culpa Theologica, in conscientiæ foro ad nullam restitutionem obligatur: secus est in foro externo, vbi actio datur ex lege Aquilia.*
3 *Ex contractibus etiam in conscientiæ foro oritur obligatio præstandi culpam mere ciuilem, secundùm cuiusque contractus naturam.*
4 *Qui damnum alteri intulit per culpam venialem, quia animo præcipitauit is, secluso pacto, damnum resarcire debet non integrum, sed secundùm proportionem culpæ.*

1 LOquimur de damno alteri in bonis externis dato, ex quo tamen nullum commodum, seu lucrum ad damnificantem peruenit: vt distinguatur a furto, rapina, alijsque defraudationibus. Aliter dicere potes: duplicem esse damnificationem, lucrosam & non lucrosam: de lucrosa suprà dictum est: nunc verò de non lucrosa dicendum.

Damnificatio eiusmodi interdum absque culpa infertur: vel quia damnificans non est capax culpæ, vt si infans, vel furiosus domum incendat, nauem submergat: vel quia iusta causa adest damni inferendi: puta cùm ob publicam vindictam, vel necessariam defensionem, damnum datur. Item, si domus vicini igne correpta, destruatur etiam ea parte, qua nondum correpta est, quando id necessarium iudicatur ad arcendum ignem, ne latiùs diffusus, maius damnum inferat, iuxta *l. si quis fumo, §. vlt. ff. ad l. Aquil.* & docet Sà *verb. restit. §. 48.* Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 697. num. 4.* In talibus casibus nulla damni resarciendi obligatio contrahitur: Nisi quòd Bartolus, & alij secundùm æquitatem responderunt *in l. 2. §. æquissimum, ff. de l. Rhodia de iactu*: Si

domus

domus vicina destruatur, ne ignis maius damnum vicinis inferat, ab omnibus communiter præstandum, quorum causa accidit: quia ita etiam de mercium iactu statutum est.

2 Interdum verò damnum per culpam infertur, & tunc distinguendum est; vtrùm culpa merè ciuilis sit, an verò Theologica, & propriè dictum iniustitiæ peccatum. Qui enim culpa siue negligentia merè ciuili (siue ea lata sit, siue leuis, siue leuissima) damnum dedit, in externo foro per actionem *ex leg. Aquil. de damno dato*, ad integram eius resartionem compelli potest, sicuti videre est *in ff. & Instit. ad l. Aquil.* apud Molin. *disp.697*. Verùm in conscientiæ foro, ante Iudicis condemnationem, ad nihilum obligatus esse videtur, qui absque iniuriæ peccato, per culpam ciuiliter tantùm æstimatam, quodcumque damnum, nullo præcedente contractu intulit. Quæ est sententia Innocent. *in cap. sicuti dignum, §. eos de homicid.* Abb. *in cap. si egressus de iniuriis*, Sylu. *verb. rest. 2. dicto 12.* P. Nau. *lib. 2. de restit. cap. 1. nu. 27.* Azor. *tom. 3. lib. 3. cap. 17.* Molin. *disp. 698. num. 6.* Less. *lib. 2. c. 7. dub. 6. num. 26.* contra Angel. *verb. culpa in fine*, Couarruu. *in 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. num. 16.* Adrian. *de restit. cit. §. Vtrùm in foro conscientiæ*. Exempla sunt: Si ex ædibus aliquid inconsulto eieceris, effuderis: si canem alligare, candelam ardentem extinguere, furnum claudere oblitus sis, atque exinde damnum alteri euenerit. Eademque ratio est, si vel mancipium, vel bestia damnum dedit absque domini culpa, vt nihilominus damnum ab ipso compensandum sit, spectato ciuili iure: vel mancipium aut animal noxæ dandum, vnde & actio noxalis dicta est *tit. ff. de noxal. actionibus, & ff. Si quadrupes pauperiem*, &c. Vel denique vt nauta, stabularius, vel caupo teneatur de damno dato ab iis quorum opera vsi sunt, *leg. vlt. ff. Nautæ caupones stabularij, &c.* Tales inquam restituendi obligationes non videntur oriri ante Iudicis sententiam, sicut docet P. Nau. *lib. 3. cap. 1. n. 35.* Molin. *disp. 713.* Less. *lib. 2. cap. 9. num. 118.* & August. *epist. 154. ad Publicolam: Neque enim reus est Christianus, si bos eius aliquem feriendo vel equus calcem iaciendo aliquem occidat*. Aut enim obligatio aliqua orietur ex legum ciuilium constitutione: aut ex antecedente pacto expresso, vel tacito. Non primum, quia leges illæ ad ciues cautiores diligentioresque reddendos institutæ in eiusmodi damnis commissis respiciunt ad omissionem cautionis vel diligentiæ; ac proinde quasi pœnales sunt, quibus hoc commune est, vt ante Iudicis sententiam non obligent: idque in nostro casu ex eo manifestum fit, quia post mortem eorum, à quibus, vel in quorum domo damnum illatum est, actio aduersus hæredes non tribuitur, nisi lis ante contestata fuerat, sicuti habetur *in l. inde Neratius, §. hanc actionem, ff. ad l. Aquil. & §. his autem, Instit. eod. & l. vnic. Cod. de delictis defunctorum*.

3 Quod verò ad alterum attinet. Suppono hic nullum pactum interuenisse: Si enim interuenit, negari non potest damnificantem obligari ex culpa merè ciuili, ad quam præstandam iuxta cuiusque contractus naturam, se tacitè ac sponte obligauit: v. g. commodatarius ad leuissimam etiam culpam, conductor ad leuem, precariò accipiens non nisi ad latam culpam siue dolum. Non enim audiendi sunt Sotus *lib. 5. de iustit. qu. 7 art. 2.* Tolet. *lib. 5. cap. 18.* Sà *verb. culpa num. 2.* vbi aiunt, contrahentem non obligari ad restituendum damnum sua culpa datum, nisi ea mortalis sit. Qua ratione, vt nihil aliud dicam, omne commodandi, aut precariò dandi, &c. officium intercludemus, si quidem nemo facilè reperietur, qui commodare, v. g. velit, si commodatarius in conscientia obligatus non sit compensare damnum, quod per eius negligentiam secluso peccato, eoque mortali, illatum fuerit; idque ex communi notarunt Maior *in 4. distinct. 15. q. 45.* Nau. *cap. 17. num. 184.* Cou. *in epitom. par. 2. cap. 6. num. 15.* Mol. *tom. 2. disp. 195.* Quin immò si pactum, siue expressè, siue tacitè secundum legem; aut consuetudinem loci interueniat, vt ver. g. nauta, vel caupo teneatur de damno, vel iactura rerum sine vlla sua culpa accidente per seruos suos: tunc in conscientiæ etiam foro ante omnem Iudicis condemnationem obligatio orietur. Vide Molin. *to. 3. poster. disp. 710. in fine iuncta disp. 713.*

Restat, vt dicamus, quænam obligatio, & actio nascatur, si damnum alteri datum sit per culpam theologicam; quæ est propriè peccatum coram Deo: ita vt damnum non tantùm materialiter, sed etiam formaliter iniustum sit. Hoc casu etiam magnū discrimen est inter ius Cæsareum, & Canonicum ipsumque naturale, prout rectè animaduertit Lud. Molin. *t. 3. de iur. disp. 33* Nam iura Cæsarea *in tit. ff. ad legem Aquil.* vniuersim significant actionem quæ est ex lege Aquilia de damno dato, per culpam pœnalem esse: & ideò licet competat per non tantum damnum passo, sed etiam hæreditatibus eius: non tamen ante litis contestationem competere aduersus hæredes damnificantis: nisi quatenus inde locupletiores facti sunt. Qui cum ex maleficio descendat, eius auctorem tantùm, non alium insequitur, *l. inde Nerat. §. Hanc actionem, ff. ad l. Aquil. & §. Non autem Instit. de perpet. & temporal. actionibus*. Verùm hæc iure consultorum veterum theorica vera non est. Cùm enim per culpabilem, & saltem indirectè voluntariam illationem damni in rebus fortunæ, obligatio inuoluntaria secundùm ipsam rei naturam contrahatur ad damni restitutionem, sicuti suprà dictum hoc lib. *de iustit. tr. 1 cap. 4.* non potest actio inde orta dici pœnalis, quia non prosequitur pœnæ à lege, aut iudice decretæ exsolutionem, sed damni iniustè illati ex iure naturali secundùm arithmethicam æqualitatem, debitam restitutionem. Quare spectato canonico iure, quippe quod ad naturalem æquitatem quam maximè attendit; ipsique conformatur, actio ad damni iniustè illati integram compensationem, etiam ante litem cum damnificante contestatam, ipso defuncto, conceditur aduersus hæredes eius secundùm vires hæreditatis, iuxta *c. vlt. de sepulturis*, & clarius *in cap. in litteris, §. de raptoribus*, atque hanc decisionem etiam in foro ciuili inter Christianos seruandas esse, benè ostendit *loc. cit.* Molin. *n. 4.*

Porrò quisnam per culpam theologicam, & propriè dictum peccatum, damnum intulisse censeatur, id videre licet *in cap. vlt. de iniuriis*, videl. si vel ex directo proposito absque legitima causa, damnum alteri inferas, vel à perfecto damni inferendi periculo actione non abstineas, cum posses ac deberes abstinere, aut denique si damnum inferri non impedias cum posses, & ex iustitiā obligatus esses impedire iuxta ea quæ dixi *lib. 1. tr. 2. c. 3. num. 8.*

4 Id verò in quæstione est, an & quatenus damnum quod culpa siue iniuria solum veniali, ob imperfectam animi considerationem illatum est, compensare necesse sit; Respondeo cum Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 698. num. 7.* Damnum in conscientiæ foro compensandum esse, sed non integrè, verùm proportione culpæ, quamobrem partibus inter se transigendum fore. Prior pars inde colligitur. Quia altera radix vnde restituendi obligatio oritur, est iniusta acceptio, vel læsio. Qui autem per venialem iniuriam damnum infert, is iniustè lædit. Ergo resarcire debet, & quidem, vt arbitror sub obligatione culpæ mortalis, si materia restituenda notabilis sit; constat enim mortaliter peccare eum, qui notabilem quantitatem ex iustitia restituere obligatus, sine iusta causa intermittit. Licet contrarium sentiat P. Nau. *lib. 2. c. 1. nu. 47.* Less. *lib. 2. c. 7. nu. 27.* ex iniuria non mortali oriri non posse obligationem restituendi sub culpa mortali. Confirmatur prior pars responsionis. Cùm enim necesse sit, alterum duorum damnum subire, æquius est illum pati, qui in aliquo nocens, & moralis causa damni est, quàm qui omninò innocens. Posterior pars probatur. Cùm enim iniusta damni illatio causa restituendi existat, consequens videtur, secundùm quantitatem iniuriæ, tamquam causæ oportere esse restitutionis effectum.

Interim fateor probabilem, & tutam esse sententiam P. Nau. Sot. Less. *loc. cit.* damnificantes iniuria tantùm veniali, ob actus imperfectionem, secluso omni pacto, ad nullam restitutionem teneri in conscientiæ foro: propterea quod damna ex leui eiusmodi inconsideratione, quæ facilè interuenit, prouenientia, casui potiùs quàm culpæ adscribi soleant.

Ad extremum hoc vnicum aduerte ex doctrina eiusdem Mol. *disp. 698. num. 3.* Sicut is qui rem alienam accipit, certo proposito restituendi, minus delinquit, ita etiam qui simili proposito compensandi, alicui damnum infert. Immò, si causa subsit, fieri interdum potest, vt nihil omninò peccet: quamuis peccaret, si restituendi propositum non haberet. Quod ideò moneo, vt intelligas interdum absque culpa damnum inferri ob præsumptum consensum, vel futuram ratificationem domini; ast obligationem restituendi nihilominùs contrahi.

PARS ALTERA:

De obligationibus contractis ex iniusta læsione famæ, & honoris.

CAPVT I.

QVID SIT FAMA, QVID HONOR, LAVS, Gloria?

SVMMARIVM.

1 *Fama hic accipitur pro bona existimatione de alterius excellentia.*
2 *Honor est testificatio aliena excellentiæ, animo conceptæ.*

1 FAma, secundùm communem vsurpationem, est frequens ac vulgaris de re aliqua sermo: strictius autem accipitur, quatenus spectat ad alicuius laudem, vel vituperationem: ac diuiditur in bonam, & malam famam. Denique strictissimè vsurpatur solum in bonam partem ac definitur, apud S. Th. 2. 2. q. 103. a. 1. *Opinio siue existimatio de alterius excellentia.* Etsi enim fama, si nominis etymon spectes, sit communis, & vulgatus sermo; tamen a Theologis fermè accipitur etiam pro priuata alicuius hominis bona de altero existimatione, vt in progressu patebit, atque notauit Nau. *in c. inter verba, 11. q. 3. concl. 6. n. 4.* & videri potest Pet. Gregor. Tholos. *lib. 31. Syntag. c. 29.*

Honor definitur ex eo. S. Th. *Testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ.* Quæ testificatio erga Deum, & reliquas spirituales substantias fieri etiam potest solo interiore motu cordis, erga homines verò non nisi per signa exteriora verborũ aut factorũ.

Honori affinis est laus. Differunt tamen quia laus in solis verborum signis consistit, honor verò etiã in alijs, vt capitis inclinatione, genuflexione, statuæ positione. Ita notat S. Th. *cit. a. 1. ad 3.*

Gloria denique est effectus honoris, ac laudis: Nam exinde, quod de alterius bonitate, & excellentia verbis, ac factis testificamur, clarescit eius excellentia in notitia plurimorum. Vnde Glos. *ad Rom. 1.* definit, quod gloria *sit clara cum laude notitia.*

CAP. II.

DE TEMERARIO IVDICIO, SVSPICIONE, dubitatione.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium, suspicio, ac dubitatio inter se differunt.*
2 *Dubitatio, suspicio, itemque iudicium aliud est prudens, & aliud imprudens, seu temerarium.*
3 *Peccata, quæ subiectiuè in intellectu sunt, non committuntur sine consensu voluntatis.*
4 *Suspicari, vel iudicare de proximo, vbi sufficientia indicia se produnt, neque charitati, neque iustitiæ repugnat.*
5 *Temerè iudicare proximum, est peccatum contra iustitiam, suopte genere mortale.*
6 *Temerè de proximo suspicari, vel de eius probitate dubitare, est ex genere suo peccatum tantùm veniale.*
7 *Dubia in meliorem partem interpretanda sunt.*
8 *Qui semel malus, semper præsumitur esse malus.*

1 NOtandum I. Hæc tria inter se differunt. Nam dubitatio non est assensus, sed veluti suspensio animi. Suspitio autem est assensus debilis, iunctus cum dubitatione siue formidine oppositi, & parum, vel nihil differt ab opinione, vt mox declarabo. Iudicium denique quæ & credulitas appellatur, est firma animi sententia.

Notandum II. Suspicionis, sicuti & opinionis, quidam veluti gradus distingui solent. Nam alia dicitur suspicio leuis, quæ valde debilem assensum, multum verò dubitationis continet. Alia verò suspicio grauis siue vehemens, quæ plus assensus, parum verò dubitationis habet: sæpe appellatur simpliciter *opinio*, aut *præsumptio vehemens*. Alia denique dicitur *violenta, & certa suspicio, inc. litteris, de præsumptionibus*: quamuis magis propriè diceretur præsumptio violenta, cum excludat quasi omnem dubitationem, moralemque formidinem de opposito, ideoque pertingat ad integram persuasionem, seu credulitatem ex coniecturis seu indicijs haustam. Vide Bartol. *in l. admonendi ff. de iureiur.* Abb. *in c. 3. loco. prope finem de probat.* Nau. *in c. si quis, num. 8. d. 7. de pœnit.*

2 Notandum III. Dubitatio, itemque suspicio, ac iudicium aliud est prudens, quod nititur sufficientibus indicijs seu coniecturis ad generandam alicui dubitationem de alterius probitate: suspicionem, vel iudicium de improbitate. Aliud verò est temerarium, & imprudens, quod sufficientibus indicijs non innititur. Maiora autem indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad dubitandum, & adhuc maiora ad iudicandum quàm ad suspicandum, sicuti notauit Med. *in instruct. Confess. l. 1. cap. 15. §. 37.* Molin. *tr. 3. disp. 15.* & sumi potest ex Doctr. Ab. *in c. quanto, de præsumpt.* vbi ait: Quod coniecturæ (iustæ) aliæ sunt, quæ dubitationem mouent: aliæ, quæ suspicionem leuem, aliæ verò quæ suspicionem grauem seu simpliciter dictam opinionem ac præsumptionem, aliæ denique maiores coniecturæ, quæ præsumptionem violentam, & quasi moralem certitudinem gignunt.

Adde, quod maiora iudicia requiruntur ad ferendam contra aliquem sententiam in externo publico iudicio, quàm interno cuiusque hominis: atque in ipso foro externo, maiora indicia, siue probationes exiguntur ad criminis condemnationem quàm ciuilis causæ definitionem. Quamobrem licet Salomon. 3. *Reg. c. 3.* ex præsumptione, prope violenta, (quod enim parentes filios amore prosequantur veluti naturæ præsumptio est, ait Ioseph. Masch. *vol. 1. de prob. concl. 10. n. 20.*) filium vni mulierum adiudicauerit, alteram tamen tamquam nocentem punisse non legitur, quod etiam Ab. *notauit, c. afferte, de præsump.* Mol. *tr. 4. disp. 15.*

3 Notandum IV. Licet iudicium, vel suspicio temeraria, sicuti & hæresis, blasphemia, &c. sint peccata subiectiuè in intellectu, vti docet S. Th. 1. 2. *q. 74. a. 2.* Caietan. *ibid.* consensus tamen voluntatis necessariò etiam requiritur, vt formalem rationem peccati habeant.

Corollarium primum: Etsi intellectus suopte motu discurrendo ex indicijs seu coniecturis apprehensis sinistrum de proximo iudicium inferat; similiterque, etsi motu suo, circa res diuinas discurrendo cogitationes hæreticas, aut blasphemas colligat; interim tamen dum voluntas plena deliberatione non consentit intellectui, non committitur peccatum mortale hæresis, temerarij iudicij, quamuis interdum venialis culpa committatur, si voluntas in eiusmodi malis cogitationibus expellendis, vel intellectui contrarijs obijciendis culpabiliter se negligentem præbeat, aut si post imperfectam animaduersionem, deliberationemue, imperfectè, ac potius per assuetudinem intellectui iudicanti consentiat, sicuti explicat Moli. *tr. 4. disp. 13.*

Corollarium secundum: Tentationes peccatorum in intellectu consistentium, v. g. temerarij iudicij, frequentius, quàm aliæ occurrunt: Propterea, quod intellectus à propositis sibi obiectis naturaliter moueatur voluntas verò propter assuetudinem, & sympathiam difficile intellectum impedire, vel aliò applicare possit. Verùm in hominibus Deum timentibus hoc manifestum est signum voluntatis deliberatè non consentientis, si eiusmodi iudicia temeraria de proximis, sicuti & cogitationes blasphemas ac infideles oderunt, & procul abesse exoptant.

4 Assertio I. Suspicari, vel iudicare de proximo, vbi sufficientia improbitatis indicia se produnt, secluso affectu odij, externa detractione, &c. nec charitati, nec iustitiæ repugnat. Est communis apud Azor. *t. 3. l. 3. c. 11. dub. 3.* Ratio est, quia proximus ius existimationis suæ amisit, comparatione eius, cui crimen sufficientibus indicijs cognitum est. Moneo tamen. I. Facile accidere posse, vt decipiamur existimantes sufficientia adesse suspicandi aut iudicandi indicia, vbi non sunt. II. Sæpe contingere, vt quamuis certum sit, opus ab aliquo profectum (v. g. ebrietatem, blasphemiam) esse ex genere suo mortale: tamen de operantis intentione dubitare debeas, & cohibere iudicium, quod ob varias causas v. g. animi ignorantis, præcipitantis, excusari potuerit à peccati grauitate. De quo S. Aug. *t. 4. l. 2. de serm. Domini in monte c. 18.* S. Bern. *ser. 40. in Cant. ad finem.* Quamobrem nihil tutius est, quàm animum à suspicione, & iudicio de peccatis alienis, extra necessitatis, ac vtilitatis rationes, cohibere, & incertis rumoribus in proximi infamiam cedentibus fidem nullam habere.

Verùm tamen, si ratio necessitatis vel vtilitatis postulet ad vitandum malum aliquod, tunc prudentiæ & cautionis officium est, vbi indicia se mali prodere videntur, expendere, quam tum ea probabilitatis habeant, vt si opus sit, remedium adhiberi possit, vel ipsimet delinquenti, vel alteri personæ aut communitati, sicuti explicat Mol. *tract. 4. disp. 14.* Less. *cap. 29. dub. 4. in fine.* Idque maximè in ijs locum habet, qui ratione officij alios inuigilare, erroresque ipsorum corrigere debent, vt Prælatus subditorum, paterfamilias domesticorum, &c. qui proinde veritatis eliciendæ

causa

causa interdum suspecto obiicere, aut exprobare possunt, quasi tale crimen ab ipso admissum esset: semper tamen cauentes, ne, dum vnum malum impedire conantur, alterius maioris mali causa existant, si videl. plus iusto in vitia subditorum inquirentes, nimis suspiciosi appareant, ideoque animos suorum alienent, & inquietos reddant: Vel si suspiciones suas, aut etiam crimina occulta subditorum aliis extra casus necessitatis, aut maioris vtilitatis, aperientes, famam suorum flocci pēdere censeantur.

5 Assertio II. Temerè iudicare proximum est peccatum iustitiæ oppositum, ex genere suo mortale. Ita S. Thom. 2.2. *q.60. a.3.* & alii communiter. Probatur primò ex Scriptura Matth. 7. Luc. 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Nam de temerario iudicio sermonem ibi esse, ex sequentibus colligitur. *Quod autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?* Et S. Iacob. *c.1.* cum peccato detractionis coniungit iudicium temerarium, ita inquiens: *Nolite detrahere alterutrum fratres: Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem,* id est, deficit à mandato legis, & iudicio illius proprium iudicium anteponit. Si quidem lex charitatis iudicat, ac præcipit proximo non detrahendum, neque temerè de ipso iudicandum. Probatur secundò ratione *i.* Nam quisque ius habet ad bonam existimationem sui, siue famam, donec de eo crimen cognoscatur, iuxta illud. *Quisque præsumendus est bonus, donec demonstretur malus.* Ergo iniuriam infert, qui illum in corde suo temerè iudicat, & damnat.

Dixi autem esse peccatum mortale *ex genere suo*. Ad quod requiritur primò. Vt sit de re graui id est tali, vt spectatis circumstantiis personæ, &c. is de quo sinistrè iudicatur, si sciret, tale de se iudicium temerè conceptum esse merito grauem iniuriam, & læsionem existimationis suæ censeret. Secundò requiritur perfectio actus: Consequenter ex duplici capite iudicium temerarium fieri potest peccatum veniale. I. Ob materiæ leuitatem spectatis circumstantiis personæ, &c. II. Ob actus imperfectionem, seu cum voluntas temerario intellectus iudicio imperfectè consensit; seu cum iudicandi temeritas exigua est nempe tantis indiciis extantibus, vt parum absit, quin prudentis viri definitiuam sententiā mereatur: Vide Less. *lib. 2. c. 29. d. 2.* Mol. *disp. 13. & 17.*

6 Assertio III. Temerè de proximo suspicari est ex genere suo peccatum dumtaxat veniale. Hæc est sentent. S. Th. *citat. art. 3.* Caiet. ibid. Gloss. *in 1. ad* Corinth. *cap. 4.* Matth. Nauar. *in rubr. de iudicis, n. 50.* Petr. Nauar. *lib. 2. c. 4. n. 454.* Molin. *disp. 16.* eandemque indicat S. Augustinus *tract. 90. in* Ioan. *Si suspicionem omnino vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, definitiuas, firmasque sententias continere debemus.* Licet aliter doceant Arragon. Banne. Salon. *cit. ar. 3.* Ratio assertionis est, quia per suspicionem fama parum læditur adeoq; exiguum nocumentum proximo infert, quod sic explicatur: Fama non dicitur subitanea, & leuis de altero bona existimatio, sed potius permanens, ac veluti habitualis de altero benè existimandi dispositio. Sinistra autem suspicio in genere existimationis adeò imperfecta, & imbecilla est (quippe dubitationem ac formidinem oppositi adiunctam habeas) vt suaptè natura parum imminuat ac lædat antea conceptam de proximo veluti habitualem bonam æstimationem siue famam: multò verò minus contrariam de eodem malè existimandi dispositionem, siue malam famam animo reponat. Quamobrem fermè accidit, vt qui sinistrè suspicatus erat, postea cum opus est facilè suspicionem corrigat, & perinde de proximo benè sentiat, ac si nunquam de eius virtute vacillasset.

Est tamen valdè probabile, quod tradit Sotus *lib. 3. q. 4. art. 3.* Molin. *tract. 4. disp. 47. n. 10.* Less. *dub. 3.* Barth. Medina *instruct.* Confess. *l. 1. c. 14. §. 37.* suspicionem de graui scelere v. g. proditionis, incestus, leuissimis indiciis, ac magna animi temeritate de persona honesta conceptam, ad mortale peccatum pertingere, Quamuis Caiet. *art. 3. & in summ. verb. iudicium,* P. Nauarr. *loco cit.* existiment, nunquam fieri posse, secluso odio, contemptu, vt sinistra suspicio animo retenta, mortale peccatum existat, quandoquidem ratio supra adducta, quod suspicio suaptè natura famam proximi tenuiter lædat vniuersim demonstrare videtur. Dixi *animo retenta*. Sin verò suspicio in effectum externum prodeat, puta si eam aliis significans, vel in vitam hominis inquirens, famam ipsius laceres, item si ob talem suspicionem, in electione suffragium, suspecto neges ratione euentus, siue damni, mortalem iniuriam inferri posse nemo ambigit.

Cæterùm de temeraria dubitatione constantius id asseri potest per se loquendo, ad mortale peccatum ea non peruenire, teste Less. *nu. 25.* Consistit autem temeritas dubitandi in eo, si proditis sufficientibus indiciis de alicuius probitate, ob quæ meritò illum bonum, & innocentem iudicare debeas: nihilominus positiuè de eo dubites, id est, iudices in vtramque partem dubium, & incertum esse, bonusue sit, an malus nocens, an innocens. Quod si talem dubitationem exterius significet, v. g. ob id in mores eius inquiras, potes interdum peccare mortaliter, vt suprà de suspicione dixi.

Hoc moneo. Tametsi nulla habeas sufficientia indicia ad iudicandum positiue de alicuius probitate, vel ad suspicandum malum, potes nihilominus, securitatis causa, prudenter & cautè rebus tuis, tuorumque prospicere, v. g. pecunias concludere: quod fieri nequeat, vt ii, quibuscum versaris, fures sint: filiæ interdicere, nè cum adolescente loquatur: quod accidere possit, vt ab eo seducatur. Qua de re S. Th. 2. 2. *q. 60. artic. 4. ad 3.*

7 Assertio IV. Quod DD. aiunt cum Gl. ad Rom. 14. ex doctrina S. Aug. *lib. 2. de serm. Domini in monte c. 18. Dubia in meliorem partem interpretanda esse:* non debet accipi affirmatiuè, quasi existentibus sufficientibus argumentis ad dubitandum de proximi probitate, nihilominus existimare debeas eum innocentem esse, sicuti rectè monet Caiet. *q. 60. ar. 4.* Mol. *disp. 18.* Lessius *cit. dub. 4.* Nemo enim obligatur, vt errandi periculo se exponat: cum autem existimatio repugnet dubitationi eo ipso, quod habes sufficientia argumenta dubitandi de alicuius probitate, non sine erroris periculo inclinas intellectum ad alteram partem, quamuis benigniorem. Sed in primis dictum illud accipi debet, negatiuè, vt quamdiu res dubia est, in deteriorem partem sententia non feratur. Quòd etiam in externo foro vsuuenit: Nam si reus de crimine conuictus non sit, absoluitur: non affirmando crimen non admisisse, sed de eo demonstratum non fuisse. Quo sensu, & axioma illud intelligi debet. *Quamdiu aliquis non demonstratur nocens, censendus est innocens* Ex *reg. 11. in 6. Cum sunt partium iura obscura, Reo fauendum est potius, quam Actori.*

Secundò accipi illud dictum debet ex hypothesi: videlicet æqualibus vtrinque existentibus indiciis tum pro hominis innocentia, tum nocentia, si iudicium ferre velis, potius inclinandum esse intellectum in partem benigniorem. Ratio est, quam S. Th. *reddit cit. art. 4. ad 1.* & Caiet. ibid. explicat: Satius est: in dubio frequenter falli benè opinando de proximo, quam malè opinando, vel semel decipi. Nam ille speculatiui intellectus error cum circa singularia versatur, exiguum malum censetur, hic autem error practicus, est cum voluntatis malitia, & proximi iniuria coniunctus, idque propterea, quòd in dubio nemo condemnandus, aut possessione famæ spoliandus sit. Eandemque doctrinam reperies apud Richard. *in 3. sentent. d. 33. a. 3. q. 7. ad 1.* Quare etiam Apostolus monet 1. ad Cor. 4. *Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.*

8 Quæret hic aliquis. Quomodo intelligenda sit iuris *reg. 8. in 6. Qui semel malus, semper præsumitur esse malus?* Resp. Intelligi debere in eodem genere delicti, & quamdiu ex indiciis emendatio colligi non potest. *Qui exercuit actum bonum* inquit Gl. ibid. *præsumitur bonus, nisi faciat actum contrarium,* iuxta *cap. mandata, de præsumpt. & l. non omnes, §. à barbaris, ff. de re milit. sed si fecerit actum contrarium, præsumitur malus, donec de emendatione appareat.* Ratio regulæ est. Qui enim semel voluntatem deliberatè inclinauit in malum peccati, in eodem veluti captus est, donec animum mutet, ac corrigat. Quod verò animum mutauerit, hoc non præsumitur: sed probari debet, vel indiciis ostendi: quemadmodum si quis semel deprehendatur esse pauper, non præsumitur esse diues, donec id probet, seu indiciis demonstret.

Hanc regulam, & doctrinam in primis veram censeo, quatenus agitur de cauendo alieno incommodo, Sic qui fraudolenter tutelam administrauit, etsi satisdare velit à tutela tanquam suspectus remouendus, nec iterum promouendus est, §. nouissimè, Instit. de suspectis tutoribus, Et marito semel sæuienti, non est restituenda vxor ob sæuitiam digressa, nisi securitas ei prouideri possit, *c. litteras in fine de restit. spoliat.* Et qui semel periurus deprehensus est, iterum non admittitur ad testimonium ferendum, *c. testimonium, de testibus.* Immò hoc speciale est in periuro, vt etiam emendatus non admittatur *cit. cap. testimonium.*

Deinde tametsi non agatur de damno vitando non quidem tunc certum iudicium ferre possumus de perseuerantia in peccato, attamen suspicari ac dubitare, quo ad emendationis signa videantur. Exempli causa, si quem in deliberato mendacio semel deprehendimus, eius fides imposterum meritò suspecta esse solet. Et si scimus aliquem semel fornicatum fuisse, de eius probitate semper dubitamus, donec emendationis aliqua signa prodat. Nam emendatio est quid facti, factum autem in dubio non præsumitur, vti dixi *l. 1. tract. 1. c. 5. n. 38.*

CAP. III.

DE DETRACTIONE.

SVMMARIVM.

1 Detractio famæ iniusta, vel fit directè, vel indirectè.

2 Detractio est peccatum ex genere suo mortale, leuius homicidio, & grauius furto.

3 Detractio sæpe est peccatum tantùm veniale, vel ob materiæ leuitatem, vel imperfectionem actus.

4 Detractio alia est formalis, siue ex proposito nocendi, alia verò materialis. Item alia est, per quam crimen falsi alicui imponitur, alia per quam crimen verum sed occultum proditur.

5 Crimen alterius occultum manifestare, non semper est illicitum, sed quibusdam casibus concessum: imò, & præceptum.

6 Crimen alterius graue etiam vni homini prudenti; & graui sine causa manifestare, videtur esse mortale.

7 Si ita narretur crimen ex relatione aliorum: vt credibile sit audientes non credituros, non est periculum peccati mortalis.

8 Crimen in loco, vbi notorium est notitia facti, alijs ignorantibus manifestare non est illicitum.

9 Crimen in iudicio notorium per Rei confessionem, vel testium depositionem, non ideò statim euulgare licet.

10 Crimen per Iudicis publicam condemnationem notorium, etiam in alijs locis sine iniuria euulgatur.

11 Infamem de vno crimine, non licet infamare de alijs occultis, etiam si minora sint.

12 Laudatæ Communitati, v.g. Regularium Ordini detrahere graue crimen.

13 Licet detractio erga defunctum minus crimen sit, quam erga viuum: potest tamen & illud ad crimen mortale pertingere.

14 Auditor detractoris peccat, si detractioni consentiat, ad detractionem expressè, vel tacitè impellat, detractionem, cùm possit, non impediat.

15 Se ipsum sine causa infamare non est peccatum contra iustitiam, sed solius prodigalitatis, idque veniale, per se loquendo.

1 DEtractio est alienæ famæ iniusta imminutio. Accidit, vel directè, vel indirectè auctore S. Th. *q. 73. a. 1. ad 3.* Directè quadrupliciter. I. Imponere alicui crimen falsum. II. Exagerare crimen verum vel falsum. III. Manifestare crimen occultum. IV. Opus rectum sinistrè interpretari.

Indirectè tripliciter: I. Alterius dotes inficiari. II. easdem eleuare siue extenuare. III. Malitiosè reticere; vt, si alijs hominem laudantibus, subijcias. *Ego taceo*: aut frontem contrahas. Addit Adrianus *quodlib. 11. §. secundò præmitto*, & Less. *l. 2. c. 11. dub. 2.* frigidam, & simulatam laudationem; quia, vt apud Gellium legimus *l. 19. Attic. Turpius est exiguè, atque frigidè laudari, quàm insectanter, & grauiter vituperari.*

2 Detractio ex genere suo peccatum mortale est contra iustitiam: leuius homicidio, sed grauius furto, teste S. Thom. *qu. 73. a. 3.* Tanto enim peccatum maius est, quanto maiore bono iniustè priuat: Atqui, vt Salomon. ait Prou. 22. *Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ.* Et Eccles. 41. *Curam habet de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni.* Accedit, quod sæpe per detractionem solùm fama proximi laceratur, sed etiam amicitia, & pax inter homines violatur, quod susurronis peccatum dicitur, iuxta illud Ecclesiast. 28. *Susurro, & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habentes*, quo de re S. Ant. *p. 2. t. 8. cap. 5.* Quin, & interdum per detractionem causa præbetur alterius damni in corpore: aut fortunæ bonis inferendi illi, de quo inique detrahitur: vt proinde plures species peccatorum in vnum actum concurrere possint, quas necesse sit in Confessione explicare, sicuti docet Mol. *tract. 4. disp. 25.*

3 Fit tamen peccatum veniale detractio primò, ob leuitatem materiæ, quæ tamen non absolutè spectanda est, sed cum ordine ad personam, quæ infamatur. Fieri enim potest vt defectus alicuius veniales, vel etiam naturales narrando spectata conditione, & statu illius, graue damnum inferas & mortaliter pecces, velut si boni nominis Religiosum mendacijs assuetum esse, virum grauem ac consularem illegitimè natum, Iudæo genere ortum affirmes. Qua de re Nau. *c. 18. n. 25.* Less. *dub. 3.* Mol. *disp. 33. in fine* P. Nauar. *l. 2. c. 4. nu. 311.* Contra veniale tantùm peccatum erit, non solùm si corporis, vel natalium naturales defectus: sed etiam si crimen mortale referas de persona vili, vel ita affecta, vt crimen commissum non magno dedecori sibi ducat, v.g. militem habere concubinam, fuisse ebrium quod Caiet. aduertit. 2. 2. *qu. 73. a. 2. §. ad hoc dicunt.* Maior. *in 4. d. 19. q. 2.* Sot. *l. 4. q. 6. a. 3. circa 4. arg.* Tol. *l. 5. c. 64.* Præterea leuis plerumque detractio censetur, si quis generatim de aliquo affirmet, esse superbum, iracundum, auarũ, &c. quia audientes interpretari solent de naturali propensione ad eiusmodi vitia, sicut annotauit S. Ant. *p. 2. t. 8. cap. 4.* Syl. *verb. detractio, q. 1.* Less. *n. 18.* interdũ tamen tales circumstantiæ esse possunt, vt existimatio hominis tali de ipso lato indicio, grauiter lædatur, sicuti bene annotauit Nau. *in man. c. 17. nu. 24.* & alter Nau. *cit. c. 4. n. 320.*

Secundò, detractio fit peccatum veniale ex imperfectione actus. Etenim nisi dicamus, ob mentis ipsiusque linguæ præcipitationem, sæpissimè à mortali noxa excusari detractionis malum, totum pœnè humanum genus periclitabitur, adeò vulgare est hoc vitium, quod Gl. notauit. *in c. 24.* Prou. Si quidem lingua modicum membrum est, sed volubile, & inquietum, *quod nullus hominum domare potest*, ait S. Iac. *c. 3.* Veruntamen tantò magis hoc peccatum nobis pertimescendum: lædit enim charitatem pariter, ac iustitiam erga proximum, & Communitati maximè noxium est, seminans odia, dissensiones, lites, quapropter à S. Paulo Roman. 1. *detractores*, ijs annumerantur, quos Deus *in reprobum sensum tradidit.*

4 Detractio diuiditur primò in formalem ac materialem, ex S. Th. *q. 73. a. 2.* Anton. *p. 2. tit. 8. c. 4. §. 1.* Nau. *l. 2. c. 4. n. 105.* Formalis est, quæ fit ex intentione alienam famam denigrandi. Materialis, quæ ex animi leuitate fit, sine directo nocendi proposito. Vtraque est propriè peccatum detractionis aduersus iustitiam commutatiuam, ex genere suo mortale, sicuti rectè docet Nau. *c. inter. ver. 11. q. 3. concl. 6. n. 7.* & 11. Quandoquidem ad damnum iniustè inferendum sufficit voluntarium indirectum ac imputatiuum. Verumtamen est, quod detractio materialis seu indirectè volita, tam perfectum à voluntarium nõ habeat, & frequenter ob actus imperfectionẽ à culpa mortali excusetur, sicuti significat S. Th. *in cit. a. 3.* Quamobrem oportet interdum quærere ex confidente, vtrum odium nocendi ne voluntatem gesserit aduersus personam cui detraxit.

Diuiditur secundò. Detractio alia est, per quam crimen falsum alicui affingitur, alia, per quam crimẽ verum occultum de aliquo proditur. Illa ex genere suo grauiorem iniuriam continet, quam hæc; teste Nau. *c. 18. n. 26.* Nam qui perniciosо mendacio famam alicui detrahit, non sola possessione, sed quasi dominio famæ ipsũ spoliat. Qui autẽ crimen verũ occultum prodit, propriè tantũ priuat hominem iure possessionis: non etiam dominij: quandoquidẽ fama per se, & secundum veritatem criminoso debita non est, sed per accidens, videl. ob publicam ignorationẽ. Etenim, sicuti probabilis tua ignorantia sæpe efficit vt, alienum equũ, v.g. iustè possideas, iniuriamq; inferat, qui eum tibi eripit, antequam liquidò constet tuum non esse: ita publica ignorantia tui criminis efficit, vt iustè apud eos possideas bonam existimationem: siue famam, iniuriamque inferat, qui eam tibi arripit, antequam publicè innotescat, tibi reipsa debitam non esse, solum ob ignorationem.

Sed instabit aliquis. Si Titius bona fide possideat equum Caij, similiter ignorauit ad se pertinere, iniuriam non infero cùm de hac re Caium admoneo. Ergo pari ratione, si alij de Titio criminoso bonam existimationem non sine errore conceperunt, nullam iniuriam irrogo, cum hunc errorem illis aufero. Resp. negando consequ. Ratio disparitatis est. Quia in priore casu, Caius iniuriam saltem materialem patitur, qua eum iustè libero. In posteriore autem casu nullum iniustum damnum patiuntur, qui de occulto peccatore bonam opinionem gerunt.

Monet tamen Mol. *tract. 4. disp. 26. n. 5.* Siquis maiorem opinionem doctrinæ, aut virtutis de Titio conceperit, quam is meretur, consideratis externis indicijs, quæ in ipso apparent non esse peccatum, si proferatur de eo iudicium verum, videlicet non esse tam doctum, tam probum, quam existimatur dummodo absit odium, vel similis affectus prauus. Ratio est. Quia hæc bona existimatio non est externis actibus comparata a Titio, vt ius aliquod ad eam habere censeatur, sed est profecta ex alterius inscitia, seu negligentia attendendi adeos quia exterius palam in Titio defectus apparent. Verùm propter periculum errandi secundum proprium iudicium, non expedit hanc doctrinam in praxim deducere, nisi interdum ad scrupulorum medelam.

5 Alterum discrimen est, quod crimen falsum alicui scienter imponere semper illicitum est, quippe perniciosum mendacium negatiuo illo Decalogi præcepto, *non falsum dices testimoniũ*, per se ac directè prohibitum. Crimen verò occultum alicuius manifestare non semper illicitum est, sed ob aliquas causas licitum.

Quarum prima est. Vt consilium vel auxilium capias a viro prudente. Sed operam dare debes vt quatenus possibile est, cum minimo peccatoris damno id fiat, quamobrem plurib. manifestandum non est, si vnus ad ferendum auxilium sufficiat, nec persona nominanda, nisi necesse sit, sicuti monet Less. *c. 11. dub. 12.* Quod etiam Prælati obseruare debent, vt in inquirendis, aut puniendis occultis delictis subditorum non adhibeant plures consiliarios, quam res postulet.

Secunda

Secunda si opus sit ad impediendum maius damnum communitatis, priuatæ personæ, ipsiusue criminosi. Qua de re Adrian. *in 4. vbi de restit. bonorum famæ*. Sotus *l. 5. q. 10. ar. 2.* Nauarr. *c. 18. n. 31.* Molin. *disp. 34.* Less. *dub. 9.* Exempla habes: Si homo improbus, & non idoneus iuuentuti præficiendus sit, vel ad sacros Ordines, & curam animarum cum multorum damno promouendus: Si Medicus imperitus ad corporis curationem accersendus: Si persona in Matrimoniū accipienda, vnde mali exitus timeantur in eiusmodi casibus occultus defectus prodi potest, & quandoque prodi debet: sed quam possibile est, cum minima iactura alienæ famæ. Quare interdum necesse est, priùs secretò monere hominem, vt abstineat, si spes sit, obtemperaturum. Similiter si innocens, ob falsi criminis suspicionem, vita, vel fama periclitetur, tuque eum liberare possis, indicando occultum criminis auctorem, plerumque teneris indicare, admonitum tamen priùs vt sibi caueat, fuga consulat Sic enim charitas exigit, vt maior ratio habeatur hominis innocentis, quàm nocentis, sicuti resoluit Mol. *cit. disput.* 24. n. 3.

Tertia, Si quis aliquam dignitatem, beneficium, aut officium postulet, ad quod iure inhabilis est, v. g. cathedram Magistris deputatam: qui Magister non est: Dotem, vel eleemosynam pauperibus decretam, qui pauper non est; occulta eius æmulatio, ac fraus detegi potest, vt ijs obueniat, quibus iure debetur, sicuti docet Molin. *n. 7.* & 8. Less. *lib. 2. cap. 11. dub.* 10. Nam crimen alteri perniciosum prodi potest, si ita necesse sit ad damnum auertendum, qui autem pauperem se simulans eleemosynas, v. g. accipit, is iniuriam, & damnum infert. Ergo eius iniquam simulationem, tanquam crimen perniciosum prodere possum.

Sed statuamus Titium dotem reliquisse virgini alicui dandam, eam Caia sibi obuenire petit, quæ publicè virgo censetur, tu autem illam corruptam esse nosti: verùm licet tibi occultam eius fornicationem prodere? Respondeo non licere. Ratio est, quia Caia dotem petendo nullā iniuriam infert. Cùm enim publicè virgo habeatur, in externa politia omnibus virginum priuilegijs gaudet, vt iuxta morem patrium sertum v. g. capite gestare possit, similiter itaque & dotem quasi virgo petere. Neque alia Titij testatoris mens fuit, quam vt dos daretur puellæ, quæ publicè censeretur virgo, & casta; interim non inquirendo in occulta crimina: cum id neque conueniens, neque Reipub. expediens sit. Igitur discrimen obseruandum est inter simulatum pauperem, & simulatam virginem, quod illius simulatio iniusta ac perniciosa sit; hæc autem habeat ius simulandi, seu potiùs dissimulandi suum defectum, quamdiu bonam famam publicè retinet. Idemque dicendum si eleemosyna relicta sit distribuenda inter pauperes bonæ, & honestæ vitæ, intelligitur id de ijs, qui nulla infamia laborant. quare occultum crimen alicuius, qui eleemosynam talem peteret, prodi haud posset.

Id verò addendum ex Armilla *verb. iniuria, n. 3.* Sà *eod. verb. n. 3.* Quotiescunque aliquis ius habet accusandi de crimine occulto, quod probari potest, tum seclusa odio fas esse accusationem, vel denuntiationem inferre coram iudice competente, eo fine vt repellatur v. g. adultera à dote, eaque alteri obueniat. Simili ratione potes aliquem repellere a ferendo testimonio, vel competitorem tuum a beneficio, dignitate, &c. vt, eo exeluso tibi obueniat. Vteris enim hac in re iure tuo.

3 Restant aliquæ quæstiones. Prima verùm mortaliter peccet, qui occultum alterius crimen, sine iusta causa manifestat vni soli viro prudenti, quem probè scit non euulgaturum? A mortali peccato excusant Caietan. *q. 73. a. 2. dub. 1.* Petr. Nauarr. *lib. 2. c. 4. diffic. 10. nu.* 334. Quia arbitrantur, bonam existimationem perdere apud vnum hominem esse modicum nocumentum, si nullum præterea damnum ex illa detractione timendum sit. Sed certius docet Sotus *lib. 4. q. 6. a. 3.* & *lib. 5. qu. 10. a. 2. concl. 4.* Mol. *disp. 29. n. 7.* Less. *dub. 11.* Esse ex genere suo peccatum mortale, & fundamentum contrariæ sententiæ falsum esse, quia plerique etiam hanc iacturam magni æstimant, si de graui scelere infamentur apud vnicum virum prudentem ac grauem; Illud tamen benè monent Less. *dub. 12.* P. Nauar. *n. 346.* Mol. *nu.* 5. Sæpè culpam minui ex hoc capite, cum quis solatij capiendi causa, acceptam ab aliquo iniuriam, amico præsertim prudenti manifestat: quòd eam in silentio decoquere, atque cum nemine communicare valdè difficile videatur.

7 Quæstio II. An, & quatenus peccet, qui occultum alicuius crimen se ab alijs audiuisse narrat, absque propria confirmatione, nocendiue proposito? Respondeo, & dico I. Si tales circumstantiæ concurrant, vt credibile sit non credituros esse, coram quibus narratur, non est timenda culpa mortalis, quia abest periculum notabilis damni inferendi. Ita Scotus in *4. du. 15. q. 4. a. 1.* Nau. *c. 18. n. 36.* & 59.

Dico II. Si tales circumstantiæ concurrant, vt narratio per se quidem fidem non mereatur: is tamen, qui narrat, animaduertat audientes propria animi leuitate credituros esse, vel malam suspicionem concepturos, peccat contra Charitatem, non etiam contra iustitiam. Quod contra iustitiam non peccet, docet S. Ant. *p. 2. tit. 2. c. 2. §. 3.* Syl. *q. 1. in fine*, Caiet. *cit. a. 2.* Less. *cit. c. 11. dub. 5.* Cùm enim audientes non ex pondere narrationis, sed ex animi leuitate fidem adhibeant (nam *qui cito credit, leuis est corde*, ait Ecclesiast. *ca.* 19.) narranti tanquam causæ adscribi non potest; quamobrem neque ad famæ restitutionem obligatur. Quod verò contra charitatem peccet, tradit Sotus *l. c.* Maior *in 4. d. 15. q. 16. conc. 1.* Mol. *disp. 30.* Less. *l. c.* Ratio est, quia publici mali occasionē præbet, tum quod audientes temerè credendo scandalum patiuntur, tum quod alter famæ suæ iacturam apud eosdem incurrit.

Dico III. Si eo auctore, iisque circumstantiis crimen narretur, vt narratio suopte pondere fidem apud audientes mereatur, vel sinistram suspicionem generet, contra iustitiam peccatur, cum restituendi onere. Ita Nau. *c. 18. n. 50.* Molin. Less. *ll. cc.*

Quæstio III. Verùm crimen alicubi notorium alijs ignorantibus manifestare liceat? Duplex est notorium, *Iuris, & facti*, sicut colligitur *ex c. vlt. de cohabit. Cleric. & mulier* & videri potest Adrianus *quodlibet 1. in corp.* Notorium facti est, quod ita se pluriū hominum cōspectui exhibet, vt nulla tergiuersatione celari possit, secundū Gl. *in c. vestra eodem titul.* Notorium iuris est, de quo aliquis in iudicio condemnatus, vel confessus, vel sufficientibus probationibus conuictus est, sicuti colligitur *ex c. cum olim, de verb. signif.* & docet Ab. *cit. ca. vest.* Syl. *ver. notor. q. 3.* Nau. *c. 25. n. 73.* Sà *ver. manifestum, n. 3.* Verùm qui de crimine notoriè infamatus est, vel extra iudicium confessus, vel in iudicio semiplenè conuictus, censeri non potest notorius v. g. fur, aut vsurarius. Qua de re Mol. *t. 2 disp. 33.*

8 Nunc respondeo, & dico I. Crimen verum alicubi notoriū notitia, facti, alijs, ex eodem loco, siue Communitate manifestare non est peccatum, vel saltem non est mortale. Ita Scotus in *4. du. 15. q. 5. a. 1.* Caiet. *opusc. 15. responsionum, resp. 9.* Syluest. *verb. detractio, q. 1.* Nauarr *c. 16. n. 26.* Mol. *tract. 4 disp. 31. & 32.* Nam criminosus censetur tunc spoliatus iure, ac possessione famæ suæ quando crimen adeò manifestum est, vt moraliter impossibile videatur, quin in aliorum cohabitantium notitiam deueniat. Adde, eandem esse rationem si crimen notorium sit non quidem euidentia facti, sed publica præsumptione, suspicione, infamia, iuxta *c. tuæ nos, de cohabitat. Clericor. & mulier.* Potes enim absque mortali crimine hanc publicam præsumptionem siue infamiam, non maiore tamen certitudine, sine asseueratione alijs ex eodem loco significare: Veluti, si dicas Sacerdotem alere mulierem suspectam, quod multis in vicinia notum est.

Porrò quam multi crimen cognouisse, vel de eo loqui debeāt, vt notorium vel famosum censeatur, & idcirco alijs ex eodē Collegio, vicinia &c, narrari possit, non omnes eodē modo definiunt. Aliqui apud Syluest. *verb. notorium q. 4.* Pet. Nau. *lib. 2. c. 4. n.* 292. existimant sufficere, si decem homines faciant fidem, secundùm Gloss. *in c. vnio, 10. q. 3.* Sed Nau. *in man. cap. 25. nu.* 73. & alter Nau. *l. c.* aiunt, necesse esse, vt tota communitas vel maior, aut potior pars eius Communitatis, quæ saltem decem personas contineat, crimen intellexerit. Mihi verò placet doctrina Abb. *in cap. vestr. 3, de cohabit. Clericor. & mulierum*, n. 16. Molin. *disp.* 31. Prudentis arbitrio definiendum esse, num eò vsque criminis notitia, vel fama diffusa fuerit, vt, spectata humana imbecillitate, impossibile sit cohibere, quominus in aliorum cohabitantium cognitionem deueniat. Quare si domus constet octo incolis, sufficiet plerumque quatuor, vel quinque crimen cognouisse, aut de eo loqui, vt domi notorium censeatur: Sin autem viginti habitatores contineat, sufficiet octo cognosse: si centum inhabitent, quindecim, vel viginti intellexisse satis erit. In oppido, quod quadraginta domos continet, satis est octo vel decem diuersarum domorum habitatores, crimen perspectum habere, si ciuitas quinquies mille habitatores alat, erit satis triginta vel quadraginta per ciuitatē dispersos de crimine loqui, vt famosū notoriū censeatur.

Nota quod dico *dispersos*. Nam si crimen in domo notorium sit, non ideo alijs ex vicinia manifestari, vel si in vicinia dumtaxat notum, non ideo alijs partibus amplæ ciuitatis, vel locis, in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet, fas est reuelare. Quæ est communis doctrina Mol. *l. c.* Soti *l. 5. q. 10. a. 2.* P. Nau. *n.* 291. contra Less. *dub.* 13. vbi negat, esse hoc peccatum contra iustitiam, quod tamen alij aiunt, cùm infamatus in vno tantùm loco alijs locis famam suam integram, sine cuiusquam iniuria possideat. Quamuis verum sit interdum exiguum damnum inferri, adeoque venialiter tantùm peccari, si alioquin infamia criminis ad ea loca breui peruentura existimetur.

Dico II. Crimen falsum, de quo aliquis per iniuriam infamatus est vlteriùs diffundere, alijs nescientibus narrādo, est peccatū contra iustitiam, ex genere suo mortale; quamuis sæpè ignorātia excusat arbitrantem, vel crimen esse verè cōmissum, vel audiētes

de eo iam intellexisse. Ratio est, quia innocentem infamare per se malum, & semper iniustum est, quo iniuriæ peccato se maculat, non tantum qui prius infamiam infert, sed etiam qui adiumentum adfert, auget, latius diffundit.

Dico III. postquam infamatus, per vitæ emendationem famam suam recuperauit, iniuria ipsi infertur cum restituendi obligatione, si de præterito, & obliuione obruto crimine denuo sine causa necessaria infametur. Ita Pe. Nauar. I.c. Tolos. *lib. 5. cap. 85. concl. 1.* Mol. *disp. 33. numer. 2.* contra Less. *dub. 13. in fine*. Ratio est, quia sicuti malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur: ita contrarijs bonis moribus infamia facti aboletur, & fama bona recuperatur.

9 Hactenus dixi de notorio facti. Nunc de notorio iuris dico I. Si crimen per solã Rei confessionem, vel testium depositionem in iudicio notorium sit, non potest sine iniuria euulgari. Ita ex communi Mol. *disp. 33. conclus. 4.* Ratio est, quia tunc solum in ordine ad Iudicem, vt Reum condemnare possit: & nondum in ordine ad populum, publicum crimen censetur. Quamuis si crimen paulo post publicandũ sit, fakè grauis iniuria nõ erit, criminis infamiam anteuertere. Imò nulla erit, si iustam ob causam id fiat. Qua ratione Christus Dominus peccatum occultum Iudæ, quod statim consummandum fore certò cognorat, prophetice prædixit, & manifestauit discipulo dilecto: *ille est, cui ego intinctum panem porrexero.* Ioan. 13. vt iniurium appareret, non tradi seipsum, aut inuitum, quo ipso prophetico spiritu Petri trinam negationem postea prædixit. Ita hanc rem explicant Sotus *select. de secreto, mem. 1. q. 2. conclus. vltim. ad 1. argum.* Molina *tract. 6. disp. 6. n. 11.* Etsi aliter S. Th. 2.2. *q. 33. a. 7. ad 2.* & Eugenius Papa, *c. si sacerdos de Offic. Ordinarij.*

10 Dico II. Si crimen (præsertim cui iuris infamia annexa est) per Iudicis condemnatoriam sententiam publicatum sit, alijs etiam locis sine iniuria euulgari potest. Ita Maior. *in 4. d. 19. q. 2. in fine*, Sotus & Tolet. *ll. cc.* Molina *disp. 33. concl. 2.* Suarez *t. 5. disp. 48. sect. 4. n. 9.* Nauar. *in man. c. 18. n. 26.* alter Nauarr. *lib. 2. c. 4. n. 286.* Valent. *tom. 3. disp. 5. q. 17. p. 2.* Ratio est quia sicuti Magistratus in criminis vindictam Reum corporis, & fortunarum bonis, ita, & fama spoliandi ius habet: idque re ipsa efficere decernit, quando eum publica sententia coram populo de crimine condemnat. Quæ ratio conuincere quoque videtur contra Sotum *l. 5. q. 10. art. 2.* Sal. 2.2. *q. 62. ar. 2. contr. 18.* Pet. Nauar. *n. 288.* Neque contra Charitatis legem peccare eum, qui iustæ sententiæ Magistratus se conformat, & potestate criminis diuulgandi sibi concessa vtitur, saltem in locis eidem Reipubl. subiectis, vel etiam alijs, ad quæ ex Repub. illa commercia esse solent; sicuti limitat Mol. *disp. 13. concl. 2.* qui optimè etiam aduertit *concl. 6.* Si crimen ea conditione alicubi publicetur ad emendationem, vt tamen eius notitia inter certos limites, v.g. Collegij, Monasterij contineatur, iniuriam illatum iri, si alijs qui ex eodem Collegio, vel Monasterio non sunt, manifestetur.

11 Dico III. infamem de vno crimine, iuris, aut facti infamia, non licet de alijs criminibus siue eiusdẽ, siue diuersi generis infamare: ve. gr. de fure capitali sententia damnato fas non est prodere occultum adulterium: aut de publico adultero dicere esse furem, aut de muliere, quæ ob commissum adulterium infamis erat, postquam emendata creditur, dicere eam relapsam esse. Ita Hadrian. *quodlib. 11. diffic. 1.* Salon. 2.2. *q. 62. a. 2. contr. 19.* Mol. *disp. 32. concl. 1.* Petr. Nauarr. *l. 2. c. 4. num. 226.* Less. *dub. 14.* licet contrarium significet Palud. *in 4. d. 19. q. 2. in fine*, & Syl. *verb. detractio q. 1.* qui ait. Non esse mortale, de notorio homicida, & furtu dicere occultum peccatum fornicationis: quia hoc minus est illis. Id tamen fateri oportet interdum exiguum, aut pene nullum detrimentum famæ inferri, ac proinde grauiter non peccari, si varijs, vel repetitis criminibus hactenus infamem, iterum cõmissi sceleris insimules. Quod maximè locum habet, si crimina eiusdem generis sint, veluti si publicum vsurarium, vel meretricẽ iterum lapsam affirmes, vel etiam si diuersis generis crimina, sed inter se connexa; vt vno admisso, reliqua consequi soleant: veluti si publicum adulterum, ebriosum cum vxore sua rixatum aias.

Quæstio IV. An, & quatenus peccet, qui crimen occultum refert non nominata persona: Resp. & dico I. Si absit periculum, vt audientes per illam relationem criminis auctorem cognoscant, ordinariè non est saltem graue peccatum.

12 Dico II. Si explicata personæ qualitate (v.g. huius ordinis Religiosum, huius Principis viri cognatum, tale facinus patrasse) grauis infamia redundet in familiam, ordinem, Cœnobium, &c. in q. tale crimen committitur, cum onere restituendi. Ita docet Molin. *disp. 17.* & Petr. Nauar. *lib. 2. c. 4. n. 354.* Imò tanto grauius peccat, qui bono nomini communitatis detrahit, quanto maius & cõmunibus bonum violat. Tametsi enim congregatio v.g. Regularium re ipsa non maculatur ex vnius hominis malitia, aut perfidia, sicuti neq. Apostolorum collegium ex proditione Iudæ; maculatur tamen apud homines simplices, & imperfectos, quibus id multiplici scandalo esse solet. De quo vide S. August. Epist. 137. *ad Clerum Hipponens.* Quæ ipsa res quemuis Religiosum admonere debet, vt ita se gerat, ac si totius Religionis honor, populique spirituale incrementum ex ipso pendeat. Quod idem de Sacerdotum, siue Clericorum secularium ordine ac statu dici potest.

Denique illud hic adijcere placuit ex Petr. Nauar. *l. c.* Cauendos eos, qui Religioni a sede Apostolica approbatæ obloquuntur, eamue impugnant, quia parum abesse videntur, vt de statu Religionis vniuersim malè sentiant, non sine periculo vel suspicione hæresis.

13 Quæstio V. Vtrum defuncto detrahere mortale peccatum sit? Resp. cum Petr. Nauar. *n. 351.* Mol. *disp. 28.* Qui demortui famæ detrahit minus damnum infert, proindeminus delinquit (cæteris paribus) quàm si viuo detrahat, potest tamen etiam in ea re quandoque mortalis iniuria committi. Nam qui mortuus est quodammodo viuit in hominum memoria, & existimatione, ac veluti possessionem bonæ famæ, & gloriæ retinet; qua si illum per iniuriam spolias, damnum inferre censeris, cum restituendi obligatione. Hinc colligunt Sotus *cit. q. 10. art. 2. & de secreto membr. 1. q. 2 in fine*, Mol. *cit. loco* Etiam Historiographos contra iustitiam delinquere, si occulta mortuorum crimina pandant: Quamuis plus illis, quàm alijs hominibus concessum sit, videlicet vt publica crimina, quæ vel obliuione obliterata sunt, vel intra vnius tantum ciuitatis aut prouinciæ fines cognita, publicis scriptis ad perpetuam totius posteritatis cognitionem diffundant: partim ad aliorum exemplum, ac terrorem: partim ad rerum gestarum notitiam conseruandam. Vide etiam Valent. *to. 3. disp. 5. q. 17. p. 2.* Sà *verb. infamare, n. 4. 5. historici.*

14 Quæstio VI. An, & quomodo peccet, qui detractorem audit, ac tolerat: Respondeo ex doctrina S. Thom. 2.2. *q. 73. art. 4.* Adr. *in quodlib. 11. §. secundò, vt clarius*, Maioris *in 4. dist. 15. q. 15. §. septimo arguitur.* Caiet. *verb. detractio.* Nau. *c. 18. n. 37.* Peccat primò, qui detractione per consensum oblectatur, quod est peccatum odij ex genere suo mortale, si delectatio de iactura alienæ famæ sit formalis, ac per se. Sin verò per accidens aliquis delectetur, ob narrantis facundiam, rei nouitatem, venialiter tantùm delinquit, sicuti notat Mol. *disp. 34. n. 2.* Less. *dub. 4. n. 20.*

Secundò peccat, qui ad detrahendum expressè, vel tacitè alterum impellit, ac mouet. Quod est peccatum partim contra iustitiam, quatenus iniustæ infamationis causa præbetur, partim contra Charitatem, quatenus infamanti occasio peccati, siue scandalum obijcitur, argum. *c. ille, qui, & seq. 22. q. 5.* Ob quas causas hactenus numeratas detractoris audientem mortaliter delinquere, ostendit S. Thom. testimonio Apostoli, qui Ep. ad Rom. *c. 1. de detractoribus*, & eiusemodi peccatoribus subiunxit: *quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Item S. Bern. *l. 2. de cõsiderat. ad Eugenium Papam. Detrahere, vel detrahentem audire, vtrum horum detestabilius sit, non facile dixerim.* Veruntamen, si is, qui ex curiositate alienum occultum crimen rogitando elicit, ità comparatus sit, vt nullum, vel exiguum detrimentum, exinde criminoso inferatur, probabile est venialiter tantùm peccare, sicuti docet P. Nau. *n. 361.* Similiter si arbitretur detractionem exigua in fore, detractor autem præter opinionem in grauem, ac mortiferam infamationem erumpat, sicuti Mol. notauit *conclus. 1.*

Tertiò: Licet auditor neque causam detractionis præbeat, neque in ea, per delectationem consentiat, nihilominus contra Charitatem peccat, si, cum possit, non impediat, vel redarguat, siue expressè, siue tacitè, quod fit, v.g. discedendo, sermonem auertendo, vultum tristem exhibendo: Nam *Aquilo dissipat pluuiam, & facies tristis linguas detrahentium*, ait sapiens, Prouerb. 15. Quare etiam Psalmista dixit Ps. 100. *Detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar.*

Porrò eædem causæ excusantes, quas in materia de correct. fraterna vniuersim attuli, quo minus aliquis peccantem corripere debeat, etiam hic locum habent. Vide Sotum *lib. 5. q. 10. art. 4.* Tol. *l. 5. c. 67.* Sà *ver. infamare, n. 6.*

15 Quæstio VII. An & quale peccatum sit se ipsum infamare? Resp. & dico I. Se ipsum temere infamarè non est peccatum iniustitiæ, sed solum prodigalitatis ex genere suo veniale. Ita Scotus *de secr. mem. 1. q. 3. & lib. 5. de iust. q. 10. a. 2.* Nau. *in manual. c. 18. n. 27.* Petr. Nau. *lib. 2. c. 4. n. 120.* Molin. *tract. 4. disp. 2. & 37.* Less. *dub. 6.* & alij contra Caiet. 2.2. *q. 73. a. 2. & in sum. verb. detractio.* Ratio est, quia homo est veluti dominus famæ suæ, quippe quam proprijs virtutum actibus comparauit, vt proinde nemini iniuriam inferat, etsi eam prodigat, sicut indicat etiam S. Th. *q. 73. a. 4. ad 1.*

Dico II. per accidens tamen potest id esse mortale peccatum

I. Si

I. Si lacteste de crimine mortali in eo delectando. Contra quod S. Dauid loquitur Psalm. 51. *Quid gloriatis in malitia, qui potens es in iniquitate?* II. Si crimen tuum manifestando, propriam vitam, vel corporis integritatem in periculum absque causa iusta conijcias. Qua de re Scotus *cit. qu. 3. concl. 4.* III. Si criminis infamia, cum aliorum scandalo, vel graui nocumento iuncta sit sicut, indicat S. Th. *l. c.* & S. Aug. *de bono viduitatis, c. 22.* relat. *in c. non sunt audiendi, 11. q. 3. Quisquis a criminibus flagitiorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi benefacit: quisquis autem etiam famam, in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, honeste acta, alijs fama nostra.* Vide S. Th. *quodlib. 10. a. 13.* Nauarr. *c. 18. n. 61.* P. Nauar. *cit. c. 4. a. 123.*

Dico III. De occulto crimine se palam accusare, si debito fine ac circumstantijs id fiat, quandoque opus virtutis est humilitatis, iustitiæ, penitentiæ, &c. Ita Sotus *concl. 5.* Nauar *l. c.* Mol. *l. c.* Multò verò magis Christianæ patientiæ insigne est, contumeliam, vel infamiam ab altero iniustè illatam nihil se defendendo, suscipere ac perferre. Excipe I. Nisi publica persona sis, vel pars talis Communitatis, in cuius detrimentum criminis infamia cessura est. Qua de re August. supra. & S. Greg. *c. 9. in Ezech. Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere.* Excipe II. nisi lex Charitatis postulare videatur, vt detrahentem commonendo ab errore reuocca: In quam sententiam Salomon. Prou. 27. ait. *Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sapiens sibi videatur.*

CAP. IV.

DE DENVNTIATIONE FRATERNA.

SVMMARIVM.

1 *Duplex est denuntiatio; Vna iudicialis, & altera Euangelica, seu Charitatiua, cuius species quædam sunt denuntiatio canonica, & regularis.*

2 *Crimen fratris occultum interdum denuntiatur Prelato, quatenus est persona publica, interdum quatenus est persona singularis, ad paternè corripiendum idonea.*

3 *Crimina notoria statim ad Prælatum deferri possunt, nulla alia monitione præcedente.*

4 *Crimina perniciosa non merè præterita, licet occulta sint, plerumq; statim Prelato denuntiari possunt, vt caueat, impediat.*

5 *Si crimen occultum, quod nec tibi, nec alteri perniciosum, sed peccantibus tantùm noxium est, per te solus emendare potes: tunc peccas contra ordinem a Christo traditum, si Prælato statim denunties.*

6 *Qui crimen occultum per se emendare non potest, plerumque Prelato tanquam patri ad secretam emendationem denuntiare potius debet, quàm alijs.*

7 *Crimen occultum, non perniciosum, Prælato tanquam publicæ personæ ad euulgationem denuntiari non potest, nisi secreta monitio, imò, & testium inductio antecesserit, modò tamen profutura putetur.*

8 *Si denuntiatio ob aliquam causam illicita sit, vtpote contra Charitatem, vel Ordinem a Christo traditum, non debet fieri, etiamsi Prælatus iubeat.*

9 *Impedimentum matrimonij occultum, post Ecclesiæ promulgationem, denuntiari debet: etsi denuntians, qui probè cognitum habet, illud plenè probare non possit.*

10 *Interrogatus de occulto impedimento, aut occulta irregularitate, debet abstinere a Sacramento matrimonij, Ordinis vel defectum manifestare.*

11 *In delictis puerorum, vel domesticorum, non ità plerumque obseruandus est ordo correptionis. sed fermè statim ad Ludimagistrum, vel patrem familias deferri possunt.*

12 *Paterfamilias, Ordinis Prælatus, Ludimagister, iudices constituere possunt, qui subditorum errata obseruent, & ad ipsos deferant.*

13 *Si quis crimen occultum fratris in externo foro punibile, quod probare, vel indicijs ostendere potest, iudiciali denuntiatione prodit, antequam secretò monuit, is nihil contra iustitiam peccat: sed interdum contra Charitatem.*

14 *Denuntiationes de crimine occulto, non præmissa monitione secreta, olim in Ecclesiastico foro repellebantur, hodieq; repelli possunt, si fiant contra personas graues in dignitate constitutas.*

1 CAnonistæ in *c. nouit, de Iudicis*, quatuor genera denuntiationum afferunt, Vna est iudicialis, quæ fit apud Superiorem, tanquam Iudicem. Et hæc duplex. Vel criminalis, quæ publicam vindictam, seu pœnam, boni communis gratia spectat. Vel ciuilis, quæ priuatum interesse, seu satisfactionem intendit; quare vtraque de crimine merè præterito institui potest. Altera denuntiatio Euangelica seu Charitatiua, quæ ipsius peccatoris emendationem, vt principalem finem spectat; quare de peccato merè præterito, & plenè emendato institui non debet.

Tertia denuntiatio canonica, quæ secundùm canonum statuta fieri solet ad impediendum, vel auertendum damnum, præsertim spirituale Communitatis, aut priuatæ personæ: puta, si Clericus denuntietur Prælato, vt deponatur ab officio, quia est perniciosus plebi: aut si matrimonij impedimentum denuntietur, vt contractus interdicatur, aut dissoluatur, iuxta *c. ad dissoluend. de despons. impuber. & c. cùm inhibitio de clandest. desponsat.*

Quarta denuntiatio Regularis, quę fit in Religione secundùm cuiusque Ordinis statuta. Verùm hæc est quasi species quædam contenta sub tribus alijs denunciationibus; ideò tamen distingui solet, quia in regulari denuntiatione, non ita strictè ordo iuris seruari debet, vt infra dicam. Sed & canonica denuntiatio non multum discrepat à denunciatione fraterna, quamobrem Theologi plerumque duarum tantùm denuntiationum meminerunt, iudicialis, & Charitatiuæ, seu Euangelicæ, vt videre est apud S. Th. 2. 2. *q. 33. art. 1. 3. & 6.* Sylue. *verb. denunciatio, in princ.* Sot. *de secr. tegen. memb. 1. q. 5. & l. 5. de iust. q. 5. a. 1.* Ideòque placet in progressu nomine denuntiationis Euangelicæ seu Charitatiuæ etiam canonicam, & regularem comprehendere.

2 Circa Charitatiuam denuntiationem notandum est primò; Quòd crimen fratris interdū denuntiatur Prælato, vt in secreto corrigat, tāquam singularis persona ad paternè corripiendū idonea, sicuti notat S. Thom. *q. 33. a. 8. ad 4.* Interdum verò denuntiatur crimen Prælato, *vt* publica persona est, quāuis non principaliter ad vindictam, per quā Cōmunitati satisfiat; (sic enim ad iudicialem denuntiationē spectaret) sed ad salutarē correctionē ipsius criminosi: qui si monitione secreta iuuari nō potest, publica interdum confusione emendatur, sin minus, veluti mēbrū putridum a reliquorum communione denique separatur quo sensu dixit Innoc. III. in *c. nouit*: Ad officium summi Pontificis pertinere, *de quolibet mortali peccato corripere quemlibet Christianum, & si correctionem contempserit, per districtionem Ecclesiasticam* (censurarū) *coercere.* Nam cuius est ordinare homines ad finem, eiusdem etiā est cognoscere de medijs, quibus perueniant ad finem, sicuti Medici, inquit Nau *in c. nouit. notab. 6. n. 14. de iudic. cuius est iudicare de sanitate corporis, etiam est iudicare de ijs, quæ conseruant eam, vt corpori applicentur, & de ijs, quæ impediunt eam, vt tollantur.* Quare, cum Ecclesiasticorum Prælatorum proprium munus sit Christianos ordinare ad finem salutis æternæ, ad eosdem etiam pertinebit tum præcipere ea, quibus vt medijs hunc finem assequi debent, tum verò prohibere ac tollere ea videlicet mortalia peccata, quibus à dicto fine excluduntur.

Notandum secundò. Quod crimen aliud est publicum, seu notorium, aliud verò occultum, quale etiam censeri debet, quod tribus, vel quatuor tantùm notum est. Præterea quædam crimina per se ac directè noxia sunt Communitati, vt hæresis, proditio, crimen læsæ Maiestatis, falsatio monetæ, ponderum, prædandi, latrocinandi consuetudo, falsa subordinatio in electionibus, crimen susurronis, vel si quis alia ratione in Communitate satagat, peruertere fratres. Quædam vera sunt particulariter noxia, seu ipsis tantùm peccantibus, vt sodomia, concubinatus; siue alteri innocenti, vt furtum, adulterium. Vide Gloss. *in cap. 1. de confessis*, Richard. *in 4. dist. 19. art. 3. qu. 1.*

Tertiò notandus est ordo, quem in correctione peccatoris obseruandum Christus præcepit apud S. Matth. c. 18. Quòd qui fratris peccatum cognitum habet eum primò, solus monere debet, non tantùm semel, sed iterum, ac tertiò, quamdiu prudentis viri arbitrio, ex eiusmodi correptione emendatio fratris speratur. Sin verò secreta admonitione nihil proficiatur adhibendus est vnus alius; vel si is non sufficit, alter, vel tertius testis, præsertim qui crimen iam cognitum habet, vti obseruauit Palud. *in 4. dist. 16. q. 4.* Quod si verò nec tibi, nec adhibitis testibus peccator obedire paratus sit, tum denique Ecclesiæ, seu prælato tanquam Publicæ personæ denuntiari debet. Cùm autem hoc Christi præceptum affirmatiuum sit, non obligat semper, sed concurrentibus certis circumstantijs, in quibus videlicet lex naturalis Charitatis præcipit, vt fratris famam per denunciationem, seu ostensionem criminis non lædamus, quando nulla necessitas postulat: Qui autem casus sint, in quibus ordo priùs secreto peccatorem corripiendi, quàm denuntiandi obliget, seqq. assertionibus ostendam.

3 Assertio I. Si crimen publicum seu notorium sit ordo ille necessariò obseruandus non est; sed statim ad Ecclesiam, vel Prælatum, vt est caput Ecclesiæ, deferri potest, ad publicam emendationem. Ita ex communi S. Th. 2. 2. *q. 33. art. 7.* Angel. *verb. denunciatio. §. 10.* Rosell. *verb. inquisitio in princ.* Syl. *verb. correct. q. 5.* Nau. c. 18. n. 31. Et sumitur ex Apost. 1. ad Tim. 2. *Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorē habeant.* Quem locū explicans

S. August. *serm. 16. de verb. Domini* relatus in *c. si peccauerit 2. q. 1.* ait. *Corripienda ipsa sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa verò corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. Distingue tempora, & concordabis scripturas.* Vult dicere verba illa Apostoli non contradicere ordini correctionis, quem Christus tradidit Matth. 18. Quia Apostolus loquitur de peccatis publicis, & notoriis, quibus cum Communitas offendatur, coram eadem Communitate corripienda, & emendanda sunt. Christus autem loquitur de peccatis occultis, siue quæ in publicā notitiā non deuenerunt: quare neque deducenda sunt, si, sicut in occulto cōmissa, ita etiā occultè ac facili modo emēdari possint.

Assertio II. Crimina, quæ Reipublicæ perniciosa sunt, licet adhuc occulta, si indicia ostendi possint, vt denuntiatori fides aliqua habeatur, statim Prælato denuntiari debent, vt caueat, & impediat. Ita S. Th. *cit. a. 7.* aliique communiter. Ratio est: Quia maius est bonum publicum, quod tunc in periculo versatur, quàm sit priuatum bonum famæ peccatoris occulti: ergo fama eius negligi debet, vt bono publico succurratur.

Excipe primò. Si certa spes sit priuata monitione peccatum fratris occultum, Reipublicæ perniciosum, impediri ac tolli posse, non debet denuntiari, sicuti notauit S. Th. *in cit. art. 7.* Palud. *in cit. q. 4.* Adrian. *in 4. vbi de correct. fraterna, 5. ostenso, contra 2.* Richardi; Nauarr. *c. 18. Man. nu. 56.* Ratio est: Quia peccator sine causa necessitatis infamaretur contra Charitatis legem. Monent verò Nauar. *c. 24. man. n. 14.* Sotus *de secr. memb. 2. q. 4. conclus. 2.* Valentia *tom. 3. disp. 2. q. 8. par. 5.* Petr. Nau. *lib. 2. de restit. cap. 4. n. 186.* Ratum esse, vt quis crimen valdè perniciosum, v. g. subornatæ proditionis, tam securè ac certò impedire in occulto possit, quàm si Magistratui denuntietur. Idemque sentiendum de peccato hæresis, dummodo formalis sit, siue cum pertinacia iuncta. Sin verò aliquis per ignorantiam in rebus fidei errare censeatur, monendus est prius, non tantum semel, sed sæpius, donec appareat pertinacem esse: vt iam amplius tolerari non debeat, sed Ecclesiæ denuntiari, iuxta præceptum Apost. 1. ad Tit. 3. *Hæreticum hominem, post vnam & secundam correptionem deuita.*

Excipe II. Si in aliquo casu sufficere videatur, vt crimen occultum Reipubl. perniciosum generaliter denuntietur: tunc non est exprimenda persona, sicuti notat Nauarr. *in man. cap. 19. n. 59.* ob regulam communiter receptam: Quod seruanda est fama proximi, quotiescumque maior necessitas non vrget eam lacerandi.

3 Assertio III. Crimen occultum, si personæ priuatæ perniciosum sit, & alio modo facilè emendari, vel impediri non possit, plerumque Superiori statim denuntiandum est. Tale crimen est v. g. furtum, homicidium, sollicitatio ad turpia: futurum etiam timetur. Ita S. Th. *q. 70. a. 1. ad 2* Sylu. *ver. correct. q. 6.* Petr. Nau. *l. 2. cap. 4. nu. 180.* Sa *ver. correptio. n. 5.* Ratio est. Quia naturali iure quisque obligatus est ad defendendum innocentem ab iniuria hominis nocentis, etiam post habito aliquo damno nocentis. Cæterum, si exiguum damnum proximo ex crimine alterius eueniat; maior autem famæ, vel vitæ iactura criminoso ex denuntiatione timeatur, vt si vir magni nominis modicum quippiam furti, iniquè occisurus, vel mutilaturus existimetur dissimulanda res erit, sicuti notauit Gabriel. *in canon. Missæ lect. 74.* Petr. Nau. *n. 190.* Mol. *c.*

Assertio IV. Si occultum crimen cessurum sit in tuum ipsius detrimentum, quod alio modo facilè tollere non possis, quam Superiori denuntiando, non prohiberis id adire, propriæ nimirum defensionis iure non ex odio, aut vindictæ amore. Ita ex communi Syluest. *cit. qu. 6.* Adde tametsi Proximum ob id solum infamare non possis, quod ab eo prior infamatus sis, (esset enim ista illicita priuatæ vindictæ species) si tamen famam tuam, quàm ille per improbitatem eripere nititur, alia ratione defendere nequeas, quàm eius calumniandi & mentiendi consuetudinem ostendendo nō prohiberis id facere, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Qua ratione docent Sotus *lib. 5. q. 7. a. 3.* Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 1.* si accusatus, vel eius aduocatus testimonium testium alia ratione infirmare non possit quam significando occultum eorum crimen, puta periurii, vel aliud simile, ob quod iuris infamia incurritur, & à ferendo testimonio aliquis repellitur: non esse illicitum id agere cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quin etiam quandoque non solum fas est famam huiusmodi rationibus contra lædentem tueri, sed etiam aliorum causa necessarium, sicuti indicat S. August. *ca. 22. de bono vidui.* & docet S. Th. *q. 73. a. 3. ad. 1.*

5 Assertio V. Qui crimen fratris occultum, Reipublicæ specialiter non perniciosum, vt Sodomiam, concubinatum, simplicem blasphemiam, per se solus corrigere, & emendare potest, peccat contra Charitatis ordinem à Christo traditum, si Prælato, etiam vt singularis persona est, denuntiet. Hæc assertio sumitur ex verbis Domini Matth. 18. Si *peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum,* Et docet eam S. Th. *cit. q. 33. a. 7. ad 5.* vbi ait: Quod Prælato Ordinis obediri non possit, quippe contra præceptum Domini agenti, si præcipiat manifestare sibi crimen occultum, quod nec per infamiam, nec per alia indicia proditum est. Et in *quodlib. 11. art. 3. Si ego scio, quod frater per me corrigetur, tunc non debeo denuntiare Prælat. Si autē videtur, quod hoc melius fiet per prælatum; & prælatus sit pius, discretus, & spiritualis, non habens rancorem siue odium aduersus illum subditum; tunc licitè potest ipsi denuntiari, tunc non dicit Ecclesiæ: quia non dicit ei sicuti prælato, sed sicuti personæ proficienti ad correctionem, & emendam proximi.* Ex quibus verbis habemus, quod secundum mentem S. Tho. non potest crimen fratris occultum Prælato, aut cuicumque alteri homini reuelari, si per secretam monitionem æquè corrigi, & emendari possit, multòque minus, si iam emendatum sit, & recidendi periculum abesse videatur: quia tunc sine necessitate fama fratris læderetur. Eandemque sententiam tenent Henricus Gandauensis *quodlib. q. 27.* Adrianus *loco sup. cit. ad tertium principale.* Palud. *cit. q. 4.* Syluest. *verb. denuntiatio, q. 4.* Armilla *verb. correptio, n. 5.* Nauar. *cit. n. 14.* Sotus *de secreto membr. 3. q. 4. concl. 2.* & Petr. Nau. *l. 2. c. 4. n. 237.* contra Gabr. *lect. 74. in can. Missæ,* Rich. *cit. d. 19. a. 4. q. 1.* Angelum *verb. denuntiatio n. 10.* Rosel. *verb. inquisitio in princ.* Turrian. *2. 2. q. 37. a. 7. dub. 4.* vbi generatim & indistinctè aiunt, saltem in Religionibus permissum esse crimina occulta fratrum denuntiare Prælato, tanquam patri etsi secreta monitio non antecesserit: imò licet peccator iam emendatus sit.

Fateor tamen in bene institutis Religionibus crimina occulta, si necdum emendata sint, aut si recidiua timeantur frequentius, absque præmissa secreta monitione, ad Prælatum tanquam Patrem deferri posse, tum quia alii ferme non sunt ita idonei ad efficaciter emendādū crimen; tollendasq; occasiones iterādi, sicut notauit Sanch. *l. 6. mor. c. 18. n. 50. tum quia plerumq.* Prælati talium Ordinum sunt viri pii ac prudentes, qui plus admonitione prodesse possunt quàm obesse. Quare S. Thom. ait *quodlib. 11. art. 13.* Propter diuersas conditiones Prælatorum, & subditorum *non posse dari generale iudicium: nisi, quòd omnibus semper seruanda est Charitas, & quod magis expedire videtur:* & si hoc aliquis intendat, non peccabit denuntiando.

Deinde argumentatur Suarez de Charitate, *disp. 8. sect. 6. num. 12.* Vel peccatum Religiosi leue est, tunc infamatio erit leuis, vtilitas verò plerumque maior ex denuntiatione proueniet: præterquam quod talis consuetudo denuntiandi Prælato leuia delicta Regularium valdè consentanea, & quasi necessaria sit Religiosi Status conseruationi atque augmento. Vel peccatum Religiosi est graue, tunc fieri vix potest, vt non noceat multis: propter magnam familiaritatem, & communicationem, quæ inter Religiosos eiusdem domus est: sæpe etiam impendet periculum infamiæ ipsi Religioni: quare tale peccatum denuntiare poterit, tanquam perniciosum, imò sæpe debet denuntiari, præsertim, si prælatus interroget.

Veruntamen non negamus: etiam in Religionibus accidere posse, vt crimen occultum Ordini specialiter non perniciosum, non liceat Prælato denunciare; si videl. alius qui ante crimen cognitum habet, æquè idoneus sit, quàm Prælatus, ad crimen fratris emendandum. Quamuis id ratum esse in Religiosorum congregatione, bene admonet Sanch. *lib. 6. moral. c. 18. n. 50.*

Præterea, si in aliqua Congregatione socii iure suo cedant, potestatemque vltro faciant delicta & defectus omnes, quæ in ipsis extra Sacramentalem Confessionem animaduersa fuerint, statim ex Charitatis motiuo, ad Prælatum deferendis cessabit obligatio ordinis corripiendi, quippe qui in peccantis fauorem constitutus est: quisque autem iuri, & fauori suo renuntiare potest. Qua de re vide Valent. *cit. p. 7. casu 5.* Turr. *cit. a. 7. d. 4.* Sanch. *l. c. n. 4.* contra Cosmam Philarc. *t. 1. p. 2. l. 4. c. 14.* Id verò hoc loco adnotandum, nomine errorum ac defectuum, qui in aliquo sociorum, ea ipsorum omnes voluntate ac consensu Superioris ob maius spirituale bonū, manifestari possūt vt in constitutionibus Societatis Iesu habetur, nō cōprehēdi ea, quæ alicui causæ cōsilii vel auxilii, sub secreto aperiuntur, vt habetur in Congreg. gen. 6.

6 Assertio VI. Si quis se minus sufficientē animaduertat, vt occultum & nondum emendatum peccatum fratris per se solū emēdare possit, plerumque non debet alium, qui crimen ante cognitū non habet, adhibere ad commonitionem fratris: sed statim Superiori manifestare, tanquam patri. Ita contra quosdam, quos cit. & sequitur Val. *cit. p. 5. tertio cōtrouerso.* docēt Gab. *l. c.* Sot. *cit. q. 4. ad 2.* & expressè S. Th. *q. 33. a. 8. vbi ad arg. 4.* sumptū ex S. Aug. *reg. 3.* Quod peccatum fratris prius præposito debeat ostendi quā testibus respondet. *Augustinus intelligit, quod prius dicatur Præposito, quàm testibus: secundum quòd Prælatus est quædam singularis persona, quæ magis potest prodesse, quam alii: non autem quòd dicatur ei tanquā Ecclesiæ, idest, sicut in loco Iudicis residenti.* Verba autē S. Aug. *in ep. 109. ad Monacos, ex qua reg. illa 3.* desūpta est ita se ha-

se habeat: *Si oculi petulantiam in aliqua vestrum aduerteritis: statim admonete secretò, ne cœpta progrediantur, sed ex proximo corrigantur. Si autem & post admonitionem iterum, vel alio quocunque die id ipsum eam facere videritis, iam veluti vulneratam sanandam prodat*, in publicum, *prius tamen, & alteri, vel tertiæ demonstretam: vt duarum, vel trium* tanquam testium *possit ore conuinci, & competenti seueritate coerceri*. Et paulò post: *Sed antequam aliis demonstretur, per quas conuincenda est, si negauerit, prius Præpositæ debet ostendi, si admonita neglexerit corrigi, ne fortè possit secretius correpta innotescere cæteris. Si autem negauerit, tunc neganti adhibendæ sunt aliæ, vt iam coram omnibus possit non ab vna argui teste, sed a duabus, tribusque conuinci. Conuicta verò secundum Præpositæ, vel Presbyteri arbitrium debet emendatoriam sustinere vindictam: quod si ferre recusauerit, & si ipsa non abscesserit, de vestra societate proiiciatur. Non enim & hoc fit crudeliter, sed misericorditer: ne contagione pestifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam in cæteris inueniendis, prohibendis, indicandis, conuincendis, vindicandisque peccatis diligenter obseruetur, cum dilectione hominum, & odio vitiorum.*

Ex quibus sententia vtriusque S. Doctoris clarè intelligitur. Quòd qui occultum fratris delictum aduertit, si per se solus emendare non posse speret, Præposito prius indicet, quàm vt aliis ostendatur. Quia ille vt spiritualis pater, præsumitur magis idoneus ad fratrem iuuandum, quàm alii. Neque decet, vt alii in congregatione crimen nondum emendatum norint, aut de eo loquantur; ille autem, ad quem ratione officij pertinet, quique salubrius medelam afferre poterit, ignoret. Debet tamen Prælatus crimen non euulgare, sed in secreto (adhibito, etiam quatenus necesse est, vno, aut altero secreto consultore) corripere, ac emendare: dummodo frater peccatum fateatur, & Prælato præcipienti, vt patri obedire velit. Si verò neget, tum adhibendi sunt alii, coram quibus conuincatur, & conuictus, secundùm Prælati arbitrium puniatur.

Ratio huius doctrinæ est, quam tradit S. Thom. *art. 6. in corp.* Ea quæ sunt ad finem regulari debent secundum quòd exigit ratio finis: cùm finis sit mensura mediorum. Atqui finis fraternæ seu Charitatiuæ correptionis, ac denuntiationis debet esse emendatio, & salus fratris: Ergo correptio, ipsaque denuntiatio ita institui debet, vt fratri prosit, & quàm fieri potest, minime obsit. Quare, sicuti Medicus corporalis intermittit ea medicamentorum genera, quibus plus oberit, quàm proderit, iis autem quæ profutura speret, quàm fieri potest, cum minima corporis læsione vtitur, sic etiam qui peccatori spiritualiter mederi desiderat si videat illum per correptionem, vel denuntiationem non emendatum iri, sed in deterius lapsurum, debet omnino intermittere: sin verò speret emendari posse, talem modum vsurpare oportet, qui homini vtilis sit, & quatenus possibile est, minime noxius: talis autem est modus, quem supra ex S. Augustino explicaui. Quapropter neque id obstare debet, quod ex denuntiatione peccatoris fama eius apud Prælatum nihil diminuenda sit, si ex secutura paterna monitione maius spirituale commodum denuntiato prouenturum speratur. Quamuis contrarium docuerit Henricus Gandauensis, *quod lib. 9. q. 29.* Si crimen occultum sit, alteri non perniciosum, quòd secreta monitione corrigere nequeas, Domino Deo commendandum esse, & Prælato, aut alteri personæ ignoranti denuntiari non posse.

7 Assertio VII. Crimen occultum Reip. non perniciosum Communitati, aut Prælato, tamquam publicæ personæ, ad euulgationem denunciari non potest, nisi secreta admonitio, imò testium, seu aliorum monitorum inductio antecesserit. Hæc assertio sumitur ex præcepto Christi Matth. 18. cuius summa est: Si peccatum fratris occultum cognoscas, primò corripe eum secretò, remotis arbitris: si nihil proficias, adhibe adhuc vnum, vel alterum, inter quos etiam esse potest Prælatus tamquam persona singularis, qui peccatum fratris obseruent, eumque commoneant. Si nec hos audire velit, dic Ecclesiæ, seu Prælato, quatenus est caput Ecclesiæ: vt publicè peccator conuincatur, & ad emendationem compellatur, aut certè tamquam contumax ab Ecclesia repellatur.

Hinc colligitur primò. Duas ob causas post primam monitionem adhuc vnum, vel alterum tamquam delicti occulti obseruatorem, adhibendum esse. Primò, vt crimen, si coram duobus, vel tribus corrigi possit, in publicum non euulgetur: secundò, si omnino euulgandum sit, quia frater aliter corrigi non potest, vt illi alij postea testes esse possint ad publicam conuictionem. Quandoquidem Prælatus, contra denuntiatum, si crimen eius probari posse videat, non prohibetur ex suo officio iudicialem processum instituere, sicuti ex communi notat Nauar. *in rub. de iudic. n. 65.* & videri potest Adrian. *l. c. prope finem.*

Colligitur secundò; Si crimen sit præteritum, & non iterum committendum, non esse inducendos testes: quia isti adhibendi sunt tanquam obseruatores criminis, vt postea & ipsi peccatorem corripere, vel saltem de commisso crimine testimonium ferre possint, quæ locum non habent, si crimen occultũ iterum cõmittendum non sit, sicuti notauit Adrian. *l. c. ante sol. argumentorũ.*

Colligitur tertiò ex doctrina S. August. *loco supra cit.* iuncta interpretatione S. Thom. *quæst. 33. art. 8. ad 4.* Prius Prælato, quàm aliis quibusdam peccatum occultum reuelari posse, quatenus est ille persona singularis, nõ autẽ quatenus est persona publica, seu caput Ecclesiæ. Quam doctrinam indicat etiam S. August. *cit. ser. de ver. Domini: Sunt homines adulteri qui in domibus suis in secreto peccant; aliquando nobis produntur ab vxoribus suis, plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem quærentibus. Nos non prodimus malum, sed in secreto arguimus. Vbi contingit malum, ibi moriatur malum.* Ex quo loco ita argumentari licet. Si Crimen occultè commissum in occulto emendari potest, non est propalandum: correptio autem, quæ fit per inductionem vnius, duorum, vel trium, censetur esse occulta: ergo si ea sufficiat ad fratris emendationem, non debet publicè denuntiari. Excipe tamen defectus leues, & non infamantes, qui secundùm consuetudinem Religiosorum, etiam publicè denuntiari possunt, non præmissa vlla priuata monitione, cum ex tali denuntiatione charitatiua plus commodi etiam ipsi delinquenti, quàm incommodi accidere soleat, vt indicat S. Th. *a. 7. ad 5.* videri potest Palud. *in 4. d. 19. q. 4. §. ad argum.*

8 Assertio VIII. Cùm aliquis occultum proximi peccatum Prælato denuntiare potest, ipso interogante, ac præcipiente, ferme etiam denuntiare debet. Contrà cùm occultum proximi peccatum denuntiare illicitum est; neque accedente Superioris præcepto, licitum efficitur. Ita docet S. Th. *q. 33. a. 7. ad 5.* Syluest. *verb. correctio, q. 7.* Nau. *in man. c. 18. n. 114. 134.* Petr. Nau. *lib. 2. c. 4. n. 215.* Sanch. *lib. 2. de matr. disput. 13.* aliique communiter.

Corollarium I. Denuntiare non debes, imò nec licitè potes crimen occultum interrogante Prælato ad eius emendationem, aut satisfactionem parti læsæ, si firmiter credas, reum iam emendasse, aut satisfecisse. Nam tunc cessat finis præcepti, ideoque parcere oportet famæ fratris, sicuti tradit Nau. *c. 25. nu. 56.* Petr. Nau. *cit. c. 4. n. 214.*

Corollarium II. Denuntiare non teneris Prælato interroganti de crimine occulto, si illud incerto tantùm rumore, aut à personis non dignis fide percepisti: secus si à persona, quæ fidem meretur, ea enim examinari potest, vt crimen euitetur aut emendetur, sicuti docet Nauarr. *lib. 5. cons. 3. de hæreticis, n. 1. edit. 2.* Sanch. *cit. disp. 13. n. 7.* Coninch. *to. 2. disp. 27. dub. 7. n. 61.* Idemq; dicendũ, si denuntiator de constante fama impedimenti, & secuturo scandalo docere possit, sicuti colligitur *ex c. cũ in tua de spon.*

Corollarium III. Interrogatus à Prælato de crimine alterius occulto denuntiare non debet, neque licitè potest, quamdiu sperat se secreta admonitione illud emendare aut impedire posse. Ita S. Th. *cit. art. 7.* Syluest. *q. 7.* Nau. *c. 22. n. 83.* Guttier. *lib. 1. can. qq. cap. 11. n. 27.* Quia Prælatus non censetur aliter præcipere criminis denunciationem, nisi obseruato ordine ac modo, quem secundùm ius naturale Christus præscripsit, Matth. 18. Sin verò expressè contra hunc ordinem iubeat crimen aperiri, peccabit, tam ipse, quàm subditus, si ei obediat: quia *obedire oportet Deo magis, quàm hominibus*, Act. 5. Excepto, si aliqui in hac re iuri suo sponte renuntiarunt; sicuti supra dixi assert. 5. *in fine*.

Corollar. IV. Denunciationem criminis occulti interrogatus à prælato intermittere debet, si arbitretur, ea illa maius incommodum aut scandalum oriturum esse. Ita Nauar. *cit. n. 83.* Gut. *n. 29.* Sanch. *n. 4.* Nam quòd propter Charitatem est institutum, non debet contra Charitatem exerceri: denuntiationes autem ob Charitatem introductæ sunt, & à Prælatis Ecclesiæ præcipi solitæ; ergo si quis animaduertat spectatis omnibus grauius, ex denunciatione, quàm ex taciturnitate damnum oriturum esse, non debet denuntiare.

Quæ hactenus dicta sunt; Doctores communiter tamquam in speciali exemplo ostendere solent in denuntiatione impedimentorũ matrimonij. Quòd fideles, si cognitione moraliter certa deprehenderunt occultum matrimonij impedimẽtum, v. g. ex crimine incestus, aut binis sponsalibus ortum, post Ecclesiæ promulgatum præceptum denuntiare teneantur: Excepto, si sperent priuata monitione malum emendari posse: aut si putent ex tali denunciatione maius aliquod malum, vel scandalum oriturum.

Cùm verò hoc loco sermo sit de denuntiatione charitatiua, & canonica; ideò rectè etiam Doctores annotant, nihil referre, licet denuntians, si persona fide digna sit, crimen aut impedimentum probare non possit, cùm nõ agatur iuridice ad criminis vindictam, sed charitatiuè ad peccatum & damnum spirituale vitandum. Aperitur enim via Prælato, vt impedimentum vlterius indagare, & matrimonium cum Sacramenti irreuerentia, & non sine

scelere contrahendum, adhibitis admonitionibus ac terroribus impedire possint. Hinc etiam statutum legimus *in cap. præterea 2. c. cùm in tua, de sponsal. & cap. super eo, 2. de testibus*, vt ad obijciendum impedimentum matrimonio nondum contracto vnius idonei, ac iurati testis depositio sufficiat: etiamsi is ipsemet denuntiator sit, sicuti colligitur *ex cit. c. cum in tua, &c. ad audientiam, eodem tit. c. iuramus. de probat.* & ex communi tradit Abb. *in c. 1. n. 6. de consang. & affinit.* Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 71. nu. 4.* Imò etiamsi propriam turpitudinem alleget, si v. g. sponsi consanguineus dicat, se cum sponsa fornicatum, ideoque illam impeditam esse nubere fratri, vel patrueli suo, sicuti habetur *in cit. cap. præterea*, vbi Abbas tradit: Vbicumque agitur de peccato vitando sine magno incommodo alterius, creditur dicto vnius testis, sine publicatione nominis eius, si ob culpam aliquam timet prodire in publicum, excepto, si sponsalia iurata fuerint, vt ibidem in textu eius *c. habetur*. Vide eund. Abb. *in c. 1. num. 5. de eo qui cognouit, &c.*

Præterea, cùm in tali inquisitione non agatur ad criminis vindictam: sed ad impediendum peccatum, seruandumque honorem Sacramento: sequitur quòd Prælatus inquirere debeat de impedimento occulto, cuius aliqua probabilis suspicio licet non publica infamia sit, sicuti notant Innoc. *in c. 1. ibid.* Abb. *n. 34. de postulat. Prælatorum, ex c. cùm nobis de elect.* Et quòd interrogatus de occulto suo matrimonij impedimento, vel irregularitate impediente ab ordinis susceptione, teneatur vel abstinere à Sacramento, vel manifestare defectum licet is occultus, & infamans sit, sicuti habetur *in ca. nisi cum pridem, §. personæ, de renunciatione, cap. innotuit, de elect. cap. ex pœnitentibus, dist. 50.* & docet Abb. *cit. cap. innotuit, n. 6. &c. continebatur, nu. 8. de despons. impub.* Syl *verb. ordo, 2. q. 2.* Heriq. *l. 10. c. 18. n. 2.* Sanch. *lib. 3. de matrim. disput. 14.* Sed limitari debet; Nisi dispensatio super impedimento vel defectu occultè impetrata esset, ac proinde ratio interrogandi ad peccatum vitandum cessaret, necesse non foret confiteri, sicuti etiam docet Innoc. *in c. penult. de corpore vitiat.* S. Ant. *p. 3. tit. 14. cap. 16. §. 13.* Syluest. *cit. q. 3.* Si tamen Ordinarius tanquam iudex iuridicè interroget, præcedente infamia & indicijs sufficientibus, interrogatus fateri cogitur: quia dispensatio illa occulta, siue in foro conscientiæ impetrata, nihil adiuuat in foro externo.

Denique, quod DD. monent: Ad Episcopum pertinere vt inquirat de matrimonij impedimento, si probabilis eius suspicio, quamuis non publica infamia sit; idem quoque de Parocho intelligi debet, vti colligitur *ex cap. vlt. de clandestina desponsatione*. Quod si, vel certò, vel probabiliter cognoscat Parochus subesse impedimentum quamuis occultum, modò non ex sacra confessione cognitum, non potest sponsos coniungere, sed si eos priuata monitione à matrimonio contrahendo absterrere non possit, rem ad Episcopum deferre tenetur, sicuti habetur *in cit. c. vlt.* & ex communi docent Palud. *in 4. d. 28. q. 2. a. 5.* ConincK. *cit. dub. 9. concl. 2. 3. & 4.* Et debent hæc intelligi non tantum de matrimonij impedimento dirimente, sed etiam impediente tantùm, sicuti ex communi tradit Sanch. *lib. 3. disp. 15.*

Restant aliquæ Quæstiones. I. Quid sentiendum sit de occultis criminibus seu delictis domesticorum: puta filiorum ac famulorum: vtrùm patri, vel matrifamilias, item de delictis occultis puerorum scolasticorum, vtrùm Ludimagistro denuntiari possint ad corrigendum, etiam non præmissa secreta monitione? Respondeo, & dico I. Si talium personarum occulta delicta leuia sint, plerumque statim à quocunque qui ea deprehendit, denuntiari possunt, vt salubriter corrigantur. Constat hæc assertio ex praxi. Ratio verò est. Quia ex vna parte talium personarum leuia delicta auctores suos quasi nihil infamant: ex altera verò parte talis denuntiandi consuetudo ordinata est tum ad bonum ipsorum denuntiatorum, qui paterna correptione indigent, vt à maioribus vitijs abstrahantur: partim ad vtilitatem communem ipsius domus, familiæ, aut ludi literarij: vt omnes, qui disciplinæ subiecti sunt facilius à criminibus contineantur. Confirmatur ex doctrina S. Th. *2. 2. q. 33. a. 7. ad 4.* vbi defendit denuntiationes Regularium in suis capitulis, quia *sunt tantum de leuibus, quæ famæ non derogant.* Quare si in publico Capitulo talia reuelare licitum est ad emendationem, multò magis soli Prælato, patri, &c.

Dico II. Per se loquendo, concessum est patrifamilias delicta domesticorum occulta, etiam grauia, quorum punitio ad ipsum spectat, matrifamilias reuelare: Atque vice versa, materfamilias marito, vel simili personæ auctoritatem habenti occulta eiusmodi delicta ad salubrem correptionem, punitionem ve manifestare potest. Ita Caiet. *2. 2. q. 73. a. 1.* Molin. *tr. 4. disput. 29.* Ratio est, Quia pater familias, & suo etiam modo mater familias, ob incumbentem sibi curam administrandæ familiæ, ius habent puniendi talia delicta domesticorum tum liberorum, tum famulorum, & ancillarum. Ergo in nullam prauitionem, & quasi partem pęnæ id decernere possunt, vt delinquentis crimen deferatur ad aliū, qui & ipse puniendi potestatem habet. Quare æquitas postulat, vt post talem delationem criminis occulti minor pęna delinquenti inferatur. Et quod dixi de marito atque vxore comparatione domesticorum, similiter dici potest de ludi literarij Præceptore, & superiore Præfecto seu Rectore, quod vnus alteri crimen occultum etiam graue alicuius scholastici reuelare possit, puniendi causa. Interim verò, spectatis circumstantijs personarum, semper curandum est, vt ex tali reuelatione ac punitione plus commodi, quàm incommodi sequatur.

Dico III. Plerumque non peccant domestici, aut extranei, si peccata occulta, etiam grauia, denuntient patrifamilias, vel matrifamilias ad salubrem correptionem: Item nec pueri literarij, vel alij, si scholasticorum occulta, quamuis grauia, peccata statim referant ad Præceptorem, aut Præfectum scholæ. Ita docent Caietan. *2. 2. quæst. 73. artic. 2.* Nauar. *cap. 18. man. cap. 33.* Molin. *loc. cit.* Probatur primò: Quia parentes, & qui loco parentum sunt, Præceptores, ita affecti esse solent erga suos vt aptiores, quàm alij censeantur ad emendanda delicta sibi commissorum: & quidem sine graui eorum incommodo, aut famæ dispendio. Secundo: Quia paterfamilias, Ludimagister, & similes personæ ius habent puniendi suorum crimina ad conseruandam disciplinam domesticam, vel scholasticam: in eaque punitione, cum leuis esse soleat, & non multum infamans, sicuti notat Nauarr. *cap. 25. nu. 58.* non tenentur seruare per omnia iuris processum, Iudici forensi præscriptum, sed ex vehementibus indicijs, seu semiplena probatione, ideoque ex vnius fidelis, & oculati iudicis denunciatione, procedere possunt ad punitionẽ: cum ea cedere soleat partim in commodum ipsius Rei: partim in aliorum exemplum ad domesticam, vel scholasticam disciplinam seruandam. Ex quo consequens videtur, si ad suam denuntiationem crimen occultum pater familias, vel ludimagister salubriter punire possit, quòd ipsi licitè denuntiet.

Eademque ferme locum habent in Prælatis Ordinum regularium respectu suorum subditorum: si quidem nec ij in punitione criminum iuris processum exactè seruare tenentur, sicuti notauit Lorus *de secr. tegen. memb. 2. q. 5. in princ.* Disparitas tamen aliqua est, quod personæ Religiosæ plerumque graues sunt, quibus curæ esse solet, vt famam suam integram apud Prælatum seruent: Ipsaque punitio, quæ ob crimina grauia à Prælatis Ordinum inferri potest maioris momenti est, quam sint pęnæ domesticæ, aut sæculares: quare maior etiam ad illam, quàm ad has delicti probatio requiri debet.

12 Quæstio II. Vtrùm Prælatus Ordinis, Ludimagister, paterfamilias possint constituere indices, qui subditorum errata obseruent, & ad ipsos deferant? Responsio est affirmatiua apud Bannes *q. 33. a. 3. dub. 2. conclus. 4.* Turrianum *disput. 39. dub. 5.* Ea tamen moderatione; vt Superior attendat ad delatoris ingenium, prudentiam, affectus, caueatque, ne plus credat, quàm spectatis circumstantijs omnibus, ei credere debet.

Secundò, in rebus quæ alicuius momenti sunt, personam ab iudice denuntiatam, præsertim si honesta, & grauis sit, non facilè reprehendat, aut puniat, nisi priùs etiam ipsam patienter audiat, si forte rationem excusationemque facti sui afferat: cum defensio vnicuique naturali iure debita sit. Quare Maphæus de S. P. N. Fundatore Ignatio *lib. 3. vitæ eius c. 10.* hæc habet: *Delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, vt semper alteram Reo reseruaret absenti: quin etiam accusatoris ipsius inter dicendum gestus, oculos, vultusque omnes attentè obseruabat, crebrisque ac minutis interrogationibus veritatis eliciendæ gratia fatigabat hominem. Totam denique rem, si opus esset, per se, & per idoneos viros indagabat leniter, sine tumultu, cauebatque omnino, ne quemquam damnaret indicta causa: verum etiam, vt ne quid omnino præiudicij ad causæ cognitionem afferret.*

Tertiò, Plerumque cauere debet Superior, ne indicem aut delatorem suum iubeat obseruare certam personam, quæ alioquin publicè suspecta non est; ne hominis famam absque necessitatis ratione lædat. Interdum tamen talis causa est, aut periculum mali alicuius, vt qualis qualis diminutio famæ apud hominem prudentem posthabenda sit spirituali bono ipsius delinquentis, & aliorum.

Quartò cauebit plerumque prudens Superior, ne denuntiatus denuntiatorem suum agnoscere possit: quare interdum supersedebit correptione, vel opportunius tempus expectabit, dum Reus iterum deprehendatur in simili delicto: nisi rei grauitas, aut periculum postulet, vt malum statim auferatur: hoc casu oportet denuntiatorem qualecumque incommodum suum quod exinde passurus est æquo animo ferre ob rationem mali impediendi aut boni procurandi.

Ipse verò denuntiator operã dare debet, vt ex Charitate procedat, ipsiusue tum delinquentis, tum etiam Communitatis spiri-

tuale commodum tamquam finem denunciationis semper præ oculis habens: Et non referat, quæ incerta sunt, tamquam certa & explorata: neque crimina aut defectus exaggeret: sed simpliciter, sicuti accidisse nouit; neque dicat consuetudinem aliquam habere, si semel tantum, atque iterum tale aliquid in homine animaduerterit. Hac fermè Turrianus noster *loc. cit.* & plura legi possunt apud S. Dorotheum *serm. 4. qui est de timore Domini circa medium*.

Quæstio Tertia, valdè controuersa inter doctores est. Vtrùm secreta admonitio antecedere etiam debeat denunciationem propriè iudicialẽ, ipsamque accusationem, si fiat de crimine occulto, quod tamen ab accusatore probari, vel à denunciatore indicijs ostendi possit? Quam quæstionem S. Tho. *in 4. d. 19. qu. 2. art. 3. qu. 1.* tamquam suo tempore controuersam proponit, sed propriam sententiam non explicat. At Caiet. 2. 2. *qu. 33. a. 7.* Syl. *verbo accusatio, q. 4.* P. Nau. *l. 2. cap. 4. num. 231. & 154.* Less. *lib. 2. c. 30. num. 12.* affirmatiuam quæstionis partem amplexi sunt, quæ desumi potest *ex c. de accusat.* vbi habetur, quod accusatores Episcopi à Primatibus recipiendi non sunt, nisi is qui accusatur prius charitatiuè conuentus fuerit, vt causam emendet, isque eam emendare noluerit.

Contrariam verò sententiam, quòd iudicialem denunciationem, & accusationem, si crimen probari, vel indicijs ostendi possit, secreta monitio antecedere non debet, docet Palud. *loco supra cit.* Adrian. *in cit. loc. de corrept. fraterna §. ad argum. ante oppositum.* Sot. *de secret. teg. memb. 2. q. 5. concl. 4. in fine.* Nau. *in Man. c. 18. num. 30.* Mol. *tract. 4. disp. 22. n. 6.* Fundamentum est: Quia in eo differunt denunciatio charitatiua, & iudicialis: quod illa spirituale commodum, & emẽdationem peccatoris pro principali fine habeat, quare si is finis faciliore modo obtineri possit per monitionem secretam, frustra fratris fama læderetur per publicam denunciationem. At verò in iudiciali denunciatione, & accusatione intenditur publica satisfactio, & vindicta ad aliorum exemplum. Interest enim Reipublicæ, vt crimina impunita non maneant: hic autem finis obtineri non potest, per secretam monitionem, vt patet.

Antequam per assertiones explicem, quid in hac quæstione sentiam, repeto quod initio huius cap. dixi: & apertè indicat S. Thom. *cit. dist. 19. qu. 2. art. 3.* Crimen occultum fratris duobus modis Ecclesiæ, seu Prælato tamquam capiti Ecclesiæ denunciari, seu publicari posse: charitatiuè, & iudicialiter. Charitatiua denunciatio, & euulgatio fieri solet, v. g. in capitulis Religiosorum; quam iam suprà dixi fieri non posse de delictis occultis grauibus, & infamantibus, si secretiore emendatione æquè emendari posse credatur, idque apertè tradit S. Th. *art. 7. ad 4. Si proclamationes, quæ fiunt in capitulis Religiosorum essent de culpis grauibus, de quibus frater infamaretur: esset peccatum contra Domini præceptum, sic illum infamare.* Tota igitur restat difficultas de denunciatione, & accusatione iudiciali.

23 Dico I. Qui crimen occultum fratris, secundùm leges punibile, quod probari, vel indicijs ostendi potest, iudiciali denunciatione prodit, antequam secretò monuit, nihil contra iustitiã peccat. Ita P. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 254.* Less. *lib. 2. cap. 30. dub. 3.* Quia homines actibus externis peccãdo contra leges offendunt Rempublicam, cuius partes sunt, consequenter merentur, vt puniantur à Magistratu, qui est custos legum, & vindex malefactorum, dummodò ita peccarint, vt per indicia exterius prodita in notitiã Iudicis per denunciationem vel accusationem perueniri possit.

Dico II. Quotiescumque ad promouendum bonum publicum, & aliorum exemplum, necessarium, aut valdè vtile fore existimatur, vt peccator de crimine, alioquin occulto, legitimè conuictus publicè puniatur, tunc denunciari, vel accusari potest, non præmissa monitione secreta, licet crimen merè præteritum, & emendatum sit, sicuti docet Sylu. *cit. q. 3.* P. Nau. *n. 254.* Ratio est, quia, vt S. Tho. ait *in cit. qu. 1. ad 2. Bonum multitudinis præferri debet bono vnius.* Eademque ratio est, si quis satisfactionem pro iniuria, vel damno sibi illato non æquè ab aduersario cõsecuturus sit, nisi iuridicè accusetur, accusari potest ad proprium ius consequendum, spreto incommodo proximi; maximè si illud ex propria culpa sustineat. Non tamen tenetur aliquis his casibus accusare, nisi crimen Reipublicæ directè perniciosum sit, vti dicam infrà *t. 6. c. 3. num. 4.*

Corollarium. Hoc interest inter denunciationem iudicialem & Euangelicam: quod illi locus esse possit, etiamsi crimen sit merè præteritum, sed nondum publicè punitum. Charitatiua autem seu Euangelica, sicuti, & canonica denunciatio criminis occulti, locum non habet nisi etiam in posterum, malum criminis committendi, seu in persistendi timeatur, sicuti annotauit Palud. *cit. q. 4. §. ad argum.*

Dico III. Sæpè fieri potest, vt aliquis contra charitatis legem & ordinem à Domino Matth. 18. præscriptum peccet, si proximi peccatum occultum ipsi tantum peccanti, vel alteri priuatæ personæ noxium, denunciet, vel accuset iuridicè, non præmissa monitione fraterna, quando per eã emendandus, vel ad satisfactionem inducendus speratur. Ita expressè docet Less. *citat. cap. 30. num. 12.* & fateri debent Doctores omnes, qui dicunt, secretam monitionem iuxta Domini præceptum præmittendam etiam esse denunciationi, quæ fit Ecclesiæ Prælato, tamquam iudici, inter quos Valent. *cit. par. 5. §. tria igitur asserimus*, Turrianus *cit. dub. 4. §. ad argum.* Ratio est. Quia ex eiusmodi criminis, v. g. adulterij occulti publicatione ac punitione non multùm commodi accepit Communitas: sed interdum magis offenditur: interim verò fama occulti criminosi, præsertim si persona honesta sit, vel in clericali statu constituta, grauiter læditur, ergo si sine eiusmodi incommodo peccatum emendari possit priuata monitione; non est ad publicam iudicialem denunciationem, vel accusationem deuemendum.

Corollarium. Si coniux adulterium occultè commisit, quod tamen probari possit, facilius permittitur alteri innocenti coniugi accusare ciuiliter ad instituendum diuortium: quia hoc ius suum per secretam monitionem, vel separationem non ita obtinere potest, sicuti per Iudicis sententiam. At verò famulus, vel famula in domo, cuius directè nihil interest, contra charitatis legem plerumque peccabit, si cum priuata monitione peccatum occultum emendari posse credat, publicè denuntiet cum adulterorum infamia, aliorum scandalo, & perturbatione. Quare in tali casu ancilla, v. g. sciens dominam suam occultè adulterari solitam, adulteros priùs in secreto monere, & obsecrare debet, quod si nihil proficiat, etiam alios criminis obseruatores, & posteà hortatores adhibere, cum comminatione, nisi desistere velint hero, vel Iudici denunciandum fore, vt malum hoc tollatur.

24 Ad extremum hoc annotare libet cum peccata grauia in populo Christiano, præsertim in Clero, non tam frequentia essent, maius, præsertim apud infideles, scãdalũ accidebatur ex publicatione: ideòque magis curabatur, vt per secretã monitionem emendarentur: alioquin ea non præuissa, Iudex repellebat accusatorem, aut denunciatorem, maximè si persona, quæ criminis occulti arguebatur, in Ecclesiastica dignitate constituta esset, sicuti constat *ex cap. 2. & cap. cùm dilectus 2. de accusat.* Qua eadem ratione Iudices, præsertim Ecclesiastici, ex officio non procedebant aduersus eiusmodi criminosos, nisi publica infamia laborarent. Quæ omnia satis colliguntur ex S. August. relato *in capit. si quis peccauerit, 2. q. 1.* At verò successus temporis, cùm, refrigescente charitate, iniquitas abundaret, & crimina frequentarentur, puta adulteria, furta, &c. ipsa certè frequentatio Reipublicæ valdè perniciosa esse cœpit. Quamobrem furtum iam inter publica, & excepta crimina numerari solet, de quo proinde Iudices, præsertim sæculares, ex quibuscumque delatis indicijs inquirere solent, ac denunciatores, & accusatores admittere: quia ita bonum publicum exigere videtur. Idemque in alio eiusmodi crimine, v. g. blasphemia, adulterio, si alicubi valdè frequentetur per consuetudinem, boni communis causa recipi posset. Verumtamen etiam hodie præsertim in Ecclesiastico foro, contra graues personas publica infamia non laborantes, iuridicè procedi nõ debet, nec denunciationes aut accusationes admitti, si crimen occultum secretò sine læsione famæ, & populi scandalo, emendari posse credatur. Id enim omninò lex Charitatis quin & Domini præceptum, & Ecclesiastica praxis postulare videtur.

CAP. V.

DE OBLIGATIONE SECRETI.

SVMMARIVM.

1 *Qui secretum expressa, vel tacita conuentione sibi commissum reuelat, is contra iustitiam peccat, ex genere suo mortaliter.*

2 *Secretum tibi commissum reuelare potes, si necesse sit ad auertendum damnum Reipublicæ, personæ innocentis, vel tuum ipsius graue periculum.*

3 *Secreta Reipublicæ, vel exercitus sæpè cum vitæ periculo seruanda sunt.*

4 *Si expressè promisisti, te secretum seruaturum etiam cum vitæ tuæ periculo, ad id obligaris.*

Qui per vim, aut fraudem secreti cognitionem assecutus est, prodere non potest, ad vitandum qualecumque corporis sui periculum, si ex euulgatione æquale periculũ immineat illi alteri.

SEcretum accipitur hoc loco pro re alicui clanculum manifestata, quæ in plurium notitiam nondum peruenit: ideòque notorium quippiam non est. Talis secreti tenendi seu non euulgandi triplex obligatio esse potest, ex Nau. *cap. 19. num. 52.* Prima est ex eo tantum quia si proximi secretum reueles, illi damnum illaturus sis, quod sine iusta causa, aut necessitate licitum

non

non est, sed contra legem naturalem de non nocendo proximo in anima, corpore, honore, fama, fortunæ bonis: Altera est ex præcedente pacto, seu promissione seruandi secreti, eaque vel expressa, vel tacita: cum videlicet tali modo, & circumstantia narratur vt facile apparere debeat tamquam secretũ committi. Tertia est ex lege Sacramentalis Confessionis, de qua dicam *lib. 5. tr. 6. c. 14.* Hic autem solùm de secunda specie secreti.

1 Assertio I. Qui secretum expressâ, aut tacita conuentione reticendi, sibi commissum reuelat, is contra fidelitatem atque iustitiam peccat, non minus quàm si in depositi contractu fidem violet Sumitur *ex c. 11. Prouerb. Qui ambulat fraudulenter, reuelat amici consilium*, & traditur à Soto *memb. 1. de secreto tegendo q. 1. conclus. 1.* Molin. *tract. 4. disput. 5. & 6.* Nau. *cap. 18. n. 62.* aliique communiter.

Tacita conuentione secreti seruandi obligantur I. Principum consiliarij, belli Duces, quibus Reipublicæ, vel exercitus consilia committuntur. II. Medicus, Aduocatus, Obstetrix, quibus auxilij capiendi causa secreta reuelantur. III. Viri docti, & Iurisconsulti, qui talem artem ac rerum peritiam profitentur, vt consilij causa arcana ipsis aperiantur. IV. Verisimiliter etiam amici, & propinqui, quibus amicitiæ, vel propinquitatis iure, capiendi auxilij, vel solatij causa, secreta manifestantur. Vide Nau. *c. 25. num. 42.* Molin. *cit. disp. 5.*

2 Iustæ causæ secretum reuelandi sunt hæ. Prima: Si cedat in Republ. detrimentum, vel priuatæ personæ iniuriam, sicuti docet S. Th. *q. 70. art. 1. ad 2.* S. Anton. *par. 3. tit. 17. cap. 22. §. 2.* Adr. *in 4. vbi de restit. bonorum famæ, §. pro huius clariori intellectu, & in quodlib. 11. diffic. 5.* Sotus *memb. 2. q. 7. concl. 4.* Rodr. *t. 2. summ. cap. 53. num. 3.* Guttierez *l. 1. can. qq. c. 11. nu. 48.* Ioac. Mynsing. *cent. 2. obseru. 78.* Exemplum: Si Titium à concepto proposito, quod tibi secretò reuelauit hominem innocentem occidendi, abducere nequeas, potes, & plerumque etiam debes manifestare. Nam ex ordine Charitatis quisque obligatus est ad liberandum innocentem ab iniuria nocentis etiam cum damno aliquo nocentis, si innocens alia ratione defendi non possit.

Loquor autem de crimine pernicioso, ac pendente in futurum. Si enim crimen eo omninò transactum sit, non debes illud prodere. Veluti, si Titius homicida lateat, & pro eo innocens Caius in quæstionem adductus, & occidendus sit: non oportet, Caij liberandi gratia, prodere Titium, qui crimen occultum commiserat, sicuti resoluit Molina *loc. cit.* Quandoquidem nec ipsemet Titius, qui secretum tibi commisit, se cum æquali periculo suo prodere tenetur, ad impediendam mortem Caij, cuius causam non præbuit, nisi indirectè, ac per accidens, secundùm Sotum *lib. 4. de iust. qu. 6. ar. 3.* Franciscum Suarez *de Charitate, disp. 8. sect. 6. n. 7.* Nau. *c. 15. Man. num. 17.* Si tamen Titius fuga sibi consulere possit, tum deberet, prodito suo facinore, etiam cum famæ aliquali iactura liberare Caium: sin ille id facere recuset, licebit tibi, eo de fuga monito, reuelare secretum, Caij liberandi gratia.

Secunda. Si secretum cessurum sit in graue nocumentum eius, qui tibi commiserat. Veluti, si quis occulto impedimento obstrictus à matrimonio reuocari non possit, nisi canonicè denuncietur, licita erit denunciatio secreti, ob Sacramenti reuerentiam & ad peccatum euitandum, sicuti docet Nau. *c. 18. n. 55.* ConincK. *t. 2. disp. 27. dub. 7. n. 16.* Mol. *loc. cit.* Sanch. *lib. 3. disp. 13. num. 6.*

Tertia. Si tu ipse in simile graue discrimen incides: nisi commissum tibi secretum reueles. Ratio est, quòd sicuti alia debita, & obligatio secreti cessat, quando sine maximo detrimento propriæ vitæ, aut famæ seruari non potest: quia nemo censendus est, promittendo secretum, etiam ad talem casum obligationem extendere voluisse: sed potius præsumitur quisque ex ordine Charitatis propriam incolumitatem alienæ anteponere. Exemplum habes; Si Titius homicidium à se perpetratum tibi reuelauerit consilij capiendi causa: posteà tu ipse, absque Titij culpa, in commissi homicidij suspicionem venias, & capite pericliteris: fas tibi erit, si alia ratione liberari non possis, Titium occultum homicidam prodere, sicuti resoluit Molin. *tr. 4. disput. 37. concl. 5. & seq.* Less. *lib. 2. cap. 11. dub. 8.*

Sin autem ex reuelatione secreti periclitetur vita eius, qui commisit: exinde autem, quòd secretum celatur, grauissimè periclitetur honor, fama, vel diuitiæ eius, cui commissum est: viri prudentis arbitrio, omnibus spectatis circumstantijs, æstimandum erit, vtrùm is cui secretum concreditum erat tantam obligationem reticendi in se suscipere voluerit, aut debuerit, necne. Circumstantiæ autem inter alias spectandæ sunt; I. Innocens ne sit, an nocens, qui secretum commisit. II. Vtrùm rogatus commisit, aut sponte. III. Vtrùm in suum duntaxat commodum, an eius etiam, cui concredidit. Quare aduertunt DD. citati: Ministros, & Aduocatos, quibus ob officium secreta committuntur, & ob eam rem salarium à Republica, vel partibus accipiunt, arctissima obligatione teneri seruandi secretum.

3 Deinde certum esse debet: Secreta Reipublicæ, vel exercitus, quorum reuelatio in magnam perniciem cedet, etiam ob quæuis tormenta, vel mortis periculum, reuelare nefas esse. Ita Sotus *de secreto tegendo memb. 3. quæst. 4. concl. 6.* Nau. *cap. inter verba, 11. q. 3. conclus. 6. nu. 19. & in Man. cap. 18. num. 54.* Molin. *cit. disp. 37. num. 9. argum. 1. omne delictum, ff. de re militari.* Ratio est: Quòd salus Reipublicæ, tamquam bonum maius, anteponendum sit propriæ vitæ. Quare ad hoc ipsum præstandum aliquis obligari potest: est autem maximè præsumendum, tali obligatione Reipub. secreta Consiliarijs, v. g. committi.

4 Restant duæ quæstiones: Prima. Si expressè promisisti secretum te seruaturum, etiam cum vitæ discrimine, vtrùm tanta obligatione astringaris, etiam erga quemcumque priuatum? Respondet affirmatiuè Molina *citat. disput. 37. num. 10.* Cùm enim talis promissio obiectum honestum habeat, non apparet ratio, cur seruanda non sit. Fiet que iniuria alteri, si non seruetur: quippe qui secretum, quod taceri (vt supponimus) sua maximè interest, tibi non commisisset, nisi cum ea, quam dixi, obligatione.

Verùm in hac doctrina supponi videtur, licitum esse vitam suam pro altero homine priuato derelinquere. Sin verò sentiamus, Charitatis id legi repugnare, sicuti dictum est in *lib. 2. cap. 3. num. 4.* tunc difficile est intelligere, quomodo talis promissio reticendi secretum, etiam cum propriæ vitæ discrimine obiectum honestum habeat. Nihilominus defendi potest sententia Molinæ; cùm sit probabilis, immò communior Doctorum sententia pro altero vitam suam ex motiuo charitatis, aut iustitiæ derelinquere, esse, opus honestum, & laudabile Quamobrem id promitteos, conformare se tenebitur huic sententiæ; ne alterum probabiliter persuasum grauiter decipiat, vt in argumento dictum fuit. Cæterum si non agatur de maximo incommodo secretum committentis, tunc certum est, nullam oriri obligationem id seruandi cum vitæ discrimine: quia ex lege charitatis minus damnum suum potius ille substinere debet, ne innocens in mortis periculum veniat.

Quæstio altera: Si quis notitiam, secreti per vim, vel fraudem assecutus sit, vtrùm ob metum tormentorum, vel mortis periculum reuelare possit, quando alteri ex reuelatione æquale vitæ discrimen subeundum erit? Less. *cit. dub. 8. num. 35.* ait, probabiliter, affirmari posse. Sed alij rectiùs negant, inter quos Sotus *lib. 5. de iustit. qu. 10. art. 2.* Nau. *c. 18. num. 54.* Molin. *concl. 10.* Probatur ex generali principio: Quicumque iniuriam aliquam intulit, is tenetur iniuriam tollere, & non continuare ac propagare: (alioquin, initio sicut peccauit iniuriam inferendo, ita etiam peccabit continuando, & augendo.) Ergo etiam in proposito casu, qui secreti cognitionem per iniuriam acquisiuit, v. g. litteras clausas fraudulenter aperiendo, is tenetur secretum supprimere; manifestando autem continuabit & augebit iniuriam: sicuti qui rem alienam per iniuriam abstulit, non potest ea vti cum domini detrimento; alioquin continuabit iniuriam, & grauius peccabit: Neque refert, quòd in æquali, vt ponimus discrimine constitutus sit, quia in pari causa melior est conditio iniustè læsi, quàm lædentis; ne is ex propria malitia commodum ferat.

Obijcies. Licet aliquis rem alienam, v. g. frumentum per iniuriam acquisierit, si tamen posteà ad extremam necessitatem redactus, eo indigeat ad vitam sustentandam, non tenetur restituere creditori, quamuis tunc in simili necessitate versanti. Ergo similiter, licet aliquis secreti cognitionem per iniuriam consecutus sit, aperiendo, v. g. litteras Titij, si tamen posteà tali cognitione omninò indigeat ad vitam suam liberandam, poterit ea vti quamuis cum æquali discrimine Titij. Resp. negando consequentiam. Nam discrimen est; Quòd rerum diuisio ab initio ea conditione instituta fuerit gentium iure, vt in extrema necessitate omnia communia essent. Ergo etsi aliquis contra iustitiam peccauerit rem alienam auferendo, si tamen posteà in extremam necessitatem incidat, comparat ius, ac dominium rei ita acceptæ, & hactenus possessæ. Qui verò in nostro casu contra iustitiam deliquit litteras aperiendo, & secretam cognitionem, veluti furando, non apparet, quo iure, aut titulo posteà acquirat ius ad cognitionem illam prodendam, cum æquali iactura eius, cui iniuriam intulit.

CAP. VI.

DE CONTVMELIA.

SVMMARIVM.

1 *Contumelia est iniusta honoris imminutio scienter facta. Iniuria, seu contumelia alia atrox est, & alia leuis.*
2 *Contumelia tribus modis accidit: Verbo, scripto, & facto.*
3 *Libello famoso grauis pœna iure decreta est: nisi crimen publicum sit, quod puniri Reipubl. intersit.*

4 Irri-

4 *Irrisio parentum graue peccatum est, quod Deus grauiter punit.*
5 *Iniuriam interdum patimur directè, & per nos ipsos, interdum verò indirectè in alijs personis ad nos pertinentibus.*
6 *Iniuriarum duplex actio est: Vna ciuilis ad pœnam applicandam Actori: altera criminalis ad pœnam publicam.*
7 *Actio iniuriarum tollitur morte offendentis, vel offensi, eiusdemque remissione, item præscriptione.*
8 *Sublata actione iniuriarum, manet actio merè ciuilis ad damni compensationem tendens.*

Contumelia (quam iureconsulti specialiter iniuriam appellare solent, sicuti constat *ex tit. ff. & C. de iniurijs*) à contemnendo dicta est, teste Vlpiano *in l. 1. ff. eodem.* Definitur, Iniusta honoris imminutio, scienter facta. Requirit enim scientiam, & dolum, cùm sit vilipensio quædam, sicuti colligitur *ex leg. 5. ff. Ad l. Aquil.* Quapropter eius actio famosa, siue infamans est, ita nimirum, vt si iudicio iniuriarum quis damnatus sit, iuris infamiam contrahat, sicuti docent DD. *in cap. cum te, de sentent. & re iudicat.* & constat *ex leg. 1. l. athletas, §. vltim. ff. de his, qui notantur infamia.* In eoque differt ab actione *leg. Aquil. de damno dato.* Rectè tamen monet Molin. *tract. 4. disp. 18.* non requiri ad contumeliam directum honoris lædendi propositum; sed sufficere, etiam virtuale, quæ dici solet intentio operis: cùm quis scienter talem actionem exercet, ex qua alterius honor suapte natura diminuitur: vt si virum honestum fuste percutias, licet honori eius derogare non intendas: Sin verò aliquis absque dolo causam culpabiliter præbeat, vt honor alterius apud alios minuatur: puta si quis sciat se in ebrietate verba contumeliosa effundere solitum, per quæ alter risui, aut ludibrio exponatur, atque voluntariè se inebriet, contumeliam propriè non infert: peccat nihilominus contra iustitiam commutatiuam: quemadmodum & ille, qui culpabiliter se inebriando causam præbet, vt alius in bonis corporis iniustè lædatur.

A detractione differt contumelia, imprimis obiecto: Nam detractione fama læditur: per contumeliam honor, teste S. Thom. *q. 73. art. 1.* Deinde differunt modo: Quia contumelia, veluti rapina, in manifesto fieri solet contra præsentem, detractio, veluti furtum, in occulto; & contra absentem. Quamquam id perpetuũ non est: Siquidem & absens cum honore, tum contumelia affici potest, v.g. erecta statua, sicuti Iureconsultus fatetur *in l. item apud, ff. de iniurijs.* Famam quoque in præsentia denigrari, nihil prohibet: vt si alicui coram pluribus audientibus occultum vitium obijcias, quo casu in eundem actum tam contumeliæ, quã detractionis peccata concurrunt, sicuti annotauit Nau. *cap. 18. n. 12. & 18. & c. inter verba, 11. q. 3. concl. 6. num. 4.* Molin. *tract. 4. disp. 19. nu. 4. & disp. 23. num. 1.*

Prohibetur contumelia Matth. 5 *Qui autem dixerit* (fratri suo) *fatue, reus erit gehennæ ignis.* Ex quo colligitur, esse hoc peccatum ex genere suo mortale. Quare etiam Apostolus ad Roman. 1. *contumeliosos* illis annumerat, quos *Deus in reprobum sensum dedit.* Fit autem veniale. I. Ob imperfectionem voluntarij. II. Ob imperfectionem obiecti: si contumelia vel in se ipsa leuis sit, vel saltem cum habitudine personæ cui infertur, vel à qua infertur. Nam eadem contumelia, quæ erga dominum, patrem, virum prudentem mortale peccatum est: erga subditum, fœminam, vel puerum veniale esse potest.

Notanda etiam hic est doctrina Iustinian. Imperatoris *Instit. de iniurijs, §. atrox,* vbi ait, quamdam iniuriam atrocem censeri; grauiusque puniendam, quæ æstimari debeat, *vel ex facto, veluti si quis vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco velut si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu Prætoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit: vel si senatori ab humili persona iniuria facta sit: aut parenti &c. Nonnumquam & locus vulneris atrocem iniuriam facit: veluti si in oculo quis percussus fuerit.* Quæ quadantenus inseruire possint ad cognoscendum, quænam Clerici percussio, spectatis circumstantijs, atrox censenda sit. Multò magis inseruire hæc poterunt ad intelligendum, quæ sit iniuria atrox donatori illata, vt donatio propterea reuocari possit, iuxta *c. vlt.* iunct. Gloss. *verb. atrocem, de donat.* & dicam infrà *tract. seq. c. 12. qu. 15.*

2 Contumelia, seu iniuria tribus modis accidit: verbo, scripto, facto. Contumelia quæ verbo fit, dicitur conuitium, improperium, maledictum, vti videre est in *cit. l. Item apud Labeonem, & apud Molin. tract. 5. disp. 29.* Accidit, si quis alteri defectum, seu moris, seu naturæ, per contemptum ac probri loco obijciat: Vt si furem appellet, gibbosum, cæcum, spurium; si mendacij arguat. Neque refert, verum, an falsum sit, quod ita obijcitur, puta per contemptum, sicuti ex communi docet Abb. *c. cùm te, num. 26. de re iudicata.* Cou. *1. resol. c. 11. nu. 6.* Verùm ioci causa, & ad conuenientem animi recreationem, leues alicui defectus obijcere, vrbanitatis est: teste S. Th. *2. 2. qu. 72. a. 2. ad 1.* ex Arist. *4. Ethic. c. 8.* Nisi periculum sit alterum contristandi, vel ad iram commouendi, tunc enim charitati repugnabit. Vide Nau. *c. 18. nu. 16.* Molin. *disp. 21. num. 4.*

Præterea iustæ obiurgationis, ac disciplinæ causa, conuitium inferri potest ab eo, qui corrigendi puniendiuè ius habet, sicuti docet S. Th. *loc. cit. ad 2.* & confirmat exemplo Christi duos discipulos in Emaus euntes, *stultos, & tardos corde* appellantis. Lucæ 24. Et S. Pauli Galat. *insensatos c. 3. ad Galat.* Quamquam hic obiurgandi modus rarò, & non sine necessitate suscipi debet: præsertim à Præceptoribus regularibus, & Ecclesiasticis Prælatis, *Repræsentatur enim subditus* (inquit Caiet. *super cit. art. 2.*) *quod non ex charitate, sed ex passione procedant: fiuntque deteriores, non suscipientes disciplinam, leuiusque verbera, quam verba contumeliosa suscipiunt. Vnde Tullius de Offic. ait: Omnis animaduersio, & castigatio contumelia vacare debet.*

Porrò conuitium inferenti licitum non est referre, sicut nec percutientem repercutere, vindictæ causa: secùs, si fiat cum moderamine inculpatæ defensionis: idest, vt non plus contra alterum moliaris, quàm ad iniuriam arcendam necessarium sit: vt si conuitiũ iniustè inferenti ad eleuandam fidem hominis, dicere debeas, eum mentiri, vel mendacem esse, sicuti adnotauit Abb. *in cit. c. cùm te, num. 25.* Mynsing. *centur. 5. obser. 17.* Andr. Gall. *lib. 2. obseruat. 100. num. 3.*

3 Contumelia, quæ scripto fit animo infamandi, famosus libellus in iure appellatur: quem non tantùm qui composuit, vel edidit: verùm etiam qui inuentum non lacerauit, vel igni absumpsit, sed manifestauit, capitali pœna plectitur, *leg. 5. §. si quis ff. de iniurijs, & l. 1. C. de famosis libellis:* dummodo crimen, quod famoso libello alteri obiectum erat, tali pœna dignum fuerit, sicuti explicat Gomez *3. resolut. c. 6. num. 1.* Clarus *5. sentent. §. fin. q. 68. num. 23.* Molin. *tr. 4. disp. 39.* Vbi monent, huiusmodi pœnam talionis desuetudine fermè abolitam esse; sicuti & lex 12. Tabularum pro reali iniuria, v.g. membro rupto, talionem decernens desijt, & arbitraria nunc imponitur: quòd iniuriæ æstimatio crescat, vel decrescat ex circumstantijs personæ cui facta est, & à qua facta est; item ex loco ex tempore &c. sicut habetur *in §. pœna autem, & seqq. Instit. de iniurijs, l. Prætor edixit, §. vlt. l. sed si vnius, §. quædam iniuriæ, ff. de iniurijs, & l. atrocem, Cod. eod.* Excipit autem non improbabiliter Gloss. *in §. iniuria, verb. fieret, Instit. de iniurijs,* eiusmodi pœnis propter contumeliam aut libellum famosum obnoxium non esse, si aliquis crimen verum obijciat, de quo publicè accusare liceat, & quod puniri Reipublicæ intersit. Immò in hoc casu nihil culpæ admitti videtur, si talis rerum status sit in Communitate, vt alius modus publicum scandalum, vel detrimentum tollendi non suppetat.

Contumelia facto fit, veluti si quis pulsatus, verberatus, loco conclusus, domusve eius vi introita sit, iuxta *l. 5. in princip. ff. eod.* Item si alicuius pudicitia attentata *l. sed est quæstionis, & seq. ff. eod.* Si quippiam repræsentatur, quod pudorem, vel honorem alicuius lædat, *cit. l. item apud Labeonem, §. generaliter.* Quo pertinet irrisio, illusio, & subsannatio: Qualia Christus ab impijs Iudæis passus fuit, sicuti legimus Matth. 26. *Alij autem alapas in faciem eius dederunt dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit?* Et c. 27. *plectentes coronam de spinis, posuerunt supra caput eius, & arundinem in dextera eius: Et genuflexo ante eum, illudebant ei dicentes, Aue Rex Iudæorum.* Quæ ipsa S. Lucas c. 22. *ad blasph.* peccatum refert, *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum:* fiebant enim aduersum hominem, qui etiam Deus erat.

Duo hic obiter adnotare libet: Primum. Magnum peccatum esse, si hominem derideas, ob virtutis exercitium: tum quia obiectum graue est, opus bonum ludibrio exponere: tum quia ea ratione homo à studio virtutum ad vitia perducitur: quantopere autem Deus detestetur tales, colligi potest *ex 1. Regum 2. Erat peccatum puerorum* (Heli) *grande nimis, coram Domino: quia detrahebant homines à sacrificio Domini.*

4 Secundum. Irrisio, vel subsannatio, quæ fit parentibus, iisue, quos parentum loco obseruare & colere oportet, graue etiam peccatum esse, speciali virtuti pietatis, vel obseruantiæ oppositum. Quare Prouerb. 30. dicitur: *Oculum, qui subsannat patrem; & qui despicit partum matris suæ* (immemor scilicet gratitudinis, quam matri cum dolore parturienti debet) *suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ.* Vult dicere dignum talem esse, qui in patibulo suspendatur.

5 Iniuriam siue contumeliam vel patimur directè, & per nosmetipsos; vel indirectè, per consequentiam in ijs personis, quæ vel potestati, vel affectui nostro subiectæ sunt: vt liberi, serui, vxor, nurus; quorum iniuria ad nos spectat, sicuti habetur *in leg. 1. ff. de iniurijs.* Item iniuria sponsæ ad sponsum *cit. l. item apud Labeonem, §. sponsum, ff. eod.* Iniuria Clerici, vel Regularis, ad Prælatum, Ecclesiam, Monasterium pertinet, iuxta *cap. cum desideres,*

sideres,

deret, in fine, de sentent. excommun. & *l. sed si vnius, §. ait Prætor, ff. de iniurijs,* vbi habetur, cum qui alterius iuri subiectus est, iniuriarum agere non posse, nisi ille absens sit, & procuratorem nullum constituerit: tunc sufficiet præsumpta licentia agendi. Qua de re videri potest Sanch. *lib. 6. moral. capit. 12. num. 5.* qui notat *num. 36.* cum Prospero Farin. *tom. 1. praxis criminal. tit. de accus. qu. 13. num. 26.* Si per iniuriam occisus sit pater, aut filius Religiosi, neque ipsi, neque Monasterio competere ius accusandi, aut componendi, seu pacis incundæ. Nam Monasterio iniuria nulla facta fuit; Religiosus autem in iudicio standi & accusandi nullam personam habere potest, & cum veluti mortuus sit, ad eum iniuria patris, aut filij spectare non censetur. Sin verò iniuria facta fuit ante Religionis ingressum, vel saltem ante edita vota Religionis, tunc ius accusandi, vel pacis componendæ per editam professionem transfertur in Monasterium, si bonorum & iurium acquirendorum capax sit, iuxta Authent. *ingressi, C. de SS. Eccles.* Quod benè docet Sanch. n. 28. contra Farinacium *loc. cit.* Videri etiam potest Gomez *t. 3. resolut. c. 6. n. 5.* Mol. *tract. 3. disp. 2.*

Defuncti quoque cadaueri, funeri, sepulchro, imagini, sicuti honor, ita & contumelia irrogari potest, quam actionem prosequi ad illius hæredem pertinet, sicuti constat *ex cit. l. 1.* & *tit. ff. ac Cod. de sepulchro violato.*

Iniuriam siue contumeliam directè, vel indirectè passo duplex actio competit, sicuti constat *ex §. in summa, Instit. de iniurijs.* Vna ciuilis ad pœnam applicandam Actori, quanti is iniuriam æstimauerit: v.g. centum aureos sibi decedere maluisse, quàm iniuriam hanc passum fuisse: accedente tamen Iudicis taxatione, ac moderatione, ne Actor in litem iurando, ob affectionem excedat, sicuti habetur *in l. in actionibus, ff. de in litem iurando, l. constitutionibus, ff. de iniurijs, §. in sum. Instit. eod.* & videri potest Glos. *in leg. iniuriarum, 21. ff. eod.* Sylu. *verb. iniuria, qu. 6.* Clarus *lib. 5. sentent. §. iniuria,* Angel. *Instit. de iniurijs §. pœna,* vbi monet, idem seruandum esse in expensarum postulatione: quia pars litigans exprimit quantitatem expensarum, quam Iudex posteà taxat, & defert iuramentum parti, non minus expensum fuisse, sicuti dicetur, *lib. 4. tr. 3. c. 5. verb. Alterum est:* Altera verò est actio iniuriarum, ad publicam pœnam iudicis arbitrio deferendam.

Circa duplicem, quàm dixi, actionem iniuriarum, aliqua aduertenda sunt. Primum: Iniuriam passus, vtram maluerit, ciuilem, vel criminalem actionem instituere potest: sed vna earum instituta, altera ipso iure tollitur, iuxta *l. quod Senatusconsultum, ff. de iniurijs,* & notat Gloss. *§. in summa, Instit. eod.*

Secundum. Vtraque actio iniuriarum, tam ciuilis, inquam, quàm criminalis, pœnalis est, neque ad hæredes transit ante litis contestationem, iuxta *l. iniuriarum, 13. ff. eod.* Quare ab his diuersa est actio merè ciuilis, ad illati damni compensationem spectans, atque ad hæredes transiens, de quo mox.

Tertium. Si ciuili iniuriarum actione postulatus pœnæ soluendæ idoneus non sit, corporaliter puniendus erit, saltem vbi atrox iniuria illata fuit, iuxta *l. si quis iniuriam,* iunct. Gloss *ff. eod.* Quare hoc casu locum habet DD. pronuntiatum: *Qui non habet in ære, luat in corpore.*

Quartum. Si iniuriam passus etiam imposterum sibi mali quippiam ab aduersario timeat, implorare potest Iudicis officium, quo compellatur ille idoneam cautionem præstare de non offendendo, sicuti colligitur *ex l. denuntiamus, C. de his, qui ad Ecclesiam, &c.* Quandoque Reus securitatis causa interim in carcerem detrudi debet, teste Gomez *n. 16.* Mol. *tract. 3. disp. 42. in fine.*

7 Actio iniuriarum tum ciuilis, tum criminalis duobus modis tollitur: Primò, per remissionem seu contradictionem: siue ea gratis fiat, siue pacto, & transactione, iuxta *l. si tibi decem, §. 1. ff. de pactis:* Item, siue fiat expressè, siue tacitè & per dissimulationem, *l. non solum, §. 1. ff. de iniurijs:* Puta, si iniuria affectus cum aduersario suo, nulla cogente necessitate, locutus est, eum salutauit, ad conuiuium vocauit, aut vocatus accessit. Qua de re Gomez *num. 15.* Sylu. *verb. iniuria, qu. 8.* Veruntamen interdum Iudex propter bonum publicum ex officio procedere potest contra delinquentem, non obstante remissione partis offensæ; qua de re Clarus *lib. 5. sentent. §. final. q. 58.* Molin. *tract. 3. disp. 46. & 47.* Gloss. & DD. *§. in summ. Instit. de iniurijs:* vbi etiam aiunt: pœnam pro iniuria statuendam hodie esse arbitrariam, quæ tamen vsque ad mortem extendi possit, si iniuria nimis atrox, aut circumstantijs aggrauata sit, iuxta *l. aut facta, ff. de pœnis,* & *l. Pædius, §. 1. ff. de incendio, ruina.*

Cæterum, qui alteri subditus est, filiusfamilias, vxor, Religiosus non potest inuito illo, ad quem iniuria redundat, actionem remittere. Pater verò, reclamante etiam filio, sicuti & Collegium Regularium, reclamante Religioso, cui iniuria facta fuit, condonare non prohibetur, sicuti colligitur *ex leg. sed si vnius, ff. eod.* & docent Gloss. & Nau. *in c. vulgaris, dist. 1. de pœnit.* Sà *verb. iniuria, num. 1.* Contra verò, qui in alterius potestate est, illo reclamente, iniuriam condonare non potest; sed neque iniuriarum agere, si pater v.g. condonauit; præterquam, si huius persona vilis, abiectaque sit, filij autem honesta: tunc filius, inuito etiam patre, iniuriarum actionem instituere non prohibetur, *cit. l. sed si vnius, §. ait Prætor.*

Secundò aboletur actio iniuriarum per præscriptionem si intra annum, post illatæ verbalis iniuriæ notitiam, agere is prætermittat, cui agendi ius ac facultas competebat, sicuti constat *ex l. si non conuitij, C. de iniurijs.* Est enim actio iniuriarum Prætoria, quæ annum durat, sicuti notant Doctores *in Instit. de perpetuis & tempor. actionibus, in princ.*

Tertiò. Actio ciuilis tendens ad pœnam applicandam parti offensæ, per mortem eius, vel mortem partis offendentis extinguitur; neque transit ad hæredes offensi, vel contra hæredes offendentis, nisi lis anteà contestata fuerit, vel per offendentem steterit, quominus contestaretur, sicuti constat *ex l. 3. & l. iniuriarum, 13. ff. de iniurijs, l. ex iudiciorum, §. vlt. ff. de accusat.* Secus est in actionibus noxalibus, aut ex leg. Aquilia de damno compensando: hæ enim transeunt ad hæredes eius, qui damnum passus est, licet litem nondum intentauerit, aut contestatus sit, *l. item Neratius, §. hanc actionem, ff. ad l. Aquil.* & docet Molin. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 697. num. 24. & tr. 3. disp 45. num. 15.* Actio verò strictè criminalis, mortuo accusatore, vel eo qui offensus est, omninò extinguitur. Sin crimen sit aliquod ex publicis, de quo quilibet accusare potest, tunc qui propinquior, vel hæres defuncti est, alijs præfertur, sicuti docet Molin. *cit. disp. 43. conclus. 8.* & latiùs *disp. 54. & 45.*

8 Interim verò sciendum est: Etsi aliquis iniuriarum egit ciuiliter, vel criminaliter; vel iniuriam spontè condonauit, vt deinceps agere non liceat; vel si tempus ad agendum elapsum fuit; nihilominus tam ipse, qui iniuriam passus est, quàm eius hæredes, actionem merè ciuilem *ex l. Aquil.* ad illati damni compensationem intra XXX. annorum spatium instituere iure possunt, quia alia est æstimatio damni, & alia contumeliæ. Ita Gloss. & Doctores, *§. in summa, Instit. de iniurijs* Cou. *loc. cit.* Sylu. *verb. iniuria, q. 8.* Mynsing. *cent. 4. obseru. 10.* Mol. *tract. 5. disp. 40. & disp. 42. num. 11.* Clarus *5. sentent. §. fin. quæst. 51. nu. 2. argum. l. vnic. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicet,* & *leg. qui nomine, ff. ad leg. Cornel. de falsis.*

CAP. VII.

DE RESTITVTIONE FAMÆ, & Honoris.

SVMMARIVM.

1 *Qui crimen falsum alicui imposuit, is dictum suum retractare tenetur.*

Iudex, qui sententiam materialiter iniustam se dixisse cognoscit, debet eam retractare.

2 *Qui crimen alterius verum, sed occultum, iniustè prodidit, is conceptam criminis opinionem abolere tenetur, quatenus sine mendacio potest.*

3 *Si quis tamen iniustè ablatum restituere non potest, omninò liberari videtur: vt non debeat pecunia satisfacere, ante iudicis sententiam.*

4 *Si ex infamia alteri à te aspersa aliud damnum ipsi secutum sit, debes integrè satisfacere; transitque hæc actio ad hæredes, & contra hæredes.*

5 *Obligatio restituendi famam extinguitur per spontaneam condonationem; vel si infamia homini aspersa penitus deleta est.*

6 *Ex contumelia alicui irrogata non oritur obligatio restituendi, nisi exinde honor, vel fama personæ apud alios læsa fuerit.*

1 ASsertio I. Qui crimen falsum alicui scienter imposuit, debet posteà apertè retractare apud eos, quibus dixerat, & ad quos criminis infamia peruenit. Ita Doctores communiter Adrian. *in 4. vbi de rest. bonorum animæ, §. an autem peccet,* Maior. *in 4. dist. 15. q. 16. concl. 2.* Sotus *lib. 4. de iust. q. 6. a. 3.* Nau. *cap. 18. num. 45.* Interdum tamen alienæ famæ satis consultum est, si infamator posteà dicat, se deceptum fuisse, aliter rem comperisse, sicuti notat P. Nau. *lib. 2. cap. 4. num. 375.* Less. *lib. 2. c. 11. dub. 20.* Molin. *tract. 3. disp. 41. num. 2.*

Assertio II. Simili fermè obligatione retractandi suum dictum astringitur ille, qui probabili errore ductus, adeoque sine peccato, alterum de crimine infamauit, vel apud Superiorem denuntiauit. Ita ex communi Molin. *tr. 4. disp. 40. num. 3.* Vbi exemplum affert de Iudice, qui secundum publicas allegationes, & probationes sententiam materialiter iniustam ferens, quamuis sine culpa sua, alterum infamauit; is ex iustitia tenetur sententiam retractare, vt condemnato fama restituatur. Nam quicumque causam posuit, vnde posteà intelligit alteri damnum iniustum

oritur

oriturum, is ex iustitia tenetur causam tollere, si facilè possit. Quia si causam à se positam non remoueat, censetur etiam iniustum effectum velle, quem ex causa illa oriturum prospicit. v.g. si quis bona fide, & sine nocendi proposito alicubi ignem posuerit, posteà verò intelligat, exinde domus alienæ deflagrationem ortam, vel orituram esse, ex iustitia obligatus erit ignem tollere, si possit: alioquin tamquam incendiarius damnabitur. Sic & in proposito casu, qui crimen alicuius falsò apud alios narrauit, vel denunciauit, quamuis probabili errore ductus sit, si tamen errorem posteà cognoscat, ex iustitia tenetur dictum, vel denunciationem suam retractare; alioquin iniustus alienæ famæ denigrator censebitur, de quo videri etiam potest Petr. Nauarr. *lib.2.cap.4.num.433.*

Hoc moneo: Qui bona fide alterum denunciauit, vel infamauit, comperta posteà materiali iniuria, non tam strictè obligatur ad restitutionem, quàm ille, qui per iniuriam formalem infamauit, hic enim restituere debet cum damno seu detrimento famæ suæ, etiam æquali, alter non item, sed quatenus sine notabili suo incommodo potest, sicuti docet Molin. *tr.4.disp.40.num.3.* Less. *dub.22.num.117.& c.30.dub.7.* vbi benè docet; Si quis falsum contra alterum testimonium scienter dixit, ex quo illi mors timeatur, obligari detractorem ad retractandum dictum, etiam cum æquali suo mortis periculo: secùs, si ex probabili ignorantia, aut inaduertentia moraliter non culpabili.

3 Assertio III. Qui crimen verum occultum iniustè prodidit, debet conceptam apud audientes criminis opinionem abolere, quatenus potest sine mendacio, dicẽdo, v.g. se malè dixisse; iniuriam intulisse, deceptum fuisse. Cum enim omne peccatum deceptio quædam sit, verè ait deceptum se fuisse quando hominem iniustè de occulto crimine infamauit, nunc verò pœnitentia ductus rectiùs rem considerat & intelligit; interim permittens, vt alij existimare incipiant, crimen commissum non fuisse. Ita S. Th. *2.2.qu.62.art.*[illegible] *ad 2.* Scotus *in 4.d.15.q.4.ar.2.* Maior. ibid. *q.16.* Adrian. *in 4. vbi de restit. bonorum famæ, §. An autem peccet mentiendo,* Sylu. *verb. detractio, q.3.* S. Anton. *p.2.tit.2.cap.2.§.3.* Nau. *c.18.num.45.* P. Nau. *nu.378.* Mol. *disp.44.* Less. *cit. dub.20. num.110.* Quòd si tali loquendi formula, ac proprij dicti retractatione non speres, te conceptam infamiam, siue alieni criminis opinionem tollere posse, teneberis infamato aliam æquiualẽtem famæ compensationem facere: puta eum, quotiescumque se occasio præbet, ob alias eius dotes laudando, honorem eius defendendo, quoad tantum honoris ac famæ ipsi per te accedat, quantum detraxeras. Idque multò magis faciendum, si falsò aliquem infamasti, & famam ipsi ablatam directè restituere non potes. Verùm quamdiu potes crimen, de quo alterum iniustè infamasti, in specie retractare, non satisfacis, si omissa hac restitutione, hominem in alijs virtutum generibus commendes. Quia dum aliquis vno genere vitij, v.g. aduersus iustitiam, vel castitatem infamatus manet, non potest vir bonus, ac probus audire, sicuti notauit P. Nauar. *cap.4. num.370.*

4 Assertio IV. Si quis famam iniustè ablatam nec directè, neç indirectè restituere possit, probabile est eum omninò excusari: neque pecunia compensandum, vel satisfaciendum esse, ante Iudicis sententiam. Ita docet Sylu. *cit. qu.4.* P. Nauarr. *n.417.* Less. *dub.16.* & significat Nau. *c.17. Man. num.90.* Ratio est: Qui commutatiua iustitia suaptè natura non aliud exigit, quàm vt restituatur res ablata, quod ei secundùm hominum æstimationẽ æquiualet, pecunia autem famæ ablatæ non æquiualet, quandoquidem inter res venales, siue pecunia æstimabiles, fama numeranda non est: ergo pro ablata fama non debet restitui pecunia. Confirmatur: Qui impotens est restituendi debitam pecuniam; non obligatur ad reddendam famam. Ergo neque impotens restituendi famam obligandus est ad reddendam pro ea pecuniam; intellige, ex iustitia commutatiua. Nam ex vindicatiua iustitia Iudex reum condemnare potest ad satisfaciendum Actori in pecunia, vt suprà dixi.

Contrariam quidem sententiam, quòd tali casu ante Iudicis sententiam compensatio in pecunia fieri debeat, indicat S. Tho. *2.2.q.62.ar.2.ad 2.* & expressè docet Adrian. *quodlib.11.diffic.6.* Sotus *lib.4.qu.6.ar.3.circa 4.argum.& de secr.memb.1.qu.2.conclus.5.* Sà *verb. infamia, num.7.* Mol. *tr.4.disp.45.num.3.* ex illo principio: *Qui restituere non potest, quatenus debet, restituere debet, quatenus potest:* Sed respondetur id verum esse, dumtaxat in rebus æquiualentibus, vel quæ eiusdem ordinis existunt, vt inter se commutationem recipiant: cuiusmodi non sunt pecunia & fama.

5 Assertio V. Si ex infamia, quam alteri iniustè aspersisti, siue falsum crimen narrando, siue occultum prodendo, aliud prætereà damnum secutum est, quia ille officio, v.g. vel dignitate priuatus fuit, debes integram compensationem facere, boni viri arbitrio. Ita ex communi Nau. *c.18.n.45.* P. Nau. *n.373.* Molin. *disp.45.* Less. *dub.19.* contra Sotum *lib.4.de iust.q.6.a.3 circa 4. argum.* vbi existimat, eum qui occultum alterius crimen prodendi causa fuit, vt is damnum incurreret, v.g. officium amitteret, non obligari ad integram restitutionem damni, cùm id potius crimini alterius tamquam causæ adscribi debeat, euulgatio autem sit solùm conditio sine qua non. Sed contrarium iuris rigore verum est: quandoquidem crimen occultum vim non habet damni inferendi; sed eam per euulgationem accipit: ergo euulgator causa damni moraliter existit: sicuti, inquit Lessius, si quis ignem occultum cineribus erueret, & straminibus applicaret, is causa inde orti incendij meritò diceretur. Idem sentiendum videtur, si aliquem iniustè infamando à lucro, seu commodo, v.g. officio consequendo impediuisti, quòd integram compensationem facere tenearis, quatenus spes lucri, vel officij consequendi prudentis viri arbitrio æstimabatur.

Transit autem hæc actio ad hæredes, & contra hæredes: Quia habet ordinem ad bona infamatoris, ex quibus damnum resarciri debet: hæres autem repræsentat personam defuncti, quod attinet ad bona defuncti, in quibus ipsi succedit. In eoque differt, hæc obligatio resarciendi damna fortunæ ab altera obligatione restituendi famam vel honorem, præcisè orta ex crimine detractionis, vel contumeliæ, quòd talis obligatio purè personalis sit, neque infamatoris personam transgrediatur, sicuti notauit Pet. Nau. *num.246.* Less. *dub.12.* licet contrarium senserit Adrian. *quodlib.11.diffic.6.litt.T.* Mol. *tr.4.disp.45.nu.3.* & dixi *cap. præcedente in fine.*

Causæ, ob quas cessat obligatio restituendæ famæ sunt I. Si infamatus spontè remisit: Verùm, si infamia per se redundet in familiam, Ordinis Conuentum &c. condonatio illi nihil præiudicabit. Secus est, si tantùm per accidens redundet, id est, alter nõ alia ratione infametur quam quòd posteà criminosi filius, vel frater dici debeat: tunc enim valida erit condonatio. Qua de re Mol. *disp.46.conclus.5.& disp.47.concl.1.* Less. *dub.24.*

II. Si fama alijs modis recuperata sit, videlicet infamati purgatione, vitæ probitate, prudentium virorum testimonio: item si crimen, quod alteri obieceras, obliuione penitus deletum sit: Cessat enim tunc ratio & velut obiectum restitutionis, sicuti rectè se ipsum corrigens, docuit Nau. *c.18. num.43.* & alter Nau. *cit. c.4.num.372.* Angles *in 4.p.2. vbi de restit. famæ. dub.2.* Mol. *disp.40.& 41. in fine* Less. *dub.17.*

III. Si ille, quem tu infamasti, vicissim te infamarit, famamque restituere nolit, probabilis est opinio Soti *lib.4.de iust.q.6.art.3. conclus.2.ad 4.* Tolet. *lib.5.c.70.* Less. *dub.25.* Molin. *disput.42.* Angles *loc. cit. dub.3.* Compensationi locum esse ex generali regula, *quòd non cogeris ius suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuũ:* sed interea iure compensationis, vel retentionis, vti potes, licet cõtrariũ sentiat Nau. *in c.18.n.47.* & alter Nau. *n.395.*

6 Quòd attinet ad restitutionem honoris læsi per contumeliam. Dico I. Si contumelia priuatim irrogata est, neque in aliorum notitiam culpa tua peruenit, ad nullam honoris, aut famæ restitutionem obligaris. Ita Molin. *tr.4. disp.46.* Nam pro sola iniuria, secluso damno, nulla restitutio facienda est, ante Iudicis sententiam. Si verò Titium, nemine alio audiente, spurium, v.g. per iniuriam appellasti, nullum ei damnum intulisti, nisi quòd eum contristaris, à te alienaris. Ergo ad hoc solum obligatus es, vt peccatum coram ipso cognoscendo, veniamque petendo, animum offensum tibi reconcilies, iuxta præceptum Christi Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, &c. vade priùs reconciliari fratri tuo.*

Duæ tamen hic limitationes adhibendæ sunt. Prima. Sunt aliqui, qui cùm contumelia affecti sunt, ægrè ferunt, posteà aliquã eius memoriam, vel significationem denuò fieri, maluntque rem totam tacitè dissimulari: tunc, prætermissa veniæ petitione, præstat alijs officijs hominis offensi animum demulcere. Altera. Superiores, cùm iniuria aliqua subditos affecerunt, fermè non decet humiliter veniam petere ne *dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur auctoritas,* sicuti ex regula S. Augustini monet Cajet. *q.72.a.3.* Sed alijs modis offensum sibi conciliare debent consolando, amicè salutando, errorem agnoscendo.

Dico II. Si ex irrogata alicui contumelia honor, vel fama eius, comparatione aliorum, imminuta fuit, teneris ipsi restitutionem facere, coram alijs honorem ac reuerentiam deferendo, eumdem commendando, &c. atque hac ratione, illos, quantum in te est, permonendo; vt de homine, iterùm, sicuti prius, benè sentiant, & consuetum honorem tribuant. Vide Sotum cit. *l.4. qu.6.ar.3.concl.2.ad 5.* Less. *dub.27.*

De obligationibus contractis ex iniusta læsione corporis.

Homicidium, & mutilatio (de quibus hîc præcipuè agendum erit) vel est sui ipsius, vel alterius: Si alterius, aut publica auctoritate fit, aut priuata. Si priuata, vel ob necessariam defensionem, vel absque defensionis necessitate: Et tunc rursus, vel casu fit, vel voluntate. Atque iterùm vel voluntate directa, siue ex proposito; vel indirecta, & interpretatiua voluntate: De quibus singulis ordine tractandum est.

CAPVT I.

DE OCCISIONE, ET MVTILATIONE SVI IPSIVS.

SVMMARIVM.

1 *Seipsum sine causa necessitatis mutilare, aut castrare, est iniuria aduersus Deum.*
2 *Maioris mali vitandi causa, licitum est seipsum mutilare.*
3 *Seipsum occidere numquam licet; nisi Deus ita iubeat.*
4 *Ad mortem se offerre, & ab alio inferendam permittere, non semper illicitum est.*
5 *Corporis voluntaria castigatio debet esse moderata.*
6 *Martyrium est perfectissima confessio veritatis; quando homo mortem ipsam præferre potius eligit, quam vt fidei veritatem verbo, aut opere derelinquat.*
7 *Opus Martyrij, etsi laudabiliter obiri possit, non tam semper in præcepto est: sed tantum in casu necessitatis.*
8 *Qui seipsum voluntariè interimit, in luco sacro sepeliri non debet: nisi ante mortem signa contritionis edidisse constet.*

1 ASsertio I. Seipsum mutilare, vel castrare extra casum necessitatis non solùm est peccatum contra charitatem sui, sed etiam iniuria contra Deum. Est communis doctrina cum S. Aug. *lib. 1. de ciuit. cap.* 20. S. Th. 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. Ratio est, quòd homo membrorum suorum non sit dominus, sed solus Deus eorum conditor & conseruator. Ergo iniuriam quodammodò Deo infert, qui extra casum necessitatis, & non tradita sibi à Deo potestate, ea abscindit, vel mutilat. Quæ ratio indicatur *can. Apostol.* 1. aliàs 22. *Si quis seipsum mutilauit, ne fit Clericus: est enim sui homicida, & Dei opificij hostis.* Vide canon. 1. Concil. Nicæni I. aliosque plures allegatos in decreto *dist.* 55.

Itaque non immeritò Demetrius Alexandrinus Episcopus de Origene conquestus est, qui quamuis, vt ferebatur, seipsum castrarat, nihilominus presbyter ordinatus fuit Cæsareæ Palestinæ, apud Eusebium *lib.* 6. *cap.* 7. *n.* 17. S. Epiphan. *heresi* 64. Eademque querela est S. Athanasij in epist. ad solitariam vitam agentes, de Leontio castrato Episcopo Antiocheno sectæ Arrianæ: quem ob eamdem causam à presbyterij munere antea depositum fuisse, testatur Socrates *lib.* 2. *cap.* 11. Sed non tantùm apud Leontium seuerissimi supercilij hominem, verùm etiam alios plurimos inualuit Eunuchorum hæresis seipsos castrantium, falsæ castimoniæ zelo, & verba Christi simpliciter nimis, atque ad litteram intelligentium, Matth. 18. *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proiice abs te.* Et *cap.* 19. *Sunt Eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum.* Vide S. Epiph. *hæres.* 58. *Baron. Ann.* 230. Less. *cap.* 9. *num.* 14.

2 Assertio II. Maioris mali vitandi causa, licitum est seipsum mutilare: puta, si alioquin ab altero occidendus sis: vel Respubl. cladem acceptura, nisi membrum tibi amputes. Ita ex communiore docet Tolet. *lib.* 5. *cap.* 6. §. *secundò ob manus,* Sà verb. *homicidium, num.* 24. Less. *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 14. Pet. Nau. *lib.* 2. *c.* 3. *n.* 98. contra Sotum *lib.* 5. *qu.* 2. *art.* 1. *concl.* 3. Salonem 2. 2. *qu.* 65. *art.* 1. *controu.* 1. Sayrum *lib.* 7. *Clauis c.* 9. *num.* 37. Ratio est: Nam licet homo non sit dominus vitæ ac membrorum suorum, est tamen custos & conseruator: secando autem vnum membrum, ne maius damnum corpori inferatur, vel omninò intereat, prudenter custodit & conseruat vitam & corpus suum: quare talis potestas ipsi à Deo naturæ auctore concessa esse censetur.

Illud addiderim contra Salonem *loc. cit. controu.* 2. Peccare parentes, qui filios, quamuis consentientes, vt Ecclesiæ cantui vtiles sint, castrare audent: quod hoc non sit medium ad eiusmodi fines necessarium, & sæpè cum animæ periculo coniunctum. Idque naturali lumine agnouit Adrianus Imperator, ab Vlpiano allegatus in *l.* 4. *ff. ad leg. Cornel. de sicariis.*

3 Assertio III. Seipsum interimere, semper illicitum est, & iniuria in Deum: vno casu excepto, si ipse Deus iubeat. Ita S. Thom. 2. 2. *qu.* 64. *art.* 5. Concil. Bracar. 1. *can.* 34. quod refertur *in cap. placuit,* 23. *qu.* 5. Et latè S. August. *lib.* 2. *de ciuitat. à cap.* 16. *vsque ad* 28. *& heresi* 69. contra Donatistas Circumcelliones, qui sibi vitam eripere, genus quoddam martyrij ducebant. De quibus idem Augustinus epistola 166. *lib.* 1. contra Gaudentium, *cap.* 28. *& de vnitate Eccles. cap.* 10. 19. *& tract.* 51. *in S. Ioann. sub medium.* Optat. Mileuit. *lib.* 3. contra Donatistas, Concil. Carthaginens. I. *can.* 2. Theod. *lib.* 4. *heret. fabul. cap. de Donatistis.* Ratio est, quam S. August. indicat *cit. lib.* 1. *de ciuit. cap.* 20. Etsi enim Deus homini, ob naturæ suæ præstantiam, cum in alias omnes res sub luna positas, tum etiam in bruta animalia plenum dominium tribuisset, sicuti Dauid testatur Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues, & boues vniuersas.* (Quapropter ea capere potest, occidere, vesci arbitratu suo, sicuti constat *ex cap.* 9. *Genes.* 1. *& ad Corinth. cap.* 10. nisi quòd ante diluuium homines carnem non comedisse existimat S. Thom. 1. 2. *qu.* 102. *art.* 5. *ad* 2. & videri potest Victor. *de temperant. n.* 3.) vitæ tamen ac mortis humanæ potestatem sibi reseruauit, sicut legimus. Sap. 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem,* Deuteron. 32. *Ego occidam, & ego viuere faciam.* Quapropter etiam Iureconsult. in *l. liber homo,* 13. *ff. ad l. Aquil.* dixit, neminem hominem membrorum suorum dominum videri. Etenim sicuti militi non licet sine iussu Imperatoris sua statione discedere: ita nec licet homini ab hac vita migrare, sine Dei voluntate, vti etiam Cicero docuit in *lib. de somno Scipionis.* Vide plura apud Molin. *tract.* 3. *disp.* 9. Simancam *de Cathol. instit. tit.* 18. *num.* 26 *& seqq.*

Confirmatur assertio: primò: Aut enim innocens est, qui mortem sibi machinatur, aut nocens. Innocentem nullo casu ex proposito occidere fas est, prohibente etiam Deo Exodi 23. *Insontem ac iustum non interficies.* Nocentem verò Iudex interficere debet; Nemo autem sui ipsius Iudex esse potest, aut iustæ sententiæ executor. Ita argumentantur S. August. *lib.* 1. *de ciuit. cap.* 19. Maior *in* 4. *dist.* 15. *qu.* 20. P. Nau. *lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 30. Confirmatur secundò: Nam adeò hoc alienum est à naturali propensione, vt nullum etiam reliquorum animalium sibi ipsi mortem adferat. Corollarium, Iure optimo Dauid. 2. *Reg. cap.* 1. Amalecites morte puniuit, qui Saulem, quamuis obnixè rogantem, interfecit. Non enim potuit ille huiusmodi facultatem, siue licentiam tribuere.

Cæterùm, licet hæc doctrina S. Augustini vera sit, nullo casu seipsum interficere fas esse, nisi Deus ita iubeat: non tamen adeò conspicua est, quin prudentes quoque effugere possit, si grauior causa inhumanius aliquid persuadeat. Nam Stoici, ob patriæ salutem, se interimere decorum duxerunt: Quare etiam Catonis factum, qui seipsum Vticæ occidit, ne Cæsarem Tyrannum victorem aspicere cogeretur, à multis commendatum fuit. Præterea non tantùm Lucretiam laudarunt Romani, quod stuprum indignè ferens à Regis Tarquinij filio illatum mortem sibi consciuerit; sed etiam sanctas quasdam fœminas, Pelagiam, Sophroniam, &c. Christiani: quæ ne stuprum per vim paterentur, in flumen se præcipitarunt de quibus S. Ambros. *lib.* 3. *de Virginitat. ante medium,* Eusebius *lib.* 8. *cap.* 24. S. August. *cit. lib.* 1. *capit.* 26. Cui sententiæ S. Hieronymus quoque adhæsisse videtur, cùm in *cap.* 1. *Ionæ,* quod refertur *cap.* 11. 23. *quæst.* 5. ita scripsit: *In persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo, vbi castitas periclitatur: sed percutienti colla submittere:* Nisi cum excusando dicere velis cum Gloss. ibid. Ioan. Maiore in 4. *distinct.* 15. *qu.* 19. P. Nau. *lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 32. voculam *absque eo* non sumi exclusiuè, sed inclusiuè: vt sensus sit, etiam vbi castitas periclitatur: quo modo sumitur: Cant. 4. *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ, absque eo, quod intrinsecus latet.*

5. Augustinus verò has fœminas non tantùm à peccato: sed etiam ab errore excusat. *Quid enim, inquit, si hoc fecerunt non humanitus deceptæ, sed diuinitus instructæ; non errantes, sed obedientes: sicut de Sansone aliud nobis fas non est credere. Cum autem Deus iubet, seque iubere sine vllis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet?* Quod ipsum de alijs Sanctis dici potest, qui zelo quodam, aut martyrij amore, suam ipsorum mortem operati sunt, sicuti de Razia legimus 2. Mach. c. 12. *de S. Apollonia apud Euseb. lib. 6. cap. 34.* quæ seipsam in rogum iniecit, quo & absumpta fuit.

De Sampsone eadem, quæ S. Augustini sententia fuit. D. Th. q. 64. ar. 5. Lopez verò *p. 1. instruct. c. 65. in fine*, Victor. *relect. de homicidio, n. 37.* Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 6. num. 33.* pari modo Samsonem, quo Eleazarum 1. Machab. 6. excusari posse censent: non seipsos peremisse per se, atque ex proposito: sed, dum aliorum iustæ occisioni incumberent, mortem propriam fortiter pertulisse de quo Cou. 1. *resolut. c. 2. num. 10. verb. 9.* Simili fermè ratione ait Lessius *cit. dub. 6. in fine*, licitum esse, vt horrendam incendij deflagrationem effugias, ex alto loco desilire, quamuis cum certo mortis periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum tormentum fuga euadere: Similique ratione ait, excusari posse milites, qui si videant prælio nauali in hostium potestatem se venturos, nauem iniecto igne in puluerem tormentarium incendunt, seque in mare abijciunt, vt hostis crudelitatem effugiãt.

4 Insuper diligenter obseruandum, aliud esse ad mortem suam actiuè concurrere: quod proximè ac directè nunquam licet: Aliud verò, propriam mortem permittere, seu ab altero iniustè inferendam fortiter perferre, aut contra vim iniustam se non defendere: hoc enim sæpè licitum: quin interdum in præcepto positum est: videlicet pro Fidei, aut Religionis conseruatione, Reipublicæ salute, quippe quæ præferenda est vitæ priuatæ: sicuti etiam in humano corpore quodlibet particulare membrum periculo exponitur, si id necesse sit ad totius corporis cõseruationẽ.

Exinde resoluitur primò: Si Tyrannus ciuitatem certò oppressurus sit, nisi innocens aliquis supplicio tradatur, debet ille hosti postulanti vltrò se dedere. Quod ipsum Respublica, vel Princeps non minus, quàm alia virtutum officia præcipere poterit: Si ille parere recuset, nocens iam esse incipit, vt veluti contumax ac rebellis morte affici possit, dummodò spes nulla supersit, quamuis cum multorum sanguine, Reipubl. liberandi. Ita ex communiore docet Lopez *dist. 1. cap. 60.* P. Nau. *lib. 2. cap. 3. n. 121.* Molin. *disp. 10.* Less. *cap. 9. dub. 7. num. 39.* Valent. *tom. 3. d. 5. qu. 8. p. 2.* contra Sotum *lib. 5. quæst. 1. art. 7.* Cordubam *lib. 1. quæstion. qu. 27. in ratione 13. pro 3. opin.* Addit Molin. in tali casu malum non esse, si Respubl. Tyranno petenti innocentem statim directè tradat, non vt is occidatur; sed vt Respubl. seruetur: cùm hæc non sit cooperatio formalis ad homicidiũ, sed tantùm permissio.

Resoluitur secundò: Quòd propriam vitam à morbo, vel extrinseca violentia plerumque liberare non tenetur per medium valdè difficile, & insolitum; v.g. pedum sectione, medicamentis pretiosissimis. Ratio est: Quòd præceptum seruandi vitam affirmatiuum sit, non omni tempore, ac modo obligans. Ita Victor. *relect. de temperantia n. 9. & de homicid. n. 32.* Maior *in 4. dist. 35. q. 24.* Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 13. n. 96.* P. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 88.*

5 Resoluitur tertiò. Quòd carnem moderatè affligere, vt spiritui subijciatur, non sit illicitum, sed virtutis opus, sicuti ex Apostolo colligitur 1. ad Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* qua de re Victor. *de temper. nu. 24. 25.* Iacobus Gretserus *lib. 2. de discipl. c. 9.* Sed non debet fieri cum notabili vitæ, aut virium detrimento? hæc enim est indiscreta corporis castigatio, *quæ & nocumentum afferre, & maiora bona impedire solet*, vt dicitur *in summar. nostrarum constitut.* §. 48. & consentit *cap. non mediocriter, de consecrat. d. 5.* & docent Caiet. 2. 2. *qu. 147. art. 1.* Sayrus *in Claui, lib. 7. cap. 9. n. 32.* P. Nau. *cit. n. 88.* vbi aiunt peccare mortaliter illum, qui ieiunia, & vigilias continuat animaduertens eis vitam notabiliter minui.

6 Resoluitur quartò: An, & quatenus licitum sit, martyrij occasionem præbere, vel oblatam non declinare? Inprimis notandum: Quòd non is tantùm Christi martyr, seu testis est, qui mortem patienter oppetit propter Euangelicę veritatis verbalem prædicationem, aut confessionem; sed etiam propter opus cuiusque virtutis non omittendum, vel malum peccati non committendum, secundùm Euangelicam doctrinam. Si quis, inquam, eligat mortem oppetere potiùs, quàm vt opus faciat secundum Christi doctrinam prohibitum, vel opus intermittat secundum Christi doctrinam præceptum, aut commendatum. Vide quæ dixi hoc libro *sect. 3. num. 5.*

Verùm discrimen est inter declinationem mali, seu peccati, & inter operationem operis virtutis, vti explicat Caiet. *in cit. ar. 5. §. In eodem quoque.* Nam id quod secundùm se, & intrinsecè malum, atque negatiuo iuris naturalis præcepto prohibitum est, v.g. mentiri, aut veram Fidem negare, nullo casu licitum, & secundùm Fidem Christianam concessum est, quare quiuis obligatur mortem potiùs oppetere, adeòque propriè dictum martyrium subire, quam vt veram Fidem abneget, vel aliud mendacium, aut quoduis peccatum, etiam veniale tantùm, committat. At verò opera positiua, v.g. Euangelicæ veritatis prædicatio, Sacrificium, ieiunium, à carnibus abstinentia: vt bona, honesta, ac laudabilia sint, non tantùm talia esse debent ex genere suo, sed etiam secũdùm omnes debitas circumstantias: vt si vnà earum deficiat, non opus virtutis, sed vitiosum existat, quandoquidem bonum ex integra causa, malum autem ex quouis defectu est. Quare apud infideles, aut hæreticos Euangelium prædicare, sacrificare, à carnibus abstinere, &c. cum probabili periculo mortis, ex qua non magnus Ecclesiæ fructus speratur, non prudentiæ, & fortitudinis, alteriusve virtutis: sed potiùs temeritatis opus est; quin etiam contra charitatis legem; quando & infidelibus occasio peccandi præbetur, & fideles fructu spirituali, quem ex hominis illius ministerio percipere possent, priuantur, & ipsemet etiam ex propria temeritate periculum incurrit, ne in fidei confessione posteà deficiat, iuxta illud Eccl. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ea propterea S. Petrus Alexandrinus *in canonibus de lapsis, t. 1. concil.* ostendit, Ecclesiæ non expedire, vt quis martyrio se facilè, & absque necessitate offerat. Et in Concil. Eliberino c. 60. *legimus: Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus; quia in Euangelio non est scriptum, neque inuenitur ab Apostolis vnquam factum, placuit eum in numerum martyrum non recipi.* Idque etiam docuit S. August. *serm. 6. de verbis Domini, c. 11.* ad Idola confringenda Christianis inuolandum non esse nisi legitima iurisdictione præditi sint erga paganos: vel nisi Deus iubeat, seu Spiritus sanctus impellat, cuius rei exemplum habemus in Eulalia martyre, de qua Prudentius:

Inque Tyranni oculos sputa iacit;
Simulacra dehinc dissipat.

Videri etiam possunt Nau. *cap. 15. Man. num. 40.* Sanchez *lib. 2. moral. cap. 33. n. 14.* vbi eiusmodi temeritatem inter peccata tentationis numerant. Sed etiam si infideles Christianum persequantur, vel ad necem quærant, interdum expedit magis fugere, vti diutiùs viuendo pluribus prodesse possis secundum verbum Christi Matth. 10. *Cùm persequentur vos in Ciuitate ista, fugite in aliam*, & prosequitur S. Chrysost. *orat. de fuga sua.*

7 Quando verò opus, quod ex genere seu obiecto bonum siue alicuius virtutis est, tale manet spectatis omnibus circumstantijs, considerato etiam hoc ipso mortis periculo, quod aliquis per Euangelij, v.g. prædicationem, aut Missæ sacrificium incurret; tunc pro tali opere mortem patiẽter oppetere, propter Christianæ fidei confessionem, propriè dictum martyrium est. Id verò accidit, si maior honor & gloria Dei & proximorum spiritualis salus ex publica Fidei confessione, aut quouis alio opere Christiano secutura sit, cui meritò posthabeantur reliqua incommoda, videlicet propria mors; item permissio peccati, quod iniquus homicida committet: quippe cum hoc non sit scandalũ datum, sed merè acceptum ex opere omnimodè bono, vt ponimus. Et ita docet S. Th. 2. 2. *q. 124. art. 3. ad 1.* Sylu. *verb. Martyrium.* Nau. Sanch. *loc. cit.* Vigerius *c. 6. Instit. §. 1. verb. 2.*

Tametsi verò hoc casu, si, vt Sylu. inquit, opportunitas sit augendi gloriam Dei, & ædificandi Ecclesiam, martyrium honestè subiri possit, ideòque in consilio sit, non tamen semper in præcepto, vtpotè affirmatiuo; præsertim, cum opus martyrij valdè arduum atque difficilè exigat. Sub præceptum autem cadit in casu necessitatis, quæ duplex est: Prima, Si idcircò honor Dei, vel spiritualis proximorum salus detrimentum patietur; quòd ob metum mortis, à Fide Catholica prædicanda, sacrificando, carnis abstinentia, &c. publicè abstineas. Secunda, Si ex eo, quòd Fidem, v.g. publicè prædices, Sacrificium celebres cum mortis periculo, maximum diuini honoris, & Catholicæ Religionis augmentum secuturum putetur, vt lex charitatis obligare videatur mortem oppetere pro tanto bono secuturo. Vide S. Bonauentur. *in 3. dist. 30. art. 1. q. 2.* Valent. *tom. 3. disp. 1. qu. 3. par. 2. dub. 1.* Sanch. 2. *moral. cap. 4. num. 4.*

8 Restat quæstio. Qui seipsum interemisse repertus est, vtrùm in loco sacro sepeliri possit? *In cap. 12. causa 23. qu. 5.* ex Concil. Bracarensi 1. c. 34. ita legimus: *Placuit, vt qui sibi ipsis voluntariè violentam inferunt mortem, per venenum, præcipitium, suspendium &c. nulla prorsus pro illis in oblatione commemoratio fiat neque cum Psalmis ad sepulturam eorum cadauera deducantur.* Similia habentur *in c. quibus 13. q. 2.* vbi generatim significatur, eos, qui in notorio peccato moriuntur, sacra sepultura indignos esse, de qua re dicam infrà *tract. 5. c. 12. qu. 5.*

Rectè tamen obseruat Glossa *in cit. c. placuit verb. voluntariè*, eum dumtaxat, qui deliberata voluntate seipsum occidit, Ecclesiastica sepultura, & suffragijs priuãdum esse, non etiam eum, qui

ex fu-

ex furore, amentia. Etenim sicuti aliæ passiones, vt ira, timor, &c. interdum adeò vehementes sunt, vt animo plenam deliberationem adimant, efficiantque, vt, quod alioquin opus mortale foret, tamen ob defectum deliberationis à grauitate culpæ excusetur, ac veniale vel nullum peccatum fiat: Ita etiam contingere solet, vt vehementissima passio tristitiæ, concurrente atra bile, ita hominis animum & phantasiam occupet, vt rationis vsum eidem adimat, amentiamque conciliet. Qua de re lege, quæ scribit Lamas *part. 3. methodi, cap. 2. §. 3.*

2 Verumtamen si constet, quòd aliquis sibi ipsi mortem consciuerit, dubitetur verò, vtrùm deliberatè, an ex amentia id factum sit; Ecclesiastica iura significant, & praxis Ecclesiæ obseruat, vt talis sacra sepultura, & publicis suffragijs priuatus sit: partim, quia id pertinet ad Ecclesiasticæ regulæ ac disciplinæ seueritatem, & sacri loci reuerentiam; partim, quia sicut in alijs criminibus, ita & in hoc inspicitur factum per se malum; idque censetur voluntariè admissum, & pœna dignum; Nisi probatio vel præsumptio contraria adsit: Veluti si vir spectatæ probitatis, aut Religionis fuerat, quem nullo modo credibile sit, tale facinus propriæ occisionis, ab inclinatione naturæ, & hominis ratione, præsertim supposita Fide Christiana, adeò abhorrens, deliberatè admittere in animum induxisse. Item si ob antecedentem melancholiæ morbum, furori & amentiæ hominem obnoxium fuisse, viri prudentes testentur. Quòd si autem non constet, vtrùm quis seipsum occiderit, an verò ab altero occisus, vel casu aliquo præcipitatus, in tali dubio non est præsumendum delictum, præsertim tam atrox & à natura alienum. Vt si aliquis in puteo mortuus reperiatur, censeri non debet seipsum culpabiliter præcipitasse, nisi magna eius rei indicia, seu coniecturæ antecesserit, sicuti tradit Cou. 2. *resol. c. 1. num. 11.* Molin. *tract. 3. disp. 20. propè finem.* *Quia non probat hoc esse, quod quandoque contingit obesse,* aiunt DD. *in l. sed naturales, Cod. de probat.* Non rarò autem accidit, vt aliquis in puteum cadat, non à seipso voluntariè præcipitatus. Ergo, &c.

Denique hoc addo ex sententia Sylu. *loc. cit.* Etsi aliquis voluntariè sibi mortem consciuisset, si tamen vera signa contritionis dederit, antequam expirauit, in loco sacro sepeliri posse. Verumtamen in foro iudiciali, propter eiusmodi pœnitentiam, necesse non est, remittere pœnam legibus decretam, v. g. confiscationis bonorum, si Reus delatus, metu futuræ sententiæ mortem sibi consciuit; vt videre est *in l. 1. & 2. Cod. de bonis eorum*, qui sibi mortem consciuerunt, vbi Antonius Imperator distinguens inter eos, qui *conscientia delati admissique criminis, metuque futuræ sententiæ, manus sibi intulerunt*; & eos, *qui dolore aliquo corporis aut tædio vitæ, vel insania* vitam finierunt; illorum bona ait à fisco vindicanda esse; horū non item, sed heredibus relinquenda.

CAP. IV.

DE HOMICIDIO, QVOD PVBLICA auctoritate fit.

SVMMARIVM.

1 *Magistratus ius habet occidendi subditos in iustam criminum vindictam.*

Item exponendi eos mortis periculo, quatenus id necessarium videtur ad Rempublicam defendendum.

2 *Proscriptum per publicam mortis sententiam cuiuis è populo occidere concessum est.*

3 *Fas non est proscripto se defendere contra iustum aggressorem: eum occidendo, vel mutilando.*

Extra territorium proscribentis fas non est proscriptis occidere.

4 *Iniquæ sunt leges ciuiles, si adulteros à priuato, puta patre, marito, occidi permittant approbatiuè: iustæ autem, si permittant solùm negatiuè, quia talem homicidam ob iustum dolorem non puniunt.*

Assertio I. Respublica siue Magistratus non habet ius ad arbitrium suum occidendi, aut mortis periculo exponendi suos subditos. Ratio est, quia non competit ipsi dominium in corpora subditorum. Confirmatur. Nam neque domino in seruos suos ius vitæ ac necis competit, vt sine causa, legibus cognita, in eos sæuire possit, sicuti rectè, iure veteri correcto, definiuit Gaius Iureconsult. *in l. 1. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris.* Ergo multò minus Reipublicæ, siue Magistratui permissum est in liberos homines tyrannidem exercere. De sæuitia autem Dominorum & Magnatum, erga subditos coercenda: & quòd post admonitionem, si ab iniusta & insolita oppressione desistere noluint: feudo, vel iurisdictione priuari possint, videri potest Ioach. Mynsing. *cent. 5. obseru. 8.* Andr. Gaill. *lib. 10. obseru. 7.*

1 Assertio II. Respublica siue Magistratus ius habet subditos suos exponendi mortis periculo, quatenus recta ratio ostendit necessarium esse ad Rempublicam tuendam: Prætereà ius habet eosdem morte puniendi, si eorum delicta (non merè ciuilia, sed quæ verè, & coram Deo talia sunt) ita mereantur, & Reipublicæ bonum efflagitet. Ita docet S. Th. 2. 2. *q. 64. a. 2.* Et contrarius error Vvaldensium fuit apud Castrum *verb. occidere, hær. 1.* Probatur primò auctoritate scripturæ, Exod. 22. & ad Rom. 13. *Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat* (qui Reipublicæ curam gerit) *Dei enim minister est*. Secundò ratione. 2 Cùm primùm enim homines in vitæ societatem coeunt, naturalis à Deo condita ratio docet, ad eius conseruationem necessarium esse, vt Communitas vel Princeps, tamquam caput Communitatis, singulos è Republ. delinquentes ius puniendi habeat, etiam morte, si ita opus sit. Communitas enim ita se habet ad ciues singulos, sicuti se habet homo quisque ad membra singula: Atqui homo licet non sit dominus suorum membrorum, sed custos si tamen aliquod eorum corpori noxium esse incipiat, secundum rectam rationem illud abscindit ac tollit, permittente Domino Deo, ne totum corpus patiatur, aut omninò pereat. Ergo pari ratione, qui Reipublicæ curam atque custodiam gerit, eos qui eidem Reipublicæ noxij esse videntur, è medio iusta ratione tollit. Vide S. Thom. *cit. art. 2.*

Corollarium. Quinto illo naturali pariter ac diuino decalogi præcepto, *Non occides*, solùm prohibetur occisio illicita; videlicet hominis innocentis; immò etiam nocentis, sed propria & priuata auctoritate, extra casum necessariæ defensionis, sicuti explicant Caiet. 2. 2. *q. 64. a. 2.* Victor. *relect. de homicidio, nu. 12.* P. Nau. *lib. 2. de restit. cap. 3. num. 4.* Mol. *tr. 3. disp. 5. nu. 5.*

Contra hanc tamen doctrinam arbitratus est Scotus *in 4. dist. 15. qu. 3. ar. 2.* Omne homicidium negatiuo illo præcepto prohibitum esse: ac proinde maleficos publica auctoritate occidi non posse, nisi ob crimina per Dei dispensationem excepta: v. g. blasphemiam, homicidium, &c. non item ob furtum: neque in lege noua ob adulterium, sumpto argumento *ex cap. 8. Ioan.* *Nemo te condemnauit mulier? Nec ego te condemno.* Quam Scoti sententiam, præter rationem suprà adductam, & Doctores apud Victor. *relect. de homicidio num. 11.* Mol. *cit. disp. 5.* vel ipsa Christianarum gentium consuetudo satis refutat. Vide, si placet, de hac quæstione disputantes Henricum Gandauens. *quodlib. 11. qu. 18.* Alphonsum à Castro *lib. 1. de lege pœnali, cap. 6.* Maiorem *in 4. dist. 15. quæst 27.*

2 Quæstio Prima. Vtrùm bannitum seu proscriptum per publicam mortis sententiam occidere cuiuis è populo in conscientiæ foro permissum sit? Respondetur affirmatiuè cum Soto *lib. 5. de iust. q. 1. a. 3.* Claro *lib. 5. sentent. verb. homicidium, n. 54.* Sylu. Armilla, Sà *verb. Bannitus*, Beia *p. 1. casu 43.* Lactant. Finel. *casu reseruato 4. nu. 41.* Si tamen hæ conditiones adsint: I. Vt id fiat publicæ iustitiæ zelo: non ex odio aut priuatæ vindictæ causa. II. Ne fiat pendente appellatione, aut extra territorium proscribentis, de quo dicam *q. seq.* III. Excipiendi parentes, liberi, vxor, &c. qui proscriptum alere tenentur.) si quidem ius ciuile naturalia iura non tollit) tantùm abest vt occidere possint, nisi actualis ille Reipublicæ hostis existat, sicuti notauit Clarus.

Nunc probatur responsio. Cùm enim Reipubl. intersit de malefactoribus, vel hostibus suis pœnam mortis sumere: id autē efficere non possit, postquam reus aufugit, nisi publicam facultatem omnibus tribuat occidendi malefactorem: quandoque si res exigat, hanc facultatem dare: & consequenter cuiuis è populo eamdem accipere, & exercere. Rectè tamen monet Mol. *tract. 7. disp. 7.* quòd rarò, & non nisi ob grauem causam eiusmodi sententiam contra proscriptos pronuntiare expedit: cùm ob alia incommoda, tum quòd fermè Sacramentis destituti in peccatis mortalibus decedant. Vide etiam P. Nau. *lib. 2. c. 3. nu. 218.*

3 Sed numquid proscriptus se defendere potest, aggressorem suum, si ita opus sit, mutilando, occidendo? Affirmat Clarus *num. 71.* Quia vtitur naturali iure defensionis, esto per Iudicis sententiam spoliari non posse videtur. Sed communis sententia, teste ipso Claro negat, quam tuetur Azor. *tom. 3. lib. 2. c. 1. qu. 11.* Sà *verb. Bannitus num. 4.* Et rectè: Nam si aggressor, velut publicæ iustitiæ minister ius habet occidendi proscriptum (quod supponimus, & omnes fatentur) consequens est, quod proscriptus ei iniuriam inferat, & publicæ potestati resistat, si se, defendendo aggressorem, mutilet, vel occidat. *Non enim est permissa defendendi facultas, vbi offendendi est danda libertas*, aiunt DD. *in l. 1. C.* Quando liceat vnicuique sine Iudice se vindicare. Confirmatur I. Nam alioquin etiam fateri cogemur, licitum esse reo publicos lictores, vel Carnificem, à quibus ad carcerem, vel supplicium ducitur, propriæ vitæ saluandæ causa occidere, quod nemo vnquam dixit. Confirmatur II. Alioquin fateri cogemur, dari posse bellum ex vtraque parte per se ac formaliter iustum, seclusa ignorantia: quod omnes negant.

His adde, quòd *in leg. 1. & 2. citat. tit. Cod.* facultas vnicuique con-

concedatur occidendi eos, qui itinera insidijs aggressionis obsederint: Et milites desertores; capiendi; sin autem resistant, etiam occidendi.

Quæstio Secunda. Vtrùm licitum sit publicè proscriptum, data cuiuis occidendi facultate, extra proscribentis territorium occidere, v.g. clam, aut per insidias? Hæc quæstio apud I.C. valde controuersa est, vti videre licet apud Clarum *li. 5. sentent. verb. homicidium, n. 66. verb.* Vlteriùs quæro, Graffius *p. 2. decis. cap. 62. n. 57.* qui expressè concludit; bannitum seu proscriptum per sententiam iustam, vbique, etiam extra territorium proscribentis occidi posse. Hoc ipsum docet Prosper Farinacius *in pract. criminali, part. 3. quæst.* 103. *n.* 213. de eo duntaxat, qui ob crimen læsæ Maiestatis proscriptus est, Sed contraria est Theologorum sententia, Syluest. *verb. homicidium,* 1 *quæst. 3. n. 7.* Armillæ *verb. bannitus, num. 1. in fine,* Sà *eodem verb. num. 1.* Azotij *p. 3. lib. 2. cap. 2. quæst. 3.* Tol. *lib. 5. ca. 6. num.* 18. Quòd nullus Princeps seu Magistratus erga vllum malefactorem, aut proscriptum sententiam iustitiæ exercere possit, extra fines territorij sui nisi vel expressa, vel rationabiliter præsumpta licentia habeatur eius, qui in alieno territorio potestate præditus est. Hæc sententia videtur mihi vera, & sumitur *ex leg. vlt ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & cap. 2. de Constitut. in 6.* vbi notant DD. communiter, quòd nullus Index, aut Magistratus ius dicere, aut iustitiæ sententiam exequi possit extra territorium suum. Profectò qui in alieno territorio clam, aut per insidias proscriptum è medio tolleret, tanquam homicida iustè puniri posset, vti Sylu. ibid. docet.

4 Quæstio Tertia. Vtrum iustæ sint leges ciuiles, quæ patri ius dant occidendi adulterum cum filia, quam pater in potestate habet, vt videre est *leg. patri, & seqq. ff. ad leg. Iul. de adulter.* Item marito occidendi adulterum cum vxore deprehensum, si vilis persona sit. Respondeo, & dico I. Tales leges iniquas fore, si id permittant approbatiuè, sicuti constat *ex c. inter hæc 33. quæst. 2.* & docet S. Augustinus *lib. 2. de adult. coniug. cap. 15.* S. Thom. *in 4. d. 37. quæst. 2. art. 1.* Henr. Gandauensis *quodlib. 5. quæst. 31.* Sotus *libr. 5. quæst. 1. art. 3.* Couar. *in epit. par. 2. cap. 7. §. 7. num. 12.* Tholos. *lib. 35. Syntag. cap. 6.* Mol. *tract. 3. disp. 7.* Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 5.* contra Clarum, *num.* 50. Ratio est quia *non est singulis concedendum, quod per Magistratum publicè potest expediri. reg. 136. ff* Et inauditum ac non condemnatum a priuato occidi, nulla æquitas patitur, sicuti sumitur *ex l. ff. ad legem* Corn. *de sicarijs, l. vlt. C. de malef. & mathem.* Accedit, quòd Christianæ charitatis legi aduersatur, hominem adeò imparatum & impœnitentem subito occidi.

Dico II. Eiusmodi leges iniquæ non sunt, si id permittant solùm negatiuè, quatenus in tali casu pœnam homicidæ non decernunt, neque actionem contra eum seu ciuilem, seu criminalem recipiunt: idque partim ad absterrendos homines à crimine adulterij: partim ob circumstantiam iniuriæ ac iusti doloris, quē in tali casu temperare difficillimum est, sicuti dicitur *in l. si adulterium, §. Imperator, ff. ad l. Iuliam de adult.* Qua eadem ratione etiam sacri canones excommunicationis sententiam ab eo remouent, qui in Clericum cum vxore, matre sorore, vel filia turpiter inuentum manus iniecerit violentas, sicuti constat *ex c. si verò, 1. de sentent. excom.* Atque ita docet Mol. *tr. 3. disp. 99. in princ.*

CAP. III.

DE HOMICIDIO OB DEFENSIONEM.

SVMMARIVM.

1 *Actualem sui aggressorem occidere volentem, quilibet præuenire & occidere potest; cum moderamine inculpatæ tutelæ.*

2 *Vir nobilis, & militaris, licet fuga declinare possit impetum aggressoris, plerumque tamen non obligatur.*

3 *Prouocato ad duellum plerumque non est licitum comparare, seu acceptare.*

4 *Non solum pro defensione vitæ, aut honoris: sed etiam facultatum, quæ non modici momenti sunt, & alia ratione liberari non possunt, concessum est aggressorem, raptorem mutilare, interficere.*

5 *Si quis iam habeat aggressorem, vel raptorem defensioni causa occidendi, etiam alijs concessum est vim passo opem ferre. Quin interdum obligatio incumbit, seu ex charitatis, seu ex iustitiæ lege.*

1 ASsertio I. Actualem aggressorem iniustè occidere volentem, inuasus quibus præuenire, & occidere etiam in conscientiæ foro potest: tamen cum moderamine inculpatæ defensionis. Ita S. Thom. *quæst. 67. a. 7.* Victor *relect. de homic. nu. 27.* Maior *in 4. d. 15. quæst. 20. circa 4. obiectionem, contra 1. conclu.* Sotus *lib. 5. de iust. quæst. 1. a. 8.* Couar. *in Clem. si furiosus, p. 3. §. vn.* Nau. *cap. 15. nu. 2.* Clarus *§. homicidium, num.* 30. Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 8.* Petr. Nau. *lib. 2. ca. 3. n. 332. & 347.* Mol. *tract. 3. disp. 12.* Quamuis aliter de hac re sensisse videatur S. August. *lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. & epist. 154. ad Publicolam,* qui locus refertur *cap. de occidendis, 23. q. 5.* Probatur *ex l. scientiam, §. qui cum, ff. ad l. Aquil. cap. significasti, 2. de homic. cap. si verò, 1. de sentent. excommun.* quibus dicitur: *Vim vi repellere, omnia iura omnesque leges permittunt.* Quod & significatur *in c. ius naturale, d. 1. & in l. 3. ff. de iustit. & iure: Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur* vbi perperam glossator Accursius commentatus est, *Iure scilicet fori, non cœli.* Ratio est: Quia secundùm ordinem charitatis, quisque propriam vitam præferre potest alienæ: dummodo agatur de bono priuato tantùm, non etiam publico. Nam sicuti fieri potest, vt non tantùm liceat, sed etiam debeas te defendere ab aggressore homuncione vili, si tu Reip. valdè vtilis sis, sic etiam fieri potest, vt tenearis potiùs mortem innocens perferre, quàm interimere aggressorem Regem, Ducem, si ex ipso salus Reipublicæ, aut Religionis Catholicæ plurimùm pendeat. Qua de re Sotus *loc. c.* Mol. *disp. 14.* Sayrus *l. 7. c. 10. n. 26.*

Existimant autem S. Thom. *2. 2. qu. 64. art. 7.* & Caiet. ibid. & *sum. verb. homic.* Henricus Gandauens. *quodlib. 6. quæst.* 31. Illicitum esse, si priuatus in tali casu necessariæ defensionis intendat occisionem aggressoris: quam doctrinam refutat Sotus *cit. art.* 8. Nauar. *cap. 15. n. 2.* Sed fortasse aliud illi non voluerunt, nisi quòd priuatus intendere non possit hominis occisionem per se, (quia hoc ad publicam potestatem pertinet) sed solùm per accidens, & quatenus præcisè requiritur ad sui tutelam seu defensionem iustam, quæ naturali iure cuilibet permissa est: consequenter se extendit ad tollenda obstacula seu impedimenta. Vide etiam P. Nau. *li. 2. ca. 3. n. 339.* Vasq. *de restit. c. 1. dub. 6.*

Porrò in quo consistat moderamen inculpatæ tutelæ *ein rechtmässige Rothwehr*, optimè Abbas *in c. olim. 1. nu. 14. de restit.* spoliatorum, boni viri arbitrio relinquendum esse: si videlicet aliquis, consideratis circumstantiis loci, temporis, personarum &c. contra aggressorem, vel insidiatorem modo faciliore, benigniore defendere se non posse rationabiliter existimat, quàm ita ipsi resistendo, præueniendo. Vnde etiam Alexandr. de Neuo super Abb. *cap. significasti, 2. de homicid. lit. d.*

His adde primò: Quod de actuali aggressore dictum est, idem sentiendum de iniusto insidiatore vitæ, cuius insidias si alia ratione effugere non possis, fas erit eum occidendo anteuertere, secluso grauiore scandalo, aliòue incommodo, sicuti docet Ioan. Faber *tit. Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili, §. ius autem,* Molin. *tract. 3. disp. 12.* Less. *cit. dub. 8. n. 44.* Nauar. *cap. 15. n. 3. §. credimus,* & alter Nau. *li. 2. cap. 3. n. 351. & 359.*

Adde secundò: Non tantùm aggressorem, vel insidiatorem vitæ, sed quemuis alium etiam innocentem, occidi posse per accidens, si obstaculum vitæ saluandæ alicui præbeat. v.g. dormiens in via iacens, qui necessario proculcandus sit à fugientibus hostem, sicut rectè docent Caiet. *2. 2. q. 67. a. 2. ad 1.* Corduba *lib. 1. q. quæst. 38. dub. 2. quamuis contradicat* P. Nauar. *li. 2. c. 3. n.* 135.

2 Assertio II. Vir nobilis, Miles &c. etsi fuga declinare possit impetum aggressoris, plerumque tamen non tenetur. Quæ est communis DD. sententia Abb. *ca. olim. 1. n. 17. de restit. spoliatorum. maioris loco suprà cit.* Tiraquelli *cap. 20. de nobil. n. 64.* Clari *§. homicidium, nu. 26. & 32.* Soti *cit. art. 8. dub. vlt.* Nauar. *cap. 15. man. n. 4.* Arragon. *2. 2. quæst. 64. art. 7.* Sayri *lib. 7. cap. 10. dub. 8.* Vasquez *in moral. de restitut. cap. 2. §. 1. dub. 8.* Less. *loc. cit. licet dubitet* Couarr. *in Clem si furiosus, par. 3. §. vn. nu. 4.* Ratio vero est: Quia huiusmodi hominibus fuga plerumque ignominiosa est. Quare aliud sentiendum de ignoto, aut infimæ sortis homuncione, qui fugiendo exiguam honoris sui iacturam passurus sit: Item de Religiosis, ac Clericis, quorum laus non in vsu armorum, sed virtutum charitatis, humilitatis, ac patientiæ consistit, sicuti ex communi docet Couarr. *in cit. §. vn. num. 4.* Abbas *ca. suscepimus, nu. 4. de homic.* Maior. *loco cit.* Cùm verò Doctores apud Couar. & Tiraquel. omnem laicum fugiendi obligatione liberant, loquuntur de foro externo: quamuis ne hic quidem consentiant.

Illud verò certius est, tam Ecclesiasticum, quam secularem quem fugere oporteret, si non fugiat, sed aggressori resistat, suique defendendi causa eundem mutilet, vel occidat, ad damni compensationem neque in externo, neque interno foro obligari. Cuius ratio est, quia aggressori propriè iniuriam non infert: quandoquidem is vltro in tale periculum se confert: & quantùm in ipso est, potestatem facit inuaso sui defendendi.

Sed Quæstio est: Vtrum prouocatus ad singularem pugnam, seu duellum acceptare possis, ne ignauiæ aut timiditatis notam apud alios incurras? Aliqui affirmant apud Bannes *q. 64. ar. 7. d. 3.* Quia sicut ab hoste fugere, ita etiā prouocanti se nō sistere, timiditatis,

ditatis, & ignauiæ non est: quam aliquis à se remouere poterit.

3 Sed contraria sententia est communis. Bannes *cit. dub. 3.* Soti *cit. art. 8. dub. vlt.* Petr. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 286.* Rodriq. *tom. 1. sum. cap. 73. conclus. 1.* Molin. *tract. 3. disp. 17.* Lessi. *c. 9. dub. 12. nu. 84.* Sanch. *li. 2. moral. c. 39. n. 9.* Becani *2. 2. c. 26. qu. 5.* Ordinariè non esse licitum prouocato ad duellum id acceptare: Quia nemo prudentum vitio tibi vertet, quòd legem Dei obserues, hominisque occidendi periculum absque iusta necessitatis causa non adeas: Imprudentum autem & vanorum hominum iudicia in re adeò graui attendenda non sunt. Nam multi etiam ex vulgo imprudenter iudicant, decorum esse de accepta iniuria vindictam sumere propria auctoritate: non ideo tamen id licitum efficitur. Neque simile est de fuga: ea enim homini nobili, aut militari ignominiosa æstimatur; At verò ad duellum prouocatus aliud medium eligere potest, videlicet vt neque fugiat, neque congrediatur, sed dicat, paratus sum me defendere, quandocunque me aggressus fueris: ex condicto autem duellum acceptare non possum; cum id diuinæ legi, & iusto etiam Magistratus præcepto aduersetur.

Dixi autem *ordinariè*. Nam si rarissimo casu eo loco res sita sit, vt miles in exercitu, Vir equestris in aula regia, officio, dignitate, Ducis, aut Principis fauore, ob ignauiæ suspicionem, excidere debeat, nisi identidem prouocanti se sistat; non audeo damnare eum, qui meræ defensionis gratia paruerit, iuxta doctrinam Nau. *c. 15. n. 3. & 4.*

Idemque sentiendum, si ad pugnandum lacessens alterum, crebra conuitia & contumelias adijciat; qua ille molestia: & subeundo dedecore aliter liberare se non possit, nisi armis congrediatur. Nam si ob defensionem bonorum hominem mutilare, vel occidere fas est: multò magis, si ita necesse sit ad defendendum honorem, vel auertendam contumeliam, quandoquidem honor pluris valet, quàm fortunæ bona & iniuria personæ maior est, quàm fortunarum damnum, vti annotauit Nauar. *cit. n. 3.* & Abb. *in cit. c. olim, nu. 17.* Dummodo spes sit contra iniustum aduersarium præualendi: Alioquin illicitum erit, certo mortis periculo se exponere ad vitandum dedecus, quod non ex hominis delicto, sed ex vulgi sinistra opinione prouenit. Sicuti enim vita maius hominis bonum est, quàm honor & fama apud homines; ita & mors maius malum est, quàm ignominia, & dedecus, quod ab hominibus alicui, præsertim Christiano, sine eius culpa irrogatur: quia vti gloria, quæ apud homines est, non apud Deum, vera gloria censeri non debet; ita etiam dedecus seu ignominia. Quod notauit Petr. Nau. *lib. 2. c. 4. n. 17.* Sed neque verus honor, qui ex virtute nascitur, maius bonum est, quàm vita corporis, per se loquendo: Ita vt si quis, retenta virtutis constantia, ignominiam aliquam, vel criminis suspicionem falsò incurrere debeat, potiùs illam sustinere oporteat, quàm vt vita prodigatur, sicuti benè docet Nau. *ca. inter verba, 11. q. 3. concl. 4. n. 15.* vbi ait; Quòd vulgi error est, pro honore moriendum.

Denique, licet post acceptum vulnus, alapam, aliamve contumeliam, cessante periculo vlterioris plagæ, vel ignominiæ accipiendæ, aduersarium percutere plerumque nefas sit: quia talis percussio, post illatam & non amplius impendentem violentiam, non defensio, sed vltio censenda est, quam constat priuata auctoritate illicitam esse, *iuxta c. significasti, 2. de homic. Vim vi repellere, omnia iura legesque permittunt, &c. non ad sumendam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam*: Tamen si vir strenuus, seu militaris illatum sibi dedecus ex alapa v. gr. nulla alia ratione à se remouere possit; quàm in continenti repercutiendo, non prohibetur id agere. Nam sicuti furi, vel latroni non tantùm resistere licet, nè bona fortunæ iniustè auferantur; sed etiam eundem persequi, vt ablata recuperentur: ita etiam se res habet in defensione honoris, sicuti probabiliter docent. Nau. *cap. 15. man. num. 4.* Victor. *relect. de iure belli, nu. 5.* Petr. Nauar. *lib. 2. c. 3. n. 38.* vbi rectè id limitat, nisi qui contumeliam intulit, pœnitentia motus offerat satisfactionem, veniam petat &c. Vide tamen Lessium *c. 9. dub. 12. n. 79. & 82.* qui benè monet, hanc doctrinam in praxi rarissimè locum habituram: quod vix accidat, percussionem esse medium idoneum atque necessarium ad honorem tuendum: quare etiam in externo foro tales, tametsi mitius, puniri solent, qui ob illatam contumeliam percutiunt, vel occidunt, teste Gomez *3. resol. c. 3. n. 24.* Mol. *tr. 3. disp. 17.*

4 Assertio III. Non solùm pro defensione vitæ, ac honoris, (sicuti ex duabus antecedentibus assertionibus cõstat) sed etiam facultatum, quæ non modici momenti sunt, & alia ratione liberari, aut recuperari (v. g. per viam iudicij) non poterunt, permissũ est aggressorem, vel raptorem vulnerare, interficere. Ita colligitur *ex c. a. 2. de homic. & cap. dilecto, de sentent. excom. in 6.* & docet S. Anton. *p. 3. ti. 4. c. 3. §. 2.* Maior. *cit. d. 15. q. 20. circa 4. obiect.* Silu. *ver. bellum, 2. q. 2. & verb. excommun. 6. §. sciendum est, quarto, dicto 9.* Caiet. *2. 2. qu. 64. art. 7. ad 2.* Sotus *citat. a. 8.* Petr. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 397.* Couar. *p. 3. Clem. si furiosus, §. vn. n. 6.* Clarus *verb. homicidium, n. 25.* Lessius *dub. 11.* Medina *q. 4. de rest. in prin.* Mol. *tr. 3. disp. 16. & 17.* contra Abb. & alios quosdam *in cit. c. 2. de homic.* apud Cou. *cit. nu. 6.*

Extendi debet assertio primò; Vt non tantum in laico locum habeat; sed etiam in clerico, *arg. ci. ca. dilecto & c. olim 1. de restit. spoliatorum*: Etsi contrarium doceat Abbas *ca. suscepimus, de homic. n. 1.* & Glossa *causa 23. q. 3. in princ.* Secundò, Non tantùm si res suas liberare conanti raptor resistat; sed etiamsi non resistat, ac fugiat, v. gr. in equo, quem rapuit, sicut docent Sylu. *cit. dicto 9.* Mol. *cit. loco* Petr. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 409.* contra Couar. *cit. §. vnic. n. 6. verb. nonò.* Ratio est partim quod naturæ lex ad propriam sui defensionem contra iniustum inuasorem inclinata, id permittat: partim quòd ciuiles etiam constitutiones eiusmodi facultatem omnibus tribuant, sicuti constat *ex l. 12. tabul. apud I. C. in l. 4. ff. ad l. Aquil.* Quod & ipsum confirmat Rerum public. consuetudo, bella cùm offensiua, tum defensiua, bonorum fortunæ causa, vsque ad hominum occisionem mouentium: Nam alioquin scelerũ impunitas improbos ad peccandum audentiores redderet.

Neque obstat primò, si quis obijciat, vitæ proximi cùm spirituali, tum corporali, secundùm ordinem charitatis, posthabenda esse extrema fortunæ bona. Respondetur enim, id verum esse, si proximus in morali necessitate constitutus sit, non item, si sponte per malitiam in talem se miseriam coniiciat.

Neque obstat secundò, quòd iura significant, furem nocturnum quidem impunè occidi; non item diurnum, nisi telo se defendat: sic enim habetur *in l. 4. ff. ad l. Aquil. & l. furem, ff. ad leg. Cornel. de sicariis*: Cui consonat lex Exodi *c. 22. & c. si perfodiens, de homicid.* Respondetur: Neque nocturnum furem, quamuis armatum, semper occidere fas esse; quia si cum posset eum aliquis apprehendere, maluit occidere, magis est, vt iniuriam fecisse videatur, vt dicitur *in l. 5. ff. ad leg. Aquil.* Contrà, furem diurnum, quamuis inermem, interdum occidere nefas non est: si videlicet eum apprehendere, atque res tuas ab eo liberare non possis. Verùm hoc interest, quod fur diurnus, si inermis sit, plerumque circa vulnerationem capi, aliave ratione res ab eo recuperari potest; in fure nocturno autem fermè discerni nequit, occidendi nè animo, an solum rapiendi accesserit; tunc vero periculi declinandi causa, nisi clamore homines acciri possint, impunè occiditur, Atque huius discriminis causa leges citatæ definiunt, magis nocturnum, quàm diurnum furem occidere fas esse, sicuti *indicat. l. 4. ad l. Aquil.* & bene explicant Petr. Nauar. *l. 2. c. 3. n. 402.* Medina *cit. q. 4. de restit. circ. princ.*

5 Assertio IV. Cùm quis ius habet defensionis causa aggressorem, vel raptorem mutilare, vel occidere, aliis quoque licitum est vim passo assistere & auxilium ferre, sicuti ex communi docet S. Anton. *l. c.* Abba. *in c. olim, 1. nu. 18. de restit. spoliat.* Ioan. Faber. *tit. Instit. de iure nat. gent. & ciuili, §. ius autem,* Mol. *tract. 3. disp. 18.* Less. *dub. 13.* Quin etiam sæpè aliquis ex charitatis lege obligatus est ad auxilium ferendum innocenti contra nocentem absque magno suo incommodo possit, sicuti docui *lib. præcedente tract. 3. num. 5.* & tradit Maior. *cit. loco 5. obiect.* Ex iustitia autem ad id obligantur Principes & Magistratus erga suos subditos, v. g. vt regionem, & vias publicas tutas à latronibus reddant, qua de re Mynsing. *cent. 5. obseru. 70.* item Vasalli, Milites erga dominos suos; denique ex lege pietatis liberi erga parentes, & è contrario, parentes erga liberos: qua de re Less. *cit. dub. 13.* Mol. *tr. 3. disp. 33. membr. 5.* qui ait *n. 9.* Famulos mercede conductos non pugnandum; sed ad alia obsequia, si negligant dominum suum defendere, vel à morte liberare propriè non peccare aduersus iustitiam, sed aduersus charitatem, gratitudinem, moralemque honestatem; ideòque non teneri pœna homicidij, sed alia arbitraria, licèt grauiore, quàm si alius quispiam, cùm potuisset iniustã occisionem impedire, neglexisset. Sed benè admonet Less. *lib. 2. c. 9. nu. 94.* multos esse famulos conductitios, qui eo tacito pacto conducuntur, vt dominum contra iniquos aggressores defendere teneantur, qui proinde contra iustitiam peccabunt, id negligendo; multoque magis, si intelligentes, necem iniustam domino parari, id reuelare intermittant: quemadmodum etiam ciues obligantur, si proditionem contra Principem intelligant indicare, vt impediatur, vt iterùm dicam *c. seq. num. 7.*

CAP. IV.

DE HOMICIDIO, VOLVNTARIO, & casuali.

SVMMARIVM.

1 *Homicidium aliud est casuale, & aliud voluntarium: idque vel directè, vel indirectè, idem est, si dicas, homicidium, vel casu fieri, vel culpa, aut dolo.*

2 Ho-

2 *Homicidium in ebrietate, interdum omni culpa vacat; Interdum verò indirectè voluntarium est, ideoque culpabile; minus tamen quàm si directè volitum esset.*
3 *Qui mulieri abortum procurat, si fœtus animatus fuit, verè homicida, atque irregularis existis.*
4 *Si fœtus animatus non est, faciliùs permittitur; propter matris salutem, medicinis eum expellere.*
5 *Suadens, aut mandans homicidium iniustum fieri; crimine, & pœnis patrati homicidij tenetur.*
Inter mandantem, & consulentem dispar ratio est.
6 *Qui homicidium suo nomine patratum postea ratum habet, licèt alias iuris pœnas incurrat, non tamen irregularitatem, neque damni resarciendi obligationem.*
7 *Qui hominis necem, cùm facilè posset impedire negligit, irregularitatem non contrahit: nisi ex iustitia obligatus fuerit ad defendendum.*
8 *Quędam personę specialiter obligatæ sunt ad impediendam iniustam necem, videl. Principis, parentis sui.*

1 HOmicidium, extra casum necessariæ defensionis, à priuato vel casu committitur, vel volūtate. Quod verò casu fit, omni culpa vacat. Casu autem fieri dicitur, quod & præter operantis intentionem, & raró ita euenit. Veluti si æditiuus, (quamuis interdicti tempore, & non sine peccato) campanam pulsarit, quæ delapsa hominem contriuit, casuale erit & culpatum homicidium, sicuti habetur *in cap. ex literis, 2. de homicidio*. Neque enim interest, licitanè, an illicita sit operatio, vnde hominis occisio per accidens prouenit, teste Caiet. 2.2.*q.64.a.8.* Soto *li. 5. q.1.a.9. vers. Imò verò.* Nau.*c.15.man.n.6.* Less. *c.9.dub.15.*

Quod voluntate fit homicidium duplex est: Vel enim directè & expressè volitum est, diciturque homicidium ex proposito, ac plenè voluntarium: Cui æquiparari debet primò, quod volitum est in causa admodum propinqua, vnde mors suapte natura consequi solet: quale est, inquit Nau. *cap.27. nu.* 240. ferire punctim circa præcordia; vel cæsim circa caput, quamuis, sine directo occidendi proposito. Secundò æquiparari debet, si quis ex iustitia teneatur impedire homicidium (v.g. nauta naufragium) & cùm facilè possit, nullum tamen omnino impediendi conatum adhibeat: Nam hoc casu dolus non omninò abesse censebitur.

Vel volitum est homicidium indirectè, & interpretatiuè, interueniente culpa, sed non dolo. Quod duobus modis contingit: I. Si quis euentum homicidij ex iustitiæ lege impedire teneatur, videl. nauta naufragium, atque tantum, quantum posset, ac deberet, non adhibendo conatum, negligat: qua de re Couar. *Clem. si furiosus, p.2.§.2.n.8.* Mol. *disp.33.memb.5.num.2.* II. Si quis eiusmodi actionem exerceat, ex qua hominis occisionem non raró consequi nouit, & ob id actionem intermittere, vel aliter, ac maiore cautione instituere deberet; homicidium inde proueniens indirectè atque imperfectè voluntarium censebitur; ideoque magis venia dignum, quàm si ex proposito factum esset, iuxta *l.1.§.Diuus, ff. ad l. Cornel. de sicarijs.*

Igitur in homicidio ante omnia Iudex tam in foro interno, quàm externo, attendere debet; Casunè an culpa, an dolo factum sit. Dolus malum occidendi propositum continet: puniturque Cæsareo iure homicidium ex proposito capitis amputatione. Nobiliores tamen mitiùs puniuntur, & in insulam deportantur, iuxta *l.3.§. vlt. ff. eod.* & videri potest Couar. *lib.2. resolut. c.9.* Gomez *3. resol. c.3.n.1.* Mol. *tr.3.d.21.* vbi testatur, multorum regnorum consuetudine etiam nobiles ob hoc crimen capite puniri.

Loquor autem de homicidio simplici. Nam qualificatum, cuiusmodi est parricidium, (voluntaria inquam cædes ascendentis, vel descendentis, iuxta *l. vn. Cod. de his, qui parentes, vel liberos occiderunt*) grauiùs puniri solet. Parricidio annumeratur primò, occisio vxoris, vel mariti, iuxta *l.1. ff. ad leg. Pompeiam de parricidijs*. Secundò, occisio fratris, vel sororis, aliorumque consanguineorum vsque ad quartum gradum, teste Gomez *loc. cit. n.3.* quamuis non par pœna imponi soleat: sed pro diuersitate delicti, ex maiore vel minore coniunctione æstimari, sicuti docet Mol. *tract.3. disp. 26.*

Præterea aggrauatur voluntarium homicidium ex modo occidendi. I. Si quis ex insidijs hominem occidat, vt cauere sibi non possit: adimitur enim illi ius naturale sui defendendi. Huc pertinet, si quis aliquem veneno interficiat, iuxta *l. C. de malef. & matrem* vbi dicitur: *Plus est hominem extinguere veneno quàm occidere gladio*. Si quis ab altero, pretio, vel præmio conductus hominem interficiat: partim quia magis ignoscitur illi, qui ira & inimicitia instigante hominem inuadit, quàm qui pecuniæ cupiditate in alterius gratiam, argument. *l. Cicero, ff. de pœnis*, partim quia inuasus plerumque ad sui defensionem imparatus est contra eum, quem nulla cum ipso antecedente inimicitia suspectum non habet. Vide Gomez *n.10.* Mol. *tr. disp.25.*

Qui per culpam, quamuis latissimam, non enim hæc in delictis, si criminaliter agatur, ad pœnam, æquiparatur dolo, sicut constat ex *l. in lege Cornelia. 7. ff. ad l. Cornel. de sicarijs*, & docet Gomez *n.16.* Clarus *lib.5. sent. §. fin. qu.84. nu.71.* Mol. *disp.21. nu.1.* (hominem interimit, non ordinaria homicidij pœna afficiendus: sed iudicis arbitrio puniendus est secundùm proportionem culpæ iuxta *l.1.§.Diuus, & l.3. ff. eo tit.* Porrò grauitas, aut leuitas culpæ à Iudice æstimari debet, secundùm quantitatem periculi, ex genere & qualitate facti, personæ, instrumenti &c. sicuti docet Gomez *n.7. ex cit. §. Diuus, & l. omne delictum. si quis commilitonem, ff. de re militari, &c. sicut dignum, c. significasti, 2. de homicid.* Denique quod mero casu homicidium committitur, nullam pœnam meretur, cùm extra omnem culpam sit.

2 Quæstio Prima, Quid sentiendum de ebrio hominem interficiente? Respondeo & dico I. Qui in ebrietate inuoluntaria, & inculpata hominem occidit, extrà omnem culpam, nullaque pœna dignus est. Talis erat ebrietas Noë, nondum agnoscentis vini virtutem, Genes. 9. *vbi* S. Chrysost. *hom.29.* Theodor. *quæst. 69.* Et quod de ebrio dixi, eadem ratione dicendum de infante, amente, dormiente, si in tali dispositione cædem faciant, teste Claro §. *fin. q.60. n.1.* Couar. *Clemen. si furiosus, p.3. initio,* Mol. *tr.3. disp.38.* Andr. Gaill. *li.2. obser.110.*

Dico II. Qui voluntariè & non sine culpa se inebriauit, si animi propensionem, & rixandi in ebrietate, consuetudinem suam perspectā habens, homicidij periculum suspicatus fuerat, duplicis quidem peccati reus est, videlicet intemperantiæ, & iniustitiæ; vt alicui pœna duplici dignus videri possit, sicuti legimus apud Aristotilem 3. Ethic. *cap. 5.* Veruntamen commisso in ebrietate homicidio, non ordinariæ, sed arbitrariæ pęnæ subiectus est, iuxta *l. omne delictum, §. per vinum, ff. de re militari*, & docet Clarus, Couarr. Molin. *ll. cc.* Petrus Nau. *lib.2. cap.1. diffic. 8. n.74.* Less. *lib.4. c.3. dub. 3. nu. 26.* Ratio est, quia tale homicidium non est ex proposito, siue voluntarium directè, sed indirectè tantùm, & in causa sua culpabile. Quare si aliquis cognitam habens propensionem suam, ideo se inebriasset, vt hominem occideret, secuto effectu, tanquàm voluntarius homicida, ordinaria pœna afficiendus foret, teste Couar. *n.3.* Mol. *n.5.*

Dico III. Qui inculpatè se inebriauit, sed de homicidij periculo nihil suspicatus fuit, qui antea expertus non erat, se in ebrietate ad pugnam inclinatum esse, secuto infelici cędis euentu, non est de crimine homicidij arguendus, aut puniendus. Ita docet Castro *lib.2. de lege pœn. cap.14. concl.1.* Gutierez *lib.2. can. qq. c.4. n. 95.* Caietan. 2.2. *q.150. a.4.* Cou. *l.c. n.4.* Molin *nu.8.* Less. *n.27.* Vbi rectè etiam negant, eiusmodi homicidam irregularem fieri, contra Syl. *verb. homic. 3. quæst. 4.* Probatur, tale homicidium neque est directè voluntarium, vt patet; neque indirectè, & in causa: nam vt aliquid ita voluntarium censeatur, necesse est, effectum vt plurimum, aut frequenter coniunctum esse cum aliqua voluntaria operatione, alioquin non censebitur effectus per se, & secundùm intentionem virtualem, sed casualis ac per accidens: Atqui hominis occisio nec vt plurimum, nec frequentèr, sed valdè raró cum ebrietate coniuncta est; Ergo non voluntarium, sed casuale, & inculpatum homicidium censeri debet. Peccauit quidem ille peccato intemperantiæ quatenus ebrius, sed non contra iustitiam peccato homicidij, vt pote de quo nec cogitauit, nec probabiliter cogitare poterat, aut debebat. Qua eadem prorsus ratione S. August. *lib. 22.* contra Faustum *cap. 44.* factum Loth. Genes. 29. excusat: *Inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa merebatur ebrietas*, refertur *causa 15. q.1.* & consentit S. Ambros. lib. *de Abraham, capitul. 6.* & refertur *c. sanè, ead. q.* *Orig. hom. 5. in* Genes. Hieron. *ad Eustoch. de custod. virg.* Hoc fateor, si in aliqua Republ. consuetudo sit ebrios puniendi, ob euētū homicidij in externo foro pęnā augeri, iuxta *c. aut facta, §. euentus d.1. de pœn. & leg.* potest Bar. *in l. aut facta, ett. euētus, ff. de pœn.*

Quæstio secunda. Quid sentiendum de procurante abortum. Respondeo, & dico I. Qui malitiosè impedit, nè fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, non verè, sed quasi homicidium committit, ac mortaliter peccat. Sumitur *ex c. si aliquis, & c. sicut ex litterarum, de homicid. iuncto ca. quod verò 32. quæst. 2. l. Diuus, ff. de extraordin. criminibus*, l. Cicero, *ff. de pœnis*, & docet Nau. *cap. si quis necandi, d.1. de pœnit. n.3.* Gomez *3. resol. c.3. nu. 32.* Couar. *Clem. si furiosus, p.2.§.3. n.1.* Mart. Nauar. *cap. 16. n.33.* P. Nau. *lib.2. c.3. nu.141.* Less. *lib.2. cap.9. dub.10.* Sanch. *lib.9. de matrim. disp.20. nu.10.* vbi ait, nullo fine bono cohonestari posse sumptionem potionis, qua prolis conceptio impediatur. Ratio est, quam Tert. attigit *in Apolog. ca. 3. Homicidij festinatio est prohibere nasci. Nec refert; natam quis eripiat animam: an disturbet nascentem: Homo est qui futurus est, nam fructus in semine est.*

3 Dico II. Qui fœtum animatum enecat, verè ac propriè homicida

micida est. Ita colligitur ex cit. c. sicut ex literarum, vbi id notat Abb. n. 3. Gomez loc. c. Clarus §. final. q. 68. n. 2. Mart. Nau. loc. c. Petr. Nau. lib. 2. c. 3. n. 140. Couar. 2. resol. c. 20. n. 10. Molin. disp. 27. post Gl. receptam in l. Diuus, ff. de extraordinar. criminibus. Quin, & parricida est, si parens animato fetui abortum procuret, teste S. Cypriano martyre li. 2. Ep. 8. ad Cornelium Papam apud Pamelium 44. vbi Nouatum parricidii crimine suggillat, quod vxorem, pedis calce incusso abortire fecit.

Porrò plurimum scire interest, vtrum fętus tempore abortus animatus fuerit, necne. Nam primò, si animatus fuit irregularitas incurritur: non item si animatus necdum fuerat, sicuti constat ex ci. c. sicut ex literarum, de homic. & ci. c. quòd verò, Communiter autem DD. arbitrantur masculum rationalem animam accipere quadragesimo die à conceptione; fæmellam verò octogesimo, sicut videre est apud Abb. cap. si aliquis in fine de homic. Nau. cap. 17. n. 14. Finellium casu de abortu, num. 5. Cou. cit. §. 3. n. 1. post Gloss. in Clement. vn. de summa Trinitate, ver. simul vnitus, & in proem. dist. 5. verbo quadraginta, ducto argumento ex c. 12. Leuit. quasi ibi præceptum fuerit, vt quot diebus mater immundum, & anima non informatum fętum vtero portasset, totidem diebus post partum immunda censeretur: quod tamen non placet Less. c. 9. dub. 10. in fine.

4 Secundò, si certum sit, fætum in vtero nondum animatum esse facilius permittitur ob matris salutem eum expellere: Idque directa intentione, si fœtus matri mortem allaturus putetur, sicuti docet S. Anton. p. 3. titul. 7. ca. 2. §. 3. Syl. verb. medicus q. 4. Lopez p. 1. instruct. c. 3. Couar. p. 1. Clem. §. 3. nu. 1. Nau. c. 25. num. 62. Less. & Sanch. ll. cc. contra Petr. Nau lib 2. c. 3. diffic. 2. n. 40. §. mihi videtur. Quia tali casu fœtus est quodammodo aggressor, seu causa efficiens materni obitus; igitur eum abigere, si nondum animatus est, naturali iure licet. Indirecta verò intentione seu per accidens, fas erit interdum fætum expellere, si matri grauiter ægrotanti v. g. venæ sectio, aut purgatiuum pharmacum necessarium videatur non sine aliquo abortionis periculo.

Sin autem fætus animatus existimetur, tunc aliter distiguendum cum Sanchez n. 13 Quòd medicinas, quæ directè ad fœtus occisionem tendunt, puta venenum, dilacerationem &c. adhibere nunquam licitum est: cùm hominem innocentem per se, & directè occidere nefas sit. Medicinas autem quæ per se ac directè ordinatæ sunt ad sanitatem matri conferendam, licet per accidens timeatur fętus occisio, v. g. venæ sectionem, pharmacum ventris purgatiuum adhibere non est illicitum: si certo medicorum iudicie mater cum prole ante eius natiuitatem moritura sit, nisi eiusmodi medicamentum adhibeatur, sicuti docent Nauar. Sanch. & Less. ll. cc. Petr. Nauar. lib. 2. c. 3. nu. 143. Sayrus libro 6. Clauis regiæ. c. 12. n. 21. Finell. casu. 4. nu. 17. Ratio est: Quia innocentem per accidens, & præter intentionem in casu necessitatis occidere, a recta ratione alienum non est. In proposito autem casu occisio maxime per accidẽs contingit: cùm enim fętus pendeat a vita & salute matris, atq; rarissimum sit, fętum viuum progigni post matris mortem; ideo, si ad procurandam salutem matri medicamentum præbeatur, tenditid secundariò ad salutem fętus: licet per accidens illi noceat. Confirmatur. Quis enim neget, inuadente fera matrem, ipsi licitum fore, imò etiam in præcepto naturali, vt fuga vitam suam certo interitui expositam liberet, si possit, quamuis cum probabilissimo abortus periculo? Veruntamen in casu vnico repugnabit charitatis legi, matris vitã medicamento seruare, cum probabili periculo necandi fœtus: si, non adhibito tali medicamento, de mortua matre, credatur, fętum viuum in lucem edendum & baptizandum fore. Cuius ratio est, quia ordo charitatis postulat, vt vita spiritualis animati fętus proferatur vitæ corporali ipsius matris: quamuis hunc casum vix possibilem esse testatur Sanch. n. 17.

5 Quæstio III. Quid sentiendum de consulente, auxiliante, mandante, ratum habente, non prohibente homicidium? Resp. & dico I. Qui maligno consilio, vel auxilio permouit hominem ad necem sibi, vel alteri inferendam, verè ac propriè homicida est, si euentus sequatur, sicuti constat ex c. sicuti dignum, §. Clericos, de homicidio, c. si quis viduam, d. 50. & tradunt Legistæ in l. sæpe, §. Item dubitatum, ff. de ver. signif. Quòd si ille propositum antea conceperat, quem maligno consilio, vel auxilio tuo magis confirmasti, mitius quidem puniendus eris, sicuti colligitur ex cit. cap. sicut dignum, §. qui verò, & docet Couar. in Clem. p. 2. §. 2. n. 1. Mol. tract. 3. disp. 33. memb. 2. sed irregularitatem non effugies, teste Molin. memb. 6. n. 5.

Dico II. Qui homicidium fieri mandauit, secuto euentu, propriè homicida est, ordinarijs pœnis & censuris subiectus. Ita Gomez. 3. res. cap. 3. n. 39. Finel. casu 4. n. 31. Mol. mem. 3. arg. cap. perniciose, de pœnit. d. 1. & videri potest S. August. in Ps. 63. ver. 2. licet aliter ex Bartolo doceat Nau. c. 27. n. 51. Duo verò discrimina inter mandantem, & consulentem obseruare licet. Primũ. Qui mandatum occidendi datum ante eius executionem expressè, vel tacitè renouauit, ab irregularitate securus est, dummodo reuocatio ad notitiam mandatarii peruenerit. At verò qui maligno consilio dato quòd v. gr. turpe sit vindictam non sumere, aliquem ad inferendam necem permouit, liceat postea reuocarit, tamen irregularitatem incurrit, si per suasus conceptum semel propositum nihilominus executus fuit, sicut ex doctrina Innoc. c. ad audientiam, de homic. probabiliter docent Gomez nn. 40. & 44. Nau. c. 27. n. 333. Mol. tr. 2. t. 3. poster. disp. 731. Rationem autem huius discriminis assignaui in l. 1. tr. 5. p. 2. c. 5. n. 7.

Alterum. Si alicui mandaueris, vt hominem occideret, illeque mandatum acceptet, suoque nomine exequatur, irregularitatem non effugies: licèt mandatarius, iam antè concepto occidendi proposito, quamuis tu non mandasses, nihilominus hominem occidisset. Sin autem alicui suasisti homicidium, sed consiliũ tuum nihil ad effectum contulit, quia per seipsum ad occidendum planè determinatus, nihil omnino in proposito suo per te confirmatus fuerat; ab irregularitate immunis eris. Ita ex communi Mol. cit. disp. 33. memb. 2. n. 7. Ratio verò discriminis est: Quia mandatum fit in gratiam mandantis, consilium autem datur in gratiam capientis. Ex quo sequitur, si suadeas. Titio occidere, qui antea tale propositum firmiter conceperat, quòd nihil efficias: sin verò eidem mandes, isque mandatum exequatur, efficis, vt iam tuo nomine homicidium fiat, tibique vt causæ adscribatur.

Dico III. Si affirmanti tui gratia se hominem necaturum, credas id ab ipso futurum esse, neque contradicas & impedias, cùm possis, tacitè consentire, ac mandare censeberis, arg. c. constitutis, 1. de testib. l. in delictis, ff. de noxalibus action l. 3. §. item is, ff. ad l. Cornel. de sicar. l. qui patitur, ff. mandati, & docet Gomez c. 3. n. 47. & seqq. Mol. t. 2. dispnt. 350. & tr. 3. disp. 33. mem. 3. Ioan. Faber. in §. 1. Instit. de noxal. actionib. Eademque est ratio, si te rixante v. gr. cum Ioanne, amici tui superueniant, & a te non prohibiti, aut repulsi, Ioannem in tuam gratiam occidant. Quare vtroq; etiam casu irregularis fies, argum. c. Petrus, de homic. vbi id docet Abb. not. 2. Cou. in Clem. p. 2. §. 2. n. 8. casu 4. Henriq. l. 14. c. 13. n. 4. Auil. p. 7. disp. 6. s. 3. dub. Nau. c. 27. n. 131.

Dico IV. Qui suo nomine necem patratam postea ratam habet, iuris pœnas homicidis decretas incurrit, v. gr. excommunicationis censuram; si Clericus, occisus sit, iuxta cap. cum quis, de sent. excom. in 7. nnct. Gl. ver. sua nomine. & docet. Clarus 5. sent. §. finali, q. 87. Mol. tract. 2. t. 3. poster. disp. 729. Quia vt dicitur in reg. 10. in 6. Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est, dubium æquiparari. Ad damnorum tamen restitutionem minimè tenebitur eiusmodi mandans, sicuti dixi tract. præced. c. 5. n. 2. dub. 2. Sed neque irregularitatis notam contrahere videtur, sicuti docet Couar. in Clem. p. 2. §. 1. n. 4. Suar. tom. 5 disp. 34. sect. 3. n. 24. Auil. l. c. sect. 2. dub. 6. Henriq. c. 16. nu. 2. cum Glos. in c. si quis viduam, d. 50. contra Nau. c. 27. n. 233. Mol. tract. 3. disp. 33. memb. 4. Ratio verò discriminis, cur is, qui suo nomine patratum homicidiũ Clerici postea intelligens, ratum habet, excommunicationem incurrat, non item irregularitatis notam, hæc est, excommunicatio genus quoddam pœnæ est, per leges inflictæ ratum habenti homicidium, perinde ac mandanti. Irregularitas verò non tam pœna est, quàm moralis quædam macula, ab eo contrahi solita, qui homicidii causa existit. Similiter restituendi obligatio effectus quidam est inde consequens quod aliquis causa damni, puta homicidii extitit. Atqui nemo per ratificationem homicidii ante commissi causa efficitur, cùm ad præteritum non sit potentia. Ergo, &c. Porrò, si quis homicidium non suo nomine patratum postea approbet non censetur ratificare, ita vt ex eo censuram aliquam, vel restituendi obligationem contrahat: Quia nemo ratificare potest, quod suo nomine gestum non est, c. cum quis, de sent. excomm. in 6.

7 Dico V. Si quis hominis necem, cùm facilè impedire possit, negligat, interest, vtrum ex lege solùm charitatis impedire obligatus sit, an etiam ex iustitia, vel quasi iustitia. Nam priore casu homicidium non committitur: siquidem homicidii peccatum virtuti iustitiæ propriè aduersatur: Ergo qui contra iustitiam non peccat, homicida censendus non est, consequenter nec irregularis, sicuti docet Nau. c. 14. n. 22. & c. 27. num. 231. Mol. membr. 5. contra Cou. p. 2. Clem. §. 2. n. 7. Quare neque illum irregularem censeo, qui hominis occisionem impedire volentem maligna dissuasione ab hoc opere charitatis reuocat: non enim peccat contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, teste Auila par. 7. disp. 6. sect. 2. dub. 7. conclus. 2. §. ex dictis, etsi contrarium doceat Suarez tom. 5. disp. 45. sect. 4. nu. 3. Id fateor in externo foro contra talem, qui necem, cùm facilè possit, impedire neglexit, præsumptionem orituram consensisse, vel conspirasse in cædem, sicuti constat ex cap. sicut dignum, §. illi etiam de homicid. & cap. quantæ, de sentens. excommun.

8 His adde; Si quis sciens tractatum, vel conspirationem

aducr-

aduersus Principem, non reuelet ad impediendum, capitali pœna plectendum esse secundùm *l. quisquis, c. idquod, Cod. ad Iuliam Maiest.* Neque requiri videtur, vt conspiratio iuridicè probari possit: cùm satis sit simplici denuntiatione admonere, vt Princeps sibi caueat. *Vide* Io. Mynsing. *cent. 5. obseru. 40. & 41.* Clarum *lib. 5. sentent. §. fin. q. 87. nu. 2.* vbi tamen monet, si quis mali consilii, seu conspirationis particeps non sit, ordinaria mortis pœna affici non solere, ob solam taciturnitatem.

Quod verò attinet ad posteriorem iustitiæ obligationem: si Iudex, Gubernator &c. innocentem occidi; Medicus, Chirurgus, infirmus ex morbo decedere permittant, cùm facilè impedire possint, homicidij rei sunt, atque irregulares, teste Nauar. *cap. 24. n. 18.* Auilà *l. c.* Henriq. *lib. 14. cap. 12. nu. 7. in comment. lit.* D. Mol. *cit. memb.* 5. Idemque sentiendum videtur de liberis comparatione parentum; & de parentibus comparatione liberorum; cum inter eos, non merum vinculum charitatis, sed quasi naturalis iustitiæ obligatio intercedat. Quare si mulier aperiat fornicario propositum abortum faciendi, prole iam animata; & pater non impediat, si possit, irregularem fieri arbitror, cum Rodriq. *t. 1. sum. c. 178. concl. 10.* Auila. *cit. dub. 7. §. sequitur* quartò, licet contrarium sentiat Less. *li. 2. c. 9. n. 94.*

CAP. V.

DE DVELLO.

SVMMARIVM.

1 *Licitum non est Iudici, duellum reo indicere, sed quandoque licitum est Reo in tali necessitatis causa, acceptare.*

2 *Ad liberandam vitam ex certo periculo, quandoque fas est cum iniquo accusatore duellum instituere; seu offerendo, seu oblatum acceptando: non ita verò pro defensione honoris, ac bonorum fortunæ.*

3 *In bello seu offensiuo, seu defensiuo plerumq; licitum non est duellum cum hoste instituere: nisi in certis casibus.*

4 *Pœna excommunicationis decreta est contra duello congredientes, & eorumdem patrinos auxiliatores, &c.*

DVellum, Græcè μονομαχία, est pugna singularis ex condicto. Varias ob causas institui potest: Primò, ad demonstrandam veritatem, & in testimonium innocentiæ; qua ratione inter purgationes vulgares numeratur, & damnatur *in c. monomachiam, 2. q. 5. & cap. 1. & 2. de purgat. vulgari*, & apud S. Tho. 2. 2. *q. 95. a. 8. ad 3.* Causa est, quia medium illud per se valdè difficile, atque abhorrens a natura humana, non est etiam idoneum ad finem, qui intenditur veritatis defendendæ, aut purgationis inducendæ: quandoquidem sæpè accidit, vt qui innocens est, in duello succumbat.

2 Dubitatur autem primò: Si iniquus Iudex alicui Innocenti mortis supplicium illaturus sit, nisi duello se purget, vtrum oblatum duellum acceptare possit? Negat Syl. *ve. duellum, q. 2.* Armilla *n. 5.* Henricus *quodlib. 5. quæst. 32.* Abulensis *in 1. Reg. c. 17. q. vlt.* S. Anton. *3. p. tit. 4. c. vlt. §. vlt.* Affirmant Angel *ver. duellum, n. 2.* Tol. *l. 5. c. 6. propem finem*, Sanch. *lib. 2. moral. ca. 39. n. 4.* & alij apud Caiet. 2. 2. *q. 95. a. 8. ad 3.* Respondendum mihi videtur, id licitum esse cum duabus conditionibus. I. Vt duellum ineatur non causa veritatis, vel innocentiæ, tanquam certo signo demonstrandæ, sine speciali Dei instinctu; sed ad sui necessariam defensionem. II. Vt is, contra quem duello certandum est, nocēs sit, & iniqui iudicis tanquam minister, vel satelles, ac proinde locum habeat ius naturale defensionis, tanquam contra aggressorem. Sin verò etiam alter innocēs sit, nō apparet, quo iure duello cōgredi liceat. Ponamus enim duos in criminis falsam suspicionem venisse, ijsque optionem dari, vt vel mortē subeant, vel duello congrediantur; arbitror confligere non posse; cùm per se atque intrinsecè malum sit ad innocentis occisionem aggredi.

Dubitatur secundò, Vtrum Princeps duobus Reis capitis supplicium commeritis, mutuum duellum indicere possit? Et num Reis acceptare licitum sit? Ad primam partem quæstionis resp. cum Maior. *in 4. d. 15. qu. 23. §. quartò argumentor*, Paulo Comitolo *lib. 6. moral. resp. q. 16.* Azor. *to. 3. lib. 2. cap. 5. quæst. 7.* Licet secundùm se, & speculatiuè rem æstimando, non videatur id alienum à iure naturali, quod id aliud non sit quàm vtrumque Reum in alterutrum iustitiæ ministrum decernere, vt iustam mortis sententiam in ipsum exequatur, ei autem, qui præuenerit, vita condonetur, attamen ob adiunctas circumstantias non vacat periculo scandali; quare neque expediet, neque licitum est. Ad alteram partem respondeo cum Azorio *l. c.* Postquam Princeps eiusmodi facultatem duello decertandi reis concessit, licitum videri id acceptare; non ex odio, sed tum publicæ iustitiæ zelo, tum propriæ vitæ saluandæ causa.

Altera causa duelli instituendi afferri potest ad litem terminandam. Sed neque hæc causa sufficit: cùm id non sit medium idoneum ad hunc finem, sicuti supra ratiocinatus sum. Sed quæstio est: Si alicui certò, vel probabilissimè cognitum sit, per accusatoris calumniam, iniustè in iudicio se oppressum iri: vtrum liceat ei duellum offerre, vel oblatum acceptare, quando vnico hoc medio periculum mortis, vel grauissimæ infamiæ, aut bonorum amissionis a se auertere posse putat? Difficilis quæstio est, & inter DD. controuersa. Negatiuam partem tenuit Abulensis *1. Reg. cap. 17. q. vlt.* Salon. *2. 2. q. 64. a. 3. contr. 3.* Sed Maior. *in cit. q. 23. §. sextò arguitur*, Nau. *cap. 11. n. 39.* Valent. *t. 3. disp. 3. q. 17. p. 1.* affirmant, licitum esse ob vitæ defensionem. Idem dicit Caiet. *2. 2. q. 95. a. 8. causa 3.* requirit tamen, vt Principis consensus accedat. Nauar. sequitur Mol. *tr. 3. disp. 17. n. 7.* At verò P. Nauarr. *lib. 2. c. 3. dub. 13. n. 289.* Sanch. *l. c. n. 7.* vniuersim aiunt, licitum esse tam offerre quàm acceptare duellum, etiam propria auctoritate, & non solùm ob defensionem vitæ, sed etiam honoris, ac fortunarum. Deinde addunt, in tali casu præstare calumniatorem clàm è medio tollere, quàm duelli periculo se committere.

2 Mihi dicendum videtur primò: Ad liberandam vitam suam à periculo moraliter certo, licitum est duello congredi tam offerendo, quàm acceptando, præsertim si Principis consensus accedat. Ratio est, quia contra iniquum aggressorem vel insidiatorem vitæ, naturali iure cuiuis permissa est defensio: Calumniator autem ille iniustam tibi necem machinatur: *Non enim interest*, inquit Caiet. *proprio ne gladio, an alieno, Iudicis te impetas*: Vnde etiam Nathan ad Dauid dixit 2. Reg. 12. *Vriam percussisti gladio.* Et Iudæi dominum interfecerunt gladio linguæ, *Crucifige, crucifige*, sicuti notat S. Augustin. in Psalm. *63. ver. 2.* & refertur *in capite perniciosè, d. 1. de pœnit.* Ergo si aliud medium non suppetat periculum euadendi, poteris, te duello defendere. Præsertim, vt dixi, Principis accedente consensu: Etsi enim Princeps malè agat decernendo, vel promittendo tali casu duellum, pœnasque Trident. Concilij incurrat: innocens tamen duello decertaturus cum Principis consensu, minus timere debet de scandalo inde orituro, maloque exemplo.

Dicendum secundò, In praxi vix occurret casus, quo licitum sit ob bonoris, vel fortunarum defensionem cum calumniatore duello congredi. Ratio est. Nam vel innocentiam tuam demonstrare potes, vel non: Si primum, nulla erit duelli necessitas: Si secundùm etsi duello certes, ac vincas, non ideo criminis suspicionem abolebis, sed nouo etiam homicidii dedecore famam tuam maculabis. Ob bonorum verò defensionem seipsum mortis periculo per duellum exponere, non sine populi scandalo, alijsque Reip. incommodis, quæ plerumque cum duellis coniuncta sunt, non videtur Christiano homini consentaneum, de qua re vide Maiorem *l. c.* Beccanum *2. 2. c. 26. q. 6.*

Dicendum tertiò: Practicè vix probari potest, quod docet Sanchez *l. c.* & tamquam probabile defendit P. Nau. *l. 2. ca. 3. n. 359.* & 376. fas esse calumniatorem, aut falsum testem clàm è medio tollere, ne iniustè noceat in vita, vel externis bonis magni momenti. Probatur: Nam si calumniam passus innocentiam suam ostendere potest, non deerunt alia media se à calumniatore liberandi: Si autem innocentiam demonstrare non potest, res plena scandali, ac pessimi exempli erit, si innotescat, hominem de calumnia non conuictum per insidias occisum esse. Accedit, si sententia illa vel scripto, vel ipso facto à viris doctis defendatur, multos facili negotio persuasos, sibi ab Actore iniuriam, vel calumniam inferri, ad eumdem è medio tollendum clanculum aggressuros, cum maximo Reipub. detrimento, quod notauit Less. *l. 2. c. 9. dub. 9. n. 4.*

3 Tertia causa duelli indicendi est ad vindictam sumendam, quod nunquam licitum est, si est sermo de priuata vindicta. Sed dubium est, vtrum in bello offensiuo duellum publica auctoritate institui possit? Eademque quæstio locum habet in bello defensiuo. Respondeo, Ordinariè in neutro bello licitum esse duellum cum hoste instituere. Ita Caiet. *cit. ar. 8. causa 4.* Valentia *cit. p. 1.* Sanch. *n. 15.* Nam qui iniuriam vindicat, debet esse velut agens comparatione eius, qui puniendus est: Agens autem fortior esse debet patiente, vt penes illum quasi certæ victoriæ spes existat, quod in duello non cernitur: quia vel par vtriusque conditio est, vel multa accidere possunt, vt is, qui videtur esse valentior, succumbat. In bello autem defensiuo naturalia agentia imitari oportet, quæ modo, quo fieri potest, efficacissimo contrariis suis resistunt. Inefficax verò est modus resistendi per vnum, quippe quem facilè vinci contingit, efficacior autem modus resistendi coniunctim, atque vnitè. Ergo iniquè communis defensio vni soli committitur.

Quibusdam tamen casibus licitum erit duellum: Primus, si hostis exercitui duellū offerat, idque ab aliquo acceptari ad auertēdā ignominiam, animos hostium debilitandos, suorumq; confirmādos necessarium videatur, cuius rei exēplū habemus in *Dauide*

contra Philistæum 1. *Reg.* 17. & docet Nau. *c.* 15. *n.* 17. Val. *cit. p.* 1. *col. penult.* §. *quamquam*.

Secundus. Si ad experiendos, ac debilitandos aduersariorum militum animos, finemque belli, ac victoriam facilè consequendam, opportunum medium Duci videatur, priuata duella suorum militum contra hostes indicere, sicuti docent Nau. *c.* 15. *man. n.* 26. Sanch. *n.* 13. Valentia *cit. p.* 1. Becanus, 2.2. *c.* 26. *q.* 1.

Tertius. Si ad Reip. bonum belli exitum, securitatem ab hostibus consequendam, imminente belli conflictu, magis expedire Ducibus videatur, vt totum bellum ad duellum, vel paucorum certamen reuocetur, hostique offerratur, vel ab eo oblatum acceptetur, sicuti docet Nicolaus Lira *in cit. c.* 17. *lib.* 1. *Regum* 3. Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 23. Caiet. *cit. a.* 8. *causa* 5. *& in summa verb. duellum*, Sà ibid. *n.* 2. Nau. *c.* 9. *n.* 39. Valentia *cit. q.* 17. *p.* 1. Tolet. *lib.* 5. *c.* 6. §. *aduertendum*. Pet. Nau. *lib.* 2. *c.* 3. *n.* 293. Becanus *cit. c.* 26. *q.* 4. Sanch. *cit. c.* 39. *num.* 16. qui rectè admonet, si huiusmodi duellum communi vtriusque exercitus, vel Ducum consensu instituatur, semper expressum, vel tacitum pactum annexum esse, vt neutrius factionis militi succumbenti à circumstantibus succurri debeat, eamque conditionem ab ijs quoque, qui iusto bello decertant, seruandam esse, quandoquidem bonum commune, cui reliqua posthabenda sunt, ita postulat, vt etiam hosti fides seruetur, maximè in rebus ad bellum pertinentibus, teste S. Aug. *epist.* 207. & refertur, *c. noli*, 23. *q.* 1.

Alia verò ratio est de duellis priuatis: hæc enim, si ex vtraque pugnantium parte illicita sint, circumstantes ex charitatis lege dirimere tenentur. Si autem ex parte tantum vnius illicitum est duellum, v. g. ex parte iniusti calumniatoris, vel alienæ vitæ insidiatoris (quo casu supra dixi, licitum esse innocenti duello congredi), tunc licet circumstantes calumniatori, v. g. succumbenti succurrere non debeant, innocenti tamen debent, si ipsum succumbere contingat, tametsi conditio postea fuisset, vt neutri succurreretur. Nam pactum istud ex parte innocentis, ob necessariam sui defensionem contra calumniatorem, vel vitæ insidiatorem pugnantis, iniquum est. Ita docet Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 20. *ante* 5. *obiect.* P. Nau. *lib.* 2. *c.* 3. *n.* 298. Sanch. *l. c.*

4 Pœna excommunicationis latæ sententiæ decreta est in Trident. *sess.* 25. *c.* 19. *de reform.* cùm in locorum dominos, qui duellum illicitum sua auctoritate permittunt: tum in ipsos duello concertantes, eorumque patrinos, auxiliatores, spectatores: insuper, vt qui in tali conflictu decesserunt, Ecclesiastica sepultura careant. Loquitur autem Concilium duntaxat de duellis publicis, & cum solemnitate institui solitis.

Postea verò Gregor. XIII. motu proprio, *Ad tollendam*, ac denique Clemens VIII. in Bulla quæ incipit: *Illud vides*, apud Sayrum *to.* 1. *l.* 3. *thesauri*, *c.* 31. *n.* 21. Trid. Conc. pœnas etiam ad priuata duella extendit, & Sedi Apostolicæ reseruauit. Ex quo colligunt Delrius *lib.* 4. *disquis. Magic.* *c.* 4. *q.* 3. *s.* 2. *nu.* 26. Sanch. *cit. c.* 39. *nu.* 28. ex vi harum Bullarum excommunicationis pœnam ab ijs etiam incurri, qui certo loco, ac tempore designato, ad pugnam, seu certamen singulare, quamuis nulla alia solemnitate adhibita, ex condicto accedunt. Verum Germani, aliique septentrionales, seu ob ignorantiam, seu quia constitutiones illæ secundùm hunc sensum promulgatæ, & in vsum deductæ non sunt, à censura excusari videntur.

Sed & hoc addendum; Quòd Confessarij Ordinum Mendicantium per priuilegia sua absoluere possint duello certantes, socios item & fautores eorum, sicuti ab alijs casibus & censuris Sedi Apostolicæ reseruatis, ex declaratione Clementis VIII. Pontificis, de qua testatur Paulus Comitolus *lib.* 6. *moral.* *qq. q.* 17. Valer. Reginald. *in praxi. volum. poster. li.* 21. *n.* 83. Vicent. Filluc. *to.* 1. *tr.* 3. *de censuris in particulari*, *c.* 5. *n.* 106. Quòd in casu duelli Priuilegiati post constitutionem Clementis VIII. quæ incipit, *Illius vices*, absoluere possunt, sicuti ante eam poterant. Exceptis tamen Confessarijs tam regularibus, quam secularibus, in Italia extra Vrbem degentibus, quibus casibus tum Sedi Apostolicæ, tum Ordinarijs locorum reseruatis absoluendis, potestas denegata est, per decretum Congregationis Cardinalium ex mandato Clementis VIII. editum, apud Marantam in summa Bullarij, *ver. casu reseruatus*, *fol.* 199.

CAP. VI.

DE OBLIGATIONE COMPENSANDI DAMNVM ex homicidio, vel mutilatione.

SVMMARIVM.

1 *In æstimationem damni, quod iniustè vulnerans resarcire tenetur, in primis veniunt impendia facta in medicos, chirurgos, deinde opera, quibus homo caruit, vel cariturus est.*

2 *Pro cicatricis deformitate, membri, ipsiusque vitæ iactura, nulla compensatio facienda est, ante Iudicis condemnationem.*

3 *Homicida damnum compensare debet, quod exindè prouenit necessario parentibus, liberis, vxori: sed quod familiaribus & clientibus per accidens prouenit, non videtur ex iustitiæ lege compensandum esse.*

4 *Creditoribus illatum damnum homicida ex iustitia resarcire debet; quamuis id in praxi non obseruetur.*

5 *Vt homicida, vel vulnerans in conscientia obligatus sit ad damni illati compensationem, necesse est, eum aduersus iustitiam deliquisse.*

CONtra iniquum aggressorem, mutilatorem, occisorem duæ actiones oriuntur, inter quas exactè distinguendum est: Vna ad compensationem illati damni, secundùm commutatiuæ iustitiæ æqualitatem, cuiusmodi obligatio ex ipsa natura facti, ante Iudicis sententiam nascitur. Veruntamen, si homicidæ pœna mortis à Iudice decernatur, compensatio damnorum exigi fermè non solet, licèt in rigore exigi possit, cùm damna priuata per publicam punitionem non resarciantur, sicuti docet Gomez 3. *resol. c.* 3. *num.* 37. Nau. *c.* 15. *num.* 2. Less. *lib.* 2. *c.* 9. *nu.* 138. Altera est actio cùm ciuilis, tum criminalis ad satisfactionem pro iniuria, quæ secundùm iustitiam vindicatiuam ab offenso æstimatur, & à iudice decernitur, pensata qualitate facti, & circumstantijs personarum iuxta ea, quæ supra dixi hoc *tr. p.* 2. *c.* 6. *num.* 5. Nos hic agimus tantùm de priore illa damni compensandi.

1 Assertio I. In æstimationem damni veniunt in primis mercedes Medicis præstitæ, cæteraque impendia, quæ ob curationem vulnerati facta fuerunt, iuxta *c.* 1. *de iniurijs*, *& leg. qua actione*, *ff. ad l. Aquil. & leg. vlt. ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt*. Secundò fieri debet æstimatio operarum, quibus homo caruit, aut cariturus est, ob id quòd inutilis factus fuit, sicuti dicitur *in cit. l. vlt.* & tradit Abb. *in ca.* 1. *de iniurijs*, Adrianus *in* 4. *vbi de restitut. bonorum corporis*, §. *postquam egi*. Veluti si opifex vulneratus est, qui idcirco per temporis interuallum opus suum perficere nequiuit, lucrum illi cessans compensari debet. Intelligitur autem lucrum deductis expensis, quas facere oportuisset.

Sed dubitant DD. vtrùm deducenda etiam sit æstimatio molestiæ, ac laboris, quem præstando officio, aut opificio subiturus fuisset. Affirmat Maior. *in* 4. *d.* 15. *q.* 19. Reb. *p.* 1. *l.* 3. *quæst.* 13. Mol. *tract.* 3. *disp.* 87. *conclus.* 1. Alij tamen probabilius negant, vt Sotus *lib.* 4. *q.* 6. *a.* 3. *circa* 3. *arg.* Couar. 2. *resol. cap.* 10. *num.* 7. Pet. Nau. *lib.* 4. *c.* 1. *n.* 68. Less. *lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 17. Est enim communis DD. sententia, & vulgi persuasio, si alterum iniustè impediuisti à labore diurno, lucrum, quod per te ipsi abscedit, integrè restituendum esse, non detracta æstimatione laboris intermissi: tum quia alioquin parum, vel nihil restituendum foret, cùm lucrum plerumque labori commensuratum sit: tum quia fieri potest, vt ille laborem suum libenter impendisset, neque pretio redimere paratus fuisset.

2 Assertio II. Pro cicatricis deformitate, membri, ipsiusque vitæ iactura, secundùm se, nulla compensatio facienda est, ante Iudicis sententiam. Ita docet Iurec. *in cit. l. vlt.* Gl. *in c.* 1. *de iniurijs*, Nauar. *c.* 15. *n.* 22. Gomez. 3. *res. ca.* 16. *n.* 12. Petr. Nau. *lib.* 4. *cap.* 1. *nu.* 80. *& seqq.* Less. *c.* 9. *dub.* 23. *&* 25. Vasq. *in moral. de restit. cap.* 2. §. 3. *dub.* 6. Est tamen hæc assertio contra S. Th. 2.2. *q.* 62. *a.* 2. *ad* 1. Scotum in 4. *d.* 15. *quæst.* 3. Hadr. 4. *de restit. q. vlt.* Sotum *lib.* 4. *de iust. quæst.* 6. *ar.* 3. Sylu. *verb. restit.* 3. *quæst.* 2. Azor. *tom.* 3. *lib.* 5. *ca.* 3. *q.* 4. Molin. *tr.* 3. *disp.* 84. arbitrantes, compensationem in pecunia faciendam esse. Sed contra est, quòd, vt Iureconf. *ait in l. vlt.* §. 1. §. *sed cùm homo*, *ff. de his, qui effuderunt*, *&c.* *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest*. Sensus est, quod vita hominis liberi, membrorumque integritas, & incolumitas alterius generis, altiorisque ordinis sunt, quam vt in commutationem pro pecunia venire, & quasi venalia geri possint. Consule, quæ in simili dixi *supra p.* 2. *huius tract. ca.* 7 *num.* 3.

Deinde eadem assertio repugnat Scoto *loc. cit.* Gabr. ibid. *q.* 1. Adriano *loc. cit.* Rebell. *p.* 1. *lib.* 3. *q.* 14. Mol. *tract.* 3. *disp.* 86. *n.* 11. arbitrantibus, homicidam ex iustitia obligatum esse, vt pro anima defuncti sacrificia, preces, eleemosynas Deo offerat. Sed contra est, quòd nemo teneatur damnum resarcire ex bonis diuersi generis, ac ordinis, si in eodem non possit: Quia solùm bona eiusdem generis, ac ordinis inter se commensurari possunt, secundùm proportionem dati & accepti. Sermo enim est de restitutione, siue compensatione damni per iustitiam commutatiuam. Interim nemo negat, quin Iudex in foro externo secundùm iustitiam vindicatiuam, mulctam pecuniariam homicidæ decernere possit, applicandam offenso, eiusue hæredibus. Similiter quoque in foro interno decet Confessarium pro satisfactione sacramentali imponere homicidæ preces, sacrificia, &c. animæ occisi applicanda.

Assertio III. Sumptus funebres non veniunt in restitutionem;

nem; nisi occasione necis illatæ, v.g. in loco alieno, vel extra patriam, maiores fieri oportuerit. Ita ex communi Molin. *disp.* 83. *n.* 1. P. Nau. *l.* 4. *c.* 1. *nu.* 73. Azor. *cit. c.* 3. *q.* 5. Less. *dub* 24. contra Nau. c. 15. n. 22.

3 Assertio IV. Homicida debet compensare damnum, quod per se prouenit liberis, parentibus, vxori, ob coniunctionem, quam gerebant cum persona defuncti, atque inde ortum legale ius petendi ab eo alimenta, seu sustentationem; Cuiusmodi ius competit non tantùm vxori, ac liberis, sed etiam parentibus, si indigeant. Accedit, quod liberi, iisque deficientibus parentes occisi, hæredes necessarii sunt: Quamobrem, si ipsis hereditas ob iniustæ mortis accelerationem minuatur, compensatio illati damni facienda erit, sicuti ex communi docet Abb. *cap.* 1. *de iniuriis* Gomez *c.* 6. *n.* 14. Nau. *cap.* 15. *num.* 24. Mol. *tract.* 2. *disput.* 2. & 83. Less. *dub.* 26. qui rectè id limitant; Nisi percussus percussori omnem restitutionem sponte condonarit: tunc enim hæredes nihil exigere possunt.

Assertio V. Damnum quod familiaribus, vel clientibus per accidens prouenit, non videtur esse ex iustitiæ lege ab homicida resarciendum. Ita docet Sot. *lib.* 4. *de iust. quæst.* 6. *a.* 3. *circa* 3. *argum.* Mol. *tr.* 3. *disp.* 83. *nu.* 6. Lopez *p.* 1. *instruct. cap.* 72. Less. *cit. dub* 26. Salon. 2. 2. *quæ.* 62. *art.* 2. *controuers.* 7. contra Petr. Nau. *lib.* 4. *cap.* 1. *nu.* 76. Vasq. *in moral. de rest. cap.* 2. §. 3. *dub.* 7. Cùm enim defunctus ex iustitia nihil debuerit, sed sola liberalitate alimenta præstare decreuerit, non fuit ipsis aliquod ius ablatum, sed omnis iniuria tendebat in occisum.

Eademque probabilitate asseritur, non contrahi obligationem compensandi damnum alicui tertiò, cui per errorem crimen homicidii imputatum fuit: quamuis homicida præuiderit, dummodo per se non intenderit, neque sua aliqua actione, v.g. vtendo ense alieno, causam falsæ suspicionis præbuerit, sicuti docet Mol. *tr.* 3. *disput.* 86. *n.* 3. Ratio est, quòd euentus ille valdè casualis, & per accidens sit, qui proinde homicidæ imputari non debet. Imò Less. *dub.* 16. putat, etsi homicida expressè intenderat, vt alteri eiusmodi damnum inferretur, si tamen actio illa talis non erat, ex qua vt plurimum effectus sequeretur, non committi peccatum contra iustitiam, cum restituendi obligatione. Sed quod dixi videtur probabilius: cùm actus humani ex intentione speciem accipiant.

4 Assertio VI. Creditoribus valdè probabile est, lätum damnum ab homicida resarciendum esse. Ita docet Molina *tr.* 3. *disp.* 82. *n.* 8. contra Salonem *l. c. controu.* 8. Less. *dub.* 26. & alios. Nam occisus arctiore obligatione iustitiæ tenebatur erga creditores, quàm erga parentes, vxorem & filios: cuius rei signum est, quia his alimenta, & hæreditas non præstantur nisi deducto ære alieno. Ergo si homicida damnum resarcire cogitur, quod vxori, liberis, parentibus occasione iniustæ cædis accidit, multò magis creditoribus, si ob eandem homicidij causam debito suo priuati fuerunt, iactura hæc ab homicida compensanda erit, secundum iustitiæ rigorem: Quamuis in praxi id non obseruatur.

5 Ad extremum moneo. Vt homicida ad restitutionem illati damni teneatur, necesse est, eum contra iustitiam deliquisse. Vnde colliges primò; Eum, qui ex condicto in duellum descendit, & vulnus aut mortem alteri infert, ad nullam restitutionem obligati vulnerato, eiusve hæredibus. Ratio est: Quia alter alterum iniuria non afficit; hæc enim non fit volenti ac consentienti, sicuti notauit Mol. *tr.* 3. *disp.* 82. Less. *dub.* 21. Similis ratio videtur de iis, qui ludo periculoso, v. gr. hastiludio, congrediuntur: si enim ludi leges seruentur, & aliquis ludentium alterum sine dolo seu formali intentione occidat, non exigitur compensatio, propter pactum remissionis, quod implicitè inter ludentes intercedere censetur, sicuti notauit Mol. *tr.* 3. *disp.* 37. *n.* 4. Quòd si talis ludus publica auctoritate permissus sit, nulla pœna homicidæ decerni debet: sin autem prohibitus, pœna arbitraria affici poterit.

Colliges secundò: Etsi ille, qui alterum iniustè inuadit, illatum damnum resarcire cogatur, non tamen vicissim inuasus: quamuis fortè plura vulnera inflixerit. Quod limita, nisi moderamen inculpatæ tutelæ excesserit, id est, plus contra iniquum aggressorem molitus fuerit, quàm ad sui defensionem necessarium erat; Quia cùm sufficeret v.g. alapam infligere, brachium amputauit, vel cùm sufficeret brachium amputare, omnino occidit. Tunc enim illatum damnum resarcire tenetur; saltem secundùm proportionem iniusti excessus, ita vt restitutio damni minuenda sit, sicuti probabiliter opinatur Sotus *lib.* 4. *q.* 6. *a.* 3. *ad* 3. Syl. *ver. restitutio*, 3. *q.* 2. Less. *cit. dub.* 21. *num.* 135. Quamuis contraria sententia, integrum damnum restituendum esse, in rigore vera est, quam expressè docet Nau. *c.* 15. *man. nu.* 27. Vasq. *de restit. c.* 3. §. 3. *dub.* 4. Pet. Nau. *cit. c.* 1. *n.* 92. Quicunque enim damnum iniustè infert culpa mortali, ad integram restitutionem obligatur: Talis autem excedendo limites iustæ defensionis, damnum amputati brachii iniustè intulit, per culpam, vt ponimus, mortalem: Ergo æquè restituere tenetur, atq; si dolose aggressus fuisset.

Excipe, nisi Iudex in tali casu restitutionem damni condonet, partim in pœnam iniusti aggressoris, vel rixæ auctoris; partim in satisfactionem iniuriæ, quam vulnerans, vel occidens prior acceperat. Imò probabiliter docet Molina *cit. disp.* 81. *n.* 10. Eum, qui ob acceptam iniuriam iusto dolore aut ira affectus vulnerauit, vel occidit, v.g. maritus deprehensum in adulterio, in conscientiæ foro posse denegare restitutionem damnorum; donec vt ad Iudicem causa delata, cognoscatur; vtrum in pœnam delicti, atque iniuriæ compensationem restitutio ipsi remittenda sit, necnè. Idque per modum exceptionis, si debitum exigatur eadem causa, ex qua etiam debitori ius agendi competit: secus, si ex diuersis causis; vt puta si herus nolit stipendium famulo debitum soluere, quia in domo sua stuprum admisit; audiri non debet, sed soluere cogitur, saluo interim iure postea agendi contra eundem famulum ciuiliter, aut criminaliter, sicuti ibidem Mol. *e. sol.*

Tertiò probabiliter colligitur, Eum, qui prouocatus ad pugnam accessit, etsi deliquerit vulnerando, ad restitutionem damni non obligari, quia prouocans, quantùm in se erat, potestatem fecisse censetur inferendi damni. Ita docent Bannes *loco supra cit.* Less. *cit. dub.* 21. *assert.* 1. Rebel. *p.* 1. *lib.* 3. *q.* 12. Azor. *tom.* 3. *lib.* 5. *c.* 3. *q.* 7. *etsi aliter.* Mol. *disp.* 82.

CAP. VII.

DE IRREGVLARITATE ORTA EX homicidio, vel mutilatione, publica auctoritate facta.

SVMMARIVM.

1 *Ad irregularitatem contrahendam, v.g. ob defectum perfectæ lenitatis, non requiritur culpa.*
2 *Necesse tamen est, vt cooperatio ad mortem, vel mutilationem notabilis sit, & non admodum remota.*
3 *Prælati Ecclesiastici absque irregularitatis periculo Reum veluti incorrigibilem, sæculari potestati tradere possunt.*
4 *Si Episcopi, & similes Prælati temporalem etiam iurisdictionem obtinent, leges aduersus malefactores condere. Iudices creare, iisque causas criminales committere non prohibentur.*
5 *Qui in persona, vel rebus suis, aut suorum, iniuriam passus est, absque irregularitatis periculo, malefactorem Magistratui denuntiare, & ciuiliter contra ipsum agere potest, cum expressa protestatione, quòd sanguinis vindictam non intendat.*
6 *Canones non infligunt notam irregularitatis propter officium debitum ex lege Charitatis alteriusve virtutis.*

1 IN primis obseruandum est, quòd ad irregularitatem ex homicidio, vel mutilatione contrahendā culpa necessariò nō requiritur: sed sufficit occidendi, vel mutilandi voluntas actualis, aut virtualis, dummodo effectus sequatur, & necessitas non compleuerit. Ratio est, quòd irregularitas non tam pœna sit quàm moralis macula, siue indignitas ad altaris ministerium, ob mansuetudinis defectum, sicuti colligitur *ex c. suscept. de homicid.* Indecens enim videtur, vt is, qui voluntariè, nullaque cogente necessitate, hominis sanguinem fudit, Christi mansuetissimi personam in altari repræsentet, hostiam Immaculatam Deo Patri offerens, sicuti notauit Nauar. *c.* 27. *n.* 218.

Assertio I. Iudex, Assessor, Accusator, Denunciator, Testis, Tabellio, Qui torquendo exprimit confessionem Rei, Qui dictat, scribit, signat, publicat litteras præiudicia sanguinis destinatus; item sententiæ Executor, eiusque cooperatores, ac Satellitum comitatus, irregularitatem incurrunt ob perfectæ lenitatis siue mansuetudinis defectum. Qua de re vide *c. aliquanto, du.* 15. Abb. & DD. *in cap. sententiam*, Ne Clerici vel Monachi. S. Anton. 3. *p. tit.* 28. *cap.* 2. Henriq. *lib.* 4. *cap.* 12. Auilani, *p.* 7. *disp.* 5. *f.* 2. *dub.* 1. Sà *ver. irregularitas ex deformat. licita.* Nau. *c.* 27. *n.* 212. Adde, irregularem etiam fieri eum, qui criminosum Iudici tradit, si postea iusto supplicio afficiatur, sicuti docet Gl. recepta, iuncto textu, *in c. vnum.* 23 *q.* 5. Nau. *in c. periculosè d.* 1. *de pœnit. ad finem, not.* 2.

3 Assertio II. Vt aliquis irregularitatem incurrat, præsertim ex capite defectus perfectæ lenitatis, necesse est, vt cooperatio ad mortem, seu mutilationem alieno modo notabilis sit, & non admodum remota, aut per accidens. Ita DD. *in c. tua not. de homic.* Gl. *in c. de certo. eod. tit.* Ex quo colligitur primò; Opifices irregulares non esse, qui furcam ædificarunt, funes, scalam confecerunt, &c. Sed irregulares fiunt, qui funes ad suspendium deferunt, scalam applicant: hi enim censentur causa propinqua; illi remota.

Colligitur secundò: Si Titio litteræ missæ sint, quibus conti-

peratur, vt malefactorem capi iubeat, easque litteras sibi à Clerico, vel laico legi iubeat, non videtur lector irregularitatem contrahere, secuta morte malefactoris: cùm non sit causa mortis propinqua, & per se; sed valdè remota & accidentaria; licet contrarium senserit Abb. in *cit. c. sententiam*, *n.* 14.

Colligitur tertiò, Irregularem non esse eum, qui impetrat, nè Reus per viam publicam cum suo, & familiæ maiore dedecore ducatur, sed via breuiore; etsi per accidens contingat mortem accelerari. Ita Henriq. *cit. c.* 12. *n.* 7. Auila *l. c.* §. 8.

Colligitur quartò: Meritò Sotum *lib.* 5. *de iustit. q.* 1. *ar.* 9. § His præhabitis, ridere scrupulum alicuius Confessarij, qui Reum ad supplicium comitatus, quòd asinum, in quo vehebatur, pupugisset, irregularem se æstimabat, quasi mortem homini accelerasset. Similis ratio est, si Confessarius hortetur Reum, vt in via procedat: nam parum pro nihilo reputatur. Sin verò cooperatio, vel acceleratio mortis notabiliter facta sit, fatentur omnes irregularitatem contrahi. Vide Mol. *tr.* 3. *disp.* 74. *n.* 4.

Colligitur V. Nullum posse esse periculum incurrendæ irregularitatis, si Clericus spectandi causa assistat, dum Reus supplicio afficitur; quia nec remotè quidem ad hominis mortem, vel mutilationem concurrit: modo non cum auctoritate præsentiam exhibeat, vt mox dicam *num.* 4. Non decet tamen Clericos in maioribus ordinibus constitutos, inter turbam reliquam spectare supplicio reorum, ne curiositatis vitio notentur. Sin verò & ipsi Reum consolari velint, vel modum consolandi ex sacerdote, cui hæc cura commissa est, addiscere: tunc se extra turbam, lateri illius adiungant.

3 Assertio III. Inquisitores hæreticæ prauitatis, & Prelati Ecclesiastici, eorumque Officiales irregularitatem non contrahunt, si Reum velut incorrigibilem seculari potestati tradant; posteaquam officio suo in proprio tribunali functi fuerunt. Ratio est 1 Quia ipsi mortis sententiam nec pronunciant, nec exequuntur; sed seculari potestati id munus relinquunt: ad quod exequendum ipsos etiam generatim adhortari possunt, absque irregularitatis periculo, sicuti docet Med. *in sum. lib.* 1. *cap.* 11. §. 10. Henriq. *lib.* 14. *cap.* 11. *n.* 5. *in comment. lit.* O. Auila *loc. cit. f.* 2. *dub.* 2. licèt aliter Couar. *p.* 2. *Clement.* §. 5. *n.* 6.

4 Pari ratione Episcopi, & Prælati, qui temporalem etiam iurisdictionem obtinent, etsi propria præsentia auctoritatem sententiæ sanguinis præstare non debeant, sicuti constat *ex c. ex litteris, de excess.* Prælati alioquin irregularitatem incurrent, sicuti notat ibi Gl. *ver. corporalem*, & Abb. *nu.* 2. Nihilominus possunt leges pœnales contra malefactores ferre, Iudices creare, causarum criminalium cognitionem, etiam in particulari committere, adiecto mandato, vt iuris ordo seruetur, secundùm leges iudicetur. Ita habetur *in c. vlt.* Nè Clerici vel Monachi, in 6 & docent Gl. *in ca. Clericus, ver. nec iudicent*, ibid. Abb. *nu.* 12. Nè Clerici vel Monachi Syl. *ver. homic.* 3. *q.* 7. S. Ant. *dub.* 3. *tit.* 28. *c.* 2. *ante* §. 1. Caiet. 2. 2. *q.* 33. *a.* 7. Cou. *cit.* §. 5. *n.* 8. Mol. *tr.* 3. *disp.* 8. *n.* 2. Auila *f.* 2. *dub.* 4. qui bene admonent contra Henriq. *lib.* 14. *ca.* 12. *n.* 6. *lit.* N. talem commissionem fieri posse etiam in causa particulari. Sed definitè iubere, seu damnare absque nota irregularitatis non possunt, vt Reus iste mortis, aut mutilationis pœna afficiatur, sicuti notat Nauar. *lib.* 5. *consil.* 16. *de homic. edit.* 2. Possunt tamen, vt arbitror, sine nota irregularitatis, latam à Iudice sententiam moderari: vt videlicet dicant; Si omnino Reus propter latam sententiam, morte afficiendus est, non rota, vel igne puniatur; sed pœna mitiore. Quia hoc modo non causa mortis aut supplicij existunt, sed potius vt pars supplicij dematur, qui misericordiæ, non seueritatis actus est.

Assertio IV. Si Clericus, vel Iurisperitus etiam in particulari de aliquo Reo interrogatus, vtrùm liceat, vel deceat eum denuntiare, condemnare, ius generatim explicuit, ac edocuit, nihil in particulari suadendo vel iubendo, irregularitatem non incurrit; etsi præuiderit mortis supplicium secuturum, quippe ad quod ille directè non mouit, sed solam rei veritatem aperuit, qua cognita, alter seipsum ad id, quod iustum est, promouit. Ita docet Gl. *c. ex litteris. ver. consuluit, de exces.* Prælat. Mol. *tr.* 3. *disp.* 74. contra Sylu. *ver. hom.* 1. *q.* 8. Henriq. *c.* 16. *n.* 4. Auilam *dub.* 6. qui aiunt, si in particulari immineat periculum hominis deformandi, non posse Clericum de iure consultum, etiam generalem responsionem dare.

Insuper rectè ibid. fatentur Mol. Auila, & Henriq. quod & docet Suar. *nu.* 8. Confessario plus etiam permissum esse videl. vt absolutionis beneficium Iudici deneget, nisi officio satisfacere, ac Reum Reipub. noxium morti adiudicare proponat. item hortari Reum, vt in iudicio fateatur crimen morte dignum, cùm iuridicè interrogatus ad confitendum obligatur, teste Auila *dub.* 7. Henriq. *c.* 16. *nu.* 4. *lit.* B. Neque enim credibile est, voluisse Ecclesiam irregularitatis obicem ponere, quominus Iurisperiti & Confessarij scientia, ac munere suo salubriter fungi possent.

5 Assertio V. Qui vel in persona, vel rebus suis, aut suorum, aut etiam Ecclesiæ suæ iniuriam passus est, absque irregularitatis periculo malefactorem Magistratui denuntiare, eundem à se in custodia detentum tradere, atque actionem ciuilem instituere iure potest, dummodo expressè protestetur, se sanguinis vindictam non postulare: quamuis interim ex qualitate criminis intelligat, fore, vt Iudex ex officio moueatur ad mortis supplicium inferendum. Sumitur *ex c.* 2. *de homic. in* 6. & docet Cou. *in Clem. p.* 2. §. 5. Nau. *c.* 27. *n.* 213. Caiet. 2. 2. *q.* 33. *ar.* 7. Sotus *l.* 5. *de iust. q.* 5. *ar.* 1. *in fine*, Mol. *tr.* 3. *disp.* 8. *n.* 3. Auila *p.* 7. *disp.* 5. *du.* 9. Suar. *to.* 5. *disp.* 47. *f.* 2. Ratio huius canonicæ constitutionis redditur in *cit. cap.* 2. Nam *alioquin, si Prælati, aut Clerici propter metum huiusmodi, quia Iudex ad pœnam sanguinis posset procedere: de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & eorum bona liberè deprædandi.* Ex quo etiam sequitur, sicut Ecclesiasticus, si irregularitatis nota malefactorem Magistratui cum tali protestatione denuntiare potest, ita etiam posse ad eum finem capere, detinere, & Iudici tradere: quia cui finis permissus est, etiam media ad eum necessaria permissa censentur, sicuti notauit Cou. *in Clem. p.* 2. *art.* 5. *n.* 3. Mol. *tr.* 3. *disp.* 74. *n.* 11.

Sunt autem diligenter obseruanda verba, quibus in assertione vsus sum: Primò. *In persona, vel rebus suis aut suorum*, videlicet domesticorum, aut ita coniunctorum, vt iniuria consequens in ipsum conquerentem redundare censeatur, iuxta ea, quæ dixi hoc *tr. p.* 2. *c.* 6. *n.* 5. & videri potest Mol. *tr.* 3. *disp.* 43. *nu.* 11. Verùm si aliquis in foro seculari denuntiet, vel accuset de iniuria, aut damno alieno, quamuis protestetur, se criminalem vindictam non intendere, irregularitatem tamen incurret, si mortis, vel mutilationis supplicium, criminis enormitate ita exigente, Iudex inflixerit, sicuti ex communi docet Nau. *c.* 27. §. *duodecimo* Couar. *n.* 4. Auila *dub.* 11. *concl.* 2. Mol. *n.* 8. Suar. *nu.* 11. Ratio est, quia canones speciatim succurrere illis noluerunt, qui iniuriam ad se attinentem iudicio prosequuntur, vt nihil ipsis obesset, etsi ea re occasionem Iudici præbeant mortis, vel mutilationis sententiam decernendi: qualem indulgentiam non concesserunt in causa aliena.

Exinde colligitur cum Couar. *cit. p.* 2. §. 5. *n.* 5. Henriq. *li.* 14. *c.* 12. *n.* 9. Mol. *tr.* 3. *disp.* 74. *n.* 10. Suar. *disput.* 47. *f.* 3. *in fine*, Claro *lib.* 5. *sent.* §. *vlt. q.* 24. *n.* 8. Aduocatum, ac Testes in causa criminali nihil per protestationem adiuuari, si ex eorum allegationibus Iudex ad pœnam sanguinis Reo inferendam motus fuerit. Ratio est, quia Aduocatus, ac Testes non propriam, sed alienam causam prosequuntur. Quæ etiam ratio est, cur Clerici ordinariè compelli non possint ad ferendum testimonium in causa criminali, sicuti ex communi docent Abb. *in c. sententiam*, *n.* 13. Nè Clerici vel Monachi. Sot. *l.* 5. *q.* 7. *a.* 1. in fine, Auid. *dub.* 13. Mascardo. *vol.* 3. *probat. concl.* 12 58. *n.* 62. Quod id per canones ipsis prohibitum sit, *arg. cit. c. sentent.* & *c. his a quibus*, 23. *q.* 8.

6 Secundum dixi, *Qui iniuriam passus est*; Nam si agatur de iniuria inferenda, aut crimine pernicioso pendente in futurum, quod alia ratione emendari non possit, quam per iudicialem processum, tunc nō solum ad cauendum vel auertendum malum proprium, sed etiam alienum Reipubl. aut priuatæ personæ, malefactorem accusare, aut de crimine testificari sine irregularitatis periculo concessum est, sicuti docet Caiet. *cit. a.* 7. Suar. *cit. disp.* 47. *f.* 2. *n.* 1. Henriq. *c.* 12. *n.* 8. Sotus *de secr. mem.* 2. *q.* 4. *concl. in fine.* Ratio est, quia Canones nunquam infligunt irregularitatis notam propter officium debitum ex lege naturali, vel diuina Charitatis, alteriusve virtutis: Atqui accusare malefactorem, si ita necesse sit ad defendendum: vel liberandum Rempub. aut innocentem ab impendente graui periculo, opus Charitatis est. Ergo, &c.

Quapropter neque hoc casu protestatione aliqua opus erit, quandoquidem opus suapte natura ab irregularitate exemptum est, sicuti rectè docet Mol. *to.* 1. *tr.* 2. *disp.* 109. *post.* 3. *concl.* & *tr.* 3. *disp.* 8. *n.* 9. Auila *dub.* 11. *concl.* 3. Vide etiam Sa, *ver. irregularitas ex deformat. illicita*, *n.* 4. vbi pari ratione colligit, irregularem non esse, qui infantem ob necessitatem frigida aqua baptizat, etsi contingit idcircò citius mori. Neq; eum, qui causa liberandi bona proximi è manibus furum, clamorem tollit, etsi contingat idcirco fures capi, & à Iudice puniri; Neque eum, qui contra proximi iniustum aggressorem clamorem tollit, etsi hac occasione mors aggressoris sequatur. Quia talis defensio proximi est de iure naturæ, quod lege positiua impediri non debet.

Sed quid, si aliquis clamorem tollat, vt fur seu raptor bonorum capiatur, & postea occidatur? Respondeo. Vel agitur de conseruatione, aut recuperatione rerum propriarum, vel alienarum. Si primum iterum distingue: Vel enim fur deprehensus, postea Iudici traditur, & occiditur, hoc casu non est periculum irregularitatis: cùm ipsemet etiam læsus furem capere, & Iudici tradere

potue-

potuisset, præmissa protestatione. Vel fur à circumstantibus occiditur; idque periculum præuiderat clamans, licet non ea intentione clamarit, sed vt res suas recuperaret. Hoc casu communiter docent Doctores contrahi irregularitatem, Innoc. & Abb. *in c. significasti, 2. de homil.* Nau. *c. 27. num. 236.* Sylu. *verb. homicidium, q. 7.* Suar. *disp. 47. sect. 2. num. 21.* De qua tamen doctrina dubitat Cou. *p. 2. Clem. §. 5. n. 3.* & Auila *p. 7. disp. 5. sect. 2. dub. 15.* magis inclinat, in tali casu non contrahi irregularitatem: quod & mihi placet. Non enim hoc casu incurritur irregularitas tanquam ex homicidio casuali culpabili: cùm homo ille clamando, & homines aduocando ad res suas liberandas, nihil peccarit: Neque incurritur irregularitas tamquam ex homicidio inculpato quidem, sed commisso cum mansuetudinis defectu: Cùm enim fur à concurrentibus occisus sit, præter, immò contra clamantis intentionem, vtpotè qui solùm res suas recuperare voluit, non est illi occisio tanquam morali causæ adscribenda.

Exinde etiam intelligitur decisio alterius membri, si nimirum agatur de conseruatione rerum alienarum, præsertim non modici momenti, probabiliùs dici posse, Clamantem non fieri irregularem, etsi posteà contingat furem à circumstantibus occidi; vel Iudici tradi, & supplicio extremo affici, quæ videtur etiam sententia Sà *cit. num. 4.* Ratio est, tum quia talis homo opus Charitatis erga proximum exercuit; ergo non debet idcircò irregularitatis notam contrahere: tum quia, vt ponimus, non ea intentione clamauit, vt fur occideretur: neque ad id vllo modo cooperatus est, sed solùm impedire voluit damnum proximi.

Tertiò dixi, *actionem ciuilem institui posse*, vel ad compensationem illati damni, vel ad pœnam pecuniariam applicandam actori. Nam actionem criminalem de delicto, quod mortem vel mutilationem mereatur, à Clerico sine peccato, & periculo irregularitatis institui non posse, communis est Doctorum sententia, teste Suar. *n. 10.* Auila *dub. 10.* Esto accusator protestetur, cupere se criminis vindictam: citra mortis tamen, vel mutilationis seueritatem. Cùm enim Iudex ab Actore postulatus, secundùm leges iudicare soleat, ac debeat; consequens est, quòd protestatio illa Actoris accusantis de crimine, morte, vel mutilatione digno facta, contraria sit, adeòque inutilis.

Aliter verò sentiendum, si crimen non esset morte dignum; tunc enim accusare potest, etiam non præmissa protestatione, sicut Mol. notauit, *tract. 3. disp. 8. num. 5.* Sed etsi in tali casu Iudex vel propria sæuitia, ignorantia, vel ob aliam accidentariam causam moueretur ad mortis, vel mutilationis sententiam reo inferendam, id tamen accusatori imputari non posset, sicuti idē Mol. docet & Cou. *par. 2. §. 5. nu. 3.* Nau. *nu. 214.* Henriq. *cap. 14. num. 8.* Auila *dub. 9. §. secundò notandum, arg. c. postulasti, de homicid.* & indicat Gloss. *in cap. 2. de homicid. in 6.*

Quartò dixi, *dummodo expressè protestetur*, &c. Ita enim requiritur *in cit. cap. 2. de homicid. in 6.* Ratio est: Qui enim denunciat, vel accusat (etiam ciuiliter) de crimine, quod scit dignum morte, vel mutilatione, is indirecta voluntate censetur esse causa mortis, vel mutilationis; quippe ad quam decretandam Iudex ratione officij sui vt plurimùm moueri solet, occasione eiusmodi denunciationis, vel accusationis. Verùm talis indirecta voluntas, secundùm canonum constitutionem retractari censetur per protestationem illam, eo saltem casu, quo quis suam, vel suorum iniuriam prosequitur.

Ex quo rectè colligunt Cou. *cit. c. 5. num. 2.* Henriq. *c. 11. in fine*, Auila *dub. 9.* contra Nau. *num. 216.* Sylu. *verb. homic. 2. q. 8.* Quamuis protestatio ficta sit, & accusator animo intendat, vt malefactor per Iudicis officium morte puniatur; nihilominus irregularitatem euitari. Contra verò aiunt Cou. & Auila *loc. cit.* irregularitatem incurri, si quis protestationem intermittat, quamuis interiore animo cupiat mortem, vel mutilationem accusato non inferri. Ratio esse videtur, quia accusans de crimine, quod scit esse dignum morte, & ob id Iudicem ex officio motum iri ad mortis pœnam infligendam, is irregularitatem incurrit: siue mortis sententiam directè intendat, siue non; præterquam si per canones excipiatur: Canones autem excipiunt eum tantùm casum, si quis suam, vel suorum iniuriam ciuili accusatione prosequitur, præmissa protestatione externa, quod sanguinis pœnam non flagitet.

CAP. VIII.

DE IRREGVLARITATE EX HOMICIDIO contingente in bello offensiuo.

SVMMARIVM.

1 *Qui in bello offensiuo propria manu occidit, vel mutilat, irregularis efficitur.*

2 *Qui bello iusto interfuit, opemque adferunt, si neminem propria manu mutilent, vel occidant, irregularitatem non contrahunt. Secus est in bello iniusto, in quo ob vnius hominis occisionem, vel mutilationem, omnes, qui auxilium attulerunt, irregulares efficiuntur.*

1 ASsertio I. Quicumque in bello offensiuo hominem proprijs manibus mutilant, vel occidunt, irregulares efficiuntur. Est omnium DD. sententia, & habetur *in cap. si quis dist. 51.* Sed discrimen hoc aduerte, quod qui in bello iusto hominem mutilat, vel occidit, irregularis fit ex defectu perfectæ lenitatis, sine peccato, si laicus sit. Qui verò in bello iniusto; is alterius generis irregularitatem contrahit, quæ est ex iniusta deformatione, de qua infrà *c. 10.*

2 Assertio II. Qui in bello iusto sua præsentia pugnantibus animum addiderunt, aliudve auxilium præstiterunt, si neminem propria manu occiderunt, vel mutilarunt licet vulnerarent in irregularitatem non incurrunt. Ita habetur *in c. petitio de homicid.* Et debet id censeri speciale noui iuris priuilegium, ideò concessum, ne homines metu irregularitatis à bellando absterreantur, sicuti notauit Mol. *t. 1. tr. 2. disp. 110. & tr. 3. disp. 73.* Auil. *par. 7. disp. 6. sect. 3. dub. 2.* & colligitur *ex cit. c. si quis d. 51.*

Assertio III. Qui in bello iniusto qualecumque auxilium attulerunt, secuta vel vnius hominis occisione, aut mutilatione, irregularitatem omnes contrahunt. Ita sumitur *ex c. sicut dignum, §. vlt. de homicid. & c. quod in dubijs de pœnis*, iunct. Gloss. & ex communi docet Syl. *verb. bellum, 3. q. 3.* Nau. *c. 27. nu. 216. 224.* Cou. *cit. Clem. p. 2. §. 3. num. 2.* Ratio est: Quia cùm plures, coniuncto consilio, vel auxilio concurrunt ad homicidium aliudve delictum vel damnum, censentur veluti vna causa moralis, sicuti notant DD. *in c. significasti, 2. de homic.* Syl. *eod. verb. 1.*

CAP. IX.

DE IRREGVLARITATE EX HOMICIDIO ob defensionem.

SVMMARIVM.

1 *Qui ob necessariam corporis sui defensionem occidit, vel mutilat hominem, irregularis non fit.*

2 *Qui ob necessariam Reipublicæ, vel hominis innocentis defensionem ex obligatione Charitatis pugnant, irregularitatem non contrahunt.*

3 *Qui iniquum aggressorem ob famæ, aut bonorum defensionem mutilat, vel occidit, irregularis efficitur, propter mansuetudinis defectum.*

1 ASsertio I. Qui ob necessariam vitæ, vel corporis sui defensionem hominem mutilat, vel occidit, irregularis non efficitur. Ita habetur *in Clem. vnic. de homic. Si furiosus, aut infans seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex irregularitatem incurrit. Et idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat inuasorem.*

2 Assertio II. Neque Clericus, neque laicus irregularitatem contrahit, si iniustum Reipublicæ, vel hominis innocentis inuasorem mutilet, vel occidat, cùm ex lege naturali & diuina ad eiusmodi necessariam defensionem obligatus est. Ita docet Syl. *verb. bellum, 3. qu. 2. §. adde tu*, Cou. *p. 3. Clem. §. vnic. nu. 5.* Mol. *t. 1. tr. 2. disp. 102.* Auila *disp. 5. sect. 3. dub. 5.* contra Caiet. *2. 2. qu. 40. art. 2.* Nau. *c. 15. num. 2. & c. 23. num. 213.* Probatur primò: Irregularitas non incurritur nisi ex homicidio spontaneo: hoc autem, de quo loquimur, non omninò spontè, sed cogente legis necessitate patratum est. Secundò: Irregularitas homicidio licito contrahitur propter defectum perfectæ lenitatis, seu mansuetudinis: vbi autem Charitas, pietas, vel iustitia per se & simpliciter obligat ad occidendum aggressorem Reipublicæ, aut hominis innocentis, non potest dici defectus mansuetudinis: nè vnam virtutem cum altera pugnantem fateri cogamur. Dixi autem per se & simpliciter. Quia Iudicem, Carnificemque obligat quidem lex iustitiæ ad inferendam mortem noxijs, sed ex hypothesi muneris ab ipsis spontè ac voluntariè assumpti: ideòque hi irregularitatem contrahunt. Tertiò: Non est credibile, mentem Ecclesiæ esse, vt irregularitatis macula homini inferatur proptereà quòd legem naturalem seruauit, propriam animam morte spirituali liberauit. Quid enim id aliud esset, quam auocare homines ab obseruatione præceptorum Dei.

Corollarium. Qui in bello merè defensiuo ad liberandam patriam, Ecclesiamue à violentia aggressorum ex obligatione Charitatis, aut pietatis pugnantes, hostem meræ defensionis causa mutilant, vel occidunt, irregularitatem effugere videntur. Neque obstat *c. petitio, de homic.* vbi Clericus irregularis iudicatur, si in bello contra inimicos Fidei Catholicæ aliquem interfecit. Nam Clericos, præsertim, qui in maioribus ordinibus sunt, plerumque

cumque non conueniat. In publico bello defensiuo propria manu pugnare: quia per alios, videlicet laicos, vis & iniuria depelli potest, ait Abb. ib. & docet Sylu. *verb. homicid. 3. qu. 6.* Secus verò dicendum, si in aliquo casu ineuitabilis necessitas sit: quia aliter Ecclesia, vel patria ab iniquis inuasoribus liberari nequeat, sicuti ex communi notauit Abb. *l. c.* Sylu. *verb. bellum, 3. q. 2.*

3 Assertio III. Qui iniustum aggressorem mutilat, vel occidit, ob defensionem famæ, aut honoris, quia v. g. fugere indecorum esse videtur: Item, qui ob rerum defensionem furem interficit, aut deformat, irregularitatem contrahit. Prior pars colligitur ex sensu contrario Clem. si furiosus *Qui mortem aliter vitare non valens, &c.* Ergo si mortem fuga declinare possit, irregularis efficitur, sicuti notant Gl. ibid. Abb. *cap. olim, 1. de restit. spoliat. num. 18.* Sylu. *verb. excomm. 6. qu. 9.* Nau. *lib. 5. consil. 7. nu. 4. de homicid. edit. 2.* Auila *disp. 5. sect. 3. dub. 2. poster. 3. conclus.* contra Cou. in *Clem. p. 3. ar. 4. §. vnic. num. 1. & in fine*, P. Nau. *l. 2. cap. 3. num. 418.* Suar. *disp. 46. sect. 1. num. 4.* Ratio est, quia ad irregularitatem ex defectu perfectæ lenitatis non requiritur culpa, sed satis est, si sponte ac voluntariè aliquis accesserit ad hominis mutilationem, vel occisionem; cùm Christianæ Charitati, patientiæ, ac mansuetudini ad Christi imitationem magis conforme esset iniuriam sustinere: excepto casu, si agatur de defensione vitæ, hunc enim canones exceperunt: quòd tantò minor in ea cernatur mansuetudinis defectus, quantò maior & naturæ conformior vitæ defendendæ est necessitas.

Qua re eadem etiā ratione probari debet altera assertionis pars; eamque probationem iudicat c. suscepimus, de homicidio, ibi, *Quoniam expediebat potius post tunicam relinquere pallium, & rerum sustinere iacturam, quam pro conseruandis vilibus & transitorijs rebus tam acriter in alios exardescere.* Et Gl. *in c. eod. tit.* ait: *Irregularis factus est, quia potius debuit dimittere sua, quàm interficere.* Confirmatur: Si alterum ob rerum suarum iustam defensionem occidens irregularitatem non incurrit, sequitur, quòd neque ij incurrant, qui vim passum pugnando adiuuant; consequenter dicendum erit, milites, si voluntariè & sine euitabili obligatione seu necessitate se conferant ad militandum alicui domino in bello defensiuo iusto, irregulares non fieri propria manu occidentes: cuius contrarium docetur communiter *in cap. petitio de homicid.*

Quare hanc nostram sententiam tenent Abb. & alij Canonistæ *in c. 2. de homic.* S. Ant. *3. p. tit. 4. c. 3. §. 2.* Armil. *verb. irregularitas n. 41.* Sylu. *verb. homicid. 2. q. 16.* Nau. *c. 27. n. 211. 213. & cap. 15. num. 4.* (qui addit, id ipsum obseruare stylum Curiæ Romanæ, qui ius facit, iuxta *cap. quàm graui, de crimine falsi, cap. ex litteris, de Constit.*) Guttierez *lib. 2. canon. qq. c. 6. n. 61.* Molin. *tr. 3. disp. 72.* Henriq. *c. 11. n. 3. litt. B.* Auila *disp. 5. sect. 3. dub. 4.* alijque Doctores communiter, contra Cou. *cit. q. vnic. nu. 6. in fin.* Castro *lib. 2. de lege pœnali cap. 14.* Suar. *disp. 46. sect. 2.* P. Nau. *cit. num. 418.* Quorum tamen sententia saltem eo casu defendi debet, si famæ, honoris, bonorumve defensio alicui necessaria sit ad vitam suã, vel suorum, vel aliud eximium bonum consequendum; vt vel ineuitabilis necessitas appareat, vel consilij, maiorisque virtutis opus esse videatur, occidere, quàm iacturam pati: Nè fateri cogamur, canonica sanctione Clericos à virtutibus opere impediri.

CAP. X.

DE IRREGVLARITATE EX HOMICIDIO voluntario, & casuali.

SVMMARIVM.

1 *Ob homicidium merè fortuitum non incurritur irregularitas: siue aliquis operam dederit rei licitæ, siue illicitæ.*
2 *Adulter irregularis efficitur, si occasione adulterij homicidium secutum est, modò ille tale periculum præuiderit.*
3 *Clericus irregularis efficitur, si exercendo artem chirurgicam, per incisionem, vel adustionem, quamuis omni adhibita diligentia, hominem occidat, vel mutilet.*
4 *Ad contrahendam irregularitatem ex homicidio indirectè voluntario, requiritur culpa mortalis, si quis operam dederat rei licitæ: sin verò rei illicitæ, sufficere videtur culpa venialis.*
5 *Si vulneratus vulnere non lethali, tamen mortuus est ob chirurgi penuriam, aut imperitiam: iniquè vulnerans irregularis efficitur.*

REpetenda sunt ea, quæ suprà dixi *cap. 4.* Homicidium vel casu fieri, vel voluntate: Item vel voluntate directa, vel indirecta. Quibus addendum, actionem, ob quam homicidium alicui indirectè imputatur, interdum, secundum se ac præcisè spectatam, esse honestam, ac licitam: interdum verò illicitam.

1 Assertio I. Ob homicidium merè casuale ac fortuitum non incurritur irregularitas. Sumitur ex *c. lator cap. ex litteris; 1. & 2. c. significasti, 3. c. exhibita, de homic.* Neque referre videtur, vtrùm aliquis dederit operam rei licitæ, an illicitæ: cùm etiam comparatione illicitè operantis homicidium fortuitum esse possit, si de tali euentu vel nunquam in mentem venit cogitare, vel, etsi cogitauerit, tamen morali certitudine sibi persuasit, procul abesse periculum, sicuti docent Arrag. *2. 2. qu. 64. art. 8. dub. 2.* Cordub. *lib. 2. quæstionaru q. 26.* Sot. *lib. 5. qu. 1. ar. 9.* Auila *p. 7. disp. 6. sect. 1. dub. 1.* Sayrus *lib. 7. thesauri, c. 5. nn. 13.* Guttierez *lib. 2. canon. qq. c. 6. num. 156.* vbi ait; Non satis esse ad incurrendam irregularitatem, quòd opus, ex quo homicidium sequitur, culpabile sit, nisi etiam dirigatur in homicidium, *arg. cap. quantum, dist. 50.* Quamuis contrarium sentiant multi Canonistæ, Cou. *p. 2. Clem. §. 4. num. 1. & 10.* Sylu. *verb. homic. 2. reg. 3.* quin & S. Th. *2. 2. qu. 64. ar. 8. p. 3.* Caiet. *ibid. arg. c. continebatur, c. dilectus, cap. Ioannis, & c. vlt. de homic.* Quibus tamen iuribus solùm habetur, quod is, qui dando operam rei licitæ casuale homicidium fecit, irregularitatem non contrahat: Ex quo per sensum contrarium inferri non potest, quòd dans operam rei illicitæ, si hominem casu occidat, irregularis fiat. Cùm enim irregularitas non incurratur, nisi in casibus expressis, ideò non valet argumentum à sensu contrario ad statuendam irregularitatem. Accedit, in citatis iuribus causam præcipuam afferri, cur operans irregularitatem incurrisse censendus non sit, quia per nullam eius negligentiam, sed mero casu homicidium euenerit: id enim faciliùs, ac manifestiùs præsumi poterat, si operans rei alioquin licitæ vacabat: quare talis circumstantia, quòd rei licitæ opera data fuerat, ad remouendum omne dubium non inutile adiecta fuit.

2 Exinde dubium resolui potest: Vtrùm adulter irregularis sit, qui maritum aggressorem necessariæ defensionis causa mutilauit, vel occidit? Affirmat S. Anton. *p. 3. tit. 5. c. 8. §. 4.* Nau. *c. 27. n. 238. Man. & lib. 5. consil. 33. de homicid. edit. 2.* Guttierez *lib. 2. cap. 6. num. 43.* Mol. *tract. 3. disp. 72. nu. 5.* Negant vniuersim Sotus *lib. 5. qu. 1. art. 9.* Henriq. *lib. 14. cap. 10. num. 3. in fine* Auila *disp. 3. sect. 5. dub. 5. concl. 1.* Less. *lib. 2. cap. 9. num. 105.* Mihi placet distinctio Suar. *disp. 46. sect. 1. num. 12.* Si adulter temerè, & non sine periculo excitandæ rixæ, ad peccandum cum aliena vxore accessit, irregularem effici, quia indirectè causam præbuit secuti homicidij propter vitæ defensionem. Quemadmodum, si aliquem indignis contumelijs inuehens, præuideas fore, vt te gladio inuadat; posteà verò eum inuasorem, tui defendendi gratia, occidas, irregularis fies: potuisses enim vitare necem, tacendo, & ab iniuria abstinendo; non minùs quàm inuasus à latrone clamando, vel fugiendo: quo casu plerique fatentur, nisi quis clamet, aut fugiat, irregularitatem contrahi, secuta occisione latronis.

Simile dubium est: Vtrùm adulter irregularis fiat, si maritus, cognito adulterio, vxorem interficiat? Affirmat Nau. *loc. cit.* ex responsione Pij V. Guttierez *l. c. num. 41.* Negat vniuersim Castro *lib. 2. de lege pœnali, c. 14.* Cou. *p. 2. Clem. §. 4. num. 9.* Auila *l. c. concl. 2.* P. Nau. *lib. 2. c. 3. n. 363.* Mihi placet persistere in distinctione Suarez, quam tradit *disp. 55. sect. 6. n. 5.* Vt attendatur, num adulter temerè se ingerendo, exposuerit adulteram mortis periculo: an verò per omnium opinionem maritus facinus intellexit, & de adultera indignam pœnam sumpserit. Neque obstat, quod Sotus & Auila obijciunt; Maritum contra ius occidisse vxorem, quare ipsi homicidium tamquam causæ, non adultero adscribendum esse. Respondeo enim ad irregularitatem sæpè sufficere occasionem præbuisse homicidio per alterum iniquè illato; quamuis præter, aut contra directam intentionem eius, qui occasionem præbuit. Veluti si scias, in aliqua sylua paratos esse latrones ad occidendos transeuntes & nihilominus alicui suadeas, vt ingrediatur: Aut si Titium detractione concites aduersus Caium, cùm præuideas subesse periculum, nè eum occidat: Vel si iubeas aliquem verberari, prohibens nè mutilet, vel occidat; ille verò mandati fines egressus mutilarit, vel occiderit, irregularis fies, iuxta decisionem *cap. vlt. de homicid. in 6.* vbi ratio additur: *Cùm mandando in culpa fuerit, & hoc euenire posse debuerit cogitare.*

3 Assertio II. Vnicus casus est, quo Clericus irregularis fit secuto homicidio præter intentionem, etsi omnem diligentiam adhibuerit, nè sequeretur: si videlicet opus ea ratione illicitum ac prohibitum sit; quod cum homicidij periculo coniunctum esse soleat: qua ratione Monachis, & quibuscumque Clericis in sacro ordine constitutis, specialiter prohibitum est exercitium artis chirurgicæ per incisionem, vel adustionem, iuxta *cap. sententiam, Nè Clerici, vel Monachi, & cap. tua nos, de homicid.* vbi id docet Gloss. & Abb. ibid. Cou. *cit. §. 4. num. 9.* Mol. *tract. 3. disp. 75. num. 2.* Auila *disp. 6. sect. 1. dub. 2.* Quia vt dicitur *in reg. 19. in 6.* *Non est sine culpa, qui rei, quæ ad eum non pertinet, se miscet.* Excipitur tamen casus necessitatis, in quo ipsum ius naturale id exigit: vt si Chirurgus præter Clericum non adsit, qui

cura-

curationem homini periclitanti adhibeat, ſicuti docet Molin. *tract.* 3. *diſp.* 8. *num.* 12. & fuſiùs *in cit. diſp.* 75. vbi etiam admonet, dictam prohibitionem artis chirurgicæ cum periculo irregularitatis incurrendæ, ſi mors, vel mutilatio, quamuis ſine peccato aduerſus quintum præceptum Decalogi, ſequatur; extendendam non eſſe ad Clericos in minoribus, ordinibus, licet beneficiati ſint; cùm canones de ijs non exprimant. Interim fatendum, quòd Monachis, ſeu Religioſis; ac Clericis omnibus, qui in ſacris conſtituti, vel beneficiati ſunt, ſtudium & exercitium artis medicæ, ac chirurgicæ prohibitum ſit, tamquam alienum ab eorum profeſſione; niſi neceſſitas, vel pietas excuſet, qua de re Nau. *c.* 27. *num.* 210. Sanch. *lib.* 6. *moral. c.* 14. *num.* 18. Videri etiam poteſt compend. priuilegiorum Societatis Ieſu, verb. Medici.

Sed nunquid ſimiliter ſentiendum de Clerico venatore caprorum, ceruorum, &c. ſi omni adhibita diligentia, hominis cædes ſequatur? Ita affirmant Caiet. 2. 2. *qu.* 64. *ar.* 8. Nau. *c.* 27. *n.* 237. Molin. *tract.* 3. *diſp.* 77. *§. Clerici*, Angelus *verb. homicid.* 2. §. 13. Sed contrarium eſt probabilius, quod docet Cou. *cit. §. num.* 10. *verb.* 4. Suar. *cit. ſect.* 6. *num.* 15. Auila *cit. ſect.* 1. *dub.* 1. Caſtro *cit. c.* 14. Henriq. *c.* 15. *num.* 3. Quia perrarò cum venatione coniuncta eſt hominis occiſio: quare neque ob tale periculum, ſed ob ſtatus honeſtatem, Eccleſiaſticis perſonis venatio cum clamore, & armis prohibita eſt.

Aſſertio III. Quicunque iniuſti homicidij voluntaria cauſa exiſtit, directè, vel indirectè, irregularitatem contrahit. Eſt communis Doctorum ſententia, quæ colligitur ex c. *ſicut dignum, de homic.* & alijs iuribus. Et quidem de homicidio directè voluntario ſiue ex propoſito, nulla eſt dubitatio. De homicidio verò non doloſo; ſed indirectè tantùm voluntariò, atque culpabili dubium eſt, quanta culpa ad contrahendam irregularitatem requiratur; Multi venialem culpam ſufficere arbitrantur, inter quos Caiet. *verb. irregularitas*, Armilla eodem *num.* 14. Mol. *tract.* 3. *diſp.* 77. neque diſſentit Gloſſ. *in cap. ſignificaſti*, 1. *de homic.* Abb. *c. quæſitum, de pænit.* Cou. *cit.* §. 4. *num.* 9. Alij autem culpam mortalem requirunt, Sotus *lib.* 5. *de iuſt. qu.* 1. *ar.* 9. P. Nau. *lib.* 2. *de reſtit. c.* 1. *n.* 69. Auil. *diſp.* 6. *ſect.* 1. *dub.* 11. *concl.* 2. Henr. *l.* 14. *c.* 15. *n.* 7. *in fin.*

4 Arbitror dicendum primò. Si operam quis dedit rei per ſe honeſtæ, ac licitæ; ſed debitam non adhibuit diligentiam, nè mors accideret; neceſſe eſt latam ſine mortale culpam interueniſſe, vt irregularitas contrahatur. Exempla habes: I. In Iudice reum torquente, ac præter intentionem directam mutilante, vel occidente, contra *l. quæſtionibus modum*, *ff. de quæſtionibus Reorū*, & docent Gomez 3. *reſol. c.* 13. *n.* 5. Auila *diſp.* 6. *ſect.* 1. *dub.* 4.

II. In Iudice, vel cuſtode, reum ad carcerem damnatum victus tenuitate ita præmente, vt fame conficiatur, licet præter intentionem illius, ſicut docet Abb. *cap. cùm non ab homine, n.* 33. *de iudic.* Nau. *l.* 5. *conſil.* 11. §. 6. *de homic. & conſil. vnic. de pænis edit.* 2.

III. In Magiſtro diſciplinæ cauſa puerum caſtigante, ſed, moderatione non adhibita; cauſam mortis, vel mutilationis adferente, contra *l. præceptoris, ff. ad leg. Aquil. de hoc caſu agitur in capit. præsbyterum, in c. ad audientiam, de homic.* Vide Nau. *c.* 27. *n.* 235. Cou. *p.* 2. *c.* 4. *n.* 5. Henriq. *cit. l.* 14. *n.* 4. *in fine*, Auil. *dub.* 3. vbi rectè hi aiunt, irregularem fieri, ſi modum nimis exceſſit; aliàs non.

IV. In Medico, vel Chirurgo ſanare volente, ſed interficiente, per imperitiam, vel negligentiam latam, ſicuti notat Gloſſ. *in c. ad aures, de ætate & qualit. ordinandorum, verb. remordeat.*

V. In infirmario, qui irregularitatem non incurrit, ſi dum infirmum Charitatis cauſa in lecto mouet, vt ei cibum miniſtret, vel vt quietiùs cubet, mortem paulum acceleraſſe videatur, præterquam ſi culpa lata interuenit, ſicuti docet Syln. *verb. homicid.* 2. *q.* 15. Scotus *lib.* 5. *de iuſt. q.* 1. *a.* 9. Caiet. 2. 2. *q.* 64. *a.* 8. Nau. *c.* 27. *num.* 228. Auila *par.* 6. *diſp.* 6. *ſect.* 1. *dub.* 7. Henriq. *cap.* 15. *num.* 5. Molin. *tract.* 3. *diſp.* 75. *num.* 3.

VI. In patre, paupertatis cauſa prolem in lecto ſuo collocante, & opprimente, qui caſus eſt in *c. quæſitum, de pænit. & remiſſ.* & videri poteſt Caiet. 2. 2. *q.* 64. *ar.* 8. *circa medium.*

VII. In patrefamilias ferocem canem alente, & incautè ligante. Qua de re Syl. *ver. homic.* 2. *q.* 24. Nau. *c.* 27. *n.* 227. Auil. *dub.* 7.

Dicendum ſecundò. Si quis, dum operam dedit rei illicitæ, homicidij, vel mutilationis cauſa extitit ſufficere videtur culpa venialis ad irregularitatem contrahendam. Exempla habes: I. In Clerico venatore aprorum, vrſorum, ſi non omnem diligentiam adhibeat, ne hominis occiſio, vel mutilatio ſequatur, de quo caſu ſuprà dictum eſt.

II. In Clerico impudicè iocante, vel ſaltante cum muliere grauida, vnde abortus prolis animatæ contingit: qui eſt caſus *c. apt. ſicut ex litterarum, de homicid.* & videri poteſt Caiet. *cit. a.* 8. *veſp. ad* 3. Cou. *cit.* §. 4. *num.* 4. Nau. *cap.* 27. *n.* 236. Fundamentum traditæ doctrinæ eſt, quòd canones paſſim ſignificent, ſicuti videre eſt in *cit. cap. ad audientiam, & ſeqq. de homicid.* & notat Sylueſt. *verb. homicid.* 2. *in princip.* Guttierez *lib.* 2. *canon. qq. c.* 6. *num.* 143. Caiet. *cit. qu.* 64. *art.* 8. faciliùs incurri irregularitatem, cùm quis rei illicitæ operam dat, ſi exinde homicidium ſequatur, quàm ſi licitam operationem exerceat. Reſpondent tamen ad id Henriq. *c.* 15. *num.* 1. Auila *cit. diſp.* 6. *ſect.* 1. *dub.* 11. *concl.* 3. diſcrimen, hoc vtrùm homicidium ſecutum ſit ex operatione ſecundùm ſe licita, an illicita pertinere tantùm ad forum externum, in quo præſumptio fieri ſolet contra eum, qui rei illicitæ operam dedit non ſine lata eius culpa homicidium accidiſſe, preſumptio autem cedit veritati. Quam doctrinam fateor eſſe probabilem, ideòque in praxi tutam, vt in conſcientiæ foro nemo ob delictum, niſi mortale ſit, ſe irregularem cenſere debet.

5 Reſtat Quæſtio. Quid cenſendum ſit eo caſu, cùm aliquis accepto vulnere nō lethali, mortuus tamen eſt accidentibus alijs cauſis? Reſpondeo & dico I. Si vulneratus vulnere alioquin non lethali, mortuus eſt, quia nemo aderat, qui curationem adhiberet; iniuſtè vulnerans irregularis efficitur, & perinde atque alius homicida ad damni compenſationem obligatur. Eſt communis apud Sotum *lib.* 5. *de iuſt. quæſt.* 1. *art.* 9. Nau. *c.* 27. *n.* 223. *verb.* 8. Auilam *p.* 7. *diſp.* 6. *ſect.* 1. *dub.* 5. Nam hoc caſu ſolùm vulnus cauſa phyſica mortis exiſtit. Eademque ratio erit, ſi occaſione vulneris alius morbus acceſſit, mortem inferens. Nam *cauſa cauſæ cenſetur etiam cauſa cauſati.* Et tradit id Cou. *p.* 2. *Clem.* §. 2. *n.* 9. *arg. cap. Præsbyterum, & c. audientiam*, *de homicid.* qui tamen admonet, homicidam hoc caſu mitiùs fermè, quam pœna ordinaria, puniri ſolitum eſſe.

Cæterùm, ſi vulneratus vulnere non lethali ſemel conualuit, & poſteà in morbum recidit, quo extinctus eſt, cenſebitur non cauſa, ſiue occaſione vulneris mortuus, & vulnerans ob irregularitate, alijſque obligationibus homicidij immunis erit, ſicuti conſtat ex *l. qui occidit*, *§. vlt. ff. ad l. Aquil. & c.* 2. *de homic.* & docet Abb. *in cit. cap. Præsbyterum, num.* 3. Cou. *tit.* §. 2. *num.* 9. *in fine*, Auila *cit. ſect.* 1. *dub.* 5. *concluſ.* 2. Mol. *tract.* 3. *diſp.* 32. *num.* 2. Vbi rectè monent; Medicorum iudicio, nec non Iudicis arbitrio, conſideratis circumſtantijs, relinqui, num percuſſio occaſionem morbi præbuerit; adeòque tam vulnus; quam morbus accedens mortis cauſa extiterint, ita vt irregularitas contrahatur; an morbus planè per accidens, atque extrinſecus acciderit, hominemque extinxerit, quo caſu irregularitatem euitari dixi.

Dico II. Si vulneratus vulnere non lethali, mortuus tamen eſt Medici, aut Chirurgi imperitia ſeu negligentia, vel propria incuria, vulnerans tenetur tantùm de vulnere: non item de homicidio, quod attinet ad pœnam, & obligationem reſarciendi damni. Ita habetur *in l. qui occidit*, *§. vlt. ff. Ad leg. Aquil.* & videri poteſt Cou. *cit. num.* 9. Molin. *cit. num.* 2. Alexander de Neuo apud Abb. *ſuper cap.* 2. *de Clerico percuſſore*, Clarus *lib.* 5. *ſentent.* §. *homicidium, num.* 42. Leſſ. *lib.* 2. *capit.* 9. *dub.* 13. Andr. Gaill. *lib.* 2. *obſeruat.* 111.

Dico III. Nihilominus talis in hoc caſu irregularitatem contrahere videtur. Ita docet Anton. 3. *p. tit.* 18. *cap.* 2. *ſu princip.* Nau. *num.* 223. Mol. *loc. cit.* Guttierez *lib.* 2. *cap.* 6. *n.* 93. Auila *cit. dub.* 5. *concluſ.* 2. Henriq. *lib.* 13. *cap.* 14. *n.* 4. contra Sotum *cit. lib.* 5. *qu.* 1. *art.* 9. Sylu. *verb. homicidium*, 2. *q.* 22. Leſſ. *cit. cap.* 9. *n.* 102. Nam qui per actionem ſuam culpabilem, periculoſam, & iniurioſam homicidij occaſionem præbet, eo ſecuto, irregularis fit, *argum. cap. ſignificaſti*, 2. *extra*, *& c. vlt. de homicid. in* 6. Atqui vulnerans in noſtro caſu per culpabilem periculoſam, & iniurioſam actionem occaſionem præbuit ſecutæ mortis. Niſi enim vulnus illatum fuiſſet, mors non accidiſſet: quare non ſola Medici, aut vulnerati negligentia; ſed ſimul etiam ipſa vulneratio mortis cauſa extitit: Ergo &c.

Rectè tamen monet Auila, & Henriq. ſi vulnus leue fuiſſet, quod exigua cura ſanari potuiſſet, tunc vulneranti nullo modo, ſed ſolùm medicamento, atque extrinſecæ cauſæ mortem adſcribi. Deinde, licet aliquis vulnus lethale ab aliquo acceperit, ſi tamen poſteà alia de cauſa, v. g. bombardæ exploſione occiſus fuiſſet; ita vt vulnus priùs acceptum nihil omninò contulerit ad mortem, neque vllo modo illam accelerarit, in tali cauſu eum, qui lethaliter antè vulnerauerat, irregularitatem non incurrere, valdè probabile eſt, & annotauit Mol. *tr.* 3. *diſp.* 33. *memb.* 6. *nu.* 4.

CAP. XI.

DE IRREGVLARITATE EX Mutilatione.

SVMMARIVM.

1 *Mutilaſſe is ſolùm dicitur, qui alicui membrum abſcidit.*

2 *Qui alteri autem naſum, aut digitum vnum ex maioribus, amputauit, videtur irregularitatem incurrere.*

3 *Qui ſibi digitum per iniquitatem abſcindit, haud dubiè irregularis eſt.*

1 Ho-

1 HOmicidium, & mutilatio in iure æquiparantur, quod attinet ad irregularitatem incurrendam, sicuti constat *ex §. 1. de Clericis pugnantibus in duello, c. vlt. de homic. in 6. & Clem. vnic. eodem tit.* iuncta Gloss. *verb. mutilat.* Quare & nos hactenus promiscuè egimus de irregularitate orta cùm ex homicidio, tum ex mutilatione.

1 Solùm hic superest: explicandum, quid propriè sit mutilatio. Respondeo. Mutilasse dicitur non omnis, qui vulnerauit, sanguinem fudit, vel membrum inutile reddidit, sicuti notauit Caiet. 2. 2. *q.* 65. *a.* 1. Nau. *c.* 27 *n.* 223. Suar. *disp.* 44. *sect.* 2. *num.* 6. & 11. Mol. *tr.* 3. *disp.* 68. contra Abb. *cap. cum illorum, num.* 8. *de sentent. excomm.* Sylu. *verb. homicidium,* 3. *q.* 3. Sed, is solùm mutilasse dicitur, qui membrum alicui abscidit, sicut colligitur *ex c. sicuti vrgeri.* 1. *q.* 1. & *c. Clericis, Ne Clerici, vel Monachi, c. In Archiepiscopatu, de raptoribus.*

Hoc ex communi sententia posito, restat adhuc difficultas, Quid intelligendum sit nomine membri, cuius abscissio irregularitatem inducat. Nam Bartolus *l.* 2. *ff. de publ. Iudic.* Abb. *in cap. Ego numero.* 2. *de iureiur.* Sylu. *loco supra cit.* Nau. *num.* 206. Cou. *p.* 3. *Clem. in princ. num.* 8. Mol. *tract.* 3. *disp.* 69. Auila *p.* 7. *disp.* 5. *sect.* 2. arbitrantur, nomen membri strictè accipiendum esse, vt aliud non sit, quàm organum, siue corporis pars principalis, peculiarem in corpore functionem obtinens; vt manus tangendi, pes ambulandi, oculus videndi, &c. ducto *arg. ex l. idem Ofilius, ff. de ædil. edict.* Arist. 10. *Ethic. cap.* 5. & Apost. 1. ad Corinth. 12. *In vno corpore multa membra habemus? omnia autem membra non eumdem actum habent.* Ex quo inferunt, irregularem non esse, qui aurium, vel narium cartilaginem, aut qui vnum vel alterum digitum alicui abscindit. Nam auris, vel nasi cartilago, inquiunt, etsi sensorio adiumentum afferat, sentiendi tamen actionem minimè exercet: igitur nec membrum, siue corporis organum censeri debet. Neque digitus membrum est, sed pars membri, siue membrum membri: cùm propriam operationem non habeat: sed manui in operatione inseruiat, & instrumenti loco sit.

2 Hæc opinio probabilis est, & ob Doctorum auctoritatem in praxi tuta. Suspicor tamen, contrariam sententiam canonibus conformiorem esse, quam tradunt Caiet. Sotus *loc. cit.* Suar. *n.* 7. irregularem fieri, qui alteri aurem, aut nasum, vel qui digitum amputat, præsertim vnum ex maioribus (nam de minoribus ipsemet Suarez dubitat *num.* 9.) Fundamentum est, quia canones nusquam meminerunt huius physicæ potius, quàm moralis definitionis membri, sed mutilationem appellare videntur, quamlibet partis organicæ abscissionem, ob quam corpus humanum notabiliter sua integritate priuatur, atque imperfectum, seu mutilum redditur.

3 Illud verò certum esse debet, qui sibi ipsi digitum, aliamve corporis partem per iniquitatem abscidit, irregularem fieri: quòd in ea re maior criminis deformitas appareat, sicuti constat *ex c. Qui partem dist.* 55. & *c. significauit, de corpore vitiatis,* & videri potest Nau. *num* 198. Suar. *disp.* 51. *sect.* 2. *num.* 6. Mol. *tr.* 3. *disp.* 7. *n.* 17. vbi monet, eamdem irregularitatem incurri, licet factum occultum sit: cuius contrarium senserunt Hostiensis, & alij apud Nau. *loc. cit.* Cou. *in Clem. si furiosus, p.* 1. *init. n.* 6.

CAP XII.

DE DISPENSATIONE SVPER IRREGVLARITATE ex homicidio, & mutilatione.

SVMMARIVM.

1 *Cum homicida voluntario, quamuis occultus sit, nemo, præter Papam, dispensare potest.*

2 *Probabile est, Episcopum dispensare posse in irregularitate ex mutilatione illicita si occultè fiat. item in homicidio facto causa defensionis, cum excessu moderationis: & in homicidio indirectè voluntario.*

3 *Cum homicida indirectè voluntario, quamuis notorio, dispensare Episcopus potest ad ordines minores accipiendos.*

4 *Nomine homicidij indispensabilis intelligitur tantùm homicidium directè voluntarium, idque iniustum.*

5 *Episcopus per facultatem in Tridentino concessam, dispensare non potest super irregularitate ob lenitatis defectum.*

6 *Irregularitas non ligat cum graui periculo vitæ, aut famæ.*

NOtandum est primò: A Tridentino Concilio Episcopis priuilegium concessum esse *sess.* 24. *c.* 6. *de reformat.* dispensandi super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, ea excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario. Dico autem id esse priuilegium: quia alioquin Episcopi dispensare non possunt in lege Pontificia, seu Ecclesiæ vniuersalis.

Notandum secundò, Ab eod. Tridentino Concilio *sess.* 14. *c.* 7. *de reform.* statutum esse, vt qui sua voluntate homicidium perpetrauit, etsi crimen occultum fuerit, nullo tempore ad sacros ordines promoueri possit, neque illi aliqua Ecclesiastica beneficia, etiamsi curam non habeant animarum, conferri liceat: sed omni ordine, ac beneficio, & officio Ecclesiastico perpetuò careat. Sin verò non ex proposito, sed casu, vel vim, vi repellendo, Vt quis se à morte defenderet, defensionis tamen modum excedendo, homicidium commissum sit, iure quodammodo dispensatio debetur.

1 Assertio I. Cum voluntario homicida, quamuis occultus sit, nemo dispensat, præter Summum Pontificem. Hæc est communis apud Nauarr. *num.* 194. *ex cit. sess.* 24. *c.* 6. Vide quæ dixi *lib.* 2. *tract.* 5. *par.* 5. *cap.* 9. *num.* 4.

Assertio II. Probabile est, Episcopum dispensare posse in irregularitate ex illicita mutilatione, si occulta sit, Ita Rodriq. *tom.* 1. *sum. cap.* 181. *conclus.* 1. Sa *verb. irregularitas ex deformat. illicita num.* 7. Auila *p.* 7. *disp.* 6. *sect.* 5. *dub.* 4. contra Medin. *lib.* 1. *sum. cap.* 11. *num.* 12. Henriq. *c.* 9. *n.* 3. *lit.* Z. Sanchez 1. *moral. cap.* 10. *n.* 49. Ratio est: Quia Concilium tantùm excipit homicidium: mutilatio autem non est homicidium. Quare hæc exceptio firmat regulam in alijs. Accedit, quòd exceptiones, siue restrictiones facultatis ordinariæ (cuiusmodi est ista Episcoporum dispensandi super omni irregularitate ex crimine occulto) non sunt extendendæ vltra verborum proprietatem, sicuti notauit Finellius *casu* 3. *n.* 26. Tametsi verò homicidium & mutilatio in iure æquiparantur, quod attinet ad causas incurrendi irregularitatem; non tamen semper quod attinet ad cætera.

2 Assertio III. Episcopus dispensare potest in homicidio occulto, causa defensionis facto; sed excedendo moderationem inculpatæ tutelæ. Ita Nauar. *cap.* 27. *nu.* 240. & *cons.* 36. *de homicid. edit.* 2. Henriq. *c.* 19. *n.* 3. Auila *dub.* 5. Ratio est, quia tale homicidium non censetur simpliciter voluntarium esse.

Assertio IV. probabile est, Episcopum dispensare posse cum homicida occulto, qui tamen hominis necem directè non intenderat, sed solum indirectè, & in causa. Exempla habes; Si quis mulierem grauidam incautè percussit, & abortum procreauit: Si quis tegulam improuidè è tecto deijciens, hominem occidat. Si quis alterum iniquè verberari mandauit, prohibens ne occideretur; mandatarius verò fines mandati egressus, omnino occidit, iuxta *c. vlt. de homicid. in* 6. Idque notauit Nau. *cit. n.* 245. & lib. 5. *cons.* 27. *de homicid. edi.* 2. Si quis ad rixam prouocatus, percutiendi tantùm animo accessit, postea verò, ne ab auctore rixæ occideretur, occidit. Nam eiusmodi homicidia, cùm non sint ex proposito directo, ac formali, non sunt simpliciter ac perfectè voluntaria; sed veluti mixta ex voluntario, & casuali secundùm doctrinam S. Thom. 2. 2. *q.* 64. *art.* 8. Nauar. *cit. c.* 27. *nu.* 219. Quare eiusmodi homicidia occulta indispensabilia non esse, docet idem Nau. *cit. n.* 240. Suar. *disp.* 54. *f.* 1. *num.* 4. Henriquez *lib.* 14. *c.* 19. *n.* 2. Auila *disp.* 6. *f.* 5. *dub.* 5. contra Molin. *tracta.* 3. *disput.* 3. 5. illud admonuerim, qui putat omne homicidium quamuis directè volitum non sit: imò etiam volitum, si tamen perueniat ex opere, cum quo frequenter coniuncta est hominis cædes, inter homicidia voluntaria, adeoque indispensabilia numerandum esse quod etiam sentire videtur Couar. *p.* 2. *Clem. initio, n.* 1. Azor. *t.* 3. *l.* 2. *c.* 14. post Caiet. *in cit. q.* 64. *art.* 8. Et rectè quidem docent hi Doctores, eiusmodi homicidium non esse casuale: fateri tamen etiam debent, non esse simpliciter, ac perfectè voluntarium, sed secundùm quid, indirectè & in sua causa: vt proinde probabile sit, sub exceptione homicidij voluntarii à Tridentino non fuisse comprehensum.

Eadem responsio inseruire etiam poterit Parochis, qui secundùm consuetudinem diœcesium, ab homicidio voluntario, tanquam Episcopis reseruato, absoluere non possunt, attamen in conscientiæ foro confitenti homicidium credere possunt, si asseverat non habuisse se propositum occidendi, sed solùm, v. g. rixandi, postea verò necessitate compulsum occidisse, ne ipsemet occideretur. cuiusmodi peccatum non debet reseruatum censeri, præsertim si occultum sit: Sin verò notorium, conuenit plerumque, vt examini Episcopi relinquatur.

Assertio V. Probabile est, quod docet Auila *in fine disput.* 6. contra Henriq. *cap.* 19. *num.* 3. Licet is, qui ex commiserationis affectu infirmum vertit, vt liberet eum angustijs mortis, grauiter peccet, & irregularis fiat, accelerando mortem; tamen cum eo dispensari posse ab Episcopo, aut priuilegiato. Quia per homicidium voluntarium indispensabile intelligi videtur, quod animo crudeli, vel inimico fit.

3 Assertio VI. Etsi Episcopus cum homicida voluntario occulto dispensare non potest ad ordines minores, seu accipiendos, seu exercendos; neque ad beneficium simplex: cùm id in Trident. Concil. *sess.* 14. *cap.* 7. clare prohibitum sit: illis verbis, *Omni ordine, ac beneficio careat*; & notauit Nauar. *num.* 240. Lopez

pez

per c.instruct.c.93. Sayrus lib.7.thesauri, c.7.num.14. Auila disp.6. sect.5.dub.3. contra Sa verb.irregularitas ex deformat.illicita, n.7. Henriq. lib.3.c.57.num.1.& lib.14.c.19.num.2. tamen in homicidio casuali mixto, siue indirectè voluntario quamuis notorium sit, dispensare Episcopus potest, saltem ad ordines minores; & beneficium simplex, non curatum, sicuti docent DD. in cap.2.de Clericis pugnandi in duello, Syl. verb.homicid.3.q.8. Nau.cit.numer.240. Sayrus n.29. Henriq. lib.14.c.19.nu.2. Auila cit.sect.5.dub.2.ex cit.cap.2.& c. ad audientiam, de homicid. Quæ iura per Trident. Concilium nullatenus mutata sunt, quod attinet ad homicidium indirectè voluntarium. Addit verò Nau.cit.num.240. in fine, quem Auila sequitur, Episcopum dispensare etiam posse cum eiusmodi homicida, ad retinendum beneficium curatum antea obtentum.

4 Assertio VII. Qui habent priuilegium dispensandi super omni irregularitate, excepto homicidio, bigamia, &c. ij dispensare possunt in irregularibus prouenientibus ex homicidio indirectè, vel imperfectè voluntario, & in eo, quod factum est causa defensionis cum excessu moderaminis, sicuti constat ec ijs, quæ præced. assertionibus probabiliter dicta sunt, & videri potest Caiet. 2.2.q.64.art.8.in fine. Item in irregularitate proueniente ex homicidio iusto ob defectum perfectæ lenitatis in Milite, Iudice, Accusatore, Aduocato, Teste, sicuti docet Caiet. in summ. verb.irregularitas, Armill. eod.verb. num.13. Henriq. c.17.nu.5. litt.R. & c.19.num.4.litt.F. Auila sect.5.dub.1. Rodriq. to.1. reg. qq.q.24.art.8. Ratio est: Quia nomine homicidij indispensabilis, id est, super cuius irregularitate dispensationem Papam in omnibus priuilegijs sibi reseruare solet, intelligitur solùm homicidium voluntarium iniustum. Dico iniustum: Nam etsi Clericus contra canones in bello iusto pugnasset, & propria manu occidisset: posset cum eo dispensare is, qui habet priuilegium dispẽsandi super omni irregularitate, excepto homicidio, bigamia, &c. sicuti docent Rodriq. & Auila loc.cit. Quamquam, si facultas dispensandi regularibus concessa tantùm sit pro foro conscientiæ, ea non facilè vti debent, si factum notorium sit: quandoquidem in externo foro Episcopi talem dispensationem admittere non coguntur. Vide etiam quæ Nauarr. tradit lib.5. consil.39.de homicid.edit.2.

5 Assertio VIII. Episcopus, ex vi facultatis concessæ à Trident. Concilio sess.24.c.6. dispensandi super omni irregularitate prouenientε ex delicto occulto, nõ potest dispensare cum milite, Iudice, Accusatore, & similibus irregularitatibus, absque delicto contractis, ob lenitatis defectum. Ita ex communi Nau. cap.27. num.194.& cit.consil.39.de homic.edit.2. Henriq. c.19.n.4.litt.L. Auila cit.dub.1.§.ex dictis, Rodriq. in summa.p.1.cap.174 concl.3. contra Cou. in Clem p.2.§.3. in fine. Ratio est manifesta: Quia talis irregularitas non prouenit ex delicto.

6 Restat Quæstio. Quid agendum sit sacerdoti, qui occultum homicidium commisit: sed nisi Missam celebret, in suspicionem sceleris veniet cum vitæ periculo, vel graui dispendio famæ? Respond. Inprimis operam dare debet, vt, quam fieri potest, citissimè à Summo Pontifice dispensationem super irregularitate petat: Interim verò post peractam pœnitentiam, celebrare poterit, quoties absoluta necessitas postulat ad vitandam infamiam, aliudve graue periculum. Ita docent Nau.c.27.num.239. Castro l.2.de lege pæn.c.15. Guttierez lib.1.can.qq.c.13.n.31. Mol.tr.3. disp.79. Quia lex naturalis, & diuina, inquit Nau. de defendenda propria fama, præstat legi humanæ de abstinendo à sacro in irregularitate. Eademque est ratio de alijs irregularitatibus, & excommunicatione: licet contrarium doceat Cou. c.alma.p.1.§.3.n.11. in fin. Adde, si in tali casu non sit facilis, recursus ad Papam Episcopum dispensare posse, vt in susceptis ordinibus ministrare liceat, teste Sylu. verb.dispensatio n.17. Henriq. c.19. num.1.& 2. Auila p.7.disp.6.sect.5. dub.4. concl.1. Quamuis tunc Episcopus non simpliciter tollat irregularitatem, sed solùm eius effectum suspensioni similem, vt nimirum celebrare liceat, interim dum culpa & defectus occultus manet, & donec à Papa dispensatio impetratur.

C A P. XIII.

D E S T V P R O.

S V M M A R I V M.

1 *Stuprum non continet speciem peccati à simplici fornicatione distinctam, si absit dolus, vis.*

2 *Stuprator virginis liberè consentientis, ad nullam damni restitutionem in conscientiæ foro obligatur.*

3 *Stuprator puellæ per vim debet eam dotare, aut in vxorẽ ducere.*

4 *Si puella occultè stuprata, nullum aliud damnum passa sint non videtur ille qui stuprauit, ad aliquam damni compensationem in conscientiæ foro obligandus.*

STuprum interdum accipitur latè pro omni specie luxuriæ, siue cum masculo, siue cum fœmina: eaque vel coniugata: vel vidua, vel virgine, sicuti constat ex l.stuprum, ff.ad l.Iul. de adulter. & notauit S.Th. 2.2. q.154.art.6. ad 2. Interdum accipitur strictè ac propriè, vt idem sit, quod fornicatio cum virgine: qua ratione Gratian. ait in c. lex 36.qu.1. Stuprum propriè virginum est illicita defloratio.

Stuprum ita propriè acceptum diuiditur in illud, quod per violentiam infertur, & in illud, quod volenti, ac consentienti: idque plena libertate: vel accedente fraude, metu.

1 Assertio I. Probabilis est sententia, stuprum non continere speciem peccati à simplici fornicatione distinctam, si absit dolus, violentia, aut metus iniusta incussio: quamobrem circumstantiam virginitatis violatæ in Confessionem necessario explicandam non esse. Ita docet Scotus in 4.d.18.q.2. art.4. Pet. Nau. lib.2.c.3.num.33. Vasq. 1.2.disp.118.c.2.& in moral. de rest.c.3. §.1.dub.1. Sanch. lib.7.de matrim.disp.14. Less. lib.2.c.10 dub.1. Suar. tom.4.disp.22.sect.4.num.6. contra S.Th. in 4.d.41.qu.vnic. ar.4 qu 2.& 2.2.p.154.ar.6. Caiet. ibid. & in summ.verb.stuprũ, S.Anton.p.2.tit 5.§.1. Sylu & Armill. verb.stuprum. Nau.cap.26. n.3. Tolet. lib.3.c.18. Azor.tom.3.lib.5.cap.5 q.1. Valent. tom.3. disp.9.q.3.p.3. Probatur: Cum enim stuprum siue fornicatio cũ virgine modo naturali concubitus fiat, præterquam quòd extra legitimum matrimonium, non potest habere intra genus intemperantiæ, & luxuriæ aliam deformitatis speciem, quàm eam, quæ est simplicis fornicationis.

Sed neque speciem peccati iniustitiæ continet: Aut enim iniuria virgini inferretur: aut parentibus eios sub quorum cura, ac potestate exsistit. Non primum: quia nulla est iniuria, quæ in volentem fit.l.ib.1.§.vsque adeò, ff. de iniurijs. Statuimus autem puellã liberè consentiente in stuprum. Ergo, &c. Neque secundum. Nam puella libertatem habet in membra, ac corpus suum: quo vel nomquam, vti potest ad carnalem generationem, vel vti modo legitimo nuptiarum & coniugij, vel etiam per modum illegitimæ fornicationis: vt quamuis tunc contra temperantiam peccet, nemini tamen iniuriam faciat, quia vtitur iure, ac facultate sua: quemadmodum si intemperatè comedet ex horto, vel immoderatè bibat ex dolio, cuius liberum vsum habet. Consequenter neque stuprator parentibus iniuriam infert, quando particeps est huius voluntarij ausus, siue socius intemperantiæ criminis. Alia verò ratio est, si filia volens, patre inuito, domo abducatur, aut venundetur: tunc etiam iniuriam patri infertur, vtpotè cuius ius, ac potestas patria violatur, ideòque ei actio iniuriarum propriè, non filiæ consentientis nomine competit, iuxta cit.§.vsque adeò.

Id fateor peccare puellam contra pietatem parentibus debitam, si in stuprum consentiat cum illorum dedecore coniunctum: quemadmodum; & stuprator interdum contra Charitatis legem. Verùm hæc per accidens sunt, & non solùm in stupro virginis, sed etiam viduæ, sub parentum cura constitutæ locum habere possunt.

2 Corollarium. Stuprator virginis consentientis, si nullum dolum, vim, aut iniusti metus incussionem adhibuit, nullam, vel ipsi, vel parentibus eius restitutionem damni in conscientiæ foro facere tenetur, sicuti præter citatos docet Sylu. verb. luxuria, p.5. Sotus in 4. de iust. qu.7.art.1.circa 2.argum. Molin. tract.3. disp.106.nu.2. Rebell. p.1.lib.3.qu.8. contra Medin. in inst. lib.1. c.14.num.18.in fine. Ratio est, quia neutri iniuriam intulit. Deinde, etsi intulisset iniuriam patri, non tamen damnum, quia damnum corpori filiæ volenti illatum non redundat in patrem, eò quòd filia non sit possessio patris, sed liberum corporis sui vsum habeat, vt suprà dixi, notauit Molin. n.2.

Neque obstat, etsi pater ideircò, quòd filia ob stuprum infamiata erat, maiorem dotem dederit, vt honesto matrimonio locaretur. Nam id pater sponte sua fecit: Siquidem filia libera voluntate in stuprum consentiens, suscepit in se periculum infamiæ, atque iacturam siue detrimentum matrimonij. Quo damno si eam pater liberare velit, data ampliore dote, neque ipsamet filia, si propria bona habeat, liberalitatem hanc patri, vel fratribus extraordinario modo compensare cogitur, multò minus stuprator, qui huius damni causa extitit, interueniente libera voluntate filiæ, sicut Mol. cit.num.2. & Sanch. n.11.

Excipe primò: Si, cum facinus occultum esse, si stuprator puellam non sine iniuria infamauit, tenetur damnum inde secutum filiæ, & parenti eius resarcire, sicut ibid. docet Molin. Secundò; Si Iudex in externo foro, secutus sententiam valdè probabile est, quòd iniuria inferatur parentibus, quorum filia etiam volens, constupratur, stupratorem condemnet ad pœnam illius soluendam, obtemperari debet.

3 Assertio II. Qui stuprum virgini, alteriusve puellæ per vim infert, contra iustitiam etiam peccat, & omne damnum, quod inde prouenit, tam ipsi, quàm parentibus eius, in conscientiæ

foro

foro restituere cogitur. Idemque dicendum, si eam per fraudem induxit, v.g. falsis pollicitationibus, vel per precum importunitatem, coniunctis minis. Videri potest Nau. *c.16.n.17.* Ordinariè autem compensatio damnorum, ita facienda est, vt vel stuprator puellam in vxorem ducat, si ipsa velit, vel tantam illi dotem offerat, vt æquè honestas nuptias sortiatur, ac si corrupta non fuisset. Et cum in alternatiuis, debitoris sit electio, si malit tali modo dotare, non tenetur eam in vxorem ducere, ante Iudicis sententiam, etiam si ipsa, & parentes cupiant: præterquam, si eam sub pollicitatione matrimonij vera, vel ficta, ad stupri consensum induxit. Ita docet Molin. *cit. disp.106.* Azor. *l.c.q.2.* Iul. Clarus *§. stuprum, n.3.* Less. *lib.2.c.10. dub.2.* Vasq. *de restit. cap.3.§.2. dub.1.* Guttierez. *l.1. can. qq.37. num.7. & seqq.*

Neque obstat *t.t. de adulterio, desumptum ex c.22. Exodi: Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem, Si verò pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt.* Nam lex ista pœnalis est, non obligans ante Iudicis sententiam, teste Nau. *cap.16. num.16.* P. Nau. *num.440.* Clar. & Azor. *loc. cit.* Molin. *disp.104. num.16.* immò neque in externo foro, præsertim ciuili: nam de stupro cognoscere, si reus sit laicus, ad forum sæculare pertinere debet, cogi solet stuprator ad matrimonium, si illud non promiserat: sed ad alterutrum eorum, quæ dicta sunt.

4 Assertio III. Si puella ob illatum stuprum per vim, fraudem &c. nullum aliud damnum passa fuit, quia facinus occultum mansit, & æquè honestum virum sortita fuit, probabile est, ad nullam restitutionem obligari stupratorem, ante Iudicis sententiam. Ita docet Nau. *c.16.n.7. & 19.* Corduba *l.1. qq. q.13. dicto 4.* P. Nau. *cit. c.3. num.451.* Vasq. *cit. §.2. dub.3.* Less. *lib.2. c.10. dub.2.* Azor. *cit. c.4. qu.3. diffic.10.* contra Mol. *disp.106. num.6.* Rebell. *loc. cit. q.9.* Nam pro iniuria, secluso damno, nulla restitutio fieri debet, teste ipso Molin. *ead. disp. n.2.* Puella autem nullum damnum passa est, vt supponimus. Quod enim obijciunt de claustri virginei violatione: damnum istud reparabile non est, neque pecunia æstimabile.

CAP. XIV.

DE ADVLTERIO.

SVMMARIVM.

1 *Adultera plerumque non tenetur manifestare prolem esse spuriam, quæ publicè legitima censetur.*

2 *Si adulter sibi persuadeat, vel meritò persuadere debeat, prolem ex se genitam esse, debet compensare damnum patri putatiuo, & liberis legitimis, quatenus id fieri potest.*

3 *In dubio, vtrum proles ex adulterio genita sit, adulter obligandus videtur ad restitutionem, saltem secundum dubij proportionem.*

4 *Fas est filios illegitimè natos interdum exponere: si ita necesse sit ad grauem infamiam vitandam.*

QVæstio I. Vtrùm adultera, enixa prolem spuriã, quæ publicè existimatur legitima, teneatur facinus manifestare, ad diuertendum damnum mariti, & legitimorum liberorum? Respondeo, ordinariè non esse ad hoc obligatam. Colligitur *ex c. officij. de pœnit. & remiss.* vbi id notat Innoc. Scotus *in 4. d.15. q.2. sub finem*, ibid. Gabr. *qu.2. art.2. casu 2.* S. Anton. *par.2. tract.2. c.7. §.4.* Caiet. *tom.1. opusc.31. resp.14.* Nau. *c.16. num.43.* Cou. *reg. peccatum, p.1. n.4.* P. Nau. *lib.2. cap.4. n.408. & lib.3. c.1. num.115.* Vasq. *tract. de testam. c.5. num.3.* Lactant. Finellius *casu reseruato 10. n.17.* Esset enim hæc obligatio, valdè difficilis, parum vtilis, plus noxia. Nam adultera tristitiam, atque odium mariti sui excitaret, deinde infamaret seipsam, & adulterum, ipsamque prolem, quæ publicè censetur legitima: Atqui communiter Doctores aiunt, restitutionem bonorum fortunæ, ordinariè faciendam non esse cum detrimento altioris doni, videlicet famæ, vti videre est apud Nau. *in Man. cap.17. num.89. & seq.*

Accedit, quòd filius, & filia, qui hactenus fuerunt in possessione legitimæ natiuitatis, matri asserenti ex adulterio conceptos esse, fidem habere non tenentur, nisi liquidis, seu indubijs probationibus id ostendat, puta quia tempore conceptionis maritus absens fuit, sicuti docet Gloss. *in cit. cap. officij, verb. deneganda*, Abb. *c. per tuas, n.5. de probat. & in c. transmissæ, num.4.* Qui filij sunt legitimi, Richar. *in 4. d.15. art.5. q.4. ad 9.* Castro, *lib.2. de lege pœnali, cap.11.* Sà *verb. adulterium, n.2.* Tolet. *lib.4. cap.11.* Less. *lib.2. cap.10. dub.7. n.51. argum. l. quia semper ff. de in ius vocando*, vbi dicitur, quod mater semper certa est; pater verò iuris præsumptione est is, quem nuptiæ demonstrant.

Idque locum etiam habet, licet mulier circa id tempus, quo proles concepta putatur, in adulterio deprehensa fuerit: cùm enim possit esse filius vtriusque, potiùs præsumendum, mariti esse, quàm adulteri, ait Abb. *in cit. cap. transmissæ*, & Andreas Gaill. *lib.2. obseru.97. n.9.* Molin. *de iustitia tr.3. d.101.* dummodo hoc casu graues coniecturæ in contrarium non sint, vt si maritus sterilis credebatur; ideòque neque ipse, nec familia, aut vicinia filium pro legitimo agnouit. Qua de re Mol. *tract.3. disp.102.*

Debet tamen adultera operam dare, vt marito, legitimisque liberis, quatenus fieri potest, illatum damnum compensetur *arg. cit. c. officij.* Vt puta rem familiarem diligentiùs administrando, de cultu corporis sui, & sumptibus detrahendo; si habeat bona propria, plus liberis legitimis, quàm spurio, relinquendo. Qua de re Maior *in 4. d.15. q.17.* Mol. *tract.3. disp.102.* Vasq. *l.c. n.14.* Sin verò talibus modis damnum compensari non possit, debet spurio suadere, vt renuntians hæreditati, vel in totum, vel secundùm partem, statum Ecclesiasticum, vel Religiosum amplectatur, si idoneus sit, teste Adriano *in 4. de rest. q.1. ad 5. in fin.* Maior *in 4. dist.15. qu.17.* Abb. *in c. veniens in fine de eo, qui duxit in matrimonium*, Sylu. *verb. adulterium, q.1.* Mol. *cit. disp.102. num.11.* vbi aiunt, quòd mulier teneatur per se, vel per aliam idoneam personam secretò significare spurio natalium defectum, si speret fieri posse bono successu, & sine alio maiore suo, aut filij secuturo nocumento.

Sed existimo in praxi raró eiusmodi obligationem adulteræ imponendam fore, si res alioquin occulta sit, & sufficientibus indicijs ostendi non possit, cùm secundùm communiorem Doctorum sententiam, in hoc casu filius matris, quamuis iuratæ, testimonio fidem habere non teneatur, sicuti benè annotauit Gabr. *loc. cit.* Neq; verum esse arbitror, quod docet Mol. *in fin. disp.101.* Vasq. *n.20.* Si mater (considerata probitate eius, atque dilectione, qua filium prosequi solet) fide digna appareat, spurium in conscientia obligatum esse, vt hæreditate abstineat. Sed contra id est, quod iure gentium, boni communis causa, introductum esse videtur, ad multas hominum astutorum fraudes vitandas, vt nemo vnius, quamuis minimè suspecti hominis, testimonio credere teneatur in suum præiudicium, *c. cùm a nobis de testibus.* Et in simili docet Nau. *cap.22. num.82.* quòd coniux non teneatur credere vni testi, quamuis iurato, amico, dicenti subesse impedimentum matrimonij dirimens, nisi id demonstret. Atque alioquin Iudex in foro externo iniustus foret, si dicta causa ad ipsum delata hæreditatem filio adiudicaret, quam is tamen in conscientiæ foro retinere non posset.

Quòd verò vlteriùs ait Mol. *tr.3. disp.102. concl.2.* Quotiescumque ex eo, quòd filius spurius pro legitimo habetur, maiora, vel æqualia damna alijs secutura sunt, quã sit damnum infamiæ, quod adulteræ, & filio proueniet, si eius defectus natalium palàm ostendatur, mulierem obligari ad reuelandum. Id verum est, si fama mulieris, ipsiusque filij ante læsa fuit, vt si magna suspicio concepta erat, filium ex adulterio genitum esse. Sin verò mulier, ipseque filius integram famam seruent, ordinariè non erit mater obliganda ad reuelationem, cum tanto suæ famæ detrimento, alijsque incommodis, sicuti ex communi testantur Caiet. *tom.1. opusc.31. resp.14.* Nau. *cap. inter verb.11. q.3. conclus.4. num.19.* Sed in raro casu, vt si agatur, v.g. de successione in Regno, Ducatu, & filius spurius sit hæreticus, vel pessimis moribus præditus, à quo Respublica graue nocumentum acceptura videatur, legitimus autem filius, cui re ipsa hæreditas debetur, Reipublicæ vtilis futurus speretur; tunc adultera, posthabito famæ suæ, immò etiam vitæ dispendio rem palàm significare debet, si spes sit illegitimi successionem tali ratione impediri posse, sicuti notauit Less. *cit. cap.10. dub.7. num.54.*

2 Quæstio II. Ad quid adulter obligatus sit? Respondeo: si adulter ex assertione adulteræ, alijsque sufficientibus argumentis sibi persuadeat, vel persuadere debeat, prolem ex se genitam esse, in conscientiæ foro restitutionem facere tenetur, inprimis patri putatitio, qui spurio alimenta præstitit, vel filiæ spuriæ dotem largitus est: Deinde compensare debet damnũ reliquis liberis legitimis, quod per obtrusi illegitimi successionem patiuntur. Ita ex communi docet Nau. *num.8.* Less. *dub.6.* Mol. *disp.103. num.3.* contra Sotum *lib.4. de iust. q.9. a.2.* Ratio est: Quia adulter eiusce damni causa moralis extitit, quando huiusmodi iniustam actionem exercuit, ex qua suapte natura prolis generatio consequi solet, vt plurimum coniuncta cum damno mariti, & legitimorum eius liberorum. Interim verum est, sæpe numero adulterum excusari, vel in totum; vel ex parte à restitutione; siue quòd damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensatum iri credatur; siue quòd restitutio fieri non potest absque periculo vitæ, graui dispendio famæ, &c.

3 Sed quid, si adulter in vtramque partem probabiliter dubius sit, vtrùm proles à se genita sit, necne? In hoc casu ad nullam restitutionem adulterum obligant Sotus *loc. cit.* Nau. *nu.49.* Less. *n.39.* Quia nemo tenetur soluere, & re sua se spoliare, priusquam osten-

ostendatur debitor. Hæc sententia probabilis est; sed probabilior videtur esse doctrina Molin. *cit. disp.* 103. In conscientiæ foro damnum resarciendum esse pro dubij quantitate. Cùm enim dubium est, vter duorum pater sit alicuius prolis, profectò æquitas non patitur, vt vnus eorum omnia ipsi alimenta præstare teneatur, alter verò omninò immunis sit, sed oportet eos, contribuere secundùm proportionem probabilitatis, quòd etiam in externo foro, si causa eò deferatur, obseruari conuenit.

Confirmatur. Nam si constet delictum admissum fuisse, præsumptio esse solet contra nocentem, seu delinquentem, vt ipsi probatio incumbat, exindè nullum damnum prouenisse eorum, quæ suaptè natura consequi solent, sicuti videre est apud Sanch. *lib. 2. de matrim. q. 41. num. 16. & lib. 1. moral. c. 10. n. 44.* Cuius ratio est: Quia in dubia causa potiùs fauendum est innocenti, quàm nocenti. Itaque non bona argumentatio est, quam aliqui faciunt. Filius in dubio legitimum se reputare potest: ergo etiam adulter ita præsumere. Nam innocentia, & fauor filij omni iure id meretur, vt legitimus censeatur, donec demonstretur illegitimus; cùm hactenus fuerit in possessione filiationis. At verò adulterum constat causam iniustam fuisse, vt maritus alimenta præbeat filio, tamquam certo, & indubitato, qui tamen reipsa dubius est: quod damnum pretio æstimabile marito compensari debet.

Quare respondetur ad fundamentum sententiæ oppositæ: licèt dubium & incertum sit, vtrùm proles sit adulteri, tamen in tali dubio certum videri, obligationem alendi ipsi incumbere, cùm alioquin damnum iniustum inferatur marito, quippè qui filium dubium perinde alere cogitur, ac si indubius exiſtat, adeòque periculum subijt pretio æstimabile, nè alienam prolem tamquam propriam pascat.

4 Quæstio III. His annexum esse potest, quid sentiendum de liberis plerumque illegitimis, qui in loco publico exponuntur? Resp. ex doctrina Mol. *disp. 104. nu. 4.* & dico I. Licitum est interdum filios illegitimos, præsertim spurios, exponere, quando ita necesse est ad occultandum crimen, & grauem vitandam infamiam: adhibita tamen cautione, nè proles, frigore, &c. moriatur. Consultum etiam est, vt proles priùs baptizetur, apposita ei schedula de Baptismo testante.

Dico II. Vix potest accidere casus, vt prolem exponere liceat propter parentum inopiam, qui eam alere non possint. Nam inter homines, qui prolem suscepturi sperantur ad alendam ex misericordia, reperientur etiam aliqui, qui parentibus subsidium præstabunt ad alimoniam prolis.

Dico III. Si orphanotrophion, in quo proles spuria suscipitur, diues non sit, tunc pater, & in eius defectum mater, si diuites sint; compensationem aliquam orphanotrophio facere tenentur, quatenus sine periculo suæ famæ possunt. Sin verò diues sit orphanotrophion, tum præsumptio esse potest, fundatum esse pro omnibus expositis ob causam, absque compensationis obligatione.

Dico IV. Si parentes absque sui infamatione possint, tenentur nihilominus curam aliquam filij expositi habere; eique postquā ex infantia excessit, sustentationem ministrare, si indigeat, sicuti deberent, si expositus non fuisset, quamuis per accidens, nè in suspitionem veniant, fermè excusari solent.

TRACTATVS QVARTVS,

De Pactis, & Contractibus.

CAP. I.

QVID SIT PACTVM.

SVMMARIVM.

1 *Pactum est duorum, vel plurium consensus in eodem.*
2 *Effectus pacti est obligatio, cui ex altera parte respondet actio, seu ius petendi.*
3 *Promissio, nisi acceptata sit, obligationem nullam parit; exceptis casibus, qui in iure exprimuntur.*
4 *Non permittitur, vt quis pro altero pacisci, seu stipulari possit, nisi persona subiecta, puta filius pro patre, seruus pro Domino; Regularis pro Prælato, aut Monasterio.*
5 *Si donator misso nuntio ad donandum, antequam donatio acceptetur, è viuis excedat, expirat ius acceptandi, & res donationi destinata ad hæredes donatoris spectat.*
6 *Gratia alia est facta, & alia facienda.*

PActum à *pace* dictum esse, ait Isidorus relatus *in cap. pact. de verb. signific.* quia per pacta pax fieri soleat. Consentit Gl. *in leg. 1. ff. de pactis.*

1 Definitur pactum *in cit. l. 1. Duorum, vel plurium in eodem placitum, & consensus.* Et in l. 3. *ff. de pollicit. Pactum est duorum consensus, atque conuentio,* videlicet ad aliquid dandum, faciendum, vel non faciendum. *Sicuti enim conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur, & veniunt: ita & qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt,* ait Iureconf. *in leg. 1. ff. de pactis.*

2 Effectus, ac veluti proprietas cuiusque pacti est naturalis obligatio, iuxta *regulam 84. ff. Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.* Et *in cit. l. 1. Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt, seruare?* Definitur autem obligatio *Instit. de oblig. princ. Iuris vinculum, quo necessitate astringimur alicuius rei soluendæ, vel faciendæ.* Porrò obligationi ac debito ex altera paciscentium parte correspondet petitio, & actio, id est, *ius persequendi, quod sibi debetur: Instit. de actibus in principio,* vbi tamen rectè annotatur in Gl. quòd actio duobus modis accipitur, Primò, vt actus, qui ratione aliud non est, quàm petitio eius rei, quæ ab altero debetur. Quare huic actioni libellus conformis esse debet, *c. delicti, de oblatione.* Secundò, vt potentia, siue vt ius agendi: & secundùm hanc acceptionem intelligi definitio paulò ante traditur.

3 Corollarium I. Cùm pactum duorum placitum siue conuentio sit externo signo declarata, consequens inde est, quod nuda promissio, siue pollicitatio nisi acceptata sit, ac veluti formata alterius partis indicato consensu, rationem pacti non habeat, nullamque nec naturalem quidem, siue in conscientiæ foro, obligationem, actionemque pariat, sicuti præter alios docet Sotus *lib. 3. de iustit. qu. 5. art. 3.* Iulius Clarus *verb. donatio, q. 12. n. 3.* Gomez *lib. 2. resol. c. 9. n. 1.* Cou. *reg. quamuis pactum, p. 2. §. 4. n. 25.*

Quapropter hoc discrimen est inter votum siue promissionem Deo factam, & promissionem homini factam, quod illa licèt interno tantùm animo concepta sit, à Deo cordium inspectore cognoscitur, & acceptatur: Hæc verò nisi externo signo prodita, & promissario indicata sit, ab eo nec cognosci, nec acceptari potest: *Nam homo videt ea, quæ patent: Dominus autem intuetur cor,* 1. *Reg. 16.* Vide S. Thom. 2. 2. *q. 88. ar. 1. in corp.*

Præterea necesse est, vt dum promissio offertur, alterius acceptatio sequatur, plerumque in continenti. Si enim, dum spondes pro merce daturum decem aureos, mercator taceat, & ad alia negotia vos conferatis, postea verò dicat ille, se contentum esse, potes tu interim consensum reuocasse, nisi copiam ad tempus deliberandi gratuitò ipsi concesseris.

Necesse item est, vt acceptatio fiat de eodem, eodemque modo, sicuti promissio offertur, vti constat *ex leg. 1. si quis simpliciter, & l. vlt. ff. verb. oblig. & §. præterea. §. de alia, Instit. de inutil. stipulat.* quibus locis habetur, quòd diuersitas interrogationis, ac responsionis stipulationem vitiat. Si tamen plura promissione offerantur in sensu diuiso & vnum eorum acceptetur, valet in eo stipulatio: v.g. *Stichum Pamphilum dare spondes? Dabo tibi Stichum, l. inter stipulantem, §. si stipulante, ff. eod.* Quòd si verò Stichum mihi dari cupiam, tu verò Stichum, & Pamphilum promittas, valet promissio Stichi: quia vtilis stipulatio per inutilem non vitiatur *cit. leg. 1. §. sed mihi.* Sed & Pamphilij promissio valebit, si in continenti mihi placuerit. Similiterque in pecunijs: si stipulanti mihi decem, tu viginti respondeas, non est contracta obligatio, nisi in decem: præterquam si promissionem aliorum decem illicò acceptem. Vide Gloss. & DD. *in cit. l. 1. & cit. §. præterea,* vbi Ioan. Faber. *Instit. de inutil. stipulat.* Gomez *lib. 2. resol. cap. 9.* Mol. *tom. 2. disp. 27.*

Porrò id specialiter constitutum est, vt si quis ciuitati, vel Reipublicæ pollicitus fuit ob causam, puta propter incendium, vel terræ motum, vel aliquam ruinam, quæ Reipublicæ contigit, vel ex gratitudine, ob honorem sibi decretum, aut decernendum, statim obligetur ex pollicitatione, antequam acceptetur seu in pactum transeat: vt ad talem pollicitationem ille cogi possit, saltem in externo foro per Iudicis sententiam, iuxta *l. 1. 3. 4. ff. de pollicitat.* Ratio reddi debet: Quia Princeps generali lege, propter bonum publicum lata, talem pollicenti obligationem imponere potuit, ac voluit. Necesse tamen est, vt pollicens ex sua

parte

parte promissionem externam fecerit, & non solùm dandi propositum manifestarit, sicuti colligitur *ex cit. l. 5.* vbi dicitur, quod *solius offerentis promissum tamquam debitum exigi possit*.

Dubium verò est, vtrùm simili etiam modo pollicitatio, aut facta Ecclesiæ, vel ad piam causam, ante acceptationem valeat, vt per pœnitentiam reuocari non possit? Affirmat Mol. *tr. 2. de iust. disp. 263. §. dubium*, cum Felino *c. 1. de pact.* Negant verò Iulius Clarus *lib. 4. sentent. §. donatio, q. 12. num. 6.* Cou. *1. resol. cap. 14. num. 16.* Sanch. *lib. 4. moral. c. 41. num. 7.* Less. *lib. 2. cap. 18. dub. 6. num. 38.* cum Gl. *in l. illud, verb. alia causa, Cod. de sacrosanct. Ecclesijs.* Quæ controuersia ex alia quæstione dependet: Vtrùm, spectato solo iure naturali, & secluso positiuo, promissio, seu pollicitatio facta absenti, ante eius acceptationem, promissorem obliget, vt in conscientiæ foro teneatur promissionem indicare promissario, num eam acceptare velit, quod arbitror Mol. *cit. loc.* consequenter affirmat, donationem factam ad pias causas antè omnem acceptationem validam esse, eò quòd dispositio iuris ciuilis, requirentis acceptationem ad valorem pollicitationis, causis pijs, nihil præiudicare possit, ante Summi Pontificis approbationem.

Sed Sotus, Gomez, Lessius *loc. cit.* Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 7. n. 24.* & alij plerique contrium sentiunt, omnem promissionem suapte natura respectiuam esse, cui proinde vis, & obligatio ex alterius partis consensu, tamquam à forma sua, dependeat; Iuxta quam probabiliorem sententiam dicendum est, pollicitationem factam Ecclesiæ, ante acceptationem eius nomine factam reuocari posse, quod hæc sit natura pollicitationis, neque aliud iure speciali positiuo in Ecclesiarum fauorem statutum reperiatur.

Excipe: nisi eiusmodi pollicitatio in fauorem Ecclesiæ, vel cuiuscumque alterius concepta sit, etiam iuramento firmata, sicuti DD. docet apud Sanch. *cit. disp. 7. q. 3.* Quia iuramentum seruandum est, quotiescumque sine dispendio salutis seruari potest, *c. si verò, de iureiur.* Quamuis enim hoc casu pollicitatio non obliget vi pacti ex iustitia, quod benè probet. Sanch. *cit. loc.* negari tamen non potest, qui obliget ex virtute religionis; si animus iurantis fuit, pollicitationem non reuocaturum, donec absenti, in cuius gratiam factam fuit, intimetur ad acceptandam, Et ita docet Ioan. Faber. *Instit. de iurat. stipulat. §. si quis alij, nu. 8.*

Corollarium II. Ecclesiæ, aut Monasterio, quod nondum constructum est, donatio fieri non potest, vti colligitur *ex c. 3. de sent. & re iudicata, in 6. & c. ad audientiam, 5. de Ecclesijs ædificandis.* At verò per modum legati aliquid relinqui potest Ecclesiæ, aut Monasterio extruendo, *c. 3. de testam.* Quam differentiâ tradit Gl. *in l. illud, versu*, Sed quid dicam *C. de sacrosanctis Ecclesijs.* Barthol. *in l. seruos, 4. ff. de alimentis legatis*; Quia donatio cùm sit species pacti, requirit, vt pars altera donationem acceptet, per se, vel per alium: Ecclesia autem quæ non est, acceptare non potest, quia non entis non sunt qualitates. Sed dispositio legati non requirit legatarij acceptationem: quia legatum hæres executurus est. Sed & hæres institui potest Ecclesia, aut Monasterium extruendum: censetur enim testator animam suam instituere hæredem; executionem autem Ordinario loci, aut à se deputatis executoribus committere.

4 Corollarium VIII. Vnusquisque paciscendo, seipsum, non alterum obligare; sibi, & non alteri acquire potest. Prior pars habetur *in l. 11. ff. de obligation. & action. Quæcumque gerimus cum ex nostro contractu originem trahunt, nisi ex nostra persona obligationis initium sumant, inanem actum nostrum efficiunt.* Quamobrem certi iuris est, factum alienum promitti non posse, *l. inter stipulantem in princ. & l. stipulatio ista, in princ. ff. de verbor. obligat.* Posterior verò pars habetur in *cit. l. stipulatio ista, §. alteri stipulari nemo potest*, & ratio additur, quia *inuentæ sunt eiusmodi obligationes, & vnusquisque sibi acquirat, quod sua interest.*

Excipitur autem in *cit. §. alteri, & §. si quis alij, Instit. de inutil. stipulat.* quod qui alterius iuri subiecti, siue sub alterius potestate constituti sunt, pro illo stipulari, promissoremque ille obligare possit, videlicet seruus pro domino suo, filiusfamilia, pro patre, Regularis pro Prælato, vel Monasterio. Ratio est, Quia propter arctam coniunctionem, quodammodo eædem personæ censentur cum ijs, pro quibus stipulatur, seu quibus obligationem acquirunt: Idemque plerique docent de publico Tabellione, stipulante, & acceptante pro altero in publica scriptura promissionem, etiam extra iudicium: nam si in iudicio fiat ad Iudicis præscriptum, nemo dubitat. Vide *c. quamquam, de vsuris in 6.* Abb. *in proœm. l. 2. decret. num. 22.* Cou. *rubr. de testam. p. 3. n. 18. & 20.* Clarum *verb. donatio, q. 13.* Mol. *tom. 2. disp. 264.* Sanch. *cit. disp. 7. num. 11.* Andr. Fach. *lib. 6. controuers. iuris, c. 91.*

Interim tamen positum est in arbitrio domini, patris, capituli, &c. posteaquam intellexerunt, promissionem suo nomine acceptatam esse, eamdem vel ratam habere, vel respuere: quare interim pactum, seu contractus, si reciprocus est, puta nummi commodati, claudicat, si Religiosus nomine Monasterij contrahens, mandatum non habuerat.

Denique qui aliorum administratores sunt, puta tutor pro pupillo curator pro minore, prodigo, amente; Parochus seu Rector pro Ecclesia, causis pijs, vel rebus ad conscientiam pertinentibus stipulari possunt, *cit. c. quamquam, & l. eum, qui §. vlt. ff. de constituta pecunia.* Vide etiam Sanch. *cit. disp. 7. n. 6. & 10.*

Corollarium IV. Quotiescumque promissio, vel donatio acceptata est, vel ab ipso donatario præsente: aut absente per epistolam, nuntium ad id specialiter destinatum, vel denique eo ignorante, ab alia persona, cui pro altero stipulari concessum est: atque re non tradita, donator è viuis excessit; posteà hæredes eius donationem reuocare haud possunt: cùm neque ipse donator, cui hæredes succedunt, eiusque personam repræsentant, talem reuocandi potestatem habuisset.

Sed quæstio est, si nulla omninò acceptatio antecessit, sed donator, postquam consensum suum in Epistola, vel coram nuntio expressit, intereà dum nuntius, vel epistola ad absentem eius rei omninò ignarum destinatur, è viuis excedat vtrùm res nihilominus donatario tradi, & ab eo acceptari possit: an potiùs ad hæredes spectare debeat? Pro donatario quod ad ipsum res destinata pertineat, stant Sanc. *lib. 1. de matrim. disp. 6. n. 5.* eumque secutus, Less. *lib. 2. cap. 18. dub. 6. n. 45.* Probant primò: Quia donatio hæc ex parte donantis valida & perfecta est, licèt ab eo reuocabilis, sicuti colligitur *ex l. nec ambigi, Cod. de donat.* Secundò. Si gratia expedita sit ex parte conducentis, licèt is moriatur antequam ad executionem processum est, tamen executor nihilominus exequi debet: Donatio autem est genus quoddam gratiæ: Ergo si nuntius destinetur non cum mandato donandi, (aiunt illi) sed vt merus executor, & traditor rei donatæ, id etiam post donantis mortem exequi poterit. Tertiò: Si in hoc ipso casu donatarius moriatur antequam donationem acceptet, hæredes illius acceptare possunt: quod signum est, donatarium cui ipsi succedunt, ius in re donata acquisiuisse, etiam ante acceptationem.

5 Sed contraria sententia est communis, & vera, sicuti colligitur ex ijs, quæ tradit Cou. *p. 3. rubr. de testam. n. 10. & lib. 1. resol. cap. 14. n. 13.* Gomez *2. resol. c. 3. n. 3.* Mol. *tom. 1. disp. 263. & disp. 264. §. iuxta hactenus*, & habetur in *2. ff. de donat. Sed si quis donaturus mihi pecuniam, dederit alicui, ad me perferret, & antè mortuus erit, quam ad me perferat, non fieri pecuniam domini mei, constat. Quod verum est*, ait Gl. *verb. domini, quamuis mihi dictam pecuniam postea tradat: consentit l. absenti, ff. eod.* Secundò probatur ratione: Nam vel donatarius in hoc casu haberet ius acceptandi donationem ex vi pacti, seu donationis, vel ex vi mandati. Primum dici non potest: Quia omne pactum requirit duorum consensum in idem: ante mortem autem donatoris donatarius neque per se, neque per alium consensit, aut acceptauit, per mortem autem extinguitur consensus donantis, *arg. c. si gratiosè, de rescript. in 6.* Ergo vtriusque consensus in pacti obligationem concurrere nunquam potuerunt. Neque secundùm dici potest: Quia mandatum extinguitur morte mandantis, si executioni nondum dari cœpit, iuxta *l. mandatum, C. mandati. & §. præterea, Instit. eod.* Et confirmabitur hæc sententia ex refutatione argumentorum.

Ad I. respondeo. Hæc duo inter se pugnare, donationem ex parte donantis validam & perfectam esse, atque ab eodem reuocari posse: In dicta autem *l. Nec ambigi*, aliud non habetur, quàm *donationes etiam inter absentes validas esse* quod intelligit, posteaquam absens de donatione certior factus est, & quidem per personam ad id destinatam. Si enim aliquis dicat, *hanc rem Caio donatam volo.* & Titius id fortè audiens Caio deferat non sufficit ad donationem, donec nuntius destinatus perueniat, cum quo tanquam instrumento donantis, pactum per mutuum consensum impleatur. Quare ipse Sanchez rectè docet *lib. 1. disp. 7. n. 33. & lib. 3. disp. 37. nu. 7.* Non satis esse ad pactum perficiendum, si posterior paciscentium, intellecto prioris consensu ex epistola, vel nuntio coram aliis consensum exprimat: sed opus esse, vt consensum seu acceptionem intimet ipsi paciscenti, vel saltem nuntio eius, tanquam instrumento ad id destinato: cùm alioquin consensus duorum sensibiliter non vniatur. Sed neque in casu nostro consensus duorum vniuntur, si antequam nuntius destinatus peruenit, donator mortuus est: cùm enim principalis consentire tunc non possit, neque nuntius potest, vt instrumentum. Hæredes autem donatoris ideò non obligantur ad donandum, quia non succedunt; nisi in contractus iuris, & obligationibus: donator autem ante mortem nullam obligationem contraxerat. Ergo, &c.

6 Ad secundum resp. Id specialiter decretum fuisse in prouisionibus beneficiorum, dispensationibus, & eiusmodi gratijs, quæ ex debito officio Ecclesiasticæ potestatis procedunt: vt ex de-

ex debito officio Ecclesiasticæ potestatis procedunt: vt ea ex parte conferentis valida & irreuocabilia censeantur: licèt alteri ius & dominium non antè acquiratur, quàm re intellecta consensum præbeat: quod etiam habetur *in c. si tibi absenti, de præb. in 6.* Vti Gl. marginalis notauit, vt collatio beneficij absenti fiat, non esse necessariam personam intermediam: secus autem esse in pactis & contractibus: imò verò in omnibus merè gratuitis concessionibus, donationibus, aut gratijs, quæ ad absentem diriguntur, vti notauit Sanchez *lib. 3. disp. 37. n. 4.* Excepto, si iura ob specialem causæ fauorem aliud statuerint, vt dixi *lib. 1. tr. 4. c. 23. n. 9.*

Quare hoc loco diligenter notandum est: Tametsi in Ecclesiasticis beneficijs, dispensationibus, &c. distinguere oporteat inter gratiam *factam* ab ipso statim principali, & *faciendam* a Commissario: quòd illa ab executore executioni mandata sit, etiam post mortem principalis concedentis: non item gratia facienda conferri potest, si res adhuc integra sit, sicuti habetur *in c. si cui, de præb. in 6.* & ex communi docet Sanch. *lib. 8. disp. 28. n. 48. & 64.* Hæc tamen distinctio locum habere non potest in donationibus, alijsue pactis, cùm pactum perfici nequeat absque alterius acceptatione: quare nuntius in nostro casu nunquam est executor donationis factæ: sed semper faciendæ ex voluntate domini, ideoque propriè dictus mandatarius.

Ad tertium resp. Antecedens non esse verum, nisi in casu, quo publicus Tabellio, vel alius, cui pro altero stipulari concessum est, v. g. seruus, pro domino suo: Procurator seu Syndicus pro Principe, vel ciuitate sua, rem donatam acceptat: & de hoc loquuntur Couar. & Molina *ll. cc.*

Nihilominus in praxi permitterem donatario, vt etiam post mortem donatoris, rem sibi transmissam à nuntio reciperet, & seruaret, donec ab eo hæredes repetant. Ratio est: Quia tum nuntius rem tradendo, tum alter eam accipiendo, sequuntur voluntatem defuncti, quæ tanquam meræ liberalitatis latè ac benignè explicari debet: vt quandocunque res ad eum, cui destinatur, peruenerit, eam accipere & sibi retinere possit. Nihil autem tam naturale est, quàm voluntatem cuiusque rem suam in alterum transferri volentis ratam haberi, *§. traditionem, Instit. de rerum diuis.* Quamuis autem iura ciuilia aliter statuerint: non videtur tamen naturalem exequendi facultatem in hoc casu irritam facere: sed solùm ciuiliter cassare, & hæredibus ius rescissionis concedere, sicuti in simili dixi *lib. 1. tract. 4. c. 17. n. 4.* de legatis in testamento minus solemni relictis.

Porrò ex tradita doctrina infert Molin. *cit. disp. 263. §. iuxta hactenus dicta*: Si nuntius distantos à donatore rem iniustè detinens, vel absumens, suo tempore non tradat donatario, atque inter ea moriatur donator, ad duplicem restitutionem nuntium obligari: vnam hæredibus faciendam, quia mandatum morte mandantis expirauit: alteram verò donatario: quia nuntius iniusta causa fuit, cur ille donatam rem non acquisierit. Ego fateor, hanc posteriorem partem simpliciter veram esse: ad priorem autem restitutionem nuntium non obligarem, ante Iudicis condemnationem.

CAP. II.

DE PACTO NVDO, ET VESTITO.

SVMMARIVM.

1 *Pactum aliud est nudum, quod in ciuili foro actionem non parit, licèt pariat exceptionem: aliud verò est pactum vestitum, seu confirmatum, ex quo ciuilis actio nascitur.*

2 *Pacta seu conuentiones sex modis confirmantur, vt ex ijs, ciuilis obligatio, & actio oriatur.*

3 *Si pactum simplex initum fuit cum expressione causæ in foro canonico actio ex illo institui potest.*

HÆc est præcipua diuisio pacti in nudum, & vestitum quam tradunt Doctores *in c. 1.* vbi Abb. *n. 4. de pactis.* Neque differeat diuisio, quam affert Vlpianus *in l. iurisgentium. ff. de pactis.* Pacta, siue *conuentiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones.* Dicitur enim simplex conuentio, siue nudum pactum, cuius naturalis vis, & obligatio ciuili iure confirmata non est, vt in foro externo actionem pariat: sed tantùm exceptionem, sicuti constat *ex cit. l. ius gentium, §. sed cum,* & videri de hoc potest Ioan. Faber. *tit. Instit. de obligat. §. nunc transeamus.*

Explicatur: Si alicui volenti nudè acceptanti nudè ac simpliciter promisisti, mutuò te daturum, aut commodaturum: dicitur nuda conuentio, cuius naturalem, siue in conscientiæ foro ortam obligationem ciuile minimè quidem tollit, multò minus rei de qua conuentum, solutionem, executionemue prohibet, aut retractat: tamen ad vitandam ciuilium actionum & litium multitudinem eiusmodi simplices conuentiones non confirmat, id est, non vult, vt iudex ad earum executionem debitorem compellat. Nihilominus exceptionis beneficium contra Actorem, ex simplici pacto siue conuentione obligatum tribuit.

Exemplum. Titius ex vendito debet tibi aureos 100. soluendos in die S. Georgij: tu autem eidem promisisti mutuò daturum aureos 100. hoc casu petentem te coram Iudice debitos 100. Titius exceptione promissi mutui repellere potest, idque ob remanentem obligationem naturalem, quæ iure ciuili non penitus extincta est, sed aliquos effectus retinet: quorum I. iam dictus est, quia tribuit ius excipiendi, & compensatione vtendi. II. Si solutum fuerit, quod naturali iure debetur, non conceditur repetitio. III. Pro naturali eiusmodi debito efficaciter obligatur fideiussor: potestque pro eo pignus retineri. Quæ in progressu magis patebunt.

1 Pactum vestitum, siue ciuili iure confirmatum dicitur, quod ciuilem etiam actionem parit: *v. g.* exempto competit emptori actio aduersus venditorem ad mercem sibi tradendam, numerato pretio, qua actione instituta, & causa cognita, Iudex compellit venditorem, secundùm iustam petitionem actoris.

2 Sex autem modis pacta siue conuentiones ciuili iure confirmantur, vt ex ijs actio oriatur, secundùm Gl. receptam *Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, & in cit. l. iurisgentium, §. quin imò.* Primò enim pacta quædam specifica natura, ac nomine suo perfecta, & quasi vestita sunt, vt *emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, &c.*

Secundò vestiuntur, & confirmantur pacta interuentu rei datæ ob causam, quod accidere solet in contractibus innominatis: v. g. conuenisti tu, & Titius, vt dares ei decem oues, pro vno boue: vterque ciuili iure (non item naturali, ac canonico) altero etiam inuito, resilire potestis ante rei traditionem. Postea quam verò promissas oues Titio tradidisti, competit tibi aduersum eundem actio ciuilis, siue ea, quæ dicitur *condictio seu repetitio dati ob causam, causa non secuta*: siue ea quæ dicitur *actio in factum,* seu *præscriptio verbis*, per quam compellitur contrahens ad præstandum id, de quo conuentum est, videlicet dandum bouem, vel quantum tua interest, bouem datum non esse, & est in optione actoris, vtram harum actionum instituere malit, sicuti habetur *in l. naturalis, §. & siquidem, & §. seq. ff. de præscriptis verbis, l. quo nam C. eod.* Verùm in foro conscientiæ, atque canonum, dum alter contrahens paratus est ex sua etiam parte sine culpabili mora implere, pœnitentiæ seu reuocationi locus non est, sed contractus perfici debet, sicuti docet Molin. *disp. 258. §. Nihilominus.*

Tertiò vestitur, & confirmatur pactum ab adiectione aliud pactum iure ciuili firmum, iuxta *cit. l. iurisgentium, §. quin imò.* Veluti si ædes Titio vendidisti, atque incontinenti seu non ex interuallo pactum adiecisti, vt inquilinum te recipiat pactio ista, quæ per se & seorsim spectata, nuda & informis foret, adiectione ad venditionem confirmatur: quare Titium actione ex vendito ad vtrumque compellere potes: & vt pretium pro ædibus numeret, & in eas inquilinum te recipiat.

Quo eodem modo ex pignoris promissione obligatio, & actio ciuilis oritur, propter cohærentiam cum contractu cui accedit: nisi videre malis, id esse speciale priuilegium pignoris, vt simplex eius promissio per se actionem pariat, *l. si tibi, §. de pignore, ff. de pactis.* Quemadmodum etiam dos simpliciter promissa actionem hodie parit, vt mox dicam.

Quartò confirmantur pacta per stipulationem, quæ Romano more interrogatione, ac responsione mutua perficiebatur; *v. gr. promittis decem oues pro boue daturum? promitto.* Vnde, & verborum obligatio dicta fuit, *tit. ff. & Instit. de ver. obligat. l. 1. §. verbis; ff. de actionibus & obligat. l. omnes, C. de contrahen. & committ. stipulat.* Hodie verò promissiones, & pacta fermè confirmari solent vel publico tabellionis instrumento, vel etiam simplici scriptura, manu promissoris subscripta aut obsignata.

Quintò confirmantur pacta legis auxilio, sicuti notat Gloss. *in cit. l. iurisgentium, §. sed cum verb. igitur.* Nam iure nouo, *Cod. de donat. l. si quis argentum,* ex simplici donatione, posteaquam acceptata est, actio conceditur ad rei ita promissæ traditionem. Item ex simplici dotis promissione acceptata, *l. vn. Cod. de rei vxoriæ actione, in princip. l. ad exactionem, Cod. de dotis promiss.* Præterea si quis, quod alius naturali iure debet, (siue etiam ciuiliter debeat, siue non) se soluturum constituit, obligatur ciuili iure, *l. 1. ff. de constituta pecunia, & §. de constituta, Instit. de actionib.* Vide Gloss. ibid. *verb. nulla.*

Sextò confirmatur pactum iuramento, vt etiam ciuili iure actionem pariat, secundùm probabiliorem sententiam Cou. *c. quāuis pactum, p. 1. §. 3. & p. 2. §. 4. n. vlt.* Mol. *tom. 2. disp. 256.* contra Bartol. *in l. iurisgentium, §. quin imò, ff. de pactis,* & confirmabitur ex ijs, quæ infrà dicam *c. 9. assert. 3. in fine, & lib. seq. tr. 3. c. 8.*

Restat quæstio. Vtrùm ex nudo pacto actio oriatur, spectato iure canonico: secundùm quod procedi solet in terris, Ecclesiæ

Romanæ subiectis: item in toto Christiano orbe quod attinet ad causas, quæ vel ratione materiæ, vel personarum, ad Ecclesiasticum tribunal pertinet.

3 Responderi debet cum Abb. *in c. si cautio, de fide instrumentorum*, Sylu. *verb. pactum, q. 3.* Couarr. *cit.* §. 4. *n.* 24. Less. *lib.* 3. *c.* 17. *dub.* 6. Mol. *disp.* 257. in canonico foro actionem tribui ex nudo pacto, si initum est cum expressione causæ: secus, si nulla causa expressa sit, neq; ab actore ostendi possit. Explico: Si manu Titii scriptum reperiatur, vel testibus probari possit, aut ipsemet Titius confiteatur, se promisisse daturum tibi centum, seu ex mera liberalitate, seu propter præstita obsequia, vel titulo, & pactione mutui, v.g. compellitur fidem seruare. Sin verò nihil aliud coram Iudice ostendi possit, quàm Titium simpliciter promisisse quidem; sed sub conditione, vel causa pendente in futurum, v.g. si ipsi obsequia præstiteris, quæ præstita tamen nondum fuerunt: cuiusque contrarium probandi onus in te actorem reiiciet. Nam neque ciuili iure ex stipulatu actio conceditur contra promissorem, nisi constet, vel probata fuerit causa promissionis, sicut constat ex l. 2. §. *circa primam speciem, ff. de doli mali*, & metus exceptione, iuncta Gloss. *verb. sine culpa*. Ius autem canonicum ita tribuit actionem ex pacto nudo, sicut ius ciuile ex stipulatu, eò quod in canonico foro non attendatur ad verborum solemnitatem, sed rei, de qua agitur, veritatem, ac contrahentium voluntatem.

His addendum est primò; Licet actio, quæ ex nudo pacto secundùm ius canonicum datur, tantùm locum habeat in causis, quæ vel ratione personarum, vel ratione materiæ ad Ecclesiæ tribunal spectant, tamen in quibuscunque pactis obligantibus in conscientia locum habere potest denuntiatio canonica, vt ad tollendum peccatum, Ecclesiæ Prælatus cogat promittentem promissis stare, iuxta *ca. nouit, de iudiciis*: idque notauit Mol. *cit. disp.* 257. ex Felino *in c.* 1. *de pactis*.

Addendum secundò: Si quippiam Ecclesiæ promissum sit, non opus esse expressione causæ, quia sufficiens causa adesse præsumitur, videlicet pietatis, ac Religionis: Imò etiam in ciuili foro iustitia administrari debet Ecclesiæ promissionem sibi factam, si ea acceptat, exigenti, quandoquidem in causis piis secundum iuris canonici, ac naturali præscriptum, & non secundùm iuris ciuilis subtilitatem iudicandum est, sicuti docent DD. *in c. relatum, 11. de testam.* & notauit Tiraquell. *de priuil. piæ causæ, priuil.* 3. 4. Videri etiam potest Menoch. *de arbitrar. q.* 9. *casu* 88.

CAP. III.

QVID SIT CONTRACTVS, ET QVOTVPLEX.

SVMMARIVM.

1 *Pactum aliud est gratuitum, & aliud onerosum seu reciprocum.*
2 *Contractus alij solo consensu, alij verbo, alij scriptura, alij re perficiuntur.*
3 *Iterum diuiditur contractus innominatum, & innominatum.*
4 *Alia diuisio est, quod inter contractus alij bonæ fidei dicuntur, & alij stricti iuris.*

1 Contractus tum latè, tum strictè accipitur. Si latè accipiatur, idem est quod pactum. Pactum verò aliud est gratuitum, quod ex vna tantum paciscentium parte obligationẽ parit, cuiusmodi est promissio stipulata, vel nude acceptata, secũdum ius naturale, & canonicum, dandi, vel faciendi in gratiam alterius, sine reciproca obligatione. Imò donatio simplex, etsi nec solemni stipulatione, nec traditione sed sola liberali voluntate declarata sit etiam in ciuili foro actionem, & tradendi necessitatem parit, *l. si argentum, §. vlt. ff. de donat. & §. alia autem, Instit. eod.* Aliud verò est gratuitum pactum, per quod ex vna tantum parte non quidem obligatio in futurum oritur, attamen ius alterius quod conseritur, vel extinguitur. Huc pertinet in primis acceptilatio, per quam debitum à creditore debitori gratis remittitur, & quasi acceptum habetur. Secundò spectat huc donatio ea, quæ à traditione incipit, & rei dominium in alterum gratis, & sine vllius obligatione transfert. Vide Molin. *t.* 2. *disp.* 252. Syl. *ver. contractus, q.* 1. Aliud denique est pactum reciprocum, siue onerosum, quod ex vtraque paciscentium parte obligationem parit, & idem omninò est, quod contractus strictè acceptus, qui à Græcis συνάλλαγμα dicitur, & definitur *in l. Labeo ff. de verb. signif. vltro, citroque obligatio*.

2 Iterum pactum (puta vestitum) seu contractus latè acceptus diuiditur in eum, qui solo consensu, & qui verbis, & qui scriptura & qui re, siue traditione perficitur, *Inst. de obligat. §. vlt.* Contractus, qui solo consensu mutuum explicato perficiuntur, sunt emptio, ac vẽditio locatio, & conductio, societas, & mandatum: quibus annumerari possit iure nouo ciuili, donatio; item ex iuris priuilegio pignus: & hypotheca, denique sponsalia, ac matrimonium. Cùm primum enim, v. g. emptor ac venditor de merce ac pretio conuenerunt, ratus est contractus; vt actio, & obligatio iure ciuili vtrinque oriatur. Et possunt hi contractus etiam inter absentes per epistolam, vel nuntium celebrari vti habetur *tit. Inst. de oblig. ex consensu*.

Inter contractus qui verbis perficiuntur, primum locum tenet stipulatio, siue obligatio verbum, alterum acceptilatio, per quam ex stipulatione orta obligatio, contraria verborum interrogatione, ac responsione tollitur v. g. *Quod ego tibi stipulata promisi, habesne acceptum, perinde ac si solutum esset? Acceptum habeo*. Igitur acceptilatio est imaginaria quædam solutio, §. *item, Institut.* Quibus modis tollitur obligatio. Hæc tamen ad iuris ciuilis subtilitatem pertinet: naturali autem, & canonico iure non attenditur ad eiusmodi verborum solemnitatem, vt suprà dixi.

Scripturæ contractus perficiuntur vel ipsorum contrahentium voluntate, si nolint, v. g. emptionem, stipulationem, aliumue contractum ante firmum esse, quã instrumẽtum ob eam causam editum, & subscriptum sit sicuti constat ex *l. contractus, C. de fide instrumentorum*. Vel ex iuris, seu ciuilis, seu canonici dispositione, ad formam ac veluti substantias alicuius contractus scripturam requirentis: v. g. ad donationem 500. solidos excedentem: item ad emphyteusin, præsertim Ecclesiasticam, sicuti ex communi obseruat Clar. *lib.* 4. *recept. sent. §. emphyteusis, q.* 4. Alias verò sæpè instrumentum conficitur ad substantiam, sed eius probationem.

Re, siue traditione perficiuntur contractus, qui ipso nomine suo dationem, vel factionem significant, sicuti Bartolus docet *in l. iuris gentium, ff. de pactis, & in rubr. C. de rerum permutat.* Tales sunt, mutuatio, commodatio, depositum, permutatio, & omnis innominatus contractus. Est autem ciuili iure discrimen inter contractus qui solo consensu, & contractus qui traditione perficiuntur: quod emptor, v. g. cum primum consensit pro merce se traditurum certum pretium, ciuilem quoque obligationem contrahat, neque per pœnitentiam recedere possit. Quamquam adhuc magis consummatur & perficitur contractus mercis traditione, vtpote per quam dominium eius transfertur, & ius in rem requiritur. Qui verò promisit se mutuo daturum, v. g. aut permutaturum, ciuili iure non obligatur, sed per pœnitentiam recedere potest: secus tamen est secundùm ius naturalem, & canonicum, vt *præced. cap. dictum*.

3 Præterea diuiditur contractus innominatum, & innominatum. Contractus tamen est, *qui in nomine generali pactionis non stat; sed transit in proprium, & specificum nomen contractus: Vt emptio ac venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum*: quin & mandatum, mutuum, pignus, & hypotheca, iuxta *sit. l. iuris gentium*, iunct. Gloss. *ver. similes* quibus adde l. feudum, emphyteusim, sponsalia, & matrimonium. II. Si nomen contractus latè accipias, annumera donationem, gratuitam stipulationem, & acceptilationem.

Contractus innominatus est, qui proprio ac specifico nomine carens, in generali vocabulo συνάλλαγμα siue cõmutationis persistit. Eius quatuor sunt species: de quibus *in l. naturales, ff. de præscriptis verbis*: I. Est *Do vt des*: v. g. do tibi aurum, vt des mihi argentum. Do tibi equum, vt des mihi pannum, quæ species interdum nomen permutationis sibi proprium vendicat, sicut videre est in §. *actionem. Instit. de actionibus*. II. *Do vt facias*, v. g. do tibi pannum, vt colas mihi agrum. Do tibi frumentum, vt desistas à lite: nam sub faciendo comprehenditur etiam non faciendum. III. *Facio vt des*, v. g. colo tibi agrum, vt des mihi pannum. IV. *Facio vt facias*, v. g. colo tibi agrum, vt vehas mihi frumentum.

His omnibus innominatis contractibus seu commutationibus id commune est, quod per pœnitentiam recedere possit pars contrahens, etiamsi ex sua parte contractum impleuerit, si ex altera parte impletum non sit, exempli causa. Dedi pecuniam, antequam iuisti: nisi tua intersit, non reuocari, quia te ad iter parando aliquid expendisti: aut lucrum omisisti, tunc enim te indemnem seruare debeo; *leg. si pecuniam, ff. de condict. causa data, &c.* At verò in contractu nominato non est locus pœnitentiæ, & reuocationi: sed qui ex sua parte impleuit, agere debet, vt etiam pars altera impleat, nisi placeat contractum mutuo consẽsu dissoluere, *l. in ciuile, C. de re vin.* Vide quæ dixi *suprà c.* 1. *n.* 2.

4 Denique diuiditur contractus latè acceptus in eos, qui bonæ fidei sunt, & qui stricti iuris. Sumitur autem hic bona fides, non vt opponitur dolo ac fraudi (nam hoc sensu omnes contractus bonæ fidei esse debent) sed vt idem sit, quod benigna interpretatio secundùm æquum & bonum. Ius verò strictum hic accipitur, non prout opponitur æquitati siue ἐπιείκειᾳ: atque verborũ prolatione tenaciter adhæret, etiam contra mentem, & intentionem proferentis. Nam hoc sensu nullus contractus stricti iuris esse debet: cum enim verba substituantur vt signa & nuntia mentis, contra rationem est, ad verba potius, quàm intentionem

con-

contrahentium attendere. Dicuntur igitur contractus bonæ fidei comparatiuè ad eos, qui iuris stricti appellantur; quòd in illis maiorem potestatem habeat Iudex arbitrandi quod æquum, & iustum est, etiam si contrahentium verbis expręssum non fuerat. In his autem Iudex magis ad id, quod expresſè dictum, conuentumque fuit, attendere, & non vltra iudicium protendere debet. Breuius dici potest: Contractus, qui bonæ fidei dicuntur latiorem interpretationem secundùm equitatem recipere; qui verò stricti iuris appellantur, strictioris interpretationis esse oportere, de hac re interpretes *in §. actionum. Institut. de actionibus*, Gloss. *in c. cum venerabilis, verb. bonæ fidei, de except.* Abb. ibid. *num.* 20. Couarr. *in reg. possessor, p. 2. §. 6. num.* 4. Rebellum, *p. 2. lib. 1. de contractibus, q. 2. 2. sect.* 1. Felicianum de Solis *lib. 1. de censib. c.* 3.

Contractus bonæ fidei sunt emptio, venditio, locatio, conductio: negotiorum, gestorum, mandatum, depositum, societas, cæteri qui numerantur §. *actionum, Instit. de actionibus*. Reliqui autem omnes, qui eo loco non numerantur, contractus sunt stricti iuris, vt plerique innominati contractus, item mutuum, census, emphyteusis, gratuita item stipulatio, aut donatio, iuxta l. 99. *ff. de verborum obligat. Quicquid astringendæ obligationis est, ad nisi palam verbis exprimatur, omissum intelligendum est; ac ferè semper secundum promissorem interpretamur*. Idque etiam in votis, & legatis, ad pias causas locum habere, putat Couar. *c. indicante de test. n.* 5. Sanch. *l. 4. moral. c.* 15. *in fine*, Rebellus *in fine cit. sect. 1. arg. c. ex parte; de censib.* ibid. *cum huiusmodi vota gratuita fuerint ab initio, benignius sunt a viris Ecclesiasticis exigenda*. Cui consonat *l. semper in stipulationibus, ff. de regul. iur.* Quamuis Ab. *in cit. c. ex parte.*, & alij apud Couar. *l. c.* ob fauorem causæ piæ, contrarium doceant, *arg. l. Titia, §. Seia, ff. de auro, & argento legato*. Vide quæ dicam *tract. seq. c. 1. n.* 4.

Id verò certum est, quod Principis donatio, siue beneficium, si nemini præiudicet, & communi iuri non refragetur, latissimè interpretandum sit, sicuti constat *ex l. 3. ff. de constit. Principum, l. Princeps, ff. de verb. signif. c. cum dilecti, de donationibus*. Idque ob liberalitatem, & munificentiam, quę de Principe præsumitur.

CAP. IV.

DE QVALITATIBVS CONTRACTVVM.

SVMMARIVM.

1 *Quod purè & simpliciter promissum est, confestim peti debet, quod verò in diem certum, id solui non debet, antequam ille dies transactus sit.*

2 *Dies incertus interdum promissioni adijcitur causa obligationis suspendendæ: interdum verò causa solutionis differendæ.*

3 *Conditio de præsente, vel præterito, si vera est, confirmat promissionis obligationem: sin falsa est: statim infirmat.*

4 *Conditio de futuro impossibilis, reddit contractum, seu promissionem irritam.*

5 *Conditio de futuro possibilis, & honesta promissioni adiecta, eius obligationem suspendit.*

Pactum conditionale, mortuo paciscente ad hæredes transmittitur: sed non legatum, mortuo legatario.

6 *Modus promissioni adiectus, licet eam non suspendat tamen promissario vicissim obligationem affert, qua non impleta, interdum reuocari potest, quod sub tali modo datum est.*

7 *Donatio facta Ecclesiæ sub conditione suspendente, ea non impleta, corruit. sed donatio facta sub modo, eo non impleto, reuocari non potest, nisi id expressum sit.*

Prælatus Ecclesiæ nocere potest in iure acquirendo: non in iure quæsito.

8 *Quod promissum est meretrici ob fornicationem, vel sicario ad cædem faciendam, patrato opere, ex iustitia debitum est.*

9 *Pro eo, quod iam ante ex iustitia debitum, pretium seu merces accipi non potest, nisi quid amplius: vel modo exactiore præstetur, quam obligatio incumbit.*

10 *Iudices, aliique Officiales munera accipientes, licèt frequenter peccent, acceptorum tamen dominium comparant modo liberaliter oblata sint, non verò ad iniustam vexationem redimendam.*

11 *Pro opere debito, ex sola charitate lege, si prætio æstimabile sit: prætium exigi potest: si non licitè, saltem validè.*

12 *Promissio facti alieni nullam obligationem parit.*

PActum, seu contractus, omnisque promissio, alia pura est: alia in diem certum, aut incertum: alia sub modo, alia sub causa. Item alia rei possibilis, alia impossibilis: alia rei, aut facti proprij, & alia alieni. De quibus singulis dicendum est.

1 Assertio I. Quòd purè ac simpliciter, nulla adiecta conditione, & tempore promissum est, confestim peti potest, *l. cum qui Kalendis, §. quotiens, ff. de verb. obligat. & §. omnis stipulatio, instit. eod. & reg.* 14. *ff. de reg. iur. in omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsente die debetur*. Monet tamen Gloss. *in cit. §. omnis stipulatio*, quod dicitur *confestim* non excludere breuem aliquorum dierum moram: quæ viri boni, vel Iudicis arbitrio concedi debet debitori, vt commodè soluere possit, iuxta *l. quod dicimus, ff. de solution*. Deinde expectare plerumque poterit debitor, donec promissarius, seu creditor exigat, si nullum solutioni tempus, aut conditio apposita erat secundum Gloss. *in l. debitores, præsens, verbo conueniendi, C. de pignoribus*, & notat Sanch. *lib. 1. disp.* 28. Quod sponsus ad nuptias non obligatur, nisi alter petat: si enim taceat, censetur esse contentus moræ: dummodo facilè petere possit, secus, si ob metū, etiam reuerentialem, aut obtinendi desperatione, vel propter obliuionem, promissarius petere omitteret.

Assertio II. Si promissio facta est in diem certum, causa solutionis differendæ, v. g. ad Kalendas, ad festum Paschæ (qua loquendi forma proximæ Kalendæ, & proxima Paschæ, festiuitas intelligi debet, sicuti habetur *in cit. l. cum qui Kalendis*) statim oritur obligatio, & actio, quæ & ad hæredes transit, tamen si creditor ante eum diem petat, exceptione repelli potest. Vide *l. cedere, ff. de verb. signif. & cit. §. omnis stipulatio*. Quod si promissio facta erat ad certum diem, mensem, annum non cogitur promissor soluere ante finem diei, mensis, anni, *cit. §. quotiens, & l. qui hoc, ff. de verbor. oblig.* Quia adiectio diei, alteriusue temporis, in fauorem debitoris facta est (non stipulatoris,) *l. cum tempus, ff. de regul. iur.* Seu verò annua quantitas, v. g. decem annuæ eleemosynæ, vel alimentorum nomine promissę sint, videtur solutio facienda in principio anni, quia ita delegatis annuis decretum est *lib. 5. Cod.* Quando dies legati, & docet ibid. Gloss. *Accursij verb. ab initio, & §. at si ita, Instit. de verb. obligat.*

2 Assertio III. Si promissio facta est in diem incertum, censetur conditionalis; ideoque obligationem, actionemque suspendit, iuxta ea; quæ dicam *assert.* 6. Exempli causa: Cum naues ex India appulerint, dabo tibi centum: Cum hæres meus morietur, tradantur Titio centum. Perinde est ac si dicatur. Si naues ex India appellant; Si hæres meus ante Titium moriatur. Ita habetur *in l. stipulatio ista, §. inter incertam, ff. de verbor. obligat. l. si dies apposita, ff. Quando dies legat. cedat. & l. 1. §. dies autem, ff. & demonstrationibus*, & alijs iuribus, quæ citat Gomez *lib. 2. resol. c. 11. num.* 21. Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 204. & tom. 2. disp.* 284.

Intelligenda autem ita assertio est: vt incertum sit diem exiturum esse: Nam si certum sit diem futurum, licet incertum quando: vt si dicatur: Promitto, me Reipub. daturum, cum pater meus morietur. Aut, Volo, vt Titio, cum morietur centum dentur ab hærede meo, non censendi dies, vt tempus appositum causa obligationis suspendendæ, sed solutionis & executionis differendæ; quapropter tale legatum ad hæredes transmittitur. Ita habetur *in l. si cum heres, & l. si dies apposita, ff. quando dies legat. cedet*, & expresſè *in l. hæres meus, ff. de condit. & demonstrat. Hæres meus dicitur Titius, centum ei dato; purum legatum est. Quia non conditione, sed mora suspenditur, non potest enim conditio non existere*, Vide Gloss. *in l. vnic. C. vt actiones*; & ab hæredibus, & contra hæredes incipiant.

Deinde limitari debet eadem tertia assertio: Nisi dies incertus promissioni adiectus fuerit in gratiam solius promissarij, legatarij. Veluti si famulo propter obsequia promittas 400. aureos, dandos ei, cùm matrimonium contraxerit: ne fortasſè ante acceptos male absumat: isque ante matrimonium moriatur, aut Religionem ingrediatur, transmittitur actio ad hæredes, vel Monasterium, sicuti notauit Mol. *cit. disp.* 205. §. Si tamen dies Rebellus *p. 2. de obligat. instit. lib. 18. q.* 13. & videri potest Abb. *in cap. nos quidem, de testam.* Medina *q. 24. de restit. §. indè etiam est*.

3 Assertio IV. Conditio de præsente, vel præterito, v. g. Promitto me daturum, si pater meus viuit: si mater mea mortua est; promissionis obligationem, & actionem non suspendit, sed statim confirmat, si vera est; infirmat autem, si falsa est: licèt a paciscentibus ignoretur. Ità habetur *in l. cùm ad præsens, ff. si certum petatur, & §. conditiones, Inst. de verborum obligat.* Idemque sentiendum, si conditio de futuro necessaria sit: v. g. promitto me daturum si moriar, vel si futuris Kalendis sol oriatur, *l. si pupillus, §. qui sub conditione, ff. de Nouation*. Nisi appareat, intentionem loquentis fuisse, tali loquendi forma tempus, & diem finire, antè quem peti non debeat, vt sensus sit, dabo tibi cum moriar, vel cum futuris Kalendis sol orietur.

4 Assertio V. Conditio de futuro impossibilis secundùm naturam, aut secundùm mores, reddit contractum vel promissionem irritam. Ità habetur, *l. impossibilis, ff. de verb. obl. Instit. de inutilibus stipulat. §. 1. & §. si impossibilis, Et reg. 145. ff.* vbi dicitur: *Impossibilium nulla est obligatio*. Vide quę dicam *l. 5. tr. 10. p. 2. c. 7. n.* 10.

5 Assertio VI. Conditio de futuro honesta, & possibilis parit obligationem suspensam, quæ etiam ad promissoris hæredes trāsmittitur, cuius obligationis ea vis est, quòd licèt promissor, antè euentum conditionis rem promissam tradere non teneatur euentum tamen expectare debeat; atque interim promissionem reuocare non possit, sicut constat *ex tit. l. cedere diem, ff. de verb. obligat. & §. sub conditione, §. ex conditionali, Instit. de verb. obligationibus*: Posteà verò si condititio eueniat purificatur promissio, & obligatio, iuxta *l. potior, ff. Qui potiores in pignore*: Si non eueniat, penitus expirat vis promissionis.

Nota autem hic primò, discrimen esse inter legatum, & contractum, quòd legatum sub conditione, si ea pendente legatarius moriatur, penitus expirat, & ad hæredem non transmittitur, sicuti habetur in *l. 4. 5. & l. huiusmodi, ff. quando dies legatorum cedat, & l. vn. §. sin autem aliquid, C. de caducis tollendis*. Contractus autem conditionalis ad hæredes sub eadem conditione transmittitur, vt suprà dictum. Rationem discriminis affert Gloss. *§. ex conditionali, Instit. de verb. oblig*. Quia in contractu, vel stipulatione interuenit factum stipulantis, seu contrahentis, volentis sibi, & hæredibus suis prospicere, *arg. l. si pactum. ff. de probat. Plerisque tam hæredibus nostris, quàm nobismetipsis cauemus*. In legato autem & fidei commissis nullum factum legatarij, aut fidei commissarij interuenit. Plerique tamen Doctores *in l. si decem, §. cum petiero, ff. de verb. obligat*. Gomez *lib. 2. cap. 11. nu. 36.* excipiunt conditionem potestatiuam, id est, quæ à sola voluntate promissarij pendet: v.g. Dabo tibi centum, si capitolium ascenderis, si seruum manumiseris: si enim talis conditio ab ipsomet stipulatore impleta non sit, aiunt ab hæredibus impleri non posse, ideòque promissionem in morte stipulatoris, siue promissarij expirare, quibus repugnant Cou. *in pract. qq. c. 39. n. 2.* Mol. *cit. disp. 285.*

Nota secundò, discrimen esse inter promissionem, vel legatū sub conditione, & promissionem, vel legatum in diem certum. Nam quod in diem certum promissum, vel legatum fuit, purè ac simpliciter debetur: quapropter si antè definitum diem soluatur, eius repetitio non conceditur, *leg. fideiussor quamuis, ff. mandati*, & notauit Gomez *n. 23.* Mol. *disp. 284.* Quod verò sub conditione, vel in diem incertum promissum, vel legatum fuit, eius debitum suspensum manet: quare si antè conditionis euentum per errorem iuris, aut facti soluatur, repetitio conceditur, sub conditione, *l. qui promisit, ff. de condict. indebiti*.

6 Assertio VII. Modus promissioni, contractui, vel legato adiectus: puta promitto, dono, lego tibi centum, vt Romam eas, vt sepulcrum mihi ædifices, non suspendit promissionem, donationem, legatumue; donatario tamen, vel legatario vicissim imponit grauamen, siue obligationem aliquid præstandi. Ita colligitur *ex tit. C. de donationib. quæ sub modo*, & docet Gloss. recepta *in cap. verum, verb. conditione, de condition. appositis*, ibid. Abb. *n. 2.* Rebell. *p. 2. lib. 18. qu. 13.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 208.* Ratio est. Quia donatio, vel legatum, vel modo, suum esse substantiale habet absolutum, quodammodo independenter ab accessorio modo, seu grauamine. Ex quo sequitur primò; Quòd promissum, legatumue sub modo, vel sub modo statim peti potest, etiam nondum impleto modo: quamuis legatarius satis dare debet de eo implendo, *l. quibus diebus, §. Thermus, ff. de condition. & demonstrationibus*. Sequitur secundò: Quod tametsi promissarius, vel legatarius modum necdum impleuerit, ius tamen omne suum ad hæredem transmittit: qui etiam modum implere potest, ac debet, *l. à testatore*, iunct. Gloss. *verb. conditio. ff. eod.* Similiter, si legatarius ante cautionem, quam præstare debuisset, è vita excesserit hæres eius, si eamdem cautionem præstet, in possessionem mittendus erit. Et hæc dicta sunt pro intellectu assertionis, quoad priorem partem.

Quod ad posteriorem partem attinet; Vt modus, seu grauamen promissioni accessorium censeatur, ideòque à promissario implendum, requiritur primò, modum incontinenti, veluti vnica pactione, donationi, alteriue dispositioni adiectum fuisse. Si enim omninò perfecta, seu simpliciter facta fuerat donatio, modum aut conditionem non amplius recipit, donatario inuito, *l. perfecta, C. de donat. quæ sub modo*. Secundò requiritur, adiectū modo possibilem esse: si enim impossibilis sit iure, aut facto; v.g. Dono tibi ea ege, vt à Religione Catholica deficias, aut in hæresi perseueres: Vt coelum digito tangas; perinde valeat promissio, donatio, vel legatum, ac si talis modus adiectos non esset, sicuti ex communi docet Mol. *disp. 208. §. modus impossibilis*. Ratio est: Quia modus promissioni, vel dispositioni est, veluti accessoria pacto, seu obligatio, qua corruente propter sui impotentiam, non etiam corruit pactio principalis, cum principale non pendeat à suo accessorio.

Quæstio autem est: Si modus possibilis, ac honestus à donatario, vel legatario non seruetur, vtrùm donatio, vel legatum corruat, aut reuocari possit? Resp. ex doctrina Abb. *cit. cap. verum de condit. appositis, num. 3.* Molinæ *cit. disp. 208.* Inuestigandam esse mentem donantis, legantis; partim ea verbis, quibus vsus est, partim ex circumstantijs, vtrùm modus ab eo adiectus fuerit, tanquam causa finalis, ac principalis, quæ in euentu resolui debeat in conditionem sine qua non: puta, lego tibi centum: ea lege, vt monumentum mihi ædifices, alioquin legatum retinere non possis. An verò non fuerit causa finalis, ac principalis donandi, legandiue; quamuis interim donator, vel legator, occasione ista, aliquam etiam obligationem imponere intende: it; tunc reuocari non potest donatio vel legatum, sed compelli debet donatarius, vel legatarius ad modum seruandum, vel præstandam æstimationem eius, quod interest, modum non seruari.

7 Id verò peculiariter fauore causæ piæ statutum est *in cap. verum, de condit. appositis*. Vt donatio facta Ecclesiæ sub modo, eo non seruato, reuocari non debeat (nisi in donatione expressum fuerit, Quia in dubio præsumatur donatio principaliter facta propter Deum, & pro remedio peccatorum, ait Abb. *loc. suprà cit.*

Cæterum, et si expressum fuerit, vt si modus non seruetur, v.g. si fundus Ecclesiæ donatus, & alienari prohibitus alienetur, reuocetur facta donatio: non nocebit tamen Ecclesiæ, si solus Prælatus sine Capituli consensu modum donationis transgrediatur. Alia ratio est, si donatio facta fuerit sub conditione suspendente, eamque Prælatus, qui res Ecclesiæ administrat, non adimpleat, corruit tunc donatio. Causa discriminis est; quia Prælatus Ecclesiæ nocere potest in iure acquirendo: non item in iure acquisito, secundum Gl. *in c. vl. 16. q. 6.* Atqui res donata sub conditione, ante eius euentum non acquiritur donatario, sed donata sub modo statim acquiritur antequam modus impleatur, vt suprà dictum. Et ita resoluit Abbas *l. c. & in c. verum, n. 28. de foro compet.*

Exemplum habes: Titius promisit Ecclesiæ se donaturum centum aureos, si pro suis maioribus anniuersarius celebretur; sed Pastor Ecclesiæ postea recusat conditionem implere, promissor liberatur obligatione. Sin verò ius fundationis legato, aut donatione Titij acquisitum est Ecclesiæ, cum modo & obligatione, vt anniuersarius dies celebretur, fundatio reuocari non potest, ob non impletum postea modum, sed agi debet ad eius impletionem. Tum quia administratores Ecclesiæ abesse non possunt in iure iam acquisito: tum quia res semel Ecclesiæ acquisita, quasi sacra facta est, & in speciali dominio Christi constituta: ideoque reuocari non potest, vt; Innoc. notauit *in c. verum, de foro comp.* Idemque dicendum est, si modus impossibilis fiat, seu expleri non possit; cum nemo ad impossibile obligetur.

Illud etiam obiter notandum cum Abb. *in tit. c. verum, n. 4. de condit. appositis*. Licet donator, vel testator conditionem aut grauamen apposuerit; vt res alienari non posset, non censeri tamen prohibitam alienationem in casu necessitatis, v.g. ad redemptionem captiuorum, si alia bona non suppetant, & ius naturale charitatis &c. talem alienationem postulet.

Assertio VIII. Promissio rei impossibilis, siue secundum naturam, siue secundum mores, ipso iure irrita est. *Nam nemo potest ad impossibilem obligari, regul. 6. in 6. Et in malis promissis fidem non expedit obseruari, reg. 60. eod.* Fieri enim non potest, vt aliquis ex iustitiæ virtute obligetur ad id, quod vel nullo modo, vel saltem non sine peccato præstari potest. Quare Isidorus relatus *in cap. 5. causa 22. q. 4. In malis promissis rescinde fidem: In turpi voto muta decretum*. Cuius ratio adiungitur. *Quia impia est promissio, quæ scelere adimpletur*. Sed etsi promissione rei malæ iuramentum accesserit, *non est obligatorium contra bonos mores præstitum: iuramentum, reg. 58. in 6.* Neque iuramentum potest esse vinculum iniquitatis, *c. quanto, de iuram*. Exempli causa, Si iuratus promisisti puellæ quippe daturum; vt turpiter agat, nulla oritur obligatio; & quid ob eam causam nondum impletam, à puella acceptum est naturali iure, siue in conscientiæ foro restitui debet danti.

8 Veruntamen, posteaquam puella non sine peccato, corporis sui copiam fecit, non tantùm, quod ob eam causam datur, accipere, & remittere potest, sed etiam quod veluti pretium promissum, & nondum datum, omni iure exigere, sicuti constat *ex l. 4. ff. sed & quod ff. de condict. ob turpem causam*; & docet S. Thom. *2. 2. q. 62. a. 5. ad 2.* Abb. *in c. quia plerique, n. 14. de immunit. Eccles.* Adrian. *in 4. vbi de restit. §. oritur alia quæstio, verum meretrix.* Caiet. *2. 2. q. 32. a. 8.* Sotus *l. 4. q. 7. a. 1. ad 2.* Cou. *reg. pecc. p. 2. §. 2. n. 1.* Sylu. *verb. rest. 2. §. sed quod dictum*, Petr. Nau. *l. 4. c. 2. num. 114.* Rebell. *cit. l. 8. q. 1. nu. 9.* Vasq. *in mor. c. 7. dub. 1. & seqq.* contra Io. Medin. *C. de restit. q. 20.* Nauar. *in man. c. 17. n. 38. 41.* Item promisisti sicario daturum decem aureos, si hominem occideris, nulla nascetur obligatio; nisi posteaquam ille facinus non sine labore ac periculo suo, in tui gratiam patrauit; tunc enim spectato iure naturali, teneris soluere, vel si soluisti, repetere non potes, propterea quòd molestia, & periculum ab illo in tuam gratiā susceptum, pretio æstimabile sit, sicuti docent Nau.

c.17.n.31. Cou.cit.§.n.4.& 5. Sà *ver.rest.n.9. & 18.* Petr.Nau.*li.3.de restit.c.2.nu* 130. Less. *lib.2.cap.16.nu.* 18. contra Sotum *loc. citat. ante solut.tertij*, Cordub.*lib.1.quæst.quæst.*32.& alios apud Couarr. existimantes, eum qui promisit quippiam pro opere patrando legibus prohibito, ac puniri soluto, v.g. homicidio, secuto opere, non obligari ad adimplendum promissum.

Præterea si cum Iudice pactus fueris, vt non sine periculo suo, in tui gratiam suscepto, in iquam sententiam ferat, ea lata, probabilis est opinio Nauarr. *cap.17.n.39.* Reb. *loco cit.* Toleti *lib.5.ca.21.in fine*, Rodriq. *in sum.p.2.c.40.concl.2.* Molinæ *tom.1.tract.2.disp.94.§.* contraria sententia Lessij *li.2.cap.14.dub.8.num.* 52. Obligationem saltem naturalem exinde oriri: vt quod ob eam causam à Iudice acceptum fuit, restitutioni obnoxium non sit in conscientiæ foro: quamuis contrarium docent Adrianus *in 4. vbi de restitut.§.restat inquirere, an exorta*, Sotus *cit.a.1.* S. Anton. *p.2.tit.2.c.5.§.1.* Lopez *p.1.instruct.c.*106. Sairus *in Claui lib.10.tract.5.ca.3.nu.12.* & alij, quibus fauere videtur S. August. *epistol.54.ad Macedonium*.

Denique si cum aliquo pactus sis, pecunia promissa, ne te accuset de crimine patrando, qui iure te accusare potest, turpis est quidem actio, sed posteaquam tamen patratum fuit, vtrinque obligatio oritur, & pretium acceptum ante Iudicis sententiam restituendum non est: Siquidem ius accusandi, quo ille se priuat, prætio æstimabile est. Ita Sanch. *lib.4.de matrim.disp.9.num.* 10. Quamuis non pauci Doctores, contrarium responderent, propter regulam traditam à Palud. *in 4.d.15.q.2.a.4.* Medina *cit.qu.*20. Syluest. *verb.restitutio 2.§.1.* Soto *cit.art.1.* Si turpido versetur tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis (sicuti in propositis casibus videre est) restitutionem rei acceptæ faciendam esse fisco, vel Ecclesiæ, aut pauperibus. Sed regula ista locum tantum habet in externo foro, in quo pacta de patrando crimine contra Iustitiam, aut si patretur, non accusando, seuerè prohibentur, ac puniuntur, ideoque eiusmodi sceleratorum hominum actiones, non admittuntur, iuxta *l.3.ff.de condict.ob turpem causam. & l.generaliter, & seq.ff.de verb.oblig.l.in hæredem ff.de calumniator*, vbi dicitur, Eiusmodi datum ob turpem causam etiam ab hærede auferi. Quæ in conscientia locum non habent ante Iudicis condemnationem.

9 Assertio IX. Nulla oritur obligatio, neque dominij translatio, si aliquid tanquam prætium promissum, datumue fuerit eius rei gratia, ad quam præstandam promissarius iam antè ex iustitia obligatus est, veluti si latroni aliquid dederis, nè te, vel alterum inique occidat, vel Iudici, iustum salarium habenti, nè iustam sententiam ferat, causæ executionem iniquè ne differat. Ita docet ex communi S. Anton. & Adrianus *ll.cc.* Couarr. *reg. peccatum, p.2.§.nu.1.* Nauar. *c.17.man.num.97.* Sairus *l.c.dub.2.* Molin. *to.3.tract.2.disp.93.* Valentia *tom.3.disp.5.quæst.6.par.5.§.2.qu.4.* Less. *dub.9.num.63.* Petr.Nauar. *lib.4.cap.2.nu.94.* Rebell. *p.2.lib.10.quæst 26. & sumitur ex l.1.& 2.ff.de condict.* ob turpem causam. Ratio est: Quia hoc casu Iudex v.g. nullum accipiendi, vel datum retinendi titulum siue ius habet. Neque enim habet ex pacto gratuito, quia suppono, non esse tibi animum donandi, sed tanquam prætium dandi. Non item ea pacto oneroso: Onerosi enim pacti ea natura, & conditio est, quòd vtrinque obligationem pariat: Atqui nulla noua obligatio imponitur, ei, qui iam ante ex iustitia obligatus est facere, vel intermittere aliquid: adeoque contrarium agendo: præsertim iniuriam infert. Quapropter dici solet, *Opera iustitiæ non posse fieri venalia*, id est, quod alicui iam antè ex iustitia debitum est, non posse eidem constituto prætio vendi.

Quædam hoc loco notanda: Primò, Si Titius mecum paciscatur, seu fœdus ineat, quòd imposterum nullam mihi, vel amico meo iniuriam ferre velit, certum est illum ex tali promissione voluntariam iustitiæ obligationem contrahere, ita vt perfidus censeatur: si non impleat. Exinde autem videtur consequens, quod in compensationem susceptæ obligationis pecuniam illi, aliudue prætio æstimabile promittere possit, adeò, vt spectato iure naturali, eiusce mercedis solutio valida existat, & à Titio res data retineri possit, quamquam, si Titium promissum exigat, per exceptionem defendere me liceat: cum etiam datum iuxta legum decreta condicere seu repetere possim, *l.2.ff.de condict.* ob turpem causam; ne videlic. aliquis commodum inde ferat, ex quo pænam meretur.

Secundò notandum est, Si iudex, Tabellio Aduocatus, Medicus, artium Professor, &c. à Rep. conducti sint absque stipendio sufficiente, quamuis hoc casu ex iustitia obligentur ad præstandam operam partibus litigantibus, contrahentibus, ægris, &c. non tamen gratis: sed mercedem exigere iure possunt. Eademque ratio est de piscatore, v.g. qui naufrago ex charitatis lege succurrere debet, sed interim laboris sui prætium omni iure exigit.

Deinde, licèt Iudex, Tabellio, &c. sufficiens salarium habeant: nihilominus cessante scandalo, & prohibitione legis positiuæ, accipere aliquid possunt, tanquam prætium laboris ac diligentiæ extraordinariæ, ad quam alioquin non obligantur: veluti si Iudex augendo laborē, alicuius causam, sine aliorum damno, velocius expediat; Si artium Professor nihil in publica prælectione pretermittens, priuato, & extraordinario labore aliquos erudiat: quo modo limitari debet doctrina Nauar. *c.25.n.* 58. Item, si famulus expeditionem causæ apud dominum diligenter, ac frequenter vrgeat. Cautè tamen tali licentia vtendum esse, monet Mol. *tom.1.tract.2.dispu.* 88. Atque cauendum, nè talia cum alterius iniusto damno coniuncta sint: Vt si Minister publicus, propter oblatum sibi munus, vnius causam citius expediat, posthabitis alijs, qui diutius expectarunt, & ante alios expediri deberent.

Sed ponamus, plures adesse, & æquali iure gaudeant, vt in Iudicis arbitrio positum sit, quem cui præponat, peccabit ne Iudex, si vnius causam ante alios expediat, ex pacto oblati muneris? Res ista periculo non vacat, spectato tamen naturali iure non audeo hominem damnare: quia ex in re alijs iniuriam non infert: in gratiam verò Titij remuneratoris suscipit nouam obligationem, antè alios expediendi causam ipsius, quæ obligatio prætio æstimabilis videtur.

1 Præterea, licèt Iudices à partibus contendentibus munera liberalia accipientes, non raro grauiter peccent, seu scandali causa, seu ob periculum iustitiam peruertendi, conuenienter illi Exod.23. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum*. Acceptorum tamen dominium comparant, naturali iure spectato, tametsi nihil in fauorem partis donantis, sed secundum merita causæ etiam contra donatorē iudicent. Sed isto donanti propositum fuit, muneribus conciliare animum Iudicis, vt sibi litis victoriam adiudicet: fuit tamen hæc tantum causa impulsiua donandi, non continens conditionem, sine qua non, vti dicam *c.seq.n.3.& 4.*

Quin etsi lex positiua acceptionem munerum prohibeat, non tamen accipiens ante Iudicis sententiam ad restitutionem obligandus videtur, præterquam si lex caperimat, vt non tantum illicita, sed etiam inualida acceptio fit; sicuti expressum est: de delegato Papæ *in c.statutum.§.si quid, de rescriptis in 6.* Et de Ecclesiarum visitatoribus, *c.1.de censib.in 6.* exceptuntur tamen esculenta, & poculenta moderata, quæ mera liberalitate offeruntur, *cit.c.statutum,§.insuper, & c.Felicis de censib.* ib. Vide Syl. *verb.Iudex, & q.8.* Reb. *p.2.l.18.q.vlt.* Mol. *disp.*85. Ioach. Mynsing. *cent.2.obseruat.*75.

Sin verò Iudex, aliusue Officialis: quæ iusta sunt, neget, v.g. instrumento sigillum apponere, nisi donum ipsi offeratur, iniustè erit extorsio, ex qua restituendi obligatio nascitur si Officialis publicum stipendium habens, neq; iure, neq; permissa consuetudine aliquid vt debitum sibi exigere possit, qua de re Gabr. *in 4.d.17.q.6.a.3.d.5.* Deinde si Iudici, vel alteri Officiali munus offeratur causa redimendæ vexationis, ne causam nimis diu protrahat, aut ne parti aduersariæ iniustè faueat, tale acceptum restitutioni obnoxium videtur cum non merè liberaliter datum sit, sed ex metu, & admixto inuoluntario: quamquam etiam hoc casu interdum præsumi potest, eumqui munus obtulit, restituendi obligationem remittere, sicuti notauit Rebell. *lib.18 q.vlt.n.5.*

Illud porrò in quæstione est, vtrum ob aliarum virtutum, v.g. Charitatis, Religionis opera, ad quæ præstanda aliquis simpliciter obligatus est, prętium accipi possit? Negant Salon *2.2.q.6.a.5.contr.3.concl.4.* Ioan.Med. Cod. *de restit.q.25.concl.2.* Sairus *loc. supra cit.n.23.* Mol. *disp.93.concl.2.* Less. *l.2.c.14.dub.9.n.69.* cum Nau. *c.17.n.33.* vbi ait, consequentiam hanc regulariter validam esse: Iste tenetur opus gratis facere, id est, tametsi ei nihil detur: ergo prętium accipere non potest. Contrarium spectato iure naturali affirmat Valentia *citat. quæst.4.* Vasq. *de restit.cap.7.dub.5.n.45.*

11 Sed arbitror distinguendum esse: Vel enim opus prętio æstimabile non est, vt Missæ auditio, Baptismus, & simoniacum esse videtur, illud agere quasi ex obligatione pro re temporali data, vel promissa, qua de re dicam *lib.4 tract.vlt.§.2.n.7.* Vel opus secundùm se prætio æstimabile est: tunc etsi ex charitate alicui debitum sit, probabiliter dicitur, si non licitè, saltem validè prętium accipi posse, sine restituendi obligatione: v.g. si cui pauperi in grauissima necessitate, constituto, gratis etiam succurrere ex charitate debebas, pactum reciprocum ineas, videtur id subsistere. Cùm enim ex sola charitate obligatus sis, paciscendo suscipis nouam, auctioremue obligationem iustitiæ, quæ pretio compensabilis est; si non licitè hoc casu, saltem validè. Deinde verò, cùm tale prętium accipiendo pro opere, quod gratis præstare debebas contra charitatem solùm debearis; non videris ad restituendum obligatus: quia radix seu obligatio restituendi ex violatione iustitiæ, non charitatis oritur, sicuti notauit Mol. *l.c.*

§. maius debitum, Rebel. cit. l. 18. qu. 21. Eaque resolutio multò magis locum habet, si ab altero non paupere pretium pactus sis, vel acceperis, in compensationem operis, quod alioquin ex charitate alicui indigenti præstare tenebaris: suscepisti enim tali pactione nouam iustitiæ obligationem, moderato pretio, æstimabilem, vt dixi.

Cæterùm, si tibi non veluti pretium boni operis detur: sed liberaliter donetur sub conditione, causa, modo, v. g. vt depositum alicui personæ reddas, vt ab homicidio abstineas, vt Christianus, vel si Religiosus fias, Missam audias, valebit pactum, & quod ita promissum est, exigi, ac retineri potest in conscientiæ foro. Quia sicuti precibus, aut minis; ita, & promissis, ac muneribus fas est inducere homines ad opera bona virtutum, atque abducere a peccatis. Vide Med. q. 27. de rebus ob causam honestam acceptis, Cod. de restit.

Denique ab his infertur doctrina Vasq. cit. c. 7. n. 49. Licèt valeat pactum dandi Titio decem sub conditione, si debitum ex iustitia restituat personæ tertiæ: non tamen valet pactum sub cõditione, si restituat debitum tibi promissori. Ratio discriminis est: Quia in priore casu Titius accipit iure donationis gratuitæ; in posteriore autem casu, si videlicet opus, quo aliquid datur, cedat in commodum dantis, censetur datio fieri per modum commutationis, quæ tamen commutatio nulla est, si Titius alioquin debitor sit ex iustitia, adeoq; nihil tibi vicissim tradat, quod secluso tali reciproco pacto, non debeat, vt suprà dictum.

12 Assertio X. Promissio facti alieni, inutilis est. Ita habetur in l. quæcunq; gerimus, ff. de action. & obligat. l. stipulatio ff. de verbor. obligation. & institut. de inutilibus stipulationibus; Si quis alium daturum, facturumque quid promiserit, non obligabitur: veluti si spondeat Titium quinque aureos daturum. Quòd effecturum se, vt Titius daret, spoponderit, obligatur, quia tunc proprium factum manifestò promisit, ait Gl. ibid. Sed etsi id promissor facti alieni non exprimat, tamen in dubio præsumendum esse in foro canonico, promittere eum voluisse curaturũ se, vt ab altero fiat, ex communi, docet Cou. c. quamuis pactum, p. 2. §. 5. n. 1. & 2. Mol. t. 3. disp. 268. §. quod ad secundum Sanch. lib. 1. de matrim. disp. 24. n. 8. Quia alioquin inutilis esset promissio: Idque etiam ciuili iure locum habet, iuramentum promissioni adiectum sit, teste Gloss. & Doctoribus citatis: quia præsumendum non est, promissorem periurii periculo rẽ committere voluisse, factum alienum temerè promittendo. Alios præterea casus numerant Gl. Sanch. ll. cc. in quibus alieni facti promissio obligationem parit ciuili iure.

CAP. V.

DE CONTRACTIBVS OB ERROREM, aut dolum initis.

SVMMARIVM.

1 *Error circa rei substantiam, omnem contractum naturali iure irritum reddit.*

2 *Error circa obiecti qualitatem, licèt dolo alterius contrahentis proueniat, si tamen concomitans tantùm sit, non reddit contractum infirmum, aut infirmandum.*

3 *Error circa obiecti qualitatem, non proueniens ex dolo contrahentis, etsi sit causa operis, non infirmat contractum: præterquam si intentio conditionalis sit, non aliter promittendi, aut contrahendi, nisi existente tali circumstãtia.*

4 *Defectus causæ principalis tribuit donatori ius repetendi: non item defectus causæ impulsiuæ tantum.*

5 *Contractus alii faciliùs, alii difficiliùs solui possunt.*

6 *Si error, vel dolus dans causam contrahendi, proueniat ab altera parte contrahente, non sine iniuria, valet quidem contractus propter consensum absolutum, tamen rescindi potest.*

SVpponendum, Quòd error vel versatur circa rei substantiam, vel circa qualitatem, & tunc vel est error antecedens, qui dedit causam contrahendi, vel tantùm error concomitans. Similiter dolus (siue is ab altero contrahente, siue à tertia persona proueniat) interdum est antecedens, siue causa contractus, quando nisi dolus interuenisset, non contraxisses. Interdum verò est tantum concomitans, siue incidens in contractum, quando nihilominus contraxisses, tametsi deceptus non fuisses.

1 Assertio I. Error circa rei substantiam, siue obiectum substantiale, omnem contractum ipso naturali iure irritum reddit. Veluti si emas vitrum pro gemma, acetum pro vino, auricalcũ pro auro, stannum pro argento. Item si liberaliter dones, aut beneficium aliquod conferas Petro, quem putas esse Ioannem, donatio irrita est. Ita omnes. Quia errantis nullus est consensus, l. 9. §. de iuris, & facti ignorantia. Sine consensu autem non consistit contractus, quippe à libera voluntate pendens. Quare donatarius in tali casu obligatur ad restituendam rem sibi datam, & venditor ad restituendum pretium, recepta merce sua.

Oportet autem rei substantiam non spectare absolutè, sed in ordine ad voluntarium actum, seu contractum: vt illud dicatur obiectum substantiale, circa quod voluntarius actus per se, non per accidens versatur. Qua ratione colligis, quòd persona, cui aliquid donatur, plerumque pertinet ad obiectum substantiale donationis, per quam liberalitas erga certum hominem exercetur. Non item plerumque pertinet ad obiectum substantiale emptionis, cùm fermè nihil intersit ementis, num ab hac, an ab alia persona emat, neque intersit vendentis, siue huic, siue alteri vendat. Quod si verò aliquis explicitè, vel implicitè intendat donare, aut eleemosynam dare, homini præsenti, quicumque sit; aut emere rem præsentem, quæcumque sit in tali casu error circa rem, vel personam, accidentalis tantùm censeri debet.

2 Assertio II. Correctior circa obiecti qualitatem, seu circumstantiam, quamuis dolo alterius contrahentis ingeneratus, si tamen concomitans tantùm sit, non reddit contractum infirmum, aut infirmandum. Est communis assertio. Cùm enim error iste non auferat consensum substantialem, ideò naturali iure validum contractum relinquit: & cùm non existat causa contractus, ideò non est ratio, cur remoto errore, siue acquisita scientia veritatis, contractus infirmari debeat. Exemplum. Si emisti vinum Austriacum, persuasus esse Romanum, quod tamen emisses, etsi non ignorasses: Interim verò deceptus aduersus decipientem actio competit, vt soluat quanti interest, dolum adhibitum non fuisse. Videri potest Medina C. de rest. q. 33. Sot. lib. 6. q. 3. a. 2. Mol. tom. 2. disp. 352. concl. 4. Sanch. lt. 1. de matr. disp. 64. n. 6. & disp. 65. n. 2. Lessius l. 2. c. 17. dub. 5. n. 28. Becanus tom. 2. opusc. de fide hæreticis seruanda. c. 3. assert. 2. & quæ infrà dicam c. 17. n. 8.

3 Assertio III. Etsi error circa qualitatem det causam contractui, si tamen non proueniat ex dolo eius, qui tecum paciscitur, sed vel propria persuasione, vel tertiæ personæ malitia deciperis, validus est contractus, tam gratuitus, quàm onerosus. Ita Bartolus in l. & eleganter ff. de dolo, Gl. in cap. cum dilecti, de emptione, & vendit. ibid. Abb. n. 6. & 7. Couar. reg. possessor, p. 2. §. 6. nu. 6. Less. l. c. num. 33. Becanus assert. 3. Cùm enim error non sit circa obiecti substantiam, permanet consensus substantialis, quo contractus perficitur. Quamobrem qui ex tali contractu rem aliquam a te consecutus est, non tenetur ad eius restitutionem, cum nullam tibi iniuriam intulerit. Si tamen à tertia persona deceptus fuisti, competit tibi aduersus eam actio de dolo, c. l. & eleganter, §. 1.

Verùm assertio hæc limitari debet: Quod error circa qualitatem vitiat promissionem, aut contractum, si intentio, actu, aut virtute conditionalis est non promittendi, aut contrahendi, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia. Ita Valentia t. 3. disp. 5. q. 20. p. 4. concl. 4. Sanch. lib. 10. de matrim. disp. 9. nu. 13. & lib. 4. moral. c. 2. n. 6. eademque videtur sententia Conradi de contract. q. 57. Censeri autem debet intentio virtute conditionalis, primò, Si rem aliquam non simpliciter promittere, vel in contractum deducere voluisti, sed vt affectam tali circumstantia, quam falsò inesse existimabas, tunc enim qualitas, siue circumstantia ad obiectum promissionis siue cõtractus intrinsecè pertinet. Exemplum habes in eo, qui vouit peregrinationem ad limina Apostolorum, existimans, abesse iter bidui, cùm decem dierum itinere distet: Et in eo, qui vouit peregrinationem Hierosolymitanam, existimans, sine nauigatione eò peruenire posse: iste enim præsumitur promisisse peregrinationem vt terrestrem, non vt maritimam, & valdè periculosam. Atque vniuersim, fermè loquendo, si error versetur circa circumstantiam valdè immutantem obiecti, & nimis excedentem promittentis existimationem, censeri potest promissio non simpliciter facta, sed sub virtuali conditione existimatæ circumstantiæ, sicuti docet Sanch. loc. cit. & l. 1. de matrim. disp. 74. n. 4. Rodriq. t. 2. sum. c. 92. concl. 2.

Secundò; Si error versetur circa qualitatem aut circumstantiam, quæ sit principale motiuum, & causa finalis promittendi, aut contrahendi. Cùm enim intentio finis, ac motiui principalis determinet actum electionis, & ipsa electio omnem vim ac mensuram suam à fine accipiat; ideò meritò finis & motiuum principale promittentis resoluitur in conditionem: v. g. Dono tibi, quia pauper es, quia consanguineus meus id est, dono tibi, si pauper es, si consanguineus meus es. Quasi, propter aliquis falsò tibi persuadeat, Titiam esse consanguineam tuam, & ideò, videlicet propter consanguinitatem, ei dotem offeras, reuocari potest donatio, vel datio dotis, qua de re Vasq. in moral. de restit. c. 7. nu. 10. Non ita verò, si aliquis falsò persuadeat, Tttiam esse sanctam, tibi fauentem; tu autem hac ratione impellaris, vt dotẽ ei des, tanquã indigenti, ex affectu misericordiæ ac charitatis. Etenim in priore casu finis principaliter mouens, est obiecto intrinsecus, ac veluti substantialis, in altero autem casu finis est tantùm secũdarius a

obie-

obiecto accidentalis, & extrinsecus. Ita docet Vasq. 1.2. *disp.* 30. *cap.* 4 *n.* 25. *& in tract. de Eleemosyna*, *c.* 3. *dub. vlt.* Valentia *loc. supra cit.* Sanch. *cit. c.* 2. *nu.* 8. *& lib.* 10. *de matrim. disp.* 9. *num.* 15. Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 206. §. *secundum est*, vbi aiunt, licèt aliquis non donasset, aut donationem irritam esse voluisset, nisi ignorantia adfuisset qualitatis extrinsecæ, quæ principalis ac propriè finalis donandi causa non erat, nihilominus donationem subsistere. Putà, si sponsæ quæ falsò existimatur virgo, magnam sponsalitiam largitatem facias: vel alicui beneficium conferas propter sanctitatem, quam habere existimatur, cùm moribus improbus sit: modò is, cui beneficium confertur, eius capax sit, atque idoneus, vel saltē se idoneū per vitæ emendationē reddere velit.

4 Præterea, si alicui personæ absolutè dones, licèt cum proposito conciliandi eius animum, vt in fornicariam copulam, vel in matrimonium consentiat; vt pecuniam mutuò det, iustè, vel iniustè licèt; statim valet donatio, nec reuocari potest, etsi voluntati tuæ non satisfiat, sicuti constat *ex l. si repondi, C. de condict. ob causam*, iuncta Gl. *verb. conditionem*: Tametsi enim hæc fuerit causa impellens ad donandum non tamen sub tali causa, tanquam virtuali conditione, donasti, sed absolutè, & simpliciter: esto, minimè donasses, si talem causam non extitere, vel non extiturum sciuisses. Quod si verò donatio, legatum factum sit sub causa finali ac principali, adeoq; tanquam sub virtuali conditione ea non existente, omnino corruit, atque si res tradita est, repeti potest, tanquam data ob causam, causa non secuta: putà, si alicui donatum sit ad peregrinationem, ad exequendum negotium; vel in dotem propter nuptias, quæ postea non sequantur. Ita docent Adrianus 4. *vbi restitut.* §. *consequenter quæro vtrum indistinctè*, Nau. *ca.* 18. *nu. n.* 5. Med. *de rebus restit. quæst.* 24. Mol. *to.* 1. *tr.* 2. *disp.* 209. *& tom.* 2. *disp.* 570. *& sumitur ex l.* 1. *& toto tit. ff. de conditione causa data, causa non secuta, & c. de condict. ob causam datorum, & l.* 1. *atque* 2. §. *Titio decem, ff. de donat.* vbi Bartolus ait; *Defectus causæ finalis tribuit donatori conditionem ob causam, &c. non item defectus causæ impulsiuæ tantum.*

Pro pleniore autem intellectu notandum est primò; Hanc vocari causam extrinsecam, seu impulsiuam tantum, quæ mouet quidem voluntatem in genere causæ finalis (adeò, vt nisi ea volūtas etiam impelleretur, sæpe non vellet, contrarium fieri vellet) non tamen mouet principaliter. Illa verò hoc loco dicitur propriè finalis, ac principalis causa, quæ per se mouet voluntatem, tanquam substantialis pars obiecti eius, ideoque ex se sufficiens est ad disponendum voluntatem, postquam excitata est ad volendum, vt velit suum actum firmum atque efficacem esse, si causa illa seu motiuum subsistat, etsi fortasse alia secundaria, & adiuncta non subsistant. Vide plura apud Sotum *l.* 9. *de iust. q.* 7. *a.* 3. *prope finem*, Medin. *cit. q.* 24. Nauar *c.* 17. *nu. n.* 107. Sanch. *l.* 10. *de matr. disp.* 9. *n.* 16. Petr. Nau. *l.* 3. *c.* 1. *n.* 301.

Hinc resoluitur Adriano *loco suprà cit.* Si eleemosyna data sit homini hæretico, simulanti se Catholicum; subsistere donationem, quæ principaliter facta est intuitu paupertatis, & misericordiæ; licèt donator non dedisset, si simulationem cognitam habuisset. Adde tu, tametsi paupertas quoque simulata fuerit, fieri tamen posse, vt valeat donatio, tanquam data ob honorem Dei, & cælestis gloriæ mercedem. Etsi enim dans ita animo constitutus, vt nunc caret, si fraudem cognosceret, non tamen ita comparatur esse credi, vt, sit nolit donationem subsistere, aut velit rei donatæ restitutionem fieri, si dolus aliquis subsit? sicuti monet Mol. *cit. disp.* 199. §. *hoc loco: Aliud est*, inquit, *conferentem esse in ea dispositione, quod si sciret causam, propter quam confert, non subsistere, non conferret. Aliud verò est esse in ea dispositione, quod si sciret, causam non subsistere, vellet, collationem nullam esse. Hoc secundum inualidam facit gratuitam collationem, sed primum non semper facit inualidam.*

Porro, qualisnam fuerit donantis intentio, tum ex quantitate rei datæ, tum ex affectione dantis, sitnè liberalis, ac magnificus: aliisque circumstantiis iudicari debet. In dubio autem contra accipientem quamuis possessorem præsumendum est, si rei possessionem mala fide nactus sit: ideoque ad restitutionem obligandus, saltem pro dubia quantitate, faciendam vel ipsi domino, vel aliis pauperibus, secundum præsumptam domini voluntatem. Ita Mol. *t.* 1. *tract. disp.* 210. Less. *l.* 2. *c.* 10. *dub. vlt.* & videri potest Sotus *l.* 9. *de iust. q.* 7. *a.* 3.

Secundò resolui potest iste casus. Mulier indotata egit cum Caio cognato suo, vt mutuò sibi daret centum aureos, quos cum accepisset, adiit ad Titium alterum cognatum suum, & ostensis ei aureis, subiecit: Ecce hos aureos donatum ss spopondit mihi Caius frater tuus, si & tu, totidem adieceris, vt honestum mihi oblatum matrimonium consequi possim, quo audito annuit Titius, atque centum aureos in dotem numerauit. Quæritur, vtrum mulier ad restitutionem in conscientiæ foro obliganda sit: Respondeo. Nisi aliæ coniecturæ appareant de intentione donantis Titii mulierem à restitutione immunem esse: quia licèt Titius errore illo impulsus fuerit ad dotem dandam; adeò, vt si deceptionem cognouisset, minimè dedisset: nihilominus videtur absolutè ac simpliciter donasse, ob sufficientem, quam habuit causam propriè finalem, & obiectiuam; videlicet, quia ipse diues est, & mulier, eaque cognata sua, pauper ac indigens.

5 Notandum secundò. Vtrum qualitas seu circumstantia, in qua contrahens errauit, fuerit ipsi causa contrahendi principalis, an secundaria & impulsiua: siue, an fuerit ipsi virtualis conditio, sine qua nolit contractum validum esse, aut certè velit eum rescindi posse: id præcipuè diiudicandum ex natura ipsius obiecti, atque contractus. Credibile enim valdè est, quòd voluntas consentiat in contractum secundum naturam ipsius: Inter contractus autem aliqui facili de causa non inconuenienter solubiles sunt, alij verò difficulter. Nam facilius dissolui possunt promissiones gratuitæ, putà donandi, mutuò dandi, &c. Eademque est ratio de voto simplici: de quibus proindè hæc regula à Doctoribus traditur apud Sanch. *lib.* 1. *de matrim. disp.* 62. Molin. *tom.* 2. *disp.* 272. Nau. *cap.* 18. *num.* 7. *Promissio gratuita desinit obligare, si, re adhuc integra, notabilis mutatio accidat.* Cùm enim talis promissio ex sola libera voluntate promittentis dependeat, ideò benignè interpretanda est, noluisse in omnem euentum se obligare, sed rebus in eodem statu permanentibus, & non immutatis notabiliter, sicuti etiam docet S. Th. 2. 2. *q.* 110. *ar.* 3. *ad* 5. Porrò rectè admonet Less. *l.* 2. *c.* 17. *dub.* 5. *n.* 33. Si notabilis circumstantia inuincibiliter ignorata à promittente, postea eidem innotescat, perindè esse, ac si re ipsa notabilis mutatio superueniat.

Difficilè autem dissoluuntur reciproci contractus, tametsi nondum traditione completi sint, vt emptio, venditio, &c. Cuius ratio est. Quia hi contractus vim suam & mensuram obligandi nō ex vnius tantum voluntate accipiunt, sicuti gratuiti, sed etiam ex alterius partis consensu. Nemo autem vendentium, v.g. facilè consentient, vt, si aliqua mutatio superueniat, vel si emptor aliquo errore, cui ipse venditor nullam causam præbuit, ad emendum impulsus fuerit, venditio irrita sit, sicuti obseruauit Molin. *t.* 2. *disp.* 352. Sanch. *l.* 1. *de matrim. disp.* 64.

Excipietur verò hic sponsalia, quæ parem fermè cum gratuitis contractibus dissolutionis facilitatem subeunt, vt proinde eadem illa regula superius tradita eis accomodari soleat, sicuti dicam *l.* 5. *tr. vlt. p.* 1. *c.* 2. *num.* 13. Ratio est: Cùm sponsalia ad amorem mutuum, & matrimonij vinculum perpetuum ac indissolubile ordinentur, magna animi libertate & plena voluntate contrahi debent, ne infelices alioquin exitus consequantur: ideòque conuenit, eorum obligationem non strictè, sed laxè & benignè explicari, vt minimè voluntati contrahentium repugnet, sicuti notauit Sanch. *cit. l.* 1. *disp.* 62. *num.* 3.

Longè adhuc difficilius dissoluuntur contractus, postquam traditione consummati sunt, præsertim si sint onerosi: nam gratuita donatio certis quibusdam euentibus reuocari potest, vt infrà dicam. Ratio verò huius doctrinæ est, quia per traditionem plenius ius, videlicet dominium contrahenti acquiritur, quòd non facilè rescindi potest.

Denique omnium firmissimus, & maximè indissolubilis est contractus matrimonij, præsertim apud Christianos, vt ob nullū dolum, vel errorem qualitatis, quamuis causam dederit, contrahendi, rescindi possit, vti dicam eodem *l.* 5. *tract. vlt. p.* 3. *c.* 2. *nu.* 1. Quare nisi cōstet, contrahentis actualem voluntatem fuisse, aliter non contrahendi, quàm existente hac, aut illa extrinseca causa, aliaue circumstantia, semper censeri debet matrimonium absolutum, & substantialiter perfectum, ac ratum. Quia ita exigit tum institutio huius sacramenti, tum bonum prolis, ac Reipublicæ propagandæ, vt pro valore matrimonij præsumendum sit, nisi contrarium ostendatur, *argum. c. vlt. de sentent. & re iudic.* Vide Sanch. *lib.* 7. *de matrim. disp.* 18. *num.* 18. *& lib.* 10. *disp.* 9. *num.* 20. vbi ex communi docet, idem sentiendum esse de professione Religionis: cum sit quasi spirituale matrimonium, idque colligitur *ex cap. vlt.* quod est Concil. Moguntini, *causa* 20. *q.* 3. *& ex cap. ex par.* 2. *de controuers. coniugat.*

6 Assertio IV. Etsi error, vel dolus, dans causam contractui prouenit ab altera parte contrahente, non sine iniuria; nihilominus contractus validus est: quamuis rescindi possit, ac debeat, si deceptus velit, & contractus dissolubilis sit. Ita docet Gl. in §. 1. *Instit. de exceptionibus ver. efficax est.* Ægid. Coninck. 2. 2. *disp.* 23. *dub.* 9. *nu.* 73. Less. *cit. c.* 17. *dub.* 5. *concl.* 3. Becanus *cit. c.* 3. *assert.* 3. Prior pars assert. probatur primò *ex l. si dolo, C. de rescind. vendit. & Instit. de except.* §. 1. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere, palàm est, iure ciuili te obligatum esse, & actio, qua intenditur dare te oportere efficax est, inspecto iuris rigore* ait Gl. *sed iniquum est te condemnari, ideòque datur tibi exceptio. Quod metus causa aut doli mali.* Secundò: Quia DD. communiter docent, quòd dece-

deceptus ea tali contractu verum ius, & actionem consequatur: quam si velit, exercere possit, contra deceptorem, eumque compellere, vt contractum seruet, quod signum est, contractum in se validum fuisse. Tertiò est ratio fundamentalis: Quia licèt dolus, & error circa qualitatem, dans causam contractui, faciat inuoluntarium secundum quid, non tamen aufert voluntarium simpliciter, quando relinquit consensum substantialem, qui proinde sufficiens est ad producendam obligationem contractus, vti manifestum est in contractu matrimonij. Intellige autem id, si consensus in rei substantiam sit absolutus, nam si actu, aut virtute conditionalis sit, atque dependens ab extrinseca causa, vel circumstantia: ea non existente, corruit omnis contractus. Quartò: Contractus, qui dicuntur stricti iuris, v. g. qui per modum stipulationis concipiuntur, iure ciuili validi sunt, actionemque pariunt, sicuti constat *ex l. dolo, c. de inutil. stipulat, & Instit. de exception. c. §. 1.* Ergo signum est, naturalem obligationem in contractus substantia permanere, quia nunquam ciuilis actio conceditur, vbi nulla naturalis, siue fundamentalis obligatio est.

Altera assertionis pars habetur *in cit. l. si dolo, & cit. §. 1. Instit. de exception.* vbi dicitur, dolo inductum exceptione defendere se posse contra dolosum, & contractum rescindere oportere. Ratio est, Quia dolo alterum inducens, iniustum ei damnum infert, quamobrem ad restitutionem obligatur, si deceptus velit, & eadem ratio est de metu iniustè incusso, sicut constat etiam *ex l. si mulier, ff. de eo, quod metus causa.* Quamuis autem secundum iuris ciuilis subtilitatem discrimen fuerit inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris, quod illi ipso etiam ciuili iure vindicarentur, & rescinderentur opposita exceptione, aut instituta actione de dolo contra dolosum, alii verò contractus, qui stricti iuris censebantur, in ciuilibus iudiciis validi erant, præter quam si minor XXV. ann. circumscriptus esset, donec Prætores, ius ciuile strictum moderantes, exceptionem vel actionem de dolo secundum æquitatem concederent, sicut explicat Couarr. *reg. possessor, p. 2. §. 6. n. 6. ver. his denique.* In canonico tamen, atque conscientiæ foro, vbi vel maximè naturalis equitas spectatur, nullo habito discrimine contractuum semper decepto exceptio contra deceptorem competit, si contractus nondum impletus fuit: alioquin actio ad eiusdem rescissionem, & in integram restitutionem, si contractus traditione completus sit. Neque opus est Iudicis sententia: quandoquidèm contractibus, quamuis absoluto consensu initis, hæc tacita tamen conditio semper inesse censetur, quòd rescindi possint arbitrio decepti, si dolo aliquo alterius contrahentis inductus fuit, modò contractus sit dissolubilis, quod dico propter matrimonium.

Contra priorem assertionis partem sentiunt Molin. *to. 2. disp. 259. & disp. 352.* Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 64.* Reb. *par. 2. de obligat. iust. lib. 1. de contract. q. 6. sect. 2. concl. 2.* Probant primò *ex l. eleganter. 7. ff. de dolo, & l. 3. ff. pro socio,* quibus locis habetur; bonæ fidei contractus, dolo malo initos, ipso iure nullius momenti esse. Cum autem secundum ius canonicum, & conscientiæ, inter contractus bonæ fidei, ac stricti iuris nullum in hac re discrimen sit, ideò dicere cogimur, omnes omninò contractus, quibus dolus malus a contrahente adhibitus causam præbuit, inualidos esse. Probant secundò ratione: Naturalis æquitas non patitur, vt aliquis per iniuriam ius & actionem consequatur, *arg. c. 1. de eo qui duxit, &c. nec lucrum de dolo suo reportet.* Ergo doloso nulla actio competit, neque ius vllum ex contractu acquiritur: licèt ipse vicissim obligatus maneat ad seruandũ cõtractũ, si deceptus velit.

Ad 1. respond. ea doctrina Gloss. *in cit. §. 1. Inst. de exceptio, & aliorum in ca. cum dilecti, n. 6. de empt.* Contractus bonæ fidei ipso iure, intellige ciuili, sicuti explicat Couar. *l. c.* irritos, seu nullius momenti esse, non secundum suam substantiam, sed secundum effectum, quia Iudicis auctoritate rescindi possent, facta etiam restitutione fructuum, iuxta *c. 2. de his quæ vi,* & concessa vtili vindicatione rei contra quemuis possessorem, perindè ac si ea in dominio decepti permansisset, & contractus ab initio irriti fuissent. Quod iure Prætorio, canonico, & naturali in omnibus etiam stricti iuris contractibus, locum habet. Vide Less. *cit. cap. 17. dub. 6. n. 39.*

Ad alterum respondetur. Deceptorum ius & actionem consequi non ex iniuria; sed ex mutuo, eoque absoluto, & substantiali consensu. Ex iniuria autem potius obligationem acquirit, vt contractum rescindi patiatur, si deceptus petat, & exceptione aduersus deceptorem se defendat. Imò tametsi non excipiat, quia dolum commissum ignorat, nihilominus in conscientia obligatus est deceptor integrum damnum resarcire, quòd ob eam causam deceptus incurrit: nisi præsumere possit, eum talem restitutionem remittere, sicut suprà etiam dixi de eleemosyna per fraudem, & simulationem acquisita: quæ licèt ob iniuriam, restitutioni obnoxia sit, tamen interdum præsumi potest eam remitti: idemque dicendum de acquisitis per emendita seruitia Magnatibus.

Illud verò ad extremum adnotare libet. Multum referre, vtrum ipse contrahens dolo induxerit alterum ad contractum, an verò is à tertia persona inductus fuerit. Si enim contrahens induxit omnia detrimenta, quæ ex eiusmodi contractu alteri acciderunt, præstare debet: quandoquidèm eorum iniusta causa fuit, sicuti habetur in *l. Iulianus, ff. de actio. empt.* interdum verò, si contractus necdum omnino consummatus est, v. g. instituto contractu venditionis, res nondum tradita, tenetur deceptor abstinere à consummatione: quia sicut iniuriam facit contractum incipiendo per dolum, ita eundem consummando. Idemque videre est in sponsalibus, si enim dolo, ac mendacijs puellam induxisti ad promittendum, debes abstinere à matrimonio, vel dolum, seu simulationem aperire: alioquin iniuriam ceptam non aufers, sed continuas & auges: Sin verò sine tua culpa, alter contrahens deceptus est; tunc ordinariè potes petere ab eo, executionem contractus, quamuis is ius excipiendi habeat in sponsaliorum contractu, suaptè natura magnam libertatem requirente. Si tamen defectus occultus in sponso grauis, ac perniciosus sponsæ esset, vt morbus gallicus, lepra, epilepsia, &c. tunc sponsa dicandus foret, vel à matrimonio abstinendum, cum alioquin grauis, & iniusta pernicies ei inferatur à sponso, sicuti si quis mercem dissimulato occulto pernicioso vitio vendat, v. g. ligna cariosa, quæ ædificio, ad quod emuntur, certam ruinam allatura sunt. Qua de re vide Coninck. *t. 2. disp. 23. dub. 12.*

CAP. VI.

DE CONTRACTIBVS OB METVM INITIS.

SVMMARIVM.

1 *Promissiones, & contractus initi ex metu prouenientе ab intrinseco omni iure valent.*

2 *Promissiones, & contractus directè extorti per metum grauem, prouenientem ab intrinseco, licet valeant iure naturali, & fermè etiam iure positiuo; tamen pro arbitrio, metum passi rescindi possunt.*

3 *Matrimonium: & sponsalia; Item Religionis professio, & votum profitendi vel Religionem ingrediendi, per metum grauem infirmantur, positiui iuris constitutione.*

Vtrum alia vota simplicia per metum grauem ipso iure firmentur, non satis constat.

4 *Metus leuis iniuste incussus, & qui dici solet reuerentialis, si efficiat inuoluntarium mixtum, sufficientem causam præbet in foro conscientiæ: atque etiam implorato Iudicis officio rescindendi contractum, qui solubilis est.*

5 *Idemque sentiendum de importunitate precum, si efficiat inuoluntarium mixtum voluntario.*

SVppositis iis, quæ de metu, & coactione dixi *lib. 1. tr. 2. ca. 6. fit.* 1 Assertio I. Promissiones, & contractus initi ex metu proueniente ab extrinseco, omni iure validi, ac firmi sunt. Ita ex communi Medina de rebus restituendis, *q. 3. caus. 22.* Sanch. *lib. 4. de Matrim. disp. 9. n. 7.* Mol. *t. 2. disp. 267.* Mart. Becanus, *1. 2. tr. 1. c. 2.* Exempli causa. Si puellam in matrimonium ducere, aut Religionem profiteri spontè eligas, vt mortis tibi decretum supplicium effugias: aut si castitatem Deo voueas: eleemosynam pauperi promittas, vt naufragio, vel alio malo iustè, vel iniustè, aut fortuitò tibi impendente, per Dei auxilium libereris. Eademque ratio est, si alius tibi iustum metum incutiat, ad extorquendam donationem, aliumuè contractum, quin & matrimonium, ac Religionis promissionem sicuti docet Nau. *c. 17. nu. 15. man. & l. 1. cons. 8. de his quæ vi, edit. 2.* Sanch. *lib. 4. disp. 13. num. 3* Molin. *cit. disp. 267.* Becanus *cit. c. 2. conclus. 1.* Sic qui sponsalia contraxit metu excommunicationis, compellitur ad ineundum matrimonium, *c. ex literis, 2. de sponsalib.* Et qui virginem violauit, compellitur eam dotare, vel ducere, iuxta *c. 1. de adulteriis.* Monachus item ob crimen simoniæ compelli potest ad ingrediendum, & consequenter profitendum Ordinem strictiorem, *c. de regularibus, de simonia.* Et qui alicui promisit, nè accusetur de crimine ab eo, à quo iustè accusari posset, obligatur promissione, alterumque vicissim sibi obligat, qua de re Nauar. *ll. cc.* Rodriq. *tom. 1. summæ, c. 206. n. 12.* Ratio horum est? Nam qui ob metum contrahit, aut promittit, is habet absolutum, & simpliciter dictum consensum: ergo obligatur. Nec refert, quod habeat adiunctum inuoluntarium conditionatum; nollem, nisi malum timerem. Conditio enim nihil ponit in esse: sed relinquit absolutam electionem boni minoris, ob vitandum malum maius. Vide de hac re S. Aug. *epist. 48. ante medium.* Deinde, cum metus iste dans causam contractui, omni iniuria careat: non est ratio, cur contractus postea rescindi possit, aut debeat.

2 Assertio II. Promissiones, & contractus directè extorti per metum grauem, ab extrinseca persona prouenientem, non

sine iniuria, validi quidem sunt iure naturali, & fermè etiam iure positiuo, tamen pro arbitrio metum passi, rescindi possunt. Hæc est sententia Gl. in c. *Abbas, de ijs, quæ vi, verb. coactus*, ibid. Panormitani, & aliorum, qui dicunt, quod *renunciatio beneficij per metum facta valet: licèt possit restitutio in integrum, actione quod metus causa*. Item Gl. in *c. vnic. verb. vacuamus. eod. tit. in 6.* Sylu. *verb. metus, q. 8.* Gabr. in *4. d. 15. q. 4. in fine*. Nau. *lib. 1. consil. 4. de ijs, quæ vi, edit. 2.* Ioan. Fabri, *Instit. de oblig. §. nunc transeamus; verb. quæritur*, vnde Feliciani de Solis, *l. 1. de censib. c. 1. num. 12.* Vasq. *1. 2. disp. 27. c. 3. nu. 18.* Suar. *tom. 2. de relig. l. 1. de voto, c. 7. & l. 6. de voto, c. 26. num. 7.* Con. *l. 2. disp. 28. dub. 1. nu. 1.* Becan. *loc. cit.* & aliorum, quos citat, & sequitur Sanch. *l. 4. de matrim. disp. 8. n. 4.* Atque apertè traditur in *l. dolo, C. de inutil. stipulat. l. vlt. C. de his quæ vi, Instit. de except. princ. & in l. si mulier, §. vlt. ff. Quod metus causa. Si metu coactus ad hæreditatem, puto me hæredem effici: quia quamuis, si liberum esset, noluissem: tamen coactus volui. Sed per Prætorem restituendus sum, vt abstinendi mihi potestas tribuatur.* Similiter in *l. si medicus, ff. de varijs & extraordin. cognit.* dicitur; Restituendum esse eum, qui tempore infirmitatis à Medico compulsus est ad venditionem celebrandam, ne alioquin nisi ob malam curationem periculum inferretur. Debet autem assertio hæc eodem modo probari & explicari, sicuti in c. *præced. assert. 4.* Quia doli mali, & metus iniusti eadem ratio est: quandoquidem neuter tollit voluntarium simpliciter, & absolutè, sed vterque iniuriam continet.

Hoc tamen peculiare est in metum grauem passo, quod huic per Iudicis officium succurratur, & in integrum restituatur: etiã si à tertia persona metus incussus sit, sine iniuria alterius contrahentis, sicuti constat ex c. *1. 3. & 4. De his quæ vi, & l. item si cum exceptione, ff. quod metus causa*, vbi dicitur: *In hac actione non quæritur, vtrum is, qui conuenitur, an alius metum fecit: sufficit enim docere metum sibi illatum, vel vim.* Rectè tamen admonet Less. *l. 2. c. 17. num. 39.* In conscientiæ foro non esse ad restitutionem, aut rescissionem contractus eum obligandum, qui bona fide contraxit cum metum passo: priusquam is actionem intentet, quæ ex iuris positiui beneficio ipsi competit: ea autem actione intentata, in externo foro contra quemuis rei per metum grauem alienatæ possessorem à Iudice restituendus erit, quia res metu iniusto extorta, veluti vitio quodam affectata ad alteram personam transferri censetur, sicuti notauit. Sanch. *l. 4. disp. 9. num. 6.*

Aduersus secundam assertionem arbitratur Azor. *t. 3. l. 6. c. 7.* Rebell. *l. 1. de contract. q. 5. concl. 1.* Lopez *p. 2. instruct. c. 27. qu. 2.* promissiones & contractus gratuitos à quacumque persona metu extortos, ipso naturali iure irritos esse; quia gratuito ac liberali, quam maximè aduersari videtur, quod per vim ac metũ extortum est. Sed respondetur: Gratuitum non aduersari metui, sed debito & obligationi reciprocæ. Gratuita enim, & liberalis promissio ac datio dicitur, quæ non ex debito, ac sine reciproca obligatione spontè fit. Metum autem neque spontaneum aufert, neque in onerosum aut reciprocum contractum transire facit. Ergo metus contractui gratuito absoluere non repugnat.

Cæterùm id rectè obseruat. Vasq. *in fine cit. disp. 27.* Valentia *tom. 3. disp. 6. q. 7. p. 3. §. posito igitur in resp. ad 1.* Si metu adactus ad pecuniam, v.g. dandam, non habeat animum donandi, sed tantùm redimendi vexationem; tunc non transferri vllum ius seu dominium, quia deest accipiendi titulus. Verùm id perpetuum non est, sed fieri etiam potest, vt metum passus verè animum donandi habeat, sicuti & alium contractum celebrandi.

Contra eamdem assertionem secundam existimant Sotus *lib. 8. de iust. qu. 1. ar. 7. ad 3.* Rebell. *cit. q. 5. concl. 3.* Mol. *disp. 326. ad 2. argum.* Etiam ex contractibus onerosis, quibus metus ab altero contrahentium iniustè illatus causam præbuit, nullam obligationem nasci ex parte metum passi, neque ius, aut dominium inferenti metum acquiri. Probant cum auctoritate Iureconsulti in *l. metum, §. licet, ff. quod metus causa*, vbi dicitur: *metum passo actionem in rem dandam existimamus, quia in rebus iuris est.* Tum ratione: Nam æquitas naturalis non patitur, vt aliquis per iniuriam ius acquirat, quare S. Th. *2. 2. q. 86. a. 7. ad 3.* ait: *Qui vim intulit, hoc meretur, vt ei promissio non seruetur.*

Ad I. Rectè ibi respondet Gloss. *verb. in bonis*; Id accidere Prætorij iuris fictione, quod vtilem rei vindicationem concedendo, integrè restituit vim passum, perindè ac si ab initio contractus irritus fuisset, *arg. ter. 15. ff.* iunct. Gloss. *Qui actionem habet ad rem recuperãdam, ipsam rem habere videtur. & l. 1. ff. nemo, de integr. restit. Non videtur re exclusus quem Prætor in integrum se restituturũ pollicetur.* Quare retinet dominium fictum, vt Gl. ibid. notauit. Vide quæ *præced. cap. de dolo* dixi, & Sanc. *disp. 8. n. 11. ad 1.*

Ad II. Respondetur, sicuti *cap. præced.* Obligationem & actionem oriri non ex iniuria, sed ex mutuo contrahentium consensu. Ex iniuria autem potiùs infirmatur ius & effectus obligationis, actionisque, tum quia vim iniustam passo actio tribuitur ad rescissionem contractus, si traditione consummatus est, vel exceptio, si consummatus non est: tum quia is, qui iniuriam intulit, ex iustitia obligatur, vt læsum in integrum restituat, sicuti benè notat Less. *lib. 2. c. 17. num. 44.*

3 In eadem assertione secunda dixi, contractus fermè etiam positiuo iure secundùm substantiam, subsistere. Aliqui enim hic excipiendi sunt, vti notat Gl. *c. 2. de ijs, quæ vi. verb. coactos.* Inprimis matrimonium, quod metu graui, & iniusto extortum, Ecclesiastico iure irritum, c. *cum locum, c. veniens, 2. de sponsal.* Cur autem Ecclesia infirmarit matrimonium ex tali metu, non item ex errore, aut dolo celebratum, arbitror hanc esse causam præcipuam: Nam qui errore accidentali ad contrahendum inducitur, plerumque habet substantialem internum consensum se obligandi: Qui verò metu directè incusso compellitur, is sæpè non habet animum verè contrahendi, seque obligandi, sed tantùm simulatè, ad redimendam vexationem. Nè igitur valor matrimonij in dubium reuocari posset, expediebat certas de ea re leges ferre.

Secundò, sponsalia simili metu directè extorta Ecclesiastico etiam iure irrita sunt, secundùm probabiliorem sententiam apud Sanch. *lib. 4. disp. 19. arg. cap. ex litteris desponsat. impub.* ex quo tamen nihil ostendi potest: quandoquidem puella in eo casu omninò inuita, ac nolens à parentibus desponsata fuerat, vti Gl. Abb. & alij ibid. notarunt. Quare Henriq. *lib. 11. c. 9. num. 6. litt. H.* Less. *c. 17. n. 37.* Coninck. *tom. 2. disp. 25. dub. 1. n. 7.* contrarium docent, sponsalia, sicuti, & alios contractus, ipso iure non infirmari propter metum, (cùm nullum tale ius extet) quamuis rescindi possint, per metus exceptionem, vel Iudicis sententiam. Sed responderi potest ex doctrina Rodriq. *t. 1. summ. c. 231. concl. 3. & cap. 244. concl. 4.* Quamuis sponsalia ob grauem metũ celebrata, per se ac directè non reperiantur in iure Ecclesiastico cassata: cassari tamen indirectè, & per consequentiam, eo ipso, quod matrimonium tali metu celebratum ipso iure irritum pronunciatur. Siquidem fieri non potest, vt aliquis promissione sua obligetur ad actum, seu contractum inualidum: Matrimoniũ autem inualidè contrahitur à persona graui metu compulsa: Ergo sponsalia siue promissio matrimonij talẽ personam non obligat.

Dices: Seposito tali metu, posse matrimonium validè celebrari. Respondeo: Posse quidèm celebrari, sed ad id contrahendum nullam obligationem oriri.

Tertiò; Professio Religionis facta ex metu graui, & iniustè incusso nullius roboris est, ob Ecclesiastici iuris dispositionem in *cap. 2. de ijs, quæ vi*, & doctores omnes. Non item si metus leuis, v.g. solùm reuerentialis sit, sicuti colligitur *ex c. vlt. Qui Clerici, vel vouentes*, vbi id notat Gloss. *verb. regio metu*, & Abb. *num. 7.* Quòd imperium Regis, vel parentum non sufficit ad infirmandum votum, nisi accedat maior actio. Vide, quæ dicam *l. b. 7. tract. vlt. par. 2. cap. 5. num. 2.*

Dubitant verò Doctores, vtrùm votum simplex, graui, & iniusto metu à quacumque persona iniustè extortum, iure ipso naturali, an tantùm Ecclesiastico irritum existat? Priorem partem defendit Sotus *lib. 7. de iust. qu. 2. ar. 1. ad 2.* & idem videntur sentire Gl. & Abb. *in c. 2. num. 11. De ijs, quæ vi*: Probant. Quia promissio non obligat, promissario non acceptante. Vota autem, & Sacrificia coacta Deo accepta non sunt: Ergo &c. Sed contraria sententia est vera, & communis. Nam metus consensum absolutè voluntarium non aufert. Quare negari debet, talia vota Deo grata, & accepta non esse: dummodo adsit internus animus verè se obligandi Deo per votum. Confirmatur. Iuramentum metu graui extortum ob honorem diuini numinis seruandum est, nisi eius relaxatio impetretur, iuxta *c. debitores, c. si verò, de iureiur.* Ergo etiam votum. Nam obseruatio voti non minus spectat de reuerentiam Dei, quàm obseruatio iuramenti, sicut argumentatur Suar. *lib. 1. de voto, c. 7. num. 14.* Immò non desunt DD. vt Syl. *verb. metus q. 8.* Suar. *cit. lib. 1. cap. 8.* existimantes, neque Ecclesiastico iure votum simplex infirmari: quia nullum tale ius extat: ideòque dispensatione opus esse, quæ tamen facilè confertur, quando plena libertas defuit in voti conceptione: Excipit verò Suar. *c. 9. n. 10.* votum simplex Religionis, quod ipso iure ob metum grauem irritum est: non minus, quàm religiosa professio, sicuti suprà de sponsalibus argumentatus sum. Nam *accessorium naturam sequi congruit principalis, reg. 42.*

Alios actus, qui ex metu directè, & iniustè incusso, ipso iure infirmantur, vide apud Gloss. *in cit. c. 2. de ijs, quæ vi*, Sylu. *loc. cit.* Azorium *t. 3. lib. 6. c. 17.* & speciatim de resinctione beneficij metu extorta, Nau. *in cap. accepta, de restit.*

4 Assertio III. Quæ metu leui directè, & iniustè incusso extorta sunt, æquè in foro conscientiæ, & secundùm legem naturæ obnoxia sunt rescissioni, ac restitutioni, suprà dictum est de metu graui extortis. Est communior sententia DD. Sylu. *verb. restitutio dicto 7.* Nau. *c. 17.* Nau. *num. 15.* vbi ait: *Quo ad forum*

con-

conscientiæ idem esse censetur, num quis iusto (seu graui) *metu cõsentiat, vel eo minore dummodo coram Deo fuerit causa principalis consensus*, Idem docet in *l.1.cons.5. de elect.nu.3. edit.2. & tenet* Couar. *reg.peccatum p.2.§.3.n.7.* Mol. *t.2.disp.267.* Less. *cit.c.17. dub.6.n.40.* Lop. *p.4. instruct. c.96. §. Cæterum in foro conscientiæ* Sanch. *l.4.disp.9.n.4.* Nam ratio, cur metus grauis efficiat actum, siue contractum, cuius principalis causa extitit, rescissioni obnoxium, hæc sola est, quia iniuriam in se continet, ac vim directè intentatam ad extorquendum contrahentis consensum secundùm quid inuoluntarium: Ergo si idem accidat in metu leui aderit quoque sufficiens ratio rescindendi contractum, & restituendi contrahentem. Quòd verò in foro externo leuem metum passo actio non conceditur, id fit ob multitudinem litium vitandam: quemadmodum ob eandem causam accepto infra dimidium iusti actio denegatur. Adde etiam in foro externo leuem, metum passo Iudicis officio subueniri, si probetur, vel præsumi possit, efficisse consensum mixtum cum inuoluntario, sicuti docet *Gloss. in c.cum dilectus, ver. metum mortis, de ijs quæ vi, ibid.* Abb. *nu.9.* Sanch. *cit.disp.9.n.5.* Mol. *cit. disp.267. in fine, & colligitur ex l. non est verisimile, §. vlt. ff. eo. tit.*

Porrò circa 3. assertionem aduerte: Eam locum non habere in matrimonio, & professione Religioni: quippe quæ absoluto consensu semel validè constituta, dissolui amplius non debeat. Etsi verò ius positiuum Ecclesiasticum vtrumque matrimonium tam carnale, quàm spirituale ex metu directè, & iniustè incusso statim ab initio nullius roboris esse decernat, semper tamen mentionem facit metus grauis, & cadentis in constantem; quare constitutio hæc extendi non potest ad metum leuem, & non cadentem in constantem virum, quod clarè etiam indicatur *in c. 1. & penult. de ijs quæ vi, &c.* quamuis contrarium, quod ad conscientiæ forum attinet, docuerit Nau. *li.1.cons.1. n.4.* de his quæ vi, & probabile censeat Less. *n.47.* Sanch. *eod.l.4.disp.17. n.4.*

Assertio IV. Metus quoque, qui dicitur reuerentialis, si efficit consensum secundùm quid inuoluntarium, sufficientem causam præbet in conscientiæ foro, aut Iudicis implorato officio, rescindendi acte, vel contractus, qui solubiles sunt. Quæ est communis doctrina Sylu. *verb.metus, q.vlt. & verb.restitutio, 2.dicto 7.* Nau. *c.17.n.30. & lib.1.cons.8.de renunt.n.6. edit.2.* Mol. *cit. disp.267.* P.Nau. *l.3.c.3.n.444.* Rebell. *p.2.li.1.de contract.qu.5.numer.13.* Sanch. *cit.disp.9.num.11.* Less. *cit. dub.6.n.48. arg l. vlt. C.de ijs, quæ vi, & l.1.§. quæ onerandæ, ff quarum rerum actio non datur.*

Tunc autem metus reuerentialis censeri debet efficere inuoluntarium secundùm quid, siue (vt alij loquuntur inuoluntarium mixtum, si ideò aliquis consentiat in rem aliquam a qua eius voluntas, alioquin id est, seposito metu) abhorret, quia nimirum voluntati, precibus aut iussiui domini, Prælati, parentibus, tutoris, vel similis personæ auctoritatem, vel potestatem habentis, contradicere non audeat.

Exempla sunt: I. Si Caia sponsalia celebret cum Titio, ideò solùm quia ob naturalem verecundiam, patri tutori, vel ipsi Titio cum auctoritate petenti, contradicere non est ausa, eo casu resilire poterit. Qua de re Nau. *lib.1.cons.10.de his, quæ vi, edit.2.* Sanch. *cit.disp.9. num.12.* Bela *p.4. casu 23.* II. Si filia, causa metu reuerentialis, efficientis inuoluntarium mixtum, sicuti explicaui, renuntiet hæreditati paternæ, contenta dote, retractari potest renuntiatio, sicuti docet Lopez *lib.2.de contract. c.vlt.* Rodr. *to.1. summ.c.132.concl.2.* Sanch. *loc.cit. num.13.* III. Si vxor, aut filij similí metu reuerentiali inducti, promiserunt soluere debita patris mariti, nè maritum molestia afficiant, possunt opponere metus exceptionem, teste Gl. *in cit.§. quæ onerantæ, verb.metu solo,* Lopez *p.1. instruct.c.96.§.cæterum,* Sanch. *n.16.* Ioann. Baptista Conrado *p.1.casuum, q.114.* Guttierez *lib.1.canon.qq.c.37. n.16.* IV. Si creditor desperans integrum debitum suum, propter debitoris iniquitatem, se consecuturum esse, partem ei debiti remittat, debitor in conscientia non est tutus, sicuti ex communi docent Sylu. *verb.restitutio, 7.q.2.* Nau. *c.17.num.75.* Sanc. *disp.17.* Ratio est: Quia huiusmodi metus reuerentialis efficiens inuoluntarium mixtum, licèt non semper grauis sit, sed plerumque leuis, quod æstimandum tum ex qualitate, & auctoritate personæ rogantis, iubentis, tum ex qualitate, infirmitate, ac verecundia personæ, cui iubetur, semper tamen iniuriam aliquam continet. Loquimur enim de actibus, & contractibus, in quibus alicui ius proprij arbitrij, ac libertatis competit consentiendi, & contradicendi, cui iuri repugnat dominus, pater, tutor, &c. si sua auctoritate verecundi hominis voluntatem coarctet, vt contradicere ille non audeat, cum alioquin contradiceret.

5 Assertio V. Simili modo ac ratione, vti de metu reuerentiali dictum est, etiam precum importunitas efficiens, inuoluntarium admixtum voluntario, facultatem præbet rescindendi actum vel contractum. Cum nimirum aliquis vehementer instans rogando, molestiam infert, non sine aliqua iniuria, à qua vt se liberet rogatus, denique consentit in rem, à qua alioquin eius voluntas abhorret. Ita Sylu. *verb.restitutio, 2. dict.6.* Lopez *p.1.instruct.cap.96.§. atquamuis.* Sanch. *l.4. disp.10.* & alij mox citandi. Exempla sunt: I. Si moriturus importunitate precum, efficiente mixtum inuoluntarium, hæredem instituat, legatum alicui relinquat, institutio cessari poterit, teste Anton. *p.3.tit.10. cap.1.§.2.2.finem,* Guttierez *cit.c.37.n.20.* Sanch. *loc.cit.* Molin. *t.1.tract.2.disp.235.§. si tamen preces:* qui tamen rectè aduertit, plerumque accidere, vt tametsi testator precum importunitate, vel metu reuerentiæ adactus aliquem instituat, nihilominus velit suam hanc dispositionem validam esse, quo casu institutus, etsi peccarit contra charitatem, & iustitiam, testatori molestiam, violentiamque aliquam inferendo: rem tamen sibi relictam secundùm defuncti voluntatem accipere, & retinere poterit, donec per Iudicis sententiam testamentum rescindatur. Quam Molinæ doctrinam immeritò refutat Sanch. *n.4.* Nam hoc ipsum etiam in donationibus, quæ magnam quoque animi libertatem acquirere censentur, videre est, vt licèt aliquis magna precum importunitate ab amico, v.g. donum aliquod extorserit, nemo tamen eum ad restitutionem obliget ante Iudicis sententiam si præsumi possit, voluntatem dantis fuisse, vt res data accipientis fieret. Talis enim consensus sufficit ad dominij translationem.

II. Qui precum importunitate virginem ad stuprum traxit, cogi potest, vt illatum ei damnum resarciat, teste Cor. *lib. 1. quæstionary, q.13.* Nau. *cap.16.num.17.* Henriq. *lib.11.cap.9.num.5.* Guttierez *cit.cap.37.num.19.* Abulens. *in cap.22.Exod.quæst.12.* Lopez *par.1.cap.76.§.cæterum, si talis virgo,* Sanch. *disp.10. n.5.* P.Nau. *lib.2.cap.3.num.444.* Qui tametsi rectè notat, solis precibus quamuis assiduæ sint, sicuti, & blanditijs, muneribus, non effici actum mixtè inuoluntarium, quin potiùs augeri voluntarium. Nisi insuper accedat rogantis, & instantis importunitas ac molestia, præsertim homini auctoritate, vel potestate aliqua prædito, vt ea ratione puellæ metus inijciatur, sicuti aduertit etiam Molin. *loc.cit.* & Sanch. *cit.disp.10. num.2. & 5.*

III. Qui importunitate precum efficiente inuoluntarium mixtum ad ludendum tractus fuit, non tenetur soluere secundùm S. Th. *2.2.q.32.a.7.ad 3.* Couarr. *reg.peccatum, p.2.§.4.nu.8.* Guttierez *nu.18.* Syl. *ver.ludus, q.11.* Rebellum *quæst.5. n.15.* Si tamen lucranti in hoc casu solutum fuerit, existimant Mol. *tom.2. disp.516.* Sanch. *cit.disp.10.num.10.* non obligari, eum ad restituendum lucrum ante iudicis sententiam, quia speciali natura contractus ludi requirit, vt par ludentium sit conditio, seu ius lucrandi, quare, cum is, qui precum importunitate, aut etiam minis, & conuitijs ad ludendum traxit, repetere non potuisset, si ludendo perdidisset; consequens videtur, quod neque is, qui inductus fuit, repetere possit, quod perdidit.

Hæc sententia probabilis est: Sed contraria magis placet, quæ est communis apud Less. *lib.2.cap.26.dub.2.* Rebell. *p.3.li.12. q.3.n.8.* Qui enim alterum per iniuriam ad ludendum coegit, causa iniusta secuta damni extitit: ergo illud resarcire tenetur sicuti, si quis vi alter alterum cogerit, vt cum tertia persona luderet, accidat verò coactum ludendo perdere, ac damnum pati, vtique illud resarcire debet, qui vi adegit, Ad fundamentum contrariæ sententiæ resp. Licet per se, & ordinariè in ludo par ludentium conditio esse debeat, & ius lucrandi: non tamen si iniuria ex altera parte interueniat: quia iniuria tollit æqualitatem, & constituit inæqualitatem. Quemadmodum etiam in alijs contractibus, v.g. emptione, ac venditione, vterque contrahentium æqualiter obligari debet, & contractui stare, nisi iniuria v.g. iniusta coactio interuenerit, tunc enim vni, non etiam alteri parti tribuitur facultas rescindendi contractum, quatenus id in suum commodum cedere non potest.

IV. Si Religiosus diuturna sollicitatione, querelis, murmure aliquid impetret à Prælato, ideò solum permittente, vt hominis molesta importunitate se liberet, quam alia ratione difficulter repellere potest: non est ille tutus in conscientia, sed paupertatis violator: quia hæc non est licentia, sed violentia, vti docet Sanch. *cit.disp.10.n.9. & lib.7.mor.c.19.n.16.* Rodriq. *t. 3. Regul. q. 29.a.12.coral 2.* Secus est, si Prælatus importunitatem facilè repellere queat: tunc enim metus censeri non potest principalis causa concessionis. Porrò quod de metu hic dicitur, similiter dicendum de dolo, si subditus fingat causas, ob quas ipsi concedatur; vel taceat aliquid intrinsecè ad rem pertinens, quod si exprimeretur, Prælatus licentiam non daret: censeri non potest iustè impetrata licentia, ad eum modum, sicuti de dispensatione dixi *l.5.tract.4.c.22.n.19.* & videri potest Sanch. *cit.c.18.n.17.*

CAP.

CAP. VII.

SI RES POST CONTRACTVM PEREAT, VEL deterior fiat, cuius damno id accidat?

SVMMARIVM.

1 *Contractuum alij instituuntur in gratiam vnius contrahentium, alij in gratiam vtriusque.*
2 *Refert vtrum res, quæ in contractum venit, casu pereat, culpa, an dolo.*
3 *Si res certa, siue in specie debita casu pereat, creditoris damnũ est.*
4 *Si res indeterminate siue in genere debeatur, etsi vnum, vel alterum eius generis pereat, non tamen liberatur debitor.*
5 *Si contractus institutus sit in gratiam solius accipientis, omnis etiam leuissima culpa præstanda venit, si in gratiam solius dantis, dolus, non item culpa ciuilis; si denique in gratiam vtriusque culpa lata, & leuis præstari debet.*
6 *Confessarius obligatur ex culpa lata, vel dolo, sed magis pœnitenti, quàm tertiæ personæ.*
7 *Si in domo commodatarij, depositarij, &c. incendium ortum fuerit, iustè agent, si quæ pretiosiora sunt, propria, seu aliena recipiendo præferant. Sin verò aliena propriis præferenda iacturam passus sit depositarius, vel conductor compensationem damni exigere potest: non ita verò commodatarius.*

1 SVpponendum est primò ex doctrina Abb. *in c. vnic. de commodato.* Contractuũ alij sunt, qui instituuntur in gratiam vnius tantum contrahentium: vel dantis, vt videre est in deposito, si nulla merces interueniat: vel accipientis, vt videre est in donatione, commodato, precario. Alia verò instituuntur in gratiam vtriusque contrahentium, vt venditio, locatio, societas, pignus, dos, &c. Vide *l. contractus, ff. de reg. iur.*

2 Supponendum secundò ex communi doctrina Bartoli *in l. quod Nerua ff. depositi,* Abb. *in c. vnic. n. 13. de deposito,* Adriani *in 4. vbi de restit. §. vtrum in foro animæ tenetur,* Sylu. *verb. culpa num. 1.* Nau. *c. 17. n. 278.* Mol. *tom. 2. disp. 293.* Plurimum refert, vtrum res, quæ in contractum venit, casu pereat, an culpa, an dolo debitoris. Casus est rei inopinatæ euentus, qui neque à diligentissimo caueri potest, aut debet, iuxta *c. Ioann. de hom.* Culpa est discessus ab eo, quod bonum, ac debitum est, hominisque diligentia præstari potest.

Diuiditur culpa in latam, leuem, ac leuissimam. Culpa lata, siue crassa est omissio eius diligentiæ, quam passim omnes homines eiusdem conditionis, professionis, ætatis, &c. adhibere solẽt. Culpa leuis est omissio eius diligentiæ, quam prudens quisque ac solens eiusdem professionis, ætatis, &c. adhibere consueuit. Culpa leuissima est omissio exactæ diligentiæ, quam non nisi expertissimi eiusdem ætatis, artis, professionis, homines adhibere solent. Exemplum habes apud Sylu. *n. 2.* Nau. *c. 17. n. 177.* Mol. *cit. disp. 293.* Si librum tibi commodatum in publico foro relinquas, indeque subripiatur, censeberis amisisse per latam culpam. Sin autem in conclaui domus tuæ, ostio non clauso, reliquisti, censeberis amisisse per culpam leuem. Si denique reliquisti, in conclaui clauso, sed non obserato, quia manu non tentasti, vtrum sera inducta esset: censeberis amisisse per culpam leuissimam. Aliud exemplum leges apud Ioan. Fabrum *Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, §. item is cui.*

Quædam insuper aduerte: I. Sermonem non esse de culpa Theologica, quod est peccatum contra mores, & legem Dei; sed de culpa ciuili, siue iuridica, quod est peccatum contra artem, industriam: sæpè inuoluntarium, & coram Deo excusatum, sicuti benè præter alios annotauit Adrian. *cit. loc.* Veluti si ex naturali obliuione librum tibi commodatum in publico foro reliquisti, culpam ciuilem commisisti, quamuis coram Deo nihil peccaueris.

II. Interdum etiam fortuitus casus imputatur, & præstandus est, v. g. à commodatario, conductore, si culpa antecessit ad casum fortuitum ordinata, siue eius causa existens, vt si contra conuentionem rem aliò abduxit.

III. Frequens hoc est, vt secundùm iuris ciuilis præsumptionem, aliquid culpa euenisse dicatur, cùm tamen fieri potuerit, vt omnis culpa etiam ciuilis abesset. Exempli causa *in l. cum duobus, §. damna, ff. pro socio habetur,* Si quid furto ablatum fuerit, a socio præstandum fore, quippe qui custodiam diligentem adhibere debet. Quis autem neget, fieri posse, vt diligentem custodiam socius adhibeat, & res nihilominus à callido fure subripiatur? quo casu præsumptio cedere debet veritati.

IV. Vt ex culpa iuridica alteri obligeris, necesse est, te verè causam fuisse illati damni. Quare si librum in publico foro relictum nullus abstulit; vel tametsi aliquis abstulit, si tamen nihilominus id euenisset, licèt à te diligenter custoditus fuisset, quia paulò pòst incursione hostium, v. g. omnia bona ciuium reclusis arcis direpta fuerunt, non obligaris ad resarciendum damnum commodanti.

Denique dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, sicuti Labeo definit *in l. 1. §. dolum malum ff. de dolo malo.* Differt autem dolus à culpa; quia dolus committitur cum formali proposito nocendi, culpa non item.

3 Assertio I. Si res certa, siue in specie ex aliquo contractu debita, puta hic equus, hæc ouis, casu pereat, aut deterior fiat, creditoris damnum est, *argum. l. quod te, iunct. Gloss. ff. si certum petatur, & apertius in l. id quod. ff. de periculo & incommodo rei venditæ, l. vlt. C. eod. & Instit. de empt. ac vendit.* ibi: *Cum autem emptio, & venditio contracta est (quod effici diximus, simul ac de pretio conuenerit) periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet; tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit.*

Hinc collige: Regulam illam, quæ afferri solet ex *l. pignus ff. de pignorat. action. Si res casu pereat, domino suo perit,* vniuersim verã non esse: sed in ijs tantum nominatis contractibus locũ habere, quibus rei dominium non transfertur, videlicet in deposito, commodato, pignore, iuxta *l. quæ fortuitis, C. de pignoratitia actione, & l. argentum ff. commodati: Argentum commodatum, si tam idoneo seruo meo tradidissem ad te perferendum, vt non debuerit, quis æstimare futurum, vt a quibusdam malis hominibus deciperetur: tuum non meum detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.* Consentit *cap. vnic. de commodato.* Idemque sentiendum de contractibus innominatis; cum antè rei traditionem non perficiantur.

Cæterum tota hæc assertio & doctrina patitur aliquas exceptiones, quas videre potes apud Abb. *in cit. cap. vnic.* I. Nisi aliter conuentum sit, v. g. commodatarius etiam fortuitum casum præstare debeat, iuxta *cit. cap. vnic.* Vel si venditor periculum rei venditæ in se susceperit, iuxta *§. quod si fugerit. Instit. de empt. & vendit.* Nam contractus legem ex conuentione accipiunt, *l. 1. §. conuenit, ff. depositi.*

II. Nisi debitor in mora soluendi fuerat, ideòque res perijt, ipsemet damnum præstare cogitur *l. quòd si neque ff. de periculo, & commodo rei venditæ, l. quod te, ff. si certum petatur, c. 1. de commodato, cap. 2. de deposito;* Nam *mora sua cuilibet nocet,* reg. 25. *in 6.* Quod tamen intelligi debet primo, dummodo mora culpabilis sit; secus si legitimè impeditus debitor fuit, quominùs tempore constituto solueret, sicuti ex communi docet Mynsinger *cent. 6. obseruat. 26.* Cou. *c. quamuis pactum. p. 2. §. 5. n. 4.* Rebell. *p. 2. lib. 8. q. 7. concl. 4.* & colligitur *ex cit. l. quod te mihi.* Adde tametsi pœna conuentionalis adiecta fuerit, nisi ad tempus præfixum solueretur, liberari debitorem à pœna, si culpa careat, vt re Cou. *num. 5.* Mol. *tom. 2. disp. 317. prope fin. arg. reg. 66. in 6. Cum non stat per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.* Secundo intelligi debet exceptio, dummodo ob moram debitoris damnum euenerit: secus, si nihilominus euenisset, v. g. equus commodatus perijsset, tametsi statuto tempore remissus fuisset; tunc in conscientiæ foro nulla restitutio fieri debet. Quia æquum non est, vt creditor cum aliena iactura lucretur, ait Syl. *verb. mora q. 4.* & docet Nau. *cap. 17. Man. n. 8.* Armilla *verb. commodatum, n. 7.* Sa *verb. mora in fine,* contra Gl. *in c. 2. de deposito, verbo de culpa,* & altera Gl. *Instit. de empt. & vendit. §. cum autem.*

4 Assertio II. Si res incerta, & indeterminata in aliquo genere debeatur, etsi vnum, vel alterum eius generis casu pereat, non ideo liberatur debitor. Quia *genus perire non potest, argum. l. incendium, C. si certum petatur.* Exempli causa: Si equum aliquẽ dare debeas, aut bouem, licèt plures tibi equi, aut boues pereant, non tamen liberaris: quia potes alium dare. Ita etiam se res habet in mutuo, sicut tradit. *in Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, §. item Qui mutuum acceperit, si quolibet fortuito casu amiserit quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hostiumue incursu, nihilominus obligatus manet.*

Corollarium. Si mutuatarius, aut venditor census pecuniã debitam per fidelem (vti existimabatur) ac diligentem nuntium creditori transmittat, atque ille in via fugiat, aut spolietur, debitoris detrimentum est, sicuti colligitur *ex cap. significante, de pignoribus,* & ex communi docet Abb. *in cit. c. vnic. de commodato, num. 8.* Gomez *tom. 2. resol. cap. 7. num. 3.* Nau. *cap. 17. num. 185.* & alter Nau. *lib. 4. cap. 5.* Limita. Nisi creditor famulum, aliumve nuntium ipsemet designauerit, aut destinauerit non tantùm ad debitorem monendum, sed etiam debitum recipiendum, aut transferendum, tum periculum in se suscipere censetur, ideòque ipsius damno infortunium accidet, sicuti constat *ex l. mei causa, ff. depositi,* & videri potest Gomez *loc. cit.* Vasq. *in moral. de restit. c. 2. §. 2. dub. 9.* Molin. *tom. 2. disp. 296. dub. 2.* Loquitur autem hic solùm de debitis iustè contractis: At verò de debitis iniustè con-

contractis per furtum, vsuram &c. quid sentiendum sit; constat *ex tr. 2. huius libri, cap. 12. num. 10.*

5 Assertio III. Si contractus celebratus fuit in gratiam solius accipientis, omnem culpam, etiam leuissimam, præstare is debet, v.g. commodatarius, sicuti habetur *in l. si vt certò, §. nunc videndum, ff. commodati, cap. vnic. de commodato*, & notant ibid. Gl. & Abb. Id tamen intelligi debet, si gratis commodatum sit: nam vbi merces interuenit, transit in locationem, vel contractum innominatum, ait Gloss. ibid. Ab hac verò assertione excipi debet precarium, de quo infrà *cap. 14.*

Assertio IV. Si contractus celebratus fuit in gratiam solius dantis, sicuti accidit in deposito; solus dolus, non item culpa ciuilis præstandi venit. Ita habetur expressè *in l. contractus, ff. reg. iuris, & l. si fine, ff. depositi*, iunct. Gl. *Accursij, & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, §. præterea.* Quod verò *in l. 1. C. depositi*, dicitur à depositario dolum, & latam culpam præstandam esse, id pertinet ad præsumptionem fori externi: nam lata culpa dolus præsumitur, sicuti notauit Gloss. *in cap. de deposito, verb. de culpa*, Armilla *verb. depositum n. 2. & 8.* Rebell. *p. 2. lib. 16. q. vnic. de deposita*, & colligitur *ex quod Nerua, ff. depositi.* Adde, tametsi dolus propriè dictus absit, si tamen depositarius culpa seu negligentia Theologica crassa siue morali rem depositam destituat, vel amittat, in conscientia obligari ad damnum resarciendum, quippe cuius causa virtualiter voluntaria extitit.

Et quod dixi de depositario, idem quoque locum habet in Medico, Confessario; si ille corpori, hic animæ gratis medeantur: tenebuntur enim tantum de dolo. Gratis dico. Sicuti enim depositarius, si mercedē accipiat, culpam etiam leuem præstare debet, iuxta *cap. 2. de deposito*: quia transit contractus in quasi locationem: Ita etiam de alijs plerisque ex officio obligatis sentiendum, puta de Medico, Iudice, si mercedem aliudve commodum accipiant, obligati eos ex quasi contractu ad restitutionem damni euenti per negligentiam, seu culpam eorum etiam leuem, sicuti docet P. Nau. *lib. 3. cap. 3. num. 3.* Quamquam probabiliter dici potest, id accipiendum esse de culpa non merè ciuili, sed Theologica, numquam enim Medicus, v.g. vel Iudex acceptando officium obligare ita se volet, vt in conscientia teneatur resarcire damnum, quod & humani ingenij infirmitate, aut naturali obliuione, præter omnem eius voluntatem euenerit. Alia verò ratio est de Tutore, Curatore, quippe qui ob legum constitutionem in gratiam Minorum factam, quasi ex contractu obligantur, vt culpam etiam, seu negligentiam leuem præstare teneantur, non minus, quàm voluntarij negotiorum gestores, iuxta *leg. Tutori Cod. de negot. gestis.*

6 His adde: Licet ij, qui non in suum commodum, sed alterius tantum gratiam, officium exercēt, puta Iudices, Medici, Confessarij, ordinariè non teneantur nisi de lata culpa: excipi tamen debet, nisi seipsum aliquis eiusmodi muneri, puta corporis, vel animæ curationi, sponte & sine necessitate ingerat, & præ alijs sollicitum ac petitum, iactet: tunc censebitur ad damnum præstandum se obligare, quod per imperitiam, vel culpam eius etiam leuem euenerit, etsi nullam mercedem, aut stipendium accipiat. Censetur enim causa damni, quod (vt supponimus) alter non incurrisset, nisi ita illectus fuisset. Ita habetur *in cit. c. 2.* & docet Sylu. *verb. culpa, qu. 4.* & alij communiter.

De Confessario autem hoc vniuersim monere volo, probabiliter dici posse, eum numquam obligari ad compensationem damni, quod per ipsius negligentiam, secluso delicto, seu iniuria mortali, alteri tertiæ personæ illatum fuit: puta si neglexerit imperare restitutionem alicui iure faciendam. Cuius ratio est, quia cum alijs personis, in ordine ad earum debita temporalia consequenda, nulla ipsi nec expressa, nec tacita conuentio intercedit: Ergo non tenetur nisi ex delicto: delictum autem, seclusa omni conuentione, non obligat ad restitutionem, nisi sit mortale, iuxta probabilem sententiam, quam attuli suprà hoc *lib. 3. tract. 3. p. 1. cap. 6. num. 4.* Atque ita docent Sà *verb. restitutio, n. 3.* Valent. *tom. 3. disp. 5. q. 6. p. 3. controu. 3.* Suar. *3. p. tom. 4. disp. 32. sect. nu. 9.* contra P. Nau. *lib. 3. cap. 4. n. 129.* vbi ait, Confessarium curatum obligari etiam ex culpa leui, citatque Tosellam, *verb. restitutio, 2. num. 5.* Angelum *verb. eod. vlt. num. 5.* Nau. *c. 17. num. 22.* qui tamen culpæ leuis non meminerunt: Immò Rosella, & Nauarr. expressè loquuntur de culpa crassa & affectata, ac rationem suæ doctrinæ dant, quia dum per crassam negligentiam intermittit restitutionem imperare, est causa damni.

Sed rectius hoc loco distinguitur: Si enim Confessarius scienter, aut per ignorantiam crassam dicat, debitori restitutionem faciendam non esse, tunc in illius defectum obligatur; cum positiuè concurrat ad damnum iniustum. Sin verò negatiuè se habeat, solumque intermittat imperare restitutionem, tunc probabiliter dicitur contra Angelum & Nauarr. non contrahere obligationem restituendi: cum non peccet aduersus iustitiam, sed solùm aduersus charitatis legem. Siquidem hoc discrimen est inter causas positiuè concurrentes ad damnum iniustum mandando, consulendo, & concurrentes negatiuè tantum: quòd illæ per solum voluntarium & efficacem concursum sint causæ morales damni: negatiuæ autem non ob solam voluntariam taciturnitatem censentur esse causa, sed requiritur, vt ex iustitia obligatæ sint ad significandum, impediendum, sicuti dixi suprà *tr. 2. cap. 5. num. 7. & 8.*

Assertio V. Si contractus in vtriusque contrahentium vtilitatē cedat, sicuti accidit in emptione, ac venditione, locatione, & conductione, societate, pignore, dote, &c. præstanda est culpa lata, & leuis. Ita habetur *in suprà cit. §. nunc videndum, & cit. leg. contractus*; & docet Abb. *in c. 2. n. 3. de deposito*, Gomez *cit. cap. 7. in fine*, Nauarr. *cap. 17. num. 181. 184.* Less. *l. 2. cap. 7. dub. 8.* alijque communiter.

7 Restat quæstio. Si in domo commodatarij, depositarij, &c. incendium oriatur, proprijsne, an alienis rebus commodatis, depositis prospicere debeant, si vtrisque non possunt. Respondeo & dico I. Ratio in primis dictat, vt tali casu quæ pretiosiora sunt, seu propria, seu aliena, præ alijs periculo eripiantur, sicuti annotauit Abb. *in cit. cap. 2. num. 2.*

II. Si aliena pretiosiora, præferendo, propriorum iacturam fecerunt depositarius, conductor, caupo, compensationem damni proprij, iure exigunt. Cùm enim in pari causa quisque præferre possit propria alienis, vtiliter domini negotium gesserunt, quando in eius gratiā posthabitis proprijs, res magis pretiosas incēdio liberarunt. Nulli autem officium suum damnosum esse debet.

III. Non idem dicendum videtur de commodatario: Nam quisque vir prudens, ac diligens, quæ pretiosiora sunt, anteponit minus pretiosis: Commodatarius autem secundum naturam huius contractus, tacitè se obligat ad exactam rei commodatæ custodiam, qualem quisque prudentissimus paterfamilias scit rebus adhibere, *l. in rebus, ff. commodati.* Accedit, quod æquitas non patitur, vt is, qui commodauit, damnum sustineat occasione eius contractus, qui in gratiam solius commodatarij institutus erat, ipsemet verò commodatarius à dando immunis sit. Quæ est communis sententia Syl. *verb. commodatum, q. 12.* Armillæ *n. 11.* Mol. *tom. 2. disp. 196.* Less. *l. 2. c. 27. dub. 6. num. 28.*

IV. Si commodatarius eripiendo propria, quæ magis pretiosa sunt, deserat sibi aliena commodata, restituere nihil debet, teste Gl. *in c. si certò, §. quod verò, ff. commodati*, Sylu. Armilla *loc. cit.* Abb. *cap. 1. de commodato*, Azor. *1. 3. lib. 7. de commodato, c. 7. qu. 6.* etsi contrarium doceat Mol. *l. c.* Ratio est: Quod hic commodatarius ab omni culpa immunis sit: cùm hoc idem diligentissimi cuiusque officium, & consilium esset pretiosa præferendi vilibus.

V. Et Gl. citata idem sentire videtur, si res commodatæ, & propriæ æqualis pretij sint, contraria tamen sententia communis est, & colligitur *ex cit. §. quod verò.* Nam in pari alioquin causa magis conuenit commodatarium, in cuius solius gratiam contractus institutus fuit, ex fortuito casu damnum sustinere.

C A P. VIII.

VTRVM FILIVS FAMILIAS CONTRACTVS instituere possit.

S V M M A R I V M.

1 *Quinam dicantur filij familias, quæ sit patria potestas, qui eius effectus.*
2 *Pater, cogente necessitate filiumfamiliam vendere potest.*
3 *Filiusfamilias, cum patre in iudicio contendere non potest, nisi de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, alijsque certis casibus.*
4 *Filiusfamilias absque patris consensu, si is requiri possit, in iudicio agere non potest, nisi de bonis castrensibus, vel quasi: item in causis spiritualibus.*
5 *Filiusfamilias cum patre, veluti vna persona reputatur, quare inter eos non oritur obligatio ciuilis: nisi circa bona castrensia, & quasi, quippe in quibus filiusfamilias, instar paterfamilias reputatur.*
6 *Pater contra eum, apud quem filiusfam. manet, agere potest ad exhibendum, sicut & coniux ad coniugis exhibitionem.*
7 *Filijfamilias quadruplex est peculium; Castrense, quasi castrense, aduentitium, & profectitium.*
8 *Licet per filij Clericatum, item per professionem, seu filij, seu patris in Religione soluatur patria potestas, tamen bona aduentitia manent in priore statu pænes patrem, vel eo profitente, pænes Monasterium.*
9 *Certi casus sunt, quibus aduentitiorum bonorum vsusfructus non ad patrem, sed ad filium spectat.*

10 Fi-

10 *Filiusfamilias impubes, ne patre quidem auctore, vllo ex contractu ciuiliter obligatur.*
11 *Filiusfamilias pubes ex omni contractu etiam sine patris auctoritate, tam ciuiliter, quam naturaliter obligatur.*
12 *Lucra filiifamilias, quæ ex artificio eius proueniunt, inter aduentitia bona numerantur: seu lucra ex bonis paternis in bona profectitia.*
13 *Pater prohibere non potest, quominus filiusfamilias ex domo paterna discedat, artis discendæ causa.*
14 *Patria potestas in filium septem fermè modis soluitur.*

HActenus egimus fermè vniuersim de natura & proprietatibus contractuum. Nunc autem de personis dicendum, de quibus dubium esse potest, vtrum, & quo modo contrahere eis liceat. Et primò de filiosfamilias.

1 Notandum est primò: Filijfamilias dicuntur, non solùm legitimi filij ac filiæ, sed etiam qui ex illis nati sunt nepotes, ac neptes, &c. quamdiu sub patris, vel aui paterni potestate existunt, licet maiores natu sint, siue annum ætatis xxv. excesserint. Ita habetur. *Instit. de patria potestate*, §. *vlt.* Patria autem potestas definitur, ius, secundùm quod legitimi filij, ac filiæ, aliique descendentes per lineam masculinam, quod certos effectus subijciuntur patri, & auo paterno. Quarè si filius tuus legitimus filios aut filias legitimè procreauit, in tua potestate omnes erunt; nisi filius emancipatus fuerit, tum filij ac filiæ ex ipso geniti in ipsius potestate existunt.

2 Effectus patriæ potestatis enumerat Gl. in §. *ius autem*, *Instit. de patria potestate*. Primus, Pater filium, aut filiam in potestate constitutam cogente necessitate famis, aliaque simili, vēdere, aut pignori dare potest; Idque spectato naturali iure. Priuilegium autem, seu fauor *l. 2. Cod. de patribus*, qui filios suos distraxerunt, in eo consistit, quod filii ob patris egestatem vendita seruitus perfecta, & perfecta non sit; sed à parente, aliaue persona, vel ipsomet filio redemptio fieri possit, oblato prætio iusto, alioue mancipio: ita vt filius pristinam ingenuitatem recipiat. Adde quæ dicentur infrà hoc *tract. c. 17. n. 31.*

3 Secundus, Filiusfamilias cum patre in iudicio contendere non potest: sed neque pater cum filiofamil. *l. lis nulla ff. de iudicijs*, *l. vlt. Cod. de in ius vocando*. Exceptis casibus, quos numerat Gl. *in cit. l. lis nulla, ver. in potestate*, Videl. Si agatur de peculio castrensi, aut quasi castrensi; vel de alimentis præstandis; vel de bonis aduentitiis filio conseruandis, vel si pater aut filius agat nomine, & commodo alieno, puta si sit tutor, curator, aut procurator: vel si in iudicium deducatur ipsa patriæ potestatis, aut manumissionis causa. Denique excipiendæ hinc sunt causæ criminales exceptæ, vti sunt criminis læsæ maiestatis, proditionis, hæresis, beneficii, &c. in quibus ob publicum bonum, permissum est filio quemlibet, etiam ipsum patrem, & vicissim patri filium accusare, *l. 3. C. de in ius vocando*, & ex communi docet Farinac. *in praxi crimin. q. 12. n. 53.* Porrò alijs filijs, qui in potestate positi non sunt, conceditur aliquem ex parentibus, vel ascendentibus in ius vocare, petita priùs & obtenta venia, *cit. l. 3. & l. quinque, ff. eod.* Verùm in causis Ecclesiasticis, & in quibus agitur de peccato vitando, aut emendando, semper audiendus filius aduersus patrem, & vice versa, *arg. c. quæritur, causa 2. qu. 7.* & videri potest Glos. ibidem, Abb. *in cap. non est, num. 3. de sponsal.* Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 288. n. 9.*

4 Tertius, Filiusfamilias, sine patris consensu, vbi is requiri potest, in iudicio agere nequit, *l. vlt. Cod. de bonis. quæ liberis*, iunct. Gl. *ver. ponenda*, *& c. vlt. §. in huiusmodi, de iudicijs, in 6.* Nisi lis sit de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, quippe quorum administrationem plenissimam, filius familias habet, vt eorum comparatione instar patris familias esse censeatur, *l. 2. §. vl. & l. 2. ff. ad SC. Macedonianum.* Deinde excipiendæ sunt causæ spirituales, videl. de matrimonio, decimis, beneficijs, eorumque redditibus, in quibus filius familias per se, vel per procuratorem agere, aut defendere se potest, non requisito patris assensu, *cit. c. vlt. §. vlt. in 6.*

Quartus, Filius familias patri acquirit pleno iure bona profectitia: Aduentitia autem duntaxat quoad vsumfructum, proprietate pœnes filium permanente, sicuti mox copiosius dicetur.

5 Quintus. Filiusfamil. cum patre veluti vna persona reputatur, sicuti docent DD. *in l. vlt. C. de impuberum*, & alijs substitutionibus. Vnde efficitur, quòd inter patrem & filium non censeatur oriri obligatio ciuilis; nisi de peculio castrensi, aut quasi castrensi inter se contrahunt, §. *Item inutilis*, *Instit. de inutil. stipulat.* Oritur tamen inter ipsos obligatio naturalis, & in foro cōscientiæ, sicuti Gl. ibidem annotauit: Quemadmodum etiā seruus naturaliter obligatur contrahendo; non item ciuiliter: siue cum domino contrahant, siue cum alia persona, *l. quod attinet, ff. de regulis iuris*, vbi ratio affertur, quia *serui ciuili iure pro nullis habentur*. Idem habetur *in l. serui, ff. de action. & obligat.* vbi tamen excipitur, quòd serui ex delictis obligentur: item, si domino pro libertate consequenda pecuniam promittant, *l. promissæ, Cod. An seruus ex proprio facto, &c.*

6 Sextus Pater contra eum apud quem filius, aut filia eius est, vel si dolo malo esse desiit, agere potest ad exhibendum in patriam potestatem, vti constat *ex tit. ff. & C. de liberis exhibendis*. Si tamen iusta causa subsit, ob quam filiusfamilias, aut filiafam. apud alios maneat, aduersus patrem exceptio competit. I. Si tutius versetur apud matrem, quam apud patrem, *l. 1. ff. eod.* II. Si filius, aut filia nuptias iustas contrahere, vel Religionem ingredi velit; cum in his liberum electionis arbitrium habere, & parentum sequi non cogatur voluntatem, *cap. cum virum, de Regular.* III. Si filius iustam ex domo paterna discedendi causam habeat, sicuti dicetur hoc *cap. quæst. 2.* His verò addendum, quod instar actionis de liberis exhibendis, etiam coniugi actio concedatur ad exhibendum coniugem; adeò, vt tametsi vxor à patre suo pertineatur, educi debeat, *l. vlt. Cod. de liberis exhibendis*, & Genes. c. 2. *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Ratio est, quia non minus, sed etiam maius ius reale coniux in personam coniugis obtinet, quàm pater in filiosfamilias.

7 Notandum est, secundò: Quadruplex est peculium filijfamilias: Castrense, quasi castrense, aduentitium, & profectitium, de quibus vide Gabr. *in 4. d. 15. qu. 3. art. 3. dub. 2. prop. 5.* Syluest. *verb. peculium, 1.* Nau. *cap. 17. num. 141.* Lessium *lib. 2. c. 4. dub. 3.* In castrensi peculio numerantur ea omnia, quæ occasione militiæ à filiofamilias acquiruntur, *l. Castren. ff. de castrensi peculio*, *l. 1. C. de castrensi peculio lib. 12.* Eiusmodi sunt militum stipendia, hostium spolia, Ducis, vel commilitonum dona, aut legata occasione militiæ; item bona mobilia, quæ à parentibus, vel cognatis filiofamilias profecturo, aut profectò in militiam, donata sunt. Et nota hic, inter milites numerari ministros omnes, qui exercitum comitantur, qualecumque munus obeant, *l. vlt. Cod. de Castrensi peculio, lib. 12. & l. vnic. §. item nauarchos, ff. de bonorum possess. ex testamento militis.* Sed & præsidiarios milites accenseri, qui castri alicuius, quamuis pace constituta, custodiam gerunt, testis est Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 130.* Præterea ad castrense peculium spectare censentur, quæcumque, milites palatini, id est, qui Principem in aula siue palatio sequuntur, vel proprio labore, ac parsimonia; aut Principum donatione acquisiuerunt, *l. vnic. C. de Castrensi palatinorum peculio.*

In peculio quasi castrensi numeratur primò, Quòd ex publico munere, seu officio, puta Doctoris Iudicis, Aduocati, Tabellionis, Medici, &c. acquiritur, *l. cum antiquis, Cod. de in offic. testam.* Neque opus esse videtur, vt publicum salarium habeant: sufficit, si ex munere, aut scientia publica acquirant, vti docet P. Nauarr. *lib. 3. cap. 1. n. 68.* contra Syl. *verb. peculium, 1. qu. 1.* Secundò, Quæ à Principe, vel Augusta alicui donata sunt, *l. cum multa, C. de bonis, quæ liberis, &c.* Tertiò, Bona Clericorum ex clericali titulo, vel beneficio acquisita, iuxta *l. sacrosanctæ, Cod. de Episc. & Clericis.* Immò (vt dicitur in Auth. Presbyteros, eod. tit.) *res quolibet modo in Clericatu venientes, in potestate sua habeant* Clerici, *ad similitudinem castrensium peculiorum.* Consentit *cap. quia nos, de testam.* vbi Abb. 5. ait: Quicquid in alijs filijs aduentitium bonum esset, in Clerico filiofamilias censeri castrense, aut quasi castrense, vt de eo liberè disponere possit.

8 Id verò, spectato communi iure, intelligi debet de ijs tantū bonis, quæ post Clericatum, vel post Religionis professionem; non verò quæ antea acquisita sunt: horum enim vsumfructum pater retinet vsque ad mortem suam; adeò, quidem, vt licèt ipsemet pater professionē edat, vsusfructus interim dum pater viuit, ad Monasterium pertinere debeat: Ratio est. Quia licèt per filij Clericatū (intellige si clericalibus priuilegijs gaudere incipiat) aliquo modo soluatur patria potestas, sicut & multò magis per professionem patris, aut filij in Religione, tamen ex hac liberatione solum sequitur, vt bona filio deinceps aduenientia, administrationi & vtilitatis patris subiecta non sint, non autem, vt vsusfructus bonorum antè penes patrem existentium, cesset, exceptis casibus iure expressis: vt si filius patria potestate egrediatur propter assecutionem dignitatis, vel per emancipationem, quo tamen posteriore casu dimidium vsusfructus patri relinquitur. Ita de vsufructu filij familias præter alios docent Nauarr. *in ca. non dicat, sen tom. 2. Regul. nu. 38. & 55.* Molina *tom. 1. tr. 2. disp. 9. & 138. ver. dicendum est*, Azor. *tom. 1. lib. 12. cap. 8. qu. 2. & tom. 2. lib. 2. cap. 13. quæst. 9.* Sanchez *lib. 7. moral. c. 13. n. 25. & seqq.* Vasq. *de testam. c. 4.* contra Couar. *cap. 2. de testam. num. 9.* Fachinæum *li. 6. contr. iuris, c. 12.* vbi aiunt, post patris professionē, vsumfructum bonorum aduentitiorum ad filium pertinere; non ad Monasterium. Et Abb. *in c. præsentia, num. 56. de probat.* ait, Filio faciente professionem, vsumfructum bonorum à patre auferri, & liberæ dispositioni filij relinqui, vt pleno iure Mona-

sterio assignare possit: quorum tamen sententia vera est spectata consuetudine quorumdam locorum, sicuti etiam consuetudine obtentum est, vt post contractum matrimonium filio, aut filiæ, potestas patria adeò soluatur, vt omnium bonorum administratio & vsusfructus ad filium, vel filiam à patre transferatur. Vide Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 229.* Abb. *c. indecorum, de stat. & qualit.*

Aduentitia bona sunt, quæ præter castrensia, & quasi castrensia, filiofamilias obueniunt, non à patre, neque intuitu patris; sed vel ex propria industria, vel liberali alicuius donatione, legato matris, vel aui materni hæreditate, &c.

Denique profectitia bona dicuntur, quæ cùm nec castrensia, nec quasi castrensia sint, vel ex bonis patris profecta, vel patris intuitu filiofamilias donata sunt.

Inter hæc quatuor bonorum genera hoc discrimen est, quod in castrensi, & quasi castrensi peculio nihil omninò iuris pater habet, sed ipse filius plenum dominium, liberamque administrationem; sicuti constat *ex tit. ff. C. de castrensi peculio, l. vlt. Cod. de inoffic. testamento.* Aduentitiorum autem bonorum sola proprietas ad filium spectat; vsusfructus ad patrem, *l. cum oportet, Cod. de bonis, quæ liberis &c. §. sancitum, Instit. per quas personas nobis acquiritur.*

Non potest tamen pater bona filijfam. immobilia, absque Iudicis decreto alienare, vti constat *ex l. non solùm, l. ob æs alienum, C. de prædijs minorum:* multò minus bona immobilia filij emancipati, si pater curator existat, *l. cum emancipatus C. de prædijs Minorum.* Faciliùs tamen patri, quàm tutori permittitur alienatio bonorum immobilium, absque Iudicis auctoritate, videlicet propter necessitatem, ad æs alienum dissoluendum, iuxta *l. vlt. §. sin autem æs, C. de bonis, quæ liberis, &c.* Idque partim propter affectionem patris erga filium; partim quia ipsius etiam patris interest, venditionem vtilem esse filio, præsertim in potestate eius constituto, quippe ex cuius bonis pater vsumfructum habet. Videri potest Tiraquel. *l. si vmquam, in præfat. n. 28. C. de reuocat. donat.* Cou. *1. resol. c. 8. n. 5.* Mynsing. *cent. 6. obseru. 61.* post Azonem *in summ. C. de bonis, quæ liberis &c.*

His adde, quod filius ne consentiente quidem patre, de bonis aduentitijs testari possit, præterquam ad pias causas, iuxta *c. licet, de sepultur. in 6.* quamquam cum patris consensu mortis causa donare prohibetur, etiam ad causas profanas *leg. tam is, ff. de mortis causa donation.*

9 Sicut tamen aliquot casus, in quibus aduentitiorum vsusfructus non ad patrem, sed ad filium spectat: videlicet, si vsusfructus bonorum aduentitiorum filio à patre remissus est: pater vnà cum filio successit in hæreditate fratris: si pater sine causa iusta diuortium instituit: si filius hæreditatem adijt, legatum, vel donum accepit patre contradicente: si vsusfructus nudus, seu à proprietate seiunctus filiofamilias à quocumque donatus est: denique si aliquid donatum, aut relictum fuit, ea lege, vt vsusfructus ad ipsum, & non ad patrem pertineat. Quam tamen conditionē mater, vel auia legitimæ filio, aut nepoti debitæ adijcere non potest, sicuti docet Andr. Fachin. *lib. 5. controu. c. 21. ex Auth. Vt liceat matri & auiæ in princip.* contra Gloss. ibid. *verb. participium.* Vide etiam Auth. *de hæredibus ab intestato, cap. 2. §. si verò, l. cum oportet, cum Authenticis, & l. vlt. C. de bonis, quæ liberis,* Sylu. *verb. peculium, q. 3.* Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 8.*

Denique bona profectitia, id est, quæ ex rebus patris, vel occasione patris à filio acquiruntur, ad patrem pleno iure spectant, *§. sancitum, l. per quas personas &c.*

10 Assertio I. Filiusfamilias impubes, nè patre quidem auctore, ex contractu, quamuis circa castrensia bona instituto, ciuiliter obligatur, sicuti constat *ex §. pupillus, Instit. de inutil. stipulat.* Obligatur tamen naturaliter si pubertati proximus sit, sicuti de pupillo dicam *c. seq. assert. 4.*

Porrò, cur pupillus auctore, tutore etiam ciuiliter obligetur, non item filius impubes, auctore patre, rationem dat Gl. *in cit. §. pupillus, verb. patre:* Quia pupillus tutorem sibi obligatum habet, si malè auctoritatem præstet, non item filius patrem, sicuti colligitur *ex l. cum oportet, §. sub hac tamen, verb. Non autem hypothecam, C. de bonis, quæ liberis, &c.* Vide Sanch. *l. 5. de matrim. disp. 39. n. 3.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 230. & tom. 2. disp. 261.*

11 Assertio II. Filiusfamilias pubes, ex omni contractu, etiam sine patris auctoritate, tam ciuiliter, quàm naturaliter obligatur. Ita habetur in *§. inutilis, Instit. de inutil. stipulat. & l. 38. ff. de actionibus, & obligat. Filiusfamilias ex omnibus causis tamquam paterfamilias obligatur: & ob id agi cum eo tamquam cùm patrefamilias potest.* Quia patris potestas instituta est ad personæ correctionem, non ad bonorum eius curationem. Sed limitari debet assertio: Nisi contractus, vel alienatio cedat in præiudicium patris: quamobrem filius sine expresso, aut tacito patris consensu, alienare non potest bona profectitia: vt neque aduentitia, quorum vsusfructus & administratio ad patrem spectat. Etsi enim à ...

alioquin proprietarius, inuito etiam fructuario, proprietatem alienare non prohibeatur; filiofamilias tamen concessum non est bona aduentitia inscio, vel inuito patre distrahere, vel obligare, iuxta *l. vlt. §. filius C. de bonis, quæ liberis &c.*

Addendum verò est, filiumfamilias etiam ex delicto, vel damno dato, per se ipsum obligationem contrahere, non autem parentem, si culpa eius non interuenit, sicuti habetur *§. vlt. Institut. de noxalib. action.* & docet Sylu. *verb. restitutio, 2. dicto 16.* Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 17. num. 121.*

Quæstio prima. Quæ filiusfamilias in domo paterna lucratur, ad ipsumne, an ad patrem pertineāt? Respondeo & dico I. Lucra ex operis artificialibus prouenientia, si filius sit, v. g. faber, fistulator, musicus, inter aduentitia bona numerantur, quæ proinde post patris mortem præcipua habere debet. Ea propter filius operam suam patri locare, ab eoque salarium exigere iure potest: deductis tamen expensis, quas pater eo alendo facit; Quandoquidem pater filium alere non tenetur propria bona aduentitia, vel castrensia habentem, sicuti colligitur *& l. si quis à liberis, ff. de libertat. agnosc.* Et hæc est communis Doctorum sententia apud Rebell. *p. 2. lib. 1. de contract. q. 8. sect. 3. concl. 2:* Nau. *cap. 17. n. 14.* Gabr. *in 4. d. 15. q. 3. art. 3. dub. 2. prop. 5.* Sanch. *l. c. num. 5.* Diaz. *in pract. qq. q. 8. §. 2.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 234.* & sumitur *ex l. penult. ff. de obsequijs,* ibi; *Pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Aduerte tamen, si filius opificis, v. g. operam suam patri præstet, nullo seu expressè, seu tacitè petito salario, quod censeatur id patri remittere, pietatis, & gratitudinis causa: vt si postea à patre, eoue mortuo, à fratribus repetere, velit, audiendus non sit. Qua simili ratione docet Sanch. *l. 9. disp. 5. n. 7.* Si vir vxorem alat, antequam ei dos debita soluta sit, non posse repetere alimenta, quippe quæ affectu maritali condonasse præsumitur.

12 Dico II. Si filiusfamilias ex bonis paternis nomine, ac voluntate patris lucretur, v. g. filius, mercatoris, neque consuetudo, neque iura permittere videntur, vt exinde salarium, vel partem lucri exigat. Ita docet Gl. *in l. cum oportet, Cod. de bonis, quæ liberis, &c. verb. eius substantia,* Syl. *verb. peculium, 1. qu. 12.* P. Nau. *lib. 3. c. 1. num. 75.* Diaz. & Medina *loc. cit.* Nam iura indistinctè aiunt, quæ ex re siue substantia patris proueniunt, ipsi patri acquiri, *Instit. per quas personas nobis acquiritur, §. 1. & cit. l. cum oportet.* Neque facilè reperietur, qui ob eiusmodi paternorum bonorum administrationem, salarium à patre petere audeat, vel, si petat, non illicò à patre repellatur; eò quòd ex gratitudine erga patrem, dum in eius domo degit, tamquam ad obsequiales operas obligatus esse videatur.

Contrarium tamen non improbabiliter, post Bartolum docent Angelus *verb. peculium, num. 11.* Nau. *c. 17. num. 143.* Lopez, *p. 2. instruct. cap. 21.* Less. *lib. 2. c. 12. nu. 81.* Cùm enim lucrum non tantum ex bonis patris, sed etiam ex filij industria proueniat; ideò partim inter profectitia, partim verò inter aduentitia bona numerandum esse videtur. Ex quo inferunt; Si solus pater lucrū accipiat, nullamque eius partem filio quasi societatis iure relinquat: tunc tantumdem salarij ipsi dare obligatum esse, quantum extraneo alicui deberet, saltem si filius exigat. Sin autem ob metum reuerentialem petere non audeat, vel probè sciat; si petat, se repulsam laturum esse, consequenter aiunt, filium clàm à patre accipere posse. Quæ sententia ad id saltem Confessario inseruire poterit, vt cum eiusmodi filiofamilias mitiùs agat, & non facilè ad restitutionem obliget, nisi vltrà æstimationem laboris, ac industriæ suæ acceperit.

Porrò id certum est, atque omnes fatentur; si filius ex re patris non frugifera suo periculo negotietur, ita vt propositum habeat, & rem ipsam, quam seu clàm, seu mutuo accepit; & damnum, si quod patri inde euenerit, plenè restituendi; tunc lucrum omne ad filium pertinere, tamquam aduentitium peculium.

13 Quæstio Secunda. Vtrùm pater filiumfamilias prohibere possit, quominus ex domo paterna discedens, artem aliquam addiscat, operam suam alicui locet, vel quoduis honestum vitæ genus amplectatur? Responsio est negatiua, ex communi sententia apud Rebellum, Sanch. *loc. cit.* Nam alioquin homo liber seruilis conditionis efficeretur, si à patre in domo paterna, veluti carcere quoddam, perpetuò detineri posset. Limita: Nisi pater inops sit, sibique alendo non sufficiens, tunc filius naturali lege pietas operam ipsi suam præstare tenebitur.

14 Quæstio Tertia. Quibus modis filiusfamilias patris potestate liberetur, suique iuris efficiatur? Resp. Septem fermè modis: I. Per mortem naturalem patrisfamilias, *Instit. Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur, in princip.*

II. Per eiusdem mortem ciuilem, videlicet deportationem in insulam, ob maleficium, *Instit. eodem, §. cùm autem is.*

III. Per lapsum patris in hæresim, etiam ante condemnationem, vbi ius commune viget, *cap. 2. de hæreticis in 6.* Quamobrē vsusfructus, quem habuerat in bonis filij, per lapsum illius in hæresim

hæresim amittitur, & proprietate filij consolidatur, sicuti docent Iacob. Mimanca in Cath. instit. cap. 6. n. 81. Mol. tom. 1. tr. 2. disp. 9. §. ab hac regula. Less. lib. 2. c. 3. dub. 5. in fine.

IV. Per emancipationem filij coram Iudice factam, §. præterea Instit. eodem, & l. vlt. Cod. de emancip. liberorum. Quibusdam verò locis, cum primum liberi coniugio locati sunt, emancipat, suique iuris esse censetur.

V. Per electionem filij ad patritiam, vel consularem dignitatem, l. vlt. C. de decurionibus, lib. 10. & leg. vlt. C. de Consulibus, lib. 12. & §. filiusfamilias, Instit. Quibus modis ius, &c.

VI. Per electionem filij in Episcopum, c. per venerabilem, Qui filij sint legitimi. Adde & Cardinalatum, atque professionem, siue statum religiosum, ex communi DD. sententia.

VII. Per adoptionem filijfamilias factam non ab extraneo, sed ab auo paterno, aut materno, l. cum in adoptiuis. §. si verò, C. de adoptionibus.

Denique si ab hostibus pater captus sit, perdet ius filiorum: Nam si ex captiuitate posteà redierit, postliminio recuperat pristina iura erga liberos, perinde ac si semper eos in potestate sua habuisset. Sin autem ibi decesserit pater, tunc liberi à principio captiuitatis paternæ sui iuris fuisse censentur, §. ob hostibus. Instit. eod. Lege, si places commentatores super cit. tit. Instit. Mol. tom. 1. tr. 4. disp. 229. Rebell. cit. q. 8. sect. 6.

CAP. IX.

VTRVM PVPILLVS ET MINOR XXV. annis contrahere possint.

SVMMARIVM.

1 *Pupillus, postquam ex patris potestate excessit, tutorem accipere cogitur; sed curator puberi non datur, si inuitus sit.*

2 *Inter tutorem, & curatorem plures differentiæ sunt.*

Traditur, & explicatur definitio tutelæ.

3 *Triplex est tutela, testamentaria, legitima, & datiua.*

4 *Clerici cogi non possunt ad suscipiendam tutelam; nisi personarum miserabilium: sed à Religiosis omninò alienum est tutelæ munus.*

5 *Pupillus, aut Minor contrahens cum consensu tutoris, aut curatoris sui, tam ciuiliter; quàm naturaliter obligatur.*

6 *Pupillus, itemque Minor curatorem habens, si contrahant sine tutoris, aut curatoris auctoritate, ciuiliter non obligantur.*

7 *Obligatur tamen pupillus sine tutoris auctoritate, obligatione naturali, quæ sufficiens sit ad transferendum dominium: si nihil excipiatur, repetatur.*

8 *Quibusdam casibus neque naturalis obligatio in contractu pupilli subsistit.*

9 *Obligationis naturalis non vnicus, sed plures effectus sunt.*

10 *Quod pupillus: vel minor XXV. annis curatorem habens in lendo perdidit, soluere non tenetur, nisi iurarit: sin autem soluatur, ab altero retineri potest, donec repetatur.*

11 *Si pupillus: vel Minor, quod indebite soluit, aliter recuperare non possit, per compensationem aliquã prospicere sibi poterit.*

1 NOtandum est. Pupillus (id est, puer, siue puella impubes) postquam ex patris potestate, per mortem eius, excessit, cogitur habere tutorem: cuius præcipuum munus est personam pupilli tueri, et piè ac honestè educetur, & instruatur. Deinde verò eiusdem bona administrare, tali cura, qualem diligens paterfamilias proprijs bonis adhibere solet, quod posterius similiter de curatore dicendum, l. à tutoribus, ff. de administr. tutorum. Porrò impuberes masculi censentur, vsque ad completum ætatis XIV. puellæ vsque ad completum XII.

2 Differt autem tutor à curatore: I. Quòd tutor vsque ad tempus pubertatis datur, ideòque præcipuè ad personam pupilli tuendam; secundariò autem ad bona eius administranda: secuta autem pubertate, tutela finitur, §. 1. Instit. Quibus modis tutela finitur. Si tamen tutor rationes tutelæ non offerat, nec pubes factus contradicat, officium administrationis retinet, secundùm Imperij consuetudinem apud Andr. Gaill. lib. 2. obseruat. 96. Curator autem pueris, ac puellis puberibus datur, vsque ad annum ætatis XXV. (quo tempore Minores appellantur) vt bonis eorum præsit, seu administrator existat.

II. Tutor impuberi etiam inuito dandus est, l. 2. ff. de tutelis, l. nec non, ff. de tutoribus, & curatoribus. Sed curator puberi non datur, si inuitus sit, §. item inuiti, Instit. de Curator. Si tamen pubes curatorem suscepit, seu in eum consensit, tunc cogitur esse sub illo, vsque ad ætatem legitimam completorum annorum XXV. sicuti docet Molin. tom. 1. tr. 2. disp. 220. Similiter si à patre testamento puberi datus est curator, à Iudice confirmari debet, §. 1. Instit. de curator. Præterea minor natu in iudicio, seu vt Actor, seu vt Reus, sine tutore, aut curatore non admittitur, cit. §. item inuiti. l. 1. & 2. C. qui legit. person. in iudic. Exceptis tamen caussis spiritualibus, puta Ecclesiastici beneficij, matrimonij, & his annexorum, in quibus pubes, XXV. annis minor, per se, vel per Procuratorem agere, & conueniri non prohibetur cap. vlt. de iudicijs in 6. Denique furiosis, ac prodigis, licèt maiores XXV. annis sunt, sicuti, & mente captis, surdis simul, ac mutis, & qui perpetuo morbo laborant; quia rebus suis ipsi præesse non possunt, curatores dandi sunt, iuxta §. furiosi, Instit. eodem.

Tutor (sicuti, & curator) cum primum Iudicis auctoritate interueniente, bonorum administrationem suscepit, inuentarium conficere debet, iuxta leg. tutor, qui repertorium. ff. de administr. tutor. vbi id docent DD. & Mynsing. cent. 6. obseru. 39. Deinde operam dare debet, vt ex bonis immobilibus fructus proueniat: pecunia quoque in annuos redditus conuertatur: alioqui restituere cogetur, quod ab eo non sine culpa neglectum fuit. Qua de re Sylu. verb. tutela, qu. 4. & 6. Rebell. par. 2. lib. 17. q. vnic. de officio tutoris, & curatoris, Mol. tom. 1. tr. 2. disp. 224. At verò omnem à se fraudis, ac negligentiæ suspicionem tutor amoueat, consultum ipsi erit, propinquorum etiam consilio in bonorum administratione vti, sicuti notauit Sylu. q. 5. Adde, quòd pro hac sua cura, seu administratione salarium accipere tutori interdictum est, præterquam si ei à Iudice constitutum sit, l. à tutoribus, §. vlt. ff. de administrat. tutorum, & docet Gl. in l. in eos. ff. de tutelis. Cæterùm, si pauperes pupilli sint, vt bona vix ad sustentationem eorum sufficiant; tunc charitatis lex non permittet aliquid per Iudicis auctoritatem adimi.

Hinc intelligitur definitio tutelæ tradita Instit. de tutelis, §. 1. *Vis, ac potestas in capite libero, ad tuendum eum qui per ætatem se defendere nequit, iure ciuili data & permissa.* Dicitur vis ac potestas: quia tutelæ munus ius & potestatem tribuit in personam. Attamen non tanta hæc potestas est, quanta patris in filiumfamilias: hæc enim principaliter est ad gubernandum, ideòque ad præcipiendum, & vitandum: quamobrem filiusfamilias non sui, sed alieni iuris esse censetur. At verò potestas tutoris fermè tantùm est ad tuendam pupilli personam, qui ob ætatis & iudicij imbecillitatem, se ipsum satis tueri non potest. Quæ est doctrina Gloss. cit. tit. Instit. verb. tuendum.

Additur in capite libero: quia seruus, seu mancipium tutoris munere fungi non potest; cum ab omnibus publicis muneribus prohibeatur.

Ad tuendum eum. Nam tutores appellantur, quasi tuitores, seu defensores, sicuti æditui dicuntur, qui ædes tuentur, §. tutores, Instit. eodem. *Qui per ætatem se defendere non potest.* Impuberibus enim datur tutor, ijsque qui sui iuris, seu sub nullius potestate sunt, nec post mortem dantis tutorem futuri sunt. Qui autem sub patris cura & potestate existunt, ordinariè non indigent alio tutore, aut curatore, l. 1. C. de curatore furiosi.

Iure ciuili data. Nam inter tutorem & pupillum quasi contractus quidam, & vltrò citroque obligatio ciuilibus legibus introducta est; secus, quàm in alijs contractibus accidere solet, qui mutuo contrahentium consensu perficiuntur, ideòque à iure naturali, ac gentium plerumque descendunt, vti Gl. notauit, Instit. de tutelis, verb. iure ciuili. Consistit autem reciproca obligatio in eo; vt si tutor (vel curator quilibet) aliquid ex bonis proprijs prudenter expenderit, pro pupillo &c. eius repetendi actio, etiã ciuili iure, ipsi concedatur. Licèt enim alioquin, si pupillus absq; tutoris, vel minor natu absq; curatoris sui auctoritate, cũ alio contrahat, ciuiliter nõ obligetur: (multò verò minus, si cũ ipso tutore, aut curatore contrahat, v.g. emendo permutando, cum leges tali contractui omninò resistant) attamẽ ex ipso quasi cõtractu tutelæ pupillus ciuilem quoque obligationẽ contrahit erga tutorem, vti constat ex tit. ff. de contraria tutelæ, & vtili actione & §. tutores, Instit. de obligationibus ex quasi contractu. Vicissim autem tutor pupillo, & curator minori obligatur, sicuti initio huius cap. dictum est, & traditur etiam in t. 1. ff. de tutela, & rationibus distrahendis, vbi dicitur, quòd de dolo & culpa, idest lata, & leui teneatur, iuxta l. tutori, C. de negot. gestis.

3 Triplex est tutela, secundum Gl. Instit. de tutelis, §. permissum est; Testamentaria legitima, & datiua. Qui in testamento à patre tutores dati sunt, ij reliquis præferuntur. Adde, quòd non tantùm pater, sed quilibet etiam extraneus, si impuberem hæredem instituit, tutorem ei dare potest, qui tamen cum inquisitione confirmari debet, l. si patronus, & leg. seq. ff. de confirmand. tut. & curat. Sed mater tutorem filijs dare non potest, nisi eos supra legitimam hæredes instituat: tunc ad curationem eius hæreditatis tutor, vel curator, absque inquisitione num idoneus sit, à Iudice confirmari debet, vti colligitur ex l. matre, Cod. de testamentaria tutela. Patri verò maior licentia curatorem dandi liberis, etiam emancipatis, quin et hæredatis, sine alia facienda inquisitione, inquiritur: cùm sufficere videatur iudicium patris, leg. de creationibus, C. de Episc. audientia, & Instit. de tutelis, §. vlt. &

vlt. & Instit. de sut is dat. tutorum, §. 1. Sed liberis illegitimis pater tutorem testamento assignare nequit, nihil omninò eius relinquat: l. naturali, ff. de confirmando tutore.

Sin verò testamento nullus tutor assignatus est, accersendi sunt tutores legitimi, qui olim, secundum 12. tabularum leges, censebantur proximi agnati, id est, per virilis sexus cognationem coniuncti; exclusis alijs consanguineis vti habetur in l. 1. Cod. de legitima tut. Nunc verò: sublato discrimine inter agnatos, & reliquos cognatos, quod attinet ad hæreditatis successores, & tutelas, æquo iure omnes admittuntur, si idonei sint authent. de hæred. ab intestato, §. ex his, lat. 9. & habetur post cit. l. 1. Cod. Sicut hæreditas, agnatione non inspecta, proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumentum: si maiori & perfectæ sint ætatis, (videlicet XXV. annis maiores, l. vlt. Cod. eod. nisi Minor testamento datus sit tutor, tunc tutela, alio interim subrogato, illi reseruatur, donec ad ætatem legitimam peruenerit, §. furiosus, Instit. Qui testam. tutores &c. & nulla lege prohibentur suscipere. Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocentur, iubemus communiter apud Iudicem conuenientibus, vnum, vel plures eligi: & eum, vel eos administrare, vt magis idoneo, vel idoneis comitatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur: & substantiis eorum Minoribus tacitè subiacentibus pro huiusmodi gubernatione.

Porrò iure nouo C. Quando mulier tutelæ officio &c. Matri & auiæ paternæ ante omnes agnatos, aut cognatos ius tutelæ permittitur, si recipere velit. Repellitur tamen primò; Si ad secundas nuptias transeat. Secundò; Si luxuriosam vitam ducat, secundùm Gl. in authent. matri & Auiæ, C. eodem tit. Abb. cap. ex parte, 2. de appellat. Syl. verb. tutela, qu. 10. Sà verb. curator, num. 3. Mol. tom. 1. tr. 2. disp. 220. Nau. cap. 25. Man. num. 67. & colligitur ex l. vlt. C. eodem. Ob easdemque causas matri negari potest educatio pupilli, quæ alioquin ei ante alios debetur, l. 1. C. vbi pupilli educari debent.

Denique, si neque testamento tutor datus sit, neque legitimus aliquis idoneus, adsit à Iudice tutor pupillo dandus est. Hæc tamen locum non habent, si mortuo patre, superstit auus ex linea virili, qui demortuum in potestate habuerat, & consequenter etiã ab eo relicto liberos: vt proinde alio ipsis tutore opus non sit; cùm in aui potestate ac gubernatione permaneant, vt constat ex tit. Instit. de tutelis, in princip. & §. præmissum. Videri potest Nau. lib. 4. consil. vlt. n. 10. de conuers. infidelium, edit. 2.

Tutores, & curatores etiam inuiti esse coguntur, l. 1. ff. de administrat. tutorum. Quia est vnum ex publicis muneribus, à quibus, lex neminem immunem esse vult, tit. C. de decurion. lib. 10. Verum iusta causæ allegatione apud magistratum, onus tutelæ declinare concessum est vti videre licet tit. Instit. de excusat. tutorum vel curatorum, & tit. ff. eod. tit.

4 Veruntamen Clerici ad suscipiendam tutelam cogi nequaquam debent præterquam personarum miserabilium, si aliæ personæ idoneæ non reperiantur, iuxta c. vlt. d. 86. & c. 3. d. 88. Deinde si Clerici velint legitimam, tanquam proximi cognati, tutelam suscipere, non prohibentur, vt colligitur ex cit. c. vltim. d. 86. Quòd verò Sylu. verb. tutela q. 3. hæc eadem ad Religiosos transfert, & in casibus cum Prælati licentia tutelam suscipere possint, id non rectè dictum videtur: Cum tutelæ munus religiosa professione nimis alienum sit. Nam tutor, seu curator ex mala administratione obligatur pupillo, aut minori, immo antequam administrationem suscipiat, cauere, seu satisdare cogitur per fideiussores, aut pignora; nisi testamento nominatus, vel à Iudice, cum inquisitione datus sit, ideòque hoc ipso, vt idoneus electus; sicuti habetur Instit. de satisdat. tutor. vel curat. §. sed hoc non est. At vero Religiosi, neque talem cautionem facilè præstare, neque vllam pro tutelæ administratione, obligationem contrahere possunt, cum bona nulla habeant, vti benè notauit Sanch. l. 6. moral. c. 14. n. 26. Atque in iuribus suprà citatis nihil dicitur de religiosis: quin immo in authent. de SS. Episcopis, §. Deo autem amabilis, tutelæ officium illis omninò interdictum legimus, quòd externis publicis curis implicari eos non deceat, & consentit cap. Monachi, 16. quæst. 1.

5 Assertio I. Pupillus, multòque magis minor XXV. annis cum consensu, & auctoritate tutoris, vel curatoris contrahens, obligatur tam ciuiliter, quàm criminaliter. Ita habetur in l. impuberes, ff. de auctorit. & consensu tutorum, iunct. Gloss. verb. obligantur, & alijs iuribus apud Sanch. lib. 6. de matrim. disput. 38. n. 5. intelligi autem debet assertio de pupillo pubertati proximo: ita vt rationis discretionem, quæ ad contractum naturali, ac gentium iure sufficiat, acquisiuisse censeatur, quod secundum iuris præsumptionem accidit post exactum annum decimum cum dimidio, si masculus sit: vel nonum cum dimidio si fœmella, §. pupillus, Instit. de inutil. stipulat. iunct. Gl. verb. infantiæ proximi. Ante eam verò ætatem solus tutor contractus celebrare debet: ipsemet verò pupillus ex proprio consensu non obligatur. Vide Molin. cit. disp. 224. §. vt ad Minorum. Ioan. Fabr. tit. Instit. de auctoritate tutorum. §. 1. Deinde excipienda est alienatio bonorum immobilium, & pretiosorum mobilium, quæ seruando seruari possunt: hæc enim pupillis, & adolescentibus, etiam interueniente curatoris auctoritate interdicta est, nisi Iudicis insuper decretum accedat, l. lex, C. de administrat. tutorum, l. vlt. C. quando decreto opus non est, & l. non solum, si Minor, C. de prædijs Minorum, l. Clarum, C. de auctor. præstanda. Et quod dico de alienatione, intelligi etiam debet de hypothecæ aut seruitutis constitutione in re immobili, aut mobili pretiosa: idem de transactione, si cum alienationis periculo iuncta sit.

6 Assertio II. Pubes, qui curatorem non habet, etiam si minor sit XXV. annis, obligatur tam ciuiliter, quàm naturaliter: potest tamen petere restitutionem in integrum, si ex contractu læsus sit. Ita habetur in l. 3. iunct. Gloss. C. de integrum restitut. & docent omnes. Sed intelligi debet de alienatione eorum bonorum, videlicet, mobilium, quam cum curatoris consensu facere potest; vt ipsi etiam talis alienandi facultas concessa, si curatorem non habeat: in alijs verò alienationibus Minorum Iudicis decretum requiritur, vt suprà dictum.

Assertio III. Pupillus, & minor XXV. annis curatorem habens sine auctoritate eius non obligatur ex contractu ciuiliter. Ita habetur in §. admonendi, Instit. Quibus alienare licet, & tit. ff. & Instit. de auctorit. tutorum, & l. 3. C. de in integrum restit. & alijs iuribus. Interim tamen alterum ætate maiorem, quo cum contrahit, ciuiliter etiam ex contractu obligat, l. obligari, ff. de auctoritate & consensu tutorum, §. pupillus, Instit. de inutilibus obligat. & cit. §. nunc admonendi, & Instit. de auctoritate tutorum princip. Si quid dari sibi stipulentur pupilli, non est necessaria tutoris auctoritas, quod si alijs promittant, necessaria est. Namque placuit, meliorem quidem suam conditionem licere ijs facere, etiam sine tutoris auctoritate, & deteriorem verò non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Exempli causa; Celebrato emptionis contracto, licet venditor pupillum, qui sine tutoris consensu emit inuitum compellere non possit ad pretium numerandum; ipse tamen pupillus, si contractui stare velit, ciuili actione cogere potest venditorem ad tradendam sibi mercem pro constituto pretio, l. si ab, ff. de rescindenda venditione. Quapropter ait Gloss. cit. tit. Instit. de auctoritate tutorum, contractus claudicat quandoque: videlicet ex parte pupilli. Ita enim habetur in leg. Iulianus, propè finem, ff. de actionibus empti: Si quis à pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex vno latere constat contractus; nam qui emit, obligatus est pupillo, pupillum sibi non obligat.

Cæterùm dicta assertio limitari debet primò: Quòd pupillus sine tutoris auctoritate obligetur ex contractu, quatenus inde locupletior factus est, iuxta l. pupillus, §. pupillus ff. de auctoritate tutorum, C. de vsucapione pro emptore. Nam locupletari non debet aliquis cum alterius iactura, reg. 58. in 6. Exempli causa; Si venditor pupillo mercem tradidit, non accepto pretio, repetet mercem suam: Sin verò morè ea amissa, vel absque dolo absumpta sit, non plus in ciuili foro soluere compellitur pupillus, quàm exinde ditior factus est. Eademque ratio est, si pupillo, vel minori XXV. annis curatorem habenti, mutuò datum sit.

Secundò si res tradita pupillo dolo eius perijt, datur contra eum actio ciuilis, qua soluere compellitur, l. 1. §. an in pupillum, ff. deposit. l. 3. §. pupillus, iunct. Gloss. ff. de negot. gestis. Si tamen infantiæ proximus sit, dolus in eo non præsumitur, arg. leg. quod infans, ff. de rei vindicat.

Tertiò: Minor Religionem professurus omnia bona sua absque tutoris auctoritate alienare, seu cuicumque velit donare potest, sine beneficio restitutionis in integrum: censetur enim mortuus, teste Abb. c. in præsentia, de probat. Syl. Armilla, Sà, verb. minor, nu. 2. Quinimmò in donatione aut renunciatione bonorum intuitu Religionis ingrediendæ, aut profitendæ, nulla omninò iuris ciuilis solemnitas requiritur iuxta §. illud quoque auth. de monachis, &c. de his in fine de sepulturis: Liberum est eis tunc, si ad religiosa loca transtulerint, vel transferre velint, bona sua non solum Religiosis, sed etiam quibusque priuatis conferre personis. Vide Sanch. lib. 7. moral. cap. 9. num. 19. & quæ dicam infrà tract. seq. cap. 7. Pari quoque ratione Religiosi Mendicantes, quibus bona immobilia possidere non licet, ea sibi donata vendere possunt, nulla iuris solemnitate interueniente, teste Sà verb. alienatio, num. vlt.

Quartò: Si minor contractum absque curatoris auctoritate celebratum iuramento confirmauit, ciuili etiam foro obligatus est, Auth. sacramenta puberum, C. si aduersus venditionem &c. Eaque constitutio locum etiam habet in alienatione rerum immobilium, sicuti apertè colligitur ex l. 1. C. eod. tit. & docet Gomez 2. resol. c. 14. num. 18. Sanch. lib. 6. disp. 38. nu. 13. Cou. c. quamuis pactum, p. 3. §. 4. n. 6. Loquor autem de pubere tantum: Nam pupillus non

videtur

videtur ex iuramento ciuiliter obligari, vt suo loco dicam.

7 Assertio IV. Licèt pupillus, & minor XXV. annis sine tutoris auctoritate contrahens non obligatur ciuiliter, vt dictum est; obligatur tamen naturaliter, siue in foro conscientiæ. Ita contra quosdam ex communiore traduntur Gomez 2. *resol. c. 14.* Sanch. *cit. disp. 38. num. 21.* Less. *lib. 2. c. 17. num. 61.* Mol. *cit. disput. 224.* Rebell. *p. 2. lib. 1. de contract. q. 8. sect. 2.* Lopez *p. 1. instit. cap. 124. qu. 3.* Ratio est: Nam obligatio naturalis oritur ex consensu, *leg. Stichum, §. naturalis. ff. de solut.* Sed pupillus (si pubertati proximus sit) & minor XXV. anni sufficientem consensum habent, sicuti colligitur ex *§. pupillus, Instit. de inutil. stipulat.* Ergo naturaliter ex contractu, neq; leges ciuiles obligationem hanc naturalem omnino infirmarunt; licet externo foro actionem aduersus pupillum denegarint. Quod probatur primò est *l. si pupillus; ff. ad l. Falcidam, l. si eius, iunct. Gl. verb. reddiderit, ff. ad Trebellianum, & l. 1. ff. de nouationibus*, quibus locis expressè habetur, pupillum sine tutoris auctoritate contrahentem naturaliter obligari. Secundò: Deficiente obligatione principali, non valet accessoria, iuxta *reg. 138. ff.* Si autem ad contractum pupilli, sine tutoris consensu celebratum, fideiussor accedat, is etiam ciuiliter obligatur, sicuti constat ex *l. vlt. §. si verò, ff. de iureiur. & l. si pupillus, ff. de receptis, qui arbitrium &c.* Ergo signum est, principalem obligationem pupilli aliquo modo subsistere videlicet naturaliter. Confirmatur ex *l. naturaliter, ff. de condict. indebiti*, vbi ratio redditur, cur fideiussor pro seruo acceptus teneatur: quia seruus naturaliter obligatur. Idemque docet Nau. *comment. 2. de Regul. n. 42.* de promissione Religiosi, antequam Prælati contradictione cassetur, fideiussionem efficacem accedere posse. Qua de re dicam *in c. 29. n. 2.*

8 Sed limitari debet assertio I. Nisi pupillus infantiæ proximus sit, tunc enim neq; naturaliter obligabitur; sic conciliari possunt *l. pupillus. ff. de actionibus, & obligat. & l. quod pupillus, ff. de condict. indebiti*, quibus locis negatur, pupillum naturaliter obligari. Cùm enim pupillus, qui infantiæ proximus est, vix intellectum habeat, & non multo à furioso distet, (sicut dicitur in suprà *cit. §. pupillus*) ideò ciuilia eius contractui resistunt, omnemque obligationem tollunt. Vide Gl. *in cit. l. pupillus, & l. 1. ff. de nouat. & reg. 149. ff.*

Quamquam etiam alio modo iura ciuilia conciliari possunt quorum alia ajunt, pupillum sine tutoris auctoritate contrahentem naturaliter obligari; alia hoc ipsum negant: quod hæc loquantur de obligatione naturali omnino efficaci; illa autem de naturali obligatione, atque inde orta actione aliquo modo inefficaci: quippe quæ per exemptionem, ex beneficio legis ciuilis non compellentis pupillum ad solutionem, contra petitorem opponi potest, vt neque in conscientiæ foro soluere cogatur, nisi quatenus locupletior factus est.

Limita secundò: Si pupillus cum ipsomet tutore contrahat, neque naturaliter obligabitur, quia leges eiusmodi contractui resistunt, sicuti colligitur ex *l. 1. & l. pupillus, ff. de auctoritate tutorum, l. non licet, ff. de contrahend. empt.* & docet Gl. *in l. pupillus, 149. de regulis iuris* & alia Gl. *in l. naturaliter, ff. de condict. indebiti*, Mol. *cit. disp. 224. §. quamuis autem* Sanch. *n. 23.* Si tamen plures tutores sint obligati, pupillus obligari potest, auctore altero tutore sicuti habetur *in c. l. pupillus, ff. de auctor. tutorum.*

Limita tertiò: Si pupillus, vel Minor absque Iudicis decreto, quamuis auctore tutore permittat, vel alienet bona immobilia, aut mobilia, quæ seruando seruari possunt, ne naturaliter quidem obligatus esse videtur: quia iura ciuilia resistunt, sicuti colligitur ex *l. 7. 11. 15. C. de prædiis, & alijs rebus Minorum*, & docet Rebell. *cit. q. 8. sect. 2. n. 24.* Less. *lib. 2. c. 17. dub. 7. n. 57. §. vbi non.* Sanch. *n. 26. ex Bart. in l. 1. ff. de nouat.*

9 Cæterum, pro huius tertiæ limitationis, & aliorum, quæ hac quarta assertione dicta fuerunt, pleniore intellectu diligenter obseruandum est, Obligationis naturalis non vnicum, sed plures effectus esse: Primus, isque præcipuus est quod creditori ius tribuat accipiendi, ac retinendi, si, quod naturaliter ipsi debitum est, nulla opposita exceptione soluatur, *l. naturales, ff. de action. & obligat.* iunct. Gloss. vbi dicitur, quod naturaliter debitum, si soluatur repeti non posse. II. In obligatione naturali accedere potest fideiussor, iuxt. *leg. 1. & l. stipulatus ff. de fideiussoribus.* Item pignus, *leg. naturaliter, ff. de condict. indebiti.* III. Naturalis obligatio impedit soluti debiti repetitionem, iuxta *cit. l. naturaliter*, iunct. Bartol. ibid. IV. Naturalis obligatio, licet in foro externo actionem non tribuat, tribuit tamen eius exceptionem compensationis, sicuti colligitur ex *l. verit gentium, §. sed cum, ff. de pactis*, & habetur expressè in *l. etiam quod natura, ff. de compens.*

Inter hos naturalis obligationis effectus, primus maximè necessarius, & inseparabilis est, adeò, vt vbi is deest, naturalis obligatio nullo modo consistere possit: sicuti videre est in contractu cum infante, aut furioso; quo contrahenti nullum omninò ius accipiendi, aut retinendi acquiritur: cum enim ij desit consensus, nulla omninò obligatio contrahitur.

Quod attinet ad alterum effectum, non est incredibile, cum dispositione legum separari posse, persistente interim aliquo modo obligatione naturali. Quis enim credat, prodigum, cui bonis interdictum est, non magis ex promissione, aut contractu obligari, quàm furiosum, qui consensum non habet? Et tamen in promissione prodigi fideiussorem interuenire non posse, dicitur in *l. is cui bonis, de verb. oblig.* Eademque ratione neque in alienatione bonorum Ecclesiæ, vel Minorum, facta sine debita solemnitate, fideiussor in externo foro obligationem aliquam contrahit: cum lege eiusmodi alienationi resistant. Attamen in hac alienatione, si omnino alioquin fraude careat obligationem naturalem non omnino sublatam esse, constat ex ijs, quæ dixi *tract. de legibus, in fine c. 16.* & consent Less. *lib. 2. c. 17. dub. 7.* his verbis: *Res est valdè perplexa apud Iurisconsultos, & probabile est quando contrahentes sunt habiles*, (quod dicit propter matrimonij contractum, sicuti explicat infra *c. 19. nu. 33.*) *& est vtrinque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem, etiamsi solemnitas iuris non seruetur.* Vide Abb. *c. 1. de in integrum rest. & c. quia plerique de immunit. Eccles.* Sylu. *verb. alienatio, q. 23.* Et confirmatur ex ipsorum Iurisconsultorum assertis. Est enim doctrina Bartoli *in l. si quis pro eo, ff. de fideiussoribus*, quam refert & probat Sanch. *cit. disp. 38. n. 21. §. quartò*: Si promissio, vel contractus iuramento confirmetur, signum esse naturalem saltem ex eo obligationem oriri. Atqui alienationem immobilium immobilium bonorum à Minore absque decreto facta iuramento confirmari constat ex *l. 1. & Authent Sacramenta, C. si aduersus venditionem*, & fatetur Sanch. *n. 13.* Ergo fateri etiam cogitur, naturalem inde obligationem contrahi, quod tamen negat *n. 29.*

Quamobrem pro conciliatione respondere oportet: Cùm naturalis obligationis effectus plures sint, quorum vnus interdum promissioni, vel contractui inest, alter verò legum dispositione non inest, ideò secundum variorum effectuum considerationem modò affirmari, quòd ex promissione, vel contractu naturalis obligatio oriatur; modò autem negari.

Tertius naturalis obligationis effectus fermè etiam in ciuili foro tollitur, quando pupillus, aut minor absque tutoris, vel curatoris sui consensu alicui se obligauit. Nam pupillus, si, quod naturaliter ita debebat, soluit, solutum repetere potest. Similiter etiam pubes minor xxv. annis, si curatorem habet, *l. interdum*, iunct. Gl. *ff. de condict. indebiti.* Ex quo colligitur, posse etiam alia ratione conciliari, quod alicubi scriptum reperitur, pupillum sine tutore contrahentem, neque naturaliter obligari, considerato videlicet vno effectu naturalis obligationis, sicuti videre est in *l. 4. ff. de condict. indebiti. Quod pupillus sine tutoris auctoritate stipulanti promiserit, soluerit: eius repetitio est: quia nec natura debet*: quasi dicere, naturalem obligationem pupilli non eò se extendere vt soluti repetitionem impediat.

Ex eodemque fonte arbitror explicari posse, quod dicitur *Instit. Quibus alienare licet, §. nunc admonendi, & §. vlt.* Si pupillus sine tutoris auctoritate pecuniam debitam soluerit, non fieri eam accipientis: & in *l. 11. & 15. C. de prædiis Minorum.* Si Minor prædium sine Iudicis decreto distrahit, non transferri eius dominium, Verùm enim id est secundum effectum: quia translatum vindicari, & repeti potest à quocunque possessore. Nam vt dicitur *reg. 150. ff. Quod euincitur, in bonis non est*, id est, perindè se habet, ac si in bonis non fuisset. Neque aliter intelligo responsionem Molin. *cit. disp. 224. propè finem*, Sanch. *cit. disp. 38. resp. ad 2.* cùm aiunt tametsi creditor habeat ius rem sibi à pupillo naturaliter debitam accipiendi ac retinendi: non tamen acquirere eius dominium, eò quòd restituere eandem debeat, si repetatur. Fateor enim, spectato hoc vno dominij effectu, creditorem dominum non fieri: at secundum alium effectum, puta ius retinendi, si non repetatur, negari non potest eum dominum effici.

Quod denique ad quartum effectum attinet; Licet pupilli debitor, cui vicissim à pupillo aliquid debetur, ex contractu sine tutoris consensu instituto, compensatione vti possit, si pupillus id fieri permittat, & legis ciuilis beneficio se non defendat, iuxta *l. 3. §. pupillus. ff. de negotiis gestis.* Attamen si pupillus, legis beneficium opponat, ius compensandi cadit, sicuti ibid. notat Gl. & Mol. *cit. disp. 224. §. quòd ad reliqua.* Cùm enim pupillus in foro externo auditur, si, postquam debitum soluit, repetere velit, multò magis audiendus est, si debiti, quod nondum soluit, compensationem impedire cupiat. Eademque intelligi debent de Minore, qui curatorem habens, absque eius auctoritate contrahit.

10 Ad extremum colligamus ea, quæ suprà dicta consentanea ad praxin obseruarunt Molina & Sanchez circa ludum, vel alium contractum à pupillo, aut minor xxv. annis, sine tutoris, vel curatoris auctoritate institutum: I. Quod pupillus vel Minor ludendo perdidit, aut alio contractu promisit, soluere non tenetur; sed ex-

exceptione beneficij legis ciuilis defendere se potest: qui tametsi soluisset, repetere posset, seu condictione indebiti, seu in integrum restitutione; *Qui autem ad agendam admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus*, reg. 71. in 6. ex reg. 198. ff. *Cui damus actionem eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit*. Quid enim opus est inani circulo, vt soluat quis, quòd ipsi restituendum erit? Excipe, vt suprà, nisi Minor se soluturum iurarit.

II. Si pupillus, vel Minor creditori soluit, potest is tuta conscientia rem retinere, donec ab eo repetatur per beneficium legis ciuilis, talem repetitionem concedentis. Ratio est: Quia pupillus, & Minor curatorem habens saltem naturaliter obligantur, vt suprà dictum: at verò legis ciuilis beneficium ipsis nō prodest, si eo non vtantur, siuè quia vti nolunt, siuè quia ignorant.

11 III. Si pupillus; Minor, eorumve nomine tutor, & curator indebitè solutum repetere velint, sed propter alterius contradictionem, vel Iudicis negligentiam, recuperare non possint, compensationem aliquam seu palam, seu occultè facere non prohibentur. Ratio est, quia alter iniuriam infert non restituendo, si repetatur. Quo sensu recipienda est doctrina S. Th. 2. 2. q. 33. art. 7. ad 3. S. Anton. p. 2. tit. 1. c. 23. §. 2. princ. Med. C. de restit. qu. 22. verb. vt igitur in summa, Angles in florib. p. 2. de restitut. ex ludo, art. vn. dub. 1. propos. 2. cum aiunt, lucrantem à minore summam notabilem, ad restitutionem obligari. Idque sumitur ex l. si curatore, C. de in integrum restitut. *Minor curatorem habens non absimilis ei est cui à Prætore, curatore dato, bonis interdictum est*. Sin autem Minor curatorem non habens, ludendo, vel aliter contrahendo notabiliter læsus fuit, tamen siuè dolo, aut iniuria alterius contrahentis; hoc casu, si integrum restitutionem apud Iudicem facilè consequi non possit, non ideò ipsi concessum est compensatione aliqua vti; quia contractus omni iure subsistit, donec à Iudice rescindatur: ergo antequam per restitutionem in integrum remissio impetretur, iniuria alteri fiet, si ipsi res, aut ius suum auferatur. Et hoc sensu rectè docuerunt Sanch. cit. lib. 6. de matrim. disp. 18. n. 32. Less. lib. 2. c. 17. dub. 9. n. 68. contra Lopez p. 1. instruct. c. 124. §. Sin autem talis.

CAP. X.

DE ALIENATIONE BONORVM Ecclesiasticorum.

SVMMARIVM.

1 *Bona Ecclesiastica immobilia, & mobilia pretiosa quæ seruari possunt, absque iusta causa, certaq; solemnitate alienari prohibentur.*

2 *Nomine alienationis prohibitæ in hac materia Ecclesiis fauorabili, comprehenditur etiam locatio in tempus longum, census perpetuus, pignoris, vel hypothecæ specialis constitutio.*

3 *Causæ, ob quas Ecclesiasticorum bonorum alienatio fieri possit sunt: Necessitas, Maior vtilitas, Pietas, Incommoditas.*

4 *Solemnitas ad alienationem requisita in his consistit: Vt præcedat tractatus cum Capitulo. Vt accedat consensus Capituli: Vt interueniat auctoritas Prælati, cui Ecclesia subest.*

5 *Beneficiatus prædia Ecclesiastica, quorum reditus in propriam vtilitatem percipit, ad tempus longum, sed non vltra vitam suam locare potest, non adhibito consensu Superioris.*

6 *Prælatus, sine consensu Capituli, Ecclesiæ præiudicare non potest in iuribus quæsitis, sed in acquirendis.*

7 *Non satis constat, vtrum Prælatus sine consensu Capituli renuntiare possit hæreditati, vel legato rei immobilis, aut mobilis pretiosæ.*

8 *Quædam licèt alienari validè possint, tamen vsucapi possunt.*

9 *Iuramentum non alienandi duobus modis concipi potest.*

10 *Prælatus, qui iurauit se bona Ecclesiæ non alienaturum Papa in consulto, prohibetur etiam locare ad tempus longum.*

11 *Papa non potest pro arbitratu, & sine iusta causa res Ecclesiæ alienare.*

12 *Contra eos qui illegitimè Ecclesiastica bona alienant, pænæ canonicæ decretæ sunt.*

1 BOna Ecclesiarum, quæ immobilia sunt, vel mobilia pretiosa, & seruando seruari possunt, alienari prohibentur; præterquam ob iustam causam, & interueniente certa solemnitate. Ita habetur in c. nulli, de rebus Ecclesiæ alienandis vel non, extrauag. ambitiosæ, eod. titulo, post l. iubemus, 2. C. de sacrosanctis Ecclesiis, & Autentica de non alienandis, coll. 2. Atque extenditur hæc prohibitio alienationis etiam ad loca pia, v. g. Xenodochia, si Episcopi auctoritate constituta sint, sicuti habentur in cap. hoc ius porrectum, 10. q. 2. & notat Abbas in c. nulli, nu. vlt. de rebus Eccles. non alien. Siquidem Ecclesiæ, & loca pia in eiusmodi æquiparantur, arg. v. requisisti, §. fecit autem de testam.

2 Etsi verò alienationis nomen, si strictè & propriè accipiatur, non nisi venditionem, permutationem, donationem, & similes contractus comprehendat, quibus directum rei traditæ dominium transfertur, iuxta l. 2. C. de fundo dotali, & l. alienationis, ff. de verb. significat. tamen in materia hac Ecclesiæ, & priuilegiatis personis fauorabili, accipi debet latè, vt comprehendat etiam feudum, emphyteusim, & locationem in longum tempus quibus rei vsus fructus siue dominium vtile transfertur, iuxta *extrauag. ambitiosæ, inter communes, de rebus Eccles. non alienandis*. Multò magis, vt comprehendat contractum censualem, per quem dominium, seu directum, seu vtile in alterum transfertur, constituta pensione annua, qua de re Gullielmus Redoanus de rebus Ecclesiæ non alienandis, c. 27. Sed & perpetui, ac vitalis census quibus annui Ecclesiæ reditus, vel pars aliqua eorum constituto prætio venditur, alienationis prohibitæ nomine comprehendi censetur: quia ita & reditus annui inter bona mobilia connumerantur, quorum alienatio Ecclesiis, ac natu minoribus prohibita est, sicuti docet idem Redoanus de rebus Ecclesiæ non alienandis, rub. 13. & rubr. 6. Andreas Gaill. lib. 2. obseru. 10. qui tamen notat, quibusdam in Germaniæ locis receptum esse, vt reditus redimibiles, etiam super immobilia bona constituti, inter bona mobilia numerentur.

Præterea nomine alienationis in materia ista Ecclesiis fauorabili comprehenditur quæuis constitutio pignoris, aut hypothecæ specialis, non item generalis, vti colligitur ex cit. c. nulli, vbi id docet Abb. n. 3. Redoanus c. 6. Molin. disp. 446. Quia per generalem hypothecam non tantùm ius in rem, cum periculo eam alienandi transfertur, quam per specialem Sin verò loqui velimus de alienatione prohibita in materia odiosa, non debet comprehendi hypotheca, aut pignus, nisi sit constitutum pro tanta quantitate, vt non sit spes facilis redemptionis, ideoque probabili alienationis periculo exponatur; quia prohibito aliquo actu censetur prohibitum omne illud, & quod peruenitur ad actum, vti docet idem Redoanus n. 2. & 11. Et cum tali declaratione accipi debet rubrica Saliceti in *l. vlt. C. de rebus alienis non alienandis: Si res prohibetur alienari, non solum prohibetur dominij (directi) translatio, sed pignoris obligatio, & vsus fructus, & seruitutum constitutio.*

Deinde si res aliqua ab antiquo in feudum, vel emphyteusim concedi solita erat poterit etiam deinceps sine alia solemnitate à Prælato concedi, si Ecclesiæ expedire videatur, sicuti expressè habetur in cit. extrauag. ambitiosæ à Paulo II. edita. Et rationem dat Abb. in c. vt super, n. 14. de rebus Ecclesiæ alien. *Quia hæc non est nouatio, sed potius executio ordinationis antiquæ.*

Ex hoc infert Gloss. communiter recepta in c. *prohibemus, de decimis*, Couar. resol. c. 17. n. 5. præter hæc, Decimas, quæ ante Lateranense Concilium laicis debebantur, si postea Ecclesiam reuertantur, posse iterum concedi, arg. c. 2. de feudis, vbi Gl. & DD. licet repugnet Andreas Fachinæus lib. 7. controu. iuris c. 72. Vide etiam Iulium Clarum, §. *Emphyteusis*, q. 28. n. 7. §. etsi dicat, vbi testatur, multis locis consuetudinem esse, vt fundi Ecclesiastici sine iuris solemnitatibus in Emphiteusin licitè, ac validè tradantur.

Mobilia pretiosa, quæ seruando non corrumpuntur, sunt, v. g. vasa aurea, argentea, gemmæ, item grex ouium, caprarum, ex quo Ecclesia reditus annuos accipere consueuit Quæ autem seruando seruari non possunt, & sine iuris solemnitate rectè alienantur, sunt fermè ea, quæ vsu absumuntur, vel breui tempore inueterascunt; vt fructus, pecudes, pleræque vestes, item pecunia vsui quotidiano deseruiens. Qua de re Syluest. verb. alienatio, q. 7. Denique iura, & actiones eodem discrimine censentur, quo res ipsæ, ad quas tendunt: vt si sint rerum immobilium, vel mobilium, pretiosarum, alienari nequeant. Sin verò aliarum rerum mobilium, v. g. debita pecuniaria, absque solemnitate vendi possint, sicuti tradit Syl. q. 9.

3 Causæ iustæ, ob quas rerum Ecclesiasticarum alienatio fieri possit, quatuor numerantur in glossa summaria causæ 12. quam sequitur Abb. in cit. c. nulli, n. 5. Syl. verb. alienatio q. 1. Couar. 1. resol. c. 17. n. 2. Nau. comment. de alienat. rerum Ecclesiast. notab. 3. Molin. disp. 468. & alij communiter: Prima est, Necessitas, puta si debita vrgeant, quibus, alia ratione satisfieri non possit. Altera est. Minor vtilitas puta vt res alia Ecclesiæ vtilior comparetur: quæ duæ causæ adferuntur in *Authent. hoc ius, C. de sacrosanctis Ecclesiis*. Tertia est Pietas, puta pro redemptione innocentium captiuorum, vel alia graui pauperum necessitate subleuanda, ob quam causam etiam vasa sacra frangere, & pretium erogare (si alia non suppetant) quandoque concessum est exemplo S. Ambrosij sub tyranno Maximo, quod factum laudauit S. Aug. apud Posiandonium in vita eius ca. 24. Vide cauterum, &c. Sanctorum, 12. q. 2. ipsumque Ambrosium lib. 2. Offic. cap. 28. Exemplo item Acatij, Episcopi Anidæ, apud Socratem lib. 7. c. 21. & Cæsarij Episco-

Episcopi Arelatensis apud Surium. 27. die Augusti. Nam (vt dicitur in l. sancimus, 21. C. de sacros. Ecclesiis) *absurdum non est animas hominum quibuscumque vasis, vel vestimentis præferri*. Quarta causa est, Incommoditas, puta si res alienanda plus incommoditatis, quàm commoditatis Ecclesiæ afferat quia v.g. multum distat, *arg. c. ter*, 12. *q*. 2.

4 Posita vna ex his causis, solemnitas ad alienationem requisita in his consistit. Idest, Vt præcedat tractatus cum Capitulo, id est, discutiatur, num expediat rem alienare, necne, iuxta *c. sine distinctione*, 12. *q*. 2. *& c. 1. de rebus Ecclesiæ non c. alienandis, in 6*.

II. Vt accedat etiam consensus Capituli, iuxta *ca. 1. tua & totum tit. de his quæ fiunt à Prælatis sine consensu Capituli*. Sufficit tamen, si maior pars Capitularium, qui tunc præsentes sunt, consentiant, sicuti ex communi docet Mol. *cit. disp*. 468. *§. tertiò dictum est*. Cæterùm etsi Capitulum ante alienationem non consenserit, vel etiam contraxerit, potest tamen eandem postea ratam habere, & alterum contrahentium ad contractus obseruationem compellere. quare *fauore Ecclesiæ contractus interim claudicat*: inquit Abbas *in cit. c. 1.* & colligitur *ex c. cum nos, de his, quæ fiunt à Prælatis*.

III. Vt interueniat auctoritas Prælati, id est, consensus eius, qui ex munere publico Ecclesiæ præest, puta Episcopi, Abbatis exempti, Generalis Ordinis, vti docent DD. nominatim Abb. *in c. 1. n. 5. De his quæ fiunt à Prælatis, &c.* Quòd si Abbas Episcopo subiectus sit, etiam Episcopi consensus requiretur: idemque sentiendum de quouis inferioris Ecclesiæ Rectore, qui si Collegium, siue Capitulum Clericorum non habeat, sufficit ad alienationem ipsius consensus, cum Episcopi auctoritate, teste Abbate *in cit. c. 1*. Sin verò Ecclesia inferior Rectore careat, constituendus est ei administrator, priusquàm Episcopus alienationi faciendæ auctoritatem præbere possit, vti habetur *in c. 1. de rebus Eccles. alien. vel non, in 6*. & notat Abb. *in c. 1. Ne sede vacante, &c. n. 7*.

Porrò sciendum hic est, non requiri consensum expressum; sed sufficere tacitum, qui fit cum scientia, & patientia eius quod agitur: talemque consensum, atque alias extrinsecè requisitas solemnitates interuenisse, præsumi debet ex diuturnitate temporis, præsertim immemorialis, si in instrumento nulla earum mentio reperiatur, quod singulariter notandum ex Petr. Ancharano consil. 139. docent Felin. *in c. sicut, n. 30. & n. 33. §. contrarium, de re iudicata*. Ioseph. Mascard. *vol. 1. de probat. concl.* 75. 108. *&* 417.

IV. Requisitum: Vt fiat subscriptio à Capitularibus, iuxta *c. tua, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c.* idque saltem in alienatione propriè dicta, per quam rei dominium transfertur. Quamquam neque in hac vbique id consuetudo obseruat, teste Abb. *cit. c. 1.* Armilla *verb. alienatio, nu. 6.* qui ait, satis esse, si subscriptio manu Notarij fiat.

Quod si rei Ecclesiasticæ alienatio contra iuris terminos facta sit, ipso facto irrita censetur, iuxta *c. si quis de rebus Eccles. alien. vel non*. Et tantùm Capitulum, siue Ecclesia, sed ipsemet quoque Ecclesiæ Prælatus rem à se malè alienatam repetere potest, allegans propriam turpitudinem, teste Abb. *cit. c. si quis*, Nauar. *lib. 1. cons. 20. de rescriptis, edit. 2*. Quia licet ordinariè non liceat contrauenire facto proprio, & allegare propriam turpitudinem, excipitur tamen, nisi id fiat ob causam necessariam ad animæ salutem: vel nomine, Ecclesiæ, aut Reipubl. Is autem, cui alienatio facta fuit, rem ipsam cum omnibus fructibus, in foro externo restituere non compellitur iuxta *cit. l. iubemus, C. de sacrosanctis Ecclesiis, & c. non liceat*, 12. *q*. 2. Poterit tamen tunc emptor, v.g. contra Prælatum malè alienantem agere de recuperandum pretium: si bona fide, & sine dolo emit: Imò & ab ipsamet Ecclesia repetere, quatenus locupletior inde facta fuit. Qua de re vide Abb. *in cit. c. si quis, ad finem*, Sylu. *q*. 14. Denique si rei Ecclesiasticæ alienatio facta sit in casu licito, & cum præscripta solemnitate tunc valida quidem est: attamen si exinde Ecclesia enormiter læsa reperiatur, competit ei beneficium restitutionis in integrum, de quo dicam *c. seq.* & videri potest Abb. *in c. fraternitatem, nu. 5. de donat*. Vide quæ in simili de pupillo, & Minore contrahente docui, *cap. præced. in fine*.

5 Cæterùm his quæ hactenus dicta sunt, irritam esse alienationem rei Ecclesiasticæ, factam sine iusta causa, aut sine certa solemnitate: quædam declarationes sine limitationes adhiberi debet, I. Si Ecclesiæ Rector, Parochus Canonicus, aliusve beneficiarius habeat ius ex prædijs Ecclesiasticis percipiendi reditus in propriam vtilitatem & non tanquam administrator in vtilitatem fratrum, aut Ecclesiæ fabricam: tum nihil obstat, quo minus eum sine solemnitate ad longum tempus, vel ad vitam suam locare possit. Cùm enim talis locatio morte locantis expiret nullum exinde periculum Ecclesiæ, vel successori imminet, sicuti singulariter annotauit Abb. *in cap. 2. de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. & in c. veniens, n. 1. de transact.* vbi ait, quòd *Rector Ecclesiæ, siue Curatus potest contrahere super rebus Ecclesiæ, sine auctoritate Superioris, ita vt contractus valeat tempore vitæ suæ*. Accedit alia ratio, quod in locatione eiusmodi iuris beneficiarij ad tempus longum non transfertur dominium vtile beneficij: sed sola commoditas siue ius percipiendi reditus nomine ipsius beneficiarij, dum is viuit, sicuti annotauit Mol. *cit. disp. 466. §. in tertiò autem euentu*. Sin verò Abbas: vel quiuis alius Administrator Ecclesiæ prædium locet, non expirat locatio morte locantis, sicuti notauit Couarr. 2. *resol. c. 5. n. 6.* Mol. *cit. disp.* 466. Syl. *verb. Simonia*, *q*. 14. Quamobrem interdictum ei est, ne ad longum tempus, videlicet ad decennium: vel amplius locet, Imò Paulus II. in extrauag. ambitiosæ decreuit, vt locatio etiam vltra triennium inualida, & canonicis pœnis obnoxia esset: quam tamen constitutionem pluribus locis receptam non esse: monet Caiet. *verb. excommunicatio, c. 75.* Nau. *c. 27. n. 149.* Tol. *lib. 5. c. 91*.

II. Prælati, sine dicta solemnitate alienare possunt res Ecclesiæ modicas, & parum vtiles; tametsi immobiles sint, *arg. c. terrulas*, 12. *q*. 2. & docet Mol. *disp. 268. §. licet prædictæ*, Sà *verb. alienatio, n. 7.* alijque communiter.

6 III. Licet Prælatus, absque Capituli consensu alijsque solemnitatibus Ecclesiæ obesse, ac præiudicare non possit in bonis, aut iuribus acquisitis, vt suprà dictum: nihilominus solus Prælatus, sine consensu Capituli, & solemnitate obesse ac præiudicare Ecclesiæ potest in bonis, ac iuribus acquirendis, ijsque validè renuntiare, sicuti notat Gl. recepta *c. vlt. 16. qu. 6.* & Legistæ *in supra cit. c. iubemus* Abbas & Canonistæ *in c. tua, de his quæ fiunt à Prælatis*. Syl. *verb. alienatio, n. 18*. Nam *aliud est nocere, aliud verò est non prodesse, arg. l. si sponsus §. si maritus hæres, ff. donation. inter virum & vxorem*. Quapropter prælatus validè repudiat donationem Ecclesiæ suæ oblatam: & Abbas, cum Nouitium suscipit, validè renuntiat hæreditati, quæ post eius professionem, & mortem patris v.g. Monasterio obuentura esset, vti docet Sanch. *li. 7. moral. c. 6. n. 4*. Veruntamen his casibus Prælatus Ecclesiæ obligatus manet, si officio administrationis suæ malè functus, illius vtilitati non prospexit, iuxta *c. 3. causa 12. q. 4.* & docet Abb. *in c. 1. n. 9. de in integr. restit.* Syl. *l. c.* Less. *lib. 2. c. 24. dub. 10. n. 65.* Sanch. *lib. 6. disp. 4. n. 15*. Quia Prælatus habet se ad Ecclesiam, tanquam tutor, seu curator, secundum Gl. *in c. auditis, verb. iure minoris, de in integrum restit*.

Vide etiam Nau. *cons. 2. de Regul. num.* 32. vbi similem regulam tradit de Regularibus: Quod Monachus Monasterio prodesse potest, non tamen obesse in iure quæsito: puta si rem sibi testamento legatam absque Prælati sui licentia acceptet, peccat quidem, sed acceptatio valet, & legatum Monasterio acquiritur, secundùm Abb. *in ca. cum ad Monasterium nu. 1. de statu Monachor*. Sin autem legatum absque consensu repudiaret, non valeret repudiatio. At verò in iure quærendo non tantùm prodesse potest: sed etiam obesse, videlicet si donationem sibi faciẽdam respuat.

Præterea licet Prælatus absque Capituli, consensu obesse non possit alienando res Ecclesiasticas, potest tamen obesse in iudicialibus, sinendo aduersus Ecclesiam ferri sententiam: item in vsucapionibus, sinendo res Ecclesiæ ab altero temporis diuturnitate vsucapi. Quamuis in vtroque casu apparentis læsionis restitutio in integrum intra quadriennium conceditur, sicuti docet Abb. *in c. 1. n. 9. de præscript. & intelligatur cap. seq*.

7 Quæstio I. Vtrùm Prælatus sine consensu & Capituli renuntiare possit hæreditati, vel legato rei immobilis, aut mobilis pretiosæ? Ita affirmat Abb. *in cit. c. tua, n. 8.* Men. *de arbitr. Iudicum qq. li. 2. casu* 171, *n*. 52. Sanch. *cit. disp. 4. n. 12.* propterea quòd hæc non sit alienatio, sed potiùs non acquisitio. Contrarium docet Mol. *disp. 468. §. dubium est*, & alij apud Sanch. Quia licèt ante hæreditatem aditam ius in re, siue dominium Ecclesiæ acquisitum non sit, est tamen acquisitum ius ad rem, cui iuri Prælatus sine Capituli consensu renuntiare non posse videtur: cum eiusmodi iuris abdicatio alienationis species censeri debeat in causa Ecclesiæ fauorabili, sicuti etiam de pupillo statuitur *in l. magis puto, §. si pupillus, ff. de rebus eorum qui sub tutela, &c.* quòd *fundum legatum repudiare pupillus sine tutoris auctoritate non potest*. In alijs verò prohibitorijs edictis certum est, nomine alienationis non comprehendi refutationem legati, aut hæreditatis, sicuti constat *ex l. si sponsus, ff. de donat.* inter virum & vxorem, vbi permittitur marito repudiatio hæreditatis, aut legati, vt vxori obueniat: & *in l. qui autem, ff. quæ in fraudem creditorem*, vbi repudiatio legati, vel hæreditatis non censetur alienatio, facta in fraudem creditorem. Puto igitur, hanc quæstionem validè dubiam esse. Quòd si amplecti velimus primam probabilem, & communiorem opinionem: dicendum nihilominus est, Ecclesiæ in hoc casu competere beneficium restitutionis in integrum, ratione lucri cessantis, propter negligentiam, & malam administrationem Prælati, sicut ex communi docet Sanch. *n. 15.* vbi bene ait; In optione Ecclesiæ tunc esse, agere contra Prælatum, vel petere in integrum restitutionem.

8 Quaestio II. Verùm, quae alienari iure prohibentur, vsucapi possint? Respondeo cum Abb. *in c. cum non liceat, num. 7. de praescript.* Vel alienatio simpliciter prohibetur fauore ipsius rei: tunc tacitè etiam vsucapio impeditur: qua ratione dum fundus dotalis sub mariti administratione est, & vxor agere prohibetur, vsucapio inchoari non potest, *l. si fundum, ff. de fundo dotali, l. in rebus, C. de iure dotium*. Similiterque dum bona filij aduentitia penes patrem sunt, & filius pro ijs agere impeditus est, vsucapio incipere nequit, *l. 1. C. de annali exceptione*, & notauit Abb. *in c. 2. nu. 11. de praescript.* Dico *incipere non posse*: Si enim antea capta vsucapio rei postea in statum perueniat, quo vsucapi non potest, v. g. marito in dotem tradatur; vsucapio interim suspenditur, ac veluti dormit, vt suprà explicaui *tract. 1. c. 7. n. 19.* Vel alienatio rerum non est simpliciter prohibita, sed potius limitata, vt fiat cum certa forma ac solemnitate: prout videre est in rebus Ecclesiae, & Minorum: atque hic vsucapio interdum nihil obstat, sicuti annotauit Gl. *in l. vlt. C. in quibus causis restitutio non est necessaria*, vbi ait: *Quaedam etsi alienari validè non possunt*, (puta sine certa solemnitate) *tamen vsucapi posse*.

9 Quaestio III. Si Praelatus in ordinatione sui Papae iurauerit, se bona Ecclesiae non alienaturum, quousque eiusmodi iuramentum se extendat? Respondeo cum Abb. *in c. vt super, de rebus Ecclesiae alien. n.* Syl. *verb. alienatio, q. 16.* Iuramentum hoc duobus modis formari potest: Vel simpliciter non alienaturum; vel non alienaturum inconsulto Papa. Primò modo intelligitur iuramentum de alienatione illicita, vt perinde sit, ac si Praelatus iurasset, se bona Ecclesiae non alienaturum sine iusta causa, & praeter iuris formam. Secundò modo extenditur etiam ad alienationem alioquin licitam, & iure concessam, sicuti fusè ostendit Nau. *in c. l. & colligitur ex verbis possessiones ad mensam meam pertinentes non vendam, neq; donabo, neque impignorabo, neq; de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiae meae inconsulto Romano Pontifice*. Excipitur tamen casus magnae necessitatis, quae tantam dilationem non patiatur, vt Papa, aliusue Superior prius consuli possit. *Et hoc nota*, inquit Syl. *q. 17. quia facit pro exemptis habentibus Superiorem in locis remotissimis*.

10 Porrò, tametsi Cou. 2. *rel. c. 16. n. 2. arbitretur*, Praelatum qui iurauit, se non alienaturum inconsulto Papa, posse nihilominus sine periurij periculo praedium Ecclesiasticum locare ad longum tempus; Papa non requisito; eò quòd *iuramentum stricti iuris, atque interpretationis esse debet, arg. c. pen. de iureiuran.* Contrarium tamen est probabilius, quod docet Mol. *disp. 466. §. ex dictis*, Abb. *in c. intellecto, n. 9. de iureiuran.* Nam *iuramentum simpliciter prolatum intelligi debet secundum materiam subiectam, & secundum iuris dispositionem*, ait Syl. *l. c.* Atqui alienationis nomen in materia subiecta locationem quoque ad longum tempus ex iuris dispositione comprehendit, sicuti constat *ex c. ad audientiam, de rebus Eccles. non alien.*

Hoc tamen rectè infertur: Praelatum, qui iurauit, se non alienaturum inconsulto Papa, posse nihilominus alienare res modicas, aut Ecclesiae parum viles, teste Abb. *in cit. c. vt super n. 15.* Quia tales res in hac materia non censentur comprehensae nomine alienationis, solemnitatem aliquam, vel consensum postulantis: Et ipsum ius talium alienationem permittit, et suprà dictum est.

Atque haec dicta intellige, considerata const. *cap. nulli, aliorumque iurium antiquorum*. Interim nouum negotium facessit Constitutio extrauagans Pauli II. *Ambitiosae* in qua sub poena excommunicationis &c. omnis bonorum Ecclesiasticorum immobilium, ac mobilium pretiosorum alienatio prohibetur adeò stricta acceptione, vt etiam locationem, & conductionem vltra triennium comprehendat: atque ita simpliciter & absolutè, vt nisi consulto prius, ac facultatem concedente summo Pontifice, nulla talis alienatio fieri queat; & aliter facta irrita existat. Ita omnino hanc extrauagant. intellexerunt Gul. *Redoanus de rebus Ecclesiae non alienandis, rub. 8. n. 50.* Lessius *lib. 2. c. 24. nu. 64.* Caeterum testantur Syluest. *ver. excommunicatio 7. n. 83.* Nauar. *lib. 3. consil. 10. eod. tit. edit. 2. & c. 27. Man. nu. 149.* Couar. 2. *resolut. c. p. 36. n. 6.* extrauag. istam pluribus locis secundùm hunc rigorem receptam non esse. Id verò intelligo, quoad poenas, siue censuras; & quoad locationem vltra triennium. Alioquin verò ab Episcopis, & alijs Praelatis, qui à Papa confirmantur iuramentum exigi solet, non alienaturos Papa inconsulto.

11 Quaestio IV. Quid de summo Pontifice sentiendum verùm bona Ecclesiae arbitratu suo alienare possit? Respondeo cum Nau. *comment. de spolijs Clericorum §. 2. & 3.* Licet Papa canonicis iuris solemnitatibus, absolutè loquendo, astrictus non sit, sicuti alij Praelati tamen & ipse naturali, ac diuino iure prohibetur alienationes inutiles efficere: cum bonorum Ecclesiae non dominus, sed summus administrator à Christo constitutus sit, non ad dissipandum, sed ad dispensandum. Quare ita distinguit Nauar. *cit. §. 3. n. 8. iuncto §. 15. nu. 4.* Quod alia alienatio rerum Ecclesiasticarum facta à Papa est iusta, & valida; quae videlicet rationabili causa nititur: alia est valida, & non iusta, si absque rationabili causa res vnius Ecclesiae in aliam Ecclesiam, aliamue pium vsum transferatur: alia denique neque iusta, neque valida, si res Ecclesiae sine rationabili causa in vsus profanos alienentur ve. gr. laicis sine iusta causa donentur.

12 Denique quod attinet ad poenas canonicas, videri potest *c. 2. de rebus Ecclesiae non alienandis in 6.* vbi variae suspensiones ponuntur aduersus Clericos, qui immobilia bona, aut iura Ecclesiarum laicis, sine consensu Capituli, & speciali licentia Papae subijciunt: & contractus talis ipso iure irritus pronunciatur. Et Clem. 2. *eod. tit.* vbi censura suspensionis ab officio ipso iure lata est in Religiosum, qui Monasterio, Prioratui, Ecclesiae, aut cuiusuis administrationi praesidens, eiusdem iura, reditus, aut possessiones alicui ad vitam eius, aut ad certum tempus concedi nisi necessitas, vel vtilitas exposcat, & Conuentus, vel, si Conuentu caret, proprij Praelati consensus accedat.

CAP. XI.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE. Minorum, Ecclesiae, &c.

SVMMARIVM.

1 *Beneficium restitutionis in integrum competit minoribus xxv. annis, si ex quocunque contractu, aut quasi contractu laesi sunt.*
Restitutio in integrum non conceditur, si aliud remedium suppetat contractum reuocandi.
2 *Minor, itemque Ecclesia non tantùm in damno emergente sed etiam in lucro cessante restituuntur.*
Facilius tamen conceditur restitutio propter damnum, quàm propter lucrum cessans.
3 *Ecclesia iure Minoris fungitur in restitutionis beneficio.*
4 *Quadriennium continuum hodie conceditur ad petendam in integrum restitutionem.*
Si minor contractum iuramento firmauerit, non conceditur restitutio: secus dicendum de Praelato Ecclesiae.
5 *Respublica etiam Minorum iure gaudet, ideòque auxilium restitutionis implorare potest.*
6 *Etiam maiores natu interdum restituuntur: sed haec restitutio differt ab ea, quae fit minori, Ecclesiae, Reipublicae.*
7 *Rescisso contractu emptionis ac venditionis, qui iusto pretio celebratus erat, fructus interim percepti ad emptorem spectare debent.*

RESTITVERE, (inquit Gl. *in c. Auditis, de integrum restitut.*) est, reducere aliquem in eum statum, in quo erat ante laesionem. Nam praetor hominibus in contractu, vel alia sua actione laesis, aut deceptis, naturali aequitate motus, cognita causa, subuenit, restituendo eos in integrum, *l. 1. ff. de in integrum restitutione*. Conceditur autem beneficium istud restitutionis, *si nulla alia actio competere possit: nam si aliquis communi auxilio & mero iure ciuili munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium Praetoris auxilium l. in causae, 2. ff. de minoribus xxv. annis*, & notat Gl. *in c. 1. & c. constitutus, de in integrum restitut.* Verum, si laesio spectatis circumstantijs secundum boni viri arbitrium modica sit, tunc extraordinarium istud auxilium tribuere non conuenit, sicuti constat *ex l. scio, ff. de integrum restit. & c. penul. de rebus Ecclesiae alienandis, vel non. iunct. Gl. verb. enorme*, docet Abb. *in c. 1. nu. 2. de in integrum restitut.* Hinc dici solet, quòd *minima non curat Praetor*. Vide Couar. 1. *resol. c. 3. n. 11.*

1 Beneficium restitutionis in primis conceditur omnibus aetate minoribus, id est, quia annos xxv. aetatis non compleuerunt, si ex contract. aut quasi contractu (quamuis institutus sit cum parentis vel tutoris consensu, imò etiam Iudicis decreto interueniente) laesi sint, sicuti constat, & *l. 1. & toto tit. ff. de minoribus*. Ratio afferetur in *cit. l. 1. Cum inter omnes constet: fragile esse atque infirmum huiusmodi aetatum consilium, & multis captionibus suppositum*. Excipe I. Si Minor, antequam cum curatoris sui, aut Iudicis requisita auctoritate contraxit, veniam aetatis impetrauit, tanquam aetate maior reputatur, ideòque restitutionis beneficio priuatur. Vide *l. 1. C. de iis, qui veniam aetatis, &c.* Excipe II. Si maior factus, id est post exactum xxv. aetatis annum ratificet, quae in minore aetate gesta sunt, restitutionis petendae beneficium amittit, *l. 1. C. si maior factus ratum habuerit*. Quòd si autem impubes absque tutoris auctoritate; vel pubes minor xxv. annis sine consensu curatoris sui contraxit; vel vterque sine Iudicis decreto rem immobilem, aut mobilem pretiosam, quae seruari poterat, alienauit: locus non est beneficio restitutionis: eò, quòd contractus ipso iure irritus, ideoq; Iudicis officio rescindendus.

dus sit, l. in causa, 2. ff. de minoribus, l. 3. Cod. de in integrum restitut. l. 2. C. de prædus minorum, & notat Glos. in c. 1. de in integrum restit. verb. redire, Molin. *tom. 2. disp. 537. §. dictum est.*

Exempla restitutionis sunt: I. Si Minor ex contractu emptionis, aut venditionis debita cum solemnitate instituto, læsus fuit, quia vendidit rem minoris iusto: vel emit iusto pluris, quamuis infra dimidium pretij iusti: restituendus erit, pretium contractus ad æqualitatem reducendo. Sin autem læsus fuit, quia non expediebat rem vendi, aut emi, rescindetur contractus Prætoris officio, & dabitur ei actio aduersus quemuis rei venditæ possessorem, iuxta *l. in causæ, 1. §. interdum ff. de minoribus,* & docet Abb. *in cap. constitutus. nu. vlt. de restitut. in integrum* Gomez 2. *resol. cap. 14. nu. 7.* Less. *lib. 2. cap. 17. dub. 9. n. 63.* Mol. *tom. 2. disp. 573. §. vtrum autem.*

II. Si minor rem alicuius momenti donauit, quamuis cum tutoris, seu curatoris consensu, censetur læsus, & restitutionem petere potest; nisi ob rationabilem causam donarit, puta iustæ remunerationis causa: vel si consuetas sponsalitias donationes nuptiarum gratia fecit. Tunc enim prætextu ætatis non restituitur, iuxta *l. 1. C. si aduersus donationem.*

III. Si minor ob negligentiam tutoris, curatoris, vel procuratoris non producentis, v. g. in iudicio probationes necessarias, læsus fuit; competit illi beneficium restitutionis in integrum, sicut constat *ex l. etiam, C. si tutor, vel curator, &c.* Idque locum habet in Ecclesia, quippe quæ iure minoris fungitur, idque colligitur *ex ca. 2. de integrum restit.* vbi id notat Gl. *ver. restituimus, in fine,* Anton. apud Abb. *n. 20,* vbi aiunt, in tali casu optionem dari Minori, vel Ecclesiæ, agere contra tutorem, procuratorem ad interesse; aut petere restitutionem in integrum. Sed maior natu, si v. gr. acta iudicii ob procuratoris negligentiam rescindi, aut reuocari petat, ordinariè non audiatur; sed sibi imputare debeat, quòd negligentem procuratorem constituerit. Quare hoc casu contra ipsum duntaxat procuratorem, actio mandati competeret. Si tamen is soluendo non sit, restitutionis beneficium causa cognita concedetur *l. cum mandatum, ff. de Minor.* & notat Gl. *in c. 2. ver. restituimus, de in integrum restit.* Gail. *lib. 1, obser. 45.*

2 IV. Si minor, quamuis auctore tutore, vel curatore, hæreditatem minus lucrosam adijt, vel legatum, aut hæreditatem sibi vtilem repudiauit, restitui debet, ait Prætor, *§. non solum ff. de Minoribus. Ex quo, & seq. §. habetur,* minore non tantum in damno, sed etiam in lucro cessante, restituendum esse: Quod etiam in restitutione Ecclesiæ locum habet, teste Glos. *in cap. auditis, de in integrum restitut.* Abb. *constitutus, n. 5. eod.*

Ea multorum tamen sententia notat Molin. *tom. 2. disp. 573. §. illud verò,* Restitutionem ejus læsionis, quæ in damno emergente consistit, magis priuilegiatam esse, pleniusque fieri quam si læsio in lucro cessante consistat: Tunc enim restitutio non conceditur, nisi res (v. g. hæreditas repudiata) adhuc integra sit, secus, si distracta à substituto. Idem sentiendum, si beneficium Ecclesiasticum, à Minore repudiatum alteri collatum fuerit: Sin verò alteri collatio nondum facta, interdum restitui potest, si ipsi, & Ecclesiæ vtile fore videatur, secundum Gl. *in c. ex parte, ver. quamuis minor,* ibid. Abb. *n. 16. de restit spoliator.* Deinde, si Ecclesia de lucro cessante agat aduersus alteram Ecclesiam, cui lucrum illud acquisitum iam est, præferetur illa altera Ecclesia, tanquam in possessione existens, & certans de iure acquisito non perdendo, sicuti notauit Sanch. *lib. 6. disp. 4. n. 15.* Nam Ecclesia contra Ecclesiam, quippe pariter priuilegiatam, non restituitur, si ex tali restitutione altera Ecclesia pariter, aut magis lædenda sit, per ea quæ docet Abb. *in cit. n. 8.*

Verùm in delictis Minor non restituitur, si dolo commissa sunt; secus, si per culpam, *l. 1. C. si aduersus delictum.* Etenim malorum mores infirmitas animi non excusat. Non censetur tamen dolo commissum, si ætate infans sit, aut proximus infantiæ, teste Claro *lib. 5. sent. §. fin. q. 60. n. 4.* Denique si Minor crimen in iudicio confessus fuerit, cum sola indicia, aut semiplena probatio adesset, aduersus propriam confessionem, veluti læsus, in integrum restitui debet, sicuti docet Mynsinger *cent. 3. obseru. 81.* Mol. *tr. 3. disp. 36. n. 3.*

3 Secundò conceditur restitutionis beneficium Ecclesiæ, sicuti constat *ex tit. decret. de in integrum restit. extra, & in 6.* Nam *Ecclesia iure Minoris fungitur, c. 4. auditis, eod. titul.* Nomine autem Ecclesiæ omnia pia loca, comprehenduntur, iuxta *l. omnia, C. de Episcopis & Clericis,* & notauit Abb. *in c. 4. 1. n. 15. de restit. in integrum.* Si verò personæ Ecclesiasticæ in proprijs bonis, aut iuribus lædantur, non competit eis restitutionis beneficium; quia *cessat tunc communis fauor Ecclesiæ,* ait Abb. *in cit. loco.* Deinde, si alienatio bonorum Ecclesiæ immobilium, aut pretiosorum mobilium sine iusta causa, aut requisita solemnitate instituta sit, locus etiam non est restitutioni: cum alienatio ipso iure positiuò irrita, ideoque Iudicis officio rescindenda sit, sicuti ex suprà dictis constat, & videri potest Gl. *in cit. c. 1.*

4 Porrò, cùm hodie continuum quadriennij spatium concedatur ad petendam restitutionem ex quacunque causa, iuxta *l. vlt. C. de temporibus in integrum restitutionis:* quadriennium istud in restitutione Minorum inchoatur ab ætate legitima, siue exacto XXV. ætatis anno, sicuti dixi hoc lib. *tract. 1. cap. 8. n. 21.* In restitutione verò Ecclesiæ &c. incipit à tempore factæ læsionis, sicuti constat *ex cap. 1. de restitut. in integrum in 6.* Excipe, nisi iusta causa postulare videatur, vt etiam post elapsum quadriennij tempus, Ecclesiæ, vel Reipub. restitutio concedatur, sicuti notauit Gl. *in cap. 1. hoc titul. in 6.* & Abb. *c. tum ex literis, nu. 10. & seqq. extra eod.* Molin. *tom. 2. disp. 574.*

Tales causæ sunt: I. Si læsio valdè enormis sit, secundum viri boni arbitrium, teste Glos. & Abb. *in cap. 1. de in integrum restitut. n. 2.* Couar. 1. *resol. c. 3. n. 11.* Less. *c. 17. n. 66.*

II. Si inculpata ignorantia, aliudve iustum impedimentum obstitit, quominus intra quadriennium restitutio peteretur: quia legitimè impedito non currit tempus iure definitum, *arg. c. 1. & 2. eodem tit. in 6.* vbi dicitur, si Ecclesia spatio quadriennij beneficium restitutionis petere *negligenter omittat,* postea admittendam non esse. Ex quo collige, si læsio principio non apparuit, postea verò emergat, tempus quadriennij inchoandum esse à tempore læsionis apparentis. Deinde colligit Gl. *in cit. c. 1. in 6. quòd quadriennium non currit durante vita Prælati, qui malè administrauit, fuitque causa læsionis, sed eius successor poterit petere restitutionem ex parte prædecessoris intra quatuor annos,* Nam *delictum personæ non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare, reg. 76. in 6.*

Exinde aliud discrimen colligitur inter restitutionem Minoris, & Ecclesiæ. Si enim Minor pubes contractum à se celebratum spontaneo iuramento firmauit; rescissionem postea, vel restitutionem petere non potest, iuxta *Authenticam, sa. ramenta puberum, C. si aduersus venditionem, &c.* Sin autem Prælatus iurarit, se contractum seruaturum, non ideò Ecclesiæ præiudicat, quominus restitutionis beneficio frui possit, sicuti notauit Gl. *in c. 2. restit. in integrum, in 6 ver. contractum* Abb. *c. 1. n. 16. extra eod.*

5 Tertiò loco *Respublica Minorum* etiam *iure gaudet, ideoque auxilium restitutionis implorare potest, l. 4. C. Qui ex causis maiores, &c.* Ideoque extendi potest primò, ad Principem, tanquam caput Reipubl. Qua de re Tholos. *li. 3. de Rep. cap. 8.* Secundò, ad Vniuersitatem studiosorum: cum in ea non pauci minores XXV. annis reperiantur, ait Abb. *in c. 1. nu. 15. de restit. in integrum,* & videri potest Mol. *disp. 574.* Less. *n. 67.* Tertiò, ad vices Communitatem habentes, vt perinde ac Ciuitates beneficium restitutionis in integrum petere possint teste Gail. *lib. 2. obseru. 62. arg. lib. 1. §. si hæres iussus, §. vicis ff. de legat. 1.*

6 Adde I. Quòd interdum ob iustam causam etiam post quadriennium, numeratum à tempore læsionis, beneficium restitutionis in integrum Reipubl. competere possit, sicuti suprà de restitutione Ecclesiæ dictum fuit. Ratio est, quia fauor publicus, quæ causa est restituendi Communitatem, semper manet. Quare alia ratio est de Minoribus, qui ob ætatis imbecillitatem restituuntur, ideòque, postquam maiores facti sunt, non amplius eis subuenitur, quàm intra quadriennium: nisi vel malitiam interim exerceant. Reipubl. causa absentes sint aut alio legitimo impedimento detenti, ob quod Prætor etiam natu maioribus subueniendum esse causa cognita, decernet, iuxta *tit ff. & Cod. Ex quibus causis maiores XXV. annis in integrum restituuntur,* & tradit Abb. *cap. ex literis n. 11. de in integrum restit. & in cap. tum ex literis, n. 12. eod. tit.* vbi discrimen affert inter restitutionem, quæ fit Minori, Ecclesiæ, vel Reipubl. & eam, quæ fit maiori natu: quod ad illum sufficit interuenisse læsionem grauem: Minori enim læso propter ætatis imbecillitatem, secundùm quandam æquitatem, Iudicis officio succurritur; Ecclesiæ autem ac Reipubl. propter publicum fauorem. Ad restituendum autem maiorem à natu, præter læsionem, requiritur causa iusta, ob quam Iudex, præsentium supremus, æquum esse arbitretur succurrere, iuxta *l. 1. Ex quib. causis maiores, &c.* Videlicet si læsus, aliquis fuit, per id tempus, quo Reipubl. causa aberat, vel cum in vinculis, seruitute, hostiumve potestate esset, aut si qua alia iusta causa videbitur in integrum restituendi spectata æquitatis ratione; Vt si aliquis enormiter læsus sit, propter ignorationem iuris valdè obscuri, aut dubii: qua de regula tradi potest. Si vnus certet de lucro capiendo, alter verò de damno vitando, error iuris obscuri excusationem tribuet, vt læso per in integrum restitutionem succurratur.

Adde II. Quòd Ordinarius ex officio suo Ecclesiæ grauiter læsæ succurrere debeat, per restitutionem integram, etsi nemo sit qui petat, sicuti notat Abb. *in cap. cum venissent, num. 9. de institut.* Quemadmodum & Iudex Minori grauiter læso: idque ratione vtilitatis publicæ; at verò restitutio natu maioris potius conceditur

ad instantiam partis, quàm ex Iudicis officio, sicut docet idem Abb. *in cit. capit. ex litteris, n. 11.*

7 Ad extremum, si contractus, v.g. venditionis, celebratus ab Ecclesia, Republica, Minore, &c. per in integrum restitutionem rescinditur, ante omnia prætium emptori restituendum erit, vna cum meliorамentis. Alioquin vtitur iure retentionis donec ipsi satisfactum sit teste Abb. *c. 1. de in integrum restit. n. 3.* Id verò valdè probabile est, quod docet Molin. *disp. 575.* Less. *dub. 10. n. 70.* fructus interеà bona fide perceptos, ad emptorem, tanquam dominum, iure pertinere, eosque rescisso venditionis contractu restituendos esse, si res iusto prætio vendita fuerat. Tunc enim Ecclesia, vel Minor læsus non fuit ratione perceptorum fructuum; (cum acceptum prætium ad lucrum, capiendum adhiberi etiam potuerit) sed tantum ratione rei venditæ; etsi aliter cum alijs pluribus doceat Couarr. *cit. c. 3. n. 1.*

CAP. XII.

DE DONATIONE.

SVMMARIVM.

1 *Propositum, permissio gratuita, & donatio inter se differunt.*
Promissio interdum ex sola fidelitate, interdum verò ex iustitia obligare promittentem.
2 *Donatio vna verbalis est, & altera realis.*
3 *Item alia est donatio inter viuos, & alia mortis causa.*
4 *Donatio mortis causa partim cum pactis conuenit, partim verò cum vltimis voluntatibus.*
5 *In dubio potiùs præsumitur donatio facta inter viuos, quam causa mortis.*
Expedit donatario, vt res donata ipsi statim tradatur, & donationi factæ testes adhibeantur.
6 *Vxor eleemosynas, aliasque donationes arbitratu suo facere non potest ex bonis dotalibus, alijsve, quorum administratio ad maritum spectat.*
7 *Filiusfam. ex bonis suis castrensibus, etiam inuito patre donare potest, nō item ex bonis aduentitijs, multo minus ex profectitijs.*
8 *Minores natu donationes & sumptus moderatos facere non prohibentur, quamuis curatores muti sint.*
9 *Religiosus donare non potest, nisi administrationem aliquam habeat, vel licentiam a Prælato suo.*
10 *Si alicui personæ habenti administrationem bonorum, prohibitum sit donare, tali prohibitione non censetur prohibita donatio remuneratoria.*
11 *Donatio simplex coniugi facta à coniuge, non statim firma, & irreuocabilis est, sed morte dantis confirmatur.*
Quibusdam tamen casibus statim valida donatio à coniuge facta coniugi.
12 *Similiter donatio simplex filiofamilias à patre, ante mortem reuocari potest.*
13 *Donatio a patre facta filio emancipato, donatio filio sub potestate constituto facta ob causam post mortem patris conferenda est.*
14 *Quæ pater filio donauit ad militiam, ad studia, ad decentem sustentationem, vel beneficij remunerandi causa, ea conferenda non sunt.*
Pater filium propria sufficientia bona habentem alere non cogitur.
15 *Donatio facta vltra solidos 500. iure Cæsareo non subsistit, exceptis quibusdam casibus.*
16 *Donatio omnium bonorum tum præsentium, tum futurorum irrita est; nisi facta sit Ecclesiæ, vel pauperibus.*
17 *Donatio legitimè perfecta ob magnam donatarij ingratitudinem reuocari potest.*
18 *Donatio liberis inofficiosa reuocari potest, licèt iuramento confirmata fuerit.*
19 *Iusta causa reuocandi donationem magnæ partis bonorum est inopinata susceptio prolis.*
20 *Æquitas interdum postulat, vt donationem Ecclesiæ factam Prælatus ob hanc causam remittat.*
21 *Renuntiatio hæreditatis nondum aditæ, quamuis delatæ, natiuitate liberorum non reuocatur.*

1 DEinceps in specie agendum erit de nominatis contractibus, & inprimis de donatione.

Ante omnia notandum, quod hæc tria inter se differunt: Simplex propositum, promissio gratuita, atque donatio. Simplex propositum seu deliberata voluntas dandi aliquid, vel agendi in alterius gratiam, obligationem non parit, sicut constat ex *c. litteraturam, de voto,* vbi id notauit Abb. *num. 2.* ex doctrina S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 1. Promissio gratuita includit in se propositum dandi, vel agendi, teste S. Thom. *in corp. cit. ar. 1.* Addit verò liberatam voluntatem alicui denuntiatam, seu gratis obligandi ad præstandum quippiam, si ipsi acceptum sit: v. g. promitto te donaturum, mutuaturum.

Duplex est promissio, vna impropriè dicta: cùm intentio dicentis, se facturum aliquid in alterius hominis gratiam, solùm est ad obligandum se ex virtute fidelitatis, aut veracitatis, secundùm quam in dictis constantes, veraces, ac fideles esse debemus, cuiusmodi constantiæ atque fidelitatis obligatio ex genere suo, atque per se loquendo leuis est, solùm sub peccato veniali, sicuti docet Caiet. 2. 2. q. 113. a. 2. Molin. *tom. 2. disp. 262.* quamuis per accidens ratione euenturi damni possit esse grauis. Vt si alicui dicas, te pecunias ei mutuaturum ad frumentum emendum, & postea dictis non stes; fieri potest, vt exinde damnum incurrat, cuius tu causa existis.

Altera verò est promissio propriè dicta cùm intentio promittentis est ex iustitia se obligare, ita vt alteri promissionem acceptandi ius & actio, tanquam verè debitum promissum exigendi, saltem in conscientiæ foro acquiratur: & talis promissio ex genere suo obligat sub peccato mortali. Quamuis rectè monet Lud. Lopez *lib. 2. de contract. cap. vlt. §. at verò,* Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 5. nu. 24.* Less. *lib. 2. c. 18. dub. 8. nu. 56.* longè maiorem materiam requiri ad mortale iniuriam in violatione promissionis homini factæ quàm requiratur in furto: quia malitia furti consistit inferendo damno, quod homines magis iniquo animo ferunt, violatio autem gratuitæ promissionis consistit in lucro alteri non afferendo, quod minus homines æstimare solent.

Porrò in dubio, an qui asseuerauit, se in alterius gratiam aliquid facturum esse, habuerit animum verè promittendi, atque ex iustitia se erga hominem obligandi: tum ex verbis colligi debet, tum ex adiunctis circumstantiis: si v. g. chirographum, vel testes adhibiti sunt; vel manus stipulatio intercessit. Denique notat Caiet. *cit. q. 88. art. 1.* promissionem, vti à simplici proposito distinguitur, non tantùm significari posse actu signato. *obligo me ad id;* sed etiam actu exercito, *Faciam id.* Quamuis hoc ipsum verbum, *faciam,* æquiuocum est, quia significare etiam potest solum faciendi propositum, vel rem in effectu futuram esse. Quare nihil certi ex hoc verbo colligi potest, nisi ponatur cum conditionali: *Faciam si tu, & hoc feceris: Intrabo Religionem, ò Deus, si valetudinem mihi restitueris,* tunc videtur esse potius promissio, vel votum (obligans ex genere suo sub mortali) quàm mera denuntiatio propositi, aut euentus.

Donatio dicta est, quasi doni datio, teste Iureconsulto *in l. senatus, ff. de mortis causa donationibus.* Donum autem est datum gratuitum, id est, quod neque ex iustitia debitum est, neque alteri vicissim aliquam obligationem, siue debitum ex iustitia imponit. Interim tamen donationi nō repugnat debitum siue obligatio gratitudinis. Hinc enim existit donatio, quæ dicitur remuneratoria, quamuis ea nō nihil recedat, à proprietatibus donationis, vt inter alios annotarunt Clarus *lib. 4. sent. ver. donatio, qu. 3.* And. Fachinaus *lib. 3. controu. iuris. c. 83. ex l. Attilius, alias Aquilius, ff. de donat.* iunct. Gloss. *ver. non mera, & l. 1. ff. de donat.*

2 Duplex est donatio, sicuti præter alios notauit Less. *l. 2. cap. 18. dub. 2.* Vna verbalis & imperfecta: Vt si dicam, *dono tibi equum meum,* vel *donatus sit tibi equus meus,* qui tamen absens est. Cuiusmodi donatio, licet rei donatæ dominium non transferat (lege ita disponente, vt non solus consensus cum titulo, sed traditio quoque ad acquirenda rerum dominia requiratur) parit tamen obligationem, & actionem personalem, etiam in externo ciuili foro, vt supra dictum, *cap. 2.* Altera est donatio realis, & perfecta, in qua res, quæ donatur, etiam traditur, vt statim accipientis fiat.

3 Iterum diuiditur donatio, quòd alia est inter viuos, quæ nomen donationis magis propriè, & absolutè sibi vendicat; *cum is qui donat, mauult habere illum, cui donat, quàm se,* sicuti constat *ex cit. l. senatus.* Altera vero est mortis causa donatio, *cùm quis habere se mauult, quàm eum, cui donat magisq. eum, cui donat, quàm hæredem suum, l. 1. ff. de mortis causa donationibus.*

4 Conuenit mortis causa facta donatio partim cum pactis, & contractibus, videlicet secundum formam, quæ modum constitutionis suæ: opus enim est, vt donatarius donationem mortis causa sibi factam, acceptet per se, vel per alium, cui pro altero stipulari iure concessum est, *l. inter mortis, ff. eod.* Si enim nemine acceptante, donatio mortis causa fiat in testamento, vel codicillo, censeri debet legatum, iuxta *l. si donatio, C. de donat.* Partim verò, videlicet secundùm effectus, conuenit cū vltimis voluntatibus, præsertim legato, sicut habetur in §. 1. *Instit. de donation.* Nam in donatione causa mortis, perinde ac in legato locum habet *Falcidia, l. cum pater, §. eorum, ff. de legat. 2. l. si mortis, l. penultim. Cod. ad leg. Falcicidiam.* Item ius accrescendi, si duobus causa mortis donatum fuit, perinde vt in legatis *leg. vnic. §. vbi autem, & §. hæc autem omnia, Cod. de legatis.* Præterea in dona-

tione

tione casu mortis, verùm eius capax sit donatarius; sicuti & in legato, verùm eius capax sit legatarius; attenditur secundum tempus mortis, non autem factæ dispositionis, iuxta *l. in mortis ff. de mortis causa donat.* Quin & ipsius mortis causa donantis: sicuti & legantis in codicillo, capacitas tempore mortis consideratur, sicut colligitur *ex l. 1. §. sed si filius fam.* iunct. Gloss. *ff. de legatis, 3.* Adeo, quod eo ipso mortis tempore dominium rei donatæ sine vlla traditione donatario acquiri censetur, *leg. 1. & 2. ff. de Publicana*. Denique sicuti omnis alia vltima voluntas; ita & donatio ob mortis causam facta ante donantis mortem omnino firma non est, quominus per donatoris pœnitudinem, vel ob donatarij præuenientem mortem reuocari possit, sicuti constat *ex leg. mortis causa, 16. l. si mortis causa 29. l. qui mortis 30. l. Senatus, 35. in fine l. 32. ff. eod. cuius verba sunt: Non videtur perfecta donatio mortis causa facta antequam mors donatoris insequatur.* Vide Clarum *lib. 4. sent. §. donatio quæstio. 5.* Gomez *2. resol. capit. 4. n. 16. & 19.* Couar. *in rubr. de testam. p. 3. num. 27. & sequ.* Mol. *to. 2. disp. 288.*

Differt tamen mortis causa donatio à legato, quod legatum à testamento pendeat tanquam accessorium à principali: quare infirmato testamento corruit etiam legatum: stante autem testamento, legatum ab hærede præstandum est non ante, quam is hæreditatem adijt. Sed donatio causa mortis à testamento, & hæreditatis aditione prorsus independens, ipsa donantis morte perficitur & confirmatur, sicut docet Gl. recepta *in l. legatum, §. penult. ff. de his, quæ vt indignis &c.* adeò quidem, vt si res mortis causa donata donatario à donatore tradita fuerat, eius dominium plenè, & irreuocabiliter ipsi tunc acquiratur, vt nulla actione opus sit; cum ante mortem donantis acquisitum quidem ipsi dominium esset, quamuis reuocabile. *l. si mortis causa. 29. ff. de mortis causa donationibus, & l. sed interim*, iunct. Gloss. *ff. de donat. inter virum & vxorem*, vbi notatur, aliam rationem esse in donatione inter coniuges facta. Sin verò res mortis causa donata sit verbis tantùm, sed non tradita; tunc donatario post mortem donantis actio in rem veluti domino competit aduersus hæredem, vel iacentis hæreditatis curatorem, aut alium quemcumque possessorem, sicuti constat *ex l. 1. & 2. de Publicana in rem actione*, iunct. Gloss. & docet Gomez *num. 17.* Couarr. *in rubr. de testam. part. 3. num. 24.* Molin. §. *Quod etiam ad secundam.*

Id verò specialiter statutum est *in l. vlt. C. de donat. causa mortis.* Vt ad solennitatem, & valorem donationis causa mortis quinque testes requirantur, quo intellige, si donator talis persona sit, quæ testamentum factura septem testium numerum adhibere debeat, & quinque ad codicillos, sicuti notat Mol. *loc. cit. §. dictum est.* Ideo autem ad valorem huius donationis, perinde atque ad vltimas voluntates, tantus testium numerus requiritur, quia in ea causa defuncti agitur, qui cum seipsum defendere non possit, facile esset dolos ac fraudes componere.

Donatio mortis causa duobus modis fieri potest, sicuti constant *ex l. 2. & cit. l. senatus, §. mortis causa. ff. de mortis causa donat.* Primò, ob timorem periculi tunc imminentis, adeoque sub conditione expressa, vel tacitè intellecta, si ex hoc periculo morbi, aut periculosæ nauigationis, &c. mors secuta fuerit, tunc tali periculo cessante, statim reuocata censetur donatio, iuxta *l. 2. & l. si mortis, 29.* iunct. Gloss. *ad l. 3. ff. eodem tit.* & videri potest Gomez *cit. c. 4. n. 10.* Secundò fieri solet donatio in euentum mortis donatoris absolutè: si videlicet donationis tempore nullum propinquum periculum mortis timeatur; vel etsi timetur, non tamen illud sit causa finalis donandi, sed tantum impulsiua. Quamuis etiam hoc casu donatio reuocari potest licèt traditione completa sit, vel donatarius ante donatorem moriatur, vel, eo etiam viuente per solam pœnitudinem donatoris, ita vt non tantum res ipsa donata, sed etiam fructus tum percipiendi ex re, percepti, vel perceptorum æstimatio repetantur, *l. cum quis, ff. de conditione causa data, causa non secuta, & leg. videamus, §. idemque est si mortis causa, ff. de vsuris.*

Porrò licèt donator donationi mortis causa factæ conditiones præter eius naturam adijcere possit, v. g. vt donatio non repetatur, sed ad hæredes donatarij transeat, si is ante donatorem moriatur, iuxta *l. si alienam, §. Marcellus*, iunct. Gl. *ver. commendo, ff. de mortis causa donat.* Tamen si tali pacto mortis causa donetur, vt donatio nunquam reuocari possit, causa moriendi censeri debet tantum impulsiua, & non propriè finalis, ideòque donatio inter viuos & absolutè facta; vt proinde inter coniuges subsistere non possit, neque ex tali donatione Falcidia detrahenda sit, sicuti habetur *in leg. vlt. ff. eod.* & docet Clarus, *§. donatio quæst. 4.* Mol. *disp. 287.*

5 Sed, & vniuersim loquendo, in dubio potiùs præsumendam esse donationem inter viuos, quàm mortis causa factam tradit Gl. recepta *in l. vlt. C. de donat. causa mortis, ver. indigere.* Et ad contrarij probationem non satis est, si hæres ostendat donatorem infirmum fuisse, vel in mortis periculo constitutum, cum donaret, sed ostendi debet donationem in mortis tempus collatam seu dependenter à morte donatoris factam esse: idemque vel verbis expressis, vel saltem præsumptiuè, quia mortis mentionem in dispositione fecit, quæ de re Nauarr. *lib. 3. consil. 4. n. 9. de donat. edit. 2.* Syluest. *ver. donation, 4. q. 3.* Clarus *lib. 4. sent. §. donatio, q. 4.* Molin. *tom. 2. disp. 287. ad finem.* Addit verò Nauarr. licèt donator infirmus aliam conditionem apponat, tamen non dependêter à morte ipsius: v. g. donatæ tibi sint ædes meæ, nisi intra mensem reuocauero, censendam esse donationē inter viuos, quę elapso tēpore, & nō facta reuocatione, simpliciter purificatur.

Ex dictis colligitur, multùm referre ad donationem tum inter viuos, tum mortis causa adiuuandam, si res donata donatario statim tradatur, ita vt à capientis fiat. Expedit etiam, vt donationi testes adhibeantur: quamuis cum discrimine: Nam ad donationem mortis causa quinarius testium numerus per se requiritur, tanquam ad actus valorem, saltem secundum considerationem legis ciuilis, iuxta ea, quæ dixi *lib. 1. tr. 4. c. 16. n. 5.* At verò ad donationem inter viuos testes duo aliudve probationis genus requiritur per accidens, ne res donata in externo foro ab hæredibus euinci possit. Verum in conscientiæ foro tutus est donatarius, quamuis nulla probatione munitus, si sciat, aut credat defunctum animum donandi habuisse.

Nunc omissa donatione mortis causa, de donatione inter viuos est quæstio prima. Quinam, & ex quibus bonis donare possint? Præcipuè autem dubitatur de vxore, filiofam. pupillo, Minore, Ecclesia, Prælato, & similibus personis, quæ vel bona propria non habent, vel etsi habeant, eorum tamen administratio penes alterum est.

6 Quod ad vxorem attinet, respondeo, & dico: Vxor eleemosynas, aliasque donationes arbitratu suo facere potest de bonis paraphernis, idest, quæ præter dotem marito allatam, sibi reseruauit, vt eorum administratio pœnes ipsam maneat. Non item de dote, aliisque familiæ bonis, quorum administratio ad maritum spectat, sine licentia eius expressa, vel præsumpta, donare potest. Ita S. Thom. *2. 2. q. 33. artic. 8. ad 2.* Ab. *in c. si quis, n. 3. de furtis*, Gab. *in 4. d. 15. q. 3. art. 3. dub. 2.* Nau. *cap. 17. man. nu. 153.* aliique communiter.

Posterior tamen pars assertionis limitanda est primò: Nisi bonorum illorum administratio vxori relinquatur, quia maritus absens est, vel prodigus, aut mente captus, sicuti docet Palud. *in 4. d. 15. q. 3. a. 6. concl. 2.* Gabr. *l. c.* Nau. *n. 2. man. cap. 17. nu. 154.* Mol. *tom. 2. disp. 274. in fine.* Vasq. *tract. de eleemosyna c. 4. nu. 3.* Petr. Nau. *lib 3. c. 1. num. 86.* Less. *l. 2. c. 12. dub. 14.* Lop. *p. 2. instruct. c. 24. §. sed adhuc.*

Secundò: Nisi opum abundantia, vel pauperum grauis necessitas, aliaue iusta causa postulet, vt eleemosynæ, aliæue donationes, præsertim remuneratoriæ fiant: maritus autem ob auaritiam, vel imprudentiam intermittat, pro eo vxor facere potest, exemplo Abigail *l. 1. Reg. 25.* & docet Palud. Gab. uterque Nauarr. Molina, Vasq. Lopez. *ll. cc.* Angel. *ver. eleemosyna, §. 7.* Syl. *nu. 8.* Armilla *n. 7.* Tolet. *de peccatis mortalibus, seu lib. 8. instruct. sacer. c. 29.* Theodorus Pekan. *de bonis operibus, l. 1. de eleemosyna, c. 7.*

Tertiò: Probabilis est sententia Medinæ *C. de eleemosyna, q. 4. De quibus bonis, & c. 5. ex dictis.* Lopez *p. 2. instruct. c. 25. §. potest etiam*, Less. *cit. dub. 14. n. 85.* Molinæ *disp. 274. §. equidem*, contra D. Anton. *p. 2. tit. 1, cap. 19. §. 1.* Nauar. *cit. nu. 153.* Quod vxor, etiam inuito marito facere possit moderatas eleemosynas, aliasue donationes, maximè remuneratorias, spectata qualitate status sui, & quantitate allatæ dotis, præsertim si bona in coniugio acquisita secundum morem regionis, aut pactum dotale, communia sint. Ratio est, quod vxor non sit mariti ancilla, vel famula; sed socia, & domesticæ administrationis particeps, ac quasi compar, vt proinde maritus ea in re inuitus meritò esse non possit. Quia tamen ipsa marito, tanquam familiæ capiti, subiecta esse debet, ideo non potest eleemosynas, aliasve donationes superfluas arbitratu suo, & contra mariti voluntatem largiri, sicuti in assertione dixi.

Addunt Molina, Less. *locis citatis.* Petr. Nauarr. *nu. 88.* Inuitis marito non fieri si absolutas donationes, aliosve sumptus, quos in largiores eleemosynas, sui ornatum, vel honestam recreationem vxor facere potuisset, propria parsimonia collectos, in pauperem, v. g. consanguineum, vel nutricem suam, quamuis inuito marito conferat. Deinde si vxoris parētes, aut filii ex priore matrimonio geniti naserè viuerent, & maritus eis succurrere nolit: potest vxor, etiam eo inuito, ex dote sua, vel communibus lucris necessarium ac debitum ipsis subsidium afferre: dummodo, cùm ad partitionem ventum fuerit, hæc in partem suam cōferat, sicuti docet P. Nau. *l. 3. c. 1. n. 159.* Caueat tamen confessarius, ne in eiusmodi rebus maiorem, quàm par est, fœminis licentiam

tribuat, sed moneat eas potius, vt virorum suorum voluntati se accommodent, quatenus iustè possunt. Possunt. Lege Molinam cit. *disp.* 257. §. *nonnulla tamen*.

Maior verò facultas marito, tanquàm bonorum administratori, concessa est ex communibus lucris (vbi matrimonium cum societate bonorum institui solet) suo pro arbitratu, faciendi eleemosynas, & sumptus etiam superfluos, absque restituendi obligatione; si dos, & alia bona propria vxori salua maneant, sicuti ex Lupo *in rubrica de donat. inter virum, & vxorem*, docet Nauar. n. 155. Lopez *l. c.* §. 2. dicitur, qui tamen rectè excipit, nisi superfluæ donationes frequentes, vel magna bonorum communium profusio ac dilapidatio in manifestam iniuriam vxoris cedant, non sine præsumpta fraude. Tunc enim maritus, eiusue hæredes ad restitutionem vxori obligantur; vel ipsa quoque per occultam compensationem sibi, liberisque suis prouidere non prohibetur, si scandalum absit quod etiam docent Nauar. *in Man. c.* 17. *n.* 154. Petr. Nau. *lib.* 3. *c.* 1. *n.* 114. Less. *l. c. n.* 87. Mol. §. *media tamen*. Quod multò etiā magis dicendū, si vxoris dos periclitari incipiat.

7 Quod ad filiumfam. attinet, respondeo, & dico I. De bonis suis castrensibus, vel quasi castrensibus, etiam inuito patre ad libitum donare potest; cùm plena eorum administratio ipsi competat. Adde, probabile esse, quòd filiusfamil. de ijs bonis aduentitijs, quorum vsusfructus ad patrem non spectat, donare possit tum inter viuos, tum mortis causa, sine patris consensu, sicuti videre est apud Andr. Fachin. *lib.* 5. *controu. c.* 25.

Dico II. Si ex bonis suis aduentitijs, quorum administratio & vsusfructus penes patrem est, contra eiusdem voluntatem donet, vel ludendo, aliaue ratione alienat, suprà dictum fuit *c.* 8. *n.* 5. donationem infirmam, quippe à patre reuocabilem esse: quamuis interim filiusfam. personaliter ex contractu obligatus maneat, ita vt si res à patre reuocetur, filius de euictione teneatur, sicuti monet etiam Less. *lib.* 2. *c.* 26. *n.* 35. Verùm tametsi alienatione bonorum aduentitiorum, contra patris voluntatem facta, damnum patri non sine iniuria aliqua inferatur, quandoquidem vsusfructus commodo priuatur, raro tamen præsumendum est patrem tam seuerum in filium existere, vt eius damni compensationem sibi fieri postulet, sicuti notat Molin. *tom.* 2. *disp.* 277. & 519. Quare neque is in conscientia restituere obligatus est, cui aliquid ex bonis aduentitijs à filio familias contra patris voluntatem donatione, ludo vel alia causa traditum est, nisi pater repetat; vel constet illum velle, vt restituatur.

Dico III. Donatio facta à filiosamil. de bonis profectitijs absque patris expresso, aut tacito consensu, omni iure irrita est. Rectè tamen docet Sotus *lib.* 4. *de iust. q.* 5. *ar.* 2. Nauarr. *cit. nu.* 155. Molin. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 242. Si parens filios in Academia, aut Principis aula versanti sumptus mittat, censendum esse indulgere ei aliquid, v. g. ex centum aureis, quinque ad eleemosynas, aliasue donationes faciendas, & honestas animi recreationes, quas alij eiusdem status, & conditionis exercere solent.

Addit Molina primò; nihil contra Iustitiam peccaturum, etsi hanc ipsam pecuniam, quam secundum præsumptam patris voluntatem, in honestas recreationes vel donationes expendere potuisset, malè absumat, v. g. meretricibus donet: eò quòd pater tunc inuitus non sit quoad rem insumptam, sed quoad insumendi modum.

Addit secundò. Etsi filius plus insto contra patris voluntatem expenderit non sine iniuria, sæpè tamen præsumendum non esse, quòd parens restitutionem fieri postulet: nisi magnus impendiorum excessus in notabile reliquorum liberorum grauamen cedat; vel aliæ coniecturæ certó vel probabiliter persuadeant, talem esse patris voluntatem: Hoc enim casu vera est sententia Bartoli in *Authent. Quod locum, C. de collationibus*, Sylu. *ver. peculium*, 2. *q.* 9. Nauar. *n.* 164. Quæ filius in Academia in ludos, aliosue vanos vsus insumpsit, mortuo patre in partem hæreditatis legitimam numeranda esse. Tunc autem excessus notabilis æstimari debet, ideòque ad hæreditatis diuisionem necessariò conferendus, cùm prudentis viri arbitrio sumptus superant alimenta, quantumuis largiora, quæ pater vni filio præ alijs liberis condonare iure potest. Vide Lopez *p.* 2. *cap.* 21. Sà *ver. hæreditas, num* 45.

Tertiò addi potest. Si pater filio versanti v. g. in studio literarum, certam pecuniæ summam, tanquam competentia alimenta, definiat; quidquid deinde propria parsimonia ex victu aut vestitu sibi ipsi subtrahat, arbitratu suo donare, vel alia ratione alienare potest, sine restituendi obligatione, nisi constet aliam esse patris voluntatem. Vide Less. *l.* 2. *c.* 12. *dub.* 13. *n.* 77.

8 Quod attinet ad natu Minores, ij præsertim si puberes sint, inuitis etiam tutoribus, vel curatoribus, facere possunt eleemosynas, & alias donationes, ac sumptus moderatos, secundum statum, & facultates suas, sicuti ex communi testatur Molin. *tom.* 2. *disp.* 277. Sed etsi modum in ea re excesserunt, contra tutorum, vel curatorum voluntatem; peccant quidem, (quamuis rarò mortaliter per se loquendo) & tutores repetere possunt, quæ donata, aut inutiliter expensa sunt; si tamen non repetantur, nihil restitui debet, sicuti suprà dictum *cap.* 9. *n.* 7. Adde, ipsos etiam tutores ac curatores ex bonis pupillorum, atque Minorum pro facultate patrimonij, & dignitate natalium eorum, eleemosynas, & donationes remuneratorias facere non prohiberi, sicuti colligitur *ex le. cum plures, §. cum tutor, ff. de administr. tutorum*, & docet Medin. *q.* 3. *de eleemosyna*, §. 7. Sà *eod. n.* 15. Mol. *l. c.*

9 Quòd ad Religiosos attinet, illi in quadruplici differentia sunt. Quidam enim extra Monasterium viuunt, cum libera ipsis permissa bonorum, seu reddituum administratione, v. g. Religiosi beneficiarij, qui de redditibus Ecclesiastica æquè, vt sæculares beneficiarij, inter viuos disponere, ideòque etiam eleemosynas arbitratu suo, licet inuitò Prælato Ordinis facere possunt, sine voti paupertatis violatione.

Quidam verò sunt Prælati Ordinum, qui ex bonis Monasterij, quorum administrationem habent, eleemosynas, & donationes remuneratorias; aliasque decenti causa subnixas facere possunt, & sæpè debent tamen secundum facultates Monasterij, vel Conuentus; Ordinis, vel Ecclesiæ, cui præsunt, constitutionem, aut consuetudinem. Sin verò Monasterij, vel Ecclesiæ bona superfluis, & illicitis donationibus dissipent, v. g. dando consanguineis suis, inualida est alienatio, & restitutioni obnoxia, vti docet Abulensis *cap.* 6. Matth. *q.* 37. Nau. *in comment.* 2. *de Regular. num.* 12. Molin. *tom.* 2. *disp.* 276. & videri potest Sanch. *lib.* 7. *moral. c.* 19. *q.* 1.

Duo hoc loco obseruanda sunt: Primùm Abbat. in *rubr. de donationibus, &c. per tua, num.* 2. *eod. tit.* Sylu. *verb. donatio*, 1. *q.* 3. Molina, *disput.* 292. Si alicui personæ cui bonarum administratio competit, prohibitum sit donare, ea prohibitione non censentur comprehensæ donationes remuneratoriæ, modò sint commensuratæ meritis, seu obsequijs: siquidem talis donatio, cum sit compensatio beneficij antecedentis decedit à proprietate donationis.

10 Exinde citati DD. colligunt, Prælatum Ecclesiæ, qui sine Capituli consensu &c. bona Ecclesiæ alienare prohibetur, posse nihilominus, sine eiusmodi iure requisitis solemnitatibus facere competentes donationes, remunerandi causa, *argument. c. si quos*, 12. *qu.* 2. Adeò quidem, vt Ecclesiæ, vel Minor restitutionem in integrum petere nequeat, ob donationem remuneratoriam, vel aliam similem, quæ honestè intermitti non potuit, vti colligitur *ex supra cit. §. cum tutor*, & docet Gomez *tom.* 2. *resol. c.* 14. *n.* 1. Mol. *to.* 2. *disp.* 573. Si minor. Rectè tamen obseruat ex communi Clarus §. *donatio*, *q.* 3. *n.* 2. Non satis esse in externo foro, vt is, cui alioquin donare prohibitum est, v. g. Ecclesiæ Prælatus, aliusue administrator bonorum, in instrumento donationis asserat, ob merita donatum fuisse; nisi etiam ostendatur, re ipsa interuenisse merita, digna tali donatione.

Alterum ex Medina *C. de pœnit. tract.* 5. *de eleemosyna, q.* 4. *ver. Pro Capitulo*, Arrag. 2. 2. *q.* 33. *ar.* 6. *ver. Sed dubitabit aliquis*: Si Ecclesiæ seu regularis, seu sæcularis Prælatus ex bonis Capituli, seu conuentus eleemosynam, aliamue donationem facturus, eiusdem Capituli consensum requirere debeat, spectata quantitate rei donandæ, ipsiusque Ecclesiæ ordinatione &c. eo *casu distinguendum est*, verùm bona, quæ in eleemosynas, vel alias largitiones distribuenda, sint communia collegialiter, ita vt singuli è Communitate non habeant ius ad certam bonorum portionē: tunc sufficit consensus maioris partis Capituli, iuxta *c. cum in cunctis de his, quæ fiunt à maiore parte Capituli*. An verò bona sint communia particulariter, quorum certa portio singulis debita est, neque ad communē massam aliquid pertinet, quod non inter singulos, seu æqualiter, seu proportionaliter distribuatur, & tunc requiritur consensus omnium, iuxta *c. cum omnes de const. inst.* Gl. ib. & *reg.* 29. *in* 6. *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari*.

Tertiò sunt Religiosi, qui Prælati non sunt, attamen bonorum Monasterij administrationem sibi commissam habent, vti sunt procuratores, & Oeconomi. Hi eleemosynam, aliasue donationes, aut alienationes facere possunt, secundum limites suæ commissionis, seu secundum legitimam eorum Superiorum voluntatem expressam, aut rationabiliter præsumptam; si amplius aliquid expendant, aduersus paupertatis votum peccabunt. Qua de re videri potest S. Thom. 2. 2. *quæst.* 31. *art.* 8. Mendoza *in quodlib. Theolog. quæst.* 8. *concl.* 1. Tabiena *verb. eleemosyna, quæst.* 8. *n.* 9. Rodriquez *tom.* 2. *regular. qq. quæst.* 57. *art.* 2 & *tom.* 3. *qu.* 29. *art.* 10. *concl.* 1. Sanchez *lib.* 7. *moral. cap.* 19. *num.* 92. & 93. Debent igitur attendere administratores, partim quantam ipsi potestatē Superior seu immediatus, seu mediatus expresse commiserit; partim verò quid Ordinis constitutio, vel consuetudo permittat: siquidē Superior committens officiū procuratoris, eo ipso censetur committere potestatem faciendi ea, quæ communiter pro-

cura-

curatores alij eiusdē Ordinis absq; reprehensione facere solent.

Denique sunt Religiosi, qui sub obedientia Prælatorum viuentes, nullam bonorum administrationem habent; ij nullas omninò eleemosynas, aliasue donationes facere possunt, sine licentia Prælati, iuxta *c. cum ad Monasterium, de statu Monachorum, & c. non dicatis, 12. qu. 2.* Excepto vnico casu necessitatis extremæ si pauper fame moriturus sit, nisi ipsi ex bonis Monasterij subueniatur, vti docet S. Th. *cit. art. 8. ad 1.* Tunc enim licèt decens sit licentiam subueniendi à Prælato petere, tamen si is contradicat, nihilominus subueniri debet.

Alij verò casus sunt, quibus facilis præsumptio fieri potest Superiorem contentum esse, vt eleemosyna detur: Primus: Si pauper graui necessitate prematur, & superiore adiri non possit, vt docet Angelus *verb. eleemosyna, §. 5.* Syl. ibid. *qu. 5. dicto 2. Tabiena qu. 8. num. 9.* Secundus: Si Religiosus cum legitima licentia extra Monasterium degat, v. g. in peregrinatione, aut studio litterarum; potest tunc eleemosynas moderatas, aliasque remuneratorias donationes facere, quales alij eiusdem Ordinis & conditionis Religiosi solent, vti benè docet Azor. *tom. 2. lib. 12. c. 10. q. 3.* Tertius: Si Religioso seu extra, seu intra claustrum commoranti certa quantitas ad sustentationem assignata sit, eo pacto, vt suo damno, & commodo eam expendat: quod parcius viuendo reliquum ipsi fuerit, ex præsumpta Superiorum voluntate in eleemosyna expendere potest, vti docet Nau. *cons. 3. de statu Monachor. n. 46. edit. 2.* Valentia *tom. 3. disp. 10. par. 3. coroll. 5.* Rodriq. *tom. 3. q. 29. ar. 10. concl. 3.* Sanch. *lib. 7. moral. c. 19. nu. 100.* Mol. *tom. 2. disp. 276. verb. Relig. in Conuentu.*

11 Quæstio secunda. Quibus personis donari possit; Peculiariter vero dubitatur de donatione facta coniugi, & liberis. Quod ad priorem donationem attinet, respondeo, & dico: Donatio simplex & merè liberalis facta coniugi à coniuge, non statim firma est: sed ad arbitrium donantis reuocari potest, iuxta *l. 3. princip. & §. sciendum, l. sed interim, ff. de donationibus inter virum & vxorem, & c. vlt. extra eod. Maiores nostri,* inquit Antoninus Augustus *in cit. l. 3. inter virum & vxorem donationes prohibuerunt: amorem honestum solis animis æstimantes: famæ etiam coniunctorum consulentes ne concordia pretio conciliari videatur.*

Veruntamen donatio inter coniuges facta, morte donantis confirmatur, si neque expressè, neque tacitè, v. g. facto diuortio, reuocata fuerat, sicuti constat *ex cit. legibus, & l. res vxoris, l. donationes quas parentes, C. de donat. inter virum & vxorem.* Sed requirit, vt rei donatæ traditio antecesserit, sicuti habetur *in leg. Papinianus, ff. eod. tit.* iunct. Gloss. *margin.* & docent DD. ferè communiter apud Clarum *verb. donatio, q. 6.* Nicol Euchard. *l. 1. consil. 19. n. 25.* Sanch. *lib. 6. de matrim. disp. 14. nu. 6.* Mol *tom. 2. disp. 289. § illud obser.* Accedit itaque hæc donatio quoddatenus ab natura vltimæ voluntatis: adeo, vt & Falcidia ex ea detrahi possit, iuxta *l. cum hic status ff. de eod. tit. l. in donationibus, Cod. ad l. Falcidiam:* magis tamen retinet naturam & proprietatem pacti donationis: quamobrem neque testium solemnitatem ad sui valorem requirit: deinde retrotrahitur ad diem factæ donationis, vel potius traditionis, quod attinet ad fructus rei lucrandos, iuxta *l. cum pater, §. pater filiæ, ff. de legatis, 2. l. si mortis, 40. ff. de mortis causa donat. & cit. l. donationes quas parentes,* iunct. Gloss. *verb. referatur.* Denique, more aliorum donationum Iudicis consensum hæc donatio requirit, si 500. solidos excedat iuxta *cit. l. donationes quas parentes,* vbi tamen exceptio habetur, nisi donationem excedentem coniux mortis tempore expressè confirmet, tunc valitura in vt legatum, quod insinuationem apud Iudicem non indiget, habentque hæc eadem locum in donatione patris erga filium. Plura vide apud Sanch. *lib. 6. disp. 1. & 14. de matrim.*

Porrò dicta assertio extendi debet primò, vt locum etiam habet in donatione facta inter sponsos, cum conditione à nuptijs pendente, id est, vt rei donatæ dominium non ante acquiratur, quàm nuptiæ secutæ sint, sicuti habetur *in l. cum hic status, §. si sponsus, ff. de donat. inter virum & vxorem, & l. quod sponsæ, C. de donat. ante nuptias.* Ratio est. Nam sicuti institutio, vel donatio facta inhabili in tempus, quo habilis erit, valida est: sicè contrario facta habili in tempus, quo habilis non erit, inualida est, sicuti notant DD. *in l. in tempus, ff. de hæredibus instituendis.* Valet tamen donatio simpliciter facta sponsæ ante nuptias, etsi eadem die nuptiæ secuturæ sint, *l. inter eos ff. de donat. inter virum & vxorem.*

Extenditur secundò, ad venditionem coniugi factam, minore pretio, quàm alioquin mera valet. Licet enim talis venditio statim valida sit: (modo principale propositum fuerat, non donandi, sed vendendi, quamuis pretio minore, enim principale propositum sit donandi, inter coniuges, nullius momenti esset talis venditionis donatio, (*ff. de contrahen. emptione*) attamen remissio siue condonatio partis pretij suspensa est, vsque ad mortem donantis, ita vt interea per pœnitudinem reuocari possit, *leg. si sponsus, §. circa venditionem ff. de donat. inter virum & vxorem.* Ex quo colligit Tiraquel. *in l. si vnquam, verb. donatione largitus, num. 3. & 4. C. de reuoc. donat.* Sanch. *lib. 6. disp. 1. concl. 6.* Eiusmodi partialis pretij remissionem, licèt 500. solidos excedat, insinuatione apud Iudicem non indigere: quia in contractibus principale propositum inspiciendum est, *arg. l. rogasti, ff. de rebus creditis.* Coniugi autem, vt pono, animus fuit venditionis contractum instituere, qui nullam insinuationem requirit.

Eadem verò assertio limitari debet primò, Quod donatio inter coniuges Principes illicò valet: quia imperiales contractus legis vim obtinent, *l. penult. C. de donat. inter virum & vxorem.*

Secundò, valida est donatio inter coniuges, ex qua donans non redditur pauperior iuxta *l. si sponsus, ff. eod.* & colligitur *ex citat. cap. vlt.* vt ibi notat Abb. *n. 8.* Veluti si maritus hæreditatem vel legatum repudiet, vt vxori substitutæ, vel ab intestato succedenti obueniat, sicuti habetur *in cit. l. si sponsus, §. si maritus heres.* Aut si quod maritus prodigus certò prodigere decreuerat, vxori donet. Nam verò vxor in fauorem mariti renuntiare possit medietati lucrorum, seu acquisitorum, seu acquirendorum diuersæ sunt DD. sententiæ apud Sanch. *lib. 6. disp. 5.*

Tertiò, Valet donatio inter coniuges, ex qua donatarius non fit ditior, etsi donator pauperior fiat: veluti si Maritus vxori locum sepulturæ donet: non enim locupletior fit vxor in ea re, quam Religioni dicatum, *cit. l. si sponsus, §. concessa.* Item si coniux coniugi donet ea lege, vt res donata non maneat penes donatarium, sed alteri donetur, *l. profectitia, §. si quis certam, ff. de iure dotium,* aut donatio fiat ad refectionem ædium incendio consumptarum, sicuti habetur *l. quod si vir, ff. de donat. inter virum & vxorem.* Denique reuocari non poterit donatio, postquam coniux donatarius rem donatam inutiliter expendit: cùm locupletior factus non sit, sicuti docet Gl. *in cit. c. vlt.* Abb. ibid. *nu. 8.* Sanch. *disp. 3. num. 3. ex l. quod autem, §. si maritus, ff. de donat. inter virum, & vxorem.*

Quartò, Si vxor marito donat causa honoris, vel dignitatis adipiscendæ, *l. 40. & seqq. ff. eod. tit.*

Quintò, Si vir vxori dotem promissam remittat, iuxta *l. si constante, C. de donation. ante nuptias.* Vel si vxorem dotet, causa remunerationis, puta quia iuuencula seni, nobilis ignobili nupsit. Alioquin verò non est concessum, vt vir vxori post nuptias, vel in tempus nuptiarum dotem constituat, *l. si quis vxori, ff. de donat.* Quia hæc dotis constitutio species donationis est, *l. vlt. §. si a socero, ff. Quæ in fraudem creditorum, &c.* Vxor autem constante matrimonio non prohibetur dotem marito constituere, vel antè constitutam augere; cùm hæc non sit donatio mera, neque omninò dominij translatiua. Vide Sanch. *lib. 6. disp. 7.*

Sextò, Si coniux in ædibus coniugis gratis habitare permittatur, vel eius seruis aut vestimentis vsus fuerit, valet donatio, *leg. si vir vxoris, ff. de donat. inter virum, & vxorem.*

Denique quæuis donatio facta inter coniuges iuramento confirmatur, secundum communiorem sententiam Cou. *1. resol. c. 17. n. 4.* Gomez *2. resol. c. 14. n. 57.* Rodriq. *in summ. c. 92. n. 2.* Sanch. *disp. 11. num. 2.* Mol. *t. 2. disp. 289.*

Illud quoque obseruandum, quod in assertione dixi, simplicem ac merè liberalem donationem inter coniuges ante donantis mortem ratam non esse. Aliter verò sentiendum de donatione remuneratoria, sicuti colligitur *ex l. quod autem, §. si vir, ff. de donat. inter virum, & vxorem:* eò quod talis non sit propriè, & simpliciter dicta donatio, sed quasi compensatio, seu debiti retributio. Et ita ex communi docent Abb. *in cap. tum in Ecclesia num. 4. de simon.* Mol. *disp. 289. §. tertium,* Sylu. *verb. donatio, 2. qu. 1.* Sanch. *num. 11. & 14.* Tiraquell. *loco suprà cit. nu. 103.* vni exemplum adferunt, si vxor nobilis marito ægrotanti vilia; aut valde diuturna obsequia præstiterit.

12 Quod ad alteram donationem attinet, simili modo dicendum est, quod donatio patris simpliciter ac purè facta filio, sub potestate eius constituto, firma statim non sit: sed reuocari possit: Si tamen res donata filio à patre tradita fuerit, & numquam reuocata, morte patris confirmabitur, perinde, ac si ab initio valida fuisset, sicuti constat *ex l. 2. iunct. Gloss. verb. adminiculo, C. de inofficiosis donationibus, & l. donationes quas parentes, Cod. de donat. inter virum, & vxorem,* & docet Nau. *c. 17. n. 145.* Gomez *2. resol. cap. 4. in fine,* Cou. *c. sp. Raynaldus, de testament. r. §. 2. n. 12.* Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 243. & tom. 2. disp. 291.* Clarus §. *donatio, q. 8.* Adde, quod donatio etiam per emancipationem filij confirmatur, si res ei tradita fuit, vel quomodocunque in possessione eius, cum voluntate patris, tunc extitit, *l. 5. C. si quis alteri, vel sibi, & l. siue emancipatis, C. de donat.*

Nota autem primò: quod dixi, *simpliciter ac purè:* Nam quæ ob causam fit donatio, statim valet, puta si pater filio donet in beneficij remunerationem, ad nuptias, aut filiæ in dotem, item ad Religionis ingressum, captiuitatis redemptionem, ad militiā,

ad

ad sacros ordines. Qua de re Clarus l.c. Cou. in c. Raynaldus, de testam. §.2.n.15. Sylu. verb. donatio, 1.q.7. Nau. n.145. Mol. to.1. tr.2.disp.238.& tom.2.disp.291. Less. lib.1.cap.18.dub.12. Valet etiam donatio patris erga filium in potestate constitutum, si iuramento confirmetur: vel si filio donetur vsusfructus bonorum aduentitiorum, l.cum oportet, §.fin autem, C.de bonis, quæ liberis. Denique ait Syl. loc.cit. Nau. cap.17.n.147. ex Azone, eisdem ferme casibus, quibus donatio inter virum, & vxorem valida est, consistere inter patrem, & filium in potestate constitutum.

Nota secundò, Quod dixi, *Filio sub potestate constituto*: Nam donatio facta filio emancipato, valida est, iuxta cit.l.2.c. de inoffic. donationibus, l.cùm de bonis, C.de donat. Multoque magis constat donatio, quæ liberis fit à matre, auia, aut auo materno, teste Gomez cit.cap.4.in fine, Mol. cit.disp.291. Less. num.90.

13 Quæstio tertia. An quæ à patre liberis donata sunt, eo mortuo ad diuisionem hæreditatis conferenda sint? Respond. & dico I. Simplex donatio facta filio emancipato conferenda est, l.vt liberis, C.de Collationibus, & ex communi docet Mol. tom.1. tr.2.disp.243. Andr. Fachin. t.2.controu.iuris, l.5.cap.81.

Dico II. Simplex donatio facta liberis in potestate patris constitutis, post eius mortem conferenda non est: Quia censetur à patre, vt præcipuum filio relictum, arg.l.penult.C.de Collat. vbi id docet Gloss. communiter recepta, Cou.cit.§.2.n.13. Præterquã, si pater, cùm ius reuocandi donationem haberet, voluerit, vt conferretur. Vel nisi frater, aut soror talem collationem petat, eò quòd, & ipsi donationem, seu simplicem, seu ob causam, v.g. propter nuptias, vel dotem, conferre teneantur, vt nimirum inæqualitas euitetur, iuxta cit.l.penult. iunct. C.l.§. imposuerit.

Dico III. Donatio facta ob causam, puta propter nuptias, vel in dotem, post mortem parentis, vel aui donatoris conferenda est, iuxta cit.l.vt liberis, & l.penult.C.eod. Nisi donans expresserit, velle se vt filius, vel filia hanc partem præcipuam haberet tamen sine diminutione legitimè alijs liberis debitæ, iuxta Auth. ex testam. C. eod. Idemque dicendum esse debet de donatione facta filijs, vel nepotibus ad Religionis ingressum; vel in patrimonij titulum ad sacros ordines suscipiendos: Per hæc enim stabilẽ sibi statum comparant, non minùs quàm per dotem vel donationem ad nuptias, sicuti notat Cou. cit.c. Raynaldus, §.2.n.14. Mol. to.1.tr.2.disp.273.seq. Vasq. de testam.c.7.n.145.& 163.

14 Quæ verò filiofam. à parentibus ad militiam, vel Principis palatium donantur, ea inter castrensia bona numerantur, ideòque non conferuntur, l.3.§.sed si in castra, ff. de donat. inter virũ, & vxorem. Libri autem, qui à patre filio ad studia litterarum empti, ac traditi sunt, inter bona quasi castrensia censentur: saltem posteàquam Doctor creatus, vel ad publicum officium, aut dignitatem habilis effectus est, teste Nau. n.159. Mol. disp.239. Vasq. de testam.c.7.num.153. Claro q.8.

Donatio verò remuneratoria, cùm sit quodammodo data filio ob eius merita, inter bona aduentitia meritò numeratur, vt proinde post mortem patris conferenda non sit, secundùm communẽ Doctorum sententiam, quam explicat Cou. c.cùm in officijs, nu.11. de testam. Nau. c.17. nu.147. Mol. to.1. tract.2. disp.234.& to.2. disp.292. Constat enim ex l.vlt.C.de Collat. aduentitia bona non conferri, sicuti neque castrensia.

Neque conferenda sunt, quæ pater filio ad studia litterarum mittit, l.quæ pater, ff. famil. hercifcund. Aut quæ ipsi donauit, seu liberè pro ipso expendit ad instituendam peregrinationem, redimendam captiuitatem, soluendam mulctam ex delicto contractam, sicuti colligitur ex l.liber captiuus, Cod. de captiuis. Item quæ pater largitus est ad publicos ludos, aliamue recreationem honestam: item ad artem discendam, ad conuiuium doctorale, ad primitias, comparandum sibi beneficium, vel dignitatem, qua de re Syl. verb. pecul.2.q.12.& 14. Nau. cap.17.n.267. Mol. disp.240. & 291. Sà verb. hæreditas, n.43. Vasq. cit.cap.7.n.107. Ratio est: Quia hæc omnia aliquo modo pertinent ad decentem sustentationem, & alimenta, quæ pater filio debet, & vni quidem filiorũ copiosiùs (spectata facultate, alijsque circumstantijs) subministrare potest, quam reliquis liberis: adeò vt non solùm illi condonare ac remittere permissum sit, sed neque in eam partem numerare cogatur, de qua liberè ante mortem disponere potest. Qua de re Molin. disp.142. Nau. n.160. Sin verò pater expressit, vt quæ filio propria bona non habenti, v.g. causa studiorum transmisit in cumulum hæreditatis conferrentur, vel in portione legitima numerarentur, deducenda nihilominus erunt necessaria alimenta, quæ ipsi etiam in domo paterna degenti naturali iure debita sunt, qua de re Bartol. in cit.l. Nesennius, ff. de negot. gestis, Abb. in cap. vnic. de infantibus &c.

Locutus sum autem in casu, quo pater filio spontè, ac liberaliter ob causam donat, secus enim est, si aliquo modo coactus donet, vt quia ludo, alijsque illicitis actionibus debita contrahit, ea pater in dubio cẽsetur impediuisse animo, retinẽdi, seu in hæreditariam portionem computandi, sicuti docet Bartol. citat. loco. Nau. lib.5.consil.in 6.de iniurijs, edit.2. & in Man.c.17.n.164. vbi monet: Filium, qui acceptam pecuniam à patre ad libros emendos inutiliter consumpsit, obligari ad restituendum, vel conferendum post patris mortem. Quod intelligo cum Mol. disp.242. in fine, si spectatis circumstantijs personarum magna pecuniarũ profusio sit, vt præsumi debeat, patrem remittere non voluisse.

Deinde locutus sum in casu, quo filius propria bona non habet: Si enim pater penes se habeat bona filij aduentitia, vel castrensia, nihilque exprimat, censebitur ex ijs filio suppeditare ad studia litterarum, iuxta cit.l. Nesennius. & leg.vlt. ff. de petit. hæreditaria: Quia pater filio propria bona habenti ne alimenta quidem præstare cogitur. Quamobrem respondit Nau. l.2.consil.4. de iureiuran. edit.2. Si pater, vel mater pro filio expensas fecit animo repetendi, & non donandi, quas posteà ex bonis eiusmodi filij animo compensandi debiti repetat, quòd in redditione rationũ iuramento affirmare possit, se nihil ex bonis filijs retinere.

15 Quæstio quarta. In qua quantitate donari possit? Resp. & dico I. Cæsareo iure l.penult. & vlt.C.de donat. & §.alia autem Instit. eod. donatio excedens 500. solidos (quæ summa hodie ad 700. vel 2. quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit, vti videre est apud Clarum lib.4. verb. donatio, q.15.n.1. Rebell. p.2. lib.18.q.6. num.5. Nicol. Euarard. t.1. consil.19.n.32.) nisi insinuatio, siue Iudicis auctoritas accedat, existit: duntaxat excessum: nam vtile non debet per inutile vitiari, quando vtile ab inutili superari potest, sicuti habetur in l.sancimus, iunct. Gloss. verb. superfluum. Cod. de donat. Ratio constitutionis est: Quia non expedit Reipublicæ, vt Ciues facultate donandi ad paupertatem redigantur. Neque tamen requiritur Iudicialis cognitio causæ, aut decretum, sed sola Iudicis præsentia, & consensus, vti ex communi docet Clarus, citat. quæst.15.

Excipiendum tamen est I. Quòd valet donatio in quacumque quantitate, & insinuatione facta Ecclesiæ, vel ad causam piam. Quia leges ciuiles Cod. de sacrosanctis Ecclesijs, l.illud, & Cod. de donat. l.sancimus, §.alias, Ecclesiasticis causis nullum præiudicium afferre possunt, sicuti ex communi notauit Clarus, qu.17. Rebell. q.7. Less. lib.2.cap.18.n.102. Mol t.2.disp.279.

II. Similiter valet donatio facta à Principe, vel Principi à priuato l.sancimus, C. de donationib. Verumtamen donationes immodicæ, quæ cum Reipublicæ detrimento factæ videntur à Principe, ab ipso, vel successore eius reuocari possunt, teste Gregor. Tholos. lib.3. de Rep. c.3.n.1. & seqq.

III. Donatio, quæ fit militibus à belli Duce ex bonis proprijs mobilibus, vel hostium spolijs l.pen.C.eod.

IV. Donatio, quæ fit ob causam: puta ad nuptias, ad captiuitatis redemptionem, ædium, quæ incendio, vel ruina destructæ sunt, iuxta cit l.penult.

V. Donatio remuneratoria beneficiorum, obsequiorum, sicuti colligitur ex l.si pater, §.si quis, ff. de donation. & docet Clarus qu.16.num.5. Mol. tom.2. disp.279. Et simile est, si duo reciprocè donationes faciant in magna quantitate, quòd insinuatione opus non sit, sicuti docet Bald. in l.sancimus, C. de donation. Illud verò suprà etiam monui, ad probandam donationem remuneratoriam, necesse esse, vt in instrumento donationis specialiter exprimatur præstitum obsequium, aut meritum tali remuneratione dignum, etsi non ex iustitia, tamen ex congrua æquitate. Sin autem generalis tantùm mentio obsequiorum fiat, ea nihil adiuuat, nisi à donatario probata fuerit, sicuti docet Abb. rubric. de donat. Clar. qu.8.num.3. Mynsing. cent.4. obseru.75.& 88. arg. l.Attilius, alias Aquilius, ff. de donat.

VI. Si pater filio remittat vsumfructum bonorum aduentitiorum, sicuti ex communi docet Gomez cit.cap.4.num.10. Rebell. cit. quæst.6.concl.4.

Adde ex Lopez p.2. instruct. c.27. Less. cit.cap.18.n.99. donationem vltrà 50. solidos sine insinuatione factam, in foro conscientiæ valere, & dominij translatiuam esse, donec à donatore reuocetur, aut per Iudicis sententiam rescindatur. Quòd si donans iurauit, se non repetiturum, iuramenti obligatione adstringitur, etiam in externo, sicuti ex communi docet Clarus q.18. Sylu. qu.6. Sà verb. donatio, num.1.

Dubitari verò potest, si donationes alicui per temporum interualla factæ quingentorum solidorum summam excedant, vtrũ infirmari possint? Ita affirmat Abb. c. Apostolicæ, num.5. de donat. quòd in fraudem legis actum videatur. Sed non arbitror hoc semper verum, cùm ex diuersis occasionibus donationes inter se verè disparatæ eidem fieri possint; & lex illa restringens libertatem disponendi de proprijs, tamquam odiosa, extendenda nõ sit.

16 Dico II. Donatio omnium bonorum tam præsentium, quã futurorum, tam mobilium, quàm immobilium, irrita est; Quia liberam testandi facultatem aufert, quod iure ciuili indecens, ac Reipublicæ noxium existimatur, l.Si spadoni hoc modo, vbi Bartol. num.5.

num.5.ff.de verb.oblig. Quare si hæc ratio cesset: donatio valebit, veluti si bona tantùm præsentia dones, vel si solam bonorum proprietatem, reseruato tibi vsufructu, qui tamen excedat quantitatem alimentorum, quatenus absolutè necessaria sunt ad vitæ sustentationem, vel si omnium omninò bonorum donationem facias mortis causa, reseruata tibi facultate donationem reuocandi, qua de re lege Clarum *q.19.* Cou. *3.resol.c.12.n.3.* Mol. *to.2.disp.280.* Andr. Fachin. *lib.2.controu.89.* Adde, omnium bonorum absolutam donationem Ecclesiæ, vel pauperibus factā consistere, sicuti ex communi docet Abb. *c.in præsentia, nu.2.de probat.* Cou. *p.2.rubr.de testam.13.* Clarus, *qu.20.* Rebell. *qu.7.* Less. *cap.18.dub.13.n.95.* Mol. *disp.280.* Nam ius ciuile pietatis officia impedire, & restringere non potest: Cùm etiam Christi consilium in Matth.19. *Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Quapropter rectè docent Cou. *num.2.* Molin. *cit.disp.280.* Less. *n.96.* contra Clarum *cit. q.20.* donationem omnium bonorum, validam esse, si iuramento confirmetur; Nam adimere sibi facultatem testandi per donationem bonorum omnium, seruatis solum alimentis necessarijs, per se malum, siue peccatum non est: sed potest esse opus bonum: alioquin ab Ecclesia talis donatio non acceptaretur; ergo poterit confirmari iuramento, sicuti latius dicam *l.seq.tr.3.cap.6.assert.6.exemplo 6.*

Quæstio V. Vtrum donatio semel perfecta reuocari possit? Responsio est negatiua, quæ sumitur *ex l.vlt. C. de reuocandis donation. Generaliter sancimus omnes donationes lege confectas, firmas, illibatasque manere.* Sed excipiuntur aliquæ causæ, ob quas donatio simplex, quamuis traditione perfecta sit, reuocari potest: Prima est ingratitudo donatarij, cuius quinque species numerantur in *cit. l.vlt.* Videlicet si manus impias, non sine mortali culpa, in donatorem inferat: Si atrocem iniuriam siue contumeliam in eum effundat: Si graue damnum bonis eius per iniuriam adferat: Si vitæ eius insidias struat, si modum siue conuentionem donationi oppositam implere noluerit. Quibus Gloss. ibid. Clarus, *q.21.n.3.* Gomez *cit.c.4.num.14.* Sylu. *verb.donatio, 1.q.13.* Less. *d.14.num.104.* cum Abb. *c.vlt. de donation.* sextam adiungunt: Si donatarius magnæ quantitatis inopia pressum donatorem sublenare nolit, quam tamen causam reijcit, Gl. *in l.condemnatione, ff. de reg.iur.* Mol. *disp.281.* quia repugnat *cit.l.vlt.ib. Et his tantummodo causis, si fuerint in iudicijs dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, donationes euerti concedimus.* Et cum lex ista pœnalis sit, non debet extendi ad casus similes.

Porrò donatio nihilominus ob quinque illas causas reuocari poterit, tametsi iuramento confirmata sit. Nam iuramentum sortitur conditionem actus, cui adiungitur: Donatio autem ex iuris dispositione hanc tacitam conditionem habet, nisi donatarius ingratus fuerit; vel nisi donatori liberis orbato, proles posteà nascatur. Veruntamen, si donator huic ipsi licentiæ reuocandi donationem propter futuram ingratitudinem, iuramento renunciet; valet renunciatio. Quia omne iuramentum seruandum est, quod sine peccato, & dispendio salutis seruari potest, *c.quemadmodum, de iureiurando.* Quamuis rectè dicat Molin. *cit. disp.281,* tale iuramentum à potestate, cum Ecclesiastica, tum ciuili relaxari posse, in pœnam donatarij ingrati.

Non potest autem hæc quærimonia contra ingratum institui ab hæredibus donatoris. sicuti habetur *in cit.l. vlt. & cit. cap.vlt. de donat.* vbi Gl. *verb. successores,* & alia Gloss. *in cit. l.vlt. verb. instituere,* monet, hoc ius reuocandi donationem personale esse, neque transire ad successores. Sed neque ab ipso donatore contra hæredes donatarij ingrati actio moueri potest. cum sit vna ex ijs, quæ ex delicto descendunt, atque ad hæredes delinquentis non transeunt: nisi lis cum delinquente contestata fuerit: tunc quatenus ad hæredes peruenit, repeti potest, iuxta *l.vnic. C. ex delictis defunctorum, &c.* Accedit, quod donator iniuriam passus si tacuit, eam condonasse censetur, qua simili ratione aiunt Glossæ citatæ, neque filio auferendum esse feudum propter ingratitudinem patris, si patri quæstio non fuerat. Verùm, si donator commissam ingratitudinem ignorauerit, vel conqueri cum eo vellet, impeditus, aut morte præuentus fuerit, nihilominus donationem reuocari posse, notarunt Abb. *in cit.cap.vlt.n.7.* Syl. *ver.donatio, 1.q.18.* Less. *num.107.*

Illud porrò rectè admonet Clarus *qu.21 num.5.* contra Abb. *in c.verum, num.3.de condit.oppositis;* Donationem Ecclesiæ factam reuocari non posse propter ingratitudinem Prælati, ipsiusque Capituli: quia censetur facta non intuitu personarum; sed ex pietate erga Deum.

18 Altera causa donationem reuocandi est, si liberis inofficiosa sit, paternorum bonorum legitimam, id est, leg. debitam portionem ipsis adimens, vel minuens, iuxta *l.1. & seqq. C. de inofficiosis donat.* Plerumque tamen inofficiosa donatio per quærelam apud Iudicem institutam, reuocatur solùm quatenus modū excedit, & legitimam portionem diminuit, sicuti constat *ex l. si mater, C. eod.* & docet Abb. *in c.vlt.num.5.de donat.* Cou. *1.resol. cap.19.num.12.* Mol. *t.2.disp.283.* Clarus *q.24.* Neque refert etsi parens donator donationē iuramento confirmarit, cū combeneficium reuocandæ donationis in fauorem liberorum introductū sit, non potest patris iuramento tolli, aut ei validè renunciari sicuti docet Trid. *in l.si vnquam, C. de reuoc. donat. in præfat. n.90.* Clarus *cit.q.24.n.3.* Andr. Gaill. *l.1. obseru.40.n.11.* vbi generalē regulam tradit. Quòd iuri non in suum tantum, sed etiam alterius fauorem constituto; nemo plenè renunciare potest.

Sed & id rectè notant ibidem Clarus, & Nau. *c.26. Man.n.39.* tametsi parentes gratuitis donationibus liberorum legitimas imminuere non possint, posse tamen donationibus remuneratorijs, & contractibus onerosis, præsertim sine fraude alterius contrahentis, aut donatarij institutis.

Hoc adde cum Mol. *in fine cit. disp.283.* Non solùm descendentibus liberis, sed etiam ascendentibus parentibus ius competere restituendi quærelam contra inofficiosam donationem liberorum suorum. Nam quærela inofficiosæ donationis introducta fuit ad similitudinem quærelæ inofficiosi testamenti, *l.vlt.C. de inoffic.donat.* Hanc autem non minus ascendentibus, quàm descendentibus competere, certum est, *ex l. nam etsi, ff. de inoffic. testamento.*

19 Tertia causa reuocādi donationem partis notabilis, quamuis infrà dimidium bonorum, est ob inopinatam susceptionem prolis, *l.si vnquam, C.de reuocandis donationibus.* Est enim pia, & iusta, iuris præsumptio, donatorem liberis donationem magnam fecisse cum virtuali, seu tacita conditione, nisi liberi nascerentur: quia nemo censetur alienos posteritati suæ præferre velle. Cæterùm plerique DD. arbitrantur, Clarus. *p.21.n.2.* Tiraquel. *in cit. l.si vnquam in præfat.n.63.* Andr. Fachin. *lib.3.controu.c.84.* Mol. *disp.282.§.quoniam lex:* si constet, donatorem de futura liberorum natiuitate cogitantem, nihilominus donasse, vel priuilegio dictæ *l.si vnquam,* expressè renunciasse; non posse deinde donationem reuocari, nisi quatenus liberis inofficiosa est, id est, vsque ad legitimam, quæ ipsis à patre auferri nequit. Vide de hac re Mynsinger. *cent.5.obseru.64.*

Similiter, si Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam donatum sit, reuocari non potest vltrà legitimam liberorum. Etenim si in filiū donatio facta fuit, & posteà alijs natis, inofficiosa appareat, reuocatur tantum vsque ad legitimam: *l.si notas & l.si mater, cap.de inoffic.donat.* Causa etiam Ecclesiæ non minus fauorabilis est, quàm filiorum, sicuti colligitur *ex Aut. si qua mulier, C.de SS.Ecclesijs.* Accedit, quod Ecclesia donatori, instar filij censetur, sicuti docent apud Clarum *q.22.n.2.* Cou. *1.resol.c.59 post n.5.*

20 Interim tamen expedit ad populi ædificationem, vt quod Ecclesiæ, vel Monasterio ante natos liberos donatum est, susceptis ijs, totum restituatur, sicuti monet Clarus ibid. Molin. *tom.2. disp.282.* Less. *c.18.dub.14.n.109.* cum Gloss. *in c. si quis irascitur, 13.q.2.* & egregiè annotauit S. August. *serm.49 de diuersis, cap.4. Quam laudabile factum S. Aurelij Carthaginensis Episcopi? Quidam enim, cum filios non haberet, nec speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit Ecclesiæ. Nati sunt ei filij, nec opinanti. Reddidit Episcopus ea, quæ donauerat. In potestate habebat Episcopus non reddere,* præter legitimam *sed iure fori non poli.* Non quod ex iustitia totum reddere teneretur, sed vel ex charitate, vel certè æquitate, & maiore honestate. Vide Gl. *in cap.vlt. 17.q.4.* Ioan. Molan. *tr.de tectam.put, c.61.*

Ad extremum duo addo: Primum. Quòd Anton. Gomez *2. resol.c.4.num.12.* Less. *cit.loc.* arbitrantur, pari ratione etiam donationem factam ascendenti patri, matre, auo, auiæ reuocari tantum vsque ad legitimam. noui et susceptæ proli debitam; id nullo iure probari potest. quare contrarium tenendum cum Molina *cit.§ dubium vlterius est, in fine.*

21 Alterum. Quod de reuocatione donationis dictum est eā reuocari, si legitimam bonorum liberis debitam diminuat, aut si donatori præter opinionem proles posteà nascatur, accipi debet de donatione bonorum, ac iurium acquisitorum, non verò acquirendorum. Quamobrem renunciatio hæreditatis nondum aditæ, siue ea delata sit, siue tantum sperata natiuitate liberorum, non reuocetur, vti ex communiore docent Tiraq *cap.si vnquam, de reuoc. donat. ver. donatione largitus, n.180.* Mol. *tom.3.priore, disp.579.n.23.* Sanch. *lib.7.moral. cap.7.n.51.* Quia lex illa ciuilis, cum exorbitans sit, de donatione semel facta reuocanda, strictè interpretanda est de donatione propriè dicta, quæ est iuris acquisiti. Quamobrem etiam donatio inter coniuges, iure ciuili prohibita, ad eiusmodi renunciationem hæreditatis nondum aditæ, adeòque nec acquisitæ, extendi non debet.

CAP XIII.

DE DOTE, PARAPHERNIS, DONATIONE propter nuptias, & sponsalitia largitate.

SVMMARIVM.

1 *Dos marito datur ad onera matrimonii sustinenda.*
2 *Maritus dotis dominium non habet, sed plenam administrationem, & fructus eius.*
3 *Duplex est dos profectitia, & aduentitia.*
4 *Pater debet filiam dotare, tametsi propria aduentitia bona habeat.*
5 *Mater immò etiam frater, si diues sit in defectum aliorum filiæ, aut sorori inopi dotem dari debet.*
6 *Dos profectitia soluto matrimonio reuertitur ad dantem, qui est, pater, aut auus, filiam in potestate habens: sed dos aduentitia manet mulieri, eiusue proximo hæredi.*
7 *Maritus dotem aduentitiam lucratur propter adulterium vxoris.*
8 *Si dos apud maritum periclitari incipiat, vxor sibi consulere poterit.*
Vxor habet tacitam hypothecam in bonis mariti, donec ei dos restituatur.
9 *Bonorum paraphernalium administratio marito non competit, nisi ita conuentum fuerit.*
10 *Donatio propter nuptias ad similitudinem dotis constituitur.*
11 *Sponsa à sponso interdum arrha constituitur; vel sponsalitia largitas confertur.*

1 DOs, quatenus à patre, v. g. filiæ offertur, ex lucratiuo titulo prouenit: sed comparatione mariti, cui dos datur sortitur rationem contractus reciproci, vti mox dicam, & videri potest Gloss. *in c. salubriter, verb. onera, de vsuris, & rubr. legis vlt. C. de iure dotium.* Dos definitur ex Azone: *Quod ab vxore, vel alio nomine eius marito datur, ad onera matrimonij sustinenda*, puta alendam vxorem, liberos, familiam. Hæc enim cura marito incumbit.

Corollarium I. Dos sine matrimonio esse, aut intelligi non potest, iuxta *l. 3 ff. eod.* Quare promissio, quin, & traditio dotis tacitam conditionem habet, si nuptiæ secutæ fuerint, *l. stipulationē, ff. eod.* soluto item, aut separato matrimonio, maritus dotem restituere cogitur, sicuti habetur *in cap. 11. & 2.* vbi videri potest Gloss. *verb. tantum, de donat. inter virum & vxorem.*

2 Corollarium II. Maritus traditæ sibi dotis fructus lucratur, quamdiu matrimonium consistit, iuxta *l. 7. ff. eod. Dotis fructum ad maritum pertinere debere, æquitas suggerit, cum enim ipse onera matrimonij subeat, æquum est, etiam fructus percipere.* Præterea, licet maritus res dotales, absque necessitatis casu alienare non possit; cum neque earum dominus propriè existat, *l. in rebus, C. de iure dotium, l. quamuis, ff. eod.* Immò iure nouo *C. leg. vnic. §. & cum lex, de rei vxoriæ, actione, & Instit.* Quibus alienare licèt in principio, neque cum vxoris consensum bonum immobile, siue dotalem fundum alienare, vel hypothecæ subijcere concessum ei sit, sed contractus irritus censetur. Administrationem dotalium bonorum, adeò plenam maritus habet, vt ea à quouis possessore reali etiam actione vindicare, & de ijs in iudicio contendere iure possit, iuxta *l. donec ancillam, C. de rei vindicat.* atque ob eam causam, iuris quadam fictione, dominus rerum dotalium censetur, sicuti videre est *in l. prædium, C. de iure dotium.*

Duobus verò casibus dominium dotis plenè ad maritum transit, cum obligatione tantumdem soluto matrimonio restituendi: I. Si dos consistat in pecunia, vel alijs rebus vsu absumptibilibus: tunc enim quasi mutui contractus interuenit, & soluto matrimonio tantumdē eiusdē generis, & qualitatis, iuxta *l. res in dotē, ff. de iure dotiū.* II. Si res dotales, vsu non consūptibiles, marito æstimatæ tradantur; non eo solo animo, vt sciatur earum valor, si fortè perditæ, vel diminutæ fuerint culpa mariti, sed vt æstimatio efficiat venditionem, sicuti notauit Gloss. *in l. si inter Cod. eod. verb. æstimatæ* Mol. *disp. 426. §. quando res.* Quare his duobus casibus periculum rerum dotalium ad maritum spectat, cum alioquin ad vxorem, tamquam dominam pertineat, siue res meliores, siue deteriores fiant, aut omninò pereant, tamen sine dolo, & culpa (etiam leui, ipsius mariti) sicuti constat *ex l. plerumque, ff. eodem, iunct. l. pen. & vlt. ff. soluto matrimonio, quemadmodum dos petatur, & l. vlt. C. de pactis conuentis,* iunct. Gl. *verb. dolum.*

3 Duplex est dos: Vna profectitia, quæ à patre, aliove per virilē sexum ascendente, filiamque in potestate sua habente profecta est, *l. profectitia, ff. de iure dotium, iunct. l. vn. C. de rei vxoriæ actione.* Maximè autem proprium officium est patris liberos educare, & dotare; secundùm facultates suas, & liberorum numerum, necnon filiæ, & mariti dignitatem, denique loci consuetudinem: ad quod proinde Iudicis officio compelli potest, iuxta *l. qui liberos, 19. ff. de ritu nuptiarum, & l. vlt. C. de dotis promissione, §. neque enim.*

4 Idque extendi debet primò, vt verum sit, etsi filia, cum patris consensu nubens, propria aduentitia bona habeat, sicuti constat *ex cit. l. vlt.* & docet Gloss. ibid. *ver. intelligi,* Mol. *tom. 2. disp. 424.* Sanch. *lib. 4. de matrim. disp. 26. nu. 5.* alijsque communiter apud Couarruuiam *in epit. p. 2. ca. 3. §. 7. num. 9. aduersus* Bartolum *in l. mulier. §. cum proponeretur, ff. ad Trebell.* ex quo infertur *ex cit. l. vlt.* Si pater penes se habens bona aduentitia, v. g. materna liberorum, dotem filiæ, vel donationem propter nuptias filio constituerit, nihil exprimens verùm ex maternis, an proprijs bonis; existimandum esse ex proprijs constituisse. Contrarium verò præsumendum, si alius quispiam bonorum administrator dotem constituat: immò tametsi auus paternus sit; cùm neque iste nepotes suos ex proprijs dotare cogatur, si aliunde bona habeant, v. g. ex hæreditate patris, aut matris.

Secundò extendi debet, vt verum sit, etsi filia cum patris consensu in matrimonium collocata sit nulla facta dotis mentione, nihilominus eam dare cogitur, secundum Gl. *in l. obligamur, ver. lege obligamur, ff. de action. & obligat.* & videri potest Sanch. *loc. cit. num. 3. & lib. 1. disp. 60.* Nam tacitè intelligitur sponso dos promissa, eò quòd pater non solùm obligatus sit ad prouidendum filiæ maritum, sed etiam ad dandam ei dotem, sicuti habetur *in cit. l. qui liberos.* Nam mulier indotata facilè contemnitur: & Reipublicæ interest dotes mulieribus dari, & conseruari: quamobrem causa dotis maximè fauorabilis est, sicuti constat *ex l. 1. ff. soluto matrimonio.* Eademque ratione si mulier diues, non facta expressione dotis, ducta sit, tacitè censentur, eius bona, vel saltem pars bonorum pro conditione, & dignitate viri in dotem constituta; quæ si non soluatur, iustam causam maritus habet alimenta vxori negandi, vti docet idem Sanch. *lib. 9. disp. 5. concl. 2.* Andr. Gaill. *l. 2. obseru. 96. n. 10.*

Tertiò, Licèt filia inconsulto, aut inuito patre nupserit viro digno, communior, & vera sententia est, nihilominus dotem à patre deberi, sicuti videre est apud Cou. *cit. § 8. n. 8.* Andr. Gaill. *cit. obseru. 95. n. 10.* Sanch. *cit. disp. 26. qu. 1.* Ratio est: Quia pater hoc casu ægrè ferrè non potest matrimonium secundum se, cum vtiliter contractum fuerit; licet ægrè ferrè possit, quod attinet ad modum, quia ipso inconsulto contractum fuit.

Id verò limitari debet primò; Nisi municipalibus constitutionibus aliter decretum sit. Secundò limitant non improbabiliter Cou. *n. 9.* Guttierez *lib. 2. pract. qu. 1. num. 15.* Nisi filia ex proprijs aduentitijs bonis dotata sit: quod durum esse videatur, patrem compellere ad filiam indigentem dotandam: quæ sine eius licentia nupsit: dummodo culpa filiæ intercesserit, quia vel patrem numquam consulit, vel eius salubriori consilio non obtemperauit, iuxta ea, quæ dicam *lib. 5. tract. vlt. p. 1. c. 1. n. 15.* Si nam autem filia (præsertim minor xxv. annis, vel antequam pater inculpabili mora eam elocandi fuit) absque eiusdem licentia nupserit viro indigno moribus, aut genere, vt exinde in patrem, & familiam dedecus aliquod redundet, tunc cogi non potest pater ad plenè dotandum, sed solùm ad alimenta necessaria præstanda, quæ pater liberis suis indigentibus, etiam ingratis, & immorigeris, naturali iure debet, teste Cou. *l. c. n. 7.* Sanch. *nu. 19.* Rodriq. *t. 1. summ. c. 14. n. 4. arg. c. cum haberet, de eo qui duxit, & c. l. si quis à liberis, §. si vel parens, ff. de liberis agnoscendis.* Quare ad Iudicem pertinebit arbitrari, considerata indignitate mariti, & inobedientia filiæ, vtrùm delictum eius, dotis subtractionem mereatur.

Quartò extenditur: Quod pater etiam obligatus sit dotem constituere filiæ Monasterium ingredienti, sicuti ex communi docet Sanch. *num. 6.* Quia causa Religionis fauorabilior est matrimonio carnali, iuxta *Auth. de sanctissimis Episcopis, §. sed, & hoc, collat. 9.*

Portò dotis quantitas constituenda est secundùm loci consuetudinem, dignitatem filiæ, facultate donantis patris; quæ tamen consideranda sunt deducto ære alieno, adeò, vt dos post patris mortem restituenda sit, quatenus eam pater ære alieno grauatus, sine creditorum, vel aliorum liberorum præiudicio dare non poterat, sicut docet Nau. *c. 17. n. 271.* Molin. *t. 2 disp. 330. in fine.* Videri etiam potest Palud. *in 4. d. 15. q. 2. ar. 5. in fine.* Atque hæc de dote à patre profecta.

5 Mater autem *non cogitur pro filia dotem dare, nisi ex magna, & probabili causa. Neque pater de bonis vxoris sine iussu eius vllam dandi habet facultatem.* Sunt verba *l. 14. C. de iure dotium.* Magna & probabilis causa intelligi debet, si filia, & pater inops sint, mater autem diues: tunc mater sicut alere tenetur filiam, ita, & dotare, teste Molin. *to. 2. disp. 424. post princ.* Petr. Gregor. Tholos. *lib. 9. syntag. c. 18. n. 6.* Nam dos succedit loco alimentorum, Syl. *verb. dos, q. 5.* Confirmatur ex eo, quòd mater obligata est liberis legitimam relinquere; dos autem, sicuti, & donatio propter nuptias,

ptiis, in legitima computatur, conferenda post mortem matris, alteriusue ascendentis, sicuti constat ex *l. quoniam, C. de inoffic. testam.*

Quin, & frater in defectum ascendentium, si diues sit sorori inopi dotem dare cogitur, saltem quæ sit instar necessariorum alimentorum, teste Sylu. Tholos. *loc. cit.* Sà *verb. dos, nu. 1.* Angel. *verb. dos, §. 5. post Glos. in l. qui filium, ff. vbi pupillus educari debeat,* & altera Gl. *in l. 1. §. sed nonnullos, verb. præstiterit, ff. de tutelæ & rationibus distrahendis*, vbi ait; *In personas necessarias non dici liberalitatem, sed debitum, arg. l. cum plures, §. cum tutor,* vbi id notant DD. *ff. de administratione, & periculo tutorum*, & Abbas Panorm. *in c. peruenit, de arbitris, num. 1.* vbi addit, quòd Clericus etiam de redditibus Ecclesiasticis sororem inopem dotare, sicuti, & alere possit, cum causa dotis non minus fauorabilis sit, quàm alimentorum. Idemque docent Angel. & Sylu. *loc. cit.*

Altera est dos aduentitia; quam vel vxor ex proprijs bonis affert, vel extraneus aliquis eidem confert. *Extraneum autem intelligimus omnem, citra parentem, per virilem sexum, ascendentem, & in potestate dotandam personam habentem*, dicitur *in l. vnic. §. accedit, C. de rei vxoriæ actione.*

6 Discrimen est inter vtramque dotem, quod profectitia, soluto matrimonio, nisi aliud conuentum fuerit, reuertitur ad dantem, qui est parens per virilem sexum ascendens, & filiam in potestate habens. Habetur *in l. dos, à patre C. soluto matrimonio, l. si ab hostibus, ff. eod. & l. 6. ff. de iure dotium. Iure succursum est patri, vt filia amissa solatij loco cederet si redderetur ei dos ab ipso profecta, ne, & filiæ amissæ, & pecuniæ damnum sentiret.*

Sed etsi matrimonium soluatur per mortem mariti; dos in potestatem patris reuertitur, sicuti, & ipsa filia, cui deinde iterùm nubenti eandem dotem nihilominus dare cogitur, nisi fortè substantia patris fortuita aliqua clade decrescat; tunc enim amplius secundo marito in dotem præstare non cogitur, quàm facultates eius patiuntur, sicuti habetur in *Auth. sed quamuis, l. vn. C. de rei vxoriæ actione.*

Dubium verò est: Si filia moriatur superstitibus liberis, vtrùm nihilominus dos ad parentem dotantem reuertatur, an verò liberis relinqui debeat eorumque patri, quoad vsumfructum? Respondeo cum Andr. Fachin. *p. 1. controu. iuris lib. 3. controu. 71.* Rebell. *par. 2. de oblig. instit. lib. 5. q. 3. de contractibus.* Si filia mortua fuit in potestate patris constituta, haud dubiè dos profectitia patri reddenda est; quia licèt liberi, siue descendentes, excluso ascendente auo suo, succedant in reliquis defuncti parentis, filijfamilias, bonis, puta castrensibus, & aduentitijs, non tamen in profectitijs: hæc enim ad eum reuerti debent, à quo profecta sunt, sicuti constat ex *Auth. de hæredibus ab intestato, §. iunct.* Gloss. *verb. parentibus.* Sin autem filia emancipata fuerit, non reuertitur dos ad patrem dotantem, cum desinat esse profectitia, & filiæ pleno iure acquisita sit, de qua proinde tamquam materfamilias testari, vel ab intestato decedens, liberis suis relinquere potuit, sicuti colligitur ex suprà *cit. l. vn. §. videamus.*

Ex hoc infertur, quibus locis statuto, vel consuetudine receptum est, vt liberi vtriusque sexus, postquam in matrimonium locati sunt, emancipati, siue patria potestate soluti censeantur, dotem, vel donationem propter nuptias, soluto matrimonio, non reuerti ad patrem dotantem: censetur enim aduentitia, quæ in eo maximè differt à dote profectitia, quòd soluto matrimonio non redditur dotanti: nisi aliter conuentum sit, sed manet mulieri, eiusue proximis hæredibus, sicuti constat *ex l. vlt. Cod. de iure dotium, & sup. cit. l. vnic. §. accedit*, vbi dicitur, quòd *nisi expressim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit, donasse magis mulieri, quam sibi aliquod ius seruasse videatur.*

Duobus autem casibus maritus dotem aduentitiam lucratur soluto matrimonio per mortem vxoris. I. Si pactum intercesserit de dote lucranda, nam contractus ex conuentione legem accipiunt, & nominatim contractui dotali specialia pacta adijci posse, & frequentissimè solere, constat *ex cit. l. vnic. C. de rei vxoriæ action. §. illud etiam, & ex tit. ff. de pactis dotalibus, tit. C. de pactis conuentis tam super dote, &c.* II. Si vxor intestata decedat, deficientibus liberis, & propinquis, iuxta *l. vn. C. vnde vir, & vxor.* Qui duo casus vicissim locum habet in lucranda donatione propter nuptias mortuo marito. Vide Angel. *verb. dos, §. 13.* Sylu. *eadem verb. quæst. 17.*

9 Costante autem matrimonio, maritus dotem aduentitiam lucratur ob adulterium vxoris: similiter vxor donationem propter nuptias ob adulterium mariti, nisi inter se reconciliati fuerint, *c. plerumque, de donat. inter virum, & vxorem, & l. consensu, §. si verò causam, C. de repudiis.* Quòd tamen intelligi debet post Iudicis sententiam est enim pœna, sicuti ex communi docent Sà *verb. diuortium, num. penult.* Sanch. *lib. 10. de matrim. disp. 8. n. 12.* Vbi tamen rectè ait, Maritum, si certus sit de adulterio vxoris, in conscientiæ foro posse retinere dotem, defendendo se contra vxorem repetentem, per exceptionem. Quia cui competit actio, eidem multò magis exceptio competere debet, *reg. 71. in 6.* Id tamen operatur Iudicis sententia, vt maritus dotem irreuocabiliter lucretur, adeò, vt quamuis post latam sententiam, & ipse fornicatus fuerit, dotem tamen semel sibi acquisitam restituere non teneatur. Porrò, si adultera liberos habeat, ad ipsos dotis proprietas pertinebit, post mortem matris, sicuti docet Syluest. *quæst. 15.* Sanchez *num. 12.*

Præter alia dotis priuilegia, quæ recenset Sylu. *qu. 12.* hæc duo præcipua sunt: Primum. Si maritus ad inopiam vergat, vt dos apud eum periclitari incipiat, neque alia cautio sufficere videatur, ab vxore repeti poterit; vt vel ipsamet, si industria sit, aut alius eam administret, vel tuto aliquo loco, puta apud mercatorē collocetur, quò dotis substantia interim salua permanente ex fructibus eius familia sustentari possit, *l. si constante, ff. soluto matrimonio, l. vbi adhuc, C. de iure dotium, Authent. de æqualitate dotis, §. illud quoque cap. per vestras. de donat. inter virum, & vxorem*, ibid. Abb. *n. 12.* Sylu. *q. 16.* Molin. *disp. 429.* Rebell. *qu. 12. sect. 1.* Andr. Gaill. *lib. 2 obseru. 83.* Immò cessante scandalo, ipsamet vxor clàm marito dotem subtrahere non prohibetur; ita tamen vt otiosa non maneat, sed exposita lucrum afferat, quod ad familiam alendam applicetur, sicuti Molina annotauit.

Sin verò maritus dotem, vel partem eius, aut matrimonij communia lucra prodigè absumpsit, vxori damnum iniustum illatum censeri, ad cuius compensationē maritus, eiusque hæredes obligantur, sicuti docet P. Nau. *lib. 3. c. 1. nu. 114.* Less. *lib. 2. cap. 12. num. 87.* contra Nau. in *Man. cap. 17. num. 155.* contrarium docuit de communibus lucris. Addit Less. non prohiberi vxorem, si ita opus esse videatur; occulta compensatione, vti aliquid de mariti bonis subtrahendo: modò caueat, ne soluto matrimonio, propter ignorantiam factæ compensationis, dotis restitutio vxori, vel hæredibus eius denuò fiat.

8 Alterum priuilegium. Vxor habet tacitam hypothecam in omnibus bonis mariti, donec sibi restituatur dos, *l. in reb. C. de iure dotium, cap. ex litteris de pignoribus*, vbi Gloss. ait, & sequitur Syluest. *quæst. 12.* pari ratione bona Episcopi, alteriusue Prælati oppignorata esse Ecclesiæ pro administratione bonorum. Et præfertur vxor in repetenda dote omnibus alijs personalibus creditoribus etiam tempore prioribus, tacitam quoque hypothecam habentibus, iuxta *l. assiduis, C. Qui potiores in pignore, &c. & cit. l. vbi adhuc, cit. l. in rebus.* Immò etiam habentibus hypothecas expressas, sed posteriores, id est, post dotis constitutionem appositas, sicuti docet Con. *1. resolut. cap. 7. num. 1.* Sylu. *cit. q. 12.* P. Nau. *lib. 4. cap. vlt. num. 20.* & videri potest Gloss. *in cit. l. assiduis, verb. licet anterioris.* Vide quæ dixi suprà *tract. 2. capit. 11. assert. 5, casu 4.*

Ad extremum nota, quod exceptionem dotis non numeratæ soluto matrimonio, vel facto diuortio inter coniuges, maritum apponere potest intra annum, si matrimonium vltrà biennium non durauit: alioquin intra tres menses, si amplius biennio, dummodo non integro decennio, hoc enim casu exceptio nullo modo admittitur, ad eum finem, vt onus probandi reijciatur in eum, qui dotem promisit, sicuti habetur *in l. vlt. num. 1. Auth. Cod. de dote cauta non numerata.* Atque hæc de dote.

9 Parapherna dicuntur reliqua omnia bona vxoris, præter dotem: in quorum administratione, & fructibus maritus vxore nolente nequaquam se immiscere debet: quamuis bonum, seu consultum sit, *mulieri, quæ se ipsa marito committit, res etiam eiusdem pati arbitrio gubernari l. hac lege C. de pactis conuentis.* Tunc verò si administratio paraphernorum marito commissa fuerit, pro ijs quoque tacitam in bonis mariti vxor hypothecam habet, sicuti colligitur *ex cit. l. vbi adhuc*, iunct. Gloss. *verb. suppositas, C. de iure dotium, & ex l. vlt. C. de pactis conuentis.* Quamuis hypotheca pro paraphernis non sit ita priuilegiata, sicuti pro dote, secundum Gloss. *in l. si ego, verb. sed conductis ff. de iure dotium*, Cou. *1 resol. c. 7. n. 1. & c. quamuis pactum, p. 2. §. 2. n. 25.* Syl. *verb. parapherrum, q. 2.* Mynsing. *cent. 5. obseru. 3.* Mol. *t. 2. disp. 430.*

10 Donatio propter nuptias; Græcè ἀντίφερνα. dicitur, quasi dotis compensatio, Germanicè *ein Segengeben*. Est enim donatio, quam vir aliusue eius nomine, sponsæ ducendæ facit, in compensationem, vel potius securitatem dotis. Cùm enim donatio ista soluto matrimonio ad maritum redeat, sicuti dos ad vxorē, iuxta *c. vlt. de donat. inter virum, & vxorem, & l. si liberis, C. de donat. ante nuptias*, nisi pacto speciali aliud prouisum fuerit, *leg. vnic. §. illo, C. de rei vxoriæ actione*, costante autem matrimonio administratio tam dotis, quàm donationes propter nuptias pariter ad maritum spectet, sicuti colligitur *ex cit. l. vbi adhuc*, iunct. Gloss. *verb. sustentationem*, & ex communi docet Sylu. *verb. donatio, 3. qu. 3.* Ideò præcipua hæc est donationis propter nuptias vtilitas, vt mulieri securior dos maneat, si maritus bona possideat, quæ illi pro dote specialiter obligata sint, *c. l. vbi adhuc.* &

notat

notat Abb. *in c. peruenit, num. 9. de emptione ac vendit. & in vlt. n. 12. de donat. inter virum, & vxorem.*

Accedit; quòd donatio propter nuptias ad modum & similitudinem dotis constituta intelligatur; vt si vir dotem lucratur ob adulterium vxoris, ita etiam mulier donationem propter nuptias ob adulterium mariti. Deinde, si pactum intercessit de dote lucranda post mortem vxoris, intelligitur etiam interpositum de lucranda donatione propter nuptias post mortem mariti, sicuti constat *ex cit. c. vlt. & l. ex morte, C. de pactis conuentit.* Eamdemque ob causam statutum est *in Authent. æqualitas, & subsequente l. leg. Leonis, C. eod. tit.* vt in dote, & donatione propter nuptias æqualitas seruetur, non tantùm in prouenturis lucris, sed etiam in vtriusque præstatione, & constitutione: id est, vt quanta dos marito constituitur, tanta vicissim donatio propter nuptias vxori decernatur. Quod tamen hodie plerumque non obseruari, notant Gl. *in cit. Auth.* Abb. *in c. vlt. nu. 2. de donat. inter virum, & vxorem,* Nicol. Enerardus *to. 1. cons. 40. n. 47.* cum fieri soleat, vt sæpè vel nulla constituatur donatio propter nuptias, vel non æqualis doti, sed minor, aut maior, vel sub alia forma.

11 Quibusdam locis constituitur sponsæ à sponso arrha, id est, donatio facta in remunerationem dotis, virginitatis, nobilitatis; Germanicè *ein Morgengab*. Quæ post mortem mariti pleno iure vnà cum dote vxori exhibenda est: sin autem contingat eam ante maritum decedere, ius habet de tali donatione, sicuti de dote aduentitia, arbitratu suo disponendi, vel hæredibus ab intestato relinquendi. Qua de re Cou. *in epit. 2. p. 2. c. 3. §. 8. nu. 12.* Mol. *disp. 431.* Sanch. *l. 6. de matrim. disp. 27.*

Denique sponsalitia largitas dicitur, quàm vnus sponsus alteri sponso facit, causa, & quasi conditione secuturi matrimonij. Quare si matrimonium ratum: & carne consummatum posteà consequantur, plenè confirmatur donatio, *argum. l. si à sponso, C. de donat. ante nuptias,* & docet Mol. *t. 2. disp. 290.* Sanch. *lib. 6. disp. 19.* Si autem matrimonium, eiusque consummatio non sequatur: tunc inspiciendum, vtrùm id culpa donantis, vel donatarij acciderit. Si enim alteruter sponsus vel is, in cuius potestate constitutus est, causam non contrahendi matrimonij præbuit, restituere cogitur, quod ipsi nuptiarum causa donatum fuerat: si quid verò ipse donarat, repetere non potest: *l. cùm veterum, C. de donat. ante nuptias.* Sin autem neutrius sponsorum culpa, sed v. g. alterius morte, aut Religionis professione matrimonium impeditum fuerit: tunc iura Cæsarea discrimen faciunt inter sponsum, & sponsam, quòd donatio facta sponso omninò restituenda tantùm secundùm partem dimidiam: si osculum, vel carnalis copula post donationem interuenit, alioquin tota, si nihil tale accidit. Ita habetur *in c. l. si à sponso.* Quæ leges Cæsareæ, cùm iniustæ non sint; ideò, vbi vigent, etiam in conscientiæ foro obseruandas esse, admonet Sanch. *disp. 18. concl. vlt.*

Ad extremum nota: Quòd quicquid mulier, quæ susceptis ex priore matrimonio filijs, ad secundas nuptias transijt, à priore marito sponsaliorum iure, donatione, aut vltima voluntate acquisierat, vt, si vni filiorum prioris matrimonij hæreditario iure successerat; id totum moriens relinquere debeat liberis, qui ex priore matrimonio suscepti liberi sponsalitias largitates, vel dotis lucra quæ à suis parentibus prouenerunt, sibi præcipua habere debent, *l. cùm aliàs, l. generaliter, C. eodem.* Vide quæ dicam *l. 5. tract. vlt. p. 3. c. 6. q. 3.*

CAP XIV.

DE COMMODATO, ET PRÆCARIO.

SVMMARIVM.

1 *Commodatum est rei alicuius ad solum vsum gratuita concessio.*
2 *Commodatarius etiam leuissimam culpam præstare debet si in eius solius gratiam commodatum fuit.*
3 *Res commodata ante tempus reuocari non potest, nisi præter opinionem graue aliquid eueniat.*
4 *Præcarium est quod præcibus petenti vtendum conceditur, quamdiu is, qui concessit, patitur.*
5 *In præcario non præstatur culpa, nisi lata sit, quæ dolo æquiparatur.*
6 *Præcarij contractus de quo l. 3. decret. tit. de præcarijs, non ita reuocari potest, sicut alia præcario concessa.*

1 Commodatum est *rei alicuius ad solum vsum gratuita concessio.* Dicitur *alicuius rei,* siue ea immobilis sit, ver. gr. domus, stabulum; siue mobilis, præsertim quæ vsu non consumitur; licet minuatur, seu atteratur, vt equus, vestis, &c. Nam quæ vsu statim absumuntur, vt pecunia, vinum, commodari non possunt, nisi fortè ad pompam, & ostentationem, *l. 3. §. vlt. ff. commodati.* Adde ex *l. 1. §. 1. ff. eod.* Eum, cui rei alienæ vsus vel habitatio competit, posse etiam alteri commodare.

Ad solum vsum: In quo commodatum inprimis differt à pignore, & deposito, quorum vsus non conceditur; nam si creditor pignore, vel depositarius re deposita domino inuito vtatur, furtum committit, *§. furtum autem, Instit. de obligat.* quæ ex delicto nascuntur. Deinde differt commodatum à mutuo, vtpotè in quo rei datæ dominium transfertur; in commodato verò solus vsus, dominio, ac possessione penes commodantem remanente, *l. rei commodati.* Ex quo aliud discrimen oritur; quòd in commodato res eadem numero, non deterior per culpam reddita, restituenda sit, in mutuo res eadem, vel similis, secundùm genus, & qualitatem, vt infrà dicam, & habetur *in §. item is, Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio.*

Gratuita concessio: In quo differt à locatione. Nam, vt dicitur *in cit. §. item is, commodata res tunc propriè intelligitur, si nulla mercede accepta, vel constituta, vtenda data est, alioquin mercede interueniente locatus vsus rei videtur: gratuitum enim commodatum esse debet.* Nec refert; etsi res commodata vsu deterior fiat, v. g. vestis atteratur: si enim sine vlla negligentia, aut culpa commodatarij accidat, commodantis damno fit, quippe qui in hoc tacitè consensisse censetur, nisi aliter pactus fuerit, *l. eum, qui ff. commodati,* & notauit Abb. *in c. vlt. n. 3. de pignorib.*

2 In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet, *l. in rebus ff. eod.* Quare etsi per culpam leuissimam perierint, aut deteriores redditæ fuerint, commodatarius damnum præstare debet, quando in ipsius solius gratiam commodatum fuit. Quod si aliquis sua duntaxat causa commodauerit, v. g. sponsæ suæ, vel vxori, quò honestius culta ad se deducetur, vel si Prætor ludos edens scenicis commodauerit, dolus tantùm, & culpa lata (quæ dolo æquiparatur, vbi de obligationibus ex contractu agitur) à commodatarijs præstanda erit *l. si vt certo loco, §. interdum, ff. eod.* Denique si gratia vtriusque commodatum sit, veluti si communem amicū ad cœnam inuitauerimus, tuque eius rei curam susceperis, & ego tibi argentum commodauerim; culpa tibi præstanda erit non tantùm lata, sed etiam leuis, sicuti in rebus pignori datis, & dotalibus, *cit. l. in rebus, ver. hæc ita duntaxat,* & docet Nau. *c. 17. n. 148.*

Vocatur autem hæc actio commodati directa, per quam qui commodauit, post tempus transactum, rem commodatam repetit, eiusue æstimationem, si perijt, aut deterior facta est, culpa commodatarij, non casu. Nisi commodatarius in culpabili restituendi mora fuisset; vel ad alium locum, aut vsum rem commodatam, præterquam conuentum fuerat, & contra domini voluntatem adhibuisset, eaque causa siue occasione res amissa, vel destructa fuisset; casus etiam fortuitus præstandus erit, quippe cuius culpa causam præbuit. Ita habetur *in cit. §. item is, & in cap. vnic. de commodat.* & tradit Nau. *c. 17. num. 183.*

Quod si res aliqua indiuidua, v. g. plaustrum, iumentum duobus commodata fuit, & vnius dolo, vel culpa perijt, aut deterior facta est, ille solus damnum præstare cogetur. Sin autem neuter culpa caruit, vterque in solidum obligatur: Sed si alter totum præstiterit, ab altero dimidiam partem repetere poterit, vti habetur *in l. si vt certo loco, §. si duobus, ff. eod.* Idemque in locato locum habet, atque in depositio, iuxta *l. 1. §. si apud duos, ff. depositi.* Sin autem duo obligationem contrahant non ex culpa, sed ex pacto, quia v. g. casum etiam fortuitum rei commodatæ, locatæ, vel depositæ in se susceperunt; singuli tantùm pro parte tenentur, nisi expressè conuentum fuerit, vt in solidum teneantur, sicuti sentire videtur Gloss. *in c. §. si apud duos, verb. peruenietur,* & videri potest Mol. *t. 2. disp. 279. in fine.*

Interdum verò ipsemet commodatarius contrariam commodati actionem aduersus commodantem instituere potest: vt puta ad recipiendas impensas maiores, & extraordinarias, quas fecit circa rem commodatam, v. g. in curationem equi. Modica verò impendia, sicuti, & cibariorum, ad commodatarium pertinent, *cit. l. in rebus, §. possunt.* Præterea si ex re commodata commodatarius damnum accepit, non sine dolo, vel crassa culpa commodantis, vt puta, quia sciens vasa vitiosa commodauit, & vinum, vel oleum infusum corruptum, effusumue est, *cit. l. in rebus, §. item qui sciens.*

3 Denique is, qui commodauit ante tempus præscriptum, vsumue finitum intempestiuè repetat, iniuriam infert. *Adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet,* dicitur *in l. in commodato, §. sicut, ff. eod.* & consentit *c. vn. de commodato.* Etsi enim liberæ voluntatis, & officij, non necessitatis sit commodare, beneficiumque tribuere, postquam tamen commodatum est, quod principio beneficij, ac meræ voluntatis fuerat, conuertitur in obligationem, ciuilemque actionem, iuxta *cit. §. sicut.* Et confirmatur ex *iuris reg. 33. in 6. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.*

Valdè tamen probabiliter excipiunt Angelus *verb. commodatum, §. 4.* Sylu. *eod. q. 4.* Mol. *disp. 294.* Less. *lib. 2. c. 27. num. 18.*

contra

contra Nau. c.17.n.182. Nisi præter opinionem accidat, vt commodans maius, vel æquale detrimentum passurus sit, nisi rem commodatam ante tempus, vel vsum finitum reuocet. Ad hunc enim inopinatum euentum non censetur se obligare voluisse, qui gratis commodauit; quandoquidem quisque præsumitur ex re sua magis sibi ipsi, quàm alteri prospicere velle. Neque refert, quòd donator reuocare non possit donationem traditione perfectam, ideò qui rei donatæ præter opinionem valdè indigere incipiat. Est enim dispar ratio: quia in donatione transfertur omne ius dominij in donatarium, non item in commodato, locato, in quibus ius dominij commodans, vel locans sibi reseruat, sicuti rectè notarunt Mol. & Less. ll. cc. arg. l. edem, C. de locato, de qua infrà dicam c.23.n.9.

Precarium fermè conuenit cum commodato, iuxta *l.1. ff. de precario*. Imò tota definitio commodati suprà à nobis tradita in precarium etiam cadit. Si tamen strictè, &, vt iura solent, de commodato, & precario loquendum sit, in eo præcipuè differunt, quòd commodatio fiat ad certum tempus, vel certum vsum; ita, vt antè res commodata à domino repeti non possit, eo autem finito restituenda sit; licèt non repetatur. *Nam dies statuta pro domino interpellat, l. magnam C. de contrah. stipul. c. vlt. de locato.*

4 Precarium definitur ab Vlpiano *in cit. lib. t. Quod precibus petenti vtendum conceditur, quamdiu is, qui concessit, patitur*, id est, non reuocauerit. Et paulò post: *Qui præcario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit præcarium soluere. Est enim natura æquum* (dicitur in l. seq.) *tamdiu te liberalitate mea vti, quamdiu ego velim: & vt possim reuocare, cum mutauero voluntatem.* Dummodo non statim reuocetur, sine cogente necessitate, ne frustrà, & illusoriè concessum, quia etiam à præcario fraus, & dolus abesse debet; ne beneficium alicui præstitum ipsi damnosum existat, sicuti notat Abb. *in c. vlt. n. 1 5. de præcario*.

5 Atque hæc causa est, cur in præcario dolus tantùm; non etiam culpa (nisi lata; quæ dolo æquiparatur *l.1. §. ideò, ff. si mensor falsum modum dixerit & l. quod Nerua. ff. depositi*) præstanda veniat. Cùm enim, qui præcariò dederat, non ex obligatione, sed mera voluntate, tum hucusque habere alterum patiatur, non censetur eum ante obligare velle, *l.2. & l. quæsitum, ver. illud adnotatur, ff. de præcario*.

Præcarium non solùm in rebus corporalibus, tam mobilibus, quàm immobilibus, sed etiam in iuribus constitui potest: veluti si me præcariò rogaueris, vt per fundum meum ire, agere, vel in aream meam stillicidium mittere tibi liceat, *leg.2. in fine, & leg. 3. ff. eodem*.

Soluitur, & reuocatur præcarium I. Expressâ concedentis voluntate. II. Voluntate tacita, videlicet si rem, quam alicui præcariò dedisti, posteà vendas, dones. Si tamen emptor, vel donatarius non statim rem ad se reuocet, censetur, & ipse præcariò eam concedere *cit. l. quæsitum, verb. illud tamen, & c. vlt. de præcarijs*. III. Soluitur præcarium morte eius, cui concessum fuit, & non transit ad hæredes: cùm sit veluti gratia personalis, *l. cum præcario, ff. eod. & cit. c. vlt.* Non tamen finitur morte eius, qui concessit: sed transit ad eius hæredē, vel successorem, sicuti eisdem locis dicitur. Id tamen intelligēdum est, si absolutè alicui quippiam concessum; vel gratia facta fuerit, hæc enim durat, quamdiu à concedente, eiusue hærede, aut successore non reuocatur. Secus se res habet, si alicui concessum fuerit ad beneplacitum concedentis, vel dum is voluerit. Eo enim mortuo, cessat beneplacitum ac voluntas, ideòque concessio, seu præcarium expirat, vt fusius dixi *lib.1. tract.4. c.23. nu.17.* & videri potest Abb. *in cit. c. vlt. num. 5. de præcarijs*, Cou. *resol. c. 15.* Mol. *t.2. disp.298.*

6 Denique ad intelligendum hunc ipsum tit. decret. de præcarij, nota cum Gl. *in cit. c. vlt. ver. præcarius*; Præcarium contractum esse, per quem aliquid vtendum conceditur in perpetuum, vel ad tempus pro annua pensione, aut gratis ob remunerationem beneficiorum, &c. idque ante tempus reuocari non potest: præterquam si à Prælato Ecclesiæ irrationabiliter concessio facta fuerit; tunc successor eius reuocare poterit, vti habetur *in c. 2. de præcarijs*.

CAP. XV.

DE MVTVO.

SVMMARIVM.

1 *Mutuum consistit in rebus, quæ sub eodem genere functionem recipiunt, videlicet quæ in numero, pondere, aut mensura consistunt.*
2 *In mutuo rei datæ dominium transfertur, non item in commodato.*
3 *Filiusfam. pecunias mutuò accipiendo iure Cæsareo non obligatur, ob S.C. Macedonianum.*
4 *Certi causa sunt, in quibus huic S.C. locus non est.*
5 *Probabilius est, etiam in conscientiæ foro exceptionem S.C. opponi posse: modò mutuator in culpa aliqua fuerit, vt pœnæ locus esse queat.*
6 *Si administrator, vel curator alicuius personæ, aut loci pecuniam mutuò accepit, mutuans ostendere debet pecuniam in vtilitatem eius personæ, aut loci versam fuisse.*
7 *Si constet, aut ostendatur, Administratorem, vel alium quemuis mandatarium habuisse plenam facultatem mutuò accipiendi, probari non debet, in vtilitatem illius versum fuisse, pro quo acceperat.*
8 *Qui spe mutui accipiendi chirographum dedit, intra biennium opponere potest exceptionem non numerat. pecun. &c.*

MVtuum dictum fuit, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, *Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, in principio, & leg.2. ff. de rebus creditis.*

1 Definiri solet eisdem iuribus. Mutuum *est traditio rei in suo genere functionem recipientis, vt statim accipientis fiat, & posteà tantundem eiusdem generis ac qualitatis restituatur*. In suo genere functionem recipere dicuntur, quæ sub eodem genere adeò similia sunt, vt in commutationibus, vel solutionibus alterum alterius vice fungi, siue pro altero substitui iure possint, illa nimirum, quæ in numero pondere, aut mensura, consistunt, videlicet in pecun. num. vino, oleo, frumento, auro, argento, &c. quas res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo damus, vt accipientis fiant; & vel eædem omninò, vel aliæ eiusdem naturæ, ac qualitatis reddantur.

Quod dicitur *eiusdem qualitatis*, idem est, ac bonitatis: non enim licèt debitori rem deteriorem, quæ ex eodem genere sit, reddere; veluti vinum nouum pro vetere, *l. 3. ff. de rebus creditis*. Deinde intelligendum est de eadem qualitate, seu bonitate rei *intrinseca*, non extrinseco valore, qui pro temporum varietate variari potest; ita vt si frumenti scapham accepi mutuò satisfaciam si tempore constituto simile frumentum eadem quantitate restituam, etsi eius valor imminutus sit, sicuti ex communi docent Abb. & Alexander de Neuo, & alij *in c. vlt. de vsuris*.

2 Differt igitur mutuum à commodato, præcario, locato; v.g. si aurum, vel argentum ad pompam alicui commodaueris, præcario locaueris, quòd in his rei datæ dominium penes dantem maneat, ideóque eadem numero res reddenda sit: Sin autem casu perierit, vel decrementum aut accrementum valoris acceperit, commodantis, vel locantis commodo pariter, ac damno accidat: Contra verò res euenit in mutuo, sicuti habetur *in l. 2. ff. de rebus creditis, §. item is, Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio*.

A permutatione verò, ipsaque emptione differt mutuum, quòd in illa non idem, sed aliud rei genus recipiamus, vt pro vino, pecuniam, vel oleum, sicuti conuentum est, nam in his aliud pro alio inuito creditore solui non potest, *cit. l. 2. §. mutui*, v.g. si ex vendito debeas equum, non satisfacis dando duos boues, quamuis eiusdem æstimationis sint.

Si mutuo reddendo certum tempus præscriptum fuerit, & mutuatarius in mora culpabili extiterit, tam in externo, quàm conscientiæ foro omne damnum, & lucrum cessans mutuanti compensare debet, sicuti colligitur *ex l. nummis ff. de in litem iurando*, docet Rebell. *p.2. lib.8. q.1. sect.1.* Mol. *tom.2. disp.299. §. si certus terminus*. Sin autem, nullo definito tempore, mutuatum fuit, solutio fieri debet, cum primum mutuator postulauerit; dummodo non statim postulet, absque cogente necessitate, sicuti super *c. de præcario dictum fuit*.

3 Illud peculiariter constitutum est *tit. ff. & C. ad S.C. Macedonianum*, vt licet alioquin filiusfamilias pubes, etiam sine patris consensu, & omni contractu obligationem, etiam ciuilem, & efficacem, contrahat, vt suprà dictum est; tamen ex mutuo accepto, efficaciter cōueniri possit, etiam post mortem parentis eius, in cuius potestate fuerat: sed perpetua exceptione Senatusconsulti tutus sit, non solùm ipsemet filius, sed etiam pater eius, si peculium filij possideat, *l. penult. Cod. eod.* Immò etiam fideiussores, nisi donandi animo intercesserint, sicuti habetur *in l. sed si §. non solum. ff. eod.* Atque hoc Senatusconsult. ad filiasfamil. pertinet, iuxta *cit. l. sed si §. hoc Senatusconsultum*.

Si tamen filius, aut filia, eiusue fideiussor, non opposita exceptione, reipsa soluant, solutum repetere non possunt: quia naturalis obligatio manet, ait Paulus Iureconsult. *in l. 10 ff. eod.* Quamuis, vt optimè ibi Gloss. annotauit, hæc non sit sufficiens ratio: nam etiam in muliere fideiubente naturalis obligatio durat; sicuti, & in pupillo: ac Minore, & tamen si soluerit conceditur ei condictio, seu repetitio veluti iure ciuili indebitè soluti, vti *ex l. debitrix; ff. ad S.C. Velleian.* Causa itaque cur filiofamilias, eiusque fideiussoribus repetitio debiti soluti non concedatur, ea dari debet: quia S.C. non principaliter ob fauorem personæ, sed magis in odium fœneratorum introductum fuit, vti egregiè Vlpian. annotauit *in l. sed si, §. vlt. ff. ad S.C. Macedonianum*; *Quia hi demum*

non

non repetimus solutum, qui ob pœnam creditorum actione liberantur: non quoniam exonerare eos lex voluit: sicuti mulierem, pupillum Minorem. Quare etiam id consequens est, quod mulier renuntiare possit beneficio S. C. Velleiani, quippe quod in eius gratiam, constitutum fuit, at verò filiusfam. exceptioni renunciare nequeat, quia non ipsius causa sed in odium creditoris introducta fuit, *l. tamen, ff. eod.* junct. Gloss.

Cæterùm non dubito, si ex pecunia mutuò accepta filiusfamilias, aut pater eius ditior factus est, eatenus naturali iure ad restitutionem obligatus esset. Etsi aliud secundùm Ciuile forum significetur in *cit. l. sed si, §. hoc Senatusconsultum*, iuncta Gloss. *verb. an extent.*

Appellatur autem hoc Senatusconsultum Macedonianum, quia occasione fœneratoris Macedonis latum fuit, qui filijsfamilias pecunias numerare solebat, reddendas post mortem patrum: vnde illi ansam ceperunt patribus suis mortem machinandi: quò hæreditate parentum potiti, haberent, vnde se ære alieno liberarent, sicuti habetur l. 1. *ff. eod.* Cùm autem verba Senatusconsulti duntaxat ad pecuniam numeratam referantur, extendi non debent ad res alias mutuò datas, puta frumentum, vinum, oleum, nisi fraus S.C. adhibita fuisset, vt eiusmodi districtis fructibus pecunia prouenirer, *l. Item si, §. mutui, ff. eod.* Sed neque ad emptionē, aut alium contractum S.C. extenditur: licet in mutuum desierit: Puta, si filiusfam. equum à mercatore emit pecunia non numerata, sed in confessionem mutui, seu crediti deducta: præterquam si in fraudem Senatusconsulti id factum: cum principalia intentio esset non vendendi, sed mutuandi, *cit. l. 3. ff. eod.*

4 Alij quoque casus sunt, quibus S.C. locum non habet: I. Si filiusfam. cùm pecuniam mutuò accepit, peculium castrense, vel quasi castrense habeat: Siquidem in eo quasi paterfam. censetur, *l. 2. ff. eod.* Idemque dicendum videtur, si peculij aduentitij vsumfructum, & administrationem, cum patris consensu habeat.

II. Si filiusfam. miles sit, cùm pecuniam accipit, *l. vlt. C. eod.*

III. Si filiusfamilias sui iuris esse publicè videatur, quando mutuam pecuniam accipit, vel patremfamilias se esse dicat, eiusque affirmationi iusta ratione mutuator credat, iuxta *l. 3. & penult. ff. eod. & l. 1. & 2. Cod. eod.*

IV. Si filiusfam. pro altero sui iuris existente, & mutuum accipiente, fideiussit, tenebitur: nisi id factum fuerat in fraudem Senatusconsulti, *l. item si filiusfam. iunct. §. 1. ff. eod.*

V. Si filius mutuum acceperit iussu patris, aut cum consensu eiusdem saltem tacito, quia sciuit, & non contradixit; aut si pater posteà contractum approbauerit, seu verbis, seu facto: quia v. gr. partem debiti soluit. Ita habetur *in cit. l. item si, §. vlt. & l. tamen, si ff. eod. & l. vlt. Cod. eod.*

VI. Si filiofamilias legationis, vel studiorum causa alibi degēti, pecunia credita fuerit ad necessarios sumptus, quos ipsius patris pietas recusare non potest. Secus est, si vltra eam quantitatem mutuatum fuerit, quam pater ministrare solebat *cit. l. item, si, §. proinde, ver. quod dicitur, & l. macedoniani, C. eod.* Pari etiam ratione Monasterium soluere cogitur pecuniam, quæ Religioso suo studiorum, aliaue iusta causa absentiæ sumptus necessarios mutuò data fuit, teste Abb. *cap. quod quibusdam, de fideiussoribus*, Molin. *disp.* 301. Immò ex his absolutè infertur cum Innoc. *in c. quia plerique, de immunit. Ecclesiæ*, Gomez 2. *resol. cap. 6. n. 2.* Quotiescumque pecunia credita versa est in sumptus filio, aut Religioso necessarios, quos proinde ei pater, vel Prælatus, præstare debuerat, à patre Monasterio, &c. obligationem contrahi.

VII. Si pecunia, quam filius mutuò accepit in rem patris versa fuit, tunc enim non sibi, sed patri accepit, *cit. l. item si, §. proinde.*

VIII. Si pater, aliusue filiumfamilias, negotiationi suæ præposuit, tunc enim præsumitur facultatem dare mutuandi: nisi id prohibuerit, seu expressè, seu tacitè, *cit. l. item si, §. interdum*. Vide Gomez *loc. cit.*

Restat quæstio, Vtrùm filiusfam. etiam in conscientiæ foro exceptionem S. C. Macedoniani defendere se possit aduersus creditorem, creditam pecuniam repetentem, postquam ea consumpta est, & filius inde locupletior redditus non est? Negat Cou. *c. quamuis pactum, p. 2. §. 2. num. 6.* Fachin *l. 2. controu. c. 62.* Rebell. *l. c. sect. 2.* Eò quod Senatusconsulti propositum tantùm sit in externo Ciuili foro, actionem, petitionemque denegare, sed nequaquam naturalem obligationem infringere, *arg. l. sed si, & seq. ff. eod.*

5 Verùm contraria sententia est communis Innoc. *cit. c. quia plerique*, Gomez *cit. c. 6. n. 2.* Less. *lib. 2. c. 20. dub. 2. n. 8.* Molin. *cit. disp. 301. §. habet verò locum* Sanch. *l. 7. Moral. c. 31. n. 22.* Certum enim est, quòd lex Ciuilis potuerit tum ob odium, ac pœnam fœneratorum, tum etiam ob Reipublicæ commodum ita statuere, vt tam extra iudicium, quam in iudicio, adeòque in vtroque foro exceptio creditoribus opponi queat, ad filijfamilias liberationem. Voluisse autem id statuere colligitur *ex cit. l. sed si, §. sed etsi, iunct. l. tamen si ff. eod.* vbi absolutè dicitur filiumfamilias perpetua exceptione tutum esse contra creditorem, adeò, vt etsi non opposita exceptione à Iudice condemnatus sit, nihilominus Senatusconsulti exceptione vti liceat: quod vel falsum, vel falsum, vel iniquum foret, nisi etiam in animæ iudicio excepto illum tutum redderet. Debent autem hæc intelligi, dummodo mutuator, siue fœnerator in aliqua culpa fuerit, vt pœnæ locus aliquis esse possit, singulariter notauit Abb. *in cit. c. quia plerique n. 16.* Secus, si mutuando nihil contra legem peccauit, vt puta, si probabiliter credidit patremfamilias esse, vel si mutuauit ad sumptus necessarios, vt pater rationabiliter contentus esse debuerit, sicuti suprà dictum.

Ad Couarruuiæ obiectionem respondetur, Mentem Iureconsulti in ea lege fuisse, rationem discriminis afferre, cur pupillus, v.g. si quod ciuiliter indebitum erat, soluit, repetere possit: non item filiusfamilias. Quod enim pupillus ex contractu sine tutoris consensu efficaciter non obligetur, id ob fauorem ætatis constitutum est, quòd autem filiusfamilias sine patris sui consensu efficaciter non obligetur ex contractu mutui, id potiùs ob pœnam, & odium creditorum decretum fuit: *Odia restringi, & fauores ampliari decet*, sicuti Gloss. ibidem notauit. Interim non nego, quin filiusfamilias, sicuti, & pupillus, ex contractu naturaliter obligatus maneat; sed vterque ea de causa inefficaciter, quia exceptione legis Ciuilis actio repelli potest, non tantùm in externo, sed etiam in animæ iudicio, vbi leges Cæsareæ in vigore sunt.

Porrò, etsi filiusfam. exceptioni S. C. Macedoniani simplici promissione renunciare non possit; cùm non ipsius fauorem, sed potiùs parentum, & Reipublicæ constituta fuerit; si tamen iuramento promissionem confirmet, obligabitur filius ad soluēdum: cùm omne iuramentum seruari debeat, si possit sine dispendio salutis, *c. quemadmodum de iureiuran.* Et ita docent Couar. Less. *loc. cit.* contra Abb. *in c. cum contingat, n. 22. casu septimo, de iureiurando*; Neque facilè huius iuramenti relaxatio conferri potest, nisi in pœnam creditoris fraude aliqua vtentis: vel nisi in aliqua prouincia ad quietem Reipublicæ admodum vtile esse videatur, ab eiusmodi mutuis omninò abstinere, sicuti notauit Couar. *in fine dicti num. 6.*

6 Præterea tam Ciuili, quàm canonico iure specialiter constitutum est, vt si aliquis administrator, siue curator personæ, aut loci fauorabilis, videlicet pupilli, Minoris, Ecclesiæ, Hospitalis, Ciuitatis, eius nomine mutuum accepisset, creditori probandi onus incumbat, pecuniam creditam curatori in vtilitatem pupilli, Ecclesiæ, ciuitatis, &c. conuersam fuisse. Ita enim in Ecclesiarum, & piorum locorum fauorem statutum est, *Auth. hoc ius porrectum, C. de SS. Ecclesiis, vel atam causa 10. q. 2.* & annotauit Abb. *super c. 1. de deposito, nu. 9.* Ratio constitutionis est: Cùm enim administratores valdè proni esse soleant ad pecunias mutuò accipiendas, ne ea res in fauorabilium personarum, vel locorum detrimentum cedat, iure ita prouisum fuit.

Quòd attinet ad ciuitatem, si eius administrator, siue Rector mutuum accepit, non aliter ciuitatem obligari, nisi creditor ostenderit in vtilitatem ciuitatis pecunias conuersas fuisse, habetur expressè *in l. Ciuitas, ff. de reb. creditis, iunct. l. 1. C. de solutionibus, & liberationibus, lib. 11.* Additur tamen *in dicta l. Ciuitas*, etsi id probatum non fuerit, nihilominùs ad solutionem obligari ipsummet ciuitatis Rectorem, cui pecunia credita fuit: quod etiam in alijs suprà dictis curatoribus, vel administratoribus locum habet, teste Lessio *lib. 2. cap. 20. dub. 2. num. 16.* Molin. *tom. 2. disp. 300. in principio.*

7 Si tamen cum auctoritate, vel consensu Concilij, siue Senatus ciuici pecunia mutuò accepta fuerit, non opus est creditorem probare, in eiusdem Ciuitatis commodum conuersam fuisse: tametsi fortassè ad mutui solutionem bona Ciuitatis immobilia alienare necessarium sit: quippe cùm Senatus ciuicus illorum alienationem, etiam sine euidente vtilitate, facere non prohibeatur. Ita ex Bartolo *in cit. l. Ciuitas* docet Molina *cit. disp. 300. §. hæc autem ratio*, Arius Pinellus *in l. 2. Cod. de rescind. vendit. p. 2. cap. 4. num. 69.*

Quòd verò attinet ad mutuum datum Ecclesiæ, interueniente auctoritate Prælati, (vel etiam Capituli, vbi eius consensus necessariò adhibendus) distinguendum Abb. *in c. quod quibusdam, num. 4. de fideiuss.* Vtrùm ad eius solutionem necesse sit bona Ecclesiæ immobilia, vel mobilia pretiosa alienare, necne. Nam in primo euentu necesse erit creditorem probare, pecuniam mutuò datam in Ecclesiæ vtilitatem conuersam fuisse, eò quòd talia Ecclesiæ bona sine euidente vtilitate, aut necessitate alienari non possint. In posteriore autem euentu opus non est tali probatione, quia Prælatus Ecclesiæ liberam habet administrationem bonorum mobilium, quæ pretiosa non sunt.

Hæc doctrina sumitur *ex cit. cap. quod quibusdam*, in quo dicitur; Si Religiosus absque consensu Prælati, & maioris partis Capituli,

pacti, pecuniam mutuò acceperit non obligari Monasterium: nisi constet in vtilitatem eius conuersam fuisse: tunc enim inquit Gloss. agitur *actione de in rem verso*. Hinc autem ducto argumento ex sensu contrario, colligunt DD. Religiosus cum consensu, & licentia requisita, pecuniam mutuò acceperit, demonstrandum non esse eam in vtilitatem Ecclesiæ, siue Monasterii versam fuisse. ergo multo magis ita dicendum est, si ipse Prælatus, cui plena fructuum administratio competit, mutuò acceperit.

Cæterùm obserua, si Prælatus qui mutuum acceperat, mortuus sit, cùm creditor ab Ecclesia repetit, saltem hoc eum ostendere necessarium esse, quod Ecclesia pecunia indiguerit, adeoque prudenter ac rectè egerit Prælatus antecessor, pecuniam nomine Ecclesiæ mutuò accipiendo, sicuti colligitur *ex capitulo primo de solutionibus*, vbi dicitur: Quod Prælatus debita antecessoris soluere tenetur, quæ pro necessitate Ecclesiæ contracta sunt. Vbi Gloss. ait: *Successor ad id tenetur, quod prædecessor facere debuit*.

Quod denique ad Minorem, & pupillum attinet, ij similiter soluere non tenentur, quæ ipsorum nomine à tutore, vel curatore mutuò accepta sunt, nisi mutuator ostenderit, in eorundem vtilitatem pecuniam profectam fuisse, sicuti habetur *in l. 3. C. Quando ex facto tutoris, vel curatoris Minores agere, vel conuenire possint*. Alioquin verò duntaxat contra tutorem, vel curatorem actio personalis institui poterit. Videri potest Arius Pinellus *l. 2. C. de rescind. vend. p. 3. c. 1. n. 31.*

8 Ad extremum sciendum est *ex lib. in contractibus, & toto tit. C. de non numerata pecunia, & Instit. de literarum obligat.* Eum, qui spe pecuniæ, alteriusue rei mutuò dandæ, propriæ confessionis chirographum creditori dedit, intra biennii spatium opponere posse exceptionem non numeratæ pecuniæ, eo fine, vt in creditorem, actorem onus probandi reiiciat, pecuniam, &c. à se numeratam fuisse: qui si in probatione deficiat, absoluetur mutuatarius conuentus. Ratio est, quia desiderans rem aliquam sibi mutuò dari, fiducia huius beneficij consequendi, facilè inducitur ad anticipandam confessionem accepti, quod nondum acceptum est.

Similis porrò exceptio intra triginta tantùm dies creditoribus conuenit in quocunque debito, si opponant, spe eius recipiendi se instrumentum confessionis seu apocham maturius tradidisse, *l. in contractibus, §. super cæteris. C. de non numerata pecunia.* Cautio verò est ad excludendas eiusmodi exceptiones, si Tabellio in publico instrumento scribat, in præsentia sui, & testium pecuniam, vel aliud simile numeratum fuisse sicuti monent Molin. *tomo secundo, disput. 302.* Abb. *capitolo cum P. numero 11. de fide instrument.*

CAP. XVI.

DE VSVRA.

SVMMARIVM.

1 *Vsura est lucrum ex mutuo: quare vbi mutuum non reperitur, vsuræ locus non est.*
2 *Lucrum vsurarium est quidquid temporale ac pretio æstimabile vltra sortem mutuo datam accipitur, quasi ratione mutui ex iustitia debitum sit.*
3 *Vsura non est, nolle mutuare alteri v.g. pecuniam, nisi is vicissim mutuo det frumentum. Sed vsura est, dare alicui mutuo, obligatione ipsi imposita, vt, & ipse futuro tempore mutuare, aliudve officium præstare debeat.*
4 *Vsurarius non est, qui ob speratam remunerationẽ mutuò dat aliàs non daturus, nisi id speraret. Sed obligatio remunerandi in pactum iustitiæ propter mutuum deduci haud potest.*
5 *Vsura alia est realis, & alia mentalis: Item alia aperta, & alia palliata: cuius plura exempla afferuntur.*
6 *Omnis vsura illicita est non solùm Ecclesiastico iure: sed etiam diuino, ac naturali.*
7 *Vsurarius non comparat dominium rerum per vsuram acceptarum.*
8 *Mutuo alii iusti tituli adiici possunt, quibus vltra sortem aliquid accipere licitum sit, videlicet lucri cessantis, damni emergentis, pœnæ conuentionalis, &c.*
9 *Etiam ob periculum probabile sortis amittendæ, aliquid iustè exigi potest.*
10 *Necesse tamen est, vt lucrum cessans, damnum emergens vel sortis periculum in pactum deducatur, expressè, aut tacitè.*
11 *Mons qui in Italia dicitur Pietatis, ab vsuræ iniquitate defenditur.*
12 *Pœna alia legalis est, alia conuentionalis, & alia iudicialis. Pœna iudicialis benigniorem interpretationem habet, quàm conuentionalis.*
13 *Si mutuans nauigaturo, periculum sortis in se suscipiat, ratione huius grauaminis, aliquid accipere in conscientiæ foro non prohibetur.*

Noua interpretatio, c. nauiganti, de vsuris.

14 *Licitum est mutuare frumentum in autumno, vt restituatur tempore verno: si æquale dubium sit, plusne, an minus tunc valiturum sit, secus, si quasi certum sit, eius prætium altius fore: nisi in hoc casu ratio lucri cessantis excuset.*
15 *Si moraliter certum sit, valorem monetæ extrinsecum secundum se auctuari; non licitum in censu redimibili pacisci, vt prætium emptionis eadem monetæ specie restituatur.*
16 *Si mercator mercem, quam prætio summo vendidit, postea prætio minore redimet interdum ab vsura excusari potest.*
17 *Contractus antichriseos secundum se illicitus, accessoriis titulis cohonestari potest.*
18 *Venditio cum pacto redemptionis licita est, & potest prætium emptionis minui, vel augeri, propter obligationem impositam redimendi, aut reuendendi.*
19 *Maritus, donec ei dos soluatur, fructus ex pignore sine sortis diminutione percipere potest.*
20 *Proprietarius ex oppignorato feudo, vel emphyteusi fructus absque sortis exoneratione percipit.*
21 *Pœnæ vsurariis canonico, & ciuili iure decretæ sunt.*

VSura latinis idem est, quòd vsus, sicuti cultura idem quod cultus, quo sensu Cicero in Verrem dixit: *Cur piratis lucri vsuram iam diuturnam dedisti?* vt videri potest Gregor. Tholos. *lib. 22. Synt. c. 22.* Felician. de Sotis *lib. 1. de censib. cap. 5. princ.* Sæpè tamen accipitur pro commodo siue fructu, ex rei vsu prouueniente (*Terra*, inquit idem Cicero *lib. de senectute, nunquam sine vsura reddit quod accepit.* Denique accommodatione vulgari sumitur vsura, & definitur, *lucrum ex mutuo*. Alias τόκος dicitur, græcè, quòd sit fœtus, siue genitura pecuniæ, alteriusue rei mutuò datæ. Sed partus infelix, ac spurius; cum tales res suapte natura parere non debeant. Vide S. Basilium in *Ps. 14.*

1 Pro intellectu descriptionis vsuræ, quòd sit *lucrum ex mutuo*, aduerte primò: Mutuum esse vnicam, veluti sedem vsuræ, sicuti colligitur ex congestis à Gratiano *causa 14. q. 3.* & doctrina S. Th. *2. 2. quæst. 78.* & tradit S. Antoninus *p. 2. tit. 1. cap. 7. §. 8.* Nauarr. *comment. de vsuris, nu. 3.* aliique communi. Quare, vbi mutuum seu expressum, seu tacitum, & virtuale non est, ibi vsura locum non habet.

2 Secundò nomine *lucri* intelligi debet quidquid temporale, ac prætio æstimabile vltra sortem mutuò datam accipitur, quàm ratione mutui ex iustitia debitum sit. Quæ doctrina sumitur *ex cit. causa 14. qu. 3.* vbi ex Ambr. *l. de Tob. c. 14.* refertur, *Quicumque sorti accedit, vsura est.* Et ex Conc. Agath. *vsura est, vbi amplius requiritur quàm quod datur.*

Porrò diligenter examinanda sunt verba singula, quibus vtor in descriptione lucri vsurarii: I. *Quicquid temporale*, Si enim paciscaris, vt vltra sortem restituendam pro te oretur, sacrificetur, &c. non est vsura, sed potius simonia: quia commodum, seu beneficium mutuationis temporale confertur, quasi in compensatione pro re spirituali.

II *Et prætio æstimabile*. Nam si vltra sortem intendas consequi mutuatarii beneuolentiam, amicitiam, non committis vsuram: tum quia amicitia ac beneuolentia prætio æstimabilis non censetur, quando gratis ac voluntariè, non ex iustitiæ obligatione exhibetur. Attamen munus à lingua, & munus ab obsequio (vt videlicet mutuatarius obligatus sit ad obsequia, vel honorem externum mutuatori præstandum, vel laudem apud alios, & commendationem impertiendam) prætio æstimabilia censentur, ideoque materia vsuræ, si in pactum deducantur, quod vltra sortem præstari debeant. Quia licet fateamur, famam & honorem prætio secundùm se æstimabilia non esse, obligatio tamen, & onus laudandi, honorandi, obsequendi prætio æstimantur, quamobrem nihil frequentius est; quàm vt pro eiusmodi opere, & obligatione operis mercedes sua salaria constituantur.

Quamobrem rectè colligunt Conradus *de contract. qu. 37.* Pet. Nauar. *lib. 3. cap. 2. num. 486.* Mol. *tom. 2. disp. 307.* Vsuram esse, si alicui mutuò des cum pacto, vt remittat tibi obligationem restituendi ipsi famam, quam antè iniustè læseras: quippe cum talis obligatio tibi onerosa, & molesta sit: ideoque eius condonatio prætio æstimabilis.

Simili ratione vsura est, si alicui mutues, cum pacto, vt mutuatarius actione iniuriarum, quàm iustè intentare potest, abstinere obligatus sit, quippe cùm hoc ius ipsius prætio æstimabilis sit,

sicuti docet Angelus *ver. vsur.* 1. §. 3. Medina *de reb. per vsuram acquisitis, quæst.* 1. §. *lucrum*, Molina *cit. disp.* 307. contra Sotum *lib.* 6. *quæst.* 1. *art.* 2. *paulò post princ.* Nau. *cap.* 17. *n.* 238. ea ratione motos: Quia satisfactio pro illata iniuria non debetur ante sententiam Iudicis: ergo nihil remittitur prætio æstimabile. Sed respondetur: Non remitti quidem ipsam satisfactionem, quippe quæ nondum debita est, sed remitti ius exigendi satisfactionem à Iudice, quod ius mutuatario læso iam competit. Fateri tamen debemus, rarò in eiusmodi casu vsuram timendam esse: quia plerumque præsumi potest, mutuatarium, si homo liberalis sit, propter præstitum sibi mutuationis beneficium dictas obligationes seu debita gratis remittere ac condonare.

3 Exinde aliæ quæstiones soluuntur: Videl. An vsura sit alicui mutuare pecuniam cum pacto, vt is vicissim mutuò det, v. g. frumentum, vel ad molendinum mutuatoris frumenta deferat: Aut mutuare viro principi pecunias, cum pacto, vt is officium vacans mutuatori conferat, aut prædium suum vendat, in emphyteusim det: Vel mutuare litterarum studioso ea conditione, vt mutuatoris potius, quam alterius Professoris lectionem audiat? Ad hæc negantes respondent Adr. *de restit. vbi de vsura*, Angelus *ver. vsura*, 1. §. 5. Ioan. Maior. *in* 4. *d.* 15. *quæst.* 29. Nam vsura non est, nisi mutuator aliquid lucri vltra sortem datam accipiat. Mutuans autem in dictis casibus vltra datam sortem nihil accipit, aut lucratur. Quia tametsi ipsi vicissim mutuandum sit frumentum, tantundem tamen restituere cogetur. Similiter nec molitori, aut officiali, aut prædij emptori, vel conductori seu emphyteutæ aliquid accrescit; posito quòd pactum, cuius celebrandi conditio adiecta est, secundùm se iustum, & æquum sit, vt opera exhibita à molitore, officiali, colono, &c. respondeat stipendio, mercedi, pensioni. Denique neque laus, fama, aut gratia, quæ Professori ex discipulorum multitudine accrescit, prætio æstimabilis est, vt lucrum aliquod ex mutuo censeri possit.

Contrarium verò in his quæstionibus doceant alij DD. pleriq; Caiet. 2. 2. q. 78. a. 2. *ad* 2. & in sum. *verb. vsura*, *c. lucrum vsurarum, casu* 7. *& seqq.* Gab. *in* 4. *d.* 15. *q.* 11. *a.* 3. *dub.* 8. Abb. *in c. vlt. n.* 17. *de vsuris*: Sot. l. 6. q. 1. a. 2. S. Ant. *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 7. §. 8. Nau. *c.* 17. *n.* 220. *&* 223. Syl. *ver. vsura*, 1. q. 7. Med. *de rebus per vsuram acquisitis*, q 4. Mol. *t.* 2. *d.* 309.

Pro concordia vtriusque sententiæ respondeo, & dico I. Vsura non est, nolle mutuare alteri pecunias, v. g. nisi is etiam beneficium aliquod præstet, v. g. frumentum mutuò det, vacans seculare officium conferat, vel nisi simul alium contractum v. g. venditionis, locationis prætio seu pensione iusta celebret. Ita sentiunt Adrianus, Angelus, & Maior *ll. cc.* P. Nau. *lib.* 3. *c.* 2. *n.* 14. & sumitur ex S. Th. 2. 2. *q.* 78. *ar.* 2. *ad* 4. Less. *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 8. Mol. *tom.* 2. *disp.* 308. §. *dubium est*. Requiritur tamen, vt sit mera conditio, cum qua, & sine qua non mutuandi; non autem propriè in pactum deducatur, cum obligatione iustitiæ mutuatario imponenda ad vicissim mutuandum, vendendum. Quod fiet, si dicatur homini; Si vis à me obtinere pecunias mutuas, oportet te quoque mutuare frumentum: vel iusto prætio vendere: aut locare mihi prædium; aliàs nihil obtinebis. Vel: Volo tibi mutuò dare pecunias, sed oportet te gratum esse ob beneficium, & scholas meas frequentare, vel ad molendinum meum frumenta adferre, merces ex mea taberna pretio iusto emere, aut vacans officium mihi conferre, non quidem vt ex iustitia ad talia mihi præstanda ratione mutui accepti, vel accipiendi obligatus sis (id enim apertè vsurarium esset) sed in tuo arbitrio sit talia præstare: tamen si non præstes, mutuum non accipies, vel acceptum illico repetetur. Quamuis eiusmodi pactiones periculo vsurariæ intentionis non carent.

Dico II. Vsura est alicui mutuare cum pacto, vt mutuatarius ex iustitia obligatus sit vicissim mutuò dare officium aliquod conferre, molendinum, scholas, tabernam mutuatoris frequentare, prædium quamuis iusto pretio, aut pensione vendere, elocare. Ita expressè S. Th. *cit. a.* 2. *ad* 4. Caiet. *in sum. ver. vsura*, Sotus *cit. ar.* 2. Nauarr. *cit.* 20. Molin. *disp.* 308. *&* 309. Ratio est; Quia vltra sortem suo tempore reddendam mutuatario onus seu grauamen imponitur, quod prætio æstimabile est. Quamobrem mutuator in tali casu ad aliud non tenetur, quàm vt mutuatarium imposito grauamine liberet, nolitque eum ciuiliter obligatum esse, sed in eius libera voluntate ponere, ex gratitudinis affectu tale ipsi beneficium præstare. Sin verò grauamen executioni mandatum fuerit, restitutio facienda erit ipsi grauato, quatenus eius interest, nisi talem restitutionem remittere censeatur.

Porrò rectè Molin. *cit. disp.* 309. contra Sotum *cit. a.* 2. *ante medium*, contractum istum defendit. Si mercator indigenti dicat; Nolo tibi pecunias mutuare, sed conduco tuas operas ad futuram messem, mercede pecuniaria nunc anticipata: cùm verè contractus iste mutui non sit, sed conductionis, & locationis. Quemadmodum, si rustico pecunijs indigenti nolim mutuare: sed prætio anticipato emam ab eo triticum, tradendum post futuram messem: venditionis, non mutui contractus censeri debet.

Dico III. Nihil prohibet, quominus contractus mutui in futurum instituendo accidentaria grauamina vicissim adijciantur, modò ea vtrinque æqualia sint. Ita docet Less. *cit. c.* 29. *nu.* 61. Molin. *disp.* 308. *col.* 3. v. g. Obligo me ad mutuandum tibi pecunias, si vicissim te obliges ad mutuandum mihi frumentum, emendum à me merces. Etsi enim pro actu mutuandi non liceat talem prætio æstimabilem obligationem vltra sortem exigere, licitum tamen id est pro suscepta mutuandi obligatione, cum, & ipsa non minus prætio æstimabilis sit. Simile quiddam est, si mutuatarius indigeat pecunis Augustæ, sed mutuator malit solutionem sibi fieri Monachij, tunc obligare se potest ad mutuandum pecunias Augustæ in gratiam mutuatarij, vt is vicissim se obliget ad restituendum Monachij in gratiam mutuatoris; modò obligatio vtrinque æqualis sit. Accedit, quòd contractus iste potius videtur esse iustæ permutationis seu cambij localis, quàm mutui, sicuti Mol. annotauit, *disp.* 310. §. *quod attinet ad quartum*.

III. Particula, seu conditio lucri vsurarij erat, vt acceptum sit *ratione mutui*. Si enim alicui pecunias ad pompam concedas, postulato prætio, vsura non committitur: quia non accipis ratione mutui, sed ratione locati, sicuti notauit S. Th. 2. 2. *q.* 78. *a.* 1. *ad* 6.

4 IV. *Quasi ex iustitia debitum*. Nam si speres, vel etiam roges mutuatarium, vt memor præstiti beneficij, ex spontanea gratitudine remunerare velit, vel etiam eiusmodi gratuitum donum accipias, vsurarius non es, iuxta doctrinam S. Th. *in corp. a.* 2. Nec refert, etsi principaliter mutues propter remunerationem, ita vt nisi sperares donum gratuitum te accepturum, mutuò non dares, quemadmodum etiam Clericus sæpe non seruiret Episcopo, nisi speraret ab eo beneficium Ecclesiasticum se assecuturum. Ita docent Sot. *l.* 6 *q.* 1. *a.* 2. Petr. Nau. *l.* 3. *c.* 2. *n.* 197. Mol. *disp.* 305. Less. *c.* 20. *nu.* 39. contra Henr. Gand. *quodlib.* 6. *q.* 26. Gabr. *in* 4. *d.* 15. *q.* 11. *ar.* 1. Syl. *ver. vsura*, *in princ.* Medin. *C. de rest. q.* 1. Couar. 1. *vesol. c. vlt. nu.* 4. Adr. *in* 4. *de rest. vbi de vsura dub.* 7. Nauar. *comment. de vsur. notab.* 10. qui oppositum docent, *argum. cap. consuluit, de vsuris*. Ad quod respondetur. Ibi sermonem esse de eo, qui mutuò dat cum intentione (licet in pactum non deducta) aliquid supra sortem recipiendi, tanquam ex iustitia debitum ratione mutui: talis enim censeri debet vsurarius mentalis, obligatus etiam ad restitutionem rei datæ: Excepto, si consideratis circumstantijs præsumi possit, mutuatarium gratis, & liberaliter dedisse, & non vt debitum. Si enim potuit, & voluit transferre dominium, esto mutuans vsuraria intentione acceperit, quod bene docet Nau. *n.* 216. *iuncto n.* 30. *Ex qualitate rei datæ, ex signis amicitiæ, et paupertate vel copia, ex iactura vel lucro dantis, ex eo demum, quod virtus gratitudinis poscit, erit à prudente confessore dono conijcienda*. Similia habet Adrianus *in* 4. *de rest. vbi de bello, in* 5. *dub.* Mol. *disp.* 305. Less. *n.* 45.

Sed quæstio est; Verùm vsura sit, si mutuator in pactum deducat, vt mutuarius obligatus sit vicissim beneficium præstare, v. g. futuro tempore etiam mutuare, merces à mutuatore emere, non ex obligatione iustitiæ (id enim supra refutatum est) sed solius gratitudinis, & naturalis æquitatis: Negant Angelus *verbo vsura*, 1. §. 4. Couar. 1. *resolut. c. vlt. n.* 4. Less. *cit. cap.* 20. *dub.* 8. *num.* 56. vbi aiunt. Non vsuram, si mutuator in pactum deducat faciendam remunerationem, seu *ἀντίδωρον*, modò tali pactione nulla noua obligatio mutuatario imponatur. Sed respondeo, hanc doctrinam ambiguum sensum habere: Vera enim est, si nihil aliud velint citati Doctores, quàm quòd mutuator inter mutuandum mentionem facere possit, seu admonere mutuatarium de beneficio vicissim præstando: nullam interim nouam obligationem iustitiæ ei adferre intendens. Quamuis enim hoc casu, si mutuator mentionem faciat de aliquo vltra sortē præstando, aut dando, periculum, & præsumptio sit vsurariæ intentionis: re ipsa tamen abesse potest, vt animus sit dandi, & accipiendi tanquam liberale donum in compensationem præstiti beneficij mutuationis, sicuti notat Caiet. *cit. qu.* 78. *art.* 1. Molin. *disp.* 305. §. *dicendum est*. Falsa autem, & secum ipsa pugnans doctrina est, si intelligant, quòd mutui contractui aliquid pactum ne vsuræ vitio adijci possit, videlicet vt mutuarius obligatus sit non quidem ex iustitia, sed gratitudinis virtute, certum beneficium vicissim præstare mutuanti. Nam in primis, licet mutuatarius ex mutuatione beneficium accipiat, tamen gratitudinis virtus plerumque non determinatè non obligat ad certum aliquod officij, genus vicissim præstandum, sed qualecunque ipsi placuerit: quare, si certum officij aut beneficij genus in pactionem deducatur, noua obligatio imponitur, sicuti bene notauit Medina *de rebus per vsuram acquisitis*, qu. 1. Deinde, etsi ponamus, tales in aliquo casu adesse circumstantias, vt mutuatarius ex gratitudine, vel saltem morali honestate obligatus censeatur tale officium seu beneficium præstare: tamen non rectè dicitur, illud in pactum deduci

duci posse. Quia pactum omne, si propriè loquendum sit iustitiæ obligationem adfert, atque ad id quod pacto promissum est, quisque compelli potest. Ergo pactum repugnat gratuitæ ac liberali remunerationi; Quæ est doctrina S. Tho. 2.2. *quæst.* 78. *a.* 2. *ad.* 2. vbi debitum ex pacto vocat debitum ex iustitia Gloss. *in Clemen.* 1. *de vsuris. verb. onera*, Abb. cum sua additione *in c. consuluit, in fine, de vsuris*, Gabr. *in quarta distinct.* 17. *q.* 11. *artic.* 3. *dub. primo*, Rebell. *par.* 2. *lib.* 8 *de vsuris, quæst. quarta*, & sumitur *ex l. rem legatam, ff. de alimentis legatis: Nemo in necessitatibus liberalis existit.* Vbi Gloss. ait: *Qui dat aliquid ex necessitate, non dicitur donare.*

Contrarium quidem docuit Adrianus in 5. *de restit. vbi de vsura, §. sed contra.* Si mutuatarius ex gratitudine obligetur ad aliquid dandum, vel præstandum, posse id in pactum deduci, per quod strictius, videlicet ex iustitia, obligari incipiat. Quæ doctrina refutari debet: quandoquidem strictior illa obligatio, adeoque nouum grauamen, quod mutuatario imponitur, prætio æstimabile est.

Illud tamen fateor, si mutuatarius vltro promissionem faciat: v. g. Si mutuò mihi des 100. aureos, ecce *dico i. supra* istud tibi do, vel daturus sum: non fore te vsurarium, si spe accipiendi mutuò des, alioquin non mutuaturus; modò appareat animum mutuatarii esse donandi seu liberaliter dandi, non veluti ex reciproca obligatione pro mutuo. Deinde certum esse debet, si mutuatarius liberali animo promissionem fecit acceptante mutuatore, proinde obligatione iustitiæ illum contrahere, non vi mutui, seq; gratuiti pacti.

5 His explicatis, quæ ad vsuræ definitionem pertinere videbantur, diuiditur vsura primò, in realem ac mentalem, Realis est, in qua lucrum ex mutuo in pactum deducitur seu expresse, seu tacitè; Mentalis est, si mutuans in pactum non deducat, foeneret tamen atque intendat lucrum non gratuitò offerendum, sed quasi ratione mutui debitum sit, Vide de hac diuisione Nau. *comment. de vsuris*, n. 12.

Secundò diuiditur vsura in apertam, & palliatam, Aperta est, quæ in mutuo formali atque expresso fundatur: videlicet do tibi mutuò 100. florenos, vt post annum reddas mihi 105. Palliata, vsura committitur in contractu mutui non formalis & expressi, sed alterius contractus nomine ac specie; veluti pallio, occultati. Exemplum habes primò in mercatore, qui ob dilatam solutionem pretij, carius mercem distrahit, v. g. florenis 100. cum valeat tantum 95. Non enim is aliud agit, quàm quod 95. florenos, qui velut iustum prætium statim soluenda essent, emptori mutuò det, ea lege, vt eos post annum reddat, cum auctario, quod reprobatur *in cap. in ciuitate c. consuluit, de vsuris.* Nisi postea dicam, mercatoris interit, seu ratione lucri cessantis, seu ratione damni incurrendi, solutionem prætij non differri: neque lateat emptorem, ob solutionis dilationem, mercem, carius vendi.

Alterum exemplum habes in emptore, qui ob anticipata prætij solutionem, minoris emit, quam res empta valeat. Ita colligitur *ex c. nauiganti de vsuris*, vbi id notat Gl. *ver. verò similiter dubitatur.* Abb. *n.* 6. S. Tho. 2.2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 7. Adrian. *in* 4. *de restit. §. occurrit insuper*, Binsfeld. *in cit. c. in ciuitate, q.* 3. *&* 4. Si tamen ob aliam causam, quia videlicet existimatur verno tempore minoris valituram esse, minus prætium soluatur mense Augusto; nulla vsura committitur: v. g. si lignorum plaustrum, quòd tunc valet quatuor florenis tradendum tibi post sex menses, emas tribus cum dimidio: quia fieri posse existimatur, vt illo tempore adhuc minus valiturum sit, quamuis accidere possit, vt etiam plus valeat, quia vterque contrahentium æquali periculo subijcitur, *arg. cit. c. nauiganti.*

Tertium exemplum, Si deponas apud alterum pecuniam, data ipsi facultate vtendi, eo pacto, vt propterea obligatus sit prætium aliquod soluere. In veritate enim talis contractus non est depositi, sed mutui, sicuti constat *ex l. certi, §. vlt. & l. seq. ff. de rebus credit.* Nam in deposito rei dominium manet penes deponentem: sed cum datur ius vtendi seu potius absumendi pecuniam, transfertur ius dominij, consequenter fit mutuum, & quidem vsurarium, quando ex eo prætium exigitur, vel recipitur, sicuti docet Nau. *c.* 3. *conf.* 1. *n.* 6. *vincl. conf.* 4. *n.* 2. *de deposito, edit.* 2. *& in man. c.* 17. *n.* 181. vbi hanc regulam tradit: Omnis depositio rei cōsistentis in numero, pondere, vel mensura, concessa facultate vtendi, & adiecto pacto aliquid propterea soluendi deponenti, iniusta est. Simile est, si constituam aliquem Procuratorem redituum meorum finito anno mihi soluendorum, data facultate, vt interim acceptis pecunijs Procurator lucrari possit; sed propterea aliquod prætium pro hoc iure mihi soluere cogatur, sicuti tradit Nau. *consil.* 2. *eod. tit.* Nisi animus sit societatis contractum cum tali Procuratore instituere, qua de re infrà *c.* 20.

6 Nunc verò dicendum. Omnem vsuram tam mentalem, quam realem, tam palliatam, quàm apertam, illicitam, & prohibitam esse, non solum canonico iure *Clem. vn. & lib.* 5. *ca.* 6. *decretal. de vsuris*: sed etiam diuino pariter, ac naturali, sicuti constat *ex cap.* 22. *Exod. c.* 18. *Ezech. c.* 28. *Prou. & Psal.* 14. *Qui pecuniam dedit ad vsuram. Ps.* 54. *Vsura, & dolus*, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Quæ verba licet in primis consilium contineant, quatenus suadent, vt mutuò detur, præcipiunt tamen, vt postea quam mutuò datum fuit, nihil amplius exigatur, quàm mutuatum est, quemadmodum, & verba *Ps.* 75. explicanda sunt: *Vouete, & reddite Domino*: Eamdemque veritatem naturali lumine agnouit Aristot. 4. Ethic. c. 1. *&* 1. *Polit. c.* 7.

Ratione probatur: Quia iustitia commutatiua non permittit, vt pars contrahens plus reddere cogatur, quàm accepit. Ponimus autem, mutuatarium accepisse tantum 100. florenos: ergo tantundem, & non plus ex contractu mutui restituere cogitur. Neque refert, quòd mutuatarius, data sibi pecunia vti, atque lucrari possit, quandoquidem ius vtendi, sicuti & lucrum pertinet, ad dominum, qui pecuniam suam adhibet ad lucrandum: mutuatarius autem statim efficitur dominus pecuniæ ipsi mutuò datæ. Ergo ad eum vsus, & commoditas, itemque lucrum, quod ex re sua percepit, spectare debet, sicuti bene inter alios notauit Sotus *in* 4. *d.* 15. *q.* 2. *ar.* 2. Ioann. Gerson. *p.* 2. *operum opus c. de contract. consid.* 15. Maior. *in* 4. *d.* 15. *p.* 29. Gabr. *q.* 11. *a.* 1. Non ita verò est, in re locata, vel societati tradita, quippe cuius dominium, ideoque etiam periculum pariter: ac commodum, penes dantem manet: quamobrem pro eius vsu, & commoditate tanquam ad se pertinente, aliquid accipere potest, sicuti notauit S. Th. *cit. q.* 78. *a.* 2. *ad* 5. Richard. *in* 3. *d.* 15. *q.* 5. Confirmatur: Pecunia, vinum, frumentum, & aliæ eiuscemodi res, in quibus mutuum consistit, in seipsis steriles, & non fructiferæ sunt. Ergo iniquum est, pro earum vsu, aut fructu alteri concesso quippiam exigere, quemadmodum in locatione, aut emphyteusi exigi potest. Probatur antecedens. Res fructifera dicitur, ex qua permanente vsus, commoditas, vel fructus percipi ac separari potest: veluti ex domo inhabitandi commoditas, ex agro frumentum, ex vacca lac, caseus, vitulus. Atqui pecunia, vinum, frumentum, &c. ipso vsu absumuntur, seu vsus earum est abusus, id est, absumptio, *l. Hoc SC. in fine. ff. de vsufructu rerum, quæ vsu absumuntur.* Ergo non sunt res fructiferæ, neq; earum vsus à domino separatus æstimari, aut in commutationem venire potest, sicuti edocet S. Th. *in corp. ar.* 1. *cit. q.* 78. & benè explicant Abb. *in rubr. de vsuris*, Gabr. *loc. cit.* Pet. Nau. *lib.* 3. *c.* 2. *n.* 180. Mol. *tom.* 2. *disp.* 304.

7 Corollarium I. Vsurarius non comparat dominium rei per vsuram acceptæ. Nam deest titulus siue iusta causa accipiendi: absque titulo autem rerum dominia non acquiruntur, Quæ est communior DD. sententia Gl. *in cap. transmissæ, verb. licitè, de decimis*, S. Th. *q.* 78. *ar.* 3. Caiet. ibid. *& tom.* 3. *opusc. tract. de vsuris, q.* 1. Alexandr. Halens. *p.* 3. *q.* 66. *memb.* 4. Richard. *in* 4. *d.* 15. *ar.* 5. *q.* 6. Maioris ibid. *q.* 38. Gabr. *q.* 11. *ar.* 1. *in fine*, Angeli *verb. vsura*, 2 §. 18. Sylu. *eod. verb. q.* 1. *concl.* 1. Cou. 3. *resol. cap.* 3. Botri *lib.* 6. *de iust. q.* 1. *ar.* 4. Binsfeld. *c. cum tu, de vsuris, q.* 1. *concl.* 1. P. Nau. *lib.* 3. *c.* 2. *num.* 388. Molin. *t.* 2. *disput.* 326. l. 5. Less. *c.* 20. *dub.* 18. contra Abb. & alios Canonistas *in cit. c. cum tu* Nau. *c.* 17. *Man. num.* 265. Palud. *in* 4. *disp.* 15. *q.* 2. *ar.* 5. Adrian. *in* 4. *de rest. vbi de vsura, §. sed hæc opinio.* Excipiendum verò est, nisi pecunia, v. g. vsuraria cum alijs iustè acquisitis permixta sit, vt discerni non possit, iuxta *l. si aliena, ff. de solutionibus*, & docent Less. *l. c. n.* 156. Molin. *cit. disp.* 326. qui tamen rectè monet, dum pecunia vsuraria in aceruo permixta manet, competere mutuatario realem actionem, qua petat sibi ex illo aceruo ante alios creditores restitutionem fieri.

Corollarium II. Christiani Principes Iudæis subditis suis possunt, ac debent prohibere vsuras, quæ naturali, ac diuina decalogi lege interdictæ sunt, etsi id consuetudine non vbique obseruari, annotauit Clarus *lib.* 6. *sent. §. vsura, num.* 7. Etenim quod permissio vsurarum, si approbatiua non sit, maioris mali vitandi causa interdum licita esse possit, docet etiam Lessius *lib.* 2. *c.* 20. *n.* 179. Mortaliter tamen aduersus iustitiæ legem peccabit Magistratus, si vsuræ licentiam det cum obligatione, seu pacto magni tributi soluendi, quippe cum propterea vsurarii vsuras augere, & pauperes magis opprimere cogantur, sicuti Less. *loc. cit.* annotauit, & Mol. *disp.* 304. *in fine.* Præterea in *Clem. vnic. de vsuris* habetur excommunicatio latæ sententiæ contra Iudices, qui ad vsurarum solutionem, compellunt aut impediunt quominus soluta repetantur vel restituantur. Et in *c.* 1. *de vsuris, in* 6. excommunicatio, & aliæ censuræ latæ sententiæ reperiuntur cōtra personas Ecclesiasticas, si vsurarios alienigenas in suis terris habitare permittāt.

Contra traditam doctrinam obijcitur primò illud Deut. 23. *Non fænerabēris fratri tuo ad vsuram, &c. sed alieno.* Respondent S. Th. *cit. a.* 1. *ad* 2. Vsuram erga extraneos, tanquam minus malū Iudæis permissam fuisse, vt à maiore malo fratribus fœnerandi arcerentur. Aliter respondet S. Ambr. *li. de Tobia, ca.* 15. & refertur

c. vlt. 14. q. 4. *Cui meritò inferuntur arma, huic meritò auferuntur vsuræ. Quem bello vincere non potes, ab hoc vsuram exige, quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat. Sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius executor inimici; Ergo vbi ius belli, ibi etiam ius vsuræ.* Vide Coradum de contract. q. 24. Greg. Tolos *l. 22. syntag. c. 21.* Mol. *disp.* 304. Adrian. *in c. de restit. §. Quia factum est,* Gabr. *in 4. d. 15. q. 11. a. 1.* Felicianum de Sotis *l. 1. de censib. c. 1. n. 16.*

Obijcitur II. Cæsareis legibus vsuras approbari. Respondetur, Si leges Cæsareæ alicubi lucratorias vsuras statuunt, canonico iure correctas esse, sicuti *ex Clem. vn. de vsuris.*

Obijcitur II. Laborem mutuatoris in numeranda pecunia pretio æstimabilem esse. Respondetur: Ordinariè laborem istum non alicuius momenti, si tamen notabilis, sit, pretium exigi posse, non veluti ex mutuo; sed tanquam ex opera mutuatario locata, sicuti notauit Maior. *in 4. distinct. 15. qu. 31. casu 14.* Nauar. c. 17. n. 209.

Obijcies IV. Qui mutuò v. g. pecuniam dedit, habet ius eas repetendi cum voluerit; modò non statim repetat, ita vt officium mutuandi frustraneum fuerit: Si ergo se obliget quòd intra anni spatium v. g. mutuum repetiturus non sit, poterit pro tali obligatione sua pretium accipere. Respondeo cum Molin. *disp.* 308. Verum esse antecedens; sed negandam consequentiam. Qui enim mutuò dat ad definitum tempus, non inducit vllam super se obligationem: sed beneficium mutui ad certum tempus extendit; sicuti neque ille vllam super se obligationem inducit, qui rem suam alteri donat, at tradit. Nam etiam in mutui datione dominium rei datæ in mutuatarium transfertur: post perfectum contractum mutui omnis obligatio ipsi soli incumbit suo tempore restituendi quantum acceperat. Alia verò ratio est de re locata, cuius dominium cùm penes locantem maneat, ideò pro eius vsu, & commoditate, quæ conductori permittitur, aliqua pensio exigi iure potest.

Interim verò fateri debemus, obligationem, quam quis in se suscipit in alterius gratiam, quòd paratus esse debeat ad mutuandum ipsi, pretio æstimabilem esse: eaque ratione defenditur praxis quorundam locorum, secundùm quam numularij, seu à Republ. seu ab ipsis mutuatariis mercedem accipiunt pro eiusmodi obligatione mutuandi pecunias quibuscunque petentibus, debitamque restituendi cautionem præstantibus, sicuti docet Sotus *lib. 9. qu. 1. art. 2.* Molin. *tom. 2. disp.* 308. *§. ex decisione.*

8 Porrò, licèt hactenus ostensum sit, vsuram, id est, lucrum ex mutuo expresso, aut virtuali acceptum, illicitum, & restitutioni obnoxium esse, attamen alij iusti tituli contractui mutui, adiungi possunt, quibus aliquid vltra sortem, seu rem mutuò datam rectè accipitur. Primus titulus est ex parte mutuatoris, si eius verè intersit non mutuari. Id autem interesse duplex est, Vnum dicitur lucri cessantis, si videlicet mutuatori propterea quòd mutuò daturus est, lucrum abscedet, veluti si mercator ex 1000. quos mutuò tibi dat, æstimatis omnibus, lucraturus sit 80. hos ipsos à te stipulari potest, vt suo tempore vna cum sorte ipsi restituas, secundum receptam doctrinam Gloss. *in c. conquestus, ver. de feudo, de vsur.* Adrian. *in 4. de restit. vbi de vsuris, §. quia factum est.* Conrad. *de contract. q.* 30. Maior. *dist. 15. q.* 39. Ioan. Medin. *C. de restit. quæst.* 38. *causa* 2. Caiet. *cit. qu. 78. art. 2. ad 1. obiect.* Nauar. c. 17. *man. num. & comment. de vsur. num.* 40. Petr. Nauar. *lib. 3. c. 2. num.* 288. Valentiæ *tom. 3. disp. 5. q. 20. p. 2. concl. 3.* Less. *lib. 2. ca. 20. num.* 80. Mol. *tom. 2. disp.* 316. contra Innoc. & quosdam alios Canonistas *in c. vlt. de vsuris,* Durandum *in 3. distinct. 37. ad 1. quibus,* tametsi dubius assentitur Sotus *lib. 6. q. 1. a. 3. concl. 4.* Probatur autem ex eo, quia spes lucri, qua se priuat mutuator in gratiam mutuatarij, pretio æstimabilis est: ergo eius compensatio in pactum deduci potest. Idemque habet locum in emptionis contractu: puta si mercem mercator in aliam regionem, vbi pluris valet, delaturus fuisset, nisi hoc loco emere cupienti venderet; potest hanc sui lucri sperati compensationem expetere, sicuti notat Abb. *in c. vlt. de vsuris.* Necesse tamen est, vt in æstimatione lucri sperati non solum expensæ deducantur, sed etiam incertitudinis periculum: quia lucrum in spe minus valet, quàm in re, & tantòquidem minus, quantò incertior spes est.

Addunt verò Molin. *cit. disp.* 316. Less. *n.* 87. Tametsi mercator alias pecunias in arca seruet, si tamen has negotiationi non destinarit, sed solùm illas, quas postea mutuò dat: posse aliquid exigere ratione lucri cessantis, quippe quod verè ipsi ratione mutui cessat. Quin imò ait Lessius: Etsi mercator pecunias absolutè non destinarit negotiationi, tamen voluisset negotiationi exponere, sed ideò abstinuit, quia scriuit multos mutuò petituros: probabiliter dici posse, quòd compensationem lucri cessantis postulare possit: cum reuera in gratiam mutuatariorum lucro alioquin sperato, abstinuerit, cauendum tamen est, ne vsura palliata interueniat.

Cæterum pro sola carentia pecuniæ, seu mera obligatione non repetendi, v. g. ad annum, nihil accipi potest: quandoquidem carentia illa pecuniæ ad tempus aliquod, est intrinseca, & essentialis mutuo: ergo sicuti pro mutuo nihil accipi potest sine vitio vsuræ, ita neque pro carentia, seu obligatione non repetendi ante tempus, quamuis productius: quia id aliud non est, quàm mutuum prorogatum, seu extensio beneficij gratuiti ad maius, seu longius tempus, vt suprà dictum.

Alterum interesse damni emergentis, quod duplex est: Vel enim est damnum intrinsecum, quod in ipsa re mutuò data inest, vt si tempore veris mutuò des frumentum, restituendum autumno, cum minoris valebit; Vel est damnum extrinsecum, seu aliunde proueniens: vt si pecuniam, quam mutuò das, destinaueris ad emendum frumentum tempore abundantiæ, postea verò pretio maiore emere cogaris, eiusmodi damni tui compensationem meritò in stipulationem deducis. Quæ est doctrina S. Th. *q. 78. art. 2. ad 1.* communiter recepta, contra Scotum, *in 4. d. 15. q. 2. a. 3.*

9 Sed, & probabile periculum damni, cui mutuator, aut venditor se exponit, si homini non industrio, & pluribus debitis obstricto mutuò det, aut vendat, æstimari, & idcirco, interueniente pacto, aliquid exigi potest: quia quiuis prudens mallet decem florenos verbi gratia donare, quàm centum *tali homini* credere, aut mutuo dare. Quæ est sententia Maioris *in 4. distinct. 15. qu. 3. d. casu 15.* Medinæ *de restitut. quæst. 38. §. ad tertiam causam,* Petr. Nauar. *libr. 3. cap. 2. num. 110. & 143.* Valentiniau. *tom. 3. disp. 5. quæst. 20. part. 2. conclus. 4.* Molin. *tom. 2. disp.* 356. Lessij *lib. 2. cap. 29. dub. 13.* contra Sotum *libr. 6. de iustit. q. 4. artic. 1. ad 1.* Nauarr. *capit. 13 numer. 81.* Accidit enim contractus innominatus suapte natura iustus. Subijciam me periculo in tui gratiam, (modo id probabile sit, & non vano timore conceptum) si dederis mihi decem florenos. Qua ratione Nauarr. *lib. 6. consil. 23. de vsur. edit. 2.* rectè defendit pactum, quo aliquis mercatori in Siriam nauiganti dedit centum aureos, ita vt si nauis periret nihil omnino reciperet: Sin verò rediret salua, centum & viginti quinque consequatur. Vide eundem Nauarrum *consil. 29. num. 4. eodem titul.* vbi defendit similes contractus. Do tibi centum, ea lege, vt si presbyter factus fueris, vel post sex annos vixeris, des mihi duplum, sin minus nihil accepturus sim, dummodo periculum, ne intra id temporis spatium moriatur, vel à presbyteratu reijciatur, tantæ æstimationis merito censeri possit. Confirmatur ex eo, quòd etiam fideiussor pacisci potest, vt ipsi aliquid à debitore detur, non solum pro onere, siue obligatione, quod in eius gratiam suscipit, sed mihi etiam magis pro periculo, quod interdum subest, damni incurrendi, teste ipso Nauarr. *ca. 17. n.* 285. Couar. *3. resol. cap. 2. n.* 6. Caiet. *cit. ar. 2. ad 4.* Pet. Nau. *lib. 3. cap. 2. nu.* 247. Binsfeld. *in c. nauiganti, de vsuris, quæstio. 3.* & constat *ex l. huc iure, §. Lain scribit, ff. de donat.*

Ex his intelligitur primò. Discrimen inter vsuram lucratoriam, id est, quæ mere lucrum continet, omnique iure prohibita est, vt mox dicam, & vsuram compensatoriam, id est, per quam damnum, vel lucrum cessans compensatur, iuxta *l. socium, ff. pro socio,* vbi dicitur: Socium, qui reddendo pecuniam moram adhibuit, *vsuras quoque præstare debere: sed non quasi vsuras,* propriè dicta, & lucratorias, *sed quod socij interfuit, moram cum non adhibuisset.* Et *l. vsuras, Cod. de vsuris* Cogitur *emptor, qui in solutionis mora est, vsuras insuper soluere venditori.*

10 Secundò intelligitur Necessarium esse, vt lucrum cessans, vel damnum emergens; vel sortis periculum in pactum deducatur expressè, aut tacitè, fiatque contractus innominatus: in tuam gratiam desistam ab hoc lucro, vel damnum hoc, aut periculum subibo, vt des mihi decem. Ad eum modū, quo opifex v. gr. si ob tuam gratiam ac petitionem decem lusurus, vel spatiaturus sit, pacisci potest, vt des illi pecuniam, quam, nisi tibi obsecundaret, interim lucratus esset. Si autem mutuator nihil in pactum deduxit, tametsi postea ex mutuatione damnum incurrerit sine culpa mutuatarij, nullam compensationem postulare potest.

11 Tertiò exinde cohonestatur, qui in Italia dicitur *Mons pietatis.* Videlicet ærarium publicè constitutum ad mutuandum indigentibus, ea lege, vt pro mutuo ipsis dato pignus relinquere cogantur, & intra tempus definitum, recepto pignore, pecuniam mutuò datam restituere: insuper verò exiguum aliquid addere pro Ministrorum sustentatione, & publica obligatione. Si autem intra tempus definitum solutio facta non sit, pignus distrahi posse, vt detracta sorte, exiguoque illo adiecto, quod reliquum est, mutuatario restituatur. Idque approbatum est à Leone X. in Concilio Lateranensi, *sess. 19. apud* Nau. *in comment. de vsuris a notab. 29.* Rebell. *cit. l. 8. q. 13.* Mol. *disp.* 325. *lib. 2. c. 20. dub. 13.*

Non

Non absimilis negotiatio est, quam in Germania nostra quibusdam locis vsitatam audio. Cuius maiore anni parte pecunias paratas habere debet, ex quibus indigentibus opificibus, præsertim textoribus, mutuum dare possit, relicto ipsi in securitatem solutionis pignore, v. g. tela. Cùm autem recepto pignore solutio facienda est, post annum medium, in singulos florenos mutuò datos auctarium adijciendum est, v.g. vnus patius. Considerandum enim est, auctarium istud non accipi ratione mutui, sed ratione obligationis, oneris ac curæ, quam ciuis ille ob gratiam textorum in se suscipit, vt toto ferme anno pecunias pro illis in promptu habeat, quocumque tempore in domum suam aduentantes intromittat, pecunias numerat, &c. quæ obligatio prætio æstimabilis est. Deinde addi potest, lucrandi illam rationem defendi posse titulo societatis, cùm annexo pacto essecurationis, de quo dicam infrà *c.20.num.* 2. Etenim textores pecunijs à Titio acceptis negotiantur, quando materiam tempore opportuno coemunt ad tales texendas; atque inde lucrum reportant, cuius aliquantulam partem ciuis ille iure deposcit, quandoquidem ad hoc lucrum pecuniæ ipsius non parum contulerunt.

Moneo tamen, talem nummulariam negotiationem instituendam non esse, nisi cum auctoritate, & approbatione Magistratus; ad quem pertineat examinare, vtrùm ea ipsis opificibus vtilis sit, quia alioquin textores v.g. nisi hyemis tempore, quo fila in minore prætio sunt, ad emendum pecuniam habeant, otiari debebunt, & ad paupertatem adigi. Curandum etiam à Magistratu, vt auctarium, quod Ciui penditur, non immoderatum sit, sed tale, vt neutra contrahentium pars iustè conqueri possit.

Quartò resoluitur; Si quis pecunias sub vsuræ obligatione mutuas acceperit, quamuis etiam deinceps in suum commodum vsurus fuisset, posse eum cum mutuum petente pacisci: Dabo tibi mutuos mille aureos, priuando me commodo, quòd alioquin ex ijs percipere volebam, vt in eius compensationem tu tenearis pro me vsuras creditori meo soluere. Sin verò nullum, aut exiguum commodum ex pecunia mutuò accepta capturum se putet, ideoque pœniteat eum mutuò sub vsuris accepisse, tunc nefas est, tali pacto alteri mutuare: cùm grauamen illud re vera non imponatur mutuatario in compensationem lucri, aut commodi cessantis; sed potius ratione mutui, quod vsurarium esse constat. Et ita notauit Mol. *disp.4.*

Alter iustus titulus vltra sortem accipiendi est ex parte mutuatarij: si pœna conuentionalis adiecta sit, quàm is soluere cogatur; ni ad tempus præscriptum mutuum restituerit. Neque opus tunc esse videtur, vt creditor exigat, sed dies statuta pro homine interpellat. *Cum ea, quæ quis promisit, ipsi in memoria sua seruare, non ab alijs sibi manifestari debeat poscere*, sicuti habetur in *l. magnam, C. de contrahend. stipul.* Multò minus requiritur Iudicis sententia; cùm ex mutua conuentione ac pacto debeatur, sicuti docet Sylue. *verb. pœna, num.* 14. Couar. *in Epit. part.2.c.6.§.8. num.* 14. licet contrarium probabile censeat Less. *c.20.nu.*1336. Vide etiam Rebell. *q.9.* Petr. Nau. *l.3.c.2.n.* 335. *disp.*317.

12 Quo loco notandum est *ex cit. Doctoribus*: Quod triplex pœna sit, vna legalis, quæ lege decernitur propter crimen seu culpam. Altera iudicialis, quam in particulari causa Iudex imperat. Tertia conuentionalis, quæ partium contrahentium consensu statuitur, soluenda ab eo, qui à contractu recesserit, vel in mora culpabili fuerit restituendi, iuxta *l. si pacto C. de pactis, cap. significante, de pignoribus.* Inter quæ pœnarum genera discrimen hoc est, quòd strictioris interpretationis sit pœna legalis, quàm conuentionalis, & iudicialis, sicuti notat Bartolus, & alij Doctores in *l. cum stipulatus, ff. de verb. obl.* Sanch. *l.4. moral. cap.22. numer.*25. Nam si lege pœnali decretum fuerit, quòd ad certum temporis terminum aliquid peractum esse debeat, alioquin pœna contrahatur: v.g. Nisi Parochus intra annum sacerdotio initiatus sit, eius Parochiale beneficium vacare oportet, *c. licet canon, de electio. in 6.* talis pœna antè non incurritur, quàm tempus anni integrè lapsum est, *c. commissa, eod. in 6.* At verò pœna conuentionalis, sicut, & iudicialis, constituta, nisi ad certum tempus aliquid perfectum fuerit; statim committitur, quando tantùm temporis, non sine culpabili mora, elapsum est, vt in residuo perfici non posse, certum sit, sicuti constat *ex cit. leg. cum stipulatus*, & docet Gl. in *l. nulla stipulatione, ff. eod.* vbi rectè monet; Licet hoc casu ante diem pœna commissa sit, non tamen peti posse, donec dies aduenerit: quod etiam notat Gloss. *marg. in c. commissa. de elect.* & sumitur ex *l. hoc iure, l. si ita stipulatus essem, ff. eod.* Quare in effectu discrimen hoc est inter pœnam statutam ab homine, & pœnam legis: quòd, si ante lapsum temporis, quando iam certum est, opus perfici non posse, terminus prorogaretur, non contrahitur pœna legalis, sed pœna conuentionalis permanet, quippe quæ ad prorogationem temporis incursa est, sicuti colligitur *ex cit. l. cum stipulatus*, & docent DD. ferè communiter. Quare mirè mitius agitur, cum lege, quàm cum homine, secundum Gl. *in l. Celsus, ff. de recept. arbitr.*

Addit Sanch. *n.* 16. Idem sentiendum de voto pœnali, quippe cuius obligatio quasi conuentionalis est, & ab homine prouenit. Quamobrem, si aliquis votum edidit, v.g. Religionis ingrediendæ, nisi intra certum tempus, puta biennium, templi ædificationem perfecerit. Hierosolymam voti causa peruenerit, posteà verò culpabili mora interposita, cùm impossibile esset in residuo biennij votum exequi, temporis prorogationem, vel dispensationem à sum. Pontifice impetrauit, ideò etiam adiecta, & iam contracta pœna sublata censeri debet, si eius mentio specialis facta non sit.

Tertius titulus aliquid vltra sortem accipiendi est pacti accessorij: Si v.g. pecuniam mutues auream, vt restituatur in moneta ærea, vel minuta: accedit mutuo contractus cambij, iuxta cuius taxam consuetam amplius, quàm datum est, accipere licet, sicuti docet Nau. *lib.2. cons.2. de empt. edit.2.*

13 Quæstio I. Vtrùm contractus iste vsurarius sit, Si Mercatori ad nundinas nauiganti pecuniam mutuò das, adiecto pacto, vt fortuitus eius casus ad te pertineat, atque in eius rei compensationem aliquid tibi vltra sortem soluatur, Respondent DD. communiter apud Nau. *c.17. man. n.*284. Binsf. *in c. nauiganti, de vsuris, q.1.* Henricum Canisium *de vsuris, c.4. n.5.* Couar. *3. resol. c.2. n.5.* Mol. *disp.*318. Rebellum *l.c. q.4.* Si tali conditione mutuò dedisti, vt mutuatarius, propter mutuandi officium ipsi præstitum, obligatus sit ad accessorium illum assecurationis contractum celebrandum, vsuram commisisti, perinde ac si illam obligationem prætio æstimabilem eidem imposuisses, v.g. vt obligatus sit a te merces emere; talis enim obligatio siue onus, quod ratione mutui inijcitur mutuatario, prætio æstimabile est, & consequenter materia vsuræ, sicuti bene explicat. P. Nau. *lib.* 3. *c.* 2. *n.*404. Angelus *ver. vsura, §.*38. quamuis contrarium sentiat Adr. *in 4. de restitut. §. occurrunt circa prius.* Sin autem mutuatarius vtrumque contractum plena libertate, nulloque inuoluntario admixto, tecum celebrauit; nihil prohibet, quominus aliquid vltra sortem accipiat, non ratione mutui; sed ratione contractus accidentaliter, mutuo adiecti, qui dicitur assecurationis.

Quare *cit. c. vlt. de vsuris. Nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quòd suscepit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus*, aiunt Doctores plerique explicandum esse secundùm priorem; non posteriorem contrahendi modum. Alia est responsio Adr. & Nau. *l.c.* intelligendum esse duntaxat secundùm præsumptionem fori externi: vt propter periculum vsurariæ intentionis, talis contrahendi modus vsurarius censeatur: eò quòd facilè sit in auctario vltra sortem petendo, non solùm periculum, sed etiam mutui dati beneficium ostendere, quod ciuili iure permissum erat, *tit. ff. & C. de nautico fœnore*, sed canonico correctum, qua de re videri potest Molin. *cit. disp.* 318.

Sed mihi magis placet suspicio Bernarij de vtilitate legendæ historiæ, *l.2. in princ.* In textum illius *c. vlt. de vsuris*, mendum irrepsisse, omissionem voculæ. Non, vti clarè colligitur ex connexione sequentium verborum; *Ille quoque qui dat decem solidos, vt alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensuræ reddentur. quæ licet tunc plus valeant, vtrum plus. vel minus solutionis tempore fuerint valituræ verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc vsurarius reputari.* Si iste quoque vsurarius reputari non debet: ergo nec prior. Alioquin non collectiuam, seu aduersatiuam particulam Pontifex ponere potuisset.

14 Quæstio Secunda. Vtrùm vsura sit, tempore autumni mutuò dare frumentum, ea lege, vt in vere restituatur: Vel vendere frumentum in autumno, eo pacto, vt prætium soluatur, quanti illud valiturum erit tempore veris? Respondeo ex Greg. IX. *in cit. cap. nauiganti, §. ille quoque*; iunct. Gloss. & Abb. *n.6.* Adrian. *loco supra cit.* Gabr. *in 4. d.15. q.11. art.1.* Cou. *2. resol. cap.3. n.6.* Canisio *cap.3. de vsuris.* Molin. *tom.2. disp.*255. Less. *lib.2. cap.2. num.*145. *& c.21. num.*28. P. Nau. *lib.3. c.2. num.*280. & dico I. Si dubium sit, plurisne, an minoris frumentum verno tempore valiturum sit, quàm in autumno valet, rectè ita venditur, aut mutuò datur; Quia vterque contrahentium æquali fortunæ spontè se subiecit: & cum dominus frumenti obligatus non sit ad mutuandum, aut vendendum, post non aliter mutuare, aut vendere velle, nisi cum dicta conditione iusta. Simile quidem est: Si quis in vere emat frumentum soluatur in autumno, modò æquale dubium sit de prætio ad illud tempus augendo, aut minuendo. Sin verò longè probabilius sit, prætium frumenti auctum iri, vsurarius erit contractus emere tunc currente, tradatur in autumno. Sed esto posteà contingat, prætium non augeatur, id casui adscribi debet: atque nihilominus contractus iniqui-

tas, & restituendi obligatio semel contracta permanet, sicuti in simili notauit Adrian. *loc. cit.* Quod si autem tali pacto pecuniæ solutio anticipetur, vt prætium constituendum sit secundum valorem, quem merx habitura erit tempore faciendæ traditionis; tunc nullum periculum vsuræ est: cum anticipatio ista in solius venditoris commodum cedat, sicuti notauit Molin. *disp.* 306.

Dico II. Si valdè probabile aut quasi certum sit; prętium frumenti, ad vernum tempus auctum iri, vsuram palliatam committit mutuator, aut venditor: quia suprà id quod dedit, onus ęstimabile imponit alteri contrahenti, videlicet quòd restituere debet frumenti sebapham, vel prætium eius, tempore, quo plus valitura est. Accedit, quòd post peractam venditionem periculum mercis ad emptorem spectat; ergo ad eundem quoque mercis incrementum spectare debet; si videl. contingat eius prætium postea augeri. Atque ita docent Med. *de restit. q.* 38. *causa* 5. Couar. 2. *var. sol. c.* 3. *n.* 6. Less. *lib.* 2. *c.* 21. *n.* 52. *etsi aliter* Caiet. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 7.

Excipe: Nisi intersit venditoris, aut mutuatoris non vendidisse, aut mutuò dedisse: quia ipsemet frumentum seruaturus erat in vernum tempus, quo pluris distrahere posset. Quamquam etiam tunc deducenda est æstimatio custodiæ laboris, ac periculi, quod venditor, vel mutuator seruando frumento subire deberet. Vide Couart. *l. c.* Binsfeld. *cit. c. in ciuitate qu.* 3. Mol. *disp.* 335. §. *licet tempore*, vbi rectè annotat; Vsurarium esse, si venditor sub prętextu lucri cessantis paciscatur, vt frumenti prætium ipsi soluatur, secundum valorem maximum, quem habiturum erit a die celebrati contractus vsque ad tempus vernum. Etenim, si ponamus venditorem vsque ad illud ipsum tempus seruaturum fuisse frumentum, frustrà obligationem imponit emptori, vt quocunque etiam intermedio tempore pluris valent, tale illi prætium soluendum sit,

Deinde limitari debet: Si mutuò dans frumentum non obligat mutuatarium, vt certo tempore reddat, quo pluris valiturum putatur; sed cum ipsi placuerit, vel cùm mutuator exegerit; tum nihil contra iustitiam peccabit mutuator, etsi frumentum in eadem quantitate repetat, aut recipiat tempore, quo plus valet, quare in hoc casu sibi imputare mutuatarius debet, quod non citius restituerit, quandoquidem etiam vice versa, mutuator sibi non cauit, aut citiùs non repetiuit, mutuatarius restituere poterit tempore, quo frumenti prætium imminutum est. Ita docent Sotus *lib.* 6. *q.* 1. *a.* 2. Nau. *c.* 17. *n.* 219. Binsfeld. *c. in ciuit. de vsuris*, *q.* 5. Mol. *t.* 2. *disp.* 311. Tol. *l.* 5. *c.* 34. contra Less. *lib.* 2. *c.* 20. *n.* 154. Reb. *p.* 2. *l.* 8. *q.* 8. *n.* 7. Medin. *de restit. q. vlt.* §. *ex dictis sequitur.* Ratio peti debet ex natura mutui, quæ est, vt quod mutuò datur, eadem mensura, genere, & bonitate intrinseca restituatur: quare in contractu isto æqualitas inter datum, & acceptum non attingitur secundum prætium seu valorem extrinsecum; nisi id exprimatur, & alius contractus quasi venditionis aut permutationis alicuius instituatur: Do tibi nunc 30. modios frumenti prætii auctioris, vt in autumno restituas modios 30. prætii, vti probabilissimè existimatur, diminutioris: est enim perinde ac si duo cadi vini veteris permutarentur cum tribus cadis vini noui.

Confirmatur ex praxi. Quia nihil frequentiùs est, quàm ita dare mutuò frumentum, vinum, oleum, &c. vt tantundem recipiatur, etsi mutuans credat prætium tempore restitutionis auctius fore. Alia verò ratio est de pecunia, quippe cujus essentia plurimum pendet ab extrinseca æstimatione; adeò quidem, vt alia quasi pecunia censeatur, si ejus valor extrinsecus crescat, vel decrescat. Quare si quis mutuò dederat 100. thaleros, eorumque postea valor merè extrinsecus secundùm se augeatur, non tenetur thaleros totidem, sed pauciores restituere, nisi mutuator propter lucrum cessans sibi cauerat, sicuti bene notat Tol. *cit. loco*, & dixi suprà *tract.* 3. *p.* 2. *cap.* 5. *n.* 15.

Neque illud illicitum erit, si frumentum v. g. vendatur, mutuò detur, cum pacto, vt restituatur secundùm valorem medium, quem ad tempus vsque vernum v. g. habiturum erit, quia tunc æquale vtriusque contrahentium periculum est, sicuti notat Nau. *c.* 17. *man. nu.* 229. Similis ratio est de pecunia. Qui enim mutuò dat in certa specie, v. g. ducatos mille, pacisci potest, vt restituantur ipsi post annum secundum valorem, quem tunc, vel quocunque alio designato tempore habituri sunt, posito quòd vsque ad illud tempus seruare decreuerat. Non potest tamen pacisci, vt restituantur illi post annum secundùm valorem maximum, quem interea temporis ducati habebunt. Cùm enim valor, & accrescere, & decrescere possit; hominisque prouidentia punctum valoris maximi per illud tempus certò attingi non possit, liquidò apparet, securitati mutuatoris consuli, omneque periculum in mutuatarium conijci, non sine vsuræ vitio: Qua de re vide Maiorem *in* 4. *d.* 15. *q.* 32.

15 Quæstio Tertia. Vtrum similiter in censu redimibili, si mille florenis in auro emas quinquaginta florenos annuos, liceat apponere pactum, vt redemptio fiat in eadem specie monetæ, videlicet ducatorum, vel quanti solutionis tempore ducati valebunt? Hanc quæstionem proponit Less. *lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 8. & respondet; In quibusdam saltem euentibus id licitum esse: I. *Si certum erat, æstimationem monetæ non esse mutandam.* II. *Si vtrinque par erat dubium, num esset augenda, an minuenda.* III. *Si certum erat æstimationem, monetæ augendam; sed emptor statuerat, pecuniam suam seruare, tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere.* Primum, & secundùm responsum nullam difficultatem habet, at verò tertium: Nam vt ipse Lessius postea *num.* 50. argumentatur: Iniquitas committitur, si in censu emptitio venditori suprà naturam contractus, & loci consuetudinem, aliquod nouum onus prætio æstimabile imponatur, eique non compensetur: Id autem accidit in proposito: Cùm enim iustum prætium census redimibilis apud nos censeatur 20. floreni in vnum 1000. in 50. secundùm valorem quem data pecunia habebat tempore contractus: magnum profectò onus venditori imponitur, si tempore redemptionis reddere debeat prætium census non secundum valorem, quem habebat tempore contractus; sed secundum eum valorem, quem certò, vel probabilissimè habebit auctiorem, idque onus nullo modo venditori compensetur.

Neque verò prætextus ille lucri cessantis probabilitatem habet: quin imò contradictionem inuoluere videtur. Cùm enim emptor census, ratione eius contractus, ex 1000. florenis accipiat annuos 50. non potest dicere, tantum sibi lucrum decedere, eò quòd monetam auri in specie seruaturus fuisset, donec eius valor cresceret; Si enim seruasset, 50. annuos lucratus non fuisset, Igitur necesse est, vt vel 50. annuos, ex censu dimittat; neque enim nego, contractum mutui honestissimè institui posse, cùm pacto, vt pecunia in eadem monetæ specie restituatur) vel valoris incrementum non exigat.

Nota autem, quòd hæc responsio locum habet, si valor extrinsecus monetarum, v. gr. thalerorum in censum elocatorum, secundùm se augeatur: Si verò per accidens tantum augeatur, propter intrinsecam diminutionem minutiorum monetarum, tunc fateor, tale pactum iustum, & naturæ contractus censualis conforme esse. Quandoquidem in redemptione census idem seu æquiualens prætium emptori redhiberi debet, si autem thaleris mille, qui contractus tempore conficiebant MCC. florenos Rhenenses, emisti annuos florerenos 60. Postea autem propter deprauationem minutiorum monetarum thalerus, earum comparatione crescat, vt valeat florenos sesqui, aut duos: non satisfiet restituendo thaleros DCCC. aut CD. quia tale prætium in veritate non ęquiualet acceptis thaleris mille; sed solùm externa nominis impositione, quatenus totidem florenos Rhenenses continere dicuntur, sed longè alios ac deteriores.

Quæstio Quarta. Vtrum vsura sit, si mutuam pecuniam petenti dicam: Non do tibi mutuò, sed pecunia ista emo à te vaccam; quam tibi locatam volo pro annua pensione. Respondeo cum Maiore *in* 4. *d.* 15. *q.* 46. *casu secundò*: Si is qui mutuò petit, Vaccam nullam habet, neque mox habiturus est, tunc vsuram esse sub ficta venditionis, ac locationis nomine palliatam. Sin verò ille re vera vaccam habeat, non esse vsuram: modò seruetur natura contractus locationis, quæ esse solet, vt periculum vaccæ incumbat locatori.

16 Quæstio Quinta. An vsura sit, Si mercator credita pecunia, vendat pannum summo prætio, v. g. aureis centum octo: vt statim eundem pannum numerata pecunia redimat prætio infimo, videlicet aureis centum: Vsurarium contractum esse ait Gabr. *in* 4. *d.* 15. *q.* 11. *a.* 3. *du.* 3. Sed placet mihi responsio Angeli *verb. vsura*, 1. *nu.* 60. Nau. *c.* 23. *n.* 91. Vsuram quidem præsumendam esse: quia sub specie venditionis ac redemptionis, reipsa aliud non agi videtur, quàm quod homini indigenti centum aurei credantur, sine mutuò dentur, cum pacto, vt postea restituantur centum, & octo. Si tamen mercator bona fide, & sine vsuraria intentione pannum vendidisset prætio summo, videlicet 108. constituens emptorem in libertate reuendendi cui vellet, emptor autem rogaret mercatorem, vt ipsemet prætio minore: videlicet aureis centum redimeret, ab iniquitate, & vsura immunis censeri potest, quod etiam docet Nau. *l.* 3. *c.* 2. *num.* 17. Less. *c.* 21. *nu.* 130. Etenim constat ex supra dictis: Multum refert, vtrum mutuatarius cum mutuante alterum redemptionis contractum liberè in suum, vel vtriusque commodum instituat, an verò cum inuoluntario mixto, quia cogitur à mutuatore, propter mutuum ipsi datum.

Veruntamen etiam huius grauaminis alius iustus titulus esse potest. Exempli causa: Si mercator ex illis aureis quotannis centum lucraturus putetur, deductis impendijs: fas est pacisci cum

mutua-

mutuatario: Dabo tibi mutuò duo millia aureorum: modò paratus sis, suo tempore compensare lucrum mihi exinde cessans: vel, si malis, loco huius compensationis emas nunc à me pannos prætio auctiore: hoc onus tali modo emendi compensationi faciendæ æquale sit.

17 Quæstio Sexta. Vtrùm contractus, qui dicitur, Germanicè *ein pfandtschafft*, vsurarius sit: Videlicet, vt creditor fructus ex pignore locretur donec debitum ipsi restitutum sit? Responsio est affirmatiua, cum Caie. 2.2.*q.*78.*ar.*2. Sot. *lib.*6. *part.* 1. *a.*1. & alijs Theologis contra Aleiatum *lib.*2. *disp.* *c.*3. & alijs apud Mynsing. *cent.*6. *obser.*71. Andr. Gail. *lib.*2. *obseru.* 3. Sumitur *ex cap.*1. *c.*2 *& c. conquestus, de vsuris*, vbi dicitur, fructus rei oppignoratæ computandos esse in sortem, deductis expensis. Ratio est, quia alioquin creditor vltra pecuniam, quam credidit, aliquid lucrabitur causa solius mutui: quæ vsura est. Cæterum, alij iusti tituli interuenire possunt fructus ex pignore sine diminutione sortis lucrandi. Primus est apud Binsfeldium *c.*1. *de vsuris*, *q.* 2. *concl.* 1. Maiorem *in* 4. *d.* 15. *q.* 33. Conradum *q.* 33. *de cont. conc.* 7. Si fructus ex pignore, vel hypotheca percepti, non superent quantitatem pensionis, quæ iure census super eadem hypotheca secundùm morem patriæ constituti, exigi potest, cum pacto redhibitionis, &c. Exemplum est: Si Princeps aureis 10000. indigeat, quos nobilis pecuniosus gratis mutuare non vult, vt euitetur vsura, oppignorari ei potest oppidum, adiecto contractu censuali, per quem ex oppidi redditibus 500. annuos percipiat, donec sors restituatur.

Secundus ex communi doctrina apud Caiet. 2.2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 6. Sotum *cit.* *a.*2. *ad finem*: Si creditor fundum, qui pignori destinatus erat, certo prætio emat, cum pacto reuendendi. Tunc enim pignoris naturam realemque obligationem amittit, & possessori tanquam verò domino fructificat eiusdemque periculo perit. Nam licitam esse venditionem cum pacto redemptionis apposito, constat *ex l.*2. *C. de pactis inter empt. & vendit.*

16 Interdum etiam nihil obstat, quamuis maiore prætio redimatur, quàm venditum fuerat, videlicet si postea res pluris valitura putetur; vt si in autumno vendatur schapha frumenti tribus florenis, cum pacto, vt in vere reuendatur florenis quatuor: Vel si pactum redimendi in gratiam venditoris, cum onere emptoris, adijciatur, Puta si Princeps ciuitatem viro nobili vendat aureis 10000. adiecta conditione, vt ipsi liberum sit, si voluerit redimere, sed prætio maiore, v. gr. aureis 10300. Cùm enim obligatio, quàm emptor reuendendi ad petitionem primi venditoris contrahit, onus quoddam sit prætio æstimabile, in partem prætij rectè computatur: quandoquidem onus pacto adiectum est quasi pars prætij *le. fundi prætium*, *ff. de contrah. empt.* Igitur propter onus istud emptori in gratiam venditoris impositum, minus prætium decerni potest, quàm alioquin res valeat, adiuncto pacto vt in redemptione prætio consueto vendat, sicuti docet Abb. *ca. in aliquibus*, *nu.* 2. *de decimis*. Medina *q. vlt. de vsur.* Cou. 3. *resol.* *c.*9. Nau. *cap.* 17. *n.* 248. *& l.* 3. *consil.* 7. *de empt. edit.* 2. Binsfeld. *c. in ciuitate, de vsuris q.* 7. Canis. *c.* 5. *de vsur. n.* 30. Petr. Nauar. *l.* 3. *c.* 2. *n.* 97. Mol. *t.* 2. *disp.* 375. *& seq.*

Eodemque recidet, si prima venditio communi seu consueto prætio fiat, cum pacto, vt futuro tempore redimi possit, sed prætio maiore, quam tunc res valitura putetur, idque propter onus, quod emptori imponitur, vt de re empta suo arbitratu disponere non possit, sed venditoris voluntati subiecta esse debeat.

Interim semper cauendum est, ne sub eiusmodi contrahendi formulis animus vsurarius lateat, quod ex circumstantiis interdum meritò præsumitur: vt si prætium venditionis nimis diminutum sit, iuxta *cap. ad nostram*, *de empt. & vendit.* Quamuis neque in hoc casu prætij nimis diminuti, si verè fuit animus vendendi, cum pacto redimendi, vsurarius contractus interuenit, sed potiùs iniusta, & inæqualis venditio, quæ proinde ad æqualitatem reducenda est soluendo venditori defectum prætij iusti in prima venditione decreti, vna cum compensatione damni, vel lucri propterea cessantis, quòd prætium ab initio iustum non fuerit, sicuti docet Mol. *in fine disp.* 375. Less. *lib.* 2. *c.* 21. *n.* 119.

18 Sed, & simili ratione in venditione apponi potest pactum reuendi ad arbitrium emptoris, v.g. vendo tibi prædium, tali pacto, vt si tibi venditio displicuerit, reuendere mihi possis. Secundùm quàm formam contrahendi æquitas postulat, vt primæ venditionis prætium maius sit, quàm alioquin esse deberet, propter grauamen venditori impositum reemendi ad arbitrium primi emptoris. Fructus tamen temporis intermedij, si vera emptio cum pacto reuendendi intercessit, ad emptorem spectare debet, tanquam dominium.

Quamobrem meritò *in cap. illo vos, de pignor.* vsurarius contractus præsumitur, in quo emptus est fundus, cum pacto, vt maiore prætio ad arbitrium emptoris redimatur, fructus in partem prætij computatis, quandoquidem duo in illo pacto continebantur, aliena à natura talis contractus; videlicet, vt & prætium maius esset redemptionis, quàm primæ emptionis, & vt fructus inter emptionem, & redemptionem percepti ad venditorem pertinerêt. Præsumebatur igitur fuisse mutuum vsurarium cum traditione pignoris, cuius fructus in sortem computari consueuerunt; præsertim cùm emptor solitus etiam fuerit vsuras exercere. Vide Glos. ib. *ver. percepti*. Less. *c.* 21. *n.* 119.

19 Tertius titulus. Maritus donec dos ei promissa soluitur, fructus ex pignore, siue sortis imminutione, iure percipit, vt nimirum interea habeat, vnde onera matrimonij sustinere possit, *c. salubriter, de vsuris*, vbi Abb. *in princip.* Nau. *comment. de vsuris, notab.* 21. Mol. *tom.* 2. *disp.* 321. Less. *lib.* 2. *c.* 20. *dub.* 16. *n.* 141. Binsfeld. *cit. c. salubriter, q. vij.* Cùm enim fructus, & commoditas dotis marito debeatur in compensationem onerum, quæ ipsi incumbunt familiam alendi; iniquitas foret, si vno, vel altero anno talem obligationem sustinere deberet, nullumque ex dote promissa fructum percipere posset; nisi alio id ei modo compensaretur. Quare licitum etiam est pactum, vt interim dum dos soluitur à promissore, certa pecuniæ quantitas quotannis numeretur in compensationem onerum, quæ interea maritus sustinere cogitur. Quin & vicissim iustum est, si facto diuortio, dos, ex qua se alere deberet vxor, eidem non soluatur interim alimenta competentia ipsi à marito præstentur, idque ex natura pacti dotalis, multum etiam adiuuante consuetudine, & iuris, præsertim canonici, dispositione, sicuti Nauar. *loco cit. notauit*.

20 Quartus. Proprietarius ex feudo, vel emphyteusi sibi oppignorata fructus, absque sortis exoneratione percipit, iuxta *c.* 1. *de feudis, c. conquestus, de vsuris*. Ratio afferri debet, quia tali pacto seu conditione, contractus isti seu primitus, seu per diuturnam consuetudinem constituti sunt, vt si res feudalis, aut emphiteutica oppignorata sit domino directo, ipsi fructificari debebt. Congruentia autem est, partim quia indecens esse videtur, rem penes dominum directum existentem alteri fructificare: partim quia interea dominus fructuario pensionem remittere tenetur. Vide Abb. aliosque Canonistas, *in cit. c. conquestus*. Maior. in 4. *d.* 15. *q.* 31. *casu* 1. Gabriel. *c.* 11. *a.* 2. *concl.* 4. *casu* 2. Syluest. *verb. feudum*, *quæst.* 29. *&* 30. Mol. *tom.* 2. *disp.* 323. Less. *cit. cap.* 20. *num.* 41.

21 Quæstio VII. Quænam pœnæ vsurarijs iure decretæ sint? Respondeo, pœnæ vsurarij notorij, iuris, aut facti notitia, hæ sunt: I. Ipso iure est infamis, *l. improbum fœnus*, *C. Ex quibus causis infamia irrogatur*. Et ob eam causam, si clericus sit, ad Ecclesiastica officia, & beneficia inhabilis, adeoque irregularis manet, iuxta *c. infames*, 3. *q.* 7. *c. si quis obligatus*, 14. *q.* 4. *cap. inter dilectos, de excessibus Prælatorum*, *c.* 1. *c. præterea de vsuris*, vbi tamen monet Gloss. *ver. suspendas*, *communiter approbata*. Episcopum post pænitentiam, & satisfactionem dispensari posse. Idque intelligendum, vt non tantum maneat in beneficio legitimè obtento, ita vt non deputatur in perpetuum, sed etiam vt aliud beneficium, post pœnitentiam & emendationem, eidem conferatur. At verò beneficium illud vel Prælatura, ad quam vsuræ vitio irretitus, electus vel præsentatus erat, atque vt inhabilis repulsus, alteri, non ipsi conferri debet, secundùm Glos. *in cit. c. inter dilectos*, *ver. aleatorem*, & explicat Mol. *disp.* 334. §. *Clericus*.

II. Admittendus non est ad communionem Altaris, id est, sumptionem sacræ Eucharistiæ: neque eius oblationes recipiendæ sunt: neque Ecclesiasticæ sepulturæ tradi debet, *cap. quia in omnibus, de vsuris*, vbi in fine adiungitur: *Qui autem* oblationes *acceperit, vel Christianæ tradiderit sepulturæ, reddere compellatur: & donec ad arbitrium Episcopi satisfaciat, ab Officij sui maneat executione suspensus*. Verum Less. *c.* 20. *dub.* 22. *n.* 188. & Suarez *tom.* 5. *de censur. disput.* 31. *f.* 2. *in fine*; notauit; Post extrauag. *Ad euitanda* Vsurarium publicum vitandum non esse, etiam in sacris, antequam denuntiatus sit. Vide etiam Palud. *in* 4. *d.* 13. *q.* 2. *art.* 6.

III. Testamentum, & quæuis alia voluntas vsurarij manifesti ipso iure irrita est; nisi ante mortem restituerit, quæ per vsuras acquisita sunt, vel de eorum restitutione idoneam cautionem (per pignora, videlicet, aut fideiussores) dederit, *c. quamquam, de vsuris, in* 6. Vide Syl. *ver. vsura.* 9. *q.* 4. *&* 7. Couarr. 3. *resol.* *c.* 2. Mol. *l. c.* §. *circa prædicta*.

CAP. XVII.

DE EMPTIONE, AC VENDITIONE.

SVMMARIVM.

1 *Contractus emptionis, ac venditionis, cum nummo, seu pecunia, de nouo introductus est: cum antea res aliæ inter se permutari soleret.*

 2 *Contra-*

2 *Contractus iste, qua pretium interuenit, emptio; qua verò merx, venditio dicitur.*

1 CONtractus emptionis, ac venditionis mutuo consensu dandi mercem pro pretio substantialiter constituitur; quare etiam inter absentes per nuntium, vel literas vtrinque datas institui potest, iuxta *l. 1. ff. de contrah. emptio. in fine*, Vtraque autem parte tendit ad traditionem, & consequenter ad dominii translationem; hinc mercis illinc pretij: licèt per accidens impediri possit; si v.g. merx, quæ pro pretio traditur, venditoris non sit, vt infrà patebit.

Origo huius contractus à rerum permutationibus prouenit, nam olim, cum non erat numus, neque aliud merx, & aliud pretium vocabatur, vnusquisque secundùm necessitatem temporum, ac rerum, vtilia inutilibus permutabat: quandoquidem plerumque euenit: vt quod vni superest, alteri, v.g. qui vino abundat, & panno indiget, is vinum cum panno permutare potest. Sed quia non semper, nec facilè concurrebat, vt cùm tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem quod tu accipere velles; insuper etiam rerum permutandarum non æqualis esset valor: nam si vacca, v.g. commutanda sit cum equo, pluris æstimatur equus; quàm vacca: Ideò electa est materia, cuius publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationi æqualitate quantitatibus subueniret, sicuti habetur in *cit. l. 3.* & docuit Aristotel. *l. 5. c. 6.* Diciturque numus ἀπὸ τοῦ νόμου, quia publica lege æstimationis suæ quantitatem consecutus est. Item pretium, quia aliarum omnium rerum siue mercium, quæ in commutationem venire possunt, publica mensura, seu æstimatio existit, teste Arist. *5. Eth. c. 4.* 5. denique pecunia; eò quod primum æs pecudis nota signari solebat, teste Plin. *l. 33. c. 3.*

2 Igitur in hoc contractu, qui emptio dicitur, pecunia siue pretium; qua verò venditio dicitur, merx, id est, aliquid pecuniâ æstimabile interuenit: Sic enim latè accipi merx debet, vt sit correlatiuum pretij, Nam si nomen mercis strictè ac propriè accipias, pro sola re mobili, sicut Iureconsultus accepit *l. merx. ff. de verb. significatione*, non comprehendit omnem venditionis materiam: si quidem etiam res immobiles emi, ac vendi possunt, vt fundus, & soli superficies, item iura ac debita, seruitus quoque venditione constitui potest: vt si tibi vendam ius per agrum meum eundi.

Quæres, Quid si pro merce v.g. pro gladio, partim pretium numeretur, seu pecunia, partim alia res, v.g. caseus; censetur ne emptio, an permutatio? Respondet Abb. *in c. ad quæstiones nu. 4. de rerum permutat.* Si data pecunia valore superet, emptio censeri debet, si altera res superet, potiùs permutatio erit. Quòd si quasi æqualis valoris sint, attendenda est mens contrahentium, *arg. reg. 34. Semper in stipul. ff. de reg. iur.* Plura vide Gom. *2. resol. c. 2. n. 10.* Arium Pinell. *p. 2. c. 2. in l. 2. C. de res cind. vendit.*

§. I.

DE PRETIO RERVM VENALIVM.

SVMMARIVM.

3 *Duplex est rerum venalium pretium, vnum legitimum, & alterum naturale.*

4 *Temporis sterilitate non potest solis agricolis pretium frumenti taxari, alijs mercibus non taxatis.*

5 *In pretio emptionis, ac venditionis, quòd liceat contrahentibus se circumuenire, IC. dictum est.*

6 *In externo foro contrahentibus non succurritur, nisi vltra dimidium iusti læsi fuerint. Sed in conscientiæ foro omnis notabilis contrahentium læsio ad æqualitatem reducenda est.*

7 *Pari modo sicuti in decepto venditore, ita etiam in decepto emptore dimidium iusti æstimandum est.*

8 *Rescisso contractu emptionis ac venditionis propter læsionem immodicam, fertiles temporis intermedij, ad emptorem, tanquam dominum, spectare æquum est.*

9 *Iustum mercis pretium est, quod loci consuetudo approbat, secundum communem hominum æstimationem.*

10 *Variæ causæ sunt, ob quas rerum venalium pretia augeri, vel minui solent.*

Nemo suum commodum emere cogitur.

3 DVplex est rerum venalium pretium, auctore Aristot. *5. Ethic. c. 7.* Vnum legitimum, id est, publica lege taxatum, ad cuius taxationis obseruationem venditores omnes obligantur, vt sine iniustitiæ peccato excedere eam non possint: præterquam si manifestè iniusta sit: veluti si pistoribus taxetur pondus panis non secundùm proportionem valoris tritici: Aut si lex iubeat, vt frumentum superueniente sterilitate eodem pretio vendatur, quo ante vendebatur, cum esset frumenti copia. Nam vbi notabilis circumstantiarum, vnde mercium æstimatio pendet, mutatio accidit, pretium quoque à Magistratu mutari conuenit, teste Medina *C. de restitut. qu. 36.* Nauar. *c. 23. n. 88.* Less. *c. 21. d. 2. in fine*, Mol. *t. 2. disp. 353. §. obser. si pretium & tota disp. 364.*

4 Exinde dubium solui potest. Vtrum Magistratus ius habeat, post magnam agrorum sterilitatem, pretium frumenti taxandi vendentibus agricolis; Respondetur. Quamuis Magistratui potestas competat ob bonum Reipubl. & ad reprimendam hominum auaritiam taxandi rerum pretia, debet tamen id facere intra limites æquitatis, atque iustitiæ alioquin lex iniusta erit, & nullam obligationem pariens. Si igitur Magistratus pretium frumenti taxare velit, debet id facere consideratis circumstantiis abundantiæ, aut sterilitatis: nec non sumptuum, ac laboris, quem agricolæ agris colendis impendent, & secundum ea iustum frumenti pretium æstimare; alioquin iniustam læsionem agricolæ paterentur. Accedit, quòd ferme euenire soleat, vt sterilitatis tempore aliarum quoque mercium, & rerum ad victum, necessariarum pretium accrescere soleat: quare iniquo damno agricolæ afficientur, si ipsi omnia magno pretio coemere cogantur: proprias autem merces, videlicet frumentum, & similia, vili pretio, perinde ac si talis sterilitas non esset, distrahere. Neque obstat, si quis obijciat, taxationem frumenti tempore sterilitatis fieri in commodum Reipubl. præsertim pauperum, cui posthabendum sit priuatorum agricolarum damnum: Respondeo enim: Si Respub. præsertim pauperes, tempore sterilitatis miseriam patiantur, æquitatem non permittere, vt vnum solum femininum genus videlicet vendentes agricolæ inopiam subleuare debeant: sed ab omnibus, secundùm proportionem facultas, contribuendum esse ad communem inopiam subleuandam. Vide Mol. *tom. 2. disp. 346.* Med. *q. 31. de rest.*

Alterum est pretium naturale, quod, seclusa legis definitione, ex ipsarum mercium natura sumitur: non tamen consideratione absoluta, sed cum habitudine ad humanum vsum, affectionem, voluptatem. Sic enim, v.g. panem pluris æstimamus quam mures, aut pulices: ob maiorem illius vtilitatem, non naturæ præstantiam. Et gemma plerumque carius emitur, quam equus aut bos, ob affectionem, voluptatem sicuti notauit S. August. *lib. 11. de ciuit. Dei, c. 16.* Gabr. *in 4. d. 15. q. 10. reg. 1.* Conrad. *q. contr. 56. suppos. 2.* Couar. *2. resol. c. 2. n. 4.*

Discrimen est inter hæc duo rerum pretia, quòd pretium legitimum indiuisibili consistit, secundum legis taxationem. Naturale autem siue vulgare pretium latitudinem habet: quia plerumque pendet ab hominum æstimatione, & affectu, si quidem varij homines de rebus variè iudicant, ijsque afficiuntur: vt pro re, de, quod alij censent valere nouem florenis, alij æstiment decem, alij vendecim. Quare triplex pretium à Doctoribus statuitur: supremum, medicore, infimum: quam latitudinem siue limites pretii iusti dum venditores non excedunt, à peccato iniustitiæ immunes sunt: licet alijs summo, alijs medioci, alijs infimo pretio vendant, sicuti rectè docet Sotus *in 4. d. 5. q. 2. art. 2.* Maior ibid. *q. 40.* *Gab. regul. 4.* Nauar. *c. 23. num. 79.* Caiet. *2. 2. q. 77. a. 1. in fine*, Binsfeld. *c. in ciuitate, de vsuris, qu. 2.* Pet. Nauar. *lib. 3. c. 2. n. 8.* Quamobrem etiam emptoribus concessum est licitari, siue pretium offerre; sed intra latitudinem iusti.

5 Id fortasse Pomponius Iureconsultus voluit, cùm dixit *in l. in causæ, 2. §. Pomponius, ff. de minoribus, In pretio emptionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.* Si quidem id verum est, ait Couar. *2. resolu. cap. 3. num. 2.* Nauarr. *c. qualitas, nu. 45. de pœnit.* modò ea deceptio intra latitudinem iusti pretii contingat. Nisi malis dicere, cum Ario Pinello *in cit. l. 2. p. 1. in fine*, Medina *qu. 3. de restit.* Mol. *tom. 2. disp. 351.* mentem iure consulti fuisse. Quod omnium gentium iure liceat, id, est impunitum maneat, si in contractu emptionis ac venditionis pretii iusti limites excedantur, modò excessus nimis magnus ac notabilis sit.

Verum in conscientiæ foro omnis venditio, in qua iusti pretii latitudo exceditur; & omnis emptio, in qua iusti pretii quantitas non attingitur, iniquitatem continet; ideòque per restitutionem ad æqualitatem reducenda est, nisi liberalis datio, relaxatio eius, qui deceptus fuit, saltem præsumpta, accesserit, sicuti docet S. August. *lib. 13. de Trinit. cap. 3.* S. Thom. *2. 2. q. 77. a. 1. ad 1.* Henricus Gandauens. *quodlib. 3. quæst. 28.* Maior. *in 4. d. 15. q. 40.* *§. octauo requiritur.* Gab. *quæst. 10. a. 2. concl. 2.* S. Anton. *p. 2. tit. 1. cap. 16. §. 3.* Nau. *in c. nouit; notab. 6. n. 42. de iudicijs, & in man. c. 23. n. 83. & c. qualitas, cit. d. 5.* & colligitur ex Apost. ad Thess. 4.

6. Dixi autem: *Nisi libera remissio, &c.* vbi in primis aduertunt Scotus *in 4. d. 15. q. 2. a. 2.* ibid Gabr. *q. 10. a.* In dubio potius esse existimandum, quòd contrahentes inuicem remittere & condonare velint, si in contractu inæqualitas modica, & non admodum notabilis accidat. Sin verò notabilis inæqualitas, præsumendam non esse donationem, tradit Couar. *2. resol. 1. 4. n. 8.*

P. Nau.

P. Nau. *lib. 3. c. 2. n. 44.* Less. *cap. 21. n. 37.* Nisi ex circumstantijs de liberali donatione coniectura sumi possit; vt si emptor cognatus sit venditoris, & alias benefacere solitus. Nam displicet tamen, quod Nau. annotauit *in cit. capit. nouit. notab. 6. num. 61.* & Mol. *tom. 2. disp. 551.* Si contrahentes sciant iustum mercis valorem: atque sine cogente necessitate, nulla item vi, aut fraude interueniente suprà, aut infrà iusti pretij limites contractum emptionis, & venditionis celebrent, donationem præsumendam esse idemque sentiendum de locatione, alijsque contractibus onerosis. Nam vniuersim, si quis sciens se non debere, aliquid soluat, donare censetur: quarè tamquam indebitum repetere non potest, iuxta *l. indebitum C. de empt. & vendit.*

At verò in foro externo cùm ciuili, tum canonico, venditori, ob litium multitudinem vitandam, non succurritur, nisi suprà dimidium iusti pretij deceptus fuerit, id est, neque dimidiam iusti pretij partem acceperit: v.g. si merx, cuius iustum pretium venditionis tempore minimum erat 10. aureorum, vendita sit minùs quinque aureis; competit venditoris actio aduersus emptorem, vt vel rescisso contractu mercem restituat, pretiumque suum recipiat, vel iusti pretij defectum suppleat, sicuti habetur *in l. 2. C. de rescind. vendit. & c. cum dilecti, de empt. & vendit.* Tametsi autem beneficium istud rescindendæ venditionis, ob deceptionem vltrà dimidium iusti, soli venditori expresso iure concessum reperiatur; tamen per æquiparationem etiam ad emptorem spectare, vt & is similiter restituendus sit, si vltrà dimidium iusti deceptus est, vt ex communi docet Arius Pinellus *p. 1. cit. l. 2. c. 3. in princip.*

7 Non modica autem controuersia est; Quomodo dimidium iusti in emptore decepto computandum sit; Communis Doctorum sententia Accursij *in cit. l. 2.* & aliorum apud Cou. *lib. 2. resol. c. 3. n. 8.* Molin. *tom. 2. disp. 349.* affirmatur eodem modo, sicuti in decepto venditore, ita etiam in emptore dimidium spectandum esse: cum ordine ad iustitiam pretij. Vt si merx summum valuit 12. aureis, & emptor soluit suprà 18. contractus rescindendus sit, vel excessus pretij iusti emptori restituendus.

Contra hanc tamen sententiam sentit Abb. *in cap. cum dilecti, nu. 2. de empt.* Cuiacius *lib. 16. obseru. c. 18.* Arius Pinellus *loc. cit.* Mynsing. *c. 4. obseru. 73.* Fachin. *p. 1. lib. 2. controu. c. 16.* Emptorem restituendum non esse, nisi duplo plus soluerit, quàm soluere debuerat, v.g. suprà aureos, 20. si iustum mercis pretium fuit 10. Probant. Quia sicuti in venditore enormis læsio, cui lex succurrit, illa demum censetur, si nec dimidiam partem eius, quod accipere debeant, (puta iusti pretij) consecutus est: ita vicissim in emptore enormis læsio ea censeri debet, si nec dimidiam partem eius, quod accipere debeat (puta mercis æstimatæ) consecutus fuit. Quod breuius & clariùs ita proponi potest: Tunc solùm læso succurritur, si plus, quàm duplum dedit: minùs autem quàm dimidium accepit. Id autem in venditione accidit, si mercem valentem 10. aureis, vendat infrà 5. In emptore autem, si mercem valentem 10. emat plus, quàm viginti aureis, Ergo &c.

Ego arbitror, neutram sententiam erroris condemnari posse, quominus secundùm illam in foro externo procedere liceat. Aduerto enim in foro externo ad duo Iudicem attendere posse: Primò ad quantitatem læsionis siue damni, quod alter contrahentiũ passus est; Secundò, ad publicam iudiciorum quietem, & declinandam litium multitudinem. Quod ad primum attinet, negari non potest, si merx valeat, v.g. 10. aureis, æqualem læsionem, siue damnum fore emptoris, si emat 16. quale damnum esset venditoris, si vendidisset quatuor: idque non tantùm absolutè, quia vtriusque læsio, siue damnum est sex aureorum, sed etiam cum ordine ad contractum reciprocum. Nam sicuti sex aurei, in quibus venditoris læsio consistit, superant partem dimidiam pretij iusti: ita vicissim sex aurei, in quibus emptoris, læsio consistit, superant dimidiam partem mercis quando, vt ponimus, merx 10. aureis æstimatur. Accedit ad confirmationem communis sententiæ: Minus decens esse, quòd iura maiorem læsionem permittant in emptore, quàm in venditore: cum contrahentium æqualis debeat esse conditio, & quidem arithmetica, siue absoluta æqualitas. At verum secundum posteriorem sententiam duplo plus lædi potest emptor, quàm venditor: si enim merx valeat 10. aureos, venditor restituitur, si læsio eius superet quinque aureos: emptor autem non restituitur, nisi læsio eius superet 10 aureos. Atque hæc pro communi sententia, quæ & mihi magis placet.

Quòd verò ad alterum attinet. Ex vtraque parte venditoris, ac emptoris fermè æqualis accidet litium multitudo, si læsionem notabilem, siue enormem definiamus, secundùm proportionem nõ arithmeticam, & absolutam: sed geometricam siue respectiuam, sicuti posterior sententia definit: videlicet, læsionem enormem ex parte venditoris esse, si infrà dimidium pretij iusti accepti: ex parte autem emptoris esse, si vltrà duplum iusti pretij dedit. Secundùm priorem verò sententiam sæpius continget læsio ex parte emptoris, quàm venditoris: Ciuilis enim alicui persuadebitur, dare 16. nummos pro 10. emendo: quàm accipiat 4. pro 10. vendendo. Eò quòd hæc maior, & apparentior in proportio sit: quæ fortassè causa est; cur posterior sententia in Camera Imperiali approbata fuerit, vt Mynsing. testis est.

8 His quædam addenda sunt: Primùm. Si contractus emptionis, ac venditionis, propter apparentem læsionem immodicam, posteà rescindatur, fructus temporis intermedij ad emptorem, tamquam dominum spectant, sicuti & periculum rei ad eumdẽ pertinebit. Quæ est communior sententia Gomez *2. resol. cap. 2. num. 24.* Arij Pinelli *in cit. l. 2. par. 2. cap. 4.* Guttierez *2. pract. qq. q. 134.* Mol. *tom. 2. disp. 349.* Less. *lib. 2. c. 21. dub. 15.* Sà *verb. emption. num. 2.* contra Cou. *2. resol. cap. 3. nu. 9.* Alia vero ratio est, si venditio rescindatur propter pactum adiectionis in diem; id est, si intra certum temporis spatium alius maius pretium obtulerit, res in empta sit, *l. 1. ff. de in diem addictione.* Vel si venditio rescindatur ob adiectum pactum commissorium: Videlicet si intra certum temporis spatium pretium solutum non sit res inempta esto, *l. 2. & seqq. ff. de lege commissor.* Rescissa enim posteà venditione, secundùm venditoris arbitrium, fructus temporis intermedij ad eumdem venditorem spectare debent, *l. item quod l. Imperator, ff. de in diem addict. l. lege fundo, ff. de lege commissoria,* & videri potest Mol. *disp. 377. seq.* Ratio est: Quia rescisso contractu propter eiusmodi pactum, perinde est, ac si emptio & venditio nulla interuenisset: adeò vt dominium mercis absque vltrà traditione ad venditorem transeat: cui proinde vendicandi ius competit aduersus quemcumque possessorem, *l. si quis hac, ff. de rei vindicat. l. commissoriæ, C. de pactis inter emptorem, &c.* & docet Cou. *3. resol. cap. 8.* Non ita verò se res habet, si contractus rescindendus sit propter appositum pactum redemptionis: eiusmodi enim actio non realis, sed solùm personalis aduersus primum emptorem competere videtur, sicuti docet Mol. *disp. 373. & seqq.* Caill. *lib. 2. obseru. 16. arg. l. 2. C. de pactis inter emptorem* contra Paulum Castrensem apud Cou. *cit. c. 8. num. 3.* Deinde fructus, qui ante diem redemptionis percepti sunt, ad emptorem spectant, tamquam dominum: sed posteà percipiendi ad venditorem, iuxta *l. C. de pactis inter empt. & vendit.* saltem secundum ratam partem anni, sicuti interpretantur Cou. *1. resol. c. 15. nu. 6.* Mol. *tom. 2. disp. 374.* Andr. Fachin. *lib. 2. controu. c. 14.*

Alterum, Quod de contractu emptionis, ac venditionis dictum fuit, idem etiam, secundùm proportionem: in alijs onerosis contractibus, puta permutatione, locatione, emphyteusi, &c. locum habet, vt in externo foro propter inæqualitatem actio non concedatur, nisi læsis vltrà dimidium iusti, sicuti notat Gl. & DD. *in l. maioribus, C. communia vtrisque iudicij,* Abb. *c. cum causa, num. 8. de empt.* Fachinæus *p. 1. controu. iuris lib. 2. c. 22.* Arius Pinellus *in cit. l. 1. cap. 3. & 4.*

Tertium. Licet iure etiam canonico deceptis infrà dimidium denegetur actio iudicialis, conceditur tamen eis denunciatio Euangelica, per quam deceptores de iniquo damno resarciendo frustrà admoniti, tandem Ecclesiastico Prælato denunciantur; vt ad id quod sub peccato mortali præstare debent, compellantur, sicuti colligitur *ex cap. nouit. de iudic.*

Nunc reuertentes ad pretium naturale siue arbitrium plurimum refert, vt intelligamus vnde eius iustitia desumẽda sit. Qua quidem in re audiendus non est Scotus *in 4. dist. 15. p. 2. art. 2.* sequitur de commutatione, Maior ibid. *q. 41.* cùm dicunt; Mercatori, vt iustum suarum mercium pretium reperiat; vbi lex non taxauit, æstimandos esse in particulari omnes sumptus, quos fecit, damna quæ passus est, illis emendis, aduehendis, seruandis, &c. Insuper aliquid adijciendum, tamquam stipendium laboris, & industriæ. Verùm hac ratione non mercator, seu mercium suarũ venditor ac dominus; sed potiùs institor, siue operæ locator describeret. Deinde sequitur, quo infortunatior mercator est, si v.g. nauis submersa fuit domus in qua merces seruabatur, conflagrauit: eò pluris merces suas distrahere posse, quòd falsum est. Quia res domino suo perit: à venditor autem mercium dominus est; Igitur sicut fortuitus mercium aduentus commodo eius accidit, ita & infortunium ad eumdem spectare debet.

9 Quare aliter dicendum cum Soto *lib. 6. de iust. q. 2. a. 3.* Conrado *q. 56. de contractibus,* Medina *q. 31. de restit.* Cou. *2. resolut. c. 3. n. 4.* P. Nau. *lib. 3. de restit. cap. 2. num. 25.* Molin. *disp. 348.* Iustum mercis pretium esse, quod loci consuetudo approbat, secundùm communem honestiorum æstimationem, ex abundantia, vel penuria illius, ordinaria acquirendi facilicitate, aut difficultate, vtilitate, vel vsu, alijsque circumstantijs. Hinc colligunt Doctores communiter S. Thom. *2. 2. qu. 77. art. 3. ad 4.* Maior *in 4. d. 15. q. 41.* secundò P. Nau. *lib. 3. c. 2. n. 67.* Molin. *disp. 354.* Less. *lib. 2. cap. 21. dub. 5. aduersus Ciceronem lib. 3. Officiorum,* Medin. *q. 35.* Conradum *q. 62. & 63. de contractibus;* Eum nihil contra iustitiam peccare, qui frumentum, v.g. pretio consueto vendit, con-

conscius breui tempore superuenturam frumenti copiam, aut anni fertilitatem, vel hostium incursionem; si hæ causæ minuendi pretij publicè ignorentur. Nam rerum pretia non ex priuata vnius, vel alterius hominis notitia, aut affectione, sed, vt dictum est, ex communi ciuium æstimatione, ac sensu accipienda sunt, iuxta *leg. pretia, l. Ad l. Falcidiam*. Addit Mol. *disp.* 354. neque contra Charitatis virtutem talem peccaturum, vtitur enim iure suo, vendendi merces prætio iusto concurrente. Quo simili iure vti potest, qui pro assecuratione mercium, aut pecuniæ, prætium consuetum exigit, licet priuatim cognoscat, v. g. ex amici litteris, non esse tantùm nauigationis periculum, quantum vulgo existimat, quia v. g. mare iam à piratis securum est, sicuti docet Less. *cap.* 28. *num.* 27.

Simili item iure vti poterit, qui intellexit locationum pretia minuenda ob aulæ, v. g. recessum, sicuti docent P. Nau. *num.* 81. Less. *c.* 21. *num.* 44. contra Medin. *loc. cit.* Valent. *tom.* 3. *disput.* 5. *q.* 20. *p.* 4. *ad* 4. Item, qui intellexit Magistratum decreuisse frumenti pretium laxare, certum genus monetæ interdicere; sicuti docent Cou. *reg. peccatum, p.* 2. *§.* 4. *n.* 5. P. Nau. & Less. *locis proximè cit.* contra Medin. *l. c.* Arium Pinellum *l. c. C. de rescind. vendit. p.* 3. *n.* 22. Mol. *disp.* 354. Id tamen fateor, Magistratum, & Assessores iniustè acturos, si eiusmodi decretum, quod Ciuibus omnibus æqualiter promulgatum esse conuenit, alicui antè prodant, vel ipsimet eius scientia vtantur, cum reliquorum damno. Diuersa autem ratio est de alijs, qui non sunt ex Magistratu, aut Concilio. Nam quibus nulla officij obligatio incumbit impedire, ne Ciues occasione publicorum decretorum damnum aliquod patiantur, ij nulla lege iustitiæ, aut charitatis prohiberi videntur, quominus priuata notitia eiusmodi decreti mox promulgandi vtantur.

Denique ex his defendi potest. Quæstor ille, ad quem dominus suus scripsit, iussitque, vt mille frumenti scaphas mox diuenderet: ille probè sciens frumenti prætium breui tempore auctum iri, tamquam venditarum mille scapharum prætium, iuxta eius temporis taxationem misit, videlicet 5000. florenos. Post vnam verò, vel alteram hebdomadam, frumenti pretium integro floreno in scaphas singulas auctum esset, mille scaphas ex domini sui horreo extractas vendidit, & 1000. florenos lucrum sibi retinuit. Siquidem anteà prætio currente frumentum, quod vendendum erat, ipse emerat: posteà verò tamquam suum effectum carius distraxit.

10 Communes porrò causas, ob quas rerum prætia augeri, vel minui solent, numerant Gabr. *in* 4. *d.* 15. *q.* 10. *in coroll.* Rebellus *lib.* 9. *de contractibus, p.* 1. *sect.* 7. Mol. *disp.* 347. *& seq.* Less. *c.* 21. *dub.* 4. I. Penuria mercium, multitudo emptorum, paucitas vendentium auget rerum pretia: Contra verò, mercium abundantia, emptorum paucitas, vendentium multitudo pretia minuit. Quapropter in transitu viri Principis cum magno comitatu rerum prętia accrescere solent: In fine autem nundinarum, dilapsis emptoribus, merces vilius emuntur, item pestis tempore, & post partam ab hostibus victoriam.

II. Pecuniæ abundantia efficit, vt rerum prætia crescant; eiusdem inopia, vt decrescant.

III. Est modus vendendi: nam merces, quæ sub hasta venduntur, vel in foro seruato minoris æstimari solent, quàm quæ in propria officina quæruntur, & rogantur: Item quæ per partes, ea carius distrahuntur ob maiorem molestiam, minusque lucrum; quàm in magna quantitate venduntur. Simili ratione ait Less. *cap.* 21. *dub.* 6. *num.* 56. Merces, quæ communiter data fide solutionis ad certum tempus vendi solent, ob talem vendendi modum pluris venire possunt, tum quia talis venditio excitat copiã, & feruorem emptorum, ex quo prętia augentur: tum quia plerumque Mercatoribus incommodum est tanto tempore solutionem expectare: quæ ratio licet in aliquo interdum cesset, id per accidens censetur, manente interim communi pretio eiusmodi mercium. Sed & è contrario, ait idem Less. *dub.* 7. *num.* 61. Modus vendendi communiter solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum, quod etiam docet Molin. *disp.* 360.

IV. Est singularis affectio, aut commoditas, quam venditor ex re vendita habuit, eaque in gratiam emptoris se spoliat. Debet tamen venditor huius specialis sui incommodi compensationem in pactum deducere: alioquin decipiet emptorem ignorantem, sicuti benè monet Less. *n.* 27. At verò è contrariò specialis commoditas, quam emptor ex re empta, seu ob fortunam, seu ob industriam suam, percipere potest, non auget prętium mercis; quia *nemo suam commoditatem emere cogitur*, secundùm doctrinam S. Th. *q.* 77. *a.* 1. Nau. *cap.* 23. *n.* 83. Less. *c.* 21. *num.* 30.

V. Si emptori commodum non sit emerè, seu à venditore rogetur, ob hanc circumstantiam aliquantulum minuitur prętium mercis: sicuti & prętium locationis si conductori commodum non sit conducere, quæ est doctrina Nau. *cap.* 23. *num.* 84. Soto *lib.* 6. *qu.* 3. *art.* 1. Molin. *tom.* 2. *disp.* 351.

Exinde tamen nequaquam inferas, quòd præcisè ob necessitatem venditoris, quia rem vendere cogitur prętium imminuere; vel ob necessitatem emptoris, quia rem emere cogitur pretium augere licitum sit; nisi liberalis donatio interueniat, quæ tamen in necessitatis casu facilè præsumi non debet. Ita Molin. *cap.* 1. & Henricus Gandau. *quodlib.* 14. *qu.* 14.

§. II.

DE RE VENDITA, SIVE merce.

SVMMARIVM.

11 *In dubio censetur venditor fidem habere emptori de prætij solutione, ideòque mercis dominium transferre.*

12 *Res in specie empta, si etiam ante traditionem absque venditoris culpa pereat, emptoris damnum est; secùs, si res indeterminatè, seu in genere empta fuit.*

13 *Venditio interdum fit ad numerum, vel mensuram: interdum ad corpus.*

14 *Venditor mercis vitium occultum significare tenetur: alioquin rescindi potest contractus, si dolus causam contrahendi dedit.*

15 *Si merx est vitiosa aliqualem vsum habet ad eum finem, ob quem emitur, interdum necesse non est vitium occultum manifestare: plerumque tamen de pretio aliquid ob hanc causam remittendum erit.*

16 *Actio quanto minoris, in conscientiæ foro etiam vltra anni spatium durat, ad petendum prætium iustum.*

17 *Peracta venditione partium consensu, fructus omnes pendentes, tum maturi, tum immaturi, ad emptorem spectare debet.*

18 *Peracta venditione, etiam fructus producendi, seu posteà exorti ad emptorum spectare debent: etiam si prætium solutum non sit.*

19 *Vsuræ pretij non soluti exigi possunt, si compensatoria sint secus, si lucratoria.*

20 *Si venditio ita fiat, vt periculum rei venditæ, interim donec prætium soluitur, ad venditorem pertineat, tunc fructuum æstimationem exigere poterit.*

11 HActenus dixi de pretio emptionis, ac venditionis: sequitur, vt de merce, siue re vendita, eiusque fructibus agamus.

Assertio I. Dominium mercis quamuis traditæ, (ob peculiarem huius contractus naturam, gentium, ac ciuili iure constitutam) emptori non ante acquiritur, quàm is pretium soluerit, vel cautione pignoris, aut fideiussoris satisfecerit, vel venditor alia ratione emptoris fidem secutus fuerit. Ita habent *in §. Instit. de rerum diuisione*. Ratio esse videtur: Quia dum contractus ex parte emptoris nondum completus est, meritò venditor rem venditam sibi realiter obligatam tenet, in pretij soluendi securitatem. Notat verò ibid. Gl. quòd in dubio censeatur venditor, dum rem venditam emptori tradit, ipsi fidem habere de pretij solutione; ideòque dominium mercis transferre.

12 Assertio II. Si res empta tamquam certum indiuiduum, vel determinatum corpus, puta, integer grex ouium, vini, dolium, ligni plaustrum, siue aceruus; item hic equus, hæc vacca, ante traditionem sine culpa, vel mora culpabili venditori pereat, emptoris damno id accidit, *§. cum autem*, iunct. Gl. *Instit. de empt. & vendit. l. quod sæpè, §. si res, ff. de contr. empt. l. necessario, ff. de periculo, & commodo rei venditæ, lib.* 1. *& seqq. C. eodem*. Sin autem venditio facta fuerit rei indeterminatè; tunc refert, verùm omninò absolutè, & sine vlla determinatione facta sit, an verò cum ordine ad determinatum corpus, vel multitudinem rerum: videlicet si quis emat ex dolio tres vini vrnas, ex grege decem oues indeterminatè. Nam in priore casu, quæcumque, v. g. oues depereant, numquam liberabitur venditor, quamdiu alias oues præstare potest. In posteriore autem casu, si totum vini dolium, vel totus ouium grex pereat, contractus dissoluitur, & datum prętium emptori restitui debet.

13 Præterea si venditio facta est ad futuram mensurationem, aut numerationem; quis v. g. in singulas vini amphoras, vel in singolos frumenti modios, certum pretium statutum fuit; periculum ad venditorem spectare debet, donec mensuratum, vel numeratum sit: eò quòd venditio antea non omninò absoluta & perfecta censeatur, sed quasi sub conditione facta sit, dimensio, numeratio, vel ponderatio, accesserit. Ita habetur *in cit. l. quod sæpè, §. in his iunct. verb. sed etsi ex doliario, & l.* 2. *Cod. de peric. & commodo rei venditæ*. Quod si vinum, mel, ouium grex, vel simile quippiam non ad numerum mensuram: sed ad corpus, id est, totum simul venditum fuerit: neque actum, vt degustaretur,

tur, eius periculū emptor præstare debet. Sed si expressè, vel tacitè actū, vt degustaretur, antequam omninò rata siue perfecta venditio esset, periculū ad venditorē spectat. Ita habetur *in l. 1. & l. si quis vina, §. si auersione, ff. de periculo & cōmodo rei venditæ*. Verū si certus terminus mensurationi, aut gustationi præfixus fuerit; vel si venditor coram testibus emptorē monuerit, vt infrà certū temporis spatium ad mensurandū, ad gustandum accederet, post culpabilem moram emptoris, periculum ad ipsum spectabit, iuxta *cit. l. 2. & l. si quis vina, §. vlt. & l. si per emptorem. ff. eod.*

Porrò venditio ad corpus facta tunc censeri debet, si venditio à corpore cœpit, licet posteà addita sit quantitas illius: v. g. vendo tibi dolium vini, quod continet sex amphoras. Quamuis si error in expressa quantitate posteà detegatur, qui causam præbuerat, cur maius, vel minus pretium constitutum esset, naturalis æquitas postulat, vt pretij inæqualitas corrigatur, sicuti monet Molin. *disp. 367.* Sin autem venditio cœpit à certa mensura, aut quantitate; v. g. vendo tibi sex amphoras ex hoc dolio, vel decem iugera ex hoc agro, censetur venditio ad mensuram: Idemque dicendum, si venditio à corpore incipiat, tamen pretium non vnicum exprimatur, sed pro vnaquaque mensura: v. g. vendo tibi hoc vini dolium, vnamquamque eius amphoram tribus florenis. Quamquam discrimen hoc est, quod secundùm posteriorem contrahendi formam, omnes rei partes seu mensuræ venditæ, censeantur; secundùm priorem verò formam tantùm tot partes seu mensuræ, quot expressæ erant. Vt si ita facta sit venditio: *Ex hoc dolio vendo tibi decem amphoras, vnamquamque tribus florenis*, quòd supra decem amphoras in dolio reliquum erit, non censetur venditum. Sin verò ita facta est: *Vendo tibi hoc vini dolium, continens quinquaginta amphoras, vnamquamq; tribus florenis*; tametsi plures postea reperiantur, omnea ita venditæ censentur, *leg. qui fundum, 40. §. qui agrum, ff. de contrah. empt.* Et videri potest Couarr. *in pract. qq. cap. 3. n. 5. & seqq.* & Legistæ *in l. si seruum, §. si modus agri, ff. de actionibus empti.*

4 Assertio III. Si merx occulto vitio laboret, v. g. pannus adustus sit, ouis morbosa, lignum vitiosum: eiusque rei venditor conscius fuerit censebitur dolo egisse. Sumitur *ex l. 1. Cod. de ædil. action.* & docet S. Thom. *2. 2. q. 77. a. 2. & 3.* S. Ambros. *lib. 1. de officijs: In contractibus vitia eorum, quæ veneunt, prodi iubentur: ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transierint, doli actione euacuantur*. Quod intellige, si dolus dedit causā contrahendi; quia si emptor, rei defectum cognouisset, eam empturus non fuisset. Tunc enim agere potest ad rescissionem contractus, siue ad restituendum prætium, redhibita merce venditori: Insuper, vt omnia detrimenta, (etiam lucri cessantis) quæ ex emptione traxit, ipsi præstentur, iuxta *l. Iulianus, ff. de actionibus empti. l. si vina, 2. ver. planè, ff. de periculo, & commodo rei venditæ*. Ratio est: Quia ad officium venditoris pertinere videtur, mercis naturam & qualitates, sicuti & seruitutes, atque onera, manifestare, quatenus id scire emptoris interest.

Cæterùm de vitio per se manifestando emptorem monere necesse non est, sicuti constat *ex l. ea, quæ, ff. de contrah. empt. l. 1. §. si intelligatur, ff. de ædil. edict.* Idque etiam secundùm forum conscientiæ, modò res pretio iusto vendatur, docet S. Th. *q. 77. ar. 3. in corp.* Sotus *lib. 6. q. 3. ar. 2. concl. 6.* Sylu. *verb. emptio, q. 19.* Nau. *c. 23. num. 89.* Sà *verb. venditio, num. 22.* Molin. *disp. 353. concl. 7.* Nam sibi ipsi emptor imputare debet, si rem vitiosam sciens emit, vel cum scire posset, ac deberet. Veruntamen, si venditor intelligat emptorem inuincibili ignorantia vitij, alioquin manifesti, laborare, etiam tunc eum admonere tenebitur, sicuti docet Maior. *in 4. d. 15. q. 40. §. 3. agitur*, Mol. *loc. cit.* P. Nau. *lib. 3. de restit. cap. 2. num. 54.* & indicat Abb. *in cap. iniustum, num. vlt. de rerum permut.*

Sin verò dolus, siue dissimulatio vitij occulti causam emendi non præbuit: quia nihilominus emisset emptor, licet minore pretio: tunc non competit actio ad contractus rescissionem, sed ad restituendam partem pretij, quanto minoris res empta fuisset, si vitium ignoratum non esset, sicuti constat *ex cit. l. Iulianus, §. sed si venditor, ff. de actionibus empt. lib. 1. ff. de ædilit. edicto*, & videri potest Gl. *in l. quod venditor, ff. de dolo*, Gl. *in cap. cum dilecti, verb. deceptione, de empt. & vendit.* Arius Pinellus *in l. 2. Cod. de rescind. vendit. p. 2. c. 2. num. 12.*

15 Deinde merx vitiosa aliqualem vsum habeat ad eum finē, cuius gratia emitur, nullumque aliud damnum emptori euenturum, tunc necesse non est, vitium, etiam occultum manifestare: v. g. quòd calcei ex debili corio facti sint: etiam si probè sciat venditor emptorem, si vitium cognitum haberet empturum non fuisse, sicuti constat *ex cit. l. 1. §. proinde, & seq. l. ob quæ vitia, & seqq. ff. de ædil. edict.* & docent S. Th. *quodlib. 2. ar. 10.* Sotus *cit. a. 2. concl. 5.* Angel. *verb. emptio, §. 8.* Maior. & Sà *loc. cit.* Mol. *concl. 7. §. media*, P. Nau. *num. 59.* Nam alioquin magnum fortunæ discrimen mercatores subire debebunt, quando non nisi meliores merces distrahere poterunt: ipsimet autem omnis generis, ac qualitatis emere solent. Debet tamen plerumque mercator in hoc casu mercem minoris vendere, ob eius vitium. Quod singulariter notandum est equorum venditoribus; licet secundùm municipales constitutiones; non nisi certa vitia *die Hauptmangel* edicere teneantur, si tamen equus venalis alio quocumque vitio laboret, ob quòd minùs vtilis existat necessariò remittendum esse de ipsius prætio: alioquin in conscientiæ foro iniustitia committitur, cum restituendi onere, propter inæqualitatem rei datæ, & rei acceptæ.

Simili ratione mercatores iniustitiæ statim damnari non possunt, si merci alienam substantiam, puta tritico secale, vino aquā, ceræ picem admisceant: modò exinde emptoribus nullum damnum inferatur, & merx proportione prætij, quo venditur, satis idonea sit ad consuetum vsum: qua de re Angelus *cit. §. 8.* Sylu. *cit. q. 19. dicto secundò*, Gabr. *in 4. d. 15. q. 10. ar. 3. dub. 1.* Conrad. *q. 54. & 55.* Mol. *cit. disp. 353. in fine*, Less. *cap. 21. dub. 11.* Lopez *par. 2. instruct. cap. 42.*

Addit Less. *n. 83.* cum Lopez *cit. loco*, si admixtio materiæ secundùm se deterioris, eo artificio, & industria fiat, vt merx non sit minùs bona, & idonea ad vsum, quàm sine tali admixtione; posse tunc consueto prætio vendi & lucrum maius reportari; quippe quod industriæ esse censetur, & sine damno emptorum percipitur. *Cur enim*, inquit Lessius, *rem suam quis non possit ad eum statum deducere in quo sunt res aliorum* mercatorum, *& tum eam vendere eodem prætio, quo illi:* Hæc vera sunt secundùm se, ac speculatiuè: sed quia hypothesis, quæ ponitur, in praxi rarissima est, vt res per admixtionem materiæ vilioris, deterior non fiat ad aliquem vsum, cuius gratia emitur: quamobrem nullus emptor contentus erit tanto prætio emere, si merx pura, & sincera esset: ideò plerumque iniusta fraus committitur: consequenter talis ars mercatoribus approbanda, aut permittenda facilè non est, nisi idcircò prætium minuere velint, vel pondus auctiùs dare emptoribus. Profectò etiā in externo foro tales, vt falsarij puniri solent.

In specie autem de Oenopolis ita sentiendum est. I. Si vino aquam admisceant, præsertim in quantitate immodica, plerumque damnum inferunt, & peccant; quia vinum aqua dilutum facilius acescit, & tamdiu non conseruatur, sicuti docet Rebell. *de contract. lib. 9. quæst. 10.*

II. Qui vino valdè præstanti aquam infundit ea quantitate, vt admixtio aliter non obsit, quàm quod tenuius fiat, is plerumque non peccat: sed necesse est, vt de prætio secundùm proportionem admixtionis remittat. Si enim auriga vendat 10. vrnas, quibus vna vena aquæ admixta est, is non nisi 9. vini vrnas vendit: vnam verò aquæ. Neque dicas, vinum meracissimum admixtione aquæ modicæ fieri suauius: & quandoque melius: Respondeo enim, hanc artem admiscendi cuiuis obuiam, & notam esse etiā emptori: quare ea res fieri non potest sine emptoris damno.

Limita cum Rebello *loc. cit.* Si ad vini meliorem concoctionē siue confectionem vtile sit modicum aquæ infundere non erit necesse ideò de prætio remittere. Simile est, si venditor iustum vini prætium non possit consequi, nisi aquam infundat; modò nullum aliud damnum emptoribus accidat. Et accidere id potest primò. Si emptores abhorreant à vino ob nimiam eius meracitatem, vt nisi aqua aliquātulū temperetur, eius præstantia & valor non appareat emptoribus. Secundò: Si prætium vini à Magistratu iniustè taxetur, vt œnopolæ damnum pati debeant, nisi aquam admisceant. Qua ratione etiam pistores, v. g. excusantur, si panem minoris ponderis conficiant, quia alioquin iustum prætium secundum Magistratus taxationem consequi non possunt, sicuti notauit Rebell. *loc. cit.*

Denique si venditor quoque probabiliter mercis occultum vitium ignorauit, non tenetur præstare damna, quæ exinde emptor accepit: puta quia pecus morbosum gregem infecit, ædes tigni vitio corruerunt, &c. Insuper venditio valida est: sed competit emptori actio quantò minoris emisset, si id ita esse sciuisset, *l. Iulianus, in pr. ff. de actionibus empti*, & docet S. Th. *cit. ar. 2.* Abb. *in cit. c. iniustum, num. 2. & in c. quia plerique nu. 30. de immunit. Ecclesiæ*, Cou. *reg. possessor, par. 1. §. 11. num. 5. vers. 7.* Med. *de restit. 34.* Sylu. Nau. *loc. cit.* Molin. *concl. 3.*

16 Hoc nota, licet actio ista. *Quantò minoris*, in foro exteriore, duntaxat intra anni spatium post diem scientiæ, ab emptore institui possit: illa autem, quæ dicitur redhibitoria, tendens ad rescissionem contractus, solum intra anni dimidium, sicuti constat *ex l. sciendum tamen, §. vlt. l. si tamen, §. nocebit, & l. cum sex menses, ff. de ædil. edicto, & l. 2. C. de ædil. actionibus*: attamen in conscientiæ foro, etiam post transactum illud tempus, venditor obligatus manet ad prætium, & damna restituenda, si dolus causam emendi præbuit: vel saltem ad prætium minuendum, si dolus causam non præbuit emendi mercem vitiosam, sicuti notauit Cou. *loc. cit.* Mol. *disp. 353. concl. 2.*

17 Assertio IV. Peracta venditione partium consensu, & nihil aliud conuentum fuerit, fructus omnes pendentes, tam maturi, quàm immaturi ad emptorem spectant. Ita habetur *in l. Iulianus, §. si fructibus, & §. si quid seruo, ff. de action. empti, l. fructus, l. post perfectum, C. eod.* & ea communi docet Cou. 1. *resol. cap.* 15. *n.* 2. Anton. Gomez 2. *resol. cap.* 2. *num.* 15. Mol. *disp.* 308. *conclus. vlt.* Ratio est: quia fructus pendentes censentur pars fundi, *l. fructus, ff. de rei vendicatione*. Ergo empto fundo, censentur etiam empti fructus in eo pendentes. Pendentes dico: nam si ante venditionẽ perfectã percepti sint, ad venditorẽ spectant, vti habetur *in l.* 2. *§. fructus, C. de action. empti*. His simili ratione addendũ, quod vendito equo, censentur etiam vendita necessaria ornamenta, puta ephippia, & frænum, sicuti colligitur *ex l. ædiles*, 2. *§. vendendi, ff. de ædilit. edicto*. Vendita domo, etiam seræ, claudi, & similia (*was negelhafftist.*) emptori cedũt de quibus *l. fundi, ff. de action. empti*.

Corollarium I. Ager, & vinea pluris æstimantur ante messem, vel vindemiam, quàm posteàquam fructus collecti sunt, sicuti notauit Molin. *cit. disp. in princip.*

Corollarium II. Si vinea, v.g. empta sit ante vindemiam: traditio autem facta postquam fructus à venditore percepti sunt; detrahendum est de prætio constituto, quanti fructus, tempore contractus pendentes æstimabantur, sicuti notauit idem Molin. *in fine eiusdem disp.*

Corollarium III. Si domus vendatur, quæ alteri locata est, pensio pertinet ad venditorem, proportione temporis elapsi vsque ad celebrationem contractus, quæ autem ratione temporis consequentis debetur pensio, emptori tribuenda est, sicut notat Gloss. *in cit. l. Iulianus, §. si fructibus, ver. ei cedent*. Pensiones verò ex re frugifera, puta agro, vinea, diuidendæ sunt secundum rationem, ac proportionem fructuum, quatenus ij, vel ad venditorem, vel ad emptorem iure spectarent, si fundus elocatus non esset, sicuti docet Cou. 1. *resol. c.* 15. *nu.* 3. & 4. Mol. *cit. disp.* 368. *§. tradit verò*. Cuius ratio est, quia pensio soluitur ratione fructuum; ergo iure illi debetur, cui aliàs fructus rei venditæ deberentur.

Hactenus de fructibus dictum est venditionis tempore enatis, & extantibus, de alijs autem, qui post venditionem nascuntur, maior difficultas est. Nam Iureconsulti *in l. Iulianus, §. ex vendito, ff. de actionibus empti, l. vlt. ff. de periculo, & commodo rei venditæ, & l. curabit, C. de actionibus empti*, definiunt; Eiusmodi fructus etiam post rei venditæ traditionem ad venditorem spectare, donec prætium ab emptore solutum sit; vel præstita cautione, aliaue ratione venditor emptoris fidem secutus sit. Ratio huius constitutionis est, quia inter contrahentes debet esse æqualitas, neque vnus eorum tenetur implere contractum, nisi alter vicissim impleat, iuxta *l. bona fides, ff. de actionibus empti*. Emptor autem, vt supponimus, contractum nondum impleuit, neque præstitit, quod ex parte sua debebat, dominium, vsum, & commoditatem prætij (quatenus hominis industriæ subiacet) in venditorem transferendo. Ergo neque venditor dominium, vsum, & commoditatem rei venditæ emptori cedere tenetur: sed eousque sibi retinere potest, donec emptor ipsi de prætio satisfaciat, vel si vsumfructum in emptorem ante transtulit, huius ipsius rei compensationem iure exiget. Ita hanc ciuilem constitutionem explicant, & defendunt Legistæ in dictam *l. curabit*, Ioannes Bapt. Lupus *tract. de vsuris §.* 7. Cou. 3. *resol. c.* 4. Angelus *verb. emptio, num.* 5. Binsfeld. *cap. in ciuitate quæst.* 6. *de vsuris*. Ioach. Mynsing. *cent.* 4. *obseruat.* 53. Molin. *to.* 2. *disp.* 368. Sà *verb. venditio, num.* 5. Confirmatur ab aliquibus hoc argumento: Res quæuis domino suo fructificat: Venditor autem rei venditæ dominus manet, quoad prætium illi solutum, vel pro soluto habitum sit, sicuti suprà dictũ est. Ergo interim res vendita ipsi fructificare debet.

Ex priori autem fundamento colligit Cou. *cit. c.* 4. *cor.* 5. & post eum Mol. *loc. cit.* Bensfold. *concl.* 7. Iustum esse hunc contractũ: Si venditor rei venditæ dominium in emptorem transferat per traditionem, adiecto pacto, vt dum mora traxerit soluendi prætium, vel partem prætij, restituat æstimationem perceptorum fructuum, secundum proportionem prætij non persoluti, deductis tamen expensis. Cùm enim fructus, quamdiu prætium non persoluitur, ad venditorem spectare debeant, ideò iustè de eorum restitutione pacisci potest.

18 Contraria tamen sententia, leges has ciuiles ita intellectas, esse iniquas, & vsurarias, est vera & communior apud Theologos Sylu. *ver. vsura,* 2. *qu.* 11. Rosellam *eodem verb.* 1. *§.* 47. Armillam *ver. vsura num.* 15. P. Nau. *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 148. Lopez *lib.* 1. *de contract. cap.* 36. *ad* 1. Lessium *lib.* 2. *c.* 21. *dub.* 13. *num.* 109. Rebellum in *lib.* 9. *de contract. qu.* 16. *sect.* 1. Probatur, contrario constituto fundamento: Videlicet post venditionem absoluto partium consensu peractam, fructus omnes, etiam producendos, iure emptionis ad emptorem pertinere. Nam fructus naturaliter consequuntur substantiam rei frugiferæ; siue, vt alijs verbis dicam naturaliter insunt in substantia, & potentia rei frugiferæ. Ergo cum emptor iusto prætio rei frugiferæ substantiam emit, simul etiam emit ius, atque potentiam fructuum. Confirmatur. Æquum est, vt ad eumdem spectet commodum, fructus, & accessio rei, ad quem eiusdem periculum spectat: Periculum autem rei in specie venditæ, licet non traditæ, ad emptorem pertinet; vt si absque venditoris culpa pereat, vel deterior fiat, nihilominus integrum prætium emptor soluere cogatur, vt suprà dictum fuit. Ergo etiam rei venditæ commodum, fructus, & accessio ad emptorem spectare oportet.

19 Corollarium. Cùm venditor ab emptore rei venditæ fructus percipiente vsuras non soluti prætij exigit, distinguendum est: Vel sunt compensatoriæ lucri cessantis; quia v.g. venditor pecunias negotiationi exposuisset, si tempestiuè solutio facta fuisset, tunc omnes Doctores consentiunt, esse hunc iustum exigendi titulum: Sicut etiam à contrario *cum per venditorem stat, quò minus rem venditam tradat, omnis vtilitas emptoris in æstimationem venit, l. si sterilis, ff. de actionibus empti*. Quod verò ibidem dicitur, & habetur etiam *in l. vlt. ff. de peric. & com. rei venditæ*; Cùm interesse petitur propter moram tradendi prætiũ, vel tradendi mercem, haberi tantum rationem interesse intrinseci, non autem extrinseci: puta si emptor, vel venditor negotiator fuit; & iste quidem soluto prætio mercari, & ea mercibus lucrum capere, ille verò mercem tempestiuè traditam diuendere, & lucrum capere potuisset; id aliqui volunt (inter quos Accursius *ad cit. l. si sterilis §. per venditorem, ver. æstimandum*) nouo iure *Cod. de sententiis*, quæ pro eo quòd interest proferuntur; correctum esse. Certè in conscientiæ foro probabilius est, omne interesse tam extrinsecum, quàm intrinsecum præstandum esse, ob culpabilem moram emptoris, aut venditoris, sicuti docent Rebellus *loco supra cit. concl.* 3. *in fine*, Less. *lib* 2. *c.* 21. *dub* 13. *nu.* 102. contra Mol. *cit. disp.* 368. *concl.* 4. *prope finem*. Et probatur ex generali regula Doctorum, quod quicumque moralis causa alieni damni existit, illud resarcire tenetur.

Vel vsuræ, quas venditor ab emptore ob dilatam prætij solutionem exigit, lucratoriæ sunt, sicuti apertè indicat Vlpian. *in cit. l. Iulianus, §. ex vendito*; *Cum re vendita emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras prætij dependere*. Sensus est, quòd, sicuti post venditionem mutuo consensu perfectam, vtilitas rei venditæ ad emptorem spectat; ita etiam vtilitas, sine vsura pecuniæ venditori præstanda sit. Et has vsuras, suprà dixi, iniquas esse tam diuino, quàm canonico iure prohibitas.

Quare respondetur ad primum fundamentum contrariæ sententiæ. Discrimen manifestum esse inter mercem frugiferam, v.g. agrum, & pecuniæ prætium: quòd ager per se, & suaptè natura fructus & vtilitatem proferat, quæ in æstimationem venire possunt: Pecunia autem secundum se sterilis sit, neque vllam vtilitatem, & fructum progignat, nisi interueniente industria negotiantis. Quare si venditor ea negotiaturus non fuisset, vt supponimus, non potest vsuras exigere. Sed etsi emptor ea pecunia, quam venditori soluere debuisset, suo nomine negotiatus sit, & lucrum cœperit, ad ipsummet negotiatorem spectare æquum est, sicuti & damnum, si inde aliquod accepisset.

Ad secundum fundamentum respondetur: sicuti regula illa: *Res quæuis Domino suo perit*, vniuersim vera non est: vti cernere licet in re donata, legata, vendita, nondumque tradita. Ita neque illa regula vniuersim vera est. *Res quæuis domino suo fructificat*. sed potius ita dicere oporteret: Res quæuis ei perit, eique fructificat, cui in specie (siue, vt Dialectici loquuntur, in indiuiduo) debita est: si loquaris de nominatis contractibus.

20 Denique verò diligenter hinc notandum est, si venditor ita contractum celebret, vt periculum rei venditæ, ante prætij solutionem, ad ipsummet pertineat; tunc fructuum æstimationem iure exacturum: Quod accidet primò, si venditio celebrata fuerit non absolutè, sed sub conditione vt non ante rata esset, quàm prætium constitutum numeraretur. Nam hoc casu tum periculum tum commodum, & fructus rei venditæ ad venditorem spectant, donec prætium numeratum sit, sicuti notauit Pet. Nauar. *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 156.

Secundò; Si venditio fundi facta fuerit, adiecto pacto, vt emptor pro prætio, vel parte prætij non soluta, annuam pensionem soluat, ratione census super eodem fundo constituti, sicut docet Binfeldius *loc. cit. post octauam conclus.* contra Nauar. *lib.* 3. *consil.* 14. *de empt. & vendit. edit.* 2.

Tertiò: Si contractus ita instituatur: Vinea, aut ager, quem prætio constituto emendum offero, intereà, donec prætium soluetis pro pensione annua conductus sit, periculo interim ad me pertinente, sicuti ex communi docet Azor. *tom.* 3. *lib.* 8. *cap.* 15. Nau. *cap.* 17. *num.* 248. Molin. *tom.* 2. *disp.* 367. qui aiunt, institui etiam posse emptionem fundi, cum pacto redimendi ad arbitrium venditoris; ita vt dum non redimitur ipsi locatus sit pro pensione annua: dummodo periculum rei venditæ emptori

tanquam

tanquam domino, non venditori incumbat: quia alioquin esset vsuraria mutuatio cum hypotheca licet tegmine venditionis, & locationis contractuum tegatur.

Iste autem contractus omninò damnandus esse videtur. Vendo, tradoque tibi vineam, agrum, ea lege, vt pretium apud te sit in deposito, quoad æqualis bonitatis vinea mihi emenda offeratur: interea soluas mihi annuam pensionem proportione perceptorum fructuum. Tametsi enim hunc contractum approbet Molin. *cit. disp. 368. ante 4. conclus.* rectius tamen ab alijs improbatur, Lessio *cit. dub. 13.* Azor. *loc. cit.* Rebello *num. 15.* Ratio patet ex dictis: Cum enim pensio à venditore exigi non possit ratione fructuum, quippe qui emptionis iure ad emptorem spectāt; sequitur eam exigi ob dilatam pretij solutionem; quod vsurarium esse constat *ex cap. in ciuitate, c. consuls. de vsuris.*

§. III.

DE VENDITIONE REI ALIENÆ, eiusque euictione.

SVMMARIVM.

21 *Venditor emptori obligatus est de mercis euictione.*
Si res aliena emptori ignoranti vendita fuerit, valet contractus, & dominium pretij venditori acquiritur.
22 *Si fur alienis pecunijs negotietur, lucrum ipsi acquiritur.*
23 *Qui à fure emente pecunias furtiuas bona fide accepit, easque cum proprijs commiscuit, ad nullam restitutionem domino pecuniarum obligatur.*
24 *Bonæ fidei emptor, si posteà intelligat rem furtiuam esse domino suo restituere debet, non furi.*
25 *Qui rem furtiuam, quam à fure emit, alteri bona fide vendit, post eà comparenti domino, restituere nihil debet, secus si furtiua illi donata erat.*
26 *Licitum est res furtiuas modico pretio redimere, ea intentione, vt dominis suis restituantur.*
27 *Qui scit rem alienam esse vendere eam non debet: sin verò dubitat, post diligentem inquisitionem, vendere eam non prohibetur monito prius emptore de periculo euictionis.*

21 VEnditor ex ipsius contractus natura emptori obligatus est de mercis euicto, sicuti constat *ex l. 1. & l. venditor, & toto tit. ff. de euict. l. non dubitatur, & toto tit. C. eod.* Sensus est: Si aliquis rem empta ab emptore, actione reali intentata, euincat & auferat: quia videlicet demonstrat se eius esse dominum, aut sibi obligatam esse; tunc venditor emptori pretium restituere cogitur: Insuper quanti eius interest rem euictam non esse; dummodo tempore contractus ignorarit emptor rem alienam esse; & lite ipsi postea mota denuntiarit venditori, vt se defendat. Ita habetur *in l. si controuersia, l. si cum quæst. l. si fundum, C. eod. c. vlt. de emp. & vend.* idque etiam in alijs contractibus onerosis locum habet, v. g. in permutatione, secundùm *l. si permutationis, C. de euictionib. & l. 1. C. de rerum permutatione.* Item in hæreditatis diuisione, *l. si familiæ, C. fam. hercis.* Vel si quid in dotem promissum, *l. si fi. sm. sit, l. 1. C. de iur. dotium.* Vel si debitor creditori aliquid insolutum, id est, pro debiti solutione dederat, quod postea euincatur, *l. libera, Cod. de sententijs, & inter locutionibus: l. si prædium, Cod. de euiction.* Debet autem emptor v. g. denuntiare venditori litem moram esse, vt veniat, eamque prosequatur, *l. emptor. Cod. de euict.* Vide oluta apud Gomez *2. resol. c. 2. n. 33. & seqq.* Molin. *disp. 380.*

Est autem nihilominus validus contractus, si res aliena emptori ignoranti vendita fuerit, sicut constat *ex l. rem alienam, ff. de contrah. empt.* Et quamuis tunc rei venditæ dominium non transferatur in emptorem, sicut constat *ex l. traditor, ff. de acquir. rerum dominio*; pretium tamen acquiritur venditori, *l. ex empto, de action. empti, & l. si in emptione, §. item si, ff. de contrah. empt.* Tametsi malæ fidei venditor, ac fuit sit, sicuti constat *ex l. qui vas, §. vlt. de furtis: Nummus, qui redactus est ex re furtiua, non est furtiuus*: consequenter si fur pretio illo ex venditione rei furtiuæ accepto emat posteà, v. g. panem, tam pistor comparabit dominium pecuniæ quàm fur dominium panis, sicuti rectè infert Molin. *disp. 327.*

Obijcies. Videri aliquam inæqualitatem, si emptor rei alienæ dominium non acquirat, & tamen pretij dominium in venditorem transferat. Respondeo non esse inæqualitatem: quandoquidem pro eo, quòd rei alienę venditor pretij dominium acquirit, ipse vicissim emptori de euictione obligatus manet, vt suprà dictum, & significatur *in cit. l. ex empto: Si dominus fuit venditor, facit, & emptorem dominum: si non fuit, euictionis nomine venditor obligatur.*

Porrò simili ratione, qui alienis nummis aliquid mercatur, mercis dominium acquirit, sicut habetur expresse *in l. 1. & l. penult. C. si quis alteri, vel sibi &c. l. si ex ea pecunia, C. de rei vindicat.* Traditi tamen nummi venditori non acquiruntur: sed emptor de eorum euictione tenebitur. Excipe. Quod venditor alienorum nummorum dominium compararet, si eum proprijs ita miscuerit, vt discerni non possint, sicut habetur *in l. si alieni, ff. de solut.* & annotauit Sylu. *ver. emptio q. 22.* Medin. *qu. 10. de restit. §. notantur,* P. Nau. *lib. 4. c. 1. num. 6.* Consentit cum his doctrina S. Th. *2. 2. q. 78. ar. 3. ad 3.* quòd bona immobilia empta pecunia vsuraria, emptori vsurario acquiruntur. Cùm verò ibid. addit. S. Doctor. nihilominus obligata esse, sicuti & alia bona vsurarij, pro restitutione vsurarum, id propriè intelligi non debet, quasi hypothecaria, aut simili, reali obligatione, deuincta sint: cum id nullo iure ostendi possit, sicuti contra Gloss. *in c. tuæ de vsuris,* & alios Canonistas antiquos, ex communiore doctrina ostendit Abb. ibid. *nu. 3.* Molin. *to. 2. disp. 329.* Sed intelligi debet quoad effectum, quia bona vsurarij vendi debeant, vt ex eorum pretio restitutio fiat ipsimet: idem S. Th. explicat.

22 Exinde varij casus resoluuntur: I. Si fur, vel similis iniustus possessor, alienis pecunijs negotietur ac lucretur, totum lucrū ad ipsum pertinet: cum non sit fructus pecuniæ, quippe secundùm se sterilis, & infructiferæ, sed solius industriæ. Ipse autem fur personaliter obligatus manet, tum ei à quo abstulit, ad damnum omne, ac lucrum cessans resarciendum; tum etiam venditoribus, aut campsoribus, si pecuniæ ab ipsis euincantur. Hæc est communis doctrina S. Thom. *2. 2. q. 78. a. 3.* Adrian. *de restit. vbi de vsura; in 3. dub.* Rich. *in 4. d. 15. a. 5. q. 6.* Cou. *3. resol. c. 3. n. 6.* Mol. *to. 2. disp. 327. concl. 2.* & dixi suprà *tract. 2. c. 3. num. 2.*

Casus II. Aliquis ludendo falsis aleis, pecunias lucratus est, earumque partem aliquam socio suo donauit; quamuis scienti, tamen non cooperanti ad fraudem committendam rectè dici potest, socium ad nullam restitutionem obligari, si lusor ille pecunias ludo iniquo acceptas cum proprijs miscuerat. Ita docet Io: Medina *loco cit.* Quid autem dicendum sit, si donator tali donatione impotens fiat ad restituendum, dicam infrà hoc *cap. 1. num. 29. verb. porrò.*

23 Casus III. Fur quidam aureis 100. furtiuis equum à Sempronio emit, bona fide vendente, statimque aufugit: posteà comparet dominus, & pretium repetit à Sempronio, numquid restituere ei debet? Respondetur; Restitui debere, si centum aurei furtiui in specie extent: sin autem consumpti sunt, vel cum proprijs nummis Sempronij commixti, ita vt discerni non possint, ad nullam restitutionem obligatur Sempronius: Non enim ratione iniustæ acceptionis, vel absolutionis: cum bona fide egerit, vt ponimus: Neque ratione rei acceptæ, possessę, cum alienos nummos non possideat, posteaquam eos, vel consumpsit, vel cum proprijs miscendo, eorum dominium acquisiuit, neque etiam inde locupletior factus sit quandoquidem pretio iusto equum vendiderat. Ita docet Medina *quæst. 10. de restitut.* Sanch. *lib. 2. moral. cap. 23. num. 15.* P. Nau. *lib. 1. c. 4. n. 216. & lib 4. c 1. nu. 7.* Sayrus *lib. 10. Clauis regiæ, tr. 2. c. 3. n. 13.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 2. dub. vlt.*

Contrarium tamen docuit Lessius *ca. 20 dub. 18. n. 157. agrum, l. Marcellus §. Pomponius, ff. de rei vindic. & §. si duorum, Instit. de rerum diuis.* quibus locis habetur, si duorum dominorum materiæ confusæ fuerint, ita vt discerni, vel separari nequeant, vtrique vindicationem pro parte sua competere. Sed respondeo cum Gl. *in cit. l. si alieni*; Esse peculiariter statutum de nummis alienis, vt eorum dominium acquiratur commixtione cum proprijs eiusdem generis, præsertim si bona fide commixti sint. Ratio esse videtur, quia nummi siue pecunię ex propria institutione transeunt de manu vnius possessoris ad manum alterius: quare nemo fermè securus foret, verùm suarum pecuniarum dominiū haberet, & aliquæ furtiuæ, adeòque alienæ essent, nisi iura statuissent, vt earum dominium per commixtionem cum alijs acquireretur, atque actio tunc personalis contra furem duntaxat, competeret. Quod etiam confirmatur *ex l. singularia, ff. de rebus creditis*, vbi dicitur; singularia quædam circa pecuniam recepta esse.

20 Casus IV. Titius à fure bona fide emit equum, quem posteà intelligit esse Caij: sed ita res comparata est, vt vel Titius iacturam pretij facere debeat, si equum restituat Caio (ponimus enim furem statim aufugiturum esse) vel Caius iacturam equi, si Titius rescisso contractu, pretium à fure repetat, reddito ipsi equo. Respondeo, & dico *l. cum Maiore in 4. d. 45. q. 26. prope finem*, Medina *q. 10. de restit.* Sot. *lib. 4. de iustit. q. 7. ar. 2.* Cou. *reg. peccatum, p. 2. in princ. nu. 3.* Bartol. Medina *lib. 1. instruct. c. 14. §. 30.* Mol. *tr. 2. tom. 2. poster. disp. 722.* Azor. *tom. 1. lib. 4. c. 2.* Magis videri, quod contractus iure rescindi non possit, sed domino res sua restituenda sit. Statuamus enim hoc casu dominum coram adesse, & rem suam vindicare, quod iure potest, sicuti constat *ex l. mater, l. aduersus, C. de rei vindicat.* profectò iniuriam infert Titius, si furi, & non repetenti domino restituit: Perinde autem

esse

esse videtur, siue dominus rem suam repetat, siue ob facti ignorantiam non repetat: quia ignorantia ius ipsi suum non adimit. Deinde ponamus. Titium rem alienam publico loco inuentam secum tulisse, quam posteà intelligat esse, Caij compareat posteà debitor Titii, dicatque, se debito non satisfacturum, sed aufugiturum, nisi rem Caii restituat in eum locum, vbi inuenerat, vt videlicet ipsemet auferre possit, hoc in casu nemo dicat Titium rem inuentam reponere posse, proprii damni vitandi causa; cooperaretur enim furto, & Caio rei domino damnum actiuè inferret. Eadem verò est ratio in proposito illo casu, vt animaduertenti patebit.

Interim verò habet emptor actionem contra furem de rei euictione, quam si ob illius improbitatem vtiliter persequi non potest, incuriæ, vel infortunio suo adscribat, & non in alterius damnum retorqueat.

Dico II. Cùm sententia contraria tradita à Gabr. *in 4. dist.* 15. *q.* 3. 3. *dub.* 5. Sylu. *ver. rest.* 3. *q.* 7. Nau. *c.* 17. *n.* 9. *Man.* P. Nau. *lib.* 3. *c.* 3. *n.* 196. Vasq. *de restit. c.* 9. §. 2. *dub.* 2. Sayro *lib.* 10. *tr.* 2. *c.* 2. *n.* 16. Less. *lib.* 2. *c.* 14. *dub.* 3. Licitum esse in hoc casu à fure prætiũ repetere, restituto ipsi equo; ob Doctorum auctoritatem, probabilis sit, ideò qui eam bona fide secutus fuit in conscientiæ foro obligandus non est ad restitutionem domino faciendam: cùm neque ratione rei acceptæ teneatur, (quia rem furtiuam non possidet, neque inde locupletior factus est) neque ratione iniustæ acceptionis; cùm probabili Doctorum sententiæ se conformarit,

Dico III. Cum Molina *loc. cit.* Hoc certius est, si fur sua sponte restituto prætio, mercem furtiuam recipiat, emptorem permittere posse, proprii incommodi declinandi causa,

25 Casus V. Titius equum, quem à fure emerat, bona fide vendit Sempronio: nunc verò Caius comparet, demonstrans se equi dominum esse. Resp. cum Sylu. *ver. restit.* 3. *q.* 7. Medin. *cit. q.* 10. *concl.* 2. Nau. *c.* 17. *n.* 7. Rebell. *lib.* 9. *q.* 18. *sect.* 1. Sanch. *lib.* 2. *moral. c.* 23. *n.* 18. Lopez *p.* 1. *instruct. cap.* 95. contra Sotum, & Azor, *loc. cit.* P. Nau. *lib.* 3. *c.* 4. *n.* 206. Sayrum *cit. c.* 2. *dub.* 1. *n.* 11. Titium in hoc casu ad nullam restitutionem Caio obligari, sed soli Sempronio ad prætium restituendum, si Caius ab eo equum euincat: prior pars probatur: quia per illam rei alienæ venditionem prætii sibi dati ius, atque dominium acquisiuit: neque exinde locupletior factus est; cùm equum prætio iusto vendiderit.

Cæterùm si Titius equum furtiuum ex titulo lucratiuo donationis accepit, & posteà alteri vendidit, obligatus est ad restituẽdum prætium Caio; qui domino, si is equum iure vindicationis ab emptore recuperare nequeat, sicuti docet Nau. *loc. cit.* Cou. *reg. peccatum, p.* 3. *n.* 3. Lessius *cit. c.* 21. *n.* 14. *dub.* 1. *n.* 5. Eademque ratio est secundùm multos DD. apud Nau. *cap.* 17. *nu.* 8. Sanch. *n.* 28. Less. *cit. c.* 21. *num.* 134. Si Titius rem alienam à fure bona fide emptam maiore deinde prætio iusto vendidit, quod teneatur restituere domino, quatenus locupletior factus est, *argum. l. si & rem, ff. de petit. hered.* Sed contrarium rectiùs docet Mol. *tract.* 2. *tom.* 3. *poster. disp.* 721. proptereà quod illud maioris venditionis lucrum fortunæ, aut industriæ esse censeatur, *Ad leg. cit. resp. cum Gl. ib. ver. quia potest*, Id esse speciale in distractione hæreditatis, seu iuris vniuersalis, vt prætium succedat loco rei: secus autem se res habet in particularibus contractibus, sicuti docent DD. *in l. mater C. de rei vindic.* Posterior pars suprà datæ respons. ex dictis constat, quia venditor emptori se obligat ad periculum euictionis præstandum, Vide Rebell. *p.* 1. *l.* 2. *q.* 3.

26 Porrò qui sciens rem alienam, vel furtiuam emit malæ fidei possessor sit, ac veluti particeps furti, teste S. Th. 2. 2. *qu.* 62. *a.* 7. Medina *qu.* 10. *de rest.* Cou. *l. c. n.* 2. Neque excusat, etsi empturus intelligat, rem furtiuam in domini sui potestatem nunquã reuenturam esse. Nam etiam tunc emere nefas est, animo sibi retinendi: Fas tamen est; modico prætio redimere, vt vel ipsi domino, vel si id fieri non possit, pro eius salute pauperibus restituatur; detracto inde prætio, ob rem domini, vtiliter gestam, sicuti docet Maior. *cit. d.* 15. *q.* 26. *ad finem*, Caiet. *t.* 1. *opusc. tract.* 31. *resp. vlt.* Rebell. *l.* 9. *quæst.* 18. *sect.* 1. Sylu. *verb. restit.* 3. *qu.* 7. Cou. *reg. peccatum, par.* 3. *princip. n.* 5. Vasq. *de restit. c.* 9. §. 2. *dub. vlt. in fine.* Quin etiam concessum est, res sacras iusto prętio emere à raptoribus, vt eodem prætio recuperato, Ecclesijs restituantur, sicuti notant DD. citat.

27 Prætereà, qui rem alienam, seu furtiuam emit, & posteà scienter alteri vendit, is etiam rei domino iniuriam infert, eidẽque prætium, vel potiùs, quod ipsius interest, restituere tenetur, si ille ab emptore rem suam recuperare non possit, sicuti ex communi docet Less. *l.* 2. *c.* 21. *dub.* 17. *n.* 135. Quod si tamen venditor rem alienam non potuit domino suo restituere & per venditionem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino ad restitutionem obligari. nisi quatenus ex venditione factus est ditior. Quia neque tenetur ratione rei acceptæ: cum nihil possideat, quod ad dominum pertinet: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm ipse domino eam non eripuerit: neque causa sit, cur ipsi restitui non possit.

Hac ratione, subiicit Lessius, *multi in Anglia, & Hollandia, quia bona Ecclesiastica immobilia ab alijs empta, alijs posteà vendiderunt, excusari possunt a restitutione Per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona hoc statu rerum restitui non possunt, intulerunt Si tamen ex fructibus. aut venditione facti sunt locupletiores eatenus tenentur: quia fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quod in re Ecclesiæ nascuntur.* Et paulò pòst. *Neque etiam ibi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt: quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium prætij, tamen quia venditore illud volente emptore accipit, & retinet? atque emptor nollet dissoluere contractum, & restituere emptum, non tenetur illi venditor prætium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ.* Hæc Lessius non improbabiliter: Modò interim fateatur primò, malè agere, venditorem cum rem Ecclesiæ, v. g. vendit, ad quam nullum iùs habet: secundò, talem venditorem obligatum esse ad fructus Ecclesiæ restituendos; quos futuro temppore percipere, & Ecclesiæ restituere debuisset, nisi rem alienasset, si ea alienatione causam dedit, cur Ecclesia à nouo iniquo possessore recipere non possit.

Quòd si verò aliquis post sufficientem inquisitionem, dubitet, num res à se bona fide possessa, aliena sit, & restitutioni obnoxia, iure vendi potest, admonito tamen emptore, de euictionis periculo: & iste iure emere potest, paratus tamen restituere, si dominus euicerit. Sin autem res intereà absumpta fuerit, neuter plus restituere cogitur, quàm inde locupletior factus est, sicut docet Medin. *cit. q.* 10. §. *dico secundò*, Cou. *reg. peccatum, p.* 3. *in princip. num.* 4. Molin. *disp.* 721.

§. IV.

DE MERCE DVOBVS IN SOLIDVM vendita.

SVMMARIVM.

28 *Si res duobus vendita. vni quamuis posteriori tradita sit, dominium huic acquiritur. Sed excipiuntur Ecclesiæ, & ciuitatis, quibus per solam conuentionem, absque traditione, dominium rei comparatur.*

29 *Quæ in fraudem alienata sunt titulo gratuito, à venditoribus intra annum repeti possunt, etsi donatarius fraudis ignarus fuit: Sin verò titulo onerosos, rescindi non potest, si alienatio facta fuerat ignoranti.*

30 *Si donatarius probè sciat, donationem fieri cum iniusto damno creditorum, videtur in conscientia obligatus ad restituendum, tametsi non repetatur.*

28 Si res duobus diuerso tempore in solidum vendita fuit, & neutri tradita; prior emptor præfertur posteriori, secundùm iuris *reg.* 54. *in* 6. *Qui prior est tempore, potior est iure.* Si autem alteri, licet posteriori, per traditionem, & prætii solutionem dominium acquisitum sit, præferendus est priori emptori, sicut habetur in *l. quotiens, Cod. de rei vindicat.* & obligabitur tunc venditor, priori emptori ad interesse, *l. qui tibi, C. de heredis, vel action. vendita, l. qui ancillam, C. de actionib. empti.*

Habetque hæc regula etiam locum in alijs conuentionibus; puta in permutatione, donatione, vt donatarius, v. g. cui res tradita, adeòque dominium comparatum est, priori donatario, cui tradita non fuit, præferatur. Immò aliqui de locationis quoque contractu ita sentiunt, quòd posterior conductor, cui res tradita est, iure detentionis defendere se possit contra priorem conductorem, sicuti videre est apud Cou. 2. *resol. c.* 19. *n.* 8.

Verùm dicta regula aliquas exceptiones patitur: I. Si res primò Ecclesiæ, vel ciuitati vendita fuerit, sed non tradita, posteà alteri alicui vendita, & tradita, præferenda est Ecclesia vel ciuitas, sicuti ex communi docet idem Cou. *num.* 2. Less. *c.* 21. *dub.* 19. Molin. *tom.* 2. *disp.* 369. Ratio est: Quia Ecclesiæ loca pia, & ciuitas priuilegium habent, vt ipsis per legatum, donationem, venditionem mutuo consensu perfectam, dominium absque rei traditione acquiratur, *l. vlt. C. de SS. Ecclesijs.* Dubitant verò DD. an idem sentiendum de donatione, aut venditione facta à Principe? Plerique affirmant apud Cou. *cit. c.* 19. *n.* 3. Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 3. Sed alij apud eumdem Cou. probabiliùs negant: cum tale priuilegium, seu exceptio à communi iure, nusquam reperiatur. Id fateor, semper præsumendum esse, præsertim in donationibus factis à Principe, contra priorem concessionem absolutam, alias posteà obtentas fuisse per obreptionem, aut propter obliuionem Principis; adeòque priorem donationem præferendam esse, sicuti docet Gaill. *lib.* 2. *obseru.* 55.

II. Si primo emptori res vendita in contractus securitatem nomine hypothecæ subiecta, adeòque ius in re acquisitum fuerit;

præferendus erit posteriori emptori, etiamsi huic traditio facta sit, teste Cou. n.7. Mol. *disp.* 369. obseruando sexto, & colligitur *ex l. si creditor, §. vlt. ff. de distractione pignorum*.

29 III. Si posterior emptor, cui res tradita fuit, quique prætiũ soluit, antecedentis venditionis conscius erat: tunc primus emptor ab ipso, tamquam rem in fraudem suam alienatam; intra annum à die scientiæ numerandum, reuocare, & euincere potest, sicuti docet Bald. *in rubr. C. Quæ in fraudem creditorem*, Cou. *cit. cap.* 19. *n.* 5. Mol. *to.* 2. *disp.* 238. *prope finem, & disp.* 369. *obseru.* 7. Gomez *to.* 2. *resol. c.* 2. *n.* 20. Less. *n.* 142. Quod si res vni vendita, posteà alteri ex titulo lucratiuo donationis, &c. quamuis ignoranti, & bona fide accipienti tradita sit, nihilominus ab eo intra annum euinci poterit, tamquam in fraudem suam alienata; modò res extet, nam si consumpta fuit, non amplius obligatur donatarius, quàm inde locupletior factus est, sicuti colligitur *ex l. qui autem, §. simili modo, ff. quæ in fraudem, &c. & c. penult. C. eod.* & docent Less. Mol. *loc. cit.*

Cæterum si primus emptor, in cuius fraudem posterior alienatio facta fuit, intra annum rem alienatam non repetat; tunc is, qui alienatio, siue gratuita, siue onerosa, siue scienti, siue ignoranti facta fuit, neque in externo, neque in conscientiæ foro restitutionem facere cogitur: Non enim ratione rei acceptæ, siue possessæ; quippe cuius dominium ipsi acquisitum est. Neque ratione iniustæ acceptionis: quia nihil contra iustitiam peccauit, accipiendo rem in se liberam, nullique obligatam. Licet enim venditor, vel donator personaliter obligatus fuerit, ideòque alienando contra iustitiam peccauerit, hoc tamen eius peccatum, vel permittere potuit, v.g. donatarius, sui commodi causa: vel si impedire debuisset, dumtaxat contra legem charitatis peccauit: nisi idem donatarius, vel emptor posterior induxerint alterum ad alienandum, cum iniuria, & damno prioris emptoris, tunc sanè ad restitutionem damni cuius actiua causa extitit, in conscientiæ foro obligatur. Quæ est doctrina Mol. *cit. disp.* 327. §. *verum aduersus*, *mox cit. disp.* 369. Less. *c.* 21. *dub.* 19. *n.* 142.

Porrò sciendum est, hæc vniuersè locum etiam habere in alienatione facta in fraudem creditorum ab eo, qui soluendis debitis impar est. Nam si res in fraudem creditorum alienata sit titulo oneroso, v.g. venditionis, vel potius comparatione Generi i refert, verùm ignoranti facta sit, an scienti fraudem. Primo casu rescindi à creditoribus non potest: altero casu potest, etiam non restituto prætio emptori, secundùm *l. si debitor, leg. si à debitore, ff. quæ in fraudẽ creditorum facta sunt*. Sin autẽ alienatio facta fuit titulo gratuito, v.g. donationis, vel dotis comparatione filiæ: tunc à creditoribus res donata reuocari potest, tametsi fraudis ignarus fuerit is, cui alienatio facta est, *cit. leg. qui autem, §. simili modo dicimus, & leg. ignoti, Cod. de reuocandis iis, quæ in fraudem creditorum alienata sunt*. Intelligo tamen hanc reuocationem, quatenus res donata extat, vel donatarius ex ea locupletior factus est.

Veruntamen nisi creditores intra annum, quo repetendi potestas est, repetant, securus est donatarius, emptor, secundùm externum forum, sicuti constat *ex l. 1. & leg. ait Prætor, ff. eod. leg. ignoti, quæ est penult. C. eod.* Sed numquid etiam in conscientiæ foro tutus est, licet sciens donationem in fraudem creditorum fieri, eam acceptarit? Ita affirmant; P. Nau. *lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 218. Molin. *cit. disp.* 328. Less. *lib.* 2. *c.* 20. *dub.* 19. *n.* 168. Probant, quia donatarius, vel emptor, si res intra tempus legibus præscriptum non repetatur, neque ratione rei acceptæ obligatur ad restituendum, neque ratione iniustæ acceptionis. Prius inde patet, quia acquisiuit dominium rei donatæ, emptæ, *l. si sciens, ff. de contrah. empt.* quando quidem in bonis eius fuerat, qui donauit, vendidit: Esto enim is debitis soluendis impar, pecunias mutuas acceperit, vel merces creditò emerit: verè tamen comparauit earum dominium, personaliter solùm obligatus creditoribus, quibus scũ contraxerat, consequenter idem iterum dominium in alium voluntate sua saltem validè transferre potuit. Posterius inde, quia licet donatio, v.g. per quam donans impotentior fit ad debita soluenda, cedat in damnum creditorum non sine aliqua donantis iniuria, tamen donatarius id, ob suum commodum, quamuis sciens permittere potest; modo ad donationem sibi faciendã non incitet precibus, suasione, sed vltrò sibi faciendam acceptet.

30 Hæc sententia probabilis, & praxi tuta videtur: quamuis contraria communior, Palud. *in* 4. *dist.* 13. *qu.* 2. *art.* 5. *ad finem*, S. Antonin. *par.* 2. *tit.* 1. *cap.* 12. §. 18. Caiet. *in Opusc. de vsuris q.* 4. Nau. *cap.* 17. *num.* 271. Cordubæ *lib.* 1. *qq. quæst.* 39. *par.* 3. *dicto* 3. quorum doctrina mihi magis placet: saltem eo casu: cùm accipiens ex titulo lucratiuo, seu donatione probè scit, alienationem fieri cum iniusto damno creditorum. Quandoquidem ad talem alienationem cooperatur consentiendo, seu acceptando: quare licet suadendo, non impellat, ideòque non sit causa efficiens, quoad principium, seu propositum: est tamen eius causa efficiens quoad executionem.

§. V.

QVÆ RES VENDI POSSINT, VEL NON possint, vel vendi debeant.

SVMMARIVM.

31 *Res sacra, homo liber (extra necessitatis casum) item publicum forum, theatrum vendi non possunt.*

32 *Eaque in spe sunt, vt lucra: item iura, & actiones rectè venduntur. Debitum, quod difficilem solutionem habet, tantò minus valet.*

33 *Probabile est, quòd ius, seu chirographum ad accipiendum sequente anno centum, minore nunc prætio emi possit, v.g. nonaginta.*

34 *Nemo inuitus rem suam vendere cogitur: exceptis casibus publicæ necessitatis, aut publici fauoris.*

31 ASsertio I. Quæ non sunt humani iuris, vel non in alterius commercio, vt res sacra, vel religiosa, homo liber, item publicum forum, theatrum, &c. vendi non possunt. *Instit. de inutil. stipul. §. 1. & §. vlt. de empt. & vendit.* Excipe primò: Quod pater filium, vel filiam, in sua potestate constitutam cogente grauissima necessitate, vendere possit, *l. 1. & 2. C. de patribus, qui filios suos distraxerunt*, & colligitur *ex cap.* 21. *Exodi*. Si tamen pater posteà ad meliorem fortunam reueniat, cogitur filium redimere, sicuti ex multorum sententia docet Cou. 3. *resol. cap.* 14. *num.* 4. Mol. *tom.* 1 *tract.* 2. *disp.* 33. *tit.* 3. Quin & seipsum aliquis in necessitate vendere non prohibetur, cuius rei exemplum habemus in S. Paulino, posteà Episcopo Nolæ, vi pro filio cuiusdã viduæ redimendo seipsum seruituti subiecit. Ratio est: quia homo, vti famæ & honoris sui, ita & propriè libertatis dominus est; quam proinde ob causam iustè licitè alteri tradere potest, teste Nau. *c.* 17. *Man. nu.* 88. Conditiones verò ad hominis liberi venundationem Cæsareo iure requisitas, vide in Gl. §. *penult. verb. maior, Instit. de iure personarum*, S. Anton. *par.* 3. *tit.* 3. §. 5. Sylu. *verb. seruitus, q.* 3. Mol. *inc it. loco*.

Excipe secundò. Quòd res sacræ, quę ratione materiæ prætio æstimabiles sunt, vt vasa aurea, argentea sacra: vestes, &c. vendi possunt, vel oppignorari ob captiuorum redemptionem, vel ad soluenda debita, si alia mobilia bona non supperant: sed alienatio fieri debet alteri Ecclesiæ, si integra sint, sin verò conflata, aut profanata, etiam laico, sicuti habetur in *l. sancimus*, 18. *incl. Authent. præterea, C. de SS. Ecclesijs*. Vide quæ suprà dixi *eod. tract. cap.* 10. *num.* 3.

32 Assertio II. Non tantùm ea, quæ propriè in nostro commercio, atque dominio sunt, vendi possunt: sed etiam quæ in quasi dominio: Puta quæ in spe sunt, veluti ancillæ partus futurus, foetura gregis, iactus retis, vnius diei venatio, fructus agro-si, lucrum vnius anni ex negotiatione prouenturum, secundùm Iureconsult. *in l. nec emptio, ff. de contrah. empt. & l. interdum. ff. de verb. oblig.* Item iura nostra, seu actiones vendi possunt, etiam inuito eo, aduersus quem actio competit, *l. nomina, leg. venditor actionis ff. de hæred. vel actione vendita, l. nominis, C. eod.*

Excipitur: Quòd actio cedi, aut vendi non possit potentiori ratione officij, seu potestatis exercendæ in debitorem. Nam talis cessio irrita est, & creditor iure agendi priuatur, l. 2. *cum interpretatione Bal. & Sal. C. ne actio potentioribus, &c.* Quod si potentiori ratione alterius qualitatis cedatur, aut vendatur, non erit locus huic constitutioni; præterquam si appareat, vel ostendi possit, actionem translatam esse ea intentione, vt alter potentiorem aduersarium habeat, à quo facilius vinci possit. Ita colligitur *ex cit. l.* 2. & docet Mol. *tom.* 2. *disp.* 340. §. *verùm autem*.

Id verò in quæstione positum est: Verùm ius certum, ac liquidum in futuro tempore petendi centum, v.g. aureos, tantidem valeat, atque centum aurei præsentes: an verò prætio minore rectè emi possit; Respondent Abb. *c. in ciuit. nu.* 7. *de vsur.* Caiet. *verb. vsura, in fin.* Armill. *eod. verb. n.* 50. Nau. *c.* 16. *n.* 231. Tolet. *lib.* 5. *c.* 31. Sà *verb. debitum, n.* 21. Card. Bellarm. & alii apud Less. *c.* 21. *dub.* 8. Ius, seu chirographum creditoris ad accipiendum futuro anno 100. aureos, iustè emi prætio minore, v.g. 90. secluso omni periculo, lucro cessante, &c. Vnde inferunt Nau. Tolet. Sà etiam ipsum debitorem tale debitum minoris redimere posse: vt hodie v.g. soluat nonaginta aureos, pro eo, quòd post annum soluere debere centum.

Contrariam sententiam docent Angel. *verb. vsura*, §. 3. & 64. Gabr. *in* 4. *d.* 15. *q.* 11. *ar.* 3. *dub.* 4. Sot. *lib.* 6. *q.* 4. *a.* 1. *ad* 3. P. Nau. *lib.* 3. *c.* 2. *n.* 162. Lopez *de contract. lib.* 1. *c.* 3. Medin. *q.* 38. *de restit.* §. *cæterum*, Mol. *disp.* 361. Less. *loc. cit.* Valent. *to.* 3. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 2. Cum enim tibi mutuò decem centum aureos, acquisito iure, & actione, vt post annum eosdem mihi restituas, nisi dicamus, esse æqualitatem inter præsentes centum tibi datos, & ius mihi acquisitum,

situm, consequens est, quòd iustè pacisci possim, vt præter centum mutuò datos, post annum cogaris mihi restituere actuariorum, quæ manifesta vsura est. Deinde, si à me mutuò dare petiueris aureos centum, posse tibi dicere: Nolo mutuare; sed emam à te actionem, siue ius exigendi centum aureos, quod ius cum minoris valeat, quàm centum præsentes, ideò numerabo tantùm aureos nonaginta, vel nonaginta quinque, quæ palliata vsura est.

33 Hæc posterior sententia vt communior, ita & securior est: quamuis prior non omninò improbabilis, tum ob Doctorum auctoritatem, tum verò, quia, vti in rerum aliarum, ita etiam eiusmodi chirographum, seu debitorum venditione, prætium iustum pendet ex communi hominum æstimatione: constat autem, quando talia iura, seu chirographa debitorum, instar mercis, venalia exponuntur, minoris communiter æstimari, quàm præsentes pecunias; Ergo iustè ita emi possunt. Confirmatur: Si defunctus grauauit hæredem, vt per annos decem Titio pensionem annuam soluat 100. aureorum; talis census testamento constitutus, si redimendus sit, profectò non æstimabitur mille, sed minoris, v.g. octingentis: & tamen non esset licitum mutuò alicui dare aureos octingentos ea conditione, vt spatio decem annorum soluantur mille, sicuti benè aduertit Less. *lib. 2. dub. 4. num. 32.* vbi rationem reddit: Quia cum ius aliquod per modum mercis venale exponitur, per accidens, ratione circumstantiarum, aliam æstimationem accipit, quàm ex sua natura præcisè spectata haberet.

Id porrò fateri nos oportet cum Mol. *loc. cit.* Si creditor partem debiti liberaliter remittat, & condonet, vt debitorem ad anticipandam solutionem alliciat: remissionem hanc acceptari posse, secluso vsurario affectu: quia debiti spontanea remissio solutioni æquiparatur, secundùm Gl. *in reg. 4. in 6.*

Deinde extra controuersiam esse debet, debitum non liquidum, sed dubium, & incertum tantò minoris emi posse. Eademque ratione debitum alienum, quod iunctum est cum periculo, aut difficultate assequendi, minore prætio rectè emitur: Similiter ob cessans lucrum, seu commoditatem præsentis pecuniæ, qua se priuat emptor chirographi, sicuti docet Less. *dub. 6. nu. 75.* Abb. *in c. 2. de alien. iud. mut. n. 6.*

Secundò quæri solet: Si aliquis sua industria, fauore apud Principem, eiusue Officiales, alienum debitum facilè consequi possit; quod alter, cui debetur, v.g. miles difficilè impetrabit, vtrum ab eo minore prætio emere fas sit? Respondeo cum Mol. *loc. cit.* Less. *c. 21. dub. 9.* Nihil iniustitiæ hac re inesse. Quia cuiusque rei prætium accipi debet ex communi opinione non priuata alicuius industria; atqui debitum istud, attento communi rerum statu, difficilè acquisitu æstimatur, ideòque minoris valet; nihil obstante priuata alicuius industria, vel fortuna. Quin & ipsimet Officiales, seu Quæstores eiusmodi debita emere posse, tradit Lessius *dub. 9. in fine*, modò difficultas solutionis non ex ipsorum culpa, sed aliunde proueniat: scandalum quoque, ac specialis prohibitio cesset. Quamuis fatendum sit, eiusmodi negotiationem periculo non vacare in Officialibus.

34 Assertio III. Nemo inuitus cogitur rem suam vendere, sicuti constat *ex l. inuitum, C. de contrah. empt.* & alijs iuribus, quæ Gl. ibidem congerit. Excipiuntur tamen certi casus, quibus aliquis ad vendendum prætio iusto à Magistratu cogi potest, quos referunt Anton. Gomez *to. 2. resol. cap. 2. n. 51.* Cou. *3. resol. c. 14.* Mol. *to. 2. disp. 341.* Primus: Si publica sit necessitas, siue inopia, v.g. frumenti, aliorumque victualium ad quotidianum vsum; tunc cogi possunt ciues ad vendendum, iusto à Magistratu taxato prætio, *argum. l. 1. §. cura carnis ff. de offic. Præf. vrbis*, & docet Abb. *c. 1. de empt. n. 6.* Sylu. *verb. emptio, q. 5.* Qua simili ratione ciues à Magistratu cogi possunt, vt necessaria coemant ad communem inopiam euitandam. His adde primò: Etsi communis inopia cesset, nihilominus venditoribus, qui res ad victum necessarias exponunt, à Magistratu prætium taxari posse, intra quod vendere debeant; non ita verò, si res non necessariæ venales exponantur, vti sunt gemmæ, vestes pretiosæ, &c. de qua re videri potest Abbas *in cap. primo de emptione, ac venditione*. Adde secundò. In casu communis inopiæ eos, qui frumento, & similibus rebus abundant, cogi posse, vt solis ciuibus, seu indigenis vendant, non exteris, si vtrisque non sufficiat: quod maior in necessitate propriorum ciuium, quàm exterorum ratio habenda sit. Præterea, vt emptores non plus coemant, quàm ad familiæ suæ sustentationem indigent, sicuti notat Gomez *cit. c. 2. n. 51.* Cuiusmodi legibus iustis, latis incommodum Communitatis, etiam Ecclesiasticæ personæ se conformare debent.

Alter casus est: Ob publicum fauorem, videlicet si fundus personæ priuatæ necessarius sit ad constructionem, vel ampliationem ciuitatis, viæ publicæ, Principis palatii, templi, Monasterij, Collegii, Hospitalis, *arg. l. si locus, §. vlt. ff. Quemadmodum seruitus amittatur.* Simili ratione ex communi DD. sententia docent Couarr. *n. 8.* Moli. *tract. 2. tom. 3. poster. disp. 709.* licèt cuilibet communi iure concessum sit, in fundo suo ædificare & ædificium altius tollere, ac fenestras in eo aperire: tamen priuatum publica auctoritate prohiberi posse, nè ædes suas altius tollat, vel fenestras in muro suo aperiat, si exinde videri possint personæ religiosæ intra proprias ædes habitantes: dummodo ex tali seruitute altius non tollendi, fenestram non aperiendi, &c. non magnum incommodum ille capturus sit, vel si quod est, iusta illi compensatio damni, aut lucri cessantis præstetur. Artium quoque Professores cogere possunt fabrum, v.g. ferrarium, vt ex officina sua migret, si publicis lectionibus, quarum publicus fauor censetur, molestiam, & impedimentum causet. His adde, quòd ex causa alia etiam priuatus quispiam, implorato Iudicis officio, impedire poterit, nè alter vtatur iure suo, quod alioquin illi competeret, v.gr. nè vicinus ædificium suum altius tollat, si ex tali ædificatione nullum, aut valdè exiguum commodum, oblato etiam prætio compensabile, secuturum sit: alteri autem magnum præiudicium, seu incommodum: quia in tali casu ille potius facere censeretur, ad æmulationem, grauamen. Qua de re vide Andr. Gail. *lib. 2. obs. 69.*

Testantur etiam Couar. ibidem Molin. *tom. 2. disp. 341.* Tametsi priuatæ ædes simpliciter necessariæ non sint ad ampliationē, v.g. Monasterij, tamen valdè vtiles ad plurium Religiosorum, vel Clericorum habitationem cum bono publico iunctam; communem esse DD. opinionem, etiam tunc ad vendendum subditos cogi posse, præsertim à supremo Magistratu, siue Principe. Quamquam ipse Couarr. communem sententiam in dubium vocat, eamque saltem tunc veram esse fatetur, si ex tali venditione nullum, aut paruum detrimentum priuato deferatur.

III. Casus. Si dominus alicuius loci nimia sæuitia vtatur in subditos suos, & monitus non desistat, à superiore Magistratu compelli potest ad vendendum dominium, vel omninò iurisdictione priuari, *arg. l. vnic. C. si quacumque præditus potestate, &c. §. vlt. Instit. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, & c. litteras de restit. spoliat.* in quo habetur, ob nimiam sæuitiam viri, diuortium instituendum est, si mulieri sufficiente securitate caueri non possit. Vide hac re Ioach. Mynsing. *cent. 5. obseru. 8.*

IV. Casus. Si duo communem seruum habeant, quorum alter velit eum manumittere, cogitur etiam alter partem suam vendere, libertatis fauore, si adsit qui redimere velit, sicuti habetur in *l. 1. C. de communi seruo manumittendo*. Vnde inferunt DD. apud Gomez *loc. cit.* Si aliquis in loco communi Ecclesiam ædificare velit, socium ad partem suam iusto prætio vendendam cogi posse, religionis fauore.

§. VI.

DE RETRACTVS GENTILITIO.

SVMMARIVM.

35 *Retractus gentilitius est ius, proximo venditoris consanguineo concessum, factam venditionem ad se reuocandi, eodem oblato prætio, alijsque quibusdam obseruatis.*

36 *Ius istud retrahendi imitatur actionem realem, vt aduersus quemcumque possessorem institui possit.*

35 RETRACTUS gentilitius dicitur ius alicuius gentis, aut ciuitatis, statuto, vel consuetudine concessum proximo venditoris consanguineo, intra certum tempus rescindendi, & ad se reuocandi venditionem rei immobilis, eodem oblato prætio, quo illa ab extraneo, vel remotiore consanguineo empta fuerat. Huius iuris mentio fit *in l. dudum, C. de contrah. empt. & c. constitutus, de restit. in integrum*, eiusdemque aliquod vestigium extat *c. 25. Leuit. & cap. 32. Hieron.* Ratio esse solet; Nè possessione paternæ, atque auitæ in alienas manus deueniant quod satis lugubre esse, dicitur *in l. lex quæ tutores, §. & tolerabilius, C. de administr. tutorum.* Vide P. Greg. Tholosanum *lib. 26. syntag. in fine*, Tiraquel. *de vtroque retractu, in præfat.* Andream Gaill. *lib. 2. obseru. 19.* Mynsing. *cent. 3. obseru. 51.*

Sunt tamen aliqua annotanda: Primum Nomen venditionis (cuius retractus proximo venditoris consanguineo, multorum regnorum constitutione, aut consuetudine permittitur) extendi non debet ad alias alienationes, putà donationē, legatum. Neque ad permutationem, sicuti ex communi docet Tholosanus *citat. lib. 26. cap. 12.* Multòque minùs ad locationem, emphyteusim, aliumue contractum, quo vtile tantum dominium transfertur, directo penes alienantem permanentem, sicuti testatur Cou. *3. resol. c. 11. n. 3. & 4.* Tiraq. *lib. 1. de retractu, §. 33. Glos. vnic.*

Secundùm. Si consanguinei, post legitimam eis factam denunciationem, & requisitionem, iusto prætio emere nolint, post duorum mensium spatium, alteri vendi potest, sicuti ex communi docet Gaill. *n. 8.* Sin autem irrequisito proximo consanguineo,

neo, venditio facta fuerit, ius habet ille retrahendi intra annum, & diem, communi iure, sicuti docent, & colligunt DD. *ex lib. 2. Feudorum.* Si de feodo defuncto fuerit controuersia inter dominum, & agnatos vasalli. §. *Titius filios*. Currit autem annus ille, post venditionem perfectam, etiam contra ignorantem quamuis iusta, & probabilis ignorantia causam restituendi in integrum præbere possit, teste Gail. *cit. obseru. 19. in fin.*

Tertium. Si proximus consanguineus, cui ius retractus competebat, decedat morte, seu naturali, seu ciuili, v. g. Religionis professione, ius retrahendi non transit ad eius hæredem, aut Monasterium. cùm sit priuilegium illius personale, quod cum persona extinguitur, & ad hæredem non transit, sicuti notauit Mol. *tom. 2. disp. 370. dubium est.*

Quartum. Proximus consanguineus, qui venditionem iure propinquitatis retrahere, siue ad se reuocare vult, hæc præstare debet: In primis prætium offerre illud ipsum, quod extraneus, vel remotior dedit, aut dare paratus est; modò nihil in fraudem committatur, *cit. ca. constitutus*. Qua etiam ratione emphyteuta, meliorationes suas vendentes, dominus iure prælationis vti non potest, nisi quod alter obtulerit prætium, ipse quoque dare paratus sit, *l. vlt. C. de iure emphyteutico, c. potuit de locat.* & docet Pet. Greg. Tholos. *cap. 22.* Deinde præstare debet omnes expensas, quas prior emptor, ratione contractus, facere coactus fuit, sicuti tradit Tiraq. *de retract. conu. §. 7.* Gl. 1. n. 5. Tholos. *l. 10. num. 10.* vbi addit optimam cautelam esse, vti beneficio retractus, quam primum denunciet emptori, ne vllos in re vendita sumptus faciat: quia retractui subiecta sit. Sed priusquam id denuntietur, fructus qui post perfectam venditionem à priore emptore percepti sunt, ad eundem iure spectare tanquam dominum non est improbabile, & docet Tholos. *c. 21. num. 6.* Io. Faber. *in §. actionum verb. & ista faciunt. Instit. de actionibus*, contra Gutier. *pract. quæstion. quæst. c 58.* Molin. *tom. 2. disp. 371.*

36 Quintum. Conditio hæc, quæ datur ex leg. ad retrahendum, irritatur actionem realem: quia prosequitur rem ipsam aduersus quemuis possessorem, ita ut si res tertio donata, vel vendita fuerit, ab eo reuocari possit: oblato prætio, quod primus emptor soluerat: quamobrem censetur actio hæc personalis in rem scripta, sicuti ex probabiliore docet, Tholos. *cap. 20.* Gail. *nu. 6.*

Vltimum. Necesse est, vt proximus agnatus sibi retrahat non in vtilitatem alterius, & in fraudem emptoris, vel aliorum consanguineorum, quib. post ipsum, ius retrahendi competit. Nam ius retractus alteri extraneo vendi, vel cedi non potest, sicuti docet Tholos. *cap. 18.* Gil. *num. 10.* Si tamen alius nemo supersit ex consanguineis qui retrahere possit, aut velit; extraneo vendere, aut cedere permissum esse, ait Tholos. ibid. *n. 2.* dummodo id regionis consuetudo, vel lex municipalis permittat: nam ius istud retractus non tam iure communi, quàm particularibus regionum consuetudinibus, aut constitutionibus municipalibus regitur.

§. VII.

DE NEGOTIATIONE, ET MONOPOLIIS,

SVMMARIVM.

37 *Negotiatio dicitur, cùm merces ex proposito emuntur, vt postea carius distrahantur.*

38 *Negotiatio per se mala non est, quamuis sæpè per accidens peccati causa existat.*

39 *Negotiatio propriè dicta, videl. si res emptæ, non immutatæ, postea carius vendantur, personis Ecclesiasticis sub mortali peccato prohibita est: excepto tamen necessitatis casu, si alio modo vitam sustentare nequeant.*

40 *Impropriè dicta negotiatio, quæ est rerum in melius mutatarum, exceptis quibusdam casibus, prohibita etiam est Clericis, ac Religiosis, licèt non tam seuerè; quare ex tali etiam negotiatione tributum, & vectigal Magistratui soluere debent, sicuti alij negotiatores.*

41 *Qui coemptione, v. g. frumenti, inopiam, & caritatem inducunt videntur peccare contra iustitiam.*

42 *Monopolia illicita sunt; nisi ob iustam causam, publica auctoritate promittantur.*

43 *Mercatores contra iustitiam peccare videntur, si inter se conueniunt, vt non nisi summo prætio aliquod mercis genus diuendant.*

37 NEgotiatio dicitur, cùm merces eo animo emuntur, vt cariùs postea distrahantur, lucri capiendi causa. Verùm, si per accidens fiat, vt quod ad proprium vsum emptum est, postea offeratur occasio vendendi cariùs, non censetur esse negotiatio, sicuti notauit S. Th. 2. 2. q. 77. a. 4. ad 2. Cùm id potiùs spectet ad œconomicam gubernationem, quæ etiam in personis Ecclesiasticis commendatur, secundùm Apost. 1. ad Timot. 3. & 5.

38 Licèt negotiatio per se mala non sit; tum quia mercium prætii latitudo quædam est; vt proinde eadem merx, intra iustitiæ limites, minoris emi, ac postea pluris vendi possit: tum quia mercium ita prætia pro temporum, ac locorum varietate mutantur: Per accidens tamen, ab hominum cupiditate, ac malitiam, sæpè salutis periculum afferi: partim quia animum temporalibus curis implicitum à rebus cœlestibus auocat, partim quia mendaciis, ac fraudibus occasionem ministrat, qua de re Gabr. *in 4. dist. 16. quæst. 16.* Ea propter Clericis in sacris ordinibus constitutis, atque Religiosis seuerè interdicta est negotiatio, *cap. consequens, cap. fornicari, distinct. 88. cap. vlt. de vita & honestate Clericum, Clement. 1. §. aduersus, eod. tit. & toto. titu.* Ne Clerici, vel Monachi secularibus negotijs se immisceant.

39 Cùm autem negotiatio duplex sit; Vna propriè dicta, in qua res empta, puta vinum, frumentum, &c. non mutata; carius postea venduntur, quæstus gratia negotiationem hanc Clericis, ac Religiosis sub mortali peccato prohibitam esse Doctores non dubitant: præterquam si eos ratio necessitatis à culpa excuset, quando alio modo vitam sustentare non possunt, sicuti notauit Gloss. *in cap. negotiationem, dist. 88.* Nau. *lib. 3. consil. 3. num. 3. de vita, & honestate Clericorum, edit. 2.* Quamobrem admonet Gloss. *in cap. dilecti, de decimis, verb. conduxistis*; Si Monasterio propria prædia ad alendos fratres non sufficiant, fas esse conducere aliena, & inde perceptos fructus, vel absumere, vel etiam vendere: quare in hoc casu etiam à tributo ex eiusmodi lucris, aut fructibus seculari Principi præstando Clerici, ac Religiosi liberi esse debent, qua de re Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 242. §. 3. obseruandum.*

40 Alter est negotiatio impropriè dicta, in qua res empta postea mutata, ac melior effecta, venditur; veluti si ex lana empta panni conficiantur, & vendantur; vel ex hordeo ceruisia: si empti porci, aut boues saginentur: empti equi educentur, ac vendantur, quæstus faciendi causa. Et huiusmodi quoque negotiationes Clericis, ac Religiosis, tanquam minus decentes eorum statum, prohibitæ sunt: quamobrem ex ea tributum, aut vectigal non minus, quàm alij negotiatores, pendere coguntur.

Excipitur tamen, si empta pecora, & in proprijs prædijs nutrita vendant, vel ex proprijs agrorum fructibus confectam ceruisiam, ex propriis vineis expressum vinum diuedant: hæc enim ipsis licita sunt. Quamuis non deceat, neque concessum sit, vt in propria domo vel Monasterio tabernam constituant, sicuti notauit Rebell. *p. 2. de contractib lib. 18. q. vlt. sect. 2.* Locare item Clerici possunt prædia, & iumenta sua: sed non idcircò emere iumenta, vt ea locent aliis pro pensione: quia id genus negotiationis est, teste Molin. *cit. disp. 242. concl. 5.* Deinde concessum eisdem est, materiam aliquam emptam, & proprio opificio, siue manuum labore elaboratam, postea diuendere, exemplo Apostoli autem scenofactoriam, consuẽdis pellibus, exercentis, Actor. 18. Et Monachorum veterum retia, ac corbes texentium, atque vendentium, Vide *cap. nunquam, de consecr. dist. 5.* ex S. Hieron. Epist. ad Rusticum, & *c. 1. p. 91.* ex Pelagio Papa. *cap. Clericus, ead. d.*

Præterea si Clerici, vel Religiosi etiam negotiationem primi generis ac propriè dictam, non per seipsos, sed per alterum exerceant: tradendo, v. g. pecunias laico, vel societatem cum illo ineundo, vt is solus negotietur; lucrum verò, vel pars lucri ad Ecclesiasticos pertineat, non potuerunt saltem grauis peccati condemnari; sicuti docet Medin. *quæst. 30. de restitut.* Tametsi neque hunc ipsum negotiandi modum per alium Ecclesiastico statui satis conuenientem esse, nisi debitis circumstantijs (puta necessitate rei familiaris, aut consuetudine regionis) cohonestetur, monet Molin. *loc. cit. ante 2. conclusionem.*

Porrò negotiatores omnes, si copiam rerum ad communem vsum necessariarum de industria coemendo, inducant inopiam, & caritatem, Reipublicæ perniciosi sunt, ideòque legibus ac pœnis coerceri possunt: cogendo etiam ipsos in annonæ caritate merces suas viliore prætio diuendere: de qua vide Doctores *in leg. annonam, ff. de extraordin. criminibus*, Petr. Nauarr. *lib. 3. cap. 2. num. 89.* Communiter verò, & respectu omnium venditorum, non est licitum Magistratui taxare, ver. grat. triticum infrà latitudinem prætii iusti, considerata anni sterilitate, alijsque circumstantiis. Qua de re suprà dictum hoc c. n. 4.

41 Illud verò controuersum est, vtrùm dicti caritatis inductores coemptione frumenti, &c. etiam contra iustitiam peccent, ideòque ad restitutionem obligentur? Negant probabiliter Mol. *disp. 345.* Less. *cap. 21. dub. 20. n. 141.* Vtuntur enim iure suo (inquiunt) emendo tempore abundantiæ, prætio iusto; & postea iterum vendendo, cum prætium in communi foro auctum est.

Sed contraria sententia probabilior est, quam docet Angelus *verb. negotiatio, in fine*, Syluestr. *verb. emptio, quæst. 10. in fine*,

Maior. in 4. *dist.* 15. *quæst.* 41. *argum.* 4. Medin. *quæst.* 36. *de restit. quæ incipit, Quia paucis, prope finem.* Nauarr. *in Man. cap.* 23. *nu.* 91. Petr. Nauarr. *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 83. Nam rerum communium diuisio, negotiationes, & commercia gentium iure introducta non vsque adeò permissa sunt, vel permitti potuerunt, vt his etiam in Reipublicæ detrimentum, & communem inopiam inuehendam abuti fas, & iustum esset: quamobrem non solum Cæsareo, sed omnium gentium iure, eiusmodi monopolium per mercium coemptionem, & collectionem, causa inducendæ caritatis, seuerè prohibetur, tanquam quod iuri primævo ac naturali, secundùm quod omnia hominibus communiter à Deo creata, & donata sunt, quàm maximè aduersatur.

42 Monopolium est, cùm vnus, vel plures è Republica consequuntur, vt ipsi soli genus aliquod mercium iam necessariarum prætio, quo ipsis libitum est, vendant, quod seuerè prohibetur *in leg. vnic. Cod. de Monopoliis*. Interdum tamen ob mercatorum inopiam vel aliquorum industriam, monopolia publica auctoritate, rectè constituuntur: puta vt nemini, præter Titium, alicuius generis merces adferre, vendere; item libros cudere, distrahere concessum sit. Debet autem tunc Magistratus monopolæ prætium taxare: præsertim in mercibus necessarijs. Nam in his quæ ad luxum, & voluptatem instituta sunt, faciliùs permittitur præstantibus artificibus arbitraria æstimatio, quandoquidem nemo ab illis emere cogitur, qua de re Nau. *c.* 23. *n.* 92. Lessius *c.* 21. *dub.* 29. *n.* 149. Sà *ver. venditio, n.* 14. Mol. *disp.* 348. *in fine*.

Eadem *l. vnic.* prohibetur, ne mercatores illicitis conuentionibus coniurent, vel paciscantur; vt merces non minoris, quàm inter se conuenerunt, venundentur: ver. gr. non infrà summum prætium iustum. Quo casu dubitant doctores, vtrum mercatores ita paciscendo contra naturalem iustitiam peccent, ideòque ad restitutionem obligetur? Negant non improbabiliter Pet. Nauarr. *lib.* 3. *c.* 2. *n.* 85. Molin. & Less. *loc. cit.* Nam hoc ipso inquiunt, quòd iusto prætio, quamuis summo, vendunt, nihil iniuriæ inferunt.

43 Contraria tamen sententia magis placet, quæ est Soti *lib.* 6. *q.* 2. *a.* 3. Conradi *de contract. lib. q.* 51. *prope finem*, Rebelli *p.* 2. *libr.* 9. *q.* 7. *nu.* 5. Emptoribus enim non solum Cæsareis, sed omnium gentium legibus, si rerum prætia taxata non sint, concessum est, licitari, ne semper summo prætio emere cogantur. Hoc autem iure eos spoliant mercatores, illicita, & legibus interdicta illa conuentione: ergo iustum damnum ipsi inferunt.

Ad fundamendum contrariæ sententiæ respondetur. Licèt prætio summo vendere, per se iniustum non sit, conuentionem tamen inter mercatores, vt non nisi summo prætio vendatur iniustam ac perniciosam esse.

Eademque ratio est, si emptores inter se paciscantur, ne quisquam emat supra prætium infimum, quamuis secundùm se iustum: nam & hæc pactio in magnum detrimentum mercatorum cedit. Quamuis eam quoque ab iniustitia excusent Petr. Nau. & alii suprà citati.

Ex quo etiam colligitur, defendi non posse, quod Petr. Nauar. *visum fuit, eod. cap.* 2. *n.* 18. venditorem non peccare contra iustitiam, neque ad restitutionem obligari, si emptor accepturus, v. g. sex panni vlnas, conueniat cum venditore in prætio mercis infimo, v. g. vt vlna veneat 24. argenteis, venditor autem cupiens recipere prætium summum, quod est 26. argenteorum, metiendo decipiat, & tantùm det quinque vlnas cum dimidia. Nam contractus mutuo consensu perficitur: Emptor autem nullo modo consentit in prætium summum; sed in infimum: Ergo non valet emptio, quoad excessum vltra prætium infimum.

CAP. XVIIII.

DE CENSIBVS.

SVMMARIVM.

CEnsus, secundùm primæuam acceptionem, est æstimatio bonorum, ex quibus Magistratui tributum, in signum subiectionis, solui debet, sicuti constat ex *l. forma ff. de censibus, & Cod. eod. tit. lib.* 11. & videri potest Couar. 3. *resol. cap.* 7. Posteà verò translatum est nomen census ad ipsum tributum siue pensionem significandam, vti apparet *cap.* 22. Matthæo. *Licet censum dare Cæsari? & lib.* 2. *Cod. sine censu, vel reliquis, &c.* videri potest Felicianus *de solis tract. de censibus in proœmio, nu.* 6. Deinque apud Canonistas significat ius contractu aliquo constitutum pensiones siue reditus annuos ex re aliqua percipiendi.

1 Secundùm hanc postremam acceptionem duplex census est: Vnus reseruatiuus: cum quis fundum pleno dominii iure in alterum transferat, reseruata sibi annua pensione ex eodem fundo, iuxta *l. vlt. C. de rerū permutatione.* Qua etiam ratione Ioseph. Gen. 47. prædia, quæ commutatione cum tritico, pleno iure Pharaoni comparauerat, postea Ægyptius restituit, annua in ijs pensione constituta, exceptis prædiis Sacerdotum. Alter est census consignatiuus, cum quis contractu donationis, venditionis, vel permutationis alteri constituit, ac designat ius ex re sua (id est, censum designantis) reditus annuos percipiendi: vt cum Princeps alicui constituit ius ex vectigali suo, aut Cameræ suæ reditibus annuas pecunias accipiendi. Verùm hoc loco solum agemus de eo censu consignatiuo, qui emptione constituitur, vt potè frequentissimo: qua acceptione census est, veluti species quędam emptionis, ac venditionis: verb. grat. florenis 100. à te emo ius percipiendi in annos singulos ex agro tuo frumenti scapham; vel eius valorem, videlicet 5. florenos.

2 Census ita acceptus diuiditur primò in realem, ac personalem. Realis census est, qui fundatur super certa re vna, vel pluribus, ex quibus pensio soluenda sit, ver. gr. super domo tua, agro, vinea. Quare comitatur rem, ad quemcunque possessorem perueniat, quasi seruitus, siue realis obligatio pensionis soluendæ, donec census redimatur. Personalis census est, qui fundatur super certa persona, obligante se ad annuam pensionem, siue ordine ad certam aliquam rem, ex qua pensio soluenda sit nisi quòd interdum ad debiti securitatem certus fundus hypothecæ subiiciatur.

Secundò diuiditur census in fructuarium, ex quo fructus debentur, videlicet vinum, frumentum &c. & pecuniarium, ex quo pecunia debetur. Cùm enim pecunia rerum omnium venalium communis æstimatio, ac valor sit; ideò non minus in ea, quàm in fructibus census etiam realis constitui potest. Veluti si centum florenis emam quinque annos ex agro tuo, vel pecoribus tuis pendendos. Vterque verò census subditur in certum, & incertum. Certus census est in quo certa pensio designatur, v. gr. frumenti scapha, quinque florenis. Incertus census est, in quo pars aliquota designatur, ver. grat. tertia pars fructuum, aut pro eis pecunia.

Tertiò diuiditur census in perpetuum, ac temporalem. Perpetuus subdiuiditur in redimibilem, & irredimibilem. Redimibilis iterum duplex est; vel enim ex parte solius venditoris, cui liceat, restituto prætio, censum redimere; vel etiam ex parte emptoris, cui liceat resignato censu prætium repetere: & vocari tunc solet census vtrinque redimibilis. Irredimibilis verò census est, cui nullum redimendi pactum adiicitur.

Census temporalis subdiuiditur in eum, qui certo annorum numero definitur, ver. gr. annis decem, viginti & in censum vitalitium, qui ad vitam ementis, vel vendentis censum, alteriusue personæ constituitur: v. g. transfero in te 1000. aureos, vt obligatus sis, quamdiu viuis, vel quamdiu ego viuo, vel pater meus vixit, 100. aureos annuos numerare. De quo Binsfeld. *q.* 11. Nihil autem obstat, quominus etiam censui temporali pactum redimendi adiiciant. De his censuum diuisionibus videri possunt Conradus Summergas *de contract. quæst.* 72. *& seqq.* Ioan. Medina *C. de rebus per vsuram acquisit. q.* 11. *&* 12. Sotus *lib.* 6. *de Iust. qu.* 5. *art.* 1. Couar. 3. *resol. cap.* 7. Molin. *tom.* 2. *disp.* 381. *& seqq.* Petrus Binsfeld. *cap. in ciuitate, quæst.* 9. *& seqq. de vsuris.* Felicianus de Solis *lib.* 1. *de censib. c.* 4. *n.* 15.

3 Assertio I. Census realis tam pecuniarius, quàm fructuarius, & tam

etiam perpetuus, quàm temporalis, etiam vitalitius, eo pretio emptus, quod vel lex taxauit, vel loci consuetudo approbat, iustus ac licitus est. Ita DD. omnes auctoritate extrauagantis Martini V. & Calixti III. de emptione ac venditione, item Bullæ Pii V. editæ Anno Domini 1568. cuius initium *Cum onus* apud Nauarrum *comment. de vsuris, nu.* 84. Probatur: Census realis est veluti pars quædam vsusfructus quippe ius percipiendi partem fructuum, siue annuorum redituum, emptione comparatum: ad eundem modum, quo etiam donatione, vel legato alicui constitui potest ius percipiendi ex domo, vinea, agro donantis, legantis, reditus annuos in perpetuum, ad vitam, vel ad aliquot annos.

Neque obstat, quòd summa pensionum, temporis progressu soluendarum, pretii quantitatem superet. Nam in censu non emuntur pensiones, vt benè explicat Ioannes Maior. *in 4. dub.* 15. *qu.* 42. Felicianus de Solis *lib.* 1. *de censibus, cap.* 7. *n.* 3. Sed ius percipiendi futuras pensiones: quod ius commune hominum iudicio minoris æstimari solet, quàm si pensiones omnes præsentes essent: eò quòd multa accidere possint, vt fructus vel non nascantur, vel non soluantur. Eodemque recidit, si dicas, pensiones emi, quatenus sunt in potentia, atque spe: minùs autem æstimatur aliquid in spe, quàm in re.

4 Accedit, communem esse Doctorum sententiam, quæ apertè colligitur ex *cit. extrauagantibus*, periculum rei, super qua census locatus est, incumbere emptori: vt si absque domini culpa res pereat, totus census corruat: Sin autem ob sterilitatem, aliamue causam, non tantos fructus proferat: vt integræ pensioni sufficiant, satis esse partem pendere, nisi antecedentium, aut subsequentium annorum fertilitas compenset. Ideóque consultum est, censum super fundo vno, vel pluribus opulentis, atque securis collocare. Ratio huius communis doctrinæ est, quàm Lessius dat *cap.* 22. *dub.* 5. Quia pereunte re, perit eius dominium cùm directum, tum vtile siue vsusfructus. Census autem realis est quasi vsusfructus, vel portio eius, emptione comparata: licèt aliter sentiat Couar. 3. *resol. c.* 7. *n.* 5. §. *primùm*.

5 *Assertio II.* Licitus est census realis cum pacto redimendi ex parte venditoris; & probabiliter etiam, qui vtrinque redimibilis est. Prior pars est Doctorum communis, auctoritate extrauagantium citatorum. Et probatur ratione: Nam aliæ omnes venditiones sub conditione redemptionis, præsertim ad arbitrium venditoris (quo casu nulla suspicio, vel præsumptio vsuræ esse potest) licitæ sunt, sicuti colligitur *ex leg.* 2. *Cod. de pactis inter emptorem, & venditorem, & cap.* 25. Leuit. & videri potest Ioannes Gerson. *p.* 2. *operum Opuscul. de contractibus, considerat.* 5. *& seqq.* Ergo etiam venditio census cum eiusmodi pacto licita est.

Posterior pars est Gabr. *in* 4. *d.* 15. *quæst.* 12. *art.* 2. *concl.* 4. Medinæ *quæst.* 13. *de rebus per vsuram acquisitis*, §. *quæ de pacto*, Conradi *de contract. quæst.* 84. *post* 4. *conclus. coroll.* 1. Valentiæ *tom.* 3. *disp.* 5. *quæst.* 22. *p.* 6. Lessii *libr.* 2. *cap.* 22. *dub.* 10. contra Sot. *loc. cit. art.* 3. *conclus.* 1. Couarruuiam 3. *resolut. cap.* 9. *num.* 4. Canisium *tract. de censibus, in fine*, Binsfeld. *c. in ciuitate, quæst.* 12. *conclus.* 10. Rebell. *p.* 2. *libr.* 10. *de censibus quæst. vlt.* qui censum vtrinque redimibilem, tanquam vsurarium reprobant. Sed non rectè: Nam vbicunque seruatur natura emptionis ac venditionis, neque transit contractus in mutuum, vbi vsura non interuenit: sed in hoc casu seruatur natura emptionis, ac venditionis: Cùm enim aliis emptionibus apponi possit pactum redimendi ad arbitrium vtriusque, sicuti fatetur ipsemet Couarruuias, *nu.* 3. Molin. *tom.* 2. *disp.* 372. prope finem, cur non etiam in emptione census; Item si in emptione census apponi potest pactum redimendi ad arbitriũ venditoris, vti omnes fatentur, cur non itē ad arbitrium emptoris, salua natura census; Non transit autem contractus in mutuum: Quia mutuum omni casu à debitore repeti potest: in reali autem vtrinque redimibili censu) nisi aliud pactum adiciatur) prætium siue sors repeti non potest; si res, super qua census fundatus est casu pereat.

6 Duo addo: Primum, Æquum esse, vt maius prætium soluatur in censu vtrinque redimibili, quàm in censu redimibili ex parte solius venditoris. Quare cùm in his Germaniæ prouinciis fermè consuetudo sit, vt reditus vnius anni ematur 20. & 5. anni emantur 100. cum pacto redimendi reciproco; atque eiusmodi conuentione neque emptor, neque venditor se grauari conquerantur; sequitur introduci posse, vt reditus vnius anni ematur tantum 17. & anni sex emantur tantum 100. cum pacto redimendi ad arbitrium solius venditoris. Causa est, quòd obligatio ista hæc, quæ emptori incumbit, reuendendi ad arbitrium venditoris, prætio æstimabilis sit. ideoque in partem prætii rectè computetur, sicuti notarunt Medin. Valent. *ll. cc.* Conradus *cit. q.* 84. *conclus.* 1. & 2.

Alterum. Quia sub censu vtrinque redimibili vsuraria intentio facile latere potest, ideo modus iste contrahendi periculo non caret, neque facilè suadendus: tamen tolerandus est, testibus iisdem DD. Quapropter non solùm in Pontificis Martini V. & Calixti III. constitutionibus, sed etiam in Carolina Augustæ edita in Comitiis Anno Domini 1548. vsurarius contractus iudicatur, si census redimendi facultas emptori permittatur. Verùm id intelligi debet secundùm præsumptionem fori externi: prætterquam, quòd dictæ constitutiones, quatenus ea prohibent, quæ iure naturali alioquin non aduersantur, pluribus locis receptæ non sunt. Qua de re vide Nauarr. *comment. de vsuris, num.* 106. *& seqq.*

7 *Assertio III.* Probabile est, censum personalem tam irredimibilem, quàm redimibilem ex parte solius venditoris, spectata rei natura, licitum esse. Ita Abb. *c. in ciuitate, nu.* 7. *de vsuris*, Ioannes Gerson. *tom.* 2. *operum, opuscol. de contractibus in* 3. *parte* Maior. *in* 4. *distin.* 15. *q.* 42. & 43. Gabr. ibid. *quæst.* 12. *art.* 1. *conclus.* 1. Sotus 6. *de iust. quæst.* 5. *artic.* 1. Conrad. *de contractib. quæst.* 74. & 83. Couarruuias 3. *resol. cap.* 7. *numer.* 5. Medin. *de rebus per vsuram acquisitis quæst.* 11. & 15 Binsfeld. *loc. cit. quæst.* 10. *conclus.* 1. Felicianus de Solis *lib.* 1. *de censibus cap.* 8. Gail. *lib.* 2. *obseruat.* 7. Less. *cap.* 22. *dub.* 4. contra Innocent. Hostiensem & alios *c. in ciuitate, de vsuris*, Nauarr. *comment. de vsur. numer.* 81. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 8. §. 10. Angelum, *ver. vsura*, 1. §. 78. Molin. *tom.* 2. *disp.* 286. *& seq.* Probatur: Census personalis est ius percipiendi reditus annuos, ex alicuius personæ lucris, emptione comparatum. Atqui inprimis nemo negat: super persona industria constitui posse obligationem soluendi partem aliquam lucrorum annuorum. Nam ita decimæ personales constituuntur. *cap. Apostolicæ, c. pastoralis, de decimis, & c. decimæ*, 16. *quæst.* 1. Item tributa, quæ Magistratui penduntur, sicuti constat *ex lib.* 2. *Esdræ cap.* 10. Sæpè etiam testator grauat hæredem suum ad pensionem annuam alteri personæ soluendam *l. si legatum*, §. *vlt. ff. de annuis legatis*. Nihil enim obstat, quominus talis obligatio emi possit, perinde ac alia iura, debita, & seruitutes.

Neque dici potest, in tali census personalis emptione virtuale mutuum, ideoq; vsuram palliatam interuenire. Qui enim mutuò dat; is, datam sortem repetere potest: Emptor autem census personalis irredimibilis, vel redimibilis tantùm ad arbitrium venditoris, datam sortem repetere non potest. Neque alia inæqualitas, siue iniquitas ostendi potest: Quod enim obiiciunt, emptorem vnius anni 20. florenorum prętio, elapsis annis 21. plus recepturum esse, quàm dederat, id nihil refert: quia in censu non emuntur pecuniariæ pensiones; si quidem pecunia emi non potest: Sed emitur ius percipiendi pensiones: quod ius communi hominum estimatione minus valet: Si quidem nemo est, qui viginti præsentes non pluris æstimet, quàm ius percipiendi annuum vnum spatio annorum viginti, partim ob periculum non recipiendæ solutionis, quod raro tot annorum decursu abesse solet, præsertim instituto censu personali in quo (quatenus est ex vi, & natura huius contractus) pensiones annuæ soluendæ amplius non sunt, si, cessante industria personæ, nulli annui reditus proueniant ex opificio, aut negotiatione, super qua census locatus est, partim ob lucrum, vel commodum cessans; Quia nemo fermè est, qui non pluris pecuniam faciat, ex qua vtilitatem ipsemet capere potest, quam ex qua vtilitatem alii heredes sui capturi sunt post multorum annorum decursum. Lege Less. *c.* 22. *d.* 3.

Confirmatur I. De æquiualentibus idem iudicium esse debet, *l. vlt. ff. Mandati*. Est enim iusta pactio donationis sub modo, per quam dono alteri irreuocabiliter 100. aureos, ea lege, vt singulos annos, dum viuo; 10. mihi alimenti loco vicissim donare obligatus sit: nihil obstante, quòd accidere possit, vt vltra decem annos viuens, plus recipiam, quam dederim, sicuti docet Nau. *l.* 3. *consil.* 1. *de donat. edit.* 2. & tamen in hoc contractu idem fit, quod in censu personali vitalitio.

Confirmatur II. Census realis in amplissimo fundo locatus, æquè, vel magis securus est de pensionibus futuro tempore recipiendis: quàm qui super industria, & lucris personæ locatus est; Ergo, si in reali censu nihil obstat, pensiones futuro tempore percipiendas prætii quantitatem superare, neque in personali censu id obstare debet.

6 *Assertio IV.* Census personalis vtrinque redimibilis super persona industria locatus probabiliter defenditur: attamen periculo vsurariæ intentionis non caret. Ita contra communem, docent DD. *seqq. assert. citandi.* Probatur: Si enim aliis emptionibus pactum adiici potest, non solum ad voluntatem venditoris redimendi, sed etiam ad voluntatem emptoris reuendendi: vt paria vtriusque contrahentium iura sint: cur non etiam in emptione census personalis? Deinde statuamus, iustum prætium census irredimibilis ex parte emptoris esse 100. pro annuis 6. poterit, tunc propter obligationem, quæ venditori imponitur, vt ad voluntatem emptoris redimere cogatur, augeri prætium, vel minui pensio, vt v. g. pro centum soluantur annui 5.

Neque dici potest contractum transire in mutuum. Nam mutuum cuius personæ dari, & omni casu repeti potest: Census autem iste personalis ex vtraq; parte redimibilis, tanquam fundamentum requirit personæ industriam, lucrandiq; facultatem: quo sublato fundamento, puta si mercator, vel opifex sine culpa sua nullum pluribus annis lucrum capiat, vel opificio negotiatione spolietur; corruit census personalis, neque pensiones exigi possunt: nisi alio adiecto contractu fulciatur, de quo mox.

9 Sed prius id aduertendum, posse etiam censum redimibilem institui non absolutè, sed ad certum tempus, v. g. decennium: ita, vt intra tale tempus redimere liceat, postea non liceat, sicuti docet Gabr. *cit. quæst.* 1. *art.* 2. *conclus.* 4. Sotus *lib.* 6. *q.* 5. *art.* 3. contra Couarr. 3. *resolut. c.* 8. *n.* 7. Quin etiam hoc modo, vt intra decennium, v. g. redimere non liceat, postea verò licitum sit, sicuti contra Couarr. *n.* 8. & alios ab ipso citatos, docent Medin. *cit. q.* 15. §. *aduerte tamen*, Felicianus de Solis *lib.* 1. *de censib. c.* 7. *nu.* 11. Less. *cit. c.* 22. *dub.* 9. qui rectè admonent, quantò magis venditori arctatur facultas ad arbitrium suum redimendi, tantò maius venditionis pretium esse oportere.

10 Assertio V. Census vtrinque redimibilis, præsertim realis, etiam adiuncto pacto assecurationis, probabiliter defenditur, ac toleratur, etsi periculo vsurariæ intentionis non caret. Ita docet Med. *cit. q.* 15. *in fine*, Valentia *l. c. p.* 6. vbi ait, idem visum fuisse doctissimis Romanis Theologis Anno Domini 1581. & secuti sunt Less. *lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 10. *&* 11. Ioan. Malderus 2. 2. *de iust. tract.* 5. *cap.* 5. *dub.* 11. aliique recentiores. Probatur assertio primò: Aliis contractibus, puta commodato, deposito, mutuo, quorum natura alioquin postulat, vt periculum rei pertineat ad commodantem, deponentem, mutuatarium pactum adiici potest, vt contra eueniat, & periculum rei commodatæ, ad commodatarium spectet, *cap. vn. de commodato*. Periculum rei depositæ ad depositarium, *libr.* 1. *ff. depositi*, Periculum item rei mutuò datæ ad mutuantem, sicuti suprà dixi *cap.* 16. *qu.* 1. Ergo etiam contractui censuali ex vtraque parte redimibili, tam personali, quàm reali pactum istud, quod dicitur assecurationis adiici potest, puta si res, super qua census fundatus est, secundùm totum, vel secundum partem intereat, non damno emptoris, sed venditoris id accidat, ideoque venditor nihilominus obligatus sit, censum, restituta sorte redimere; vel super alia frugifera, aut quapiam negotiatione constituere. Modò obligatio hæc venditori compensetur, pretium census augendo; vel quod eodem redit, minorem pensionem designando.

11 Probatur secundò: De æquiualentibus idem Iudicium esse debet, *l. vlt. ff. mandati*. Sed hi duo contractus re ipsa, & secundùm effectum æquiualentes sunt; quorum vnus societatis est, si mercatori des centum aureos, eo pacto, vt is, instituta negotiatione, siue lucrum ex pecunia capiat, siue damnum, patiatur, annuos quinque tibi soluere obligatus sit; insuper etiam ipsam sortem restituere, cùm vel tibi, vel ipsi mercatori societatis contractum dissoluere placuerit. Alter verò est contractus noster censualis quo centum aureis, v. g. emis ab agricola, mercatore, caupone, opifice, ius percipiendi quinque annuos ex ipsius reditibus vel lucris; eo pacto, vt quamuis accidat, nullum lucrum, nullosve reditus annuos ab eo percipi, nihilominus annuatim pendere tibi cogatur: ipsam quoque sortem restituere, cùm vel tibi, vel illi censum redimere libuerit. Prior autem ille societatis contractus, tali forma celebratus, defenditur ab Hostiensi *in sum. tit. de vsuris*, §. *an aliquid*, Nauar. *cap.* 17. *man. nu.* 255. *& comment. de vsuris, not.* 14. Ioan. Maior *in* 4. *d.* 15. *qu.* 49. Couarr. 3. *resolut. cap.* 2. *num.* 4. Binsfel. *in c. nauiganti: de vsuris*, *qu.* 8. Molin. *disp.* 417. Bartholom. Medina *in instruct. confess. lib.* 1. *cap.* 14. §. 27. Angles *in floribus par.* 2. *de contractu soc. diffic.* 2. Petrus Nauar. *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 432. Lessio *cap.* 25. *dub.* 3. Valent. *q.* 24. *p.* 2. *argum. cap. per vestras, de donat. inter virum & vxorem*. Ergo posterior quoque contractus censualis, dicta forma institutus, iure defendi potest.

Instabit aliquis: Discrimen hoc esse, quòd in priore societatis contractu dominium sortis non transferatur in mercatorem: sicuti in posteriore censuali contractu transfertur: ex quo sequitur, sub priore contractu non posse latere mutuum, sicuti sub posteriore. Respondeo: Quando contractus societatis ita instituitur, vt negotiator omne periculum pecuniæ collatæ in se recipere debeat, eandemque non determinatè, sed secundùm æquiualens restituere obligatus sit: profectò apparet, dominium sortis, seu pecuniæ translatum fuisse re ipsa, & secundùm effectum.

12 Probatur tertiò: Contractus, qui in aliqua regione celebrari, solitus est, præsertim à viris doctis, & honestis, licèt dubii, & obscuri iuris sit, atque vsuræ speciem quandam præseferre videatur, non tamen ideo iniustus, & vsurarius censeri debet, sicut docet Bartolus *in l. quis sit fugitiuus*, §. *apud Labeonem, ff. de ædil. edict.* Tiraq. *lib.* 2. *de vtroque retractu* §. *vlt. n.* 127. Nauarr. *lib.* 5. *de vsur. consil.* 3. *edit.* 2. Binsfeld. *cit. c.* Nauiganti, *quæst.* 10. *conclus.* 3. Passim autem in Germania nostra à viris etiam probis, & doctis, instituitur census iste vtrinque redimibilis, cum pacto assecurationis. Ergo cessare debet præsumptio vsuræ.

Confirmatur. Neutra pars contrahentium de damno queritur: imò vtraque ex tali contractu commodum se capere fatetur, quod nobis argumento esse debet, contractum licitum esse. Sicuti e contrario, si altera pars plerumque pauperior reddatur ex aliquo contrahendi modo, signum est, contractum iniquum esse, sicuti annotauit Maior. *in* 4. *d.* 15. *quæst.* 46. *paulò post principium*.

Denique plures audiui, qui adeò contractum illum Germanicum in his regionibus inusluisse testantur, vt sine maxima negociorum & commerciorum iactura tolli non posse videatur. Ergo non est causa, cur contractum iniquitatis damnemus.

Duo addenda sunt: Primum. Cur in assertione addiderim, *præsertim realis*: causa est quia à contractu personali vtrinq; redimibili cum pacto assecurationis, multi viri docti magis abhorrent: quòd maiorem vsuræ similitudinem agere videatur. Siquidem in eo, perinde ac in mutuo, persona immediatè obligatur in reali autem censu obligatio rei inhæret, atque inde in personam tendit. Quod quamuis in praxi non improbem, rem ipsam tamen attentiùs considerans, parum inter vtrumque contractum interesse arbitror, Nam pactum assecurationis ita conceptum, vt, tametsi res, pereat in censu reali, nihilominus persona, vnà cùm hæredibus eius, obligata sit, facit censum virtute personalem esse, adeoque quasi mixtum ex reali, ac personali, vtriusque commoda participantem, sicuti notauit Lessi. *dub.* 11. Quamobrem non tantùm actionem realem tribuit erga rem: sed etiam pereunte re, erga personam. Quare nemo est, qui non emere malit censum fundatum super vno, vel pluribus amplissimis prædiis, quàm censum merè personalem.

13 Imò tametsi census personalis hypotheca subnixus sit, tamen ampliùs quid habet census realis: Quia onus censuale per se ac directè transit ad quemuis rei, super qua census locatus est, emptorem, legatarium, aliumve possessorem, qui proinde actione confessoria statim conueniri potest. Sin verò hypoteca ad securitatem census annexa alienetur, tertius ille possessor non nisi in defectum principalis debitoris, si videlicet excussis eius bonis soluendo non sit, per actionem hypothecariam, seu quasi Seruianam conueniri potest. Author. *Hoc si debitor. C. de pignor.* Idque discrimen annotauit Mol. *tom.* 2. *disp.* 383.

Alterum ex Lessio *cap.* 20. *n.* 106. *& cap.* 22. *nu.* 62. Valent. *disp.* 5. *quæst.* 25. *par.* 2. Licet homines rudes, & indocti minùs intelligant cur vltra sortem, suo arbitrio repetendam, pensiones annuas recipere possint: eo ipso tamen ab vsuræ iniquitate excusantur, quòd aliorum proborum, & doctorum virorum exemplum secuti, nihil titulo illicito, vel vsurario, sed modo, quo fieri potest, iustissimo accipere proponunt: *Taciti enim & expressi eadem virtus est*. Deinde, licèt valde consultum sit, vt in censuali contractu certæ verborum formulæ à doctis approbatæ vsurpentur: si tamen simplices & indocti, eiusmodi contractum Germanicum instituentes, vtantur verbo mutuandi, *leiehn, ausleiben*, non idcirco de vsura condemnandi sunt, sicut bene annotauit Maior. *in* 4. *d.* 15. *quæst.* 33. Si quidem in cognoscenda specie contractus magis attendendum est ad pacta in illo apposita quàm ad nuda verba. ait Abb. *in c. constitutus, num.* 22. *de relig. domibus, & in cap. illo, de pignor.* Adde, quod apud Germanos vocabulum *leiben* valdè generale sit, cùm omnem fermè concessionem significet.

14 Assertio VI. Vsura est, si census realis, vel personalis, iuncto pacto assecurationis, constituatur, vel contineatur cum persona non habente reditus annuos, siue ex fundo, siue ex propria industria. Ita omnes. Eademque ratio est, si contractus societatis cum eodem assecurationis pacto instituatur cum eo, qui negociari non solet, teste Nauarro *cap.* 17. *n.* 258. Binsfeld. *cit. c.* Nauiganti, *quæst.* 8. *conclus.* 5. Probatur: Tunc enim re ipsa aliud non fit, quàm quòd mutuò datur, cum pacto, vt præter sortem, annuum auctarium soluatur: licèt hoc ipsum sub nomine emptionis, siue census, vel societatis, tanquàm pallio occuletur. Plus autem valet quod re ipsa agitur, quàm quod simulatè concipitur, *arg. l. cum ea, Cod. de transact.* Confirmatur. Si enim censualem contractum sine vllo rerum ac personarum discrimine defendamus, vno vehuius falcis ictu omnis vsura præcisa erit: quam tamen iura cùm diuina, tum humana seuerè prohibent, mutandique officium gratuitum esse decernunt.

Igitur in eo essentialiter differt censualis iste Germanicus contractus à mutuo vsurario: quòd ille certum fundamentũ requirat, in quo fundatus sit: cùm sit ius percipiendi reditus annuos ex alicuius fundo, negotiatione, opificio, &c. certo pretio comparatum: eoque fundamento penitus ruente (puta si venditor census, eiusue hæredes nullos annuos reditus habere incipiant) contractus

censua-

consualis nullum ampliùs locum habere potest; quamuis, ob adiectum assecurationis pactum, sors repeti queat. Contractus mutui verò cum quacunque persona rectè instituitur, vt etiam ad hæredes, & hæredum hæredes transmittatur obligatio, sine vllo ordine ad requisitum aliquod fundamentum. Sin autem vltra sortem mutuò datam aliquid accipitur, secluso alio titulo, id vsurarium est.

Ad extremum quæres. Quod prætium iustum census censeri debeat? Respondeo, quod vel lex, aut consuetudo, vel in certo casu iusta Principis voluntas taxauit: Sin verò taxatum non fuerit, quod æquitas dictat, secundum conditiones, contractus, & vtriusque contrahentis grauamina, aliasque circumstantias. Quòd si prætij iusti limites excedantur, peccatum erit aduersus iustitiam: non tamen vsura. Ita Couar. *3. resol. c. 9. n. 6.*

C A P. XIX.

DE CAMBIO.

S V M M A R I V M.

1 *Cambium, seu permutatio pecuniarum inter se est contractus secundùm se licitus.*

2 *Cambium aliud est, quod minutum dicitur, & aliud locale.*

3 *Plures tituli sunt cur campsor in cambio minuto plus accipere possit, quàm dedit.*

4 *Pecunia duplicem vsum habet: vnum principalem, vt tanquam prætium rerum emptionibus seruiat: alterum secundarium, vt vnum pecuniæ genus cum altero commutetur.*

In commutatione pecuniarũ seruari debet æqualitas inter datum & acceptum: quare iniquissima cambia fuerunt quæ annis superioribus in Germania exercebantur.

5 *Si famulus pecunijs domini sui proprio nomine cambiendo lucretur, lucrum sibi acquirit: licèt de damno teneatur, si quod contra domini voluntatem cambiendo inferat.*

6 *Iusti tituli sunt in cambio locali aliquid plus accipiendi, quàm datum fuit.*

7 *Tabellarius conductus à Titio vt Augustam eat, si postea etiam ab alio rei ignaro conducatur: vt idem iter in gratiam sui conficiat, damnari facilè non potest, etsi ab vtroque integram mercedem accipiat.*

8 *Merx multum distans à loco, in quo venditur, tantò minoris æstimari solet.*

9 *Auctarium cambij, quòd à mercatoribus secundùm temporis exspectandi proportionem exigitur probabiliter defendi potest.*

10 *Cambia sicca dicuntur, quibus nullus iustus lucrandi titulus subest.*

1 CAmbium est permutatio pecuniæ pro pecunia. Differt à mutuo, quòd contractus mutui vnica pecuniæ traditione perficitur, quæ reddi debet post temporis interuallum vel eadem, vel alia eiusdem generis, ac bonitatis. Cambium autem, cum sit species quædam permutationis, *do, vt des*, non antè omnino perfectum censetur, quam vtrinque pecuniarum traditio facta sit. Deinde cambium semper fit ob aliquam diuersitatem pecuniarum vltrò, citròque dandarum; siue per se, siue per accidens ratione loci, &c. cuius diuersitatis in mutuo non habetur ratio.

Interim verò in cambijs alij etiam interueniunt contractus, atque tituli, quibus lucrum capere possit is, à quo petitur, vt pecuniam permutet: quique *campsor* dici solet, alter verò, ad cuius petitionem pecunia commutatur, *campsarius*, sicuti videre est apud Couar. *de collat. ver. numism. c. 7. num. 4.* Conradum *q. 99. suppos. 3. de contractibus*, Mol. *disp. 398.*

Quamuis autem ars ista nummularia, in pecuniarum permutatione consistens, valdè quæstuosa, & non secundum naturam sit, auctore Aristot. *lib. 1. Polit. cap. 6.* quando quidem pecunia propter necessitatem introducta primùm est ad res alias emptione comparandas: postea verò ipsarum inter se pecuniarum permutationes institutæ, potissimùm quæstus, seu lucri pecuniarij causa, cuius augendi infinita hominum cupiditas est. Nihilominus negotiatio ista permutandi pecunias secundùm se iniusta non est, & propter varias causas infrà explicandas, reipublicæ vtilis esse potest, vti edocet S. Tho. 2. 2. q. 77. a. 4. in *corp. iuncta interpret.* Caietano Conradus *cit. quæst. 99. conclus. 3.* Medin. *Cod. de rebus per vsuram acquisitis, quæst. 5. §. Quibus præmissis*, Sotus *lib. 6. qu. 8. art. 1.* Couar. *cit. cap. 7. num. 4.* Sylu. *ver. vsura, 4. qu. 1.* Quòd si immoderata lucri cupido coniuncta sit, ea ad peccatum auaritiæ spectat ex quo secluso dolo & iniquitate, nulla restituendi obligatio nascitur; licèt campsor sæpius cambiendo ingens lucrum industria sua capiat. Monendi tamen sunt eiusmodi homines in sacra Confessione, vt hac ditescendi arte moderatè, & sine Communitatis detrimento vtantur, & partem lucri sui in eleemosynas pauperum distribuant, quod interdum à Confessario loco pœnitentiæ imperari potest.

2 Duplex est cambium: Vnum, in quo pecunia alterius formæ, aut materiæ permutatur cum pecunia alterius formæ, aut materiæ, puta maior cum minore, vetus cum noua, patria cum externa aurea cum argentea, argentea cum cuprea. Vocari solet cambium *minutum*; quia in eo frequenter pecuniæ grandiores cum minutioribus commutantur. Item cambium *manuale*; quia de manu ad manum eodem loco, ac tempore perfici solet.

Alterum verò cambium est, quod dicitur *locale*, in quo pecunia præsens commutatur cum pecunia distante in alio loco. Dici etiam solet cambium *per litteras*: quia plerumque literæ dantur, quibus mandatur correspondenti, vt in illo altero loco pecuniam soluat. Porrò cambium illud locale duobus modis institui potest. Primò, Si campsor præsentem pecuniam prius accipiat, vt postea in loco distante per se, vel per suum correspondentem restituat. Secundò, Si campsor pecuniam præsentem prius numeret, vt postea in loco distante per se, vel per suum correspondentem recipiat.

Quamuis autem nemo dubitet, quin eiusmodi commutationes pecuniarum, si secundùm æqualem valorem fiant, in se iustæ sint: quia tamen campsor non æqualem, sed minorem pecuniæ valorem dare, quàm accipere, adeoque lucrum capere solet: idcirco examinandum est, quinam in vnoquoque cambiorum genere iusti tituli, seu caussæ lucrandi esse possint.

3 Quod attinet ad cambium minutum, Primus titulus accipiendi plus, quàm dandi, est locatio operæ, & obsequii, quod campsor præstat congregando omnis generis pecunias, quæ permutari debeant: expectando, & paratum se præbendo ad easdem commutandas, secundùm campsariorum voluntatem: Cuius rei gratia, & seipsum, & sæpè plures famulos alere cogitur, ideoque huius impensi laboris, & obsequiorum iustam compensationem iure exigit, præsertim, si ad tale officium exercendum publica Magistratus auctoritate constitutus sit. Qua de re Maior. *in 4. d. 15. qu. 37.* Nauar. *cap. 17. man. n. 288. & auctor. consil. 31.* apud Nauarrum *de vsur. notab. 3. edit. 2.* Medin. *de rebus per vsuram acquisitis, quæst. 5.* Couarr. *in opusc. de collat. veterum numismatum, c. 7. nu. 9.* Mol. *to. 2. disp. 399.* Less. *l. 2. c. 23. dub. 2.*

Alter titulus est lucri vel commodi cessantis: Nam sæpè accidit, vt vnum genus monetæ plures, easque prætio æstimabiles commoditas habeat, quàm altera. In primis enim monetæ grandiores, vt ducati, thaleri, maiorem numerandi transferendi commoditatem habent, quàm monetæ minutiores, vt crucigeri, nummi. Secundò, Moneta antiqua frequenter purioris materiæ, & maioris etiam ponderis est, quam moneta noua eiusdem taxationis: quo casu æquum est, vt antiquæ monetæ valor supra primam sui æstimationem accrescat, sicuti notauit Molina *disp. 401. §. dicendum deinde*. Tertiò, Monetæ aureæ, & argenteæ, quæ in aliis etiam locis, præsertim confinibus, vsitatæ sunt, maiorem commoditatem, negotiandique opportunitatem habent, quàm illæ, quæ in confinibus regni: vel omnino non accipiuntur, vel minore valore. Quartò, Si præstantiores monetæ ducati, thaleri &c. ex prouincia vbi cuduntur, passim in alias prouincias, vbi earum maior valor est, extrahantur: meritò pluris fiunt, quàm aliæ minutiores monetæ: tum ob magnam quam illæ habent, opportunitatem cambii localis, tum etiam quia magna tunc potest esse præsumptio earum monetarum valorem breui tempore auctum iri, sicuti notanit Medin. *q. 7. de rebus per vsuram acquisitis*.

Id verò in quæstione est: Si nihil tua intersit, huiusne, an alterius speciei pecunias habeas: quia tuas, quæ commodiores censeri solent, in alium locum non transferres, sed statim communi valore expendere deberes, nisi permutares: vtrùm in ea commutatione, seu cambio aliquid supra taxationem accipere licitum sit? Negat Medina *de rebus per vsuram acquisitis, q. 7.* eademque videtur sententia Caiet. *opusc. de cambiis, c. 1.* Si enim iusta est, sicuti suppono, Principis taxatio, vt thalerus v. g. valet centum crucigeros, sequitur, in commutatione thaleri cum pecuniis minutioribus (per se loquendo, & secluso extrinseco interesse damni emergentis, vel lucri cessantis) amplius, quàm centum crucigeros iustè non accipi.

4 Sed contraria sententia communior est, & vera, quam indicat Auctor apud S. Thom. *de regimine Principum, libr. 2. cap. 14.* & clarè docet Sotus *lib. 6. q. 9. art. vn.* Nauar. *c. 17. nu. 288.* Sà *ver. cambium, num. 2.* Tol. *lib. 5. cap. 51.* Less. *cap. 23. dub. 2.* Ratio est: Quia pecuniæ duplicem vsum, commoditatem quæ habent, vnum principalem, vt inseruiant rerum aliarum emptionibus, debitorumque solutionibus: atque ad hunc tantùm finem à Magistratu taxationem acceperunt: alium verò vsum pecuniæ habent secundarium: vt vnum monetæ genus cùm alio genere permutetur: inter quæ si aliqua rationabilis diuersitas commoditatis appareat, nihil obstat, quominus à legali taxatione recedatur

modo nulla falsitas, aut fraus interueniat: & aurium, quod supra taxationem accipitur, iustum sit: videlicet quod lege, aut consuetudine loci taxatum, vel si taxatum non est, quod spectatis omnibus circumstantiis, æquum apparet, sicuti docent Sotus, Nauar. Tol. *ll. cc.* vbi consequenter aiunt contra Caiet. *cit. art.* 1. Eiusmodi cambiendi, lucrandique industria, cum suapte natura iusta sit, non tantum iis licitam esse, qui Reipublicæ auctoritate constituti sunt, sed etiam aliis quibuscunque, præterquam si Magistratus prohibebat: quamuis etiam hoc casu contractus cambii subsistit, nullaque restituendi obligatio sequitur, si, seclusa prohibitione, titulus seu causa auctarii accipiendi non defuit, sicuti docet Molin. *tom. 2. disp. 399. §. illud admonuerim, & disp. 405. in fine,* Less. *cit. dub. 2. nu. 17.* contra Sotum *cit. a. vn. in fine.*

Quare neque id certum est, quod ibidem Sotus ait, esse peccatum mortale, contra iustam Magistratus prohibitionem, cambia exercere. Quandoquidem eiusmodi leges prohibentes cambia, quæ suapte natura iusta sunt, sub pœna v. g. confiscationis bonorum, videri possunt mere pœnales, siue obligantes tantum ad soluendam pœnam, si quis in cambiendo deprehendatur. Talium enim mulctarum solutione compensandum videtur damnum, quod alioquin Principi, seu Magistratui ex frequentibus non necessariis cambiis prouenire potest. Quare non illicò damnatè hominem peccati mortalis, si cambium contra legis prohibitionem exerceat; præsertim eum conciuibus, aut prouincialibus: Si autem cum exteris instituatur tali modo, vt bonæ pecuniæ extrahantur, & deteriores recipiantur; cedere id potest in graue Reipublicæ detrimentum: vt proinde non desit facultas Magistratui, tales negotiationes cum exteris prohibere per legem obligantem non tantum sub pœna, sed etiam sub culpa, iuxta ea, quæ dixi *lib. primo, tract. 4. cap. 14.*

Loquor autem tantum de cambiis, quæ ex obiecto iusta sunt, seu in quibus æqualitas seruatur inter datum & acceptum: Non item de iniquissimis cambiis, quæ præteritis annis multi in Germania exercuerunt, occasionem fraudis accipientes ea diuersitate veterum, & nouarum monetarum. Pro denario v. g. veteri argenteo, veluti beneficium alteri præstantes dederunt duos, vel tres eiusdem extrinsecus inscriptæ taxationis denarios, septuplo deteriores secundum intrinsecum valorem: postea acceptum argenteum denarium cum vitiatis cupreis denuò commutando; pro vno septem receperunt, quos iterum cum argenteis permutantes, & argenteos deinde cum cupreis, breui temporis spatio ex non magna pecunia ingentem numorum copiam collegerunt, & ex pauperibus repentè diuites facti sunt, per iniquitatem & cum Reip. detrimento.

Alia quæstio est: Si famulus grandiores pecunias, quas ad mercatores, aliosque creditores deferre debuerat, cum aliis, minutioribus monetis permutando, lucrum acquirat, vtrum peccet, & ad restitutionem obligetur? In hac qu. aliqua supponere debemus: I. Quod dominus creditoribus non teneatur pecunias grandiores in specie soluere: sed satisfaciat etiam per solutionem minutiorum monetarum æqualis taxationis. II. Quòd famulus non plus a mercatoribus, aliisve creditoribus in vtilitatem domini sui consequi possit, seu grandiores, seu minutiores pecunias ipsi soluat. III. Quòd famulus neque expressum, neque præsumptum mandatum habeat pecuniis negotiandi, seu lucrandi; ideoque proprio nomine, ac periculo cambium instituat.

5 His suppositis resp. ex doctrina Mol. *to. 2. disp. 402.* Less. *lib. 2. c. 23. dub. 2. prope fin.* & dico I. Famulus ad nullam restitutionem tenetur ipsi domino; neque comparatione eius grauiter peccat. Prior pars probatur: Quia si commodatarius depositarius (imò etiam vsurarius, fur, vel similis, iniquus possessor) ex alienis pecuniis negotiando aliquid lucretur, lucrum sibi ipsi, non pecuniarum domino acquirit, quamuis interim teneatur ad damnum resarciendum, si quod exinde domino accidat, sicuti expressè docet S. Th. *2. 2. qu. 78. a. 3.* Syl. *ver. vsura, 6. qu. 2.* Med. *de rebus per vsuram acquisitis, q. 4. ad 4.* Cou. *3. resol. c. 3. n. 6.* Ratio est: Quia quod ex pecunia aliisque rebus similibus, quæ vsu absumuntur, & frugiferæ non sunt, acquiritur, id non est lucrum, siue fructus rei, sed potius industriæ; quare non rei domino debetur, sed negotianti, siue industriam applicanti. Altera pars inde probatur: Quia licet famulus peccet, & aliqualem iniuriam domino inferat, si contra eius voluntatem pecunias expendat, iisque lucretur, re ipsa tamen nullum illi damnum infert: quia, vt suppono, eius debita æquè à famulo soluuntur: quapropter neque magna, aut mortalis hæc iniuria censenda erit.

Aduerto tamen, hæc quidem vera esse, si talis pecuniarum permutatio semel, aut iterum à famulo fiat absque domini sui detrimento. Sin verò Officialis aliquis consuetudinem habeat pro monetis grandioribus, maioribusque, alias minutiores, ac deteriores substituendi & expendendi, lucri sui gratia, non potest hæc res non in graue domini damnum cedere: tum quia sæpe continget, vt merces prætio maiore emi debeant, propter odium minutiorum monetarum, tum quia turpe est, ex alicuius Magnatis domo, aut principis Camera semper prouenire monetas minutiores; deteriores: quæ etiam res absterrere solet negotiatores vt ægrè suas merces pro talibus pecuniis vendat. Quare rectè agunt Magnates; si eiusmodi pecuniarum permutationem Officialibus seuerè prohibeant, ac puniant: quia si talis licentia hominibus suorum commodorum auidissimis, in vno, aut altero casu permittatur, statim eam ad multos inconcessos extendent. Accedit, quòd contrectare alienam pecuniam, eiusque vsum, domino prohibente, sibi vendicare, furti species quædam censeatur; quod crimen tanquam noxium reipublicæ grauiter puniri solet.

Dico II. Si dominus velit omninò, vt pecuniæ in eadem illa specie aurii creditoribus obueniant; tum peccat famulus, & iniuriam infert creditoribus, si eas contra ipsorum voluntatem negotiando, vel cambiendo commutet cum aliis minutioribus: Et grauiter quidem peccat, si creditoribus exinde lucrum esset: quia ipsimet simili ratione cambii, vel commodè mercationis lucrati fuissent, si pecunias aureas accepissent: quod proinde damnum, siue lucrum cessans, famulus compensare tenetur. Ratio est clara: Quia hoc casu creditores ius habent, secundùm domini, siue debitoris voluntatem ac mandatum, exigendi à famulo pecunias grandiores in specie, quas, si ille non ita soluat, iniuriam ipsi infert, & consequenter damnum, vel lucrum ea de causa cessans compensare eisdem tenetur, sicuti docet Molin. *tom. 2. disp. 402. conclus. 2.* Quòd si verò hoc casu creditoribus nullum ea de causa lucrum decessit, quia pecunias aureas non maiore prætio, quàm minutiores expensuri fuissent: tunc ad nullam ipsi restitutionem faciendam obligatur famulus; neque censendus erit grauiter peccasse per se loquendo, cum nemini damnum graue intulerit, teste Mol. *concl. 3.*

Dico III. Si dominus, qui pecunias mittit, putatur contentus, aut non agrè laturus, quòd famulus talem rationem cambiendi & lucrandi instituat; tunc nihil peccat famulus, & ad nullam restitutionem creditoribus tenetur, tametsi illa pecuniarum commutatio contra ipsorum voluntatem accidat, & causa sit lucri ipsis cessantis. Ratio est: Quia creditoribus ante traditionem nullum ius in pecunias acquisitum fuit. Alia ratio est, si famulus, aut quiuis alius mandatarius ab ipso creditore destinetur, vt eius nomine pecunias recipiat; tunc hoc ipso, quod tali mandatario pecunia traditur, mandanti creditori ius ad illam acquiritur; ideoque ei iniuria fit, si pecuniæ à famulo permutentur, cum damno, aut cessante lucro ipsius mandantis, quod proinde ipsi cõpensari debet.

6 Quod attinet ad primam speciem cambii localis, in quo campsor præsentem pecuniam prius accipit, vt alibi restituat, sed cum detractione & lucro suo: v. g. Monachii accipit à campsario 100. thaleros, datis eidem literis, vt Romæ à suo Correspondente accipiat tantum 90. Eiusmodi rationem cambii cum iusto & consueto campsoris lucro, siue auctario, communiter defendunt DD. Caiet. *tract. de cambiis, cap. 1. & 6.* Nau. *cit. c. 17. n. 29. & in comment. de vsuris, c. vlt. n. 21.* Conrad. *de contract. q. 99. concl. 4.* Sotus *lib. 6. de iust. q. 10. a. 5.* Mol. *disp. 403.* Less. *dub. 3.* Causa autem plus accipiendi, quàm posteà dandi, est, accessorius contractus locatæ operæ ad pecuniam formaliter, aut virtualiter transferendam ad locum, quo campsarius vult. Si enim Monachio Romam vsque 100. thaleros transferre debeas, laborem ac periculum subiturus es, & expensas facturus: quo onere te liberat campsor, cùm in se recipat numeraturum tibi Romæ thaleros 100. hoc autem obsequium prætio æstimabile est. Quamobrem, quò longiùs distat locus, ad quem cambium instituitur, & quò periculosior via, eò maius auctarium exigi potest. Neque refert, tametsi campsor nullum inde onus, sed magis fortasse commodum ferat, si nimirum thaleros 100. quos à te Monachii accipit, Romam nunquam transmissurus est: sed Monachii, instituta noua ratione cambii, alteriusve generis negotiatione iterum lucraturus: Nam id totum ad campsoris industriam pertinet. Perinde ac si nuntius mercede conductus ad mille aureos Romam transferendos, posteà aliquem reperiat, qui Romæ aureos 1000. certissimo numeraturus sit, non minùs locationis mercedem accipere potest, quàm si re vera transtulisset, teste Less. *lib. 2. c. 23. dub. 3.*

Præterea, si nuntium conduxisti, vt equum Augustam duceret, licèt ei commodissimum sit Augustam proficisci negotiorum causa, ob quæ alioquin, etiam conducto equo profecturus fuisset; is nihilominus pro locata opera prætium accipere potest, spectato iustitiæ rigore, sicuti docet Mol. *disp. 405.* simili modo, Less. *dub. 4. & 5.* Esto, quod si nuntii commoditatem illam cognitam habuisses, non tali, sed alio modo cum illo pactus fuisses.

Item, si aliquis, v. g. studiorum causa Augusta Romam profecturus, tradat pecuniam Mercatori Augustano cognato suo, eumque roget, vt pecuniam hanc alicui alteri det ad cambium, quod

cum

eam deinde Romæ cum lucro, seu auctario recipere possit; is nihil iniquum committere videtur, sicuti docet idem Mol. contra Medinam *q. 9. de rebus per vsuram acquisitis*, §. *post etiam*. Ratio horum est: Quia obsequium, quod nuntius ille, vel mercator alteri præstat, reuera dignum est tali stipendio, seu auctario: Per accidens verò est, quòd ipsemet nuntius, vel mercator, ex eiusmodi contractu maius commodum capturus est: quandoquidem per id nihil decedit alteri personæ, qua cum contractus institutus fuit, sicuti rectè etiam notauit Caiet. *c. 6. de cambijs*, §. *si autem*. Illud tamen notant plerique, quòd commoditas illa virtualis trajectionis, quæ vti explicatum est, frequenter accidit etiam cum lucro campsorum, multùm diminuat consuetum prætium, siue auctarium cambii localis.

7 Ex dictis non improbabiliter ab iniustitia defendi poterit praxis quorundam nuntiorum, qui ab vno mercede conducti ad litteras deferendas, postea, re dissimulata, ab altero se iterùm ad eundem locum conduci sinunt, mercede integra postulata. Quia obligatio, & obsequium, quòd secundo conductori præstatur ad l. v. g. deferendas, absolutè loquendo, tanta mercede dignum; & per accidens esse, atque ad industriam, seu fortunam nuntii spectare videtur, quod alioquin tale iter in suum, vel alterius commodum conficere debeat, præsertim cùm ea re secundo conductori nullum damnum inferatur; quippe qui, vt ponimus, proprium nuntium constituere, eique similem mercedem dare debuisset. Simile est, si auriga iusta mercede accepta, aliquem Monachio Augustam vexit, postea reuersurus Monachium tantundem mercedis ab altero accipit, ac si nullam redeundi necessitatem habeat. Id enim ad industriam eius ac fortunam spectare videtur. Arcendi tamen sunt homines ab eiusmodi lucris immodicis. Si autem abstinere nolint, interdum ob eam, quam dixi, rationem, à peccato mortali excusari posse videmur.

Alteram speciem cambii localis, in quo campsor prius dat pecuniam in loco præsente, vt postea cum auctario recipiat in loco distante, communiter etiam defendunt Caiet. *ca. 6. de cambijs*, Medina *q. 8. & 9. de rebus per vsuram acquisitis*, Sot. *qu. 10. art. 1.* Cont. *q. 99. concl. 4. §. 2.* Nauar. *c. 17. n. 289. & seq.* Mol. *disp. 404.* Lessius *cap. 23. dub. 4.* Ratio est similis; Si enim Titius pecunias Roma Monachium transferre debeat, laborem, & pericula subibit, expensas faciet: quo onere eum liberat campsor, cum ipsi pecunias Monachii numerat, recepturus Romæ per se, vel correspondentem suum: in cuius obsequii compensationem iure aliquam mercedem siue stipendium exigit.

8 Ex quo colligit Mol. *cit. disp. 404. §. ex dictis intelligetur*, cum Caiet. *cit. c. 6.* Nau. *cit. nu. 299.* Si res vendenda existat in loco distante, ad quem venditor sine expensis, periculo damno suo, neque accedere, neque rem ipsam, aut prætium venditionis transportare possit, tunc tantò minoris æstimari, minoreq; prætio ab altero emi posse, tametsi is deinde in loco vbi res sita est, sine vllo suo incommodo vel labore, pluris eam distracturus sit, nam id per accidens est respectu venditoris, totumque ad fortunam, vel industriam emptoris pertinet. Accidit, quòd iustitia prætii in emptionibus, conductionibus, &c. non ex priuata alicuius commoditate, sed ex communi hominum æstimatione, ac sensu accipienda sit, vt suprà dictum fuit.

Simile quiddam in cambio accidit, ob diuersitatem valoris monetæ in diuersis locis, nam ducatorum, v. g. plerumque maior est valor in Germania in ordine ad pecunias minutiores, quàm sit valor ducatorum in Italia, & Hispania, quamobrem censeri non debet cambium iniustum, si mercator in Germania pauciores ducatos numeret, recepturus deinde plures in Italia, eo quod eos deinde per se, vel Factorem suum, eo ipso valore, quo in Germania æstimantur, distrahat; instituto v. g. contractu mutui cambii, vel emptionis cum aliquo in Germaniam profecturo: hoc enim spectat ad campsoris illius industriam. Quia tamen in re in primis considerare oportet, quomodo valor thalerorum, ducatorum secundùm extrinsecam æstimationem in vno loco auctior sit, An propter intrinsecam deteriorationem monetarum minutiorum. Tunc augmenti illius in cambiis nulla ratio habenda erit; cum illud non sit per se, sed omnino per accidens. Thalerus, inquam, secundùm se, & in veritate plus non valet, siue dicas, eum continere centum quinquaginta pazios grossos, siue dicas, continere septendecim, aut octodecim pazios argenteos, qui æquiualent, imò meliores sunt quàm 150. grossi: An verò valor extrinsecus thalerorum, ducatorum, auctior sit sine intrinseca mutatione minutiorum monetarum, tunc eius augmenti maior ratio haberi potest; tamen, vt etiam attendatur ad accidentalem monetarum valorem, de quo Less. *in cit. dub. 4.* Fieri enim plerumque solet, vt, quandò monetæ grandiores maiorem taxationem habent in ordine ad monetas minutiores, tantò magis rerum omnium venalium prætia augeantur: vt proinde, ob hanc difficultatem res comparandi, de monetarum vtilitate non nihil decedat, sicuti annotauit Mol. *tom. 2. disp. 407.* vbi contra Nauarr. *cap. 17. num. 295.* probabiliter defendit praxim mercatorum vbique consuetissimam exercentium inter se cambia, aliasque negotiationes per monetas grandiores secundum eundem numerum, vel idem pondus: do tibi hic centum ducatos, mille thaleros, vel vnam marcham argenti, aut auri: vt tanto numero, vel pondere alibi restituas, nihil attendendo ad diuersum extrinsecum valorem, tum quia is valdè instabilis, & incertus est, cuius proinde in frequentissimis commerciis ratio haberi non potest, tum quia auctio illa monetarum comparatione numorum minutiorum, si non omnino, saltem ex parte aliis incommodis minuitur: sicuti, & vice versa, decretio monetarum, comparatione numorum minutorum, si non omnino saltem ex parte aliis commodis compensatur, quia ibi pecuniæ minorem taxationem habet, ferme etiam rerum prætia tolerabilia esse solent.

Restat quæstio. Vtrùm cambium cum auctario propter expectandi temporis moram ab iniustitia excusari possit, videlicet praxis illa mercatorum, qui proficiscentibus ad nundinas v. gr. Francofurtenses, pecunias ad cambium dant, tantò maiore cum incremento Francofurti recipiendas, quantò longiore temporis interuallo nundinæ distant; ita vt si vno tantùm mense ante nundinas pecuniam campsario numerent, duos verb. grat. grossos, vel crucigeros in singulos florenos lucrentur, si duobus mensibus ante numerent, tres lucrentur, si tribus, quatuor lucrentur, & sic deinceps. Pro parte quæstionis negatiua stat Sot. *lib. 9. qu. 10. ar. 2.* Caiet. *in opus c. de cambijs, c. 6.* Quia mercatores isti ob solam dilationem solutionis prætium cambii augere videntur, quod vsurarium esse constat *ex c. consuluit, c. in ciuitate, de vsuris*.

Nihilominus praxim hanc ab vsura, & iniquitate defendunt Mol. *disp. 404.* Less. *dub. 6.* Et primò quidem ratione maioris lucri cessantis, quo diutius pecuniæ solutio differtur, sicuti notauit Nau. *l. c.* & Med. *de rebus per vsuram acquisitis quæst. 8.* Si quidem vnicum quasi instrumentum, quo mercatores negotiari, ac lucrari solent, est pecunia, verùm titulus iste augendi prætii accidentarius est, & interdum abesse potest, si nimirum campsor pecuniam in cambium datam vel non exposuisset negotiationi, vel non tantum ex ea lucratus fuisset. Secundò itaque dicta cambiendi ratio defendi potest ex ipsa contractus natura secundùm se, ex doctrina Nauar. *c. 17. nu. 291.* Mol. *disp. 406.* Less. *cit. dub. 4. n. 38.* Tametsi monetarum valor publica lege taxatus sit, taxationem tamen istam solùm intelligi in ordine ad commutationes, & commercia eiusdem loci, non item in ordine ad alia loca, ad quæ commutationes, & commercia in pecuniis instituuntur. Quandoquidem valor pecuniæ in variis locis varius esse solet, non tantùm formalis indiuisibilis in genere monetæ, secundùm taxationem legis, vel consuetudinis: sed etiam valor pecuniæ materialis, ac diuisibilis in genere mercis secundùm varias locorum circumstantias. Nam vbi maior est pecuniæ inopia, vel maior negotiandi, ac lucrandi opportunitas, ibi pecunia pluris æstimatur, quàm vbi maior est pecuniæ copia, vel minor negotiandi, ac lucrandi opportunitas. Quamobrem mercatores pecuniam in vno loco considerare solent vt mercem, in altero verò loco vt prætium, i & 100. v. g. florenis Antuerpiæ numeratis, vbi & quando ob dictas circumstantias pluris æstimatur, emunt 102. vel 103. floren. numerandos Francofurti, vel Augustæ, vbi, & quando pecuniæ minoris æstimantur. Porrò sicut in aliis emptionibus, ac venditionibus accidit, vt prætia rerum augeantur, si multi emptores confluant, qui mercibus valdè indigeant ad maiorem suam commoditatem, ita etiam accidit in cambio considerato per modum emptionis: Quò longius enim nundinæ distant, ideoque plus temporis campsarii habituri sunt ad negotiandum, & lucrandum; eò plures ad sunt, qui cambium postulent, ob maiorem suam vtilitatem: quandoquidem, vt rectè Lessius notauit *dub. 6. nu. 56*, vnum cambium plurium mensium ad solutionem concessorum, virtute æquiualet pluribus cambiis vnius mensis ad solutionem concessi.

Itaque iustè ob has causas, & circumstantias tantò magis commune cambii prætium, & incrementum augetur, quantò maius temporis interuallum à nundinis est, in quibus cambii solutio fieri debet. Accedit, quod cùm rerum prætia arbitraria plurimùm pendeant ex communi hominum cuiusque loci æstimatione, ac consuetudine, non facilè cambiorum prætia, & auctaria inter mercatores consueta, iniustitiæ damnanda sint: licèt sæpè numero periculo vsuræ non vacent, ideò potiùs dissuadenda quædam cambia, quàm omnino damnanda sicuti notauit Med. *cit. q. 8. in fine*, Sà *ver. cambium, n. 7.* Mol. *disp. 410. §. cùm vt dictum est*, Less. *cit. d. 6. n. 57.*

10 Ad extremum explicanda est alia diuisio cambii, in reale, & siccum. Realia cambia sunt ea, quæ hactenus, quatenus fieri potest,

tanquam iusta defendimus. Sicca vero cambia dicuntur, quibus nullus titulus, siue causa inest lucri, seu auctarij capiendi, cum verè sint contractus mutui falsa specie, ac veluti larua fictitij cambii, aut emptionis, efformati. Exemplum est; Si mercator alicui pecunias numeret Augustæ, vt postea restituantur Antuerpiæ, cum incremento consueto in cambiis ad eiusmodi loca, tametsi sciat, accipientem nullas habere pecunias, neque correspondentem Antuerpiæ, ideòque credat pecuniam eodem loco restitutum iri, quo accepta erat. Tunc enim verum mutuum cum vsurario auctario accidit, qua de re vide Bullam Pii V. apud Nau. n. 309. Si tamen mercator cambium tali modo petenti bona fide dedit, existimans in altero loco soluturum esse: poterit eum compellere, vt contractum illum innominatum, quem ipse mercator ex sua parte impleuit, vicissim etiam impleat, adferendo suis sumptibus pecuniam cum incremento ad locum destinatum; vel soluendo mercatori, quanti eius interest, contractum illud impletum non fuisse, secundum ea, quæ dixi suprà *cap. 2. n. 2.* & tradit Mol. *disp. 404. §. dubium est.*

CAP. XX.

DE CONTRACTV SOCIETATIS.

SVMMARIVM.

1 *Societas est conuentio plurium ad commune lucrum, & damnum, proportione rerum contributarum.*

2 *Societas institui potest cum pacto assecurationis, ita vt vni soli periculum incumbat; modò ei hoc grauamen compensetur.*

3 *Societas interdum tali modo instituitur, & vnus sociorum pecunias v. g. alter laborem, & industriam conferant.*

4 *Societas in pecoribus variè institui potest.*

5 *Impendia, quæ socius occasione societatis fecit, à reliquis secundum proportionem rependi debent.*

6 *Socius ratione societatis conuentus, non amplius obligatur, quam commodè facere potest, habita ratione ne egeat.*

7 *Societatis contractus pluribus modis soluitur.*

Contractus societatis est conuentio inter aliquos contribuendi ad commune lucrum, & contractum, secundum proportionem rerum contributarum. Dicitur *conuentio*. Quia societas numeratur inter contractus, qui solo consensu perficiuntur, sicuti constat *ex §. vn. Inst. de obligationibus ex consensu*, *l. 4. ff. pro socio*, & ex communi tradit Gomez *t. 2. resol. c. 5. num. 1.* Mol. *disp. 411.* Less. *c. 25. dub. 1.* Ipsa autem contributio pertinet ad executionem, & perfectam consummationem contractus, in qua contributione id peculiare est, quòd si sors à socius contributa fuerit eo animo, vt esset omnibus communis, hoc ipso dominium, atque possessio sortis, iuris quadam fictione, singulis pro parte sua acquiritur, tametsi in manus singulorum traditione reali non peruenerit, sicuti habetur *in l. 1. & seqq. ff. eod.* Idemque sentiendum de iis, quæ socii nomina communi negotiando ex sorte acquirunt, & lucrantur, secus, si socius negotietur tanquam propriam causam agens: quomodo intelligenda est, *l. si quis societatem, ff. pro socio*, interprete Couar. *3. resol. c. 19. n. 1.* Mol. *cit. disp. 411. §. contra verò.*

Ad commune lucrum, per quod distinguitur contractus à locatione, & conductione, in qua pecora, v. g. alteri traduntur ad custodiam in pascuis, aut pecunia ad negotiandum, ita, vt fructus, aut lucrum commune non sit, sed solius tradentis, atque conducentis alterius operam, pro qua certum illi stipendium promittitur.

Verùm, quia sæpè Mercatores, aliique domini suis institoribus, vel conductitiis famulis promittere solent partem aliquotam lucri, v. g. quintam, sextam, vt ea ratione illorum industriam, & lucrandi desiderium augeant; quæstio est, vtrùm talis conuentio ad societatem magis, an locationem accedat? Respondetur cum Nau. *c. 17. man. nu. 252.* Mol. *cit. disput. 511.* Less. *dub. 2. in princ.* Si aliquota pars lucri sperati assignetur famulo stipendii, siue mercedis loco, esse potius contractum locationis, & conductionis, quod eo etiam iudicio colligi potest, quia plerumque domini nolunt famulos suos in contractus societatem adsciscere, sed solum vt conductitios habere.

Notat autem Mol. stipendium istud conductionis plerumque minus assignari (quantum videl. opera, & industria famuli absolutè meretur) quam si verè esset socius negotiationis; tunc enim lucrari deberet secundum proportionem operæ suæ ad lucrum influentis, vt mox explicabitur.

Additur in definitione, *& damnum.* Æquum enim est, vt sicut lucrum ex societate proueniens sociis commune, ita & damnum sit, secundum iuris regul. 55. in 6. *Qui sentit commodum, sentire debet, & onus & contra*, & habetur in §. *illud expeditum, Inst. de societate in ii, um duobus, §. damna, in fine, ff. pro soc. & l. si non fuerit, §. de illo, ff. eod.* vbi leonina societas illa appellatur, in qua vnus quidem lucrum duntaxat, alter verò damnum sentiat. Est enim obseruandum cum S. Th. 2. 2. *q. 78. a. 2. ad 5.* discrimen hoc esse inter contractum mutui, & contractum societatis, quòd in illo sors data alienetur, & transferatur pleno dominii iure in mutuatarium, cuius proinde solius periculum ac damnum est, si casu pereat, ideoque etiam commodum ac lucrum, quod per adhibitam industriam prouenit. In societate autem, qui sortem confert, non omnino eam à se alienat; sed sicuti periculum, & damnum ad ipsum spectat si casu, vel leuissima culpa sociorum pereat; ita, & commodum, siue lucrum, ex ea per appositam industriam proueniens, ad eundem aliqua ex parte spectare æquum est.

2 Quamuis autem hæc vera sint, spectata natura huius contractus secundum se præcisè: interim tamen nihil obstat, quin adiectis aliis pactis, aliter cum socio negotiaturo conuenire possis; vt, datis illi 1000. v. g. florenis, ipse in se sortis huius periculum suscipiat, & ex lucro sperato, quomodocumque res eueniat soluat annuos 50. vel 60. donec societas rescindatur. In qua conuentione (quam suprà *c. 18. nu. 11.* ex communi approbaui, contra Abb. *in c. per nestas, numer. 8. de donat. inter virum, & vxorem.* Caiet. *t. 2. opusc. vlt. resp. 11.* Gomez *cit. c. 5. num. 5.* Armil. *ver. societ. num. 6.*) si rectè aduertimus, tres contractus reperimus, quorum primus, ac principalis est *societatis*: Alter, isque accessorius est *assecurationis*. Ponamus enim spem esse, quòd industrius mercator ex floren 1000. à te collatis quotannis lucraturus sit 300. cuius lucri dimidium iure societatis tibi debeatur, vnà cum sorte. Sed quia apud te quoque eiusdem sortis periculum spectare deberet, ideò conuenit cum mercatore, periculum istud in se suscipiat; in cuius oneris compensationem relinquis ei maiorem partem lucri sperati; vt videl. duæ partes lucri ad mercatorem; tertia ad te pertineat. Tertius, isque accessorius contractus est venditionis: Quia enim spes lucri huius incerta est, ideò partem hanc tertiam lucri sperati, 100. inquam flor. in spe, vendis eidem mercatori pro 50. vel 60. annuis certis, & in re. Nam spem lucri capiendi non minus, quàm retis iactum, iusto prætio vendi posse, nemo dubitat. Vide Nau. *commen. de vsur. not. 14.* & Ioan. Maior. *in 4. d. 15. q. 47. & 48.*

Sequitur in definitione, *secundùm proportionem rerum contributarum*: id est, vt quantò plus aliquis ad societatem contulit, tantò, plus lucri accipiat, similiter autem, & damnum, iuxta *cit. §. Instit. illud expeditum, & l. si non fuerint.* iunct. Gloss *ff. eodem.* Quamuis autem is ordinarius, & maximè naturalis modus sit contractum societatis instituendi, vt eadem sit lucri, & damni accipiendi proportio, potest tamen etiam aliter institui: Videlicet cum adiectione pacti, vt qui æqualiter cum altero contribuit, duas partes lucri accipiat; sed periculum solus subeat: Vel ita, vt qui plus altero contribuit, lucrum æquale percipiat; sed periculum vel omne, vel maiorem partem eius in socium reiicit. Etenim quocumque modo pactum varietur, modò prudentis viri arbitrio æqualitas inter partes constituatur, id seruari, debet, sicuti colligitur *ex cit. l. si non fuerint*, & docet Mol. *disp. 415.*

3 Porrò duobus modis societas iniri solet: Primò, si omnes socii conferant sortem, siue capitale æqualiter, vel inæqualiter. *Societates, §. societas. ff. eod.* Secundò, si vnus conferat sortem alter laborem, & industriam. Nam sæpè fieri solet, vt labor, ac industria negotiatoris tantundem, vel plus ad lucrandum conferat, quàm alterius pecunia, sicuti habetur *in cit. l. si nō fuerint. Plerumque tanta est industria socii, vt plus societati conferat, quam pecunia, si solus ille nauiget, solus peregrinetur, pericula subeat solus.* Ibi consentit, *§. de societate.*

Tunc autem quæstio est, vtrùm dissoluta societate, non tantùm lucrum, sed ipsa etiam sors inter socios diuidenda sit? Variè de hac re loquuntur Doctores *in l. 1. C. pro socio*, & apud Caiet. 2. 2. *q. 78. art. ad 5.* & in summa *ver. Societas* Sotum *l. 6. q. 6. a. 1.* Nau *c. 17. n. 252.* Cou. *3. resol. c. 2. n. 2.* Less. *c. 25. dub. 3.* Respond. autem ex doctrina Maioris *in 4. d. 15. q. 47.* D. Nau. *l. 3. c. 2. n. 447.* Mol. *disp. 416.* Prudentis viri arbitrio æstimandum est; quanti consideratis omnibus circumstantiis valere debeant, tam hinc collata sors, quàm illinc collata industria. In collata sorte in primis æstimari debet periculum, cui subiacet, ne forte in negotiatione pereat, deinde quòd sit velut instrumentum lucri capiendi, adeò, vt si ad negotiandum exponatur alicui mercatori, quāuis assecurata sorte, vnū *in 26. 16. 12. vescendi possit.* Ex altera verò parte collatæ industriæ in primis considerandum est, quàm ea sit ad lucrandum præstans, quòd labor omnis, & industria, atque æstimatio periculi corporalis alteri compensanda non sit, quòd is, qui operā apponit, præstare debeat damna, quæ eius culpa, etiam leui euentura sunt: hoc enim non exiguum eius onus quasi in partem rei collatæ numerari debet.

Ex his igitur prudentis viri arbitrio coniiciendum erit, vtrùm hinc collata industria; & onera negotiantis, illinc collatæ sorti, eiusq; periculo, & sperato lucro æquiualeant absolutè, an verò solùm respectiuè in ordine ad lucrandum. Exemplū primi. Si Titius

tibi

tibi negotiaturo contulerit mille aureos, periculumque sortis æstimetur centum aureis, speratum autem lucrum iisdem æstimari debeat centum aureis; tunc vniuersim contulisse quodammodo censetur mille ducentos aureos. Ponamus autem mercatorem tam industrium esse, vt speret, se mille aureis lucraturum alia duo, aut tria millia aureorum; adeò, vt si proprijs pecunijs negotiaretur, spem lucri ex negotiatione reportandi, cum plena assecuratione damni, & expensarum non venderet mille aureis; fieri tunc potest, vt iustum pactum societatis sit, quo statuitur, vt finita societate, tum capitale, tum lucrum æqualiter diuidatur inter apponentem sortem, & apponentem operas.

Exemplum secundi: Si ex parte Titii conferentis mille aureos, periculum sortis, & lucrum spectatum ex pecunia, quatenus negotiationi subest, æstimentur ducentis, vt dixi: Ex parte verò negotiatoris industria tanta sit, vt speret se lucraturum sex centos aureos; ita vt si proprijs pecunijs negotiaretur, spem lucri ex negotiatione reportandi cum plena assecuratione damni, & expensarum, non venderet minus, quàm tercentis, aut ducentis aureis; tunc dissoluta societate, sors integra restituenda est collatori; lucrum verò inter vtrumque diuidendum, vel æqualiter, vel secundùm aliam proportionem rerum contributarum; hinc sortis cum æstimato periculo, & spe lucri, illinc verò industriæ, cum æstimatis annexis oneribus. Atque hic posterior societatis modus secundùm quem totum capitale conferenti restituitur, communiter frequentatus est.

4 Similem contrahendi varietatem cernere est in societate pecorum: quæ interdum ita instituitur, vt tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda, & nutrienda traduntur, quàm emolumenta, & fructus, ipsaque detrimenta ac damna vtrique danti, inquam, & accipienti, communia sint: Interdum verò ita, vt pecorum dominium, ideòque etiam periculum, siue casus fortuitus spectet ad solum dantem; emolumenta autem fructuum ad vtrumque. Interdum verò ita vt pecora in pretiis æstimata tradantur, eorumque pretium vel ex fructibus, vel ex venditione pecorum in primis extrahat dans, reliqua verò emolumenta ipsi cum recipiente communia sint: quem modum contrahendi aliqui improbant apud *Sylu. verb. Societ. 2. q. 9. concl. 2.* S. Anton. *p. 2. tit. 1. c. 7. §. 39.* Sed defenditur ab ipso Antonino, Nau. *c. 17. n. 261.* Binsfeld. *cap. nauiganti, de vsur. q. 9.* Molin. *tom. 2. disp. 420.* duplici cum limitatione: Less. vt pastor non nimis grauetur: sed tanta pars fructuum relinquatur, quanta ipsi meritò, ac iustè debita est, considerata eius cura, industria, expensis: necnon natura contractus societatis (siquidem plus illi debetur, quàm si esset merus conductitius famulus) ac loci denique consuetudine. II. Vt pastor, seu rusticus non nisi dolum, & culpam præstare teneatur, non item casum fortuitum. Quia res, si casu pereat, domino suo perit: dominus autem pecorum manet is: qui ea pascenda dedit: quandoquidem ea suo etiam tempore repetere poterit. Ergo, si ea sine culpa, aut dolo rustici moriantur, ipsius domini damno accidet, ad quem proinde pertinebit alia capita in locum demortuorum substituere.

Vlterius autem quæri potest; Vtrum dicto societatis contractui assecurationis pactum iustè adijci possit: vt tamen hoc onus pastori compensetur, minorem ab ipso fructuum portionem exigendo, quàm alioquin, secluso tali pacto, exigi posset; v.g. Do tibi certum numerum gregis pascendum, v.g. decem vaccas, ea lege, vt tibi incumbat etiam pro casu pereuntibus capita substituere, atque annuam pensionem soluas modi am, v.g. quinque, sex, aut decem vitulos.

Huiusmodi contractum, tamquam illicitum, & vsurarium damnat S. Anton. *loc. cit.* Conrad. *de contract. q. 91.* Bartol. Med. *lib. 1. instruct. c. 14. n. 57.* Nam perinde est, inquiunt, atque mutuas dare pecunias, ea lege, vt, salua sorte suo tempore restituenda, insuper aliquod lucrum acquiratur danti. Sed placet mihi sententia contraria, quæ est Maioris *in 4. d. 15. qu. 46. casu 4.* Less. *lib. 2. c. 25. dub. 3. in fine*, P. Nau. *l. 3. c. 2. n. 473.* Mol. *disp. 503.* talem contractum vt licitum defendentium, per se loquendo. Nam vsuram hic non interuenire, certum est. Etenim vsuræ vnica sedes est mutuum: hic autem contractus non est mutui, quia mutuum consistit in rebus, quæ vsu absumuntur; ideòque frugiferæ non sunt: In hoc autem contractu datur res frugifera, ideòque pars fructuum ex ea iustè exigitur, societatis iure. Deinde in mutuo transfertur rei datæ dominium: In illo autem contractu non transfertur dominium pecorum, cùm pastor teneatur pecora seruare, & non possit suo arbitratu absumere, & alienare, sicuti si eorum dominus esset. Denique nec ob eam rationem contractus iniquus est, quia periculum capitalis non ad dantem, sicuti natura contractus societatis præcisè spectari postulat, sed ad rusticum seu pastorem pertinere debeat: Nam tale onus adiectæ assecurationis iustè compensari illi potest, minorem partem fructuum exigendo: dummodo, spectatis omnibus circumstantijs, totus contractus ita instituatur, vt pastor non nimis grauetur. Immò audio, in quibusdam locis Germaniæ ex dicto societatis contractu, vtrumque tam dominum, quàm rusticum, magnum emolumentum, capere solere: si videlicet in lucro frugifero, tuto, salubri, vbi raro pestis ingruit, nec periculum est ab hostibus, latronibus, &c. dominus det rustico vaccas, iuuencas, easque post aliquot annos recipiat pro familia sua alendas, & in earum locum alias iuuencas substituat, nihilque aliud à rustico exigat, quàm in singulas vaccas, vnum quotannis vitulum: atque vt periculum casus fortuiti, qui tamen propter circumstantias, vt dixi, rarò contingit, ipsi pastori incumbat.

Veruntamen benè admonet Maior. *cit. loc.* hunc contrahendi modum iniquum, & palliatè vsurarium præsumi. Si Titius tibi tradat 100. vaccas æstimatas tali pacto, vt liceat tibi eas distrahere, absumere arbitratu tuo. post triennium verò, quomodocumque interim res eueniat, similes vaccas, earumque æstimationem reddere cogaris, atque intereà quotannis pensionem ipsi soluere: cum hoc sit virtuale mutuum. Quia perinde est, ac si Titius tibi vaccas venderet, & pretium numerandum crederet, seu lucrum ex credito accipiens.

5 Nunc dicendum est de damnis, & impendijs, quæ ab aliquo sociorum facta sunt propter societatem, v.g. in mercibus aduehendis, custodiendis, vt puta, quæ in itinere victus causa expendit, aut si in latrones incidit, propriamque pecuniam perdidit (debet enim, si opus sit ad res custodiendas pecuniam etiam propriam expendere, teste Mol. *disp. 418. §. quando aliquis*, Less. *c. 26. num. 36.* Item si socius vulneratus fuit, & aliquid in Medicos expensum est; reliqui socij partem competentem contribuere debent, si talia causa societatis, & sine dolo, aut culpa, etiam leui, socij illius acciderunt, sicuti habetur *in l. cùm duobus, §. damna, & §. si quis ex socus, ff. eod.* & videri potest P. Nau. *lib. 3. cap. 3. nu. 469.* vbi ait, etiam eleemosynas, quas socius in itinere moderatas fecit, communiter ab omnibus præstandas fore.

Sed dubitatur primò: Vtrum integra itineris impendia ex cõmunibus bonis societatis accipienda sint, an detractis ijs, quæ socius domi suæ manens impendisset? Posterius hoc docet Sylu. *ver. societas c. q. 12.* Angelus *n. 12.* Sed Nau. *c. 17. nu. 183.* Molin. *disp. 418.* Less. *c. 25. dub. 4.* magis accommodarè ad iura & praxim, contrarium docent, integra impendia, communiter à socijs præstanda esse, *arg. cit. §. si quis ex socus, ver. viatica autem.*

Dubitatur secundò: Si impendia ad mercium, v.g. conseruationem necessaria ex communibus bonis societatis non suppetant, an & lex iustitiæ postulet, vt socius negotiator ex proprijs bonis, veluti mutuò det, posteà suo tempore à socijs recepturus? Affirmant rectè Mol. *cit. disp. 418. §. quando aliquis*, Less. *n. 26.* Ratio est: Quia alioqui merces non sine culpa socii perijsse censebuntur, si eas vel mutuò datis, vel ex propria substantia suppeditatis sumptibus conseruare potuisset.

Porrò circa ea, quæ hactenus dicta sunt, duo obseruanda occurrunt: Primum Quod ab initio inter socios iusta pactione conuentum fuit, id omninò seruari oportet: Si nihil expressè conuentum, quod loci consuetudo approbat: Nam *contractus ex consuetudine loci interpretationem accipiunt, l. si fundus, ff. de euictionibus.*

6 Alterum. Societatis priuilegium, hoc est, vt, si vnus socius ab alijs conueniatur ob ea, quæ ratione societatis debet, non condemnetur ampliùs quàm commodè facere potest, ita vt nõ egeat, sicuti habetur *in l. verum ff. pro socio*, vbi, & ratio affertur: quia societas ius quodammodo fraternitatis in se habet. Cæterùm priuilegium istud limitari debet primò: Nisi dolo aliquis egerit, quominus integrè satisfacere posset, *nec enim æquum est dolum suum quemquam releuare*, dicitur *in l. cit l. tempus autem.* Secundò: Socius cauere debet de satisfaciendo integrè, si ad meliorem fortunam venerit, *cit. l. verum, §. id quod facere.* Tertiò: Cùm æstimatur, quantum socius facere possit, ne egeat, non est deducendum æs alienum, quod à socio debetur. Etsi, inquam, socius pluribus creditoribus paris conditionis, ac iuris obligatus sit: si tamen socij, instituta actione societatis, præoccupent, & debiti condemnationem, executionemque petant, alijs tacentibus integrè ipsis soluitur, sicuti constat *ex cit. § id quod, iuncta leg. qui sunt, & l. inter eos*, cum Gl. *ver. occupantis, ff. de re iudicata*, vbi vniuersim dicitur: Si aliquis conueniendus, aut condemnandus sit in id, quod facere potest, accipiendum id esse, non deducto ære alieno: Excepto solo donatore, qui si rem donatam needum tradit, in quantum facere potest, deducto ære alieno, condemnatur. Cùm enim ex mera liberalitate factus sit debitor, ideò benigniùs cum ipso agitur, quàm cum alijs debitoribus, *cit. l. inter eos, §. is quoque.*

Corollarium. Si quis votum reale Deo ediderit, v.g. Ecclesiæ ædificandæ. & posteà contraxerit, quibus soluendis impar est; non debet hoc rerum statu exoluere votum, cũ præiudicio credi-

tordin:

torũ: licèt peccatis, impotentẽ se reddendo ad voti executionẽ.

Denique id moneo; Quòd ij, qui gaudent priuilegio, vt non totum, quod habent ipsis à creditore extorqueatur, sed in quantum facere possunt, habita ratione, ne egeant, sicuti dicitur *l. in condemnatione, ff. de reg. iuris*, tali exceptione se tueri possint etiã post sententiam, quæ in rem iudicatam transiuit, ante ipsius executionem: Nam exceptio, quæ latam sententiam non impugnat, aut destruit, sed solùm ad eius moderationem tendit, ea opponi etiam potest in illius executione: *l. Nesennius, §. vlt. ff. de re iudicata*, & videri potest Molin. *disp.* 413.

7 Societatis contractus soluitur his modis: I. Cessante negotio, aut pereunte re, in qua societas fundatur, *l. verum, §. actione, ff. pro socio*. Potest tamen etiam societas bonorum absolutè contrahi, quo tamen casu, nisi exprimatur, vt si omnium bonorum, non censetur comprehendi lucra ex vltimis voluntatibus, *l. coiri, & seqq. ff. pro socio*.

II. Elapso tempore, ad quod societas inita fuit: si tamen socij in communione persistant, videntur tacitè approbare societatẽ, donec alter renuntiet. Ita colligitur ex *l. actione, §. item, si, ff. eod.*

III. Morte vnius sociorum soluitur societas, etsi plures alij superstites sint, nisi cautum sit, & vno decedente inter alios societas permaneat, *cit. l. actione, §. morte*. Verumtamen dum mors socij ignoratur, valent quæ interim societatis iure aguntur, *cit. §. morte, verb. Item si alicuius*. Ad hæredem autem adeò societas non transit, vt neque ab initio pacisci possimus, quò hæres etiam succedat in societate, *l. adeò, ff. eod.* Quod statutum videtur propter lites vitandas, quas bonorum communio plerumque *par. 2. l. cum pater, §. dulcissimis fratribus, ff. de legat. 2.*

IV. Soluitur societas renunciatione, seu expressa, seu tacita, ita vt vnus etiam renunciare possit, modò sine dolo id agat, *cit. l. actio, §. diximus*.

V. Publicatione, aut cessione bonorum vnius ex sociis, *citat. l. actione, §. publicatione, & §. soluitur, Instit. de societ.*

CAP. XXI.

DE LVDO, ET SPONSIONIBVS,

SVMMARIVM.

1 *Ludus alearum, licèt suaptè natura licitus contractus sit; tamen per accidens adiuncta mala habet; ideòque humana lege prohibitus est, præsertim Clericis.*

2 *Si Clerici chartis ludant propter recreationem, & sine scandalo, excusari interdum possunt à peccato.*

3 *Qui credito lusit, ac perdidit, soluere non tenetur, spectato iure communi Cæsareo.*

4 *In sponsionibus, qui propria persuasione, sine alterius dolo decipitur, sibi imputare debet.*

5 *Qui propria bona non habet, vt ad lucrandum ita, & ad perdendum in ludo inhabilis est, videlicet Religiosus, aut filiusfamilias ex bonis profectitijs à patre.*

6 *Filius, aut Religiosus vna pecunia dispositione plus lucrari non potest, quam perdere, sed pluribus iactibus potest.*

7 *Olla fortunæ contractus licitus est? & reuocari potest ad emptionem, ac venditionem.*

1 LVdus chartarum, alearum secundùm se, & seclusa humana legé, contractus licitus est, in quo partiũ consensu vtrinque deponitur, vel spondetur pecunia, aliudue pretio æstimabile, certis legibus ex fortuna, vel industria pendentibus, sicuti ex communi docent Med. *de restit. q.* 21. Sot. *l. 4. de iustit. q. 5. a. 2.* Maior. *in 4. d. 15 q. 14.* vbi regulam tradit. *Omnes ludi, quibus prudentes reputati in Republica vtuntur, & ex quibus non constat multa mala sequi, sed fiunt solatii causa, possunt sine peccato exerceri.* Quin ait Mol. *t. 2. disp. 510. in fine*, & colligitur ex S. Th. 2.2. *q.* 168. *ar.* 2. Si ludus debito modo instituatur, duarum virtutum, iustitiæ, & eutrapeliæ opus esse, quod ac vitandum otium, & quæ inde consequuntur peccata, vtilis esse possit. Neque obstat, tametsi ludens potius lucrum, quàm animi delectationem intendat, dummodo fraus, & dolus absit, & cupiditas lucri immoderata non sit, ne ad auaritiam spectet: in quo casu peccatum veniale committitur. Ità docet Caiet. *cit. q. 168. at. 2. in summ. verb. ludus*, Sot. l. c. Med. *q. 22.* Beia *p. 1. casu* 61. Rebell. *p. 2. lib. 12. q. 1.* contra Gabr. *in 4. dub. 15. q. 13. ar. 2. concl. 3.* vbi ait, esse peccatum mortale ludere principaliter intentione lucrãdi aliquid notabile, & contra Abb. *in c. penult. n. 12. de vita, & honestate Clericorum*, vbi ait tale lucrum restitutioni obnoxium esse. Vide S. Th. 2.2. *q. 32. a. 7. ad 2.*

Verumtamen ob plurima mala, & incommodã, quæ per abusũ ludi ex hominum cupiditate, ac malitia oriuntur, alearum ludus Clericis prohibitus est, *cap. 1. Apostolorum*, qui refertur *d. 35. Episcopus, aut Præsbyter, aut Diaconus aleæ, vel ebrietati deseruiens, aut desinat, aut deponatur. Ex c. Cler. de vita, & honestate Cler.* Sumpto ex generali Conc. Lateran. *Ad aleas, & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint.* Qui canones renouati sunt in Concilio Trid. *sess. 22. cap. 1. de reform.* Quamobrem Doctores apud Nau. *cap. 20. Man. num. 9.* ex canonicis illis grauibus pœnis colligunt, esse mortale peccatum, si Clericus magnam quantitatem aleæ lusu deponat. Sed benè monet Less. *lib. 2. cap. 26. dub. 1.* Rebell. *p. 2. lib. 12. qu. 1. n. 10.* Clericos, præsertim hoc tempore, quo de antiquorum canonum rigore per disuetudinem derogatum videtur) non esse peccati mortalis damnandos, nisi frequenter, aut publicè cum scandalo populi, sicuti notauit etiam Gloss. *c. 1. d. 35.* Sylu. *verb. ludus, q. 2. dicto 5.* & colligitur *ex cap. inter dilectos, de excessibus Prælatorum*, vbi collatio beneficij facta Clerico, publico, aleatori, ita decernitur: *cum personis vilibus, & indignis portæ dignitatis patere non debeant.* Qui tamen beneficium legitimè obtinuit, si publicus aleator esse incipiat, prius moneri debet, quàm deponatur, iuxta *cap. 1. d. 1.* Quia *multa impediunt promouendum, quæ non deijciunt promotum*, ait Gl. *c. penult. de vita honestate Cleric. verb. ad aleas*.

2 Sin verò Clerici priuatim, & sine scandalo, ex bonis patrimonialibus; aut etiam ex beneficiorum suorum redditibus: sed in quantitate modica, spectato statu suo, & reddituum copia chartis, v.g. ludant, sine aliorum officiorum neglectu; tunc distinguendum est, vtrùm lex, seu consuetudo diœcesis tales fortunæ ludos conuenienter sacris Canonibus prohibeat, hoc enim casu peccant Clerici, saltem venialiter: An verò lex Diœcesana ipsis non prohibeat: & consuetudo loci permittat, ac quodammodo cohonestet; tunc si rarò, & moderatè ludant propter recreationem, à peccato excusari possunt: Porrò Religiosos adhuc magis alearum, vel chartarum ludus dedecet, quàm sæculares Clericos.

Idem ludus alearum (quo nomine omnis ille intelligi debet, qui magis fortuna, quam arte, & industria ludentium regitur) ciuili iure omnibus prohibetur *in l. alearum, C. de religiosis, & sumptibus funerum*. Insuper decernitur, vt, qui ludendo perdidit, soluere non cogatur; &, si soluerit, ius repetendi habeat. Cùm enim lex ista pœnalis, sit in ludi odium lata, ideò naturali obligatione soluendi perdentem non liberat: qui, si nihil excipiens, soluat, dominium pecuniæ solutæ in lucrantem transfert, neque postea occulta compensatione; sed solùm Iudicis Implorata sententia, sibi succurrere potest, sicuti docent Maior *in 4. d. 15. q. 13.* Sotus *lib. 4. q. 6. ar. 2.* Med. *q. 22. de restit.* Castro *lib. 2. de lege pœnali, c. 2. coroll. 3.* Mol. *disp.* 514. Less. *cit. cap. 26. dub. 3.* neque repugnare videtur Adrian. *in 4. de restit. vbi de ludo, §. sed oritur ex his dubiũ.*

3 Quæstio autem est de eo, qui non pecunia exposita, sed data ipsi fide solutionis, lusit, ac perdidit; an postea exceptionem legis alearum deponere possit, quominus in conscientiæ foro soluere cogatur? Affirmant Adrian. *loc. cit.* Cou. *reg. peccatum, p. 2. §. 4. n. 8.* Nau. *c. 20. n. 17.* Sotus *cit. art. 2.* Mol. *disp.* 515. Less. *c. 26. dub. 4.* Tol. *lib. 5. cap. 27.* Probant *ex l. inuitus, ff. de reg. iuris. Cui damus actionem; eidem, & exceptionem competere multò magis quis dixerit.* Ei autem, qui ludo perdidit, ac soluit, datur actio ad repetendum. Ergo multò magis eidem competit, exceptio, antequam soluat. Quid enim opus sit soluere, si postquam solueris, repetendi coram Iudice ius habeas? Quæ sententia secundum iuris rigorem vera esse videtur. Id verò certius est, eum qui iurauit se soluturum, vel solutum non repeturum, iuramenti obligatione constringi.

Contrarium tamen docet Medina *cit. q. 22. de restit. resp. ad 6. rationem, coroll. 2.* Castro *loco suprà cit.* Azor. *tom. 3. l. 5. c. 25. q. 7.* Valentia *tom. 3. disp. 5. q. 6. p. 5. §. 2. q. 8.* quorum sententia amplectenda est, saltem in ijs prouinciis; quibus, vel non recepta, vel abolita constitutione illa Cæsarea, in externo foro non conceditur actio ad recuperandum id, quod ludo alearum, vel chartarum per se licito perditum, & solutum fuit, nisi valdè magnæ quantitatis sit, vt in graue detrimentum proprij status, ac familiæ cedat, quo casu, vel partes inter se transigere debeant, vel Iudicis æquitatem implorare.

Porrò aduertunt DD. communiter Nau. *cit. n. 17.* Mol. *disp. 517.* Azor. *cit. lib. 5. c. 25. q. 4.* Eman. Rodriq. *p. 1. summ. cap. 169. concl. 6.* Si tanta alicui sit ludendi peritia, vt quasi certus sit se lucraturum, iniquum effici ludi contractum: Propterea quod error præbeat causam præbendi, quia si alter inæqualitatem cognitam haberet, periculo se non committeret. Quare aliter sentiendum, si qui ludi imperitior est, inæqualitatem cognitam habens, expressè, vel tacitè consentiat, sicuti *cit. loc.* notant Rodriq. Molin. Less. *dub. 5.* Lopez *2. p. instruct. c. 35.* Eademque ratio esse videtur, si ita animo comparatus sit, vt, tametsi inæqualitatem cognosceret, nihilominus in ludum consentiret, tunc enim virtualiter inæqualitatem remittit, ac condonat.

4 Sed numquid idem in sponsionibus locum habet; si tu apertè profitearis, rem, super qua sponsio fit, perfectissimam tibi esse, atque alter nihilominus errore inductus, tecum contendere, at-

que

quę deponere velit, an hoc casu ipsum spondentem sibi obligasse potes? Negant Mol. *disp.* 517. Nam error, inquit, efficit, ut uoluntatem mixtum, quod repugnat liberali, & gratuitæ donationi, seu remissioni. Sed contrarium est verum, quod docet Nau. c.20.n.18. Med. *C. de rest. q.* 22. *§. vlt.* atque indicat Tol. *lib.* 5. *nu.* 27. Nam error circa qualitatem cui causam non præbet alterius contrahentis dolus, neque gratuitam, neque onerosam promissionem vitiat, cùm absolutum consensum non auferat, vt suprà dixi hoc *tract.* 5. *n.* 3. Perinde, ac si aliquis tibi stipulatus promitteret donaturum se 10. aureos, si riuum, vel fontem transilias, existimans id omnino fieri non posse, profectò obligationem contrahet, si tu conditionem impleueris.

5 Colligunt secundò Maior *l. c.* Nau. c.20. n.12. Mol. *disp.* 519. 520. Less. *cit. dub.* 5. Eos, qui propria bona non habent, quæ ludo perdere, & alienare possint, ad lucrandum quoque inhabiles esse. Ex quorum numero primò est Religiosus sub Prælati obedientia viuens: Secundò filiusfamilias, qui alitur bonis à patre profectis, v.g. in Academia. Si tamen pater filio, vel Prælatus Religioso permittat, vt aliquam pecuniæ summam in ludos honestos insumere possit, tunc, & ipse ab alijs lucrandi facultatem nanciscitur. Quin immò docent Nau. *in summ. c.* 20. *num.* 12. Valentia *tomo* 3. *disp.* 5. *q.* 6. *p.* 5. *q.* 8. *verb. Tertio obseruandum*, Mol. *to.* 2. *disp.* 520. Sanch. *l.* 7. *moral. c.* 17. *nu.* 79. Non solùm filiofamilias, sed etiam Religioso, si ille à patre, hic à Monasterio in Academia, vel alio loco sustentetur, ex præsumpta voluntate sustentantium, concessum videri, vt ex centum aureis annuis quatuor, vel quinque in honestos ludos recreationis causa insumat: nisi pater, vel Prælatus expressè prohibeat, aut Ordinis regula, vel recepta consuetudo talem pro pecunia ludendi modum omninò interdicat. Deinde si in alias recreationes tantam pecuniam filius, vel Religiosus insumpsit, non poterit deinde ludẽdo perdere, cùm reliqui sumptus ad vsus necessarios transmissi censeri debeant: nisi ob circumstantias, maiorem de patris liberalitate præsumptionem facere liceat. Prælatus autem licentiam dare non potest magnam pecuniæ quantitatem immoderatis ludis, alijsque recreationibus insumendi. Quare qui ab eiusmodi personis lucratur, quatenus ipsi ludendo perdere concessum non est, ad restitutionem obligatur, qua de re videri potest Sanch. *n.* 90.

6 Id verò dubitatur. Verum filius, vel Religiosus, qui non potest vltra certam pecuniæ summam ludendo, perdere, possit nihilominus maiorem lucrari, absque restituendi obligatione? Respondeo, & dico: Vno depositionis iactu, non potest filius, vel Religiosus plus altero lucrari, quàm perdere, ideòque restituere tenetur excessum, nisi expressè, vel tacitè condonetur. At verò successiuè pluribus iactibus nihil obstat, quominus magnam pecuniæ summam lucretur. Ita docent Bartol. Med. *lib.* 1. *instruct. Confessar. c.* 14. *§.* 28. Azor. *cit. c.* 25. *q.* 6. Mol. *tom.* 2. *disp.* 519. Valentia *loc. cit. notab.* 3. Sanch. *num.* 83. qui tamen discrimen indicat inter filiumfam. & Religiosum, quòd ille præsumere facilè possit, patrem contentum esse, vt, quamcumque pecuniæ summã ludendo acquisiuit, iterum alijs vicibus ad lusum deponat: at verò Religiosus talem præsumptionem facere nequit. Quia pecunia, quam Religiosus ludendo lucratur, Monasterio parta est: non potest autem Prælatus licentiam dare: vt bona Monasterij in magna quantitate alienentur sine necessitate, aut vtilitate. Quare licet Religiosus, dum idem ludus moraliter continuatur, omnem pecuniam, quam lucratus erat, deponere possit, postquam verò à ludo omninò cessatum fuit, non potest nisi tantam, quantam Prælatus rationabiliter illi, spectatis circumstantijs permittit.

Contra hanc responsionem Nau. c.20. *Man. n.* 12. Lolet. *lib.* 5. *summ. c.* 27. *num.* 8. Armill. *ver. ludus*, *num.* 8. & alij absolutè docent: Filiusfam. vel Religiosum plus ab altero lucrari posse, quàm perdere, quia contractus potest claudicare, id est, obligatorius esse ex parte vnius, non item alterius: vti patet in contractu emptionis instituto cum pupillis, *Instit. de inutilib. stipulat.* aut cum Ecclesia, sine Prælati consensu, *c. si qua rebus*, 12. *qu.* 2. Sed contrarium est verum, quod docent Sotus *lib.* 4. *de iustit. qu.* 5. *a.* 2. Syl. *verb. ludus, q.* 17. *dicto* 3. Angelus ibid. §. 8. Sà *n.* 6. Cou. *reg. peccatum p.* 2. §. 4. *n.* 4. Sanch. *nu.* 86. Quia vt claudicatio illa contractus locum habeat, opus est, alterum saltem naturaliter obligari, ita vt per traditionem rei promissæ dominium transferatur, si nihil excipiatur, aut repetatur: sin verò altera pars nullo modo obligetur, tum constat nullum esse contractum reciprocum: cùm is verò vtroque obligatorius sit. Atque filiusfam. ex bonis patris, & Religiosus ex bonis Monasterij adeò ludendo suprà quantitatem ipsis concessam perdere nequeunt, vt ex cõtractu ludi nulla obligatio oriatur, & dominium in lucrantem non transferatur, ergo neque lucrari possunt. Alia ratio est de pupillo, & Minore ludentibus sine consensu tutorum: illi enim licet ludendo perdere nequeant, quominus contra lucrantem excipere, aut per rei datæ conditionem, seu repetitionem, extra aut intra iudicium, solutum recuperare possit; tamen ipsis quoque obligatio subsistat, sicuti dixi suprà hoc tractat. *c.* 9. *n.* 7. *in fine*. Interim verò peccabit minor natu, si ad ludendum accesserit animo lucrum capiendi: sin autem perdiderit, non soluendi, aut solutum repetendi. Immò propter tale commissum dolum, in tali casu ad restitutionẽ lucri obligatus erit.

De vxore, & marito, quatenus eis ludere, & ludendo perdere concessum sit, colligi potest ex iis, quę dixi suprà *cap.* 16. *n.* 6. *&* 7.

Lucrum, quod dolo, & fraude à ludente acquisitum est, restitutioni obnoxium esse constat, excepto, quòd colludentibus concessum sit se mutuò decipere, secundùm cuiusque ludi leges, vel consuetudinem. Exempli causa, si certus de ludi victoria re dissimulata, sponsionem augeat, vel quasi meliorem ludi conditionem habens, aucta sponsione colludentem deterreat. Qua de re Cou. *p.* 2. *reg. peccatum*, §. 4. *n.* 5. Mol. *cit. disp.* 517.

7 Ad extremum annotare libet, ludi quoddam genus esse, quòd apud nos ollam fortunæ vocant, *Ein Glückhafen*, in quam coniectis schedulis, partim inanibus, partim verò continentibus fortunæ dona, tum pretiosa, tum exigua, cuiuis permittitur facultas extrahendi tot schedulas; quot v.g. denarios numerauit. Quæ secundum se licita est; modò iusta taxatio rerum in olla contentarum facta sit, & aliæ omnes fraudes remouęantur. Videtur autem mihi eiusmodi contractus etiam ad emptionem reuocari posse: quandòquidem consideratis rebus, quæ in schedulis continentur, sex ver. gr. crucigeri iustum pretium æstimantur, quo ematur ius extrahendi vnam schedulam, cum spe aliquid, seu parum consequendi.

CAP. XXII.

DE CONTRACTV LOCATIONIS, & conductionis.

SVMMARIVM.

1 *Locatio est contractus, quo res alteri vtenda, vel fruenda conceditur, certa pensione constituta.*
2 *Conductor rem sibi locatam alteri locare non prohibetur.*
3 *Si impedimentum accidit ex parte rei conductæ, liberatur conductor à soluenda pensione, secundùm proportionem temporis, quo vti, frui non potuit: Sin verò ex parte conductoris impedimentum incidit, non ita liberatio contingit.*
4 *Expensas in rem conductam, quæ duraturæ sunt, item tributa, & onera publica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat.*
5 *Conductor, custos, &c. ostendere debent, rem sibi commissam perijsse, & quidem sine culpa.*
6 *Incendium culpa inhabitantium accidisse, in dubio præsumitur.*
7 *Propter modicum infortunium nihil colono de pensione remittitur, secus, si magna, & plus, quàm tolerabilis clades facta est.*
8 *Si pluribus annis, ob cæli clementiam, vberiores fructus ex fundo proueniant, colono emphyteutico pensio augeri potest, sicuti, & vice versa, dominus pensionem conuenit ob cladẽ immodicã.*
9 *Locator conductorem, durante tempore conductionis, expellere non potest, nisi in casibus iure expressis.*
10 *Successor vniuersalis, non item particularis, locationis contractui stare tenetur.*

IN hoc tractatu de contractibus eum ordinem secutus sum, vt in primis agere de gratuitis contractibus, deinde de reciprocis, seu onerosis: & hactenus quidem fermè de iis, quibus dominium rei traditione transfertur, deinceps autem de iis contractibus dicendum, quibus dominium, saltem directum non transfertur, & ante omnia de locatione, & conductione.

1 Locatio est contractus, *quo quis rem aliquam alteri vtendam, vel fruendam concedit, certo prætio, siue mercede constituta.* Et dicitur is, qui concedit, *locator*, qui suscipit, *conductor*. Nomine *rei* in definitione intelligitur tam res mobilis, vt equus ad equitandum, vacca ad fructum capiendum, bos ad arandum, item opera hominis, v.g. fabri, pictoris, quàm res immobilis, vt domus ad inhabitandum; ager, vinea ad fructus percipiendos, saltem intrà decennium: nam si ad longum tempus videlicet, decennium, vel vltrà concessio fiat, efficitur contractus emphyteuticus, de quo cap. sequenti.

Dicitur in definitione, *vtendam, vel fruendam*: Quia interdum solus vsus conductori conceditur, sicuti videre est in domo, equo locato, interdum verò etiam fructus, vt videre est in locata vacca, capra, fundo.

Constituto prætio, siue mercede, & quidem in pecunia numerata. Nam si alia merces statuatur, non erit propriè contractus locationis; sed innominatus, v.g. do tibi equum ad vsum, vt des mihi frumenti scapham, iuxta *l. naturalis, §. at cum do*, iunct. Gl. *verb. si res, ff. de præscript. verb.* Quamuis etiam talis contractus locationi assimulatur, vt depositum de vino, censeatur etiam depositum

positum de altero, sicuti notant Doct. *in l. 1. §. si quis seruum, ff. depositi*, Gomez 2. *resol. cap. 3. n. 3.* Mol. *disp. 486.* Vide *Instit. de locat. & conduct. principio, & §. præterea*, iunct. Gl. Porrò rectè annotauit Gabr. *in 4. d. 15. q. 10. ar. 3. dub. 6.* S. Anton. *par. 2. tit. 1. c. 19. §. 8.* Nau. *c. 17. Man. n. 108.* Mercede pecuniaria conductum cogi non posse, vt pro ea res alienas, quamuis æquiualentes, accipiat, v.g. cibos, pannos. Quia sicuti debitor cogi non potest pro vna specie aliam soluere, ita nec creditor recipere: Excepto tamen casu necessitatis, si debitor alio modo soluere non possit.

Hinc etiam est, quòd locatio, & conductio magna cum emptione, & venditione affinitatem habeant, eisdemque iuris regulis consistant, iuxta *cit. tit. Instit. princ. & §. adeo, & l. 2. ff. locati.* Differunt tamen primò: Quia emptio, ac venditio tendit ad dominij translationem; locatio solùm ad vsus, vel fructus concessionem, *l. non solet, ff. locati, & l. cùm manu sata, §. vlt. ff. de contrah. empt. Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus*, Secundò: Quia si res vendita ante traditionem sine culpa venditoris pereat, emptor nihilominus pretium soluere debet: Sin autem res locata ante traditionem intereat, contractus penitus dissoluitur, & conductor liberatur, *l. item quæritur, ff. locati, & l. 1. in fine, C. de iure emphyteutico*, & docet Gomez *loc. cit. num. 1.*

2 Quæstio prima. Vtrùm conductor rem sibi locatam alteri locare possit? Respondeo, ita affirmandum esse, *ex l. sicut, ff. locati, l. nemo, C. de locato: Nemo prohibetur rem, quam conduxit, fruendam alijs locare, si nihil aliud conuenit*, Debet tamen primus conductor locare rem æquè idoneo, ad eumdemque vsum: tunc autem secundus conductor actione personali obligatur ad soluendam pensionem non primo: sed secundo locatori; quippe quo cum contraxit: quamuis interim fructus in prædio nati; item res secundi conductoris sciente locatore in prædium rusticum, vel etiam eo ignorante in prædium vrbanum illatæ, tacitè pro pensione obligatæ sint, *l. si in leg. §. 1. ff. locati, l. certi iuris, C. de locato, & conducto.* Quam proinde pensionem, si secundus conductor primo locatori soluerit, penitus liberatur, *l. solutum, §. solutam* iunct. Gl. *ff. de pigneratitia actione*, & docet Gomez *nu. 12.* Vide Mol. *disp. 489.* Anton. Negusantiũ *de pignor. p. 2. memb. 4. n. 182.*

3 Quæstio secunda. Si impedimentum accidit, quominus conductor re conducta vti, frui possit, vtrùm pensione liberetur? Respondeo & dico I. Si impedimentum accidit ex parte rei conductæ, vt puta quia domus ruinam minatur, nocturnis spectris infestatur, ob periculum pestis, aut belli tutam habitationem non præstat, liberatur conductor à soluenda pensione, pro tempore, quo inhabitare, vel alia re conducta vti, frui non potest: quamquam, quod attinet ad impedimentum pestis, non vbique ita receptum est. Atque ita docet Nau. *cap. 17. nu. 187.* Gomez *num. 3.* Mol. *disp. 493.* Less. *cap. 24. dub. 2.* Cou. *in pract. qq. q. 30. num. 3.* & habetur *in cit. l. item quæritur, §. exercitus, & l. habitatores, in fine, ff. eod.* vbi dicitur. *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret* (conductor) *quamuis periculum verè non fuisset, tamen non debere mercedem.*

Duæ autem assertionis limitationes sunt: I. Quòd cessante impedimento, conductor, eiusue heredes, contractum conductionis continuare coguntur, si facilè possint, & res adhuc integra sit: de re Cou. *cit. n. 3.* Mol. *cit. disp. 493. §. vtrum autem.* II. Interdum ob circumstantias, aut consuetudinem contrahentium aliud agi videtur, vt videlicet pensio, *v.g.* naulum nauigantium in mari, nihilominus debeatur, etsi impedimentum, v.g. naufragium, vel piratarum incursus incidat qua de re idem Mol. *tomo 2. disp. 502.*

Dico II. Si res aliena bona alicuius fide elocata, posteà euicta sit, debet locator petere à domino rei, vt conductorem eadem pensione vti, frui, sinat: si nolit, tenetur conductori aliam rem nõ minus commodam, v.g. domum ad inhabitandum præstare, si possit: alioquin de pensione remittere cogitur, *l. si quis domum*, iunct. *l. si fundus, ff. eod.* Vide Gomez *num. 2.* vbi addit, idem esse in fideiussore, ac pignore, quod satisfiat præstando æquè idoneũ, *l. qui autem, §. 1. ff. de constituta pecunia.* Sin verò culpa, vel dolo locatoris res locata euicta fuerit, aliudue impedimentum acciderit, quominus conductor ea vti, frui potuerit, ille omninò præstare cogitur, quanti huius interest, sicuti habetur *in cit. l. si fundus.* Vide Syluest. *locatio, q. 12.*

Dico III. Si impedimentum ex parte conductoris incidat, quominus re conducta vti, aut frui possit; v.g. si quis operas conduxerit, quibus, mutato consilio, vti nolit: mercedem nihilominus soluere cogitur, sicuti constat *ex l. qui operas, ff. locati*, & tradit Gl. *l. ex conducto, §. item cum quidam, ver. personis, ff. eod.* Sylu. *cit. d. 12.* Nau. *n. 197.* Mol. & Less. *loc. cit.* Si tamen conductus operam suam alteri in idem tempus locauit, vel locaturus est, tantundem de pretio detrahendum, quantum à posteriore conductore acceptum erat, sicuti benè docet Less. *num. 9.*

4 Quæstio tertia. Ad quem pertineat expensas in rem conductam facere, v.g. vt illa, stabulum, puteus, domus sarta, tecta conseruentur? Respondeo, & dico; Ad locatorem pertinere. Ita ex communi docet Gomez *n. 20.* Mol. *disp. 496.* & habetur *in l. sed adde, §. si inquilinus, l. dominus, l. colonus, ff. eod.* Atque in hoc differre colonum ab vsufructuario, & emphyteuta, monet Gloss. *cit. l. ex conducto, verb. reficitur.*

Corollarium I. Si conductor in rem conductam, necessarias, vel vtiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel finita locatione à locatore repetere, sicut habetur expressè *in cit. l. dominus, & cit. l. colonus*, vbi additur, etiam eum, qui propter pensionem non solutam eijcitur, expensas vtiliter factas repetere posse: in quo differt colonus, siue conductor ab emphyteuta, vt infrà dicam. Monet autem Mol. *in fine disp. 496.* Interim dum expensæ à locatore non soluuntur, rem conductam à conductore retineri posse.

Corollarium II. Ad locatorem, non conductorem pertinet, tributa, & onera publica præstare, quæ ratione domus, aut fundi locati debentur, sicuti constat *ex tit. ff. de via publica, & si quid in ea factum dicatur: Construat vias publicas vnusquisque secundum propriam domum: & aquæ ductus purget, qui sub domo sunt: & construat ita, vt non prohibeatur vehiculum transire. Quicumque autem mercede habitant, si non construat dominus, ipsi construentes computent dispendium in mercedem.*

Limitari autem debet dicta assertio. Nisi de expensis faciendis aliter inter contrahentes conuentum sit. Secundò: Nisi consuetudine loci aliud receptum sit: Id enim seruari debet. Vtrumque horum colligitur *ex circa locationes, C. locati.* Tertiò; Expensas non duraturas, quæ quotannis pro fructuum collectione fieri debet, arando, seminando, metendo à conductore, siue colono præstandas esse, nemo dubitat, & constat *ex l. sumptus, ff. de rei vendicat.* Vide Fachin. *p. 1. l. 1. contr. c. 85.*

Quæstio quarta: Si res perijt apud conductorem, vel deterior reddita est, vter damnum præstare debeat. locator, an conductor? Respondeo cum Gl. *Instit. de locat. & conductione, §. penult.* alijsque Doctoribus communiter; Dolum, & culpam, tum latam, tum leuem à conductore præstandam esse; non item culpam leuissimam, multò minus casum fortuitum, sicuti constat *ex l. si vt certa, nunc videndum, ff. commodati.* Excipe primò; Nisi aliter conuentum sit: quo minus tamen conductor, aliusve contrahens de dolo teneatur, conueniri non potest: quia id bonis moribus repugnat, *l. si vnus, §. illud, ff. de pactis, quæ C. eod.* Excipe secundò. Quòd consuetudo interpretatur, vt si valdè pretiosa locata sint: v.g. vasa aurea, argentea, conductor culpam etiam leuissimam præstare teneatur, vti notauit. Maior *in 4. dist. 15. qu. 45. §. tertiò arguitur.* Ratio est, partim quia talis suaptè natura exactissimam seruandi diligentiam postulant: partim quia nemo ea, nisi cum tali conditione, locare vellet. Excipe tertiò. Nisi conductor culpa sua causam casui fortuito præbuit; vt quia in mora restituendi fuit, aut *si in locatione, v.gr. conuenit: Ignem habeto, & habuit; tenebitur etiamsi fortuitus casus admisit incendium, quia non debuit ignem habere, l. videamus, §. in hoc, ff. locati.*

5 Dubium autem est: Si nesciatur, casune; an culpa, vel dolo conductoris, aut custodis, res perierit, cui onus probandi incumbat? Respondent communiter Doctores *in l. si qu. argentarys prope finem, ff. de edendo*, Ioseph. Maschardus *vol. 1. de probat. concl. 272.* Gomez *cit. c. 3. nu. 22.* Mol. *disp. 394. §. qui rem*, Conductorem, custodem, &c. obligari ad vtrumque ostendendum: & quod res perierit, v.g. pecus mortuum, vel abactum sit, & quòd sine culpa sua. Ratio est, partim quòd ea, quæ facta sunt, puta rem perijsse, furto ablatam esse, non creduntur, nisi ostendantur: partim quòd talis obligatio conductori, custodi, alijsque officialibus, præsertim publicis ex natura contractus veluti gentium iure imponitur, vt ostendant rem sibi commendatam absque culpa ipsorum perijsse. Quod limita primò: Nisi graues coniecturæ siue iudicia pro hominis innocentia adsint, tunc Iudex, considerata qualitate personæ, interdum iuramentum in probationis supplementum deferre, vel partibus compositionem suadere poterit. Limita secundò: Nisi consuetum sit, eiusmodi res perire, & quidem sine culpa conductoris, custodis: tunc præsumptio stat pro ipso, vel saltem delato eo iuramento, liberatur. Qua de re vide Gomez *loc. cit.*

6 His affine dubium est. Verùm in dubio præsumatur incendium ortum culpa conductoris? Respondetur ex communi Doctorum sententia apud Ioseph Maschardum, *volum. 1. concl. 467. num. 8.* Menoch. *de arbitr. qq. casu 390. num. 4.* Ioach. Mynsing. *cent. 6. obseru. 88.* Conductorem absoluendum esse, nisi locator culpam ostendat. Tametsi enim incendium inhabitantium plerumque culpa accidat, vt proinde in dubio contra illos præsumptio existat, *l. 3. §. cognoscit, ff. de officio.* Præfecti vigilum: non tamen semper patrisfamilias, sed sæpè numero famulorum culpa quam

quam paterfamilias præstare non cogitur, ſicuti constat *ex l. ſi venditæ, ff. de periculo, & commodo rei venditæ*, atque notauit Menoch. *loc. cit.* Andr. Gaill. *lib. 2. pract. obſeru. cap. 21.* Id fateor, ad commodatarium, qui ædes alienas gratis inhabitat, ideòque leuiſſimam etiam culpam, quæ facilè præſumitur, præſtare debet, incendij damnum pertinere, niſi præter omnem culpam ſuam fortuito caſu accidiſſe, oſtendat.

7 Quæſtio quinta. Vtrùm ob anni ſterilitatem, hoſtium incurſionem, aliumve fortuitum caſum, de penſione remittendum ſit? Reſpondeo & dico I. Ob damnum, ſiue infortunium modicum nihil de penſione colono remittitur. Ratio eſt; Quia ſi colonus ob vnius, vel alterius anni fertilitatem maius commodum capiat, nihil ipſi aufertur, neque penſio augetur: Ergo etiam modicum damnum æquo animo ferre debet, ſicuti habetur *in l. ſi merces, §. vis maior, ff. locati.*

Dico II. Si colonus magna, & plus, quàm tolerabili clade affectus eſt, ex cœli iniuria, aliave vi extrinſeca, ſine culpa ſua remittendum eſt de penſione. Ita habetur *cit. §. vis maior, & l. ex conducto, §. ſi vis tempeſtatis, ff. eod. l. licet, C. de locato, cap. propter ſterilitatem*, extra eodem illam autem cladem Doctores immodicam æſtimant, ſi deducto ſemine, alijſque: impendijs, ne dimidium quidem ſoluendæ penſionis ſuperſit, tunc enim eo oblato, reliquum remittendum eſt. Ita Cou. *in pract. qq. cap. 30. nu. 1.* Pinellus *l. 2. C. de reſcind. vendit. p. 1. cap. 3. num. 1.* Rebell. *p. 2. de contract. l. 14. q. 7.* Leſſ. *lib. 2. cap. 24. dub. 3.* Quamuis aliter Abb. *in cit. c. propter, num. 13.* Tunc immodicam læſionem cenſeri, ſi colonus vix recolligat tertiam partem ſoliti, Et aliter Bartholus *in cit. §. ſi vis maior*, Nau. *num. 188.* Si vix duæ tertiæ colligantur: vt ſi ager plerumque ferebat quindecim modios tritici: hoc verò anno vix decem protulit, aiunt, hanc immodicam coloni cladem videri. Fortaſſe autem rectiùs dicitur apud Gaill. *lib. 2. obſeru. 23. num. 1.* quòd vicinorum communis opinio attendenda ſit, num immodica clades coloni, alteriuſue conductoris cenſeri debeat, necne.

Excipe primò: Niſi conuentum ſit, vt ob caſum fortuitum, nihil conductori de penſione remittatur, vti habetur *in l. ſi quis domum, §. Iulianus, ff. eodem.* Quamuis neque tunc caſus inſolitus, & extraordinarius comprehenſus cenſetur, niſi id exprimatur, ſicuti ex communi docet Gomez *nu. 19.* Molin. *diſp. 495. arg. l. fiſtulas, §. frumenta, de contrah. emptione*, vbi DD. communiter, & Bartol. *in l. ſed etſi quis, §. quæſitum, ff. ſi quis caution.* quibus tamen contradicit Pinellus *cit. c. 3. num. 27.*

Excipe ſecundò: Niſi antecedentium, vel etiam conſequentium annorum fertilitate damnum compenſetur, *cit. l. ex conducto, §. Papinianus, & cit. c. propter ſterilitatem.*

Excipe tertiò, cum Gl. & Abb. *in cit. c. propter*, Nau. *in cap. 17. Man. num. 190.* Colono partiario (id eſt, qui aliquotam fructuum partem pendere debet, v. g. tertiam, aut quartam) ob anni ſterilitatem nihil de penſione remittitur. Ratio eſt. Quia vt dicitur *in cit. §. vis maior, Partiarius colonus quaſi ſocietatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur.*

Adijciamus hic etiam, quid in hacre de Emphyteuta ſentiendum ſit: Primò, ſi penſio, quam is ſoluere cogitur, comparatione fructuum, quos capit, modica ſit, & ſolùm ad recognitionem dominij, non liberatur: niſi emphyteuticus fundus omnino pereat. Ita habetur *l. 1. C. de iure emphyteutico, & §. adeò, Inſtit. de locatione, & conductione*: vel niſi in hoſtium poteſtatem deuenerit, ſine ſpe breui tempore recuperandi, *arg. l. cum vnus, §. vlt ff. de rebus auctoritate Iudicis poſſidendis*, vbi dicitur: *Si prædium mundatum ſit, aut propter latronum potentiam non poſſit poſſideri, rectè dicitur, non eſſe quod poſſideatur.* Et ita docet Abb. *in c. potuit, nn. vlt. de locato*, Clarus *lib. 4. recept. §. emphyteuſis, q. 8. num. 8.* Nauarr. *num. 187.* Fachinæus *par. 1. lib. 1. contron. cap. 90.* Andr. Gaill. *cit. obſeru. 24. num. 23.*

Secundò: Si magna penſio ſoluenda ſit ab emphyteuta, non tam in recognitionem dominij, quàm fructuum, quos capit, vel capere poteſt, compenſationem, æquitas poſtulat, vt remiſſio aliqua fiat, ſicuti docet Iulius Clarus, & Gaill. *loc. cit.* Gomez *cit. cap. 3. num. 18.* Leſſ. *dub. 8.* Rebell. *qu. 8.* Ratio eſt: Quia hoc caſu emphyteuticus colonus parum à conductitio differt. Vide Sylu. *verb. Emphyteuſis, qu. 1.*

8 Porrò viciſſim æquitas poſtulat, & conſuetudo ſeruat, vt penſio augeatur, ſi fructus longè vberiores ex fundo aliquo annis proueniant, ſicuti notauit Gl. *in cit. §. vis maior*, ibidem Bartolus, Abb. *in cap. propter, in fine, de locato*, Gomez *cit. num. 18.* qui tamen id limitant, niſi fructuum abundantia ob coloni induſtriam proueniat, tum penſio augeri non debet; ne diligentia illi ſua damnoſa ſit: ſed ſi ob cœli clementia, aut fortuitum caſum, rerumve mutationem, augmentum accidat. Vt ſi quis conduxerat molendinum, ac poſteà alia vicina impetu aquarum deſtruantur, augendam eſſe penſionem, aiunt DD. citati.

9 Quæſtio ſexta. Vtrùm locator conductorem arbitrio ſuo expellere, vel rem locatam alteri locare poſſit? Reſpondeo, & dico I. Non poſſe durante tempore conductionis, ſed poſt. Ita habetur *l. ne cui, C. de locato, & l. ædem, C. eodem*, vbi quatuor cauſæ adſeruntur, ob quas ante tempus conductorem inuitum expellere liceat: I. Si integram penſionem tempore ſtatuto non ſoluat. II. Si caſus improuiſus incidat, ob quem domus, v. g. locata vſibus domini neceſſaria ſit. III. Si rem locatam reficere neceſſe ſit. IV. Si conductor in re locata malè verſetur, quo caſu etiam damnum à conductore præſtandum eſt. Conſentit his *cap. propter, §. verùm, de locato* vbi id tradit Abb. *num. 6.* Nau. *cap. 17. num. 193.* Mol. *diſp. 499.* Niſi quod Pontifex eo loco biennium deſignet, quo ſi penſio ſoluta non fuerit, conductor expelli poſſit: id tamen Gl. ibidem, & Nau. *cit. n. 193.* intelligunt, ſi ad tempus non breue, ſed ſaltem ad quinque, vel ſex annos res locata ſit. Sed melius ait Mol. *l. c.* ſpectato communi iure, non eſſe certum tempus deſignatum; ſed id ſolùm ſpectari, vtrùm conductor penſionem debitam contumaciter ſoluere intermittat: id verò ſecundùm iura ſatis præſumitur, ſi conductor biennio integro penſionem ſoluere neglexerit, qui videtur eſſe ſenſus *l. quæro, §. inter locatorem & l. cum domini, ff. locati.*

10 Dico II. Neque locatoris ſucceſſor vniuerſalis, ſiue hæres, ante expletum tempus, conductorem expellere poteſt, *§. vlt. Inſtit. de locato, l. viam Cod. eod.* Ratio eſt: Quia eadem defuncto perſona cenſetur.

Dico III. Succeſſor particularis, puta emptor, donatarius, legatarius, non tenetur ſtare contractu locationis, ſimiliter neque conductor. Habetur *in l. qui fundum, ff. locati, & in l. emptorem, C. de locato.* Quod etiam locum habet, etſi ſolus vſusfructus alteri venditus, donatus, vel emphyteutico contractu conceſſus ſit, ſicuti docet Gomez *n. 9. ex l. arboribus, §. 1. ff. de vſufructu.* Poteſt enim vtrinque contractus reſcindi.

Limitari autem debet aſſertio primò, vt locum non habeat ſi pactio interuenit inter locatorem, & conductorem, ne res locata durante locationis tempore alienetur, conſtituta ipſi, in eius rei ſecuritatem, hypotheca, ſiue generali omnium bonorum, ſiue ſpeciali eiuſdem rei locatæ, iuxta *l. ſi creditor. §. vlt. ff. de diſtract. pignorum.* Secundò, ſi ea lege emptio, v. g. facta ſit, vt emptor conductorem ante tempus finitum non expellat, vt habetur *in cit. l. emptorem, C. de locato*: Tunc enim conductor retentione rei conductæ, per viam exceptionem ſe contra emptorem defendere poteſt, vel certè emptor conductori præſtare tenebitur damnum, ſeu quod intereſt eius, ante tempus non expelli, quòd alioquin locator, eiuſue hæredes ipſi præſtare deberent. Ita Gloſſ. *in cit. l. emptorem, ver. emit.* Tertiò, ſi locatio fundi facta ſit ad tempus longum, videlicet ad decennium, ad vitam; vt proinde tranſeat in contractum emphyteuticum, quo dominium vtile transfertur, non poteſt colonus à ſucceſſore particulari expelli. Ratio diſcriminis eſt, quia colonus emphyteuticus ius reale vtile in fundo obtinet *l. 1. §. quod autem ait Prætor, ff. de ſuperficiebus*, colonus autem merè conductitius ſolùm perſonam locatoris ſibi obligatam habet. Vide Gomez *l. c.* Mol. *tom. 2. diſp. 490.*

CAP. XXIII.

DE EMPHYTEVSI.

SVMMARIVM.

1 *Emphyteuſes concedi ſolent, vt prædia magis fæcunda reddãtur.*
2 *In emphyteuſi ius dominij vtilis transfertur, eoque à locatione diſtinguitur.*
3 *In dubio, num ſit contractus cenſualis, an emphyteuticus præſumitur talis, qualis in eo loco vſitatior eſt.*
4 *Laudemium ad ſubſtantiam emphyteutici contractus neceſſariò non requiritur.*
5 *Emphyteuſis alia eſt Eccleſiaſtica, & alia laica, ſeu communis.*
6 *Ad emphyteuticum contractum ſcriptura requiri ſolet.*
Emphyteuta domino exigenti inſtrumentum, ſeu titulum emphyteuſos, ipſaque prædia emphyteutica, & fines eorum, exhibere cogitur.
7 *Impendia, quæ ad fundi conſeruationem, & fructuum collectionem ſpectant, emphyteuta præſtare debet.*
8 *Si emphyteuta tribus annis continuis in emphyteuſi laica; duobus verò annis in Eccleſiaſtica, penſionem integram non ſoluat, ipſo iure cadit in pœnam commiſſi, exceptis, quibuſdam caſibus.*
9 *Emphyteuta, ſi domino non requiſito rem emphyteuticam alienet, per venditionem, &c. ipſo iure ea priuatur.*
10 *Poteſt tamen emphyteuta fundum oppignorare, ad vitam ſuam locare, cenſum, vel ſeruitutem in illo, etiam irrequiſito domino, conſtituere.*
11 *Titulo lucratiuo non prohibetur emphyteuta fundum emphyteuti-*

teuticum in alterum transferre, saluo tamen iure proprietarij.

32 *Emphyteusis alia est simpliciter hæreditaria, alia mixtè hæreditaria, alia simpliciter ex pacto, & prouidentia.*

33 *Emphyteusis alicubi absolutè concessa pro se, & filijs suis, etiam fœminas comprehendit.*

34 *Emphyteusis, etsi absolutè hæreditaria sit, tamen in personam potentiorem transferri non potest.*

35 *Si emphyteuta Religionem profiteatur, quæ capax sit immobilium bonorum, transit emphyteusis ad Monasterium.*

36 *Pater vni filiorum donare, vel prælegare potest emphyteusin si hæreditaria sit: sin verò ex pacto, & prouidentia, non potest in præiudicium aliorum liberorum: nisi sit emphyteusis noua, siue primitus acquisita.*

37 *Si tempus iuris emphyteutici ad hominis vitam, ad duas, vel tres generationes concessi finitum sit, non tenetur dominus secundum iuris rigorem, agnatum proximum, quantumuis idoneus sit, inuestire.*

38 *Laudemium ex venditione feudi emphyteutici vsufructuario, non proprietario debetur, v.g. patri, non filio ex bonis aduentitiis eius.*

1 EMφύτευσις Græcè; Latinè dicitur insitio, siue plantatio. Nam olim terræ incultæ, ac minus fructiferæ dari solebant in emphyteusin; id est, vt plantatione, ac cultu meliores, vtilioresque redderentur; vti tantùm domino, siue vsufructu in emphyteutam, siue colonum translato, ea lege, vt pensionem annuam, siue fructuariam, siue pecuniariam, soluere cogeretur in recognitionem dominij directi, penes eum manentis, qui prædium ad emphyteusim concessit.

Porrò, licet contractus emphyteuseos eo fine initio institutus fuerit, cum terræ infœcundæ fœcundarentur, sicuti dixi posteà tamen vsus obtinuit, vt etiam fœcundæ in emphyteusin darentur: siue in perpetuum, siue ad vnam, vel plures generationes, siue ad vitam hominis, qui sanus, & robustus est; siue ad longum tempus, id est, ad decennium, vel vltrà, (vti videre est in *Clem. 1. de rebus Ecclesiæ* non *alien.*) plerumque non modica, sed magna, & iusta, comparatione percipiendorum fructuum, pensione constituta.

2 Ex his intelligitur definitio contractus emphyteutici, quam tradit Mol. *disp. 445.* Contractus, quo res immobilis, quoad dominium vtile, alteri conceditur, pro reali pensione statutis temporibus domino proprietatis, eam ob causam, soluenda. Quamuis autem emphyteuticis contractus quibusdam alijs valdè affinis sit, videlicet locationi, censui resignatiuo, & feudo sicuti notauit Iulius Clarus, *lib. 4. sent. verb. emphyteusis, q. 1.* per voculam tamen *dominium* distinguitur à locatione, quæ ad modicum tempus instituta, nullum ius reale in conductorem transfert, sicuti superiore cap. dictum est. Vide *l. 1.* Zenonis Imp. D. *de iure emphyt. & Instit. de locat. & adeò.*

Addita verò vocula *vtile* distinguitur emphyteusis à censu reseruatiuo, in quo non tantùm dominium, rei vtile, sed plenum, ac perfectum in censualistam transfertur, reseruato censu, siue annua pensione soluenda; non ita tamen, vt si pensio, siue census biennio, vel triennio soluta non sit, res cadat in commissum, sicuti accidit in emphyteusi; quippe per quam ius non ita absolutè translatum esse censetur, sed sub conditione, si tale quid præstitum fuerit, sicuti notat Gloss. *in cap. constitutus, vt verb. iuxta tatam*: ibid. Abb. *n. 21.* Sylu. *verb. emphyteusis, num. 3.*

3 Exinde colligit Clarus *loc. cit.* Si dubitetur celebratusne sit contractus emphyteuticus, an censualis, seu, si ex verbis instrumenti colligi non possit, vtrùm pensio annua soluatur iure emphyteutico, an iure census, potiùs præsumendam esse perpetuam emphyteusim, quàm censualem contractum, præsertim si concessio ab Ecclesia facta fuit. Ratio est, quia contractus emphyteuticus minus cedit in præiudicium concedentis, quàm censualis. Contrarium verò docuit Cou. *3. resol. c. 7. num. 1.* Maschard. *volum. 2. concl. 81.* & alij plerique; eò quòd in dubio, quod minimum est, sequi oporteat, contractus autem censualis minorem obligationem possessori imponit, quàm emphyteuticus. Sed rectiùs dicitur, quòd communiter instituendus sit mos regionis, vt in dubio talis reputetur contractus, qui in eo loco frequentari solet, sicuti habetur *in l. si emptor in stipulat. ff. de reg. iuris*, & notat Mol. *tom. 2. disp. 382.*

4 Propterea quædam aduerte circa hoc dubium; I. Si instrumento factæ concessionis, posita reperiatur vox venditionis, censeri debet contractus censualis: quia emphyteuticus contractus venditionis non est, sed potius elocationis. II. Etsi instrumento nulla mentio laudemij facta sit, seu expressè, seu implicitè (videlicet vt ille tenecatur ad omnia onera, quæ emphyteutis communiter imponi solent) atque a tempore immemoriali nullum laudemium præstitum, aut datum fuerit; tamen, si alteræ coniecturæ desint, consequens non est, fundum censualem esse, & non emphyteuticum, quandoquidem ad substantiam contractus emphyteutici laudemium non requiritur, cum is varijs modis, siue pactionibus institui possit, vt constat *ex l. 2. & 3. C. de iure emphyteutico*. III. Si in instrumento laudemij mentio facta reperiatur, quod tamen constet longissimo tempore exactum non fuisse, tum multò magis, censeri debet contractus emphyteuticus: adeò, vt à nouo successore in eius inuestitura laudemium exigi possit non obstante præscriptione, quippe quæ tantùm se extendit ad præstationes præteritas, præterquam si ipso, aut expressa protestatione fundus temporis diuturnitate tamquam liber à laudemij solutione possessus fuerit, sicut explicaui hoc libro, *tract. 1. cap. 8. & 9.*

5 Duplex est emphyteusis: Vna Ecclesiastica, cuius dominiū directum ad Ecclesiam spectat, ideòque de eius constitutione secundùm ius canonicum iudicandus est. Veruntamen, si Ecclesiastica emphyteusis colono laico concessa sit, iudicandum erit de ea, quod attinet ad dominium vtile, secundùm leges sæculares, vt exinde tributa laicus, tamquam de re ad se pertinente, Principi suo sæculari pendere cogatur; sicuti docet Less. *cap. 24. dub. 8. n. 44.* Mol. *disp. 446.* licèt contrarium sentiat Andreas Fachin. *p. 1. lib. 1. controu. cap. 91.* ex Bartol. *leg. priuatæ, C. de excusat. numerorum, lib. 10.* Alia verò emphyteusis, quæ Ecclesiastica non est, laica siue communis dicitur.

6 Conditiones, quæ emphyteutico contractui communi iure insunt, (omissis ijs, quæ locorum consuetudine receptæ, vel contrahentium pactionibus adiectæ sunt, à quibus quàm minimè in hoc cōtractatu recedendū est, cum sit stricti juris, *l. 1. & seqq. C. de iure emphyteutico*) hæ fermè sunt: Prima. Ad substantiam, & valorem contractus emphyteutici requiritur scriptura, siue instrumentum scriptum, sicuti Doctores communiter docent, Clarus *q. 4.* Gomez *cap. 3. num. 6.* Maschard. *concl. 602. n. 2.* Fachin. *c. 84.* Mol. *disp. 447.* & colligitur *ex l. 1. C. de iure emphyteut.* ibi, *pactionibus scriptura interueniente habitis*. Idque ibi certiùs esse debet de Ecclesiastica emphyteusi, quippe ad quam expressè scriptura requiritur in *cit. Auth. de rebus Ecclesiæ non alienandis*. Sin autem is, qui se emphyteutam asserit, instrumentum exhibere non possit, quia amissum est, tenebitur testes producere, qui affirment contractum emphyteuticum inter tales personas celebratum, scriptoque instrumento confirmatum fuisse. Quòd si eius rei plenam probationem per testes facere nequeat, petere debet à Iudice, vel in defectum probationis iuramentum sibi deferatur, qua de re Maschard. *cit. concl. 602. num. 14.* Mol. *disput. 449.* Vbi notant, quod emphyteuta, domino exigenti exhibere cogatur non tantùm instrumentum, & titulum suæ emphyteuseos, sed etiam prædia emphyteutica, eorumque fines: nam alioquin contra illum præsumptio fiet, & omnia eius prædia emphyteutica censebuntur. Videri etiam post Fidericus Martini *de iure censuum, cap. 8. num. 249. & seqq.*

Sed excipi debet, nisi emphyteuta præscriptionis iure se defendere possit, ostendens, se 30. annorum spatio, si emphyteusis laica sit, vel 40. si sit Ecclesiastica, fuisse in pacifica possessione rei emphyteuticæ, & tamquam emphyteutam pensionem vniformē domino persoluisse: tunc alia probatione per scripturam, testes, &c. ad titulum emphyteuseos ostendendum opus non erit, sicuti docet ex communi Maschardus *concl. 603.* Nicol. Euerard. *vol. 2. consil. 33.* Mol. *disp. arg. lib. 2. Feudorum, tit. 26.* Si de feudo defuncti contentio sit inter dominum, & agnatos, vbi habetur: *Si quis per triginta annos rem aliquam, vt feudum possedit, & seruitium domino exhibuit, quamuis ea re non sit inuestitus, præscriptione tamen triginta annorum se tueri potest*. Immò multi sunt apud Maschard. & Mol. *cit. loc.* qui saltem in emphyteusi communi, longi temporis, videlicet 10. annorum spatio pensionem domino soluisse ad præscribendum satis esse arbitrantur. Cùm enim ad solutionem, vtraque pars concurrat, faciliùs iura præsumunt, pactum ac titulum antecessisse, *arg. l. cum de in rem verso, ff. de vsuris*.

7 Altera conditio: Emphyteuta debet fundum sibi concessum proprio labore, & industria colere, atque cauere, ne deterior efficiatur, si v.g. arbores frugiferæ exeidantur, villa diruatur. Insuper ad ipsum pertinet omnia impendia præstare, quæ ad fundi conseruationem, & fructuum collectionem spectant: puta vt domus, horreum, aggeres, fossæ, sepes, putei conseruentur, ac reficiantur, *l. sed cum, ff. de vsufructu*. Si tamen domus, horrea, putei, &c. absque culpa emphyteutæ omninò collapsa sint, ad fundi dominium pertineat restaurare. Ratio est, quòd substantia fundi ad dominum pertineat, ius autem fructuum ad emphyteutam. Igitur meritò hic impendia facit, quæ facit ad fructuum perceptionem spectant: rei autem substantia domini damno perit, qua de re vide Clarum, *§. emphyteusis, q. 8. nu. 8.* Mol. *disp. 454.* Quamobrem si emphyteuta, domos, vel stabula de nouo ædificet, aut aliud quippiam præstet, ad quod iure contractus non tenetur finita

rata emphyteusi absque culpa, aut crimine suo, melioramenta, eorumve æstimationem repetere potest, sicuti colligitur *ex leg. Paponianus*, aliàs incipit *divortio*, §. *impendij, ff. soluto matrimon. l. ad eum quem, C. de vsufructu*, & docet Gloss. *in l. sed si quid, verb. tegere, ff. de vsufructu*. & videri potest Arius Pinellus *l. 2. Cod. de rescind. vendit. p. 2. c. 2. num. 10.* Andr. Fachin. *p. 2. lib. 1. cap. 29.* Iulius Clarus *lib. 4. sentent. §. emphyteusis, quæst. 43.* Contra verò, si per emphyteutæ negligentiam, fundus in seipso deterior factus sit, vt minoris valeat, priuari potest iure emphyteuseos, & vsusfructus fundi eum proprietate consolidari, secundum *Auth. qui rem Cod. de sacrosanctis Ecclesijs*, & ex communi docet Tiraquell. *in l. si vnquam, verb. omnia, n. 31. Cod. de reuocat. donat.* Mynsing. *centur. 6. obseru. 86.* vbi ait ad hoc, vt emphyteuta, & quilibet fundi conductor: ob eius deteriorationem, iure expelli possit, tria necessaria esse: I. Vt deterioratio notabilis sit, quod iudicis arbitrio relinquitur. II. Vt ea deterioratio ipsius fundi sit absoluta; & non tantum in ordine ad perceptionem fructuum ad tempus, quo colonus fruiturus est. III. Vt colonus in dolo sit, vel culpa lata, aut leui.

8 Tertia conditio: Emphyteuta, in recognitionem dominij directi, penes proprietarium manentis; atque in compensationem dominij vtilis sibi concessi, soluere debet annum redditum, siue pensionem, sicuti habetur in §. *adeò Instit. de locatione*. Sin autem tribus annis continuis in emphyteusi laica, siue priuata, vel duobus continuis annis in Ecclesiastica, integram pensionem, siue canonem non soluat, ipso iure in pœnam commissi cadit, vt dominus eum expellere possit, quamuis de solutione interpellatus non fuerit, *l. 2. C. de iure emphyteutico, cit. Auth. Qui rem, & c. potuit de locato*, & videri potest Clarus *verb. emphyteusis q. 8. num. 4.* Mol. *tom. 2. disp. 453. §. maius dubium*.

Sed limitandum est primò: Nisi dominus debitor sit emphyteutæ, vt compensationi locus esse possit, teste Mol. *disp. 453. §. illud est obseruandum*, Nau. *cap. 17. n. 193. arg. cap. 2. de deposito*. Secundò; Si emphyteuta pensionem offerat, & per dominum stet, quominus recipiatur. Qua de re Glos. *in l. 2. verb. secundum legem, C. de iure emphyteutico*, Clarus *cit. quæst. 7. n. 10.* Tertiò: Si ob ignorantiam, vel aliam iustam causam pensio non soluatur, quæ videlicet hæres nesciuit rem emphyteuticam esse: nam vbi culpa non est, neque pœna commissi locum habet. Ita secundùm æquitatis rationem Gl. proximè citata.

Quartò limitari debet: Quòd emphyteuta, ob negligentiam, vel moram non soluendi canonem, pœnam commissi, seu determinationem iuris, vtilitatisque non prius incidat, quàm dominus voluntatem exequendi pœnam declaret, sicuti colligitur *ex cit. l. 2.* & docet Sylu. *q. 2.* Clarus *q. 9.* Mynsing. *cent. 3. obseru. 65. & cent. 6. obseru. 83.* Mol. *disp. 453.* Tiraq. *l. si vnquam, verb. reuertatur, C. de reuoc. donat.* Quòd si dominus omiserit voluntatem suam declarare, cum facilè ei licuisset: non potest deinde eius successor caducitatis pœnam exequi, sicuti docet Baldus *in l. vlt. C. de reuocat. donat.* Sed neque contra hæredem vasalli, aut emphyteutæ condemnatio per sententiam fieri potest, si contra delinquentem sciens et intermissa fuerat, sicuti notauit Mynsinger. *cent. 3. obseru. 97.* Id verò probabilius est: ad pœnam caducitatis incurrendam non requiri Iudicis sententiam: sed satis esse, si dominus voluntatem suam declaret: modò manifestum sit, quòd emphyteuta canonis solutionem per biennium, aut triennium culpabiliter intermiserit. Ita sumitur *ex cit. leg. 2. iunct.* Gloss. *verb. licere eum à prædijs repellere*, & docet Mynsing. *centur. 3. obseru. 65. & centur. 6. obseru. 83.* Fachin. *cap. 93.* contra Sà *verb. emphyteusis, num. 1.* Quin, & id probabile est, posse dominum in hoc casu etiam propria auctoritate rem emphyteuticam occupare, & emphyteutam renitentem eijcere, sicuti ex plurium sententia docet Mynsing. *cit. obseru. 65.* Neque dissentit Gloss. *in cit. l. 2. verb. secundum legem*, & Gloss. *in cap. potuit, verb. expelli, de locato*, eisdem Abb. *num. 13.* cùm tantùm dicant, contrarium esse tutius, propter scandalum. Ergo si id absit, licebit, per se loquendo, expellere emphyteutam, sicuti, & alium colonum conductitium, si pactis non est de canone soluendo.

Quintò: In emphyteusi Ecclesiastica, si post elapsum biennium, nos (id est, intra decem dies, secundùm communem doctrinā) oblatis pensionibus, emphyteuta moram purget, liberatur pœna commissi, iuxta *cit. cap. potuit*. Idemque in priuata emphyteusi, secundùm æquitatis rationem: seruandum esse, monet Clarus *qu. 8. in fine*. Vide Fachin. *cap. 98.*

Sextò; Si dominus ab emphyteuta, posteaquam is ex quacumque alia causa caducitatis, siue commissi pœna se dignum reddidit: insequentis temporis pensiones recepit, præsumitur ius reuocandæ ab ipso emphyteuseos condonare. Quemadmodum etiam dominus, si à vasallo suo post incursam pœnam caducitatis, sine protestatione iuris sui, solita seruitia recipiat, censebitur pœnam remittere, teste Claro, §. *feudum, q. 49. n. 10. & q. 63.*

Sublimitandum verò id est: Nisi Prælatus sit, qui in eiusmodi rebus Ecclesiæ præiudicare, & pœnam caducitatis remittere nequit, vti docet Gloss. communiter recepta *in cit. cap. potuit, verb. expelli*, Clarus *q. 10. num. 3.* contra Abb. *in cit. cap. potui. numer. 15.* Verùm, si pensiones temporis præteriti, id est, quæ ante incursam caducitatem debitæ erant, petantur, vel accipiantur, pœna caducitatis ideò remissa non censebitur, saltem in Ecclesiastica emphyteusi, sicuti constat *ex Auth. Qui rem, C. de SS. Ecclesijs*. Aliter autem se rem habere in emphyteusi priuata, docent Clarus *cit. q. 10. n. 10.* Fachin. *n. 99.* Quo loco notandum, quòd Ecclesia expellens emphyteutam post incursam caducitatem, tametsi nihil protestetur, nihilominus exigere possit pensiones præteritas nondum solutas, iuxta *cit. Auth. Qui rem*. Sed in priuata emphyteusi dominus emphyteutam expellens, si de iure illi suo nihil protestetur, censetur ei renunciare, seu remittere pensiones, vti Clarus docet *cit. loco*.

9 Quarta conditio: Non licet emphyteutæ: domino irrequisito fundum emphyteuticum alienare per venditionem: alioqui ipso iure cadit in pœnam commissi, & iure emphyteuseos, vnà cum meliorationibus, spoliatur, si alienatio traditione perfecta sit, *cit. c. potuit, & l. 3. C. de iure emphyteutico*. Ea propter duorum mensium spatium domino conceditur, partim ad liberandū, an ipse met, oblato eodem pretio, ius emphyteuticum, & meliorationes emere malit, partim ad explorandum, vtrùm emptor, vel alius nouus successor colendo, fundo emphyteutico idoneus sit: vt eum deinde in possessione emphyteuseos suscipiat, accepto, pro inuestitura, siue renouatione, laudemio, quod tamen partem quinquagesimam pretij, siue æstimationis emphyteuseos non superet, spectato communi iure, *cit. loc. 3.* pet consuetudinem verò plurium locorum, pars vigesima accipitur. Ante hoc verò bimestre tempus, si possessio fundi ab emphyteuta emptori tradatur, pœna commissi locum habet.

Porrò limitandum, id est, primò *ex cit. l. 3.* Nisi dominus in inuestitura, aut concessione emphyteuseos, clausulam apposuerit, quod illius alienatio fieri possit, vel si concesserit alicui emphyteusin pro se, & alijs, quibus ipse dederit, interpretanda est clausula talis concessionis, vt domini consensus non requiratur, cùm alioquin clausula illa specialis vltrà ius commune nihil operaretur, sicuti notant Clarus *quæst. 13.* Vide eundem, §. *Feudum, quæst. 21.*

Limitandum est secundò: Si dominus à nouo emphyteuta, cui alienatio facta est, quamuis sine consensu suo, in fundi possessionem missio, pensionem accipiat, censebitur in alienationem consentire, & pœnam commissi remittere.

Dixi autem rem emphyteuticam alienari statim non posse per venditionem: nam de permutatione aliter sentiunt Sylu. *verb. Emphyteusis, q. 17.* Clarus §. *emphyteusis, qu. 17.* Quamuis valdè probabile est, quod tradit Mol. *tom. 2. disp. 461.* Si res emphyteutica permutatur cum eiusmodi rebus, puta oleo frumento, vino, quas similiter etiam proprietarius soluere possit, de tali permutatione dominum admonendum fore: vtrùm ipsemet eam accipere malit; alioquin caducitatis pœnam locorum habiturum esse. Idemque dicendum videtur, si emphyteuta domino irrequisito fundum emphyteuticum alteri pro annua pensione in emphyteusin concedat, aut in longum tempus elocet: qui contractus dici solet sub emphyteuticus, atque domini consensum requirit, cùm sit species alienationis, sicuti docet Sylu. *verb. emphyteusis, q. 14.* Clarus *q. 20. & seqq.* Mol. *disp. 461.*

10 Interim verò non obstat, quò minùs emphyteuta, etiam domino irrequisito, rem emphyteuticam alteri nomine hypothecæ obligare, ius census, aliamue seruitutem ad vitam concedentis constituere possit, & ad tempus breue locare: quin etiam ad tempus longum, dummodo locatio non fiat ipsius rei emphyteuticæ simpliciter, sed solùm commoditatis ex ea percipiendæ, nomini ipsiusmet emphyteutæ, dum viuit, sicuti docet Molin. *cit. disp. 461. maius dubium*.

11 Denique titulo lucratiuo legati, donationis, dotis, non prohibetur emphyteuta fundum emphyteuticum, saluo per omnia iure domini, seu proprietarij, in aliam, etiam extraneam personam, domino irrequisito, transferre; modò non statim ab ipso emphyteuta in possessionem mittatur, sed domino significetur, vt donatarium idoneum ab emphyteusin agnoscat, & inuestiat, accepto ab ipso laudemio, si extranea persona sit. Videri potest Gloss. *in cit. l. q. vlt. C. de iure emphyteut. verb. vendere* Abb. *cit. num. 9. de locato*, Clarus *q. 15.* Sylu. *q. 16. & 17. & verb. dos, qu. 8.* Mol. *disp. 461.* Less. *cap. 24. dub. 8. num. 54.* Vide etiam addit ad Clarum *qu. 15.* vbi ait: Si emphyteuta alia bona habeat: non posse dare fundum emphyteuticum in dotem domino irrequisito: Sed etsi in dotem det eo casu, quo dare potest, durare tantùm ad vitam dotantis; immò etiam dotatæ.

12 Restant quæstiones, prima. Qui nam sint successores in emphy-

emphyteusi tum laica, tum Ecclesiastica. Hæc quæstio non mouetur de emphyteusi, quæ ad certos annos, videlicet 10. vel 20 conceditur, vel quæ ad solam vitam emphyteutæ: constat enim eo tempore transacto, ad dominum, eiusue hæredes emphyteusim reuerti. Sed præter temporalem istam emphyteusim, notandum est ex Claro, §. *emphyteusis, qu.* 16. *&* 28. Mol. *tom.* 2. *disput.* 472. Quod emphyteusis alia est simpliciter hæreditaria, id est, concessa cum facultate transferendi ad quoscumque hæredes, etiam extraneos. Quæ proinde emphyteusis liberè alienari potest, requisito domini consensu: vel etiam non requisito, si ex inuestitura appareat, concessam fuisse cum libera alienandi facultate, vti docet idem Clarus, *quæst.* 13. *numer.* 7. Alia est mixtè hæreditaria, quæ concessa est pro filijs, seu descendentibus, ijsque hæredibus. Quo casu filius succedere in emphyteusi non potest, nisi etiam in hæreditate ascendentis succedat. Alia denique est emphyteusis simpliciter ex pacto, & prouidentia, quæ data est pro filijs, seu descendentibus, vel absolutè, vel in certas generationes, Et ad hanc non requiritur, vt filius sit hæres, cùm possit etiam repudiata hæreditate paterna, succedere in emphyteusi: quippe quam non iure hæreditatis, sed ex pacto, & prouidentia, seu prima eius institutione accipiat.

Nunc respondeo, & dico I. Si emphyteusis absolutè alicui concedatur, *Do tibi hunc fundum in emphyteusim*, nulla facta expressione hæredum, aut successorum; censeri debet ea pacto, & prouidentia. Quam esse communem sententiam, testatur Molin. *disp.* 473. *princ.* Ratio esse debet, quia emphyteuses, sicuti, & feuda, communiter ita concedi solent. Quare etiam vice versa, si alicubi consuetum sit, vt emphyteuses concedantur cum facultate transferendi ad quoscunque hæredes, etiam extraneos, tunc censeri debebunt simpliciter hæreditariæ, si dicta forma absolutè alicui datæ fuerint.

13 Dico II. Si emphyteusis alicui concessa sit pro se, & filijs, possunt etiam fœminæ succedere. Ita docent Cou. 2. *resol. c.* 18. *n.* 1. Clarus *q.* 32. *n.* 2. Andr. Fach. *q.* 3. *lib.* 8. *c.* 97. Mol. *disp.* 474. *ver. Tertiùm*, contra multos Legistas. Ratio est: Quia nomen filiorum etiam filias comprehendit, *l. quisquis, ff. de verbor. signific.* Cùm igitur fœminæ capaces sint emphyteuseos, perinde, ac masculi, iuxta Authent. *de non alienan.* §. *emphyteusis*; ideò nomine filiorum expresso in emphyteutico instrumento, etiam fœminæ comprehendi debent. Verùm consuetudine receptum esse, ait Clarus *cit. quæst.* 32. *num.* 3. vt non admittantur fœminæ, nisi deficientibus masculis.

Dico III. Si emphyteusis alicui concessa sit pro se, & hæredibus suis, aut successoribus suis, censeri debet hæreditaria, vt ad extraneos quoque transire possit. Quæ est communis sententia apud Clarum *q.* 28. *ver. est casus.* Mol. *disp.* 449. *verb. Est verò, &* *disp.* 472. *verb. Quòd si emphyteusis.* Quia nomine hæredum, aut successorum, etiam extranei comprehenduntur. Addunt tamen Doctores, hanc assertionem locum tantùm habere in emphyteusi laica; at verò in Ecclesiastica nomine hæredum tantùm comprehendi descendentes: non item extraneos. Quod tamen sola consuetudine niti debet; si videlicet alicubi Ecclesiasticæ emphyteuses aliter concedi non soleant, nisi pro descendentibus; vt nomine hæredum non intelligantur, nisi descendentes. Sin verò consuetum fuerit, vt Ecclesiæ emphyteuses in perpetuum, & pro quibuscumque hæredibus concedantur; vel si emphyteusis non de nouo detur, sed antiquitus ita data, & nondum Ecclesiæ incorporata sit; tali casu etiam ad extraneos hæredes deuolui poterit emphyteusis Ecclesiastica. Quandoquidem canonico iure talis concessio nullibi restricta, aut prohibita reperitur, *Authent. autem Iustin. Imperatoris de alienat. & emphyteusi*, §. *Emphyteuses*, vbi præcipitur, vt emphyteuses non concedantur, nisi in personam quæ accepit, & duos hæredes, seu descendentes, ad propositum non facit: tum quia in ea Authent. sermo tantùm est de Ecclesia Constantinopolitana, & alijs quibusdam locis eiusdem Vrbis: tum quia Authent. illa, cùm de rebus Ecclesiasticis specialiter disponat, ab Ecclesia non acceptatur, iuxta *cap. Ecclesia S. Mariæ, de Constit.* Sin verò Authent. illa aliquibus locis per consuetudinem firmata sit; secundùm eam procedi potest, non vi Imperatoriæ constitutionis, sed propter consuetudinem diuturnam, quæ vim legis habet, vbi lex deficit, *c. vlt. de consuetud.*

14 Dico IV. Etsi emphyteusis hæreditaria sit, seu concessa pro quibuscumque hæredibus, aut successoribus, non potest tamen transferri in personam potentiorem, magisque priuilegiatam, cuiusmodi est, v. g. Ecclesia, vel Ciuitas. Ita colligitur *ex l. vlt. C. de iure emphyteut.* iunct. Gl. *verb. vetari*, & esse communem, testatur Clarus *q.* 22. Molin. *disp.* 459. *vers.* 4. Ratio est: Quia proprietarij conditio deterior redderetur, tali alienatione: quandoquidem rarius laudemium consequetur, & difficilius ad ipsum emphyteusis reuersura est.

Corollarium. Cum bona alicuius ob crimen confiscantur, licet fiscus etiam succedat in emphyteusi, si hæreditaria sit, vt ad quoscumque etiam extraneos deuolui possit, *argum. l. iure liberorum, ff. de iure patronatus*; tamen cogi poterit fiscus, vt intra annum alteri vendat emphyteusin, qua de re Molin. *loc. cit.* & Sylu. *verb. emphyteusis, q.* 20. vbi ait cum Speculatore, quòd Ecclesiæ, vel Monasterio talis emphyteusis legari possit, vel eum hæreditate relinqui, ita tamen, vt intra annum vendere debeat. Testatur tamen Molin. *disp.* 481. *concl.* 2. Si bona alicuius ob crimen confiscantur, cõsuetudine receptũ esse, vt emphyteuses, & feuda Ecclesiastica, statim ad Ecclesiam reuertantur, quæ consuetudo apertè approbata videtur *in cap. felicis*, §. *si qua verò, de hæret. in* 6.

Quæstio secunda. Si emphyteuta Religionem profiteatur, ad quem emphyteusis spectare debeat? Respondeo & dico I. Si emphyteuta profiteatur Religionem, quæ capax non est stabilium bonorum, ac redditium, vti est Ordo Minorum de obseruantia, Cappuccinorum, & Societatis Iesu; emphyteusis pertinet ad legitimos hæredes, aut successores; videlicet si hæreditaria est, ad proximum consanguineum, si Religiosus ante possessionem nihil deposuit: sin verò sit emphyteusis ex pacto, & prouidentia, pertinet ad eos, qui secundùm inuestituram vocantur: si nullus talis adsit, reuertitur ad proprietarium. Ita docent Molin. *disp.* 482. *paulò post. princ.* Sanch. *lib.* 7. *moral. c.* 15. *nu.* 52. Ratio est: Quia professio talis Religiosi morti naturali æquiparatur, vt dicam *tract. seq. c.* 3. *num.* 3.

15 Dico II. Si emphyteuta profiteatur Religionem capacem bonorum immobilium, arbitror distinguendum esse vtrùm sit emphyteusis hereditaria, necne. Si hereditaria est, transit quidem ad Religionem, seu Monasterium: sed debet emphyteusin, (saltem post mortem Professi) vendere: quia alioquin omnem spem proprietarius amitteret laudemium accipiendi. Et ita intelligi debent Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 140. *vers. eamdem regulam, & tom.* 2. *disp.* 482. *ver. Si verò* Chaldas *de renouat. emphyteusis, q.* 19. *num.* 7. Less. *lib.* 2. *cap.* 41. *dub.* 10. *num.* 84. Sin verò hæreditas sit ex pacto, & prouidentia, tunc commoditas, seu vtilitas emphyteuseos, interim dum Religiosus viuit, ad Monasterium spectat: post vitam autem illius succedit, qui ex inuestitura vocatur: alioquin ad dominum reuertitur emphyteusis. Ita docet idem Molina *cit. disp.* 482. Sanch. *cit. c.* 15. *num.* 59. Ratio est: Quia cum persona omnia iura eius in Monasterium transeunt, si capax sit: adeòque etiam emphyteusis, & vsufructus quilibet: item ius patronatus, si ad Professum pertinebit non iure Collegij, sed iure singulari, vti docent Gloss. & DD. *in c. beneficium, verb. conferendum, de regular. in* 6. Rodr. *tom.* 2. *regul. q.* 122. *a.* 2. Sanch. *lib.* 7. *moral. c.* 14. *num.* 1. *& seqq.*

Quin immò etsi in inuestitura expressum sit, vt emphyteusis non transfertur in Ecclesiam, vel alium potentiorem, non impeditur ista translatio emphyteuseos in Monasterium: tum quia non alienatio propriè: cùm Monasterium possideat, & fruatur loco Professi, veluti vnam cum eo personam faciens: tum quia prohibitio alienationis intelligenda est de voluntaria alienatione: non autem de ea, quæ ex legis dispositione necessariò fit: qualis est ista, vt omnia bona Professi in Monasterium transeant. Quæ est communis doctrina Canonistarum *c. in præsentia, de probat. nominatim.* Abb. *num.* 73. vbi vniuersim aiunt, si quid alicui datum, vel donatum sit ea lege, vt non liceat alienare; illo Religionem profitente, transire ad Monasterium: quia *hæc alienatio legis, est accessoria ad personam ingredientis*, inquit Abb. & infrà *num.* 75. benè monet: Monasterium succedere in bonis professi non iure hæreditario, sed iure naturalis acquisitionis, de quo dicam infrà *tract. seq.* 6. *n.* 4. Benè tamen limitat Sylu. *verb. hæreditas*, 1. *q.* 7. *dicto* 4. Sanch. *cit. lib.* 7. *c.* 15. *n.* 69. Nisi intentio alienationem prohibentis fine suo frustretur, si res illa ad Monasterium perpetuò, & irreuocabiliter deueniat; tunc restituenda erit post Monachi vitam.

16 Quæstio tertia. Vtrùm pater vni filiorum emphyteuticum bonum donare, vel prælegare possit? Respondeo, & dico I. Si emphyteusis simpliciter hæreditaria sit, siue concessa alicui pro se, & hæredibus quibuscumque: vel pro se, & quibuscumque dederit; tunc possessor emphyteuseos vni liberorum in dotem dare, aut prælegare non prohibetur: modò id fiat, sine diminutione portionis legitimæ alijs liberis debitæ. Ita ex communi docet Clarus *verb. emphyteusis, qu.* 16. Quia eiusmodi bona censentur potiùs libera, seu allodialia, quàm emphyteutica.

Dico II. Si emphyteusis noua est, seu primitùs acquisita possessori, quamuis cum pacto, & prouidentia, potest vni filiorum prælegari, accedente consensu domini. Ita ex probabili idem Clarus contra Molin. *disp.* 478. Cou. *resol. cap.* 18. *num.* 2. Ratio est: Quia pater stipulando pro se, & filijs suis, censetur stipulatus cum dependentia liberorum à sua persona, ita vt nullum ius habeant ante mortem ipsius: consequenter cum domino aliam formam contractus instituere potest, antequam ius acquiratur descendentibus.

Hoc tamen discrimen est inter emphyteusin, quæ simpliciter ex prouidentia est, & emphyteusin mixtam: quòd hoc prælegari non possit cum diminutione legitimæ aliorum liberorum; at verò emphyteusis ex prouidentia simpliciter, non venit in computationem bonorum hæreditariorum.

Dico III. Si emphyteusis est antiqua possessio, ne quidem cum domini consensu, vni liberorum prælegando, aliis præiudicare potest. Hæc est communis: Quia post mortem primi acquirentis suis descendentibus acquisitum est, ex vi primæ inuestituræ. Si tamen emphyteusis sit hæreditaria mixtè, id est, concessa alicui pro se, filiis hæredibus: tunc depositiones patris testatoris filii amplecti debent, si hæredes esse velint: quia hæres facto defuncti contradicere non potest, *l. cum à matre, Cod. de rei vindicat.* & docet Couar. 2. *resol. cap.* 18. *num.* 2. *conclus.* 4. Molin. *loc. cit. disp.* 478. *conclus.* 3.

17 Quæstio quarta, Si emphyteusis, ad duas verb. gr. aut tres generationes concessa, iis finitis, ad dominum reuertatur: vtrùm is obligatus sit vltimi emphyteutæ agnato potiùs quàm alteri emphyteusin concedere? Affirmantem partem tenet Bartol. *in l.* 2. §. *permittitur, ff. de aqua quotidiana, & æstiua*, & alii multi, quos citat, & sequitur Clar. *ver. emphyteusis, quæst.* 43. Gail. *lib.* 2. *obseru.* 148. quæ tamen sententia aliter probari non potest, quàm auctoritate Bartoli, & recepta in pluribus locis consuetudine. Nam de iure contra sententia vera videtur, quam docet Molin. *tom.* 2. *disp.* 484. Andr. Fach. *l.* 1. *contr. iuris, c.* 100. Neque enim contrahens ex contractu plus obligatur, quàm inter ipsos conuentum fuit; si igitur emphyteuticus contractus ita institutus est, vt vltra tres generationes durare non debeat, non amplius obligatus erit, qui emphyteusin concessit. Fateor tamen, secundùm æquitatem, non facilè repellendum esse filium emphyteutæ, si ad emphyteusin idoneus, & emphyteusis alicui concedenda sit: alioquin multi coloni ad mendicitatem redigendi forent, non sine Reipublic. detrimento.

18 Quæstio Quarta. Si fundus emphyteuticus vendatur, vtrùm laudemium debeatur proprietario, an verò vsufructuario; quando vsusfructus à proprietate seiunctus est; vti videre licet in parte, ad quem pertinet vsusfructus bonorum aduentitiorum filiifamilias. Respondeo cum Sylu. *ver. emphyteusis q.* 22. & communi doctrina; Laudemium dandum esse vsufructuario, v. g. patri, aut ei, cui vsusfructus talis fundi legatus est. Quia omne emolumentum proueniens ex re fructuaria debetur vsufructuario, *l. item si fundi, ff. de vsufructu.*

Quæstio Quinta. Si fundus emphyteuticus ad dominum reuertatur, vtrùm is meliorationum æstimationem emphyteutæ soluere cogatur? Respondeo, & dico I. Si emphyteuta feudo emphyteutico priuatus est ob canonem non solutum, meliorationes à domino repetere non potest. Ita habetur expressè *in leg.* 2. *Cod. de iure emphyteutico.*

19 Dico II. Si emphyteuta absque culpa sua fundum emphyteuticum amittat, vt quia tempus finitum est, ad quod ei emphyteusis concessa erat; repetere potest meliorationes eas tantùm, ad quas ratione contractus emphyteutici non tenebatur; putà si nouum ædificium extruxerit, vti habetur *in lib.* 2. *feudorum, tit.* 28. Hic finitur *lex* §. *adhuc, ver. si vasallus*, iunct. Gl. *ver. aliquod ædificium fecerit.* Sin verò meliorationes fecit emphyteuta, ad quas ratione emphyteutici contractus tenebatur, eas repetere haud potest, sicuti indicat Gl. citata, & bene docet Andr. Fach. *lib.* 1. *contr. iuris, cap.* 92. Nam emphyteuta ea natura contractus emphyteutici fundum sibi concessum conseruare, ac meliorem reddere debet. Eademque quæstio eodem modo de feudo resolui debet, per ea, quæ docet Clarus *lib.* 4. *sentent. ver. feudum, q.* 88.

CAP. XXIV.

DE FEVDO.

SVMMARIVM.

1 *Feudum veluti donatio ac beneficium quoddam est, ob quod fidelitas, & personale obsequium à vasallo exigitur.*
2 *Feudum cum emphyteusi in plerisque conuenit.*
3 *Feudum magis etiam, quàm emphyteusis alienari prohibitum est.*
4 *Duplex est feudum; nouum, & antiquum: Item aliud est hæreditarium, aliud gentilitium, seu ex pacto, & prouidentia.*
5 *De feudo nouo vasallus cum domini consensu disponere potest, etiam non requisita voluntate agnatorum.*
6 *De feudo propriè hæreditario vasallus suaptè arbitr. disponere potest.*
7 *De feudo antiquo ex pacto, & prouidentia, vasallus disponere non potest sine renuntiatione agnatorum.*
8 *Bona feudalia ex pacto, & prouidentia, sicuti, & emphyteutæ omninò separata sunt ab hæreditariis seu allodialibus.*
9 *Feudum in quibusdam differt ab emphyteusi.*
10 *In feudo communi iuri fœminæ non succedunt: neque Clerici in sacris constituti, multò minus Monachi, & similes Religiosi.*
11 *Illegitimi quoque, quamuis per principis rescriptum legitimati, à feudis excluduntur; nisi expressè ad ea habiles facti sint.*
12 *Feudum à vasallo aufertur ob crimen ingratitudinis erga dominum suum.*

1 FEudum alii à *fœdere* dictum esse arbitrantur, alii à *fide* seu fidelitate, quam vasallus domino præstare debet, sicuti habetur *li.* 2. *feudorum, per quos fiat inuestitura, in fine.* Definitur *ex lib.* 2. *feud. tit.* 23. In quibus causis feudum amittatur, Concessio, seu donatio rei immobilis (puta regni, prouinciæ, ciuitatis, pagi, arcis, agri, &c.) secundùm vtile dominum, pro fidelitate, & obsequio personali, quod vasallus domino exhibere debet. Qua tamen definitione non comprehenditur feudum emptitium seu quod prætio comparatum est; cum neque propriè feudum sit, sicuti testatur Clarus *q.* 16.

2 In plerisque conuenit feudum cum emphyteusi: Primò vtrumque constituitur in re immobili. Secundò: Sicuti in emphyteusi, ita & in feudo vsusfructus transfertur in vasallum, manente proprietate penes dominum, sicut habetur *lib.* 2. *feudorum.* In quibus causis feudum amittatur, prope finem. Tertiò: vasallus, sicuti & emphyteuta, à domino inuestiri, siue in possessionem mitti debet; vel verè, & corporaliter ipsum introducendo, vt acquirat ius in rem; vel per iuris fictionem, tradendo ei annulum, ensem, vt acquirat ius ad possessionem rei propria auctoritate capiendam, sicuti colligitur *ex lib.* 2. *feud. tit.* 26. Si de feudo defuncti contentio sit inter dominum, & agnatos vasalli, §. *si facta*, & docet Clar. §. *feudum, q.* 26. Quartò: Vasallus sine domini consensu feudum alienare non potest: alioquin cadit in commissum post alienati feudi traditionem, & alienatio irrita est, sicuti habetur *lib.* 2. *tit.* 52. De prohibita feudi alienatione per Fridericum, *cap. Imperialem*, & docet Clar. *q.* 31. Syl. *ver. feudum, q.* 18.

3 Quin imò magis etiam prohibita est vasallo alienatio feudi, quàm emphyteutæ alienatio emphyteuseos; Si quidem vasallo concessum non est, absque domini consensu, quouis titulo oneroso, vel gratuito donationis, dotis filiæ datæ, &c. fundum alienare, aut in emphyteusin dare, aut oppignorare, sicuti constat *ex cit. constitut.* Friderici, & docet Gloss. ibid. Sylu. *qu.* 21. Ioach. Mynsing. *cent.* 4. *obser.* 86. Clarus *q.* 31. 35. 36. Qui tamen *in fine cit. q.* 33. notat, consuetudinem permittere, vt liceat vasallo, domino non requisito, pascua, & terras incultas in tempus etiam longum locare, seu in emphyteusim dare, seruitutem in re feudali constituere, fructus, & commoditatem rei feudalis alienare, imò etiam alium sibi vasallum subinfeudare, teste Gl. communiter recepta *in c. quæ in Ecclesiarum, verb. alienandi feudum de Constit.* Claro *qu.* 32. Mynsing. *cent.* 1. *obseruat.* 62. Quæ omnia tamen sine domini præiudicio fieri debent: adeò, vt si feudum aliqua de causa ad dominum reuertatur, mox seruitus illa, vel ius conductoris, &c. extinguatur. Nam *dissoluto iure dantis, dissoluitur etiam ius accipientis, l. lex vectigalis, ff. de pignoribus.* Vide *tit.* 9. *lib.* 2. *feudorum.* Item fieri debet seruo infeudato sine præiudicio hæredum, vel agnatorum, si sit feudum antiquum, vel paternum: quare eiusmodi concessio feudi vltra vitam concedentis fieri non potest, sicuti notat Mynsing. *cit. l.* Denique vasallus feudum sibi acquisitum omnino refutare, siue à se abdicare non prohibetur, vt alli obueniat, cui de iure debet, videlicet filio, aut alteri proximo agnato suo, vel ipsimet domino, si feudum nouum sit. Nam refutatio, alienationis nomine non comprehenditur, sicuti docet Mynsing. *cent.* 6. *obser.* 23.

4 Ex dictis quæstio soluitur: Vtrùm vasallus, cum domini consensu, vbi is requiritur, de feudo disponere possit, in præiudicium liberorum, vel agnatorum? Pro resolutione notandum; Duplex esse feudum, nouum, & antiquum. Feudum nouum dicitur, quod primò alicui acquisitum est, beneficio solius conferentis. Feudum antiquum est, quod ab ascendente iure agnationis, ad alterum transmissum fuit.

Iterum diuiditur feudum in hæreditarium, *Erbleben*: & Gentilitium, siue ex pacto, & prouidentia, *Stammleben.* Feudum hæreditarium propriè illud dicitur, quòd alicui simpliciter concessum est, pro se, & quibuscunque hæredibus. Feudum ex pacto, & prouidentia dicitur, quod concessum est alicui pro se, & filiis suis: aut, quod idem est, pro se, & liberis suis, Nam appellatione liberorum in materia feudali veniunt tantùm masculi, quippe qui soli, iure ordinario, feudi capaces sunt neque censetur comprehensæ feminæ, nisi specialis earum mentio fiat, sicuti habetur *in l.* 2. *tit.* 8 *de success. feudi, in fine*, sed etsi feudum speciali pacto concessum alicui sit pro se & hæredibus suis masculis, & feminis: hæ tamen ad feudũ non admittuntur, nisi in defectũ masculorum;

sicuti constat *ex cap. 1. §. filia, & §. quin etiam* Episc. vel Abb. *de success. feudi*: docet Mynsing. *cent. 9. obseru.* 74

5 His positis dico primò, de feudo nouo vasallus, cum domini consensu, tam inter viuos, quàm per vltimam voluntatem disponere potest, etiam non requisito consensu filii primogeniti, aut alterius proximi agnati, qui alioquin secundum formam inuestituræ in feudo successurus esset Ita ex communi docet Clarus *quæst. 40 & 41.* Andreas Gaill. *lib. 2. obseruat. 49.* Mynsing. *cent. 4. obser. 84. in fine*. Ratio est: Cùm enim in hoc fundo descendentibus, vel agnatis nondum ius acquisitum fuerit: ideò primus acquirens de eo, tanquam de re sua, cum domini consensu, pro arbitratu disponere potest: Excipe primò; Nisi feudum nouum concessum sit speciali fauore alicuius filii, in inuestitura nominati: tunc enim non potest ius successionis ipsi adimi. Et simile est, si alicui feudum concessum sit adiuncto speciali fauore fratris, qui ipsi defuncto in feudo succedat. Excipe secundò: Nisi feudum nouum alicui concessum fuit, vt esset instar antiqui, auiti, proauiti, &c. tunc alienari non potest cum præiudicio filiorum, aut collateralium: qui ab eodem illo communi stipite, patre, auo, proauo descendunt, sicuti docet Andreas Gaill. *lib. 2. pract. obseruat. 50.* Mynsing. *cent. 6. obseru. 84.*

6 Dico II. De feudo simpliciter, & propriè hæreditario tam nouo, quam antiquo, vasallus arbitratu suo inter viuos, & per vltimam voluntatem, neque requisito domini, aut proximorum agnatorum consensu, perindè ac de bonis propriis disponere potest. Ita ex communi docet Clar. *q. 41.* Gail. *lib. 1. obser. 154.* Ratio est: Quia tale feudum, ratione primæ inuestituræ, ad quoscunque etiam extraneos deuolui potest, reseruata domino directo fidelitate, à feudi successore præstanda.

7 Dico III. De feudo antiquo, quod cum pacto, & prouidentia ad hæredes, siue liberos descendentes, concessum fuit: (sicuti feuda plerumque concedi solent) non potest vasallus, etiam cum domini consensu, disponere, nisi insuper renunciatio proximi agnati accedat. Ita ex omnium sententia docent Ioach. Mynsing. *cent. 4. obseru. 85.* Clarus *cit. qu. 41.* Andreas Gail. *lib. 1. obseru. 49.* & constat ex *l. 2. feudor. tit. 39. De alien. paterni fundi*. Ratio est: Quia agnatis ex pacto, & prouidentia primi tum conferentis, tum acquirentis, ius acquisitum est, cui pactum, vel depositio posterior obesse non debet. Nam primordium huc originem cuiusque contractus inspiciendum esse, dicitur *in l. vnic. Cod. de imponenda lucratiua descriptione, lib. 10.* iunct. *Gloss. ver. primordium*. Interim tamen non prohibetur vasallus de fructibus percipiendis ex feudo disponere, quoad vitam suam.

8 Corollarium I. Bona feudalia ex pacto, & prouidentia, sicuti, & emphyteutica, non veniunt in confiscatione bonorum; propter generalem regulam, apud Iulium Clarum *lib. 5. sent. §. fin quæst. 78. n. 7.* Quòd in fiscum transeunt omnia bona delinquentis, quæ ad extraneos deuolui possunt, quæ autem ad extraneos deferri nequeunt, ea neque confiscari possunt.

Corollarium II. Bona eiusmodi feudalia (loquor de feudo antiquo ex pacto, & prouidentia) omnino separata sunt ab hæreditariis, quamobrem filio in legitimam computari nequeunt. Deinde proximus agnatus etiam repudiata hæreditate eiusmodi feudo succedere potest, quia in feudo antiquo ex prouidentia primò acquirentis iure agnationis, non iure hæreditatis succeditur, sicuti doceat DD. *in lib. 1. titul. 8. de success. feudi*; Clarus *q. 7. & 76* Ioach. Mynsing. *centur. 3. obseru. 67. & cent. 4. obser. 2.* Couar. *2. resol. cap. 17. n. 4.* Eademque ratio est de emphyteusi, si alicui concessa sit pro se, & filiis suis, non exprimendo, quòd debeant esse hæredes, sicuti notat idem Couar. *cit. c. 18. concl. 6.* Syl. *ver. emphyteusis, q. 19.* Gail. *cit. obs. 154. num. 17.* Quin imò, tametsi filius, vel agnatus hæreditatem defuncti adiit, beneficium tamen inuentarii consequitur: vt vltra vires hæreditatis creditoribus non obligetur, & feudum nihilominus retinere possit, quippe quod ab hæreditate, vt dixi, separatum est, & à defuncto in præiudicium agnatorum alienari, aut obligari non potuit. Neque enim in generali bonorum obligatione, aut hypotheca veniunt bona feudalia, sicut copiosè docet Andr. Gail. *l. 2. obseru. 154.* Excipiuntur tamen fructus eius anni, quo vasallus moritur, hi enim creditoribus debentur; sicuti etiam viuente vasallo debitoribus debentur; sicuti etiam viuente vasallo debitore, in causam iudicati executio in fructibus fieri potest; salua semper manente substantia, & iure feudi. Quod idem etiam in Ecclesiastico beneficio debitoris clerici locum habet, quod docet Andr. Gail. *lib. 1. obseru. 117.* Vide quæ dicam *lib. seq. tr. 2. c. 8. num. 10.*

Corollarium III. Qui iuramento renunciauit hæreditati paternæ, is nihilominus in feudo patri succedere potest: secus si omnibus bonis paternis renunciauit, sicuti docet Mynsi. *cent. 6. obs. 66.*

Denique conuenit feudum cum emphyteusi, quòd illo nuito, sine dolo, & culpa vasalli, meliorationes ad ipsum spectantes, quare peti debet dominus, vt eæ tollantur, nisi pretium, vel æstimationem soluere malit, sicuti habetur *lib. 2. feud. tit. 28.* & docet Clarus *lib. 4. sent. §. feudum, q. 8.*

9 Porrò ab emphyteusi feudum differt primò. In Emphyteusi annua realis pensio soluitur, in feudo autem plerumque personalis tantum obligatio est, honorem, ac reuerentiam domino præstandi, eum adiuuandi, defendendi contra omnes, modo licito De quo vide *lib. 2. feudorum titul. 6. & 7. & de forma fidelitatis*, Syl. *ver. feudum, qu. 11*: Clarum, *qu. 21.* Ea propter, feudum magis ad naturam donationis ac beneficii accedit: Emphyteusis verò ad naturam locationis, & contractus onerosi.

Secundò: Vasallus non tantùm qui primò inuestitur, dictæ fidelitati iuramentum domino suo præstare debet, sed etiam filius, aliusue successor, intra annum, & diem, inuestituræ renouationem, præstito iuramento, petere cogitur: nisi iusta causa excuset, quia iustè impedito tempus lege constitutum non currit. Qua de re videri potest Ioac. Mynsing. *cent. 6. obseru. 9.* Iterum verò, si dominus moriatur, vasallus intra diem, & annum ab hærede, alioue successore illius inuestituram petere, & fidelitatem iurare cogitur, alioquin feudo priuatur: saltem per Iudicis sententiam. Habetur *in l. 2. feudorum, c. 24.* Quæ fuit prima causa amittendi feudi, & apud Clarum. *qu. 29.* In quibusdam etiam feudis consuetudo obtinet, vt vasallus in recognitionem dominii directi, realem pensionem præstet, non tantum cùm nouus vasallus inuestitur, *im anfall.* sed etiam cùm mortuo domino, alius eidem succedit, *im Herzenfall.* In quo discrepat ab emphyteuta, qui laudemium semel tantum, cùm inuestitur, pendere cogitur.

10 Tertiò: In emphyteusi etiam fœminæ succedere possunt, communi iure, & consuetudine. In feudo autem succedunt descendentes masculi tantum vti suprà dictum. Deficiente verò linea descendente, succedunt agnati laterales, non tantum vsque ad gradum septimum: sed in infinitum, sicuti colligitur *ex lib. 2. feu. tit. 50. De natura successionis feudi*, & tanquam probabilius docet Clar. *q. 79.* Gail. *l. 2. obser. 150.* Ratio est, quia in feudo non succedunt agnati tãquam collaterales defuncti, sed potius tãquam descendentes in linea recta à primo acquirente, communi ipsorũ stipite, Quare regula feudalis est, quòd *vltimus agnatus primi acquirentis successor est, etiamsi feudum per mille manus transierit*.

Quartò: Emphyteuseos capaces etiam sunt Clerici, & loco Monachi Monasterium, ita tamen vt paulò post vendatur: vel prouideatur domino de laudemii solutione, ne domini directi conditio per translationem in Monasterium deterior fiat, qua de re egi *cap. præced. q. 2.* & docet Clarus *§. emphyteusis, q. 22.* Syl. *q. 20.* Less. *lib. 2. c. 31. dub. 10. n. 84.* Feudi autem dictæ personæ capaces non sunt, sicuti habetur *l. 2. feud. tit. 16.* Si de feudo defuncti contentio fiat inter dominum, & agnatos vassali, *Qui Clericus efficitur, aut votum religionis assumit, hoc ipso feudum amittit*. Cuius rei ratio affertur *eod. l. 2. tit. 21.* *Eò quod desit esse miles seculi, qui factus est miles Christi. nec beneficium pertinet ad eum, qui non potest gerere officium*. Sed limitari debet primò: Nisi sint Clerici tantùm in minoribus ordinibus constituti, non beneficiati; nam hos perinde ac laicos, ad feudum habiles esse, ex communi testatur Clarus *q. 78.* Secundò: Si feudum ex prima institutione, & voluntate conferentis, Ecclesiasticæ dignitati annexum sit, iuxta *lib. 2. feu. tit 40. De Capituli Conradi, §. vlt. & cap. ex transmissa, c. verum, de foro compet.* Quomodo Germaniæ nostræ Episcopi, Abbates, aliæque Ecclesiasticæ personæ passim feuda maiora, & imperialia, annexa dignitati suæ, possident; sicuti notauit Fach. *lib. 7. cont. c. 35. in fine*: Tertiò: Si feudum Francum, seu liberum sit ab obsequio, aut secundùm aliquos, si conditio feudi, locique consuetudo permittat, vt obsequium, quod ratione feudi debetur, per aliã personam præstari possit: Item si tale feudum sit, ex quo seruitium non personale: sed reale, puta pensio pecuniaria præstanda est. Tunc enim cessat ratio, quæ affertur *lib. 2 tit. 36.* An mutus, vel alias imperfectus, &c. Cur Clericus, fœminæ, & similes personæ feudum retinere non possint, *quia seruire non valent*, & ita docet Nauar. *com. 2. de Reg. n. 55.* Fachin. *loc. cit.* Sanch. *l. 7. moral. cap. 15. q. 3.* Mynsing. *centur. 5. obseru. 48.* Veruntamen in quibus pensio realis penditur non propriè feuda sunt, sed multum ad naturam emphyteuseos accedunt, teste Sylu. *ver. feudum q. 8.*

11 Quintò: A successione feudi excluduntur filii naturales, & illegitimi omnes, quamuis per Principis rescriptum legitimati sint: nisi expressa mentio fiat, quòd etiam feudi capaces esse debeant. Legitimati tamen per subsequens matrimonium admittuntur, qua de re Clarus *q. 82.* & Doctores *in lib. 2. feudorum, cap. 26. §. naturales filii*. At verò in emphyteusi etiam naturales liberi succedere possunt; nisi sit Ecclesiastica, à qua illegitimi omnes excluduntur, teste Claro *ver. emphyteusis, q. 30. 31.* Sa *eod. ver. n. 4.* Mol. *disp. 475. quem leg.*

12 Denique beneficium feudi à vasallo aufertur ob magnæ ingratitudinis causam; cuiusmodi plures speciales in libris feudo-

feudorum enomerantur: videlicet, si mortuo domino vasallus, intra annum, & diem, hæredem, vel successorem illius non adierit, vt fidelitatem polliceatur, & inuestituram petat: similiter, si hæres, vel successor vasalli intra idem tempus, dominum, causa inuestituræ petendæ, non accesserit per se, vel per procuratorem: si vasallus dominum suum, quem ad prælium euntem comitatus erat, in acie periclitantem dimiserit, si intellecto, domino suo insidias, parari eum de hac re certiorem non fecerit, vel si contra dominum inimicis eius se sociauerit: item si delator domini sui extiterit, & graue dispendium eum sustinere fecerit: si eum per vim aggressus fuerit, impias manus in eum, aliasue graues iniurias intulerit, aut vitæ eius insidiatus: Si vxori filiæ, nurui, sorori, in domo sui domini adhuc manenti se immiscuerit; si feudum, vel feudi partem, eiusue aliquam conditionem falsè inficiatus fuerit. Denique iustissima causa feudi amittendi, si obsequia, siue seruitia, ob quæ beneficium ei datum fuit, præstare recusauerit: Nisi forte ideo non seruierit, quia non potuerit: tunc enim feudum non amittit. Habentur hæc *lib. 1. feudor. tit. 5. & lib. 2. feud. tit. 24. & 26.* Quòd verò ad feudi priuationem Iudicis sententia requiratur, ex communi docet Clarus *q. 62.*

Porro, vtrum feudum amissum culpa vasalli, domino, an agnatis deferatur, habetur *in cit. tit. 24. §. denique. Si vasallus ita in dominum peccauerit, vt feudum amittere debeat* (puta propter ingratitudinem) *non ad proximos, sed ad dominum reuertatur; vt hac saltem habeat suæ iniuriæ vltionem. Sin verò non in dominum, sed alios grauiter deliquerit: sicuti ille, qui fratrem suum interfecit, vel aliud graue crimen quod parricidij appellatione continetur* (eo modo, sicuti dicitur *in tit. 36. lib. 2. feudor.*) *feudum amittit, & non ad dominum sed ad proximos* agnatos (non filium, iuxta *tit. 31. eod. lib. 2.*) *pertinet si beneficium fuerit paternum*, id est, parti primitus acquisitum feudum: tunc enim delictum patris nocet filio in feudo perdendo: secus est, si feudum à genere vlteriore descendit: tunc enim priuato patre, propter delictum; v.gr. fratricidij, filius delinquentis succedit in feudo, exclusis collateralibus, sicuti docet Abb. *in c. 2. n. 9.* de feudis: quamuis in his non vna DD. omnium opinio sit, sicuti videre licet apud Clar. *q. 66. n. 3.*

Quòd si inter vasallum, vel agnatos eius, & dominum controuersia sit super feudo, iudicare debent pares curiæ. Exceptis casibus, quos videre licet apud Mynsing. *cent. 6. obseru. 19.* Sin verò inter vasallos ipsos super feudo, aut re feudali controuersia existat, dominus est iudex competens: Hæc habentur *lib. 2. tit. 55.* de prohibita feudi alienatione per Fredericum, & videri potest Clarus *cit. q. 66.*

CAP. XXV.

DE DEPOSITO.

SVMMARIVM.

1 *In deposito dolus, non culpa, nisi quæ secundùm præsumptionem dolo æquiparetur, præstanda venit.*
2 *Contractus depositi magnam fidem requirit.*
3 *Depositarius absque consensu domini, expresso, aut tacito, re deposita, vti prohibetur.*
4 *Cæsareo iure prohibitum est, ne pecuniæ publicæ titulo mutui alteriusue contractus exponantur. Fortaßè tamen Officialis à culpa mortali excusari potest, si in aliquo casu certum sit, nec magistratui, nec subditis vllum ea re damnum inferri, aut lucrum decedere.*
5 *Depositarij possunt esse omnes, qui iudicij discretionem habent.*
6 *Ecclesia, vel Monasterium non tenetur, si depositum dolo, aut culpa lata Clerici, vel Religiosi amissa fuerit: nisi Capitulum consenserit in depositi susceptionem.*
7 *Sequestrum species quædam depositi est: eaque duplex, voluntaria, ac necessaria.*

D*Epositum est, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quod ponitur. Præpositio autem de auget depositum vt ostendat totum fidei eius commißum, quod ad custodiam rei pertinet.* Sunt verba Vlpian. *in l. 1. ff. depositi.*

1 Depositarius de dolo tantùm tenetur, *leg. 1. §. si quis seruum, ff. eod.* Non autem de culpa ciuili, nisi crassa sit, vt secundum præsumptionem dolo æquiparetur, videl. si in rebus suis curandis diligens, in deposito negligens sit, *l. quod Nerua. ff. eod. cap. 2. extra, eod.* Porrò de dolo adeò tenetur depositarius, vt conuenire non possit, ne dolus præstetur: quia talis conuentio contra bonam fidem, bonosque mores existens, peccandi licentiam tribuit; sicuti habetur *in cit. l. 1. §. si conuenit, & seq.* Cæterum postquam dolus admissus fuit, rectè conueniri poterit, ne quicquam exigatur. Prætereà in tribus casibus de culpa tenetur depositarius: I. Si ita conuentum sit; nam contractus ex conuentione legem accipiunt: II. Si aliquis deposito seipsum obtulit: quia maiorem præ aliis custodiendi curam promittere videtur: III. Si is, apud quem res deponitur, mercedem accipiat: siue pro cura, & custodia: siue quòd rem elaborare debeat, v.g. sartor vestem faciendo, aurifex aurum elaborando: transit enim tunc; contractus in locationem, sicuti habetur *in l. 1. §. si vestimenta, ff. depositi.* Vide *c. 2. de deposito*, Abb. ibidem, Angelum *verb. depositum, §. 4.* Gabr. *in 4. distin. 15. q. 10. dub. 9.* His adde, si depositarius inculpabili mora restituendi fuerit: & res postea, quamuis casu fortuito, pereat, alioquin non peritura, si suo tempore restituta fuisset: depositario imputandum esse, iuxta *cit. cap. 1. de deposito.*

Illud verò peculiariter statutum est *in tit. ff. Nautæ, caupones, &c.* ad arcendas improborum hominum fraudes: vt caupo, nauta, & stabularius de damno, qualicumque eorum culpa, etiam leuissima, in rebus custodiæ suæ commissis eueniente, teneantur: nisi prædixerint, vt vnusquisque deponentium res suas ipsemet custodiat se damnum non præstituros: tunc enim non tenebuntur, nisi de dolo. Existimat tamen non improbabiliter Sylu. *ver. Nauta q. 1.* Sà *ver. stabularius, n. 3.* Rebel. *p. 2. l. 1. q. 10. n. 11.* ante Iudicis sententiã, non obligari eiusmodi homines in conscientiæ foro ad culpam leuissimã præstandam. Cùm enim contractus in vtriusque commodum cedat, quando mercedem aliquam accipit; satis esse videtur, si culpã leuem præstare cogantur: quare quòd leges exactiorem diligentiam ab eis exigant, id vel in fraudis præsumptione fundatur: vel pœnale, & odiosum est eiusmodi hominibus: ideoque ante Iudicis sententiam non obligat.

Quædam addenda sunt: Primum. Vt is, apud quem res deponitur: obligationem contrahat, necesse esse, vt eius curam siue custodiam suscipiat conuentione, vel expressa, vel saltem tacita: nam cum ratione officii, vel conditonis suæ, rerum depositarum custodiam profitetur (vt caupo, nauta, stabularius) sufficit, eo vidente, ac tacente, res in domum eius deponi, sicuti præter alios docet Mol. *disp. 527.* Rebellius, & Sà *ll. cc.* vbi rectè etiam notant, si cista v.g. deposita fuerit, & qui deposuit, queratur, aliquid ex ea amissum esse, ipsi incumbere obligationem probandi, talem rem in cista fuisse.

2 Secundum. In contractu depositi adeò fides seruanda est vt etiam furi, vel prædoni, rem furtiuam, apud te depositam, repetenti, restituere debeas, sicuti habetur *cit. l. 1. §. si prædo.* Excipe: Nisi dominus vnà cum fure repetat, sicuti docet Glos. *in cap. 2. de deposito ver. contra.* Vel si furi, sine domini detrimento, restitui non possit, tunc æquitas postulat, vt domino potiùs restituatur, quippe maius ius habenti, sicuti habetur *in leg. bona fides, ff. eod.* Vide quæ dixi hoc *lib. tr. 2. cap. 9. n. 5.*

3 Tertium. Si depositarius re deposita siue expressa, vel præsumpta domini licentia vtatur, eamve alienet, furtum committere censetur, sicuti habetur *l. 3. C. eod. Inst. de obligationibus quæ ex delicto nascuntur §. futurum.* Sin verò dominus pecuniam numeratam, non clausam, nec obsignatam, alterius custodiæ committat, censetur ipsi mutuò dare, potestatemque facere alienandi, eam negotiandi, *arg. l. si sacculum ff. depositi*, vt proinde ex eo tempore, quo motum, aut quasi mutui contractus interuenisse censetur, dominium, ideoque etiam periculum rei ad depositarium spectet. Idemque dicendum videtur de aliis rebus vsu consumptilibus, v.g. frumento, oleo, vt saltem grauis peccati condemnandus non sit depositarius, si ea alienet modò certus sit, se tantundem eiusdem generis, ac bonitatis præsto habiturum, cum dominus repetiuerit: tunc enim alienatio in nullum eius damnum, sed potius commodum cedit: quandoquidem si res deposita apud depositarium manens, casu, vel sine dolo eius periisset, deponentis id damno accidisset, sicuti notauit Molin. *disp. 524.* Less. *dub. 3. nu. 8.*

4 Sed quid in hoc casu sentiendum de Thesaurariis, Camerariis, Telonariis, Eleemosynariis Principium, vel Communitatum? Respondeo, & dico I. Iure Cæsareo prohibitum est, ne pecuniæ publicæ titulo mutui, alteriusve contractus exponantur, vel accipiantur. Ita habetur *in l. 1. C. de his, qui ex publicis rationibus, lib. 10. & lib. 1. & 2. Co. de his quæ ex publicis collat.* eodem lib. Pendet tamen id ex voluntate Magistratus, qui si expressè vel tacitè consentiat, vt pecunia ab Officialibus ad lucrum exponantur: idque quasi in partem stipendii computetur, nulla culpa timenda est: dummodo id fiat sine damno subditorum aliorumve, quibus statis temporibus pecuniæ distribuendæ erunt. Et ita debet Sylu. *ver. restitutio 3. q. & dicto 9.* Nau. *c. 23. n. 94.* Rebellus *p. 2. lib. 16. vbi de deposito, q. vn. n. 20.*

Dico II. Tametsi Magistratus prohibeat (sicuti ex communi Cæsareo iure prohibitum esse dixi) ne frumentum ex horreo sine eius iussu extrahatur: ne pecuniæ publicæ in mutuum, censum, cambium, &c. aliis tradantur: si tamen certum sit, neque ipsum Magistratum, neque alios vllum exinde damnum accepturos: quia tamen industrius est Officialis, vt constitutis temporibus frumenta, aut pecunias æquè bonas in promptu habeat, probabile

est, non posse culpæ mortalis damnari. Ita significant S. Anton. *p.2.tit.1.c.15.§.5.* Syluest. & Nauarr. *ll.cc.* & expressè docet Rebellus *loc. cit.* Si enim esset peccatum mortale, id foret aduersus iustitiam: grauitas autem peccati contra iustitiam æstimatur ex damno, quod in proposito aut nullum, aut exiguum est.

Dico III. Certum esse debet, quod in tali casu lucrum ex negotiatione, cambio, censu, &c. non ad Magistratum, sed ad Officialem ipsum pertineat: modò is proprio nomine, ac periculo pecunias exposuerit. Ita habetur *in l. idemque, §. mandauero, ff. mandati,* & docent Antonin. Syluest. Rebell. *ll.cc.* Molin. *tom. 2. disp. 401. conclus. 1.* Quia hoc lucrum non est rei, siue pecuniæ, sed industria, quam Officialis adhibet, sicuti constat ex iis, quæ dixi suprà *c.19.n.5.*

Alia verò est ratio, si Officialis expressum, vel tacitum mandatum habeat, pecunias ad cambium, censum, societatem exponendi: Quin etiamsi dominus nihil de lucro acquirendo mandauit: si tamen Procurator, aliusue Officialis pecuniam cum domini periculo exposuit, æquum est, vt eiusdem etiam lucrum sit, cuius, & damnum foret, sicuti habetur *in cit. §. si mandauero, & l. ex dato ff. eod.*

Alia item ratio est, si domino propter Officialis negotiationem, sine consensu eius factam, lucrum cesset, vel damnum emergat; id enim integrè resarciendum est. Est verò, cum plerumque negotiationes eiusmodi ab Officialibus in Principis, aut Communitatis damnum cedant; ideò quibusdam locis, si deprehendantur, grauiter puniri, & officio amoueri solent. Nos autem solum hic dicimus, si certum sit in aliquo casu, nullum omnino damnum domino euenturum, & scandalum cesset, Officialem negotiantem in conscientiæ foro à mortali culpa excusari probabiliter posse.

5 Depositum suscipere, seu depositarii esse possunt omnes, qui iudicium rationis habent, tum masculi, tum fœminæ, *l. Publia ff. depositi.* Cæterum si pupillus sine tutoris auctoritate depositum suscepit, licèt res repeti, seu vindicari possit; si tamen periit, non amplius obligatur pupillus, quam inde locupletior factus est; præterquam si: cum pubertati proximus esset dolum commisit, *l.1.§. an in pupillum, ff. depositi.*

6 Quòd etiam Clericus depositarius esse possit, habetur *in c. 1. de deposito.* Idemque de Religioso sentiendum: quamuis is malè faciat, inquit Molina *tom.2. disp.* 525. sine consensu Prælati saltem rationabiliter præsumpto, munus depositarii suscipiat. Veruntamen Ecclesia, aut Monasterium nequaquam tenebitur, si res deposita etiam dolo beneficiati, aut Religiosi periit, vel absumpta fuit, nisi quatenus in vtilitatem Ecclesiæ, vel Monasterii aliquid versum fuerit, *cit. cap.* 1. Quod etiam dicendum est, si res deposita fuit apud Prælatum: quia delictum personæ non debet redundare in detrimentum Ecclesiæ, *regul. 76. in 6.* & obseruauit Less. *lib.2.cap.27.nu.12.* Sin verò ipsa Ecclesia, seu Monasterium depositum suscepit, videlicet Prælatus cum consensu Capituli, tunc obligabitur sicuti alii depositarii, vt colligitur *ex cit. c. 1.* Nisi quòd restitutionem in integrum petere possit, non quidem si dolo rem destruxit, aut perdidit: sed per culpam latam, si ea secundùm iuris præsumptionem dolo æquiparata, & intra contra Ecclesiam, vel Monasterium sententia lata, vel executio facta sit. Quomodo intelligo Sanchez *lib.6. moral. cap.14. nu.36.* Cum autem in Societate Iesu Rectores, & Propositi locorum negotia non peragant cum Capituli consensu: ideò prohibitum illis est, ne deposita, præsertim pecuniaria, suscipiant, regula Præpositi Domus Professæ 69. & regula Rector. 64.

7 Depositi species quædam est, sequestrum. Nam sequester dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt, *l. sequester, ff. de verborum significat.* & consentit *l. propriè, ff. depositi.* Definitur autem hoc loco sequestratio voluntaria, seu quæ partium consensu fit: cuius ea natura est, dum apud sequestrum rem deposita manet, nisi aliter conuentum fuerit, neuter possidere censeatur: quia ei postea à sequestro tradenda erit, qui post causæ cognitionem superasse censebitur, *leg. licet §. rei depositæ, ff. depositi,* & notat Gloss. *in cap. 1. sequestrat. possess. ver. sequestrari.* Ex eoque colligit Abb. *in c. exhibita, nu. 14. de iudiciis,* si ius patronatus sequestratum sit, interim præsentationem admittendam non esse: sicuti neque fructus ex re sequestrata permittuntur parti litiganti: cum victori reseruari debeant. Sin verò pars vna amittere non debet, vti notauit Baldus *in cit. c. 1.* Præter hanc porrò alia est sequestratio necessaria, quæ à Iudice fieri potest certis casibus, quos numerat Gloss. *in l. C. de prohib. sequestrat.* videl. si periculum sit, ne res pereat, per fugam, per absumptionem, per dilapidationem, item si maritus ad inopiam vergat, ipsius bona pro dote sequestrari possunt, *l. cùm dotem, §. si verò ff. soluto matrim.*

CAP. XXVI.

DE MANDATO, PROCVRATORE, Syndico.

SVMMARIVM.

1 *Mandatum gratuitum esse debet, sin autem merces interueniat, in locationem transit.*

2 *Fines mandati diligenter seruandi sunt.*

Qui iussit mercem suam decem, v.g. aureis vendi, is voluisse censetur, vt, si fieri possit, etiam pluris venundaretur.

3 *Nemini officium suum damnosum esse debet.*

4 *Rei turpis nullum est mandatum.*

5 *Mandatum generale non extendit se ad ea, quæ speciale mandatum exigit.*

6 *Mandatum expirat I. Per reuocationem, si res integra sit, II. Per renunciationem, si ea tempestiuè fiat. III. Per mortem mandantis, re integra. IV. Per mortem mandatarij.*

7 *Procurator alius generalis, & alius specialis, item alius est procurator ad lites, & alius ad negotia.*

8 *Procurator ad lites differat ab aduocato.*

9 *Procurator nemo esse cogitur: sed aduocatus ad defendendas personas miserabiles à Iudice compelli potest.*

10 *Irritum est pactum, quod vocant de quota litis obtenta, soluenda aduocato.*

11 *Clericus in sacris, & beneficiatus in causa ciuili si aliena sit procurator, vel aduocatus esse non potest. potest autem esse aduocatus in causis Ecclesiasticis, vel coram Iudice Ecclesiastico.*

12 *Religiosis munus aduocati omnino prohibetur, præterquam in causis sui Monasterii.*

13 *Syndicus dicitur procurator alicuius Communitatis.*

14 *Procurator, vel mandatarius interdum sibi ipsi actionem, obligationemq; accipit: interdum verò nomine suo, seu principali.*

1 MAndatum est *officium, ab eo qui gratis suscepit, exequendum,* sicuti definit Accursus in ann. ad principium *tit. ff. mandati.* Nam, vt dicitur *in l.1. ff. eod. Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio, & amicitia trahit: contrarium autem est officio merces.* quare *interueniente pecunia ad locationem, & conductionem potiùs spectat.* Est enim hoc commune omni contractui, vt si conditio addatur contra naturam eius faciat eum transire in aliam speciem, quatenus id possibile est ait Abbas *in c. vn. n. 10. de commodato.* Etsi verò si purum mandatum fuerit, nec expressa, nec tacita facta promissione mercedis, aut salarii, mandans post præstitum officium ex gratitudine obligatus maneat ad remunerandum; tamen id strictè debitum non est: quare neque occultæ compensationi in hoc casu locus esse potest, vti notat Mol. *disp.* 518. Veruntamen Procuratori, sicuti, & aduocato, quos constat laborem suum gratis non præstare, si certum salarium constitutum non fuit, ad Iudicis Officium pertinebit salarium iustum designare, qua de re Gloss. *in l. si salarium, ff. mandati. & l.1. C. eod.*

Inter mandantem, & mandatarium conuentio interuenire debet, saltem tacita; nam si videas in tui gratiam aliquid à me fieri, v.g. fideiuberi, neque prohibeas, tacitè mandare censeris, sicuti habetur *in l. si remunerandi: §. si passus sim, ff. eod.* Ex hac porrò conuentione obligatio reciproca oritur, videlicet ex parte mandatarii, vt mandatum fideliter, & integrè exequatur; alioquin existimationis, ac famæ periculum sustinebit, si de dolo conuictus, & damnatus fuerit, iuxta *leg. in re mandata, C. eod.* iun. Gloss. *ver. existimationis.* Ex culpa verò, nisi lata, obligari non videtur, si mandati executio gratis fiat, sicuti docet Gloss. *in cit. l. in re mandata, ver. exacta,* & colligitur *ex l. si procuratorem, §. dolo, ff. eod. & l. contractus, ff. de reg. iuris.*

2 Contrà verò, mandans ratum habere debet, quod nomine eius à mandatario gestum est: præterquam si fines mandati excessit, non seruando modum, & formam mandati, quæ specialiter præscripta ipsi fuerat: nam gesta contra, vel præter formam mandati, irrita sunt, sicut habetur *in l. diligenter fines mandati custodiendi sunt, ff. eod. l. cum mandati, C. eo.* & docet Syl. *ver. mandatum, q.7.* Abb. *in c. vlt. §. is autem, n.6. de offic. deleg.* Exempli causa; Si à me iussus equum vendere aureis 100. vendidisti 90. aut iussus emere 100. emisti 100. non cogor venditionem ratam habere. Sin autem pluris à te res vendita fuerit, vel minoris empta, quàm mandaueram; non censeberis fines mandati transgressus: quandoquidem qui mandauerat, centum aureis sibi equum emi, aut centum aureis vendi, is mandasse intelligitur, vt, si fieri possit etiam minoris emeretur, vel plus venderetur, iuxta *§. is qui, Instit. de mandato, & l. diligenter, ff. mandati.* Quapropter, nisi dominus contentus esse videatur, vt mandatarius, vel famulus sibi retineat illud, quantò minoris emptum, vel quantò

pluris

pluris venditum ab ipso fuerit, domino restituendum erit.

3 Praeterea mandans, mandatarium indemnem seruare debet, vt omnes expensas, quas ille fecit, restituat, iuxta *c. cum pro causa, de Procuratoribus*: Qui etiam fortuitum damnum, quod occasione mandati passus est, vt si ab hostibus spoliatus fuit, eidem resarcire debet: ne ipsi officium suum damno sit, sicuti docet Sylu. q. 6. Mol. *disp.* 549. Et si contrarium dicat Abbas *in c. cum pro causa, de procurat. propter l. inter causas, §. non omnia, ff. mandati, qui tamen §. procedit secundum ius strictum*; non secundum aequitatem, quae & obseruari debet. Excipe. Nisi merces, vel salarium interuentat: quamobrem famuli, & milites stipendiarii, si quid in profectione ad locum destinatum fortè amittant, puta pecuniam, ensem; à dominis exigere non possunt, sicuti rectè docet idem Abb. *c. sicut, n. 17. de iureiur.*

4 Denique vt obligatio, & actio mandati oriatur, debet esse de honesta, licita: nam *rei turpis nullum mandatum est, l. si remunerandi, §. si passus, ff. mandati, & §. illud quoque, Instit. eod.* Cum talis ob delictum potius poenam mereatur. Notant tamen Gomez. *3. resolut. cap.* 3. *n.* 42. Molin. *tract.* 3. *disp.* 33. *memb.* 3. *nu.* 8. in externo fore à poena excusari personas alterius potestati subditas: si eius mandato leuia delicta commiserint, v. g. furtum exiguum. Secus autem esse in delictis grauibus, v. g. furto notabili, aut homicidio: quamuis, & in his interdum mitior poena mandatario decernitur, si spectatis personarum circumstantiis, propter metum aliqualis obediendi necessitas fuerat.

5 Mandatum aliud generale est, & aliud speciale. Qui generale mandatum habet alicuius negotia exequendi, quidquid egerit, id dominus tatum habere cogitur: nam mandatum generale ad omnia (praeterquam ad illicita) perinde se extendit, sicut speciale ad quaedam, ait Sylu. *verb. mandatum, q.* 2. iis exceptis, quae speciale mandatum exigunt: qualia sunt facere alienationem, transactionem, oppignorationem, aduersario iuramentum deferre: tali enim generali demandatione comprehensa non censentur, sicuti habetur *cap.* 4. *& 5. de Procurat. in* 6. Quae tamen exceptio iterum limitatur, nisi generale mandatum fiat *cum potestate plena, ac libera*: nam tale mandatum aequiparatur speciali; praeterquam quod donari non possit, nisi id exprimatur, sicuti docent Legistae l. Procurator, *§. si generaliter, ff. de Procurator.* Garcias de beneficiis, *p.* 5. *c.* 8. *n.* 72. Abb. *in c. petitio, nu.* 2. *de Procurator.* Molina *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 30. *§. de Procuratore.* Andr. Gaill. *lib.* 2. *obseruat.* 73. vbi ait, Syndicos, & administratores ciuitatum alienare, & transigere posse, quia generale mandatum *cum libera* à lege habent.

Huc etiam spectat doctrina Bartoli *in l. Lucius, ff. de fideiussor.* Quod litera *credentiae*, in quibus generatim continetur, vt offerenti eas plena fides habeatur, non obligent scribentem: secus verò, si fides literis habenda magis specificata sit, v. g. *latori huic plenè à me informato habebis omnem fidem: vel fidem ei habebis in omnibus meo periculo.*

6 Mandatum expirat primò; Si à mandante reuocatur, re integra, id est, negotio nondum coepto, vti habetur *in §. rectè, Instit. de mandato*, vbi Gloss. ait *verbo. item si adhuc*: Tunc rem integram censeri, cùm nondum coepit mandatarii interesse, *arg. l. si Procuratorem, §. mandati, ff. mandati*. Sin verò negotium coeptum fuerit, atque intersit mandatarii, vt ad finem perducatur, reuocari non potest à mandante, nisi paratus sit restituere, quod illius interest. Addit verò Abbas *in cap. ex parte*, 33. *numer. duodecimo, de rescript.* Si mandatarius, vel procurator habuit mandatum contrahendi cum certa persona, reuocationem significandam esse contrahenti: secus, si mandatum habuit indifferenter: tunc enim satis est reuocationem significari mandatario seu procuratori: qui verò postea cum eo contrahit, ipsum solum obligatum habebit.

Secundò: Si mandatarius, dùm res adhuc integra est, tempestiuè renunciet, vt res per alium expediri possit, sicut habetur *in eod. tit. Instit. de mandato*: *Mandatum suscipere cuilibet liberum est: susceptum autem consummandum, aut quàm primum renunciandum: nam, nisi ita renuntietur, vt integra causa mandatori reseruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: nisi iusta causa intercesserit, aut non renuntiandi, aut intempestiuè renuntiandi.* Consentit *l. si mandauero, §. vlt. ff. eod.*

Tertiò; Mandatum plerumque expirat morte mandantis, si res adhuc integra sit, *cit. §. rectè & l. mandatum. Cod. mandati*. Dixi *plerumque*: quia aliqui casus excipiuntur: videlicet si tibi mandatum fuerit, vt puellae dotem traderes, exequi debes, etiam post mortem mandatis, ob specialem doris fauorem, sicuti colligitur ex *leg. si ego, §. si pater, ff. de iure dotium*. Similiter *in l. si pater, ff. de manumissis vindicta decernitur*, mandatum de liberate danda mandatoris morte non expirare. Quare idem quoque de mandato ad pias causas existimandum esse, ex communi docet Couarr. 3. *resolut. cap.* 14. *num.* 26. Molin. *tom.* 2. *disp.* 263. vbi rectè resoluit; Si aliquis pecuniam v. g. Eleemosynario dedisset pauperibus tradendam, morte mandantis expirare mandatum: quare pauperibus, non haeredi pecuniam debitam fore. Nam spectato solo iure naturali, & seclusa subtilitate iuris ciuilis, tacitam mandati reuocationem inuehentis per mortem mandantis; dicendum potius est, mandatum executioni mandandum esse secundùm voluntatem defuncti, in qua ipse vsque ad mortem perseuerauit: cùm nihil tam naturali aequitati conueniat, quàm voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis, ratam haberi, *§. traditionem, Instit. de rerum diuis.* & haeredem facto, ac voluntati defuncti non repugnare: Ergo ita seruandum erit in causis piis, vt pote Ecclesiasticis, quibus ciuilis constitutio nihil praeiudicii afferre potest.

Praeterea, si mandatarius, ignorata morte, vel reuocatione mandantis, mandatum bona fide executus erit, competit ei nihilominus actio mandati: ne iusta, & probabilis ignorantia ipsi damnum adferat, sicuti dicitur *§. item si adhuc, Institut. eod.*

Denique finitur mandatum morte mandatarii, praesertim si res integra sit, *cit. §. item si adhuc*: Interdum verò, etiamsi negotium coeptum fuerit; reuocabitur mandatum, si personae industria specialiter electa erat.

Procurator est, inquit Vlpianus *in leg.* 1 *ff. de procuratorib. qui aliena negotia mandato administrat.* Et infra: *Vsus autem procuratoris perquàm necessarius est: vt qui rebus suis ipsi superesse vel nolunt, vel non possunt, per alios possint vel agere, vel conueniri.* Ex quo apparet, quod procuratoris officium species quaedam mandati sit.

7 Est autem alius procurator specialis ad vnam, vel plures res speciatim datus; alius verò generalis, sicuti docent Doctores *in l. procurator, cui, ff. mandat.* Quamobrem procurator, sicuti & quiuis alius mandatarius, aut delegatus, literas, & formam sui mandati, vel commissionis exhibere cogitur; neque eius potestas se vlterius extendere censetur, quàm in literis expressum est, sicuti colligitur *ex cap. cùm olim*, 2. vbi Abbas *nu.* 4. *de offic. delegat. & cap. coram, nu.* 5. *eod. tit.* Persona tamen coniuncta sine mandato admittitur ad agendum pro altero; modò caueat alterum ratum habiturum, *leg. sed & hae, ff. de procurat. l. maritus, Cod. eodem*, vbi dicitur, maritum cum tali satisfdatione admitti ad defendendum res vxoris, etiam ipsius curae non traditas; qua de re vide Bartolum ibidem, & Abb. *in cap. constitutis, num.* 5. *eod. titul. de Procurat.*

Procurator alius ad lites, sine iudicia constituitur: alius ad alia negotia tractanda. Inter quos aliqua discrimina sunt. Primum. Licèt procurator ad negotia post XXVII. aetatis annum rectè constituatur ad iudicia tamen nisi maior XXV. annis, deputari non potest, *c. qui generaliter, §. licet, eodem in* 6. vbi Glossa additio rationem affert, cur minor aetas, videlicet XVII. annorum completorum ad postulandum, seu munus Aduocati sufficiat, iuxta *l.* 1. *ff. de postulando, Instit. Quibus modis manumit. §. eandem*: quia procurator actione mandati tenetur, & condemnatur: non item Aduocatus, vt mox iterum dicam. Quae ipsa etiam causa est, cur Minor XXV. annis in iudicio stare non possit, seu vt Actor, seu vt Reus, absque tutore, aut curatore, *l.* 1. *& 2. Co. Qui leg. personam, &c.* Neque filiusfam. absque patris assensu, *cap. vlt. §.* 1. *de Iudicu*, vbi Glos. casus exceptos numerat: videl. si agat contra patrem, de toro violato, &c.

Alterum. Procurator ad negotia datus alium substituere potest; nisi ei prohibitum sit, vel nisi specialis negotii grauitas permittere non videatur, *leg. si procuratorem, §. si quis mandauerit*, iunct. Gloss. *ff. mandati*, & docent Doctores *in §. mandatum, Institut. eodem*. Procurator verò ad iudicia alium substituere non conceffum non est; nisi id in mandato continea tur vel postquam lis ab eo contestata fuit; vel nisi in rem suam, id est, propria vtilitate, datus fuerit, quia titulo donationis cessa ipsi est actio. Ita habetur *in cap.* 1. *§. licet, eodem in* 6.

Tertium. Procurator ad iudicia de culpa etiam leui, imò secundùm quosdam, de leuissima quoque tenetur: quia exactam rei gerendae peritiam praeseferre censetur. *l. in procuratore, Cod. mandati.* At verò procurator ad negotia, sicuti & alii mandatarii, plerumque tantùm tenentur de culpa lata; nisi negotii qualitas exactam diligentiam requirat.

8 Differt autem procurator ad lites, ab aduocato: quia cum procuratore contrahitur, & mandati actio in eum competit: quando quidem litem alterius, plerumque absentis nomine, prosequendam sponte suscepit. Aduocatus verò obligatione mandati non constringitur: sed clienti in iudicio praesenti, & pro se etiam agenti, aut aduersario respondenti, patrocinium aliquod ad defensionem praestat. Deinde, Procurator per litis contestationem dominus litis efficitur, *c.* 1. *de Procur. in* 6. Quare, & sententia in ipsum formanda est, *lex.* 1. *Co. de sentent. & interloc.* Quae, & his similia de Aduocatis dici non possunt. Vide Syluestr. *verb. Procurator*,

 Mynsing.

Mynsing. *Inst. de his, per quos agere possumus, §. procurator, & l. 1. post princip. ff. de postulando.*

8 Hinc exultat, quòd sicuti nemo inuitus contrahere, ita etiam nemo officium procuratoris suscipere cogitur, *leg. mutus, Cod. de procuratoribus*. Sed aduocatus, vt certæ personæ, quæ seipsam satis defendere non potest, patrocinium suscipiat à Iudice compelli potest, *leg. 1. §. ait Prætor, 3. ff. de postulando*: & officio aduocationis priuari, si, iusta excusationis causa non allata, pro altero postulare renuat, sicuti constat ex *l. prouidendum. Cod. eodem*, & notat Gloss. *in cit. leg. mutus*, Andreas Gail. *lib. 1. obseru. 42. num. 3*, Ioachim Mynsinger. *centur. 4. obseruat. 32*. Abbas *in cap. 1. num. 15. de officio Iudicis*, Armilla *verb. Aduocatus, n. 10*. Vterque tamen tam procurator, quàm aduocatus, salarium iustè accipit: nisi pauperes clientes sint, in graui, aut extrema necessitate constituti, qui ex misericordiæ lege gratis defendi debeant: ideoque ad talem defensionem aduocatus Iudicis officio cogi potest, vti docet Gabr. *in 4. dist. 15. quæst. 6. art. 3. dub. 4*. Abb. *loc. cit.* Syluest. *verb. aduocatus, quæst. 18*. Sotus *lib. 5. quæst. 8. art. 1*. Less. *lib. 2. cap. 31. dub. 7*.

10 Porrò iniquum est pactum, quod dicitur *de quota litis*: est, vt certa pars eius, quod ex lite prouenturum est, prouocatori, cedat, *l. 7. ff. mandati, l. si qui, Cod. de postulando, l. litem, Cod. de Procuratoribus*. Verùm autem valeat pactum non expressè de quota litis obtentæ, sed vt certa aliqua quantitas detur in casu victoriæ: ver. g. si domus, de qua litigatur, valeat 150. ducatos, vt aduocato dentur 50. videri potest Gloss. *in leg. sumptus, ff. de pactis* Nauar. *lib. 1. consil. 4. de pactis edit. 2. & in man. cap. 25. num. 30*. vbi ait, sine peccato conueniri posse, vt certa quantitas iusta pro labore soluatur, ne victoria litis obtineatur, siue non, imò & certò præmio præter iustum stipendium dando; si victoria proueniat: modò id moderatum sit, & *leg. speciali non probibitur*.

11 Clericus in sacris, vel beneficiatus coram Iudice seculari in causis secularibus non potest esse procurator, vel aduocatus; nisi causam suam: vel suorum, vel Ecclesiæ, aut personarum miserabilium suscipiat, sicuti habetur *in cap. 1. de postulando*, & explicat ibi. Abb. *n. 1*. Innocent. *in cap. vn. num. 3. de obligatis ad ratiocinia*. Syluest. *verb. aduocatus, quæst. 2*. Armilla *n. 5*. vbi notam per sensum contrarium, dictos Clericos non prohiberi, quominus in causis Ecclesiasticis possint aduocati coram Iudice seculari, si videlicet coram eo persona Ecclesiastica, vel res ad Ecclesiam pertinens defendenda sit. Verùm coram Iudice Ecclesiastico omnibus causis Clerici aduocati esse possunt, nisi sint Sacerdotes: his enim postulare non permittitur, exceptis quatuor illis casibus: videlicet in propria causa, vel suorum sibi coniunctorum, vel Ecclesiæ, vel personarum miserabilium, *cap. cum Sacerdotes, eodem titulo*, vbi additur, si clericus contra Ecclesiam, à qua beneficium obtinet, pro extraneo procurator, vel aduocatus esse præsumat, tanquam Ecclesiæ ingratum, beneficio illo spoliandum esse. Hinc vniuersum ait Abbas ibidem: Quòd exercens officium aduocati, vel procuratoris aduersum eum à quo beneficium accepit, vet. gr. vasallus contra dominum, vitium ingratitudinis incurrat.

12 Denique Religiosis, etsi regulares Canonici sint, munus aduocati, & procuratoris omnino prohibetur; præterquam in causa sui Monasterii, iubente Prælato, iuxta *Clemen. Religiosus de Procurator. cap. ex parte, de postulan.* & docet Abbas *in citat. cap. 1. num. 3. de officio Iudicis*. Adde, si Religiosus à Monasterio absens sit posse cum voluntate Prælati præsumpta in iudicio agere, *argum. l. si longius, §. filius famil. ff. de Iudic.* Debet tamen agere nomine non suo, sed Monasterii, sicuti docet Nauarr. *comment. 3. de regular. n. 29*. Vide eundem *n. 64*.

13 Procuratori consimilis est *Syndicus*: Differunt tamen, quia procurator instituitur à proprio domino, iuxta *leg. 1. ff. de Procurator.* Syndicus verò (qui latinè defensor dicitur) ab vniuersitate, eiusue administratore, ver. gr. Episcopo, Capitulo, Monasterii Prælato, sicuti videre est *in cap. petitio, de Procurat. & cap. vnic. de Syndico*. Quanquam canones hoc vocabulorum discrimen non semper obseruant, & Syndicum aliquando etiam procuratorem appellant, sicuti notauit Gloss. *in cap. Quia, de Procurat.* Abbas *in cap. vnic. de Syndico, nu. 2*. vbi etiam monet, constitutum ab vniuersitate ad vnam tantùm causam, Actorem appellari potius, quàm Syndicum, sicuti colligitur *ex l. item eorum, §. actor, ff. de Procurat.*

14 Restat quæstio. Vtrùm Procurator, vel mandatarius, cùm iussu alterius contrahit, v. gr. equum conducit, actionem & obligationem sibi ipsi, an verò mandanti acquirat? Respondeo ex doctrina Molin. *t. 2. disp. 551*. Mandatarius in contractu, aliove negotio triplicitèr se habere potest: Primò, vt merus internuncius domini, seu principalis, cuius nomine contrahit tanquam instrumentum: Talis est v. g. famulus, qui à domino missus equum eius nomine conduxit: Item procurator, siue legatus à Rege missus ad matrimonium contrahendum, ad prolem ex Baptismo suscipiendam. Atque hi sibi ipsis nullum ius, vel obligationem acquirunt; sed tantum domino, siue principali.

Secundò, vt mandatarius ipsemet agat, contrahat, obligationesque & actiones sibi acquirat, quas deinde mandanti cedere debeat. Quamobrem in *l. 1. Cod. de sententiis*, & interlocutionibus omnium Iudicum statuitur, vt si procurator mandato domini absentis, in iudicio causam egit: non dominus, sed procurator condemnetur: quod tamen non semper obseruari admonet Gl. ibidem, & alia Gloss. *in cap. suscitata, verb. Monasterium, de in integrum restitutione*. Ioachimus Mynsing. *cent. 6. obseruat. 15*. Executio tamen sententiæ ordinariè fit in bonis domini: non procuratoris: nisi is in rem suam datus sit: vel mandatum se habere mentitus fuerit; vel cum nullum defensor mandatum proferre posset, satisdederit, dominum rem ratam habiturum *leg. Plautius, ff. de Procurat. iunct. §. Sin autem, Instit. de satisdat.*

Tertiò. Si aliquis mandatum quidem ab altero habeat contrahendi v. gr. merces emendi, contractum tamen, nullo exposito mandato, veluti suo nomine celebret. Talis non solùm ius & obligationem sibi acquirit, sed etiam executio sententiæ in eiusdem bonis fieri solet: licèt postea actione mandati hoc ipsum repetere possit à mandante.

CAP. XXVII.

DE ACTIONE EX IVSSV, & de in rem verso.

SVMMARIVM.

1 *Contrahens cum eo, qui in alterius potestate est, interdum aduersum alterum actionem acquirit, seu ex iussu, seu de in rem verso.*
2 *Actio exercitatoria, & institoria ex iussu, saltem ipso facto interueniente, ortum habent.*
3 *Inter mandatum, & iussum interest, quod iussum necessitatem imponit: sed mandatum liberè suscipitur.*
4 *Monasterium non obligatur ex contractu, aut delicto Religiosi: nisi in certis casibus.*
5 *Non censetur aliquid in rem meam versum, nisi quatenus ex inde locupletior factus sum.*
6 *Si famulus vinum numerata pecunia domino emere iussus, impetrata fide de solutione, pecuniam intercipiat, contra dominum neque ex iussu, neq; de in rem eius verso, actio competere potest.*
7 *Actio quod iussu, seu exercitatoria, institoria, commodior est, quam actio de in rem verso.*

1 Contrahens cum eo, qui in alterius potestate est, quandoque actiones acquirit aduersus dominum, siue eum qui illum in potestate habet, sicuti videre est *in tit. C. & Instit. Quod cum eo, qui in aliena potestate*. Quæ actiones ad duo præcipuè capita reuocari posse videntur, videlicet. *Ex iussu*, & *De in rem verso*. Vel enim qui in potestate posita est, voluntate, & iussu domini, patris Prælati, &c. contrahit, vel sine eius iussu. Si ex iussu, interdum est iussus directus, & expressus, quo casu haud dubiè competit actio ex iussu aduersus dominum, Prælatum, in solidum, quatenus iussit, siue intra fines, ac formam iussionis: *l. 3. ff. Quod iussu*. Nam quodammodo cum eo contractum censetur, qui iussit, *l. 1. ff. eod.* Neque interest, vtrum specialiter in vno contractu iussum sit: an verò generaliter; *Quod voles, cum seruo meo negotium gere, periculo meo* videtur enim ad omnia iussisse, quæ lex permittit, sicuti suprà de mandato dictum fuit.

Interdum verò interuenit iussus interpretatiuus, puta si postea ratum habeatur, quod filius, vel seruus gesserat, *cit. l. 1. §. si ratum*. Item iussus tacitus, vt si quis sciat, seruum, vel filium suo nomine contrahere, neque prohibeat: cum enim in delicto sciens, & patiens pro consentiente, & tacitè iubente habeatur, iuxta *leg. secunda, ff. de noxalibus actionibus multò magis in contractu*. Quare his quoque casibus actio ex iussu competit.

2 Atque huc etiam spectant actiones exercitatoria, & institoria: si quis videl. maritimæ, vel terrestri negotiationi alium præposuit, censeatur ratum habere velle, quidquid ille in tali negotio gesserit, dummodo fines & formam consuetam negotii non excedat. Imò latius id extendi solet, vt cuicunque negotio, officio, vel ministerio aliquis alterum præposuerit, actio vtilis, atque similis institoriæ competit aduersus præponentem, tanquam ex iussu generali. Quia præpositio veluti iussus quidam est: cum nihil referat, verbo, an ipso facto voluntatem aliquis declaret, iuxta *l. pro herede, ff. de petit. hæredit.* iunct. Gl. *verb. quàm animo*, vbi ait, *per factum probatur voluntas*.

Hoc verò discrimen notari debet, quòd si seruus, vel similis persona, quæ ex necessitate parere debet, præposita fuerit, oritur

actio

actio velut ex iussu, sin verò alia libera persona, oriatur actio potius ex mandato. Inter mandatum enim, & iussum hoc interest, quòd iussum necessitatem imponat; mandatum autem libera voluntate suscipiatur, *l.* 1. iun. Gl. *verb. quemadmodum ff. quod iussu.*

3 Ex quo & illud consequitur, vt qui cum mandatario contraxit, contra ipsum quoque directam actionem instituere possit; & similiter aduersus institorem, vel negotiationi præpositum, si homo liber est; & non in potestate positos; quare in electione contrahentis erit, vtrùm malit institorem, &c. an eum, qui præposuit conuenire, *l.* 1. *§. est autem, ff. de exercit. actione.*

Quod ad alteram actionem. De in rem verso, attinet: Si personæ in potestate alicuius positæ, sine iussu eius expresso, & tacito contraxerunt: tunc absolutè loquendo non obligatur Prælatus, v. g. ex contractu Religiosi, pater ex contractu filii; dominus ex contractu serui, aut famuli: sed solùm quatenus in rem eius aliquid versum esse, demonstrari potest. Qua de re videri potest Innoc. *in c. cùm olim propter, n. 4. de priu.* Angel. *ver. Monast.* §. 1. Gabr. *in* 4. *d.* 15. *q.* 8. *a.* 3. *dub.* 10. Sanch. *l.* 7. Mor. *c.* 31. *n.* 9. vbi docent: Monasterium non obligari ex contractu, aut delicto Religiosi exceptis.

4 I. Si Religiosus: communicato consilio cum Prælato, & Capitulo, delictum commisit, quia delictum Prælati & Capituli nocet Ecclesiæ, vt docet Gl. *in reg. delictum, 76. in 6. arg. c. 2. de Ordine cognit.*

II. Si Religiosus administrationi præpositus aliquid egit, aut contraxit, secundùm limites commissionis, & officii. Enim verò neque ex ipsius Prælati contractu Monasterium obligatur, si limites suæ administrationis excedat, vt si pecunias mutuò accipiat ad res vanas, aut turpes: Sin verò accipiat ad subleuandam Monasterii necessitatem, sed postea mutato consilio malè expendat, obligabitur Monasterium, sicuti docet Sanchez *loc. cit. n.* 13. & videri possunt, quæ dixi hoc tract. *cap.* 15. *n.* 7.

III. Si Religiosus in Academia, vel alibi cum licentia Prælati degens, sumptus faciat, vel pecunia mutuò accipiat secundùm quantitatem illi destinatam: quia ita etiam de filiofam. statutum est, *l. sed Iulianus, §. proinde si accepit, ff. Ad Macedonianum,* & videri potest Sanchez *lib.* 7. Moral. *cap.* 31. *nu.* 15.

IV. Si quid versum sit in rem, seu vtilitatem Monasterii. Quid autem sit in rem alicuius versum esse, latè explicatur *in l.* 3. *ff. de in rem verso;* Summa est: Si quid vel domino vtiliter computatum, vel in quoscunque sumptus necessarios, aut vtiles domino expensum fuerit, censeri debet rem domini versum; vt si triticum pro familia alenda comparatum: si domini debita dissoluta. Non item si ad meram voluptatem aliquid pro domino impensum, nisi dominus in idipsum consenserit: si tamen causa voluptatis, seu ad solum ornatum comparati sumptus, sine incommodo domini, non mandantis eos fieri, separari possint: idipsum dominus pati debet, *l.* 5. *sed si mutua, ff. de in rem verso.*

5 Porrò, non nudè ac simpliciter considerandum est, vtrùm res in substantiam domini versa sit; sed spectatis etiam impendiis: quia vtilitas & lucrum non spectatur, nisi impendiis deductis. Quare si seruus mutuam pecuniam accepit, & domino dedit pro eo, vt manumitteretur; pecunia non censetur in rem, siue vtilitatem domini versa, nisi quatenus excessit pretium iustum manumissionis: idoque quatenus dominus ex pecunia locupletior redditus est, sicuti habetur *in l.* 2. *&* 4. *ff. eod. tit.*

Ex quo resolui potest casus: Titius famulo suo pecuniam numerauit, qua vinum emeret pro familia, sed famulus retenta pecunia, contra domini voluntatem, vinum habita fide de pretio, loco domini accepit: & ad alendam familiam inuexit; postea verò cum pecunia aufugit.

6 Quæritur, vtrum vini venditor actionem contra dominum instituere possit? Respondeo, non posse *de in rem verso:* cum dominus ex vino in familiam suam inuecto ditior factus non fuerit: quandoquidem pro eo pretium æquiualens solui, idque habetur *in l.* 2. *ff. de in rem verso,* ex qua DD. ibi regulam tradunt; Non dici versum in rem seu vtilitatem alterius, quando is tantùm erogat, quantum accepit. Et *in leg.* 3. *ff. eod. affertur similis casus;* Seruus mutuam pecuniam accepit, & domino tradidit pro eo, vt ab ipso libertatem consequeretur: Respondet Iure consultus, pecuniam non censeri in rem domini versam nisi quatenus iustum pretium manumissionis fortasse excessit. Ratio verò est: Quia vtilitas, seu lucrum non censetur, nisi deductis impendiis. Neque refert, quòd famulus vinum ab œnopola acceperit, quasi in rem domini versurus: Non enim idcirco dominus tenetur, cùm *æquum non sit, vt vel credulitas creditoris domino obsit, vel calliditas serui noceat, quare curiosus creditor esse debet, quò vertatur; quæ sunt verba l.* 3. *§. sed si sic, ff. de in rem verso.*

Sed neque hoc casu agi potest ex iussu: Quia dominus non iussit, neque consensit, vt obligatio mutui, siue crediti contraheretur, sed vt pecunia præsente emeretur. Constat autem, mandatum non extendi vltra comprehensa in eo, qua ratione ait Abb. *in cap. cùm olim, t. n.* 4. *de offic. delegati:* Quòd constitutus ad recipiendam pecuniam, nihil præiudicat domino, si confiteatur pecuniam se recepisse, quandoquidem non ad confitendum constitutus esse intelligitur: sed tantùm ad recipiendum. Confirmatur primò: Si œnopola sciuisset, quale iussum famulus de emendo vino habuisset, & nihilominus ei pecuniam creditam vendidisset, dominus nequaquam ex iussu obligatum habere potuisset: Ergo neque habere potest, cùm ignorauit, quia ignorantia non facit magis iussum interuenisse. Confirmatur secundò: Cum hic alteruter vel œnopola, vel dominus damnum pati debeat, potius ille sustinet, qui in culpa aliqua est, quàm qui extra omnem culpam. Atqui dominus extra omnem culpam est, cùm opera famuli vsus fuerit, de quo, vt ponimus, nihil fraudis suspicari debebat: œnopola autem non est extra culpam nimiæ credulitatis: cùm nihil in praxi, vel in iure receptius sit, quàm vt si quis iussum siue mandatum alterius alleget, eius rei aliquod testimonium ostendere debeat: alioquin nulla fraudibus occasio aperitur, si mercatores famulis quibuscunque aliquid tanquam ex iussu domini, mutuò, vel creditam pecuniam accipientibus, credere securè possint, non ostenso ipsis mandato: idque tum à naturali iure, tum à bene constitutæ Reipublicæ moribus alienum esse existimo.

Alia quidem ratio esset, si dominus œconomum seu procuratorem domus constituisset generalem, cuius omnes negotiationes, & contractus, ad familiæ sustentationem ratas habere. Quamuis etiam hoc casu attendendum erit, num mandatarius formam mandati obseruet, eiusque fines non egrediatur, iuxt. *l.* 1. *§. non autem, & §. si igitur, & §. si plures, ff. de exercitatoria:* Etenim in quocunque mandato generaliter dato, semper præsumitur mandatum in quod est de consuetudine mandantis, ait Nicolaus Euerhardus *to.* 2. *consil.* 6. *n.* 64. *ex l. vniuersum, ff. de pignor. actione.*

His duo addi debent. I. Quod de seruis suprà dictum est, id ferme hodie locum etiam habet in hominibus liberis famulatui alicuius addictis, quippe qui vicem seruorum aliquo modo referunt, sicut ex Oldendorpio notauit Ioachimus Mynsingerus *Instit. Quod cum eo, qui in aliena potestate, §. præterea, verb. deque eo quod in rem.*

7 II. Qui actionem habet, *quod iussu,* vel *exercitatoriam, institoriam,* potest quidem etiam agere de in rem verso; sed stultè facit, si omissa actione, per quam mox totum à domino, propter voluntatem & iussum eius, consequi posset; adigat se ad difficultatem probandi, rem creditam in vtilitatem domini versam fuisse: eo pacto, vt non plus in iudicio consequi queat, quàm quatenus ostensum fuerit, reuera in vtilitatem domini versum fuisse, *§. cæterum, Instit. eod. tit.* Vbi simili ratione dicitur, stultum eum fore, qui omissa actione ver. gr. institoria, qua totum consequi possit, experiri malit actione de peculio, in qua probare debebit, seruum, aut filiumf. habere peculium, & tantum habere, vt ex eo solidum solui possit.

C A P. XXVIII.

DE NEGOTIIS GESTIS, ALIISQVE obligationibus ex quasi contractu.

S V M M A R I V M.

1 *Qui absentis negotia gerenda vtiliter suscipit, is actionem negotiorum gestorum acquirit.*
2 *Inuentor rei alienæ nihil à domino ratione inuentionis exigere potest, sed solam compensationem laboris, & expensarum, si quas fecit rem ad dominum deferendo.*
3 *Qui ex pietate, aut mera liberalitate in alium expensas fecit, non potest deinde, mutata voluntate, repetere.*
4 *Salarium constitutum repeti non potest ab hæredibus aduocati mortui.*
5 *Mater, & auia in dubio censentur filio præstare alimenta non animo repetendi, sed materno affectu, alia verò ratio est de vitrico.*
6 *Ex tutela obligationem contrahit tutor erga pupillum, quamuis ignorantem, & mutum, & vice versa, pupillus erga tutorem.*
7 *Ex rerum communione, si Societatis conuentio non præcessit, oritur actio, quæ dicitur communi diuidundo.*
8 *Hæres adeundo hæreditatem, obligationem contrahit legata præstando secundum testatoris voluntatem.*
Legatario plures actiones competunt ad legatum consequendum.
9 *Legatarius non ab alio, quàm hærede, legatum accipere debet, exceptis quibusdam casibus.*
10 *Quod in debitum per errorem solutum est, repeti potest: Sin autem sciat quis debitum non esse, quod soluit, donare censetur.*
11 *Qui dubitans, num quippiam debitum sit, per viam transa-*

ctionis soluit, repetere non potest, tametsi postea intelligatur debitum non fuisse,

ACcidit interdum, vt quis alteri obligetur ad quippiam dandum, vel faciendum, sine præcedente consensu; adeòque non propriè ex contractu: Neque item præcedente dolo, aut culpa, vt proinde nec ex delicto, aut quasi delicto obligatio nascatur. Restat itaque, vt dicatur, in tali casu obligationem oriri ex quasi contractu, id est, perinde ac si mutuo consensu contractum esset, iure ipso plerumque consensum supplente,

1 Harum obligationum ex quasi contractu quinque modis recensentur *tit. Instit. de obligationibus ex quasi contractu*. Primus est negotiorum gestorum: Qui etiam absque mandato domini, absentis negotium vtiliter gerit; is actionem contra illud, quamuis ignorantem, acquirit, qua compellitur rem gestam ratam habere: item expensas necessarias atque vtiles, damnum quoque, & lucrum cessans præstare: denique etiam laboris aliquam compensationem facere, sicuti constat *ex l. 2. & toto tit. ff. de negotiis gestis. Idque vtilitatis causa receptum est, dicitur in §. 1. Institut. de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascuntur, ne absentium desererentur negotia, quæ sanè nemo curaturus esset, si de eo quod quis impendisset nullam habiturus esset actionem.* Et competit hæc actio negotiorum gestorum, tametsi negotii euentus felix fuerit, dummodo negotii gestor prudenter & vtiliter egerit, *leg. sed an §. is autem, ff. de negot. gestis*. Exemplum: Si equum Titii, de manu furis, aut militis tanquam illius negotium gesturus, exiguo pretio redimas; sed dum equum ad dominum reducis, fortuito casu pereat, nihilominus pretium, & expensæ tibi restituendæ sunt, sicuti colligitur *ex leg. 2. ff. eod.* & annotauit Bartol. Medina, *lib. 1. instit. cap. 14 §. 30. reg. 4.*

Sed vice versa, is qui absentis negotium gerendum suscepit, obligatur ei, vt exacta diligentia administret, & perficiat, administrationisque rationem reddat, *l. 2. ff. de negotiis gestis: leg. si quis, absentis, ff. de action. ff. de action. & obligat.* Ita, vt si quid eius culpa, etiam leui neglectum est, resarcire debeat; Nisi negotium desertum fuerat, à nullo alio suscipiendum, tunc suscipiens non tenetur, nisi de dolo, ac culpa lata, *leg. 3. §. interdum* iunct. Gloss. *ff. de negot. gestis*. E contrario verò negotiorum gestor interdum exactissimam diligentiam adhibere, adeoque culpam etiam leuissimam præstare debet: si videlicet alius negotium diligentius administraturus fuisset, *l. si pupilli. §. videamus, ff. eod. & expressius in §. 1.* iunct. Gl. *verb. ad exactissimam, Instit. de obligat. quæ ex quasi contractu.* De casu autem fortuito negotiorum gestor ordinariè non tenetur; quibusdam exceptis casibus: Primò. Si dominus illum admonuit, ne sua negotia gerere aggrederetur: nisi tali conditione velit, vt casum etiam fortuitum præstare teneatur, *l. negotium,* iunct. Gl. *C. de negot. gestis*. Secundò. Si negotiorum gestor sua culpa causam præbuit, vt res fortuito casu ver. g. incendii periret, quæ alioquin non periisset, iuxta *l. fine, ff. eod. Tertiò.* Si quis nomine absentis nouum, & insolitum negotium, quo videlicet ille nunquam agere consueuerat, aggressus sit, v. gr. negotiationem ineundo, casum fortuitum præstare debet, *l. si negotia, ff. eod.* Vide Gl. ibid. *verb. sit solutum*, Mol. *t. 2. disp. 553. & seq.*

Ex dictis colligitur primò: Quòd fideiussor, si pro principali debitore soluit, habeat contra eum actionem ex mandato, si fideiubere iussus fuit: actionem verò negotiorum gestorum, si ad fideiubendum sponte accessit, *leg. sed videamus, ff. de negot. gestis.*

2 Colligitur secundò: Licet rei alienæ inuentor, inuentionis mercedem, tanquam iure sibi debitam, exigere non possit sicut docet Rebell. *lib. 17. q. de negot. gestis, nu. 15.* & colligitur *l. falsus, §. Qui alienum, ff. de furtis: Qui alienum quid iacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur.* Nihilominus si rem inuentam ad dominum pertulit, laboris huius compensationem iustè exiget: Quia licet rem inuentam domino suo restituere ex iustitia obligatus sit, iuxta *c. si quid inuenisti 14. q. 5.* non tamen tenetur deferendi laborem, expensas ipsemet gratis præstare, sicuti notauit c. 14. n. Couar. *reg. peccat. p. 2. §. 3. n. 3.*

3 His addo: Si aliquis ex pietate, vel mera liberalitate in alterius expensas fecit, non posse postea mutato animo actione negotiorum gestorum eas expetere, sicuti colligitur *ex l. 1. & l. si alimenta. Cod. de negotiis gestis.* Verbi gratia. Quæ in cautionem famuli domi tuæ ægrotantis liberali affectione semel impendisti, de constituta mercede postea detrahere iure non potes. Aliud verò dicendum, si à principio testatus sis, vel ex indiciis colligi possit, non habuisse te animum donandi, sed repetendi, Si quidem dominus ex lege iustitiæ non cogitur famulo ægrotanti, & non præstanti ea, ad quæ conductus est, præbere expensas maiores, v. g. in medicos, & chirurgos, sed tantum tenues, & alimenta: multò minus salarium eidem pro eo tempore præstare debet; sicuti colligitur *ex l. ib. nnu, §. item cum*, iunct. Gl. *verb. personis. ff. locati*, & de ... *verb. familia, q. 2.* Ibid. Armilla, Sa *verb. conductor*, *n. 5.* Couar. *3. resol. cap. 13. nu. 8.* Dict. *lib. 1. pract. qq. 4. 8. §. 2. concl. 10.* Mol. *disp. 554. prope finem.* Præterquam, si loci consuetudine receptum sit, vt dominus famulo propter infirmitatem nihil de annua mercede detrahere possit.

4 Neque his obstat *leg. 1. §. Diuus, ff. de variis, & extraordinariis criminibus*, vbi dicitur, salarium constitutum repeti non posse ab hæredibus aduocati mortui: *quia per eum non steterat, quominus causam ageret.* Nam, vt ibidem notat Gl. *verb. repeti*, & Couar. *cit. nu. 8.* Speciali id priuilegio, ac fauore publici vtilissimi muneris statutum est: & locum etiam habere in professore scientiarum, ob legitimum impedimentum non docente, affirmat Andr. Gail. *l. 1. obseru. 44. n. 13.* & Gl. *cit.* Nisi vel pactum, vel consuetudo aliud requirat.

5 Mater, & auia, præbentes alimenta filio, vel nepoti, si nihil protestentur, neque contrarium ex circumstantiis colligi possit, censentur ex pietate, & affectu materno, non repetendi animo præstitisse, sicuti habetur *in l. Nisennius, ff. de negot. gestis l. alimenta, Cod. eod.* Alia verò ratio est, si circa alias res liberorum expensas fecerint. Porrò circumstantiæ, atque indicia, vnde colligi debeant, etiam alimenta data illis fuisse, animo repetendi, sunt hæc: I. Si liberi propriis bonis abundent, & maiores in ipsos sumptus facti sint, quàm matris, & auiæ facultates ferre videantur. II. Si bona liberorum penes se habeant: tunc enim ex illis suppeditare censebantur. Vitricus autem priuigno in dubio non præsumitur alimenta præstare gratis; sed animo repetendi si priuignus bona propria habeat, sicuti colligitur *ex l. si paterno. Cod. de negot. gest.* Quare ad priuignum pertinebit probare, alimenta præstita fuisse paterno affectu, sicuti docet Gloss. ibid. *verb. repetiturus*, Rebellus *loco cit. n. 9.* Mol. *cit. disp. 454. prope finem*, vbi monet, in tali dubio vitricum à Iudice cogi posse, vt iuret, se alimenta præstitisse animo repetendi. Cæterum si priuignus in seruitio vitrici extitit, alimenta ab ipso repeti non potuerunt, sicuti notauit Gl. *cit. ver. repetiturus.*

6 Altera est obligatio tutelæ, quàm tutor erga pupillum, etiam ignorantem, vel inuitum, ex legis dispositione contrahit, vt res eius exacta diligentia administret, atque administrationis suæ rationem reddere debeat. Sed & contra pupillus obligatur tutori, si vel impenderit quippiam in commodum pupilli, vel pro eo obligatus fuerit, id ipsum recuperet; ita vt damnum nullum patiatur, *l. si quis absentis. ff. de action. & obligat.* Porrò omnis actio, quæ ex tutela oritur, non nisi ea finita institui potest, *l. nisi finita, ff. de tutela & rationibus distrahendis, l. 1. §. finito, ff. de contraria tutelæ actione.* Vide quæ dixi suprà hoc *tract. c. 9.*

7 Tertia species quasi contractus est, quæ oritur ex rerum communione, si nulla Societatis conuentio præcesserit. Veluti si res pluribus legata, vel donata inter ipsos diuidenda sit; Aut si vnus solus ex re communi fructus perceperit, vel solum in rem necessarias, vel vtiles expensas fecerit, tunc non minus, quàm si Societas mutuo consensu contracta esset, oritur actio, quæ dicitur *communi diuidundo, l. 2. ff. communi diuidendo.*

8 Quarta obligatio ex quasi contractu residet in hærede ad legata præstanda. Etsi enim, nec cum testatore, nec cum legatariis pactus fuerit, tamen eo ipso quòd hæreditatem acceptauit obligationem suscipere censetur legata præstandi secundùm testatoris voluntatem. Quin imò legatarius non vnam, sed plures actiones habet, quibus legatum consequi possit; videl. non tantùm personam ex testamento aduersus hæredem, post aditam hæreditatem: sed etiam rei in specie legatæ vindicationem, ac denique hypothecariam erga omnes res hæreditatis aduersus quemuis earum possessorem, *l. 1. C. Communia de legatis*, vbi additur, præcipuè locum fore ei constitutioni, si *talia sint legata, vel fideicommissa, quæ piis actibus sunt deputata.*

9 Contra verò legatarius obligatus est, vt rem sibi legatam non ab alio, quàm hærede accipiat, quippe cui hoc à defuncto demandatum censetur, sicuti constat *ex tit. ff. Quod legatorum*, Quare si legatarius propria auctoritate rem legatam accipiat, cum vitio, aut sine dolo vel culpa, cum ab hærede petere, & accipere possit, in pœnam priuatur legato, *l. non est dubium, C. de legatis*. Excipitur primo. Nisi ea accipiendi potestas à testatore facta sit legatario, vti docet Gl. *l. Titia cum testamento, §. Lucius, verb. non sic, ff. de legatis 2. Clarus nec testamentum qu. 98.* Excipitur secundò. Si hæreditate non adita, adeoque iacente, Iudex curatorem hæreditatis dederit, ab eo legata peti possunt, sicuti docet Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 495. num. 8.* Excipitur tertiò, Si testator executores constituit, qui bona sua distribuant in causas pias, vel si quis animam suam hæredem fecerit, constituto aliquo qui exequatur. Etiamsi hoc casu profana etiam legata coniuncta sint, ea ab executore peti possunt. Interdum verò executor in testamento nominatur, non vt ipsemet legata impleat, sed vt attendat, & curet ea ab hærede impleri, sicuti Molin. *cit. l. notauit.*

10 Quinto loco inter quasi contractus ponitur solutio indebiti

debiti per errorem facta. Datur enim eius soluti repetitio, & is qui indebitum accepit, restituere obligatus est, *tit. ff. de conditione indebiti*. Nam *hoc natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem, l. 14. ff. eod.* Videri potest Gl. *in c. verb. indebitam, de solut.* Porrò si quis sciens se non debere quippiam soluat, repetitioni locus non est, quia censetur donare, *l. 1. ff. eod. & reg. 53. Cuius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati donatio est.*

11 Deinde excipiuntur causæ; in quibus inficiando lis crescit, siue in quibus inficiatus se debere in duplum condemnari debet, si posteà appareat, eum debitorem esse cuiusmodi est hæres, cōparatione piorum legatorum. Hoc casu simplum ab eo per errorem solutum non potest, *§. ex quibusdam, Instit. de obligat. quæ ex quasi contractus & l. ea, quæ C. de condict. indebiti.* Ratio est, quia ita soluere censetur per transactionem: transigenti autem non datur repetitio, etsi posteà appareat non vsque adeò obligatum fuisse, dummodo causa dubia sit, & pars altera sine dolo petat, vel accipiat, iuxta ea quæ infrà dicturus sum hoc tract. *c. 31. n. 1.* Præterea: si animus transigendi abfuit, & omninò per errorem facti solutio indebiti facta fuit, v.g. legati, quod in causam piam factum credebatur, omninò iure soluti repetitio concedenda est, sicuti Faber annotauit *in cit. §. ex quibusdam*.

Id solùm annotare hic voluimus; Obligationem istam, quæ ex indebiti receptione oritur, non videri ex quasi contractu descendere, sed præcisè ex rei interuentu: Ita, vt persona tantùm per accidens obligata sit, videlicet ratione rei acceptæ, vel quatenus exinde locupletior facta est, si bona fide accepit. Sin autem etiam bona fide absūpsit, aut sine dolo perdidit omnis obligatio cessat.

CAP. XXIX.

DE FIDEIVSSORIBVS.

SVMMARIVM.

1 *Obligatio fideiussoria est, ideòque supponit aliam obligationem, saltem naturalem.*

2 *Qui pro religioso fideiubet, censetur ab eo se obligare, quod Prælatus, & Capitulum rem ratam habebunt.*

3 *Fideiussor intensius obligari potest, quam principalis non autem extensius.*

4 *Fideiussores alii in iudicio accipiuntur, alij extra iudicium. Deinde alii simpliciter dicti fideiussores sunt, alij verò indemnitatis.*

5 *Si mulier fideiussit, S.C. Velleiano defenditur, quominus obligationem contraxerit.*

Qui tutus est exceptione fauorabili, repetere potest, quod per errorem soluit.

6 *Consuetudo obtinet, vt mulier S. C. Velleiano renunciare queat, quamquam de hoc, spectato iure communi, dubitari potest, si iuramentum non intercedat.*

7 *Clericus in damnum proprium fideiubere potest, sed non in præiudicium Ecclesiæ suæ: multò minus Religiosis fideiubere concessum est.*

8 *Si plures fideiussores sint, omnes ad soluendum idonei, non nisi secundum portionem obligantur.*

9 *Certi casus sunt, quibus fideiussor obligatione liberatur.*

Fideiussor est, qui de alterius obligatione, interposita propriæ fidei, & obligationis cautione, securitatem præstat, sicuti legitur ex *Institut. de fideiussoribus, initio & l. græcæ, ff. eod. leg. vbi autem, §. qui vero à Titio, ff. de verbor. obligat.* vbi etiam nominis etymologia redditur, dictus enim est fideiussor, quia *fide sua esse iubet*, quod ab altero debetur.

1 Corollarium I. Obligatio fideiussoris necessaria est alteri obligationi, & sine ea consistere non potest. Sufficit tamen, si saltem naturalis obligatio supponatur, adeò vt hoc casu fideiussor etiam ciuiliter compelli possit, v.g. pro seruo, vel minore fideiubens, *Instit. de fideiussor. §. 1. & leg. naturaliter, ff. de condict. indebiti. l. Marcellus, ff. de fideiussor.* Sin autem is, cuius promissioni fideiussor accedit, nec ciuiliter, nec naturaliter obligetur; nulla etiam in fideiussore oriri obligatio potest, *l. qui contra, & leg. fideiussor. princip. ff. eodem*, vt si lex contractui omnino resistat, v.g. venditioni rei sacræ, *l. cum lex, ff. eodem*.

2 Aliud exemplum affert Abb. *in c. ex rescripto, num. 1. de iureiur.* Si quis fideiubeat pro Religioso contrahente, siue auctoritate, & consensu Prælati, ac Monasterij, cùm Religiosus in eo statu sit, vt propria auctoritate nihil vel sibi, vel alteri acquirere possit, ideòque omni iure incapax sit obligationis ex contractu, quamuis contrarium sentiat Less. *lib. 2. cap. 28. nu. 6.* Sanch. *lib. 7. moral. c. 31. num. 37.* Id tamen fateri oportet cum Molin. *tomo 1. tract. 2. disp. 140. verb. Potius distinguerem*: Si quis pro Religioso contrahente fideiubeat, existimandum esse, fideiussorem ad id se obligare, quod Prælatus & Capitulum rem ratam habebit. Deinde nemo negat, quin ex delictis, v.g. furtō, aut damno dato obligationem Religiosus contrahat, quatenus is satisfacere potest: ideòque tali obligatione fideiussor validè accedet. Denique pro *fideiussore fideiussorem accipi, nequaquam dubium est, cit. l. græcè, in fine.* Immò id frequens est, vt fideiussori à debitore principalis alius fideiussor constituatur, qui priorem indemnem seruet.

3 Corollarium II. Licèt fideiussor intensiùs, seu efficaciùs obligari possit, quàm principalis, vt videlicet etiam ciuiliter obligetur, sicuti dictum est: Non tamen obligari potest extensiùs, ita vt ad plus obligetur, sicuti habetur *in §. fideiussores. Instit. eod. & in cit. l. græcè, vbi dicitur*. Quòd si fideiussor obligari non potest in causam duriorem, quamuis possit in leuiorem, v.g. in minorem summam. Præterea si debitor principalis sub conditione obligatus fuerit, tum fideiussor purè obligare nequit: Quia non potest esse plus in accessione, quàm in re principali. Vide Gomez *2. resol. c. 13. num. 2.* Mol. *tom. 2. disp. 54.*

Corollarium III. Si principalis debito suo liberetur, vt quia ei condonatum est; simul etiam extinguitur obligatio fideiussoris, sicuti ex communi docet P. Nau. *l. 3. cap. 4. num. 57.* Nam ruente principali, ruit etiam accessorium.

4 Duplex est fideiussorum genus; Alij enim in iudicio accipiuntur, & alij extra iudicium. Fideiussor in iudicio est, qui se obligat, quod reus, seu criminis, seu debiti sistetur in iudicio criminali, aut ciuili, & interdum quod iudicatum fuerit, solutum iri, sicuti constat *ex l. græcè, §. & post litem, ff. de fideiuss.* & videri potest Clarus in *pract. criminalis, §. fin. q. 46.* Mol. *disp. 547.* Addendum verò est, *ex l. Diuus, ff. de custodia.* & exhibitione reorū, si crimen graue, præsertim notorium sit, pro quo corporalis pœna imponenda est: reum non dimitti; sin autem crimen graue non sit, *in vincula coniiciendus non est, qui paratus est dare fideiussores. & cit. l. Diuus*, & docent Canon. *super rubr. de Fideiuss.*

Præterea fideiussorum aliquis simpliciter fidem suam interponunt, in id quod principalis debet. Alij verò qui *indemnitatis* dicuntur, non obligant se simpliciter, sed quantò minus creditor à debitore suo consequetur. Atque hi autem conueniri non possunt, quàm facta discussione principalis debitoris, sicuti docent DD. *in l. vlt. ff. de rebus creditis*. Fideiussores autem primi generis, & simpliciter dicti conueniri quidem possunt, sed opponere eis licet exceptionem ordinis: vt videlicet prius discussio fiat bonorum debitoris principalis, si præsens sit; in eius verò defectum, se posteà soluere paratos esse, iuxta *Authent. Præsente; C. de Fideiussoribus*. Idemque etiam locum habet in actione hypothecaria, quæ contra tertium possessorem ad reuocationem hypothecæ institui non potest, nisi prius excusso debitore. *Auth. hoc si debitor, C. de pignor.* iunct. Glos. *& Auth. sed hodie, C. de actionibus, & obligationibus.*

Excipe primò; Nisi fideiussor renuntiarit beneficio dictæ Authenticæ, quippe quod in eius tantùm fauorem introductum fuit, sicuti docent Gloss. & DD. ibidem item Gl. *in c. peruenit, verb. non soluentibus*, & Abb. *num. 8. de fideiuss.* Gomez *2. resol. cap. 13. num. 14.* Gaill. *lib. 2. obseru. 27. num. 21. argum. l. quod fauore, Cod. de legib. leg. penult. C. de pactis.*

Secundò: Nisi notorium sit principalem debitorem soluendo non esse: quia frustra fieret discussio. Quare statim tunc actio contra fideiussorem, vel pignoris possessorem institui potest, sicuti docet Baldus post Gl. receptam *in l. decem, ver. excussum, ff. de verb. obligat.* Gomez *loc. cit.* & alij DD. *in cit. l. vltim. de rebus creditis.* Tertiò: Si debitor conueniri, eiusue bona excuti non possint, quia nimis potens, atque iniuriosus est: quia aliò migrauit, &c. Qua de re Auth. *de fideiussor. & mandator.* Gomez *cit. num. 14.* Molin. *disp. 545.* Less. *cap. 28. nu. 9.* Vel tametsi debitor bona præsentia habeat, non possint tamen ea venundari, quia nemo est, qui emat, quo casu creditor diu expectare non cogitur, sed contra fideiussorem agere potest, teste Gomez *loc. cit.*

Quartò: Si consuetudine, vel statuto aliter receptum sit, v.g. vt post moram principalis, etiam non facta bonorum illius excussione, statim fideiussor conueniri queat, qua de re Andr. Gaill. *cit. obseru. 27. num. 29. & seqq.*

5 Ordinariè quicumque principaliter obligari, idem etiam fideiussor esse potest, *l. 3. ff. eod. tit.* Excipitur mulier, quæ si fideiusserit, opponere potest exceptionē Senatusconsulti Velleiani, quominus soluere cogatur, sicuti habetur *in cit. leg. 3.* iunct. Gl. *verb. mulierem, & toto tit. C. ad Senatusconsult. Velleianum.* Et habet etiam id locum in conscientiæ foro: quippe quod, ob sexus fragilitatem, boni publici causa, introductum est, sicuti ex communi testatur Gomez *n. 16.* Abb. *c. quia plerique n. 27. de immunit. Ecclesiæ*, Less. *c. 28. num. 25.* Mol. *disp. 540.* Si tamen mulier per errorem soluit, creditorē interim retinere potest: quia tam naturaliter, quàm ciuiliter interessata erat. Verùm, cum exceptio, quæ mulieri ex Velleiano Senatusconsulto competit, perpetua & fauorabilis sit, ideo quocumque errore solutum condicere,

atque

atque repetere potest, sicuti habetur *in leg. qui exceptionem, ff. de condict. indebiti*, vbi DD. regulam tradunt; Quòd tutus exceptione perpetua, ac fauorabili, quocumque errore soluat, repetere potest; non item si exceptio odiosa sit, vt in S.C. Macedoniano.

Præterea *in l. antiquæ, §. vlt. C. ad Senatusconf. Velleianum, statuit.* Iustin. Imperator, vt fideiussio mulieris ipso iure nulla esset, nullamque obligationem pareret, nisi publico instrumento cum testium subscriptione confirmata sit: præterquam, si prætio pro fideiussione accipit; tunc enim efficaciter obligatur mulier, sublato omni Senatusconsulti auxilio. Cuius ratio est: Quia ex leuitate, aut naturali fragilitate, sed pro præmio consequendo intercessisse creditur.

6 Denique verò multi DD. sentiunt, cum Gloss. *in l. vlt. ff. & Cod. ad Velleianum*; & praxis fermè id obtinet: quòd mulier, publico instrumento obligans, exceptioni Senatusconf. Velleiani valide renunciet; modò ex certa cognitione, v.g. à notario antè satis instructa, id faciat. Qua de re Gaill. *lib. 2. obseru. 77.* Andr. Fachinæus *lib. 2. contron. c. 59.* Licèt contrarium doceat Couarr. *c. quamuis pactum, p. 2. §. 3. num. 8.* Gomez *n. 27.* Molin. *disp. 540.* Less. *cit. c. 8. num. 16.* Quòd mulier, spectato iure communi, beneficio Velleiano extra iudicium validè non renunciet, nisi insuper iuramentum, cum plena priuilegij sui cognitione, accedat. Quia eadem facilitate, qua ad fideiubendum, etiam ad renunciandum. Velleiano adduci posset, sicuti ob eamdem rationem minor natu beneficio restitutionis in integrum renunciare nequit, sicuti notauit Abb. *in cap. si diligenti. num. 9. de foro compet.* quamuis maior factus renunciare possit.

7 Clericus, licèt fideiubere non possit in præiudicium Ecclesiæ, potest tamen in damnum proprium: ita enim consuetudine obseruatur. Quanquam etiam tunc ex fideiussione non tenetur, nisi quatenus commodè soluere potest, ita, vt non egeat, iuxta *c. Oduardus, de solut.* Vide P. Nau. *lib. 4. c. 3. nu. 173. & seqq.* Less. *cit. c. 28. num. 18.* Gomez *num. 18.* Si autem Monachus, absque licentia Prælati, & maioris partis Capituli fideiusserit, vel mutuũ acceperit, Monasterium tali fideiussione non obligari, nisi quatenus in eius vtilitatem versum est, rescripsit Innoc. III. *in cap. quod quibusdam, de fideiuss.* & videri potest Sylu. *verb. fideiussor. q. 3. & 4.* Angelus *num. 7.* Sanch. *lib. 6. moral. c. 14. num. 38.* Mol. *tom. 2. disp. 540. verb. Religiosus.* Verumtamen in re modica Prælatus fideiubere poterit absque Capituli consensu expresso, cum de eiusmodi rebus disponendi tacitum habere censeatur Capituli consensum. Similiter in Societate Iesu in qua Capitulum non congregatur, Rector, vel Præpositus loci fideiubere potest, vti docent Molina, & Sanch. *loc. cit.* sed non expedit, neque concessum videtur in re alicuius momenti.

8 Porrò si plures fideiussores pro eodem debito interuenerint, singuli in solidum obligantur. Si tamen omnes ad absoluendum idonei sunt, competit eis exceptio, ex Epistola Hadriani Imperatoris (si huic fauori suo non renunciarunt,) vt obligatio in portione diuidatur. Cæterùm si alij soluendo non sint, cogitur etiã vnus, qui soluendo est, totum præstare, vel etiamsi alij soluendo sint, si tamen vnus, non opposita exceptione, integrum soluit, repetendi ius non habet, cogere tamen creditorem potest, vt actionem sibi contra reliquos fideiussores cedat, per quam eos compellat, vt singuli solutionis portionem refundant. Ita habetur *§. plures, Instit. de fideiussor. l. non rectè. C. eod. l. vt fideiussor. ff. eod.* Vide etiam *l. si dubitet, §. ita demum, ff. de fideiussion.* iunct. Gl.

Præterea, si fideiussor pro principali debitore debitum soluit, cogere potest creditorem, vt cedat sibi omnem actionem cum personalem, tum hypothecariam, quam contra eumdem debitorem habet, iuxta *l. 2. C. eod.* Præterquam, quòd actionem mandati agere possit aduersus principalem, vt omne damnum, & interesse, quod ratione fideiussionis incurrit, ipso compensetur, quia *nemini officium suum damnosum esse debet*, sicuti habetur *in capit. peruenit. de fideiussor.* & sumitur *ex l. si seruus communis, §. quod verò, ff. de furtis*, & docet Syluest. *verb. fideiussor. q. 12.* P. Nauarr. *lib. 3. cap. 4. num. 162.*

Ad extremum dicendum est, quòd fideiussor, etiam ante Iudicis sententiam, in conscientia obligatus sit debitum soluere, in defectum principalis, sicuti rectè contra quosdam docet P. Nau. *lib. 3. c. 4. n. 150.* Quia, vt suprà dictum, fideiubere aliud non est, quàm fidem suam interponere de alieni debiti solutione, siue alienam obligationem in suam fidem recipere; quisque autem promissionis suæ fidem interpositam, & acceptam seruare naturali iure obligatus est.

9 Quatuor tamen potissimum casus sunt, quibus fideiussor liberationem fideiussionis suæ iure petere potest, quos Gl. numerat *in §. si quid, Instit. eod. tit.* I. Si ita conuentum fuerit, vt elapso certo tempore, vel cum fideiussor id peteret, fideiussione liberaretur, *l. si pro ea, C. mandati.* II. Si debitor principalis bona sua dilapidare incipiat, vt periculum fideiussori immineat *cit. l. si pro ea, & l. Lucius*, iunct. Gl. *ff. mandati.* Idemque videtur esse, si debitor in longinquas regiones discessurus sit, secundùm Abb. *in cap. vlt. de fideiussor.* III. Si fideiussor longo tempore in obligatione manserit, quod Iudicis arbitrio ex circumstantijs æstimandum erit. Ita habetur *in cit. l. Lucius*, iunct. Gloss. Si fideiussor ad soluendum condemnatus sit, statim, antequam soluat, agere potest aduersus debitorem principalem, vt ipsum liberet, & indemnem seruet, sicuti habetur *in cit. iuribus, & l. fideiussor pro venditor, ff. eod. c. vlt. de fideiuss.* vbi Gl. *verb. diu.* Abb. *c. constitutus, n. 2. eod. tit.* Sylu. *verb. fideiussor, q. 15.* Gomez *n. 10.* Mol. *disp. 546.*

CAP. XXX.

DE PIGNORE, ET HYPOTHECA.

SVMMARIVM.

1 *Nomen pignus fermè rebus monialibus hypotheca immobilibus tribuitur.*
2 *Hypotheca, seu pignus diuiditur in Prætorium, conuentionale, & legitimum.*
3 *Pignus, seu hypotheca alia generalis est, & alia specialis. Item alia est expressa, & alia tacita, sine legis dispositione introducta: eiusq. varij modi sunt.*
4 *Quæ res vendi, eæ etiam oppignorari possunt, quæ autem vendi prohibitæ sunt, ea fermè etiam oppignorari non possunt.*
5 *Pignus creditor alteri oppignorare non prohibetur.*
6 *Pœna legis commissoriæ in pignoribus reprobatur.*
7 *Fructus ex pignore perceptos in partem sortis exonerandæ computare debet.*
8 *Debitor, quam vni oppignorauerit, alteri vendere non prohibetur, emptori tamen de euictione tenetur.*
9 *Oppignorato fundo, vel alia re frugifera, etiam fructus oppignorati censentur.*

Pignus, si latè accipiatur, est res quæuis alteri obligata in securitatem debiti, vt si aliter satisfactum non fuerit, inde satisfieri possit. Similiter hypotheca, si latè accipiatur, dicitur quæuis res obligationi subiecta pro cautione debiti. Quapropter Marcianus dixit *in l. res hypothecæ, ff. de pignoribus, & hypothecis: Inter pignus, & hypothecam nominis tantum sonus differt.*

1 Sin verò strictè accipiantur, differunt, sicuti præter alios annotauit Abb. in *c. cum aliquibus, n. 5. de sentent. de re iudic.* Nam pignoris appellatione, ea propriè res continetur, quæ simul etiam creditori traditur, maximè si mobilis sit, *l. si rem alienam, §. propriè, ff. de pignor. act. iuncta.* Item Seruiana. *instit. de act. & l. plebs, §. pignus, ff. de verb. signif.* vbi Iureconf. existimat pignus à pugno dictum esse, quia res, quæ pignori datur, manu tradatur. Quæ verò res nuda conuentione tenetur; propriè hypothecæ nomine appellatur; descenditque pignus ex gentium iure, hypotheca verò ex iure Prætorio, sicuti notauit Gloss. *margin. in leg. 1. ff. de pignor. actione*, & constat *ex l. si tibi, §. de pignore, ff. de pactis.* Vide Gregor. Tholos. *lib. 23. syntagm. c. 5.* Placet tamen deinceps pignus, & hypothecam synonimis vsurpare.

2 Triplici ex causa pignoris obligatio nascitur: vel ex Prætoris iurisdictione, quod dicitur pignus *Prætorium*: vel ex partium conuentione, quod dicitur pignus *conuentionale*: vel ex iuris constitutione, quod dicitur pignus *legitimum*.

Prætorium pignus subdiuiditur in iudiciale, & quod propriè Prætorium dicitur. Iudiciale pignus est, quod in executionem sententiæ iudicis auctoritate constituitur; mittendo creditorem in possessionem bonorum debitoris, posteaquam is soluendo contumax extitit. Qua de re est *tit. C. Si in causa iudicati pignus captum sit, & tit. C. de executione rei iudicatæ, & l. à Diuo Pio, §. in venditione, ff. de re iudicata.* Prætorium verò pignus est, quod ante latam sententiam, à Magistratu constituitur, mittendo actorem in possessionem, vel retentionem bonorum, quatenus ipsi cautum sit: puta si reus in iudicium vocatus non compareat, qua de re est *tit. lib. 2. decretal.* De eo, qui mittitur in possessionem bonorum, rei seruandæ causa, *& cap. contingit, de dolo & contumacia; item l. non est mirum, ff. de pignor. act. & tit. ff.* Quibus ex causis in possessionem eatur, vbi *in l. 1. plures causæ pignoris Prætorij recensentur.* Vide Gregor. Tholos. *lib. 23. c. 6.*

Conuentionale pignus est, quo partes contrahentes expressè constituuntur sine rei interuentu, siue solo consensu: in quo differt hoc pignus à Prætorio, quippe quod ante rei possessionem, vel apprehensionem, numquam acquiritur, sicuti constat *ex cit. loc. non est mirum*, iunct. Gloss. verb. fuerit in possessionem.

Non prohibetur autem qui rem in pignus, seu hypothecam accepit, alteri oppignorare, sicuti habetur *in l. 1. C. si pignus pignori datum est*, & docent Anton. Negosanus, *par. 2. de pignoribus, memb. 3. n. 19.* Sylu. *verb. pignus, q. 8.* vbi aiunt; Quod pignus pignori dari potest in infinitum; quia quilibet ius sibi acquisitum

in alterum transfigere potest; ita tamen, vt si prioris creditoris ius per solutionem ipsi factam extinctum fuerit, etiam posterioris extinguitur: quia extincto iure concedentis extinguitur etiam eius accipientis. Enimuerò qui pignus acceperat, cum primum debitum integrè solutum, aut eo nomine satisfactum est, restituere illud debet, & quidem tale, quale erat tempore traditionis; nam dolo, aut culpa lata, vel leui deterius factum: alioquin tenebitur creditor actione pignoratitia, *l. quamdiu, C. de distract. pignor. l. creditor, C. de pignor. act.*

3 Duplex est pignus, siue hypotheca conuentionalis: Vna generalis, quæ ad omnia bona se extendit, non solùm præsentia, sed etiam futura, *l. 1. & l. quæ nondum, ff. de pignor.* Quod verum est, licet debitor verba illa, *tam præsentium, quàm futurorum*, non adiecerit, sed absolutè posuerit, *fide & periculo rerum mearum.* Ita habetur in *l. vlt. C. quæ res pignori obligari possunt.* Cæterum in generali eiusmodi hypotheca non censentur ea comprehensa, quæ nemo prudens in specie facilè obligaret, vti sunt quotidiana vestis & suppellex, item Doctorum libri, artificum instrumenta, mancipiorum necessaria ministeria; demum quæ ad affectionem debitoris spectant, *leg. obligatione generali, ff. de pignorib.* Particularis verò hypotheca est vnius, vel plurium, rerum in specie obligatio.

Legitimum pignus, siue hypotheca est, quæ neque Iudicis præcepto, neque partium conuentione; sed legis dispositione constituitur: quamobrem etiam tacita hypotheca vocari solet, & similiter distingui debet in vniuersalem omnium bonorum, & specialem certorum.

Legitimam, siue tacitam hypothecam habet fiscus in bonis cuiuscumque debitoris sui, siue ex contractu, *l. 2. C. in quibus causis pignus, & c. l. 3. & 4. C. de priuil. fisci*, siue pro censibus & tributis præstandis, *l. 1. C. eod. tit. & l. 1. C. si propter publicas pensitationes venditio facta fuerit.* Nomine autem fisci intelligitur publicum ærarium Principis, vel Imperij.

Secundò, Bona omnia tutoris, vel curatoris tacitè obligata sunt pupillo, Minori pro administratione, *l. pro officio, C. de administrat. tutorum.* Quod Gl. & Abb. *c. ex litteris, de pignorib.* etiam ad Ecclesias, & hospitalia transferre, vt & ipsa administratorum suorum bona obligata habeant, pro administratione. Quia *Ecclesia iure Minorum fungitur, c. auditis, de in integrum restit.*

Tertiò, Liberi habent tacitam hypothecam in bonis patris pro administratione bonorum aduentitiorum, sicuti videre est in tribus vltimis, *loc. cit. C. de bonis quæ liberis.*

Quartò, Maritus habet tacitam hypothecam in bonis vxoris pro dote promissa sibi præstanda: vicissim vxor tacitam hypothecam habet in bonis mariti pro restitutione dotis, iuxta *l. vlt. §. & vt plenius, C. de rei vxoriæ actione, §. fuerat, Instit. de Action.* Adde, quod vxor, mortuo marito, bonis eius in domo relictis iure retentionis insistere possit, donec ei dos restituatur: cùm ob familiaritatem, coniunctionemque cum marito, domum, & quæ in ea exsistunt, veluti manu sua teneat, sicuti post alios annotauit Mynsing. *cent. 6. obseru. 82.*

Quintò, Res empta ex pecunia pupilli tacitè hypothecata ipsi est, ita, vt quoad pretium recuperandum, anteponatur alijs creditoribus, etiam anteriorem expressam hypothecam habentibus, *l. idemque, ff. Qui potiores in pignore*, iun. Gl. *verb. res fuerit.*

Sextò, Quæ à conductore in vrbanum prædictum inducta, vel illata sunt, tacita hypotheca loco obligata censentur propensione, & damno rei, *l. 2. & 4. ff. in quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur, l. si non inducta, C. eod. certi iuris, C. de locato, & conducto.* In rusticis verò prædijs contra obseruatur: ait Nerat. *in cit. l. 4.* idest, vt illata, vel inuecta domino obligata non sint; quia satis prospectum esse videtur in fructibus, quos tacitè sibi propensione obligatos habet, iuxta *l. in prædijs, ff. ex quibus causis, &c.* Quamuis Glos. *in cit. l. 4.* & plerique DD. *in cit. l. certi iuris*, existiment, etiam illata in rusticum prædium, vt ibi maneant, obligata esse, si dominus scierit: Ait enim Imper. *Certi iuris est, ea quæ voluntate dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris iure dominis prædiorum teneri.* Nisi malis cum Gl. *margin. interpretari, voluntate dominorum*, idest, *pacto*. Illud tamen negari non potest, quòd quæ colonus in prædium inuexit, interim à domino retineri possint, donec ei pensio debita soluatur, ob generalem regulam vsu receptam apud Andr. Gaill. *lib. 2. obseru. 12. num. 5.* Si res debitoris sine vitio perueniat ad creditorem, & subsit causa retinendæ rei cohærens, interim retineri posse, v.g. vestem à sartore, ob non solutam mercedem. Puta vide *in cit. tit. ff. in quibus causis pignus, vel hypotheca constituetur*, & apud Anton. Negos. *de pign. p. 2. memb. 4.* Vasq. *eod. tract. cap. 3. 5.* Angel. & Sylu. *verb. pignus, q. 1.* Mol. *disp. 470 & 539.* Tolosan. *lib. 23. syntagm. cap. 8.*

4 Quæcumque res emi, vendique possunt, ea etiam pignori obligari, *l. sed & quod ff. de pignorib.* Quapropter debita, ideòque instrumentum donationis, venditionis, &c. item vsusfructus emphyteusis (tamen sine præiudicio proprietarij) ac similia iura hypothecæ subijci possunt. Sed & vice versa, quæ res absolutè & propter se ipsas vendi prohibentur; earum etiam oppignoratio prohibita censetur, sicuti habetur *in l. vlt.* iunct. Gloss. *C. de rebus alienis non alienan.* Tum quia species quædam alienationis latè sumptæ est oppignoratio; quippè per quam, ius in re alteri acquiritur, sicuti constat *ex cit. l. vlt.* quamobrem in materia fauorabili alienationis nomine etiam oppignoratio comprehendi solet: tum quia oppignoratio est, veluti via & dispositio ad venditionem: siquidem creditori datur pignus, vt postquam debitor est in mora soluendi, illud vendere, & ex eo sibi satisfacere liceat, sicuti constat *ex tit. ff. de distract. pignorum.* Quare homo liber, res sacra & Religiosa, publicum forum, &c. sicut vendi non possunt, ita neque oppignorari, *l. 1. §. eam. ff. Quæ res pignori dari, &c. leg. sancimus, 1. C. de SS. Ecclesijs, l. si monumento, C. Quæ res pignori obligari possunt, & c. 1. de pignoribus.*

Porrò sicut quædam res sacræ, ratione materiæ, in casu necessitatis quandoque vendi; ita multò magis pignori dari possunt. Præterea, licèt res sacræ, vt Ecclesiæ, sepulchra, ius patronatus, &c. per se vendi, vel oppignorari non debeant: per accidens tamen transeunt cum loco vendito, vel oppignorato, cui annexa sunt, sicuti colligitur *ex c. litteris, de iure patronatus.* Cæterùm sicuti fructus, & commoditas pignoris non ad creditorem, sed ad debitorem tamquam dominum pertinet, ita & vsus iurispatronatus, siue præsentatio donec locus pignori subiectus vendatur, ad eumdem pertinere debet, sicuti notauit Mol. *disp. 530.*

5 Denique & creditor pignus sibi datum alteri dare potest, & durat secunda oppignoratio, donec extinguatur prima, sicuti suprà dictum, & constat *ex l. 1. C. si pignus pignori datum sit.* Verùm secundus creditor resoluto iure suo, exigere potest à debitore, vt vel debitum sibi statim soluat, vel aliud æquè bonum pignus tradat, *l. cum debitore*, iunct. Gloss. *fin. ff. de pignor. act.*

6 Pactum legis commissoriæ, in eo consistens, vt, si debitum, v.g. ex mutuo ad certum tempus solutum non sit, pignus creditoris existat, vel eidem venditum, in feudum, aut in solutum datum sit; tam ciuili, quàm canonico iure reprobatur, *C. de pactis pignorum. lege commissoria, cap. significante, de pignorib.* Iustum tamen est pactum, vt si ad certum diem solutio facta non fuerit, pignus creditori, iusto tunc pretio secundùm boni viri arbitrium æstimando, vendi debeat, sicuti habetur *in l. si fundus, §. vlt. ff. de pignorib.* & docet Gl. *in l. 1. C. de pactis pignorum.* Abb. *in cit. cap. significante, num. 6.* Nau. *c. 27. nu. 203.* Nam eiusmodi obligatio debitori imponitur, partim in pœnam iustam propter dilatam solutionem, partim ob interesse creditoris, vt is indemnis seruetur.

Deinde apponi potest pactum, vt si debitor in mora soluendi existat, v.g. si pensio, seu census biennio solutus non fuerit, pignus, vel hypothecam statim distrahere liceat; atque inde accepto debito, quod reliquum est, debitori restituatur, iuxta *leg. si conuenit, ff. de pignor. act.* & videri potest Conrad *de contract. qu. 84.* Binsfeld. *c. in ciuitate, qu. 12. concl. 5.* Sin autem nihil conuentum de pignore distrahendo, nihilominus distrahi potest biennio post moram, & interpellationem debitoris, *l. vltim. C. de iure dominij.* Sed etsi conuentum fuerit, vt pignus distrahere non liceat; posteaquam tamen ter denunciatum est debitori, vt soluat; bienniumque interim elapsum est, pignus distrahere concessum est, vti habetur *in cit. l. conuenit:* & docet Glos. ibid. Sylu. *verb. pignus, qu. 10.* Nau. *nu. 205.* Verùmtamen si creditor pignus distrahat, non poterit ipsemet emere, ne quidem per interpositam personam: sicuti habetur in *l. qui, C. de distract. pignorum.*

Denique si pœna conuentionalis mediocris, & sine vsurarum fraude, adiecta sit, soluenda à debitore, nisi ad certum diem satisfecerit; ea etiam in conscientiæ foro solui debet, si à debitore exigatur, posteaquam debitor in notabili, eaque culpabili mora fuerit, sicut docet Palud. *in 4. dist. 27. q. 1. ar. 2.* P. Nau. *lib. 2. cap. 3. n. 236.* Less. *lib. 2. c. 2. dub. 15.* contra Nau *c. 24. n. 67.* Lopez *lib. 1. de contract. cap. 31.* Sanch. *lib. 1 de matrim disp. 37.* qui aiunt, pœnam conuentionalem ante Iudicis sententiam non deberi. Qua de re dixi suprà *cap. 16. num. 12.*

7 Fructus, quos creditor ex pignore percipit, vel dolo, aut culpa sua percipere neglexit, computari debent in rationem exonerandæ sortis, vel expensarum, quas fecit circa pignus, sicuti habetur in *l. 1. 2. & vlt. C. de pignor. act.* videri potest Abb. cum Alex. de Neuo *c. 1. de furtis*, Nau. *cap. 17. num. 216.* Ratio est: Quia debitor manet dominus pignoris, ideò tam vsus, quàm fructus, vel æstimatio eorum eidem debetur. Vide Innoc. III. *in c. cum contra, de pignor.* Abb. ibidem, Mol. *disp. 535.* & quæ dixi suprà, *cap. 15. qu. 4.* Porrò, si creditor necessariarum, atque vtilium, moderatarum, tamen expensarum compensationem in fructibus non percepit, eas contraria hypothecaria actione repetere potest, & interim donec soluuntur, pignus retinere, *leg. si necessariis, ff. de pignor.*

pignor. action. leg. creditor, 3. C. eod. in summa, C. de pignor.

8 Debitor non prohibetur rem nomine hypothecæ, seu generalis, seu specialis, alieni obligatam vendere, vel alio modo alienare, sicuti constat *ex l. si conuenerit, §. si fundus, ff. de pignor. act. l. si debitor, C. de distract. pignorum*, tenetur tamen ei, cui pignoris alienatio facta est, de euictione, sicuti colligitur *ex cit. l. si debitor, & l. si prædium, C. de euictione*. Refert autem, vtrum pignus sciente, & consentiente creditore alienetur: an eo ignorante, aut inuito? Primò enim casu, nisi protestetur, vt ius pignoris saluum sibi maneat, censebitur remittere, vti habetur *in l. 2. C. de remiss. pignoris*. Posteriore verò casu, res transit cum onere ad quemcumque possessorem, à quo, & vindicari potest, in defectum venditoris; si, inquam prius excussis bonis eius, fideiussorumque, impar soluendo reperiatur, sicuti habetur *in Auth. de fideiussoribus, §. sed neque, Auth. sed hodie, C. de action. obligat. Auth. hoc si debitor, C. de pignoribus*.

Quæ simili ratione, si res particularis vni oppignorata, posteà alteri oppignoretur, cum tamen ad vtriusque debiti securitatem non sufficiat, refert, vtrùm id factum fuerit sciente priore creditore, atque ignorante posteriore; tunc prior ille iure suo cedere videbitur, sicuti notat Mol. *disp. 532*. Sin autem inscio priore creditore, manet illi saluum ius pristinum: sed posterior, si nesciuit, rem ante oppignoratam esse, agere potest aduersus debitorē suum hypothecaria actione, vt rem aliam sufficientem in pignoris locum substituat, *l. tutor, §. 1. & l. si quis in pignore, §. vlt. ff. de pignor. act.* Adde, quod in hoc casu etiam actio de crimine stellionatus, ob calliditatem debitoris intentari, possit, sicuti habetur *in cit. iuribus, & l. 3. ff. de crimine stellionatus, l. 1. 2. & vltim. C. eod.* Dictum autem est stellionatus, seu callidæ simulationis crimen à stellione, varij coloris animali.

: Quòd si aliquis rem non suam, sed alienam in pignus dedit, dominus eam vindicare potest; nisi sciens pignori datam esse id ratum habuerit, *l. 2. & vlt. C. si aliena res pignoris data fuerit, & l. si fundus, ff. de pign.* Sin autem pignus à domino vindicetur, is, qui bona fide acceperat, agere potest contra debitorem contraria pignoratitia actione, vt rem æquè bonam sibi in pignus det, *l. qua prædium, C. eod. & l. rem alienam, ff. de pignor. act.* vbi additur. Si res aliena in pignus data, postea efficiatur eius, qui dedit, ex eo tempore, vt verum pignus subiectum manere creditori; Quare nihil obstat, quominus aliquis hypothecæ, aut pignori subijciat rem, cuius dominium se acquisiturum sperat, sicuti notauit Mol. *disp. 529. arg. cit. l. si fundus, §. aliena ff. de pign. aliena res vtiliter potest obligari, sub conditione, si debitoris facta fuerit*.

Denique addendum, si ager, vel quæuis alia res fructifera oppignorata est, etiam fructus oppignoratos censeri, ita vt licet posteà ager vendatur, & fructus ab emptore, aut conductore percipiantur, hypothecæ nomine obligati maneant, *l. quamuis, C. in quibus causis pignus &c.* Quin etiam fructus, qui post elocationem, aut venditionem nati, & enati, oppignorati manent, dum solo cohærentes sunt: quia censentur pars fundi, ideoque eandem hypothecæ obligationem sustinent: & possunt à creditore vindicari, deductis expensis, *l. si fundus, §. in vindicatione, ff. de pignor.* Postquam verò à fundo separati, seu percepti sunt, desinunt esse oppignorati; nisi ab hærede percipiantur, ad quem res oppignorata hæreditario iure peruenit, *l. Paulus, §. si mancipia, ff. de pignor.* & videri potest Mol. *tom. 2. disp. 529.* Less. *lib. 2. c. 28. n. 43.*

CAP. XXXI.

DE TRANSACTIONE.

SVMMARIVM.

1 *Transactio est de re dubia, & controuersa non gratuita pactio.*

2 *Qui in transactione bona fide facta immodicè læsus est, rescissionem eius petere non potest.*

3 *Qui alienare rem prohibentur, ij neque circa eam transigere, aut compromittere possunt.*

4 *Procurator sine mandato speciali transigere non potest, sicut nec alienare.*

5 *Transigere in crimine publico cui pœna sanguinis imponi solet, prohibitum non est. In alijs verò criminibus, cum accusatore transigens pro confesso habetur, excepto crimine falsi.*

6 *Non valet transactio sine Iudice facta de relictis in testamento, nisi inspectis verbis testatoris.*

7 *Si transactio circa vnam, vel plures res particulatim fiat, non extenditur ad alias eiusdem causæ controuersias contentas, nisi connexæ sint.*

8 *Transactio generatim, seu indefinitè facta ad omnia particularia se extendere censetur, saltē ea, de quibus tractatus præcesserat.*

9 *Iudex in causa valdè dubia transactionem partibus suadere debet; sed ad eam compellere non potest: exceptis quibusdam casibus.*

10 *Si diuisio hæreditatis, v.g. inter fratres instituenda sit, ad maiorem natu pertinet ex æquo diuidere, ad minorem eligere.*

1 TRansactio est de re dubia, & controuersa non gratuita pactio. Ita sumitur *ex l. 1. ff. de transactionibus iunct. l. leg. transactio, C. eod.* & docet Abb. *in rubr. de transactionibus*, Syluverb. *transactio, princ.* Mol. *tom. 2. disp. 556.* Dicitur *de re dubia*: Si enim pars transigere sciat, ius sibi nullum in re competere: tum in conscientiæ foro, tum etiam in externo transactio irrita est, vel saltem doli mali exceptione rescindenda, sicuti constat, *ex l. in summa, ff. de cond. indebiti, l. sub prætextu, 1. C. de transact.* & docet Gl. *in c. super eo, verb. dato, de transact.* Abbas ibidem, *in fine*. Sin verò post transactionem bona fide factam, instrumenta, ac probationes reperiantur, vitiari, aut rescindi non potest, *cit. lex. sub prætextu*.

Vtrum autem immodicè læsus, posteà restituendus sit, beneficio, *l. 2. C. de rescind. vend.* In vtramque partem disputant, DD. apud Arium Pinellum *in cit. l. 2. p. 1. c. 4. num. 12. & seq.* Mihi autem certa videtur pars negatiua: Quia sicuti in ludo, ita & in transactione paciscentes incerto euentui se spontè, atque reciprocè committunt: ergo de læsio conqueri non possunt, *argum. l. Lucius, §. vlt. ff. ad S. C. Trebell.* vbi id notauit Gloss. *verb. possess.* Necesse tamen est ad iustitiam transactionis, vt seruetur æqualitas inter paciscentes; ita vt parti tantùm detur pro remissione iuris sui dubij, seu controuersi, quanti illud prudentis viri arbitrio valet: alioquin, si notabilis inæqualitas sit, vel si in externo foro læsionem suprà dimidium iusti accidisse probari possit hoc casu concedendum esse videtur remedium rescindendi venditionem, aut reparandi læsionem, secundùm doctrinam Bartoli, *cit. l. 2. argum. l. si superflue, C. de dolo malo*. Quamuis id fermè in praxi receptum non est, teste Gaill. *lib. 2. obseru. 70.* Nisi læsio accidat enormissima, seu nimis excedens dimidium iusti, ita vt dolum interuenisse, præsumi possit, vti videre est apud Mynsingerum *cent. 5. obseru. 91*.

Et re controuersa. Siue quia lis in iudicio iam mota est: siue quia controuersia, seu dubium inter pares ortum, vt in iudicij disceptationem venire possit, transactioni locus est, *leg. 2. C. de transact.* Porrò transactio inter partes sine metu, ac dolo celebrata, parit exceptionem litis finitæ: perinde ac si res in iudicio decisa sit, sicuti colligitur Doctores *ex l. si super l. fratris, C. eod.* & habetur expressè *in l. non minorem, C. eod. Non minorem transactionum, quam rerum iudicatarum auctoritatem esse*. At verò post latam a Iudice sententiam, frustrà transigitur; nisi vel appellationis, vel in integrū restitutionis remediū, (si Minor, vel Ecclesia notabiliter læsa sit) adhuc supersit: *l. post rem, ff. eod. l. si causa, C. eod. l. eleganter, c. quid ergo. ff. de condictione indebiti*. vbi Vlpianus ait: tunc solùm transactionem de re iudicata nullius momenti esse, *cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attenuari, seu infirmari potest, transigitur*. Quo casu, ne iuramento quidem transactionem confirmari, ita vt ex ea ius alteri parti acquiratur, rectè docet Molin. *cit. disp. 556. §. vtrum autem*.

Non gratuita pactio. Quia vt dicitur *in l. 38. Transactio nullo dato vel retento, seu promisso minimè procedi*: quare DD. ibi notant, quod transactio sit contractus reciprocus, isque innominatus (nisi stipulatione & acceptilatione firmetur) v.g. do tibi centum aureos, vt lite absistas, & ius omne, quod in re litigiosa prætendis, mihi cedas. In eoque differt à compositione amicabili, per quam pars debiti gratis remittitur, sicuti habetur *in cap. super eo, de transactionibus*.

Suadetur autem transigenti *in l. pacto, & seq. ff. eod.* vt pœna transactione adijciatur, si ab ea recessum fuerit: tunc verò is, qui recessit, pœnam soluere cogitur: &, si ea non sufficit, quanti interest alterius, transactionem seruatam non esse, *l. prædia, ff. de actionibus empti*. Sin verò transactioni: alterique pactioni apposita pœna, insuper conuentum fuerit, quòd nihilominus pactum, seruari debeat, tunc contraueniens ad vtrumque compelli potest, & vt pœnam soluat, & vt pactum impleat, *l. qui fidem, ff. de transact. l. cum proponas, C. eod.* Idemque locum habet, si transactio, cui pœna apposita erat, iuramento confirmata sit, *l. si quis maior, C. eod. eadem*.

3 Quæstio prima. Quæ personæ transigere non possint? Respondeo; Qui alienare rem prohibentur, ij neque circa eam transigere, aut compromittere possunt. Exempli causa, hæres fideicommisso grauatus. Tutor item sine Iudicis decreto, sicuti alienare bona immobilia prohibetur, ita etiam transigere, *l. non solum, C. de prædijs Minorum*. Et similiter vassallus in feudo ex prouidentia, sine consensu domini, & agnatorum transigere, aut compromittere non potest. Qua de re Clarus *verb. feudum, num. 38. 39.* Mol. *disp. 557.* Transactio item in bonis Ecclesiasticis immobi-

mobilibus, aut mobilibus pretiosis, quæ seruari possunt, si fiat sine debita solemnitate, irrita est non minus, quàm alienatio, *c. contingit*, vbi id notat Abb. *n. 3. de transact.* & *c. cum tempore de arbitris*. in quo habetur. Quòd Prælatus exemptus non possit in præiudicium exemptionis Ecclesiæ suæ compromittere.

4 Et Procurator Principis, alteriusue personæ, sicut alienare rem non potest: ita neque super ea transigere, sine mandato speciali, *l. transact. C. eod. l. nulli, ff. eod. l. mandato, ff. de Procuratoribus*. Præterquam si in aliqua causa, libera ipsi administratio relicta sit, *l. Procurator cui, ff. de Procuratorib. c. qui ad agendum, eod. in 6.* Deinde, si prælatus, tutor, aut quilibet administrator ita transactione peragat, vt non si periculum rei alienandæ, sed potius acquirendæ: ideòque Ecclesiæ, aut domini conditionem meliorem efficiendi, subsistere transactionem, docent DD. *in l. Præses, C. de transact.* Gl. & Bartol. *in cit. l. nulli*, Abb. *in cit. cap. contingit, num. 3.* Mol. *disp. 457. §. secundus est*, vbi generalem, & communiter receptam doctrinam tradit: Transactionem valere si ita fiat, vt res apud eum permaneat, qui illam alienare non potest: & causa litis finiendæ, v.g. pecunia offeratur, quod idem docet Clarus *de transact. super feudo, §. feudum, qu. 38.*

Denique excipitur casus necessitatis, in quo bona alioquin vinculata, seu alienari prohibita, per transactionem, aut compositionem in alium deriuari possunt, præsertim Principis accedente consensu; Vt si id necessarium esse iudicatur ad diuturnas lites finiendas, scandala impedienda. Etenim si prohibeatur res aliqua alienari, intelligi solet de alienatione voluntaria, non item necessaria. Ita ex communi Mol. *cit. disp. 537. §. Tertius est*.

Quæstio secunda. Super quibus rebus transactio, vel compromissum fieri non possit? Respondeo: primò. Super re spirituali transactio, sicuti & omnis pactio reciproca, irrita & simoniaca censetur, si fiat dato, vel accepto aliquo temporali *cap. super eo, c. præterea, 1. & 2. de transact.* & videri potest Sylu. *verb. transactio*, & quæ dicam *lib. seq. tract. 10. cap. vlt. §. 5. num. 34. & 35.*

5 Secundò, Circa accusationem de crimine quatenus transigere liceat, habemus decisionem, *l. 18. C. de transact. Transigere, vel pacisci de crimine capitali*, (idest, cui pœna sanguinis decreta est) *excepto adulterio prohibitum non est*. Rationem eant DD. *ex l. 1. ff. de bonis eorum qui ante sententiam, &c. Ignoscendum Principes censuerunt ei, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum voluit*, videlicet dando aduersario pecuniam, vt accusatione absistat, secundum Gl. *verb. qualiter*. Excipitur autem adulterium communiter, *l. 2. C. ad l. Iuliam de adulteriis*. Idque propter dedecoris notam, quæ coniugi innocenti, eiusque consanguineis in tali transactione aspergi potest. Sequitur *in cit. l. transigere: In alijs autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transigere non licet, circa falsi accusationem*. Vbi in primis non excipi accusationem de falsi crimine; circa quod transactio valida est, *l. si ex falsis, C. eod.* Quia licet pœnam sanguinis non ingerat, tamen condemnato grauem infamiam irrogat: à qua se liberare reus omnimodè desiderat, quam rationem ex communi dat Clarus *lib. 5. sentent. §. fin. q. 58. num. 18.* Verumtamen praxis Iudicum obtinet, vt licet accusatio de crimine per transactionem abolita sit, Iudex tamen vel alio accusante, vel ex proprio officio per inquisitionem, instituto nouo iudicio, procedere non prohibetur, sicuti testatur Clarus *§. fin. q. 58. num. 3.*

In alijs verò publicis criminibus, quibus pœna sanguinis irroganda non venit, si reus, aliquo dato, cum aduersario transigat, habetur pro confesso, *l. vlt. ff. de præuaricatoribus, l. athletas, §. vlt. ff. de his qui notantur infamia*, ibi. *Quoniam intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur*. Quare ordinaria criminis eius pœna affici potest; nisi sufficienter probet, se innocentem esse, & pecuniam, v.g. dedisse duntaxat ad vexationem redimenda, *l. serui, C. ad l. Iuliam de adulter. l. si ab eo, ff. de calumniatoribus*, & docet Gloss. *in l. vlt. verb. habetur C. de præuaricatione*, Mol. *tract. 3. disp. 46. concl. 3.* Deinde, si accusatus gratuitò pactus sit cum aduersario, licet pactio talis in publicis criminibus sanguinis pœnam non irrogantibus irrita existat, nec crimina talia impunita permaneant, sicuti ex communi tradit Clarus *cit. q. 58. n. 19.* tamen paciscens non ideò pro conuicto, aut confesso habetur, neque infamis efficitur, sicuti colligitur ex *l. in fisci, ff. de iure fisci*, & notat Mol. *cit. concl. 3. §. dubium est*.

Sed quid sentiendum de priuatis criminibus, quibus pœna sanguinis non irrogatur? Respondet Glos. *in cit. l. transigere, ver. pudicis*, Gomez *3. resol. c. 3. n. 54.* Clarus *cit. q. 58. num. 16.* Andr. Fachin. *lib. 1. contra cap. 9.* Molin. *loc. cit.* Si de tali crimine, puta iniuriarum, criminaliter agatur, transactio irrita est, & accusatus transigens pro confesso habetur; non minus, quàm in transactione de crimine publico. Sin verò agatur ciuiliter ad pœnam applicandam parti læsæ, transactio, sicuti & gratuita pactio, valet.

6 Tertiò non valet transactio sine Iudice facta super relictis in testamento, vel codicillo, nisi inspectis, cognitisque verbis testatoris, *l. 1. §. ratio ff. Quemadmodum testamenta aperiantur, l. nec est ferendus, ff. de transact.*

Quartò, transactio super alimentis in futurum debitis ex vltima voluntate, si sine Iudicis auctoritate fiat, irrita est: nisi ita fiat, vt per eam conditio alimentarij melior fiat, *l. his qui, §. eam transactionem, ff. de transact. l. de alimento, C. eod.* vbi dicitur, de alimentis secundùm tempus præteritum transigi posse: non autem alimenta, quæ in futurum debentur. Quia ex futuri alimentis vita hominis, cui testator prospectum esse voluit, dependet. Si tamen transactio iuramento confirmetur, videtur obligationem parere, ob iurisiurandi religionem, sicuti ex probabiliore Cou. *c. quamuis pactum, par. 2. §. 6. num. 12.*

7 Quæstio tertia, Quam amplè transactio interpretanda sit? Respondeo & dico I. Si transactio fiat circa rem vnam, aut plures particulatim, extendi non debet ad res alias in eiusdem causæ controuersia contentas; præterquam si dependentes, & connexæ sint. Ita habetur *l. si vnus, §. ante omnia, ff. de pactis*, iunct. Glos. *verb. noceat*, similiterque dicendum, si transactio facta sit super petitione rei non absolutè, aut vniuersim: de ex tali genere actionis intentatæ, aut inuitandæ: nihil obstare, quominus ex alijs causis, ac titulis res eadem in iudicio spreti possit, sicuti ex communi docet Abb. *in cap. 1. de transact. in fine, argum. l. si ita quis, §. vlt. ff. de verb. obligat.*

8 Dico II. Si transactio fiat generaliter, seu indefinitè (indefinita enim renunciatio æquiualet vniuersali, sicuti Abb. testatur *in cit. cap. 1. n. 6. ex l. vlt. ff. de vino, tritico, & oleo legato, c. vt circa, de elec. in 6.*) extendit se ad omnia particularia contenta, etsi ea in specie incognita sint, *l. tres fratres, ff. de pactis, l. sub prætextu, 2. C. de transact.* Quia satis est ea confusè, siue in genere cognita, adeòque comprehensa fuisse, si excepta non sint.

Limitatur primò: Nisi transactio facta sit super relictis ex vltima voluntate, sicuti dixi quæst. præced. Secundò: Nisi dolo alicuius transigentium res aliquæ occultatæ sint, *cit. leg. tres fratres, ff. de pactis, l. qui cum, §. qui per fallaciam, ff. de transact.* Tertiò; Licet transactio verbis generalibus, aut indefinitis concepta videatur restringitur tamen ad rem, seu causam, de qua inter partes actum erat, *l. si de certa, C. eod. cit. l. qui cum, §. transactio*, & docet Gloss. *in cap. 1. de verb. sit vacuum*, Abb. *n. 6. de transact.*

Immò generatim dici debet; Quòd in omni dispositione, etiã iuris stricti, clausula generalis refertur tantùm ad specificata, siue de quibus tractatus præcessit. Exempli causa: Orta controuersia inter defuncti matrem atque vxorem, ob relictam hæreditatem, tractabatur de debitis illius ex varijs contractibus: posteà per transactionem vxor in se suscepit omnia defuncti debita. Explicanda ista clausula est, quòd vxor satisfacere velit omnibus creditoribus, tùm ijs, qui sua debita iam petierunt, tum ijs, qui posteà comparituri sunt, licet modò ignorentur. Non tamen extendenda est clausula illa ad debita ex vltima voluntate: v.g. si defunctus anniuersarium fieri statuisset, vxor ex vi transactionis de illum expediendum se obligasse censenda non est, cùm de tali genere obligationis actum non fuerit.

Ad extremum tria moneo: Primum. Valdè consultum esse, Christianis, vt orta inter eos aliqua controuersia, transactioni, vel amicabili compositioni, aut arbitrium iudicio causam committant potius, quàm vt iudiciaria lite longo tempore se fatigent: qua de re videri potest Ioan. Molanus *tract. de testament. pijs, cap. 74. & 75.*

9 Alterum. Quòd Iudex ordinarius in causa valdè dubia transactionem suadere, eamque ex partium consensu factam exequi debet: Ordinariè tamen cogere non potest partes ad compositionem, vel transactionem: sed iis poscentibus, ius dicere, siue sententiam pronunciare debet, sicuti docet Gloss. communiter recepta *in l. 1. §. & post, ff. de operis nouis*, nuntiat Abb. *c. cum inter R. num. 9. de elect. & cap. si quando num. 3. de offic. Iudicis delegati*. Quòd limitatur primò; nisi sit Iudex supremus, qui in causa illa liberam disponendi facultatem obtineat: puta Papa in Ecclesiasticis beneficijs, sicuti notauit Abb. *in c. cum pridem, nu. 5. de pactis*. Secundò; Si partes diu litigauerunt, quia causa valdè dubia est, vt difficilè sit eam decidere, hoc casu Iudex præsertim supremus, ad transactionem partes compellere potest, vt docet idem Abb. *c. cit. c. cum inter, num. 9.* eodemque modò intelligi potest Gloss. *c. per venerabilem, verb. fauere, de elect.* Quin & Episcopus in causa beneficiali, gratia litis finiendæ, aut pacis retinendæ, transactionem, seu compositionem, interdum decernere poterit: v.g. vt vni parti beneficium cedatur, alteri verò pensio designetur, vel litis expensæ præstentur: licet ipsæmet partes absque Ordinarij auctoritate eiusmodi pactum constituere non possint, propter periculum simoniæ, sicuti annotauit idem Abb. *in citat. cap. cum pridem, num. 8.*

10 Tertium. Si hæreditas, v.g. quam pater in testamento non diuisit, inter fratres post mortem illius diuidenda sit, ad contentionem

tionem

cessoriè, consultissimum esse definiri id, quod principale est: ex quo reliqua facilè intelligi possunt. Atqui inter vltimas voluntates, primum ac perfectissimum est testamentum: quippe in quo vniuersalis hæres, defuncti personam repræsentans, instituitur, in quem bona omnia, iura & actiones transire debeant: ita vt hæredis institutio sit caput testamenti, atque sine ea testamentum nullum esse possit, §. *ante hæredes, Instit. de legat. l. iubemus, §. quod si non fuerit obseruatum C. de testam.* & docet Gl. *in c. cum tibi de testam.* Reliquæ autem vltimæ dispositiones, hæredis institutionem non requirentes, imperfectæ, atque diminutæ sunt, vt infrà apparebit. Idque Bartolus *in tit. l. 1.* arbitratur Vlpianum indicasse, cum dixit, testamentum esse sententiam *iustam*, id est, perfectam: quia perfecta non est, nisi hæres bonorum vniuersalis instituatur: quòd propriè, & directè solùm fit in testamento, spectato iure ordinario, & secluso speciali priuilegio, quòd v.g. militibus datum est, vt etiam codicillo hæredem directè instituere possint, *l. milites, ff. de re militari.* Quòd si hæc Bartoli interpretatio alicui non satisfaciat, tum dicat. Testamentum dici *iustam* sententiam, id est, solemnem, seu iuris solemnitatibus nixam, quæ si ad amussim non obseruentur, testamentum irritum redditur. Quæ explicatio sumitur *ex rubr. & l. 1. ff. de iniusto, rupto, & irrito facto testamento.*

3 Duplex est testamentum: Vnum in scriptis, siue clausum, quod testator sua ipsius, vel alterius cuiuscumque manu conscriptum, septem testibus masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis, seu vocatis, omnibus simul præsentibus, ipsumque testatorem videntibus offert: profitendo esse suum testamentum: insuper ipsemet, si sciat, ac possit, sua manu coram testibus testamento subscribit, vel alius pro eo octauus testis, siue subscriptor adhibitus. Posteà testes omnes septem testamentum vno, eodemque continuato tempore subscribere, & proprio, vel alieno sigillo consignare debent; immò omnes vno sigillo, vti non prohibentur. Ita habetur *in l. hac consultissimà, C. de testam. iuncto, §. sed cum paulatim, & seqq. Instit. eod.* Additur verò *in l. cum antiquitus, C. eod.* Si quis sua manu totum testamentum, vel codicillum confecit, idque specialiter in scriptura expressit, tunc opus non fore eiusdem, vel alterius pro eo, subscriptionem.

Alterum est testamentum nuncupatiuum, quod minorem solemnitatem requirit: ac solùm, vt septem testes (quales suprà descripsimus) simul vocati sint, qui audiant, & intelligant testatoris voluntatem, coram eis scripto, vel voce articulata prolatam, *tit. l. hac consultissima, §. per nuncupationem, l. iubemus, iunct. l. quoniã indignum, C. eod.* Quamquam hodie nuncupatio talis coram testibus à Notario publico in scripturam redigi plerumque solet: non ad actus substantiam seruandam: sed ad meliorem eius comprobationem, & securitatem: quia fieri potest, vt testes interim decedant, vel inhabiles reddantur, quominus coram Iudice defuncti voluntatem declarare queant, quorũ defectum publicum Tabellionis instrumentum abundè supplet, vt insinuatione nulla apud Iudicem opus sit, sicuti docent DD. *in l. 2. C. quemadmodum testamenta aperiantur,* Cou. *c. cum esses, num. 2. de testam.*

Addendum hic est, alios quoque præter eos, quos suprà dixi, à testium numero tam in clauso, quàm nuncupatiuo testamento repelli, de quibus fit mentio *in §. testes, §. pater, & seq. Instit. eod.* Videlicet surdus, mutus, vt & cæcus: item furiosus, prodigus, iure infamis, atque ad testamentum inhabilis, & qui in testatoris potestate est: pater quoque, & qui in patris potestate est, in filiifamilias testamento non rectè testis adhibetur, neque hæres ipse, aut qui in potestate hæredis, aut pater, qui eumdem hæredem in potestate habet, nec fratres in eiusdem patris potestate existentes: sed in testamento extranei, tales testes esse possunt. Legatarij quoque non prohibentur esse testes in eo testamento, in quo ipsis aliquid relictum est: sicuti, & qui tutor liberis à patre nominatus est, *l. Qui testamento, ff. Qui testamenta facere possunt,* quia tales non censentur esse testes in causa propria, cum de testamenti factione principaliter testentur, quia simili ratione decernitur *in l. dictantibus, C. de testam.* quod dictanti testamentum aliquid legari possit, quamuis Tabellioni, seu scribenti testamenta nihil relinqui possit, *C. de his, qui in testam. ascribunt.* Denique Religiosi testimonium à testamentis non repellitur, secundum communem DD. sententiam apud Clarum *l. 3. sentent. §. testamentum, quæst. 55. num. 7.* licet peccet, si absque Prælati licentia officium [illegible] stis susceperit.

In §. *sed cùm aliquis, Instit. eod.* ita habetur: *Cum aliquis ex testibus testamenti quidem faciendi tempore liber existimabatur postea autem seruus apparuit: Hadrianus Seuerus item, & Antonius rescripserunt, subuenire se ex sua liberalitate testamento, vt habeatur firmum, ac si, vt oportebat factum esset.* Quam constitutionem Doctores communiter ob eamdem æquitatis rationem, ac similes quoque testium defectus publicè ignoratos, producere solent, veluti si impubes, aut intestabilis adhibitus erat, qui vulgò pubes, aut testabili iure credebatur, nihil obstante, quòd vnus, aut alter, & fortasse ipsemet testator defectum non ignoraret. Ratio est: Quia error communis impedimenti latentis ius confert, sicuti latius dixi *l. 1. tr. 4. c. 22. nu. 9.* Vide Mynsing. & alios commentatores super *cit. §. Instit. & præced. §. testes,* vbi Angelus regulam tradit; Quod *quicumque testis in iudicio esse prohibetur, neque ad testamentũ admitti potest, sed nõ ita se res habet vice versa.*

Quæstio prima. Vtrum valet testamentum, si Tabellione, vel alio quopiam coram testibus interrogante testatorem, num hanc personam, v.g. Caium auunculum suum, hæredem instituere velit, testator verbo expresso annuat? Affirmant Gl. & DD. communiter *in l. iubemus, C. de testam.* Abb. & alij *in c. cum tibi, eod. tit.* ibidem Cou. *n. 5.* Mol. *cit. disp. 127.* Quanquam eiusmodi testamenta sæpè infringi solent, allegando testatorem tunc non satis compotem mentis fuisse, aut morte oppressum, vel ob aliquam importunitatem suggestioni contradicere non ausum. Vide Iulius Clarus, *quæst. 37.*

Quæstio secunda. An valeat testamentum, si testator hæredis institutionem, & legata coram septem testibus non exprimat, sed solùm mentionem faciat scripturæ, aut schedulæ, quam tali personæ, v.g. Confessario suo tradiderat, in qua voluntatem suam contineri asseueret? Affirmant DD. communiter apud Clarum *lib. 3. receptat. q. 4. & qu. 36.* Cou. *cit. c. cum tibi. num. 6.* Molina *loc. cit.* Dummodo posteà satis constet, schedulam, quæ exhibetur, esse eam ipsam, de qua testator locutus fuit.

4 Quæstio tertia. Vtrum pactum de futura successione valeat? Responsio est negatiua. Quia ius hæreditatis futuræ pacto acquiri, vel auferri nequit, *l. hæreditas iunct.* Gl. *verb. ante positum, C. de pactis conuentis c. quamuis iunct. ver. improbet, de pactis in 6. & l. licet, C. de pactis,* vbi dicitur: *Pactum priuatum scriptum, vt is, qui superuixerit, alterius rebus potiatur, ne donationis quidem mortis causa gestæ speciem efficaciter ostendere.* Excipe primò. Quod in eadem leg. licet, militibus priuilegium concessum sit, vt si hæreditate propria paciscantur, pactum hoc, quod suaptè natura irreuocabile, ideòque irritum est, quia testandi facultatẽ auferens, benignè explicatur tanquam donatio facta mortis causa, ita vt ante mortem reuocari semper possit.

5 Excipe secundò. Quòd pactum successionis in hæreditate propria, fauore piæ causæ subsistit, per modum vltimæ voluntatis, seu donationis mortis causa factæ, sicuti de [illegible] dictum fuit, quæ est communior sententia Doctorum, quos citat: & sequitur Sanchez *lib. 7. moral. c. 2 n. 51.* contra Baldum *l. 1. C. SS. Ecclesijs,* & alios apud Tiraq. *priuil. 105. piæ causæ.* Nam istas solemnitates, quæ suprà ius gentium, & naturale, ciuili iure introductæ sunt, vt videlicet Hæreditas certa forma aut dispositione conferatur, in pijs causis locum non habere certum est. Volo dicere, si aliquis velit sua bona post mortem suam Ecclesiæ, vel pauperibus obuenire, quomodocunque disponat, vel paciscatur, validam esse dispositionem, ita tamen, vt ante mortem reuocari possit.

Tertiò excipiunt aliqui, valere eiusmodi pactionem etiam inter priuatos, quoslibet, si instituta sit non in vniuersitate bonorum, sed certa hæreditatis parte: quia hoc casu testandi facultas non adimitur. Sed non videtur admittenda hæc exceptio: Nam propria ratio, cur hæreditas pacto dari non possit, est ea, quia ciuili iure certæ formulæ introductæ sunt, quibus dispositio bonorum in mortem disponentis relata, fieri possit, quæ sunt testamentum, codicillus, fideicommissum, legatum, legatum causa mortis, donatio; tale autem non est pactum, quippe suaptè natura irreuocabile, nisi quòd secundum multum, & causæ piæ priuilegia, potiùs voluntas disponentis sequenda sit, vt valeat dispositio modo meliore, quo valere potest, quam doctrinam benè tradit Andr. Fachin. *lib. 5. controu. cap. 84.*

Quartò excipiunt aliqui apud eumdem Fachinæum *capit. 86.* valere eiusmodi pactum inter priuatos, si fiat de futura hæreditatis successione reciproca. Quæ exceptio minimè admittenda est, cùm apertè repugnet lex citata licet, Attamen validæ censeri debent eiusmodi dispositiones, si fiant per modum donationis morte confirmandæ, idque inter coniuges receptum esse in Germania, testatur Mynsing. *centur. 2. obseru. 33.* eodemque modo intelligendi sunt Andr. Gaill. *l. 2. obseru. 126.* Nicolaus Euerardus *to. n. 2. cons. 1.*

Illud quoque fateri oportet, & colligitur *ex l. captatorias, ff. de hæred. instituend.* nihil obstare, quò minus duo mutua affectione se hæredes instituant. Quod inter coniuges frequenter vsurpatũ est, vt etiam in eadem membrana se mutuò hæredes scribant. Quo tamen casu duo censentur esse testamenta, vt proinde vtriusque nomine subscriptiones, & sigilla apponi debeant, atque vtrique integrum sit suam voluntatem, seu testamentum posteà mutare, sicuti docet Mynsing. *centur. 1. obseru. 8.* Gaill. *l. 2. obseru. 117.* Molin. *disput. 152.*

CAP.

CAP. II.

DE TESTAMENTIS PRIVILEGIATIS.

SVMMARIVM.

1 *Legata ad piam causam censentur, quæ præcipuè, directè facta sunt ob Dei, aut Sanctorum honorem, vel animæ spiritualem salutem.*
2 *In testamentis, & legatis ad causas pias nulla ciuilis solemnitas requiritur.*
3 *Seu nutu, seu quocumque signo ad piam causam quippiam relinquatur, valida est dispositio.*
4 *Vnus testis sufficiens non est ad probationem, cum alterius præiudicio.*
5 *Nulla testium probatione opus est, quando de veritate constat.*
6 *Testamentum inchoatum, sed non perfectum, valet duntaxat quoad legata pia.*
7 *Testamentum alterius arbitrio commissum, valet piæ causæ fauore.*
8 *Captatoria institutio irrita est.*
9 *Legata ad causam piam ab hæreditatis aditione non dependent, sicuti legata profana.*
10 *Testamentum ad pias causas valet etiam quoad legata profana accessoriè inserta.*
11 *Testamentum non solemne inter liberos valet.*
12 *Licet extrinseca testamenti imperfectio, ob legalium solemnitatum defectum, non vitiet testamentum inter liberos, secus tamen dicendum de imperfectione intrinseca, videlicet si testator voluntatem non plenè declarauit.*
Testamentum nutu conditum inter liberos non valet, licet valeat, si ita ad pias causas conditum fuerit.
13 *In testamento scripto inter liberos condito maior solemnitas requiritur, quam in nuncupatiuo.*
14 *Testamentum, quod miles in bellica expeditione sine iuris solemnitate condidit, firmum est, etiam post omissionem, si ille intra annum moriatur.*
15 *Testamentum coram Principe, oblato libello, conditum; vel coram iudice publicè insinuatum, aliam testium, &c. solemnitatem non requirit.*
16 *Hominibus rusticanis sufficiunt quinque testes, si plures in loco, vbi testamentum condere volunt, haberi nequeunt.*
17 *Æquum est, vt si in loco, v.g. pestis tempore, plures testes aduocari non possint, duorum præsentia ad valorem testamenti sufficiat: licet spectato iuris rigore aliud dicendum sit.*
18 *In terris summi Pontificis subiectis valet testamentum coram Parocho, & duobus, vel tribus alijs testibus conditum.*

1 TEstamenta priuilegiata voto, in quibus vel nulla omninò iuris ciuilis solemnitas requiritur, vel non iam plena, & perfecta, sicut in alijs. Ex horum numero primum locum obtinent testamenta, itemque legata ad causas pias; idest, quæ præcipuè, ac directè facta sunt ob Dei, aut Sanctorum honorem, vel animæ spiritualem salutem: puta quæ Ecclesijs, alijsue pijs locis, vel in captiuorum redemptionem in pauperum, vel Religiosorum, quamuis consanguineorum, substentationem, in satisfactionem pro peccatis, in mortuorum suffragia, &c. relicta sunt, qua de re Abb. *in rubr. de testam. n. 9. & c. relatum 1. n. 7.* Bartol. *in l. si quis Titio, ff. de legat. 2.* Nauarr. *in Apol. de redit. Eccles. qu. 1. mon. 26.* Sylu. *verb. legatum, 4. qu. 1. & 2.* Mol. *disput. 134.* Paulus Comitolus *respons. moral. lib. 7. qu. 4. nu. 3.* & fusè Tiraqu. *in præfat. tract. de priuilegiis piæ causæ.* Porro si Episcopo, vel alij Ecclesiastico Prælato, aliquid relictum fuerit, in dubio censeri debet intuitu Ecclesiæ legatum: nisi propinquus sit, qui reliquit, vt præsumptio sit, intuitu personæ relictum fuisse. Ita habetur *in cap. relinquisti, de testam.*

2 Est autem hoc proprium insigne testamenti ad pias causas, quòd in eo nulla omnino ciuilis legis, aut consuetudinis solemnitas requiratur; sed solo naturali, diuino, ac gentium omnium iure subsistat, sicuti docent Bartol. & alijque DD. *in l. 1. C. de sacrosanctis Eccles.* Abbas, & alij *in cit. c. relatum, 1. de testam.* Clarus *q. 6.* Tiraq. *de priuileg. piæ causæ, priuil. 3. & 164.* Nicol. Euerard. *tom. 1. cons. 27. & 28.* & alij omnes. Ratio est: Quia iura sæcularia causis Ecclesiasticis, siue ad supernaturalem hominis finem, spiritualemque salutem directè spectantibus, nullum præiudicium afferre possunt, nisi à Summo Pontifice approbata, & recepta sint, iuxta *c. Ecclesia de constit.* Atque solemnitates testamentorum ciuili iure introductas circa pias, & Ecclesiasticas causas, receptas non esse, constat *ex cit. cap. relatum, 1. de testam.* & fatentur DD. communiter.

3 Corollarium I. Etsi ciuili iure hæredis declaratio nutu facta, irrita sit, *l. iubemus, C. de testam.* non item legatum, sicuti constat *ex leg. nutu, ff. de legat. 3.* & ex communi docet Cou. *c. cum tibi, de testam. num. 4. & 5.* Tamen quod attinet ad causas pias tam in testamento, quàm in legato sufficit quocumque signo externo voluntatem defuncti declaratam esse, quia iure naturali, ac gentium plus non requiritur. Immò etiam qui natura mutus pariter ac surdus est, voluntatem suam vltimam ad causas pias: quomodocumque potest, manifestare non prohibetur, sicuti docet Abb. *in rubr. de testam. n. 9.* Clarus, *§. testamentum. seu lib. 3. receptarum sentent. q. 6. n. 7.* & significat Gl. *in cit. cap. cum tibi.*

Corollarium II. Validum est testamentum, & quæcumque vltima voluntas ad causas pias manu testatoris scripta, etsi nullus testis adhibitus fuerit, modò sufficienter constet, esse testatoris scripturam, sicuti docet Tiraq. *priuil. 4.* Quia vt rectè idem, ait *priuil. 2.* & Cou. *c. relatum, 1. de testam. nu. 1.* Mol. *disp. 134.* Less. *lib. 2. cap. 19. dub. 2.* Interuentus testium non requiritur ad substantiam, siue solemnitatem talis testamenti: licet sæpè duo, vel tres testes requirãtur ad probationem, si aliud probationis genus haberi non possit, qui ipse casus est *cit. c. relatum,* in quo Alex. III. Pontifex Iudicibus mandauit, *quatenus si causa talis (super relictis Ecclesiæ) ad eorum examen deducta sit, eam non secundum leges, sed secundum decretorum statuta tractent, tribus, aut duobus legitimis testibus requisitis quoniam scriptum est Deut. 17. In ore duorum, vel trium testium stet omne verbum.* Et *in cap. licet vniuersis, de testibus,* dicitur *Licet quædam sint causæ, quæ plures, quam duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ vnius testimonio, quamuis legitimo terminetur.* Similia habentur *in cap. veniens, 10. cap. cum a nobis eodem tit.*

4 Valdè enim expediebat, bono communi ad impediendas hominum callidorum fraudes, certam regulam statuere, quæ proinde omnium gentium consensu recepta est, vt neque in iudiciali, neque in conscientiæ foro, quisquam cum suo, vel alterius præiudicio, stare teneatur suli dicto, siue asseuerationi vnius quantumuis probatissimi, & omni exceptione maioris testis; sed minimum duorum constitutione opus sit: quia alioquin plurimæ fraudes & iniuriæ contingerent. Quare dici solet; *Vnus testis nullus testis,* vt videre licet apud Nauarr. *lib. 5. cons. 3. num. 2. de accusat.*

5 Cæterùm si hæredi certò constet, voluntatem testatoris fuisse, vt aliquid in piam causam expenderetur: esto in foro externo nequaquam id probari possit; tamen in conscientiæ foro satisfacere obligatus est. Non enim tunc probatione opus, quando de veritate constat: estque hæc magna aliquorum, etiam Aduocatorum, deceptio, qui existimant, debitorem obligatione solvendi liberum esse, quia de eo debitũ demonstrari non possit.

Hinc inde resoluitur casus; Parochus quidam, post mortem parochiani sui producit schedulam, continentem legata quædam ad pias causas, quam hominem illum, antequam decederet, scripsisse, vel dictasse asseuerat, debetne pro vltima legitima voluntate haberi? Respondeo, & dico I. Si manus testatoris agnoscitur, vel duobus testibus probari potest, pia eius voluntas executioni mandanda est.

Dico II. Si ipsemet Parochus legata annotauit, non creditur ipsi sine alio teste, quare monendi sunt Parochi, alijque Confessarii, vt vltimas eiusmodi dispositiones ad pias causas non excipiant, nisi aduocatis duobus testibus, masculis, aut fœminis. Quanquam etiam vnus cum Parocho sufficere poterit, licet legatum sit pro Ecclesia sua quandoquidem Rector aliusue beneficiatus, aut Religiosus non prohibetur esse testis in causa Ecclesiæ suæ.

Dico III. Si testator testamento, vel coram testibus voluntatem suam declarauit, quòd velit quædam ad pias causas erogari, sicuti, v.g. Confessario suo mandauerat: hoc casu confessarius audiri debet, & secundùm eius relaxationem executio fieri; modò talia indicia afferat, vt spectatis circumstantijs, verisimile esse possit, defunctum ea ipsi mandasse, sicuti docent Cou. *c. cum tibi, n. 23. de testam.* Nau. *lib. 3. consil. 16. de testam. edit. 2.*

6 Corollarium III. Si moriturus cœpit facere testamentum, vel codicillum, & morte præuentus non absoluit, licet secundùm alia irritum sit, *l. si is, qui ff. Qui testamenta facere possunt:* valet tamen quoad relicta pia, quæ in sua illa imperfecta dispositione iam expresserat. Tametsi enim voluntatem suam mutare potuerit testator: cum tamen re ipsa nullam mutationem significarit, naturali pariter, ac canonico iure firma manere debet, sicuti docet Bartol. *l. in testam. ff. de fideicommiss.* Abb. *in c. 1. & penult. de success. ab intestato,* Tiraq. *priuil. 7.* Cou. *c. relatum, 1. n. 14.* Vasq. *tract. de testam. c. 2. n. 27.* Mol. *cit. disp. 134.* contra Clarum *qu. 7. n. 4.* Fachin. *l. 4. controu. cap. 3.*

7 Corollarium IV. Validum est testamentum ad pias causas etsi alterius arbitrio committatur: itemque legatum ad pias causas, etsi in liberam alterius voluntatem conferatur, v.g. *Instituo hæredes bonorum meorum pauperes, quos Titius elegerit.* Vel lego

centum

centum aureos alicui puellæ in dotem, si Titius, aut *si hæres meus voluerit*, quæ est communis DD. sententia *in c. cum tibi, de testam.* Iul. Clar. *q. 6. num. 5.* Tiraq. *priuil. 64.* Less. *l. 2. cap. 19. d. 2. in fine*, Mol. *disp. 134. in fine, & disp. 157. §. legatum*.

Adde secundum, quosdam si testator ita dixerit: *Committo omnia bona mea arbitrio, vel dispositioni Titij*: tunc Titium hæredem nudum, ac solo nomine censeri; atque obligatum esse totam hæreditatem in causas pias distribuere, quæ videtur esse decisio *cit. cap. cum tibi*, interprete Innocent. & Abb. *cit. n. 4.* & consentit Clarus *loc. cit.* Cou. n. 13. Ait enim Innoc. 3. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionē committit, non videtur decedere intestatus*: quia vt in rubrica dicitur, talis videtur testatus ad pias causas.

8 Hæc autem omnia aliter se habent in dispositione ad causas profanas: irrita enim est institutio hæredis, collata in arbitrium, vel liberam voluntatem tertij, *l. illa institutio, l. si quis Semproniū, ff. de hæred. instituendis*: quemadmodum etiam legatum in alterius arbitrio, positum est, *l. captatoriæ, ff. de legatis*, 1. videri potest Mol. *tom. 1. tr. 2. disp. 137.* Cou. *cit. c. cum tibi, num. 13. & 17.* vbi contendit; Captatoriam voluntatem non appellari eam omnem, quæ in alterius arbitrio ponitur: talis enim dispositio non omnimode reprobata est: cùm valeat saltem in militis testamento, secundum Gloss. *margin. in l. captatoris, C. de testam. militis*: item in libertatis constitutione, *l. fideicommissaria, 46. ff. de fideicom. libertatibus*: Sed eas captatorias voluntates censendas esse, quæ fiunt cum conditione aptata ad alterius animum captandum, v.g. *Instituo hæredem Sempronium, si & ipse me, vel fratrem meum instituerit*. Item: *Qua ex parte Titius me hæredem instituerit, ex ea parte mihi hæres esto*: Nam talis institutio neque valet vi testamenti, aliteriusue vltimæ voluntatis, etiamsi miles ita disposuisset *l. captatorias, C. de testam. militis*. Quia bonis moribus aduersatur eiusmodi conditio aptata ad adulandum alteri, & fortasse deludendum, namqui conditionem apposuit, postea quam ab altero institutus est, voluntatem suam mutare poterit; cùm vltima voluntas (vti dici solet) ambulatoria sit, vsque ad vltimum vitæ spiritum, & ante firma non censeatur.

9 Corollarium V. Legata ad pias causas præstanda sunt, etiāsi hæreditas adita non fuerit, quia hæres ante mortuus est, vel hæreditatem repudiauit. Ita ex communi sententia docet Abb. *capit. relatum, 1. de testam. num. 6.* Cou. *in c. Raynaldus, §. 3. num. 23. & seqq.* Tiraq. *priuileg. 33.* contra Adrian. Fachin. *l. 6. contron. c. 82.* Quòd enim legata perij non possint, hæreditate non adita, est solemnitas ciuili iure introducta, *l. eam, quam C. de fideicommissar.* quæ ad causas pias se non extendit.

10 His porrò addendum est ex communiore DD. sententia apud Cou. *c. relatum, 1. n. 2. de testam.* Mol. *disp. 134.* Tiraq. *priuileg. 10.* Testamentum, alioquin minus solemne; quod ob piam causam conditum est, valere non tantùm quoad relicta pia, sed etiam legata non pia, secundariò inserta. Ratio est. Quia subsistente principali, conuenit etiam subsistere accessorium. Et cùm alioquin legata, si irrita forent, causæ piæ, tamquam hæredi institutæ accrescerent: æquitas non permittit, vt idem testamentum, cuius iure ac valore se causa pia defendit, in eiusdem fauorem oppugnetur, & infirmetur, contra illud Prætoris editum. *Quod quisque iuris in alium statuerit, vt ipse eodem iure vtatur*. Contra verò, etsi testamentum, vel quæuis alia voluntas minus solemnis, quoad alia infirma sit, tamen firma est, quod attinet ad relicta piis causis, iuxta *cap. relatum, 1. de testam.* Quia, vt sæpè dictum infirmatio vltimæ voluntatis, ob defectum ciuilium solemnitatum, ad causas pias non pertinet.

11 Alterum locum inter testamenta priuilegiata tenet, quod à patre, matre, aliòue vtriusque sexus ascendente inter liberos cōditum est: ratum enim censeri debet, licèt imperfectum, & iuris solemnitate destitutum sit, sicuti statuit Constantinus Imper. in *l. vlt. C. famil. herciscundæ. Seu epistola parentis esse memoretur, siue quocumque alio modo scripturæ, quibuscumque verbis, & indicijs impediantur relictæ*. Et infrà: *Defuncti (parentis) dispositio custodiatur, etiamsi solemnitate legum fuerit destituta*. Et posteà Theodosius Imper. in *l. hac consultissima, C. de testam. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos à parentibus, vtriusque sexus habeatur*, non volumus.

12 Sed obseruandum est primò; Duplicem esse testamenti imperfectionem. Vna est quasi extrinseca, consistens in defectu solemnitatum legalium, puta si septem testes, iique rogati, ac masculi simul collecti desiderentur: & talis imperfectio nihil officit testamento inter liberos, sicuti ex communi docet Iulius Clar. *q. 8.* Mol. *disp. 128.* Ande. Fachin. *t. 2. lib. 4. contron. c. 1. & 2.* Nicol. Euerar. *volum. 1. consil. 27.* Andr. Gaill. *lib. 2. obseru. 112. & 116.* Qui addunt primò; Id locum habere, tametsi pater liberos suos inæqualibus portionibus instituerit, hæreditatem que diuisisset: nam talis inæqualibus diuisio habet vim prælegatorum, sicuti colligitur *ex l. si cognatione*, iunct. Gloss. *ver. voluntatem, C. Famil. herciscundæ*. Accedit, quòd alioquin priuilegium illud vix vllum effectum haberet, si ex testamento imperfecto liberi non aliter succedere possent, quàm ab intestato, licèt contrarium doceat Cou. in *c. Raynutius*; §. 1. n. 3. Addunt secundò; locum etiam habere erga liberos, Principis rescripto, multòq; magis subsequēte matrimonio legitimatos, teste Claro *q. 12.* Fachin. *c. 3.* Immò etiam erga naturales, si Mater, non illustris persona, testetur, quia comparatione matris, filij naturales quasi legitimi habentur, *§. nouissimè, Instit. ad S.C. Orphit.* vbi Gloss. *ver. hæreditatem*, Andr. Gaill. *cit. obseru. 112. num. 20.* Ratio autem cur legalis solemnitas in testamento inter liberos non requiratur, afferri solet partim quia liberorum, quibus naturali iure hæreditas debetur, per se magnus fauor est, partim quia, ob mutuam charitatem cessare inter eos debet omnis suspicio fraudis; ad quam cauendam iuris solemnitates ad testamenta alioquin requiruntur.

Alia est imperfectio testamenti magis intrinseca, consistens in eo, quòd voluntas testatoris non fuerit plenè, ac perfectè declarata, vt quia cœpit testamentum scribere, vel voce nuncupare hæredem: sed ad finem non perduxit. Et tale testamentum inter liberos non subsistere; quia non tam factum, quā cœptum censeri debeat, docent DD. communiter Iul. Clar. *q. 9.* Mol. *cit. disp. 120. §. illud obseruandum*, Fach. *c. 5.* Eademq; ratio est, si testator vnū ex liberis in testamento præterijt; vel si solo nutu voluntatem suā inter liberos testanti, vel bona sua diuidendi significauit, vti ex communi docet Mol. ib. Clar. *q. 8.* vbi ait: *Et sic vides non valere absolutè argumentum à testamento ad pias causas, ad testamentum inter liberos. Nam testamentum ad pias causas nutu conditum valet, secus autem in testamento condito inter liberos*.

13 Secundò obseruandum; Ne fraus aliqua circa testamentū minus solemne inter liberos scriptum contingere possit, statuisse Iustinianum Imper. *in Auth. de testam.* imperfectis, vt tale testamentum validum non esset, nisi & tempus conditi testamenti, & nomina filiorum, & portiones, in quibus instituti essent, manu ipsius parentis in testamento scripto exprimerentur: vel, si alius testamentum scripserat, subscriptio parentis, aut ipsorum filiorum accessit. Cùm autem in dicta Auth. Iustiniani nulla testiū mentio fiat, ideò standum est iuri antiquo, vt in testamento inter liberos scripto nulla testium solemnitas requiratur; dummodò testatoris manus cognoscatur, & alia, quæ in dicta Auth. requiruntur obseruata sint. Vide Clarum *cit. §. testamentum, qu. 14.* Andr. Gaill. *lib. 2. obseru. 112. n. 7.* vbi ait: *Quod schedula reperta in cistula patris, continens diuisionem bonorum inter filios, fidem faciat, & seruanda sit, si manu patris scripta, vel subscripta fuerat*.

Loquimur de testamento scripto: nam circa nuncupatiuum nihil Iustinianus annotauit: quare validum censeri debet, si coram duobus testibus masculis, vel fœminis, &c. factum fuisse constet, sicuti docet Gl. in dicta Auth. *verb. derelinquant*, Clar. *q. 14.* Mol. *cit. disp. 128.* aliique communiter.

Tertiò obseruandum. Testamentum tali modo scriptum manu testatoris, vel ipsorum liberorum, valere etiam quoad legata fideicommissa, libertates, &c. extraneis relicta, sicuti expresſè habetur *in Auth. Quod sine C. de testam.* In nuncupatiuo verò testamento standum est suprà cit. constitutioni Constantini, *si in eiusmodi imperfecta voluntate, liberis alia sit extranea mixta persona, quantum ad illam dumtaxat, pro nullo habeatur, ac liberis accrescat*. Quod tamen de testamento ad pias causas condito nullo iure statutum reperimus, vt suprà notauit.

Porrò de testamento descendentium erga ascendentes, nullum priuilegium in iure reperitur; quare neque afferendum, sicuti notat Clarus *verb. testam. qu. 12. num. 6.* Molin. *cit. disp. 128.* Gaill. *cit. obseru. 112. num. 26.*

14 Tertium locum tenet testamentum à milite conditum, dū bellica expeditione versatur. Neq; enim is legitimū testium numerum adhibere; Neque aliam solemnitatem obseruare debet, sed quocumque modò voluntatem vltimam declararit, voce, aut scripto, ea rata existit, tametsi aliquid tantùm *in vagina, aut clypeo litteris sanguine suo rutilantibus annotauerit, aut in puluere inscripserit gladio, sub ipso tempore, quo vitæ sortem derelinquit*: modò id per duos testes, etiam non rogatos probari possit, sicuti habetur *in l. milites*, iunct. Gloss. *verb. sub ipso tempore, C. de testam. militari*, & colligitur *ex l. Lucius, ff. eod.* Si tamen extra dictam necessitatem miles in castris testetur, requiritur conuocatio, & rogatio duorum testium, vt testatoris voluntatem audiant, teste Gloss. citat. Claro, *q. 58.* Mol. *disp. 129.* Andr. Gaill. *obseru. 118. ex l. Diuus, ff. eod.* Porrò, quòd in expeditione, vel castris non communi iure testamentum miles fecerit post missionem intra annum tantùm valebit, *§. sed hactenus, Instit. de militari testamento*. Et videntur hæc etiam hodie obseruanda esse, si bellum contra imperij hostes sit.

Adde *ex l. vnic. ff. de bonorum possessione ex testamento militis*, omnes omnino, licèt milites non sint, si tamen in hostili loco

deprehendantur, & illic decedant, eodem militari priuilegio audere, vt quomodo velint, aut possint, tam in mari, quàm in terra, testari ipsis concessum sit, idque docet Gloss. & Bartol. *in l. scrimiarius, C. de testam. mil.* Clarus *q.* 15. *n.* 5. Mol. *disp.* 129.

15 Quartum locum tenet testamentum coram supremo Principe factum, oblato ei libello, in quo vltima voluntas descripta: sic hæc enim rata haberi debet, absque vlla etiam solemnitate testium, &c. tametsi Princeps nihil rescripserit: dummodo non constet testatorem suam voluntatem posteà mutasse. Ita habetur *l. omnium, C. de testam.* iunct. Gloss. & videri potest Clarus *qu.* 56. *n.* 7. Sin verò libellus Principi oblatus non fuerit, sed voce hæres nuncupatus, vel oblatus libellus non amplius reperiatur: tunc duobus saltem testibus opus est ad probandum defuncti voluntatem Principi, oblatis precibus voce, vel scripto insinuatam fuisse, iuxta *cit. l. omnium, in fine*, atque ex communi docet Clarus *q.* 56. Maschard. *concl.* 1252. *nu.* 47. His addit Ioach. Mynsinger. *centur.* 6. *obseru.* 29. Fachin. *lib.* 6. *controu. c.* 86. Quocumque modo constet, testamentum, aliamue voluntatem vltimam coram iudice insinuatam fuisse, nullam testium solemnitatem requiri; quia acta iudicij habent vim testium, seu supplet testium solemnitatem. Idque apertè significatur, in *cit. l. omnium*.

16 Quintò, hominibus rusticanis concessum est *in l. vlt. C. de testam.* vt si ruri teneatur, siue in locis vbi plures testes, quàm quinque, haberi non possunt, sufficiat iste numerus tam in testamento scripto, quàm nuncupatiuo. Denique si in tali loco litterati non reperiantur, subscriptione testium opus non est: secus, si inueniri possint. Quin immò si vnus tantum, vel duo fuerint litterati, debent hi pro alijs ignorantibus, præsentibus tamen, & testatoris voluntatem ignorantibus, subscribere.

Hinc quæstio orta est inter DD. Vtrùm similiter testamentũ validum sit pestis tempore cõditum, cum minore testiũ numero, si septem adhiberi non possint: Tres sunt de hac re sententiæ. Prima est aliquorum, quos citat Iul. Clarus *q.* 56. *n.* 3. Maschard. *to.* 3. *de probat. concl.* 1352. *n.* 22. In tali casu satis esse, si duo testes interueniant fidei faciendæ causa, quã sententiam defendit Paulus Comitolus *lib.* 7. *respons. moral. q.* 1. *concl.* 2. Eò quòd lex non obliget illos, qui eam seruare non possunt. Verum hæc ratio locũ habere non videtur in eiusmodi legibus infirmantibus, quippe quarum vis, quod attinet ad effectum infirmationis, erga eos quoque se extendit, qui inuincibili ignorantia, aut alio iusto impedimento detinentur. Neque enim negari potest, quin Principi potestas competat, contractibus, & testamentis, communi lege lata, substantialem formam, & modum præscribẽdi, ob publicum bonum, post habito particulari quorundam incommodo: Atqui voluisse Imperatorem, vt testium numerus, &c. ad cuiuscumque testamenti substantiam pertineat, constat tum ex alijs iuribus, tum *ex l. casus, C. de testam. & cit. l. vlt. vbi dicitur*; iure homines rusticanos, quinque testes non interueniant, licet eo loco haberi non possint, nihilominus irritum esse testamentum.

Altera est sententia Baldi, & aliorum *in cit. l.* 2. quam sequitur Sà *verb. testam. n.* 12. & probabilem censet Clarus *cit. q.* 56. sufficere testes quinque, si plures haberi non possint, v.g. pestis tempore. Quæ tamen sententia facilè refellitur, vel enim nititur iuris priuilegio & tale nullum extat; immò contrarium insinuatur *in cit. l.* 8. *Casus maioris ac noui contingentis ratione, aduersus timorem contagionis, quæ testes deterret, licet aliquid de iure laxatũ est, non tamen prorsus reliqua testamentorum solemnitas perempta: Testes huiusmodi morbo oppressos tempore iungi, ac sociari remissũ est: non etiam conueniendi numeri eorum obseruatio sublata*. Vel nititur necessitati ne, cui lex posita non sit; & tunc neque quinque testes requirentur, sed incidimus in priorem sententiam, quæ tamen à plerisque reijcitur, teste Claro & Molin. *loc. cit.*

Tertia, & communior opinio est aliorum DD. quos citat Clarus & Maschard. & sequitur Mol. *disp.* 127. §. *de iure communi*, Andr. Fachin. *to.* 2. *contron. lib.* 5. *c.* 92. septem testes etiam pestis tempore, ad testamenti substantiam requiri, licet necesse non sit, eos simul congregari, ad testamenti publicationem, vel subscriptionem; sed sufficiat singulos separatim rogari, & adhiberi.

17 Quæ postrema sententia, inspecto iuris rigore, vera esse videtur: tamen æquitatis ratio postulat, vt eo tempore, vel loco, quo testes, vel notarius nullo modo haberi possunt, vltimæ voluntates, absque iuris solemnitatibus factæ validæ nihilominus pronuntientur, si de defuncti declarata voluntate liquidò constet, quod significauit Bartolus *in l. vn. ff. de annorum possess. ex testam. militis*. Et ob eamdem æquitatis rationem in Camera Imperiali receptum esse, vt testamentum coram duobus, vel tribus testibus, (inter quos Confessarius vnus esse potest) peste valdè grassante conditum valeat testis, 118. *n.* 18. Siquidem testamenti fauor magnus est, *argum. l. si pars est*, Ioach. Mynsing. *cent.* 1. *obseru.* 96. Andr. Galli *lib.* 2. *obseru. ff. de inoffic. testam.* Videri etiam potest Ioan. Molanus *tract. de testament. pys, d.* 83.

Denique obseruandum, quæ hactenus de solemnitate ad testamentum requisita, dicta sunt, solum habere locum secundùm ius commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum consuetudinibus, statutis & aliorũ regnorũ legibus. Nam Venetis, v.g. & Viennæ in Austria, duos testes ad testamentum sufficere, affirmant.

18 Deinde quòd Alexander III Hostiensi Episcopo rescripsit *in c. cum esset, de testam. Testamenta quæ Parochiani coram Presbytero suo & tribus, vel duabus alijs idoneis personis fecerint, firma esse debere*, de terris tantummodo, quæ temporali Summi Pontificis dominio subiectæ sunt, communiter DD. interpretantur, sicuti videre est apud Couar. ibidem *num.* 12. Clarum *q.* 57. Maschardum *loc. cit. n.* 17. Mol. *disp.* 133. Vbi addunt, in eisdem terris quatuor testes absque Parocho, sufficere: eò quòd duo testes suppleant vicem vnius Parochi.

CAP. III.

QVIS DE BONIS SVIS TESTARI POSSIT, vel non possit, & an testandi aliqua obligatio incumbat.

SVMMARIVM.

1 *Omnibus hominibus libera est de bonis suis testandi facultas, nisi iure prohibeatur.*

2 *Positiuo iure testari prohibentur, Surdus simul & mutus à natura: Prodigus, Seruus, vsurarius manifestus: Filiusfamilias de bonis aduentitys: Impubes. Captiuus apud hostes: Ad mortem damnatus: Religionem professus.*

3 *Professio religiosa non rumpit testamentum antea factum; se potius confirmat.*

4 *Religiosus, qui peculium concessum fuit, cum Prælati consensu, causa mortis donare potest.*

5 *Summus Pontifex religioso licentiam dare potest testandi ad causas pias, non ad profanas.*

6 *Nouitij Religionum nullo iure testari prohibentur. Religiosi Societatis Iesu, qui simplicia non formata, vota habent de bonis suis mortis causa disponere possunt, validè, sed non licitè.*

7 *Si Nouitius de bonis suis nihil disponens, professionem edat, succedit Monasterium: si tamen descendentes, vel ascendentes habeat ipsi portio legitima statim conferenda, debetur.*

8 *Pater Religionem professus diuisionem bonorum inter liberos, connumerato etiam Monasterio bonorum capaci instituere potest sed tutorem filiis dare nequit.*

9 *Filius habens ascendentes inter eas disponere potest ante professionem, & pater habens descendentes, inter eos disponere potest tum ante, tum post professionem, sed vterque tantum de bonis acquisitis ante editam professionem.*

10 *Nemo per se loquendo, obligatur ad testamentum condendum, sed interdum per accidens.*

1 AD prius quæsitum respõdeo: Omnibus hominibus libera est de bonis suis ante mortem disponendi facultas, nisi vel naturali, vel positiuo iure prohibeantur. Ratio affertur *in l.* 1. *C. de SS. Eccles. Nihil enim est, quod magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis, postquam iam aliud velle non possunt, liber sit stylus, & licitum quod iterum non reddit, arbitrium.*

Naturali iure testari vetantur, qui rationis vsu carent, vt infantes, furiosi, amentes. Ratum tamen est horum testamentum, quod eo tempore, quo furor eorum intermissus est, super lucida interualla condiderunt, licet posteà in furorem reciderint, §. *furiosi. Instit. Quibus non est permissum testamentum*, *l. furiosum, C. qui testamenta facere possunt*.

2 Positiuo iure testari prohibentur; I. Surdus simul & mutus à natura, *l. si discretus, C. eod.* §. *Idem surdus, Instit. eod.* Immò etiam qui casu, vel aduersa valetudine talis factus est, si literas nescit, ciuili iure testari prohibetur, sine licentia Principis, *cit. l. discretus, &* §. *Item prodigus, Instit. eod.* Quia autem vtroque oculo, seu à natiuitate, seu quocumque casu priuatus est, testari quidem potest nũcupatiuè, sed pluribus obseruatis solemnitatibus, quæ præscribuntur in *l. hac consultissima, ff. Qui testamenta facere possunt*.

II. Prodigus, cui bonorum administratio interdicta est, sed quòd ante fecerat testamentum, quàm interdictio bonorum ei facta fuit, ratum manet, §. *item prodigus, Instit. eod.*

III. Seruus siue mancipium, sicuti constat *ex leg. filiusfamilias, ff. de testam. & cap. illud* 13. *qu.* 2. vbi tamen Gloss. admonet multorum locorum consuetudine receptum esse, vt seruus peculium suum liberis relinquere possit.

IV. Vsurarius manifestus, nisi prius satisfecerit, vel idoneam cautionem præstiterit, *c. quamquam*, §. *vlt. de vsuris in* 6. vbi Gloss. vlt. existimat, hanc probationem ad omnem voluntatem vltimã, extendendam esse: cui repugnat Cou. *verb. de testam. par.* 3. *n.* 13.

V. Filiusfamilias, licèt si pubes sit, de bonis castrensibus, vel

quasi

quasi castrensibus liberè testari possit, *l. vlt. C. Qui testamentum facere possunt*, non tamen de aduentitiis bonis, quamuis pater consentiat, *l. qui in potestate, ff. de testam. Instit.* Quibus non est permissum in principio, *& cap. licet, de Regul. in 6.* Ratio est. Quia testamentum, ex libero, non alieno consensu perfici debet. Sex excipitur primò; Quod filiusfamilias patre consentiente de bonis aduentitiis ad pias causas testari potest, *cap. licet, de sepultur. in 6.* Vide Abb. *rubr. de testam. n. 10.* Excipitur secundò. Quòd filiofam. Clerico de aduentitiis, perinde ac de castrensibus, liberè testari concessum est *in Auth. Præsbyteros, C. de Episc. & Clericis*, & ex communi docet Abb. *cap. quia nos, de testament. nu. 5. & in c. præsentis, num. 56. de probat.* Mol. *disp. 138.* Idemque de bonis Religionem ingredientium sentiendum, teste Syl. *verb. legatum, 2. q. 1.* At verò donare mortis causa ex bonis aduentitus non prohibetur filiusfamilias si patris consensus, & auctoritas accedat, *l. filiusfam. ff. de donat.* Ex quo sequi videtur, quòd ipsimet patri donatio fieri non possit: cùm nemo in propria causa auctoritatem præstare queat: quare opus est Iudicis auctoritate, sicuti notat Clarus *lib. 4. select. §. donatio, q. 6. num. 7.* Porrò si filiusfamilias cum patris consensu testamentum concedens apponat clausulam, vt valeat saltem per modum alterius vltimæ voluntatis, sicuti valere potest, obtinebit per modum donationis causa mortis, modò is, cui aliquid relinquitur, præsens sit, vt expressè, vel tacitè donatum acceptet, sicuti Clarus ibid. notat *n. 6.* Quia verba dispositionis latè interpretanda sunt, ita vt actus valeat, præsertim in vltima voluntate, quippe cuius magnus fauor esse debet, *l. si pars, ff. de inoffic. testam.* Videri potest Baldus, & alij DD. *in l. senium, C. Qui testamenta facere possunt.*

VI. Impubes, ob iudicii immaturitatem, quæ plerumque cum tenera ætate coniuncta est, *l. si frater, C. qui testam. facere possunt, §. propterea, In eod.* & colligitur *ex cit. cap. licet.*

VII. Qui vt captiuus, vel obses apud hostes detinetur, interim testari non potest, *l. eius, qui & l. obsides, ff. eod.* Sed quod ante fecerat testamentum, iure postliminij conualescet, si ad suos redierit: quin, tametsi in statu captiuitatis è vita discedat, validum erit testamentum ante confectum, ex Cornelia lege, sicuti habetur, *§. vlt. Instit. Quibus non est permissum facere testam. cit. l. obsides, & l. lege Cornelia, ff. de testam. & qui testamenta facere possunt.*

VIII. Damnatus ad mortem naturalem, aut ciuilem testari non potest, vti docent DD. *in l. qui vltimo supplicio, ff. de pœnis*, Abb. *in rubr. de testam. num. 4.* nisi consuetudine aliter obseruetur: de qua testatur Clar. *q. 21.* propterea quod publicatio bonorum, de qua *tit. ff. de bonis damnatorum*, fermè sublata sit. Verùm spectato communi iure, non solùm testamentum, sed quæuis etiam alia voluntas, quamuis ante crimen commissum condita sit, per sententiam condemnatoriam infirmatur, *l. eius, §. 1. de testam. & l. si aliquis, ff. de donatio mortis causa.* Nisi quòd donatio facta coniugi ante crimen commissum etiam subsecuta sententia condemnatoria, subsistit, *l. res, C. de donat. inter virum, & vxorem*: præterquam si commissum sit læsæ maiestatis crimen, ob quod memoria rei damnanda est, *l. cum hic status, §. cum maritus, 2. ff. de donat. inter virum, & vxorem.* His adde, quòd neque donatio inter viuos facta post condemnationem de crimine capitali cõsistat Cæsareo iure, *l. post contractus, ff. de donat.* Sin autem ante condemnationem donatio facta fuerit, quamuis post crimen commissum, vim suam obtinet, nisi crimẽ sit, ob quod bona iure fisco cõmissa sunt, vti docent DD. *in cit. l. post contractum.* Vide Gl. *in cit. l. res.*

3 IX. Religionem professus testari non potest, tum quia sui iuris non est; neque velle, aut nolle habet, *cap. non dicatis, 12. q. 1.* tum quia rerum dominium non habet, neque habere potest, *Authent. Ingressi, C. de sacrosanct. Eccles.* Si tamen aliquis ante Religionis ingressum, vel Nouitatis tempore testamentum condidit, per subsequentem professionem, tamquam mortem spiritualem, non rumpitur, sed confirmatur, adeò, vt reuocari deinde non possit. Qua de re Nau. *comment. 2. de Regul. n. 44. 51. 53.* Abb. *in c. præsentia, num. 62. de probat.* Clarus, *§. testam. q. 28.* Less. *libr. 2. cap. 41. dub. 10.* Fachin. *tom. 2. lib. 9. cap. 17.* Sanch. *7. moral. cap. 11.* Monasterium tamen interim bonis eius fruetur, donec moriatur; dummodò capax sit dominij bonorum in communi: Sin verò incapax, vt Religio Minorum, tunc bona statim deuoluuntur ad hæredem institutum: ideòque in tali casu mors ciuilis & naturalis æquiparantur, sicuti docet Abb. *loc. cit. num. 30.* Sanch. *de matrim. lib. 6. disp. 17. num. 9.* Mol. *cit. disp. 140.*

4 Sed dubitatur primò, vtrùm Religiosus, licet testamentum, vel codicillum facere prohibeatur, tamen mortis causa donare possit, cum Prælati regularis licentia? Respondeo, & dico I. Certum esse debet, si Religiosus, cui peculium, vel quædam vt vtensilia concessa erant, de iis faciat dispositionem non obligatoriam, sed deprecatoriam, vt huic Ecclesiæ, vel huic personæ relinquatur; quod Prælati auctoritate approbari, & confirmari possit. Ita Nau. *comment. 2. de Regul. n. 22.* Rodriq. *tom. 3. Regul. q. 69. art. 2. & 3.* Ratio est: Quia si res modica sit, vt Prælatus licentiam dare possit donandi inter viuos, cur non etiam causa mortis?

Dico II. Valdè probabile est, quòd Religiosus de eiusmodi peculio, cum Prælati licentia, etiam mortis causa donando disponere possit. Ita docet Sanch. *lib. 7. moral. cap. 8. n. 11.* contra Nau. *comment. 2. de regular. num. 43. & in Man. cap. 27. n. 270.* Graffis *p. 1. decis. c. 5. num. 58.* Rodriq. *tom. 2. regul. quæst. q. 47. ar. 2.* Nam argumentum, quo Doctores isti nituntur: *Religiosus cum Prælati licentia testari non potest: Ergo nec mortis causa donare*, firmum non est, si prohibitio non ex iure naturali, sed positiuo proueniat: Exempli causa: Filiusfamilias, qui ne patre quidem consentiente testamentum facere potest, tamen mortis causa donare, cum patris consensu, permittitur, *l. tam is, ff. de mortis causa donationibus.* Siquidem testamentum plus iuris, ac legitimæ facultatis postulat, donatio verò mortis causa ad naturam dispositionis inter viuos plurimum accedit, vti dixi super tractat. *c. 12. nu. 4.* Neque apparet ratio, cur Religioso Prælatus licentiam dare possit aliquid absolutè donandi, & non etiam in tempus mortis, ita vt ea eueniente donatio effectum habere incipiat.

Arbitror tamen, quòd prælatus, licet donandi, seu disponendi in tempus mortis licentiam dederit datam tamen ante mortem Religiosi reuocare possit. Neque enim ea reuocatione infert iniuriam donatario: cùm illi nullum adhuc ius acquisitum, sed vltimæ voluntatis dispositio vsque ad vltimum vitæ spiritum reuocabilis existat. Neque ipsi Religioso iniuria fit, cùm Prælatus dando licentiam aliquid agendi, non censeatur abdicare ius, hoc ipsum ei prohibendi, seu aliter decernendi, quandoquidem Religiosus per obedientiæ votum, voluntatem suam omnimodè Superiori subdit, vti etiam dicam tractatu sequ. *cap. 7. qu. 1.*

5 Dubitatur secundò: Vtrùm saltem Summus Pontifex possit, & soleat Religiosis testandi de bonis suis licentiam dare? Ad I. Respondeo? Haud dubiè talem licentiam concedi posse, ex communi Doctorum sententia apud Sanch. *lib. 7. moral. cap. 8. n. 45.* Sicuti enim Summus Pontifex Religioso licentiam dare potest de quibusdam bonis inter viuos disponendi, aut donandi: ita etiam causa mortis. Verùm ita his concessa licentia intelligi debet, primò de bonis quæ Religiosus de facto possidet, seu quorum administrationem habet, non verò de bonis, quæ Monasterio, vel alteri personæ iam erant acquisita per ipsius professionem, vti notauit idem Sanch. *nu. 55.* Quia priuilegium Principis intelligi debet sine præiudicio tertij. Secundò: Vt liceat testari ad pias tantùm causas, quin immò cùm bona, de quibus Religiosus testaturus est, ad Ecclesiam alioquin spectent, non potest Summus Pontifex aliter disponendi licentiam dare, nisi ad causam piam, vel saltem, quæ quomodocumque ad vtilitatem Monasterii, aut Ecclesiæ spectet: vt, v.g. relinquatur personæ, quamuis diuiti, tamen de Monasterio benè meritæ, vel ad captandam eius beneuolentiam, ac patrocinium.

Ad II. Respondeo, Hanc testandi facultatem, seu iure, seu consuetudine concessam esse Religiosis Ordinum militarium: & frequenter à Summo Pontifice concedi solitam aliis Religiosis; si extra claustrum Ecclesiasticum, præsertim Episcopatum, vel Cardinalatum obtineant, vel si alia occasione extra claustrum viuant, & alantur bonis sua industria, aut labore comparatis, nihil à Monasterio recipientes, neque illi tribuentes. Regularibus verò intra claustrum viuentibus testandi licentia rarò à Summo Pontifice conceditur: nisi tales sint, quibus secundùm consuetudinem loci, certa portio in alimenta, & vestes tribuatur, ita vt residuum seruent, sin autem aliquid desit, aliunde sibi conquirant. Videri potest Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 141. ver.* Ibidem, Sanch *l. 7. moral. cap. 8. nu. 60. post* Nauarr. *comment. 2. de Regul. nu. 58.* vbi quadruplices Religiosos distinguit.

6 Porrò Nouitijs Religionum de bonis suis testari, nulla etiã Superioris petita licentia simpliciter concessum est, *Auth. nunc autem, Col. de Episcopis, & Clericis, cap. si qua mulier, qu. 3.* Quia sui adhuc iuris, & bonorum domini sunt, libera exeundi potestate prædìti. Quod etiam in Nouitijs Ordinis Minorum, atque Societatis Iesu locum habere, ostendit Sanch. *lib. 7. moral. c. 3. n. 5.* Immò etiam post vota simplicia Societatis Iesu conditum testamentum absque Superioris licentia, quamuis Constitutionibus, & voto paupertatis repugnet, tamen validum fore, docet idem Sanch. *cap. 8. n. 25.* contra Mol. *to. 1. tract. 2. disp. 139. ver. Illi qui tempore.* Quia Religiosi Societatis Iesu ante editam professionẽ, aut vota formata, retinent dominium bonorum, ac iorium, impeditum quidem voto paupertatis, quominùs licitè seu inter viuos, seu mortis causa disponere possint, absque Superiorum licentia, non tamen impeditum aliqua lege aut Constitutione canonica, per quam dispositio irrita reddatur, si loquamur de dispositione vltimæ voluntatis. An verò donatio, seu renunciatio inter viuos facta à Societatis nostræ Religioso, sine Superiorum permissu, per Trident. Constitut. infirmata sit, dicam infrà *c. 7. n. 12.*

7 Quòd si autem Nouitius morte naturali decedat intestatus, succedunt in bonis eius proximi consanguinei, teste Abb. *cit. cap. in præsentia, num. 68.* Nau. *cit. comment. 2. de Regul. num. 49.* Mol. *cit. disp. 140.* & alij communiter contra Clarum *in lib. 3. recept. §. testamentum, q. 28. n. 6.* Sin spirituali professione intestatus moriatur, succedit Monasterium, si capax est successionis. Sed si professus descendentes habeat, his portio legitima debetur, *Authent. si qua mulier, C. de sacrosanct. Eccles.* Potest tamen, si velit, seu ante, seu post professionem, bona sua inter liberos diuidere: ita tamen, vt Monasterio virilem etiam partem tribuat: siquidē Monasterium hoc casu veluti pro filio, & hærede suo reputatur, vt docet Abbas *in cap. cùm simus, de Regul.* & habetur *in cit. Authent.* vbi Gloss. *verb. connumerata*, vbi ait; Monasterio tantùm relinquendum esse, quantum vni filiorum cui plus datur, si inæqualis diuisio sit; quod etiam tradit Sanch. *lib. 7. moral. c. 9. num. 26.*

8 His quædam addenda sunt: I. Licet pater professus diuisionem bonorum inter liberos instituere possit ex iuris etiam canonici permissione, per quam Authent. illa approbata, & recepta fuit, non potest tamen tutorem liberis dare, cùm eos in potestate iam non habeat; quare datiuo eiusmodi tutori præferendus esset legitimus, si idoneus sit: sin verò talis non adsit, Iudex ex æquitate approbare deberet tutorē à patre assignatū, vti docet Sanch. *n. 7.*

II. Quæ de liberis dicta sunt, similiter de alijs descendentibus intelligi debent: quia *liberorum appellatione nepotes, ac pronepotes, cæterique qui ex his descendunt, comprehenduntur l. liberorum, ff. de verborum signific.*

III. Quamuis Doctores dissentiant, vtrùm legitima portio statim à tempore professionis filijs debeatur: communior tamen, & probabilior est sententia affirmans, quam sequitur Mol. *cit. disp. 140. ver. An verò statim*, Azor. *to. 5. lib. 12. c. 8. q. 7.* Less. *lib. 2. c. 41. n. 83.* Sanch. *cit. lib. 7. c. 10. n. 3.* qui monet *n. 6.* Hanc doctrinam locum non habere in Religiosis Societatis Iesu, quia post vota simplicia, retinent dominium bonorum, donec de eis disponant, vel professionem, aut vota formata edant, vti habetur *p. 4. Constit. cap. 4. in declarat. litt. E & in Bulla Gregor. XIII. Ascendente.* Sin verò aliquis contrariam sententiam sequatur, quòd legitima filijs tradenda non sit ante mortē patris professi: necessariò dicere debet, Monasterium suscipere in se obligationem patris ad alimenta præbenda filijs cum legitimis, tum illegitimis, vti ex communi docet Guttierez *lib. 2. can. q. c. 1. n. 9.* & benè explicat Sanch. *n. 7.*

IV. Quæ dicta sunt de legitima portione descendentibus debita, simili modo locum habent in ascendentibus, si filius eorum profiteatur: cùm haud deceat, parentes ob filij ingressum, aut professionem Religionis legitima sua priuari. Veruntamen si filius inter ascendentes disponere velit, id ante professionem facere debebit: posteà enim non poterit: quia Authent. Si qua mulier, cum exorbitans sit, seu correctoria iuris communis, extendi non debet vltrà casum expressum, sicuti ex probabiliore tradit Sanchez *cit. cap. 10. num. 20.*

9 V. Quòd filius habens ascendentes, inter eos de bonis suis disponere possit ante professionem: & pater habens descendentes, inter eos disponere possit ante, & post professionem, intelligi debet de bonis acquisitis ante professionem. Quæ enim posteà acquisita, ad Monasterium pleno iure pertinent, vti notauit Nau. *comment. 2. de Regul. n. 56.* Sanch. *lib. 7. c. 9. nu. 22.* vbi colligit, si aliquis hæres, vel legatarius institutus fuerat ante professionem, sed hæreditas delata fuit, aut legatum cessit post possessionem, acquiri Monasterio: Secùs verò esse, si hæreditas iure sanguinis ab intestato Monacho proueniat: portionem tunc legitimam ascendentibus, vel descendentibus dandam fore: propterea quòd veluti ante professionem bona acquisita censeantur: cùm ratione sanguinis, quod immutabile ius est, deferantur; & non tanquam Monacho, sed tanquam cognato; quare hoc casu hæredes necessarij, ratione eiusdem cognationis, participare debent. Quæ verò Moniali in dotem data sunt, ea Monasterio per professionem illius irreuocabiliter acquiruntur, vti docet Sanch. *n. 23.*

Quartò dubitatur: An Religiosus, & aliæ suprà numeratæ personæ, adeò de bonis testari prohibeantur, vt neque ad causam piam testamentum, vel codicillum facere possint? Respondeo, cum Abb. *rub. de testam.* Ita omninò prohiberi, spectato etiam canonico iure. Excipe, quòd mutus, & surdus nutu, aut quocúq; alio signo ad causas pias disponere possit, vti dictum est *c. præced. n. 3.*

10 Ad alteram Quæstionem hoc cap. propositam, breuiter respondeo. Nemo, ne in conscientiæ quidem foro per se obligatus est ad testamentum condendum: sed interdum per accidens, ne alioquin lites, aliaue incommoda oriantur. Recta item ratio, aliaque exempla suadent, vt homines Christiani, proportione facultatum suarum, ad pias causas aliquid relinquant, pro anima sua; ad quod etiam adhortandi sunt, sicuti infrà dicam *cap. 5. q. 3. dubio 3. & 5.* & videri potest Molina *tom. 1. tr. 2. disp. 135.*

CAP. IV.

DE REVOCATIONE TESTAMENTI.

SVMMARIVM.

1 *Testamentum reuocatur, & cassatur, vel per factum testatoris contrarium, vel per aliud testamentum validum.*

2 *Prius testamentum legitimum per alterum minus solemne non rumpitur, nisi in casibus exceptis, aut priuilegiatis.*

3 *Prius testamentum continens clausulam derogatoriam posterioris, non censetur reuocatum; nisi in posteriore testamento illius clausulæ mentio fiat.*

CErtum est, testamentum, & quamuis vltimam voluntatem legitimè conditam testatoris arbitratu mutari posse, addendo, demendo, corrigendo, penitus cassando. Quod Apostolus significat ad Hebr. 9. & Vlpian. *l. 4. ff. de adim. legat.* cum ait: *Ambulatoria enim est voluntas defuncti vsque ad vitæ supremum exitum.*

1 Duobus modis testamentum à testatore reuocari, & cassari potest: Primò, per factum contrarium, puta si scriptum testamentum labere, hæredis nomen deleat, vel sigilla, aliamue eius substantialem partem, aut solemnitatem de industria auferat, *l. si vnus de septem; l. nostrum, C. de testamentis*, & videri potest Clarus *q. 93.* Mol. *disp. 153.* Secundò, Per alterum testamentum validè ac legitimè conditum, in quo hæres aliquis institutus sit: tametsi posteà accidat, eum hæreditatem non adire, prius testamentum irritum manet, sicuti habetur expresse in *§. posteriore, Instit. Quibus modis testamenta infirmentur*, & docet Cou. *in rubr. de testam. p. 2. n. 2.* Clarus *qu. 96.* Molin. *loc. cit.*

2 Requiritur autem, vt dixi, alterum testamentum validum esse, vel secundum illud saltem potuerit adiri hæreditas; Sin verò posterius imperfectum, seu minus solemne fuerit, primum non reuocatur: siquidem ciuili iure ita decretum est, vt testamentum legitimè conditum non sola voluntate (quamuis voce coram pluribus testibus expressa) rumpatur; sed alia noua, & legitima hæredis institutione opus sit, sicuti colligitur ex *§. eo Instit. Quibus modis &c. l. hac consultissima, §. si quis autem, C. de testament.* & ex communi docet Clarus *q. 91. & 96.*

Excipe I. Nisi testator, post conditum testamentum lapso decennio, illud coram tribus saltem testibus reuocet, *l. sancimus, C. eod.* & explicat Gl. ibid.

Excipe II. Si testator coram septem testibus dicat se reuocare prius testamentum: quia velit decere intestatus: siquidem in tali voluntate continetur tacita hæredum ab intestato succedendum nuncupatio, & institutio, sicuti ex communi notauit Clarus *q. 92.* Cou. *p. 2. rubr. n. 80. concl.* & alij plerique *ex l. 1. §. hæres, ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt.*

Excipe III. Si in priore testamento hæres extraneus institutus fuit, reuocatur per posteriorem voluntatem minùs solemnem, in qua instituti sunt qui ab intestato venire possunt: dummodo quinque testes adhibeantur, *l. hac consultissima, §. si quis autem, Cod. de testam.* vbi videri potest Gloss. *verb. sancimus.* Id verò sublimitari debet: Nisi in priore, causa pia instituta fuerit: talis enim institutio non reuocatur, nisi per subsequens testamentum solemne, testante Abb. *p. 1. consil. 11. præsump. 2.* Tiraq. *priuil. 53.*

Excipe IV. Si testator hæredem à se institutum hæreditate indignum declaret; quamuis nulla expressa causa, adimitur ei hæreditas, & applicatur fisco, *l. hæreditas, Cod. Quibus vt indignis hæreditates auferuntur.*

Excipe V. Testamentum primum solemne reuocatur posteriore minùs solemni, si ad eius valorem maior solemnitas non requiratur: puta testamentū ad pias causas, inter liberos factū, vel militare, iuxta *l. 2 ff. de iniusto, rupto, & irrito facto testam.* & docet præter alios Nicol. Euer. *l. 1. consil. 27. n. 22.* Abb. *l. c.* Clarus *q. 98.*

Hoc verò specialiter statutum est *Auth. hoc inter, C. de testam.* vt testamentum inter liberos conditum reuocatum non censeatur, nisi testator altero solemni testamento facto, insuper adiecerit, se nolle prius testamentum validum esse. Quod limitari debet primò; Nisi in posteriore etiam testamento liberi hæredes instituti sint; secundum Gloss. *in Auth. de testam. imperfectis, cap. 3. ver. perfecta*, Clarum *q. 98.* Tiraq. *priuil. 54.* Secundò: Nihil in posteriore testamento causa pia instituta sit: quia tunc nulla iuris ciuilis solemnitas requiritur sed sufficit constare de iusta testatoris volútate, sicuti docet Ab. & Tiraq. *ll. cc.* & dixi suprà *c. 2.*

Ad extremum aliqua addenda: Primum. Si duo proferantur testamenta eodem die confecta, ex collatione vnius ad alterum coniiciendum erit, vtrum eorum prius conditum sit: alioquin vtrumque propter incertitudinem cassabitur, secundum Gloss. *in l. vlt. ver. missus est. Cod. de edict. Diui Adriani tit. ll.* Clarum *quæst. vlt.* Excepto, si in altero pia causa scripta reperiatur, sicuti limitat Tiraquel. *de priuil. piæ causæ 35.* vel hæres ab intestato succedens, sicuti limitat Glossator Clari.

3 Alterum. Si testator in priore testamento protestetur; si quippiam posteà mutauerit, aliudue testamentum condiderit, nolle se id valiturum; standum est priore voluntate, ac dispositione: præterquam si in posteriore testamento addatur clausura derogatoria, seu reuocatoria prioris; quia, vt dicitur, *l. si quis in principio, ff. de legatis, 3. nemo eam sibi legem potest dicere, vt à priore voluntate cedere non liceat*. Verùm non sufficere videtur hoc casu, si testator dicet reuocare se testamentum prius conditum; quia censetur esse immemor prioris clausulæ, quæ si in mentem illi veniret, non reuocaret testamentum: quare necesse est, vt ipsamet clausula derogatoria prioris testamenti reuocetur, idque vel verbis specialibus; *non obstante clausula derogatoria prioris testamenti*, vel saltem generalibus, vt non valeat prius testamentũ, *quibuscumque verbis derogatorijs conditum fuerit*. Ita colligitur *ex cit. l. si quis in principio*, & ex communi docet Cou. *p. 2. rubr. n. 59.* Fachin. *lib. 4. controu. c. 92.* Ioan. Molan. *de testament. pijs. cap. 49.* contra Bartolum *cit. l. si quis in principio*.

CAP. V.

DE HÆREDIBVS INSTITVENDIS.

SVMMARIVM.

1 *Tum singuli homines, tum etiam Communitatis hæredes institui possunt, nisi lege prohibeantur.*

2 *Religiosi professi Ordinum quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, hæredes institui possunt: succedit autem eorum nomine Monasterium.*

3 *Collegia & Domus Societatis Iesu ratione alicuius Professi, aut vota formata habentis, succedere non possunt, siue ex testamento, siue ab intestato.*

4 *Monasteria Ordinis Minorum, & Cappuccinorum capacia non sunt vllius hæreditatis: immò nec Ecclesiæ eorum: secundum probabiliorem sententiam. At verò Societatis Iesu Collegia, & Domus hæreditates accipere possunt: modò non deferantur contemplatione suorum Professorum, &c.*

5 *Legata, sicuti & alia donata, contemplatione suorum Professorum, Societas Iesu accipere non prohibetur.*

6 *Per Professionem Religiosi omnia eius bona & iura, excepta legitima portione descendentibus, vel ascendentibus debita. in Monasterium transeunt, si bonorum immobilium capax sit.*

7 *Monasterium ratione sui Monachi hæreditatem delatam adire potest etiam ipso inuito, vel ante aditionem mortuo.*

8 *Religiosus ad Episcopum translatus hæreditariæ successionis capax est, sed bonorum administrationem tantùm habet non dominium.*

9 *Hæres institutus, vel est vniuersalis siue ex asse: vel particularis.*

10 *Hæredes ex testamento alij sunt necessarij, videlicet descendentes, & ascendentes, quibus saltem portio legitima debetur, quæ est triens hæreditatis: (si plures quàm quatuor liberi, semis) alij verò hæredes non necessarij sunt.*

11 *Si alicui descendenti, aut ascendenti portio legitima non relinquatur competit ei actio, vel ad petendum complementum, si aliquid relictum fuerat: vel ad rescindendum testamentum, tamquam ipso iure nullum, si nihil iure institutionis relictum, neque causa idonea exhæredationis inserta & probata.*

12 *Etiam ob posthumi præteritionem, vel exhæredationem, testamentum rumpitur.*

13 *Peccant parentes si sine iusta causa successionis inæqualitatem inter liberos constituant.*

14 *Liberi naturales respectu patris non sunt hæredes necessarij; at verò matris respectu sunt.*

15 *Frater & soror testatoris, si præteriti sint, testamentum, tunc solum infirmare possunt, si persona infamis instituta fuerit.*

16 *Ius naturæ postulare videtur, vt pater filijs testamento relinquat, quatenus ad vitæ sustentationem indigent, etiam vltrà legitimam ciuili iure debitam. Et fermè eadem ratio est de liberis comparatione parentum indigentium.*

17 *Consultum est morituris etiamsi liberos habeant, partem bonorum ad pias causas relinquere, pro salute animæ.*

18 *Consultius est bona sua in pauperes distribuere in vitæ decursu, quàm ad mortis tempus differre.*

19 *Expedit testamentum condere, non circa mortis agonem, sed dum ratio, & sensus vigent.*

20 *Plerumque excedit, vt Confessarij præsertim Religiosi, confectione testamenti intersint, aut in particulari suadeant, quibus relinqui debeat.*

1 QVæstio Prima. Quinam hæredes institui possint? Respõdeo & dico I. Omnes homines, non tantùm singuli, atque priuati, (etiamsi amentes sint, surdi, muti, prodigi, serui,) sed etiam Communitates, & Collegia hæredes institui possunt, nisi specialiter prohibeantur. Sumitur *ex l. 1. C. de SS. Ecclesijs*. Prohibetur autem primò, ne hostium ciuitates hæredes instituantur, *l. 1. omnium, ff. ad S. C. Trebellianum*.

Secundò, Ne Iudæorum communitas instituatur, *l. 1. C. de Iud.*

Tertiò, Ne collegium instituatur, quod publica auctoritate erectum non est, *l. Collegia. §. in summa. ff. de illicitis collegijs, l. Collegium, C. de hæredibus instituendis*. Excipiuntur tamen ea Collegia, seu Confraternitates, quæ pietatis causa institutæ sunt, etiam sine auctoritate Superioris sicuti habetur *in l. 1. ff. eod.* vbi id notat Gloss. recepta *verb. illicita collegia* Nau. *consil. 3. de foro compet. edit. 2.* vbi rectè monet, tales Fraternitates, ex personis laicis societas, simpliciter quidem subesse Magistratui sæculari: secundùm quid verò, videlicet quod actus Ecclesiasticos, subesse Episcopo: qui proinde eis præcipere potest modum seruandum in processionibus, aut comitanda SS. Eucharistia ad ægrotos: & si redditus annuos habeant, administrationum rationem ab eis exigere, secundùm Trid. *sess. 22. de reformat. cap. 8.*

Quartò, hæres institui non potest deportatus, vel ad metalla damnatus, *l. 3. ff. De his, quæ pro non scriptis habentur, & l. 1. C. de hæred. instituend.*

Quintò, Hæreticus & apostata communi iure hæredes fieri nequeunt, *l. Manichæos, & leg. vlt. C. de hæreticis, l. 3. C. de Apostatis.* Vide etiam Authent. credentes, *C. de hæreticis, & cap. excommunicatus, §. credentes, extrà eod.*

Sextò, Spurius siue natus ex coitu damnato, & punibili, omnis successionis in bonis tam paternis, quàm maternis incapax est, sicuti constat *ex Auth. licet, in fine, C. de natura liberis, Authent. Quibus modis naturales, &c. §. vlt. Auth. ex complexu, C. de incestis, nupt. Instit. ad S. C. Orficianum, § nouissimè*, vbi Gloss. *verb. admitti*, & docent Cou. *in epit. p. 2. cap. 8. § 4. nu. 3. & 4.* Clar. *q. 31.* Molin. *disp. 167.* Atque etiam vice versa parentes in bonis spurij succedere prohibentur: *Auth. Quibus modis, &c. § de nepotibus.* Auus tamẽ, deficiente prole legitima spurium hæredem instituere potest; non tamen intuitu patris, sicuti docent Doctores communiter apud Cou. *cit. § nu. 5. 19.* Clarum *q. 32.* Gaill. *obseru. 88. num. 15.* Ab alijs item non ascendentibus nihil prohibet, quominus spurij hæredes instituantur, vel ab intestato succedant fratribus, alijsque consanguineis vlterius, *l. 2. & 4. ff. vnde cognati.* Si autem vterini non sint, sed ex diuersis matribus geniti, non censentur habere cognatione inter se, & cum alijs cognatis patris, quod attinet ad bonorum successionem: idque etiam in naturalibus, immò, & legitimatis locum habet, sicuti constat *ex cit. Auth. Quibus modis naturales, § filium verò, collat. 7.* & docet Gloss. *in cit. l. 2. ff. vnde cognati. § nascuntur.*

Septimò, Occisor testatoris saltem per Iudicis sententiam, hæreditate priuari debet, vt fisco deferatur. sicuti docet Clarus, *§ homicidium, n. 22.* Addit Nau. *lib. 4. consil. de donat. inter virum & vxorem, edit. 2. ex l. cum ratio. § vlt. ff. de bonis damnatorum.*

Octauo, Aliqui in iure propter commissum crimen intestabiles dicuntur, v. g. qui Cardinalem Ecclesiæ Romanæ persequuntur, *c. felicis, de pænis in 6.* quod intelligitur post Iudicis sententiã.

Porrò, si testamentum deficiat, eò quòd hæres, qui solus institutus fuit, incapax est, legata ex eo non debentur: nisi pia sint, sicuti constat ex dictis suprà *cap. 2.* & notat Mol. *disp. 254. in fine.* Sin verò alicuius cum illo hæres capax institutus fuit, eidem accrescit portio alterius; neque deuoluitur ad hæredes ab intestato: propterea quòd iura non permittant aliquem ex parte testatum, & ex parte intestatum decedere.

2 Dico II. Religiosi professi Ordinum eorum tantùm, quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, hæredes institui, atque ab intestato succedere possunt, vt colligitur *ex Clem. exiui, verb. quia igitur, de verb. signif.* & ex communi docent Clarus *q. 29.* Nau. *comment. 2. de Regular. n. 50.* Sanch. *lib. 7. mor. c. 12. & 35.* Tales autem iure nouo Trident. *sess. 25. c. 3. de Regularibus*, sunt omnes Ordines, etiam Mendicantes, præter Minores de obseruantia, & Cuppuccinos. Excepta etiã Societate IESV, quæ priuilegium illud, seu concessionem Trident. bona immobilia, & redditus possidendi non acceptauit, sed in suæ paupertatis professione secundum constitutiones permãsit, vti declarat Sanchez *lib. 6. cap. 18. num. 7. & seqq.* Ratio autem huius regulæ, cur Ordines qui bona immobilia, ac redditus stabiles possidere non possunt, incapaces sint successionis hæreditariæ ratione Professorum suorum, hæc esse videtur: quia hoc ipsum magnum & stabile quoddam ius esse videtur, succedendi in bonis omnibus Professorum suorum: necnon in omnibus hæreditatibus, quæ siue ex testamento, siue ab intestato deferuntur: quare hoc ius successionis competere non debet ijs Ordinibus, qui etiam in communi bona ac iura immobilia possidere nequeunt.

3 Porrò tametsi Collegijs, ac domibus probationis in Societate IESV bona immobilia, & redditus annuos possidere cõcessum sit;

fuerit Ordinis Mendicantium; ita tamen, vt bonorum sola administratio ipsi acquiratur; dominium verò Ecclesiæ, cui præest. Vide Gl. *in c. vn. 18. q.* Syl. *ver. relig. 4. q.* 10. Less. *lib. 2 c. 40. n.* 113.

9 Quæstio secunda. Quæ sit diuisio, siue varietas hæredum? Respondeo primò: Hæres alius est ex testamento: alius ab intestato. Ille vel est vniuersalis, siue ex asse: vel particularis: & tunc vel in parte hæreditatis aliquota, v.g. triente, quadrante, vel in re certa ac determinata. Hæreditas enim plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ *assis* appellatione continentur. Habent autem, & partes hæreditatis singulæ propria nomina: Videlicet: *Vncia, sextans*, idest, duæ vnciæ, *quadrans*, idest, tres vnciæ, *triens*, idest quatuor vnciæ: *quincunx*, idest quinque vnciæ: *semis*, siue *semissis*, idest, sex vnciæ: *septunx*, idest, septem vnciæ: *bes*, idest, octo vnciæ *dodrans*: idest, nouem vnciæ: *dextans*, id est, decem vnciæ, *deunx*, idest, vndecim vnciæ, §. *hæreditas, Instit. de hæredibus instituendis*.

Qui ex parte aliquota hæres instituitur, onera hæreditatis proportione partis suæ sustinere cogitur: non item, qui in certa aliqua re institutus est: talis enim potius legatarij loco habetur: ideòque iura, actiones, & debita defuncti ad eum non pertinent, sed ad hæredem propriè dictum, qui & defuncti personam, tam quoad iura, quàm speciales obligationes, ac debita repræsentare debet. Ita habetur *in l. quotiens, C. de hæred. instit.* Sin autem nullus alius hæres, præter particularem, instituendus sit: tunc hæreditas reliqua illi, quamuis in certa tantùm re verbis directis instituto, accrescere debet. Quod ipsum etiam locum habet, si reliqui instituti ante testatorem mortui sint, vel posteà hæreditatem repudient, sicuti constat *ex l. 1. §. si ex fundo. ff. de hæred. instit.* & docet Gomez *tom. 1. resol. cap. 10. nu. 8. & 13.* Mol. *disp.* 155. Vasq. *tract. de testam. cap. 4. dub.* 8. Cuius rei ratio est; Quia, vt dicitur *reb. 7. ff. Ius nostrum non patitur eumdem in paganis*, (excipitur enim testamentum militare, *l. si miles vnum, & l. si miles ita, §. & quia, ff. de testam. milit.*) *& testato, & intestato decessisse*.

10 Præterea, hæres ex testamento alius est necessarius: alius non necessarius. Necessarius dicitur, quem testator in portione legitima instituere cogitur, nisi iustam exhæredandi causam habeat, ex illis quę numerantur in Auth. Vt cum de appellatione cognoscitur, *cap. 3. & 4.* & apud Cou. *in cap. Raynutius, princip. de testam.* Mol. *disp.* 176. Hæres autem non necessarius appellatur, quem testator instituere non cogitur.

Hæredes necessarij in primis sunt descendentes; his autem deficientibus, ascendentes. Legitima porrò descendentium nouo iure est triens hæreditatis, si non plures, quàm quatuor liberi masculi, vel fœminæ existant: semis autem, si plures, quàm quatuor, sicuti habetur *in Authent. de triente, & semisse. & Authent. nouissima, C. de inofficioso testamento*. Atque in numero hoc liberorum constituendus etiam est, qui omninò renunciauit hęreditati, non item, qui exhæredatus, aut ob Religionis professionem incapax factus est, vt docet Gaill. *lib. 2. obseru. 122. num. 17. & 18.* Neque potest portioni legitimæ onus, seu grauamen aliquod apponi sicuti habetur *in l. quoniam, C. de inoffic. testam.* Idque verum est, tametsi filius consentiat cum præiudicio suorum descendentium: quippe quibus in legitima illa portione noceri non potest; sicuti notat Vasq. *de testam. c. 6. n.* 89. secus est, si filius descendentes non habeat: tunc enim iuri suæ legitimæ renunciare poterit, teste Claro, *q. 43. n.* 3. Anton. Gomez *tom. 1. resol. cap. 11. nu.* 31. Cou. *cap. Raynaldus, §. 2. num.* 2. Sin autem vnus ex liberis defunctus nepotes reliquit, ij patris sui personam repræsentantes, in eiusdem portionem succedunt: ideòque cum reliquis liberis testatoris non in capita, sed in stirpes ad hæreditatem admittuntur, sicuti habetur *in §. filium, Instit. de hæred. ab intestato*.

Verùm quod dixi de legitima portione liberis omnibus debita, locum tantum habet in bonis priuatis: non item in regnis, ducatibus, & comitatibus Magnatum: talia enim bona in plerisque prouincijs ad primogenitum spectant: eoque mortuo, quamuis adhuc viuente patre, ad nepotem masculum deuoluuntur, secluso filio secundogenito, alijsque masculis; dummodo iis sustentatio sufficiens, pro conseruanda dignitate status, & familiæ suæ, assignetur, sicuti docent DD. *in cap. licet*, vbi Innocentius & Abb. *num. 9. & 10. de voto*. Deinde legitima portio intelligitur ex bonis, quæ sunt de substantia patris: non item ex bonis feudalibus, quæ dicuntur ex pacto, & prouidentia, secundùm gratiam, & liberalitatem concedentis, sicut docet Andr. Fachin. *lib. 4 controu. cap.* 23.

11 Ascendentium item legitima portio est triens hæreditatis, quę deficientibus descendentibus testatoris, debita est parenti vni, vel vtrique superstiti: Sin autem neuter parens supersit in locum patris succedunt auus, & auia paterna, in locum matris auus, & auia materna, sicuti expressius leges in *Auth. de hæredibus ab intestato, & consequens autem, & seq.* Et necesse est legitimam portionę hæredibus necessariò relinqui titulo nobili institutionis, atque sine vllo apposito grauamine, modo, conditione: alioquin pro non appositis habentur, sicuti constat *ex cit. l. quoniam*, & videri potest *Authent. Vt cum de appellat. cognoscitur, §. aliud quoque, iunct. §. Et hæc quidem de parentum*.

12 Porrò si alicui, seu descendenti, seu ascendenti, portio in legitimo iure institutionis, siue hæreditario non relinquatur refert vtrùm in aliqua minore, quàm legitima portione tamquam hæres instituatur (non adiecta legitima ingratitudinis causa) an verò in nulla. Si primum, competit actio ei ad petendum complementū legitimæ, *l. omnimodò, C. eod. & Authent. Et cum de appelat. cognoscitur, §. hæc autem disposuimus durat*que ei actio 30. annis sicuti ex communi sententia docet Gomez *1. resol. cap. 11. n.* 23. Mol. *disp.* 177. Si autem omnino prætereatur, seu nihil iuri institutionis relinquatur, iterùm distingue, vtrùm legitima prætereundi, vel exhæredandi causa apponatur, necne. Si causa legitima non affertur, testamentum ipso iure nullum est, quod attinet ad hæredis institutionem: nam cætera videlicet legata, commissa, tutorum dationis, nihilominus subsistunt, iuxta Authent. *ex causa, C. de liber. Præter.* Si verò causa legitima exhæredationis testamento inserta fuerit, sed ab hærede instituto probari nō possit tunc competit hæredi necessariò quærela inofficiosi testamēti, per quam euacuabit testamentum, quod attinet ad hæredis extranei institutionem, sicuti habentur hæc omnia *in cit. Auth. vt cum de appellat. cognoscitur, §. aliud quoque & §. sine igitur omnes*.

Est autem hoc discrimen, quòd si testamentum ipso iure nullum sit, tunc hæredi iniustè præterito, triginta annorum spatio ius agendi, siue testamentum nullum dicendi relinquitur, sicuti docet Gloss. recepta in *l. licet, verb. longi, C. de iure deliberandi*. Sin autem per quærelam impugnare siue rescindere contendit intra quinquennium; id agere debet *l. si quis filium, iunct. l. scimus, §. illud præterea, C. inoffic. testament.* & ex communi docet Clar. *quæst. 40. num.* 5. Molin. *disp.* 175.

12 His quædam addenda sunt: Primum. Etiam ob posthumi præteritionem, exhæredationem testamentum rumpitur, si ille viuus, & perfectus nascatur, licet statim moriatur *l. posthumo nato. C. de bonorum possess. contra tabulas, §. posthumi. Instit. de exhæredat. liberorum*. Quod intelligi debet, si moriatur post testatorē: nam si præteritus, prius, quàm testator, moriatur tum prætoria æquitate conualescit testamentum, *l. posthumus, ff. de iniusto voto, &c.* Vide Gomez *cit. capit. 11. num.* 4. Clarum, *quæst.* 45. Molin. *disp. 175. §. posthumus*.

13 Alterum. Licet secundùm ius ciuile parentes liberis singulis non nisi certam portionem relinquere cogantur, ideòque vni plus, quàm alteri conferre possint: peccant tamen plerumque, si sine iusta causa, & ex ordinato affectu inter liberos (quorum natura communis est) successionis inæqualitatem constituant: v.g. quia ex diuersis matrimonijs nati sunt, quorum vnam matrem magis, quàm alteram testator dilexit. Huc enim pertinet inuectio Salu. *lib. 3. ad Ecclesiam. Quia à parentibus filij offeruntur Deo omnibus filij postponuntur: indigni iudicantur hæreditate, qui digni fuerunt consecratione, ac per hoc vna tantum re parentibus viles sunt, quia cæperint Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quòd nullus penè apud homines vilior est, quam Deus: cuius vtique sit despectione, vt eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum cæperint peruenire*. Et infrà: *Sunt ex parentibus multi, qui æquales filijs suis faciant portiones; nisi quòd vna tantùm eos conditione discernunt, quòd in ijs partibus, quæ religiosis videntur adscribi, vsum iubent ad eos, proprietatem ad alios pertinere. At verò hoc multò est peius, & infidelius: tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, cum proprietate aliquem filius minùs relinquere, quàm proprietatem ius rerum penitus auferre. Vsum enim*, subiungit, *eis dedit, vt esset, quo ipsi viuerent: proprietatem vstulerit, vt quod Deo relinquerent, non haberent*.

Iustæ autem causæ inæqualitatis inter liberos constituendæ sunt: si inter eos aliqui de testatore, domesticis obsequijs alijsue officiis magis meriti fuerint: si qui plus indigere videantur, quia bonis aduentitiis carent, si adhuc pusilli magno sumptu in studiis educari debeant; denique si secundùm gentis consuetudinem prius geniti aliis, aut masculi fœminis in successione præferantur.

14 Tertium. Liberos naturales, nisi legitimati sint, non tenetur pater hæredes instituere, sicuti ex communi docet Clar. *q. 12. n. 4. item q.* 84. Quamquam, si liberis careat, non prohibeat eosdē instituere, quomodo libet bona sua ipsis donare, legare: modò parentes, si supersint, legitima portione non priuentur, *Authent. licet, C. de naturalibus liberis*. Sin autē testator liberos legitimos habeat, non plus, quàm vnam hæreditatis vnciam naturalibus liberis, eorumque matri relinquere poterit, *cit. Auth. Quibus modis naturales efficiantur sui, & l. 2. cum adiunct. Auth. C. de naturalibus liberis*. Locutus sum autem de patre: nam matri filii naturales æquali iure cum legitimis tam ex testamento, quàm intestato

succeduoe, vbi Ius commune Cæsareum obseruatur, *l. si qua illustris, C. ad S.C. Orficianum.* Vide plura apud Cou. *in epit. p. 2. c. 8. §. 4.* Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 166.*

15 Quartum Frater, vel soror testatoris, quamuis vtrinque coniuncti, non possunt testamentum infirmare, eò quod præteriti, seu hæredes instituti non sint excepto casu, si persona infamis, iuris, aut facti infamia, instituta fuit, & ipsis nihil titulo institutionis relictum; hoc enim casu fratres, & sorores agere possunt querela inofficiosi testamenti, nisi vterini tantum sint; aut, & ipsi infames, vel de ingratitudine erga defunctũ notati, *l. fratres, C. de inoffic. testam.* & videri potest Clarus, *q. 50.* Mol. *disp. 159.*

16 Quæstio III. Quid homini deliberanti de hæredibus suorum bonorum instituendis, aut legatis relinquendis in conscientiæ foro suaderi debeat? Respondeo & dico I. Si testator liberos habeat, ius naturæ postulare videtur, vt ipsis necessariam ad victum, & honestam sustentationem relinquat, etiam vltrà legitimam ciuili iure debitam. Ita docet Ioan. Molan. *lib. de piis testam. cap. 11.* & probatur auctoritate S. August. nolentes ab Ecclesia suscipi legata, quæ necessitati liberorum parentes in testamento subtraxerant, prætetquam si liberi maturiorem ætatem consecuti, spontè consentiant, vt videre est sermo eius 49. *de diuersis, tom. 10.* Et apud S. Gregor. *lib. 7. Epist. 32. in dicto 2. Melius est,* inquit, *in dubiis non districtionem sequi, sed ad benignas partes inflecti: dum ex paruæ receßione Ecclesia non grauatur, & orphano, atque pauperi misericorditer subuenitur.*

Dico II. Similiter liberi ex hac vita decessuri, parentibus suis, si ad victum, vel statum suum indigent, etiam suprà ciuilem legitimam relinquere debent: Sin verò indigentes non sint, satius est, sola ipsius legitima relicta, reliquum in magis indigentes, pauperes, aliasue causas pias distribuere. Addit verò Molanus *cap. 19.* Etsi testator diues proprios descendentes habeat, quibus bona sua relinquit; decens tamen esse, honorem, & reuerentiam parentibus debitam, vt eorum etiam in testamento memor, quippiam leget ingratitudinis signum.

17 Dico III. Quamuis testator numerosam prolem habeat, expedit tamen plerumque ad piam causam legando Christum Dominum filijs cohæredem instituere. Quia id non solum animæ testatoris, sed ipsis quoque liberis expedit; vt hac veluti erga Christum commendatione, ipsorum tutor, & contra omnes insidias protector esse velit, sicuti annotauit S. Cyprianus *in libr. de opere, & eleemosynis, c. 7.* S. Chrysost. *hom. 51. ad populum Antiochenum,* & videri possunt de hoc argumento S. Hieron. *epist. 150. ad Hedibiam, q. 1.* S. Basil. *homil. 7. in diuites auaros, prope finem.* S. August. *expos. in Psalm. 38. in illa verba. Thesaurizat, & ignorat, cui congregabit.* Et in *Psalm. 48. in illa verba: Relinquent alienis diuitias suas.* Saluianus Massiliensis Episcopus *lib. 3. ad Ecclesiam Catholicam.* Dixi autem *plerumque* id expedire: Si bona liberis ad sustentationem honestam omninò necessaria videantur, ea legatis minuenda non esse, constat *ex l. assert.* Non debet tamen hæc liberorum necessitas testatori cordato, atque in Deũ confidenti maior apparere, quàm re ipsa sit: quominus saltem aliquam partem, secundum prudentis viri arbitrium, pauperibus pro anima sua relinquat: nisi clarum sit, filiis omnia necessaria fore.

Dico IV. Quamuis secundum ciuiles leges, testator vxori suæ, item fratribus, & sororibus suis relinquere nihil cogatur, tamen ius naturæ postulare videtur, vt istis, si indigentes sint, partem aliquam bonorum relinquat. Ita docet idem Molanus *c. 20. & 22.* S. August. qui, vt Possidonius testatur in vita eius, *c. 24.* hæreditates Ecclesiæ relictas reddidit non solùm testatoris parentibus, liberis: sed etiam affinibus, idest, valdè coniunctis personis, si quando æquum, & iustum videbat, ab iis potiùs possideri. Confirmatur exinde, quia tum coniux coniugi, quo cum est, veluti vna caro: tum frater fratri, aut sorori inopi alimenta necessaria ministrare cogitur, sicuti dixi tract. præced. *cap. 13. num. 5.* Ergo etiam decessurus relinquere debet, modò tali legato, seu relicto digni sint.

Dico V. Si fratri, sorores, aliique cognati indigentes non sint, expedit propriam animam hæredem bonorum instituere, seu bona pauperibus, aliisque piis causis applicare. Ratio est: Quia testator descendentibus, & ascendentibus orbatus aliis cognatis in hoc casu nihil debet: cum interim ex lege charitatis, & misericordiæ obligatus sit pauperibus, quin, & propriæ animæ suæ, vt à peccatis redimatur: nam *redemptio animæ viri, diuitiæ eius,* Prouerb. 13. quem locum ad hoc propositum allegat S. August. *homil. 19. inter 50.* Neque refert, quòd vxor, cognati, & amici, si nihil ipsis relinquatur, querelas, ac murmura sparsuri putentur: hæ enim interdum negligi possunt quando nullam vnquam conquerendi causam habent: interdum verò à testatore caueri consultius est, si eiusmodi personæ sanguine, amicitia, aut obsequijs coniunctæ legatis honorentur: hæreditate ipsa, vt dixi, pauperibus, aliisue causis piis relicta, in animæ salutem.

18 Dico VI. Expedit magis diuitibus, vt bona, quibus abundant tempore vitæ suæ in pauperes, & alias causas pias erogent, quàm vt testamento relinquant, post mortem suam distribuenda. Ita notauit Saluianus *cit. lib. 3. in princip.* Gabr. *in can. Missæ, lect. 58.* Ioan. Faber. *Instit. de legatis, §. peculium.* Ratio est, partim quia eleemosynæ, quæ à viuente erogantur, maioris meriti, & satisfactionis sunt apud Deum, quàm si in tempus mortis differantur: quando homo dat, quia retinere diutius non potest, sicuti S. Lucia ad matrem Eutichiam dixisse narratur in historia eius XIII. die Decembris: *Non satis Deo charus est ille, qui hoc dat, quod secum ferre non potest: si vis Deo gratus esse, hoc da, quo adhuc vti potes,* partim quia hæredes, & testamentarij sæpè non integrè, atque fideliter relicta pia exequuntur.

29 Dico VII. Si de bonis suis testari homines velint, præsertim ad causas pias, monendi sunt, vt ne in mortis agonem differant, sed id facere aggrediantur, antequam mortis periculum timeatur, dum sensus, & ratio vigent, vt quietius, meliore consilio, & maiore apud Deum meritò perficiant, tempore, quo in Gratia Dei, præmissa etiam sacra Confessione, ac Communione constitutos se esse existimant. Qua de re Ioan. Molan. *cap. 47. & 48.* Gabr. *in Canonem Missæ, lect. 58.*

20 Ad extremum moneo, vt Confessarij, præsertim Religiosi, maiore spiritus libertate, & fructu hominum animas iuuare possint, consultum non esse, vt confectioni testamentorum ipsi intersint, aut testatori in particulari suadeant, quibus hæreditas, vel legata relinqui debeant præsertim proprijs Ecclesijs, aut Conuentibus: sed expedit fermè in genere tantum pias dispensationes commendare, nisi testator consilium petens dirigendus sit, ipsique explicandum, quidnam, cõsideratis omnibus, honestius, ad animæ eius salutem vtilius, Deoque gratius existimetur. Ad quam rem accomodari potest, quod legimus apud S. Lucam *c. 12.* vbi rogante quodam; *Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem,* respondit Christus; *Homo, quis me constituit iudicem, vel diuisorem inter vos? Dixitque ad illos, videte, & cauete ab omni auaritia.* Et quæ scripsit S. Ambros. *leg. 3. de offic. c. 9. In supremo fine vitæ positos suum habere iudicium, vt liberè testentur quod sentiunt, qui posteà non sint emendaturi: cum honestum non sit compendia alijs, vel debita, vel parata auertere: cum sacerdotis, vel ministri sit prodeße, si fieri poßit omnibus, obesse nemini.* Et paulò pòst: *In causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis, in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter, qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur.* Et subiungit: *In causa autem pecuniæ odia quærere insipientia est.* Videri etiam potest Ioan. Polancus *de methodo iuuandi morituros cap. 3.*

CAP. VI.

DE HÆREDIBVS AB INTESTATO, venientibus.

SVMMARIVM.

1 *Liberi legitimi ante omnes alios, succedunt parenti ab intestato, & inde mortuorum.*

2 *Deficientibus descendentibus veniunt pater, & mater defuncti, & in eorum locum aui, & auiæ.*

3 *Fratres, & sorores ex vtraque parte coniuncti præferuntur ijs, qui ex vna tantum parte coniuncti sunt.*

Liberi duorum fratrum in capita, non in stirpes succedunt.

4 *Deficientibus consanguineis intra 10. gradus, succedit vxor, ea etiam deficiente, fiscus.*

5 *Hæres suus dominium hæreditatis etiam ante eius additionem requirit.*

6 *Qui ære alieno grauatus hæreditatem sibi delatam repudiat, non censetur id agere in fraudem creditorum, sed in conscientiæ foro videtur aduersus iustitiam delinquere, si alioquin soluendo impotens sit.*

7 *Hæres hæreditatem acceptando omnia in se debita, & onera realia defuncti transfert: præditus tamen beneficio inuentarij conficiendi, & Falcidiæ detrahendæ.*

1 NVllo condito testamento: aut condito quidem, sed illegitimè, aut posteà rupto, aut irrito facto, succedunt hæredes ab intestato: ante omnes legitimi liberi, tum mares, tum fœminæ, æqualibus portionibus: in quorum mortuorum locum, adeòque in stirpes succedunt eorumdem nepotes, sicuti habetur in *nouell. Iustinian. 118. collat. 9. cap. 1.*

2 Deficientibus autem descendentibus, veniunt pater, & mater defuncti, si superstites sint: in defunctum verò, ac locum eorumdem succedunt aui, & auiæ, ad eum modum, quo præcedente *c. de legitima ascendentibus debita dictum fuit.*

Si tamen defunctus bona, seu à patre, seu à matre profecta, reliquerit, in illis auum paternum: in his maternum præferri, docet

Bartol. *l. post dotem, C. soluto matrimonio*, &c. cui tamen aliqui repugnant apud Mynsing. *cent. 6. obseru.* 55. Couarr. *in epit. de success. ab intestato, num.* 3. Quòd si vnà cum patre, aut matre, vel his deficientibus, vnà cum auo, vel auia adsint fratres, aut sorores ex vtraque parte coniuncti: succedunt ipsi æqualiter, siue in capita, iuxta Auth. *defuncto, C. ad SC. Tertullianum, & cit. Nouell. 118. de hæred. ab intestato, cap. 2.*

3 Tertiò, si neque descendentes, neque ascendentes hæredes adsint: succedunt fratres, & sorores, qui ex vtraque parte defuncto coniuncti sunt: æquis portionibus & excludunt eos, qui ex solo patre, vel sola matre iuncti sunt, *cit.* Auth. 118. c. 3. & Auth. Itaque Communis de successionibus. Quòd si vnus ex fratribus, vel sororibus vtrinque coniunctus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi, loco parentis sui, cum patruis non in capita, sed in stirpes, sicuti habetur *in cit. cap. 3. §. si autem defuncto*, iunct. Gloss. *ver. fratres*. Si tamen fratres, & sorores vtrinque coniuncti omnes mortui sint, tunc eorum liberi (exclusis patruis ex vna parte coniunctis, *Authent. cessante, C. de legit. hæred.*) non in stirpes, sed in capita: adeoque æquis portionibus succedere debent, secundùm Carolinam Constitutionem Ann. 1529. Spiræ in Comitiis editam. Ratio est? Quia duorum fratrum filii non parentum suorum loco, sed propriæ coniunctionis iure in hæreditate succedunt: cum ergo æqualiter coniuncti sint, æquales etiam in hæreditatis portione esse debent: licèt contrarium senserit Glossator Accursius, eumq; secutus Contius *in cit. Nouel. 118.*

Quartò, Deficientibus tam fratribus, & sororibus vtrinque coniunctis, quàm eorum legitimis liberis: tum demum veniunt fratres, & sorores ex vna tantùm parte coniuncti: sed hoc discrimine, vt qui ex parte patris coniũcti sunt, succedant in bonis à patre prouenientibus: & qui ex parte matris coniuncti sunt, in bonis à matre prouenientibus; In reliquis verò bonis æqualiter omnes, vti docet Gloss. *in cit. Authent. itaque; C. communia de successionibus.*

Quintò, Si etiam fratres, ac sorores, eorumque filii deficiant, successio deuoluitur ad propinquiores collaterales, vsque ad gradum decimum, ciuili computatione: & fit talis successio in capita, nulla habita ratione, vtrum ex vtraque, an ex vna tantùm parte coniuncti sint. Ita habetur *in cit. Auth. hæredibus ab intestato, cap. 3. §. si verò neque fratres, & Authent. post fratres, C. de legitimis hæredibus*. Plura vide apud Cou. *in epitome de successione ab intestato*, Molin. *disput. 164. & sequentibus.*

4 Sextò, Deficientibus hæredibus in linea transuersali vsque ad 10. gradum, succedit coniux defuncti, nisi inter eos fuerit diuortium, *l. vn. ff. & C. vnde vir, & vxor*. Quòd si vxor marito sine dote nupsit, ex præmortuo, & consanguineos hæredes qualescunque relinquenti, succedit vxor, si inops sit, in quarta bonorum parte: tali adhibita moderatione, vt si liberi ex defuncto superstites sint, solus vsusfructus ad ipsam, dum viuit pertineat: deinde, si plures, quàm tres liberi adsint, ipsa cum eisdem in capita succedat. Ita habetur *in Auth. de exhib. reis, §. quoniam verò Auth. præterea, C. vnde vir, & vxor, & Auth. vt liceat matri, & auiæ, &c. §. quia verò legem*. Et similis ratio est, si vxor locuples præmoriatur, relicto marito inope.

Septimò, Si neque consanguinei, neque coniux extent, tunc fiscus secularis succedit in omnibus bonis laici ab intestato defuncti; Ecclesiasticus autem in bonis Clerici, *l. vn. C. vnde vir, & vxor. l. vacantia, C. de bonis vacantibus lib. 10.*

His adde, quod mulier, quæ susceptis ex priore matrimonio liberis ad secundas nuptias transit, quidquid à priore marito quacunque donatione aut testamento acquisiuit, eiusdem matrimonii liberis seruare, & relinquere debeat, omni alienatione penitus interdicta, *l. fæminæ, Cod. de secundis nuptiis*. Similiter, & maritus, si quæ bona à priore vxore ad ipsum deuenerant, postea ad secundas nuptias transiens, reseruare ea debet liberis prioris matrimonii, *l. generaliter, C. eod.* Sin verò vir, aut mulier post mortem coniugis sui ad secundas nuptias non transeat, licentiam habet, bona, quæ à coniuge suo profecta, exceptis lucris ex dote, aut donatione propter nuptias, arbitratu suo alienandi ac consumendi; si tamen non alienauerit, liberi ea sibi vendicare possint, tametsi hæreditatem patris, aut matris adire nolint, *Auth. hæres, iunct. §. seq. & Auth. vxore mortua, C. eod.*

5 Ad extremum addenda est ea hæredum distinctio; quòd alius sit hæres suus, alius non suus. Suus hæres dicitur proximus descendens, in potestate defuncti mortis tempore existens: cui etiam annumerari debent posthumi, legitimati per subsequens matrimonium, vel per oblationem ad curiam, vti habetur *Instit. de hæredit. quæ ab intestato, §. intestatorum, & seqq.* Habet autem hæres suus id priuilegium speciale, quòd protinus vna persona cum defuncto censeatur, quod ad bonorum successionem attinet; ideò quidem, vt eorum dominium antequam hæreditatem adeat, sibi comparet; & si è viuis interim excedat ad quoscunque hæredes non minus, quàm alia bona ac iura sua transmittat. Cuiusmodi priuilegium competit etiam filio, qui Religionem professus, vel Episcopus creatus est, nihil obstante, quòd patria idcirco potestate egrediatur, sicuti videre est apud Gomez *lib. 1. resol. cap. 9. art. 11.* Mol. *disp. 179.* Quamuis interim nihil obstet, quo minus filius, si hæreditati se non immisceat, eam repudiare possit, perinde ac si ab initio acquisita ipsi non fuerit, vti docet Gomez *nu. 22.* Molin. *disp. 180.* Sanchez *lib. 6. de matrim. disp. 4. nu. 8 in fin.*

Hæres non suus (quales omnes alii hæredes dicuntur) hæreditatis dominium non ante acquirit, quàm eam adeat, id est, voluntariè acceperit, profitendo se hæredem esse velle, *§. vltim. Institut. de hæredum qualitate*. Tametsi res ad hæreditatem pertinentes nondum apprehenderit, adeòque earum possessionem non acquisiuerit, sicuti expressè habetur *in leg. cum hæredes, ff. de acquirenda possess.* Daturque et anni spatium, posteaquam hæreditatem sibi delatam cognouit, ad deliberandum, vtrum eam adire velit, necne, & vsque ad complementum eiusdem anni, potestatem adeundi ad hæredes transmitti, si interea eum è viuis excedere contingat, *leg. cum in ant. quioribus, C. de iure deliberandi*, & ex communi docet Gomez *cit. c. 9. nu.* 51.

6 Atque adeò in hæredis libera potestate est hæreditatem acceptare, vel non; vt si repudiet, nullam omnino obligationem contrahat: quare habetur *in l. qui autem. ff. quæ in fraudem creditorum*; Si quis debitis obstrictus, hæreditatem, vel legatum sibi delatum repudiat, vt ea hæredibus ab intestato proueniant, non censeri aliquid in fraudem creditorum alienatum: quia *non fraudantur creditores, cum quid non acquiritur à debitore: sed cum quid de bonis non diminuitur, reg. 176 ff.* Nihilominus talis in conscientiæ foro iniuriam mortalem creditoribus facere, ideoque ad damni compensationem obligari videtur, teste Molin. *tom. 2. disp. 345.* Sanchez *lib. 6. de matrimon. disp. 4. num. 9.* Propterea, quòd debitor ex iustitia obligatus sit, quamuis facilè sibi possibilem modum adhibere lucrandi bona, verb. gr. artificio, quo creditoribus suis satisfacere possit. Qui enim obligatur aliquod facere, videlicet soluere creditori, debet etiam adhibere medium necessarium ad solutionem faciendam.

7 At verò postquam hæres siue ex testamento, siue ab intestato succedens, hæreditatem adiit, seu acceptauit: non solùm omnia commoda, & iura defuncti in se transfert, sed simul etiam reales obligationes, ac debita. Interim tamen duo priuilegia habet: Primum, quòd si intra 30. dies, posteaquam hæreditatem ad se delatam cognouit, inuentarium conficere cœperit, & intra alios 79. dies compleuerit, omnino securus existat, vt defuncti creditoribus suprà vires hæreditatis soluere obligatus non sit, *l. vlt. §. sin autem dubius, C. de iure delib.* Cuiusmodi priuilegium Ecclesiæ, etiam competit (non minus, quam fisco) si hæres instituta sit, licèt inuentarium non conficiat, sicuti cum Bartol. *in leg. 1. de sacrosanct. Eccles.* docet Abb. *in c. 1. n. 4. de testamen.* contra Couar. *c. 1. de testam. n. 17.* Immò multi censent, Abb. *in c. 1. n. 4. de solut. & cap.* Raynaldus *nu. 14. de testam.* Sylu. *ver. vsura, 6. q. 10.* Sanch. *l. 4. moral. c. 15. n. 37.* Vasq. *de testam. c. 9. n. 87.* idem in foro conscientiæ de quauis priuata persona sentiendum esse, quòd suprà vires hæreditatis nunquam teneatur: quia ius ciuile fundatur in fraudis præsumptione, quæ est contra hæredem, si inuentarium non confecerit: præsumptio autem cedit veritati, *c. tua, de vsuris in fine*, quamuis contrarium, quod attinet ad creditorum debita, sentiat Couar. *c. 1. de testam. num.* 20. Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 217. concl. 1.*

Alterum priuilegium. Quòd deductis expensis funeris, itemque solutis debitis, &c. saltem quartam partem restantis hæreditatis obtinere debeat hæres vnus, vel plures, sin eam non habeat, de legatis detrahere possit, beneficio legis Falcidiæ, *tit. ff. & C. Ad legem, Falcidiam*, diciturque hæc Falcidia detractio, à Falcidio Consule, huius legis auctore.

CAP. VII.

DE RENVNTIATIONIBVS, hæreditatum.

SVMMARIVM.

1 *Renuntiatio hæreditatis futuræ nullius roboris est, nisi iuramento firmata sit, vel nisi quis in ipsa factione testamenti liberè in suam præteritionem consentiat.*

2 *Renuntiationes strictè interpretationis esse debent.*

3 *Omne pactum, vel donatio de alterius viuentis hæreditate irrita est, nisi fiat in fauorem alicuius Communitatis, v. g. Conuentus regularis, vel si ob necessitatem, quia secundum Ordinis Constitutiones de omnibus iuris acquisitis, & acquirendis aliquis disponere debet.*

4 *Renuntiatio, vel obligatio, quamuis iurata, irrita est, quæ fit ab*

ingre-

ingredientibus Religionem, nisi fiat cum requisita forma in Trid. sess. 25. c. 16. de Regul.

5 *Tridentina hæc constitutio locum habet in renuntiationibus aliisue dispositionibus, quibus absolutè loquendo, nulla obligatio imponitur renuntianti, aut disponenti.*

6 *Renuntiatio beneficij Ecclesiastici ante duos menses professionis proximo fieri non potest: in Societate autem Iesu non vacat beneficia Nouitiorum durante biennio probationis, eo autem expleto statim resignari debet.*

7 *Tridentina Constitutio irritas reddens renuntiationes, locum etiam habet in iis, quæ fiunt ante ingressum, seu assumptionem habitus religiosi tamen causa ingrediendi. Quamuis sententia opposita etiam probabilis sit.*

8 *Irrita est renuntiatio, aut donatio bonorum acquisitorum, tametsi facta sit sub conditione regressus, seu recuperationis, si professio non sequatur.*

9 *Renuntiationes à Candidatis Societatis Iesu factæ cum conditione regressus, omnino repugnant Constitutionibus eiusdem Societatis.*

10 *Si renuntiatio, vel donatio bonorum post primum annum Nouitiatus, vel post edita vota simplicia in Societate Iesu, facta fuerit in fauorem Collegij eiusdem Societatis, & postea contingat eum, qui renuntiarat, dimitti: nihil ipsi restituendum est.*

11 *Locum etiam habere videtur hæc Constitutio, si Societatis nostræ Candidati donationis, vel renuntiationes bonorum faciant aliter, quam eiusdem Societ. Const. requirunt.*

12 *Hæreditas alia delata est, & alia adita.*

13 *Potest aliquis donare, saltem ad pias causas, hæreditatem, si quæcunque illi ante mortem obuenerit.*

14 *Professurus in Religione mendicantium pacisci potest cum patre, vt veluti in præmium permutationis paternæ hæreditatis, aliquid det ad piam causam, quam ipse filius designat.*

15 *Non potest aliquis donare hæreditatem obuenturam post mortem suam, aut Religionis professionem.*

QVæstio prima. An, & quatenus iure subsistat, si hæres necessarius iuri successionis, seu hæreditatis futuræ renunties? siue id fiat, quòd nihil omnino accipere velit; siue prò parte bonorum, ve. gr. dote, aut donatione propter nuptias contentus esse velit: Respondeo: Eiusmodi renuntiatio, si nuda sit, & iuramento non firmata, nullius roboris existit. Ita habetur *in l. qui superstitis, ff. de acquir. hæred. leg. vlt. ff. de suis, & legit. hæred. l. si quando, §. illud, C. de inoffic. testa. l. pactum dotali, C. de collationib.* & videri potest Couar. *in cap. quamuis pactum, part. 3. Mol. tract. 2. tom. 3. priore, disp. 579. nu. 11.* Nam iure ciuili, propter bonum publicum, statutum est, vt hæreditas pactis nec dari, nec auferri possit, vti docent DD. *in l. hæreditas, C. de pactis conuentis,* Gl. *in cit. l. si quando, ver. grauari.*

Sed exceptiones aliquæ sunt: Prima. Si quis in ipso actu testandi renuntiet iuri successionis suæ, vel post conditum testamentum, in quo præteritus est, præteritionem approbet, valida est renuntiatio, vt colligitur ex l. *non putauit, §. si quis sua manu, ff. de bonorum possessione contra tabulas,* & ex communi docet Gomez *1. resol. cap. 11. n. 14.* Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 175. ver. Dixi in euentibus.* Couar. *c. Raynaldus, de test. §. 2. nu. 2.*

Secunda; Si hæres necessarius, puta filius, viuente adhuc patre, integram portionem accepit, quæ ipsi iure debetur, reliquæ hæreditati validè renuntiat, secundum Bartolum *in addit.* Gloss. *ad cit. l. si quando. §. illud,* Abb. *volum. 2. consil. 116.* Clarum *ver. testam. q. 44.* Verùm si bona patris postea incrementum capiant, potest filius, non obstante renuntiatione illa nuda, ac simplici, petere legitimam portionem augmenti eius, tempore mortis aparentis, vti notauit Couarru *citat. cap. quamuis, par. 3. §. 5. num.* Molin. *cit. tom. 3. dub. 579. n. 12.*

Tertius. Si filius, v. g. cum iuramento renuntiauit hæreditati, vel patri eius, valida est renuntiatio, vti habetur expressè *in cap. quamuis pactum, de pactis in 6.* vbi etiam ratio adiungitur: *cum non vergat in æternæ salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum,* supple iniustum. Quòd ideo addo, quia nihil obstat, quominus renuntiatio cedat in detrimentum eorum, qui ipsi filio, ve. gr. nisi renuntiasset, successuri essent: quandoquidem his nullum ius hæreditatis competit, nisi dependenter à persona filij: consequenter si filius seu pacto, seu delicto priuetur iure hæreditatis, nulla idcirco iniuria infertur aliis. Quamobrem nepotes non possunt succedere auo, si pater eorum hæreditati iuratus renuntiauit: esto ante auum mortuus fuerit, sicuti cum Anton. Gomez rectè docet Molin. *cit. disp. 579. n. 4* contra Vasq. *tract. de testa. c. 6. §. 2. dub. 2. n. 16.* Couarr. *cit. c. quamuis, p. 3. §. 2. nu. 4.* Azor. *tom. lib. 2. cap. 28. q. 13.* Deinde si filius hæreditati sibi deferendæ, v. g. maternæ, cum iuramento renuntiauit, eo ipso pater vsufructu priuatur bonorum maternorum, quæ filio, nisi renuntiasset, successionis iure deberentur, qua de re idem Couar. *n. 3. resp. ad 2.* Molin. *n. 18.*

2 Alioquin verò renuntiatio, cum odiosa, & contra ius commune sit, strictæ interpretationis esse debet, vt non extendatur vltra terminos secundum verborum proprietatem, aut communem renuntiandi consuetudinem expressos. Quare non obstat, quominus filius, qui successioni patris tam ex testamento, quàm ab intestato renuntiauit ab eodem patre, mutata voluntate institui possit, vti docet ex communi Mol. *n. 23.* Sanchez *l. 7. moral. cap. 7. n. 10.* Quia quiuis fauori suo renuntiare, & obligationem etiam iuramento firmatam remittere potest: tametsi renuntiatio in fauorem alterius, verb. gr. fratris facta sit. Secundò non obstat in hoc ipso casu, quòd renuntiatio in fauorem alterius, puta fratris, facta est, quominus eo mortuo ante patrem, is qui renuntiauit, in paterna hæreditate succedere possit, imò ex testamento instituendus sit: quandoquidem causa renuntiationis cessauit, sicuti latè Couarr. *cit. p. 3. num. 4.* Molin. *cit. disp. 579. nu. 19.* Tertiò non obstat renuntiatio, quominus filius, v. g. succedere possit fratri suo ex testamento, vel ab intestato, si ad eum hæreditas prius deuoluta erat, teste Couarruuia *cit. §. 3. nu. 2.* Molina *nu. 20.* Sanchez *lib. 7. moral. cap. 7. nu. 6.* Quartò non obstat, quominus succedere possit in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur, vti docent Couar. *cit. §. 3. nu. 1.* Mol. *nu. 21.* Gail. *lib. 2. obseru. 98. num. 10.* Sanchez *nu. 7.* Quia in his filius non succedit iure sanguinis, cui renuntiauit; sed propter ciuiles constitutiones, ac fauores. Quia simili ratione renuntiatio hæreditatis non extenditur ad bona feudalia, quippe quæ non iure hæreditario, sed ex pacto, & prouidentia deferuntur, teste eodem Couarr. *n. 9.* Molin. *n. 22.* Sanch. *n. 2.* Azor. *q. 12.* Denique non extenditur ad necessaria alimenta, quippe quæ naturali iure debentur, idque sumitur ex *c. cum quidam, §. vlt. de iureiur. l. de alimentis, C. de transact.* & docet ex communi Molin. *n. 33.* Sanchez *n. 5.* Gail. *lib. 2. obseru. 147. n. 14.* qui extendit ad necessariam dotem, quippe quæ succedit loco alimentorum.

3 Quæstio secunda. Vtrùm valeat pactum, aut quæuis obligatio circa hæreditatem viuentis alteri cedendam? Vt si Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, seu ab intestato, seu ex testamento sibi obuenturam, promittat aut obliget Caio.

Respondetur, Omne eiusmodi pactum, donationem, vel hypothecam circa hæreditatem alterius personæ viuentis, ipso iure irritam esse. Ita habetur *in l. vlt. C. de pactis, quia huiusmodi pactiones odiosæ esse videntur, & plenæ tristissimi, & periculosi euentus.* Idque *propter insidias, quæ parantur eius vitæ, super cuius bonis paciscuntur,* ait Gl. ibid.

Limita primò: Nisi consensus eius, de cuius hæreditate agitur, accedat, isque vsque ad mortem in ea voluntate perseueret: tunc morte confirmabitur pactum, vti habetur *in cit. l. vlt.* Quòd si ille, v. g. pater diuidentibus inter se, seu paciscentibus de paterna hæreditate, iurauerit, se consensum non reuocaturum; periurus quidem fiet reuocando, sed reuocatio consensus valida erit, vti constat ex iis, quæ dicam *l. seq. tr. 3. c. 8. n. 5.* Quare etiam paciscentes fratres, licèt inter se iurati, omni obligatione liberabuntur: quia eorum pactio, cum addito iuramento, sunt facta dependenter à patris consensu ambulatorio vsque ad vltimum vitæ spiritum: si quidem alio modo pacisci non poterant. Atque ita ex communiore docet Mol. *cit. disp. 579. nu. 40.* Sanch. *lib. 7. moral. c. 2. n. 18.*

Limita secundò; Nisi renuntiatio, vel pactum quodlibet fiat circa hæreditatem personæ incertæ, vt si quis Titio donet hæreditatem quamlibet, quæ ipsi intra annum, vel dum victurus est, obuenerit. Ita sumitur *ex l. 3. §. de illo, pro socio,* vbi approbatur hæc conuentio societatis: *Si qua iusta hæreditas alterutri obuenerit, communis sit;* vbi Gloss. monet intelligendam esse hæreditate incerti hominis. Idemque ex communi Doctorum sententia docent Sanchez *cit. cap. 2. n. 31.* Molina *tract. 2. disp. 412. & 579. nu. 38.* Ratio verò est; Quia si persona certa non sit, de cuius hæreditate conuenitur, non ita captandæ mortis periculum timeri potest. Hinc sequitur: licèt hæreditas à certo homine obuentura hypothecæ subiici non possit tamen in generali omnium tum præsentium, tum futurorum bonorum obligatione, venire etiam hæreditates, sicuti annotauit Sanch. *n. 5.*

Limita tertiò; Quòd renuntiatio, vel pactum circa hæreditatem personæ certæ, fieri possit in fauorem Communitatis, seu Collegii, vt quis Conuentui religioso donet obuenturam sibi hæreditatem patris, vel cognati sui; valida est donatio, sed renuntiatio, quamuis non requisito consensu eius, de cuius hæreditate agitur. Ita cum Corneo *in l. vlt. C. de pactis, fallentia 3.* & aliis, docet Sanchez *cit. cap. 2. n. 55.* Nam hoc casu cessat ratio *cit. l. vlt.* ne ansa accipiatur machinandi insidias vitæ alienæ. *Quòd enim Collegio datur cum singularium non sit, quasi nemini datur,* ait Gl.

in c. cum

in c. cum venisset; ver. tenebat, de restit. spoliatorum, arg. l. sed si hac, §. Qui manumittitur, ff. de in ius vocando. Et naturale vitium est negligi quod communiter possidetur, l. a. Cod. Quando, & quibus quarta pars lib. 10. Et verò de omni Communitate dici possit, cessare in ea periculum insidiarum, seu votum captandæ mortis alienæ, magis tamen in Ecclesia, seu Clericorum Conuentu, de quibus nihil sinistrum facilè suspicari licèt, secundum Gloss. *in c. absit, ver. sinistrum*, 11. *q.* 3. & maximè in Conuentu Religiosorum, qui cum propria proter Christum reliquerint, non censetur iniustè inhiare alienis. Confirmatur: Tametsi ad similitudinem ciuilium legum, canonico iure statutum sit *c. 2. de conceß. præbend.* ne beneficium alicui tribuatur, vel promittatur, viuente adhuc priore beneficiario; *Ne desiderare quis mortem proximi videatur, in cuius locum, & beneficium se credit successurum.* Attamen *in cap. consultationibus, de donat.* permittitur, vt cum auctoritate Episcopi, Ecclesiæ, viuente adhuc Rectore, atque in possessione permanente, locis religiosis concedi possint: quod singulariter annotauit Gloss. *cit. in cap. cum venisset*, ibid. Abb. *n.* 10. *de rest. spoliatorum*.

Limita quartò: si aliquis ante ingressum, vel professionem in Religione, vt accidit in Societate Iesu disponere debeat in causas pias de omnibus bonis & iuribus suis tum acquisitis, tum acquirendis, sine vlla spe ea recuperandi, vti habetur *in Constit. Societatis p. 3. c. 1. §. 7. cum declarat. lit. F.* & in exam generali *c. 4. nu.* 1. consequenter etiam disponere potest renuntiando hæreditatibus seu in genere, seu in specie; non tantùm in fauorem alicuius Ecclesiæ; aut loci pii, sed etiam in fauorem certæ personæ pauperis; modò renuntiatio, vel donatio fiat intuitu pietatis, vti explicat Sanch. *cit. cap. 2. nu.* 54. *& seqq.* Probatur primò; Quia certum est, quòd supremus Princeps derogare possit, *l. vlt. C. de pactis*, & statuere, vt pacta futuræ successionis valeant, non requisito consensu eius, de cuius hæreditate agitur, cum id iuris naturali, aut bonis moribus naturalibus simpliciter non repugnet, sed tantùm spectata præsumptione legum ciuilium, quæ variatis circumstantiis facilè tolli potest. Atqui summi Pontifices approbarunt Constitutiones Societatis Iesu, quibus præcipitur ante ingressum, vel post ingressum fieri renuntiationem omnium bonorum & iurium, etiam speratorum, in fauorem Communitatis piæ, aut personæ particularis pauperis; idque ad consequendum Christi amorem, perfectam paupertatem, abdicata omni spe bonorum temporalium. Ergo talis renuntiatio ad publicum Religionis commodum introducta, & Ecclesiastica auctoritate, vsuque approbata, vim suam habere debet. Probatur secundò: Pactum de hæreditate tertiæ personæ viuentis validum est, quando non per se ac principaliter fit, sed per consequentiam seu propter necessitatem alterius contractus, *arg. l. si quis seruum*, vbi id not. Gloss. *ver. restitutum iri* Bartolus. & alii. *ff. de actionibus empti*. At verò in nostro casu renuntiatio hæreditatis speratæ, accessoriè fit, & propter necessitatem; quia ad perfectam paupertatem consequendam secundùm constitutiones Societatis IESV, exigitur abdicatio, & renuntiatio omnium iurium, sine vlla spe aliquid consequendi: in tali autem abdicatione veluti pars quædam continetur renuntiatio hæreditatis. Ergo ea valida est.

4 Quæstio Tertia. Quousque se extendat constitutio Trident, irritam reddens quamcumque renuntiationem, quæ fit causa Religionis ingrediendæ, aut profitendæ? Verba sunt ista *seß.* 25. *cap. 16. de Regul. Nulla quoque renuntiatio, aut obligatio antea* (idest, ante exemptum probationis annum) *facta etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscunque causæ piæ, valeat: nisi cum licentia Episcopi siue eius Vicarij, fiat intra duos menses proximos ante professionem, ac non aliàs intelligatur effectum sortiri, nisi secuta professione: aliter verò facta, etiamsi cum huius fauoris expressa renuntiatione, sit irrita, & nullius effectus.*

5 Respondeo & dico I. Constitutio hæc intelligi debet de iis renuntiationibus, aut donationibus, quæ obligationem inducunt renuntianti, donanti, &c. non item de testamentis, codicilis, aut donationibus causa mortis; hæc enim omni iure firma manent, si facta fuerunt ante professionem, vti ex communi docet Sanchez *lib. 7. cap. 5. nu.* 13. Rodriqu. *tom. 2. Regul. quæst.* 47. *art.* 10. Mol. *tom. 1. tract. 2. disp.* 139. *ver. Ambiget fortaße*: quia ratio constitutionis Tridentinæ est; ne Nouitiis aliqua persistendi, & profitendi Religionem necessitas incumbat, si videant se beneficiis, aut hæreditatibus, aliisue bonis per renuntiationem spoliatos: hæc autem ratio cessat in vltimis voluntatibus, quippe quæ vsque ad professionem reuocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum à Nouitio conditum; neque rumpitur secuta professione, tametsi Monasterium in eo præteritum fuit.

Neque obstat, quòd aliqui obiiciunt, rumpi testamentum agnatione posthumi præteriti, *l. 2. & 3. ff. de iniusto, rupto, irrito facto testam.* Monasterium autem loco filii censetur. *Auth. Nisi rogati, C. ad SC. Trebell.* Respondetur enim, Monasterium loco filii censeri in iis tantùm casibus, qui iure expressi sunt. Videri potest Couarr. *c. 2. de testam. nu.* 8. Nauar. *commen. 2. de Regular. n.* 51. Molin. *cit. disp.* 139. vbi monet, iis, qui ad Societatem nostram suscipiendi sunt, consultum non esse ante ingressum, testamentum condere, aut mortis causa donare: quandoquidem in ingressu sub obedientiam, promittere debebunt, se post primum annum probationis, vel posteà, cum per superiorem iniunctum ipsis fuerit, bona sua relicturos & distributuros, si ante ingressum à se non abdicarant. Ex quo etiam sequitur contra hanc promissionem suam facturum Nouitium Societatis, si tempore probationis inscio Superiore testamentum, vel aliam dispositionem vltimam, seu relatam in tempus mortis suæ concedere audeat: quare hoc ipso Societate se indignum iudicaret, nisi testamentum statim reuocare vellet.

Dico II. Constitutione Tridentina non prohibentur obligationes, seu contractus reciproci, quibus mutuò aliquid datur, & recipitur, puta emptionis, permutationis, locationis. Ita ex communi Sanchez *lib. 7. cap. 5. num.* 32. Idemque puto dicendum de contractu mutui; cum & in eo tantundem recipiatur, quantum datum est.

Dico III. En decreto Trid. non comprehenditur donatio modica, quæ Monasterio, vel certæ personæ in ingressu nouitiatus fit: quia cessat ratio prohibitionis, *Ne hac occasione* Nouitius *discedere queat, quod totam, vel maiorem partem substantiæ suæ Monasterium possideat, nec facile, si discesserit, recuperare possit.* Multò minus parentes Nouitii, quamcunque donationem Monasterio facere prohibentur; modò ea fiat absolutè; non autem vt in legitimam portionem filii computetur, sic enim Nouitius, non ipsi parentes Monasterio donare censerentur, qua de re Sanchez *num.* 23.

6 Dico IV. Tridentino illo decreto comprehenditur renuntiatio beneficii Ecclesiastici, quæ ante duos menses proximos professioni fieri non potest. Ita Maiolus *lib. 3. de irregul. cap. 6. num.* 2. Rodriq. *tom. 1. regul. q. 37. art.* 2. Sanchez *cit. cap. 5. nu.* 37. Nam etiam beneficii renuntiatio est amissio magni iuris, ob quam libertas è Religione egrediendi impeditur. Porrò intra duos menses professioni proximos, liberum esse renuntiare beneficio in manibus Ordinarii, inde probatur, contra Rodriqu. *loc. cit.* Quia iure antiquo renuntiare Nouitius poterat toto Nouitiatus tempore, iuxta *c. beneficium, de Regular. in 6. Beneficium illius qui Religionem ingreditur, non est infra probationis annum alicui conferendum; Nisi ad id ipsum accedat consensus, &c. Sed interim eidem beneficio per alium deseruiri debebit: assignata congrua de illius prouentibus portione.* Atqui intra duos menses professioni proximos nihil in Trid. Concilio circa renuntiationes immutatum esse, ex textu colligitur; modò consensus & auctoritas Episcopi interueniat.

Neque obstat, quod obiicit Rodriqu. Renuntiationem secundum canones absolutam esse oportere: & non sub conditione regressus: talis autem renuntiatio ad duos menses fieri non posset, nisi sub conditione secuturæ professionis: alioquin beneficium resignanti restituendum esset, vt patet ex textu constit. Trid. Respondetur enim has conditiones, quæ secundum iuris præscriptum insunt, rectè apponi posse in quacunque dispositione beneficii resignatione: cum etiamsi non apponerentur, tamen tacitè intelligerentur. Non debet tamen Prælatus alteri conferre beneficium, donec professio sequatur: quia si antè contulisset, & professio secuta non esset, restituendum foret resignanti, vti bene docet Sanch. *n.* 39. Fructus autem à die admissæ resignationis percepti pertinent ad beneficium; & seruantur successori, si nouus substituatur: sin verò Nouitius egressus beneficium reciperet, ad ipsum pertinere debent.

Hic duo adde. I. Fructus interim perceptos ex beneficio, deducta congrua portione, quæ Vicario danda est, secu a professione Nouitii beneficiarii, ad Monasterium, tanquam hæredem, seu vniuersalem eius successorem pertinere, dummodo eiusmodi successionis capax sit. II. Si Nouitiatus ob iustam causam prorogetur, interim beneficium non vacat, neque alteri conferri potest; sicuti & vice versa si ex Pontificis dispensatione tempus probationis remittatur, statim secuta professione beneficium vacat, & conferri potest. Quando enim *in cit. cap.* 2. beneficium dicitur, quòd beneficium infrà probationis annum conferri non debeat, id secundùm hypothesin intelligitur, si, vt ordinariè fit, Nouitiatus annus duret. Ex quo rectè colligit Sanch. *cit. lib. 7. c. 4. nu.* 7. In Societate Iesu toto biennio probationis beneficia Nouitiorum non vacare, nec conferri posse: quia cum ex iuris concessione prorogatur tempus probationis, censetur quoque prorogari, seu differri tempus vacationis beneficii. Attamen finito biennio probationis, priusquam vota simplicia edantur, benefi-

cia Ec-

tia Ecclesiastica resignanda esse decretum est in Congreg. 5. generali Societatis IESV, *can.* 5.

7 Dico V. Probabile est, mentem Conc. Trid. fuisse, irritas reddere etiam res iuratas renuntiationes, ac obligationes, quæ fiunt ante ingressum seu assumptionem habitus religiosi, tamen intuitu seu causam saltem impulsiua ingrediendi, qualis intentio in dubio præsumitur, si non multo tempore ante ingressum factæ sint. Ita docent Nau. *cons.* 82. *de regular. edit.* 2. Rodriq. *to.* 2. *reg. q.* 47. *art.* 8. Molin. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 139. Sà *ver. Religio, num.* 5. Less. *lib.* 2. *cap.* 41. *nu.* 40. contra Menochium, *de arbitr. Iudicum, qq. centur.* 5. *casu* 436. Vasq. *de testam. ca.* 6. §. 2. *dub.* 12. Sanchez *cit. lib.* 7. *cap.* 5. *nu.* 4. Probari debet, partim quia Concilium absolutè loquitur de renuntiationibus, quæ fiunt ante duos menses professione antecedentes, non exprimendo tempus nouitiatus: ergo ad illud Constitutio restringenda non est: partim quia alioquin Concilium intendens tueri libertatem Nouitiorum ad egrediendum, si Ordo accommodatus non videatur, finem suum non assequeretur: si ante ingressum renuntiationes bonorum fieri possent, intuitu seu causa ingrediendi. Quare ita etiam declararunt Cardinales apud Marzyllam *eodem c.* 16. *verb. renunt. Si donatio, vel renuntiatio facta fuerit intuitu Religionis ingrediendæ, tunc tanquam in fraudem huius canonis, videtur subesse eius dispositioni.*

Fateor tamen, contrarium sententiam esse etiam probabilem, quòd intentio Concilii Trident. fuerit solùm infirmare renuntiationes, & obligationes, quæ fiunt post ingressum ad probationem: ita enim ex contextu, & connexione *cap.* 16. *cum* 15. colligitur vti bene notauit Menochius *loc. cit.* Quare in conscientia tutus erit, qui donationem ante ingressum accepit, seu sit Monasterium, seu alius quispiam; donec per Iudicis sententiam rescindatur. Puto enim, quòd Episcopus, re ad ipsum delata, rescindere possit donationem, si ante ingressum facta videatur in fraudem canonis Tridentini; idque ad tuendam intentionem, & finem, quem Trident. Concil. spectabat.

8 Dico VI. Secundùm Trident. Constitutionem irrita quoque est donatio, seu renuntiatio bonorum, quę facta est sub conditione expressa, aut tacita secuturæ professionis: ita vt ea non secuta, donatio corruat. Ita docet Nauar. *lib.* 3. *consil.* 82. *de Reg.* Sanch. *lib.* 7. *moral. c.* 5. *nu.* 17. contra Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 149. §. *Quòd ad Ecclesiam*, Menochium *n.* 6. & 7. Nam Concilium vniuersim decernit, vt nulla renuntiatio, aut obligatio censeatur valida, nisi fiat inter duos menses proximos professioni, cum licentia Episcopi. Neque deest ratio, cur Concilium etiam talem conditionalem donationem, renuntiationemve comprehendere voluerit, si fiat ante tempus, aut sine solemnitate legitima: quia donantes seu renuntiantes ægre contristant donatarios, præsertim sanguine iunctos, vt eos de possessione bonorum semel cœpta deiiciant; cum id plerumque non sine querela, & indignatione eorum fiat. Sin verò Monasterium talem donationem acceperit, ægrè adducetur ad restituendum, sed omnes modos adhibeat, quibus Nouitius ad profitendum inducatur.

Pro pleniore autem intellectu annotandum hoc loco est; Donatione ante, vel post ingressum Nouitiatus tribus modis fieri posse, seu Monasterio, seu alteri personæ, aut Collegio. Primò, sine vllo respectu ad ingressum, itaut perinde donatio fieret, etsi donator Religionem non ingrederetur. Et talis donatio omni iure valida est; sed non præsumitur tali modo fieri, si sit quantitatis notabilis, vti videre licet apud Sanch. *cit. lib.* 7. *cap* 1. *num.* 6. Secundò fieri potest donatio seu renunciatio intuitu ingressus, itaut ea causa sit impulsiua tantum: quia ingrediens, aut ingressus absolutè vult donare; quamuis non vellet, nisi Religionem ingrederetur. Et hæc donatio omnium sententia irrita est, si fiat post ingressum sine solemnitate, & probabiliter etiam irrita est, si fiat ante ingressum, iuxta *dicta praeced. assert. Tertiò*, Fieri potest donatio, aut renunciatio propter ingressum, tanquam causam finalem & principalem; ita vt professione non secuta, repeti queat tanquam datum ob causam, causa non secuta. Et talis etiam donatio facta post ingressum irrita omnino censeri debet, nisi intra duos menses professionem antecedentes, cum Episcopi licentia confirmetur. Sin verò talis donatio, vel renunciatio fiat ante ingressum, non est improbabile, validam esse, donec ab Episcopo rescindatur, si in fraudem canonis Trident. facta videatur, iuxta *dicta praeced. assert.*

9 Aduerte autem hic obiter; Quòd eiusmodi renuntiatio, aut donatio bonorum conditionata, reseruato iure recuperandi, siue fiat ante, siue post ingressum, omnino repugnat Constitutionibus Societatis Iesu, *cap.* 4. *exam. generalis. numer.* 1. 2. vbi præcipitur, quòd ingressurus Societatem, antequam in domo aliqua, vel Collegio sub obedientia viuere incipiat, secundùm consilium Christi Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes; & da pauperibus, & sequere me*; omnia bona temporalia dispensare debeat, iuxta propriam deuotionem, & à se omnem fiduciam submouendo eadem vllo tempore recuperandi. Sin verò ob iustas causas eiusmodi distributio, seu dispensatio statim non fiat, promittat, se promptè relicturum omnia, sicuti dictum fuit, post vnum ab ingressu absolutum annum, quandocunque per Superiorem iniunctum ei fuerit.

Accidit etiam alia ratio, cur donationes, aut renunciationes conditionatæ ab ingredientibus Societatem Iesu nequaquam fieri debeant, quia in eo professiò, vel votorum formatorum emissio pluribus plerumque annis post Nouitiatum, & vota simplicia differuntur: quòd si verò accidat post decem, vel duodecim ver. gr. annos è Societate dimitti eum, qui bona illa sua sub conditione recuperandi donauerat, quàm difficile, & non sine querela, etiam contra ipsam Societatem dimittentem, recuperare poterit?

10 Corollarium. Si donatio, aut renuntiatio bonorum post primum Nouitiatus annum, vel (vt communiter iam fieri solet) post edita vota simplicia, fiat in fauorem Societatis, seu Collegii, aut domus alicuius, atque accidat post eum, qui renuntiaret, ex Societate dimitti, nihil ei restituendum est. Ita colligitur *ex Const. p.* 2. *c.* 3. §. 5. *in fine*, & declarauit P. N. Generalis bonæ memoriæ Claudius Aquauiua, Anno 1584. apud Sanchez *cit. lib.* 7. *cap.* 1. *nu.* 34. eandemque doctrinam leges apud Molin. *citat. disp.* 139. *ver. Nouitij ante ingressum*. Ratio est: Quia renuntians, seu donans bona sua Societati, censetur id facere secundùm Constitutiones eiusdem Societatis Iesu, at verò constitutiones exigunt donationem fieri absolutè & irreuocabiliter, seu sine vlla spe recuperandi, quo omnis tentatio in sæculum redeundi ob amorem rerum temporalium, præclusa sit, vti colligitur *ex cit. c.* 4. *exam. general. princ. & p.* 3. *constit. c.* 1. §. 7.

Bene etiam admonet Molina *cit. loco*: Cùm Constitutiones Societatis Iesu de eiusmodi renuntiationibus faciendis ad commune Ecclesiæ, ac Religionis bonum, finemque supernaturalem spectent, atque à sede Apostolica approbatæ sint, nihil obstare, quod donans seu renuntians vigesimum quintum ætatis annum necdum attigerit, vel quòd donatio fuerit omnium bonorum, per quam sublata sit facultas testandi, &c. cùm ciuilium legum constitutiones in eiusmodi causis, ac personis nihil præiudicare debeant.

Limitari tamen debet corollarium primò; Quòd prudentiæ æquitatis, & ædificationis, interdum etiam misericordiæ, ac charitatis lex postulet, vt eiusmodi homini, qui Societati donationem fecerat, aliquid ex ea restituatur, si dimittendus sit, vti significatur *in* 2. *p. constit. c.* 3. §. *in declarat. lit. b. Secundò*, Si donatio facta in fauorem Societatis Iesu fuit omnium bonorum, vel maioris partis, atque ex Societate egressurus aliunde sustentationem habiturus non est, Societas donataria iure gratitudinis obligatur ad præstanda illi alimenta necessaria, quamdiu indigebit, alioquin donatio reuocari posset, iuxta ea quæ dixi hoc *lib. tract. praeced. c.* 12. *num.* 17. & in specie notauit Sanchez *cit. c.* 1. *num.* 39.

Dico VII. Si donatio, extra Ordinem Societatis Iesu, à Nouitio cum requisita forma iuris facta fuerit, sed professio secuta non sit, quia Nouitius prius vita excessurus est, non solùm potestis de re donata arbitratu suo ante mortem disponere; sed etiamsi nihil disposuerit, ea ad consanguineos ab intestato deuoluitur, vti docet Rodriq. *cit. q.* 47. *art.* 12. *relata Cardinalium respons. Si nouitius ante professionem moriatur, donatio non illi, cui facta est, sed succedentibus ex testamento, vel ab intestato pertineat.* Probatur: Quia Concil. generalibus verbis ait, quòd nulla renuntiatio, aut obligatio *alias intelligitur effectum suum sortiri, nisi secuta professione*. Et potest sufficiens ratio assignari, cur Concilium etiam hunc casum renuntiationis, aut donationis professione non secuta irritare voluerit, vt videl. Nouitius moriturus pro salute animæ suæ liberius disponere posset. Aliter autem sentiendum esse de donatione facta ab alumnis Societatis Iesu ante professionem, vel vota formata eorum constat, *ex praeced. assert.*

Dico VIII. Certum esse debet, quod renuntiationes, aut donationes, quæ seu ante ingressum, seu post ingressum in Societatem Iesu fiunt secundùm eiusdem constitutiones, validæ sint, non obstante Trident. *Constitut. cit. sess.* 25. *de Regular. cap.* 16. quandoquidem hæc exceptio in fauorem Societatis expressis verbis adiecta legitur: *Per hæc tamen*, idest, suprà dicta, *sancta Synodus non intendit aliquid innouare, aut prohibere, quin Religio Clericorum Societatis Iesu, iuxta pium eorum institutum, à sancta sede Apostolica approbatum, Domino, & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Absolutè igitur valida est donatio, aut renuntiatio bonorum ac iurium facta ante ingressum in quamcunque causam piam, secundùm deuotionem & arbitrium ipsius donatoris, quia id iubetur seu suadetur *in exam. gener. c.* 3. *princ.* Valet item donatio, aut renuntiatio, quæ post primum annum probationis, vel post edita vota simplicia volente Superiore, fit in causas pias,

vel

vel si in consanguineos donatio conferenda videatur, accedente consilio & iudicio vnius, aut plurium virorum prudentium, iuxta *Constit. p. 3. c. 1. in declarat. lit. g. & in exam. gener. d. c. 4. n. 2.*

11 Dico IX. Si post ingressum sub obedientiam Societatis Iesu, donationes, vel renunciationes bonorum fiant non secundum Constitutiones nostras, videlicet ante finitum primum probationis annum, vel postea sine voluntate Superioris, aut in consanguineos sine iudicio vnius, vel plurium virorum prudentium, &c. videntur essentur esse irritæ, propter Trident. Constitutionem. Nam ordo connexionis inter *c. 14. & 16. sess. 25. de Reg. postulat.* vt, sicuti quæ in priore capite dicta sunt, videlicet irritam esse professionem factam ante annos XVI ætatis completos; ita etiam quæ in subseq. c. 16. dicuntur, ad omnem Religionem, etiam Societatis Iesu pertineant quatenus eius instituto non repugnant. Ita enim intelligo dictum §. *per hæc tamen sancta Synodus*: Nempe non fuisse mentem Concilii, per antecedentia decreta, quamuis generalibus verbis concepta, aliquid imponere Societati Iesu, quod eius peculiaribus Constitutionibus aduersaretur. Vbi hæc limitatio, seu exceptio firmat regulam in aliis. Si nimirum societati Iesu contraria non sint: in ea quoque locum habitura esse. Atqui Societatis nostræ constitutiones improbant donationes, aut renunciationes illas, quæ primo probationis anno fiunt, aut postea sine superioris consensu, &c. Ergo non solùm illicitæ, sed etiam irritæ censeri debent. Confirmatur. Tridentinum Concilium, adiecta illa limitatione volebat fauorem & gratiam facere Societati Iesu, propter peculiares eius Constitutiones; *quod autem ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius stipendium retorquendum, reg. 61. in 6.* Cederet autem in incommodum Societatis Iesu, si donationes, ac renunciationes factæ contra Constitutiones validæ forent: cùm tamen Societas, quatenus potest, eas impedire, ac tollere velit. Contrarium tamen hujus assert docuit Sanchez *cit. c. 5. nu. 10.*

His adde, si verum sit, quòd suprà *h. c. q. dicto 3.* tanquam probabile asserui, renuntiationes à Candidatis factas ante ingressum intuitu ingrediendi Religionem, pro irritis habendas esse: idem quoque dici posse de Candidatis Societatis Iesu, si ante ingressum renuntiationes faciant non absolutè, sed sub conditione recipiendi: quippe quas Constitutionibus Societatis Iesu quàm maximè repugnare, suprà monui. Imò fortassis, etiam si absolutè donationes faciant in causas profanas; quia etiam has renunciationes non approbarunt Constitutiones: sed permiserunt, cùm impedire non possent, antequam Candidati sub obedientiam venirent, vti videre licet *p. 3. Const. c. 1. in declarat. lit. G.* Quamuis contrarium docuerit *Less. lib. 2. c. 41. n. 41.* validas esse renuntiationes Candidatorum Societatis Iesu ante ingressum, etiamsi in causas profanas fiant. Et fateor, id esse valde probabile, si sermo sit de renuntiationibus factis absolutè, non autem sub conditione regressus, quas Societas improbat, vt Candidatos aliter suscipere non velit, nisi omnem spem bonorum temporalium vel ante ingressum abdicarint, vel postea suo tempore, tanquam spiritualis perfectionis spectatores, abdicaturi sint.

Quæstio Quarta. Titius Ordinem Mendicantium ingressurus: ante professionem omnia bona sua, etiam hæreditates, si quę illi obuenerint, vel deinceps ante professionem obuenturæ sint, pauperibus donauit, vel Collegio Societatis Iesu, antequam professionem, vel vota formata ederet, accidit autem, vt ante tempus huius dispositionis, vel saltem ante professionem frater Titii absens in bello moreretur absque liberis, nullo testamento condito: eius verò mors ignorabatur ante editam professionem ab eodem Titio: quæritur, vtrùm pauperes, vel Collegium, cui donatio facta fuit, hęreditatem delatam petere aut accipere possit.

12 Pro resolutione huius quæstionis notandum, quòd hæreditas alia dicitur delata, & alia adita. Hæreditas delata est ipsa morte eius, in cuius bonis succedendum ex testamento, vel ab intestato: tunc autem statim hæres comparat ius ad rem, seu actionem petendi hæreditatem, attamen cum potestate deliberandi, adeoque etiam repudiandi hæreditatem delatam, si sibi eam non expedire censeat. Adita autem hæreditas dicitur, cum primùm eam hæres consensum dedit, tum verò statim etiam ius in re, ipsumque dominium rerum hæreditariarum ante earum apprehensionem, acquirit, vti explicat *Mol. tom. 1. t. 2. disp. 174. ver. quod ad posteriorem.*

Hoc posito, pro parte quæst. negante videtur esse *l. quoniam, C. de iure deliberandi*, vbi habetur. Si quis ignorans mortis sororis suæ, adeoque non adita eius hæreditate, è viuis excedat non transmittere hæreditatem ad hæredes suos.

13 Nihilominus pars affirmans videtur vera: Primò, Quia Cõstitutio illa ciuilis à Gentilibus subtilitate quadam introducta fuit ob hanc rationem, quia hæreditas, quæ olim ante inuentarii beneficium valde incommoda esse poterat, defertur cum conditione deliberandi, num eam adire expediat, necne; si ergo hæres delatam sibi hæreditatem ignorauit, consequenter de ea adeunda non deliberauit, neque in aditionem consensit, ius hæreditatis illius post mortem transmittere non potest: quandoquidem voluntas deliberandi, sicuti, & adeundi, personalis est, quę ad hæredes non transmittitur. Verùm hæc ratio cessat in casu donationis factæ, in qua donator expressè declarat, voluntatem suam esse donandi omne ius sibi commodum, etiam hæreditatis, si quæ delata, vel deferenda ante mortem naturalem, vel spiritualem. Nam hoc ipso declarat, quòd eiusmodi hæreditatem non repudiare velit ob quam solam repudiandi facultatem ciuilis illa subtilitas de non transmittenda hæreditate ignorata, excogitata est.

Secundò. Quia subtilitates ciuiles, aduersus ius gentium & naturale (si præcisè spectentur) introductæ, non habet locum in causis piis, sicuti neque solemnitates testamentorum, in quibus, quod attinet ad pias causas, procedi debet secũdùm ius gentium, naturale, ac canonicum: Cùm ciuiles Magistratus potestatem suam ad causas pias; & Ecclesiasticas extendere non possint, ideoque eorum statuta in eiusmodi causis non obligent, nisi iure canonico recepta, atque approbata reperiantur. Certum autem est, spectato iure naturali, gentium, & canonico, validam esse donationem hanc: Si quæ hæreditas mihi commoda obuenit, volo, vt ea pertineat ad pauperes, vel ad hoc Monasterium: ita vt meo ipsis transcripto iure accipere possint. Quid enim magis naturale est, quàm vt quisnam de bonis, & iuribus suis, quomodocumque quæsitis, aut delatis, sicuti ipsi placet, statuere possit; præsertim ad Dei honorem, & animæ salutem.

Tertiò, Quia Constitutio illa ciuilis locum tantum habet secundùm ius strictum, non secundùm humanitatem, & æquitatem, sicuti apertè habetur in l. *Pannonius, ff. de acquir. hæred.* vbi dicitur; Hæredem hæredis cum ignorantia delatæ hæreditatis decedentis, secundùm æquitatem restituendum esse. Quantò magis in causa pia, & in foro Ecclesiastico secundùm naturalem æquitatem, & non secundùm stricti iuris ciuilis subtilitatem procedere oportebit? Cæterum, si Titius seu de paterna, seu de alterius sibi obuentura hæreditate disponat in fauorem seu causæ piæ, seu alterius personæ, & ante delatam sibi hæreditatem, seu ante mortem patris, v.g. vita decedat, aut in Religione professionem edat, tunc constat, renunciationem, seu donationem expirare, vti *seq. q. dicam*.

14 Quæstio V. An, & quatenus professurus in Religione Mendicantium, hæreditati paternæ, vel maternæ renuntiare possit, cum pacto, vt aliquid detur in piam causam, v.g. Ecclesiam, vel Collegium Clericorum regularium, aut sæcularium? Respondeo, & dico I. Si pater sponte, ac liberaliter promittat talem donationem facturum post filii promissionem, dubium non est, cum obligari: cùm promissio hæc obiectum honestum, ac pium habeat. Quin imò ante professionem, vel ante vota formata in Societate Iesu, nihil prohibet, veluti pactum iniri cum patre, vt filius renunciet hæreditati paternæ, vel maternæ, parens autem veluti in præmium huius renuntiationis, ipsi parenti, & liberis eius commodè, aliquam pecuniæ summam applicet pio loco, aut Conuentui, quem filius designat. Cùm enim renunciatio hæreditatis ex necessitate quadam fiat, adiectio pacti nihil incommodi, obligationisque filio afferat, sed solùm patri, non est credibile, talem dispositionem à Tridentino Concilio inhabitam fuisse, quare neque Episcopi, aut Vicarii eius licentia opus erit. Quin imò testatur vniuersim Rodriq. *tom. 2. casuum, ca. 7. num. 1.* in aliquibus Religionibus non esse in vsu, vt petatur licentia ab Episcopo, si facienda sit donatio, vel renuntiatio bonorum à Nouitio. Quod maximè intelligendum puto, si renuntiationes ex necessitate fieri debeant, propter Ordinis Constitutiones videl. apud Mendicantes.

15 Dico II. Si filius ante professionem, vel ante vota formata in Societate Iesu, renuntiet hæreditati paternæ, aut maternæ, in fauorem eiusdem Societatis, aut alterius cuiuscunque, patre, vel matre inscia, & non consentiente, atque accidat filium ante mortem parentis, cuius speratam hæreditatem donatat, professionem, vel vota formata edere, donatio seu renuntiatio omnino corruit, vt nihil omnino debeatur ei, in cuius fauorem facta fuit. Ita docet Sanch. *libr. 7. c. 9. n. 25.* Ratio est manifesta: Quia *nemo plus iuris in alterum transferre potest, quam sibi competere dignoscatur, reg. 79. in 6.* Sed filius modò nullum ius habet ad hæreditatem patris, matris, aut cuiuscunque alterius personæ, cùm *viuentis non sit hæreditas, argum. l. qui superstitis, ff. de acquir. hæred.* posteà verò, cùm professionem, aut in Societate Iesu vota publica formata edit, omnino incapax redditur hæreditatis capiendæ, cùm instar mortui censeatur, sicuti explicat Mol. *super. cit. disp. 139. ver. Tam professi.* Quare perinde est, ac si aliquis cum Caio paciscatur, vt, si ipse ante patrem suum moriatur, Caius loco mortui ius hæreditatis acquirat.

Verum-

Verumtamen si pater mortuus fuerit, relicto bonorum suorum vsufructu vxori, dum ea viuit, Titius autem horum filius, in Religione Mendicantium profiteri velit, non prohibetur de parte hæreditatis suæ paternæ disponere, eam v.gr. Ecclesiæ, aut Conuentui, vel cuicunque alteri donando, Quia quisque disponere potest de iure sibi iam acquisito, dum disponendi ius habet: at verò hæreditas paterna huic homini jam acquisita est secundùm proprietatem, seu dominium directum; cùm matri solus vsufructus competat: ergo de proprietate hac, ante professionem suam, disponere potest, alteri cuicunque donando: ita tamen, vt non plus iuris in donatarium transferat, quàm ipse habuerat: ideoque eadem onera donatarius sentire debeat, quæ donans patiebatur; vt dum mater viuit, nullam commoditatem percipere possit: deinde, si accidat donatorem à viuis excedere antè matrem, hæreditas reliquis eius fratribus, aut proximis consanguineis accrescere debeat, Idemque eadem ratione sentiendum de bonis aduentitiis filii Religionem professuri, quorum vsusfructus ad patrem spectat, vt dixi *præced. tr. c. 8. n. 1.*

CAP. VIII.

DE CODICILLIS.

SVMMARIVM.

1 *Codicillus est veluti imperfectum testamentum.*

2 *Codicillos duos, aut plures quis facere potest: sed non duo testamenta condere, ita vt ambo valeant.*

3 *Codicillos potest, & sine testamento, & cum testamento, ita vt ex testamento pendeat, tanquam accessorium à principali.*

4 *Clausula codicillaris testamentis adijci solet; si non valeat dispositio, vt testamentum solemne, valere debeat tanquam codicillus, eiusque clausulæ siue expressè, siue virtualiter adiectæ plures effectus sunt.*

5 *Codicillus fieri potest vel in scriptis, vel nuncupatiuè.*

1 CODICILLUS hic dicitur, quasi paruus codex, siue scriptura vltimam aliquam voluntatem continens absque hæredis directa institutione. Est igitur quasi imperfectum quoddam testamentum; idque ob duas causas. I. Quia testamenti solemnitates non requirit, præterquàm quòd quinque testes, licèt non rogati, ac fœminæ sint, in codicillo exiguntur, *l. vlt. C. de codicillis in Gl. ver. quinque testes.* II. Quia codicillo hæreditas neque dari, neque adimi potest; quin potiùs codicillus fundatur super hæredis institutione, vel ab intestato venientis successione, cui proinde in codicillo aliquid alteri dandum, vel aliud exequendum commendatur, l. *Quod per manus, ff. de iure codicill., l. hæreditatem, C. de Codicillis.* Inseruiunt igitur codicilli præcipuè ad fideicommissa, & legata relinquenda: item ad testamentum declarandum, immutandum, ei addendum.

2 Corollarium I. Codicillos etiam plures quis facere potest; modò inter se contrarii non sint: alioquin prior à posteriore censebitur esse reuocatus, *l. Diui, §. Codicillos, & plures, ff. eod. l. cum proponatis: Cod. eodem.* Duo autem testamenta simul consistere non possunt: sed semper posterius, quod iure factum est, priori derogat: quamuis nemo ex illo hæres extiterit; quia institutus noluit, vel viuo testatore decessit: quo casu hæredes proximi ab intestato vocantur, *§. posteriore, Institut. Quibus modis testamen. infir.*

3 Corollarium II. Codicilli fieri possunt tam ab eo qui intestatus: quàm qui testatus decedit: & ab hoc non solùm post factum testamentum, sed etiam ante testamentum, & cum ipso testamento, *§. non tantùm, Instit. de Codic. l. conficiuntur, ff. eod.* Et verò nisi codicillus expressè reuocetur, potiùs confirmatus censetur testamento, antè vel post facto: siquidem vires codicilli ex testamento pendent, tanquam accessorii ex principali, *cit. §. non tantùm.* Si verò testamentum nullum factum sit, tum quasi testamenti loco est codicillus, obligans heredem ab intestato venientem, etiam posthumum, *l. ab intestato, ff. eod.* Si tamen defunctus vna cum codicillo testamentum condiderit, natiuitate posthumi præteriti sicuti rumpitur testamentum, ita, & codicillus: si quidem cadente principali, cadit etiam accessorium seu dependens, juxta l. *1. Cod. eod.*

4 Corollarium III. Si testator affirmans, propositum sibi esse condere testamentum, non adhibeat solemnitatem necessariam ad testamentum, sed tantùm ad codicillum, tunc distingue: vt rum simul adiungat clausulam codicillarem: seu expressè: *Si hæc dispositio mea non valet vt testamenti volo vt valeat vi codicilli.* Seu tacitè ac virtute: *Si hæc dispositio non valet vt testamentum, valeat eo modo, quo valere potest*: tali casu censebitur esse codicillus, modò solemnitates requisitas ad codicillum habeat, *l. 1. ff. eod. l. vlt. §. illud quoque, C. eod.* atque testator ad testamenti factionem habilis sit, *l. Diui, §. Codicillos, ff. de iure codicillorum.* An verò nulla talis clausula adiecta sit, tunc attendere oportet, vtrùm præsumptio, seu certa, seu valdè verisimilis capi possit, defuncti voluntatem fuisse codicillum tantùm condere: licèt ob imperitiam testamentum appellarit: (magis enim mentem testatoris, quàm verba, quibus vsus est, spectare conuenit, *argum. l. Titius, §. Lucius, ff. de liber. & posthumis*) vel etsi testamentum condere intenderit, tamen simul etiam vi codicilli valere voluerit. Quod præsumitur primò: Si testator iuramento, siue à se præstito, siue ab hærede præstando, confirmauit, vt seruentur omnia, quæ in testamento continentur, juxta *l. cùm pater, §. filius matrem, ff. de legat. 2.* & explicat Mol. *disp. 132.* Cou. c. *Raynaldus, de testam. §. 3. n. 17.* vbi ait iuramentum hunc effectum habere: vt actus, qui eo modo fit, non valet, valeat meliore modo, quo potest. Secundò, Si is, cui testator prouidit, si filius, vel alia persona valdè dilecta: nam vehemens amor facit præsumptionem clausulæ codicillaris, sicuti notatur *in l. testamento*, iunct. Gloss. *verb. debuisse, ff. de fideicomm. libertat.* & apud Iul. Clarum *q. 80. in addit. n. 9.*

Sin autem testamento minùs solenniter condito clausula codicillaris neque adiecta sit, neque ob coniectura pro adiecta haberi possit, eo casu dispositio neque vt testamentum, neque vt codicillus consistit: etiamsi omnia ad codicillum alioquin requisita adsint, sicuti constat *ex l. 1. ff. eod. & cit. l. vlt. C. eod.*

Porrò effectus codicillaris clausulæ, seu expressè, seu tacitè intellectæ, non exigui sunt: I. Ex testamento minus solemni, etsi hæredis institutio omninò irrita sit, tamen hæres ab intestato soluere cogitur legata, propter adiectam illam clausulam, vti constat *ex l. si iure non subsistit, C. de testam. manum.* II. Si testator carens hæredibus necessarijs, in testamento minus solemni instituat extraneum, virtute eiusdem clausulæ institutio directa vertitur in fideicommissariam, & proximi hæredes ab intestato censentur grauati restituere extraneo hæreditatem, *leg. ex ea scriptura, §. ex his verbis, ff. Qui testam. facere possunt, & l. vlt. C. de codicillis*: detracta solùm Trebellianica, quæ est quarta pars hæreditatis. III. Si testator hærede necessario scienter præterito, vel iniustè exhæredato, in testamento minus solemni instituat extraneum, virtute illius clausulæ formaliter, vel virtualiter adiectæ, censetur hæres necessarius grauatus, vt detracta portione legitima, reliquam hæreditatem restituat instituto, teste Mol. *disp. 132.*

5 Ad extremum aduerte: Codicillos ad similitudinem testamentorum bifariam fieri posse: primùm in scriptis, adhibitis quinque testibus, qui se subscribant: quamuis sigilla eorum non requirantur. Deinde sine scriptis, per nuncupationem, declarata vltima voluntate coram quinque testibus, tametsi ea posteà in scripturam redigatur: id enim ad testamentum, & codicillum nuncupatiuum nihil interest. Illud porrò discrimen est inter hæredis institutionem, & legatum: quòd testator hæredem proprio ore, saltem ad interrogationem alterius proferre debet, *l. Iubemus, C. de testam.* At verò legatum nutus relinqui potest, si moriturus morbo impeditus articulatè loqui non possit, *l. nutu, ff. de legatis, 3.* & docet Cou. *c. cùm tibi, num. 4. de testam.*

CAP. IX.

DE SVBSTITVTIONE, ET FIDEICOMMISSO.

SVMMARIVM.

1 *Substitutio alia directa est, & alia indirecta.*

2 *Hæres fideicommisso grauatus, quartam Trebellianicam deducere potest: nisi fideicommissum sit respectu causæ piæ.*

Si priuilegium concurrat cum priuilegio, infirmato vtroque seruari debet ius commune.

3 *Præter substitutiones quatuor: videlicet vulgarem, pupillarem, exemplarem, fideicommissariam; sunt aliæ duæ mixtæ.*

4 *In donatione quoque inter viuos veluti fideicommissum interuenire potest.*

5 *Imperitia Notarij obscurè, vel imperitè loquentis non vitiat dispositionem?*

6 *Confessio partis omne genus probationem excedit.*

7 *Hæres fideicommisso grauatus, si sine liberis decesserit; profitendo Religionem, hæreditatem acquirit Monasterio; nisi aliud expresserit.*

1 SVbstituere est in locum hæredis vnius alterum statuere: quod dupliciter fieri potest; directè, ac indirectè. Directa substitutio est, in qua sine ministerio instituti hæreditas sub conditione defertur substituto. Exempli causa. Instituo hæredem Titium, si is hæres non fuerit, vel quia noluerit, vel quia non potuerit (morti, v.g. præuentus) esto hæres Sempronius. Item, si testator impuberem in sua potestate constitutum & post mortem suam in alterius potestatem non casurum, hæredem instituat, eique alium substituat, sub conditione, si ante annos pubertatis, cum ipsemet testamentum facere prohibeatur, decedat,

sicuti

sicuti habetur *tit. ff. de vulgar. & pupillar. substitut. & Instit. de pupillari substit.* Vide Couarr. *in cap. Raynutius*, §. 5. Gomez *1. resolut. cap. 3. & 4.* Molin. *disp. 184.*

Ad exemplum pupillaris substitutionis alia substitutio introducta est, quæ fit liberis amentibus, surdis simul, & mutuis: eò quod, & hi testamentum facere nequeant. Adde, non solum patrem, sed etiam matrem exemplariter substituere posse: sed debet substitui aliquis ex hæredibus necessarijs, puta liberis filij amentis, si extent, vel ijs deficientibus, parens, immò etiam fratres, & sorores, vel aliquis eorum in hac substitutione cæteris præferendus est, *l. humanitatis, C. de Impub. & alijs substit.* §. *qua ratione, Instit. de pupill. subst.* & videri potest Gomez *resolut. cap. 6.* Cou. *in c. Raynutius*, §. 6. Mol. *disp. 185.* Hæc tamen an pupillari substitutione locum non habent: siquidem neque mater, neque auus maternus filio impuberi substituere potest: cùm eum in potestate sua non habeat. Deinde non prohibetur pater, vel auus paternus, qui impuberem in potestatem habet, omninò præterita matre, substituere illi quem voluerit, extraneum, *l. præcibus, C. de impuberum. & alijs substit. l. Papinianus*, §. *sed nec impuberis. ff. de offic. testam. & c. 1. §. vlt. de testam. in 6.* Ratio est, quia per hanc substitutionem, substitutus non tam filio impuberi, quam eius patri succedere censetur; *l. patris, & filij, ff. de vulgari, & pupillari substitutione.* Pater autem non cogitur vxorem suam, siue matrem impuberis hæredem instituere: Quare si filius post mortem patris ante pubertatem decedat, excluditur mater à successione, etiam secundùm legitimam. Quia *licet filius testamento suo matrē portione iuræ naturæ debita priuare non possit, pater tamen in testamento, quod filio impuberi fecit, id potest, cit. §. vlt. & in l. Papinianus, ff. de officioso testam. Sed nec impuberis filij mater inofficiosum testamentum dicit, quia pater ei hoc fecit.* Et intelligendum idest, quòd omnia bona filij impuberis, quamuis ex materna linea acquisita sint, sicuti colligitur *ex l. sed si plures*, §. *ad substitutos, ff. de vulgari, & pupillari substit.* Eademque in foro conscientiæ locum habere, modò mater alimenta necessaria habeat, ex communiore docet Mol. *disp. 184. §. his ita constitutis.*

Indirecta substitutio, quæ fideicommissaria dicitur, ea est, in qua hæreditas substituto defertur ministerio hæredis, quià testatore grauatus est, vel absolutè, vel sub conditione, nisi tale aliquid fecerit; vt hæreditatem vel totam, vel partem eius aliquotam alteri restituat, qui idcircò fideicommissarius appellari solet.

2 Hæres tamen fideicommisso grauatus, post aditam hæreditatem, quartam partem eius, in qua institutus fuit, sibi retinere potest: quæ pars Trebellianica dicitur, à S.C. Trebelliano, sicut videre est, *tit. ff. & C. ad S.C. Trebellian. Instit. de fideicommiss. hæreditatibus*, §. *sed quia stipulationes, & c. Raynaldus, c. Raynutius, de testam.* vbi dicitur, quòd filius grauatus hæreditatem restituere, suprà legitimam, quæ grauari non potuit, quartam Trebellianicā detrahere possit. Cæterùm testator prohibere poterit, ne Trebellianica à fideicommisso detrahatur; non minus, quàm vt Falcidia à legatis, iuxta *Auth. sed cum testator, C. ad l. Falcidiam*: Siquidem Falcidia, & Trebelliana æquiparantur. Ita contra Gl. *in cit. Auth. sed cum testator*, ex communi docet Gomez *lib. 2. cap. 5. n. 11.* Cou. *c. Raynaldus*, §. 3. *n. 9.* Syl. *ver. legitima, q. 12.* Clar. *q. 62.* Deinde non potest detractio fieri à fideicommissis, sicuti neque à legatis ad pias causas, iuxta *Auth. similiter, C. ad l. Falcidiam, & Auth. de Ecclesiasticis titulis*, §. *si autem hæres*, & ex communi tradit Cou. *c. Raynaldus*, §. 3. *de testam. n. 13.* Syl. *ver. legatum, 4. §. 6.* Mol. *disp. 213. §. 1.* Less. *lib. 2. c. 19. dub. 7.*

Excipe, nisi tam hæres institutus, quàm fideicommissarius, aut legatarius sit pia causa; tunc locus erit detractioni, teste Abb. *in c. præsentia, de probat. n. 37.* Quando enim priuilegium concurrit cum priuilegio, tunc cessato vtroque, seruatur ius commune. Eademque ratione, si alicui hæredi instituto facta sit sub conditione, si is sine liberis decesserit: institutus autem Religionem profiteatur, succedit Monasterium, excluso substituto, si is sit priuata persona secus, si Ecclesia, vel causa pia, sicuti notant DD. *in cit. c. in præsentia*, vbi Abb. *n. 36.* cum Gl. *ver. qui monasterium ingressus tum. ex Auth. Nisi rogati, C. ad S.C. Trebellianum.*

Porrò si hæres institutus hæreditatem adire recuset, tunc omnia eius iura, & actiones ad fideicommissarium transferre cogitur, nullo nec damno, nec commodo apud hæredem remanente, sicuti dicitur *in cit. §. sed quia stipulationes.* Legata etiam ad pias causas, tametsi nemo hæreditatem adeat, Iudicis officio implorato, acquiri poterunt, sicuti Cou. notauit *c. Raynaldus*, §. 3. *n. 27.*

3 Præter has, quas hactenus numeraui substitutiones quatuor: quarum prima erat vulgaris, altera pupillaris, tertia exemplaris, quarta fideicommissaria, sunt aliæ duæ, eæque mixtæ, quia plures in se substitutiones continent: Prima est, quoad personas, quæ dicitur reciproca, siue breuiloqua, in qua plures hæredes instituti sibi inuicem substituuntur, v. g. *Instituo Caium, & Titium hæredes meos, eosque inuicem substituo.* Adde, non tantùm directas substitutiones, vulgares, pupillares exemplares, reciprocè fieri posse, sed etiam fideicommissarias, idque vel expressè in testamento, verb. g. *Instituo hæredes Caium, & Titium: & alteri vtri ex his prius decedenti alterum substituo*: vel virtute in codicillo continente substitutionem directam, pro fideicommissaria, secundū Glos. communiter receptam *Instit. de vulgar. substit. ver. in testam.* Less. *lib. 2. c. 19. dub. 7. n. 86. 92.* Vide etiam Abb. *in c. Raynutius, num. 14. & seq.* Cou. Ibidem §. 7. & 8. *de testam.*

Altera substitutio mixta substitutiones plures in se continet secundùm tempora, & ætates, atque vocari solet compendiosa: puta, si pater, aliusue descendens ita testamentum concipiat: *Instituo filium meum hæredem, eique, quandocumque ex vita decesserit, substituo Titium*: tunc si filius hæres patris non extiterit, admittitur substitutus ex vulgari: Sin verò hæres extiterit, sed intra pubertatis annos decesserit, admittitur Titius ex pupillari: Si autem post pubertatem decesserit, succeditur ei ex fideicommissaria, detracta tamen non solùm legitima, sed & Trebellianica, iuxta *cit. c. Raynaldus, de testam.* Si denique, & mente captus filius sit, succedet ei Titius ex exemplari. Vide Gomez, *1. resol. c. 7.* Cou. *cit. cap. Raynaldus*, §. 9. Less. *lib. 2. c. 19. dub. 7. num. 90.*

4 His adde, etiam in ratione pacti inter viuos quasi fideicommissum interuenire posse, si quis rem alteri donet, ea lege, vt post transactum tempus, vel euenite aliqua conditione, alteri tradat: quo casu res vinculata dicitur, quia alienari à possessore non potest: ipse tamen donator, si res adhuc integra est, & tertius ille, in cuius fauorem fideicommissaria dispositio facta fuit, adiectum grauamen reuocare non prohibentur, sicuti respondet Clarus *lib. 4. receptar. verb. donatio, qu. 13. num. 4.*

Frequentissima autem sunt eiusmodi fideicommissa, si bona vinculata per vltimam voluntatem relinquantur, vt in subiecto casu videre est. Titius testamentum condidit, in quo Caium filium hæredem instituit, sed apposuit verba testamento, quibus videri potuit dictum Caium fideicommisso grauare, quominus bona immobilia alienare posset, sed ad proximum agnatum transmittere deberet. Verùm, quia verba ambigua erant, vt iureconsulti iudicarint, si ad forum externum res deferetur, absolutum iri, & nunquam compellendum ad seruandum eiusmodi fideicommissum, hac ille fiducia fretus, bona immobilia vendidit. Nunc verò conscientia vrgetur, quia ob certas, vel saltem probabiles valdè coniecturas existimat, testatorem voluisse bonorum alienationem prohibere, & verborum obscuritatem culpa Notarij irrepsisse.

Respondeo, & dico I. Si Caius moralem certitudinem habet, quòd pater Titius voluerit illum fideicommisso grauare verbis illis testamenti, quæ vitio Notarij ambiguè posita sunt, in conscientia obligatus est ad faciendam compensationem damni, quod proximis agnatis venditione illa à testatore prohibita, illatum est. Si enim Caius ad obseruandum fideicommissum non obligaretur, id vna harum duarum rationum fieret, vel quòd voluntas testatoris, significata verbis tam ambiguis non esset solemnis, ideòque iure non subsisteret, vel quod in ciuili foro nunquam Caius condemnaretur ad eiusmodi fideicommissi tam obscurè inserti obseruationem. Sed neutra harum rationum satisfacit: non prima, quia inauditum est apud Doctores, vltimam voluntatem ideò reijci tamquam minus solemnem, qui verba obscura, aut ambigua continet, sed si ambiguitas sit in verbis, ad coniectura, quibus verisimile sit, quid testator voluerit, recurrendum esse. constat *ex l. Titius, §. Lucius. ff. de liberis. & posthumis l. cum res ff. de legatis, 1.* & docet Gl. *tale pactum, ff. de pactis*, maximè vero in materia fideicommissorum, ad verisimilem disponentis mentem, qualibuscumque verbis expressam, attendendum esse, constat *ex l. hæredes, §. 1. ff. ad S.C. Trebellianum.* & ex communi docet Nicol. Euerard. *volum. 1. consil. 4. n. 87.* Idque maximè locum habere debet, si existimetur verborum obscuritatem culpa Notarij irrepsisse, præter testatoris intentionem. Nam imperitiam Notarij ineptè, vel obscurè loquentis, non vitiare dispositionem defuncti, cōstat *ex l. 2. C. de errore Aduocatorum, & l. errore, C. de testam.* & docet idem Euerar. *to. 2. consil. 11. n. 22.*

6 Neque altera ratio satisfacit: Nam Caius in foro externo absolueretur ob defectum probationis: quia ex verbis tam ambiguis non satis elici potest voluntas testatoris: in dubio autem fideicommissum non præsumitur. In nostro autē casu nulla probatione opus est, quādo Caius ipse fatetur, talem fuisse defuncti voluntatem, confessio autem partis omnes coniecturas, omneque genus probationum superat, *l. cum te de iureiur.* Quamobrē etiam in externo foro, si verba testamenti ambigua sint, sed intentio testatoris duobus saltem testibus probari possit ex verbis extra testamentum à testatore prolatis, multòque magis si hæres certis coniecturis persuasus fateatur testatorem voluisse instituere fideicommisum haud dubiè contra eum pronuntiabitur, sicuti ex Bartol. *l. 2. ff. de vulg. & pupill. substit.* docet Euerar. *1. consil. 53.*

Dico

Dico II. Si Caius certus non sit, sed dubitare de testatoris voluntate, & re diligenter examinata certam cognitionem acquirere nequeat, tamen externo, quàm interno conscientiæ foro liber pronuntiari debet: Ratio est: Tum quia fideicommissum, cum sit noua aliqua dispositio, per quam hæredes grauatur, non præsumi, sed probari debet: Tum quia hæres, præsertim suus, siue filius, est bonorum defuncti possessor: in dubia autem causa melior est conditio possidentis.

Restat Quæstio. De vero intellectu *cit. c. in præsentia, de probat.* quod sumptum est *ex Authent. de SS. Episc. §. Sed, & hoc*; Si hæres fideicommisso grauatus sit, videlicet vt hæreditatẽ alteri restituat sub conditione expressa, aut tacita, si sine liberis decesserit, accidat autem grauatum Religionem profiteri; quòd hoc casu, excluso instituto, Monasterio hæreditas deferenda sit. Nota autem quod dixi, *aut tacita*: Si enim aliquis ascendentium descendentem suum grauet, vt hæreditatem, sed totam, seu partem alteri restituat: ea tacita conditione ita disposuisse censetur, si descendens sine liberis decesserit, *l. si auus, ff. de condit. & demonstrat. l. cùm acutissimi, C. de Fideicomm. l. generaliter, §. cum autem, C. de Institut. & substit.*

Nunc respondeo, & dico I. Ratio huius Authent. Constitutionis iure canonico approbatæ, non est ea, quòd Monasterium instar filii censeri debeat. Quòd enim Monasterium loco filii habendum sit, est fictio quædam iuris, exhorbitans à veritate naturali, ergo extendenda non est vltra casus iure expressos, vti præter alios notanit Gutierez *lib. 1. canon. cap. 32. nu. 56.* Sanchez *lib. 7. moral. c. 16. n. 5.* & alii, apud eundem. At verò Monasterium hoc casu loco filii habendum esse, non exprimitur in Auth. illa, sed contrarium: Si enim grauatus professionem dat, non dicitur, defecisse conditionem, si sine liberis decesserit: sed pro non scripta habendam esse. Cur ita? quia fauore religionis præsumendum est, testatorem ad hunc casum conditionem extendere noluisse, sed si in mentem ei venisset, hunc casum exceptum fuisse: cum credibile sit, non minùs causam piam Monasterii: quàm liberos dilexisse. Ita docet Couar. *1. resol. cap. 19. num. 15.* Molin. *tom. 10. tract. 2. disput. 19. ver. Quando quis.*

Dico II. Si testator expressit voluntatem suam, vel ea manifestis coniecturis colligi potest, vt Monasterio, in quo grauatus profitetur, præferatur substitutus in fideicommisso, ea voluntas rata esse debet. Hæc est communior sententia, quam defendit Couarr. *l. cit.* Nauarr. *lib. 3. consil. 13. de testam.* Molin. *cit. disput. 190. ver. Hæc verò,* Rodriq. *tom. 2. regul. qu. 77. artic. 4.* Gutierez *cit. c. 32. n. 19.* Sanch. *cit. c. 16 nu. 12.* Ratio est; Quia Constitutio illa, vt Monasterium, si capax sit successionis, excludat substitutum in fideicommisso, fundatur in præsumptione suprà dicta: cessat autem præsumptio, cum contraria veritas apparet. Confirmatur hæc doctrina ex fideicommissis familiæ relictis, ita vt semper apud familiam maneant, ad conseruandum splendorem eius, quæ si ita instituta sint, vt ad primogenitum spectent, eo verò sine hærede masculo decedente, ad agnatum proximum, itidem maiorem natu deuoluuntur. Siquidem eiusmodi primogenita, ac fideicommissa non transeunt ad Monasterium, quia id repugnaret eorum naturæ, cùm ad conseruationem familiæ instituta sint, qua de re videri potest Molin. *tom. 3. priore disp. 623.* Sanch. *cit. c. 16. n. 44.* Couar. *cit. c. 19. n. 11.* Gutierez *n. 30.*

Dico III. Etsi constet, vel præsumi debeat, testatoris voluntatem fuisse, vt substitutus in fideicommisso excludat Monasterium, nihilominus eo frui poterit Monasterium, dum professus viuit. Ita docet Molin. *tom. 1. tract. 2. disp. 290. ver. in quocumque, & cit. disp. 623. ver. Quod ad Religiosos,* Sanch. *cit. ca. 16. num. 18.* Couar. *1. resol. c. 19. n. 7.* Ratio est: Quia Monasterium: si bonorum immobilium in communi capax sit, succedit in omnia bona, ac iura professi, Auth. Ingressi, *C. de SS. Ecclesiis*. Professus autem habeat ius fruendi fideicommisso per tempus vitæ suæ, eo grauamine, vt si sine liberis excederet, substituto restitueret: Ergo tamdiu etiam Monasterium, loco eius retinere ac frui potest: Sin verò Monasterium, in quo professio fit, capax non est successionis, tunc edita professione fideicommissum statim deuoluitur ad substitutum, & non ad hæredes, seu proximos consanguineos professi, vti docet Gutierez *n. 25.* Azor. *tom. 1. l. 12. c. 5. quæst. 6. in fine,* Sanch. *cit. c. 16. n. 16.*

Excipe; Nisi euidens adsit coniectura, noluisse testatorem, vt fideicommissum ad Monasterium deueniat, si grauatus in eo profiteatur; sed statim deueniat ad substitutum. Potuit enim testator de bonis suis arbitratu suo disponere; imò instam ita disponendi causam habuisse, v. g. vt in familia diuitiarum decus, potentia, ac testatoris memoria conseruentur. Quamobrem pluribus allegatis Doctoribus, docet Sanch. *cit. l. 7. c. 15. n. 19.* Azor. *cit. c. 7. qu. 5. in fine,* si in fideicommisso instituendo testator agnationis, nominisque sui rationem habuisse visus fuerit, vt si primogenitum, seu maioratum instituere se dixerit, ad familiæ conseruationem, hoc casu Monasterium omninò excludi; quandoquidem in Monasterio, seu quod idem est, in professo Monasterium, non potest familiæ, & agnationis splendor, secundùm institutoris intentionem conseruari. Voluit enim testator, vt fideicommissi bona penes familiam semper manerent: post professionem autem si Monasterium succederet, non maneret bona penes familiam, sed penes Monasterium, dum professus viuit.

Confirmatur. Nam simili ratione, si obligatus hæreditatem restituere, relegetur, eiusque bona publicentur, fiscus in fideicommisso succedit, dum ille naturaliter viuit, *l. Statius, §. Cornelio, ff. de iure fisci*, excipitur tamen, si testator prohibuit, ne bona fideicommissi extra familiam manerent, secundùm doctrinam Bartoli *in l. Imperator. ff. de fideicomm. liber.* Ergo idem dicendum de successione Monasterii: nam *sicut Monasterium succedit in omnia bona Professi, ita fiscus in omnia bona deportati*, ait Sanch. *n. 19.* Est tamen hæc doctrina contra Molin. *tom. 3. priore, disp. 623.* vbi ait: Monasterium succedere in maioratu, si iurisdictionem annexam non habeat; atque retinere interim, dum professus viuit: quamuis dubius sit in hac sententia, *n. 5. ver. Tertiò, & ver. Quartò.* Siquidem, vt ipsemet ait, si maioratum quemcunque ad perpetuam familiæ conseruationem, ac splendorem instituens, interrogatus fuisset, vtrum vellet ad Monasterium deuenire, interim dum filius, aut nepos eius primogenitus in Monasterio viueret, vtique negasset: cùm in fine institutionis repugnet.

His adde; Tametsi fideicommissa ad substitutum transferantur non tantùm per mortem naturalem instituti, sed etiam per professionem in Monasterio incapace hæreditatis, cuiusmodi est Ordo Minorum, & Societatis Iesu, limitandum tamen esse; Si ante factam professionem institutus alienarit fideicommissum seu ius quod habet pro tempore vitæ suæ: Hoc casu auferri non potest emptori, verb. gr. aut donatario, quamdiu viuit professus in ordine incapaci, sicuti docet Sanchez *lib. 7. moral. c. 13. n. 57.*

CAP. X.

DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS particularibus.

SVMMARIVM.

1 *Legatum, seu fideicommissum particulare, est donatio quædam a defuncto relicta, & ab hærede præstanda.*

2 *Qui testari, ii etiam legare, & qui hæredes institui, iis etiam legata relinqui possunt.*

3 *Licèt Fratres Minores hæredes institui nequeant, tamen legata per modum eleemosynæ eisdem relinqui possunt: modò id non fiat in magna quantitate: vt veluti hæreditas sub legati nomine dari videatur.*

4 *Fratribus Minoribus nec habitatio seiuncta ab eorum Monasterio, nec reditus annuus perpetuus, vel ad tempus longum pro victu, ac vestitu eorum, legari potest.*

5 *Rem immobilem Fratribus Minoribus absolutè legari nihil prohibet: cum eam vendere possint, & debeant. Nisi hortus legatus sit ad Fratrum recreationem, vel quotidiana olera decerpenda necessarius, eum enim possidere possunt.*

6 *Domus professæ Societatis IESV cum hæreditas, tum legata relinqui possunt: ita tamen, vt, si in iis bona stabilia contineantur vsui domus non opportuna, ea vendi debeant.*

7 *Res non tantum testatoris propria, sed etiam aliena legari potest: modò non sit ipsius legatarii.*

8 *Si debitor creditori legauerit, censetur reliquisse in compensationem debiti, si ex iuris necessitate debeat: secus, si ex voluntario contractu.*

9 *Debita plerumque non possunt testamento relinqui: præterquam si iusta causa, vel necessitas excuset, quominus ipsemet debitor, dum in viuis est, satisfacere queat.*

10 *Legata interdum purè fiunt, interdum in diem, interdum sub conditione.*

11 *Conditio in futurum alia est potestatiua, & alia mixta: vtrique autem hoc commune est, vt, si ante impletam conditionem legatarius moriatur, ad hæredes non transmittatur, si intuitu personæ relictum fuerat.*

12 *Legatum, vel hæreditas relicta sub conditione nuptiarum, non debetur, nisi nuptiæ sequantur: Si tamen persona, cui relictum, Religionem ingrediatur videtur ei dandum, secundum benignam interpretationem voluntatis testatoris.*

13 *Iusta censetur esse conditio legato, vel hæredis institutioni adiecta, si cum certa persona matrimonium contractum fuerit.*

14 *Conditio legato, vel hæredis institutioni adiecta, si matrimonium non contrahatur, tanquam bonis moribus repugnans, reiicitur, nisi vidua sit, cui ita relinquitur; vel nisi conditio adiecta sit, fauore status religiosi, aut sacerdotalis.*

15 Si

15 *Si coniux coniugi promiserat se post mortem eius alteras nuptias non contracturum obligatur promissione, sed plerumque non sub peccato mortali, nisi iurauerit, vel nisi liberorum multum intersit, nuptias alias non contrahi.*

1 Legatum definitur *Instit. de legatis*, §. 1. *Donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præstanda.* Nomen *donationis* accipitur latè, pro quacumque datione gratuita. Additur *quædam*: quam particulam necessariò ita intelligere debemus, vt idem sit; quod rei alicuius particularis, quæ hæreditatis rationem non habeat: nam alioquin tota definitio conueniet fideicommissis vniuersalibus, quæ tamen diuersam à legatis naturam obtinent. Per tertiam voculam *à defuncto relicta*, distinguitur legatũ primò, à donatione inter viuos, quippe quæ in vita donantis robur suum, & firmitatem accipit: Secundò, à donatione mortis causa, quippe quæ non ab hærede necessariò præstanda est: sed plerumque ab ipso donante traditur, dominiumque transfertur: tametsi ante mortem illius non confirmetur, sed reuocari possit. Quare si res alicui legata, postcà eidem à testatore tradatur: tunc legati naturam amittere, & in mortis causa donationem transire videtur: nisi testator, rem antea legatam, mutata voluntate, postcà tamquam inter viuos absolutè donarit. Ita docet Mol. *disp.* 193. *in fine*. Denique additur, *& ab hærede præstanda*, per quam particulam præcipuè distinguitur legatum ab hæredis directa institutione: siquidem hæreditas non ab alio quodam, sed ab ipso testatore immediatè accipitur.

Porrò definitio ita explicata conuenit etiam fideicommisso particulari: quod hodie absurdum videri non debet, quando legata omnia particularibus fideicommissis exæquata sint, *l. 1. iunct. Gloss. ff. de legat. 1. & Instit. eod. tit.* §. *sed non vsque*. Neque inter se differunt, nisi verborum forma: cum enim ea ad ipsum legatarium diriguntur, v.g. *Lego Titio centum*, dicitur legatum strictè: cum verò ad hæredem, vel legatarium relatis verbis, rogantur, vt talem dent alteri tertio, dicitur fideicommissum particulare.

2 Quæstio I. Quis legare possit? Respondeo, Omnis, & solus ille, qui testari potest. Nam legatum non relinquitur, nisi in testamento, vel codicillo: Codicillum autem nemo facere potest, nisi qui, & testari, *l. Diui*, §. *Codicillos, ff. de iure codicillorum*.

Quæstio II. Quibus legari possit? Respondeo; Ordinariè iis solùm legari potest, qui, & hæredes institui possunt, legari, *Instit. de legatis*, Dixi autem *ordinariè*, quia excipitur primò: Si iis, qui hæredes institui non possunt, puta super iis, habitatio & alimenta competentia: item dos, quæ succedit loco alimentorum, relinquantur, *l. is cui, ff. de alimentis, & cibariis legatis*, modò id non fiat in fraudem, sed quatenus indigent. Ita Sylu. *verb. legatum*, 2. q. 2. Molin. *tom. 1. tract. 2. disp.* 195. §. *spurii*.

3 Excipitur secundò: Licet fratres Minores de Obseruantia, & Cappuccini, eorumq; Monasteria, aut Ecclesiæ hæredes institui non possint, vt suprà dictum *c. 5. n. 4.* tamen legata ipsis relinqui queunt per modum piæ donationis, seu eleemosynæ, iuxta *c. exiit*, §. *ad hæc quia Fratribus, de verb. signific. in 6. Extrauag. 1. verb.* Porrò vt circa *sepulturam, de priuil.*

Sed limitari debet I. Nisi legatum tantæ quantitatis sit, vt videatur relinqui in fraudem: siue sub nomine ac forma legati hæreditas dari, *Clement. exiui*, §. *cupientes, de verborum signif.* & videri potest Rodr. *to. 2. regul. qq. q. 126. ar. 1.* Sanch. *lib. 7. moralium, c. 26. n. 11.* vbi aiunt, ex legatis tantùm accipi posse pro sustentatione Minorum, quantum spectata personarum, temporum, ac locorum qualitate, aliisque circumstantiis, ministri, & custodes arbitrati fuerint, necessarium esse inopiæ subleuandæ, ita vt amplius non exigatur; aut recipiatur, donec noua necessitas appareat. Qua simili ratione ait Syl. *verb. legatum*, 2. *qu. 3. dicto 1.* non repugnare mendicitati Minorum, si seruent victualia, cum timetur fore, vt alio tempore haberi nequeant. Et Sanch. *cit. cap. 26. n. 14.* Non repugnare paupertati Minorum, si recipiant triticum, vel similes res suprà necessitatem, eo pacto, vt per Syndicum commutentur, vel vendantur pro rebus necessariis.

Limitari debet II. Nisi Fratribus Minoribus legetur domus, seu habitatio seiuncta ab eorum Monasterio: talem enim possidere non possunt, *c. 1.* §. *confirmatos, de religiosis domibus, in 6. & c. vn. de excess. Prælat. in 6.* Veteres tamen domos instaurare, & extendere possunt, si indigeant: ad eumque vsum domum contiguam sibi legatam acceptare, vti explicat Sanch. *n. 22.*

4 Limitatur II. Nisi Fratribus Minoribus pro eorum victu, & vestitu legetur annuus redditus perpetuus, vel ad longum tempus: eius enim incapaces omninò sunt, *Clement. exiui*, §. *Cumque annui redditus, de verb. signif.* Dixi autem primò pro eorum victu, & vestitu, ita videlicet vt tali legato paupertas, & mendicitas eorum tollatur. Interim verò nihil obstat annuos redditus ipsis legari, pro luminibus, aut ornamentis Ecclesiæ, pro vino, vel frumento ad quotidianum Sacrificium necessariò, vti ex cõmuni docet Rodr. *to. 2. regul. qq. q. 126. a. 5.* Sã *ver. Religio, n. 57.* Sãch. *cit. c. 26. n. 41.* Itẽ si legatũ annuũ sit pro coemẽdis libris studio litterarũ necessariis, sicuti docet Ab. *cit. cõsil. 63. n. 2. in. fin.* Sãch. *n. 46.*

Secundò dixi, Non posse legari redditum annuum perpetuum vel ad tempus longum, idest, decennium, vel vltra. Quia ad minus tempus legari potest: cum veluti vnum legatum censeatur, cuius solutio ita diuisa sit, vt per eam mendacitas non tollatur, sicuti obseruat Sylu. *verb. legatum*, 2. *q. 3. dicto* 1. & videri potest Rosella *verb. legare, n. 21.* Sanch. *n. 63. & 39.* Qui addit cum Abb. *par. 2. cons. 63. n. 6.* legatum annuum relictum Monacho ad vitam eius, non censeri perpetuum, cuius incapax sit Monasteriũ Ordinis Minorum: cum vita hominis incerta sit. Arbitror tamen, tutius esse ab huiusmodi legato abstinere: præsertim si Monachus sanus, ac valens corpore sit, cum ius annuatim recipiendi tota hominis vita pluris æstimari soleat, quàm ius percipiendi ad decennium. Illud quoque verisimilius est, quod anniuersaria perpetua, quibus hæredes grauantur ad eleemosynam præbendam Fratribus, repugnent eorum paupertati, sicuti docet Nauar. *lib. 3. consil. 8. n. 3. de testam.* Sanch. *n. 44.* Cum re vera hic sit redditus annuus pro eorum victu, & vestitu, quo paupertas, seu mendicitas aliquo modo tollitur; quamuis contrarium sentiat Rodriq. *cit. quæst. 126. art. 4.*

Limitari debet IV. Nisi legato rei, seu mobilis, seu immobilis, adiiciatur modus, qui repugnet eorum professioni, vti colligitur *ex c. exiit*, §. *ad hæc quia Fratribus, de verb. signif. in 6.* Puta si legetur eis vinea, vt ipsi eam retineant, excolant, & fructus pro vino quotidiano colligant, aut aliis locent: item si legetur pecunia, vt ea ex Fratribus vestes duplices, ac superfluæ comparentur. Sin verò absolutè legata sit, v.g. vinea, vel alius fundus, valet legatum: cum illud vendi possit, ac debeat, & ex pretio necessitati Fratrum subueniri *cit.* §. *Ad hæc.*

5 Deinde si hortus legatus sit ad Fratrum recreationem necessarius, vel ad quotidiana olera decerpenda, valet vtique legatum: cum tales hortos possidere queant, ita tamen, vt alteri non locent, nec fructus diuidant, *cit. Clem. exiui*, §. *licet verò*. Denique si pecunia legata sit pro vestitu Fratrum: & vestimentis tunc non indigeant; valet legatum, idque in alias necessitates eorumdem conuertendum erit, vti docet Sanch. *n. 24.*

Quod attinet ad domos professas Societatis IESV, cum eæ dominium in communi habere possint, non solùm rerum mobiliũ, sed etiam immobilium quarumdam, quæ videlicet ad habitationem, vsum, aut recreationem opportunæ sunt: non autem eo modo, vt redditus quicumque vini, olei, tritici percipiantur: sed neque fructus modici. v.g. olera, poma, vuæ ad comedendum aliis vendi possint, neque horto pro pecunia, aut alia pensione elocari, *p. 6. Constit. cap. 2.* §. 5. Hinc sequitur primò; 6. Quòd Domui professæ cum hæreditas, tum etiam legatum relinqui possit: ita tamen, vt, si in hæreditate, vel legato bona stabilia contineantur, non necessaria, nec opportuna vsui Domus professæ, ea vendi debeant: quamuis nihil obstat tempore non longo retinere, donec se occasio vendendi offerat: vel opportunitas aptandæ habitationis ad vsum Domus professæ, vti annotauit Sanch. *cit. cap. 27. num. 22.*

Secundò sequitur: Si Domui professæ hæreditas, vel legatum relictum sit, adiecto modo, qui eius Constitutionibus contrarius sit, dispositionem irritam censeri; puta si census aliquis, vel quæcumque res immobilis non necessaria ad vsum legetur ea conditione, vt ipsemet retineant, & non diuendant. Sin verò annuus redditus, sed Domui professæ, seu Ecclesiæ eius relictus fuerit, non est irrita dispositio: quia licet Domus professa nullam ex tali dispositione actionem, aut ius ciuile acquirat, cum redditus annuos, seu domui, seu Ecclesiæ applicandos possidere, aut administrare nequaquam possit, iuxta *Constit. par. 6. c. 2.* §. 2. 5. & 6. tamen hæres in conscientia obligatus est ad annua eiusmodi subsidia: propterea quòd Societas non prohibeatur ea recipere, si offerantur, secundùm testatoris voluntatem, sed tantùm, ne per iuris actionem exigat; vel ad eiusmodi perpetuas eleemosynas Domui, vel Ecclesiæ suæ relinquendas quemquam inducat, vti benè ostendit idem Sanch. *n. 6.*

7 Quæstio III. Quæ res legari possint? Respondeo, & dico I. Non solùm, quæ sunt propriæ testatoris, etiamsi potentia, aut spe, item iura, & actiones: sed etiam res alienæ legari possunt: ita vt hæres cogatur eas redimere, & præstare: vel si redimere non possit, æstimationem dare, §. *non solum, Instit. eodem, l. cum alienam, C. de legatis*, Idemque dicendum, si res pignoris nomine alteri obligata, legata sit: debet enim hæres eam luere, & legatario liberam dare, §. *sed etsi. Instit. eod.*

Sed intelligi hæc debent, si defunctus sciebat rem alienam, vel obligatam esse: secùs si ignorabat. Nisi etiam hoc casu tales sint circumstantiæ: puta quia personæ coniunctæ, aut valdè dilectæ legauit; vt præsumi possit, quòd tametsi sciuisset alienã esse, vel alteri

obligatam nihilominus eam legasse, sicuti explicat Syl. *verb. legatum*, 3. q. 2. Mol. *disp.* 296. Vasq. *de testamentis*. c. 8. n. 64. Secundò excipitur; Nisi res aliqua legata sit, quæ ipsiusmet hæredis est: hæc enim præstari debet, licet testator existimauerit *non ad hæredem, sed ad se spectare*, *l. vnum ex familia*, §. *si rem*, *ff. de legat.* 2. Quia *testator rem hæredis legare potest vti propriam*, ait Gl. *cit.* §. *si rem tuam*, *verb. faciliores*, Abb. *in c. solius*, *n.* 4. *de testam.*

Dico II. Si rem legatarij aliquis ei legauerit, inutile est legatum: quia *quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest*, §. *sed si rem*, *Instit. eod.* Adde ex §. *ex contrario*, *Instit. eod.* inutile legatum esse, si debitor creditori suo leget, v. g. 100. aureos, quos antea ei debebat. Nam legatum oportet esse gratuitum: id autem gratis non datur, quod iam ante debitum est.

8 Quo loco duplex dubium exoritur: Primum. Si debitor creditori suo aliquid testamento, vel codicillo relinquat, nihil exprimens, vtrum in dubio censendus sit reliquisse ad exonerationem, seu compensationem debiti? Doctores communiter distinguunt cum Bartolo *l. si cum dotem*, §. *si pater*, *ff. soluto matrimonio*, Abb. *cap. officij*, *n.* 4. *de testam.* Vel enim est debitor ex voluntario contractu; vel ex necessitate iuris: Primo casu, non censetur esse legatum animo compensandi, *arg. l. vn.* §. *sciendum*, *C. de rei vxoriæ actione*; vbi habetur, si maritus vxori in testamento aliquid relinquẽs, non addiderit, velle eam pro dote id accipere, præsumendum est voluisse, illam vtrumque id est, legatum, & dotem consequi. Posteriore autem casu censebitur in dubio legatum esse animo compensandi, *arg. cit. l. si cum dotem*, vbi habetur; si pater sine consensu filiæ dotam soluto matrimonio exegerit: & posteà testamento eidem relinquat, censendum esse id fecisse animo compensandi. Quod similiter sentiendum est de alijs debitis necessariis, præsertim iniustè contractis: quæ aliquis sub titulo, & colore legati honestius se restituere posse putat. Vide etiam Cou. *in cit. c. officij*, *n.* 2. *de testam.* Sylu. *verb. legatum*, 2. *q.* 12. Nicol. Euerar. *volum.* 2. *consil* 28. *nu.* 1 & 3. Maschard. 1. *vol. concl.* 97. Andr. Fach. *lib.* 5. *controu. iuris*, *cap.* 33.

9 Alterum dubium; Vtrùm Confessarius contentus esse possit, si debitor creditoribus suis testamento relinquere velit, quæ ipsis debet, v. g. ex causa furti, alteriusue iniustæ læsionis? Respõdent Doctores omnes negatiuè: nisi causa aliqua adsit quæ excuset, quominus restitutio statim fieri debeat; sed eò vsque differri possit. Ita Sotus *lib.* 4. *de iust. q.* 7. *ar.* 4. Syl *verb. restit.* 5. *q.* 7. Nau. *cap.* 17. *n.* 68. P. Nau. *lib.* 4. *c.* 4. *n.* 72. Angles *in flor. q. de restit. c.* 2. *diffic.* 4. Tolet. *lib.* 5. *cap.* 24. §. *oportet*, Sayrus *lib.* 10. *Clauis regiæ tract.* 5. *cap.* 3. *dub.* 9. Rodr. *p.* 2. *summ. cap.* 44. *concl.* 7. Adde ex eorumdem doctrina: Etsi debitor morti vicinus sit, absoluendum non esse, si quod ipsemet sine scandalo, læsione famæ, &c. restituere potest, testamento relinquere velit, vt ab hærede restituatur: tum quia talis non videtur habere sincerum animum, ac propositum restituendi, si superuixerit: tum quia testamenta, & consequenter legata sæpè infirmari, aut quæ in illis relicta sunt, supprimi solent. Vide S. Anton. *p.* 2. *tit.* 2. *c.* 1. §. 25. *decept.* 4. & 7.

Cæterùm, si appareat moriturum sincerè agere, & ideò restitutionem hæredi committere, quia putat ab eo commodius faciendam fore: insuper periculum non sit, ne testamentum, vel legatum euertatur: quia v. g. bona incerta pauperibus, vel loco pio elargienda sunt: cuiusmodi legata ad pias causas à testamenti solemnitatibus pendere non solent: denique si hæres, & executores testamenti sint viri boni, ac fideles, talibus circumstantiis concurrentibus, prudens Confessarius interdum permittere poterit infirmo, vt debita in testamento relinquantur qua de re vide vtrumque Nauarr. *loc. cit.*

10 Quæstio IV. Quibus modis legata relinqui possint? Respõdeo, Legata interdum relinquuntur simpliciter, non adiecta conditione, die, &c. cuiusmodi legatis id proprium est, vt transmittantur ad hæredes legatarii, licet is ante aditam hæreditatem decedat, tamen post mortem testatoris, *l. si post*, *ff. Quando dies legati*, *l.* 1. §. *cum igitur*, & §. *in nouissimo*, *C. de caducis tollendis*. Nihilominus eiusmodi legata peti non possunt, priusquam hæreditas adita sit: adeò quidem vt si nemo ex scriptis hæredibus adierit, legata vnà cum testamento corruant, neque ab hæredibus ab intestato præstanda sint iuxta *l. si nemo*, *ff de testam. tutela*. Nisi sint legata pia: vel nisi subsistant virtute clausulæ codicillaris, vt suprà dictum. At verò statim vt hæreditas adita est, legatarii rerum in specie legatarum dominium acquirunt, vnà cum fructibus, etiam qui ante hæreditatis aditionem post mortem testatoris percepti erant: quæ est communior sententia apud Gomez *lib.* 1. *resol. c.* 12. *n.* 5. & 22. Mol. *disp.* 194. *arg. l. à Titio*, *ff. de furtis*, iunct. Gl. vbi ait, quòd secundùm iuris fictionem, res legata rectà via à legante ad legatarium transeat.

Interdum verò legata relinquuntur in diem: idque dupliciter, vel enim in diem certum, v. g. lego Titio centum, danda ipsi proximis Kalendis Ianuarius. Et hæc enim legatis puris annumerantur: quare, licèt ante præfixum diem peti non possint, ius tamen petendi, & actio transmittitur ad hæredes legatarii, si post mortẽ testatoris, ante illum diem decedat, sicuti habetur *in cit.* §. *cum igitur*, & *l. dies*, *ff. quando dies legatorum cedat*, & docet Syl. *ver. legatum*, 1. *q.* 1. Mol. *disp.* 181. §. *his ita constitutis*, & *disput.* 205. §. *quando dies certus*. Vel legata relinquuntur in diem incertum, v. g. Lego Titio centum aureos, cùm ad pubertatem venerit, ipsi dandos, vel cum vxorem duxerit, cum naues ex India appulerint, & talis adiectio diei incerti, si fiat in commodum hæredis, & non solius legatarii, habet vim conditionis pendentis in futurum: vt proinde eiusmodi legata ad hæredes legatarii non transmittantur, si is ante diei euentum è viuis excedat. Ita habetur *in cit. l. si dies apposita*, iunct. Gloss. *magna*.

11 Denique relinquuntur interdum legata sub conditione, præsertim in futurum pendente, vt & euenire possit, & nõ possit, nam hæc sola propriè dicta conditio est, suspendens legatum, aliamue dispositionem, v. g. *Lego Titio centum, si Caiam vxorem duxerit*. Diuiditur in *potestatiuam*: cuius euentus, moraliter loquendo, ex sola voluntate eius dependet, cui imponitur, v. g. *Lego Titio centum, si seruum suum manumiserit*; *Causalem*, cuius euentus minimè dependet ex voluntate eius, cui aliquid relinquitur: v. g. *si naues ex India appulerint*. Et *mixtam* cuius euentus partim ex parte eius, cui imponitur, partim etiam aliunde dependet, v. g. *Lego Titium centum, si Caiam vxorem duxerit*. Quibus omnibus conditionibus hoc commune est, vt, si aliquid ita legatum sit, ad hæredes non transmittatur, neque legatario cedat, antequam conditio impleatur: adeò, vt si prius legatarius è vita discedat, omninò legatum expiret, sicuti constat ex *l. vn.* §. *sin autẽ aliquid sub conditione*, *C. de caducis tollendis*. Modò relictum fuerit principaliter intuitu personæ: secùs, si intuitu pietatis, dignitatis. Id verò ex circumstantiis, diiudicandum erit: an qui dotẽ, v. g. reliquit Titiæ puellæ pauperi, principaliter id egerit causa pietatis, vt proinde illa mortua antequam legatum assequeretur, alteri puellæ maritandæ assignanda sit, an verò testator principaliter motus fuerit fauore talis personæ: quia v. g. diu ipsi seruierat: tum enim expirabit legatum, vti docet Abb. *in ca. nos quidem*, *de testam. n. vlt.* Syl. *ver. legatum*, 1. *q.* 10. Item an iis quis legauit, v. g. Episcopo mille, id egerit intuitu, seu fauore personæ, quia erat eius propinquus; tunc enim eo mortuo, antequã dies legati cedat, expirat legatum, si autem dies iam cesserat, transmittitur ad eius hæredes. An verò Legatum sit intuitu, seu fauore Ecclesiæ, tunc enim mortuo vno Episcopo, successori eius debetur. Qua de re scribit Syl. *ver. Legatum*, 2. *q.* 5. Lud. Miranda *t.* 1. *Man. Prælator. q.* 32. *ar.* 7. Quo loco rectè resoluit; Si legato relicto pro Monasterio in certo loco ædificando, ibi ædificari non possit; alio loco ædificandum esse, cum cõsensu Episcopi & executoris testamẽti.

Illud porrò interest inter conditionẽ potestatiuã, & inter causalem, ac mixtã; quòd illa non nisi post mortẽ testatoris à legatario expleri debet: has verò satis est impleri post conditũ testamẽtum, seu viuente, seu mortuo testatore, sicuti constat *ex l.* 2. *ff. de condit. & demonstrat.* atque ea communiter docet Gomez 1. *resol. c.* 12. *n.* 61. & 68. Molin. *disp.* 206.

12 Speciatim autem quæri potest de hæreditate, vel legato relicto sub conditione matrimonii contrahendi, vel non contrahendi. Qua de re primò: Hæreditas, vel legatum relictum sub cõditione nuptiarum, ita & non aliter debetur, quàm si matrimoniũ contrahatur, cùm sit iusta & honesta conditio. Cæterùm, si is, cui relictum fuit, Religionem ingrediatur, illud ipsum consequi debet, ob benignam iuris interpretationem, seu præsumptionem, si testatori, vel donatori in mẽtem venisset de Religione cogitare, nihilominus legaturum, donaturũ fuisse, iuxta *Auth. de sanctiss. Episcopis*, §. *sed & hæc*, & *Auth. Nisi rogati*, *C. de S. C. Trebellian.* Verùm, si nulla persona nominata, testator disposuit, vt puellis in matrimoniũ collocandis tanta pecunia detur, præsumitur intellexisse de nuptiis propriè dictis, seu carnalibus, vti ea communiore docet Sanch. *de matrim. l.* 1. *disp.* 33. *n.* 32. Si tamen expresserit testator, vt legatum, v. g. *Titiæ obueniat*, si nupserit, & Religionem ingressa non fuerit, vt verisimilius est, standum esse voluntati testatoris: quippe quæ bono etiam fine concepta esse potuit, non intentione, vt à Religionis ingressu retraheret: sed quia pro liberorum educatione, & familiæ sustentatione bona temporalia magis necessaria esse testator existimauit. Eademque ratione, si legata sint alicui ducenta, si vxorem duxerit, centum autem, si Religionẽ ingressus fuerit, seruandam esse testatoris dispositionem, docent Cou. 1. *resol. c.* 19. *n.* 8. & *seqq.* Guttierez *lib.* 1. *can. qq. c.* 32. *n.* 58. Sanch. *lib.* 1. *disp.* 31. *n.* 12. Mol. *disp.* 207. quamuis Syl. *verb legatum*, 1. *q.* & *verb. hæreditas*, 4. *in fin.* Armil. *eod. verb. n.* 22. Sa *verb. legatum*, *n.* 35. & 38. aliique plures contrarium sentiant. Sed prior illa sententia valdè probabilis est; tum quia conditio nuptiarum bonis moribus non repugnat, neque iure aliquo reprobatur: tum quia etiam iura primogenituræ, & quædam feuda, præsertim maiora,

maiora, hanc conditionem annexam habent, vt Clerici, & Monachi eorum capaces non sit. Qua de re Cou. *l.c.num.*11. Sanch. n.24. Mol. *disp.*140. §. *regulam suprà statutam.* Adde, quòd vice versa, valet enim conditio adiecta legato, si Titius à nuptiis abstinens, Religiosus, vel Clericus factus fuerit, vel vt accipiat plus, si Religionem ingrediatur, minus verò, si matrimoniũ contrahat.

13 Dico II. Valida quoque, & obseruanda est conditio apposita legato, vel hæredis institutioni, si nuptias cum certa persona contraxerit, iuxta *l. Titio,* 1. §. *Titio centum, ff. de condit. & demõst. & l.*1. *C. de Instit. & substit.* & ex communi docet Cou. 4. *decret. p.*2. *c.*3. §. 3. *n.*1. Mol. *cit. disp.*207. Sanch. *disp.*33. *concl.*2. Excipe I. Nisi legitima tali conditione, vel modò grauata sit, vt suprà dictum. II. Si tali persona, qua cum matrimonium contrahendum esset, indigna sit, vel honestè, ac licitè cum ea contrahi nõ possit, habebitur conditio pro non adiecta, *l. cum ita legatum, ff. de cond. & demonst.* Vide Sanch. *cit. disp.*33. *n.*11. *& seqq.* Ioach. Mynsing. *cent.*6. *obseru.* 31. III. Si per eandem illam personam stet, quominus nuptiæ celebrentur, vel ante nuptias moriatur; tunc legatarius legatum absolutè consequitur: Est enim hoc speciale in conditione mixta, pendente à duorum voluntate, vt si non ex culpa grauati, sed alterius deficiat, habeatur pro impleta, sicuti præter alios docet Sanch. *cit. disp.*33. *nu.*19. Mol. *disp.*206. *prope finem,* Sà *verb. legatum, n.*37. *& ex l.*1. *C. de inst. & substit.*

Id verò intelligi debet, si testator disposuit in fauorem eius personæ, per quam non stat quominus nuptiæ contrahantur. Sin verò principaliter disposuit in fauorem alterius, videlicet *lego Caiæ* 1000. *aureos, si Titius vnus ex hæredibus meis nuptias cum ea contraxerit*; tunc videtur legatum corruere, si Titius matrimonium contrahere nolit, sicuti docet Sanch. *num.*22. vbi monet cum Sylu. *verb. sponsalia, q.*8. licet pœnam consistentem in perdendo, seu minuendo patrimonio aliquis non incurrat ob factũ alterius, si ipse præstitit, quod in se est; incurrere tamen posse pœnam impropriè dictam, quæ consistit in lucro non acquirendo: verb. gr. dono, vel lego tibi centum, si effeceris, vt Titius cum Caia contrahat, etsi omnem adhibueris diligentiam, atque per solum Titium stet, quominus nuptiæ sequantur, non consequeris donationem, vel legatum.

14 *Dico III.* Legatum, vel hæreditas relicta sub conditione, si nuptiæ non contrahantur, reiecta eiusmodi conditione tanquam Reipublicæ, & bonis moribus repugnante, absolutè debetur: Ita habetur *in l. quoties, l. cum tale,* §. *Mæuia, ff. de condit. & demonst.* Similiter si alicui legata sint ducenta, si matrimonio abstinuerit; centum si contraxerit, consequenter ducenta, etiamsi contrahat, *l. Titiæ si non nupserit, ff. eod.* Et hæc enim in conscientiæ foro obseruanda esse, docet Sylu. *verb. hæreditas,* 4. *in fine,* Cou. 1. *resol. c.*19. *num.*9. Molin. *disp.*207. Sanchez *cit. disp.*44. *num.*4. aliique communiter, contra Med. *q.*32. *de restitut. dub.* 3. Gutierez *l.*2. *canon. qq. cap.*25. *n.*15. Vasquez *de testam. capit.*8. *num.* 32. vbi aiunt; Si clarè constet voluntatem testatoris non fuisse legandi absolutè, sed sub conditione, si nuptiæ non contrahantur: institutum non posse rem legatam accipere, nuptijs contractis. Sed contrarium est probabilius, quia iusta legum dispositio testatoris voluntati præualet.

Limitari debet assertio primò; Quòd valida sit conditio vltimis voluntatibus adiecta, quæ non aufert potestatem matrimonij contrahendi simpliciter, sed ne contrahatur ante tale tempus, vel cum tali persona ex tali gente, oppido, familia. Qua de re vide Sanch. *cit. disp.*34. *qu.*1. *concl.*5. Mol. *cit. disp.*207. Secundò: Valet conditio nuptias prohibens, si adiiciciatur legato relicto viduæ, vel viduo, iuxta *l.*2. *C. de indicta viduitate. Auth. de nuptiis, cap.*23. §. *quæ verò, collat.*4. & docet Cou. in 4. *decret. pag.*2. *cap.*3. §. 9. Mol. *disp.*207. Sanch. *cit. q.*2. *in princ.* Tertio. Si virgini legatum sit sub conditione, si à nuptiis abstinuerit: alioquin legatum transferatur ad piam causam, valebit talis dispositio, teste Tiraquell. *de priuilegijs piæ causæ, priuil.*18. Sanch. *loc. cit. concl.* 4. Ratio est: Quia quòd conditio non contrahendi matrimoniũ ab vltimis voluntatibus tanquam inutilis reiiciatur, id non ex iure naturali, sed ciuili proficiscitur: ciuiles autem dispositiones causis piis nihil præiudicij adferunt, nisi canonico iure approbatæ sint. Quartò; Si conditio non contrahendi matrimonium adiecta sit fauore status Religiosi, aut Sacerdotalis: videlicet. Lego mille aureos Caio, si matrimonio abstinens, Religiosus factus fuerit, aut sacros ordines susceperit. Ita Molina *cit. disp.*207. *verb. si hæreditas, aut legatum.*

Ex eadem assertione tertia colligitur primò, Conditionem illam adiectam legato, &c. vt matrimonium contrahatur, nisi accedente alterius consensu, vel arbitratu, similiter reiici tanquam inutilem; quia matrimonii libertati obstat. Habetur in *cit. l. cum tale,* §. *arbitratu, ff. de condit. & demonst.* Cæterùm honesta atque seruanda conditio est non contrahendi matrimonii, sine consilio talis personæ; quia id libertatem non tollit: cum consilium petere quidem, sed non sequi necesse sit, qua de re Sanch. *cit. qu.*1. *concl.*8. Sà *verb. legatum, num.*35.

Secundò colligitur, legatum, vel hæreditatem alicui relictam sub conditione, si religionem ingressus non fuerit, tanquam non adiectam haberi, sicuti docet Medina *cit. q.*13. *dub.*9. & communiter apud Sanch. *cit. q.*1. *num.*21. licet ipsemet contradicat. Sed probatur tum quia matrimonium spirituale per Religionis professionem, æquiparatur carnali: tum quia conditio, quæ à maiore Religionis bono directè auocat, & bonis moribus repugnat; ideòque in vltimis voluntatibus tanquam inutilis reiicitur. Dico: *quæ directè auocat:* Nam aliud sentiendum, si conditio indirectè tantum, & per accidens à Religione auocet, per se autem, ac directè ad bonum matrimonii, inuitet, sicuti suprà dixi *n.*11.

Hoc loco dubium moueri potest. Si coniux morienti coniugi promiserat, quòd à secundis nuptiis abstinere velit, vtrùm promissionem obligetur? Respondeo: Vel maritus, *v.g.* moriturus vxorem suam ex absoluta promissione obligare voluit, ad viduitatem seruandam, vel sub conditione donationis, aut legati; *v.g. concedo illi vsumfructum fundi, si à secundis nuptiis abstinuerit.* Priore casu arbitror dicendum esse: si continentiæ periculum postea immineat viduæ, vt consultum ei videatur nubere; solutam esse obligatione promissionis; quia non censetur obligare se homini voluisse cum tanta difficultate. Sin autem facilè, ac laudabiliter statum viduitatis seruare possit; puto obligatam esse vi promissionis factæ: ideòque peccaturam, si fidem temerè violet, quandoquidem omnis promissio obligat, quæ obiectum honestum, ac possibile habet.

15 Quæres: Vtrùm mortaliter peccabit, an venialiter? Resp. plerumque tantum venialiter, si iuramentum non accessit, de quo vide Sanch. *l.*7. *disp.*88. *n.*47. Ratio est, quia præsumendum est, noluisse se obligare ex iustitia, sed tantùm ex virtute fidelitatis obligantis sub veniali, de quo vide Sà *verb. promissio, n.*2. Sed etsi ponamus, voluisse se ex iustitia obligare; quia erat reciproca promissio inter virum, ac mulierem, non transeundi ad secundas nuptias post mortem alterius, excusari tamen potest à peccato mortali ob leuitatem materiæ, quia exiguum damnum censetur quod coniugi mortuo per id infertur: nisi fortè liberi ex ipso superstites sint, quibus graue damnum ex tali matrimonio accidet: quo ipso casu si promissio iuramento confirmata est, eius relaxatio facilè, & sine causa fieri non debet. Si autem defunctus vxorem suam non simpliciter obligare voluit ad viduitatem, sed sub conditione, si legato potiri velit; tunc non solùm in externo, sed etiam conscientiæ foro alterutrum debet præstare, ex quod relicta, vel abstinere à nuptiis; vel si ad secundas nuptias transire velit, carere legato, aut si illud iam accepit, restituere, sicuti constat ex *Auth. cui relictum, Cod. de indicta viduitate,* & docent DD. communiter apud Sanch. *l.c. disp.*34. *l.*7. *disp.*91. *num.*5.

CAP. XI.

DE EXECVTIONE TESTAMENTI, aliarumque vltimarum voluntatum.

SVMMARIVM.

1 *Si nullus à testatore executor nominatus est, ad hæredem executio spectat: nisi quòd in quibusdam casibus executio ad Episcopum spectat communi iure.*

2 *Qui executor à testatore nominatus est, non cogitur hoc onus suscipere, sed priuandus est commodo, quo ex dispositione testatoris ipsi prouenturum esset.*

3 *Fratres minores de obseruantia executores testamentorum esse non possunt, alii verò Religiosi non nisi cum licentia Prælati. Sed in Societate IESV requiritur ad hoc dispensatio Præpositi generalis.*

4 *Facultate, quam Ordinis Prælatus subdito dare potest etiam ipsemet vti non prohibetur.*

5 *Si Religiosus contra canonum decreta executor testamentarius sit, acta eius valent.*

6 *Clericus, vel Religiosus testamenti executor, legatum inter pauperes, vel ad causas pias distribuendum, Monasterio, vel Ecclesiæ suæ applicare potest.*

7 *Non videtur executor sibi ipsi applicare posse legatum pauperibus relictum, tametsi ipsemet pauper sit.*

8 *Legata ad causas pias ob incertitudinem loci, Ecclesiæ, &c. caduca non sunt, sed plerumque pauperiori Ecclesiæ, Xenodochio, &c. danda erunt.*

9 *Si indeterminatè legata sit res à natura terminos non habens; sed ex arte, industria hominis, sufficit dare, quod in eo genere pretii minimi est, nisi coniectura sumi possit aliud testatorem voluisse. Idque etiam in legatis locum habere improbabile non est.*

10 *Legata pia, si ad vsum à testatore destinatum applicari*

nequeant, ad alium pium vsum adhiberi debent.

31 *Legata ad alium vsum, contra, aut præter defuncti voluntatem applicari non possunt, nisi per dispensationem summi Principis ex iusta causa. Interdum tamen ad Episcopum, atque hæredem, vel executores pertinet interpretari, non alienum fore à voluntate defuncti, si mutatio fiat.*

32 *Hæres, aliique executores, si negligant, aut longo tempore differãt soluere legata, præsertim pia, grauiter peccare cẽsendi sũt.*

33 *Hæredem, vel executorem negligentem, si laicus sit, vterque iudex, ecclesiasticus & sæcularis, compellere potest ad exequendas vltimas voluntates defunctorum.*

34 *Legatarius post aditam hæreditatem rei sibi legatæ dominus efficitur.*

35 *Si nemo sit, qui legata, præsertim pia, exigat, aut exigere possit, ad iudicem pertinet hæredem compellere, vt soluat.*

1 QVæstio I. Quisnam possit, vel debeat esse executor testamentorum? Respondeo & dico I. Si nullus testamenti executor à testatore nominatus est, ad hæredes executio pertinet, etiam quod attinet ad legata pia, sicuti colligitur ex *c. nos quidem, & c. si hæredes de testam.* Excipiuntur tamen legata pro redemptione captiuorum, & alimentis, siue eleemosynis pauperum, horum enim executio ad Episcopum, tamquam patrem pauperũ, & miserabilium personarum, si nullus alius executor relictus est, spectare debet, secundum *Auth. de Eccles. tit. §. si quis pro redemptione, & l. nulli, C. de Episc. & Clericis,* & docet Abb. *in cit. cap. nos quidem, n. 4.* Cou. *n. 11.* Mol. *disp. 247.* Spectanda tamen hac in re est cuiusque loci consuetudo.

At verò in defectum aliorum executorum, ad Episcopum deuoluitur executio, præsertim quod attinet ad pias dispositiones; videlicet executor, aut hæres, intra annum à die admonitionis numerandum, exequi distulerit, *cap. nos quidem, de testam. Auth. de Eccles. titul. §. si quis autem pro redemptione, vers. si autem,* qui hoc & singulariter annotauit, Gl. *c. tua, verb. piis voluntatibus, de testam.* Sylu. *verb. testamentum, 2. q. 8.* Præterea si quis animam suam, nullo executore nominato, hæredem instituerit, ad Episcopum loci pertinet executio. Et hoc est, quòd Trid. Concilium *sess. 22. cap. 8. de reformat.* ait, in casibus à iure concessis, Episcopos exequi posse vltimas voluntates, etiam vt Sedis Apostolicæ delegatos.

Legi possunt *c. si hæredes, c. tua, c. Ioannes, de testam.* quibus locis decernitur, quod Episcopus, seu loci Ordinarius Prælatus, hæredes, aliosque executores, non obstante etiam testatoris prohibitione, compellere debeat ad executionem vltimæ voluntatis: idque subtractione emolumentorum, quæ ipsi ex testamẽto alioquin accipere possent; item censuris, ac denique remotione. Quæ maximè locum habent in relictis ad causas pias, si post admonitionem intra annum soluta non sunt, iuxta *cit. Auth. de Ecclesiast. titulis, §. Si quis autem pro redemptione.* Atque hoc sensu Episcopi rectè dici possunt supremi testamentorum executores, quia ad ipsos pertinet executoribus attendere, eosdemque negligentes compellere, ac denique in ipsorum defectum vltimas voluntates implere maximè in causis piis. Sed extra hos iure canonico expressos casus, se Ordinarii locorum immiscere non debent; sed secundum voluntatem, ac dispositionem defuncti, executionis cursum liberum relinquere: cum quisque rerum suarum arbiter sit & moderator.

Dico II. Executores testamenti à testatore constitui possunt vnus, vel plures: siue ex hæredibus, siue ex aliis: & non tantũ masculi, sed etiam fœminæ, sicuti colligitur *ex cit. c. nos quidem, & à l. filio, ff. de alimentis legatis:* Et non tantùm laici, sed etiã Clerici, ac Religiosi, *c. tua nobis, c. Ioannes, de testam.* quandoquidem executio iustæ voluntatis defuncti inter pia opera numerari solet.

Quòd si vnus executorum vita functus fuerit, vel ob absentiam, v.g. accedere non possit, tum alter solus ad executionem procedere potest, nisi testator aliud expresserit, *cap. Religiosus, §. sanè, de testament. in 6.*

2 Dico III. Is, cui à testatore munus executoris, seu ad pias, seu ad profanas causas: demandatum est, suscipere illud nõ cogitur: sed postquam semel suscepit, secundùm eiusdem defuncti voluntatem exequi compellitur. Colligitur *ex cit. c. Ioannes,* & docet ibidem Gl. *verb. mandatum susceptum,* Abb. *n. 3.* Porrò si executori aliquid in præmiũ, ac veluti sub conditione, ac modo obeundi muneris relictum fuerit, ipso iure amittit, si munus suscipere recuset. Sin autem ipsemet hæres, vel legatarius oneratus sit iussum testatoris exequi, tunc nisi obediat, priuandus est à iudice omni commodo, quod ex testamento ipsi prouenturum esset, vti habetur, *in Auth. de hæredibus & Falc. §. his igitur à nobis. Auth. hoc amplius, C. de fideicommissis, & cap. licet, de voto,* vbi hæres nolens exequi votum, cuius executio ipsi à patre iniuncta fuerat, hæreditate paterna priuandus dicitur. Eademque ratione, si is cui aliquid à defuncto legatum, ab eodemque tutor testamentarius liberorum nominatus est, tutelam suscipere recuset; commodo, seu legato, quod alioquin ex testamento capturus esset, priuandum fore, ex communi docet Mynsing. *centur. 6. obseru. 87.*

3 Quæstio secunda. Verum Religiosi testamentorum executores esse possint? Respondeo & dico I. *Fratribus Minoribus de obseruantia munus executoris testamentarii omnino prohibitum est,* vt neque eorum Prælati dispensare, seu licentiam dare possint, *Clement. Exiui, § proinde, cum ver, de verbor. signif.* vbi tamen adiungitur, quòd *in exequendis testamentis consilium dare eorum statuto non obsistit: cũ ex hoc ipsis circa bona tẽporalia nulla iurisdictio, siue actio in iudicio, siue dispensatio.* Ex quo rectè inferunt Angelus *verb. executor. n. vlt.* Cou. *c. tua, nu. 1. de testam.* Rodrig. *tom. 3. Regul. qu. 70. ar. 2.* Sanch. *lib. 6. moral. c. 11. qu. 2. nu. 32.* Si testator præceperit executoribus, vt aliquod legatum, v.g. inter pauperes distribuant, cum consilio vel electione Fratrum Minorum; quòd executores ex quadam morali æquitate consilium requirere, & electionem sequi debent, si Prælatus, seu Guardianus licentiam det operi huic promouendo, quòd secundùm se pium est, & nullam fermè occupationem, distractionemque adferens. At verò ea necessitate sequi non tenentur executores directionem Fratrum; alioquin ipsi potiùs executores forent quoad effectum, aliique eorum ministri, & subordinati; quod fieret in fraudem canonis, vti benè docet Sylu. *verb. testam. 2. q. 2. dict. 7.* & sequitur Molina *tom. 1. tr. 2. disp. 137. verb. illud est obseruandum.* Quamobrem si testator conditionem apposuit, vt, nisi consilium Fratrum executores petant, vel sequantur, irrita sit executio; hoc casu corruet ipso iure nominatio executoris, quippe facta sub forma iure prohibita, & impossibili reputata.

Dico II. Alii Religiosi testamentorum executores esse non possunt, seu ad pias, seu ad profanas causas, nisi cum licentia Prælati, qui in exemptis Ordinibus est regularis Prælatus Monasterii in exemptis Episcopus. Constat *ex c. de testam. in 6. Clem. vn. eod. tit.* In Religione autem Societatis Iesu hanc licentiam solus Generalis Præpositus ob causam necessitatis dispensatiuè concedere potest, vti habetur *p. 6. Constit. cap. 3. § 7. in declarat. litt. D.*

4 Verumtamen ipsimet Ordinum Prælati executores testamentorum esse non prohibentur, ob generalem regulam Syluest. *loc. cit.* Rodr. *cit. c. 70. ar. 1.* Sanch. *n. 5. §. Religiosus tamen:* Quòd facultatibus, quas Prælatus Monasterii subditus concedere potest, eisdem ipsemet vti non prohibetur, nisi à Superiore ipsi interdictum, vel aliud statuto Ordinis decretum sit. Deinde si regularis extra obedientiam actualem viuat, sæculari Ecclesiæ adductus; executor testamenti esse poterit, cùm cesset in ea ratio prohibitionis, teste Gl. *in cit. cap. 2. verb. Religiosus,* Sanch. *num. 4.*

Porrò si Religiosi claustrales testamenti executores fuerint, rationem reddere debent locorum Ordinariis; à quibus etiam puniri poterunt, si in executionis officio deliquisse reperiantur; quamuis alioquin à iurisdictione illorum exempti sint. Ita habetur *in cit. Clement. vnic. de testam.*

5 Dubitatur verò Doctores primò. Si Religiosus quicumque contra canonum prohibitionem, testamenti, aut cuiuscumque vltimæ voluntatis executor sit, vtrum gesta eius valeant, si exceptio defectus potestatis in iudicio ipsi non obiiciatur? Et probabilior est responsio; Quòd valeant gesta, cùm adsit, spectato iure naturali, sufficiens voluntas testatoris, & executoris; neque canones infirment, quamuis prohibeant, sicuti benè docet Sanchez *num. 44. argum. l. filiusfam. §. veterani, ff. de Procurator.* vbi habetur; Tametsi miles procurator in iudicio esse non possit, si tamen appellatur, acta eius valere: licet contrarium sentiant Sylu. Couar. Molina, *locis supra cit.*

6 Dubitatur secundò; Vtrùm Religiosus testamenti executor legatum inter pauperes, aut causas pias distribuendum Monasterio suo applicare possit? Eademque ratio est de Clerico beneficiato, comparatione Ecclesiæ. Responsio est affirmatiua, apud Sylu. *verb. testam. 2. q. 2. dicto 5. resol. verb. restitutio, 15. n. 8.* Sanchez *lib. 6. c. 11. n. 56.* Quia nulla ratio afferri potest, cur non liceat æquè Monasterio indigenti, quam alteri causæ applicare, nisi quia in causa propria executioni auctoritatem præberet. Sed hæc ratio non obstat, quia causa Monasterii distincta est à causa, seu persona professi; sicuti & causa Ecclesiæ cuiuscumque distincta est à causa beneficiatii. Quare eadem ratione quilibet executor iussu pauperibus dare, potest tribuere consanguineis suis verè indigentibus, etiam propriis filiis, quamuis illegitimis, aut spuriis, quia euidens est distinctio inter dantem ac recipientem, vti docent Gl. & Rosella *loc. cit.* Sanch. *num. 52. & 55.*

7 Quòd autem sibi ipsi executor eleemosynam applicare non possit, si testator notam habuit ipsius paupertatem, videntur supponere plerique Doctores, propterea, quòd testator, si sciuisset eum capacem esse legati, expressè ei aliquid reliquisset, & nõ tali modo capiendi potestatẽ fecisset. Qua simili ratione docet DD. apud

apud Sanch. *n.* 55. quod is, cui potestas commissa est eligendi successorem primogenituræ, seipsum eligere non posse. Siu verò testator ignorauit paupertatem executoris, vel ea posteà superuenit, hoc casu non minus sibi ipsi, quàm aliis pauperibus, ex legato inter pauperes distribuendo applicare poterit, secundùm præsumptam voluntatem domini, quo casu vera est sententia S. Th. 2.2. *quæst.* 32. *art.* 9. *ad* 3. iunct. Caiet.

Quæstio III. Quomodo relicta incerta executioni mandanda sint? Respondeo & dico I. Si incertitudo sit ex parte personæ, v. g. legatarii, quia duo eodem nomine appellantur, neque ex coniecturis colligi possit de quo testator locutus fuerit ciuili iure corruit legatum, *l. si fuerit, l. si quis pluribus, ff. de rebus dubiis, l. si duo sunt Titii, ff. de testam. tutela.* Quamuis Mol. *disp.* 197. existimet, in conscientiæ foro legatum hoc casu inter vtrumque secundùm proportionem dubii, diuidendum fore: quia æquitas naturalis sic exigat. Responderi tamen potest, etsi ita sentiendum sit, spectato iure naturali præcisè, tamen ciuilibus legibus contrarium statutum fuisse, boni publici causa, tum ad litium occasionem auferendam, tum ad excitandum studium testantium, vt voluntates suas clarè, non ambiguè exprimant, si sciant, alioquin irritas, & inefficaces fore.

8 Excipienda autem sunt legata ad pias causas, quæ ob incertitudinem loci. Ecclesiæ, &c. caduca non fiunt, nisi habetur in *Auth. de Ecclesiasticis titulis, c. 6. Si quis in nomine magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi hæreditatem, aut legatum reliquerit: iubemus Ecclesiam loci illius, in quo testator domicilium habuerit, accipere. & cap. Si quis autem vnum Sanctorum hæredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, & non specialiter nominauerit locum, in quo est venerabilis domus; inueniantur autem in eodem loco, aut Ciuitate plura oratoria eiusdem Sancti; illi magis domui, quæ pauperior est, præbeatur. Si autem non est in Ciuitate basilica nominati Sancti, inueniatur autem in territorio eius, illi detur: Si autem neque in territorio eius reperitur eiusmodi domus, tunc Ecclesiæ Ciuitatis* (siue parochiæ) *in quo testator domicilium habuerit, præbeatur.*

Simili modo, si aliquid absolutè, & sine expressione loci pauperibus, vel Ecclesiæ ædificandæ legatum fuit, executionem fieri oportere in loco, vbi testator domicilium habuit, *l. si quis ad declinandam, C. de Episc. & Clericis.* Nisi sit extraneus, vt domicilium eius ignoretur, vel multùm distet, tum dabitur pauperibus loci, vbi mortuus est, arbitrio Episcopi eiusdem loci, si defunctus alium executorem non designauit, sicuti habetur *in l. nulli, C. de Episc. & Clericis, & in cit. §. si quis autem pro redemptione captiuorum,* & tradit Molin. *tom.* 1. *tr.* 2. *disp.* 157.

Deinde statuitur *in cit. illo §. Si quis in nomine,* & notat Gl. *in c. indicante, de testam.* Si in aliquo testamento, vel legato dubium sit, ex duobus locis piis, vtri conferendum, seu propter incertitudinem verborum, seu propter hæreditatis in sufficientiam, tunc locum pauperiorem, & magis indigentem præferri oportere. Quod etiam notauit Ludou. Miranda in *Man. tom.* 1. *q.* 32. *a.* 8. vbi ait: Monasteria Monialium, quippe quæ plerumque indigentiores sint, præferenda esse Monasteriis virorum.

Præterea, si quippiam absolutè, ac generatim relictum pro pauperum alimentis, videtur esse in arbitrio executorum; vel, si nulli executores constituti sunt, in arbitrio Episcopi, distribuere in eos, qui verè pauperes sunt, sicut colligitur *ex cit. Auth. si quis autem,* & docet ibid. Gl. *marginalis ex Bartholo.* Bene etiam admonet Palud. *in* 4. *d.* 15. *qu.* 3. *art.* 7. *concl.* 4. Nomine pauperum tales intelligendos esse, qui victum incertum habent ex eleemosynis fidelium, non autem ea Xenodochia, vel Religiosorum Monasteria, quæ ex fidelium, eleemosynis collectum annuum sufficientem victum obtinent. Hæc autem omnia, quæ dicta sunt, intelligi debent, nisi coniecturæ adsint, ex quibus probabiliter cognosci possit, quænam fuerit determinatè voluntas testatoris: hæc in primis attendenda est, sicuti notat Abb. *c. nos quidem, de testam. num.* 13. *& art.* 4. *num.* 4. Cou. ibid. *num.* 2. Molin. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 197. *propè finem.*

9 Dico II. Si incertitudo sit ex parte rei, refert, verùm ea certos fines, ac terminos à natura habeat, vt puta si legatus sit bos, equus. An verò terminum, ac finem non habeat à natura, sed ex arte & humana industria, vt domus, vestis, scutella. Priore casu, danda est vna ex mediocribus, *l. legato generaliter, ff. de legatis,* 1. vbi Gl. *verb. pessimus,* addit, distinguendum esse in tali casu: vtrũ eiusmodi rerum genus sit in patrimonio testatoris: tunc electionem pertinere ad legatarium, dummodo non eligat meliurẽ, iuxta *§. si generaliter,* iun. Gl. *ver. electio legatarii, Instit. de legatis:* Et facta semel electione, non potest deinde mutato animo aliam rem eligere, *l. seruum, electione, in princ. ff. de legata,* 1. Sin verò non sit in patrimonio testatoris, pertinet electio ad hæredem: quia res aliena non potest optari, aut vindicari, ait Abb. *in c. indicante, n.* 5. *de testam.* Posteriore autem casu electio pertinet etiam ad hæredem, qui rem in eo genere quamuis minimam, dando liberatur, *l. legato, l. si ita scriptum, in fine, ff. eod.* Idemque sentiendum de rebus legatis in numero pondere, vel mensura consistentibus: nam sufficit, quod in eo genere, ac quantitate minimum est, tribuere, *l.* 3. *ff. de tritico, vino, & oleo legato,* Dummodo non recedatur à verborum proprietate, aut consueto vsu; multòque à testatoris voluntate, si ea ex coniecturis colligi possit, sicuti habetur expressè *in l. nummis. ff. de legat.* 3. *Nummis indistinctè legatis, receptū est, vt exiguiores legati videãtur: si neq; ex consuetudine patrisfam. neq; ex regione, vnde fuerit, neq; ex contextu testamenti possit apparere.*

Excipiunt autem DD. communiter ab hac assertione legatum ad piam causam, quòd si indeterminatè factum sit, nec appareat, quale testator intellexerit, præstandum esse quod in tali genere melius est. Ita enim docet Bart. *in l. Titia, §. Seia, ff. de auro, & argento legato.* Abb. *c. indicante, de testam. num.* 6. *& in c. ex parte, n.* 4. *de censib.* Cou. *in cit. c. indicante, n.* 5. Contrarium tamen non improbabiliter cum Baldo, & aliis apud Cou. *loc. cit.* respondent Molina *disp.* 198. Sanch. *lib.* 4. *moral. c.* 13. *n.* 8. *& c.* 15. *num. vltim.* Etiam in legatis piis indeterminatè factis sufficere præstare rem, quę in eo genere minimi pretii est. Nam in dubio melior est conditio domini possidentis, qui proinde nullo iure soluere cogitur, nisi ostendatur debitor. Atqui, si res aliqua indeterminatè legata sit ad causam, seu piam, seu profanam; tunc hæres post aditam hæreditatem, omnium rerum defuncti dominus & possessor existit; Ergo soluere non tenetur legatum, nisi secundùm eum valorem, quo certò, vel probabiliter constat, à defuncto obligatum fuisse. Accedit, quòd ipsemet testator, si quippiam Ecclesiæ promiserit, in dubio satisfacit, præstando rem in eo genere minorem, iuxta *cit. c. ex parte de censib.* Ergo similiter hæres, personam defuncti repræsentans. Illud tamen valdè probabile est, quod idem Abb. tradit *in cit. c. ex parte, n.* 5. Licet ciuili iure vitietur promissio, vel legatum ob nimiam generalitatem, vt si quis promisisset triticum, quia dando modicam quantitatem liberaretur, *l. triticum, ff. de verb. oblig.* Tamen secundùm æquitatem Canonicam, si appareat, voluntatem promissoris, vel testatoris fuisse obligationem aliquam inducendi, vir bonus in causis piis arbitrari debet, quid spectatis circumstantiis, dandum sit.

Quæstio IV. Vtrùm voluntates defunctorum, præsertim circa relicta ad causas pias, ab executore, vel Episcopo in alium pium vsum interdum commutari possint? Respondeo.

10 Et dico I. Si legata pia ad eum vsum, quem testator voluit, nequeant applicari, non ideò caduca fiunt: quia principalis intentio fuerat in salutem animæ, ad honorem Dei relinquere: quare arbitrio Episcopi, & executorum ad aliam piam causam applicanda sunt, ita tamen, vt quatenus fieri potest, defuncti voluntas impleatur. Habetur *in c. nos quidem, de testam.* & notat ibi Cou. n. 12. Abb. n. 6. vbi admonet: Si *pecunia relicta à testatore ad monasterium construendum; non sufficeret, debet conuerti in alium pium vsum: sed vnum semper nota, quòd ista conuersio non potest fieri per solum hæredem: nec per solum Episcopum: sed per vtrumque.* Excepto, si hæres, vel alius executor in tali casu Episcopo sine iusta causa consentire recuset: tunc eo etiam inuito, Episcopus propositum suum exequi poterit, sicuti colligitur *ex cit. c. nos quidem,* & cum Felino docet Rhocus de Curez *de iure patronatus, in* 6. *de definitionis verb.* n. 32. Cou. *cit. c. nos quidem, n.* 3. Præterea, si cuipiam pauperi, vel Religioso relictum fuerit, non in fauorem eius personæ, sed ita salutem animæ, seu tamquam ob piam causam (quod in dubio præsumitur) tunc etsi personæ illi dari non possit, ad alium piũ vsum conuerti debet, sicuti docet Abb. *in cit. c. nos quidem, n.* 4. Mol. *disp.* 294. *arg. l. legatum, ff. de vsufr. legato.*

11 Dico II. Si voluntas defuncti iustè, & honestè impleri potest, non est concessum executoribus, vel Episcopo eam in aliud opus, quantumuis melius videatur, commutare, sicuti cõstat *ex c. conquestus de foro compet. c. quia nos, de testam. & c.* 4. *de causa* 13. *q.* 2. ex S. Gregor. 1. *lib.* 3. *epist.* 9. refertur, quòd *vltima voluntas defuncti modis omnibus seruari debet.* Et *in Clem. quia contingit, de religios. domibus. Cum ea, quæ ad certum vsum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeat non ad alium, salua Sedis Apostolicæ auctoritate conuertit.* Consentit Trid. Concil. *sess.* 22. *c.* 6. *de reform.* vbi in primis supponitur, commutationes vltimæ voluntatis, non nisi ex iusta, & necessaria causa fieri oportere à Sede Apost. Additur verò, si eiusmodi commutationem executio Episcopis à Sede Apost. legetur, quòd talem executionem prius facere nõ debeant, quàm summariè & extraiudicialiter cognouerint, nihil in precibus Summo Pontifici oblatis, subreptionis incurrisse: qui est verus sensus dictis *c.* 6. apud Lud. Molinam *tom.* 1. *tr.* 2. *de iustitia, disp.* 240. *col.* 5. Eaque simili ratione in ciuili iure, prohibitum est *l.* 14. *& ff. de administr. rerum ad ciuitates pertinentiũ:* Ne res ciuitati, vel municipio legata in aliã rem, quàm defunctus voluerit, circa Principis auctoritatem, conuertatur, Meritò autem excipitur Principis suprema potestas: quippe cum is toti

Reipublicæ præpositus, quæ ad eius commodum spectant, prouidere debeat: Quare ob eandem causam, si in relictis Eccles. modus aliquis, vel conditio adiecta fuerit, quæ congruere non videatur, ea tamquam inutilis adiecta sum: Pontif. auctoritate declarari potest, sicuti docet Driedo *lib. 2. de liber. Christiana, cap. 4.*

Excipiendum tamen arbitror, nisi causa aliqua, vel de nouo incidens, vel ignorata à testatore subsit, quam si testator præuidisset, vel cognouisset, aliter disposuisset; & nunc quoque, si viueret, contentus esset legatum pium in alium vsum quàm destinatat, conuertit; quòd secundùm EpiKeiam interpretari ad Episcopū, & hæredem, aliosque executores pertinet, v.g. si testator leget Ecclesiæ pecuniam ad vasa sacra conficiendæ; & Ecclesia ista non indigeat vasis sacris, sed potius casulis. Qua etiam ratione defendi potest, quod docet Cou. *in c. tua, nu. 12. de testam. Auctoritate Episcopi posse pecuniam à testatore in certum vsum pium non ita necessarium, destinatam expendi in alium item pium vsum magis Christianæ Reipublicæ, ac Relig. necessarium, cui necessitati aliunde subuenire nequeat absque magna difficultate.* Et Sà *ver. testament. nu. 33. Potest Episcopus cum consensu executorum conuertere in maiorem publicam necessitatem, quod in minorem erat relictū; item quod non potest commodè fieri, in aliud conuertere.* Hæc enim intelligenda esse arbitror, non de propriè dicta dispensatione, quippe quæ circa supremas voluntates ad suum Principem spectat; sed de interpretatione secundùm EpiKeiam, quòd in tali casu commutatio legati non fiat contra voluntatem defuncti. Ponamus enim, v.g. testatorem alieni Ecclesiæ legasse aureos 100. quia indigebat ornamentis, vel restauratione, posteà verò non indigeat; quia ab alio interim donata est: hoc casu poterit Episcopus, cum hæredis, vel executorum consensu, pecuniam conuertere in alium similem pium vsum, qui magis necessarius videbitur.

Porrò in alijs legatis ad causam profanam; & priuatam facilius commutatio fieri potest, consentiente non tantùm hærede, sed etiam legatario, quippe qui iuri ac fauori suo renuntiare potest. Vide Sylu. *verb. legatum, qu. 11. & 13.* Ioan. Molanum *tractat. de testamentis pijs, cap. 27.*

Quæstio quarta. Intra quod tempus hæres, alijque executores defuncti voluntatem exequi debeant, & quis eos ad executionem compellere possit? Respondeo.

12 Et dico I. Hæres, aliique executores, post hæreditatem aditam, & inuentarium confectum, statim tenentur soluere legata, & alia exequi, quæ defunctus præceperat, nisi iusto impedimento excusentur. Ita habetur *in c. si hæredes, de testam.* vbi Abb. *num. 5.* Cou. *n. 4.* Mol. *disp. 251. §. dubium item est,* Syl. *verb. testam. 2. qu. 6. & 9.* P. Nau. *lib. 3. de rest. c. 4. nu. 165.* Causam autem etiam differendi aliquamdiu executionem legati pie commemorat. S. Tho. *quodlib. 6. ar. 14.* Vt res defuncti maiore prætio vendi, & ampliores eleemosynæ in pauperes secundùm defuncti voluntatem distribui possint: secus si longo tempore expectandum sit, & non multò maior pecunia prouentura existimetur. Rectè enim notat Syl. & P. Nau. hæredem, atque executores, si diu differant solutionem legatorum; grauiter peccare non tantùm aduersus eos, quibus relicta sunt; sed etiam interdum aduersus defunctum, si tardè, vel non integrè præstentur legata pia, & eleemosynæ relictæ in remedium animæ, per sacrificia, orationes, aliaque fidelū suffragia: quin & ipsamet executio legati pij, puta actualis largitio eleemosynæ, non parum momenti habet in satisfaciendum pro peccatis defuncti, cuius nomine, ac voluntate fit, qua de re S. Th. *quodlib. 6. ar. 13.* & Gabr. *in can. Missæ lect. 58.*

His adde, ciuili iure *Instit. de action. §. item mixta,* eos, quia relicta locis sacris legati, aut fideicommissi nomine, dare distulerunt, vsque adeò vt in iudicium etiam vocarentur, in duplum condemnandos esse.

13 Dico II. Spectato iure communi Iudex tam Ecclesiasticus, quàm sæcularis, compellere potest hæredem, vel executorem laicum ad exequendas vltimas voluntates, si negligat; quare officiū huius iurisdictionis est mixti fori, daturque locus præuentioni, sicuti notauit Abb. *in cit. c. si hæredes, n. 3. & in repet. c. cùm esses, n. 32. de testam.* quibus locis specialiter ostendit, ad Iudicem Ecclesiasticum hoc spectare etiam in relictis ad causas profanas. Nā Iudex Ecclesiasticus subuenire debet personis miserabilibus, & destitutis omni auxilio, *c. super quibusdam, de verb. signif.* Sed defunctus omni auxilio destitutus, & idcircò miserabilis persona censetur: cùm causam ipse met suam agere non possit, Ergo &c.

Pœnas autem negligentibus executoribus iure statutas legere potes apud Abb. & Cou. *in cit. cap. nos quidem & c. hæredes.* Sylu. *verb. testam. 2. q. 6. & 8. moral. disp. 251.* Videlicet, vt si intra medium annum, à die publicationis testamenti numerandum, cessante legitimo impedimento, legata pia exequi neglexerint, posteà eadem soluere cogantur cum omnibus fructibus, & emolumentis, quæ à die mortis testatoris percipi poterant, iuxta *cit. cap. si hæredes; Auth. de Eccles. titulis, §. si autem legatum.* Insuper, si bina etiam monitio ab Episcopo facta accesserit, priuentur omnibus commodis in testamento sibi relictis, vti habetur *in citat. Auth. §. si quis autem pro redemptione.* Sin autem hæres paupertatem neget legati, ac sufficere ad pias causas, & in ea negotiatione perseueret, vsque ad sententiam condemnandus est in duplum, *§. item mixta, Instit. de act.* iunct. Abb. *in cit. c. si hæredes, nu. 5.*

Denique si hæredes, aut alij constituti executores legatorum, aliorumue relictorum, seu ad pias, seu ad profanas causas, intra annum post monitionem Iudice, seu Ecclesiastico, seu sæculari factam, exequi intermiserint, omni commodo (excepta sola legitima, si hæredes necessarij sint) ex testamento ipsis proueniente priuantur, iuxta *Auth. hoc amplius, C. de legat. & fideicommiss. & Auth. de hæredib. & Falcid. §. si quis autem non obligat tamen hac pæna in conscientia ante Iudicis condemnationem,* vti annotauit Couarr. *in cit. cap. si hæredes, num. 9.* contra Gloss. *in cit. §. si quis autem verb. auferri.*

14 Dico III. Legatarius cum primùm hæreditas adita est, instituere potest actionem non tantùm personalem ex testamento aduersus hæredem, sed etiam realem vindicationis; quippe cùm ea tempore rei in specie legatæ dominus existat, & perinde quidē secundùm iuris fictionem, ac si statim post mortem testatoris recta via ad ipsum rei legatæ dominium transisset, *l. à Titio hærede, ff. de furtis,* iunct. Gloss. *verba recta via, & l. si tibi homo, §. cùm seruus, ff. de legatis, 1.* Adde, hypothecariam quoque actionem, in securitatem ac subsidium legatario competere in omnes res hæreditatis, & aduersus quemcumque earum possessorem, sicuti habetur *in l. 1. C. communia de legatis,* & docent Abb. *c. si hæredes, de testam.* Gomez *1. resol. cap. 12. nu. 7. & 8.* Mol. *tom. 1. tract. 2. disp. 3.* verum esse admonent de personali, & hypothecaria, seu quasi Seruiana actione, siue res legata sit in specie, puta *hic equus:* siue in genere *aliquis equus, tot mensuræ tritici.*

15 Quòd si nemo adsit, qui petat, vel petere possit legata, præsertim ad causas pias, Iudex tam Ecclesiasticus, quàm sæcularis ex Officio hæredem compellet ad solutionem, sicuti colligitur *ex cap. nos quidem, de testam.* vbi Abb. *n. 5.* notat. Etsi fratres Minores agere non possint in iudicio ad solutionū legatorum; cum pro nulla re temporali iudicio experiri ipsi liceat, *cap. exijt, §. cæterùm cum in eadem, de verb. signif. in 6.* ad Iudicem tamen ex Officio suo pertinere, vt hæredem ad eiusmodi legata Fratribus soluenda adigat: quamobrem interdum Syndicus constituitur, quē nomine Ecclesiæ Romanæ petat: deinde ipsamet ciuitas, eiusue Syndicus ad præstandum legatum tanquam pauperibus, compellere potest, *argum. l. ciuitatibus, ff. de legatis, 1.* Denique etiam ipsimet Fratres extra iudicium admonere Iudicem non prohibentur, vt Officij sui memor ad talis soluenda legata hæredem cogat, teste Rodr. *tom. 2. reg. q. 126. ar. 4. in fine,* Sanch. *li. 7. moral. c. 26. num. 62.* Atque simili ratione, si Domui professæ Societatis Iesu, illiusue Ecclesiæ eleemosyna annua perpetua, vel ad tempus longum relinquatur: licet eiusmodi redditus in iudicio exigendi, vel administrandi potestatem Societatis non habeat; tamen Iudex tum Ecclesiasticus, tum ciuilis, ex Officio compellere deberet hæredem ad soluendum; atque ciuitas, eiusue Syndicus, aut quiuis è populo agere posset, vt ea soluantur, tamquam quæ pauperibus relicta sunt, ait Sanch. *cit. lib. 7. c. 27. n. 10.*

Dico IV. Executores quoque agere possunt in iudicio ad legata pia implēda, tum aduersus hæredem, tum etiam aduersus alios bonorum hæreditatis possessores, modò suprà dicto. Ita *ex l. nulli, l. si quis ad declinandam, C. de Episc. & Cleric.* docet Abb. *capit. Ioannes de testam. n. 4.* Cou. *n. 5.* Syl. *verb. testam. 2. q. 5. dict. 2.* Molin. *disp. 148. §. quòd ad vltimum.* Ad alia verò non pia legata consequenda, qui meri executores testamenti sunt, nullam actionē instituere possunt, sed solùm Iudicis Officium contra hæredem negligentem implorare debent, sicuti constat *ex l. Lucius, §. Mæuia, ff. ad S.C. Trebell. l. hæreditas, ff. de petit. hæred.* & docet Abb. *in cit. cap. Ioannes, num. 5.* aliique suprà citati.

CAP. XI.

DE SEPVLTVRA, ET PORTIONE Canonica.

SVMMARIVM.

1 *Locus sepulturæ Ecclesiasticæ est Ecclesia, & cæmeterium.*
2 *Incumbit præceptum misericordiæ sepeliendi fidelium corpora, si nemo alius adsit, qui sepeliat.*
3 *Ius sepulturæ communi iure competit Ecclesijs Parochialibus, ex priuilegio etiam alijs.*
4 *Religiosis, & Clericis seuerè prohibitum est, ne quemquam ad vouendum, aut iurandum inducant, vt potius in ipsorum Ecclesiam sepulturam eligat.*
5 *Puberes, qui liberum arbitrium habent, sepulturam extra Parochiam eligere possunt.*

6 *Religiosi ius sepulturæ eligendæ non habent, nisi à Monasteriis, vel Collegij multum dissiti decedant: Nouitij autem sepulturam eligere arbitratu suo possunt.*

7 *Prælati Ordinum, qui Superiorum Ordinis sui nullum habent, sepulturam etiam extra Monasterium eligere possunt.*

8 *Qui nulla electa sepultura decessit, sepeliendus est in propria Parochia, nisi sepulchrum Maiorum habeat.*

9 *Famuli Religiosorum intra Monasterium, vel collegium morientes in illorum Ecclesiis sepeliri possunt.*

10 *Omnes fideles in loco sacro sepeliendi sunt, nisi constet decessisse impænitentes, vel nisi ob canonicam pænam, aut censuram prohibeantur.*

11 *Cathecumeni in loco sacro non sepeliendi sunt.*

12 *Omnis peccator mortalis ac notorius sepultura sacra prohibetur, si eum absque pænitentia decessisse præsumi possit.*

13 *Duplex est portio canonica: Vna Episcopalis, & altera Parochialis; vtraque per legitimæ consuetudinis præscriptionem aboleri potest.*

1 QVæstio I. Quisnam sit locus sepulturæ sacræ, & Ecclesiasticæ? Resp. in primis Ecclesia, nam vt Greg. I. ait *l.4. Dial.c.50.* relatus *in c.17.causa 13.q.2. Cum grauia peccata non deprimunt hoc prodest mortuis, si in Ecclesia sepeliantur, quòd eorum proximi, quoties ad eadem sacra loca veniunt, suorum quorum sepulchra aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt.* Et S. August. *in l. de cura pro mortuis agenda, c. vlt. Non æstimamus ad mortuos, pro quibus curam gerimus peruenire: nisi quod pro eis, siue altaris, siue orationum, siue eleemosynarum sacrificiis solemniter supplicamus.* Et infrà. *Quod verò quisque ad memoriam Martyrum sepelitur, hoc tantùm mihi videtur prodesse defuncto, vt commendans eum etiam Martyrum patrocinio effectus pro illo supplicationis augeatur,* refertur *in cap.19.ead.qu.*

Denique cœmeterium, quod dictum est quasi dormitorium, in quo fidelium corpora sepelimus, & plerumque est locus annexus, ac vicinus Ecclesiæ consecratæ, auctoritate Episcopi ad sepulturam deputatus, sicuti docet Glos. communiter recepta *c.in Ecclesiastico, 13.q.2. verb. si terram.* Abb. *in c.abolendæ, de sepulturis,* vbi notant; Cœmeterium Canonico iure sacrum fieri, non eò quòd corpus mortui illatum est; sed quòd Episcopi auctoritate ad fidelium sepulturã deputatum. De qua re vide, quæ dicam *lib.4.t.5.c.5.n.1.* Admonet autem Sylu. *verb. sepultura, qu.1.* cœmeterium constitui etiam pone, *aliquantulum remotũ ab Ecclesia propter fœtorem;* præsertim pro eorum corporibus, qui peste moriuntur.

2 Denique notant Bannes *t.2.q.32.ar.2. concl.3.* Valent. *to.3. disp.3.q.9.p.2.* Sà *ver. sepultura, prope finem;* Mortale peccatum esse, si quis fidelium corpora sepelire negligat, cum nullus alius adest, qui id Officium præstet: quin opera charitati ac misericordiæ in casu eiusmodi necessitatis obligatoria fiunt, sicuti constat *ex l.2.tract.3.cap.6.*

3 Quæstio II. Quibus ius sepulturæ competat? Respondet Abb. *c.certificari de sepult. n.8.* Syl. *q.3.* Communi iure conuenire solùm Ecclesiis, quæ habent populum, siue Parochialibus: nam vt Sacramenta, verbi Dei prædicatio; ita & sepulturæ Officium fidelibus præstare, ad eorundem Pastores pertinet, vt colligitur *ex Clem. dudum, §. verum, de sepult.* At verò priuilegio Papæ ius sepeliendi fideles, concessum est etiam Religiosis. in primis Ordinis Prædicatorum, vt Minorum, vt videre est *in cit. Clem. dudum:* deinde verò etiam aliis. Atque item Episcopum, ex causa, cum consensu Capituli, ius sepeliendi alicui Ecclesiæ non Parochiali concedere posse affirmant ibidem Abb. *n.9.* Mol. *disp.214.*

His duo adde. Primum Religiosi: qui hi iam à Papa sepeliendi potestatem habent, si cum Episcopo, vel Parocho paciscantur de non sepeliendis Parochianis, valet pactum: quandoquidem priuilegio suo renunciare possunt, *cap.1. de pactis in 6.* Neque opus est adhiberi consensum Generalis, aut Prouincialis Ordinis; sed sufficit immediatum Prælatum, puta Priorem, Guardianum vna cum Capitulo consentire *cap.3. de pactis in 6.*

4 Secundum. *In cap.1. de sepulturis, in 6.* Religiosis, & Clericis prohibetur, ne aliquem ad vouendum, vel iurandum inducãt, vt apud eorum potiùs Ecclesiam sepulturam eligat, vel iam electã vlterius non immutet, idque sub quadruplici pœna: I. Excommunicationis, ipso iure incurrendæ, & Papæ reseruatæ, sicuti videre est *in Clem. cupientes de pænis; in fine.* II. Vt electio talis sepulturæ irrita sit, & corpus defuncti in ea Ecclesia sepeliri debeat: vbi, non electa sepultura, sepeliendum fuisset. III. Si Religiosi, vel Clerici nihilominus sepelire præsumpserint, ad restitutionem sepultorum corporum, si petantur, & omnium quæ sepulturæ occasione acceperunt, obligati existant, sicuti etiam habetur *in c. ex parte, c. cum liberum, de sepult.* IV. Si dictam restitutionem intra decem dies facere recusent, tamdiu eorum Ecclesiæ & cœmiteria Ecclesiastico interdicto subiaceant donec illam adimpleant. Quam Bonif. VIII. constitutionem explicat Rodr. *t.3. regul. qq. 58. art.7.* Præcipuè autem meminisse oportet, quod delictum vnius non debeat in aliorum, vel Ecclesiæ detrimentum redundare, sicuti etiam Suar. notauit *de censur. disp.37. sect.1.n.26.*

5 Quæstio tertia, An, & quis sepulturam extra suam parochiã eligere sibi possit; Respondetur; Omnes puberes, tam masculi, quàm fœminæ, qui liberum arbitrium habent, sepulturam eligere possunt, iuxta *c.1. de sepul. & c. licet, eod. in 6.* in quo habetur, etiã filiumfam. si pubes sit, absque patris consensu, libertate gaudere sepulturam diligendi; impuberi autem à patre deligi posse, si consuetudo, loci permittet: alioquin cum maioribus suis, vel in parochiali Ecclesia sepeliendum esse. Quin etiam matrem, deficiente patre, filio impuberi sepulturam eligere, plerique affirmant; Armilla *verb. sepultura, n.8.* Sà *n. vlt.* Mol. *cit. disp. 214.*

6 Religiosi quoque, cùm velle & nolle non habeant, neque sepulturæ sibi deligendæ libertate gaudent: præterquã si à propriis Monasteriis adeò remoti sint, vt inde ea defunctorum corpora cõmodè portari non possint. Ita habetur *in c. vlt. de sepult. in 6.* iunct. Gl. *fin.* & docent Abb. *in c. nimis, nu.2. de excess. Prælator.* Nau. *comment.2. de Regul. n.43.* Syl. *ver. sepultura, q.6.* Armill. *num.6.* Quod si in tali loco, qui à Monasterio nimis remotus est, Religiosus moriatur non electa sepultura, in Ecclesia Paroch. sepeliendus erit: nisi vicinum sit Monasterium sui Ordinis, vti benè monet Sanch. *lib.6. moral. c.14.n.5.* contra Gl. *in cit. c. vlt.* Et tenetur Monasterium expensas præstare pro sepultura Religiosi *arg. l. si quis sepulchrum, ff. de religiosis & sumptibus funerum:* vbi prætor ait: *Quòd funeris causa sumptus facturus erit, eius recuperandi nomine in eum, ad quẽ ea res pertinet, iudiciũ dabo.* Atqui ad Monasteriũ pertinet Religiosos è vita decedentes tumulare: quin & Nouitios, si proprium patrimonium non habent. Verumtamẽ, Nouitii sepulturæ libertate gaudent, cùm Religiosi nondùm sint.

7 Porrò etiam Ordinum Prælati, si Superiorem in Monasterio non habeant, sepulturam eligere possint, secundùm doctrinã Rosellæ *verb. sepultura 2.n.2.* Rodr. *to.3. reg. q.30. ar.1.* Sed dubium est, vtrùm Ordinis Prælatus deligere sepulturam possit extra Monasterium suum? Respondeo posse, si superiorem in ordine non habeat; licet subditus sit Papæ, vt Generalis præpositus: vel Episcopo, vt Abbas non exemptus. Ita enim docent Abbas *in cap. de vxore, n.5. de sepult.* Syl. *verb. sepultura, q.6.* Armilla *n.6.* Rosella, *2.n.2.* Rodr. *tom.3. reg. q.60. ar.1.* Si autem Superiorem in Ordine habeat, vt Guardianus, vel Prouinciales, liberam eligendæ sepulturæ facultatem non obtinet: cùm Doctores id non affirment, neque Ordinum consuetudo id permittere videatur: licet contrarium significet Sanch. *cit. c.14. num.7.*

8 Quæstio quarta. Si quis nulla electa sepultura decedat, vbi sepeliendus sit? Resp. ex Petro de Perusio *tract. de Canonica portione,* Abb. *c.1. de sepult.* Sylu. *q.8.* Mol. *cit. disp.214.* & dico I. Si quis habeat sepulchrum Maiorũ, in eo sepeliendus est, sicuti habetur *in c.1. de sepult.* Quòd si verò alicuius auus, aliique ascendentes in vno sepulchro: pater in alio iaceat, distinguit Abb. *n.5.* Vtrùm per tale sepulchrum diuersum à Maioribus suis spontè sibi delegerit: an verò præter voluntatem suam eò delatus fuerit: primo casu ait, filiũ sepeliendũ in sepulchro patris: altero casu in sepulchro auorũ, siue maiorum suorũ, & sequitur Mol. *l.c.§. qui à vita.* Adde etiam filios naturales cum patre sepeliendos esse (nisi is in dignitate constitutus sit) spurios autem cum matre, nisi ea illustris sit, sicuti ex cõmuni docet Syl. *cit. q.8. dict.4.* Sà *ver. sepult.*

Dico II. Si quis nõ habeat, sepulchrum Maiorũ, vel in eo commodè sepeliri non possit, sepeliendus est in propria parochia, vbi domicilium habuit, sacramenta percepit, diuinisque officiis interfuit. Ita omnes, & colligitur *ex c.2. & 3. de sepult. in 6.* Eadẽq; ratio est de scholaribus, & similibus personis, quasi domiciliũ habẽtibus, teste Ab. *cit. c.1. de sepult. n.4.* Peregrinos verò, si ad propriã Parochiã deferri non possint, alii aiunt sepeliẽdos esse in Ecclesia Cathedrali, aliĩ in Parochiali eius loci: vbi defũcti sũt: Quare Syl. & Mol. *ll. cc.* consuetudinẽ in ea reseruandã esse admonẽt.

Dico III. Vxor, si sepulturam non elegit, cum marito sepelienda est; nisi alia loci consuetudo sit. Quòd si plures maritos habuit successiuè, cum vltimo, cuius domicilium retinet, & honorem, tumulanda est, *cap. is, qui §. vlt. de sepult. in 6.* Vide Sylu. *cit. qu.8. dict.5.* Abb. *in cit. c. de vxor num.7.*

Dico IV. Nouitius Religionis, si à vita excedat: siue in Monasterio, siue extra, v.g. in domo parentum, vbi cum licentia Prælati, seruato habitu Religioso, iusta de causa moratus fuit: Monasterio sepeliri debet sine obligatione soluendi portionem Canonicam Parocho. Ita ex communi Rodr. *to.1. reg. 99. q.39. a.4.* Ratio est: Quia Nouitii gaudent iuribus & priuilegiis Ordinis sui.

9 Dico V. Famuli domestici Religiosorum Mendicantium in eorum Ecclesiis, vel cœmeteriis, etiam Parocho inuito, sepeliri possunt, si intra septa Monasterii, Collegii, aut Resi-

dentiæ moriantur ex priuilegio Papæ, vti dicere est apud Rodr. t.2.q.67.ar.2. Mol. cit. disp. 214. §. *In nostra Societate, & in compend. priuil. Societ. Iesu, v. famil.* §.1.

10 Quæstio quinta. Quibus sepultura sacra concedenda, vel deneganda sit? Respondeo *ex cap. nullus*, iunct. Gl. *causa* 13.*q*.2. *&c. Ecclesiam*, 2. *de cons. d*.1. Omnes fideles, seu baptizati in loco sacro sepeliendi sunt: nisi constet eos in excommunicatione, aut interdicto, vel in statu mortali, seu impœnitentes decessisse: vel nisi lege canonica, aut consuetudine ob crimen aliquod sepultura spolientur. Quare etiam ad mortem damnati, si pœnitentes excesserunt, in loco sacro sepeliri possunt, sicuti ex communi tradit Abb. *cap. ex parte, n*.4. *de sepult*. Quamuis interdum in crimine pœnam, & ob aliorum exemplum, sacra etiam sepultura priuantur. Qua de re Cou. 2. *resol. cap*.13. *n*.11. Deinde ob nulla debita corpus defuncti sepultura prohiberi potest, neque licet creditoribus vllam actionem, vel molestiam exhibere hæredi, aut executori, nouem diebus post obitum defuncti, *l. cum sit, iunctis Auth. C. de sepult. violato*, & videri potest Cou. *cit. cap*.13. *n*.10.

Sepeliendi in sacro loco non sunt: I. Hæretici, etiamsi eorum hæresis primum post mortem propalata sit, iuxta *cap. sanè profertur*, 24 *q*.3. Neque pagani, & Iudæi, *cit. c. Ecclesiam*. Quibus annumerantur infantes morientes ante Baptismum. Si tamen prolem in ventre matris mortuam esse certum sit, vna cum ea defuncta sepeliri debet: quia fœtus est pars matris, *l.* 1. *& ex rescripto, ff. de inspiciendo ventre* Gl. *in cap. si quidquid, d*.4. *de consecr*. Si dubitetur, an mortua sit proles, scindi debet mater postquam mortua est, non autem dum viuit, cum periculo mortis illi adferendæ, sicuti ex communi docet Syl. *q*.10. Armill. *n*.21.

11 Sed & Cathecumeni Ecclesiastica sepultura carere debent: quamuis pro eis oret Ecclesia, si credentes decesserunt, vti ex communi docet Palud. in 4. *dist*.4. *qu*.3. & consentit S. Ambr. *de obitu Valentiniani*.

II. Sepeliendi in loco Sacro non sunt, Qui seipsum occidit, c. *placuit* 23. *q*.5. Qui semel in anno proprio Sacerdoti confiteri, & Eucharistiæ Sacramentum in Paschate sumere notoriè intermisit, iuxta *cap. omnis, de pœnit. & remiss.* dummodo huius intermissionis nulla probabilis causa excusationis, seu impedimenti afferri possit: Item vsurarius manifestus, *cap. quia, de vsuris, cap. quamquam eod. in* 6. Manifestus raptor. Prætereà Religiosus manifestus proprietarius, *cap. super quodam, de statu Monach*. Si tamen hi, quos numeraui, ante mortem Ecclesiæ conciliati sunt; vel si eos signum pœnitentiæ edidisse, saltem vnius hominis testimonio probari potest, in loco sacro sepeliri debent, sicuti ex communi docet Syluest. *quæst*.6. *dict*.7. Vsurarius tamen non ante sepeliendus est, quàm vsurarum restitutio facta, vel de facienda cautio data fuerit, *citat cap. quamquam*. Vide de hoc Palud. *in* 4. *dist*.15 *quæst*.2. *art*.6.

III. Sepeliendi in sacro loco non sunt: Qui in torneamentis, desi, hastiludii, ex quibus probabile mortis periculum impēdet, occubuit, tametsi ante mortem pœnitentiam, & viaticū acceperit, *c*.1. *&* 2. *de torneamentis*. Idemque sentiendum de iis, qui in duello succumbunt, secundùm Trid. *sess*.25. *c*.19. *de reform*.

12 IV. Omnis peccator mortalis, ac notorius sacra sepulchra prohibetur, si eum absque pœnitentia decessisse præsumi debeat, *c. quibus, & seqq*. 12. *q*.2. & docet Gloss. *in cap. quia de vsuris*, Abb. *in c. ex par*. 1. *in fine, de sepult. & c. fures de furt*. Palud. *in* 4. *dist*.18. *qu*.8. *ar*.1. §. *quantum ad* 4. *concl*. 5. Syluest. *verb. sepultura, cit. q*.9. *dictu* 7. Sà *num*.3. Vt si aliquis in ipso facinore, quod nullo modo excusari potest à mortali, occisus deprehendatur, non præsumitur, contritus decessisse, sicuti notant Doctores nominatim Abbas *in cit. cap. fures*, quia contritio animi est quid facti, quod non præsumitur, sed ostendi debet. Si tamen talis post crimen patratum, qualecumque signum pietatis edidit, vt si in Ecclesia orasse visus est, puto eum in loco sacro sepeliendū fore, si non sit inter criminosos specialiter exceptos: in illis enim certior coniectū requiri solet antecedētis pœnitētiæ de crimine secūdū canones damnato.

Porrò si aliquis horum contra sacros Canones in loco sacro sepultus fuerit, licèt exhumari debeat, si ossa eius ab aliorum fidelium corporibus discerni possint, iuxta *cap. sacris, de sepult. & c. Ecclesiam*, 1.2. *dist*.4. *de cons*. Ecclesia tamen reconcilianda non est, nisi in ea sepultus fuerit excommunicatus denunciatus, vel infidelis, quo casu etiam parietes radi debent, c. *Ecclesiam*, 2. *dist*. 1. *de consecr*. & docet Syl. *verb. sepultura, q*.9. *dict*.12.

Similiter, si alicuius corpus in aliqua Ecclesia, ad quam iure non pertinebat, sepultum fuit exhumari, & restitui debet, cū omnibus oblationibus, si petantur, *c. ex par*. 1. *& c. seq. de sepulturis*.

His adde, quod in Clement. Eos, de sepulchris, excommunicati sunt, qui tempore interdicti extra casus concessos, vel nominatim interdictos, aut excommunicatos non toleratos, aut vsurarios manifestos scienter in loco sacro sepelire præsumunt.

13 Denique, quod attinet ad portionem canonicam, ea duplex est; Vna Episcopalis, quæ est certa portio debita Episcopo ex legatis, & funeralibus oblationibus, quæ facta sunt Ecclesiis, vel aliis piis locis intra diœcesim eius sitis, licet alioquin exempta sint, sicuti docent DD. *in c. relinquisti, de rest*. Syl. *verb. Canonica portio, q*.3. Rodr. *t*.1. *reg. qq. q*.41. Mol. *disp*. 215. Quæ portio alicubi est tertia, alicubi quarta, alicubi dimidia. Pluribus autem locis omninò per contrariam consuetudinem abolita est. Vide Abb. *in c. certificari, de sep. n*.4. *& c. vlt. de testam*. Syl. *qu*.4. vbi numerant ea, ex quibus portio Episcopalis detrahi non debet, videlicet ex relictis ad Ecclesiæ fabricam ornamenta, luminaria, anniuersarium, vel aliud quippiam faciendum in Dei cultum.

Altera est portio parochialis, quæ Ecclesiæ parochiali in qua aliquis de iure sepeliendus fuisset, debetur ex legatis, & oblationibus funeris, factis Ecclesiæ illi, in qua sepultura electa est, licet ea alioquin exempta sit, c. 1. & toto fermè *tit. de sepulturis, Clement. dudum, eod*. Et hæc portio similiter est varia, pro varietate diœcesium; eamque consuetudinem omninò aboleri posse, testatur Abb. in *cit. c. requisisti, n*.18. Syl. *q*.1. Mol. *cit*. §. *dubium est*: Rodr. *t*.1. *reg. qq. q*.39. *ar*.2. Quapropter Trid. Syn. *sess*.25. *c*.13. *de refor*. licet reuocet priuilegia concessa Monasteriis, Hospitalibus, aliisque locis piis, ne quartam funeralium Cathedrali, aut Parochiali Ecclesiæ soluere cogantur, præcipiatque vt à quibus 40. annis antecedentibus solita esset persolui, ab eisdem etiam deinceps eodem modo soluatur; tacitè tamen hoc ipso significat, non fuisse propositum Concilio, locis iis, aut Monasteriis, quæ quadraginta integris annis (tanto enim tempore contra Ecclesiam præscribitur) legitimæ præscriptionis immunitatem consecuta fuerunt, ius acquisitum auferre, sicuti explicat *loc. cit*. Rodr. Quare aliqui Religiosorum Ordines, vt Cistercienfium, nullam portionem præstant, quia non solùm ab an. 40. sed etiam tempore immemorabili nullam præstare soliti sunt; Alii verò nihil de legatis aliisne donatis ad Sacrificia, candelas, &c. sed solùm portionem aliquam de his, quæ ipso die sepulturæ cum funere oblata fuerunt, sicuti docet Rodr. *cit. l*.2. *ar*.3. Sà *verb. sepultura, n*.10. Est igitur in hac re spectanda consuetudo, legitimè præscripta.

TRACTATVS SEXTVS:

De Iudicijs.

CAP. I.

DE IVDICIO.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium diuiditur in Ecclesiasticum, & sæculare, in petitorium, & in ordinarium, & extraordinarium, seu summarium, denique in criminale, ac ciuile.*

2 *Quod Clericus actor coram sæculari iudice in eodem iudicio reconueniri possit, canonico iure receptum non videtur.*

3 *In causa Ecclesiastica laicus vna cum Clerico arbiter constitui potest: sed non Iudex.*

4 *Si vtraque actio ciuilis, & criminalis, ad pœnam, seu vindictā tendit, vna intentata, altera tollitur, secus, si ad diuersa tendunt.*

5 *Qui iniustè læsus est, præter actionem iniuriarum ciuilem, aut criminalem, potest etiam agere ad damni illati compensationem: quæ actio perpetua est, & transit ad hæredes, atque contra hæredes.*

6 *Actio ex quasi maleficio ad hæredes transit, sed non contra hæredes institui potest, cum & ipsa pœnalis censeatur.*

7 *Quod paterfamil. damnum præstare teneatur, si quis piam ex familia deiiciendo, aut effundendo damnum intulit, id in præsumptione culpæ fundatum esse videtur.*

1 IVdicium à *iure dicendo* appellatum est, quia in eo per sententiam cum auctoritate profertur, quod iustum est, seu iuris consonum, *c. forum, de verb. signif. l. nemo, C. de sentent. & interloc. omnium iudicum*. Quare, & persona, quæ iurisdictioni præest, Iudex appellatur, *quasi ius dicens, cit. cap. forus*.

Iudi-

Iudicii variæ diuisiones sunt: Vna sumitur a diuersitate iudicantium: quod aliud sit iudicium *Ecclesiasticum*, & aliud *sæculare*. Ecclesiasticum, seu ad ecclesiasticum iudicem pertinens iudicium est, si contentio sit de rebus seu causis ecclesiasticis, puta de Matrimonio, beneficiis, decimis, &c. vel si sit circa personas ecclesiasticas: hæ enim coram suo, id est, ecclesiastico iudice, ordinariè conueniri debent: etiamsi actor laicus sit: quia *Actor forum Rei sequitur, c. si Clericus, c. cùm sit, de foro compet. & l. 2. C. de iurisd. omnium iudicum*.

Præterea secundùm Gl. à pluribus receptam *in cap. 1. verb. super his, de mutuis petitionibus*; Clericus actor coram sæculari iudice in causis ciuilibus eodem iudicio reconueniri potest. Quam Gloss. secutus est Less. *lib. 2. cap. 29. dub. 6. nu. 52. propter generalem regulam*. Quòd actor eligens iudicem pro se, debet eundem recipere contra se, per modum reconuentionis; non tantùm in eodem negotio, sed etiam diuerso, sicuti habetur in *l. penult. C. de sent. & interlocutor*. Veruntamen Abb. *c. at si Clerici, n. 20. de iudiciis*, & alii apud D. Martham *p. 4. de iurisd. conc. 2. casu 107. n. 2.* melius sentire videntur regulam istam de conueniendis Clericis coram iudice sæculari. Canonico iure receptam esse.

Sæculare autem, seu ad sæcularem iudicem pertinens iudicium est, si contentio sit de re non ecclesiastica, sed sæculari, & inter laicos, vel saltem si Reus laicus sit.

Illud porrò discrimen notandum est; Quòd licèt in causis sæcularibus nihil obstet Clericos iudices constitui; imò olim valdè vsitatum fuerit, vt tales causæ ab Episcopis iudicarentur, vti etiam dixi *lib. 1. tract. 5. p. 5. c. 8. n. 6.* & ostendit Baron. Anni Christi 398. *n. 63.* maximè si essent miserabilium personarum, vt idem annotauit Anno 401. *nu. 60.* In causis tamen ecclesiasticis laicus iudex esse, non debet, sicuti constat *ex conc. Chalced. sess. 2.*

3 Quia laici spiritualia tractare non debent, *c. 2. de Iudic*. Idque ampliari debet secundùm Abb. *in cap. contingit, de arbitr. n. 4.* quòd laicus, neque adiunctio, sibi Clerico, in causa spirituali iudex esse possit sine auctorit. Papæ, sicuti colligitur *ex c. Messana, de elect*. Secus tamen in compromisso, in quo laicus vna cum Clerico super causa spirituali, auctoritate Episcopi, constitui non prohibentur, iuxta *c. per tuas, de arbitr*. Quia arbitrari de re spirituali non est ita actus spiritualis, sicuti est iudicare. Possunt tamen laici in causis ecclesiasticis esse consiliarii, syndici, & actores; cùm hi non agant auctoritatiuè, aut tanquam proprio iure, vti notauit Abb. *in cit. cap. 2. n. 9.*

Altera diuisio sumitur ex diuersitate materiæ: Quòd aliud est iudicium *petitorium*, in quo de rei proprietate aliouе iure: Aliud verò iudicium *possessorium*, in quo de sola rei possessione, vel quasi possessione contenditur. Quamuis autem consultius sit Actori, vt prius experiatur, num iudicio possessorio possessionem nancisci possit, propter possessionis commoda, sicuti dixi hoc *lib. tr. de iust. t. 7. nu. 5.* nihil tamen prohibet quò minus in eodem libello vel narratione idem iudicium cumulari possit, sicuti constat *ex cap. & seqq. de causa possess*. Quin imò tametsi prius de petitorio actum fuerit, non prohibetur Actor, ante conclusionem causæ, vel etiam post conclusiones, si iusta causa subsit, alterum iudicium super possessorio inchoare, ostendendo per violentiam se a possessione eiectum, sicuti habetur in *cap. Pastoralis, eod. tit. & l. naturaliter, §. 1. ff. de acquir. possess.*

Tertia diuisio sumitur ex diuersitate formæ; Quòd aliud est iudicium ordinarium, & solemne, in quo iuris ordo, ac forma obseruatur; videlicet vt reo in ius citato, libellus siue intentione Actoris in scripto edatur; deinde litis contestatio fiat, iuramentum calumniæ præstetur (si id petatur) postea probationes proferantur; denique sententia à Iudice in scripto proferatur: qui ordo iudicii si non seruetur, eius acta irrita sunt, sicuti habetur in *l. prolatam, C. de sentent. & interlocut. omnium iudicum, c. in causis, de senten. & re iudic*. Aliud verò est iudicium *extraordinarium*: seu *summarium*, in quo simpliciter de plano, sine solemni strepitu ac figura iudicii, sola facti veritate inspecta, proceditur, iuxta *Clemen. dispendiosam, de iud. l. nec quicquam §. de plano, ff. de Offic. Proconsulis*, & videri potest Petr. Greg. Tholosan. *l. 47. Syntagm. c. 9. nu. 6. & seqq.* Henr. Canisius *lib. 4. inst. iuris canonici, tit. de iudicio ordinario, & extraordinario*. In omni tamen iudicio Reus conuentus citari debet, data ei copia se defendendi; alioquin processus iudicii irritus est; excepto, si causa notoria sit, & clarum, nullam parti absenti defensionem competere posse, sicuti ex communi docet Abb. *in c. bonæ, 1. nu. 5. de elect*. Quòd legitimè citatus neque per se, neque per procuratorem compareat, cùm comparere possit, contra eum in quibusdam causis, v. gr. matrimoniali iuxta *cap. vlt. §. porrò*, vt lite non contestata, procedi potest vsque ad sententiam definitiuam, sicuti notant DD. *in l. Papinian. ff. de Minoribus*, Abbas *in cap. 1. Qui Matrimonium accusare possunt, n. 3.*

4 Quarta diuisio sumitur ex diuersitate finis; Quòd aliud est iudicium ciuile, in quo Actor suum, vel alterius commodum privatum prosequitur, siue causa ex contractu, siue ex delicto descendat: Aliud verò iudicium criminale, in quo agitur in causa criminis ad vindictam, seu pœnam publicam, siue ea corporalis sit, siue pecuniaria applicanda fisco; aut publici Officii priuatio, &c. Pro cuius pleniore intellectu, notandum est primò ex Iulio Claro *in pract. §. fin. qu. 5. verb. ego tamen*: Quòd crimina, quæ à Magistratu puniri solent, alia contra publicam tantum iustitiam sint, sine offensione particularis personæ, vti sunt hæresis, simonia, blasphemia, &c. ex quibus vna tantùm actio, vel potiùs accusatio descendit, quæ fit ad publicam vindictam: Alia verò sunt crimina, quibus non tantum offenditur publica iustitia, sed etiam persona particularis; vti sunt homicidium, incendium, furtum, iniuria, siue contumelia. Ex his duplex actio oritur; quarum vtraque pœnalis, criminalis vna, & altera ciuilis. Nam quicumque iniuriam passus fuit, siue per seipsum, siue per aliam personam ad se pertinentem, puta pater in filio, maritus in vxore, Prælatus in Religioso: is iniuriam actionem instituere potest: siue ciuiliter, ad pœnam applicandam ipsi actori, quanti iniuriam æstimarit, v. g. 100. aureos amisisse malè, quàm iniuriam hanc sustinuisse: accedente tamen iudicis taxatione, ne iniuriam passus ex affectione nimis æstimando excedat, *l. in actionibus, ff. de in litem iurando, §. summa, instit. de iniuriis*. Siue criminaliter, ad publicam pœnam secundum leges, aut iudicis arbitrium infligendam. Est autem in optione iniuriam passi vtram harum actionem expeteri malit: sed vna earum instituta, altera ipso iure expirat, *l. vn. C. Quando ciuilis actio criminali præiudicat, l. quod SC. ff. de iniuriis*.

5 Notandum secundò: A suprà dictis pœnalibus actionibus diuersa est actio merè ciuilis, quæ tendit ad damni iniustè dati compensationem, per rapinam, percussionem, &c. Hanc actionem, qui per iniuriam læsus est, instituere potest, tametsi actione iniuriarum egerit criminaliter, aut ciuiliter: quia vna per aliam, merè ciuilis; inquam, per pœnalem actionem non tollitur, *l. 2. ff. de vi verborum raptorum, & cit. l. vnic*. Imò tametsi iniuriam aliquis condonarit, quia condonata pœna, restat adhuc compensatio damni, aut rei per vim ablatæ restitutio facienda. Illud verò vsitatissimum esse, admonet Iulius Clarus *in pract. §. fin. q. 2. n. 2.* vt in eodem libello vtraque actio proponatur, principaliter quidem, vt Reus secundùm iuris formam de crimine furti, aut homicidii puniatur; secundariò verò, & incidenter, vt ad illarum damnum, & expensas restituendas condemnetur.

Notandum tertiò; Inter actionem ciuile iniuriarum, & actionem quæ damni iniustè illati compensationem prosequitur, maximum discrimen est; Quia illa, cùm pœnalis sit, annum duntaxat durat, nec transit ad hæredes; aut contra hæredes, ante litis contestationem, *l. iniuriarum actio. ff. de iniur. §. non autem, Instit. de perpetuis*, & temporalibus actionibus. Et requirit Iudicis condemnationem, cùm ex vindicatiua iustitia descendat, ita, vt ante latam sententiam nihil exigi possit: At verò actione merè ciuili petitur id, quod ex commutatiua iustitia secundum ius naturale debitum est, non minus quàm ex contractu mutui, empti, &c. sicuti docui hoc *lib. tr. 3. pag. 1. cap. 6.* Quamobrem, sicuti alia actio, non nisi XXX. annorum spatio, vna cum bona fide, per præscriptionem tolli potest, & non competit etiam hæredibus, ac contra hæredes.

6 Quartò notandum. Præter supra dictas actiones, esse aliam quæ ex quasi maleficio descendit, si quis absque iniuria formali, aut virtuali, damnum dederit, v. g. trabem ex ædibus inconsulto deiiciendo, cum non præclamaret, quia ipsi in mentem non veneat: aut quippiam effundendo, quo prætereunti vestes læsæ sunt. Talis in externo foro ad damni illati compensationem agere potest, *inst. de oblig. ex quasi delicto*: Et transit hæc actio ad hæredes, sed non contra hæredes cum sit pœnalis actio, quæ maleficii, aut quasi maleficii auctorem tantùm sequitur, *§. vlt. cit. tit. Inst. & l. inde Neratius §. Hanc Actionem ff. ad l. Aquiliam*. Quid verò in conscientiæ foro seruandum sit, dixi *in cit. c. 6. n. 2.*

7 Id verò ad extremum quæri potest; Si non ipsemet paterfamilias damnum intulit, sed filius vxor, aut famulus, num actio contra illum institui possit; Respondeo: In primis, de hac re tradendam esse regulam negatiuam, quod paterfamilias non teneatur præstare obligationes, absque iussu suo contractas ab vxore, filiosam. famulis, aut seruis, nisi quatenus in peculio horum reperitur, *Inst. de actionib. §. actione*, & dixi de hoc *supr. hoc l. 11. 4. c. 27.* Veruntamen specialiter statutum est *l. 1. & toto tit. ff. de his qui effuderunt, &c.* Si quid quà vulgo iter est, aut statio, deiectum, vel effusum fuerit, ex quo damnũ alteri datum, quòd paterf. id præstare cogatur, siue is dominus ædium sit, siue habitator, siue inquilinus, tametsi non ipse effuderit, sed alius ex familia, Idque ob publicam auctoritaté decretum censeri debet, ad excitandam ciuiũ vigilantiam, vt tutò omnibus per publica itinera cõmeare liceat.

Videtur

Videtur tamen dicta constitutio de his qui deiecerunt &c. fundari in præsumptione aduersus patremfam. cum culpa omni non carere: quandoquidem ad ipsius Officium pertinet curare, & attendere, vt domestici à damnis inferendis abstineant. Quare eadem ratione Felin. *in c. nulli, n. 1. n. 2. de accusat.* ait: Si visitatores damnum inferant in visitatione. Ordinario imputari, quia debebat idoneos visitatores mittere: Subdit tamen ibidem: Si constet nullam Ordinarii culpam interuenisse, ideoque cessante tunc præsumptione, non tantùm in conscientiæ foro liberum esse, sed etiam in externo foro absolui debere. Adde his, tametsi in patref. v.g. culpa aliqua merè ciuilis interuenerit, tamen non obligari eum ad damni compensationem, ante iudicis condemnatorium sententiam: cùm constitutio illa, & inde orta actio pœnalis sit, *leg. si vero plures in fine, ff. de iis, qui effuderunt*. Sin verò per Iudicis sententiam paterfam. quippiam soluere coactus fuit, postea a domestico, qui damnum intulit, eum repetere posse, dicitur *l. si verò §. cum autem, ff. eodem.*

Idemque eadem ratione dicendum de eo, qui naui, cauponæ, aut stabulo præfectus est, si hi, quorum opera vtitur, factum, aliudue damnum in naui, caupona, aut stabulo fecerint: Nam ex præsumptione culpæ, Præfectus condemnatur in externo foro, quia aliquatenus reus esse censetur, quòd opera malorum hominum vsus fuerit, *Inst. de oblig. ex quasi delicto, §. Item exercitor, l. vlt. ff. Nautæ, caupones, stabularij*. Præsumptio autem cessat, si contraria veritas appareat, aut ostendatur.

CAP. II.

DE IVDICE.

SVMMARIVM.

1 *Iudex alius est ordinarius, & alius delegatus.*
Arbiter nemo constitui potest ante annum ætatis XX. neque iudex ante eam ætatem delegari, nisi à Principe, vel si partes consentiant.
2 *In causis ciuilibus Iudex non procedit, nisi postulatus, in criminalibus verò etiam ex officio, seu per viam inquisitionis.*
3 *Triplex est inquisitio: Generalis, Specialis, & Mixta.*
4 *Sola fama non probat, sed criminis indicium Iudici præbet, maximè si à viris honestis ortum habuit.*
Iudices, præsertim sæculares, sæpè procedunt contra criminosum nulla præcedente infamia, ex aliis indiciis criminis.
5 *Indicia alia leuia sunt, alia grauia, alia denique quæ violentam præsumptionem, ac moralem certitudinem pariunt.*
Præsumptio alia hominis est, & alia iuris: & hæc interdum iuris, ac de iure.
6 *Indicia, secundùm iudicis prudentis arbitrium, interdum maiora, & interdum leuiora requiruntur: pro varietate causarum.*
7 *In causis notoriis, ac indubitatis non semper requiritur iuris processus.*
8 *In causis ciuilibus & minoribus criminalibus semper Iudex sententiam facere debet secundùm publicas allegationes, si eas falsitatis arguere non possit. At verò in criminalibus quibus pena mortis, vel membrorum mutilatio imponenda est, Iudex non potest secundùm publicas probationes hominem condemnare, quem priuata notitia innocentem scit.*
9 *Sententia iustè lata ordinariè non retractatur propter instrumenta postea reperta, secus, si iniustè, seu contra leges lata fuit.*
10 *Si iudex per dolum malè iudicauit, omne damnum parti læsæ resarcire debet, sin autem propter imperitiam, quatenus iudici visum fuerit, condemnatur.*
Eadem locum habent in arbitro, tabellione, medico, &c. si Officio suo non rectè fungantur.
11 *Si iudex, alioquin peritus, & aptatus ad Officium, ex humana fragilitate errauit in sententia dicenda, à restitutione, saltem in conscientiæ foro, immunis esse debet.*
12 *In tali casu, si iudex sciat, sententiam à se latam iniustam esse, non potest iam exequi: sed operam dare debet, vt retractetur. Sed nec pars, pro qua lata est, si sciat iniustè latam esse, executionem petere.*
13 *Nemo in propria causa iudex esse potest, exceptis quibusdam casibus.*
14 *Orto dubio, num causa ad hoc forum pertineat, potest Iudex cognoscere, & postea causæ principales processum adoriri.*

PErsonæ, quæ in iudiciis interueniunt, aliæ sunt principales: videlicet, Iudex, Actor, & Reus, vti habetur in *cap. forus, de verb. signif.* Aliæ verò accessoriæ, vt Testes, Procurator, vel Aduocatus, Assessor, Tabellio.

1 Iudex est persona publica, ad id constituta, vt secundùm legis præscriptum, vel loci consuetudinem, populo ius dicat, sicuti colligitur *ex cit. c. forus*. Et est alius Iudex ordinarius, qui tam quam ex Officio vniuersitati causarum præest, siue proprio iure suo siue supremus Iudex, siue ex Principis beneficio, si subordinatus; Alius vero est Iudex delegatus, cui vices suas ordinarius commisit, seu ad vniuersitatem causarum, seu ad causam specialem terminandam, sicuti habetur *in l. solet, & seq. ff. de iurisd. omnium iudicum*. Porrò, qui merè delegatus est, alteri causam subdelegare non potest, nisi sit delegatus Principi summi, sicuti habetur *in c. pastoral. de Offic. Iudic. delegati, c. cùm causam, §. vlt. de appell. & l. a iudice, Cod. de iudiciis, & dicam plenius in l. 5. tr. 6. cap. 10. assert. 3.* Eo etiam differunt, quod pluries in quacunque ætate à Principe iudex tam ordinarius, quàm delegatus constitui possit: non item ab alio inferiore delegari, nisi vicesimum ætatis annum compleuerit: præterquam si partes scientes consentiant in eum, qui annum saltem decimum octauum transcendit, *c. cùm vicesimum, de Officio iudicis delegati, l. quidam consulebat, ff. de sent. & re iudicat.* Arbiter verò, nequidem ex partium consensu, constitui potest, nisi annum ætatis vicesimum exegerit, *l. cum lege, ff. de arbitr.* Denique verò ad Officia, quibus Reipublicæ administratio continetur, adhiberi nemo deberet ante vicesimumquintum annum, saltem inchoatum, vti habetur *in l. ad Rempublicam, ff. de muneribus, & honoribus*, & notauit Gl. *in cit. cap. cum vicesimum*, Abb. ibid. *n. 5.*

2 Iudex in causis ciuilibus procedere non solet, nisi postulatus, quin & tunc operam dare debet, vt, si fieri possit, partes ad concordiam reuocentur, sicuti colligitur ex *c. 1. de mutuis petitionibus, cum ad Officium eius pertineat lites diminuere, l. quidam ff. de rebus creditis*. In criminalibus autem causis duobus modis Iudex procedere potest; vel ad petitionem partis, seu instantiam accusatoris, de quo dicam *cap. seq.* vel *ex Officio per viam inquisitionis*, sicuti docet Clarus *lib. 5. sent. §. fi. q. 3.* Less. *lib. 2. c. 29. dub. 12. n. 105.* Quòd verò aliqui addunt tertium modum procedendi per denuntiationem, non videtur differre a secundo: cùm denuntiator aliud non agat, quam Iudici indicia aperire, quibus ex officio ad inquirendum moueatur, *teste eod. Claro q. 7. n. 1.*

3 Triplex est inquisitio, quàm Iudex, vel Prælatus facere solet. Vna omnino generalis, cùm neque persona, neque crimine expresso, generatim inquiritur; vtrum in Communitate sit aliquis criminosus, vel legum transgressor, cuiusmodi inquisitione Visitatores vti solent, quamuis nulla præcedat hominis infamia, vel commissi criminis indicium, sicuti colligitur ex *c. Romana, de censibus in 6. c. 1. de Offic. ordinarij*, vbi id notat Abb. *n. 5.* Sotus *de secr. teg. memb. 2. q. 6. conclus. 2.* Prosper. Farinac. *in pract. crimin. q. 1. n. 10.* Nauarr. *in rubr. de iudiciis, n. 52. & cons. 1. de Offic. ordinarii, edit. 2.* Less. *lib. 2. cap. 29. dub. 13.* Subditi verò interrogati non debent denuntiare crimina occulta, sicuti constat *ex c. qualiter, & quando, 1. de accus.* Immò neque licitè denuntiare possunt, si talia sint, quæ iuridicè probari non posse videantur, consequenter neque puniri. Tunc enim denuntiatio criminis tantùm tenderet ad iniustam infamationem, Loquor autem de denuntiatione, quæ Iudici fit in ordine ad publicam vindictam, & non de denuntiatione Charitatiua, quæ fit Prælato tanquam patri ad Reum emendandum, vel aliud impendens malum auertendum: de hac enim dixi hoc *lib. tract. 3. de iust. p. 2. c. 4.*

Altera est inquisitio mixta, eaque duplex: I. cùm generatim quæritur de crimine; speciatim verò de persona, *Vtrum Titius seruet statuta?* Cuiusmodi inquisitio fieri non debet ad puniendum, nisi infamia, vel indicia criminis præcedant. Quia meritò aliquis ægrè fert in vitam suam quasi malefactoris inquiri, dum famam integram seruet. Secus verò dicendum, si inquisitio fiat propter prælaturam, vel ordines alicui conferendos, vel vt matrimonium impediatur, sicuti annotauit Abb. *in c. 1. n. 6. de Offic. Ordinarij, & c. qualiter, 2. n. 11. de accusat.* II. Cùm quæritur generatim de persona, speciatim verò de crimine, quod commissum esse constat, v.g. Quis huius homicidii actor sit? Circa quam inquisitionem aduerte: licèt Iudex de commisso crimine, v.g. furti, cuius notitiam, vel indicia accipit, generatim quærere possit, quis illud fecerit, sicuti benè explicat Farinac. *quæst. 1.* Interrogati tamen denuntiare non debent reum occultum, cum Iudex ius non habeat de illo inquirendi, nisi de eo infamia, vel sufficientia indicia præcedant, sicuti notauit Syluest. *ver. correctio, 1. qu. 8. & verb. inquisitio, n. 7.* Armilla *eod. verb. n. 10.* Petr. Nauar. *lib. 2. cap. 4. n. 167.* Less. *lib. 2. cap. 30. dub. 6. nu. 47.* Si tamen aliquis in hoc casu criminis generatim notorii auctorem occultum sciat, & putet suum testimonium sufficiens fore, vt Iudex moueri possit ex officio ad Reum capiendum, quin, & torquendum: tunc denuntiare non prohibetur, boni publici causa; teste Azor. *tom. 3. lib. 13. cap. 16. in fine*, Less. *l. 2. c. 30. n. 48.*

Tertia est inquisitio specialis in qua tam persona, quam crimen exprimitur: v.g. vtrum Titius homicidii auctor sit? Ad quam inquisitionem instituendam quàm maximè requiritur, vt antecedat infamia personæ, de qua inquiritur, sicuti habetur *c. inquisitionis;*

fitionis, in c. qualiter, & quando, 2. de accusat. Adeo quidem, vt tametsi Iudex crimen hominis oculis suis deprehenderit, non possit contra eum procedere, nisi prius informationem acceperint de indicijs, infamia, sicuti docet Clar. *q.* 8. *n.* 5. Cou. 1. *resol. c.* 5. Fr. Arretinus *in practica crim. pag.* 1. *cap.* 15. Less. *lib.* 2. *cap.* 29. *dub.* 11. Petr. Nauarr. *lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 180. Ratio horum est: Quia æquitas postulat, vt in omni iudicio, præter Iudicem, duæ partes adsint: vna Rei, altera Actoris, seu accusatoris: Neque idem potest esse Iudex & accusator, vti habetur *in c. multi* 2. *q.* 1. cum alioquin iudicia publica sæpè peruerti possent, si ex notitia Iudicis priuata contra Reum procedere liceret: quamobrem Actorum 25. S. Paulus dixit: *Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, prius quam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locum que defendendi accipiant:* quæ verba in hanc rem allegat S. Th. 2. 2. *q.* 67. *art.* 3. & videri potest Nauar. *in rub. de iudicijs, nu.* 53. 79.

4 Quamobrem si Iudex ad punienda crimina ex officio procedat, boni publici causa, tunc accusatoris vicem supplere debet publica infamia, quæ & *clamorosa populi insinuatio,* dicitur, sicuti notauit S. Th. *cit. art.* 3. *ad* 2. Nauar. *n.* 82. Quare in hoc casu Iudex ante omnia iuridicam informationem coram Notatio &c. capere debet de infamia: atque etiam inuestigare, à quibus personis criminis infamia profecta fuerit. Si enim cognoscat ab improbis hominibus ortum habuisse, minus curanda est, sicuti constat *ex cap. qualiter,* 2. iunct. Glos. *ver. maleuolit, de accus.* & videri potest Iacob. Simanca de Cath. *inst. tit.* 55. *n.* 7. Mynsing. *cent.* 5. *obser.* 46. Nauarr. *in lib.* 5. *consil.* 76. *nu.* 4. *de Simon. edit.* 2. *& c. mensuram,* §. *non ibi dico, d.* 1. *de pœnit. n.* 20. Caietan. 2. 2. *q.* 69. *a.* 1. vbi ait: Quòd *infamia vocatur non frequens vox discolorum sed frequens vox talis, vt apud probos, & prouidos viros reddatur persona de crimine rationabiliter suspecta.*

Cæterum sola fama crimen sufficienter non probat, sicuti monet *in cit. cap. qualiter, verb. & famam:* quia dictum vnius facile sequitur multitudo nimis credula, ac prona in malum, *c. cum in iuuentute,* iunct. Gl. *verb. sequitur, de purgat. canonica;* sed indicium tantum criminis Iudici præbet, ob quod vlteriorem processum v. g. Rei citationem, custodiam instituere possit, donec veritas cognoscatur. Quanquam præter infamiam, etiam alia indicia prodi possunt, ex quibus Iudices, præsertim sæculares (boni publici causa, ne crimina, si impunita maneant, maiorem etiam aliis licentiam tribuant) moueri solent ad vlteriorem specialem inquisitionem ac processum, v. g. denuntiatio Officialis, aut alterius non suspectæ personæ (esto, quod illa peccaret crimen occultum denuntiando, sicuti docet Nauar. *rub. de iud. num.* 87. Less. *dub.* 15. *num.* 152.) item homini, fuga, extraiudicialis confessio criminis. Atque ita docet S. Thom. *quæst.* 69. *art.* 2. *in corp.* Caiet. ibid. Sotus *de secr. teg. memb.* 2. *quæst.* 6. *conclus.* 1. *dub.* 3. Clarus *qu.* 3. 7. 20. 21. Sà *verb. Iudex, de modo procedendi,* Azor. *to.* 3. *lib.* 13. *c.* 18. *dub.* 1. contra Nauarr. *cap.* 18. *man. nu.* 38. *& libr.* 5. *cons.* 4. *&* 5. *de accusat. edit.* 2. quibus locis reprehendit Iudices, qui specialiter inquirunt, & procedunt contra aliquem non laborantem criminis merè præteriti, & in furtum non perniciosi, infamia; licet alia de eo indicia adsint, vel alij testes idonei, per quos crimen (denuntiante v. g. Officiali) probari possit. Cuius sententia, spectato communi iure canonico, valdè probabilis est, *arg. cap. qualiter,* 2. *& cap. inquisitionis,* §. *tertiæ, de accusat.* quamuis consuetudine, præsertim fori ciuilis, non obseruetur, sicuti videre est apud Petr. Nauar. *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 61. Clarum *ll. cc. & q.* 21. *n.* 2. vbi ait, quod vnius testimonium facit indicium Iudici ad inquirendum, seu speciales informationes capiendum contra aliquem. Videri etiam potest Nau. *rubr. de iud. n.* 65. 96.

5 Porrò hic aliqua aduertenda sunt: I. Indicia seu coniecturæ aliæ sunt, quæ dubitationem mouent: aliæ verò quæ suspicionem seu opinionem leuem: aliæ denique suspicionem grauem, quæ & præsumptio dicitur, seu credulitas: eaque interdum vehemens est. Violenta, vt moralem propè certitudinem gignat, sicuti docet Abb. *in c. quosdam, de præsump.* Deinde præsumptio alia est hominis, & alio iuris. Hominis præsumptio est, quàm vir prudens, puta Iudex, apparentibus coniecturis, tanquam signis veritatis, concipit. Iuris verò præsumptio, quæ ex iuris auctoritate ac decreto prouenit: talis est v. g. si quis inter Christianos natus, & educatus sit, quòd pro baptizato haberi habeat, iuxta *c. vlt. de Presbytero non baptizato.* Atque inter eiusmodi præsumptiones quædam sunt iuris de iure, (vt aiunt) quarum hæc conditio est, vt contra eas, ob ipsam iuris dispositionem, admitti non debeat probatio in contrarium, iuxta *l. antiquæ, C. ad S. C. Velleianum, & c. is cui fidem, de sponsal.* Quamuis etiam in his, si de contraria veritate apertè constat, præsumptioni nullus locus esse potest, sicuti colligitur *ex c. quia verisimile, de præsumpt.* Cùm sit verissima, & generalis regula, quod præsumptio cedit veritati.

6 *II. Ex vna parte tantò maiora indicia ad inquirendum de* persona requiruntur, quantò ea dignior est, præsertim si Ecclesiastica dignitate fulgeat, sicuti constat *ex causa* 2. *qu.* 5. *& causa* 3. *q.* 7. *& cit. cap. qualiter* 2. vbi dicitur, quòd Prælati, *quasi signum sunt ad sagittam positi: quia non possint omnibus placere, cum ex officio teneantur arguere, &c. frequenter odium multorum incurrunt, & insidias patiuntur.* Videri potest Nauar. *l.* 4. *cons.* 3. *de accus. in fine.* Maiora item indicia requiruntur, quò maius crimen est, & maior hominis infamatio timenda, si de eo inquiratur. Ex altera verò parte, tantò leuiora indicia sæpè ad inquirendum sufficiunt, quantò perniciosius Reipublicæ crimen est; præsertim si malum ex eo etiam in futurum timeatur, v. e. g. publica latrocinia, hæresis, proditio, quæ ideò etiam excepta dicuntur, quòd in eorum inquisitione, &c. ordinarium iuris processum obseruare necesse non sit. Quare si accidat has duas rationes inter se pugnare, puta si crimen ingens ac perniciosum sit, de quo grauis persona suspecta est: magna tunc Iudicis prudentia opus, vt intelligat, vtra earum præponderare debeat.

III. Leuiora indicia, si cœtera paria sint, sufficere possunt ad vlteriorem informationem capiendam; & interdum ad hominem citandum, arrestandum, incarcerandum, de qua re videri potest Ioach. Mynsing. *cent.* 5. *obseru.* 69. Grauiora verò requiruntur ad Reum de crimine iudicialiter examinandum, torquendum, vrgentissima denuum, & quæ apertam præsumptionem faciant, interdum sufficient ad ferendam sententiam definitiuam in causis ciuilibus; quin etiam in criminalibus, saltem ad pœnam extraordinariam inferendum; imò etiam quandoque ordinariam, in criminibus suapte natura occultis, vt plenior probatio haberi non possint, *arg. c. maritis,* vbi id notat Abb. *nu.* 1. *de adulterijs,* Molin. *tr.* 4. *disp.* 15. *n.* 13. Quamobrem Hadrianus Imper. *in l.* 3. §. *eiusdem, ff. de testib.* rectè dixit: Non posse simpliciter definiri, quæ ad probationem sufficiant, sed Iudicem ea animi sui sententia æstimare oportere, quid credat, aut quid non satis probatum opinetur, sicuti notauit etiam Abb. *in c. tertiò, in fin. de probat.* Semper tamen meminerit Iudex, si videat crimen probari non posse, vt maturè desistat, ne frustrà famam hominis laceret, sicuti notat Less. *c.* 29. *n.* 141.

IV. Licèt indicia interdum seorsim sumpta non sufficiant, tamen iuncta cum aliis, quibus adiuuantur, sufficere possunt ad inducendam v. g. probationem semiplenam. Contra verò, licèt indicia, quæ vocantur indubitata seu præsumptiones violentæ, interdum per se sufficere possint ad sententiam definitiuam, & condemnatoriam, præsertim in crimine suapte natura occulto, vti videre est apud Prosperum Farinatium *in pract. q.* 86. *num.* 33. consideratæ tamen cum aliis contrariis indiciis aut præsumptionibus quibus illa debilitantur, & quasi eneruantur, sufficere non debent. Exemplum habes in proximis consanguineis nudis eodem lecto repertis quandoquidem in his nihil sæui criminis existimari fœdus naturale permittit, *l. eum qui, C. de Epis. & Clericis.*

Quæstio prima. Vtrùm Iudex secundùm acta, & probationes publicas sententiam ferre debeat, etsi ipse priuatim veritatem contrariam perspectam habeat? Respondeo, & dico I. Iudex non potest absoluere innocentem; quamdiu is secundum publicas probationes nocens apparet; neque potest Reum condemnare antequam vel per legitimas probationes conuictus, vel sponte in iudicio confessus sit, quamuis Iudex priuata notitia sciat nocentem esse. Ita S. Th. *q.* 67. *a.* 2. Caiet. ibid. Couar. 1. *resol.* 1. Nauar. *c.* 25. *nu.* 9. & alij communiter, & *l. illicitas,* §. *veritas, ff. de offic. Præsid. & c. iudicet,* 3. *q.* 7. vbi ex S. Ambrosio, *serm.* 20. *in Ps.* refertur: *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis, sed iuxta leges, & iura pronuntiat.* Etenim gentium iure iudicandi potestas tali conditione Magistratibus collata est, vt ea non nisi secundum publicas allegationes vtantur, siquidem id maximè Reipublicæ interest, ne alioquin pretextu priuatæ notitiæ, publica indicia ab improbis peruertantur, vt suprà etiam dictum *n.* 3.

7 Sed excipe primò quod in notoriis ordo iuris plerumque non requiritur: sic enim fures, & latrones, in flagranti crimine deprehensi sine alio processu iudiciali; è vestigio interdum suspendi solent, sicuti etiam notauit Less. *lib.* 2. *c.* 29. *n.* 100. Excipe secundò, quòd docet idem Less. *n* 96. *&* 100. Couar. *cit. c.* 1. *n.* 7. *in fine,* Gom. *lib.* 2. *can. qq. cap.* 29. *n.* 17. supremo Principi licitum esse in aliquo casu è medio tollere criminosum, cuius crimen præsertim atrox, indubitatè scit commissum esse, vel plene probari posse, licet ob aliquam causam publicè probatum non fuerit. Quod multò magis dicendum est, si malum à criminoso futurum quoque timeatur. Expedit tamen, vt Princeps ad impediendam populi querimoniam, ipsi exposita causa sufficientiæ suæ satisfaciat.

8 Dico II. in causis ciuilibus, ac minoribus criminalibus, quibus de pecuniariam mulcta agitur, debet Iudex denique sententiam ferre, & accusatum condemnare secundùm publica allegata,

gata, & probata, quem ipse priuatim scit innocentem esse, si eius innocentiam demonstrare non possit. Hæc est communis doctrina. Cùm enim Reipubl. concessum sit, ex graui causa disponere de bonis subditorum, ea ab vno ad alterum transferendo, sicuti dixi hoc *lib. tract. 1. de iust. c. 8. n. 4.* Profectò talis potestas hoc etiam casu iudicibus concessa est: quandoquidem plurimum Reipublicæ interest, vt secundùm publicas allegationes iudicia terminentur. Quanquam Sotus *lib. 3. de iust. q. 4. nu. 5.* Arrag. *2. 2. q. 60. art. 5.* Less. *2. cap. 29. dub. 10. n. 84. §. tertiò, & c. 31. dub. 4.* non improbabiliter dicunt, condemnatum per sententiam ita materialiter iustam, re ipsa, & in conscientia non priuari propriorum bonorum dominio; ideoque ius habere ea recipiendi à possessore, si scandalum absit: quod non videatur esse mens Reipublicæ per sententiam, quæ falsis probationibus nititur: aliquem rerum suarum dominio priuare: sic .n. absque necessitate calumniatoribus faueret. Quare bene concludit Sot. Quòd sententia iniusta (materialiter) nec ius aufert, nec confert: ideoque si is, cui solutio facta est, eiusue hæredes postea errorem intelligant, tenebuntur in conscientia restituere. Quandoquidem sententia Iudicis in falsa præsumptione fundata erat: præsumptio autem cedit veritati.

Dico III. Nullo casu Iudici concessum videtur, vt hominem secundùm publicas allegationes, & probationes conuictum morti adiudicet, si eius innocentiam priuatim perspectam habeat. Hæc assertio est contra communem sententiam apud Couar. *1. resol. c. 1.* sed traditur ab Adriano *quodlib. 6. art. 3.* Lir. *in cap. 23. Exodi,* Angelo *ver. iudicare, n. 7.* Abb. *in c. super quæstionum, §. quia verò, de offic. deleg.* Rosella *ver. Iudex, n. 16.* Sà *n. 13.* Less. *cit. dub. 10.* Petr. Nau. *libr. 2. 3. nu. 161.* Nam hominem innoxium per se, ac directè occidere (nisi Deus ita iubeat) per se, & intrinsecè malum est, sicuti fornicari. Quare sicuti Iudex matrimonium, quod secundùm publica allegata validum apparet, ipse verò inualidum esse scit, nullo modo suadere potest: ne dicam præcipere homini, vt coniugi putatitio carnaliter adhæreat: cum hæc sit copula intrinsecè mala, cuius potestatem Ecclesia nemini vult, aut potest facere, *c. inquisitioni, de sent. excom.* Ita pari ratione Communitas, vel gentium iure neque volunt, neque possunt Iudici dare potestatem, vt hominem, quem certò innocentem esse scit, morti adiudicet. Verùm quidem est, quòd Ecclesia, & quæuis Communitas velit Iudicem in publicis iudiciis, etiam grauioribus seu criminalibus procedere secundùm publicas allegationes, sed ex præsumptione, quod eæ veræ sint: si autem contrarium Iudici manifestũ est, non potest esse locus præsumptioni.

Ob eandem rationem neque iustitiæ Minister, siue Carnifex mortis sententiam exequi potest in Reum condemnatum, quem certò scit innocentem esse. Ex quo tamen minimè inferas, quod ipsi etiam innocenti, secundùm publicas allegationes condemnatos fas sit suæ defensionis causa, publicæ potestati resistere; cùm id sine scandalo fieri non possit, si eius innocentia publicè perfecta non est. Qua de re videri potest Couar. *lib. 1. resol. cap. 2. n. 13.* Less. *cap. 31. dub. 4. in fine,* Suar. *lib. 5. de legib. c. 10. n. 3.*

Quæstio secunda. An sententia seu in ciuili, seu in criminali causa, lata per errorem facti, postea rescindi debeat? Respondeo, & dico I. Si comperiatur, ob falsas allegationes testium, vel instrumentorum productiones, sententiam latam esse: condemnatus, sententia recissa, in integrum restituendus est, iuxta *l. Diuus ff. de re iudic. & l. 1. seqq. C. si ex falsis instrumentis, &c.*

9 Dico II. Si post latam sententiam, quæ in rem iudicatam transiit, noua instrumenta, vel testimonia reperiantur: ordinariè fieri non potest restitutio contra sententiam, sicuti constat ex *l. Imperat. ff. de re iudicat.* attamen ad Principem recurrere licebit, qui, inspectis circumstantiis causæ, iubere potest, vt ea iterum in iudicium deducatur: & si manifesto constiterit, sententiam ob ignorantiam facti latam fuisse ea per restitutionem in integrum rescindatur, sicuti docet Molin. *tom. 2. disp. 568.* Dixi autem, *ordinariè fieri non posse restitutionem contra sententiam.* Excipitur enim si causa publica sit, v.g. ad fiscum spectans; concedi tum solet reuisio ac restitutio propter noua instrumenta reperta, iuxta *cit. l. Imperat.* vbi Gl. communiter recepta, idem sentiendum esse, si causa ad minorem natu; vel Ecclesiam spectet.

10 Quæstio tertia. Si iudex ob imperitiam malè & contra leges publicas sententiam tulit, ad quid obligatus sit? Respondeo, & dico I. Si per dolum, v.g. pecunia corruptus, iniquam sententiam tulit, tenetur omne damnum parti læsæ resarcire, *l. filiusfam. ff. de iudiciis,* & amissa dignitate, efficitur infamis, *l. 2. C. de pœnis Iudicis,* qui malè iudicauit, vbi videri etiam potest Auth. nouo iure. Sed & aliis modis puniri possit, si officio suo, malè fungatur, & non expediat ea quæ ipsi incumbunt, v. g. non admittat probationes, & exceptiones partium, vti docet Bart. & alii DD. *in l. vlt. ff de variis. & extraord. cognitionib.*

Dico II. Si Iudex, sine dolo, per imperitiam malè iudicauit, ex quasi delicto tenetur parti læsæ ad aliquam compensationem damnorum, sicuti vir prudens, inspecta qualitate causæ, arbitratus fuerit; quamobrem imperitè iudicando iudex litem suam facere dicitur, eò quòd à superiore iudice, causa cognita condemnari possit, vt parti læsæ damnum resarciat, quatenus iudicanti æquum videbitur, iuxta *cit. l. vlt. & l. si quis absentis, §. Si iudex, ff. de actionibus, & obligat.* Nam *imperitia culpæ imputatur,* in iis personis, quæ ratione officii, aut professionis suæ peritiam habere debent, *reg. 174. ff.* vbi Gl. annotat, *idem eadem ratione locum habere in medico, & chirurgo, §. Imperitia. Inst. de l. Aquilia;* Item in arbitro, vti docet Bart. *in cit. leg. vlt.* Et in assessore, seu consiliario, si ex imperitia sententiam malè dicendo, causam præbuit vt magistratus ius perperam dixerit, *l. 2. ff. Quòd quisque iuris, &c.* Item in tabellione, malè conficiente instrumenta, testium, allegationes, diem interpositæ appellationis, &c. malè annotante, seu in acta iudicii referente.

11 Dico III. Si Iudex, alioquin non imperitus, sed ad tale munus idoneus, eam, quam mortaliter debet, diligentiam adhibeat; sed nihilominus ex humana fragilitate, & obliuione inter iudicandum erret, in foro conscientiæ non tenetur restitutionem facere ex propriis: quandoquidem iniuriam formalem non intulit; neque, vt ponimus, aliquid commodi ex tali sententia à parte læsa accepit, ideòque ex neutro capite restituendi, videl. nec ratione rei acceptæ, nec ratione iniustæ acceptionis, læsionisve obligatus est. At verò in externo foro præsumptio est contra iudicem, qui malè iudicauit. Si tamen superior ex circumstantiis colligere possit, Iudicem verè non deliquisse, tum restituendi obligationem moderari debet; vel alium modum læso succurrendi eligere, videl. per in integrum restitutionem, &c.

12 Dico IV. Quia Iudex malè iudicando, causa fuit, vt damnum saltem materialiter iniustum parti inferretur, sententiam retractare debet, si sine graui suo incommodo possit, suggerendo videl. parti, vt appellet, vel, si appellari non possit, causæ reuisionem, vel in integrum restitutionem postulet. Quia in re exactius distingui potest. Vel enim est iudex supremus, qui malè iudicauit, vel non supremus. Si primum, ipsemet causam iudicatam iterum assumere, & aliter iudicare potest & debet, *c. tum ex literis, de integr. rest.* Si secundum, vel est ordinarius iudex, vel delegatus: Si ordinarius refert, num sententia lata sit ipso iure nulla, videl. errorem intolerabilem, aut errorem in sententia expressum continens, aut notoriè lata contra iudicii acta, tunc ipsemet iudex aliam sententiam ferre poterit, *l. cum Præses, C. Quomodo,* & quando iudex, & tradit Gl. *in l. ab accusatoribus, ver. eundem, C. de accus.* Quia sententia lata sit ipso iure nulla non est sententia, nec tribuit ius. An verò sententia non sit ipso iure nulla, sed rescindenda: tum ordinariè loquendo, ab ipso iudice, qui sententiam definitiuã tulit, ea rescindi non potest, *l. iudex, ff. de re iud.* vbi ratio datur quia *siue bene, siue malè iudicarit, officio suo functus,* Et *l. 1. C. sententiam rescindi non posse,* vbi Glos. exceptiones affert; quarum præcipua est, si etiam post sententiam exceptiones, aut defensiones apponere liceat, v.g. ex falsis instrumentis, aut testibus corruptis, latam esse. Vide etiam Gl. *in l. 1. C. de iuris, & facti ignorantia,* Innoc. *in c. quia plerique nu. 3. de immunit. Ecclesiæ,* vbi probabiliter docet, quotiescunque notorium est, sententiam iniustè latam esse, quod Iudex Ordinarius eam reparare possit: cùm ex sententia iniusta parti ius nullum acquisitum sit. Denique si iudex delegatus est, qui sententiam definitiuam tulit, non permittitur ipsi, etiamsi ipso iure nulla sit, vt in causa vlterius procedat, *l. si vt proponis, 4. C. Quomodo,* & quando iudex &c. vbi dicitur, si die feriato iudex delegatus sententiam tulit, licet ea irrita sit, tamen iudicis officium finitum esse. Secus autem est in ordinario iudice, sicuti suprà dictum.

Dico V. Si sententia iudicis iniusta sit, quo ad merita causæ, seu quia contra ius lata, seu quia contra allegata, & probata in iudicio, non potest iudex, cui iniustitia cognita est, eam exequi, licet intra decem dies appellatum non sit. Hæc doctrina legi potest apud Franc. Suar. *de cens. disp. 3. sect. 15.* vbi similiter ostendit quod merus executor sententiam ita latam quam ipse scit iniustam esse, seu contra merita causæ, prout ea in iudicium deducta, & examinata fuit, exequi non possit: Ratio dari debet, nam quod sententia lata, si intra decem dies ab ea appellatum non sit, in rem iudicatam transeat, & parti, pro qua iudicatum, ius & actionem tribuat, quæ dicitur in factum *l. cum prolatis, ff. de re iudic.* id fit propter præsumptionem iuris, cap. de iure, quæ ob iudicantis auctoritatem pro sententia eius est. Hæc autem præsumptio cessat, si iudex, vel executor sciat, sententiam iustam non esse. Confirmatur, sicuti Iudex peccat contra ius naturæ, sententiam iniustam ferendo, ita etiam eandem exequendo: quia iniuriam antea illatam exequitur, & adauget. Consequenter nec executor parere potest iudici mandati executionem: si enim mandatum iniquum sit, etiam executio eius iniqua erit, Loquimur

mur autem in causa, si iudex sciat sententiam formaliter iniustam esse: secus si sciat materialiter iniustam esse, rectè tamen latam, iuxta publica allegata.

At verò pars litigans, pro qua sententia lata fuit, si certò sibi persuadeat, sententiam iniustam esse, siue contra ius alterius litigatoris, quamuis lata sit secundùm publica allegata, sed falsa, eius executionem petere, vel admittere non potest, teste Abbas *in c. cùm inter, nu. 8. de sent. & re iudic.* vbi addat; Si pars litigans confiteatur, sententiam iniustam esse, quod retractari debeat, quia *reg. illa 207. ff. Quo res iudicata pro veritate accipitur*, cessent, si contraria iniustitia nota, seu indubitata sit: Fit autem nota in hoc casu ex partis spontanea confessione.

15 Quæstio quarta. Vtrum aliquis propria causa iudex esse possit? Responsio est negatiua, *ex l. vn. Cod. ne quis in sua causa iudicet*. Ratio est: Quia Iudex debet esse medius, ac veluti diremptor inter partes contendentes, vti habetur, *in c. 1. iunct. Gl. causa 4. q. 4.* Excipitur primò, Nisi sit Princeps, seu Iudex supremus comparatione subditorum suorum, qui, nisi aliud constitutionibus receptum sit, cum Consiliariis suis agnoscere ac definire litem potest, vti colligitur *ex l. vnic. Cod. Si quis Imperatori maledixerint*, in *fin. l. proximè, ff. de his, quæ in testamento delentur*. Ratio exceptionis est: tum propter plenitudinem potestatis, secundùm quàm a subdito cogi non potest, vt alterius arbitrio se subiiciat: tum quia præsumitur, à supremo Principe, seu Magistratu, tanquam fonte legum, ac iustitiæ, atque optimis Consiliariis cincto, nihil nisi iustum erga subditos promanare posse.

Excipitur secundò: Nisi causa notoria sit, quòd iudex ratione publici officii iniuriam passus fuerit: quo casu potest Reum sine alio iuris processu incontinenti punire, vt iurisdictio sua, & publica potestas defensa permaneat, sicuti resoluit Andr. Gaill. *lib. 1. obser. 59.* exemplum afferens de eo, qui litteras iniuriarum plenas ad senatum quendam scripserat, ob quod facinus à senatu rectè in carcerem coniici, atque puniri potuit.

Excipitur tertiò: Quòd Prælatus Iudex esse potest in causa Ecclesiæ suæ, sicuti docet Gl. communiter recepta *in c. si quis erga, ver. priuetur, q. 7.* Abbas *in c. audientiam, n. 8. de appell.*

Excipitur quartò: Quòd Iudex a parte requisitus, si dubitetur, an cognoscendi, iudicandique potestatem habeat, idipsum ante omnia discernere potest, *l. si quis ex aliena, ff. de iudiciis*, vbi dicitur, Quòd *Prætoris est æstimare, an sua iurisdictio: Et in l. 1. ff. si quis in ius vocatus: Ex quacunque causa ad Prætorem, vel alios qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatur venire debet, vt hoc ipsum sciatur, an iurisdictio eius sit.* Intelligitur autem id, si rationabile dubium esse possit: secus, si omnibus notorium existat, aliquem à iurisdictione citantis exemptum esse: hoc enim casu citatus comparere non tenetur, v. g. Clericus à Iudice laico citatus, sicuti docet Gl. recepta *in c. veniens, ver. propter contumaciam, de accusat.* Videri potest Innoc. *in c. præterea, de dilationibus*, Abb. *in c. ex parte, de rescriptis*, D. Martha, *de iurisd. p. 2. c. 4.*

14 Porrò hinc vniuersim inferri potest Dictum illud, quòd *nemo in propria causa iudex esse debet*, intelligendum esse, ne directè id fiat in propriam vtilitatem sententiam ferendo, sicuti notat Gl. *in cit. l. si quis ex aliena, verb. æstimare.* Interim verò permissum est Iudici ordinario, suborto dubio, vtrum causa aliqua, quæ ad ipsum defertur, siue iurisdictioni subiecta sit, id ipsum cognoscere, eoque dubio affirmatiuè resoluto, ad causæ principalis determinationem procedere, *arg. c. ad Apostolicam: de Simon.* vbi Abb. *notab.* 3. Quòd Episcopus non tantum sibi vendicet iurisdictionem compellendi laicos ad obseruandas consuetudines Ecclesiarum laudabiles: sed etiam orto dubio, cum consuetudo laudabilis existat, idipsum determinare possit; quia in eiusmodi casibus non nisi indirectè iudicat in causa propria, quatenus id necessarium est, vt ordinario suo iudicandi officio satisfaciat.

Aliud exemplum. Episcopus in sui electione proposita sibi capitulatione, intra alia iurare debuit Capitulo, quod in tali rerum genere nihil immutare velit. Post confirmationem diœcesani ius sibi ab ipso pronuntiari postulant, Episcopus autem ante edito iuramento impediri videtur, quo minus in tali causa procedere possit. Arbitror, hoc casu non impediri Episcopum, quominus cum consilio prudentum, cognoscant de viribus iuramenti præstiti, aut quousque se illud extendere debeat, vt deinde appareat, vtrum in causa principali ad instantiam patris progrediendi ius habeat, necne. Alioquin enim Episcopus in consistorio suo ad gubernandam diœcesim sufficiens sibi non foret, si orta controuersia circa fundamentum suæ iurisdictionis, illam dirimere non posset.

Veruntamen si Iudex a parte contendente tanquàm suspectus recusetur, iustitiam huius recusationis recognoscere non potest, sed causa supersedendum ipsi erit, quia exceptio suspicionis (nisi notoriè friuola sit) sicut Iudicem inhabilem reddit quominus cognoscere possit super principali, ita, & multò magis, super incidente: cùm per talem exceptionem ad indignationem prouocetur, sicuti notat Abb. *in c. præterea, §. secundò requiris, n. 13. de appell.* Gaill. *l. 1. obser. 34. n. 6.*

CAP. III.

DE ACTORE, ET ACCVSATORE.

SVMMARIVM.

1 *Qui in ciuilibus actor, in criminalibus accusator dici solet.*
2 *Citatio Rei est fundamentum omnis iudicij, nisi notorium sit, nullam defensionem competere posse.*
Libellus actoris syllogismus iuridicum continere debet.
Actor, itemque Reus in iudicio contumaciter non comparens parti læsæ ad expensas, & damna resarcienda condemnandus est.
3 *Litis contestatio fundamentum est iudicij ordinarij.*
4 *Accusatori onus probandi incumbit, non item denuntiatori.*
5 *Inter denuntiationem charitatiuam, & denunciationem iudicialem multiplex discrimen est.*
6 *De crimine pernicioso, si alia ratione impediri non possit accusare, vel denuntiare quisque obligatus est.*
7 *Iudex ad delatam accusationem ordinariè admittere cogitur.*

1 QVi in ciuilibus causis auctor dicitur, *l. qui prior, ff. de iudiciis*, is in criminalibus accusator, *ff. de accusat. & inscript.* Quod ad actorem attinet. Cum Iudex officium suum ei non impertiatur, nisi imploratus, ideò si Actor aduersarium ad certum tempus citari faciens, ipsemet tempore constituto non compareat, instare potest Reus præsens, vt Iudex causa cognita illum ad expensas condemnet, quas Reus citatus in comparendo facere debuit, sicuti habetur *in l. eum quem ff. de iudiciis*: Et videtur id etiam locum habere in accusatore; quin & in Reo, si peremptoriè citatus contumaciter non compareat, quod ad expensas Actori condemnari debeat, *c. ex litteris, de dolo, & contumacia.* Sed & omnia alia emergentia damna seu Actor, seu Reus contumax parti aduersariæ præstare cogitur, *l. sanc. C. de iudic.* Neque ad alteram citationem deueniri oportet, nisi contumax sufficienter caueat in iudicio sisti, *cap. 1. in fin. de dolo, & contumacia.* Denique si Reus ad trinam, & peremptoriam citationem nec per se, nec per procuratorem compareat; nulla legitima causa impeditus per Iudicem missio fieri potest in bona eius: alioquin excommunicatio infert, sicuti constat *ex c. tua, vt lite non contestata, &c.* & docet Gl. *in c. 2. ver. rationabili causa, de procurat.* Sin verò Actor contumaciter non compareat, Reo præsente testes recipi, & ad definitiuam sententiam procedi posse, etiam lite nondum contestata, dicitur in *c. causam quæ* iunct. Gl. *ver. ad domum, de dolo, & contumac.* & Abb. ibid. *n. 15.* vbi aiunt, quod Actoris contumacia intolerabilior est, quàm Rei. Vide *c. quoniam, sod. tit.*

2 Porrò citatio, per quam Reo præsenti copia datur se defendendi, & ad obiecta respondendi, adeò necessaria est naturali, ac gentium iure, vt sine ea processus iudicii, & lata sententia irrita censeatur; excepto, si notorium sit, nullam Reo defensionem competere posse, sicuti ex communi tradit Abb. *c. dilecti, num. 6. de iudic.* Nau. *lib. 2. cons. 5. nu. 3. de appell. edit. 2. & in man. ca. 25. n. 18.* P. Nauar. *lib. 2. c. 3. n. 192.* vbi aiunt, si certum sit, Reum de atroci crimine iuridicè conuinci posse, nulla illi legitima exceptione, aut defensione competente; at verò ad euitandum graue malum, iuridico processu necessariò super sedendum esse existimetur; tunc absque eo, ad condemnatoriam sententiam, eiusque executionem procedere interdum Principi concessum esse. Vide etiam Mynsing. *cent. 2. obseru. 91.* Gaill. *lib. 1. obser. 48. & seq.*

Ad Actorem etiam pertinet, postquam Reus citatus comparauit, libellum intentionis suæ ante omnia Iudici offerre, & per Iudicem ipsi Reo, vt is deliberare possit, cedere, an litigare malit, *Auth. offeratur, C. de litis contest. l. 3. C. de edend. & ca. 1. de libelli oblatione*, vbi Gl. *ver. libell. reclamationis*. Quòd si actione personali agatur, causa obligationis in libello exprimenda est: v. g. *peto centum ex mutuo, ex vendito.* Sin actione reali, dominium necessariò inserendum est libello, v. g. *peto hanc rem, quia mea est*; sicuti ex communi docet Andr. Gaill. *lib. 1. obseru. 61.* Quare dicunt aliqui, quòd libellus Actoris syllogismum iuridicum continere debeat, cuius propositio sit principium iuris assumptio verò facti speciem, conclusio petitionem contineat v. g. Emptor rei obligatus est ad soluendum pretium, tradita ipsi merce: Titius a me emit equum, quem eidem tradidi, vel tradere paratus sum: Ergo peto, vt Titius emptor equi mihi pretium soluat. In quo proposito Actor probare debet suum intentum, videlicet quòd equus à Titio emptus, ipsique traditus sit, quia affirmanti probatio incumbit *l. 2. ff. de probationib.* Sin verò Reus contra intentionem Actoris excipiat, dicendo, v. g. sibi pretium equi postea donatum fuisse; tum onus probandi in ipsum Reum

reiicitur, *l. in exceptionib. ff. de probat.* vbi Glos. ait, *sicuti Actor intentionem suam, ita Reus exceptionem probare debet.*

3 Posteaquam verò iudex libellum Actoris aduersario, siue Reo conuento porrexit, nisi is cedere malit, ad litis contestationem venitur, cùm hæc sit basis siue fundamentum iudicii ordinarii, sicuti constat *ex tit. decretal.* Vt lite nòn contestata non procedatur ad testium receptionem, vel sententiam definitiuam, & notat ibid Gl. *c. 1. ver. ad definitiuam.* Fit autem litis contestatio per petitionem Actoris in iudicio, & Aduersarii responsionem animo confligendi, *c. dudum, Ecclesia, §. licet, de elect. & c. 1. de lit. contest.* Ex quo apparet idcirco appellari litis contestationem, quod Actor ius sibi esse testetur; Aduersarius autem contrarium contestetur. In summario autem siue extraordinario iudicio contestatio litis non requiritur.

Aliùs porrò est libellus, qui *infamationis*, seu famosus appellatur *in c. inquisitionis, §. tertiæ, de accus.* Si quis per schedulam publico, aut priuato loco positam, vel affixam, Iudicem moneat, vt de tali crimine inquirat, non adscripto suo denuntiatoris nomine, licèt alia indicia, vel etiam testes inserantur. Ex eiusmodi schedula Iudici procedendum non esse, habetur *in cit. §. tertiò*; imò talis infamator plerumque puniendus est, sicuti colligitur *ex c. quidam, 5. q. 1 & l. vnic. C. de famosis libellis.* Monet tamen Molin. *tr. 6. disp. 35.* post oblatam eiusmodi schedulam, seu libellum, Iudicem ex officio procedere posse, ac debere in duobus casibus; I. est; Si infamia publica criminis antecessit, II. Si crimen perniciosum in futurum, tunc occultè, & cautè inquisitionem, aliaque suaque facere debebit.

4 Quæstio prima. Qua ratione Actor in criminalibus, seu accusator, differt à denuntiatore? Respondeo. In eo potissimum, quod accusatori incumbat onus probandi criminis: quia in probatione si deficiat, & calumniator appareat pœna plectitur talionis, idest, tali: qualem alteri per calumniam inferre intenderat, iuxta *l. vlt. C. de accus. & inscr. l. vlt. C. de calumniato, l. ab Imperatore, ff. de præuaricationibus*, & docet S. Th. *2. 2. q. 68. a. 4.* Quanquam pœna talionis, sicuti, & inscriptio accusatoris, hodie vix in vsu est; sed arbitraria imponi solet, si Iudici appareat, illum calumniandi animo, non probabili terrore ductum, ad accusandum accessisse, iuxta *l. 1. ff. ad Turpillianum*: & ita docet P. Greg. Tholosanus *lib. 31. syntag. c. 10.* Couar. *2. resol. c. 9. n. 1.* atque colligitur *ex ca. super his, de accusat.* Denuntiatori autem onus probandi criminis non incumbit, sed solùm aperiendi indicia, quibus Iudex ex officio moueri possit ad vlteriorem inquisitionem, qua de re Clar. *lib. 5. senten. §. fin. qu. 7.*

Notum autem est iis, quæ dixi hoc *lib. tract. 3. de iust. q. 2. ca. 4.* Duas esse denuntiationes. Vnam charitatiuam (sub qua etiam Canonicam, & regularem comprehendo) & alteram iudicialem, quæ sola huc spectat. Inter has autem denuntiationes multiplex discrimen est.

5 I. Quòd finis charitatiuæ denuntiationis sit emendatio fratris, vel vt tertiæ personæ, aut bono Communitatis prouideatur: quamobrem hæc denuntiatio ex motiuo virtutis charitatis procedere debet. At verò finis iudicialis denuntiationis est, vt satisfiat Communitati læsæ: tendit enim in quamdam iniuriam Communitatis, si eius membra delinquant: quare hęc denuntiatio per se, ac directè procedit ex motiuo iustitiæ vindicatiuæ.

II. Etsi denuntians charitatiuè crimen nec probare, nec indiciis sufficentibus ostendere possit, quia solus vidit, audiuit, tamen denuntiare potest Prælato, si existimet fidem ipsi aliquam habendam fore. At verò iudicialiter frustra denuntiatur; cùm Prælatus sine infamia, & sine indiciis criminis, ad eius punitionem procedere non possit; vt paulò ante dixi.

III. Qui iudicialiter denuntiat, nomen suum (communi plure) inscribere debet, & postea vocatus coram Iudice comparere ad publicam testimonij depositionem, Reique conuictionem: Qui autem charitatiuè denuntiat, nomen suum inscribere non debet: imò Prælatus deferentem manifestare nullo modo potest, nisi necessitas postulet ad finem correctionis obtinendum, tunc enim deferens consensum dare tenetur, aut, si dare nolit, ipso etiam inuito, reuelari poterit.

IV. In denuntiatione charitatiua Prælatus non debet crimen occultum, atque graue aliis manifestare, si solus id emendare possit: secus, si solus non possit, tum manifestare debebit alteri personæ, quæ idonea sit ad remedium adhibendum, (tametsi delati Superior sit) sin vnus non sufficiat, duobus, vel pluribus, quatenus necesse esse videtur ad criminis emendationem, vel vt tertiæ personæ, aut bono communi prouisum sit. At verò denuntiatio iudicialis eò directè tendit, vt Reus per testes conuictus, aut confessus, in publicam notitiam deueniat.

Porrò licèt Prælatus crimen occultum sibi charitatiuè denuntiatum non euulgare, sed secretum tenere debeat; nihilominus eius notitia in gubernatione vti potest, quatenus licèt sine secreti violatione, & citra denunciati infamiam: videlicet inuigilando homini, in alium locum mittendo, sub aliqua probabili ratione ab officio remouendo.

6 Quæstio secunda. Vtrùm aliquis ad accusandum obligetur; Respond. ex doctrina S. Th. *qa. 68. a. 1.* Syl. *ver. accusatio, q. 9.* & dico I. De crimine pernicioso, cuius damnum alia ratione impediri nequit, accusare aliquis obligatus est; licèt plerumque sufficiat denuntiare iuridicè, vel canonicè. *Plerumque* dico: Interdum verò contingere potest, vt bono communi, vel personæ particulari non satis prouideatur, nisi contra Reum processus iudicialis instituatur: hoc casu obligatus erit subditus ad denuntiationem iudicialem, vt Reus per testes, aut inditia conuincatur, & malum emendetur. Dummodo denuntiator existimet, se effecturum, vt fides ipsis habeatur: cum alioquin frustra laboraret, & suspicioni calumniæ se obijceret.

Dico II. De aliis criminibus non perniciosis in futurum nemo accusare obligatus est, sicuti constat *ex l. vnic. C. vt nemo inuitus agere, &c.* Imò quòd attinet ad crimina priuata, præstat vt læsus iniuriam condonet, sicuti notat Sotus *membr. 2. q. 5. concl. 2.* Porrò quilibet in iudicio accusator esse potest, nisi iure prohibeatur, secundùm Gl. *in rubr. C. qui accusare non possunt.* Quæ autem personæ ab accusando repellantur, vide in Gloss. ibid. & apud Clarum *cit. §. fin. quæst. 14. & 15.* Iacob. Nouellum *tract. de defensionibus, c. 2.*

7 Quæstio tertia. Vtrùm Iudex ad se delatam accusationem admittere teneatur? Respons. est affirmatiua. Quia ad Iudicis officium pertinet, vt iustitiam administret partibus postulantibus, seu proprii, seu publici boni causa, Excipe: Nisi bonum publicum postulare videatur, vt à iudiciario processu & condemnatione abstineatur; puta quia Reus Reipublicæ valde vtilis est; vel si ex accusatione, aut condemnatione grauis tumultus populi timeatur: tali casu iudex accusationem ab initio repellere debet; vel, si iam inchoata causa est, eam suspendere, & ad superiorem Iudicem transmittere; ad quem denique pertinebit, si ita Reipublicæ expedire videatur, accusationis causam omnino abolere, sicuti docet S. Th. *2. 2. qu. 68. art. 3. ad vltim.* Caiet. *eod. art. §. sed occurrit hoc dubium*, Sotus *memb. 2. quæst. 5. concl. 5. in fine*, Less. *lib. 2. cap. 30. dub. 3.* Si tamen agatur de iniuria, vel damno partis læsæ, curandum est, vt ipsi etiam hoc casu, quatenus fieri potest, satisfiat.

CAP. IV.

DE PROBATIONIBVS.

SVMMARIVM.

1 *Probationes in causa ciuili variæ sunt, videl. per Testes, per instrumenta, aut libros antiquos: per famam, indicia.*
2 *Instrumentorum duplex genus est: publicum & priuatum.*
3 *Duo testes ad plenam probationem ordinariè requiruntur, & sufficiunt.*
Laicorum testimonium contra Clericum in causa criminali plerumque admitti non debet, tanquam sufficiens ad probationem plenam.
4 *Testes debent esse omni exceptione maiores: multi enim iure repelluntur: qui tamen plerique admittuntur, si crimina excepta sint.*
5 *Testes in iudicio debent esse iurati: & de eodem facto singulari contestari.*
6 *In quibusdam causis non iudicialibus, nec alteri præiudicantibus, sufficit testimonium hominis vnius.*
7 *Vnus testis, omni exceptione maior, ordinariè in iudiciali foro efficit probationem semiplenam.*
8 *Testis à competente Iudice legitimè interrogatus veritatem fateri obligatus est.*
9 *Certi tamen casus sunt, quibus aliquis interrogatus de crimine testificari non tenetur.*
10 *Parentes contra liberos, & liberi contra parentes, in testimonium non vocantur. exceptis criminibus valdè atrocibus, si alij Testes haberi non possunt.*

1 POst litis contestationem, & iuramentum de calumnia si id exactum fuerit, ad probationes deuenitur, quæ in causa ciuili variæ sunt, videl. per Testes, *l. 3. ff. de Testibus*, *per instrumenta, aut libros antiquos, c. cum causam, & c. vlt. de prob. c. cum* Ioannes, *de fide instrument.* vbi dicitur, quod *instrumentum fides & depositiones Testium in litibus exercendis eandem vim obtinent.* Item per famam, indicia seu præsumptiones, iuxta *cit. c. cum causam.* Quòd si eiusmodi probationibus Actor causam suam probabiliorem reddere non possit, Reus (etsi nihil præstiterit) obtinebit, *c. vlt. §. sanè, de iureiur.* Neque cogi potest Reus, vt propria instrumenta Actori edat, *c. 1. de prob. l. 1. & 4. C. de edendo*: cùm

do: cum nimis graue futurum sit, si quis contra se producere debeat ea, quibus ab aduersario oppugnetur, *l. nimis graue, C. de Testib.* secus, si sint instrumenta communia: ad ea enim edenda Iudex, petente parte, alteram cogere debet, *c. G. perpetuus, de fide instrum.* Item si certum sit, nec alter neget: se emphyteutam esse, cogi potest à domino, vt instrumenta emphyteuseos edat, sicuti dixi suprà hoc *lib. tract. 4. c. 24. nu. 6.*

2 Porrò instrumentorum duplex genus est: publicum, & priuatum. Instrumentum, siue scriptura publica dicitur, quæ per publicam manum, videlicet Tabellionis, legitimè confecta est, *c. 2. de instrumentorum.* Verùm & acta iudicii apud Iudicem conscripta à duobus Testibus, qui publici Notarii fidem supplere possunt, publicam fidem merentur, vti habetur *in c. quoniam, de probat.* Imò consuetudo passim obtinuit, vt protocolla a Notario, vel simili persona in publicis actibus scripta sine alia obsignatione, vel subscriptione, fidem faciant, si nulla fraudis suspicio subesse possit, & non agatur de rebus magni momenti. Idemque sentiendum de libris censualibus, & similibus antiquis scripturis, sicuti colligitur *ex cap. ad audientiam, de præscript.* vbi id notat Abb. *n. 11. & in c. cum causam, de probat.* Mynsing. *cent. 6. obseru. 26.*

Scriptura verò priuata dicitur, quæ à priuato homine, nulla publica auctoritate confecta est; cuius ea conditio, vt si sola sit, ac testium subscriptione, &c. non munita contra auctorem suum probet, non item pro ipso, iuxta *l. rationes, ac l. exemplo ff. prob.* quibus habetur, quod ex scriptura propria creditoris non ostenditur debitum. Notat tamen Abb. *in c. postulationem, n. 30. de postul. Prælator.* Æquum esse, vt, rationibus, mercatorum, saltem in minoribus debitis, fides habeatur etiam pro ipsis; sicuti creditur contra ipsos. Quia alioquin officium ipsis à publico Magistratu creditum, cum tacito mandato, vt codicem rationum conficiant, eis damnosum foret. Opus tamen est Iudicis arbitrio, vtrùm fraus subesse possit.

In causa criminali maiorem notitiam eamque publicam seu iudicialem Iudex habere debet, vt Reum condemnare possit. Duobus autem modis crimen in iudicio notorium redditur: Videlicet, si reus illud in iudicio confessus sit; vel si de crimine conuictus: eaque conuictio plerumque fit per testes. Præter hoc tamen est extraordinarius modus veniendi ad condemnationem si Iudex præsentibus pluribus (idest tribus, vel quatuor, ait Less. *c. 30. dub. 4. n. 23.*) criminosum in flagranti crimine deprehendit, quia *de manifesta. & nota pluribus causa non sunt quærend. testes, c. de manifesta, 2. q. 1.*

3 De Testibus est. Quæstio prima. Quot testes ad probationem requirantur? Respondeo. In omni causa Ecclesiastica, & sæculari, ciuili & criminali, ad plenam probationem contra alterum, præter Actor. vel Accus. requiruntur, & sufficiunt duo Testes, si idonei sint, & omni exceptione maiores, sicuti constat *ex c. licet, de Testib. l. iurisiurandi, C. eod. l. vbi numerus, ff. eod.* Et consentit lex vetus Deut. 17. & 19. quam vt gentium consuetudine confirmatam, imò & naturali iuri valdè consentaneam, allegauit Christus Matth. 18. *In ore duorum, vel trium testium, stet omne verbum.* Ratio est: Quia plerumque periculum subest, ne vnus homo peruerti possit: sed non tam facilè duo peruertuntur, saltem vt per omnia conformiter loquantur, & falsitas se non prodat, vti videre est in duobus senibus *cap.* 13. Danielis, & videri potest Simanca de Cath. *inst. tit. 64. num.* 32. P. Nauarr. *lib. 2. c. 3. num. 199.*

His adde, etiam ad condemnandum Sacerdotem, vel Episcopum duos idoneos Testes sufficere, si non de iure, propter *c. præsul. 2. q. 2.* saltem de consuetudine, sicuti notauit Gratianus *in c. 1. ead. q. 4.* Clar. in *§. fin. q. 66.* Prosp. Farin. *q. 63. n. 235. & 244.* Less. *cit. dub. 4. n.* 27. Laicorum tamen testimonium contra Clericum in criminalibus communiter non admittitur, vt sufficiens ad probationem plenam, sicuti constat *ex cap. de cætero*, de Testibus: quia laici solent esse infesti Clericis. Præterquam si crimen exceptum sit, sicuti ibi notat Glos. *verb. suam, vel etiam in subsidium, quando crimen aliter probari non potest:* vt si villa commissum sit coram solis laicis, quæ est doctrina Abb. *cit. c. de cætero, n. 3.* quàm sequitur Prosper. Farinac. *q. 61. nu. 107.* & alii. Debet autem vt suprà etiam dixi, Testis esse distinctus ab Accusatore, imò etiam denuntiatore quamuis in quibusdam causis, vt quibus agitur de peccato impediendo, v. gr. ne matrimonium cum impedimento contrahatur: denuntiator etiam in Testem admittitur sicuti notauit Abb. *ca. iurauit, num. 2. de prob.* Ioseph. Mascard. *vol. 1. concl. 26. n. 7.* Prosper Farinac. *q. 60. num. 2. arg. c. in omni negotio, de testib. & attest.* Item in causis leuibus, & non infamantibus creditur denuntiatoribus officialibus, sine alio teste, vti docet Mascard. *n. 9.* Farinac. *n. 74.* Less. *cit. dub. 4. n.* 32.

4 Quæstio secunda. Qui, & quales Testes ad testificandum admittantur? Respondeo, & dico I. Quilibet potest esse testis, nisi iure prohibeatur, sicuti notat Sylu. *ver. testis, q. 1.* Farinac. *q. 53. n. 1.* & colligitur *ex l. 1. ff. de testib.* In primis verò prohibetur inimicus eius, aduersus quem testimonium fertur, *l. 3. ff. de Testib.* Imò in criminibus, etiam exceptis, vt hæresi, læsæ Maiestatis crimine & cap. in quibus alioquin inhabiles admittuntur, inimicus repellitur; dummodo inimicitia grauis sit secundùm Iudicis arbitrium, sicuti constat, *ex cap. per tuas, 1. de simonia*, & docet Clar. *§. fi. qu. 24. n. 5.* Binsfeld. *de confess. maleficorum, membr. 2. concl. 6. coroll. 6. §. dices.* Gom. *3. resol. ca. 13. n. 18.* Farin. *q. 63. n. 5.* Less. *c. 30. dub. 5. n. 17.*

Secundò repelluntur consanguinei, & affines eius, pro quo testimonium dandum est, sicuti colligitur *ex cit. l. 2. & c. similiter, 3. q. 5. c. absens, 2. causa 3. q. 9.* Verùm in ciuilibus causis, si non arduæ, & multum præiudicantes sint, tales personæ admittuntur, teste Mascard. *concl. 68. n. 10.* Farin. *c. 53. n. 24.*

Tertiò, Domestici eius, qui testes producere debet, in causis cùm ciuilibus, tum criminalibus repelluntur, iuxta *l. testes, ff. de testib. l. 1. §. ad quæstionem, ff. de quæstionibus, l. etiam, C. de testib. c. si testes, 4. q. 3.* Domestici autem alicuius dicuntur non tantum vxor, filii, & serui; sed & liberti, famuli conductitii, & alii familiares, saltem si eis aliquo modo imperare possumus, iuxta *l. respiciendi, ff. de pœnis*, & docet Abb. *cap. in literis, n. 5. de testibus.* Veruntamen in subsidium, si veritas aliter haberi non possit, domestici testes etiam admittuntur, v. g. in causa adulterii, sicuti docent DD. communiter, *l. consensu, C. de repudiis*, Farinac. *q. 55. n. 35.*

Quartò repelluntur infames infamia iuris legati constat *ex §. licet ex quadam, c. testim. de testib.* Nam testimonium in iudicio ferre, numeratur inter actus legitimos, à quibus infames arcentur. Sed neque infames infamia facti ad testificandum in causa criminali, aut ardua ordinariè recipiuntur, vti videre est apud Cou. *in pract. qq. cap. 18. num. 1.* sed interdum in defectum, si aliter veritas cognosci non possit; vt quia crimen suaptè natura occultum, vel etiam in occulto loco commissum est, sicuti docet Clar. *q. 24. num. 13.* Farin. *q. 36. n. 56.* Binsfeld. *de confess. malef. memb. 2. concl. 6. §. 5.* Less. *dub. 5. num. 30.* Attamen eiusmodi infamis personæ testimonium nullam fidem meretur sine tormentis, sicuti habetur *in leg. ob carnem, ff. de Testibus*, quamuis id nō vbique obseruari testatur Binsfeld. *memb. 2. concl. 5.* Porrò in causa ciuili non ardua infamia facti laborans admittitur; quamuis minor fides habeatur.

Quintò, Persona vilis, & inops, si de ea, Iudicis arbitrio, suspicio sit, quod pecunia corrumpi poterit; secus, si honesta, & bonæ famæ, sicuti ex communi docet Abb. *c. si qui testium, in fine de testibus*, Syluest. *verb. testis qu. 1.* Less. *num. 39.* Farinac. *qu. 57. num. 1. ex l. 3. ff. de testibus.*

Sextò, Pagani, Iudæi, & à Fide apostatæ contra Christianum testificari non permittuntur, *c. non potest, & seqq. 2. q. 7. Qui enim diuina testimonia non sequuntur pondus humani testimonii perdiderunt*, vti ea S. Aug. refertur in *c. ipsa pietas 23. q. 4.*

Septimò, Socius criminis ad testificandum adhibendus non est, sicuti constat *ex l. vlt. C. de accusat. l. quoniam, C. de testib. c. veniens, 1. de testibus, cap. 1. de confess.* vbi id docet Abb. & Gomez *lib. 3. c. resol. c. 12. n. 16.* Less. *n. 39.* In criminibus tamen exceptis, & talibus, quæ sine socio admitti non possunt; criminosus examinari potest de sociis, eiusque testimonium fidem facit, sicuti alterius hominis vilis, infamis, aut suspecti.

Octauò, Mulier secundùm forum canonicum, in testem produci non potest in causa criminali, *c. mulierem, 35. qu. 5. & c. forum. de verb. signif.* iunct. Gl. secus verò est in foro ciuili, sicuti constat *ex l. ex eo, ff. de Testib.* & ea communi docet Abb. *c. quoniam, num. 1. de testibus*, Gomez *cit. c. 22. num. 13.* Farinac. *q. 59. n. 17.* Less. *cit. dub. 5. n. 36.* Clarus *q. 24. num. 4.*

Nonò, Minor 20. annis in criminalibus repellitur à testimonio, *l. in testimonium, ff. de testibus.* In ciuilibus autem admittitur, si pubes sit; non item impubes, iuxta *l. 3. ff. de testibus, §. 1. Iulia*, & docent Syl. Less. *loc. cit.* Farin *q. 58. n. 1. & 20.* Deinde in crimine excepto, & valdè pernicioso depositio puberis ætate minoris aliquod indicium facere poterit, sicuti docet Binsfeld. *de confess. malef. memb. 2. concl. 6. in fine.*

Decimò, In causa propria nemo admittitur testis, *l. nullus, ff. de testib.* Propria autem causa ea censeri debet, cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. *l. 1. §. in propria causa, ff. Quando appellandum sit.* Quapropter Prælatus, & Clericus causa Eccl. non prohibentur esse testes, iuxta *c. insuper, de testib. & c. tertio loco, de probat.* vbi id notat Abb. *n. 2.* quia non censentur moueri proprio commodo. Debet autem Iudex ex officio Testes prohibitos repellere. Interdum tamen Testis, præsertim in causis ciuilibus, minus idonei reputantur; quia contra eos Reus excipere potest; videlicet quod sint familiares, seu domestici Actoris: Sin verò Reus non excipiat, nihil obstat, quin

eorum

eorum testimonium Iudex admittat, sicuti notat Abb. *in c. bonæ, num. 9. de postul. Prælat.* Deinde idem Abb. *in r. 3. loco nu. 4. monet, quod propter defectum Testium surgentem ex natura rei, admittuntur Testes alioquin minus idonei.*

5 Dico II. Testes debent esse iurati; alioquin iis non creditur in præiudicium alterius, *r. de testib. ca. tuis, rap. nuper de Testib. & attestat. l. iusiurandi, C. eod.* Nisi ille, cuius interest, iuramentum sponte remittat, iuxta *ca. tuis quæstionib.* iunct. Glos. *verb. remittatur, de Testibus*. Et debent testes deponere de sensu; videlicet se vidisse Titium occidentem, audiuisse blasphemantem. Si enim deponant de auditu, ideoque non de ipso crimine sed de fama criminis aliove indicio, licet duo pluresue sint, non ostendunt facinus commissum esse, sed solum indicium eius afferunt, quod interdum sufficit ad probationem semiplenam, iuxta doctrinam Bart. *in l. vltim. ff. de qu.* Nauar. *r. si quis aliquando, §. non tibi dico, nu. 22. d. 1. de pœnit.* At demum testari debent de eodem facto speciali, vt sint contestes: Quare si vnus de vno furto testetur, alius de alio, vel vnus testetur se ex ore Titii audiuisse vnam propositionem hæreticam, alius aliam, non efficiunt plenam et iuiunis probationem, quæ sufficiat ad condemnandum pœna ordinaria, sicuti docet Caiet. 2. 2. *q. 70. ar. 2.* Masc. *vol. 1. concl. 856. num. 13.* Ioach. Mynsing. *cent. 2. obser. 100.* Arnald. Albertin. *tr. de cognos. Cath. q. 34. n. 6.* Simanca de Cathol. *inst. tit. 51. nu. 15.* Clarus *qu. 53. n. 19.* Less. *lib. 2. cap. 30. dub. 4. nu. 33.* contra Gom. *lib. 3. resol. c. 12. n. 12.* Zanchin. Vgolinum *tr. de hæreticis, r. 13. nu. 6.* & alios apud Ioan. Royas *tr. de hæret. assert. 6. nu. 139. qui dicunt*: Testes singulares deponentes de diuersis actibus specificis, videl. de diuersis propositionibus hæreticis, probare crimen hæresis in genere. Quò doctrina falsa videtur: Cùm enim per eiusmodi Testes singulares crimen hæresis v.g. in specie plenè non probetur: sequitur neque etiam in genere satis probari: cùm genus existere non possit, nisi in specie.

Illud etiam non pauci arbitrantur, inter quos Simanca, & Less. *ll. cc.* Si Testes deponant de eadem propositione hæretica, quamuis diuerso loco, ac tempore audita, efficere probationem plenam, quod meritò displicet Farin. *q. 64. n. 216.* & aliis apud Mascardum *nu. 20.* cùm reuera non sint contestes deponentes de eodem facto: ideoque facilius accidere possit, vt vterque decipiat, ac mentiatur.

Interim verùm est, quod testes singulares deponentes de actibus diuersis, diuerso tempore commissis, etsi non probationem perfectam, magnam tamen præsumptionem contra reum, & plusquam semiplenam probationem efficiunt, quæ spectatis circumstantiis; sufficere possit ad torturam; imò interdum ad pœnam extraordinariam inferendam, sicuti Clarus *l. c.* annotauit, & videri potest Caiet. *cit. quæst. 70. art. 2.* Mynsing. *cent. 3. obseru. 76.* Francisc. Brunus de indiciis, & tortius *p. 1. q. 2. n. 6.* Farinac. *q. 37. n. 34.* Atque hæc in causis criminalibus, in quibus exactiores probationes requiruntur: In ciuilibus autem causis fateor, testes deponentes de pluribus factis particularibus ad vnum finem tendentibus, sufficere posse, vt si in controuersia de possessione iuris decimandi, vnus testis deponat de tritico, alius de hordeo, viso à se decimari: qua de re Gail. *lib. 2. obseru. 66.* Quin, & in criminali causa, si Testes plures testentur de diuersis indiciis, ad eundem omnino effectum tendentibus, v. g. aliqui iurati deponant de viso gressu è domo occisi, alii de fuga, alii de fama publica, interdum efficere poterunt probationem plenam, seu talem, per quam animus Iudicis plenè informetur, sicuti notat Mynsing. *obseru. 106.* & colligitur *ex l. 3. ff. de Testibus*.

Quæstio tertia. Quantam fidem mereatur testimonium hominis vnius? Respondeo, & dico I. Dictum vnius testis idonei sæpè dat iustam, & probabilem causam credendi, sicut indicat Gl. *in l. Titio fundus, ff. de cond. & demonstr.* Nau. *lib. 1. cons. 1. n. 2. de Testibus & attestat.* vbi ait, si vnus idoneus testis dicat, 40. annis beneficium sine personali residentia pacificè obtentum fuisse, quod nouus beneficiatus via præscriptionis se tutum in conscientia credere possit, modò fama, vel testimonia contraria non adsint: *& in man. c. 22. num. 82.* Licet dictum vnus fide digni sufficiat, vt iustè aliquis credere possit, iuxta Gl. *in cit. l.* Titia; non tamen affert necessitatem credendi: ad id enim requiruntur duo Testes, *cap. cùm à nobis, de Testibus*.

6 Dico II. In quibusdam causis non iudicialibus, nec præiudicantibus personæ tertiæ: vt cum quæritur, an infans baptizatus sit. Ecclesia consecrata &c. sufficit testimonium vnius, sicuti dicam *lib. 5. tr. 2. cap. 5.* Item in iis causis, quibus agitur de impediendo peccato: modò ius parti acquisitum non sit: puta in denuntiatione impedimenti matrimonii, iuxta *cap. præterea, 2. de sponsal.* Similiter in denuntiatione inhabilitatis ad ordines, & beneficia Ecclesiastica, admittitur testimonium vnius: sin verò matrimonium contractum, vel electio, aut collatio beneficii facta fuerit, tunc ad rescindendum, vel irritum declarandum opus est plena probatione per duos saltem testes, *arg. ca. super his, de accus.* & not. Nau. *lib. 5. cons. 22. ad 4. q. de Simon. edit. 2.*

7 Dico III. Vnus testis de visu, qui sit omni exceptione maior, ordinariè in externo iudiciali foro facit tantùm probationem semiplenam, quæ tamen etiam in criminalibus sufficiat ad torturam, sicuti docet Gl. *in l. si quis vet. conuictus, Cod. ad l. Iuliam Maiest.* Clar. *qu. 22.* Mynsing. *cent. 6. obseru. 97.* Loquor autem de Teste, qui deponat de ipso crimine: secus, si de indicio criminis, quantumuis propinquo: talis enim depositio efficiet probationem semiplenam solius indicii, seu signi, non autem commissi criminis: nisi plures Testes singulares de diuersis indiciis, iisque propinquis testentur: nam quæ non possunt singula, iuncta iuuat: veluti si vnus deponat, vidisse se Titium sanguine aspersum, ensem manu tenentem alter vidisse se eundem ex loco delicti abeuntem, ex vrbe profugientem, sicuti præter alios docent M. Ant. Plancus, de iudiciis, *& fort. n. 368.* Arnaldus Albertinus *de cognoscendis assert. hæreticis. q. 5. num. 20.* Prosper. Farinac. *qu. 86. num. 72.*

Dico IV. Testis, qui minus alioquin idoneus est, si ad testificandum adhibeatur, vel in subsidium, quia alii Testes haberi non possunt: vel ad auertendum malum in criminibus perniciosis, & exceptis, non facit probationem semiplenam, sed solum indicium, quod iunctum cum aliis indiciis, sufficere possit, ad torturam, sicuti ex communi docet Less. *dub. 5. num. 40.* Clarus *quæst. 22. num. 3.* reon.

8 Quæstio quarta. Vtrùm testis à competente Iudice legitimè interrogatus, teneatur veritatem sibi cognitam edicere, & de crimine testari? Respondeo est affirmatiua communiter recepta, cum S. Thom. 2. 2. *q. 70. ar. 1.* Gabr. *in 4. dub. 15. q. 6. art. 2. conclus. 7.* & constat *ex tit. lib. 2. decret. de testibus rogendis*: Nam iusto Superioris præcepto parendum est: suppono autem Iudicem iustè siue iuridicè exigere testimonium: si videlicet hominis infamia, iusta accusatio, vel denuntiatio criminis semiplena probatio, vel alia indicia sufficientia ad Testes examinandos antecesserint, sicuti ex communi tradit Less. *c. 30. dub. 6.*

His adde primò, Si testis legitimè examinatus tergiuersari, variare, & veritatem per malitiam celare velle videatur, interdum etiam torqueri posse sicuti ex communi docet Clar. *q. 25.* Prosp. Farin. *q. 66. nu. 96. & seq.* Adde II. Si Testis, quamuis per errorem, obliuionem &c. falsum deposuerit, debere suum dictum reuocare ante latam sententiam, si speret prodesse posse saltem ad hoc, vt non sit testis integer sed omni exceptione maior, iuxta *cap. præterea, de testib. cog.* & docet Nauarr. *cap. 25. num. 40.*

9 Sunt verò aliqui casus, quibus aliquis interrogatus de crimine testari, vel denuntiare non tenetur. Primus, & notissimus est, si nouit ex Confessione sacramentali.

II. Si crimen occultum est, ita vt nulla publica de eo indicia adsint; quamuis fortè duobus, vel tribus cognitum fuerit: hoc casu non tenetur aliquis de eo testificari: nisi crimen perniciosum sit. Videri potest P. Nau. *lib. 2. c. 4. n. 219.*

III. Si quis accepit sub sigillo secreti, vt consilium, vel remedium adhiberet misero delinquenti, puta medicus, obstetrix aduocatus, vir doctus, aut valdè amicus. Ita docet Nauar. *r. 25. nu. 46.* P. Nauar. *lib. 2. c. 4. nu. 222.* *Cordub. lib. 1. quæstionarii, qu. 43. dub. 2.* Molin. *tract. 4. disp. 5. n. 3.* Less. *cit. dub. 6. n. 42. & 45.* Quæ sententia certa est, si Iudex iuridicè interrogans, nesciat, notitiam cum pacto iusti secreti acceptam esse: tunc enim non præsumitur obligare velle ad reuelandum, nisi agatur de malo in futurum impediendo. Cùm alioquin miseris hominibus omne iustum solamen, consilium, aut remedium intercluderetur. Sin verò Iudex sciens, vel suspicans, secretum commissum esse, v. g. medico, vel obstetrici; legitimè inquirat, quia præcessit criminis infamia, vel semiplena probatio: tum arbitratur Abb. *c. intimauit, nu. 3. de Testib.* Sotus *de secr. teg. memb. 2. q. 8. concl. 4.* veritatem aperiendam esse: quia priuata pactio secreti seruandi, quamuis iuramento firmata sit, non potest iuri Magistratus præiudicare. Quæ doctrina vera quidem est, si ponamus crimen occultum ex alio capite cognitum esse; vt si socius criminis, vel casu aliquis interueniens promissionem iuratam fecerit, se nullo casu reuelaturum: non potuit tali promissione præiudicare Iudici, quominus ipso iuridicè interrogante manifestare teneatur, sicut rectè notat Molin. *disp. 5. nu. 8.* Sin verò notitia criminis merè præteriti, in futurum non perniciosi, profecta est ab ipsomet criminoso, cum pacto ac veluti onere reticendi: ex eiusmodi conuentione nullum Magistratui, vel Reipub. damnum, seu præiudicium infertur: cùm si pactum reticendi expressum, vel tacitum non intercessisset, talis criminis notitia accepta non fuisset: quare cum pactum in se iustum, & de iure naturali sit, probabilius est, Iudicem non posse eius reuelationem homini imperare. Vide Molin. *cit. disp. 5. n. 3.* vbi ait; Idem sentiendum esse, si is, cui sub secreto commissum est, personæ tertiæ reuelet, quamuis

iniustè

iniustè, & nullo interposito pacto: quia sicuti alter reuelator iniuriam intulit rem secretam prodendo, ita tertius ille iniuriam augeret, & extenderet vlterius rem detegendo.

IV. Si quis notitiam delicti, alteriusue secreti per iniuriam acceperit, v.g. litteras aperiendo, vel hominem per vim cogendo ad reuelandum; tunc ne Iudici quidem interroganti prodere iustè potest. Cùm non minus ex delicto, quàm ex voluntario pacto obligatio iustitiæ contrahatur ad damnum alicui datum non extendendum, sed potiùs quatenus fieri potest, resarciendum, sicuti docet Mol. *cit. disp.* 5. *n.* 5.

V. Si scias factum Titii, de quo interrogatis à peccato & pœna alienum esse, vt si ex ignorantia hominem pro fera occidit, si rem alienam abstulit gratia compensandi, vel grauissima necessitate adactus, sicuti notauit Nau. *c.*17.*n.*155. & P. Nau. *nu.* 226. Nam interrogatio Iudicis procedit ex præsumptione commissæ culpæ, secundùm quàm Iudicis intentionem rectè negas, factum Titii tibi cognitum esse sicuti & ipse Titius eodem sensu negare potest, etiam iuratus sicuti ex communi docet Less. *c.*31. *dub.* 3. *num.*14. & dicam *lib. seq. tract.* 3. *cap.*14. *n.*8.

VI. Si testificatione tibi, vel tuis notabile damnum impendeat, non teneris testari; nisi crimen Reipublicæ perniciosum sit, & alia ratione impediri non possit, qua de re Nau. *c.* 25. *nu.* 50. Less. *c.* 30. *dub.* 6. *n.* 50.

10 VII. Parentes contra liberos, & liberi contra parentes in testimonium nec cogi, nec admitti possunt, *l.* 5. *C. de testib.* Exceptis criminibus atrocissimis, vt hæresis, læsæ Maiestatis, veneficiorum, &c. si alii testes haberi non possint, sicuti docent Nau. *c.*25.*n.*50. Binsfeld. *de confess. malefi. mem.* 2. *princ.* Clar. *q.*24. *nu.* 22. Farin. *q.*55.*n.*171. Nec frater contra fratrem, generi aduersus socerum, aut soceri aduersus generum ordinariè cogi possunt ad testificandum, sicuti constat *l. lege Iulia, ff. de testibus*. Sed in criminibus exceptis, & interdum in subsidium tales personæ ad dicendum testimonium adigi possunt.

VIII. Personæ exemptæ, aut priuilegiatæ non coguntur esse testes: v.g. Clerici coram Iudice sæculari, *l. inuiti, ff. de testib. c. si testes.* §. *item lege Iulia* 4. *qu.* 3. Volentes tamen admittuntur, sicuti docet Gl. *cit. l. inuiti, ver. non licet*. Deinde in aliorum testium, ac probationum defectum etiam dictæ personæ testificari debent, Clerici tamen coram suo Ecclesiastico Iudice, vel in eo consentiente coram sæculari. Qua de re Gloss. *in c. quamquam ver. coram se.* 14. *q.* 2. Gall. *lib.* 1. *obser.* 100. *n.* 16.

CAP. V.

DE REO.

SVMMARIVM.

1 *Reus alius est ciuilis debiti, & alius Reus criminis.*

2 *Reus à competente Iudice legitimè interrogatus in iudicio veritatem edicere obligatus est.*

3 *Confessarius Reum, qui conuinci non potest, non nimis vrgere debet ad confitendum morte vel mutilatione dignum.*

Reus post latam à Iudice sententiam non tenetur fateri crimen, quod ante falso negarat.

4 *Reus à Iudice contra iuris ordinem examinatus non teneatur crimen fateri; idemque dicendum, si rationabiliter dubitet.*

5 *Iudex Reum infamatum: vel conuictum de vno crimine, non debet examinare de aliis criminibus, quæ neque suaptè natura, neque iudiciis connexa sunt.*

6 *Si indicia ve. gr. ad capturam Rei sufficientia non fuerint, totus etiam reliquus processus iudicij corruit.*

7 *Si reus crimen vltro confiteatur, eius indicia det, de eo sine aliis testimoniis puniri potest.*

8 *Iudex Reum de crimine confessum non potest interrogare de sociis nulla indiciorum suspicione, aut infamia laborantibus nisi sit crimen exceptum, vel perniciosum in futurum.*

9 *Tortura non adhibetur, nisi in criminibus grauibus si adsint indicia grauia, sed non sufficientia ad probationem plenam.*

10 *Reus semel tortus, iterum torquendus non est, nisi nouum indicium accedat.*

11 *Iudex non debet ita torquere Reum, vt mortaliter ei impossibile sit, crimen non conferri.*

12 *Certæ personæ sunt, quas torquere non licet.*

13 *Si reus confessionem per mendacium, simulationem, dolumue Iudicis extortam postea retractet, non potest ex illa condemnari.*

14 *Saluus conductus duobus modis dari potest I. in forma iuris communis. II. in forma iuris specialis.*

15 *Reus ordinariè puniri debet in loco, vbi deliquit: verum secundum Germaniæ consuetudinem necessariò mittendus non est ad locum delicti.*

16 *Iudex domicilij potentior esse solet, quàm Iudex originis.*

17 *Bona morte damnatorum: spectato communi Cæsareo iure confiscari non debent; adeo, vt confiscationis sententia irrita sit, tametsi ab eo non appelletur. Sed excipiuntur crimine læsæ maiestatis, & hæresis.*

18 *Bona veneficiorum & sagarum ad mortem damnatarum confiscari non possunt, nisi eorum per magnam hæresim manifestam coniunctam: tum bona ipso iure confiscantur, à die commissi criminis tametsi postea resipiscant.*

19 *In regno, in quo viget consuetudo fiscandi bona damnatorum confiscari non possunt ea, quæ extra regnum sita sunt.*

20 *Heredes contra fiscum præscribunt tempore quinquennij, excepto crimine hæresis.*

1 SIcut causa alia ciuilis est; alia criminalis, ita & Reus alius ciuilis debiti; alius verò Reus criminis, vel saltem vt talis in iudicium vocatur. De Reo in criminalibus est *qu.* 1. vtrùm à competente Iudice interrogatus, commissum à se crimen fateri obligatus sit? Respondeo, & dico I. Si Iudex legitimè, & secundum iuris ordinem interroget, præcipiatque sibi veritatem edici, obligatur Reus in conscientia.

2 Hæc est communis sententia, quàm docet S. Th. *q.* 69. *art.* 1. Gab. *in* 4. *d.* 15. *q.* 6. *ar.* 2. ibid. Maior. *qu.* 18. Nau. *c.* 25. *n.* 35. Sà *ver. Iudicialis actus de Reo nu.* 1. Quia iustum Superioris præceptum obligat, prout super, *c. q.* 7. *argumentatus sum*. Confirmatur I. Si reus non tenetur veritatem fateri, tunc Iudex malè ageret ipsum ad id cogendo per iuramentum ac torturam. Confirmatur II. Alioquin pleraque iudicia eluderentur, cum magno Reipublicæ detrimento: quandoquidem Reus criminaliter condemnari non potest, nisi vel crimen confessus, vel de eo apertissimis documentis conuictus sit, *leg. vltim. Cod. de probat.* cuiusmodi tamen probatio sæpè haberi non potest.

Contrariam tamen sententiam, tanquam probabilem, defendunt P. Nau. *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 142. Less. *c.* 31. *dub.* 3. Reum non esse obligatum confiteri crimen, quòd morte, vel mutilatione dignum est, si intelligat, illud plenè probari non posse, ideoque nisi ipsemet se probat, liberandum se fore. Fundamentum huius sententiæ est, quòd leges, & præcepta humana ordinariè non obligent ob discrimen mortis, aut mutilationis, & naturalem propensionem seruandæ propriæ vitæ, & corporis integritatis. Deinde si nemo cogendus est sibi sanguine iunctum denuntiare, aut prodere, *leg.* 4. *ff. de test. l.* 5. *C. eod. cur.* ad seipsum prodendum aliquis cogi possit, ita vt sibi mortis: vel mutilationis causa existat?

3 Huius sententiæ censuram aliis committo; Id solùm aduerto, eam Confessario inseruire posse, vt Reum ita persuasum ad confitendum crimen in tali casu non multum vrgeat: sed absoluat, sicuti notauit Sà *ver. iudicialis actus, de Reo*, n. 6. Sot. *l.* 6. *q.* 5. *art.* 2. *col. pen.* Sequitur enim Reus sententiam non omnino improbabilem, vel saltem talem, quàm DD. aliqui probabilem iudicant & hactenus de falsitate apertè conuicta non est.

Illud porrò extra controuersiam est, post latam à Iudice sententiam, seu condemnatoriam, seu absolutoriam, desinere in Reo obligationem confitendi criminis, quod antea, quamuis iniustè negarat: *finito iudicio, finitur etiam obligatio Rei*.

4 Dico II. Reus non secundùm iuris ordinem examinatus de crimine, videlicet cuius nec infamia laborat, neque eius expressè indicia, aut semiplena probatio extant, non tenetur illud teneri; sed amphibologia aliqua celare potest. Ita S. Tho. *q.* 66. *ar.* 2. Sot. *in* 4. *d.* 15. *q.* 4. *art.* 1. Maior. *q.* 18. Gab. *q.* 6. *art.* 2. *concl.* 6. Ex quo sequitur, quòd Iudex Reo aperire debeat causæ statum Testes de infamia, aliaue contra eum indicia, vt illi appareat, num iuridicè procedat, & ius habeat ipsum de crimine examinandi, sicuti notat Caiet. *q.* 69. *art.* 1. *in* 2. *casu*, *notab.* 3. Nauar. *c. mensuram*, §. *non dico tibi*, *d.* 1. *de pœnit. & in rubr. de iudic. nu.* 59. Clar. *q.* 64. *n.* 23. Neque obstat, etsi Reus dissimulans veritatem, quia non legitimè examinatur, intelligat exinde Iudici, Accusatori, Denuntiatori notam calumniæ aspersum iri. Nam *nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur, reg.* 65 *ff. Sensus est:* Si quis ius habet aliquid agendi non debet illi imputari damnum, quòd ex actione eius per accidens euenit. Atqui in proposito casu quisque ius habet celandi suum crimen occultum, de quo illegitimè accusatur, vel interrogatur: Ergo potest illud celare, nihil obstante, quòd exinde alter calumniæ, vel mendacii suspicionem incurrat.

Veruntamen lex charitatis postulat, vt qui crimen suum negat, vel celat, quatenus possibile est, denuntiantis famæ consulat; dicendo v.g. cum probabili ratione deceptũ malè ab aliis informatum, persuasum fuisse. Quæ resolutio non tantùm in iudicio, sed etiã in familiari consuetudine locũ habere potest Veluti, si Titio amico aliquam rem secretò commiseris, quam publicè ignorari

interfuit, postea verò Titius arcanum non sine iniuria aliis narret, ac patefaciat; poteris rem notam dissimulare, vel amphibologico sensu negare, nihil obstante, quod Titius in mendacij suspicionem veniet. Hoc enim incommodi sibi ipsi Titius imputare debebit, non tibi, qui iure tuo celandi occulti facti vsus es. Ita Petr. Nau. *lib.2.cap.4.num.348.* Less. *lib.2.cap.31.dub.2.* Vide quæ dicam *l.seq.tr.3.cap.13.num.10.*

Cæterùm tametsi Reus crimen suum occultum prodere non teneatur, si tamen ad sustinendam iustam criminis vindictam vltrò procedere velit, opus virtutis exercebit, per se loquendo, sicuti docet P. Nau. *lib.2. cap.4.num.134.* Less. *lib.3.c.31.dub.2.* Vide quæ dicam lib.seq. *tr.3.cap.13.num.10.*

Dico III. Si reus rationabiliter dubius sit, verùm Iudex secundùm iuris ordinem interroget, non tenetur commissum crimen fateri. Ita Caiet. *cit.q.69.ar.1.* Sotus *de secr.memb.3.q.2.concl.2.* Sà *de Reo,n.1.* Less. *c.3.dub.2.n.10.* contra Palud. *in 4.d.19.qu.4. in fine*. Nam licet in dubio plerumque pro Superiore præsumi debeat, non tamen in hoc speciali casu; cùm præceptum grauissimum sit, quod proinde subditus in dubio num iustum sit, necesse, suspicere non tenetur, sed magis pro libertate, & incolumitate sua præsumere potest. Alia videtur esse ratio de Teste, quippe cum non agatur de proprio eius periculo, quamquam non est improbabile, quod docet Sotus *loc.cit.* interdum in tali dubio sequendum esse Testi; quod tutius videtur veluti si iudex inquirat de commisso homicidio, maius tunc periculum subest iniusti supplicij inferendi, si iudex ius inquirendi non habeat, quàm æstimari debeat commodum, quod ex criminis punitione proueniat, si ius inquirendi habeat.

Quæstio secunda. Quousque se extendat iudicis potestas ad examinandum Reum, contra quem indicia criminis prodita sunt? Resp. & dico I. Iudex Reum infamatum, vel etiam conuictum de vno crimine, non potest examinare de aliis criminibus, quæ nec suapte natura, nec indiciis connexa sint, v.g. deprehensus in furto non debet examinari de homicidio; nisi in loco, vbi furatus est, homo occisus fuerit. Ita contra Palud. *in 4.d.19.qu.4. in fine*, Sylu. *ver.inquisitio,1.q.3.dicto 4.* ex communi docet Adr. *quodlib.11.diffic.2.* Caiet. *2.2.qu.69.ar.1.* Sot. *lib.5.de q.6.art.2.* Nau. *in rubr.de iudic.n.62.* P. Nau. *l.2 c.4.n.170. arg.c.inquisitionis,de accus.§.3.* Idque locum etiam habet in criminibus eiusdem generis non connexis, v.g. conuictus de vno homicidio, examinari non debet, num aliàs etiam hominem occiderit, si de hoc nulla indicia habeantur. Ratio est. Quia Iudex non potest inquirere de crimine, nisi sit aliquo modo ei tamquam publicæ personæ cognitum: Non ideò autem, quia vnum crimen hominis, alia etiam præsumptione quadam colligere potest, si connexa non sint, seu accedenter, eum consequenter, vti notauit Nauarr. *in cit.rubric. num.64.*

Non ignoro, aliam esse in hac re Iudicum sæcularium consuetudinem, præsertim in crimine furti. Nam deprehensum in vno, mox sine vlla dubitatione examinant de aliis alibi commissis furtis, quorum nulla indicia habent. Sed id non secundum iura, sicuti fatetur Clarus *qu.64.num.45.* Binsfeld. *de confess. malefic. membr.in princ.* Excepto, si quis infamatus sit de crimine sæpius commisso: vt famosus latro, famosus fur: talis enim in vno furto, aut latrocinio deprehensus, aliunde confessus, de aliis similibus interrogari poterit, sicuti notaui: P. Nau. *cit.c.4.num.171.*

6 His duo adde: I. Non posse Iudicem ex iis iudiciis, quæ contra iuris ordinem assecutus fuerit, vlterius procedere, v.g. ad torturam: neque ex testimonij, vel Rei confessione, quam iniustè extorsit, ad condemnationem: sed omnia acta irrita censeri debent. Quemadmodum nec captura, si iniusta est, & non sufficientibus indiciis nixa fuit, iustificatur per sequentem legitimam probationem, aut confessionem: cùm ordo processus iudiciarii peruersus sit. Et ita docent Gl. & DD. *in l.penult. ff. de quæstion.* Binsfeld. *memb.2.concl.7.dub.1.§.3.* Clar. *qu.55.nu.13.* Ambros. *de Vignate,tract. de hæresi,qu.14.num.162.* Mynsig. *cent.3.obseru. 80.* Delrius *lib.5.sect.11.* vbi aiunt, quòd confessio extorta sine sufficientibus indiciis, est nulla, etsi millies fuerint ratificata. Addit tamen Less. *c.29.dub.18.n.175.* quòd in tali casu supremus Iudex, qui non consensit in iniuriam, ex tali notitia moueri possit ad nouum processum instituendum, perinde ac si alius priuatus criminis occulti confessionem non sine iniuria extorsisset.

7 Alterum. Si Reus vltrò non adactus, nec obligatus crimen suum, vel alterius coram proprio iudice confiteatur, puniri potest, cùm per talem confessionem crimen publicum fiat, sicuti notant DD. *c.at si clerici, de Iudic.* Nau. *in rub. eiusdem tit.nu.87.* quamquam etiam hoc casu oporteat Iudicem indicia siue vestigia criminis indagare, si illud facti permanentis; v.g. si Reus dicat, hominem se occidisse, cadauer exhumari, & inspici debet, sicuti docet Clarus *eadem qu.55.n.11.* Mynsing. *centur.3.obseru.81.* vbi ait. Quòd spontanea delicti confessio non sufficit ad condemnandum aliquem pœna capitali, nisi aliunde etiam constet, delictum commissum fuisse.

8 Dico II. Iudex reum confessum interrogare non potest de sociis criminis, nulla indiciorum suspicione: aut infamia laborantibus. Ita habetur expressè *in l.vlt.C. de accusat. Nemo super proprio crimine confitentem de conscientia scrutetur aliena*, idque vtroque iure receptum esse, dicitur *in c.1. de confessis*, & docet ibid. Abb. *num.4.* Henr. *quodlib.9.qu.25.* Gomez *3.resol.cap.12. n.16.* Clar. *q.12.n.7.* Binsfeld. *memb.2.* Nau. *c.18.59. Man.* & P. Nau. *cit.c.4.n.173.* Delrius *lib.5.disqu sect.3.* Sot. *memb.2.qu.6. concl.4.* Limitanda verò est assertio I. Nisi crimen tale sit, quod necessariò, & suapte natura socium requirit, vt sodomia, vel saltem communiter sine socio non committitur; tunc Iudex confessum, vel conuictum interrogare potest de sociis, sicuti docet Gomez *3.resol.c.12.n.16.* Less. *lib.2.c.29.n.162.* Si tamen socius criminosus omninò occultus sit, neque indiciis, aut testimoniis aliis conuinci posse videatur, non tenetur Reus conuictus de illo testari, immò neque iure potest, secundum P. Nau. *l.2.c.4.n.173.*

II. Nisi crimen exceptum sit, videlicet in publicam perniciem tendens, vt hæresis, proditio, falsatio monetæ, veneficium, latrocinium, de quibus Binsfeld. *cit.memb.2. in princip.* quin etiam furtum, licet non de iure, tamen per consuetudinem, sicuti notant Sotus & Binsfeld. *loc cit.*

III. Nisi crimen committendum sit in priuatæ personæ perniciem, vt si aliqui coniurarunt in hominis necem. Verum quia Reus persona vilis, & infamis est, ideò eius confessio, seu testificatio non efficit probationem semiplenam, nisi insuper aliud indicium, vel alterius Rei in tortura consensus accedat, tunc erit hæc sufficiens præsumptio ad capiendum, examinandum, torquendum socium, sicuti notauit C.l. *qu.21.num.8. & q.22.num.3.* Less. *c.29.dub.17.n.161.* Præterquam quòd fœminis ob sexus fragilitatem non æquæ; ac masculis, fides habenda sit, ac proinde trium, vel quatuor consentiens denunciatio requiratur, vt alius tamquam criminis socius capi, & torqueri possit secundùm Binsfeld. *memb.2.concl.6.prob.5.* & videri potest Maschard. *de prob. vol.1.concl.562.n.27.* Gomez *3.resol.c.12.n.18.* Quod etiam in praxi obseruatur in processu super crimine veneficij.

Ego verò arbitror, Iudici attendendum esse non ad solum numerum personarum denunciantium, siue viri sint, siue fœminæ, sed magis etiam ad earundem, & denunciatarum personarum qualitates, aliasque circumstantias: quia de re est text. notab. *in c.fidei,de hæret. in c.si enim duæ personæ veneficæ*, etiam fœminæ, de seipsis crimen confessæ, aliam personam denuncient consentiendo circa idem factum particulare: in eaque denunciatione constanter etiam adhibitis tormentis, perseuerent, Iudex procedere poterit ad capturam, & torturam personæ denunciatæ, nisi ea bonæ famæ sit, vt veluti elidantur indicia, orta ex duarum infamium personarum denunciationibus si ea aliter adminiculatæ non sint. Sin autem denunciationes veneficiorum, aut sagarum (vt plerumque fieri solet) singulares sint, sed non contestantes de eodem facto particulari neque aliter adminiculatæ, etiamsi sex, octo, aut plures sint de eadem persona, bona alioquin famæ, non efficient indicium sufficiens ad capturam, & torturam, sed tantùm ad informationem vlteriorem accipiendam, & interdum hominem arrestandum, ne fugiat, &c. Secus autem est, si persona denunciata à pluribus, quamuis singularibus, & non contestantibus denunciatoribus, seu de hoc ipso venefici (crimine, seu de aliis ad veneficia disponentibus suspecta, & infamata sit, ver.g. de sodomia, incestu, frequentibus blasphemiis. Quare regula certior dari non potest, quam quæ sumitur *ex cit.cap. in fide*? Iudicem ex denunciationibus personarum infamium, & criminosarum procedere posse, quando tum ex numero earum, tum ex qualitate deponentium, quam eorum contra quos deponitur, verisimile sit vera, non falsa denunciari.

9 Quæstio tertia. An, & quibus casibus Reo suspecto tortura adhiberi possit? Resp. & dico I. in criminibus grauibus ad probationis subsidium, Reo tortura adhiberi potest. Ita habetur *in l.1. & ff. l.1. & toto tit.* Rodr. *de qq.* Quia alioquin passim scelera grauissima, cum magno Reipublicæ detrimento, impunè patrari possent ab hominibus callidis, atque audacibus; modò operam darent, vt Testes, aliaque sufficientia criminis documenta remouerentur. Dixi autem, torturam adhiberi posse in delictis grauibus, quæ videlicet pœnam corporalem, vel vltremium merentur: non item in iis, quæ pœnam pecuniariam, exilij &c. sicuti ex communi notat Clar. *q.64.n.4.* Gomez *3.resol.c.13.n.2.* Less. *lib.2.cap.29.dub.17.n.151.* Nam tortura ad eliciendam criminis confessionem instituta, non debet esse tanta, vel maior pœna quam sit illa, quæ in eiusdem criminis condemnationem inferetur: quamobrem à tortura iniquè alicui delata appellari posse notat Abb. *in c.1.n.2.de confessis.* Secundò dixi, torturā esse in subsidium probationis: quapropter adhiberi non debet, si Reus legitimè

mè conuictus fuerit, de crimine condemnari possit, sicuti colligitur ex l. *Diuus, ff. de qu. l. quoties, C. eod.* Nisi quod quibusdam locis consuetudo est: vt id fiat ad impediendam malitiosam appellationem, si Reus per testes plenè conuictus crimen insuper confiteatur, sicuti notat Clarus *n. 7.* Nau. *cit. c. 18. n. 59.* Less. *n. 152.*

Dico II. Ad torquendum Reum non quoduis indicium sufficit: sed debet graue, quod legitimè, videlicet per duos Testes probatum, commissi criminis suspicionem, ac veluti præsumptionem Iudici pariat. Ita Antonius de Canario *tract. de quæstionibus, & torment. memb. 2.* Prosp. Farin. *in pract. crimin. q. 73. n. 3. & 13.* Simanca *de Cath. instit. tit. 65. n. 15.* & sumitur *ex l. 1. princ. ff. de qu.* In specie autem indicia sufficientia ad torturam numerantur à Gomez *lib. 3. c. 14. n. 7. & seqq.* Claro *q. 21. n. 13. & seqq.* Less. *cit. dub. 17. n. 153.* Delrio *lib. 5. disquis. magic. sect. 3.* Videlicet, vnus Testis omni exceptione maior, confessio Rei extra iudicium, fama publica cum alterius indicij adminiculo: nam fama, si sola sit non probat, sed solùm habet, se instar accusatoris mouentis Iudicem ad vlteriorem informationem capiendam. Alia indicia prætermitto, quia denique committitur res Iudicis prudentis arbitrio, considerata qualitate causæ, personæ &c. sicuti rectè dixit Clarus *q. 64. n. 13.* Anton. de Canario *cit. membr. 2. n. 8.* Franch. Brunus *de indicijs, & p. pag. 1. qu. 3. num. 1.* Binsfeld. *membr. 2. post. 5. conclus.* Delrius *loc. cit.*

10 Dico III. Reus semel competenter tortus, secundùm indiciorum grauitatem, iterùm torqueri non debet. Quia per torturam toleratam infirmata censetur priùs habita indicia: secus est, si nouum criminis indicium postea superueniat, sicuti colligitur *ex l. vnius, §. Reus, ff. de quæstionib.* & notat Gloss. *marginalis in l. repeti, ff. eod.* Ioan. Maior. *in 4. dist. 15. qu. 22. dub. 5.* Antonin. de Canario *tract. de quæstion. & tormentis, memb. 6.* Ioan. Royas *tr. de hæret. assert. 31. num. 298.* Gomez *cap. 13. num. 25. in fine,* Less. *cap. 29. dub. 17. num. 168.* Item si Reus crimen, quod in tortura confessus erat, postridie, cum deposito tormentorum metu in loco iudicii ad ratificationem confessionis suæ denuò interrogatus, illud reuocet, rursus torturæ subiici potest, sicuti ex communi docet Clarus *q. 21. num. 36. & qu. 64. num. 43.* Ratio est. Quia retractatio confessionis factæ in tortura infirmat torturam, vt perinde sit, ac si nulla præcesserit, interim indicijs, seu præsumptionibus prioribus in suo vigore permanentibus. Cæterùm, si tertiò ita tortus, & confessus tertiò retractet, denuò non torquendus, sed plerumque absoluendus est, sicuti ex communi docet Farin. *qu. 38. n. 99.* Gomez *loc. cit. num. 27.* Delrius *lib. 5. sect. 9.* Less. *cit. num. 168. §. aduerte tamen* Clarus *cit. num. 36. in fine.* Si tamen commissi crimini indicia grauissima adsint, vt vehementem præsumptionem pariant, crimen à Reo malitiosè, atque obstinatè negari, tunc sæpiùs iudices, quamuis nullo nouo accedente indicio, torturam adhibere solent.

11 Illud etiam Iudices meminisse debent, quòd licet tantò grauiora tormenta Reo inferri possint, quantò maiora contra eum indicia habentur: ordinariè tamen, & nisi grauissima indicia criminis adsint, cauere debent, ne talia tormenta fiant, vt moraliter loquendo impossibile sit ea sufferre; ideòque cogant Reum ad confitendum. Cùm enim talis confessio quodammodo inuoluntaria censeatur, non potest in iudicio æstimari; ideòque condemnatio sequetur non propter confessionem: sed propter indicia, quæ, vt ponimus, sufficientia non sunt ad condemnationem, sicuti præter alios annotauit Anton. de Canario *de quæstion. & tormentis, memb. 5. num. 20.* Neque enim refert, quod extorta eiusmodi confessio altero die coram Iudice, & Notario ratificari debet: cùm enim sciat reus, similia tormenta sibi inferenda esse, nisi in confessione persistat; non potest ratificatio omninò libera censeri.

12 Dico IV. Quædam personæ torqueri non debent, vel ob earum imbecillitatem, videlicet impuberes, *l. 1. §. impuberes, ff. ad S.C. Syllanianum,* quamuis terreri, & virgis castigari possint. Item senes decrepiti, *l. si quis in graui, §. ignoscitur, ff. eod.* quamquam etiam hi terreri possunt, ostendendo locum tormentorum &c. Mulier prægnans, ob periculum abortus; cuius tortura differenda, donec vires ea puerperio confirmatæ sint. Vel ob priuilegium, videlicet vir nobilis, seu ordinis equestris: qui in magna dignitate constitutus est, vt doctores, & Consiliarij Principum, eorumque liberi: quos omnes ne leuiter quidem torqueri, seu terreri licitum est; præterquam in criminibus exceptis, videlicet hæresis proditionis, læsæ Maiestatis, veneficiorum, sicuti videre est apud Clarum *qu. 65. num. 19.* Gomez *c. 13. num. 3.* Delrium *lib. 5. sect. 6.* Guid. à Suza, *de indicijs, & tortura, prope finem,* Paulum Grillandum *de quæstionibus, & tortura, q. 6.* Binsfeld. *de confess. malef. concl. 6.* & habetur *in l. etsi excepta, C. de malef. & mathem.* ibi notat Gl. *verb. demonstrantur.*

Quæstio IV. Vtrùm rata esse debeat confessio Rei, quam Iudex per fictam immunitatis promissionem, aliamue simulationem extorsit? Respondeo & dico I. Si Reus, intellecta fraude, confessionem non retractet, sed vltrò in ea persistat, sciens etiam ius sibi reuocandi competere, secundùm talem confessionem damnari potest. Hæc est communis; Couarr. *1. resol. cap. 2. n. 10.* Clari *§. fin. qu. 55.* Menochij *de arbitrar. qq. casu 369.* Binsfeld. *de confess. malef. memb. 2. conclus. 7. dub. 3.* Delrij *lib. 5. disquisit. magic. sect. 10. conclus. 2. & 3.*

13 Dico II. Si Reus confessionem per mendacium, simulationem, dolumue Iudicis extortam, posteà retractet, non potest ex ea condemnari. Ita docent Couarr. Clarus, Menoch. Binsfeld. *loc. cit.* Andr. Fachinæus *lib. 9. controu. cap. 61.* contra Cinum *in l. præsenti, C. de his qui ad Ecclesiam confugiunt,* Felinum *in c. afferte, de præsumpt.* Si enim examinatio Iudicis iusta & legitima non est, neque confessio rata & iuridica censeri debet: atqui examinatio Iudicis facta per mendacium, simulationem, dolum, iusta & legitima non est; cùm Iudici ius non competat tali modo confessionem explicandi. Ergo &c.

Quare facilè soluitur contrariæ sententiæ fundamentum: Iudicem promissione immunitatis, seu fictè, seu ex animo facta non potuisse legibus, & Reipub. præiudicare. Respond. enim cum Cou. id dictum verum esse, quatenus de commisso crimine rectò iuris tramite constat; non autem quatenus modo illegitimo cognitum est: eiusmodi non iuridicæ cognitionis si nulla ratio habeatur, nihil iuri publico adimitur.

Non desunt tamen, qui Iudici callidas æquiuocationes ad circumueniendum Reum permittunt, eumque dolum bonum appellant, vti videre est apud Delrium *cit. loc.* Exempla sunt. Iudex promittit Reo, si crimen apertè fateatur, se ipsi de publico, vel suo, quoad viuat alimenta necessaria præbiturum, insuper nouam domum extrui curaturum, intelligens ligneam fascium, straminumque congeriem, in qua v.g. Saga confessa comburenda sit. Vel promittit Iudex, si Reus crimen fateatur, gratiam se facturum, subintelligendo Reip. in cuius commodum cedat, si noxij morte puniatur: Vel si crimen Reus fateatur, spondet id profuturum ipsi ad vitam, subintelligendo futuram, post mortem.

Hæc mihi non placent; Primò quia eiusmodi locutiones, ac promissiones per circumstantias loci, temporis, ac personarum satis determinantur ad significandum eum sensum, quem Reus format, contra Iudicis mentem, ac sententiam; vt proinde non æquiuocationes, sed simulationes, ac mendacia existant, vti dicam lib. seq. *tract. 3. c. 13. n. 6.* Secundò: Quia Reus, posteà re comperta, iustum ac probabilem errorem allegare, prioremque confessionem retractare poterit: dicendo, se crimen confessum fuisse, non omninò spontè, neque quòd verè illud commiserit, sed quia confessionem vtilissimam sibi fore arbitratus fuerit; quippe per quam tum molestiis & vexationibus Iudicis liberandus; tum verò etiam gratiam & munera consecutus esset. Denique, si eiusmodi callidæ, vel potiùs fictæ promissiones tolerentur in iudicio, vbi nihil nisi sanctum, iustum, ac sincerum cerni debet, cur non etiam tolerentur in mutuis hominum commerciis, ac pactis? quàm autem id noxium Reipublicæ futurum sit, vt nulla inter homines fides amplius constare possit, quis tam cæcus est, vt non perspiciat?

14 Quæstio V. Quam immunitatem Reo tribuat *Saluus conductus,* siue publica fides, & securitas eundi ad certum locum, & redeundi? Respondeo ea doctrina Ioach. Mynsing. *lib. 1. obseru. 82.* Becano *22. c. 16. qu. 6.* Saluum conductum duobus modis dari posse. Primò in forma iuris communis: vt Reus contra omnem violentiam, se vim iniustam defendatur, salua tamen iustitia, seu iuris executione, quæ non obstante saluo illo conductu fieri possit. Quomodo Patres Concilij Constantiensis Hyeronimo Pragensi saluum conductum dedisse, legimus *sess. 6.* Secundò, in forma iuris specialis, seu cum derogatione iuris communis; vt quando promittitur securitas contra omnem vim, etiam alioquin iustam, saltem in illa causa, de qua agitur, præstandam. Quomodo Patres Concil. Trid. Germanis omnibus, etiam hæreticis saluum conductum promisisse legimus post *sess. 15.* Vide plura de saluo conductu apud Gregor. de Magalottis, *tom. 11. tract. iuris, p. 1. col. 131.* Prosper. Farin. *in pract. crimin. q. 29.*

15 Quæstio VI. Reus criminis à quo Iudice iudicandus, & puniendus sit? Est enim alius Iudex originis, aut domicilij alius delicti, sicuti constat ex ijs quæ dixi *lib. 1. tr. 14. cap. 12. num. 7.* Respondeo: Reus comprehensus ordinariè puniri potest ac debet in loco, vbi deliquit. Ita habetur *in l. sicuti, §. penult. ff. de accusat. Auth. vt nulli iudicum, §. si quis verò comprehensorum,* & ex communi docent Cou. *in pract. qq. capit. 11. num. 3.* Clarus *§. practica criminalis, quæst. 38. num. 19.*

Corollarium. Si Reus hic delinquens, alio fugiat, & capiatur, remitti debet ad iudicem delicti: quod intellige, si vterque Iudex sit suo eodē principatu. Tūc enim vnus Iudex alterū iuuare debet, ne crimina in regno impunita maneant, maiorque peccantibus

licentia fiat. Sin verò Iudices sint subditi diuersis Principibus, tunc Iudex loci in quo Reus versatur, cogi non potest ad Reum capiendum, aut captum transmittendum: Igitur Reus securè ibi morabitur nisi Iudex loci rogatus à Iudice delicti ipsius eius petitioni annuere velit, sicuti videre licet apud Clar. n. 20. Cou. n. 9.

Dixi autem in assertione *ordinariè*: quia limitationes aliquæ sunt: I. Quod aliter obseruatur secundum Germaniæ consuetudinem, ab Imperatore permissam, & tacitè approbatam apud Andr. Gaill. *lib. 1. de pace publica*, c. 6. n. 30. vt nulla remissio ad iudicem delicti fiat; sed in loco captiuitatis Reus iudicium sortiatur, & pœnis afficiatur, ob delicta alibi in Imperio commissa, præterquam si iudex captiuitatis, ob ius amicitiæ, & vicinitatis, sponte Reum remittere velit ad Iudicem delicti, aut domicilij.

II. Quibusdam regionibus in praxi obseruatur doctrina Bartholi *in l. si dominium. ff. furtis*, vt si fur cum rebus subtractis, & alio delatis deprehendatur, inibi capi, & puniri possit: Quia rem furtiuam detinens continuò delinquere censetur, de quo vide Clarum, *num.* 16.

III. Si Reus, qui alibi deliquit, posteà reperiatur, & capiatur in loco originis, aut domicilij, ibidem iudicari, & puniri potest, sicuti colligitur *ex l. 1. C. vbi de crimini agi oportet*, & videri potest Cou. *cit. c.* 11. *n.* 6. Farinac. *lib.* 1. *de inquisit. q.* 7. *nu.* 10. & 24. Andr. Fachin. *lib. 9. controuers. iuris, cap.* 20. & 21. Benè autem monet Andr. Gaill. *lib. 2. obseru. 36. num. 6. & seqq. num.* 16. Discrimen esse, saltem considerata Germaniæ consuetudine inter Iudicem solius originis, & iudicem domicilij, quod potentius est ius domicilij, quàm ius originis, ideòque Iudex domicilij etiam in absentes ciues, seu incolas iurisdictionem obtineat, eosque citare possit. At verò Iudex originis iurisdictionem non habet in originarios, qui alibi domicilium obtinent, nisi dum in loco suæ originis commorantur: in quo æquiparatur Iudici delicti, & Iudici contractus: siquidem neque hi iurisdictionem habent in Reum, nisi inibi reperiatur, *cap. 1. §. contrahentes*, iunct. Gloss. *magna, de foro competent. in 6.*

17 Quæstio VII. Vtrùm bona morte damnatorum ob crimen confiscari possint? Respondeo & dico I. Bona morte damnatorum, spectato iure Cæsareo non confiscantur. Constat *ex Auth. bona damnatorum, C. de bonis damnatorum, quæ sumpta est ex Nouella Iustin.* 124. Vt nulli iudicum, *cap. vlt. collat.* 9. Excipi debet primò, Crimen læsæ Maiestatis, *cit. Auth. Bona damnatorum*. Secundò, crimen hæresis, ob quod spectato communi iure canonico, & ciuili, bona confiscantur, *c. cùm secundum, de hæreticis, in 6.* & Auth. Friderici II. *Gazaros, C. de hæreticis*. Extra casus horum duorum criminum, communis est DD. sententia, bona damnatorum non tantùm ascendentibus, & descendentibus, sed etiam transuersalibus hæredibus, vsque ad tertium gradum deberi, fisco excluso, sicuti videre licet apud M. Anton. Peregrinum *de iure fisci, lib. 5. n. 4. & seq.* adeò, vt sententia bonorum confiscatoria aduersus Aut. Bona damnatorum, ipso iure irrita censeri debeat, tametsi ab ea appellatum sit, *teste cod. n.* 7.

18 Ex his porrò colligitur; Vtrùm bona veneficorum, & sagarum, si ad mortem damnati sint ob crimen, in Imperio confiscari possint. Dicendum enim est, non posse confiscari, si damnati habeant ascendentes, descendentes, vel transuersales hæredes, vsque ad gradum tertium. Sed excipi debet; nisi veneficium cum hæresi manifesta iunctum sit; ita vt ad hæreticę prauitatis inquisitores pertineat de eo cognoscere. *cap. accusatus, §. sanè, de hæret. in 6.* Tum bona damnati venefici confiscari possunt, non quatenus veneficus, sed hæreticus est, sicuti ex communi sententia docet Farinacius *de hæresi, qu. 181. num.* 53. Immò hæc pœna confiscationis ipso iure, seu criminis admissione contrahitur, ita vt per pœnitentiam non aboleatur, iuxta *cit. c. cùm secundum*, & docuit ex communi Sanch. *l. 1. moral. cap. 14. num.* 20. contra Fachin. *lib. 9. contron. cap.* 87.

19 Dico II. In quibusdam regnis (sicuti de Gallia testatur Clarus *in pract. criminali, q. 78. n. 1.*) consuetudo viget, vt morte punitorum bona confiscentur. Qua stante consuetudine duæ limitationes eius asserendæ sunt. Prima. Si damnatus in regno, vbi consuetudo viget bona confiscandi, bona immobilia habeat, sita extra regnum, ea confiscari non posse à loci domino, vbi Reus morte punitus fuit, *teste* Claro *cit. q. 78. num.* 27. 28. Altera. Quod hæres contra fiscum præscribere possunt intra quinquennium, ita vt si fiscus intra hoc tempus numerandum à morte delinquentis, non exigat, posteà exigere non possit, sicuti communi docet Mol. *tract. 2. de instit. disp. 73. conclus. 4. & tract. 3. disp. 43. conclus. 4. 5. Illud est obseruandum*: Sed excipi hinc debet hæresis crimen, quod cum ad Ecclesiasticum forum pertineat, ideò confiscationis pœna non secundùm ciuiles leges: sed secundùm Ecclesiasticum Canon. decerni debet, vti notauit Molin. *citat. disp.* 73. & constat *ex cap. 2. de præscript. in 6.*

§. Vnicus.

DE SAGIS.

SVMMARIVM.

21 *Plures fœminæ, quàm viri veneficijs obstrictæ sunt.*

22 *Sagas ad veram pœnitentiam conuertere difficile, sed non impossibile est.*

23 *Confessarius agendo, cum sagis à iudice captis, aut condemnatis, magna prudentia vti debet.*

24 *Sagæ tenentur eiusdem criminis reas, quas nouerunt, Iudici prodere.*

25 *Si testis, aut denuntiator testimonium suum reuocet, probabilem erroris sui rationem afferens, audiri debet.*

26 *In causa criminali, in qua agitur de vita hominis, sententia non ita transit in rem iudicatam, quin orto probabili dubio, num homo innocens sit, causa secundum naturalia iura iterùm cognosci debet.*

27 *Dicto hominis morituri non creditur in præiudicium alterius: sed maior ratio est, cur morituro credi debeat ad denuncianti innocentiam ostendendam.*

28 *Si retractiones denunciationum in publico iudicio facturum æstimare non soleat, tunc Confessarius plerumque frustra laborabit, si post Sagæ supplicium, iudici significet, eam reuocaße denunciationes.*

29 *Cauere debet Confessarius, ne iudicem admonendi de reuocatis denunciationibus sacramentali sigillo violare censeatur.*

30 *Qui sibi crimen morte dignum falso affinxit, retractare illud tenetur, si spes sit mortis supplicium ea ratione effugiturum, quamquam apposita sententia, ob auctoritatem doctorum, in praxi probabilis sit.*

31 *Etsi Confessarius ex Confessione Sacramentali colligat, mulierem metu tormentorum crimen veneficij confessam, vt ipsa innocentem eße, tamen iudicem ea de re monere non expedit.*

32 *Ad inquisitionem specialem de crimine veneficij instituendam, neceße non est infamiam criminis antecessiße.*

33 *In occultis quoque criminibus requiruntur indicia, quæ absolutè loquendo grauia sint, vt Iudex ad capturam, vel torturam procedere possit.*

34 *Iudices arbitrio relinquitur, vt in particularibus casibus definiat, num legitima indicia adsint ad specialem inquisitionem, capturam, aut torturam.*

35 *Iudex in criminibus exceptis in genere tantùm examinare debet de se confessas personas non criminis socios habeant.*

36 *Denunciatio socij criminis iuramento confirmari debet, & nisi id fiat, non tantam fidem meretur, ac si iurata eßet.*

37 *Criminosus nominationem socij per torturam confirmare debet.*

38 *Vt de se confessis, & socios criminis denunciantibus fides aliqua habeatur, debet eße constantes, non varij; nullamque inimicitiam, seu odium gerentes erga personas nominatas.*

39 *Criminosus socios nominans de tempore, loco, modo, & singulis circumstantijs à Iudice examinandus est.*

40 *Si criminosus, præter criminis maculam, & alijs quoque defectibus laboret eius testimonium etiam in exceptis criminibus reijcitur.*

41 *Iudex in conscientia obligatus est, vt criminosos de se confeßos in criminibus exceptis ac perniciosis de consortibus examinet; dummodò tales personæ sint, vt ipsis denuntiantibus fides aliqua haberi possit.*

42 *Sola denunciatio criminosi, si adminiculata non sit, nullum indicium parit ad specialem inquisitionem instituendam contra personam, si bona alioquin fama, & suspecta non sit.*

43 *Si denunciatio socij adminiculata sit, siue cum alijs verisimilibus indicijs iuncta, interdum sufficere potest ad specialem inquisitionem in crimine veneficij, vel etiam ad capturam, aut torturam.*

44 *Si denunciationes sagarum plurium singulares sunt, maximè eæ, quæ deponunt de persona visa in Dæmonum conuentu, non faciunt sufficiens indicium ad capturam, aut torturam personæ denunciatæ.*

45 *Si tamen persona, quæ à pluribus sagis ita denunciatur, alijs criminibus, ad magiam disponentibus implicita & infamis sit, tunc probabile est, quod denunciationes etiam singulares interdum sufficere possint ad capturam. Licet de hoc non modica sit difficultas, quam à Principe decidi oportet.*

46 *Denunciationes singulares interdum sunt omninò disperatæ, interdum verò consentiẽtes secundum eundem finem & effectũ.*

47 De-

47 *Denunciationes sagarum inconstantes, & falsitatibus exposite sunt.*
48 *Iudex reum non mox, vt captus est, torturæ subijcere debet.*
49 *Reus non est subijciendus torturæ, nisi prius ei concessa copia defensionis.*
50 *Tortura non debet esse tam grauis, vt moraliter loquendo, cogat hominem ad confitendum delictum.*
51 *Legitimè conuictum torquere non est concessum.*
52 *Probabile est, quod in crimine hæresis, & similibus exceptis, quandoque ex plurimorum infamium personarum consentientibus testimonijs Reus ad pœnam etiam ordinariam damnari possit, licet crimen non confiteatur.*
53 *Probabile est, quod propter denunciationes multorum veneficorum, si adminiculatæ sint, & factæ de persona, etiam alioquin valdè suspecta, ob magiæ crimen, extraordinariè quandoque pœna inferri possit; numquam autem ordinaria, quæ est mortis.*
54 *Circa processum in crimine veneficij pauca in vtroque iure definita sunt.*
55 *Afferuntur rationes, quibus suadetur processus contra sagas secundùm quorumdam Doctorum seueriorem sententiam.*
56 *Afferuntur argumenta pro sententia benigniore, ac tutiore.*
57 *Posterior sententia defenditur, quod saltem in Imperio Romano Iudex in sagario processu cautus esse debeat, & processum secundum leges moderari; non secundum quorumdam scriptorum theoriam.*
58 *Respondetur ad argumenta pro seueriore processu allata.*
59 *Consuetudo apud Christianos est, vt Rei ad ignem damnati non lenta morte crucientur, nisi impœnitentes decedant.*
60 *Crimina morte extinguuntur, nisi excepta sint, vt hæresis, veneficij, &c.*
61 *Saga in carcere prius mortua, quam crimen confessa, vel de eo conuicta sit, si nihil aliud obstat: in loco sacro sepeliri debet.*
62 *Quæ de crimine conuictæ non fuerunt, nec confessæ, non debent post mortem publica sententia infamari.*
63 *Sacra Eucharistia, & sacra sepultura Sagis negari non potest, si iudicio adhuc pendente, in carcere decedant.*
64 *Sacra Eucharistia ad Sagas, & alias eiusmodi personas, cum minore solemnitate deferenda est.*

21 QVæstio I. Cur plures fœminæ, quam viri cum Diabolo paciscantur, & maleficia discant? Respondeo: Quia mulieres ob defectum iudicij, & experientiæ, citius credunt, & faciliùs decipiuntur, quàm viri; sunt magis curiosæ, & rerum nouarum appetentes; ad libidinem & luxum proniores; magis item pusillanimes, atque infirmæ vt animi mœstitiam, aut rancorem ægrè nimis ferentes, faciliùs quoduis, quantumuis impium Dæmonis solatium auxiliumque admittant. Ita Binsfeld. *in rubr. C. de malef. & Mathemat. notab.* 8. Iacob Simanca *Cath. instit. tit. 73. de n.* 3. Paulus Grillandus *tract. de sortileg. q. 7. n.* 31.

22 Quæstio II. Quomodo Confessarius cum Sagis vltrò ad sacram Confessionem accedentibus se gerere debeat? Respondeo Si mulier ad confessionem veniens, ob aliqua indicia, vel asserta eius, confessario de maleficiis suspecta sit; proponat illi ex vna parte periculum animæ, in quo versatur nisi ritè confiteatur; ex altera verò parte obligationem maximam sigilli Sacramentalis, vt mors potiùs Confessario perferenda sit, quam peccatum quodcumque pœnitentis directè, vel indirectè significare ei liceat; ideòque quæ coram Confessario tamquam Dei Vicario peccata facta fuerit, secretissima fore, perinde ac si nulli hominum dicta essent. Quòd si Confessarij exhortatione permota confiteatur, se sagam esse, plurimum expedit, vt diligenter, & exactè exquirat quo tempore, qua occasione in tale crimen lapsa fuerit: cum enim mulieres tales in dictis suis incostantes esse soleant, enarratis circumstantiis conuinci deinde poterunt, vt quod semel dilucidè confessæ fuerant, retractare facilè non possint. Posteà examinet confessam de modo, & qualitate superstitionis; vtrùm ex animo Fidei Christianæ renuntiarit; Diabolum adorarit; Falsa de Deo, & æternitate senserit, an rebus sacris abusa sit? hominibus nocumentum intulerit in donis fortunæ, aut corpore? num etiam læserit personas valdè coniunctas, vt maritum, parentes, liberos? item an viros Principes, Clericos, Religiosos: idque propter censuram excommunicationis &c. Vtrùm alios seduxerit, & an hi in tali crimine persistant: quia tenetur illos ad viam veritatis reducere, vt si conuerti nolint, Magistratui deferre, sicuti docet Martinus Delrius *lib. 6. disquisit. Magicar. sect. 3. §. quoad interrogatoria*. Qua tamen denunciandi obligatione non astringetur, si exinde probabile periculum immineat in suspicionem, atque capturam veniendi.

Sed quia difficilè, quamuis non impossibile est, à potestate Diaboli eripere, eos, quos sibi deuinxit inito pacto, magnam operam Confessarius adhibere debet. I. Vt agnoscere incipiant hostis infestissimi mendacia, fraudes, & falsa promissa. II. Vt abiurato diabolo, fidem, an spem in Deum concipiant, qui peccatores omnes ad se inuitat, & reuerti volentes recipit. Eximenda enim ipsis est persuasio, quam multæ habere solent, propter pactum initum, à Dæmone liberari non posse: qua de re Barth. Sineus *de strigibus, qu.* 23. III. Frequentes preces, vt Litaniæ Sanctorum, & variæ Collectæ: si vel ab ipso pœnitente, vel alio coram ipso spiritu fidei feruente recitentur, maximam vim habent ad Diabolum repellendum. IV. Crucis signum, sacræ imagines, & reliquiæ Sanctorum, aqua, agni Dei, & similia benedicta de quibus Less. *lib. 2. cap. 44. n.* 5. V. Frequens peccatorum confessio, facta apud eumdem confessarium, qui statum hominis cognitum habet, vt congruas interrogationes formare, & apta remedia præscribere possit. VI. Fidei Catholicæ sæpiùs repetita professio, frequens recitatio symboli Apostolici.

23 Quæstio III. Quomodo Confessarius se gerere debeat cum Sagis à Iudice captis, vel condemnatis? Respondeo: De hac re tenenda esse, quæ sequuntur: I. Consultum non est, vt Sagæ captæ ante iudiciale examen ad sacram Confessionem admittantur: quia spe liberationis consequendæ, innocentiam tunc suam præiudicare solent, & vix adigi possunt, vt crimen confiteantur, dum timent sibi à delatione. Quamobrem consuetudo in plerisque tribunalibus viget, non admittendi confessarium ad reos priusquam omni examine expedito noxij iudicati sint. Quamuis, nisi consuetudo prohibeat nihil, obesse videtur, quominus Confessarius prudens etiam ante iudiciale examen Sagas, aliosue Reos suspectos accedat, ad contritionem de peccatis suis disponat, ad patientiam, & obedientiam magistratui debitam seriò cohortetur.

II. Cauere debet, ne coram Reo reprehendat, aut in dubium reuocet modum procedendi; aut sententiam Iudicis: Igitur querimoniæ, præsertim à fœminis plerumque mendacibus, de iniuria ipsi facta admittendæ haud sunt: cum Officium Confessarij non sit talia iudicare: sed Reos ad veram pœnitentiam disponere, ad patientiam & mortem si ita opus sit, fortiter perferendam hortari, eorumdemque Confessiones audire.

III. Expedit, Confessarium, vtcumque cogitasse habere, quæ in iudicio acta fuerunt; quæ indicia, & probationes deprehensæ, quæ mira acciderunt per aquam benedictam, agnos Dei, &c. vt si posteà per inconstantiam suam coram Confessario crimen negent, refelli possint, atque conuinci; addita exhortatione, vt in vitæ suæ termino sincerè agant coram Deo, eiusque ministro, Sacerdote; neque sinant à se Dæmone, decipi, atque ad æternas pœnas deduci. Ita enim fiet, vt si Sagæ virum prudentem, ac grauem nanciscantur, qui non facilè earum excusationibus, & querelis moueatur, denique ad corredeant, atque ad Deum conuertantur.

IV. Si Saga Confessario fateatur crimen, statim illam examinet de modis & circumstantijs, de quibus dixi *qu. præced. §. Quod si Confessi sunt*. Posteà cohortetur, & disponat illam ad veram pœnitentiam, proposita magna Dei misericordia, per quam id iam consecuta sit, vt facilè ex faucibus Dæmonum eripi possit: alioquin æternum cum ipsis arsura: animetur ad fortiter subeundum supplicia corporis breui tempore duratura; quibus satisfacere poterit pro peccatis suis, atque diu duraturas alterius vitæ pœnas redimere. Sin autem Saga in iudicio confessa, apud confessarium costanter dicat se innocentem esse tormentorum metu confessionem extortam: si eam verum dicere consideratis circumstantijs, arbitretur: (præsertim cum in foro interno confessionis credendum sit Reo, sicuti dicenti contra se ita, & dicenti pro se) hoc casu consolari eam potest, etiam Martyres passos fuisse immeritos: pœnam hanc fore illi ad meritum, atque vberem satisfactionem aliorum peccatorum suorum: interim verò scire debeat, Deum non decipi, ideòque caueat, ne si innocentem se faciat contra scientiam, & voluntatem Dei, cum Diabolo perpetuum luat.

24 V. Sagam de crimine suo confessam, examinet Confessarius, vtrùm consortes, siue eiusdem criminis reas, quas nouit, Iudici prodiderit: quia ad id obligatur, vt perniciosa flagitia à Magistratu impediri, atque exstirpare possint. Sin verò Saga constanter asseueret, se per inuidiam, aut ob tormentorum metum innocentes denuntiasse, vrgere eam debeat Confessarius, exposita grauissima obligatione, vt falsam denunciationem coram Iudice reuocet, etiamsi timeat, quòd ob variationem, & incostantiam noua tormenta sustinere cogetur, sicuti constat ex doctrina Petr. Nauar. *lib. 2. cap. 3. num.* 251. Modò spes aliqua sit, Iudicem eiusmodi reuocationi, contra prioré iuratam iudicialem depositionem, fidem aliquam habiturum. Ordinariè enim Iudices stare solent confessione, aut denunciatione criminis semel iudicialiter

facta, licet reuocatio eius posteà interiecto temporis interuallo fiat, sicuti docet Abb. *in c. sicut, num. 1. de testibus*, Cou. 2. *resolut. cap. 73.* Iacob. Menoch. *de arbitr. Iudicum quæst. casu* 108. Binsfeld. *memb. 2. concl. 5. §. hæc quæstio*.

25 Excepto, si deponens de crimine posteà errorem suum allegei, eius probabilem rationem afferens, sicuti docet Abbas *cap. præterea, num. 4. de testibus Cogendis*, Couar. *numer.* 8. Menoch. *num.* 7. Deinde rectè admonet Delrius *lib. 5. in fine*, post Couar. *cit. nu.* 8. Si ex indicijs appareat testem, aut denunciatorem, non ex leuitate & perturbatione animi; non prece, aut suasione testimonium suum corrigere, aut reuocare; etiam in crimine hæresis, & maleficij à Iudice audiendum esse: quæ tota doctrina colligi potest *ex cit. cap. sicut*.

Dubitant autem Doctores, vtrùm Iudex attendere, & æstimare debeat reuocationem denunciationis, post latam sententiam condemnatoriam denunciantis, quando is supplicio proximus ait; innocentem personam esse quam in iudicio falsò denunciarat? Pro parte affirmatiua quæstionis est. Quod instante morte nemo salutis suæ immemor censetur. sicuti docent Doctores *in l. vlt. Cod. ad leg. Iuliam repetundarum*. Ergo magna præsumptio est, reuocationem veram esse, per quam proinde elidatur denunciatio.

Sed negatiuam partem tenet Binsfeld. *de confess. malefic. membr. 2. conclus. 4. §. Videtur quòd elidat* Martinus Delrius *lib. 5. disquisit magicar. sect. 5. numer. 5.* & alij communiter. Quia denunciatio in tormentis facta, ac postea coram Iudice, & Notario ratificata præsumptionem veritatis indueit. Ergo non eliditur per subsequentem reuocationem extraiudicialem, & non solemnem. Ad rationem in oppositum respondetur: Denunciationem, aut reuocationem hominis morituri (præsertim si animo perturbato sit, sicuti plerumque esse solent, quia ad supplicium ducuntur) non efficere præsumptionem certam, sicuti colligitur *ex leg. si quis in graui, §. 1. ff. ad S.C. Syllanianum*, vbi dicitur: Quòd vulnerato non creditur, si mox decessurus dicat, se à Titio percussum fuisse: nisi id aliter probari possit.

Nihilominus. Si Saga constanter Confessario ingerat, quòd personam innocentem, quæ à Iudice capta est, denunciarit, permittere illi, immo suaderi potest, vt publicè coram populo retractet: tum quia tali reuocatione conscientiam criminis commissi pacatiorem reddet, tum quia negari non potest, talem reuocationem apertè coram Deo teste factam à morituro, aliquatenus debilitare priorem denunciationem, vt si alia etiam indicia commissæ antea falsitatis accedant, contra denunciatam personam procedi non debeat.

26 Ad argumentum Binsfeldij, Delrij, & aliorum, respondetur; Quòd post latam sententiam, pro actis in iudicijs præsumptio sit; ita vt non admittatur probatio in contrarium, saltem posteaquam, lapso decennio, transijt sententia in rem iudicatam; id prouenit ex iuris positiui constitutione, ac præsumptione: quia expedit, lites sopitas: ac definitas non resuscitari: vt earum aliquis finis sit. Verum hæc constitutio, ac præsumptio non ita locum habere potest in causis criminalibus, quibus agitur de vita hominis: In his enim magis ad iura naturalia Iudex attendere debet, secundùm quæ, quotiescumque, etiam post latam sententiam indicia, aut præsumptiones rationabiles se produnt, quibus innocentia Rei, aut antecedentium indiciorum, aut probationum inanitas ostenditur, Iudex ea examinare tenetur; ne enim periculo hominis innocentis occidendi (quod per se malum est: & cuius rei agendæ nullam à Republica potestatem accepit, aut accipere potuit) sententiam latam exequatur. Atqui manifestò constabit consideranti, quòd veneficus, aut Saga, si morti vicina (dummodò adhuc sanæ mentis sit) denunciationem suam apertè reuocet, quòd ea robur suum amittat, itavt fidem non admodum mereatur. Vel enim credis reuocationem veram esse, vel non credis. Si vera est reuocatio, sequitur denunciationem falsam fuisse; Sin autem non credis reuocationem veram esse, fateri debes, magnam mulieris inconstantiam, ac leuitatem, quæ iam morti proxima, mentiri in re grauissima audeat. Igitur, præterquam quòd venefica & infamis persona est, insuper etiam mendax & periura esse conuincitur, ideòque pluribus defectibus obnoxia, atque se ipsa ostendens dignam se non esse, cuius testimonio fides tribuatur.

27 Ad alterum desumptum *ex leg. si quis in graui*, respondeo ex ea rectè colligi, dicto morituri fidem habendam non esse in alterius præiudicium: Nos autem agimus de reuocatione illati præiudicij. Vbi admirari licet, cur Iudices aliqui fidem tribuant confirmationibus. Sagarum, quas faciunt, cum morti propinquæ sunt: nam ideò eas interrogari iubent: vtrùm prius à se nominatas personas reas esse adhuc fateantur, & in ea confessione mori velint. Et tamen reuocationes earumdem flocci faciendas esse dicant: cùm tamen longè difficilius esse videatur denuntiationem anteà factam reuocare, & se ipsum inconstantiæ, ac mendacij arguere, quam confessione semel facta persistere, seu ab eius reuocatione absistere, præsertim si nemo adsit, qui eam fieri iubeat, aut petat.

28 Ex his etiam intelligitur; an consultum sit, vt confessarius post mulieris supplicium significet Iudici, quod in extremis constituta reuocarit denunciationes. Considerare enim debet, partim vtrùm testes habeat huius reuocationi, videlicet proximè astantes supplicio: An verò nullos testes habeat: quia verbi gratia ex Sacramentali confessione accipit. Deinde num Iudex eius loci reuocationes eiusmodi æstimare soleat, an verò non æstimare: propterea, quod, vt suprà dictum, ex denunciatione legitimè facta velut ius sibi quæsitum existimat, cui extraiudicialis reuocatio: errore non ostenso, nocere non debeat. Hoc casu frustrà laborabit confessarius, & quærimoniæ potius, ac scandali ansam præbebit, si significet. Sin autem Iudex reuocationum rationem aliquam habere soleat, tum de ijs Iudicem admonere debeat, pro innocentium defensione: Saltem, si alius, aut plures alij reuocationem cognouerunt. Quamobrem consultum est, Confessarium admonere Sagas, si denunciationes suas coram ipso reuocent, vt hanc reuocationem etiam alijs testibus insinuent; dummodo mulier, quæ reuocat, ita comparata esse videatur, vt ipsi non immeritò fides habenda sit.

29 Sin autem Confessarius solus, præsertim ex Sacramentali Confessione reuocationem cognouit: maior difficultas est. Quandoquidem sigillum Sacramentale violare censebitur, si non accepta priùs licentia, aut non declarata voluntate pœnitentis Iudici, vel alteri cuicumque significaret innocentiam personæ denunciatæ; eo ipso significans iniuriam personæ denunciantis. Quare si in aliquo casu Confessarius arbitretur, consultum fore, vt Iudicem de hac re admoneat, quia alia etiam indicia innocentiæ habentur: roget mulierem, extra confessionem sibi dicat, vt hoc ipsum Iudici significare deinde possit; quippe qui persuasum sibi habere debet, Confessarium nihil omninò eorum, quæ in confessione Sacramentali accepit, siue pro reo, siue contra reum sint, indicare.

Quæstio quarta. Si fœmina coram Confessario constanter neget, se Sagam esse, dicatque metu grauium tormentorum se maleficij crimen sibi in iudicio affinxisse, quid agendum? Respondeo, & dico I. Si talis persona alia peccata sua rectè confiteri, ideòque sincerè agere videatur, à Confessario absolui debet.

30 Dico II. Confessarius deinde hortari debet mulierem, vt considerato dedecore, quod sibi ac familiæ suæ inferet, nec non mortis malo, cuius sibi ipsi causa existit, confessionem suam coram Iudice constanter retractet: dummodo spes aliqua sit, quòd Iudex ante sententiam latam Reum retractare volentem auditurus, aut fidem aliquam habiturus sit. Multi enim Iudices stare solent confessione semel iudicialiter extra metum tormentorum facta, aut confirmata, nisi probabilissima argumenta commissæ falsitatis appareant: Tunc autem inanis, & frustranea erit reuocatio, quæ nihil profutura putatur, sicuti benè monet Iacob Simanca *de Cathol. instit. tit. 13. num. 28.*

Dico III. Si mulier, vel quicumque alius Reus, qui falsa confessione crimen sibi imposuit, ob quod mortis supplicio afficiendus erit, persuaderi sibi non sinat, vt retractet: quia timet, grauissima, qualia antea possunt tormenta recordatur, iterùm inferenda fore; ideòque mori mauult quam ea sustinere hic Confessarius denique vrgere non debet, ad retractationem cum talium tormentorum periculo; quia Reus conformare se potest sententiæ probabili Doctorum negantium, in hoc casu obligationem retractandi sub peccato mortali incumbere: hi sunt Angel. *verb. detractio*, §. 7. Sotus *lib. 5. quæst. 10. art. 2.* Tolet. *lib. 5. capit. 66.* Less. *libr. 1. capit. 11. dub. 7. assert. 5.* Sà *verb. infamare*. Quamquam contraria sententia speculatiuè vera mihi videtur, quæ est Couar. *1. resolut. cap. 2. num. 8.* Nauar. *capit. 18. num. 29.* Molin. *tractat. 4. disp. 17. conclus. 15.* Qui enim causam suæ mortis posuit, tenetur eam tollere, si possit; alioquin sui ipsius occisor erit: Sed Reus, qui sibi crimen falsò affinxit, ob quod morte puniendus est, is causam suæ occisionis posuit: Ergo tenetur eam tollere, retractando crimen falsò sibi impositum. Minor est clara: Maior declaratur simili: Si enim aliquis ignem posuit, ex quo intelligit orturum esse incendium, nisi extinguat ignem, si possit; tanquam incendiarius damnabitur. Confirmatur; Si enim is, qui crimen falsò affinxit alteri, ob quod supplicio extremo afficietur, omnium sententia, homicida est: cur non etiam, qui sibi affinxit, cùm neque suæ, neque alienæ vitæ dominus existat.

31 Quæ-

31 Quæſtio quinta. Si Confeſſarius ex Sacramentali confeſſione proſpicere ſe arbitretur, mulierem crimen metu tormentorum confeſſam, re vera innocentem eſſe, vtrùm Iudicem, tamquam internuntius, & aduocatus hominis confeſſi, de ea re monere debeat; Reſpondeo; Id conſultum non eſſe. Primò. Quia, vt ſuprà dictum, Iudex huic retractationi extraiudiciali fidem nullam habebit, poſt publicam Rei confeſſionem, aut conuictionem. Secundò, Quia ſi ſciatur, Confeſſarium intercedere pro Reis, quos ipſe innocentes eſſe ex Sacramentali confeſſione ſuſpicatur, alii verò nocentes exinde occaſionem accipient, facinora ſua Confeſſarium callidè celandi, non ſine graui ſacrilegio, & animarum ſuarum pernicie. Tertiò, Quia ſi Confeſſarius plures Sagas, vel alios ſupplicij Reos audire ſolitus, de vnus, non item aliorum innocentia conteſtetur; hoc ipſo aliorum nocentiam tacitè confirmare videtur, ſicuti in ſimili dicam *libr. 5. tractat. 6. capit. 14. verſic. Quintò.*

32 Quæſtio ſexta. Vtrùm ad inquiſitionem ſpecialem de certa perſona in crimine veneficii, eamque capiendam, torquendam, ſemper neceſſarium ſit, vt publica perſonæ infamatio anteceſſerit. Videtur enim eſſe affirmandum *ex capit. inquiſitioni, §. tertiæ. & capit. qualiter, 21. de accuſat.* vbi vniuerſim dicitur, non eſſe Iudici in cauſis criminalibus procedendum contra perſonam, niſi de crimine publicè infamata ſit; & ita quidem, vt fama orta ſit non à maleuolis, ſed prouidis, & honeſtis perſonis. Accedit, quod Carolus Quintus Imperator in pœnali ſua Conſtitutione, *in der Ordnung deſz Peinlichen Gerichts, art. 6.* & iterùm *artic. 44.* ad iudiciarium contra criminoſos proceſſum inſtituendum, infamiam requirit. Quare in hanc partem inclinare videtur Gregor. de Valent. *tomo 3. diſput. 5. quæſt. 14. par. 1. col. 4. propet. verba* S. Tho. 2.2. *quæſt. 70. artic. 1.*

Sed negatiua pars quæſtionis eſt amplectenda; tum ſit communis, & recepta Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Nauarr. *in rubric. de iudicijs, numer. 92. 93.* Sotus *lib. 5. de iuſtit. quæſt. 6. artic. 2.* Proſper. Farinacius *in pract. criminali, quæſt. 9. num. 14.* Gigas *in tract. de crimine læſæ Maieſtat. quæſt. 9.* Amædeus Iuſtinus de Syndicatu, *num. 48. & 223.* Iulius Clarus *in practica, quæſt. 6. numer. 8.* Delrius *libr. 6. diſquiſit. magicarum, ſect. 2. requiſition. 5.* Paulinus Bertus *in praxi criminali titul. 8. capit. 12. concluſ. 2.* vbi teſtatur eſſe hanc etiam Canoniſtarum communem ſententiam in ſuprà *cit. capit. qualiter*, vbi inter alios Hoſtienſis ait; Non requiri infamiam, quando in animarum vertitur periculum. Ratio reddi debet: quia tametſi ponamus, ordinariè loquendo iudici in cauſis criminalibus procedendum non eſſe contra perſonam, niſi ea infamata ſit; tamen ea doctrina, ſeu iuris regula locum non habet in criminibus valdè pernicioſis, quæ ideò excepta dici ſolent, quòd in eorum inquiſitione, & proceſſu communis publicorum Iudiciorum à iure præſcriptus ordo obſeruari non debeat. Quandoquidem in tali proceſſu magis iudici attendendum eſt, quòd communis Reipublicæ neceſſitas, & naturalis æquitas, ac iuſtitia, praxi optimorum iudicum confirmata, exigat: Atqui naturalis lex, & iuſtitia poſtulare videtur, quod & iudicium communis perſuaſio, & praxis confirmat, ad impedienda tollenda ea crimina, quæ Reipublicæ valdè pernicioſa ſunt, Iudici ex officii obligatione procedendum eſſe, ſi publica legitima indicia habeantur contra perſonam, quamuis publicè non diffamatam. Quia, niſi ita dicamus, homines malitioſi, & ad tegenda ſcelera callidi, magnam ſæpè Reipublicæ, & innocentibus cladem inferre poſſent. Statuamus, verbi gratia latrones tres pernicioſos captos, & examinatos in publico iudicio, de ſocio confiteri, qui criminis inſtigator, auctor, vel adiutor fuerit, quamuis nulla publica infamia laboret: Nonne iudex, præſertim ſi illi denunciatione ſua veriſimilia indicia afferant, ex officio obligatus erit ad vlteriorem ſpecialem inquiſitionem, & capturam denunciantis, vt ciues tuti, & ab occultis, iniuſtis latrociniis, defenſi ſint? Ergo eadem quoque, immò maiore ratione, Iudici ex officio incumbit, ſi legitimæ & ſufficientes denunciationes, aliaue indicia habeantur de perſonis veneficii crimini obnoxiis, quamuis publicè non infamatis, vt ſecundùm indiciorum quantitatem, proceſſum inſtituat: quandoquidem veneficij crimen pernicioſus eſt, quàm latrocinij.

Ad argumentum contrariæ ſententiæ reſpondetur; In primis controuerſum eſſe apud Doctores, vtrùm ad inquiſitionem & proceſſum in criminalibus infamia perſonæ ſemper requiratur; an verò alia quoque publica & legitima indicia, quæ infamiæ æquipollent, ſufficere poſſit, vt Iudex contra accuſatum, vel ſuſpectum procedere poſſit. Nam hanc poſteriorem partem multi ſequuntur, & ad iura, quæ in contrarium allegantur, reſpondere ſolent, non aliud ex iis oſtendi poſſe, niſi quòd iudex ad procedendum in cauſa criminali moueri non debeat à ſeipſo, aut ex priuata notitia, ſed ab accuſatore aliquo, ſeu verò, ſeu ficto: qualis fictus accuſator in primis, & plerumque eſſe ſolet infamatio, quæ & clamoroſa populi inſinuatio dicitur, deinde verò etiam alia publicè cognita criminis indicia, de quibus ſuprà dixi hoc tract. *cap. 2. num. 4.* Et ita hanc rem, præter alios, intellexit Clarus *in practica, quæſt. 7. num. 1.* vbi de denunciatione ait, eam *aliud nihil operari, niſi quod ſuccedit loco infamationis, vel quætelæ, & ſic aperit viam iudici ad id inquirendum ex officio, contra aliquem.*

Hæc theoria, quatenus de omnibus, etiam non exceptis criminibus traditur, valdè dubia eſt; & mihi quidem veriſimilius apparet, ſecundùm ius canonicum veram infamiam de crimine requiri, vt iudex contra perſonam ſpecialiter procedere poſſit, quod & Canoniſtæ communiter tradiderunt, vti videre licet apud Abbas Francum, Felinum, & alios *in cit. cap. inquiſitioni, §. tertiæ, & cit. cap. qualiter.* Verùm in eo conſentiunt Doctores, quòd in exceptis criminibus, cuiuſmodi ſunt hæreſis, veneficii, proditionis, læſæ Maieſtatis, latrocinii, & *cap. ea iuris communis diſpoſitio ſeruari non debeat*, ſicuti ſuprà dictum.

Quod verò attinet, ad Caroli Quinti conſtitutionem, Ex ea contrarium colligi poteſt: quandoquidem in allegato *artic. 6.* Imperator non determinatè infamiam requirit ad criminalem proceſſum inſtituendum, & capturam Rei, ſed infamiam, vel alia veriſimilia indicia. Idemque repetitur *art. 22. 25. & ſeqq.* Quamobrem, quod *cit. art. 44.* (vbi ſpeciatim de crimine veneficii agitur) circa eius inquiſitionem, & proceſſum iudicialem infamiæ mentio fit non ita accipiendum eſt, quaſi ſine ea numquam Iudici in hoc crimine procedere liceat. Nam argumentum iſtud, quod vocant, à ſpeciali, ſeu à ſenſu contrario: *Iudex contra perſonam procedere poteſt criminaliter, ſi publicè infamata ſit: Ergo ſi infamata non ſit, procedere non debet*, talis, inquam, argumentandi modus, licet in rebus moralibus, plerumque efficiat, ſic tamen locum habere non debet, ſi exinde inconueniens, aut abſurdum aliquod ſequeretur, aut ſi legis communis correctio introduceretur. Nam in his caſibus cenſeri debet ſpecialis caſus exempli loco propoſitus, alij autem caſus non expreſſi, ſed omiſſi, in diſpoſitione iuris communi permanere. Atqui in noſtro caſu ſatis conſtat, naturali ac omnium gentium iure obligatum eſſe Iudicem, vt inquirat de criminibus pernicioſis, ſi publica ſufficientia indicia adſit contra perſonas, alioquin non infamatas, eaſque interdum capiat, & cuſtodia coerceat, vt Reſpond. tuta ſit. Idem quoque perpetua in Imperio iudicium conſuetudine obſeruatum, & quidem conuenienter *l. vlt. de Maleficis, & Mathematici*, vbi præcipitur, vt *quicumque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit, illum ad publicum pertrahat, & Iudicum oculis communis hoſtem ſalutis oſtendat*, Accedit quod ipſemet Cæſar Carolus in præfatione profitetur, ſe conſtitutiones illas ſecundum formam iuris communis, & receptas Imperii conſuetudines, edidiſſe: Et *c. 18.* ait, ſe non omnia iudicia legitima, & ſufficientia enumeraturum: ſed exempli tantùm loco aliqua allaturum, vt Iudex ex iis aliqualem informationem habere poſſit, quomodo in particularibus caſibus procedere debeat.

Quæſtio ſeptima. Quanta indicia eſſe debeant, vt iudex in hoc crimine veneficii procedere poſſit ad capturam, & torturam Rei? Videri alicui poteſt, quòd leuia indicia ſufficere poſſint, ſecundùm doctrinam Proſperi Farinacij *in pract. qu. 37. num. 88. & num. 150. 153.* vbi pluribus relatis docet, ſi crimen atrox, & pernitioſum, etiam ſuaptè natura occultum ſit, leuiora indicia ſufficere, propter probationis difficultatem.

33 Hæc doctrina duplicem ſenſum habere poteſt: Primus, quod in occultis criminibus ſufficiant leuiora indicia, reſpectiuè; id eſt, cæteris paribus, minus grauia, quàm in alijs criminibus: Hoc ſenſu, admitti poteſt illa doctrina. Alter ſenſus eſſe poteſt, quòd in criminibus occultis ſufficiant indicia, quæ abſolutè leuia, ſeu non grauia ſunt. Tum doctrina vera non eſt, neque praxis, quæ ſecundùm talem ſententiam procedit, toleranda. Si enim crimen atrox ſit, tum magna infamia oritur ex captura, & tortura: Ergo iudex ad eam deuenire non debet; niſi grauia adſint indicia, quid animus eius prouidenter moueatur ad aſſenſum de commiſſo delicto. Alioquin verò, ſi leuia indicia adſint, Iudicis animus dubius & ſuſpenſus erit, num crimen patratum ſit, necne: In dubio autem quæ benigniora ſunt, præferri debent; neque in dubio præſumendum delictum: neque hominis fama, aut corporis integritas per lacerati ignominioſam capturam, aut torturam in dubio commiſſi delicti. Hæc ex omni iure notiſſima eſſe videntur, & procedunt vniuerſim, ſiue delictum ſuaptè natura occultum ſit, ſiue non.

34 Corollarium. Quod communiter à Doctoribus dici ſolet;

tet; Quænam in particulari censeri debeant indicia sufficientia ad processum criminalem, id Iudicis arbitrio relinquendum; hoc dictum non ita intelligendum est, quasi in Iudicis arbitrio sit, ex quibuscumque indiciis procedere. Siquidem ipsa iura tum naturalia, tum positiua requirunt indicia grauia, & non dubitata: quamobrem etiam legitima appellari solent, quod non recte diceretur, si earum sufficientia non ex legum decreto, sed Iudicis arbitratu penderet. Quare ita accipi debet dictum Doctorum, quod ad prudentis Iudicis arbitrium spectet in particulari determinare, num re vera adsint indicia, qualia iura legesque requirunt, videlicet grauia, seu talia, quæ prudentis viri assensum eliciant; idque non est sagacitate quadam propria Iudicis, sed ex ipsorum indiciorum publicè cognitorum momentis. Cùm enim indicia sint singulorum actuum circumstantiæ, seu adiuncta, ideò pro varietate, & multitudine actuum varianiur, vt impossibile sit omnia, & singula indicia, eorumdemque vim enumerare; sed omninò necessarium sit, in particularibus casibus Iudicis arbitrio relinquere: qui ex quibusdam causis iure definitis, ad alios similes procedere, & ita ius dicere debet, vti habetur *leg. non possunt, ff. de legibus, & in Carolina constitut. art.* 18.

Sed vt in specie loquamur de crimine veneficii, suprà traditam à nobis doctrinam tamquam communiter receptam refert, & sequitur Martinus Delrius *lib. 5. disquis. magicarum, sect. 3. in princip.* vbi de eiusdem criminis indiciis, ait: *Constat, eo clariora, & verisimiliora, & propinquiora indicia requiri, quo actus iudicialis maioris præiudicii fuerit reo, vt ad condemnationem, quam ad torturam; ad torturam, quam ad capturam, ad capturam, quam ad inquisitionem.* Et posteà ait: *Ad assumendas ex officio informationis super delicto, sufficiunt indicia leuia: sed ad transmittendum Reo inquisitionem, siue ad eum citandum pro delicto necessaria sunt indicia grauia. Quod capturam, si fiat tantum ne reus fugiat, interea dum fit inquisitio, sufficiunt indicia leuia: si verò fiat, vt specialiter contra eum procedatur, necessaria sunt grauia. Ad torturam mea sententia sufficiunt indicia plus quam grauia: & arbitror à Claro grauia vocari, quæ communiter grauissima: sanè, vt docet Farinacius quæst. 36. num. 3. ea deberent esse indicia tam vrgentia, & certa, & luce meridiana clariora, vt iudex sit quasi certus delinquente, & vt nihil aliud ipsi desit, quam Rei confessio.*

Hæc doctrina, & supradictum est, secundùm naturalis iuris æquitatem, cui proinde nulla Iudicum contraria praxis, aut quorumdam Doctorum aduersantia dicta præiudicium afferre possunt. Accedit magna huius rei confirmatio *ex capit. in fidei, de hæret. in 6.* vbi Alexander III. in fidei fauorem permittit, vt in inquisitione hæreticæ prauitatis, participum, seu sociorum criminis testimonia contra socium recipiantur, præsertim in aliarum probationum defectum; hæc tamen conditione, *Si ex verisimilibus coniecturis, & ex numero testium, aut personarum, tam deponentium, quam eorum contra quos deponitur qualitate, ac alys circumstantiys sic testificantis falsa non dicere præsumantur.*

Quod si in inquisitione ac processu de hæretica prauitate id iudex obseruare debet, vt non ex quibuscumque iudiciis, v.g. ex sociorum denunciationibus, seu testimonijs aduersus alterum, moueatur: nisi ea talia sint, vt, spectatis omnibus, Iudex rationabiliter credere possit, crimen à denunciato commissum fuisse: æquè, aut magis id in veneficii crimine obseruandum est: quippe cuius inquisitio, & processus deceptioni & errori magis subiectus est: at verò hominem, contra quem processus formatur, æquè aut magis infamat, quàm hæresis crimen; ea altera verò parte ipsum hæresis crimen in Catholica Prouincia clanculum irrepens, magis Reipublicæ perniciosum est, quam veneficii crimen: quia hæresis integra regna, paruis, & obscuris initiis orta, mutare dissidiis, perturbationibus, bellis ciuilibus replere, denique à Deo alienare, atque omninò auertere potest: Si itaque tam cautè nihilominus Iudici procedendum est, ne innoxii affligantur, idem quoque in processu contra veneficos necessariò obseruandum est.

Quæstio octaua. Quænam conditiones requirantur, vt criminosi, seu de re confessi, v.g. venefici, aut veneficæ denunciatio, testimonium aduersus alteram personam, vt criminis consortem, iudicium aliquod faciat ad inquisitionem, aut capturam. Respond. A Doctoribus recenseri solent nonnullæ conditiones, quæ nisi obseruantur in examinationes Reorum de sociis criminis excepti, eorum denunciatio, ac testimonium infirmum censeri debeat, nullumque Iudici indicium legitimum afferre ad inquisitionem, aut capturam personæ denunciatæ. Eas conditiones hoc loco examinabimus.

35 Prima: vt iudex in genere tantùm quærat: vtrùm persona de confesso crimine socium habuerit: non autem in specie, an hunc, vel illum habuerit: id enim esset non inquirere, sed suggerere. Ita habetur expressè in *l. 1. §. Qui quæstionem, ff. de quæstionibus, & in Carolina constit. art.* 31.

Hæc tamen conditio à quibusdam limitatur, vt videre licet apud Menochium *de arbitrar. Iudicum quæst. casu 474. n. 53.* Farinacium *qu. 33. n. 133.* Criminosum in specie interrogari posse de persona valdè suspecta, & de qua publica, ac legitima indicia præcesserunt: cùm enim iudex hoc casu specialem inquisitionem contra personam instituere iure possit, cur non etiam ex criminoso quærere, & inuestigare? Ad hoc dicendum est: Posse quidem iudicem examinando quærere, sed ad hunc finem, vt nouas circumstantias intelligat, quibus priores denunciationes, aliaue indicia magis confirmentur. Si autem Saga, v.g. de se confessa, & posteà à Iudice examinata num quid etiam Titiam (quæ vt ponimus, publicis legitimis indiciis suspectare est) sociam habuerit, tantummodò affirmet, quia secum aliquando fuerit in conuentu Dæmonum, talis denunciatio, seu testimonium non potest numerari inter indicia: cùm adhuc procedat ratio *cit. leg.* 1. Quia hæc non fuit inquisitio, sed suggestio: ideòque non censetur legitimum testimonium, siue denunciatio.

36 Altera conditio; Vt denunciatio socii criminis iuramento confirmata sit. Quam esse communem Doctorum sententiam, ac praxin Iudicum testatur Clarus *qu. 21. num. 10.* Nam testi, nisi iuratus sit, non creditur, sicuti constat *ex l. iurisiurandi, C. de testibus, c. de testibus, c. tuis, c. nupt. eod. tit.* Quòd si in ciuilibus causis, vt omnes norunt, testi fides non habetur in alterius præiudicium, iuratus sit, multò minus in criminalibus causis credi debet: cum in his maius periculum personæ denunciatæ vertatur, ideòque denunciationes, ac probationes clariores requirantur.

Contra hanc sententiam docuit Blanchus in tractatu de indiciis, *num. 384.* negans, requiri iuramentum. Quia socius de se confessus, de altero socio deponit tamquam reus non tamquam testis: Reo autem creditur absque iuramento. Hæc ratio parum probat: Quia licet Reo etiam non iurato credatur, quatenus de seipso fatetur, non tamen quatenus de altero confitetur; quia tunc re vera non vt Reus deponit, sed vt testis, ac denunciator: Est autem recepta iuris regula, quòd deponenti in alterius præiudicium non credatur, nisi depositionem iuramento confirmet.

Nihilominus testatur Menoch. *in arbitr. Iudicum qq. casu* 474. quibus locis id non obseruari, vt confessus crimen, & de sociis interrogatus, denunciationem iuramento confirmet; & huic praxi, vbi est iudicem se conformare posse. Immò monent alij, qui, non esse consultum criminosas personas, præsertim sagas sub iuramento adigere ad veritatem dicendam, propter periurij periculum. Hæc non improbabiliter dicuntur, vt proinde damnari non possit ea tribunalium praxis; dummodò interim fateatur, quòd denunciatio criminosi etiam minorem fidem mereatur, quòd iuramento confirmata non fuerit. Nam iuramentum adhibetur ad confirmationem dicti, vt maior ipsi fides habeatur, si igitur talis confirmatio non accedat, liquet minùs tunc fidei denunciato habendum esse.

Non obstat autem, quòd Carolus Imper. *art.* 31. recensens conditiones, quæ in criminosorum de sociis examinatione seruari debeant, iuramenti non meminerit. Nam Carolus eo loco pro Iudicum inductione specialia monita & documenta quædam numerare voluit, quæ in examinationem, criminū sociis seruata debet. At verò iuramenti exactionem in omni depositione, seu testimonio judiciali necessariam esse, notissimi iuris est, vt de ea re Iudices hoc loco admonere opus non fuerit.

37 Tertia conditio. Vt criminosus denuncians criminis socium, denunciationem in tortura confirmet. Quæ est communis Doct. sentent. vti testatur Ioan. Crotius *tr. de testibus, in 2. summ. n. 158.* Mascard. *vol. 3. probat. concl. 1311. num. 38.* Farinac. *in praxi q. 43. n. 134. 137.* Delrius *lib. 5. magic. sect. 3. §. sed quædam,* vbi ait: *hanc conditionem requiri in Carolina Const.* videlicet, *artic. 31. quæ in Imperio seruanda sit,* Habetur autem hæc conditio expressè *in l. ob carmen, ff. de testibus; Si ea rei conditio sit, vbi arenarium* (qui in arena cum bestiis pugnabat) *vel similem* (vilem, aut infamem) *personam admittere cogimus, sine tormentis testimonio eius credendum non est.*

Binsfeldius tamen *de confess. malef. fol.* 291. docet, necessarium non esse, vt denuncians actus tractus fuerit ad tormenta, sufficere, si metu tormentorum, seu excomminatione, aut ostensis tormentis socium denunciet, seu potiùs denunciationem confirmet, quia confiteri in tormentis, & metu tormentorum paria sint, vti docet Bartol. *l. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæstionibus,* & alii apud Farinac. *quæst. 37. num. 96.*

Sed benè examinare oportet, quidnam dicant hi Doctores, videlicet: Qui metu probabili instantium tormentorum confessus fuerit, censeri confessum non sponte, sed veluti in tormentis: quamobrem, si tales minæ tormentorū adhibitæ fuerint personis,

qua

quæ iure torqueri non possunt, confessionem eorum irritam esse. Sed hæc doctrina (quæ nec ab omnibus recepta est, teste Farin. n.98.) non rectè huc accommodatur. Quia tortura criminoso denuntianti socios adhibenda est, vt per eam confirmetur denuntiatio, seu vt appareat, an constans & non varius sit Reus in denuntiatione, idque commodum & fauorem denuntiatarum, personarum, ne forte innocentes periculum incurrant. Quare manifestè liquet, tametsi lex illa, quæ statuit personas nobiles, v. gr. torqueri non posse, rationabili Doctorum interpretatione extendatur, vt ne leuiter quidem torqueantur, imò neque terreantur ostensis tormentis, &c. tamen similem interpretationem fieri non posse in lege Cæsarea, quæ expressè decernitur, criminoso denuntianti socios absque tormentis fidem habendam non esse; Cùm enim hæc constitutio valde fauorabilis sit; tum quia in fauorem innocentiæ lata est: tum quia per eam reditur ad eius commune, quæ statutum fuit, socio criminis tanquam infami, credendum non esse; ideò fauor ex priuata Doctorum auctoritate nequaquam restringi potest, contra iuris, *regul.* 15. *in* 6. *Odia restringi, & fauores conuenit ampliari.*

37 Quarta conditio. Vt criminosus in sua confessione constans, & non varius sit. Ita Carolina constitutio *cit. art.* 31. & ex communi docet Farinac. *q.* 43. *num.* 185. Ex quo ipse colligit, si criminosus post iuramentum de veritate dicenda, neget se socios habuisse, quos postea intra, vel extra tormenta confiteatur, non posse ipsi fidem haberi: quandoquidem varius est, imò etiam periurus.

Quinta. Vt denuntians nullam inimicitiam gerat cum denuntiato; ne vltionis causa innocentem detulerit. Ita Carolina Constitutio, & DD. communiter docent, quod inimicus etiam in criminibus exceptis à testificando, ac denuntiando repellatur, vti videre licet apud Farinacium *q.* 12. *n.* 40. & constat *ex cap. per tuas.* 31. *de simonia.*

39 Sexta. Vt criminosus de se confessus, si personam aliquam criminis consortem nominet, interrogetur de modo, loco, tempore: alijsque circumstantijs præstitæ societatis. Ita expressè habetur in Carolina constitutione, *artic.* 31. §. *Zum andern, &* §. *Zum vierdten*, & colligitur *ex supr. cit.* §. In fidei fauorem, vbi etiam ratio indicatur, quia necesse est; vt iudex ex eiusmodi circumstantijs coniiciat, denuntiationem seu testimonium criminosi verum esse, non vanum, & falsum.

4 Septima, vt criminosus præter eum criminis defectum, non alios etiam defectus patiatur, propter quos iure ordinario homines à testimonio ferendo tanquam minus fide digni repelli solent, videl. si sit ob alia crimina infamis, aut persona vilis, & inops, lusor, & potator. Ita ex communi docet Farin. *quæst.* 43. *n.* 178. Maschard. *conclus.* 1311. *num.* 41. Nam quòd Reo de se crimen confesso sociumque denuntianti in perniciosis criminibus fides habenda sit, est exceptio à communi regula, seu constitutio exhorbitans à lege communi & ordinaria, secundùm quam de se confessus examinandus non est de socijs. Atqui lex exceptiua, & exhorbitans à communi iure strictam interpretationem meretur, iuxta *l.* 14. *ff. de legib. & l.* 1. *ff. de Constitut.* Principum, *& reg.* 28. *in* 6. iunct. Gl. Saltem hoc ex tradita doctrina manifestè colligitur, personæ criminosæ, si etiam alios defectus, & inhabilitates patiatur, tanto minorem fidem habendam esse, imò fieri posse tantos adesse defectus, vt nulla omnino fides tribuatur, seu denuntiatio eius nullius roboris, aut momenti censeatur. Tametsi enim iura positiua permittant, criminosos, vel aliter ad testificandum inhabiles personas in exceptorum criminum inquisitione examinari, vt complices, aut similes reos denuntient, tamen statuere nunquam voluerunt, aut potuerunt, vt tanta ipsis fides habeatur, quanta testibus aut denuntiatoribus idoneis, vel vt inhabilibus istis personis maior fides habeatur, quàm spectatis omnibus circumstantijs merentur iuxta *cit. c. in fidei.*

41 Quæstio Nona. Vtrùm Iudex in conscientia obligatus sit, vt Reum de seipso crimen veneficij, confessum, examinet de socijs criminis? Responsio est affirmatiua. Quandoquidem experientia edocti sumus, veneficos & magos plerumque socios criminis habere, atque ad officium Iudicis spectat, crimen hoc Deo valdè iniuriosum hominibus & Republic. perniciosum, quantum fieri potest, impedire ac tollere, iuxta *l. congruit, ff. de officio Præsidis.*

Aduertendum tamen est, personas quasdam veneficas, præsertim mulieres, adeò inconstantes, ingenio leues, & similibus defectibus obnoxias esse, vt earum denuntiationi fides habenda non sit, iuxta ea, quæ præced. quæst. dicta sunt in septima conditione: Tales autem Iudex interrogare non debet, cum ex earum denuntiatione vtilitas aliqua secutura non sit, sed potius periculum lacerationis famæ.

Quæstio Decima. Vtrum ex meris, & non adminiculatis criminosorum denuntiationibus, si videlicet duæ, tres, sex, octo, aut decem venefici, aut veneficæ crimen suum confessæ eandem personam, vt criminis sociam, denuntient, Iudex procedere possit ad capturam eius, vel torturam, tametsi alioquin persona illa de hoc crimine suspecta non sit, neque alia legitima criminis indicia appareant, præter dictas denuntiationes.

42 Ad hanc quæstionem respondendum videtur primò; Sola denuntiatio socij criminis, si adminiculata non sit secum alijs indicijs iuncta, non facit vllum legitimum indicium, ne dicam ad torturam, aut capturam, sed neque ad specialem inquisitionem contra denuntiatam personam, si bonæ famæ, seu non suspecta sit. Ita ex communi docet Adamus Tanner. *tom.* 3. *disp.* 4. *quæst.* 5. *nu.* 29. Menoch. *de arbitr. q.* 9. *casu* 474. *n.* 41. Maschard. *vol.* 3. *de probat. concl.* 1311. *nu.* 11. Probatur assertio primò *ex sup. cit. c. in fide de hæreticis, in* 6. vbi dicitur testimonium criminosi de socio criminis non aliter admitti posse, nisi ex verisimilibus coniecturis appareat, eum verum, non falsum dicere.

Secundò ex Carolina *Constit. art.* 31. vbi inter alias conditiones, vt denuntiatio criminosi legitimum indicium faciat, etiam ea requiritur, vt persona denuntiata suspecta sit, ita vt verisimilis denuntiatio appareat; sicuti supra dictum *qu.* 3. *condit.* 7. Ponamus itaque, veneficum, aut veneficam de se confessam, cum de complicibus interrogatur, denuntiare personam antea non infamatam; neque publicè suspectam de hoc crimine veneficij. Sin autem Iudex vlterius interroget, sicuti interrogare debet ex denuntiante, vnde nam sciat denuntiatum veneficum esse, respondeat ille, fuisse secum ante duos annos in conuentu Dæmonum, suæ verò denuntiationis nullum omnino indicium afferat, quod Iudici vlteriorem informationem creare possit, hoc casu dicitur quòd Iudex talem denuntiationem pro nulla habere debeat, donec alia plura indicia de persona denuntiata se prodant.

Tertiò probatur ratione. Nam iure gentium, ac naturali accusatori non creditur, nisi crimen ostendat, aut aliquo modo verisimile reddat; at verò denuntiatio facta à criminoso, est instar accusationis, vti præter alios annotauit ipsemet Clarus §. *fin. qu.* 7. *nu.* 3. Ergo meræ denuntiationi fides aliqua haberi non potest, nisi denuntians indicia afferat, quæ indagare possit Iudex, seu informationem capere, verùm iustam causam habeat ex officio procedendi contra suspectum, cum arrestando, citando, capiendo, in carceres ponendo. Confirmatur. Nisi ita dicamus, cuilibet liberum erit arbitratu suo alterius famam in iudicio lacerare, & quemcunque in discrimen vocare.

43 Respond. secundò: Si denuntiatio socij adminiculata sit, seu cum alijs verisimilibus indicijs iuncta, interdum sufficere potest ad specialem inquisitionem instituendam, vel etiam, ad capturam, & torturam personæ denuntiatæ, secundùm prudentis iudicia arbitrium. Ita DD. *præcedente assert. allegati*, & colligitur ex Carolina Constitut. *ar.* 31. §. *Zum vierdten*, & videri potest Farinac. *q.* 43. *n.* 41. *&* 145. Tale indicium est publica infamia personæ. Si enim veneficus, qui alijs defectibus non laboret, sed animo constans esse videatur, legitimè interrogatus denuntiet Titium socium criminis, qui publicè de hoc ipso crimine infamatus sit iustam causam habet Iudex vt ex officij obligatione speciatim inquirat de persona, atque intelligat, vnde infamia orta fuerit, atque exinde si verisimiliorem de crimine informationem acceperit, accedat ad capturam, & quandoque etiam ad torturam.

Alia indicia esse possunt, quæ ipse Reus denuntians dare potest; v. g. si dicat, cum Titio societatem frequentem se habuisse, hanc & illam domum, aut Ecclesiam cum ipso ingressum fuisse, talia damna hominibus, irreuerentias & sacrilegia S. Eucharistiæ intulisse, eaque, quæ sic narrantur, verisimilia appareant, Iudex ex officio moueri poterit vt specialem de Titio inquisitionem instituat; & si indicia, seu quæ à criminoso allata sunt vel alia probabilia repererit, ad capturam, & interdum ad torturam procedat.

Præterea, si post denuntiationem vnius criminosi, quamuis secundum se non adminiculatam; alius criminosus eandem personam denuntiet, ita vt sint concordes, siue testentur de eodem facto particulari, verb. gr. huius anni die ex hac Ecclesia S. hostiam sacrilegè furatos esse: aut hoc die & loco, alijsque circumstantijs Dæmonum conuentui interfuisse (cuiusmodi tamen consensus denuntiantium in crimine magiæ rarissimus esse solet) interdum sufficiens erit indicium ad capturam, vel etiam torturam personæ ita denuntiatæ. Ita docet Farinac. *quæst.* 43. *num.* 42.

Est enim communis doctrina apud eundem Farin. n. 145. quod denuntiatio socij, si adminiculata sit, & præsumptiones adiunctas habeat, interdum præbeat sufficientem causam capiendi, imò etiam torquendi denuntiatum: Atqui denuntiatio criminosi magnum admi-

adminiculum, seu veritatis præsumptionem capit ex denuntiatione alterius criminosi, si sint contestes, vt suprà explicatum.

Dictum autem fuit interdum, non semper ex duorum, vel plurium criminosorum consentiente denuntiatione oriri sufficiens indicium ad capturam, &c. Nam, vti colligitur ex *cit. c.* in fidei fauorem, præter numerum testium denuntiantium, considerari etiam debet eorum, nec non denuntiatæ personæ qualitas, & aliæ plures circumstantiæ. Videl. vtrum personæ denuntiantes viri sint, an fœminæ, his enim minor fides habetur, si cætera paria sint: Num inter se conspirare potuerint, & an inimicitiam aliquam gerant cum denuntiato, num aliis etiam defectibus laborent, ob quos minor ipsi fides haberi debeat. Circa denuntiatam verò personam, vtrùm si vitæ honestæ, an de criminibus seu veneficiis, seu aliis, præsertim affinibus aut disponentibus suspecta, vel infamata; vtrum sit persona Ecclesiastica, in dignitate nobilitatis, aut patritio statu constituta; nam si certa paria sint, contra talea personas non tam facile procedi potest, quàm contra alias; propter maius famæ dispendium, quod ipsæ & familia earum, vel Clericorum status pati potest.

44 Responderur tertiò: Si denuntiationes plurium veneficorum, aut sagarum singulares, & non adminiculatæ sunt, non efficiunt indicium ad capturam, vel torturam denuntiatæ personæ. Hæc assertio est plurimorum DD. apud Delrium *libro 5. disput. append. 2. q. 1. & qu. 5.* contra Clarum *qu. 21. §. sed pone*, vbi ait, quod duo socii criminis deponentes contra eundem, tametsi singulares sint, faciant sufficiens indicium ad capturam. Sed id non confirmat iure aliquo, aut Doctorum authoritate, sed sola consuetudine aliquorum tribunalium; neque loquitur de inquisitione in crimine venefici, in qua sunt speciales difficultates; propterea, quòd denuntiationes sagarum, vel veneficorum plerumque non tantùm singulares, ac disparatæ sunt, sed etiam adeò omnibus adminiculis destitutæ, vt sæpe numero nihil præter meram assertionem contineant; dum vna saga dicit Titiam secum fuisse in conuentu Dæmonum prope Nordlingam ante vnum annum; altera dicit eandem Titiam fuisse secum in alio campo ante duos annos; tertia eandem Titiam fuisse secum in conuentu Dæmonum ante tres vel quatuor annos. In aliis verò exceptis criminibus, v. gr. hæresi, denuntiantes semper, aut plerumque afferunt indiciorum circumstantias, quarum informationem Iudex inquirendo accipere poterit, & si verisimilia videantur ad capturam denuntiati procedere.

Binsfeldius tamen de *confess. malefic. membr. 2. conclus. 6.* Delrius *lib. 5. sect. 3.* & alii quidam, secuti Clarum, traditam ab ipso doctrinam accommodant etiam crimini venefici, Quod videl. duo vel tres confessi veneficium, præsertim viri, si eandem personam denuntient, tametsi denuntiationes eorum singulares atque aliter adminiculatæ non sint ad capturam, imo etiam torturam personæ denunciatæ sufficere debeant. Sed superius posita tertia responsio contra Binsfeldium & alios quosdam probatur primò, ex sæpius *cit. c. in fidei*, vbi dicitur, testimonium criminosorum socios denuntiantium recipiendum non esse nisi coniecturæ verisimiles adsint, eos non falsa, sed vera dicere, ergo meris, & non adminiculatis plurium criminosorum denuntiationibus, iisque singularibus, fides haberi non potest in ordine ad capturam, &c.

Secundò ex Carolina Constitutione *art. 31.* vbi absolutè requiritur personam denuntiatam, infamatam, vel suspectam esse, vt Iudex criminosæ denuntiationi fidem habere possit.

Tertiò: sola fama commissi criminis non præbet sufficiens indicium ad capturam, vel torturam, nisi alia indicia concurrant; vt docet Farin. *q. 47. n. 41.* Sed tali casu ad Iudicis officium pertinet inquirere originem famæ, à quibus hominibus profecta sit, & quænam ipsi indicia afferant assertionis, atque infamationis; ut appareat, an verisimilia dicant. Si autem tres, quatuor, pluresue Sagæ denuntiant, Caiam secum fuisse in conuentu Dæmonum, testificantes de diuersis conuentibus diuerso tempore institutis, nulla autem omnino suæ assertionis indicia afferant, nec Iudex, ut ponimus, aliunde habere possit suspicionem aut præsumptionem criminis de Caia, tum depositiones Sagarum efficiunt meram infamationem: Ergo Iudex ex his moueri non potest ad capturam, vel torturam denuntiantis, si is alioquin bonæ famæ, & suspectus non sit, prout fusè etiam ostendit Adamus Tanner, *cit. disp. 4. q. 5. assert. 3.*

45 Quod si vero ponamus tres vel quatuor personas, legitima ex iis interrogatione facta, constanter perseuerare in denuntiationem vnius personæ, quæ licet non de hoc ipso crimine, tamen de aliis ad veneficia disponentibus criminibus infamata est, videlicet adulterio, sodomia, incestu frequentibus blasphemiis &c. tunc non improbabiliter dici potest, quod interdum ex talibus, etiam singularibus, & non contestantibus denuntiationibus procedere liceat ad capturam, quando nimirum tum ex qualitate deponentium personarum, tum personæ contra quàm deponitur, valdè verisimile sit, denuntiationes veras esse.

Veruntamen valdè proderit ad promouendum processum, si præter denuntiationes, alia quoque quæ verè & per se indicia, eaque sensu deprehensibilia, magiæ sint, in publico iudicio probata habeantur. Sin autem præter denuntiationes sagarum, etiam de persona malæ vitæ, aliisque sceleribus infami, alia ostensa indicia non sint, manet adhuc difficultas, quod sagæ testantes de conuentu hominum in præsentia Dæmonum, falli potuerint, & illudi, vt proinde indicium istud præsentiæ, &c. non satis probatum videatur. Qua de re Prosp. Farinac. *de hæresi, quæst. 185. in fine §. 8. ita scribit. Aduerte, quod vera non est, nec in sancto generali Vrbis, vniuersalisque Reipubl. Christianæ Inquisitionis tribunali seruatur propositio, quam facit Martinus Del Rio, dum concludit, indicium oriri ad torturam ex depositione duarum sagarum, seu lamiarum, dicentium, vidisse inquisitam vel inquisitum in conuentu, & congregatione aliarum sagarum cum enim multoties non corporaliter, sed per illusionem Dæmonis, in hoc conuentu se esse opinentur, & sic earum assertio de visi possit esse falsa, absurdum est dicere quod lamiæ prædictæ indicium faciant ad torturam, cum, vt suo loco dixi, indicia ad torturam esse debeant non æquiuoca, non dubia, sed certa.*

Hæc Farinacius. Obiter verò admonere Lectorem hic volui: Ex allegato loco manifestum fieri; quando Prosp. Farinac. in *praxi criminali, præsertim q. 43. nu. 239. 188.* (in multis secutus Clarum in practica *q. 21.*) docuit, quod denuntiationes criminosorum in criminibus exceptis iudicium faciant eius intentionem non fuisse comprehendere etiam eas sagarum denuntiationes, de quibus paulò ante dictum est.

46 Vnica restat soluenda obiectio, quæ afferri potest aduersus ea, quæ dixi de sagarum denuntiationibus, quòd plerumque singulares, & non consentientes sint: Denuntiationes criminosorum duplici modo possunt esse singulares, ac separatæ. Vel enim omnino disparatæ sunt, vt si vnus fateatur caium secum furatum esse Augustæ: alter autem de eodem Caio fateatur, secum esse furatum Norimbergæ His denuntiationibus meris, & non adminiculatis constat, nullam fidem à Iudice tribuendam esse, vt procedat contra personam bonæ famæ, vel denuntiationes de diuersis actibus quodammodo consentiens sunt, saltem in ordine ad finem, eundemque effectum: Quòd maximè contingit in criminibus, quæ successiuum tractum habent. Vt si vnus denuntiantium dicat, se vidisse Titium Clericum egredientem ex domo mulieris hoc die: alter se vidisse eum egredientem ex domo eiusdem mulieris altero die, censeri debent quodammodo consentientes in ordine ad ostendendam familiaritatem cum muliere: Ideoque talium depositiones mouere Iudicem poterunt ad Inquisitionem specialem instituendam aduersus personam, eamque citandam &c. Simili itaque ratione dicendum videtur de societate cum Dæmone, quæ, & ipsa tractum successiuum habet, videl. si vnus veneficus de se confessus, postea dicat de Caio, vidisse se eum in conuentu Dæmonum mense Octobri, alius autem veneficus de eodem Titio testetur, vidisse se eum in conuentu Dæmonum mense Aprili, tales denuntiationea quodammodo consentientes sunt, ostendendo societatem cum Dœmone. Consequenter, si sex; octo, vel plures tales denuntiationes habeantur, quamuis aliter non adminiculatæ, procedi potest contra personam denuntiatam, etiam bonæ alioquin famæ, seu publicè non suspectam.

47 Ad hoc respond. Licèt discursus iste circa depositionem plurium testium in ordine ad vnum finem consentientium de crimine, habente tractum successiuum, in se ipso verus sit: tamen applicari non posse ad iudiciarium processum in crimine venefici, & societatis cum Dæmone, propter quod in eius denuntiationibus plures speciales defectus concurrant, ob quos, si meræ, & aliter adminiculatæ non sint, legitimæ censeri non debeant ad formandum inquisitionem, & processum contra personam honestam, bonæ quæ famæ, & quidem ob plures causas, I. Quia personæ denuntiantes nimis viles sunt ac pluribus defectibus laborant, vt iniquum sit, si earum meris assertionibus quantumuis multiplicatis in alterius honestæ personæ graue præiudicium credatur. II. Hoc ipso, quod se veneficos, aut sagas, atque mali Dæmonis societate implicatas esse fatentur, ostendunt se odium, & nocendi voluntatem erga homines gerere. Num verò per pænitentiam emendatæ sint, Iudici satis constare non potest, vt infrà dicam III. Venefici, præsertim sagæ valdè inconstantes, ac variæ sunt in dictis suis. Et quædam non infrequenter tametsi de ipsis & sociis perseueranter confessæ sint,

sint, tamen ante supplicium, coram iis, qui proximè adstant & audire possunt, omnia reuocant: IV. Crimen hoc veneficii, & Societatis cum Dæmone abditum & occultum est, vt plerumque indiciis à Iudice non ita deprehendi possit, & constans de eo iudicium formari, sicut de aliis, etiam suapte natura occultis, criminibus, V. Accedunt illusiones, & deceptiones diaboli, quas leues, luridæ, & quandoque semifatuæ mulieres pati possunt; Vt existiment se videre præsentes, qui non sunt; Imò vt neque ipsæ in loco præsentes sint, sed per falsam imaginationem decipiantur. Quæ omnia aliter se habent in actibus, qui oculis naturaliter deprehendi; adeoque idoneum de iis testimonium dari, & recipi potest.

Ex dictis apparet, quæstionem hic tractatam, vel dubiam, & intricatam esse, vt prorsus optandum sit eam, & plures similes circa sagarium processum, à summis Principibus clarè definiri.

48 Quæstio Vndecima. Quomodo Iudex circa torturam sagarum, aliorumque veneficorum se gerere debeat. Respond. Te hoc pauca aliqua annotanda occurrunt. Primum. Reprehendi debet praxis ea Iudicium, quando aliquis Sagas, cùm primùm in custodiam attractæ fuerunt, animo perterritas, perturbatas, & propriè desperatas, torturæ subiiciunt, quia nimis proclaue est, vt præ animi mœrore, ac desperatione fateantur crimen, quod non commiserunt, vt infamia ac miseriis in quas incidisse se vident, saltem per mortem liberentur. Sed expedit, statim eas, ad examen adduci, quin potiùs vno, aut altero saltem die, donec animum recollegerint, & quid sibi agendum sit, deliberarint, in carcere manere sinantur. Ita Adamus Tanner. cit. disp. 4. q. 5. dub. 3. num. 80.

49 Alterum, Reus non est subiiciendus torturæ, nisi priùs ei concessa copia defensionis: Nam ea est de iure naturali, *Clem. pastoralis, §. cæterum, de sent. & re iud. adeò*, vt in criminalibus causis Reus defensionibus renunciare non possit, *leg. non tantum*, iunct. Glos. *verb. acquiesco, ff. de appellat.* Quamobrem in omnibus etiam hæresibus veneficiis, aliisque atrocissimis, seu exceptis criminibus tradenda est Reo copia indiciorum, concesso ipsi termino temporis competente ad se purgandum priusquam torturæ subiiciatur. Quæ est communis Doctorum sententia, teste Farinac. *quæst. 39. num 41. 42. excitato Clem. pastoralis, & l. vnius, §. cognitionum ff. de quæstionibus, & l. defensionis, Cod. de iure fisci, libr.* 10. Quia defensio iure naturali debita de homine, si ob quodcunque crimen in iudicium vocetur. Et addit ex communi Farinac. *n.* 88. Si indicium processus Reo petenti negatus sit, confessionem postea in tortura secutam nullius momenti fore. Quare & illud rectè admonuit Greg. de Valent. *tom. 3. disp. 6. quæst.* 13. *§. vlt.* in iudiciario hoc processu idem obseruandum esse, quod in aliis criminalibus causis, in quibus de vita, & fama hominis agitur, & de delicto commisso notoriè non constat, vt Reo Aduocatus permittendus sit præsertim cum mulieres & similes personæ rudes, & illiteratæ seipsas satis defedendere non possint. Id tamen consuetudine nequaquam obseruatur.

50 Tertium. Tortura non debet esse tam grauis, vt considarata hominis constitutione, veluti impossibile sit eam perferre, adeoque, moraliter loquendo, cogat ad confitendum, siue nocens sit homo, siue innocens. Sumitur ex *l. 2. C. quorum appellationes non recipiuntur.* Et dixi de hac re supra hoc *tract. c. 5. num.* 11. nam tradita ibi doctrina etiam locum habet in criminibus perniciosissimis, quia licèt excepta sint in ordine ad iuris positiui quasdam constitutiones, non tamen sunt excepta in ordine ad naturalem æquitatem, quæ in omni iudiciario processu obseruari, nullaque Iudicum contraria consuetudine abrogari potest. Videri etiam possunt quæ dixi *cit. cap. 5. nu.* 10. nam torturam repeti posse.

Quartum confessio criminis à Reo acceptari, & in acta scribi non debet, dum in tortura est, sed postquam à tortura dimissus fuit. Ita Carolina Constit. *art.* 58. Nam confessio facta in tormentis, per metum extorta censeatur. *arg. l. 1. §. quæstioni. ff. de quæstionibus*, vbi dicitur: *Alii alia sunt impatientia, vt quouis mentiri, quàm pati tormenta velint, & ita fit, vt etiam vario modo fateantur, & non tantum se verum etiam alios criminentur.* Quare Abb. in c. 1. nu. 11. de confessis ait, quod *confessio non valeat in tormentis, quia non sponte facta est.* Idem tradit Bart. *in leg. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæstionib.* vbi hoc extendit, si aliquis in carcere nimia duro detineatur, quòd formidine eius mali confiteri censeatur, *arg. c. l. 1. §. si quis verò.*

Quintum. Id quam maximè etiam cauendum est, ne Reus socios criminis prodat metu tormentorum adactus, vt si Index tormenta minetur, aut re ipsa inferat, nisi socios nominare velit. Talis confessio pro irrita haberi debet. Qua nominatio sociorum debet fieri sponte, & extra tormenta, seu seposito tormentorum metu. Facta autem nominatione, ea confirmari debet per tormenta, vt appareat, quòd in ea persistat, & nihilominus sequente die ducendus est Reus ad locum iudicii, vt coram Notario & testibus denuntiationem à se in tormentis confirmatam, ratificet, sicuti docet Bart. *loc. cit.* & clarius explicat Farinac. *qu. 43. n. 134. & num.* 138.

51 Sextum. Certissimum principium est, quòd tortura numquam adhibenda sit, nisi ob defectum probationis, quia videl. in publico iudicio de crimine commisso non satis constat, sicuti ex receptissima sententia docet Nauarr. *c. 18. man. n.* 59. Clarus *in pract. q. 64. n.* 8. quòd legitimè conuictum torquere non licet. Quin imò tortura adhibita conuicto, si sustineatur, elidere censetur antecedentia testimonia & argumenta, teste Farinac. *q. 40. n. 6. & 8.* vbi ex magis recepta & vera doctrina concludit, quod *tortura purgat non tantum indicia & ea quidem vrgentia, ac indubitata, sed etiam plenas probationes.*

Exinde doctè infert Farin. *l. c. n.* 13. Licet vsitatum sit in eiusmodi morte dignis criminibus quæ difficilem probationem habent (cuiusmodi etiam veneficium & societas cum Dœmone) vt reus propter vrgentissima indicia ac vehementes præsumptiones ad pœnam extraordinariam: ver. gr. triremium, aut carceris perpetui condemnetur, tamen hic pœnæ locum non fore, si post illa indicia adhibita, & superata fuerit tortura. Quandoquidem negari non potest, quin per torturam indicia elisa sint, seu quòd tortura superata Reo aliquid prodesse debeat; consequenter iam non potest ad eandem pœnam condemnari, ad quam antea poterat. Nihilominus ad aliam mitiorem condemnari posse videtur, v. g. ad relegationem, sicuti ibidem Farinac. tradit.

Quæstio 12. Vtrum Reus de maleficio condemnari possit, propter multiplicatas personarum infamium denunciationes etsi ipse nec crimen confessus non sit; Affirmant Binsfeld. *de confess. malef. memb. 2. concl.* 7. Gomez *l. 3. resol. c. 12. n.* 18. & alii, contra Delr. *lib. 5. disp. 5. n.* 4. Prosp. Farinac. *qu. 43. num.* 39. Ratio est 1 Quia licet depositio seu testimonium personæ infamis minus ponderis habeat, quàm integri testis testimonium tamen & illud indicium aliquod facit: tantoque maius, quantò plurium infamium personarum depositiones concurrunt, & consentiunt. Ergo fieri potest, tot personas, v. g. duodecim, aut quindecim sagas, aut veneficos de proprio crimine confessos alium quendam vt socium denuntiare, ita secundùm omnia in circumstantiis consentientes, vt exinde oriatur præsumptio moraliter certa & indubitata, quæ in criminibus exceptis plenæ & integræ probationi æquipolleat, sufficiatque ad condemnatoriam ferendam sententiam.

52 Respond. & dico I. In crimine hæresis, & aliis similibus exceptis theoria hæc vera videtur, & secundùm eam in praxi procedi potest. Non quòd semper & ordinariè ex plurimorum infamium testimoniis Iudex procedere possit ad condemnationem; sed quod in certo aliquo casu, denuntiationes siue testimonia infamium personarum talibus circumstantiis fulta, & ita secundum omnia, absque fraudis aut cōspirationis suspicione consentientes esse possint, vt certissimam persuasionem, & conuictionem faciant de persona criminosa: quàm proinde tormentis subiicere non expediat; quia si eam superaret, condemnari deinde non posset, sicuti suprà dictum fuit.

53 Dico II. In crimine veneficii interdum contingere posse videtur, vt ex plurimum reorum denuntiationibus, si non meræ, sed adminiculatæ sint, Iudex moraliter indubitatam præsumptionem concipere possit de commisso crimine, seu societate cum Dæmone, ita vt ad pœnam extraordinariam, v. g. carceris perpetui procedere possit. Ita ex multorum sententia Valent. *tom. 5. disp. 6. q. 13. p. 4. §. 4.*

Non loquitur autem in casu, si persona denuntiata sit bonæ famæ; sed si de hoc aut aliis disponeribus criminibus valde suspecta, & denuntiationes cum talibus circumstantiis fiant, vt indubitatum moraliter assensum efficere debeant de magiæ crimine. Ponamus autem hoc casu personam denuntiatam, semel aut iterum tortam, nihil confessam esse; postea verò non adhuc vrgentiora indicia accedere; denuntiatum autem ita comparatum videri, vt ob doloris sensum magiæ vi sibi ablata, nihil confessurus sit, sin autem dimittitur, plurimum nocumentum allaturus, in tali casu, valdè probabile est, ad pœnam extraordinariam condemnari posse.

Dico III. In crimine veneficii, seu societatis cum Dœmone, nunquam licet ob denuntiationes reorum, quantumvis multiplicatæ sunt, personam denuntiatam morte afficere. Probatur duplici ratione: Prima est, quia venefici, & sagæ, & hoc ipso quòd se tales esse profitentur, faciunt se indignos fide indubitata, tum propter societatem Dæmonis, cuius etiam deceptionibus obnoxii esse possent: tum verò propter inimicitiam, quam erga omnes homines gerunt: Inimicus autem minùs, quàm alii testes criminosi, habilis iudicatur ad testimonium ferendum.

dum. Altera ratio est: Quia sagarum & veneficorum denuntiationes, ac testimonia, licet consentiat circa personam, non tamen consentire solet in circumstantijs, & adiunctis: cum experientia constet, semper varietatem aliquam denuntiationem apparere. Consequenter non possunt parere certitudinem omnimodam, & veluti luce meridiana clariorem, qualis secundùm iura ad condemnationem ad mortem requiritur.

Quæstio 13. Num magis expedire videatur, vt cautè procedatur contra veneficos, & veneficas, & non, nisi clarè appareat, sufficientia adesse indicia publica ad specialem inquisitionem, & capturam: An verò consultius videatur, propter sceleris huius enormitatem & perniciem, vt processus instituatur in casu etiam dubio seu qui inter Doctores controuersum est.

54 Pro intellectu quæstionis aduertendum est; Non omnes controuersias, quæ inter Doctores mouentur circa iudiciarium processum, in iure decisas esse, præsertim verò de crimine veneficij, in cuius tamen inquisitione & processu speciales difficultates occurrunt, pauca admodum in iure decreta reperiuntur. Hinc itaque existunt non tantùm variæ tribunalium praxes, sed etiam discrepantes tum Thelogorum, tum Iureconsultorum sententiæ: Puta, quod aliqui velint, denuntiationibus veneficorum, & sagarum, etiamsi nec iuramento, nec actuali tortura confirmatæ sint; imò etiam iis, quæ Iudice specialibus interrogationibus contra personam suspectam elicitæ sunt, fidem habendam esse; alii verò hæc omnia negent. Præterea sunt Doctores, qui vniuersim docent duorum vel trium veneficorum, aut sagarum denuntiationes, tametsi singulares sint, sufficere capturam, & torturam, imò etiam ad condemnationem, vti videre licet apud Farinac. *q. 43. n. 17.* Alii verò hanc doctrinam impugnant, & docent testes singulares, tametsi mille sint, non plus probare, quàm vnum quandoquidem diuersa dicunt, ideoque singulorum testimonia singula manent, & non concurrunt seu adminiculantia inuicem sunt sicuti discurrit. Nata apud Farin. *ead. q. n. 35.* & alii apud Binsfeld. *memb. 2. dub. 1. fol. 319.* Alii verò distinguunt, num cum testibus singularibus, alia indicia concurrant, quæ denuntiationes probabilem reddant: an verò non tantùm singulares sint, sed etiam meræ, seu non adminiculatæ; tunc eas æstimari non posse, ita vt graue indicium seu præsumptionem criminis pariant, quæ sufficiat ad infamem capturam hominis, præsertim bonæ famæ.

Quæstio itaque est, vtrum, spectatis omnibus, consultius sit, in processu isto seueritate vti secundùm quorundam Doctorum, quæ propter auctoritatem ipsorum probabilis censeri potest, opinionem; An verò magis expediat sequi sententiam aliorum Doctorum, qui plura requirunt ad processum aduersus veneficos, & sagas: v. g. quòd non satis sit inspicere numerum personarum denuntiantium, v. g. quòd sint sex, octo, aut decem, quæ eandem personam nominarunt, sed opus sit potius considerare qualitatem personarum denuntiantium & denuntiatarum: aliasque coniecturas, & indicia: secundùm omnes circumstantias, vt inde prudenter ac rationabiliter colligi possit, denuntiationes veras est: ideoque ad specialem processum & capturam personæ tutò procedi posse.

55 Pro ea quæstionis parte quòd seueriore contra sagas & veneficos processu vtendum sit, hæc argumenta afferri possunt: I. Esse crimen vnum ex exceptis, & occultè commissi, solitis in quorum inquisitione ac processu iuris præscripta non ita, vt in aliis, obseruari debent: leuioresque probationes & indicia sufficiunt ad specialem inquisitionem, capturam, torturam.

II. Esse crimen Reipubl. Christianæ perniciosissimum diuino Numini iniuriosissimum; quandoquidem venefici & sagæ sunt etiam læsæ maiestatis diuinæ rei, sacramentorum violatores, Christi, & Sanctorum contemptores: hominum innocentium contemptores: Ex quibus ingentia in Rempub. mala inuehuntur, & crimen semper latius serpit, dum criminis socios habere cupiunt, & plures alios, maximè liberos, domesticos, & familiares in eandem secum perniciem trahunt.

III. Non esse de veritate denuntiationum, quamuis singularium, & aliter non adminiculatarum, dubitandum: quandoquidem ad capturam non proceditur, nisi plures de eadem persona denuntiationes factæ sint, & plerumque etiam ipsa morte denuntiationum confirmatæ nemo autem in extremo illo spiritu cùm mox supremo Iudici Deo sistendus est, in re tam graui decipere, animamque suam in æternum discrimen conijcere velle censendus est. Accedit, quòd aliqui, inter quos Lessius *de iust. cap. 19. nu. 162.* bonum Iudicibus documentum tradunt, vt veneficos & striges de sociis nunquam examinent nisi priùs de peccatis suis ritè confessi, ac pœnitentes sint: ita ut credibile non sit, quòd ex odio aut maleuolentia personas falsò denuntiare velint.

IV. Quòd ipsis quoque veneficis valdè expediat processum iudiciarium aduersus eos institui, vt corpore quidem pœnas debitas luant, sed animæ Dæmonum seruitute, atque æternis cruciatibus liberentur.

56 Pro parte autem benigniore, & processu cautiore hæc argumenta occurrunt: I. Ostensum suprà est, legibus Cæsareis, præsertim Carolinæ Constitutioni conforme esse, vt denuntiationibus criminosorum fides non habeatur, nisi vel infamiam personæ denuntiatæ, vel alia criminis indicia concurrant; & vt aliæ conditiones, atque cautelæ in examinatione criminosorum de complicibus obseruentur. Quamobrem Delrius *lib. 5. disquisit. sect. 3.* & alibi frequentiùs fatetur, in Carolina Constitutione (quæ in Imperio obseruanda est) plures conditiones in examinatione Reorum, & exinde formato processu contra denuntiatos requiri, quàm Doctores aliqui tradant. Quamobrem negari non potest, periculum esse, non tantùm, vt Iudex conscientiam suam grauiter lædat; (cùm ipse nulla iudicandi, aut condemnandi potestate præditus sit, nisi secundùm iurium præscripta) sed etiam in externo foro de syndicatu teneatur, & famæ: Imò fortassè vitæ suæ dispendium patiatur; quando ipsi obijcietur, quòd non secundùm praxim alienorum regnorum, de qua Clarus, & alii quidam testantur, neque secundùm quorundam Theologorum speculationem, ac Zelum: sed secundùm Cæsareas leges, quæ in Carolina constitutione summatim præpositæ fuerunt, processum instituere debuerit. Quinimò in tali casu, non tantùm proximi agnati, aut qui è familia sunt, sed etiam quilibet alii è populo Iudicem accusare, vel Magistratui præsertim supremo, seu Cæsareo denuntiare possunt, vt innocentium oppressio impediatur, vti constat, *ex l. non tantùm, ff. de appel. & l. addictos C. eod.* Quia cuiuscunque interesse censetur, ne proximus innocens morti tradatur.

II. Si processus iudiciarius contra veneficos & striges instituatur, iuxta seueriorem Doctorum sententiam, & Iudicem aliquorum praxim; per se ac necessariò consequens est, vt innocentes vnà cum nocentibus periculo inuoluantur, ac neci tradantur. Id autem maximum inconueniens censeri debet: quandoquidem iura omnia satius esse iudicant, impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem puniri, *l. absentem ff. de pœnis*: Quare etiam Delrius, (qui tamen in multis rigidiori opinioni adhæret) *lib. 5. disquisit. sect. 5. n. 4.* ait, quòd *præstat decem labi, quàm vnum innoxium condemnari*: Et ipsemet Dominus Deus multitudini nocentium in ciuitate Niniue pepercisset, propter paucos innocentes si inuenti fuissent, eò quod non occidat iustum cum impio, ne alioquin fiat iustus sicut impius *Genes. cap. 18. v. 25. & seqq.* Ergo, &c. Maior propositio apparebit considerantii processum: Si mulieres leues, malignæ perturbatæ examinationibus vrgeantur ad nominandos socios; & habitis nominationibus in certo numero personæ denuntiatæ, fermè sine discrimine, num bonæ an malæ alioquin famæ sint, capiantur, & seuerissimæ torturæ, semel iterum ac tertiò subiiciantur, diu in tetrio carcere detineantur, nonnè videri potest talibus hominibus, præsertim infirmis mulieribus, exoptandum magis, vt moriantur, quàm vt eiusmodi miserias & infamiam diutius sustinere cogantur? Accedit etiam satis constare, quòd non paucæ innoxiæ personæ tali procedendi modo morti adiudicatæ fuerint. Videri de hoc potest Adamus Tanner. *in cit. q. 5. dub. 1. num. 14. & dub. 2. num. 47. & seqq.*

Sed aiunt; Deum non permittere, vt innocens vnà cum nocentibus in quæstionem trahatur, aut, si id fiat, innocentiam eius patefacturum, vt infami morte non damnetur. Ita Binsfeld. *respondet de confess. malef. memb. 2. post 7. conclus.* Sed imprimis, de hac re promissionem Dei nullam habemus; quin potiùs ex Ecclesiæ traditione, & sacris scripturis constat, Deum frequenter permittere, vt innocentes variis modis affligantur, & neci tradantur, ad ipsorum, & aliorum hominum salutem, aliosque ob fines à summa bonitate prouidentissimè intentos. Deinde Iudex ad ea attendere debet, quæ secundùm rei naturam prouenire possunt, non secundùm extraordinarium Dei remedium; atque vniuersim loquendo, ea cautione à legibus præscripta, processum suum, maximè in criminalibus causis, instituere, vt nullum, moraliter rem æstimando, periculum sit, innocentes vnà cum nocentibus affligendi, aut morte puniendi.

III. Ex frequente & minus cauto, ac facili processu aduersus veneficos, & sagas, ingentia incommoda Reipubl. inferuntur: Præter periculum, quod, vt suprà dictum est, innocentes opprimendi; consequuntur dehonestationes, & querelæ familiarum honestarum matronarum, ac virginum horror, ac tristitia, ne & ipsæ in periculum, vnà cum multis, quas pro probis, & innocentibus habuerunt, trahantur, incolarum omnium perturbatio, suspiciones & timores ne fortè inter veneficos, & sagas versentur, à quibus nocumenta accepturi sint; populo-

rum

rum quoque vicinorum horror, vt non confidenter cum incolis locorum ob veneficia suspectis, agere, liberos suos ipsis committere, aut filias desponsare audeant. In quibusdam locis, vbi secundùm denuntiationes, dummodo ad certum numerum de eadem persona deuenerit, facilis processus institutum fuit, eo vsque res progressa fuit, vt appareret, si longo tempore talis processus continuaretur integros fermè pagos oppida, & ciuitates tandem absumenda fore; ita, vt etiam personæ honestæ, in dignitatibus constitutæ, Clerici quoque & sacerdotes nonnunquam inuoluerentur, non sine magno Clerici dedecore, scandalo, & publica perturbatione, ac querelis in populo aduersus Magistratum, & Iudices, quòd multos innoxios perdeant. De his incommodis legis potest Adamus Tanner. *suprà cit. dub. 1. & 2.*

IV. Ex vna parte, vt Magistratus & Iudices aduersus maleficos procedant, vrget præceptum affirmatiuum, quod non obligat omni tempore, sed concurrentibus certis circumstantiis, secundùm quas executio præcepti moraliter possibilis, & publicè vtilis sit. Cum autem crimen hoc magiæ & societatis cum Dæmone, & suaptè natura occultum sit, ac legitimis indiciis plerumque destitutum; denuntiationibus autem leuissimarum mulierum, si alia indicia non accedant, parum fidei habendum sit: insuper alia ingentia incommoda, & difficultates occurrant, propter Diaboli fraudes, mulierum captarum inconstantiam, &c. Ideò iudices, præsertim in Imperio vbi Carolina Constitutio vrgere debeat, apud Deum quoque excusatur, si non se conforment rigidæ quorundam Doctorum sententiæ aut praxi, neque procedant ad alicuius capturam, &c. nisi clarum sit sufficientia adesse indicia, ita vt ex officii necessitate cogantur. Alioquin ad seueriorem, ac rigidum processum instituendum, & persequendum non facilè reperientur, saltem idonei & exercitati viri, qui operam suam impartiri velint, tantò enim suo etiam periculo: Cùm satis notum sit, plures qui in hoc negotii processu contra sagas, aliquo tempore versati sunt, postea quàm difficultates & incommoda, quæ connexa sunt, experti fuerunt, se abdicasse, cùm dicerent malle se quamuis aliam honestam conditionem suscipere, quàm huiusmodi sollicitudinibus & periculis implicari.

Ex altera verò parte vrget præceptum negatiuum, quod omni tempore, & multò arctius obligat: Ne insontem occidas. Quare si hinc quidem periculum sit, ne fortè homo denuntiatus veneficus sit, Deo, Sanctis hominibus iniurias inferat, nisi capiatur, torqueatur, &c. Illinc verò periculum sit, ne fortè hominis falsò denuntiato, per capturam, aut torturam honoris, famæ, corporis & vitæ dispendium iniustè inferatur: permittendum est minus malum, ne fiat maius, arctiore præcepto prohibitum: quandoquidem etiam Deus opt. multa mala fieri permittit, quando, ne maius bonum impediatur, secundum sapientissimam suam prouidentiam, tolli non expedit. Et ita Christus Dominus consuluit, si periculum sit, ne vnà cum zizaniis eradicetur etiam triticum, vt sinantur vtraque crescere vsque ad messem Matth. 13. *vers.* 30. Profectò magistratui ad culpam imputari non potest, si paratus sit inquirere & punire, quotiescunque se publica indicia produnt, quæ sufficere videantur ad veritatem modo debito ac legitimo deprehendendam: alioquin verò Deo rem committat, qui optimè nouit, ob quos fines, videl. ad electorum suorum probationem, tum hoc veneficii, tum alia plura perniciosissima scelera inter homines toleret, & ita quidem vt malitia multorum propè fines sæculorum, potius incrementum, ac decrementum captura sit. Matth. 24. *vers.* 12. *Quoniam abundauit malitia, refrigescet charitas multorum, qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Et Luc. 18. *vers.* 8. *Cùm venerit filius hominis, putas, inueniet fidem in terra?*

57 Hæ rationes modo allatæ valdè vrgentes, videntur, æquè persuadere, vt iudex in Imperio Rom. Zelum moderetur, & cautè procedat, obseruata Carolina constitutione, & constitutionibus seu requisitis iis, quæ suprà ex benigniore, & securiore sententia numerauimus. Ita tamen, vt non immemor sit officii sui, ac naturalis obligationis talia crimina Deo & Sanctis adeò iniuriosa, & hominibus perniciosa, quatenus legitimè fieri potest, impediendi ac tollendi; Ideoque paratus semper sit, quotiescunque publica se indicia produnt veneficiorum in populo, de iis mox consultare, inquirere, quantum secundum leges & canones momenti habent; vtrum propinqua, an remota, & vno verbo, num legitima, & sufficientia censeri debeant, spectatis circumstantiis personarum, ad instituendam inquisitionem specialem, capturam, & torturam.

58 Argumenta, quæ pro priore parte quæstionis allata sunt, nihil huic sententiæ obstant. Ad I. respondetur, sicuti suprà *q.* 7. Tametsi in hoc crimine veneficii, vtpotè excepto, forma processus iure positiuo præscripta non per omnia seruari debeat; tamen seruari debet ius & æquitas naturalis, secundùm quàm consensum non est ciues suspicionem, & capturam infamem, ob crimen etiam perniciosum vocare, nisi sufficientia adsint indicia, & argumenta, quæ planè persuadeant, illud verè commissum esse, cùm in dubio benigniora præferri debeant, & potiùs pro innocentia præsumptio fieri.

Ad II. Id rectè ostendit, quòd Magistratus iis rationibus motus, tantò libentiùs & alacrius procedere debeat ad inquirendum, deprehendendum, & puniendum crimina tam enormia, & perniciosissima; sed omninò secundùm legum præscriptum: quandoquidem iudex publicam personam sustinens, nihil secundùm proprium Zelum aut sensum agere debet; sed sicuti ipsi à supremo Magistratu, à quo iudicandi potestatem accipit, per publicas lege præcipitur. Quare licèt ipsi Iudici, secundùm propriam, aliorumve Doctorum considerationem, videatur in tam pernicioso crimine seueriùs procedendum esse, tamen eam sequi non debet; posthabitis publicis legibus, & longa earum interpretatione.

Ad III. Denuntiatio criminosi per mortem confirmata non plus virium habere potest, quàm denuntiatio iuramento confirmata. Sed accusatori, aut denuntiatori, etiam iurato, credi non debet in alterius graue præiudicium, nisi accusationis aut denuntiationis suæ indicia, seu præsumptiones afferat, vti constat *ex c. vlt. §. sanè, de iureiur.* Alioquin integrum esset quibuslibet leuissimis hominibus innocentes in discrimen famæ, ac vitæ adducere, quæuis falsa de ipsis renuntiando, aut testificando, & denuntiationes aut testimonia per iuramentum confirmando. Quamobrem Farinacius rectè dicit *q. 43. num. 8.* Quòd morti proximus præsumatur verum dicere id locum non habere, quatenus cedit in alterius præiudicium. Accedit, quòd non infrequenter mulieres ad mortem damnatæ ob veneficia, cùm supplicio proximæ sunt omnem confessionem ac nominationem reuocant. Vel his fides habenda est, vel non est. Si secundum dicatur, corruit axioma illud, homini in extremis constituto de re grauissima asserenti fidem habendam esse. Sin primum, cur iudices plerique tum ipsam reuocantem, tum nominatas ab ea, non absoluunt, siue liberas pronuntiant? Deinde, si credunt Iudices reuocationibus denuntiationum, quæ antea constanter factæ, meritò dubitare possunt, num aliarum mulierum denuntiationibus, quæ reuocatæ non sunt, fides haberi debeat; Cùm æquè aut magis procliues sint mali homines ad falsa asserta sua pertinaciter tenenda, quàm cum inconstantia confessione reuocanda.

Quòd verò subiungitur de pœnitentia, & confessione præmittenda, priusquam venefici & sagæ de sociis examinentur; id quidem optimum consilium est, quod etiam commendatur à Binsfeld in *lib. 3. concl. 6.* Adam. Tanner. *cit. q. 5. dub. 2. nu. 57.* tamen à Iudicibus obseruari non solet: Imò verò non satis congruenter seruari potest; quia denuntiatio sociorum confirmari debet per torturam: non est autem decens, neque consuetum, vt post latam sententiam, & iudicium finitum, Reus torqueatur. Tametsi verò quidam Iudices, post latam in sagas sententiam, & peractam sacram confessionem, eas iterum interrogare soleant de nominatis complicibus, tamen difficilè accidit leuibus mulierculis dicta sua reuocare, præsertim, si propter inconstantiam tormentorum pœnas iterum subire debeant.

Deinde respondetur; Tametsi ponamus, examen de sociis post peractam sacram Confessionem à Iudice instituti, tamen renuntiationes sagarum & veneficorum, si aliter adminiculatæ sint, sufficere non possunt ad firmandam fidem denuntiationum: Partim quia pœnitentia & confessio, num ea antecesserit, & num verè, an fictè, Iudici cognitum non est: Et ipsemet Iudex non ad hoc forum pœnitentiæ, sed præscriptum legum, & publicorum iudiciorum momenta oculos conuertere debet. Partim, quia illusiones & deceptiones Dæmonis, tametsi confessio antecesserit, non omninò subnotæ sunt.

Ad IV. Ea ratio rectè ostendit, Iudicem Deo opus gratissimum præstare, si bono Zelo animarum, & Religionis conseruandæ in veneficiorum scelera inquirat, & puniat, sed secundùm legum, & naturalis æquitatis præceptum. Etenim sicuti Iudex contra hominem hæreticum, & obstinatum peccatorem procedit, mortem eum mulctando, spreta seu potiùs permissa damnatione eius æterna. Ita è contrario, plurium sceleratorum hominum perniciem & damnationem æternam permittere ipse potest, & sæpè debet; si eorum crimina ita occulta, & publicè non prodita sint, vt secundùm legum præscriptum, & sine innocentium periculo, procedere non possit.

Quæstio decimaquarta, vtrùm condemnati ad ignem viui comburendi, an prius strangulandi sunt? Resp. ex doctrina Cou. 2. *resol. c.* 10. *n.* 9. Iulii Clari §. *fin. q.* 99. *n.* 7. Binsfeld. *cit. memb.* 2. *concl.* 7. *dub.* 4. & dico I. Si lex ob criminis atrocitatem iubeat

Reum

Reum igne comburi, intelligitur, vt viuus comburatur: Consequenter Iudex id legis præscriptum exequi debet: nisi sit supremus, qui *in leg. dispensare possit*; vel nisi ob circumstantias, epiKeia dictet, legia rigorem in casu particulari mitigandum esse: qua de re vide Prosp. Farinacium *in pract. criminal. quæst. 17. numer. 5.*

59 Dico II. Consuetudo apud Christianos vrget, vt Rei ad ignem damnati non lenta morte absque omni subsidio crucientur, ne in desperationem, aliudve graue peccatum incidant, atque impœnitentes decedat: sed quibusdam locis pectori illorum puluis tormentarius appenditur, cuius conclusione extinguantur. Excipe: Nisi impœnitentes, & in crimine pertinacet perseuerent hæretici, aut malefici; tum viui, absque subsidio, non immeritò cremantentur: cum cesset ratio, cur pœna leg. decreta mitigare debeat.

60 Quæstio decimaquinta. An, & quatenus Sagæ, si in carcere moriantur, de crimine infamari, aut damnari possint? Respondeo, & dico I. Licet ordinariè crimina, eorumque pœnæ morte extinguantur, sicuti habetur *leg. 1. & 2. C. si Reus*, vel Accusator mortuus sit, & *l. Lucius, ff. de iure fisci*: tamen id locum non habet in criminibus exceptis: cuiusmodi est, v. gratia crimen desertæ militiæ, *l. defunctorum*, *C. de re militari*, *lib. 12. Crimen læsæ Maiestatis, l. vlt. C. ad l. Iuliam Maiest. Crimen hæresis; l. Manichæos, C. de hæreticis. Crimen apostasiæ, l. hi qui, C. de apostatis.* Crimen veneficii, seu maleficii, quippe quod secundùm praxim forensem, hæresi æquiparatur. In eiusmodi, inquam, Reus conuictus, aut antea confessus, etiam post mortem damnari, aut bona eius confiscari possunt, sicuti docet Gl. *in cit. l. 1. C. si Reus, vel Accusator*, Gomez *3. resol. cap. 1. num. 8.* Clarus *cit. §. fin. quæst. 5. nu. 13.* Martinus Delrius *lib. 5. sect. 19.* Quamobrem quibusdam locis consuetudo est, vt tali casu Sagæ, si in carcere, post iuridicam criminis confessionem, aut conuinctionem mortuæ sint publico loco cremententur: Idemque in aliis grauissimis criminibus puta hæresis, læsæ Maiestatis, sodomiæ, latrocinii factitati solitum esse, vt cadauer hominis in tali crimine notoriè deprehensi, conuicti, aut confessi, post eius mortem crematetur, aut furca suspendatur, testis est: Gom. *cit. cap. 1. num. 81.* Clarus *num. 15.*

61 Dico II. Si Saga in carcere moriatur antequam crimen confessa, vel de eo conuicta est (nisi aliud obest) in sacro loco sepelliri debet tantum abest, vt corpus eius cremari, aut memoria seu forma eius publicè damnari possit. Ita ex communi Delrius *loc. cit.* Excipe I. Nisi Reus in carcere sibi ipsi mortem consciuerit, tunc corpus eius igne comburi, vel furca suspendi iure potest; cùm censeatur crimen, tali pœna (vt ponimus) dignum, ipso facto confiteri, sicut docet Gomez *cit. cap. 1. num. 79.* Couarr. *2. resol. cap. 2.* Delrius *cit. cap. 19.* & videri potest Menoc. *de arbitr. qq. casu 285.* Sed etsi vaga v. g. sibi ipsi necem adferens, ante mortem de crimine doleat, confiteatur, imò & Eucharistiæ sacramentum accipiat, nihilominus Iudex tribunalis sui consuetudine sequi potest, vt eius, tanquam de crimine suo confessæ, cadauer cremetur, memoria damnetur, bona confiscentur: cum pœnitentia illa sacramentalis foro externo nihil præiudicii adferre soleat.

Excipe II. Iudex permittens corpus sepulturæ tradi nihilominus protestari poterit, quòd litem contra maleficum ceptam prosequi velit, citatis ad defensionem iis quorum interest, sicuti & in hæresis crimine seruatur, teste Delrio *loc. cit.* Verum hoc ius agendi contra defunctum, quinquennii tantum spatio durat, secundùm ciuile ius, sicuti colligitur *ex leg. si quis defunctum, C. de apostatis*, & docet Gloss. recepta *in l. Manichæos, C. de hæreticis, ver. subire*, Clarus *quæst. 51. num. 14.* Gomez *num. 81.* In foro autem canonico quid obseruandum sit, videre est *in cap. de præscript. in 6.*

62 Corollarium. Reprehendenda est praxis quorundam Iudicum, qui in promulgata sententia Sagæ ad mortem damnatæ, aliam extra, aut intra carcerem defunctam interdum nominant, quod v. g. fuerit socia, aut magistra artis magicæ: cum tamen de hoc crimine conuicta non fuerit, nec confessa. Quare iniquum esse videtur, talem publica sententia veluti damnatam, infamare. Si tamen vehementissima: & quasi indubitata indicia habeantur, vt si quinque, aut sex Sagæ cum debitis circumstantiis, ac coniecturis, constanter asseuerarent de aliqua defuncta, quòd fuisset magistra in hoc genere magiæ, tolerari potest consuetudo vt in promulgatione nominetur, si de hoc crimine iam publicè infamata fuerit.

Quæstio decimasexta. An S. Eucharistia Sagis in carcere morituris ministrari debeat. Non loquor de iis, quæ ad supplicium mortis ducendæ sunt, quibus (sicuti & aliis Reis damnatis) sacrum Viaticum si pœnitentes, & confessæ sint, negari non posse; dicam *lib. 5. tr. 4. c. 6. n. 13.* & videri potest Binsfeld. *mem. 2. concl. 7. dub. 5.* Ad propositam autem quæstionem. Respond. & dico I. Si mulier veneficiis valdè suspecta crimen non confiteatur, siue torta sit, siue non torta, propter corporis infirmitatem, fœtum in verò, &c.) sacra Eucharistia priuari non potest: si petat, & sacramentaliter confessa sit.

63 Est communis, & probatur ex regula canonica: *Cui sacramentum reconciliationis: seu pœnitentiæ datur, neque viaticum negandum est.* Atque extendi debet assertio à vt locum etiam habeat, etsi mulier crimen in tortura confessa sit, sed postea in publico iudicio reuocarit, quia confessio in tortura, nisi postea ratificetur, non censetur esse alicuius momenti: II. Etsi mulier coram iudice, & Notario extra torturam crimen confessa sit, postea tamen reuocarit, allatis indiciis falsitatis, ob quæ iudex, propter variationem & inconstantiam, ad noua tormenta deuenerit, si ea mulier constanter pertulit, censetur expurgasse priorem confessionem: Quare postea indicta detractione, seu contestatione innocentiæ perseuerer; non debet in mortis periculo constituta sacramentis priuari. Neque, his obstat, in quibusdam tribunalibus consuetudinem esse, vt confessio semel facta non nisi tres torturas purgetur, nam, vt taceam, hanc praxin iuri conformem non esse, quia tortura expurgat antecedentes criminis præsumptiones, sicuti ex communi Farinae. *quæst. 4. num. 26. & quæst. 40. num. 2.* Delrius *l. 5. sect. 9. §. cæterum*, saltem illa extendi non debet ad sacramentorum subtractionem. Etenim sacramenta morituro negari non possunt, nisi constet eum esse in statu peccati mortalis: de tali autem muliere, quæ crimen semel confessa, postea retractauit, non constat esse in statu mortalis peccati, videlicet falsæ, & pertinacis reuocationis. Alioquin enim Iudex non debuisset eam torturæ subiicere: cum tortura adhibenda sit tantum in causa dubia ad cognoscendam veritatem, se innocentem esse, Communio illi neganda est propter scandalum, quia publicè præsumitur mendax, pertinax, atque impenitens.

Dico II. Etsi mulier de crimine confessa, vel secundùm præsumptionem fori externi conuicta sit, si tamen coram confessario, post seriam admonitionem, constanter neget; fides ei habenda est in foro conscientiæ, adeoque à peccatis absoluenda, & sacro Viatico ante diem supplicii munienda est, sicuti constat ex iis, quæ suprà dixi *quæst. 3.* Data opera dixi, *Coram confessario*, videl. secreto, si enim post Confessionem sacramentalem palam dixi.

His quædam addenda sunt: Primum. Quòd dixi de primò Viatico, non esse negandum mulieribus, si iudicio adhuc pendente in carcere decessuræ putentur; idem fermè sentiendum de sacra sepultura, non esse neganda decedentibus, si de crimine, neque sufficienter conuictæ, neque confessæ fuerint. Ratio est: Quia consuetudo illi denegandi sepulturam maleficis, aliisue Reis, licet ante mortis sacramentis muniti fuerint, locum tantum habet in damnatis, vel quorum memoria etiam post mortem damnari potest, horum autem, qui crimen nec confessi, neque de eo sufficienter conuicti sunt, memoria damnari non potest: Ergo non debent sacra sepultura priuari. Cæterum si contra mulierem, crimen maleficii confiteri recusantem, vehementissima, atque indubitata indicia adsint, improbari non potest, praxis, vt ipsi mortuæ, propter violentam præsumptionem criminis: sacra sepultura denegetur. Quamquam eiusmodi homini sacramentaliter confessæ sacrum Viaticum negare non oportet, quia indicia illa, & præsumptiones fori externi transferri non debet ad internum conscientiæ examen, quod Iudici Spirituali, seu confessario committitur.

64 Alterum. Si sacra Eucharistia ad Sagas, & alias eiusmodi personas infames deferenda sit, cum minore id solemnitate fieri conuenit, ideoque pulsus campanæ per plateas, & magnus comitatus omitti potest. Neque tamen omnino clam. S. Eucharistia deferenda est, perinde ac si indecens sit, ideoque nemo scire debeat. Simili ratione dicendum in casibus, quibus Sagæ, vel similes Rei in carcere decentes, vel vltimo supplicio affecti sacræ sepulturæ tradi possunt, non esse id agendum magna cum solemnitate, & cum publicis exequiis, neque tamen omnino clanculum, atque furtiuè, sed cum ceremoniis saltem præcipuis, & quasi substantialibus, quæ in Rituali præscriptæ sunt, Interim pietatis opus exercent sanguine iuncti, & amici, si pro condemnatis, & supplicio affectis priuatim orent, Sacrificia offerant, vel offerri curent, modo non constet, aut vehemens præsumptio sit, impenitentes decessisse.

CAP. VI.

DE APPELLATIONE.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio tanquam remedium innocentiæ, non ad defensionem iniquitatis institutum est.*
2 *Ab arbitris appellari non potest, si partium consensu electi fuerunt, neque à Summo Principe.*
3 *Duplex est appellatio iudicialis, & extraiudicialis.*
4 *Appellatio intra decem dies a lata sententia, vel alio grauamine fieri debet.*
5 *Appellatio, si rationibili causa nitatur, producit effectum tum suspensiuum, tum deuolutiuum.*
6 *Litteræ appellationis, qui vulgo apostoli dicuntur, vel sunt dimissoriæ, vel refutatoriæ, vel reuerentiales.*
7 *Tempus totum exercendæ, ac finiendæ appellationis annus est, sin causa impedimenti incidit, biennium.*
8 *Iniustè appellans ad expensas litis, & alia damna aduersario resarcienda obligatur.*
9 *Iudex suspectus canonico iure recusari potest, ac peti, vt arbitri partium consensu statuantur.*
10 *Regularibus denegatur appellatio, nisi manifestum sit, eos a Prælatis suis grauari.*

APpellatio est prouocatio à sententia, vel alio Superioris grauamine ad alium maiorem Iudicem, seu Magistratum, sicuti colligitur ex *c. placuit, 2. q. 6.*

1 Quòd remedium ad iustam defensionem, & vt præsidium innocentiæ institutum est, non ad defensionem iniquitatis, *c. cùm speciali, §. porrò, de appellat.* Quare si causa, vel ipsius appellantis antecedente confessio, vel alio quos modo notoria sit, appellationi deferendum non est, *cit. §. porro.* Item si contra absentem; ob veram contumaciam sententia lata sit, appellans ab ea non auditur, iuxta *l. 1. C. Quorum appellationes non recipiuntur.*

2 His adde primò; Ab arbitris appellari non posse, si partium consensu delecti fuerunt, sicuti habetur *in lib. 1. C. de arbitris*, & docet S. Tho. 2. 2. *qu. 69. art. 3. ad 2.* Secundò; A summo Principe appellari non posse, cum is Superiorem non habeat, ad quem prouocetur, iuxta *l. 1. ff. A quibus appellari non licet.* Eademque ratio est; à summo Principe alicui causa delegata sit, remota appellatione, *cit. l. 1. §. vlt. & c. super, de offic. iudicis delegati r. pastoralis, de appellat.* Inferior autem, siue Superiorem recognoscens, quamuis sit legatus Papæ, non potest causam committere, appellatione remota, aut alium iuris ordinem immutare, sicuti docet Abb. *in c. 1. de rescriptis, num. 1.* Deníque in eadem causa non nisi bis appellare concessum est, tertiò autem appellans, non auditur, *L. vn. C. ne liceat in vna causa, & c. c. directæ, c. sua, de appellationibus.*

3 Duplex est appellatio, Vna iudicialis, altera extraiudicialis, vti notauit Gl. summaria communiter recepta super *capit. de appellat.* Appellatio iudicialis de his instituitur, quæ circa iudicium accidunt: quamuis ciuili iure non nisi a sententia definita appellari possit, non item ab interlocutoria, *L. ante, C. Quorum appellationes*, &c. præterquam si eius grauamen per appellationem à definitiua reparari non possit, quàm regulam hodie approbatam reperies in Trident. *sess. 13. c. 1. de reform. & sess. 24. cap. 20. de reform.* Extraiudicialis appellatio est, quæ extra iudicium interponitur, ob aliud quodcunque grauamen illatum, vel inferendum. Vt si beneficium alteri collatum sit in meum præiudicium, *cap. concertationi, de appellat. in 6.* Item ne electio, collatio beneficii, & *cap. indebite fiat, cap. considerauimus, cap. cùm nobis, de elect.* Vel vt postulatio alicuius ad Prælaturam propter bonum publicum admittatur, vel aliqua dispensatio concedatur, cuius petendæ iusta causa subest, ideoque indebitè denegatur, possum querelam ad Superiorem eius, qui iniustè negat, deferre, iuxta doctrinam Abb. *in cap. bonæ, 1. n. 14. de postul. Prælat. & c. pastoralis, eod. tit. num. 17.* Sanchez *lib. 3. disp. 10 quæst. 3.*

4 Vtrique appellationi tum iudiciali, tum extraiudiciali hoc commune est: quod intra decem dierum spatium, à lata sententia, vel alio illato grauamine, fieri debeat, iuxta *Auth. hodie, Cod. de appellat. cap. ad consultationem, de sent. & re iudicata, cap. concertationi, de appellat. in 6.* & docet S. Thom. 2. 2. *quæst. 68. art. 3. ad 3.* Quamuis à grauamine extraiudiciali, cum id in rem iudicatam non transeat, grauatus etiam post decennium audiatur, si per modum querelæ (tanquam remedium iuris communis, & ordinarii) Superiorem adeat, eius officium implorando, sicuti habetur *in cit. cap. concertationi, §. sed si*, & notat Abb. *in cap. cum sit Romana, num. 22. & cap. bonæ, numer. 10. differ. decimatertia, de appellat.* Sed sententia in iudicio lata, si intra decem dies per appellationem suspensa non fuit, transit in rem iudicatam, id est, facit auctoritatem rei iudicatæ, & tribuit ius plenum parti litiganti, nisi de iniquitate sententiæ certò constet, sicuti habetur in *c. cum inter*, vbi id notat Abb. *n. 7. de sent. & re iudicata*, & consentit *regula 207. ff. Res iudicata pro veritate accipitur.* Quòd maximè intelligendum esse inquit Abb. *in c. cum dilectus num. 5. de elect.* in ordine ad Aduersarium, qui intra tale tempus non appellando censetur sententiæ acquieuisse. Interim verò superior ex officio inquirere potest, si ex obseruatione sententiæ immineat peccatum parti, pro qua iudicatum fuit, vt si alicui videatur beneficium Ecclesiasticum non canonicè adiudicatum, ideoque iniustè illud possidere. Imò in matrimonio carnali semper, audiri debet coniunx, si à sententia pro valore matrimonii lata velit appellare, & ostendere eos impedimentum, vel si appellet à sententia diuortii quoad vinculum, ostendendo, nullum impedimentum subesse: cum in his casibus agatur de vitando peccato, sicuti notauit Abb. *in cap. 1. de conceß. præb.* & colligitur *ex ca. lator, & c. consanguinei, de sentent. & re iudic.* vbi DD. aiunt, quod *sententia in causa matrimoniali post decennium non transit in rem iudicatam.* Excipiuntur etiam causæ publicæ, seu ad Rempublicam attinentes, in quibus tota sententia ob noua instrumenta postea reperta, ea causa retractari potest, *l. Imperatores, ff. de re iudicata.*

5 Vtrique etiam tum iudiciali, tum extraiudiciali appellationi commune est, vt, si rationabili causa nitatur, ordinariè producat effectum suspensiuum, & deuolutiuum. Quanquam effectum suspensiuus præcipuè locum habet in appellatione iudiciali, præsertim quæ est à sententia definitiua, illa enim omnino suspendit iurisdictionem Iudicis, quoad illam causam, *c. si à Iudice, eod. in 6.* Et pendente appellatione nihil omnino innouari, nec sententia executioni mandari debet, *lib. vn. ff. Nihil nouati appellat. interposita, c. non solum, de appell. in 6.* In appellatione autem extraiudiciali tum deuoluti reuocantur, & rescinduntur acta, seu attentata post eam, si veritas causæ à Iudice appellationis cognita fuerit, iuxta *cit. c. non solum, & cap. Romana, §. cum autem, & seqq. eod. in 6.* & tradit Abb. *in cit. ca. consuluit, 2. num. vlt. & citat. ca. bonæ, eod. tit. & c. considerauimus, n. 1. de elect.*

Deuolutiuus autem effectus in eo consistit, quod Iudex, ad quem appellatur priorem iudicem inhibere, & ad se deuolutam causam ipse cognoscere, aut definire possit, *c. si à Iudice, c. non solum de appell. nu. 6.* Interdum tamen appellatio suspensiuum effectum non operatur, vt cum appellatur à sententia excommunicationis, vel similis censuræ, quæ executionem rei iudicatæ, secum trahit, si absolutè alicui inflicta fuit, *c. pastoralis, §. verùm, de appellat.* & explicat Abb. *ib. n. 7.* Operatur tamen effectum deuolutiuum, vt Iudex recipiens appellationem, seu querelam causam, & iustitiam inflictæ excommunicationis cognoscat, iuxta Gloss. *in cit. §. verùm ver. non executionem*, Abb. *in c. consanguin. num. 9. de senten. & re iudicata.* Præterquam, quòd declaratoria sententia, per quam Iudex aliquem pronuntiat in excommunicationem incidisse, per appellationem etiam suspendi soleat, sicuti docet Nauarr. *consil. 6. num. 2. de sent. excomm. edit. 2.*

6 Porrò intrà triginta dies, numerandos à die latæ sententiæ, si intra decennium appellatum fuerat, literæ, quæ vulgo Apostoli dicuntur, instanter petendæ sunt à Iudice à quo appellatur ad eum qui de appellatione cogniturus est: alioquin qui appellauit, censetur appellationi renuntiasse, spectato iure communi, *cap. ab eo, de appellat. in 6. Clem. quamuis rigor. eod. tit. l. iudicibus, C. eo.* Harum literarum tres species affert Abb. *in c. bonæ, num. 9. de appellat.* Gloss. *in cap. 1. eod. tit. in 6.* vel enim sunt *dimissoriæ*, quibus Iudex appellationi defert, & causam ad Superiorem ablegat, vel *refutatoriæ*, quibus appellationi non defert, sed iniquam asserit, vel *reuerentiales*, quibus defert quidem, sed non tam ob meritum causæ, quàm ob reuerentiam Superioris, ad quem appellatur. Sed, & in appellatione extraiudiciali, instituta ob grauamen illatum, vel intentendum, *Apostoli* peti solent, si sint, qui eos dare possint, alias sicuti notat Gloss. *in cap. 1. de appel. in 6. ver. vel extra*, Abb. *in cit. c. bonæ, numer. 8. differ. 4.* Adde, si quis in præsentia Iudicis appellare non possit, concessum esse appellare coram Notario, vel duobus viris honestis, qui Tabellionis vicem supplent, sicuti ex communi docet Abb. *Clem. si a iudicibus, nu. 4. de appell.* Sà *ver. actus iudicialis, de appel. num vlt.*

7 Tempus verum totum exercendæ, & finiendæ appellationis, annus est: sin causa impedimenti incidit biennium: inter

quod

quod tempus appellans curare debet, vt causa apud Iudicem appellationis terminetur; saltem præsentando, seu insinuando causam; alioquin sententia prioris Iudicis (si appellatio iudicialis fuit) transibit in rem iudicatam, iuxta *Authent. ei qui*, *C. de tempor. & reparationis*; *cap. cum sit Romana*, *de appellation. Clem. sicut eod. tit.*

His aliqua addenda. I. Si appellans intermittat suam appellationem prosequi, nihilominus Iudex, ad quem causa deuoluta est, in ea procedere potest; sicuti notat Abb. *in c. ex par. 12. de rescript.* quia nemo debet cum alterius præiudicio consilium mutare.

8 II. Qui iniustè appellat, videlicet vt tempus exequendæ sententiæ differat, omni iure obligatur ad expensas litis, & alia damna Aduersario illata: immò propter illatam calumniam etiam puniri potest, vti docet Abb. *in c. 2. n. 1. & c. de priore, n. 7. de appellat.* Sed & peccat Superior, si deferat appellationi, quæ nulla probabili ratione nititur, ac manifestò friuola, & iniusta est, sicuti notauit idem Abb. *in c. de priore, n. 2. de appell.* Præterea pars aduersa instare poterit, vt Iudex, ad quem à sententia definitiua appellatum fuit, eam prosequatur, quando id ipsius interest, videlicet ad maiorem confirmationem causæ suæ, sicuti notauit Abb. *in c. accepta, num. 4. de appell.* Alioquin verò, si Rei conuenti nihil interesse videatur, sufficit consensus Actoris, sit causa Iudicem, à cuius, v.g. interlocutoria appellatum fuit, remitti possit, sicuti Gloss. & DD. communiter in *cit. c. accepta*.

9 III. Secundùm ius canonicum, Iudex, si parti litiganti suspectus sit, ver. gr. quia Aduersarii consanguineus est, recusari potest; & tunc arbitri communi consensu statuendi sunt, qui causam recusandi, an iusta sit, necne, cognoscant, & si iusta causa suspicionis ac recusationis videatur, tunc cognitio ad superiorem Iudicem ablegand a, vel cum consensu recusatoris alteri committenda est, sicuti habetur in *capitol. cum speciali de appellation.*

IV. Cum appellatione similitudinem gerit, querela simplex, quæ ad Superiorem interdum defertur ob denegatam iustitiam ab inferiore iudice debitè requisito, modo causa cœpta non sit; alioquin, si in eius processu iustitia denegetur, vel causa nimis protrahatur, appellationi locus erit, vti notauit Andr. Gaill. *lib. 1. obseru. 27. num. 3.* Porrò, quòd Iudex negligens litem suam faciat, & ad damna parti læsæ illata condemnari debeat; immò & ab officio remoueri possit, si magna eius negligentia sit, docet idem Gaill. *num. 7.* & dixi suprà hoc tract. *cap. 2. num. 10.*

V. Quæ de appellatione extra, & intra iudicium, ac Iudicis suspecti recusatione dicta sunt, locum etiam habent in causis Regularium: modò manifestum fit, eos grauari, seu iniuriam pati, *c. licet de offic. Ordinarij, c. de Priore, de appellat.*

10 Alioquin verò denegatur appellatio Religiosis, ne eius prætextu à Prælatorum suorum obedientia, quam voto promiserunt se facilè subducant, iuxta *cap. ad nostram*, *cap. irreprehensibilis*, *cap. cum speciali*, *de appellat.* & videri potest Sanchez *lib. 6. moral. cap. 8. quæst. vlt.*

Atque hæc de Iudiciis, & tota materia iuris, ac iustitiæ ad laudem Dei Omnipotentis, Beatissimæ Virginis Mariæ, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, sancti Ignatij fundatoris, ac parentis Societatis IESV, aliorumque Sanctorum scripta sunt. Amen.

Finis Tomi Primi.